

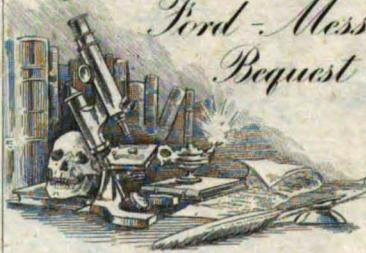

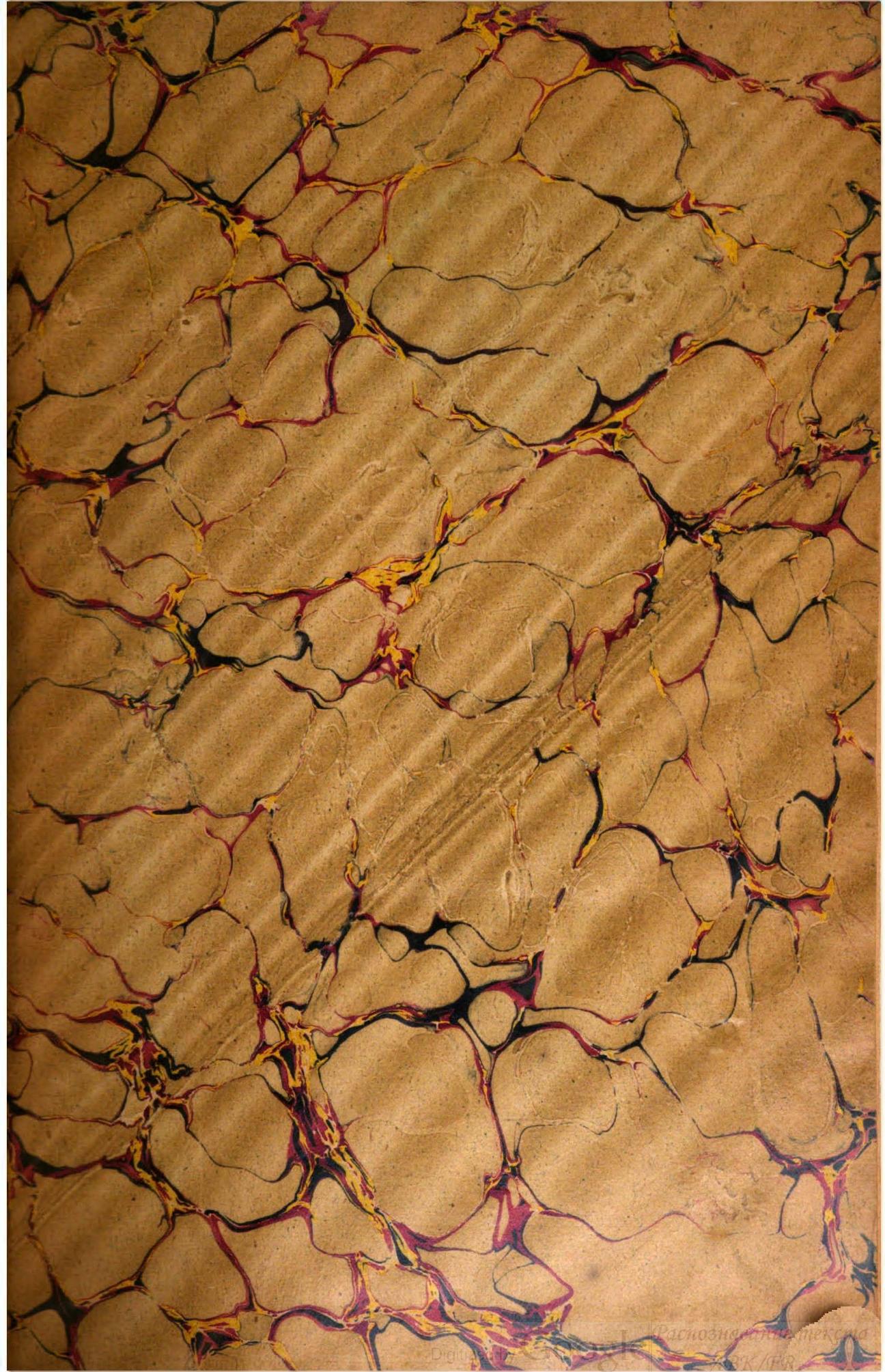
Library of the University of Michigan

Bought with the income
of the

Ford-Messer
Bequest

S. P. FARER

BR
60
.M61

PATROLOGIAE

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB AÑO APOSTOLICO AD ETATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUTXA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTE; ILLUSTRATA; OMNIRUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS
AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS
MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS
SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFI-
CANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN

ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;
DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO,
ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STU-
DIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES
SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO
SCILICET HERUM, QUA CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM
UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO
INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRAE, EX QUA LECTORI COM-
PERIRE BIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS
SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS
USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:
EDITIO ACCURATISSIMA, CETERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIAE DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRETIIS EXIGUITAS, PRÆSERTIMQ; ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM
INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES
STATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM,
ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCAE
AB AÑO PHOTIANO USQUE AD CONCILIUM FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS;

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITORRE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM.
AMBÆ PARTES PENE JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, DUCENTIS ET VIGINTI DUOBUS VOLUMINIBUS MOLE SUA
STANS, DECEM ET CENTUM SUPRA MILLE FRANCIS VENIT: GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR
GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, NOVEMQUE ET CENTUM VOLUMINA, PRO PRIMA
SERIE GRÆCA, NON EXCEDIT. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEQUE INTRA QUINQUE ET
QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA SEXAGINTA VOLUMINA PROBABILITER
NON SUPERABIT; DUM HUJUS VERSIO MERE LATINA TRIGINTA VOLUMINIBUS ABSOLVETUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN
GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE NERE LATINUM QUINQUE FRANCIS BOLVMNODO EMITUR: UTRORUMVERO,
UT PRETIIS HUJUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COM-
PARET NECESSÆ ERIT; SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRÆTIA
ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX
GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEM VEL PRO SEX FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CON-
DITIONES FUTURIS PATROLOGIAE SERIEBUS APPLICANTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NON NOBIS DEEST.

PATROLOGIAE GRÆCAE TOMUS CXXX.

EUTHYMIUS ZIGABENUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIAE PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOenia PARISINA.

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XII. ANNUS 1122.

E Y Θ Y M I O Y
ΤΟΥ ΖΙΓΑΒΗΝΟΥ
ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

E U T H Y M I I
ZIGABENI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA

JUXTA VARIAS EDITIONES

LIPSIENSEM NEMPE CHRIST. FRID. MATTHÆI, ANTHIMI TERGOBYSTEN
SEM, ANT. BONGIOVANNI VENETAM, NICOLAI FOGGINII ROMANAM,

TYPIS REPETITA,

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECA CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITORE.

TOMUS TERTIUS.

VENEUNT QUATUOR VOLUMINA 42 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIAE PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOenia PARISINA.

1865

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XII, ANNUS 1122.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXXX CONTINENTUR

EUTHYMIUS ZIGABENUS.

Panoplia dogmatica ad Alexium Comnenum, Græce ex editione Tergobystensi
anni 1610, cum supplementis Chr. Frid. Matthæi et Frid. Sylburgii; Latine
ex interpretatione Francisci Zini, a nobis, ubi opus fuit, suppleta. col. 9

ΠΑΝΟΠΛΙΑ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ

ΑΛΕΞΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ, *

ΠΕΡΙΕΧΟΥΣΑ ΕΝ ΣΥΝΟΥΣΙ

**ΤΑ ΤΟΙΣ ΜΑΚΑΡΙΟΙΣ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΟΙΣ ΠΑΤΡΑΣΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΝΤΑ, ΕΙΣ ΤΑΞΙΝ ΔΕ ΚΑΙ ΔΙΕΣΚΕΜΜΕΝΗΝ
ΑΡΜΟΝΙΑΝ ΠΑΡΑ ΕΓΓΥΜΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΖΙΓΔΑΗΝΟΥ ΤΕΘΕΝΤΑ**

Ἐξ ἀταροκῆ καὶ καταγθόρα τῷ δυσσεβεστάτῳ δογμάτῳ τε καὶ διδαγμάτῳ τῷ δέσμῳ αἰρεσιαρχῶν, τῷ κακῷ κατὰ τὴς Ιερᾶς αὐτῶν θεολογίας λυτησάντων,

'Αφιερωθεῖσα

Ἐπὶ τοῦ εὐσεβεστάτου, ὑψηλοτάτου, καὶ θεοστέπου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐρανοθελαχίας κυρίου χριστοῦ Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μπασσαράκηα Βεβάδα τοῦ Μπραγκούν,

Τῷ ἐκλάμπροτάτῳ καὶ σφρατάτῳ οὐδὲ αὐτοῦ κυρίῳ κυρίῳ Στεφάνῳ Βοεβόδᾳ τῷ Μπραγκοβάνῳ,

Παρὰ τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου μητροπολίτου Δρύστρας χυτίου χυρίου Ἀθανασίου,
Οὗ καὶ τοῖς ἀναλώμασι νῦν πρῶτον τετύπωται

Περὰ τῷ πανιερωτάτῳ, λογιωτέρῳ καὶ θεοπροβλήτῳ μητροπολίτῃ Οὐγγροθλαχίας χυρίῳ κυρίῳ Ἀνδρίῳ,

Ἐπιμελεῖσθαι διορθώσει Μητροφάρους Ιερομοράχου Γρηγορᾶ τοῦ ἐκ Δωδώνης.

Ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ Μητροπόλει τῇ ἐν τῷ τῆς Οὐγγροθλαχίας Τεογοβύστῳ,

Ἐν ἐτεί ἀπὸ θεογονίας χιλιοστῷ ἑπτακοσιοστῷ δεκάτῳ, κατὰ μῆνα Μαΐου·

Πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον, εὐσεβέστατον καὶ ταληρότατον αὐθέντην, καὶ ἡγεμόνα πάσῃ
Οὐρανοβλαχίας Κύριον, Κύριον,
Τιάρρην Κυρωταρτίτορον Βασιστάδαν Βοεβόδαν τὸν Μπραγκούντορ.

Ἡγεμόνων κλέος, εὐσεβέων αἰχημά γε θεῖον,
Κωνσταντίνε Μυσῶν κοίρανε, φρουρὲ νόμων
Ἀντηπήσας να τες ποτε αἵ δρεπάς περ ικάνοι;
Οὐ ἐπὶ πᾶν ἀτρεκώ εἰς φάος ἡθες καλέον.
Εἰς ἑτέων ἀμέλει σε Θεὸς φρουροῖ ἐλίξεις;
Θώκῳ εἰν φρετέρῳ Ιερουμένων πολέας.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ διδάσκαλος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολῆς, καὶ λογοθέτης γενικοῦ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Ex Chr. Frid. Matthæi Proleg. ad Euthymianum in Evang.

* Codices Mosquenses *Panoplia dogmatica* recensuit Christianus Fridericus Matthaei in Praefatione ad Euthymii Commentarios in Evangelia et supplementa quædam addidit. Hanc recensionem subjicimus; supplementa autem, indicato fonte, suo loco reponemus.

*De codice I, seu typographhei synodalnis X, membra- Α πιπτέτω φθόνος, quæ eidem Euthymio tribuuntur.
naceo, sec. XII, in-fol.* Post ista in cod. fol. 3 et 4 legitur Index libri.

Incipit codex a versibus, Ἡ βίβλος αὕτη τοῦ χριστοῦ δεσπότου usque ad ἀποκήτω; ξέντε. Hic versus leguntur in edit. Tergobyst. p. 7, 8 (col. 18), ibique Euthymio tribuuntur. Hic vero in codice in margine a manu prima legitur τοῦ Παμφίλου, id quo infra mogetur.

*Post ista legitur, Πρόδρομα βιβλου — ἡμφιε-
σμένους. Vide edit. p. 8. Hi versus in codice tri-
biuntur Euthymio monacho.*

Deinceps, ut in edito, legitur. **Q:** πόδες γανγρά

PATROL GR. CXXX

Τῷ ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤῷ ΚΑΙ ἘΝΔΟΞΟΤΑΤῷ ΚΥΡΙῳ

Στεφάνῳ Βοεδόῳ τῷ Μηραγκούντρῳ.

Πολλῶν μοι καὶ δυσπαραχίτηων χριῶν λύσιν τὴν περὶ ταυτὴν τὴν βίβλων επουδῆν οἵσειν σκεψάμενος, ἐπειδόμην μετὰ προθυμίας τῷ ἑταῖροι ματι. Τὸ μὲν γάρ μοι τῆς πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς διφειλομένης ἀγάπης, ἀποδεξεῖς διὰ τούτου δὴ παρασχόμενο; ἔσματι τοῦργου, οἵς ἔχω τούτους εὖ δρῶν, οὐκ ἐφικνουμένης μοι τῆς

Ex Chr. Frid. Mallei Proleg. ad Euthymium in Evang.

- αὐτῷ, καὶ Πρενῆμα ἡμίοις, ἀπερι εἰστιν ὁ Υἱὸς Α
καὶ τὸ Πρεῖμα τὸ ἄργον.
Τιτ. β'. Περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πρεύματος, διακεκριμένη ἄμα καὶ ἡρωμένη θεολογίᾳ.
Τιτ. γ'. Περὶ Θεοῦ κοινῶς, ἣτοι περὶ Θεότητος. Δῆλον δὲ, διὰ τὸ Θεὸν εἰπών, ἡ Θεότητα, ἡ τὸ Θεῖον, ἀπλῶς καὶ ἀπροσδιορίστως, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς μιᾶς Θεότητος ἐνέψητε, τῇ μηδὲ τούτων χροσηγορίᾳ.
Τιτ. δ'. Περὶ τοῦ ἀκατάληπτον εἰται τὴν θειαν φύσιν.
Τιτ. ε'. Περὶ θεωρυμάτων.
Τιτ. ζ'. Περὶ τῆς θείας δημιουργίας.
Τιτ. η'. Περὶ τῆς θείας ἐταρθρωπήσεως.
Τιτ. θ'. Κατὰ Ἑβραϊῶν.
Τιτ. θ'. Κατὰ Σιμωνος τοῦ Σαμαρέως, κατὰ Μαρκιώνος τοῦ Πορτοκοῦ, καὶ τοῦ Πέτρου Μιλετοῦ, καὶ τῶν Μαριχαίων.
Τιτ. ι'. Κατὰ Σασελλιανῶν.
Τιτ. ιη'. Κατὰ Ἀρειανῶν τε καὶ Εὐγομιανῶν.

Post hunc Indicem leguntur versus Anonymi, quos, quia in edito non leguntur, hic ascripsi.

Πάλαι βασιλεὺς τῶν οσφῶν συνθεὶς λόγους,
Τῶν τῆς παλαιῆς καὶ νέας μυστητόπλων,
Ἡόρασεν, ἐστηρίξε τοὺς κλονούμενους,
Ἐπεστόμισε τὰ στεφρή τῶν φληνάρων,
Τῶν ὡς ἀληθῶς ὑποφητῶν βελιάρων,
Ἄλγους προτείνων ἐν θεοτράχων βίδουν,
Καὶ συμπεραίνων ἀσφαλειῶν δογμάτων.
Καὶ νῦν βασιλεὺς εὐσεβῆς, οὐ συγγράψων.
Μᾶλλον δὲ συγγράψουσιν οὐ κεχρημένος,
Ἄλλα αὐτὸς αὐχών καρδίας ἐν πυξίδι,
Ἄλγους ἀκριβεῖς τῶν οσφῶν θεγγόρων,
Ως καὶ πᾶν ἀλλο τῶν ἀγαθῶν, πλουσιῶς
Ψυχῆς τε πλαζῆ καὶ φρενῶν κεύθει βάθει,
Καὶ τοῖς συνούσι καθεκάστην ἐκφέρων,
Καὶ διὰ τούτων τοὺς μακράν, τοὺς ἐγγύθειν,
Οὐθέ τροπεῖν τε μυσταγωγῶν καὶ λάγειν,
Ἐν χείλοις ἀνέδειξε τοὺς ἐνὸς φύλου,
Θεῖς θόγμα πᾶν ἐκφυλον ὡς παρθετάτω,
Καὶ δίξαν εἰστρήσασαν ἐξ ἀλλοθρόνων.
Ἐκείνον, διτις, ἡ γραφὴ δείκνυσσι σοι,
Καὶ τούτου, διτις, ἐξ ἐμῶν λόγων μάθε,
Παλαιολόγος Ἀνόρδονος (α) αὐτάνα,
Οὐ γνῶσις ἀσύγκριτος εἰς τὶ πρακτέα,
Οὐ γλώττα θαυμάσιος εἰς τὰ λεκτέα,
Οὐ ἀγλαΐζεις τῶν τρόπων ἡ γρηστότης,
Οὐ ἀρέται κοσμουσιν ὑπὲρ τὸ στέφος,
Οὐ, συνελῶν εἴποιμι, καὶ λόγων ἑστία,
Καὶ τῶν χαρίτων εὐπρεπῆς; συνοικία.
Ἀλλὰ φυλάττοι τούτον εἰς μακροὺς χρόνους
Οὐ τῶν ἀγαθῶν παροχεῖς τε καὶ φύλαξ,
Καὶ συμφιλάττοι τὸν πεφιλημένον γόνον,
Τὸν Μιχαήλ, ἐρασμα τῇ, στηπεουγίᾳ,
Τὴν τῆς ἀπάστη; καλλινήν χραταρχίας.
Τὴν λαμπράν δυτικὰς ἀπίδις ρωματός,
Οὐ δόξα Πατήρ; Σολομῶν ὡς ποιοί γράφει,
Οὐ δόξα Πατήρ ἀγαθὸν πλουτῶν ἀπαν.
Ἐπάν μετασηη σὲ τούσδε τοὺς βίου,

(a) Andronicum I. intelligit. Memoratur etiam Andronicus II filius Michael. Ruerunt, qui opinarentur Euthymium æqualem fuisse Andronico juniori. Vide Fabric.

Τὴν βασιλείαν οὐρανῶν δῶν λάχος,
Καὶ συντριθμήσε ε ἀγίων στίφει.

Post ista fol. 5, p. 2, in codice exhibentur pictæ imagines variorum Patrum in fundo aureo cum inscriptione Pamphili, cuius nomen in margine legitur. Ista autem et reliquæ inscriptiones, de quibus mox dico, scriptæ sunt minio et litteris quadratis.

Sanctorum imagines ita deinceps sequuntur: extremitas ad manum sinistram stat Damascenus, post quem continuo stant Maximus, Chrysostomus, Cyrilus, Gregorius Theologus, Gregorius Nyssenus, Basilios, Athanasios, et extremitas in margine ad manum dextram Dionysius, qui quasi dux est, proximusque Alexio imperatori, qui in pagina sequenti pictus est.

Epigrammata ita se habet (sermo spectat ad imperatorem):

Εὐ σοι γένοιτο τῆς εοφῆς εὐδαιμονίας.
Πολλὴ χάρις σοι πρὸς Θεοῦ στεφηψόρε,
Ἄνθ' ὧν συνῆξας ὧδε τοὺς ἡμῶν λό, ους,
Ἐκεὶ συναχθῆς παγγενεῖ εσωσμένος.

Post ista fol. 6, p. i, est imago Christi et Alexii Comneni cum hoc titulo.

Ὑμεῖς μὲν ἐσπείρατε, σεπτὸν Πατέρες,
Ἐγὼ δὲ συνέλεξα τοὺς ὑμῶν κόπους,
Ἄμ' ἐκδυσαπῶν καὶ τὸ φῶς ὑμῶν ἔχειν,
Ως συγκομισθῶ πρὸς μονὰς οὐρανού.

Fol. 6, p. 2, exhibetur Alexius stans ante Christum sedentem in solio. Inscriptio hæc est:

Πολλοὶ βασιλεῖς εἰργάζαντο δυνάμει
Σὺ δὲ ὑπερῆρχος πάντας ἔργων καὶ λόγων.
Ἡ παγκρατής μου δεξιά σε κρατοῦντει,
Ἐκτείνε (b), βασιλεὺς, ζῶν αἰωνίως.

C Post ista fol. 7 legitur προοίμιον. Καὶ πάντα μὲν τὰ κατορθώματα usque ad καταρτίσωμεν τὸ τέμετον, ubi primus titulus incipit. Vide edit. pag. 9.

Jam, quæ deinceps leguntur in codice, quæcumque cum edito convenienti, silentio prætermisi, notariis tantum illis in quibus est dissimilitudo codicis et editionis Græcæ.

Fol. γ, pag. 1, col. b editionis, inter, ἀλλὰ καὶ Κύριος τὸ πνεύμα ἐστιν εἰ τὸ τῆς ἀγίας Τριάδος, addit codex duo loca, quæ desunt etiam in codice ejusdem bibliothecæ num. 15 b, de quo mox exponui.

Primus locus est Athanasi, quem hic subjeci. Indicem habet: "Ἐτι περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πρεύματος, διακεκριμένη ἄμα καὶ ἡρωμένη θεολογία τοῦ μετάλου Ἀθανασίου, καὶ διὰ ἀλέρουστον οὐ θεῖαι Γραφαὶ περὶ τοῦ Πατρὸς, τυντά φασι κάλιν καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ περὶ τοῦ ἀγίου Πρεύματος, διεκρύουσσαι: μιαρ τὴν ἐν τοῖς τρισὶ θεότητα.

D "Απερ εἰπεν δ Πατήρ πληροὶ τὰ πάντα, ιδήλωσεν. Locus extat infra (col. 49) ε regione interpretationis

Bibl. Græc. vol. VII. p. 473, 476 (supra, Op. Euthymii tom. I mīlo).

(b) Intell. τὸν βίον.

δυνάμεως; συμβάλλεσθαι τούτοις, οἵς γε τυγχάνων βουλίμενως. Ούδε γάρ λέληθός γ' ἀπαραιτήτως δεῖ τὴν πρὸς τὸ ἀράρψυλον ἀγάπην εἰσπραττόμενος, ήτις δὴ μόνη ἡ ὄφειλή τέλος οὐκ ἐπισταται, διφέρει ἀποδίδοται μᾶλλον ὄφειλομένη, καὶ τακτεριστούς ἀποφάνουσα τοὺς περὶ ταύτην πονοῦντας. Τὰ δὲ καὶ παλαιάν εὐχῆν τηγμένην μοι πρὸς θεὸν ἐν καιρῷ λύσει τὸ πόνημα, ἵφ' οἷς δὴ καὶ τὴν ὑμετέραν ἐκλαμπρότητα, ἐκλαμπρότατες, καὶ θεοτεθέστατε κύριε Στέφανε Μπραγκοβάνη, οὐκ ἐν πνεύματι περιπόθητα τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, δωρησάμενος ἱσομαι, δώρῳ, ὡς γ' ἐμαυτὸν πείθω, ἀγναντεχαρισμένῳ. Τί δ' ἀλλο σου τῇ νίκῃ διαθέσεις προτενήκοιμι θυμηρέστερον, η τῇ θεοφίλει, καὶ εὐεξεῖς προσ φίλεστερόν τε ἀλλα καὶ καταλληλότερον; Τίνι δ' ἀντέρρη μοι τὴν πρὸς θεὸν εὐχὴν ἀφοσιωταίμην κρείτονι, ναὶ δὴ καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἀγάπην καταφανῆ ποιησαίμην ἡ ταύτην εἰς φῶς ἀγαγῶν, καὶ κοινὴν ἀπατε ποιησάμενος; τὴν δημιωτάτην βίβλον, Δογματικὴν Πανοπλίαν οὐσάν τε καὶ προσφύστατας κεκληρένην, κατὰ δὲ τῆς αἰρετικῆς καὶ ἀντιθέου παρατάξεως ἀγωνιζομένην; Τούτο γάρ αὐτῇ ἡ ὑπόθεσις, ὡς αὐτῇ προσαναφωνεῖ ἐκ προσομίων ἡ ὑπόσχεσις, παριστῶσα τῇς βίβλου τὴν τιμιότητα. "Ητοι; ἐκκεπόνητο μὲν πάλις ἐπὶ τῷν Ἀλεξίου Κομηνηοῦ τοῦ ἀντοκράτορος χρόνων, μοναχῷ τινι, φέρει Εὐθύμιος Ζυγαθῆνος; ἡ κλῆσις, ἐπιεάγματι τοῦ τηνικαῦτα τοῖς οἰκαῖ τῆς Φωκαεικῆς ἀρχῆς ἐφεδρεύοντος, τοῦ προρήθεντος φημὶ κυροῦ Ἀλεξίου, ἀνδρὶ τοῖς κατ' ἔκεινο χρόνον δι' ἀρέτην, καὶ τὴν ἀλλην τοῦ τρόπου λαμπρέστητα γνωρίμων, ἀλλὰ καὶ τῇ θύραθεν οὐχ ἔττον σεμνυνομένων παιδείᾳ, φτωτορικῆς τε οὐκ ἀμελετήτων; Εχοντι· θεολογίαν δὲ, δογή περὶ τὰ τῆς εὐσεβείας ἐντυχολέσται δόγματα, καλῶς ἐξηκριβωκότι, καὶ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγώνισιν ἐναμβρυνομένων, ὃν δὴ πλειστοὺς παράγειν ἀπεικάμενοι μάρτυρες, ἀξιόχρεων εἰς πίστιν τοῦ λόγου ἀποχρῆν τὴν ἡγαμένθα αὐτὴν τὴν φιλετάτην τοῦ ἀντοκράτορος; Ἀλεξίου θυγατέρα, Ἄνναν φημὶ τὴν Κομηνηήν, ήτοι; ἐν τῷ κατ' αὐτὴν Ιετορικῷ ὑπομνήματι ταῦτα προτυμαρτύρεται τάνδροι, ἐπαίνους οὐκ ὀλίγους αὐτῷ ἀπιειτροῦσα, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν ἀντοκράτορα, ἀποδεξάμενον δηλοντί τὸ πόνημα, ἀποφαινομένη ἀπιθείναι τῇ βίβλῳ, δῆθι κατ' ἐπιταγὴν αὐτοῦ ἐξειργασμένη τὴν κλῆσιν, Δογματικὴν πανοπλίαν, προσειρημένην εἰκότως. Ἐνίστησι γάρ τοι ἀνταύτη, καὶ σὺν Θεῷ συναίζομένῳ καρπεράν συρρήγνυσι πρὸς τὴν τῶν αἱρετικῶν φάλαγγα μάχην, καὶ τούτους γενναίων; μᾶλλα τροποῦται τῇ παντευχίᾳ τῶν λόγων, ἢν ἐκ πάντων τῶν τῆς Ἀνατολικῆς, Ἐκκλησίας θεοφόρων Πατέρων κύριτα συνεργανισάμενος δὲ τῆς δοίας μνήμης Πατήρος ἐκείνος ἐχαλκεύσατο, καὶ πολλῷ πόνῳ μετὰ τοῦ πνεύματος ἐξυφηνόμενος, τοῖς τῆς εὐσεβείας προσθετοῖ στρατιώταις, ἐπολείφων αὐτοὺς καὶ ἐκοπλίζων διὰ τευτῆς κατὰ τῶν ἀντιπάλων τῆς πίστεως, τοῖς ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ πολεμοῦσιν αὐτὴν τὴν θελαν χείρα συνεργήν, καὶ συναγωνιζομένην ἐπαγγελλόμενος, καὶ θαρρεῖν πρὸς τὸν ἀγώνα διακελεύσμενος μετὰ τοσούτων ὑποδυμένοις τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας πόλεμον. Ἐλελήθεις μέντοι γε τέως, καὶ ἐν ἀφανεῖ που κειμένη ἡγνοεῖτο περὶ ἀξίαν ἡ οὐτω χρησίμη τε καὶ παγκάλη πραγματεία, οὐκ οὐδὲ δύος δηθαυρός τῆς Ἐκκλησίας ἀμεληθείσας τε καὶ παροραθείσας, καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπειλούσα καταφθοράν, ἢν μή τις φθάσῃ τῆς τοῦ Πανδαμάτορος ἐκαρπάσεις βύμης, καὶ ἀνασώσται τὴν δίλιγου δεῖν ἐξίτηλον γεγονούσαν ἀρίστην Χριστιανῶν πατεῖ Πανόπλιαν. Ἀνθ' ὧν οἵς περ φθίζεις εἰρήκειν κινούμενος, τὴν δυνατὴν τέως κατεθέμην σπουδὴν δύος τύποις ἐκδοθεῖσι τούτη τὸ πολυωφελέστατον πόνημα, προίκα τοῖς ὅρθοδοξίας τροφίμοις διαδοθῇ εἰς ἀσφάλειαν μὲν καὶ ἀποτροπήν τῆς ἀπὸ τῶν αἱρετικῶν λύμης, εἰς μνημόσυνον δὲ τῆς ἐμῆς ταπεινότητος, καὶ τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματι ἡ παντευχία τῆς τῶν εὐαγῶν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας Πατέρων διδασκαλίας χορηγηθῇ, ἵνα τοῖς αἱρουμένοις ἀντικαθίστασθαι πρὸς τοὺς ἐτεροδοξούντας φαστών εἴη πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ βουλήματος, οἷον ἐξ ιεροῦ τίνος ταμιείου τὰ κατὰ πάσης αἱρετικῆς κακομυθίας ἀντίδοτα προφέρουσι, καὶ ἐξ ἑτοίμου ἀποχωραμένοις πρὸς διμυναν. Οὐ γάρ κατὰ τὴν μυθικὴν Ἡφαίστου Ἀχίλλει πονηθεῖσαν δεσπίσα, ἀλλ' οὐρανοχάλκευτον πανοπλίαν κατὰ πάσης αἱρετικῆς κακονοίσας ἡ προκειμένη βίβλος προτίθησι, καὶ ἀμετέτον ἀποφανεῖ τὸν μετ' αὐτῆς κατὰ τῶν ἀντιθέων λήρων στρατευθμενον.

Ex Chr. Frid. Malthae Proleg. ad Euthymium in Evangel.

nis Francisci Zini, apud quem jam Latine legē- A
batur.

"Ετὶς καὶ Πατέρος καὶ Γιοῦ καὶ ἀγίου Πρεύματος,
διακεκριμένη ἄμα καὶ ηρωμένη θεολογία
τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἐκ τοῦ λόγου τοῦ
περὶ πλοτεως.

Διαφραγμῶν τὰ σύμπαντα ad καὶ μηδένα καὶ πόνον
ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν. Vide infra col. 53.

Sequuntur scholia nonnulla ad Græcum textum
quæ seu loco addidimus.

De codice 2 seu bibliothecæ ejusdem XV b, fol., in
charta bombycina.

In hoc codice multa omissa sunt, quæ leguntur
in editione, multa item addita, quæ curiosius tra-
ctienda sunt a futuro editore. Est autem hic codex
ideo notabilis, quod tres titulos habet, qui in ple-
risque codicibus Græcis desunt, nimirum titulum
XIX, titulum XX et titulum XXVIII. Horum ultim-
mus est κατὰ Σαρακηνῶν, qui separatum (a) jam
est editus. Titulum autem XIX et XX hic
ascripsimus.

(a) Vide Fabr. Biol. Græc., ubi supra.

ΤΙΤΛΟΣ ΙΩ'.

Κατὰ Ἀγροτῶν, λεγοτῶν ἀγροσίν τὸν Υἱὸν καὶ
Θεὸν τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς παρακούσμου
συντελεῖσας, ὡς ἀλλάττω τοῦ Πατέρος. Τοῦ με-
γάλου Βασιλείου.

Ἐλε τὴν γνῶσιν πάντων, εἰ καὶ εἰδείτε τὸν τίτλον
ad titulum ΙΧ.

Τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἐκ τοῦ
περὶ Στοῦ δευτέρου λόγου.

Δέκατόν εστιν αὐτοῖς ἡ ἀγνοία ad πλὴν τῆς πρώ-
της φύσεως. Vide ad eundem titulum.

Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου.

Εἰ γάρ τὰ ἀσθέα πάντα ad τὴν γνῶσιν τῶν
ἐσομένων. Vide ibid.

ΤΙΤΛΟΣ Κ'.

Κατὰ Ὁριζέντος.

'Ασώματον πρὸς τῆς παραβάσεως ad διὸ καὶ τοῦ
ταῦτα τὰ περὶ αὐτοῦ τέθειται. Vide in textu ad ti-
tulum Ξ.

Τὸ τοιοῦτο τειγαρεῦν καὶ τηλικοῦτο τῆς εὐδεσείας κειμήλεον τίνι δ' ἀν ἐτέρῳ προσφωνήσααι μίκαιστερον, ἐκλαμπρότατε, καὶ μεγαλεπιφανέστατε κύριε Στέφανε Μπραγκοβάνε, πατρὸς ἀγαθοῦ χρηστὸν γέννημα, καὶ τῆς ἔκεινου ἀρετῆς καὶ χρηστότητος ἐκμαχεῖον, καὶ γνήσιον ἀποτυφράγισμα, ἢ τῇ σῇ ἐκλαμπρότητι, ἡτις πᾶσαν μὲν τὴν ἑξω λαμπρότητα, τὴν ἀπὸ τοῦ θεοτέπτου κράτους τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ γαληνοτάτου πατρὸς σου κυρίου κυρίου Ἱωάννου Κωνσταντίνου Βλασταράδα βοσδόδια καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας ἐπιφέροντα, καὶ ἀφθόνως μετοχευεομένην, μικρὸν καὶ ἀσθενὲς πρός γε τὴν ἀκροτάτην εὐδοξίαν σὺν τῷ ἀληθὶ λόγῳ ἡγησαμένη, καὶ τοῖς ἀγενέστεροι μᾶλλον οἰηθεῖσα προσήκειν ἀλλοτρίοις καλοῖς σεμνύνεσθαι, καὶ ἀπορίᾳ οἰκείων πρὸς τὴν τῶν Πατέρων, ὡς πρὸς τὸ νόθον, καὶ τεχνητὸν ἔρευθος; αἱ τοῦ ἐμφύτου χρηστούσαι, καταφεύγειν ἀρετὴν, καὶ λαμπρότητα, οὗτως ἐστήνησε καὶ διεκόσμησε πάσῃ μὲν ἀρετῇ; ιδέα, πάσῃ δὲ παιδείᾳ καὶ ὡς συνελόντι πάσιν, οἵς κοσμεῖσθαι καὶ οἵς δὲ ἀληθῆς χαρακτηρίζεσθαι πέφυκεν ἀνθρώπος, ὧστε διγαλμα δῆτις τῆς ἀρετῆς ἐμπινουν, καὶ ἀγαθοῦ παντεδε διδιδον διγαλμα πρόσκειται. Ἀνδ' οὗτοι καὶ τὸ μὲν αὐτῆς σώμα οἱ Μυστικοὶ δροὶ περιειλήφασι, τὸ δὲ τῆς ἀρετῆς καὶ καλοκαγαθίας κλέος περιθεῖ τὴν ὑφ' ἡλιον, καὶ περιοιχεῖ τοῖς ἀπαλοίοις τῆς σοφιατέτης σου ἐκλαμπρότητος. "Ητις ἐν τηλικαύτῃ ἀφθονίᾳ τῶν ἑξω, καὶ εὐρέσθαι πραγμάτων οὐ παρεῖνει ἐστήνησε ὑποσυρομένην εἰς δὲ πέφυκεν ἐλεεινῶς ὑφέλκειν ἑξυρέζων ὁ πλούτος, ἀλλὰ γενναῖψ καὶ ἐρρωμένψ φρονήματι δῆλη γ' ὑπεράνω τῆς κατ' αὐτὸν βίᾳς γενομένη, εἰς σκέψιν ἐστήνη καθῆκε, καὶ διηκριβώσατο νουνεχῶς δέττα κοσμεῖσθαι οἴδε τὸν ἀνθρωπον. Διὸ δὴ παιδείᾳ σαυτὸν ἐκ νέου τῇ ἐλευθερίᾳ ὑποβαλὼν, διττὴν ἔκειθεν τῇ σαυτοῦ ψυχῇ πηγὴν ἐφειλκύσω, τοι; τε κατὰ θεωρίαν καὶ τοῖς ἐν πράξεις καλῶς ἐνησχολημένος. Διὸ καὶ εὐδοκιμεῖς μὲν ἐν συνεδρίῳ σοφῶν, οἵς συνδιημερεύειν καὶ συμπαννυχίειν τὰ πλείστα φίλεις, δεσμὸν τῆς πρὸς φιλοσοφίαν οἰκειώσεως δείγμα λαμπρότατον, διότε τοῖς ὄμοιοις χαίρειν ἔκαστον τοῖς σοφοῖς γνωματεύεται, αἵνεις δὲ διὰ σαυτοῦ τὸν κατάλογον τῶν κατὰ τὴν ἐν πράξεις ἀρετὴν εὐδοκίμων, εὐαρθρίμων ἄγαν φέρων τὰ δύτερα, καὶ τοῖς πρωτεύουσι κατ' ἔκεινην γ διαιμιλλώμενος, ὧστε με οὐκ εἰς μακρῶν σε πάντας ἐδέσαι κατόπιν τῇ δέξῃ τῶν κατορθουμένων θαρροῦντα διατελεῖσθαι, εἰγε τὰ φύσαστα τῶν ἐσομάνων ἀσφαλέστατα τεκμήρια πέφυκεν. Ἀλλὰ τούτων μὲν δῆλοι;, καὶ οἵς ἐγκώμια πλέκειν τοὺς ἐπαίνους φιλοτεχνούντων. "Ἐγώ δ' ἀν τῆς ὑμετέρας ἐνδοξότητος; διαφερόντων ἀποδέκοματε τοι καὶ ἀγαμαί οἰσῃ παραδραμαῖν οὐκ ἀνέχομαι, ἀλλὰ καὶ οὓς ἑχω δυνάμεως; ἥως ὑπὲρ τῆς εἰην διαθρυλλῶν καὶ κηρύτων μετά τοις θαύματος οὐ πάσσομαι. Πῶς γάρ οὐκ ἀν λήθην ἢ φύδνον ἥψων δικαίων; δὲ γε διὰ πλείστων πάπεισματι μη προτιθέμει, μηδὲ δημοσιεύων, ἀποστερῶν δὲ τῇ ἀκαλίρῳ σιγῇ τῆς ἐκ τούτου ὀφελείας τούς γε εὐγνώμονας, οἵς ὑπέκκαυμα γίγνεσθαι φιλοῦσι πρὸς τὰ βελτίων τῶν ἀγαθῶν ἔργων οἱ ἐπαίνοι; Εἰ δὲ τὰ τῶν ἀλλων σπινθῆρος χρείαν συμβάλλοιτο, πῶς οὐχὶ πυρσὸν ἐν αὐτοῖς ἀρετῇς ἀνακαύσει τοῦ ἐν οὐσὶ κατ' ἔκοχην ἐνυπάρχοντος τὸ διήγημα; Οὐπερ οὐδένας οἴμαι γ' ἐς τόδε διατελεῖν ἀνηκόσιος, πλήν εἰ μή τις εἰη ἀνέραστος τῶν καλῶν καὶ ὅλιγωρος. Τίνα γάρ ἀν καὶ λήσειεν δὲ παρ' αὐτῇ θερμῆς καὶ διάπυρος ὑπὲρ εὐεσεβείας ἔηλος, καὶ οὓς μετὰ πολλῆς καὶ διακαοῦς προθυμία; ὑπεραγωνίῃ καὶ προσπειζεις τῶν ὅρθων, καὶ πατρίων δογμάτων, στρατείαν ταύτην ἀρίστην τῷ Χριστῷ στρατεύμενος, καὶ προπολεμῶν τῆς ὁρθοδοξίας μετά πολλῆς καὶ κηρτερικῆς τῆς ἐνστάσεως ἢ πύλαις ἥδου κατὰ τὴν ἀφευδῆ τοῦ Σωτῆρος; ἐπαγγείλαν οὐδέποτε γατικυθῆσται, δοψι πλέον πολεμεῖται μᾶλλον ἀπομάζουσα, καὶ ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτῆς λαμπρυνομένη καὶ Ιωαθάλλουσα; Διὸ ταῦτ' ἀρα καχώ σοι τῷ θερμῷ ζηλωτῇ καὶ προμάχῳ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων ταυτὴν φέρων προσφωνῶ τὴν δογματικὴν Πανοπλίαν, διπεις τεθωρακισμένος τῇ τοῦ Πνεύματος κάριτι, φωμαλέστερον ἀντιπαρατάτερον ἀπὸ τούδε τοῖς ἀντιειλέγουσι τῇ ἀληθείᾳ, τὸ θεῖον ῥῆμα φέρων κατὰ τὴν σάλπιγγα τῶν Ἐκκλησιῶν, Πλαύδιον φημὶ τὸν μακάριον, ὑπὲρ πάτσαν μάχαιραν, καὶ ρύμφαιαν ἀμφήκη, καὶ δὲ αὐτὸν τοὺς τοῦ εὐεσεβοῦς λόγους διαγράμμενος πολεμίους, καὶ λαμπρὰ κατ' αὐτῶν Ιετῶν τρόπαια, ὃνπερ οὐ ρέοντα καὶ χαμαζήλα κομίσῃ τὰ ἄδλα, οὐδὲ δέξαι φῆστ' ἀπανθοῦσαν καὶ ἐκείπουσαν, ἀλλ' ἀπερ οὐτ' ὀφθαλμοῖς; εἰς θέσην ἐφικτὰ, οὐτ' ἀκοῇ χωρητά, καὶ λόγου παντὸς ὑπερπαλεῖ δύναμιν, βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ μακαρίστητα διατινίουσαν, τὴν ἀποκειμένην τοῖς ἐκλειστούμενοις πρὸ πάντων αἰώνων. Οὐ μόνον δὲ διὰ ταῦτα προσοήκειν ἔγων σου τῇ ἐνδοξότητο τὸ δώρημα, ἀλλὰ καὶ διὰ δὴ παρὰ πάντας αὐτῇ φκείωται, βασίλειον οὖσα κειμήλιον, σοὶ δ' οὐ μόνον τὰ τοῦ γένους ἐκ βασιλικῶν πηγῶν ἐπιβρέσσατα διολογεῖται, τὰ πρὸς μάρμητος εἰς τοὺς ἐπιφανεῖς Καντακουζηνοὺς ἀνγγύμενα, ἀλλὰ δὴ καὶ τὰ πραττόμενα βασιλικῆς εὐγενείας λαμπρότατα ἀποκούσει μαρτύρια, καὶ κηρύττει τὴν πρὸς ἐκείνους συγγένειαν ἢ τῶν πράξεων διοιστῆς. "Ον οἰκοθεν ἔχεις, καὶ ἀφ' ἐστίας φασὶ τὸ παράδειγμα, ὡς ὑπὲρ ζῶντες ἀρχετόπω τῷ κλεινῷ καὶ ἐκλαμπροτάτῳ γενέτη παδιγνώμονες, καὶ σύνει: νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τῇ πηγῇ, εἰς ἥς ἀφθόνως ὑπάρχει ἀρρέσθαι σοι, καὶ κατὰ τὰς φιλέργους μελίττας οἷον ἐξ θανάτου λειμῶνος ἀπανθίζεσθαι τῶν ἀρετῶν τὰ εὐδάη καὶ ἀειθαλῆ ἀνθη. Ἀνδ' οὗτοι καὶ διπλασίους εἰκότως τυγχάνεις ὀφείλων τῇ αὐτοῦ ἐκλαμπρῷ γαληνοτάτηι γάριτας, πρός γε τῷ εἰναι; καὶ αὐτοῦ τοῦ εὐ εἰναι παρὰ τῆς αὐτοῦ ὑψηλότητος προσπάρχοντος. "Ητις δῆτα καθ' ἡμές αἱ ἀρεταὶ τοῖς πέρασται διατεθρύλληνται, τῆς ἀρίστης εὐνομίας; μετὰ τῆς δικαιοισύνης καταγλαῖούσης τὸν ὑψηλότατον καὶ λαμπρότατον θρόνον, ἐφ' οὐ δὴ πρὸς θεοῦ πάλαι πρωρισμένη ἐν τῷ καταλήλῳ χρόνῳ παρὰ τῆς αὐτοῦ προνοίας ἐφίλορται, διότε ἡ τοῦ χρόνου ἀνωμαλία τὸν δεινὸν εἰς διοίκησιν ἀπήτει, διὰ πολυσχιδῶν ὁδῶν παραστήσοντα τὴν θεμφυτὸν καλοκαγαθίαν, καὶ ἐκάστῳ προσφόρως ἐπαρκέσσοντα πρὸς τὴν χρείαν, καὶ τῷ οἰκείῳ ὑποδείγματι τὸν ὑπὲρ εἰκέτα λεών τὴν θεοφιλῆ ἐκπαιδεύσοντα. Ἀλλὰ τίς ἀν μοι λόγος ἀρκέσσαι, ποίος; κάλαμος; ὑπηρετήσαι τὸν ἀπαρχούμενον, ην καὶ λόγου μικροῦ δεῖν διμοιρον πρώην οὖσαν, Μουσῶν ἀπέργην καταγάγων, καὶ σοφῶν ἀνδρῶν τεριώνυμον ἀνδιατημα, ἀρετῇ; τε πάσης τῷ διε τοις γυναῖσιν, ἀλλ' ἡδη καὶ τῇ ὑφηλίῳ ειμπάσῃ ὑπῆρξε πατήρ, πολυτερόπως;

εν δρῶν τὸ Χριστώνυμον πλήρωμα, τῶν εὐποιῶν ἀφθόνως καὶ βύσην προχεομένων τοῖς πᾶσιν, ἀλλὰ καὶ ἐἰς τῆς τυπογραφίας, ἵτις ἐπὶ τῆς αὐτοῦ θεοδοξίας συνέστη, οὐκ εὐαριθμων ιερῶν θιδίλων οἷον εἰς τὸ ζῆν ἀνακληθέντων καὶ ἀναβενικότων, καὶ τοῖς Χριστωνύμοις κεχορηγημένων παρὰ τῇς αὐτοῦ θεοφρουρήτου ἐκλαμπρότερο; ἐφ' ἡς οἶον ὑπὸ χοροστάτῃ τῇ εὐσεβεῖς τὸ λοιπὸν σμῆνος συγχορεύει τῶν ἀρετῶν, κάντεύθεν ἀρετὴ, παρ' αὐτῇ τιμωμένη δλοῖς, πήχεσι τὸ τοῦ λόγου, βασιλικοὺς ἐπιδίδωσι, καὶ εἰς αὐτὴν χωρεῖ, οἶον ἐν ἀθανάτοις στήλαις τῇ ἀλήκτῳ ἐγκεκολαμμένα εἰς γενεάς γενεῶν παραδίδοντα αὐτῆς τὰ ἔγχωμα. Ἐκείνης οὖν ἀπόρθιοι πέφυκας τῇς πηγῆς, ἐκλαμπρότατες Στέφανοι τοῦ τηλικούτου δένδρου μεγαλοφυῆς ὑπάρχων παριστᾶς τῇ μιμήσει, καὶ τὴν συγγένειαν οὐ φεύδη. διαζωγραφῶν ἀκριδῶς ἐν σειρῷ δληγη τὴν τοῦ γεννητορος ἀρετὴν, σὺν φεύδη σειρᾷ μονίας, ἐπιδίδοντα ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν ἐπιτεθεύμασι, εὐθυμοῦντά τε διὰ παντός, καὶ οὐτινοσοῦν ἀδουλήτου ἀγευστον. Ἀμήν.

ΔΡΥΣΤΡΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

Τῆς ὑμετέρας Ἐκλαμπρότητος θερμότατος εὐχέτης.

Πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον, καὶ ἀνθοξέτατον κύριον κύριον Στέφανον βοεβόδα τὸν Μπραγκο-

βόδα τὸν Μπραγκοβάρον· καὶ πρὸς τὸν πατερό-

μώτατον Ἀθανάσιον Δρύστρας.

"Ἴδμοι τῶν ὅπλων ὄπλιζεσθαι θέμις ὅπλοις,

"Οφρ' ἀρετὴν κόσμῳ παμφανέσσαν ἔχῃ.

Σοὶ δ' ὁ Βασσαράβων λαμπρὸν στέφος, ἡδὲ τε εὐ-

[χος],

Ταῦτα τὰ ὄπλα πρέπει αἱρετικῶν ἐφόδῳ.

Τῶν φα Ζυγαδινὸς χαλκευτῆς πάμπαν ἐ:ύχητη,

Ποιμήτην δὲ Δρύστρας θῆξε τυπογραφία,

Οὐνομα δ' ἐπλετο τῷδε φερώνυμον ἀθανατῆς.

"Ὕπερτον ἔχεις τὸν πλέξαν ἀπειρεσίας.

"Ο ἐλάχιστος δὲ Ιεροδιακόνοις Υαννί-

κιος δὲ Χατζῆς.

"Ἐτερον εἰς τὴν βίβλον.

Τόξον φὰν ἱδη καρτερῶς τείνον λίαν,

Βίλη τε βίπτες ἀντιπάλων καρδίη.

Λέλογχας δὲ γάρ τηλικούτου δαίμονος,

Δοῦν' ὕστε φέγγει μιν σὲ δῆ καὶ γουνέα

Ἐόντα τούτον Ζυγαδηνὸν τούπικλην,

Εὔθυμής φερώνυμον φῶς ἀγλαόν.

"Ἐτερον πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον κύριον Στέφανον βοεβόδα τὸν Μπραγκοβάρον, καὶ πρὸς τὸν πατερότατον μητροπολίτην Δρύστρας κύριον Ἀθανάσιον.]

Μπραγκοβάνων Στέφανος στίλεχος βίζης περιδέξου,

"Ηδ' ἀγαθοῦ τοκέως εὐφρόσυνόν τε τέχος,

Δέξεο σῇ κορυφῇ στέφος ἀλίον τόδε δώρον,

Λαμπροῦ σου θίους σῆμ' ἀγλαδὺν τελέθον,

Τιθέμενον παρὰ ἀρχιθύτου σοῦ εὐχέτιδός τε

Ἐξάρχου Δρύστρας τούνομ' Ἀθανασίου,

Κ "Ο; δὴ θῆξε τύπος δαπάνησιν ἀειρομένης

Τὴν βίδλον ταύτην εἰς χάριν εὐσεβεία.

"Ο ἐτονούδαλοις ἐλάχιστος Γεώργιος
Χαζηθάρου Δαρισσαῖος.

Στίχοις Ιαμβικοὶ πρὸς βασιλέα Ἀλέξιον τὸν Κομητηνόν, καὶ πρὸς τὴν βίβλον Εὐθύμιον μοναχοῦ τοῦ Ζιγαδηνοῦ.

"Η Βίδλος οὐτη τὸν κρατίστου δεσπότου

Θείων πέφυκεν ὀπλοθήκη δογμάτων,

Παντευχίαν φέρουσα καὶ πανοπλίαν

"Ἀρρήκτον, ἀκράδαντον, ἀδαμαντίνην.

Τοῦ γάρ δυνατοῦ τὰ τεθηγμένα βίλη,

"Α πηγηνόυσιν οἱ στρατηγοὶ τοῦ Λόγου

Τῶν τοῦ κρατοῦντος δυσμενῶν ἐν καρδίᾳ.

Τοῦ αὐτοῦ. Πρὸς τὸν πατερότατον καὶ σεβα-

σμώτατον μητροπολίτην Δρύστρας κύριον Β

Ἀθανάσιον.

Τεύχεστιν εὐσεβῆς ίδε πνεύματος ὡπλίσεις θείος

Ἀρχιερεὺς Δρύστρας πανοπλίης ζαΐδους.

Αύκους δὲ φθορέας κατερύκει επικόθινον οὐτος

Χριστοῖο, κλεινήν εἰς φάος τῆνδε βίδλον,

Ζηγαδ:νοῦ πόνον αἵς διγαγῶν δαπάναις ἀφειδέσσι,

Δέρκετε ποιμένες σὺν θαύματι εὐσεβῆν.

Πρὸς τὸν αὐτὸν.

Τῆλιος λάμπων ἀπάστις δρόμοις πειρατα χθονίς,

Ἄντι ψυχῆς τελέθει τοῖς ἐπὶ τῆς ἀπασιν.

Ἄκτινες σῶν ὅπλων ἀστράψασι δύματα πιστῶν,

Ὄνηστρον πλείω ἢ τὸ πάροιδ' ἔτεροι.

· 'Ο ἐτονούδαλοις ἐλάχιστος Χουρμούζιος.

"Ἐτερον τοῦ αὐτοῦ ὡς δαῦδε τῆς βίδλου.

Πανοπλίη μάκληματος εἰκότως μάλα,

Χορηγὸς δηπλῶν φαστάνου τομωτέρων,

Ἄρειν πασῶν οἵς θυμὸς καθ' αἰρήσεων

Δαμπρά τρόπαια, καὶ νίκας πρὸς ἀξίαν.

Πτητὴρ πέλει μοι Ζυγαδηνὸς μοναχός,

Γραφῶν ἀτεχνῶν τηριδωκῶν βένθεα.

Τέως δὲ ἐνι σκότῳ ἐοῦσαν δίγνωστον,

Μυχοῖς δρωρυγμένος αἴτης ὡς χρυσὸς,

Ἀρχιθύτης Δρύστρας τυποὶ Ἀθανάσιος

Ἐβαῖς δαπάναις, ὠφελεῖσας εἰνεκα.

Εὔχεσθε οὖν ἀπαντές οἱ γῆρας βαθὺν

Δαχεῖν τ' ἐπειτα χῶρον οὐρανιόνων.

"Ἐτερον πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον Στέφανον βο-

'Ενταῦθα κείνται πάντα συνειλεγμένα,
Τῷ συγχροτεισῷ τοῦ σοφοῦ προμηθέως,
'Αλεξίου γῆς Αὐσόνων βασιλέως.
Θεόφρονος Μέδοντος Εὔτεβεστάτου,
'Οντις πρόνοια τοῦ φιλανθρώπου Λόγου
Ἐν ἐσχατιᾳ τῶν χρόνων τῶν δυσκόλων,
Καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶνδε τῶν πολυπλόκων
Ἡνεγκεν εὐτύχημα 'Ρωμαίοις μέγα,
Στρατηγὸν εὐμήχανον ἡχρισμένον,
Ἀρχηγὸν εὐδόκιμον ἔξηρημένον,
Καὶ πρὸ κράτους τελίσμα, καὶ μετὰ κράτος
Πύργωμα, κραταίωμα τῆς σκηπτουχίας,
Οὐ τὰ κατορθώματα πολλὰ καὶ ἔνα,
Καὶ τὰ τρόπαια τὰ κατ' ἔχθρῶν μυρία.
Σφραγὶς δὲ πάντων, καὶ κόρωνίς αἰστά,
'Η Δογματικὴ τυγχάνει Πανοπλία,
Τῆς δρθιδόξου πίστεως ἡ στερβότης.
'Η συλλογὴ γάρ τῶν θεοπενεύστων λόγων
Γνώρισμα λαμπρὸν εὐεσθοῦς βιστίλως.
'Ος συρβάγηγει τοῖς ἐναντίοις θέλων,
Καὶ πρὸς λογικήν συμβαλεῖν αὐτοῖς μάχην
Τούτοις κατ' αὐτῶν εὖ τεθωρακισμένος
Τοῖς μηχανικοῖς ἀποτήτως ἔξιτα.

Τοῦ αὐτοῦ.

Πρόδρυμμα βίδου τῆσδε τῆς τῶν δογμάτων
'Αλεξίου φρόντισμα, καὶ γλυκὺς πόνος,
'Ρώμης βασιλεύοντος εἴσεδῶς Νέας.
Καὶ φαιδρὸν ἐκλάμποντος ἀφετῶν σέλας.
Κοινωρελές σύνταγμα, πίστεως κρήτος,
Στήλη θριαμβεύσουσα τοὺς νόθους λόγους.
'Αθροιστις εὐσύνοπτος δρθιδόξιας,
Ἐλεγχο; ἐντρέπων τε καὶ καταισχύνων
Τοὺς τῆς ἀληθοῦς πίστεως ἀποστάτας.
Θείον ταμείον δργάνων τῶν ἐν μάχαις,
'Απερ καταστρέψουσι τείχη δογμάτων

A Θεῷ μισθουμένων τε καὶ λαοπλάνων,
Πηγῇ δὲ αὐτῆς ἐνθέων διδαγμάτων,
Ποταμὸς αὐτόχρημα σεπτῶν δογμάτων.
Ἄρδην κατακλύζων τε καὶ σύρων κάτω
Τῶν κακοδόξων τὰς βεβήλους αἰρέσεις.
Φρικτὴ βελῶν φαρέτρα δογματοτείνων,
Τὸν συλλογισμῶν πλεκτάνη, καὶ σφενδόνη,
Τοῖς τοῦ Θεοῦ φῶς, πύρ δὲ τοῖς ἀλλοτρίοις.
Σάλπιγξ κατακλήτουσα τοὺς ἐναντίους,
Πανοπλία φράττουσα τοὺς κεχρημένους,
Παντευχία σφάττουσα τοὺς θεηλάτους.
'Αλλ' ὁ Μονάς Τρίψωτε, καὶ Τριάς πάλιν
Ἐν φῶς ἀπαστράπτουσα τῆς Θεαρχίας,
Τὸν "Ηλιον φύλαττε τῶν Ἀνακτόρων,
B Τὸν μηχανουργὸν τῆς τοσαύτης Ισχύος.
Ἐπειτα τῆνδε τὴν σελήνην τοῦ κράτους
Καλὴν βοηθὸν ἐκ Θεοῦ συνημμένην,
Κάλλιστον ἀνθος Δεσπότην ἡμῶν νέον,
Εἰρηνικὴν σύμπνοιαν ἐν βίῳ νέμων,
Ζωὴν τε μακράν, καὶ κακῶν ἐλευθέραν,
Καὶ τὴν τελευτὴν εὐφόρως τελουμένην,
Πανοικὶ σῶῶν, παγγενῆ στέφων ἀνω
Μιρμαρυγὴν δρθαρτὸν ἡμφιεσμένους.

Τοῦ αὐτοῦ.

'Ως ηδόκησεν δὲ κρατῶν στεφηφόρος,
'Ως ἐγγράφως ὥρισεν, ως ἐδειξέ μοι
Σπεύσας κατεσκεύασα τὴν Πανοπλίαν.
C Ταῦτ' οὖν μαθήντες οἱ κριταὶ τοῦ βιδίου
Στέργοιτε, καὶ βάλοιτε ταῖς εὐφημίαις
Τὸν ἀγχίνουν τε καὶ μέγαν βασιλέα.
Τούτῳ γάρ τὴν ἀλήθειαν λέγειν,
Εὐμήχανον τὸ χρῆμα, πιπτέτω φθόνος.

ΠΡΟΔΟΓΟΣ ΜΕΤ' ΕΓΚΩΜΙΟΥ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΑ ΑΛΕΞΙΟΝ ΤΟΝ ΚΟΜΝΗΝΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗΝ ΠΑΝΟΠΛΙΑΝ,

PROLOGUS AD PANOPLIAM DOGMATICAM, CUM ENCOMIO IMPERATORIS ALEXII COMNENI.

Euthymii opus et solitarii
Zigadeni Panoplia dogmatum,
Alexio e Cominenorum gente parata :
Regi fideli in infidelium confusionem.

Omnia quidem maximi, divinique gubernatoris, ac regis nostri Alexii præclara, et illustria, atque admiranda sunt instituta, quæ vel ad reipublicæ recte administrande suendæque peritiam pertinent; vel stratagemata, militariaque consilia, et sententias, ac præcepta complectuntur; vel acuta machinarum inventa nihilo plerunque Palamedis Archimedisque machinis inferiora comprehendunt; vel dicta prudenter acuteque magnarum gentium legalis responsa continent; vel deinde, ne lon-

D. Εὐλυμένου πόνημα καὶ μονοτρόπου,
Τοῦ Ζιγαδηνοῦ δογμάτων Πανοπλία,
'Αλεξίῳ τευχθείσα Κομνηνῶν γένους.
'Ανακτι πιστῷ τῶν ἀπίστων εἰς πάλην.

Καὶ πάντα μὲν τὰ κατορθώματα τοῦ μεγίστου καὶ θεοκυρνήτου βασιλέως ἡμῶν 'Αλεξίου περιφανῆ καὶ λαμπρὰ καὶ ἀξιοθαύματα πολιτικῶν πραγμάτων ἐπιστημονικαὶ διαταγαὶ, καὶ δεξιαὶ μεταχειρίσεις καὶ ἀντιλήψεις; πολεμικῶν στρατηγημάτων εὐ-
σούλαι, γνωμῶν ὑποθῆκαι, καὶ μηχανημάτων ἐπίνοιαι, μηδὲν ἀλαττούμεναι πολλάκις τῶν Ἀρχιμήδους καὶ Πελλαμῆδους; ἀποκρίσεις περιεσκεμμέται, καὶ ἀγχίνοικι μεσταὶ πρὸς τοὺς πρέσβεις τῶν μεγάλων θυνῶν· τὰλλα πάντα, συντόμως εἰπεῖν, δεῖ ὃν

δι πανταχθεν συγκεκροτημένος αὐτοκράτωρ, καὶ δεινός διμιλῆται πράγμασι, καὶ πέρον ἀμηχάνοις εὑρεῖν, καὶ πρὸς τοὺς κατιρούς καὶ τὰς καταστάσεις συμφερόντως μεθαρμοζόμενος; γνωρίζεται καὶ διαγνώσκεται· τῶν δὲλλων δὲ τούτου προτερημάτων οὐχ Ἐλαττον εἰς λόγον εὐφημίας τὸ προκείμενον σπούδασμα, τὴν συλλογήν λέγω τῶν δογμάτων τῆς ὁρθοδόξου πίστεως. Πῶς τοσαύταις κοσμικαῖς φροντίσι περιρρέθεμενος, καὶ μυρίων πραγμάτων ἀνθολογίας ἔκστοτε περιττώμενος, οὐδὲ τούτου τοῦ μέρους ἄχροντιστως ἐσχε, καθάπερ πολλοὶ τῶν προλαβόντων αὐτοκρατόρων, οἵς ἡρκεσ μόνον ὥστερ καὶ τοῖς πλεοῖς τῶν τότε καὶ νῦν ὑπηκόδων ἡ στοιχεῖώδης καὶ σύντομος διμολογία τῆς πίστεως; δικαὶος Σύμβολον ἱερὸν καλεῖται. Διασκέψάμενος δὲ καὶ τῇ πειρᾳ γνοὺς ὅτι πολλῶν μέρεις τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας παρεισερθάρη πάλιν ισοδλα καὶ θεοστυγῆ δύγματα, καὶ τῶν πνευματικῶν γεωργῶν ἀπονυσταξάντων διὰ τὴν τῶν πολεμίων Ιωνίας μαχαράν καὶ πολυχρόνιων προσεδρίαν, ἐπεσπάρη τῷ καλῷ στίφηζάνιον ἀκαρπίας, καὶ πρὸς μόνην καῦσιν ἐπιτίθεσθαι τῶν αἱρετιζόντων εἰδωλομανίας, δικαὶος θολεροῖς νάζιασι λόγων ἀρδεύοντες οἱ τούτων διδάσκαλοι, βλαστάνειν παρασκευάζουσι, τι ποιεῖ; περιοδησάστης αὐτῷ τῇ καρδίᾳ τῇ τοσαύτῃ κατεψφρονήσεται, διανίσταται πρὸς ζῆλουν, καὶ τῇ θεραπείᾳ αὐτουργὸς γίνεται, καὶ περινοεῖ τι μέγα καὶ ψήφιδν. Κατρούς γάρ ἀποταξάμενος τῇ μελέτῃ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, διετοίκησεν εἰκόναν ἡγεμονίας, καὶ τὴν θεραπείαν αὐτούργησεν, καὶ περινοεῖ τι μέγα καὶ ψήφιδν. Καταρρούς γάρ ἀποταξάμενος τῇ μελέτῃ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, διετοίκησεν εἰκόναν ἡγεμονίας, καὶ τὴν θεραπείαν αὐτούργησεν, καὶ περινοεῖ τι μέγα καὶ ψήφιδν. Καταρρούς γάρ ἀποταξάμενος τῇ μελέτῃ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, διετοίκησεν εἰκόναν ἡγεμονίας, καὶ τὴν θεραπείαν αὐτούργησεν, καὶ περινοεῖ τι μέγα καὶ ψήφιδν. Καταρρούς γάρ ἀποταξάμενος τῇ μελέτῃ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, διετοίκησεν εἰκόναν ἡγεμονίας, καὶ τὴν θεραπείαν αὐτούργησεν, καὶ περινοεῖ τι μέγα καὶ ψήφιδν. Καταρρούς γάρ ἀποταξάμενος τῇ μελέτῃ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, διετοίκησεν εἰκόναν ἡγεμονίας, καὶ τὴν θεραπείαν αὐτούργησεν, καὶ περινοεῖ τι μέγα καὶ ψήφιδν. Καταρρούς γάρ ἀποταξάμενος τῇ μελέτῃ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, διετοίκησεν εἰκόναν ἡγεμονίας, καὶ τὴν θεραπείαν αὐτούργησεν, καὶ περινοεῖ τι μέγα καὶ ψήφιδν. Καταρρούς γάρ ἀποταξάμενος τῇ μελέτῃ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, διετοίκησεν εἰκόναν ἡγεμονίας, καὶ τὴν θεραπείαν αὐτούργησεν, καὶ περινοεῖ τι μέγα καὶ ψήφιδν.

A gior sim, cuncta illa, quibus imperator undique fultus et munitus, tum rempublicam regere, tum ex difficultatibus sese expedire, et rebus aliquae temporibus accommodare utiliter scienterque potest: sed hoc ejus in primis laudandum ac celebrandum est studium atque consilium, quod orthodoxæ fiduci decreta colligenda curavit, nec quamvis tam multis mundi molestiis innumerabilibusque negotiis et gravissimis occupationibus assidue distinguitur, partem hanc sibi negligendam duxit, ut ex superioribus imperatoribus multi, quibus id satis fuit, quod plerisque vel illius, vel hujusco temporis privatis hominibus satis est, nempe brevis fiduci confessio, religionis continens elementa, quod sacram Symbolum appellatur. At ipse cum B experimento cognitum ac perspectum haberet, pestiferas rursus et impias opiniones multis Romani imperii partibus irrepisse, ac propter longum fortasse diuturnumque hostium dominatum inter bonum triticum mala luxuriantis hereticorum doctrinæ, quæ non nisi ad comburendum utilis est, zizania fuisse sparsa ac disseminata, eaque ut vigerent et crescerent, turbidis sermonum rivulis ab ipsorum doctoribus irrigari, animo commotus, atque ob insignem eorum audaciam atque dementiam inflammatus, tanto malo sibi occurrentum ac remedium adhibendum existimavit. Itaque cum a publicis negotiis, gravissimis reipublice muneribus, et curis supereret aliiquid temporis, id omne in divinarum Scripturarum voluminibus accurate perlegendis consumebat, deque iis cum viris eximis, quorum egregia multitudine regia semper referta esse solet, colloquebat, approbatos in primis sermones colens, quorum ingenti quodam amore animus ejus incensus ardebat. Ex quo factum est ut talium sermonum consuetudine lingua exacuens tanquam ferrum ignitum aqua frigida confirmatum, atque adeo gladius utrinque acutus ad detestabiles opiniones, atque doctrinas excindendas, vel, ut Scripturæ verbis utar, Securis petram concidens¹, asperam nimirum ac duram, atque omni sensu carentem pertinaciam impiorum evaserit. Id, quod ego testari possum, qui rem animadverti, et adnotavi, cum ei disputanti forte fortuna bis mihi contigerit interesse. Quosdam enim secum congregientes hisce armis cominus percussit et profligavit. Alios autem fugitantes orationis suavitate capiens et alliciens, multamque verbis suis patientiam ac lenitatem immiscens ad sanitatem et optimam frugem reducere nitebatur. Quod quidem exemplum ut post se regnaturi possint imitari, optimum init coasilium, ut, quemadmodum illi qui res ad militiam pertinentes comparant, eis ac subditis eorum populis approbatorum armorum apparatum omni machinarum genere atque instrumento bellico instructum, litterarum monimentis consignatum reliqueret. Qua sane re nou-

¹ Jerem. xxiii, 29.

sibi pontificum munus arrogavit, sed exemplo suo pontifices excitavit, seque illis socium et adjutorem adjunxit. Neque vero criminis aut vitio vertendum est, si non solum imperator ipse pietatis studiosissimus, sed quivis omnino e filielium numero, modo peritus sit dicendique potestate praeditus, veritatem in discrimen adductam laborantemque tueatur atque defendat: nisi forte quia immanem et mortiferam aliquam feram occiderit, eo nomine in crimine vocari debet, quod cum non sit indigena, communis peste de medio sublata incolas et indigenas ab ejus pernicie periculoque liberaverit. Beatorum igitur Patrum recteque fidei defensorum decretis per sapientes et peritos hujus aetatis viros electis, in unumque redactis, hanc mihi provinciam demandavit, ut eorum sententias diligenter in ordines distribuerem, et suis quaque locis apte concinque disponerem ac collarem. Quamobrem cum ejus mandatis ac jussis nefas sit adversari, restat ut ratione Deoque hujus muneric duce, per quem et manus instruntur ad pugnam, et digitis scribentes ad haereses profligandas diriguntur, congregiamur, et manus conseramus, vel potius religionem tueri, et cum hostibus ejus decertare volentibus arma comparemus ad amantina ac lethalia vereque cœlestia, quibus qui erunt instructi, cum laedi nequeant omnino, tum adversarios ipsi vulnerent, prosternant ac superent.

Appellabatur autem hic liber *Orthodoxæ fidei Dogmatica Panoplia*, vel Decretorum Armamentarium, ut cum pugnandi tempus advenerit, oportueritque spiritales propugnatores armari, eo patescere, armis bello pro tempore congruentibus instruantur. Hoc enim varia telorum armorumque genera ad omnia bella gerenda conficiendaque abunde subministrabit. Ceterum, cum duplex sit, quemadmodum tradit Gregorius Theologus, orationis genus, unum quo nostra defendimus, alterum, quo res adversariorum oppugnamus, sic item nos agemus, ut nostris prius expositis ac constitutis, tum demum aliena aliquid hostilia profligemus. Utrumque autem præstabimus, ut dictum est, auxilio manuti Patrum sapientissimorum, qui ante nos pro veritate fidei dimicarunt, scriptaque sua, ut firma adversus varios hostium impetus præsidia, et fortitudinis exempla nobis haereditaria reliquerunt. Exponentur autem servato temporum ordine aliorum sententiæ, tanquam in malorum explicatione pravas haereses ita recensentes, ut statim sequantur earum consultationes, et qui in singulis evertendis optime se gesserunt, scriptisque suis eas oppugnarunt et transfixerunt. Antiquiores quidem vetustateque jam aboletas atque consumptas prætermisimus, insigniores vero, et quarum licet extincta sit flamma, carbones tamen Ecclesiam lœdunt, nobis, ut signum, petendas sagittisque consigendas propositum. Ac si qua præterea ex iis excisis, ut stolones quidam relicti, interim pullularunt, eas quoque dejiciendas opprimendasque curavimus.

A'Ανάγκη γάρ, σιωπῶντος ἀκαίρως τοῦ τὴν ἔξουσίαν ἔχοντος τοῦ διαιλέγεσθαι περὶ πίστεως, ἀντιλαμβάνεσθαι κινδυνεύοντος τοῦ λόγου, μή δις γε τὸν εὐσέβεταν βασιλέα, τὸν καὶ τοῖς δόγμασι τῶν ἀρχιερέων τὸ κῦρος διὰ τῆς ἑαυτοῦ φορῆς καὶ συνέτεως χαριζόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπλῶς πίστεν ἄνδρα, καὶ λέγειν ἐπιστάμενον καὶ δυνάμενον, εἰ μή καὶ τὸν ἀνελόντα θηρίον ἀνθρωποφθόρον αἰτιάσαιτο τις, διτι μητριγάρῳ; ὃν τὸν κοινῶν δλεθρον ἐκ μέσου πεποιηκέ, καὶ τῆς ἐντεῦθεν λύμης ἀπῆλλαξε τοὺς αὐτόχθονας. Καὶ δὴ τὰ δόγματα τῶν μαχαρίων Πατέρων, καὶ προμάχων τῆς ὁρθῆς πίστεως διὰ τῶν τοῦ παρόντος καιροῦ σοφῶν καὶ πολυπειρῶν ἀνδρῶν ἐκλεξάμενος, καὶ συναγαγών ἐμοὶ τὴν ἀνθήμην τούτων ἐπέτρεψε, καὶ τάξιν ἐπιθεῖαι τούτοις, καὶ διεσκεμένην ἀχμονιαν, καὶ λελογισμένην οἰκονομίαν ἐκτίεινεσεν. Ἐπει τὸν δὲ οὐκ ἦν ἀναδύεσθαι, λοιπὸν τοῦ λόγου καὶ θεοῦ στρατηγοῦντος; τοῦ συντάγματος; τῶν λόγων, δι' οὐ καὶ χειρες διάσκονται πρὸς ταράτσιν, καὶ δάκτυλος γράφοντες κατορθοῦσι τὸν κατὰ τῶν αἱρέσεων πόλεμον· Ιτέον ἡμῖν ἡδη πρὸς τὴν ἐγγείρησιν, καὶ κατασκευαστέον, μᾶλλον δὲ συντακτέον Πανοπλίαν τοῖς βουλομένοις ὑπερμαχεῖν τῆς εὐσεβείας, καὶ συρρήγνυσθαι τοῖς ἔχθροῖς αὐτῆς, παθεῖν μὲν ἀδχμαντίνην, δρᾶν δὲ καιριωτάτην, καὶ δλως ἀκατάγωνιστον, καὶ δυντως οὐρανογάλκευτον.

CἘσται δὲ τῇ βιβλῷ ταύτῃ κλῆσις Δογματικὴ Πανοπλία, η δπλοθήκη δογμάτων, ὧστε καιροῦ ποτε καλοῦντο; εἰς μάχην, καὶ τοὺς πνευματικοὺς ὄπλας τὸν ἐγέρθεντος, ἀναπτύξειν ταύτην, καὶ πρὸς τὰς ίδεας τῶν πολέμων φράτεται τοι; ἐναποκειμένοις ὄπλοις· πολυειδῆ γάρ ταῦτα, καὶ δαψιλῆ, καὶ πρὸς παντοῖον πόλεμον ἔχαρκοῦντα. Διτοῦ δὲ δυντος λόγου παντὸς, κατὰ τὸν θεολόγον φάναι Γρηγόριον, τοῦ μὲν τὸ οἰκεῖον κατασκευάζοντος, τοῦ δὲ τὸ ἀντίπαλον ἀνατρέποντος, καὶ ἡμεῖς τὸν οἰκεῖον ἐκθέμενοι πρέπερον, οὕτω τὰ τῶν ἐναντίων ἀνατρέψαι πειρασθεῖσα, καὶ ἀμφότερα δὲ διὰ τῶν πανσφων, ὡς εἱρηται, Πατέρων τῶν προκεκμηκότων ὑπὲρ τοῦ λόγου, καὶ καθάπερ τινὰ κλῆρον καταλειπότων ἡμῖν τοὺς οἰκεῖους λόγους, καὶ τὰς ἐκ τούτων πρὸς τὰς ὑπεναντίους ποικίλας συμπλοκὰς, καὶ τοὺς τρόπους τῶν ἀνδραγαθημάτων. Ἐκτείθσονται δὲ τάξις τινὶ κατὰ τοὺς χρόνους αἱ τῶν δλων ὡς ἐν ἐκλογῇ κακῶν ἐπιλογίαις κακοθείεις αἱρέσεις τὰς ἀνατροπὰς ἐπομένας ἔχουσαι, καὶ τοὺς ἐφ' ἐκάστης ἀριστεύσαντας κατατρέχοντας αὐτῶν διὰ τῶν οἰκείων ἀντιρήξεων καὶ κατακοντίζοντας. Τὰς μὲν οὖν παλαιστέρας ὡς πρὸ πολλοῦ σεσηπυλας, καὶ πάντη διαφαρεῖσας παρεδράμομεν, τὰς ἐπισημοτέρας δὲ, καὶ ὡν, εἰ καὶ η φλὸς ἀπειμαράνθη, παραλυκοῦντες ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν οἱ ἀνθρακες, ταύτας ἐστήσαμεν σκοπούς εἰς τὸ βάλλεσθαι καὶ κατατοξεύεσθαι. Καὶ εἰ τινές δὲ τῶν μεταξὺ καὶ προσεχῶν παρειάθησαν, ὡς ἀποπάδει τούτων, η παραφυάδες ἀφείθησαν, τῆς καταπτώσεως τῶν προβεβλημάτων ικανῆς καὶ ταύτας συγκαταβάλλειν.

Πόθεν οὖν ἡμῖν ἀρκτέον τοῦ προκειμένου συντάγματος; καὶ σπουδάσματος; πόθεν ἀλλοθεν, ή διεν διάγας ἐν θεολογίᾳ φησὶ Γρηγόριος, Τρεῖς αἱ ἀνωτάταις δέξαι, λέγων περὶ Θεοῦ ἀναρχία, πολυαρχία, καὶ μοναρχία. Αἱ μὲν οὖν δύο στατιστοῦ Ἐλλήνων ἀπαίχθησαν, καὶ πατέσθωσαν· τὸ τε γὰρ ἀναρχοντακτον, τὸ τε πολυαρχον στατιώδες, καὶ οὕτως ἀναρχον, καὶ οὕτως ἀπαίχθησαν. Εἰς ταῦτα γὰρ ἀρφότερα φέρει τὴν ἀπαίχθησαν, ή δὲ εἰς λύσιν· ἀπαίχθη γὰρ μελέτη λύσωσε. Ἡμῖν δὲ μοναρχία τὸ τιμώμενον μοναρχία δὲ οὐχ ἦν περιγράψει πρόσωπον, καὶ τὰ ἔχη. Λειπόντα οὖν ὅλιγα καὶ συντετμημένα κατά τε τῶν ἀνάρχων καὶ ἀθέων Ἑπικουρείων, καὶ τῶν ἀλλων πολυάρχων, καὶ ἀθέων Ἐλλήνων διειλθόντες, καὶ τὴν ἐναντίαν πλάνην τούτων τε κάκεινων κατὰ παραδρυμήν ἐλέγχαντες, καὶ ἀνατρέψαντες, οὕτως ἐπὶ τὰ οἰκεῖα χωρίσομεν. Τῶν γὰρ Ἐλλήνων οἱ μὲν ἡλιον, οἱ δὲ σελήνην, οἱ δὲ ἀστέρων πλῆθος, οἱ δὲ οὐρανὸν αὐτὸν, ὅμα τούτοις, οἷς καὶ τὸ πᾶν ἄγειν δεδώκασι κατὰ τὸ ποιὸν ή τὸ ποσὸν τῆς κινήσεως· οἱ δὲ τὰ στοιχεῖα, γῆν, θερμότηταν, ἀέρα, πῦρ διὰ τὸ χρεώδες, ὃν διεν οὐδὲ συστήνει δυνατὸν τὸν ἀνθρώπων βίον· οἱ δὲ δι τοῦχων ἔκαστος τῶν ὅρα τῶν ἐσεβάσθησαν, ὃν ἔωρων τὰ πάλλιατα θεοὺς προστησάμενοι. *convicio, ad nostra veniamus. Reliqui Græci partim stellarum, nonnulli una cum his cœlum ipsum, quorum qualitate motus et quantitate agere tradunt orbem universum; quidam elementa, terram, aquam, aera, ignem propter utilitatem, cum sine his vita humana degi non possit; alii vero aliquid eorum quæ cernuntur venerati sunt, et quæ pueriliter fuerant consipicati ut numina coluerunt.*

Περὶ τοῦ Ἑπικουροῦ ποσαχῶς τὸ διερμον.

Ἐπίκουρος δὲ ἔκβάλλων καὶ θεὸν καὶ πρόνοιαν. τὸ αὐτόματον εἰσῆγε, καὶ τὰς ἀτόμους. Πολυστήμαντον δὲ τὸ ἀτόμον. Λέγεται γὰρ τὸ δύστηματον, ὡς ὁ ἀδάμας, καὶ τὸ παντελῶ; ἀτημτον, ὡς τὸ ἀσώματον, καὶ τὸ παρὰ τοῖς φιλοσόφοις μερικὸν καὶ καθ' ἔκαστον, δι τημῆναι μὲν δύναται, τετμημένον δὲ φθείρεται, διπερ δ Σωκράτης τυχόν· τεμνόμενος γὰρ εἰς κεφαλὴν, καὶ χείρας, καὶ κοιλίαν, οὐχέτι τοτὲ Σωκράτης· τέταρτον ἀτόμον τὸ διὰ βραχύτητα μή δυνάμενον τημῆναι, ὡς τὸ σημείον μὲν παρὰ γεωμέτραις, η μονάς δὲ παρὰ ἀριθμητικοῖς, ὃνδι δὲ χρόνος παρὰ φυσικοῖς. Τοιούτον τὸ ἀτόμον, καὶ τὸ ἔξτηλακής ἀκτίνος ἐν δέρι διαφαινόμενον, καὶ οἷον ἐκ τοῦ ἀδάρους ἀνικάμενον, ἔσματιά τεινα δοκεῖ ταῦτα κονιορτώδη κατειπού τοῦ χοδὸς λεπτότερα. Ἐκ τούτων οὖν Ἑπικουρος συνίστασθαι πάντα μέλεγεν, οἷα κατὰ ἀνάλυσιν ἀπὸ τῶν μεγεθῶν χωρῶν, καὶ μηδὲν εὐρίσκων ἀπλούστερον ή λεπτότερον. Λέγονται δὲ καὶ οὐδετέρως ἀτομα, καὶ θηλυκῶν; ἀτομοι.

Κατὰ Ἐπικουρεῖων τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ περὶ Θεολογίας λόρου.

Τοῦ μὲν γὰρ εἶναι θεὸν, καὶ τὴν πάντων ποιητικὴν τε καὶ συνεπεικὴν εἰτίαν, καὶ δύψις διδάσκαλος, καὶ ὁ φυσικὸς νόμος, η μὲν τῶν ὅρωμάν των περιστάλλουσα, καὶ πεπηγδεῖ καλῶς, καὶ ὀδεύοντι, καὶ ἀκινήτως, ἵνα οὕτως εἴτω, κινουμένως καὶ φερομένως, δὲ διὰ τῶν ὅρωμάν των καὶ τεταγμένων τὸν ἀρχηγὸν τούτων συλλογιζόμενος. Πῶς γὰρ ἀν-

A Verum undenam hujuscem operis exordium nobis ducendum est, nisi ex illis verbis unde magnus ille in theologia Gregorius exorditur, Tres, inquietus, de Deo sententiae sunt, una eorum, qui nullius; altera, qui multorum; tertia, qui unius asserunt imperio mundum gubernari. Piores duæ pueriles sunt, et a Græcis inventa. Quare ut pueriles contemnuntur. Nam et quod imperio caret, confusum est: et quod multorum regitur imperio, seditionis, et idcirco etiam imperio vacans, atque ideo confusum. Itaque ambæ sententiae in confusionem incurvant. Confusionem porro sequitur eversio ac dissolutio. Quid enim aliud est confusum esse atque ordine vacare, nisi ad exitium perniciemque contendere? Proinde nobis tertia illa sententia comprobatur, qua unius asseritur imperio ac principatu cuncta regi atque administrari. Unius autem principatum intelligo, non quem una persona circumscribit; et quæ deinceps sequuntur. Reliquum est igitur, ut paucæ conjuncte que dicamus tum contra impios Epicureos, qui a nullo, tum adversus alios Græcos, qui a multis affirmant mundum gubernari, duplicitique et contrario istorum errore breviter confutato atque convictione, ad nostra veniamus. Reliqui Græci partim stellarum, nonnulli una cum his cœlum ipsum, quorum qualitate motus et quantitate agere tradunt orbem universum; quidam elementa, terram, aquam, aera, ignem propter utilitatem, cum sine his vita humana degi non possit; alii vero aliquid eorum quæ cernuntur venerati sunt, et quæ pueriliter fuerant consipicati ut numina coluerunt.

C De Epicuro, quotupliciter atomus intelligatur.

At Epicurus, Deo providentiaque rejecta, casum et atomos introduxit. Multis autem modis atomus intelligitur. Nam et id significat quod cum difficultate secari potest, ut adamās; et quod nullam sectionem adiicit, ut id quod vacat corpore, et quod a philosophis individuum singulareque dicitur, quod secari quidem potest, sectum iamen corruptitur, ut exempli gratia, Socrates. Etenim si secedet in caput, et manus, et ventrem, et pedes, non erit amplius Socrates. Atomum denique dicunt quod propter exiguitatem dividī nequit, ut punctum apud geometras, unitas apud arithmeticos, et momentum apud philosophos naturales. Tales atomi tunc in aere solis radiis illustrato apparent, tum e solo pavimentoque tollentur. Quæ ramenta quædam terrestria videntur, ipso etiam pulvere leviora. Ex his omnia componi et consistere affimat Epicurus, cum per resolutionem a magnis corporibus discedens, nihil simplicius subtiliusque reperiat

Contra Epicureos, magni Gregorii Theologiæ ex oratione II de theologia.

Quod Deus sit, quodque idem rerum sit oenium causa effectrix, et conservatrix, cum oculi nos deos sint ipsi, tum lex naturalis. Oculi, dum illos ad res quæ præclare compactæ sunt et ordine incedunt, immobilique, ut ita dicam, ratione motu feruntur, contemplandas convertimus; naturæ lex, dum ex ipso rerum, quas cernimus et contemplamur,

ordine, earum auctorem moderatoremque colligimus. Quomodo enim orbis constitisset aut permaneret, nisi cuncta Deus et efficeret et conservaret? Ac, quemadmodum si quis cithara pulcherrime elaboratae concinnitatem et compositionem intueatur, aut ejusdem concertum exaudiat, ipsius citharae opifem et moderatorem considerabit, ad eumque statim cogitatione rapietur, licet ipsum fortasse nunquam aspicerit: ita nobis eorum quae facta sunt, auctor, et conservator, et motor est manifestus, quamvis animo non comprehendatur. Quod si quis non ad hæc usque ultro progrediatur, ut naturalibus demonstrationibus acquiescat, is sane quasi improbus ac stultus est.

In eodem ex eadem oratione.

Nos autem, qui Dei studio tenemur, nec adduci possumus, ut mundum sine principe et gubernatore credamus esse, ratione ipsa hoc impellimus, nœca quæ sensibus sunt exposita contemplamur, in iisque ab initio repetendis et explorandis immoremur. Verum quia non est consentaneum, ut illi eorum quæ, quantum ad sensum pertinet, eundem obtinent honoris gradum, detur principatus, eadem ratione duce supra concendum, atque ita tandem ad eum pervenimus, per quem hæc ipsa, ut sint, habent; sic enī ipsi nobiscum: *Quis celestibus terrestribusque rebus, et his quæ in acre et aqua versuntur, prescripsit hunc ordinem?* In eo vero quis ea quæ antiquiora sunt, nempe celum et terram, et aërem, et aquæ naturam constituit? *Quis ea disjunxit?* Per quem mutua inter hæc societas, consensus et conspiratio? Ego enim virum illum, tametsi alienus est, laudo. *Quis hæc mouet, perpetuoque ac nunquam cessante progressu circumagit?* Nonne eorum auctor atque opifex qui rationem illis inseruit, qua unumquodque fertur atque dirigitur? *Quis porro eorum auctor atque opifex, nonne is qui ea fabricatus est, et, ut essent, perfecit?* Neque enim in casu tantam esse facultatem concedendum est, ut causam eorum fateamur universitas constitut, conservetur, nonne ad aliud; quam ad casum referendum est? Ad aliud projecto. Ecquid autem erit istuc aliud? Nihil sane, nisi Deus.

In eodem Gregorii Nyssæ pontificis ex libro qui inscribitur De cognitione Dei.

Quod ex simplicium elementorum terræ, aquæ, aeris, ignis permistione, aut ex corpusculis individuis omnia, quæ in mundo sunt, constent, ut asserit Epicurus, quod genitum est non genito, quodque factum effectore sineulla dubitatione tanto præstantius atque præclarius deprehendetur, quanto simplicibus elementis et corpusculis illis, quæ atomos dicunt, homo præcellit. Præterea quomodo quæ natura inter se contraria sunt, aut sine detrimento ad unius orbis perfectionem concurrerunt: aut sine consilio rationeque convenire inter se et congruere potuerunt: aut homini rationem inseverere, qua ipsa carent omnino, quippe quæ animi ac

A. καὶ ὑπέστη τόδε τὸ πῦρ, οὐ συνέστη, μὴ Θεοῦ πάντα καὶ οὐσιώσαντο; καὶ συνέχοντος; Οὐδὲ γάρ κιθάραν τις δρῶν κάλλιστα ἡσημένην, καὶ τὴν ταῦτης εὐαρμοστίαν καὶ εύτοξιαν, ή τῆς κιθαρῳδίας αὐτῆς ἀκούων, ἀλλο τι ή τὸν τῆς κιθάρας δημιουργὸν, καὶ τὸν κιθαρῳδὸν ἐννοήσει, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναδρυμεῖται τῇ διανοίᾳ, καὶ ἀγνοῶν τύχῃ ταῖς δύσειν. Οὐτω καὶ ἡμὲν τὸ ποιητικὸν δῆλον, καὶ τὸ τηροῦν καὶ δηλοῦν τὰ πεποιημένα, καὶ μὴ διανοίᾳ περιλαμβάνηται· καὶ λίαν ἀγνώμων, οὐ μηδὲ μέχρι τούτων προίλων ἔκουσιας, καὶ ταῖς φυσικαῖς ἐπόμενος ἀποδέξει.

Kατὰ τῶν αὐτῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

B. Ήμᾶς δὲ διάργες δεξιάμενος ἐφιεμένους θεοῦ, καὶ μὴ ἀνεχομένους τὸ ἀνηγμόνευτόν τε [καὶ ἀκυρωτόν, εἴτα τοῖς δραμένοις προσβάλλων, καὶ τῆς ἀπαρχῆς ἐντυγχάνων οὔτε μέχρι τούτων ἔστησεν. Οὐ γάρ ἦν λόγου δοῦναι τὴν ἡγεμονίαν τοῖς δομοτοῖς κατὰ τὴν αἰτίαν, καὶ διὰ τούτων ἀγει πρὸς τὸ ὑπέρ ταῦτα καὶ δι' οὐ τούτοις τὸ εἶναι περίεστι. Τι γάρ τὸ τάχαν τὰ οὐράνια τε καὶ ἐπίγεια, δοσα τε δι' ἄλρος, καὶ δοσα καθ' ὕδατος, μᾶλλον δὲ τὰ πρὸ τούτων, οὐρανόν τε, καὶ γῆν, καὶ ἀέρα, καὶ φύσιν ὕδατος; Τίς τεχνεῖ, καὶ ἐμέρισε; Τίς ἡ κοινωνία τούτων πρὸς ἀλληλα, καὶ συμφυτα τούτων καὶ σύμπνοια; Ἐπιανῶ γάρ τὸν εἰρηκότα, καὶ διλότριος η; Τὶ τὸ ταῦτα κεκινηκός, καὶ ἀγον τὴν ἀληκτονικὸν φοράν, καὶ ἀκώλυτον; Ἀρ' οὐχ διεγένεται τὸν φέρεται τε καὶ διεξάγεται; Τίς δ' ὁ τεχνίτης τούτων; Ἀρ' οὐχ διποιηκός ταῦτα, καὶ εἰς τὸ εἶναι παραγάγων; οὐ γάρ δη τῷ αὐτομάτῳ δοτέον τοσαύτην δύναμιν. Ἐστω γάρ τὸ γενέσθαι τοῦ αὐτομάτου τίνος τὸ τάξις; Καὶ τοῦτο, εἰ δοκεῖ, δῶμεν. Τίνος τὸ τηρεῖσαι καὶ φυλάξαι καθ' οὓς πρῶτον ὑπίστη λόγους; ἐτέρου τινὸς ή τοῦ αὐτομάτου; ἐτέρου δηλαδή πάρκ τὸ αὐτόματον. Τοῦτο δὲ τὶ ποτε δῆλο πλὴν Θεός; Τοῦτο δὲ τὶ ποτε δῆλο πλὴν Θεός; Τοῦτο δὲ τὶ ποτε δῆλο πλὴν Θεός;

D. Τοῦ Νέστορος ἐκ τῆς βίβλου τῆς λεγομένης θεογνωσίας κατὰ τῶν αὐτῶν.

Eπίπερ ἐκ τῆς τῶν ἀπλῶν στοιχείων συνουσίας, τῆς λόγω, καὶ θεατος, καὶ ἀέρως, καὶ πυρὸς, ή τῶν λεγομένων ἀτόμων κατ' Ἐπίκουρον τὰ ἐγκόσμια γεγένηται, εὑρεθήσεται τὸ γεννητὸν τοῦ ἀγεννήτου, καὶ τὸ ποιηθὲν τοῦ ποιήσαντος ἀσυγκρίτως κρίτεται, καὶ τιμιώτερον, καὶ τοσοῦτον δοσον διανθρωπος τῶν ἀπλῶν στοιχείων καὶ τῶν εἰρημένων ἀτόμων διαφορώτερος. Πῶς δ' οὐ καὶ κατὰ φύσιν ἔναντια συνέδραμον ἀδιασθῶς εἰς ἐνδεικόσμου συμπλήρωσιν; Ήώς δ' οὐ καὶ συντεφώνησαν οὐκέτιοντες βούλησιν, ή λόγον; Η πῶς τῷ δινθρώπῳ λόγον ἀνέθηκαν τὰ παντελῶς ἀδυχα, καὶ δλογα, καὶ ἀναίσθητα; Εδει δὲ καὶ φ τὸ πλέον τῆς σφετέρας οὐσίας ἀπεκλήρω-

σαν, ἐλέφαντά φημι, ή εἰ τι τούτου μεῖζον, ἔκεινῳ μᾶλλον συναποκλήρωσαι καὶ τὸ κατὰ πάντων τῶν ὑποδεετέρων ἡγεμονικῶν καὶ βασιλικῶν. Ἀλλὰ μὴ τὸ πολλῷ τούτων λειπόμενον κατὰ σωματικὸν περιγένεσος καὶ φύμην δὲ δινθρωπος ἔκεινου κατέρχεται διὰ τὸν λόγον, διὸ εἰς τοῦ λόγον ἔχοντος Δημιουργοῦ πάντως κατεκλούτησε. Πῶς δὲ ἀν καὶ εἰς τῶν εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε φερομένων τὰ τεταγμένα γεγονέναι λέγοντο;

Κατὰ τῶν ἀλλων Ἐλλήνων τοῦ ἀγίου Γρηγορίου ἐκ τοῦ εἰς τὰ ἄγια Φῶτα Ιότου.

Οἱ γάρ τοῦτο μόνον δεινὸν τὸ πεποιημένον ἔπειτας ἔργοις ἀγαθοῖς εἰς δόξαν καὶ Ἐπινοιο τοῦ πεποιηκότος, καὶ θεοῦ μίμησιν δισον ἐφικτὸν δρμητήριον γενέθεται παντοῖων παθῶν, βιοσκεμένων κακῶν, καὶ διπανώντων τὸν ἀντεδ; δινθρωπον, ἀλλὰ καὶ τὸ θεοὺς στήσασθαι συνηγόρους τοῖς πάθεσιν, ἵνα μὴ μόνον ἀνεύθυνον τὸ δικαιράνειν, ἀλλὰ καὶ θεῖν νομίζηται, εἰς τοιαύτην καταφεῦγον ἀπολογίαν τὰ προσκυνούμενα.

Κατὰ τῶν αὐτῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ Ιότου.

Ως εἰπειρ ἀσεβεῖν αὐτοὺς ἔδει πάντως, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ δόξης ἀποπεσεῖν εἰς εἰδῶλα κατενεχθέντας, καὶ τέχνης ἔργα, καὶ χειρῶν ποιημάτα, μὴ ἀν ἀλλο τι κατ' αὐτῶν ενέχασθαι τοὺς νοῦν ἔχοντας η τοιαύτα σεβασθῆναι, καὶ οὐτω τιμῆσαι, ἵνα τὴν ἀντιμοσθήσας, ητούς δέει τῆς πλάνης. ὡς φησι Παῦλος, ἀπολαμβάνωσιν, ἐν οἷς σέβονται, οὐ μᾶλλον τιμῶντες δι' ἐκατῶν τὰ σεβάσματα, η δι' ἔκεινων ἀτιμαζόμενοι. Βρελυκτοὶ τῆς πλάνης, βρελυκτέροι τῆς εὐτελείας τῶν προσκυνουμένων καὶ σεβομένων, ἵνα καὶ αὐτῶν τῶν τιμωμένων ὥστι ἀναισθήτοτεροι, τοσοῦτον ὅπεράλλοντες ἀνοίᾳ, δισον εὐτελεῖα τὰ προσκυνούμενα.

Κατὰ τῶν αὐτῶν ἐκ τοῦ Ιότου τοῦ κερι θεολογίας.

Αἴρασί τε καὶ κνήσσασις, έστι δὲ οὕτης καὶ πράξεις λίαν αἰσχρας; μανίας τε καὶ ἀνθρωποκτονίας. Τοιαύτας γάρ ἐπερπενεῖναι θεῶν τοιούτων καὶ τὰς τιμάς.

Κατὰ τῶν αὐτῶν ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰ ἄγια Φῶτα.

Δαιμόνων εὑρῆμα σκοτεινῶν, καὶ διανοτὰς ἀνάπλασμα κακοδάίρονο; χρόνῳ ρεθοδημένον, καὶ μύθῳ κλεπτόμενον· ἡ γάρ ὡς ἀληθῆ προσκυνοῦσιν, ὡς μυθικὰ συγχαλύπτουσι. Δίον εἰ μὲν ἀληθῆ, μὴ μύθους δινομάξεσθαι, εἰ δὲ φευδῆ, μὴ διαμάξεσθαι; μηδὲ οὐτως ιταμῶς ἐνεντιωτάτας ἔχειν δόξας περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, ὃσπερ ἐν ἀγρῷ μειρακίων καὶ ζωτας, ἀλλ' οὐκ ἀνδρῶν διαλεγομένους νοῦν ἔχουσι, καὶ λόγῳ προσκυνηταὶ, καὶ τὴν ἐντεχνον ταῦτην καὶ βυπαράν πιθανότητα διαπεύουσιν. Σπειρ δὲ ἀπεσκευασμένα τὸ ἀλλότριον, φέρε κατερίσωμεν τὸ ἡμέτερον.

▲ **sensus expertis sint? Quid?** nonne oportebat, cum naturae suae plurimum tribuissent, qualis est elephas, aut si quod animal elephante majus est, id minoribus animalibus ut ducem regemque præstare? Nunc autem homo, elephante corporis magnitudine ac robore multis partibus inferior, imperat illi propter rationem, qua ab opifice suo plane ditatus est. Jam qui fieri potest, ut ex iis quæ casu temere feruntur, consistant ea quæ ordine constituta sunt?

Contra reliquos Græcos magni Gregorii Theologici ex oratione in Sacra Lumina.

Non solum enim id grave fuit, quod qui facti sunt ut recte viverent, effectorisque sui laudem et gloriam quærerent, et Deum, quoad fieri posset, imitarentur, vitiorum omnium interiorem hominem male depascentium et corruptientium facti sunt receptaculum, sed etiam quod Deos, sibi vitiis suis faventes opitulantesque confinxerunt, ut peccare non solum licet impune, verum etiam laudabile divinumque videretur, quod deorum suorum exemplo fieret.

In eodem ex eadem oratione

Ut si a pietate declinarent omnino, et a vero Dei cultu recederent, ad simulacula et artis opera manuum figmenta ducerentur. Quid enim illis inimici eorum, si saperent, gravius possent imprecari, quam ut deos ejusmodi colerent et adorarent, quo religione sua dignam, ut Paulus ait, mercedem perciperent, non magis honore eos officientes, quam ex eorum cultu ignominiam reportantes¹, contemnendi propter errorem, sed magis etiam aspernandi propter sordes et dedecus hlorum, quos venerantur et colunt. Ut simulacris ipsis stopidores esse videantur, tantoque dementiores, quanto viliora abjectioraque sunt eorum numina.

In eodem ex oratione De theologia.

Cruore, et nidore, et turpibus etiēm factis nomiunquāis, furoreque, et mactandis hominibus deos colendos existimarunt. Talem enim esse ejusmodi deorum cultum oportebat.

In eodem ex oratione in Sancta Lumina.

Tenebrisca dæmonum inventa, figuraeque mentis insanæ atque infelices, tempore confirmata, fabulisque contecta. Quas enim ut vera colunt, et cælant tanquam fictilia. **Aequius** autem erat, si vera essent, fabulas non appellare. Sia fictilia, non admirari. Neque ita temere contrarias de eadem re opiniones suscipere, non aliter, ac si in foro cum pueris colluderent, non autem cum viris sapientibus et ratione Deum colentibus disputarent, qui artificiosa ista ac sordida ipsorum figmenta contemnunt atque despiciunt. Verum quoniam aliena consulativus, agere nostra constituamus et confirmemus.

¹ Rom. iii, 27.

ΠΙΝΑΞ

ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ ΤΗΣ ΕΠΟΝΟΜΑΖΟΜΕΝΗΣ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗΣ ΠΑΝΟΠΛΙΑΣ.

INDEX

LIBRI PANÖPLIA DOGMATICA INSCRIPTI.

- Titulus I.** — *Ratiocinatio syllogistica, qua Deus A Tίτλος Α'.* — Συλλογιστική ἀπόδειξις, διτι εἰς
unus esse ejusdem naturae : Verbum,
ac Spiritum item, nempe Filium et
Spiritum sanctum habere demonstra-
tur. Ex oratione catechetica Gregorii
Nyssae pontificis.
- Titulus II.** — *De Patre et Filio et Spiritu sancto*
distincta simul atque conjuncta diri-
nitatis ratio.
- Titulus III.** — *De Deo seu Divinitate communiter.*
Qui Deum, aut Divinitatem aut divi-
num Numen dicit, communi horum
appellatione tres unius divinitatis
hypostases, sive personas decla-
rare.
- Titulus IV.** — *Divinam naturam comprehendendi non* **B** *Tίτλος Δ'.* — *Περὶ τοῦ ἀκαδημάτον εἰραι τὴν*
posse.
- Titulus V.** — *De divina appellatione.*
- Titulus VI.** — *De opificio Dei.*
- Titulus VII.** — *De divina humanatione.*
- Titulus VIII.** — *Contra Hebreos, ex libro, ut fertur,*
Nysseni, De cognitione Dei.
- Titulus IX.** — *Contra Simonem Samarensem, et Mar-
cionem Ponticum, et Manetem Per-
sam, et Manichaeos.*
- Titulus X.** — *Adversus Sabellium ex S. Cyrillo.*
- Titulus XI.** — *In Ariacos, magni Athanasii.*
- Titulus XII.** — *Contra Spiritus sancti impugna-
tores.*
- Titulus XIII.** — *Photii patriarchae, contra Latines,*
*quod ex Patre tantum procedit Spi-
ritus sanctus, non et ex Filio.*
- Titulus XIV.** — *Contra Apollinarium.*
- Titulus XV.** — *Contra Nestorianos.*
- Titulus XVI.** — *Contra Monophysitas, quorum an-
cior Eutyches archimandrita.*
- Titulus XVII.** — *Contra Aphthardocetas.*
- Titulus XVIII.** — *Contra eos qui dicunt Deum Ver-
bum imparabiliter esse vassum.*
- Tίτλος Β'.** — *Περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου*
Πνεύματος διακεκριμένη ἄμα καὶ
ἡρωμένη θεολογία.
- Tίτλος Γ'.** — *Περὶ Θεοῦ κοινῶς.* Δῆλος δὲ διτι φ
Θεοὶ εἰπών, ή Θεότητα, ή τὸ θεῖον
ἀπλῶς καὶ ἀπροσδιορίστως, τὰς
τρεῖς ὑποστάσεις τῆς μιᾶς Θεό-
τητος ἐπέφητε τῇ καθολικῇ τού-
των προσηγορίᾳ.
- Tίτλος Δ'.** — *Περὶ τοῦ ἀκαδημάτον εἰραι τὴν*
θελαρ φύσιν.
- Tίτλος Ε'.** — *Περὶ Θεωρυμάτων.*
- Tίτλος Ζ'.** — *Περὶ τῆς θείας δημιουργίας.*
- Tίτλος Η'.** — *Κατὰ Ἐβραϊών ἐκ τῇ λεγομένης*
εἰραι τοῦ Νύσσης βίβλου, τῆς
προσατροενένης Θεογνωσίας.
- Tίτλος Θ'.** — *Κατὰ Σιμωνίου τοῦ Σαμαρέως, καὶ*
Μαρκιώνου τοῦ Πορτικοῦ, καὶ τοῦ
*Πέρσου Μάρεγτος, καὶ τῶν Μα-
ριχαίων.*
- Tίτλος Ι'.** — *Κατὰ Σαβελλιανῶν τοῦ ἀγίου Κυ-
ριλλου.*
- C Tίτλος ΙΑ'.** — *Κατὰ Ἀριανῶν τοῦ μοράλου Ἀθα-
νασίου.*
- Tίτλος ΙΒ'.** — *Κατὰ Πνευματομάχων.*
- Tίτλος ΙΓ'.** — *Φωτίου Πατράρχου κατὰ τῶν τῆς*
παλαιᾶς Ῥώμης, διτι ἐκ Πατρὸς
μόρεν ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ
ἄγιον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ.
- Tίτλος ΙΔ'.** — *Κατὰ Ἀκολλιαρίου.*
- Tίτλος ΙΕ'.** — *Κατὰ Νεσταριανῶν.*
- Tίτλος ΙΓ'.** — *Κατὰ Μορφωσιτῶν, ὡν αἱρεσιμάρχης*
δὲ Εὐευχῆς, δὲρχμανθρότητης.
- Tίτλος ΙΖ'.** — *Κατὰ Ἀγθαρτοδοκητῶν.*
- Tίτλος ΙΗ'.** — *Κατὰ τῶν λεγόντων, Ἐπαθετ ὁ Θεὸς*
Ἄρτος ἀπαθῶς.

[Τίτλος ΙΘ'.—Κατὰ Ἀγνοητῶν λεγόντων ἀγνοεῖν Α Titulus XIX. — *Contra Agnoetas qui atunt Filium, ut Patre minorem, ignorare diem et horam consummationis mundi.*

[Τίτλος Κ'.—Κατὰ Θριγένους.]

Τίτλος ΚΑ'. — Κατὰ Σεργίου, καὶ Πύρφου, καὶ Παύλου πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως δογματιζόντων ἐπὶ Χριστοῦ μιαρ θελησιν, καὶ ἐπέργυαι, οἱ καὶ Μονοθελῆται λέγονται.

Τίτλος ΚΒ'.—Κατὰ Εἰκονομάχων.

Τίτλος ΚΓ'.—Κατὰ Ἀρμενίων.

Τίτλος ΚΔ'.—Κατὰ τῶν λεγομένων Παντοκταντῶν.

Τίτλος ΚΕ'.—Περὶ τοῦ σταυροῦ, κερὶ τοῦ ἀγίου βαπτισμάτος, καὶ περὶ τῆς μεταλήψεως τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἷματος.

Τίτλος ΚΖ'.—Κατὰ Μασσαλιανῶν.

Τίτλος ΚΖ'.—Κατὰ Βορομίλων.

[Τίτλος ΚΗ'.—Κατὰ Σαρακηνῶν "].]

Παράτιτλος.—Φωτίου πατεριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῆς πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας ἐκποτοῦς κερὶ τῷ ἐπεὶδὲ οἰκουμενικῷ συνδῶν.

Titulus XX. — *Contra Origenem.*

Titulus XXI. — *Contra Sergium, Pyrrhum et Paulum, patriarchas Constantinopolis, qui docebant unam in Christo esse voluntatem et energiam; qui et Monothelites dicuntur.*

Titulus XXII. — *Contra Iconomachos.*

Titulus XXIII. — *Contra Armenios.*

Titulus XXIV. — *Contra eos qui dicuntur Pauliciani.*

Titulus XXV. — *De cruce, de sancto baptimate et de transmutatione Dominicis corporis et sanguinis.*

Titulus XXVI. — *Contra Massalianos.*

Titulus XXVII. — *Contra Bogomilos.*

Titulus XXVIII. — *Contra Saracenos.*

Appendix.—*Photii patriarchae Constantinopolitanus ex epistola ad Michaelem Bulgarie principem de septem synodis acumenitis.*

* Inclusa hie et in textu supplemus ex Chr. Frid. Matthæi Prolegomenis ad Euthymii Commentaria in Evangelia. L. p. 1. PATR.

** Ab editore Tergobystensi præ metu Turcarum omissus.

EUTHYMI MONACHI

ZIGABENI

ORTHODOXÆ FIDEI DOGMATICA PANOPRIA.

TITLOS A'.

Συντομιστικὴ ἀπόδειξις, δι τοι εἰς ἔστι Θεὸς, καὶ δι τοι καὶ Αδελφὸς ἔχει δόμονός τοιούτῳ, καὶ Πνεῦμα δομοίως, ἀπερ εἰσὶν δὲ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Τοῦ Νόστησης ἐπὶ τοῦ κυτηγητικού λόγου.

"Οταν πρὸς τινα τῶν ἐλληνιζόντων διάλεξις ἡ, καλῶς ἂν ἔχοι τοιαυτὴν ἀρχὴν ποιεῖσθαι τοῦ λόγου. πάτερον εἶναι τὸ θεῖον ὑπελήφεν, ἡ τῷ τῶν ἀθέων συμφέρεται δόγματι; Εἰ μὲν οὖν μὴ εἶναι λέγοι ἐκ τῶν τεχνικῶν καὶ σοφῶς κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομουμένων, προαχθῆσται πρὸς τὸ διά τούτων εἶναι τινα δύναμιν τὴν ἐν τούτοις δεικνυμένην, καὶ τοῦ παντὸς ὑπερκειμένην δομολογῆσαι· εἰ δὲ τὸ μὲν εἶναι μὴ ἀμφιβάλλοι, εἰς πλήθος; δὲ θεῶν ταῖς ὑπονοίσις ἐκφέροιτο, τοιεῦτη χρησόμεθα πρὸς αὐτὸν

TITULUS I.

Ratiocinatio syllogistica, qua Deus unus esse, ejusdemque naturæ Verbum, ac Spiritum item, neptem Filium, et Spiritum sanctum habere demonstratur. Ex oratione catechetica Gregorii Nysseni.

Quando cum aliquo eorum qui Græcorum opinioribus faverint, instituitur disputatio, commodum est, ut initio disputationis interrogetur, utrum Deum esse fateatur, an negat. Si negabit, ex ratione sapientiae, quæ in mundi moderatione viget, exgetur consiliteri, viam quamdam indicari quæ rebus omnibus præsit. Quod si esse quidem non dubitabit, sed multos tamen esse putabit deos, ita deinceps cum illo agemus; existimemus perfectum esse numen, an imperfectum, eoque perfectionem, ut par est. tri-

buente divinae naturae, rursum rogabimus, utrum A omnibus illis rationibus, quae in divinitate certuntur, perfectum dicat, ne ex contrariis, perfectoque et imperfecto constet. Quo item concessso, non erit difficile adversarii animam deorum multitudine distractum adducere, ut divinitatem unam esse fateatur. Nam si perfectum omnibus partibus dabit, multaque eodem pacto perfecta dicet, necesse erit, ut in iis quae nulla ratione discrepabunt, sed eadem prorsus videbuntur, aut proprium aliquid ostendatur, aut si proprii nihil apparuerit, nullam animus differentiam poterit cogitare. Etenim si nec ea re discriminem comprehendetur, quod majora minore sint, quoniam perfectionis ratio non adimitur, ut minor sit: nec quod deteriora sint, aut prestantiora, quia divinitas non cadit in id quod deteriorius appellari potest: nec quod antiquiora recentiora sint, quandoquidem id quod semper non est, ab eo quod numen ac Deum esse mens concepit, alio: eum una eademque sit divinitatis ratio, nullaque in ea vere proprietas reperiatur, necessarium est, ut qui opinionis errore multis sibi deos hingebat, unam divinitatem esse fateatur. Nam si bonum, et justum, et sapiens, et potens, et incorruptum, et aternum, et reliqua omnes pise notiones ita congregentur, ut omnis omnino tollatur differencia, his omnibus in uno eodemque conclusis, necessario auctoritur deorum multitudine.

ἀρθαρσίᾳ, καὶ ἡ διδιότης, καὶ πᾶσα εὐσεβής δάνοια τά λόγον διαφορδές ὑφαιρουμένης, συνυφαρεῖται: κατὰ ἀνάγκην τὸ τῶν θεῶν διάπονος εἰς τὸ διὰ πάντων ταυτότητος εἰς τὸ ἐν τῇ διά-

Verum quia religiosa veritas quamdam personarum differentiam pugnacit in unitate naturae, nedum Graecos impugnamus, in Iudeorum labamur errorem, non alienum est, ut eum quoque artificiosa quadam distinctione consumemus et refellamus. Nec ilii quidem, qui a nostra religione abhorrent, numen rationis expers constituant, hoc autem nobis concessum satis est ad id quod voluntus comprobandum. Qui enim Deum non esse rationis experiem comfitetur, is sunt habere rationem concedit. Atqui eodem nomine dicitur etiam humana ratio. Quare si quis ad rationis nostrae similitudinem Dei rationem cogitabit, mox ad notionem sublimiorum perducetur. Necessum enim est, ut eodem modo ratio seu oratio congruat naturae, quo reliqua item omnia conveniunt. Nam licet in homine vita, et potentia, et sapientia cernatur, non tamen ob nominum similitudinem eamdem in Deo vitam, aut potentiam, aut sapientiam dices, sed pro humili naturae nostrae conditione demittentur et extenuabuntur harum vocum significations. Etenim quoniam mortalis et imbecilla est natura nostra, Idecirco et vita brevis est, et potentia infirma, et ratio sive oratio incerta. At quidquid de supremis illius naturae magnitudine dicitur, id magnum eique congruum est. Proinde cum Dei ratio, sive oratio verbumve dicimus, id non intelligimus tale, ut, quemadmodum in nobis

ἀπολογίᾳ, πότερον τέλειον, ή ἄλλειπες ἥγεται τὸ θεῖον; Τοῦ δὲ, κατὰ τὸ εἰκόνη, τὴν τελείστητα μαρτυροῦντος τῇ θείᾳ φύσει τὸ διὰ πάντων αὐτῶν τῶν ἐνθεωρουμένων τῇ θεότητι τέλειον ἀποτιθομεν, ὡς δὲ μη σύμμικτον ἐκ τῶν ἐναντίων θεωρούτο τὸ θεῖον ἀξιόλογον καὶ τελεῖον. Τοιούτου δὲ δοθέντος, οὐκ εἴ τινη χαλεπὸν τὸ ἐσκεδασμένον τῆς διανοίας εἰς πλήθος θεῶν πρὸς μιαν θεότητος περιαγαγεῖν δύολογιαν. Εἰ γάρ τὸ τέλειον ἐν παντὶ θεῖῃ περὶ τὸ ὑποκείμενον διμολογεῖσθαι, πολλὰ δὲ εἰναι τὰ τέλεια διὰ τῶν αὐτῶν χαρακτηριζόμενα λόγοι· ἀνάγκη πᾶσα ἐπὶ τῶν μηδεμιᾳ παραλλαγὴ διαχρινομένιον, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς αὐτοῖς θεωρουμένων, ή ἐπιδεῖξαι τὸ θεῖον, ή εἰ μηδὲν ιδιαζόντες καταλαμβάνονται ἡ Ἐννοία, ἢ τὸν τὸ διαχρίνον οὐκέτι εἶστι, μη διπονοεῖν τὴν διάχρησιν. Εἰ γάρ μήτε παρὰ τὸ πλάνον καὶ ἔλαττον τὴν διαφορὰν ἑξερίσκοι, διότι τὴν ἐλάττωσιν δὲ τῆς τελείτητος οὐ παραδίχεται λόγος μήτε τὴν παρὰ τὸ χείρον, καὶ προτιμότερον οὐ γάρ μὲν ἐπὶ θεότητος ὑπόληψιν σχοῖνιον ἢ τὸν χειρόνος οὐκέτι προσηγορία, μήτε κατὰ τὸ ἀρχαῖον καὶ πρόσφατον· τὸ γάρ μήδει διὸ ἔν τοῖς περὶ τὸ θεῖον ἔστιν ὑπολήψιες· ἀλλ᾽ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς τῆς θεότητος λόγος; οὐδὲμιδές θεότητος ἐν οὐδενὶ κατὰ τὸ εὖλογον εὑρίσκομένης· ἀνάγκη πᾶσα πρὸς μιαν θεότητος διμολογίαν συνθεῖται τὴν πεπλανημένην περὶ τοῦ πλήθους τῶν θεῶν φαντασίαν. Εἰ γάρ τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ δικαιον, τὸ τε σοφὸν, καὶ τὸ δυνατὸν ὡταύτως λέγοιτο, ή τε

C 'Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ δὲ τῆς εὐσεβείας λόγος οὐδὲ τινα διάχρισιν ὑποτάσσεων ἐν τῇ ἐνότητι τῆς πίστεως βλέπεται, ὡς δὲν μή τῇ πρὸς τοὺς Ἐλληνας μάχην πρὸς τὸν ιουδαισμὸν ἡμῖν δὲ λόγος ὑπενεχθείη, πάλιν προσήκει διαστολὴ τινὶ τεχνικῇ καὶ τὴν περὶ τοῦτο πλάνην ἐπινορθώσασθαι· οὐδὲ γάρ τοις ἔξω τοῦ καθοῦ ἡμῖδες δόγματος ἀλογον εἰναι τὸ θεῖον ὑπεληπταί. Τοῦτο δὲ παρὰ ἑκένων διμολογούμενον ἴκανως διαφρύσει τὸν ἡμέτερον λόγον. 'Ο γάρ διμολογῶν μήδολογον εἰναι τὸν θεὸν πάντας λόγον ἔχειν τὸν μήδολογον συγκαταθήσεται. 'Οτι δέ τοις αἱ οὐσίαι διάφοροι τοῦ τε θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, διάφορος ἔστι καὶ δὲ λόγος. 'Ἄλλα μήν καὶ δὲ ἀνθρώπωνος διμωνύμως λέγεται λόγος· οὐκοῦν εἰ λέγοις καθοῦ διμοιτητα τοῦ παρ' ἡμῖν, καὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ὑπονοεῖν, οὕτω μεταχθῆσεις· πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν ὑπόληψιν. 'Ανάγκη γάρ πᾶσα κατάλληλον εἶναι πίστεύειν τῇ φύσει τὸν λόγον, ὡς καὶ τὰ ἄλλα πάντα. Καὶ γάρ δύναμις τις, καὶ ζωὴ, καὶ σοφία περὶ τὸ ἀνθρώπινον βλέπεται, ἀλλ' οὐκ δὲν τις ἐκ τῆς διμωνύμου τοιούτην καὶ ἐπὶ τοῦ θεοῦ τὴν ζωὴν, ή τὴν δύναμιν ή τὴν σοφίαν ὑποστήσειν, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῆς φύσεως τῆς ήμετέρας μέτρον συνταπεινοῦνται καὶ αἱ τῶν τοιούτων ὄντας ἐμφάσεις. 'Ἐπειδὴ γάρ φθερή καὶ ἀσθενής ἡμῶν ἡ φύσις, διὰ τοῦτο ὠκύμορος ἡμῶν ἡ ζωὴ, ἀνυπόστατος ἡ δύναμις, ἀπαγήθε δὲ λόγος. 'Ἐπι δὲ τῆς ὑπερκαμένης φύσεως τῷ μεγαλεῖψ τοῦ θεωρούμενου πᾶν τὸ περὶ αὐτῆς λεγόμενον συνεπαίρεται. Οὐκοῦν

καὶ δὲ Λόγος Θεοῦ λέγηται, οὐκ ἐν τῇ δημήτῃ τοῦ φιλοτεχνέου τὴν υπόστασιν ἔχειν νομιμοθεσται, καὶ διαμονήτηται τοῦ ἡμετέρου μεταχωρῶν εἰς ἀνύπαρκτον, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἡ ἡμετέρα φύσις ἐπίκηρος οὖσα, καὶ ἐπίκηρον τὸν λόγον ἔχει, οὔτεως ἡ διφθαρτος, καὶ δεῖ ἑστῶσα φύσις μίδιον ἔχει καὶ διφεστῶτα τὸν Λόγον. Εἰ δὲ τοῦτο κατὰ τὸ ἀκόλουθον διμολογηθεῖη, τὸ διφεστάναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀλλίως, ἀνάγκη πάσα ἐν ζωῇ τοῦ Λόγου τὴν υπόστασιν εἶναι ὅριον γε. Οὐ γάρ καθ' διμοιβητας τῶν λίθων ἀμύχως διφεστάναι τὸν Λόγον εὐαγές ἐστιν οἰεσθαι· ἀλλ' εἰ διφεστηκει, νοερόν τι χρῆμα καὶ ἀσώματον δν, ζῆ πάντως. Εἰ δὲ τοῦ ζῆν κεχώρισται, οὐδὲ ἐν διποστάσει πάντως ἐστιν. Ἀλλὰ μήν ἀσεβεῖς ἀπεδείχθη τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀνυπόστατον εἶναι· οὐκοῦν συναπεδείχθη κατὰ τὸ ἀκόλουθον τὸ ἐν ζωῇ τοῦτον θεωρεῖσθαι τὸν Λόγον. Ἀπλῆς δὲ τῆς τοῦ Λόγου φύσεως κατὰ τὸ εἰκός εἶναι πεπιστευθέντης, καὶ οὐδὲ μίλιον διπλόην, καὶ σύνθεσιν ἐν ἑαυτῇ δεικνυούστης, οὐκέτε ἐν τις κατὰ μετονυμίαν ζωῇ; τὸν Λόγον ἐν ζωῇ θεωροίην. Οὐ γάρ ἐκτὸς εἴη συνθέσεως ἡ τοιαύτη διπλή· εἰς τὸ ζερον ἐν ἑταίρῳ λέγειν εἶναι, ἀλλ' ἀνάγκη πάτηται τῆς ἀπλότητος διμολογουμένης αὐτοζωήν εἶναι τὸν Λόγον οἰεσθαι, οὐ ζωῆς μετευσίαν. Εἰ οὖν ζῆ δὲ Λόγος, ὡς ζωῇ δν, καὶ προαιρετικήν ἡτοι θεληματικήν πάντως δύναμιν ἔχει. Οὐδὲν γάρ ἀπροαιρέτον τῶν ζῶντων ἐστι. Τὴν γάρ προαιρεσιν ταύτην καὶ δυνατήν εἶναι κατὰ τὸ ἀκόλουθον εύσεβές ἐστι λογίζεσθαι. Εἰ γάρ μή τις τὸ δυνατὸν διμολογήσῃ, τὸ ἀδύνατον πάντως κατασκευάσει. Ἀλλὰ μήν πόρρω πάντως τῆς περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψις ἐστι τὸ ἀδύνατον. Οὐδὲν γάρ τῶν ἀπεμφαινόντων περὶ τὴν θείαν θεωρεῖται φύσιν. Ἀνάγκη δὲ πᾶσα τοσαύτην εἶναι διμολογεῖν τοῦ Λόγου τὴν δύναμιν, διτης οὐστὶ καὶ ἡ πρόθεσις, ίνα μή τις μίξεις τῶν ἐναντίων καὶ συνδρομή περὶ τὸ ἀπλούν θεωροίτο. Ἀδυναμίας δὲ καὶ δυνάμεως ἐν τῇ αὐτῇ προθέσει θεωρουμένων, εἰπερ τὸ μὲν δύναται, πρὸς δὲ τι ἀδύνατως ἔχει, πάντα δὲ δυναμένην τὴν τοῦ Λόγου προαιρεσιν, πρὸς οὐδὲν τῶν κακῶν τὴν δυσπήν ἔχειν· ἀλλοτρία γάρ τῆς θείας φύσεως ἡ πρὸς κακίαν ὄρμή· ἀλλὰ πᾶν δὲ τι περ ἐστὶν ἀγαθὸν, τοῦτο καὶ βούλευθαι· βούλομένην δὲ, καὶ δύνασθαι· δυναμένην δὲ, μή ἀνενέργητον εἶναι, ἀλλὰ πᾶσαν ἀγαθοῦ πρόθεσιν εἰς ἐνέργειαν ἔχειν. Ἀγαθὸν δὲ δὲ κόσμος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα σοφῶς τε καὶ τεχνικῶς θεωρούμενα. Ἀρχ τοῦ Λόγου δργα τὰ πάντα, ταῦ ζῶντος μὲν, καὶ ὑπερστῶτος, διτι θεοῦ Λόγος ἐστι, προαιρουμένου δὲ, διτι ζῆ, δυναμένου δὲ πᾶν δὲ τι περ ἀνέλγηται· αἱρουμένου δὲ τὸ ἀγαθόν τε, καὶ σορὸν πάντως, καὶ εἰ τι τῆς κρείτουνος σημασίας ἐστιν. Ἐπειδὲ οὖν ἀγαθὸν τι δὲ κόσμος, ὡμαλόγηται, ἀπεδείχθη δὲ διὰ τῶν εἰρημένων τοῦ Λόγου ἔργων τὸν κόσμον εἶναι, τοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ αἱρουμένου, καὶ δυναμένου, δρα δὲ Λόγος οὗτος ἔτερός ἐστι παρὰ τὸν οὐκ ἐστι Λόγος. Τρόπον γάρ τινα τῶν πρὸς τι λεγομένων καὶ οὐδέτος ἐστιν, ἐπειδὴ χρή πάντως τῷ Λόγῳ καὶ τὸν Πατέρα τοῦ Λόγου συνυπακούεσθαι. Οὐ γάρ δὲ εἰ Λόγος, μή τινος δὲ Λόγος. Εἰ δὲ διακρίνει τῷ σχετικῷ τῆς σημασίας η τῶν

A sit, ad loquentis impetum consistat, et ad nihilum tendat, sed ut natura nostra, cum sit mortal is, mortale quoque verbum habet, sic immortalis semperque consistens natura Verbum habet immortale ac sempiternum. Jam si ex his conficitur Dei Verbum semper constare, necesse est, illud in vita consistere confiteri. Neque enim consentaneum est, ipsum lapidum instar inanimatum arbitrari. Sed si est, cum intelligens sit et incorporeum, vivit omnino. Nam si absit a vita, neutiquam consistit. At dicero Dei Verbum non consistere, impium est, ut declaravimus, ex quo sequitur, ut hoc Verbum in vita spectetur. Ejus autem natura cum simplex sit, nec duplicitatem aut compositionem ullam admittat, nemo illud sic in vita esse cogitat, quasi naturae sit particeps. Nam ejusmodi cogitatio a compositione non abesset, quippe quæ rem unam in alia constitueret. Itaque Verbi simplicitate concessa necesse est, illud non vitæ particeps, sed ipsam esse vitam confiteri. Quid si vivit Verbum, atque adeo est ipsa vita, minirum et propositi, ac voluntatis habet facultatem. Nihil enim in eorum quæ vivunt est numero, quod hac careat facultate. Existimandum est autem propositum ac voluntatem ejus fieri posse. Si quis enim id quod fieri potest, non concesserit, id quod fieri nequit, nunquam inveniet. At cum de Deo cogitamus, quod fieri non potest procul ab illo removemus; nihil enim dissentaneum in naturam divinam cedit. Porro tantam necesse est Verbi potestatem confiteri, quantum ejus est propositum voluntatis, ne qua contraria permisio in eo quod simplex est reperiatur, idque quod fieri nequit, et quod fieri potest in eodem proposito apparent, siquidem aliud efficere valet, aliud non valet. Ceterum cum omnia Verbi proposito perfici possint, ad nihil tamen quod malum sit, efficiendum movetur. Nam divinæ naturæ motus a malo alienus est. Quidquid autem bonum est, id etiam vult; quod autem vult, et plane potest. Quod vero potest, infectum non sinit, sed quæcunque bona sibi propomit, ea perficit. Mundus autem mundique partes omnes, quæ sapienter artificioseque factæ cernuntur, sunt bona. Itaque viventis quidem ac subsistentis Verbi sunt opera, quoniam Del Verbum est; consilio autem proponentis atque deliberantis quoniam vivit, valentisque ad exitum perducere quidquid proposuerit atque decreverit, sed nihil tamen decernentis nisi quod bonum ac sapiens sit, aut si quid aliud meliore aliqua significacione declaratur. Quamobrem quia bonum esse mundum ostendimus, Verbique, quod bonum ante decernit decretumque potest efficere, mundum esse opus indicavimus, perspicuum est, Verbum hoc aliud ab eo esse cuius est Verbum. Est enim et hoc quodammodo unum ex iis quæ cum aliquo conseruntur. Siquidem auditio Verbo, Verbi quoque parens intelligatur, necesse est. Neque enim Verbum esset, nisi alicuius esset Verbum. Cum igitur

audatores cogitatione distinguant Verbum ab eo cuius est Verbum, non amplius mysterium nobis in periculo versatur, ne dum Graecorum opiniones refellimus, videamur Judaeorum sententiam approbantibus assentiri. Nam quemadmodum in nobis dicimus verbum a mente proficiisci, neque idem omnino esse quod est mens, nec ab illa prorsus diversum (etenim quatenus ab illa provenit, aliud quidam quam ipsa est: quatenus autem mentem perspicuum facit et explicat, non aliud jam ab ea diversum cogitatur, sed natura unum, subiecto tantum diffrens): sic etiam Dei Verbum, quatenus per se subsistit, ab eo distinguitur unde ut subsistat haec: quatenus autem ea declarat in seipso, quae cernuntur in Deo, idem est natura cum ipso, in quo eadem indicia et nota reperiuntur. Nam sive bonitatem, sive potentiam, sive sapientiam, sive aeternitatem, sive malitiae, mortis et corruptio- nis vacuitatem, sive aliquod aliud ejusmodi signum constitutas, quo Patre ipse comprehendatur, eodem signo et Verbum, quod ex illo subsistit, inveni- neris.

De Spiritu sancto,

Ac quemadmodum hisce gradibus ascendentes ex nostra supremata illam naturam cognovimus, sic umbris, ac simulacris quibusdam potestatis illius, quae verbis explicari non potest, in natura nostra conspectis ad Spiritus cognitionem accedimus. Quanquam spiritus qui in nobis est, ex alieno reducitur, nempe ex aere, qui ad corporis constitutionem necessario hauritur et effunditur, et cum verbum pronuntiatur, sit vox quae verbi potestate in seipsa declarat; in divina vero natura, eti pium est, Dei Spiritum cogitare, quemadmodum et Dei Verbum inferius sit, si nostrum cum spiritu, illud sine spiritu esse credatur, non tamen consentaneum est Deoque dignum arbitrari alienum quiddam, ut in spiritu nostro contingit, in Deum extrinsecus influere, in ipsoque spiritum effici. Sed sicut Dei Verbum audientes, non cogitamus illud ejusmodi, quod per se non subsistat, aut quod doctrina ingeneretur, voceve proferatur, aut dissolvatur posteaquam pronuntiatum est, aut cui denique aliquid eorum eveniat quae verbo nostro videmus accidere, sed natura subsistens, et liberum, et efficax, et omnipotens: eodem modo cum Dei Spiritum, qui Verbo testimonium assert, ejusque vim perspicuum reddit, intelligimus, non anhelitus spiritum cogitamus (nimis enim abjiceretur diviu[m] potestatis magnitudo, si spiritus ejus nostro similis putaretur): sed cum in se subsistentem quae in propria natura perspicitur, quaque nec a Deo in quo est, nec a Dei Verbo, cui testimonium tribuit, separari potest, aut in nihilum redigi, sed ad Verbi Dei similitudinem, per se subsistit, et libera est, et per se movetur, et efficax est, et semper bonum vult, et ejus voluntati statim perficiendi potestas adest.

A ἀκουόντων διάνοια αὐτὸν τε τὸν Λόγον, καὶ τὸν δῆμον ἔστιν, οὐκ ἐπ' ἀνὴριν κινδυνεύσῃ τὸ μυστήριον ταῖς ἑλληνικαῖς μαχόμενον ὑπολήψεσι τοῖς τὰ Ιουδαίων πρεσβεύοσι συνενεχθῆναι. "Ωσπερ γάρ ἐφ' ἡμῶν ἐκ τοῦ νοῦ φαρεν εἰναι τὸν λόγον, οὔτε διδόλου τὸν αὐτὸν δντα τῷ νῷ, οὔτε παντάπασιν ἔτερον· τὸ μὲν γάρ ἐξ ίδειν εἰναι ἀλλο τι, καὶ οὐκ ἔκεινον ἐστι· τὸ δὲ αὐτὸν τὸν νοῦν τὸν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγειν οὐκ ἐπ' ἀνὴριν τι παρ' ἔκεινον ὑπονοοίτο, ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν ἐν ὅντι τῷ πάντει μέγεθῳ ἐστίν· οὕτω καὶ δι τοῦ Θεοῦ Λόγος τῷ μὲν ὑφεστάντι καθ' ἔαυτὸν διῆρηται πρὸς ἔκεινον παρ' οὐ τὴν ὑπόστασιν ἔχει· τῷ δὲ ταῦτα δεῖκνύειν ἐν ἔαυτῷ ἀπερι τὸν Θεὸν καθορᾶται, ὁ αὐτός ἐστι κατὰ τὴν φύσιν ἔτερον τῷ διαύτῶν τῶν γνωρισμάτων εὑρισκομένῳ. Εἴτε γάρ ἀγαθότητα, εἴτε δύναμιν, εἴτε σοφίαν, εἴτε τὸ διδίλιον εἰναι, εἴτε τὸ κακίας, καὶ θανάτου, καὶ φθορᾶς ἀνεπίδεκτον, εἴτε τὸν ἐν παντὶ τέλειον, εἴτε τι τοιούτον δλως σημεῖόν τις ποιείτο τῆς τοῦ Πατρὸς καταλήψεως, διὰ τῶν αὐτῶν εὑρήσει σημείων καὶ τὸν ἐξ ἔκεινου ὑφεστῶτα Λόγον.

Περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος.

"Ωσπερ δὲ τὸν Λόγον ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀναγνωριῶσιν τῆς ὑπερειμένης ἔγνωμεν φύσεως, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῇ περὶ τοῦ Πνεύματος ἐννοίᾳ ὑπαχθόσμεθα, σκιάς τινας, καὶ μεμήματα τῆς ἀφράτου δυνάμεως ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς οεωρούντες φύσει. 'Αλλ' ἐφ' ἡμῶν μὲν τὸ πνεῦμα ἡ τοῦ ἀερός ἐστιν ὀλκὴ, ἀλλοτρίου πράγματος πρὸς τὴν τοῦ σώματος σύστασιν ἀναγκαῖως εἰσελκομένου τε καὶ προχεομένου, διπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ λόγου φωνὴ γίνεται τὴν τοῦ Λόγου δύναμιν ἐν ἐκυτῇ φανεροῦσα· ἐπὶ δὲ τῆς θελας φύσεως τὸ μὲν εἰναι Πνεῦμα Θεοῦ εὐσεβεῖς ἐνομίσθη, καθὼς ἐδόη καὶ Λόγον εἰναι Θεοῦ διὸ τὸ μῆδεν ἐλλειπέστερον τοῦ ἡμετέρου λόγου τὸν τοῦ Θεοῦ εἰναι Λόγον, εἰπερ τούτου μετὰ τοῦ πνεύματος θεωρουμένου, ἔκεινος δίκαια Πνεύματος εἰναι πιστεύοντο· οὐ μὴν ἀλλοτρίον τι καθ' ὅμοιότητα τοῦ ἡμετέρου πνεύματος ἔξωθεν ἐπιβέβη τῷ Θεῷ, καὶ ἐν αὐτῷ γίνεσθαι πνεῦμα θεοπρεπὲς ἐστιν οἰεσθαι. 'Αλλ' ὡς Θεοῦ Λόγον ἀκούσαντες οὐκ ἀνυπόστατόν τι πράγμα τὸν Λόγον φήθημεν, οὐδὲ ἐκ μαθήσας ἀγγινόμενον, οὔτε διὰ φωνῆς προσφερόμενον, οὔτε μετὰ τὸ προσενεχθῆναι διαλυθμένον, οὐδὲ ἀλλο τι πάσχοντα τοιούτον, οἷα περὶ τὸν ἡμέτερον λόγον θεωρεῖται: πάθη, δὲλ' οὐτισιδῶς ὑφεστῶτα, προαιρετικόν τε καὶ ἐνεργόν, καὶ πανοδύναμον οὕτω· καὶ Πνεῦμα μεμαθήστες Θεοῦ, τὸ συμπαρομπροτοῦν τῷ Λόγῳ, καὶ φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, οὐ πνοὴν ἀσματο; ἐννοοῦμεν. "Η γάρ δι καθαιροῦτο πρὸς ταπεινότητα τὸ μεγαλεῖον τῆς θελας δυνάμεως, εἰ καθ' ὅμοιότητα τοῦ ἡμετέρου καὶ τὸ ἐν αὐτῷ Πνεῦμα ὑπονοούτο, ἀλλὰ δύναμιν οὐτισιδῶς αὐτὴν ἐφ' ἔαυτῆς ἐν Ιδιαζόντῃ ὑποστάσει θεωρουμένην, οὔτε χωρισθῆναι τοῦ Θεοῦ ἐν φύσει, η τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, φύση παρομαρτεῖ, δυναμίνην, οὔτε πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον ἀναχειμένην,

τὸλλα καθ' ὄμοιότητα τοῦ Θεοῦ Λόγου καθ' ὑπόστασιν οὕσαν, προωχετικήν, αὐτοχίνητον, ἐνεργόν, τάντοτε τὸ ἀγαθὸν αἰρουμένην, καὶ πρὸς πᾶσαν πρόθεσιν σύνδρομον ἔχουσα τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν.

"Ωστε τὸν ἀκριβῶς τὰ βάθη τοῦ μυστηρίου δια-
σκοπούμενον, ἐν μὲν τῇ ψυχῇ κατὰ τὸ ἀπόδρητον
μετρίζειν τινὰ κατανόησιν τῆς κατὰ τὴν θεογνωσίαν
διδασκαλίας λαμβάνειν, μὴ μάντοι δύνασθαι λόγῳ
διασφείν τὴν ἀνέκφραστον ταύτην τοῦ μυστηρίου
βαθύτητα, πῶς τὸ αὐτὸν καὶ ἀριθμητὸν ἐστι, καὶ
διαφένγει τὴν ἔχειριθμησιν, καὶ διηρημένως δρᾶται,
καὶ ἐν ὅμαλῃ καταλαμβάνεται, καὶ διακέριται τῇ
ὑποστάσει, καὶ οὐ διώρισται τῇ οὐσίᾳ. "Αλλο γάρ τι
τῇ ὑποστάσει τὸ Πνεῦμα, καὶ ἔτερον ὁ Λόγος, καὶ
ἄλλο πᾶντα ἔκεινο, οὐ καὶ ὁ Λόγος ἐστι, καὶ τὸ
Πνεῦμα. 'Αλλ' ἐπειδὴν τὸ διακεχειριμένον ἐν τούτοις
κατεινοθῆσε, πάλιν τῇ τῆς φύσεως ἐνότητης τὸν διαμε-
ρισμὸν οὐ προστεταῖ, ὡς μήτε τὸ τῆς μονοχρίζας
εγγένετο κράτος εἰς θεότητας διαρρόους κατατε-
μένον, μήτε τῷ 'Ιουδαϊκῷ δόγματι συμβαλεῖν τὸν
λόγον, ἀλλὰ διὰ μέσων τῶν δύο ὑπολήψεων χωρεῖν
τὴν ἀλήθειαν, ἔκατέρων τε τῶν αἱρέσεων καθαιροῦ-
σαν, καὶ ἀφ' ἔκατέρας παραδεχομένην τὸ χρήσιμον.
Τοῦ μὲν γάρ 'Ιουδαῖον καθαιρεῖται τὸ δόγμα τῇ τε
τοῦ Λόγου πραξεῖχῇ, καὶ τῇ πλοτεῖ τοῦ Πνεύματος,
τῶν δὲ ἐλληνιζόντων ἡ πολύθεος ἔξαφανίζεται πλά-
νη, τῆς κατὰ φύσιν ἐνότητος παραγραφομένης τὴν
τάλθυνταικήν φαντασίαν. Πάλιν δὲ αὖ ἐκ μὲν τῆς
Ιουδαϊκῆς ὑπολήψεως τῇ τῆς φύσεως ἐνότητης παρα-
μενέτω, ἐκ δὲ τοῦ ἐλληνισμοῦ τῇ κατὰ τὰς ὑποτά-
σεις διάκρισις μόνη, θεραπευθείσης ἔκατέρωθεν
καταλήλως τῆς ἀσεβοῦς ὑπονοίας. "Εστι γάρ ὥσπερ
θεραπεία τῶν μὲν περὶ τὸ ἐν πλανωμένων ὁ ἀριθ-
μὸς τῆς Τριάδος, τῶν δὲ εἰς πλῆθος ἔκεδασταινων ὁ τῆς ἐνότητος λόγος.

Τοῦ Δαμασκηνοῦ περὶ τῶν αἰνῶν συλλογιστική
ἀπόδειξις, διτι δεστι Θεός.

Πᾶν δὴ κτιστὸν ἐστιν, η ἄκτιστον. Καὶ εἰ μὲν
κτισθῶ, ὑφ' ἔτέρου πάντως ἐκτίσθη· εἰ δὲ δικτιστον,
τοῦτ' ἀν εἴη τὸ τὰ κτιστὰ κτίσιν· δεῖ γάρ ἄκτιστον
εἶναι τὸν ἀνωτάτω δημιουργὸν. Τοῦτο δὲ τι ἀν ἄλλο
εἴη η Θ.ός: Τίς οὖν οὐχ ὅμολογήσει πάντα τὰ δυτα
κτιστὰ πλήν Θεοῦ, νοητά τε καὶ αἰσθητά; Εἰ δὲ
κτιστά, καὶ τρεπτά. "Ον γάρ τὸ εἶναι ἀπὸ τροπῆς
ἔρχεται, ταῦτα πάντως τῇ τροπῇ ὑποκείσεται, η
φθειρόμενα ὡς τὰ ἐγχρόσμια, η κατὰ προσίρεσιν
ἀλλοιούμενα, ὡς ἄγγελοι καὶ ψυχαὶ, κατά τε τὴν ἐπὶ^D
τὸ καλὸν προσοπήν, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κακὸν κίνησιν.
Ἐπεὶ δὲ ὁ Θεὸς ἄκτιστος πάντως, καὶ ἀτρεπτος.
"Μη γάρ τὸ εἶναι ἐναντίον, τούτων καὶ ὁ τοῦ πῶς
ἴναι λόγος ἐννυτίος. "Αλλώς τε οὐ μόνον τὰ διμοιρ-
γήματα θεωρούμενα κηρύττει τὸ δημιουργὸν, ἀλλὰ
καὶ τὸ τούτων τάξις, καὶ εὐαρμοστία, καὶ συντήρη-
τις. Πῶς γάρ αἱ ἐναντίαι τῶν στοιχείων φύσεις συν-
λλογοὶ εἰς ἑνὸς κόσμου συμπλήρωσιν, μή τινος συμ-
βιβάσαντο; αὐτὰ καὶ συνέχοντος; Πῶς δὲ καὶ πάντα
τὴν ἀπὸ ἀρχῆς ἐφύλαττον τάξιν, μή δητος τοῦ κυ-
βερνῶντος καὶ διεξάγοντος;
conjunxit, et continet? Aut quomodo prescriptum sibi ab initio ordinem, nisi aliquis esset
eorum rector ac moderator, tuerentur et conservarent?

A Quamobrem qui diligenter profundum myste-
rium contemplatur, in animi arcano mediocrem
quamdam divinæ cognitionis doctrinam compre-
hendit, sed eam tamen mysterii altitudinem ora-
tione declarare non potest: quomodo eadem res
numerabilis sit, nec tamen enumerationem admittat;
cernatur divisa, et simul intelligatur; personis
distincta sit, et natura non separetur. Alia namque
persona Spiritus est, alia Verbum, alia is cuius et
Verbum est et Spiritus. Sed cum horum distinc-
tionem cogitaveris, naturæ unitas nullam admittet
divisionem, ne vel principatus et imperii robur
confringatur in diversas dissectum divinitates, vel
Judaica opinio comprobetur, sed media inter
utramque opinionem veritas incedens sic ambas
hæreses tollat, ut ab utraque tamen sumat quod
utilis est. Nam et Judæorum profligat opinionem,
dum et Verbum suscipit, et Spiritum credit; et
Græcorum errores delet, dum naturæ statuit uni-
tatem, qua plurium conscientia naturæ unitati
admittit, ex Græcorum vero opinione solam
personarum distinctionem. Atque ita utrumque
impietatis morbum curat. Etenim sicut eorum qui
circa unum peccant, medicina est numerus Trini-
tatis, et unitatis ratio medicamentum illorum, qui
distrahunt in plura.

B Τοῦ Δαμασκηνοῦ περὶ τῶν αἰνῶν συλλογιστική
ἀπόδειξις, διτι δεστι Θεός.

C Eisdem de rebus Damasceni ratiocinatio syllogistica
qua Deum esse demonstrat.

Quidquid est, aut creatum est, aut non creatum.
Quod autem creatum est, ab alio creatum est
omnino. Quod vero non est creatum, id creavit ea
quæ creata sunt. Hoc autem quid aliud erit, nisi
Deus? Quis ergo res omnes, præter Deum, quæ vel
ratione, vel sensu comprehenduntur, creatas esse
non constitabitur? Quod si creatæ sunt, sunt etiam
mutabiles. Quæ enim mutatione, ut essent, asse-
cuta sunt, ea profecto aut mutationi sunt obnoxia,
et corrupti queunt, qualia sunt, quæ mundo con-
tinentur: aut voluntate possunt ita commutari, ut
vel honesta et bona, vel quæ bis contraria sunt,
complectantur, quales sunt angeli et animi. At
Deus, qui creatus non est, prorsus est immutabilis.
Quoruim enim essentia diversa est, eorum et
essentiæ ratio contraria. Jam non solum res ipsæ
quæ procreatæ conspicimus, procreatorem opili-
cem prædicant suum, verum etiam earum ordo,
concentus et conservatio. Quomodo enim contra-
riæ elementorum naturæ ad unius orbis perfectio-
nem convenissent, nisi quis eas conciliasset, et
conjunxit, et continet? Aut quomodo prescriptum sibi ab initio ordinem, nisi aliquis esset

*Eiusdem ratiocinatio syllogistica qua Deum unum A Τοῦ αὐτοῦ συλλογιστική ἀπόδειξις, δηι εἰς Θεός
esse demonstrat,*

Deus in omnibus perfectus est. Quod si plures dixerimus deos esse, necesse erit discrimen aliquod in illis perspici. Nam si nulla in eis differentia, non sunt plures, sed unus potius. Si differentia inter illos intercedit, qui in omnibus perfectus est, is solus est Deus. Qui vero vel bonitate, vel potentia, vel sapientia, vel aliqua alia perfectio ne caret, is Deus esse non potest. Præterea, si plures sunt, qui fieri poterit, ut non circumscrivantur, cum ubi unus est, alter esse non queat, qui autem Deus est, is nec circumscrivatur, et omnia tum impletat, tum complectatur, et comprehendat? Ad hæc quoniam pacto constitutatur mundus et gubernetur, cum ea sit differentiæ natura, ut pariat dis- B

Eiusdem ratiocinatio syllogistica qua Verbum et Filiū esse declarat.

Deus, cum perfectus sit, ratione seu verbo non caret. Verbum autem ejus non est ojusmodi, ut per se non consistat, aut esse cœperit, aut finem unquam sit habiturum. Nunquam enim fuit sine verbo, sed cum semper sit, semper etiam Verbum suum habet, ex se genitum, et in se manens, et vivens, et perfectum, non autem tale, quale nostrum est verbum. Quorum enim natura diversa est, eorum et verbum est diversum. Quemadmodum etenim verbum nostrum a mente gignitur, nec idem est omnino, quod ipsa mens, nec plane diversum: nam cum a mente profiscatur, aliud est quam mens, et cum mente ipsam indicat, non est prorsus ab illa diversum, sed cum sit unum natura, aliud tamen subjecto est: sic et Dei Verbum, qui Filius est, quatenus propria subsistit persona, ab eo distinguitur, a quo genitum est. Quatenus autem illa in se exprimit, quæ cernuntur in Deo, unum natura cum illo est.

Eiusdem ratiocinatio syllogistica qua Spiritum sanctum esse probat.

Oportet ut Verbum habeat Spiritum, cuius testimonio declaretur, et actio ipsius ostendatur. Quando nec verbum nostrum spiritu vacat, qui in ipsa pronuntiatione verbi nostri vox elicetur, quavis illius declaratur. Verum in nobis spiritus hic ab essentia nostra alienus est, cum sit insuens et effluens quidam aer. In Deo autem quemadmodum Verbum non ad verbi nostri similitudinem, sed per essentiam subsistit, et eamdem, quam Pater naturam habet, sic et Spiritus sanctus per essentiam subsistit, et ex Patre procedens, et in ipso existens, et Verbo ac Filio testimonium reddens, eumque significans, unam et eandem cum ipsis naturam habet.

Eiusdem admirabilis per exempla ratiocinatio, qua Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum esse demonstrat.

Quemadmodum solis radius, et lux sic ad nos usque pervenient, ut nec a sole discedant, nec a

‘Ο Θεὸς τέλειός ἐστι κατὰ πάντα. Εἰ οὖν πολλοὺς ἔροῦμεν θεούς, ἀνάγκη διαφορὰ ἐν τοῖς πολλοῖς θεωρεῖσθαι. Εἰ γάρ οὐδεμία διαφορά εἴη ἐν αὐτοῖς; δομὲν κατὰ πάντα τέλειος, οὗτος ἀν εἴη μόνος Θεός. Πᾶς δὲ ὁ τοῦ τελείου λειπόμενος, ή κατὰ ἀγαθότητα, ή δύναμιν, ή σοφίαν, ή ὅλως κατά τι, οὐκ ἀν εἴη Θεός. Πῶς δὲ καὶ πολλοὶς οὖσι τὸ ἀπερίγραπτον φυλαχθήσεται; Ἑνθα γάρ ἀν εἴη ὁ εἰς, οὐκ ἀν εἴη ὁ ἔτερος. Δεῖ δὲ τὸν θεὸν ἀπερίγραπτον εἶναι, καὶ πάντα πλήρουντα, καὶ ἐν ἑαυτῷ περιγράφοντα. “Ἄλλως τε καὶ πῶς ὑπὸ πολλῶν ὁ κόσμος σύγχειται καὶ κυβερνηθῆσεται, τῆς διαφορᾶς ἐναντίωσιν εἰσαγούσῃς;

*Toῦ αὐτοῦ συλλογιστικὴ ἀπόδειξις περὶ τοῦ Αδ-
γον καὶ Υἱοῦ.*

‘Ο Θεός, τέλειος ὁν, οὐκ ἀλογός ἐστι. Λόγον δὲ ἔχοιν, οὐκ ἀνυπότατον ἔχει τοῦτον, οὐδὲ ἀρχάμενον τοῦ εἶναι, οὐδὲ πανσόδεμον. Οὐ γάρ ἦν ποτε ἀλογος, ἀλλὰ ἀεὶ ὁν, ἀεὶ τὸν ἑαυτοῦ Λόγον ἔχει, ἐξ αὐτοῦ τε γεννώμενον, καὶ ἐν αὐτῷ μένοντα, καὶ ζῶντα, καὶ τέλειον, καὶ οὐ κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον. Ὡν γάρ τὸ εἶναι διάφορον, τούτων καὶ δ λόγος διάφορος. “Οπερεὶ δὲ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐκ τοῦ νοῦ γεννώμενος οὐτε διδύλου ὁ αὐτός ἐστι τῷ νῷ, οὐτε παντάπασιν ἔτερος ἐκ τοῦ νοῦ μὲν γάρ ὁν ἄλλος ἐστὶ περ’ αὐτὸν, αὐτὸν δὲ τὸν νοῦν ἐμφαίνων οὐκ ἐστι παντελῶς ἔτερος περ’ αὐτὸν, ἀλλ’ ἐν ὁν κατὰ τὴν φύσιν, ἔτερος ἐστι τῷ ὑποκειμένῳ. οὐτω καὶ δ τοῦ θεοῦ Λόγος, ἐς ἐστιν δὲ Υἱός, τῷ μὲν ὑφεστάντι καθ’ ἑαυτὸν διῆρηται πρὸς ἐκείνον παρ’ οὐ τὴν γέννησιν ἔχει, τῷ δὲ ταῦτα δειχνύειν ἐν ἑαυτῷ, η περὶ τὸν θεὸν θεωρεῖται ἐν ἐστι πρὸς αὐτὸν κατὰ φύσιν.

*Toῦ αὐτοῦ συλλογιστικὴ ἀπόδειξις περὶ τοῦ
ἀρίστου Πνεύματος:*

Δεῖ τὴν Λόγον ἔχειν καὶ Πνεῦμα συμπαροματοῦν αὐτῷ, καὶ φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ γάρ διμέτερος λόγος οὐκ διμοιρός ἐστι πνεύματος, διπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκφωνήσεως φωνῇ γνωται τῷ λόγῳ ἡμῶν φανεροῦσα τὴν τούτου δύναμιν. ‘Αλλ’ εἴ τοι διμῶν μὲν ἀλλότριον τῆς ἡμετέρας οὐσίας τὸ πνεῦμα τὸ ἀέρος δὲ εἰσροή καὶ ἐκροή· ἐπὶ δὲ τοῦ θεοῦ, ὃ περ δ λόγος οὐ κατὰ τὸν ἡμέτερον, ἀλλ’ οὐσιῶδες ὑφεστάντις, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ φύσεως τῷ γεννήτορι, οὐτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οὐσιῶδες ὑφεστάντις, καὶ τῆς αὐτῆς τῷ θεῷ οὐσίας καὶ φύσεως καὶ τελειότητος ἐκ τοῦ Πατρὸς προΐδην, καὶ ἐν αὐτῷ διν, καὶ τῷ Λόγῳ καὶ Υἱῷ συμπαροματοῦν, καὶ ἐκφαντικὸν ὑπάρχον αὐτοῦ.

*Toῦ αὐτοῦ παραδιγματικὴ ἀπόδειξις θαυμα-
σιωτάτη περὶ Πατέρος, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀρίστου
Πνεύματος.*

“Οπερεὶ τὸ ίλιον ἀκτὶς καὶ φῶς εἴτε τοῦ ίλιον χωροῦδεμενα, οὐτε ἀλλήλων ἀποδικερούμενα κατὶ σε-

καὶ μέχρις ἡμῶν· οὕτω καὶ ὁ Γίδης, καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα ἀδιαστάτως καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀλλήλων ἔχοντος τὴν συντηρίαν ἡμῶν. Καὶ καθέπερ ἐπ' ἑκείνων τῇ ἀκτίνῃ συμπαρομαρτοῦσα ἡ Ἑλλαμψίς δι' ἑκείνης ἡμῖν μεταδίδοται, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τῷ ἄγιον τῷ Γίδῃ συμπαρομαρτοῦν δι' ἑκείνου μεταδίδοται τοῖς ἀξιοῖς κατὰ τὴν μετάδοσιν τῶν χαρισμάτων. « Ἐνεφύσησε γάρ, φησι, καὶ εἶπε· Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον. » Καὶ ἀπέπερ ἐπ' ἑκείνων φῶς λέγεται καὶ ἡλίου, καὶ ἀκτίνος, οὕτω καὶ ἐπὶ τούτου Πνεῦμα λέγεται καὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΤΙΤΛΟΣ Β'.

Περὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος διακεκριμένη ἄμα καὶ ἡραμένη θεολογία τοῦ ἀρίστου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπατίτου ἐκ τοῦ β' κειμένου τοῦ περὶ ἡραμένης καὶ διακεκριμένης θεολογίας.

Οὐ μὲν ἔστι πηγαῖα θεότης ὁ Πατήρ, ὁ δὲ Γίδης καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς θεογόνου θεότητος, εἰ οὕτω χρή φάναι, βλαστοὶ θεόφυτοι, καὶ οἷον ἄγη, καὶ ὑπερέσια φῶτα πρὸς τῶν ιερῶν λογίων παρειλήφαμεν. Διποτὲ δὲ ταῦτα ἔστιν, οὔτε εἰπεῖν, οὔτε ἐννοῆσαι δύνατόν νοῦ.

'Ἐκ τοῦ περὶ θεών ὁρομάτων κεφαλαιού α'.

Οὐθενὸς ἐν πάσῃ σχέδιῳ τῇ θεολογικῇ πραγματείᾳ τὴν θεαρχίαν ὅρωμεν ιερῶς ὑμνουμένην ὡς μονάδα μὲν καὶ ἐνάδα διὰ τὴν ἀπλότητα καὶ ἐνότητα τῆς ὑπερφυοῦς ἀμερείας, ἐξ ἣς ὡς ἐνοποιοῦ δυνάμεως ἐνίζεται, καὶ τῶν μεριστῶν ἡμῶν ἐπεργήτων ὑπεροχοσμίων συμπτυγγούμενων, εἰς θεοειδῆ μονάδα συναγόμεθα, καὶ θεομίμητον ἔνωσιν· ὡς Τριάδα δὲ διὰ τὴν τρισυπόστατον τῆς ὑπερουσίου γονιμότητος Εκφανσιν, εἰς ἣς πᾶσα πατρία ἐν οὐρανῷ ἔστι τε καὶ δινομάζεται. »

'Ἐκ τοῦ περὶ τελείου καὶ ἑρδὸς κεφαλαιού ε'.

Καὶ μονάς ὑμνουμένη, καὶ Τριάς ἡ ὑπὲρ πάντα θεότης, οὐκ ἔστιν οὐδὲ μονάς, οὐδὲ τριάς ἡ πρὸς ἡμῶν, ἡ ἄλλου τινὸς τῶν δυτῶν διεγνωμένη. Ἄλλ' ίντα καὶ τὸ ὑπερηνωμένον αὐτῆς, καὶ τὸ θεογόνον ἀληθῶς ὅμοιος μονάδης τῇ τριαδικῇ καὶ ἐνισαὶ μονάς, ἡ τριάς, οὐδὲ ἀριθμός, οὐδὲ ἐνότης, ἡ γονιμότης, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν δυτῶν συνεγνωμένον ἔχαγε τὴν ὑπὲρ πάντα λόγον καὶ νοῦν χρυσιότητα τῆς ὑπὲρ πάντα ὑπερουσίως ὑπερθεότητος, οὐδὲ διομα σύντης ἔστιν, οὐδὲ λόγος, ἀλλ' ἐν ἀδάτοις ἔξηρται.

et modo essentia præstantiore excedentis, quod omnem et orationem et intelligentiam superat. Neque vero ipsius nomen est nomen, nec sermo, sed in ipso eminet inaccesso.

'Ἐκ τοῦ περὶ μυστικῆς θεογνωσίας κεφαλαιού γ'.

Ἐν μὲν οὖν ταῖς θεολογικαῖς ὑποτυπώσεσι τὸ κυριώτατα τῆς καταφατικῆς θεολογίας ὑμνήσαμεν· πῶς ἡ Θεῖα καὶ ἀγαθὴ φύσις ἐνική λέγεται; πῶς τρι αδική; τίς ἡ κατ' αὐτήν λεγομένη πατρότης τε καὶ οὐδέτης; τί βούλεται ἀηδοῦν ἡ τοῦ Πνεύματος

¹ Joan. ix, 92. ² Ephes. iii, 15.

A mutua inter se conjunctione separantur: sic et Filius et Spiritus sanctus ad nos usque descendunt, et nostram salutem curant, ut nec a Patre, nec a se vicissim disjungantur. Et quemadmodum in illis lux radium comitatur, et nobis per radium tribuitur, sic et Spiritus sanctus Filium comitans per Filium dignis communicatur. *Insufflavit: enim, ut scriptum est, » et dixit : Accipite Spiritum sanctum! »* Atque ut in illis lux et solis et radii dicuntur: sic et in his tum Patris, tum Filii seu Christi Spiritus dicitur.

TITULUS II.

De Patre, et Filio, et Spiritu sancto, distincta simul atque conjuncta Divinitatis ratio. — Dionysii Areopagitæ ex capite 2 de unita distinctaque theologia.

Patrem quidem esse fontem, ut ita dixerim, Divinitatis, Filium autem et Spiritum secundæ Divinitatis, si ita dicendum est, germina divinitus pullulantia, et flores quodammodo, et essentia præstantiora lumina ex sacris Libris accepimus, sed quoniam pacto hæc sint nec eloqui possumus, nec intelligere.

Ex capite 1 libri de divinis nominibus.

Quamobrem in omni fere theologica disputatione suminam divinitatem sancte celebratam cernimus, tum ut monadem et unitatem, propter simplicitatem unitate inquit imparibilitatis ipsius naturam

C exsuperantis, ex qua tanquam vivifica potestate unum efficiemur, dividuisque nostri diversitatibus supra mundanum modum copulantis in monadem deiformem, unionemque Deum imitantem colligimur: tum aut Trinitatem propter secunditatis essentiam superantis in tribus personis expressiōnem, et ex qua in coelō et in terra paternitas omnis existit et nominatur ².

Ex capite 13 de perfecto et uno.

Ipsa, quæ et super omnia divinitas, quæque ut unitas et trinitas celebratur, nec unitas, nec trinitas est aut a nobis, aut ab ullo cognita. Sed, ut unitatem ipsius unitate superiore, secunditatemque deificam vere laudemus, Divinitatem, quæ est super omne nomen et in ipsis rebus essentia præstantior, divina trinitatis et unitatis appellatione nominamus. Cæterum nulla monas, aut trinitas, nullus numerus, aut unitas, aut secunditas, aut aliud quidquam existentium, ullive cognitum aperit arcum illud divinitatis divinitate superio-

D ris, et modo essentia præstantiore excedentis, quod omnem et orationem et intelligentiam superat. Neque vero ipsius nomen est nomen, nec sermo, sed in ipso eminet inaccesso.

Ex capite 3 de mystica theologia.

In eo libro, quem de theologicis institutionibus inscripsimus, quæ sint affirmantis theologiæ præcipua declaravimus: quomodo divina bonaque natura una dicatur et tria, quæ in ipsa Patris, quæ Filii notio, quid significet Spiritus sanctus

theologia. Qua ratione ex incorporeo individuo que A bono intima bonitatis lumina pullulent, et a coæterna cum ipsa pullulatione in ipso, et in seipsis, et inter se mansione sic exent, ut ab ea nunquam discedant.

Ex capite 2 de unita distinctaque theologia.

In unione divina sive natura illa essentiam superante conjuncta quidem sunt et communia unicæ principalique trinitati existentia essentiam superans, divinitas divinitate superior, bonitas bonitate præstantior, eadem ratio totius proprietatis omnia superantis omnia superans, unitas principio excellentior, ineffabile, quod multis vocibus enuntiatur, ignoratio quæ passim intelligitur omnium positio omnium ablato, excellentia omnem positionem ablationemque superans, personarum ratione principii dominantium, si dicere ita licet, mutua inter se mansio, atque sedes supra modum unita, nullaque ex parte confusa, quemadmodum lumina lampadum, ut sensui expositis et propriis utamur exemplis, in domo una cum sint, et tota in totis mutuo sunt, et puram absolutamque inter se proprie subsistentem habent distinctionem, discretione quidem conjuncta, et unione rursum inter se discreta. In ipsa quidem domo cum lampades accensæ sunt multæ, videmus omnium lumina ad unum quoddam conjuncta lumen, unumque splendorem individuum præferentia. Neque posset, ut arbitror, aliquis lampadis hujus lumen ab aliis ex aere cuncta lumina continentem secernere, et ununi ab altero sejunctum intueri, cum tota in totis sine mistione sint inserta. Quod si quis lampadem unam e medio tollat, proprium ejus lumen totum abeuntem lampadem comitabitur, nec aliorum luminum quidquam secum trahens, neque ex suo cæteris aliquid linquens. Erat enim, ut diximus, illis perfecta totorum cum totis conjunctio nec ullo modo mista, neque ulla ex parte confusa. Et hæc quidem ita se habent, quamvis lumen sit in corpore, aere, et ex materia, nempe igne dependeat. Unionem vero illam essentia superiorem transcendere dicimus, non uniones tantum, quæ sunt in corpore, sed illas etiam, quæ in animis consciuntur, imo eas quoque, quæ consciuntur in mentibus, quas quidecum tota illa divina et supercoelestia lumina, per tota, ratione plus quam mundana sincere admodum possident, communione quadam unitatis illius omnibus antecedentis et unicuique pro cuiusque modo seipsam impartientis. Est autem discretio in suprema theologia, non solum, quam modo dicebam, quia in ipsa unitate divina singulæ dominantes personæ puram et impermissam sibi servant proprietatem, sed etiam quoniam quæ in illa divina et essentiam superante generatione sunt, viciissim non convertuntur. Solus enim fons essentiam superantis divinitatis est Pater, neque Pater est Filius, neque Filius est Pater. Itaque sacri hymni sua unicuique divinarum personarum pie sancteque conservant.

Ex eodem capite.

• Nullus bonus, nisi unus Deus³. • Illud et alibi

• Matth. xix, 17.

θεολογία; Πώ; ἐκ τοῦ ἀντού καὶ ἀμεροῦς ἀγαθοῦ τὰ ἔγκαρδια τῆς ἀγαθότητος ἐξέφυ φῶτα, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐν ἀλλήλοις συναίδεσι τῇ ἀναδλαστῇ μονῆς ἀπομεμένηκεν ἀνεψούτητα;

'Ex τοῦ περὶ ἡγωμένης καὶ διακεκριμένης θεολογίας κερ. β'.

'Ἐπι τῆς ἑνώσεως τῆς θείας, ήτοι τῆς ὑπερουσιοτήτος, ἡγωμένον ἐστὶ τῇ ἑναρχικῇ Τριάδι, καὶ κοινὸν ἡ ὑπερουσίος ὑπαρξίας. ἡ ὑπέρθεος θεότης, ἡ ὑπεράγαθος ἀγαθότης, ἡ ὑπὲρ ἑναρχίαν ἐνότης, τὸ ἔφεργκτον, τὸ πολύφωνον, ἡ ἀγνωσία, τὸ παννόητον, ἡ πάντων θέσις, ἡ πάντων ἀφαίρεσις, ἡ ἐν ἀλλήλαις, εἰ οὕτω χρὴ φάναι, τῶν ἑναρχικῶν ὑποστάσεων μονῇ καὶ ἰδρυσίς, ὅλικῶς ὑπερηνωμένη, καθάπερ φῶτα λαμπτήρων, ἵν' αἰσθητοῖς καὶ οἰκείοις παραδείγμασιν, διντῶν ἐν οἰκῳ ἐνι. Καὶ ὅλα γάρ ἐν ἀλλήλοις δοις ἐστὶ, καὶ ἀκριβῆ τὴν ἀπ' ἀλλήλων ιδικῶς ὑφίσταμένην ἔχει διάκρισιν, ἡγωμένα τῇ διακρίσει, καὶ τῇ ἑνώσει διακεκριμένα. Καὶ γοῦν ὁρῶμεν, ἐν οἴκῳ πολλῶν ἐνότων λαμπτήρων, πρὸς ἐν τι φῶς ἐνόμενα τὰ πάντων φῶτα, καὶ μίζην αἰγῆν ἀδιάκριτον ἀναλάμποντα, καὶ οὐκ ἐν τις, ᾧ οἶμαι, δύνατο τὸ τοῦ λαμπτήρως φῶς ἀπὸ τῶν ἀλλῶν ἐκ τοῦ πάντα τὰ φῶτα περιέχοντος ἄρρος διακρίναι, καὶ ἰδεῖν ἀνευ θατέρου θάτερον, ὅλων ἐν δοις ἀμιγῶς συγκεκραμένων. Ἀλλὰ καὶ εἰ τὸν ἔνα τις πυρὸν ὑπεξάγοι τοῦ δωματίου, συνεξελεύεται καὶ τὸ οἰκεῖον ἀπαν φῶς, οὐδὲν τι τῶν ἑτέρων φῶτων ἔστι τῷ συνεπισπεσάμενον, ἢ τὸ ἔκτοτε τοῖς ἑτέροις καταλιπόν. Ἡν γάρ αὐτῶν, ὅπερ ἔφην, ἡ ὅλων πρὸς ὅλα παντελής ἑνώσις ἀμιγής καθόλου, καὶ οὐδὲν μέρει συμπεφυρμένη. Καὶ ταῦτα δητο; ἐν σώματι τῷ ἀέρι, καὶ ἐξ ἑνύλου τοῦ πυρὸς ἥρητμένου τοῦ φωτὸς, ὅπου γε τὴν ὑπερούσιον Ἑνωσιν ὑπερδρύσθαι φαμὲν οὐ τῶν ἐν σώματι μόνον ἑνώσεων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν φυσαῖς αὐταῖς, καὶ ἐν αὐτοῖς νοῦ, ἃς ἔχουσιν ἀμιγῶς καὶ ὑπερκοσμίας δι' ὅλων ὅλα τὰ θεοειδῆ καὶ ὑπερουρανία φῶτα κατὰ μέθεξιν ἀνάλογον τοῖς μετέχουσι τῆς πάντων ὑπερηρμένης ἑνώσεως. Ἔστι δὲ καὶ διάκρισις ἐν ταῖς ὑπερουσίοις θεολογίαις, οὐχ ἡγεμόνων, διτὶ κατὰ τὴν Ἑνωσιν ἀμιγῶς ἰδρυται καὶ ἀσυγχύτως ἐκάστη τῶν ἑγαρχικῶν ὑποστάσεων, ἀλλ' διτὶ καὶ τὰ τῆς ὑπερουσίου θεογνίας οὐχ ἀντιστρέψι πρὸς ἀλλῆλα. Μόνη δὲ πηγὴ τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὁ Πατήρ, οὐκ δητος Ήσοῦ τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ Πατρὸς τοῦ Ήσοῦ φυλαττόντων δὲ τὰ οἰκεῖα τῶν θυμων εὐχαριστῶς ἐκάστη τῶν θερψικῶν ὑποστάσεων.

'Ex τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου.

Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ ὁ Θεός. Τοῦτο μὲν οὖν καὶ

ἐν ἀλλοῖς ἐξετασθὲν ἡμῖν ἀποδέειται· τὸ πάσας δὲ τὰς θεωρεῖταις θεωνυμίας οὐ μερικῶς, ἀλλ' ἐπὶ τῆς δότης καὶ παντελοῦς καὶ δόλοκλήρου καὶ πλήρους θεότητος ὑπὸ τῶν λογίων δύνεται· καὶ πάσας αὐτὰς ἀμερῶς, ἀπολύτως, ἀπαρατηρήτως, ἀλικῶς ἀπόση τῇ διδοτητῇ τῆς ὁλοτελοῦς καὶ πάσῃ θεότητος ἀνατίθεται. Καὶ γοῦν ὡς ἐν ταῖς θεολογικαῖς ὑποτυπώσεσιν ὑπεμνήσαμεν, εἰ μὴ περὶ τῆς δότης θεότητος φαῖται τις τοῦτο εἰρήθωται, καὶ ἀποσχίζειν ἀθέσμως τολμᾶτε τὴν ὑπερηνωμένην ἐνάδα, ἥτενον ὡς αὐτὰς τε δόχατο φυτῆς; ἔφη Λόγος, ὅτι «Ἐγώ ἀγαθός εἰμι»· καὶ τις τῶν θεολήπτων προφητῶν ὅμνει, «Τὸ πνεῦμα μὲν σὺ τὸ ἀγαθόν»· καὶ αὐτὸς τὸ, «Ἐγώ είμι ὁ δόν»· εἰ μὴ καθ' ὅλης φύσουσι τῆς θεότητος εἰρήθεται, καθ' ἐν δὲ μέρος αὐτὸν περιγράψαι βιάσαντο, πῶς ἀκούσονται τοῦ, «Τάδε λέγει ὁ δόν, καὶ ὁ δόν, καὶ ἐρχόμενος ὁ παντοκράτωρ», καὶ, τὸ Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς; εἰ;· καὶ, «Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας τὸ δόν, δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται»· Καὶ εἰ μὲν δῆλην εἶναι φασι τὴν θεαρχίαν ζωὴν, πῶς ἀληθῆς ὁ φῆσας ιερὸς Λόγος, «Ωςπερ δὲ Πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκρούς, καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Γεός οὐ; Οὐλεὶς ζωοποιεῖ;» καὶ δέ τι τὸ Πνεῦμα ἔστι τὸ ζωοποιοῦν; «Οὐ; δὲ καὶ τὴν χυρίαν ἔχει τῶν διλων ἡ δότη θεότητος, περὶ μὲν τῆς θεογόνου θεότητος, ἡ τῆς οὐτεκής, οὐδὲ εἰπεῖν ἔστιν, οὐδεις, ποσαχῆ τῆς θεολογίας ἐπὶ Πατρὸς καὶ Γεού διαθύρυλλεῖται τὸ, Κύριος. Ἀλλὰ καὶ Κύριος τὸ Ηεῦμά ἔστι.

de divinitate Filii, non facile narratu est, ut arbitror, quam multis theologicis locis de Patre et Filio dicatur, Dominus. Verum et Spiritus Dominus est.

Ἐτι περὶ Πατρὸς καὶ Γεοῦ καὶ ἄρτιον Πνεύματος, διακεκριμένη ἀμά καὶ ἡρωμένη θεολογία τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου. Καὶ ὅτι δὲ λέγονται αἱ θεῖαι Γραμματαὶ περὶ τοῦ Πατρὸς, ταῦτα φασι πάλι καὶ περὶ τοῦ Γεοῦ καὶ περὶ τοῦ ἄρτιον Πνεύματος, δεικνύονται μάλιστρη τὴν ἐτ τοῖς τρισὶ θεότητα.

“Ἀπερ εἰπεν δὲ Πατήρ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ, ταῦτα δὲ Ἰωάννης λέγει, διὸ δὲ Γεός εἰπεν, Ἐν δὲ ταῖς Πράξεσιν δὲ πλάνως φησιν, διτὶ τὸ Πνεῦμα τὸ διγονοῦ εἰπε. Τι δὲ γέγραπται ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ; «Εἰδόν τὸν Κύριον Σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ πτερῆς δὲ οἰκος τῆς διξις αὐτοῦ, καὶ σεραφιμ εἰστηκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνι, καὶ ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνι. Καὶ ταῖς μὲν δυσὶ πτέρυξιν ἐκάλυπτον τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσιν ἐπέταντο. Καὶ ἐκέκραγον ἐπερος τὰλς τὸν ἐπερον· Ἀγιος, ἀγιος, ἀγιος; Κύριος Σαβαὼθ, πλήρης πάτερ ἡ γῆ τῆς διξις αὐτοῦ.» Καὶ μητ' ἀλλαγὴ δὲ αὐτὸς· «Ἔκουσα τῆς φωνῆς Κυρίου λέγοντος· Τίνα ἀποστείλω, καὶ τις πορεύεσται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; καὶ εἶπα· Ἰδοὺ ἐγώ, ἀπόστειλόν με. Καὶ εἶπε μοι· Πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν, καὶ εἰπὼν αὐτῷ· Ἄκοη ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ

* Psal. cxlii, 6-10. * Exod. iii, 13-14. * Apoc. 21. * Iса. vi, 1 sqq. ** ibid. 8 sqq.

(1) Capitulum hoc cum sequenti deest in editione Tergobystensi anni 1710; exstant in versione Fr. Zini. Primum Graece edidit Ch. Frid. de

A nobis expensum ac demonstratum est, omnes semper denominations Deo dignas non per partes, sed in tota, perfecta, integra et plena divinitate in sanctis Libris celebrari, et omnes ipsas individue, absolute, præter omnem discriminis obseruantiam, integra ratione universæ integratam perfectam et totius divinitatis attribui. Jam vero, quemadmodum in theologicis institutionibus admomimus, nisi quis hoc de tota divinitate dictum confiteatur, scindere audet temeritate nefanda unitatem ipsam superunitam. Dicendum igitur, de tota divinitate accipi oportere verbum hoc ipsum, natura bonum. Atque aliquis ex prophetis divinitus afflatis canit: «Spiritus bonus». Ille tendit et illud: «Ego sum, qui sum». Quod nisi de tota dictum divinitate consentiant, sed uniantur parti conentur ascribere, quoniam modo illud accipient: «Hec ait qui est, qui erat, et qui venturus est, qui est omnipotens»; item illud: «Tu autem idem ipse es»; nec non et illud: «Spiritus veritatis, qui est, qui a Patre procedit»; Atqui nisi totam divinitatem esse vitam dicant atque viviscam, quoniam modo verum est id, quod Verbum sacrum ait: «Quemadmodum, inquietiens, Pater suscitat mortuos, et viviscat, sic et Filius, quos vult viviscat?» Jam vero quod tota divinitas habeat omnium dominatum, perspicue patet. Ac de secunda quidem Patris divinitate, vel

C De Patre item, et Filio, et Spiritu sancto distinctam simul atque conjuntemus esse Divinitatis rationem, et que dicunt divine Scripturæ de Patre, eadem similiter illas et de Filio, et de Spiritu sancto dicere, unicam in tribus Divinitatem ostendentes. Magni Athanasii (1).

Quæ Pater ait apud Isaiam, ea Joannes Filium dixisse asserit. Iulius autem eadem ipsa Spiritui sancto in apostolorum Actis ascribit. Sic enim apud Isaiam scriptum legimus¹⁰: «Vidi Dominum sedentem in solio excelso et elevato, et plena domus gloria ejus, et seraphim stabant in circuitu ejus. Sex alas uni, et sex alas alteri. Duabus quidem ve labant faciem suam, duabus vero tegebant pedes, et duabus volabant et clamabant alter ad alterum, D et dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth, plena est omnis terra gloria ejus. Et idem paulo post¹¹: «Et audivi vocem Domini dicentis: Quem mittam, et quis ibit ad populum istum? Et dixi: Ecce ego, mitte me. Et dixit: Vade et dic populo huic: Auditu audietis et non intelligetis, et videntes videbitis, et non perspicietis. Crassum enim est effectum cor populi hujus. Auribus gra-

1, 4. * Psal. ci, 28. * Joan. xv, 26. * Joan. v,

Matthæi in Proleg. ad Euthymii Comment in Evang. p. 13 seqq.; alterum exstat inter Opera S. Basilii.

riter audierunt, et oculos suos clauerunt, ne quando oculis videant et auribus audiant, et corde intelligant, et convertant se, et sanem eos. » Joannes autem evangelista dicit¹²: « Idecirco non poterant Iudei credere in Jesum, quoniam de illis dixit Isaia: Exegeti sunt oculi ipsorum, et obduratum est cor eorum, ne videant oculis, et corde intelligent, et sanem eos. » Haec ait Isaia, quando vidi gloriam ejus. Paulus vero referat orationem ad Spiritum sanctum¹³, « Benè, » inquiens, « locutus est Spiritus sanctus ad patres nostros per Isaiam prophetam: Aure, inquiens, audiatis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non perspicietis, incrassatum est enim cor populi hujus, et reliqua. Præterea cum Filius de Patre Petrum alloquitur, « Beatus es, » inquit, « quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est¹⁴. » Haec eadem de se ipso idem Filius loquitur: « Nullus, » inquiens, « novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare¹⁵. » Similiter et de Spiritu Paulus ait: « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum¹⁶. » Rursum cum dixisset Paulus: « Multisquam multisquæ modis olim locutus Deus patribus nostris in prophetis¹⁷, » alibi dicit Filium loqui, « Experimentum, » inquiens, « quæritis ejus, qui in me loquitur Christus¹⁸. » Filius autem Spiritum ait in apostolis loqui: « Quando, » inquiens, « tradent vos, nolite solliciti esse, quomodo, aut quid loquamini. Dabatur enim vobis in illa hora, quod loquamini. Non enim vos estis, qui loquimini; sed Spiritus Patris, qui loquitur in vobis¹⁹. » Ac de Patre quidem, et de se ipso Servator dixit: « Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus²⁰, » apud illum utique, qui templum ipsorum erit, et dignus, qui eos suscipiat. Ait Paulus de sancto Spiritu, et An ignoratis, » inquit, « vos esse templum Spiritus sancti, qui habitat in vobis²¹? » Præterea Servator ait in Evangelio: « Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificat, sic et Filius, quos vult vivificat²². » Paulus autem ad Corinthios, et Spiritus, » inquit, « est qui vivificat²³. » Docet idem Paulus, « Divisiones, » inquiens, « gratiarum sunt, idem autem Spiritus, et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus, et divisiones operationum sunt, idem autem Deus²⁴. » Ad haec David Dominum esse piorum hereditatem dicit, « Dominus, » inquiens, « pars hereditatis meæ²⁵. » Jeremias autem Filium, « Qui formavit, » inquiens, « omnia, ipse est hereditas Jacob²⁶. » Paulus vero Spiritum sanctum, « Qui est pignus, » inquiens, « hereditatis nostra²⁷. » Jeremias Dominum direxisse populum ait, « Non dixi, » inquiens, « ubi est Dominus, qui eduxit nos ex Ægypto, qui rexit nos in deserto²⁸? » Paulus autem ad Corinthios scribens Christum ostendit suis veteris populi

A blépontes bléphete, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. Ἐπαχύνθη γάρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὀλύμπιοις αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἕωσι τοῖς διφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ τοῖς ὄτιν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ λάτωμαι αὐτούς. » Ο δὲ εὐάγγελιστῆς Ἰωάννης λέγει: « Διὰ τοῦτο οὐκ ἔδυναντο οἱ Τούδαιοι πιστεύειν εἰς τὸν Ἰησοῦν, διότι εἶπεν Ἡσαΐας περὶ αὐτῶν· Τετύφλωνται αὐτῶν οἱ διφθαλμοί, καὶ πεπώρωται αὐτῶν ἡ καρδία, ὅπως μὴ ἕωσι τοῖς δρθαλμοῖς, καὶ συνῶσι τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ λάσωμαι αὐτούς. » Ταῦτα δὲ εἶπεν Ἡσαΐας, διε εἰδε τὴν δόξαν αὐτού. Ο δὲ Παῦλος τῷ ἀγίῳ Πνεύματι τὴν χρησμφδιαν ἀνέθηκε λέγων· « Καλῶς ἔφη τὸ Πνεύμα τῷ ἀγίῳ διὰ τοῦ προρήτου Ἡσαΐου πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν· Ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. Ἐπαχύνθη γάρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τὰ ἔξη. Πάλιν δὲ, διε λέγει ὁ Υἱὸς περὶ τοῦ Πατέρας τῷ Πέτρῳ· « Μακάριος εἶ, διτε ἀτρεψ καὶ αἴμα οὐκ ἀπεκάλυψε σοί, ἀλλ’ ὁ Πατήρ μου δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Τὰ αὐτὰ καὶ περὶ ἑαυτοῦ λέγει· « Οὐδέποτε γεινώσκει τὸν Πατέρα, φησιν, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ φῶν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι. Ὁ θρόνος δὲ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος ὁ Παῦλος λέγει· « Ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. » Πάλιν οὖν εἰπὼν ὁ Παῦλος· « Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι δὲ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, καὶ τὰ ἔξη, ἀλλαχοῦ λέγει, διτε ὁ Υἱὸς λαλεῖ, τῷ εἰπεῖν· « Η δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἑκόντα λαλούντης Χριστοῦ; » Ο δὲ Υἱὸς τὸ Πνεύμα εἶπε λαλεῖν ἐν τοῖς ἀποστόλοις. « Οτε δὲ, φησι, παραδώσουσιν ὑμᾶς, μὴ μεριμνήστε, πῶς η τε λαλήστε. Δοθήσεται γάρ ὑμῖν ἐν ἑκεῖνῃ τῇ ὥρᾳ, τε λαλήστε. Οὐ γάρ δημεῖς ἔστε οἱ λαλούντες, ὀλλὰ τὸ Πνεύμα τοῦ Πατέρας ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » Καὶ περὶ μὲν τοῦ Πατέρας καὶ ἑαυτοῦ δὲ Σωτὴρ εἰρηκεν διτε· « Εἴγω καὶ δὲ Πατήρ ἐλευσόμεθα καὶ μονήν παρ’ αὐτῷ ποτήσομεν, τῷ γεγονότι δηλαδή ναψ τούτων καὶ ἀξιώτης ὑποδοχῆς αὐτῶν. Περὶ δὲ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἔφη Παῦλος· « Η οὐκ οἰδατε, διτε τὰ σώματα ὑμῶν ναθε τοῦ ἐν ὑμῖν ἀγίου Πνεύματος ἔστι; » Καὶ πάλιν· « Καὶ τὸ Πνεύμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγίον οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. » Καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησιν δὲ Σωτὴρ· D « Ουαπέρ δὲ Πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκρούς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ δὲ Υἱός, οὐδὲ θάλει, ζωοποιεῖ. » Πρὸς δὲ Κορινθίους γράψει Παῦλος· « Τὸ Πνεύμα ζωοποιεῖ. » Καὶ αὐτοὶ διδάσκει Παῦλος· « Διατρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσι, τὸ δὲ αὐτὸν Πνεύμα καὶ διατρέσεις διαχονιῶν εἰσι, καὶ δὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διατρέσεις ἐνεργημάτων εἰσι, καὶ δὲ αὐτὸς Θεός. » Καὶ δὲ μὲν Διυτὶς τὸν Κύριον εἶναι τὴν κληρονομίαν τῶν εὐσεβῶν λέγει· « Κύριος γάρ, φησι, μερὶς τῆς κληρονομίας μού· » ὁ δὲ Ιερεμίας τὸν Υἱόν· « Ο πλάσας γάρ, φησι, τὰ πάντα, αὐτοὺς κληρονομία τῷ

¹² Ioan. xii, 40. ¹³ Act. xxviii, 26. ¹⁴ Matth. xvi, 17. ¹⁵ Matth. xi, 27. ¹⁶ I Cor. ii, 10. ¹⁷ Hebr. i, 1. ¹⁸ II Cor. xiii, 3. ¹⁹ Lue. xii, 11, 12. ²⁰ Ioan. xiv, 23. ²¹ I Cor. vi, 19. ²² Ioan. v, 21. ²³ II Cor. iii, 8. ²⁴ II Cor. xii, 4 sqq. ²⁵ Psal. xv, 5. ²⁶ Jer. x. ²⁷ Ephes. i, 14. ²⁸ Jer. ii, 6.

Ισχώδες· ὁ δὲ Παῦλος τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, «τοι οὐκέτι ἀρδεσσὸν τῆς κληρονομίας ἡμῶν ἔστιν·» Καὶ δὲ μὲν Ἱερεμίας φησὶν, διτοι Κύριος ὑπῆρχε τὸν λαὸν, εἰρητὸν τοις «Οὐκέτι εἶπον, Ποῦ ἔστιν Κύριος, δὲν αναγαγάντος τοῖς ἡμῖν·» ὁ δὲ Παῦλος, Κορινθίοις γράφων, τὸν Χριστὸν δείκνυσιν δόηγὸν τοῦ πάκτων λαοῦ, φάμενος· «Ἐπινον γάρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθίστης πέτρας·» διὸ πέτρα ἦν δὲ Χριστός. «Οὐδὲ Ήσαῖας τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ τὴν δόηγίαν αὐτῶν ἀνέθηκεν, εἰρητοῦς·» «Ἡγαγεν αὐτοὺς διὰ τῆς ἀδύσιου, ὡς ἱππον δέρημον, καὶ οὐκέτι αἰσαν, καὶ ὡς κτήνη διὰ τοῦ πεδίου. Καὶ κατέβη Πνεῦμα παρὰ Κυρίου, καὶ ὑδάγητεν αὐτούς.» Καὶ δὲ μὲν Παῦλος τὸ καλεῖν τῷ Θεῷ ἀναθεῖται· «Ο Θεὸς γάρ, φησίν, δὲ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ·» Ὡραίοις γράφων, καὶ τῷ Χριστῷ τοῦτο δίδωσιν· «ἐγὼ οἰς γάρ, φησὶν, εἴστε καὶ ὑμεῖς, κλητοί· Ιησοῦ Χριστοῦ.» Η δὲ βίβλος τῶν Πράξεων καὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ τοῦτο νέμεται· «Ἀφορίστε μοι γάρ, φησὶ, τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν εἰς τὸ ἔργον διπροσκένημα αὐτούς.» Καὶ ποτὲ μὲν οἱ προφῆται προσώπῳ τοῦ Πατρὸς λαλοῦσιν, ὡς τότε· «Ἄπεις ὅμοσα ἐν τῷ ἀγίῳ μου, εἰ τῷ Δαυΐδῃ φεύσομαι, τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα μένει, καὶ τὰ ἔπης ποτὲ δὲ προσώπῳ τοῦ Υἱοῦ, ὡς ὅταν Ήσαῖας λέγῃ· «Γνώσεται δὲ λαὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τούτη τὸ δυνατό μου, διτοι ἐγώ εἰμι, αὐτὸς δὲ λαλῶν τάρειμι.» ποτὲ δὲ ἐκ προσώπου τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὡς ὅταν Παῦλος πρὸς Τιμόθεον γράψῃ· «Τὸ Πνεῦμα φῆτως λέγει, διτοι ἐν ὑστέροις κατοικεῖσθαι τινες τῆς πίστεως·» καὶ ὅταν Αγαθος δὲ προφῆτης λέγῃ· «Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ τὰ ἔπης. Καὶ δὲ μὲν Θεὸς πληροῖ τὰ πάντα·» Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν γάρ, φησὶ, καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος. Σπερὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ Γράφει Παῦλος· «Ο καταβάς αὐτὸς ἔστι καὶ δὲ ἀναβάς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. Τὸ αὐτὸν δὲ καὶ περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος φησὶν δὲ Διυτίδες·» Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος σου; τῷ δὲ εἰπεῖν, ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος σου, διτοι καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα πληροῖ τὰ πάντα ἀδηλωσεν.

Ἐτι περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἄγιον Πνεύματος, διακεριμέτη ἄμα καὶ ἡνωμένη θεολογία τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ πλεωρας.

Διαδρεμῶν τὰ σύμπαντα, καὶ διπέρ πάτσαν τὴν κτίσιν ἀνανεύσας τοῖς λογισμοῖς, καὶ ἐπέκεινα τούτων τὸν νοῦν ἀνυψώσας, ἐννόησιν τὴν θείαν φύσιν ἐτεῶσαν, διτρεπτὸν, ἀνυλλοικόν, ἀπαλῆ, ἀπλῆ, ἀσύνθετον, ἀδιαιρέτον, φῶς ἀπρόσιτον, δύναμιν ἀφετον, μέγεθος ἀπεριόριστον, δέξαν ὑπεραστράπτουσαν, ἀγαθότητα ἐπιθυμητὴν, κέλλος ἀμήχανον, σερδῶς μὲν τῆς τετρωμένης φυχῆς καθαπιόμενον, λόγῳ δὲ δηλωθῆναι πρὸς ἀξίαν ἀδύνατον. Έκεῖ Πατήρ καὶ Υἱός καὶ ἄγιον Πνεῦμα, ἡ ἀκτιστος φύσις, τὸ δεσποτὸν ἀξιωμα, ἡ φυσικὴ ἀγθετης, Πατήρ ἡ πάντων ἀρχὴ, ἡ αἰτία τοῦ εἰναι

A ducenta. Sic enim inquit: «Bibebant e spirituali petra, petra autem erat Christus¹¹.» Isaías vero tribuit hoc Spiritui sancto, «Duxit,» inquietus, «eos per abyssum, ut eorum per desertum, et non sunt desatigati: ut oves per campum, et descendit Spiritus a Domino, et duxit eos¹².» Paulus eum Deo, vocare ipsum, attribuisset, «Qui me,» inquietus, segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam¹³, idem ad Romanos scribens Christo id ascribit, «In quibus estis,» inquietus, «et vos, vocati Iesu Christi¹⁴.» In libro autem, quo res ab apostoli gestæ continentur, hoc ipsum ad Spiritum sanctum refertur. «Segregate,» inquit, «mihi Paulum, et Barnabam ad opus ad quod vocavi eos¹⁵.» Ex persona Patris aliquando loquuntur prophetæ, in eo loco: «Semel locutus sum in Sancto meo, si Davidi menstar, semen tuum in aeternum manebit¹⁶,» et quæ sequuntur. Aliquando ex persona Filii, ut cum dicit Isaías: «Cognoset populus in illa dic, quia ego ipse, qui loquebar adsum¹⁷.» Aliquando ex persona sancti Spiritus, ut cum Paulus ad Timotheum scribit: «Spiritus manifeste dicit, quosdam in extremis temporibus discessuros a fide¹⁸.» Et cum Agabus propheta dit: «Hoc dicit Spiritus sanctus,» et cetera. Omnia replet Deus, «Nonne cœlum, inquit, et terram ego impleo? dicit Dominus¹⁹.» Sic autem de Filio Paulus scribit: «Qui descendit, idem est, qui etiam ascendit super omnes cœlos, ut impleat omnia²⁰.» Quod item de Spiritu sancto loquitur David, «Quo,» inquietus, «ibo a spiritu tuo²¹?» Dieens autem, «Quo ibo a spiritu tuo,» significavit, omnia Spiritum sanctum implere.

D De Patre item, et Filio, et Spiritu sancto distincta pariter atque unita Divinitatis ratio, mauni Basili ex oratione de fide.

Ubi cuncta percurreris, et omnia, quæ procreata sunt, ratione lustraveris, mentemque super his sublimem constitueris, cogita naturam divinam constantem, immobilem, incommutabilem, perturbationum expertem, simplicem, incompositam, indivisibilem, lucem inaccessam, potentiam inexplicabilem, gloriam immensam, bonitatem optabilem, pulchritudinem infinitam, quæ verbis declarari non potest pro dignitate. Illic Pater, et Filius, et Spiritus sanctus increata natura, princeps dignitas, naturalis bonitas, Pater rerum omnium principium, eorum quæ sunt auctor, ut sint, viventium

¹¹ Cor. x, 4. ¹² Isa. lxiii, 13. ¹³ Gal. i, 15. ¹⁴ Rom. i, 6. ¹⁵ Act. xiii, 43. ¹⁶ Psal. lxxxviii, 36. ¹⁷ Isa. lii, 10. ¹⁸ I Tim. iv, 1. ¹⁹ Jer. xxvii, 21. ²⁰ Ephes. iv, 6. ²¹ Psal. cxxxviii, 7.

*radix ; ex quo sóns vitæ profluit. Sapientia, potestas, imago Dei invisibilis absolutissima, Filius ex Patre genitus, qui vivens est Verbum, qui Deus est, et est apud Patrem. Sic autem est, ut nunquam non fuerit, cum sit ante sæcula, non autem post acquisitus. Filius, inquam, non possessio; effector, non factus : creator, non creatus, qui habet omnia quæ in Patre sunt, Filium et Patrem dico. Has mihi proprietates observa. In eo namque manens, ut Filius sit, quidquid est Pater, idem ipse est, quemadmodum ipsomet Dominus voce sua declarat, « Omnia, » inquiens, « quæcunque habet Pater, mea sunt »⁴⁰. Vere enim omnia, quæ in exemplaris formâ sunt, imago continent. « Vidi-
mus, » inquit evanđelista, « gloriam ejus, gloriam ut Unigeniti a Patre »⁴¹, hoc est, non res admirabiles ei munere et gratia tributas, sed quam ex societate naturali Filius obtinet paternæ divinitatis dignitatem. Accepisse enim cum rebus creatis commune est, natura autem obtinere proprium est geniti. Quamobrem ut Filius possidet quæcunque sunt Patris, ut Unigenitus autem universa in se ipso continet, et comprehendit, nulla re cum alio divisa. Ex ipsa igitur appellatione eum nature socium intelligimus, non jussu creatum, sed ex essentia effulgentem, sine inter-
vallo, sine tempore conjunctum Patri, parem in bonitate, in potentia æqualem, gloriae socium. Quid enim est aliud, nisi sigillum, et imago totum in se Patrem exprimens? Quæ autem postea, in corpore constitutus ad te loquitur, disponens hominum salutem quam in carne nobis appetens attulit, se missum esse dicens, et nihil ex se posse facere, et se mandatum accepisse, et his similia, cave, ne præbeant tibi occasionem, ut Unigeniti divinitatem immittias. Potentis enim ad imbecilitatem tuam summissio non debet esse divinitatis ejus immunitio. Naturam igitur cogita Deo con-
gruentem, ex verb's autem abjectioribus dispositio-
nem intellige. Verum si de his vellemus accuratius in præsentia disserere, longam atque adeo insinuatam sermoni nostro disputationem imprudenter insereremus. Quare ad propositum revertamur. Animus, qui a materiae affectionibus sese potuerit expurgare, et iis quæ creata sunt posthabilis, ex profundo ad supra piscis instar emergere, in ea puritate, qua conditus est, situs, videbit illuc esse Spiritum sanctum, ubi Filius, et Pater est, habentem et ipsum omnia conjunctum, et ex natura, bonitatem, rectitudinem, sanctitatem, vi-
tam : Spiritus enim, inquit, tuus ille bonus, et Spiritus rectus; et Spiritus tuus, illum sanctum. Et lex Spiritus vitæ, Paulus ait. Quorum nihil ipsi comparatum est, aut posterioris adjunctum, sed quemadmodum nec calefaciendi vis ab igne, nec splendor a luce separari potest, sic a Spiritu nec sanctitas sejungi, nec bonitas, nec rectitudo. Illuc ergo consistit Spiritus, illuc in beata natura, nec*

⁴⁰ Joan. xv., 10. ⁴¹ Joan. 1, 14.

A tois oīσιν, ή βίζα τῶν ζώντων. "Οθεν προβλέθε
ή πηγή τῆς ζωῆς, ή σοφία, ή δύναμις, ή εἰκὼν ή
ἀπαράλλακτος τοῦ ἀράτου Θεοῦ, οὐ ἐκ τοῦ Πατρὸς
γεννηθεὶς Υἱός, οὐ ζῶν Λόγος, οὐ Θεός δύν, καὶ πρὸς
τὸν Θεὸν δῶν· ὅν, οὐχὶ προδιγενέμενος· διπάρχων
πρὸ τῶν αἰώνων, οὐχὶ προσκτήθεις θυτερον· Υἱός,
οὐχὶ κτῆμα· ποιήτης, οὐχὶ ποιῆμα· κτίστης;
οὐχὶ κτίσμα· πάντα ὡν δσα ἔστιν ὁ Πατὴρ· Υἱός,
εἶπον, καὶ Πατὴρ. Φύλασσε μοι ταύτας τὰς Ιδί-
τητας. Μένων οὖν ἐν τῷ εἰναι Υἱός, πάντα ἔστιν
δσα ἔστιν ὁ Πατὴρ, κατὰ τὴν φωνὴν αὐτοῦ τοῦ
Κυρίου εἰπόντος· Πάρτις ἔσται ὁ Πατὴρ, ἐγιε
ἔσται. Τῷ δυτὶ γὰρ τῆς εἰκόνος ἔστι πάντα, δσα πρά-
εστι τῇ πρωτοτύψῳ μορφῇ. Ἐθεασμέθα γὰρ,
φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς, τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς
B Μονογενοῦς πάρτα Πατρός· τοιτέστιν, οὐκ ἐκ δι-
πρεδός καὶ γάριτος δοθέντων αὐτῷ τῶν θαυμάτων, ἀλλ᾽
ἐκ τῆς κατὰ φύσιν κοινωνίας ἔχοντος τοῦ Υἱοῦ τῆς
πατρικῆς θεότητος τὸ ἀξίωμα. Τὸ μὲν γὰρ λαβεῖν
κοινὸν καὶ πρὸς τὴν κτίσιν· τὸ δὲ ἔχειν ἐκ φύσεως
ἴδιον τοῦ γεννηθέντος. Ω; μὲν οὖν Υἱός, φυσικῶς
κίκτηται τὰ τοῦ Πατρός· ως δὲ Μονογενῆς; διὰ ἔχει
ἐν ἔκτυψῳ συλλαβών, οὐδενὸς καταμεριζομένου πρὸς
θυτερον. Εἳς αὐτῆς τοίνυν τῆς Υἱοῦ προστηγορίας
διδασκόμεθα, ὅτι τῆς φύσεώς ἔστι κοινωνός· οὐ προσ-
τάγματι κτισθεὶς, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς οὐσίας ἐκλάμψας
ἀδιατάτως, ἀχρόνως τῷ Πατρὶ συνημμένος. Ισος
ἐν ἀγαθότητι, ισος ἐν δυνάμει, κοινωνὸς τῆς δόξης.
Καὶ τί γὰρ, ἀλλ' ἡ σφραγὶς καὶ εἰκὼν, δόλον ἐν ἐκα-
C τῷ δεικνύντος τὸν Πατέρα; Όσα δέ σοι μετὰ ταῦτα
ἀπὸ τῆς σωματικῆς κατασκευῆς διαλέγεται, τὴν
τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν οἰκονομῶν, ήν διὰ σαρκὸς
ἐπιφανεῖς; ή μὲν ἐπεδειξατο, ἀποστελλόμενον λέγων
ἔκτυπον, καὶ μηδὲν δυνάμενον ἀφ' ἔκτυποι ποιεῖν, καὶ
ἐντολὴν λαβεῖντα, καὶ δσα τοισῦτα, μή σοι παρεχέτω
ἀφορμάς πρὸς τὸ κατατιμικρύνειν τοῦ Μονογενοῦς
τὴν θεότητα. Οὐ γὰρ ἡ πρὸς τὸ σὺν ἀσθενὲς συγκατά-
θεσις ἐλάττωσις; δψειτε γένεσθαι τῆς ἀξίας; τοῦ δυ-
νατοῦ· ἀλλὰ τὴν μὲν φύσιν νόει θεοπρεπῶς, τὰ δὲ
ταπεινότερα τῶν ἄρμάτων δίχου οἰκονομικῶς. Περὶ
ῶν δι' βυστήσιμεν δν τῷ παρόντι πρὸς ἀχρίδειαν
διηγεῖσθαι, λάθοιμεν δν ἐκατένος πολὺ τι καὶ ἀπέ-
ραντον πλῆθος λόγων ἐπεισάγοντες τῇ ὑπόθεσει.
Αλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανίσταμεν. Ότι· δά-
D νοια ἡ δυνηθεῖσα τῶν τε ὄλικῶν καθαρεύσας παθῶν
καὶ τὴν νοητὴν κτίσιν πᾶσαν κατελιπεῖν, καὶ οἶόν
τις ἰχθύς ἀπὸ τοῦ βυθοῦ πρὸς τὴν ἀνω ἐπιφά-
νειαν ἀναντίσασθαι, ἐν τῷ καθαέρῳ τῆς κτίσεως γε-
νομένη, ἐκεῖ δψειται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὃπου
Υἱός, καὶ δου Πατὴρ, πάντα ἔχον καὶ αὐτὸν συνου-
σιωμένως κατὰ τὴν φύσιν, τὴν ἀγαθότητα, τὴν εὐ-
θύτητα, τὸν ἀγιασμὸν, τὴν ζωήν. Τὸ Πνεῦμα γέρ-
σου, φησὶν, τὸ ἀγαθόν· καὶ πάλιν, Πνεῦμα εὐθές·
καὶ πάλιν, Τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Καὶ δὲ Ἀπόστο-
λος· Οὐ γόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς. Τού-
των οὐδὲν ἐπικτήτων αὐτῷ, οὐδὲν θυτερον ἐπιγενέ-
μενον πρόσεστιν· ἀλλ' ὡσπερ ἀχρίδειαν τῷ πυρὶ τὸ
θερμαῖσιν, καὶ τῷ φωτὶ τὸ λάμπειν· οὕτω καὶ τῷ

Πνεύματι τὸ ἀγίασιν, τὸ ζωοποιεῖν, ἡ ἀγαθότης, ἡ εὐθύτης. Ἐκεῖ τοίνυν ἐστηκε τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐν τῇ μακραίᾳ φύσει, οὐ μετὰ πλήθους ἀριθμούμενον, ἀλλ’ ἐν τῷ Τριάδι θεωρούμενον· ροναδικῶς ἐξαγγελλόμενον, οὐχ ἐμπιερεύημένον τοῖς συστήμασιν. Ως γάρ Πατέρες εἰς, καὶ Υἱοὺς εἰς· οὐτως ἐν καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα. Τὰ δὲ λειτουργικὰ πνεύματα καὶ ἔκαστον τάγμα πλῆθος: ἡμῖν ὑποφαίνει δυσεξαριθμητον. Μή τοίνυν ζήτει ἐν τῇ κτίσει τὸ ὑπὲρ τὴν κτίσιν· μὴ καταγάγγεις τὸ ἀγίασιν μετὰ τῶν ἀγιαζομένων. Τοῦτο πληρὸς ἀγγέλους, πληροὶ ἀρχαγγέλους, ἀγιάσει δυνάμεις, ζωοποιεῖ τὰ σύμπαντα. Τοῦτο εἰς πᾶσαν κτίσιν μεριζόμενον, καὶ ἀλλως ὑπὲρ ἀλλού μετεχόμενον, οὐδὲν ἐλεῖτοντας παρὰ τῶν μετέχοντων. Πᾶσι μὲν τὴν παρ’ ἔσωτοῦ χάριν δίλωσιν· οὐδὲ ἀνάλογοτεται δὲ εἰς τούς μετέχοντας· ἀλλὰ καὶ οἱ λαβόντες πληροῦνται, καὶ αὐτός ἐστιν ἀγενδρός. Καὶ ὥσπερ δὴ οἱς ἐπιλέμπων τοῖς ὀώμοσι, καὶ ποικίλως ὑπὲρ αὐτῶν μετεχόμενος, οὐδὲν ἐλαττοῦται πάρκ τῶν μετέχοντων· οὐτως καὶ τὸ Πνεῦμα πᾶσι τὴν παρ’ ἔσωτοῦ χάριν πεπρέχον, ἀμειώτων μένει καὶ ἀδιαιρετον. Ηὔτας διαβέει πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ κατανόσιν, ἐρπαῖ τοὺς προφήτας, νομοθέτας σοφίζει, λεράζει τιλειοῖ, ἐνισχύει βασιλεῖς, καταρτίζει δικαιούς, σεμνύνει σώφρους, ἐνεργεῖ χαρίσματα λαμάτω, ζωοποιεῖ τοὺς νεκρούς, λύει τοὺς πεπελμένους, ιτεθεῖται τοὺς ἡλοτραχαρένους. Ταῦτα διὰ τῆς ἀνωθεν γεννυσεως ἐνεργεῖ. Έάν τε λόγων λάθη πιστεύοντα, εὐαγγελιστὴν ἀποζεκεύσιν· ἐάν ἐν ἀλιει γένηται, θεολόγον ἀποτελεῖ· ἐάν διώκητην εὑρῇ μετανοοῦντα, ἀπόστολον θινῶν ἀπεργάζεται, κήρυκα πίστεως, σκένος ἐκλογῆς. Διὲς αὐτοῦ οἱ ἀσθενεῖς ἰσχυροί· οἱ πτωχοὶ πιστοτίζουσιν· οἱ ιδιῶται· τῷ λόγῳ σοφώτεροι εἰσι τῶν σοφῶν. Πιάνος ἀσθενής, ἀλλὰ διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Πνεύματος τὰ συδάρια τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ θετοῦν παρεῖχε τοὺς ὑποδεχομένους. Πέτρος καὶ αὐτὸς ἐῶμα περικείμενος ἀσθενείας, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοχόσταν χάριν τοῦ Πνεύματος ἡ ἐκπίπτουσα τοῦ σώματος σκιὰ ἀπεδίωκε τὰς νόσους τῶν καταπονούμενων. Πτωχὸς Πέτρος καὶ Ἰωάννης· οὐ γάρ εἰχον ἀργύριον, οὐδὲ χρυσίον· ἀλλ’ ἔχαριζοτο ὑγείαν πολλῶν χριστίων τιμιωτέρων. Παρὰ πολλῶν γάρ λαβὼν χρυσὸν δὲ χωλός, ήτι προσατής ἦν· παρὰ δὲ Πέτρου δεξιάμενος τὴν χάριν, ἐκεύσατο προσατῶν, ἀλλόμενος ὥσπερ ἔλαφος, καὶ αἰτῶν τὸν Θεόν. Οὐκ δέιται Ἰωάννης· τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν, ἀλλ’ ἐφθεγγάτο ρήματα τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, οἵτις οὐδενὶ μία σοφία προσέβλεψαι δύναται. Τοῦτο καὶ ἐν οὐρανῷ ἐστηκε, καὶ τὴν γῆν πεπλήρωκε, καὶ πανταχοῦ πάρεστι, καὶ οὐδαμοῦ περιέχεται. "Ολον ἐκάστῳ ἐνοικεῖ, καὶ ἐλον ἐστὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ. Οὐ λειτουργικῶς διακόνει τὰς δωρεάς, ἀλλ’ αὐθεντικῶς διαιρεῖ τὰ χαρίσματα. Διαιρεῖ γάρ, φησίν, ἰδιᾳ ἐκδοτῷ, καθὼρ βούλεται. Ἀποστέλλεται μὲν οἰκονομικῶς, ἐνεργεῖ δὲ αὐτεξουσίως. Τοῦτο παρελναι ταῖς φυχαῖς ἡμῶν εὐζώμεθα, καὶ μηδένα καιρὸν ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν.

Ἐτι περὶ Πατέρος, Υἱοῦ καὶ ἀρτοῦ Πνεύματος διακεκριμένη ἡμάρτια καὶ ἡγωμένη θεολογία τοῦ μεγάλου Βασιλεοῦ ἐκ τῆς πρὸς Γρηγόριον τὸν ἀδελφὸν ἐπιστολῆς τῆς περὶ διαφορᾶς οὐσιας καὶ ὑποστάσεως.

Ἐπὶ τῆς ἀγίας Τριάδος δὲ τὸν Πατέρα νοήσας αὐτὸν τε ἐφ’ ἔσωτοῦ κατενόησε, καὶ τὸν Υἱὸν τῇ διανοῇ συμπαρεδέξατο. Ό δὲ τὸν Υἱὸν λαβὼν καὶ τὸ Πνεῦμα συμπαρέλαβε, καὶ ἀκολούθως μὲν κατὰ τὴν τάξιν, συνημμένως δὲ κατὰ τὴν φύσιν τῶν τριῶν ἐν ἔντει συγκεκριμένην τὴν πίστιν ἀνετυπώσατο.

A cuim multitudine numeratur, sed in Trinitate conspicitur. Solus nuntiatur, non cum pluribus comprehenditur. Sicut enim Pater est unus, et Filius unus, sic et Spiritus unus est. At ministrantium spirituum multitudinem enumerare vix queas. Proinde in rebus creatis ne quoras eum, qui super illas est. Ne deduxeris illum, qui sanctos facit, ad eos qui sunt sancti. Illic angelos replet, sanctas efficit potestates, omnibus vitam praebet. Illic se rebus procreatis sic impartitur, ut cum ab aliis aliter perceptus sit, a nullā tamen ejus participe minatur; omnibus dat gratiam suam, nec tamen in accipientes insumitur, sed cum illi, qui accipiunt, impleantur, ipse tamen integer manet. Quemadmodum sol a corporibus, quae ipse illustrat, variis modis excipitur, nec tamen ab illis immunitur, sic et Spiritus gratiam suam omnibus communicans integer indivisusque permanet. Omnes illuminat ad cognitionem Dei. Nominis suo prophetas afflat, legislatores efficit sapientes, sacerdotes erudit, reges corroborat, justos dirigit, temperatos exornat; praestat munera curationum, mortuos in vitam revocat, viuctos solvit, alienos adoptat in filios. Haec per celestem agit generationem. Si publicanum credentem suscepit, eum declarat evangelistam: si fuerit in pescatore, theologum reddit: si persecutorem resipiscentem invenerit, gentium apostolum facit, praeconem fidei, vas electionis. Per hunc imbecilli fortes sunt, pauperes ditescunt, rudes infantesque sapientibus evadunt sapientiores. Hic et in celo consistit, et terram implevit, et ubique est, et nusquam includitur. Totus in singulis inhabitat, et est totus cum Deo, non ministrantis more dona distribuit, sed auctoritate sua munera dilargitur. Dividit enim singulis, inquit, peculiariter uti vult. Mittitur ille quidem ut minister, sed sua agit potestate. Hunc animis nostris ut praesto sit nulloque nos tempore desirat obsecremus.

B C D De Patre item, et Filio, et Spiritu sancto distincta pariter atque unita divinitatis ratio, magni Basiliī epistola ad Gregorium fratrem de essentialē et personā differentia.

In sancta Trinitate qui Patrem novit, et Patrem ipsum intelligit, et eadem cogitatione Filium comprehendit. Qui vero Filium accipit, et Spiritum simul assumit, et consequenter quidem secundum ordinem, conjuncte autem secundum naturam, trium in idem commissam in se ipso fidem expressit, et qui Spi-

ritum tantum dixit, comprehendit simul hac confessione illum etiam, cuius est spiritus: est enim Christi: et eum, ex quo; nam est ex Deo, ut inquit Apostolus. Et quemadmodum in catena qui extremitatem unam attingit, simul etiam alteram trahit extremitatem, sic qui Spiritum traxit, ut inquit Propheta, per ipsum et Filium et Patrem simul attraxit. Et qui Filium apprehenderit, habebit ipsum ab altera quidem parte Patrem suum, ab altera autem parte Spiritum proprium adducenter. Neque enim a Patre poterit separari, qui semper est in Patre, neque a Spiritu sejungi, qui omnia per ipsum agit. Quamobrem nulla sectio, aut divisio ullo modo potest excogitari, qua vel Pater sine Filio, vel Filius sine Spiritu intelligatur. Sed ea in his est tum unio, tum distinctio, quae nec oratione potest explicari, nec animo comprehendendi, cum nec personarum distinctio essentiae distrahat conjunctionem nec essentiae conjunctio personarum confundat proprietatem. Mirabili namque ratione in his est tum conjuncta distinctio, tum distincta conjunctio. Verum ut aliquo modo rei obscuritas illustretur, vel quaedam petius adhibetur adunbratio veritatis, cœlestis arcus, quem irim appellant, exemplum consideremus. Omnium enim colorum ipsius splendores et distincti videntur esse, quoniam lucidi sunt, et conjuncti, quoniam latent oculos nostros mutationum termini, quibus distinguuntur colorum diversitatis, ut discernere nequeamus, quoniam pertineat aut initium sumat vel rutilus, vel smaragdinus, vel glaucus luminis nitor. Quo quidem naturæ exemplo nos ratio docet, ne frustra laborem insuamainus in dignatis rationibus exquirendas, cum in difficilem aliquam disputationem incidimus, et utrum iis, quæ dicuntur, assentiendum sit, hæsitamus. Quemadmodum enim in iis quæ oculis cernuntur, rationibus præstant experimenta, sic in sublimibus dogmatibus, cognitioni, quæ rationibus comparatur, fides antecellit.

Eiusdem ex decimo octavo capitum ad Amphionium.

Unus Deus et Pater, et unus unigenitus Filius, et unus Spiritus sanctus. Unamquainque personam sigillatim enuntiamus. Cumque oporteat connuferare, non id agimus, ut inorudita numeratione ad multiplicis divinitatis intelligentiam adducamus. Neque enim componendo enumeramus, incrementum ab uno ad multitudinem facientes, dienesque unum, et duo, et tria: aut primum, aut secundum, aut tertium. «Ego», enim, inquit, «Deus primus, et ego deinceps.» Deum secundum ad hunc usque diem nunquam audivimus. Sic enī Deum ex Deo adoramus, ut personarum proprietatem consentes, unicūm principiatum asseramus, nec divinitatis rationem in multitudinem subdivisam discindimus, quoniam una in Deo, et Patre, et Filio unigenito quasi forma spectatur incommutabili conjuncta vinculo divinitatis.

A Καὶ δὲ πνεῦμα μόνον εἰπών συμπ̄ιριθλαβε τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ καὶ τὸ οὗ ἐστι τὸ Πνεῦμα· τοῦ Χριστοῦ γάρ· καὶ τὸ έξ οὗ· ἐκ τοῦ Θεοῦ γάρ, καθά φησιν ὁ Παῦλος. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἀλύσεως ὁ ἑνὸς ἄκρου ἀψάμενος καὶ τὸ ἔτερον ἄκρον συνεποσάστο, οὕτως ὁ τὸ Πνεῦμα ἐλκύσας, καθά φησιν ὁ προφῆτης, δι' αὐτοῦ καὶ τὸν Σίδην, καὶ τὸν Πατέρα συνείλυσε. Καὶ εἰ τὸν Σίδην τις λάθοι, ἔχει αὐτὸν ἐκατέρωθεν, πή μὲν τὸν ἕαυτοῦ Πατέρα, πή δὲ τὸ Ιδίον Πνεῦμα συνεπαγόμενον. Οὗτος γάρ τοι Πατέρας διὰ τὸν Πατέρα ὁν ἀπομηθῆναι δυνήσεται, οὔτε τοῦ Πνεύματος ποτε τοῦ Σίδου διεῖσυχθήσεται ἐπάντα ἐν αὐτῷ ἐνεργῶν. Οὐκ ἐστιν οὖν ἐπινοήσαι τομὴν ἡ διάλεσιν κατ' οὐδένα τρόπον, ὡς ἡ τὸν Πατέρα χωρὶς τοῦ Σίδου νοηθῆναι, ἡ τὸν Σίδην χωρὶς τοῦ Πνεύματος, ἀλλά τις δρῆτος καὶ ἀκατανήθης ἐν τούτοις καὶ ἔνωσις καὶ διάρεσις, οὔτε τῆς τῶν ὑποστάσεων διαφορῆς τὸ συνεχὲς τῆς φύσεως διασπώσης, οὔτε τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν συναγέλας τὸ Ιδίαζεν τῶν γνωρισμάτων ἀναγούσης. Καὶ ἐστι παραδόξως ἐπὶ τούτων καὶ διάκρισις συνημμένη, καὶ διακεκριμένη συνάφεια. Προσκείσται δὲ καὶ τις πρὸς ἐπίγνωσιν ἀμυδρὸν ὑπόδειγμα, μᾶλλον δὲ σκιά τις ἀληθείας ἡ πολύχροος Ἰρις. Πάντων γάρ τῶν ἐν αὐτῇ χρωμάτων αἱ αὐγαὶ καὶ διακεκριμέναι φαίνονται τῷ τηλαυγεῖς εἶναι, καὶ συνηγόνθαι δοκοῦσι τῷ λανθάνειν ἡμῶν τὰς δψεις τοὺς δρους τῶν μήτερων, τοὺς διακρίνοντας τὰς τῶν χρόνων ἐπερτήτας· ως διμήχανον ἔξενερεν μέχρι τίνος ἐστηκε τὸ πυραυγές, ἡ σμαραγδίζον τῆς αἰγλής, ἡ χλωάζον τῆς λαμπτήδηνος, καὶ ἀπὸ τίνος δρεται, παιδεύοντος, οἷμαί, τοῦ λόγου καὶ διὰ τῆς κτίσεως ἡμῶν μήτη καινοτάθειν τοῖς περὶ τοῦ δόγματος λόγοις, ὅταν, εἰ; τὸ δυσθεώρητον ἐμπεσόντες, πρὸς τὴν συγκατάβασιν τῶν λεγομένων ἱλιγγείστωμεν. Ός γάρ ἐπὶ τῶν τοῖς δρθαλμοῖς φαινομένων κρείττων ἐφάνη τῆς ἀντιλογίας ἡ πεῖρα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ὑπεραναβεβηκότων δογμάτων κρείττων ἡ πίστις ἐστι τῆς διὰ τῶν λογισμῶν καταλήψεως.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀποκεφαλαίωσις δεκάτη τῶν αριθμῶν Ἀμειβόμενην.

Εἰς θεὸς καὶ Πατέρη, καὶ εἰς μονογενῆς Υἱὸς, καὶ ἐν ἀγίοιν Πνεῦμα. Ἐκάστην τῶν ὑποστάσεων μοναχῶς ἔξεγγέλλομεν. Ἐπειδὸν δὲ συναριθμεῖσθαι δέῃ, οὐχὶ ἀπαιδεύτῳ ἀριθμήσει πρὸς πολυθεῖς; Ἔννοιαν ἐκφερόμεθα. Οὐ γάρ κατὰ τούτης τοῦ Πνεύματος ἀριθμούμενον ἀφίησιν τὴν παραύξησιν, ἐν καὶ δύο, καὶ τρία ἔγοντες· οὐδὲ πρῶτον, καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον, «Ἐγώ γάρ,» φησί, «Θεός πρῶτος, ἐγώ καὶ μετά ταῦτα.» Δεύτερον θεὸν οὐδέποτε καὶ τῆμερον ἀκριβάμεν. Θεὸν γάρ ἐκ Θεοῦ πρισκυνοῦντες, καὶ τὸ Ιδίαν τῆς ὑποστάσεως διολεγοῦμεν, καὶ μένομεν ἐπὶ τῆς μοναρχίας, εἰς πλήθος ἀπεσχισμένον τὴν θεολογίαν μή της σκεδανούντες, διὰ τὸ μέλαν ἐν Θεῷ καὶ Πατέρι καὶ Υἱῷ μονογενεῖ τὴν οἰνοντι μορφὴν θεωρεῖσθαι τῷ ἀπεραλλάκτῳ τῆς θεότητος ἐξομένην. Υἱὸς γάρ ἐν Πατέρι, καὶ Πατέρος ἐν Υἱῷ, ἐπειδὴ καὶ οὗτος τοιοῦτος, οἷος ἐκεῖνος.

οἵσπερ οὖτος, ὡσπερ κατὰ τὴν ἴδεται τὸν προσώπων εἰς, καὶ εἰς, κατὰ δὲ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ἐν οἷς ἀκριβεροι. Πῶς οὖν εἰπερ εἰς, καὶ εἰς, οὐχὶ δύο θεοί; Οὐτὶς βασιλεὺς λέγεται καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν, καὶ οὐ δύο βασιλεῖς. Οὗτος γάρ τὸ κράτος σχίζεται, οὗτε ἡ βασιλεία μερίζεται. Ής γάρ ἡ κρατοῦσα τῆμα ἀρχὴ καὶ ἔδυστα μία, οὗτα καὶ ἡ πάρ' ἡμῶν θεοῦλογητα μία, καὶ οὐ πολλαῖ. Μιθιτὶ ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. "Ο οὖν ἐστιν ἐνταῦθι μιμήσικῶς ἡ εἰκὼν, τοῦτο ἔκει φυσικῶς ὁ Υἱός. Καὶ ἀσπερ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν κατὰ τὴν μορφὴν ἡ δημιουρία, οὗτα καὶ ἐπὶ τῆς θείας φύσεως τῆς ἀσυνθέτου ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῇ; Θεότητός ἐστιν ἡ ἑνωσις. "Ἐν δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ αὐτὸς μοναδικῶς ἔξαγγελόμενον δι' ἑνὸς Υἱοῦ, τῷ Πατρὶ συναπτόμενον, καὶ δι' ἑαυτοῦ συμπληροῦν τὴν πολυμηνήτον καὶ μακάριαν Τριάδα, οὐ τὴν πρὸς τὸν Ηατέρον καὶ Υἱὸν οἰκείωσιν ἰσχνῶς ἐμφανίει τῷ μὴ ἐν τῷ πλήθει τῆς κτίσεως, ἀλλὰ μοναχῶς ἐκφωνεῖσθαι. Οὐ γάρ ἐν τῶν πολλῶν ἐστιν, ἀλλ' ἐν ἐστιν ὡς εἰς Πατήρ καὶ Υἱός, οὗτα καὶ ἐν Πνεῦμα ἄγιον. Τῆς μὲν οὖν κτιστῆς φύσεως τοσοῦτον ἀποκεχώρηκεν, ὅσον εἰκὲς τὸ μοναδικὸν τῶν συστηματικῶν; καὶ πληθυσμὸν ἔχονταν. Πατρὶ δὲ καὶ Υἱῷ κατὰ τοσοῦτον ἡνωται, καθ' ὅσον ἔχει μονάς πρὸς μονάδα τὴν οἰκείότητα. Καὶ οὐκ ἐντεῦθεν μόνον ἡ τῆς κατὰ τὸν ξοινωνίας ἀπόδεξις, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰναι, καὶ λέγεται, οὐχ ὡς τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ προσελθόν, οὐ γεννητὸν ὡς Υἱός, ἀλλ' ὡς τὸ Πνεῦμα στόματος αὐτοῦ. Πάντας δὲ οὔτε τὸ στόμα μέλος, οὔτε πνοὴ λυσικένη τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα θεοπρεπῶς, καὶ τὸ Πνεῦμα οὐσία ζῶσα, ἀγιασμοῦ κυρία, τῆς μὲν οἰκείότητος δηλουμένη: ἐντεῦθεν, τοῦ δὲ τρόπου τῆς ὑπάρξεως ἀρρήτου φυλασσομένου.

sed os Deo dignum, et Spiritum essentiam vivam, ex his declaratur, essentias autem modis arecanus servatur.

"Ετι περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος διακεκριμένη ἡμία καὶ ηγραμμένη θεολογία τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ περὶ Υἱοῦ λόγου α.'

"Ημῖν δὲ μοναρχία τὸ τιμώμενον. Μοναρχία δέ δύο ἦν ἐν περιγράφει πρόσωπον· ἐστιν γάρ καὶ τὸ οὐ στασιάζον πρός διαυτὸ πολλὰ καθίστασθαι· ἀλλ' ἦν φύσεως δημοτικά συνιστησι, καὶ γνώμης σύμπνικτα, καὶ ταυτότης κινήσεως, καὶ πρός τὸ ἐν τῶν ἐξ αὐτοῦ σύνυντος, διπερ ἀμήχανον ἐπὶ τῆς γεννητῆς φύσεως· ὕστε κανὸν ἀριθμῷ διαφέρει, τῇ δέουσικῇ μὴ τέμνεσθαι. Διὰ τοῦτο μονάς ἀπ' ἀρχῆς εἰς διάδα κινηθεῖσα μέχρι Τριάδος ἐστη. Καὶ τοῦτο ἐστιν ἡμῖν δὲ Πατήρ, καὶ δὲ Υἱός, καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα. "Ο μὲν γεννήτωρ καὶ προσολεύς, λέγω δὲ ἀπαθῶς, καὶ ἀγρότης, καὶ ἀσωμάτως· τῶν δὲ τὸ μὲν γέννητο, τὸ δὲ πρόσδημα, η οὐκ οἶδεν ποτε ἀν-

(1) In codice i Mosquensi apud Matthæi pres. ad Euthym. in Evang. legitur hoc scholion a prima manu: "Ο μὲν μέγας Βασιλεὺς ἀπεδοκίμασεν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τὴν τοῦ γεννήματος προστησίαν, κατατρέχων Εὐνομίου, χρησαμένου ταῦτη ἀντὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ, λέγων δὲ: Υἱός μὲν διαδέδην παρ' αὐ-

A Filius enim in Patre, et Pater in Filio. Siquidem et hic est talis, qualis imago, et ille, qualis est hic, ut ex proprietate personarum sint unus, et unus, ex natura autem communione utrique unum. Quomodo igitur si unus, et unus, non duo dii? Quia cum dicatur rex et imago ejus, non tamen duo sunt reges. Neque enim potestas scinditur, aut dividitur regnum. Nam sicut est unius in nos imperium et principatus, sic etiam qui a nobis habetur honor, est unus, non multi. Honor enim, qui præstatur imaginis, pervenit ad exemplar. Quare quod hic sit artis imitatione, illic natura Filius obtinet. Et quemadmodum in iis, que sunt ab artificibus, ex forma ducitur similitudo, sic in illa divina inecompositaque natura ex communione divinitatis est ipsa unitas. Unus autem est et Spiritus sanctus, qui et ipse singulariter effertur, et per unum Filium conjunctus Patri, et per se complet omnibus laudibus celebrandam ac beatissimam Trinitatem. Cujus cum Patre Filioque conjunctio ex eo satis perspicue patet, quod non in rerum creatarum multitudine, sed singulariter pronuntiatur. Non enim est unus e multis, sed unus est singulari quadam ratione. Nam sicut unus est Pater, et unus Filius, sic unus est etiam Spiritus sanctus. Tantum igitur abest a natura creata, quantum abesse per est singularem a congregatis et habentibus multitudinem, Patri vero et Filio sic unitus est, ut unitas cum unitate conjugitur. Nec solum ex hoc naturae societas declaratur, verum etiam ex eo quod ex Deo esse dicitur, non quemadmodum omnia sunt ex Deo, sed quod ex Deo procedit, non ut Filius generatione, sed ut Spiritus eris ejus. Hic autem mihi os non ut membrum intelligas, nec spiritum ut flatum, qui dissolvitur ac dissipatur, sanctificationis dominam, cuius quidem societas servatur:

De Patre item, et Filio et Spiritu sancto distincta simul et unita divinitatis ratio, Magni Gregorii Theologi ex oratione prima de Filio.

B A nobis autem unius Dei colitur principatus, non quem una circumscrivat persona: cum fieri possit, ut et unum a seipso dissideat, atque ita nullia sit; sed quem æqualis naturæ dignitas, idem consensus, eadem motio, et omnium, quæ inde fluunt, in unum concursus constitut. Quod in natura procreata fieri nequit, ut et numero differat, et divisam non habeat potestatem. Idcirco unitas ab initio ad binarium progressa numerum intra ternarium consistit. Id nobis est Pater, Filius, et Spiritus sanctus. Pater quidem genitor, et emissor (hic mihi nec perturbationem, nec tempus, nec corpus intelligas), Filius vero genitus, et Spiritus emissus,

D τοῦ τοῦ Πατρὸς ὧνοματίθη. γέννημα δὲ οὐδαμοῦ τῆς ἀραφῆς ἐκάληθ. Προστιθει δὲ καὶ ἀλλα πρός διαβολὴν τῆς τοιαύτης προστηροίας, δι τοῦ ιώδοκον ὑποκορίζειν, τοῦτο ἐκείνος προστετο, εἰς ἐλάτωταν τοῦ Υἱοῦ. Ο δὲ μέγας Γρηγορίος ἐνέχριε τοῦτο καὶ ἀπεδέξατο καθ' ἔτερον λόγον, δι τε πᾶν

Spiritum. Nam unus est Unigenitus, ut illud divinitatis habeant, quod sunt singulares. Filius quidem, quod generatur, Spiritus autem, quod procedit, non auctem generatur. Patrem vere Patrem, atque adeo multo magis quam illos, qui sunt apud nos patres, quoniam unicus Pater est propria ac singulari quadam ratione, quae in corpora non carat. Et solum; nam sine conjugio. Et solius Patrem, nempe Unigeniti. Et tantum Patrem, ut qui Filius ante non fuerit, et totum atque totius Patrem: nostra enim incertia sunt. Et ab initio, neque enim postea coepit esse. **Filium,** vere **Filium.** Nam et eximio modo, et solius, et solus, et solum Filius: neque enim et Pater, et totus Filius, et totius, et ab initio, quippe qui nunquam esse coepit. Neque vero divinitas ita communicatur, ut communicantem unquam poneat; aut eiusmodi, quae praecidatur, atque desicit, ut modo adsit Patri, modo adsit Filio. **Spiritum sanctum,** vere **sacrum.** Non enim alias talis, aut modo tali. Neque sanctitatem habet ex adjunctione, sed ipsam sanctitas est. Neque nunc magis, nunc minus est: nec ullo tempore vel coepit esse, vel desinet. Illud enim Patri, et Filio, et Spiritui sancto commune est, quod facit non sunt. Divinitas item est communis. Filio autem, et Spiritui sancto id est commune, quod ex Patre sunt. Patris porro proprium est, quod sit ingenitus, Filii autem, quod genitus, Spiritus vero sancti, quod procedat. Hæc autem qua ratione sicut nihil est, quamobrem quæras. Nam, ut ipsi testantur, soli se mutuo et cognoscunt et cognoscuntur. Intelligent etiam ex nobis illi, qui postea splendore ipsorum illuminabuntur. Da igitur operam, ut prius eorum aliquis aut similis sis. Nunc autem hoc doce tantummodo: Unitatem in Trinitate, et Trinitatem in unitate colendam et adorandam, admirabilem in se tum distinctionem, tum unionem continentem. Affectiones ne metuas, si generationem fatearis. Deus enim, etsi general, affectionibus tamen vacat. In hoc tibi fidem meam obstringo. Id enim diuina, non humana ratione fit. Nam alio etiam modo est ipse Deus, quam humano. Illud potius reformida, ne tempus in ipso cogites, creatumve putas. Deus enim non est, si factus est. Cave, ne dum inani studio Deo conari opitulari, Deum tollas, et illum qui Deo aequalis est, conservum facias, qui te liberum reddet, si principatum ejus vere et ex animo confitearis. Ne timeas Spiritus emissionem admittere, nulla enim Deus, qui diives in omnibus est, aut alienationem potius et minas extimesce, illis, qui de Spiritu sancto, non tam theologicè quam contumeliose disputant, impudentes. Nec principatum ignorantia affice, divinitatem vel in una concludens tantum persona, vel ita dissecans, ut plures constitutas deos. Nec time, ne tibi veritatibus criminis, quod divinitatem asseras in tribus esse personis, cum alius eam ne duabus quidem velij attribuere. Hæc autem contingent, si quis divinitatis uitatem in Trinitate personarum aut dissolvens, aut dubitans argumentis conetur evertere. Tu vero illam tuere, quamvis mentis acies ad eum comprehendendam sit imbecillior. Satus enim est te sub auspicio ductuque Spiritus argumentis rationibusque destitui, quam impietati prompte desidiam sequentem inservire.

Ejusdem ex oratione de pace.

Illa vere Trinitas est, fratres, non quæ constat ex

A γιας. Καὶ μόνου, μονογενους γάρ. Καὶ μόνον, οὐ γάρ Υἱὸς τὸ πρότερον. Καὶ δὲν Πατήρ, καὶ δὲν. Τὸ γάρ ἡμέτερον ἀδηλον. Καὶ ἀπ' ἀρχῆς, οὐ γάρ θετερον. Ἀληθῶς Υἱὸν τὸν Υἱὸν, δις: μόνως, καὶ μόνος, καὶ μόνον, καὶ μόνον, οὐ γάρ καὶ Πατήρ. Καὶ δὲν Υἱός, καὶ δὲν, καὶ ἀπ' ἀρχῆς. Οὐ ποτὲ τὸν εἰναι Υἱὸς τρυμένος, οὐ γάρ ἐκ μεταμελείας ἡ Θεότης, οὐδὲ ἐκ προκοπῆς ἡ θεωτικής, ἵνα λείπῃ ποτὲ τῷ μὲν τὸ εἶναι Πατρός, τῷ δὲ τὸ εἶναι Υἱῷ. Ἀληθῶς ἄγιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Οὐ γάρ καὶ δὲλλο τοιούτον, οὐδὲ οὐτικός, οὐδὲ ἐκ προσθήκης ὁ ἀγιασμός, ἀλλ' αὐτοχιρίτης, οὐδὲ μᾶλλον καὶ ἡτού, οὐδὲ ἀρξάμενον χρονικώς, ἡ παγασθμένον. Κοινὸν μὲν γάρ Πατρί τε, καὶ Υἱῷ, καὶ ἀγίῳ Πνεύματι τὸ μὴ γεγονέναι, καὶ ἡ θεότης, Υἱῷ δὲ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι τὸ ἐκ τοῦ Πατρός. Ἄδιον δὲ Πατρός μὲν ἡ ἀγεννησία, Υἱού δὲ ἡ γέννησις, Πνεύματος δὲ ἡ ἀκπόρευσις. Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιχήτεις, τί κατάληψίς τοῖς μόνοις γιγάντειν ἀλληλα, καὶ γιγάντεσθαι ὑπ' ἀλλήλων μαρτυρουμένοις, τῇ καὶ ἡμῶν τοῖς ἐκείθεν ἐλλαμφθησομένοις ὑστερον; Γενού τι τῶν εἰρημένων πρότερον, ἢ τοιούτος, καὶ τότε γιγάντη τοσοῦτον, δισον ὑπ' ἀλλήλων γιγάντεται. Νῦν δὲ δίδασκε τοσούτον εἰδέναι μόνον Μονάδα ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν Μονάδι προσκυνούμενην, παράδοξον ξενουσα καὶ τὴν διαιρεσιν, καὶ τὴν ξινωσιν. Μή φοβηθῆς τὰ πάθη, γέννησιν δμολογῶν, ἀπαλλές γάρ τὸ θεόν καὶ εἰ γεγένηκεν. Ἐγώ σιτεύτου ἐγγυητής, δις θεῖκῶς, ἀλλ' οὐκ ἀγθρωπικῶς, οὐδὲ γάρ τὸ εἶναι αὐτῷ ἀνθρώπινον. Φοβήθητι δὲ τὸν χρόνον καὶ κτίσιν. Οὐ γάρ θεός, εἰ γέγονε. Μή θεῷ συνηγορῶν διακενῆς θεόν ἀνέληξ, δμόδουλον ποιῶν τὸ δμόδεον, δ καὶ τὰ τῆς δουλειᾶς ἐλευθεροί, ἀν γησίως δμολογῆς δεσποτεῖαν. Μή φοβηθῆς τὴν πρόδον, οὐ γάρ ἀνάγκην ἔχει θεός ἢ μὴ προδάλλειν, ἢ προδάλλειν δμολογῶς τὸ πάντα πλούσιος. Φοβήθητι δὲ τὴν ἀλλοτριώσιν, καὶ τὴν κειμένην ἀπειλήν οὐ τοῖς θεολογοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς βλασφημοῦσι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Μήτε τὴν μυναρχίαν κακῶς τιμήσῃς συναιτῶν τὴν περικόπτων θεότητα· μήτε τὸ τῆς Τριάδος ἐγκλημα αἰσχυλῆς, ἔως ἂν καὶ ἀλος κινδυνεύῃ τὴν διθεῖτν. Ἡ γάρ συνέλυσσες, τὴν συνηρόησας, τὴν δὲ τὸν ἐναυάγησος μετὰ τῶν λογιτῶν καὶ θεότητα, σοὶ δὲ παρέμεινε θεότης. Καὶ εἰ δὲ ἀγός θαδένης, κρείσσον δικαιεῖται ἐν τοῖς λογισμοῖς μετὰ τῆς δόδηγίας τοῦ Πνεύματος, ἡ προχείρως ἀσεβῆσαι τὴν φρεστώνην διώκοντα.

D ειπεῖν ἐν τοῖς λογισμοῖς μετὰ τῆς δόδηγίας τοῦ Πνεύματος, ἡ προχείρως ἀσεβῆσαι τὴν φρεστώνην διώκοντα. emittendi, aut non emittendi afficitur necessitate. Ab alienationem potius et minus extimesce, illis, qui de Spiritu sancto, non tam theologicè quam contumeliose disputant, impudentes. Nec principatum ignorantia affice, divinitatem vel in una concludens tantum persona, vel ita dissecans, ut plures constitutas deos. Nec time, ne tibi veritatibus criminis, quod divinitatem asseras in tribus esse personis, cum alius eam ne duabus quidem velij attribuere. Hæc autem contingent, si quis divinitatis uitatem in Trinitate personarum aut dissolvens, aut dubitans argumentis conetur evertere. Tu vero illam tuere, quamvis mentis acies ad eum comprehendendam sit imbecillior. Satus enim est te sub auspicio ductuque Spiritus argumentis rationibusque destitui, quam impietati prompte desidiam sequentem inservire.

Ἐκ τοῦ εἰρηνικοῦ λόγου β'.

Τριάς; ω; ἀληθῶς ἡ Τριάς; ἀδελφοί. Τριάς; δὲ οὐ

πρεγμάτων θνήσιων ἀκαρπόμησις· ἢ τί καλύει
δεκάδα, καὶ ἑκατοντάδα, καὶ μυριάδα ὄνομάζειν
ιετὰ τοσούτων συντεθεμένην; πολλὸν γάρ τὰ
ἀριθμούμενα, καὶ πλείω τούτων· ἀλλ' οἱών καὶ
θμοτέμενα σύλλαψις, ἐνούσης τῆς προσηγορίας τὰ
τηνῶμενα ἐξ φύσεως, καὶ οὐκ ἔωτες σκεδασθῆναι
ἀριθμῷ λυσμένῳ τὰ μὴ λυσμένα. Οὗτα φρονοῦμεν,
καὶ οὕτως ἔχουμεν. "Ωστε δπως; μὲν ἔχει τούτα πρὸ;
διλτῆλα σχέσεως τε καὶ τάξις, αὐτῇ μόνῃ τῇ Τριάδι
συγχωρεῖν εἰδέναι, καὶ οἵ; ἀν τῇ Τριάς ἀποκαλύψῃ
κεκαθαριμένις· ή νῦν τῇ Νετερον· αὐτὸν δὲ μίαν καὶ
τὴν αὐτὴν εἰδέναι φύσιν Θεότητος ἀνάρχην, καὶ γεν-
νῆσις, καὶ προδόψ γνωριζομένην, ώς νῦν τῷ ἐν ἡμῖν,
καὶ λόγῳ, καὶ πνεύματι, δύον εἰκάσαι τοῖς αἰσθητοῖς
τὰ νοητά, καὶ τοῖς μικροῖς τὰ μέγιστα. Ἐπειδὴ
μηδεμίῳ εἰκάνων φθάνει πρὸς τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν
ἐσαυτῇ συμβαίουσαν· δει τὴν αὐτὴν, δει τελείαν,
ἀποικιαν, ἀποσον, ἀχρονον, ἀκτιστον, ἀπεριληπτον,
οὐκοτε λείπουσαν ἐστής, η λείψουσαν· ζωάς, καὶ
ζωήν, φῶτα, καὶ φῶς· ἀγαθό, καὶ ἀγαθόν. Δέξια,
καὶ δέξιαν· ἀληθινόν, καὶ ἀλήθειαν, καὶ Πνεῦμα
τῆς ἀλήθειας. "Αγια, καὶ αὐτοαγιότητα. Θεὸν ἔκα-
στον ἐν θεωρήσαι μόνον τοῦ νοῦ χωρίζοντος τὰ ἀχώ-
ριστα. Θεὸν τὰ τρία μετ' ἀλλήλων νοούμενα τῷ
ταυτῷ τῆς κινήσεως; καὶ τῆς φύσεως. Οὔτε ὑπὲρ
ἐσαυτὴν τι καταλιπούσαν, η ὑπερβάσαν δίλο τι.
Οὐ γάρ ην οὔτε μεθ' ἐσαυτὴν τι καταλείψουσαν, η
ὑπερβησομένην. Οὐκ ἔσται γάρ οὔτε μεθ' ἐστής τι
περαδειγμένην διμέτιμον. Οὐ γάρ ἐφικνεῖσθαι τι
τῶν κτιστῶν, καὶ δούλων, καὶ μετεχόντων, καὶ
περιγραπτῶν τῆς ἀκτίστου, καὶ δεσποτικῆς καὶ
μεταληπτῆς, καὶ ἀπέρου φύσεως. Τὰ μὲν γάρ
πάντη πόρρω, τὰ δὲ ποσῶς πλησιάζοντα καὶ τοῦτο οὐ
φύσει, ἀλλὰ μεταληψίει. Καὶ πηγίκα; δταν τὸ δου-
λεύσει καλῶς τῇ Τριάδι ὑπὲρ τὴν δουλείαν γένηται,
εἴπερ μὴ καὶ τούτο αὐτὸν ἡ ἐλευθερία, καὶ βασιλεία
ἢ γνῶναι καλῶς δεσποτείαν, ἀλλὰ μὴ φύρειν τὰ
διεστώτα νοῦ ταπεινότητι. Οὐς δὲ τὸ δουλεύσας το-
σούτου, πηλίκη τούτων ἡ δεσποτεία; Καὶ εἰ τὸ
γνῶναι μακαρίστης, πηλίκον τὸ γινωσκόμενον;
Τούτο ἡμῖν τὸ μέγα μυστήριον βούλεται· τούτο ἡ
εἰς Πιτέρα καὶ Σίδην καὶ ἄγιον Πνεῦμα καὶ τὸ κοι-
νωνια πίστις, καὶ ἀναγέννησις, ἀρνησις
ἀθετας, καὶ διολογία θεότητος. Τούτο γάρ τὸ κοινὸν
ἔνομα.

lis divinitatis cognitio, qua mentis imbecillitate appellanda est, ac non potius libertas, et regnum erit eorum principatus? Si tanti referat cognovisse, gnum ipsum mysterium. Hoc in Patrem, et Filium regeneratio, abnegatio impietatis, et divinitatis intelligitur.

Ἐκ τοῦ ἀρχοντοῦ καὶ τὰ γενέθλια τοῦ Χριστοῦ.

Θεοῦ δὲ ὅταν εἶπα, λέγω Πατρὸς; καὶ Γίοῦ καὶ
ἄγιου Πνεύματος, οὗτε ὑπὲρ ταῦτα τῆς θεότητος
χειροβούτης, μὴ δῆμον θῶν εἰσαγάγωμεν, οὗτε ἐντὸς
τούτων δριζομένης, ἵνα μὴ πενταν θεότητος κατα-
χριθῶμεν, η̄ διὰ τὴν μοναρχίαν ιουδαῖοντες, η̄ διὰ
τὴν ἀφθονίαν ἐλληνίζοντες. Τὸ γάρ κακὸν ἐν ἀμφοτέ-
ροις ὁμοιον, καὶ ἐν τοῖς ἐγνωτοῖς εὐρίσκηται.

A rerum inæqualium numero, alioquin quid prehendat decem, aut centum, aut decein millia, aut his etiam plura, quando multa sunt, quæ numerantur, nominare, ex quibus ipsa componatur? Sed quæ res æquales et pari honore præstantes ita comprehendit, ut quæ natura unita sunt, uniat, nec si pat ea quæ dissolvi non possunt, solubili numero dissipari. Ita sentimus, et hanc tuemur sententiam. Quomodo autem hæc tum habitu tum ordine sese habeant, solam ipsam Trinitatem nosse confitemur, et mentes illas mundas ac puras, quibus arcana hoc Trinitas ipsa vel nunc aperit, vel in posterum patefaciet. Nos autem scimus, unam et eamdem esse divinitatis naturam, eo qui sine principio est, et eo qui generatur, et eo qui procedit ita **B** constantem, ut, si ex humanis divina, et maxima ex parvis licet conjicere, animus noster ex mente, ratione, et spiritu constat. Quanquam nullum exemplum adduci potest, quod veritatem illius adumbret atque exprimat. Hæc sibi ipsa convenit, semper est eadem, semper perfecta, qualitate, quantitate, et tempore caret, creata non est, comprehendendi non potest, nunquam a se deseritur, se nunquam deserit. In hac vitas et vitam; lumina et lumen; bona et bonum; gloria et gloriam; verum et veritatem, et Spiritum veritatis; sancta et sanctitatem ipsam agnoscimus. Unamquamque in ea personam, si per se spectetur, Deum esse dicimus, animo et cogitatione distinguentes, quæ separari non possunt. Tres item personas eadem motione naturaque inter se conjunctas colimus ut unum Deum. Hæcum nullam hæc supra se detriorem habuit, aut præstantiorem, neque enim id fieri potuit: nec post se deteriorem, aut præstantiorem est habitura, neque enim id fieri poterit. Nec aliud quidquam eodem honoris gradu secum est acceptura. Nihil enim eorum quæ creata et serva sunt, et tantum habent, quantum illis est impertitum, quæque suis circumscripta sunt terminis ad incretam, et principem, et immensam, atque infinitam naturam potest aspirare, sed partim omnino sunt remotissima, partim proprius absunt, aut aberunt. Idque non natura, sed munere. Eequando hæc, cum ita de Trinitate sentimus, ut

Det libenter serviamus? Si tamen recta dominan-
non commisces ea quae inter se distant, servitus
. Quorum autem tam praeclara servitus est, qua is
quanti erit cognito perfui? Hoc vobis vult ma-
n, et Spiritum sanctum communis nomine fides, et
confessio. Nam id per illa verba communis nomine

Ejusdem ex oratione in diem natalem Christi.

Cum Deum dicimus, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum intelligimus, ne si supra ternarium hunc numerum divinitatis diffundatur, deorum multitudinem introducamus; aut, si infra circumscribatur, illam inopia damnemus, in alteroque Iudeos initemur, unitum ascribentes imperium, in altero antem Graecos sequamur, deorum turbam consingentes. In utraque enim opinione similis error deprehenditur.

Eiusdem in sancta Lumina.

Cum auditis Deum, uno simul, et tribus luminibus illustramini. Tribus quantum pertinet ad proprietates, seu mavis hypostases, aut personas. Neque enim in vocibus expendendis digladiabimur, dum ad eamdem nos sententiam ducant. Uno autem quantum ad essentiae rationem divinitatem spectat. Indiviso enim, ut ita dicam, dividitur modo, divisoque conjungitur. Nam divinitas in tribus est. Et haec tria, in quibus est divinitas, vel ut verius dicam, quae ipsa sunt divinitas, unum sunt. Nec plura hic admittimus nec pauciora. Haec vero ita sicut uimus, ut neque in unitate confusio sit, neque in divisione dissidium. Aequum enim et contractionem Sabellii, et Arii dissectionem detestamur, quorum sententiae licet ex diametro pugnant, in eandem tamen impietatem incurunt. Quorsum enim attinet, Deum vel prave conjungere, vel inaequales in partes dissecare? Nobis autem unus est Deus Pater, ex quo omnia; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia; et unus Spiritus sanctus, in quo omnia. Quae quidem verba, ex quo, et per quem, et in quo naturas non secant, ne sic propositum quidem et nominum ordo commuteatur: sed distinctas unius minime confusae nature propriae notant. Id ex eo perspicue patet, quod ad unum rursus omnia referuntur, ut facile animadvertes, si attente legeris quae ab eodem Apostolo alibi scripta sunt, cum dicit: « Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia ». Addit enim: « Ipsi gloria in secula. » Amen.

Ex eadem oratione.

Pater est Pater, et sine principio: Filius est Filius et non sine principio, a Patre enim est. Quod si temporis principium intelligas, ipse quoque erit sine principio, quippe qui temporum sit effector, non autem subditus temporis. Spiritus est vere Spiritus sanctus a Patre proveniens, non ea ratione qua Filius, neque enim generatur, sed procedit. Quod si novi aliquid in verbis, quo res dilucidior fiat, usurpandum est, nec Pater deperdit aliquid ex eo quod ingenitus est, general enim. Nec Filius ob id quod generatur, nam ex ingenito. Nec Spiritus, quia vel ad Patrem, vel ad Filium referatur. Procedit enim, et Deus est, licet impensis alter videatur. Nam si propriae est, erit immobilis. Si moveatur, et concidat, quomodo erit propriae? Qui autem ingenito, genitoque deos ita statuunt, ut communis tantum nomine convenienter, natura autem diversi existant, ille fortasse et Adam et Seth natura diversos esse contendit, ille quod sine carnis opera et conjunctione factus sit, hic autem ab Adam Eaque progenitus. Unus igitur Deus in tribus, et tria unum, ut dictum est.

Eiusdem ex oratione horatoria ad baptismum suscipiendum.

Hanc tibi totius vite sociam praesectamque tribuo divinitatem unam, et potestatem, quae et in tribus singulariter invenitur, et tria particula-

A 'Ex τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰ ἄγια Φῶτα.

Θεοῦ δὲ ὅταν εἶπω, ἐν φωτὶ περιαστράφθης, καὶ τρισὶ τρισὶ μὲν, κατὰ τὰς ιδίωτας εἰσουν διοτάσσεις, εἰ τινὲς φύλον καλεῖν, εἴτε πρόσωπα· οὐδὲν γάρ περ τῶν ὀνομάτων ζυγομαχήσομεν, ξώς ἂν πρὸς τὴν αὐτὴν ἐν·ο·αν αἱ συλλαβαι φέρωσιν· ἐν δὲ, κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον εἴσουν θεότητος. Διαιρεῖται γάρ ἀδιαιρέτως, ἵν' οὕτως εἶπω, καὶ συνέπεται διηρημένως. Ἐν γάρ ἐν τρισὶν ἡ θεότης, καὶ τὰ τρία θν., τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης. Τὰς δὲ ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις ἐλλείψωμεν, οὔτε τὴν ἱκανοτηταν σύγχυσιν ἔργαζόμενοι, οὔτε τὴν διαιρεσιν ἀλλοτρίωσιν. Ἀπέστω γάρ τὴν ἡμῶν ἐξ ισου καὶ ἡ Σαβελλιον συναλείψεις, καὶ ἡ Ἄρειον διαιρεσις, τὰ ἐκ διαιμέτρου κακὰ, καὶ δύματα τὴν ἀσέβειαν. Τι γάρ δεῖ Θεὸν ἡ συναλείψειν κακῶς, ή κατατέμενειν εἰς ἀνιστήτηα; Ἡμὲν δὲ εἰς Θεὸν δι Πατήρ, ἐξ οὐ τὰ πάντα καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὐ τὰ πάντα· καὶ ἐν Πνεύμα ἄγιον, ἐν ψ τὰ πάντα, τοῦ « ἐξ οὐν », καὶ « δι' οὐν », καὶ « ἐν ψῳ μὴ φύσεις τεμνόντων· οὐδὲ γάρ δύνεται περιποτέ τινας μιᾶς καὶ ἀσυγχύτου φύσεων, ἰδιότητας. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν εἰς ἐν συνάγονται πάλιν, εἰς τῷ μὴ παρέργω; ἐκεῖνο ἀναγινώσκεται παρὰ τῷ αὐτῷ Ἀποστόλῳ· τὸ, « Ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, αὐτῷ τῇ δόξῃ εἰς τοὺς αἰώνας. » Λαμήν.

C 'Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Πατήρ δι Πατήρ, καὶ ἀναρχος, οὐ γάρ Εκ τινος· Υἱὸς δι Υἱὸς, καὶ οὐκ ἀναρχος, ἐκ τοῦ Πατρὸς γάρ. Εἰ δὲ καὶ τὴν ἀπὸ χρόνου λαμβάνεις ἀχήν, καὶ ἀναρχος. Ποιητὴς γάρ χρέων, οὐχ ὑπὸ χρόνου. Πνεύμα ἄγιον ἀλιθῶς τὸ Πνεύμα, προὶὲν μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐχ υἱικῶς δὲ, οὐδὲ γάρ γεννητῶς, ἀλλ᾽ ἐκπορευτός, εἰ δεὶ τι καὶ νοτομῆσαι περὶ τὰ δύματα σαφηνείς ἔνεκεν, οὔτε τοῦ Πατρὸς ἐκστάντας τῇς ἀγεννησίσ, διότι γεγένηκεν, οὔτε τοῦ Υἱοῦ τῇς γεννήσεως, διότι ἐκ τοῦ ἀγεννήτου· πῶς γάρ; οὔτε τοῦ Πνεύματος ἡ εἰς Πατέρα μεταπίπτοντος, ἡ εἰς Υἱὸν, διότι ἐκπεπόρευται, καὶ διότι Θεός, καὶ μὴ δυσκῆται, ἀδύοις. Η γάρ ίδιότης ἀκληνήτος. Η πῶς διδύτης μένοι κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα; Οἱ δὲ τὴν ἀγεννησίαν καὶ τὴν γέννησιν φύσεις Θεῶν δύμαντων τιθέμενοι, τάχα ἀν καὶ τὸν Ἀδέρη, καὶ τὸν Σήθη, διτι μὲν οὐκ ἀπὸ σαρκὸς, πλάσμα γάρ, δ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀδέρη καὶ τῆς Εὔσε, ἀλλήλων κατὰ τὴν φύσιν ἀλλοτριώσασθεν. Εἰς οὖν Θεός ἐν τρισὶ προσώπεις, καὶ τὰ τρία θν., ὅπερ εφαμεν.

D 'Ex τοῦ λόγου τοῦ προτρεπτικοῦ εἰς τὸ θά-

πτισμα.

Ταύτην δίδωμε παντὸς τοῦ βίου κοινωνὸν καὶ προστάτην, τὴν μὲν θεότητά τε καὶ δύναμιν, ἐν τοῖς τρισὶν εὑρισκομένην ἱκινῶς, καὶ τρία συλλαμβάνου-

εαν μεριστῶς· οὐτε ἀνώμαλον οὐσίας ή φύσεων, οὐτε δὲ εὐένομην, ή μειούμενην ὑπερβολαῖς; καὶ δρέσσοις· πάντοθεν Ισην., τὴν αὐτὴν πάντοθεν, ὡς ἐν οὐρανῷ κάλλος καὶ μέγεθος· τριῶν ἀπείρων δικείρων συμψυσαν· Θεὸν ἱκαστον καθ' ἐαυτὸν θεωρούμενον, ὡς; Πατέρα καὶ Υἱὸν, ὡς Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ δύγιον, φυλασσόμενη· ἔκδοστο τῆς Ιδιότητος· Θεὸν τὰ τρία σὺν ἀλλήλοις νοούμενα· ἐκεῖνο διὰ τὴν δρουσιστήτα, τούτο διὰ τὴν μοναρχίαν. Οὐδὲ φθάνω τὸ ἐν κῆραι, καὶ τοὺς τριούς περιλάμπομαι. Οὐ καθάν τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἐν ἀγαφέρομαι. "Οταν ἐν τῶν τριῶν φαντασθῶ, τούτο νομίζω τὸ πᾶν, καὶ τὴν ἦκιν πεπλήρωμα, καὶ τὸ πάλιον διέργυγεν. Οὐκ ἔχω τὸ μέγεθος τούτου καταλαβεῖν, ἵνα δῶ τὸ πλεῖον τῷ λειπομένῳ. "Οταν τὰ τρία συνέλω τῇ θεωρίᾳ, μιαν δρῶ λαμπάδα. Οὐκ ἔχω διελεῖν, ή μετρῆσαι τὸ φῶς ἐκεῖδμενον. Φοβή σὺ γέννησιν, ἵνα μή τι πάθῃ Θεὸς δημήτης πάσχων; ἐγὼ φοβοῦμαι τὴν κτίσιν, ἵνα μή Θεὸν ἀπολέσω διὰ τῆς ὄντεως καὶ τοῖς ἀδίκου κατατομῆς, ή τὸν Υἱὸν τέμνων ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ή ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν τοῦ Πνεύματος, ὡς ἂν καὶ Θεὸς καὶ κτίσις ὄντεις ἀπάγεται μόνον θεῷ παρὰ τοῖς κακοῖς θεότητας ταλαντεύουσαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ πάλιν ή κτίσις εἰς ἐαυτὴν τέμνεται. "Πεστερ τοῦ Πατρὸς ὑποστέλλεται δὲ Υἱὸς τοῖς τακείνοις καὶ κάτω κειμένοις, οὐτως ὑποστελλομένης πάλιν καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀξίας τοῦ Πνεύματος, ὡς ἂν καὶ Θεὸς καὶ κτίσις ὄντεις ἀπάγεται τῇ κανῇ ταύτῃ θεολογίᾳ."

etiam quos creatos asserunt, rursum dissecant. hamilibus et infra positis, nempe creatis locant, separatae ponunt, ut ista nova theologia ei Deus simul, et res create afficiantur ignominia.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Θέλω τὸν Πατέρα μείζω εἰπαίν, ἐξ οὗ καὶ τὸ Ισην.; εἰναι τὸ Ισηνικόν εστί, καὶ τὸ εἶναι· τούτο γάρ περὶ πάντων δοθεσται· καὶ δέδοικα τὴν ἀρχήν, μὴ ἀλετέρων ἀρχήν ποιήσω, καὶ καθυθρίσω διὰ τῆς προτιμήσεως. Οὐ γάρ δέδει τῷ τοῦ ή τῶν ἐξ αὐτοῦ τακείνωσις. Πρὸς δὲ καὶ ὑφορῶμαι τὴν σὴν ἀπλησίαν, μή, τὸ μείζον λαδῶν, διχοτομήσῃς τὴν φύσιν· κατὰ πάντα τῷ μείζον χρώμανος. Οὐ γάρ κατὰ τὴν φύσιν τὸ μείζον, τὴν αἰτίαν δέ. Οὐδὲν γάρ τῶν δρουσισίων τῇ οὐσίᾳ μείζον ή βλαττόν. Θέλω τὸν Υἱὸν προτιμήσαι τῷ Πνεύματος ὡς Υἱὸν, καὶ οὐ συγχωρεῖ μοι τὸ βάπτισμα τελειοῦν με διὰ τοῦ Πνεύματος.

'Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν κατάπλου τῶν Αἴγυπτων ἐπισκόπων.

Δέδο διαφοράς ἐν τοῖς οὖσι γινώσκω τὰς ἀνωτέρας, δεσποτεῖαν τε καὶ δουλείαν, οὐχ δέ παρ' ἡμῖν ή τυραννίκης ἔτεμεν, ή πεντα διάστησιν, ἀλλ' δές φύσις διώριστεν, εἰ τῷ φύλον οὐτω καλεῖν. Τὸ γάρ πρώτον καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν. Τούτων δέ ή μὲν ποιητική τέ λοτι, καὶ ἀρχική, καὶ ἀκίνητος, ή δέ πεποιημένη, καὶ ὑπὸ χείρω, καὶ μεταπτίσουσα. Καὶ εἴτε ουντομάτερον εἰπεῖν, ή μὲν ὑπὲρ χρόνον, ή δέ ὑπὸ χρόνον. Καλεῖται δέ ή μὲν Θεός, καὶ εἰ ἐν τριστοῖς μετίστοι; Ισταται; αἰτίων, καὶ δημιουργῶ καὶ τελεο-

A tunc comprehendit. Neque essentia, aut natura est inaequalis, neque superstitione, demissione- ve augetur, aut iniminitur, sed undique aequalis, undique eadem, quemadmodum una est pulchritudo cœli et magnitudo: trium infinita conjunctio, quorum unusquisque, si per se consideretur, est Deus: sicut Pater, sic etiam Filius; et sicut Filius, sic etiam Spiritus sanctus, proprietate uniuscujusque conservata. Sin tres simul considerentur, sunt unus Deus. Id propter eamdem naturæ essentiam, hoc propter imperium singulare. Unum cogitare non possum, quin a tribus luminibus illustrer. Haec intueri distincta nequeo, quin ad unum perducatur splendorem. Cum aliquod eorum unum contemplor, in eo totam lucem animadvero, oculosque meos B ita repletos sentio, ut si, quod maius est, illos effugiat, non valeam magnitudinem ejus comprehendere, et deficienti, id quod alii exsuperat, attribuere. Cum tria cogitatione conjungo, lampadem unam sic intueor, ut lucem ejus copulatam atque unitam dividere, aut dimetiri non possim. Tu generationem reformidas, ne Deo affectionum experti affectionem assignes; ego creationem timeo, ne Deum tollam, si vel Filium a Patre, vel Spiritus naturam a Filio contumeliosa et inaequali sectione sejungam. Id enim absurdum est, quod ab istis, qui perverse Divinitatem examinant, non solum Deo ascribitur, quod creatus sit, verum Nam ut a Patre sejunctum Filium in rebus sic rursum procul a Filio dignitatem Spiritus Deus simul, et res create afficiantur ignominia.

C Ex eadem oratione.
Volo Patrem majorem dicere: ex quo enim aequales habent ut sint aequales, ex eodem habent (id quod ab omnibus concedetur) ut sint: sed vereor ne illum, qui principium est, minorum principium constituam, et cui honorem tribuere majorem conor, ignominiam afferam. Ei namque decori esse non potest humilitas eorum, qui ab ipso sunt. Adhac te fore suspicor insatiablem, ut cum majorem acceperis, ita naturam feces, ut in omnibus majorem dicas. Nam natura maior non est, quamvis detur, ut causa sit. Eorum enim, quae eisdem suam essentiam, nullum essentia maius est. Volo in honore Spiritui Filium antefere, sed baptismus non patitur, quo sum initiatus per ipsum Spiritum.

D Ejusdem ex oratione ad episcopos, qui navi advenierant ex Aegypto.

Duas in rebus maximas cognoscere differentias, dominationem et servitutem, non quas apud nos vel tyrannis secuit, vel paupertas divisit, sed quas ipsa natura prescrivit, si tamen fas est ita loqui, cum prior sit etiam ipsa natura superior. Harum una est effectrix, et princeps, et immobilis: altera facta, et subjecta, commutabilitas. Atque, ut brevius dicam, una supra tempus est, altera sub tempore. Prior vocatur Deus, licet in tribus consistat, causa, opifice, et perficiente, hoc est,

Patre, Filio, et Spiritu sancto. Qui nec ita distracti sunt, ut dirimantur natura: pecunia compressi, ut una concludantur persona: id enim Arianam sapit insaniam; hoc Sabellianam impietatem: sed et plane distractis conjunctior est, et penitus solitariis copiosior. Posterior nobiscum est, et quae creata sunt, universa complectitur, quorum, ut unumquodque magis, aut minus accedit ad Deum, sic inter cetera magis, aut minus excedit.

Hæc eum ita se habeant, quibus Dominus cordi est, ii accedant ad nos, ut unum in tribus Divinitatem adoremus, nihil abjectum, aut humile sublimi illi inaccessible gloriae ascribentes, sed exaltam unius Dei majestatem in tribus personis perpetuis laudibus, et uno ore celebrantes. Quomodo enim ei naturæ, cuius amplitudinem, quoniam immensa infinitaque est, explicare non possumus, quidquam abjectum, aut humile tribueamus? Quisquis autem aliter sentit de Deo, et idcirco præstantissimam ejus essentiam in naturas scindit inæquales, is si divino gladio dissecabitur, et pars ipsius ponetur cum infidelibus, et nunc et in posterum acerbos pravæ opinionis fructus percipiat, minime erit admirandum.

Ac de Patre quidem nihil attinet dicere, cuius ab omnibus qui naturali cognitione et communis sensu prædicti sunt, amplitudo conceditur, quamquam ignominiae primas ipse tulit, cum a veteribus, illis novarum rerum studiosis in bonum et malum opificem divisus est. De Filio autem et Spiritu sancto videte, quam simplici et brevi ratione disseramus, si quis poterit aliquid in his comprehendere, quod inverti communative queat; quod temporis, aut loci, aut potestatis, aut actionis aliquo fine, aut mensura comprehendatur, nisi ipsum natura bonum, nisi sponte sua mobiles, nisi ejusdem essentialis, nisi adorandi, nisi coextendantis, nisi venerandi, nisi eodem numero habendi plane videbontur, id comprobetur aliquo ostendatur, nec verbum faciam, quin sententiae vestrae acquiescentes eos conservorum honore colendos esse fateamur, nec eo nomine in his facienda sit Divinitatis jactura, sicut omnia, quae Pater habet, Fili sunt, excepto, quod Filius non est impenitus: et quocunque sunt Fili, sunt etiam Spiritus, præter unum id, quod Spiritus non est genitus. Quidquid autem de Filio dicitur, quod ad corpus spectet, id ad assumptum pertinet hominem et salutem nostram, cum id, quod nostrum erat, suum erat elargiretur. Desinete tandem aliquando lontium inventore. Ut quid desperitis, o domus deploram?

Veneror equidem Filiis appellationes tam multas tamque subtiles et magnas, quas demones quoque pertimescent. Veneror item sequentem Spiritus sancti dignitatem, sed minus adversus illos, qui Spiritum ipsum esse reantur, reformido. Execratio enim est, non theologia, quae Spiritum

A ποιῷ, τῷ Πατρὶ, λέγω, καὶ τῷ Γεῷ, καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, ἢ μήτε οὕτως ἀλλήλων ἀπόκρηται, ὡς τε φύει τέμνεσθαι, μήτε οὕτως ἐστένωται, ὡς εἰς ἓν πρόσωπον περιγράψεσθαι. Τὸ μὲν γάρ τῆς Ἀρειαῆς μανίας, τὸ δὲ τῆς Σαβελλιαῆς ἀθεταῖς ἔστιν. Ἄλλ' ἔστι τῶν μὲν πάντως διαιρετῶν ἐνικώτερε, τῶν δὲ τελείως μοναδικῶν ἀγύνωτερα. Ἡ δὲ μεθ' ἡμῶν τε ἔστι καὶ καλεῖται κτίσις, καὶ δίλα ἀλλων ὑπεραίρη κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πρὸς Θεὸν ἐγγύητος.

B Τούτων δὲ οὕτως ἔχόντων, στιφ μὲν ἡ καρέταια πρὸς Κύριον, ίτω μεθ' ἡμῶν, καὶ προσκυνῶμεν τὴν μίαν ἐν τοῖς τρισι Θεότητα, μηδὲν ταπεινότητος δυνομε τῇ ἀπροστήψιψ δόξῃ προσάγοντες, ἀλλὰ τὰς ὑψώσεις τοῦ ἐν της θεοῦ ἐν τοῖς τρισι διὰ παντὸς ἐν τῷ λάρυγγι φέροντες. Ἡ γάρ οὐδὲ μέγεθος φύσεως κυρίως ἔστιν εἰπεῖν διὰ τὸ διπειρον καὶ ἀδριστον, πῶς ταύτῃ ταπεινότητα ἐπεισάκουεν; Οστις δὲ ἀλλοτρίως ἔχει θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τέμνει τὴν μίαν καὶ ὑπὲρ πάντα τὰ δυτικά οὐδίαν εἰς ἀνιστήτητα φύσεων, θαυμαστὸν εἰ μὴ τῇ φομφαίᾳ τμηθήσεται, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων τεθήσεται, πονηρὸν δρεπομένου πονηρᾶς δόξης καρπὸν καὶ νῦν, καὶ νοτερόν.

C Περὶ μὲν γάρ τοῦ Πατρὸς τῇ χρή καὶ λέγειν; οὐ καὶ τὸ παρὰ πάντων συγκεχωρηκός φείδεται, ταῖς φυσικαῖς ἐννοίαις προκατειλημμένων, εἰ καὶ τῆς ἀτιμίας τὰ πρώτα ἡγέγκατο, πρῶτος τιμηθεὶς εἰς ἀγαθὸν καὶ δημιουργὸν παρὰ τῆς ἀρχαίας παινοτομίας. Περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος; σκοπεῖτε, εἰς ἀπλῶς καὶ συντόμως διαλεξίμεθα. Εἰ μὲν τις ἔχει τούτων τα λέγειν τρεπτὸν, η ἀλλοιωτὸν, η χρόνῳ, η τρήπω, η δυνάμει, η ἐνεργείᾳ μετρούμενον, η οὐ φυσικῶς ἀγαθὸν, η οὐκ αντοκίητον, η οὐκ αντεξόντων, η λειτουργὸν, η ὄμικρον, η φοβούμενον, η ἐλευθερούμενον, η οὐ συναριθμούμενον· δεινότερον τοῦτο, καὶ ήμεις στέρξομεν συνδούλων εεμνήσης δοξαζόμενοι, εἰ καὶ θεὸν ζητούμεθα· εἰ δὲ πάντα δοσα ἔχει δ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἔστι πλὴν τῆς ἀγαννοσίας, πάντα δὲ δοσα τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος πλὴν τῆς ιύστησος, καὶ τῶν δοσα σωματικῶν περὶ αὐτοῦ λέγεται διὰ τὸν ἐμὸν διαθραπὸν, καὶ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν, ἵνα τὸ ἐμὸν λαβὼν τὸ διατοῦ χαρίσεται διὰ τῆς καυνῆς ἀνακράσεως· πάύσασθε παραληροῦντες. Όψὲ γοῦν, ὃ σορισταὶ κοινὸν φημάτων αὐτοῦ πιπτόντων, καὶ ἵνα τὶς ἀποθνήσκητε, οἶκος Ἰσραὴλ, ἵν' ἐκ τῆς Γραφῆς ὑμᾶς δύρωματι;

D Dassumperit, ut nova conjunctione nobis, quod delirare, inanum verborum et nos ab ipso depelat Israelis, ut Scripturæ verbis vicem vestram

“Ἄς ἔγωγε αἰδοῦμα: μὲν τὰς τοῦ Λόγου προσηγόριας τοσαύτας τε οὖσας, καὶ οὕτως ὑψηλὰς καὶ μεγάλας, οἱ; καὶ δαίμονες ἐνετράπησαν· αἰδοῦμα: δὲ τὴν δομοτιμίαν τοῦ Πνεύματος· φοδοῦμα: δὲ τὴν ὀρισμένην ἀπελήγη ταῖς εἰς αὐτὸν βλασφημοῦσι. Βλασφημία δὲ οὐχ ἡ θεολογία, τὸ δὲ ἀλλοτριούν τῆς

Οὐετητος, καὶ τρεπεῖσθαι ἐνταῦθα, διὸ τὸ μὲν βλασ-
φημούμενον δὲ Κύριος ἡν, τὸ δὲ ἐκδικούρευσιν τὸ
Πνεῦμα τὸ ἀγίον, ὃς Κύριος, εὐ φέρω ἀφέτωτος
εἰς αὐτὸν μετὰ τὸ φάντασμα, παραχαράσσουν τι τῶν τριῶν,
εἰς δὲ βεβάπτεσμας, καὶ οὕτως ἐντεφῆναι τῷ θεάτρῳ
οὐκ εἰς ἀναγέννησιν, ἀλλ' εἰς νέκρωσιν τελειου-
μένος.

Τολμῶ τις φθέγξασθαι, ὡς Τριάς, καὶ συγγράψῃ τῇ
ἀκονοὶ· περὶ ψυχῆς γάρ δὲ κίνδυνος. Εἰκόνα εἰμι καὶ
αὐτὸς Θεοῦ τῆς ἁνωθέντης, εἰ καὶ κάτω τεθειμένος.
Οὐ πειθομένος τῷ δομοτίκῳ σώζεσθαι. Εἰ μὴ θεὸς τὸ
Πνεῦμα τὸ ἀγίον, θεωθήτω πρῶτον, καὶ οὕτω θεούτω
με τὸν δομέτικον. Νῦν δὲ τις τῇ ἀπάτῃ τῆς χάριτος,
μᾶλλον δὲ τῶν διδύτων τὴν χάριν, ὡς εἰς θεὸν
πιστεύσας, καὶ ἀνελθείν δύον; «Ἄλλο καθομολογῆ-
σαι, καὶ ἄλλο διδάσκεσθαι; Οἴτα τῶν λόγων αἱ κλοπαὶ,
καὶ ἀπάται δι' ἄλλης ἐρωτήσεως, καὶ δρολογίας εἰς
ἄλλο φέρουσι; Οἴμοι τῆς λαμπρότητος! εἰ μετὰ τὸ
λουτρὸν μεμελάνωμαι· εἰ λαμπροτέρους δρῶ τοὺς
οὐπα τεκαθαρμένους· εἰ τῇ τοῦ Βαπτιστοῦ κακοδο-
ξίᾳ κυδεύομαι· εἰ ζητῶ Πνεῦμα κρείττον, καὶ οὐχ
εὑρίσκω. Δός μοι λουτρὸν δεύτερον, καὶ περὶ τοῦ
πρώτου κακῶς ἐννόησον. Τί μοι φθονεῖς τῆς τελείας
ἀναγεννήσεως; Τί με ποιεῖς ναῦν δυτα τοῦ Πνεύμα-
τος ὡς θεοῦ κατοικητήριον κτίσματος; Τί τὸ μὲν
τιμῆς τῶν ἔμων, τὸ δὲ ἀτιμᾶς, κακῶς θετητεί
διαιτῶν, ἵνα ἔμοι τέμης τὸ χάρισμα, μᾶλλον δὲ αὐτὸν
ἔμει τῷ χαρίσματι; Η τὸ πᾶν τίμησον, ὡς κακὸς θεο-
λόγε, η τὸ πᾶν ἀτέμασον, ἵνα, καὶ διεθέτῃ, ἀλλὰ
στεωτῷ γε ἀκόλουθος γέται, μὴ κρίνων ἀνίστας φύσεν
δομέτικον.

Insequalis in Divinitate partes constitutis, ut mihi
subducas et subtrahas? Aut totum honoras, vane theologie,
tibi tamen ipse constes, nec naturam æque honoratam inique judices.

Κεφάλαιον δὲ τοῦ λόγου, μετὰ τῶν Σεραφίμ δό-
ξισον συναγόντων τὰς τρεῖς ἀγίστητας εἰς μίαν
κυριεύητα, καὶ τοσοῦτον παραδεικνύντων τῆς πρώ-
της οὐσίας, δοσον ὑπανοίγουσι τοῖς φιλοπόνοις αἱ
πτέρυγες. Μετὰ Δαΐδι φωτισθητοὶ πρὸς τὸ φῶς λέ-
γοντος, «Ἐν τῷ φωτὶ σου ἐψύχθεθα φῶς, » οἷον
ωσπερ ἐν τῷ Πνεύματι τὸν Υἱὸν, οὗ τοι ἀν γένοιτο
τηλαυγέστερον; Μετὰ Ἰωάννου βρόντησον τοῦ Υἱοῦ
τῆς βροντῆς, μηδὲν περὶ θεοῦ ταπεινὸν ἡχῶν, μηδὲ
ἄκον γῆς, ὅλλα ὑψηλὸν, καὶ μετέωρον, τὸν ἐν ἀρχῇ
τοι δυτα, καὶ πρὸς τὸν θεὸν δυτα, καὶ θεὸν λόγον,
θεὸν γινώσκων, καὶ θεὸν ἀληθεύνον ἐξ ἀληθινοῦ Πα-
τρὸς, ἀλλ' οὐ σύνδουλον ἀγαθὸν Υἱὸν προστηγορίζ-
μοντον τετιμημένον, καὶ τὸν ἄλλον παράλιτον, δη-
λοδή ἄλλον τοῦ λέγοντος. Θεοῦ δὲ δὲ οὐδέποτε
δειπνον μὲν, «Ἔγὼ καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐσμεν, » ἀναγινώ-
σκεις, τὸ συνεργὸς τῆς οὐσίας ἐνοπτριζόμενος· δειπνον
δέ, «Πρὸς αὐτὸν ἀλευσόμεθα, καὶ μονῆν παρ' αὐτῷ
ποιήσομεν, » τὸ διηρημένον τῶν ὑποστάσεων λογι-
ζόμενος· δειπνον δὲ τὸ Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου
Πνεύματος δυομα, τὰς τρεῖς ἰδεῖτες.

^A a divinitate remotum statuit. Illud autem hic est
observandum, quod cum Dominus sit is, cui male-
dictus Spiritus, tanquam Dominus ulti existit,
ferre non possum, ut verset in tenebris, poetea-
quam sum illustratus, et ex tribus, in quorum no-
mine baptizatus sum, aliquem minorem dicam, ut
vere in aqua sepultus sim, non ad regenerationem
initiatus, sed ad mortem.

^B Audacter dicam, o Trinitas sancta, in arrogan-
tiae ignoscas me: nam de animæ periculo agitur.
Ego quoque imago sum Dei coelestisque gloriæ,
hicet in terris degam. Quamobrem adduci non pos-
sum, ut credam, me per illum qui ejusdem sit con-
ditionis, qua ego sum, salutem assequi. Si Spiritus
sanctus non est Deus, evadat prius, meque, qui
eodem cum illo sum ordine, tunc divinum efficiat.
Nunc autem quae fraus, qui dolus est gratia, immo
vero eorum, qui gratiam tribuunt? Egone credam
in Deum, ut impius reddar? Aliud confitebor, ut
aliud discam? Quænam istæ fallacie verborum et
fraudes, quæ suis fme interrogationibus ad hæc
confitenda perducunt, ut ad illa deveniam? Mis-
erum atque obscuram splendorem menū, sordi-
damque munditiem, si baptismō sic abluor, ut ni-
grior fiam; si nitidiores atque mundiores aspicio,
qui non sunt abluti; si mala baptizantis opinione delu-
dor; si spiritum meliorem quaro, et non invenio.
Da, mihi baptismum alterum, et de priore male
sentito. Quid mihi perfectam invides regenerationem?
Cur me ex templo Spiritus, qui Deus est,
creati spiritus habitaculum reddis? Cur eorum, quæ
mea sunt, aliud honoras, aliud afflicis ignominia? q
gratiam seces et imminuas, vel potius ut gratia me
inique judices.

^D Fa vero nostræ sit orationis summa, Dei laudes
cum seraphinis decanta, qui unum in principatum
tres conferunt sanctitatem, et essentiam illius priu-
latum ostendunt, quantum ipsorum alæ studiosis pa-
tesciant. Illustrare simul cum Davide lumen ipsum
sic alloquente: « In lumine tuo videbimus lumen⁴⁸, »
Filium nimirum in Spiritu, quo quid fieri potest illu-
strius? Cum Joanne tonitrus filio tonitrum emitte,
nihil deo humile, nihil terrenum, sed excelsum
ataque sublime aliquid sonans, utpote qui cognoscas,
in principio esse Verbum, et Verbum esse apud
Deum, et Deum esse Verbum, et Deum verum ex
vero Patre, non autem conservum bonum, sola Fi-
lli appellatione decoratum, et aliud Consolatorem,
alium nimirum ab eo, qui loquitur, quod est Dei
Verbum. Et cum legis: « Ego et Pater unum su-
mus⁴⁹, » naturæ conjunctionem contemplare.
Quando illud audis: « Ad eam veniemus, et man-
sionem apud eum faciemus⁵⁰, » personarum dis-
tinctionem intellige.

⁴⁸ Psal. xxxv, 50. ⁴⁹ Joan. x, 30. ⁵⁰ Joan. xiv, 23.

At cum Patris, et Filii, et Spiritus sancti nomen. At tres utique proprietates, una cum Luca in rebus ab apostolis gestis versans invenis, cur cum Anna et Saphira novis suribus inis societatem? Vere enim novum surandi genus est, cum quis ea quae propria sunt subripit, praesertim si non argentum, aut aliud quidpiam quod vile parvumque sit, ut linguam auream, aut tenuem, aut didrachma, ut miles ille quondam insatiabilis, sed Divinitatem ipsam furetur, mentiaturque quemadmodum audisti, non homini, sed Deo. Venerandam Spiritus cole potestatem, quibus vult, et quando vult, et quantum vult, aspirantis. Descendit enim super Cornelium et domesticos ejus, ante baptismum; super alios autem per apostolos post baptismum, ut et ex iis, quae non ut servus, sed tanquam dominus gerit, et ex illis, quae in eo, qui initiandus est, requirit, divinitatem testetur suam.

Cum Paulo, qui in tertium sublatu*s* est cœlum, tracta theologiam, qui nunc tres personas, ordine commutato ha connumerat, ut nunc primo, nunc secundo, nunc tertio loco eamdem personam nominans, naturæ declaret aequalitatem: nunc duas, aut unam earum aliquam tantum ponit, tanquam reliquæ consequantur omnino. Alias Spiritui assignat actionem Dei, quasi nihil referat, hunc an illum dicat. Alias autem pro Spiritu Christum afferat. Et aliquando quidem personas distinguit: « Unus, » inquiens, « Deus, ex quo omnia, et nos in ipsum: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum ». Aliquando autem unam exceptum divinitatem: « Quoniam, » inquiens, « ex ipso, et per ipsum, et in ipsum omnia », nimirum per ipsum Spiritum, quemadmodum in multis Scripturæ locis declaratur.

Eiusdem ex oratione in Arianos, in qua et de se ipso loquitur.

Nos autem adoramus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, Patrem Deum, Filium Deum, et Spiritum sanctum, nisi moleste fers, Deum. Naturam unam in tribus proprietatis, quæ mente percipiuntur, perfectæque sunt, et per se constant. Quæ numero quidem distinguuntur, divinitate vero dividuntur. Has mihi voces concede tu, qui hodie minoraris, reliqua qui volunt, curent. Non patitur in D Filio Pater jacturam fieri, nec Filius, in Spiritu sancto. Fieret autem jactura, si essent creati: quod enim creatum est, Deus non est. Non fero, inquis, perfectionem imminui: neque ego. Una fides, unus Dominus, unum baptismum. Si ab hoc excidero, ubi nanciscar alterum? Ecquid dicitis vos, qui baptizatis, aut rebaptizatis? Licetne esse spiritalem sine Spiritu? Aut particeps Spiritus est, qui Spiritum non colit? Aut Spiritum colit is, qui in nomine creati conservique spiritus baptizatur? Minime vero. Nunquam dices tam multa, ut a vera sententia discedam. Non fallam te, Pater expers-

Metà Loukâ èμπνευσθητι: ταῖς Πράξεσι: τῶν ἀποστόλων προσομιῶν. Τί μετὰ Ἀνανίου τάττε, καὶ Σεπφείρας, τῶν καινῶν νεοφιστῶν, ἐγε καινὸν διντες ἡ τῶν ιδίων χλοπῆ; καὶ ταῦτα νοσφικόμενος οὐχ ἀργύριον, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν εὐτελῶν καὶ μικρῶν, εἰν γλῶσσαν χρυσῆν, ἡ φιλήν, ἡ διδραχμον, ὡς ποτὲ στρατιώτης ἀπληστος, ἀλλ’ αὐτὴν χλέπτεων θεστητα, καὶ φευδόμενος οὐχ ἀνθρωπον, ἀλλὰ Θεὸν, διπερ ἥκουσα. Τί μοι δὲ τὴν ἔξουσίαν αἰδῆς τοῦ Πνεύματος, ἐφ’ οὓς θέλει, καὶ ἡνίκα, καὶ ζεσον πνέοντος; Ἐπιδημεῖ τοῖς περὶ Κορυνθίου πρὸ τοῦ βαπτισμάτος, ἀλλοις μετὰ τὸ βάπτισμα διὰ τῶν ἀποστόλων. Όστε ἀμφοτέρωθεν ἐκ τε ὧν ἐπιφοιτῇ δεσποτικῶς, ἀλλ’ οὐ δουλικῶς, καὶ ἐξ ὧν ἐπιζητεῖται πρὸς τὴν τελείωσιν τὴν θεστητα μαρτυρεῖσθαι τοῦ Πνεύματος.

Metà Παύλου θεολόγησον τοῦ πρὸς τρίτον οὐρανὸν ἀναχθάντος, ποτὲ μὲν συναριθμοῦντος τὰς τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ τοῦτο ἐνηλαγμένως, οὐ τετηρημένως ταῖς τάξεσι, προαριθμοῦντος, ἐναριθμοῦντος, ὑπαριθμοῦντος τὸ αὐτό· ἵνα τι δηλώσῃ; τὴν Ιστιμίαν τῆς φύσεως· ποτὲ δὲ τῶν τριῶν μεμνημένου, ποτὲ δὲ τῶν ἡ τινὸς, ὡς ἐπομένου πάντως τοῦ λειποντος· καὶ ποτὲ μὲν τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ τῷ Πνεύματι διδόντος, ὡς οὐδὲν διαφέροντος, ποτὲ δὲ αὖτε τοῦ Πνεύματος τὸν Χριστὸν ἐπιφέροντος, καὶ δὲ μὲν διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις, « Εἰ, Θεὸς, » λέγοντος, τέλος οὐ τὰ πάντα, καὶ ήμεις εἰς αὐτὸν. Καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι’ οὗ τὰ πάντα, καὶ ήμεις δι’ αὐτοῦ· δτε δὲ συνάγει τὴν μίαν θεστητα, « Όσι ἐξ αὐτῶν, καὶ δι’ αὐτοῦ, καλεῖς αὐτὸν τὰ πάντα, » δηλαδή διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς πολλαχοῦ δεικνυται τῆς Γραφῆς. Αὐτῷ τὸ δόξα εἰς τοὺς αἰώνας. Αμήν. Έκ τοῦ λόγου τοῦ πρὸς Ἀριανούς, καὶ εἰς ἐπιτρόπον.

Αὐτοὶ δὲ προσκυνοῦμεν τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Τίδην, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Τίδην, Θεὸν, εἰ μή τραχύνη, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· μίαν φύσιν ἐν τρισιν ιδίστησι νοεραῖς, τελείαις, καθ’ ἑαυτὰς ὑφεστώσας, ἀριθμῷ διαιρεταῖς, καὶ οὐ διαιρεταῖς θεστητι. Τούτων παραχώρει μοι τῶν φωνῶν πᾶς δὲ παιδῶν σῆμερον, τῶν δὲ ἀλλων μεταποιεῖσθισαν οἱ βουλδημενοι. Οὐκ ἀνέχεται Πατήρ Τίδην ζημιούμενος, οὐδὲ Τίδης τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· ζημιούται δὲ εἰ ποτὲ, καὶ εἰ κτίσμα. Οὐ γάρ Θεὸς τὸ κτιζόμενον. Οὐ φέρω ζημιούμενο; οὐδὲ ἐγὼ τὴν τελείωσιν. Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. Κι τοῦτο ἀκυρωθεῖται μοι, παρὰ τίνος τὸ δεύτερον; Τί φατε οἱ κατεβακτίζοντες, ἡ ἀναβαπτίζοντες; Εστιν εἶναι πνευματικὸν ἔνευ τοῦ Πνεύματος; Μετάχει δὲ Πνεύματος δ μή τιμῶν τὸ Πνεῦμα; Τιμᾷ δὲ δ εἰς κτίσμα, καὶ δριδουλον βαπτιζόμενος; Οὐκ εστεν. Οὐχ οὕτω πολλὰ τρεῖς. Οὐ φεύσουμαι εἰς, Πάτερ ἀνάρχε. Οὐ φεύσουμαι εἰς, πονογενὲς Άργε. Οὐ φεύσουμαι εἰς, τὸ Πνεῦμα τὸ

^{**} I Cor. viii, 6. ^{**} Col. i, 16.

άγιον. Οίδα τι ώφελόγησα, καὶ τινί απεταξαρην. Αὐτοῖς δέχομαι τὰς πιστοῦ φιλοκαὶ διδαχήνας, καὶ μαθεῖν δικτιστοῦ· διμολογῆσαι διλήθεταν, καὶ γενέσθαι μετὰ τοῦ φεύδους· ὡς ταλαισύμενος κατελθεῖν, καὶ ἀνελθεῖν ἀπελέστερος· ὡς ζησόμενος βαπτισθῆναι, καὶ ἐνεκρωθῆναι τῷ θεάτρῳ, καθάπέτερ τὰ ταῖς ὄψεσιν ἐπακοθνήσκοντα κυήμετα, καὶ σύνδρομον λαβόντα τῇ γεννήσει τὸν θάνατον. Τί με ποιεῖς μακάριον ἐν ταυτῷ, καὶ ἀθλιὸν; νεοφάντιστον, καὶ ἀφώτιστον; θεῖον, καὶ δύσον; ἵνα ναυαγήσω καὶ τὴν ἀλπίδα τῆς ἀναπλάσεως; Βραχὺς ὁ λόγος· μνήσθητι τῆς διμολογίας. Εἰς τὶ ἰδιαίτερης; εἰς Πατέρα; Καλῶς, πάκην Ιουδαϊκὸν ἔτι. Εἰς Υἱόν; Καλῶς, οὐχ ἔτι μὲν Ιουδαϊκὸν, οὐτε δὲ τέλειον. Εἰς τὸ δικαῖον Πνεῦμα; Ταπέρευγε, τοῦτο τέλειον. Ἀρ' οὖν ἀπλῶς εἰς ταῦτα, ή καὶ κοινὸν τούτων δνομα; Καὶ κοινόν. Τί τοῦτο; Δηλαδὴ τὸ τοῦ Θεοῦ. Εἰς τοῦτο τὸ κοινὸν δνομα πίστευε, καὶ κατευοδοῦ, καὶ βασίλευε. Καὶ μετένθης ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἐκείθεν μακαριότητα· ή δὲ ἔστιν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ή τούτων αὐτῶν ἐκεπωτίς· κατέληψις.

*commune crede, incede, et regna, et ascendes hinc
deum videtur, nihil aliud est, nisi expressa horum comprehensio.*

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν τῷ πρ' ἐξι-
σπέσαις καρονταῖς.

Τὰ δὲ καθ' ἔκαστον, ἐν ἀπόλθω συντέμως, ἀναρ-
χον, καὶ ἀρχῆ, καὶ τὸ μετὰ τῆς ἀρχῆς, εἰς Θεός. Οὔτε τοῦ ἀνάρχου τὸ ἀναρχὸν φύσις, ή τὸ ἀγέννη-
τον. Οὐδὲ μή γάρ φύσις, διτι μή τούτα τοτὲν, ἀλλ' οὐτι τόδε. Ἡ τοῦ δυντος δύσις, οὐχ ἡ τοῦ μή δυντος
ἀναζίρεσις. Οὔτε ή ἀρχῆ τῷ ἀρχῆ εἶναι τοῦ ἀνάρχου
διείργεται. Οὐ γάρ φύσις αὐτῷ ή ἀρχῆ, ὥσπερονδ'
ἴκειντο τὸ ἀναρχὸν. Περὶ γάρ τὴν φύσιν, οὐ ταῦτα
φύσις. Καὶ τὸ μετὰ τοῦ ἀνάρχου, καὶ τῆς ἀρχῆς
οὐκ ἀλλο τι, ή ὅπερ ἐκείνα. Όνομα δὲ τῷ μὲν
ἀνάρχῳ Πατήρ, τῇ δὲ ἀρχῇ Υἱός, τῷ δὲ μετὰ τῆς
ἀρχῆς Πνεῦμα δικαῖον. Φύσις δὲ τοῖς τρισι μία,
Θεός, ένωσις δὲ δὲ Πατήρ, έξ οὗ, καὶ πρὸς δὲ ἀνά-
γεται τὰ ἔχη, οὐχ ὡς συναλείφεσθαι, ἀλλ' ὡς ἐχε-
σθαι, μήτε γρήνου διείργοντος, μήτε θελήματος,
μήτε δυνάμεως. Ταῦτα γάρ ήματις πολλὰ εἶναι πε-
ποίηκεν, αὐτοῦ τε ἔκαστου πρὸς θεατὸν, καὶ πρὸς τὸ
τετερον στασιάζοντος. Οἵς δὲ ἀπλῆ φύσις, καὶ τὸ εἶναι
ταυτὸν, τούτοις καὶ τὸ θν κίριον.

est, Spiritus sanctus. Horum trium una natura.
reliqui, non ut in una confundantur persona, sed
tempus, nec voluntas, nec potestas impeditat, quae solent esse causæ, cur nos in multa distrahabamus,
nec solum ab aliis, verum etiam a nobis ipsi distemus. At quorum natura simplex est, illi et idem
esse, et unum esse proprie dicuntur. :

Τὰς μὲν οὖν φιλονείκους ἐπὶ διάτερα μετακλίσεις
τοῦ λόγου, καὶ διτισηκάσις κατέριν ἔσωσκεν,
οὔτε τῷ ἐνι σαβελλίζοντες κατὰ τῶν τριῶν, καὶ συ-
ναιρέσεις κακῆ τὴν διαιρεσιν λύσοντες, οὔτε τοῖς τρι-
σιν ἀρειανίζοντες κατὰ τοῦ ἔνδος, καὶ πονηρῷ διαι-
ρέσεις τὸ θν ανατρέποντες. Οὐ γάρ κακοῦ κακὸν
ἀλλάξισθαι τὸ ζητούμενον, ἀλλὰ τοῦ καλοῦ τὸ μή
διαμαρτεῖν. Ή; Ταῦτα γε τοῦ πονηροῦ πάγνια,
κακῶς τὰ διμέτερα ταλαντεύοντος. Αὐτοὶ δὲ τὴν
μέσην βαδίζοντες, καὶ βασιλικήν, έν γέ καὶ τὸ τῶν

πριντερί. Non fallam te, Verbum unigenitum. Non
fallam te, sancte Spiritus. Quid confessus sim, quem
deseruerim, quem secutus sim, memini. Non commit-
tam, ut qui magistri fidelis voces doctus sum, disci-
pulus sim infidelis; qui veritatem confessus sum, am-
pleteor mendacium; qui ut perfectus evadorem, veni,
revertar longe quam veneram imperfectior: qui ut
vitam assequerer, sum baptizatus, in aqua mortem
inveniam, instar eorum, qui in ipso partu moriun-
tur, et obitum cum ortu conjungunt. Quid ne
eodem tempore beatum facis et miserum? luci-
dum et obscurum? pium et impium? An ut spem
regenerationis amittam? Verum, ut paucis rem con-
cludam: esto confessionis memor. In quem bapti-
zatus es? in Patrem? Bene, sed Judaicum id
B est adhuc. In Filium? Recte, neque enim hoc am-
plius Judaicum, attamen nondum perfectum. Et
in Spiritum sanctum? Optime, perfectum istud
jam est. Cæterum age, num in eos simpliciter,
an aliquod est etiam horum commune nomen?
Quidni? Ecquod illud est? Deus. In hoc nomen
ad celestem illam felicitatem, quæ, ut mibi qui-

*Ex oratione, quam habui in conspectu centum quin-
quaginta episcoporum.*

Verum ut hæc singula breviter percurramus, is,
qui sine principio est, et is qui principium est, et
is, qui cum principio est, sunt unus Deus. Nec il-
lius, qui est sine principio, natura in eo sita est,
quod sine principio, aut ingenitus sit. Nulla nam-
que natura constituitur ex eo, quod hoc aut illud
non sit, sed quod hoc sit. Est enim positio illius,
quod est, non autem ablatio illius, quod non est.
Neque principium ex eo, quod principium est, ab
eo, qui sine principio est, dividitur. Neque enim
natura principium est, quemadmodum nec ejus na-
tura, qui principium non habet, est illud ipsum
quod vacat principio. Hæc enim, nempe, sine prin-
cipio esse, et esse principium, ad naturam spe-
ctant, non autem naturæ sunt. Illud etiam, nimisrum
esse cum illo, qui principio vacat, et cum eo qui
principium itidem habet. Nomen vero illius, qui
non habet principium, est Pater. Ejus autem qui
est principium, Filius. At Hilius, qui cum principio

Unitas Pater, ex quo sunt, et ad quem referuntur
ut sic inter se vicissim habeant, cum id nec tem-
pus, nec voluntas, nec potestas impeditat, que solent esse causæ, cur nos in multa distrahabamus,

At quorum natura simplex est, illi et idem
esse, et unum esse proprie dicuntur. :

D Contentiosas vero in alterutram sermonis partem
declinationes compensationesque valere jubeamus.
Ne vel in uno contra tres Sabellium seculi improba
contractione distinctionem evertemus: vel in tri-
bus contra unum Ario faventes divisione prava
unitatem dissolvamus. Non enim malum malo com-
mutare quærimus, sed a bono non aberrare. Illud
enim ludicrum improbi cuiuspiam sit, male res
nostras expendentis. Itaque nos, per medium ac
regiam incidentes viam, in qua virtutum etiam

Hæc quomodo possint enuntiari, ut quæ sensibus sunt obnoxia, non occurrant, euidem nescio. Et paulo post : Quapropter ut intra nostros terminos consenserimus, Patrem ingenitum, Filium genitum, Spiritum, quemadmodum ipsem Deus, et Dei Verbum alicubi dicit, a Patre procedentem inducimus. Quando igitur, inquies, hi? Antequam ulla esset temporis ratio : et, si licet juveniliter loqui, quando et Pater. Sin pergas querere, ecquando Pater? eum nunquam non fuisse respondebo, ut idem de Filio etiam intelligas, et Spiritu sancto. Quod si rursum interroges, quando Filius genitus fuerit, audies a me, tum, cum non est genitus Pater. Quando processerit Spiritus, cum ipse Filius non processit, sed sine tempore genitus est ratione inexplabilis. Quanquam dum temporis significatio-
nem effugimus, licet verbis vim afferamus, non possumus tamen aliquid, quod supra tempus sit, constituere. Siquidem illæ voces : « quando, ante, post, et ab initio, » temporis non sunt expertes. Spatiū igitur illud, quod duratione sua respondet sempiternis, quodque nec ullus motus, nec solis cursus dividit aut dimelitur (id quod accedit tem-
pori) sæculum appellemus. Quomodo igitur, inquies, Filius, et Spiritus, cum sint, quemadmodum Pater, seū p̄tēri, non sunt etiam, sicut ille, sine principiō? Quoniam ex illo sunt, licet post illum non sint. Quod enim principio caret, æternum est : principio. Ad principium enim, quod est Pater, Jam illud constat, non omnem causam. Iis quorum causa sit, antiquior esse, neque enim luce sol est antiquior. At si tempus respicias, Filius et Spiritus sanctus perinde atque Pater principio temporis auctores ipsi tempori non sunt subjecti.

Ejusdem ex oratione de dogmate et statu episcopo-
rum.

Adoramus igitur Patrem, et Filium, et Spir-
itum sanctum, et proprietates ita dividimus, ut di-
vinitatem unam esse dicamus. Neque tria in unum contrahimus, ne Sabellii morbo laboremus : nec utrum in tria diversa alienaque scindimus, ne in Arii furorem incidamus. Quid enim attinet, tan-
quam plantam in alteram partem inclinatam et protrsus incurvam vi in partem contrariam distor-
quere, et perversitate corrigerem perversitatem, ac non potius ad medium sic adducere, ut in divina pietatis terminis consistamus? Cum medium dico, veritatem intelliigo, quam quidem solam spectandam recte sentiamus, ut et improbam contractionem, et divisionem hac ipsa absurdiorum evitemus, ne si ad unam personam sermo contrahatur, omissa multipli divinitate, nuda nobis nomina relinquamus, cumdemque Patrem, et Filium, et sanctum Spiritum arbitremur, nec magis unum omnes, quam unum quemque nihil esse desiniamus. Desinant enim esse, quod sunt, si inter se confundantur et perturben-
tur, neve tres diversas dissimilesque atque inter se

τὸ γεννηθὲν ἐκ πατρὸς εἰκότως ἀν λέγοιτο γέννημα τοῦ γεννήσαντος, καὶ μᾶλλον, ἔτι αὐτὴ φύσις γεννῆματος, ταυτὸν είναι τῷ γεγεννηκότι κατὰ τὴν φύσιν, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁ θεολόγος φησίν. Ἐν ὅτε

A ταῦτα καλέσειν, ἀφελῶν πάντη τῶν διωμένων. Καὶ μετ' ὅληα· Διά τοῦτο ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὅρων ιστάμενοι τὸ ἀγένητον εἰσάγομεν, καὶ τὸ γεννηθὲν καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ὡς πού φησιν ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ Λόγος. Πότε οὖν ταῦτα; Ὑπὲρ τὸ πότε ταῦτα. Εἰ δὲ τις καὶ νεανικῶς εἰπεῖν, ὅτε ὁ Πατήρ. Πότε δὲ διὸ οὐ οὐ Πατήρ οὐχ ἂν; Ὁτε οὐκ ἂν. Τοῦτο εὖν καὶ δὲ Γίδες, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγνων. Πάλιν ἔρωτα με, καὶ πάλιν ἀπωκρινοῦμαξι σοι· πότε δὲ Γίδες γεγένηται; Ὁτε δὲ οὐ γεγένηται. Πότε δὲ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται; Ὁτε δὲ Γίδες οὐκ ἐκπεπρεύεται, ἀλλὰ γεγένηται ὄχρονος καὶ ὑπὲρ λόγον, εἰ καὶ μὴ δυνάμεθα τὸ ὑπὲρ χρόνον παρατη-
σαι Θέλοντες ἀκψυχεῖν χρονικὴν Ἐμφασιν. Τὸ γάρ δὲ, καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ ἀπ' ἀρχῆς, οὐκ ἀγρονον, καὶ δὲ μάλιστα βιαζόμεθα πλὴν εἰ τὸ παρεκτει-
νόμενον τοῖς ἀΐδοις διάτημα τὸν αἰώνα λαμβάνοι-
μεν, τὸ μὴ κενήσαι τινί, μηδὲ ἥλιου φορῷ μεριζόμενον, καὶ μετρούμενον, διπερ ὁ χρόνος. Πάντα οὖν οὐ συνάρχα, εἰ συναίδια; Ὅτι ἐκεῖθεν, εἰ καὶ μὴ δὲ εἰσεν. Τὸ μὲν γάρ ἀναρχον καὶ ἀΐδοιν τὸ δὲ ἀΐδοιν οὐ πάντως ἀναρχον, ἔω; ἀν εἰς ὅρχην ἀντιφέρηταις τὸν Πατέρα· οὐκ ἀναρχα οὖν τῷ αἴτιῳ. Δῆμον δὲ τὸ αἴτιον, ὡς οὐ πάντως προσέντερον τῶν ὧν ἔστιν αἴ-
τιον οὐδὲ γάρ τού φωτὸς ἥλιος· καὶ ἀναρχά πως τῷ χρόνῳ, καὶ σὺ μορφολόγη τοὺς ἀπλουστέρους. Οὐδὲ γάρ ὑπὲρ χρόνον τὰ ἔτι ὧν ὁ χρόνος.

B quod autem æternum, non continuo est expertis referuntur, quo circā principiū non sunt expertes. Jam illud constat, non omnem causam. Iis quorum causa sit, antiquior esse, neque enim luce sol est antiquior. At si tempus respicias, Filius et Spiritus sanctus perinde atque Pater principio temporis auctores ipsi tempori non sunt subjecti.

C Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ δόγματος. καὶ κατα-
στάσισις ἐπισκόπων.

D Προσκυνοῦμεν οὖν Πατέρα, καὶ Γίδην, καὶ Πνεῦμα ἀγνον, τὰς μὲν ιδιότητας χαρίζοντες, ἐνοῦτες δὲ τὴν θεότητα, καὶ οὔτε εἰς ἐν τὰ τρία συναλει-
φομεν, ἵνα μὴ τὴν Σαβελλίου νόσου νοσήσωμεν, οὔτε διαιροῦμεν εἰς τρία ἔκρυτα καὶ ἀλλότρια, ἵνα μὴ τὰ Ἀρείου μανῶμεν. Τί γάρ δὲ καθάπερ φυτὸν ἐτεροκλινὲς πάντη καμπτόμενον βίᾳ μετάγειν ἐπὶ τὸ ἔτερον μέρος, διαστροφῇ τὴν διαστροφὴν διερ-
θουμένους, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ μέσον εὐθύνοντας; ἐν δροῖς ἴστασθαι τῆς θεοσεβείας; Μεσότητα δὲ σταν εἶπο, τὴν ἀλήθειαν λέγω, πρὸς ἥν βλέπειν καλῶς ἔχομεν μόνην, καὶ τὴν φαύλην συναίρεσιν παραιτού-
μενοι, καὶ τὴν ἀτοπωτέραν διαιρέσιν, ὡς μῆτε εἰς μίαν ὑπόστασιν συντιθέντα τὸν Λόγον δέει πολυθεῖας φιλά καταλιπεῖν ἥμην τὰ ὄντατα τὸν αὐτὸν Πατέρα καὶ Γίδην καὶ ἀγνον Πνεῦμα ὑπολαμ-
βάνοντα, καὶ μὴ μᾶλλον ἐν τὰ πάντα, η μηδὲν ἔκαστον είναι ὁρίσομένοις. Φεύγοις γάρ ἀν είναι διπερ ἔστιν εἰς; ἀλληλα μεταχωροῦντα, καὶ μετα-
βαίνοντα μῆτε εἰς τρεῖς, η ἔνας, καὶ ἀνομολογούσις, καὶ ἀπεργηγμένας διαιρεθέντα κατὰ τὴν

τοῖς συλλογισμοῖς καὶ ἐν ἀλλοῖς λόγοις ἐδέξατο καὶ τὴν τοῦ γεννήματος προσηγορίαν ὁ ἰερὸς καὶ μέγας Βασιλεὺς.

Άρειον καλῶς ὀνομασθεῖσαν μανίαν, ή ἀνάρχους; καὶ ἔτεκτους, καὶ οἰον εἰπεῖν ἀνέθέους; τῷ γὰρ εἰς Τουδαικήν σμικρολογίαν κατακλεισθῆναι μόνω τῷ ἀγεννήτῳ τὴν θεότητα περιγράφοντα; τῷ δὲ εἰς ἐναντίον μὲν, κακίν δὲ ἵσον πεσεῖν τρεῖς; ἀρχὰς; ὑποτιθεμένους, καὶ τρεῖς θεούς, δὲ τῶν προειρημένων ἀτοπώτερον, δέον μῆτρας οὐτως εἶναι τινας φιλοπάτορας. ὡς; καὶ τὸ εἶναι Πατέρα περιειρίν· τίνος γάρ δὲν καὶ εἴη Πατήρ τοῦ Υἱοῦ τὴν φύσιν ἀπεξενωμένου καὶ ἀλλοτριωμένου μετὰ τῆς κτίσεως; μῆτρας οὐτως φιλοχρίστους, ὡς μῆτρας τούτῳ φυλάττεν τὸ εἶναι Υἱόν· τίνος γάρ δὲν καὶ εἴη Υἱὸς μὴ πρὸς αἰτίον ἀναρρέψιμον; τὸν Πατέρα; μῆτρας τῷ Πατρὶ τὸ τῆς ἀρχῆς κατεσμικρύνων ἀξίωμα, τῆς ὡς Πατρὶ καὶ γεννήτορι. Μηχρόν γάρ δὲν εἴη καὶ ἀναξίων ἀρχῆ, μὴ Οὐεστήτος ὁν αἰτίος; τῆς ἐν Υἱῷ καὶ Πνεύματι θεωρουμένη· Ἐπειδὴ χρή καὶ τὸν Ἑνα Θεὸν τηρεῖν, καὶ τὰς τρεῖς; ὑποστάσεις ὄμοιογενεῖν, εἰσον τρία πρόσωπα, καὶ ἔκαστην μετὰ τῆς Ιδ-ότητος.

Filio et Spiritu sancto conspicitur. Sic igitur oportet tres personas cum sua quamque proprietate fateamur.

'Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς Ἡρόντα τὸν φιλόσοφον.

'Ορίζου δὲ καὶ τὴν ἡμετέραν εὐσέβειαν διδάσκων ἡνα μὲν εἰδέναι Θεὸν ἀγέννητον τὸν Πατέρα· ἐν δὲ γεννητὸν Κύριον τὸν Υἱὸν Θεὸν μὲν, ὅτε καθ' ἐκεῖνον ἐγγίται προταγορεύθμενον, Κύριον δὲ, διταν μετὰ τοῦ Πατρὸς δονομάζῃ-αι, τὸ μὲν διὰ τὴν φύσιν, τὸ δὲ διὰ τὴν μοναρχίαν· ἐν δὲ Πνεῦμα ἀγίων προείθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ή καὶ προῖδν Θεὸν τοις νοητῶς νοοῦσις: τὰ παραχείμενα· τοῖς μὲν δεσεδέσι καὶ πολεμούμενον, τοῖς δὲ ὑπὲρ τούτους νοούμενον, τοῖς πνευματικῶτέροις δὲ καὶ λεγόμενον· μῆτρες ὑπὸ ἀρχῆν ποιεῖν τὸν Πατέρα, ἡνα μὴ τοῦ πρώτου τι πρώτον εἰσάγωμεν, ἐξ οὗ καὶ τὸ εἶναι πρώτῳ περιτραπήσεται· μῆτρες ἀναρχὸν τὸν Υἱὸν, ή τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἡνα μὴ τὸ τοῦ Πατρὸς ίδιον περιέλωμεν· οὐκ ἀναρχα γάρ ἀναρχά πως, δὲ καὶ παράδεξιν· οὐκ ἀναρχα μὲν γάρ τῷ αἰτίῳ, ἐκ Θεοῦ γάρ, εἰ καὶ μὴ μετ' αὐτὸν, ὡς; ἐξ ἡλίου φῶς· ἀναρχα δὲ τῷ χρόνῳ· οὐ γάρ ὑπὸ χρόνου, ἡνα μὴ τὸ βέον ή τῶν ἐστώτων πρεσβύτερον, καὶ τῶν οὔσιων τὸ ἀγούσιον· μῆτρες ἀρχὰς τρεῖς, ἡνα μὴ Ἐλληνικὸν ή τὸ πολύθεον· μῆτρες μὲν μὲν, Τουδαικήν δὲ στενήν τινα καὶ φθονεράν, καὶ ἀδύνατον, ή τὸ ἀναλίσκειν εἰς ἐκατην Θεότητα, διτοῖς προάργουσι μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν, εἰς αὐτὸν δὲ πάλιν ἀναλύουσιν ἡρεσεν, ή τὸ καταβόλλειν τὰς φύσεις, καὶ ἀλλοτριοῦ Θεότητος, διτοῖς νῦν ἀρέσκει σοφίας, ὕσπερ δεδούσικαν μὴ ἀντεῖχάνται, ή μηδὲν δυναμένην ὑπὲρ τὰ κτίσματα· μῆτρες ἀγέννητον τὸν Υἱὸν, εἰς γάρ δὲ Πατήρ· μῆτρες Υἱὸν τὸ Πνεῦμα, εἰς γάρ δὲ Μονογενής, ἡνα καὶ τοῦτο θεῖκὸν ἔχωται τὸ Μοναδικόν, δὲ μὲν τῆς υἱότητος, τὸ δὲ τῆς προόδου, καὶ οὐκ νιότητος. Ἀληθῶς Πατέρα τὸν Πατέρα, καὶ πολὺ γε τῶν παρ' ἡμῖν ἀληθίστερον, θει μόνως. Ἰδιοτρίπτως γάρ, καὶ οὐκ ὡς τὰ σώματα. Καὶ μίνος, οὐ γάρ μετὰ συζυ-

A dissectas naturas distrahamus, ut Arii vult furor et insania aut sine principatu, aut sine ordine, et quasi adversarios, ut ita dicam, deos constituentes, vel ad Judaicam demissionem declinemus, ut ingenito tantum divinitatem ascribamus, vel in contrarium, sed æque malam opinionem adducamus, ut tria statuamus principia, et tres deos, quod omnium quæ dicta sunt, est absurdissimum. Cendum enim est, ne dum Patris nūmum studiosi esse volumus, ipsum auferamus. Cujus enim erit Pater, si naturæ diversæ Filius, utpote cum rebus creatis numeratus assignetur? Aut dum Christi nūmum amantes videli eupimus, ei ne illud quidem servemus, ut Filius sit. Nam cujus erit Filius, nisi ad causam (1), qui Pater est, referatur? Neve Patri minuamus principi; ii dignitatem, quæ ad illum ut Patrem genitoremque pertinet. Minutarum enim rerum, et quæ se haud satis forent dignæ principium esset, nisi causa esset divinitatis, quæ in Deum unum asserere, ut tres hypostases, seu

Eiusdem ex oratione in Heronem philosophum.

Religionem nostram ita definito, ut unum esse Deum duceas, ingenitum, ipsum Patrem: unum genitum Dominum, nempe Filium, qui et ipse quidem vocatur Deus, cum per se dicitur, Dominus autem, cum una cum Patre nominatur Deus quidem natura, Dominus autem principatu. Unum Spiritum sanctum qui ex Patre provenit, sive procedit. Et Deus quidem cognoscitur ab iis qui corum, quæ proposita sunt, notitiam habent. Ab impiis autem impugnatur; et ab aliis quidem tantum intelligitur; ab aliis vero, qui magis spiritales sunt, etiam prædicatur. Ac Patrem quidem sub principio non esse statuendum, ne primo aliquid, unde et ipsum existat, adjungamus. Filium vero et Spiritum sanctum non esse sine principio, ne quod proprium est Patris adimamus. Qui cum sine principio non sint, aliquotamen modo, quod mirabile est, sunt sine principio. Non sine principio sunt, id est, non sine causa; sunt enim ex Deo, quamvis post ipsum non sint, ut lux ex sole. Sine principio autem, quod ad tempus pertinet, ne res fluxastantibus antiquior sit, et essentiis id quod essentia caret. Nec tria principia, ne a Græcis conficta deorum multitudo consequatur. Nec unum eo duntagat modo, quo Judæi putant angustum quoddam, et invidum, invalidumque principium, ut vel in seipsa Divinitas consumatur, id quod placuit iis qui Filium ita deducunt a Paire, ut eum rursus cum Patre confundant: vel, quod probatur ab illis qui se nunc sapientes putant, ut Filii Spiritusque naturæ demittantur et dejiciantur a Divinitate, verente ne sibi adversentur, aut certe nullam habente maiorem vim, quam ipsæ habeant res procreatæ. Nec Filium ingenitum; unius enim est Pater. Nec Filium

(1) Vocat Patrem causam, ut solent doctores Græci causam sumere pro principio vel origine, quod et in sequentibus frequenter intenies.

Spiritum. Nam unus est Unigenitus, ut illud divinitatis habeant, quod sunt singulares. Filius quidem, quod generatur, Spiritus autem, quod procedit, non autem generatur. Patrem vere Patrem, atque adeo multo magis quam illos, qui sunt apud nos patres, quoniam unicus Pater est propria ac singulari quadam ratione, quae in corpora non cadit. Et solum; nam sine conjugio. Et solum Patrem, nempe Unigeniti. Et tantum Patrem, ut qui Filius ante non fuerit, et totum atque totius Patrem: nostra enim incerta sunt. Et ab initio, neque enim postea coepit esse. Filium, vere Filium. Nam et eximio modo, et solius, et solus, et solum Filius: neque enim et Pater, et totus Filius, et totius, et ab initio, quippe qui nunquam esse coepit. Neque vero divinitas ita communicatur, ut communicantem unquam poneat; aut ejusmodi, quae praecidatur, atque deficiat, ut modo adsit Patri, modo adsit Filio. Spiritum sanctum, vere sanctum. Non enim aliis talis, aut modo tali. Neque sanctitatem habet ex adjunctione, sed ipsamet sanctitas est. Neque nunc magis, nunc minus est: nec ullo tempore vel coepit esse, vel desinet. Illud enim Patri, et Filio, et Spiritui sancto commune est, quod facit non sunt. Divinitas item est communis. Filio autem, et Spiritui sancto id est commune, quod ex Patre sunt. Patris porro proprium est, quod sit ingenitus, Filii autem, quod genitus, Spiritus vero sancti, quod procedat. Haec autem qua ratione sicut nihil est, quamobrem quereras. Nam, ut ipsi testantur, soli se mutuo et cognoscunt et cognoscuntur. Intelligent etiam ex nobis illi, qui postea splendore ipsorum illustrabuntur. Da igitur operam, ut prius eorum aliquis aut similis sis. Nunc autem hoc doce tantummodo: Unitatem in Trinitate, et Trinitatem in unitate colendam et adorandam, admirabilem in se tum distinctionem, tum unionem continentem. Affectiones ne metias, si generationem fatearis. Deus enim, eti generat, affectionibus tamen vacat. In hoc tibi fidem meam obstringo. Id enim divina, non humana ratione fit. Nam alio etiam modo est ipse Deus, quam humano. Illud potius reformida, ne tempus in ipso cogites, creatumve putas. Deus enim non est, si factus est. Cave, ne dum inani studio Deo conari opitulari, Deum tollas, et illum qui Deo aequalis est, conservum facias, qui te liberum reddet, si principatum ejus vere et ex animo confitearis. Ne timeas Spiritus emissionem admittere, nulla enim Deus, qui dives in omnibus est, aut Ab alienationem potius et minus extimesce, illis, qui de Spiritu sancto, non tam theologicè quam contumeliose disputant, impendentes. Nec principatum ignominia affice, divinitatem vel in una concludens tantum persona, vel ita dissecans, ut plures constitutas deos. Nec tunc, ne tibi veretur criminis, quod divinitatem asseras in tribus esse personis, cum alias eam ne duabus quidem velij attribuere. Haec autem contingent, si quis divinitatis unitatem in Trinitate personarum aut dissolvens, aut dubitans argumentis conetur everttere. Tu vero illam tuere, quamvis mentis acies ad eam comprehendendam sit imbecillior. Satius enim est te sub auspicio ductuque Spiritus argumentis rationibusque destitui, quam impietati prompte desidiam sequentem inservire.

Ejusdem ex oratione de pace.
Illa vere Trinitas est, fratres, non quae constat ex

A γιας. Καὶ μόνου, μονογενους γάρ. Καὶ μόνον. οὐ γάρ Υἱὸς τὸ πρότερον. Καὶ ὅλον Πατήρ, καὶ δόλον. Τὸ γάρ ἡμέτερον ἀδηλον. Καὶ ἀπ' ἀρχῆς, οὐ γάρ θετερον. Ἀληθῶς Υἱὸν τὸν Υἱὸν, διὰ μόνως, καὶ μόνος, καὶ μόνον, καὶ δόλον, καὶ ἀπ' ἀρχῆς. Οὐ ποτὲ τὸν εἶναι Υἱὸς τριγένεος, οὐ γάρ ἐκ μεταμελείας ἡ Θεότης, οὐδὲ ἐκ προκοπῆς ἡ θέωσις, ἵνα λεῖπῃ ποτὲ τῷ μὲν τὸ εἶναι Πατέρα, τῷ δὲ τὸ εἶναι Υἱόν. Ἀληθῶς ἄγιον τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον. Οὐ γάρ καὶ ἄλλο τοιοῦτον, οὐδὲ οὕτως, οὐδὲ ἐκ προσθήκης ὁ ἀγαθομός, ἀλλ' αὐτοχριστίης, οὐδὲ μᾶλλον καὶ ἡτοῖς, οὐδὲ ἀρξάμενον χρονικῶς, ἡ παυσόμενον. Κοινὸν μὲν γάρ Πατέρα τε, καὶ Υἱόν, καὶ ἄγιον Πνεύματι τὸ μὴ γεγονέναι, καὶ ἡ Θεότης, Υἱός δὲ καὶ ἄγιον Πνεύματι τὸ ἐκ τοῦ Πατρός. Ἰδιον δὲ Πατρός μὲν ἡ ἀγεννησία, Υἱού δὲ ἡ γέννησις, Πνεύματος δὲ ἡ ἐκπόρευσις. Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιχειρεῖς, τί κατάλειψις τοῖς μόνοις γινώσκειν ἀλληλα, καὶ γινώσκεσθαι ὑπὸ ἀλλήλων μαρτυρουμένοις, ἡ καὶ ἡμῶν τοῦτο; ἔκεινεν ἐλλαμφθησμένοις θατερον; Γενού τι τῶν εἰρημένων πρότερον, ἡ τοιωτος, καὶ τότε γινώση τοσοῦτον, διον ὑπὸ ἀλλήλων γινώσκεται. Νῦν δὲ διδασκε τοσοῦτον εἰδέναι μόνον Μονάδα ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν Μονάδι προσκυνούμενην, παράδοξον ἔχουσαν καὶ τὴν διαίρεσιν, καὶ τὴν ἐνωπινήν. Ηλή φοβηθῆς τὰ πάθη, γέννησιν δμολογῶν, ἀπαθές γάρ τὸ Θεῖον καὶ εἰ γεγέννηκεν. Ἐγώ σὺν τούτῳ ἐγγυητής, δι τοι θεῖκώς, ἀλλ' οὐκ ἀγθωπικῶς; οὐδὲ γάρ τὸ εἶναι αὐτῷ ἀνθρώπινον. Φοβήθητι δὲ τὸν χρόνον καὶ κτίσιν. Οὐ γάρ Θεός, εἰ γέγονε. Μή θεῷ συνηγορῶν διακενής Θεὸν ἀνέλγει, ὁ μεծουλον πιοῶν τὸ δμόθεον, δ καὶ τῆς δυούλειας ἐλευθεροῦ, ἀν γηγειώς διεποτελαν. Μή φοβηθῆς τὴν πρόδοσον, οὐ γάρ ἀνάγκην ἔχει Θεὸς ἡ μὴ προδάλλειν, ἡ προδάλλειν δμοίων δ πάντα πλούσιος. Φοβήθητι δὲ τὴν ἀλλοτρίωσιν, καὶ τὴν κειμένην ἀπειλήν οὐ τοῖς θεολογοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς βλασφημοῦσι τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον. Μήτε τὴν μαναρχίαν κακῶς τιμήσῃς συντικῶν ἡ περικόπτων θεότητα· μήτε τὸ τῆς Τριάδος ἔγκλημα αἰσχυνθῆς, ἔως ἂν καὶ δλλος κινδυνεύῃ τὴν ειθεῖται. **D**η μετέντην τὸν τοῖς λογισκοῖς μετὰ τῆς δημητρίας τοῦ Πνεύματος, ἡ προχείρως ἀσεβῆσαι τὴν ἀρτώνην δώκοντα.

emittendi, aut non emittendi afficitur necessitate. Ab alienationem potius et minus extimesce, illis, qui de Spiritu sancto, non tam theologicè quam contumeliose disputant, impendentes. Nec principatum ignominia affice, divinitatem vel in una concludens tantum persona, vel ita dissecans, ut plures constitutas deos. Nec tunc, ne tibi veretur criminis, quod divinitatem asseras in tribus esse personis, cum alias eam ne duabus quidem velij attribuere. Haec autem contingent, si quis divinitatis unitatem in Trinitate personarum aut dissolvens, aut dubitans argumentis conetur everttere. Tu vero illam tuere, quamvis mentis acies ad eam comprehendendam sit imbecillior. Satius enim est te sub auspicio ductuque Spiritus argumentis rationibusque destitui, quam impietati prompte desidiam sequentem inservire.

'Ex τοῦ εἰρηνικοῦ λόγου β.'

Τράπας ω; ἀληθῶς ἡ Τράπας, ἀξελφοι. Τράπα δὲ οὐ

πρεγμάτων ἀνίσων ἀπαρθίμησις· ή τί καλύτερον εἰκάσια, καὶ ἔκατοντάξια, καὶ μυριάδος ὄνομάζειν γετεῖ τοσούτων συντεθέμενην; ποιὸν γάρ τὰ ἀριθμούμενα, καὶ πλειώ τούτων· ἀλλ' οὐν καὶ διστάμων σύλληψις, ἐνόστης τῆς προσηγορίας τὰ ἡνωμένα ἐκ φύσεως, καὶ οὐκ ἔωτες σκεδασθῆναι ἀριθμῷ λυσομένῳ τὰ μὴ λυσμένον. Οὐτω φρονούμεν, καὶ οὔτες ἔχομεν. "Ωστε δπως μὲν ἔχεις τοῦτα πρότερα, καὶ τάξια, αὐτῇ μόνῃ τῇ Τριάδις συγχωρεῖν εἰδέναι, καὶ οἵ; ἀν τὴ Τριάδις ἀποκαλύψῃ κεκαθαρέμενος ή νῦν ή θετερον· αὐτοὶ δὲ μίαν καὶ τὴν αὐτήν εἰδέναι φύσιν Θεότητος ἀνάρχη, καὶ γεννήσει, καὶ προσόδῳ γνωριζόμενην, ὡς νῦν τῷ ἐν ἡμῖν, καὶ λόγῳ, καὶ πνεύματι, δօσον εἰκάσαι τὸς αἰσθητοὺς τὰ νοητά, καὶ τοῖς μικροῖς τὰ μέγιστα. Ἐπειδὴ μηδεμίᾳ εἰκάνω φθάνει πρότερος τὴν ἀλήθειαν αὐτήν ἔκατην συμβαλουσαν· δεῖ τὴν αὐτήν, δεῖ τελείαν, δύοιν, δύοσον, ἀχρονον, ἀκτιστον, ἀπερίληπτον, οὐκοτε λεπίουσαν ἔκατης, ή λεπίουσαν· ζωάς, καὶ ζωήν, φῶτα, καὶ φῶς· ἀγαθός, καὶ ἀγαθόν. Δέξας, καὶ δέξαν· ἀληθινόν, καὶ ἀληθείαν, καὶ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας· Ἀγία, καὶ αὐτοαγίστητο. Θεὸν ἔκατον ἀν θεωρῆται μόνον τοῦ νοῦ χωρίζοντος τὰ ἀχώριστα. Θεὸν τὸ τρία μετ' ἀλλήλων νοούμενον τῷ ταυτῷ τῆς κινήσεως; καὶ τῆς φύσεως. Οὐτε ὑπὲρ ἔκατήν τι καταληπούσαν, ή ὑπερβάσαν δίλο τι. Οὐ γάρ ήν οὕτε μεθ' ἔκατήν τι καταλείψουσαν, ή ὑπερβησμένην. Οὐκ ἔσται γάρ οὕτε μεθ' ἔκατης τι παρεδειγμένην δομέτιμον. Οὐ γάρ ἐφικνείσθαι τι τῶν κτιστῶν, καὶ δούλων, καὶ μετεχόντων, καὶ περιγραπτῶν τῆς ἀκτίστου, καὶ δεσποτικῆς καὶ μεταληπτῆς, καὶ ἀπέριου φύσεως. Τὰ μὲν γάρ πάντη πόρρω, τὰ δὲ ποσῶς πληγάκοντα καὶ τοῦτο οὐ φύσει, ἀλλὰ μεταλήψει. Καὶ πηγίκα; δταν τὸ δουλεύσαν καλῶς τῇ Τριάδι υπὲρ τὴν δουλείαν γένηται, εἶπερ μή καὶ τούτο αὐτὸν τὴν ἀλευθερίαν, καὶ βασιλείαν τὸ γνῶναι μακαρίστης, πηγίκον τὸ γινωσκόμενον; Τούτο τὸ μέγα μυστήριον βούλεται· τούτο η τοῖς Πατέρεσ καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα καὶ τὸ κοινὸν ἔνομα πίστις, καὶ ἀναγέννησις, ἀρνησις ἀθετίας, καὶ δομολογία θεότητος. Τούτο γάρ τὸ κοινὸν δνοῦμα.

tis divinitatis cognitio, qua mentis imbecillitate appellanda est, ac non potius libertas, et regnum. erit eorum principatus? Si tanti refert cognovisse, magnum ipsum mysterium. Hoc in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum communem nomine fides, et regenerationem, abnegatio impietatis, et divinitatis confessio. Nam id per illa verba communione nomine intelligitur.

'Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰ γενέθλια τοῦ Χριστοῦ.'

Θεοῦ δὲ οἵταν εἴπω, λέγω Πατρός; καὶ Υἱοῦ καὶ ἄγιος Πνεύματος; οὕτε ὑπὲρ ταῦτα τῆς Θεότητος χειρομένης, ήταν μὴ πενταν Θεότητος; καταχριθμένη, ή διὰ τὴν μοναρχίαν ιουδαϊστησες, ή διὰ τὴν ἀρθονίαν ἐλληνιστησες. Τὸ γάρ κακὸν ἐν ἀμφοτέροις δομοισιν, καὶ οὐ τοῖς ἐναγτίοις εύρισκηται.

A rerum inæqualium numero, εἴσοδον quid p̄chibat decem, aut centum, aut deceas millia, aut his etiam plura, quando multa sunt, quæ numerantur, nominare, ex quibus ipsa componatur? Sed quæ res æquales et pari honore præstantes ita comprēhendit, ut quæ natura unita sunt, uniat, nec sinat ea quæ dissolvi non possunt, solubili numero dissipari. Ita sentimus, et hanc tuemur sententiam. Quomodo autem hæc tum habitu tum ordine sese habeant, solam ipsam Trinitatem nosse constitui, et mentes illas mundas ac puras, quibus arcana hoc Trinitas ipsa vel nunc aperit, vel in posterum patescat. Nos autem scimus, unam et eamdem esse divinitatis naturam, eo qui sine principio est, et eo qui generatur, et eo qui procedit ita constantem, ut, si ex humanis divina, et maxima ex parvis licet conjicere, animus noster ex mente, ratione, et spiritu constat. Quanquam nullum exemplum adduci potest, quod veritatem illius adumbret atque exprimat. Hæc sibi ipsa convenit, semper est eadem, semper perfecta, qualitate, quantitate, et tempore caret, creata non est, comprehendendi non potest, nunquam a se deseritur, se nunquam deserit. In hac vitas et vitam; lumina et lumen; bona et bonum; glorias et gloriam; verum et veritatem, et Spiritum veritatis; sancta et sanctitatem ipsam agnoscimus. Unanquamque in ea personam, si per se spectetur, Deum esse dicimus, animo et cogitatione distinguentes, quæ separari non possunt. Tres item personas eadem motione naturaque inter se conjunctas colimus ut unum Deum. Hæcum nullam hæc supra se detriorem habuit, aut præstantiore, neque enim id fieri potuit: nec post se deteriorem, aut præstantiorem est habitura, neque enim id fieri poterit. Nec aliud quidquam eodem honoris gradu secum est acceptura. Nihil enim eorum quæ creata et serva sunt, et tantum habent, quantum illis est imperitum, quæque suis circumscripta sunt termini ad incretam, et principem, et immensam, atque infinitam naturam potest aspirare, sed partim omnino sunt remotissima, partim proprius absunt, aut aberunt. Idque non natura, sed munere. Eequando hæc, cum ita de Trinitate sentimus, ut

D ei libenter serviamus? Si tamen recta dominicanum commisces ea quæ inter se distant, servitus Quorum autem tam præclara servitus est, quia ipsi quanti erit cognito perfici? Hoc vobis vult magnum.

Ejusdem ex oratione in diem natalem Christi.

Cum Deum dicimus, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum intelligimus, ne si suprternarium hunc ruerum divinitatis diffundatur, deorum multitudinem introducamus; aut, si infra circumscribatur, illam inopia damnemus, in alteroque Iudeos imitemur, unitum ascientes imperium, in altero autem Graecos sequamur, deorum turbam confingentes. In ultraque enim opinione similis error deprehenditur.

Ejusdem in sancta Lumina.

Cum auditis Deum, uno simul, et tribus lumini-
bus illustramini. Tribus quantum pertinet ad pro-
prietates, seu mavis hypostases, aut personas.
Neque enim in vocibus expendendis digladiabimur,
dum ad eamdem nos sententiam ducant. Uno au-
tem quantum ad essentia rationem divinitatem
spectat. Indiviso enim, ut ita dicam, dividitur modo,
divisoque conjungitur. Nam divinitas in tribus
est. Et haec tria, in quibus est divinitas, vel ut ve-
rius dicam, quae ipsa sunt divinitas, unum sunt.
Nec plura hic admittimus nec pauciora. Haec vero
ita s atuimus, ut neque in unitate confusio sit,
neque in divisione dissidium. Aequa enim et con-
tractionem Sabellii, et Arii dissectionem detesta-
musr, quorum sententiae licet ex diametro pugnant,
in eamdem tamen impietatem incurunt. Quorsum
enim attinet, Deum vel prave conjungere, vel
inæquales in partes dissecare? Nobis autem unus
est Deus Pater, ex quo omnia; et unus Dominus
Jesus Christus, per quem omnia; et unus Spiritus
sanctus, in quo omnia. Quæ quidem verba, ex quo,
et per quem, et in quo naturas non secant, ne
sic propositum quidem et nominum ordo com-
mutetur: sed distinctas unius minime confusaæ
naturæ proprietates notant. Id ex eo perspicue-
patet, quod ad unum rursus omnia referuntur, ut facile animadvertes, si attente legeris quæ ab eodem
Apostolo alibi scripta sunt, cum dicit: « Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia ». Addit
enim: « Ipsi gloria in sæcula. » Amen.

Ex eadem oratione.

Pater est Pater, et sine principio: Filius est
Filius et non sine principio, a Patre enim est.
Quod si temporis principium intelligas, ipse quo-
que erit sine principio, quippe qui temporum sit
effector, non autem subditus temporis. Spiritus est
vere Spiritus sanctus a Patre proveniens, non ea
ratione qua Filius, neque enim generatur, sed
procedit. Quod si novi aliquid in verbis, quo res
dilucidior fiat, usurpandum est, uic Pater deper-
dit aliquid ex eo quod ingenitus est, generat enim.
Nec Filius ob id quod generatur, nam ex ingeni-
to. Nec Spiritus, quia vel ad Patrem, vel ad Filium
referatur. Procedit enim, et Deus est, licet impialis
aliter videatur. Nam si proprietas est, erit immo-
bilis. Sin moveatur, et concidat, quomodo erit pro-
prietas? Qui autem ingenito, genitoque deos ita
statuunt, ut communi tantum nomine convenient, natura autem diversi existant, illi fortasse et Adam
et Sels natura diversos esse contendent, ille quod
sine carnis opera et conjunctione factus sit, hic
autem ab Adam Eaque progenitus. Unus igitur
Deus in tribus, et tria unum, ut dictum est.

*Ejusdem ex oratione hortatoria ad baptismum
suscipiendum.*

Hanc tibi totius vitæ sociam praefectamque
tribuo divinitatem unam, et potestatem, quae et
in tribus singulariter invenitur, et tria particula-

A 'Ex τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰ ἄγια Φῶτα.

Θεού δὲ ὅταν εἴπω, ἐνὶ φωτὶ περιαστράφηται, καὶ
τριά· τριά μὲν, κατὰ τὰς ἰδιότητας εἰσουν ὑποτά-
σεις, εἰ τινὶ φίλον καλεῖν, εἰτε πρόσωπα· οὐδὲν γάρ
περ τῶν ὀνομάτων ζυγομαχήσομεν, ἵνας ἂν πρὸς
τὴν αὐτὴν Ἐν· ο· αν αἱ συλλαβαὶ φέρωσιν· ἐνὶ δὲ, κατὰ
τὸν τῆς οὐσίας λόγον εἴσουν θεότητος. Διαιρεῖται
γάρ ἀδιαιρέτως, ἐν' οὐτως εἴπω, καὶ συνάπτεται
διηρημένως. «Ἐν γάρ ἐν τρισὶν ἡ θεότης, καὶ τὰ
τρία ἔν, τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης. Τὰς δὲ ὑπερβολὰς καὶ
ἐλλείψεις ἐλλείψωμεν, οὗτε τὴν ἔνωσιν σύγχυσιν
ἔργαζομενοι, οὗτε τὴν διαιρεσιν ἀλλοτριώσιν. Ἀπέ-
στω γάρ τιμῶν ἕξ Ἰησοῦ καὶ ἡ Σαβελλίου συναλέρεις, καὶ
ἡ Ἀρετοῦ διαιρεσις, τὰ ἐκ διαιρέτρου κακὰ, καὶ
ὅμοτικα τὴν ἀσέβειαν. Τι γάρ δεῖ θεὸν ἡ συναλείψειν
κακῶν, η κατατέμνειν εἰς ἀνισότητα; Ἡμὲν δὲ εἰς;
Θεὸς δὲ Πατήρ, ἕξ οὐ τὰ πάντα καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς
Χριστὸς, δι' οὐ τὰ πάντα καὶ ἐν Πνεύμα ἄγιον, ἐν ψ
τὰ πάντα, τοῦ ἕξ εἰς, καὶ δι' οὖν, καὶ ἐν φῷ μη
φύσεις τεμνόντων· οὐδὲν γάρ δικαίωτε περιπτέτων αἱ προ-
θέσεις, η αἱ τάξεις τῶν ὀνομάτων· ἀλλὰ χαρακτηρι-
ζόντων μᾶς καὶ ἀσυγχύτου φύσεων, ἰδιότητας. Καὶ
τοῦτο δῆλον ἕξ ὧν εἰς ἐν συνάγονται πάλιν, εἰς τῷ μη
παρέργῳ; ἐκεῖνο ἀναγινώσκεται παρὰ τῷ αὐτῷ
Ἀποστόλῳ· τὸ, «Ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν
τὰ πάντα, αὐτῷ η δόξα εἰς τοὺς αἰώνας. » Ἀμήν.

C 'Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Πατήρ δὲ Πατήρ, καὶ ἀναρχος, οὐ γάρ ἐκ τινος;
Υἱὸς δὲ Υἱός, καὶ οὐκ ἀναρχος, ἐκ τοῦ Πατρὸς γάρ.
Εἰ δὲ καὶ τὴν ἀπὸ χρόνου λαμδάνεις ἀχήτην, καὶ
ἀναρχος. Ποιητὴς γάρ χρόνων, οὐχ ὑπὸ χρόνον,
Πνεύμα ἄγιον ἀλλοῦ ὃ τὸ Πνεύμα, προτὸν μὲν ἐκ
τοῦ Πατρὸς, οὐχ υἱικῶς δὲ, οὐδὲ γάρ γεννητῶς, ἀλλὰ
ἐκπορευτῶς, εἰ δὲ τι κατινομῆσαι περὶ τὰ δινόματα
σαφηνείας ἔνεκεν, οὗτε τοῦ Πατρὸς; ἐκστάντως τῆς
ἀγεννησίας, διτει γεγένηκεν, οὗτε τοῦ Υἱοῦ τῆς
γεννησίας, διτει ἐκ τοῦ ἀγεννήτου· πῶς γάρ; οὗτε
τοῦ Πνεύματος η εἰς Πατέρα μεταπίπτοντος; η εἰς;
Υἱον, διτει ἐκπεπόρευται, καὶ διτει Θεός, καὶ διτει
τοῖς ἀθέοις. « Η γάρ ιδιότης ἀκλητος. » Η πῶς ἀν
ιδιότης μένοι καὶ νομένη καὶ μεταπίπτουσα; Οἱ δὲ
τὴν ἀγεννησίαν καὶ τὴν γέννησιν φύσεις θεῶν διμω-
νύμων τιθέμενοι, τάχα ἀν καὶ τὸν Ἄδην, καὶ τὸν Σήθη,
διτει μὲν οὐκ ἀπὸ ερχόμενος, πλάσμα γάρ, δὲ δὲ τοῦ
Ἄδην καὶ τῆς Εἵδες, ἀλλήλων κατὰ τὴν φύσιν
ἀλλοτριώσωσας. Εἰς ων θεός ἐν τρισι προσώπεις,
καὶ τὰ τρία ἔν, ὥσπερ Εφαμεν.

D 'Ex τοῦ λόγου τοῦ προπρεπτικοῦ εἰς τὸ βα-
πτισμα.

Ταύτην δίδωμι πατέρας τοῦ βίου κοινωνὸν καὶ
προσάτην, τὴν μὲν θεότητα τε καὶ δύναμιν, ἐν τοῖς
τρισι εὑρισκομένην ἐνικῶς, καὶ τρία συλλαμβάνου-

^{**} Rem. II, 36.

σαν μεριστῶς· οὗτε ἀνώμαλον οὐσίαις ἡ φύσισιν, οὗτε δὲ εὐξανομένην, ἡ μειουμένην ὑπερβολαῖς; καὶ δῆρεσσι· πάντοθεν ἴσην, τὴν αὐτὴν πάντοθεν, ὡς ἐν οὐρανῷ κάλλος καὶ μέγεσος· τριῶν ἀπειρῶν δικειρῶν συμφυτῶν· Θεὸν ἔκαστον καθ' ἑαυτὸν διερωύμενον, ὡς· Πατέρα καὶ Γίδην, ὡς Γίδην καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ δύοις, φυλασσομένην; ἔκαστῳ τῆς θεότητος· Θεὸν τὰ τρία σὺν ἀλλήλοις νοούμενα· ἐκεῖνο δὲ τὴν δρουσιτηταν, τοῦτο διὰ τὴν μοναρχίαν. Οὐδὲ φθάνω τὸ δὲ νεῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι. Οὐδὲ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ δὲ ἁναφέρομαι. "Οταν δὲ τῶν τριῶν φαντασθῶ, τοῦτο νομίζω τὸ πᾶν, καὶ τὴν δύιν πεπλήρωμαι, καὶ τὸ πλεῖον διέφυγεν. Οὐκ ἔχω τὸ μέγεθος τούτου καταλαβεῖν, ίνα δῶ τὸ πλεῖον τῷ λεπτομένῳ. "Οταν τὰ τρία συνέλω τῇ θεωρίᾳ, μιαν δρῶ λαμπάδα. Οὐκ ἔχω διελεῖν, ἡ μετρῆσαι τὸ φῶς ἐνιζόμενον. Φοβῇ σὺ γέννησιν, ίνα μὴ τι πάθῃ Θεὸς δὲ μὴ πάσχων; ἐγὼ φοδούμαι τὴν κτίσιν, ίνα μὴ Θεὸν ἀπολέσω διὰ τῆς ὑδρεως καὶ τῆς ἀδίκου κατατομῆς, ἡ τὸν Γίδην τέμνων ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἡ ἀπὸ τοῦ Γίδου τὴν οὐσίαν τοῦ Πνεύματος. Τὸ γάρ παράδοσον, δει μὴ κτίσις ἐπάγεται μόνον θεῷ παρὰ τοῖς κακοῖς θεότητα ταλαντεύουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ πάλιν ἡ κτίσις εἰς ἐκαυτὴν τέμνεται. "Νοστέρ τοῦ Πατρὸς ὑποστέλλεται δὲ Γίδης τοῖς τακεινοῖς καὶ κάτω κειμένοις, οὐτως ὑποστελλομένης πάλιν καὶ ἀπὸ τοῦ Γίδου τῆς ἀξίας τοῦ Πνεύματος, ὡς ἀν καὶ Θεὸς καὶ κτίσις ὑδρίζεται τῇ κενῇ ταύτῃ θεολογίᾳ.

*etiam quos creatos asserunt, rursum dissecant.
humilibus et infra positis, nempe creatis locant,
separantem ponunt, ut ista nova theologia et
separantem ponunt, ut ista nova theologia et*

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόρου.

Θέλω τὸν Πατέρα μείζω εἰπαίν, τέξει καὶ τὸ Ιουτικόν εἰπαί τ.Ι. Ιουτικόν, καὶ τὸ εἰπαί· τοῦτο γάρ περὶ πάντων δοῦλησται· καὶ δέδοικα τὴν ἀρχήν, μὴ ἐλεστῶν ἀρχὴν ποιήσω, καὶ καθυδρίων δὲ τῆς προτιμῆσεως. Οὐ γάρ δέξα τῷ τέξει οὐδὲ τῇ τῶν ἐξ αὐτοῦ ταπείνωσις. Πρός δὲ καὶ ὑφορώματα τὴν σὴν ἀπλησίαν, μή, τὸ μείζον λαβών, διχοτομήσῃς τὴν φύσιν πατέρα πάντα τῷ μείζον χρώμενος. Οὐ γάρ κατὰ τὴν φύσιν τὸ μείζον, τὴν αἰτίαν δέ. Οὐδὲν γάρ τῶν δρουσιών τῇ οὐσίᾳ μείζον ἡ πλεττόν. Θέλω τὸν Γίδην προτιμῆσαι τῶν Πνεύματος ὡς Γίδην, καὶ οὐ συγχωρεῖ μοι τὸ βάπτισμα τελειοῦν με διὰ τοῦ Πνεύματος.

*'Ἐκ τοῦ λόρου τοῦ εἰς τὸν κατάκλων τῷν Αλ-
γυπτιών ἐπισκόπων.*

Δύο διαφορὰς ἔν τοῖς οὖσι γινωσκων τὰς ἀνωτάτας, δεσποτεῖαν τε καὶ δουλείαν, οὐχ δὲ παρ' ἡμῖν ἡ τυ-
ραννική ἰερεμεν, ἡ πονία διάστησεν, ἀλλ' δὲς φύσις διώρισεν, εἰ τῷ φίλον οὕτω καλεῖν. Τὸ γάρ πρώτον καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν. Τούτων δὲ τὴν ποιητικὴν τέ-
τοις, καὶ ἀρχικὴν, καὶ ἀκίνητος, ἡ δὲ πεποιημένη, καὶ ὑπὸ χείρα, καὶ μεταπίπτουσα. Καὶ ἔτι ουντομώ-
τερον εἰπαίν, ἡ μὲν ὑπὲρ χρόνον, ἡ δὲ ὑπὸ χρόνον.
Καλεῖται δὲ τὴν θεότητα, καὶ εἰ τὸν τρισὶ τοῖς με-
τίστοις ισταται, αἰτίων, καὶ δημιουργῶν καὶ τελεο-

ΠΑΤΜΟΣ. GR. CXXX.

A tim comprehendit. Neque essentia, aut natura est inaequalis, neque superstitione, demissione-
ve augetur, aut imminuitur, sed unidique aequalis,
unidique eadem, quemadmodum una est pulchri-
tudo cœli et magnitudo : trium infinita coniunctio,
quorum unusquisque, si per se consideretur, est
Deus : sicut Pater, sic etiam Filius ; et sicut Filius,
sic etiam Spiritus sanctus, proprietate uniuscujusque
conservata. Si tres simul considerenter, sunt unus
Deus. Id propter eamdem naturam essentiam, hoc
propter imperium singulare. Unum cogitare non
possum, quin a tribus luminibus illustrer. Ille
intueri distincta nequeo, quin ad unum perducatur
splendorem. Cum aliquod eorum unum contemplor,
in eo totam lucem animadverto, oculosque meos
ita repletos sentio, ut si, quod majus est, illos
effugiat, non valeam magnitudinem ejus compre-
hendere, et deficiens, id quod alii exsuperat,
attribuere. Cum tria cogitatione conjungo, lampadē
dem unam sic intueor, ut lucem ejus copulatam
atque unitam dividere, aut dimetiri non possim.
Tu generationem reformidas, ne Deo affectionum
experti affectionem assignes ; ego creationem
timeo, ne Deum tollam, si vel Filium a Patre, vel
Spiritum naturam a Filio contumeliosa et inaequali
sectione sejungam. Id enim absurdum est, quod
ab istis, qui perverse Divinitatem examinant, non
solum Deo ascribitur, quod creatus sit, verum
Nam ut a Patre sejunctum Filium in rebus
sic rursum procul a Filio dignitatem Spiritus
Deus simul, et res creatæ afficiantur ignominia.

C

Ex eadem oratione.

Volo Patrem majorem dicere : ex quo enim aequales
habent ut sint aequales, ex eodem habent (id quod ab
omnibus concedetur) ut sint : sed vereor ne illum,
qui principium est, minorum principium constitutum,
et cui honorem tribuere majorem conor, ignominiam
afferaam. Ei namque decori esse non potest humilitas
eorum, qui ab ipso sunt. Adhac te fore suspicor in-
separabilitem, ut cum majorem acceperis, ita naturam
seces, ut in omnibus majorem dicas. Nam natura
major non est, quamvis detur, ut causa sit.
Eorum enim, quae eodem sunt essentia, nullum
essentia maius est. Volo in honore Spiritui Filium
anteferre, sed baptizamus non patitur, quo sum
initiatus per ipsum Spiritum.

D Ejusdem ex oratione ad episcopos, qui navi
advenierant ex *Egypto*.

Duas in rebus maximas cognoscere differentias,
dominationem et servitutem, non quas apud nos
vel tyrannis sequit, vel paupertas divisit, sed
quas ipsa natura prescrivit, si tamen fas est
ita loqui, cum prior sit etiam ipsa natura superior.
Harum una est effectrix, et princeps, et immobilis :
altera facta, et subjecta, commutabilis. Atque, ut
brevius dicam, una supra tempus est, altera sub
tempore. Prior vocatur Deus, licet in tribus
consistat, causa, opifice, et perficiente, hoc est,

Patre, Filio, et Spiritu sancto. Qui nec ita distracti sunt, ut dirimantur natura: nec ita compressi, ut una concludantur persona: id enim Arianam sapit insaniam; hoc Sabellianam impietatem: sed et plane distractis conjunctior est, et penitus solitariis copiosior. Posterior nobiscum est, et quae creata sunt, universa complectitur, quorum, ut unumquodque magis, aut minus accedit ad Deum, sic inter cetera magis, aut minus excedit.

Hæc eum ita se habeant, quibus Dominus cordis est, si accedant ad nos, ut unam in tribus Divinitatem adoremus, nihil abjectum, aut humile sublimi illi inaccessæque gloriæ ascribentes, sed exæscsam unius Dei majestatem in tribus personis perpetuis laudibus, et uno ore celebrantes. Quomodo enim ei naturæ, cuius amplitudinem, quoniam immensa infinitaque est, explicare non possumus, quidquam abjectum, aut humile tribuerimus? Quisquis autem aliter sentit de Deo, et idcirco præstantissimam ejus essentiam in naturas scindit inæquales, is si divino gladio dissecabitur, et pars ipsius ponetur cum infidelibus, et nunc et in posterum acerbos pravæ opinionis fructus percipiat, minime erit admirandum.

Ac de Patre quidem nihil attinet dicere, cujus ab omnibus qui naturali cognitione et communi sensu prædicti sunt, amplitudo conceditur, quamquam ignominia primas ipse tulit, cum a veteribus illis novarum rerum studiosis in bonum et malum opificem divisus est. De Filio autem et Spiritu sancto videte, quam simplici et brevi ratione disseramus, si quis poterit aliquid in his deprehendere, quod inverti commutarive queat; quod temporis, aut loci, aut potestatis, aut actionis aliquo fine, aut mensura comprehendatur, nisi ipsum natura bonum, nisi sponte sua mobiles, nisi ejusdem essentiae, nisi adorandi, nisi contundandi, nisi venerandi, nisi eodem numero habendi plane videbuntur, id comprobetur atque ostendatur, nec verbum faciam, quin sententias vestras acquiescentes eos conservorum honore colendos esse fateamur, licet eo nomine in his facienda sit Divinitatis jactura, sin omnia, quae Pater habet, Fili sunt, excepto, quod Filius non est genitus: et quoconque sunt Fili, sunt etiam Spiritus, præter unum id, quod Spiritus non est genitus. Quidquid autem de Filio dicitur, quod ad corpus spectet, id ad assumptum pertinet hominem et salutem nostram, cum id, quod nostrum erat, suum erat elargiretur. Desinisse tandem aliquando lontium inventore sit quid deperitis, o domus deplorem!

Veneror equalidem Filii appellaciones tam multas tamque subliores et magnas, quas demones quoque perambescunt. Veneror item sequalem Spiritus sancti dignitatem, sed minas adversus illos, qui Spiritum ipsum exsecurantur, reformato. Exsecratio enim est, non theologia, quae Spiritum

A πατρὶ, τῷ Πατρὶ, λέγων καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἄγιῳ Πνεύματι, & μήτε οὕτως ἀλλήλων ἀπορτάσαι, ὡς τε φύει τέμνεσθαι, μήτε οὕτως ἐστένωσθαι, ὃς εἰς ἐν πρόσωπον περιγράφεσθαι. Τὸ μὲν γάρ τῆς Ἀρειανῆς μνίας, τὸ δὲ τῆς Σαβελλιανῆς ἀθετᾶς ἔστιν. Ἄλλ' ἔστι τῶν μὲν πάντως διαιρετῶν ἐνεκώτερα, τῶν δὲ τελείως μοναδικῶν ἀγθονώτερα. Ἡ δὲ μεθ' ἡμῶν τε ἔστι καὶ καλεῖται κτίσις, καὶ διὰ διλλων ὑπεραίρη κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πρὸς Θεὸν ἐγγύητος.

Τούτων δὲ οὗτως ἔχόντων, διφερεῖ πρὸς Κύριον, ἵνα μεθ' ἡμῶν, καὶ προσκυνῶμεν τὴν μίαν ἐν τοῖς τρισὶ Θεότητα, μηδὲν ταπεινότητος δινομα τῇ ἀπροσίτῳ δόξῃ προάγοντες, ἀλλὰ τὰς ὑψώσεις τοῦ ἐνίς Θεοῦ ἐν τοῖς τρισὶ διὰ παντὸς ἐν τῷ λάρυγγι φέροντες. Ἡς γάρ οὐδὲ μέγεθος φύσεως κυρίως ἔστιν εἰπεῖν διὰ τὸ ἀπειρον καὶ ἀδριστον, πῶς ταύτῃ ταπεινότητα ἐπεισάκουμεν; Ὁστις δὲ ἀλλοτρίως ἔχει Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τέμνει τὴν μίαν καὶ ὑπὲρ πάντα τὰ διντα οὐσίαν εἰς ἀνισότητα φύσεων, θαυμαστὸν εἰ μή τῇ φυματίᾳ τμηθῆσεται, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων τεθῆσεται, πονηρὸν δρεπομένου πονηρᾶς δόξης καρπὸν καὶ νῦν, καὶ ὑστερον.

Περὶ μὲν γάρ τοῦ Πατρὸς τὸ χρῆ καὶ λέγειν; οὐ καὶ τὸ παρὰ πάντων συγχεχωρηκός φείδεται, ταῖς φυσικαῖς ἐννοοῖσις προκατειλημμένων, εἰ καὶ τῆς ἀτιμίας τὰ πρώτα ἡγέγκατο, πρῶτος τιμηθεὶς εἰς ἀγαθὸν καὶ δημιουργὸν παρὰ τῆς ἀρχαὶς καινοτομίας· περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος σκοπεῖτε, ὡς ἀπλῶς καὶ ουντόμως διαλεξίμεθα. Εἰ μέν τις ἔχει τούτων τὰ λέγειν τρεπεῖν, ἢ ἀλλιωτὸν, ἢ χρόνῳ, ἢ τρόπῳ, ἢ δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ μετρουμένον, ἢ οὐ φυσικῶς ἀγαθόν, ἢ οὐκ εἰπακίνητον, ἢ οὐκ αἴσθεσθαισιν, ἢ λειτουργὸν, ἢ ὅμινον, ἢ φοδούμενον, ἢ ἐλευθερούμενον, ἢ οὐ συνεργόμενον· διεκνέτω τοῦτο, καὶ τῆμεις στέρεσθεν συνδούλων εσμνότεραι δοξαζόμενοι, εἰ καὶ θεὸν ζητούμεθα· εἰ δὲ πάντα δοσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἔστι πλὴν τῆς ἀγανωσίας, πάντα δὲ δοσα τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος πλὴν τῆς οὐλότητος, καὶ τῶν δοσα ουματικῶν περὶ αὐτοῦ λέγεται διὰ τὸν ἐμὸν διδρωπον, καὶ τὴν ἐμὴν ουτηρίαν, ἵνα τὸ ἐμὸν λαβὼν τὸ διαυτοῦ χαρίσθαι διὰ τῆς καινῆς ἀνακράσεως· παύσασθε παραληροῦντες. Οὐκέ τοῦ, ὡς σφισται καὶ νῦν δημάτων αὐτοῦ πιπτόντων, καὶ ἵνα τὶς ἀποθήσητε, οἷος Ἱεραχήλ, ἵνα ἐκ τῆς Γραφῆς ὑμᾶς δύρωμαι;

αστενησειτ, ut nova conjunctione nobis, quod delirare, inanum verborum et nos ab ipso depel-lisraelis, ut Scripturæ verbis vicem vestram

“Ἄς ξυνεις αἰδοῦμαι μὲν τὰς τοῦ Λόγου προσηγορίας τοσσάτας τε οὔσας, καὶ οὕτως ὑψηλάς καὶ μεγάλας, διαίμονες ἐνετράπησαν· αἰδοῦμαι δὲ τὴν δομοτιμίαν τοῦ Πνεύματος· φοδοῦμαι δὲ τὴν ὡρισμένην ἀπειλὴν ταῖς εἰς αὐτὸν βλασφημοῦσι. Βλασφημία δὲ οὐχ ἡ θεολογία, τὸ δὲ ἀλλοτριούν τῆς,

Οὐετητος, καὶ τριησέδων ἐντάῦθα, διὅτι μὲν βλαστός φημούμενον δὲ Κύριος ἦν, τὸ δὲ ἐκδικώμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὃς Κύριος, σὺ φέρω ἀφύπτοτες εἰς· μετὰ τὸ φύτισμα, παραχαράσσοντες τις τῶν τριῶν, εἰς· δὲ βεβάπτειμαι, καὶ οὕτως ἐνταφῆναι τῷ θεῖοτε οὐκ εἰς ἀναγέννησιν, ἀλλ' εἰς νέκρωσιν τελειουμένος.

Τολμῶ τις φθέγξασθαι, ὃ Τριάς, καὶ συγγνώμη τῇ ἀπονοεῖ· περὶ ψυχῆς γάρ δὲ κίνδυνος. Εἰκὼν εἴμι καὶ αὐτὸς Θεοῦ τῆς ἁνων δόξης, εἰ καὶ κάτω τέθειμαι. Οὐ πείθομαι τῷ δόμοιμῳ σώζεσθαι. Εἰ μὴ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, θεωθήτω πρώτον, καὶ οὕτω θεούτω με τὸν δόμτημον. Νῦν δὲ τίς ἡ ἀπάτη τῆς χάριτος, μᾶλλον δὲ τῶν διδόντων τὴν χάριν, ὡς εἰς Θεὸν πιστεῦσαι, καὶ ἀνελθεῖν δόθεον; "Ἄλλο καθομολογήσαι, καὶ διλο διδάσκεσθαι; Οἶσα τῶν λόγων αἱ λοιπαὶ, καὶ ἀπάται δι' ἀλλής ἐρινθήσεως, καὶ δομολογίας εἰς διλο φέρουσαι; Οἶμοι τῆς λαμπρότητος! εἰ μετὰ τὸ λουτρὸν μεμελάνωμαι· εἰ λαμπτοτέρους ὅρῳ τοὺς οὐπω τεκαθαρμένους· εἰ τῇ τοῦ Βαπτιστοῦ κακοδηξίᾳ κυβεύομαι· εἰ ζητῶ Πνεῦμα χρείτον, καὶ οὐχ εὑρίσκω. Δέσ, μοι λουτρὸν δύστερον, καὶ περὶ τοῦ πρώτου κακῶς ἐννόησον. Τί μοι φθονεῖς τῆς τελείας ἀναγεννήσεως; Τί με ποιεῖς ναῦτα τοῦ Πνεύματος ὡς Θεοῦ κατοικητηρίου κτίσματος; Τί τὸ μὲν τιμῆς τῶν ἑμῶν, τὸ δὲ ἀτιμάζει; κακῶς θεότητι διαιτῶν, ήν δικοὶ τέμης τὸ χάρισμα, μᾶλλον δὲ αὐτὸν ἐκὲ τῷ χαρίσματι; Ή τὸ πᾶν τιμησον, ὃ κανεὶς θεόλογε, ή τὸ πᾶν ἀτιμασσον, ήνα, κανὸς ἀσεβῆς, ἀλλὰ σεαυτῷ γε ἀκόλουθος γέτε, μὴ χρέων ἀνίσως φύσιν δομτημόν.

Inæquales in Divinitate partes constituis, ut mihi subducas et subtrahas? Aut totum honora, vane theologe, tibi lamen ipse constes, nec naturam æque honoratam inique judices.

Κεφάλαιον δὲ τοῦ λόγου, μετὰ τῶν Σεραφίμ διέξον συναγόντων τὰς τρεῖς ἀγίστητας εἰς μίαν κυριεύητα, καὶ τοσοῦτον παραδεικνύντων τῆς πρώτης οὐσίας, δισον ὑπανοίγουσι τοῖς φιλοπόνοις αἱ πτερύγες. Μετὰ Δαΐδιον φωτίσθητι πρὸς τὸ φῶς λεγοντος, «Ἐν τῷ φωτὶ σου ἀψιμεθα φῶς», ἢ οἷον ὀντεπερ ἐν τῷ Πνεύματι τὸν Υἱὸν, οὗ τὶς ἀν γένοιτο τηλαυγίστερον; Μετὰ Ἰωάννου βρόντησον τοῦ Υἱοῦ τῆς βροντῆς, μηδὲν περὶ Θεοῦ ταπεινὸν τίχων, μηδὲ ἀπὸ γῆς, διλλ' ὑψηλὸν, καὶ μετέωρον, τὸν ἐν ἀρχῇ τε διταν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν διταν, καὶ Θεὸν Λόγον, Θεὸν γινώσκων, καὶ Θεὸν ἀληθεύν δὲ ἀληθινοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὐ σύνδουλον ἀγαθὸν Υἱοῦ προστηγορίᾳ μηδη τετιμημένον, καὶ τὸν ἄλλον παράκλητον, δηλοδή διλον τοῦ λέγοντος. Θεοῦ δὲ ὁ Αόργος. Καὶ διταν μὲν, «Ἐγὼ καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἑσμεν, ἡ ἀναγινώσκης, τὸ συναφὲς τῆς οὐσίας; ἐνοπτριζόμενος· διταν δὲ, «Πρὸς αὐτὸν ἀλευσόμεθα, καὶ μονῆν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν, τὸ διηγημένον τῶν ὑποστάσεων λογιζόμενος· διταν δὲ τὸ Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος δινομα, τὰς τρεῖς ἰδεύητας.

D Fa vero nostræ sit orationis summa, Dei laudes cum seraphinis decanta, qui unum in principatum tres conferunt sanctitatem, et essentiam illius primum ostendunt, quantum ipsorum aliae studiosis patefaciunt. Illustrare simul cum Davide lumen ipsius sic alloquente: «In lumine tuo videbimus lumen⁴⁸», Filium nimirum in Spiritu, quo quid fieri potest illustris? Cum Joanne tonitrus filio tonitrum emitte, nihil de Deo humile, nihil terrenum, sed excelsum atque sublime aliquid sonans, utpote qui cognoscas, in principio esse Verbum, et Verbum esse apud Deum, et Deum esse Verbum, et Deum verum ex vero Patre, non autem conservum bonum, sola Filiī appellatione decoratum, et aliud Consolatorem, aliud nimirum ab eo, qui loquitur, quod est Dei Verbum. Et cum legis: «Ego et Pater unus sumus⁴⁹», naturæ conjunctionem contempnare. Quando illud audis: «Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus⁵⁰», personarum distinctionem intellige.

⁴⁸ Psal. xxxiv, 50. ⁴⁹ Joan. x, 30. ⁵⁰ Joan. xiv, 23.

At cum Patris, et Filii, et Spiritus sancti nomen,
tres utique proprietates, una cum Luca in rebus
ab apostolis gestis versans invenis, cur cum Ana-
nia et Saphira novis suribus inis societatem? Vere
enim novum surandi genus est, cum quis ea quæ
propria sunt subripit, præsertim si non argentum,
aut aliud quidpiam quod vile parvumque sit, ut fin-
guam auricam, aut tenuem, aut didrachma, ut miles
ille quondam insatiabilis, sed Divinitatem ipsam
furetur, mentiaturque quemadmodum audivisti, non
homini, sed Deo. Venerandam Spiritus cole pot-
estatem, quibus vult, et quando vult, et quantum
vult; aspirantis. Deseendit enim super Cornelium
et domesticos ejus, ante baptismum; super alios
autem per apostolos post baptismum, ut et ex iis,
quæ, non ut servus, sed tanquam dominus gerit, et
ex illis, quæ in eo, qui initiandus est, requirit, di-
vinitatem testetur suam.

Cum Paulo, qui in tertium sublatu*m* est co*l*um,
tracta theologi*m*, qui nunc tres person*m*, ordi-
ne commutato ita connumerat, ut nunc primo,
nunc secundo, nunc tertio loco eamdem personam
nominans, natur*m* declarat æqualitatem : nunc
duas, aut unam earum aliquam tantum ponit, tan-
quam reliqu*m* consequantur omnino. Alias Spiritui
assignat actionem Dei; quasi nihil referat, hunc an-
illum dicat. Alias autem pro Spiritu Christum affert.
Et aliquando quidem person*m* distinguit: « Unus, »
inquiens, « Deus, ex quo omnia, et nos in ipsum :
et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia,
et nos per ipsum ». Aliquando autem unam ex-
cludit divinitatem: « Quoniam, » inquiens, « ex
ipso, et per ipsum, et in ipsum omnia », nimi-
rum per ipsum Spiritum, quemadmodum in multis
Scripturæ locis declaratur.

Eiusdem ex oratione in Arianos, in qua et de se ipso loquitur.

Nos autem adoramus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, Patrem Deum, Filium Deum, et Spiritum sanctum, nisi moleste fers, Deum. Naturam unam in tribus proprietatibus, quæ mente percipiuntur, perfectæque sunt, et per se constant. Quæ numero quidem distinguuntur, divinitate vero dividī nequeunt. Has mihi voces concede tu, qui hodie militaris, reliqua qui volunt, curent. Non patitur in Filio Pater jacturam fieri, nec Filius, in Spiritu sancto. Fieret autem jactura, si essent creati : quod eum creatum est, Deus non est. Non sero, inquis, perfectionem imminentis : neque ego. Una fides, unus Dominus, unum baptismum. Si ab hoc excidero, ubi nanciscar alterum ? Ecquid dicitis vos, qui baptizatis, aut rebaptizatis ? Licetne esse spiritalem sine Spiritu ? Aut particeps Spiritus est, qui Spiritum non colit ? Aut Spiritum colit is, qui in nomine creati conservique spiritus baptizatur ? Minime vero. Nunquam dices tam multa, ut a vera sententia discedam. Non fallam te, Pater expers

Μετ' Λουκᾶ ἐμπνευσθητοί ταῖς ἀποστολῶν προσομιλῶν. Τί μετὰ Ἀνανίου τάττῃ, καὶ Σαπφείρας, τῶν καιῶν νοσφιστῶν, ἐγέ καιῶν δυτες ἡ τῶν λίκων κλοπή; καὶ ταῦτα νοσφιζόμενος οὐκ ἀργύριον, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν εὐτελῶν καὶ μικρῶν, οἷον γλῶσσαν χρυσῆν, ἢ φιλήν, ἢ διδραχμον, ὡς ποτὲ στρατιώτης ἀπληστος, ἀλλ᾽ αὐτὴν κλέπτων θείτητα, καὶ φευδόμενος οὐκ ἀνθρωπον, ἀλλὰ Θεὸν, διπερ ἡκουσα. Τί μοι δὲ τὴν ἔξουσιαν αἰδῆ τοῦ Πνεύματος, ἐφ' οὓς θέλει, καὶ ἡνίκα, καὶ σον πνέοντος; Ἐπιδημεῖ τοῖς περὶ Κορνήλιον πρδ τοῦ βαπτίσματος, ἀλλοις μετὰ τὸ βάπτισμα διὰ τῶν ἀποστόλων. "Οστε ἀμφοτέρωθεν ἔκ τε ὧν ἐπιφοιτῇ δεσποτικῶς, ἀλλ' οὐ δουλικῶς, καὶ ἔκ ὧν ἐπιζητεῖται πρὸς τὴν τελείωσιν τὴν θείτητα μαρτυρεῖσθαι τοῦ Πνεύματος.

Μετὰ Παύλου θεολόγησον τοῦ πρὸς τρίτον οὐρα-
νὸν ἀναχθέντος, ποτὲ μὲν συναριθμοῦντος τὰς τρεῖς
ὑποστάσεις, καὶ τοῦτο ἐνηλλαγμένως, οὐ τετηρη-
μένως ταῖς τάξεσι, προαριθμοῦντος, ἑναριθμοῦντος,
ὑπαριθμοῦντος τὸ αὐτό· ἵνα τὶ δηλώσῃ; τὴν Ισ-
τιμίαν τῆς φύσεως· ποτὲ δὲ τῶν τριῶν μεμνημέ-
νου, ποτὲ δὲ τῶν ή τινδές, ὡς ἐπομένου πάντως
τοῦ λειποντος· καὶ ποτὲ μὲν τὴν ἐνέργειαν τοῦ
Θεοῦ τῷ Πνεύματι διδόντος, ὡς οὐδὲν διαφέροντος,
ποτὲ δὲ ἀνετοῦ Πνεύματος τὸν Χριστὸν ἐπιφέρον-
το;, καὶ δτε μὲν διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις, «Εἰ, Θεός,»
λέγοντος, τέξις οὖν τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν. Καὶ
εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ
ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· δτε δὲ συνάγει τὴν μίαν θεότητα,
«Οὐτι εἰς αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα,»
δηλαδὴ διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὡς πολλαχοῦ δείκνυ-
ται τῆς Γραφῆς. Αὐτῷ η δόξα εἰς τοὺς αἰώνας. Ἄμην.
Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ πρὸς Ἀρειαρούς, καὶ εἰς ἐπι-
τόρ.

Αὐτοὶ δὲ προσκυνοῦμεν τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Γίδην, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Γίδην, Θεὸν, εἰ μὴ τραχύην, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· μίαν φύσιν ἔν τρισὶν ιδίωτης νοεραῖς, τελείαις, καθ' ἐστατές υφεστώσασις, ἀριθμῷ διαιρεταῖς, καὶ οὐ διαιρεταῖς θεότητι. Τούτων παραχώρει μοι τῶν φωνῶν πᾶς δὲ ἀπειλῶν σῆμερον, τῶν δὲ διλλῶν μεταποιεῖσθωσαν οἱ βουλδεμνοι. Οὐκ ἀνέχεται Πατήρ Γίδην ζημιούμενος, οὐδὲ Γίδης τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ζημιοῦται δὲ εἰ ποτὲ, καὶ εἰ κτίσμα. Οὐ γάρ θεδε τὸ κτιζόμενον. Οὐ φέρω ζημιούμενος οὐδὲ ἕγω τὴν τελείωσιν. Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. Κι τοῦτο ἀκυρωθεῖται μοι, παρὰ τίνος τὸ δεύτερον; Τί φατε οἱ κατεβαπτίζοντες, ή ἀναβαπτίζοντες; Ἔστιν εἶναι πνευματικὸν ἀνευ τοῦ Πνεύματος; Μετέχει δὲ Πνεύματος δὲ μὴ τιμῶν τὸ Πνεῦμα; Τιμὴ δὲ δὲ εἰς κτίσμα, καὶ δρμόδουλον βαπτιζόμενος; Οὐκ ἔστιν. Οὐχ οὕτω πολλὰ ἔρεις. Οὐ φεύσομαι σε, Πάτερ ἀναρχε. Οὐ φεύσομαι σε, μοιογενὲς Αὔγε. Οὐ φεύσομαι σε, τὸ Πνεῦμα τὸ

⁴⁶ I Cor. viii, 6. ⁴⁷ Col. i, 16.

ἔχιον. Οἶδα τὶς ὀμολόγησα, καὶ τίνις απεταξαρτην. Αὐτὸν δέχομαι τὰς πιστοῦ φωνᾶς διδαχῆναι, καὶ μαθεῖν δικτιστοῦς ὄμολογῆσαις ἀλλήθεαν, καὶ γενέσθεις μετὰ τοῦ φεύδους· ὡς τελεισύμενος καταλθεῖν, καὶ ἀνελθεῖν ἀπελέστερος· ὡς ζησόμενος βαπτιζθῆναι, καὶ ἐννεκρωθῆναι τῷ θάνατο, καθάπέρ τὰ ταῖς ὄψεσιν ἐναποθήσοντα κυήματα, καὶ σύνδρομον λαβόντα τῇ γεννήσει τὸν θάνατον. Τί με ποιεῖς μακάριον ἐν ταυτῷ, καὶ ἀθλιον; νεοφάντεστον, καὶ ἀφώτεστον; θείον, καὶ ἀθεόν; ἵνα ναυαγῆσω καὶ τὴν ἀπίδια τῆς ἀναπλάσεως; Βραχὺς ὁ λόγος· μνηθῆται τῆς ὄμολογίας. Εἰς τὸ ἀκαπτίσθης; εἰς Πατέρα; Καλῶς, πάχην Ιουδαϊκὸν ἔτι. Εἰς Γένον; Καλῶς, οὐχ ἔτι μὲν Ιουδαϊκὸν, οὔπω δὲ τέλειον. Εἰς τὸ δικιὸν Πνεῦμα; Ὄπερε γε, τοῦτο τέλειον. Ἐρ' οὖν ἀπλῶς εἰς ταῦτα, ή καὶ κοινὸν τούτων δυομά; Καὶ κοινόν. Τί τοῦτο; Ἀηδαδὴ τὸ τοῦ Θεοῦ. Εἰς τοῦτο τὸ κοινὸν δυομά πίστεις, καὶ κατευδοῦ, καὶ βασιλευε. Καὶ μετέθης ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἐκεῖθεν μακαριότητα· ή δὲ ἔστιν, ᾧς ἐμοὶ δοκεῖ, ή τούτων αὐτῶν ἐκεῖπετο· καταλάψις.

*commune credere, incede, et regna, et ascendes hinc
deum videtur, nihil aliud est, nisi expressa horum comprehensio.*

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν τῷριν πρὸς ἔχι-
σκόπων παρονόταρ.

Τὰ δέ καθ' ἔκαστον, ίν' ἐπέλθω συντέμως, διαρ-
χον, καὶ ἀρχή, καὶ τὸ μετά τῆς ἀρχῆς, εἰς Θεός.
Οὗτο τοῦ ἀνάρχου τὸ διαρχὸν φύσις, ή τὸ ἀγέννη-
τον. Οὐδὲ μία γάρ φύσις, διτε μὴ τόδε ἔστιν, ἀλλ'
διτε τόδε. Ἡ τοῦ δυτος θέσις, οὐχ ή τοῦ μὴ δυτος
ἀνατίτρεστις. Οὗτος ή ἀρχή τῷ ἀρχῇ εἶναι τοῦ ἀνάρχου
διεργετας. Οὐ γάρ φύσις αὐτῷ ή ἀρχῇ, ὀστεροῦδ'

ἴκειν τὸ διαρχὸν. Περὶ γάρ τὴν φύσιν, οὐ ταῦτα
φύσις. Καὶ τὸ μετά τοῦ ἀνάρχου, καὶ τῆς ἀρχῆς
οὐκ ἀλλο τι, ή ὅπερ ἐκεῖνα. "Ονομα δὲ τῷ μὲν
ἀνάρχῳ Πατήρ, τῇ δὲ ἀρχῇ Γίδε, τῷ δὲ μετά τῆς
ἀρχῆς Ηνεῦμα δικιὸν. Φύσις δὲ τοῖς τρισι μία,
Θεός, ένωσις δὲ δι Πατήρ, έτος οὖν, καὶ πρὸς δυνά-
γεται τὰ ἔξις, οὐχ ᾧς συναλείφεσθαι, ἀλλ' ᾧς ἔχε-
σθαι, μήτε γρόνου διείργοντος, μήτε θελήματος,
μήτε δυνάμεως. Ταῦτα γάρ ήματα; πολλὰ εἶναι πε-
ποίηκεν, αὐτοῦ τε ἐκάστου πρὸς ἔαντο, καὶ πρὸς τὸ
ἴετερον στασιάζοντος. Οἷς δὲ ἀπλῆ φύσις, καὶ τὸ εἶναι
ταυτὸν, τούτοις καὶ τὸ διν κίριον.

est, Spiritus sanctus. Horum trium una natura. Unitas Pater, ex quo sunt, et ad quem referuntur reliqui, non ut in una confundantur persona, sed ut sic inter se vicissim habeant, cum id nec tempus, nec voluntas, nec potestas impeditat, quae solent esse cause, cur nos in multa distrahamur, nec solum ab aliis, verum etiam a nobis ipsi distemus. At quorum natura simplex est, ii et idem esse, et unum esse proprie dicuntur. :

Τὰς μὲν οὖν φιλονείκους ἐπὶ θάτερα μετακλίσεις τοῦ λόγου, καὶ ἀντισκώσεις χαίρειν ἔσωμεν, οὔτε τῷ ἐνι σαβελλίζοντες κατὰ τῶν τριῶν, καὶ συν-
αιρέσεις κακῇ τὴν διαίρεσιν λύσοντες, οὔτε τοῖς τρι-
σιν ἀρεινίζοντες κατὰ τοῦ ἐνδε, καὶ πονηρῷ διαι-
ρέσει τὸ ἐν ἀνατρέποντες. Οὐ γάρ κακοῦ κακὸν
ἀλλάξεθαι τὸ ζητούμενον, ἀλλὰ τοῦ καλοῦ τὸ μὴ
διαμαρτεῖν. Ής ταῦτα γε τοῦ πονηροῦ παίγνια,
κακῶς τὰ ημέτερα ταλαντεύοντος. Αὐτοὶ δὲ τὴν
μέσην βασίζοντες, καὶ βασιλικήν, ἐν ή καὶ τὸ τῶν

D Contentiosas vero in alterutram sermonis partem declinationes compensationesque valere jubeamus. Ne vel in uno contra tres Sabellium seculi improba contractione distinctionem evertamus: vel in tribus contra unum Ario faventes divisione prava unitatem dissolvamus. Non enim malum malo commutare querimus, sed a bono non aberrare. Illud enim ludicrum improbi cuiuspiam sit, male res nostras expendentis. Itaque nos, per medium ac regiam incidentes via, in qua virtutum eius

graditur chorus, ut asserunt illi, qui in ejusmodi studio præstant, credimus in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, eorumque unam et eandem naturam esse dicimus et dignitatem. In his et baptismis perfectionem habet, et in nominibus, et in rebus. Abnegas enim ut nosti tu, qui initiaris, impietatem illorum, qui Filium, aut Spiritum volunt esse Deum, quicunque Patrem, et Filium, et Spiritum commiscent atque confundunt, et distinctam atque unam divinitatem confiteris. Quem igitur natura unum agnoscimus et adoramus, in tres hypostases, sive personas, si cui ea vox magis placet, ita distinguimus. Neque enim qui de ejusmodi vocibus digladiantur, se, cum idem sentiant, viciissim debent insectari, periude quasi pietas in verbis, ac non in rebus ipsis consistat. Quid enim dicitis vos, qui tres assertis hypostases? Num tres esse naturas existimatis? respondete. Scio vos esse reclamaturos, si quis ita de vobis suspicetur. Quid autem vos, qui personas adducitis, unumne quidpiam cōpositum, et tribus præditum personis, et hominis omnino faciem præferens consingitis? Apage, vos item valde reclamaturos scio, Nullam enim ejusmodi esse personam Dei. Quid ergo vestræ vobis volunt hypostases? aut rursum vestræ vobis personæ? Vos enim iterum interrogabo. Nonne ita tres esse, ut non natura divisi, sed proprietatibus distincti sint? Optime. Quomodo possint aliqui magis inter se convenire, et idem dicere, quam qui ita sentiunt, licet verbis et vocabulis discrepant? cornutis, qualem me vobis conciliatorem præbeam? Quo pacto a verborum significacione ad ipsam rem, eundemque sensum tum veterem, tum novam opinionem deducam?

Sed redeundum ad propositum. Alius ergo et C dicatur, et sentiatur ingenitus, alias genitus, alias procedens, si quis singulis vocabulis delegetur. Non enim vereor, ne qui sunt expertes corporia, ratione corporea cogitentur, ut putant ii, qui Divinitatem calumpniantur. Que autem creatura sunt, dicantur illa quidem esse Dei. Nam illud etiam magnum, a nobis existimatur: sed nihil, quod creatum sit omnino dicatur Deus. Aut iuncte assentias, quod creatum sit, easce Deum, cum ego quoque proprie et vere deus existero. Sic enim res habet. Si Deus est, non est creatus, hoc enim in nos, qui dii non sumus, cadit. Sicut creatus est, non est Deus: nam tempore aliquo cœpit esse. Quod esse cœpit, aliquando non fuit. Quod autem vere non est, id quomodo Deus? Nihil igitur, quod creatum est, horum trium ullum esse potest; ac multo minus, quod ab homine factum est, cum non modo creatum sit, sed etiam vilius hominie, qui illud fecit. Nam si homo ad gloriam Dei factus est, opus autem hominis ad ejus utilitatem (exempli gratia: Amussis ut currus fiat, et serra, ut ostium ad communem hominum usum), nimirum homo superior est. Quanto enim Deus rebus a se constitutus est præstantior.

Ex oratione de Spiritu sancto.

Equidem cum attentiore animi studio mecum ipse multa considerarem, et undique rationem

A ἀρτῶν ἔστηκεν, ὡς δοκεῖ τοῖς ταῦτα δεινοῖς, πιστεύομεν εἰς Πατέρα καὶ Γίλην καὶ Πνεύμα δγιων, δμούσια τε καὶ δρόσεξ, ἐν οἷς καὶ τὸ βάπτισμα τὴν τελείωσιν ἔχει ἐν τε δύνασι καὶ πράγμασιν. Οὐδές δι μυθικές, δρυητικές δὲ θεοῖς, καὶ δρολοφία θεοτητος, καὶ οὐτα καταρτιζόμενος· τὸ μὲν ἐν τῇ οὐσίᾳ γινώσκοντες, καὶ τὸ ἀμερίστῳ τῆς προσκυνήσεως, τὰ δὲ τρία ταῖς ὑποστάσεσιν εἰτ' οὖν πρωτόποις, δι τοι φύλον. Μηδὲ γάρ οἱ περ ταῦτα ζυγομαχοῦντες ἀσχημονεῖσθωσαν, ὥσπερ ἐν δύνασι κειμένης ἦμεν τῆς εὐεσθείας, ἀλλ' οὐκ ἐν πράγματι. Τι γάρ φατε οἱ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις εἰσφέροντες; Μή τρεῖς οὐσίαις ὑπολαμβάνοντες τοῦτο λέγετε; Μέγα οἶδ' διτι βοήσετε κατὰ τῶν οὐτως ὑπειληφθῶν. Μίαν γάρ καὶ τὴν αὐτὴν τῶν τριῶν δογματίζετε. Τι δὲ οἱ τὰ πρόσωπα, μή ἐν οἷσιν τι σύνθετον ἀναπλάσσετε, καὶ τριπρόσωπον, ή ἀνθρώπομορφον δίλει; "Ἄπαγε, καὶ οὐκεὶς ἀνισθίσετε, Μηδὲ πρόσωπον δὲ ποτέ ἔστιν ίδοι Θεοῦ, δι οὐτως ἔχει. Τι ὧν ὑμῖν αἱ ὑποστάσεις βούλονται, ή ὧμῖν τὰ πρόσωπα; Προσερήσομαι γάρ. Τὸ τρία εἶναι τὰ διαιρούμενα οὐ φύσεσιν, ἀλλ' ιδιότησιν; Ήπέρσημε. Πῶς δὲ τινες ουμφρινοίν μᾶλλον καὶ τὸ αὐτὸ δέγοντες, ή οὐτως ἔχοντες, κάν ταις συλλαβαῖς διαφέρωσιν; Ὁρᾶτε οἰος ἐγώ δικλακτής ὧμιν πρὸς τὸν νοῦν ἄγων ἀπὸ τοῦ γράμματος; Ήσπερ τὴν παλαιὰν, καὶ τὴν νέαν;

C 'Αλλ' ἐπανιτάσον μοι πάλιν πρὸς τὸν αὐτὸν λόγον. Τὸ μὲν οὖν ἀγέννητον, καὶ τὸ γεννητὸν, καὶ τὸ ἐκπορευτὸν λεγέσθω τε καὶ νοεῖσθω, εἰ τῷ φύλον δημιουργεῖν δύναται. Οὐ γάρ δείσομεν μήποτε νοῆται σωματικῶς; τὰ ἀσώματα, διπερ δοκεῖ τοῖς ἐπιρεσταῖς τῆς Θεότητος. Κτίσμα δὲ Θεοῦ μὲν λεγέσθω· μέγα γάρ ἦμῶν καὶ τοῦτο· Θεός; δὲ μηδαμῶς. Ή τότε δέξομαι κτίσμα εἶναι Θεόν, ἕταν κάγω γένωμας κυρίως Θεός. "Ἔχει γάρ οὐτως. Εἰ μὲν Θεός, οὐ κτίσμα· μεθ' ἦμῶν γάρ τὸ κτίσμα τῶν οὐθεῶν· εἰ κτίσμα δὲ, οὐ Θεός. "Ηρξατο γάρ χρονικῶς. "Ο δὲ ήρξατο, ἦν δὲ οὐκ ἦν. Οὐ δὲ πρεσβύτερον τὸ οὐκ ἦν, τοῦτο οὐ κυρίως δν, τὸ δὲ μή κυρίως δν πῶς Θεός; Οὔτε οὖν κτίσμα τῶν τριῶν οὐδὲ ἐν, οὔτε δ τούτου χείρων δε' ἐμὲ γενόμενον, ἵνα μή D κτίσμα δι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἦμῶν ἀτιμότερον. Εἰ γάρ ἐγώ μὲν εἰς δόξαν Θεοῦ, τοῦτο δὲ δε' ἐμὲ, η περίγρα διὰ τὴν δικαιαν, η δ πρίων διὰ τὴν θύραν, η κακῶ τῇ αἰτίᾳ. "Οσψι γάρ κτίσμάτων Θεός οὐθέλοτερος, τασύτῳ τοῦ διὰ Θεόν ὑποστάντος ἐμοῦ τὸ δι' ἐμὲ γενόμενον ἀτιμότερον.

Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περ τοῦ ἀγίου Πτεύματος.

'Ος Ἑγιώτες πολλὰ διατεκμάνενος πρὸς ἐαυτὸν τῇ φιλοπραγμοσύνῃ τοῦ Γίοῦ, καὶ πανταχόθεν τὸν

λόγον εὐθύνας, καὶ ζητῶν εἰκόνα τινά τοῦ ποσεῖ-
του πράγματος οὐχ ἔσχον φύειν χρή, τῶν κάτω τὴν
θεῖαν φύαιν παραβαλεῖν. Καὶ γάρ μικρά τις δραπε-
ταρεῖ, φεύγει τὸ πλεῖον ἀφέντες μετὰ τοῦ
ὑποδείγματος. Ὅφθαλμόν τινα, καὶ στηρή, καὶ
ποταμὸν ἐννήσα, μῆτραν δὲ Πατέρα, τῇ δὲ
οὐδὲ τῷ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγνων ἀναλόγως ἔχει.
Ταῦτα γάρ οὐτε χρόνος διεστηκεν, οὐτε ἀλλήλων
ἀπέρθηκατε τῇ συνεχείᾳ, καὶ δοκεῖ πως τρειν ιδε-
τησι τέμνεσθαι. Ἀλλ' ἔδεισα πρώτον μὲν ρύσιν
τινὰ θεστήσως περασθέσθαι στάσιν οὐχ ἔχουσαν·
δεύτερον δὲ μῆτραν τῷ ἀριθμῷ δὲ τῆς εἰκασίας
εἰσάγηται. Ὅφθαλμός γάρ, καὶ στηρή, καὶ ποταμός
ἐν τοτεν ἀριθμῷ διαφέρεις σχηματίζεινται. Πόλιν
ἡλιον διεθυμήσῃ, καὶ ἀπτίνα, καὶ φώς. Ἀλλὰ κάν-
ταῦθα δύος, πρώτον μὲν μῆτραν οὐνθεῖται; τις ἐπινοεῖται
τῆς ἀσυνθέτου φύσεως, ὥσπερ ἡλίου, καὶ τῶν ἐν
ἡλίῳ· δεύτερον δὲ μῆτραν τὸν Πατέρα οὐσιώσαμεν,
τόλλα δὲ μῆτραν οὐποτεῖσθαι, ἀλλὰ δυνάμεις θεοῦ ποιή-
σαμεν ἐνυπαρχούσας, οὐχ ὑφεστώσας. Οὗτε γάρ
ἀκτίς, οὐτε φώς δύλος ἡλίος, ἀλλ' ἡλιακαὶ τινες
ἀπόρροιαι, καὶ ποιότητες οὐσιώδεις, καὶ ἄμα τὸ
εἶναι, καὶ τὸ μῆτραν, τῷ Θεῷ δῶμαν ἐν τούτοις
ὅσον ἐξ τοῦ ὑποδείγματος, δ καὶ τῶν εἰρημένων
ἀποπάτερον.

a sole quidam veluti manantes rivi, et quædam illius
quæ dicta sunt, absurdius est, Deo per hoc exemplum simul et eas, et non esse tribueremus.

Ἐτις κερὶ Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος
διακεριμένη ἄμα καὶ ἡμετέρη θεολογία τοῦ
Νύσσης ἐκ τοῦ πρὸς Ἀβδένιον λόγου.

'Ομολογοῦντες θεὸν τὸν Πατέρα, θεὸν τὸν Ὑἱον,
θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, πῶς οὐ λέγομεν τρεῖς
θεοὺς, ἀλλ' ἕνα θεόν; Κατὰ μὲν τὸν πρόχειρον
λόγον, ἵνα μὴ πολυθεῖταιν Ἑλληνικήν εἰσαγάγωμεν·
κατὰ δὲ τὸν χαριστερὸν, ἐπειδὴ θεοῦ δυομά διερ-
γεῖταις ἔστι ἡλιωτικόν. Παρὰ γάρ τὸ θέσιν πανταχοῦ
ἡ θεόσθαι πάντα, ἢ αἴθειν τὴν μοχθηρὰν ἡτοικολό-
γηται. Καθὼν ἔκαστον πρόσωπον ἀπηρτισμένην
ἔχει τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν, ἀπηρτισμένον ἔχει
πάντως καὶ τὸ δηλωτικὸν αὐτῆς δυομά, καὶ χρίως
ἔσται, καὶ κληθεῖη θεός· καθὼ δὲ μᾶς καὶ ἀπαρά-
λακτος ἐν τοῖς τρισιν ἡ εἰρημένη ἐνέργεια, μᾶς καὶ
ἡ θεότης, καὶ εἰς θεόν τὸν τρισιν ὑποστάσεων. Καὶ
πάντος Πέτρος, καὶ Παύλος, καὶ Ἰωάννης τρεῖς ὑπο-
στάσεις δύτες λέγονται καὶ τρεῖς δινθρώποι· Πρώτα
μὲν καὶ οὕτοι καταχρηστικῶς τρεῖς δινθρώποι δύο-
μίζονται· καὶ γάρ δινθρώπος, καὶ δινθρωπάτης τὸ
καθόλου καὶ περιεκτικὸν τῶν κατὰ μέρος σημαί-
νουσιν· ἐπειτα τὸ τοιοῦτον δυομά φύσεως ἔστι
δηλωτικόν. Ἔπειδὲ τῆς ἀκτίστου Τριάδος οὐχ ἔστιν
εὑρεῖν δυομά δηλοῦν τὴν φύσιν αὐτῆς. Καὶ διατί θεὸν
λέγοντες ἔκαστον τῶν τριῶν, μῆτραν καὶ θεότητα λέ-
γωμεν ἔκαστον αὐτῶν; Διότι καθάπερ δινθρώπος,
καὶ ἀνθρώπης, εἰ καὶ τὸ καθόλου σημαίνουσιν
δύοις, δύως; οὐχ ὅμοιως λέγονται· κατὰ τῶν δι-
πολεμένων δι Σωκράτης γάρ δινθρώπος μὲν δι ἡ-
ρεῖην, δινθρωπάτης δὲ οὐδαμῶς· οὕτω καὶ θεός, καὶ
θεότης. Θεός; μὲν γάρ διεργοῦντα δηλοί, θεότης δὲ
ἐνέργειαν. Οὐδέποτε τῶν τριῶν ἐνέργεια, ἀλλὰ μάλ-

A diligens aliquam tantum rei similitudinem investiga-
rem, nihil eorum que infra sunt posita, inventi,
qui merito posset divina natura comparari; licet
enim aliquid ei in aliqua parte simile videatur,
majori tamen ex parte dissimile est, meoque simul
cum ipso exemplo deorsum trahit. Considerabam
oculum (sic enim appello fontis caput) et fontem,
et fluvium, cogitabamque num primo Pater, alteri
Filius, tertio Spiritus proportione responderet.
Quandoquidem hæc nec tempore distant, nec con-
tinuum ac motuum inter se nexum dirimunt, et
tribus quodammodo videntur distingui proprietati-
bus. Sed ille me timor incessit, primum ne
quemdam divinitatis fluxum admitterem nullam in
se firmitatem continentem; deinde, ne unum nu-
mero introducerem. Oculus enim et fluvius unum
numero cum sint, figuram diversam retinent. Rur-
sum consideravī solem, radium et lucem. Verum
et hic abortus est metus, primum, ne, ut solis et
eorum, quæ sunt in sole, sic incompositæ illius
naturæ compositio esse aliqua videretur. Deinde
ne Patris essentia constituta, Filium et Spiritum non
subsistentes arbitraremur, sed Dei suspicaremus
esse facultates, quæ non subsisterent, sed inhære-
rent. Neque enim radius et lux est aliud sol, sed
essentiae qualitates. Præterea verebar, ne, quod illi,
C item de Patris, et Filiis, et Spiritus sancto distincta
simil et unita divinitatis ratione Gregorii Nyssae
ponitificis ex oratione contra Ablavium.

Cum et Patrem Deum, et Filium Deum, et Spir-
itu sanctum Deum esse fateamur, cur non dici-
mus tres deos, sed unum Deum? Primum, n̄ quod
in promptiu est, respondeamus, ne multiplicem
deorum turba a Græcis confitam introducamus.
Deinde, si quid elegantius magisque reconditum
dicendum est, quoniam nomen hoc, Deus, actionem
significat; a verbo enim θεειν deductum est, quod
passim currat; vel a verbo αἴθειν, quod improbitatem
exurat ac perdat. Quemadmodum igitur unaque
persone talēm actionem perfectam habet, sic
nomen actionem illam significans obtinet, ut et sit
et appelletur Deus. Rerum quemadmodum una
atque incommutabilis in tribus est actio, sic etiam
est una divinitas, et unus Deus in tribus personis.
At enim, inquit, Petrus, et Paulus, et Joannes,
tres personæ cum sint, dicuntur etiam tres homi-
nes. Respondeo, primum nos et hic abuti hominis
vocabulo, cum eos tres homines appellamus. Siqui-
dem homo et humanitas universum quiddam signi-
ficant, quod singularia complectantur. Deinde illud
adjungo, nomen hoc rei naturam explicare. In
Trinitate vero, quæ creata non est, nullum inventri
nomen, quod ejus naturam declareret. At cur, cum
personas singulas appellamus Deum, non etiam
earum singulas divinitatem appellamus? Quoniam
quemadmodum licet homo et humanitas pariter de
universis dicantur, non tamen æque dicuntur de

singulis : Socrates enim homo dici potest, humanitas autem nequaquam potest; sic etiam Deus et divinitas habent. Deus enim agentem significat, divinitas autem actionem. Trium vero personarum nulla est, quae sit actio, sed agens potius est unaquaque illarum. Dicimus tamen divinitatem Patris, et divinitatem Filii, et divinitatem sancti Spiritus, sicut humanitatem Socratis, et essentiam, et naturam, et si quid aliud est personis commune.

Eiusdem ex oratione ad Evagrius monachum de Divinitate.

Quemadmodum inter cogitationem et mentem, et animum nulla divisio, aut sectio potest inveniri, sic nulla inter sanctum Spiritum, et Filium et Patrem sectio aut divisio cogitari potest. Intelligibilium enim divinarumque rerum natura est individualis.

Ex eadem oratione.

Sicut in solis splendoris radiis naturali quodam habitu ita conjuncti sunt ut dividi inter se nequeant, nec ab ipsa luce separari, sed luminis gratiam ad nos usque deferunt : sic Filius, et Spiritus sanctus, tanquam gemini Patris radii, et cum ipsis conjuncti sunt Pater, et ad nos usque veritatis deuillunt lumen. Et quemadmodum ab uno aliquo aquarum fonte bina flumina decurrunt, et cum situ quidem fluentia dividant sua, unam tamen, et eamdem humoris obtinent qualitatem, et neque disiunguntur a fonte, et inter se per ipsum conjuncti sunt, et propria tamen utrumque ratione desluit : eodem modo et prima illa causa, nempe Pater, et vita sors duplice quamdam Filii, et sancti Spiritus in nos gratiam emittit, nec ipse quidquam esset sine domini facit : nulla enim propter eorum ad nos perfectionem illius sequitur immixtio : et hi cum ad nos usque perveniant, non tamen a Patre separantur.

Item de Patre, et Filio, et Spiritu sancto distincta simul et unita divinitatis ratio. S. Cyrilli exposatio fidei.

Credimus in unum Deum Patrem, qui nec principium habet, nec genitus est, et semper fuit Pater, nec postea id asecutus est. Neque enim fuit unquam, cum non esset, sed ex omni aeternitate Pater est. Neque prius factus est Filius, deinde Pater qualis est in corporibus ordo, sed ex quo est, semper autem est, Pater et est et appellatur.

Credimus et in unum Filium Genitori coeternum, qui nunquam coepit esse, sed semper est, et cum Pater est. Ex quo enim est Pater, semper autem est, ex eo et Filius est. Ille enim tam nomina, quam ipsa res ita cepulantur inter se, ut separari non possint. Quod si Filius non semper fuit, sed fuit aliquando cum non esset, nec Pater fuit semper; ex quo enim generavit, hoc habet nomen. Si autem semper est Pater Deus (nihil enim est, temporis auctorem ipsi tempori subiecere, et temporis spatio posteriore pronuntiare generationem illam,

Δ λον ἐνεργοῦν ξεστον αὐτὸν. Θεότητα δὲ Πατέρα λέγομεν, καὶ θεότητα Γεών, καὶ θεότητα ἀγίου Πνεύματος, ὃς καὶ ἀνθρωπότητα Σωκράτους, καὶ οὐδείν, καὶ φύσιν, καὶ εἰ τι κοινὸν τῶν ὄποιστασιν.

Toῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἀρχοντοῦ πρὸς Εὐάγριον μοραχὸν περὶ θεότητος.

"Ωσπερ οὐκ ἔστι μεταξὺ ἀνθυμήσεως, καὶ νοῦ, καὶ ψυχῆς διαιρέσιν ἐπινοθῆναι τίνα καὶ τομὴν, οὗτος οὐδὲ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ τοῦ Γεών, καὶ τοῦ Πατέρος ἐν μέσῳ τομὴν διαιρέσιν ἐπινοθῆναι ποτε. Τῶν γὰρ νοητῶν καὶ οὐσίων ἀδιαιρέτος ἡ φύσις.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀρχοντοῦ.

"Ωσπερ αἱ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἀκτῖνες ἀμέριστον ἔχουσαι κατὰ φύσιν τὴν πρὸς διλλήλα σχέσιν οὔτε τοῦ φωτὸς χωρίζονται, οὔτε διλλήλων ἀποτέμνονται, καὶ μέχρις ἡμῶν τὴν χάριν τοῦ φωτὸς ἀποτέλλουσι τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ διὰ Γεών, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίου, ἡ διδύμος τοῦ Πατέρος ἀκτὶς, καὶ μέχρις ἡμῶν διακονοῦσι τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, καὶ τῷ Πατρὶ συνήνωνται. Καὶ διὰ τρόπου ἀπὸ τίνος οὐδάτων πηγῆς δύο ποταμοὶ ρέουσι, καὶ τῇ μὲν θέσει διῆρηνται τὰ βραχία, τὴν δὲ τοῦ χυμοῦ ποιητηταὶ μίλαν καὶ τὴν αὐτὴν κέκτηνται, καὶ οὕτε τῆς πηγῆς ἀποτέμνονται, καὶ δε' αὐτῆς διλλήλοις ἡνωνται, καὶ διατάσσονταις ἔκαστος ; δεῖ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ πρώτον ακτὶς διὰ Πατέρος, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, διέρχοντὸν τίνα τοῦ τοῦ Γεών καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἰς τὸν διατελέας χάριν, οὐτ' αὐτὸς τι πέπονθεν εἰς τὴν οὐσίαν βλαστεῖ· οὐ γάρ μείωσιν ὑπέστη τίνα διὰ τὴν εἰς τὸν Κυρίλλου ἔκθεσις πίστεως.

"Ἐτι περὶ Πατέρος καὶ Γεών καὶ ἀρχοντοῦ Πνεύματος διατελέας ἀμα καὶ ηγαμέτη θεολογία τοῦ ἀρχοντοῦ Κυρίλλου ἔκθεσις πίστεως.

Πιστεύομεν εἰς Ἑνα Θεον Πατέρα, ἀναρχον, καὶ ἀγέννητον, δεῖ δυτα Πατέρα, οὐχ διτερον τοῦτο κτησάμενον. Οὐ γάρ δι τούς ήν, ἀλλ' ἀναθεν δι Πατέρο. Οὐδὲ γέγονε πρώτων Γεών, εἰτα Πατέρα κατὰ τὴν τῶν ουμάτων ἀκαλούθιαν, ἀλλ' ἀφ' οὐπέρ έστιν. 'Αεὶ δὲ έστι Πατέρα, καὶ έστι καὶ καλεῖται.

Πιστεύομεν καὶ εἰς Ἑνα Γεών συγαθίον τῷ γεννήσαντι, οὐχ ἀρχήν τοῦ εἶναι λαβόντα, ἀλλ' δεῖ δυτα, καὶ εἰν Πατέρι δυτα. 'Αεὶ δὲ Πατέρη, ἐξ ἀκείνου Γεών. 'Αχωρίστως γάρ ἔχει ταῦτα πρὸς διλλήλα τὰ δύοματα καὶ τὰ πράγματα. Εἰ δὲ οὐκ δεῖ Γεών, ἀλλ' δι τούς ήν, οὐδὲ δεῖ δι Πατέρο. 'Αφ' οὐ γάρ ἀγέννητος, τοῦτο ἔχει τὸ δυομα. Εἰ δὲ δεῖ Πατέρη δι Θεός· βλάσφημον γάρ τρόποις οὐ πά χρόνους ποιήσαι τὸν τῶν χρόνων ποιητὴν, καὶ χρονικοῦ διαστήματος ἀκοφήναι δευτέραν τὴν διχρονον καὶ ὑπέρχρονον γένησιν· δεῖ δι Γεών δι Πατέρος ἀρχήτως γεννηθεῖς,

μετά τοῦ Πατρὸς δὲ ἀλλὰν, καὶ σὺν τῷ Πατρὶ γνω- A quae sine tempore est, et superat omne tenipus),
μένμενος.

« Ἐν ἀρχῇ, » φησίν, « ἦν δὲ Λόγος, καὶ δὲ Λόγος
ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεός ἦν δὲ Λόγος. Οὗτος ἦν
ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. » « Οὐ δὲ ἐν ἀρχῇ ὁν πότε
οὐκ ἦν; Οὗτος γάρ εἰπεν, « Ἐν ἀρχῇ ἐγένετο, ἀλλ᾽,
Ἐν ἀρχῇ ἦν. Τὸν φιλονεκτήσαμεν τοὺς λογισμούς;
ὑπερβῆναι τὸ δέ, οὐδὲ δυνησόμεθα ἐπέκεινα γενέσθαι
τῆς ἀρχῆς. Πάντα δεύτερα τοῦ ἐν ἀρχῇ δύτος, καὶ
πρὸς τὸν Θεόν δυντος, καὶ χρόνος, καὶ αἰώνος, καὶ εἰ-
τι δὲ διετερον χρονιώδην ἐπινοηθεῖ διάστημα. Εἰ δὲ
οὐκ ἀλλ᾽ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ συνῆν δὲ Γίγες, διατερον
δὲ πότε προσεγένετο, ἀνάγκη χρόνον καὶ αἰώνα Πα- B
τρὶ καὶ Γίγερ μετιτεύειν. Εἰ δὲ τοῦτο δοῦλη τις, εὐρε-
θῆσται τὸ ποίημα τοῦ ποιητοῦ προῦπαρχον.
« Πάντα γάρ, » φησίν δὲ Εὐαγγελιστής, « διὰ τοῦ
Τιοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδὲ τί. » «
Ἐν δὲ τῶν πάντων καὶ δὲ αἰώνος, ή δὲ χρόνος. Καὶ δὲ
μακάριος δὲ Παῦλος, « Ἐπ' ἑσχάτων δὲ τῶν ἡμε-
ρῶν, » φησίν, « ἀλλήλους ἡμῖν ἐν Γίγε, διν ἔθηκε
κληρονόμον πάντων, δι' οὖν καὶ τοὺς αἰώνας ἐποίη-
σεν. » Εἰ δὲ τοῦ Τιοῦ οἱ αἰώνες ποιήματα, οὐ προῦ-
παρχουσι τοῦ ποιήσαντος. Αἰώνων δὲ μὴ προῦπαρ-
χόντων, εὐδηλον ᾧς οὐδὲ δὲ χρόνος, διν ἡμέραι τε καὶ
νύκτες ποιοῦσι καὶ μετροῦσιν. Ἡμέρας δὲ καὶ
νύκτας ή τοῦ φωτὸς ἀνατολή καὶ δύσις ἐργάζεται.
Τὸ δέ φῶς μετὰ τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὸν
ἀέρα ἐγένετο. Ταῦτα δὲ πάντα, καὶ τὰ ἐν τού-
τοις δὲ Θεός Λόγος εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς ἐδημιούρ-
γησε.

Τῶν χρόνων τούνυν, καὶ τῶν αἰώνων μετὰ τῶν
ἀἰώνων ἀπάντων ὑπὸ τοῦ Λόγου ποιηθέντων, οὐδὲν
δὲν εἴη μεταξὺ Πατρὸς καὶ Τιοῦ, ἀλλ' ἀλλ' μὲν Πα-
τὴρ δὲ Θεός, ἀλλ' δὲ δὲ Γίγες σὺν Πατρὶ. Διὸ καὶ δὲ Εὐ-
αγγελιστής βοᾷ, « Ἐν ἀρχῇ ἦν δὲ Λόγος. » Καὶ δὲ
ἀπόστολος Παῦλός φησίν, « Ός δὲν ἀπαύγασμα τῆς
δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως; » καὶ ἐπέ-
ρωθι, « Ός ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγ-
μὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι Ισα Θεῷ. » Καὶ οὗτος ἐκείνος
τὸ δέ, εἰτε οὗτος τὸ δέ, ή ὑπάρχων ἐξ, ἐπειδὴ τὸν
ἀλλ' διατα τηρύττουσιν, οὐν χάριν καὶ μετ' ὅλῃς δὲ
Εὐαγγελιστής, « Ζωὴ δέ, » φησίν, « καὶ δὲ ζωὴ δέ
τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων » καὶ αὐθίς, « Ήν τὸ φῶς τὸ
ἀληθινὸν, δὲ φωτίζει πάντα δινθρώπων ἐρχόμενον εἰς
τὸν κόσμον. » Καὶ πάλιν, « Ός μονογενῆς Γίγες, δὲ
ῶν εἰς τὸν κόσμον τοῦ Πατρὸς » καὶ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ,
« Ός δέ, » φησίν, « ἀπ' ἀρχῆς. » Οὗτος θεολογεῖν
ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ
Λόγον ἐδιδάχθησαν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αἰτόντει, καὶ
ὑπηρέται τοῦ Λόγου γενόμενοι. Διὸ οὐ συγνηθ-
μῆσαν τῇ κτίσει τὸν κτίσαντα· οὐ συνέταξαν τὸν
ποιητὴν τοῖς ποιήμασιν· οὐδαμοῦ κτίσμα τὸ γῆστον
τοῦ Θεοῦ προστηγόρευσαν γέννημα· οὐδαμοῦ τὸ ἀγέ-
νετο· συνέζευξαν τῇ θεότητι. Ἀλλ' οὗτος μὲν, « Εν

A quae sine tempore est, et superat omne tenipus),
sempre est Filius. Ex Patre quidem ea ratione ge-
nitus, quae verbis explicari non potest, cum Patre
sempre est, et una cum Patre cognoscitur.
« In principio, inquit, erat Verbum, et Verbum
erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat
in principio apud Deum ». Quod autem in prin-
cipio est, quando non est? Neque enim dixit: In principio factus est; sed: In principio erat. Si ra-
tione conemur superare illud, erat: tunc esse non
poterimus in principio. Omnia posteriora sunt illo,
qui est in principio, et apud Deum est, et tempus,
et ævum, et si quod cogitari potest temporis spa-
tium. Quod si non sicut semper cum Deo et Patre
Filius, sed postea factus est, necessarium erit, ut
tempus et ævum aut aliquod spatium inter Pa-
trem et Filium intercedat. At si id concesseris, ea
quæ facta sunt, effectore priora esse reperientur:
« Omnia enim, » inquit Evangelista, « per Filium facta
sunt, et sine ipso ne unum quidem factum est ». Unum autem ex omnibus est ævum et tempus. Et
beatus Apostolus: « Novissimis, inquit, diebus locutus
est nobis in Filio, quem constituit hæredem omnium,
per quem fecit et saecula ». Quare si saecula
sunt opera Filii, non sunt ante effectorem suum.
Quod si saecula non sunt ante, ne tempus quidem
illud, quod dies et noctes efficiunt atque metiuntur.
Nam dies et noctes lucis exortu occasusque
sunt. Lux vero post coelum et terram et aera fa-
cita est; quæ quidem omnia Deus Verbum voluntate
Patris fabricatus est.

Quæmobrem cum tempora et saecula cum reli-
quis omnibus rebus a Deo Verbo facta sunt, nihil
erit medium inter Patrem et Filium; sed semper
Deus Pater, et semper cum Patre Filius. Itaque:
« In principio, clamat Evangelista », erat Ver-
bum. Et Paulus apostolus: « Qui cum sit, inquit,
splendor gloriæ, et figura substantiae ». Et alibi:
« Qui cum in forma, inquit, Dei esset, non rapi-
nam arbitratus est, esse se æqualem Deo ». Voces
illæ: Erat, sit, esset, illum semper esse decla-
rant. Quocirca paulo post ait Evangelista: « Vita e-
rat, et vita erat lux hominum ». Et rursum:
D « Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem
venientem in mundum. » Et rursum: « Unigeni-
tus Filius qui est in sinu Patris ». Et in Episto-
lis: « Qui erat, » inquit, « ab initio ». Ita de unige-
nitio Dei Verbo philosophari a divino Spiritu edocti
sunt illi, qui ab initio Verbi fuerunt inspectores
et ministri. Quapropter non in eorum, quæ creata
sunt numero, creatorem ipsorum, nec in eorum
numero, quæ facta sunt, ipsorum effectorem con-
stituerunt, nec germanum Dei Filium ullo modo
creatum appellaverunt. Nec voces illas: Factum
est cum divinitate coniunxerunt. Sed has: « In

¹¹ Joan. 1, 2. ¹² Ibid. 3. ¹³ Hebr. 1, 2. ¹⁴ Joan. 1, 1 ¹⁵ Hebr. 1, 3. ¹⁶ Philip. 1, 6. ¹⁷ Joan.
iv, 4. ¹⁸ Ibid. 9. ¹⁹ Joan. 1, 8.

principio erat Verbum. » Et illas: « Qui enim A ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, » οὐκ, « Ἐν ἀρχῇ ἤγεντο ὁ Λόγος. » esset splendor glorie, et figura substantiae¹⁷, » non autem has: « Qui cum in forma Dei esset¹⁸, » et alibi: « Qui est imago Dei invisibilis¹⁹. » Non dixit: Qui factus est imago Dei invisibilis, sed, qui est.

Atque ita Divinitatis rationi passim coniunctum est illud: erat, et illud cum sit, et illud: cum esset, et illud, est. Quin etiam ipse Deus cum magno Mose loquens ita se appellavit: « Ego, » inquiens, « sum qui sum²⁰. » Et rursum: « Hæc, » inquit, « dices filii Israel: Qui est, misit me ad vos²¹. » Hæc autem esse Filii verba concedunt etiam impietatis execrandæ propugnatores, qui Patrem quidem inseparabilem statuunt, sed medium inter Patrem et res creatas Filium locant, eumque patriarchis et prophetis apparuisse et locutum esse dicunt. Sed ipse Deus Verbum per Jeremiam verbis id nos perspicue docet, cum ait: « In diebus illis et in tempore illo feriam domui Israel et domui Juda testamentum novum, non secundum testamentum, quod tuli patribus eorum in die, qua apprehendi manum eorum, ut educere eos de terra Ægypti²². » Quæramus igitur, quis testamentum nobis hoc novum dederit. Nonne constat id nobis Dominum Christam attulisse? Ipse enim in sanctis Evangelii clamat: « Dictum est antiquis: Non occides. Ego autem dico vobis: Omnis qui temere irascitur fratri suo, reus erit iudicii. Dictum est antiquis: Non pejerabis. Ego autem dico vobis: Ne juretis omnino²³. » Et alia horum similia prescribit, his utens verbis: « Dictum est antiquis, » id ego autem hoc dico: sic autem impero, non ut latas jam leges evertam et abrogem, sed ut eas stabiliam atque confirmem, et qua ratione observandæ sint, doceam. Novum ergo testamentum tribuit nobis Dominus Christus; qui autem hoc tribuit, is vetus etiam dedit Israeli post ejus liberationem ex Ægypto. Qui vero illud dedit, et populum ab Ægyptiaca servitute liberavit, ipse nimirum Mose ad Pharaonem misit, ipse dixit: « Hæc dices filii Israel: Qui est, misit me ad vos. » Hoc autem et alibi Iermias planum facit: « Hic, » inquiens, « Deus noster, et non comparabitur alter cum eo. Invenit omnem viam scientiæ, et dedit illam Jacob pueru suo, et Israeli dilecto suo. Post hæc in terra visus est, et cum hominibus conversatus²⁴. »

Ab eo quod posterius est incipientes, propheticum sensum investigabimus. Ecquis ille, qui in terra visus est, et cum hominibus est versatus? Deus profecto Verbum, ut omnibus mente quidem præditis daret, qui naturam nostram assuopersit,

A ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, » οὐκ, « Ἐν ἀρχῇ ἤγεντο ὁ Λόγος. » ἔκεινος δὲ, « Ός ὁν ἀπαύγασμα τῆς φενης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως, » καὶ πάλιν, « Ός ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐ μορφῇ Θεοῦ γενόμενος, ἀλλ' ὑπάρχων ἐν μορφῇ Θεοῦ. » Καὶ ἐτέρωθι, « Ός ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ δοράτου. » Οὐκ εἶπεν, « Ός ἐγένετο εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ δοράτου, ἀλλ', « Ός ἐστιν.

Οὗτως πανταχοῦ τῇ θεολογίᾳ συνέζευκται τὸ ἦν, καὶ τὸ ὄν, καὶ τὸ ὑπάρχων, καὶ τὸ ἐστιν. Οὗτως ἐστὸν καὶ τῷ μεγάλῳ Μωϋσῃ διαλεγόμενος προσηγόρευεν, « Ἐγώ εἰμι ὁ ὄν. » Καὶ πάλιν, « Τάδε ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. » « Όνδηπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς. » Ότι δὲ τοῦ Ιησοῦ ταῦτα τὰ βήματα μετρητοῦς μὲν καὶ αὐτὸς τῆς βλασφημίας οἱ πρόμαχοι, ἀχώρητον μὲν τὸν Πατέρα λέγοντες, μεστήν δὲ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς κτίσεως τὸν Ιησὸν ἀποκαλοῦντες, καὶ φάσκοντες αὐτὸν τοῖς πατριάρχαις τε καὶ τοῖς προφήταις διφθῆνας τε καὶ διαλεχθῆναι. Σχφῶς δὲ ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος διδάσκει διὰ Ιερεμίου τοῦ προφήτου λέγων, « Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ διαθήσομαι τῷ οἰκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἰκῳ ᾼιούδα Διαθήκην καινήν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἦν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν ἔξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἴγυπτου. » Ζητήσωμεν τοίνυν τίς τὴν καινὴν ἡμέν Διαθήκην· ἢ δῆλον ἀπασιν ὡς ὁ Δεσπότης Χριστὸς ταύτης ἐστὶ χορηγός; Αὐτὸς γάρ ἐν τοῖς ιεροῖς Εὐαγγελίοις βοᾷ· « Ἐρρέθη τοῖς ἀρχαῖοις, Οὐ φονεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, Πάδες δὲ δργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ ἐνοχος ἐσται τῇ χρίσει. Ἐρρέθη τοῖς ἀρχαῖοις, Οὐκ ἐπιορκήσεις, ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μηδ ὅμοσαι δῶλας. » Καὶ τὰλλα δὲ δομοίων τιθησιν, ὅτι ἐρρέθη μὲν τόδε, ἐγὼ δὲ τοῦτο τοιωσδε νομοθετῶ, οὐκ ἀνατρέπων τὸν κείμενον νόμον, ἀλλ' ἀκριβεστέραν τὴν νουθεσίαν ποιῶν, καὶ τῆς φυλακῆς τὸν τρόπον διδάσκων. Τὴν νέαν τοίνυν ἡμέν Διαθήκην δὲ Δεσπότης δέδωκε Χριστός. Ό δὲ ταύτην παρεσχηκώς, καὶ τὴν παλαιὰν μετὰ τὴν τῆς Αἴγυπτου ἀπαλλαγὴν δέδωκε τῷ Ἰσραὴλ. Ό δεδωκὼς δὲ ἐκείνην, καὶ τῆς Αἴγυπτιακῆς ἀπαλλάξας δογματίας, αὐτὸς ἀπέστειλε δηλονότι πρὸς Φαραὼ τὸν Μωϋσέα· αὐτὸς εἶπε, « Τάδε ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, Ό ών ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς. » Τούτῳ δὲ καὶ ἐτέρωθι Ιερεμίας δὲ προφήτης σαφὲς ποιεῖ. « Οὗτος γάρ, φησί, « οὐ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθῆσεται ἐτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῦρε πάσας ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ υἱῷ αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὥφη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράψῃ. »

Κάτωθεν τοίνυν ἀρξάμενοι τὴν προφητικὴν ἔννοιαν ἐρευνήσωμεν. Τίς δὲ ἐπὶ τῆς γῆς δύθεις, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφεῖ; Εὐδῆλον πάσιν, οὓς οἶμαι, τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν δὲ Θεὸς Λέγος, τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀναλαβών, δὲ μηδ ἀρπαγμὸν

¹⁷ Hebr. 1, 3, ¹⁸ Philip. 11, 6. ¹⁹ Col. 1, 15. ²⁰ Exod. iii, 14. ²¹ Ibid. 15. ²² Jer. xxxi, 31. ²³ Matth. v, 12. ²⁴ Bar. iii, 36-38.

τηγησάμενος τὸ εἶναι ίτα θεῷ, ἀλλ' ἔαυτὸν κενό· σας, καὶ μορφὴν δούλου λαβών. Οὗτος τοίνυν τὸν ὄδον τῆς ἐπιστήμης ἔδωκεν Ἱακὼν τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἱεραχὴ τῷ ἡγετημένῳ ὑπ' αὐτοῦ, τὸν παλαιὸν διαγορεύσας ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ Μωϋσέως νόον. Ὁ δὲ ἐκεῖνον δεδωκὼς τὸν νόμον τῷ Μωϋσῇ διαλεγόμενος· ἐφη· «Τάδε ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἱεραχῇ, Ὁ ὁν ἀπέτεκε με πρὸς ὑμᾶς.» Διὸ καὶ δὲ προφῆτης ἔδει· «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν· οὐδὲ λογισθῆσται ἐτερος πρὸς αὐτὸν,» μαρτυρῶν αὐτῷ οὐ τὸ ἔλαττον, ἀλλὰ τὸ ἀσύγκριτον. Ὅρατε τῶν ἔσικε τοῖς εὐαγγελικοῖς διάλγμασι τὸ προφητεικὰ κηρύγματα; Μωϋσῆς κηρύττει τὸ ὄν, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος περὶ αὐτοῦ λέγει τὸ ὄν. Προστίθησι δὲ καὶ τὸ ὑπάρχων ταυτὸν δυνάμενον τῷ ὄν. Λέγει καὶ τὸ ἔστιν Ιεσοῦνακοῦν ἐκείνοις κατὰ τὴν Ἑννοιαν. Πατέρως δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος πολλαχοῦ τὸ ὄν τῶν Εὐαγγελίων, ἐνσπέρει πρᾶγματει. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸ προσούμιον ταύταις ταῖς φωναῖς ἀγλαΐει οὐχ ἀπαξ, οὐδὲ δὶς, οὐδὲ τρὶς, ἀλλὰ πολλάκις ἀνακηρύττων τὸ ἥν. «Ἐν ἀρχῇ γάρ, φησιν, ἥν. Καὶ ὁ Λόγος ἥν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἥν ὁ Λόγος.» Ποστεύομεν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ αὐθέας, τὸ ἡγεμονικόν, τὸ ἀγαθόν, τὸ παράκλητον, τὸ ἐκ Θεοῦ προελθόν, οὐ γεννηθέν εἰς γάρ μαργονεῖς· οὐτε μὴν κτισθέν. Οὐδεμαὶ γάρ εὐρίσκομεν ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ τῇ κτίσει συναριθμούμενον, ἀλλὰ Πατέρι καὶ Στόψιμον τὸν θεολόγων καὶ μάχαριν ἀνδρῶν.

Dondere. Quomodo autem procedat, curiosius vestigando non laboramus. Sed intra terminos nobis theologis, et beatis viris præscriptos acquiescimus.

Ἐδιδάχθημεν γάρ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς Τριάδος συμπληρωτικὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. «Πορευθέντες, γάρ, φησι, «μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνα, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ δινόμα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος.» Τῷ Πατέρι καὶ Στόψιμον τὸν θεολόγων τῆς κτίσεως; ἀπάστης ἐστιν ὁ πρότερον. διὸ καὶ δὲ μακάριος Παῦλος μετὰ Πατρὸς αὐτὸν καὶ Υἱοῦ γράψας διατελεῖ. «Ἡ χάρις γάρ, φησι, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἄγιου Πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν» καὶ πάλιν, «Διατρέσις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ αὐτὸν δὲ Πνεῦμα· καὶ διαιρέσις διαχονιῶν εἰσιν, δὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσις ἐνεργημάτων εἰσὶν, δὲ αὐτὸς ἐστι Θεὸς, δὲ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι.» Κηρύττων δὲ αὐτοῦ τὴν ἐκουσίαν ἔδει· «Πάντα δὲ τὰντα ἐνεργεῖ τὸ ἔν, καὶ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα, διαιροῦν ἐκάστῳ ἰδεῖς καθὼς βούλεται.» Οὐδὲν κακῶς κελεύεται, ἀλλὰ καθὼς βούλεται τοῖς πιστεύουσι διανέμει τὰ δῶρα. Αἱ αὐτοῦ γάρ τῶν ἀμαρτημάτων τὴν ἀπαλλαγὴν ἔλαβομεν· διὸ αὐτοῦ τῆς ἐλευθερίας τυγχάνομεν· δὲ αὐτοῦ τοῦ τῆς υἱοθεσίας χαρίσματος ἀπολαύομεν. «Οὐ γάρ ἐλάδομεν Πνεῦμα δουλείας, φησιν δὲ Παῦ-

A nec rapinam arbitratus est esse se aequalē Deo, sed scipuum exinanivit, formiam servi accipiens. Hic atque viam scientia demonstravit Jacob puero suo, et Israeli dilecto suo, dum antiquam per Mosem in solitudine legem talit. At illam qui tulit, idem Mosi loquens: «Hæc,» inquit, «dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos.» Proinde sic etiam clamabat propheta: «Hic Deus noster, et non comparabitur alter cum illo.» Quibus verbis eum esse talem testatur, non qui minor sit, sed cui nullus compareatur. Cernitis, quomodo evangelicas doctrinas congruant prophetica testimonia? Moses prædicat: «Qui est.» Imo vero ipse Deus Verbum de se ipso dicit: Qui est. Paulus sære dicit illud: δν, nempe qui est. Addit etiam illud: ὑπάρχω, quod idem valet. Dicit etiam illud: Εστι, quod superioribus vocibus aequalē vim habet. Easdem voces Joannes ille Theologus cum spargit atque disseminat in tota Evangeliorum historia, tum ipsum processum illis potissimum illustrat. Neque enim semel, aut bis, aut ter, sed sepius pronuntiat illud: erat, «In principio,» inquiens, «erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum.» Credimus et in Spiritum sanctum illum rectum, principem, bonum, consolatorem, ex Deo procedentem, non genitum: unus enim est Unigenitus. Non creatum, nusquam enim in divina Scriptura invenimus, eum in rerum creatarum numero positum, sed ordine cū Patre et Filio constitutum. Audivimus item illum a Patre procedere. Quoniam autem procedat, curiosius vestigando non laboramus. Sed intra terminos nobis theologis, et beatis viris præscriptos acquiescimus.

Quin etiam ab ipso Servatore nostro Iesu Christo didicimus, a sancto Spiritu Trinitatem explicari. «Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti». Qui cum Patre et Filio connumeratur, is utique rebus creatis omnibus antecessit. Quamobrem Paulus etiam in eo constanter manet, ut Spiritum ipsum cum Patre et Filio simul pronuntiet. «Gratia, inquit, Domini nostri Iesu Christi, et communificatio sancti Spiritus cum omnibus vobis.» Et rursus: «Divisiones, inquit, gratarum sunt, idem autem Spiritus; et divisiones ministrorum sunt, idem autem Dominus; et divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus.» Ejus vero essentiam declarans clamabat: «Hæc autem operatur unus et idem Spiritus, dividens singulis peculiariter, prout vult.» Non enim ut iussum est, sed ut vult, credentibus doea distribuit. Nam per ipsum veniam peccatorum accepimus; per ipsum libertatem assecutus sumus; per ipsum adepti sumus gratiam adoptionis: «Non enim accepimus, inquit Paulus, spiritum servitutis iterum in timorem; sed accepimus Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba,

^a Matth. xxviii, 19. ^b II Cor. xiii, 17.

Pater [¶].> Et : « Spiritus, inquit, vite liberavit me a lege peccati et mortis [¶].> Et alibi : « Dominus autem est Spiritus, ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Jam qui alios liberos reddit, ipse non servit [¶].> Quomodo enim conservis deditset, quod ipse non habet, quod assequi nequit, quo frui cupit ille quidem, sed non potest ? Qui libertatem credentibus elargitur, et servientes liberos efficit, is profecto non servit, sed dominatur, et jure dominatus, quos vult, libertate donat. Quamobrem et beatus Paulus : « Hæc, inquit, omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens unicuique peculiariter, uti vult [¶].> Idcirco et propheta in Veteri Testamento potestatem ipius significans clamabat : « Dominus misit me, et Spiritus ejus [¶].> Et Deus Iudeos accusans : « Fecistis, inquit, consilium, sed non secundum me, et fædera, sed non per Spiritum meum : in quo socium imperii Spiritum sanctum esse declarat. Et alio loco : « Cur ego, inquit, vobiscum sum ? Et Spiritus meus constitut in medio vestri ? » At Job effectorem ipsum et principem, non autem ministrum, aut factum credens : « Spiritus, inquit, divinus fecit me, et flatus Omnipotentis edocet me [¶].> Quod si humanam naturam fabricatus est, eamdem, quam Pater et Filius, essentiam habet. Nam cum hominem saceret Deus : « Faciamus, inquit, hominem ad imaginem et similitudinem nostram [¶].> Quorum autem una est imago, eorum profectio una est etiam essentia.

*Item de Patre, et Filio, et Spiritu sancto distincte
simul et unita divinitatis ratio. Sancti Maximi.*

Unus Deus, unius Fili Pater : et Spiritus unius sancti fons, unitas minime confusa, et minime diversa Trinitas. Mens sine principio, solius solus per esseentiam Verbi principio carentis Genitor. Et solius aeternæ vite Spiritus sancti fons.

Einsdem.

Unus Deus, quoniam una divinitas simplex, et sine principio, et partitionis et divisionis expersa. Et tota Trinitas eadem, unitas tota secundum essentiam eadem. Et Trinitas tota secundum personas eadem. Pater, et Filius, et Spiritus sanctus ipsa Divinitas est. Et in Patre, et Filio, et Spiritu sancto est ipsa Divinitas. Tota in toto Patre ipsa est; et totus in ipsa tota Pater est. Et tota in toto Filio est ipsa; et totus in ipsa tota Filius est. Et tota in toto Spiritu sancto est ipsa. Et totus in ipsa tota est Spiritus sanctus. Non enim ex parte Divinitas est in Patre, nec Pater ex parte Deus est. Neque ex parte in Filio Divinitas est; nec Filius ex parte Deus est. Neque ex parte in Spiritu sancto Divinitas est; nec Spiritus sanctus ex parte Deus est. Nam neque Divinitas secari potest; neque Pater aut Filius, aut Spiritus sanctus Deus est imper-

⁶⁷ Rom. viii, 15. ⁶⁸ Rom. viii, 2. ⁶⁹ II Cor. III
xxxiii, 4. ⁷⁰ Gen. i, 26.

Α λος πάλιν, « εἰς φόδον, ἀλλ' ἐλάσθομεν Πνεῦμα υπο-
θεσίας, ἐνῷ κράζομεν, Ἀεβδὸν Πατήρ. » Καὶ ἀλλα-
χοῦ· « Οὐ γάρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς τὴν θέρωσιν
με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας, καὶ τοῦ θανάτου· » καὶ ἐτέρωθεν· « Οὐ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά
ἐστιν. Οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἵκει ἐλευθερίᾳ. »
Τὸ δὲ τοὺς ἀλλούς ἐλευθεροῦν οὐ δουλεύει. Πῶς γάρ
ἀντοῖς ὄμοδούλοις μεταδοθῇ οὐ μὴ μετέχει, οὐ τυχεῖν
οὐδὲ ισχύει, οὐ ἀπολῦσαι βούλεται μὲν ᾧ εἰκός, οὐ
δυνάται δέ; Εἰ δὲ μεταδίδωσι τοῖς πιστεύουσιν ἐλευθε-
ρίας, καὶ ἐλευθεροὶ τοὺς δουλεύοντας, οὐ δουλεύει δη-
λοντεῖ, ἀλλὰ δεσπόζει, καὶ δεσποτικῶς τὴν ἐλευθερίαν
οἵ; θύλει χαρίζεται. Διὸ καὶ ὁ μακάριος ἔφη Παῦ-
λος ὅτι· « Ταῦτα πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ^ν
Πνεῦμα, διαιροῦν ἐκάστῳ ίδιᾳ, καθὼς βούλεται. »
Β Διὸ καὶ ὁ προφήτης ἐν τῇ Παλαιᾷ τὴν ἔξουσίαν αὐ-
τοῦ κηρύσσειν ἔδοι· « Κύριος ἀπέσταλκε με, καὶ τὸ
Πνεῦμα αὐτοῦ. » Καὶ ὁ Θεὸς τοῖς Ιουδαίοις ἐγκα-
λῶν, « Ἐποιήσατε, » φησι, « βουλήν, καὶ οὕτι^ν ἐμοῦ,
καὶ συνθήκας, καὶ οὐ διὰ τοῦ Πνεύματος μου, »
κοινωνὸν τῆς δεσποτείας δεικνύς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον·
καὶ ἐτέρωθεν· « Διότι ἐγώ, » φησιν, « εἰμὶ μεθ'
ὑμῶν, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. »
Καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ, δημιουργὸν αὐτὸν καὶ δεσποτικὸν
πιστεύων, ἀλλ' οὐχ ὑπουργικὸν, « Οὐ γάρ ποιῆμα
Πνεῦμα θείον, » φησι, « τὸ ποιῆσάν με, πνοή δὲ
Παντοκράτορος ἡ διδάσκουσά με. » Εἰ δὲ τὴν ἀνθρω-
πειαν ἀδημιούργησ φύσιν, τὴν αὐτὴν οὐσίαν ἔχει
Πατὴρ καὶ Γάγρ. « Εν γάρ τῇ τοῦ ἀνθρώπου ποιήσει
να τημέτεραν καὶ καθ' ὄμοιώσιν. » Όν δὲ ἡ εἰκὼν μία,

διακεκριμένη καὶ ηρωμένη θεολογία του ἀγίου
Μαξίμου.

Εἰς Θεός, ἐνδεικτή Πατήρ, καὶ Πνεύματος ἐνδεικτή
ἀγίου πηγή. Μονάς ἀσύγχυτος, καὶ Τριάς ἀδιαιρέ-
νος. Νοῦς ἀναρχος, μόνου μόνος, οὐσιωδῶς, ἀνάρχος
Λόγου γεννήτωρ, καὶ μόνης ἀδίστητης ζωῆς Πνεύματος
ἀγίου πηγή.

Toū aūtōū.

Εἰς Θεὸς, δτι μία θεότης ἄναρχος, καὶ ἀπλῆ, καὶ ὑπερούσιος, καὶ ἀμερῆς, καὶ ἀδιαιρέτος. Ἡ αὐτῆς μονάς καὶ Τριάς. "Ολη μονάς ἡ αὐτή, καὶ ὅλη Τριάς ἡ αὐτή. Μονάς ὅλη κατὰ τὴν οὐσίαν ἡ αὐτή, καὶ Τριάς δῆλη κατὰ τὰς ψυστάσεις ἡ αὐτή. Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ ἄγιον Πνεῦμα ἡ θεότης.

D **Καὶ ἐν Πατρὶ**, καὶ Υἱῷ, καὶ ἀγίῳ Πνεύματι ἡ θεότης. "Ολη ἐν ὅλῳ τῷ Πατρὶ ἡ αὐτή, καὶ δῶς ἐν ὅλῃ τῇ αὐτῇ δὲ Πατήρ. Καὶ δῆλη ἐν ὅλῳ τῷ Υἱῷ ἡ αὐτή. Καὶ δῶς ἐν δῃ τῇ αὐτῇ δὲ Υἱός. Καὶ δῆλη ἐν ὅλῳ τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ ἡ αὐτή, καὶ δῶς ἐν αὐτῇ δῇ τῷ Πνεῦμα τῷ ἄγιον. Οὐ γάρ ἐκ μέρους; ἡ θεότης ἐν τῷ Πατρὶ, ἡ ἐκ μέρους θεός δὲ Πατήρ· οὕτω ἐκ μέρους ἐν τῷ Υἱῷ ἡ θεότης, ἡ ἐκ μέρους θεός δὲ Υἱός· οὕτω ἐκ μέρους ἐν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι ἡ θεότης, ἡ ἐκ μέρους θεός τῷ Πνεύμα τῷ ἄγιον. Οὕτω γάρ μερισθῇ ἡ θεότης, οὕτω ἀτελῆς θεός δὲ Πατήρ

ἡ ὁ Υἱός ἡ τὸ Πνεῦμα τὸ δγιον, ἀλλ' ἀληθεῖται ἡ αὐτὴ τελεία τελείως ἐν τελείῳ τῷ Πατρὶ, καὶ δῆλη τελεία τελείως ἐν τελείῳ τῷ Υἱῷ ἡ αὐτή, καὶ δῆλη τελεία τελείως ἡ αὐτή ἐν τελείῳ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι. "Ολος γάρ ἐν δλῷ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι τελείως ἔστιν ὁ Πατήρ· καὶ δλος ἐν δλῷ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι τελείως ἔστιν ὁ Υἱός. Καὶ δλον ἐν δλῷ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τελείως ἔστιν τὸ Πνεῦμα τὸ δγιον. Μία γάρ καὶ ἡ αὐτή οὐσία καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος, οὐκ δυτος οὐδὲνδες τούτου ἑτέρου χωρίς, η νοούμενου.

Τοῦ αὐτοῦ.

"Ἐν ἔστι τὸ ὑπάρχον καὶ ὑπερούσιον ἀγαθόν, ἡ ἄγλια τρισυπόστατος μονάς, Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ δγιον Πνεῦμα· τριῶν ἀπείρων ἀπειρος συμφυτα, τὸν τε τοῦ εἰναι, καὶ πῶς, καὶ τί, καὶ ποι εἶναι λόγον πάμπαν τοῖς οὖσιν ἀδετον ἔχουσα. Πλάσαν γάρ διαφεύγει νόησιν τῶν νοούντων, τῆς κατὰ φύσιν οὐδαμῶς χρυσίας ἐνδότητος ἐξιούσα, καὶ πάσης πασῶν γνώσεων ἀπείρως ὑπερεκτείνεται γνώσεως.

Τοῦ αὐτοῦ.

Μίαν εἰδίναι χρήθειτος φύσιν καὶ δύναμιν· ἔγους ίνα θεόν, ἐν Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ ἀγίῳ Πνεύματι θεωρούμενον· οὐδὲ δὴ μόνον ἀνατοιν νοῦν οὐσιωδῶς ὑφεστῶτα· μόνου κατ' οὐσίαν ὑφεστῶτος ἀνάρχου Λόγου γεννήτορα· καὶ μόνης εἰδίου ζωῆς οὐσιωδῶς· ὑφεστῶσης Πνεύματος ἀγίου πηγῆν· ἐν μονάδι· Τριάδα, καὶ ἐν Τριάδι μονάδα· οὐκ ἀλλην τὸ ἀλλ. Οὐ γάρ ὡς ἐν οὐσίᾳ τῇ μονάδι συμβεβηκός εἰστιν ἡ Τριάς, ἡ τὸ διπαλινὸν ἐν Τριάδι μονάδα· ἀποιος γάρ οὐδὲ ὡς ἀλλην καὶ ἀλλην. Οὐ γάρ ἐτερότερη τρισεως τῆς τριάδος· ἡ μονάδα διενήγονεν· ἀπλῆ τε καὶ μία φύσις· τυγχάνουσιν· οὐδὲ ὡς ἀλλην περ· ἀλλην. Οὐ γάρ διφέσει δυνάμεως διακέχριται τῆς μονάδος ἡ Τριάς, ἡ τῆς Τριάδος ἡ μονάδα, ἡ ὡς κοινών τοι· καὶ γενικόν, καὶ ἐπινοϊκόν μόνη θεωρητῶν τῶν ὑπ' αὐτῷ μερικῶν παρήλακται τῆς τριάδος ἡ μονάδα, οὐσία χυρίως· αὐθύναρχος οὖσα, καὶ δύναμις θντως αὐτοσθενής· οὐδὲ ὡς δι' ἀλλης ἀλλην· ἀλλα γε μεστεύεται σχέσεις τὸ ταυτὸν πάντη καὶ ἀσχέσεις, ὡς πρὸς αἰτιον αἰτιασόν· οὐδὲ ὡς ἐξ ἀλλης ἀλλην. Οὐ γάρ κατὰ παραγωγήν, ἡ προαγωγήν ἐκ μονάδος τριάς, ἀγένητος ὑπάρχουσα, καὶ αὐτοτέκναντος, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὡς ἀληθῶς μονάδα, καὶ τριάδα καὶ λεγομένην, καὶ νοούμενην, τὸ μὲν τῷ κατ' οὐσίαν λόγῳ, τὸ δὲ τῷ καθ' ὑπάρχειν τρόπῳ· θέλην μονάδα τὴν αὐτήν, μή μεμερισμένην ταῖς ὑποστάσεσι· καὶ δλην Τριάδα τὴν αὐτήν, τῇ μονάδι μή συγχειχμένην, ίνα μή τῷ μερισμῷ τὸ πολύθεον, ἡ τῇ συγχύσει τὸ δέσμον εἰσοχομίζωνται.

Ιοια Trinitas eadem non unitate confusa. Ne vel divisione introducatur deorum multitudo, vel consueta Divinitas evertatur.

Τοῦ αὐτοῦ.

Μόνη ἀπλῆ καὶ μονοειδής, καὶ ἀνενθεής, καὶ ἀτρεπτος ἡ δημιουργικὴ τῶν δλων οὐσία τῆς ἀγίας Τριάδος. Πλάσα δὲ κτίσις· σύνθετος ἐστιν ἐξ οὐσίας καὶ συμβεβηκότος, καὶ ἐπιθεής ἀει τῆς θείας προ-

A sectus. Sed tota est ipsa, et perfecta, perfecte, in perfecto Patre. Et tota est ipsa, et perfecta, perfecte, perfecto in Filio; et tota perfectaque, et perfecte, est ipsa perfecto in Spiritu sancto. Nam totus in toto Filio, et Spiritu sancto perfecte est Pater. Et totus in toto Patre, et Spiritu sancto perfecte est Filius. Et totus in toto Patre, et Filio perfecte est Spiritus sanctus. Quandoquidem: una eademque essentia, et potentia, et actio est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, cum nullus eorum ab altero separatus aut sit, aut cogitetur.

Ejusdem.

Unum est, quod principium et essentiam exsuperat, bonum, sancta trium personarum unitas, Pater, Filius, et Spiritus sanctus. Trium insinuatorum infinita conjunctio, quæ quomodo sit, aut quid sit, aut qualis sit, nulla prorsus res creata potest percipere. Omnem enim intelligentium vincit intelligentiam, et a recondita atque intima natura sua non egrediens, omnem omnium cognitionum notitiam superat.

Ejusdem.

Unam nosse oportet Divinitatis naturam et vim, nempe Deum unum, qui in Patre, et Filio, et Spiritu sancto spectet, utpote sola sine causa mens, quæ per essentiam subsistit. Et unius per essentiam subsistentis principioque carentis Verbi Genitor est: et solius est æternæ vitæ per essentiam subsistentis Spiritus sancti fons. In unitate Trinitatis, et unitas in Trinitate. Non una tamen in altera sic est, ut vel in unitate Trinitatis, tanquam in essentia accidens sit: vel contra in Trinitate unitas. Est enim expers qualitatis. Neque ut alia atque alia, siquidem naturæ diversitate non differt a Trinitate unitas, cum simplex sit atque una natura. Neque ut una sub altera. Nam potentiae submissione distincta non est ab unitate Trinitatis, aut unitas a Trinitate, nec, ut commune aliquod, aut genus universum, et quod sola cogitatione comprehendatur, distat a partibus formisque suis, ita differt a Trinitate unitas, cum sit essentia proprie per se, et potentia per se vere pollens. Neque ut una per alteram. Nullo enim habitu medio copulatur, tanquam causa cum eo cuius est causa, id, quod omnino idem est, atque habitu caret. Neque ut una ex altera; non enim per accessionem præcessioneque Trinitas est ab unitate, cum sit ingenita et per se existat. Sed ut quæ eadem revera unitas et Trinitas dicitur, et intelligitur. Unitas quidem ratione essentiæ, Trinitas autem modo, quo existit. Tota unitas eadem distincta personis. Et divisione introducatur deorum multitudo, vel consueta Divinitas evertatur.

Ejusdem.

Sola simplex, et uniformis, et nullius egens, et immutabilis est effectrix illa rerum omnium sanctæ Trinitatis essentia. Omnes autem res procreatae essentia constant, et accidentibus, et divina sem-

per indigent providentia, quippe quae non sunt a mutationibus liberæ. Nec accidens igitur de Deo nec qualitatem sportet dicere. Hæc enim in res compositas et mutabiles cadunt. At omnia quæ Deus habet, habet natura, nec illi inhærent ut adjuncta et acquisita. In simplici et infinita Trinitatis essentia nec habitus, nec aptitudines quæras, ne illam, uti res procreatam esse communiscaris.

Eiusdem.

Ex iis, quæ sunt, eorum causam auctoremque cognoscimus. Ex ipsorum autem differentia discimus existentem in eo, qui est, sapientiam Filium. Ex naturali vero eorumdem motu existentem in eo, qui est, vitam, potestatem illam, unde res vitam hauriunt, nempe Spiritum sanctum, intelligamus.

Eiusdem ex interpretatione precatio[n]is Dominicæ.

Nomen Dei et Patris per essentiam subsistens est unigenitus Filius. Et regnum Dei et Patris per essentiam subsistens est Spiritus sanctus. Quod enim hoc loco Mattheus regnum dicit, alias evangelista alibi Spiritum sanctum appellavit: «Adveniat, inquiens, Spiritus sanctus, et nos expurget.» Neque enim Pater habet adjectivum nomen. Nec regnum in ipso tanquam dignitatem aliquam attributam cogitamus. Nunquam enim esse coepit, ut etiam Pater, aut Rex esse posset incipere. Sed cum semper sit, semper etiam est Pater et Rex. Nec initium habuit omnino, ut vel esset, vel Pater et Rex esset. Quod si semper ita est, ut semper et Pater sit et Rex, semper utique et Filius, et Spiritus sanctus per essentiam cum Patre simul existunt, cum et ex ipso sint, et in ipso naturaliter, et supra causam et rationem, non autem per causam post ipsum sint. Habitus enim, qui habet hanc vim, ut res simul ostendatur, non concedit, ut ea, quorum est habitus, mutuo considerentur.

Eiusdem.

Si Verbum procreationem rerum antecedit, nec sicut, nec est, nec erit Verbo quidquam antiquius. At Verbum nec sine mente est, nec expers vita, sed et mentem, et vitam habet, mentem quidem generantem, et per essentiam existentem Patrem, vitam autem per essentiam existentem Spiritum sanctum.

Item de Patre, et Filio, et Spiritu sancto distincta simul atque unita Divinitatis ratio. Damasceni. Cap. 8.

Credimus igitur in unum Deum, principium unum, principio carentem, increatum, ingenitum, interitus ac mortis nescium, æternum, immensum, encircumscripsum, nullis terminis definitum, infinitate potentiae, simplex, incompositum, incorporeum, a fluxu, passione, omniq[ue] mutatione et alteratione liberum, invisibilem, omnis bonitatis ac justitiae fontem, lucem intellectualem et inaccessam, potentiam nulla mensura comprehensam, quamque sola voluntas sua metiatitur (potest enim quidquid vult), rerum omnium conditricem, tam

volac, ñc oñk éleuthéra t[er]ropt[er]is. Xρ[ist]os ñn[on] m[er]ite sunthētōn yādē t[er]vūta kai t[er]petōn. Plānta ñtē ñtē ēxēs ñtē Thēs, phōsēs ēxēs, kai oñk épik[er]eta. M[er]i ēxēs; kai épik[er]eta t[er]tias ētētis[er]as ñtē t[er]tias ñtēlēs; kai épik[er]ou oñsias t[er]tias ñtēlēs T[er]tādōs, ñn[on] m[er]i sunthētōn aúthēn d[eu]xymat[er]is, ñn[on] sp[irit]er t[er]a x[er]ismata.

Toū aútōū.

Ἐκ τῶν διντων τῶν διντων γινώσκομεν αἴτιον, καὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν διντων τὴν ἐνυπόστατον τοῦ διντος διδασκόμεθα σοφίαν, τὸν Υἱόν, καὶ ἐκ τῆς τῶν διντων φυσικῆς κινήσεως τὴν ἐνυπότατον τοῦ διντος μανθάνομεν ζωὴν, τὴν τῶν διντων ζωηποιῶν δύναμιν, τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον.

Toū aútōū ἐκ τῆς ἀρμηνίας τοῦ Πάτερ ήμ[er]o.

὾νομα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσιώδως ὑφεστώς ἔστιν ὁ μονογενὴς Υἱός· καὶ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσιώδως ἔστιν ὑφεστώσα τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον. «Ο γάρ ἐνταῦθα Ματθαῖός φησι βασιλεία, ἀλλαχοῦ τῶν εὐαγγελιστῶν ἕπερος Πνεῦμα διγιον κέληκε φάσκων, «Ἐλθέτω σου τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον καὶ καθαριστάω τὴν ἡμᾶς.» Οὐ γάρ ἐπίκτητον ὁ Πατὴρ ἔχει τὸ δινομα, οὗτος μὴν ὡς ἀξιαν ἐπιθεωρουμένην αὐτῷ νοοῦμεν τὴν βασιλείαν. Οὐκ ἡρκται γάρ τοῦ εἰναι, ἵνα καὶ τοῦ εἰναι Πατὴρ η βασιλεὺς δρᾶται εἰ, ἀλλ' ἀεὶ δὲν, ἀεὶ καὶ Πατὴρ ἔστι, καὶ βασιλεὺς μῆτρες τοῦ εἰναι, μῆτρες τοῦ Πατὴρ καὶ βασιλεὺς εἰναι τὸ παράπαν ἡργμένος. Εἰ δὲ ἀεὶ δὲν, ἀεὶ καὶ Πατὴρ ἔστι, καὶ βασιλεὺς, ἀεὶ δέρχαι καὶ δὲν Υἱός, καὶ τὸ διγιον Πνεῦμα οὐσιώδως τῷ Πατρὶ συνυφεστήκαγεν ἐξ αὐτοῦ τε διντα, καὶ ἐν αὐτῷ φυσικῶς ὑπὲρ αἰτιαν καὶ λόγον, ἀλλ' οὐ μετ' αὐτὸν γενόμενα δι' αἰτιαν διτερον. Ήγάρσχεις συνενδοξεῖται διτερον, τὰ δὲ ἔστι τε καὶ λέγεται σχέσις; μετ' ἀλληλα μῆτρυναροῦσα θεωρεῖται.

Toū aútōū.

Εἰ Άδρος προκαθηγεῖται τῆς τῶν διντων γενέσεως, οὐτε δῆν, εὗτε ἔστιν· οὐτε ἔσται τοῦ Άδρου λόγος ἀνώτερος. Άδρος δὲν ἔστιν οὐκ ἄνους, η ζωῆς διμοιρος, ἀλλ' ἄνους, καὶ ζῶν, ὡς γεννῶντα νοῦν ἔχων οὐσιώδως ὑφεστώτα τὸν Πατέρα, καὶ ζωὴν ὑφεστώσαν οὐσιώδως τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον.

D

Ἐτι κερὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀτίου Πνεύματος διακεκριμένη ἀμα καὶ ἡρωμένη θεολογία. Τοῦ Δαμασκηνοῦ. Κεφάλ. τ.

Πιστεύομεν τοιγαροῦν εἰς ἵνα Θεὸν, μίαν ἀρχὴν, ἀναρχὸν, δικτιστὸν, ἀγένητον, ἀνόλεθρόν τε καὶ ἀθάνατον, αἰώνιον, ἀπειρον, ἀπερίγραπτον, ἀπεριβριστὸν, ἀπειροδύναμον, ἀπλοῦν, ἀσύνθετον, ἀσώματον, ἀρρευστὸν, ἀπαθῆ, ἀτρεπτὸν, ἀναλλοίωσον, ἀόρατον, πηγὴν ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης, φῶν, νοερὸν, ἀπρόσιτον δύναμιν· οὐδὲν μέτρῳ γνωρίζομένην, μόνῳ τῷ οἰκείῳ βουλήματι μετρουμένην· πάντα γάρ δια θέλει, δύναται· πάντων κτισμάτων δρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητικήν, πάντων συνεκτικήν καὶ συντηρητικήν, πάντων προνοητικήν,

πάντων κρατοῦσαν, καὶ μῆρουσαν, καὶ βασιλεύουσαν, ἀπειλεύτηταρ καὶ ἀθανάτηρ βασιλείρ, μηδὲν ἴκανόταν ἔχουσαν, πάντα πληροῦσαν, ὑπὸ οὐδενὸς περιεχομένην· αὐτὴν δὲ μᾶλλον περιέχουσαν τὰ σύμπαντα, καὶ συνέχουσαν, καὶ προέχουσαν· ἀρχάντως ταῖς θλαις οὐσίαις ἐπιβατεύουσαν, καὶ πάντων ἐπέκεντα, καὶ κάσης οὐσίας ἐξηρημένην, ὡς ὑπερούσιον, καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα οὖσαν, ὑπέρθεον, ὑπεράγαθον, ὑπερπλήρη· τὰς δὲλας ἀρχὰς καὶ τάξεις ἀφερίζουσαν, καὶ πάσης ἀρχῆς καὶ τάξεως ὑπερδρυμένην, ὑπὲρ οὐσίαν, καὶ ζωὴν, καὶ λόγον, καὶ ἔννοιαν· αὐτοφῶς, αὐτοσαγαθήτητα, αὐτοζωὴν, αὐτοουσίαν, ὡς μὴ παρ' ἔτιδρον τὸ εἶναι ἔχουσαν, ἥτοι τῶν δια στοιν· αὐτὴν δὲ παγῆτην οὖσαν τοῦ εἶναι τοῖς οὖσι· τοῖς ζῶσι, τῆς ζωῆς· τοῖς λόγου μετέχουσι, τοῦ λόγου, τοῖς πάσι πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν· πάντα εἰδύσιαν ποὺν γενέσιας αὐτῶν· μίαν οὐσίαν, μίαν θεστητα, μίαν δύναμιν, μίαν θελησιν, μίαν ἐνέργειαν, μίαν ἀρχήν, μίαν ἔξουσιαν, μίαν χωριστητα, μίαν βασιλείαν, ἐν τρισι τελείαις ὑποστάσεσι γνωριζούμενην τε καὶ προσκυνουμένην ὑπὸ πάσης λογικῆς κτίσεως, ἀσυγχώτως ἡ θωμάνιας καὶ ἀδιαστάτως διαιρουμέναις· δὲ καὶ παράδοξον. Εἰς Πατέρα καὶ Γίδην καὶ ἄγιον Πνεῦμα, εἰς δὲ καὶ βεναπτίσμεθα. Οὐτων γάρ δὲ Κύριος τοῖς ἀποστόλοις βαπτίζειν ἐντείλατο· Βαπτίζοντες αὐτοὺς, φάσκων, εἰς τὸ δρόμον τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος.

Patrem et Filium et Spiritum sanctum, in quorum apostolos baptizare jussit: Baptizantes eos, inquit,

Εἰς ἑνα Πατέρα, τὴν πάντων ἀρχὴν καὶ αἰτίαν· C οὐκ ἔχ τίνος γεννηθέντα· ἀναίτιον δὲ καὶ ἀγέννητον μόνον ὑπάρχοντα· πάντων μὲν παιητην· ἐνδὲ δὲ μόνου Πατέρα φύσει τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ, Κυρίου δὲ, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ προβολέα τοῦ παναγίου Πνεύματος. Καὶ εἰς ἑνα Γίδην τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ τοιηθέντα, ἐμούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὐ τὰ πάντα ἐγένετο· διὸ πρὸ πάντων αἰώνων λέγοντες, δείκνυμεν δὲ: ἀχρονος καὶ ἀναρχος αὐτοῦ ἡ γέννησις· οὐ γάρ ἐκ τοῦ μὴ δυνος εἰς τὸ εἶναι παρήκθη δὲ Γίδης τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀπαγάγοντα τῆς δόξης, διχαρακτήρ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως, ἡ ζῶσα σοφία, καὶ δύναμις, δὲ λόγος δὲ ἐνυπόστατος, ἡ οὐσιώδης καὶ τελεία, καὶ ζῶσα εἰλιών τοῦ ἀράτου Θεοῦ· ἀλλ' ἀλλ' ἡν σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ ἐν αὐτῷ, ἀδίλως καὶ ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος. Οὐ δὴ ήν μὴ ἔχων Γίδην, οὐδὲ ήν Πατήρ, δὲ οὐκ ἡν δὲ Υἱός· ἀλλ' δῆμα Πατήρ, ἄμα Γίδης, δὲ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος· Πατήρ γάρ ἐκτὸς Υἱοῦ οὐκ ἀ κληθεῖη. Εἰ δὲ ήν μὴ ἔχων Γίδην, οὐδὲ ήν Πατήρ· καὶ εἰ μετὰ ταῦτα ἔσχεν Γίδην, μετὰ ταῦτα ἐγένετο Πατήρ, μὴ ὡν πρὸ τούτου Πατήρ, καὶ ἐτράπη ἐκ τῶν μὴ εἶναι Πατήρ εἰς τὸ γενέσθαι Πατήρ· διόπερ σάσσος βλασφημίας θετὶ χαλεπώτερον. Ἀδύνατον γάρ τὸν Θεὸν εἰπεῖν, ἵρημον τῆς φυσικῆς γονι-

¹ Matth. xxv, 19. ² Hebr. 1, 3. ³ 1 Cor. 1, 24.

4 visibilium, quamq; int̄visibilium effectricem; omnia conservatricem, omnibus providentem, omnia continentem ac regentem, perpetuumque ac immortale regnum in omnia obtinentem; nihil contrarium habentem, omnia implente, a nulla re comprehensam, imo vero ipsam universa complectentem et continentem ac præhabentem, substantias omnes sine pollutione penetrantem, ultra res omnes et essentias longe provectionem, ut quae super-substantialis est, omnibusque entibus sublimior; divinitate, bonitate, plenitudine superiorem; principatus omnes atque ordines statuentem, super omnem principatum atque ordinem positum; essentia, vita, sermone, et cogitatu altiore; quae lux ipsa est, bonitas ipsa, ipsamet vita, ipsamet essentia; ut ipote quae nec esse suum, nec quidquam eorum quae est, ab alio habeat; verum ipsa illa quae sunt, essentiae; illis quae vivunt, vita; et illis quae ratione utuntur, rationis fons existat: honorum omnium cunctis parentem, intuentem omnia priusquam sunt; unam substantiam, unam divinitatem, unam virtutem, unam voluntatem, unam operationem, unum principatum, unum potestatem, unam dominacionem, unum regnum; ut tamen in tribus perfectis personis noscatur, et adoratione una adoretur, credaturque, et colatur ab omni rationali creatura; quippe quod illae citra permissionem et confusionem unitæ sint, et sine distantia (quod cogitationem omnem superat) discrete: in Partem nomine baptizati sumus. Sic enim Dominus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ¹.

Quid de Patre credendum, Quid de Filio. — In unum Patrem (credimus) principium omnium et causam, ex nullo genitum, qui solus causæ et generationis expers est: omnium quidem conditorem; ceterum unius duntaxat natura Patrem unigeniti Filii sui Domini nostri Iesu Christi, sanctissimum Spiritus productorem. Et in unum Filium Dei unigenitum Dominum nostrum, ex Patre natum ante omnia saecula; lumen de lumine, Deum verum de Deo vero; genitum, non factum, consubstantiale Patri, per quem omnia facta sunt. Quem cum ante omnia saecula dicimus, ipsius generationem, nec tempus, nec initium pati ostendimus. Non enim Dei Filius ex nihilo in ortum productus est; ille, inquam, gloriae splendor, paternæ figura substantiae ², viva sapientia, et virtus ³, subsistens Verbum, substantialis ipsa, perfecta, atque vivens imago Dei ⁴ invisibilis, sed semper cum Pater, et in Pater erat, sempiterne et absque ullo initio ex ipso genitus. Neque enim Pater unquam fuit, quando Filius non esset: verum simul Pater, simul Filius, qui ex ipso genitus est. Neque enim Pater vocari possit, qui Filio careat. Nam si Filio aliquando caruit, Pater certe non erat. Et si postea Filium habuit; postea quoque factus est Pater, cum ante Pater non esset, atque ex eo quod Pater non erat, mutatus est, eoque progressus ut Pater esset: id quod omni blasphemia gravius fore. Nefas, ⁵ Coloss. 1, 15.

enim est dicere, Deum secunditate naturali caruisse. A Fecunditas porro in hoc posita est, ut quis ex se- ipso, id est ex propria substantia, prolem natura similem sui edat.

Generationis divinae & creationis discrimina. — Proinde cum de Filii generatione agitur, tempus intercessisse dicere impium est; aut Filii existentiam Patre posteriorem constituere. Ex ipso enim, hoc est ex Patris natura, esse profitemur Filii generationem. Ac nisi Filium a principio simul cum Patre a quo genitus est, fuisse concedamus, Paternae substantiae mutationem inducemos: quoniam, cum Pater non esset, posthac evasit Pater. Res enim creatæ, eti postmodum conditas sunt, non tamen ex Dei substantia extiterunt; sed ipsius voluntate et potentia fuerunt productæ ut essent. Nec propterea in Dei naturam cadit mutatio: etenim generatio quidem in hoc consistit, ut ex gigantis substantia proles ejusdem cum gigante substantiæ producatur: at creatio et effectio hoc tantum requirit, ut extra, et non ex creantis aut efficientis substantia fiat illud quod sentiam dissimile sit.

Quamobrem in Deo, qui solus a perpessione omni, alteratione ac mutatione liber est, semperque eodem modo se habet, tum generatio, tum creatio, passionis expers est. Nam cum nec patibilis, nec fluxæ naturæ sit; quippe simplex est, nec compositus: certe nec passionem nec fluxum, vel in generando, vel in creando subire potest, nec cuiusquam opem alique adjumentum desiderat. At generatio quidem initium non habet sempiternaque est, ut quæ naturæ sit opus, exque ipsius substantia prodeat; ne aliqui ille qui gignit, mutationem subeat, ac præterea ne Deus prior sit, Deusque posterior, neve accessionem recipiat: creatio autem in Deo, cum sit voluntatis opus, Deo profecto coetera non est. Haud enim natura comparatum est, ut quod ex nihilo producitur, eam cum eo quod initio caret, et sempiternum est, æternitatem aut perpetuitatem habeat. Quemadmodum igitur hominis et Dei non eadem est efficiendi ratio; quia homo nihil ex nihilo producit; sed quod efficit ex praesistente et subjecta materia facit; nec voluntatem duntur adhibet, sed prius etiam cogitat, illudque quod facturus est, animo effingit, ac posthac manuum quoque addita opera, laborem et molestiam sustinet: nec raro etiam spe sua labitur, ut cui propositum ex animi voluntate non succedat: Deus autem sola voluntate omnia ex nihilo ut essent produxit: ita nec eodem modo gignunt Deus et homo. Deus enim, ut qui temporis non subsit, et principio, passione ac fluxione omni vacet, siisque incorporeus, ac solus ab interiori liber; ita circa tempus quoque, et principium, et passionem, et fluxum, et sine ullo congressu gignit, ac nec initium, nec finem habet incomprehensibilis ipsius generatio.

Ac proinde sempiternus Deus Verbum suum sine principio ac fine gignit; ne aliqui Deus, cuius natura ac existentia tempus omne superat, in

α μότητος. Ή δὲ γονιμότης, τὸ ἐξ αὐτοῦ, ἥγουν ἐκ τῆς ίδιας οὐσίας, δύοιον κατὰ φύσιν γεννᾷν.

Ἐπὶ μὲν οὖν τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως ἀσεβὲς λέγειν χρόνον μεστεύσαι, καὶ μετὰ τὸν Πατέρα τὴν τοῦ Υἱοῦ γενέσθαι ὑπαρχίν. Ἐξ αὐτοῦ γάρ, ἥγουν τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως, φαμὲν τὴν τοῦ Υἱοῦ γέννησιν. Καὶ εἰ μὴ ἐξ ἀρχῆς δῶμεν τὸν Υἱὸν συνυπάρχειν τῷ Πατρὶ ἐξ αὐτοῦ γεγενημένον, τροπὴν τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως παρεισάγομεν· διεὶς μὴ ὁν Πατήρ οὔτερον ἔγενετο Πατήρ· ἡ γάρ κτίσις, εἰ καὶ μετὰ ταῦτα γέγονεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας· ἐκ δὲ τοῦ μὴ δυνός εἰς τὸ εἶναι βουλήσει καὶ δυνάμει αὐτοῦ παρήκθη, καὶ οὐκ ἀπέταξε τροπὴν τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως. Γέννησις μὲν γάρ ἔστι τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ γεννῶντος προάγεσθαι τὸ γεννώμενον δύοιον κατ' οὐσίαν. Κτίσις δὲ καὶ ποίησις τὸ Εἶναι, καὶ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ κτίζοντος καὶ ποιοῦντος, γενέσθαι τὸ κτίζοντον καὶ ποιούμενον ἀνύριον παντελῶς κατ' οὐσίαν.

creatur aut efficitur, omninoque quantum ad es-

την τοῦ μόνου ἀπαθούς, καὶ ἀναλοιώτου, καὶ ἀτρέπτου, καὶ ἀει ὀσαύτως ἔχοντος Θεοῦ, καὶ τὸ γεννᾶν, καὶ τὸ κτίζειν, ἀπαθές· φύσει γάρ δὲ ἀπαθής καὶ ἀρρένεστος, ὡς ἀπλοῦς καὶ ἀσύνθετος, οὐ πέφυκεν, ὑπομένειν πάθος, η̄ φεύσιν, οὐτε ἐν τῷ γεννᾶν, οὐτε ἐν τῷ κτίζειν, οὐδὲ τινος συνεργίας δεῖται· ἀλλ' ἡ μὲν γέννησις ἀναρχος καὶ ἀτιος, φύσεως ἔργον οὖσα, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προάγουσα, ἵνα τροπὴν δὲ γεννῶν μὴ ὑπομείνῃ, καὶ ἵνα μὴ θεὸς πρώτος, καὶ θεὸς οὔτερος εἴη, καὶ προσθήκην δέξηται. Ή δὲ κτίσις ἐπὶ Θεῷ, θελήσεως ἔργον οὖσα, οὐ συναλιός ἔστι τῷ Θεῷ. Ἐπειδὴ οὐ πέφυκε τὸ ἐκ τοῦ μὴ δυνός εἰς τὸ εἶναι παραγόμενον συναλιόν εἶναι τῷ ἀνάρχῳ καὶ δει δυτι. Οὐπερ οὖν δὲ οὐχ δύοις ποιεῖ ἀνθρωπος καὶ Θεός· δὲ μὲν γάρ ἀνθρωπος οὐδὲν ἐκ τοῦ μὴ δυνός εἰς [τὸ] εἶναι παράγει, ἀλλ' διπερ ποιεῖ ἐκ προύποκειμένης ὑλῆς ποιεῖ, οὐ θελήσας μόνον, ἀλλὰ καὶ προεπινοήσας, καὶ ἐν τῷ νῷ ἀνατυπώσας τὸ γενησόμενον, εἶτα καὶ χερσὶν ἐγρασάμενος, καὶ κόπον ὑπομείνας καὶ κάματον, πολλάκις δὲ καὶ ἀστοχήσεις, μὴ ἀποδάντος, καθαδύσας, τοῦ ἐπιτηδεύματος· δὲ δὲ θεὸς θελήσας μόνον, ἐκ τοῦ μὴ δυνός εἰς τὸ εἶναι πάντα παραγαγεν. Οὕτως οὐδὲ δύοις γεννᾷ θεὸς καὶ ἀνθρωπος. Ή μὲν γάρ θεός, ἀχρονος ὁν, καὶ ἀναρχος, καὶ ἀπαθής, καὶ ἀρρένεστος, καὶ ἀσώματος, καὶ μόνος, καὶ ἀτελεύτης, ἀχρόνως, καὶ ἀνάρχως, καὶ ἀπαθῶς, καὶ ἀρρένεστος γεννᾷ, καὶ ἐκτὸς συνθασμοῦ· καὶ οὐτε ἀρχὴν ἔχει ἡ ἀκατάληπτος αὐτοῦ γέννησις, οὐδὲ τέλος.

Γέννᾷ τοιν δὲι ὁ θεὸς τὸν ἐαυτοῦ Δίγονον τελείον δυτα, ἀνάρχως, καὶ ἀτελεύτητως, ἵνα μὴ ἐν χρόνῳ τίκτῃ θεός, δὲ χρόνου ἀνωτέραν ἔχων τὴν τε

φύειν, καὶ τὴν ὑπαρξίαν. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, δῆλον ὡς
τυνείας γεννᾷ ὑπὸ γένεσιν τελῶν, καὶ φθοράν, καὶ
ρέψιν, καὶ πληθυσμὸν, καὶ σάρκα περικείμενος,
καὶ τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ ἐν τῇ φύσει κεκτημένος.
Ἐνδεκὲς γάρ τὸ ἄρρεν τῇ; τοῦ θήλεος βοηθείας.
· Ἐλλὰ πλεις εἶη ὁ πάντων ἐπέκεινα καὶ πᾶσαι νόσους
καὶ κατάληψίν υπερκείμενος.

Διδάσκει οὖν ἡ ἀγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ
Ἐκκλησία, ἅμα Πατέρα, καὶ ἄμα τὸν μονογενῆ
αὐτοῦ Γίδην ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον, ἀχρόνως, καὶ
ἄρρεντως, καὶ ἄπαθως, καὶ ἀκαταλήπτως, ὡς
μόνος ὁ τῶν διων οἰδεῖς Θεός· ὥσπερ ἄμα τὸ πῦρ, καὶ
ἄμα τὸ ἔξ αὐτοῦ φῶς· καὶ ὃν πρῶτον τὸ πῦρ, καὶ
μετὰ ταῦτα τὸ φῶς· ἀλλ' ἄμα· καὶ ὥσπερ τὸ φῶς
ἐκ τοῦ πυρὸς ἀεὶ γεννώμενον, ἀεὶ ἐν αὐτῷ ἐστι, **B**
μηδαμῶς αὐτοῦ χωρίζομενον· οὕτω καὶ ὁ Γίδης ἐκ
τοῦ Πατρὸς γεννᾶται μηδὲ διως ἀ αὐτοῦ χωρίζομενος,
ἀλλ' ἀεὶ ἐν αὐτῷ ὁν. Ἀλλὰ τὸ μὲν φῶς ἐκ τοῦ
πυρὸς γεννώμενον ἀχωρίστως, καὶ ἐν αὐτῷ ἀεὶ
μένον, οὐκ ἔχει ἰδίαν ὑπόστασιν παρὰ τὸ πῦρ·
ποδῆτης γάρ ἐστι φυσικὴ τοῦ πυρός. Ὁ δὲ Γίδης
τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενῆς, ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς ἀχωρί-
στως, καὶ ἀδιαστάτως, καὶ ἐν αὐτῷ μένων ἀεὶ, ἔχει
ἰδίαν ὑπόστασιν παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς.
sine diremptione genitus, semperque in ipso manens, peculiarem atque a Patre distinctionem subsi-
stentiam habet.

Ἄργος μὲν οὖν, καὶ ἀπαύγασμα λέγεται, διὰ τὸ
ἔνευ συνδυασμοῦ, καὶ ἀπαθῶς, καὶ ἀχρόνως, καὶ
ἄρρεντως, καὶ ἀχωρίστως γεγεννῆθει ἐκ τοῦ Πα-
τρὸς. Γίδης δὲ, καὶ χαρακτήρ τῆς πατρικῆς ὑποστά-
σεως, διὰ τὸ τέλειον, καὶ ἐνυπόστατον, καὶ κατὰ
πάντα διμοιον τῷ Πατρὶ εἰναι, πλὴν τῆς ἀγεννησίας.
Μονογενῆς δὲ, διὰ μόνον τοῦ Πατρὸς;
μάλις ἐγεννήθη. Οὐδὲ γάρ διμοιοῦται ἐπέρα γέννησις
τῇ τοῦ Γίδηο τοῦ Θεοῦ γεννήσει. Οὐδὲ γάρ ἐστιν ἄλλος
Γίδης τοῦ Θεοῦ. Εἰ γάρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ τοῦ
Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀλλ' οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπο-
ρευτῶς. Ἀλλος τρόπος ὑπάρχεις οὗτος, ἀληπτός; τέ
καὶ διγνωστός, ὥσπερ καὶ ἡ τοῦ Γίδηο γέννησις. Διὸ
καὶ πάντα δια ἔχεις ὁ Πατήρ, αὐτοῦ εἰσι, πλὴν τῆς
ἀγεννησίας, ήτις οὐ σημανεῖ οὐσίας διαφοράν,
οὐδὲ ἀξιώματα, ἀλλὰ τρόπον ὑπάρχεις· ὥσπερ
καὶ ὁ Ἄδαμ ἀγέννητος ὁν. πλάσμα γάρ ἐστι τοῦ
Θεοῦ· καὶ ὁ Σήθ γεννητός· οὐδὲς γάρ ἐστιν Ἄδαμ·
καὶ ἡ Εὕα ἐκ τῆς τοῦ Ἄδαμ πλευρᾶς ἐκπορευθεῖσα·
οὐ γάρ ἐγεννήθη αὐτῇ· οὐ φύσει διαφέρουσιν ἀλλή-
λων· ἄνθρωποι γάρ εἰσιν· ἀλλὰ τῷ τῆς ὑπάρχεις
τρόπῳ.

Eva quæ ex Adamo costa prodiit (neque enim ipsa
mines enim sunt), sed existendi modo,

Χρή γάρ εἰδέναι, διὰ τὸ ἀγένητον διὰ ἐνδὲ· ν γρα-
φόμενον, τὸ ἀκτιστον, ἥτοι τὸ μὴ γενόμενον σημα-
νεῖ· τὸ δὲ ἀγένητον διὰ τῶν δύο ν γραφόμενον,
θηλοῖς τὸ μὴ γεννηθέν. Κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον ση-
ματινόμενον διαφέρει οὐσία οὐσίας· ἀλλη γάρ οὐσία
ἀκτιστος, ἥτοι ἀγένητος διὰ ἐνδὲ ν, καὶ ἀλη γενητή,
ἥτοι κτιστή. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον σηματινόμενον, οὐ

PATROL. GR. CXXX.

A tempore gignat. At vero perspicuum est hominem
dispari modo gignere, ut qui generationi et corru-
ptioni, fluxioni item et multiplicationi subjectus
sit, ac eaque vestitus, maremque et semiapam
in natura habeat: mas quippe feminæ opem desi-
derat. Verum propitius nobis sit ille qui omnia
excedit, atque omnem mentis aciem et compre-
hensionem transcendent.

De Patre et Filio. — Sancta igitur et catholica
et apostolica Ecclesia sicut et Patrem, simileque
unigenitum ipsius Filium docet, ex eo citra tem-
pus, fluxum, et passionem, incomprehensibili
quadam ratione ac soli universorum Deo perspe-
cta, genitum: non secus atque una cum igne In-
men est quod ex eo eritur; nec prior est ignis,
posterior lumen, sed utrumque simul: et quemadmodum
lumen quod ex igne semper gignitur,
semper in eo est, nec ab eo quoquo modo disjun-
gitur; ita et Filius gignitur ex Patre, ut nullo
modo ab illo separetur, sed semper in eo sit ⁴.
Verum hoc interest, quod lumen quod ex igne
sine separatione gignitur, semperque in eo manet,
aliud ab igne propriamque subsistentiam non ha-
bet (est enim naturalis iugis qualitas); at vero
unigenitus Dei Filius ex Patre inseparabiliter ac
sine diremptione genitus, semperque in ipso manens, peculiarem atque a Patre distinctionem subsi-
stentiam habet.

Quare Verbum, splendor, figura, Filius dicitur.
Cur Unigenitus. — Ipse porro et Verbum, et splen-
dor idecirco dicitur, quia citra alterius congressum
et passionem et tempus, et fluxum ullum, ac se-
parationem a Patre genitus est. Filius autem,
ac Paternæ substantiæ figura, quia perfectus est
ac subsistens, exceptaque ingeniti proprietate per
omnia patrem referit atque exprimit. Unigenitus
item, quia solus ex solo Patre unice natus est.
Neque enim alia generatio est, quæ cum Filii Dei
generazione conterri possit: quandoquidem nec
alius quoque Dei Filius est. Quamvis enim etiam
Spiritus sanctus ex Patre procedat, non tam
generationis modo, sed processionis. Alius autem
est hic existentiæ modus perinde incomprehensus
et ignotus, quemadmodum et Filii generatio. Quo-
D circa omnia quæ Pater habet, Filii sunt, hoc uno
excepto, quod ingenitus non est: quæ quidem vox
nec naturæ discriminem, nec dignitatem, sed sub-
sistendi modum indicat. Hanc secus atque
Adam, qui genitus non est (figmentum enim Dei
est) et Seth qui genitus (Filius enim est Adami) et
genita est), natura inter se minime differunt (ho-

Aliud ἀγένητον, et aliud ἀγένητον. — Sciendumq
enim vocem ἀγένητον, cum scribitur cum uno, ν
increatum significare, seu quod minime factum
est: ἀγένητον autem, cum scribitur εἰ μη διπλινον νν
id indicare quod non est genitum. Priore ergo
significato essentia ab essentia differt. Alia enim
est essentia increata; quam vox ἀγένητος, cum

unico v. sonat; alia creata, quam vox γενητὴ de-notat. Secundo autem significandi genere nullum essentiae ab essentia discrimen inducitur. Primum enim cujusque animantium speciei individuum ἀγένητον, seu ingenitum est; non item ἀγένητον, hoc est minimis conditum et factum. A Conditore quippe rerum, per ipsius Verbum in ortum pro-lucta sunt. At non genita; cum ante nullum aliud ejusdem speciei singulare exstaret, ex quo gignerentur.

Quantum igitur ad primam significationem attinet, singulis tribus sanctæ Deitatis divinissimis personis vox ἀγένητος convenit. Ejuodem enim substantiæ sunt et increatae. Quantum autem ad secundam, non item: solus enim Pater ingenitus est. Nec enim ab alia persona habet ut sit. Solus etiam Filius genitus est: ex Patris enim substantia absque initio ullo ac tempore genitus est. Solus denique Spiritus sanctus ex Patre quidem substantia progradientur, non generatione, sed processione¹. Ita enim a divina Scriptura edoceatur: tametsi aliqui generationis ac processionis nodus nulla ingeniti vi comprehendendi possit.

Quin illud quoque nosse intereat, paternitatis, filietatis, et processionis vocabula non a nobis ab beatam Deitatem esse translatæ, verum contra illuc nobis communicata, quemadmodum Apostolus ait: *Propterea flecto genua mea ad Patrem, ex quo omnis paternitas in celo et in terra est*².

Quomodo Pater major Filio. Verbum non est instrumentum Patris. — Quod si Patrem Filii principium et majorem esse dicimus, haudquaquam his verbis cum Filio vel tempore priorem vel natura præstantiorem esse indicamus³ (per ipsum enim fecit sœcula⁴), nec denique alia re quam sola causa; hoc est quia ex Patre genitus est, non autem Pater ex Filio; et quia pater naturaliter filii causa est: quemadmodum nec ignem ex luce prodire dicimus, verum lucem ex igne. Quocirca cum Patrem Filii principium ac Filii majorem audierimus, id ecause ratione intelligamus. Et ignem sicut non alterius substantiæ esse dicimus, ac rursus lucem alterius; eodem modo nec alterius substantiæ Pater, alterius Filius dici potest; sed unius ejusdemque. **Praeterea**, sicut ignem per lucem ex eo progredientem lucere dicimus: nec proinde tamen lucem illam ex eo manantem organum quoddam esse ipsi inserviens, sed vim quandam nativam statuimus: pari modo Patrem omnia quæ facit, per Unigenitum suum facere dicimus, non tanquam per servile quoddam organum, sed ut per vim naturalem et subsistentem. **Insuper** quemadmodum ignem illuminare dicimus, idemque rursus ipsius luci tribuimus; sic *omnia quæ Pater facit, Filius etiam similiter facit*⁵. At vero in hoc discrimen situm est, quod lux propriam et distinctam ab igne subsistentiam non habet. Filius autem perfecta hypostasis est, a paterna hypostasi inseparabilis, ut superius a nobis ostensum est. Neque enim fieri potest ut in rebus creatiis imago illa aut

Α διερέπει οὐσία οὐσίας· παντὸς γάρ εἶδους ζῶσιν ἡ πρώτη ὑπόστασις ἀγένητος ἐστιν, ἀλλ' οὐκ ἀγένητος. Ἐκτισθεσαν μὲν γάρ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ, τῷ λόγῳ αὐτοῦ παραχθέντα εἰς γένεσιν. Οὐ μὴν ἔγενηθησαν, μὴ προύπαρχοντος ἐπέρου διαιδοῦς, οὐκ εἰς γενηθέντα.

Καὶ μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαινόμενον κοινωνούσιν αἱ τρεῖς ἀγίαις θεότητος ὑπέρθεοι ὑποστάσεις· διοσύναις γάρ καὶ ἀκιστοῖς ὑπάρχουσι. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον σημαινόμενον, οὐδαμῶς· μήνυς γάρ εἰ Πατὴρ ἀγένητος· οὐ γάρ ἐξ ἑτέρας ἐστιν αὐτῷ ὑποστάσεως τὸ εἶναι. Καὶ μόνος δὲ Υἱὸς γενητός· ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς γάρ οὐσίας ἀνάρχως καὶ ἀχρόνιας γεγένηται. Καὶ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκπορευτὸν, ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, οὐ γεννώμενον, ἀλλὰ ἐκπορευόμενον· οὐτω μὲν τῆς θεάς διδασκούσης Γραφῆς, τοῦ δὲ τρόπου τῆς γενησίσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως ἀκαταλήπτου ὑπάρχοντος.

Καὶ τοῦτο δὲ λεσέον, ὡς οὐκ ἐξ ἡμῶν μετηνόθη ἐπὶ τὴν μακαρίαν θεότητα τὸ τῆς πατρότητος, καὶ υἱότητος, καὶ ἐκπορεύσεως διοικα τούναντίον δὲ ἐκείθεν τὴν μεταβέδοται, ὡς φησιν δὲ θεός *Ἀπόστολος*: Διὰ τοῦτο κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πᾶσα πατρὶά ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς.

Εἰ δὲ λέγομεν τὸν Πατέρα ἀρχὴν εἶναι τοῦ Υἱοῦ καὶ μείζονα, οὐ προτερεύειν αὐτὸν τοῦ Υἱοῦ χρόνῳ, ἢ φύσει ὑποφαίνομεν· διὸ αὐτοῦ γάρ τοὺς αἰώνας ἐποίησεν· οὐδὲ καὶ ἑτερόν τι, εἰ μὴ κατὰ τὸ αἰώνιον· τούτεστιν, διτεῖ δὲ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔγενηθη, καὶ οὐχ δὲ Πατὴρ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· καὶ διτεῖ δὲ Πατὴρ αἰτίος; ἐστι τοῦ Υἱοῦ φυσικῶς· ὕσπερ οὐχ ἐκ τοῦ φωτὸς τὸ πῦρ φαμεν προέρχεσθαι, ἀλλὰ τὸ φῶς μᾶλλον ἐκ τοῦ πυρός. Ότε οὖν ἀκούσωμεν ἀρχὴν καὶ μείζονα τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα, τῷ αἰτίῳ νοήσωμεν. Καὶ ὕσπερ οὐ λέγομεν ἑτέρας οὐσίας τὸ πῦρ, καὶ ἑτέρας τὸ φῶς, οὐτως οὐχ οἴδον τε φάναι ἑτέρας οὐσίας τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν ἑτέρας· ἀλλὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς. Καὶ καθάπερ φαμὲν διὰ τοῦ ἐξ αὐτοῦ προερχομένου φωτὸς φανεῖν τὸ πῦρ, καὶ οὐ τιθέμεθα δργανον ὑπουργικὸν εἶναι τοῦ πυρὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, δύναμιν δὲ μᾶλλον φυσικὴν· οὐτω λέγομεν τὸν Πατέρα πάντα δσα ποιεῖ, διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ ποιεῖν, οὐχ ὡς διὸ δργάνου λειτουργικοῦ, ἀλλὰ φυσικῆς καὶ ἐνυποστάτου δυνάμεως. Καὶ ὕσπερ λέγομεν τὸ πῦρ φωτίζειν, καὶ πάλιν φαμὲν τὸ φῶς τοῦ πυρὸς φωτίζειν, οὐτω πάντα δσα ποιεῖ δὲ Πατὴρ, δμοιως καὶ δὲ Υἱὸς ποιεῖ. Ἀλλὰ τὸ μὲν φῶς οὐκ ίδειν ὑπόστασιν παρὰ τὸ πῦρ κέχτηται· δὲ Υἱὸς τελεία ὑπόστασίς ἐστι, τῆς πατρικῆς ἀκύριστος ὑποστάσεως, οὐς ἀνωτέρω παρεστήκαμεν. Αδύνατον γάρ εὑρεθῆναι ἐν τῇ κτίσει εἰκόνα ἀπαραιλάκτως ἐγ διατή τὸν τρόπον τῆς ἀγίας Τριάδος παραδεικνύονταν. Τὸ γάρ κτιστὸν καὶ σύνθετον, καὶ βεστὸν, καὶ τρεπτὸν, καὶ περιγραπτὸν, καὶ σχῆμα ἔχον, καὶ φθαρτὸν, πῶς σαφῶς δηλώσει τὴν πάντων

¹ Joan. xv, 26. ² Ephes. v, 14. ³ Joan. xv, 28.

⁴ Hebr. i, 26. ⁵ Joan. v, 19.

τούς· των διπλαγμένην διπερούσιον θελαν οὐσίαν; Η πάσα εἰς τὴν κτίσιν, δῆλον ἀς τοῖς πλεοσι τούτων ἐνέχεται, καὶ πᾶσα κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν τῇ φύσει.

ἡ γῆ πρεδίτη, et corruptibile est, quo tandem modo superessentialē essentiam divinam, ab his omnibus liberari, sperare declarabit? Perspicuum autem est res omnes creatas plerisque ejusmodi affectionibus obnoxias esse, sicutque a natura comparatas, ut corruptioni subjaceant.

Οὐσίας πιστεύομεν καὶ εἰς ἐν Πνεύμα ἄγιον, τὸ Κύριον, καὶ ζωοποιόν· τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ τὸν Στόματαύρομένον· τὸ τῷ Πατρὶ καὶ Στόματι προσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, ὡς διοουσίον τε καὶ συναθίσιον τῷ τοῦ Χριστοῦ Πνεύμα, τὸ εὔθετός, τὸ ἡγεμονικόν, τὴν πηγὴν τῆς σοφίας καὶ ζωῆς, καὶ τοῦ ἀγαπήσιον· θεὸν σὺν Πατρὶ καὶ Στόματι προσκυνούμενον· ἀκτιστον, πλήρες, δημιουργόν, πατοκρατορικόν, παντούργόν, παντοδύναμον, ἀπεροδύναμον, δεσπόζον πάσῃς κτίσεως, οὐδὲ σποζόμενον· θεοῦν οὐ θεούμενον· πλήρουν, οὐ πληρούμενον· μετεχόμενον, οὐ μετέχον· ἀγαπάζον, οὐχ ἀγαπάζομενον· πατράκητον, θεὸς τῶν θλών παρακλήσεις δερμένον· κατὰ πάντα δύμοιον τῷ Πατρὶ καὶ Στόματι τῷ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ δι' Υἱοῦ μεταδόμενον, καὶ μεταλαμβανόμενον διὰ πάσης κτίσεως, καὶ δι' εἴσιτον κτίζον, καὶ διέσιτον τὰ σύμπαντα, καὶ ἀγαπάζον, καὶ συνέχον· ἐνυπόστατον, ἐν ίδιᾳ ὑποστάσει ὑπάρχον, φύσιστον καὶ ἀνεκφοίτητον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ πάντα ἔχον οἵσα ἔχει· διὰ Πατρὸς καὶ διὰ Υἱοῦ, πλὴν ἀγεννητίας καὶ τῆς γεννήσεως· Οὐ μὲν γάρ Πατήρ ανατιούς· καὶ ἀγέννητος· οὐ δὲ τὸν διαφορὰ γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως μεριθήκαμεν· τίς δὲ δι τρόπος; τῆς διαφορᾶς, οὐδὲ μάρτιος· Ἀμα δὲ καὶ δι τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς γένησις, καὶ δι τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐκπόρευσις. Εἰ ipse quoque ex Patre est, non gignendi tamen modo, sed procedendi. Et quidem generationem inter processionem discrimen intercedere edicti sumus: ceterum quis sit hujus distinctionis modus, prorsus nescimus. Simil porro et Filius ex Patre generatio, et Spiritus sancti processio est.

Πάντα οὖν ἔχει διὰ Υἱοῦ, καὶ τὸ Πνεύμα, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει, καὶ αὐτὸν εἶναι· καὶ εἰ μὴ δι Πατήρ ἔστιν, οὐδὲ δι Υἱοῦ ἔστιν, οὐδὲ τὸ Πνεύμα· καὶ εἰ μὴ δι Πατήρ ἔχει τι, οὐδὲ δι Υἱοῦ ἔχει, οὐδὲ τὸ Πνεύμα· καὶ διὰ τὸν Πατέρα, τουτέστι διὰ τὸ εἶναι τὸν Πατέρα έστιν δι Υἱοῦ· καὶ τὸ Πνεύμα· καὶ διὰ τὸν Πατέρα ἔχει δι Υἱοῦ· καὶ τὸ Πνεύμα πάντα δὲ ἔχει, τουτέστι, διὰ τὸν Πατέρα ἔχειν αὐτά, πλὴν τῆς ἀγεννητίας, καὶ τῆς γεννήσεως, καὶ ἐκπορεύσεως. Εἴ τε γάρ μόνις ταῖς χαρακτηριστικαῖς ἴδιοτησι διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ἀγέλαι τρεις ὑποστάσεις· οὐκ οὐσίᾳ, τῷ δὲ χαρακτηριστικῷ τῆς ίδιας ὑποστάσεως ἀδιαιρέτως διαιρούμεναι.

Φανταν δὲ ἐκάστην τῶν τριῶν τελείων ἔχειν ὑπόστασιν, ίνα μὴ ἐκ τριῶν ἀτελῶν μίαν σύνθετον φύσιν τελείων γνωρίσωμεν· ἀλλ' ἐν τρισι τελείαις ὑποστά-

A similitudo reperitur, quae sancte Trinitatis modum in seipsa citra ullum dissimilitudinis notam representat. Quod enim creatum, et compositum, et caducum, et mutabile, et circumscriptum, et figura praeditum, et corruptibile est, quo tandem modo superessentialē essentiam divinam, ab his omnibus liberari, sperare declarabit? Perspicuum autem est res omnes creatas plerisque ejusmodi affectionibus obnoxias esse, sicutque a natura comparatas, ut corruptioni subjaceant.

De Spiritu sancto. Ignotum nobis ut distinguuntur in Deo generatio et processio. — Eodem etiam modo credimus in Spiritum sanctum, Dominum, et vivificantem, qui ex Patre procedit, et in Filio conquiescit; qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, utpote consubstantialis et coeternus Christi Spiritum, rectum, principale; sapientiam, virtutem et sanctitatis fontem; Dei cum Patre et Filio cum rem habentem, tum nuncupationem; increatum, plenum, conditorem, continentem omnia ac moderantem, omnium effectorem, omnipotentem, infinitam potentiam, creatis omnibus imperantem, nulliusque imperio subjacentem; qui deos facit, non deus sit; qui implet, nec impletur; qui participatur, nec participat; sanctificat, nec sanctificatur; Paraclitum, hoc est, consolatorem, ut qui universorum admittat obsecraciones: Patri et Filio per omnia similem; ex Patre procedentem; qui per Filium conceditur, et ab omni creatura percipitur; qui per scipsum creat, et rebus omnibus subsistentiam tribuit et sanctitatem, qui in propria subsistit, sive existit, hypostasi; qui a Patre et Filio nec separatur nec digreditur; qui omnia habet quae Pater et Filius, excepta ingeniti et geniti proprietate. Pater quippe causam non agnoscit, estque ingenitus. Non enim ex quoquam est (a seipso enim habet ut sit), nec quidquam eorum quae habet, ab alio habet; quip potius ipse principium omnibus est et causa, tum quod sint, tum quod naturaliter certo modo sint. Filius autem ex Patre est generationis modo. Spiritus vero sanctus et ipse quoque ex Patre est, non gignendi tamen modo, sed procedendi. Et quidem generationem inter processionem discrimen intercedere edicti sumus: ceterum quis sit hujus distinctionis modus, prorsus nescimus. Simil porro et Filius ex Patre generatio, et Spiritus sancti processio est.

Omnia igitur quae Filius habet, Spiritus etiam a Patre habet; atque adeo hoc ipsum quod est. Quod si Pater non est, sane nec Filius est, nec Spiritus. Itdem nisi Pater aliquid habet, ne Filius quidem illud habeat, nec Spiritus: et propter Patrem, id est, quia Pater est, tum Filius, tum Spiritus sanctus est. Rursusque propter Patrem habet Filius quidquid habet, et Spiritus, hoc est, propter quod Pater haec habet; modo tamen, ingeniti, geniti, et processionis proprietates excipiatis. In his enim dūnāxat personalibus proprietibus tres sanctæ Trinitatis personæ inter se distinguuntur; non essentia, sed peculiari cuiusque personæ nota indivisiū discretæ.

Porro unumquemque ex his tribus perfectam atque integrā subsistentiam habere dicimus, ne aliqui compositam unam ex tribus imperfectis

naturam perfectam intelligamus; sed unam simplicem substantiam et essentiam omni perfectione superiorum et anteriorem, in tribus perfectis personis noscamus. Quidquid enim ex imperfectis conflatur, necessario compositum est. At ex perfectis hypostasisibus compositio fieri non potest. Quo sit ut nec speciem ex hypostasisibus singulis, sed in hypostasisibus singulis dicamus. Imperfecta vero diximus, quæ speciem non servant ejus rei quæ ex ipsis efficitur. Lapis enim, lignum, ferrum per se quidem, si peculiarem cuiusque naturam species, perfecta sunt: at respectu domus quæ ex ipsis quidquam horum, si privatum consideretur, domus

Quocire perfectas quidem personas profitemur, ne in divina natura compositionem intelligamus. Compositio enim dissidii mater est. At rursus tres personas in se invicem esse dicimus, ne deorum copiam et turbam inducamus. Ita per tres personas hoc intelligimus, quod nullus hic compositioni et confusioni locus sit : per id autem quod tres personæ ejusdem substantiæ sunt, et aliae in aliis; quod etiam eadem voluntas, eadem operatio, eadem vis ac potentia, ac denique idem, ut ita loquar, in illis motus est, hoc agnoscamus ; quod nimis in illis nulla divisio locum habeat, et quod unus sit Deus. Unus quippe vere Deus est, Deus, Verbum et Spiritus ejus.

Hoc autem nosse interest, quod aliud sit quoad rem, et aliud ratione ac cogitatione considerari. C
Enimvero in omnibus creaturis discretio quidem personarum quoad rem consideratur. Re quippe ipsa Petrum a Paulo separatum consideramus; communitas autem et conjunctio atque unitas, ratione atque cogitatione perspicitur. Per mentem enim concipiimus Petrum et Paulum ejusdem esse naturae, naturamque unam communem habere. Nam uterque eorum animal rationale et mortale est: et uterque caro est, anima rationali et intelligentia praedita. Ille itaque communis natura ratione consideratur. Neque enim hypostases alias nisi aliis sunt, verum quelibet privatim et sigillatim, hoc est sejunctim consistit; habetque per multa quibus ab alia persona dirimatur. Nam et loco disjunguntur, et tempore discrepant, sententia D quoque dividuntur, et forma sive figura, et habitu, et temperamento, et dignitate, et instituto vitae genere, ac denique omnibus aliis proprietatis, quibus tamquam certis quibusdam notis dignoscuntur. In primis autem inter se dissident, quod non alia in alia, sed quaque separatim existunt. E homines dicantur.

*Unde unitas naturæ divinæ. Personæ Trinitatis indivisæ. Filius et Spiritus sanctus ad unum principium referuntur. — Id quod in omnibus quoque conditis rebus animadvertere liceat. In saeculosa-
cta vero, et substantiam omnem exsuperante,
alique ultra res omnes erecta et incomprehensibili
Trinitate, contrario modo se res habet. Illic enim
communitas quidem et unitas recipsa consideratur,*

σεσι μιαν ἀπλῆν οὐδέταν, ὑπερτελῆ, καὶ προτίτειον. Πᾶν γάρ τι ἀτελῶν συγκείμενον, σύνθετον πάντως ἔστιν. Ἐκ δὲ τετελίων ὑποστάσεων ἀδύνατον σύνθεσιν γενέσθαι. Ὅθεν οὐδὲ λέγομεν τὸ εἶδος τοῦ ὑποστάσεων, ἀλλ᾽ ἐν ὑποστάσεσιν. Ἀτελῶν δὲ εἰπομένην, τὰν μὴ σωζόντων τὴν εἶδος τοῦ τετελούμένου πράγματος. Λίθος μὲν γάρ, καὶ ξύλον, καὶ σιδήρος, ἔκαστον καθὶ ἔστι τέλειόν ἐστι; κατὰ τὴν λόγιν φύσιν· πρὸς δὲ τὸ ἄξιον αὐτῶν ἀποτελούμενον οἰκημα, ἀτελὲς ἔκαστον ὑπάρχει· οὐδὲ γάρ ἔστιν ἔκαστον αὐτῶν καθὶ ἔστι τοῖον.

Τελείας μὲν οὖν τὰς ὑποστάσεις φωμὲν, ίνα μὴ σύνθεσιν ἐπὶ τῆς θείας νοήσωμεν φύσεως. Σύνθεσις γάρ ἀρχῇ διαστάσεως. Καὶ πάλιν, ἐν ἀλλήλαις τὰς τρεῖς ὑποστάσεις λέγομεν, ίνα μὴ πληθεῖ: καὶ δῆμον θεῶν εἰσαγάγωμεν. Διὰ μὲν τῶν τριῶν ὑποστάσεων τὸ ἀσύνθετον καὶ ἀσύγχυτον· διὰ δὲ τοῦ ὅμοουσίου, καὶ τοῦ ἐν ἀλλήλαις εἰναι τὰς ὑποστάσεις, καὶ τῆς ταυτότητος τοῦ θελήματός τε, καὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ τῆς δυνάμεως, καὶ τῆς ἔξουσίας, καὶ τῆς κινήσεως, ίν' οὐτως εἰπών, τὸ ἀδιαιρέτον, καὶ τὸ εἰναι ίνα θεῶν γνωρίζομεν. Εἴς γάρ δητας θεός, οὐ θεός, καὶ δέργος, καὶ τὸ Πνεύμα αὐτοῦ.

Χρή δὲ εἰδέναι, διτὶ ξεπόν τι ἔστι τὸ πράγματι πράγματι θεωρεῖσθαι, καὶ διλο τὸ λόγῳ καὶ ἐπινοίᾳ. Ἐπὶ μὲν οὖν πάντων τῶν κτισμάτων, ή μὲν τῶν ὑποστάσεων διαιρεσις, πράγματι θεωρεῖται. Πράγματι γάρ δὲ Πέτρος τοῦ Παύλου κεχωρισμένος θεωρεῖται. Ἡ δὲ κοινότης, καὶ ἡ συνάφεια, καὶ τὸ ἐν, λόγῳ καὶ ἐπινοίᾳ θεωρεῖται. Νοοῦμεν γάρ τῷ νῷ, διτὶ δὲ Πέτρος καὶ δὲ Παῦλος τῆς αὐτῆς εἰσι φύσεως, καὶ κοινὴν μίαν ἔχουσι φύσιν. Ἐκαστος γάρ αὐτῶν ζῶντις εἰς λογικὸν θυητόν· καὶ ἐκαστος σάρκας ἔστιν ἀμψιχωμένη¹ φύσικὴ λογικὴ τε καὶ νοερὴ. Αὕτη οὖν ἡ κοινὴ φύσις τῷ λόγῳ ἔστι θεωρητῇ. Οὐδὲ γάρ αἱ ὑποστάσεις ἐν ἀλλήλαις; εἰσίν. Ἰδιὶ δὲ ἐκάστη καὶ ἀναμέρως, ἥγουν καθ' ἑαυτὴν κεχώρισται, πλεῖστα τὰ διαιροῦντα αὐτὴν ἐκ τῆς ἐπέρας ἔχουσα. Καὶ γάρ καὶ τόπῳ διεστήκασι, καὶ χρόνῳ διαφέρουσι, καὶ γνώμῃ μερίζονται, καὶ ιτιχύι, καὶ μορφῇ ἥγουν = σχήματι, καὶ ἔξει, καὶ χράσει, καὶ ἀξίᾳ, καὶ ἐπιτηδεύματι, καὶ πᾶσι τοῖς χαρακτηριστικοῖς ίδιωμάσι. πλέον δὲ πάντων, τῷ μή ἐν ἀλλήλαις, διλλα κεχωρισμένως εἶναι. Οθεν καὶ δύο, καὶ τρεῖς ἄνθρωποι λέγονται καὶ πολλοί.

Τοῦτο δὲ ἐπὶ πάσης ἔστιν ιδεῖν τῆς κτίσεως. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀγίας καὶ ὑπερουσίου, καὶ πάντων ἐπέκεινα, καὶ ἀλήπτου Τριάδος, τὸ ἀνάπαλιν. Τὸ μὲν κοινὸν καὶ ἐν, πράγματι θεωρεῖται, διὰ τὸ συν-
αἴδων, καὶ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας, καὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ τοῦ θελήματος, καὶ τὴν τῆς γνώμης οὐμπνοιαν, τὴν τε τῆς ἔκουσίας, καὶ τῆς δυνάμεως, καὶ τῆς ἀγαθότητος ταυτότητα. Οὐκ εἶπον δομοιότητα, ἀλλὰ

ταυτότητα· καὶ τὸ ἐν ἔξαλμα τῆς κινήσεως. Μία γὰρ ταύτισια, μία ἀγαθότης, μία δύναμις, μία θέλησις, μία διάρρησις, μία ἔξουσια, μία καὶ ἡ αὐτή, οὐ τρεῖς δύοις εἰδῶν ἀλλήλαις· ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτή κίνησις τῶν τριῶν ὑποστάσεων. Ἐν γὰρ ἵκαστον αὐτῶν ἔχει πρᾶξ τὸ ἕτερον, οὐχ ἥττον ἡ πρᾶξ ἱκανόν· τουτοῖς δὲ κατὰ πάντα ἐν εἰσιν ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα, πλὴν τῆς ἀγεννησίας, καὶ τῆς γενήσεως, καὶ τῆς ἐκπορεύσεως· ἐπινοιά δὲ τὸ διηρημένον. Ἐν γὰρ θεὸν γινώσκομεν· ἐν μόνας δὲ ταῖς ιδιότησι τῆς τε πατρότητος, καὶ τῆς υἱότητος, καὶ τῆς ἐκπορεύσεως· κατά τε τὸ αἴτιον, καὶ τὸ αἴτιαν⁽¹⁾, καὶ τὸ τέλειον τῆς ὑποστάσεως, ἣν τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον, τὴν διαφορὰν ἔννοούμεν. Οὗτος γὰρ τοποθήτης διάστασιν, ὡς ἐφ' ἡμῶν, δυνάμεις ἐπὶ τῆς ἀπεριγράπτου λέγειν θεότητος· ἐν ἀλλήλαις γὰρ αἱ ὑποστάσεις εἰσὶν· οὐχ ὡστε συγχεῖσθαι, ἀλλὰ ὡστε ἔχεσθαι, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, Ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, φησαντος· οὐτε θελήματος διαφορὰν, ή γνώμης, ή ἐνεργείας, ή δυνάμεως, ή τινος ἔτερου, ἀτινα τὴν πραγματικήν, καὶ διδούν ἐν ἡμῖν γεννῶσι διαίρεσιν. Διδούντες θεοὺς λέγομεν, τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα· Ἐν δὲ μᾶλλον θεὸν, τὴν ἄγιαν Τριάδα, εἰς ἐν αἴτιον Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀναφερομένον, οὐ συντιθεμένων, οὐδὲ συναλειφομένων, κατὰ τὴν Σαβελλίου συναίρεσιν· ἐνοῦνται γὰρ, ὡς ἐφημεν, οὐχ ὡστε συγχεῖσθαι, ἀλλ' ὡστε ἔχεσθαι ἀλλήλων· καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις περιχώρησιν ἔχουσι δίχα πάσης συναλειφῆς καὶ συμφύσεως· οὐδὲ ἐξισταμένων, ή κατ' οὐσίαν τεμνομένων κατὰ τὴν Ἀρείου διαίρεσιν. Ἀμέριστος γὰρ ἐν μεμρισμένοις, εἰ δεὶ συντόμως εἰπεῖν, ή θεότης, καὶ οἶνος ἐν ἡλίοις τρισιν ἔχομενος ἀλλήλων, καὶ ἀδιαστάτοις οὖσι, μία τοῦ φωτὸς σύγχρασίς τε καὶ συνάρτησι. Ὁταν μὲν οὖν πρᾶξ τὴν θεότητα βλέψωμεν, καὶ τὴν πρώτην αἴτιαν, καὶ τὴν μοναρχίαν, καὶ τὸ ἐπί, καὶ ταυτὸν τῆς θεότητος, ἵνα οὐτως εἰπω, κλημάτε καὶ βούλημα, καὶ τὴν τῆς οὐσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ ἐνεργείας, καὶ χυριστητος· ταυτότητα, ἐν ἡμῖν τὸ φανταζόμενον. Ὁταν δὲ πρᾶξ τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, ή, τὸ γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ή θεότης, καὶ τὰ ἐκ τῆς πρώτης αἴτιας ἀχρόνως ἔκειθεν δυτα, καὶ ὑμοδίζως, καὶ ἀδιαστάτως· τουτέστι τὰς ὑποστάσεις τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, τρία τὰ πρασινούμενα.

unam eademque divinitatis (ut ita dicam) motionem et voluntatem, unum duntaxat sensui nostro obversatur. At vero, cum ea, in quibus Deitas est, vel, si accuratius loquendum est, quae Deitas est, atque ea quae ex principe illa causa circa omne temporis spatium, glorieque discriminem, ac separationem existunt; hoc est personas, consideramus, tria sunt que a nobis adorantur.

Χρή δὲ γινώσκειν, διτὶ τοῦ Πατέρα οὐ λέγομεν ἐκ τινῶς· λέγομεν δὲ αὐτὸν τοῦ Υἱοῦ Πατέρα. Τὸν δὲ Υἱὸν, οὐ λέγομεν αἴτιον, οὐδὲ Πατέρα· λέγομεν δὲ αὐτὸν, καὶ ἐκ τοῦ Πατέρα, καὶ Υἱὸν τοῦ Πατέρα. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ ἐκ τοῦ Πατέρα λέγομεν,

(1) Ad verba καὶ τὸ αἴτιαν scholeion soqneras legitur in codice i Mosquensi: Ἰδιοτρόπως καὶ ὑπ' ρουσίων τὸ αἴτιαν ἐνταῦθα γοητέον. ΜΑΤΤΗΣΙ.

¹ Ioann. xv. 31.

A tum quia personæ coeteræ sunt, tum quia illarum eadem est essentia, facultas, voluntas, sententiae conspiratio, eadem quoque auctoritas, potentia, bonitas. Non dixi, similitudinem, sed identitatem, atque unam motionis præsultationem. Una enī est essentia, una bonitas, una potestas, una voluntas, una facultas, una auctoritas; una, inquam, et eadem, non tres inter se similes, sed una plane eademque trium personarum metio. Unaquaque enim ipsarum non minus unitatem habet cum aliis, quam ipsa secum. Unum quippe idemque omnino sunt Pater et Filius et Spiritus sanctus; nisi quod Pater ingenitus est, Filius genitus, et Spiritus sanctus processit. Quod autem in ea discretum est, cogitatione percipitur. Unum quippe Deum cognoscimus: in solis proprietatibus, nimirum paternitatis, filiationis, et processionis; atque quantum ad causam et causatum, ac hypostasis perfectionem, hoc est existendi modum, distinctionem intelligimus. Neque enim distantiam secundum locum, ut apud nos, in Deitate quæ circumscriptiōnem omnipēdiū excludit, admittere licet (sunt enim personæ aliae in aliis; non ut inter se confundantur, sed ut cohaerant, juxta eam Domini sententiam: *Ego in Patre et Pater in me est*)¹ nec voluntatis, aut sententiæ; aut efficacitatis, aut potentiarum; aut alterius cujusdam rei, quæ realem ac omnimodam in nobis distinctionem gignat, discrimen ullum. Quapropter nec tres deos Patrem et Filium et Spiritum sanctum dicimus; quin potius sanctam Trinitatem unum Deum asserimus: scilicet videlicet ut Filius et Spiritus sanctus ad unum auctorem referantur, non autem componantur, aut justa Sabellii contractionem una coalescant, ac permisceantur (uniuntur enim, ut diximus, non ita ut confundantur, sed ut cohaerant; atque sese invicem citra omnem contradictionem ac commissiōnem pervadant), nec extra se invicem sisstantur, aut quantum ad essentiam juxta Ariti divisionem scindantur. Indivisa enim in divisib⁹, ut rem breviter enunciem, Divinitas est; ac velut in tribus solidibus sibi invicem coherentibus, nulla loci intercapientis disjunctis, una eademque lucis temperatio atque conjunctio. Quare cum Deitatem, primaque illam causam, et monarchiam, atque

Verum id nobis advertendum est, quod cum non dicamus Patrem esse ex aliquo, dicimus tamen ipsum Filium Patrem. Filiū autem nec sine causa, nec Patrem dicimus, sed ex Patre, et Filium Patris.

At Spiritum sanctum, et ex Patre dicimus esse, et

Patris Spiritum nominamus. Ex Filio autem Spiritum non dicimus, sed Filii Spiritum appellamus. Si quis enim, iuquit Apostolus, Spiritum Christi non habet. Et per Filium nobis esse patens factum, et impertitum constitetur (1). Nam insuffavit, inquit, et dixit discipulis suis: Accipite Spiritum sanctum. Quenadmodum enim a sole tum radius, tum splendor per radius, sic a Patre Filius, et per Filium Spiritus proficiuntur. Ipso enim Pater Filii et Spiritus, ut sol radii et splendoris est fons; per Filium autem Spiritus, ut per radius splendor, nobis impertitur, qui nos illustrat, et a nobis accipitur. Filium vero neque Spiritus, neque ex Spiritu dicimus.

Ejusdem ex cap. 12.

Et Pater est Deus, qui semper est ingenitus, cum a nullo genitus sit et Filium gignat coeterum. Et Filius est Deus, qui semper est cum Patre, sine tempore, et sempiterne, et sine fluxu, et sine perturbatione, et sine sejunctione ab ipso genitus. Et Spiritus sanctus est Deus, virtus sanctos efficiens, in sua subsistens persona, a Patre procedens, acquisiens in Filio, et ejusdem essentia cum Patre et Filio. Verbum est, quod per essentiam semper adest cum Patre. Verbum est etiam naturalis animi motus, quo anius ipse mouetur, et intelligit, et cogitat, cum sit quasi lux et splendor ipsius. Praeterea verbum est et illud intimum, quod in corde loquitur. Ad hæc verbum est animi nuntius. Verbum igitur, quod est Deus, per essentiam in propria consistit persona. Reliqua tria sunt animi facultates, que non per se proprie consistunt. Quorum primum est animi gerumen naturale, quod semper ab ipso, naturaliter manat; alterum autem et intimum dicitur; tertium vero pronuntiatur. Spiritus multis modis intelligitur. Nam et Spiritus sanctus, et virtutes ipsius, et angelus bonus, et dæmon, et animus, et nonnunquam etiam mens, et aer dicitur spiritus.

Item de Patre, et Filio, et Spiritu sancto, distincta simul, et unita divinitatis ratio diversorum Parentium.

Fieri non potest ex duabus perfectis personis compositio. Quamobrem nec speciem dicimus ex personis, sed in personis. Itaque perfectas in sancta Trinitate personas dicimus, ne in illis ultra compositio cogitetur. Has autem in se vicissim singulas propter mutuum eorum inter se habitum relationemque pronuntiamus.

In omnibus quidem rebus procreatis singula-

(1) Adverte quod in materia processionis Spiritus sancti more Gracorum loquitur, ante determinationem factam in concilio Ephesino sub Theod. Juniore, et Cœlestino papa, quod procederet etiam a Filio. Vel dici potest velle Damasc. noui dicti Spiritus ex Filio, id est, non haberet clare in Scripturis quod procedat ex Filo, non negat tamen esse ex Filio vel procedere ex Filo. Et ita adnotat dom. Theod. i par., q. 36, artic. 2, argum. 5, et

A καὶ Πνεῦμα Πατρὸς ἐνομάζομεν. Ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ τὸ - Πνεῦμα οὐ λέγομεν. Πνεῦμα δὲ Υἱοῦ δυομέδομεν. Εἰ τις γάρ, φησιν Ἀπόστολος. Πνεῦμα Χριστοῦ εὐχή ἔχει. Καὶ δὲ Υἱοῦ πεφανερώσθαι, καὶ μεταδίδοσθαι τὴν, δύολογούμεν. Ἐνεργόσης γάρ, φησι, καὶ εἶπε τοῦ; μιθηταῖς αὐτοῦ, Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον. Πνεύμα γάρ ἄγιον καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἄγιου Πνεύματος χάρισμα (3). Πάνταρ ἐκ τοῦ ἅγίου μαρτυρεῖ τὸ ἀκτίνος, καὶ τὴν Ἑκλαμψίαν αὐτὸς γάρ εστιν ἡ πηγὴ τῆς τε ἀκτίνος; καὶ τῆς ἑκλαμψίας διὰ δὲ τῆς ἀκτίνος ἡ Ἑκλαμψία τιμὴν μεταδίδοσι. Καὶ αὕτη εστιν ἡ φωτίζουσα τῆλες, καὶ μετεχομένη ὑφ' ἡμῶν. Τὸν δὲ Υἱὸν οὔτε τοῦ Πνεύματος λέγομεν, οὔτε μὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος;

Τὸν αὐτοῦ ἐκ τοῦ ψευδόνομου.

Θεὸς καὶ Πατήρ, δὲ ὁν δεῖ ἀγέννητος, ως μὴ ἔχ τινος γενηθεῖς, γεννήσας δὲ Υἱὸν συναίδιον. Θεὸς καὶ Υἱὸς εστιν, δὲ ὁν δεῖ σὺν τῷ Πατρὶ, ἀχρόνως, καὶ ἀδίλως, καὶ ἀδρεστώς; καὶ ἀπαθῶς, καὶ ἀδιατάτως ἐξ αὐτοῦ γεγενημένος; Θεὸς καὶ Πνεῦμα ἄγιον εστιν, δύναμις ἀγιστικὴ ἐνυπόστατος, ἐκ Πατρὸς δικορυφούμενη, καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπτυχούμενη, ἀμοιβήσιος Πατρὸς καὶ Υἱῷ. Λόγος ἐστιν δὲ οὐσιώδῶς τῷ Πατρὶ δεῖ συμπαράν. Λέγος πάλιν ἐστι καὶ ἡ φυσικὴ τοῦ νοῦ κίνησις, καὶ τὴν κινεζατι, καὶ τοῖς, καὶ λογίζεται, οἰοντες φῶ; αὐτὸν ὁν καὶ ἀπαύγασμα. Λόγος πάλιν ἐστι καὶ ὁ ἐνδιάθετος, δὲν καρδιὰ λαλούμενος. Καὶ πάλιν λόγος ἐστιν ἄγγελος νοήματος. Οὐ μὲν οὖν θεὸς Λόγος, οὐσιώδης τέ ἐστι, καὶ ἐνυπόστατος· οἱ δὲ λοιποὶ τρεῖς λόγοι: δυνάμεις εἰσὶ τῆς ψυχῆς, οὓς ἐν ἴδιᾳ ὑποστάσεις θεωρούμενοι, ὁν δὲ μὲν πρῶτος τοῦ νοῦ φυσικὸν ἐστι γένημα, ἐξ αὐτοῦ δεῖ φυσικῶς πηγαζόμενος· δὲ δευτέρος δὲ λέγεται καὶ ἐνδιάθετος· δὲ τρίτος προροτικός. Τὸ Πνεῦμα νοεῖται τολαχῶς. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Λέγονται δὲ καὶ αἱ δυνάμεις τοῦ Πνεύματος πνεύματα. Πνεῦμα καὶ δὲ ἄγγελος δὲ ἀγαθός. Πνεῦμα καὶ δὲ δαίμων. Πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ· ἐστι δὲ καὶ δὲ νοῦς πνεῦμα λέγεται. Πνεῦμα καὶ δὲ ἐνέμος, καὶ δὲ ἄτηρ, καὶ ἔτερα.

"Ετι καὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος διακεκριμένη ἡ ἄμα καὶ ἡ ἀριστερή θεολογία διαφέρειν Πατέρων.

Ἐκ δέον τελείων ὑποστάσεων διδύνατον οὐ. Θεος γενέσεις: "Οθεν ούδε λέγομεν εἴδος; ἐξ ὑποστάσεων, ἀλλ' ἐν ὑποστάσεσι. Λοιπὸν οὖν ἐπὶ τῆς ἀ. λ. τριάδος τελείως μὲν τὸ; ὑποστάσεις λέγομεν, ἵνα μὴ οὐνοεις; αὐταὶς ἐπινοθεῖται· ἐν ἀλλήλαις δὲ τεύταις φαμέν διὰ τε τῆς ἀλληλουχίαν αὐτῶν, καὶ τὸ φεράλληλον, καὶ διὰ τὸ ἀπεργραπτον, καὶ ἀχώρητον τόπῳ, ἐτι δὲ καὶ διὰ τὴν μίαν τούτων θεότητα.

Ἐπικαίρως τῶν κτισμάτων ἡ μὲν τῶν ὑποστά-

in ejus responso, et hoc modo intelligere potes opinia alia similia dicta si in aliqua incideris in hoc opere. ZINUS. — Vide P. Michaelis Le Quien notam ad hunc Damasceni locum, *Patrologie tom. XLIV, col. 831.*

(2) Πνεῦμα γέροντος καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάρισμα. Haec ut scholiūm in margine habet cod. Mosquensis I ap. Matthæum; et revera desunt in Damasceno impresso. Ebd.

στῶν διαιρέσις; πράγματα θεωρεῖται· πράγματα γάρ δομή Μιχαὴλ τοῦ Γαβρὶὴλ κεχύρισται, καὶ δομῆ Πέτρος τοῦ Παύλου, καὶ τὰ λοιπὰ δομῶνται. Τὸ δὲ κοινὸν αὐτῶν καὶ τὸ ἐπινόητα διαγνώσκεται· ἐπινόητα γάρ μόνη νοοῦμεν τὴν ἀγγελότητα τούχον καὶ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐπὶ δὲ τῆς θείας Τριάδος ἀνάπαλιν τὸ μὲν κοινὸν αὐτῶν καὶ τὸ ἐπιγράμμα θεωρεῖται· πραγματικῶς γάρ αἰδαμενὸν δομῆ εἰς ἑστή Θεός, καὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ φύσις, καὶ ἔνομα, καὶ σοφία, καὶ δύναμις, καὶ ἐνέργεια, καὶ ἐν καὶ τὸ αὐτὸν θέλημα· ἡ δὲ τῶν δυοποτάσεων διαιρέσις, ἐπινόητα φιλοῦ νοεῖται. Οὗτε γάρ προσωπικὴν περιγραφὴν ἐννοοῦσαι τολμῶμεν, οὔτε τοπικὴν διαστασῖν, οὔτε τι τῶν ἀλλων ἀφοριστικῶν ιδεοτήτων, πλὴν πατέροτος καὶ υἱότητος, καὶ ἐκπορεύεταις. Καὶ ταῦτα δὲ ὑπερφυῶς καὶ ὑπερουσίως. Διὸ καὶ ἔνα Θεὸν λέγομεν αὐτοὺς, μή δυνάμενοι διελεῖν τελείως καὶ πραγματικῶς τὰς ὑποστάσεις αὐτῶν, ἀδιαιρέτως διαιρουμένας, καὶ ἀσυνάπτως συναπτομένας; διὸ τὸ ὑπερφυὲς δομῶν; καὶ ὑπερούσιον τῆς τε διαιρέσεως αὐτῶν καὶ τῆς συνυφελας.

procedens intelligitur. Haec quidem Græcos singendis esse, barbare quidem certe paternitatem, filiationem et processionem atque essentiam superante sunt. Itaque Deum unum eos esse dicimus, cum ipsorum personas sine divisione distinctas, et sine conjunctione copulatas, propter divisionis conjunctionisque rationem natura simul et essentia præstantiore, perficie et re ipsa distinguere nequeamus.

Xωρίζονται ἀλλήλων αἱ ὑποστάσεις, οὐ τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ ταῖς χαρακτηριστικαῖς ιδιότησι τῶν προσώπων. Λοιπὸν οὖν διὰ τῶν κλήσεων τῆς ἀγίας Τριάδος, Πατέρος, Σιοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος, οὐ φύσεων διδασκόμενα διαφορὰν, ἀλλ᾽ ὑποστάσεων γνωριστικὰς ιδιότητας.

Οὐσία καὶ φύσις, καὶ γένος, καὶ εἶδος, καὶ μορφὴ, ταῦτα ἔστιν ἐπὶ θεοῦ κατὰ τοὺς θεους Πατέρας. Τριπτασίς δὲ πάλιν, καὶ πρόσωπον, καὶ χαρακτήρα, καὶ ιδιότητας, καὶ ἀπομονὰ ταυτόν. Καὶ οὐσία μὲν καὶ φύσις κατὰ πάντων ἐπίσης λέγονται τῶν ὑποκειμένων, καθὼν καὶ πάντες ἀνθρώποι μιᾶς οὐσίας καὶ φύσεως· ὑπότασίς δὲ ἔστι, καὶ πρόσωπον, καὶ ἀπομονά, τὸ ιδιαζόντως καὶ καθ' ἐκυρὸν ὑφεστώς, καὶ διαιρέσιν χωρὶς φθορᾶς μή ἐπιδεχμενον.

Εἶδος; καὶ μορφὴ ταυτὸν ἐπὶ τῇ ἀγίᾳ Τριάδος, καὶ τὴν οὐσίαν ἀμφοτερούσιν. «Οὐκ ἔωρακώς γάρ, » φησιν, « ἐμὲ ἔωρακε τὸν Πατέρα μου, » οὐκέτες; ἐνταῦθα νοοῦμέντης τῆς γνώσεως.

Η μὲν οὐσία ἐνωτικὴ τῶν ὑποστάσεων· αἱ δὲ ὑποστάσεις διαιρετικαὶ τῆς οὐσίας ἐν τοῖς χαρακτηριστικοῖς καὶ ἀφοριστικοῖς αὐτῶν ιδιώμασιν.

Η μὲν οὐσία οὐδέποτε λέγεται κατὰ ἀντηγόρων, ἡ δὲ φύσις πολλάκις. Φύσιν γάρ, φησιν, ἔχει τὸ φεῦδος τοιαύτην. Καὶ δλην μὲν φύσις οὐδατος; δείκνυσι τὴν οἰκείαν πηγῆν, λόγου δὲ φύσις τὴν προενέγκαστην καρδίαν.

Εἰ τὰ κοινὰ καὶ καθολικὰ διλα καὶ τέλεια κατηγοροῦνται τῶν ὑποκειμένων αὐτοῖς μερικῶν· κατηγορεῖται δρα καὶ ἡ φύσις τῆς θεότητος; δηλα καὶ τελεῖς ἐκάστης τῶν ἐαυτῆς ὑποστάσεων. Κοινὸν μὲν γάρ καὶ καθολικὸν ἡ φύσις καὶ ἡ οὐσία, μερικὸν δὲ

A rum divisio personarum re ipsa perspicitur. Michael a Gabriele re ipsa separatus est, et Petrus a Paulo, et reliquæ eodem modo. Quod autem in ipsis commune atque unum est, animo et cogitatione concipitur. Cogitatione enim tantummodo comprehendimus humanitatem, et si qua vox eodem modo communem angelorum notionem queat, explicare, neque enim angelitatem ausum dicere. At in Trinitate divina contra sit. Quod enim commune atque unum est, re ipsa cernitur. Etenim Deum esse unum, et unam eamdemque naturam, et potestatem, et sapientiam, et virtutem, et actionem, et voluntatem, re ipsa cognoscimus. Personarum vero distinctionem tenui cogitatione complectimur. Neque enim audemus ullam ejusmodi circumscriptiōnēm, qualem hic in personis cernimus, aut loci intervallum, et alias id genus proprietates, quibus res singulæ tanquam terminis suis conclusæ separantur a ceteris, cogitare, sed eas tantum notiones, quibus Pater genitor, Filius genitus, Spiritus vocibus feliciores imitati non inutiliter fortas.

B et processionem appellant. Quæ ratione naturam atque essentiam superante sunt. Itaque Deum unum eos esse dicimus, cum ipsorum personas sine divisione distinctas, et sine conjunctione copulatas, propter divisionis conjunctionisque rationem natura simul et essentia præstantiore, perficie et re ipsa distinguere nequeamus.

Distinguuntur hypostases non essentia, sed propriis personarum notis. Quare per sanctæ Trinitatis nomina, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, non naturarum diserim, sed indices personarum proprietates edocemur.

C **E**ssentia, et natura, et genus, et species, et forma, ex Patrum sententia, idem sunt in Deo. Item persona, et nota, et proprietas, et individuum idem sunt. Et essentia quidem atque natura de omnibus subjectis pariter dicuntur, quemadmodum et omnes homines unius essentiæ naturæque sunt, hypostasis vero, et persona, et individuum significant id quod proprie, et per se subsistit, et ab alio sine interitu suscipit distinctionem.

D Species, et forma idem sunt in sancta Trinitate, essentiamque significant: «Qui vidit me, » inquit, «Patrem vidit. » Hic autem videre significat cognoscere.

Essentia personas conjungit. Persona vero proprietatis, quasi notis quibusdam separantibus, essentiam distinguunt.

Essentia nunquam dicitur de iis, quæ per se non constant; natura vero særissime. Quapropter hæc est, inquit ille, natura mendacii. Et ille, dicit, inquit, aquæ fontem ostendit suum: sermonis autem natura cor loquentis indicat.

Si ea quæ communia, et universa, et tota, et perfecta de subjectis sibi singularibus dicuntur, dicitur et Divinitatis natura tota et perfecta de singulis ipsius personis. Commune enim et universum quiddam est natura et essentia. Singula-

¹ Joan. xiv, 9.

re autem hypostasis; et persona, non quod natura partem habeat, sed quod individuum sit; et essentia communè quiddam est, quoniam de pluribus dicitur; individuum vero singulare, quia dicitur de uno tantum.

Ecclesiae definitione et lege non est idem natura et hypostasis. Sed quae inter commune et proprium; inter universum et singulare, inter indefinitum et definitum, eadem est inter naturam atque hypostasim differentia. Beatum tamen Cyriillum et alios Patres his duobus nominibus promiscue et communiter uti, ubi de divina humanæ carnis assumptione disserunt, non ignoramus. Abutuntur enim, dum alias quidem hypostasim pro essentia, alias autem essentiam pro hypostasi pronuntiant, non quod eas ideum esse sentiant, sed quoniam initio non solum divina Scriptura, verum etiam Ecclesiae doctores multis in rebus sine ullo discrimine quibusdam vocibus utebantur, scientes, verba nihil afferre incommodi, cum res aliter habeant. Quae quidem ipsius Cyrilli sententia est. Et ipse rerum sacrarum demonstrator Dionysius ait, dementis atque imperiti hominis esse, non rei propositæ, sed verbis animum adhibere. Et Gregorius Theologus: «Neque vero,» inquit, «qui de verbis digladiantur, id turpe existiment, quasi pietas nobis in verbis, non autem in rebus ipsis posita sit.» Et rursum: «Veritas, inquit, nobis non in verbis, sed in rebus est sita.» Quando igitur verbis abutuntur auctores, proprie neque sunt, neque accipiuntur illares, quas ea verba videntur significare, sed quas ipsi volunt intelligi. Itaque cum hypostaseon unionem, et differentiam, et proprietatem Cyrillus dicit, loco essentiæ utitur hypostasi, ut ea voce naturas unitas per se subsistere declareret, donecque non similitudinum et formarum quarundam, quae non per se constant, sed rerum subsistentium unionem fieri. Quid autem ita sit, ex verbis ipsius, quibus in apologia primi anathematismi adversus Theodorei reprehensiones utitur intelligi potest. «Si extra hypostases, inquit, solæ per se formæ vicissim convenient, illa unionis ratione similitudines quædam et formæ per se non subsistentes convenient. Nunc autem non similitudinum, sed rerum conventus fuit, ergo et hypostaseon.» Verum quod inter naturam et hypostasim discriminem esse crediderit, ipsemet docet in secunda ad Nestorium epistola: «Servatoris,» inquiens, «nostri voces in Evangelii neque ad duas hypostases, neque ad duas referimus personas.» Item in epistola, quam ad Orientales scribit: «Evangelicas,» inquit, «et apostolicas voces, quae de Domino prouantiantur, sciimus a viris theologis partim ita communiter accipi, ut ad unam referantur personam; partim ita dividiri, ut duabus naturis tribuantur.» Ac idem: «Alii non est,» inquit, «duplex, sed unus, et solus Christus.» Hoc autem ait propter unam ejus personam. Quantum enim ad naturas spectat, dicitur

A ἡ ὑπόστασις, καὶ τὸ πρόσωπον· μερικὸν δὲ οὐχ ὡς μέρος τῆς φύσεως μὲν ἔχον, μέρος δὲ μὴ ἔχον, ἀλλ᾽ ὡς ἄπομον. Καὶ ἡ μὲν οὐσία καὶ νόημα κατηγορούμενον, τὸ δὲ ἄπομον μερικὸν, ὡς καὶ ἔνθετο μόνου λεγέμενον.

Οὐ ταῦτα οἶδεν δὴ τῆς Ἐκκλησίας ὅρος καὶ νόμος φύσιν καὶ ὑπόστασιν. Ἡν γάρ ἔχει τὸ κοινὸν διαφορὰν πρὸς τὸ ίδικόν, καὶ τὸ καθολικὸν πρὸς τὸ μερικόν, καὶ τὸ ἀδρίστον πρὸς τὸ ὕρισμένον, ταῦτα ἔχει καὶ ἡ φύσις πρὸς τὴν ὑπόστασιν. Κατεχόταν γάρ πᾶ μὲν τὴν ὑπόστασιν ἀντὶ οὐσίας, πᾶς δὲ τὴν οὐσίαν ἀντὶ ὑπόστασεως ἐκφωνοῦτες, οὐχ ὡς ταῦτας γινώσκοντες, ἀλλὰ διότι εἰωθεν ἐξ ἀρχῆς οὐ μόνον ἡ θελα Γραψή, ἀλλὰ καὶ οἱ τῇς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι περὶ τὰς λέξεις ἀδιαχρούντες τοῖλοις, καταχρηστικῆς ἐσθὶ στε καρ' αὐτῶν ἐκφρομένας, εἰδότες διειδέντες τὸν ἀδικούντινον αἱ λέξεις, διὰν δὲ τὸν λόγον; Ιερᾶ τὰ πράγματα. Κυρίλλου γάρ καὶ οὗτος δὲ λόγος. Λέγει δὲ καὶ διερροφάγης Διονύσιος δὲτι ἀλογον καὶ σκαδὸν τὸ μὴ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προσδέχειν, ἀλλὰ ταῖς λέξεσι· καὶ δὲ θεολόγος δὲ Γρηγόριος οὕτω· «Μηδὲν γάρ οἱ περὶ ταῦτα ζυγομαχοῦντες ἀσχημούντεσσιν, ὥσπερ ἐν δύομασι κειμένης ἡμῖν τῇς εὔσεβειας, ἀλλ᾽ οὐκ ἐν πράγμασι.» Καὶ οὖθις· «Οὐχ ἐν ὄντομασιν, ἀλλ᾽ ἐν πράγμασιν τῷν ἡμῖν τῇς ἀληθίαις.» Τὰ τοίνυν καταχρηστικῶς λεγόμενα οὕτε εἰσὶ κυρίως δὲ λέγονται, διειδέντες τοὺς μηδὲ λέγονται κυρίως; ἀ εἰσιν, οὕτε νοοῦνται ὡς λέγονται. «Οὐτε δὲ ὑπόστασιν ἐωσιν λέγει Κύριλλος, καὶ διαφορὰν, καὶ διδάσκαλα ἀντὶ οὐσικῶν κέχροται τῇ φωνῇ τῶν ὑπόστασεων, τὸ ψεκτήν; τῶν ἐνωθεισῶν φύσεων διὰ τὴν τιερεύτης φωνῆς διεκάνει, διειδέντες τοὺς μηδέποτες τὸν πρώτου ἀναθεματισμοῦ πρὸς τὰς θεοδωρήτου μέμφεις, διειδέντες τοὺς μηδέποτες παρελθόντας καὶ διέχοντας τῶν ὑπόστασεων. Μόνας καθ' εαυτὰς αἱ μορφαὶ συνηλθον διλήλαις, ἀλλ᾽ οὐχ δυοιδῆτες ἀπλῶς ἀνύποτατοι, καὶ μορφαὶ συνέθησαν διλήλαις; καθ' ἔνωσιν οἰκονομικήν, ἀλλὰ πραγμάτων αὐτῶν, ἥγουν ὑπόστασεων γέγονε σύνοδος. Οὐτε δὲ διάφορον ἡπίστατο τὴν σημασίαν τῆς φύσεως γατ τῆς ὑπόστασεως, αὐτὸς οὗτος πάλιν διδάσκειν ἐν τῇ πρὸς Νιστόριον δευτέρᾳ ἐπιστολῇ λέγων· «Τὰς δέ γε ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν φωνὰς οὕτε ὑπόστασεσ δυσὶν, οὕτε μὴν προσώποις κατέμερισμον.» Καὶ πάλιν ἐν τῇ πρὸς ἀνατολίκοντος φησιν, διειδέντες τοῦ Κυρίου Ιησοῦν τοὺς θεολόγους ἀνδράς τὰς μὲν κοινωνιοτύπειας, ὡς ἐφ' ἐνδεικτούμενον. «Οὐτε δὲ πάλιν ἐν τῷ φησιν, διειδέντες τοῦ Κυρίου Ιησοῦν τοὺς θεολόγους ἀνδράς τὰς φύσεις λέγεται καὶ διπλοῦς. Ηγίγνεται δὲ τὸν μέσον ὑπόστασιν. Κατὰ γάρ τὰς φύσεις λέγεται καὶ διπλοῦς. Ηγίγνεται δὲ τὸν μέσον τοὺς Πατέρες, ἀλλὰ καὶ τὴν θελα Γρη-

ἥτιν συγχρωμένην τοῖς δύνμασι κατ' ἔκουσίαν ἀπ' ὁ. Ό μὲν γάρ θείος Ἀπόστολος καὶ τὸ ἐσω τοῦ ἀνθρώπου ἄνθρωπον καὶ τὸ ἔξω ἀνθρωπὸν πάλιν ὑνόμασε, τὰ μέρη τῷ τοῦ ὅλου δύνματι καλέστας· οἱ δὲ προφῆται τούναντειν, ποτὲ μὲν σάρκα, ποτὲ δὲ ψυχὴν τὸν ἄνθρωπον καλοῦσι, τοῖς τῶν μερῶν δύνμασι τὸ ὅλον κατονομάζοντες· Ἡνίκα δὲ καιρὸς καλέσῃ, ταῖς κυρίαις χρῷ τοι προσηγορίας. Κατὰ τὸν εἰρημένον δὲ λόγον καὶ δι Θεοδόγος Ἰωάννης εἶπεν δι· « Καὶ δι λόγου σάρξ ἐγένετο, » ἀντὶ τοῦ ἀνθρωπος ἐγένετο. Άλλ' οὐδὲν περὶ τούτου ὕγομαχοῦμεν. Φησὶ γάρ δι μέγας Δικούς· δι· τὸ οὐ τῶν τὰ θεῖα νοεῖν θειλόντων ἔδιον, ἀλλὰ τῶν ἥχους φιλοὺς; ὑπὸδιχομένων, καὶ προσπατσχόντων στοιχείοις· καὶ συλλαβαῖς, καὶ λέξεις ἀδικιανώστας; μή διεκατεύσας; εἰς τὸ τῆς ψυχῆς αὐτῶν νοερὸν, ἀλλ' ἔξω περὶ τὸ χειλή, καὶ τὰς ἀκοὰς αὐτῶν βομβουμέναις.

**Verbis ad intelligendum difficilibus, quæ ad am-
atque aurium tenus circumsonant, immorantur.**

Διεῖδον ἡ ὑπότασσις. Λέγεται γάρ ὑπότασσις αὐτὸς τὸ τὸ ἀπλῶς ἐν ὑπάρξει· δν· δέδι τὸ ὑφέστηκέ τε καὶ ὑπέρχει, διπέρ χωρὶς τῶν χαρακτηριστικῶν ἰδιωμάτων θεωρεῖται· καὶ τὸ πρόσωπον τὸ καθ' ἔαυτὸν ὑφεστώς μετὰ καὶ τῶν εἰρημένων ἰδιωμάτων. Ἀπερ γάρ δύτομα προσαγορεύειν τοὺς ἐκ τοῦ περιπάτου φίλους, εἰς δὲ τὸν γενῶν καὶ εἰδῶν ἀποτελευτῆς διαίρεσις, ὡς μὴ δυνάμενα ἔτι διαιρεθῆναι· οὐ γάρ εἰς Φυχὴν καὶ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου διαίρεσις φθερὴν αὐτοῦ ποιεῖν εἰλιθε· ταῦτα οἱ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι πρόσωπα καὶ ὑποστάσεις προσηγορεύουσιν. Τποστάτεις δὲ, διότι ἐν τούτοις τὰ γένη, καὶ εἶδον κοινὰ δυτα καὶ ἀπεργραπτα, λαμβάνει τὴν ὑπερέννιαν καὶ προγραψήν. Εἰ γάρ καὶ ίδον ἔχει τὸν τοῦ εἵναι λόγον τὸ ζών, καὶ δ ἀνθρωπός, ὃν τὸ μέν ἔτι γένος, τὸ δὲ εἶδος, ὅλη ἡ τοῖς ἀτόμοις, Πέτρῳ τυχόν καὶ Πτζέλιφ, τὴν ὑπόστασιν ἔχουσι, χωρὶς τούτων οὐχ ὑφιστάμενα. Ἄλλα ταῦτα μὲν περὶ τῆς ὑπόστασεως. Πάλιν δὲ διττὸν καὶ τὸ ἐνυπόστατον. Σημαίνει γάρ τὸ ἀπλῶς τε δν, καθ' δ σημαίνουσιν οὐ μόνον τὴν οὐσίαν, ἢν αὐθύπαρκτον τε καὶ αὐθύποστατον οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ φασιν, ἐνυπόστατον λέγομεν δι· αὐτὸν τοῦτο τὸ εἴναι ἀπλῶς καὶ ὑφεστάναι, ἀλλὰ καὶ τὰ συμβεβηκότα προσαγορεύουμεν ἐνυπόστατα, διότι ἐν ἐτέρῳ, καὶ οὐκ ἐν ἔαυτοῖς ἔχουσι· τὸ ὑφεστάναι καὶ είναι, τοντέστιν ἐν τῇ οὐσίᾳ, δικυρώτερον ἐτεροῦποστατα διομάζονται. Σημαίνει δὲ καὶ τὸ καθ' ἔαυτὴ δν, καὶ διοισύστατον τυγχάνον, καθ' δ σημαίνουσιν καὶ τὰ δύτομα ἐνυπόστατα λέγονται, ἀπερ κυρίως, ὑποστάσεις μᾶλλον εἰσὶ τε καὶ γνωρίζεται. Ἄλλα περὶ μὲν τοῦ ἐνυπόστατου τοσαῦτα. Πάλιν δὲ καὶ τὸ ἀνυπόστατον δμοίως διττὸν ἔστι. Λέγεται γάρ ἀνυπόστατον οὐ μόνον τὸ μηδαμῆ μηδητῶς δν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν ἐτέρῳ δχον τὴν ὑπόστασιν, ὡς τὰ συμβεβηκέτε, διότι καθ' ἔαυτὰ τῷ δύνανται ὑφεστάναι. Κατὰ δὲ τὸν λεπτομερέστερον λόγον καὶ ἀλλα κελεύοντα σημαίνουμεν τῆς ὑποστάσεως ὑρομεν. Λέγεται γάρ ὑπότασσις; παρὰ τὰ εἰρημένα ἀνετέρων καὶ τὸ φυρτίον, ὡς ἐν τῷ δευτερούμενῳ· « Πῶς ἔγω δηνάριομα· μόνος φέρειν τὴν ὑπότασσιν ὑμῶν; » Εν

A etiam duplex. Quando igitur oratio simpliciter, et sine controversia constituitur, animadvertisimus, non solum Patres, sed divinam Scripturam libero simpliciterque vocabulis uti. Nam D. Apostolus et id quod in homine intrinsecus est, hominem, et id quod extrinsecus, hominem item appellat, atque ita nomen totius partibus tribuit. At e contrario prophetæ modo carnem, modo animam vocantes hominem, partium vocabulis totum indicant. Verum, quando tempus id postulat, propriis vocibus utuntur. Ea vero ratione, quam ante diximus, et Theologus Joannes: «Verbum,» inquit, «caro factum est,» cum vellet dicere, factum est homo. Ceterum hac de re ne digladiemur, aut contendamus. Ait enim magnus Dionysius, id eorum esse præcipuum, qui non res divinas cupiunt intelligere, sed inanes aucu-

B pantes sonos in litterarum elementis, et syllabis, et ipsorum cognitionem non pervenient, sed labiorum

Duplex est hypostasis. Nam modo significat id, quod simpliciter est in essentia, quoniam subsistit, et est, et sine propriis signis ac notis consideratur : modo personam indicat per se cum ipsis propriis nolis subsistentem. Etenim quæ Peripateticis appellare placuit individua, ad quæ cum genera et species divisione pervenerint, consistunt, quod dividi amplius non possint ; hominis enim in corpus animamque divisio interitum asserre solet, eaductores Ecclesiae personas et hypostases nominarunt. Hypostases autem dictæ sunt, quia genera et species, quæ communia sunt, et non circumscripta, in his existunt et circumseribuntur. Quamvis enim animal et homo, quorum unum est genus, alterum species, propriam etiam rationem habeant qua sint, tamen in ipsis individuis, exempli gratia in Petro et Paulo, habent hypostasim, sine quibus subsistere nequeunt. Et hæc quidem hactenus de hypostasi. Ambiguum item est hoc verbum : «Enypostaton : » significat enim, id quod simpliciter est, qua quidem significatione non solum essentiam, quam qui hæc profertur aut hyparcion, aut hypostaton dicunt, enypostaton vocamus, quod simpliciter sit atque subsistat ; verum etiam accidentia, quoniam in alio, nempe in essentia, non in se habent, uti subsistant et sint. Enypostata appellamus, quæ tamen magis proprie et heteroypostata dicuntur. Significat etiam id, quod per se est et per se proprie consistit, qua quidem significatione et individua vocantur enypostata, quæ quidem proprie hypostases magis et sunt, et cognoscuntur. Verum et de voce hac, Enypostaton, satis dictum sit. Anypostaton quoque est verbum anceps. Dicitur enim anypostaton non solum id quod nullo modo prorsus est, verum etiam id, quod in alio subsistit, qualia sunt accidentia, quia per se subsistere nequeunt. Quod si subtilius et accuratius pervestigemus, inveniemus hypostasim etiam alia multa significare. Nam præter illa quæ dicta sunt, onus etiam significat hypostasis sive substantia, ut

indicat ille Deuteronomii locus : « Quomodo poter ego solus onus vestrum sustinere ? » Hic enim Graeci habent hypostasim, in Hebreico autem volumine est, *maschen*, quæ vox onus significat. Ad hanc significat etiam cibum, sive annam hypostasis, ut ex libro Iudicum intelligi potest, ubi Iudei : « Quoniam Madianitæ, » inquit, « diripuerunt fructus terræ, et substantiam nostram ». Quod enim hic est substantiam, Graece autem hypostasis, apud Ilebraeos est *micheia*, quod *victum* significat. Hypostasis item ponitur loco speci. Nam in libro qui inscribitur Ruth, Noemi sic ait : « Non est mihi filius, nec spes » ; Hebreice autem sic habet, *thicium*, qua voce precreandorum liberorum spes declaratur. Primum item, sive mercedem significat hypostasis, ut in primo libro Regum, pro mercede fabri : « Ad securim, » inquit, et quæ sequuntur, « merces hæc erat ». Quod hic est merces et hypostasis Graece, Hebreice dictum est *ardaban*, quo quidem verbo primum et merces indicatur. Significat etiam castra in eodem primo Regum libro : « Veni, » inquit Jona has ad armigerum suum, « ascendamus ad castra adversiorum ». Hic est hypostasis, apud Ilebraeos autem *mataam*, quod castra, sive tentorium significat. Valet etiam hypostasis quod in rebus liquidis subsistit, qua significatione dicimus urinæ hypostasis et facultatem, ut illud : « Et substantia mea, tanquam nihilum ante te. » Et firmamentum, ut illud : « Ficus sum in limo profundi, et non est substantia. » Et negotium, ut illud Jeremias : « Coegit, » inquit, « sine tuo negotio. » Et arcanum, ut idem Jeremias de falsis prophetis : « Et si steterunt, » inquit, « in substantia mea, » hoc est, in arcane meo. Et firmamentum, ut Ezechiel de cœli fabrica : « Describens, » inquit, « domum, » et quæ sequuntur, ubi hypostasiū ponit profirmamento. Et laudem, ut Apostolus : « Quod louor, » inquit, « non louor secundum Deum, sed in stultitia, in hac substantia gloriationis. »

TITULUS III.

De Deo, seu de Divinitate communiter. Perspicuum est, qui Dicunt, aut Divinitatem, aut divinum Numen dicit, communi horum appellatione tres unius Divinitatis hypostases, sive personas declarare. Areopagitas. Hæc dilucidiora ut essent, paraphrasi quadam sunt paulo latius explicata.

Divinum Numen causa quidem est, ut res sint. Ipsum vero non est, quippe quod nulla rerum sit, sed omnibus antecellat. At licet Deus etiam dicatur esse, ut eo loco : « Ego sum, qui sum », non tamen est, quo res ipsæ sunt aut quovis modo, (qui enim fieri queat, ut effector ita sit, ut sunt ea, quæ ab ipso facta sunt ?) sed est simplici, et propria, et excellenti ratione, quam ipso solus cognitam habet. Cujus enim natura ignota est omnibus, quæ post ipsum extiterunt, hujus et essentia est prorsus ignota. Eodem pacto Deum et esse unum, et unum non esse dicimus ; unum quidem, quod nullus alius ejusmodi sit : non unum autem, quod omnem unitatis notionem cognitionemque supereret. Unum præterea, quia dividi nequit et simplex est :

¹ Dent. i, 10. ² Jud. vi, 5. ³ Ruth. i, 3. ⁴ I Reg. xiii. ⁵ I Reg. xiv, 1. ⁶ Exod. iii, 13.

(1) Inclusa addunt coll. Mosquenses 4 et 15.

A γάρ τῷ Ἐβραϊκῷ, μασχέμ εἰρηται. οἱ οὖτι φορτίον, καὶ ἡ τροφὴ, ὡς ἐν τοῖς Κριταὶ περὶ τῶν ἰουδαίων, οἵ οἱ Μαδινηαῖοι διήρτασον τοὺς καρποὺς τῆς γῆς, καὶ τὴν ὑπόστασιν αὐτῶν. « Ἐν γάρ τῷ Ἐβραϊκῷ μοιχεία κείται, οἱ οὖτι λαή, καὶ ἡ ἐλπίς, ὡς ἐν τῇ Ρούθ, ἡ Νοεμπού φησι, « Μή οὖτι μοι υἱὸς ἡ ὑπόστασις. » Ἐν γάρ τῷ Ἐβραϊκῷ θικαλα κείται, τουτέστιν ἀλιτε τεκνογονίας. Καὶ ἡ ἀποτίμησις, ὡς ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν ὑπὲρ τοῦ μισθοῦ τοῦ χαλκέως. « Εἰς δὲ τὸ δρέπανον, καὶ τὰ ἔχης φησιν, « ὑπόστασις ἡν ἡ αὐτή. » « Ἐν γάρ τῷ Ἐβραϊκῷ ἀρδαβάν κείται, οἱ οὖτιν ἀποτίμησις. Καὶ ἡ παρεμβολή, ὡς ἐν τῇ αὐτῇ βίβλῳ Ἱωνάθαν φησι τῷ σκευοφοροῦντι αὐτῷ, « Δεῦρο διαδῶμεν εἰς τὴν ὑπόστασιν τῶν ἀλιοφύλων. » « Ἐν γάρ τῷ Ἐβραϊκῷ μασχάρι κείται, δημιανεψαρεμβολήν. Καὶ ἡ ἐν τοῖς δύροις ὑφισταμένη λίνη, ὡς λέγομεν ὑπόστασις οὐρου. Καὶ ἡ ὑπαρξία, ὡς τὸ, « Καὶ ἡ ὑπόστασις μου ὥστε οὐθὲν ἐνώπιόν σου » ; καὶ ἡ ἐδραίωσις, ὡς τὸ, « Ἐνεπάγην εἰς λίνην βυθοῦ, καὶ οὐκ οὔτιν ὑπόστασις. » Καὶ ἡ πραγματεία, ὡς Ἱερεμίας, « Συνῆγαγε, φησιν, « ἔξω τὴν ὑπόστασίν σου. » Καὶ τὸ ἀπόρθητον, ὡς δὲ αὐτὸς περὶ τῶν φευδοπροφητῶν, « Καὶ ἔστησαν, φησιν, « ἐν ὑπόστάσει μου, » οἵτοι ἐν ἀπόρθητῷ μου. Καὶ τὸ στερέωμα, Ἱεζεκήλ περὶ τῆς τοῦ ναοῦ οἰκοδομῆς, « Διαγράψεις τὸν οἰκον, » καὶ τὰ ἔχης, ἐν φύπτεσταις λέγει τὸ στερέωμα : καὶ δὲ Ἑπανος, ὡς δὲ Ἀπόστολος : « Οὐ λαλῶ, οὐ κατὰ Κύριον λαλῶ, ἀλλ᾽ ὡς ἐν διφροσύνῃ, ἐν ταύτῃ τῇ ὑπόστασει τῆς καυχήσεως. »

C

ΤΙΤΛΟΣ Γ'.

Περὶ Θεοῦ κοινῶς, ήτοι περὶ Θεότητος. Δῆλον δὲ οἱ Θεὸι εἰπωτ, η Θεότητα, η τὸ Θεῖον ἀπλιώς καὶ ἀπροσδιορίστως, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς μίας Θεότητος ἐνέργητε τῇ καθολικῇ τούτων προσηγόριᾳ. Τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Μετρίως δέ [σις ταῦτα παραπεφραγμένα πρὸς τὸ σαφέστερον (1).]

Τὸ Θεῖον αἰτιον μέν οὖτι τοῖς οὖτι τοῦ εἶναι, αὐτὸ δέ οτι μή δν, ὡς μὲν τῶν δυτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τὰ δυτα. Εἰ δὲ καὶ δὲ Θεὸς ὁν λέγεται κατὰ τὸ, « Ἐγώ εἰμι δὲ ὁν, » ἀλλ' οὐκ οὔτιν ὁν, ὡς τὰ δυτα· πῶ; γάρ δὲ δημιουργὸς, ὡς τὰ δημιουργῆματα ; οὐδὲ πῶς ὁν, ἀλλ' ἀπλῶς ὁν καὶ Ιδιοτρόπως. Ηγουν ἔξαιρέτως, καὶ ὡς οὐδὲ μόνον ; αὐτός. Οὐ γάρ δὲ φύσις ἀγνωστος τοῖς μετ' αὐτὸν, τούτου πάντως διγνωστον καὶ τὸ εἶναι. Κατὰ τούτον δὲ τὸν λόγον καὶ ἐν οὖτι, καὶ οὐχ ἐν μὲν, ὡς μηδενὸς ἀλλου τοιεύτου ἕντος· οὐχ ἐν ἐτ, ὡς ὑπὲρ πάσαν ἔννοιαν καὶ γνῶσιν ἐντητος. Καὶ αὐθις ὡς ἀμερής καὶ ἀπλούς. Οὐχ ἐν δὲ, ὡς οἰδὲν τῶν ἀμερῶν, καὶ ἀπλῶν, ἀλλ' ὑπὲρ πᾶν ἐν, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἀμέρειαν καὶ ἀπλότητα, καὶ δημιουργὸς αὐτῶν ὄμοιως λέγεται, καὶ εὐσία, καὶ οὐκ οὐσία.

D Κατὰ τούτον δὲ τὸν λόγον καὶ ἐν οὖτι, καὶ οὐχ ἐν μὲν, ὡς μηδενὸς ἀλλου τοιεύτου ἕντος· οὐχ ἐν ἐτ, ὡς ὑπὲρ πάσαν ἔννοιαν καὶ γνῶσιν ἐντητος. Καὶ αὐθις ὡς ἀμερής καὶ ἀπλούς. Οὐχ ἐν δὲ, ὡς οἰδὲν τῶν ἀμερῶν, καὶ ἀπλῶν, καὶ δημιουργὸς αὐτῶν ὄμοιως λέγεται, καὶ εὐσία, καὶ οὐκ οὐσία.

ώντες μὲν, ὡς αὐτοεντότης· οὐχ οὐσία δὲ, ὡς ὑπερ-
ούσις τε καὶ οὐσιοποίης. Ἐτι δὲ καὶ ἐνάς, καὶ οὐχ
ἐνάς· ἐνάς μὲν, ὡς αὐτοεντής· οὐχ ἐνάς δὲ, ὡς
ὑπὲρ ἐνάδα πάσαν, καὶ πάσης ἐνάδος ὑποστάτης.
Καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενα μὴ κατ' Ἑλ-
λειψίν, ἀλλὰ καθ' ὑπεροχήν, διότιν ἔστι καὶ τὸ ἀνα-
σθητον, ἔτι δὲ καὶ τὸ ἀδρατὸν φῶς.

quia essentiæ præcellit, et ejus effector est. Ad hæc unitatem et non unitatem; unitatem quidem,
quia est ipsa unitas: non unitatem vero, quoniam est omni præstantior unitate, et omnis unitatis
constitutor. Hæc et alia multa de Deo, non deficienti, sed exsuperanti ratione dicuntur, ut illud
etiam, quod sensus non habeat, et lumen sit non aspectabile.

Toū aὐτοῦ.

Ο Θεός καὶ πάντα τὰ δυτικά ἔστιν, ὡς πάντων ἀρ-
ιῆς καὶ εἰλία, καὶ ὡς πάντα ἐν ἐαυτῷ ἔχων καὶ οὐ-
δὲν τῶν δυτιῶν ἔστιν, ὡς ὑπερούσιος. Διὸ καὶ πάντα
αὐτοῦ, καὶ ἄμα κατηγορεῖται, καὶ οὐδὲν τῶν πάντων
ἔστι, πάνθημος, πάνελέος, ταῦτα ἀρχάς, καὶ μέ-
σα καὶ τέλη τῶν δυτιῶν προειληφώ; ἐν ἐαυτῷ ἀσχέ-
τως, καὶ ἐξηρημένως, καὶ πᾶς τὸ εἶναι ἐπιλάμπων
κατὰ ὑπερηνωμένην αἰτίαν.

antequam res ipsæ sint, immenso et eximio modo Deus in se complectitur. Et omnibus existendi lumen
per causam unitatem conjunctioem elargitur.

Toū aὐτοῦ.

Οτι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πάντα καταφύσκομεν, ὡς
πάντων αἰτίου, καὶ πάντα ἀποφάσκοντεν, ὡς ὑπὲρ
τάντα δυτος. Ο γάρ Θεός καὶ πάντα ἔστι θεοπρε-
πῶς, καὶ οὐδὲν τῶν πάντων ὑπερουσίως. Καὶ ἐπὶ
τοῦ Θεοῦ οὐκ εἰσὶν αἱ καταφάσεις ἀντικείμενα τοῖς
ἀποφάσεσι, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ὑπὲρ πᾶσαν Θεοῦ
καὶ ἀριστεριῶν, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἔξιν καὶ στέ-
ρησιν.

Toū aὐτοῦ.

Οτι πολλάκις ἀντιπεπονθότως ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὰ
τῆς στερήσεως ἀποφάσκεται, ὡς τὸ, «Ἐθετο σκότος;
ἀποκρυψήν αὐτοῦ,» διπερ ἐ ἀπόστολος; Παῦλος φῶς
εἴλεν ἀπρόσιτον. Φῶς γάρ, φησιν, «οἰκῶν ἀπρόσ-
ιτον» τὸ γάρ ἀπρόσιτον φῶς, καὶ διὰ τοῦτο
ἀπαντεῖ, Ιεον ἔστι τῷ ἀφανεῖ σκότει, δισον εἰς τὸ μὴ
φανεσθαι. Τοιουτορόπως λέγεται καὶ τὸ παμφάς;
φῶς ἀδρατον, ὡς ὑπεραίρον τὴν δρασιν· καὶ ἀγνω-
σία Θεοῦ ἡ ὑπεραίρουσα γνῶσις, καὶ μαρδὸν Θεοῦ τὸ
ὑπέρσωζον.

Et ignorantia Dei est præstantissima cognitio, et stultitia Dei omnem superat sapientiam.

Toū aὐτοῦ.

Ο Θεός οὗτος φῶς, οὗτος σκότος, οὗτος γνῶ-
σις, οὗτος ἀγνωσία, οὗτος ἀλήθεια, οὗτος φεῦδος, καὶ
συντρόμως εἰπεῖν, οὗτος θέσις αὐτοῦ ἔστιν, οὗτος ἀφα-
ρεσις. Ὑπὲρ πάντα γάρ ἔστι τὰ ἡμέν τη τοῖς ὑπὲρ
τιμᾶς νοούμενα. Ἐπει καὶ Πατήρ καὶ Υἱὸς καὶ
Πνεῦμα ἔστιν, οὐχ ὡς ἡμεῖς νοοῦμεν, ἢ οἱ ὑπὲρ
ἡμᾶς, ἀλλ' ὑπὲρ πάντα καὶ νοῦν καὶ λόγον. Αἱ γάρ
θέσις, καὶ ἀφαρέσις, καὶ ἔξεις καὶ στερήσεις τῶν
μετὰ Θεόν εἰσιν.

Toū aὐτοῦ.

Ο Θεός οὖσία ἔστι τῶν δυτιῶν, ὡς ἀρχὴ καὶ αἴτια
τούτων· αἰών ἐξ τῶν αἰώνων, ὡς ἀεὶ ὁ κυρ. ωτέρως

A non unum autem, quoniam eorum, quæ non di-
viduntur, quæque simplicia sunt, nullum est, sed
omnibus quæ unum sunt, præstat, omnemque
divisionis expertem rationem et simplicitatem
anteit, et eorum quoque auctor exsistit. Essen-
tiā item et non essentiā dicimus Deum: es-
sentiā, quoniam vere per se est; non essentiā,
quia essentiæ præcellit, et ejus effector est. Ad hæc unitatem et non unitatem; unitatem quidem,
quia est ipsa unitas: non unitatem vero, quoniam est omni præstantior unitate, et omnis unitatis
constitutor. Hæc et alia multa de Deo, non deficienti, sed exsuperanti ratione dicuntur, ut illud
etiam, quod sensus non habeat, et lumen sit non aspectabile.

Ejusdem.

Deus et est omnia quæ sunt, quatenus est omnium
principium et causa, et omnia in se complectitur.
Et nullum est eorum quæ sunt, quatenus essentiā
exsuperat. Quamobrem de ipso et omnia et simul
omnia dicuntur, et est omnium nullum. Omnem
formam figuramque continent, idemque omnis forma:
atque figura est exercit. Præterea de Deo dicuntur
etiam ejusmodi: rerum principia, et media, et fines,

Deus in se complectitur. Et omnibus existendi lumen

Ejusdem.

De Deo et affirmamus omnia, ut de illo, qui est
omnium causa: et negamus omnia, ut de illo, qui
sit omnibus excellentior. Deus enim et est omnia ra-
tione quadam ipso digna; et nullum ex omnibus est,
quoniam essentiā superat. Porro affirmationes
in Deo negationibus non sunt contrariae, quoniam
et omni positione et ablatione, omni habitu pri-
vationeque superior.

Ejusdem.

Sæpe contrario modo privantia dicuntur de Deo.
Ut illud: «Posuit tenebras latibulum suum»,
quod apostolus Paulus lumen inaccessum appellat:
«Lucem», inquit, «habitans inaccessibilem».
Nam lux, ad quam accedi non potest, atque ideo
non cernitur, æqualis est tenebris, quæ non vi-
dentur, in eo duntaxat, quod illa perinde, atque
hæc, videri non potest. Lumen enim omnibus par-
tibus splendidissimum non possumus intueri, quo-
niam splendore suo præstringit arietem oculorum.

Et ignorantia Dei est præstantissima cognitio, et stultitia Dei omnem superat sapientiam.

Ejusdem.

D Deus neque lux est, neque tenebræ, neque cogni-
tio, neque ignoratio, neque veritas, neque men-
daciū: et ut breviter omnia complectar, nec po-
sitio est, nec ablatio. Præcellit enim omnibus, quæ
a nobis et supra nos cogitantur. Quando et Pater,
et Filius, et Spiritus non sunt, ut nos intelligimus,
aut ut illi intelligent, qui nobis sunt sapientiores;
sed omnem et mentem, et rationem superant.
Positiones enim et ablationes, et habitus et pri-
vationes numerantur in iis quæ sunt post Deum.

Ejusdem.

Deus est rerum essentia, ut earum principium et
causa. Sæculum sæculorum ut qui semper est,

¹ Psal. xxii, 12. ² I Tim. vi, 16.

magis proprie, quam ipsa sæcula. Tempus, ut rerum mensura, qua quidem ratione est etiam terminus rerum, ut qui ipsas terminat. Quandoquidem et sæcula, et infinita sæculorum series infinite terminatur illius, qui infinitus infinites infinite ipsa complectitur. Generatio, ut qui ad orlum deducit ea, quæ quoquomodo sunt. Locus, ut qui omnia continet. Omnia denique superior omnibus.

Eiusdem.

Deus et terminus rerum dicitur, et infinitas: terminus, ut ipsas terminans; infinitas ut super ipsas extensus: nam ejus infinitas omnia transiens infinite patet.

Eiusdem.

Qui Deum modo ipsam essentiam, ipsam vitam, ipsam potentiam, ipsam pacem et alia ejusmodi esse dicunt, modo ipsius essentiæ, ipsius vita, ipsius potentia, ipsius pacis, et aliorum id genus auctorem effectoremque constituant, non loquuntur inter se pugnantia. Nam tum nominatur ex rebus, et maxime ex iis, quæ primo sunt, ut earum causa: tum excellentiori quadam ratione, ut præstantior omnibus illis etiam, quæ primo sunt. Dicimus autem ipsam essentiam, seu ipsum esse, ut ipsam vitam, et ipsam potentiam, et ipsam pacem, et alia ejusdem generis, nunc quidem eo modo, qui dignus est Deo, nempe unum rerum omnium omni principio excellentius principium et causam: nunc ut tribuuntur et communicantur a Deo. Ac primo quidem modo sic ea pronuntiant Graeci: τὴν αὐτοουσίαν, ήτοι αὐτοείναι, τὴν αὐτοζωήν, τὴν αὐτοδύναμιν, τὴν αὐτοειρήγην, altero autem modo sc̄, τὴν αὐτοουσίαν, τὴν αὐτοζώσιν, τὴν αὐτοδυνάμωσιν, τὴν αὐτοειρήνεσιν. Et hæc quidem absoluta, et præcipua, et prima ratione a Deo subsistere dicimus. Quidam vero sacerorum doctorum etiam ipsius bonitatis et divinitatis auctorem dicunt plusquam divinum Deum. Nam ipsam bonitatem et divinitatem asserunt esse communionem, et gratiam bonos divinosque facientem.

Eiusdem.

Et magnum et parvum Deo qui rerum est omnium causa, tribuuntur in multis Scripturæ locis. Parvus ostenditur, quoniam in aura tenui. Magnus dicitur ut magnitudinis elargitor, et infinita præditus magnitudine, et omnem magnitudinem superans: cuius magnitudo quantitatem, et mensuram, et terminum non habet. Parvum seu tenui dicitur in Deo, quod nullam habet molem, nullum spatiū occupat, et sine ullo impedimento per omnia transit, et penetrans usque ad divisionem animæ, et spiritus, et cogitationes, intentionesque cordis¹. Imo vero omnia discernens, nulla enim res est procreata, quæ obtutum ejus effugiat. Et parvum hoc item quantitatem non habet et infinitum est, et invisibile, et eum nequeat ipsum comprehendendi. omnia comprehendit. Idem præterea, et diversum de Deo dicitur. Illud quidem in eo

A τῶν αἰώνων. Χρόνος δὲ, ὡς μέτρον τῶν διτῶν· καὶ γὰρ ὅφος αὐτῶν, ὡς περατῶν αὐτά· ἐπει καὶ τὰ αἰώνια, καὶ αὐτὴ τῶν αἰώνων ἡ ἀπειρίᾳ πεπερατωταί τῇ ἀπειρίᾳ τοῦ ἀπειράκις ἀπειρώς ὑπερηπλωμένου εἴτε. Γένεσις δὲ, ὡς παραγωγεὺς τῶν ὁπεσοῦν γινομένων· τόπος δὲ, ὡς περιεκτικός πάντων. Πάντα δέ ἔστιν ὑπὲρ πάντα.

Toū αὐτοῦ,

Ο Θεὸς καὶ πέρας λέγεται τῶν διτῶν, καὶ ἀπειρίᾳ· πέρας μὲν, ὡς περατῶν αὐτί· ἀπειρίᾳ δὲ, ὡς ὑπερεκτεταμένος αὐτῶν· περατοῦσα γάρ πάντα ἡ ἀπειρία αὐτοῦ ὑπερηπλωται ἀπειροπλασίας.

Toū αὐτοῦ.

Όύχ ἐναντιολογούσιν οἱ ποτὲ μὲν λέγοντες τὸν Θεὸν αὐτοουσίαν, καὶ αὐτοζωήν, καὶ αὐτοδύναμιν, καὶ αὐτοειρήγην, καὶ τὰ τοιαῦτα· ποτὲ δὲ λέγοντες αὐτὸν ὑποστάτην, καὶ δημιουργὸν αὐτοουσίας, καὶ αὐτοζωῆς, καὶ αὐτοδυνάμεως, καὶ αὐτοειρήγης, καὶ τῶν τοιαύτων. Τὰ μὲν γάρ διομάζεται ἐκ τῶν δυτῶν, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν πρώτως διτῶν, ὡς αἰτίος αὐτῶν· τὰ δὲ ὑπεροχικῶς, ὡς ὑπὲρ πάντα, καὶ τὰ πρώτως διτῶν· αὐτοουσίαν δὲ, ήτοι αὐτοείναι, καὶ αὐτοζωήν, καὶ αὐτοδύναμιν, καὶ αὐτοειρήγην, καὶ τὰ τοιαῦτα λέγομεν, θεῖκῶς μὲν καὶ δημιουργικῶς τὴν μίαν πάντων ὑπεράρχιον ἀρχήν καὶ αἰτίαν· μεθεκτῶς δὲ τὰς ἐκδιδομένας ἐκ Θεοῦ μεθέξεις, τὴν αὐτοουσίασιν, τὴν αὐτοζώσιν, τὴν αὐτοδυνάμωσιν, τὴν αὐτοειρήσιν, καὶ τὰ παραπλήσια, ἀπολύτως, καὶ ἀρχηγικῶς, καὶ πρώτως ἐκ Θεοῦ ὑποστήναι λέγομεν· τινὲς δὲ τῶν λεποδιασκάλων καὶ τῆς αὐτοαγαθότητος, καὶ τῆς θεότητος ὑποστάτην φαῖ τὸν ὑπέρθεον Θεὸν, αὐτοαγαθότητα, καὶ θεότητα λέγοντες τὴν ἐκ Θεοῦ προερχομένην ἀγαθόποιον καὶ θεοποιὸν μεθέξιν καὶ δωρεάν.

C etiam ipsius bonitatis et divinitatis auctorem dicunt plusquam divinum Deum. Nam ipsam bonitatem et divinitatem asserunt esse communionem, et gratiam bonos divinosque facientem.

Toū αὐτοῦ.

Kαὶ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν ἀνατίθεται τῷ πάντων αἰτίῳ· τὸ μέγα μὲν πολλάχοι τῆς Γραφῆς, τὸ μικρὸν δὲ δηλοῦται διὰ τὸ ἐν αὔρᾳ λεπτῇ. Μέγας μὲν οὖν λέγεται, ὡς μεγέθους μεταδοτοῦχος, καὶ ὡς ἀπειρομεγέθης, καὶ ὑπερμεγέθης, οὐ τὸ μέγεθος ἀποσον, καὶ ἀμέτρητον καὶ ἀδριστον· μικρὸν δὲ ήτοι λεπτὸν ἐπὶ Θεοῦ τὸ παντεδύγκου καὶ διαστήματος ἐκβενηκός, καὶ τὸ διὰ πάντων ἀκαλύτων χωροῦν, καὶ διεκνούμενον ἀχρι· μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, καὶ κρετικὸν ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας, μᾶλλον δὲ τῶν διτῶν ἀπάντων. Οὐ γάρ ἔστι τείσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ· καὶ τούτο δὲ τὸ μικρὸν ἀπῆλικόν ἔστι, καὶ ἀπειρον, καὶ ἀόρατον· καὶ αὐτὸ μὲν ἀπερίληπτον, πάντων δὲ περιληπτικόν. Λέγεται δὲ ἐπὶ Θεοῦ καὶ τὸ ταυτὸν, καὶ τὸ ἔτερον· τὸ μὲν ἐν τῷ, «Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ» τὸ δὲ ἐν τῷ, «Κύριε, Κύριε, τίς σοι;

¹ Hebr. iv, 12.

Ταῦτα μὲν οὖν διὰ τὸ διπρεπον, καὶ δεῖ κατὰ τὰ αὐτὰ, καὶ ὥστατως ἔχον, καὶ ἀμιγὲς, καὶ ἀπροσδέξις, καὶ ἀναυξῆς, καὶ ἀμείωτον, καὶ διὰ τὸ μεταδοτικὸν τῆς ταυτότητος· ἔτερον δὲ, ὡς μηδενὶς δυτος κατ' αὐτὸν· πάντα γάρ τὰ δυτα κτίσματα τοῦ δυτικοῦ δυτος, καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἀπαντα, καὶ πρᾶς πάντας ἔτερος καὶ ἀσύντακτος. Ἔτι δὲ καὶ ὡς δημιουργὴς τῶν ἔτεροιών καὶ διαφόρων. Λέγεται δὲ καὶ δμοιος. «Ἐγὼ γάρ, » φησιν, « ὅρασεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερὶ προρητῶν ὀμοιώθην, » διὰ τὸ ὄφθησει αὐτὸς; ἐν σχήματι τοῦφες ή τοιφες, καὶ παρεκάσθηνας τοι; ἐν εἰδει. Ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ μεταδοτικὸν τῆς δμοιοτειχῆς δυνάμεως· «Ποιήσωμεν γάρ, » φησιν, « ἔνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὅρμοις. » Ιστέον δὲ διει τὰ αὐτὰ καὶ δμοια Θεῷ, καὶ ἀνόμοια· δμοια μὲν κατὰ τὴν ἐνδεχομένην μημησιν τοῦ ἀμιμήτου· ἀνόμοια δὲ κατὰ τὸ ἀποδίον τῶν αἰτιατῶν τοῦ αἰτεού, καὶ μέτροις ἀπειροις ἀπολειπόμενον. Ἔτι ἐπὶ θεοῦ λέγεται καὶ στάσις, καὶ κίνησις· στάσις μὲν διὰ τὸ μένειν ἐν ἐκυρῷ τὸν Θεὸν, καὶ μονίμως ἰδρύσθαι, καὶ διὰ τὸ ἐξ ἐκυροῦ ἀμετάστατον, καὶ διὰ τὸ ὑπερηπλῶσθαι πάντιν· κίνησις δὲ, οὐ κατὰ νοητὴν κίνησιν, ή ψυχικὴν, ή φυσικὴν, ή τοπικὴν, ή διώς τινὰ τῶν λεγομένων κίνησεων, ὅλῃ τῇ πάντων ἀσχέτω περιοχῇ, καὶ ταῖς ἐπὶ τὰ δυτα προνοητικαῖς, καὶ ἀνεκφριτήτοις προσδοτοῖς, καὶ ταῖς; ὑπὲρ πάσαν ἐνέργ. τιν ἐνεργειαῖς.

sed propter immensum rerum omnium complexum, gressus, et actiones omni actione præstantiore.

Toū αὐτοῦ.

Πανοκράτωρ δὲ Θεός λέγεται· οὐ μονον ὡς πάντων κρατῶν, καὶ πάσιν ἐπιβάλλειν τοὺς ζυγοὺς τῆς δεποτειλας αὐτοῦ, καὶ τοὺς δεσμοὺς τοῦ ἔρωτος αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ ὡς παγκρατῆς ἔδρα ἰδρύουσα πάντα ἐν ἐκυρᾷ, καὶ θεμελιῶσα, καὶ συνέχουσα κατὰ μιαν διαρούσιον συνοχὴν, καὶ οὐκ ἕώσα διεκπεσεῖν ἐκυρῆς.

Toū αὐτοῦ.

Δύναμις δὲ Θεός ἔστι τε καὶ λέγεται, ὡς ἀπειροθύμηναμος, καὶ πανταδύναμος, καὶ πάντα δυνάμεις παράγων, καὶ πάσι δύναμιν χαρούμενος. Οὐδὲν γάρ ἔστι τῶν δυτων, δημηταράντης δέρα ἰδρύουσα πάντα ἐν ἐκυρᾷ, καὶ θεμελιῶσα, καὶ συνέχουσα κατὰ μιαν διαρούσιον συνοχὴν, καὶ ἔνεργειας. Τὸ γάρ καθόλου μηδεμίαν δύναμιν ἔχον οὔτε ἔστιν, οὔτε τι ἔστιν. Η τάρ παντοκρατορική δύναμις καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων ἀποχημάτων αὐτῆς διήκει. Ταῦτα δέ εἰσι τὰ πανταλώς ἀμψυχα καὶ ἀναποθητα, καὶ αὐτὰ δυνάμεις μετέχεις τῆς εἰς τὸ εἶναι. Αὕτη τοιν τι δυναμοδύναμις, καὶ δυναμοδότις, καὶ ὑπερδύναμος δύναμις δυναμοὶ καὶ τὰ δισθενῆ. Καὶ γάρ καὶ ἐμπιθεῖς, καὶ κύνωπας, καὶ μυλας, καὶ τὰ ἐπι τούτων ἀσθενεστερα. Εἴρηκε γάρ περ τῆς κάμπης καὶ τῆς ἀκρίδος δ Θεός, διει « Δύναμις μου η μεγάλη. »

A loco : « Tu autem idem ipse es ». Hoc autem in illo : « Domine, Domine, quis similis tu? » Idem ergo dicitur, quoniam immutabilis est, et in eiusdem, atque eodem modo semper habet, et quia non commiscetur, non indiget, non augetur, non imminuitur, et rebus tribuit, ut eadem dicantur. Diversus vero dicitur, quod nulla res sit, qualis ipse est. Omnes enim res ab eo, qui vere est, creatae sunt, et ipse summis omnibus superior est, et ab omnibus ita diversus, ut in nullo earum ordine possit constitui, et quia diversitatum et discriminum est effector. Dicitur etiam similis : « Ego, » inquit, « oculos inplevi, et in manibus prophetarum similis fui, » quoniam hac aut illa forma se illis conspiciendum præbebat, et eis aspectu similis efficiebatur, ad hæc quia similitudinis est largitor. Nam : « Faciamus, » inquit, « hominem ad imaginem et similitudinem nostram ». Scindendum est autem, eadem esse Deo et similia et dissimilia : similia quidem quatenus imitantur eum, qui nulla potest exprimi imitatione ; dissimilia vero, quatenus ea, quæ a causa proficiscuntur, absunt ab ipsa causa. Status etiam et motus dicuntur de Deo : status quidem, quia firmus et stabilis in eodem perstat ac permanet, et quia a seipso dimoveri non potest, et quia supra omnia existat ; motus autem, non propter mentis, aut animi, aut naturæ, aut quæ in loco sit, aut ejusmodi aliam motionem, et propter immobiles providentias ad res ipsas pro-

C

Ejusdem.

Dominator omnium dicitur Deus, non solum ut qui omnibus imperat et omnibus juga sue dominatioonis imponit, et amoris sui vinculis omnia devincit; verum etiam quia ut sedes omnia firmat, et fundat, et essentia superantis essentiae sue complexu sic omnia continet, ut ea a se non sinat accidere.

D

Ejusdem.

Potentia Deus et est et dicitur. Ut infinita potentia, ut omnipotens, ut qui potentia ad optimum deducit omnia, et potentiam omnibus largitur. Nihil enim est eorum, quæ sunt, cui non ab eo sit communica potencia vel mentis vel rationis, vel vitæ, vel sensus, vel essentiæ. Quin etiam ipsum esse, si fas est ita loqui, ab ipsa potentia essentiam essentia præstantiorem obtinente habet, ut sit, et qui cuncta corroborat, ut possint suas quæque motiones, et vires, et actiones exercere. Quod enim nullam plane potentiam habet, non est. Illa enim potentia omnium domina ad extreimos usque rerum terminos permeat. Haec sunt quæ cum vita et sensu penitus careant, potentiam tamen habent, ut sint. Hæc igitur potentia potentia, potentia largitrix, et ipsa potentia potentior, confirmat et corroborat quæ sunt imbecilla et impotentia atque invalida, cuiusmodi sunt culices et conopes, et muscae, et si qua sunt his etiam imbecilliora. Dixit enim Deus de brucho et locusta, quoniam « Potentia mea magna. »

¹ Psal. ci, 28. ² Psal. xxxiv, 10. ³ Gen. i, 26.

Eiusdem.

Communicare se dicitur Deus, propter munera sua, quae rebus universis distribuit: non communicare autem, quia nulla res est particeps essentiæ, aut vitæ, aut sapientiæ, aut ullius eorum, quæ habet ipse ratione quadam præstantissima et singulariæ.

Eiusdem.

Ex quo sit, ut a singulis rebus totus habeatur, et nulla res ullam ejus partem habeat, ut centrum in medio circulo a rectis omnibus lineis totum, et nulla ejus pars ab illa habetur. Velut sigillum, quod omnibus ex se sumptis exemplis ita se totum atque idem communicat, ut a nullo tamen eorum ulla ipsius habeatur pars. Hoc tamen præstat illa Divinitatis, quæ est rerum omnium causa, non impariendi se ratio, quod nulla attactus missionisve societate cum illis conjungitur, quibus communicatur. Quod si quis objiciat, non in omnibus exemplis totum atque idem signum effingi, respondebo, non illius culpa, quod se totum atque idem singulis accommodat, sed excipientium diversitate contingere, ut unus, et totius, et ejusdem exemplaris imagines dissimiles sint. Exempli gratia, si simplicia, facilia, levia et tractabilia, non resistantia, non aspera, non fragilia, non instabilia sint, puram, et expressam, et firmam effigiem percipient. Si aliquid eorum defecerit, quæ dicta sunt, ideoque minus ad formam suscipiendam apta atque idonea fuerint, id erit causa dissimilitudinis, et deformitatis, et aliorum incommodorum, quæ materiæ ad formam C excipientiam minus accommodatae contingunt.

Eiusdem.

Unus est rerum omnium essentia, et pulchritudo, et bonitas, et sapientia Deus, quem expetunt omnes, qui unius sunt formæ; participes autem illius sunt, non uno omnes modo, quamvis ipse unus et idem existat, sed alius alia atque alia ratione, ut cuique divina libra distribuit pro cuiusque habilitate.

Eiusdem.

Quoniam Deus et est, et rebus largiens ut sit, multas parat essentias, multiplicare dicitur unum illud quod est, ex ipso multarum rerum ortum deducens. Manet autem et sic unum in multiplicatione, et plenum in divisione, quia propter essentiam omni essentia superior est, eximio et ius, quæ sunt, antecellenti quodam modo. Quin etiam cum unum sit, et uni, et multititudini, et toti, et parti unum communicans, unum rursus essentia præcelenti est singulariter, id est, proprie, et eximie, cum nec unum sit ex iis quæ sunt, nec multitudo, nec totum ex partibus, nec pars ex toto. Atque ita neque unum est, neque unius particeps, sed procul ab his unum est, utpote unum, eo quod est in rebus uno longe præstantius. Præterea propter multorum deorum ab ipso profici-centem effectiōnem ex divina cuiusque pro viribus specie, et videatur et esse dicitur unius Dei progressus, et divisio, et multiplicatio; attamen unus est deorum princeps

A

Toū aύτοῦ.

Μεθεκτὸς μὲν δὲ Θεὸς κατὰ τὰς μεταδόσεις; αὐτοῦ, ἀμέθεκτος δὲ κατὰ τὸ μηδὲν μετέχον αὐτῆς τῆς οὐσίας αὐτοῦ, η τῆς ζωῆς αὐτοῦ, η τῆς σούλας αὐτοῦ, η τινος τῶν τοιούτων, ἀπερ ἔχει πάντα καθ' ὑπεροχὴν καὶ ἔξαρτες.

B

Toū aύτοῦ.

"Οτι δὲ θεὸς καὶ ὁπ' ἐκάστου τῶν μετεχόντων δλος; μετέχεται, καὶ ὁπ' οὐδὲνδε οὐδενὶ μέρει, καθάπερ κέντρον ἐν μέσῳ κύκλου πρὸ πατῶν τῶν ἐν τῷ κύκλῳ περικειμένων εύθειῶν. Καὶ ὡσπερ σφραγίδος ἐκτυπώματα πολλὰ μετέχει τῆς ἀρχετύπου σφραγίδος, καὶ ἐν ἐκάστῳ τῶν ἐκτυπωμάτων δλος καὶ ταύτης οὐσίας, καὶ ἐν οὐδενὶ καὶ οὐδὲν μέρος. Ὑπέρ-χειται δὲ καὶ τούτων η τῆς πανατίου θεότητος ἀμεθεκτία, τῷ μήτε ἐπαφῇ αὐτῆς εἰναι, μήτε ἄλλῃ τινὶ πρὸς τὰ μετέχοντα συμμιγῇ κονωνίαν, καίτοι φαῖ τις, Οὐκέ εστιν η σφραγίς ἐν ἀλοις τοῖς ἐκμαγελοις δλῃ καὶ η αὐτή. Τούτου δὲ οὐχ η σφραγίς αἰτία πάσαν γάρ ἐκείνη ἐκείνη, καὶ ταυτὴν ἐπιέδωσιν ἐκάστῳ ἀλλ' η τῶν μετεχόντων διαφορότερης ἀνόμῳα ποιεῖ τὰ ἀπομόργυματα τῆς μιᾶς καὶ δλος καὶ ταύτης ἀρχετύπας. Οίον εἰ μὲν ἀπαλλ., καὶ ἐπύπατα η, καὶ λεῖα, καὶ εὐχάρακτα, καὶ μήτε ἀντίτυπα, καὶ σκληρά, μήτε εὐδάχυτα, καὶ ἀσύστατα, καθαρὸν δέξει, καὶ σαφῆ καὶ ἐναπομένοντα τὸν τύπον εἰ δέ της εἰρημένης ἐπιτηδειότητος ἐλείποι, τοῦτο αἴτιον εσται τοῦ ἀτυπώτου, καὶ τοῦ ἀσαφοῦς, καὶ τῶν δλλων ὅσα μετοχῆς ἀνεπιτηδειότητι γίνεται.

Toū aύτοῦ.

"Ἐν μὲν ἔστι τὸ δντῶς δν, καὶ καλὸν, καὶ ἀγαθὸν, καὶ σοφὸν, οὐ πάντες οἱ ἐνοιεῖσις ἐψίλενται· μετέχουσι δὲ αὐτοῦ οὐχί ἐνιαίως, καίτοι ἐνδὲ καὶ ταυτοῦ δντος, ἀλλ' ὡς ἐκάστῳ τὰ θεῖα διανέμει ζυγὰ κατὰ τὴν ἐκάστου ἐπιτηδειότητα.

D

Toū aύτοῦ.

"Ἐπειδὴ δὲ θεὸς δν ἔστι, καὶ δωρούμενος τὸ εἶγαι οὐσὶ παράγει τὰς πολλὰς οὐσίας, πολλαπλασιάσθεις; λέγεται τὸ ἐν δν ἐκείνῳ τῇ ἐξ αὐτοῦ παραγωγῇ τῶν πολλῶν δντων. Μένει δὲ καὶ οὐτως ἐν τῷ πληθυσμῷ, καὶ πλήρες ἐν τῇ διαχρέσι, τῷ πάντων εἰναι τῶν δντων ὑπερουσίως ἐξηρημένον. Ἀλλὰ καὶ ἐν δν, καὶ παντὶ, καὶ ἐνι, καὶ πλήθει, καὶ δλφ, καὶ μέρει τοῦ ἐνδὲ μεταδίδοντος, ἐν ὠσαύτως ὑπερουσίως ἔστι, καὶ ἐν ἐνικῶς, ἥγουν ιδικῶς, ἔξαρτες, οὔτε ἐν δν τῶν δντων, οὔτε πλήθος, οὔτε δλον ἐκ μερῶν, οὔτε μέρος δλου, καὶ οὐτως οὔτε ἔστιν, οὔτε τοῦ ἐνδὲ μετέχει, πόρφω δὲ τούτων ἐν ἔστιν, ὡς ὑπὲρ τὸ ἐν τοῖς οὖσιν ἐν. Πάλιν τῇ ἐξ αὐτοῦ θεώσει θεῶν πολλῶν γινομένων τῷ κατὰ δύναμιν ἐκάστου θεοειδεῖ δοκεῖ μὲν εἰναι, καὶ λέγεται τοῦ ἑγδ; Θεοῦ προδούς, καὶ διάκρισις καὶ πολλαπλασιασμός, ἔστι δὲ οὐδὲν ηττον δ ἀρχιθεος καὶ θεοποιός, εἰς θεός, ἀμβροστος ἐν τοῖς μεριστοῖς, ἐν τοῖς πολλοῖς; ἀμβροσίς, καὶ ἀπλήθυντος, ὡς ὑπερουσίως, ὑπερεύσιος, καὶ ὑπερ-

θέων; ὑπέρθεος. Καὶ τοῦτο δρα ἐννοήσας ὁ μέγας Α εἰδητος· Καὶ γάρ εἰπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς, ὡσπερ οὖν θεοὶ πολλοὶ, καὶ κύριοι πολλοί, ἀλλ' ἥκιν εἰς Θεὸς δὲ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δὲ οὗ τὰ πάντα. Καὶ γάρ ἐπὶ τῶν θεων αἱ ἐνότητες; ἐπιχριστοῦσι, καὶ προκατάρχουσι τῶν διαχρίσεων.

Toū aὐτοῦ.

Ὦσπερ ἐν μὲν ἡ μονάς, πρὸ πάντων δὲ ἔστι τῶν ἀριθμῶν, καὶ ἔστιν αἵτια πάντες ἀριθμοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἀλλ' ἀρχὴ ἀριθμῶν, καὶ πᾶς ἀριθμὸς μονάδος μετέχει· λέγεται γάρ δυάς μία, καὶ μία τρίας καὶ καθεξῆς· καὶ αὐτοὶς ἡμῖσυ ἐν, καὶ δίμοιρον ἐν, καὶ τρίτον ἐν, καὶ καθεξῆς· καὶ οὐ μόνον οἱ ἀριθμοὶ, ἀλλὰ καὶ τὰ μέρη, καὶ μέρια τῶν ἀριθμῶν τῆς μονάδος μετέχουσιν, ἡτοι τοὺς ἐνδές, καὶ οὐκ ἔστιν οὐ πλήθος, οὐδὲ δλον, οὐ μέρος, οὐ μέριον, δι μή τοῦ ἐνδέ μετέχει, ἀλλὰ τὸ μὲν πολλὰ τοῖς μέρεσιν ἐν τῷ διλφὶ ἔστι, καὶ τὸ πολλὰ τοῖς συμβεβηκόσιν. Εἰ τῷ ὑποκειμένῳ διλφὶ, καὶ τὸ πολλὰ τῷ ἀριθμῷ ἡ ταῖς δυνάμεσιν ἐν τῷ εἰδεῖ, καὶ τὸ πολλὰ τοῖς εἰδεσιν ἐν τῷ γένει, καὶ τὸ πολλὰ ταῖς πρόδοσις ἐν τῇ ἀρχῇ· καὶ εἰ πᾶσι τὰ πάντα ἡνωμένως τις ὑπόθοιτο, ἔσται τὰ πάντα ἐν τῷ διλφῷ· οὕτω καὶ θεός ἐν λέγεται εὑ μόνον ὡς μόνος καὶ ἔχει μόνον πάντων τῶν διντῶν κατὰ πάντα, καὶ ὡς ἀπλοῦς, καὶ ἀμερῆς, καὶ διδασκότος, καὶ ἀπαθῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸ πάντων τῶν διντῶν, καὶ πρὸ πάντων αἴτιος. Ἐν γάρ τὸ πάντων τῶν διντῶν αἴτιον, καὶ ἐνικῶς ἐν, ἡτοι θεῶς, ἐκαιρέτως, καὶ πρὸ πάντων δὲ ἐξ αὐτοῦ, καὶ μετ' αὐτῷ, καὶ ὡς ὑπὸ πάντων τῶν διντῶν μετέχομενος κατὰ τὴν ἐκάστου ἐπιτηδεύστητα. Τὸ γάρ πάντη ἀμέτοχον αὐτοῦ πάντη μή δι ἔστι· καὶ τὸ εἶναι τὸ ἐν πάνταις ἔστι τὰ διντα. Καὶ οὐκ ἔστι τὸ πάντων αἴτιον ἐν, τῶν πάντων ἐν, ἀλλ' ὑπὲρ πάντων ἐν καὶ πάντες ἐνδέ, καὶ πλήθους ὡσπερ ποιητικὸν, οὕτω καὶ δριστικόν. Καὶ ἀναῦ μὲν τοῦ ἐνδέ οὐδὲ ἔσται πλήθος, ἀνεῦ δὲ πλήθους ἔσται τὸ ἐν, ὡς καὶ μονάς πρὸ πάντης ἀριθμοῦ πεπλήθυσμένου. Καὶ πάντα ἐν ἐκατῷ τὸ ἐν, καὶ τὰ ἐναντία ἐνοεῖδῶς, καὶ ἀσυγχύτως, καὶ ὑπερουσίως; προειληφε καὶ περιειληφεν.

Toū aὐτοῦ.

Ἡ θεῖα εἰρήνη καὶ ἐν ἐκατῇ ἔστι, καὶ εἰσω ἐκατής, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ δυτα πρέσει, καὶ μεταδιόδων ἐκατῆς αὐτοῖς; οἰκεῖος; αὐτοῖς, καὶ πάντων ἔστιν ἐνωτική τὸ μεριστὸν πλήθος; αὐτῶν εἰς τὴν διλφὴν ἐνότητα ἐπιστρέφουσα, καὶ πάντα ἀσυγχύτως συγκεφαννύουσα πρὸς ἄλληλα, καὶ πάντα συνείρουσα ἄλληλοις; καὶ ἐκατῇ. Καὶ πᾶσιν ἔστι τῆς Ιδιότητος ἐκάστου φυλακτική, δι' ἣν ἡ μία καὶ ἀδιάλυτος πάντων συμπλοκὴ ὑφίσταται, καὶ ἐναρμόζεται συμ-

Α effecto: que Deus, in divisis non divisus, unum in multis, non communis, nec multiplicatus, ut qui eximia essentia singulariter est, et plusquam divisa ratione summus Deus. Quæ quidem cogitans magnus Paulus: «Quanvis enim,» inquit, «multi sint, qui dicuntur dīi, sive in cœlo, sive in terra, siquidem multi sunt dīi, et domini multi, tamen unus nobis est Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia¹.» Nam in divinis etiam unitates divisionibus antecellunt.

Ejusdem.

Quemadmodum οὐσια quidem est unitas et omnibus numeris antecedit, et omnium numerorum est causa, nec tamen numerus, sed principium numerorum: et omnis numerus est particeps unitatis; dicimus enim binarium unum, et ternarium unum, ac reliqua deinceps eodem modo, itemque dimidium unum, bipartitum unum, et tripartitum unum, atque ita deinceps; nec solum numeri, sed numerorum partes, et particulae unitatis, sive unius participes sunt, et nulla est multitudo, nullum totum, nulla pars, nulla particula, quæ sit unius expers; sed quod partibus multiplex est, unum ex toto; et quod est accidentibus multiplex, est unum subiecto; et quod est multiplex numero, aut potentia, est unum specie; et quod specie multiplex est, unum est genere; et quod progressibus est multiplex, est unum principio; et si quis omnibus omnia conjunctum accumulet, toto unum erunt omnia: sic etiam Deus dicitur unus, non modo, ut solus et rerum omnium in omnibus excellentissimus, neque ut simplex est, et qui nec in partes secari, nec dividiri, nec affici ullo modo potest; verum etiam, ut qui ante omnia existit, et est omnium causa: unum enim est causa rerum omnium, et singulariter seu proprie, et excellenter est unum, et ante omnia. Omnia autem ex ipso, et post ipsum, ut se rebus omnibus pro cuiusque habilitate communicat. Quod enim prorsus est illius expers, omnino non est. Et eo, quod est unum, est omnia. Et quod est unum, omnium causa, non est eorum omnium unum, sed est supra omne quod est unum. Et omnis tum unius, tum multitudinis tam effector est, quam definiator. Et sine uno multitudine non est. Sine multitudine autem unum erit, sicut et unitas ante omnem numerum multiplicatum. Et omnia etiam quæ sunt inter se contraria in seipso unum illud una specie et sine confusione conjuncta ratione quadam essentialiam superante præoccupavit atque complexus est.

Ejusdem.

Divina pax et in seipsa est, et intra seipsam, et ad res omnes progreditur, seque illis familiariter communicat. Et omnium est conciliatrix, ac dividuum earum multitudinem ad totam unitatem convertit. Et omnia sine confusione mutuo commiscent, omniaque vicissim contrahit. Et sibi, et omnibus proprietatem cuiusque conservat, per quam unam et indissolubilis omnium conjunctio constat, et consensio ac concentus quidam efficitur, cum unum-

¹ Cor. viii, 5, 6.

quodque non mistum aut turbidum, sed purum et sincerum in propria specie ita maneat, et coniunctione quidem copuletur, naturae autem proprietate dividatur. Ipsa igitur praeceptra conciliatrix pax mediis extrema devincit. Quamobrem et antiquissimae illae conciliatrices potestates tum ipsae inter se, et cum una omnium principali pace copulantur; tum ea, quae sibi subjecta sunt mutuo inter ipsa, et secundum et cum uno rerum omnium pacis principio et causa conjungunt. Nihil est igitur omnino, quod pacem non amet. Ac tametsi illi, qui inimicitii, rixis et seditionibus gaudent, a pace et pacis commodis videntur abhorrire, et ipsi tamen obsecrare quibusdam pacis simulacris capiuntur, et cum variis perturbationum motibus concutiantur, eos imperite cohibere sedareque concupiscunt, et sperant, se voluptatum, quarum inordinato victricium tumultu premuntur, expletione pacem adepturos.

Ejusdem.

In ea causa, quae cuncta in uno complectitur, pulchrum et pulchritudo distinguenda non sunt. Haec enim omnibus in rebus in participes et communiones dividentes, pulchrum dicimus quod est pulchritudinis particeps; pulchritudinem vero communione illius rerum causae, quae pulchras res omnes efficit. Deum autem et pulchrum dicimus, ut qui et totus, et semper, et excellenti ratione pulcher est, et pulchrorum omnium natura, et fons, et causa; pulchritudinem vero appellamus, quoniam ab eo rebus omnibus pro suo cujusque modo pulchritudo communicatur, et quia omnium concinnitatis et nitoris est auctor, omnibus instar lucis communicans radiorum omnia pulchra facieptium quasi fontis rivulos, et ad seipsum omnia vocans: atractioni enim vim habet pulchritudo [(1) ejusque nomen apud Graecos a verbo, quod vocare significat, videtur esse deductum].

Ejusdem.

In Deo idem est pulchrum et bonum. Pulchritudine et boni cupiditate flagrant omnia, ad illudque valde currunt. Et nihil est omnino, quod non sit pulchri bonique particeps. Siquidem et omnia, quae sunt, ab ipso pulchro bonoque habent, ut sint: et a pulchro et bono moventur, et reguntur, et continentur, et propter pulchrum et bonum existunt, et ab omnibus pulchrum et bonum expetendum, amandum, diligendum et admirandum videtur. Ausim dicere, et id, quod non est, esse pulchri bonique particeps. Tunc enim et ipsum est pulchrum et bonum, cum per negationem de Deo dicitur. Ut cum Deum increatum principium terminumque non habeat, et alia ejusmodi, quae non esse significant, assrimus. Appellit enim et ipsum, quod non est, quodam modo Deum, et quadam ratione in eo conatur esse.

Ejusdem.

Omnis mentium, animorum et corporum status, et motus ex pulchro bonoque sunt. Omnibus enim status et motus est id, quod supra omnem inq-

A φύνως, καὶ συμφυῶς, ἀκραιφῶς, καὶ ἀμιγοῦς, καὶ ἀνεπιθολότου μένοντος ἐκάστου κατὰ τὸ οἰκεῖον εἶδος· καὶ ἡνωμένου μὲν τῇ συγχράσει, διηρημένου δὲ τῇ ιδιότητι τῆς φύσεως. Αὕτη οὖν ἡ ἀρχιτυ-
άγωγος; εἰρήνη συνδεῖ τὰ ἄκρα διὰ τῶν μέσων. Οθεν αἱ πρετεράτας τῶν συναγωγῶν δυνάμεων αὐταὶ τε πρὸς ἀλλήλας· καὶ πρὸς τὴν μίαν τῶν διῶν εἰρηναρ-
χίαν ἔνοιηται, καὶ ἔνοιηται τὰ ὑπὸ ἑαυτάς πρὸς ἄλληλας,
καὶ πρὸς ἑαυτάς, καὶ πρὸς τὴν μίαν καὶ παντελῆ
τῇ; τῶν πάντων εἰρήνης ἀρχὴν καὶ αἰτίαν. Οὐδὲν οὖν τῶν πάντων ἔστιν ἀνέρρεστον εἰρήνης. Εἰ δὲ οἱ θυμοὶ καὶ ἔρισι, καὶ ἀκαταστατίας χαρούντες ἀπε-
χθέονται τῇ εἰρήνῃ, καὶ τοῖς τῆς εἰρήνης ἀγαθοῖς, ἀλλ' οὖν καὶ αὐτοὶ ἀμαρτοὶ εἰδώλοις εἰρηνικῆς ἐφέ-
σεως διαχρατοῦνται, ἐνοχλούμενοι μὲν ὑπὸ παθῶν πολυκινήτων, ἀνεπιστημόνως δὲ ιστᾶν αὐτὰ, καὶ ἀποκαύειν ἐφίμενοι, καὶ οἰδίμενοι τῇ ἀποπληρώσει τῶν ἐνοχλούντων εἰρηνεύειν ἔσαντούς ἐκτεραπομφή-
νευς τῇ ἀταξίᾳ τῶν κρατησαῶν ἥδογῶν.

Toū autōō.

Καλὸν καὶ κάλλος οὐ διαιρέτον ἐπὶ τῆς ἐν ἐνὶ τῷ δόλᾳ συνειληφυίας αἰτίας. Ταῦτα γάρ ἐπὶ μὲν τῶν διντῶν ἀπάντων εἰς μετέχοντα, καὶ μετοχάς διαι-
ροῦντες, καλὸν μὲν λέγομεν τὸ καλόν; μετέχον, καλός; δὲ τὴν μετοχήν τῆς καλοποιοῦ τῶν διντῶν αἰ-
τίας. Οὐ Θεὸς δὲ καλὸν μὲν λέγεται ὡς πάγκαλος, καὶ ἀείκαλος, καὶ ὑπέρκαλος, καὶ φύσις καλοῦ παντὸς, καὶ πηγαῖον καλὸν, καὶ αἴτιον καλοῦ· καλός δὲ διὰ τὴν ἀπ' αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ὅμοιοις μεταδιδούμενοι οἰκεῖα; ἐκάστῳ καλλινήν, καὶ ὡς τῆς πάντων εὐαρμοστίας καὶ ἀγαθίας;
αἴτιος, ἐναστράπτων πᾶσι δικηγ. φιτὸς τὰς καλο-
ποιούς τῆς πηγαῖας ἀκτίνος αὐτοῦ μεταδίσεις, καὶ ὡς καλὸν ἐφ' ἑαυτὸν πάντα. Ἐλετικὸν γάρ τὸ καλός.

Toū autōō.

'Ἐπὶ Θεοῦ ταῦτα ἔστι τὸ καλὸν τῷ ἀγαθῷ. Τοῦ καλοῦ γάρ καὶ ἀγαθοῦ πάντα ἐφίεται, καὶ ἀγα-
θέει ἐπ' αὐτῷ, καὶ οὐκ ἔστι τι τῶν διντῶν, δημητ-
έχει τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ. Ἐπει τοῦ πάντα τὰ διντά
ἐκ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἔστι, καὶ ὑπὸ τοῦ καλοῦ
καὶ ἀγαθοῦ κιγεῖται, καὶ προνοεῖται, καὶ συνέχεται,
καὶ διὰ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἔστι, καὶ πᾶσιν ἔστι τὸ
καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἐφετὸν, καὶ ἀραστὸν, καὶ ἀγαπη-
τὸν, καὶ ἀγαστόν. Τολμήσει δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν δ
λόγος, διτι καὶ τὸ μὴ δν μετέχει τοῦ καλοῦ καὶ ἀγα-
θοῦ. Τότε γάρ καλὸν καὶ αὐτὸν καὶ ἀγαθόν, διτι
Θεοῦ κατὰ ἀφαίρεσιν λέγηται, οἷον διτι δὲ Θεός;
ἀ-
κτιστος, ἀναρχος, ἀδριστος, καὶ τὰ τοιαῦτα, διτι τοῦ
μὴ διντος δηλωτικά. Ἐφίεται γάρ αὐτοῦ τρόπον
τινὰ καὶ αὐτὸν τὸ μὴ δν, καὶ φιλονεικεῖ πικς ἐν αὐτῷ
είναι.

Toū autōō.

Αἱ στάσεις πᾶσαι καὶ αἱ κινήσεις ἐκ τοῦ καλοῦ
καὶ ἀγαθοῦ εἰσιν, αἱ τῶν νόων, αἱ τῶν φυχῶν, αἱ
τῶν σωμάτων. Στάσις γάρ ἔστι πᾶσι, καὶ κινήσις

(1) inclusa addidit Zinus interpres

τῆς ὑπὲρ πάνταν στάσιν, καὶ κινησιν, Ιδρύον ἔκα-
στον ἐν τῷ ίδιῳ λόγῳ, καὶ κινοῦν ἐπὶ τῇ ίδιᾳ κίνη-
σιν.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ἐξ Θεοῦ, καὶ ἐν θεῷ καὶ αὐτὸν τὸ εἶναι, καὶ αἱ
τῶν δυνάτων ἀρχαὶ, καὶ τὰ δυντα πάντα, καὶ
τὰ ἀλλήλοις ἔναντια. Καὶ τοῦτο ἀσχέτως, καὶ ἕκα-
ρτως, καὶ συνειλημένως, καὶ ἔνιατις. Καὶ γὰρ
καὶ ἐν μονάδι πᾶς ἀριθμὸς ἐνοεῖδῶς προϋψήστηκε,
καὶ ἔχει πάντα ἀριθμὸν ἢ μονάδα ἐν ἑαυτῇ μοναχῶς,
ώς αἰτίᾳ παντὸς ἀριθμοῦ. Καὶ πᾶς ἀριθμὸς ἡνωται
μὲν ἐν τῇ μονάδι· καθ' δους δὲ τῆς μονάδος πρόσεισι,
κατὰ τοσούτον διακρίνεται, καὶ πληθύνεται. Καὶ ἐν
κάτερι δὲ πτέσαι αἱ τοῦ κύκλου γραμμαὶ κατὰ μίαν
ἔνωσιν συνυφεστήκασι; καὶ πάσας ἔχει τὸ κέντρον ἐν
ἑαυτῷ τὰς εὐθείας; ἐνοεῖδῶς ἡγωμένας πρός τε ἀλ-
λήλας, καὶ πρὸς τὴν μίαν ἀρχὴν, ἀφ' ἧς προτίθε-
θον. Καὶ ἐν εὐθεῖ μὲν τῷ κάντρῳ πανελάῶς ἡγωμένας,
βραχὺ δὲ διαστέσαι, βραχὺ καὶ ἀλλήλων δια-
κρίνονται. Μᾶλλον δὲ αὐτοῦ ἀποστέσαι, μᾶλλον καὶ
ἀλλήλων ἀφίστανται. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δῃ τῶν διλων
φύσει πάντες οἱ λόγοι τῆς καθ' ἔκαστον φύσεως;
συνειλημένοι εἰσὶ κατὰ τὴν ἀσύγχυτον ἔνωσιν. Καὶ
ἐν τῇ φυσῇ δὲ μονοεἰδῶς αἱ τῶν κατὰ μέρος πάντων
προνοητικαὶ τοῦ διου σώματος δυνάμεις. Οὐδὲν οὖν
ἄποκον ἐξ ἀμυδρῶν εἰκόνων ἐπὶ τὸ πάντων αἵτιν
ἀναβάντες ὑπερεκρυσμοὶς διφθαλμοῖς θεωρήσας πάντα
ἐν τῷ πάντων αἰτίῳ μονοεἰδῶς καὶ ἡγωμένως.

Τοῦ αὐτοῦ.

Εἴπερ δὲ καθ' ἡμᾶς ἥλιος τὰς τῶν αἰσθητῶν
οὐσίας καὶ ποιότητας, καίτοι πολλὰς καὶ διαφό-
ρων οὐσίας, εἰς αὐτὸς ὁν, καὶ μονοεἰδὲς ἐπιλάμπων
φῶς ἡσί, καὶ τρέψει, καὶ αὔξει, καὶ τελεσίοι, καὶ
φρουρεῖ, καὶ διακρίνει, καὶ ἐνοῖ, καὶ ἀναθάλπει, καὶ
γάν. μα εἶναι ποιεῖ, καὶ ἔκαλλάτει, καὶ ἐνιδρύει, καὶ
ἐκρύει, καὶ ἀνακανεῖ, καὶ ἔκαστον τῶν διλων οἰκεῖων;
Ἐαυτῷ τοῦ ἐνδέ καὶ ταυτοῦ ἥλιου μετέχει, καὶ τὰς
τῶν πολλῶν μετοχῶν αἵτια; δὲ εἰς ἥλιος ἐν ἑαυτῷ
μονοεἰδῶς προέχει, καὶ περιέχει· πολλῷ μᾶλλον ἐν
τῇ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἥλιου καὶ πάντων τῶν δυντῶν αἵτια
προϋψετάναι τὰ πάντων τῶν δυντῶν παραδείγματα
κατὰ μίαν ὑπερούσιον ἔνωσιν συγχωρήτεον. Παρα-
δείγματα δὲ νῦν λέγομεν τοὺς ἐν θεῷ ἔνιατις προ-
ϋψετάντας, καὶ οὐσιοποιοὺς τῶν δυντῶν λόγους, οὓς δὲ
ἀκόστολος Παῦλος προορισμοὺς καλεῖ, καὶ θελα
θελήματα τῶν δυντῶν ἀφοριστικά, καὶ ποιητικά, καθ'
οὖς δὲ ὑπερούσιος; τὰ δυντα πάντα προώρισε, καὶ
περήγαγε. Πάντα οὖν ἔνιατις προέχει, καὶ πάντα
περιέχει κατὰ τὴν ὑπερηπλωμένην ἀπειράνταν αὐτοῦ,
καὶ πρὸς πάντων ἔνικῶς μετέχεται, καθάπερ καὶ
φωνὴ μία καὶ ἡ αὐτὴ πρὸς πολλῶν ἄκοντων ὡς μία
μετέχεται.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ποτέροι οἱ ἄγιοι ἀνθρώποι οίκος λέγονται τοῦ
Θεοῦ· « Οἰκήσω γάρ, « φησιν, » ἐν αὐτοῖς, καὶ
ἔμετροιστήσω· » οὕτω καὶ ὁ Θεός; οἶκός ἐστι τῶν

A tum unumquodque in ratione propria confirmat, et
ad propriū excitat motum.

Ejusdem.

Ex Deo, et in Deo, est etiam ipsum esse, et rerum
omnium principia, et quae sunt, omnia, etiam quae
inter se sunt contraria. Sunt autem in Deo im-
mense, et eximie, et conjunctum, et unice. Nam et
in unitate omnis numerus ante singulariter exstitit.
Et unitas, ut omnis numeri causa, unice in se nu-
merum omnem habet. Et omnis numerus unitate
unus efficitur. Quantum autem progeditur ab uni-
tate, dividitur et multiplicatur. In centro item om-
nes circuli lineæ una copulatione conjunctæ sunt.
Et centrum in seipso rectas omnes lineas tum ipsas
inter se, tum etiam cum uno illo principio, a quo
progressæ sunt, una ratione conjunctas habet. Ac
in ipso quidem centro penitus conjuguntur.
Parum autem ab eo distantes, parum et inter se
distant. Magis vero ab illo recedentes, magis etiam
a se vicissim recedunt. Præterea in tota rerum uni-
versitatis natura omnes singularis naturæ rationes
simil devinetæ sunt. Ad hæc moderatrices singulo-
rum totius corporis vires in animo unice copulantur.
Quamobrem absurdum non est, ut per obscuras ac
tenues imagines ad ipsam rerum omnium causam
ascendentes, oculis mundo sublimioribus omnia in
ipsa rerum causa singulari viaculo conjuncta et
copulata contemplemur.

Ejusdem.

Si noster hic sol, quamvis unus sit, et unicam
lucem emittat, tam multas tamen, ac varias rerum
essentias, et qualitates vita donat, et nutrit, et
auget, et perficit et tuetur, et dividit, et copulat, et
sovet, et secundat, et immutat, et corroborat, et
gignit, et agitat, et res omnes pro suo quæque
modo unius et ejusdem solis participes sunt; et
multas communicationum causas unus ipse sol in
seipso singulariter ante possidet, atque comple-
ctitur: multo magis in ipsa tum solis, tum rerum
omnium causa per unam essentiam præstantiore
conjunctionem prius inesse rerum universarum
exemplaria concedendum est. Exemplaria nunc
appellamus rationes illas ante in Deo singulariter
D existentes, et rerum effectrices essentiarium. Quas
quidem rationes Paulus vocat prædestinationes,
divinasque voluntates, quibus res deūniuntur, et
flunt. Per has omnia, quæ sunt, is, qui essentia
præstantior est, præfinit, ad ortumque produxit.
Quapropter infinitate sua superextensa omnia prius
singulariter habet, et comprehendit, et singulariter
omnibus communicatur, quemadmodum una vox a
multis auribus ut una percipitur.

Ejusdem.

Ut viri boni dicuntur domus Dei: « Habitabo
enim, » inquit, « in ipsis, et in ambulabō: » : ita
honorum virorum domus est Deus. « Esto mihi,

¹ II Cor. vi, 17.

inquit David, « in Deum protectorem meum, et in A ἀγίουν ἀνθρώπων. » Γενοῦ μοι γάρ, » φηστὸν δασιδ, « εἰς Θεὸν ὑπερασπιστὴν, καὶ εἰς οἶκον καταφυγῆς τούς σωταῖς με. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος εἰρήκεν · « Ὅμεις ἐν ἐμοὶ, κάτω ἐν ὑμῖν. » Καὶ καθάπερ ὁ Θεὸς ἀσχέτω; ἐστιν ἐν αὐτοῖς, καὶ ἀπεριγράψτε, οὗτοι καὶ αὐτοὶ ἐν αὐτῷ ἀμιγῶς αὐτοῦ κατ' οὐσίαν, καὶ ἀσυγχύτως.

Eiusdem.

Divina Dei qualitatem quantitatemque non habentis latitudo putanda est ampla et provida illius ad omnia progressio. Longitudo autem ejus potentia, quae supra ostenditur. Profunditas vero arcana illius occulta ratio propter quam percipi, cognoscique non potest.

Eiusdem.

Deus in sacris arcanorum visionum oraculis tum canus, tum juvenis fingitur. Canus, ut esse rerum principium intelligatur: juvenis autem, ut nunquam senescere, et finem habere significetur. Vel juvenis etiam ob rationem arithmeticam, ut divinum rerum initium ostendatur. Unitas enim, et qui sunt unitati proximi numeri priores sunt illis, qui ab unitate longius recesserunt.

Eiusdem.

Neque res cognoscunt Deum, ut Deus est: nec Deus cognoscit res, ut ipsæ sunt. Res autem non cognoscunt Deum, at Deus est, quia nullæ res id assequi possunt, ut Deum cognoscant, ut est Deus, hoc est, quomodo natura sese habeat. Hoc enim modo solus ipse se novit. Deus vero non cognoscit res, ut ipsæ sunt, quoniam eas ratione essentialiam superante cogitatae habet.

Eiusdem.

Dous quidem rebus omnibus adest: neque enim in loco est, ut aliqua absit, sed omnia complectitur. Ipsæ autem res non omnes adsum Deo, sed illæ duntur, quæ divina sunt propinquitate dignæ. Nos autem tunc ad illum appropinquamus, cum invocamus eum votis precibusque sanctissimis, et animis puris ac minime coquinatis, præbemusque nos apios, et idoneos, qui ad ipsum accedamus. Ac quemadmodum, si catena multis contexta luminibus, et e summo suspensa celo huc usque perveniat, nos autem aternis eam manibus apprehendentes ulterius semper tendamus, ipsam quidem detrahere nobis videamur, revera autem non eam supra infraque presentem deducemus, sed nos potius ad sublimiores ipsius splendores tollemus; aut si consensu navi, funes ex aliquo saxo ad nos protenos, et quasi dedita opera sic nobis exhibitos ut eos ex altera parte prehendereamus, corripientes contra nitamus, non saxum ad nos, sed nos simul, et navem ad saxum promovemus; sic etiam precantes et obsecrantes, non Deum ad nos, qui ubique praesto est, trahimus, sed nos ad ipsum divina commemoratione obsecrantes neque promovemus, eique nos commendamus.

Eiusdem.

Apud nos quidem ebrietas tendit ad deteriora, et est immoda vini repletio, qua mens loco dimovet.

¹ Psal. xxx. 3. ² Joan. xv. 4.

Δασιδ, « εἰς Θεὸν ὑπερασπιστὴν, καὶ εἰς οἶκον καταφυγῆς τούς σωταῖς με. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος εἰρήκεν · « Ὅμεις ἐν ἐμοὶ, κάτω ἐν ὑμῖν. » Καὶ καθάπερ ὁ Θεὸς ἀσχέτω; ἐστιν ἐν αὐτοῖς, καὶ ἀπεριγράψτε, οὗτοι καὶ αὐτοὶ ἐν αὐτῷ ἀμιγῶς αὐτοῦ κατ' οὐσίαν, καὶ ἀσυγχύτως.

Τοῦ αὐτοῦ.

Τοῦ ἀπολοῦ καὶ ἀπόδου Θεοῦ πλάτος μὲν θεῖον νοητέον τὴν εὐρεῖαν ἐπὶ πάντα προνοητικὴν πρόδον, μῆκος δὲ τὴν ὑπερεκτεινομένην ὑπὲρ ἄπαντα δύναμιν, βάθος δὲ τὴν πᾶσι τοῖς οὖσιν ἀθεώρητον χρυσιστητὰ καὶ ἀγνωσταν.

Τοῦ αὐτοῦ.

« Οὐ Θεὸς ἐν ταῖς λεπαῖς τῶν μυστικῶν δράσεων θεοφανείαις πλάττεται καὶ πολεῖς, καὶ νέος, τοῦ πολιοῦ μὲν τὸν ἀρχαῖον, τοῦ νέου δὲ τὸν ἀγήρων σημαντοντος, ή καὶ τοῦ νέου κατὰ λόγον ἀριθμητικὸν τὴν ἀρχαῖστητα τὴν θείαν ὑποδηλοῦντος. » Ή γάρ μονάς καὶ τὰ περὶ μονάδα ἀρχηγικώτερά εἰσι τῶν ἐπὶ πολὺ προεληλυθότων ἀριθμῶν.

Τοῦ αὐτοῦ.

« Οτις οὗτος τὰ δυτὰ γινώσκουσι τὸν Θεόν ή Θεός έστιν, οὗτε δὲ Θεὸς γινώσκει τὰ δυτὰ ή δυταί εἰσι. Τὰ μὲν οὖν δυταὶ οὐ γινώσκει τὸν Θεόν ή Θεός έστε, διὰ τὸ εἶναι τοῖς οὖσι πᾶσιν ἀκατάληπτον τὸ εἰδένει τὸν Θεόν καθὼ Θεός έστι, τουτόστι καθὼς ἔχει φύσεώς μόνος γάρ αὐτὸς οἴδεν οὔτες ἔαυτον. δὲ δὲ Θεός οὐ γινώσκει τὰ δυτὰ ή δυταί εἰσι, διὰ τὸ ὑπερουσίας αὐτὰ γινώσκεται.

Τοῦ αὐτοῦ.

« Οὐ μὲν Θεὸς πᾶσι πάρεστιν» οὐ γάρ ἐν τόπῳ έστιν, ἵνα καὶ ἀπῆ τενος, ἀλλὰ πάντων ἐστι περιεκτικός· οὐ πάντα δὲ αὐτῷ πάρεστιν, ἀλλ᾽ διὰ τῆς θείας ἐγγύτητος εἰσιν ἄξια. « Ήμεις δὲ τότε αὐτῷ πάρεστεν, διε τοῦτον ἐπικαλούμεθα πανάγνωσις μὲν εὐχαῖς, ἀνεπιθολώψ δὲ νῦν, καὶ τῇ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐγγύτητος ἐπιτηδειότητι. » Ήστερὸς δὲ εἰ πολυφύτου σειρᾶς ἐκ τῆς οὐρανοῦ ἀκρότητος ἡρημένης, καὶ εἰς δεύρῳ καθηκούσης, ἥμεις ἀεὶ εὐτῆς ἐπὶ τὸ δικαῖον χεροῖν ἀμοιβαίαις δραττόμενοι καθεῖλκειν μὲν αὐτὴν ἐδόκουμεν, τῷδε δὲ οὐ κατήγομεν ἐκείνην δικαῖον τε καὶ κάτω παροῦσαν, ἀλλ᾽ αὐτοὶ μᾶλλον ἀνηγόμεθα πρὸς τὰς ὅψηλοτέρας μαρμαρυγάδας αὐτῆς· ή ὕσπερ εἰς ταῦν ἐμβεβηκότες, καὶ ἀντεχόμενοι τῶν ἐκ τενος πέτρας εἰς ἡμᾶς ἐκτεινομένων πεισμάτων, καὶ οἶον ἥμελον εἰς ἀντίληψιν ἐκδιδομένων, οὐδὲ ἡμᾶς τὴν πέτραν, ἀλλ᾽ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν ταῦν ἐπὶ τὴν πέτραν προσήγομεν· οὕτως δρά καὶ εὐδόμενος οὐ τὸν Θεόν ἐπ' ἡμᾶς ἐλκομεν, τὸν ἀπανταχῆ παρόντα, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτοὺς πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς θείας μνήμης, καὶ ἐπικλήσεως ἀνάγομέν τε καὶ ἐγχειρίζομεν.

Τοῦ αὐτοῦ.

« Εφ' ἡμῶν μὲν ἡ μέθη τὸ χείρον ὑπερπλήρωσες έστιν οἶνος, καὶ ἀμετρία, καὶ ἐκστασίς νοῦ· ἐπεὶ

Θεού δὲ κατὰ τὸ πρεξίτον ὑπερπλήρωτις παντὸς δγαθοῦ καὶ ἀμετρία, καὶ ἔκστασις τοῦ νοεῖν· Ἐξῆ-
ργαται γάρ τοῦ νοεῖν, ὡς ὑπὲρ τὸ νοεῖν ὄν.

Ἐτι καὶ Θεοῦ κοιτῶς τὸν ἄγρου Μαξίμου.

Ἡγεσιθα δὲ Θεὸς τῶν νοούμενων τε καὶ λεγομένων δι μόνος νοῦς τῶν νοούμενων καὶ νοούμενων, καὶ λόγος τῶν λεγόντων καὶ λεγομένων, καὶ ζωὴ τῶν ζώντων καὶ ζωούμενων· καὶ πάσι πάντα καὶ ἄλλα, καὶ γινόμενος διὰ τετύπα τὰ δυτα καὶ τὰ γινόμενα· δι' ἕκατον δὲ οὐδὲν κατ' οὐδένα τρόπον οὐδαμῶς εἴτε ἀλλ, εἴτε γινόμενος; τῶν δὲ τι τῶν δυτῶν ἔσται, καὶ τῶν γνούμενων, οἷα μηδενὶ τὸ παράπαν τῶν δυτῶν φυσικῶς συντασσόμενος, καὶ διὰ τοῦτο τὸ μῆτελον μηδὲν διὰ τὸ ὑπερένται, ὡς οἰκείστερον ἐπ' αὐτοῦ λεγόμενον προσέμενος. Δεῖ γάρ, εἰπερ ὡς ἀληθῶς τὸ γάνναι διαφέρειν Θεός καὶ κτισμάτων ἔστιν ἀναγκαῖος ἡμῖν, θέσιν εἶναι τοῦ ὑπερέντος τὴν τῶν δυτῶν ἀφερεῖν, καὶ τὴν τῶν δυτῶν θέσιν εἶναι τοῦ ὑπερέντος ἀγαθεστιν, καὶ διμφω περὶ τὸν αὐτὸν εὐεσδῶς θεωρεῖσθαι τὰς προστηγορίας, καὶ μηδεμίαν κυρίως δύνασθαι, τὸ εἶναι φημι, καὶ μῆτελον μὲν, ὡς τῆς μὲν τοῦ εἶναι τὸν Θεὸν κατ' αἰτίαν τῶν δυτῶν θετικῆς, τῆς δὲ κατὸν ὑπεροχῆς αἰτίας πάσῃς τῶν δυτῶν ἀφαιρετικῆς, καὶ μηδεμίαν κυρίως πάλιν, ὡς οὐδεμιᾶς τὴν κατ' οὐσίαν αὐτὴν καὶ φύσιν τοῦ τι εἶναι τοῦ ζητουμένου θέσιν παριστώση. Φ οὖτε μηδὲν τὸ σύνολον φυσικῶν κατ' αἰτίαν συνέξευκται, η δι, η μῆ δι, τούτῳ οὐδὲν τῶν δυτῶν, καὶ λεγομένων, οὐδὲ τῶν μῆ δυτῶν, μηδὲ λεγομένων εἰκότως ἔστιν ἔγγυς. Ἀπλῆν γάρ, καὶ δηγνιστον, καὶ πᾶσιν δικαστον ἔχει τὴν ὑπαρξίαν, καὶ παντελῶς διερμήνευτον, καὶ πάσης καταφάσεως τε καὶ ἀποφάσεως οὕσαν ἐπέκεινα.

Τοῦ αὐτοῦ.

Εἰς καὶ μόνος κατὰ φύσιν δεῖ κυρίως ἀπέν τὸ Θεός;
ὅλον τὸ κύριως εἶναι κατὰ πάντα τρόπους ἐμπιπλόν
περικλείον, ὡς καὶ αὐτοῦ τοῦ εἶναι κυρίως ὑπέρτε-
ρος. Εἰ δὲ τοῦτο οὐδαμῶς ὀδύνην οὐδαμοῦ τῶν εἶναι
λεγομένων τὸ σύνολον ἔχει τὸ κυρίως εἶναι, οὐδοῦν
οὐδὲν αὐτῷ τὸ παράπαν ἐξ ἀΐδησος συνθεωρεῖται κατά-
ούσιαν διάφορον, οὐκ αἰών, οὐ χρόνος, οὐδὲ τι τῶν
τούτοις ἐνδιαιτωμένων. Οὐ γάρ συμβαίνουσιν ἀλλήλη
λοις πάντοτε τὸ κυρίως εἶναι, καὶ οὐ κυρίως.

TOKI GUTOKU.

Μόνος δ Θεὸς ἀπλοῦς ἐστι τοιχίως, καὶ ἐν τοιχίως,
καὶ ἐνὶ τοιχίων, καὶ μονάρχης, πάντα δὲ τὰ μετὰ Θεὸν δυάδες
εἰσι, καὶ σύνθετα, εἰ καὶ μὴ ἐπίσημης. Τὰ μὲν γὰρ
νηντά ἔχ τε οὐσίας διπάρχουσι, καὶ συστατικῆς δια-
φορᾶς ἀφοριζόσης ἔκστον, πᾶν γὰρ τὸ ἔχον συν-
επιθεωρούμενόν τι πρὸς διήλωσιν τῆς οἰκείας διπάρ-
χεις, οὐχ ἀπλοῦν τοιχίων· τὰ δὲ αἰσθητὰ ἐξ εἰδουσῶν
καὶ ὄλης.

Toū αὐτοῦ

Ἐπί: τοῦ Θεοῦ τὸ ὄν, καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ Θεόν,
καὶ τὸ δημιουργόν, καὶ τὸ ὑπερούσιον, καὶ τὸ ἀπει-
ρον, καὶ τὸ ἀθάνατον, καὶ τὰ τοιαῦτα οὐ λέγομεν

**Apud Deum autem spectat ad meliora, et est immo-
dica omnis boni repletio, qua mens ab intelligentia
dimovetur. Ab intelligentia enim eximitur, dum su-
pra intelligentiam collocatur.**

Item communiter de Deo, sancti Maximi.

Putetur igitur eorum quæ cogitantur, quæque dicuntur Deus, mens intelligentium et intellectorum, dicitum, dictorumque verbum, vita viventium, et præbentium vitam: omnibus denique omnia existens, et factus per ipsa, quæ sunt, atque sunt. Nam per se nihil illa prorsus ratione aut est, aut fit, eorum quæ sunt aliquid ex his, quæ sunt et sunt, quippe qui dum illorum nullo naturaliter conjungatur. Itaque magis admittit, ut de se potius dicatur non esse, qui præstantiori quadam ratione est. Oportet enim, si cognoscenda est inter Deum et ea, quæ creata sunt, differentia, ut Deum excellenti præditum essentia dicamus esse id, quod illa non sunt; et quod illa sunt, id Deum excellenti præditum essentia negemus esse; et utrumque de Deo pie sic affirmemus, ut neutrum tamen asseramus de illo proprio dici posse. Utrumque namirum, et esse, quoniam sit eorum causa; et non esse, quod omni corum causa sit excellentior. Neutrum rursus proprio. Neutro enim id constitutum, quod quiescitum est, nempe, quid per essentiam, naturaliterque sit. Cui enim nihil omnino quod sit, aut quod non sit, naturaliter conjungitur, ad hunc eorum vel quæ sunt, aut dicuntur, vel quæ non sunt, aut non dicuntur, nihil aspirare consenteaneum est. Simplicem enim habet essentiam, et omnibus incognitam, et inaccessam, et quæ nec verbis explicari potest, et est omni affirmatione, negationeque superior.

Eiusdem.

D Unus et solus per naturam proprie semper est Deus, totum, quod proprie est, omni ratione in se ipse includens, ut qui et essentia proprie præstantior existit. Quod si ita est, nihil omnino eorum, quæ ultra ratione dicuntur esse, plane id habet, ut proprie sit. Quare nihil essentia diversum cum illo prorsus ab æterno potest considerari, non sæculum, non tempus, non aliquid edrum, quæ sæculo et tempore continentur. Nam proprie, et non proprie esse nunquam inter se conveniunt.

Ejusdem.

Solus Deus simplex est proprie, et proprie unum, et unitas, et monas. Omnia vero, quæ post Deum sunt, duplia sunt, et composita, licet non pari ratione. Nam quæ mente et intelligentia continentur, ex essentia constant, et differentia, qua unumquodque eorum constituitur, et ab aliis separatur. Quidquid autem habet aliquid; quo ipsius essentia declaretur, non est simplex : quæ vero sensibus percipiuntur, constant ex materia et forma.

Fjusdem.

In Deo, et qui est, et bonus, et Deus, et opifex,
et essentia præstantior, et infinitus, et immortalis,
et quæ his similia sunt, non dicimus esse differen-

tias essentiam constituentes, ne ipsum ex his compositum asseramus, sed appellantem quasdam, quibus aliqua eorum, quae circa ipsum spectantur, patefunt, cum nulla tamen ex ipsis, ea, quae ad essentiam et naturam ejus pertinent, ostendat. Quasdam enim divinæ naturæ congruentia significant, non autem indicant ipsam naturam, quod quidem differentiarum essentiam constituentium proprium est.

Eiusdem.

In partes dividi non potest Deus, quia non habet quantitatem. Quantus non est, quoniam et qualitas expers. Non est qualis, quia et simplex. Simplex est, quia et interminatus. Interminatus, quia et infinitus. Infinitus, quia et immobilia. Immobilis, quia et sine principio. Nihil enim habet ante se, et maius. Nihil secum, et aequalis. Nihil post se. Vacat autem principio, quoniam et ingenitus est. Ingenitus porro, quoniam est unus, et maxime singularis. Unus vero maximeque singularis, quoniam immensus omnino, ideoque nec explicari, nec cognosci potest, et sola haec vera illius habetur cognitio, quod cognosci non potest.

Eiusdem.

Infinitus est Deus, non ea re solum, quod principio vacat et sine, verum etiam quantum ad essentiam, et potentiam, actionemque pertinet. Neque enim per essentiam percipi, nec per potentiam, actionemque cognosci potest. Atque ut verius loquar, omni ratione et modo est indefinitus. Haec enim est infiniti proprium. Nam sicut unitas, neque numerus est, neque numerabilis, neque totum, neque pars, neque habitus numeri, sed omnis numeri principium et causa, sine principio autem, quia nullum habet numerum antiquorem, et causam, ut ipsa sit: sic etiam Deus, ut parvum exemplum afferatur, omnem et quantitatem, et qualitatem, et habitum superans et simplex est, et sine principio, et rerum principium.

Eiusdem.

Simplicem Deus, cum simplex sit, unam, bonam, omnibus omissa conscientem actionem habet, instar radii solis, qui omnia sovens agit in singulis pro naturali cuiusque, et ad suscipiendum apta potestate.

Eiusdem.

Deus, qui est ipsa essentia, et ipsa bonitas, et ipsa sapientia, imo vero, qui his omnibus sublimior est, nihil habet omnino contrarium. Quae autem creatæ sunt rea, gratia et munere sunt omnes essentiae participes. Et quae ratione menteque constant, ac naturam ad bonitatem sapientiamque suscipiendam idoneam obtinent, contrarium habent essentiae quidem ipsum non esse, naturæ vero ad bonitatem, et sapientiam accipiendo accommodata, malitiam et ignorantiam. Porro semper ut sint, aut non sint, in potestate est effectoris. Ut autem bonitatis et sapientiae sunt participes, aut non sunt, in ipsarum, quae ratione sunt praeditæ, situm est voluntate.

Α οὐσιώδεις; διαφοράς, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτὸν ἐκ τούτων δογματίσωμεν, ἀλλὰ προσηγορίας τινῶν μὲν ἐκφαντικάς, τῶν θεωρουμένων περὶ αὐτὸν, οὐδὲνδε δὲ τῶν κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ φύσιν δηλωτικάς. Τινά μὲν γάρ πρέποντα τῇ θείᾳ φύσει σημαίνουσιν, οὐκ αὐτή δὲ τῇ φύσιν μηνύουσιν, διότι τῶν οὐσιωδῶν καὶ συστατικῶν διαφορῶν.

Toū αὐτοῦ.

'Αμερὲς μὲν τὸ Θεῖον, δις καὶ ἄποιον· ἄποιον δὲ, δις καὶ ἀπλοῦν, ἄπλοιν δὲ, δις καὶ ἀδιάστατον, ἀδιάστατον δὲ, δις καὶ ἀπειρόν· ἄπειρον δὲ, δις καὶ ἀκίνητον· ἀκίνητον δὲ, δις καὶ ἀναρχον. Οὗτος γάρ ἔχει τι πρὸ αὐτοῦ, καὶ μεῖζον, οὗτος τι σὺν αὐτῷ, καὶ ἵσον, οὗτος τι μετ' αὐτό. "Ἀναρχον δὲ, δις καὶ ἀγέννητον· ἀγέννητον δὲ, δις καὶ ἐν καὶ μονώτατον· ἐν δὲ καὶ μονώτατον, δις καὶ παντελῶς ἀσχετον, καὶ διὰ τοῦτο πάντα πᾶσιν δρῆτόν τε καὶ διγνωστόν, καὶ μόνην ἀληθῆ γνῶσιν ἔχον τὸ μὴ γνώσκεσθαι.

Toū αὐτοῦ.

"Ἄπειρον τὸ Θεῖον οὐ μόνον κατὰ τὸ ἀναρχόν τε καὶ ἀτελεύτητον, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ἐνέργειαν. Ἀχώρητον μὲν γάρ κατ' οὐσίαν, ἀπερινότον δὲ κατὰ δύναμιν, καὶ ἐνέργειαν. Καὶ ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἀριστον κατὰ πάντα καὶ λόγον, καὶ τρόπον· τοῦτο γάρ τὸ χυρίως ἄπειρον. "Μετερ γάρ η μονάς οὗτος ἀριθμός ἐστιν, οὗτος ἀριθμητὸν, οὗτος δλον, οὗτος μέρος, οὗτος σχέσις, ἀλλ' ἀρχή μὲν, ὡς αἰτία παντὸς ἀριθμοῦ, ἀναρχος δὲ, ὡς μηδένα ἀριθμὸν ἔχουσα πρεσβύτερον καὶ αἰτιον τοῦ εἶναι αὐτὴν μονάδα· οὗτος καὶ ὁ Θεός, ὡς ἐν εἰκόνι μικρὸς φάναι, ὑπὲρ πᾶσαν ποσθητα, καὶ ποιήσηται, καὶ σχέσιν, καὶ ἀπλοῦς, καὶ ἀναρχος, καὶ ἀρχή τῶν δυτῶν.

Toū αὐτοῦ.

"Ἀπλοῦν δὲ τὸ Θεῖον ἀπλῆν ἔχει ἐνέργειαν, μίαν, ἀγαθήν, πᾶσι πάντα ἐνεργοῦσαν, κατὰ τὴν ἡλιακὴν ἀκτίνα, ἥτις πάντα θάλπουσα ἐν ἐκάστην κατὰ τὴν φυσικὴν ἐπιτηδειότητα, καὶ δεκτικὴν δύναμιν ἐνεργεῖ.

Toū αὐτοῦ.

"Ο μὲν Θεός, ὡς αὐτοῦ παρέξις ὅν, καὶ αὐτοαγαθότης, καὶ αὐτοσοφία, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ ταῦτα, οὐδὲν ἔχει τὸ σύναλον ἐναντεῖον· τὰ δὲ κτίσματα, ὡς πάντα μὲν μεθέξει, καὶ χάριτι τὴν ὑπαρξίν ἔχοντα, τὰ δὲ λογικά, καὶ νοερά, καὶ ὡς τὴν ἀγαθότητος, καὶ σοφίας ἐπιτηδειότητα κακτημένα, ἔχουσιν ἐναντίον, τῇ μὲν ὑπάρξει τὸ μὴ ὑπάρχειν, τῇ δὲ τῆς ἀγαθότητος καὶ σοφίας ἐπιτηδειότητι κακίαν καὶ ἀγνωσταν. Καὶ τὸ μὲν ὑπάρχειν δεῖ, ή μὴ ὑπάρχειν ταῦτα ἐν τῇ ἔξουσίᾳ τοῦ πεποικότος ἐστι, τὸ δὲ μετέχειν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας, ή μὴ μετέχειν, ἐν τῇ βουλήσει τῶν λογικῶν ὑπάρχει.

Τοῦ αὐτοῦ.

Οἱ μὲν Ἑλληνες ἐξ αἰδου λέγοντες συνυπάρχειν τῷ Θεῷ τὴν τῶν δυτῶν οὐσίαν, τὰς περὶ αὐτῆν ποιήστης θετέρον ἐξ αὐτοῦ λαβούσαν, τῇ μὲν οὐσίᾳ οὐδὲν λέγουσιν ἐναντίον εἶναι, ἐν ταῖς ποιήσταις δὲ μόναις εἶναι τὴν ἐναντίων· ἡμεῖς δὲ μόνον τὴν θελαν οὐσίαν μηδὲν ἔχειν ἐναντίον δογματίζοντες, ὡς μόνην κυρίων ἀπειρον τῇ τῶν δυτῶν οὐσίᾳ ἐναντίον εἶναι τὸ μὴ διαλέγομεν, καὶ τοῦ μὴ δυτος αὐτήν ὑπέστησε. Καὶ καθεσθα μὲν ἐν τῇ έξουσίᾳ τοῦ κτίσαντος τὸ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι αὐτήν, βούλεσθαι δὲ αὐτὸν, ὡς ἀγαθὸν, εἶναι αὐτήν καὶ διαμένειν τῇ παντοκρατορεικῇ δυνάμει αὐτοῦ διαχραντούμενην

Τοῦ αὐτοῦ.

Πᾶσα οὐσία τὸν ίδεον δρὸν ἔκαντη συνεισάγουσα, τουτέστιν δριζομένη, ἀρχὴ πάφυκεν εἶναι τῆς ἐπιθεωρουμένης αὐτῇ κατὰ δύναμιν κινήσεως. Πᾶσα δὲ οὐσιώδης πρὸς ἐνέργειαν κίνησις μεσότης ἔστι μετεπινοούμενη μὲν τῆς οὐσίας, προεπινοούμενη δὲ τῆς ἐνέργειας. Καὶ πᾶσας ἐνέργειας τῷ κατ' αὐτήν λόγῳ φυσικῶς περιγραφομένη τέλος ἔστι τῇ; πρὸς αὐτής κατ' ἐπίκοιναν θεωρουμένης οὐσιώδους κινήσεως. 'Ο δὲ Θεὸς οὔτε ἀρχὴ ἔστιν, οὔτε μεσότης, οὔτε τέλος. Ταῦτα γάρ τῶν χρόνων διαιρετῶν εἰσὶ γνωρίσματα, εἴποι δ' ἂν τις δις καὶ τῶν αἰώνιν συνορωμένων. 'Ο γάρ χρόνος, μετρουμένην ἔχων τὴν κίνησιν, ὁρίθμῳ περιγράφεται. 'Ο δ' αἰών, συνεπινοούμενην ἔχων τῇ ὑπάρχει τὴν πότε κατηγορίαν, πάσχει διάστασιν, ὡς ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβών. Εἰ δὲ χρόνος καὶ αἰών οὐκ ἀναρχα, πολλῷ μᾶλλον τὸ ἐν τούτοις περιεχόμενα. 'Ο Θεὸς τοίνυν οὔτε οὐσία ἡν, ἵνα μὴ ἀρχὴ νομιμεθεῖ, οὔτε δύναμις, ἵνα μὴ μεσότης, οὔτε ἐνέργεια, ἵνα μὴ τέλος, ἔστιν οὐσιότοις, καὶ ὑπερδύναμος πτυχοθένεια, καὶ πάσης ἐνέργειας δραστική, καὶ ἀπελεύτητος ξέις. Καὶ συντέμω; εἰπεν πάσης οὐσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ ἐνέργειας, ἀρχῆς τε, καὶ μεσότητος, καὶ τέλους ποιητικῆς.

Τοῦ αὐτοῦ.

'Αρχὴ πᾶσα, καὶ μεσότης, καὶ τέλος; τὴν σχετικὴν δὲ διλού κατηγορίαν οὐκ ἤρνηται. 'Ο δὲ Θεὸς καθδλού πάσης σχέσεως ὑπάρχων ἀπειράκις ἀπειρῶς ἀνάτερος, οὔτε ἀρχὴ ἔστιν, οὔτε μεσότης, οὔτε τέλος, οὐδὲ τις ἔστιν τῶν τοῦ οἰς θεωρεῖσθαι κατὰ τὴν σχέσιν ἢ τοῦ περὶ τις δύναται κατηγορία.

Τοῦ αὐτοῦ.

'Αρχὴ τῶν δυνῶν, καὶ μεσότης, καὶ τέλος λέγεται δι Θεός, ἀλλ' ὡς ἐνεργῶν, οὐχ ὡς πάσχων, ὥστε περ καὶ ἄλλα πάντα, εἰς παρ' ἡμῶν ὀνομάζεται. 'Αρχὴ μὲν γάρ ἔστιν, φέδη μηδιούργος, μεσότης δὲ, ὡς προνητής, τέλος δὲ, ὡς περιγραφή. 'Εξ αὐτοῦ γάρ, ἡ φτιστή, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα.

Τοῦ αὐτοῦ.

Οὐδὲν τῶν δυτῶν αὐτενέργητον· τὸ δὲ μὴ αὐτενέργητον οὐδὲ ἀνατίτιον. Τὸ δὲ μὴ ἀνατίτιον οὐδὲ ἀξινητον· τὸ δὲ μὴ ἀξινητον δι' αἰτίαν κινεῖται πάν-

A

Ejusdem.

Graci, qui dicunt rerum essentiam ab omni aeternitate simul fuisse cum Deo, qualitates autem ab eo post accepisse, essentiae nihil esse contrarium asserunt, sed in qualitatibus solis contraria reperiri. Nos autem, qui solam divinam essentiam quia sola proprie sit infinita, nihil habere contrarium tradimus, rerum essentiae contrarium esse ipsum non esse dicimus. Quippe que ex nihilo facta est. In ejus autem, qui illam creavit, esse potestate; ut ipsa vel sit vel non sit. Verum ipsi, neque bene, placere, ut sit, maneatque omnipotenti ipsius virtute conservata.

B

Ejusdem.

Omnis essentia proprio termino circumscripta, et definita, principium est ejus motus, qui potentia in ipsa consideratur. Omnis autem essentiae motus medium quidam est. Nam et essentiam sequitur, et actionem antecedit. Et omnis actio propria ipsius ratione naturaliter circumscripta finis est illius motus, qui ab essentia proficiscitur. Verum Deus nec principium, nec medium, nec finis est. Hic namque sunt earum rerum termini, quae tempore dividuntur, et quae simul cum saeculo, ut aliquis dicat, cernuntur. Tempus enim, cum ejus mensura sit motus, numero circumscribitur. Saeculum autem, quoniam cum ejus essentia, categorica, sive (ut trita et vulgata jam voce utar) praedicamentum, quando simul intelligitur subit divisionem, et existendi principium sumit. Quod si tempus, et saeculum non parent principio, multo minus ea, quae tempore et saeculo continentur. Deus igitur neque essentia est, ne principium dicatur; nec potentia, ne medium vocetur; nec actio, ne finis nominetur. Sed effector essentiae, essentiaeque præstantior; et effector potentiae, potentiaeque valentior; et omnis actionis habitus nunquam desinens. Alique, ut breviter dicam, omnis essentiae, et potentiae, et actionis, et principii, et medii, et finis auctor.

C

Ejusdem.

Omne principium et medium, et finis habitus omnino categoriam non effugunt. Deus autem omni plane habitu cum sit superior, nec principium est, nec medium, nec finis, nec aliud quidquam eorum, in habitus categoria considerantur, vel cum aliquo conseruntur.

D

Ejusdem.

Rerum principium et finis dicitur Deus, sed non ut agens, aut patiens, id, quod intelligendum est in omnibus nominibus, quae ipsi tribuuntur; sed principium est ut effector, medium ut moderator, finis ut circumscripicio: ex ipso enim, et per ipsum, et in ipsum omnia.

E

Ejusdem.

Nihil eorum, quae sunt, seipsum facit. Quod autem a se non est factum, causa non caret. Quod causa non caret, non est immobile. Quod immobile non

est, propter causam movetur omnino. Moveri igitur naturaliter pendet a causa, per quam sit, et ad quam dirigitur ipse motus. Nihil enim eorum, quae moventur, sine causa moveri natura patitur. Principium autem omnis motus naturalis, et eorum quae moventur, generatio. Principium vero illorum quae generata sunt, generationis, est Deus, ut auctor generationis. At finis motus naturalis est eorum quae generata sunt, status, quem post transitum eorum, quae transierunt, efficit infinitas illa in qua, quoniam nullum est spatium, cessat motus rerum, quae moventur naturaliter. Omnis ergo generationis, et motus, et status rerum principium, et medium, et finis est Deus. Quoniam et ex ipso genitae sunt, et per ipsum moventur, et in ipsum sunt desitiae, qui ipsam quoque motus omnes definitem ac terminantem complectunt insinuatem.

Ejusdem.

Eorum, quae sunt, quaeque moventur, motionis est principium, et finis est Deus, et eorum quae in ipsum feruntur stabile, atque immobile firmamentum. Et omnium denique rerum terminus interminatus, et infinitus finis.

Ejusdem.

Homines certo quodam termino, boni, sapientes, et justi vocantur: Deus autem absolute dicitur bonus, et sapiens, et justus, et bonitas, et sapientia, et justitia, quippe qui est omnis virtutis essentia. Quamobrem qui virtutis est particeps, Dei particeps est, qui virtutis, ut diximus, essentia et sors est.

Ejusdem.

Deus, qui cognitio per essentiam est, solam boni cognitionem habet, ut qui solius boni natura est. Omnis autem secundum Deum natura ratione praedita simplici menti motu non potest eodem tempore boni et mali notitiam habere, cum unius contrarii cogitatio, alterius contrarii naturaliter ignorantiam afferat. Sic etiam oculi non possunt eodem tempore sursum deorsumque, aut dextrorum simul ac sinistrorum contueri.

Ejusdem.

Et se ipsum Deus, et quae sunt infra se cognoscit. Natura item ratione mente que praedita est Deum, et quae infra Deum sunt, cognoscit; sed non eodem modo, quo Deus. Hic enim ex essentiae sua contemplatione scipsum per semetipsum intelligit. Et quae sub ipso sunt, ex sapientia cognoscit sua, per quam, et in qua condidit omnia. Illa vero et Deum cognoscit, dum illius, qui nullius rei particeps est, particeps sit, tum ex eo, quod est; tum ex eo, quod bene, per gratiam est. Quae autem sub Deo sunt, percipit, dum artificiosam in illis sapientiam ejus, et naturales ipsorum rationes comprehendit. Angeli tamen, ut qui mentes sunt purae, sublimius intelligunt, demissius homines, ut qui corporis pondere deprimentur.

A τας ἐνεργούμενον τὸ κινεῖσθαι φυσικῶς ὑπὸ τῆς αἰτίας, δι' ἣν, καὶ πρὸς ἣν ποιεῖται τὴν κίνησιν. Οὐδὲν γάρ τῶν κινουμένων κινεῖσθαι πάφυκεν ἀνατίκης. Ἀρχὴ δὲ τάξης τῶν γεγενημένων γενέσεως ὁ Θεός, ὡς γενεσιουργός· τῆς δὲ τῶν γεγενημένων φυσικῆς κινήσεως τέλος ἡ στάσις ἐστιν ἢν ποιεῖ μετὰ τὴν διάδασιν τῶν πεπερασμένων ἡ ἀπειρία, ἐν δὲ τῷ μή εἶναι διάσταμα, πᾶσα πεύσται κινήσεις τῶν φυσικῶν κινουμένων. Πάσης οὖν γενέσεως τε καὶ κινήσεως, καὶ στάσεως τῶν θνητῶν, ἀρχὴ, καὶ μεσότης, καὶ τέλος ὁ Θεός, ὡς ἐξ αὐτοῦ γεγενημένων, καὶ δι' αὐτοῦ κινουμένων, καὶ εἰς αὐτὸν τὴν στάσιν ποιησομένων τὸν δρίζοντα καὶ αὐτὴν τὴν πάσης κινήσεως δριστικὴν ἀπειρίαν.

B *Toū αὐτοῦ*

"Ἐστιν δὲ Θεός ἀρχὴ τῆς τῶν γινομένων γενέσεως, καὶ τέλος τῆς τῶν κινουμένων κινήσεως, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν φερομένων στάσις βάσιμος, καὶ ἀκτηνήτος, καὶ παντὸς δρου δρος ἀδριστος, καὶ πέρας ἀπειρον

Toū αὐτοῦ.

Οἱ μὲν ἀνθρώποι προσθιωρισμένως ἀγαθοὶ ἀνθρώποι λέγονται, καὶ σοφοὶ ἀνθρώποι, καὶ δίκαιοι ἀνθρώποι· δὲ Θεός ἀπολύτως ταῦτα, ἀγαθός, καὶ σοφός, καὶ δίκαιος, καὶ ἀγαθότης, καὶ σοφία, καὶ δίκαιοισμή, ὡς οὐσία πάσης ἀρετῆς. Οἱ τοινυν ἀρετῆς μετέχων μετέχει Θεοῦ τῆς οὐσίας, ὡς εἰρηται, καὶ πηγῆς τῆς ἀρετῆς.

C *Toū αὐτοῦ.*

'Ο Θεός γνῶσις, ὡν κατ' οὐσίαν τὴν γνῶσιν τοῦ καλοῦ μόνην ἔχει, ἄτε μόνον τοῦ καλοῦ φύσις ὡν. Πᾶσα δὲ λογικὴ μετὰ Θεὸν φύσις ἔχειν ὅμοι καὶ κατὰ ταυτὸν ἐν τῷ τῆς διανοίας ἀπλῷ κινήματι καλοῦ καὶ κακοῦ γνῶσιν οὐ δύναται. Διότι πέφυκεν ἡ θατέρου τῶν ἀντικειμένων ἀλλήλοις γνῶσις ποιεῖν τῆς τοῦ ἑτέρου γνῶσεως ἀγνοιαν. Καὶ γάρ οὐδὲ διφαλαμδὲς ἀνω καὶ κάθαδύναται κατὰ ταυτὸν ἰδεῖν, η δεξιά ἡ ἀριστερά.

Toū αὐτοῦ.

Γινώσκει μὲν δὲ Θεός ἑαυτὸν, γινώσκει δὲ καὶ τὸ ὑπὸ αὐτοῦ γεγονότα. Καὶ ἡ λογικὴ καὶ νοερὰ φύσις γινώσκει μὲν τὸν Θεόν, γινώσκει δὲ καὶ τὰ ὑπὸ αὐτοῦ γεγονότα· ἀλλ' οὐχ ὡς δὲ Θεός γινώσκει, οὐτω καὶ αὐτη. 'Ο μὲν γάρ γινώσκει ἑαυτὸν ἐκ τῆς μακαρίας οὐσίας αὐτοῦ δι' ἑαυτοῦ ἑαυτὸν θεώμενος· τὰ δὲ ὑπὸ αὐτοῦ γεγονότα ἐκ τῆς σοφίας αὐτοῦ, δι'. Ής καὶ ἐν δὲ τὰ πάντα ἐποίησεν. 'Η δὲ γινώσκει τὸν Θεόν μὲν μετοχῇ ὑπὲρ μετοχήν δυτα. Μετέχει γάρ αὐτῶν αὐτῷ τε τῷ εἶναι, καὶ τῇ πρὸς τὸ εὖ εἶναι ἐπιτηδειότητι, καὶ τῇ πρὸς τὸ ἀεί εἶναι χάριτι. Τὰ δὲ ὑπὸ αὐτοῦ γεγονότα γινώσκει ἀγαθήψει τῆς ἐν αὐτοῖς θεωρουμένης τεχνικῆς σοφίας, καὶ γινώσκει τῶν ἐν τούτοις φυσικῶν λόγων. Ηλίῳ οἱ ἀγγελοι μὲν οἵ νόες μόνον γινώσκουσιν ὑψηλότερον, οἱ δὲ ἀνθρώποι οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὑψειμένον, διὰ τὸ συνεδεμμένον πάχος τοῦ σώματος.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ο Θεὸς οὗται νοῶν λέγεται χωρίως, οὗται νοούμενος. Ινα μή σύνθετος λογισθεῖται. Τό τε γάρ νοοῦν συνεπιθεωρουμένην ἔχει τὴν τοῦ νοεῖν δύναμιν, τό τε νοούμενον τὴν τοῦ νοεῖσθαι. Ἀλλ' οὐδὲ νόησις ἡ γάρ νόησις ἔχει φυσικῶς ὑποκειμένην δεκτικήν αὐτῆς οὔσιαν. Λοιπὸν οὖν ὑπὲρ ταῦτα πάντα, εἰ μή που νόησιν αὐτὸν εἴποιμεν, αὐτὸν κατ' οὔσιαν νόησιν, καὶ ἀλλον νόησιν, καὶ μάνον νόησιν, καὶ νόησιν ὑπὲρ νόησιν. per essentiam intelligentiam, et totam intelligentiam, et intelligentiam solam, atque omni intelligentia praestantiorē.

Τοῦ αὐτοῦ,

Ο Θεὸς οὗται νοερῶς τὰ νοερά γινώσκει, οὗται αἰσθητῶς τὰ αἰσθητά. Ἀδύνατον γάρ τὸν ὑπὲρ τὰ δυτικά κατὰ τὰ δυτικά τῶν δυτικῶν ἀντιλαμβάνεσθαι. Λοιπὸν οὖν ὡς ἵδια θελήματα γινώσκει αὐτὰ, ἐπειὶ καὶ ὄλιγον πάντα πεποιήκει.

Τοῦ αὐτοῦ.

Τοὺς λόγους, πάντων τῶν γεγονότων ἔχων ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων ὑφεστῶτας ἐν ἑαυτῷ, κατ' αὐτὸύς τὴν τε ἀδράτον καὶ τὴν ὅρατὴν ὑπεστήσατε κτεῖν, κατὰ τὸν δίοντα καὶ φύρων ποιῶν τὰ τε καθόλου καὶ τὰ καθέκαστον. Λόγος γέρη ἐκάστου τῶν δυτικῶν προκαθηγήσατο, καθ' ὃν τοῦτο γέγονε. Τοιγαροῦν ἐν τῷ Θεῷ πάντων αἱ λόγοι πεπήγασι, καθ' αὐτὸς ταῦτα ἐκ μή δυτικῶν ἐποίησε, καὶ κατὰ τούτους τοὺς λόγους γινώσκει τὰ πάντα πρὸν γενέσεως αὐτῶν. Τούτους δὲ τοὺς λόγους ὁ Ἀρσοναγίτης (5) Διονύσιος προσορισμοὺς καλεῖ, καὶ θεῖα θελήματα. Ἔκαστος οὖν κατὰ τὸν ἴδιον λόγον τὸν δυτικὸν τῷ Θεῷ κινηθεῖς, ἐν τῷ Θεῷ γίνεται· καθὸδον καὶ λέγεται τὸ, «Ἐγνω Κύριος τοὺς δυτικοὺς αὐτούς»· δισταύρωσις παρὰ τούτους κεντηθεῖς ἐπεκπέπτει τοῦ Θεοῦ· καθὸδον καὶ λέγεται τὸ, «Οὐκ οἶδα ὑμᾶς».

Τοῦ αὐτοῦ.

Ο Θεὸς οὐ ποιοτήτων, ἀλλὰ οὐσιῶν πεποιωμένων εστι· δημιουργός.

Τοῦ αὐτοῦ.

Θι μὲν ἀνθρώποι πρὸς τὰ φαινόμενα βλέποντες χρήνουσι, περὶ οὐ πάντων δεῖν τὴν ἀλήθειαν· ὁ δὲ Θεὸς τὸ ἀφανὲς κίνησα τῆς φυχῆς τοῦ πράξαντος μὲν, καὶ τὸν λόγον, καθ' ὃν ὑραγησε πρὸς τὴν πρᾶξην, ὅρθως καὶ δικαίως χρίνει τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων πραττόμενα.

Τοῦ αὐτοῦ.

Οὐ πάντα λέγειν εὑπορεῖται, δισταύρωσις ποιοπίτει ταῖς ἀνοικταῖς ἡμέναις. Οὐδένα μὲν γάρ ἔχει Θεὸν ὁ Θεὸς, οὐδὲ αἰσθεῖται ἄλλον, οὐδὲ εἰς τινὰ πιστεύει. Ἀθεον δὲ λέγειν τὸν Θεόν καὶ ἀπεστή, καὶ ἀπιστον, ἀποκον. Τὰ τοιαῦτα γάρ ἡ μὲν δινοια ὑπανθάλλει, τὴν δὲ εἰσέβεια λέγειν οὐκ ἐπιτρέπεται.

¹ Η Τιμ. η, 19. ² Μαθ. xxv, 13.

(5) Ad hanc verba, τούτους δὲ — δι Αρεοπ. Διονύσιος, Mosquensis i hoc scholium habet: 'Ο δὲ

Ejusdem.

Deus proprie nec intelligere dicuntur nec intelligi, ne compositus existimetur. Nam quod intelligit, conjunctam habet intelligendi potestatem. Et quod intelligitur, potestatem habet conjunctam, ut intelligatur. Nec intelligentia proprie dicitur, siquidem intelligentia naturaliter essentiam subiectam habet ipsius intelligentiae susceptricem. Reliquum igitur est, ut post haec omnia, cum non possimus Deum hoc modo intelligentiam dicere, dicamus eum ipsam et intelligentiam solam, atque omni intelligentia praestantiorē.

Ejusdem.

Deus nec intelligentia cognoscit intelligibilia, nec sensu sensibilia. Neque enim fieri potest, ut qui rebus est excellentior, res percipiat ea ratione, qua se vicissim ipsae percipiunt: restat igitur, ut ea tanquam proprias voluntates intelligat, quandoquidem et volens facit omnia.

Ejusdem.

Rationes omnium rerum ante ~~secula~~ habens in se Deus, ex illis omnia, quae vel mente, vel sensu percipiuntur, procreavit, opportuno tempore tum universa, tum singula constituens. Singulis enim rebus præcessit ratio, qua ita sunt facta. Quamobrem rationes omnium, in Deo erant fixæ, quibus eas ex nihilo fecit. Atque his quidem rationibus cognoscit omnia prius, quam facit. Haec vero a Dionysio Areopagita præsumptiones et divinas voluntates appellantur. Quapropter si ex propria quisque ratione in Deo existente moveatur, in Deo est. Ex quo illud dicitur: «Novit Dominus, quæ sunt¹.» Sin propter illam moveatur, a Deo excidit. Ex quo illud: «Non novi vos².»

Ejusdem.

Deus non qualitatum, sed essentiarum quae facte sunt, effector est.

Ejusdem.

Homines ea, quae cernuntur, in quibus veritas omnino non est, spectantes judicant. Deus autem occultum animi motum agentis intuens, et rationem, qua ad agendum adductus est, recte et juste judicat ea quae ab hominibus sunt.

Ejusdem.

Non omnia, quae cogitationibus nostris imbecillis occurunt, digne decoreque possunt explicari. Nullum habet Deum Deus, nec alium colit, nec in aliquem credit. Num igitur aut sine Deo Deus? aut impius? aut infidelis? Minime vero. Haec igitur et horum similia suggestit cogitatio, sed pietas eloqui non permittit.

Πλάτων καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ιδέας τούτους ὄντας. ΜΑΤΤΗΑΙ.

Item communiter de Deo, Joannis Damasceni ex A "Eti περὶ Θεοῦ κοινῶς τοῦ Δαμασκηνοῦ κατάδικον εἰς".

Quoniam autem plurima de Deo, corporibus alioī quadam ratione in sacris litteris symbolice ac per figuram dicta reperimus; illud noscamus oportet, sicut non posse, ut nos qui homines sumus, crassaque carne involvimus, divinas illas, et excelsas; immaterialesque Divinitatis actiones intelligamus ac sermone complectiamur, nisi figuris et imaginibus, signisque naturae nostrae consentaneis utamur. Quocirca ea omnia quæ corporeā vel paululum ratione de Deo enuntiata sunt, figurate dicta sunt, altioremque sensum includunt: quippe cum Deus simplex omnisque figuræ expers existat. Igitur per oculos, et palpebras, visumque Dei, vim ipsius rerum omnium inspectricem, atque ejusmodi cognitionem intelligamus, quam res nulla fugiat: ut nimirum sensus ministerio perfectior nobis atque certior cognitio accedit. Per aures et auditum ipsius ad ignoscendum propensionem atque in excipiendis precibus nostris benignitatem. Solemus enim per hunc sensum iis qui nobis supplices sunt, mites nos facilesque præbere; benignius videlicet aūrem ipsis admoventes. Per os ac locutionem, voluntatis ipsius declarationem accipimus. Quippe nos quoque abdita cordis sensa per os et sermonem promimus. Per cibum et potum, promptum nostrum ad voluntatem accessum. Etenim nos quoque necessarium naturae appetitum explemus per gustus sensum. Per olfactum, vim eam, qua cogitationem ac benevolentiam gratam acceptamque habet. Siquidem et nos odorum fragrantiam per hunc sensum excipimus. Per faciem, ipsius per opera demonstrationem ac ostensionem. Quando quidem nos quoque ex vultu oreque palam dignoscimur. Per manus, actionem illam, qua opera sua absolvit. Nam nos etiam utilissima quæque et præstantissima opera nostris manibus efficiemus. Per dexteram, ipsius in rebus secundis opem et auxilium; ex eo uenire quod nos in rebus insignioribus, quæque plurimum roboris requirunt, dextra potius utimur manu. Per latum, certissimam ipsius minutissimarum ac occultissimarum rerum explorationem et exactiōnem: ob id scilicet, quod illi quoque, quos contrectamus, nihil in se occultare queant. Per pedes et incessionem, adventum ipsius et presentiam, vel ad opem egentibus ferendam, vel ad hostes ulciscendos, vel ad rem aliam gerendam: quod nimirum nobis quoque hoc pedes præsent, ut ad locum aliquem perveniamus. Per jusjurandum, consilii ejus immutabilitatem: quod apud nos interposito jurejurando mutua pacta firmantur. Per iram et furorem, infensam ejus erga malitiam voluntatem ac odium. Nam et nos ca quæ cum voluntate et sententia nostra pugnant odio habentes, in iram prorumpimus. Per obli-

'Επει δὲ πλεῖστα περὶ Θεοῦ σωματικώτερον ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ συμβολικῶς εἰρημένα εὑρίσκομεν, εἰδέναι χρή, ὡς ἀνθρώπους δυτας ἡμᾶς, καὶ τὸ παχὺ τοῦτο σαρκίον περικειμένους, τὰς θελας, καὶ ύψηλάς, καὶ ἀδύλους τῆς Θεότητος ἐνεργείας νοεῖν ἢ λέγειν ἀδύνατον, εἰ μὴ εἰκός καὶ τύποις καὶ συμβόλοις τοὺς καθ' ἡμᾶς χρηταίμεθα⁴. "Οσα τοίνυν περὶ Θεοῦ σωματικώτερον εἰρηται, συμβολικῶς ἔστι λελγμένα· ἔχει δὲ ὑψηλοτέραν διάνοιαν· ἀπλοῦν γάρ τὸ Θεῖον καὶ ἀσχημάτιστον. Ὁρθαλμοὺς μὲν οὖν Θεοῦ, καὶ βλέφαρα, καὶ δρασιν, καὶ τὴν ἀπάντων ἐποπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ τὸ ἀλάθητον τῆς αὐτοῦ γνώσεως ἐννοήσωμεν, ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως; ἐντελεστέραν γνῶσίν τε καὶ πληροφορίαν ἔγγινεσθαι. Οτα δὲ καὶ ἀκοήν, τὸ ἕξιλεωτικὸν αὐτοῦ, καὶ τῆς ἡμετέρας δεκτικὸν δεήσεως. Καὶ γάρ τμεις τοῖς τὰς ἰκεσίας ποιουμένοις, διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως εύμενες γνωστέρον αὐτοῖς τὸ οὓς ἐπικλίνοντες. Στόμα δὲ καὶ λαλίαν, τὸ ἐνδεικτικὸν τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ στόματος καὶ λαλίδες σημαίνεσθαι τὰ ἐγκάρδια νοήματα. Βρόσιν δὲ καὶ πόσιν, τὴν ἡμετέραν πρὸς τὸ αὐτοῦ θέλημα συνδρομήν. Καὶ γάρ τμεις διὰ τῆς γενετικῆς αἰσθήσεως, τὴν τῆς φύσεως ἀναπληροῦμεν ἀναγκαίαν δρεξιν. "Οσφρησιν δὲ, τὸ ἀποδεικτικὸν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐννοίας τε καλεύνοις, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως; τὴν τῆς εὐωδίας ἀποδοχὴν διγγίνεσθαι. Πρόσωπον δέ, τὴν δὲ ἔργων αὐτοῦ ἐνδειξίν τε καὶ ἐμφάνειαν, ἐκ τοῦ τὴν ἡμετέραν ἐμφάνειαν διὰ προσώπου γίνεσθαι. Χειρας δὲ, τὸ ἀνυστικὸν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. Καὶ γάρ τμεις τὰ χρειώδη καὶ μᾶλιστα τιμώτερα διὰ τῶν οἰκείων κατορθοῦμεν χειρῶν. Δεξιάν δὲ, τὴν ἐπὶ τοῖς αἰτίοις αὐτοῦ βοήσιαν, ἐκ τοῦ καὶ ἡμᾶς μᾶλλον ἐπὶ τῶν εὐσχημοτέρων, καὶ τιμωτέρων, καὶ πλειστῆς ισχύος δεομένων τῇ δεξιῇ καχερησθεῖσα. Ψηλάφησιν δὲ, τὴν ἀκριβεστέραν αὐτοῦ, καὶ τὴν λίαν λεπτῶν τε, καὶ κρυπτῶν διάγρωσίν τε, καὶ εἰσπραξίν, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν μὴ δύνασθαι τοὺς φηλαφωμένους ἐν ἁυτοῖς τι κρύπτειν. Πόδας δὲ καὶ βάδισιν, τὴν πρὸς ἀπικούριαν τῶν δεσμῶν, η ἐχθρῶν ἀμύναν, η ἀλλήν τινὰ πρᾶξιν, ἔλευσίν τε, καὶ παρουσίαν, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ τῆς τὴν ποδῶν χρήσεως ἀποτελεῖσθαι τὴν διφειρὰν "Ορχεῖν δὲ, τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν δι' ὅρκου τὰς πρὸς ἀλλήλους βεβαιοῦσθαι συνθήκας. Ὁργὴν δὲ καὶ θυμὸν, τὴν πρὸς τὴν κακίαν ἀπάγθειάν τε καὶ ἀποστροφήν. Καὶ γάρ τμεις τὰ ἐναντία τῆς γνώμης μισοῦντες ὀργιζόμεθα. Λήθην δὲ, καὶ ὄπιον, καὶ νυσταγμὸν, τὴν ὄπέρθεσιν τῆς τῶν ἐχθρῶν ἀμύνης, καὶ τὴν τῆς συνήθεους πρὸς τοὺς οἰκείους βοηθίας ἀναβολήν· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πάντα τὰ σωματικῶς εἰρημένα ἐπὶ Θεοῦ, κεχρυμμένην ἔχει τινὰ ἐννοίαν, ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσαν, εἰ μή τι περὶ τῆς σωματικῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐπιδημίας εἰρηται. Αὐτὸς γάρ πάντα τὰς ἀνθρώπους διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἀνεδέ-

ξατο, ψυχήν νοεράν, καὶ σῶμα, καὶ τα τῆς ἀνθρω-

πίνης φύσεως ίδιώματα, τὰ τα φυσικὰ καὶ ἀδιάβολη-

τα πάθη. A rionem, somnum et dormitionem, animadver-

sionis in hostes dilationem, temporisque moras in

auxilio consueto ferendo iis quos charos ac ne-

cessarios habet. Denique, ut uno verbo dicam, in iis omnibus quae de Deo corporeo modo enuntiantur,

abstrusus quidam sensus inest, quo per illa quae nobis congruunt, ea quae supra nos sunt edocemur :

nisi forte quidpiam de corporeo Dei adventu dictum est. Nam ipse totum hominem salutis nostrae causa

suscepit ; hoc est animam intelligentem, et corpus, atque humanae naturae proprietates, necnon natu-

rales, nullique reprehensioni obnoxias passiones.

Toū αὐτοῦ κερὶ τόπου. Κεγάλαιον ἡρ

Τόπος : οὗτοι σωματικὸς πέρας τοῦ περιέχοντος, καθ' ὃ περιέχεται τὸ περιεχόμενον. Οἶον ὁ ἄηρ πε-
ριέχει, τὸ δὲ σῶμα περιέχεται. Οὐδὲ δὲ δὲ περι-
έχων ἄηρ τόπος οὗτοι τοῦ περιεχομένου σώματος, ἀλλὰ
τὸ τέλος τοῦ περιέχοντος ἀέρος τὸ ἐφαπτόμενον τοῦ
περιεχομένου σώματος. Εστὶ δὲ καὶ νοητὸς τόπος,
ἴνθα νοεῖται, καὶ οὗτοι ἡ νοητὴ καὶ ἀσώματος
φύσις· Εὐθανάπερ οὗτοι καὶ ἐνεργεῖ, καὶ οὐ σωματικῶς
περιέχεται, ἀλλὰ νοητῶς. Οὐ γάρ ἔχει σχῆμα, Ινα
σωματικῶς περιοχεθῇ. 'Ο μὲν οὖν Θεὸς δύλος ὁν,
καὶ ἀπεργάτας τὸν τόπῳ οὐκέτι οὔτεν. Αὐτὸς γάρ
ἔστιν τόπος; οὗτον δὲ τὰ σύμπαντα πληρῶν, καὶ
ὑπὲρ τὰ πάντα ὁν, καὶ αὐτὸς συνέχων τὰ πάντα.
Λέγεται δὲ καὶ ἐν τόπῳ εἶναι, καὶ λέγεται τόπος
Θεοῦ, ένθα ἐκδηλὸς ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ γίνεται. Αὐτὸς
γάρ διὰ πάντων ἀμιγῶς διήκει, καὶ πᾶσι μεταβιβάσει
τῆς ἐντοῦ ἐνεργειας κατὰ τὴν ἐκάστου ἐπιτιθεσ-
τητα καὶ δεκτικὴν δύναμιν, φημι δὴ τὴν τα φυσικὴν
καὶ προαιρετικὴν καθαρότητα. Καθαρότερα δὲ τὰ
δύλα τῶν ὄλικῶν, καὶ τὰ ἐνάρτα τῶν κακίᾳ συνε-
χευμένων. Λέγεται τοιχαρὸν θεοῦ τόπος ὁ πλέον
μετέχων τῆς ἐνεργειας καὶ τῆς χάρετος αὐτοῦ. Διὰ
τοῦτο ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ θρόνος. 'Ἐν αὐτῷ γάρ εἰσιν
οἱ ποιοῦντες τὸ θελήμα αὐτοῦ ἀγγελοι, καὶ ἀεὶ δοξά-
ζοντες αὐτὸν. Διὰτη γάρ αὐτῷ ἀνταποστιχεῖ, καὶ ἡ γῆ
ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. 'Ἐν αὐτῇ γάρ διὰ σαρ-
κὸς τοὺς ἀνθρώπους συνανεστράφη. Ποὺς δὲ θεοῦ ἡ
ἀγία σάρξ αὐτοῦ διαφέρως ὄντα καταστάσαι. Λέγεται καὶ
ἡ Ἐκκλησία τόπος θεοῦ. Ταῦτην γάρ εἰς δοξολογίαν
αὐτοῦ; ὥσπερ τι τέμανος ἀφωρίσαμεν, τὸν ψ καὶ τὰς
πρὸς αὐτὸν ἐντεύξεις ποιούμενα. 'Ομοίως καὶ οἱ τό-
ποι, ἐν οἷς ἐκδηλὸς ἥμερος ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, εἴτε διὰ
σαρκὸς, εἴτε διὰν σώματος γένοντας, τόποι θεοῦ λέ-
γονται. 'Ιστον δὲ διε τὸ θεον ἀμερές οἵτιν, δλον
διλικῶς πανταχοῦ ὅν, καὶ οὐ μέρος; ἐν μέρει σωματι-
κῶς διαιρούμενον, ἀλλ' ὅλον ἐν πᾶσι, καὶ ὅλον δὲ
ὑπὲρ τὸ πᾶν. 'Ο δὲ ἀγγελος σωματικῶς μὲν ἐν τό-
πῳ οὐ περιέχεται, ὃντε τυποῦσθα τανταχοῦ καὶ σχηματι-
σθαι, ένθα ἐνεργεῖ. Οὐ γάρ δύναται κατὰ ταυτὸν ἐν
διαφόροις τόποις ἐνεργεῖν. Μόνου γάρ θεοῦ οὗτοι τὸ
πανταχοῦ κατὰ ταυτὸν ἐνεργεῖν. 'Ο μὲν γάρ ἀγγε-
λος τάχει φύσεως, καὶ τῷ ἀτομῷ, ἥγουν ταχέως,
μεταβαίνειν, ἐνεργεῖ ἐν διαφόροις τόποις, τὸ δὲ
θεῖον πανταχοῦ ὅν, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, πανταχοῦ κα-
τὰ ταυτὸν διαφόρως ἐνεργεῖ μισθοῖ καὶ ἀπλῆ ἐνεργεῖ.
'Η δὲ ψυχὴ συνδέεται τῷ σώματι δηλοῦ, καὶ
οὐ μέρος μέρει, καὶ οὐ περιέχεται ὑπὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ

Ejusdem de loco, ex cap. 45.

Locus corporeus est terminus continentis, qua-
tenus continet id, quod continetur. Exempli gratia,
aer continet hocce 'corpus. Verum non totus, qui
comprehendit aer, comprehensi corporis locus est,
sed acris ambientis extremitas, quae corpus com-

Bprehensum attingit. Quod autem continet, omnino
in eo non est, quod continetur. Est etiam locus
intelligibilis, ubi intelligitur et est natura intelligibilis,
et incorporea. Ubi adest, et agit, et ratione non corporea, sed intelligibili continetur. Neque

enim figuram habet, ut ratione corporea comprehendatur. Quare Deus, cum materiæ sit expers, et circumscribi nequeat, in loco non est. Ipse enim sui ipsius est locus, qui omnia implet, et supra omnia est, et complectitur omnia. Dicitur tamen et in loco esse, et Dei locus dicitur, ubi

actio ejus perspicua fit. Ipse enim per omnia transit sine mistione, et actionem suam omnibus communicat pro apta cujusque ad suscipiendum facultate. Puritatem dico, et naturalem, et volun-

Ctariam. Puriora autem sunt, quae materia carent, quam quae in materia depressa sunt : et quae vir-

tute sunt praedita, quam ea, quae sunt cum vitiis conjuncta. Dicitur igitur Dei locus, qui plus habet

actionis ejus et gratiae. Idcirco sedes ipsius appellatur coelum, quod sibi eo sunt angeli, qui ejus obtemperant voluntati, et eum semper collaudant.

Huc enim ipso quies est. Et terra scabellum dicitur pedum ipsius. In hac enim per carnem cum homi-

nibus versatus est. Pes autem Dei sancta ejus caro multifariam est appellata. Dicitur et ecclesia locus Del. Hanc enim ad ejus gloriam, ut tem-

plum, constitutimus, in quo preces etiam ad eum fundimus. Similiter et ea loca, in quibus ejus opera manifesta sunt, quae vel in carne egit, vel

sine corpore, loca dicuntur Dei. Scendum est autem, Deum in partes non dividiri, sed esse ubique-

tim omnino, et non partem in parte, quo pacto corpora dividuntur. Sed totum in omnibus, et

totum super omnia. Angelus vero ratione quidem

corporeo in loco non continetur, quasi formam, figura quoque suscipiat; attamen in loco esse dicitur propterea quod intelligentia praesto est, et agit, ut congruit naturæ ipsius, et non esse alibi, sed iHic, ubi agit, intelligentia contineri. Nequit enim eodem tempore diversis in locis esse. Nam solius est Dei ubique agere eodem tempore. Angelus enim naturali celeritate, qua prompte, citoque ex uno in aliud locum pertransit, in diversis locis agit. Deus autem cum sit ubique, et super omnia,

ubique eodem tempore varie agit una et simplici **A** περιέχει αὐτὸν, ὡς περ τὸ σύνδεσμον. Καὶ ἐν αὐτῷ actione. At animus corpori devinctus est, et totus toti conjunctus, non autem pars parti copulatus, nec continetur a corpore, sed ipsum continet ut ignis ferrum. Et in ipso manens actiones proprias exequitur.

Ejusdem.

Id, quod circumscriptum est, aut loco, aut tempore, aut comprehensione continetur. Quod autem non est circumscriptum horum nullo comprehenditur. Solus igitur Deus non est circumscriptus, quippe qui principium finemque non habet, et omnia continet, et nulla comprehensione continetur. Solus enim nec comprehendendi, nec definiri, nec ab ullo cognosci potest, sed ipse se solus novit. Angelus vero et tempore circumscriptitur, nam esse cœpit, et loco, licet, ut diximus, intelligibili, et comprehensione. Nam et se mutuo angeli aliqua ex parte naturaliter cognoscunt, et a procreatore perfecte comprehenduntur. Corpora autem et principio, et fine, et loco corporeo, et comprehensione sunt circumscripta.

TITULUS IV.

Divinam naturam comprehendendi non posse. Magni Gregorii Theologi, ex oratione in diem Natalem Domini nostri Iesu Christi.

Deus, et erat semper, et est, et erit : vel, ut rectius loquar, semper est. Nam erat, et erit, nostri temporis, fluxaque naturae segmenta sunt. Ille autem semper est, atque hoc modo seipsum nominat, cum in monte Moysi oraculum edit¹. Universum enim id, quod est, in se complectitur, nec principium habens, nec finem habituens, vel C ut pelagus quoddam essentialē immensum et interminatum, omnem, tum temporis, tum naturae contemplationem superans; mente sola adumbrans is, et quidem peregrine ac perobscure, non ex his quæ in ipso sunt, sed quæ circa ipsum : alia ex alio collecta specie ad unum quoddam veritatis simulacrum, priusquam teneatur, effugiente, et priusquam intellectu percipiatur, se ipsum fuga proticiens : tantum principem nostri partem, eamque a vistorum labo purgantem, collustrans, quantum oculorum aciem fulguris celeritas minime consistentis. Hoc autem, mea quidem sententia, idcirco sit, ut quæcumque comprehendendi potest, nos ad se trahat (quod enim percipi omnino nequit, id nec sperat quisquam, nec D assequi conatur); quatenus autem capi non potest, admirationem sui excitat, atque ex ipsa admiratione vehementius expelatur, expelitus purget, purgans autem divinos officia, talesque cum redditu sunt, cum iis jam, velut cum familiaribus, consuetudinem habeat (metuo ne hoc audacius a me dictum videri, possit), Deus diis unitus et cognitus, ac tantum fortasse, quantum jam eos, qui ipsi noti sunt, cognoscit. Immensus igitur et infinitus est Deus, et ad contemplandum difficulter : atque hoc solum omnipotens de ipso comprehendendi potest, neunque quod immensus, et infinitus sit : etsi quispiam existimat, cum, quia simplicis naturæ sit, rationem hanc habere, ut, vel prorsus incomprehensibilis sit, vel prorsus ac perfectly comprehendendi queat. Quid enim ille sit, qui naturam simplicem habet, exquiramus. Neque enim simplicitas illi natura est : quandoquidem nec compositis sola compositio.

¹ Exod. iii. 14.

Τοῦ αὐτοῦ.

Περιγραπτὸν μὲν ἔστι τὸ τόπῳ ἡ χρόνῳ ἡ καταλήψις περιλαμβανόμενον· ἀπερίγραπτον δὲ τὸ μηδὲν τούτων περιεχόμενον. Ἀπερίγραπτον μὲν οὖν μόνον ἔστι τὸ Θεῖον, ἀναρχὸν δν καὶ ἀτελεύτητον, καὶ πάντα περιέχον, καὶ μηδεμιᾶς καταλήψις περιεχόμενον μόνον γάρ ἔστιν ἀκατάληπτον καὶ ἀδριστον, ὥπ’ οὐδενὸς γνωσκόμενον, αὐτὸν δὲ μόνον ἔστιν θεωρητικόν· δὲ ἄγγελος καὶ χρόνῳ περιγράφεται, ἡρέτα γάρ τοῦ εἶναι, καὶ τόπῳ, εἰ καὶ νοητῶς, ὡς προσέπομεν, καὶ καταλήψις· καὶ ἀλλήλων γάρ τὴν φύσιν ξεστος ποσῶς, καὶ ὑπὸ τοῦ κτίστου δρίζονται τέλεον· τὰ δὲ σώματα καὶ ἀρχῆς, καὶ τέλει, καὶ τόπῳ σωματικῶς, καὶ καταλήψις.

ΤΙΤΛΟΣ Δ'.

Περὶ τοῦ ἀκατάληπτον εἰραι τὴν θελαρ φύσιν. Τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰ γερέθλια τοῦ Κυρίου ήμών Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Θεὸς δὲν μὲν δεῖ, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται· μᾶλλον δὲ δεῖται δεῖ. Τὸ γάρ ήρ, καὶ ἔσται, τοῦ καθ’ ἡμέρας χρόνου τημάτα, καὶ τῆς φευστῆς φύσεως· δὲ δὲ ἀττίτιδες, καὶ τοῦτο αὐτὸς ἐστὸν δικαίως, τῷ Μωϋσεῖ χρηματίζων ἐπὶ τοῦ δραυς. “Ολον γάρ ἐν ἐστὶν τῷ αὐτῷ αὐτοῦ, ἔχει τὸ εἶναι, μήτε ἀρξάμενον, μήτε παύσαμενον, οὐδόν τε πέλαγος οὐσίας διπειρον καὶ ἀριστεαν, πάσαν ὑπερεκπίπτον ἐννοιαν, καὶ χρόνου καὶ φύσεως· νῦν μένῳ σκιαγραφούμενος, καὶ τοῦτο λίσταν ἀμυδρῶς καὶ μετρώς, οὐκέ τε τῶν κατ’ αὐτὸν, ἀλλ’ ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ἀλλης ἐξ ἀλλοῦ φαντασίας συλλεγομένης, εἰς ἐν τις ἀληθείας ἴνδαλμα, πρὸς χρειαζόμενα, φεύγον, καὶ πρὸς νοηθῆνας, διαδράσσον· τοσαῦτα περιλάμπον τῆμῶν τὸ ἡγεμονικῶν, πανταχοτελεσταταν κακαθερμένων, δια καὶ δύνιν ἀπεργάτηται, τοιούτοις δὲ γενομένοις, ὡς οἰκεῖοις, διῆς προσομιλῇ, τολμᾷ τις κενικὸν δὲ λόγος, θεὸς θεοῖς ἐκούμενος τε καὶ γνωρίζομενος, καὶ τοσοῦτον ἐσως, δισὶ δηδι γινώσκει τοὺς γνωσκομένους. Ἀπειρον οὖν τὸ Θεῖον καὶ δυσθεώρητον· καὶ τοῦτο πάντη καταληπτὸν αὐτοῦ μόνον, ἡ ἀπειρία· καὶ τις οἴγηται τῷ ἀπλῆς εἶναι φύσεως, ἡ δὲν διηπτον εἶναι, ἡ τελέως ληπτόν. Τι γάρ δηδι ἀπλῆς ἔστι φύσεως, ἐπιζητήσωμεν. Οὐ γάρ δηδι τοῦτο φύσις αὐτῷ ἡ ἀπλότης· εἰτέρη μηδὲ τοῖς συγθέτοις, μόνον τὸ εἶναι συνθέτως.

Διχή δὲ τοῦ ἀπειρού θεωρουμένου, κατά τι Δάρχην καὶ τέλος (τὸ γὰρ ὑπὲρ ταῦτα, καὶ μὴ ἐν τούταις, ἀπειρον), δταν μὲν εἰς τὰν δῶν βυθὸν ὁ νοῦς ἀποβλέψῃ, οὐκ ἔχων ὅποι στῇ καὶ ἀπερείστηται ταῖς περὶ Θεοῦ φαντασίαις, τὸ ἐνταῦθα ἀπειρον καὶ ἀνέκατον, διναρχον προσηγόρευσεν· δταν δὲ εἰς τὰ κάτω καὶ τὰ ἔξω, ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον· δταν δὲ συνέλη τὸ πᾶν, αἰώνιον. Άλιν γάρ, οὗτε χρόνος, οὗτε χρόνος τι μέρος· οὐδὲ γὰρ μετρητὸν ἀλλ' ὀπερήμεν ὁ χρόνος, ἥλιον φορφρατούμενος, τοῦτο τοὺς ἀΐδιοις, αἰώνιον, τὸ συμπαρεκτενόμενον τοῖς οὖσιν, οἵτινες τι χρονικὸν κίνημα, καὶ διάστημα.

Jam vero, cum immensitas bifariam consideretur, nempe et principii, et finis ratione (nam quod supra hæc est, ac non in his, immensum est); cum in superius profundum mens aspergit, non habens ubi consistat, formisque illis, quas de Deo concipit innitatur, immensum hoc et inextricabile, anarchum, hoc est, principio carens, appellavit: cum autem ad inferiora et posteriora, immortale atque interitus expers; cum vero utrumque contraxit et collegit, æternum. Æternitas enim, nec tempus, nec temporis pars ulla est (nec enim in mensuram cadit); sed quod nobis tempus, est, solidis motu definitum, hoc æternis ævum est, nimirum ille quasi temporalis quidam motus, et intertallum, quod simul cum æternis extenditur.

Ejusdem, ex oratione de theologia.

Deum intellectu pereipere difficile est: eloqui autem impossibile, ut profanorum theologorum quidam docuit, meoquidem judicio, non incalide, nempe ut ex eo quod intellectu difficultem affirmat, opinionem hominibus afferat, se eum cognitione percipisse; ex eo autem quod nullis verbis eum explicari posse ait, hoc agat, ne inscitiam sua prodi atque convinci queat. Ego vero ita potius dicendum censem, Dei naturam nullis quidem verbis explicari posse; animo autem atque intellectu comprehendit multo minus posse. Nam quod quis animo et ratione complexus fuerit, id quoque fortasse sermone declarare queat, si ne mediocriter quidem, at saltem obscure, modo auditorem nactus sit non omnino sursum, tardique et stupidis ingenii. At rem tantam animo comprehendere, omnino impossibile est, non modo ignavis et languidis, deorsumque vergenti-hus, sed magnis etiam et excelsis viris Deique amore præditis, ac mortalibus peræque omnibus, quibus ad veri cognitionem caligo hæc et carnis crassities tenebras offundit. Atque haud scio an hoc quoque sublimioribus illis et intelligentibus naturis, negatum non sit; quæ quia Deo proprius junctæ sunt, ac toto illo splendorē collucent, certe utique fortasse queant, si non prorsus, ac certe plenius quam nos et solidius, atque aliae aliis, pro cuiusque ordine, vel uberioris, vel parcius.

Toῦτο μὲν οὖν ἐνταῦθα κείσθω· τὸ δὲ ἡμέτερον, εὐχὴ τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ μόνον ὑπερέχει πάντα νοῦν καὶ καταλήψιν, οὐδὲ δια τοὺς δικαιοὶς ἐστιν ἐν ἐπαγγελίαις ἀποκείμενα, τὰ μῆτρας δρατὰ, μῆτρες ωστὶν ἀκούστα, μῆτρες διανοίᾳ θεωρητὰ, κατὰ μηχανὴν γοῦν, οὐδὲ τῆς κτίσεως ἀκριβῆς κατανόσις (καὶ γὰρ καὶ ταῦτης πεισθήτι τὰς σκιάς ἔχειν μόνον, δταν ἀκούσῃς· "Οὐχομαὶ τοὺς οὐρανὸν, δρατὰ τῶν δακτύλων σου, σελήνην καὶ ἀστέρας, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς πάγιον λόγον· ὡς οὐχὶ νῦν ὄρῶν, δύσμενων δὲ ἐστιν δε") ἀλλὰ πολὺ πρὸ τούτων, τὴν ὑπὲρ ταῦτα, καὶ ἕκ τοῦτα, φύσις ἀληπτός τε καὶ ἀπεριληπτός· λέγω δὲ, οὐχ διειστιν, ἀλλ' ἡ τοῖς ἐστιν. Οὐ γὰρ κενὸν τὸ κήρυγμα ἡμῶν, οὐδὲ ματαία ἡ πίστις ἡμῶν, οὐδὲ τοῦτο ἐστιν δογματίζομεν (μὴ πάλιν τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν, οὐτείς λάθης ἀρχὴν καὶ τυκοφαντίας, καὶ κατεπαρθῆς ὡς διμολογούντων

Sed de hac re hic sit finis. Quod autem ad nos datur, non pax tantummodo Dei exsuperat omnem mentem et cognitionem¹, nec quæcumque iis, qui justitiam coluerint, in divinis pollicitationibus recondita sunt, quæ nec oculis cerni, nec auribus recipi, nec animo cogitari ac perspici², nisi tenuissime, possunt, nec exacta et absoluta rerum creatarum cognitio (nam harum quoque te solas umbras tenere haud dubites, cum Scripturam ad hunc modum loquacem audieris: Videbo cœlos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas³, eamque, quæ ipsis inest, firmam et stabilem rationem, perinde scilicet atque in hac vita ea minime videns, sed aliquando perspecturus): sed multo magis natura illa his sublimior, et ex qua hæc originem traxerunt, captum omnem et comprehensionem superat. Nec vero hæc verba ita accipi velim, quasi percipi

¹ Philip. iv, 7. ² I Cor. ii, 9. ³ Ps. viii, 4.

non posse dicam, quod sit Deus, sed quid et quale A τὴν ἀγνανταν). Πλεῖστον γάρ διεφέρει τοῦ εἶναι τι πε-
τι. Neque enim inanis est prædicatio nostra, nec πέπειθαι, τὸ τι ποτὲ θεῖ τοῦτο εἰδέναι.
vana fides nostra¹; nec id est, quod astrinximus (ne rursus id quod probe candideque diximus, in
impietatis et calumniæ argumentum trahas, ac nobis, ut ignorantiam conscientibus, arroganter insultes). Plurimum namque interest, certo tibi persuadere aliquid esse, an, quid tandem illud sit, cum
perfum halbeas.

Eiusdem ex eadem oratione.

Equis enim eo sapientiæ pervenit? ecquis un-
quam tantam gratiam divinitus consecutus est? ec-
quis os mentis ita aperuit, ac Spiritum attraxit², ut
Spiritus omnia perscrutantis, atque etiam Dei pro-
funda cognoscentis³ ope atque adjumento, Dei
naturam comprehendenterit, nec jam ulterius pro-
gredi necesse habeat, utpote qui extremum illud
appetendum jam habeat, ad quod omnis sublimium
virorum et vita et cogitatio contendit?

Quid enim tandem Deum esse censebis, si
argumentis a ratione petitis fidem omnino habes?
Aut quo tandem te subveniet hæc disputatio, si ac-
curatius examinetur? Te, inquam, appello, qui phi-
losophia ac theologiae principatum tibi vñdicas,
atque in immensum gloriaris. An corpus eum esse
dices? Quonam ergo modo immensus, infinitus,
figuræ expers est, ac denique ejusmodi, ut nec tangi,
nec oculis cerni queat? An hæc quoque in corpora
cadunt? O licentiam! Non enim hæc corporum na-
tura est. An corpus quidem esse statuæ, immensum
vero, atque infinitum, cæteraque hujus generis esse
negabis? O crassitatem! ut nulla re Deus nobis præ-
stet. Quid enim afferri potest, cur colatur atque ado-
retur, si circumscriptus est? Aut quid causa esse
diceamus, quin ex elementis conflatus sit, atque in
eadem denuo redigatur, aut etiam prorsus inter-
eat? Compositio quippe pugna initium est, pugna
autem dissidii, dissidium solutionis: solutio porro

nullo modo in Deum ac primam illam naturam cadit. Consequatur: nec pugna; ne dissidium oriatur: nec
compositio, ne pugna existat. Ac proinde ne corpus
quidem est, ne alioqui compositum quidem eum necesse sit. Sic ab extremis ad prima recurrentis oratio insistit.

Jam vero quomodo illud tueri poterimus,
quod ait Scriptura, Deum omnia pervadere atque
implere, juxta illud: *Nonne cælum et terram ego
impleo? dicit Dominus*⁴; et, *Spiritus Domini re-
plevit orbem terrarum*⁵; si Deus partim circum-
scribat, partim circumscrivatur? Aut enim per va-
cuam universitatem grassabitur, et res omnes nobis
peribunt, ut sic Deus contumelia afficiatur, nimi-
rum et qui corpus sit, et iis quæ procreavit caret:
aut corpus in corporibus erit, id quod fieri non po-
test: aut implicabitur, et opponetur, quemadmo-
dum ea, quæ liquiditate prædicta sunt, inter se
miscentur; atque alia secabit, et ab aliis rursus se-
cabitur, quod ipsis etiam Epieuri atomis absurdius
et anilius est; sieque nobis collabetur, nec corpus,
nec solidi quidquam habebit hæc disputatio, qua
corpus Deo tribuere conamur. Quod si eum
corpus materiæ expers esse contenderint, si qui-
dem quintum illud, ut nonnulli censuerunt, et in

¹ I Cor. xv, 14. ² Ps. cxviii, 131. ³ I Cor. ii, 10. ⁴ Jer. xxiii, 24. ⁵ Sap. 1, 7.

Ex τοῦ αὐτοῦ Λόγου.

Τί; οὕτως εἰς ἐσχατον ασφαλεῖς ἀφίκετος; τίς τοσού
του χαρισματος τῇσιώθη ποτε; τίς οὕτω τὸ στόχα
τῆς διανοίας διή: οἰκεῖ, καὶ εἰλκυσε Πνεῦμα, ίνα τῷ
τὰ πάντα ἐρευνῶντι καὶ γινώσκοντι, καὶ τὸ βάθη
τοῦ Θεοῦ, Πνεύματι, Θεὸν καταλάβῃ, καὶ μηχεῖ τοῦ
πρόσωπος δέηται, τὸ ἐσχατον ὁρεύειν ἡδη ἔχων, καὶ εἰς τὸ
πέσσα σπεύδει τοῦ ὑψηλοῦ καὶ πολιτεία καὶ διάνοια;

B

Tί γάρ ποτε ὑπολήψῃ τὸ Θεῖον, εἰπερ δλαίς
ταὶς λογικαὶς πιστεύεις ἐφόδοις; ή πρὸς τὶς σε δ
λόγος ἀνάξεις φασινδόμενος, ὃ φιλοσοφώτατος σὺ,
καὶ θεολογικώτατος, καὶ καυχώμενος εἰς τὰ διμετρα;
Πότερον σῶμα; καὶ πῶς τὸ ἀπειρον, καὶ ἀδριστον,
καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἀναφές, καὶ ἀδράτον; ή καὶ
ταῦτα σώματα; Ή τῆς ἔξουσίας οὐ γάρ αὐτὴ φύ-
σις σωμάτων. Η σῶμα μὲν, οὐχὶ ταῦτα δέ; Ή τῆς
παχύτητος! ίνα μηδὲν πλέον ἥμῶν ἔχῃ τὸ Θεῖον.
Πῶς γάρ σεπτὸν, εἰ περιγραπτὸν; ή πῶς φεύγε-
ται τὸ ἐκ στοιχίων συγκεισθαι, καὶ εἰς αὐτὰ πάλιν
ἀναλύεσθαι, ή καὶ διὰς λύεσθαι; Σύνθεσις γάρ, ἀρ-
χὴ μάχης· μάχη δὲ, διαστάσις· ή δὲ, λύσις· λύ-
σις δὲ ἀλλότριον πάντη Θεοῦ, καὶ τῆς πρώτης φύ-
σεως. Οὐκον διάστασις, ίνα μὴ λύσις· οὐδὲ μάχη,
ίνα μὴ διάστασις· οὐδὲ σύνθεσις, ίνα μὴ μάχη· διὰ
τοῦτο οὐδὲ σῶμα, ίνα μὴ σύνθεσις. Έκ τῶν τε-
λευταίων ἐπὶ τὰ πρώτα δὲ λόγος ἀνιών, οὗτος ἴστα-
ται.

Πῶς δέ καὶ σωθήσεται τὸ διὰ πάντων διήχειν,
καὶ πληροῦν τὰ πάντα Θεὸν, κατὰ τὸ, Οὐχὶ τὸν οὐ-
ρανὸν καὶ τὴν γῆν ἄγνωστον; Ιέρει Κύριος· καὶ,
Πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην, εἰ τὸ
μὲν περιγράφοι, τὸ δὲ περιγράφοιτο; Ή γάρ
διὰ κενοῦ χωρήσει τοῦ παντὸς, καὶ τὰ πάντα οἰχήσε-
ται τοῦτον, ίν' ὑπερισθῆ Θεὸς, καὶ σῶμα γενόμενος, καὶ
οὐκ ἔχων δοτο πεποιηκεν· ή σῶμα ἐν σώμασι ἔσται,
διπερ ἀδύνατον. ή πλακήσεται καὶ ἀντιπαρεθῆσε-
ται, ὅπερ διὰ τῶν ὄγρων μίγνυται· καὶ τὸ
μὲν τέμνει, ὅπο δὲ τοῦ τμήθησεται, δ καὶ τῶν Ἐπι-
χουρείων ἀτόμων ἀποτύπερον τε καὶ γραυδέστε-
ρον· καὶ οὕτω διαπεσεῖται τοῦτον, καὶ σῶμα οὐχ
ἴξει, οὐδὲ πῆξεν τινὰ δὲ περὶ τοῦ σώματος λόγος.
Εἰ δὲ ἔστιν φήσομεν, εἰ μὲν τὸ πέμπτον, ὡς τισιν
ἴδοξε, καὶ τὴν κύκλῳ φορὰν φερόμενον· ίστω
μὲν διέλοντι καὶ πέμπτον σῶμα, εἰ βούλονται δέ, καὶ
διώματον, κατὰ τὴν αὐτόνομον αὐτῶν τοῦ λόγου φο-
ρὰν καὶ ἀνάπλασιν· οὐδὲν γάρ νῦν περὶ τούτου διο-

σομαί. Κατὰ τὶς δὲ τῶν κινουμένων ἔσται καὶ φε-
ρομένων, ἵνα μὴ λέγω τὴν ὄντριν, εἰ τὰ αὐτὰ τοῖς
πεποιημένοις δι πεποιηκάς κινηθήσεται, καὶ τοῖς φε-
ρομένοις δι φέρουν, εἰ γε καὶ τοῦτο δύνεται; Τί δεῖ
τὸ τοῦτο πάλιν κινοῦν; τὶ δὲ τὸ πάλιν κινοῦν;
χάκειντο; καὶ τὶ πάλιν ἔκεινο; καὶ τοῦτο εἰς ἀπειρον.
Πᾶς δαὶ οὐκ ἐν τόπῳ πάντως, εἰ γε φερόμενον; Εἰ
δὲ ἄλλο τι πάρα τὸ πέμπτον φέρουσιν, εἰ μὲν ἀγγε-
λικόν πόθεν δι ἀγγελοι σώματα, καὶ τίνα ταῦ-
τα; καὶ πόσον ὑπὲρ ἀγγελον εἴη Θεός, οὐ λε-
τωργὸς ἀγγελος; Εἰ δὲ ὑπὲρ ταῦτα, πάλιν εἰσῆχθη
σωμάτων ἔσμδις ἀλλγειστος, καὶ φυσικὰς βυθός, οὐ-
δαμοῦ στῆναι δυνάμενος.

*versum hoc moveat? Quidnam vero quod vicissim
deinde modo in infinitum progrediar. Qui etiam fieri potest,
ut omnino non sit in leco, si quidem
fertur, ac motu incitatur? Jam si aliud quoddam corpus,
si quidecum angelicum: unde probabunt angelos corpore constare,
et quo tandem corpore? Quantum
autem, si res ita se habeat, Deus angelum, quo ministro utilitur,
antecellet? Si corpus quoddam his sub-
limius esse dixerint, rursus corporum examen rationis expers inducetur, ac nugarum gurges adeo
profundus, ut nusquam pes figi possit.*

Οὕτω μὲν οὖν οὐ σῶμα ἡμῖν δι Θεός οὐδὲ
γάρ δῆτις τοῦτο τῶν θεοπνεύστων, ή εἰπεν, ή παρε-
δέξατο, οὐδὲ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς δι λόγος.
Αείπεται δῆτις δισώματον ὑπολαμβάνειν. 'Ἄλλ' εἰ δισώ-
ματον, οὗτοι μὲν οὐδὲ τοῦτο τῆς οὐσίας παραστα-
τικόν τε καὶ περιεκτικόν, ὥστερον οὐδὲ τὸ ἀγέν-
νητον, καὶ τὸ διαρρήχον, καὶ τὸ ἀναλοίωτον, καὶ τὸ
ἀφθαρτον, καὶ δια περὶ Θεοῦ, ή περὶ Θεὸν εἶναι λέ-
γεται. Τί γάρ δητις αὐτῷ κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν
ὑπόστασιν ὑπάρχει, τὸ μὴ ἀρχήν ἔχειν, μηδὲ ἔξιστα
σθαι, μηδὲ περιτοῦσθαι; 'Ἄλλ' δλον τὸ εἶναι περι-
λαμβάνειν λείπεται προσφιλοσοφεῖν τε καὶ προσεξ-
ετάζειν τῷ γε νοῦν Θεοῦ ἀλτηῶς ἔχοντι, καὶ τε-
λεωτέρῳ τὴν θεωρίαν. 'Ως γάρ οὐκ ἀρχεῖ τὸ σῶμα
εἰπεν, ή τὸ γεγενῆσθαι, πρὸς τὸ καὶ τὸ, περὶ δ ταῦ-
τα, παραστῆσαι τε καὶ δηλώσαι, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ
ὑποκείμενον τούτοις εἰπεν, εἰ μέλλοι τελείως καὶ
ἀποχρώντως τὸ νοούμενον παραστῆσθαι (ἢ γάρ ἀγ-
θωρπος, ή βοῦς, ή ἵππος τοῦτο τὸ ἐνσώματον, καὶ γεννώ-
μενον, καὶ φερόμενον) οὐτως οὐδὲ ἔκει στήσεται μέχρι
τοῦ εἰπεν & μὴ ἔστιν, δι τὴν τοῦ δυντος πολυπραγμο-
νῶν φύσιν ἀλλὰ δεῖ πρὸς τῷ εἰπεν & μὴ ἔστι,
καὶ δι ἔστιν εἰπεν διώφ καὶ ρέον ἐν τι περιλαβεῖν, ή
τὰ πάντα καθ' ἔκαστον ἀπειπεν, ἵνα ἔκ τε τῆς
ἀναρέσεως ὡν οὐκ ἔστι, καὶ τῆς οὐκ ἔστι θέσεως,
περιληφθῆ τὸ νοούμενον. 'Ο δέ, δι μὲν οὐκ ἔστι λέ-
γων, σωπῶν δὲ δι ἔστι, ποιεὶ παραπλήσιον, ὥστερ
δι εἰ τὰ πέντε δις δια ἔστιν ἔρωτῶμενος, δι
μὲν οὐ δισολέγοι, οὐδὲ τρία, οὐδὲ τέσσαρα, οὐδὲ
πέντε, οὐδὲ εἰκοσιν, οὐδὲ τριάκοντα, οὐδὲ τίνα, ἵνα
συγελῶν εἰπω, τῶν ἐνδῆς δεκάδος, ή δεκαδικῶν ἀρι-
θμῶν δι δε εἰη δέκα μὴ λέγοι, μηδὲ ἐρεῖδοι τὸν νοῦν
τοῦ ἔρωτῶντος εἰς τὸ ζητούμενον. Πολλῷ γάρ ρέον
καὶ συντομώτερον ἐκ τοῦ δι ἔστιν δια οὐκ ἔστι δηλώ-
σαι, ή ἔκ τοῦ ἀνελεῖν & μὴ ἔστιν, δι ἔστιν ἐνδεξα-
σθαι. 'Η τοῦτο μὲν παντὶ δῆλον.

quinq̄ue, nec viginti, nec triginta, nec, ut brevi complectar, ullum numerum citra vel ultra denarium;
ceterum quod decem sint, non dicat, nec mentein ejus, a quo interrogatur, ad id quod quæsitum est.
affigat. Multo enim facilius et compendiosius est, ex eo, quod, quid sit, dixeris, quidquid non sit declarare.

A orbem volubile : sit sancte corpus quoddam quintum, et a materia semotum, atque etiam, si ipsis ita col-
libuerit, incorporeum; quandoquidem ita sermoni
comparati sunt, ut pro arbitrio in omnem partem
se versent, ac quidvis effingant; nihil enim hac
de re in præsentia cum illis altercabor. Cæterum
quo tandem in genere erit earum rerum, quae motu
cientur et agitantur, ut interim laceam, quam gra-
vis sit contumelie, asserere, Creatorem eodem, quo
res ab eo creatas, motu incitari, atque eum, cuius
vi ac numine res conditæ volvuntur, si tamen hoc
etiam daturi sunt, eodem modo cum iis volvi ac

B circumferri? Quero etiam, quidnam sit quod uni-
illud moveat, ac rursum a quo illud moveatur? Eo-
demque modo in infinitum progrediar. Qui etiam fieri potest, ut omnino non sit in leco, si quidem
fertur, ac motu incitatur? Jam si aliud quoddam corpus, præter quintum illud, Deum esse statuant,
si quidecum angelicum: unde probabunt angelos corpore constare, et quo tandem corpore? Quantum
autem, si res ita se habeat, Deus angelum, quo ministro utilitur, antecellet? Si corpus quoddam his sub-
limius esse dixerint, rursus corporum examen rationis expers inducetur, ac nugarum gurges adeo
profundus, ut nusquam pes figi possit.

Atque hinc constat, Deum corpus non esse.
Neque enim adhuc quisquam eorum, qui divinitus
affili sunt, hoc vel dixit, vel ab aliis dictum com-
probavit, nec nostri oivilis est hæc doctrina. Soper-
est igitur, ut incorporeum esse Deum existimemus.
Verum, utecumque incorporeum dicamus, nondum
tamen hoc naturam illius essentiamque complecti-
tur et declarat; quemadmodum nec ingenitum, nec
anarchum, id est, principii expers, nec immutabile,
C nec incorruptibile, cæteraque omnia, quæ de

Deo, vel cirea Deum, prædicantur. Quid enim proil-
lest ad indicandam ipsius naturam et subsisten-
tiā qua exsistit, si dicas eum initium non habere,
nec a se-unq̄nam desciscere, nec ullis terminis inclu-
di? Verum totam ejus essentiam edisserendam et
inquirendam huic relinquimus, qui vere Dei noti-
tiā habet, atque in contemplando perfectionē est.
Ut enim non satis est corpus dicere, aut procrea-
tum esse, ad hoc vel illud, cui hæc adjacent, expri-
mendum et indicandum, sed quid ipsa quoque res
subjecta sit, dicendum est, si modo volunus, in quod
cogitamus, plene atque abunde repræsentare (po-
test enim vel homo, vel bos, vel equus esse, hoc

D quod corporeum ac procreatū et corruptibile esse
pronuntiamus): ad eumdem modum qui Dei natu-
ram curiosius inquirendam duxerit, non hic conque-
scet, ut dicat, quid non sit Deus, sed hoc quoque
ipsi adjiciendum erit, ut, quid sit, exponat; idque
eo magis, quod minus difficile est unum quidpiam
animo complecti, quam omnia sigillatim insciendo
removere, ut rejectis iis, quæ non est, et consti-
tuto eo, quod sit, comprehendatur id quod cogita-
mus. Qui vero ita, quid res aliqua non sit, pronun-
tiat, ut interim, quid sit, laceat, non absimilis est ei
qui rogatus, bis quinque quot sint, respondeat qui-
dem ea nec duo esse, nec tria, nec quatuor, nec

quam ex eorum, quid non est, ablatione aliqua initiatione, qua si, demonstrare; quemadmodum cuivis perspicuum esse arbitror.

Quoniam igitur Deum corpore vacare nobis est A exploratum, aliquanto ultius in inquirendo progrediatur. Nausquam ille est, an alicubi? Si enim ausquam, queret fortasse aliquis ex iis qui inqui- tendi ac disputandi subtilitate impensis gaudent, quomodo esse quoque possit. Nam si id quod non est, ausquam est: id quoque quod ausquam est, ne quidem fortasse est. Quod si alicubi esse dixeris, proutdubio, quandoquidem est, vel in universo est, vel supra universum. Si in universo; vel in quadam ejus parte est, vel ubique. Si quadam in parte, ergo a minori hac parte circumscribetur. Sin ubique, ab ampliore alioque multo majore, id est, a continente contingebitur. Hæc si dederimus, futurum est, ut universum universi complexu teneatur, nec ullus a circumscriptione liber existet locus. In has absurditates incidentia necessere est, qui eum in uni- verso esse dixerint. Ac præterea, ubinam erat, antequam universa hæc rerum machina extitisse? Nam hoc quoque non levem difficultatem affert. Quod si eum supra universum esse dixerint, quid? Nihil- nera, quod eum ab universo dirimeret? Ubinam porro erat, quod supra universum erat? Aut quo- modo internosci poterat id, quod sublimius erat, ab secerneret ac distinguueret? Annon omnino necesse est medium quoddam esse, quo, velut termino, diri- matur universum ab eo, quod supra universum est? Quid autem aliud hoc fuerit, quam locus, quem jam ante exclusimus? Nondum enim commemoro, sieri omnino non posse, quatuor circumscriptius sit Deus, si animo et cogitatione comprehendendi potest. Unum quippe circumscriptiois genus comprehensio quoque ipsa est.

Ex eadem oratione.

Quorsum autem hæc disserui, curiosiusque C fortasse, quam vulgi aures ferant, ac pro ea, quaæ hac tempestate viget, disputandi ratione (quaæ, sim- plici atque ingenua rerum divinarum pertractatione contempta et pro nibilo habita, subdolum atque in- volutum dicendi genus invexit; ut nimirum ex fru- citibus arbor⁴, hoc est, ater ille ac tenebrosus spi- ritus, hujusmodi dogmatum afflitor, ex hac disputa- tionis caligine agnoscatur)? Non enim hoc eo a me factum est, ut ipse quoque nova et ab hominum sensibus aliena proferre, atque eximia quadam et excellenti sapientia ornatus esse⁵ videar, nodos nectens, atque astricta dissolvens; quod quidem magnum Danielis miraculum fuit; verum ut illud ostendam, quod orationis principio dicere instituebam, nimirum Deum extra humani ingenii captum esse, nec totum, quantus est, cogitari atque animo infor- mari posse; idque non ob invidiam (longe enim abest a divina natura invidiae livor, utpote quaæ omni per- turbatione vacat, solaque bona et domina est, ac præsertim erga id, quod ex omnibus rebus a se con- ditis maximo in pretio habet). Quid enim apud Ver- bum priore loco ac numero est, quam quaæ ratio- nem ac sermonis facultatem acceperunt? Quandoquidem hoc quoque ipsum, quod procreata sunt, summae cuiusdam diviuæ bonitatis argumentum est), nec ut inde ipsius, qui plenus est, honori

'Ἐπειδὲ ἐστιν ἀσύμματον ἡμῖν τὸ Θεῖον, μικρὸν τι προσεκεῖται σώμαν. Πάτερον οὐδαμοῦ τοῦτο, ή ἐστιν δου; Εἰ μὲν γὰρ οὐδαμοῦ, ζητήσαις τις ἀν τῶν δγαν ἔστασικῶν, πῶς ἀν καὶ εἴη. Εἰ γὰρ τὸ μὴ δν, οὐδαμοῦ, τὸ μηδαμοῦ, τυχὸν οὐδὲ δν. Εἰ δὲ ἐστὶ που, πάντως ἐπειπρὸν ἐστιν, ή ἐν τῷ παντὶ, ή ὑπὲρ τὸ πᾶν. Ἀλλ' εἰ μὲν ἐν τῷ παντὶ, ή τινι, ή πανταχοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἐν τινι, ὑπὲρ ἐλάττονος περιγραφῆσεται τοῦ τινος. Εἰ δὲ πανταχοῦ, ὑπὸ πλείονος καὶ ἀλλού πολλοῦ, λέγω δὲ, τὸ περιεχόμενον τοῦ περιέχοντος. Εἰ τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ παντὸς μέλλει περισχεθῆσθαι, καὶ μηδένα τόπον εἶναι περιγραφῆς ἐλεύθερον. Ταῦτα μὲν, εἰ ἐν τῷ παντὶ. Καὶ ποῦ, πρὶν γενέσθαι τὸ πᾶν; Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν εἰς ἀποίαν. Εἰ δὲ ὑπὲρ τὸ πᾶν, ἀλλ' οὐδὲν ἦν τὸ διορίζον αὐτὸν τοῦ παντός; Ποῦ δὲ τὸ ὑπὲρ τοῦτο; Καὶ πῶς ἐνοήθη τὸ ὑπεράριθμον πολλοῦ τοῦ παντὸς; Καὶ διανοίξατε τὸ περιγραφῆς εἶδος καὶ τὴν κατάληψιν.

B καὶ ὑπεραριθμένον, οὐκ ὄντος ὅρου τινὸς τοῦ τέμνοντος ταῦτα καὶ διορίζοντος; Ἡ χρὴ πάντως εἶναι τὸ μέσον, καὶ φέρεται τὸ περιτύπωται τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὑπὲρ τὸ πᾶν; Καὶ τὸ δόλο τοῦτο ή τόπος ἐστιν, δηπερ ἐφύγοντες; Καὶ οὕτω λέγω τὸ περιγραπτὸν πάντως εἶναι τὸ Θεῖον, καὶ εἰ διανοίξατε τὸ περιγραφῆς εἶδος καὶ τὴν κατάληψιν.

eo, quod inserius, cum nullus limes esset, qui hæc secerneret ac distinguueret? Annon omnino necesse est medium quoddam esse, quo, velut termino, dirimatur universum ab eo, quod supra universum est? Quid autem aliud hoc fuerit, quam locus, quem jam ante exclusimus? Nondum enim commemoro, sieri omnino non posse, quatuor circumscriptius sit Deus, si animo et cogitatione comprehendendi potest. Unum quippe circumscriptiois genus comprehensio quoque ipsa est.

Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Tίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτα διῆλθον, καὶ περιεργότερον ἴσως ή κατὰ τὰς τῶν πολλῶν ἀκοὰς, καὶ κατὰ τὸν νῦν κεχρητηκότα τόπον τῶν λόγων (θε τὸ γενναῖον καὶ ἀπλοῦν ἀτιμάσσας, τὸ σκολιὸν καὶ γριφοειδὲς ἐπεισήγαγεν· ὡς ἐκ τῶν καρπῶν τὸ δένδρον γινώσκεσθαι, λέγω δὲ τὸ ἐνεργοῦν τὰ τοιαῦτα δόγματα σκότος ἐκ τοῦ ζόφου τῶν λεγομένων); Οὐδὲν διανοίξατε τὸ παράδοξα λέγειν δόξω, καὶ περιτός φανωματι τὴν σφίλαν, πλέκων συνδέσμους, καὶ διαλύων κρατούμενα, τοῦτο δῆ τὸ μέγα θαῦμα τοῦ Δαντῆλ· ἀλλ' ίντε καὶ δηλώσατε, δι μοι λέγειν δόλος ἢ προχῆς ὥρμησε. Τοῦτο δέ τὸ δόλον;

D Τὸ μὴ ληπτὸν εἶναι ἀνθρώπινη διανοίᾳ τὸ Θεῖον, μηδὲ δύο δοσον ἐστι φαντάζεσθαι· καὶ τοῦτο οὔτε διὰ φύλον (μακρὰν γὰρ τῆς Θεῖας φύσεως φύλον, τῆς γε ἀπαθοῦς, καὶ μονῆς ἀγαθῆς, καὶ κυρίας, καὶ μάλιστα τῶν ἔκατον κτισμάτων περὶ τὸ τιμιώτατον). Τί γὰρ Λόγῳ πρὸ τῶν λογικῶν· ἐπεὶ καὶ αὐτὸν τὸ ὑποστῆναι τῆς ἀκρας ἀγαθότητος), οὔτε εἰς τιμὴν ἔκατον καὶ δόξαν τοῦ πλήρους, ίνα τῷ ἀνεφίξεψ τὸ τιμιόν ἔχῃ καὶ τὸ σεβάσμιον. Τοῦτο γὰρ πάντως σφιστικὸν καὶ ἀλλότριον, μη δι τὸ Θεῖον, ἀλλ' οὐδὲ ἀνθρώπου μετρίως ἐπεισκούς, καὶ τι δεξιῶν ἔκατον συνειδότος, ἐκ τοῦ κωλύειν ἐτέρους τὸ πρωτεῖον πορίζεσθαι.

⁴ Matth. vii, 20. ⁵ Dan. v, 44.

gloriorque quidquam accederet, ut videlicet ex eo quod ad ejus cognitionem mortales pervenire nequeunt, major ad ipsum honor ac veneratio redeat. Sophisticum enim plane, atque alienum est, non dicam a Deo, sed ab homine, mediocri saltem probitate candoreque praedito, atque ingenuæ enjusdam honestatis sibi concio, prohibendis aliis principatum sibi arrogare.

'Ἄλλ' εἰ μὲν καὶ δι' ἀλλας αἰτίας, εἰδεῖν ἀν A οἱ ἐγγυτέρω Θεοῦ, καὶ τῶν ἀνεξηγιάστων αὐτοῦ κριμάτων ἐπόπται καὶ θεωροὶ, εἰπερ εἰσὶ τινες τοσοῦτοι στὴν ἀρετὴν, καὶ ἐν ἰχνεσιν ἀδύσσου περιπατοῦντες, τὸ δὴ λεγόμενον· δοσον δὲ οὖν ἡμεῖς κατειλήφαμεν, μικροῖς μέτροις μετροῦντες τὰ δυσθεώρητα τάχα μὲν, ἵνα μὴ τῷ φρδιῷ τῆς κτήσεως, ὁφετη γένηται καὶ ἡ τοῦ κτηθέντος ἀποδολή. Φίλετη γάρ τὸ μὲν πόνῳ κτηθέν μᾶλλον κρατεῖσθαι· τὸ δὲ φρδιώς κτηθέν, καὶ ἀποπτεύεσθαι τάχιστα, ὡς πάλιν ἀποθῆναι δυσάμενον· καὶ οὕτως εὑρεγεσίας, τοῖς γε νοῦν ἔχουσι. Τάχα δὲ, ὃς μὴ ταυτὸν ἡμᾶς τῷ πεσόντι· Ἐωσφόρῳ πάσχειν, ἐκ τοῦ τὸ φῶς δλον χωρῆσαι κατέναντις Κυρίου παντοκράτορος τραχηλιῶν, καὶ πίπτειν ἐκ τῆς ἐπάρσεως, πτῶμα πάντων ἐλεεινότατον. Τυχὸν δὲ, ἵνα τὸ πλέον ἔχειθεν ἀθλὸν φιλοσοφείωσαν οἵτις ἐπιμελὲς, καὶ ἀντίτωσαν ἐπὶ πλειστον τῆς διασκέψεως· ἥμιν δὲ οὖν ἐκεῖνον γνώριμον τοὺς δεσμοὺς τῆς τῆς, δ φησιν δὲ θεος Ἱερεμίας, καὶ τὸ παχὺ τούτο σαρκίον περιβελλμένοις· διτὶ δὲ τοσοῦτον, δοσον καταλαμβάνεται, οἵτις δρατοῖς πλησιάσαι τὴν ὅψιν, δίχα τοῦ ἐν μέσῳ φωτὸς καὶ δέρος, οἵ τῶν ὑδάτων ἔξω τὴν τηκτήν φύσιν διοισθανεῖν οὕτως ἀμήχανον τοὺς ἐν σώματι, δίχα τῶν σωματικῶν, πάντη γενέσθαι μετὰ τῶν νοούμενων. Άει γάρ τι παρεμπεσεῖται τῶν ἥμετέρων, καὶ διτὶ μάλιστα χώρισας ἐστὸν τῶν ἡρωμένων δ νοῦς, καὶ καθ' ἐστὸν γενόμενος, προσβάλλειν ἐπιχειρῆσαι τοῖς συγνεόσι καὶ δοφάτοις. Γνώσῃ δὲ οὕτως.

levertit), aut oculus rebus in aspectum cadentibus cōtra intermedium lucem et aerem conjungatur, aut pisces extra aquas natent; ita etiam impossibile est iis, qui corporibus inclusi sunt, sine corporearum ac sensibilium rerum adminiculo, rebus iis, quae animo ac ratione intelliguntur, omnino conjungi. Semper enim obiter sensibile aliquid rerum nostrorum incidit, quantumvis maxime nostra mens ab his rebus, quae in aspectum cadunt, abstracta, atque in seipsum collecta, res cognatas, et oculorum aciem fugientes assequi ac percipere contenterit.

D
Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Θεὸν, δ τι ποτε μὲν ἔστι τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν, οὔτε τις εὑρέν ἀνθρώπων πώποτε, οὔτε μήν εὑρῆ. 'Ἄλλ' εἰ μὲν εὑρήσει ποτὲ, ζητεῖσθαι τοῦτο, καὶ φιλοσοφείσθω παρὰ τῶν βουλομένων εὑρήσει δὲ, ὡς δὲ μόδις λόγος, ἐπειδὰν τὸ θεοειδές τούτο καὶ θεῖον, λέγω δὲ τὸν ἥμετέρον νοῦν τε καὶ λόγον, τῷ οἰκείῳ προσμίξη, καὶ ἡ εἰκὼν ἀνέλθῃ

Verum aliasne etiam quasdam ob causas, viderint ii, qui Deo propinquiores conjunctioresque sunt, atque impervestigabilium ipsius judiciorum inspectores et contemplatores, si qui tamen sunt ad eam virtutis magnitudinem evecti, atque in abyssi vestigiis deambulantes¹, ut proverbio dici solet. Quantum tamen nos, qui exiguis modulis ea quae ad contemplandū difficultia sunt, metimur, conjectura assequi possimus, tres hujus rei caesae afferri queant. Prima forsitan, ne, oīs adipisciendi facilitatem, facilis quoque rei quæsitoris factura sit. Fit enim sibi, ut quod non sine labore atque industria partum est, arctius quoque tenetur: quod autem nullo negotio comparandum est, citissime vilescat, et abjiciatur, ut ipse quod recuperari possit; atque ita in beneficium cedit non obvia illa beneficentia, apud eos tantum, qui prudentes sunt. Altera, ne idem nobis, quod Lucifero illi prolapso², accidat; hoc est, ne solo illi fulgore perfusi cervicem adversus Dominum omnipotentem attollamus, atque ob elationem corruiamus, casu omnium miserrimo et calamitosissimo. Postrema, ut pro Industriæ suæ illustrissime vite præmio uberioris aliquid habeant, qui hic sese a viliorum labo perpurgariunt, ac rem adinamant et expeliant patientibas animis exspectarint. Idecirco media inter nos ac Deum corporea hæc caligo interjecia est; non secus ac iubet illa³ oīm inter Ägyptios et Hebreos. Ac fortasse huc spectat illud Scripturæ Posuit tenebras latibulum sibi⁴; hoc est, crassitudinem nostram, qua fit, ut pauci omnino, lique patrum admodum transpiellant. Sed de hac re acceratius philosophentur, altissimeque consideratione provehantur, quibus id studio et curae fuerit. Nobis unique, qui terræ vinculis astriciti tenemur⁵, ut Jeremias verbis utar, erasque haec carne obtegimur, hoc perspicuum est, quod quemadmodum nulla ratione fieri potest, ut quispiam, quamlibet gressum urgeat; umbram suam prætereat (quantum enim eam assequeris, tantum etiam illa semper an-

tervertis), aut oculus rebus in aspectum cadentibus cōtra intermedium lucem et aerem conjungatur, nec hominum quisquam unquam invenit, nec invenire potest. An vero aliquando sit inventurus, quærat hoc qui volet, ac perscrutetur. Mea quidem sententia, tum demum hoc inveniet, cum deiforme hoc atque divinum, id est, mens nostra et ratio cum natura cognata conjuncta fuerit, et imago ad

Ex eadem oratione.

¹ Rom. xi, 33. ² Job lxxviii, 16. ³ Isa. xiv, 12.

⁴ Exod. xiv, 20. ⁵ Psal. xvii, 12. ⁶ Thren. iii, 34.

exemplar illud suum, cuius nunc desiderio tangitur, A ascenderit. Atque illud mihi esse videtur, quod primarium philosophiae caput est, nempe nos aliquando tantum cognituros, quantum cogniti sumus.¹ At in hac mortali vita quidquid ad nos usque pertingit, aliud nihil est, quam exiguis quidam rivilus, ac velut parvus magnæ lucis radius. Quamobrem si quis Deum cognovit, aut, Scriptura teste, cognovisse dicitur, ceterus cognovisse censendus est, quatenus uberioris splendoris participes sit, quam qui minus luminis divinitus accepit. Ita non ad rei ipsius veritatem, sed ad aliorum modulum

Quocirca Enos quidem spem habuit fore ut Dominum invocaret²: ubi vides spem duntaxat in eo laudari, eamque non cognitionis, sed invocationis. Enoch autem, quamvis translatus fuerit³, nondum tamen constat, an Dei naturam comprehendenter, aut comprehensurus sit. Jam Noe, cui orbis universi ab aquarum periculo conservandi cura credita est⁴, vel potius orbis semina commissa, exiguo ligno diluvium fugientia⁵, hinc solum laudem consecutus est, quod Deo gratus et acceptus fuisset. Magnus porro ille patriarcha Abraham, ex fide quidem justificatus est⁶, ac novam et inaudiam victimam, magnaque illius figuram gerendem, obtulit⁷: at Deum non ut Deum conspexit, sed ut hominem aluit⁸; ac proinde laudatus est, quod, quantum percepit, tantum quoque veneratus est. Nam quid de Jacob dicam, qui licet sublimior quamdam scalam, et ascendentes angelos in somnis conspicatus sit⁹, ac columnam non sine mysterio C quodam unixerit (fortasse ut lapidem salutis nostræ causa unctum significaret), atque in ejus, quem conspexerat, honorem, loco cūdām donum Dei cōguomentum impoquerit, ac cum Deo quasi cūm homine luctam inierit, quæcumque tandem illa Dei cūm homine lucta esse queat. His enim verbis fortasse nihil aliud indicatur, quam humanae virtutis cūm divina comparatio, luctæque signa, quæ creatam naturam victam esse ostenderent, in corpore cōnūtationem acceperit, pro Jacob nimirum, magno illo et eximio Israelis nomine nuncupatus; hoc tamē nec ipse, nec quisquam eo sublimior, ad hunc usque diem in omnibus duodecim tribubus, quārum pater existit, gloriari magnisque prædicare potuit, se totam Dei naturam animo percepsisse.

Nec vera Eliae, vel spiritus vehemens, vel ignis, vel terræ concussio, ut historiæ sacrae monumentis proditum est, sed aura quædam tenuis Dei præsentiam, non autem naturam ipsam, aduibravit¹⁰. Ipsum Eliam dico, quem igneus quoque currus in cœlum evexit¹¹, significans, ut opinor, singularem quamdam hominis virtutem, atque humānum fastigium excedentem. Quid? Non te Iudeus Ille Manue, ac Petrus apostolus, admiratione afficiunt? Quorum alter ne conspectum quidem Dei, per imaginem ipsi obversantis, ferre poterat, ac

πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, οὐ νῦν ἔχει τὴν ἐφεσιν. Καὶ τοῦτο εἶναι μας δοκεῖ τὸ πάντα φιλοσοφούμενον, ἐπιγνώσεως ποτε τῆς, διαδεικνύει, σὺν ἐγνώσμενα. Τὸ δὲ νῦν εἶναι, βραχεῖα τις ἀποβρόθι πᾶν τὸ εἰς τὴν ἡμᾶς φθάνον, καὶ οἷον μεγάλου φωτὸς μικρὸν ἀπαύγασμα. "Ωστε καὶ εἰ τις ἄγνω Θεὸν, η̄ ἐγνωκέναι μεμαρτύρηται, τοσούτον ἔγνω, δισον ἀλλού μή τὸ ἴσον ἐλλαμφθέντος φανῆναι φωτοειδέστερος· καὶ τὸ ὑπερβάλλον, τέλειον ἔνομος θεοῦ, οὐ τῇ ἀλλοίᾳ, τῇ δὲ τοῦ πλήσιον δυνάμει παραμετρούμενον.

Exsuperauria hæc, perfecta cognitio existimata est, et facultatem perpensa.

Διὰ τοῦτο Ἐνὼς μὲν ἥπιστεν ἐπικαλεῖσθαι τὸν Κύριον ἐλπὶς τὸ κατορθούμενον ἦν, καὶ τοῦτο οὐ γνώσεως, ἀλλ' ἐπικλήσεως. Ἐνὼχ δὲ μετετέθη μὲν, οὐποτὲ δὲ δῆλον, εἰ Θεοῦ φύσιν περιλαβὼν, η̄ περιληψία φύμενος. Τοῦ δὲ Νώε, καὶ δὲν ἡ εὐαρέστησις, τοῦ καὶ κόδιμον δλον ἐξ ὑδάτων διασώσασθαι πιστευθέντος, η̄ κόδιμον σπέρματα, ἐνῶψις μικρῷ φεύγοντι τὴν ἐπίκλησιν. Ἀδράδη δὲ ἐδικασθή μὲν ἐκ πίστεως, δὲ μέγας πατριάρχης, καὶ θύει θυσίαν ἔζενην, καὶ τῆς μεγάλης ἀντίτυπον θεὸν δὲ οὐχ ὡς θεὸν εἶδεν, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπον ἔθρεψε, καὶ ἐπρηνέθη, σεβασθεὶς δον κατέλαβεν. Ἰακὼβ δὲ, κλίμακα μὲν ὑψηλὴν ἐφανέσθη τινά, καὶ ἀγγέλων δνοδον, καὶ στήλην ἀλείφει μυστικῶς (Ἴως Ἰνα τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀλειφέντα λίθον παραδηλώσῃ), καὶ οἰκος θεοῦ τόπῳ τινὶ προσηγόριαν δίδωσιν, εἰς τιμὴν τοῦ δρθέντος, καὶ ὡς ἀνθρώπῳ τῷ θεῷ προσταλαίει, η̄ τις ποτὲ δοτινὴ τὴν πάλην θεοῦ πρὸς θυρῶν, η̄ τάχα τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς πρὸς θεὸν ἀντεῖταις, καὶ σύμβολα τῆς πάλης ἐπὶ τοῦ σώματος φέρει, τὴν ἥτταν παραδεικνύντα τῆς γεννητῆς φύσεως, καὶ δῆλον εὐσεβείας τὴν μεταβολὴν τῆς προστηγορίας λαμβάνει, μετονομασθεὶς, ἀντὶ Ἰακὼβ, Ἰσραὴλ, τοῦτο δὴ τὸ μέγα καὶ τίμιον δνομα: ἔκεινο δὲ, οὐτε αὐτὸς, οὐτε τις ὑπὲρ αὐτὸν μέχρι σήμερον ἔκαυχησατο τῶν δώδεκα φυλῶν, ὃν πατήρ ἦν, δτι θεοῦ φύσιν η̄ δψιν δλην ἔχωρησεν.

D tulerit, ac denique pro pietatis præmio nomini p. magno illo et eximio Israelis nomine nuncupatus; hoc tamē nec ipse, nec quisquam eo sublimior, ad hunc usque diem in omnibus duodecim tribubus, quārum pater existit, gloriari magnisque prædicare potuit, se totam Dei naturam animo percepsisse.

"Ηλίᾳ δὲ, οὐτε πνεῦμα βίστιον, οὐτε συστημὸς, ὡς τῆς ἱστορίας ἀκούεις, ἀλλ' η̄ αἴρα τις δλιγή τὴν τοῦ θεοῦ παρουσίαν, καὶ ταῦτα, οὐ φύσιν ἐκπαιγνάρφησεν. Ἅλιᾳ τινὲς δὲν καὶ δρμα πρὸς ἀνάγεις πρὸς οὐρανὸν, δηλοῦν τοῦ δικαίου τὸ ὑπὲρ ἀνθρώπων. Μανὼ δὲ τὸν κριτὴν πρότερον, καὶ Πέτρον τὸν μαθητὴν ὑστερον, πῶς οὐ τεθαύμακας; τὸν μὲν οὐδὲ δψιν φέροντα τοῦ φαντασθέντος θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο, Ἀπολλάμαστ, ὡς γῆραι, λέγοντα, θεὸν δωράκαμαστ, ὡς οὐ χωρητῆς οὖσης ἀνθρώποις, οὐδὲ φαντασίας θείας, μή δτι γε φύσεως τὸν δὲ καὶ τὸν

¹ Cor. xiii, 12. ² Gen. iv, 26. ³ Gen. v, 24. ⁴ Gen. vi, 13 seqq. ⁵ Gen. ix, 1 seqq. ⁶ Gen. xv, 6; Rom. iv, 3. ⁷ Gen. xxi, 2 s-q. ⁸ Gen. xvii, 2 seqq. ⁹ Gen. xxviii, 12. ¹⁰ Ill Reg. xix, 11 seqq. ¹¹ IV Reg. ii, 11.

φαινόμενον Χριστὸν τῷ πλοίῳ μὴ προσέμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἀποπεμπόμενον καίτοις γέθερης τῶν ἄλλων εἰς ἐπίγνωσιν Χριστοῦ Πέτρος, καὶ διὰ τοῦτο μακαριζόμενος, καὶ τὰ μέγιστα πιστεύμενος. Τί δὲ ἀν εἰποις περὶ Ἰσαῖου, καὶ Ἱεζεχίῃ τοῦ τῶν μεγίστων ἐπόπτου, καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν; ὃν δὲ μὲν τὸν Κύριον Σαββαῖον εἶδε καθήμενον ἐπὶ θρόνῳ ὅδες, καὶ τοῦτον ὑπὸ τῶν ἔξαιτερύγων σεραφίμ κυκλούμενον, καὶ αἰγούμενον, καὶ ἀποχρυπτόμενον, ἔαυτὸν τε τῷ δινθράκι καθαίρομενον, καὶ τρόπος τὴν προφητείαν καταρτιζόμενον· δὲ δὲ καὶ τὸ δημητραῖον τοῦ Θεοῦ τὰ χερουδίμι διαγράψει, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν θρόνον, καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ στερέωμα, καὶ τὸν ἐν τῷ στερεώματι φανταζόμενον, καὶ φωνὰς δῆ τινας, καὶ ὄρμας, καὶ πράξεις· καὶ ταῦτα, εἴτε φαντασία τις ἡνὶ ἡμερινῇ, μόνον τοις θεωρητή τοῖς ἀγίοις, εἴτε νυκτὸς ἀψευθῆς ὄψις, εἴτε τοῦ ἡγεμονικοῦ τύπωσις συγγενομένη τοῖς μέλισσιν ὡς παρούσιν, εἴτε τι ἀλλο προφητείας εἰδος ἀπόδητον, οὐκ ἔχω λέγειν ἀλλ' οἶδεν ὁ τῶν προφητῶν Θεός, καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα ἐνεργούμενοι. Πλὴν οὔτε οὕτος: περὶ ὃν δὲ λόγος, οὔτε τις ἀλλος τῶν κατ' αὐτοὺς, ἔστη ἐν ὑποστήματι καὶ οὔσιος Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ Θεοῦ φύσιν ή εἶδεν ή ἐξηγήσευσεν.

prophetarum Deus, et qui hismodi afflatibus agitantur quisquam alius ejusdem ordinis, in substantia et essentia et naturam aut vidit, aut aliis prodidit et pati fecit.

Ιππόλυφ δὲ, εἰ μὲν εκφορὰ ἡνὶ ἀπερὶ Εἰχενὸς δὲ τρίτος οὐρανὸς, καὶ ἡ μέγιρις ἔκεινου πρόσδος, η ἀνάβασις, η ἀνάληψις, τάχα ἄν τι περὶ Θεοῦ πλέον ἐγνωμεν, εἴπερ τοῦτο ἡνὶ τὸ τῆς ἀρπαγῆς μυστήριον ἐπει δὲ ἀρρήτα ἡνὶ, καὶ τμὲν σιωπῆ τιμάσθω. Τοσοῦτον δὲ ἀκούσωμεν αὐτοῦ Παύλου λέγοντος, ὅτι Ἐκ μέρους γνώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προσφητεύομεν. Ταῦτα, καὶ τὰ τοιαῦτα ὅμοιογενὶ διηδώτης τὴν γνῶσιν, δὲ δοκιμὴν ἀπειλῶν τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ, δὲ μέγιστας ἀληθείας προσαγνωστής, καὶ διδάσκαλος. Διὸ καὶ πᾶσαν τὴν κάτω γνῶσιν οὐδὲν ὑπὲρ τὰ ἔσοπτρα καὶ τὰ εἰνίγματα τίθεται, ὡς ἐν μικροῖς τῆς ἀληθείας ισταμένην ἴνδιλματιν. Εἰ δὲ μὴ λίαν δυσκοῦ τινεπιτεῖδες καὶ περιέργος τὰ τοιαῦτα ἔξετάζων, οὐδὲ ἀλλα τινὰ τυχὸν η ταῦτα ἡνὶ, & μὴ δύνασθαι νῦν βασταχθῆναι, δὲ λόγος αὐτὸς ὑπῆγεστο, ὡς ποτε βασταχθησόμενα καὶ τρανωμησόμενα καὶ ἀπεριμπότις διανηθῆναι χωρῆσαι τὸν κόσμον, Ἱεράνης δ τοῦ Λόγου πρόδρομος, η μεγάλη τῆς ἀληθείας φωνὴ, διωρίζετο.

ip-e portari in hac vita posse ne^{ra}vit¹⁰, velut aliquando portandi, et declaranda; et quae Christus præcursor Joannes, et magna veritatis vox, ne a mundo quidem capi posse pronuntiavit¹¹.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Πᾶσα μὲν οὖν ἀλήθεια, καὶ πᾶς λόγος δυστέχαρτος τε καὶ δυσθεώρητος· καὶ οἷον δργάνῳ μηχανῇ μεγάλα δημιουργοῦμεν, τῇ δινθρωπίῃ σοφίᾳ τὴν τῶν δυτιῶν γνῶσιν θηρεύοντες, καὶ τοῖς νο-

A proinde dicebat : Periūmus, uxor, Deum vidimus¹, tanquam videlicet homines, ne divini quidem in iugagine conspectus, nedum naturae ipsius, capaces sint : alter conspicuum etiam Christum in naviculam admittere recusabat, atque ablegabat². Quodeo quoque mirabilius videri debet, quod item ad Christi agnitionem animi ardore alios anteibat, eoque nomine beatus prædicatus est³, resque maximas in fidem accepit. Quid Isaiam et Ezechielem rerum maxinarum spectatorem reliquosque prophetas commemorem? Quorum alter Dominum Sabbathum in gloriæ throno sedentem vidit⁴, eumque a seraphim senis alis præditis in orbem cinctum ac laudatum et tectum, sequique ipsum carbone perpurgatum, atque ad obeundum prophetiæ munus adornatum. Alter vehiculum quoque Dei⁵, hoc est, cherubinos describit, thronumque ipsius excelsiore, eoque sublimius firmamentum, atque insuper eum, qui in firmamento sese utrumque conspicandum præbebat, vocesque etiam quasdam, et impetus, atque actiones; idque, sive diurnum quoddam hoc spectrum, solis sanctissimis viris spectabile, sive minime fallax noctis visio, sive prævia quadam mentis impressio, futura tanquam præsentia exhibens, sive arcana quoddam aliud prophetiæ genus, dicere nequeo; novit hoc C

Quod si Paulo ea, quae tertium cœlum⁶, atque ad illud usque progressio, vel ascensio, vel assumptio exhibuit, mortalibus evulgare licuisse, amplius quiddam fortasse de Deo cognovissimus, si modo arcana hæc causa erat, cur in cœlum raperetur. Quoniam autem hæc ei in vulgus efferre nefas erat, faciamus nos quoque, ut ea silentio commendemus. Atque hoc duntaxat Paulum dicente audiamus : *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus*⁷. Hæc, atque ejusmodi fateri non dubitat ille scientia nequaquam imperitus, ille experimentum se daturum minitans loquentis in se Christi, magnus, inquam, ille veritatis propugnator et doctor. Eoque nomine omnem quoque humanam ac terrenam scientiam nihil supra specula et ænigmata⁸ esse statuit, utpote quæ ultra exigua veritatis simulacra minime sese porrigit. Quod nisi me quispiam in hujus generis rebus exquirendis nimis curiose et supervacanee versari existimet, dicere quoque non verear, nec alia quidem fortasse, quam hæc, ea esse, quæ Christus D

Ex eadem oratione.

Verum enim vero cum veritas omnis et disputatio plurimum difficultatis atque obscuritatis habeat, ac nos velut parvo quodam instrumento res magnas efficere moliamur, humanæ videlicet

¹ Judic. xiii. 22. ² Luc. v, 8. ³ Matth. xvi, 17. ⁴ Isa. vi, 1. ⁵ Ezech. 1, 4 seqq. ⁶ Jerem. xxiii, 48. ⁷ II Cor. xii, 2. ⁸ I Cor. xiii, 9. ⁹ ibid. 12. ¹⁰ Joan. xvi, 12. ¹¹ Joan. xxi, 25.

sapientiae adjumento rerum cognitionem aucupantes, ac res, quae animi tantum intelligentia comprehenduntur, per sensus cogitoscere aggredimur; aut certe non sine sensibus, quibus undique jaclamur et in errorem pertrahimur, nec nuda mente cum nudis rebus versari, atque inde ad veritatem propius accedere, rebusque perceptis ac comprehensis mentem informare possumus. Tum vero disputatio ea, quae de Deo suscipitur, quo perfectior, eo quoque difficultior est, pluribusque objectionib[us] patet, in iisque diluendis ac dissolvendis plus negotii facessit. Nihil enim tam levis exiguique ponderis nebis adversari potest, quod non disputationis cursum interrumpat atque comprimat, impeditaque quominus ultra progrediatur. Quemadmodum qui equos ad eursum incitatos repente freno retrahunt, ac per inopinatam et repentinam excussionem retrorsum agunt. Sic nimirum Salomon, qui omnibus, cum suæ, tum superioris memorie hominibus sapientiae laude præstuit¹, et cordis latitudinem Dei beneficio accepit, ac tantam contemplationis copiam et ubertatem², ut arenæ numerum excederet, quo altius in has profunditates penetrat, hoc magis restuat, ac finem quendam sapientiae constituit, nimirum quod invenisset, quantum ea a se fugeret³. Consimili quoque modo Paulus, non dicam Dei naturam, hoc enim prorsus supra humanas vires esse perspectum habebat, sed Dei solum judicia cognitione assequi conatur. Quoniam autem nec exitum ullum, nec quo ascensum figere ac stabilire posset, reperiebat, nec perspicno ullo sine curiosa ipsius animi perscrutatio claudebatur, quod videlicet subinde semper aliquid reliqui esse perspiceret: o rem miram ac stupendam! (ut ipse quoque codem affectu commovear) orationem admiratione circumscribit, idque Dei opes ac profundum appellat, ac posse ingenuo fatetur⁴, iisdem propemodum verbis cum Davide utens, qui nunc iudicia Dei abyssum multam vocat⁵, cuius fundum, nec mensura, nec sensu capi queat; nunc mirabilē factam esse scientiam ex seipso siue ipsius constitutione pronuntiat⁶, atque adeo robustam, ut viribus nostris eam capere et complecti nequeamus.

Ut enim missa alia faciens, inquit, me ipsum omnemque humanam naturam et compaginem intuear, quae haec mistio nostra est? Quis motus? Quomodo id quod immortale est, cum mortali copulatum est? Quomodo deorsum fluo, et sursum seror? Quomodo anima circumfertur? Quomodo vitam impertitur, et affectuum sit particeps? Quomodo mens simul et circumscripta est, et nullis terminis inclusa, in nobis manet, et motus fluxionisque celeritate omnia perlustrat? Quomodo sermonis opera percipitur vicissim, et communicatur, ac per aerem gravatur, et cum rebus ipsis ingreditur? Quomodo cum sensibus consuetudinem habet, ac rursus seorsim a sensibus sese colligit? Atque, ut quæ priora sunt dicam, quæ prima nostri effectio et constitutio in naturæ officina? Quæ etiam postrema formatio ac perfectio? Quæ cibi

A to; προσβάλλοντες μετὰ τῶν αἰσθῆσεων· ἢ οὐκ ἔνει αἰσθῆσεων, ὅφ' ὧν περιφέρομεθα καὶ πλανώμεθα, καὶ οὐκ ἔχουμε γυμνῷ τῷ νοὶ γυμνοῖς τοῖς πράγμασιν ἐντυγχάνοντες, μᾶλλον τι προσιέναι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τὸν νοῦν τυπούσθαι ταῖς καταλήψεσιν. Οὐ δὲ περι Θεοῦ λόγος, δσω τελεώτερος, τοσούτῳ δισεφικτότερος, καὶ πλειστοὺς τὰς ἀντιλήψεις ἔχων καὶ τὰς λύσεις ἐργωδεστέρας. Πλὴν γάρ τὸ ένισταμενον, καὶν βραχύτατον ἦ, τὸν τοῦ λόγου δρόμον ἐπέσχε καὶ διεώλυσε, καὶ τὴν εἰς τὸ πρόσω φορὰν διέκοψεν· ὥστερ οἱ τοὺς ἑπτοὺς τοῖς βυτῆριν ἀθρόως μεθέλκοντες φερομένους, καὶ τῷ ἀδυκήτῳ τοῦ τιναγμοῦ περιτρέποντες. Οὗτοι Σολομὼν μὲν ὁ σοφιστής περισσός, ὑπὲρ πάντας τοὺς γενομένους ἐμπροσθεν, καὶ καθ' ἑαυτὸν, ψ τὸ τῆς καρδίας πλάτος δῶρον Θεοῦ, καὶ ἡ ψάμμου δαψιλεστέρα χύσις τῆς θεωρίας, δσω πλέον ἐμβατεύει τοῖς βάθεσι, τοσούτῳ πλέον λιγγιδί, καὶ τέλος τι ποιεῖται σοφίας εὑρεῖν διον διέψυγεν.

B Παῦλος δὲ πειρᾶται μὲν ἐφικέσθαι, οὐπω λέγω τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως, τοῦτο γάρ οὐδεὶς παντελῶς ἀδύνατον δν, ἀλλὰ μόνον τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων. Ἐπει δὲ οὐχ εὐρίσκει διέξεδον, οὐδὲ στάσιν τῆς ἀναβάσεως, οὐδὲ εἰς τι φανερὸν τελευτὴν πέρας· ἡ πολυπραγμοσύνη τῆς διανοίας, ἀεὶ τίνος ὑποφανομένου τοῦ λείποντος· ὡς τοῦ θυμάτος (ἴνα καὶ αὐτὸς πάθω τὸ ίσον)! ἐμπλήξει περιγράψει τὸν λόγον, καὶ πλοῦτον Θεοῦ, καὶ βάθος τὸ τοιούτο καλεῖ, καὶ δομολογεῖ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων τὸ ἀκατάληπτον, μονονούχη τὸ αὐτὰ τῷ Δασιδι φθεγγόμενος, ποτὲ μὲν ἀδύσσον πολλήν δομάζοντι τὸ τοῦ Θεοῦ κρίματα, ής οὐχ ἔστι τὴν ἔδραν ή μέτρων ή αἰσθῆσι λαβεῖν, ποτὲ δὲ τεθαυμαστῶσθαι τὴν γνῶσιν ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ τῆς ἑαυτοῦ συστάσεως λέγοντι, κεχραταῖσθαι τε πλέον ή κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν καὶ περιδραΐντι.

C Dei iudicia nullius ingenio percipi et comprehendi posse ingenuo fatetur⁷, iisdem propemodum verbis cum Davide utens, qui nunc iudicia Dei abyssum multam vocat⁸, cuius fundum, nec mensura, nec sensu capi queat; nunc mirabilē factam esse scientiam ex seipso siue ipsius constitutione pronuntiat⁹, atque adeo robustam, ut viribus nostris eam capere et complecti nequeamus.

Ἔνα γάρ τὰλλα ἔκσας, φησὶ, πρὸς ἐμπατὸν βλέψω, καὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ σύμπτην, τὶς ή μίξεις ἡμῶν; Τίς ή κίνησις; Πῶς τὸ ἀθάνατον τῷ θνητῷ συνεκράθῃ; Πῶς κάτω ρέω, καὶ ἀναφέρομαι; Πῶς ψυχὴ περιφέρεται; πῶς ζωήν δίδωσι, καὶ πάθους μεταλαμβάνει; Πῶς δὲ νοῦς καὶ περιγραπτὸς καὶ ἀδριστος, ἐν τῷ μὲν μένων, καὶ πάντα ἐφοδεύων τάχει φορᾶς καὶ φεύσεως; Πῶς μεταλαμβάνεται λόγῳ καὶ μεταδίδοται, καὶ δι' ἀέρος χωρεῖ, καὶ μετὰ τῶν πραγμάτων εἰσέρχεται; Πῶς αἰσθῆσι κοινωνεῖ, καὶ συστέλλεται ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων; Καὶ ἔτι πρὸ τούτων, τὶς ή πρώτη πλάσις ἡμῶν, καὶ σύστασις ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ; Καὶ τὶς ή τελευταῖα μόρφωσις καὶ τελείωσις; Τίς ή τῆς τροφῆς ἔφεσις καὶ διάδοσις; Καὶ τὶς ήγαγεν ἐπὶ τὰς πρώτας πηγὰς, καὶ τοῦ ζῆνάφορμάς αὐτομάτως; Πῶς σιτίος μὲν σῶμα, λόγῳ δὲ ψυχή

¹ Ill Reg. iii, 12. ² II Par. i, 12. ³ Eccl. vii, 24; viii, 17. ⁴ Rom. xi, 33. ⁵ Psal. xxxv, 7.

* Psal. cxxxviii, 6.

τρέφεται; Τίς ἡ τῆς φύσεως ὀλκή, καὶ πρὸς ἄλληλα σχέσις τοῖς γεννῶνσι καὶ τοῖς γεννωμένοις, ἵνα τῷ φύλαρῳ συνέχηται; Πώς ἐστιχάτα τε τὸ εἶδόν, καὶ τοῖς χαρακτήρσι διεστηκάτα, ὃν τοσούτων δυτῶν, αἱ λιόστητες ἀνέψικτοι; Πώς τὸ αὐτὸν ζῶον θνήτον καὶ θέθνατον, τὸ μὲν τῇ μεταστάσει, τὸ δὲ τῇ γεννήσει; Τὸ μὲν γάρ ὑπεξῆλθε, τὸ δὲ ἀντεισῆλθεν, ὥσπερ ἐν ὅλῳ ποταμῷ μὴ ἐστῶτος καὶ μένοντος. Πολλὰ δ' ἀντὶ τοῦ φύλασσθαι τοῖς περὶ μελῶν καὶ μερῶν, καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα τούτων εὐαρμοστίας, πρὸς χρέαν τε ὅμοιον καὶ κάλλος συνεστώτων τε καὶ διεστώτων, προεχόντων τε καὶ προεχομένων, ἔνουμένων τε καὶ σχιζομένων, περιεχόντων τε καὶ περιεχομένων ὑδρῷ καὶ λόγῳ φύσεως. Πολλὰ περὶ φυῶν καὶ ἀκούν· πῶς αἱ μὲν φέρονται διὰ τῶν φωνητικῶν ὅργάνων, αἱ δὲ ὑποδέχονται, διὰ τῆς ἐν μέσῳ τοῦ ἀέρος πληγῆς καὶ τυπώσεως ἄλληλαις ἐπιμιγνύμεναι. Πολλὰ περὶ ζῴων ἀρρήτως κοινωνούσῃς τετράσις. καὶ μόνῳ τῷ βούλεσθαι, καὶ ὅμοιον κινουμένης, καὶ ταυτῷ τῷ νοὶ πασχούσης. Μετὰ γάρ τοῦ Ἰησοῦ τάχους, ἐκείνως τε μίγνυται τοῖς νοούμένοις, καὶ αὐτῇ τοῖς ὅρωμένοις. Πολλὰ περὶ τῶν ἀλλων αἰσθήσεων, αἱ παραδοχαὶ τινές εἰσι τῶν ἔξωθεν, λόγῳ μὴ θεωρούμεναι. Πολλὰ περὶ τῆς ἐν ὑπνοῖς ἀναπαύσεως, καὶ τῆς δι' ὀνειράτων ἀναπλήσεως, μνήμης τε καὶ ἀναμνήσεως, λογισμοῦ τε καὶ θυμοῦ, καὶ ἐφέσεως, καὶ συντέμως εἰπεῖν, οὗτοις δικιάρχοις οὗτοις κάθετοις διοικεῖται, διὰ θρωποῦς.

celeritate, ei hæc intellectilibus, et illi visibilibus rebus junguntur. Multa præterea de reliquis sensibus, qui velut admittendis externis rebus destinati sunt, nec ratione percipiuntur. Multa denique de ea, qua in somnis frui:mur, quiete atque insomniorum ligamentis, de memoria et reminiscencia, de ratione, et ira, et cupiditate, reliquisque, ut uno verbo complectar, quibus parvus dicit mundus, id est, homo, gubernatur. Τοῦ αὐτοῦ περὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ περὶ τῆς ἐν ταῖς Εἵδεσιν εὐταξίᾳ.

Τί πρὸς οὐρανὸν ἀνίπτασαι, πεζὸς δῶν; Τί πύργον οἰκεδομεῖ;, εἰ πρὸς ἀπαρτισμὸν οὐκ ἔχων; Τί καὶ σὺ μετρεῖ; τῇ χειρὶ τὸ ὄνδρο, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ;, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δραχι, στοιχεῖα μεγάλα, καὶ μόνῳ μετρητὰ τῷ Ποιῆσαντ;; Γνῶθενδον πρώτον· τὰ ἐν χερσὶ κατανόησον· τίς εἰ, καὶ πόθεν ἐπιλάσθης, καὶ πῶς συνετέθης, ἵνεικῶν ἡς θεοῦ, καὶ τῷ χείροις συνδεθῆς, καὶ τὸ κινήσαν σε, τίς ἡ περὶ σὲ σοφία καὶ τὸ τῆς φύσεως τὸ μυστήριον· πῶς μετρῇ τόπῳ, καὶ νοῦς οὐχ ὀρίζεται, ἀλλ' ἐν ταυτῷ μένων πάντα ἐπέρχεται· πῶς ἐψίλαξη, καὶ ἐπιπλείστον φθάνουσα, καὶ πότερον παραδοχῇ τίς ἐστι τοῦ ὄφελέντος, ἢ πρὸς ἐκεῖνο διάδεσταις· πῶς τὸ αὐτὸν καὶ κινεῖται, καὶ κινεῖται, διὰ βούλησεως κυβερνώμενον· τίς δαλ παῦλα κινήσεως· τίς δὲ τῶν αἰσθήσεων μερισμὸς, καὶ πῶς διὰ τούτων ὁ νοῦς διμείται τοῖς ἔξω, καὶ τὰ ἔξωθεν παραδέχεται· πῶς ἀναλαμβάνει τὰ εἶδόν· καὶ τίς ἡ τῆρος τοῦ ἀναληψθέντος, ἢ μνήμη· καὶ τίς ἡ τοῦ ἀπελθόντος ἀνάληψις, ἢ ἀνέμνησις· πῶς λόγος νοῦ γέννηται, καὶ γεννᾷ λόγον ἐν ἀλλῷ νοῖ, καὶ πῶς λόγῳ κύρια διαδίδοται· πῶς τρέφεται διὰ ψυχῆς ὄντος, καὶ πῶς ψυχὴ διὰ σώματος κοινωνεῖ πάθους·

A appetitio ac distributio? Quis nos sponte aī primos illos fontes ac vitæ causas duxit? Quomodo corpus cibis, animus contra sermone ac doctrina pascitur? Quæ est illa naturæ vis mutuaque inter parentes et liberos affectio, ut quasi quodam philtro contingantur? Quomodo firmæ ac stabiles sunt species, et interim notis inter se distiuetæ, quarum proprietates, cum tanto numero sint, assecurari possumus? Quomodo idem animal mortale simul et immortale est; mortale quidem ratione migrationis, immortale autem ratione procreationis? Ut enim aliud morte subducitur, ita rursus ipsi aliud subrogatur, non secus atque in fluminis tractu, quod simul fluxum est et stabili. Multa de hominis membris et partibus adhuc commemorare possis, ac de mutua earum concinnitate; quippe quæ naturæ lege ac ratione, non minus ad elegantiā, quam ad utilitatem, conjugantur simul et distinguuntur, præcellent et dignitate inferiores sint, uniantur et distrahanter, contingant et continuantur. Multa etiam de vocibus et auditu: nimis quomodo illæ per vocalia instrumenta deserantur, hic vero eas excipiat, ac per intermedii aeris percussionem aliquæ impressionem inter se jungantur. Multa item de oculis, qui modo quodam ineffabili cum iis rebus, quas certimūs, commercium habent, ac sola voluntate, simul etiam cum ea moventur, eodemque modo cum mente afficiuntur. Pari enim celeritate, ei hæc intellectilibus, et illi visibilibus rebus junguntur. Multa præterea de reliquis sensibus, qui velut admittendis externis rebus destinati sunt, nec ratione percipiuntur. Multa denique de ea, qua in somnis frui:mur, quiete atque insomniorum ligamentis, de memoria et reminiscencia, de ratione, et ira, et cupiditate, reliquisque, ut uno verbo complectar, quibus parvus dicit mundus, id est, homo, gubernatur. Τοῦ αὐτοῦ περὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ περὶ τῆς ἐν ταῖς Εἵδεσιν εὐταξίᾳ.

Quid in cœlum provolas, cum pedes sis? Quid turrim extruis, cum iis rebus careas, quæ ad eam perficiendam requiruntur? Quid ipse quoque manū aquam metiris, et cœlum palmo¹, terramque om̄nem pugillo, elementa magna, et ejusmodi, ut ea Creator solus dimetiri possit? Primum te ipsum cognoscere: quæ in manibus sunt, intellectu assequere: quis sis, et quomodo effictus, ita ut simul et imago Dei sis, et deteriori astringaris; quid illud sit, quod tibi motu attulit, quæ in te sapientia eluceat, quod naturæ arcanum: quomodo loco circumscriberis, ac mens nullo limite includitur, sed in eodem loco manens, omnia lustrat ac pervagatur. Quomodo, cum tantillus sit oculus, tam longe pertingit; utrum quod rem visam admittat, aut potius quod ad eam transeat: quomodo idem et moveat et moverit, ac per voluntatem gubernatur: quæ motus quies, quæ sensuum partitio, quomodo mens eorum opera cum externis versatur, atque externa excipit: quomodo formas recipit: quæ assumptæ rei conservatio, vel memoria: quæ elapsæ recuperatio, vel reminiscencia: quomodo sermo mentis fetus est, atque in alia mente sermo-

¹ Ius. xiv, 28. ² Is. vii, 12.

ubique eodem tempore varie agit una et simplici A περιέχει αὐτὸν, ὡς περ τῷ σῖδηρον. Καὶ ἐν αὐτῷ actione. At animus corpori devinctus est, et totus σύντα τὰς οἰκείας ἐνεργείας ἐνεργεῖ. toti conjunctus, non autem pars parti copulatus, nec continetur a corpore, sed ipsum continet ut ignis ferrum. Et in ipso manens actiones proprias exsequitur.

Ejusdem.

Id, quod circumscriptum est, aut loco, aut tempore, aut comprehensione continetur. Quod autem non est circumscriptum horum nullo comprehenditur. Solus igitur Deus non est circumscriptus, quippe qui principium finemque non habet, et omnia continet, et nulla comprehensione continetur. Solus enim nec comprehendendi, nec definiri, nec ab ullo cognosci potest, sed ipse se solus novit. Angelus vero et tempore circumscriptitur, nam esse coepit, et loco, licet, ut diximus, intelligibili, et comprehensione. Nam et se mutuo angeli aliqua ex parte naturaliter cognoscunt, et a procreatore perfecte comprehenduntur. Corpora autem et principio, et fine, et loco corporeo, et comprehensione sunt circumscripta.

TITULUS IV.

Divinam naturam comprehendi non posse. Magni Gregorii Theologi, ex oratione in diem Natalem Domini nostri Iesu Christi.

Deus, et erat semper, et est, et erit: vel, ut rectius loquar, semper est. Nam erat, et erit, nostri temporis, fluxaque naturae segmenta sunt. Ille autem semper erit, atque hoc modo seipsum nominat, cum in monte Moysi oraculum edit¹. Universum enim id, quod est, in se complectitur, nec principium habens, nec finem habilitur, vel ut pelagus quoddam essentiae immensum et interminatum, omnem, tum temporis, tum naturae cogitationem superans; mente sola adumbratus. is, et quidem peregrine ac perobscure, non ex his que in ipso sunt, sed quæ circa ipsum: alia ex alio collecta specie ad unum quoddam veritatis simulacrum, priusquam teneatur, effugiens, et priusquam in lectu percipiatur, se ipsum fuga principias: tantum principem nostri partem, easque a vitiiorum labore purgatam, collustrans, quantum oculorum aciem fulgoris celeritas minime consistentis. Hoc autem, mea quidem sententia, idcirco sit, ut qualiter comprehendendi potest, nos ad se trahat (quod enim percipi omnino nequit, id nec sperat quisquam, nec assequi conatur); qualiter autem capi non potest, admirationem sui excitat, atque ex ipsa admiratione vehementius expelatur, expeditus purget, purgans autem divinos officia, talesque cum redditu sunt, cum iis jam, velut cum familiaribus, consuetudinem habeat (metuo ne hoc audacius a me dictum videri, possit), Deus diis upitus et cognitus, ac tantum fortasse, quantum jam eos, qui ipsi noti sunt, cognoscit. Immensus igitur et infinitus est Deus, et ad contemplandum difficulter: atque hoc solum omnipotere de ipso comprehendendi potest, nampe quod immensus, et infinitus sit: etsi quispiam existimat, cum, quia simplicis naturæ sit, rationem hanc habere, ut, vel prorsus incomprehensibilis sit, vel prorsus ac perfectly comprehendi queat. Quid enim ille sit, qui naturam simplicem habet, exquiramus. Neque enim simplicitas illi natura est: quandoquidem nec compositis sola compositio.

¹ Exod. iii. 14.

Τοῦ αὐτοῦ.

Περιγραπτὸν μὲν ἔστι τὸ τόπῳ ἥ χρόνῳ ἢ καταλήψει περιλαμβανόμενον· ἀπεριγραπτὸν δὲ τὸ μηδενὶ τούτων περιεχόμενον. Ἀπεριγραπτὸν μὲν οὖν μόνον ἔστι τὸ Θεῖον, ἄναρχον δν καὶ ἀτελέύτητον, καὶ πάντα περιέχον, καὶ μηδεμιᾶς καταλήψει περιεχόμενον μόνον γάρ ἔστιν ἀκατάληπτον καὶ ἀδριστον, ὅπ' οὐδενὸς γινωσκόμενον, αὐτὸν δὲ μόνον ἔαυτοῦ θεωρητικὸν· δὲ δὲ ἄγγελος καὶ χρόνῳ περιγράφεται, ἥρατο γάρ τοῦ εἶναι, καὶ τόπῳ, εἰ καὶ νοητῷ, ὡς προειπομένον, καὶ καταλήψει· καὶ ἀλλήλων γάρ τὴν φύσιν ξασι ποσῶς, καὶ ὑπὸ τοῦ κτίστου ὅριζονται τέλεον· τὰ δὲ σώματα καὶ ἀρχῆς, καὶ τέλει, καὶ τόπῳ σωματικῷ, καὶ καταλήψει.

ΤΙΤΑΟΣ Δ'.

Περὶ τοῦ ἀκατάληπτον εἰραι τὴν θεῖαν φύσιν. Τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰ γερέθλια τοῦ βυζιτοῦ ήμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Θεὸς δὲν μὲν δεῖ, καὶ ἔσται, καὶ θεται· μᾶλλον δὲ δεῖται δεῖ. Τὸ γάρ ἥν, καὶ ἔσται, τοῦ καὶ τῆς ημᾶς χρόνου τημήματα, καὶ τῆς βευτῆς φύσεως· δὲ δὲν δεῖ, καὶ τοῦτο αὐτὸς ἔστιν διομάχει, τῷ Μωυσεῖ χρηματίζων ἐπὶ τοῦ δρους. "Ολον γάρ ἐν ἔαυτῷ αὐλαδῶν, ἔχει τὸ εἶναι, μήτε ἀρξάμενον, μήτε παυσόμενον, οὐδόν τι πέλαγος οὐσίας ἀπειρον καὶ ἀργασταν, πάσαν ὑπερχειρίττον ἔννοιαν, καὶ χρόνου καὶ φύσεως· νῷ μένφ σκιαγραφούμενος· καὶ τοῦτο λίσταν ἀμυδρῶς καὶ μετρώς, οὐκέ τε τῶν κατ' αὐλαδόν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐλαδόν, ἀλητης ἐξ ἀλλού φανταστας συλλεγομένης, εἰς ἐν τι τῆς ἀληθείας ἴνδαλμα, περὶν κρατημένης, φεῦγον, καὶ πρὸν νοθῆναι, διαδράσκον· τοσαῦτα περιλάμπον ήμῶν τὸ ἡγεμονικὸν, καὶ ταῦτα κακαθερμάνιον, δασ καὶ δύνιν ἀστραπῆς τάχος οὐκέ τιταρμένης· Ἐμοὶ δοκεῖν, ἵνα τῷ ληπτῷ μὲν ἀλητηρίᾳ πρὸς ἔστιν (τὸ γάρ τελέως ἀληπτον, ἀνάληπτον, καὶ ἀνεπιχειρητον), τῷ δὲ ἀληπτῷ θαυμάζεται, θευμαζόμενον δὲ πολῆται πλέον, ποθούμενον δὲ καθαίρῃ, καθαίρον δὲ θεοειδεῖς ἀπεργάζηται, τοιούτοις δὲ γενομένοις, ὡς οἰκείοις. Ήδη προσομιλῇ, τολμᾷ τις νεανικὸν δὲ λόγος, θεὸς θεοῖς ἐγκαύμενός τε καὶ γνωριζόμενος, καὶ τοσοῦτον ἔσως, έσων δηληγινώσκει τοὺς γινωσκομένους. "Απειρον οὖν τὸ Θεῖον καὶ δυσθεώρητον· καὶ τοῦτο πάντη καταληπτὸν αὐτοῦ μόνον, ἡ ἀπειρά· καὶ τις οἴηται τῷ ἀπλῆσει εἶναι φύσεως, ἥ ὅλον ἀληπτον εἶναι, ἥ τελέως ληπτόν. Τι γάρ δὲς ἀπλῆσεις ἔστι φύσεως, ἐπιζητήσαμεν. Οὐ γάρ δὴ τοῦτα φύσις αὐτῷ ἥ ἀπλῆσεις· εἰςτερ μηδὲ τοῖς συνθέτοις, μόνον τὸ εἶναι συνθέτος.

Διχή δὲ τοῦ ἀπερίου θεωρουμένου, κατά τε Α·
ἀρχήν καὶ τέλος (τὸ γάρ ὑπὲρ ταῦτα, καὶ μὴ ἐν τού-
τοις, δικαιορον), διαν μὲν εἰς τὰν δικαίαν βιθὸν δό-
νοὺς ἀποδέψῃ, οὐκ ἔχων ὅποι στῇ καὶ ἀπερείστηται
ταῖς περὶ Θεοῦ φαντασίαις, τὸ ἐνταῦθα δικειρον καὶ
ἀνέκατον, ἀναρχον προσηγόρευεν· διαν δὲ εἰς τὰ
κάτω καὶ τὰ ἔξω, ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον·
διαν δὲ συνέλη τὸ πᾶν, αἰώνιον. Αἰών γάρ, οὗτε χρό-
νος, οὗτε χρόνος τις μέρος· οὐδὲ γάρ μετρητὸν ἀλλ’
ὅπερήμιν δόχρον, ἥλιον φορῷ μετρούμενος, τοῦτο
τοῖς ἀΐδιοις, αἰών, τὸ συμπαρεκτενόμενον τοῖς αὔτην,
οἵν τις χρονικὸν κίνημα, καὶ διάστημα.

Jam vero, cum immensitas bizarriam conide-
retur, nempe et principii, et finis ratione (nam
quod supra haec est, ac non in his, immensum est);
cum in superius profundum mens aspergit, non har-
bens ubi consistat, formisque illis, quas de Deo con-
cipit innaturat, immensum hoc et inextricabile,
anarchum, hoc est, principio carens, appellavit:
cum autem ad inferiora et posteriora, immortale
atque interitus expers; cum vero utrumque con-
traxit et collegit, æternum. Æternitas enim, nec
tempus, nec temporis pars ulla est (nec enim in
mensuram cadit); sed quod nobis tempus est, so-
lis motu definitum, hoc æternis ævum est, nimi-
rum ille quasi temporalis quidam motus, et inter-
vallum, quod simul cum æternis extenditur.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ θεολογίας ἀρχον.

Θεὸν νοῆσαι μὲν χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύνατον,
ῷ τις τῶν παρ' Ἑλλησι θεολόγων ἀφίλοσοφησεν, ἀλλ
ἀτέχνως ἐμοὶ δοκεῖ, ἵνα καὶ κατειληφέναι δέῃ τὸ
χαλεπὸν εἰπεῖν, καὶ διαφύγῃ τῷ ἀνεκφράστῳ τὸν ἔλεγ-
χον. Ἀλλὰ φράσαι μὲν ἀδύνατον, ὡς ὁμοίς λόγος, νοῆ-
σαι δὲ ἀδύνατωτερον. Τὸ μὲν γάρ νοηθὲν, τάχα ἀν λόγος
δηλώσειν, εἰ καὶ μὴ συμμέτρως, ἀλλ' ἀμυδρῶς γε
τῷ μὴ πάντη τὰ διεφθαρμένῳ, καὶ νωθρῷ τὴν δια-
νοιαν. Τὸ δὲ τοσοῦτο πρᾶγμα τῇ διανοὶ τερπιλα-
τέν, πάντως ἀδύνατον καὶ ἀμήχανον, μὴ δι τοῖς
καταβεβλακευμένοις καὶ κάτω νεύουσιν, ἀλλὰ καὶ
τοῖς λιαν ὑψηλοῖς, τε καὶ φλοθεοῖς, καὶ δμοίως πάσῃ
γεννητῇ φύσει, καὶ οἷς δόξος οὐτως ἐπιπροσθεῖ,
καὶ τὸ παχὺ τοῦτο σαρκίον, πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς
κατανόησιν· οὐκ ὀδα δὲ, εἰ μὴ καὶ ταῖς ἀνωτέρω
καὶ νοεραῖς φύσεσιν· αἱ, διὰ τὸ πληστὸν εἶναι θεοῦ,
καὶ διὰ τὴν φωνὴν καταλάμπεσθαι, τυχὸν δὲ καὶ τρα-
νοῦντα, εἰ καὶ μὴ πάντη, ἀλλ' ἡμῶν γε τελεώτερον τε καὶ ἀκτυπώτερον, καὶ διλλῶν διλλαι πλεῖον ή
θαττον, κατά τὴν ἀναλογίαν, τῆς τάξεως.

crassities tenebras offundit. Atque haud scio an hoc quoque sublimioribus illis et intelligentibus na-
turis, negatum non sit; quae quia Deo proprius juncte sunt, ac toto illo splendorē colluent, cer-
nere utique fortasse queant, si non prorsus, ac certe plenius quam nos et solidius, atque aliæ aliis,
pro cuiusque ordine, vel uberiori, vel parcius.

Τοῦτο μὲν οὖν ἔγανθα κείσθω τὸ δὲ ἡμέτερον,
οὐχ δὲ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ μόνον ὑπερέχει πάντα νοῦν
καὶ καταλήψιν, οὐδὲ διὰ τοῖς δικαιοῖς ἔστιν ἐπαγ-
γελαῖς ἀποκείμενα, τὰ μήτε δρθαλμοῖς δρατά,
μήτε ὡσὶν ἀκουστά, μήτε διανοίᾳ θεωρητά, κατὰ μι-
κρὸν γοῦν, οὐδὲ δὴ τῆς κτίσεως ἀκριβῆς κατανόησις
(καὶ γάρ καὶ ταῦτης πείσθητι τὰς σκιάς ἔχειν μό-
νον, διαν ἀκούσης· "Οἴφομαι τοὺς οὐρανὸνς, ἔργα
τῶν δακτύλων σου, σελήνην καὶ ἀστέρας, καὶ
τὸν ἐν αὐτοῖς πάγιον λόγον· ὡς οὐχὶ νῦν ὄρῶν, δύ-
μηνος δὲ ἔστιν δτε)· ἀλλὰ πολὺ πρὸ τούτων, δὲ ὑπὲρ
ταῦτα, καὶ ἐξ ἡς ταῦτα, φύσις διηπτός τε καὶ ἀπε-
ριληπτος· λέγω δὲ, οὐχ δι τοῖς, ἀλλ' ἡ τις τοῖς. Οὐ
γάρ κενὸν τὸ κήρυγμα ἡμῶν, οὐδὲ ματαία ἡ πι-
στεις ἡμῶν, οὐδὲ τοῦτο ἔστιν δογματιζομένον (μή πά-
λιν τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν ἀθείας λάθης ἀρχήν καὶ
τυχοσαντίας, καὶ κατεπαρθῆς ὡς ὀμολογούντων

B. Ejusdem, ex oratione de theologia.
Deum intellectu percipere difficile est: eloqui autem impossibile, ut profanorum theologorum quidam docuit, meoquidem iudicio, non incallide, nempe ut ex eo quod intellectu difficilem affirmat, opinione hominibus afferat, se eum cognitione percepiisse; ex eo autem quod nullis verbis eum explicari posse ait, hoc agat, ne insciā sua prodi atque convinci queat. Ego vero ita potius dicendum censem, Dei naturam nullis quidem verbis explicari posse; animo autem atque intellectu comprehendit multo minus posse. Nam quod quis animo et ratione complexus fuerit, id quoque fortasse sermone declarare queat, si ne mediocriter quidem, at saltem obscure, modo auditorem nactus sit non omnino sursum, tardique et stupidi ingenii. At rem tantam animo comprehendere, omnino impossibile est, non modo ignorans et languidis, deorsumque vergentiibus, sed magnis etiam et excelsis viris Deique amore praeditis, ac mortalibus peraeque omnibus, quibus ad veri cognitionem caligo hæc et carnis

Sed de hac re hic sit finis. Quod autem ad nos dicitur, nos pax tantummodo Dei exsuperat omnem mentem et cognitionem¹, nec quæcumque illis, qui justitiam coluerint, in divinis pollicitationibus recondita sunt, quæ nec oculis cerni, nec auribus percipi, nec animo cogitari ac perspici², nisi tenuissime, possunt, nec exacta et absolute rerum creatarum cognitionis (nam harum quoque te solas umbras tenere haud dubites, cum Scripturam ad hunc modum loquentem audieris: Videbo caelos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas³, eamque, quæ ipsis inest, firmam et stabilem rationem, perinde scilicet atque in hac vita ea minime videns, sed aliquando perspecturus): sed multo magis natura illa his sublimior, et ex qua haec originem traxerunt, captum omnem et comprehensionem superat. Nec vero haec verba ita accipi velim, quasi percipi

¹ Philip. iv, 7. ² 1 Cor. ii, 9. ³ Ps. viii, 4.

non posse dicam, quod sit Deus, sed quid et quale A την ἀγνωταν). Πλειστον γάρ διαφέρει τοῦ εἶναι τι πε-
σίτ. Neque enim inanis est prædicatio nostra, nec πείθει, τὸ τι ποτὲ θεῖ τοῦτο εἰδέναι.
vana fides nostra¹; nec id est, quod astrinximus (ne rursus id quod probe candideque diximus, in
impietatis et calumniæ argumentum trahas, ac nobis, ut ignorantiam consenserib; arroganter insul-
tes). Plurimum namque interest, certo tibi persuadeas aliquid esse, an, quid tandem illud sit. cum
pertumb habeas.

Eiusdem ex eadem oratione.

Ecquis enim eo sapientiae pervenit? ecquis un-
quam tantam gratiam divinitus consecutus est? ec-
quis os mentis ita aperuit, ac Spiritum attraxit², ut
Spiritus omnia perscrutantis, atque etiam Dei pro-
funda cognoscentis³ ope atque adjumento, Dei
naturam comprehenderit, nec jam ulterius pro-
gredi necesse habeat, utpote qui extremum illud
appetendum jam habeat, ad quod omnis sublimium
virorum et vita et cogitatio contendit?

Quid enim tandem Deum esse censemus, si
argumentis a ratione petitis sicut omnino habes? Aut quo tandem te subvehet hæc disputatio, si ac-
curatus examinetur? Te, inquam, appello, qui phi-
losophiæ ac theologicæ principatum tibi vindicas,
atque in immensum gloriaris. An corpus eum esse
dices? Quoniam ergo modo immensus, infinitus, fi-
guræ expers est, ac denique ejusmodi, ut nec tangi,
nec oculis cerni queat? An hæc quoque in corpora
cadunt? O licentiam! Non enim hæc corporum na-
tura est. An corpus quidem esse statues, immensum
vero, atque infinitum, cæteraque hujus generis esse
negabis? O crassitiem! ut nulla re Deus nobis præ-
stet. Quid enim affirri potest, cur colatur atque ado-
retur, si circumscriptus est? Aut quid causæ esse
dicemus, quiu ex elementis constitutus sit, atque in
eadem denuo redigatur, aut etiam prorsus inter-
eat? Compositio quippe pugna initium est, pugna
autem dissidii, dissidium solutionis: solutio porro
nullo modo in Deum ac primam illam naturam cadit. Quocirea nullum dissidium admittendum est, ne solutio
consequatur: nec pugna; ne dissidium oriatur: nec
quidem est, ne aliqui compositum quidem eum necesse

Jam vero quomodo illud tueri poterimus,
quod ait Scriptura, Deum omnia pervadere atque
implere, juxta illud: *Nonne cælum et terram ego
impleo?* dicit Dominus⁴; et, *Spiritus Domini re-
plevit orbem terrarum*⁵; si Deus partim circum-
scribat, partim circumscrivatur? Aut enim per va-
cuam universitatem grassabitur, et res omnes nobis
peribunt, ut sic Deus contumelia afficiatur, nimi-
rum et qui corpus sit, et iis quæ procreavit careat:
aut corpus in corporibus erit, id quod fieri non po-
test: aut implicabitur, et opponetur, quemadmo-
dum ea, quæ liquiditate prædicta sunt, inter se
miscentur; atque alia secabit, et ab aliis rursus se-
cabitur, quod ipsis etiam Epicuri atomis absurdius
et anilius est; sicque nobis collabetur, nec corpus,
nec solidi quidquam habebit hæc disputatio, qua
corpus Deo tribuere conatur. Quod si eum
corpus materiæ expers esse contendenterint, si qui-
dem quintum illud, ut nonnulli censuerunt, et in

¹ Cor. xv, 14. ² Ps. cxvii, 131. ³ I Cor. ii, 10.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ Λόγου.

Τι; οὗτος εἰς Ἰσχατον σοφίας ἀρχαῖς τοῖς τοσού
του χαρίσματος ἡξώθη ποτέ; τις οὖτις τὸ στόχα
τῆς διανοίας διή: οἰχε, καὶ εἶλυσε Πνεῦμα, ἵνα τῷ
τὰ πάντα ἐρευνῶντι καὶ γινώσκοντι, καὶ τὸ βάθη
τοῦ Θεοῦ, Πνεύματι, Θεὸν καταλάβῃ, καὶ μηδέπι τοῦ
πρόσωπος δέσποινται, τὸ Ἰσχατον ὁρεκτὸν ἥδη ἔχων, καὶ εἰς τὸ
πᾶσα σπεύδει τοῦ ὑψηλοῦ καὶ πολιτεία καὶ διάνοια;

3

Τί γάρ ποτε ὑπολήψῃ τὸ Θεῖον, εἰπερ διατις
ταῖς λογικαῖς πιστεύεις ἐφόδοις; ή πρὸς τὶς σε δ
λόγος ἀνάξει: φασαγιζόμενος, ὃ φιλοσοφώτατε σὺ,
καὶ θεολογιώτατε, καὶ καυχώμενε εἰς τὰ διμετρα;
Πότερον σῶμα; καὶ πῶς τὸ ἀπειρον, καὶ ἀόριστον,
καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἀναφές, καὶ ἀόρατον; ή καὶ
ταῦτα σώματα; Ο τῆς ἔξουσίας! οὐ γάρ αὐτὴ φύ-
σις σωμάτων. Η σῶμα μὲν, οὐχι ταῦτα δέ; Ο τῆς
παχύτητος! ἵνα μηδὲν πλέον ἡμῶν ἔχῃ τὸ Θεῖον.
Πῶς γάρ σεπτὸν, εἰ περιγραπτὸν; ή πῶς φεύγε-
ται τὸ ἐκ στοιχείων συγκειθαι, καὶ εἰς αὐτὰ πάλιν
ἀναλύεσθαι, ή καὶ δῶρα λύεσθαι; Σύνθετος γάρ, ἀρ-
χὴ μάχης· μάχη δὲ, διαστάσεως· ή δὲ, λύσεως· λύ-
σις δὲ ἀλλότριον πάντη Θεοῦ, καὶ τῆς πρώτης φύ-
σις. Οὐκον διάστασις, ἵνα μηδὲν εἴδεται μάχη,
ἵνα μη διάστασις· οὐδὲ σύνθετος, ἵνα μη μάχη· διὰ
τοῦτο οὐδὲ σῶμα, ἵνα μη σύνθετος. Ἐκ τῶν τε-
λευταίων ἐπὶ τὰ πρώτα διάργας ἀνιών, οὗτος Ιστα-
ται.

Quocirea nullum dissidium admittendum est, ne solutio
compositio, ne pugna existat. Ac proinde ne corpus
quidem est, ne aliqui compositum quidem eum necesse

sit. Sic ab extremis ad prima recurrens oratio insistit.
Πῶς δὲ καὶ σωθήσεται τὸ διὰ πάντων διήκειν,
καὶ πληροῦν τὰ πάντα Θεὸν, κατὰ τὸ, Οὐχὶ τὸν οὐ-
ρανὸν καὶ τὴν γῆν ἄλλον; λέγει Κύριος· καὶ,
Πνεῦμα Κυριον πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην, εἰ τὸ
μὲν περιγράφοι, τὸ δὲ περιγράψοι; Η γάρ
διὰ κενοῦ χωρήσει τοῦ παντὸς, καὶ τὰ πάντα οἰχήσε-
ται ήμεν, ήν' οὐδεὶς θεός, καὶ σῶμα γενέμενος, καὶ
οὐκ ἔχων δοὺς πεποίηκεν· ή σῶμα δὲ σώματις ἔσται,
διπερ ἀδύνατον· ή πλακήσεται καὶ ἀντιπαρατεθήσε-
ται, ὥσπερ δοσα τῶν ὑγρῶν μίγνυται· καὶ τὸ
μὲν τέμνει, διὸ δὲ τοῦ τμηθῆσεται, δ καὶ τῶν Ἐπι-
κουρείων ἀτόμων ἀτοπάτερόν τε καὶ γραδέστε-
ρον· καὶ οὐτε διαπεσεῖται ήμεν, καὶ σῶμα οὐχ
ἴξει, οὐδὲ πῆξεν τίνα δ περὶ τοῦ σώματος λόγος.
Εἰ δὲ δύνονται φήσομεν, εἰ μὲν τὸ πέμπτον, ὡς τισιν
θόξε, καὶ τὴν κύκλῳ φορὰν φερόμενον. Εστω
μὲν δύνλον τι καὶ πέμπτον σῶμα, εἰ βούλονται δὲ, καὶ
διώματον, κατὰ τὴν αὐτόνομον αὐτῶν τοῦ λόγου φο-
ράν καὶ ἀνάπλασιν· οὐδὲν γάρ νῦν περὶ τούτου διο-

σομαί. Κατὰ τὶς δὲ τῶν κινουμένων ἔσται καὶ φερομένων, ἵνα μὴ λέγω τὴν ὅδριν, εἰ τὰ αὐτὰ τοῖς πεποιημένοις δι πεποιηκάς κινηθήσεται, καὶ τοῖς φερομένοις δι φέρων, εἰ γε καὶ τοῦτο δύσουσι; Τί δεῖ τὸ τοῦτο πάλιν κινοῦν; τὶ δὲ τὸ πᾶν κινοῦν; κάκεινοτί; καὶ τὶ πάλινέκενο; καὶ τοῦτο εἰς ἀπειρον.

Πῶς δαὶ οὐκ ἐν τόπῳ πάντως, εἰ γε φερόμενον; Εἰ δὲ δῆλο τὸ πέμπτον φῆσσουσιν, εἰ μὲν ἀγγελικόν πόθεν δι γέγελοι σώματα, καὶ τίνα ταῦτα; καὶ πόσον ὑπὲρ ἀγγελον εἶη Θεός, οὐ λειτουργὸς ἀγγελος; Εἰ δὲ ὑπὲρ ταῦτα, πάλιν εἰσῆχθη σωμάτων ἐσμὸς ἀλλογιστος, καὶ φυσικὰς βυθὸς, οὐδαμοῦ στῆναι δυνάμενος.

Bversum hoc moveat? Quidnam vero quod vicissim illud moveat, ac rursum a quo illud moveantur? Eodemque modo in infinitum progrediar. Qui etiam fieri potest, ut omnino non sit in loco, si quidem fertur, ac motu incitatur? Jam si aliud quoddam corpus, praeter quantum illud, Deum esse statuant, si quidein angelicum: unde probabunt angelos corpore constare, et quo tandem corpore? Quantum autem, si res ita se habeat, Deus angelum, quo ministro utilitur, antecellet? Si corpus quoddam his sublimius esse dixerint, rursus corporum examen rationis expers inducetur, ac nugarum gurges adeo profundus, ut nusquam pes figi possit.

Οὐτῶν μὲν οὖν οὐ σῶμα ἡμῖν δι Θεός οὐδὲ γάρ δὴ τις τοῦτα τῶν θεοπνεύστων, ή εἰπεν, ή παρεδέξατο, οὐδὲ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς δι λόγος. Λείπεται δὴ ἀσώματον ὑπολαμβάνειν. 'Ἄλλ' εἰ ἀσώματον, οὗτοι μὲν οὐδὲ τοῦτο τῆς οὐσίας παραστατικόν τε καὶ περιεκτικόν, ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἀγένητον, καὶ τὸ ἀναρχον, καὶ τὸ ἀναλοικωτον, καὶ τὸ ἀφθαρτον, καὶ δια περὶ Θεοῦ, ή περὶ Θεὸν εἶναι λέγεται. Τί γάρ δυτὶ αὐτῷ κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν ὑπόστασιν ὑπάρχει, τὸ μὴ ἀρχὴν ἔχειν, μηδὲ ἔξιτα οὐται, μηδὲ περατοῦσθαι; 'Ἄλλ' δλον τὸ εἶναι περιλαμβάνειν λείπεται προσφιλοσοφεῖν τε καὶ προσεξετάζειν τῷ γε νοῦν Θεοῦ ἀλτηῶς ἔχοντι, καὶ τελεωτέρῳ τὴν θεωρίαν. 'Ως γάρ οὐκ ἄρκετ τὸ σῶμα εἰπεῖν, ή τὸ γεγενῆσθαι, πρὸς τὸ καὶ τὸ, περὶ δι ταῦτα, παραστῆσαι τε καὶ δηλώσαι, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ ὑποκείμενον τούτοις εἰπεῖν, εἰ μέλλοι τελείως καὶ ἀποχρώτως τὸ νοούμενον παραστῆσθαι (ἢ γάρ ἀνθρώπος, ή βοῦς, ή ιππος τοῦτο τὸ ἀνσώματον, καὶ γεννώμενον, καὶ φερόμενον) οὐτως οὐδὲ ἔκει στήσεται μέχρι τοῦ εἰπεῖν & μὴ ξεστιν, δι τὴν τοῦ δυτού πολυπραγμονῶν φύσιν ἀλλὰ δεῖ πρὸς τῷ εἰπεῖν & μὴ ξεστι, καὶ δι ξετιν εἰπεῖν διφ καὶ ρέον ἐν τι περιλαβεῖν, ή τὰ πάντα καθ' ἔκαστον ἀπειπεῖν, ἵνα ἔκ τε τῆς ἀναρέσεως ὡν οὐκ ξεστι, καὶ τῆς οὐ ξεστι θέσεως, περιληφθῆ τὸ νοούμενον. 'Ο δὲ, & μὲν οὐκ ξεστι λέγων, σιωπῶν δὲ δι ξετι, ποιει παραπλήσιον, ὥσπερ δι ει τὰ πέντε δις δσα ξετιν ἔρωτώμενος, διτι μὲν οὐ δύσολέγωι, οὐδὲ τρία, οὐδὲ τέσσαρα, οὐδὲ πέντε, οὐδὲ εἰκοσιν, οὐδὲ τριάκοντα, οὐδὲ τίνα, ἵνα συνελῶν εἴπω, τῶν ἐνδός δεκάδος, ή δεκαδικῶν ἀριθμῶν· διτι δὲ εἰη δέκα μὴ λέγοι, μηδὲ ἐρεῖδοι τὸν νοῦν τοῦ ἔρωτῶντος εἰς τὸ ζητούμενον. Πολλῷ γάρ ρέον καὶ συντομώτερον ἔκ τοῦ δι ξετιν δσα οὐκ ξεστι δηλώσαι, ή ἔκ τοῦ ἀνελεῖν & μὴ ξεστιν, δι ξετιν ἐνδειξαθαι. 'Η τοῦτο μὲν παντὶ δῆλον.

quinq, nec viginti, nec triginta, nec, ut brevi complectar, ullum numerum citra vel ultra denarium; ceterum quod decem sint, non dicat, nec mentem ejus, a quo interrogatur, ad id quod quæsitum est, alligat. Multo enim facilius et compendiosius est, ex eo, quod, quid sit, dixeris, quidquid non sit declarare.

A orbem volubile : sit sancte corpus quoddam quintum, et a materia semolatum, atque etiam, si ipsi ita collibuerit, incorporeum; quandoquidem ita sermone comparati sunt, ut pro arbitrio in omnem partem sese versent, ac quidvis effingant; nihil enim hac de re in præsentia cum illis altercabor. Ceterum quo tandem in genere erit earum rerum, quae motu carent et agitantur, ut interim taceam, quam gravis sit contumelie, asserere, Creatorem eodem, quores ab eo creatas, motu incitari, atque eum, cuius vi ac nomine res conditæ volvuntur, si tamen hoc etiam daturi sunt, eodem modo cum iis volvi ac

B circumferri? Quero etiam, quidnam sit quod unil illud moveat, ac rursum a quo illud moveantur? Eodemque modo in infinitum progrediar. Qui etiam fieri potest, ut omnino non sit in loco, si quidem fertur, ac motu incitatur? Jam si aliud quoddam corpus, praeter quantum illud, Deum esse statuant, si quidein angelicum: unde probabunt angelos corpore constare, et quo tandem corpore? Quantum autem, si res ita se habeat, Deus angelum, quo ministro utilitur, antecellet? Si corpus quoddam his sublimius esse dixerint, rursus corporum examen rationis expers inducetur, ac nugarum gurges adeo profundus, ut nusquam pes figi possit.

Atque hinc constat, Deum corpus non esse. Neque enim adhuc quisquam eorum, qui divinitus affliti sunt, hoc vel dixit, vel ab aliis dictum comprobavit, nec nostri oivilis est haec doctrina. Superest igitur, ut incorporeum esse Deum existimemus. Verum, utecumque incorporeum dicamus, nondum tamen hoc naturam illius essentiamque complectitur et declarat; quemadmodum nec ingenitum, nec anarchum, id est, principii expers, nec immutabile,

C nec incorruptibile, ceteraque omnia, quæ de Deo, vel circa Deum, prædicantur. Quid enim proill est ad indicandam ipsius naturam et substantiam qua existit, si dicas eum initium non habere, nec a se unquam desciscere, nec ullis terminis includi? Verum totam ejus essentiam edisserendam et inquirendam huic relinquimus, qui vere Dei notitiam habet, atque in contemplando perfectionem est. Ut enim non satis est corpus dicere, aut procreat

D utrum corpus ac procreat et corruptibile esse pronuntiamus: ad eumdem modum qui Dei naturam curiosius inquirendam duxerit, non hic conquiescat, ut dicat, quid non sit Deus, sed hoc quoque ipsi adjiciendum erit, ut, quid sit, exponat; idque eo magis, quod minus difficile est unum quidpiam animo complecti, quam omnia sigillatim insciando removere, ut rejectis iis, quæ non est, et constituto eo, quod sit, comprehendatur id quod cogitamus. Qui vero ita, quid res aliqua non sit, pronuntiat, ut interim, quid sit, taceat, non absimilis est ei qui rogatus, bis quinque quot sint, respondeat quidem ea nec duo esse, nec tria, nec quatuor, nec

quam ex eorum, quid non est, ablatione aique initiatione, quae si, demonstrare; quemadmodum cuius perspicuum esse arbitror.

Quoniam igitur Deum corpore vacare nobis est A exploratum, aliquanto ultius in inquirendo progrediamur. Nusquam ille est, an alicubi? Si enim nusquam, queret fortasse aliquis ex iis qui inqui- tendi ac disputandi subtilitate impensis gaudent, quomodo esse quoque possit. Nam si id quod non est, nusquam est: id quoque quod nusquam est, ne quidem fortasse est. Quod si alicubi esse dixeris, proculdubio, quandoquidem est, vel in universo est, vel supra universum. Si in universo; vel in quadam ejus parte est, vel ubique. Si quadam in parte, ergo a minori haec parte circumscribetur. Sin ubique, ab ampliore aliquo multo majore, id est, a continente contingebitur. Haec si dederimus, futurum est, ut universum universi complexu teneatur, nec ullus a circumscriptione liber existet locus. In has absurditates incidentia necessitate est, qui cum in uni- verso esse dixerint. Ac præterea, ubinam erat, antequam universa haec rerum machina exstitisse? Nam hoc quoque non levem difficultatem assert. Quod si eum supra universum esse dixerint, quid? Nihil- nera, quod eum ab universo dirimeret? Ubinam porro erat, quod supra universum erat? Aut quo- modo internosci poterat id, quod sublimius erat, ab eo, quod inferius, cum nullus limes esset, qui hæc secerneret ac distinguere? Annon omnino necesse est medium quoddam esse, quio, velut termino, diri- matur universum ab eo, quod supra universum est? Quid autem aliud hoc fuerit, quam locus, quem jam ante exclusimus? Non dum enim commemoro, fieri omnino non posse, quiu circumscriptus sit Deus, si animo et cogitatione comprehendendi potest. Unum quippe circumscriptiois genus comprehensio quaque ipsa est.

Ex eadem oratione.

Quorsum autem haec disserui, curiosiusque C fortasse, quam vulgi aures ferant, ac pro ea, quæ hac tempestate viget, disputandi ratione (quæ, sim- plici atque ingenua rerum divinarum pertractatione contempta et pro nibilo habita, subdolum atque in- volutum dicendi genus invexit; ut nimirum ex fru- cibus arbor⁴, hoc est, ater ille ac tenebrosus spi- ritus, bujusmodi dogmatum afflitor, ex hac disputa- tionis caligine agnoscatur)? Non enim hoc eo a me factum est, ut ipse quoque nova et ab hominum sensibus aliena proferre, atque eximia quadam et excellenti sapientia ornatus esse⁵ videar, nodos nectens, atque astricta dissolvens; quod quidem mag- num Danielis miraculum fuit; verum ut illud ostendam, quod orationis principio dicere instituebam, nimirum Deum extra humani ingenii captum esse, nec totum, quantus est, cogitari atque animo insfor- mar possit; idque non ob invidiam (longe enim abest a divina natura invidiae livor, utpote quæ omni per- turbatione vacat, solaque bona et domina est, ac præsertim erga id, quod ex omnibus rebus a se con- ditis maximo in pretio habet). Quid enim apud Ver- buim priore loco ac numero est, quam quæ ratio- neum ac sermonis facultatem acceperunt? Quandoquidem hoc quoque ipsum, quod procreata sunt, summæ cuiusdam divinæ bonitatis argumentum est), nec ut inde ipsius, qui plenus est, honori

'Eπει δέ ἐστιν ἀσώματον ἡμίν τὸ Θεῖον, μαρτρὸν τι προσεκτάσωμεν. Πότερον οὐδαμοῦ τοῦτο, ή ἐστιν δου; Εἰ μὲν γάρ οὐδαμοῦ, ζητήσαις τις ἀν τῶν ἀγαν ἐξεταστικῶν, πῶς ἀν καὶ εἶη. Εἰ γάρ τὸ μὴ δν, οὐδαμοῦ, τὸ μηδαμοῦ, τυχὸν οὐδὲ δν. Εἰ δέ ἐστι που, πάντως ἐπειπερ ἐστιν, ή ἐν τῷ παντὶ, ή ὑπὲρ τὸ πᾶν. Ἀλλ' εἰ μὲν ἐν τῷ παντὶ, ή τενι, ή πανταχοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἐν τινι, ὑπ' ἀλέπτονος περιγραφῆσαις τοῦ τινος. Εἰ δέ πανταχοῦ, ὑπὸ πλείονος καὶ διδου πολλοῦ, λέγω δὲ, ὃ περιεχόμενον τοῦ περιέχοντος. Εἰ τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ παντὸς μέλει περισχεθῆσθαι, καὶ μηδένα τόπον εἶναι περιγραφῆς ἐλεύθερον. Ταῦτα μὲν, εἰ ἐν τῷ παντὶ. Καὶ ποῦ, πρὶν γενέσθαι τὸ πᾶν; Οὐδὲ γάρ τοῦτο μαρτρὸν εἰς ἀπορίαν. Εἰ δέ ὑπὲρ τὸ πᾶν, δρ' οὐδὲν ἦν τὸ διορίζον αὐτὸν παντός; Ποῦ δὲ τὸ ὑπὲρ τοῦτο; Καὶ πῶς ἐνοήθη τὸ ὑπεράριον καὶ ὑπεραριόμενον, οὐκ ὅντος ὅρου τινὸς τοῦ τέμνον- τος ταῦτα καὶ διορίζοντος; Ή χρὴ πάντως εἶναι τὸ μέσον, καὶ φ' περιτοῦται τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὑπὲρ τὸ πᾶν; Καὶ τί διλλο τοῦτο ή τόπος ἐστιν, ὅπερ ἐφύ- γοιεν; Καὶ οὕτω λέγω τὸ περιγραπτὸν πάντως εἶναι τὸ Θεῖον, καὶ εἰ διανοίξαται ληπτόν· ἐν γάρ περι- γραφῆς εἶδος καὶ ἡ κατάληψις.

B καὶ ὑπεραριόμενον, οὐκ ὅντος ὅρου τινὸς τοῦ τέμνον- τος ταῦτα καὶ διορίζοντος; Ή χρὴ πάντως εἶναι τὸ μέσον, καὶ φ' περιτοῦται τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὑπὲρ τὸ πᾶν; Καὶ τί διλλο τοῦτο ή τόπος ἐστιν, ὅπερ ἐφύ- γοιεν; Καὶ οὕτω λέγω τὸ περιγραπτὸν πάντως εἶναι τὸ Θεῖον, καὶ εἰ διανοίξαται ληπτόν· ἐν γάρ περι- γραφῆς εἶδος καὶ ἡ κατάληψις.

Ex τοῦ αὐτοῦ άργου.

Tίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτα διῆλθον, γαὶ περιερ- γότερον θως ή κατὰ τὰς τῶν πολλῶν ἀκοὰς, καὶ κατὰ τὸν νῦν κεχρατηκότα τύπον τῶν λόγων (ὅς τὸ γενναῖον καὶ ἀπλοῦν ἀτιράσσει, τὸ σκολιὸν καὶ γρι- φοειδές ἐπεισήγαγεν⁶ ὡς ἐκ τῶν καρπῶν τὸ δένδρον γινώσκεσθαι, λέγω δὲ τὸ ἐνεργοῦν τὰ τοιαῦτα δόγματα σκότος ἐκ τοῦ ζόφου τῶν λεγομένων); Οὐ γάρ ἵνα καὶ αὐτὸς παράδοξα λέγειν δέξω, καὶ περιτ- τὸς φανωμαὶ τὴν σοφίαν, πλέκων συνδέσμους, καὶ διαλύων κρατούμενα, τοῦτο δῆ τὸ μέγα θαῦμα τοῦ Δαντῆλ· ἀλλ' ἵν ἐκεῖνο δηλώσαιμι, δομοὶ λέγειν δέλγος ἀπ' ἀρχῆς ὥρμησε. Τοῦτο δέ τί ἦν;

D Τὸ μὴ ληπτὸν εἶναι ἀνθρωπίνη διανοίᾳ τὸ Θεῖον, μη- δὲ διον δοσον ἐστὶ φαντάζεσθαι· καὶ τοῦτο οὔτε διὰ φύσεον (μαρτρὸν γάρ τῆς θείας φύσεως φύσιος, τῆς γε ἀπαθοῦς, καὶ μόνης ἀγαθῆς, καὶ κυρίας, καὶ μά- λιστα τῶν ἐκατοῦ κτισμάτων περὶ τὸ τιμιώτατον. Τί γάρ Λάρηψ πρὸ τῶν λογικῶν⁷ ἐτελεῖ καὶ αὐτὸν τὸ ὑποστῆναι τῆς ἄκρας ἀγαθότητος), οὔτε εἰς τιμὴν ἐκυτοῦ καὶ δέξαν τοῦ πλήρους, ἵνα τῷ ἀνεφ- ἴκτῳ τὸ τιμιόν ἔχῃ καὶ τὸ σεβάσμιον. Τοῦτο γάρ πάν- τως σπουδικὸν καὶ ἀλλότριον, μη δι τὸ Θεῖον, ἀλλ' οὐδὲ ἀνθρώπου μετρίως ἐπιεικοῦς, καὶ τις δεξιὸν ἐκυτῷ συνειδότος, ἐκ τοῦ κωλύειν ἐτέρους τὸ πρω- τεῖον πορίζεσθαι).

⁴ Matth. viii, 20. ⁵ Dan. v, 11.

gloriisque quidquam accederet, ut videlicet ex eo quod ad ejus cognitionem mortales pervenire nequeunt, major ad ipsum honor ac veneratio redeat. Sophisticum enim plane, atque alienum est, non dicam a Deo, sed ab homine, mediocri saltem probitate candoreque praedito, atque ingenuæ cuiusdam honestatis sibi conscientia, prohibendis aliis principatum sibi arrogare.

'Αλλ' ει μὲν καὶ δι' θύλας αττίας, εἰδεῖσν ἀν A εἰ γγυτέρω θεοῦ, καὶ τὸν ἀνεξεχνάστων αὐτοῦ χριμάτων ἐπόπται καὶ θεωροὶ, εἴπερ εἰσὶ τινες τοσοῦτοι εἰς ἀρετὴν, καὶ ἐν ἔχεσιν ἀδύσσουν περιπατοῦντες, τὸ δὴ λεγόμενον δοσον δ' οὖν ἡμεῖς κατειλήφαμεν, μικροῖς μέτροις μετροῦντες τὰ δυσθεώρητα τάχα μὲν, ἵνα μὴ τῷ φρδιῷ τῆς κτήσεως, βάστη γένηται καὶ τῇ τοῦ κτηθέντος ἀποβολῇ. Φιλεῖ γάρ τὸ μὲν πόνῳ κτηθέν μᾶλλον κρατεῖσθαι τὸ δὲ φρδίων κτηθὲν, καὶ ἀποπτύεσθαι τάχιστα, ὡς πάλιν ληφθῆναι δινάμενον καὶ οὗτως εὑρεγεσία καθίσταται τὸ μὴ πρόχειρον τῆς εὐεργεσίας, τοὺς γε νοῦν ἔχουσι. Τάχα δὲ, ὡς μὴ ταυτὸν ἡμᾶς τῷ πεσόντι Ἐωσφόρῳ πάτηξιν, ἐκ τοῦ τὸ φῶς διὸν χωρῆσαι κατένεντις Κυρίου παντοκράτορος τραχηλῖδιν, καὶ πίπτειν ἐκ τῆς ἐπάρσεως, πτώμα πάντων ἐλειεινότατον. Τυχόν δὲ, ιν' οὐ τι πίειν ἐκεῖνον διθλὸν φιλοπονίας καὶ λαμπροῦ B βίου τοῖς ἑνταῦθα κεκαθαρμένοις, καὶ μακροθυμοῦσι πρὸς τὸ πιθούμενον. Διὰ τοῦτο μέσος ἡμῶν τε καὶ θεοῦ δὲ σωματικὸς οὗτος ἴσταται γνόφος, διόπερ τὴν νεφέλην τοπάλαι τῶν Ἀγυπτίων καὶ τῶν Ἑβραίων. Καὶ τοῦτο ἐστιν Ἰσαὼς, δὲ ἔθετο σκότος ἀποκρυψῆν αὐτοῦ, τὴν ἡμετέραν παχύτητα, δι' ἣν θλίγοι καὶ μικρὸν διακόπτουσιν. Τοῦτο μὲν οὖν φιλοσοφεῖσθαν οἵς ἐπιμελεῖς, καὶ ἀνίτωσαν ἐπὶ πλεῖστον τῆς διασκέψεως: ἡμῖν δὲ οὖν ἐκεῖνον γνώριμον τοὺς δεσμοὺς τῆς γῆς, διὰ τοῦτο περιβεβλημένοις. διτὶ ώσπερ ἀδύνατον ὑπερβῆναι τὴν ἑαυτοῦ σκιάν, καὶ τῷ λίαν ἐπειγομένῳ (φθάνει γάρ ἀεὶ τοσοῦτον, δοσον καταλαμβάνεται), ή τοὺς δρατοὺς πλησιάσαι τὴν δύναν, δίχα τοῦ ἐν μέσῳ φωτὸς καὶ δέρος, ή τῶν ὀδάτων ἕξα τὴν νηκτὴν φύσιν διολεισθαίνειν οὗτως ἀμήχανον τοὺς ἐν σώματι, δίχα τῶν σωματικῶν, πάντη γενέσθαι μετὰ τῶν νοούμενων. Άει γάρ τι παρεμπεσεῖται τῶν ἡμετέρων, καὶ διτὶ μάλιστα χώρισας ἑαυτὸν τῶν δρωμένων δ νοῦς, καὶ καθ' ἑαυτὸν γενόμενος, προσβάλλειν ἐπιχειρῆσαι τοὺς συγγενεῖς καὶ δοράτοις. Γνώσῃ δὲ οὗτως,

τεντερίτι), aut oculus rebus in aspectum cadentibus citra intermedium lucem et aerem conjungatur, aut pisces extra aquas natent; ita etiam impossibile est iis, qui corporibus inclusi sunt, sine corporearum ac sensibiliū rerum admīnīcūlo, rebus iis, quae animo ac ratione intelliguntur, omnino conjungi. Semper enim obiter sensibile aliiquid rerum nostrarum incidit, quantumvis maxime nostra mens ab iis rebus, quae in aspectum cadunt, absuracia, atque in seipsum collecta, res cognatas, et oculorum aciem suffigentes assequi ac percipere contenterit.

D

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Θεὸν, δὲ τί ποτε μὲν ἔστι τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν, οὗτε τις εἰνρεν ἀνθρώπων πώποτε, οὔτε μὴν εὑργ. 'Αλλ' εἰ μὲν εὑρήσει ποτὲ, ζητεῖσθαι τοῦτο, καὶ φιλοσοφεῖσθω παρὰ τῶν βουλομένων εὑρήσει δὲ, ὡς δὲ μέδις λόγος, ἐπειδὰν τὸ θεοειδὲς τοῦτο καὶ θεῖον, λέγω δὲ τὸν ἡμετέρον νοῦν τε καὶ λόγον, τῷ οἰκείῳ προσμίξῃ, καὶ η εἰκὼν ἀνέλθῃ

Verum aliasne etiam quasdam ob causas, viderint ii, qui Deo propinquiores conjunctioresque sunt, atque impervestigabilium ipsius judiciorum inspectores et contemplatores, si qui tamen sunt ad eam virtutis magnitudinem evecti, atque in abyssi vestigiis deambulantes¹, ut proverbio dici solet. Quantum tamen nos, qui exiguis modulis ea quae ad contemplandū difficultia sunt, metimur, conjectura assequi possimus, tres hujus rei causæ affteri queant. Prima forsitan, ne, oīs adipisciendi facilitatem, facilis quoque rei posseditæ jaclura sit. Fit enim fere, ut quod non sine labore atque industria partum est, arduus quoque teneatur: quod autem nullo negotio comparabile est, citissime vilescat, et abiciatur, ut ipse quod recuperari possit; atque ita in beneficium cedit non obvia illa beneficentia, apud eos silentum, qui prudentes sunt. Altera, ne idem nobis, quod Lucifero III prolapsus², accidat; hoc est, ne toto ihsu fulgore perfusi cervicem adversus Bonum omnipotentem attollamus, atque ob elationem corrugamus, easu omnium miserrimo et calamitosissimo. Postrema, ut pro Industriæ sua illustraque vita præmio uberior aliquid habeant, qui hic sese a vitiiorum labo perpurgarint, ac non adamata et expeditam patientibas animis expectarint. Idecirco media inter nos ac Deum corporea haec caligo interjecta est; non secus ac menses ihsu³ oīm inter Egyptios et Hebreos. Ac fortasse huc spectat illud Scripturæ, Posuit tenebras latibulum sibi⁴, hoc est, erasisti nostram, qua fit, ut pauci omnino, liqne param admodum transpieiant. Sed de hac re accuratius philosophentur, altissimeque consideratione provehantur, quibus id studio et curæ fuerit. Nobis autem, qui terræ vinculis astricili tenemur⁵, ut Jeremias verbis ular, crassaque hac carne obtegimur, hoc perspicuum est, quod quemadmodum nulla ratione fieri potest, ut quispiam, quamlibet gressum urgeat, umbram suam pretereat (quantum enim eam assequeris, tantum etiam illa semper anteveritur), aut oculus rebus in aspectum cadentibus citra intermedium lucem et aerem conjungatur, aut pisces extra aquas natent;

Ex eadem oratione.

Quid tandem Deus natura sua et essentia sit, nec hominum quisquam unquam invenit, nec invenire potest. An vero aliquando sit inventurus, querat hoc qui volet, ac perscrutetur. Mea quidem sententia, tum demum hoc inveniet, cum deiforme hoc atque divinum, id est, mens nostra et ratio cum natura cognata conjuncta fuerit, et imago ad

¹ Rom. xi, 33. ² Job lxxviii, 46. ³ Isa. xiv, 12.

⁴ Exod. xiv, 20. ⁵ Psal. xvii, 12. ⁶ Thren. iii, 34.

exemplar illud suum, cuius nunc desiderio tangitur, ascenderit. Atque illud mihi esse videtur, quod primarium philosophiae caput est, nempe nos aliquando tantum cognituros, quantum cogniti sumus.¹ At in hac mortali vita quidquid ad nos usque pertingit, aliud nihil est, quam exiguis quidam rivulus, ac velut parvus magnæ lucis radius. Quamobrem si quis Deum cognovit, aut, Scriptura teste, cognovisse dicitur, eatenus cognovisse censendus est, quatenus uberioris splendoris particeps sit, quam qui minus luminis divinitus accepit. Ita exsuperantia hæc, perfecta cognitio existimata est, non ad rei ipsius veritatem, sed ad aliorum modulum.

Quocirea Enos quidem apem habuit fore ut Dominum invocaret²: ubi vides apem duntaxat in eo laudari, eamque non cognitionis, sed iuvocationis. Enoch autem, quamvis translates fuerit³, nondum tamen constat, an Dei naturam comprehendenter, aut comprehensurus sit. Jam Noe, cui orbis universi ab aquarum periculis conservandi cura credita est⁴, vel potius orbis semina commissa, exiguo ligno oilium fugientia⁵, hinc solum laudem consecutus est, quod Deo gratus et acceptus fuisset. Magnus porro ille patriarcha Abraham, ex fide quidem justificatus est⁶, ac novam et inauditam victimiam, magnæque illius figuram gerentem, obtulit⁷: at Deum non ut Deum conspexit, sed ut hominem aluit⁸; ac proinde laudatus est, quod, quantum percepit, tantum quoique venerans est. Nam quid de Jacob dicam, qui licet sublimem quamdam scalam, et ascendentes angelos in somnis conspicatus sit⁹, ac columnam non sine mysterio quodam unxit (fortasse ut lapidem salutis nostræ causa unctum significaret), atque in ejus, quem conspexerat, honorem, loco cuidam domus Dei coquementum imposuerit, ac cum Deo quasi cum homine luctam inierit, quæcumque tandem illa Dei cum homine lucta esse queat. His enim verbis fortasse nihil aliud indicatur, quam humana virtutis cum divina comparatio, luctæque signa, quæ creatam naturam victam esse ostenderent, in corpore eumulationem accepit, pro Jacob nimisrum, magno illo et eximio Israëlis nomine nuncupatus; hoc tamen nec ipse, nec quisquam eo sublimior, ad hunc usque diem in omnibus duodecim tribubus, quarum pater exsultit, gloriari magnificeque prædicare potuit, se totam Dei naturam animo perceperisse.

Nec vera Eliæ, vel spiritus vobemens, vel ignis, vel terra concussio, ut historie sacrae monumentis proditum est, sed aura quædam tenuis Dei presentiam, non autem naturam ipsam, admisitavit¹⁰. Ipsum Eliam dico, quem igneus quoque currus in cœlum evexit¹¹, significans, ut opinor, singularem quamdam hominis virtutem, atque humananum fastigium excedentem. Quid? Non te Iude Manue, ac Petrus apostolus, admiratione afficiunt? Quorum alter ne conspectum quidem Dei, per imagine ipsi obversantis, ferre poterat, ac

A πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, οὐ νῦν ἔχει τὴν ἡφεσιν. Καὶ τοῦτο εἶναι μας δοκεῖ τὸ πάνυ φιλοσοφούμενον, ἐπιγνώσθει ποτε τὸ μᾶς, δοσον ἐγνώσμεθα. Τὸ δὲ νῦν εἶναι, βραχεῖα τις ἀπορόθι πᾶν τὸ εἰς τὸ μᾶς φθάνον, καὶ οἷον μεγάλου φωτὸς μικρὸν ἀπαύγασμα. Μόστον καὶ εἰ τις ἐγνωθεὶς, η̄ ἐγνωκέναι μεμαρτύρηται, τοσούτον ἐγνω, δοσον ἀλλου μή τὸ ἴσον ἐλλαμψθέντος φανῆναι φωτοεἰδέστερος· καὶ τὸ ὑπερβάλλον, τέλειον ἐνομισθῇ, οὐ τῇ ἀληθείᾳ, τῇ δὲ τοῦ πληγῶν δυνάμει παραμετρούμενον.

B Διὰ τοῦτο Ἐνώς μὲν ἡλικιεστεροί τὸν Κύριον ἐλπίς τὸν κατορθούμενον ἦν, καὶ τοῦτο οὐ γνώσθεις, ἀλλ' ἐπικλήσεως. Ἐνώχ δὲ μετετέθη μὲν, οὕτω δὲ δῆλον, εἰ Θεού φύσιν περιλαβόν, η̄ περιηγόμενος. Τοῦ δὲ Νώε, καλὸν η̄ εὐαρέστησις, τοῦ καὶ κόσμου δόλον η̄ υδάτων διασώσασθαι πιστευθέντος, η̄ κόσμου σπέρματα, ἔνδικα μικρῷ φεύγοντι τὴν ἐπίκλησιν. Ἀδραδὺ δὲ ἐδικαιώθη μὲν ἐκ πίστεως, οἱ μέγας πατριάρχης, καὶ θύει θυσίαν ἔκνην, καὶ τῆς μεγάλης ἀντείσυπον θεον δὲ οὐχ ὡς θεον εἶδεν, ἀλλ' ὡς δινθρωπὸν ἔβρεψε, καὶ ἐπηγένθη, σεβασθεὶς δοσον κατέλαβεν. Ἱακὼδ δὲ, κλίμακα μὲν ὑψηλὴν ἐφαντάσθη τινά, καὶ ἀγγέλων ἄνδον, καὶ στήλην ἀλείφει μυστικῶς (ἴσως ἵνα τὸν ὑπὲρ τὴν ἀλειφέντα λίθον παραβολὴν), καὶ οἶκος θεοῦ τόπῳ τινὶ προτηροταὶ δίδωσιν, εἰς τιμὴν τοῦ δοφθέντος, καὶ ὡς ἀνθρώπῳ τῷ θεῷ προσπαλαῖει, η̄ τις ποτὲ ἐστιν η̄ πάλη θεοῦ πρὸς δινθρωπὸν, η̄ τάχα τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς πρὸς θεὸν ἀντεξεταῖς, καὶ σύμβολα τῆς πάλης ἐπὶ τοῦ σώματος φέρει, τὴν ἱτταν παραδεικνύντα τῆς γεννητῆς φύσεως, καὶ δόλον εὐσεβείας τὴν μεταβολὴν τῆς προσηγορίας λαμβάνει, μετονομασθεῖς, ἀντὶ Ἱακὼδ, Ἰσραὴλ, τοῦτο δὴ τὸ μέγα καὶ τίμειον δινομα: ἔκεινο δὲ, οὗτε αὐτὸς, οὗτε τις ὑπὲρ αὐτὸν μέχρι σημερον ἐκαυχήσατο τῶν δώδεκα φυλῶν, ὃν πατήρ ἦν, διτι θεοῦ φύσιν η̄ δύψιν δῆμην ἐχώρησεν.

D

Ἔλιξ δὲ, οὗτε πνεῦμα βίσιον, οὗτε πῦρ, οὗτε ευστείσμας, ὡς τῆς ἱστορίας ἀκούεις, ἀλλ' η̄ αὐταὶ τις ὀλίγη τὴν τοῦ θεοῦ παρουσίαν, καὶ τεῦτα, οὐ φύσιν ἐκσιαγράφησεν. Ἔλιξ τίνει; δην καὶ δρμα πυρὸς ἀνάγει: πρὸς οὐρανὸν, δηλοῦν τοῦ δικαίου τὸ ὑπὲρ δινθρωπὸν. Μανὼδὲ τὸν κριτὴν πρότερον, καὶ Πέτρον τὸν μαθητὴν διστερον, πῶς οὐ τεθαύμακας; τὸν μὲν οὐδὲ δύψιν φέροντα τοῦ φαντασθέντος θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο, Ἀπολλάμεστ, ὡς γῆρας, λέγοντα, θεότε διωράκαμεστ, ὡς οὐ χωρητῆς οὖσης ἀνθρώποις, οὐδὲ φαντασίας θείας, μή διτι γε φύσεως τὸν δὲ καὶ τὸν

¹ Cor. xiii, 12. ² Gen. iv, 26. ³ Gen. v, 24. ⁴ Gen. vi, 13 seqq. ⁵ Gen. ix, 1 seqq. ⁶ Rom. iv, 3. ⁷ Gen. xxii, 2 seqq. ⁸ Gen. xviii, 2 seqq. ⁹ IV Reg. xi, 11. ¹⁰ III Reg. xix, 11 seqq. ¹¹ IV Reg. xi, 11.

φαινόμενον Χριστὸν τῷ πλοίῳ μὴ προσέμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἀποπεμπόμενον· καί τοι γένεται θερμότερος τῶν δλῶν εἰς ἐπίγνωσιν Χριστοῦ Πέτρος, καὶ διὰ τοῦτο μακαριζόμενος, καὶ τὰ μέγιστα πιστευόμενος. Τί δὲ ἀνείποις περὶ Ἡσαΐου, καὶ Ἱεζεχήλ τοῦ τῶν μεγίστων ἐπόπτου, καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν; ὃν δὲ μὲν τὸν Κύριον Σαββαθώ τελείων ἐπὶ θρόνου δέξῃς, καὶ τούτον ὑπὸ τῶν ἔξαπτερύγων σεραφίμ: κυκλούμενον, καὶ αἰνούμενον, καὶ ἀποκρυπτόμενον, καὶ ἕαυτὸν τε τῷ δινθρακὶ καθαιρόμενον, καὶ πρὸς τὴν προφητείαν καταρτίζομενον δὲ καὶ τὸ δρῆμα τοῦ Θεοῦ τὰ χερουδῖμ διαγράψει, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν θρόνον, καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτῶν στέρεωμα, καὶ τὸν ἐν τῷ στερεώματι φανταζόμενον, καὶ φωνὰς δῆ τινας, καὶ ὄρμας, καὶ πράξεις· καὶ ταῦτα, εἴτε φαντασία τις ἡν δημερινή, μόνος θεωρητὴ τοῖς ἀγίοις, εἴτε νυκτὸς ἀψευδῆς δύνεις, εἴτε τὸν ἡγεμονικὸν τύπωσις συγγενομένη τοῖς μέλισσαις ὡς παρούσιν, εἴτε τις δόλο προφητείας εἶδος ἀπέρθητον, οὐκ ἔχω λέγειν ἀλλ' οὐδὲν δὲ τῶν προφητῶν Θεός, καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα ἐνεργούμενοι. Πλὴν οὔτε οὕτοις περὶ ὃν δὲ λόγος, οὔτε τις δῆλος τῶν καταυτούς, ἔστη ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσίᾳ Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν τῇ ἔξηγρέυσεν.

prophetarum Deus, et qui hismodi afflatis agitantur quisquam alias ejusdem ordinis, in substantia et essentia Dei naturam aut vidit, aut aliis prodidit et pati fecit.

Ιππόλυτος δὲ, εἰ μὲν εκφορὴ ἡν ἀπερὶ ἔχειν δὲ τρίτος οὐρανὸς, καὶ τὴν μέγιστην ἔκεινον πρόσδοσις, τὴν ἀνάβασις, τὴν ἀνάληψις, τάχα ἀν τι περὶ Θεοῦ πλέον ἔγνωμεν, εἰπερ τοῦτο ἡν τὸ τῆς ἀρπαγῆς μυστήριον ἐπει δὲ ἀρρήτητα ἡν, καὶ τμῆν αἰωνῆς τεμάσθω. Τοσοῦτον δὲ ἀκούσωμεν αὐτοῦ Παύλου λέγοντος, οἵτις Ἐκ μέρους γνώσκομεν, καὶ ἔχω μέρους προφητεύομεν. Ταῦτα, καὶ τὰ τοιαῦτα ὁμολογεῖ δὲ μή ιδιωτῆς τὴν γνῶσιν, δὲ δοκιμὴν ἀπειλῶν τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ, δὲ μέγας τῆς ἀληθείας προαγωνιστής, καὶ διδάσκαλος. Διὸ καὶ πᾶσαν τὴν κάτω γνῶσιν οὐδὲν ὑπὲρ τὰ ἔσοπτρα καὶ τὰ εἰνίγματα τίθεται, ὡς ἐν μικροῖς τῆς ἀληθείας ισταμένην ινδάλμασιν. Εἰ δὲ μὴ λίαν δυσκοῦ τις περιέτος καὶ περιέργος τὰ τοιαῦτα ἔκετάξων, οὐδὲ ἄλλα τινὰ τυχὸν ἢ ταῦτα ἡν, δὲ μή δύνασθαι νῦν βασταχθῆναι, δὲ λόγος αὐτὸς ὑπηνίστετο, ὡς ποτε βασταχθῆσόμενα καὶ τρανωθῆσόμενα καὶ ἀπεριμπδὲν αὐτὸν δυνηθῆναι χωρῆσαι τὸν κόσμον, Ιωάννης δὲ τοῦ Λόγου πρόδρομος, τῇ μεγάλῃ τῆς ἀληθείας φωνῇ, διωρίζετο.

ip e portari in hac vita posse ne, avil¹⁰, velut aliquando portanda, et declaranda; et quae ille Verbi præcursor Joannes, et magna veritatis vox, ne a mundo quidem capi posse pronuntiavit¹¹.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Πάσα μὲν οὖν δλῆσια, καὶ τὰς λόγου δυστέκμαρτός τε καὶ δυσθεώρητος· καὶ οἷον δργάνῳ μηκῷ μεγάλα δημιουργούμεν, τῇ ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ τῇν τῶν δντων γνῶσιν θηρεύοντες, καὶ τοῖς νοη-

A proinde dicebat : Periūmus, uxor, Dēm vidiūtus¹, tanquam videlicet homines, ne divini quidem in iugagine conspectus, nedum naturā ipsius, capaces sint : alter conspicuum etiam Christum in naviculam admittere recusabat, atque abegebat². Quodeo quoque mirabilius videri debet, quod item ad Christi agnitionem animi ardore alios anteibat, eoque nomine beatus prædicatus est³, resque maximas in fidem accepit. Quid Isaiam et Ezechielem rerum maximarum spectatorem reliquosque prophetas commemorem⁴? Quorum alter Dominum Sabbathō in gloriam throno sedentem vidit⁵, eumque a seraphim senis alis præditis in orbem cinctum ac laudatum et lectum, sequique ipsum carbone perpurgatum, atque ad oheundum prophetiæ munus adornatum. Alter vehiculum quoque Dei⁶, hoc est, cherubinos describit, thronumque ipsius excelsiorem, eoque sublimius firmamentum, a que insuper eum, qui in firmamento sese utrumque conspicandū præbebat, vocesque etiam quasdam, et impetus, atque actiones; idque, sive diurnum quoddam hoc spectrum, solis sanctissimi viris spectabile, sive minime fallax noctis visio, sive prævia quedam mentis impressio, futura tanquam præsentia exhibens, sive arcana quoddam aliud prophetiæ genus, dicere nequeo; novit hoc C

Quod si Paulo ea, quæ tertium cœlum⁷, atque ad illud usque progressio, vel ascensio, vel assumptio exhibuit, mortalibus evulgare licuisse, amplius quiddam fortasse de Deo cognovissemus, si modo arcana hæc causa erat, cur in cœlum raperetur. Quoniam autem hæc ei in vulgus efferre nefas erat, faciamus nos quæque, ut ea silentio commendemus. Atque hoc duntaxat Paulum dicentem audiamus : *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus*⁸. Hæc, atque ejusmodi fateri non dubitat ille scientia nequaquam imperitus, illæ experimentum se daturum minitans loquentis in se Christi, magnus, inquam, ille veritatis propugnator et doctor. Eoque nomine omnem quoque humanam ac terrenam scientiam nihil supra specula et anigmata⁹ esse statuit, utpote quæ ultra exigua veritatis simulacra minime sese porrigit. Quod nisi me quispiam in hujus generis rebus exquireret nimiris curiose et supervacanee versari existimet, dicere quoque non verear, nec alia quidem fortasse, quam hæc, ea esse, que Christus

D

Ex eadem oratione.

Verum enim vero cum veritas omnis et disputatio plurimum difficultatis atque obscuritatis habeat, ac nos velut parvo quodam instrumento res magnas efficere moliamur, humanæ videlicet

¹ Judic. xiii. 22. ² Luc. v. 8. ³ Matth. xvi. 17. ⁴ Isa. vi. 1. ⁵ Ezech. 1. 4 seqq. ⁶ Jerem. xxiii. 48. ⁷ II Cor. xii. 2. ⁸ I Cor. xiii. 9. ⁹ ibid. 12. ¹⁰ Joan. xvi. 12. ¹¹ Joan. xi. 25.

sapientiae adjumento rerum cognitionem auctoritas, ac res, quae animi tantum intelligentia comprehenduntur, per sensus cognoscere aggredimur; aut certe non sine sensibus, quibus undique jactamur et in errorem pertrahimur, nec nuda mente cum nudis rebus versari, atque inde ad veritatem propius accedere, rebusque perceptis ac comprehensis mitem informare possumus. Tum vero disputatio ea, quae de Deo suscipitur, quo perfectior, eo quoque diffilerior est, pluribusque objectionibns patet, in iisque diluendis ac dissolvendis plus negotii facessit. Nihil enim tam levis exiguique ponderis nebis adversari potest, quod non disputationis cursum interrumpat atque comprimat, impeditaque quominus ultra progrediamur. Quemadmodum qui equos ad cursum incitatos repente freno retrahunt, ac per inopinatam et repentinam excussionem retrorsum agunt. Sic nimur Salomon, qui omnibus, cum suā, tum superioris memorie hominibus sapientiae laude præstítit¹, et cordis latitudinem Dei beneficio accepit, ac tantam contemplationis copiam et ubertatem², ut arenæ numerum excederet, quo altius in has profunditates penetrat, hoc magis aestuat, ac finem quendam sapientiae constituit, nimur quod invenisset, quantum ea a se fugeret³. Consimili quoque modo Paulus, non dicam Dei naturam, hoc enim prorsus supra humanas vires esse perspectum habebat, sed Dei solum judicia cognitione assequi conatur. Quoniam autem nec exitum ullum, nec quo ascensum ligere ac stabilire posset, reperiebat, nec perspicuo ullo fine curiosa ipsius animi perscrutatio claudebatur, quod videlicet subinde semper aliquid reliqui esse perspiceret: o rem miram ac stupendam! (ut ipse quoque codem affectu commovear) orationem admiratione circumscríbit, idque Dei opes ac profundum appellat, ac posse ingenuē factetur⁴, iisdem propemodum verbis cum Davide utens, qui nunc judicia Dei abyssum multam vocat⁵, cuius fundum, nec mensura, nec sensu capi queat; nunc mirabilem factam esse scientiam ex seipso suique ipsius constitutione pronuntiat⁶, atque adeo robustam, ut viribus nostris eam capere et complecti nequeamus.

Ut enim missa alia faciens, inquit, me ipsum omnemque humanam naturam et compagem intuear, quae hæc mistio nostra est? Quis motus? Quomodo id quod immortale est, cum mortali copulatum est? Quomodo deorsum fluo, et sursum seror? Quomodo anima circumfertur? Quomodo vitam impertitur, et affectuum sit particeps? Quomodo mens simul et circumscripta est, et nullis terminis inclusa, in nobis manet, et motus fluxionisque celeritatis omnia perlustrat? Quomodo sermonis opera percipitur vicissim, et communicatur, ac per aerem gravatur, et cum rebus ipsis ingreditur? Quomodo cum sensibus consuetudinem habet, ac rursus seorsim a sensibus sese colligit? Atque, ut quæ priora sunt dicam, quæ prima nostri effectio et constitutio in naturæ officina? Quæ etiam postrema formatio ac perfectio? Quæ cibi

A τοῖς προσβάλλοντες μετὰ τῶν αἰσθῆσεων⁷ ή οὐκ ἔνει αἰσθῆσεων, ὅφ' ὧν περιφερόμεθα καὶ πλανώμεθα, καὶ οὐκ ἔχομεν γυμνῷ τῷ νοὶ γυμνοῖς τοῖς πράγμασιν ἐντυγχάνοντες, μᾶλλον τὸ προσιέναι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τὸν νοῦν τυποῦσθαι ταῖς καταλήψεις. Οὐ δὲ πέρι Θεοῦ λόγος, δσῳ τελεώτερος, τοσούτῳ δυσεφικτότερος, καὶ πλείους τὰς ἀντιλήψεις ἔχων καὶ τὰς λύσεις ἐργάδεστέρας. Πλὴν γάρ τὸ ἐνιστάμενον, καὶν βραχύτατον ἦ, τὸν τοῦ λόγου δρόμον ἐπέσχε καὶ δεξάλυσε, καὶ τὴν εἰς τὸ πρόσωφον φορὰν διέκοψεν· θιτερ οἱ τοὺς ἵππους τοῖς βυτῆριν ἀθρέως μεθέλκοντες φερομένους, καὶ τῷ ἀδυκήτῳ τοῦ τιναγμοῦ περιτρέποντες. Οὕτω Σολομὼν μὲν ὁ σοφιστής περισσά, ὑπὲρ πάντας τοὺς γενομένους ἐμπροσθεν, καὶ καθ' ἑαυτὸν, ὃ τὸ τῆς καρδίας πλάτος δῶρον Θεοῦ, καὶ ἡ ψάμμου δαψιλεστέρα χύσις τῆς θεωρίας, δσῳ πλέον ἐμβατεύει τοῖς βάθεστοις, τοσούτῳ πλέον θιλιγγᾶ, καὶ τέλος τι ποιεῖται σοφίας εὑρεῖν δυνατόν διέφυγεν.

B Παῦλος δὲ πειρᾶται μὲν ἐπικείσθαι, οἵπω λέγω τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως, τοῦτο γάρ οἵδει παντελῶς ἀδύνατον δν, ἀλλὰ μόνον τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων. Ἐπει δὲ οὐχ εὐρίσκει διέξιδον, οὐδὲ στάσιν τῆς ἀνακάσσεως, οὐδὲ εἰς τι φανερὸν τελευτῇ πέρα; ἡ πολυπραγμοσύνη τῆς διανοίας, δεὶ τίνος ὑποφαινομένου τοῦ λείποντος⁸ ὥ τοῦ θυμάτος (ἴνα καὶ αὐτὸς πάθω τὸ ξυνον!) ἐμπλήξει περιγράφει τὸν λόγον, καὶ πλιοῦντον Θεοῦ, καὶ βάλος τὸ τοιοῦτο καλεῖ, καὶ διμολογεῖ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων τὸ ἀκατάλγητον, μονονούχι τὰ αὐτὰ τῷ Δασιδι φθεγγόμενος, ποτὲ μὲν διδύσσον πολλὴν ὄνομάσοντι τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα, ής οὐχ ἔστι τὴν Ἑδραν⁹ ή μέτρῳ ή αἰσθῆσι λαβεῖν, ποτὲ δὲ τεθαυμαστῶσθαι τὴν γνῶσιν ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ τῆς ἑαυτοῦ συστάσεως λέγοντι, κεχραταιῶσθαι τε πλέον ή κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν καὶ περιδρᾶξιν.

C Dei Iudicia nullius ingenio percipi et comprehendendi posse ingenuē factetur¹⁰, iisdem propemodum verbis cum Davide utens, qui nunc judicia Dei abyssum multam vocat¹¹, cuius fundum, nec mensura, nec sensu capi queat; nunc mirabilem factam esse scientiam ex seipso suique ipsius constitutione pronuntiat¹², atque adeo robustam, ut viribus nostris eam capere et complecti nequeamus.

D "Ινα γάρ ταλλα ἔάσας, φησί, πρὸς ἐμπιεύτον βλέψω, καὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ σύμπτην, τίς ή μεῖς ήμῶν; Τίς ή κίνησις; Πῶς τὸ ἀθάνατον τῷ θνητῷ συνεκράθῃ; Πῶς κάτω ρέω, καὶ δικο φέρομαι; Πῶς ψυχὴ περιφέρεται; πῶς ζῶην δίδωστ, καὶ πάθους μεταλαμβάνει; Πῶς δ νοῦς καὶ περιγραπτὸς καὶ ἀδριστος, ἐντριμν μένων, καὶ πάντα ἐφοδεύω τάχει φορᾶς καὶ φεύγεως; Πῶς μεταλαμβάνεται λόγῳ καὶ μεταδίδοται, καὶ δι' ἀέρος χωρεῖ, καὶ μετὰ τῶν πραγμάτων εἰσέρχεται; Πῶς αἰσθῆσι κοινωνεῖ, καὶ συστέλλεται ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων; Καὶ ἔτι πρὸ τούτων, τίς ή πρώτη πλάσις ήμῶν, καὶ σύστασις ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ; Καὶ τίς ή τελευταία μόρφωσις καὶ τελείωσις; Τίς ή τῆς τροφῆς ἔφεσις καὶ διάδοσις; Καὶ τίς ή γαγγεῖ ἐπὶ τὰς πρώτας πηγὰς, καὶ τοῦ ζῆνἀφορμάς αὐτομάτως; Πῶς σιτίοις μὲν σῶμα, λόγῳ δὲ ψυχὴ

¹ III Reg. iii, 12. ² II Par. i, 12. ³ Eccl. vii, 24; viii, 17. ⁴ Rom. xi, 33. ⁵ Psal. xxxv, 7.

* Psal. cxxxviii, 6.

τρέφεται; Τίς ἡ τῆς φύσεως ὀλκή, καὶ πρὸς ἄλληλα σχέσις τοῖς γεννῶσι καὶ τοῖς γεννωμένοις, ἵνα τῷ φύστρῳ συνέχται; Πῶς ἐστράπτα τε τὰ εἰδῆ, καὶ τοῖς χαρακτῆρσι διεστήκτα, ὥν τοσούτων ὅντων, αἱ λιόστητες ἀνέφικτοι; Πῶς τὸ αὐτὸν ζῶν θυγότον καὶ ἀδίδακτον, τὸ μὲν τῇ μεταστάσει, τὸ δὲ τῇ γεννήσει; Τὸ μὲν γάρ ὑπεξῆλθε, τὸ δὲ ἀντεισῆλθεν, ὥσπερ τὸν ὀλκὸν ποτεσμοῦ μὴ ἐστῶτος καὶ μένοντος. Πολλὰ δὲ ἐν ἐτίς φύλοσοφήσαις περὶ μελῶν καὶ μερῶν, καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα τούτων εὐαρμοστίας, πρὸς χρεῖαν τε ὅμοιον καὶ κάλλος συνεστώτων τε καὶ διεστώτων, προεχόντων τε καὶ προεχομένων, ἔνουμένων τε καὶ σχιζομένων, περιεχόντων τε καὶ περιεχομένων νόμῳ καὶ λόγῳ φύσεως. Πολλὰ περὶ φυῶν καὶ ἀκοῶν πῶς αἱ μὲν φέρονται διὰ τῶν φωνητικῶν ὅργάνων, αἱ δὲ ὑποδέχονται, διὰ τῆς ἐν μέσῳ τοῦ ἀέρος πληγῆς καὶ τυπώσεως ἄλληλαις ἐπιμιγνύμεναι. Πολλὰ περὶ ζῴων ἀρρήτως κοινωνούσῃς τοῖς ὄρατοῖς καὶ μόνῳ τῷ βούλεσθαι, καὶ ὅμοιον κινουμένης, καὶ ταυτὸν τῷ νοὶ παρούσης. Μετὰ γάρ τοῦ Ιησοῦ τάχους, ἐκείνως τε μίγνυται τοῖς νοούμενοις, καὶ αὐτῇ τοῖς ὄρωμένοις. Πολλὰ περὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, αἱ παραδοχαὶ τινές εἰσι τῶν ἔξωθεν, λόγῳ μὴ θεωρούμεναι. Πολλὰ περὶ τῆς ἐν ὑπονοίᾳ ἀναπαύσεως, καὶ τῆς δὲ ὀνειράτων ἀναπλάξεως, μνήμης τε καὶ ἀναμνήσεως, λογισμοῦ τε καὶ θυμοῦ, καὶ ἐφέσεως, καὶ συντέμως εἰπεῖν, διοις δικρόδεσμος οὔτος οὐδεμίος διοικεῖται, δ ἀνθρωπος.

celeritate, et hæc intellectilibus, et illi visibilibus rebus junguntur. Multa præterea de reliquis sensibus, qui velut admittendis externis rebus destinati sunt, nec ratione percipiuntur. Multa denique de ea, qua in somnis fruimur, quiete atque insomniorum segmentis, de memoria et reminiscencia, de ratione, et ira, et cupiditate, reliquisque, ut uno verbo complectar, quibus parvus hic mundus, id est, homo, gubernatur. Τοῦ αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀργού τοῦ περὶ τῆς ἐν ταῖς Σιαλέξεσιν εὐτυχίας.

Τί πρὸς οὐρανὸν ἀντέπαται, πεζὸς ὁν; Τί πύργον οἰκεδομεῖ; εἰ πρὸς ἀπαρτισμὸν οὐκ ἔχων; Τί καὶ σὺ μετρεῖς; τῇ χειρὶ τὸ ὑδρό, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῆς, καὶ πάσον τὴν γῆν δραχή, στοχεῖα μεγάλα, καὶ μόνῳ μετρητὰ τῷ Ποιησαντός; Γνῶθι ταυτὸν πρώτον· τὰ ἐν χερσὶ κατανόησον· τίς εἰ, καὶ πόθεν ἐπλάσθης, καὶ πῶς συνετέθης, ἵνεικῶν ἡς θεοῦ, καὶ τῷ χείρονι συνδεθῆς, καὶ τί τὸ κινήσαν σε, τίς ἡ περὶ σὲ σοφία καὶ τί τῆς φύσεως τὸ μυστήριον· πῶς μετρῇ τόπῳ, καὶ νοῦς οὐχ ὄριζεται, ἀλλ’ ἐν ταυτῷ μένων πάντα ἐπέρχεται· πῶς ἔψις ἀλλήγη, καὶ ἐπιπλείστον φύλανος, καὶ πότερον παραδοχή τίς ἐστι τοῦ ὀφελέντος, ἢ πρὸς ἐκείνον διάδεσται· πῶς τὸ αὐτὸν καὶ κινεῖται, καὶ κινεῖται, διὰ βουλήσεως κυβερνώμενον· τίς δὲ παῦλα κινήσεως· τίς δὲ τῶν αἰσθήσεων μερισμός, καὶ πῶς διὰ τούτων δι νοῦς δημιεῖται τοῖς ἔξω, καὶ τὰ ἔξωθεν παραδέχεται· πῶς ἀναλαμβάνει τὰ εἰδῆ· καὶ τίς ἡ τήρησις τοῦ ἀναληγθέντος, ἢ μνήμη· καὶ τίς ἡ τοῦ ἀπελθόντος ἀνάληψις, ἢ ἀνάμνησις· πῶς; λόγος νοῦ γέννημα, καὶ γεννᾷ λόγον ἐν ἀλλῷ νοῖ, καὶ πῶς λόγῳ νότημα διαδίδοται· πῶς τρέφεται διὰ φυχῆς σῶμα, καὶ πῶς φυχὴ διὰ σώματος κοινωνεῖ πάθους·

A appetitio ac distributio? Quis nos sponte aī primos illos fontes ac vitæ causas duxit? Quomodo corpus cibis, animus contrā sermonem ac doctrinam pascitur? Quæ est illa naturæ vis mutuaque inter parentes et liberos affectio, ut quasi quodam philtro contingantur? Quomodo firmæ ac stabiles sunt species, et interim notis inter se distingue, quarum proprietates, cum tanto numero sint, assecurari non possumus? Quomodo idem animal mortale simul et immortale est; mortale quidem ratione migrationis, immortale autem ratione procreationis? Ut enim aliud morte subducitur, ita rursus ipsi aliud subrogatur, non secus atque in fluminis tractu, quod simul fluxum est et stabilē. Multa de hominis membris et partibus adhuc commemorare possis, ac de mutua earum concinnitate; quippe quæ naturæ lege ac ratione, non minus ad eleganciam, quam ad utilitatem, conjungantur simul et distinguuntur, præcellent et dignitate inferiores sint, uniantur et distrahanter, contingant et continuantur. Multa etiam de vocibus et auditu: nimirum quomodo illæ per vocalia instrumenta deferantur, hic vero eas excipiunt, ac per intermedii aeris percussionem atque impressionem inter se jungantur. Multa item de oculis, qui modo quodam ineffabili cum iis rebus, quas cernimus, commercium habent, ac sola voluntate, simul etiam cum ea moventur, eodemque modo cum mente afficiuntur. Pari enim celeritate, et hæc intellectilibus, et illi visibilibus rebus junguntur. Multa præterea de reliquis sensibus, qui velut admittendis externis rebus destinati sunt, nec ratione percipiuntur. Multa denique de ea, qua in somnis fruimur, quiete atque insomniorum segmentis, de memoria et reminiscencia, de ratione, et ira, et cupiditate, reliquisque, ut uno verbo complectar, quibus parvus hic mundus, id est, homo, gubernatur.

C Eiusdem ex oratione de modestia in disputationibus

discalceationis etenim

Quid in cœlum provolas, cum pedes sis? Quid turrim extronis, cum iis rebus careas, que aī eam perficiendam requiruntur? Quid ipse quaque manu aquam metiris, et cœlum palmo², terramque omnem pugillo, elementa magna, et ejusmodi, ut ea Creator solus dimetiri possit? Primum te ipsum cognosce: quæ in manibus sunt, intellectu assequere: quis sis, et quomodo efficiens, ita ut simul et imago Dei sis, et deteriori astringaris; quid illud sit, quod tibi motus attulit, quæ in te sapientia eluceat, quod nature arcanum: quomodo loco circumscriberis, ac mens nullo limite includitur, sed in eodem loco manens, omnia instrat ac per vagatur. Quomodo, cum tantillus sit oculus, tam longe pertingit; utrum quod rem visam admittat, an potius quod ad eam transeat: quomodo idem et moveat et moveretur, ac per voluntatem gubernatur: quæ motus quies, quæ sensuum partitio, quomodo mens eorum opera cum externis versatur, atque externa excipit: quomodo formas recipit: quæ assumptæ rei conservatio, vel memoria: quæ elapsæ recuperatio, vel reminiscencia: quomodo sermo mentis fetus est, atque in alia mente sermo-

¹ Luc. xiv, 28. ² Isa. vi, 12.

nem procreat, et quomodo cogitatio sermone distracta
buitur: quomodo corpus per animam alitur, et
quomodo anima per corpus affectuum particeps sit:
quomodo eam timor constringit, praesidentia solvit,
inconscientia contrahit, letitia diffundit, livor tache afficit,
superbia effert, spes erigit: quomodo iracundia eam in furorem agit, et pudor rubore suffundit;
haec quidem, ebulliente sanguine, hic vero, rece-
dente: quomodo perturbationum signa corporibus
imprimuntur; quomodo ratio praeponit, quomodo
haec omnia regit et moderatur, affectuumque mo-
tus lenit ac sedat; quomodo a sanguine et spiratione,
id, quod corpore vacat, tenetur; quomodo
horum defectio, animae discessio est. Ille, autem ho-
rum aliquid, o homo, cognitione comprehendere
(nondum enim caeli naturam aut motum, nec siderum ordinem, nec elementorum permissionem, nec
animantium discrimina, nec celestium virtutum
inferiores gradus et sublimiores, atque omnia, in
que artifex ratio distribuitur, nec denique providentiae gubernationisque rationes commemoro): ac
tum nondum dicam, Aude; verum, Adhuc time ad ea quae sublimiora sunt, viresque tuas magis supe-
rant, accedere.

Eiusdem ex oratione apologetica magna.

Excelsum est cœlum atque sublimie, terra autem humilis et profunda. Equis illuc ascendet, eorum qui propter peccatum projecti sunt? Quis terrenis adhuc tenebris circumseptus, et crasso corporis indumento obvolutus, tota mente totam mentem pure poterit intueri, et inter haec, quæ sunt instablia, et sensibus obnoxia manens, ad ea, quæ sunt immobilia, et oculis cerni non possunt aspirare? Eorum certe qui hic puri mundique sunt, vix quisquam poterit simulacrum illius pulchritudinis aspicere, non secus, atque illi, qui solem in aqua contemplantur. Quis est ille, qui aquam manu, et cœlum palma dimensus est, et pugillo terram continet universam? Quis montes in lance posuit, et valles in statera? Equis erit locus, in quo ille requiescat? Cuiam omnibus rebus dicetur similis? Quis est ille, qui verbo fecit omnia? Qui sapientia fabricatus est hominem? Qui dissidentia in nūm contulit? Qui spiritui pulverem admiscerit? Qui animal, quod cernitur, cum eo, quod cerni non potest, mortale cum immortali, terrenum cum cœlesti copulavit, quod Deum attingit, et non comprehendit, appropinquat, et procul abest? *Dixi, sapiens famam, inquit Salomon, et recessit a me longius, quam erat prius*¹. Sapientiam autem intelligit. Et profecto qui scientiam addit, addit et dolorem², cum non majorem letitiam accipiat ex eo, quod didicit, quam dolorem ex eo, quod assequi non potuit. Id quod illis solet contingere, qui sicutientes adhuc abstracthantur ab aqua. Aut qui se aliquid tenere jam putant, quod assequi nequeunt. Aut quos fulguris splendor prope citius transiliit, quam illustravit. Ille me cogitatio depresso, atque humilem reddi-

A πῶς πήγυνας φόρος, καὶ λύει θάρσος; καὶ συ-
στέλλει λύπη, καὶ διαχει ἡδονὴ, καὶ τῆκει φθόνος,
καὶ μετεωρίζει τύφος, καὶ κουφίζει ἐλπίς· πῶς ἔκ-
μαινει θυμὸς, καὶ αἰδὼς ἐρυθραῖνει δι' αἷματος, δ
μὲν ζέσαντος, ή δὲ ἀναχωρήσαντος· καὶ πῶς οἱ χα-
ρακτῆρες τῶν παθῶν ἐν τοῖς σώμασι· τίς τι τοῦ
λογισμοῦ προεδρία, καὶ πῶς πᾶσι τούτοις ἐπιστατεῖ
καὶ ἡμεροὶ τὰ τῶν παθῶν κινήματα· πῶς αἴματα
χρατεῖται καὶ πνοῇ τὸ δάσωματον· καὶ πῶς ἡ τού-
των ἔχαλεψίς, Ψυχῆς ἐστιν ἀναχωρησίς. Ταῦτα, ή
τούτων τι κατινόησον, ὡς ἀνθρώπε· οὕτω γάρ λέγω
φύειν, ή κίνησιν οὐρανοῦ, καὶ τάξιν ἀστέρων, καὶ
μίξιν στοιχείων, καὶ ζώων διαφοράς, καὶ δυνάμεων
οὐρανίων ὑποβάσεις· καὶ ὑπερβέσεις, καὶ πάντα
εἰς στα δημιουργικής λόγος καταμερίζεται,
καὶ λόγους προνοίας καὶ διοικήσεως· καὶ τότε
οὕπω λέγω, Θάρκησον· ἀλλ', Ἐτι φοβήθητι προσδηναι
τοῖς ὑψηλοτέροις, καὶ τοῖς μᾶλλον ὑπὲρ τὴν στὴν δύ-
ναμιν.

Toū autōū. Ἐκ τοῦ μεγάλου ἀπολογητικοῦ.

Οὐρανὸς ὑψηλὸς, γῆ δὲ βαθεῖα, καὶ τίς ἀναβήσεται:
τῶν ἐκριμένων τῇ ἀμάρτιᾳ, τίς περικείμενος ἐστι
τὸν κάτω ζόφον, καὶ τῆς σαρκὸς τὴν παγύτητα δῶλω
νοὶ καθαρῶς ἐποπτεύσει νοῦν δόλον, καὶ μιγήσεται
τοῖς ἐτῶσι, καὶ ἀδόρτοις ἐν τοῖς ἀστάτοις, καὶ δρω-
μένοις; μᾶλλος γάρ ἀν τις ἐνταῦθα τῶν σφράγα κεκα-
θαρμένων καὶ εἰδωλον τοῦ καὶ οὐ θεωρήσειν, ὕσπερ
εἰ τὸν ἥλιον ἐν τοῖς ὅδσι. Τίς δὲ μετρήσας τῇ χειρὶ^C
τὸ ὄζωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῆ, καὶ πδοαν τὴν
γῆν δρακί; Τίς ἔστησε τὰ δρη σταθμῷ, καὶ τὰς
νάπταις ζυγῷ; Τίς τόπος τῆς καταπάνεως αὐτοῦ,
καὶ τίνι τῶν πάντων δμωιαθήσεται; Τίς δὲ ποιήσας
τὰ πάντα ἐν λόγῳ, καὶ τῇ σοφίᾳ κατασκευάσας ἀν-
θρωπον, καὶ εἰς ἐν ἀγαγῶν τὰ διεστῶτα. καὶ μίξεις
τὸν χοῦν τῷ πνεύματι, καὶ συνθετὶς ζῶν δρατὸν καὶ
ἀδρίτον, πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, ἐπίγειον καὶ
οὐράνιον, ἀπόδημον Θεοῦ καὶ οὐ περιδραστόμενον,
ἔγγιζον καὶ μακρυνόμενον; Εἶπα, σοφισθήσομαι,
φησίν δὲ Σολομών, καὶ αὐτὴν ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ
μακρὰν ὑπὲρ δὴ, τὴν σοφίαν λέγων, καὶ δυτιῶν δ
προστιθεὶς γνῶσιν προστιθησιν ἀληγμα, οὐ μᾶλλον
εὑφραίνοντος τοῦ εὑρεθέντος, ή ἀνιώντος τοῦ διαφεύ-
γοντος, ὅπερ, οἷμαι, φιλεῖ συμβαίνειν τοῖς ἔτεσι διψώ-
σιν ἀποσπαμένοις ὄδατος, ή κρατεῖν τι οὐ δυναμένοις
ἔχειν νομίζουσιν, ή οὖς ἀπῆλθεν εὐθὺς ἀστραπὴ πε-
ριλόμψασα. Τούτο με ἵστη κάτω, καὶ ταπεινὸν
ἐποιεῖ, καὶ εἰναι βέλτιον ἐπειθεν ἀκούειν φωνὴν
αἰνέσεως, ή ἐξηγηθῆν εἰναι τῶν ὑπὲρ δύναμιν.
Ἡ μεγαλειότης, καὶ τὸ ὑψος, καὶ τὸ ἀξιωμα, καὶ αἱ
καθαραι φύσεις μᾶλλος χωροῦσαι Θεοῦ λαμπρότητα,
δη ἀδυσσος καλύπτει, οὐ σκότος ἀποκυρφή, φωτὺς
ὄντος; τοῦ καθαρωτάτου, καὶ ἀπροσίτου τοῖς πλειότειν,
δ; ἐν τῷδε τῷ παντὶ, καὶ τοῦ παντός ἐστιν ἔξω. "Ος
καλόν ἐστιν ἀπαν, καὶ ἀνω καλοῦ παντὸς, δ; νοῦν

¹ Eccl. vii, 24. ² Eccl. 1, 18.

φωτίζει, καὶ διαφέύγει νοῦ τάχος, καὶ ὑψός, ὑποχωρῶν· οὐδὲ τοσοῦτον, ὃσον καταλαμβάνεται, καὶ ὑπάγων πρὸς τὸ ἄνω τὸν ἐρκατὴν τῷ φεύγειν, καὶ τῷ γίνοντον κρατούμενος κλέπτεσθαι.

ταύταις purissimæ vix capiunt splendorem Dei, quem abyssus legit, cuius latibulum tenebræ sunt, qui huius purissima est, licet pluribus inaccessa. Qui in universo orbe versatur, et extra orbem est universum. Qui est omnis bonitas et pulchritudo, et omnem bonitatem, et pulchritudinem transcendit. Qui mentem illustrat, et mentis celeritatem et altitudinem effugit, tantum semper antecedens, quantum illa sequitur, ut dum fugit, seque pene comprehensum ostendit, amantem magis inflammet assequendi cupiditate, et ad superiora ducat et trahat.

*Ετι περὶ τοῦ ἀκατάληπτον εἰραι τὴν θελαρ φύσιν. Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τῆς βίβλου τῆς περιεχούσης τοὺς περὶ ἀκατάληπτον λόγους.

Μέγα κακὸν τὸ μὴ μένειν εἶτα τῶν δρῶν, ὃν ἡμῖν ἔτεινεν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ περιεργάζεσθαι τὰ νικῶντα τὸν ἡμέτερον νοῦν. Οὐτω γάρ καὶ ὁ πρωτόπλαστος, ἐπιθυμήτας μειόνων, καὶ ἀπέρ εἰχεν ἀπώλεσε. Τοι γαροῦν ποιὸλα καὶ φεύγειν τοὺς ἡμετέρους; λογισμοὺς εἰπίντες, Λογισμοὶ γάρ, φησὶν, ἀνθρώπων δεῖδοι, καὶ εἰπισφαλεῖς αἱ ἐπίνοιαι αὐτῶν, μὴ θελήσωμεν ὑπερβάνειν τὸ μέτρον τῆς ἀποκεκληρωμένης ἡμῖν δυνάμεως.

Toū autouū.

Ἐθαυμαστώθη, φησὶν, ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ, ἀκρατιώθη· οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν. Τοῦ Προφήτου πρὸς τὸ βάθος τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἐλιγγιῶντος, τολμᾶς τις λέγειν εἰδέναι τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ; τοῦ λέγοντος δὲι, Τὰ δδῆδα καὶ τὰ κρύψια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι· βοῶντος δὲι τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός, ἢτοι καταληψίας, θρασύνεται τι; περὶ τῆς ἀκατάληπτου φύσεως; Τι λέγεις; Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ ἀκατάληπτος, καὶ ἡ φύσις; αὐτοῦ καταληπτή; Ἡ μεγαλωσύνη αὐτοῦ οὐκ ἔχει πέρας, καὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ περιγράφεις; Μανία τούτῳ σαφῆς.

Toū autouū.

Ἡσαίας λέγων, Τὴν γενέαν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; παραχωρήσει σοι διηγησίθε: τὴν οὐσίαν αὐτοῦ; Καὶ Παύλος δὲ, διὰ μέχρι τρίτου οὐρανοῦ ἀρθεὶς, καὶ μυστηρίουν ὑπερφύῶν καὶ ἀπόρθητων ἀξιωθεὶς, βραχὺ τι μέρος τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας; ἐξετάζων, πῶς τοὺς μὲν ἰουδαίους ἔξεδαλε, τοὺς δὲ ἐξ θυνῶν εἰς εδέξατο, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸ μικρὸν μέρος, ὥστε περ πρὸς ἀχανές πέλαγος ἐλιγγίασας ἀπεπήδησεν εὐθέως, καὶ μετὰ μεγίστου θαύματος ἀνεβόησεν εἰπών· Ο βάθος πλούσου, καὶ σοφίας, καὶ γνώσεως Θεου, ὡς διεξερεύνηται τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνιαστοι αἱ ὅδοι αὐτοῦ. Καὶ οὐκ εἴπεν διετοῦ ἀκατάληπτος, ἔτλλος δι πολλῷ μᾶλλον, ἀνεξερεύηται, καὶ ἀνεξιχνιασται. Ιὰ μὲν οὖν κρίματα αὐτοῦ ἀνεξερεύηται, καὶ αἱ ὅδοι αὐτοῦ ἀνεξιχνιαστοι, καὶ αὐτὸς καταληπτός; Καὶ τι λέγω περὶ κρίματων καὶ ὅδων; Τὰ ἔπαθλα τῶν ἀγίων ἀκατάληπτα. Αἱ τὰρ ὅφθαλμοι οὐκ εἰσί, καὶ οὐκ οὖν ἡ καὶ οὐκ εἰσί, καὶ ἐπὶ καρδίαιν ἀνθρώπουν οὐκ ἀρέσουν. Αἱ ητοί μαστερὸι θεῖαι τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Καὶ ἡ δωρεὰ αὐτοῦ ἀνεκδιήγητος. — Χάρις γάρ, φησὶ,

A dit, persuasitque satius esse laudationis vocem audire, quam profleri se doctorem eorum quæ vires humanas superant. Magnitudo, et sublimitas, et dignitas celestium illarum mentium, quæ sunt

Item naturam divinam comprehendendi non posse. Chrysostomi ex libro, quo continentur orationes, quibus Deus incomprehensum esse demonstrat.

B Magnum viuum est, non continere se intra illos terminos, quos nobis præscripsit Deus, sed ea velle tentare, quæ mentem nostram exsuperant: Ita qui primus formatus est homo, dum majora concupiscit, et ea, quæ habebat perdidit. Quamobrem rationibus nostris multam salutem dicentes (rationes enim, inquit, hominum vanæ, et fallaces eorum cogitationes), ne velimus mensuram attribuere nobis facultatis transilire.

Ejusdem.

Mirabilis, inquit, facta est scientia tua ex me, exaltata est, et non potero ad eam¹ pertingere. In pelago divinæ sapientiæ non reperit vadum, sed habet Prophetam. Et aliquis audet dicere se Deo naturam habere perspectam et cognitam! Idem dicit, Incerta, et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi², et tamen clamat: Sapientiæ ejus non est numerus, seu comprehensio, et non veretur aliquis, de natura, quæ comprehendendi non potest, ut a se percepta disputare? Quid ais? sapientia percipi non potest, et natura illius comprehendetur? Magnificentia ejus non habet finem, et ejus essentiam circumscrives? Hoc est perspicua insania.

Ejusdem.

Isaias, Generationem ejus, inquiens, quis enarrabit, concedet tibi, ut illius essentiam explices? Paulus, qui ad tertium usqne sublatum est cœlum, et ad ea mysteria spectanda, quæ naturam superant et arcana sunt, admissus est, dum exiguum divinæ providentiae particulam expendit, nempe quomodo Iudeos abjecerit, externaque gentes suscepere, tanquam in profundo pelago periclitaretur, statim exsiliuit, et magna cum admiratione vehementer exclamans: O altitudo, inquit, divitiarum, et sapientiæ, et scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia ejus, et impervestigabiles viæ illius³! Non dixit quain incomprehensibilia, sed quain inserubilia iudicia, et quam impervestigabiles viæ. Deum ergo, cuius iudicia scrutari et pervestigare non possumus, comprehendemus? Quid autem iudicia et vias dico, cum præmia sanctorum comprehendendi nequeant? Θεοῦ, inquit, non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus eum⁴. Quid? quod do-

¹ Psal. cxlviii, 6. ² Psal. L, 8. ³ Rom. xi, 53.

⁴ I Cor. ii, 9.

num ejus verbis explicari non potest? *Gratia enim, inquit, Deo pro ineffabili dono ejus. Pax ejus superat omnem sensum*¹, et ipse solus comprehendetur? Et alibi Paulus: *Ex parte, inquit, cognoscimus, tu autem affirmas, te perfecte cognoscere?* Quanquam et ille dixit ex parte, non quod naturae divinæ aliquid quidem nosceret, aliquid ignoraret; sed ex parte novit, quoniam sciebat esse Deum, quid autem esset, ignorabat. Sciebat Deum omnia procreasse, sapientem esse, nihil non posse, omnia continere, quantius autem, aut quomodo esset, nesciebat.

Eiusdem.

Angeli tantummodo collaudant Deum, alii dicentes: *Gloria in excelsis Deo*; alii *Benedicta gloria ejus ex loco sancto ejus*², hoc est, ubique illa est. Neque enim in loco Deus, qui circumscribi non potest, Alii, *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Sabaoth*³. Homines autem naturam illius definiunt, et circumscrubunt. Quantus cœlestibus timor et reverentia? Quantus terrestribus contemptus, et confidentia? Illi caute loquuntur, audacter hi sunt curiosi.

Eiusdem.

Ait rursum Isaías: *Vidi Dominum sedentem in solio alto atque excuso*⁴, tali nimirum, ut enarrari non possit. Dei solium humana mente sublimius est, et comprehendetur ipse Deus? *Et Seraphim stabant in circuitu ejus. Uni erant sex alæ, et alæ sex alteri, bini alis tegebant facies suas, et binis pedes*⁵. Seraphim avertunt ora, et pro duplice muro pretendunt alas, quod splendorem ex gloria solii terribili ratione fulgentem, perferrere non valent. Et præ stupore obtegunt pedes. Siquidem et nos cum maxima admiratione affecti sumus, corpus undique contrahere consuevimus. Corpus autem? Imo vero animus ipse ex summo rei cuiuspiam admirandæ obtutu contractis actionibus suis ad intima refugit, seque corporis veluti propugnaculo undique circummunit. Quaternarum alarum usum intellexisti, reliquarum nunc usum intellige: *Et binis, inquit, valabant*. Indicium hoc est, perpetuæ rerum sublimium cupiditatis, quodque deorsum nunquam aspiciant. Nam alæ significant angelicæ naturæ levitatem et celeritatem. Alia item ratio potest afferri. Binis alis facies, et binis alis pedes obtegunt suos, ut ostendant Dei nec principium nec finem, perspici comprehendive posse. Mediis autem volant, ut doceant de mediis posse rebus divinis rationes intelligi, nempe Deum et esse, et esse sapientem, et omnipotentem, et horum similia: *Et clamabat alter ad alterum: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Sabaoth*. Quod admirationis ac stuporis signum, præsertim cum non cernerent lucem, nec divinam naturam: spectaculum enim illud erat demissio quædam. Nec tamen demissionis gloriam perferrere poterant. Demissio namque est, cum Deus se, non ut est

¹ II Cor. ix, 15; Philip. iv, 7. ² Ezech. iii, 12. ³ Isa. v, 3. ⁴ Isa. vi, 1. ⁵ Ibid. 2.

Α τῷ Θεῷ ἐτὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ δωρεῇ αὐτοῦ. Καὶ ἡ εἰρήνη αὐτοῦ ὑπερέχει πάστα ροῦν, καὶ αὐτὸς μόνος καταληπτός; Καὶ ἀλλαγοῦ λέγει Παῦλος, 'Ἐκ μέρους γενώσκομεν, καὶ σὺ λέγεις ἐντελῶς γινώσκειν; 'Ἐκ μέρους δὲ εἴπεν, οὐχ ὅτι τὸ μὲν τῆς θελας φύσεως; οἶδε, τὸ δὲ ἡγνόστεν, ἀλλ' ὅτι μερικὴν ἔχει γνῶσιν, καὶ ὅτι μὲν ἔστι Θεός, οἶδε, τὸ δὲ ἔστι Θεός, ἀγνοεῖ. Καὶ ὅτι μὲν ἔστι δημιουργός, καὶ σοφός, καὶ παντοδύναμος, καὶ συνοχεὺς πάντων, καὶ τὰ τοιαῦτα γινώσκει, τὸ δὲ πόσον, καὶ πῶς οὐκ οἶδεν.

Toῦ αὐτοῦ.

Οἱ διγελοις δοξάζουσι μόνον, οἱ μὲν, Δόξα ἐπὶ θύσιοις Θεῷ, λίγοντες, οἱ δὲ, Εὐλογημένη η δόξα Β αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ τόπου αὐτοῦ, τουτέστιν δουκερὸν ἀντίστοιν. Οὐδὲ γάρ τόπος περὶ Θεοῦ· ἀπερίγραπτον γάρ τὸ Θεον· οἱ δὲ, «Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, Κύριος Σαββασθ». Οἱ δὲ ἀνδρῶποι περιεργάζονται αὐτοῦ τὴν φύσιν. Πόσος δικαίως φίδος, πόση κάτω καταφρόνησις; 'Ἐκεῖνοι εὐλαβῶ; εὐδημούσιν, οὗτοι τολμηρῶς πολυπραγμονούσιν.

Toῦ αὐτοῦ.

Φησὶ πάλιν Ἰσαΐας· *Εἰδορ τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπιπρύθρου, τουτέστιν ἀκαταλήπτον*. Οὐράνιος ὑψηλότερος ἀνθρωπίνου νοῦ, καὶ δὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου καταληπτός; Καὶ τὰ Σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, δέξαντες τῷ ἑτρι, καὶ δέξαντες τῷ ἑτρι· καὶ ταῦτα μέτροντι κατεκάλυψαν τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας. Τὰ Σεραφίμ ἀποστέρεφονται τὰς ἄψεις, καὶ προσάλλονται τὰς πτέρυγας ἀντὶ διπλοῦ τείχους. διὰ τὸ μῆτρα φέρειν τὴν ἐκ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ φονερῶς ἐκπεδῶσιν ἀστραπὴν, καὶ τοὺς πόδας κατακαλύπτουσι διὰ τὴν ἐκπληξιν. Εἰώθαμεν γάρ καὶ ἡμεῖς, διὰν μεγίστη θάρσου κατασχεθῶμεν, πάντοθεν περιστέλλειν τὸ σῶμα. Καὶ τι λέγω τὸ σῶμα, διποὺς γε καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ, τοῦτο παθοῦσα, ἀπὸ τῆς ἀκρας ἐπιφανείας τὰς ἐνεργείας αὐτῆς συνέλκουσα πρὸς τὸ βάθος καταφεύγει, καθάπερ τινὶ περιβολαῖψι πανταχόθεν ἐσαύτην τῷ σώματι περιστέλλουσα; 'Εγὼ; τὴν χειλαν τῶν τεσσάρων πτερύγων· γνῶθι καὶ τὴν τῶν ὑπολοίπων. Ταῖς δὲ δυσὶ, φῆσιν, δέπεταντο. Σημειῶν τούτο τοῦ τῶν ὑψηλῶν ἐφείσθαις διὰ παντὸς, καὶ μηδίποτε κάτω βλέπειν. Τὰ γάρ πτερά τὸ μετάρτιον καὶ ταχὺ τῆς ἀγγελικῆς αἰνίτεται φύσεως. 'Ἐστι δὲ καὶ ἀλλο; λόγος, διτὶ ταῖς μὲν δυσὶ κατακαλύπτοντα τὴν κεφαλὴν, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας ἐδήλουν, διτὶ τοῦ Θεοῦ ἡ ἀρχὴ, καὶ τὸ τέλος ἀόρατον καὶ ἀνέχερενητον. 'Ἐπέταντο δὲ ταῖς μέσαις, διδάσκοντα περὶ τῶν μέσων θεολογίειν. Οὐλον διτὶ Θεός, διτὶ σοφός, διτὶ παντοδύναμος, καὶ τὰ τοιαῦτα, Καὶ ἐνέχρατον ἐτερος πρόδετὸν ἐτερον· «Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, Κύριος Σαββασθ. Τοῦτο δεῖγμα τῆς ἐκπλήξεως, καίτοι γε οὐκ αὐτοὶ ἐώρων τὸ φῶς, οὐδὲ τὴν θελαν φύσιν, ἀλλὰ συγκατάδασις; ἦν τὰ δρώμενα. Καὶ ὅμως οὐδὲ τῆς συγκαταδάσεως, ἡνεγκαν τὴν δόξαν. Συγκατάδασις

γὰρ τὸ μῆ φαίνεσθαι κατὰ φύσιν, ἀλλ᾽ ἐπιμετρεῖν τὴν τῶν δρώντων ἀσθενεῖς τῆς θύεως τὴν ἐπέδειξιν. Καὶ διεισιγχαστάσας ήν, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ρήμάτων δῆλον. *Eldor* γάρ, φησι, τὸν *Kύριον*, Θεὸν δὲ οὐδεὶς ἐώρακε πότοτε, τὸν ἀνέλδεον, τὸν ἀποσον, τὸν ἄποιον. Τίς τοῦτο λέγει; ‘Ο μοροσερῆς Χίδες, δῶν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, αὐτὸς ἐξηγήσατο. Εἴτα φησι, καθήμεστον. Θεὸς δὲ οὐτε κάθηται, οὐτε στατεῖ· σωμάτων γάρ οἱ τοιούτοις σχηματισμοί. ‘Ἐπειτα προστιθησιν ἐπὶ θρόνου. Θεὸς δὲ θρόνῳ οὐκ ἔμπειται ληπται. Πῶ; γάρ ὁ ἀπερίγραπτος; ‘Οταν δὲ τὰ Σεραφιτὰ τὰ ἑστῶτα κύκλῳ αὐτοῦ, διπερ δῆλοι οὐ τίκουν, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τῆς καθαρότητος οἰκείωτητα, οὐν ισχύωσιν οὐδὲ τῇ τῆς συγκαταβάσεως ἐνατενίσαι δέῃ, δινθρωποι φιλονεκουσιν ἐνατενίσαι τῇ ὑπεραπροσίᾳ δέῃ τῆς οὐσίας αὐτοῦ; Καίτοι δύον τυφλούν καὶ βλέποντο; τὸ μέσον τοσοῦτον ήμαν, κάκενων τὸ διάφορον.

Τοῦ αὐτοῦ.

‘Οταν αὐτὸς ὁ προφῆτης Δανιήλ οὐκ ἤνεγκεν ἀγέλου συγκαταβατικὴν δψιν, ἀλλὰ παρελύθη, καὶ κατέπεσεν. Οὐκ ὑπελείψθη τῷρ, φησιν, ἐν ἐμῷ λεχὺς, καὶ ἡ δόξα μου μετεστράψῃ εἰς διαφθοράν, ἥγουντὸν καὶ λείποντα τὸν προσώπου μου ἀπώλετο, καὶ μετεστράψῃ εἰς ὁχρότητα τεκροῦ· οὐ διατούτον λειπόμενος τοῦ Δανιήλ, δυον ἐκείνος τοῦ ἀγέλου, τολμᾶς διειρίσειν στόμα, καὶ πολυπραγμονεύεν περὶ τῆς θείας φύτεως; Δανιήλ δὲ τὰ ὑπὲρ ἀνθρωπῶν ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι δύνηθεις οὐκ ἔστεξεν δύμοδούλου συγκατάβασιν, καὶ σὺ καὶ ἔλασες τὴν φύσιν ἐκείνην, τὴν τὰς μυριάδας τῶν ἀγγέλων παραγαγοῦσαν, ὃν ἔνα Δανιήλ οὐκ ἰσχυσεν ἴδειν, ὡς δεδήλωται. Τίς οὐκ ἀν στενάξειε, τίς οὐκ ἀν θρηνήσεις τῆς παραπληξίας;

Τοῦ αὐτοῦ.

‘Ακουσον τὶ φιλοσοφῶσιν οἱ προφῆται περὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ φρίξον. ‘Ο επιβλέπων ἐστὶ τὴν τῷρ, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν, ὁ ἀπερίγραπτος τῶν ὄρεων, καὶ κατερίζονται, καὶ ηθαλασσαὶ εἰδεῖς καὶ ἔψυχες, ὁ Ἰορδάνης ἐστράψῃ εἰς τὰ δύσιστα, καὶ διατελεῖ τὸν οὐρανὸν ἐπὶ θεμιτῶν, ὁ ἀπειλῶν τῷ θαλάσσῃ καὶ ἐγγέλων αὐτὴν, καὶ διετηρεῖ τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν, καὶ διατελεῖ τὰς αὐτὸν ὡς σκηνὴν ἐπὶ τῆς τῆς, καὶ διοικεῖ τὴν τῷρ, ὡς οὐδέποτε. ‘Ω τῆς ὑπερθυλῆς τοῦ θαύματος! τὴν τοσαύτην καὶ τηλικαύτην. Τὸ γάρ ὡς οὐδὲν τὴν εὐχέρειαν ἐνέφηνε τῆς παραγωγῆς. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα λέγουσεν οἱ προφῆται: Ινα ἀπὸ τοῦ μεγέθους τῶν γεγενημένων ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν δημιουργίαν εὐκολίας ισχύσωμεν ἀξίαν τινὰ λαβεῖν περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἔννοιαν.

Τοῦ αὐτοῦ.

‘Ο κατέχων, φησι, τὸν τῷρον τῆς τῷρ, καὶ τοὺς κατοικοῦτας ἐτούτης ὡσεὶ ἀκρίδας, καὶ πάρτα τὰ δύτην ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδου ἐράντορ αὐτοῦ. Πρόστεχε μετὰ ἀκριβείας. ‘Α γάρ οἱ προφῆται λέγουσιν, ὁ Θεὸς λέγει. Θεὸς δὲ οὐδὲν δινεὶ περιπτέν,

A natura, conspiciendum præbet, sed habita ratione contemplantium, demittit se, atque accommodat eorum imbecillitati. Quod autem ejusmodi demissio suerit, ex ipsis verbis colligi potest: *Vidi*, inquit, *Domum*. At Deum nullus unquam vidit, quippe qui et formam, et quantitatem, et qualitatem non habet. Quis hoc dicit? *Unigenitus Filius*, qui sedet in sinu Patris, ipse enarravit¹. Deinde subiicit, sedentem. Nec sedet Deus, nec stat. Haec enim cadunt in corpora. Tum aldit, in solio. At in solio Deus non includitur. Quomodo enim, cum circumscribi non possit? Cum igitur Seraphim stent, quod non locum significat, sed eorum ex puritate familiaritatem, nec possint in demissionis gloria oculos desigere, homines conantur in sublimiore essentiæ ipsius gloriam oculos intendere? Et talen quantum disserit cæcus ab eo, qui cernendi vim habet, tantum est inter nos atque illos discrimen.

Ejusdem.

Daniel propheta demissum angeli non tulit aspectum, sed ausugit et procidit: *Non est relictum*, inquit, *in me robur, et gloria mea conversa est in corruptionem*. Itaque periit oris mei pulchritudo, et in mortui pallorem versa est. Tu vero, qui Daniele tanto inferior es, quantum ille cedit angelo, non vereris os tuum tollere, et in natura divina pervestiganda curiosus esse? Daniel, qui in corpore humano, quæ vires humanas superant, præstitti, conservi demissionem non sustinuit, et tu naturam illam apprehendisti, quæ innumerabilia condidit angelorum millia, quorum non potuit unum Daniel intueri, ut ostensum est? Quis non ingemiscat, quis non commiseratur stuporem et insania hominius?

Ejusdem.

Audi quid philosophentur prophetæ de Deo, et horresce pœ timore, ac contremisce: *Qui aspicit super terram, et facit eam tremere. Qui tangit montes, et sumigant*². *Mare vidi et fugit, Jordanis conversus est retrorsum*³. *Qui concutit cælum a fundamentis. Qui comminatur mari, et exsiccat illud. Qui statuit cælum sicut fornacem, et extendit illud tanquam tentorium super terram*⁴. *Qui fecit terram, ut nihil. O admirandam superlationem!* rei tantam ac talentum, ut nihil. Illud enim nihil indicat procreandi facilitatem. Haec et alia ejusdem generis loquentur prophetæ, ut ex eorum, quæ a Deo facta sunt magnitudine dignam illius potentia notionem aliquam animo complectamur.

Ejusdem.

Qui continet, inquit, orbem terræ, et habitantes in ea tanquam locustas⁵. Et omnes gentes in conspectu ejus, ut gutta ex cado. Attende diligenter. Nam quæ prophetæ dicunt, ea loquitur Deus, Deus autem nihil supervacaneum aut yanum loqui-

¹ Joan. i, 18. ² Psa. ciii, 32. ³ Psa. cxiii, 5. ⁴ Psa. ciii, 2. ⁵ Isa. xl, 22.

tur. Considera innumerabilia gentium millia, quæ terram incolunt, quarum ne nomina quidem connumerare possumus. Si gentes universæ ut cadi sunt gutta, hujuscet guttae quantulam partem esse te arbitris, qui Deum conaris comprehendere, apud quem cunctæ gentes sunt uti gutta ex cado

Ejusdem.

In infinita sunt millium millia angelorum Deo ministrantium in celis, et, millia millium, qui astant illi tum Throni, tum Dominationes, tum Principatus, tum Potestates, et infiniti populi, virtutum corpore vacantium, et tam multæ tribus, ut nequeant recenseri. Et infinita tamen hæc millium millia tam facile condidit Deus, ut explicari non possit. Quemadmodum enim velle nobis promptissimum est, sic illi condere facillimum. Id quod ostendens Propheta : *Deus, inquit, noster omnia quæcumque voluit, fecit in cælo et in terra*¹. Nonne præ pudore te ipsum sub terram deprimes? An ut admirareris solum, elatus tantæ desidiae te addixisti? Si *Pater ego sum, inquit, ubi honor meus?* Si *Dominus sum, ubi timor mens?*² Qui enim timet, colit tantum et collaudat et adorat: non autem curiose et frustra disquirit.

Ejusdem.

*Lucem habens, inquit, inaccessam*³. Donus est inaccessa, et ad eum, qui illam incolit, accedi poterit. Dicit autem hoc Paulus, non ut domum et locum illi esse suspiceris, quia loco contineri non potest, sed ut ex ea re multo magis intelligas Deum non posse comprehendendi. Nec domum dixit comprehendendi non posse, sed inaccessam (quod magis est) eam appellavit. Præterea: *Tu quis es, inquit, ut responderas Deo?*⁴ Divinæ gubernationis rationes curiosius exquirentes coercet, et tu beatam naturam ipsam gubernante conaris indagare? Nonne hoc extrema dementia est, et multiplici fulmine vindicandum?

Ejusdem.

Rorsum Paulus: *Ego me nondum, inquit, arbitrari comprehendisse*⁵. Quid ait, Paule? Christum habes in te loquentem, et eum te nondum arbitrari comprehendisse? Profecto, inquit, sic arbitror quoniam habeo Christum in me loquentem docentemque me sic arbitrari. Paulus, qui in seipso Christum loquentem habet, nondum comprehendisse se arbitratur, ne illa quidem, quæ ad finem pertinent, sed credit solum, nihil anxie querens, et tu curiose Dei naturam aucuparis? Dicens autem: Non arbitrari me comprehendisse, indicat se comprehendisse quidem, sed non omnia. Et alibi: *Si quis, inquit, videtur sibi aliquid scire, nouidum quidouam norit, quomodo scire oportet*⁶. Tanius non dicit: Novit ille quidem, sed: Nouidum plane.

Ejusdem.

Tu, ut eosum ac terram et ea quæ interjecta sunt taceam, nondum intelligis naturam tuam, et his præ-

A οὐδὲ πάρεργον. Ἀναλόγισαι τὰ μυρία ἔθνη τῆς γῆς, ὃν οὐδὲ τὰ δύναματα δυνατῶν ἀπαριθμεῖν. Εἰ τοινυν δύον πάντα, ὡς σταγὸν ἀπὸ κάδου, πόσον μέρος τῆς σταγονός; ταῦτης οὕτη σεαυτὸν, καὶ πῶς περιεργάζεται θεὸν, ἢ πάντα τὰ ἔθνη ὡς σταγὸν ἀπὸ κάδου;

Toū αὐτοῦ.

Μύριαι μυριάδες λειτουργούντων ἄγγέλων ἐνώ, καὶ χίλιαι χιλιάδες παρεστώτων, καὶ Θρόνοι, καὶ Κυριότητες, καὶ Ἀρχαὶ, καὶ Ἐξουσίαι, καὶ ἀπεροτοῦ δῆμοι τῶν ἀνωμάτων δυνάμεων, καὶ ἀμύθητα φῦλα, καὶ δύως τεύτας ἀπάστας; τὰς δυνάμεις μετὰ τοσαύτης εὐκολίας ἐποίησε, μεθ' ὅσης οὐδὲναται παραστήσαι λόγος. Καθάπερ γάρ τιμέν τη βούλησις εὐχερέστατον, οὗτως ἔκεινη τοῦ δημιουργεν τῇ δύναμεις. ^B Καὶ τοῦτο δηλῶν δι Προφήτη: Ἑλεγεν· Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐτῷ οὐρανῷ καὶ ἐτῇ γῇ πάντα δσα ηθέλησεν ἐποίησεν. Οὐ κατορύτεις σεαυτὸν, ἀντὶ τοῦ θευμάτων μόνον εἰς ἀπόνοιαν τοσαύτην ἐκφυσηθεῖς; Εἰ Πατήρ εἰμι ἐγὼ, φησι, ποῦ ἔστεις η δόξα μου καὶ, Εἰ Κύριός εἰμι, ποῦ ἔστεις ὁ φόδος μου; Ὁ γάρ φοδούμενος δοξάζεις μόνον εὐφημῶν, καὶ προσκυνῶν, ἀλλ' οὐ πολυπραγμονεῖ καὶ περιεργάζεται.

Toū αὐτοῦ.

Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, φῆσιν· οἱ οἶκοι ἀπρόσιτοι, καὶ δι οἰκῶν προσιτοί; Εἰπε δὲ τοῦτο Πτῦλος, οὐχ ἵνα οἶκον, καὶ τόπον ὑποπτεύσῃς περὶ τὸν ἀκόρητον Θεὸν, ἀλλ' ίντεις πολλὴς περιουσίας μάθησε τῆς θείας φύσεως; ἀκατάληπτον εἴπε τὸν οἶκον, ἀλλ' ἀπρόσιτον, δι τοῦ ἀκαταληπτοῦ πολλῷ μείζον ἐστι. Καὶ πάλιν μὲν οὖν γε· εἰ Σὺ τοις δάνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; εἰ Ζητοῦντας οὐρανούμιας Θεοῦ περιεργάζεσθαι κωλύει, καὶ σὺ πολυπραγμονεῖς τὴν μακρὰν φύσιν τὴν οἰκονομοῦσαν αὐτάς; Πώς οὐκ ἐσχάτης ταῦτα μανίας; Πῶς οὐκ ἀξιαμύρια σκηπτῶν;

Toū αὐτοῦ.

Λέγει Παῦλος οὐθίς· Ἐγὼ ἐμαυτὸν οὕπω λαγιζομαι κατειληφέται. Τί λέγεις, Παῦλε; Τὸν Χριστὸν ἔχεις ἐν σεαυτῷ λαλαῦντα, καὶ οὐ λογίζῃ κατειληφέντας; Ναὶ, φησὶν, οὗτω λογίζομαι, διότι τὸν Χριστὸν ἔχω ἐν ἐμοι λαλοῦντα, καὶ διάτακτον με οὗτω λογίζεσθαι. Παῦλος, δι τὸν Χριστὸν ἔχων ἐν ξαυτῷ λαλοῦντα, οὐ λογίζεται κατειληφέναι, οὐδὲ περὶ τῆς πίστεως, ἀλλὰ πιστεύει μόνον μηδὲν περιεργάζομενος· καὶ σὺ πολυπραγμονεῖς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ; Εἰπών δὲ διτι Οὐ λογίζομαι κατειληφέναι, ἐνέψης μὲν κατειληφίναι, οὐ τὸ πᾶν δέ. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ φησιν· Εἰ τις δοκεῖ εἰδέντας τι, οὐδέπων οὐδὲν γνῶμε, καθὼς ἔδει γνῶμαι μονονούχη λέγων διτι ξενωκε μὲν, οὐκ ἔγειται δέ.

Toū αὐτοῦ.

Είτα σεαυτοῦ μὲν τὴν φύσιν ἀγνοεῖς, ἵνα μηδὲν λέγω περὶ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐτῷ μέσῳ

¹ Psal. ii, 39. ² Mal. i, 6. ³ I Tim. vi, 16. ⁴ Rom. ix, 20. ⁵ Philip. iii, 15. ⁶ I Cor. viii, 2.

φύσεων, καὶ τὰλλα πάντα παραδραμών, ἐπὶ τὴν θεραφεστάτην τοῦ Θεοῦ φύσιν ἀνατρέχεις; Τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς οὐκ ὅδες τὴν οὔσιαν, καὶ τὸ λόγιον τὴν οὔσιαν, οὐδὲ πῶς ἔνεστι τῷ σώματί σου γινώσκεις, πότερον παρεκτείνεται: τῷ τοῦ σώματος δρυψε; Ἀλλὰ σώματος ἴδιον ἡ παρεκτασίς, οὐ ψυχῆς· πολλάκις γάρ, τῶν χειρῶν ἢ τῶν ποδῶν ἀποκοπέντων, ὀλόκληρος ἡ ψυχὴ μένει πέφυκεν. Ἀλλ' οὐ παρεκτείνεται τοῖς μέρεσι τοῦ σώματος. Ἔδει οὖν εἰς ἀ μὴ διήκει, νεκρὴ τεῦτα εἶνα:. Τὸ γάρ ἀψύχον πάντως καὶ νεκρόν. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο λέγειν ξεῖς. Λοιπὸν οὐν, ὅτι μὲν ἔστι ἐν τῷ σώματι γινώσκεις, τὸ δὲ πῶς, ἀγνοεῖς. Εἴτα σεαυτὸν οὕτω προδηλώς ἀγνῶν, τὸν σεαυτοῦ ποιητὴν γινώσκεις, δὴ τὴν φύσιν ἔστι; Χαλεπάτερά σου, φησι, μὴ ἔτει, καὶ λογχρότερά σου μὴ ἔξταίς· μὴ ὅτι γε περὶ Θεοῦ φύσεως, ἢ ἀγγέλων, ἢ ἀνθρώπων, ἀλλὰ μηδὲ περὶ τῶν ἀψύχων. Εἰ γάρ βουληθῆς ἐλθεῖν εἰς ἡγεσίαν τῶν γεγενημένων, εἰς εὐριπον λογισμὸν καὶ κύματα πολὺν ἀργαζόμενα χειμῶνα, καὶ ναυάργιον ψυχῆς ἐμβαλὼν σεαυτῷ, οὐ μόνον εἰσῇ τὰξιν οὐδὲν, μὴ δυνάμενος ἐκάστου λόγους εὑρεῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν νῦν σοι δοκούντων καλῶν πολλὰ διαβαλεῖς, ὑπὸ τῆς ἀσθενείας τῶν λογισμῶν εἰς τὰν αὐτὶς περιαγόμενος.

Toῦ αὐτοῦ.

Ira γραπτῆς τοῦ, φησὶ καὶ ταῖς Ἀρχαῖς, καὶ ταῖς Εξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουραρίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποικίλος τοῦ Θεοῦ σοφία. Ἀκούεις τοῦ Παύλου λέγοντος ὅτι Νῦν μεθ' ἡμῶν, καὶ δι' ἡμῶν, καὶ οὐ πρότερον, αἱ ἀριθμοὶ τὸν μεγάλου Βασιλέως ἀπόρρητα. Ἱνα γάρ μη νομίσῃς ὅτι Ἀρχὰς καὶ Ἐξουσίας τοὺς δαιμόνας λέγει, προσθέθηκεν, ὅτι ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, δους δαιμονες ἐπιβιβίνειν οὐ δύνανται. Εἴτα τὴν μερικὴν αὐτοῦ σοφίαν, τὴν περὶ τῆς ἑνανθρωπίσεως καὶ κλήσεως τῶν θεύων οὐ πρότερον ἔδεισαν αἱ οὐράνιαι δυνάμεις, καὶ σὺ νῦν αὐτὸν ἐκείνον κατεβάνες; Καὶ Τὰ τοῦ Θεοῦ μὲν οὐδεὶς οἴδεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· καὶ Οὐδεὶς ἐώραξε τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁν, ὁ Γίδες δηλαδή· τὸ γάρ οὐδεὶς καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐπὶ τοῦ Γίδεν πρὸς τοὺς κτιστοὺς ἀντιδιαστέλλεται, πάσῃ τὸν τοιαύτην γρώσιν ἀποτειχίζον· οὐ δὲ παρενέργεις σεαυτὸν εἰς ταύτην, ὡς ὑπὲρ τὰς φύσεις ταύτας γεγενημένον;

Ἐτι περὶ τοῦ ἀκατάληπτον εἰραι τὴν θελαρ φύσιν. Τοῦ Δαμασκηνοῦ. Κεχάλαιον α'.

Θέρι οὐδεὶς δώρακε πάποτε, δι μορφηῆς Γίδες, δῶν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός, αὐτέδες ἀξιηγήσατο. Ἀφτιερον οὖν τὸν θεῖον, καὶ ἀκατάληπτον. Οὐδεὶς γάρ ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Γίδες, οὐδὲ τὸν Γίδεν εἰ μὴ ὁ Πατέρος. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἀγιον οὐδεὶς τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου οὐδὲ τὰ ἐν αὐτῷ. Μετὰ δὲ τὴν πρώτην καὶ

A teritis ad supremam Dei naturam indagandam accurris? Animi cui ignoras essentiam. Essentiam dico? In eo vero nescis quomodo insit in corpore tuo. Quid ita, inquires, nonne ad molem corporis extenditur? Minime vero: nam extensio corporis est, non animi. Sæpe enim manibus, aut pedibus amputatis totus in manco corpore animus manet. Quid, inquires, nonne ad omnes corporis partes extenditur? Atqui videtur extendi opere. Alioqui mortuæ essent illæ partes ad quas animus non perveniret. Quod enim animo caret, caret et vita. Ex his colligitur, te scire animum in corpore esse. quoniam autem in corpore sit, ignorare. Cum igitur te ipsum plane ignores, naturam cognoscere electoris tui? Quæ te difficiliora sunt, inquit, ne quæras, B et quæ fortiora sunt te, ne explores¹. Cave, ne curiosus investiges non modo naturam Dei, aut angelorum, aut hominum, sed ne illarum quidem rerum, quæ sunt inanimæ. Si enim disquisitionem eorum, quæ procreata sunt, aggressus fueris, in rationum Euripum, et fluctus magnam tempestatem, et naufragium animi concitantes tete conjiciens, non modo nihil amplius disces, cum rerum singularum rationem reperire non queas, verum etiam mentis imbecillitatem tanquam turbine circumactus, multa quæ libi tunc præclara videntur, calumniaberis.

Ejusdem.

C Ut innotescat, inquit, nunc Principibus et Potestatibus in cœlis per Ecclesiam multiplex sapientia Dei². Audis Paulum dicentem: Nunc una nobiscum, et per nos, nec prius cœlestes illas virtutes magni Regis arcana cognovisse. Ac ne Principatus et Potestates, qui dæmones sunt, intelligeres: adjunxit in cœlis, quo dæmones aspirare non possunt. Partes igitur sapientiae Dei ad divinam humanæ carnis assumptionem, et vocationem gentium pertinentes cœlestes illæ mentes ante non perceperunt, et tu nunc ipsum comprehendisti? Et quæ Dei sunt nemo novit nisi Spiritus Dei. Et nemo novit Patrem, nisi qui ex Deo est, nempe Filius: illa namque vox. Spiritum, et Filium secernit a rebus procreatibus, quibus omnibus, sive sensu, sive animo et cogitatione tantum percipiuntur, tales adiungit cogitationem: et tu, quasi his superior sis, eam tibi vindicas?

Item naturam divinam comprehendendi non posse. Damasceni. Cap. 1.

Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit³. Deus igitur nec explicari, nec comprehendendi potest. Nullus enim novit Patrem nisi Filius, neque Filium nisi Pater. Et Spiritus sanctus quæ Dei sunt, ut spiritus hominis novit, quæ sunt in homine. Secundum illam priuimat beatissimæ naturam, nullus non ex homini-

¹ Eccl. iii, 32. ² Ephes. iii, 12. ³ Ioan. i, 18.

bus solum, sed ex virtutibus illis quæ mundo sunt ex-celsiores, aut ex cherubin, aut seraphin Deum novit, nisi cui Deus ipse se patefecit et indicavit. Neque tamen in omni prorsus ignoratione sui reliquit nos Deus. Omnibus enim ab ipso naturaliter insitum illud est, ut cognoscant esse Deum. Deinde rerum universitas ejusque conservatio et moderatio divinae naturae magnitudinem praedicat. Præterea per legem et prophetas prius, tum per unigenitum Filium suum, Dominum, et Deum, et Salvatorem nostrum Jesum Christum, quantum capere poteramus, Deus cognitionem sui nobis aperuit. Omnia igitur quæ nobis per legem, et prophetas, et apostolos, et evangelistas tradita sunt, ea suscipimus, et cognoscimus et veneramur, nihil amplius inquirentes. Deus enim, cum bonus sit, omne bonum elargitur, nec invidiae, aut ulli perturbationi obnoxius est. Nam a divina illa natura, omnium affectionum experti, ac sola bona procul abest invidia. Itaque cum omnia sciat, et quid cuique conduceat non ignoret, quæ nobis cognita utilitatem erant allatura, ea voluntate sua declaravit: que vero ferre non poteramus, ea conticuit. His ergo contenti simus, in his maneamus. Nec terminos aseparamus sempiternos, nec a divino præscripto recedamus.

Ejusdem. Cap. 2.

Oportet igitur, eum, qui de Deo vel dicturus est aliquid, vel auditurus, illud plane cognitum habere. Quæ ad divinitatem ejus, quæque ad humanitatem a Filio ipsius assumptioni pertinent, nec omnia non dici posse, nec omnia rursus dici: nec omnia non cognosci, nec omnia cognosci posse. Aliud autem est posse cognosci aliquid, et aliud posse explicari. Quemadmodum etiam aliud est eloqui, aliud est cognoscere. Multa igitur, quæ ad Deum spectant, tenui quadam et obscura cognitione percipiuntur commode, et proprie nequeunt efferriri. Itaque loquentes de iis, quæ supra nos sunt, cogimur uti verbis nobis congruentibus. Et quo sit, ut Deo et deis, et alia ejusmodi tribuamus.

Deum igitur esse, principio et fine carere, esse perpetuum, æternum, non creatum, immobilem, immutabilem, simplicem, incompositum, corporis expertem; nec cerni, nec tangi, nec circumscribi nec cogitatione, aut ullo modo comprehendi; bonum, justum, omnipotentem; omnia procreasse, omnia moderari, omnia cernere, omnibus consulere et providere; in omnia habere potestatem, omnium esse judicem, et cognoscimus, et confitemur. Præterea unum esse Deum, hoc est unam essentiam, eamque tribus personis, Patre, et Filio, et Spiritu sancto ita distinctam, ut Pater, et Filius, et Spiritus sanctus unum omnino sint, nisi quod Pater ingenitus est, Filius genitus, Spiritus sanctus procedit. Et unigenitum, ac Verbum Dei et Deum per viscera misericordiae suæ pro salute nostra, ex bona Patris voluntate, et opera Spiritus sancti, sine semine

A μακαρίας φύσιν οὐδεὶς ἔγνω ποτὲ Θεὸν, εἰ μὴ ϕάντας ἀπεκάλυψεν, οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων, καὶ αὐτῶν, φημι, τῶν χερουδιμ, καὶ σεραφιμ. Οὐκ ἀφῆκε μέντος ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν παντελεῖ ἀγνωσίᾳ. Πᾶσι γὰρ ἡ γνῶσις τοῦ εἶναι Θεὸν ὑπ' αὐτῷ φυσικῶς ἐγκατέσπαρται. Καὶ αὐτή γὰρ ἡ κτίσις, καὶ ἡ ταύτης συνοχὴ τε καὶ κυβέρνησις τὸ μεγαλεῖν ἀνακηρύττει τῆς θείας φύσεως. Καὶ διὸ νόμου δὲ καὶ προφητῶν πρότερον, ἐπειτα δὲ καὶ διὸ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Γεωργίου, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ ἐφανέρωσε γνῶσιν. Πάντα τοίνυν τὰ παραδεδομένα τοῖν διά τε νόμου, καὶ προφητῶν, καὶ ἀποτόλων, καὶ εὐαγγελιστῶν δεχόμεθα, καὶ γινώσκομεν, καὶ σεβόμεθα, οὐδὲν περιττέρω τούτων ἐπιδημοῦντες. Ἀγαθὸς γὰρ ὁ Θεὸς, παντὸς ἀγαθοῦ παρέκτικός ἐστιν, οὐ φθόνῳ, οὐδὲ πάθει τεντὸν ὑποκείμενος. Μακρὸν γὰρ τῆς θείας φύσεως φθόνος τῆς γε ἀπαθοῦς, καὶ μόνης ἀγαθῆς. Ός οὖν πάντα εἰδὼς, καὶ τὸ συμφέρον ἐκάστῳ προμηθεύμενος, διπερ συνέφερεν ἡμῖν γνῶναι, ἀπεκάλυψεν· διπερ δὲ οὐκ ἐδυνάμεθα φέρειν, ἀπεισώπησε. Ταῦτα ἡμεῖς στέρξαμεν, καὶ ἐν αὐτοῖς μείνωμεν, μὴ μεταβοντες δρια αἰώνια, μηδὲ ὑπερβαίνοντες τὴν θείαν περάδοσιν.

Toῦ αὐτοῦ. Κερδίλαιον β.

Χρὴ οὖν τὸν περὶ Θεοῦ λέγειν τι, ή ἀκούειν βουλόμενον, σαφῶς εἰδέναι, ὡς οὐδὲ πάντα δρῆτα, οὐδὲ πάντα ρήτα, τὰ τε τῆς θεολογίας τὰ τε τῆς οἰκονομίας. Οὐδὲ μήν πάντα ἀγνωστα, οὐτε πάντα γνωστά. Ἐτερον δέ ἐστι τὸ γνωστὸν καὶ ἔτερον τὸ φρέσκον· ὥσπερ δὲ τὸ λαλεῖν, καὶ ἀλλο τὸ γινώσκειν. Πολλὰ τοίνυν τῶν περὶ Θεοῦ ἀμυδρῶς νοούμενων, οὐ καιρίως ἐκφρασθῆναι δύναται. ἀλλὰ τὰ καθ' ἡμᾶς ἀναγκαζόμεθα ἐπὶ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς λέγειν· ὥσπερ ἐπὶ Θεοῦ λέγομεν ὑπονομεύοντες τε καὶ πόδας, καὶ τὰ τοιαῦτα.

somnum, et iram, et securitatem, et manus, et pe-

"Οτι μὲν οὖν ἐστι Θεὸς καναρχος, ἀτελεύτητος, αιώνιος τε καὶ ἀδίοις, ἀκτιετος, ἀτρεπτος, ἀναλοιωτος, ἀπλούς, ἀτύνθετος, ἀσώματος, ἀδρατος, ἀνυψής, ἀπεργραπτος, ἀπερινόητος, ἀκατάληπτος, ἀγαθός, δίκαιος, παντοδύναμος, πάντων τῶν κτισμάτων δημιουργός, παντοκράτωρ, παντεπόπτης, πάντων προνοητής, ἔξουσιαστής, κριτής, καὶ γινώσκομεν, καὶ ὥμολογούμεν· καὶ διτε εἰς ἐστι Θεός, ήγουν μία οὐσία· καὶ διτε ἐν τρισιν ὑποστάσει γνωρίζεται τε καὶ ἐστι, Πατήρ, φημι, καὶ Υἱός, καὶ ἄγιψ Πνεύματος· καὶ διτε δι Πατήρ καὶ δι Υἱός καὶ τὸ ἄγιον Πνεύμα κατὰ πάντα ἐν εἰσι πλήν τῆς ἀγεννησίας, καὶ τῆς γεννήσεως, καὶ τῆς ἐκπορεύσεως· καὶ διτε δι μονογενῆς Υἱός καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, διὰ σπλάγχνα ἐλέους αὐτοῦ, διὰ τὴν ἡμετέρων σωτηρίαν, εὑδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργείᾳ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἀπόδρως συλληφθεὶς, ἀφθόνως ἐκ τῆς

ἀγίας Παρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας γεγένηται· καὶ διὰ τὸ ἀντίθετον θεοῦ τούτου διάβολοῦ, καὶ τέλειος δινθρωπος ἐν δύο φύσεσιν, θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ ἐν δύο φύσεσιν θεοτητικαῖς τε καὶ ἐνεργητικαῖς, καὶ αὐτεξουσίοις, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τελείως ἔχουσις κατὰ τὸν ἑκάστην πρέποντα δρον τε καὶ λόγον, θεότητι τε καὶ ἀνθρωπότητι, φημι, ἐν μιᾷ συνύθετῳ ὑποστάσει· διὰ τὸ ἐπενήσεις, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἐκοπίσει, καὶ ἐσταυρώθη, καὶ θανάτου καὶ ταφῆς πειραν ἐδέξατο, καὶ ἀνέστη τριήμερος, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνεφορτησεν, θθεν πρὸς ἡμᾶς παραγέγονε, καὶ παραγενήσεται πάλιν θετερον, καὶ τὴ Θεία Γραφὴ μάρτυς, καὶ πᾶς ὁ τῶν ἀγίων χορός. Τοιούτοις εἰσὶ τοῦ Θεοῦ οὐσίαι, οἵ πως ἔστιν ἐν πᾶσιν, οἵ πως ἐκ Θεοῦ θεοῦ γεγένηται, οἵ ἐκπεπόρευται (1), οἵ πως ἔστιν κενώσας ὁ μονογενῆς Υἱοῦ καὶ θεός ἀνθρωπος γέγονεν ἐκ παρθενεκῶν αἰμάτων, ἐπέριψε παρὰ τὴν φύσιν θεομῷ πλαστουργηθεὶς, οἵ πως ἀδρόχοις ποσὶ τοῖς ὑδασιν ἐπεπόρευτο, καὶ ἀγνοοῦμεν, καὶ λέγειν οὐδὲ δυνάμεθα. Οὐδὲ δυνατὸν οὖν παρὰ τὰ θειαδῶς ὑπὸ τῶν θειῶν λογίων τῆς τε Παλαιᾶς, καὶ Καινῆς Διαθήκης ἡμῖν ἐκπεφασμένα, ἢτοι εἰρημένα, εἰπεῖν τι περὶ Θεοῦ, οἵ διαλογίαις.

ΤΙΤΛΟΣ Ε'.

Περὶ θεωρυμάτων, τοῦ Ἀρεοπαγίτου δὲ τοῦ λόγου τοῦ περὶ θεών ὀνομάτων.

Τοῦτο ὅν εἰδότες οἱ θεολόγοι, καὶ ως ἀνώνυμον εὐτὸν δικαιοῦσι καὶ ἐκ παντὸς δινόματος· ἀνώνυμον μὲν, ως ὅταν φῶσι τὴν θεαρχίαν αὐτῆν ἐν μιᾷ τῶν συμβολεικῶν τῆς συμβολεικῆς θεοφανείας ὀράσεων επιπλήξαι τῷ φίσαντι, τῇ Τὸ δινομά σου; καὶ διαπερ αὐτὸν ὑπὸ πάσης θεωρυματικῆς γνώσεως ἀπάγουσαν φάναι, «Καὶ ἵνα τί ἔρωτές τὸ δινομά μου, καὶ τοῦτο ἔστι θεαματόν»; «Ἡ οὐχὶ τοῦτο δντως ἔστι τὸ θεαματόν δινομά, τὸ ὑπὲρ πᾶν δινομά, τὸ ἀνώνυμον, τὸ παντὶς ὑπεριδρυμένον δινόματος δινομαζόμενον εἴτε ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ, εἴτε ἐν τῷ μέλλοντι; Πολὺνόν μον δὲ, ως ὅταν αὐτὸς αὐτῆν εἰσάγωσι φάσκουσαν, «Ἐγώ εἰμι ὁ διν, οἵ ζωή, τὸ φῶς, ὁ θεός, η ἀλήθεια». Καὶ ὅταν αὐτὸν τὸν πάντων αἴτιον οἱ θεοφανεία πολυωνύμως ἐκ πάντων τῶν αἰτιῶν δικαιωτιν, ως ἀγαθὸν, ως καλὸν, ως σοφὸν, ως ἀγαπητὸν, ως θεὸν θεῶν, ως Κύριον χυρίων, ως ἀγίων ἀγίων, ως αἰώνιον, ως διντ, καὶ ως αἰώνων αἴτιον, ως ζωῆς χορηγὸν, ως σοφίαν, ως νοῦν, ως λόγον, ως γνώσειν, ως προέχοντα πάντας τοὺς θησαυροὺς ἀπάσης τῆς γνώσεως, ως δύναμιν, ως δυνάστην, ως Βιτιλέα τῶν βασιλευόντων, ως παλαιὸν τῶν τιμερῶν, ως ἀναλλοιώτων, καὶ ἀγήρω, ως σωτηρίαν, καὶ δικαιοσύνην, ως ἀγιασμὸν, ως λύτρωσιν, ως ἐν μεγέθει πάντων ὑπερέχοντα, καὶ ως ἐν αὐρι λεπτῆ. Καὶ γε καὶ ἐν νοῖς αὐτὸν εἶναι φασι, καὶ ἐν ψυχαῖς, καὶ ἐν σώμασι, καὶ ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς, καὶ ἐμα ἐν ταυτῷ τὸν αὐτὸν ἔγκρισμιν, ὑπερκό-

A conceptum, et sine corruptione ex sancta Virgine Dei Genitrice Maria genitum; et perfectum esse Deum simul, et perfectum hominem ex duabus naturis divina et humana, et in duabus naturis voluntate, actione, potestate propria utentibus; et, ut breviter dicam, pro conveniente utriusque definitione rationeque perfecte sese habentibus, divinitate, inquit, et humanitate in una conjunctis hypostasi, sive persona. Hunc et esurisse, et sitiisse et defatigatum esse, et cruci suisse suffixum, et mortem ac sepulturam subiisse, et surrexisse tertia die, et in cœlum unde ad nos venerat, ascendisse, atque inde rursus esse venturum, tum divina Scriptura testatur, tum omnis sanctorum cœtus. At quæ sit essentia Dei, et quomodo in omnibus sit et quæ ratione Deus ex Deo genitus sit, aut procedat: quamnam pactio Unigenitus Dei et Dens scipsum existaniens ex virginis sanguinibus homo factus sit, ratione præter naturam formatus, aut quomodo siccis pedibus super fluctus incesserit, nec scimus nec possumus explicare. Nihil igitur præter ea quæ divinitus a divinis oraculis et Veteri et Novo Testamento nobis patefacta dictaque sunt, de Deo vel dicere licet vel cogitare.

TITULUS V.

De divina appellatione, Areopagitæ ex libro de divinis nominibus.

Hæc intelligentes theologi Deum et tanquam omni nomine carentem, et ex omni nomine celebrant. Omni quidem carentem nomine, cum summatam ipsam Divinitatem in una ex arcanis et occultum aliquid significantibus visionibus apparentem increpasse dicunt illum, qui interrogaverat: Quod est nomen tuum? et ipsum tanquam ab omni divinæ appellationis cognitione deterrentem dixisse: «Cur nomen inquiris meum, quod est admirabile?» Nonne id vere admirabile nomen est quod est super omne nomen, quod explicari non potest, quod superat omne nomen expressum vel in hoc sæculo vel in futuro? Eum rursus ut multiplici nomine præditum celebrant, ut cum ipsum divinitatem ita loquentem inducunt: «Ego sum, qui sum, vita, lux, Deus, veritas». Et cum divina sapientia præstantes viri ipsum rerum omnium auctorem in rebus omnibus procreatis pluribus nominibus appellant, ut bonum, ut pulchrum, ut sapientem et amabilem, ut deorum Deum, ut Dominum dominorum, ut Sanctum sanctorum, ut æternum, ut existentem, ut sæculorum causam, ut vite largitorem, ut sapientiam, ut mentem, ut rationem, ut cognitorem, ut omnes omnis scientiae thesauros superantem, ut potentiam, ut potentem, ut Regem regum, ut antiquum dierum, ut immutabilem, ut non senescentem, ut salutem, ut justitiam, ut sanctitatem, ut redemptiōnem, ut magnitudine

^aGen. xxxi, 26. ^bExod. ii, 15.

(1) Τοῦτο περὶ τοῦ ἄγίου Ιησοῦ χαρακτος νοητόν. Schol. in cod. Mosq. I.

omnibus excellentem, ut cum in aura tenui, atque adeo in mentibus ipsum esse dicunt, et in animis et in corporibus, et in caelo, et in terra, et simul in eodem, eundem in mundo, supra mundum, circa mundum, caelo superiore, praestantiorem rationem, nubem, ipsum lapidem, et petram, et omnia

Item de appellatione divina, Magni Gregorii Thologoi ex oratione 2 De Filio.

Nullo nomine Divinitas potest enuntiari. Id non solum rationes ostendunt, verum etiam Hebraeorum sapientissimi et vetustissimi, quoad fieri potuit, declararunt, quippe qui propriis quibusdam notis eum venerati sunt, nec permiserunt, ut eisdem litteris ea, quae post Deum sunt, et ipse Deus indicaretur, quasi oporteat in hoc etiam Deum cum rebus nostris nihil habere commune. Quomodo igitur admisissent tales viri, naturam illam insolubilem et sua se proprietate continentem voce solubili declarari? Nullus unquam profecto totum efflavit aerem; nec Dei essentiam omnino vel mens concepit, vel vox comprehendit. Sed ex iis quae circa ipsum sunt, Divinitatem adumbrantes, obscuram ejus quantam et tenuem hinc inde imaginem colligimus. Et ille primus a nobis theologus existimatur, non qui totam divinitatem invenit, nullo enim vinculo tota stringitur, sed qui magis quam aliis cogitationem intendens, maiorem veritatis sive similitudinem, sive umbram, sive id alio modo vis appellare, animo complectitur.

Quantum ergo nobis assequi concessum est, Ens, et Deus, magis quodammodo essentiae nomina sunt; ex iisque etiam vox, Ens, ad eam indicandam aptior est; non hoc solum nomine, quod ipse, cum Moysi in monte oraculum ederet, quæreretque ille, quo nomine vocaretur, ita seipsum appellavit, edicens videlicet ei, ut ad populum his verbis uteretur: *Qui est, misit me*¹; sed etiam quia nomen illud magis proprium esse comperimus. Quamvis enim Dei vox, vel a verbo Th̄eū, vel ab alio, ut putant qui in hoc genere sibi sciunt aliquid arguti videntur, hoc est, a currendo, vel ab urendo, rationem originis suæ ducat, propter motus perpetuitatem, et quod vitiosos habitus consuinal (nam hinc quoque ignis consumens dicitur²), ex eorum tamen numero est, quae ad aliquid referuntur, nec libera et absoluta est; quemadmodum nec vox ista, Dominus, quae Dei quoque nomen esse dicitur. *Ego enim, inquit, Dominus Deus tuus: hoc meum nomen est*³; et, *Dominus nomen ipsi*⁴. At nos naturam ejusmodi exquirimus, quae ipsam esse per se habeat, ac non cum alio quoniā copuletur. Ei s̄ vero, proprium sane est Dei, ac totum, nec priore aliqua re, nec posteriore (nec enim erat, aut erit), definitum ac circumcisum.

Alia autem nomina partim potestatis esse constat, partim economia, et quidem duplicitis; alterius nimirum corpore sublimioris, alterius cum corpore conjunctæ. Exempli causa, Omnipotens⁵, et Rex, vel gloria⁶, vel seculorum⁷, vel virtu-

A σμιον, περικόσμιον, ὑπερουράνιον, ὑπερούσιον, ἡλιον, ἀστέρα, πῦρ, θώρη, πνεῦμα, δρόσον, νεφέλην, αὐτόλιθον, καὶ πέτραν, καὶ πάντα τὰ δυτικά, καὶ οὐδὲν τῶν δυτικῶν.

essentia, solein, stellam, ignem, aquam, spiritum, quae sunt et nihil eorum quae sunt.

*Eti περὶ θεωρυμάτων, τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ δευτέρου λόγου τῷ περὶ γένους.

B Τὸ δεῖν ἀκατόνταστον. Καὶ τοῦτο δηλοῦσεν οὐχ οἱ λογισμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἐβραίων οἱ σοφῶται καὶ παλαιότατοι, δοσον εἰκάζειν, ἔδοξαν. Οἱ γάρ χαρακτῆριν ίδιοις τὸ δεῖν τιμήσαντες, οὐδὲ γράμμασιν ἀνασχύμενοι τοῖς αὐτοῖς ἀλλο τι γράφεσθαι τῶν μετὰ Θεὸν, καὶ Θεὸν, ὡς δέον δικαιονώντον εἶναι, καὶ μέχρι τούτου τὸ δεῖν τοῖς ἡμετέροις, πότε ἀν δεῖξαντο λουμένη φωνῇ δηλοῦσθαι τὴν ἀλυτὸν φύσιν καὶ ίδιαζουσαν. Οὗτε γάρ ἀέρα τις ἔπεινεν δόλον πώποτε, σῦντε οὐσίαν παντελῶς Θεοῦ, ή νοῦς κεχώρηκεν, ή φωνῇ περιέλαβεν. Ἀλλ ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν σκιαγραφοῦντες τὰ κατ' αὐτὸν, ἀμυδράν τινα καὶ ἀσθενή, καὶ ἀλληγάπ' ἀλλού φαντασίαν συλλέγομεν. Καὶ οὗτος ἀριστος τῆς θεολογίας, οὐχ ὅς εὑρε τὸ πᾶν, οὐ γάρ δέχεται τὸ πᾶν δεσμὸς, ἀλλ' ὅς ἔδωλος φαντασθῇ πλέον, καὶ πλειον ἐν ἑαυτῷ συναγάγῃ τὸ τῆς ἀληθείας ἕνδαλμα, ή ἀποσκίασμα, ή ὅ τι καὶ ὀνομάζομεν.

C "Οὐσον δ' οὖν ἐκ τῶν δημιουρῶν, διὰ τὸν ὄντα, καὶ σὸν Θεόν, μᾶλλον πως τῆς οὐσίας δύναματα· καὶ τούτων μᾶλλον σὸν· οὐ μόνον εἴτε τῷ Μωϋσεῖ χρηματίζων ἐπὶ τοῦ δρους, καὶ τὴν αλῆσιν ἀπαιτούμενος, ή τίς ποτε εἶη, τοῦτο προσείπεν ἑαυτὸν.

D 'Ο ὥρα ἀκέστατη με, τῷ λαῷ κελεύσας εἰπεῖν· ἀλλ' οὐτε καὶ κυριωτέραν ταύτην εὐρίσκομεν. Ή μὲν γάρ τοῦ Θεοῦ, καὶν ἀπὸ τοῦ θέειν, ή αἰθεῖν, ή τυμολόγητας τοῖς περὶ ταῦτα κομψῆσι. Διὰ τὸ δειπνήντον καὶ δαπανητικὸν τῶν μοχθηρῶν ἔξεων, καὶ γάρ πῦρ καταναλίσκον ἐντεῦθεν λέγεται, ἀλλ' οὐκ τῶν πρός τι λεγομένων ἐστι, καὶ οὐκ ἀφετος ὁπερε καὶ ή Κύριος φωνή, δνομα εἶναι Θεοῦ καὶ αὐτῇ λεγομένην. Ἐγὼ γάρ, φησι, Κύριος, σὸν Θεός σου· τοῦτό μου ἔστιν δρομα· καὶ, Κύριος δρομα αὐτῷ. Ἡμεῖς δὲ φύσιν ἐπιζητοῦμεν, ή τὸ εἶναι καθ' ἑαυτὸν, καὶ οὐκ ἀλλα συνδεδεμένον· τὸ δὲ δόν, ίδιον δυτικῶς Θεοῦ, καὶ δόλον, μήτε τῷ πρὸ αὐτοῦ, μήτε τῷ μετ' αὐτὸν, οὐ γάρ ήν, ή ἔσται, περατούμενον η περικοπτόμενον.

E Tῶν δ' ἀλλων προστηγορῶν, αἱ μὲν τῆς ἔξουσίας εἰσὶ προφανώς, αἱ δὲ τῆς οἰκονομίας, καὶ ταύτης διττῆς· τῆς μὲν ὑπὲρ τὸ σῶμα, τῆς δὲ ἐν σίμματι· οἷον δὲ μὲν Παντοκράτωρ, καὶ σὸν Ιασιλεὺς, ή τῆς δέξιης, ή τῶν αἰώνων, ή τῶν δυνάμεων, ή τοῦ

¹ Exod. iii, 14. ² Deut. iv, 24. ³ Isa. xlii, 8. ⁴ Amos ix, 6; Psal. lxxvii, 5. ⁵ Exod. xv, 3

⁶ Psal. xxiii, 10. ⁷ I Tim. i, 17.

ἀγαπητοῦ, ἢ τῶν βασιλευόντων· καὶ δὲ Κύριος, ἢ Αἴτιος· διπέρ ἐστὶ στρατιῶν, ἢ τῶν δυνάμεων, ἢ τῶν κυριεύοντων. Ταῦτα μὲν σαφῶς τῆς ἔξουσίας. Ὁ δὲ Θεὸς, ἢ τοῦ τάξεων, ἢ ἐκδικήσεων, ἢ εἰρήνης, ἢ δικαιοσύνης, ἢ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ παντὸς Ισραὴλ τοῦ πνευματικοῦ, καὶ ὁρώντος Θεόν· ταῦτα δὲ τῆς οἰκονομίας. Ἐπειδὴ γάρ τρισὶ τούτοις διοικούμεθα, δέει τε τιμωρίας, καὶ σωτηρίας ἐλπίδι, πρὸς δὲ καὶ δόξης, καὶ ἀσκήσεις τῶν ἀρετῶν, ἐξ ὧν ταῦτα· τὸ μὲν τῶν ἐκδικήσεων διομάχονος τὸν φόνον· τὸ δὲ τῶν σωτηρῶν, τὴν ἐλπίδα· τὸ δὲ τῶν ἀρετῶν, τὴν ἀσκήσιν· ἵν' ὡς τὸν Θεόν ἐν ἐαυτῷ φέρων, ὁ τούτων τι κατορθῶν, μᾶλλον ἐπείγεται πρὸς τὸ τέλειον, καὶ τὴν ἐξ ἀρετῶν οἰκείωσιν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐστὶ κοινὴ θεότητος τὰ δύο ματαῖα. Ἰδιον δὲ τοῦ μὲν ἀνάρχου, Πατήρ; τοῦ δὲ ἀνάρχως γεννηθέντος, Γένος· τοῦ δὲ ἀγεννήτως προελθόντος, ἢ προϊόντος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ἄλλ' ἐπὶ τὰς τοῦ Γένους κλήσεις ἐλθωμένην, διπέρ ωρμήθη λέγειν ὁ λόγος.

denique, qui circa generationem processit, aut progredivit, de quibus nobis dicere propositum erat, accedamus.

Διοκεῖ γάρ μοι λέγεσθαι· Γένος μὲν, διτι ταυτὸν ἐστι· τῷ Πατρὶ καὶ οὐσίαν· καὶ οὐκ ἐκεῖνο μόνον, ἀλλὰ καὶ καὶ θεόν. Μονογενής δὲ, οὐχ ὅτι μόνος ἐξ μητρὸς καὶ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ μονοτρόπως, οὐχ ὡς τὰ σύμματα· Λόγος δὲ, διτι οὐτως ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς πρὸς νοῦν λόγος· οὐ μόνον διὰ τὸ ἀπαύθες τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ συναφές, καὶ τὸ ἐξαγγελτικόν· τάχα δὲ μὲν εἰποι τις, διτι καὶ ὡς δρός πρὸς τὸ οὐρανόμενον, ἐπειδὴ καὶ τούτῳ λέγεται λόγος. Ὁ γάρ ρετοηκώς, φησι, τῷ ιδίῳ (τούτῳ γάρ ἐστι τὸ ἀερακώς), ρετόρηκε τῷ Πατέρᾳ· καὶ σύντομος ἀπλεξίς καὶ βρέπος τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως, δὲ Γένος· γένημα γάρ διπάν τοῦ γεγενηκότος, σιωπῶν λόγος. Εἰ δὲ καὶ διὰ τὸ ἐνυπάρχειν τοῖς οὖσι λέγοι τις, οὐχ ἀμφιρήσεται τοῦ λόγου· τί γάρ ἐστιν, δημήτης συνέστηκεν; Σορφία δὲ, ὡς ἐπιστήμη θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· πῶς γάρ οἶδόν τον πετοτήκτα, τοὺς λόγους ἀγνοεῖν, ὥν πεποίηκε; Δύναμις δὲ, ὡς συντηρητικὸς τῶν γενομένων, καὶ τὴν τοῦ συνέχεσθαι τεῦτα χορηγῶν δύναμιν. Ἀλλήθεια δὲ, ὡς ἐν, οὐ πολλὰ τῇ φύσει· τὸ μὲν γάρ ἀληθές, ἐν· τὸ δὲ ψεῦδος, πολυσχιδές· καὶ ὡς καθαρὸς τοῦ Πατρὸς σφραγίς, καὶ χαρακτήρα ἀψεύδεστατος. Εἰκὼν δὲ, ὡς ὁμοούσιον, καὶ διτι τοῦτο ἐκεῖθεν, ἀλλὰ οὐκ ἐκ τούτου Πατρὸς· αὕτη γάρ εἰκόνος φύσις, μεμπτυχα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου, καὶ οὐ λέγεται· πλὴν διτι καὶ πλέον ἐνταῦθα· ἐκεὶ μὲν γάρ, ἐκχήριτος κινουμένου· ἐνταῦθα δὲ, ζῶντος καὶ ζῶσα, γαῖα πλέον ἔχουσα τὸ ἀπαράλλακτον, ἢ τοῦ Ἀδάμ δὲ Σῆτη, καὶ τοῦ γεννῶντος παντὸς τὸ γεννώμενον· τοιαύτη γάρ ἡ τῶν ἀπλῶν φύσις, μή τῷ μὲν ἐνοχέναι, τῷ δὲ ἀπεισχέναι, ἀλλ' ὅλον ὅλου τύπον εἶναι, καὶ ταυτὸν μᾶλλον, ἢ ἀφομοίωμα. Φῶς δὲ, ὡς

tum¹, vel dilecti², vel regnantium³. Item Dominus vel Sabaoth⁴, hoc est, exercituum, vel virtutum⁵, vel dominantium⁶. Ήτος sine ulla dubitatione potentiam Dei ostendunt. Deus rursus, vel salvos faciendi⁷, vel ultiōnum⁸, vel pacis⁹, vel justitiae¹⁰, vel Abraham, Isaac, et Jacob¹¹, universique spiritualis Israelis, ac Deum videntis. Hac utique œconomia sunt nomina. Quoniam enim tribus his rebus gubernamur, nempe et supplicii metu, et salutis gloriæque spe, et cultu virtutum, quibus hæc comparantur; ultiōnum quidem nomine, metus procuratur; salutis autem, spes; virtutum denique, probitatis studium: ut qui aliquid horum assequitur, perinde ac Deum in seipso gerens, ad perfectionem et familiaritatem eam atque cognationem, qua nos virtus ipsi conciliat, majori celeritate festinet. A:que hæc vocabula Deitati communia sunt. Proprium autem ejus, qui principii expers est, nomen, Pater: ejus autem, qui citra ullum principium genitus est, Filius: illius de quibus nobis dicere propositum erat, accedamus.

Primum ergo Filius¹² mihi dici videtur, quia essentia idem est cum Patre: neque id solum, sed quia etiam ex illo est. Unigenitus¹³ autem, non quia solus ex solo, et solum, sed etiam quia unico modo, ac non ut corpora. Verbum¹⁴ porro, quia ita se habet ad Patrem, ut sermo ad mentem, non modo propter generationem passionis omnis experiem, verum etiam propter conjunctionem ipsius cum Patre, vimque enuntiatricem. Fortasse etiam quis dixerit, eodem modo se ad Patrem habere, quo definitio ad definitum, quoniam definitio quoque λόγος dicitur. Qui enim Filium cognovit, ait Christus (hoc enim idem significat, ac, vidit), Patrem quoque cognorit¹⁵: ac brevis, et compendiosa facilisque paternæ naturæ declaratio est Filius. Oame enim quod genitum est, genitorem sumit tacita quadam voce definit. Quod si quis etiam, quia rebus omnibus insit, Λόγον vocari contendat, a ratione non aberrabit. Quid enim est, quod non Verbo conditum sit? Sapientia¹⁶ vero, ut rerum diuinarum et humanarum scientia. Qui enim fieri potest, ut conditor rerum a se conditarum rationes ignoret? Potentia¹⁷, ut rerum creatorum conservator, vimque iis suppeditans ut contineantur. Veritas¹⁸, ut natura unum, non multa. Verum quippe unum est; mendacium multiplex: atque etiam ut purum Patris sigillum, minimeque mendax character. Imago¹⁹, ut ejusdem cum Patre substantia²⁰, et quia ex illo est, non autem ex hoc Pater. Hæc siquidem imaginis natura est, ut sit imitatio exemplaris, cuius imago dicitur; quamquam hic imago exemplar suum expressius resert. Illic enim rei vivæ ac motu prædictæ mortua et motus expers imago est: hic autem vivi exemplar.

¹ Psal. lxxvii, 13. ² Ibid. ³ I Tim. vi, 15. ⁴ Rom. ix, 29. ⁵ Psal. xxii, 10. ⁶ Deut. x, 17. ⁷ Psal. lxxvii, 21. ⁸ Psal. xciii, 1. ⁹ Rom. xv, 33. ¹⁰ Psal. iv, 2. ¹¹ Exod. iii, 6. ¹² Matth. xvii, 5. ¹³ Joan. i, 18. ¹⁴ Joan. i, 4. ¹⁵ Joan. xiv, 7, 9. ¹⁶ I Cor. i, 30. ¹⁷ Ephes. v, 19. ¹⁸ Joan. xiv, 6. ¹⁹ Coloss. i, 15. ²⁰ Hebr. i, 3.

plaris viva quoque est effigies, multoque minus a Patre differens, quam Seth ab Adamo¹, filiusque omnis a parente suo. Hujusmodi namque simplificationum rerum natura est, ut non partim inter se similes sint, partim dissimiles, sed tota totas representent, eademque potius sint, quam similes. Lux² etiam dicitur, ut animorum splendor, qui et vita et sermone purgantur. Nam si ignorantia et peccatum tenebrae sunt, lux profecto erit scientia, et vita divina. Vita³, quia lux, totiusque ratione preditae naturae coagmentatio, et procreatio: In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus⁴, secundum duplēcē illam inspirationis⁵ facultatem. Nam et illinc omnes vitalem spiritum accipimus, et Spiritum sanctum, quotquot ipsius capaces sumus, et quatenus os mentis aperuerimus. Justitia⁶, quia pro merito præmia et pœnas distribuit, et quoniamque judicem se præbet his, qui sub lege sunt, et his, qui sub gratia; corporique item et animæ, ut illud pareat, hæc præsit atque imperet, præstantiorque pars principiatum adversus inferiorem teneat, nec id quod deterius est, adversus id, ut purum illud numen per puritatem capiatur.

Atque hæc adhuc communia sunt, tam ei qui supra nos est, quam qui propter nos. Nunc ad ea veniamus, quæ proprie nostra sunt, humanitatisque assumptæ. Homo⁷ itaque dicitur, non solum ut per corpus a corporibus capiatur, qui alioquin incomprehensibilem naturam suam capi non poterat; sed etiam ut per se hominem sanctitate afficiat, fermentique instar universæ massæ sit, sibiique unius quod condannatum fuerat, totum illud a condegnatione liberet, omnia pro nobis, quæ nos sumus, excepto peccato, factus, corpus, anima, mens (per quæ videlicet mors pervaserat); et, quod ex his commune est, homo; visibilis Deus, propter id quod animo atque intellectu comprehendebatur. Filius hominis⁸, propter Adamum, ac Virginem, ex quibus exstitit, illa nimis ut generis auctore, hac autem ut matre, juxta matris legem, et non juxta legem generationis. Christus⁹, propter divinitatem: ea enim humanitatis unctio est, non operatione, ut in aliis christis, sed totius ungentis præsentia sanctificans: cuius hic effectus est, ut id, quod ungit, homo vocetur, et, quod ungitur, Deus fiat: Via¹⁰, ut per se nos ducens; Ostium¹¹, ut introductor: Pastor¹², ut nos in loco pascuae collocans, et aqua refectionis educens¹³, atque hinc nobis itineris ducem se præbens, nescion adversus belluas pro nobis dimicans: tum etiam, ut errantes revocans, et perditos reducens, et conftractos obligans, et insirinos roborans, et firmos ac validos custodiens, atque ad futuræ vite caulam, per pastoralis scientiæ rationes, colligens:

A λαμπρότης ψυχῶν καὶ λόγω καὶ βίῳ καθαιρομένων. Εἰ γάρ σκότος ἡ ἀγνοια καὶ ἡ ἀμαρτία, φῶς δὲ εἶη τῇ γνώσει, καὶ δὲ βίος ὁ ἐνθεός. Ζωὴ δὲ, διὰ τῆς πάσης λογικῆς φύσεως σύστασις καὶ οὐσίωσις· Ἐρ αὐτῷ τῷδε ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν, κατὰ τὴν διπλῆν τοῦ ἐμφυσήματος δύναμιν, καὶ πνοή· ἔκειθεν ἐμφυσώμενοι πάντες, καὶ Πνεῦμα ζειγον διοι χωρητικοί, καὶ τοσοῦτον, καθ' ὃν δὲ τὸ στόμα τῆς διανοίας ἀνοίξαμεν. Δικαιοσύνη δὲ, διὰ τοῦ πρὸς ἀξίαν διαιρέτης, καὶ διαιτῶν δικαίων τοῖς ὑπὸ νόμον, καὶ τοῖς ὑπὸ χάριν, ψυχῇ καὶ σώματι, ὥστε τὸ μὲν ἀρχεῖν, τὸ δὲ ἀρχεῖσθαι, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἔχειν τὸ κρείττον κατὰ τοῦ χειρόνος, ὡς μὴ τὸ χείρον ἐπανίστασθαι τῷ βελτίονι· Ἀγιασμὸς δὲ, ὡς Β καθαρότης, ἵνα χωρῆται τὸ καθαρὸν καθαρότερον. Ἀπολύτρωσις δὲ, ὡς ἐλευθερῶν τὴν ἡμᾶς, ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας κατεχομένους, καὶ λύτρον ἔστιν ἀντιδίδοντος τὴν οἰκουμένης καθάρσιον. Ἀνάστασις δὲ, ὡς ἐγενένθεν τὴν ἡμᾶς ἀπαντιστῶν, καὶ πρὸς τὴν ζωὴν ἐπανάγων νενεκρωμένους ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας.

quod melius est, iοsurgat, Sanctificatio¹⁴, quia puritas, ut purum illud numen per puritatem capiatur. Redemptio¹⁵, quia nos a peccato detentos in libertatem asserit, seseque pro nobis, ut orbis terrarum expiatur, liberationis pretium dat. Resurrectio¹⁶, ut nos hinc abductos suscitans, et a peccato morte affectos ad vitam resuscitemus.

Ταῦτα μὲν οὖν ἔτι κοινὰ τοῦ τε ὑπέρ τὴν ἡμᾶς, καὶ τοῦ δι' ἡμᾶς· ἀ δὲ ιδίας ἡμέτερα, καὶ τῆς ἐντεῦθεν προσλήψεως. Ἀνθρωπὸς μὲν, οὐκ ἵνα χωρηθῇ μόνον διὰ σώματος σώματιν, ἀλλὰ οὐκ ἀν χωρηθεῖς διὰ τὸ τῆς φύσεως ἄλιττον· ἀλλ' ἵνα καὶ ἀγιάσω δι' ἔστιν τὸν ἀνθρωπὸν, ὅσπερ ζύμη γενόμενος τῷ παντὶ φυράματι, καὶ πρὸς ἔστιν ἐνώσας τὸ κατακριθὲν, δόλον λύσῃ τοῦ κατακρίματος, πάντα ὑπέρ πάντων γενόμενος, ὅσα ἡμεῖς, πλὴν τῆς ἀμαρτίας, σῶμα, ψυχή, νοῦς, δι' ὃν δὲ ὁ θάνατος· τὸ κοινὸν ἐκ τούτων, ἀνθρωπὸς, θεὸς δρώμενος, διὰ τὸ νοούμενον. Γίδας δὲ ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὸν Ἄδημ, καὶ διὰ τὴν Παρθένον, ἐξ ὧν ἐγένετο· τοῦ μὲν, ὡς προπάτορος, τῆς δὲ, ὡς μητρὸς νόμῳ, καὶ οὐ νόμῳ γεννήσεως· Χριστὸς δὲ, διὰ τὴν θεότητα· χρίσις γάρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος, οὐκ ἐνεργεῖται κατὰ τοὺς ἀλλούς χριστούς ἀγιάσουσα, παρουσίᾳ δὲ δόλου τοῦ χρίσοντος· ής ἔργον, ἀνθρωπὸν ἀκοῦσαι τὸ χρίσιν, καὶ ποιήσαι θεὸν τὸ χρισμένον· Οὐδὲς δὲ, ὡς δι' ἔστιν φέρων τὴν ἡμᾶς· Θύρα δὲ, ὡς εἰσαγωγές· Ποιμὴν δὲ, ὡς εἰς τὸπον χλόης κατασκηνῶν, καὶ ἐκτέρφων ἐπὶ նδατος ἀναπαύσεως, καὶ ἐντεῦθεν δόδγων, καὶ προπολεμῶν κατὰ τῶν θηρίων· τὸ πλανώμενον ἐπιστρέψων, τὸ ἀπολαῦδε· ἐπανάγων, τὸ συντετριμμένον καταδεσμῶν, τὸ Ισχυρὸν φυλάσσων, καὶ πρὸς τὴν ἐκεῖθεν μάνδραν συνάγων λόγιοις ποιμανικῆς ἐπιστήμης· Πρόβατον δὲ, ὡς σφάγιον· Ἀμάνδης δὲ, ὡς τέλειον· Ἀρχιερεὺς δὲ, ὡς προσαγωγές· Μελιχισεδὲν δὲ, ὡς ἀμήτωρ τὸ ὑπέρ τὴν γένεσιν ἀγόντος τὸ καθ' ἡμᾶς· καὶ ὡς ἀγενεαλόγητος τὸ ἄνω· Τὴν γάρ γενεὰν αὐτοῦ, φησι, τίς διηγή-

¹ Gen. iv, 25. ² Joan. viii, 42. ³ Joan. xiv, 6. ⁴ Act. xvii, 28. ⁵ Gen. ii, 7. ⁶ 1 Cor. i, 30. ⁷ Ibid. ⁸ Ibid. ⁹ Joan. xi, 25. ¹⁰ Joan. ix, 41. ¹¹ Matth. xxiv, 27, 46. ¹² Matth. i, 16. ¹³ Joan. xiv, 6. ¹⁴ Joan. x, 9. ¹⁵ Joan. x, 41. ¹⁶ Psal. xxii, 2.

στειαὶ ; καὶ ὡς βασιλεὺς Σαλῆμ, εἰρήνη δὲ τοῦτο, καὶ ἀ-

A Ovis¹ porro, ut victimæ : Agnus², ut perfectus :

ἀὸς βασιλεὺς δικαιοσύνης, καὶ ὡς ἀπόδεκατῶν πα-

τριάρχης κατὰ τῶν πονηρῶν δυνάμεων ἀριστεῖον-

τας. Inim etiam quia sublimatus alaque genealogia est. (Generationem enim illius, inquit, quis enarrabit³?) Ac præterea, ut Rex Salem⁴, hoc est, pacis, et Rex iustitiae, ac denique ut a patriarchis adversus pesti-

feras potestates strenuo rem gerentibus, decimas accipiens.

TITLUS G'.

Περὶ τῆς θείας δημιουργίας, τοῦ μεγάλου Γρη-

TITULUS VI.

De opificio Dei. Gregorii Theologi ex oratione in diem natalem Christi.

ΤΟῦ αὐτοῦ.

Οὗτοι μὲν οὖν τὰ Ἀγία τῶν ἀγίων, & καὶ τοῖς Σερφαῖμ συγκαλάπτεται, καὶ δοξάζεται τρισὶν ἀγιασμοῖς εἰς μίαν συνιοῦσι κυριότητα, καὶ θεότητα. Ἐπεὶ δὲ οὐκέτι τῇ ἀγάθῳ της τοῦτο τὸ κινεῖσθαι μόνον τῇ ἑαυτῆς θεωρίᾳ, ἀλλ' ἐδει καθίστηται τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἔδεισται, ὡς πλειονά εἶναι τὰ εὐεργεστούμενα, τοῦτο γάρ τῆς ἀκρας ἦν ἀγαθότητος. πρώτον μὲν ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις καὶ οὐρανίας, καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν, λόγῳ συμπληρούμενον, καὶ Πνεύματι τελειούμενον. Καὶ οὕτως ὑπέστησαν λαμπρότητες δεύτεραι, λειτουργοὶ τῆς πρώτης λαμπρότητος, εἴτε νοερὰ πνεύματα, εἴτε πῦρ οἰον ἀλλον καὶ ἀσώματον, εἴτε τινὰ φύσιν ἀλλὴν διεγγυτάτω τῶν εἰρημένων ταύτας ὑποληπτέον. Βούλομαι μὲν εἰπεῖν διε τὰς ἀκινήτους πρὸς τὸ κακόν, καὶ μόνην ἔχουσας τὴν τοῦ καλοῦ κίνησιν, διε περὶ θεὸν οὐσας, καὶ τὰ πρώτα ἐκ θεοῦ λαμπομένας. Τὰ γάρ ἴντεῦθα δευτέρας ἐλλάμψεως. Πειθεῖ δέ με μὴ ἀκινήτους, ἀλλὰ δισκινήτους καὶ ὑπολαμβάνειν ταύτας καὶ λέγειν, ὅ διὸ τὴν λαμπρότητα ἵωσφόρος, σχίσεος διὰ τὴν ἐπαρσιν καὶ γενόμενος καὶ λεγόμενος, αἱ τε ὑπὲρ αὐτὸν ἀποστατικαὶ δυνάμεις, δημιουργοὶ τῆς κακίας τῇ τοῦ καλοῦ φυγῆς, καὶ τὴν πρόξενοι.

cerunt, et sub ipso suar̄ potestates, quæ bonum ad malum cohortantur et impellunt.

Τοῦ αὐτοῦ.

Οὗτοι μὲν οὖν δὸνητος αὐτῷ καὶ διὰ ταῦτα ὑπέστη κόσμος, ὃς ἐκεὶ γοῦν περὶ τούτων φιλοσοφῆσαι μικρῷ λόγῳ τὸ μεγάλα σταθμώμενον. Ἐπεὶ δὲ τὰ πρώτα καλῶς εἴχεν αὐτῷ, δεύτερον ἐννοεῖ κόσμον ὑπεικόν καὶ δρώμενον, καὶ οὗτος ἐστι τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ τῆς καὶ τῶν ἐν μέσῳ σύστημά τε καὶ σύγχριμός τοις εἰπανετόν μὲν τῆς καθ' ἔκαστον εὐρυτας, ἀκιεπαινετώτερον δὲ τῆς ἐξ ἀπάντων εὑαρμοστίας καὶ συμφωνίας, ἀλλού πρὸς ἀλλού τι καλῶς ἔχοντος, καὶ πάντων πρὸς ἀπαντα εἰς ἐνδέκατον συμπλήρωσιν, Ινα δεῖξῃ μὴ μόνον οἰκεῖαν ἐαυτῷ φύσιν, ἀλλὰ καὶ πάντη ἔνην ὑποστήσασθαι δυνατὸς ὁν. Οἰκεῖον μὲν γάρ θεότητος αἱ νοερὰ φύσεις, καὶ νῷ μόνῳ ληπταὶ· ἔνον δὲ παντάπατιν, δσαι ὑπὸ τὴν αἰτησίαν, καὶ τούτων αὐτῶν ἔτι πορφωτέρω, δσαι παντελῶς ἀψυχοι καὶ ἀκίνητοι.

dāmmodo similes cognatae sunt, sic ab ea prorsus alienæ et remotæ, quæ sensibus sunt expositæ, atque inter has illæ potissimum, quæ anima motuque carent.

B Ita Sancta sanctorum, quæ ipsis etiam Seraphim occulta sunt, et tripli ab eis sanctitatis laude celebrantur, in unum principatum divinitatemque conveniunt. Verum quia bonitati divinæ non erat satis, sua ipsius contemplatione moveri, sed oportebat, ut bonum ipsum sese diffundere, et progredere, quo se pluribus communicaret. (Hoc enim summae bonitatis proprium erat) idcirco potestates angelicas atque cœlestes cogitatione concepit, et cogitatio reipsa fuit verbo completa, et spiritu perfecta. Atque ita secundi splendores primi splendoris ministri, sive spiritus intelligentes, sive ignis materiam et corpus non habens, sive alia aliqua natura, iis quæ dicta sunt proxima putandi sunt, exstiterunt. Evidem velim dicere nulla eos propensione ad malum ferti, sed moveri duntaxat ad bonum, quippe qui prope Deum sint, primique ab ipso Deo effulserint (nam quæ hic sunt, secundo loco fulserunt) verum ut eos non immobiles, sed difficile moveri et sentiam, et dicam, facit non solum is, qui propter splendorem quo illustrabatur Lucifer olim, nunc autem propter superbiam, tenebrarum princeps et est, et appellatur, sed etiam illæ, quæ cum ipso defesigentes, mali effectrices evaserunt, et nos item

Ex eadem oratione.

C Hoc igitur pacto mundus illi constitutus intelligibilis, si parva oratione licet magna perpendente philosophari. At cum illi prima præclare se haberent, alterum mundum cogitavit ex materia constantem et aspectabilem, qui ex celo, terraque, et his quæ in medio sunt, concretus est, et constitutus, laudabilis quidem ex rerum singularum pulchritudine, sed laudabilior ob concinnitatem, et concentum, quo tum una cum alia, tum omnes cum omnibus præclare conjunctæ vicissimque congruentes ad unius orbis perfectionem concurrunt. Ut ostenderet in sua esse potestate, non solum ut cognatam sibi naturam efficeret, sed etiam ut alienam et peregrinam omnino constitueret. Nam ut intelligentes illæ naturæ, et que sola mente percipi possunt, ejus amplitudini quo-

¹ Isa. LVI, 7. ² Joan. I, 29. ³ Hebr. vi, 20. ⁴ Hebr. vii, 1. ⁵ Isa. LIII, 8. ⁶ Hebr. vii, 2.

Ex eadem oratione.

Mens igitur et sensus ita jam inter se discreta suis se finibus continebant, effectorisque Verbi magnificientiam tanquam taciti quidem laudatores eximiique praecones prae se ferebant. Nondum autem erat ulla ex utrisque concretio, et ex contrariis mistio, quae maiorem sapientiam, et impensam in rebus procreatis, et divinæ bonitatis divitias indicaret. Quanobrem has ut ostenderet opifex Verbum animal unum ex utraque natura, ea nimurum, quae cernitur, et illa, quae non cernitur, compactum fabricatus est hominem, ex materia quae jam superpetebat, corpus accipiens, atque illi ex se spiritum inserens, quem quidem animum et imaginem Dei vocat Scriptura. Hunc quasi alium quemdam mundum, in parvo magnum in terra constituit, alium veluti angelum mistum, adoratorem, rerum procreatorem, quae cernuntur, inspectorem, earum, quae non cernuntur, contemplatorem, regem eorum, quae sunt in terra, summo Regi obtemperantem: mortalem et immortalem: sensibus et mente constantem, ut illis cerni ac intelligi possit: medium inter magnitudinem et humilitatem: eumdem tum spiritum, tum carnem, spiritum propter gratiam, carnem propter superbiam. Illud, ut maneret, et Deum de se bene meritum laudaret: hoc, ut perturbationibus et molestiis esset obnoxius, ut cum magnitudine sua elatus sibi placeret, iis afflictus, et commonitus resipisceret: animal hic collocatum, ut alio migret, et quae mysterii est summa, ut Dei imitatione evadat in Deum. Idcirco enim mediocria haec nobis lux concessa est, ut ea duce splendorem illum assequamur, quo digni simus, qui videamus suscipiamusque Deum, qui nos et compedit, et solvet, et multo magnificientius restituit.

Ex oratione in Sacra Lumina.

Verum quia oportebat non solum in cœlis Deum coli et adorari, sed aliquos etiam in terris esse illius cultores et adoratores, ut (quoniam omnia sunt Deo plena) omnia Dei gloria completerentur, ideo manu Dei conditus est homo, et ejus imagine decoratus.

Ex oratione in diem Natalem Christi.

Hunc in paradiſo collocavit (qualiscunque fuerit ille Paradiſus) et liberum voluntatis arbitrium largitus est, ut bonum non minus ipsius eligentis esset, quam ejus, qui semina tribuisset. Plantarum immortalium cultorem constituit, id est, divinarum, ut equidem sentio, contemplationum, tum simplicium tum perfectarum. Nudum ob simplicitatem, et vitam nulla arte instructam, nec ullo tectum induimento, qualem esse decebat primum illum hominem. Tum legem dedit, qua liberam voluntatem exerceret. Lex illa mandatum erat, quo illi praescribebatur, quam plantam attingere, et a qua deberet abstinere. Haec autem, a qua temperare oportebat, erat scientiae planta, quae quidem ab initio nec malo sata fuit consilio, nec ob invidiam prohibita (ne vibrent huc linguis suas impii qui gigantum

A

Τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Νοῦς μὲν οὖν ἡδη καὶ αἰσθῆτις οὔτες ἀπ' ἀλλήλων διακριθέντα, τῶν ιδίων ὅρων ἐντὸς εἰστήκεισαν καὶ τὸ τοῦ δημιουργοῦ Λόγου μεγαλεῖον ἐν ἐνυποίησις ἔφερον, σιγῶντες ἐπαινέται τῆς μεγαλουργίας καὶ διαπύσιοι κήρυκες. Οὐπω δὲ ἡν κράμα ἐξ ἀμφοτέρων, οὐδέ τις μίξεις τῶν ἐναντίων, σοφίας μείζονος γνώρισμα, καὶ τῆς περὶ τὰς φύσεις πολυτελείας, οὐδέ δὲ πᾶς πλοῦτος τῆς ἀγαθότητος γνώριμος. Τοῦτο δὴ βουλήθεις ὁ τεχνίτης ἐπιδεξασθεὶς Λόγος, καὶ ζῶν ἐν ἑκάτερων, ἀράτου τε, λέγω, καὶ δρατῆς φύσεως, δημιουργεὶς τὸν δινθρωπον. Καὶ παρὰ μὲν τῆς ὅλης λαβὼν τὸ σῶμα ἡδη προῦποστάσις, παρ' ἔχοντο δὲ πνοὴν ἐνθεῖς, δὲ δὴ ψυχὴν νοερὰν καὶ εἰκόνα θεοῦ οὐδὲν ὁ λόγος, οἶν τινα κάσμον δέντε: ον ἐν μικρῷ μέγαν ἐπὶ τῆς γῆς Ιστησιν· ἀγγελον ἄλλον, προσκυνητὴν μικτὸν, ἐπόπτην τῆς δρατῆς κτίσεως, μύστην τῆς νοούμενης, βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς, βασιλεύμενον ἐνωθεν, ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, πρόστατον καὶ ἀθάνατον, ὄρατὸν καὶ νοεύμενον. μέσου μεγέθους καὶ ταπεινότητος, τὸν αὐτὸν πνεῦμα καὶ σάρκα· πνεῦμα διὰ τὴν χάριν, σάρκα διὰ τὴν ἐπαρσιν· τὸ μὲν, ἵνα μέντη καὶ δοξάζῃ τὸν εὐεργέτην, τὸ δὲ, ἵνα πάσχῃ, καὶ πάσχων, ὑπομιμήσκηται καὶ παιδεύῃται, τῷ μεγέθει φιλοτιμούμενος· ζῶν ἐνταῦθα οἰκονομούμενον, καὶ ἀλλαχοῦ μεθιστάμενον, καὶ πέρας τοῦ μυστηρίου, τῇ πρὸς θεὸν νεύσει θεούμενον. Εἰς τοῦτο γάρ ἐμοὶ φέρει τὸ μέτριον ἐνταῦθα φέγγος· τῆς ἀληθείας, λαμπρότητα θεοῦ καὶ ιδεῖν καὶ παθεῖν, ἀξίαν τοῦ καὶ συνδῆσαντος καὶ λύσοντος, καὶ αὐθις συνδήσοντος ὑψηλότερον.

B

quo digni simus, qui videamus suscipiamusque Deum, qui nos et compedit, et solvet, et multo magnificientius restituit.

'Ex τοῦ εἰς τὰ Ἄρια Φῶτα λόγου.

'Ἐπει δὲ εἴτε μή τοῖς ἀνω μόνον τὴν προσκύνησιν περιγράφεσθαι, ἀλλ' εἴναι τινας καὶ κάτω προσκυνητὰς, ἵνα πληρωθῇ τὰ πάντα δόξης θεοῦ, ἐπει καὶ θεοῦ, διὰ τοῦτο κτίζεται δινθρωπος χειρὶ θεοῦ τιμηθεὶς καὶ εἰκόνι.

'Ex τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰ γενέθλια τοῦ Χριστοῦ.

Τοῦτον ἔθετο μὲν ἐν τῷ παραδείσῳ, δοτις ποτὲ ἡν δὲ παράδεισος οὐτος, τῷ αὐτεξουσίῳ τιμήσας, ἵνη τοῦ ἐλομένου τὸ ἀγαθὸν οὐχ ἥττον ἢ τοῦ παρασχόντος τὰ σπέρματα· φυτῶν ἀθανάτων γεωργίν, θεών ἐννοιῶν ἐσισ, τῶν τε ἀπλουστέρων καὶ τῶν τελεωτέρων· γυμνὸν τῇ ἀπλότητι καὶ ζωῆ τῇ ἀτέχνῳ, καὶ δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος. Τοιούτον γάρ ἐπρεπεν εἶναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς. Καὶ διδωσι νόμον, ὅλην τῷ αὐτεξουσίῳ. Ο δὲ νόμος ἡν ἐντολή, ὃν τε μεταληπτέον αὐτῷ φυτῶν, καὶ οὐ μὴ προσαπτέον. Τὸ δὲ ἡν τὸ ἔύλον τῆς γνώσεως, οὗτε φυτευθὲν ἀπ' ἀρχῆς κακῶς, οὗτε ἀπαγορευθὲν φυτονερῶς. Μή τε μεμπέτωσαν ἐκεὶ τὰς γλώσσας οι θεομάχοι, μηδὲ τὸν δρῦν μιμείσθωσαν· ἀλλὰ καὶ διαβόλοις μὲν, εὐκαίρως μεταλαμβάνομενον· θεωρίᾳ γάρ ἡν τὸ φυτὸν, ὡς ἡ ἐμὴ θεωρία, ής μόνοις

επιβαίνειν ἀσφαλές, τοῖς τὴν ἔξιν τελεωτέροις· οὐ καλὸν δὲ τοῖς ἀπλουστέροις ἔτι καὶ τὴν Ἐφεσού λιχνοτέροις, ὥσπερ οὐδὲ τροφῇ τελείᾳ λυσιτελῆς τοῖς ἀπαλοῖς ἔτι καὶ δεομένοις γάλακτος.

ad quam soli iusto accedunt, qui habitu perfecti sunt, qui autem cupidiores atque intemperantiores non item. Quemadmodum nec perfectus et solidus cibus tenerioribus adhuc et lacte indigentibus prodest.

"Ετι περὶ τῆς θελας δημιουργίας, τοῦ Νόσσης ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ λόγου.

Τὸν νῦν ἐν ἀτόποις εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν οὐχ ικανὸς ἐστιν ἐλεγχός τοῦ μηδέποτε τὸν ἀνθρωπὸν ἐν ἀγαθοῖς γεγενῆσθαι. Ἐπειδὴ γάρ Θεοῦ ἔργον ὁ ἀνθρωπὸς τοῦ δι' ἀγαθότητα τὸ ζῶν τοῦτο παραγάγοντος εἰς γένεσιν, οὐχ ἀν τις εὐλόγως, οὐδὲ ἡλιτία τῆς συστάσεως ἀγαθότης ἐστὶ, τοῦτον ἐν κακοῖς γεγενῆσθαι παρὰ τοῦ πεποιηκότος καθυποπτεύσειν, ἀλλ' ἕτερόν ἐστιν αἴτιον τοῦ ταῦτα τὸ νῦν περὶ ἡμᾶς εἶναι, καὶ τῶν προτέρων ἐρημωθῆναι. Ὁ γάρ επὶ μετουσίᾳ τῶν ίδιων ἀγαθῶν ποιήσας τὸν ἀνθρωπὸν, καὶ πάντων αὐτῷ τῶν καλῶν ἀφορμὰς ἐγκατασκευάσας τῇ φύσει, ὡς ἀν δι' ἐκάστου καταλλήλως πρὸς τὸ δύοιον ἡ δρεσὶς φέροιτο, οὐκ ἀν τοῦ καλλίστου τε καὶ τιμωτάτου τῶν ἀγαθῶν ἀπεστέρησε, λέγω δὴ τῇ; κατὰ τὸ ἀδέσποτον καὶ αὐτεξόψιον χάριτος. Εἰ γάρ τις ἀνάγκη τῆς ἀνθρωπίνης επεστίτει ζωῆς, διεψεύσθη ἀν τις εἰκὼν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἀλλοτριώθεισα τῷ ἀνομοίῳ πρὸς τὸ ἀρχετύπον. Τῆς γάρ βασιλευούσης φύσεως ἡ ἀνάγκαις τισιν ὑπερευγμένη τε καὶ δουλεύουσα πῶς ἀνεικών ὄντος εἰσιτοί; Οὐκοῦν τὸ διὰ πάντων πρὸς τὸ Θεοῦ ὄντοις εἰσι πάντως ἔχειν ἐν τῇ φύσει τὸ αὐτοκρατὲς καὶ ἀδέσποτον, ὥστε δύοιν ἀρετῆς εἶναι τὴν τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν. Πόθεν οὖν, ἐρεῖς, διὰ πάντων τοῖς καλλίστοις τετεμμένος τὰ χειρά τῶν ἀγαθῶν ἀντηλάξατο; Σαφῆς καὶ δὲ περὶ τούτου λόγος. Οὐδεμία κακοῦ γένεσις ἐκ τοῦ θείου βουλήματος τὴν ἀρχὴν ἔσχεν· ἡ γάρ ἀν ἔξι μέμψεως ἦν ἡ κακία, Θεὸν αὐτῆς ἐπιγραφομένην ποιητὴν καὶ πατέρα. Ἀλλ' ἐμφύεται πως τὸ κακὸν ἔξιθεν τῇ προσαιρέσει, τότε συνιστάμενον, σταν τις ἀπὸ τοῦ καλοῦ γένηται τῆς φύσης ἀναχώρησις. Καθάπερ γάρ ἡ μὲν δρασίς φύσεώς ἐστιν ἐνέργεια, ἡ δὲ πήρωσις στέρησις ἐστὶ τῆς φυσικῆς ἐνέργειας· οὐτως καὶ ἡ ἀρετὴ πρὸς τὴν κακίαν ἀντικαθέστηκεν. Οὐ γάρ ἔστιν ἡ κακία κακίας γένεσιν ἔννοισι· ἡ ἀρετὴς ἀπουσίᾳ. Ὅσπερ γάρ, τοῦ φωτὸς ὑφαιρεύετος, δὲ ζόφος ἐπηκολούθησε, παρόντος δὲ οὐκ ἔστιν· οὐτως, ἔως ἀν παρῇ τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ φύσει, ἀνύπαρκτόν ἔστι καθ' ἔαυτην ἡ κακία. Ἡ δὲ τοῦ κρείττονος ἀναχώρησις τοῦ ἐναντίου γίνεται γένεσις. Ἐπειδὴ οὖν τοῦτο τῆς αὐτεξουσιότητος ἔστι τὸ ίδιωμα, τὸ κατ' ἔξουσίαν αἱρεῖσθαι τὸ καταθύμιον, οὐχ δὲ Θεός σοι τῶν περόνων ἔστιν αἴτιος κακῶν, ἀδέσποτον τε καὶ ἀνετόν σοι κατασκευάσας τὴν φύσιν, ἀλλ' ἡ ἀβουλία, τὸ χεῖρον ἀντὶ τοῦ κρείττονος προσλομένη.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

“Οτι μὲν ἔκτερα πήσεται τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἡγνόσεν δὲ πάντα ἐμπερικρατῶν τῇ γνωστικῇ δυνάμει, καὶ τὸ ἐφεξῆς τῷ περιγράφοτι

PATROL. GR. CXXX.

Item de opificio Dei, ex oratione catechetica Gregorii Nyssae pontificis.

Non idoneo probatur argumento, nunquam in bonis hominem suisse, quod nunc in malis versetur humana vita. Nam cum homo sit opus Dei, qui animal hoc propter bonitatem procreavit, nemo illum, cuius procreandi causa bonitas fuit, in malis a procreatore suisse genitum merito suspicetur. Itaque alia causa est, quamobrem nunc et molestiis ærumnisque premamur, et pristinis cominodis privati simus. Qui enim hominem priorum bonorum participem fecerat, ejusque naturæ inseverat virtutum omnium semina, ut singulis vicissim excolandis ad similitudinem suam incenderetur, pulcherrimi ac præstantissimi munera, liberæ nimirum et nullius imperio subjectæ voluntatis, expertem non reliquisset. Etenim si qua necessitas humanae vitæ fuisse imposita, falsani in ea quidem parte imaginem retulisset, alienaque ab exemplari propter dissimilitudinem existisset. Qui enim necessitatibus obnoxia describensque natura reguantis imago nominaretur? Oportebat igitur, ut, quod in omnibus Deo similia factum erat, naturæ libertatem nullius imperio subjectam obtineret, ut virtutis præmium esset honorum adeptio. Cur igitur, inquit, qui pulcherrimis omnibus dotibus ornatus erat, mala bonis anteposuit? Facilis et ad hoc responsio est. Nullus mali ortus a Dei voluntate principium habet, Alioqui vitium reprehendi non posset, si Deum auctoren suum ei causam afferret. Sed extrinsecus quodammodo malum innascitur, cum animus proposito ac voluntate sua recedit ab honestate. Nam ut visus est actio naturæ, circitas autem privatæ naturalis actionis, sic virtus et vitium inter se contraria sunt. Neque enim aliter gignitur vitium, nisi virtutis absentia. Sicut enim ablato lumine tenebræ subsequuntur, eo autem præsente nullæ sunt, ita quandiu est in natura bonum, malum per se nihil est. Bono autem recedente contrarium ingreditur. Cum igitur libere voluntatis hoc proprium sit, ut arbitratu suo, quod magis libet, complectatur Deus, qui liberam tibi naturam tribuit, tuorum non est malorum auctor, sed temeritas tua, quæ melioribus omissis deteriora consequitur.

'Ex eadem oratione.

Hominem a bono recessurum non ignorabat Deus, qui scientia sua cuncta comprehendit, et futura perinde atque præsentia coniuctur. Verum ut

7

discessum ipsius ad malum, sic ejusdem redditum ad bonum providebat. Utrum igitur melius fuit, naturam nostram, quam a bono declinaturam prospiciat, omnino non procreare, an procreat aliquid segregantem ad pristinam gratiam revocare per pœnitentiam? Jam propter molestias et incommoda, quæ caducas corporis naturæ contingunt necessario, Deum arbitrii malorum etiam effectorem, aut hominis non esse creatorem existimare, ne simul etiam eorum, quæ nos angunt et cruciant, auctor judicetur, nimis angusti ac dementis animi est, hominumque malum et bonum sensu dijudicantis, qui nesciunt, id solum esse naturæ nostræ bonum, quod sensus non percipit, idque rursus malum, quod a vero bono alienum est. Rebus autem molestis jucundisve bonum a malo distinguere animatum est rationis expertum, in qua, quoniam memorem cogitationemque non habent, veri boni cognitio non cadit.

Item de opificio Dei, sancti Maximi.

Mens prima infinitam omnibus in rebus Dei magnitudinem cogitans, et pelagus illud in quo nullum reperit vadum, admiratur. Deinde obstupescit, quomodo rerum omnium essentiam ex nihilo procreavit. Fassent hinc Graeci, qui ex nihilo negant quidquam fieri. Nos, quemadmodum magnificentia divinae nullus est terminus, ita sapientia potentiaque nullum esse finem dicimus.

Ejusdem.

Eorum quæ facta sunt a Deo, partim ratione et mente prædicta sunt, in eaque tum virtus, aut vitium, tum scientia, aut ignorantia cadit; partim diversa sunt corpora ex contrariis, nempe terra, aqua, aere, igneque compacta. Et alia quidem sunt corporis materiaque protrsus expertia, hæc quædam ex his sint cum corporibus conjuncta: alia ex materia et forma tantum constant.

Ejusdem.

Qua de causa Deus rerum universitatem fabricatus sit, licet investigare. Nam bonitate compulsa cuncta procreavit, quo benignitas ejus in plura se disflunderet, omnibusque pro suo cuique modulo communicaret. Quomodo autem hæc, aut cur non antea fecerit inquirere nefas est. Etenim ex rebus divinis aliae comprehendendi ab hominibus possunt, aliae minime. Petulans enim, inquit ille, et nullo freno cohibita investigatio homines sere pœcipites agit.

Ejusdem.

Quatuor ex divinis proprietatibus, per quas omnia consistunt, reguntur, et conservantur, summa benignitate Deus, cum essentiam ratione menteque prædictam procrearet, communicavit, esse, semper esse, bonitatem, et sapientiam. Horum duo tribuit essentiæ, nimurum ut esset, et semper esset. Duo reliqua nempe bonitatem et sapientiam, aptæ

A κατὰ τὸ ίσον βλέπων· ἀλλ' ὅπερ τὴν παρατροπὴν θεάσατο, οὐτω καὶ τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ πάλιν τὴν πρόδοτον κατενόησε. Τι οὖν διμειών ἦν, μαθόλου μὴ ἀγαγεῖν τὴν φύσεν ἡμῶν εἰς γένεσιν, ἐπειδὴ προσώρα τοῦ καλοῦ θεαμαρτήσεσθαι τὸν γενησόμενον, ή ἀγαγόντα καὶ νεοσηκυῖαν πάλιν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν διὰ μετανοίας ἀνακαλέσασθαι; Τοῦ δὲ τὰς σωματικὰς ἀλγηδόνας, αἱ τῷ φυσιτῷ τῆς φύσεως κατ' ἀνάγκην ἐπισυμβαίνουσι, κακῶν ποιητὴν τὸν Θεὸν δινομάζειν, ή μηδὲ διλος ἀνθρώπου κτίστην αὐτὸν. οἰσθαι, ὡς ἀν μὴ καὶ τῶν ἀλγηδόνων ἡμᾶς; αἰτιος ὑπονοοίτο, τούτο τῇ; ἐπιχά-
της μικροφυχίας διετί τῶν τῇ αἰσθήσεις τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν διακρινθεῖται, οἱ οὐκ ἰσαστον, διτεῖ καὶ τῇ φύσει μόνον ἔστιν ἀγαθὸν, οἱ αἰσθήσεις οὐκ ἐφά-
πτεται, καὶ μόνον ἔκεινο κακὸν, ή τοῦ ἀληθινοῦ καλοῦ ἀλλοτρίωσις. Πόνοις δὲ καὶ ἄδειας τὸ καλὸν καὶ τὸ μὴ καλὸν κρίνειν τῆς ἀλόγου φύσεώς ἔστιν ίδιον, ἐφ' ὃν ή τοῦ ἀληθινῶς καλοῦ κατανθησίει, διτεῖ τὸ μὴ μετέχειν αὐτὰ νοῦ καὶ διανοίας, χώραν οὐκ ἔχει.

"Ἐτι περὶ τῆς θείας δημιουργίας, τοῦ ἀγίου Μα-
ξίμου.

Πρῶτον μὲν θαυμάζεις οὐδεὶς τὴν θείαν ἀννούμενος κατὰ πάντα ἀπειράν καὶ τὸ ἀνέκβατον ἔκεινο πέλαγος· δεύτερον δὲ ἐκπλήττεται, πῶς ἐκ τοῦ μὴ δυτος τὴν τῶν δικιῶν οὐσίαν εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν. "Ἐλληνες μὲν οὖν ἐφρέτωσαν, μηδὲν ἐξ οὐκ δυτῶν γενέσθαι λέγοντες· ημεῖς δέ φαμεν, διτεῖ ὁ περιηρχότος; οὐκ ἔστι πέρας, οὐ-
τῶς οὐδὲ τῆς σφίας καὶ δυνάμεως; αὐτοῦ κατάλη-
ξει.

Tοῦ αὐτοῦ.

Τῶν ὅπερ τοῦ Θεοῦ γεγονότων τὰ μὲν εἰσι λογικά καὶ νοερά, καὶ τῶν ἐναντίων δεκτικά, οἵον ἀρετῆς καὶ κακίας, γνώσεως καὶ ἀγνωσίας· τὰ δὲ σώματα διάφορα ἐκ τῶν ἐναντίων συνεστῶτα, τουτοὶ γῆς, ἀέρος, θαλασσῆς, πυρός. Καὶ τὰ μὲν εἰσιν ἀσώματα πάντη καὶ ἄδιλα, εἰ καὶ τινα τούτων συνέξευκται σώματα· τὰ δὲ ἐξ ὅλης καὶ εἴδους μόνον ἔχει τὴν σύστασιν.

Tοῦ αὐτοῦ.

Αἱ δὲ μὲν αἰτίαν δὲ θείας ἐδημιουργήσες ζητητέον-
δε ἀγαθότητα γάρ, ἵνα πλείονα εἴη τὰ εὑρεγετού-
μενα ἀναλόγων αὐτοῦ μετέχοντα· πῶς δὲ ἐδημιουρ-
γησε, καὶ διὰ τί μὴ πρότερον, οὐ ζητητέον· ἀνεξ-
ερεύνητα γάρ. Διότι τῶν θείων τὰ μὲν ληπτά, τὰ δὲ ἀληπτὰ τοῖς ἀνθρώποις. Θεωρία γάρ, φη-
σίν, ἀχαλλίωτος τάχα ἀτ καὶ κατὰ κρημνῶν
δύσις.

Tοῦ αὐτοῦ.

Τέσσαρα τῶν θείων ιδιωμάτων συνεκτικά, καὶ φρουρητικά, καὶ διαταστικά τῶν δικιῶν δι' ἀκρανίας ἀγαθότητα ἐκοινώνησεν δὲ Θεός, παραγαγών εἰς τὸ εἶναι τὴν λογικὴν καὶ νοερὰν οὐσίαν· τὸ δὲ, τὸ δέ δικ, τὴν ἀγαθότητα, καὶ τὴν σοφίαν. Τούτων δὲ τὰ δύο μὲν τῇ οὐσίᾳ παρέσχε, τὸ δὲ καὶ τὸ ἀτ δι-
τὰ δύο δὲ τῇ γνωμικῇ ἀπένειμεν ἐπιτηδειότητι, τῇ

ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν, ἵνα διπερ ἔστιν αὐτὸς οὐσίαν, γένηται ἡ κτίσις κατὰ μετουσίαν. Αὐτὰ ταῦτα καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ, καὶ καθ' ὅμοιωσιν δὲ ἀνθρώπος δημιουργῆσαν λέγεται· κατ' εἰκόνα μὲν, ὡς δυτος ὁν, καὶ ἀεὶ δυτος ἀεὶ ὁν, εἰ καὶ μή ἀνάρχως αὐτὸς, ἀλλ' ἀτελευτήτως· καθ' ὅμοιωσιν δὲ, ὡς ἀγαθοῦ ἀγαθός, καὶ σοφοῦ σοφός, τοῦ κατὰ φύσιν δὲ κατὰ χάριν. Ἀλλὰ κατ' εἰκόνα μὲν εἰσι πάντες ἀπλῶς ἀνθρώποι, καθ' ἐμοίωσιν δὲ μόνοι οἱ ἀγαθοὶ καὶ σοφοί.

Τοῦ αὐτοῦ.

Πᾶσα λογικὴ καὶ νοερὰ οὐσία διῆρηται εἰς τε τὴν ἀγγελικὴν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· καὶ ἡ μὲν ἀγγελικὴ διῆρηται πάλιν εἰς δύο καθοικάς γνώμας καὶ ἀγέλας, εἰς ἀγέλας τε Δυνάμεις καὶ εἰς ἐναγεῖς δαίμονας· ἡ δὲ ἀνθρωπίνη πάλιν εἰς δύο καθοικάς γνώμας καὶ ἀγέλας, εἰς εὔσεβες καὶ εἰς ἀσεβεῖς.

Τοῦ αὐτοῦ.

Νοερὸν μὲν ἔστι τὸ νοοῦν, νοητὸν δὲ νοούμενον. Τροπὴ δὲ τινα τοῦ νοοῦντος τρόπον τὸ νοούμενον. Οὗτω μὲν οὖν χυρίως λέγονται δὲ καὶ ἐναλλάξ καταχρηστικῶς.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ζητητέον τοῖς σπουδαιοτέροις τίνα καθήκει νοεῖν εἶναι τὰ Ἑργά, ὃν ἡρέστη τῆς γενέσεως ὁ Θεός, καὶ τίνα πάλιν ὃν οὐκ ἡρέστη. Εἰ γάρ πάντων κατέπαυσε τῶν Ἑργῶν ὃν ἡρέστη ποιῆσαι, δῆλον ὡς ἔκεινων οὐ κατέπαυσεν, ὃν οὐκ ἡρέστη ποιῆσαι. Μή ποτε οὖν Ἑργα μὲν θεῖα χρονικῶς ἡργμένα τοῦ εἶναι εἰσι πάντα τὰ τοῦ εἶναι μετέχοντα, οἷον αἱ διάφοροι τῶν δυτῶν οὐσίαι· τὸ γάρ μή δὲ ἔχουσιν αὐτῶν τοῦ εἶναι πρεσβύτερον. Ἡν γάρ ποτε δὲ οὐκ ἥν. "Ἐργα δὲ θεῖον οὐκ ἡργμένα χρονικῶς, δυτα μεθεκτά, ὃν κατὰ χάριν μετέχουσι τὰ δυτα μετέχοντα, οἷον ἡ ἀγαθότης καὶ πᾶν εἰ τι τῷ τῆς ἀγαθότητος ἐμπεριέχεται λόγῳ· καὶ ἀπλῶς πᾶσα ζωὴ καὶ ἀθανασία, καὶ ἀπλότης, καὶ ἀτρεψία, καὶ ἀπειρία, καὶ δισὶ περὶ Θεοῦ οὐσιώδως θεωρεῖται, ἀτινα καὶ Ἑργα Θεοῦ εἰσι, καὶ οὐκ ἡργμένα χρονικῶς. Οὐ γάρ ποτε πρεσβύτερον ἀρετῆς τὸ οὐκ ἥν, οὐδὲ τινος διλού τῶν εἰρημένων. Οὐκ ἥν γάρ ποτε, δὲ οὐκ ἥν D ταῦτα, ἀναρχά τε δυτα χρονικῶς, καὶ μόνον τὸν Θεόν ἔχοντα τοῦ εἶναι μονιμώτατον ἀπόλως γεννήτορα. Τὰ μέντοι ἡργμένα χρονικῶς καὶ εἰσι, καὶ λέγονται τοῦθ ὅπερ καὶ εἰσι, καὶ λέγονται.

Τοῦ αὐτοῦ.

Πᾶσα ἡ νοερὰ οὐσία καὶ ἡ αἰσθητικὴ Ελασον δυνάμεις παρὰ τοῦ κτίσαντος ἀντιληπτικὰς τῶν δυτῶν· ἡ μὲν νοερὰ τὰς νοήσεις, ἡ δὲ αἰσθητικὴ τὰς αἰσθήσεις.

Τοῦ αὐτοῦ.

Οὐ μὲν δημιουργῆσας Θεός μετέχεται μόνον, ἡ δὲ κτίσις πᾶσα καὶ μετέχει, καὶ μεταδίδωσι. Καὶ

animi largitus est habitudini, ut quae per essentiam ipse est, eorum res procreatae participes fierent. Quamobrem homo factus esse dicitur ad imaginem et ad similitudinem Dei. Ad imaginem quidem, quoniam ex eo, qui est, existit: et ex eo qui semper est, semper existit. Quamvis enim non sine principio sit, nunquam tamen esse desinet. Ad similitudinem vero, quoniam a bono bonus, et a sapiente sapiens, licet ille sit ejusmodi per naturam, ipse autem per gratiam. Verum cum omnes pariter homines ad imaginem sint, soli boni sapientesque sunt ad similitudinem.

Ejusdem.

Essentia omnis, quae ratione ac mente praedita est, in angelicam naturam dividitur et humanam. Angelica rursum in duas veluti classes gregesque secernitur, in sanctas Potestates, et exsecrandos demones. Humana item secatur in duas partes, in homines pios et impios.

Ejusdem.

Intelligens dicitur id, quod mente utitur. Intelligitur id, quod mente comprehenditur. Intelligentis cibus quodammodo est id, quod animo menteque percipitur. Ita quidem proprie; abusive autem enuntiantur ordine mutato.

Ejusdem.

A studiosioribus est investigandum, quænam sint illæ res, quas facere cœpit Deus, et quæ rursum illæ quas nunquam cœpit. Nam si requievit ab omnibus, quas cœpit facere, ab illis profecto quas facere nunquam cœpit, quievit nunquam. Quibus igitur impertitum est, ut sint, ex temporis habent initium, quales sunt variæ rerum naturæ, quibus ipsum nihil est antiquius. Fuit enim aliquando, cum ipse non essent. Temporis autem principium non habent, quæ communicantur, quarum aliae res per gratiam participes sunt, qualis est bonitas, et quidquid bonitatis ratione comprehenditur, et omnis vita, et immortalitas, et simplicitas, et immutabilitas, et infinitas, et quæcunque in Dic essentia considerantur, quæ nullum habent initium temporis. Nunquam enim aut virtute aut ulla earum rerum, quæ commemoratae sunt, ipsum nihil fuit antiquius. Nunquam enim fuit, cum haec non essent quæ, quantum ad tempus pertinet, sine principio sunt, et ab omni æternitate solum Deum habent auctorem, ut sint. Nam quæ in tempore cœperunt esse, et sunt, et dicuntur id ipsum quod sunt, et dicuntur.

Ejusdem.

Naturæ tam intelligentes, quam sentientes accepunt a rerum omnium procreatore facultates, quibus res ipsas comprehendenterent, intelligentes quidem, mente et cogitationem, sentientes autem ipsos sensus

Ejusdem.

Procreator Deus largitur tantummodo. Res autem omnes procreatae et accipiunt, et largiuntur. Accipiunt

enim, ut sint, et bene sint. Largiuntur autem aliis tantum, ut bene sint. Atque ex his illæ, quæ sunt corporis expertes tum dicendo, tum agendo, tum spectando largiuntur aliis, ut bene sint. Quæ vero corporeæ sunt, dum spectantur duntaxat. Ac sanctæ quidem illæ Potestates splendoris radios inter se vicissim communicant et largiuntur. Hominibus vero tum virtutem suam impartiunt, dum eos Deo similes reddunt: tum cognitionis suæ faciunt illos participes, dum eos docent aliquid vel de Deo sublimius, vel de rebus corpore parentibus profundius, vel de corporeis exquisitus, vel de providentia verius, vel de iudicio clarius.

Ejusdem.

Rebus procreatis, ut simpliciter sint, per essentiam concessum est; ut bene sint per liberam voluntatem; ut semper bene sint, per gratiam. Qui autem ab eo excedunt, ut semper bene sint, in id incidunt, ut semper misere sint.

TITULUS VII.

De divina humanæ carnis assumptione. Areopagitæ, ex libro de divinis Nominibus, cap. 4.

Summa illa Divinitas singulariter amat humanum genus, quippe quæ in una suarum personarum vere atque integre naturam nostram assumpsit, ad se revocans, sibique applicans infirmam hominum humilitatem, ex qua, qui simplex est, Jesus inexplicabiliter compositus est: et qui æternus est, temporis extensionem accepit: et qui omnem totius naturæ ordinem supra modum essentiae superat, intra naturæ nostræ terminos genitus est, ita tamen, ut quæ ipsius sunt propria, haudquaquam mutata, aut confusa conservet.

Ejusdem ex cap. 2, de conjuncta distinctaque Divinitatis ratione.

Quinetam (id quod in omni theologia maxime perspicuum est) divina Jesu in natura nostra formatio, nec oratione ulla explicari, nec ab ulla mente, nec ab ipso quidem antiquissimorum angelorum primo protest intelligi. Nam quod humanam essentiam assumperit, ex mysteriis accepimus. Quomodo autem ex virginis sanguinibus, alia lege præter naturam formatus sit, et quomodo super humidam et instabilem aquæ naturam siccis pedibus molem corpoream et materiæ pondus habentibus ambulaverit, et reliqua omnia, quæ natura præstantiora in ipso Jesu considerantur, efficerit, ignoramus.

Ejusdem ex epistola ad Gaium medicum.

Quomodo, inquires, Jesus, qui omnibus antecellit, cum omnibus per essentiam constitutus est? Neque enim, ut est hominum auctor, sed ut tota ipsa hominis essentia vere homo existit, homo dicitur. Nos autem non humana ratione Jesum definimus. Neque enim est homo tantum, neque essentia præstantior, quatenus homo solum; sed vere est homo, qui exinde homines diligens supra homines, et secundum homines, ex hominum esseatia, cum essentia suæ.

A metéchéis μὲν τοῦ εἶναι, καὶ τοῦ εὐ εἶναι, μεταδῶσι δὲ τοῦ εὐ εἶναι μόνον. Ἀλλ' ή μὲν ἀσώματος οὐσία καὶ λέγουσα, καὶ πράττουσα, καὶ θεωρουμένη τοῦ εὐ εἶναι μεταδίδωσιν· ή δὲ σωματική θεωρουμένη μόνον. Αἱ μέντοι ἄγιαι δυνάμεις ἀλλήλαις μὲν φωτισμῷ μεταδίδασι, τις; ἀνθρώποις δὲ τῆς τε αὐτῶν ἀρετῆς, καὶ θεοειδεῖς αὐτοὺς ἐργαζόμεναι, καὶ τῆς ἐν αὐταῖς γνώσεως ἐν τῷ διδάσκειν ή περὶ Θεοῦ τι ὑψηλότερον, ή περὶ ἀσωμάτων βαθύτερον, ή περὶ σωμάτων ἀκριβέστερον, ή περὶ πρυνοίας τρανότερον, ή περὶ χρίσεως σαξέστερον.

Τοῦ αὐτοῦ.

Οἱ μὲν τοῦ ἀπώλων; εἶναι τρόπος; καὶ τοῦ οὐσίαν δέδοται τῇ λογικῇ κτίσει· δὲ τοῦ εὐ εἶναι κατὰ προσηρεσιν· δὲ δὲ τοῦ ἀεὶ εὐ εἶναι κατὰ χάριν. Οἱ μέντοι τοῦ ἀεὶ εὐ εἶναι ἀποτυγχάνοντες τὸ δὲ ἀεὶ φεῦ εἶναι λαμβάνουσιν.

TITULOS Z.

Περὶ τῆς θελας ἀγραφωπήσεως, τοῦ Ἀρεοπαγίτεον ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ θελων ὀνομάτων, κεφάλ. α.

Φιλάνθρωπον διαφερόντως ή θεαρχία, διτι τοῖς καθ' ἡμᾶς πρὸς ἀλήθειαν δίλικῶς ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἐκοινώνησεν, ἀνακαλουμένη πρὸς ἐκατὴν, καὶ ἀνατιθεσα τὴν ἀνθρωπίνην ἐσχατιάν, ἐξ ή; ἀφθέγγως δὲ ἀπλοῦς Ἱησοῦς συνετέθη, καὶ παρίστασιν εἰληφε χρονικήν δὲ ἀΐδιος, καὶ εἴσω τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγεγόνει φύσεως δ πάσης τῆς κατὰ φύσιν πάσαν τάξιν ὑπερουσίας ἐκβεβήκως; μετὰ τῆς ἀμεταβολου καὶ ἀσυγχύτου τῶν οἰκείων ἰδρύσεως.

Τοῦ αὐτοῦ δὲ τοῦ β' κεφαλαίου τοῦ περὶ ἡγριεύης καὶ διακεκριμένης θεολογίας.

Ἄλλα καὶ τὸ πάσης θεολογία; ἐκφανέστατον, ή καθ' ἡμᾶς Ἱησοῦ θεοπλασία, καὶ ἀρρητός ἔστι λόγῳ παντὶ, καὶ ἀγνωστος νῷ παντὶ, καὶ αὐτῷ τῷ πρωτίστῳ τῶν πρεσβυτάτων ἀγγέλων. Καὶ τὸ μὲν ἀνδρικῶς αὐτὸν οὐσιωθῆναι μυστικῶς παρειλήφαμεν· ἀγνοοῦμεν δὲ δπω; ἐκ παρθενικῶν αἰμάτων ἐτέρῳ παρὰ τὴν φύσιν διεπλάτετο θεσμῷ, καὶ δπως ἀδρόχυις ποστ σωματικὸν δγκον ἔχουσι καὶ θλης βάρος ἐπορεύετο τὴν ὑγρὰν καὶ διστατον οὐσίαν, καὶ τὰ ἄλλα δια τῆς ὑπερφυοῦς ἐστιν Ἱησοῦ φυσιολογίας.

Τοῦ αὐτοῦ δὲ τῆς πρὸς Γάλον θεραπευτὴν ἐπιστολῆς.

Πῶς, φήσ; Ἱησοῦς δὲ πάντων ἐπέκεινα πᾶσιν ἐστιν οὐσιωδῶς συντεταγμένος; Οὐ γάρ ὡς αἰτιος ἀνθρώπων λέγεται ἀνθρωπος, ἀλλ' ὡς αἰτὸν καὶ οὐσίαν δῆμην ἀληθῶς; ἀνθρωπος δην. Ἡμεῖς δὲ τὸν Ἱησοῦν οὐκ ἀνθρωπικῶς ἀφορέζομεν. Οὐδὲ γάρ ἀνθρωπος μόνον, οὐδὲ ὑπερούσιος, ή ἀνθρωπος μόνον, ἀλλὰ ἀνθρωπος ἀληθῶς, διαφερόντως φιλάνθρωπος, ὑπὲρ ἀνθρώπους, καὶ κατὰ ἀνθρώπους, ἐκ τῆς ἀνθρώπους οὐσίας δ ὑπερούσιος οὐσιωμένος. "Ἐστι

ὲν οὐδὲν ἡτον ὑπερουσιαστητος ὑπερπλήσιος ὁ δὲ οὐ περούσιος. Ἀμέλει τῇ ταύτῃ περιουσίᾳ, καὶ εἰς οὐσίαν ἀληθῶς ἐλθὼν ὑπὲρ οὐσίαν οὐσιώθη, καὶ ὑπὲρ ἀνθρωπὸν ἐνήργει τὰ ἀνθρώπου. Καὶ δηλοὶ περιφένος ὑπερφυῶς κύνουσα, καὶ ὑδωρ ἀστετον ὑλικῶν καὶ γερῶν ποδῶν ἀνέχον βάρος, καὶ μὴ ὑπεξῆν, ἀλλ' ὑπερφυεῖ δύναμει πρὸς τὸ ἀδιάχυτον συνιστάμενον. Τί δὲ τις τὰ πολλὰ πάμπολλα δύται διέλθοι, δὲ' ὅν δὲ θεῶς ὅρων ὑπὲρ νοῦν γνώσεται καὶ τὰ ἐπὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Ἰησοῦ καταφασκόμενα, δύναμιν ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως ἔχοντα; Καὶ γάρ, ίνα συνελόντες εἰπωμεν, οὐδὲ διανθρωπὸς ἦν, οὐχ ὡς μὴ ἀνθρωπός, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνθρώπων, ἀνθρώπων ἐπέκειν, καὶ ὑπὲρ ἀνθρωπὸν ἀληθῶς ἀνθρωπὸς γεγονός. Καὶ τὸ λοιπὸν οὐ κατὰ ἀνθρωπὸν τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ ἀνθρώπειντος Θεοῦ, καὶνή τινα τὴν θεανθρωπήν ἐνέργειαν ἡμῖν πεπολιτευμένος.

supra hominem vere homo factus est, et deinceps sed (Deo homine facto) novam quamdam ex divina humanaque ratione permisit actionem nobiscum versans exhibuit.

Toū autou ēk tōū θεολογικῶν στοιχειώσεων.

'Ἐπειδὲ καὶ ἔως φύσεως ὑπὸ φιλανθρωπίας ἐλήλυθε, καὶ ἀληθῶς οὐσιώθη, καὶ ἀνὴρ δὲ ὑπέρθεος ἐχρημάτισεν (Πλεω δὲ εἰη πρὸς τὴν ἡμῶν τὰ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ὑμούμενα), κάν τοις ἔχει τὸ ὑπερφύες καὶ ὑπερούσιον, οὐ μόνον, ἢ ἀναλοικῶτας ἡμῖν καὶ ἀτυχύτως κεκοινώηκε μηδὲν πεπονθῶς εἰς τὸ ὑπερπλήρες αὐτοῦ πρὸς τῆς ἀφθέγκτου κενώσεως, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ πάντων καινῶν καινότατον ἐν τοῖς φυσικοῖς ἡμῶν ὑπερφυῆς ἦν, ἐν τοῖς κατ' οὐσίαν ὑπερούσιος, πάντα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμᾶς; ὑπερέχων.

essentiam perludebit, super essentiam, omnia quae possidens.

Toū αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας.

'Η δὲ τῆς θεαρχικῆς ἀγαθότερος ἀπειροτατη φιλανθρωπία ἐν ἀληθεὶ μεθέξει τῶν καθ' ἡμᾶς; γενομένη ἀναμαρτήσω, καὶ πρὸς τὸ ταπεινὸν ἡμῶν ἐνοσιηθεῖσα μετὰ τῆς τῶν οἰκείων ἀτυχύτου καὶ ἀλωθῆσου παντελῶς ἔξεως, τὴν πρὸς αὐτὴν ἡμῖν κοινωνίαν, ὡς ὅμοιοντες λοιπὸν ἐδωρήσατο, καὶ τῶν οἰκείων ἀνέδειξε μετόχους καλῶν.

Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ τῆς οὐρανίου ἱεραρχίας. D

'Ανανεύσω δὲ καὶ πρὸς τὰς ὑπερτάτας τῶν λογίων θεοφανειας· ὅρω γάρ δὲ καὶ αὐτὸς Ἰησοῦς ἡ τῶν ὑπερουρανίων οὐσίων ὑπερουσίος αἰτία, πρὸς τὸ καθ' ἡμᾶς ἀμεταβόλως ἀληθῶς, οὐκ ἀποκρῆτῆς ὑπὲρ αὐτοῦ ταχθείσης καὶ αἱρεθείσης ἀνθρωποπεπτῶς εὐταξίας, ἀλλ' ἐνπειθῶς ὑποτάττεται ταῖς τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ δι' ἀγγέλων διατύπωσεσιν.

Ἐτι περὶ τῆς θείας ἀναγθρωπήσεως, τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰ γενέθλια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

'Ἐπειδὲ φύσιν διαβόλου, καὶ γυναικὸς ἐπηρείξη τε ἐπαθεν ὡς ἀπαλωτέρα, καὶ ἦν προσῆγαγεν ως πιθανωτέρα (φεῦ τῇς ἐμῆς ἀσθενείας! ἐγή γάρ

A prior esset, essentiam assumpsit humanam, et essentiam tamen omnem essentiam superante, ut qui semper essentia sit excellentior, quam plenissimus. Hac nimirum exuberans excellentia, cum ad nostram essentiam vere descendere, eam ratione ipsam essentiam superante assumpsit, et res humanas supra hominem gessit. Indiea sunt, Virgo supra naturam concipiens, et aqua instabilis pedum ex materia constantium et terrenorum pondus sustinens et nibil cedens, sed potentia naturam aquae vincente ad solidam se redigens firmitatem. Quis ea præ multitudine persequatur, ex quibus, qui divine cernit, supra intelligentiam intelligent, illa etiam, quæ de humanitate Jesu affirmantur, excellentissime negationis vim obtinere? Atque ut eorum summam paucis complectamur, neque homo erat, non quod non esset homo, sed quod ex hominibus, præstantius, quam homines, et neque divinam ut Deus, neque humanam ut homo, sed (Deo homine facto) novam quamdam ex divina humanaque ratione permisit actionem nobiscum versans exhibuit.

Ejusdem ex theologicis elementis.

Sed quoniam suo erga nos amore incitatus ad nostram usque naturam venit, et qui summus Deus est, vere factus et vocatus est homo (propitia sibi, quæ mentem et rationem superantia a nobis celebrantur), in his quoque vis ejus natura essentiaque sublimior existit. Non solum quia nibil propter inexplicabilem exinanitionem in exuberante sua plenitudine percessus, se nobis sine immutatione et confusione communicavit, verum etiam (quod rerum omnium admirabilium est maxime admirabile) in iis, quæ naturalia sunt, supra naturam fuit, in iis, quæ ad nostra sunt, ex nobis, et supra nos excellenti ratione

Ejusdem ex libro de ecclesiastica hierarchia.

Infinita divinæ bonitatis erga genus humanum benevolentia vere quæ nostra sunt, assumens sincipeccato, seque humiliati nostræ conjungens, et quæ propria ipsius sunt, sine ulla prorsus confusione immutacioneque retinens, nobis iam ut cognatis se communicavit, et nos honorum suorum participes fecit.

Ejusdem ex libro de cœlesti hierarchia.

Verum, ut summas item ac divinas sacrae Scripturæ demonstrationes contemplemur, video ipsum etiam Jesum, qui sublimum essentiarum est auctor essentia sublimior, cum ad nos sine ulla sui communicatione venisset, a lege atque ordine homini congruente, quem ipse statuerat et elegerat, non recedere, sed Patris et Dei mandatis, quæ per angelos dederat, suumisse obtemperare.

Item de divina humanæ carnis assumptione, magni Gregorii Theologi ex oratione in diem Natalem Domini nostri Iesu Christi.

Seo posteaquam invidia diaboli et fraudulenta illius vi, quam mulier ut et imbecillior percessa est, et ad persuadendum aptior obtrusit viro (o infirimi-

tatem meam ! mea enim est primi parentis infirmitas) mandati, quod acceperat ipse oblitus est, et amaro pomì gustatu superatus, simul et a ligno vita, et a paradiiso, et a Deo tanquam exsul extruditur, et pelliceis induitur vestimentis, crassiore nimisrum carne, que mortem subiret, et spiritui repugnaret. Ac primum quidem agnoscit turpitudinem suam, atque ideo se Dei conspectum fugiens abscondit. Hic tamen lucratur mortem, per quam peccatum absconditur, ne miseria sit immortalis, et cum supplicio beneficium conjunctum cernatur. Hac enim ratione Deus, ut mihi quidem persuadeo, punit. Cæterum cum variis occasionibus atque temporibus humanum genus multorum peccatorum, que illa malitia radix protulerat, multis modis, nempe oratione, lege, prophetis, beneficiis, minis, plagiis, eluvionibus, incendiis, bellis, victoriis, cladibus, prodigiis ex celo, ex aere, ex terra, ex mari, insperatis hominum, civitatum, gentium eversiōnibus, quibus rationibus nihil aliud agebatur, nisi ut malitia contereretur, frustra prius esset admonitus et reprehensum, et majoribus peccatis, ut mutuis homicidiis, adulteriis, perjuriiis, insanis hominum amoriis et (quod omnium malorum gravissimum erat) simulacrorum cultu, quo homines neglego Procreatore ad res precreatas calendas et adorandas se convertebant, obstringeretur, gravioraque iam ejusmodi morbi remedia medicamentaque requirerent, majora gravioraque sunt adhibita. Ipsum enim Dei Verbum, quod est ante secula, quod comprehendi non potest, quod corpus non habet (et quae sequuntur), ipsa Dei imago incommutabilis, Patris definitio et ratio, imaginem, quam homini impresserat, ipse suscepit, et propter carnem, carnem gerit, et animo ratione praedito pro salute animi mei commiscetur, ut simili similem purget, in omnibus denique, peccato tamen excepto, fit homo. Ex Virgine, cuius animum et carnem Spiritus ante purgaverat, nascitur. Decebat enim, ut et liberorum susceptus honoraretur, et illi tamen in honore virginitas anteferretur; atque ita humana forma assumpta ad nos progreditur unum ex deabus contrariis, carne et spiritu, constans, quorum hic divinitatem tribuebat, illa divinitate affliciebatur (o novam misericordem! o conjunctionem admirabilem!) lile, qui est effector, efficitur; qui creator est, creatur; qui comprehendendi non potest, vinculo humani animi divinitatem et carnis crassitudinem copulante comprehenditur. Qui ditat alios, pauper fit. Carnis enim meæ paupertatem amplectitur, ut ego divinitatis ejus divitias assequar. Qui plenus est, exinanitur, parumper enim gloriam suam sinit exhauriri, ut ego plenitudinis ejus particeps efficiar. Quoniam sunt haec bonitatis divitiae? Quoniam circa me mysterium apparet? Ego imaginem, ejus particeps factus eram, non servet, et carnem reddat immortalem. Alteram admirabiliorem, quod in priore, præstantius quod erat, accipit.

Ejusdem in Sancta Lumina.

Nam quia malitia inventio, qui se invictum existi-

A ἡ τοῦ προπάτορος, τῆς μὲν ἐντολῆς ἐπελάθετο τῆς δοθείσης, καὶ ἡττήθη τῆς πικρᾶς γεύσεως· διοῦ δὲ τοῦ τῆς ζωῆς ἔύλου, καὶ τοῦ παραδείσου, καὶ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν κακίαν ἐξόριστος γίνεται, καὶ τοὺς δερματίνους ἀμφιέννυει χιτῶνας, Γάως τὴν παχυτέραν σάρκα, καὶ θυητὴν, καὶ ἀντίτυπον. Καὶ τοῦτο πρῶτον γινώσκει τὴν ίδιαν αἰσχύνην, καὶ ἀπὸ Θεοῦ κρύπτεται. Κερδαῖνει μάντοι κάντασθα τὸν θάνατον, καὶ εἰδοκοπήσας τὴν ἀμαρτίαν, ίνα μὴ ἀθάνατον ἢ τὸ κακόν· καὶ γίνεται φιλανθρωπία ἡ τιμωρία. Οὗτο γάρ πειθομαὶ κολάζειν Θεόν. Πολλοὶ δὲ παιδευθεὶς πρότερον ἀντὶ πολλῶν τῶν ἀμαρτημάτων, ὃν ἡ τῆς κακίας βίζα εἰδλάστησε κατὰ διαφόρους αἰτίας καὶ χρόνους, λόγῳ, νόμῳ, προφήταις, εὐεργεσίαις, ἀπειλαῖς, πληγαῖς, ὑδασιν, ἀμπρησμοῖς, πολέμοις, νίκαις, ἥτταις, σημεῖοις ἢ οὐρανοῦ, σημεῖοις ἢ άέρος, ἐκ γῆς, ἐκ θαλάττης, ἀνδρῶν, πόλεων, ἐθνῶν ἀνελπίστοις μεταβολαῖς, ὃρᾳ ὅν ἐκτριβῆναι τὴν κακίαν τὸ σπουδαζόμενον ἦν, τέλος Ισχυροτέρου δεῖται φαρμάκου ἐπὶ δεινοτέροις τοῖς ἀρρωστήμασιν, ἀλληλοφονίαις, μοιχείαις, ἐπιορκίαις, ἀνδρομανίαις, τὸ πάντων ἰσχατον τῶν κακῶν, καὶ πρῶτον, εἰδωλολατρίαις, καὶ τῇ μεταθέσει τῆς προσκυνήσεως ἀπὸ τοῦ πεποιηκότος ἐπὶ τὰ κτίσματα. Ταῦτα ἐπειδὴ μείζονος ἐδεῖτο τοῦ βοηθήματος, μείζονος καὶ τυγχάνει. Τὸ δὲ ἦν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὁ προαιώνιος, ὁ ἀόρατος καὶ ἀπερληπτος, ὁ ἀσύμπτος, καὶ τὰ ἑξῆς, ἡ ἀπαράλλαχτος εἰκὼν, ὁ τοῦ Πατρὸς ὅρος καὶ Λόγος ἐπὶ τὴν ίδιαν εἰκόνα χωρεῖ, καὶ σάρκα φορεῖ διὰ τὴν σάρκα, καὶ ψυχὴ νοερῷ διὰ τὴν ἐμὴν ψυχὴν μίγνυται, τῷ δόμοισι τὸ δομοιον ἀνακαθαίρων, καὶ πάντα γίνεται, πλὴν τῆς ἀμαρτίας, ἀνθρώπος, κυνηθεὶς μὲν ἐκ τῆς Παρθένου, καὶ ψυχὴν καὶ σάρκα προκαθαρθεῖσης τῷ Πνεύματι. "Ἐδει γάρ καὶ γένησιν τιμηθῆναι, καὶ παρθενίαν προτιμηθῆναι. Προσλθῶν δὲ Θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως, ὃν ἐκ δύο τῶν ἐναντίων, σαρκὸς καὶ σπεύματος, ὃν δὲ μὲν ἐθάωσε, τὸ δὲ ἐθεωρᾷ (ῷ τῆς κατενῆς μίξεως, ὥ τῆς παραδέξου χράσεως!), ὃν γίνεται, καὶ δικτιστος κτίζεται, καὶ διχώρητος χωρεῖται διὰ μέσης ψυχῆς νοερᾶς μεσιτευούσης θεότητος καὶ σαρκὸς παχύτητος, καὶ δι πλουτίων πεωχεύει· πεωχεύει γάρ τὴν ἐμὴν σάρκα, ἵν' ἄγω πλουτήσω τὴν αὐτοῦ θεότητα. Καὶ δι πλήρης κενοῦται· κενοῦται γάρ τῆς ἐμοῦ δόξης ἐπὶ μικρὸν, ἵν' ἄγω τῆς ἐκείνου μεταλάβω πληρώσεως. Τίς δὲ πλαῦστος τῆς ἀγαθότητος; Τί τὸ περὶ ἐμὲ τοῦτο μυστήριον; Μετελαύσον τῆς εἰκόνος, καὶ οὐκ ἐπύλαξα. Μετελαμβάνει τῆς ἐμῆς σαρκὸς, ίνα καὶ τὴν εἰκόνα σώσῃ, καὶ τὴν σάρκα ἀθανατισῃ. Δευτέραν καινωνεῖ κοινωνίαν πολὺ τῆς προτέρας παραδοξότεραν, διόπει τότε μὲν τοῦ κριτιστονος μετέδωκε, νῦν δὲ μεταλαμβάνει τοῦ χειρονος;

non servavi. Ille carnem meam suscepit, ut et imaginem init societatem priore societate eo quidem longe admisit, communicavit; in posteriore, quod deterius erat, accipit.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὰ ἄγια Φῶτα.

Ἐπειδὴ γάρ φετο ἀγίτητος εἶναι τῆς κακίας δ

σοριστής. θείητος ὑπίδει δελεάσσεις; ή μέσος, σαρκὸς προβλῆματι δελεᾶσται· ίν' ὡς τῷ Ἀδὰμ προσδαλῶν τῷ Θεῷ περιτίση, καὶ οὐτας ὁ οὐρανὸς Ἀδὰμ τὸν παλαιὸν ἀνατίσῃ, καὶ λυθῇ ἐν κατάκριμα τῆς σαρκὸς, σαρκὶ τοῦ θανάτου θανατώθεντος.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

"Ο Γάρ τοῦ Θεοῦ γίνεται καὶ οὐδὲ ἀνθρώπου, οὐδὲ δὴ μεταβαλῶν, ἀπεριτος· γάρ, ἀλλ' ὁ οὐκ ἔν προσλαβὼν, φιλάνθρωπος γάρ· ίνα χωρηθῆ ὁ ἀγάρητος διὰ μόσης· σαρκὸς ὄμιλος ἡμῖν, ὡς ἐκ παραπτάσματος· ἐπειδὴ καθαρὸν αὐτοῦ τὴν θάντητα φέρειν οὐ τῆς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ φύσεως.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Κληρονομούς πράτης λόγοις·

Τὰ γάρ ἀμφότερα ἐν τῇ συγχρέσῃ, Θεοῦ μὲν ἀνανθρωπήσαντος, ἀνθρώπου δὲ θεωθέντας.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ δευτέρου λόγου·

Εἰ γάρ καὶ τὸ συναμφότερον ἐν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνάδει.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὰ ἄγια θῶσα λόγου.

Καὶ τοῦτο τῇ θεώσει Θεός.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὸ Ηδόχα δευτέρου λόγου.

Καὶ διὰ τὴν πράσηληψίν τὴν χριστοῦσαν θεότητει, καὶ γενομένην ὅπερ τὸ χριστανόν, καὶ, θαρρῷ λέγειν, δημόσεον.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ προτρεπτικοῦ· εἰτὲ τὸ βιβλίον·

"Θιοὺς δινθρωπον, καὶ διον θεὸν ὅπερ δὲν τοῦ πεπονθάτο, ίν' ὅλῳ εἰς τὴν σωτηρίαν χαρίσηται δὲν τὸ κατάκριμα λύσας τῇς ἀμαρτίας.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τασσῶν δινθρωπος διὰ σὲ, δουν σὺ γίνη, δι' ἑκατὸν Θεός.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

"Ἔξειν τε πάλιν ιρίνοντας ζῶντας καὶ νεκροῖς, οὐδὲ εἴτε μὲν σάρκα, οὐδὲ ἀσώματον δὲ, οἶς αὐτές; οἶς λόγοις θεοειδεστέρουν αύματος· ίνα καὶ ὅρθῃ ὅπερ τῶν ἐκκεντησάκων, καὶ μετνηθεὶς θεὸς Εἶναι παχύτερος.

"Ἐπειδὴ τῆς θείας διανθρωπήσεως, τὸ Νίστορικόν ἐκ τοῦ κατηγητικοῦ λόγου.

Διὰ τίνος ἔστι τὸν δινθρωπον περὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς χρίν άνακληθῆναι; Τίνι διέφερεν ἡ αὐτὸν πεπτωτός ἀνάρθρωσις, ἢ ταῦ ἀπολωλάτος ἀνάκλησις, ἢ τοῦ πεπλανημένου χειραγωγία; τίνι δὲλφ ἢ τῷ Κυρίῳ πάντιος τῆς φύσεως; τῷ γάρ ἐξ ἀρχῆς τὴν ζωὴν δεδωκότι μόνῳ δυνατὸν ἦν καὶ πρέπον ἀμα, καὶ ἀπολομένην ἀνακαλέσασθαι, δὲ παρὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἀληθείας ἀκούομεν, θεὸν πεποιηκέναι κατ' ἀρχὰς· τὸν δινθρωπον, καὶ εσωκένεας διαπεπτωτότα μανθάνοντες. Ἀλλὰ μέχρι μὲν τούτων συνθήσεται τυχόν τῷ λόγῳ ὁ πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέπων, διὰ τὸ μὴ δοκεῖν ἐξου τι τῆς θεοπρεποῦς ἐννοίας τῶν εἰρημένων εἰναι· πρὸς δὲ τὸ ἀφεκῆς οὐκ δυοῖς; ξέσει, δο' ὃν μάλιστα τὸ μυστηρίον τῆς αἰχονομίας χρειτύνεται· γένησιν ἀγθρωπεύην. λέγω, καὶ τὴν ἐκ νηπίου πρὸς τελεθεσιν αἰξη-

παθατ, τὸν spe divinitatis affictens déceperat; ipse carnis objectū tanquam esca proposita decipiatur, et dum se putas Adam invadere, in Deum incedit. Atque ita novus Adam veterem servat, et carnis condemnationem carne dissolvit, et mortem ipsam morte afficit.

Ex eadem oratione.

Filius Dei fit etiam hominis filius, nec ab eo, quod erat, immutatur, sed accipit, quod non erat, ut (quæ Huius est in homines benevolentia) carne tanquam velo interjecto nobiscum versans, qui comprehendere non poterat, comprehendendatur. Purum enim divinitatis ejus splendorem natura, quæ gignitur atque corruptitur, non poterat sustinere.

Eiusdem, ex epistola prima ad Cledonium.

Ultraque sic conjunguntur, ut unum sint, cum Deus homo fiat, et homo Deus.

Eiusdem ex oratione 2 de Filiō.

Utrumque quidem est unum, non natura tamen, sed conjunctione.

Eiusdem ex oratione in Sancta Lamina.

Et hoc deificatione Deus.

Eiusdem ex oratione in Pascha.

Et propter hominem assumptum, qui divinitate inunctus est, et factus id, a quo inunctus erat, et simus Deus, sic enim audeo dicere.

Eiusdem, ex oratione, qua ad baptismum eohortatur.

Totum hominem, et totum Deum, pro toto illo qui passus erat, ut toti tibi salutem elargiretur, totum peccati solvens condemnationem.

Ex eadem oratione.

Tantum homo propter te, quantum in propter illum Deus.

Ex eadem oratione.

Veniet iterum judicaturus vivos et mortuos, non jam amplius care, nec sine corpore, diviniore iamē corpore, rationibus illis, quas ipse novit, ut et ab illis cernatur, quieum cruci affixerunt, et mameat sine crassitudine Deus.

De divina item κατατάση carnis assumptione. Gregorii Nyssae pontificis ex oratione catechetica.

Per quem oportebat in pristinum gratiæ statutum hominem revocari? cui potissimum conveniebat, lapsum excitare? perditum restituere? errantem in viam reducere? cuinam alii, nisi plane naturæ ipsius Domino? Cui enim initio vitam largitus erat, ei soli et licebat et conveniebat, eamdem amissam recuperare. Hominem in principio factum a Deo ex mysterio veritatis intelligimus; eundem, cum jam profligatus ac perditus esset, a Deo conservatum dicimus. Atque hæc quidem, qui viderint esse consentanea, ab eaque notione, quam habemus de Deo, minime abhorrentia, forte concedent, ea vero, quæ sequuntur, quibus dispositiōnis mysterium maxime innititur, non ita facile: nempe hominem esse factum, ex puerō ad perسئū statu crevisse, edisse, bibisse, labore, sum-

no, molestiis affectum esse, lacrymasse, columnias, judicium, crucem ac mortem suis perpessum, in sepulcroque positum. Hæc enim, quæ mysterio comprehenduntur, animos eorum, qui sunt insimiores in fide, debilitant infringuntque, ne illa, quæ deinceps sequuntur, propter ea, quæ dicta sunt, suscipiant. Nam Deo dignam ex inferis excitationem ideo non concedunt, ne mortem Deo indignam admittant. Ego vero illud mibi prius facendum puto, ut paulisper a crassa carnis hebetudine recedam, et honestum ipsum per se considerem, ostendamque non esse ejusmodi, ut his notis, quibus earum utraque describatur. Neminem eorum, qui sani sunt, negaturum existimo, unum illud omnino esse dedecus, eamque unam turpitudinem, quæ vitii fœditate definitur, a qua quidquid alienum sit, id ab omni remotum esse dedecore ac turpitudine : Deum vero cuncta decere, quæ in regione cernuntur honestatis. Quæ cum ita sint, aut vitium esse demonstrent, nasci, nutriti, augeri, ad naturæ perfectionem progredi, mori, reviviscere : aut si quæ dicta sunt, a vitio remota esse concedunt, necessario non esse turpia fateantur. Cum igitur declaratum sit, honesta esse, quæ ab omni fœditate vitii abhorrent, nonne ut amentes miserandi sunt, qui honesta Deo asserunt non convenire ? At humana, inquiet, natura exiguis terminis circumscribitur, Deus autem est infinitus. Quoniam igitur pacto quod infinitum est, individuo corpuseculo concludatur ? Ecquis dicit, infinitam divinitatis vim carne tanquam vase aliquo circumscriptam fuisse, cum ne in natura quidem nostra mens ipsa carnis terminis circumscribatur ? Nam corporis moles propriis partibus definitur, animus autem mentis cogitationisque motibus commens per omnes res procreatæ ad cœlos usque condescendit, ad infimas maris partes penetrat, longe lateque per totum orbem evagatur, et ad ea, quæ sub terra sunt accedit solertia sua, quinetiam eorum quæ supra cœlos geruntur, intelligentiam plerumque consequitur, nec pondere corporis impeditur. Quod si animus hominis, nature necessitate corpori conjunctus, ubique est, quid cogit nos dicere, carnis natura divinitatem præpediri ? cur non potius eorum exemplo, quæ nobis concessa sunt, quod divinam deceat dispositionem, conjicimus et cogitamus ? Sicut enim in lucerna materiam circumplexum ignem aspicimus, eumque a materia, quæ ipsum attingit, ratione distinguimus, quæ tamen re ipsa distingui non possunt, ut flamma per se a materia sejuncta ostendatur, sed utraque unum est (nullus autem id mihi sumat in hoc exemplo, quod ignis corrumpatur, sed id solum accipiens, quod similitudini convenit, quæ ab ea sunt aliena repudiet), quid prohibet, quin eodem modo, quo cernimus flammarum attingere subjectam materiam, nec in ea tamen includi, Deo dignam cogitationem suscipiamus, credamusque naturam divinam ita conjungi atque unum scrii cum humana nature,

A σιν, θρῶσιν τε καὶ πόσιν, καὶ κόπον, καὶ ὑπνον, καὶ λύπην, καὶ δάκρυον, συκοφαντίαν τε καὶ δικαιοστήριον, σταυρὸν καὶ θάνατον, καὶ τὴν ἐν μνημείῳ θίσιν. Ταῦτα γὰρ συμπαραλαμβανόμενα τῷ μυστηρίῳ, ἀμβλύνει πως τῶν μικροῖς ψυχατέρων τὴν πίστιν, ὡς μηδὲ τὰ ἐφεξῆς τῶν λεγομένων διὰ τὰ προειρημένα συμπαρασθεσθαι. Τὸ γάρ θεοπρεπὲς τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως διὰ τὸ περὶ τὸν θάνατον ἀπρεπὲς οὐ προσίνεται. Ἐγὼ δὲ περότερον οἶμαι δεῖν μικρὸν τῆς σαρκικῆς παχύτητος τὸν λογισμὸν ἀποστήσαντας, αὐτὸν τὸ καλὸν ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον κατανοῆσαι πολὺς γνωρίσμασιν ἔκατερον τούτων καταλαμβάνεται. Οὐδένα γάρ ἀντερεῖν οἶμαι τῶν λελογισμένων διὰ τὸν κατὰ φύσιν μόνον τῶν πάντων αἰσχρὸν ἔστι, τὸ κατὰ κακίαν πάθος. Τὸ δὲ κακίας ἔκτο; παντὸς αἰσχους ἔστιν ἀλλότριον. Πρέπει δὲ θεῷ πᾶν διὰ περὶ διὰ τὴν τοῦ καλοῦ θεωρεῖται χώρᾳ. Ή τοινυν δειξάτωσαν κακίαν εἴναι: τὴν γέννησιν, τὴν ἀνατροφὴν, τὴν αὔξησιν, τὴν πρὸς τὸ τέλειον τῆς φύσεως πρόδον, τὴν τοῦ θανάτου πεῖραν, τὴν ἐκ τοῦ θανάτου ἐπάνοδον, ή, εἰ ἔχω κακίας είναις τὰ εἰρημένα συντίθενται, οὐδὲν αἰσχρὸν είναι τὸ κακίας ἀλλότριον ἐξ ἀνάγκης διμολογήσουσι. Καλοῦ δὲ πάντως ἀναδεικνυμένου τοῦ πάτης αἰσχρότητος καὶ κακίας ἀπῆλλαγμένου, πῶς οὐκ ἐλεσεινοὶ τῆς ἀλογίας οἱ τὸ κακὸν μὴ πρέπειν ἐπὶ θεοῦ δογματίζοντες ; Ἀλλὰ μικρὸν, φησι, καὶ εὐπεριγράπτον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, διπειρον δὲ τῇ θεότητι. Καὶ πῶς διὰ πειρελήφθη τῷ ἀτόμῳ τὸ ἀπειρον; Καὶ τίς τοῦτο φησιν, διὰ τὴν πειργραφὴν τῆς σαρκὸς, καθάπερ ἄγγελον τινί, τῇ ἀπειρᾳ τῆς θεότητος πειρελήφθη; Οὐδὲ γάρ ἐπὶ τᾶς ἡμετέρας ζωῆς ἐντὸς κατακλείεται τῶν τῆς σαρκὸς ὅρων ἡ νοερὰ φύσις, ἀλλ' ὁ μὲν δύκος τοῦ σώματος τοῖς οἰκείοις μέρεσι πειργάφεται, ἡ δὲ ψυχὴ τοῖς τῆς διανοιας κινήμασι πάσῃ κατ' ἔξουσιαν ἐφαπλοῦται τῇ κτίσει, καὶ μέχρις οὐρωνῶν ἀνιοῦσα, καὶ τῶν ἀδύτων ἐπιβατεύουσα, καὶ τῷ πλάτει τῆς οἰκουμένης ἐπερχομένη, καὶ πρὸς τὰ καταχθνία διὰ τῆς πολυπραγμοσύνης εἰσόδουσα· πολλάκις δὲ καὶ τῶν ὑπερουρανίων θαυμάτων ἐν πειριοίᾳ γίνεται, οὐδὲν βαρυνομένη τῷ ἐφολκίῳ τοῦ σώματος. Εἰ δὲ ἀνθρώπου ψυχὴ κατὰ τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην συγκεκραμένη τῷ σώματι πανταγοῦ κατ' ἔξουσιαν γίνεται, τίς ἀνάγκη τῇ φύσει τῆς σαρκὸς τὴν θεότητα λέγειν ἐμπειρίγεσθαι, καὶ μὴ διὰ τῶν χωρητῶν ἡμέν τοῦ ποδειγμάτων στοχασμὸν τινὰ πρέποντα περὶ τῆς θείας οἰκονομίας λαβεῖν ; Ός γάρ τὸ πῦρ ἐπὶ τῆς λαμπάδος ὀρᾶται τῇ ὑποκειμένης περιβεραγμένον ὅλης, καὶ λόγος μὲν διακρίνει τὸ τε ἐπὶ τῆς ὅλης πῦρ, καὶ τὴν τὸ πῦρ ἐκάπτουσαν ὅλην, Ἑργά δὲ οὐκ ἔστιν ἀπ' ἀλλήλων ταῦτα διατεμόντα ἐφ' ἑστῆς δεῖξα τὴν φλόγα διεξεγμένην τῆς ὅλης, ἀλλ' ἐν τὰ συναμφότερα γίνεται (καὶ μοι μηδεὶς τὸ φθαρτικὸν τοῦ πυρὸς συμπαραλαμβανέτω τῷ ὑποδειγματι, ἀλλ' ὅσον εὐπρεπές ἔστι μόνον ἐν τῇ εἰκόνῃ δεξαμένος, τὸ ἀπεμφαῖνον ἀποκοινωνία) τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς ὅρῳ μὲν καὶ ἔξημμένην τοῦ ὑποκειμένου τὴν φλόγα, καὶ οὐκ ἐναποκλειομένην τῇ ὅλῃ, τί κωλύει, τῆς θείας φύσεως ἔνωσήν τινα καὶ προσεγγισμὸν

κατανοήσαντας πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, τὴν θεοπεπῆ διάνοιαν καὶ ἐν τῷ προσεγγισμῷ διασώσασθαι, πάσης περιγραφῆς ἔκεις εἶναι τὸ Θεῖον πιστεύοντας, καὶ ἐν ἀνθρώπῳ ἡ; Εἰ δὲ ζητεῖς πῶς καταχιρᾶται θεότης πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, ὥρα σοι πρὸ τούτου ζητεῖν, τίς πρὸς τὴν σάρκα τῆς ψυχῆς ἡ συμψυχία. Εἰ δὲ τῆς στῆς ἀγνοεῖται ψυχῆς ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐνοῦται τῷ σύμματι, μηδὲ ἑκεῖνο πάντως οἷον δεῖν ἐντὸς γνένθαται τῆς σῆς καταλήψεως. 'Ἄλλ᾽ ὁσπερ ἐνταῦθα καὶ ἔπειρον εἶναι τι παρὰ τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν πεπιστεύκαμεν, ἐκ τοῦ μονωθεῖσαν τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα νεκράν τε καὶ ἀνενέργητον γίνεσθαι, καὶ τὸν τῆς ἐνώπιον οὐκέτι εἰπιγινώσκομεν τρόπον· οὕτω κάκει διαφέρειν μὲν ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον τὴν θεόταν φύσιν πρὸς τὴν θυητὴν καὶ ἐπίκηρον ὅμολογούμενον, τὸν δὲ τῆς ἀνακράσεως τρόπον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἀνθρώπον συνιδεῖν οὐ χωροῦμεν. 'Ἄλλὰ τὸ μὲν γενῆσθαι θεὸν ἐν ἀνθρώπῳ φύσει διὰ τῶν ιστορουμένων θαυμάτων οὐκέτι εἰπιστάλλομεν, τὸ δὲ ὅπως ὡς μείζον ἡ κατὰ λογισμῶν ἐφόδον διερευνῶν παραπούμεθα. Οὐδὲ γάρ πᾶσαν τὴν σωματικὴν τε καὶ νοητὴν κτίσιν παρὰ τῆς ἀσωμάτου τε καὶ ἀκτίστου φύσεως ὑποστῆγαι πιστεύοντες, τὸ πόθεν ἢ τὸ πῶς τῇ περὶ τούτων πίστει συνεκετάζομεν. 'Ἄλλὰ τὸ γεγενῆσθαι παραδεχόμενοι, ἀποιτητραγμόντον τὸν τρόπον τῆς τοῦ παντὸς συστάσεως καταλείπομεν, ὡς ἀρρέπον παντάπασιν δυτα καὶ ἀνερμήνευτον. Τοῦ δὲ θεὸν ἐν σαρκὶ φανερωθῆναι ἡμῖν ὁ τάξ ἀποδεῖξεις ἐπισῆτῶν πρὸς τάξ ἐνεργειας βλεπτέω. Καὶ γάρ τοῦ δὲ; εἶναι θεὸν οὐκέτι τις ἀπόδεξιν ἔχοι πλὴν τῆς διὰ αὐτῶν τῶν ἐνεργειῶν μαρτυρίας. 'Οσπερ τοινύν εἰς τὸ πᾶν ἀφορῶντες, καὶ τάξ κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομίας ἐπισκοποῦντες, καὶ τάξ εὑρεγεσίας τάξ θεόθεν κατά τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐνεργούμενας ὑπερκείσθαι τινὰ δύναμιν ποιητικὴν τῶν γινομένων, καὶ συντηρητικὴν τῶν δυτῶν καταλαμβάνομεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ διὰ σαρκὸς ἡμῖν φανεριθέντος Θεοῦ ξανθήν ἀπόδεξιν τῆς ἐπιφενειας τῆς θεότητος τὰ κατὰ τάξ ἐνεργειας θαύματα πεποιήμεθα πάντα τοὺς ιστορηθεῖσιν ἔργοις, διὸ ὡς ἡ θεῖα χαρακτηρίζεται φύσις· κατανοήσαντες. Θεοῦ τὸ ζωαποεῖν τοὺς ἀνθρώπους· Θεοῦ τὸ συντηρεῖν διὰ προνοίας τὰ δυτα· Θεοῦ τὸ βρῶσιν καὶ πόσιν τοῖς διὰ σαρκὸς τὴν ζωὴν· εἰλήχοις χαρίζεσθαι· Θεοῦ τὸ εὐεργετεῖν τὸν δεόμενον· Θεοῦ τὸ παραποταῖσαν ἐξ ἀσθενειας τὴν φύσιν πάλιν διὸ γέλας· πρὸς ἐαυτὴν ἐπανάγειν· Θεοῦ τὸ πάσης ἐπιστατεῖν ὅμοιοτρόπως τῆς κτίσεως, γῆς, θαλάσσης, ἀέρος, καὶ τῶν ὑπὲρ τὸν ἀέρα τόπων· Θεοῦ τὸ πρὸς πάντα διεισῆκη τὴν δύναμιν ἔχειν, καὶ πρὸ γε πάντων τὸ θανάτου καὶ φθορᾶς εἶναι κρείττονα. Εἰ μὲν οὖν τινος τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἀλλιπῆς ἦν ἡ περὶ αἴθετον ιστορία, εἰκότως τὸ μυστήριον ἡμῶν οἱ ἔξω τῆς πέπτειν παρεγράφοντο· εἰ δὲ διὸ ὡς νοεῖται θεός, πάντα ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ διηγήμασι καθορᾶται, τί τὸ ἐμποδίζον τῇ πίστει; 'Ἄλλα, φησι, γέννησίτε καὶ θάνατος ίδιον τῆς σαρκικῆς ἐστι φύσεως. Φημὶ κάγω· ἀλλὰ τὸ πρὸς τῆς γενέσεως καὶ τὸ μετά τὸν θάνατον τὴν τῆς φύσεως ἡμῶν ἐκφεύγει κοντήτα. Εἰ γάρ ἐκάπερ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς τὰ πέρατα βλέποντες,

A ut in ipsa conjunctione atque unitate, quamvis in homine Deus sit, nulla tamen circumscriptione concludatur? Quod si quāris, quomodo Deus cum homine commistus sit, prius considera conjunctionem animi cum carne tua, qui quidem animus, si intelligere non potes, qua ratione cum corpore copuletur, multo minus existimat te posse assequi, quo pacto Deus cum homine conjungatur. Verum, quoniamadmodum in te credis aliud quiddam esse animalium, quam corpus sit, quoniam corpus ab animali desertum, cadaver evadit, atque iners sit, et ad agendum inutile, licet conjunctionis rationem ignorares; sic etiam in Dei cum homine conjunctione constitemur divinam naturam caducæ mortalique modis omnibus dignitate præstare, qua ratione autem efficiatur ipsa conjunctione non possumus intelligere. Quod Deus in hominis natura genitus sit, ex rebus admirandis, que visæ scriptæ sunt, non ambigimus, rationem autem ac modum, ut majorem, quam a nobis percipi possit, omittimus indagare. Neque enim, cum res omnes corporeas, et quæ mente solū percipiuntur a natura incorporeas, et quæ creatæ non est, procreatas esse credimus, unde aut quonodo factæ sint, investigamus; sed cum mundum suisse conditum acceperimus, rationem, qua conditus fuerit curiose non exquirimus, quippe qui plane sciamus, eam nullo modo posse percipit aut explicari. Quod autem Deus in carne nobis apparuerit, si quis demonstrationes inquirit, is ejus opera conspiciat. Nam et quod Deus ipse sit, nullo alio nisi operum ipsius testimonio comprobatur. Ut igitur rerum universitatem intuentes, earumque moderationem et ordinem, vitaque nostræ eomoda divinitus data considerantes, vim quamdam mundi electricem conservatricemque cognoscimus, sic in Deo nobis per carnem patefacto admiranda illius opera similia iis, quæ scripta sunt, quibus, tanquam notis natura divina declaratur, locuples nobis divinitatis ejus testimonium afferunt. Dei namque esse cognoscimus, hominibus vitam tribuere; Dei, ea, quæ sunt, providentia tueri ac conservare; Dei, cibum et potum iis, quæ in carne vitam degunt, elargiri; Dei, de pauperibus et indigentibus bene mereri; Dei, naturam quæ infirmitate sua de recta via deflexerat, reducere ad sanitatem, et in pristinum statum revocare; Dei, cunctis æque rebus procreatis imperare, terræ, mari, aeri, et iis, quæ supra aerem sita sunt; Dei, perpetuam in omnia potestatem habere, imprimisque esse morte et corruptione superiorem. Horum si quid in historia, qua vita ipsius describitur, desideraretur, illi, qui a religione sunt alieni, merito mysterium nostrum repudiarent. Sin omnia, quibus Deus cognoscitur, in ea conspiciuntur, quid prohibet, quo minus fidem religionemque suscipias? At enim, inquietes, nasci atque obire propria sunt huiuscēdē carnis. Concedo; verum ea, quæ ortum eius præcesserunt, quæque mortem sunt subsecuta, communem naturæ nostræ conditionem supe-

rant. Nam si utrumque terminum humanæ vitæ A lómen καὶ διεν ἀρχόμεθα, καὶ εἰς τὶ καταλήξομεν. Ἐκ πάθους γάρ τοῦ είναι ἀρξάμενος ὁ ὄνθρωπος, πάθει συναπαρτίζεται. Ἐκεῖ δὲ οὗτος ἡ γένησις ἀπὸ πάθους ἡρξατο, οὗτος τὸν θάνατον φθορὰ διεδέξατο. Ἀπειστεῖς τῷ θανάτῳ; Χαίρω σου τῇ ἀπειστίᾳ. Ὁμολογεῖς γάρ πάντως, δι' ὃν ὅπερ πίστιν ἤγιν τὸ λεγόμενον, ὅπερ τὴν φύσιν είναι τὰ θαύματα. Αὐτὸς οὖν τοῦτο τῆς θεότητος ἔστω σοι τοῦ φανέντος ἀπόδεξις, τὴν μὴ δι' δλου διὰ τῶν κατὰ φύσιν προΐνεις τὸ κήρυγμα. Εἰ γάρ ἀντὸς ἦν τῶν τῆς φύσεως δρῶν πάντα τὰ περὶ Χριστοῦ διηγήματα, ποὺ τὸ θεῖον; Εἰ δὲ ὑπερβαίνει τὴν φύσιν ἐν πολλοῖς δ λόγος, ἐν οἷς ἀπιστεῖς, ἐν τούτοις ἔστεν ἡ ἀπόδεξις τοῦ καὶ Θεοῦ εἴναι τὸν κηρυσσόμενον. Ἀνθρώπος μὲν γάρ ἐκ συνδιασμοῦ τίκτεται, καὶ μετὰ θάνατον ἐν διαφθορᾷ γίνεται. Εἰ ταῦτα περιεχεῖ τὸ κήρυγμα, οὐκ ἀν Θεοῦ είναι πάντως φήθης τὸν ἐν τοῖς ιδιώμασι τῆς φύσεως ἥμῶν μαρτυρούμενον. Ἐπεὶ δὲ γάρ γεγεννήθησαι μὲν ἀκούεις αὐτὸν, ἐκεῖνηκέναις δὲ τῆς φύσεως ἥμῶν τὴν κοινότητα τῷ τε τῆς γενέσεως τρόπῳ, καὶ τῷ ἀνεποδέκτῳ τῆς εἰς φθορὰν ἀλλοιώσεως, καλῶς ἀν δροὶ κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπὶ τὸ θετερον τῇ ἀποκίρρησθαι, εἰς τὸ μὴ ὄνθρωπον αὐτὸν ἔν τον ἐν τῇ φύσει δεικνυμένων οἰσθαι. Ἀνάγκη γάρ πᾶσα τὸν μὴ πιστεύοντα τὸν τοιούτον ὄνθρωπον είναι, εἰς τὴν περὶ τὸν θεὸν αὐτὸν είναι πίστιν διαχθῆναι. Ο γάρ τὴν γένησιν εἰπὼν καὶ τὸ ἐκ Παρθένου γεγεννήθησαι συνδιηγήσατο. Εἰ οὖν πιστόν ἔστι διὰ τῶν εἰρημένων τὸ γεγεννήθαι αὐτὸν, διὰ τῶν αὐτῶν τούτων πάντως οὐδὲ τὸ οὗτος αὐτὸν γεγεννήσθαι ἀπίθανον. Ο γάρ τὴν γένησιν εἰπὼν καὶ τὸ ἐκ παρθενίας προσέθηκε· καὶ δ τοῦ θανάτου μνησθεῖς καὶ τὴν ἀνάστασιν τῷ θανάτῳ προσθεμαρτύρησεν. Εἰ οὖν ἀρ' ὃν ἀκούεις καὶ τεθνάναι καὶ γεγεννήσθαι δίδως, ἐκ τῶν αὐτῶν δώσεις πάντως καὶ τὸ ξένο πάθοντας είναι καὶ τὴν γένησιν αὐτοῦ καὶ τὸν θάνατον. Ἄλλα μήν ταῦτα μεῖψα τῆς φύσεως· οὐκοῦν οὐδὲ ἔκεινος πάντως ἀντὸς πάντη τῆς φύσεως δὲν τοῖς ὅπερ τὴν φύσιν γεγεννήσθαι ἀποδεικνύμενος.

Ex eadem oratione.

Quænam igitur, inquires, causa fuit, cur ad istam humilitatem sese demitteret Deus, ex qua fides dubia redderetur, cum ipse ratione, quæ nec percipi, nec comprehendendi, nec explicari potest, quippe quæ omnem cogitationem omnemque magnitudinem superat, humanæ naturæ sordibus immiscetur, ob quam abjectam atque humiliem demissiōneum reliqua etiam ipsius facta sublimia negliguntur? Ad hoc etiam quid respondere oporteat, non ignoramus. Tu, qui causam quæris, quamobrem Deus factus sit homo, si divina beneficia abstuleris ex humana vita, unde Deum agnoscas, non habebis. Benemerentem enim de nobis ex numeribus ejus agnoscimus. Illa enim, quæ facta sunt, conspicentes, munificam effectioris naturam intelligimus. Itaque si benignitas et humanitas divinæ naturæ indicium est, rationem habes, quam requiri-

B πάθους γάρ τοῦ είναι ἀρξάμενος ὁ ὄνθρωπος, πάθει συναπαρτίζεται. Ἐκεῖ δὲ οὗτος ἡ γένησις ἀπὸ πάθους ἡρξατο, οὗτος τὸν θάνατον φθορὰ διεδέξατο. Ἀπειστεῖς τῷ θανάτῳ; Χαίρω σου τῇ ἀπειστίᾳ. Ὁμολογεῖς γάρ πάντως, δι' ὃν ὅπερ πίστιν ἤγιν τὸ λεγόμενον, ὅπερ τὴν φύσιν είναι τὰ θαύματα. Αὐτὸς οὖν τοῦτο τῆς θεότητος ἔστω σοι τοῦ φανέντος ἀπόδεξις, τὴν μὴ δι' δλου διὰ τῶν κατὰ φύσιν προΐνεις τὸ κήρυγμα. Εἰ γάρ ἀντὸς ἦν τῶν τῆς φύσεως δρῶν πάντα τὰ περὶ Χριστοῦ διηγήματα, ποὺ τὸ θεῖον; Εἰ δὲ ὑπερβαίνει τὴν φύσιν ἐν πολλοῖς δ λόγος, ἐν οἷς ἀπιστεῖς, ἐν τούτοις ἔστεν ἡ ἀπόδεξις τοῦ καὶ Θεοῦ εἴναι τὸν κηρυσσόμενον. Ἀνθρώπος μὲν γάρ ἐκ συνδιασμοῦ τίκτεται, καὶ μετὰ θάνατον ἐν διαφθορᾷ γίνεται. Εἰ ταῦτα περιεχεῖ τὸ κήρυγμα, οὐκ ἀν Θεοῦ είναι πάντως φήθης τὸν ιδιώμασι τῆς φύσεως ἥμῶν μαρτυρούμενον. Ἐπεὶ δὲ γάρ γεγεννήθησαι μὲν ἀκούεις αὐτὸν, ἐκεῖνηκέναις δὲ τῆς φύσεως ἥμῶν τὴν κοινότητα τῷ τε τῆς γενέσεως τρόπῳ, καὶ τῷ ἀνεποδέκτῳ τῆς εἰς φθορὰν ἀλλοιώσεως, καλῶς ἀν δροὶ κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπὶ τὸ θετερον τῇ ἀποκίρρησθαι, εἰς τὸ μὴ ὄνθρωπον αὐτὸν ἔν τον ἐν τῇ φύσει δεικνυμένων οἰσθαι. Ἀνάγκη γάρ πᾶσα τὸν μὴ πιστεύοντα τὸν τοιούτον ὄνθρωπον είναι, εἰς τὴν περὶ τὸν θεὸν αὐτὸν είναι πίστιν διαχθῆναι. Ο γάρ τὴν γένησιν εἰπὼν καὶ τὸ ἐκ Παρθένου γεγεννήθησαι συνδιηγήσατο. Εἰ οὖν πιστόν ἔστι διὰ τῶν εἰρημένων τὸ γεγεννήθαι αὐτὸν, διὰ τῶν αὐτῶν τούτων πάντως οὐδὲ τὸ οὗτος αὐτὸν γεγεννήσθαι ἀπίθανον. Ο γάρ τὴν γένησιν εἰπὼν καὶ τὸ ἐκ παρθενίας προσέθηκε· καὶ δ τοῦ θανάτου μνησθεῖς καὶ τὴν ἀνάστασιν τῷ θανάτῳ προσθεμαρτύρησεν. Εἰ οὖν ἀρ' ὃν ἀκούεις καὶ τεθνάναι καὶ γεγεννήσθαι δίδως, ἐκ τῶν αὐτῶν δώσεις πάντως καὶ τὸ ξένο πάθοντας είναι καὶ τὴν γένησιν αὐτοῦ καὶ τὸν θάνατον. Ἄλλα μήν ταῦτα μεῖψα τῆς φύσεως· οὐκοῦν οὐδὲ ἔκεινος πάντως ἀντὸς πάντη τῆς φύσεως δὲν τοῖς ὅπερ τὴν φύσιν γεγεννήσθαι ἀποδεικνύμενος.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

C Τις οὖν ἡ αἰτία, φησι, τοῦ πρὸς τὴν ταπεινότητα ταύτην καταβήναι τὸ θεῖον, ὡς ἀμφίβολον εἴναι τὴν πίστιν, εἰ θεὸς τὸ ἀχρότον, καὶ ἀκατανόητον, καὶ ἀνεκλάλητον πρᾶγμα, τὸ ὑπὲρ πᾶσαν δόξαν, καὶ πᾶσαν μεγαλειότητα τῷ λύθρῳ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως κατεμίγνυται, ὡς καὶ τὰς ὑψηλὰς ἐνεργειας αὐτοῦ τῇ πρὸς τὸ ταπεινὸν ἐπιμείξῃ συνεντελέσθαι; Οὐκ ἀποροῦμεν καὶ πρὸς τοῦτο θεοπρεποῦς ἀποκρίσεως. Ζητεῖς τὴν αἰτίαν τοῦ γενέσθαι θεὸν ἐν ἀνθρώποις; Ἐάν ἀφέλης τῷ βίου τὰς θεόθεν γενομένας εὐεργεσίας, ἐπιπλανώμενος. Πρὸς γάρ τὰ γινόμενα βλέποντες, διὰ τούτων τὴν τοῦ εὐεργετοῦντος ἀναλογιζόμεθα φύσιν. Εἰ οὖν ίδιον γνώρισμα τῆς θείας φύσεως ἡ φιλανθρωπία, ἔχεις διὰ ἐπεζήτησας λόγον. ἔχεις τὴν αἰτίαν τῆς διανοούμενης τοῦ θεοῦ παρουσίας.

Ἐδεῖτο γάρ τοῦ λατρεύσοντας ἡ φύσις ἡμῶν ἀσθενήσσει· ἐδεῖτο τοῦ ἀνορθοῦντος ἐν τῷ πτώματι ἀνθρώπος· ἐδεῖτο τοῦ ζωοποιοῦντος ὁ ἀφαμαρτών τῆς ζωῆς· ἐδεῖτο τοῦ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπανάγοντος ὁ ἀπορθεὶς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίας· ἔχρησε τῆς τοῦ φωτὸς παρουσίας ὁ καθειργμένος τῷ σκότῳ· ἐπεξήγει τὸν λυτρωτὴν ὁ αἰχμάλωτος, τὸν συναγωνιστὴν ὁ δεσμώτης, τὸν ἐλευθερωτὴν ὁ τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας κατεχόμενος. Ἀρα μικρὰ ταῦτα καὶ ἀνάξια, τὸν Θεὸν διστοπῆσαι πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς ἀνθρωπίνης; φύσεως καταβῆναι; Ἄλλ᾽ ἔξην, φησί, καὶ εὐεργετηθῆναι τὸν ἀνθρώπον, καὶ τὸν Θεὸν ἐν ἀπαθείᾳ διαμεῖναι. Ὁ γάρ τῷ βουλήματι τὸ πᾶν συστῆσάμενος, καὶ τὸ μὴ ὃν ὑποστῆσαις ἐν μόνῃ τῇ δρμῇ τοῦ θελήματος, τί οὐχὶ καὶ τὸν ἀνθρώπον δι' αὐθεντικῆς τινος; καὶ! θεῖκῆς ἐξουσίας τῆς ἐναντίας δυνάμεως ἀποσπάσεις πρὸς τὴν ἑξ ἀρχῆς ἄγει κατάστασιν, εἰ τοῦτο φίλον αὐτῷ; Ἄλλα μακρὰς περιέρχεται περιόδους, σώματος ὑπερχόμενος φύσιν, καὶ διὰ γεννήσεως παριών εἰς τὸν βίον, καὶ πᾶσαν ἀκολούθως ἡλικίαν διεξιών, εἴτα θανάτου γενόμενος, καὶ οὕτω διὰ τῆς τοῦ ίδιου σώματος ἀναστάσεως τὸν σκοπὸν ἀνύων, ὡς οὐκ ἕξιν ἀτῷ μένοντι ἐπὶ τοῦ οὐρών τῆς θείκης δόξης διὰ προστάγματος οὖσαι τὸν ἀνθρώπον, τὰς δὲ τοιαύτας περιόδους χαρεῖν ἔδαισι; Οὐκούσιν ἀνάγκη καὶ ταῖς τοιαύταις τῶν ἀντιθέσεων ἀντικαταστῆναι παρ' ἡμῶν τὴν ἀληθείαν, ὡς ἂν διὰ μηδενὸς ἡ πίστις καλύπτοι τῶν ἐξεταστικῶν ηγούμενων τοῦ μυστηρίου τὸν λόγον. Ηρώτων μὲν οὖν τί τῇ ἵρετῇ κατὰ τὸ ἐναντίον ἀντικαθέστηκεν ἐπισκεψώμενα. Ός φωτὶ σκότος, καὶ θάνατος; τῇ ζωῇ, οὗτω τῇ ἵρετῇ ἡ κακία, δηλονότι, καὶ οὐδὲν παρὰ ταύτην ἐπερον. Καθάπερ γάρ πολλῶν ὑπτῶν τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων, οὐδὲν δόλο πρὸς τὸ φῶς; ή τὴν ζωὴν τὴν φυτεύσιν δέχει, οὐ λίθος, οὐ ἔνδον, οὐχ ὑδρῶπος, οὐχ δόλο τι τῶν ὑπτῶν οὐδὲν, πλὴν ίδιως εἰς κατὰ τὸ ἐναντίον νοούμενα, οἷον σκότος; καὶ θάνατος· οὗτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς οὐκ δένται τις κτίσιν τινὰ κατὰ τὸ ἐναντίον αὐτῇ νοεῖσθαι λέγοις πλὴν τὸ κατὰ κακίαν νόημα. Οὐκοῦν, εἰ μὲν ἐν κακίᾳ γεγεννῆσθαι τὸ Θεῖον ὁ ἡμέτερος ἐπρέσσεις λόγος, καὶ πρὸν εἶχεν δὲ ἀντιλέγων κατατρέχειν ἡμῶν τῆς πίστεως, ὡς ἀνάρμοστά τε καὶ ἀπεμφαίνοντα περὶ τῆς θείας φύσεως δογματικόντων οὐ γάρ δὴ θεμιτὸν ἡν αὐτοσφίαν, καὶ ἀγαθότητα, καὶ ἀφαρεῖσιν, καὶ εἰ τι δόθηδον ἔστι νόημά τε καὶ δνομα, πρὸς τὸ ἐναντίον μεταπεπτωκέναι λόγειν. Εἰ οὖν Θεὸς μὲν ἡ ἀληθῆς ἀρετὴ, φύσις δὲ τις οὐκ ἀντιδιαιρεῖται τῇ ἀρετῇ, ἀλλὰ κακίᾳ, Θεὸς δὲ οὐκ ἐν κακίᾳ, ἀλλὰ ἐν ἀνθρώπου γίνεται φύσις, μόνον δὲ ἀπρεπὲς καὶ αἰσχρὸν τὸ κατὰ κακίαν πάθος, ἐν τῷ οὗτος γέγονεν ὁ Θεός, οὗτος γενέσθαι φύσιν ἔχει, τις ἐπαισχύνονται τῇ δρμολογίᾳ τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπίνης ἥψασθαι φύσεως, οὐδὲ μιᾶς ἐναντίοτητος ἡς πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ ἀνθρώπου θεωρουμένης; Οὗτος τὸ διανοητικὸν, οὗτος τὸ ἐπιστήμης δεκτικὸν, οὗτος δλαδο τι τοιούτον, δ τῆς ἀνθρωπίνης ίδιον οὖσίς ἔστι, τῷ λόγῳ τῆς ἀρετῆς ἡναντίωται. Ἄλλ᾽ αὐτή, φησίν, τῇ τροπῇ τοῦ ἡμετέρου σώματος πάθος ἔστιν, δ δὲ ἐν

A ris : causam habes, cur ad homines descenderit Deus. Egebat medico natura nostra, qui morbos et ægritudines curaret suas. Qui lapsus jacebat homo, ejus opera, a quo excitaretur, indigebat. Qui a vita discesserat, egebat illius auxilio, qui se in vitam revocaret. Egebat illius ope, a quo reduceretur in pristinum honorum statum qui a perfruendis bonis excederat. Egebat lucis præstantia, qui in tenebris coercebatur. Requirebat servatorem captivus, vincitus intorem, liberatorem ille, qui sub servitutis jugo detinebatur. Parvane erant haec et indigna, quæ Deus ipse susciperet, atque præstaret, ad naturamque humanam visitandam descendenter, quæ tam miserabiliter atque infeliciter affecta erat? At licet, inquietus, Deo, ut nihil ipse pateretur, de homine bene mereri. Qui enim mundum universum, cum nullus esset, consilio et solo voluntatis motu ex nihilo constituerat, cur non idem, si tam illi id erat cordi, hominem divinæ potestatis auctoritate ex adversarii dominatu liberatum in pristinum statum restituiri? Cur tam longas persecutus est vias, dum corporis naturam assumit? dum nascens in vitam ingreditur? dum omnem ordine transigit ætatem suam, mortemque tandem degustat, et proprio corpore ad vitam revocato propositum sibi finem assequitur, quasi in excelsa divinitatis gloria manens omisso tam longo circuitu hominem Ihesu servare non posset? Necesse est, etiam istis argumentis respondere, veritatemque defendere C et aperire, ne qua vis fidei religionique inferatur ab iis, qui mysterii rationem curiose inquirunt. Primum igitur, quid virtuti e contrario respondeat, consideremus. Ut luci tenebrae, ut mors vita, sic virtuti vitium contrarium est, ac nihil præterea aliud. Quemadmodum enim, cum multæ sint res in natura, nulla tamen luci, vitaque e contrario opponitur, non lapis, non lignum, non aqua, non homo, nulla denique alia, præter illas, quas recognoscimus ipsis esse contrarias, tenebrae nimirum et mors; sic etiam in virtute sit, cui nihil e contrario quis opposuerit, præter vitium. Quare si in Dei ortu vitium aliquod inesse dicendo concessimus, tempus erat, ut qui contradicat, fidem nostram invaderet, quod absurdum, naturæque divinæ minime convenientia tradidissemus. Neque enim fas fuit ipsam sapientiam, et bonitatem, et immortalitatem, et si quid aliud præclarum cogitari dicique potest, asserere in contraria decidisse. Quid si vera virtus est Deus, natura autem virtuti non est contraria, sed vitium, Deus vero non in vitio, sed in hominis natura natus est, nec quidquam indecorum ac turpe, præter vitii affectionem, in qua Deus nec fuit, nec esse potuit: quid verentur confisteri, Deum naturam humanam induisse, cum in hominis constructione nihil virtuti contrarium esse certatur? Neque enim quod ratione, cogitatione, mente præditus est, aut ad scientiam percipiendam idoneus, nec quidquam aliud eorum, quæ naturæ humanæ propria sunt, abhorrent a

definitione virtutis. At ipsa, inquires, nostri corporis immutatio quid aliud est, quam affectio ac perturbatio, a qua, qui in corpore est, abesse non potest? Deus autem omnis perturbationis est expers. Quamobrem Deo aliena est hæc opinio, si quidem Deum, qui natura sua vacat omni perturbatione, ad eam degustandam venisse prædicatis. Ad hæc quoque confutanda eamdem rationem adhibebimus, dicemusque affectionem, seu perturbationem dupliciter accipi, proprie et improprie. Quæ enim voluntatem attingit, eamque a virtute deducit ad vitium, vere dicitur perturbatio. Quæ autem ordine quodam suo per naturam coquimur atque progreditur, ea magis proprie actio, quam perturbatio posset appellari, qualis est ortus, augmentum, subjectique per accessionem secessionemque cibi conservatio, et ad corpus vel constituendum coitio et concursus clementorum, vel dissolvendum eorumdem distractio, et ad proprium cujusque locum redditus atque secessio. Utram igitur harum mysterium nostrum ascrit Deum attigisse? eamque, quæ proprie perturbatio vocatur, et vitium est, an illam, quæ nihil aliud est, quam actio, et motus quidam naturalis? Si enim in motibus illis pravis ac repudiandis Deum esse natum contendemus, doctrinam absurdam effugere oportet, ut quæ nihil sani traderet de natura divina. Cum autem dicamus, Deum naturam humanaam, cuius idem ipse auctor effectorque fuit, assumpsisse, quid absurdum, aut quod Deo minus conveniat, prædicamus? Nihil enim de illo credendum tradiwus, quod perturbationem, aut vitium, aut turpititudinem significet. Neque enim medicum morbo affici dicimus, quando morbo laborantes curat. Nam licet eos invisat et attingat, ipse tamen nullo morbi incommodo afficitur. Quod si nasci non est malum, ne vivere quidem malum esse dixeris. At voluptatis affectio, inquires, quæ ortum antecedit, viventiumque ad malum vitiumque propensio, naturæ nostræ sunt morbi. Quid tuum? cum ab utroque liberum ipsum fuisse mysterium tradat? Quod si et sine voluptate genitus est, et vitam a vitio remotissimam egit, ecquod reliquum est malum, cuius Deum participem pietatis mysterium dicat existisse? Sin aliquis animi a corpore sejunctionem malum appellat, is æquum erat, ut prius conjunctionem utriusque malum appellaret. Nam si copulatorum disjunctio mala est, et disjunctorum copulatio est mala. Utrobique enim est quidam motus, ut quemadmodum consequenti vocas, sic etiam præcedentem vocare debeas. Quocirca si prior motus, quem ortum nominas, non est malus, ne posterior quidem, quem mortem dicis, qua corporis animique conjunctio distribuitur, malus poterit appellari. Nos autem Deum dicimus in utroque fuisse motu, tum in illo, quo animus et corpus concurrent, tum in eo, per quem animus a corpore separatur.

Ex eadem oratione.

Cum autem unus sit omnibus hominibus ad vitam

A τούτῳ γεγονώς ἐν πάθει γίνεται. Ἐπαθὲς δὲ τὸ Θεῖον. Οὐκοῦν ἀλλοτρία περὶ Θεοῦ ἡ ὑπόληψίς, εἰπερ τὸν ἀπαθῆ κατὰ τὴν φύσιν πρὸς κοινωνίαν παθους ἐλθεῖν τὸ κήρυγμα διορίζεται. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦτα πάλιν τῷ αὐτῷ λόγῳ χρησμεθα, διτὶ πάθος τὸ μὲν κυρίως, τὸ δὲ ἐκ καταχρήσεως λέγεται. Τὸ μὲν οὖν προσιρέσεως ἀπόμενον, καὶ πρὸς κακίαν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς μεταστρέφον, ἀληθῶς πάθος ἐστι, τὸ δὲ δυσιν ἐν τῇ φύσει κατὰ τὸν έδιον εἰρμὸν πορευομένη διεξοδοῦ: καὶ θεωρεῖται, τοῦτο κυριώτερον ἔργον ἀν μᾶλλον τὸ πάθος προσαγορεύοιτο· οἶνον ἡ γέννησις, ἡ αὐξησις, ἡ διὰ τῆς ἐπιβρύστου τε καὶ ἀποβρύστου τροφῆς τοῦ ὑποκειμένου διαμονή, ἡ τῶν στοιχείων περὶ τὸ σῶμα συνδρομή, ἡ τοῦ συντεθέντος πάλιν διάλυσίς τε καὶ πρὸς τὰ συγγενῆ μεταχωρίσις. Τίνος οὖν λέγει τὸ μυστήριον ἡμῶν ἡφαῖς τὸ Θεῖον, τοῦ κυρίως λεγομένου πάθους, διπερ κακίας ἐστιν, τὸ τοῦ κατὰ φύσιν κινήματος; Εἰ μὲν γάρ ἐν τοῖς ἀπαγορευομένοις γεγενηθεῖται τὸ Θεῖον ὁ λόγος; διεγυρίζετο, φεύγειν ἐδει τὴν ἀποκλινὴν τοῦ δόγματος, ὡς οὐδὲν ὑγιές περὶ τῆς θελας φύσεως διεξιόντος· εἰ δὲ τῆς φύσεως ἡμῶν αὐτὸν ἐφῆφθαι λέγει, ἡς καὶ τὴν πρώτη γένεσίς τε καὶ ὑπόστασίς παρ' αὐτοῦ τὴν ἀρχήν ἔσχε, ποὺ τῆς Θεῷ πρεπούσης ἐννυίας διαμαρτύγει τὸ κήρυγμα, μηδεμιᾶς παθητικῆς διαθέσεως ἐν ταῖς περὶ Θεοῦ ὑπολήψεσι τῇ πίστει συνιούσῃς; Οὐδὲ γάρ τὸν ιατρὸν ἐν πάθει γίνεσθαι λέγομεν, διαν θεραπεύη τὸν ἐν πάθει γινόμενον. Ἀλλὰ καν προσάψηται τοῦ ἀρχωστήματος, ἵνω πάθους ὁ θεραπευτής διαμένει. Εἰ ή γένεσίς αὐτὴ καθ' εαυτὴν πάθος οὐκ ἐστιν, οὐδὲ ἀν τὴν ζωὴν τις πάθεις προσαγορεύεται. Ἀλλὰ τὸ καθ' ἥδονήν, φησι, πάθος τῆς ἀνθρώπινῆς καθηγεῖται γενέσεως, καὶ τὸ πρὸς κακίαν τῶν ζῶντων δρμῇ τοῦτο τῆς φύσεως; ἡμῶν ἐστιν ἀρρώστημα. Ἀλλὰ μὴν ἀμφοτέρων αὐτὸν καθαρεύειν φησι τὸ μυστήριον. Εἰ οὖν ἥδονής μὲν ἡ γένεσίς αὐτοῦ τὸ λογιστικόν, κακίας δὲ τὴν ζωὴν, ποὺ οὖν ὑπολέπεται πάθος; οὐ τὸν Θεὸν κεκοινωνήκειν φησι τὸ τῆς εὐεσθείας μυστήριον; Εἰ δέ τις τὴν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς θιάζευσιν πάθος; προσαγορεύοι, ποὺ δὲ περότερον δικαιοιον ἀν εἴτη τὴν συνδρομήν ἀμφοτέρων οὐτα κατονομάσαι. Εἰ γάρ δὲ χωρισμὸς τῶν συγκρίσεων τῶν διεστάτων καὶ ἐν τῇ διακρίσει τῶν συμπεπλεγμένων, καὶ ήνωμένων. Ὁπερ τοίνους ἡ τελευταῖα κίνησις ὄνομάζεται, τοῦτο προσήκει καλεῖσθαι καὶ τὴν προάγουσαν. Εἰ δὲ ἡ πρώτη κίνησις, ἥν γένεσιν ὄνομάζομεν, πάθος οὐχ ἐστιν, οὐδὲ ἀν ἡ διετέρα κίνησις, ἥν θάνατον ὄνομάζομεν, πάθος ἀν κατὰ τὸ ἀκόλουθον λέγοιτο, καθ' ἥν ἡ συνδρομή τοῦ σώματος καὶ τῇ; ψυχῆς διακρίνεται. Τὸν δὲ Θεὸν φαμεν ἐν ἐκατέρᾳ γεγενηθεῖσι τῇ τῇ φύσεως κινήσει, δι' ἣς ἡ τε ψυχὴ πρὸς τὸ σῶμα συντρέχει, το τε σῶμα τῇ; ψυχῆς διακρίνεται.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Μιᾶς δὲ πάσιν ἀνθρώποις τῇ; εἰς τὴν ζωὴν οὐσην

παρόδου, πάθεν ἔδει τὸν εἰτιώντα πρὸς ἡμᾶς εἰσοικισθῆναι τῷ βίῳ; Ἐξ οὐρανοῦ, φήσει τυχὸν διαπεύθων ὡς αἰσχρὸν τε καὶ δύοδον τὸ εἶδος τῆς ἀνθρώπηντος γενέσεως. Ἀλλ' οὐκ ἦν ἐν οὐρανῷ τὸ ἀνθρώπινον, οὐδὲ τις ἐν τῇ ὑπερχοσμίᾳ ζωῇ κακίας νόσος ἐπεχωρίαζεν. Ἐνθα τοίνυν τὸ κακὸν οὐκ ἦν, οὐδὲ δὲ ἀνθρώπινος ἐποιτεύετο βίος, πῶς ἐπιζητεῖ τις ἐκεῖθεν τῷ Θεῷ περιπλακήναι τὸν ἀνθρωπὸν, μᾶλλον δὲ οὐχὶ ἀνθρωπὸν, ἀλλ' ἀνθρώπου τι εἰδῶλον καὶ δομιώματα; Τίς δ' ἀνήγεντο τῆς φύσεως ἡμῶν διόρθωσις, εἰ τοῦ ἐπιγείου ζώου νενοσηκότος, ἐτερόν τι τῶν οὐρανίων τὴν θείαν ἐπιμιξίαν ἀδέξατο; Οὐκ ἔστι γάρ θεραπευθῆναι τὸν κάμνοντα, μή τοῦ ποιοῦντος μέρους ίδιαζόντως δεξαμένου τὴν λαστιν. Εἴ οὖν τὸ μὲν κάμνοντος μή ἐφήφατο, πρὸς τὸ ἁυτῇ βίλέπουσα πρέπον, ἀχρηστὸς ἦν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ περὶ τὰ μηδὲν ἡμέριν ἐπικοινωνοῦντα τῆς θεότητος Ισον, εἰπερ δὲς θεμιτόν ἔστιν διλο το περὶ τὴν κακίαν ἀπρεπὲς· ἐννοεῖν· πλὴν τῷ μικροφύχῳ· ἐν τούτῳ κρίνοντι τὴν θείαν μεγαλειότητα, ἐν τῷ δάκασθι τῶν τῆς φύσεως ἡμῶν ίδιαμάτων τὴν κοινωνίαν, οὐδὲν μὲλλον περαμυθεῖται τὸ δύοδον οὐρανίῳ σώματι ἢ ἐπιγείῳ συσχηματισθῆναι τὸ θεόν. Τοῦ γάρ ὑψίστου, καὶ ἀπροσίτου κατὰ τὸ ὑψός τῆς φύσεως ἡ κτίσις πᾶσα κατὰ τὸ Ισον ἐπὶ τὸ κάτω ἀρέστηκε, καὶ δομοτίμως αὐτῷ τὸ πᾶν υποβέβηκε. Τὸ γάρ καθόλου ἀπρόσιτον οὐ τινὶ μέν ἔστι προσιτὸν, τῷ δὲ ἀπροσπέλαστον, ἀλλ' ἐπίσης πάντων τῶν δυτιῶν ὑπερανέστηκεν. Ὁπου τοίνυν ἡ νόσος, ἐκεὶ τοιεπίστηκε τὴν ιωμένην δύναμιν δομολογοῦντες, τι ἔξω τῆς θεοπεριούς ὑπολήψεως πεπιστεύκαμεν; Ἀλλὰ καμψόδοντι τὴν φύσιν ἡμῶν, καὶ τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον διαθρυλλοῦσι, καὶ οἰονται διὰ τούτων ἐπιγέλαστον ποιεῖν τὸ μυστήριον, ὡς ἀπρεπὲς δὲν θεῷ διὰ τοιαύτης εἰσόδου τῆς τοῦ ἀνθρώπινου βίου κοινωνίας ἐφάψασθαι. Ἀλλ' ἡδη περὶ τούτου καὶ ἐν τοῖς ἐμπειρούσιν εἰρηται λόγοις, διτι μόνον αἰσχρὸν τῇ ἐκατοῦ φύσει τὸ κακόν ἔστι, καὶ εἰ τι πρὸς τὴν κακίαν οἰκεῖν ἔχει. Ηδὲ τῆς φύσεως ἀκολουθία, θειῷ βουλήματι καὶ νόμῳ διαταχθεῖται, πόρρω τῆς κατὰ κακίαν ἔστι διαδολῆς. Ηδὲ οὕτω γ' ἀνὴπτον τὸν δημιουργὸν ἡ κατηγορία τῆς φύσεως ἐπανίστι, εἰ τι τῶν περὶ αὐτῆν ὡς αἰσχρὸν τε καὶ ἀπρεπὲς διασάλλοιτο. Εἴ οὖν κακίας τὸ θεόν τεχνώρισται, φύσις δὲ κακία οὐκ ἔστι, τὸ δὲ μυστήριον ἐν ἀνθρώπῳ γενέσθαι τὸν θεὸν οὐκ ἐν κακίᾳ λέγει, ἡ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὸν βίον εἰσόδος μία ἔστι, δι' ἣς παράγεται ἐπὶ τὴν ζωὴν τὸ γεννώμενον· τίνα νομοθετούσιν ἔτερον τρόπον τῷ Θεῷ τῆς εἰς τὸν βίον παρόδου οἱ ἐπιστεφθῆναι μὲν περὶ τῆς θείας δυνάμεως ἀσθενήσασαν ἐν κακίᾳ τὴν φύσιν εὖλογον κρίνοντες, πρὸς δὲ τὸν τῆς ἐπισκέψεως τρόπον δυσαρεστούμενοι; οὐκ εἰδότες διτι πᾶσα πρὸς ἐστήκην ἡ κατασκευὴ τοῦ σώματος δομοτίμως ἔχει, καὶ οὐδὲν ἐν ταύτῃ τῶν πρὸς τὴν σύστασιν τῆς ζωῆς συντελούντων ὡς διτιμόν τις ἡ πονηρὸν διασάλλεται. Πρὸς ἔνα γάρ εἰπεν ἡ τῶν ἡργανικῶν μελῶν διατκευὴ πᾶσα τυ-

A aditus, unde oportebat accedentem al nos Deum in vitam ingredi? E cœlo, inquiet ille fortasse, qui procreationis humanæ ratione ut ingloriam turpemque despicit. At in cœlo non erat humanum genus, nec ullus vitiorum morbus ad summas illas cœli sedes aspirabat; ubi autem malum non erat, ibi nec hominum vita versabatur. Quomodo igitur e cœlo quispiam quærat Deo hominem, vel potius effigiem quamdam, ac simulacrum hominis affingi? Ecquæ naturæ nostræ cautio suisset adhibita, si cum terrestre animal laboraret, cœlestium aliquod divinam admissionem suscepisset? Neque enim ægrotus curari potest, nisi parti laboranti proprium admoveatur medicamentum. Itaque cum in terra esset, qui ægrotabat, si divina potentia dignitatis B suæ habita ratione ægrotantem non attigisset, inutile suisset homini divinæ potentiae studium, illis adhibitum, quæ nihil ad nos pertinerent. Neque enim divinitate suisset indignum, si fas est illa quipplam indignum præter vitium dicere, remedium minus aptum et appositum excogitare. Quid, quod eum, qui naturæ nostræ conditione humiliorem putat, quam ut divinam magnitudinem deceat, nihil magis consolatur, quod cœlestis corpus, quam quod terrenum Deus induerit? Ab illo enim qui naturæ suæ sublimitate tam excelsus est, ut nihil ad eum aspirare queat, omnes res procreatae ex æquo distant, omnes ei pariter cedunt. Is enim, ad quem prorsus non potest accedi, non est ejusmodi, ut ad eum aliæ res aditum habeant, aliæ non habent, sed omnibus æqualiter præstat atque antecellit. Quamobrem, cum illuc medendi facultatem accedere fateamur, ubi morbus est, quid Deo credimus indignum? At naturam nostram insectantur, nascentique modum exagitant, caque re se id assecuturos existimant, ut mysterium irrideatur, quod Deo sit indignum, ejusmodi ingressu ad communem hominum vitam accessisse. Ad hæc antea quoque respondimus, nihil esse turpe divinæ naturæ, nisi vitium et quæ cum vitio conjuncta sunt, naturæ autem ordinem divino consilio et lege constitutum ab omni vitio remotum esse. Nam si quid in ea ut turpe atque indecorum reprehendi posset, id ipsum in ejus recideret auctorem Deum. Quod si a vitio Deus sejunctus est, et vitio natura caret, et mysterium in homine Deum, non in vitio natum tradit, et hominis unus est in vitam ingressus, per quem quod genitum est, editur in vitalem hanc lucem, ecquam alieni isti in vitam introeundi rationem Deo prescribunt? Nam, quod Deum potentia sua invisere debuisse naturam in vitio ægrotantem judicant, recte sentiunt: quod autem visendi modum improbat, ignorant, omnem corporis fabricam eodem esse honoris ac pretii loco, et nihil eorum, quæ vitam assecuta sunt, ut despectum aut turpe reprehendi; omnia enim humanorum membrorum instrumenta tendunt ad unum illum finem, ut homo conservetur in vita. Pars igitur eorum præsentem vitam tuerit, quæ ad varios usus ita

distributa sunt, ut bono per illa sentiendi agendique muneribus fungatur. Pars est ad procreandum accommodata, quae prospicit in futurum, naturaeque successionem subministrat. Quare si consideratur utilitas, quonam illorum, quae in honore sunt haec inferiora, vel potius si recte loqui volumus, quonam illorum non superiora judicentur? Neque enim per oculos, neque per linguam, neque per aliud sentiendi instrumentum genus nostrum perpetuo conservatur. Haec enim, ut dictum est, praesentis vita commodis consultant. Illa vero humani generis immortalitatem conservant, mortisque vim assidue nos oppugnantem quodammodo infringunt, debilitant, atque irritant faciunt. Semper enim quod deficit, novo partu instaurat natura. Quae cum ita sint, quid absurdii mysterium nostrum amplectitur, si quibus instrumentis cum morte natura decurat, iis ex pura Virgine Deus humanæ vitae coniunctus est? Ti oīv ἀπερπές περιέχει ἡμῶν τὸ μυστήριον, εἰ διὰ τούτων ἐκ Παρθένου καθαρᾶς κατεμίχθη ὁ θεός τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ, δι' ὧν ἡ φύσις πρὸς τὸν θάνατον μάχεται.

Ex eadem oratione.

Cur autem cum initio peccatum vigeret, non in ipso statim ortu per humanæ carnis assumptionem oppressum fuit, atque provisum ne latius serperet et propagaretur? Facilis responsio est. Quoniam is, qui naturæ consulebat, sapientia et providentia distulit beneficium erga nos suum. Nam et in corporis morbis cum aliquis humor corruptus meatus occupavit, medice facultatis periti non prius adhibent astringentia medicamenta, quam id, quod naturæ contrarium intus diffusum est, se totum effuderit, eo autem ad superficiem extracto remedii intundunt suis. Quoniam igitur malitia morbus semel naturam humanam invaserat, exspectavit orbis medicus, ut omnia genera improbitatis, quae in ipsa natura latitabant, erumperent. Idcirco non statim post cædem et fratricidium admissum a Cain hominum generi medicinam fecit. Nondum enim eorum, qui tempore Noe corrupti sunt, morbus apparuerat. Nondum gravis Sodomiticæ iniquitatis ægritudo patescita erat. Nondum Ægyptiorum pugna cum Deo, nondum superbia Assyriorum, nondum a Judæis admissæ sanctorum hominum cædes, nondum alia omnia scelerata atque flagitia, quae vel litterarum monumentis consignata, vel silentio præterita sunt, exsisterant, cum variis modis peccati radix in hominum voluntatibus serperet. Posteaquam igitur malitia pervenit ad summum, hominesque nullum sceleris genus intentatum reliquerunt, tunc optimus medicus remedium, quo totam ægritudinem curaret, adhibuit. Haec fuit causa, quamobrem non exorienti, sed perfecto jam morbo mederi voluit. Quod si quis rationibus nostris non acquiescit, quia post medicamentum adhibitum adhuc peccando grassatur hominum vita, is exemplo claro communis veritatem agnoscat. Quemadmodum enim in serpentibus videmus, si lethalem plagam in capite acceperint, non continuo simul cum ipso capite reliquas cor-

A tétaxtai, ὃ δὲ σκοπός; ἔστι τὸ διαμένειν ἐν τῇ ζωῇ τὸ ἀνθρώπινον. Τὸ μὲν οὖν λοιπὰ τῶν ὅργανων τὴν παροῦσαν συνάχει τῶν ἀνθρώπων ζωὴν, ἀλλὰ πρὸς ἄλλην ἐνέργειαν μεμερισμένα, δι' ὧν ἡ αἰσθητικὴ τε καὶ ἐνεργητικὴ δύναμις οἰκονομεῖται· τὸ δὲ γεννητικὰ τοῦ μέλλοντος ἔχει τὴν πρόνοιαν δι' ἑαυτῶν τῇ φύσει τὴν διαδοχὴν ἀντεισάγοντα. Εἰ οὖν πρὸς τὸ χρειῶντος βλέποις, τίνος δὲ εἰ τῶν τιμῶν εἶναι νομίζομένων ἔχειν δεύτερος; τίνος δὲ οὐκ δὲ προτιμότερα κατὰ τὸ εὐλογον κρίναιτο; Οὐ γάρ ὅρθια μῆ, καὶ ἀκοῖ, καὶ γλώσσῃ, ἢ ἀλλῷ τινὶ τῶν αἰσθητηρίων πρὸς τὸ διηνεκὲς τὸ γένος ἡμῶν διεξάγεται. Ταῦτα γάρ, καθὼς εἰρηται, τῆς παρούσης δοτὸν ἀπολαύσεως. Ἀλλ' ἐν ἔχεινοις ἡ ἀθανασία συντηρεῖται τῇ ἀνθρωπότητι, ὡς ἀεὶ καθ' ἡμῶν ἐνεργοῦντα τὸν θάνατον ἀπρακτὸν εἶναι τρόπον τινὰ καὶ ἀνήνυτον, πάντοτε πρὸς τὸ λεῖπον διὰ τῶν ἐπιγνομένων ἐστήρη ἀντεισαγούσης τῆς φύσεως.

B 'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.
Τί δαὶ οὐκ, ἐν ἀρχαῖς οὖσης τῆς κακίας, τὴν ἐπὶ τὸ πλέον αὐτῆς πρόδον διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐπετέμετο; Πρὸς τοῦτο σύντομος; ὁ παρ' ἡμῖν ἔστι λόγος· Ὁτι σοφίᾳ γέγονε, καὶ τοῦ λυσιτελούντος τῇ φύσει προμήθεια ἡ πρὸς τὴν ἐνέργειαν ἡμῶν ἀναδολή. Καὶ γάρ ἐπὶ τῶν σωματικῶν νοσημάτων, δταν τις διεφθορῶς; χυμὸς ὑφέρπη τοὺς πόρους, πρὶν δπαν ἐπὶ τὴν ἀπιφάνειαν ἐλκυσθῆναι τὸ παρὰ φύσιν ἔγκειμενον, δὲ καταφαρμακεύεται τοῖς πυκνοῦσι τὸ σῶμα παρὰ τῶν τεχνικῶς μεθοδευόντων τὰ πάθη, ἀλλ' ἀναμένουσι τὸ ἐνδομυχοῦν ἀπαν ἔξω γενέσθαι, καὶ οὕτω τυμνῷ τῷ πάθει τὴν λατρείαν προτάγουσιν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἀπαξ ἐνέστηκε τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος ἡ τῆς κακίας νέσσος, ἀνέμεινεν δὲ τοῦ παντὸς θεραπευτῆς μηδὲν ὑπολειψθῆναι τῆς πονηρίας; εἰδος ἔγκεκρυμμένον τῇ φύσει. Διὰ τούτο οὐκ εὔθυς μετὰ τὸν φθόνον καὶ τὴν ἀδελφοκτονίαν τοῦ Κάιν προσάγει τῷ ἀνθρώπῳ τὴν θεραπείαν. Οὐπω γάρ τῶν ἐπὶ Νῶς καταφθαρέντων ἡ κακία ἐξέλαμψεν, οὐδὲ τῆς σοδομιτικῆς παρανομίας ἡ χαλεπὴ νόσος ἀπεκαλύφθη, οὐδὲ ἡ τῶν Αἴγυπτων θεομαχία, οὐδὲ ἡ τῶν Ἀσσυρίων ὑπερηφανία, οὐδὲ ἡ τῶν Ἰουδαίων κατὰ τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ ματισθεία, οὐδὲ τὰ ἄλλα πάντα, διὰ τας μημονεύεται, καὶ διὰ ἔξω τῆς ιστορίας ἐν ταῖς καθεξῆς γενεαῖς κατεπράχη. πολυτρόπως τῆς τοῦ κακοῦ μένης ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων προαιρέσεσι βλαστανούσης. Ἐπὶ οὖν πρὸς τὸ ἀκρότατον μέτρον ἐφθασεν ἡ κακία, καὶ οὐδὲν εἰς πονηρίας εἰδος ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀτόλμητον ἦν, ὡς διὰ πάσης τῆς ἀρβωστίας προχωρήσειν ἡ θεραπεία, τούτου χάριν οὐδὲ ἀρχομένην, ἀλλὰ τετελειωμένην θεραπεύει τὴν νόσον. Εἰ δὲ τις ἐλέγχειν οἰσται τὸν ἡμέτερον λόγον, διὰ τοῦ μετὰ τὸ προσαχθῆναι τὴν θεραπείαν εἰτι πλημμελεῖται διὰ τῶν ἀμαρτημάτων δ ἀνθρώπινος βίος, ὑποδειγματί τινι τῶν γνωρίμων ἐδηγηθῆτω πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Θετερ γάρ ἐπὶ τοῦ δφεως, εἰ κατὰ τῆς κεφαλῆς τὴν κακίαν λάβοι, οὐδὲ εὔθυς συννεκροῦται τῇ κεφαλῇ

καὶ δι ναπόπιν ὀλκδες, ἀλλ' ἡ μὲν τέθνηκε, τὸ δὲ δὲ τῆς ζωτικῆς κινήσεως οὐκ ἔστερηται: οὕτως ἔστι καὶ τὴν κακίαν ἰδεῖν, τῷ μὲν καιρῷ πληγέσαν, ἐν δὲ τοῖς λειψάνοις ἔστηται ἔτι διοχλοῦσαν τὸν βίον.

"Ετι περὶ τῆς θείας ἑραρθρωπήσεως, τοῦ ἀρίου Μακέλιου ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ περὶ τῆς ἑρθῆς σμαλοτρίας λέγουν.

Οἱ ἔξι ἀρχῆς αὐθόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου τὸν ἔνα τῆς ἀγίας καὶ δικαιούσιον καὶ μακρίας Τριάδος, τὸν Γένον τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸν Λόγον ἔφασαν ἐνανθρωπήσαι δι' ἡμᾶς, καὶ σαρκωθῆναι ἐκ τῆς ἀγίας, πανενδόξου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῆς κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεοτόκου, σάρκα ἐξ αὐτῆς ἐνώσαντα ἔστηψε καθ' ὑπόστασιν, τὴν ἡμένη ὁρούσαντον, ἐνεψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερῇ· οὐδὲ ὡς ἐν βιτῇ ὁρθαλμού προσποστάσαν, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ Λόγῳ καὶ τῷ εἶναι, καὶ τῷ ὑποστῆναι λαδοῦσαν· καὶ τέλειον δύτα Θεὸν γενέσθαι τέλεον ἀνθρώπων, μήτε τῷ Θεῷ εἶναι ἀποθέμενον διὰ τὸ γενέσθαι ἀνθρώπον, διπέρ οὐκ ἡν, μήτε κωλυθέντα γενέσθαι διπέρ οὐκ ἡν ἀνθρώπον, διὰ τὸ μεμνηκάνται διπέρ οὐκ ἡν, ἥγουν Θεόν ἀλλὰ τοῦτο δύτα, κάκενον γενέσθαι. Ἐκάπερόν τε ἐπαληθεύοντα, τὸ θεόνον δροῦ, καὶ τὸ ἀνθρώπινον πίστοιον θαύμασι θείοις, καὶ πεπίκμασιν ἀνθρώπινοις. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἔστοιν πρὸς τὸν Πατέρα φύσιν τε καὶ οὐσίαν, ἀκτιστὸν, ἀσρατὸν, ἀπεργραπτὸν, ἀναλλοίωτον, ἀπρεπτὸν, ἀπαθῆ, ἀφθαρτὸν, ἀθάνατον, δημιουργὸν τῶν πάντων· κατὰ δὲ τὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ φύσιν καὶ ἡμετέραν, τὸν αὐτὸν κτιστὸν, παθητὸν, περιγραπτὸν, χωρητὸν, θνητὸν, τὸν αὐτὸν μὲν, οὐ κατὰ τὸ αὐτό δέ, διὰ τὰ ἔξι δύο, καὶ ἐν-οἰκὲ τὸ εἶναι ἔχει. Ὁμοούσιον τὸν αὐτὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατέρι κατὰ τὴν θεότητα· καὶ διμοούσιον ἡμένη τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Διπλοῦν τὴν φύσιν ἦτοι τὴν οὐσίαν, διὰ τὸ μεστήσαν δύτα Θεού καὶ ἀνθρώπων δέλν ἀποσώζειν κυρίως τὴν πρὸς τὰ μεστεύμενα φυσικὴν οἰκειότητα τῷ ὑπάρχειν ἀμφότερα, διπάς αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ ἐν ἔστηψε, καὶ δι' ἔστοιν συνάψας τοῖς ἀπουραντοῖς τὰ ἐπίγεια, καὶ τὴν ὄλικὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, τὴν ἐκ τῆς ἀμφετίας πολεμωθείσαν, τῷ Θεῷ καὶ Πατέρι προσαγαγών οὐσίεσσαν, φιλιωθείσαν τε καὶ θεωθείσαν οὐκ οὐσίας ταυτότητη, ἀλλὰ δυνάμεις ἀρθρήτῳ τῆς ἐνανθρωπήσεως, θείας κοινωνίας φύσεως διὰ τῆς ἔξι ἡμῶν ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς, ὡς ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἡμῶς ἀπεργάσται· διὸ καὶ Θεὸς δικοῦ καὶ ἀνθρώπους, διὰ τὸς πράγματι, καὶ οὐ βουλήσει μάνῃ ὑπάρχων γινώσκεται. Ωδὲ διπλοῦς δὲ τὴν ὑπόστασιν, ἥτοι τὸ πρόσωπον, διὸ τὸ δύνα καὶ τὸν αὐτὸν καὶ πρὸς σαρκὸς εἶναι, καὶ μετὰ σαρκὸς μεμενηκέναι, μηδὲ μίδις γενομένης προσθήκῃς τῇ ἀγίᾳ Τριάδι, ἢ ὅφειρέσεως ἐκ τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως. Τὸν αὐτὸν παθόντα μὲν σαρκὶ ὑπὲρ ἡμῶν, διὰ παντὸς δὲ τὸν αὐτὸν θεότητες δύτα ἀπαθῆ καὶ διαμένοντα. Πατέται καὶ τὴν σωτηρίαν εἶναι τὴν ἡμετέραν ἐν τῷ θανάτῳ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ (ῷ παραδόξου μ.στηρίου καὶ ἀνεκφράστου!) καὶ τὴν θείαν τῆς οὐσίας αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα

A poris partes interire, sed eo iam mortuo caudam adhuc propria anima muniam vivere, nec vitali motu privari: ita malitiam hæc considerare, quæ cum mortifero vulnero confusa sit, in reliquis tamen suis vitam adhuc producit.

Item de divina humanæ carnis assumptione, sancto Maximi, ex expositione orationis de resta confessione.

Qui ab initio fuerunt verbi inspectores, ac ministri, unum e sancta, et ejusdem essentia, et beata Trinitate Filium Dei, et Deum Verbum hominem induisse propter nos, et carnem humanam ex sancta, et omni ex parte gloria semperque virgine, et proprie ac vere Dei Genitrici Maria sibi ipsi secundum personam ejusdem, qua nos sumus, essentia animatam anima, mente, rationeque prædicta, quæ non ictu oculi temporis momento prius existierit, sed in ipso Deo et Verbo acceperit, ut esset atque subsisteret, assumptissime tradiderunt. Et cum esset perfectus Deus, factum esse perfectum hominem, nec desiisse esse Deum, propterea quod factus esset homo, quod non erat; nec prohibitum esse fieri, quod non erat homo, propterea quod mansisset id, quod erat Deus, sed cum Deus esset, hominem esse factum. Veræ divinitatis autem et veræ humanitatis documenta atque indicia fuisse tum divina miracula, tum cruciatus et tormenta. Ac quantum ad ejus naturam atque essentiam ratione Patris attinet, nec creatum esse, nec oculis perspici, nec circumscribi, nec immutari, nec moueri, nec pati, nec corrumpi, et immortalem esse, et rerum omnium procreatorem. Quantum autem ad carnis ejus et nostram naturam pertinet, eundem et creatum esse, et pati potuisse, et circumscribi, et comprehendendi, et mori; eundem, inquam, non in eodem tamen, propter illa ex quibus, et in quibus habet, ut sit. Esse ejusdem essentia cum Deo et Patre, ratione divinitatis, esse ejusdem nobiscum essentia, ratione humanitatis. Natura seu essentia duplē, quoniam, cum sit medius inter Deum atque homines conciliator, sic eum oportebat naturalem inter hæc extrema intercedentem proprietatem conservare, ut esset utrumque, quo revera in seipso, et per seipsum terrestria cœlestibus devinciret et conjungeret, et hominum naturam ex materia constantem, quæ a peccato expugnata devictaque fuerat, ad Deum et Patrem, liberam, et salvam, Deique amantem, et divinitate affectam non eadem essentia ratione, sed sancta assumpta a se carnis potestate, quæ explicari non potest, divinitatis factam participem secum adduceret: ut qui ab initio nos etiam procreavit Deus, idem et homo non consilio et voluntate solum, sed re ipsa esse cognoscatur. Nec tamen esse hypostasi, seu persona duplē, quandoquidem, ut unus et idem erat, antequam carnem assumeret,

D sicut post carnem assumptam permanxit, cum ex Verbi humanitate nihil accesserit, nihil decesserit sanctæ Trinitati. Carne quidem pro nobis cruciatum,

et mortem esse perpessum, eumdem tamen om- A δόξαν τε καὶ λαμπρότητα διηνεκῶς μένει ἀνελάτ-
nō divinitate nullis cruciatibus aut affectionibus τιστον.

obnoxium permansisse, ut et salus esset nostra in morte unigeniti Filii Dei (o mirabile mysterium, et omnem dicendi vim superans!) et divinæ essentiae ejus apud Patrem gloria ei splendor perpetuo sine ulla imminutione permaneret.

Eiusdem.

Magnum assumptæ a Deo carnis mysterium semper mysterium manet, non solum quia, dum facultati eorum, qui servantur, proportione videtur respondere, majus quam præ se fert, arcanum habet reconditum; verum etiam quia id ipsum, quod appetet, magis occultum et secretum est quam ut ulla ratione, quomodo sit, percipi valeat. Deus enim essentia sublimior, ratione essentiam superante sumpsit essentiam, et pro hominibus (tanum ejus in homines amor fuit!) ex hominum essentia factus homo, modum, quo factus est, arcanum retinet, quippe qui supra morem, et vim, et intelligentiam humanam factus est homo.

Eiusdem.

Ecquis tantum excellit dicendi facultate, ut audeat, aut possit explicare, quomodo comprehensus sit Deus? quomodo caro sine semine generata sit? quomodo sine corruptione mulieris partus exsisterit? quomodo virgo nullo intercedente homine mater evaserit? quomodo mater partu virginitatem non solvente virgo permanerit? et ut extremo loco, quod primum est, dicam, quomodo Deus factus sit homo? et quod maius mysterium continet, quomodo per essentiam secundum personam in carne C existens, per essentiam secundum personam totus semper in Patre fuerit? Quomodo et totus sit natura Deus, et totus natura ita factus sit homo, ut nec divinam nec humanam naturam abjeceret, sed ambras sine confusione conjunctas conservaret? Hæc fides sola comprehendit, quæ mentem et cogitationem superantia verbis nequeunt demonstrari.

Eiusdem.

Adam a divino mandato recedens, in causa fuit, ut hominis principium sit cum voluptate, finis cum dolore. Nam cum voluptate gignitur, cum dolore moritur. Christus autem, factus obediens, alium ex Spiritu ortum hominibus largitus est, cujus initium a dolore quidem excolendæ virtutis et laboribus nascitur, finis autem voluptatem et quietem consequitur. Quamobrem et ipse, cum vellet homo fieri, quamvis semine noluerit generari, mortem tamen perfserre voluit, non ut voluptatis, quæ nulla fuerat, esset pœna, sed ut nos damnatos absolveret et morte sua mortem nostram interimeret, et conciliaret nobis immortalitatem.

Eiusdem.

Æquum fuit, ut Deus, qui natura et bonus, et sapiens, et justus, et potens est, neque uti bonus hominis a se procreati despiceret infirmitatem, et uti sapiens ejus curandæ rationem cognitam haberet, et uti justus eos, qui volentes servituti sese subjecerant, nulla violentia in libertatem vindicaret, et uti potens ad hoc perficiendum vires et facultatem obtineret.

Toū αὐτοῦ.

Tὸ μέγι τῆς θείας ἐνενθρωπήσεως μυστήριον ἀεὶ μένει μυστήριον, οὐδὲ μίνον ὅτι συμμέτρως τῇ δυνάμει τῶν ὑπ' αὐτοῦ σωζομένων ἐκφαινόμενον ἔχει μεῖζον τοῦ ἐκφανθέντος τὸ κεχρυμμένον, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸν τὸ φανέν ἐπι: μένει πάμπαν ἀπόκρυφον οὐδενὶ λόγῳ καθώς ἔστι γιγαντόμενον. Ὁ γὰρ Θεὸς ὑπερούσιος ὁν, ὑπερουσίως οὐσιώθη· καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ὡς φιλάνθρωπος ἐκ τῆς τῶν ἀνθρώπων οὐσίας ἀνθρωπος γεγονὼς, τὸν τοῦ πᾶς ἀνθρωπος γέγονε τρόπον μένει κεκτημένος ἀνέκφαντον, ὡς ὑπὲρ ἀνθρωπον ἀνθρωπος γενόμενος.

Toū αὐτοῦ.

Τίς τοσοῦτον δυνάμει λόγου θαρρῶν ἔξειπεν δυνήσεται, πῶς γέγονε Θεοῦ σύλληψις; πῶς γένεσις σαρκὸς διενε σπορᾶς; πῶς γένεσις δικά φθορᾶς; πῶς ἡ Παρθένος μήτηρ οὐ μεσολαβήσαντος ἀνδρός; πῶς ἡ μήτηρ Παρθένος, τῷ τόκῳ μὴ λυθείσῃς τῆς παρθενίας; καὶ ἵνα τὸ πρῶτον τελευταῖον εἰπω, πῶς ὁ Θεὸς ἀνθρωπος γίνεται; καὶ τὸ μυστηριωδεῖστρον, πῶς οὐσιῶδες ἐν σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν δικατούσιαν ὑποστατικῶς ὀλος ἀεὶ μένων ἐν τῷ Πατρὶ; Πῶς καὶ ὅλος ἐστι; Θεὸς κατὰ φύσιν, καὶ ὅλος γέγονεν ἀνθρωπος κατὰ φύσιν, μήτε τὴν θείαν φύσιν, μήτε τὴν ἀνθρωπίνην ἡρημάνος, ἀλλ' ἀσυγχύτως ἡνωμένας αὐτὰς τηρῶν; Ταῦτα πιστεῖς μόνη χωρὶ τῶν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγου ὑπάρχουσα πραγμάτων ὑπόστασις, καὶ ἀναπόδεικτο; γνῶσις.

Toū αὐτοῦ.

Οὐ μὲν Ἀδάμ, παρακούσας τῆς θείας ἐνταλῆς, ἐξ ἡδονῆς ἀρχεσθαι τὴν γένεσιν τῶν ἀνθρώπων, καὶ καταλήγειν εἰς ὁδύνην ἐποίησε. Δι' ἡδονῆς μὲν γὰρ ἡ σπορὰ, δι' ἐδύνης δὲ ὁ θάνατος. Οὐ δὲ Χριστὸς, ὑπῆκοος γενώμενος, ἀλλην γένεσιν πνευματικὴν ἔχαριστο τοῖς ἀνθρώποις, ἐξ ὁδύνης μὲν καὶ πόνων τῶν τῆς ἀρετῆς ἀρχομένην, εἰς ἡδονὴν δὲ καὶ ἀνάπτασιν καταλήγουσαν. Διδο καὶ αὐτὸς ἐνανθρωπήσας βουλήθεις τὴν διὰ σπορᾶς οὐ πρασήκατο γένεσιν, τὸν δι' ὁδύνης δὲ θάνατον ὑπέμεινεν, οὐχ ὡς ἐπιτίμειον ἡδονῆς, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν τῶν καταδίκων, καὶ ἵν' δὲ θάνατος αὐτοῦ θάνατος τοῦ ἡμετέρου θανάτου γένηται καὶ πρόδεινος ἀθανασίας.

Toū αὐτοῦ.

"Εδει τὸν Θεὸν ἀγαθὸν, καὶ σοφὸν, καὶ δίκαιον, καὶ δυνατὸν δυτα κατὰ φύσιν, ὡς μὲν ἀγαθὸν μὴ παριδεῖν τοῦ οἰκείου πλάσματος τὴν ἀσθένειαν· ὡς δὲ σοφὸν γινώσκειν τὸν τρόπον τῆς Ιερείας; ἡμῶν· ὡς δίκαιον δὲ μὴ τυραννικὴν ποιησασθαι τὴν ἐλευθερίαν τῶν δεδουλωμένων ἐκουσίως τοῖς δαίμοσιν· ὡς δυνατὸν δὲ μὴ ἀτονῆσαι πρᾶδες τὴν τῆς Ιερείας ἐκπλήρωσιν.

Τοῦ αὐτοῦ.

A

Τὸ μὲν ἀγαθὸν τοῦ Θεοῦ δείκνυσιν αὐτὸν τὸ μὴ παριδεῖν, ὡς εἰρηται: τὸ δὲ σοφὸν αὐτοῦ δὲ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον τρόπος τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ. Τέλειος γάρ ὁν Θεός, τέλειος γέγονεν ἀνθρωπός, ἐν ὑποστάσει μιᾶς μενουσῶν τῶν δύο φύσεων, ἡνωμένων μὲν, μὴ συγκεχυμένων δὲ τὸ δὲ δικαιον ἡ πρόσληψις τοῦ παθητοῦ τῆς φύσεως. Ἀνάλαβε γάρ τὴν καταπολεμηθεῖσαν ἀνθρωπίνην φύσιν μετὰ τῶν ἀδιαβλήτων πεθῶν αὐτῆς. Τὶ γάρ διαβεβλημένο τυναρικά εἰσιν, ἀλλ' οὐ φυσικά. Καὶ εὖ δι' ἑτέρου, ἀλλὰ δι' αὐτῆς καταπολέμησε τὸν ἡμᾶς καταπολεμήσαντα διάβολον, τῷ ὄμοιῷ τὸ δρακον ἀναστάζομένος. Τὴν δὲ δύναμιν αὐτοῦ παρίστησε τὸ δυνηθῆναι τὸν θεὸν γενέσθαι ἀνθρωπὸν τὸ γάρ τούτου μεῖζον; Εἰς δὲ καὶ ἡ χορηγία τῶν εὐεργεσιῶν τῶν ἴνατιν, οἷς αὐτὸς ἔπαθε. Διὰ πάθους γάρ ἀπέθειαν, καὶ διὰ πόνου διεσιν, καὶ διὰ προσκατέρω θαύματος ζωὴν δίδοιν ἡμῖν ἀδωρήσατο, καὶ ταῖς ἀποτοῦ κατὰ σάρκα στερήσαι τὰς ἔξις τῆς ἡμῶν φύσεως ἀνεκαίνισαν.

ναν. Pro iis denique quibus ipse in carnis sua privatus est, ea quae natura nostra emiserat, recuperavit

Τοῦ αὐτοῦ.

B

Ο τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀπαξ κατὰ σάρκα γεννηθεῖς, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα γεννᾶται τοῖς βούλεμάνος, ὡς σώμα μὲν ἔχων τοὺς τρόπους τῶν ἀρετῶν, ὡς φυγῆν δὲ τοὺς ἐν πνεύματι λόγους τῶν δυτῶν, ὡς νοῦν δὲ τὴν θεολογικὴν μυσταγωγίαν.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ο χωρὶς ἀμαρτίας ἐνανθρωπήσας πάντως χωρὶς τῆς εἰς θετήτα μεταβολῆς θεώσει τὸν ἀνθρωπὸν καὶ τοσοῦτον αὐτὸν ἀναβιάσει δι': ἕκατον, ὃντος ἔστιν τὸν κατεβίβασε διὰ τούτον, ὡς περ ὁ μέγας Ἀπόστολος; Ἐλέγε, Τοῖς αἰώνιοις τοῖς ἐπερχομένοις τὸν εἰς ἡμᾶς ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος δειχθῆσσαν.

Τοῦ αὐτοῦ.

Καθάπερ τὸ λευκὸν τῆς ἔρεως καταχωρισθὲν χρώματα πορφύρας οὐκ ἔστι δίχρωμον ἀλλὰ μονόχρωμον· οὐτας ἄρα καὶ ἐν τῷ πρεβλήματι, θεωθίντο; τῶν ἀνθρωπίνου νοῦ, οὐ δύο ἡγεμονικά εἰσι, Θεός καὶ νοῦς, ἀλλ' ἕν, ὁ θεώτας τὸν νοῦν θεός.

Ἐτις καρπὸν τῆς θείας ἐγανθρωπήσεως, τοῦ Δαρασκηροῦ. Κεχραλ, ἔστι.

Ἄγγελος Κυρίου ἀπεστάλη πρὸς τὴν ἀγίαν Παρθένον ἐκ Δαυΐδικῆς φυλῆς καταγομένην, καὶ φροντὶ πρὸς αὐτὴν, Χαῖρε, κεχαριτωμένη, δὲ Κύριος μετὰ σοῦ. Ἡ δὲ διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ. Καὶ φροντὶ πρὸς αὐτὴν ὁ ἄγγελος: Μή φοβοῦ, Μαριάμ. Εὑρες γάρ χάριν παρὰ Κυρίῳ, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ δρόμα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Αὐτὸς γάρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν. Τὸ Ἰησοῦς γάρ Σωτὴρ ἐρμηνεύεται. Τῆς δὲ διαπορώσης, Πῶς ἔσται μοι τούτῳ, ἐπειδὸν οὐ γινώσκω; πάλιν φησὶ πρὸς αὐτὴν ὁ ἄγγελος· Πνεῦμα ἄγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἄγιον κλη-

PATROL. GR. CXXX.

Eiusdem.

Hic declarat, ut dictum est, bonitatem Dei, quod non respexit humanam imbecillitatem. Modus ille opiniā mente rationeque præstantior, quo nostram carnem assumperit, ipse indicat sapientiam. Nam qui perfectus est Deus, factus est homo perfectus, ita manentibus in una hypostasi sive persona duabus naturis, ut sine confusione copularentur. Naturæ ad pariendum idoneæ susceptio, ipsius justitiam demonstrat. Suscepit enim humanam naturam vicem cum omnibus ejus affectionibus, quae tamē essent a culpa libera. Nam quae causa peccato conjuncte sunt, non sunt naturales, sed voluntarise. Et per hanc, non autem per aliud quidquam, diaholum, qui de nobis victoriam reprobaverat, profiliavat, et vicit, et re simili similem conservavit. Potentiam illius ostendit, quod Deus potuit homo fieri. Quid enim hoc magis? Deinde, quod illis, quae passus est contraria subministravit. Pro indecibilitate enim summum robur, pro laboribus quietem pro brevi morte vitam largitus est sempiter-

privatus est, ea quae natura nostra emiserat, recuperavit

Eiusdem.

Dei Verbum carne semel generatum spiritu voluntibus semper generatur. Mores virtutisque quasi corpus ejus constituntur, sermones in spiritu habiti tanquam animam, mentem vero theologica contemplatio.

Eiusdem.

Qui sine peccato factus est homo omnino sine mutatione in divinitatem hominem divinum efficiet. Eumque per se laudem extollebit, quantum per illum sece subveniet. In saeculis enim futuris, ut ait Apostolus, patienter excellentes dignitate bonitatis erga nos Dei.

Eiusdem.

Quoniamadmodum in lana candida, si colore purpureo imbuatur, non due sibi, sed unus color, sic in mente humana a Deo assumpta, divinaque redditu, non duo sunt principes Deus, et mens, sed una quae mentem divinam reddidit Deus.

D Item de divina humanæ carnis assumptione Damasceni, cap. 66.

Angelus Domini ad sanctam Virginem e Davidica tribu genus ducentum missus: Ave, inquit, gratia plena, Dominus tecum. His illis cum esset perturbata, rursum ait angelus ad eam: Ne timeas, Maria; iuxenisti enim gratiam apud Deum. Et paries filium, et vocabis nomen ejus Iesum. Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Jesus enim significat Servatorem. Illa autem hesitante, dicensque: Quomodo fief istud, quoniam virum non cognosco? rursum angelus ad eam dixit: Spiritus sanctus supereruerit in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideoque, et quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei. At illa, Ecce, inquit,

8

ancilla Domini. Fiat mihi secundum verbum tuum ¹. Post assensum igitur sanctæ Virginis, Spiritus sanctus ex sermone Domini quem angelus dixerat descendit in eam, ipsamque purgavit, et vix illi ad suscipiendam Verbi divinitatem, et ad gauderandam prabuit. Et tunc ei in sua manu hypostasi Dei altissimi sapientia, et virtus, Filius Dei, ejusdem essentiae cum Patre tanquam divinum semen obumbravit, sibique ex castis et purissimis ejus sanguinis compedit formam animalem animalia, ratione, menteque praedita, primordias nostræ massæ, non semina, sed divino artificio per Spiritum sanctum : figura non paulatim per accessiones perfecta, sed uno eodemque momento temporis absoluta. Ipsum autem Dei Verbum ita cum carne conjunctum est hypostasi, ut simul et caro fuerit, et Dei Verbi caro. Simil et caro fuerit animalia ratione menteque prædicta, et Dei Verbi caro animalia ratione menteque prædicta. Itaque non hominem Deum esse factum, sed Deum factum esse hominem dicimus. Nam qui natura perfectius est Deus, idem natura factus est homo perfectius, non natura mutatus, nec dispositionis speciem præbens, sed assumpta ex sancta Virgine carne ratione menteque animalia, quæ in ipso habebat, ut esset, et cum ipso erat per hypostasim conjuncta sine confessione, sine immutatione, sine inversione. Neque enim divinitatis suæ naturam in carnis naturam convertit, neque carnis suæ naturam in suæ divinitatis naturam cocomutavit. Neque ex divina sua natura, et ex natura quam suscepit, humana, naturam unam compositam reddidit.

Ejusdem. Cap. 68.

Hæc voces, divinitas et humanitas, essentiam sive naturam significant. Ille vero, Deus et homo, modo essentiam indicant, ut cum dicimus : Deus essentia est, quæ comprehendendi non potest : et Deus est unus ; modo personas declarant, de quibus ita dicitur, ut species de suis individuis, quomodo in eo Scriptura loco : *Propterea nascit se Deus, Deus nascitur* ². Ecco enim hic Patrem et Filium significavit. Et cum legie in alio loco : *Homo quidam erat in regione Auseide* ³. Job enim actus indicatur. Quoniam igitur in Domino nostro Jesu Christo duas naturas agnoscimus, et unam tantum personam, quæ ex utraque constat natura : proinde cum naturas contemplamur, divinitatem et humanitatem dicimus. Quando autem ex natura constantiom personam, si ex utraque natura constare consideretur, eam tum Christum, tum Deum, tum hominem ex æquo et Deum hominem factum nominamus. Si ex una, tum Deum duntur et Filium Dei, tum hominem solum appellamus. Et aliquando quidem ex subtilioribus rationibus, aliquando autem ex humilloribus consideratur. Unus enim est, sive hoc, sive illo modo similiter existat. Jam cum divinitatem dicimus, eam humanitatis proprietatibus non denomi-

A θήσται γίδες Θεοῦ. Ἡ δὲ πρὸς αὐτὸν, Ἰδού η δούλη Κυρίου· τέρτιος μοι κατὰ τὸ βῆμα σου. Μετὰ οὖν τὴν συγκατάθεσιν τῆς ἀγλας Παρθένου Πιεῦμε ἄγιον ἐπήλθεν ἐπ' αὐτὴν, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, δι' εἰπεν δὲ ὄγγελος, καθαρὸν αὐτὴν, καὶ δύναμιν δεκτικὴν τῆς τοῦ Λόγου θεότητος περέχον, δῆμα δὲ καὶ γεννητικὴν. Καὶ τέσσερας εν αὐτῇ ἡ τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου ἐνυπόστατος σοφίας καὶ δύναμις, δὲ Ἰδοὺ τοῦ Θεοῦ, δὲ τῷ Ημερὶ δικαιοστις, οἰοντες θεῖος σπέρμα, καὶ συνέπηξεν ἐπιτῆ ἐκ τῶν ἀγνῶν καὶ καθερωτάτων αὐτῆς αἱμάτων σάρκα ἐνεψυχωμένην ψυχὴν λογικὴν τε καὶ νοερὴν, ἀπεργήν τοῦ ἡμετέρου φυράματος, οὐ σπερματικῶς, ἀλλὰ δημιουργικῶς διὰ τοῦ ἀγίου Ημεράματος, οὐ ταῖς κατὰ μικρὸν προσθήκαις ἀπαρτιζόμενον τὸν σχῆματος, ἀλλ' ὅφ' ἐν τελειωθέντος. Αὐτοῦ δὲ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀρχημάτως τῇ σαρκὶ ὑπόστασις, ὥστε δῆμα σάρκη, δῆμα Θεοῦ Λόγου σάρκη, ἔμφυχος, λογικὴ τε καὶ νοερός. Διὸ οὐκ ἀνθρώπων θεωθέντα λέγομεν, ἀλλὰ θεὸν ἐνανθρωπήσαντα. Μη γάρ φύσεις τάλειος θεός, γίγονε καὶ φύσεις τάλειος ἀνθρώπος ὁ αὐτὸς, οὐ τραπεζὴ τὴν φύσιν, οὐδὲ φαντάσας τὴν οἰκουμέναν, ἀλλὰ τῇ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου ληφθεὶσῃ λογικῶς τε καὶ νοερῶς ἐνεψυχωμένη σαρκί, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ εἶνας λαχούσης ἐνωθεῖς καθ' ὑπόστασιν ἀσυγχύτως, καὶ ἀναλοικώτως, καὶ ἀτρέπτως, μή μεταβαλῶν τὴν τῆς θεότητος αὐτοῦ φύσιν εἰς τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίαν, μήτε μήν την οὐσίαν τῇ σαρκὸς αὐτοῦ εἰς τὴν τῆς θεότητος αὐτοῦ φύσιν, οὐδὲ ἐκ τῆς θεῖας αὐτοῦ φύσεως, καὶ ἡς προσελάστοι ἀνθρωπίνης φύσεως μίαν φύσιν ἀποτελέσας σύνθετον.

Toū αὐτοῦ. Κεφάλαιον ἕτη.

Τὸ μὲν τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος θνομα τῶν οὐσιῶν ἐστιν, ἥτοι φύσεων παραστατικόν· τὸ δὲ θεὸς καὶ ἀνθρώπος καὶ ἐπὶ τῆς οὐσίας τάττεται· ὡσαπερ δταν λέγομεν, θεός ἐστιν ἀκατάλλητος οὐσία, καὶ δτι εἰς ὁ θεός. Λαμβάνεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ὑποστάσεων, ὡς τοῦ μερικώτερου δεχομένου τὸ τοῦ καθεικατέρου θνομα· ὡς δταν φησιν ἡ Γραφή, Διὰ τοῦτο δχριστός σε σ θεός, σ θεός σου, ίδον γάρ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Γίδην ιστήμανε· καὶ ὡς δταν λέγει, Ἀνθρωπός τις ἦν ἡ χώρα εῇ ἀνθρώπῳ· τὸν γάρ ἴωδε μόνον ἐδήλωσεν. Ἐπὶ γοῦν τοῦ Κυρίου θμῶν ἵεσμ Χριστῶν, ἐπειδὴ δύο μὲν τὰς φύσεις γινώσκομεν, μίαν δὲ τὴν ὑπόστασιν ἐξ ἀμφοτέρων σύνθετον, δταν μὲν τὰς φύσεις ἀναθεωρώμεν, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα καλούμεν· δταν δὲ τὴν ἐκ φύσεως συντεθέσαν ὑπόστασιν, ποτὲ μὲν ἐκ τοῦ συναμφοτέρου Χριστὸν ὀνομάζομεν, καὶ θεὸν καὶ ἀνθρώπον κατὰ ταύτην, καὶ θεὸν σεσαρκωμένον· ποτὲ δὲ ἐξ ἐνδές τοῦ μερών θεὸν μόνον, καὶ Γίδην θεοῦ, καὶ ἀνθρώπου μόνον, καὶ ίδην ἀνθρώπου· καὶ ποτὲ μὲν ἐκ τῶν ὑφιλῶν μόνων, ποτὲ δὲ ἐκ τῶν ταπεινῶν μόνων. Εἰς γάρ δτιν δὲ κάκεινο, καὶ τοῦτο ὑπάρχων δημιουρός. Θεότητα μὲν οὖν λέγοντες οὐ κατονομάζομεν αὐτῇ; τὰ τῇ; ἀνθρωπότητος ίδιώματα· οὐ γάρ

¹ Luc. 1, 28 εἴη. ² Psal. XLIV, 8. ³ Job 1, 1.

φαμεν θεότητα πανηγην ἡ κτιστήν· οὗτε δὲ τῆς σαρκὸς, ἣτοι τῆς ἀνθρωπότητος κατηγοροῦμεν τὰ τῆς θεότητος ίδιάματα. Οὐ γάρ φαμεν σάρκα, ἣτοι ἀνθρωπότητας ἀκτιστον. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑποστάσεως, καὶ ἐκ τοῦ συναμφοτέρου, καὶ ἐξ ἐνδέ τῶν μερῶν τεύτην ὄνομάσωμεν, ἀμφοτέρων τῶν φύσεων τὰ ίδιάματα αὐτῇ ἐκτίθεμεν. Καὶ γάρ ὁ Χριστός, διπερ ἐστὶ τὸ συναμφοτέρον, καὶ Θεός; καὶ ἀνθρώπος λίγεται, καὶ κτιστός; καὶ ἀκτιστός, καὶ παθήτος; καὶ ἀπαθήτος. Καὶ διαν ἐξ ἐνδέ τῶν μερῶν Υἱὸς Θεοῦ καὶ Θεὸς ὄνομάζηται, δέχεται τὰ τῆς συνυφεστηκυτας φύσεως ίδιάματα, ἣτοι τῆς σαρκὸς, Θεὸς αὐτήτος; ὄνομαζόμενος; καὶ Κύριος τῆς διέξης διστυρωμένος, οὐ καθὸ Θεός, ἀλλὰ καθὸ ἀνθρώπου ἀντός. Καὶ διαν ἀνθρώπος, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ὄνομάζηται, δέχεται τὰ τῆς θείας οὐσίας ίδιάματα καὶ ανδρίματα, πατιδίον προσιώνιον, καὶ ἀνθρώπος ἀναρχό, οὐ καθὸ πατιδίον, καὶ ἀνθρώπος, ἀλλὰ καθὸ Θεός ὁν προσιώνιος γέγονεν ἐπὶ ἐκχάτων πατιδίον. Καὶ οὖτος ἔστιν ὁ τρόπος τῆς ἀντιστάσεως; ἐκκενέρας φύσεως ἀντιδιδούσης τῇ ἐπέρχῃ τὰ ίδια διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως; ταυτότητα καὶ τὴν εἰς ἀλληλα αὐτῶν περιχώρησιν. Κατὰ τούτο δυνάμενα εἰπεῖν περὶ Χριστοῦ, Οὗτος; ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὄφρη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνταγεσερδηγ. Καὶ ὁ ἀνθρώπος οὗτος ἀκτιστός; ἔστι, καὶ ἀπαθήτος; καὶ ἀπεριγραπτός.

Toῦ αὐτοῦ. Κεφάλ. σ'.

Οτι κᾶστα ἡ θεία φύσις ἐν μῷ τῶν ἐαυτῆς ὑποστάσεων ἡγάδη πάση τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, καὶ οὐ μέρος μέρει. Ἀραγκαῖος οὐν ὁ λόγος, καὶ τῶν λεγόντων ἐπὶ τῆς ἀρίας καὶ ὅμοιοντον Τριάδος τρεῖς μερικὰς οὐσίας.

Τὰ κοινὰ καὶ καθολικὰ κατηγοροῦνται τῶν αὐτοῖς ὑποκειμένων μερικῶν. Κοινὸν τοινυν ἡ οὐσία, μερικὸν δὲ ἡ ὑπόστασις. Μερικὸν δὲ, οὐχ δὲ μέρος μὲν τῆς φύσεως ἔχει, μέρος δὲ οὐκ ἔχει· ἀλλὰ μερικὸν τῷ ἀριθμῷ, ὡς ἀτομον· ἀριθμῷ γάρ, καὶ οὐ φύσει διαφέρειν λέγονται αἱ ὑπόστασις. Κατηγορεῖται δὲ ἡ οὐσία τῆς ὑποστάσεως; διότι ἐν ἐκάστῃ τῶν δύο εἰδῶν ὑποστάσεων τελείᾳ ἡ οὐσία ἐστι. Διὸ οὐ διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ὑπόστασις κατ’ οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὰ συμβεβηκότα, διτινά εἰσι: τὰ χαρακτηριστικά ίδιάματα· χαρακτηριστικά δὲ ὑπόστασεως, ἀλλ’ οὐ φύσεως. Καὶ γάρ τὴν ὑπόστασιν ὅριζονται οὐσίαν μετὰ συμβεβηκότων. Πατεῖται τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ίδιαζοντος ἔχει ἡ ὑπόστασις, καὶ τὸ καθὸ ἐαυτὴν ὄπαρξαι. Ἡ οὐσία δὲ καθὸ ἐαυτὴν οὐχ ὑφίσταται, ἀλλ’ ἐν ταῖς ὑπόστασεσι θεωρεῖται. Πασχύτης τοινυν μᾶς τῶν ὑποστάσεων, πᾶσα ἡ οὐσία, καθὸ ήν ἡ ὑπόστασις πεπονθένται λέγεται, ἐν μιᾷ τῶν ἐαυτῆς ὑποστάσεων, οὐ μέντοι γε ἀνάγκη πάσας τὰς δύο εἰδῆς ὑποστάσεις συμπάσχειν τῇ πασχούσῃ ὑποστάσει. Οὕτω τοινυν δύολογοῦμεν τὴν τῆς θεότητος φύσιν πᾶσαν τελείαν εἶναι ἐν ἐκάστῃ τῶν ἐαυτῆς ὑποστάσεων, πᾶσαν ἐν Πατρὶ, πᾶσαν ἐν Υἱῷ, πᾶσαν ἐν ἄγιῳ Πνεύματι. Διὸ καὶ τέλειος Θεός, ὁ Πατήρ, τέ-

A natus. Neque enim dicimus divinitatem pati, aut creatam esse. Nec rursum de carne aut humanae divinitatis proprietates enuntiamus. Quandoquidem nec carnem, nec humanitatem increatam appellamus. At personæ, sive ex una, sive ex utraque parte nominemus, utriusque naturæ proprietas attribuimus. Etenim Christus, quemam in modum utrumque est, sic etiam dicitur, tum Deus et homo, tum creatus et increatus, tum pati et non pati. Quin etiam cum ex una tantum parte, vel Deus aut Filius Dei nominatur, conjunctas sibi naturas seu carnis suscepit proprietates. Itemque Deus passus, et Dominus gloriae affixus cruci, non quatenus Deus, sed quatenus homo, dicitur: vel homo, aut filius hominis vocatur, essentiae divinae proprietates et dignitates admittit, vocaturque puerulus ante secula, et homo sine principio, non quatenus est puerulus aut homo, sed quatenus Deus existens ante secula in novissimis natus est seculis. Atque haec quidem est ratio mutuæ alternæque attributionis utriusque naturæ, quæ suæ utraque proprietates alteri vicissim præbet, propterea quod unam et eandem personam constituant, seque mutuo comprehendunt. Ex quo si, ut de Christo possimus dicere: Hic Deus noster in terra visus est, et cum hominibus versatus¹. Et: Hic homo nec creatus est, nec patitur, nec ullo termino circumscriviter.

Ejusdem. Cap. 70.

Totam divinam naturam in una suarum personarum toti humanæ naturæ conjunctam esse, non autem partem partis. Quæ quidem oratio necessaria est etiam adversus illos, qui in sancta et ejusdem essentiae Trinitate tres asserunt esse singulares essentias.

Quæ commune, et universum, ac veluti totum quiddam constituunt, ea de subjectis sibi partibus dicuntur. Itaque cum essentia commune et universum quiddam sit, ac totius rationem obtineat, persona autem pars (pars, inquam, non quod naturæ partem habeat, partem non habeat, sed numero pars, ut individuum; numero enim, non natura personæ differunt) essentia dicitur de persona, quoniam in unaquaque ejusdem speciei personarum est essentia perfecta. Quamobrem personæ essentia non differunt inter se, sed accidentibus, accidentia voco characteres, ac notas illas proprias, quæ personam, non autem essentiam designant. Sic enim personam designunt, ut sit essentia cum accidentibus conjuncta. Quare persona habet id, quod est commune cum propria nota copulatum. Essentia autem non per se subsistit, sed in personis consideratur. Itaque cum una patitur personarum, omnis essentia, per quam est persona, in una suarum personarum dicitur passa. Nec tamen sequitur necessario, ut omnes ejusdem speciei personæ simul cum illa, quæ passa est, ipsæ quoque passæ dicantur. Sic ergo constemur, totam Divinitatis naturam in singulis personis suis

¹ Baruch. iii, 38,

esse perfectam, totam in Patre, totam in Filio, totam in Spiritu sancto. Quocirca et perfectus Deus est Pater, et perfectus Deus est Filius, et perfectus Deus est Spiritus sanctus. Sic item in humanitate assumpta ab uno sanctæ Trinitatis Deo Verbo totam et perfectam divinitatis naturam, in una suarum personarum, toti humanæ naturæ, non autem partem parti suisse conjunctam dicimus. Nam, ut divinus inquit Apostolus, *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*¹, id est, in carne ejus. Et Pauli discipulus in rebus divinis explicandis excellentissimus Dionysius, *Se totam, inquit, in una suarum personarum communicavit.* Nec tamen cogemur dicere, omnes seu tres sanctæ divinitatis personas omnibus humanitatibus personis secundum personas esse conjunctas. Nulla enim alia, nisi approbationis et voluntatis ratione Pater, et Spiritus sanctus assumptæ a Deo Verbo humanitati communicarunt. Totam vero divinitatis essentiam toti humanæ naturæ conjunctam asserimus, quia nihil eorum quæ naturæ nostræ Deus Verbum inseruit, cum initio nos procrearet, dimisit, sed omnia suscepit, nempe corpus, animam, mente rationeque præditam, et eorum proprietates (animal enim, quod harum aliqua parte caret, non est homo). Totum enim totius assumpsit, et totus toti conjunctus est, ut toti salutem largiretur. Quod enim non esset assumptum foret incurabile. Conjunctum igitur est carni Verbum Dei, et Deus per mentem inter Dei puritatem, et carnis crassitudinem intercedentem. Nam animæ quidem carnisque princeps est mens, utpote purissima ipsius animæ pars, Deus autem ipsius mentis, quæ cum cedit præstantiori, principatum ostendit suum. Sic autem cum præstantiori conjungitur, atque illi obsequitur, ut faciat quæcunque voluntas divina præscribit. Mens est divinitatis sibi per personam conjunctæ locus, quemadmodum et caro. Non autem simul inhabitat, ut opinionis errore decipiuntur hæretici, qui, Quomodo, inquiunt, quod unum tantum modum capit, duos modios continebit? Errant imperiti, quia ratione corpora dijudicant ea, quæ a materia sunt remotissima. Quomodo enī Christus dicetur perfectus Deus, et homo perfectus, et ejusdem cum Patre et nobiscum essentia, si partem divinæ naturæ cum parte naturæ humanæ in se ipso conjungat? Porro dicimus naturam nostram a mortuis surrexisse, et in cœlum ascendisse, et sedisse ad dexteram Patris, non quod omnes omnium hominum personæ surrexerint, et ad dexteram Patris consederint, sed quod omnis natura nostra hæc in Christi persona sit consecuta. *Nos*, inquit divinus Apostolus, *consurgere et consedere fecit in Christo*². Præterea dicimus conjunctionem hanc ex communibus essentiis confectam. Nam omnis essentia ut commune atque universum quiddam omnes sibi subjectas per-

Α λειος Θεός δὲ Γάδες, τέλειο; Θεός τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Οὗτοι καὶ ἐν τῇ ἑνωνθρωπήσει τοῦ ἐνδὲ τῆς ἀγίας Τριάδος Θεοῦ Λόγου φαμὲν πᾶσαν καὶ τελεῖαν τὴν φύσιν τῆς θεότητος; ἐν μιᾷ τῶν ἑαυτῆς ὑποστάσεων ἐνωθῆναι πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, καὶ οὐ μέρος μέρει. Φησὶ γοῦν δὲ θεός Ἀπόστολος, ὅτι Ἐν αὐτῷ κατουκεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ. Καὶ δὲ τούτου φωτιητής, καὶ πολὺς τὰ θεῖα Διονύσιος, ὅτι διλικῶς ἡμῖν ἐν μιᾷ τῶν ἑαυτῆς ἔχοινώησεν ὑποστάσεων. Οὐ μή δὲ λέγειν ἀναγκασθησμέθα πάσας τὰς ὑποστάσεις τῆς ἀγίας θεότητος, ἢτοι τὰς τρεῖς, πάσας τὰς τῆς ἀνθρωπότητος; ὑποστάσεις καθ' ὑπόστασιν ἡνωσθαι. Κατ' αὐδένα γάρ κεκοινώνηκε λόγον δὲ Πατήρ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τῇ σαρκώσει τοῦ Θεοῦ Λόγου, εἰ μή κατ' εὐδοκίαν καὶ βούλησιν. Πλάσιον δὲ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει φαμὲν ἐνωθῆναι πᾶσαν τὴν τῆς θεότητος οὐσίαν, ὅτι οὐδὲν ὅντες φύσει δὲ θεός Λόγος, ἀρχῆθεν πλάσας ἡμᾶς ἐνέλιπεν, ἀλλὰ πάντα ἀνέλαβε, σῶμα, ψυχὴν νοερὰν καὶ λογικὴν, καὶ τὰ τούτων ἰδιώματα. Τὸ γάρ ἐνδὲ τούτων ἀμοιροῦν ζῶον, οὐκ ἀνθρωπος;. "Ολον γάρ ὅλος ἀνέλαβε με, καὶ ὅλος ὅλων ἡνώθη, ἐν δὲ τὴν σωτηρίαν χαρίσται. Τὸ γάρ ἀπρότληπτον ἀθεράπευτον." Ήνωται τοῖνυν σαρκὶ διὰ μέσου νοῦ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, μεσιτεύοντος Θεοῦ καθαρότητι, καὶ σαρκὸς παχύτητι. Ἕγεμονικὸν γάρ ψυχῆς καὶ σαρκὸς δ νοῦ, τῆς ψυχῆς τὸ καθιερώτατον. Ἄλλα καὶ νοῦ δ Θεός. Καὶ στε μὲν παραχωρεῖται ὑπὸ τοῦ κρείττονος, τὴν οἰκείαν δ νοῦς ἡγεμονίαν ἐνδείκνυται, ἐκνικάται δὲ, καὶ ἐπεται τῷ κρείττονι, καὶ ταῦτα ἐνεργεῖ δὲ βούλεται δὲ θεία θέλησις. Χωρὸν δ νοῦς γέγονε τῆς καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ ἡνωμένης θεότητος. Ὡσπερ δὲ καὶ η σάρξ οὐ σύνοικος, ὡς δὲ τῶν αἰρετικῶν ἐναγῆς πλανᾶται οἵησις. Οὐ γάρ δὲ μεδιμναῖον λέγουσα, χωρῆσῃ διμέδιμνον, σωματικῶς τὰ δύολα κρίνουσα. Πῶς δὲ Θεός τέλειος, καὶ διάθρωπος τέλειος, καὶ δύμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ ἡμῖν δ Χριστὸς λεχθῆσται, εἰ μέρος τῆς θείας φύσεως μέρει τῇ ἀνθρωπίνῃ; ἐν αὐτῷ. Ήνωται φύσεως; Λέγομεν δὲ τὴν φύσιν ἡμῶν ἐγγέρχει τὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀνεληλυθέναι καὶ κεκαθηκέναι ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, οὐ καθὸ πᾶσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων ὑποστάσεις ἀνέστησαν, καὶ ἐκάθισαν ἐκ διξιῶν τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καθὸ πᾶσα η φύσις ἡμῶν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ ὑποστάσει. Φησὶ γοῦν δὲ θεός Ἀπόστολος, *Συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς δὲ τῷ Χριστῷ*. Καὶ τούτῳ δέ φαμεν, ὅτι ἐκ οὐσίων οὐσίαν ἡ ἔνωσις γέγονε. Πᾶσα γάρ οὐσία κοινὴ ἐστι πασῶν τῶν ὑπὸ αὐτῆς περιεχομένων ὑποστάσεων, καὶ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν μερικὴν καὶ ιδιαῖς οὐσίαν φύσιν, ἢτοι οὐσίαν. Ἐπειδὲ ἀνάγκη τὰς αὐτὰς ὑποστάσεις καὶ δύμοούσιος καὶ ἐτεροούσιος λέγειν· καὶ τὴν ἄγιαν Τριάδον καὶ δύμοούσιον, καὶ ἐτεροούσιον κατὰ τὴν θεότητα λέγειν. Ἡ αὐτὴ τοῖνυν φύσις ἐν ἐκάστῃ τῶν ὑποστάσεων θεωρεῖται. Καὶ στε εἰπαμεν τὴν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκώσθαι, κατὰ τοὺς μακαρίους

¹ Col. ii, 9. ² Ephes. ii, 6.

Αθανάσιον καὶ Κύριλλον, τὴν θεότητα φαμεν ἡνῶσιν· οὐ γὰρ ἐπιζην ἡ θεότης ἐν αὐτῷ. Λέγοντες δὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πεπονθέναι ἐν τῷ Χριστῷ, οὐ πάσας τὰς τῶν ἀνθρώπων ὑποστάσεις ἐμφανομεν, ἀλλὰ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει δομολογοῦμεν πεπονθέναι τὸν Χριστὸν. Ποτε φύσιν τοῦ Λόγου λέγοντες αὐτὸν τὸν Λόγον σημανομεν. Οὐ δὲ Λόγος καὶ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας κίκτηται, καὶ τὸ ίδιαζον τῆς ὑποστάσεως.

suntus dicere Verbi naturam esse passam, neque naturam humanam fuisse passam in Christo, non natura humana Christum esse passum constemur. Verbum autem et essentiae communitatem obtinet, et personæ proprietatem.

Τοῦ αὐτοῦ Κεράλαιον οἱ.
Περὶ τῆς μιᾶς τοῦ Θεοῦ Λόγου συνθετον ὑποστάσεως.

Τοιγαροῦν δομολογοῦμεν αὐτὸν ἔνα Υἱὸν Θεοῦ καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου τὸν αὐτὸν· ἔνα Χριστὸν, ἔνα Κύριον, τὸν μονογενῆ Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, Ἱησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν, δύο αὐτοῦ τὰς γεννήσεις σέδοντες, μιαν μὲν τὴν ἐκ Πατρὸς προαιώνιον ὑπὲρ αἰτιαν καὶ λόγον καὶ χρόνον καὶ φύσιν· καὶ μιαν τὴν ἐπ' ἐσχάτων δ' ἡμᾶς, καὶ καθ' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς. Δι' ἡμᾶς, δις διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· καθ' ἡμᾶς, διτὶ γέγονεν ἀνθρωπός ἐκ γυναικὸς, καὶ χρόνῳ κυήσεως· ὑπὲρ ἡμᾶς, διτὶ οὐκ ἐκ σπορᾶς, ἀλλὰ ἐξ ἀγίου Πνεύματος καὶ τῆς ἀγίας Παρθένου ὑπὲρ νόμου κυήσεως· οὐ θεὸν αὐτὸν μόνον κηρύττοντες γυμνὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος, οὐδὲ μὴν ἀνθρώπων μόνον φύλοιντες αὐτὸν τῆς θεότητος, οὐκ ἀλλον καὶ ἀλλον, ἀλλὰ ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν δόμου Θεόν τε καὶ ἀνθρώπων· Θεὸν τέλειον, καὶ ἀνθρώπον τέλειον· δόλον Θεὸν, καὶ δόλον ἀνθρώπων· διὰ τοῦ εἰπεῖν, τέλειον Θεὸν καὶ τέλειον ἀνθρώπων, τὸ πλήρες καὶ ἀνελιπτές δηλοῦντες τῶν φύσεων· διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, ὅλον Θεὸν καὶ δόλον ἀνθρώπων, τὸ μοναδικὸν δεικνύντες τῆς ὑποστάσεως. Καὶ μιαν δὲ φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην δομολογοῦμεν, διὰ τοῦ σεσαρκωμένην τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίας σημαίνοντες, κατὰ τὸν μακάριον Κύριλλον. Καὶ σεσάρκωται τοῖνυν δὲ Λόγος, καὶ τῆς οἰκείας ἀϋλότητος οὐκ ἔξεστηκε. Καὶ δόλος σεσάρκωται, καὶ δόλος ἡν καὶ περίγραπτος. Σμικρύνεται σωματικῶς καὶ συσταλεται. Καὶ θεῖκῶς ἔστιν ἀπερίγραπτος, οὐ συμπαρεκτεινομένης τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τῇ ἀπεριγράπτῃ θεότητι. Όλος μὲν οὖν ἔστι Θεὸς τέλειος, οὐκ δόλον δὲ Θεός· οὐ γὰρ μόνον Θεός, ἀλλὰ καὶ ἀνθρωπός. Καὶ δόλος ἀνθρώπος τέλειος, οὐκ δόλον δὲ ἀνθρωπός. Οὐ μόνον γὰρ ἀνθρωπός, ἀλλὰ καὶ Θεός. Τὸ μὲν γὰρ δόλον φύσεως ἔστι παραστατικὸν, τὸ δὲ δόλος ὑποστάσεως· ὕστερο τὸ μὲν ἀλλο φύσεως, τὸ δὲ ἀλλο; ὑποστάσεως. Ἐν πάσι μὲν ἡν, καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα, καὶ ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Θεομήτορος, ἀλλὰ ἐν ταύτῃ ἐνεργεῖσι σαρκώσεως. Ἰστέον δὲ ὡς, εἰ καὶ περιχωρεῖν ἐν ἀλλήλαις τὰς τοῦ Κυρίου φύσεις φαμὲν, ἀλλὰ οἴδαμεν ὡς ἐκ τῆς θείας φύσεως ἡ περιχώρησις γίνεται. Αὕτη μὲν γὰρ διὰ πάντων διήκει, καθὼς βούλεται, καὶ περιχωρεῖ, δι' αὐτῆς δὲ οὐδέν. Καὶ αὕτη μὲν τῶν

A sonas complectitur. Nec licet naturam sive essentiam ullam singularem, privatamque reperire. Sic enim esset necessarium, personas ipsas essentiae et ejusdem esse, et diversae. Et sanctam Trinitatem ejusdem esse, diversaque essentiae quantum pertinet ad divinitatem. Eadem igitur natura in singulis personis consideratur. Et quando dicimus, Verbi naturam carnem assumpsisse, divinitatem ex beatorum Athanasii, Cyrillique sententia carni esse conjunctam affirmamus. Quamobrem non possumus divinitatis in ipso passa est. Dicentes autem omnes hominum personas significamus, sed in Quare cum Verbi naturam dicimus, ipsum Verbum indicamus. Verbum autem et essentiae communitatem obtinet, et personæ proprietatem.

B

*Ejusdem. Cap. 71.**De una Dei Verbi composita persona.*

Enimdem igitur etiam post humanam carnem assumptam unum Filium Dei, et Filium hominis, unum Christum, unum Dominum, unigenitum Filiū, et Verbum Dei, Jesum Dominum nostrum constituitur, duos ipsius ortus venerantes, unum quidem ex Patre ante saecula omni causa et ratione tum temporis, tum naturæ superiorem, alterum autem in novissimis temporibus propter nos, et ex nobis, et supra nos. Propter nos, quia propter salutem nostram; ex nobis, quia ex muliere natus est homo legitimo partus tempore; supra nos, quia sine semine, ex Spiritu sancto, et sancta C Virgine, supra pariendi legem. Nec Deum solum ipsum prædicamus a nostra sejunctum humanitate, nec solum hominem remotum a divinitate, nec alium atque alium, sed unum et eundem, simul Deum atque hominem, Deum perfectum et perfectum hominem, totum Deum et totum hominem, eundem totum Deum etiam cum carne sua, et totum hominem etiam cum summa divinitate, ut dicentes, perfectum Deum et perfectum hominem, absolutam et nulla re descientem naturarum plenitudinem ostendamus, dicentes autem, totum Deum et totum hominem, unicam et singularem personam declaremus. Unam item Dei Verbi naturam carnem assumpsisse constemur, id est, carnis essentiam, ut beatus Cyrus intelligit. Carnem igitur Verbum assumpsit, nec tamen a natura sua recessit materiæ experte. Et cum totam carnem assumpserit, totum tamen nullo termino circumscribitur. Corpore minuitur atque contrahitur, et divinitate non circumscribitur: cum ejus caro super divinitatem, quæ circumscribi non potest, non extendatur. Totus ergo perfectus est Deus, non totum autem Deus; neque enim solum Deus, sed etiam homo. Et totus homo perfectus, non autem totum homo; neque enim solum homo, verum etiam Deus. Ut totum quidem naturam constituat, totus autem personam, itemque naturæ sit aliud, alias autem personæ. In omnibus erat, et super omnia etiam in utero divinæ Genitricis, in hoc tamen ea potissimum actione, qua carnem induebat. Illud

sciendum est, quamvis dicamus Domini naturas inter se mutuo commeare, id tamen a natura divina proficiisci. Ipsa enim, ut vult, per omnia commeat, transit, ac penetrat, per ipsam vero nihil. Atque ipsa quidem dignitates suas carni sic clargitur, ut nihil patiatur, et carnis affectionum expers sit et a nostris nihil accipit, quanto magis id solis

Ejusdem. Cap. 75.
De natura in specie et individuo considerata, et
differentia copulationis, et carnis assumptionis.

Natura vel cogitatione sola, et nuda consideratur, per se enim non subsis'it, vel communiter in omnibus ejusdem speciei personis, eas ipsas conjungens. Et dicitur in specie, aut communiter considerata natura, eadem, quæ assumptis accidentibus in una persona. Et dicitur in individuo considerata natura, quæ tamen eadem est ac ea quæ in specie consideratur. Deus igitur Verbum carnem assumens neque nuda et sola cogitatione comprehensam naturam accepit (neque enim id esset carnem assumere, sed decipere et carnis assumptionem confundere), neque naturam illam, quæ in specie consideratur; neque enim personas omnes accepit, sed naturam in individuo, quæ eadem est cum illa, quæ est in specie (primitias enim accepit nostræ massæ), non per se subsistente, et quæ prius esset individuum, ut sic ab ipso assumeretur, sed quæ in sua ipsius existente persona. Nam ipsa Dei Verbi hypostasis sive persona, carnis hypostasis sive persona exstitit. Atque ita Verbum caro factum est, sine incitatione tamen, et caro Verbum sine commutatione. Et Deus homo, et homo Deus, ob hanc per personam conjunctionem. Quapropter idem est dicere, naturam Verbi, et naturam in individuo. Neque enim id individuum, seu personam proprie et singulariter declarat, neque personarum communitatem, sed communem naturam, quæ in una personarum consideratur et expenditur. Aliud igitur est conjunctio, aliud carnis assumptio. Coniectio enim solam indicat copulationem, cum quo autem fiat ipsa conjunctio non declarat. At carnis (seu quod idem est) humanitatis assu'monstrat, quemadmodum et ignitio (ut ita dicam)

Ejusdem. Cap. 84.
De naturalibus et nulli criminis obnoxiosis affectionibus.

Præterea constemur, cum omnes naturales et culpa carentes affectiones hominis suscepisse. Totum enim hominem, et quæ sunt hominibus assumpit omnia, præster peccatum. Hoc enim neque naturale est, neque nobis insitum a procreatione, sed diabolus satu in libero nostro propenso nobis volentibus non autem invitè coelavit, et propagatum est, dominioque potum. At naturales et vitio culpaque vacantes affectiones sunt illæ, quæ in potestate nostra non sunt, quæ nimirum ex admissi peccati damnatione et noxa in vitam humanam irruerunt, ut famæ, sitis,

Α οἰκείων αὐχγημάτων τῇ σαρκὶ μεταδῖδωτι, μένει δὲ αὐτὴ ἀπαθής, καὶ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν ἀμέτοχος.
Εἴ ταρ δὲ ήτοι, τὴν τῶν οἰκείων ἐνεργεῶν μεταδίδους, μένει τῶν ἡμετέρων ἀμέτοχος, πόσῳ μᾶλλον
δὲ τοῦ ἥλευ δημιουργός;
*neat. Nam si nobis sol actiones imperit suas,
auctor ipse prestabil?*

Τοῦ αὐτοῦ. Κεγδλιον οε'.
Περὶ τῆς ἐρίσεως, καὶ ἐρίσωμα θεωρουμένης φύ-
σεως, καὶ διαφορᾶς, καὶ ἐτώσεως, καὶ σαρ-
κώσεως.

'Η φύσις ή ψιλή θεωρία κατανοεῖται, καθ' έαυτήν
γάρ οὐχ ὑφέστηκεν, ή κοινῶς ἐν πάσαις ταῖς ὁμοι-
δεσιν ὑποστάσεις ταῦτας συνάπτουσα καὶ λέγεται ἐν
τῷ εἶδει θεωρουμένη φύσις· ή δὲκανῆς ή αὐτῇ ἐν
3 προσολήψει συμβεβηκότων ἐν μιᾷ ὑποστάσει, καὶ λέ-
γεται ἐν ἀτόμῳ θεωρουμένη φύσις, ή αὐτῇ οὖσα τῇ
ἐν τῷ εἶδει θεωρουμένῃ. 'Ο οὖν Θεὸς Λόγος σαρκω-
θεὶς οὗτε τὴν ἐν ψιλῇ θεωρίᾳ κατανοούμενην φύσιν
ἀνέλαβεν· οὐ γάρ σάρκωσις τοῦτο, ἀλλ' ἀπάτη καὶ
πλάσμα σαρκώσεως οὔτε τὴν ἐν τῷ εἶδει θεωρουμέ-
νην· οὐ γάρ τὰς ὑποστάσεις πάσας ἀνέλαβεν, ἀλλὰ
τὴν ἐν ἀτόμῳ, τὴν αὐτὴν οὖσαν τῇ ἐν τῷ εἶδει.
'Απαρχὴν γάρ ἀνέλαβε τοῦ ἡμετέρου φυράματος,
οὐ καθ' έαυτὴν ὑποστάσαν καὶ ἀπομονὸν χρηματίσασαν
πρότερον, καὶ οὕτως ὑπ' αὐτῷ οὐ προσληφθείσαν, ἀλλ'
ἐν τῇ αὐτοῦ ὑποστάσει ὑπάρξασαν. Αὐτῇ γάρ ή
ὑπόστασις τοῦ Θεού Λόγου ἐγένετο τῇ σαρκὶ ὑπόστα-
σις, καὶ κατέ τοῦτο δὲ Λόγος σάρκη ἐγένετο, ἀτρέπτεως
δηλαδή, καὶ ή σάρκη Λόγος ἀμεταβλήτως, καὶ δὲ Θεὸς
ἄνθρωπος. Θεὸς γάρ δὲ Λόγος, καὶ δὲ άνθρωπος Θεὸς
διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν. Ταῦτα οὖν ἔστιν εἰ-
πειν φύσιν τοῦ Λόγου καὶ τὴν ἐν ἀτόμῳ φύσιν. Οὕτε
γάρ τὸ ἀπομον., ἕγουν τὴν ὑπόστασιν κυρίως καὶ
μόνως δηλοί, οὔτε τὸ κοινὸν τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ
τὴν κοινὴν φύσιν ἐν μιᾷ τῶν ὑποστάσεων θεωρου-
μένην καὶ ἔξεταζομένην. 'Άλλο μὲν οὖν ἔστιν ἔνω-
σις, καὶ διλοί σάρκωσις. 'Η μὲν γάρ ἔνωσις μόνην
δηλοῖ τὴν συνάφειαν, πρὸς τὸ δὲ τέγονεν ή συνάφεια,
οὐκ ἔτι. 'Η δὲ σάρκωσις, ταῦτα δὲ ἔστιν εἰτ. Ιν καὶ
ἔνανθρωπότισις, τὴν πρὸς σάρκα ήτοι πρὸς ἄνθρωπον
συνάφειαν δηλοί, καθάπερ καὶ ή πύρωσις τοῦ σιδήρου
τὴν πρὸς τὸ πῦρ ἔνωσιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Κεφάλαιον πᾶ.

'Ομελογοῦμεν δὲ οτι πάντα τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιά-
βλητα πάθη τοῦ ἀνθρώπου ἀνέλαβεν. "Ολον γάρ τὸν
ἀνθρωπὸν, καὶ πάντα τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀνέλαβε,
πλὴν τῆς ἀμαρτίας. Αὗτη γάρ οὐ φυσικὴ ἐστιν,
οὐδὲ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ἡμῖν ἐνσταρεῖσα, ἀλλ᾽ ἐκ
τῆς τοῦ διαβόλου ἐπισπορᾶς, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ αὐτεξου-
σικῷ προσαρέσει ἐκουσίως συνισταμένη, οὐ βιᾳκή μῶν
χρατοῦσα. Φυσικὰ δὲ καὶ ἀδιάβλητα πάθη εἰσὶ τὰ
οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ὅσα εἰς τῆς ἐπὶ τῇ παραβάσει καταχρ-
σεως εἰς ἐδὺν ἀνθρώπων εἰσῆλθε βίον, οἷον πείνα,
δύψα, κόπως, πόνος, τὸ δάκρυον, ἡ φθορὰ, ἡ τοῦ
Θανάτου παραβίτης, ἡ δειλία, ἡ ἀγωνία, ἡ ζῆση οἱ

ἴθρωτες, οἱ θρίμβοι τοῦ αἰματος, ἡ διὰ τὸ ἀσθε-
νὲς τῆς φύσεως; ὑπὸ τῶν ἀγγέλων βοήθεια, καὶ
τὰ τοιεῦτα, ἀτίνα πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις φυσικῶς
ἔνυπάρχουσι. Πάντα τοίνυν ἀνέλαβεν, ἵνα πάντα
ἀγίσῃ. Ἀμέλει τὰ φυσικὰ ἡμῶν πάθη καὶ κατὰ
φύσιν καὶ ὑπὲρ φύσιν ἔσαν ἐν τῷ Χριστῷ. Καὶ κατὰ
φύσιν μὲν ἐκινείτο ἐν αὐτῷ, διότε παρεχώρει τῷ
σαρκὶ πάσχειν τὰ ίδια. ὑπὲρ φύσιν δὲ, διότε οὐ προσ-
γέτο ἐν τῷ Κυρίῳ τῆς οὐδήσεως τὰ φυσικά· οὐδὲν
τέλος ἡναγκασμένον ἐπ’ αὐτοῦ θεωρεῖται, ἀλλὰ πάντα
ἔκουσια. Θέλων γάρ ἐπεινῆσε, θέλων ἐδύνητο, θέλων
θειεῖται, θέλων ἀπέθνετο.

ενιμ in eo coactum, invitum, et necessarium
esuriit, volens siuinī, volens timuit, volens mortuus est.

Τοῦ αὐτοῦ. Κεφάλαιον Ιζ'.

Διὰ τὸ διάδοξον τοῦ Θεοῦ ἐνηγρωπήσει, καὶ οὐχ διὰ Φίλιον οὐδὲ τὸ Πνεῦμα.

Πατήρ ὁ Πατήρ, καὶ οὐκ γίνεται. Γίνεται διὰ τὸ Πατέρα. Πνεῦμα ἄγιον τὸ Πνεῦμα, καὶ οὐ Πατήρ, οὐδὲ Γίνεται. Ή γάρ ίδιότης ἀκίνητος. Ή πῶς διὸ
ιδέστης μείνει, κινουμένη καὶ μεταπίστευσα; Διὰ τοῦτο διὰ τὸ Γίνεται τοῦ Θεοῦ Γίνεται τὸν γίνεται, ἵνα μείνῃ ἡ ίδιότης ἀκίνητος. Γίνεται γάρ ὅν τοῦ Θεοῦ, Γίνεται ἀνθρώπου γέγονε, σαρκυθεῖς ἐκ τῆς ἀγίας Μαρθένου, καὶ οὐκ ἀκοτάς τῆς υἱικῆς ίδιότητος.

**Ἐτι περὶ τῆς θελας ἐναγρωπήσεως. Ἐπέρωτ
Πατέρων.**

Εἰ τὸ πῦρ μέλον κατὰ χώραν ἔνοιται καὶ τῷ σι-
δῆρῳ, πολλῷ μᾶλλον καὶ διὰ παντοδύναμος μένων ἀκί-
νητος ἡ νωθρή τῷ προσλήματι, καὶ δῆλος ἡνὶ ἐν
τῷ Πατέρι, καὶ δῆλος ἡνὶ ἐν τῷ προσλήματι. Ὅτερ-
φυτὴς οὖν διὰ τοιούτος λόγος, διότε διὰ Γίνεται καὶ Λόγος
ὑπερφυτής.

Ἐπερ δι νοῦς ψυχῇ συνθέδεμένος ἐνοεκούσῃ σώματι,
μηδέποτε ταύτην ἀπολειπάνων ἔνθα βαύλεται πρέστει,
καὶ ἀνεκροιτήτως, ἥν οὐτεώς εἰπω, φοιτῇ πανταχοῦ,
περίεργον ἀπορεῖν, πῶς διὰ Γίνεται καὶ Θεὸς μή λιπάν-
τὸν Πατέρα καὶ τοὺς οὐρανοὺς κατῆλθεν εἰς γῆν, καὶ
ἀχώρητος ὡν, ἐκαρθῆται ψυχῇ καὶ σώματι. Εἰ γάρ
τὸ κτίσμα τοιοῦτον, δικτίσης δόποις διὰ τῷ κτίσματι
τοῦτο δοὺς τὸ θαυμαστὴν τε καὶ ἀνεργήγεντον;
ποτεστατον, qualis erit procreator ipse, admirabilis hujus, quae verbis explicari non potest, elar-
gitor?

Ο Λόγος καὶ Θεός; δῆλος σεσάρχωται, καὶ δῆλος; D
ἴστιν ἀπερίγραπτος. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ
Θεοῦ καὶ Πατέρος ἡν, καὶ ἐν τῇ νηδῷ τῆς Θεομήτο-
ρος· ἐκεῖνο μὲν ὡς ἀπερίγραπτος, τοῦτο δὲ ὡς σε-
σάρχωμένος.

Σαρκούμενος δι Λόγος καὶ Θεός καὶ ἐν τοῖς πᾶσιν
ἡν, ὡς πάντα πληρῶν καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα, ὡς ἀπερί-
γραπτος καὶ πάσιν ἀχώρητος, καὶ ἐν τῷ γαστρὶ τῆς
Θεομήτορος· ἡν ἐνεργείᾳ σαρκώσεως καὶ ἀπεριγρά-
πτως, καὶ ἐν τῷ προσλήματι ἡν ἐνώσει σαρκὸς καὶ
δμοῖς; ἀπεριγράπτως. Ἐνηγρωπήσει δὲ δι' ἡμᾶς;, καὶ καθ' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς, διότε διὰ τὴν ἡμετέ-

A lassitudo, dolor, lacrymæ, interitus, mortis causa
timor, angor, ex quo sudores, sanguinis guttae,
angelorum propter naturæ imbecillitatem subsi-
dium et consolatio, hæc et alia id genus, quæ
omnibus naturaliter, omnia suscepit, ut oūnia
prorsus sancta redderet. Naturales autem omnes
affectiones, et ex natura, et supra naturam erant
in Christo. Ex natura enim in eo movebantur,
cum permittebat carni, ut quæ propria illius
sunt, pateretur atque sentiret. Supra naturam
vero, quoniam naturales in Domino motus et
affectiones ejus voluntati non imperabant. Nihil
consideratur, sed omnia voluntaria. Volens enim
esuriit, volens siuinī, volens timuit, volens mortuus est.

Ejusdem. Cap. 97.

Διὰ τὸ διάδοξον τοῦ Θεοῦ ἐνηγρωπήσει, καὶ οὐχ διὰ Φίλιον οὐδὲ τὸ Πνεῦμα.

Pater est Pater, non Filius. Filius est Filius, non
Pater. Spiritus sanctus est Spiritus sanctus, non
Pater aut Filius. Proprietas enim immobilitis est.
Quæ si moveatur et concidat, quomodo proprietas
permanebit? Idcirco Filius Dei est hominis Fi-
lius, ut proprietas firma et immobilis maneat.
Nam cum sit Filius Dei, factus est Filius hominis,
ita carnem assumens ex Virgine, ut non recedat
a Filii proprietate.

**Item de divina humanæ carnis assumptione. Alo-
rum Patrum.**

Si ignis in suo loco manens cum ferro conjun-
gitur, mundo magis ille, qui est omnipotens, immo-
bilis manens assumptæ carui conjunctus est, ut qui
totus erat in Patre, totus in illa esset assumptione.
Quæ quidem ratio si naturæ vim superat, nil
mirum est, quando Filius et Verbum ipsa est na-
tura præstantius.

Si mens animæ corpus incolenti conjuncta quo-
libet progreditur ipsam animam non derelinquens,
et impenetrabilis (ut ita dicam) per omnia com-
munit et penetrat, supervacaneum est dubitare, quo-
modo Filius, et Deus nec Patrem relinquens, nec
celum deserens in terram descenderit, et cum
nequeat comprehendendi, sit ab anima et corpore
comprehensus. Nam si res procreata hanc obtinet
potest, qualis erit procreator ipse, admirabilis hujus, quae verbis explicari non potest, elar-
gitor?

Totum Verbum, qui Deus est, carnem assumpsit,
et totum nequit comprehendendi. Quamobrem et
totum simul in utero divinæ Matris, illic, ut nullo
termino comprehensum, hic autem ut indutum
humana carne.

Carnem assumens Verbum et Deus, et in omni-
bus erat, ut omnia complens, et super omnia, quia
nullo termino aut loco circumscribi potest, aut
comprehendi, et in utero divinæ Matris, quoniam
assumptionem carnis ita peragebat, ut non cir-
cumscripteretur tamen; et in ipsa assumptione
propter carnis conjunctionem, quam nullo item

modo c'reumscriptus efficiebat. Factus autem est homo propter nos, et ex nobis, et supra nos, quoniam et pro salute nostra, et ex muliere, et ex virgine.

Jam ante mundi constitutionem ut Deus humanam carnem assumeret, præsinitum erat. Nunquam autem ante sanctissimam Mariam divinæ carnis assumptione dignum repertum est domicilium. Ubi artem repertum est, humanam carnem assumpsit Deus. Qui ideo in sponsa Virgine concipi voluit, ut et matrimonium cuius initium spousalia sunt, commendaret, et ei virginitate in anteponeret.

Humanitas quæ per conjunctionem in una eadem que per una assumpta est, ex ipsa conjunctione et communione effecta divina est, statimque ab humanae naturæ terminis non recedens, excellentes et magnificas divinitatis dotes accepit, ut et vitam tribueret, et esset omnipotens, et omnia cerneret. Dicitur autem serva, et ignara, et aliis ejusmodi nominibus appellatur, si quis (ut inquit Gregorius Theologus) sola nuda cogitatione separat id, quod videtur, ab eo, quod intelligitur. In hac autem Christatus obnoxius fuit naturalibus et culpa parentibus affectionibus, ut nec a propria natura discederet, et se vere carnem humanam assumptione confirmaret, et doloribus suis nostros curaret, et naturalibus affectionibus eas, quæ sunt præter naturam aboleret, et denique ut eas vincens ipse tanquam homo nobis simili natura secum conjuncis et cognitis victoriam ipsam largiretur. Peccatum enim non est affectio naturalis, et quæcumque ad peccatum pertinent.

Ut ignis ferrum ignitum et illustre reddens frigiditatis et nigredinis ejus particeps ipse non efficitur, ita divinitas virtutem suam humanitati communicans ejus non accepit imbecillitatem.

Puritas quidem cum sordibus nostris versatur, sed ipso tamen sordes paritatem non inflatur. *Lux enim (inquit) in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehendunt*¹. Nam cum tenebrae præsentia radiorum expellantur, sol tamen a tenebris non obscuratur.

Unum dicitur in iis quidem, quæ sunt ejusdem essentia, cum eadem est natura, et diversæ personæ. Ex quo illud, *Et tria unum sunt*². In iis autem, quæ diversæ sunt essentia, unum dicitur, cum eadem persona est, et diversæ naturæ, ex quo illud, et utrumque unum. Unum autem non natura, persona.

Quemadmodum unum est ex eorum numero quæ multiplici ratione dicuntur; dicitur enim unum vel numero, ut exempli gratia, Petrus; vel specie, ut homo; vel genere, ut animal; sic etiam duo. Nam et numero dicuntur duo, ut Petrus et Paulus; et specie, ut homo et equus; et genere, ut essentia et

πάλιν μὲν πρὸ καταδολῆς κόσμου προώριστο τὸ τοῦ Θεοῦ ἐνανθρώπησις, οἷς πῶς δὲ μέχρι τῆς παναγίας Μαρίας ἄξιον εὑρέθη τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐργαστήριον. "Οτε οὖν εὑρέθη, τότε καὶ ἐνηνθρώπησε. Συνελήφθη δὲ ἐν τῇ μεμνηστευμένῃ Παρθένῳ· ἐν μεμνηστευμένῃ μὲν, ἵνα τιμηθῇ ὁ γάμος· γάμου γάρ ἀρχὴ ἡ μνηστεία· ἐν παρθένῳ δὲ, ἵνα πριμηθῇ ἡ παρθενία.

Τὸ πρόσλημμα διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, καὶ τὴν ταυτότητα τῆς ὑποστάσεως, ἐξ αὐτῆς ἐκώσεως καὶ κοινωνίας θεωρήν, μετέσχεν αὐτήν τῶν θεων πλεονεκτημάτων καὶ μεγαλοπρεπειῶν. Καὶ τῶν μὲν δρων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως οὐκ ἔξεστη, γέγονε δὲ ζωοποιὸν καὶ πάντοδυναμόν, καὶ πάντα εἰδός. Λέγεται δὲ δοῦλον, καὶ ἀγνοοῦν, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀν τις τὸ φαινόμενον χωρῆση τοῦ νοούμενου, καθά φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, ἐπινοιᾳ δηλονότι φιλῇ. Υπέκειτο δὲ τοῖς φυσικοῖς καὶ ἀδιαβλήτοις πάθεσιν, ὡς μὴ ἔκσταν τῆς οἰκείας φύσεως, καὶ ἵνα ἡ ἐνανθρώπησις πιστωθῇ, καὶ ἵνα τοῖς ἑαυτοῦ πάθεσιν ἴστηται τὰ ἡμέτερα πάθη, καὶ τοῖς φυσικοῖς τὰ παρὰ φύσιν ἔξαφανίῃ, καὶ συλλήβδην εἰπαίν, ἵνα νικήσας αὐτὸς, ὡς ἀνθρωπός, καὶ ἡμέν τοῖς δικοφύέσι καὶ συγγενέσι τὴν κατ' αὐτῶν χαρίσται νίκην. Ἡ μέντοι ἀμαρτία οὐ φυσικὴν, ἀλλὰ παρὰ φύσιν πάθος, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας.

"Οσπερ τὸ πῦρ πυραχτοὶ μὲν καὶ λαμπρύνει τὸν δίδηρον, οὐ μεταλαμβάνει δὲ τῆς αὐτοῦ ψυχρότητος ἡ μελανία· οὖτα καὶ ἡ θεότης μετέδωκε μὲν τῇ ἀνθρωπότητι τῆς οἰκείας δυνάμεως, οὐ μετέλαβε δὲ τῆς ἀσθενείας αὐτῆς.

"Η μὲν καθαρότης ὅμιλει τῷ ἡμετέρῳ βύπῳ, δὲ βύπος οὐχ ἀπτεται τῆς καθαρότητος. Τὸ δῶς γάρ, φησιν, ἐν τῇ σκοτειᾳ φανται, καὶ ἡ σκοτεια αὐτὸ δὲ πατέλαβεν. Ἀφανίζεται γάρ τῇ παρουσίᾳ τῆς ἀκτίνος ὁ ζόφος, οὐ τῷ ζόφῳ ἀμαρυοῦται δὲ κῆλος.

Τὸ δὲ μὲν τῶν δμοσισίων λέγεται, ἔνθα ταυτότητος μὲν φύσεως, ἐπερότης δὲ ὑποστάσεων, ὡς τὸ καὶ τὰ τρία δύο· ἐπὶ δὲ τῶν ἐπεροσισίων, ἔνθα ταυτότητες μὲν ὑποστάσεων, ἐπερότης δὲ φύσεων, ή ως τὸ καὶ τὰ συναμφότερον ἔν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνάδψι. sed conjunctione duarum naturarum in una persona.

"Οσπερ τὸ δὲ τῶν πολλαχῶς λεγομένων ἐστι, λέγεται γάρ ἐν τῷ ἀριθμῷ, ως δὲ Πέτρος τυχόν, καὶ ἐν τῷ εἰδει, ως δὲ ἀνθρωπός, καὶ ἐν τῷ γένει, ως τὸ ζῶον· οὖτα καὶ τὰ δύο. Λέγεται γάρ δύο τῷ ἀριθμῷ, ως Πέτρος καὶ Παῦλος, καὶ δύο τῷ εἰδει, ως ἀνθρωπος καὶ ἀπτος, καὶ δύο τῷ γένει, ως οὐσία καὶ

¹ Joan. 1, 5. ² I Joan. v, 7.

χρωμα. Όταν οὖν λέγομεν τὰ δύο ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, οὐ δύο τῷ ἀριθμῷ τοῦτον λέγομεν, ἀλλ' ἕνα μὲν τῷ ἀριθμῷ διὰ τὴν μονάδα τῆς ὑποστάσεως, δύο δὲ τῷ εἶται, τουτέστι τῇ φύσει, διὰ τὴν δυάδον τῶν φύσεων. Φησὶ γάρ καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος διὰ τὸ συναμφότερον ἐν οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνύδρῳ. Καὶ Ἀριστοτέλης δὲ τὴν ὄλην καὶ τὸ εἶδος ἐν μὲν λέγει τῷ ἀριθμῷ, δύο δὲ τῷ εἶται. Ταύτας τὰς δύο χρήσεις προσληπτόν κατὰ τῶν λεγόντων διτί ἔνδος μὲν εἰδούς πολλὰ εὔρισκομεν ἀπόμα, δύο δὲ εἰδῆ ἐπὶ ἔνδος ἀπόμου καὶ εὔρειν ἀδύνατον, καὶ λέγειν δύλογον.

Τὸ ταύτην λέγεται μὲν τῇ οὐσίᾳ, ὡς Πέτρος Παύλῳ τῇ οὐσίᾳ ταυτὸν, τοῦτο δὲ καὶ φύσει ταυτὸν λέγομεν· λέγεται δὲ καὶ τῷ γένει, ὡς βοῦς ἵππῳ τῷ γένει ταυτὸν, γένος γάρ ἀμφοῖν τῷ δλογον ζῶον· λέγεται δὲ καὶ τῷ εἶδοι, ὡς Τίτος· Τιμοθέῳ τῷ εἶδοι ταυτὸν, ὑπὸ γάρ τὸν ὄνθρωπον ἀμφῳ· λέγεται δὲ καὶ τῷ ἀριθμῷ, ὡς τὸ πολυώνυμον ἀριθμῷ ταυτὸν, ἔξιφος γάρ, καὶ δορ, καὶ σπάθη ἐν τῷ ἀριθμῷ, ἐν γάρ ἐνταῦθα τὸ ὄποκείμενον· λέγεται δὲ καὶ τῇ ἀναλογίᾳ, ὡς ὁ νοῦς τῷ ὄφθαλμῷ τῇ ἀναλογίᾳ ταυτὸν, διὰ τὸ ὄφθαλμος ἐν σώματι, τοῦτο νοῦς ἐνψυχῇ· λέγεται δὲ καὶ τῇ ὑποστάσῃ ταυτὸν, ὡς ἐπὶ Χριστοῦ, αἱ διάφοροι γάρ φύσεις αὐτοῦ τῇ ὑποστάσει ταυτὸν, ἤγουν ἐν.

Ἐπὶ Χριστοῦ τὰς δύο φύσεις ἐπινοΐᾳ μὲν τοῦ διωροφέμονος ποσοῦ λέγομεν, ὡς ἐπινοΐᾳ μόνῃ διαιρουμέναι, πράγματι δὲ τοῦ συνεχοῦς, ὡς ἀδιαιρέτους πράγματι.

Ἐκωσίς ἔστι διεστώτων πραγμάτων κοινωνικὴ συνδρομή. Γίνεται δὲ κατὰ διαιρόρους τρόπους. Ή γάρ κατὰ κράσιν, ὡς ἐπὶ ὅγρων, οἰνου καὶ ὄδατος· ή κατὰ σωρείαν, ὡς ἐπὶ ἔηρῶν, σίτου καὶ κριθῆς· ή κατὰ φύρων, ὡς ἐπὶ ἔηροῦ καὶ ὅγρου, γῆς καὶ ὄδατος· ή κατὰ ἀνάμιξιν, ὡς ἐπὶ διαφόρων ἀλεύρων· ή κατὰ σύγχυσιν, ὡς ἐπὶ τηχτῶν, χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. κηροῦ καὶ πίσσης· ή κατὰ δέρμοιλαν, ὡς ἐπὶ λίθων· ή κατὰ παράδεσιν, ὡς ἐπὶ σανθίδος· ή κατὰ συναλοιφήν, ὡς ἐπὶ λαμπάδος ἐκ πυρὸς προερχομένης, καὶ αὐθις ἐνουμένης· ή καὶ οὐσίαν, ὡς ἐπὶ ἀτόμων, Πέτρου καὶ Παύλου, ή τινῶν ἵππων, ή βοῶν, ή ἐτέρων ζῶων· ή κατὰ σχέσιν, ὡς ἐπὶ φίλων καὶ γνωμῶν, εἰς ἐν θέλημα συνερχομένων· ή κατὰ σύνθεσιν, ὡς ἐπὶ ψυχῆς καὶ σώματος. Ή δὲ καθ' ὑπόστασιν ἐπὶ μόνης λέγεται τῆς ἐν Χριστῷ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Ἐδογμάτισε δὲ ταύτην πρῶτος ὁ ἐν ἀγίοις Κύριλλος. Νεστορίου γάρ κατὰ σχέσιν γενέσθαι τὴν ἐνωσιν τῶν ἐν Χριστῷ δύο φύσεων διδάσκοντος, αὐτὸς ἀντικαθιστάμενος τῇ τοιαύτῃ βλασφημίᾳ τὴν καθ' ὑπόστασιν εἰσήγαγε, δηλοῦσαν δὲι κατὰ μίαν ὑπόστασιν, ἥγενεν εἰς ἐν πρόσωπον, ἥγενθησαν. Ἐν πρόσωπον ἔσχον αἱ δύο φύσεις· καὶ οὐ δύο κατὰ τὸν λήρον Νεστόριον. Λέγεται δὲ καὶ οὐσιώδης· ή τοιαύτη ἐνωσις, ἥγουν ἀληθής, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν.

Καὶ ἀλλως δὲ καθ' ὑπόστασιν ἐνωσις ἔστιν ἡ τῶν ἐπερρουσίων εἰς μίαν ὑπόστασιν σύνοδος, σωζομένης ἐκάστη ποιεῖται τὴν φυσικής ιδιότητος.

▲ color. Quando igitur duo in Christo dicimus, non numero intelligimus duo, quoniam est unica persona, sed specie duo, hoc est, natura, quae duplex in illo est. Dicit enim Gregorius Theologus, utrumque esse unum non natura, sed conjunctione, et Aristoteles materiam et formam unum esse dicit numero, specie autem duo. Duplum hunc usum oportet proponere adversus eos, qui unius quidem speciei multi reperiri concedunt individua, duas autem species in uno individuo nec reperiri nec dici posse contendunt.

Idem dicitur vel essentia, seu, quod idem est, natura, ut Petrus et Paulus idem natura sunt: vel genere; utriusque enim genus est animal rationis expers; vel specie, ut Titus et Timotheus idem sunt specie: nam sub homine sunt ambo; vel numero, ut quod multa habet nomina: gladius enim, ensis, mucro idem numero, his enim unum subjicitur; vel analogia, seu convenientia, aut proportione, ut mens et oculus idem sunt proportione. Quod enim est oculus in corpore, idem est mens in animo; vel persona, ut in Christo; ejus enim diversæ naturæ persona idem sunt, sive unum.

Duas in Christo naturas cogitatione quidem dicimus esse discretæ quantitatis, ut quae sola cogitatione dividantur, re autem dicimus eas esse quantitatis continuæ, ut quae re ipsa non dividantur.

Quæ diversa sunt, multis modis concursu mutuo possunt ita conjungi, ut unum sint. Vel mistione, ut in iis, quæ liquida sunt, qualia sunt vinum et aqua. Vel acervo, ut in iis, quæ sunt arida, quale est triticum et hordeum. Vel imbibitione, ut in humido et sicco, qualis est terra et aqua. Vel remissione ut in diversis farinis. Vel confusione, ut in iis, quæ liquefunt, qualia sunt aurum et argentum, et cera et pix. Vel congruentia, ut in lapidibus. Vel appositione, ut in tabulis. Vel conjunctione, ut in lampade, quæ ex igne proficiuntur, et rursum conjunctione. Vel essentia, ut in individuis, quales sunt Petrus et Paulus, aut aliqui vel equi, vel boves, aut alia animalia. Vel habitu, ut in amicis et sententiis in unam voluntatem convenientibus. Vel compositione, ut in anima, et corpore. Vel persona, id, quod de sola divinitate et humanitate in Christo dicitur. Hoc autem conjunctionis genus primus tradidit sanctus Cyrillus, cum repugnaret Nestorio, qui duarum in Christo naturarum copulationem habitu fieri docebat. Exsecranda enim illius resistens opinioni, conjunctionem, quæ sit per hypostasim sive personam, induxit, qua duæ naturæ in una persona, non autem in duabus, ut nugis suis asserebat Nestorius, copulantur. Dicitur autem haec et per essentiam conjunctionem, quod vera sit, non autem sola opinione singatur.

Aliter etiam ea, quæ diversæ sunt essentia per unam personam sic conjunguntur, ut unum sint sua, cuique vel post conjunctionem servata proprietate.

Quæ quidem conjunctio quadrat etiam animæ et corpori in unam coeuntibns personam, ut Damascenus edocuit.

Eiusdem dicitur esse personæ id, quod in una eademque persona enī alio a quo differre essentia conjungitur, ut in anima quoque sit et corpore.

Omnibus rebus immistus est Deus per potentiam, naturam cuiusque regente et conservantem. Filius autem et Deus cum humanitate assumpta mihi est per personam.

Qua ratione Patri conjunctus est Christus, eadem et nobis conjunctus est, per naturam nimirum. Et qua ratione differt a Patre, eadem a nobis etiam differt, nempe per personam, sibi autem per personam in unum copulatur, per naturam vero dividitur. Et cum Patre quidem et nobiscum est ejusdem naturæ, non autem ejusdem personæ, secum autem ipse ejusdem personæ, non autem ejusdem naturæ. In eo namque naturæ sunt duæ, et una duntur at persona.

Quando id, quod compositum est, carum partium, ex quibus constat, nominibus appellare non possumus, tunc ipsam naturam unam absolute dicere consuevimus, ut corpus, quod ex quatuor constat elementis, terra, aqua, aere, et igne, cum proprie nec terram, nec aquam, nec aerem, nec ignem nominare possimus, quod hæc simplicia sint, illud compositum, unam ipsam naturam corporis appellamus. Sic item hominem, cum proprie nec animal, nec corpus, ex quibus compositus est, vocare valeamus, quod alia sit animæ, alia corporis, alia hominis definitio, unam ex utroque constantem naturam dicimus. Quanquam Scriptura nos est, ut libertate Spiritus utens ex parte totum denominet. In Christo autem conjunctio est ejusmodi, ut verbis nequeat explicari, immo ne hominis quidem mente comprehendendi. Neque enim aliam sibi personam Verbum adjunxit, sed naturam humanam ea ratione, quam ipse novit, assumpsit personæ sua, et in se ipso, ut magis proprie dicam, supposuit. Quoniam autem ipsum, qui ex divinitate constat et humanitate, partium, quæ in ipso copulatae sunt, nominibus proprie possumus appellare; proprie enim illum et Deum dicimus, et hominem proprie nominamus; merito propter antedictam causam duas ipsum naturas, non autem unam, ut cetera, quæ composita sunt, dicimus, nec tres; neque enim hominem duas dicimus naturas, licet in duabus, ut demonstratum est, naturis constet.

Omnis compositio ex partibus proxime componentibus nuncupatur. Itaque ut domum, non ex terra et aqua, sed ex lapidibus et lignis; hominemque non ex quatuor elementis, sed ex anima et corpore componi dicimus; sic Christum ex divinitate et humanitate: non enim partium partes consideramus, sed eas partes solas, quæ proximæ et summæ sunt.

A Toύτῳ δὲ ἀρμόσειν ἀν καὶ ἐπὶ ψυχῆς καὶ σώματος εἰς μίαν ἐνωθέντων ὑπόστασιν, ὡς δὲ Δαμασκηνὸς ἔδιξεν.

Ομοβόλουτον ἐστι τὸ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν ἀλλιψ συντεθειμένον, διαφέρον δὲ πρὸς τὴν αὐτὸν κατὰ τὴν οὐσίαν, ὡς ἐπὶ ψυχῆς καὶ σώματος.

Πάσι μὲν ἐγκέραται δὲ Θεὸς κατὰ τὴν συνεκτήσιν δύναμιν τῆς ἐν ἔκαστῳ φύσεως, δὲ δὲ Υἱὸς καὶ Θεὸς τῷ προσλήμματι καθ' ὑπόστασιν ἐγκαταστήται.

B Τὸ λόγων δὲ Χριστοῦ ἡγωται τῷ Πατρὶ, τούτῳ καὶ ἡμῖν· κατὰ τὴν φύσιν γάρ καὶ φῶλόγων διῆρηται τοῦ Πατρὸς; τούτῳ καὶ ἡμῶν· κατὰ τὴν ὑπόστασιν γάρ· ἐστι τῷ δὲ κατὰ μὲν τὴν ὑπόστασιν ἡγωται, κατὰ δὲ τὴν φύσιν διῆρηται. Καὶ ἐστι τῷ μὲν Πατρὶ καὶ ἡμῖν ὁμοφυτεῖς, οὐ μὴν ὁμοβόλουτος· ἐστι τῷ δὲ ὁμοθύποτας, οὐ μὴν ὁμοφυτεῖς. Διέται αἱ μὲν φύσεις ἐν αὐτῷ δύο, μία δὲ ἡ ὑπόστασις.

C Τὸ δὲ σύνθετον μηχεῖται δυνάμεθα χυρίως καλεῖν τοὺς δύναμας τῶν μερῶν, ἐξ ὧν συνετέθη. Τότε μίαν αὐτῷ φύσιν ἀπολύτως λέγειν εἰώθαμεν· οἷον τὸ ἐκ τεσσάρων στοιχείων συγχέμενον οἰνοδήποτε σῶμα, γῆς, ὄντας, ἀέρος, πυρὸς, μή δυνάμενοι χυρίως καλεῖν τὴν γῆν, τὴν ὄντα, τὴν ἀέρα, τὴν πῦρ, ταῦτα μὲν γάρ ἀπλᾶ, ἐκεῖνο δὲ σύνθετον, μίαν αὐτὸν φύσιν σώματος ὀνομάζομεν. Οὕτω δὲ λοιπὸν καὶ τὸν ἀνθρώπον, ἐπειπερ οὐ δυνάμεθα χυρίως καλεῖν τὴν ψυχὴν, τὴν σῶμα, ἐξ ὧν συνετέθη, ἀλλο γάρ δρος ψυχῆς, καὶ ἀλλο σώματος, καὶ ἀλλο ἀνθρώπου τοῦ ἐξ ἀμφοῖν, μίαν φύσιν τοῦτον προσαγορεύομεν· εἰ καὶ σύνηθες τῇ Γραφῇ πολλάκις τῇ ἐλευθερίᾳ κεχρημένη τοῦ Πνεύματος ἐκ τοῦ μέρους τὸ δοὺς ὀνομάζειν. Ἐπεὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἀφραστος μὲν τὴν ἐνωσίαν· οὐ γάρ ἀγ ἐφίκουτο ταῦτης ἀνθρώπινος νοῦς. Οὔδε γάρ ὑπόστασιν ἐπέραν δὲ Λόγος ἡγωται, ἀλλὰ φύσιν ἀνθρωπίνην, ὡς μόνος αὐτὸς οἶδε, τῇ ἐστοῦν ὑπόστασις ἡγωται, καὶ ἐν ἐστι, χυρώτερον εἰπεῖν, ὑπέστησεν. Ἐπεὶ δὲ αὐτὸν ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος δυνται δυνάμεθα χυρίως λαλεῖν τοὺς δύναμας τῶν ἐνωθέντων μερῶν, Θεὸν γάρ αὐτὸν λέγομεν χυρίως, καὶ δυνθρωπον αὐτὸν δυνομάζομεν χυρίως· **D** εἰκότες ἄρα καὶ δύο φύσεις αὐτὸν προσαγορεύομεν, καὶ οὐτε μίαν, ὡς τάλλα συντεθέντα διὰ τὴν προποδοθεῖσαν αἵτινα, οὐτε τρεῖς. Οὐ γάρ δύο φύσεις δὲ ἀνθρωπος λέγεται, εἰ καὶ ἐκ δύο φύσεων σύγκειται, καθὼς ἀποδέδειται.

Πάσα σύνθετος ἐκ τῶν προσεχιῶν συντεθέντων συντεθεῖσαι λέγεται. Οὐτεπερ γάρ τὸν οἶκον οὐ λέγομεν ἐκ γῆς καὶ ὄντας, ἀλλ' ἐκ ἀίθων καὶ ξύλων συντεθεῖσαι, δομοίως δὲ καὶ τὸν ἀνθρωπον οὐκ ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων, ἀλλ' ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς· οὕτω καὶ τὸν Χριστὸν ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, οὐ τὰ μέρη τῶν μερῶν συντεθέντες, ἀλλὰ μόνα τὰ προσεχέστερα μέρη καὶ κεφαλαιωδέστερα.

Ει δ ἀνθρωπος εν ταις φύσεσι, σώματος, λέγω, καὶ φυχῆς, δοκισθεὶς ἄρα ἐν τρισιν θεται φύσεις. Ἀλλὰ μίαν ἔχει φύσιν δὲ ἀνθρωπος. Ἀλλη μὲν γάρ φύσις σώματος, καὶ ἀλλὴ φυχῆς λογικῆς, ὃν τὸ σύνοδος; μίαν ἀποτελεῖ φύσιν τοῦ ἀνθρωπου. Καὶ μέχρι μὲν ἐν ἡνωται, λέγεται ἀνθρωπος, διατευγνυμένων δέ, οὐκ ἔτι, ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα, τὸ δὲ φυχὴ λογική. Μίαν τοινυν ἔχει φύσιν δὲ ἀνθρωπος; σύνθετον.

)

Εἰςπερ ίδιον τοῦ Δόγμου τὸ πρόσλημμα, πάντας ἄρα καὶ τὰ τοῦ ίδου προσλήμματος οὗτος ίδιοποιεῖται, εἰ καὶ μὴ ὑπόκειται τούτοις· καὶ μεταδώσεις τούτῳ τῶν ἑαυτοῦ, εἰ καὶ μὴ οὕτως, ὡς αὐτὸς ταῦτα σέκτηται. Τοῦτο δὲ τρέποντα ἀντιδύσεως καλοῦμεν, περιχωρουσῶν εἰς ἀλλήλας τῶν φύσεων, καὶ τὰ ἀλλήλων ίδιοποιούμενων. Εἰ δὲ καὶ περιχωρεῖν εἰς ἀλλήλας, καὶ ἐν ἀλλήλαις; ταῦτας φαμὲν, ἀλλ' οὐν ἐκ τῆς θείας φύσεως τῇ περιχώρησις > υἱός. Αὗτη μὲν γάρ διὰ πάντων τῶν κτισμάτων ὡς βούλεται διῆκει, διὰ δὲ ταῦτης οὐδέν.

Τρία σημαίνει ή ἀντίδοσις, ἐν μὲν τὴν τῶν ὁνομάτων, ὡς δεῖν τὸν ἀνθρωπὸν λέγομεν Θεὸν, καὶ τὸν Θεὸν ἀνθρωπὸν· ἔτερον δὲ τὴν τῶν πραγμάτων, ἥτις δεῖται διετῆ, ή μὲν ἵση καὶ ἀνόμωις, ὡς ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπισθέντος Θεοῦ, καὶ τὸν θεωρέντος ἀνθρώπου. Εἰ γάρ καὶ τοσούτον ἐξεώθη δὲ προσλήψεις ἀνθρωπος, δυον ἐνηθρώπτησεν δὲ προσλαβὼν Θεός, κατὰ σῶμα γάρ, καὶ φυχὴν, καὶ νοῦν καὶ ἡ ἀνανθρώπησις, καὶ ἡ θέωσις· ἀλλ' οὐχ ὅμοιώς. Ὁ μὲν γάρ φύσεις γέγονεν ἀνθρωπος, δὲ θέως: Θεός. Η δὲ δύοις καὶ δύοσι, ὡς ἐπὶ τῆς ἐμπνευσθείσης τῷ ἀνθρώπῳ περὶ Θεοῦ φυχῆς, καὶ τῆς δανεισθείσης τῷ Θεῷ καὶ ἀργῷ περὶ ἀνθρώπου σαρκός. Εἰκὼν μὲν γάρ Θεοῦ καὶ δύοις κατὰ τὸ δυνατὸν ἡ φυχὴ λέγοτε· διν, ἵση δὲ οὐδεμῶς. Καὶ τότε μὲν τοῦ χρείστονος μετεδῶκεν, ὑστερον δὲ μιτέλεσε τοῦ χειρονος. Σημειωτέον δὲ δι τοτὲ μὲν τὸν Θεὸν ἀνθρωπὸν λέγομεν, τοτὲ δὲ τὸν ἀνθρωπὸν Θεόν· τὴν θετητησα δὲ ἀνθρωπον, ή τὴν ἀνθρωπότητα Θεὸν οὐδαμά.

Οὐκ ἔστιν εὑρεῖν εἰκόνα παραστατικὴν τοῦ προκειμένου· πειρασθεῖται δὲ τινα περιγαγέν, μετρίαν μὲν τὸ πρός τὸ μέγεθος τοῦ μυστηρίου, τῶν δὲ λοιπῶν ἀληθεστέραν εἰς ἀμφέρειαν. Ωσπερ γάρ εἰ πεπυράκτωτο μὲν διος ἀτῆρ, μᾶλλον δὲ εἰ πῦρ. ήν, κόκκος δέ τις; εἰδηροῦς ἐνετέθη τούτῳ, ἀνάγκη καὶ τούτον πρός τὸ ἐπιχρατοῦν πεποιῶσθαι τοσούτον ὡς μὴ δυσκείν ἔτερον εἶναι διὰ τὸ πῦρ, εἰ καὶ δὲ τῆς οὔσιας αὐτῷ λόγος διφύτατο· οὕτως η ἀνθρωπίνη φύσις ἐνωθεῖσα τῇ τοῦ Θεοῦ κατεχρατήθη τοσούτον, ὡς μὴ δυσκείν ἔτι φύσιν ἀνθρώπου μένειν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Πατέρες τεθῶσθαι ταῦτην εἰρήκασι πρός τὸ ἐπιχρατοῦν ἀποβλέψαντες. Οὐθεν καὶ μία τούτων η προσκύνησις διὰ τὴν μίαν τούτων ὑπόστασιν καὶ ἀδιάρετον ἐνωσιν.

A Si homo constat ex corpore et anima, ut duabus naturis, Christus unicus ex tribus naturis constabit. At unicam habet homo naturam. Nam licet alia corporis natura sit, alia animae ratione praedita, horum tamen congressio naturam unam hominem conficit. Et quandiu conjuncta manent, homo dicitur; posteaquam sejuneta sunt, non amplius homo, sed pars una cadaver, altera anima ratione praedita. Unam igitur habet homo naturam compositem.

B Si assumpta humanitas est Verbi propria, que humanitatis assumptae propria sunt, erunt etiam Verbi propria, licet eis se ipsum non subjiciat, sed illi communicet, que sua sunt, quamvis non eo modo, quo ea a se possidentur. Hanc autem mutuam tributio rationem vocamus, qua naturae se vicissim capiunt, et que utriusque propria sunt, sibi mutuo tribuunt. Ac tametsi vicissim ac mutuo has inter se committare dicimus, hec tamen ex divina proprie natura pendet, que per omnia transit, et committat et penetrat, ut vult, per illam autem nihil.

Hec mutua tributio vel in nominibus consideratur, ut cum hominem dicimus Deum, et Deum hominem, vel in rebus, et haec est duplex. Nam aut aequalis est et dissimilis, ut in Deo homine facto, et in homine facto Deo. Licet enim tantum assumptionis homo factus sit Deus, quantum Deus hominem assumens factus est homo; per corpus enim et animam, et mentem utroque factum est; non similiter tamen: Deus enim per naturam factus est homo, homo autem per gratiam Deus. Aut similis et inaequalis, ut in anima a Deo homini data, ut in carne ab homine Deo et Verbo tributa. Imago enim Dei est, et quoad fieri potest, Deo similis anima, aequalis autem nullo modo. Et tunc quidem id dedit, quod praestantius erat, post autem id, quod erat deterius, accepit. Verum animadvertendum est, quamvis aliquando dicamus Deum hominem, aliquando hominem Deum, divinitatem tamen hominem, aut humanitatem Deum nos nunquam dicere.

B Etsi nullum potest exemplum ex cogitari, quod plane rem propositam exprimat, nos tamen aliquod afferre conabimur, quod quidem, si rei magnitudini minus respondebit, apposite tamen utrumque veritatem adumbrabit. Quemadmodum si totus exardecat aer vel potius sit telus ignis, exiguum autem ferri frustulam in illum conjecturam, necesse quidem erit illud sic affici, ut nihil aliud, quam ignis esse videatur, attamen illi essentia ratio permanebit: eodem modo natura humana divinitatem conjuncta, sic ab illa comprehensa est et superata, ut non amplius natura hominis esse videatur. Et hoc de causa Patres nostri, quod exsuperat et dominatur, intuentes, illam Deum esse factam dixerunt Ideoque propter unam horum personam et indissolubilem conjunctionem, nam item his adorationis cultum deberi.

Personarum in Christo differentiam non admitti-
mos, ne quartam personam in sancta Trinitate con-
singamus. Naturarum autem agnoscimus differen-
tiam, ne carnem ejusdem per naturam essentiae cum
Christo credamus esse.

Si tres essent æreæ statuæ, quarum una auro
aut cera undique illineretur, aliquodne damnum
hæc in propria essentia faceret, an duas naturas
veras et integras, suam nimurum unam, et aliam
illitam et adjunctam conservaret, cum tamen ob
id non quatuor evaderent statuæ, sed tres omnino
ut antea permanerent? Hoc modo, ut ex parvis
magna conjiciamus, et obscuris quibusdam simula-
cris veritatem per vestigemus, duas in Christo na-
turæ et unam personam considera, ut nulla Trini-
tati propter humanitatis naturam assumptionem fiat
accessio. Natura enim est assumptionis, non autem
persona. Itaque post ejus etiam assumptionem man-
sit una divinitas, et trinitas personarum.

Non per mutationem, aut inversionem, aut con-
fusionem animata Domini caro divina dicitur facta,
et nominatur Deus, sed propter summam personæ
conjunctionem. Nam et Deus dicitur factus homo,
propterea quod humanitati conjunctus est, et Deus
ipse, et ejus humanitas divina dicitur propter ve-
rissimam item illius in persona copulationem.
Post hanc autem copulationem naturæ non consu-
se cum suis proprietatibus manserunt. Aurum enim
illitum ligno idem permanet. Lignum vero et auri
dignitatem lucratur, nec desinit esse lignum, nec
propriam naturam derelinquit.

Verbum et Deus aut universum, aut singularem
assumpsit hominem. Si universum, oculis non cer-
neretur. Natura enim universa non est conspicua.
Præterea multas haberet personas; plures enim
genus universum complectitur. Nec ejusdem esset
nobiscum essentia. Nos enim sumus individua. Et
multa ejusmodi incommoda sequerentur. Sin ho-
minem assumpsit singularem, duas deprehendetur
habere personas. Reliquum igitur est, ut neutrum
assumpsit, sed singularis, hoc est, individui na-
turam hominis, cuius ipse persona fuit. Singulare D
autem hominis natura communis quidem est, sed in
individuo. Singularem vero dicimus hominem, ut
individuum speciei, non animam solam, aut corpus
solum, sed quod ex utroque consistit.

Quæ in natura humana sunt a vitio reprehensio-
neque aliena, ea Christus partim supra homines
acepit, partim ut homines, partim abjectius quam
homines. Supra homines fuit, quod sine semine
conceptus est, quod ex Virgine natus, et cætera
horum similia. Hominum more fuit, quod divine
Genitricis uterum infantulus tumefecit, quod novem
mensium spatio natus est, quod hauit lac, quod
ploravit, et id genus alia. Abjectius et humilius,
quam pro hominum consuetudine fuit, quod ejus

Διαφορὰν μὲν ὑποστάσεων οὐ λέγομεν ἐπὶ τοῦ
Χριστοῦ, ἵνα μὴ προσήκην τετάρτου προσώπου τῇ
ἅγᾳ Τριάδι ἐπινοήσωμεν· διαφορὰν δὲ φύσεων λέ-
γομεν, ἵνα μὴ τῷ Λόγῳ κατὰ τὴν φύσιν ὅμοιότεον
τὴν σάρκα πρεσβεύσωμεν.

Εἰ τρεῖς ἡσαν ἀνδριάντες χαλκοί, τούτων δὲ εἰς
ἐπεχρισθή χρυσῷ ἢ κηρῷ διόλου, πότερον ἐβλάβῃ
περὶ τὴν ιδίαν οὐσίαν οὗτος, ἢ σώζει τὰς δύο φύ-
σεις ἀκεραίους καὶ ἀλωθῆσους, καὶ τὴν ἔστων, καὶ
τὴν ἐπιχρισθεῖσαν αὐτῷ, καὶ οὐδὲ τέσσαρες πάντας
ἀνδριάντες παρὰ τούτῳ γεγνασιν; Οὐκοῦν τῷ αὐ-
τῷ παραδείγματι, ὡς ἐκ τῶν μικρῶν τὰ μεγάλα
στοχάσασθαι, καὶ ἀμυδραὶς τισιν εἰκόσι τὴν ἀλή-
θειαν ἐνοποίησασθαι, νόει καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δύο
μὲν τὰς φύσεις, μίαν δὲ τὴν ὑπόστασιν, καὶ οὐδὲ
προσθήκῃ τῇ Τριάδι ἐπιγενήσεται διὰ τὴν προσλη-
φθεῖσαν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ἀλλως γάρ
φύσεις, οὐχ ὑπόστασις προσελήφθη. Καὶ τριάς οὖσα
ὑπόστασιν, οὐχὶ φύσεων, ή μία θεότης πάλιν ἔμεινε
καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν τριάς ὑπόστασεων.

Οὐ κατὰ μεταβολὴν φύσεως, ἢ τροπήν, ἢ ἀλοιω-
σιν, ἢ σύγχυσιν ἡ τοῦ Κυρίου ἐμψυχος σάρξ τε-
θεῶσθαι λέγεται, καὶ Θεός ὁνομάζεται, ἀλλὰ διὸ
τὴν καθ'. ὑπόστασιν ἔνωσιν καὶ ἀκροτάτην συν-
άφεταιν. Καὶ ἀνθρωπὸς μὲν γάρ γεγενῆσθαι λέγεται
ὁ Θεός, διὰ τὸ ἔνωθηνται ἀνθρωπότηται· καὶ Θεός,
καὶ ὅμοίος ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ, διὰ τὴν πρὸς αὐ-
τὸν ὅμοιας ἀκραιφνεοτάτην καὶ καθ' ὑπόστασιν ἔ-
νωσιν. Μεμενήκασι δὲ καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην ἔ-
νωσιν αἱ φύσεις ἀσύγχυτοι, καὶ μετὰ τῶν οἰκείων
ἴδιοτήτων. Τὸ γάρ τοι χρυσὸν ἐπαληλιμένων τῷ
ξύλῳ μιμένηκεν διπέρ ήν.^{*} Καὶ καταπλουτεῖ μὲν
τὸ ξύλον τοῦ χρυσού τὴν δόξαν, οὐχ ἀπέστη δὲ τοῦ
εἶναι ξύλον, οὐδὲ τῆς οἰκείας φύσεως.

Τὸν καθόλου ἀνθρωπὸν, ἡ τὸν μερικὸν ὁ Θεὸς καὶ
Λόγος ἀνέλαβεν. Εἰ μὲν οὖν τὸν καθόλου, οὐχ ἀ-
ήν δρατός· ἡ γάρ καθόλου φύσις ἀρπατος· ἀλλὰ καὶ
ὑπόστασις ἀντὶ τοῦ πολλάς· κατὰ τπεινῶν γάρ τὸ
καθόλου· καὶ οὐδὲ ἀντὶ τοῦ ήμιν ἡν δμοούσιος. Ἀτομο
γάρ ήμεις, καὶ πολλὰ ταῦτα συγέναινεν δτοπα. Εἰ
δὲ τὸν μερικὸν, δύο εὐρεθῆσεται ἔχων ὑπόστασις.
Λοιπὸν οὖν οὐδέπερον ἀνέλαβεν, ἀλλὰ φύσιν μερι-
κοῦ ἀνθρωποῦ, τουτέστιν ἀτόμου, γεννέμενος αὐτὸς
ὑπόστασις ταῦτης. Ἡ δὲ τοῦ μερικοῦ ἀνθρώπου
φύσις κοινὴ μὲν ἐστιν, ἐν ἀτόμῳ δέ. Μερικὸν δὲ
ἀνθρωπὸν λέγομεν, ὡς ἀτόμον εἶδους, οὐχ ὡς ψυ-
χὴν μόνον, ἢ σῶμα μόνον, ἐξ ὧν ὁ ἀνθρωπός.

Τῶν φυσικῶν καὶ ἀδιαβλήτων πραγμάτων τῆς ἀν-
θρωπίνης φύσεως τὰ μὲν ὑπὲρ ἀνθρώπου ἔσχε Χρι-
στὸς, τὰ δὲ κατὰ ἀνθρώπον, τὰ δὲ ἀνθρώπου ταπεινό-
τερον. Καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπου μὲν τὸ δίνει σπορᾶς συλλη-
φθῆναι, τὸ δὲ Παρθένου γεννηθῆναι, καὶ τὰ τοιαῦτα·
κατὰ ἀνθρώπον δὲ τὸ τὴν τῆς Θεοτόκου κοιλίαν ὡς
βρέφος ἐξογκώσαι, τὸ ἔννεαμηνιαῖον ἀποτελθῆναι, τὸ
γαλακτοτροφηθῆναι, τὸ κλαυθμυριεθῆναι, καὶ τὰ
τούτοις ἐπόμενα. Ἀνθρώπου δὲ ταπεινότερον τὸ
φανῆναι τὸ εἰδεῖς αὐτοῦ ἐν τῷ σταυρῷ ἀτίμον, καὶ

ἐκεῖσικον ὑπέρ τοὺς οὐλὸν τῷτοι ἀτρόπωτον, ὡς Ἱεραῖς φησί. Καὶ τὸ πρὸ τῶν συσταυρωθέντων αὐτῷ ληστῶν τεθνήκενται ἀπὸ τῆς δόδυνης τῶν ἥλων, εἰ δὲ βούλει καὶ τὸ μετά τὴν ἀνάστασιν ἐν εὐτελεῖ μορφῇ κτηπουροῦ δοφθῆναι, καὶ τὸ τοὺς μώλωπας καὶ τύπους τῶν τραυμάτων τοῖς ἀποστόλοις ἐγδεκτούσι, καὶ τὸ μετά τὴν ἀνάστασιν ἰσθίειν. Πάντες γάρ οἱ ἄνθρωποι μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἐκάμψουσιν ὡς δῆλος, καὶ οὐδὲς ἔξει σωματικὰ τηγεικαῦτα τραύματα, ή τύπους τραυμάτων, οὐδὲ προσδησταὶ βρώσεως.

Οὐ Γίδες τοῦ Θεοῦ καὶ θεὸς αὐτὸς λέγεται καὶ συλληφθῆναι, καὶ γεννηθῆναι, καὶ διδάσκειν, καὶ θαυματουργεῖν, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τὰ μὲν δρᾶσαι, τὰ δὲ παθεῖν, ἀποθανεῖν, καὶ ἀναστῆναι. Διότι αὐτὸς γέγονεν ὑπόστασις τῷ προσλήμματι, μή δυτὶ διὰ τὸ ἀστορούν ιδιοῦποστάτῳ. Ἐπει οὖν ἡ τοῦ προσλαβόντος ὑπόστασις αὐτὴ καὶ τοῦ προσλήμματός ἐστιν ὑπόστασις, αὐτὸς λέγεται καὶ ἐνεργεῖν, καὶ πάσχειν, ὡς ἐν πρόσωπον ὅν· ἐνεργεῖν δὲ τὰ ἀνθρώπινα καὶ πάσχειν κατὰ τὴν φύσιν τοῦ προσλήμματος. Οὐθεν καὶ οἰκειούται τὰ τοῦ οἰκείου, ὡς αὐτὸς ὁ ὑπόστατος; αὐτοῦ καὶ πρόσωπον, ὡς δεδήλωται.

Θεὸν μὲν ἀνανθρωπήσαντα, καὶ θεὸν σαρκὶ πανθετα φαμέν, θεότητα δὲ ἀνανθρωπήσασαν, ή σαρκὶ πεθοῦσαν οὐ λέγομεν, εἰ μὲλλομεν κυριολεκτεῖν· διὶς καὶ ἡ Παρθένος θεὸν μὲν ἐγένησεν, ἀλλὰ θέσητος ὑπόστασιν μίαν σεσαρκωμένην, ἡτις ἐστιν ὁ Γίδες, ἵνα δὲ ἀνανθρωπός εἴη καὶ κάτω υἱός, καὶ ἡ Ιδιότης μείνῃ ἀκίνητος. Τὸ γάρ γεννᾶσθαι οὐ φύσεως, ἀλλ᾽ ὑπόστασεως ἦν. Εἰ γάρ φύσεως ἦν, οὐκ ἀν τῇ αὐτῇ φύσει τὸ γεννητὸν ἐθεωρεῖτο, καὶ τὸ ἀγέννητον. Ἐπει δὲ τὸν Χριστὸν ἐγένησεν, δοτις ἐστὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ κρείτονος καὶ κυριατέρου μέρους θεοτόχος ἐπωνυμάσθη. Ἀλλως τε καὶ ἡ τοῦ προσλήμματος ὑπόστασις θεία ἦν, καὶ τὸ πρόσλημμα δὲ ἐξ αὐτῆς ἐκάστεως ἐθεώθη.

TITULOS Η'.

Κατὰ Ἐβραϊκῶν Ἐκ τῆς λεπομένης εἰλατ τοῦ Νύσσης βιβλίου τῆς προστιρεούμενης Θεογραφίας τὰ ὑποτεταγμένα πάρτα συνελέγησαν κεφαλαῖς μέχρι τῷτοι Χριστογομικῷ. Τὸ μέρος πέμπτο τούτων τοῦ μεγάλου Βιβλίου έστιν.

Οὐ νόμος μὲν, καὶ οἱ προφῆται, ὃν ἡν Χριστὸς πλήρωμα, τὰ περὶ τούτου πάντα λεπτομερῶς ἀνεγράψαντο, καὶ μήν καὶ περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος. Παρενέθεινται δὲ σποράδην, καὶ ἀσαφεῖα συνεσκιάσθησαν τὰ πολλὰ κατὰ θείαν πρόνοιαν, ἵνα μή τηπιόφρονες ἔτι δυτεῖς ίουδαιοι, καὶ μήπω νοεῖν ὑψηλότερα δύναμενοι, εἰς ἀντίτιας ὑπολήψεις ἐκκλίνωσι, καὶ πάθεσι τὸ ἀπαθὲς ἀπαγάγωσι. Καὶ γάρ ἐν Χωρῆς τοῦ Θεοῦ λαλεῖν πρὸς αὐτοὺς ἀρξαμένου, παρρησιαντο τὴν τοιαύτην φωνὴν δι' οἰκείαν ἀσθένειαν, εἰπόντες· Οὐ προσθήσομεν ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τὸ πῦρ τὸ μέρα οὐκ δύρσιεθα ἔτι, οὐδὲ οὐ μή ἀποθάνωμεν. Καὶ εἰπε

A species in cruce turpis apparuit, et cum ignominia, et deficiens, ut inquit Isaías, supra filios hominum; quodque prius quam latrones, qui simul in crucem acti erant, præ clavorum dolore mortuus est; adde et illud, si placet, quod sub humili forma hortulanus se post resurrectionem conspiciendum præbuit, et apostolis cicatrices et loca vulnerum ostendit, quodque cibum cepit. Nam reliqui homines, posteaquam fuerint in vitam revocati, fulgebunt ut sol, nec ullus eorum ejusmodi cicatrices in corpore, aut vulnerum loca retinebit, nec comedet.

B Filius Dei atque idem Deus, et conceptus, et natus esse dicitur, et docuisse, et res admirandas fecisse, et, ut paucis omnina complectar, tum egisse, tum passus esse et mortuus, et surrexisse. Quoniam assumpta carnis ipse fuit persona, quæ quidem caro sine semine genita nullam aliam propriam personam habuit. Quocirca cum assumentis et assumptæ humanæ naturæ una sit eademque persona, ipse dicitur et agere et pati ex ejus, quod assumpsit, natura. Et quæ illius propria sunt, sibi asciscit ut propria, quippe qui sit ejus hypostasis atque persona, ut demonstravimus.

D Deum humanitatem induisse et in carne passum esse dicimus. Divinitatem vero nec humani atem assumpsisse, nec passum esse dicimus, si volumus proprie loqui. Nam et Virgo Deum quidem genuit, divinitatem autem non genuit. At una divinitatis persona naturam assumpsit humanam. Illic autem est Filius Dei, ut qui in celis est Filius, Filius item esset in terris, et proprietas immobilis permaneret. Gigni enim non naturæ fuit, sed persona. Etenim si fuisset naturæ, non in eadem natura et genitum et ingenitum existisset. Verum quia virgo genuit Christum, qui Deus est et homo, a parte præstantiori et excellentiori Dei Genitrix appellatur, Quanquam et assumpta naturæ propter ipsam conjunctionem divina est reddit.

TITULUS VIII.

In *Hebreos*. Omnia quæ sequuntur capita, usque ad illa quæ collegimus ex *Chrysostomo*, sumpta sunt ex libro qui inscribitur *De cognitione Dei*, cuius auctor esse fertur *Gregorius Nyssæ* ponit, excepto quinto, quod est *Basilii Magni*.

Lex et prophetæ, quorum plenitudo Christus est, omnia, quæ tum ad ipsum Christum, tum etiam ad sanctam pertinent Trinitatem, subtiliter prescripserunt. Sed divina factum est providentia, ut multa fusa sparsa disseminataque sint, et obscure posita, ne cum adhuc essent infantes Iudei, nec quæ sublimiora sunt possent percipere, ad indiginas opiniones declinarent, et quod ab omni affectione remotissimum est, affectionibus obnoxium arbitrarentur. Etenim cum Deus in Horeb eos aliqui cœpisset, ejusmodi oratione suam imbecillitatem excusarunt: *Non pergemus, inquietentes, audire vocem Domini Dei nostri, nec ignem hunc magnum*

videbimus amplius, ne moriamur. Et dixit Dominus ad me (hæc sunt verba Moysis scribentis¹): Bene omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tibi, et ponam verba mea in ore ejus, et loquetur eis omnia, quæ præcepero illi². Hæc quidem ita se habent. Verborum autem hæc est sententia: Quoniam ipsi me nequeant audire, prophetam suscitabo eis, (et quæ sequuntur) qui nuntiabit illis ea; quæ, ut nunc quidem res est, intelligere non possunt. Quæ nimis ad Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, et ad divinam humanæ naturæ pertinent assumptionem, et alia quæ per Evangelium promulgata sunt. Illud enim, similem tibi, similitudinem in legibus sanciendis potissimum indicat. At Jesus Nave neque ad talia visa et oracula, ut Moyses, admissus est, neque legislator, ut ille, fuit, neque tantam imit gratiam, quantam ille.

Christus vero cum is fuerit, in reliquis, ut Dominus, antecelluit. Quod autem filius Nave non sit ille propheta, quem Deus pollicitus est, ita collige: *Dixit Moyses ad populum in Deuteronomio: Prophetam e fratribus nostris suscitabis tibi Dominus Deus tuus. At filius Nave multo ante per manus Moysis a Deo fuerat declaratus, ut in Levitico legimus. Alius ergo præter hunc erat suscitandus. Judæi vero quæ in Deuteronomii fine post mortem Moysis scripta sunt, videntur ignorare. Sic autem babent: Nondum surrexit propheta in Israele sicut Moyses, quem novit Dominus facie ad faciem³. Consentaneum quidem erat, ut cum Deus Moysi dixisset, se prophetam suscitaturum eis, tunc ipse Moyses populo denuntiaret. At cum id in Horeb acceperisset, postea in Deuteronomio ad populum referit dedita opera expectans Jesu filii Nave declarationem, ne hunc esse prophetam illum similem sibi suspicarentur. Postea quam vero declaratus est Nave filius, tum deinde illud populo exhibuit. Et de hoc quidem hactenus. Cum autem innumerabilia prope loca sint in sacra Scriptura, quæ vel ante denuntiant ea, quæ ad Christum pertinent, vel indicant illa, quæ ad sanctam spectant Trinitatem, nos omittemus muta, et ea præcipue, quæ Iste maligne detorquentes continentur aliter interpretari, ne improbe contradicendi occasionem præbeamus: Omnes enim Israelite, ut inquit Ezechiel⁴, sunt contentiosi et duri corde, pauca tantum caque adeo perspicua, ut refutari nequeant, proponemus, quæ vel persuadeant, vel eos pertinaces, et obstinatos, atque dementes esse convincant.*

Libri Genesios.

Et dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram⁵. Pater nimis eos alloquitur, qui ex ipsis sunt essentia, quos in summa procreationis mundi dignitate socios habet. Neque vero referenda sunt hæc ad Hebrei sermo-

A *Κύριος πρός με, φησίν δὲ ταῦτα γράφας Μωάτης· Ὁρθῶς πάρτα δσα εἰδέλησα Προφήτην ἀραιστήσω αὐτοῖς ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, δωκερσδ, καὶ δωσω τὸ βῆμά μου ἐπὶ τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς, καθότι ἀν ἀνεξιλαμψι αὐτῷ. Ταῦτα μὲν οὖτας· δὲ τοὺς τῶν βημάτων, διε 'Ἐπειδήπερ οὐ δύνανται νῦν ἀκούειν, πιστήσῃν ἀραιστήσω αὐτοῖς, καὶ τὰ ἔχει, διαναγγελεῖ αὐτοῖς διὰ τόπον νῦν ἔχον οὐκ ισχύουσι παραδίκασθαι. Ἐκ τούτων οὖν εἰσὶ τὰ περὶ Πατρὸς καὶ Ιησοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὰ περὶ τῆς θελας ἐνανθρωπήσεως, καὶ ἀπίλως δσα διὰ τοῦ Εὐαγγελου νεομοθέτηται. Τὸ γάρ ὄστε περ σέ, τὴν δμοιώσιν κατὰ τὸ νομοθετεῖν ἐμφανεῖς μᾶλλον. Ἀλλ' Ιησοῦς μὲν δ τοῦ Ναυῆ, οὔτε τοιαύτης οὐλας δ Μωάτης τῇξιθη θεοφανείας, οὔτε νομοθέτης, ὡς ἐκείνος, ἐγνετο, οὔτε χάριν εἰρεν δσην ἐκείνος.*

B *'Ο δὲ Χριστὸς κατὰ τὸ νομοθετεῖν δμοιος; ἐκείνῳ γενόμενος, τὰλλα πάντα διαφερόντως ὡς Δεσπότης ὑπέρχειται. 'Οτι δὲ οὐχ δ τοῦ Ναυῆ υἱὸς ἦν δ ἀναστησόμενος προφήτης, δικουσον. Εἰρήκε Μωάτης ἐν τῷ Δευτερονόμῳ πρὸς τὸν λαόν, ὅτι Ηροφήτην ἀναστησόμενος παρὰ τὸν ἀγαστάντα. 'Αλλ', ὡς ξοκεν, ἀγνοοῦσιν οἱ Ιουδαῖοι τὸ γεγραμμένον κατὰ τὸ συμπέρασμα τοῦ Δευτερονόμου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάτηα, διε 'Ούκ ἀρέστη δει προφήτης ἐν Ἰσραὴλ ὡς Μωάτης, δι τὸν Κύριος πρόσωπον κατὰ πρόσωπον. 'Ηδε μὲν οὖν διε πρὸς τὸν Μωάτην εἰπεν δ πρὸς τὸν λαόν. 'Αλλ' αὐτὸς ἐν Χωρὶς τοῦτο μαθὼν, διστερὸν εἰπεν αὐδὸν πρὸς τὸν λαόν κατὰ τὸ Δευτερονόμιον, οἰκονομικῶν; ἀναμένων τὴν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ προχείρισιν, ἵνα μὴ τοῦτον εἴναι τὸν εοικότα προφήτην ὑπολαμβάνωτι· μετὰ μέντοι τὴν αὐτοῦ χειροθεσίαν τότε τοῦτο κατεργήσατε τῷ λαῷ. Ταῦτα μὲν δὲν τοσοῦτον. Μηρίων δὲ χρήσεων οὖσα, τῶν τε προκυπταγγελουσῶν τὰ περὶ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἀπαγγελουσῶν περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος, τὰ πολλὰ μὲν ἔασμεν, καὶ μᾶλλον δει παρερμηνεύειν οὗτοι κακοήθως ἐπιχειροῦσιν, ἵνα μὴ δώμεν θύραν καὶ διατριβὴν ταῖς πονηραῖς ἀντιρήσεσιν· Πᾶς γάρ οἶκος Ἰσραὴλ φιλότερον εἰσι, καὶ σκληροκάρδιος, φησὶν Ἱεζεχιὴλ· Οὐλίγα δὲ προχειροθεσία σαφῆ τε καὶ ἀναντίρητα, καὶ ὅτα τούτους η πάντας ἐθελοκωφοῦντας, η ἀνοηταίνοντας, ἀπελέγουσι.*

Βιβλίου Γενέσεως.

Καὶ εἶπεν δ Θεὸς, Ποιήσωμεν ἀνθρώπων κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὄμοιωσιν. 'Ο Πατήρ δηλώντι πρὸς τοὺς ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τεις κοινωνοῦντας αὐτῷ τὸν δημιουργικὸν καὶ δεσποτικὸν ἀξιώματος. Οὐχ ἔχει γάρ ἐνταῦθα χώραν τὸ τῆς Ἐβραΐδος δια-

¹ Exod. xviii. ² Deut. xvii., 18. ³ Deut. xxxiv., 10. ⁴ Ezech. xxxv., 7. ⁵ Gen. 1., 26.

λέκτου ιδίωμα, τὸ χρώμενον ἔστιν δὲ τοῖς ἐνικοῖς πληθυντικῶς. Ἡ γὰρ ἀν., καὶ ἡφ' ἀ μὴ χρή τῷ προσούτῳ ιδίωματι καταχρύμενοι, πολλῆς ἐμπλήσιμεν τοὺς ἀντιλεγοντας ταραχῆς.

'Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Kai eileper d̄ Θεός, 'Idoū 'Aδám̄ t̄égores̄ w̄s eil̄s ék̄ ήm̄w̄r, h̄t̄oūn w̄s ék̄as̄t̄os̄ ήm̄w̄n t̄aw̄n ént̄h̄ m̄īd̄ θeot̄h̄t̄ō p̄rōs̄w̄p̄ōn. Eī ḡd̄r̄ k̄al̄ ēl̄w̄nix̄w̄s̄ ēl̄r̄etaī, āll̄' ōn̄ én̄; p̄rōs̄w̄p̄ō ēm̄p̄an̄t̄īx̄dn̄ ól̄w̄s̄ ēl̄n̄aī ōū d̄ún̄ataī..

'Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Kai eileper d̄ Θεός, d̄eūte k̄al̄ k̄at̄ap̄án̄t̄es̄ s̄ūḡχ̄ew̄mer̄ āut̄w̄t̄ās̄ t̄ās̄ t̄l̄w̄s̄s̄ās̄. T̄d̄ ḡd̄r̄ d̄eūte p̄r̄d̄s̄ d̄n̄ t̄ōūl̄áx̄īst̄ō d̄ l̄égȳē, k̄al̄ T̄rīá̄s̄ ént̄eūth̄en̄ s̄ūn̄ap̄ar̄t̄í̄z̄ēt̄aī. P̄r̄d̄s̄ Īs̄od̄ūn̄á̄m̄ōs̄ d̄l̄, k̄al̄ d̄m̄ōs̄ūs̄īs̄ t̄d̄ d̄eūte, p̄ōīs̄h̄s̄w̄m̄ēr̄ t̄d̄s̄, k̄al̄ ōū p̄r̄d̄s̄ á̄ḡḡélōūs̄ ēr̄ēl̄s̄, òp̄ēp̄r̄ t̄ōt̄ōp̄ōn̄. "H̄ īōn̄s̄ d̄n̄, k̄al̄ d̄s̄ōs̄ ēr̄ēl̄s̄, p̄ār̄āḡr̄āp̄f̄m̄ēb̄ād̄īā t̄d̄ á̄m̄ápt̄ūr̄ōn̄. s̄īv̄ē ōm̄īn̄s̄, q̄ūod̄ āb̄s̄ūr̄d̄ūs̄, s̄ed̄ p̄aūēs̄ d̄ixer̄is̄, c̄um̄ id n̄ūl̄ō S̄criptur̄ā t̄ēs̄t̄īm̄ō f̄ūl̄t̄ūs̄, ūt̄ f̄āl̄s̄ūm̄ īm̄p̄r̄ōb̄āb̄īm̄ūs̄.

Πῶς Θεός διαλέγεται; Ἀρά τὸν ἡμέτερον τρόπον; εὔεβδοτερον λέγειν, δὲ τὸ θεῖον βιούλημα, καὶ ἡ πρώτη ὁρμὴ τοῦ νοεροῦ κινήματος, τοῦτο. Λόγος ἔστι τοῦ Θεοῦ. Σχηματίζει δὲ αὐτὸν διεξοδικῶς ἡ Γραφὴ, Ινα δεξῆ, δὲ οὐχὶ γενέσθαι μόνον ἐδουλήθη τὴν κτίσιν, ἀλλὰ διὰ τινος συνεργοῦ παραχθῆναι ταύτην εἰς γένεσιν. Ἡδύνατο γάρ, ὡς ἐξ ἀρχῆς εἶπε, περὶ πάντων ἐπεξελθεῖν. Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν δὲ Θεός τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν. Εἴτα ἐποίησε τὸ φῶς, εἴτα ἐποίησε τὸ στερέωμα. Νῦν δὲ τὸν Θεὸν οἰοντες προστάσσοντα καὶ διαλεγόμενον εἰσάγουσα, τὸν φῶς διαλέγεται κατὰ τὸ σωπάμενον ὑποφάνειν, οἷς βασκανῶντα ἡμῖν τῆς γνώσεως, ἀλλ' ἐκκαλουσα τῆς πρὸς τὸν πάθον, δὲ ὅν τὴν Ιχνην τινὰ καὶ ἐμφάσεις ὑποβάλλει τοῦ ἀπορρήτου. Τὸ γάρ πάνω κτηθὲν περιχαρῶς ὑπεδέχθη, καὶ φιλοπόνως διεφυλάχθη. Ἄλλο μέντοι πρόχειρος δὲ πορισμὸς, τούτων ἡ κτίσις εὐκαταφρόνητος. Διὰ τούτο ὁμόρ τινι καὶ τάξει ἡμᾶς; εἴς τὴν περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἔννοιαν ἐμβούλας, καίτοι γε τοῦ ἐν φωνῇ λόγου οὐδὲ οὐτῶς ἡν̄ χρεῖα τῆς ἀσωμάτωφυσεως, αὐτῶν τῶν νοηθέντων μεταδίδοσθαι δυναμέων τῷ συνεργοῦντι. Οὐστε τίς χρεία λόγου τοῖς δυναμένοις; ἐξ αὐτοῦ τοῦ νοήματος κοινωνεῖν ἀλλήλοις τῶν βιούλευμάτων; φωνὴ μὲν γάρ ἀκοήν, καὶ ἀκοή φωνῆς ἔνεκεν. Ὁπου δὲ οὐκ ἀήρ, οὐχὶ γλῶσσα, οὐδὲ οὖς, οὐ πόρος σκολιδ., ἐπὶ τὴν ἐν τῇ κεφαλῇ συναίθεσιν ἀναφέρων τοὺς ψόφους, ἐκεῖ οὐδὲ φρημάτων χρεῖα, ἀλλ' ἐξ α τῶν, ὡς ἀν εἰποι τε, τῶν ἐν καρδίᾳ νοημάτων τοῦ θελήματος ἡ μετάδοσις. Ὁπερ οὖν ἔφην, ὥστε διαναστῆναι τὸν νοῦν ἡμῶν πρὸς τὴν ἔρευναν τοῦ προσώπου, πρὸς δὲ οἱ λόγοι αὐτῶν καὶ ἀντέχηνας, τοῦτο τῇ; διαλέκτου παρεῖληπται.

'Ἐκ τῆς αὐτῆς.

"Ωσθη δὲ τῷ Ἀβραὰμ δὲ Θεός πρὸς τῷ δρυντῇ τῇ Μαμβρῇ, παθημένου αὐτοῦ ἐξ τῆς θύρας τῆς σκηνῆς αὐτοῦ μεσημβρίας. Ἀραβλέψας δέ τοις ἐφθαλ-

A n̄is proprietatem, qua numerus plura indicans pro illo, qui unum significat, usurpat, ubi non oportet, confusione replebitur contradicentes.

Ex eodem libro.

Et dixit Deus : Ecce Adam factus est ; sic uis ex nobis¹, qui sumus nimur in una divinitate personarum. Hoc enim etsi cum ironia dictum est, unam tamen duntaxat personam significare non potest.

Ex eodem libro.

Et dixit Deus : Venite, descendamus, et confundamus linguam eorum². Illud enim : Venite, duos significat. Et unus est, qui loquitur. Ex quo Trinitas perfecta declaratur. Quod autem eos, qui ejusdem potestatis et essentiae sunt, aliquantur : Venite, inquiens, hoc faciamus, facile apparet. Quo si angelos ministros allocutum respondetis,

Quomodo loquitur Deus? Eone modo quo loquimur nos? Impium sit, ita sentire. Nam consilium divinum, et primus ille mentis intelligentis motus est Sermo Dei, quem sic exponit et exprimit Scriptura, ut significet, Deum non modo procreare hominem voluisse, sed alicuius opera id voluisse praestare. Poterat enim ut ab initio fecit, sic omnia persequi. In principio fecit Deus cælum et terram. Deinde fecit lucem, postea firmamentum. Nunc C autem Deum quasi præcipientem et colloquentem inducens, eum quocum loquitur, tacite demonstrat, non quod nobis cognitionem invideat, sed ut nos illius arcani incendat cupiditate, cuius vestigia indicat et semina quædam subjicit. Et enim quæ latere parta sunt, cum letitia percipimus, diligenterque conservamus; quæ vero facile comparamus, despiciere et negligere consuevimus. Itaque via quadam et ordine nos ad Unigeniti intelligentiam ducit et allicit. Atqui sermonis, qui per vocem effertur, usus non erat necessarius naturæ illi corporis experti, cum posset cogitata his verbis simul agenti communicare. Vox enim propter auditum, et auditus vocis est gratia. Ubi autem nec aer est, nec lingua, nec aures, nec obliquæ illæ aurium semitæ sonos ad sensum, qui in capite est, perducentes, ibi verba non sunt necessaria, sed ex ipsis cordis, ut ita dicam, aut animi notionibus cogitationes patefiunt. Quamobrem Scriptura sapienter et scite, ut diximus, hanc figuram usurpat, ut mentem nostram ad personam, cum qua sermo instituitur, investigandam immellat.

Ex eodem libro.

Apparuit autem illi Deus ad quercum Mambram, sedente ipso in ostio tabernaculi sui, in meridie. Susciciens autem oculis suis vidit, et ecce tres viri

¹ Gen. ii, 22. ² Gen. xi, 7.

steterunt super eum. Et videns cucurrit in occursum ^A μόνις αὐτοῦ εἶδε, καὶ ίδον τρεῖς εἰστήκεισαν ἐπάνω αὐτοῦ. Καὶ Ιών, προσέβραμεν εἰς συνάθησιν αὐτοῖς, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἶπε, Κύριε, εἰ ἄρα εὑρούχαριν ἀντίτοιο σου, μὴ παρέλθῃς τέρατα σου. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν, Ποῦ Σέρφου ἡ γυνή σου; Οὐ δὲ ἀποκρίθεις εἶπεν, Υἱού, ἐν τῷ σκηνῇ. Καὶ εἶπεν, Ἐπαναστρέψων ἡξω πρὸς σέ, καὶ τὰ ἔχης. ίδον γέγραπται, ὅφθηνα: μὲν τῷ Ἀβραὰμ τὸν Θεόν, εἶναι δὲ τρεῖς τοῦ; ὅφθηνται, καὶ τριῶν δυντων πρὸς ἔνα τὴν διάλεκτον γίνεσθαι, εἰς ἑμέρασιν πάντων; τοῦ τρισυποστάτου τῆς μιᾶς θεότητος;. Εἰ δὲ τὸν ἔνα μὲν ἔρει; εἶναι Θεὸν, τοὺς ἄλλους δὲ ἀγγέλους, πῶς ἡγεσθοντο συγκαθίσαι τῷ Δεσπότῳ;

Ex eodem libro.

Dominus pluit super Sodomam, et Gomorrah sulphur et ignem a Domino de cælo ². Quæ quidem verba et duas indicant personas, et idem consilium æqualemque declarant potestatem. Duas autem consequitur tertia, quoniam mutuo inter se vinculo ita conjunctæ sunt, ut separari non possint.

Exodi ³.

Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est. Illud: Dominus, et Deus, et Dominus tres personas ostendit, illud autem: Unus est, divinitatem et naturam unam.

Davidis [et Zachariae, et Isaiae].

In Deo laudabo verbu-n; in Domino laudabo sermonem. In Deo speravi, non timebo, quid faciat mihi homo ⁴. Et rursum: *Immola Deo sacrificium laudis, et reddet Altissimo vota tua, et invoca me in die tribulationis tuae* ⁵. Et rursum: *Vivit Dominus, et benedictus Deus, et exaltetur Deus salutis meæ* ⁶. Item: *In lumine tuo videbimus lumen* ⁷, hoc est, in Filio tuo videbimus Spiritum sanctum. Per ipsum enim multo clarius Patrem et Spiritum sanctum cognovimus. Multa præterea reperiemus, quibus sancta Trinitas indicatur. Hymnus etiam angelicus ille: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus* ⁸, ternæ sanctitatis celebratione tres personas demonstrat, semel autem Dominum nominans, unicam declarat divinitatem. Verum multo significantius David de Patre et Filio loquitur, ex persona Patris ad Filium: *Ex utero, inquiens, genui te* ⁹. Per uterum paternam docet essentialiam et naturam intelligi. Quem autem poteris alium sine tempore genitum invenire? Ex persona autem Filii: *Dominus, inquiens, dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te* ¹⁰. Illud enim: *Hodie genui te, ortum ejus in tempore ex Virgine significat. Genui, pro eo, quod est, te gigni mihi placuit, vel procreavi. Huic autem personæ Filii congruit etiam illud Solomonis: Dominus creavit me, et quæ sequuntur. Deinde subjicit; Ante omnes colles generat me* ¹¹. Illud enim, Creavit me, ortum illius in tempore humanum significat. At illud ante omnes

^B Κύριος ἔδρεισεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορφά θεῖον καὶ πέρι παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Τῶν δύο μὲν τοῦτο προσώπων ἐμφαντικόν, καὶ τῆς αὐτοβούλιας, ισοδυναμίας δηλωτικόν, τοῖς δυοῖς δὲ καὶ τὸ τρίτον συνεισάγεται, διὰ τὸ ἀχώριστον καὶ φεράλληλον.

Tῆς Ἐξόδου.

Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἰς δοτει. Τὸ μὲν γάρ Κύριος, καὶ Θεός, καὶ Κύριος τοῖς τρεῖς ὑποστάσεις ὑπεμφανεῖ, τὸ δὲ εἰς δοτει τὴν ἐν τρισι μίαν θεότητα καὶ φύσιν.

Τοῦ Δαβὶδ.

Ἐπὶ τῷ Θεῷ αἰρέσω ρῆμα, ἐπὶ τῷ Κυρίῳ αἰρέσω λόγον. Ἐπὶ τῷ Θεῷ ἡλικία, οὐ φοβηθήσομαι τὸ ποιῆσαι μει ἀνθρώπος. Καὶ πάλιν· Θύσον τῷ Θεῷ θυσταρίας εἰς τῷ Υψίστῳ τὰς εὐχὰς σου, καὶ επικάλεσαι με ἡμέρᾳ θλίψεως σου. Καὶ αὖτις, Ζῆ Κύριος, καὶ εὐλογηθής ὁ Θεός, καὶ θύμωθήτω ὁ Θεός τῆς σωτηρίας μου. Καὶ προσέτι, Ἐρ τῷ φωτὶ σου ὅμοιοθεν φῶς, τουτέστιν, ἐν τῷ Υἱῷ σου γνωσθεία τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Δι' αὐτοῦ γάρ ἀσπερ τὰ περὶ τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ τὰ περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος ἀριδόλοτερον ἐμυσταγωγήθημεν. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα τῆς ἄγιας Τριάδος εὐρίσκομεν καταγγελτικά. Καὶ δὲ ἀγγελικὸς δὲ θυμοῦ; Ἀγιος, ἀγιος, ἀγιος Κύριος, διὰ μὲν τοῦ τρισυποστάτου, διὰ δὲ τοῦ Κύριου ἐνιατὸν ἐδήλωσε τῆς θεότητος. Ἐκφαντικώτερον δὲ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ φησιν διαδίδει ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱόν, Ἐκ γαστρὸς πρὸς ἐκσφρόνιον ἐγένετο σε, γαστρὸς θεοπρεπῶς νοούμενης τῆς πατρικῆς οὐσίας καὶ φύσεως. Τίνα γάρ ἀλλον ἐρειν Ισχύσεις ἀχρόνως; γεγενημένον; ἐκ δὲ προσώπου τοῦ Υἱοῦ· Κύριος εἶπε πρός, Υἱός μου εἰ σύ, ἐγώ στήμερον γεγέννηκα σε, τὴν χρονικὴν αὐτοῦ δηλοί γέννησι, τὴν ἐκ τῆς Παρθένου. Γεγέννηκα γάρ, ἀντὶ τοῦ γεννηθῆναι εὐδόκησα, η ἔκτισα. Εἰρηκε δὲ συμφώνως τούτων καὶ Σολομὼν προσώπει τοῦ ιεροῦ, Κύριος ἔκτισέ με, καὶ τὰ ἔχης. Εἴτα ἐπῆγαγε· Πρὸς δὲ πάντας βουνῶν γεννᾷ με. Τὸ μὲν γάρ ἔκτισθε τῆς κάτω καὶ χρονικῆς αὐτοῦ γενήσεως, τὸ δὲ πρὸς πάντας βουνῶν γεννᾷ με τῇ;

¹ Gen. xviii, 4 sqq. ² Gen. xix, 24. ³ Imo Deut. vi, 4. ⁴ Psal. lv, 11. ⁵ Psal. xlvi, 14. ⁶ Psal.

xvii, 47. ⁷ Psal. xxxv, 10. ⁸ Isa. vi, 3. ⁹ Psal. cix, 3. ¹⁰ Psal. ii, 7. ¹¹ Prov. viii, 25.

δινον, καὶ ἀχρόνου, καὶ προαιωνίου. Καὶ πάλιν ὁ Δαδίδ, οὐ προαιωνίου διεπέμπει τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ή δύναμις αὐτῶν¹ Κύριον μὲν τὸν Πατέρα λέγων, Λόγον δὲ τὸν Γίδην αὐτοῦ, στις διπλῶς ἔχει πρόδη τὸν Πατέρα, ὡς πρόδη νοῦν λόγος, οὐ μόνον διὰ τὸ ἀπαθεῖς τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ συναφές, καὶ τὸ ἔξαγγελτικόν². Πνεῦμα δὲ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Καὶ πάλιν περὶ μὲν τοῦ Λόγου καὶ Γίδην, Ἀπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ, καὶ λάσποντος αὐτοὺς, ὁ Πατὴρ δηλούστι τὸν Γίδην, νοσούντας ἐν πλάκῃ. Περὶ δὲ τοῦ ἄγιου Πνεύματος, Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμα σου καὶ κτισθήσονται, οἱ τῆς καινῆς δηλαδὴ κτίσεως, καὶ ἀρακανισίς τὸ πρόσωπον τῆς τῆς, τῆς παλαιώθεσης ἐν ἀμαρτίαις. Οὗτος δὲ Λόγος προφητεῖκός ἀποστέλλεται διὰ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων εἰς τὸν ἀέρα χειρόνος, καὶ λυθμενος. Λέγει γὰρ ἐν ἀλοις: Εἰς τὸν αἰώνα, Κύριε, οὐ Λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ. Οὗτος Πνεῦμα δι' ἀναπνευστικῶν διοικένων δργάνων ἔκπλούμενον, καὶ λυθμενον. Ταῦτα γὰρ σωμάτων. Φανερὸν οὖν, διὰ Λόγου, καὶ Πνεύμα, ἐνυπόστατα, καὶ ἀλόια, καὶ θημιούργα. Καὶ δὲ ιδὼν δὲ φησι, Ζῆ Κύριος, οὐδὲν με κρίνας, καὶ δικαστήρα, δικαστήρας μου τὴν ψυχὴν, καὶ Πνεῦμα θεῖον τὸ περὶ δὲ πνοὴν μου. Καὶ δὲ Ζαχαρίας τὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, Ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ δὲ Λόγος μου, καὶ τὸ Πνεῦμά μου. Καὶ δὲ Ἡσαΐας, Νῦν Κύριος ἐξαπέσταλκέ με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ.

Βιβλιου Γερέσεως.

Φησί τοι Ιακώβ πρόδη τὰς δύο τυραίκας αὐτοῦ· Καὶ εἰπέ μοι διάτελος τοῦ Θεοῦ καθ' ὑπηρους, Ἐώρακα δσα σοι Λάβαρον ποιεῖ, καὶ τὰ ἔχης. Εἴτα, Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς, διὸ θεός σοι ἐν τούτῳ Θεός. Εἰ οὖν ἔγγειος ἀπλῶς ἦν εἰς τῶν λειτουργικῶν δυνάμεων, πῶς ἔστιν ἔχαλες Θεόν; Ηδὲ πάντως δὲ Γίδης ἦν, οὐ ἔξαγγελτικός γάρ δὲ λόγος τοῦ νοῦ, Εἰτε δὲ, καὶ ὡς μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἀναγγείλας ἡμῖν τὸ τῆς πατρότητος δονομα. Ἐφαρέρωσμα γάρ, φησι, τὸ δογμά σου τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ὡς τῆς μετράλης βουλῆς ἀγρελος. Οὗτος γάρ αὐτὸν προστηγόρευσεν Ἡσαΐας· προσέτι, καὶ θαυμαστὸν σύμβολον, καὶ Θεόν λογχύρον ἔξουσιαστήρα κατονομάσας αὐτὸν. Τίς γάρ Θεού σύμβολος, εἰ μὴ διορύσιος, καὶ αὐτοδύναμος, καὶ λεστεμός; Γίδης; βουλὴ δὲ τοῦ Πατρὸς, η διὰ τῶν ἀνθρώπων. Η βουλὴ δὲ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Γίδην, αὐτοθείεις αἰνίττεται. "Οτι δὲ δὲ Γίδης οὗτος καὶ Θεὸς ἐνηνθρώπησε, φησιν δὲ αὐτὸς· "Οτι παιδίον ἐγεννηθή ημῖν, Γίδης καὶ ἐδόθη ημῖν. Διὸ τοῦδε γάρ ἐγεννήθη παιδίον δὲ Γίδης, καὶ συνανεστράφη ημῖν. Περὶ γάρ τοῦ κυρίων; Γίδην ταῦτα προεψήτευσε, καὶ οὐ περὶ ἀπλῶς οὐδὲν, καὶ ὡς παράδειξον Ἔργον. Τι δὲ περάδειξην ἀπλῶς οὐδὲν γεννήθηναι παιδίον; διὸ καὶ τὰ ἔχης ἀριθμήσατα προεθήκεν εἰς ἔμφασιν τῆς

A colles, alterum illum cœlestem et si ne tempore, et ante sæcula declarat. Item David : Verbo, inquit, Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum³; Dominum appellat Patrem; Verbum autem Filium ipsius, quoniam ita se habet cum Patre, ut cum mente verbum et oratio, non solum propter ortum qui sine ulla fuit affectio, verum etiam propter conjunctionem cum Patre, et quia voluntatem ejus enuntiat. Spiritum vero vocat Spiritum sanctum. Item de Verbo et Filio : Misit Verbum suum, inquit, et sanavit eos⁴. Pater nimirum misit Filium, et sanavit ignorantiae morbo laborantes. At de Spiritu sancto : Miseres, inquit, Spiritum tuum, et creabuntur, nova utique creatione; et renovabis faciem terræ⁵, quæ consenuit in peccatis. Neque vero vocalibus instrumentis enuntiatam hoc verbum in aera diffunditur atque dissolvitur. Sic enim dicit : In sæculum, Domine, Verbum tuum permanet in cœlo⁶. Nec Spiritus ille spirandi instrumentis expellitur, aut spargitur et dissipatur: hac enim corporibus contingunt. Perspicuum igitur est, Verbum et Spiritum in sua utrumque existere personam, et esse æternum, et creatorem. Præterea Job dicit : Vivit Deus, qui ita me judicavit, et omnipotens qui amaram reddidit animam meam, et Spiritus Dei mihi in naribus circumvit⁷. Et Zacharias ex persona Dei et Patris : Ego vobiscum, inquit, sum, et Verbum meum, et Spiritus meus. Et Isaías : Nunc, inquit, Dominus misit me, C et Spiritus ejus⁸.

Ex Genesi [et Isaia].

Dixit Jacob ad duas uxores suas : Et dixit mihi angelus Dei in somni⁹: Vidi quæcumque fecit tibi Laban, et quæ sequuntur. Deinde : Ego, inquit, sum Deus, qui apparui tibi in loco Dei. Si angelus erat unus e numero ministrantium potestatum, quomodo se ipsum appellat Deum? An utique Filius erat, qui Dei et Patris est angelus, hoc est nuntius, ut mentis index est verbum, et sermo mentis et animi sensum indicat? Post humanam enim carnem assumptam nuntians nobis Patris nomen, Nuntiavi, inquit, nomen tuum hominibus¹⁰. Et magni consilii Angelus vocatur ab Isaia, et magnus Consiliarius, et Deus fortis, et potens¹¹. Quis porro consiliarius Dei, nisi qui ejusdem est essentia, ejusdemque potestatis et dignitatis æqualis Filius? Consilium voluntasque Patris est hominum salus per evangelica mandata. Patris vero et Filiis consilio eadem voluntas significatur. Quod autem Filius hic et Deus carnem humanam induerit, ostendit idem Isaías : Puer, inquiens, natus est nobis et filius datus est nobis¹². Propter nos enim natus est puer ille Filius, et nobiscum versatus est. Nam de illo, qui vere Filius est, non autem de quolibet filio hanc predixit propheta. Et opus hoc ut admirandum prædicat. Quid autem admirans

¹ Psal. xxxii, 6. ² Psal. cvi, 20. ³ Psal. ciii, 50. ⁴ Psal. cxviii, 89. ⁵ Job. xxvii, 2, 3. ⁶ Isa. xlvi, 16. ⁷ Gen. xxxi, 11. ⁸ Joan. xvii, 6. ⁹ Isa. ix, 6. ¹⁰ Isa. ix, 6.

dum, eum qui simpliciter filius sit, puerum nasci? Α αὐτοῦ θεότητος, καὶ διαστολὴν τῆς ἀπλῶς υἱότητος.

Quamobrem et clariora dñeceps subjicit, ut differentiam inter eum et reliquos, qui simpliciter filii sunt, indicaret.

Jeremiæ [imo Baruch et Isaiae].

Hic est Deus noster: et non aestimabitur alius adversus eum. Deinde addit: *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est* ¹. Et Isaia: *Ecce, inquit, Deus noster. Ipse veniet, et salvabit nos* ². Afferens autem signum adventus ejus in carne subjungit: *Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum audient. Tunc saliet, ut cervus, claudus, et diserta erit lingua babborum* ³. Quæ quidem omnia re ipsa perfecta humanam carnem ab illo assumptam indicio certissimo testantur. Idemque rursus ait: *Non legatus, non ungelus, sed ipse Dominus servavit eos.* Legatus enim est intercessor, qualis fuit Moyses, et si quis alius post Moysem. Ac per legatos quidem atque angelos multi sæpenumero servi sunt, ut illi, quos vel Moyses vel Jesus Nave filius, et alii ejusmodi rexerunt et gubernarunt. Et qui fuerunt sub Ezechia, quo quidem tempore angelus una nocte centum octoginta quinque millia Assyriorum delevit. Hæc profecto Dei peregrinationem claram patefaciunt.

Isaie.

Dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce virgo concipiet, et pariet filium ⁴. Omnis enim, quæ fetus in utero gerit, non est virgo. Hæc autem fetus in utero gerens erit virgo. Quod quidem ut admirabile testimonium atque indicium proponitur.

Ejusdem.

Antequam sciat puer bonum, aut malum, reprobat malitiam ut eligat bonum ⁵. Cuinam puerō hæc dices convenire? Solus Christus peccatum (inquit) non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, id est, neque re, neque verbis peccavit. Aliorum autem omnium nullus (inquit) purus a macula.

Michæl.

Et tu, Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principiis Juda. Ex te enim mihi exhibet dux, qui regat populum meum Israelem. Verum ut ostenderet hunc non esse hominem nudum et solum, sed cum Deo conjunctum, adjectit: *Exitus ejus ab initio, a diebus sæculi* ⁶. Actiones, inquit, ejus ad divinitatem pertinentes, vel ortus ejus, ab initio, ex sæculi intervallo, hoc est, ab omni aeternitate. Zorobabel autem Babylone natus est. Vides exquisitissime subductam rationem ad locum usque, in quo natus est Christus.

Daniel.

Videbam in visione noctis, et ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, et ad Antiquum cierum accessit, et ad ejus conspectum adductus

Ιερεμίου.

Οὗτος δὲ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἔτερος πρὸς αὐτόν. Εἴτα ἐπήγαγε, Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὥρθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Καὶ πάλιν ἐν ἐτέρῳ λόγῳ· Ἰδού δὲ Θεὸς ἡμῶν αὐτὸς ἡξει καὶ σώσει ἡμᾶς. Διδοὺς δὲ καὶ σημεῖαν τῆς ἐνδάρκου παρουσίας αὐτοῦ προσέθηκε, Τότε ἀνοιχθήσεται ὁρθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὡς κωφῶν ἀκούσονται. Τότε ἀλεῖται ὡς ἐλαφος δὲ καλός, καὶ τραχὴ ἔσται τλῶστα μογιλάλου· ἀπερ ἄπαντα γεγονότα μαρτύριον ἀφευδεῖ; τῇ ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ. Οὐ αὐτὸς; δὲ καὶ αὐτὶς εἰρηκεν Οὐ κρέσδις, οὐκ ἀγγελος, ἀλλ' αὐτὸς δὲ Κύριος δυσώσεται αὐτούς. Πρέστι; γάρ δὲ μεστής, οἶος; ἦν δὲ Μωϋσῆς, καὶ εἰ τις κατέκαινον· καὶ τοι καὶ οἷς μεστίου, καὶ δὲ ἀγγέλου πολλοὶ πολλάκις ἐσώθησαν, ὡς οἱ διὰ Μωϋσέως δημαρχούμενοι, καὶ διὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναοῦ, καὶ τῶν τοιούτων. Καὶ αὐτὶς, οἱ περὶ τὸν Ἐζεκίαν, ἐφ' οὗ τὰς ρπεχιλιάδας τῶν Ἀσσυρίων διγγελος ἀνείλε μέρη νυκτεί. Πρόδηλον οὖν, ὅτι φανεράν ἐπιδημίαν Θεοῦ τὰ βήματα μηνύουσι.

Ησαΐου.

Δώσει Κύριος αὐτὸς ἡμῖν σημεῖον. Ἰδού δὲ Παρθέρος ἐν γαστρὶ ἔξι, καὶ τέξεται υἱόν. Πᾶσα μὲν ἐν γαστρὶ ἔχουσα, οὐκ ἔστι παρθένος. Αὐτη δὲ ἐν γαστρὶ ἔχουσα, παρθένος ἦν. Διδοὺς δὲ ὡς παράδοξον εἰς σημεῖον δέδοται.

Τοῦ αὐτοῦ.

Πρὶν δὲ γνῶνται τὸ παιδίον ἀγαθὸν δὲ κακόν, ἀτείθεσι πονηρό τοῦ ἀκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. Ποιψ δὲ παιδὶ ταῦτα προσαρμόσεις; Μόνος γάρ δὲ Χριστὸς ἀμαρτίαν, φησιν, οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στύματι αὐτοῦ, τουτέστιν οὔτε λόγω, οὔτε ἔργῳ ἡμάρτηκε. Τῶν ἀλλων δὲ πάντων οὐδεὶς, φησι, καθαρὸς ἂπορύπου.

Μιχαήλ.

Καὶ σὺ, Βηθλέεμ γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἀλαχίστη εἰ ἐν τοῖς ἡγεμονίαις Ιούδα. Ἐκ σοῦ γάρ μοι ἔξελεύσεται ἡγούμενος, δοσίς ποιησεὶ τὸν λαόν μου τοῦ Ἰσραὴλ. Ἰνα δὲ διδάξῃ, ἵτιον δὲ στιν ἀνθρώπος ψύλδε οντος, ἀλλ' ἡνωμένος Θεῷ, προσέθηκεν, οἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπὸ ἀρχῆς ἀφ' ἡμερῶν αἰώνος· αἱ κατὰ τὴν θεότητα, φησιν, ἐνέργειαι αὐτοῦ, ή δὲ γένητις αὐτοῦ ἀπὸ ἀρχῆς ἐκ διαστημάτων αἰώνος, ἢ γουναὶ αἰώνιοι. Όδε Ζοροβαβελ ἐν Βασιλείᾳ γεγένηται. Όρδες ἀκριβολογίαν μέχρι καὶ τοῦ τόπου, οὐδὲ Χριστὸς γεγένηται;

Δαριηλ.

Ἐθεάψουν ἐν ἀράματι τῆς νυκτὸς, καὶ ίδού μετὰ τῶν τεφελῶν τοῦ εὐρυτοῦ, ὡσεὶ υἱὸς ἀνθρώπου ἐγχίμερος ἦν. Καὶ ὥν τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν

¹ Bar. iii, 6, 38. ² Isa. xxxv, 4. ³ ibid. 5, 6.

⁴ Isa. vii, 14. ⁵ ibid. 15. ⁶ Mich. v, 2.

ἔρθεσε, καὶ ἐτώπιον αὐτὸν προσηρέθη, καὶ αὐτῷ ἀδόθη ἡ ἀρχὴ, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ βασιλεία, καὶ αἱτίες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γῆσσαι αὐτῷ δουλεύουσιν. Ἡξουσία αὐτοῦ ἔξουσία αἰώνιος, ἡτις οὐ παρελεύσεται. Καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐδεὶς ἀπεργάσεται. Τίς οὖν ἔστιν, ὁ ᾧ γέλεις ἀνθρώπου λαβὼν τὴν ἔξουσίαν ἀναφαίρετον κατὰ πάντων; Ἀνθρώπος; μὲν πάντως οὐδεὶς; ὁ θεάνθρωπος δὲ Χριστός, περὶ οὗ καὶ ὁ Δαβὶδ εἶρηκε πρὸς τὸν Θεόν καὶ Ἰατέρα· Ὁ Θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός, καὶ τῇ δικαιοσύνῃ σου τῷ νιψὶ τοῦ βασιλέως. Οὐ Χριστὸς γάρ καὶ ᾧ Θεῖς βασιλεὺς ἔστι, καὶ νιψ βασιλέως. Καὶ ᾧ ἀνθρώπος βασιλεὺς γέγονε, καὶ νιψ βασιλέως τοῦ Δαβὶδ, διὸ καὶ ὑστερὸν ἔλεγεν, Ἐδόθη μοι ἔξουσία ἐν σύραψι καὶ ἐπὶ γῆς. Πρὸς δὲν δὲ Πατήρ μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν βασιλείαν, ὡς ἀνθρώπου ἐλέγει, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. Εἰπε γάρ, φρεσὶ, δικύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἄνω τοὺς ἀγθόρους σου ὑποσθέτων τῶν ποδῶν σου. Ἡ τένες εἰσὶν δύο κύριοι τοῦ Δαβὶδ, περὶ ὃν δὲ λόγος, εἰ μή τούτους ἔρεις; Εἰπὼν δὲ δὲ Δαβὶδ, Ὁ Θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός, καὶ τὰ ἔξι, προσεπήγαγεν δὲ· Πρὸς τοῦ ήδου διαμέρει τὸ δρογια αὐτοῦ, τὸ τῆς θεότητος, ἢ τῆς νιεύτητος δηλονότι. Άει γάρ ἡν ἀμφότερα. Τί; οὖν δὲ τούτους βασιλεῖς, εἰ μή οποιος; τίνι δὲ καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἔδουλευσαν, καὶ ἐνευλογήθησαν, καὶ ἐμακάρισαν, εἰ μή μάνον τὸν Χριστὸν; εἰ δὲ περιμένεις αὐτὸν, δέτε δὲ Ἡλίας προδραμεῖται τούτου, τὴν δεύτεραν κάθοδον τοῦ Σωτῆρος λέγεις, δέτε καὶ τὸν κόσμου συντέλεια. Δύο γάρ εὐσῶν καθίδων, τῆς μὲν κατὰ τὴν ἀνανθρώπησιν αὐτοῦ, τῆς δὲ κατὰ τὴν μέλλουσαν παγκόσμιον κρίσιν, ἡ μὲν ἡδὶς γέγονεν, ἡς πρόδρομος Ἰωάννης, δὲ δεύτερος Ἡλίας· ἡ δὲ γενήσεται πρόδρομον ἔχουσα Ἡλίαν τὸν δεύτερον Ἰωάννην. Ἀμφότεροι γάρ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος, καὶ τῆς αὐτῆς χάριτος, καὶ δυνάμεως, δύον εἰς τὸ προτρέχειν Χριστοῦ.

Τὸν τὴς μεμένον καὶ μετασίαν, δὲν ἀπεκδέχεσθε, φύλος; Εἰστιν ἀνθρώπος, ἢ θεάνθρωπος; Εἰ μὲν γάρ φύλος ἀνθρώπος, οὐκ ἔστιν δὲ οἱ προφῆται κατίγγειλαν. Οὔτοι γάρ σημεῖα θεότητος αὐτῷ προστίθεσται, διαστέλλοντες ἀπὸ τῶν ψιλῶν ἀνθρώπων. Καὶ πόλειν τὸν διάλογον μαθόντες προσδοκᾶτε τούτον; Εἰ δὲ θεάνθρωπος έστιν, ίδού καὶ ἀλλο πρόσωπον θεότητος διμολογούντες λανθάνετε. Οὐ γάρ τὸν Πατέρα πάντως ἔρετε. Παιδίον γάρ, φησὶν, ἀτερρήθη ημῖν, Υἱός, ἀλλ' οὐκ δὲ Πατήρ. Τοῦ ἀλεῖφεν δὲ καὶ τοῦ χρίειν ταυτὸ σημαντόντων, δὲ αὐτὸς έστιν ἡλιμένος, καὶ Χριστός. Σύντε δὴ, ἀφροτες ἐν τῷ λαῷ, καὶ μωροὶ ποτε ψροτήσατε. Καὶ δὲ Ἡσαΐα; δὲ φησὶ πρὸς ὑμᾶς, Οι τυφλοὶ, ἐμβλέψατε, καὶ οἱ κωφοί, ἀκούσατε. Ηγοῦν προδήλως ιθελοτυφλώττετε, δὲ παντελῶς ἀναισθητεῖτε. Πότε οὖν δύνομάτων ἐμωμούμενα; Ηρημάτων σημασία; Ηλέξεων ίδιστητας δαστελέτε, δι' ὧν καταλαμβάνεται ἡ ἀλήθεια;

Περὶ τῶν καθῶν τοῦ Χριστοῦ.

Φησὶν δὲ Δαβὶδ ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· Συνα-

¹ Dan. vii, 13, 14. ² Psal. LXXI, 2. ³ Mat. h. xxviii, 18. ⁴ Psal. cix, 1. ⁵ Psal. LXXI, 17. ⁶ Isa. ix, 6. ⁷ Psal. xciii, 8. ⁸ Isa. xlII, 15.

A est, et datus est illi honor, et imperium, et regnum, et omnes populi, tribus, lingue serviunt illi. Pro eius estas ejus potestas sempiterna, quae non pertransibit, et regnum illius non evergetur¹. Ecquis est hic filius hominis, qui potestatem accipit absolutam in omnes ac sempiternam? Homo quidem omnino nullus, sed ipse Deus et homo Christus. De quo et David Deum et Patrem sic alloquitur: Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis². Christus enim et uti Deus rex est, et filius regis; et uti homo factus est rex, et filius regis, nempe Davidis. Ex quo postea: Datu est, inquit, mihi omnis potestas in celo et in terra³. Ad quem Pater, postquam, ut homo, potestatem accepit: Sede, inquit, a dextris meis. Dixit enim (ut ait David) Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum⁴. Quinam sunt hi duo Domini ipsius Davidis, nisi hos concesseris? At cum dixisset David: Deus, judicium tuum regi da, et que sequuntur, subiect: Quoniam ante solent perianet nomen ejus⁵, nomen illud utique quod illum Deum, aut Filium esse demonstrat. Semper enim utrumque fuit. Ecquis igitur ejusmodi rex, nisi hic? Cui servierunt oriones gentes, nisi Christo? Quem nisi Christum collaudarunt, beatumque prædicaverunt? Sin adhuc ipsum exspectas, quoad præcurrat Elias, secundum Servatoris descensum exspectas, cum aderit mundi finis. Nam cum duo sint Christi descensus, unus cum ad naturam humanam assumendam venit, alter cum veniet ad iudicandum orbem universum, prior iam fuit, cuju præcursor tanquam alter Elias Joannes existit, posterior erit, et Eliam tanquam alterum Joannem habebit præcursorum. Ambò enim sunt ejusdem Spiritus, et ejusdem gratiae atque virtutis, quatenus Christum præcurrunt.

Uncius ille et Messias, quem exspectatis, est purus homo, an Deus et homo? Nam si purus homo est, non est ille, quem prædixerunt prophetæ, qui signa ei divinitatis adjunxerunt, ut ipsum a puris et meritis hominibus separarent, vos autem a quibus alii didicistis notas et signa illius, quem exspectatis? Si Deus est homo, nonne animadvertis, vos aliam divinitatis personam confiteri? Neque enim dicitis hunc esse Patrem. Nam, Puer, inquit, natus est nobis⁶. Filius, non autem Pater. Jam Messias, et Christus, et uncus idem est. Intelligite, insipientes in populo, et stulti, aliquando sapite⁷. Et Isaías vos alloquitur, Cœci, iniqui, inspicite, et surdi, audite⁸. Ultrone cœci estis? an omnino sensibus caretis? Equando igitur nominum ambiguitates, aut verborum significations, aut dictionum proprietates distinguuntur, quibus veritas comprehenditur?

De Christi cruciatibus et morte.

David ex persona Christi, Consilium, inquit, ma-

*lignantium obsedit me. Foderunt manus meas et pedes meos; dinumeraverunt omnia ossa mea. Diviserunt sibi vestimenta mea, et super uestem meam miserunt sortem¹. Hæc cum illis, quæ narrantur in Evangelii plane congruentia cuinam alii, nisi Christo dices convenire? Eadem per Isaiam de se prædictis Christus: *Dorsum meum percutientibus præbui, genas vellentibus, et faciem ab ignominia conspicientium non averti².* Et rursum David: *Dederunt, inquit, in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto³.* Quod si hæc intelliges de populo in captivitate constituto, cum constet eum, licet alia multa pertulerit, hujusmodi tamen non fuisse percessum, sententia tua facile refelletur. Mortem ipsius prædictis Isaías: *Ut oris, inquiens, ad occisionem ductus est⁴.* Verum ut cognosceres eam nobis fuisse salutarem, rursum idem, *Livore, inquit, ejus sanati omnes sumus⁵.* Ut intelligeres autem ob ejus mortem Judæorum genus ad exilium pervenisse subjicit, *Et dabo impios pro ejus sepulchra⁶.* Quid enim Judæorum impietate flagitiosius, qui eum, a quo tam multa beneficia acceperant, interfecerunt?*

De Christi resurrectione.

*Non relinques, inquit David, animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem⁷ nempe corporis. Deinde, *Notos, inquit, fecisti mihi dies vita⁸.* Oseas multo clarius: *Et sanabit nos post duos dies, in die tertia, et resurreximus, et vivemus in conspectu ejus⁹.* Hæc autem dicta sunt ex persona eorum, qui dormierant, quorum corpora cum Christo surrexerunt tertio die, quo surrexit ipse, et apparuerunt multis, ut *Evangelium docet¹⁰.* Quinetiam Josephus Hebræus in xviii libro *De antiquitate Judæorum de Christo loquitur ad hunc modum: Fuit codem tempore Jesus, vir sapiens, si tamen eum appellare virum fas est. Erat enim mirabilium operum effector, et doctor hominum qui cum voluptate quæ vera sunt amplectuntur. Ac multos quidem tum ex Judæis, tum ex aliis gentibus adjunxit sibi. Hic erat Christus. Quem nostræ gentis principibus accusantibus a Pilato damnatum cruci affixerunt Judæi. Nec tamen qui eum prius dilexerant, doctrinam ipsius promulgare destiterunt. Tertio namque post die se rursus viventem illis conspiciebundū præbuit, cum et hæc et alia de ipso innumerabilia divini prophetæ prædixissent.**

De Ecclesia ex gentibus, iuxta Isaiam.

Lætare, solitudo sistens. Exsultet solitudo, et floreat quasi lilium. Et loca deserta Jordanis exsultabunt, et gloria Libani data est ei, et honor Carmeli¹¹. Hæc sensu quidem nec facta sunt unquam, neque sicut. Quis enim solitudinem et loca deserta deligat ad habitandum, nisi forte Christianos monachos dixeris? Spiritu autem plane contigerunt.

¹ Psal. xxi, 17 sqq. ² Isa. L, 6. ³ Psal. lxviii, 22. ⁴ Isa. LIII, 7. ⁵ Ibid. 5. ⁶ Ibid. 9. ⁷ Psal. xv, 10, 11. ⁸ Ose. vi, 5. ⁹ Matth. xxvii, 53. ¹⁰ Isa. xxxv, 1, 2.

Α γωγὴ πονηρειομέτων περιέσχεται με. Οὐκ ευχεῖται μου, καὶ πόδας μου. Ἐξηρίσμησαν κάρτα τὰ στρῶματα. Διεμερίσατο τὰ λιμάτια μου ἐντοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον καλῆρον. Ταῦτα τίνει ἄλλων προσαρμόσεις παρὰ τὸν Χριστὸν, περὶ ὃν ἀπάντων συνωδὰ τὸ Εὐαγγέλιον ιστορεῖ; καὶ διὰ τοῦ Ἰησαίου δὲ προειρήσει περὶ τῶν τοιούτων ὁ Χριστός· Τὸν ρωτόρα μου δέδωκα εἰς μάστιχας, τὰς δὲ σιαγγράς μου εἰς φαρισμάτα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἀπεκτυσμάτων. Καὶ πάλιν Δαβὶδ· Ἐδωκεν εἰς τὸ βρώματον χολήρην, καὶ εἰς τὴν δύψαρην ἐπότιστάρι με ἔξος. Εἰ δὲ περὶ τοῦ ἐν αἰχμαλωσίᾳ λαοῦ ταῦτα νοήσεις, ἐπιστομίσει στὸ μηδαμοῦ γεγράφθαι κατ' εἰδοῦ; αὐτὰ ταῦτα τούτους παθεῖν, ἔτερα δὲ πολλὰ καὶ χαλεπά. Περὶ δὲ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ προειρήκεν Ἡσαΐας· Ὅτι πρόδατος ἐστὶ σφαγὴν ἡχθῷ. Ιναδὲ γνῶς, ὅτι σωτήριος ἡμῖν ἀντη γεγένηται, φησί· πάλιν δὲ αὐτὸς, Τῷ μάλιστα αὐτοῦ πάντες ιάθησεν. Καὶ ἵνα μάθῃς, ἐπὶ διὰ τὴν σφαγὴν ἡχθῷ παρεδόθη τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων εἰς ἑξαλόθρευσιν, προσέθηκε, Καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταξῆς αὐτοῦ. Τί γάρ Ἰουδαίων πονηρότερον ἀνελόντων τὴν τοσαῦτα τούτους εὐεργετήσαντα;

Περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ.

Φησίν δὲ Δαβὶδ, ὅτι Οὐκ ἔγκαται εἰδίψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ίθειν διαφθοράν, τοῦ σώματος δηλονότι. Είτα, Ἐγγάρισάς με ἐδόνες ζωῆς· καὶ Ποτὲ δὲ ζανερότερον φησί· Καὶ ὑγίασει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ, καὶ ἀναστησόμεθα, καὶ ζησόμεθα ἐιώπων αὐτοῦ, προσωπῷ ταῦτα λέγων τῶν κεκοιμημένων ἄγιων, ὃν τὰ σώματα συνηγέρθησαν τῷ Χριστῷ κατὰ τὴν τριήμερον ἀνάτασιν αὐτοῦ, καὶ ἐτρεγαλισθήσαν πολλοῖς, ὡς διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον. Φησί δὲ καὶ ὁ Ἐβραῖος Ἰωσηπος κατὰ τὸν ἐκτωκαδέκατον τόμον τῆς Ἀρχαιολογίας αὐτοῦ· Γίνεται δὲ κατὰ τούτον τὸν χρόνον Ἰησοῦς σοφὸς κανθρωπος, εἰπερ ἀνδρας αὐτὸν λέγειν χρῆ. Ἡν γάρ παραδόξων Ἑργῶν ποιητής, διδάσκαλος, ἀνθρώπων ἡδονῇ τὰληθῇ δεχομένων καὶ πολλοὺς μὲν τῶν Ἰουδαίων, ποιλόὺς δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐπηγάγετο. Οἱ Χριστὸς· οὐτος ἦν, καὶ αὐτὸν ἐνδείξεις· τῶν παρ' ἡμῖν πρώτων ἀνδρῶν καθήλωσαν Ἰουδαῖοι σταυρῷ, ἐπιτειμηκότος Πιλάτου. Οὐκ ἔξεπαύσαντο δὲ οἱ τὸ πρῶτον ἀγκυρούσαντες τὰ αὐτοῦ καταγγέλλειν. Ἐφάνη γάρ αὐτοὶ τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτα τε καὶ ἄλλα μυρία περὶ αὐτοῦ θαυμάσια εἰρηκέτων.

Περὶ τῆς ἐξ θυρῶν ἐκκλησίας ἐκ τῶν Ἰουδαίων.

Ἐντρέπεται, ἔρημος διψώσα. Ἄγαλλισθω ἔρημος, καὶ ἀνθεῖται τὸν ἄγριον καὶ ἔξαρθλησε, καὶ ἀγαλλιάσεται τὰ ἄγρια τοῦ Ἰαρέαρου. Καὶ ἡ διξα τοῦ Λιβάρου ἀδόθη αὐτῷ, καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Καρμηλου. Αἰσθητῶς μὲν αὖν οὗτος γέγονεν, οὗτος γενίσεται ταῦτα. Τίς γάρ ἀν ἔλοιτο τὴν ἔρημον οἰκῆσαι, εἰ μὴ τοὺς Χριστιανούς ἔρεις μοναχούς; Ἀναγωγικῶς δὲ,

καὶ πάνυ. Ἔργοις μὲν γὰρ ή ἔξι ἀθίνων ἐκκλησίαις ἀπέριπων πρὸν, καὶ δύτων οἰκητήριον τῶν νεότων θηρίων, ἃς εἰς φλεγομένη τῷ πυρὶ τῶν παθῶν ἔδιψε θεογνωσίας καὶ σωτηρίας. Καὶ τυχόντα τοῦ κηρύγματος εὐφραίνεται, καὶ ἀγαλλιάται, καὶ ἀνθεῖ τῇ φαιδρότητι, καὶ εὐώδια τῶν ἀρτεῶν. Ἐδόθη δὲ αὐτῇ καὶ ἡ ἁξάς τοῦ Λιβάνου, τουτέστι τοῦ παλαιοῦ λαοῦ, διὸ καὶ Κάρμηλον ὄντα μάσασε. Δόξα δὲ τούτου καὶ τιμὴ ή εὔσεβεια, καὶ ή πρὸς Θεὸν οἰκείωσις, καὶ τὸ οὐρανῆς διέξος καὶ τοῦ νόμου, καὶ τὸ τῶν θειῶν ἀντιλήψεων ἀμφιλαφές, καὶ τὸ τῶν χαρίτεων κατάχομον. Καὶ πάλιν. Εὐφράτης, στείρα, η οὐ τίκτουσα, φῆξον καὶ βρόσον, η οὐκ ὀδίτουσα, διὶ πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἔρημου μᾶλλον, η τῆς ἔχοντος τὸν ἄρδρα. Στείρα μὲν γὰρ ή δηλωθεῖσα ἐκκλησία, καὶ ἀγρονομία, καρπῶν ἀπετήσης τὸ πρότερον, θυτερὸν δὲ τὰ σπέρματα τῆς εὐσεβείας ὑποδεξαμένη πολύπαι; ἐγένετο, νικήσασα τῇ πολυπληθείᾳ τὴν Ἰουδαϊκὴν συναγωγὴν, ἡς ἀνήρ οὐ θεὸς τὸ πρῶτον, ἀγαπῶν καὶ προνοούμενος καὶ φύλαττῶν σύτην, ή καὶ οὐ νόμος. Πάλιν δὲ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δὲ Ἡσαΐας πρὸς τὸν Ιηδὺν καὶ Θεόν φησιν. Ἰδού δέδωκά σε εἰς διαθήκην ἀθρῷ τοῦ καταστῆσαι τὴν γῆν, καὶ αἱρησορομῆσαι αἱρησορομίαν ἀρήμουν, καὶ τὰ ἔξης. Καὶ διὰ τοῦ Δασδίου γὰρ ἐπηγγείλατο τῷ Ιηδύ λέγων, Καὶ δώσω σοι ἀθρητήν, τὴν αἱρησορομίαν σου. Οὐ αὖτε δὲ Δασδίος παρεχάλει τὸν Πιττέρα περὶ τοιωνάλγων, Κατάστησον, Κύριε, ρομιθέτην ἐξ αὐτούς. Καὶ δὲ Ἡσαΐας δὲ εἰρήκε προσώπῳ τοῦ τοιούτου νομοθέτου. Νόμος παρ' ἐμοῦ ἔξελύσεται, καὶ ή κρίσις μου εἰς φῶς ἀθρῶν, καὶ εἰς τὸν βραχιόνα μου ἀθρητήν ἐπικιούσι. Τίς δὲ οὐ νόμος οὐτος; παρὰ τὸν εὐαγγελικὸν, δεις ἐφώτισε τὰ ἐσκοτισμένα τῇ πλάνῃ θόνη; Οὐ γὰρ Μωυσαῖκος πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἔξελήλυθεν.

Toῦ αὐτοῦ.

Περὶ τῆς κατενῆς διαθήκης τοῦ εὐαγγελίου πάλιν προεφήτευσεν Ἡσαΐας εἰπὼν, Ἐκ Σιών ἔξελεύσεται νόμος καὶ λόρος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. Οὐ γὰρ Κύριος ήμῶν Ἰησοῦς; Χριστὸς νῦν μὲν ἐν τῷ δρεὶ Σῶν καθήμενος, καὶ διδάσκων, νῦν δὲ ἐν τῇ πόλει τῆς Ἱερουσαλήμ διατριβῶν, ἐνομοθέτησε τὸν εὐαγγελικὸν νόμον τε καὶ λόγον. Οὐ γὰρ περὶ τοῦ Μωυσαῖκον νῦν φησιν διπροφήτης. Πῶς; γὰρ, δεις ἐν τῷ Σινάῳ ἐνομοθέτηθη, ἀλλ' οὐκ ἐν Σιών, οὐδὲ ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ πάλιν πολλῷ πρὸ τοῦ Ἡσαΐου, ὥσπερ, εὐαγγελικῆς πολλῷ μετά τὸν Ἡσαΐαν; Διὸ καὶ προσφυῶς εἰπεν, δις ἔξελεύσεται. Οὐ παῖαίδις γὰρ ἔξηλυθε. Περὶ τούτου δὲ τοῦ καινοῦ καὶ Ἱερεμίας προείρηκε λέγων, Ήσον ήμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ διαιθίσσομαι ὑπὲρ διαθήκην καιρήν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἢν διεθέμητο τοῖς πατράσιτρούμων ἐν ημέρᾳ ἐπιλαβομένον μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἔξαργητείρ αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, διὶ αὐτοὶ οὐκ ἔρμειταν τῇ διαθήκῃ μου κάτω ημέρησα αὐτῶν. Συνεσκιασμένα δὲ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, ίνα μή ἀφανισθῶσι τὰ βιβλία. Οὐκού γὰρ παρόντα, καὶ θαυματουργοῦντα βλέποντες, καὶ τελεῖαν ἀπόδειξιν τῆς ἔστου θεότητος παρεχόμε-

A Nam gentium Ecclesia nullos antea fructus serentium erat quādam veluti solitudo, in qua degebant vittorum serie. Hæc Dei cognitionem salutemque sitiens letatur, et exsultat, et floret, fructum pulchritudine et suavitate decorata. Data autem est illi gloria Libani, ἣν est, antiqui populi, quem et Carmelum vocat, cuius gloria et honor est pietas, religio et amicitia Dei, et gloriæ legis que sublimitas, et divinorum munierum copia, atque gratiarum abundantia. Et rursum: *Lætare, sterilis, quæ non paris; erumpe et clama, quæ non parturis.* Quoniam multi sunt filii magis desertar, quam habentis virum¹. Sterilis enim erat Ecclesia, quam ostendimus, nec ullos ante ferebat virtutum fructus. Post autem pietatem et religionem amplexa, multorum facta est filiorum mater, Judaicamque Synagogam, cujus antea vir erat Deus, qui eam diligebat, et providentia sua sovbat ac tugebatur, vel etiam lex, vicit secunditate. Rursum ex persona Dei et Patris Filium et Deum alloquens sic ait Isaías: *Ecce dedi te in fædus gentium, ut terram constituas, et solitudinis suscipias hæreditatem²*, et quæ sequuntur. Quod etiam per Davidem Filio pollicitus est, *Et dabo, inquiens, gentes hæreditatem tuam³*. Ac ipse quidem David Patrem ad hoc hortabatur, *Constitue, inquit, Domine, legem latorem super eos⁴*. At Isaías ex huic legislatoris persona, *Lex, inquit, egredietur a me in lucem gentium, et in brachio meo gentes scrabunt⁵*. C Quænam alia est illa lex, præter evangelicam, quæ gentes in ignorantiae tenebris aberrantes illuminavit? Nam lex quidem Mosaica multis jam annis antecesserat.

Eiusdem.

Jam de novo Evangelii testamento rursum Isaías ante locutus est: *Ex Sion, inquiens, eabit lex, et sermo Domini ex Jerusalem⁶*. Siquidem Dominus noster Jesus Christus nunc in monte Sion sedens et docens, nunc in civitate Jerusalem versans, legem et doctrinam evangelicam tradidit. Neque enim de Mosaica lege propheta nunc loquitur. Qui enim id fieri queat, cum ea non in Sion, nec in Jerusalem, sed in monte Sion fuerit lata, multo antequam natus esset Isaías, quemadmodum evangelica multo post ipsum Isaiam tempore promulgata fuit? Quapropter apposite dixit: *Exibit; quoniam antiqua lex jam exierat*. Hoc autem tempus Jeremias item pronuntiavit his verbis: *Ecce veniunt dies, dicit Dominus, et seriam vobiscum fædus novum, non secundum illud fædus, quod inibi cum patribus vestris, quæ die manum eorum apprehendi, ut educerem eos de terra Ægypti, quoniam illi fædus meum non observarunt, et ego neglexi eos⁷*. Hæc et his similia obscure tradita sunt, ne delerentur libri. Nam qui Christum presentem, et res admirabiles

¹ Isa. li, 1. ² Isa. xlix, 8. ³ Psal. ii, 8. ⁴ Psal. ix, 21. ⁵ Isa. li, 4. ⁶ Isa. ii, 5. ⁷ Jerem. xxxi, 32.

cibicentem, et certissima divinitatis suae afferentem indicia conuentes non suscepserunt, sed egerunt in crucem, hi scilicet prophetis pepercissent de ipso loquentibus, si eas nulla contextas umbra, sed apertas ac nudas accepissent? Jam vero nos Christi nomine appellatum iri praedixit Isaías: *Vos, inquiens, tollite evertetque Dominus.* *Illi autem, qui servient mihi, novum nomen imponet, quod in universa terra celebrabitur*¹. Idemque rursus: *Videbunt, inquit, gentes gloriam tuam, et omnes reges justitiam tuam.* Et vocabitur nomen novum, quod ipse Dominus pronuntiabit². Hoc Oseas item praedixit: *Et erit, inquiens, in novissimis temporibus nomen ejus illustre in universa terra.* Et nomine illius multi populi appellabuntur. Et ibunt in viis ejus, et vivent in ipsis.

Ejusdem.

Et in te precabuntur, quoniam in te Dominus est. *Et non est Deus præter te.* Tu enim es Deus, et non cognovimus. Illud, Et precabuntur in te, præsignificat eos, qui crediderunt in Christum. Illud autem, *Quoniam in te Deus est*³, in carne assumpta præmonstrat divinitatem. At illud, *Tu enim es Deus, et non cognovimus*, excusationem indicat Judæorum in judicio futuro, quæ stulta atque inanis erit. Si Christus impostor fuit, quomodo quæ prædictis, eventu comprobata sunt omnia: ut ea, quæ ad templi destructionem, quæ ad civitatem Hierosolymorum expugnandam evertendamque, et ad internacionem Judæorum, quæque ad discipulos suos, et ad res admirandas, quas in nomine suo erant facturi, pertinentia prænuntiavit?

Item contra Hebreos, magni Joannis Chrysostomi capita maxime apposita, et opportuna ex eo selecta volumine quo orationes in Judæos continentur.

Si virum aliquem venerandum, atque præclarum in cauponam, aut latronum diversorum adductum cerneret, euinque deiude contumeliis et verberibus effectum gravissima corum debachantum probra perpeti animadvertere, propterea cauponam, aut diversorum illud admirandum existimares, quod illuc insignis ille vir adductus esset? an potius detestareris ea, qua perspiceres, et ab illis abhorres, quod talis vir ibi tam indignis modis acceptus esset? Similem ejusmodi loco esse puta Synagogam Judæorum, qui Moysem et prophetas in illam adductos ignominia potius afficiunt, quam honore. Etenim cum dicant, eos nihil esse locutos de Christo, deque illius humanitate, imo vero voces eorum hoc indicantes corruptant, nonne manifesta illos afficiunt ignominia? Nam et Serapidis templum hos liberos a Ptolemæo descriptos continebat, neque tamen ob id quisquam templum illud sanctum existimat. Ipsi quidem libri propriam habebant sanctitatem, sed eam templo non impertiebant propter impuritatem co-

A νον οὐκ ἔδεσθησαν, ἀλλ᾽ ἐσταύρωσαν, σχολῆ γ' ἀν τῶν περὶ αὐτοῦ προφητειῶν ἐφέσαντο, εἰ ταῦτας ἀσυκτάστους Ἐλαδον καὶ γυμνάς; Ἔτι δὲ καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ δνομα κλῆσις ἡ μὴν ἔσται, προεγένετο μὲν Ἱεράτες, Ὑμᾶς, λέγων, ἀνελεῖ Κύριος, τοῖς δὲ δουλεύοντι μοι πληθήσεται δνομα καιρόν, καὶ εὐλογηθήσεται ἐξι πάσης τῆς γῆς. Καὶ αὖθις, "Οὐγοτιπ δνητη δέξαρ σου, καὶ πάντες εἰ βασιλεῖς τὴν δικαιούσην σου, καὶ πληθήσεται τὸ δνομα τὸ καιρόν, δὲ Κύριος δνομάσει αὐτό Προείπε δὲ καὶ Ὁσηή, Καὶ ἔσται, φήσας, ἐπ' ἐσχάτων τὸ δνομα αὐτοῦ ἐμφανές ἐτὸ δνηση τῇ γῇ τῇ, καὶ τῷ δνόμῳ αὐτοῦ ἐπικληθήσοται λαοὶ πολλοί, καὶ κατὰ τὰς δοῖς αὐτοῦ πορεύσοται καὶ ζήσοται ἐν αὐταῖς.

B

Τὸν αὐτοῦ.

Kai ἐν σοὶ προσεύχοται, διεὶς ἐν σοὶ ὁ Θεὸς ἔστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλήν σου. σὺ γάρ εἶ Θεός, καὶ οὐκ ἔδειμεν. Τὸ μὲν οὖν, Καὶ ἐν σοὶ προσεύχονται, προφητεῖα περὶ τῶν πιστευσάντων εἰς τὸν Χριστόν. Τὸ δὲ ὅτι Ἐν σοὶ ὁ Θεὸς ἔστι, τὴν ἐν τῷ προσλήματι θεότητα καταγγέλλει. Τὸ δὲ, Καὶ γάρ εἶ Θεός, καὶ οὐκ ἔδειμεν, ἀπολογία τι; τῶν Ἰουδαίων ἐν τῇ μελλούσῃ χρόνῳ, εἰ καὶ ματαλα καὶ ἀπαράδεκτος. Εἰ πλέον ἦν δὲ Χριστός, πῶς; ὅσα προείρηκεν εἰς τέλος ἐξίησαν; Οὐον τὰ περὶ τῆς ἐρημώσεως; τοῦ νεού τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τῆς ἀλώσεως, καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως, καὶ τῆς πανωλεθρίας τῶν Ἰουδαίων, καὶ ὅσα περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ τῶν ἐν δύματι αὐτοῦ θαυμάτων, καὶ ἀπλῶς ἀπαντα.

*Ετι κατὰ Ἐβραιῶν, τοῦ μετράλου Ιωάννου τοῦ Χρυσοστόμου κεφάλαια καιρώτατα ἐπιλεγέντα ἐπ' τῆς βίβλου τῆς περιεχούσης τούς κατὰ τῶν Ἰουδαίων λόγους αὐτού.

D Εἰ τινας εἰδες ἀνθρωπον αἰδεῖς μον. καὶ λαμπρὸν εἰς καπηλεῖν εἰσαγόντα, ἢ εἰς καταγώγιον ληστῶν, εἰς τὰ ὑβριζόμενον ἐκεῖ, καὶ τυπτόμενον, καὶ τὴν ἐσχάτην ὑφιστάμενον παροιαν, ἀρ δὲ ἐθαύμασας τὸ καπηλεῖον, ἢ τὸ στήλαιον, διεὶς ἐνδον αὐτῶν δὲ θαυμαστὸν ὅλως εἰσήχθη; ἢ μᾶλλον ἐδελέύων ταῦτα, καὶ ἀπεστράψης. διεὶς ἐνδον αὐτῶν ὑβρίζεται; Τοιούτον εἶναι νόμοςε καὶ τὸν τόπον τῆς συνταγωγῆς τῶν Ἰουδαίων. Τὸν γάρ Μωάτεα καὶ τοὺς προφῆτας, εἰσαγαγήντες ἐκεῖ μᾶλλον ἀτεμάζουσιν, ἢ τιμῶσιν.

"Οταν γάρ λέγωσι μηδὲν αὐτούς εἰρηκέναι περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐνανθρωπήσιος αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ πειραφθείσωσι τὰς τούτο διδασκούσας ῥήσεις αὐτῶν, πάτερον οὐ προδήλως αὐτοὺς ὑβρίζουσιν; Ἐπει τοῦ Σεράπιδος; ναὸς εἴχε τὰς βίβλους ταῦτας μεταγραφεῖσας παρὰ Πτολεμαίου τοῦ φιλαδέλφου, ἀλλ' οὐ διὰ τούτο φαίη τις ἀν ἄγιον ἐκεῖνον. Αὕτη μὲν γάρ εἴχον τὴν οἰκεῖαν ἀγιωσύνην, οὐ μεταδεδεκταὶ δὲ ταῦτας καὶ τῷ ναῷ, διὰ τὴν τοῦ ἐκεῖ συνιδητῶν μιεράν. Ἀλλὰ καὶ Ἀξώτοι, τὴν κιβωτὸν ποτε λαβόντες, εἰς τὸ ιερὸν αὐτῶν εἰσήγαγον, καὶ οὐδὲν

¹ Isa. Lxv passim. ² Isa. Lxx, 2. ³ Isa. xlvi, 14.

ἥτον ἐκεῖνο μισθὸν ἦν. Οὗτος δὲ τοῦτο μάλιστα μισθὸν Ἰουδαίους, καὶ τὴν συνχωρήσην αὐτῶν δίκαιον, οὗτοι οὖτας ἐμπτερονοῦσιν εἰς τὸν Μωϋσέα καὶ τοὺς προφήτας. Βίβλοι γάρ ἀναγινωσκόμεναι μετὰ ἀποστολῶν, οὗτε τόπον, οὗτε τοὺς ἀναγινώσκοντας ἀγιάσαι δύνανται. Δικαῖοις ἡρέθη πρὸς αὐτοὺς, διτὶ Σπῆλαιον ὑπεινῆς ἔγενετο μοι σὸν οἶκος ὑμῶν ὑδατῆς δικοῦ καὶ ἀκαθάρτου θηρίου.

Τοῦ αὐτοῦ.

Εἴ μη τοὺς προφήτας εἶχον, εἰ μὴ τὰς λεπάδας βίβλους ἀνεγίνωσκον, οὐκ ἂν οὖτας ησαν ἀκάθαρτοι καὶ βίβηλοι. Νῦν δὲ πάσης ἀπεστέρηται συγγνώμης, δῆτα τοὺς κήρυκας τῇς ἀλήθειας ἔχοντες, πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπομάχονται.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἕορτῶν οὐ μόνον καἱρὸν, ἀλλὰ καὶ τόπον παρατηρεῖν ἔκλευσεν δὲ Θεός. Καθάπερ γάρ τοῦ πάσχα καὶ ωρὶς μὲν ἡ ιδία τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου, τόπος δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα, οὗτα δὴ καὶ τῶν ἀλλών. Ἀλλ' ὁ μὲν καὶ ώρας τῶν ἕορτῶν διάφορος, δὲ τόπος εἰς. Καὶ οὐκ ἔξῆν ἡ τὸν καἱρὸν, ἡ τὸν τόπον παραβαίνειν. Μᾶλλον δὲ τὸν μὲν καἱρὸν ἐπὶ τοῦ Πάσχα δι' ἀνάγκην συνεχωρεῖτο παραβαίνειν, τὸν δὲ τόπον οὐδὲμάς. Οὐ δύνασαι γάρ ποιεῖν τὸ Πάσχα, φησιν, ἐν οὐδεμιᾷ τῶν κόλεων, ὥν Κύριος δὲ Θεός σου δίδωσι σοι, ἀλλ' ἡ ἐρώφητὴ τόπῳ, φῶντας ἐκλέξηται Κύριος δὲ Θεός. Τί δὲ; ἐκτῷ ἐναντιούται, θύειν μὲν ἐν ἑνὶ τόπῳ νομοθετήσας, αὐτὸν δὲ πάλιν τὸν τόπον καταστρέψας, καὶ ἀποτοντὸν Ἰουδαίοις ἐργασάμενος; Οὐδαμῶς. Ἀλλ' ἐπείπερ οὐδὲ περὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς δούναι τὰς θυσίας ἐδούλετο, κατενειδεῖ δὲ μαινομένους, ἀγχομένους, ἐπιθυμοῦντας θυσιῶν, καὶ παρεσκευασμένους, εἰ μὴ λάθοιεν, αὐτομολῆσαι πρὸς εἰδώλολατρεῖαν, οἰκονομιῶν ἐπίτρεψεν αὐτές, τῶν εἰδώλων εἰς ἑαυτὸν ταύτας μεταστήσας. Καὶ συνεχώρησε τὸ μείον κακὸν, ἵνα μὴ τῷ μειζονὶ περικεῖσθαι. Είτα διὰ σορωτάτης μεθόδου καὶ ταύτας περιεῖλε, τὰς μὲν θυσίας ἐν μιᾷ πόλει περιορίσας, τὴν δὲ πόλιν ταύτην καθελών ὑστερον, ἵγα μὴ δυάμενοι θύειν ἔξω ταύτης διὰ τὸν νόμον, εὑμηχάνως ταύτας ἀφαιρεθεῖσν. Καὶ τὸ δὴ θυμαστὸν, πάσα μὲν ἀνεῖται τοῖς Ἰουδαίοις ἡ οἰκουμένη ἵνθι θύειν οὐκ ἔξεσται, μόνη δὲ τούτοις ἡ Ἱερουσαλήμ ἀποκέλεισται, ἵνθι θύειν μόνον ἔχην. Οὐπερ γάρ εἰκόδημος θεμελίους θεῖται, τοίχους ἀναστήσας, δρυφὸν καμάρωτας, τὴν καμάραν ἐκείνην εἰς ἓν τὸν λίθον μέσον συνέδησεν, εἴτα τὸν λίθον ἐκείνον ἀφελών, τὸν πάτα τῆς οἰκοδομῆς διέλυσε σύνδεσμον, οὗτον καὶ δὲ Θεός, καθάπερ τινὰ σύνδεσμον τῆς διὰ θυσιῶν λατρείας τὴν Ἱερουσαλήμ δρισάμενον, εἴτα ταύτην ἀνατρέψας δικοῦ κατέλυσε καὶ τὴν λατρείαν τῶν θυσιῶν. *Dam veluti sacrificiorum vinculum Jerusalem abrogavit.*

Τοῦ αὐτοῦ.

Οὐτοις οὐδὲ ταῖς θυσίαις ἀρεσκόμενος δὲ Θεός ἐνομο-

¹ Deut. 21, 5. 6.

A rum, qui illuc ingrediebantur. Quid Azotii? nomine arcam captam in templum suum introduxerunt, quod tamen permansit impurum? Equum igitur est, Judæos, et eorum Synagogam ideo potissimum exsecrari, quod in Moysen et prophetas insaniunt et debaccantur. Librorum enim lectio, si fides absit, nec locum, nec legentes sanctos possunt efficiere. Itaque merito in eos dictum est: *Domus hyrcana factus est mihi locus vester; hyrcanæ inquit, crundelis et exsecrandæ seræ.*

Ejusdem.

Nisi prophetas haberent, et sacros libros legerent, non essent tam detestabiles et profani. Nunc autem nullam merentur veniam, qui cum praecones habeant veritatis, adversus illos veritatemque depugnant.

Ejusdem.

Judaicis celebratibus non solum tempus, sed etiam locum observandum præscriptis Deus. Exempli gratia, tempus ad Pascha celebrandum præliminum erat dies quartus decimus mensis primi; locus autem Hierosolyma. At cum celebratum tempora essent diversa, locus erat unus. Cumque a præscripto tempore et loco recedere nefas esset, necessitatibus tamen concedebatur, ut tempus in observando Paschate minus observaretur. Locum autem nullo pacto licebat non observare: *Non poteris, inquit, celebrare Pascha in ulla eorum civitatum, quas tibi Deus tradet, præter illam, quam Dominus Deus elegere* ¹. Quid? sibine ipse adversatur? qui cum uno in loco jubeat sacrificare, eum ipsum locum sic evertit, ut ad eum Judæi nequeant accedere? Minime vero, sed quemadmodum illis ne victimas quidem initio volebat concedere, quas tamen, cum illos insanos, anxiος, et earum ita cupidus intelligeret, ut nisi immolandi potestatem accepissent, ad simulacrorum cultum ultra essent præcipites ruituri, eo consilio concessit, ut eos a simulacris ad se colendum converteret, minore malo permisso, ne in gravius incurrent, sic sapientissima brevissimaque ratione illas sustulit, cum in una tantum civitate immolare permetteret, hanc autem evertendam ac delegendam curaret, ut, cum extra illam mactare victimas per legem non licet, ea sublato victimae tollerentur. Totus enim terrarum orbis, quod quidem mirabile est, Judæis conceditur, ubi sacrificare non licet, a sola autem Jerusalem excluduntur, in qua una illis, ut sacrificent, permissura est. Nam ut architectus, si iactis fundamentis, erectisque parietibus, fastigii testudinem ad lapidem unum in medio possumus devinciat, eo lapide sublato totum everlit ædificium: ita Deus cum quod constituisset, hac eversa victimas immolandi jus abrogavit.

Ejusdem.

Quod autem Deus sacrificandi leges tulit, non

quod ipse victimis placaretur, sed quia Iudeorum tantum infantium indulgeret imbecillitati, per Isaiam ostendit: *Non est, inquit, mihi voluntas in vobis. Plenus sum. Holocausta arietum, et adipem agnorum, et sanguinem taurorum, et hircorum nolo.* *Quis enim exquisivit haec e manibus vestris? Si obtuleritis siliginem, inane suffimentum, fastidium mihi est*¹. Et rursum: *Non honorasti me, inquit, victimis nec donis servisi mihi.* Et per Jeremiam: *Cur, inquit, thus e Saba fertis? et cinnamomum ex terra longinqua?*² Et rursum: *Holocausta vestra, inquit, non placuerunt mihi.* Et rursum: *Holocausta vestra cum victimis vestris odit anima mea.* Ad haec: *Non locutus sum, inquit, patribus vestris de victimis, neque de holocaustis mandavi illis.* Nam si haec exquisivisset, veteres, qui ante illos fuerunt illustres, primos ad illa compulisset. Nunc autem quae ad tempus concessit, rursus abrogat. Per Davidem enim, *Non suscipiam, inquit, de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos; et, Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?*³ et multa ejusmodi. Deinde sacrificium rationi congruens introducit: *Misericordiam, inquiens, volo, et non sacrificium.* Et: *Ecce præstat obediere, quam immolare.* Et: *Sacrificium laudis honorificabit me.* Et: *Magnificabo nomen Dei mei cum laude.* Et: *Placebit Deo super vitulum novum.*⁴ Et: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Et: *Sacrificium et oblationem notuisti, corpus autem compagisti mihi*⁵; *corpus Domini utique, quod a sacerdotibus quotidie offertur, et dignis distribuitur, ut ejus participes sint.*

Ejusdem.

Interrogentur Hebrei, quomodo festos dies celebrent. Nonne perspicuum est, eos, cum celebritatis loco careant, si sacrificent, a legis præscripto discedere? Nam si prophetæ, qui captivi olim abducti fuerant, amissa Jerusalem sacrificare non audebant: *Non est enim, dicebant, in hoc tempore holocaustum, nec sacrificium, nec oblatio, non locus, ut fructum feramus coram te, et inveniamus misericordiam.* Quin etiam cum canere cogerentur, ab iis, a quibus in servitute detinebantur, aliquem e cantibus Sion, recusabant, dicentes: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?*⁶ Atque per Zacharium Dominus alii dicit: *Jejuniumne fejunastis septuaginta annis?*⁷ quibus nimis captivi premebantur servitute. Quomodo igitur cum sacrificium non sit, neque canticum, neque jejunium, et nulla idcirco celebritas, siquidem omnis legitima celebritas sacrificio peragebatur, audent isti, jejuniū aut diem festum agere, aut ullum omnino cultum lege præscriptum exequi? Quod autem prophetæ neque immolarent Pascha, neque diem alium festum ullum peragerent, ex Danielis jejunio intel-

A Οὔτης περὶ τούτων, διὰ ταῦς ἀσθενεῖαις τῶν Ἰουδαίων ὡς νηπίων ἔτι συγκαταβαλνων ἐδήλωσε μὲν καὶ διὰ Ἡσάχου λέγων, Οὐκ ἔστι μοι θελημα ἐπὶ ὑμῖν. Πλὴν εἰμι, δλοκαντώματα κριῶν, καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βουλόμαι. Τις γάρ ταῦτα ἔξελιγησεν ἐπὶ τῷ χειρῶν ὑμῶν; Καὶ ἐὰν προσφέρητε μοι σεριδαῖτε, μάταιον θυμίαμα, θδελνγμα πολ ἔστι. Καὶ αὐθις, Οὐκ ἐδέξασάς με ἐπὶ θυσίαις, οὐδὲ ἐδούλευσάς μοι ἐν δώροις. Καὶ διὰ Ἱερεψλου· Ἰτα τι μοι Λιθαρον ἐπὶ Σαβᾶ φέρετε, καὶ κινάμωμον ἐπὶ γῆς μακρόθεν; Τὰ δλοκαντώματα ὑμῶν οὐχ ἥδυναρ με. Καὶ πάλιν, Τὰ δλοκαντώματα ὑμῶν μετὰ τῶν θυσιῶν ὑμῶν μεμίσηκεν η ψυχή μουν. Καὶ πρὸς τούτους, Οὐκ ἐλάζησα πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν περὶ θυσιῶν, οὐδὲ περὶ δλοκαντώματων ἐνετείλαμην αὐτοῖς. Εἰ γάρ ταῦτα ἔξτει, τοὺς παταίους ἀν τοὺς πρὸς αὐτῶν λάμψαντας, πρώτους ἤγαγεν ἐπὶ ταῦτα. Νῦν δὲ κατὰ κατρόδη αὐτὰ συγχωρήσας αὐθις ἀπελαύνει. Φησὶ γάρ καὶ διὰ Δαβὶδ, Οὐδέξομαι ἐκ τοῦ οἰκου σου μδσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμηλων σου χιμάρρους. Καὶ, Μή φάγωμαι κρέα ταύρων, ή αἷμα τράγων πλωματι; καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Εἴτα τὴν λογικὴν ἀντεισάγε: λατρεῖαν, λέγων, Ἐλεσθ θέλω, καὶ οὐθ θυσιαρ. Καὶ, Θυσια αιτέσθως δοξάσει με. Καὶ, Αιτέσω τὸ δρομα τοῦ Θεοῦ μου μετ' ώδης. μεγαλυνώ αὐτὸν ἐτ αιτέσει. Καὶ, Ἀρέσει τῷ Θεῷ υπὲρ μόσχον ρέορ. Καὶ, Θυσια καὶ προσφεράν οὐκ ηθελησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι, δηλαδὴ τὸ δεσποτικὸν, τὸ παρὰ τῶν ιερέων ἔκστοτε θυμέ-
C νον, καὶ τοὺς ἀξιοὺς διανεμόμενον εἰς μετάληψ. Τοῦ αὐτοῦ.

Ἐρωτάσθωσαν Ἰουδαῖοι πῶς ἐορτάζουσι μὴ ἔχοντες τόπον ἐορτῆς; Ἄρ' οὐ προδήλως παρανομοῦσιν; Εἰ γάρ οἱ αἰχμαλωτισθέντες πάλαι προφῆται οὗτοι θύειν ἐτλμων, ἐκπεπτωκότες τῆς Ἱερουσαλήμ. Οὐκ ἔστι γάρ, φησιν, ἐν τῷ καρῷ τούτῳ οὐδὲ δλοκαντώματα, οὐδὲ θυσία, οὐδὲ προσφορά, οὐδὲ θυμίαμα, οὐ τόπος τοῦ καρπώσας ἐνώπιον σου, καὶ εὑρεῖν ἔλεος. Αἰλλὰ καὶ δέειν ἐπὶ τῶν ψόδων Σῶν ἀναγκαζόμενοι παρὰ τῶν αἰχμαλωτισάντων οὐκ τινέχοντο, λέγοντες, Πῶς ἀσωμετ τὴν ώδην Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; Ναὶ μην καὶ διὰ Ζε-
D χρίου δ θεὸς ἐτέροις ἔλεγε, Μὴ νηστειαν νερηστεύκατε μοι ἐτη ἐδδομήκοτα; δηλοντει τὰ τῆς αἰχμαλωσίας. Οπου δὲ θυσία οὐκ ἦν, οὐδὲ ώδη, οὐδὲ νηστεία πάντως, οὐδὲ ἐορτή πᾶσα γάρ ἐορτή νομική διὰ θυσίας ἐπετελεῖτο πῶς τολμώσιν οὐτοις νηστεύειν, ή ἐορτάζειν, ή δλως νομικήν τινα ιατρεῖαν ἐπετελεῖν: Οτι δὲ οἱ προφῆται οὐδὲ τὸ Πάσχα έθυον, οὐδὲ δλληγη ἐορτήν ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ, δηλον καὶ ἀπὸ τῆς νηστείας τοῦ Δανιήλ. Ἀρξάμενος γάρ ἀπὸ τῆς τριτῆς ἡμέρας τοῦ πρώτου μηνὸς, ἐνήστευσε τρεῖς ἐδδομάδας ἀχρι τῆς εικοστῆς τετάρτης αὐτοῦ ἐν τούτῳ δὲ τῷ μηνὶ καὶ ἡ ἐορτή

¹ Isa. i, passim. ² Jer. vi, 20. ³ Psal. xlix, 9, 15. ⁴ Psal. lxviii, 31, 32. ⁵ Psal. L, 19. ⁶ Psal. xxxix, 7. ⁷ Psal. cxxvi, 4. ⁸ Zach. vii, 5.

τοῦ Πάσχα ἦν, καὶ ἡ τῶν Ἀζύμων, τὸ μὲν κατὰ ^A λιγι ποτε, qui cum tertio primi mensis die jejunio potest, νηστεύειν οὐκέτι δέ, ἢ δὲ ἀπὸ τῆς εἰς ἔχοις τῆς καί, ἐν αἷς νηστεύειν ad vicesimum quartum ejusdem mensis diem. Quo

quidem mense celebritas erat tum Paschatis, tum Azymorum, Paschatis quidem de mensis quarto decimo; Azymorum autem a quartodecimo usque ad vicesimum primum, quibus diebus jejunare nefas erat.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ἐάν δὲ λέγωσιν διτι Προσδοκῶμεν τὴν πόλιν ἀπολαβεῖν, εἰπὲ πρὸς αὐτοὺς, Οὐκοῦν ἥσυχάστε ἔως ἀπολαβήτε αὐτήν. Καὶ γὰρ καὶ οἱ πρὸς ὑμῶν αἰχμαλώτοις οὐκέτες ἄγιοι μέχρις ἂν ἀπέλαβον αὐτήν, οὐδὲ μίαν νομικὴν ἐπετέλουν λατρείαν σὺ δὲ τούτους ἀθετῶν προδότας παρανομεῖς.

Τοῦ αὐτοῦ.

Χρίσματος οὐκέτιος, οὐκέτιος λερέα μηδέτος; ^B Βρέστις, οὐκέτιος θυσίαν οὐδὲ λατρείαν τινά.

Τοῦ αὐτοῦ.

Προκηρύξων δὲ Θεὸς τὴν κατάλυσιν τῆς νομικῆς ἱερωσύνης, εἰρήκε διὸ τοῦ Δασιδίου· Σὺ λερεὺς εἰς τὴν αἰώνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκα, δεὶς οὐ θυσίας νομικῆς λέρευεν, ἀλλ’ εὐχάριστον, καὶ οἰνον, ως ἡ Ιεσοῦς διδάσκει. Πρόδηλον τοίνυν ὡς τῇ μὲν ἱερωσύνῃ τοῦ Ἀαρὼν συνανηρέθη καὶ ἡ νομικὴ πολιτεία, τῇ δὲ τοῦ Μελχισεδέκα συναντεῖσθαι πολιτεία προσήκουσα.

Τοῦ αὐτοῦ.

Οὐδὲν διθύρωπερον τῶν ιουδαίων. "Οτε μὲν γὰρ εἶτε τηρεῖν τὸν νόμον, παρέβανον αὐτὸν, ὅτε δὲ πέπαυται, τηρεῖν ἐπιχειροῦσι, καὶ παροργίζουσι τὸν Θεόν, οὐ μόνον παραβανοντες, ἀλλὰ καὶ φυλάττοντες.

Τοῦ αὐτοῦ.

Τρεῖς δουλείας ιουδαίοις χαλεπάς ὑπέμειναν, τὴν ἐν Αἰγύπτῳ, τὴν ἐν Βαβυλῶνι, τὴν ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς. Οὐδεμίαν δὲ χωρὶς προφήσεως ἐπήγαγεν αὐτοῖς δὲ Θεός, ἀλλ’ ἐφ’ ἐκάστης καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑτῶν ἐμήνυσε, τῆς μὲν ἐτη τετρακόσιας, τῆς δὲ ἑβδομήκοντα, τῆς δὲ ἐτη τριάς ἡμισου, καὶ μικρόν τι πρὸς, καὶ τὴν ἐλευθερίαν εὐηγγελίσατο. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ προειρήκεν δὲ Θεός; τῷ Ἀβραὰμ, Γιρώσκων γνώση διτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου στὸν γῆν οὐκέτι. Καὶ δουλέσσοντι αὐτῷ, καὶ κακώσοντι δεῖ τετρακόσια. Τὸ δὲ ἔθρος φῶντα δουλεύσωσι κριτῶν ἔχων τετάρηγον δὲ τερεψη ἐπανελεύσονται ὕδεις μετὰ ἀποσκευῆς πολλῆς. Ἐμάθες, ἡδη τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑτῶν, διτι τετρακόσιας καὶ τὴν πικροτάτην δουλείαν, διτι Κακώσουσιν αὐτόν· καὶ τὴν δίκην τῶν δουλωσαμένων, κατακριθέντων ἐναποπνιγματικαὶ τοῖς δύοτοις· καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀπαλλαγῆς, διτι Μετὰ ἀποσκευῆς πολλῆς, δηλαδὴ χρημάτων. Περὶ δὲ τῆς ἐν Βαβυλῶνι προερχέτευσεν Λερεμίας εἰρηκώς, Εἴτε Κύριος· "Οταν μέλλῃ πληροῦσθαι τὴν Βαβυλῶνι στὴν, ἐπιστέψομαι ὑμᾶς, καὶ ἐπιστήσω ἐφ' ὑμᾶς τοὺς ἀλέργους μου τοὺς ἀτασθούς, τοὺς ἀποστρέψαι εἰς τὸν τόκον τούτον. Καὶ ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλω-

Eiusdem.

Quod si responderint, sperare se civitatem recuperaturos, dic illis: Ergo quiescite, quoad illam recuperetis. Nam et sancti viri, qui ante vos in captivitatem ducti sunt, nullum egerunt sacrificium, antequam illam recuperarunt. Vos autem illos aspernantes aperte disceditis ab ipsa lege.

Eiusdem.

Cum absit unctio, non habes sacerdotem, absente sacerdote, nec sacrificium habes, nec ullum cultum.

Eiusdem.

Dens significans sacrificia lege constituta abrogatum iri, per Davidem, Tu es, inquit, sacerdos in eternum secundum ordinem Melchisedech¹, quod non legis sacrificia, sed preces, et panem ac vinum obtulit. Constat igitur una cum Aaronis sacerdotio sublatam esse legis administrationem, in cuius locum administrandi ratio congruens Melchisedech administrationi successit.

Eiusdem.

Nihil est Iudeis infelicius, qui cum legi parendum esset, eam aspernabantur; nunc autem cum illi parendum non sit, eam conantur observare, Deumque, non solum violantes legem, verum etiam illam observantes, irritant.

Eiusdem.

Tres servitutes Iudei gravissimas pertulerunt, unam in Aegypto, alteram in Babylone, tertiam sub Antiocho cognomento Illustri. Illarum nullam intuitus Deus, quam non ante praedixerit. Singulis enim praesinitum annorum numerum indicavit, prima quadringentorum, secunda septuaginta, tertia trium cu[m] dimidio, et paulo amplius. Quo quidem absoluto temporis spatio libertatem receperituros prænuntiavit. Ac de illa quidem, quæ fuit in Aegypto, sic cum Abraham locutus est: Sciens D scito, quod semen tuum peregrinum erit in terra non sua, et eos servituti subjicient, et affligenit annis quadringentis. Gentem autem, cui servierint, ego judicabo. Quarta autem generatione huc revertentur cum magna copia². Intellexisti jam et annorum numerum, nempe quadringentorum; et servitutis acerbitatem, Nam Affligerit, inquit; et supplicium eorum a quibus prementur servitute; nam Ego, inquit, eos judicabo, ita nimicum, ut aquis absorbeantur; et liberationis modum: Cum magna, inquit, copia, pecuniarum utique. De illa autem, quæ fuit in Babylone Jeremias propheta prædictis ad hunc modum: Dixit Dominus: Cum cœperint impleri Babyloni septuaginta anni, visitabo

¹ Psal. cix, 4. ² Gen. xv, 13, 14.

ros, et statuam super vos verba mea bona, ut revertamini in locum hunc, et convertam captivitatem vestram, et congregabo vos ex omnibus gentibus, in quas dispersi vos, inquit Dominus, et convertam vos in locum unde demigrare vos feci ¹. Vides omnia vere enumerata? Itaque Daniel non ante pro illis supplicavit, quam septuaginta anni, ut ait ipse, completi sunt, ne ipse quoque audiret, quod audierat Jeremias: *Ne oraveris pro populo hoc neque postulaveris pro illis, quoniam non audiam te* ². Ac justus quidem orans condemnabat se, *Peccavimus inquiens, injuste egimus, iniuriam fecimus. At illi qui malorum erant pleni, contra se gerebant. Servavimus, aiebant, mandata tua. Et nunc beatos dicimus alienos, et nunc reprobamus, qui fecerunt iniqua. Nam ut boni solent post recte facta modeste de se sentire, sic improborum mos est, ut post admissa peccata se jactent. De illa vero qua fuit sub Antiocho Illustri dilucide locutus est Daniel, qui arietem quidem appellat Darium Persarum regem, bircum autem regem Macedonum Alexandrum; quatuor vero illius cornua, reges quod Alexandro defuncto imperium ipsius diviserunt, posterius autem cornu illum, quem diximus, Antiochum. Tum declarans administrationis Iudaicæ eversionem, quam hic intulit: Per ipsum, inquit, conturbatum est sacrificium, et sanctum vastabitur. Et datum est peccatum in sacrificium* ³. Simulacrum enim in templo constituit, cui scelestas hostias immolavit. Et humi dejecta est justitia. Legis judicia intelligit. Et alio prophetæ sua loco longius hæc repetens latiusque declarans cum ad Antiochum pervenisset, addidit: *Brachia exorientur, et profanabunt sancium, et transferent continuacionem, hoc est solemnies et quotidianas victimas. Et inferent in ipsum abominationem, nempe simularum, et gladio atque igni debilitabuntur (civitatis incendium intelligit) et capitivate, et direptione. Et interim, dum infirmabuntur, auxilio parvo adjuvabuntur (indicias significat), deinde causam, calamitatum subjicit: Ut igne in ipsis probentur, et elegantur alisque fiant, usque ad temporis finem* ⁴, hoc est, ut probentur electi, et purgentur illi qui peccaverunt. Tum de maledicto Antiochi in Deum locutus, ita prosecutus: *Et prospere aget donec finitur ira, id est, donec impleatur ira Dei adversus Iudeos. Cumque denuntiasset et alia multa, et ad horum commutationem pervenisset: Et consurget, inquit, Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi lui. Et erit tempus afflictionis, quale non fuit, ex quo gens extitit super terram usque ad tempus illud. Tunc omnis populus servabitur, qui inveniatur fuerit descriptus* ⁵, nimirum in libro viventium, hoc est, ii, qui erunt salute digni. A tempore autem, inquit, mutationis Endelechismi, hoc est, solutionis sacrificii, dies erunt mille ducenti nonaginta. Quod quidem spatium tres annos, et dimidium, et paulo

¹ Jer. xxix, 10 sqq. ² Jer. vii, 16; xi, 14; xiv, 11. ³ Dan. viii, 11, 12. ⁴ Dan. xi, 31 sqq.

⁵ Dan. xii, 1.

A σταρ όμῶν, καὶ ἀδροῖσιν ὑμᾶς ἐκ πάντων τῶν θεῶν, οὗ διέσπειρα αὐτοὺς ἐκεῖ, γῆσι Κύριος, καὶ ἐπιστρέψω ὑμᾶς εἰς τὸν τόπον δόθεν ἀπφύισα νῦμᾶς ἐκεῖθεν. Εἶδες πάντα μετὰ ἀληθείας προδιλωθέντα; Διὰ τοῦτο καὶ διανήθη οὐ πρότερον περὶ αὐτῶν ἰχθευσαν, ἵως οὐ τὰ ἔνδομήκοντα ἦτη συνετελέσθησαν, ὡς αὐτός φησιν, ἵνα μὴ ἀκούσῃ καὶ αὐτὸς. ὅπερ ἤκουεν Ἱερεμίας, Μή προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ ἀξιοῦ περὶ αὐτῶν· οὐκ εἰσακούσομαι σου. Καὶ διὰ μὲν δικαιος προσευχήμενος ἐκυρώντων κατεδίκαζε λέγων, Ἡμάρτομεν, ηγομήσαμεν, ηδικήσαμεν. Οἱ δὲ μορίων γέμοντες κακῶν τούναντον ἐποίουν φάσκοντες· Ἐφύλαξαμεν τὰ προστάγματά σου, καὶ νῦν μακαρίζεμεν ἄλλοτρούς; καὶ ἀνοικεδομοῦνται οἱ ποιοῦντες ἀνομήματα. Πατέρες γάρ τοις ἀγαθοῖς Εὖος μετὰ τὰ κατορθώματα μετριοφρονεῖν, οὐτως καὶ τοῖς πονηροῖς μετὰ τὰ ἀμαρτήματα ἐπαίρεσθαι. Περὶ δὲ τῆς Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς προηγόρευεν σαφῶς διανήθη. Κριῶν μὲν γάρ ἐκκλησίας τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Δαρεῖον, τράγον δὲ τὸν βασιλέα τῶν Μαχεδόνων Ἀλέξανδρον, τέσσαρα δὲ τούτου κέρατα, τοὺς μετ' ἐκείνον διελόμενος τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ βασιλεῖς, ὑστερον δὲ κέρας τὸν εἰρημένον Ἀντιόχον. Εἴτα δηλῶν τὴν δι' αὐτοῦ καθαίρεσιν τῆς Ιουδαϊκῆς πολιτείας φησιν· Δι' αὐτὸς θυσία ἑταράρχη, καὶ τὸ ἄγιον ἐρημωθήσεται, καὶ ἐδόθη ἐκ τὴν θυσίαν ἀμαρτία. Εἰδώλον γάρ ἐν τῷ ναῷ στήσας, θυσίας μισθὸς ἐπετέλει τούτῳ· Καὶ ἐβρίσω γαματαὶ δικαιοσύνη, τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου λέγων. Καὶ αὐθις περὶ τούτων ἐν ἐτέρῳ τόπῳ τῆς προφητείας αὐτοῦ διηγησάμενος ἀνιώθεν πλατύτερον, καὶ εἰς τὸν Ἀντιόχον κατελθὼν προστίθησι· Βραχιορες δραστήσονται, καὶ βεβηδώσουσι τὸ ἀγλασμά, καὶ μεταστήσουσι τὸν ἐρέστεχισμόν, ἢτοι τὰς ἐνδελεχεῖς καὶ καθημερινὰς θυσίας· καὶ δίωσυσιν εἰς αὐτὸν βδέλυγμα, δηλαδὴ εἰδῶλον, καὶ δισθερήσουσιν ἐν φορμαῖς, καὶ ἐν φλοιῃ, τὸν ἐμπρησμὸν τῆς πόλεως αἰνιττόμενος· καὶ ἐν αἰγαλιωσίᾳ, καὶ ἐν διαρπαγῇ, καὶ ἐν τῷ δισθερήσαι αὐτοὺς, βοηθήσονται βοήθεια μικράρ, τὴν μεταξὺ τῶν κακῶν ἐκείνων ἀνακωχὴν ἐμφαίνων. Εἰθ' οὖτα καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι τῶν συμφορῶν· Τοῦ πυρῶσαι γάρ, φησιν, ἐν αὐτοῖς, καὶ τοῦ ἐκλέξασθαι, καὶ τοῦ λευκάραι ἔως καιροῦ κέρατος, τουτέστιν, ὥστε δοκιμασθῆναι τοὺς ἐκλεκτοὺς, καὶ καθαρισθῆναι τοὺς ἀμαρτήσαντας. Μετά ταῦτα δὲ περὶ τῆς κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημίας τοῦ Ἀντιόχου διδάξας ἐπάγγει, διτι· Καὶ κατευθυνεῖ μέχρι τοῦ συντελεσθῆραι τὴν ἀρχὴν, μέχρι δηλονότι τοῦ πληρωθῆναι τὴν κατὰ τῶν Ιουδαίων ὁργὴν τοῦ Θεοῦ. Ἀπαγγειλας δὲ καὶ ταῦτα πάντα, καὶ ἐπὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τούτων ἐλύων, φησι· Καὶ δραστήσεται Μιχαὴλ δὲ ἀρχων δέ μέτρας, δὲ ἐφεστηκὼς ἐκ τὸν οὐλὸν τοῦ λαοῦ σου· καὶ ἔσται καιρὸς θλιψίων, οἷος οὐ γέτορεν ἀφ' οὐ γεγένηται δύορος ἐκ τῆς, ἵνα τοῦ καιροῦ ἐκεί-

του. Τότε δὲ σωθήσεται ὁ λαὸς πᾶς, ὁ σύρθεις τηγραμμένος ἐν τῇ βίβλῳ, δηλαδὴ τῶν ζώντων, ἃ γοῦν οἱ σωτηρίας ἄξιοι. Ἀπὸ δὲ τοῦ καιροῦ, φησι, τῆς ἐνελλάξεως τοῦ ἐνδελέχισμοῦ, τουτέστιν ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς οὐσίας, ἡμέραι χλίαις διακόσιαι ἐννενήκοντα, διπέρ ἔστιν ἐτη τρία ἡμέραι καὶ μικρόν τι πρός. Ἰδού καὶ τὸ μῆκος τοῦ καιροῦ. Εἴτε λέγει πάλιν· Μακάριος ὁ ὑπομείρας, καὶ οὐδέσσως εἰς ἡμέρας χαλίας εριακούστας τριάκοντα πέντε· τούτο εὐαγγέλιον τῆς ἀπαλλαγῆς. Προσέθηκε δὲ ἡμέρας τεσσαράκοντα πέντε, διότι ἐν τοσαύταις ἡμέραις ἡ συμβολὴ, καὶ ἡ νίκη, καὶ ἡ παντελής ἀπαλλαγὴ τῶν δεῖῶν ἐγένετο. Οὐκ ἐμαχάρισε δὲ τὸν ἀπλῶν; φθάσαντα, ἀλλὰ τὸν μεῖν ὑπομονῆς, καὶ μὴ προδεδωκότα τὴν εὐεξείαν. Ὁραὶ, οὐ μέχρις ἐνιαυτῶν καὶ μηνῶν, ἀλλὰ καὶ ἔως ἡμέρας μιᾶς καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀκριβολογηθείσας, καὶ προσανφωνηθείσας; Ταῦτα καὶ Ἰώσηπος ὁ Ἐβραιὸς ἀριδηλότατα συνεγράψθε. Ἄλλ᾽ ἐπὶ μὲν τῶν ἐπιτήμων τούτων αἰχμαλωσιῶν καὶ αὐταῖς, καὶ τὰ μῆκη τῶν καιρῶν αὐτῶν, καὶ αἱ ἀπαλλαγαὶ προεφητεύθησαν· ἐπὶ δὲ τούτων ἐπισημοτέρας, ὅτι μὲν ἐρημωθήσεται τὰ Ἱεροσόλυμα διὰ Ῥωμαίων προεφητεύθη, ὅτι δὲ στήσεται ποτε τὰ τῆς ἑρημώσεως ἀπεισιπήθη.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ἐγράψε Δανιὴλ ὅτι ἡλε τρὶς πρὸς αὐτὸν Γαβριὴλ, καὶ φησιν· Ἐδδομήκοντα ἐδδομάδες συνετέλεσθησαρ ἐπὶ τὸν λαόν σου. τουτέστιν ὥρισθησαν. Ἀντὶ γάρ τῶν ἐδδομήκοντα ἐτῶν τῆς ἐν Βαβυλὼνι ταλαιπωρίας ὥρισεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐδδομήκοντα ἐδδομάδες; ἐτῶν ἐν τῇ λατρείᾳ στήναι τῇ νομικῇ είτα ἐκπεσείν αὐτῆς διὰ τὸ κατὰ Χριστοῦ τολμημα. Τούτου γάρ ἐνεκεν εἶπεν ἐπὶ τὸν λαόν σου, τὸν οὐκ ἔτι τοῦ Θεοῦ. Αἱ τοινύν ἐδδομήκοντα ἐδδομάδες τετρακόσια ἐννενήκοντα ἐτη συναπτίζουσιν, ἀπέρ ἀρχήμενα ἀπὸ τῆς διὰ Νεεμίου οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων τελειώντας ἔως τοῦ βαπτισθῆναι τὸν Χριστόν. Προτίνων γάρ ἐδήλωσε τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, καὶ τὸ τέλος εἰπών, Ἀπὸ τοῦ εἰκοδομῆσαι Ἱερουσαλήμεως Χριστοῦ ἡγουμέρουν ἐδδομάδες ἔτιτά, καὶ ἐδδομάδες ἔξηκοντα δύο, ἃ γοῦν ἐδδομάδες ἔξηκοντα ἔννέα, μιᾶς εἰς τὰς ἐδδομήκοντα λειπούσης. Αἱ μὲν γάρ ἐδδομήκοντα ἀρχονται ἀπὸ τοῦ ἀνοικοδομηθῆναι τὸν ναὸν, αἱ δὲ ἔξηκονταιννέα ἀπὸ τοῦ καὶ τὴν πόλιν Ἱεροσολύμων. Φησι γάρ. Οἰκοδομηθήσεται πλιτεῖα καὶ περίτειχος. Ὁπότε γάρ ὁ Χριστὸς ἐβαπτίσθη, καὶ ἡγήσατο μαθητῶν, τότε καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀρέσμενοι λυττάν κατ᾽ αὐτοῦ, τῆς θείας ἐπισκοπῆς ἐγυμνώθησαν. Καὶ δρα πάντα διασφραγέντα τῷ Δανιὴλ περὶ τοῦ ἀγγέλου. Εἰπε γάρ, Τοῦ παλαιωθῆραι καράπτωμα, δὲ ἔστιν, διε περαρθῆ ἀμαρτία· πολα δὲ κορυφαιστέρα τῆς Κυριοκτονίας; καὶ τοῦ σφραγίσαι ἀμαρτίας, ὡστε μηδὲν μεῖζον ὑπολειφθεῖ. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς πρὸς αὐτοὺς ἐλεγε· Π.ηγώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. Ἐκείνοις μὲν γάρ προφῆτας ἀνεῖλον, ὑμεῖς δὲ τὸν Δεσπότην τῶν προφη-

A amplius consicit. Ecce tibi et temporis longitudo. Rursumque: *Beatus, inquit, qui sustinet, et pervenit ad dies mille trecentos triginta quinque*¹. Hæc est bona liberationis denuntiatio. Adjunxit autem dies quadraginta quinque, quia tot dierum spatio futurum erat, ut consilium, et Victoria, et ærumnarum dissolutio constitueretur. Neque vero beatum simpliciter dixit, qui perveniret ad illud tempus, sed qui cum patientia perveniret, quique a pietate non deflexisset. Cernis et captivitatem, et liberationem, non usque ad annos, et menses, sed usque ad diem unum subtiliter explicatas et prænuntiatas. Hæc et Josephus Hebreus clarissime conscripsit. Insignes igitur illæ captivitatis ita prænuntiatæ sunt, ut et quandiu duraturæ, et quando essent dissolvendæ, prædictum sit; in hac autem extrema, et nullum finem habitura, quæ multo insignior est, Hierosolyma quidem a Romanis everienda redigendaque in solitudinem prædictum est. Quod autem sint unquam instauranda, nihil omnino pronuntiatum, τῆς τελευταίς ταύτης, καὶ ἀτελευτητου τῆς πολλῷ τούτων ἐπισημοτέρας, ὅτι μὲν ἐρημωθήσεται τὰ Ἱεροσόλυμα διὰ Ῥωμαίων προεφητεύθη, ὅτι δὲ στήσεται ποτε τὰ τῆς ἑρημώσεως ἀπεισιπήθη.

Ejusdem.

Daniel venisse Gabrielem, seque sic allocutum dicit: *Septuaginta hebdomadæ perfectæ sunt super populum tuum*², hoc est, præsinitæ sunt. Nam pro septuaginta annis, quibus misere afflictus est in Babylone, septuaginta annorum hebdomadas illi præsinit Deus, ut in cultu legis maneret, deinde propter facinus, quod ausus est admittere in Christum, ab ea excluderetur. Idecirco enim dixit *super populum tuum, tuum, inquam, non amplius Dei*. Septuaginta hebdomadæ quadringentos et nonaginta annos considunt. Qui incipientes ab ædificatione templi Hierosolymorum facta per Nehemiam illuc usque perveniunt, cum baptizatus est Christus. Pergit enim ostendere et principium eorum, et finem: *Ex quo, inquiens, ædificabitur Jerusalem usque ad Christum ducem hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duæ*³, quæ sunt sexaginta novem, deficiente una ad perficiendum numerum D septuaginta. Nam septuaginta incipiunt a templi reædificatione. Sexaginta novem autem incipiunt, ex quo civitas etiam Hierosolymorum rursus ædificatur. Itaque, *Platez, inquit, et nœnia ædificabuntur*⁴. Cum enim baptizatus est Christus, et discipulos instituit, tunc Judæi incipientes in ipsum sævire a divina cura exciderunt. Vide autem omnia aperte ab angelo declarata Danieli: dixit enim: *Ut inveterascat peccatum, hoc est, ut extollatur peccatum. Quale autem peccatum? Illud inimicorum omnium gravissimum in cæde Domini perpetratum. Ut obsignentur peccata, id est, ut compleantur, adeo ut nihil majus addi possit. Quamobrem et Christus ad eos, Implete, inquit, peccata patrum vestrorum*⁵.

¹ ibid. 12. ² Dan. ix, 24. ³ Ibid. 25. ⁴ Ibid. ⁵ Matth. xxiii, 32.

Nam illi quidem prophetas occiderunt, vos autem prophetarum Dominum occidere festinatis. *Et obsignetur visio, et prophetia, hoc est, cum desinet propheta.* Similiter enim et Christus, *Lex*, inquit, et *prophetæ usque ad Joannem*¹. *Et tolletur unctio, regia nimirum, et sacerdotalis.* *Et iudicium non erit, seu iudex.* *Et civitatem, et sanctum evertet, exercitus utique Romanorum urbem et templum evertet; cum Duce veniente, hoc est, Christo ipsi opitulante, qui Dux est eorum, qui in se credunt, venturo iterum secundo adventu. Et succidentur, inquit, diluvio.* *Et rursum de captivitate loquens: Tolletur, inquit, sacrificium et libatio.* *Et vastationis abominatione erit in templo.* Statuam Titi abominationem appellat vastationis. Quapropter et Christus ait: *Cum videritis abominationem desolationis, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat*². *Et usque ad consummationem saeculi consummatio tradetur vastationi.* Consummationem temporis vocat mundi finem. Aut ostendant ipsi aliud tempus. Ecce enim mille jam annos permanent in servitute. Appropinquat autem mundi consummatio. Quocirca et Josephus, de quo ante diximus, de captivitate Judæorum scribens ita loquitur.

Præterea de Romanorum principatu Daniel scripsit, dicens, Hierosolyma ab illis eversum iri. Nec ausus est quidquam aliud addere, cum probe sciret, nihil a Daniele de liberatione ab istis miseriis dictum fuisse. Quinetiam diversis postea temporibus conati, qui dispersi erant, Judæi et templum et civitatem instaurare sub Adriano imperatore, innumerabiles calamitates peruerterunt, dirutis fundamentis, et civitate Aelia ex imperatoris cognomine appellata. Imperante autem Constantino cum eadem molirentur, idem perpessi sunt, amputatis etiam auriculis, ut ea nota cognoscerentur a Christi interdicto recessisse. At Juliano imperatore cum ad opus consciendum illis opitularetur, ut Christum ostenderet falsa pronuntiasse, ignis e fundamentis effossis exsiliens partim combussit, partim dissipavit. Quid? quod in aliis captivitatibus prophetæ cum illis fuerunt, in hac autem nullus?

Ejusdem.

Cur Christum occidisti, Judæe? Quoniam, inquit, impostor erat, et iniucus Dei. Atqui consentaneum erat te, ut qui Dei adversarium sustulisses, ab ipso Deo gratiam inire, et munera accipere. Nam si vestra sepe dissimulans peccata vos e captivitatibus revocavit: *Non propter vos, inquiens, facio, domus Israel, sed propter nomen meum*³, hoc est, ne videar auxiliis inopia vos derelinquere: multo erat sequens, vos ut conservaret, cum præclare vos gerentes adversarium ejus de medio sustulissetis. Nunc

καὶ τοῦ σφραγίσαι δρασιν, καὶ προφήτην, εἰτούν δταν παυθῇ τοῦ προφητεύειν. "Οὐεν ὄμοιος καὶ δ Χριστὸς Ἐλεγεν· Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἔως Ἰωάννου. Καὶ ἐξολόθρευ-θῆσται, φησι, χροσμα, δηλονότι τὸ βιστικὸν καὶ τὸ ξερατικόν· καὶ κρῖμα οὐκ ἔσται, ἡτοι κριτής· καὶ τὴν πόλιν, καὶ τὸ ἄγιον διαφθερεῖ· τὴν πόλιν καὶ τὸν ναὸν δ' Ῥωμαίων στρατῆς· σὺν τῷ ἡγουμένῳ τῷ ἑρχομένῳ, τουτέστι· βοηθοῦντος αὐτῷ Χριστοῦ τοῦ ἡγουμένου τῶν πιπευόντων εἰς αὐτὸν, τοῦ ἑρχομένου πάλιν κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν· καὶ συγκοτήσοται, φησιν, ὡς ἐν κατακλυσμῷ. Καὶ πάλιν περὶ τῆς αἰχμαλωσίας λέγων εἰρηκεν· Ἀρθίσεται θυσία καὶ σπονδὴ, καὶ ἐπὶ τὸ ιερὸν βδέλυγμα τῆς ἑρμηώσας, τὸν ἀνδράντα Τίτου βδέλυγμα καλέσας ἑρμηωτικὸν. Διδ καὶ δ Χριστὸς αὐθις Ἐλεγεν, "Οταρ Ιδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἑρμηώσεως ἐστὼς ἐν τόπῳ ἀγρῷ, δ ἀναγινώσκων ροετω. Ἔπειτα καὶ ἔως συντελείας καὶ ποὺ συντελεία δοθῆσται ἐπὶ τὴν ἑρμηώσιν, συντελειαν καιρού λέγων τοῦ ὅρισθέντος τῷ κόσμῳ, η δειξάτωσαν ἔτερον καιρόν. Ίδον γάρ ὑπὲρ τὰ χίλια ἑτη δουλεύουσι, καὶ λοιπὸν ἔγγυς ἡ τοῦ κόσμου συντέλεια. "Οθσν καὶ δ προδηλωθεῖς Ἰώσηπος περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν ιεροσολύμων συγγράφων τάδε φησιν.

"Ἐτι καὶ περὶ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας δ Δανιήλ ἀνέγραψεν, ἐτι ὥπ' αὐτῶν αἰρεθῆσται τὰ ιεροτέλυμα, καὶ δ ναὸς ἑρμηωθῆσται. Καὶ οὐκ ἐτόλμησε προσθεῖνται τι πλέον, οὐδαμοῦ τι γεγράφθι περὶ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν δεινῶν τούτων εἰδὼς. Ἄλλὰ καὶ χρόνοις ὕστερον διαφροίς ἐπιχειρήσαντες οἱ διεσπαρμένοι τῶν Ἰουδαίων ἀναστῆσαι καὶ τὸν ναὸν, καὶ τὴν πόλιν, ἐπὶ μὲν Ἀδριανοῦ βασιλέως μυρίας ὑπέστησαν κακώσεις, δῆμα καὶ τῶν οἰκοδομηθέντων καθαιρεθέντων ἐκ θεμέλιων, καὶ τῆς πόλεως Αἴλιας ἀπὸ τῆς ἐπωνυμίας τοῦ βασιλέως μετονομασθείσης· ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου τὰ αὐτὰ τολμήσαντες, τὰ ἵσα πεπόνθασι, καὶ τὰ ὡς περιηρέθησαν, ὡς παρήκοοι τῆς ἀποφάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ δὲ Ἰουλιανοῦ συνεργούντος μᾶλλον αὐτοῖς, ἵνα δε! ἦν φειδή τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν, πῦρ ἀνορυττομένων τῶν θεμέλιων ἐκπηδῆσαν τοὺς μὲν κατέψεξε, τοὺς δὲ διεσκόρπισε. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν δλλων αἰχμαλωτιῶν προφῆται συνῆσαν αὐτοῖς, ἐπὶ δὲ ταύτης οὐδεὶς.

Τοῦ αὐτοῦ.

Διατί τὸν Χριστὸν ἀνείλες, ὁ Ἰουδαῖος; Διέτε, φησι, πλάνος ἦν καὶ ἀντίθεος. Καὶ μὲν ἔδει σε ἀκιντὸν τυχεῖν παρὰ Θεοῦ εὑεργεσίας ἀνελόντα τὸν ἀντίθεον. Εἰ γάρ παρεώρα πολλάκις τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν, καὶ ἀνεκαλεῖτο τὰς ὑμετέρας αἰχμαλωσίας λέγων, Οὐ δ' ὑμᾶς ἔγω ποιῶ, οἶκος Ἰσραὴλ, ἀλλὰ διὰ τὸ δρομάδου, τουτέστιν, ἵνα μήδέξω δι' ἀσθενειῶν βοηθείας ἑρμούς καταλιμπάνων ὑμᾶς· πολλῷ μᾶλλον ἔχρην σώζειν κατωρθωκότας τὴν ἀναίρεσιν τοῦ ἔχθροῦ αὐτοῦ. Νῦν δὲ τὸ θνος ὑμῶν μετὰ τὴν

¹ Matth. xi, 13. ² Matth. xxiv, 15. ³ Ezech. xxxvi, 22.

ἀναίρεσιν αὐτοῦ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα πέπονθε γα-
λεπῖ, ὅσα καὶ οἰα τῶν ἀπ' αἰώνος ἔθνῶν οὐδέν. Διὰ
πάσης γάρ συμφορᾶς ἐλόθη, ὡν πλήρης πᾶσα ἀκοή,
τελευταῖν εἰς πάντα τὰ Εθνη διεσπάρη, καὶ παρὰ
πᾶς: δουλεύει δουλεῖαν τὴν ἀτιμοτάτην, καὶ εἰς αἰώ-
νας ἀπέραντον. Ἀλλὰ ταῦτα, φησι, διὰ τὰς ἀμαρ-
τίας ὑμῶν, ποιας; Οὐδὲν γάρ τοιοῦτον οἴα πάλαι
πεπλημμελήκατε. Πάλαι γάρ καὶ μόσχον προσεκυ-
νήσατε, καὶ τῷ Βεελφεγώῳ ἐτελέσθητε, καὶ τοὺς
υἱοὺς ὑμῶν καὶ τὰς θυγατέρας έθύσατε τοῖς δαι-
μονίοις, καὶ τοὺς προφήτας ἀνέλετε, καὶ τοὺς τοῦ
Θεοῦ νόμους κατεπατήσατε, ἀλλ' οὐδὲν τοιεῦτον
πεπόνθατε. Διαφόρως γάρ αἰγμαλωτισθέντες πάλιν
τιλεθῆτε, καὶ εἰς τὴν προτέραν τάξιν ἀποκατέ-
στητε. Νῦν δὲ οὐτε καὶ τοὺς νόμους τηρεῖτε, καὶ
σωφρονέστερον διάγετε, μᾶλλον ἀσύγγνωτον κολά-
ζεσθε· τίνος ἔνεκεν; "Οὐτὶς ἀσύγγνωστα ἀμαρτή-
κατε. Τὸν γάρ οὐλὸν τοῦ Θεοῦ σταυρῷ πρυτάλωσατε.
Μεῖζονα δὲ ταύτης ἀμαρτίαν οὐκ ἄν ἔχοις εὑρεῖν.
"Η τοινύν ἀδικόν φατε τὸν Θεὸν κολάζοντα τοὺς
βιοτοθήκτας αὐτῷ, καὶ τὸν ἔχθρον αὐτοῦ θανατώ-
σαντας, ή καὶ ἀκοντες ὁμολογεῖτε χαλεπωτέραν
ἀμαρτίαν πλημμελῆται παρὰ τὰς πώποτες. Καὶ τί^B
ἄν ἄλλο εἴη παρὰ τὴν ἀναίρεσιν τῆς Ζωῆς; μετὰ γάρ
τὰς προφήθεσσας ἀμαρτίας οὐ μόνον οὐ χειρον, ἀλλ'
οὐδὲ ίσον πεπλημμελήκατε.

facinus patravisse. Eequod autem istud est facinus, n si quod morte Vitam affecisti? Quo quidem nefario scelere, post peccata, quae enumeravimus, non dicam, gravius, sed ne par quidem ullum admisisti.

Tοῦ αὐτοῦ.

Περὶ τῶν Χερουσίμων διηγούμενος· Ἡσαΐας φησὶν
ὅτι Καὶ ἐπίγρῃ τὸ ὑπέρθυρον ἀπὸ τῆς φωτῆς, ἡς
ἐκέκραγον, καὶ ὁ οἶκος ἐπιλήσθη καπτοῦν, προ-
μητύνων ὅτι τὸν τρισάγιον ὅμονον τῆς ἀγίας Τριάδος
ἔντα μὲν ἀγγελικὸν, ἀρμόζοντα δὲ Χριστιανὸν τοῖς
ἀγγελοτρίποις οὐ χωρίσει διὰ φρενῶν ἀσθενειῶν τὴν
τῶν Ιουδαίων συναγωγὴν. Διὸ καὶ ἐπαρθῆσται τὸ
ὑπέρθυρον αὐτῆς, ἥγουν ἡ ἀνωθεν συνέχουσα τὰς
παραστάδες, καὶ τὰς θύρας αὐτῆς θεῖα δύναμις
καὶ χάρις. Θύραι δὲ αὐτῆς καὶ παραστάδες οἱ λε-
πεῖ, καὶ διδάσκαλοι. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ γέγραπται·
Καὶ θίσω τὴν Ἱερουσαλήμ εἰς πρόθυρα σαλευσ-
μέτρα, δηλούστι παρὰ τὸ μὴ ἔχειν ὑπέρθυρον συνεχ-
τικὸν τῶν εἰρημένων. "Οὐθὲν καὶ εὐανάτρεπτοι εἰσιν
ἐν ταῖς διαλέξεις. 'Ο δὲ οἶκος ἐπλήσθη καπτοῦ,
τουτέστι εκάπιος καὶ πλάνης. 'Η δόξα δὲ μετεφορ-
τησεν εἰς τὰς ἀπανταχῆ τῶν ἐν τοῖς Εθνεσι πιστῶν
ἐκκλησίας. Πλήρης γάρ, φησὶν, η γῆ τῆς δόξης
αὐτοῦ.

Tου αὐτοῦ.

"Οταν εἶπη πρὸς οὐδὲ δὲ ιουδαῖος, Πῶ; ἔτεκεν ἡ
Παρθένος; εἰπὲ οὐ πρὸς αὐτὸν, Πῶς ἔτεκεν ἡ
στεῖρα καὶ γεγηρακοῦ Σάρρα; 'Ἐνταῦθα μὲν γάρ
ἐν κώλυμα τὸ μὴ γάμου μετασχῖν, ἐκεὶ δὲ ἐμπόδια
δύο, οὐ μόνον ἡ στείρωσις, ἀλλὰ καὶ τὸ γῆρας.

¹ Isai. vi. 4. ² ibid. 5.

A autem gens vestra post illius cedem tantas et tales
perpessa est calamitates, quantas et quales alia gens
post hominum memoriam nulla. Etenim posteaquam
hi miseriis affecta est, quæ ad omnium aures
pervenerunt, ad extreum in omnes gentes
dispersa dissipataque servit abjectissimam et tur-
pissimam servitatem, quæ seculis omnibus perse-
verat. At hæc, inquit, propter nostra peccata nobis
acciderunt. Que narras peccata? Neque enim sunt
ulla ejusmodi, quælia jam commisisti. Cum et
adoratis vitulum, et Beelphegor initiati estis, et
filios, ac filias vestras daemoniis immolavistis, et
prophetas interfecisti, et Dei leges conculeasti.
Neque tamen tam graves unquam dedidistis penas.
Alio enim pacto captivi estis in servitatem adducti,
si quidem rursum consecuti misericordiam pristini
num libertatis statum recuperastis. Nunc autem,
cum et legibus obtemperetis, et vos modestius ge-
ralis, nullam supplicii levationem invenitis. Quan-
nam de causa vobis hæc accidunt? Quia scelere
nulla venia digno vos obstrinxistis. Nam Dei Filium
in crucem egistis. Quo quidem peccato nullum po-
test gravius excogitari. Aut ergo Deum esse iniquum
asscite, qui sibi ferentes auxilium, hostemque
suum interimente puniat, aut vel inviti confitemini,
vos gravissimum omnium, quæ unquam admisisti.

Ejusdem.

C De Seraphin loquens Isaías, Sublatum est.
inquit, superliminare a voce, qua clamaverunt, et
domus repleta est fumo¹. Quibus verbis significat,
Judæorum synagogam propter mentis imbecillitatem
cantum illum trina sanctus repetitione sanctam Trinitatem celebrantem, qui et angelicus est,
et Christianis hominibus propter angelicos ipso-
rum inores congruit, non esse comprehensuram.
Quamobrem et ejus superliminare tolletur, quod
lapides ex utraque parte ostii positos, et fores
continet. Indicat autem superliminare virtutem
et gratiam Dei. Lapides autem illi atque fores signi-
fificant sacerdotes et doctores. Quapropter et alibi
scriptum est: Et ponam Jerusalem in vestibula
quæ concutiuntur et nutant, propterea, quod non
D habeant superliminare, quod ea, quæ dicta sunt,
continet, ex quo in sermonibus et consiliis suis
sunt instabiles. Dominus autem fumo repleta est,
id est, tenebris et errore. Gloria vero passim diffusa
est in omnes fidelium Ecclesias, quæ ex gentibus
constant. Plena enim, inquit, est terra gloria ejus².

Ejusdem.

Cum Judæus ex te quererit, Quomodo Virgo pepe-
rit? tu vicissim quære, Quomodo peperit senex et
sterilis Sara? In illa enim unum duntaxat impedimentum est, quod conjugium non experitur. In
hac autem duo, quod et sterilis est, et senex. Ob

id antem steriles pepererunt, ut virginem peperisse non esset incredibile. Et ideo mysterium illud mysterio huic tempore antecessit

Ejus l. m.

Librorum Hebraicorum apud Hebraeos sunt litterae, apud Christianos autem gratia.

Ejusdem.

Facies, inquit, meretricis facta est tibi, et neminem erubisti ¹. Et rursum: *Agnosco, inquit, quod durus sis, et nervus ferreus cervix tua, quæ nimirum flecti non potest, et frons tua ærea* ², *id est impudens.* Et rursum: *A saeculo contrivisti jugum tuum, fregisti vinculum tuum* ³. Nam cum cervice dura jugum detrectarint, et evangelicas doctrinæ aratum excusserint et ad excolendam virtutem se inutiles exhibuerint, reliquum est, ut ad cædem idonei videantur.

Item adversus Hebraeos Leontii Cypr. pontificis.

Ostende mihi (Iudeus inquit) signa adventus Christi, ut illud, quod est apud Michæam: *Quia gens, inquit, contra gentem non tollit amplius gladium* ⁴. Et illud, quod affert Jeremias: *Non docebit, inquiens, amplius unusquisque proximum suum, dicens: Cognosce Dominum, quoniam omnes cognoscent eum a parvo eorum usque ad magnum* ⁵. Et illud, quod est apud Ioseph: *Quia pascerunt, inquit, simul lupus cum agno, et pardus simul occubabit cum hædo, et vitulus, et leo, et taurus simul pascentur, et puer parvus ducet eos.* Et bos eturus pascentur simus, et simul erunt eorum catuli. Et leo sicut bos comedet paleas. Et puerulus infans in foraminibus aspidum, et in cubile fetuum aspidum immitteret marum, et non laudent ⁶. Hæc enim est celebris et vulgata illa quæstio Judæorum. Intelligent igitur hæc omnia contigisse. Nam cum jam Christus esset oriturus, statim exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. Quælibet cum totus orbis esset in dilectione Romanorum, omnes in pace degebant, et cum mutua inter se bella amplius non gererent, quippe qui sub uno omnes imperio continerentur, ad agriculturæ studia sese converterant. Quod si gentes aliquas suis reliquias dixeris, quæ armis inter se dimicarent, respondebo illud esse Scripturæ proprium, ut totum ponat pro majori parte. Quale est etiam illud trium puerorum: *Non est hoc tempore princeps, nec propheta* ⁷, *cum tamen et Daniel et Ezechiel cum illis essent, et Jeremias in Jerusalem.* Et alia multa ejusmodi possent adduci. Vel id prædictum est de gentibus, quæ crediderunt. Sensu autem magis arcane et sublimi, *Gens, inquit, dæmonum adversus hominum gentem, idolatriæ gladium animos interimentem, et Dei cognitionis oblivionem afferentem non tollit.* Nam

A Ἐγένησαν οὖν μὲν στείραι, ἵνα πιεταιοθῇ καὶ ἡ Παρθένος γεννήσασα, καὶ τὸ κατ' ἐκείνας μυστήριον τῷ μυστηρίῳ τούτῳ προσδοποεῖ.

Tοῦ αὐτοῦ.

Τῶν Ἐβραϊκῶν βιβλῶν τὰ μὲν γράμματα παρ' Ἐβραίοις, τὰ δὲ νοήματα παρ' ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς.

Tοῦ αὐτοῦ.

"Οὐίς, φησι, πάρι ης ἁγέτερος σοι, ἀπηραισχύντει πρὸς πάρτας. Καὶ αὐθίς: Γιγάντων δὲι σκληρὸς εἰ, καὶ ρεῖφος σιδηροῦν δι τράχηλος σου, τουτέστιν δικαμπής, καὶ τομέτωπόν σου χαλκοῦν, εἰστουν ἀνασχυντον. Καὶ πάλιν, 'Απ' αἰώνος συνέτριψας τὸν Κυρόν σου, διέρρηξας τὸν δεσμόν σου. Σκληροτράχηλοι γάρ δύτες δικανθεν, καὶ τὸ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας δροτρον ἀποσεισάμενοι, καὶ πρὸς ἑργασίαν ἀρετῆς ἀχρήστους ἔσαντος καταστήσαντες, πρὸς στατήν λοιπὸν ἐπιτίθειοι γεγδυασιν.

"Ετι κατὰ Ἐβραϊων Λεοπτιου ἐπισκέπτου Κύπρου.

Δεῖξιν μοι, φησι, τὰ σημεῖα τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· τὸ παρὰ τὸν Μιχαῖα. Οὐκ εἰς τάρ, φησίν, οὐ μὴ δρῆ θύρος διὰ τὸν θύρος φορματαν. Καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ. Οὐ μὲν τάρ, φησι, διδέξωσι εἴτι εκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, λέων, Γρῦψι τὸν Κύριον, δὲι πάτερες εἰδήσουσι με ἀπὸ μηροῦ αὐτῶν ἥντις μεγάλου αὐτῶν· καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἡσαΐῃ. Συμβοσκηθήσεται τάρ, φησι, λύκος μετὰ δέρδης, καὶ πάρδαλις συναραπανύσεται ἐριφώ, καὶ μοσχάριος, καὶ λέων, καὶ ταῦρος ἄμα θοσκηθήσοται, καὶ ἄμα τὰ παιδία αὐτῶν ἐσορταν. Καὶ λέων καὶ βοῦς δρα φάγονται δικυρα, καὶ παιδίον τῆς ποστον ἐπὶ τρώγλην δοπιδων, καὶ ἐπὶ κοιτὴν ἐκγύνων δοπιδων τὴν χεῖρα ἐπιβαλεῖ, καὶ οὐ μὴ κακοποιήσωσι. Τοῦτο γάρ τὸ πολυθρύλλητον ζῆτημα τῶν Ιουδαίων. Ὁράτωσαν δὲ πάντα γενόμενα. Τοῦ Χριστοῦ γάρ γεννηθῆναι μέλλοντος, εἰθὺς ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπογράψασθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Καὶ λοιπὸν ὑποταγέντος; παντὸς θύρους τῇ Φωταίων ἀρχῇ, πάντες εἰρήνευσαν, καὶ μηχέτες πολεμοῦντες ἀλλήλοις, ὡς ὑπὸ μίαν δύτες κεφαλήν, εἰς γεωργίαν ἐτράπησαν. Εἰ δέ που καὶ τίνα ἔνην ὑπελειφθεὶ μαχόμενα, τῆς Γροφῆς ἐστιν ἰδιωμα καθολικῶς λέγειν ἀπὸ τοῦ πλείονος; μέρους. Τοιοῦτον ἐστι: καὶ τὸ τῶν τριῶν παιδῶν τὸ. Οὐκ δοτει τῷ καιρῷ τούτῳ δράχων καὶ προφήτης. "Ἡν γάρ καὶ δανιήλ, καὶ διεζεκήτη μετ' αὐτῶν, καὶ διερεμίας ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ πολλὰ τοιαῦτα. "Π καὶ περὶ τῶν πιστεύσαντων ἔθνων ἡ πρόφητος. Κατ' ἀναγνωρήσεις. 'Ο μὴ δρῆ, φησι, τὸ δέθρος τῷ διαιμάρων εἰς τὸ θύρος τῷ διθρώπων μάχαιραν τῆς εἰδωλολατρείας διαιροῦσαν ψυχάς, καὶ διαισθησαν θεογνωσίας ἐπάγοντας. "Ἐνθα γάρ τὸ Εὐαγγέλιον ἐκηρύχθη, πάντες δὲ σῶμα γεγόνασι, καὶ μίαν Εσχον, κεφαλὴν τὸν Χριστὸν, καὶ φοεροὶ τοῖς δι-

D 20. ¹ Jer. iii, 3, ² Isa. xxxv, 4, ³ Jerem. ii, 6 sqq. ⁴ Dan. iii, 38.

⁵ Mich. iv, 3. ⁶ Jer. xxxi, 34 ⁷ Isa. xi,

μοσιν ἀπεδείχθησαν. Τὸ γάρ, οὐκ ἥθεν βαλεῖν εἰ-
ρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ μάχιμαν, οὐ περὶ πολε-
μικῆς εἰρηται μαχαίρως. Μάχαιρα γάρ ἦν ἔναλεν
ἢ Χριστός, τὸ κήρυγμα, καὶ ἡ τούτου πίστις, διαι-
ρουσα τὸν πιστὸν ἀπὸ τοῦ ἀπίστου, καὶ τέμνουσα
τὴν ἐπὶ κακῷ σχέσιν καὶ συμφωνίαν αὐτῶν. 'Ἄλλ'
οὖτα μὲν εἰδεῖτε τὸν Καπετάνιον· οὗτοι μὲν δὲ καὶ τὸν Καπετάνιον
τοιούντος, οἱ συντρέχοντες καὶ βλέποντες;
ταῦτα, πάντες; ἀπὸ μικροῦ ἦν μεγάλου τοὺς ἑα-
τῶν δρθαλμοὺς εἶχον διδασκάλους θεογνωσίας, καὶ
καταγούντες τὰς θεοπρεπεῖς δυνάμεις αὐτοῦ, τα-
χέως δι' ἐκείνων ἐμάνθανον, διτεθέντες, ὡς ἔστι
καταλαβεῖν οὐ μόνον ἀπὸ τῆς τῶν Εὐαγγελίων γρα-
φῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν καθ' Ἑβραιούς χρονικῶν
Γραφῶν, καὶ τῶν καθ' Ἐλληνας Ιστοριογράφων.
Λείπεται οὖν εἰπεῖν περὶ τοῦ κατὰ τὸν Ἡσαΐαν ση-
μείου τῆς παρουσίας Χριστοῦ. Οὗτος ταῖς διαφο-
ραῖς τῶν ἡμέρων τε καὶ ἀργίων ζώων τὰ διάφορα
τῶν ἀνθρώπων ἡθη παρεδήλωσε, καὶ διὰ τῆς ἐκεί-
νων συνδιαιτήσεως τὴν μίαν τούτων ποίμνην ἤγι-
ζετο, καὶ τὰς ἐκ τούτων συστησομένας Ἐκκλησίας,
λύκον μὲν καλέσας τὸν δέκανον εἰς ἀρπαγήν, δρόντα δὲ
τὸν εὐεπηρέαστον, καὶ πάρδαλιν μὲν τὸν ποικιλό-
γνωμον, ἔριφον δὲ τὸν ἀπλοῦν. Καὶ μοσχάριον μὲν
τὸν πρόδον, ταῦρον δὲ τὸν θρασύν, λέοντα δὲ τὸν
ὑπερήφανον, οὓς δίξει, καὶ ποιμανεῖ ἀνθρωπος τῇ
μὲν φρονήσει πολιδές, τῷ δὲ ἀπονύμῳ καὶ τῇ ταπει-
νοφροσύνῃ παιδίον. Καὶ μέγας μὲν τῇ ἀρετῇ, μι-
κρὸς δὲ τῇ φαινομένῃ εὐτελείᾳ καὶ λιτότητι. Τοιοῦ-
τος δὲ οἱ τῶν ἐκκλησῶν προεστῶτες, ὡφέλιμοι οἱ
διάζοροι τοῖς ἥθεσιν ἀγόμενοι βιθυμίζονται τε καὶ
συναρπάζονται. Καὶ αὐθις βίσυν μὲν τὸν ἐργατικὸν,
ἄρκτον δὲ τὸν γαστρίμαργον. Καὶ πάλιν λέοντα μὲν
τὸν ἡγεμοτικὸν τε καὶ ἀρχικὸν, βοῦν δὲ τὸν ὑπὸ^τ
ζυγδὸν δουλείας, καὶ ὑποτεταγμένον. 'Ἄχυρα δὲ τῇ
εὐτελής τοῦ ὅπλου ζυγὸν τροφή. Συστιθήσεται γάρ
δὲ ὑπετάσσων τῷ ὑποτισσομένῳ διὰ τὴν ἐνότητα
τῆς πίστεως. Παιδίον δὲ νήπιον ἔκαστος τῶν
προεστώτων, ὡς εἰρηται, νηπιάζων ἐν κακᾷ,
οὐν χειρὶ ἢ διδασκαλίᾳ διὰ τὸ ἀνυσιμώτατον, ἥτις
τεπιθάλλεται τοῖς ἀπίστοις, οἰτινές εἰσι τρῶγλαι καὶ
καπαδύσεις καὶ οἰκητήρια καὶ ἀναπαυτήρια τῶν
ποητῶν ἀσπίδων, ἥτοι τῶν λεοντῶν καὶ θαντη-
φόρων δαιμόνων, ὃν ἔκγονα τὰ πάθη. Καὶ ἀλλως
ἔτει οἱ κατὰ Χριστὸν ζῶντες τὴν χειρά τοι; διαιρο-
σιν ἐπιβάλλοντες, καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐπά-
γοντες, οὐκ ἔωσι τοὺς ἐνοικοῦντας δαιμόνας; κα-
κοποιοίν εἰτι τοὺς πάσχοντας. 'Οτι δὲ θηρία τὸ
Ἐθνη, λέγει πολλάχις ἡ Γραφή. Φησίν δὲ θεῖς διὰ
Ὦτης· Διαθήσω διαθήκην ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ μετὰ
τῶν θηρίων τοῦ ἄγρου, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ
οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἐρπετῶν τῆς γῆς, καθοικιωτέρω
ἀλγυθετρία μὲν τοῦ ἄγρου τοὺς ἀγρίους καὶ ὀμύνες δο-
μάζων, πετεινά δὲ τοὺς ὑψηλοτέρους, ἐρπετά δὲ τοὺς
ταπεινότερους· ἡ πετεινά μὲν τοὺς τῇ ἀστρολογίᾳ
προσκεκλιμένους, ἐρπετά δὲ τοὺς βιθυνομένους ἐν τοῖς
καθεστεῖ· καὶ αὐθίς διὰ Ἡσαΐαν· Εὐλογισταῖς με-
τά οὐσια τοῦ μάροιον· καὶ διὰ Ἱερούλου πάλιν· Αἴ-

A ubi divulgatum est Evangelium, omnes unum corpus effecti sunt, et unum habent caput Christum, et formidandi dæmonibus evaserunt. Quod autem ipse dixit, se venisse, non ut pacem in terram afferret sed gladium, id non intelligitur de gladio bellico. Gladius enim, quem ipse tulit nihil aliud est, nisi religionis ejus divulgatio, et in eum fides quæ separat filiem ab infidelii, Conjunctionem et consensum corum in peccando dirimit. Et hæc quidem dicta sint de prophetia Michææ. Videamus, quæ a Jeremias dicta sunt. Cum multa magna quoque signa ficeret Christus, illi, qui concurrebant et exspectabant, omnes a parvo usque ad magnum oculos proprios habebant divinæ cognitionis magistros et judices, et animadvententes divinas il-
B lius virtutes, confestim intelligebant ipsum esse Deum, ut colligi potest non solum ex monumentis Evangeliorum, verum etiam ex annalibus Hebreorum et gentium historicis. Reliquum est, ut signum adventus Christi prædictum ab Isaia consideremus. Hic animalium cicurum et ferarum discrimine significat diversos hominum mores, et per communem illorum victimum, et mutuam vivendi consuetudinem, unum hominum ovile, et Ecclesiæ ex his constituendas ostendit, lupum quidem appellans eum qui ad rapinas velox est : agnum autem eum, qui prædeæ et direptioni est expositus : pardum illum, qui astutus et mente varius : hædum illum, qui candidus et simplex : vitulum illum, qui est mansuetus : laurum eum, qui est audax : leonem illum, qui est superbus ; quos ducet et pascat homo prudentia quidem senex, innocentia autem et modestia puerulus, magnus virtute, sed frugalitate et simplicitate parvus. Tales sunt Ecclesiæ præfecti, quibus regentibus et gubernantibus, qui diversis moribus sunt, inter se conveniunt, et mutua benevolentia conjunguntur. Item per bovem homines intelligit laboriosos. Per ursum ventri deditos. Per leonem, eos, qui præsunt et imperant. Per bovem, eos, qui servitutis premuntur jugo, et alterius imperio parent. Per paleas frugalem ac tenuem victimum eorum, qui subditi sunt. Similiter autem pascentur illi, qui reguntur et parent, et illi qui gubernant atque imperant, propter fideli necessitudinem et conjunctionem. Pueruli vero, infantuli ad malum, ut dictum est, sunt Ecclesiæ præfecti, quorum manus doctrina est, propter summam quam adhibent diligentiam ; quæ quidem manus injicitur infidelibus, qui sunt veluti cavernæ et foramina, et ferarum cubilia, et aspidum, seu venenatorum et perniciosorum dæmonum domicilia, quorum filii sunt animi perturbationes et vitia. Alter etiam qui ex Christi sententia virunt, manum dæmonibus injiciunt, et crucis signum opposentes non sinunt obsidentes dæmones obsessos homines ledere. Quod autem Scriptura gentes saepenumero feras vocet, perspicuum est. Dicit enim Deus per Osceam : *Faciam fædus in illa die*

*cum feris agri, et volucribus cœli, et serpentibus terræ*¹. Liberiore et latiore quadam ratione feras agri sævos et crudeles appellat. Volucres autem illos qui sublimiori mente sunt prædicti. Serpentes vero, eos qui sunt abjectiores. Aut per volucres intelligit eos qui astrologiæ studiis incumbunt. Et per Isaiam : *Benedicite, inquit, nihil feræ agri*². Et per Jeremiam : *Dedi*, inquit, *omnem terram Nabuchodonozor regi Babylonis, ut serviant Delebo*, inquit, *malas feras e terra*³. Ut interim enim, inquit, *bestiis insipientibus, qui mentem habet, homo, et similis factus est eis.*

Item aduersus eosdem. Aliorum Patrum.

Si Dei signum pulcherrimum homo ad imaginem et similitudinem ejus factus est, quomodo res Deo indigna est, ut ex opere ad imaginem ei similitudinem suam a se confecto carnem sumat? Præterea si Deo turpe non fuit, hominem singere atque formare, quomodo illi turpe erit, eum resingere ac reformare?

Si sol, qui corpus est corruptibile, longe lateque radios suos in omnes partes conjiciens, in locis luctuantis sordidisque versatur, nec tamen inquinat puritatem suam, sed ita nitidos contrahit ac rursum dimittit radios, ut ipse quidem nihil contaminetur, corporibus autem illos excipientibus multum afferat utilitatis: quanto magis ille justitiæ Sol, qui rerum omnium, quæ vel corporeæ sunt, vel corporis expertes, effector est, in carnem puram et a se formatam ingressus, nec maculam ipse contraxit ullam, et eam ipsam carnem puriorem sanctioremque reddidit?

Damasceni de Sabbato. Cap. 52.

Sabbatum dies septimus vocatus est, et requiem significat. Deus enim eo die, sicut ait Scriptura, requievit ab operibus suis⁴, ut numerus dierum ad septimum usque progressus, rursus in orbem redeat, atque a primo initium sumat. Hic porro numerus apud Judeos in honore est: quippe quem Deus coli præcepit, idque non defunctorie, sed gravissimis etiam poenis statutis in eos, qui illud transgressi essent⁵. Nec vero tenere id ille impetravit, sed certis quibusdam rationibus adductus, quas veri spirituales mentisque perspiracitate præditi intelligent.

Quantum autem ego, alioquin imperitus, assequi possum (ut ab inferioribus ac crassioribus incipiám), cum sciret Deus Israeliticum populum pingue esse, et carni addictum, inque res terrenas impense pronum, nec discretionis ullius, hanc legem sanxit: primum, *ut servus et jumentum requiescerent, sicut scriptum est*⁶. Etenim iustus miseratur animas jumentorum suorum⁷: deinde vero, ut ipsi terrenis occupationibus seriat

A δῶκα πᾶσαν τὴν γῆν τῷ Νικουγοδοστόρ βασιλεῖ Βαβυλῶνος τοῦ δουλεύσιν αὐτῷ, καὶ τὰ θηριά τοῦ ἀγροῦ ἐργάζεσθαι αὐτῷ. Καὶ διὰ Ἱεζεκίηλον Ἀφαριῶ Θηρίου πονηρὰ ἀπὸ τῆς γῆς, ὡς νῦν ἔστωμεν τὰ παρὰ τῷ Δανιήλ, καὶ εἰκότως. Παρασυνελήθη τῷ φράστῃ ἔχων ἀνθρώπος, καὶ ὅμοιοι οἱ σερεις τῷ φράστῃ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ σερεις τῷ φράστῃ τοῖς ἀνθρώποις.

ei, et seræ agri laborent illi. Et per Ezechielem: omittant quæ a Daniele, et merito. Comparatus est enim, inquit, bestiis insipientibus, qui mentem habet, homo, et similis factus est eis.

"Ετι κατὰ τῶν αὐτῶν. Ετέρων Πατέρων.

Εἰ πλάτυμα Θεοῦ τὸ κάλλιστον ὁ ἀνθρώπος, καὶ κατ' εἰκόνα καὶ δμούσιον αὐτοῦ πεπλασται, πῶς ἀνάξιον Θεού σάρκα λαβεῖν ἐκ τοῦ οἰκείου πεπλασμένου; Καὶ εἰ τὸ πλάττειν τὸν ἀνθρώπον οὐκ ἀσχόνην τῷ Θεῷ φέρει, πῶς τὸ ἀναπλάττειν αὐτὸν αἰσχύνην ἔνεγκει;

Εἰπερ ὁ ἥλιος σῶμα φθαρέδν πανταχοῦ τὰς ἀκτίνας ἀφιεῖς, καὶ βορδόροις καὶ βύποις δμιλῶν, οὐδὲν ἀπὸ τῶν σωματικῶν τούτων μολυσμάτων εἰς τὴν ἑαυτοῦ καθαρότητα παραβλάπτεται, καθαράς δὲ τὰς ἀκτίνας συστέλλων, καὶ πάλιν ἀφιεῖς, αὐτὸς μὲν οὐδὲ δόλως μολύνεται, τοῖς ὑπόδειχμένοις δὲ τοῦτον σώμασι πολλῆς μεταδίδωσιν ὥφελειας, πολλῷ μᾶλλον δὲ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, δὲ καὶ τοῦ ἥλιου, καὶ τῶν σωμάτων, καὶ τῶν ἀσωμάτων δημιουργῶν εἰς καθαράν ἐλθόντων σάρκες, καὶ τὴν αὐτὸς ἐπλασεν, οὐ μόνον οὐκ ἐμολύνθη, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν καθαρωτέραν καὶ ἀγιωτέραν εἰργάσατο.

Τοῦ Δαμασκηροῦ περὶ τοῦ Σαββάτου. Κεφαλ. ΙΙ^ο.

Σάββατον ἡ ἔδομη ἡμέρα κέκληται· δηλοὶ δὲ τὴν κατάκαισιν. Ἐν αὐτῇ γάρ κατέπανσερ ὁ Θεός διὰ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡς φησι τὸ θεῖα Γραφή· διὸ καὶ μέχρις ἐπτὰ δὲ τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς προσαίνων, πάλιν ἀνακυκλοῦται, καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆςται. Οὕτος δὲ ἀριθμὸς τίμιος παρὰ Ιουδαίοις, τοῦ Θεοῦ προστάκαντος τιμῆσθαι αὐτὸν, οὐχ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ βαρύτατων ἐπὶ τῇ παραβάσει ἐπιτιμῶν. Οὐχ ἀπλῶς δὲ τοῦτο προσέταξεν, ἀλλὰ διά τινας μυστικῶς τοις πνευματικοῖς τε καὶ διορατικοῖς κατανοούμενας αἰτίας.

Ὦς ἐμὲ γοῦν γνῶναι τὸν ἀμαθῆ· ἵνα ἐκ τῶν κατωτέρων καὶ παχυτέρων ἄρξωμαι· εἰδὼς δὲ Θεός τε παχὺ τε καὶ φιλόσαρκον, καὶ πρὸς τὴν ὄλην ὄλων ἀπορέπεις τοῦ Ἱεραπόλιτου λαοῦ, ἄμα δὲ καὶ τὸ ἀδιάκριτον· πρῶτον μὲν, ἵνα δοῦλος καὶ τὸ ὑποζύγιον ἀράπαγόσται, ὡς γέγραπται· ἐπειδὴ ἀρήρ δίκαιοις οἰκτείρει τὰς ψύχας κτηγρῶν αὐτοῦ, ἄμα ἵνα δὲ καὶ σχολὴν δίγοντες ἐκ τοῦ περὶ τὴν ὄλην περιπατημοῦ, πρὸς τὴν Θεὸν συνάγωνται, ἐν ψαλμοῖς.

¹ Osee ii, 18. ² Isa. xlvi, 20. ³ Jerem. xxvii, 6. ⁴ Gen. ii, 2. ⁵ Exod. xiii, 6; Num. xv, 35. ⁶ Deu. v, 14. ⁷ Prov. xi, 10.

καὶ ὑμνοῖς, καὶ φῶτῖς πνευματικαῖς, καὶ μελέτῃ τῶν θείων Γραφῶν ἀπασαντὴν ἐδόμην ἀνάλισκοντες, καὶ ἐν Θεῷ καταπαύοντες. "Οτε μὲν γὰρ οὐκ ἦν νόμος, οὐδὲ Γραφὴ θεόπνευστος, οὔτε τὸ Σάββατον τῷ Θεῷ ἀφιέρωτο. "Οτε δὲ ἡ θεόπνευστος Γραφὴ διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἀφιέρωθη τῷ Θεῷ τὸ Σάββατον, ὡς ἀν περὶ τὴν ταύτης μελέτην ἐν αὐτῷ ἀδόλεσχήσωσιν, οἱ μὴ πάντα τὸν βίον τῷ Θεῷ ἀφιεροῦντες, οἱ μὴ πόθῳ τῷ Δεσπότῃ ὡς Πατρὶ δουλεύοντες, ἀλλ᾽ ὡς δοῦλοι ἀγνώμονες, καὶ μικρὸν καὶ ἐλάχιστον μέρος τῆς ἔκπτωσις ἡ ζωὴ τῷ Θεῷ ἀποτέμνεται, καὶ τοῦτο φόδρῳ τῶν ἐπὶ τῇ παραβάσει εὐθυνῶν καὶ ἐπιτιμήσεων· Δικαιόφυλον γάρ νόμος οὐ κεῖται, ἀλλὰ δόλιον.

Ἐπειτα πρῶτος Μωϋσῆς τεσσαράκοντα ἡμερῶν, καὶ εἰδὼς ἐτέρων τεσσαράκοντα νηστείᾳ προσεδρεύσας τῷ Θεῷ, πάντως καὶ τοῖς Σάββασι διὰ νηστείας ἐκάκου ἔστυν, τοῦ νόμου μὴ κακοῦν ἔστους ἐν τῇ τοῦ Σαββάτου ἡμέρᾳ προστάσσοντος. Εἰ δὲ φαίνεν, ὅτι πέρι τοῦ νόμου τούτου, τῇ φῆσουσι πέρι τοῦ Θεοῦτον· Ἡλιοῦ, τεσσαράκοντα ἡμερῶν ὁδὸν ἀνύστατος ἐν βρώσεις μιᾶς; Οὗτος γάρ οὐ μόνον διὰ τῆς νηστείας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀδοιπορίας ἐν τοῖς Σάββασι τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἔστυν κακώσας, ἔλυε τὸ Σάββατον· καὶ οὐκ ὥργισθη τούτῳ ὁ Θεὸς, διὰ τὸν νόμον δεδωκώς, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀρετῆς ἐπαθλον, ἐν Χωρῆ ἔστυν ἐνεφάνισε. Τι δὲ πέρι Δανιὴλ φῆσουσιν; Οὐχὶ τρεῖς ἐδομάδας διετέλεσεν ἄστος; Τι δὲ πᾶς Ἰσραὴλ, οὐ περιτέμνει τὸ παιδίον ἐν Σαββάτῳ, εἰ τύχοι δικταῖμερον; Οὐχὶ δὲ καὶ τὴν μεγάλην νηστείαν, ἢν νεομοθέτηνται, εἰ ἐν Σαββάτῳ κατανήσουσι, νηστεύουσι; Οὐχὶ δὲ καὶ οἱ λεπεῖς καὶ οἱ λευταῖ ἐν τοῖς τῆς σκηνῆς ἔργοις βεβηλοῦσι τὸ Σάββατον, καὶ ἀνάτικοι εἰσίν; Ἀλλὰ καὶ κτήνος ἀντὶ εἰς βόθρον ἐμπέσοις ἐν Σαββάτῳ, διὰ μὲν ἀνασπάσας, ἀνατιος, δὲ δὲ παριδών, κατάκριτος. Τι δὲ πᾶς Ἰσραὴλ, οὐχὶ ἐπὶ τῇ ἡμέρᾳ τὴν τοῦ Θεοῦ κιβωτὸν περιφέροντες, τὰ ἱεριχούντια τείχη περιβεσχν, ἐν αἷς πάντως ἦν καὶ τὸ Σάββατον;

hoc facere neglexerit. Num cuncti Israelitae per non circuiere, inter quos dies plane Sabbathum erat?

Ὦς οὖν ἔφην, σχολῆς ἔνεκα τῆς πρὸς Θεὸν, ἵνα κἀντακρούστην ἀπόμοιραν αὐτῷ ἀπονέμωσι, καὶ ἀνακαύσωνται, διὰ δοῦλος καὶ τὸ ὑποζύγιον, ἡ τοῦ Σαββάτου τήρησις ἐπινενόητο, τοῖς νηπίοις ἔτι, καὶ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου δεδουλωμένοις, τοῖς σαρκικοῖς, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τὸ σῶμα, καὶ τὸ γράμμα ἐνοῆσαι δυναμένοις. "Οτε δὲ ἡλιος τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἔξαπλεστειλερ ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μοροτερῆ, γερόμερον ἐκ γυραικὸς ἀνθρωπον, γερόμερον ὑπὸ νόμορ, ἵτα τοὺς ὑπὸ νόμορ ἐξαρόσση, ἵτα τὴν υιοθεσιαν ἀπολάμψει. "Οσοι γάρ ἐλάδομεν αὐτὸν, ἐδώκεν ἡμῖν ἔξουσιαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν· ὥστε οὐκέτι ἐσμὲν δοῦλοι, ἀλλ' οὐλοὶ οὐκέτι ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ

D Itaque, quemadmodum dixi, ut Deo vacaretur, et vel minima saltem vita particula ei tribueretur, nec non ut servus jumentumque requiescerent. Sabbati observatio consilio invecta illis fuit, qui eum parvuli adhuc et carnales essent, sub elementis mundi servientes⁹, nihil supra corpus et litteram valerent cogitare. Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum unigenitum, hominem factum ex muliere, saecum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret; ut adoptionem filiorum recipieremus¹⁰. Quotquot enim receperimus eum, dedit nobis potestatem filios Dei fieri¹¹, qui in ipsum eredimus. Quare non jam sumus servi, sed liberi¹²: non

⁹ 1 Timoth. i. 9. ¹⁰ Exod. xxiv, 18; xxxiv, 28. ¹¹ III Reg. xix, 8. ¹² Dan. x, 2. ¹³ Levit. xxii, 3. ¹⁴ Levit. xxii, 27. ¹⁵ Matth. xxii, 5. ¹⁶ Josue iii, seqq. ¹⁷ Galat. iv, 3. ¹⁸ Ibid. 4, 5. ¹⁹ Joan. i, 12. ²⁰ Galat. iv, 7.

jam sub lege, sed sub gratia: non jam ex parte totum præ metu Domino servimus; sed ad totum tempus ei consecrandum sumus obligati, adeo ut servo illi, iræ, inquam, et cupiditati, quiescere a peccato, Deoque feriatum esse jubeamus; erecta quidem perpetuo versus Deum cupiditate, armata vero contra Dei hostes iracundia: ac jumentum item, corpus nimirum, a peccati servitute dato otio recroemus, et ad inserviendum divinis præceptis compellamus.

Hæc sunt quæ spiritualis Christi lex nobis indicat, quam, qui custodiunt, Mosaica lege superiores existant. Nam, ex quo venit quod perfectum est, evanescutum est quod ex parte erat¹; ac sciso per Salvatoris crucem tegumento sive velo legis, sanctoque Spiritu igne linguis illucescente, littera obsolevit, corporalia cessarunt, et impleta lege servitius, lex libertatis nobis donata est. Atque perfectam humanæ naturæ requiem celebramus, hoc est resurrectionis diem, in qua Dominus Jesus, vitæ auctor et Salvator, nos ad promissam illis qui spirituali cultu Deo serviunt, hereditatem introduxit; in quam nimirum ipse præcursor noster ingressus est, postquam a morte ad vitam rediit, et reseratis patescatisque sibi cœli januis, in Patris dextera secundum corpus consedit, quo illi etiam qui legi Spiritus morem gerunt, deinceps sunt introituri.

Quocirca ad nos, qui spiritu, ac non littera iacendum, omnis carnalium rerum abjectio spectat, cultusque spiritualis, et cum Deo conjugatio. Circumcisio quippe, corporeæ voluptatis rerumque superfluarum ac minime necessariarum est abjectio. Præputium vero nihil aliud est, nisi superflua cutis membra illius in quo libido cietur. Omnis porro voluptas, quæ nec ex Deo, nec in Deo capit, voluptatis est superflua portio, cuius figura præputium est: Sabbatum autem est requies a peccato. Quamobrem duo hæc unum prorsus sunt, atque ita ambo simul, si ab iis qui spiritu agunt, observentur, ne minimam quidem flagitiæ notam creant.

Quin illud quoque notandum est, septenario numero præsens omne tempus designari, juxta atque sapientissimus Salomon dixit, dare partem septem, atque etiam octo². Et diviniloquus David³, cum de octava psalmum ederet, de futura post resurrectionem instauratione rerum canebat. Quocirca, quandoquidem lex die septimo a corporeis rebus cessare præcipiebat, et spiritualibus vacare, vero Israelitæ, eaque mente prædicto quæ Deum videat, arcana ratione hoc subindicabat, nunquam id non agendum esse, ut sese Deo offerat, et supra res corporeas assurgat.

¹ I Cor. xiii, 10. ² Eccl. xi, 2. ³ Psal. vi, 11.

A χάριν· οὐκέτι μερικῶς τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες ἐκ φόδου, ἀλλὰ πάντα τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτῷ ἀνατίθενται δψείοντες, καὶ ἀεὶ τὸν δοῦλον, τὸν θυμὸν λέγω καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καταπαύοντες, καὶ τῷ Θεῷ σχολάζειν ἐπιτρέποντες· τὴν μὲν ἐπιθυμίαν διπεσαν ἀεὶ πρὸς Θεὸν ἀνατείνοντες, τὸν δὲ θυμὸν κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ δυσμενῶν καθοπλίζοντες· καὶ τὸ ὑποζύγιον, ἥτοι τὸ σῶμα, δομίως, τὴν μὲν δουλείαν τῆς ἀμαρτίας ἀναπαύοντες, ταῖς δὲ θελαῖς ἐντολαῖς ἔκπηρετείσθαι προτρέποντες.

Ταῦτα δὲ πνευματικὸς ἡμῖν ἐντέλεται τοῦ Χριστοῦ νόμος, καὶ οἱ τοῦτον φυλάσσοντες, ὑπέρτεροι τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου γεγόνασιν. Ἐλθόντος γάρ τοῦ τελείου, τὸ ἐκ μέρους κατήργηται, καὶ τοῦ καλύμματος τοῦ νόμου, ἥτοι τοῦ καταπετάσματος διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος διαρραγέντος σταυρώσεως, καὶ τοῦ Πνεύματος πυρίναις γλώσσαις ἐκλάμψαντος, τὸ γράμμα κατήργηται, τὰ σωματικὰ πέπαυται, καὶ ὁ τῆς δουλείας νόμος πεπλήρωται, καὶ νόμος ἐλευθερίας ἡμῖν δεδώρηται. Καὶ ἐστράζομεν τὴν τελείαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατάπαυσιν· φημὶ δὲ τὴν τῆς ἀναστάσεως ἡμέραν, ἐν ᾧ ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς, δὲ τῆς ζωῆς ἀρχηγὸς καὶ Σωτῆρ, εἰς τὴν ἐπηγγελμένην τοῖς πνευματικῶς τῷ Θεῷ λατρεύουσι κληρουχίαν εἰσήγαγεν, εἰς ἣν αὐτὸς πρόδρομος ἡμῶν εἰσῆλθεν, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀνοιγέντων αὐτῷ τῶν οὐρανῶν πυλῶν, ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς κεκάθικε σωματικῶς, ἔνθα καὶ οἱ τὸν πνευματικὸν τηροῦντες νόμοι εἰσελεύονται.

Ἐμὲν τὸν τοῖς τῷ πνεύματι στοιχοῦσι, καὶ οἱ τῷ γράμματι, πᾶσα ἡ τῶν σαρκικῶν ἐστιν ἀπόθεσις, καὶ ἡ πνευματικὴ λατρεία, καὶ ἡ πρὸς Θεὸν συνάφεια. Περιτομὴ μὲν γάρ ἐστιν ἡ τῆς σωματικῆς ἡδονῆς, καὶ τῶν περιττῶν, καὶ οὐκ ἀναγκαῖων ἀπόθεσις. Ἀκροβυστία γάρ οὐδὲν ἐπερδόν ἐστιν, εἰ μὲν δέρμα, τὴνοικοῦ μορίου περίττωμα. Πᾶσα δὲ ἡδονὴ μὴ ἐκ Θεοῦ καὶ ἐν Θεῷ γινομένη περίττωμα ἡδονῆς ἐστιν· ἡς τύπος ἡ ἀκροβυστία. Σάββατον δὲ, ἡ ἐκ τῆς ἀμαρτίας κατάπυσις. Ήστε ἀμφότερα ἐν τυγχάνουσι, καὶ οὐτως ἀμφότερα ἀμαρτίαν δύο τῶν πνευματικῶν τελούμενα, οὐδὲ τὴν τυχοῦσαν παρανομίαν ἐργάζονται.

Ἐτι· δὲ ιστέον διεῖ δὲ ἐπιτά ἀριθμὸς πάντα τὸν παρόντα χρόνον δῆλος, ὡς φησιν δὲ σοφώτατος Σολομῶν, δύναι μερίδα τοῖς ἀπτά, καὶ γε τοῖς ὀκτώ. Καὶ δὲ θηγάρος Δαβὶδ περὶ τῆς ὀγδόης ψάλλων, περὶ τῆς μελλούσης μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν κατεστάσεως ἐψαλλε. Τὴν ἐθδόμην οὖν ἡμέραν, ἀργίαν μὲν διγειν ἐκ τῶν σωματικῶν, τοῖς δὲ πνευματικός ἐναπολεῖσθαι προστάσων δὲ νόμος, μυστικῶς πάντα τὸν χρόνον τῷ ἀληθινῷ Ἰσραὴλ, καὶ νοῦν δρῶντα Θεὸν ἔχοντι, ὑπέφηνε, τῷ Θεῷ ἐσυντὸν προσάγειν, καὶ ὑπεράνω τῶν σωματικῶν γίνεσθαι.

Παρὶ τῆς Ἰουδαῖες περιτομῆς τοῦ μεγάλου Α *De Iudeica circumcisione. Magni Joannis Chrysostomi ex interpretatione in Genesim.*

Τίνος ἔνεκεν, εἰπέ μοι, νῦν περιτέμνεσθε; Τότε γάρ, ίνα μὴ τοῖς παρανόμοις θύνεσιν οἱ πρόγονοι ὅμῶν συναναψυρῶσι, τοῦτο ἐπετάγησαν. Νῦν δὲ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν πάντων πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ φωτὸς χειραγωγῆθεντων, ποιὸν τῆς περιτομῆς διφελος; Μή γάρ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐλευθερίαν συμβάλλεται τι ἡ τῆς σαρκὸς ἀπόθεσις; Οὐκ ἡκούσατε σαφῶς τοῦ Θεοῦ λέγοντος· Καὶ ἔσται ἐν σημειῷ διαθήκης; μονονοῦχοι δεικνύντος, διὰ τὴν πωλήσην αὐτῶν ἀγνωμοσύνην τοῦ τοιούτου σημείου ἐδεήθησαν. Οὕτω γάρ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων πολλάκις γίνεται πραγμάτων, ἐπειδὸν μὴ θαρρῶμέν τις, σημείον ἐνεχύρου χάριν λαμβάνειν παρ' αὐτῶν σπουδήζομεν. Οὕτω καὶ δὲ τῶν δλων Θεός εἰδὼς αὐτῶν τὴν εὔκολιαν τῆς γνώμης, τὸ σημεῖον τοῦτο παρ' αὐτῶν ἀπαίτησα: κατεδέξατο, οὐχ ἵνα διηνεκῶς μάλιν τὸ σημεῖον τοῦτο, ἀλλ' ἵνα, τῶν τέτοιων λαμβάνοντων, καὶ ἡ τοῦ σημείου χρεῖα περιαρεθῇ. “Οστερερ γάρ δταν σημείον τινες ἀπαίτωσι, καὶ ἐνώχυρον βούλονται λαμβάνειν, ἐπειδὸν δὲ τοῦ πράγματος ἡ ὑπόθεσις πέρας λάβῃ, καὶ τὸ σημεῖον λοιπὸν αἴρεται· οὗτα δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἐπειδὴ διὰ τὸ φανερὸν είναι τὸν λαὸν τοῦ πατριάρχου τὸ σημεῖον τοῦτο παρ' ὅμῶν εἰσηγέθη, ἐκρήγν τῶν ἔθνῶν ἐξείνων, δι' οὓς τὸ σημεῖον ἐδέξαθε, τῶν μὲν δρῆγην ἀφανισθέντων, τῶν δὲ μετ' ἐκείνους τῆς ἀληθείας τῷ φωτὶ προσδραμόντων, μηχαίτι τὸν Ἐλεγχὸν τῆς οἰκείας ἀγνωμοσύνης περιφέρειν, ἀλλ' ἀπαλλάττεσθαι, καὶ εἰς τὴν προτέραν εὐγένειαν ἐπανατρέχειν. Ἐννόησον γάρ μοι διὰ διαυμάσιος ἐκείνος πατράρχης πρὸν ἡ τῆς περιτομῆς δέξισθαι τὴν ἐντολὴν, ἐνενήκοντα ἐννέα γάρ ἐτῶν ἦν, ἡγίκα τοῦτο ἐπετάττετο, καὶ εὐάρεστος τέγονε τῷ Θεῷ, καὶ μυριάκις ἀνεκηρύχθη παρὰ τοῦ Διοπότου. Καὶ ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς ἔργον ἔμελλεν ἐκβαίνειν τὰ τῆς ἀπαγγελίας, καὶ τίκτεσθαι δὲ Ἰσαάκ, καὶ αὐξάνεσθαι τὸ γένος, καὶ δὲ πατριάρχης μεθίστασθαι τῆς ζωῆς, τότε δέχεται τὴν ἐντολὴν τῆς περιτομῆς, καὶ ἐν τῇ ἡλικίᾳ τοιαύτῃ περιτέμνεται, ίνα τοις ἕπης ἀπασις νόμος τις, καὶ κανὸν γένται τὰ παρὰ τοῦ πατριάρχου γεγενημένα. Καὶ ίνα μάθητε ἀκριβῶς, ὡς οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν ψυχῆς ἀφετὴν συντελεῖ ἐξ αὐτῶν τῶν γνωμένων, νῦν δὲ συνιδεῖν δυνατόν. Τί γάρ φησιν, Ὁκτώ ημερῶν καιδίοις κεριτμηθῆσεται; Τὸν δὲ χρόνον τοῦτον οἶμαι ὥρισθαι παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ δύο τούτων ἔνεκα, ἐνδις μὲν, ίνα τῇ ἀώρῳ ἡλικίᾳ κουφτερον ἐνεγκείν τῆς περιτομῆς τὸν πόνον δυνηθῆ· Σεύτερον δὲ, ίνα δι' αὐτῶν τῶν ἔργων παιδευθῶμεν, ὡς οὖν εἰς ψυχὴν τι συντελεῖ τὸ γνώμενον, ἀλλὰ σημείου χάριν τοῦτο γίνεται. Τὸ γάρ διώρον παιδίον τὸ μὴ γνωσκον τὰ γνώμενα, μηδὲ αἰσθησίν τινα ἔχον, ποιῶν ὀφέλειαν εἰς τὴν ψυχὴν ἐκ τούτου δέξασθαι δυνήσεται; Ἐξειν γάρ ἔστι τῆς ψυχῆς ιδεικῶς κατορθώματα, τὰ ἐκ πενταρέσεως γνωμένα. Ψυχῆς γάρ ἐστι

Cur, quæso, nunc circumcidimini? Nam olim parentes vestri jussi sunt circumcidī, ne gentibus illis a lege alienis commiserentur. Nunc autem, cum omnes gentes per gratiam Dei ad veritatis lucem perductæ sint, quænam est circumcisionis utilitas? Num ad animi libertatem expedit carnis rejectio? Nonne audivistis Deum aperte dicentem: *Et erit inter me et vos in signum fæderis?*¹ Quibus verbis tantum non indicat, vos propter magnam temeritatem et ingratitudinem animi vitium indiguisse ejusmodi signo et nota. Sic enim sit sæpe etiam in negotiis humanis. Quoties enim alicui non habemus fidem, pignoris gratia signum aliquod ab eo flagitandum existimamus. Ita rerum omnium Dominus cognoscens Iudeos esse animo instabili, et facile sententiam mulare, signum hoc ab eis accipere voluit, non ut perpetuo maneret, sed ut rebus illis, quæ tunc tractabantur, finem habentibus, signi etiam usus tolleretur. Quenammodum enim qui arrham, et pignus aliquod petunt, et volunt accipere, cum negotia transacta fuerint, id non amplius curant, eodem modo contingit in hac re. Nam quia circumcisionis pignus a vobis postulatum est, ut eo signo patriarchæ populus dignosceretur ab aliis gentibus, consentaneum erat, ut, posteaquam illæ partim deletæ essent, partim ad veritatis lumen adductæ, vos temeritatis et stultitiae signum amplius non circumferretis, sed ad pristinam nobilitatis dignitatem reverteremini. Jam illud mihi considera, admirabilem illum patriarcham, priusquam circumcisionis mandatum acciperet, fuisse nonaginta novem annorum, ante quod tempus ei placuerat Deo, et saepissime a Domino fuerat approbatus, cumque jam illi promissa a Deo essent exsolvenda, ut et filio Isaac augeretur, et progeniem multiplicaret, et paucis post annis esset e vita discessurus, tum denum fuisse jussum ut se circumcideret, ea nimirum de causa, ut quæ ipse gesserat lanquam lex et regula quædam posteris essent proposita. Nam quod nihil ad animi virtutem expediat circumcisionis, ex iis, quæ D facta sunt, nunc possimus intelligere. Cur enim p.æceptum est, ut puer octo dierum circumcidatur? Cur tempus hoc a benignitate divina fuit præsumtum, nisi, ut ego sentio, his duabus de causis: ut circumcisionis dolor in illa tenera aetate facilius perforretur, et re ipsa constaret, factum illud animo nihil prodesse, sed signi tantum vim obtinere? Quam enim utilitatem inde percipiat tenellus ille puerulus, qui sensu pene carens, ea quæ sunt, penitus ignorat? Nam illa sunt proprie recta animi officia, quæ ex voluntate profiscuntur. Perfectum animi opus, et officium est, ut virtutem amplectatur, et vitium fugiat; ut plura ne concupiscat, sed ea, quæ habet, egentibus benigne distribuat; ne

¹ Gen. xvii, 11.

rerum præsentium desiderio contabescat, sed his spretis atque contemptis, futuras expertat, et assidue cogitat. In circumcisione vero quid, ut recte, et voluntate factum laudabitur? Sed amentes ac sensu expertes Judæi veritate jam patescunt in umbra adhuc sedent, cumque sol radios suos in omnes partes effuderit, adhuc exiguae lucernæ lumini inhærent. Et postulante jam tempore ut solido cibo nutriantur, non possunt a lacte dimoveri, nec beatum Paulum audire volunt ita clamantem, et dicentem de patriarcha: *Et signum accepit circumcisionis signaculum justitiae fidei in præputio*¹. Vides quomodo hic nos utrumque docuerit, nempe patriarcham et signi gratia circumcisionem accepisse, et cum esset in præputio justitiam ex fide præ se tulisse? Nam ne Judæus impudenter assereret, et circumcisionem ipsi justitiam attulisse, idcirco beatus hic ad pedes Gamalielis edocitus ea quæ ad exquisitam legis peritiam pertinent, Ne putetis, inquit, impudentissimi Judæi, circumcisionem quidquam ei ad justitiam contulisse; etenim quo tempore præputium habebat, eam fidem præ se tulit, ut meruerit illud audire: *Credidit Abraham Deo, et reputatum illi est ad justitiam*². Cum igitur jam esset in justitia propter fidem, tunc signi causa circumcisionem accepit. Item ejus nomini Deus elementum adjungit, et postea præcipit, ut circumcidatur, et ostendat se propter magnam justi virtutem sibi illum amicum adjunxit, et propter illum posteros etiam ipsius. Ac, quemadmodum qui servum comparavit, et nomen ipsius et habitum plerunque commutat, et omnia facit, ut ille cognoscatur seque dominum ejus esse declarat: sic item rerum omnium Deus, cum vellet patriarcham a reliquis hominibus distinguere, et litteram unam ejus nomini adjungens cum fore multarum gentium patrem indicavit, et per circumcisionem ostendit sibi populum eximium, et a reliquis sejunctum populis ex semine ejus futurum. At illi ignorantia obsecrati carnis circumcisionem adhuc observantes non audiunt Paulum sic eos iterum alloquenter: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit*³; oh id enim natus est Dominus, ut hæc omnia auferret. Et idcirco ipse totam legem implevit, ut legis observationem non sineret ulterius progredi. Quapropter et beatus Paulus clamabat: *Qui in lege, inquiens, justificamini, a gratia excidisti*⁴.

ἀρελήσει. Διὰ γὰρ τοῦτο παρεγένετο ὁ Δεσπότης, ἵνα στῆσῃ λοιπὸν τὸν νόμον τὴν παρατήρησιν. ἵνα ταῦτα ἀνάληγῃ· καὶ διὰ τοῦτο πάντα τὸν νόμον ἐπέκλησε.

Item de circumcisione. Ex Damasceno, cap. 34.

Post legem, post benedictionem, post promissionem circumcisionis data est Abraham, ut signum, quod eum, et filios aliquæ domesticos ejus, a gentibus, quibuscum versabatur, distingueret. Hoc autem

A κατορθώματα τὸ ἀρετὴν ἐλέσθαι, καὶ κακίαν φυγεῖν. Ψυχῆς κατόρθωμα τὸ μὴ τῶν πλειόνων ἐφίεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὰ ὄντα προέσθαι τοῖς δεομένοις. Ψυχῆς ἔστι κατόρθωμα τὸ μὴ τοῖς παροῦσι προστετηκέναι, ἀλλὰ τούτων μὲν ὑπερορθῶν, τὰ μέλλοντα δὲ καθ' ἔκάστην ἡμέραν φαντάζεσθαι. Ἡ περιτομὴ δὲ πολὺν ἀνὴρ εἰπεῖν κατόρθωμα; Ἀλλ᾽ οἱ ἀγνώμονες καὶ ἀχρίστοι ξουδαιοὶ τῆς ἀληθείας φανεῖσθαι, ἔτι τῇ σοιः παρακαθήμενοι, καὶ τοῦ ἥλιου τῆς δικαιοσύνης λάμψαντος, καὶ τὰς ἀκτίνας τοῦ φωτὸς πανταχοῦ ἀριέντος, ἔτι τῷ λυχνιάλῳ φωτὶ προσηλωμένοι, καὶ μετὰ τὸν καιρὸν τῆς στερεᾶς τροφῆς ἔτι τῷ γάλακτι τρεφόμενοι, οὐδὲ τοῦ μακαρίου Παύλου ἀκούειν ἀνέχονται βοῶντος, καὶ λέγοντος περὶ τοῦ πατριάρχου Καὶ σημεῖον ἔλαβος περιτομῆς, σφραγίδα τῆς δικαιοσύνης τῆς πλετεως τῆς ἐρ ἀκροβυντείᾳ. Ὁρα πῶς ἀμφότερα ἡμᾶς ἐνταῦθα ἐδίδαξε, καὶ δι τημέσου χάριν τὴν περιτομὴν κατεδίδαστο, καὶ δι της ἡνίκας ἀκρίβωστον ἦν, τὴν δικαιοσύνην τὴν δι πλετεως ἐπεδείξατο. Ἰνα γάρ μη ἀναίσχυντη δι Ιουδαῖος, καὶ λέγη, δι της περιτομῆς τὴν δικαιοσύνην αὐτῷ προεξένησε, διὰ τοῦτο δι μακάριος οὖτος, δι πρά τοὺς πόδας Γαμαλιὴλ μαθητευθεὶς, δι κατὰ ἀκριβειῶν τοῦ νόμου παιδευθεὶς φησι. Μή τομητες, ὡς ἀραισχυντοι ξουδαιοί, δι της περιτομῆς τι εἰς δικαιοσύνην αὐτῷ συνετέλεσος. Καὶ γάρ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀκροβυντίας τὴν πίστιν ἐπιδείξαμενος ἤκουεν. Ἐπιστευσος δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Γενόμενος οὖν ἐν τῇ δικαιοσύνῃ διὰ τὴν πλετεων, τόσο δέχεται σημεῖον χάριν τὴν περιτομὴν, καὶ δομοῦ καὶ τῷ δύναματι αὐτοῦ τὸ στοιχεῖον ἐπιτίθησι, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν περιτομὴν ἐπιτάσσει, ἵνα δεξίῃ, δι τοῦ πολλὴν ἀρετὴν λοιπὸν τὸν δικαιοιον ὥκειώσαται, καὶ δι τοῦ εκείνον καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ ἐσομένους. Καὶ καθάπερ τις οἰκέτην κτησάμενος, πολλάκις καὶ τὸ δυομά αὐτοῦ μετατίθησι, καὶ τὸ σχῆμα, καὶ πάντα ποιεῖ, ὥστε κατάδηλον αὐτὸν ποιῆσαι, ἵνα διὰ πάντων κηρύττῃ τὴν δεσποτείαν. οὗτος δὴ καὶ δι τῶν δλων Θεὸς, ὥσπερ χωρίσαι τῶν δλλων ἀνθρώπων αὐτὸν βουλόμενος, διὰ μὲν τῆς προστήκης; τοῦ στοιχείου, δι τοῦ πολλῶν ἰθνῶν πατήρ ἐσται ἐμήνυσε, διὰ δὲ τῆς περιτομῆς, δι της ἐξαίρετος αὐτοῦ ἐσται λαδς, καὶ τῶν λοιπῶν ἰθνῶν κεχωρισμένον τὸ ἐξ αὐτοῦ μέλλον τίκτεσθαι σπέρμα· εἰ καὶ ἐκείνοις διὰ την οἰκείαν πώρωσιν ἔτι τὴν περιτομὴν τῆς σαρκὸς φυλάττειν βούλονται, οὐκ ἀκούοντες πάλιν Παύλου λέγοντο; Ἐάν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲτοι κεφαλαιον άδ. Περὶ τῆς αὐτῆς περιτομῆς, τοῦ Δπ, ασκηγρου.

Ἡ περιτομὴ πρὸ τοῦ νόμου ἐδόθη τῷ Ἀβραὰμ, μετὰ τὰς εὐλογίας, μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν, σημείον ἀποδιαστέλλον αὐτὸν, καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ, καὶ τοὺς αὐτοῦ οἰκογενεῖς ἐκ τῶν ἰθνῶν, μεθ'

¹ Rom. iv, 11. ² Gen. xv, 6; Rom. iv, 3. ³ Gal. v, 2. ⁴ Ibid. 4.

ὅν ἀνεστρεφεῖτο. Καὶ δῆλον· διε γάρ ἐν τῇ Ἰερατὴλ καθ' ἔκαντὸν διέτριψεν, οὐδὲ συναναμεμιγμένος ἐτέρῳ ἔθνει, διοι ἐν τῇ ἑρήμῳ ἐγεννήθησαν οὐ περιετμήθησαν, καὶ γέγονε δεύτερος νόμος περιτομῆς. Ἐπὶ Ἀβραὰμ γάρ ἐδόθη νόμος περιτομῆς. Είται ἐπάντοτε ἐν τῇ ἑρήμῳ τεσσαράκιντα ἑτη, καὶ πάλιν ἐκ δευτέρου ἔδωκεν, ὁ Θεὸς τῷ Ἰησοῦ νόμον περιτομῆς μετὰ τὸ διατήναι τὸν Ἱορδάνην, καθὼς ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Ἰησοῦ τέγραπται. Σημεῖον οὖν οὗτον ἡ περιτομή, οὐ χρειώδες μέλος ἀποτέμνει τοὺς σώματος, ἀλλὰ περίττωμα ἀχρηστὸν· οὕτω διὰ τοῦ βαπτισμάτος τὴν ἀμαρτίαν περιτεμνόμεθα. Ἡ δὲ ἀμαρτία δῆλον, ὡς περίττωμα ἀπιθυμίας ἐστι, καὶ οὐ χρειώδης ἐπιθυμίᾳ. Ἀδύνατον γάρ τινα μηδὲ διλοῦ ἐπιθυμεῖν, ἢ τέλειον ἔγευστον ἥδονῆς εἰναι. Ἀλλὰ τὸ ἀχρηστὸν τῆς ἥδονῆς, ήτοι ἡ ἀχρηστος ἐπιθυμία διατηρεῖται, καὶ ἥδονή, τούτῳ ἐστιν ἀμαρτία, ἢν περιτέμνει τὸ ἄγιον βάπτισμα, παρέχον ἡμῖν στημένον τὸν τίμιον σταυρὸν, ἀπὸ τοῦ μετώπου, οὐκτὶς ἐθνῶν ἀφορίζον ἥμαξ, πάντα γάρ τὰ ἔθνη τοῦ βαπτισμάτος ἔτυχον, καὶ τῷ σημεῖῳ τοῦ σταυροῦ ἐπερχομένοις, ἀλλ' ἐν ἐκάστῳ ἔθνει τὸν πιστὸν διαστέλλον ἀπὸ τοῦ ἀπίστου. Τῇ; τοινυν ἀλποθείας ἀκρανθείσῃς, ἀνόνητος ὁ τύπος καὶ ἡ σκιά. Ὡστε παρειστὸν νῦν τὸ περιτέμνεσθαι, καὶ ἐναντίον τοῦ ἀγίου βαπτισμάτος. Ὁ γάρ πειτε μήνενος χρεωστεῖ δῶν τὸν νόμον πληρῶσαι. Ὁ δὲ Κύριος, ίνα πλήρωσῃ τὸν νόμον, περιετμήθη, καὶ πάντα δὲ τὸν νόμον, καὶ τὸ Σάδδατον ἐτήρησεν, ίνα πληρώσῃ, καὶ στήσῃ τὸν νόμον. Ἀφ' οὐ δὲ ἐκαπτίσθη, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τοῖς ἀνθρώποις ἐνεφανίσθη, ἐν εἶδοι περιστέρᾶς καταβαίνον ἐπ' αὐτὸν, ἐκτοτε ἡ πνευματικὴ λατρεία, καὶ ποιεῖται, καὶ ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία κεκήρυξται.

(7) ΤΙΤΛΟΣ Θ.

Κατὰ Σιμωνὸς τοῦ Σαμαρέως, καὶ Μαρκίωρος τοῦ Ποντικοῦ, καὶ τοῦ Πέρσον Μάρεντος, καὶ τῶν Μαριχαλῶν, τοῦ μεγάλου Ἀθαραστοῦ.

Τινὲς ικτερόντες τῆς ἱκετείαστικῆς διδασκαλίας, καὶ περὶ τὴν πίστιν ναυαγήσαντες, ὑπόστασιν τοῦ κακοῦ παραφρονοῦσιν εἰναι. ἀναπλάττονται δὲ ἐκεῖνοις παρὰ τὸν ἀληθινὸν τοῦ Χριστοῦ Πατέρα Θεὸν ἐτερον, καὶ τούτον ἀγένητον, τοῦ κακοῦ ποιητὴν, καὶ τῆς κακίας ἀρχηγὸν, τὸν καὶ τῆς κτίσεως δημιουργόν. Τούτους δὲ εὑχερῶς ἀν τις ἐλέγειεν ἐκ τε τῶν θείων Γραφῶν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐν ἀνθρώποις διανοίας, ἀφ' οὐδὲ ταῦτα ἀναπλασάμενοι μαίνονται. Ὁ μὲν οὖν Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φησί, βεβαιῶν τὸ Μωϋεώς ἅγιματα· Κύριος δὲ Θεὸς σου, Κύριος εἰς ἐστι· καὶ ·

¹ Deut. vi, 4; Marc. xii, 29.

(7) Ante titulum nonum in cod. Mosquensi legitur hoc scholium: Τινὲς μὲν τῶν παλαιοτάτων αἱρέσεων τὴν μὲν ἀρμοσάμεναι τῶν διλων ἀρχὴν, ἀρχὰς ἐτέρας ἀναφέρουσι ὑπὲθεντο, δοκήσαι τε ἐνανθρωπήσαι τὸν Χριστὸν ἐδογμάτισαν, ὃν τῆς ἀσεβείας ἡρέατο μὲν Σίμων ὁ Μάγος· ἐσχατος δὲ προέστη ταύτης Μάνης ὁ Πέτρος, ὃ τῶν Μανιχαίων καθηγήθης. Τινὲς δὲ τάνγντια μᾶλλον ἐπρέσβευσαν, μίλων μὲν ἀρχὴν

A ex eo perspicuum est, quod quadraginta annorum spatio, quo Israël secum ipse solus vixit in solitudine, nec cum alia gente commisus est, quicunque nati sunt, non fuerunt circumcisici. Quamobrem altera lex circumcisionis lata est. Nam cum circumcisione eidendi lex, quæ vivente Abraham fuerat instituta, quadraginta annis in solitudine cessasset, iterum sub Josue confirmata est a Deo, posteaquam Jordaniem trahicerunt, quemadmodum in libro Josue scriptum est. Circumcisionis igitur signum, quo Israel a reliquis gentibus distinguebatur, erat baptismi nota. Nam ut circumcisione non membrum corporis utile, sed inutile, et supervacaneum quiddam amputat, sic per baptismum peccatum nobis circumciditur, et amputatur. Peccatum autem esse cupiditate superfluum, et non utile, aut necessarium manifestum est. Nam, ut nihil omnino cupiamus, aut omni voluptatis gustu careamus, id vero fieri non potest. Quare voluptas inutilis, seu inutilis, et non necessaria cupiditas et voluptas peccatum est, quod amputat sanctum baptismum, nobis imprimens honorificum crucis signum in fronte; non separans nos ab aliis gentibus, cum omnes gentes baptismum sint assecutæ, et signo crucis obsignatae, sed in unaquaque gente distinguens fidem ab infidei. Veritate igitur patefacta signum, et nota, et umbra sunt inutilia. Itaque circumcisione supervacaneum est, et sancto baptismatu adversatur. Nam qui circumciditur, totam legem tenet et observare. Dominus autem circumcisionis est, et totam legem, et Sabbathum observavit, ut legem impleret, eique finem imponeret. Ex quo enim baptizatus est, et Spiritus sanctus super eum in columba specie descendens hominibus apparuit, spiritalis cultus, et ratio vivendi, et regnum cœlorum cœpit promulgari.

TITULUS IX.

Adversus Simonem Samariensem, et Marcionem Ponticum, et Manetem Persam, et Manichæos, magni Athanasi.

Quidam ab ecclesiastica doctrina deficiente factoque in fide naufragio mali naturam per se subsistentem communisuntur. Et præter verum Christi Patrem, alterum sibi Deum, eumque item ingenitum, et mali effectorem, ac malitiæ principem, et auctorem mundi configunt. Hos tum ex dñinis Scripturis, tum ex ea, quæ in hominibus est, cogitatione, qua ipsi hæc consingentes insaniant, facile possumus congruere, et confutare. Dominus igitur noster Jesus Christus in Evangelii verba Mosis confirmans: Dominus, inquit, Deus tuus Dominus unus est¹. Et, Confiteor, inquit, tibi, Pater, Domine

τῶν διων δικαιοῦντες, φίλον δὲ ἀνθρωπὸν τὸν Χριστὸν κηρυττούντες, ὃν τῆς λύσης Ἑβίων μὲν ἀρχῆς ἐχρημάτισε τελευταῖοι δὲ διάσκαλοι ταύτης γεγόνται Μάρκελλος καὶ Φωτεινός. Χρή δὲ γινώσκειν, ὡς ἐκαστος τῶν κατὰ διαδοχὰς προϊσταμένων ηὔγησε τὴν αἱρέσιν, προσεπινῶν καινοτέρας ἀσεβείας, καὶ τὰ μὲν ἐπλάτυνε, τὰ δὲ ὑπήλακε, οἷον δὲ καὶ παρηγέσατο.

*cœli et terræ*¹. Quæ cum ita sint, quomodo erit alter præter hunc Deus? Aut ubinam erit commen-tius istorum Deus, cum solus hic, et verus Deus cuncta cœli terræque complexu compleat? Aut quomodo sit earum rerum fabricator, quarum ipse Deus et Pater Christi Dominus est, ut ore suo Chri-stus testatur? Nisi quæ Dei boni sunt, eorum ex æquo et malum esse posse dominum dicant? Quod si dixerint, attende, in quantam impietatem incur-rent. In iis enim, quorum æqua potestas est, uter præstantior sit, reperiri non potest. Nam si uno invito alter est, æqualis et par est utriusque tum vis, tum imbecillitas. Æqualis enim vis ex eo per-spicua est, quod se viciasim superant, cum nolente altero uterque est; par autem imbecillitas inde col-ligitur, quod res præter utriusque sententiam acci-dunt, siquidem et nolente malo bonus est, et malus invito bono. Præterea, si malus efficit ea quæ cer-nimus, ecquod boni tandem erit opus? Nihil enim cornitur præter mundum hunc ab opifice perfectum. Quo igitur indicio esse cognoscetur ille, qui bonus est, cum nulla existent opera ipsius, ex quibus ipse dignosci queat? Artifex enim ex operibus cognoscitur. Jam quomodo simul esse poterunt duo inter se contraria? Aut quid ea dividet, ut disjungantur? Nam ut simul sint, fieri non potest, cum utrumque alterum tollat. Neque ut unum in altero sit, quo-niam eorum natura dissimilis non patitur conju-nctionem. Tertium igitur erit, quod ea dirimat, quod-que sit et ipsum Deus. At qualisnam erit et tertii natura? Bonive similis, an mali? Utriusque enim esse non potest. Ergo cum istorum commentum putidum esse convincatur, necessarium est ut ec-clesiastice doctrinæ veritas eluceat, quæ tradit malum nec a Deo prosectum, nec in Deo esse, nec ab initio fuisse factum, neque naturam, aut essen-tiam ejus ullam existere, sed homines privationem boni cogitantes, cœpisse ea, quæ non sunt, quæque ipsi volunt, sibi ipsis consingere, et comminisci. Quemadmodum enim si quis lucente sole, et radiis suis terram universam illustrante clauerit oculos, sibi ipse tenebras, quæ nullæ sunt, pariet; ex quo slet, ut errans in tenebris ambulet, et sæpe titubet, et cadat, et e locis præruptis præceps ruat, existi-mans lucem non adesse, sed tenebras, quas cum intueri se putet, nihil videt: sic et horum inani-us claudens mentis oculos, quibus potest Deum cernere, sibi ipse mala excogitavit, in quibus sese movens, nescit se, dum videtur sibi facere aliquid, nihil facere. Fingit enim quæ non sunt, nec talis manet, qualis factus est, sed qualem se ipse com-miscuit, talis etiam appareat. Nam qui factus est, ut Deum aspiceret, et illustraretur a Deo, sibi ipse ea, quæ corrupuntur, et tenebras conquisivit. Ut quodam loco Scriptura significat: *Fecit, inquiens, Deus hominem rectum*², ac ipse sibi rationes multas excogitavit.

A 'Εξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Εἰ δὲ εἰ; ἐστιν δὲ Θεός, καὶ οὐτο; οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος, πῶς δὲλλος ἀν εἰ Θεός παρὰ τοῦτον; Ποῦ δὲ καὶ ἐσται δὲ κατ' αὐτὸν Θεός, τὰ πάντα τοῦ μόνου καὶ ἀληθινοῦ πληροῦντος κατὰ τὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς περίληψιν; Πῶς δὲ καὶ δὲλλος ἀν εἰ η ποιητής, ὃν αὐτὸς δὲ Θεός; καὶ Πατήρ τοῦ Χριστοῦ ἐστι Κύριος, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν; Εἰ μή δέρα δύσιν ἐν Ισοστασίᾳ, καὶ τῶν τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ τὸν φαῦλον δύνασθαι γενέσθαι Κύριον εἰποιεν. 'Αλλ' ἔταν τοῦτο λέγωσιν, δρα εἰς δοση ἀσέβειαν ἀκτιπέσου-sιν. 'Ἐν γάρ τοις τὰ ἵσα δυναμένοις τὸν ὑπερέχον καὶ κρείττον οὐχ ἀν εὑρεθεῖη. Καὶ γάρ εἰ μή θέλοντος τοῦ ἑτέρου τὸ ἑτέρῳ ἐστιν, ἵση ἀμφοτέρων η δύνα-μις, καὶ ἀσθένειά ἐστιν. Ἱση μὲν η δύναμις, δὲτι νε-κώσιν ἀλλήλων τὴν βούλησιν ἐν τῷ εἰναι. Ἱση δὲ η ἀσθένεια, δὲτι μή βουλομένοις αὐτοῖς παρὰ γνώμην ἀποβαίνει τὰ πράγματα. 'Ἐστι γάρ καὶ ὁ ἀγαθός παρὰ γνώμην τοῦ φαύλου. 'Ἐστι δὲ καὶ δὲ φαῦλος παρὰ βούλησιν τοῦ ἀγαθοῦ. 'Αλλως τε, καὶ τοῦτο γάρ δι τοις αὐτοῖς εἴποι, εἰ τὰ φαινόμενα ἔχει γα τοῦ φαύ-λου ἐστι, τι τὸ ἔργον τοῦ ἀγαθοῦ; Φαίνεται γάρ οὐδὲν πλὴν τῆς τοῦ δημιουργοῦ κτίσεως. Τι δὲ καὶ τοῦ εἰναι τὸν ἀγαθὸν γνώρισμα, οὐχ δητων αὐτοῦ ἔργων, δι' ὃν ἀν γνωσθεῖη; 'Ἐκ γάρ τῶν ἔργων δημιουργὸς γιώσκεται. Πῶς δὲ δλως καὶ δύο ἀν εἰη ἐναντία ἀλλήλων; 'Η τι τὸ διαιροῦν ἐστι ταῦτα ἵνα χωρὶς ἀλλήλων γένωνται; εἰναι γάρ ταῦτα δμα ἀδύνατον, διὰ τὸ ἀναιρετικὰ ἀλλήλων εἰναι. 'Αλλ' οὐδὲ ἑτέρον ἐν ἑτέρῳ δυνηθεῖ ἀν εἰναι διὰ τὸ δμι-κὸν καὶ ἀνόμοιον αὐτῶν τῆς φύσεως. Οὐκοῦν ἐκ τρί-του τὸ διχοῦν φανήσεται, καὶ αὐτὸ Θεός. 'Αλλα κτοιας ἀν εἰη καὶ τὸ τρίτον φύσεως; Πέτερον τῆς τοῦ καλοῦ, η τῆς τοῦ φαύλου; τῆς γάρ ἀμφοτέρων εἰναις ἀντὸ δύνατον. Σαθρᾶς δη τοινυν τῆς τοιεύτης δια-νοίας αὐτῶν φαινομένης, ἀνάγκη τὴν ἀληθειαν δια-λάμπειν τῆς ἐκκλησιαστικῆς γνώσεως, ὅτι τὸ κακὸν οὐ παρὰ Θεοῦ, οὐδὲ ἐν Θεῷ, οὔτε ἐξ ἀρχῆς γέγονεν, οὔτε οὐτία τις ἐστιν αὐτοῦ, ἀλλὰ δινθρωποι κατὰ στέ-ρησιν τῆς τοῦ καλοῦ φαντασίας ἔστοις ἐπινοεῖ, οὐχ δητος σκέτους, δ καὶ λοιπὸν ὡς ἐν σκέτει πλαινόμενος περιπατεῖ πολ-λάκις πίπειν, καὶ κατὰ κρημνῶν ὑπάγων, νομίζων οὐκ εἰναι φῶς, ἀλλὰ σκέτος, δοκων γάρ βλέπειν οὐδὲ δλως δρᾶ. οὐτω καὶ ἡ ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων καμμύ-σασα τὸν δοφαλμὸν, δι' οὐ τὸν Θεὸν δρᾶν δύναται, ἔστη τὰ κακὰ ἐπενδησεν, ἐν οἷς κινουμένη οὐκ οἰ-δεν δις διοκούσα τι ποιειν οὐδὲν ποιεῖ. Τὰ οὐκ δητα γάρ ἀναιρέτεται, καὶ οὐχ ἐποια λέγομεν τοιαύτη καὶ ξεινεν, ἀλλ' ὅποιαν ἔστηται ἀνέφει τοιαύτη καὶ φαίνεται. Γέγονε μὲν γάρ εἰς τὸ δρᾶν τὸν Θεὸν καὶ ὑπ' αὐτοῦ φωτίζεσθαι, αὐτῇ δὲ αὐτῇ τοῦ Θεοῦ τὰ φθαρτὰ, καὶ τὸ σκότος ἐξήτησεν, ὡς που καὶ η Γραφὴ φησιν. 'Ο [Θεός τὸν ἀνθρωπον ἐποίησεν εὐθῆ, αὐτο; δὲ ἐξήτησεν λογισμοὺς πολλούς.

¹ Matth. xi, 25. ² Eccle. vii, 30.

Τὸν αὐτοῦ κατὰ Οὐαλερίου τὰ πολλὰ σύμφρονος διετος τοῖς προδιαληφθεῖσιν αἱρετικοῖς.

A Ejusdem contra Valentinum qui in multis consensitbat cum superioribus hereticis.

Πῶς λέγετε τὸν Χριστὸν οὐρανοὺς σάρκα περιβεβλῆσθαι, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνην, καίτοι τοῦ Ἀποστόλου φάσκοντος: Ὁ ἄριδαν, καὶ οἱ ἀγνοόμενοι δὲ ἐνδέκατες; Δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται, φησιν, ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων Ἄκαργελώ τὸ δυρμάσιν τοῖς ἀδελφοῖς μου. Ἐξ ἑτδὲ δὲ τινος τοῦ Ἀδάμ δηλονθεῖ, κατὰ τὴν τοῦ Λουκᾶ γενεαλογίαν. Καὶ πάλιν· Ἐπεὶ τὰ καιδία κεκοινώρηκε σαρκὸς καὶ αἷματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν. Ἀναιρῶν δὲ καὶ τὴν ὑπόληψιν τῆς οὐρανοῦ σαρκὸς ἐπήγαγεν. Οὐ γάρ δικού ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος ἀβράδομον ἐπιλαμβάνεται. Ὅθεν διφείλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὅμοιωθηναι. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ἀλλά ὁ Κύριος, φασιν, εἰρηκεν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· Οὐδεὶς ἀναβάσθηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, δὲ Γίδες τοῦ ἀνθρώπου, δὲ ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ πάλιν· Ὁ ϕρῶτος ἀνθρωπὸς ἐκ τῆς χοϊκός, δὲ δεύτερος ἀνθρωπὸς ὁ Κύριος δὲ οὐρανοῦ. Ἰδού γάρ ἀμφοτέρων οὐράνιος ἀνθρωπὸς δονομάζεται. Πρὸς οὓς ἔροῦμεν διτι, ἐπειδὴ πιλοῦ; ὥν ταῖς φύσειν δι Χριστὸς. μοναδικός εστι τῇ ὑπόστασιν, ίδιοποιεῖται τὰ τῆς ἐκατέρας φύσεως. Καὶ καθάπερ ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν περὶ τῶν χριστοκτίνων, ὅτι, Εἰ δηγωσταρ, οὐκ ἀν τὸν Κύριον τῆς δύξης δοτεαύρωσταρ, οὐ τὴν θεότητα πεπονθέναι φησιν, ἡτις εστὶ Κύριος τῆς δύξης, ἀλλὰ τὸ πρόσλημα· οὗτος καὶ ἐπὶ τῶν φητῶν τούτων αὐτὸς μὲν δὲ Γίδες καὶ θεός πεπονθέναι λέγεται διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν τῆς θεότητος, ἡτοις καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει γέγονεν ὑπόστασις· πεπονθέναι δὲ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν αὐτοῦ· καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ μὲν καταβεῖχεναι, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι κατὰ τὴν ὑπόστασιν τῆς θεότητος· Γίδες δὲ ἀνθρώπου εἶναι κατὰ τὴν ὑπόστασιν προσληφθεῖσαν φύσιν μετὰ τὴν ἐξ οὐρανοῦ καθοδον. Καὶ πάλιν δὲ αὐτὸς Κύριος διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν δεύτερος μὲν ἀνθρωπὸς κατὰ τὴν ἡκαμένην ἀνθρωπότητα, ἐξ οὐρανοῦ δὲ κατὰ τὴν θεότητα. Εἰ γάρ μὴ νοήσωμεν ἐκαστον οἰκείως, ἐν ἀντιλογίαις ὑποβαλοῦμεν τὸν Ἀπόστολον. Πῶς γάρ κατὰ πάντα δημοιος ἡμῖν τοῖς γηῖνος; Πῶς δὲ ἀδελφὸς ἡμῶν δὲ σάρκα οὐρανίαν περιβεβλημένος; Καὶ διλα δὲ μυρία ἀποτα ξέπειται.

Et εἰ κατὰ τῶν αὐτῶν τοῦ μετρίου Βασιλείου δὲ τοῦ β' λόγου τῆς Ἐξανημέρου.

« Καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀδύσσουσα.» Τὸ σκότος οὐχ ὃς πέψυκεν ἐξηγοῦνται, ἀέρα τινὰ ἀφώτιστον. ή τόπον ἐξ ἀντιφράξεως σώματος σκιαζόμενον, ἀλλὰ δόνησμιν κακήν, μᾶλλον δὲ αὐτὸν τὸ κακὸν παρ' ἐκατοῦ μὲν τὴν ἀρχὴν ἔχον, ἀντικείμενον δὲ καὶ ἐναντίον τῇ ἀγαθότερι τοῦ Θεοῦ. Εἰ γάρ δὲ θεός φῶ; ἐστι, δῆλον ὅτι ἡ ἀντιστρατευομένη αὐτῷ δύναμις σκότος ἐν εἴη, φησι, κατὰ τὸ τῆς διανοίας ἀκόλουθον· σκότος οὐ παρ' ἐτέρου τὸ εἶναι ἔχον, ἀλλὰ κακὸν αὐτογέννητον· σκότος πολέμιων ψυχῶν, θανάτου ποτητικὸν, ἀρτῆς ἐναντίωσις, διπερ καὶ ὑφιστάναι, καὶ μή παρὰ θεού γεγενῆσθαι ὑπ' αὐτῶν μηνύεσθαι τῶν

Quonodo Christum asseritis coelestem, non autem humanam carnem induisse, cum Paulus dicat, Qui sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes¹? Quamobrem non erubescit, inquit, fratres eos appellare, Nuntiabo, inquiens, nomen tuum fratribus meis². Ex uno autem cum dicit, Adam nimis intelligit, ut Lucæ genealogia declarat. Et rursus: Quoniam, inquit, filii carnis et sanguinis participes sunt, et ipse similiter eorum particeps fuit³. Atque ut coelestis carnis adimeret suspicionem, subjecit: Neque enim angelos assumperit, sed semen Abraham⁴. Quare debuit in omnibus esse fratum similis. Et alia multa. At Dominus in Evangelio: Nemo, inquit, ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo⁵. Et Apostolus rursus: Primus, inquit, homo de terra terrenus, secundus autem homo, Dominus ulla, de cœlo cœlestis⁶. Ecce, inquit, utrobiique coelestis homo nominatur. Respondemus, Christum, cum ex duabus constet naturis, et una tantum persona, ea, quæ utriusque naturæ propria sunt, retinere. Ac quemadmodum Paulus, cum dicit, de illis, qui Christum occiderunt, Si cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent⁷, non significat, divinitatem esse passam quæ per Dominum gloriae intelligitur, sed humanitatem: sic in iis, quæ dicta sunt, ipse quidem Filius, et Deus passus esse dicitur per unam divinitatis personam, quæ est eadem naturæ humana persona, passus autem in natura ipsius humana; atque de cœlo descendisse, et in cœlo esse, quatenus ad personam pertinet divinitatis, Filius autem esse hominis habitatione illius naturæ, quam e cœlo descendens posterius assumpsit. Et rursus idem Dominus propter unam, quam habet, personam, secundus autem hominis propter adjunctam humanitatem, ex cœlo autem propter divinitatem. Nisi enim unumquodque proprie consideraverimus, apostolorum repugnantia dicere suspicabimur. Quonodo enim aut per omnia nobis similis, aut frater noster, si carnem coelestem induit? Hæc enim et alia innumerabilia incommoda consequentur.

Item contra eosdem Basilii Magni ex oratione II in Hexaemeron.

Et tenebrae erant super abyssum⁸. Tenebras non uti natura sunt, interpretantur, nempe aerem quemdam luce nou illustratum, aut locum objectu corporis obscuratum, sed potentiam malam, imo vero ipsum malum, quod a se quidem principium habeat, adversetur autem et contrarium sit bonitati Dei. Nam si Deus, inquit, est lux, rationi consentaneum est ut quæ illi ex adverso repugnat potentia tenebrae sint, non aliunde principium habentes, sed per se genitæ. Quæ quidem nihil aliud sunt, nisi ipsum malum, quod animos oppugnat, mortem parit, virtutem ut hostis insequitur.

¹ Hebr. ii, 11. ² Psal. xxi, 25. ³ Hebr. ii, 14. ⁴ Ibid. 16. ⁵ Joan. iii, 13. ⁶ I Cor. xv, 47. ⁷ I Cor. ii, 8. ⁸ Gen. 1, 2.

Idque per se consistere, non autem a Deo factum esse, ex ipsis prophetæ verbis significari dicunt, sed falluntur. Ex hoc verbo quæ non prava, et impia opinione confictæ sunt? Ex hac prava vocula quam graves lupi occasionem arripuerunt, ut Dei gregem disfacerarent, et animos invaderent? Nonne Marciones hinc eruperunt? nonne hinc Valentini exorti sunt? nonne hinc execranda Manichæorum heresis profecta est? quam si quis putrem Ecclesiarum saniem appetet, non errabit. Quod terra esset invisibilis, ex eo, quod sequitur, confirmatur. Quoniā abyssus, quæ illi inhærebatur, erat ipsa quoque tenebris involuta. Quamobrem abyssus non est multitudo adversantium potestatum, ut quidam opinati sunt. Nec tenebrae sunt potentia quædam princeps, et improba, quæ bonum ipsum impugnet. Duo enim, quæ sibi vicissim æquis viribus predita adversentur, sese mutuo corruptent omnino, et perpetuo bello sic distractentur, ut negotium nunquam non habeant, et sibi vicissim exhibeant. Quod si viribus unum presiterit, alterum prorsus abolebit. Itaque si parem mali, et boni vim esse statuunt, assiduum bellum, et perpetuum interitum introducunt, cum pariter et vincat utrumque, et vincatur ab altero. Si boni vis antecellit, quid obstat, quominus natura mali penitus deleatur? Sin contra, quod nefas est diceré, miror, cur non a se ipsimet fugiant, et abhorreant, qui tam impia et detestanda maledicta communiscuntur. Nec tamen plū est dicere ab ipso Deo malum oriri. Quandoquidem nullum contrarium a contrario sit. Neque enim vita mortem generat. Nec tenebrae lucem pariunt. Nec morbus valentinem efficit. At si malum, inquiunt, nec ingenitum est, nec genitum a Deo, unde naturam habet? Nam mala quidem esse nullus negabit, qui vitæ munere fungatur. Quid igitur dicimus? Malum non esse naturam vivam, atque animatain, sed affectionem quamdam in animo, quæ quoniā ab honesto decedit, est virtuti contraria, et ignavis innascitur. Quare non est, cur malum intrinsecus per vestiges, aut principem ullam improbiatis naturam opineris, sed suæ quisque malitia se auctorem agnoscat. Proinde quorum tu dominus es, eorum aliunde ne quæras initia. Sed intellige, quod proprie, et vere malum est, id ex voluntario lapsu principium ducere. Nam si præter voluntatem accideret, non tantus ex legibus timor delinquentibus impenderet. Nunc autem, quoniā a voluntate rosis hominibus pro cuiusque meritis irrogantur.

Item in eosdem. Ex libro, qui Gregorio Nyssæ pontifici ascribitur, De cogitatione Dei.

Et tenebrae, inquit Moses, erunt super abyssum. Ex quo malitiose isti ratiocinantes dicunt tenebras suisce, quarum effectrix causa sit malum principium. Deinde et divisit Deus inter lucem et tenebras. Si lux est, et tenebrae sunt, quas a luce sejunctas intelligis. Ilæc tenebricosi isti, qui in luce cœciunt. Nos autem dicimus, tenebras non

A τοῦ προφήτου λόγων ἔξαπατῶνται. Ἐκ δὴ τούτου τί οὐχὶ συνεπλάσθη τῶν πονηρῶν καὶ ἀθέων δογμάτων; Ποτὸς λύκοι βαρεῖς διεσπώντες τὸ πολύμινον τοῦ Θεοῦ οὐχὶ ἀπὸ τῆς μικρᾶς ταύτης φυιῆς τὴν ἀρχὴν λαβόντες ἐπεπόλασαν ταῖς ψυχαῖς; οὐ Μαρκιώνες; οὐδὲ Οὐαλεντῖνοι· οὐχὶ ἡ βδελυκτὴ τῶν Μανιχαίων αἱρεσίς; ἣν σηπεδόνα τις τῶν Ἐκκλησιῶν προσειπῶν οὐχὶ ἀμαρτήσει τοῦ προστήκοντος. Τοῦ ἀρχατον εἶνας τὴν γῆν κατασκευαστικὸν ἔστι τὸ ἐπαγόμενον, δεις ἀδυσσος ἦν ἡ ἐπέχουσα, καὶ αὐτὴ ἐσκοτισμένη. Οὔτε οὖν ἀδυσσος δυνάμεων πλῆθος; Ἀντικειμένων, ὡς τινες ἐφαντάσθησαν, οὔτε σκότος; ἀρχικὴ τις καὶ πονηρὸς δύναμις ἀντεξαγομένη τῷ ἀγαθῷ. Διὸ γάρ ἔξισάν τοι ἀλλήλοις κατ' ἑναντίων φθαρτικὰ ἔσται πάντως τῆς ἀλλήλων συστάσεως; καὶ πράγματα ἔξις διηνεκῶς; καὶ παρέξει ἀπαύστῳ πρήστῃς ἀλληλα συνεχόμενα τῷ πολέμῳ. Κανὸν ὑπερβάλλῃ δυνάμει τῶν ἀντικειμένων τὸ ἔτερον, διπλανήτικὸν ἐξάπαντος τοῦ κρατηθέντος γίνεται. "Ωστε εἰ μὲν ἰσόρθροπον λέγουσι τοῦ κακοῦ τὴν πρᾶς τὸ ἀγαθὸν ἑναντίωτιν, ἀπαυστον εἰσάγουσι πολέμον, καὶ διηνεκῆ τὴν φθορὰν, κρατούντων ἐν μέρει, καὶ κρατουμένων· εἰ δὲ ὑπερέχει δυνάμει τὸ ἀγαθὸν, τις ἡ αἰτία τοῦ τὴν φύσιν κακοῦ μὴ παντελῶς ἀνγορίσθαι; Εἰ δὲ, δ μὴ θέμις εἰπεῖν, θαυμάζω, πῶς οὐχὶ φεύγουσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς πρᾶς; οὕτω βλασφημίας ἀθεμίτους ὑποφερόμενοι; Οὐ μὴν οὐδὲ παρὰ Θεοῦ τὸ κακὸν τὴν γένεσιν ἔχειν εὐσεβές ἔστι λέγειν, διὸ τὸ μηδὲν τῶν ἑναντίων παρὰ τοῦ ἑναντίου γίνεσθαι. Οὔτε γάρ ἡ ζωὴ θάνατον γεννᾷ, οὔτε τὸ σκότος; φωτός ἔστιν ἀρχὴ, οὔτε ἡ νόσος ὑγείας ἔστι δημιουργός. Εἴ τοινυν, φησι, μήτε ἀγένητον, μήτε παρὰ Θεοῦ γεγονός, πόθεν ἔχει τὴν φύσιν; Τὸ γάρ εἶναι τὸ κακό οὐδὲν ἀντερεῖ τῶν μετεχόντων τοῦ βίου. Τὸ οὖν φαμεν; "Οὐτὶ τὸ κακὸν οὐκ ἔστιν οὐσία ζῶσα καὶ ἐμψυχος, ἀλλὰ διάθεσις ἐν ψυχῇ ἑναντίως ἔχουσα πρᾶς ἀρετὴν διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ καλοῦ ἀπόπτωσιν ταῖς βρεβύμοις; Ἐγγινομένη. Μή τοινυν ἔξω μὲν τὸ κακὸν πειρισθεῖ, μηδὲ ἀρχέγονόν τινα φύσιν πονηρίας φαντάζουσα, ἀλλὰ τῆς ἐν αὐτῷ κακίας ἔκπτωσις ἔκπτωσις ἀρχηγὸν γνωρίζεται. "Ων τοινυν αὐτὸς εἰ κύριος, τούτων τὰς ἀρχὰς μὴ ζητήσῃς ἐτέρωθεν, ἀλλὰ γνώριζε τὸ κυρίως κακὸν ἐκ τῶν προσικρετικῶν ἀποπτωμάτων τὴν ἀρχὴν εἰληφός. Οὐ γάρ διν, εἰπερ ἀκούσιον ἦν, καὶ μὴ ἐφ' ἡμῖν, τοσοῦτος μὲν ἐκ τῶν νόμων ὁ φόβος τοῖς πλημμελοῦσιν ἐπήρητο, οὕτω δὲ ἀπαραίτητοι τῶν δικαστηρίων αἱ κολάσεις τὸ πρᾶς ἀξίαν τοῖς κακούργωις ἐπιμετροῦσαι.

B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

proficiuntur, certa judiciorum supplicia, facinor

"Ετι κατὰ τῶν αἰτῶν ἐκ τῆς λεγομένης εἰναι τοῦ Νίνυστης βίβλου, καὶ καλουμένης Θεογραφίας.

Kαὶ σκότος ἐκάρω τῆς ἀδύσσου, φησὶ Μωυσῆς. "Οθεν οὖτοι κακούργως ἐρεμώμενοι ταῖσιν διε τὸ σκότος, οὐ ποιητικὸν αἴτιον ἡ πονηρὰ ἀρχὴ. Εἴτα καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς; καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους. Εἰ εὖν τὸ φῶς διν, καὶ τὸ σκότος διν, ἄφε τὸ διαστατὸν ἀπὸ, τοῦ φωτὸς Ταῦτα μὲν οἱ σκοτεινοὶ περὶ τὸ φῶς οιτοι. Τι δὲ

ἡμεῖς; Οὐ τὸ σκέτος οὐσία τις, ἀλλὰ συμβενήχεις, καὶ οὐδὲν ἔτερον ἡ φωτὸς ἀπουσία. Γυρωθέντος γάρ τὸν ἀρχὴν τοῦ οὐρανοῦ, παρυπέσητη σκέτος ἐξ ἐμφράξεως τῶν πέριξ συμβάντων, διὰ τοῦτον οὐν τὸν ἐμπεφραγμένων γίνεσθαι. Τούτων δὲ διαγωρισμός τὸ μετρητὸν διάστημα τῆς τοῦ φωτὸς ἀπουσίας. Καὶ γίνεται τρόπον τινὰ τοῦ φωτὸς ἡ ἀπουσία καὶ στέρησις ἔξις καὶ παρύπαρξις τῷ σκέτοι. Πονηρὰ δὲ ἀρχὴ, τουτέστι πονηρὸς Θεός, οὐκ ἔστιν. Εἰ μὲν γάρ Θεός, οὐ πονηρός, ἀλλὰ πηγὴ ἀγαθότητος· εἰ δὲ πονηρός, οὐ Θεός. Πώς γάρ Θεός ἡ κακία καὶ διαμαρτίξει; Εἰ δὲ ταῦτα Θεός, οὐχεται πάντα, καὶ ἀνατέρπεται.

Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Πῶς ἔσονται δύο ἀρχαὶ, ἀγαθὴ καὶ πονηρά; Ἐναντία γάρ ἀλλήλοις τὸ ἀγαθόν, καὶ πονηρὸν ἦτοι κακὸν, καὶ ἀλλήλων φθαρτικά, καὶ δισύμβατα. Καὶ λειπόντων ἐν μέρει τοῦ παντὸς ἑκάτερον ἔσται, καὶ οὐδὲ τοῦ μέρους τούτου περιγραφήσεται· καὶ η̄ ἀλλήλων ἄφονται, καὶ οὐ π' ἀλλήλων διαφθαρήσονται, η̄ μέσον ἔσται τι διατείχιζον, καὶ ίδού τρεῖς ἀρχαί. Καὶ αὐτοὶ η̄ εἰργανύουσιν, διπερ τὸ πονηρὸν οὐ δύναται, η̄ μαχέσονται, διπερ τὸ ἀγαθόν οὐ βούλεται, οὐδὲ δύναται. Τὸ μὲν γάρ πονηρὸν εἰργανεῖν οὐ πονηρὸν· τὸ δὲ ἀγαθὸν μαχέμενον, οὐκ ἀγαθόν. Οὐκ δέρα δύο ἀρχαί, καὶ ταῦτα ἐναντία, καὶ πολεμιώτατα. Μία δὲ πάντως ἀγαθὴ. Τὸ δὲ πονηρὸν οὐκ ἀρχὴ, ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις καὶ ἀποτυχία.

Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Ἐπειρ διμφω θεοὶ πεφύκασιν δὲ ἀγαθός καὶ πονηρούς, ἔτέραν ἔχουσιν ἀρχὴν. Καὶ δυάς οὐκ ἀρχὴ, ἀλλὰ τούτωντον η̄ μονάς ἀρχὴ τῆς δυάδος. Ἀρχὴ δὲ μή δύτες, οὐδὲ θεοὶ πάντως ἔσονται. Ἐπειρ οὖν η̄ μονάς ἀρχὴ πάντων, εἰς δέρα καὶ Θεός, δι πάντων αἴτιος καὶ δημιουργός.

Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Εἰ μὲν τὸ ἀγαθόν δν, τὸ πονηρὸν οὐκ δν. Εἰ δὲ τὸ πονηρὸν δν, τὸ ἀγαθόν οὐκ δν, κατὰ τὸν λόγον τῶν ἀμέσων ἐναντίων, ὅγειας καὶ νόσου, ζωῆς καὶ θανάτου. Οὐκ δέρα Θεός πονηρός.

Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Οὐ μὲν ἀγαθός Θεός οὐσιώδη καὶ φυσικὴν ἔχει τὴν ἀγαθότητα, δὲ πονηρὸς τὴν στέρησιν τῆς ἀγαθότητος ἔξιν ἔχει πάντως. Καὶ πῶς Θεός ἐξ ἀποκτώσεως καὶ ἀλλείφεως;

Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Εἰ δύο ησαν θεοί, η̄ τρεῖς, η̄ ἀπλῶς πολλοί, πάλαι δν δικόσμος ἀπωλώλεις ἀλλοτες ἀλλως, καὶ διαφόρως ἐνεργούμενος, καὶ κινούμενος. Τὸ δὲ κατὰ ταυτά, καὶ ὡσαύτως δεῖ καὶ νέσθαι, καὶ διεξάγεσθαι, καὶ η̄ διὰ πάντων εναρμοστία, καὶ συμφωνία, καὶ τάξις, καὶ διαμονή, καὶ συντήρησις θνα καὶ τὸν αὐτὸν κηρύσσεται τὸν αἴτιον, καὶ δημιουργόν, καὶ προνοητήν, καὶ συνοχέα.

A esse naturam ullam, sed accidens, et nihil aliud nisi lucis absentiam. Etenim cum cœlum initio involveretur eorum, quæ circum erant objecta, tenebrae exsisterunt. Quod etiam nunc in iis, quæ obstruuntur, evenire consuevit. At harum divisio est spatium illud, quod lucis absentia demelitur. Quæ quidem lucis absentia, et privatio est habitus quodammodo et essentia tenebrarum. Principium autem malum, hoc est, Deus malus non est. Nam si Deus est, non est malus, cum bonitatis sit fons. Sin malus, non est Deus. Quomodo enim Deus malitia, aut peccatum esse potest? Quæ quidem si Deus est, omnia pereunt, et evertuntur.

Ex eodem.

Quoniam paelo duo possunt esse principia, bonum unum, alterum malum? Bonum enim, et malum contraria sunt, seque vicissim interimunt, et nequeunt simul consistere. Quare aut in parte universitatis alterum erit, et ab ea circumscriptur, aut sese contingent, mutuoque corrumpent, aut inter illa medium aliquod intercedet, atque ita tria jam erunt principia. Praeterea aut pace utentur, quod malum non potest: aut pugnabunt, quod bonum recusat. Nam illud quidem, si utatur pace, non erit malum; hoc vero, si bellum gerit, non erit bonum. Quamobrem non sunt duo principia, præsertim inter se contraria, et inimicissima, sed unum, idque bonum. Malum enim non est principium, sed privatio et amissio boni.

Ex eodem.

C Si duo sunt Dei, bonus quidem unus, alter autem malus, aliud habebunt principium. Binarius enim numerus non potest esse principium, cum ipse ab unitate principio profliscatur. Quod si principium non sunt, ne Dei quidem erunt omnino. Quoniā igitur unitas est rerum omnium principium, unus utique et Deus est rerum auctor, et effector omnium.

Ex eodem.

Si bonum per se est, malum non est. Si malum per se est, non est bonum. Hæc est enim contrariorum medio parentium ratio atque conditio: qualia sunt valetudo, et ægritudo, vita et mors. Non igitur Deus malus.

Ex eodem.

D Deus bonus essentia et natura bonitatem habet, malus bonitatis privationem ut habitum obtinebit. Quomodo autem Deus, qui eo tantum est, quod deficit, caret, non assequitur, et non est?

Ex eodem.

Si duo, aut tres, pluresve essent Dei, cum alias alio modo et diversa ratione ageretur, et movearetur, mundus jam pridem intercidisset. Nunc autem cum omnia ratione certa et stabili semper moveantur, et disponantur, firma hæc, atque perpetua rerum omnium concinnitas, et ordo, et moderationis, et conservatio unam, eamdemque clamant esse causam, unum auctorem, a quo et procreata sint omnia, et regantur, et conserventur.

Ex eodem.

Si malus, et scelestus est hic mundus inferior, et vos nimis mali, scelestique, quippe qui pars sitis ipsius, Quod si natura estis improbi, et mali, veritas non adest vobis. Veritas enim bonum plane est. Bonum autem est alienum a malo. Jam qui veritate carent, eorum doctrina falsa nullo solido innititur fundamento.

Ex eodem.

Si mundum huic bonum esse confitemini, Deum autem et patrem malum non hujusce mundi effectorem, erit utique mundus alter malus a Deo illo-confectus malo. Atqui mundus istiusmodi non est, ne Deus igitur quidem malus. Nam Deus principium est, effectrixque causa. Quare cum non existant, quae a principio effecta et condita sint, ne principium quidem est, nec Deus igitur malus.

Ex eodem.

Veteris, inquiunt, Testamenti Deus non ea est prouidentia, et scientia, quae omnia complectatur. Interrogat enim, Adam, ubi, inquiens, es? Et Cain, Ubi est, inquiens, frater tuus? Et Abraham, Ubi est, inquiens, Sara uxor tua? Et alia multa ad eumdem modum. His respondemus, ejusmodi interrogata non ab ignorantia, sed potius a cognitione proficiisci. Nisi enim cognovisset et Adam, et Cain peccasse, non eos continuo interrogasset. Cognovisse autem ex iis, quae sequuntur, perspicuum est. Sic enim alloquitur Adam prius, quam ille se comedisse fateretur: Ecquis indicavit tibi, te nudum esse, nisi quod e ligno, de quo solo praecepit tibi, ne comederes, comedisti? Cain vero, qui conabatur et ipse latitare, compellat his verbis: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Haec non ignorantis sunt, sed plane et perspicue cognoscentis, qui ea specie interrogationis vult iis, qui peccaverant, persuadere, ut resipiscant, cum se deprehensos animadvertant. Ea item verba: Ubi est Sara uxor tua? declarant eum non ignorare Abramum uxorem habere, eamque vocari Saram. Qui autem haec scit, is profectio non erat nescius ubi esset Sara. Neque enim, cum Sara post os-tium staret, risissetque clam audiens se matrem fore, dixisset, Cur risit Sara? risus etiam causam subiecit, secum ipsa inquiens, Verene pariam? Haec enim illius sunt, qui cor etiam atque animum novit. Interrogavit autem, Ubi est Sara uxor tua? eo consilio, ut Abraham cognoscens, se ante cognoscere, et omnia scire, sibi ut praestantiori vacaret, et omnibus, quae deinceps dicerentur, fidem adhiberet. Atque etiam illud, quod de Sodoma, et Gomorrah dictum est: Descendam et videbo, utrum re ipsa, quae clamor ipsorum indicat com-plerint, an non, ut sciām, quid aliud signi-

A

'Ex τῆς αὐτῆς. Εἰ μὲν πονηρὸς ὁ κάτω κόσμος ουτος, καὶ ἡμεῖς δέρχ πονηροί, μέρος ὑπερ αὐτοῦ. Πονηροί δὲ ἡμῖν κατὰ φύσιν οὖσιν οὐ πρόσεστιν ἀλήθεια. Ἡ γάρ ἀλήθεια σαφῶς ἀγαθόν· τὸ δὲ ἀγαθὸν ἀλλότριον πονηροῦ. Μή κεκτημένοις δὲ ἀλήθειαν τὰ δεδογμένα φευδῆ τε καὶ ἀνυπόστατα. Εἰ δὲ ἀγαθὸς δηλώθεις κόσμος, ἀγαθοῦ πάντως καὶ δημιούργημα. Ἀγαθοῦ γάρ αἰτιατοῦ ἀγαθὸν τὸ αἴτιον, ὥσπερ καὶ πονηροῦ πονηρόν.

'Ex τῆς αὐτῆς.

Εἶπερ μὲν τὸν κόσμον ἀγαθός δημιούργεις, τὸν δὲ Θεὸν καὶ Πατέρα πονηρὸν, καὶ οὐ τοῦ κόσμου τούτου δημιουργὸν, ἔσται πάντως καὶ πονηρὸς ἀλλος κόσμος τοῦ πονηροῦ Θεοῦ δημιούργημα. Ἀλλὰ μὲν οὐκ ἔστιν. Οὐδὲ Θεός ἔστιν ἄρα πονηρός. Οὐ μὲν γάρ Θεὸς ἀρχὴ καὶ ποιητικὸν αἴτιον· ἀρχομένων δὲ καὶ πεποιημένων οὐκ δύτων, οὐδὲ ἀρχὴ πάντως ἔσται. Οὐκ ἄρα οὖν πονηρός ἔστι Θεός.

'Ex τῆς αὐτῆς.

'Ο τῆς Ηλαίας, φασί, Διαθήκης Θεὸς οὐκ ἔχει τὴν περιληπτικὴν πάντων καὶ θελαγού πρόγνωσιν. Ἐρωτᾷ γάρ τὸν Ἀδάμ, Ποὺ εἶ; καὶ τὸν Κάιν, Ποὺ Ἀβελ ὁ ἀδελφός σου; καὶ τὸν Ἀβραὰμ, Ποὺ Σάρρα η γυνή σου; καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Πρέδες οὖς φαμεν. Οὐκ ἀγνολας αἱ δηλωθεῖσαι ἐρωτήσεις, ἀλλὰ μᾶλλον γνώσεως. Εἰ μὴ γάρ ἔγνω καὶ τὸν Ἀδάμ, καὶ τὸν Κάιν ἀμαρτήσαντα, οὐκ ἀν εὐθὺς ἡρώτησε· καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν ἔξης. Εἴρηκε γάρ πρὸς μὲν τὸν Ἀδάμ, καίτοι μήπω μηδὲν περὶ τῆς βρώσεως ὁμολογήσαντα· Τίς ἀνήγειτο σοι, διτι γυμνὸς εἶ, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου οὐ ἐτετελάμηρ σοι μόρου μὴ φαγεῖν, ἀτέλεον διφαγεῖς; Πρὸς δὲ τὸν Κάιν, καίτοι καὶ αὐτὸν πειρώμενον λαθεῖν· Φωτὴν αἰματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοῷ πρός με. Ταῦτα καὶ λίαν μὲν εἰδότο; εἰσοι, βουλομένων δὲ διὰ τῆς προσποίητου ἐρωτήσεως εἰς μετάνοιαν ἀγαγεῖν τοὺς ἡμαρτηκότας, ἐπιγνόντας διτι πεφύρανται. Πάλιν δὲ καὶ τό· Ποὺ Σάρρα η γυνή σου; προγιώσκοντος ἦν δὲτ καὶ γυναῖκα ἔχει, καὶ Σάρρα κέκληται. Οἱ δὲ ταῦτα εἰδὼς καὶ δους ἦν ἐγίνωσκε πάντως. Οὐ γάρ ἀν διπισθεν τῆς θύρας ἔστωσης, καὶ μετὰ τὴν τῆς τεκνογονίας ἐπαγγελίαν γελασάσης κρύδην, ἐλεγε· Τί διτι ἐγέλασε Σάρρα; Εἴται προστίθησι καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ γέλωτος. Λέγοντα γάρ, φησίν, ἐν δαυτῇ, Ἀρά γε ἀληθῶς τέξομαι· Ταῦτα γάρ καὶ καρδιογνώστου. Ἡρώτησε δὲ Ποὺ Σάρρα η γυνή σου; κατ' οἰκονομίαν, ἵνα μαθῶν ἔντειθεν Ἀβραὰμ διτι προγνώστης ἔστι, καὶ πάντα εἰδὼς, ω; κρείτονι προσέχῃ, καὶ τοῦ λοιποῦ πιστεύῃ πᾶσιν, οἵ δὲ ἐρει. Καὶ τὸ περὶ τῶν Σοδόμων δὲ καὶ Γομρῶν εἰρημένον, διτι Καταδάς δύομαι εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν συντελοῦνται· εἰ δὲ μὴ, ίτα γνῶ, κατ' οἰκονομίαν εἰρηται, παιδεύων τῷδες μὴ κολάζειν ἀπὸ προγνώσεως, ἀλλ' ἀναμένειν τὴν πραγματικὴν διάγνωσιν. Εἰ γάρ μὴ ἐγίνωσκε, πῶς

¹ Gen. iii, 9. ² Gen. iv, 9. ³ Gen. xviii, 9. ⁴ Gen. iii, 11. ⁵ Gen. iv, 10. ⁶ Gen. xviii, 21.

Περιες · Κραυγὴ Σοδόμων καὶ Γοριδόφων ἔρχεται πρὸς με; 'Η γῆ, φησί, βοῦ καὶ πρὸ τῶν πρωγγιάτων, ἡ αὐτὰ τὰ πράγματα κράζει. Πολλαὶ δὲ τοιαῦταις οὐ μόνον περὶ τῇ Παλαιᾷ, ἀλλὰ καὶ περὶ τῇ Νέᾳ ἐρωτήσεις τοῦ Χριστοῦ. Πάσαι δὲ οἰκονομικαῖ, καὶ τι ἔτερν κατασεύκουσας. 'Ιδιον γὰρ τοῦ Θεοῦ τὸ πάντα γινώσκειν· καὶ δι μῆ πάντα εἰδὼς οὐ πάντων θεός.

ιε sunt ejusmodi interrogations non solum in Veteri etiam omnes mysterium continent, et aliquid aliud agunt. Nam Dei proprium est cuncta cognoscere, et qui omnia non habet cognita, non est omnium Deus.

'Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Πῶς φατε τὸν μὲν τῆς παλαιᾶς Διαθῆκης νομοθέτην δίκαιον, τὸν δὲ τῆς νέας ἄγαθὸν, καὶ διὰ ταῦτα δίλλον καὶ δίλλον εἶναι δισχυρίζεσθε; Εἰ μὲν γὰρ τὸ δίκαιον ἄγαθὸν, δὲ δίκαιος πάντως ἄγαθός. Οὐδὲ γὰρ ἀλλήλοις ἀντιδιαιροῦνται τὸ ἄγαθὸν καὶ τὸ δίκαιον· καὶ δι μῆ πάντας δίκαιος. Μυρίων δὲ χρήσεων ἄγαθὸν εἶναι τὸν τῆς παλαιᾶς νομοθέτην κηρυττούσων, μίαν παραθήσομαι· 'Εξομολογείσθε τῷ Κυρίῳ. δτι ἀγαθός· εἰπάτω δὴ οἶκος Ἰσραὴλ δτι ἀγαθός· καὶ οἱ καθοξῆντες δύο στίχοι. Καὶ δὲ τῆς νέας δὲ νομοθέτης· Καὶ ή κρίσις δὲ δὴ ἡμὴ δικαία δοτεῖ· καὶ πρὸς τὸν Ἰωάννην· 'Ἄφες δρεῖ· οὐτω τῷρ πρέσκον δοτεῖ λαϊρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. 'Οτι δὲ εἰς δὲ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας νομοθέτης προσείρχενται Ἱερεμίας λέγων· Ιδού ημέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ διαθήσομαι ὑμῖν Διαθήκην καινήν, οὐ κατὰ τὴν Διαθήκην, ήτι διεθέμητο τοῖς πατρόσιν ὑμῶν, ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν δικαγοεῖν αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰτίας, δτι αὐτοὶ οὐκ ἐτέμεινεν τῷ Διαθήκη μου, κατὰ δὲ την ημέρηνταν. Καὶ πάλιν αὐτὸς, δὲ ταῦτης κάκείνης νομοθέτης Χριστὸς, εἶπεν· Οὐκ ημέρος καταλύσαι τὸν νόμον, διλλὰ λαϊρῶσαι· τούτους δὲ τελεῖ διὰ τὸ τῶν Ἐβραίων ἀτελές τελειώσαι τῇ μεζονὶ φιλοσοφίᾳ, καὶ ἀνδράσι πρεπούσῃ. 'Ο μὲν γὰρ ἡν παιδαγωγὸς γυμνάζων ἐπὶ τὸ Εὐγγέλιον, τοῦτο δὲ ἐστι μυσταγωγὸς διδάσκων τὰ τελεώτερα. Καὶ δὲ μὲν ἐρρύθμιζε τὰ σώματα, τὸ δὲ καταρτίζει τὰς ψυχάς. Συνεργὸς οὖν ἡ πιλαιὰ τῆς νέας, καὶ προπαρασκευή, καὶ διθεοποίησις.

Ἐτι κατὰ τῶν αὐτῶν τοῦ μεγάλου Τιμονοῦ τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰκ τό· 'Πάτερ, εἰ δυνατός, παρελθέτω τὸ ποτήριον τούτο δὲ ἐμοῦ.'

Εἰ γὰρ, τούτων γενομένων, τὸ πονηρὸν τοῦ διάβολου στόμα διὰ Μαρκίωνος τοῦ Ποντικοῦ καὶ Οὐαλεντίνου, καὶ Μανιχαίου τοῦ Πέρσου, καὶ ἔτερων πίεστων αἰρετικῶν ἐπεχείρησεν ἀνατρέψει τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον, καὶ ἡχησε σατανακήν τινα τὴν λέγον δτι Οὐδὲ ἐταρκώθη, οὐδὲ σῶμα περιεβάλλετο, ἀλλὰ δόκησε τούτο ἡν, καὶ φαντασία, καὶ σκιά, καὶ υπόσκριψις, καίτοι τῶν παθῶν βιώντων, τοῦ θανάτου, τοῦ τάφου· εἰ μηδὲν τούτων ἐγεγνεῖ,

A sciat, nisi eo consilio Deum ita locutum esse, ut nos eruditet, ne unquam præcipites irruamus ad irroganda supplicia, propterea quod aliquorum flagitia prospiciamus, sed exspectemus, ut re ipsa perfecta sint. Nam si non cognovisset quomodo potuisset dicere: Clamor Sodomorum et Gomorrhæ venit ad me? Terra, inquit, clamat, etiam ante res. Et ipsæ res vociferantur et clamant. Multae sunt ejusmodi interrogationes non solum in Veteri etiam omnes mysterium continent, et aliquid aliud agunt. Nam Dei proprium est cuncta cognoscere, et qui omnia non habet cognita, non est omnium Deus.

Ex eodem.

B Quomodo dicitis antiqui Testimenti legislatorem justum, novi autem bonum, atque ideo unum ab alio diversum esse contenditis? Nam si quod justum est, bonum est, justus erit bonus omnino. Neque enim contraria sunt justum, et bonum. Sed justus repugnat injustum et bono malum adversatur: præterea si malum injustum, bonum utique justum, et bonus omnino justus. Cum autem innumerabilia sint testimonia, quibus veteris Testimenti Deus esse declaratur bonus, ego unum dunata in medium afferam: *Dicat, inquit, Israel, quoniam bonus* ¹, *et qui deinceps sequuntur, duo versiculi. Unum item, quo novi Testimenti Deus justus ostenditur: Et iudicium, inquit, meum justum est* ². Quod autem unus, atque idem sit veteris ac novi Testimenti Deus, prædictus Jeremias, *E. ce, inquiens, dies veniunt, dicit Dominus, et constituum vobis Testamentum novum, non ut Testamentum illud, quod cum patribus vestris constitui, quo die manum eorum apprehendi, ut educere eos ex Aegypto. Quia ipsi non manserunt in Testamento meo. Et ego neglexi illos* ³. Et ipse tum antiqui, tum novi Testimenti auctor Christus: *Non veni, inquit, ut legem solverem, sed ut eam implerem* ⁴; hoc est, ut illam propter Hebraeorum imperfectionem imperfectam majore quadam, et viris congruente philosophia perficeret et absolverem. Illa enim erat pædagogus, qui ad Evangelium suscipiendum instituebat. Hæc autem est præceptor ipse, qui docet perfectiora. Et illa quidem corpora informabat, hæc autem animos erudit. Vetus ergo est ministra novæ, ad novam enim ducit, et viam ostendit et parat.

C Item adversus eodem. Magni Joannis Chrysostomi ex oratione in ea verba: « Pater, si fieri posset, transeat a me calix iste ».

Et cum hæc facta sint, improbum tamen ac sceleratum os diaboli per Marcionem Ponticum, et Valentiniū, et Manichæum Persam, et alios plurimos tentans divinæ dispositionis rationem evertere, satanicam illam vocem emisit, ut diceret Deum non assumpsisse carnem, neque corpus induisse, sed id fuisse speciem quandam, et opinionem, atque umbram, et simulationem, reclamantibus passione, morte, sepultura. Quod

¹ Psal. cxvii, 2. ² Juan. viii, 16. ³ Jer. xxvi, 31, 32. ⁴ Matth. v, 17. ⁵ Matth. xxvi, 39.

si nihil eiusmodi factum esset, quanto magis improbam istam impietatis doctrinam disseminasset?

Eiusdem ex interpretatione in mysticam cænam.

Quoniam Marcionis, et Valentini, et Manichæi sautores erant venturi, qui banc dispositionem negarent, idecirco assidue mortis suæ mentionem fecit, etiam per mysteria, ut nemo falsis rationibus argumentisque decipi posset, sed per sacram illam mensam simul et servaret, et institueret.

Eiusdem ex interpretatione in magos.

Erubescat Paulus Samosatensis, erubescat Marcio, qui noluerunt videre, quod magi Ecclesiæ progenitores conspicerunt: neque enim vereor eos sic appellare. Erubescat Marcion, videns Deum in carne adorari. Nam quod in carne sit, panni et præsepe testantur. Quod autem illum non ut purum et simplicem hominem colant, ex eo patet quod in tenera ætate existenti munera offerunt, quæ convenient Deo.

Eiusdem ex interpretatione in illa verba: « In principio fecit Deus cælum et terram ».

Quod si Manichæus accedat, et dicat, materiam ante existisse, et Marcion, et Valentinus, et Græci, tu illis hæc verba oppone: *In principio fecit Deus cælum et terram.* At ille Scripturæ non credit, et tu eum ut insanum, et mente captum evita. Qui enim rerum omnium procreatori fidem non habet, et mendacii veritatem arguit, quam unquam veniam assequetur? Sin veritatis hostes pergent adversari, dicentes fieri non posse, ut ex nihilo quidquam fiat, eos interroga, utrum primus homo ex terra, an ex alia re conflatus sit. Ex terra respondebunt, et confitebuntur omnino. Dicant igitur nobis quomodo ex terra carnis natura facta sit. Ex terra enim lutum, et lateres, tegulæ, atque ollæ fieri solent. Quomodo igitur carnis natura facta est et nervi, et arteriæ, et adeps, et cutis, et unguis, et capilli? Ad hæc illi quod respondent, nihil habebunt, sed obnutescent. Quid autem loquor de nostro corpore? dicant nobis de pane, quem quotidie comedimus, quomodo, cum unius generis sit, in sanguinem, pituitam, et bilem, et varios humores commutetur, et cur cum panis frumenti colorem retineat, sanguis ipse sit rufus, aut niger. Quod si hæc, quæ quotidie ante oculos habemus, nobis nunquam poterunt explicare, multo minus reliqua Dei opera declarabunt. At si post tantam argumentorum copiam obstinate volent repugnare, et tueri sententiam suam, nos tamen non desistemus hæc eadem ipsis repetere: *In principio fecit Deus cælum et terram*¹. Hoc enim verbum unicum potest omnes eorum turres, et propugnacula evertere, omniaque humana argumenta penitus refellere, et confutare, et eos, si tandem

A πω: οὐ μᾶλλον τὰ πονηρὰ ταῦτα ἀν ξεπειρε δόγματα τῆς ἀσεβείας;

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς εἰς τὸν μυστικὸν δεῖπνον ἐρμηνείας.

Ἐπειδὴ γάρ Εμελλον οἱ περὶ Μαρκίωνα, καὶ Οὐαλεντίνον, καὶ Μανιχαῖον φύεσθαι ταῦτην ἀρνούμενοι τὴν οἰκονομίαν, διηγεῖσθαι ἀναμιμήσκει τοῦ πάθους, καὶ διὰ τῶν μυστηρίων, ὡς τε μηδένα παραλογισθῆναι, διοῦ μὲν σώζων, διοῦ δὲ παιδεύων διὰ τῆς λεπρᾶς τραπέζης ἔκεινης.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς εἰς τὸν μάργους ἐρμηνείας.

Αἰσχυνέσθω Πτυλὸς ὁ Σαμοσατεὺς, αἰσχυνέσθω Μαρκίων, μὴ βουληθέντες ἰδεῖν ἀπερ οἱ μάργοι εἶδον, οἱ τῆς Ἐκκλησίας πρόγονοι. οὐ γάρ αἰσχύνομαι οὗτως αὐτοὺς καλεῖν. Αἰσχυνέσθω Μαρκίων ὅρων Θεὸν ἐν σαρκὶ προσκυνούμενον. Οτι μὲν γάρ ἐν σαρκὶ, τὰ σπάργανα δείκνυσι, καὶ ἡ φάτνη· οτι δὲ οὐχ ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον προσεκύνουν, δηλοῦσιν τὸν ἀώρῳ τῆς ἡλικίας τοιαῦτα δῶρα προσάγοντες, ἀ θεῷ προσάγειν εἰκῇ; ήν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς εἰς τὸν Ἀρχῆ ἐποίησερ ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν.

Καὶ γάρ Μανιχαῖος ὑπεισέλθῃ λέγων τὴν ὥλην προπάρχειν, καὶν Μαρκίων, καὶν Οὐαλεντίνος, καὶν Ἐλλήνων παῖδες, λέγε πρὸς αὐτούς· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησερ ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἄλλ' οὐ πιστεῖς τῇ Γραφῇ· ἀποστράφητε λοιπὸν αὐτὸν ὡς μαινόμενον καὶ ἔξεστηκότα. Οὐ γάρ τῷ δημιουργῷ τῶν ὅλων ἀπιστῶν, ὡς καὶ φεύδος τῆς ἀληθείας καταγινώσκων, ποιας ἀν τύχη συγγνώμης ποτε; Εἰ δὲ ἐπιμένοιεν, οἱ τῆς ἀληθείας ἔχθροι λέγοντες ἀδύνατον εἶναι ἐκ οὐκ δυνων τοι προαγῆναι, ἐρώμεθα αὐτούς, Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος· ἐκ γῆς· ἐπλάσθη, ἡ ἐπέριθμέν ποθεν; Πάντως ἐροῦσιν δτι εἰς γῆς, καὶ συνομολογήσουσιν. Εἰπάτωσαν οὖν ἡμῖν πῶς ἐκ γῆς ἐγένετο φύσις; Ἀπὸ γῆς γάρ πηλὸς, καὶ πλινθος, καὶ κέραμος, καὶ δεστραχον ἀν γένοιτο. Πῶς οὖν σαρκὸς φύσις ἐγένετο; πῶς δεστρά, καὶ νεῦρα, καὶ ἀρτηρίαι, καὶ πιμελή, καὶ δέρμα, καὶ δυνχες, καὶ τρίχες, καὶ ἐκ μιᾶς ὑποκειμένης ὥλης διαφέρων οὐσιῶν ποιότητες; Ἄλλ' οὐδὲ ἀν δυνηθείεν τὸ στόμα διέραι πρὸς ταῦτα ποτε. Τί δὲ λέγω περὶ τοῦ σώματος τοῦ ἡμετέρου; περὶ τοῦ δέρτου οὐ καὶ ἐκάστην ἡμέραν σιετούμεθα εἰπάτωσαν ἡμῖν, πῶς μονοειδῆς ὡν μεταβάλλεται εἰς αἷμα, καὶ φλέγμα, καὶ χολὴν, καὶ διαφόρους χυμούς; καὶ δὲ μὲν σιτόχρους πολλάκις· ἐστι, τὸ δὲ αἷμα πυρόβδυν ἢ μέλαν. Εἰ τοινυν ταῦτα τὰ καθ' ἐκάστην ἡμέραν πρὸ τῶν ὅρθαλμῶν ὁρώμενα εἰπεῖν ἡμῖν οὐκ ἀν δύναται ποτε, σοχὸν γ' ἀν εἴποιεν περὶ τῶν δέλλων τοῦ Θεοῦ δημιουργημάτων. Ἄλλ' εἰ καὶ μετὰ τοσαῦτην τῶν ἀποδεξιῶν περιουσιῶν ἐπιμένοιεν τὴν οἰκείαν φιλονεικίαν κρατεύειν βουλόμενοι, ἡμεῖς μηδὲ οὕτω παυσόμεθα τὰ αὐτὰ πάλιν λέγοντες πρὸς αὐτούς· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησερ ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν

¹ Gen. 1, 1.

τῆτον. Τοῦτο γάρ ἔχαντι μόνον τὸ φῆμα πάντα; τῶν Αἰληρούντων ποτε πύργους καταβαλεῖν, καὶ πάντας αἰδοῦσι. τοὺς ἀνθρώπους λογισμοὺς ἐξ αὐτῶν τῶν βάθρων ἀνασκάσαι, καὶ εἰ βουληθεῖεν δῆμος ποτε τῆς φιλονείας ἀποσχέσθαι, πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ὅδον αὐτοὺς χειραγωγῆσαι δυνήσεται.

'Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας.

Ἄλλοι οἱ τῇ πλάνῃ προκατειλημένοι οὐ προσέχοντες τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν εἰρημένων, οὐδὲ ἀκούοντες τοῦ μακαρίου Μωϋσέως λέγοντος: Ἐν ἀρχῇ ἐποιῆσε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὸν ἡπάτοντος. Ηδὲ τῇ ἡρῷ ἀρατος καὶ ἀκατασκεύαστος διὰ τὸ ἐφ σκότῳ καὶ τοῖς ὕδαις κεκαλύψθαις· οὗτω γάρ ἐδοκεῖ τῷ Δεσπότῃ ἐξ ἀρχῆς παραγαγεῖν· φασιν, διὰ προϋπήρχειον ἡ ὄλη, καὶ τὸ σκότος προϋπήρχε. Τί ταύτης τῆς ἀνολας χείρον γένοτο; Ἀκούεις διτοῦς; Ἀκούεις διτοῦς; Ἐν ἀρχῇ ἐποιήσεν δὲ θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ διτοῦς ἐξ οὐδέτων ἐγένετο τὰ δύτα, καὶ λέγεις διτοῦς προϋπήρχεν ἡ ὄλη; Καὶ τίς ἀνάγοιτο τοσαύτης παροινίας τῶν νοῦν ἔχοντων; Μή γάρ ἀνθρώπος ἐστιν δημιουργῶν, ἵνα δεηθῇ τινος προύτοκειμένου, καὶ οὗτω τὰ τῆς τέχνης ἐπιδειξηται; θεός ἐστιν, ω̄ πάντα εἶκει, λόγως καὶ προτατάγματι πάντα δημιουργῶν. "Ορα γάρ, εἴπει πάντος.

'Ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς εἰς τοὺς πέντε ἀρτους.

Καὶ διατί οὐ ποιεῖ ἐκ μηδέτων, ἐμφράττων τὸ Μαρκίωνος καὶ Μανιχαίου στόμα, τῶν τὴν κτίσιν ἀλλοτριούντων αὐτοῦ, καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν παιδεύων διτοῦς διὰ δρώμενα διπάντα αὐτοῦ ἔργα, καὶ κτίσματα εἰσι· καὶ δεικνύεις διτοῦς ἐστιν δημιουργῶν διδύμους, διεπώντας ἀρχῆς· Βιαστησάσθεν τῇ θεοτάτῃ χόρτου, καὶ ἔξαταζεται τὰ ὕδατα ἐρκετά ψυχῶν ζωσῶν. Οὐκ Ελαττον γάρ τοῦ ἀπὸ τῆς δειξαι καρπὸν, καὶ ἀπὸ ὕδατων ἐρκετά ἐμψυχεῖ τὸ ἀπὸ πέντε ἀρτων ποιησαι ἀρτους τοσούτους, καὶ ἀπὸ ιχθύων πάλιν, δι σημείουν ἥν τοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης αὐτὸν κρατεῖν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς εἰς τό· «Πᾶσα συνεία, ἢν οὐκ ἐψύτευσεν δὲ Πατέρο μου, ἐκριθῆσεται. »

Τοῦτο περὶ τοῦ νόμου φασιν εἰρήσθαι: οἱ τὰ Μανιχαίων νοσοῦντες. Ἄλλοι ἐπιστομίζεις τὰ ἐμπροσθεν εἰρημένα αὐτούς. Εἰ γάρ περὶ τοῦ νόμου ἔλεγε, πῶς ἀνατέρει ἀπολογεῖται ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ μάχεται λέγων· Διατί παραβαίνετε τὴν ἀτολήτην τοῦ θεοῦ διὰ τὴν καρδδοσιν ψύχων; Πῶς δὲ τὸν προφήτην εἰσάγεις εἰς μέσον λέγοντα· «Ο λαὸς οὗτος τοῖς χειλεσι με τιμᾷ, καὶ τὰ ἔξης; Ἀλλὰ περὶ αὐτῶν ἔκεινων, καὶ τῶν παραδόσεων αὐτῶν ταῦτα φησιν. Εἰ γάρ δὲ θεός εἰπε· Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, πῶς οὐκ ἔστι φυτεῖα θεοῦ τὸ παρά θεοῦ εἰρημένον; Καὶ τὸ ἔξης δὲ δεικνύσιν διτοῦς περὶ αὐτῶν εἰρηται, καὶ τῶν παραδόσεων αὐτῶν. Ἐπήγαγε γοῦν· Ὁδηγοί εἰσι τυφλῶν. Εἰ δὲ περὶ τοῦ νόμου ἔλεγε, τούτο εἰπεν ἄν· Ὁδηγός ἐστι τυφλὸς τυφλῶν. Ἄλλο οὐτως εἴπειν, ἀλλ' Ὅδηγοί εἰσι τυφλοί τυ-

Sed qui errore tenentur oppressi, non animadverentes ea, quae ex his verbis consequuntur, neque audientes Mosem dicentem: *In principio fecit Deus cūlum et terram, subſicientemque, Terra autem erat inviſibilis et inornata*¹; quoniam tenebris, et aquis operiebatur, nondum enim voluerat Deus a principio eam educere: dicunt materiam ante fuisse, atque item tenebras. Quid hac demencia deterius fieri potest? Audis Deum in principio fecisse cūlum et terram, et ex nihilo, et dicas ante materiam existisse? Ecquis sapiens mentisque compos ita deliret? Num homo est, qui agit, ut parata materia indigeat, quo opera ostendat sua? Deus est, cui omnia parent, qui verbo, et jussu cuncta fecit. Ecce enim dixit solum, et facia est lux, et tenebrae discesserunt. μόνον, καὶ παρῆχθη τὸ φῶς, καὶ παρεχώρη τὸ σπέσιον.

Ejusdem, ex interpretatione in quinque panes.

Cur autem non eos facit ex nihilo, ut obstruat os Marcionis, et Manichæi, qui adimunt ei rerum procreationem? Imo vero factis ostendit, omnia quae cernuntur, a se fuisse condita, et procreata, sequo illum esse, qui fructus elargitur, qui ab initio dixit: *Germinet terra herbanī seni, et producent aquæ reptilia animalium viventium*². Neque enim minus est ex quinque panibus facere tam multos panes, aut ex duobus piscibus tam multos pisces, quod declarat eum esse terræ, marisque Dominum, quam fructum e terra, et reptilia animata ex aquis ostendisse.

*Ejusdem, ex interpretatione in illa herba: «Omnis plantatio, quam non plantavii Pater meus cælestis, eradicabitur.*³

Hoc de lege dictum esse volunt, qui Manichæorum laborant morbo, sed opinionem eorum refellunt ea, quae superius dicta sunt. Nam si hoc de lege loquitur, cur eam ante defendit? Cur pro illo propugnat? Quid, inquiens, *transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram*⁴? Cur prophetæ sententia in medium profert, dicentis: *Populus hic labiis me honorat*⁵, et quae sequuntur? Non igitur de lege, sed de illis ipsis, eorumque doctrina hæc dicta sunt. Nam si Deus dicit: *Honora patrem tuum, et matrem tuam*⁶, qui fieri potest, ut Dei plantatio non sit, quod a Deo dictum est? Et quod sequitur, ostendit de ipsis, et doctrina ipsorum fuisse dictum; subjicit enim: *Duces sunt cæci, cæcorum*⁷. Quod si de lege voluisse intelligi, dixisset: *Cæca est cæcorumque dux*. Non autem ita

¹ Gen. 1, 2. ² ibid. 11. ³ Matth. xv, 13. ⁴ ibid. 8. ⁵ ibid. 6. ⁶ Exod. xx. 12. ⁷ Matth. xv, 14.

dixit, sed eo potius modo : Cæci sunt, et cæcorum Α φλόν, ἐκείνον μὲν ἀπαλλάττεων τῆς κατηγορίας, εἰς duces, ut et illam a reprehensione liberaret, et δὲ τούτους τὸν πᾶν περιέλκων.

Ex eodem loco.

Interrogemus igitur eos, qui legem insectantur, utrum præceptum illud, quo prohibemur irasci, contrarium sit ei, quo vetamur occidere, an potius hujus id perfectio sit, et confirmatio. Perspicuum est, illud esse perfectionem hujus et absolutionem, et propterea magis esse. Qui enim ad iram non incitatur, a cæde facilius abstinebit. Et qui animum cohabet suum, multo magis manus continebit. Nam ira cædis est radix, quam qui evellit, multo magis concidet ramos, imo vero ne nasci quidem illos permittet. Quamobrem hæc non ad legis interitum jubebat, sed ad majorem illius observantiam. Quo namque consilio hæc sanciebat ipsa lex ? Nonne, ut nemo proximum interficeret ? Legi igitur adversantia præcepisset, qui jussisset interficere. Hoc enim, occide, illi, ne occidas, contrarium est. Itaque si ne irasci quidem concedit, id quod a lege jubetur multo magis confirmat. Neque enim perinde sibi temperabit a cæde, qui studiose cavet, ne quempiam occidat, ut ille qui ipsam quoque interficit iracundiam. Hic enim longius multo abest ab ipso conatu. Verum ut eos magis etiam convincamus, omnia quæ ab ipsis dicuntur, in medium afferamus. Quænam autem ista sunt ? Deum illum, qui mundum hunc fabricatus est, qui solim suum oriri facit super malos, et bonos; qui pluit super justos et injustos, malum esse affirmant. Qui autem ex illis mitiores sunt, rem ita temperant, ut eum justum esse duntur et concedant, bonum autem negent. Alterum autem quendam, qui non sit, quique nihil eorum, quæ sunt, efficerit, Christo patrem assignant. Et eum, qui bonus non est, in suis se terminis coatinere, et quæ sua sunt, tueri dicunt. Hunc vero, qui bonus est, aliena, et quæ ipse non fecit, appetere. Agnoscis filios dia-boli ? Quomodo e patris fonte verba bauriant, quæ loquantur, dum auferunt Deo mundi fabricationem, cum Joannes exclamat : *In propria re-nit, et, Mundus per eum factus est*¹. Jam legem examinant et expendunt in Veteri Testamento jubentem, ut oculus pro oculo, et dens pro dente ebellatur. Atque ita impie irruentes, Quomodo, inquiunt, bonus sit is qui talia præcipit ? Quid nos ad hæc respondebimus ? Maximam id Dei erga nos benevolentiam indicare. Neque enim sanxit hanc legem, ut nobis oculos vicissim effoderemus, sed potius ut ea deterriti, ne committeremus in alterum, quod nobis ipsi timeremus. Quemadmodum et Ninivitis communis est eversionem, non ut eos excinderet et aboleret : tacendum enim fuerat, si id omnino efficere decrevisset, sed ut eos iram, qua in eos accensus erat, extingueret. Sic et iis, qui prompte ad eruendos aliorum oculos

'Ex τῇς αὐτῆς ἀκολουθίᾳ.

Ἐρωτήσωμεν τοῖνυν τοὺς τὸν νόμον ἐμβάλλοντας, τὸ μὴ δργίζεσθαι τοῦ μὴ φονεύειν ἐναντίον, ἢ μᾶλλον ἐκείνου τελείωσις τούτῳ, καὶ κατασκεψή; Εὔδηλον δὲ τοῦτο ἐκείνου πλήρωσις, καὶ μεῖζον τούτου ἔνεκεν. Ὁ γὰρ πρὸς δργήν οὐκ ἐκφερόμενος πολλῷ μᾶλλον φόνου ἀφέξεται· καὶ ὁ θυμὸν χαλιῶν πολλῷ μᾶλλον τὰς χεῖρας καθέξει πῶς ἐστοῦ. Πίκα γὰρ τοῦ φόνου θυμός. Ὁ τοῖνυν τὴν βίζαν ἐκκόπτων πολλῷ μᾶλλον ἀναιρήσει τοὺς κλάδους, μᾶλλον δὲ οὐδὲ φῦνας τὴν ἄρχην ἔσει. Οὐκοῦν οὐκ ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐπὶ πλείονι τεῦτα ἐνομοθέτει φυλακῇ. Τί γὰρ βουλόμενος ὁ νόμος ταῦτα ἐπέταξεν ; Οὐχ ἵνα μηδεὶς φονεύῃ τὸν πλησίον ; Οὐκοῦν τοῦ μαχομένου τῷ νόμῳ τὸ κελεύειν φονεύον ἦν. Τὸ γὰρ φονεύειν ἐναντίον. Εἰ δὲ μὴ δργίζεσθαι ἐπιτρέπει, διπερ ὁ νόμος ἰδούλετο, τοῦτο μᾶλλον ἰστησιν. Οὐ γὰρ ὅμοιως ἀφέξεται φόνου ὁ μελετῶν μὴ φονεύειν τῷ καὶ τὴν ὄργην ἀνηργήσει. Πορφύρτερον γὰρ οὗτος ἐστηκε τοῦ τολμήματος. Ἰνα δὲ καὶ ἐτέρως αὐτοὺς ἔλωμεν, εἰς μέσον δὲ λέγουσιν ἀγάγωμεν διπαντα. Τίνα οὖν ἐστιν ἡ φασιν ; δι: ὅτι τὸν κόσμον ποιήσας Θεὸς, ὅ τὸν ἡλιον ἀνατέλλων ἐπὶ πονηρούς καὶ ἀγαθούς, ὁ βρέχων ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους πονηρούς τις ἐστιν. Οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι δῆθεν αὐτῶν τοῦτο παραιτοῦνται. Καὶ δικαιοιον δὲ αὐτὸν εἶναι λέγοντες ἀποστεροῦσι τοῦ εἶναι ἀγαθόν. Ἐτερον δὲ τὸν οὐκ δυτα, οὗτος ποιήσαντά τι τῶν δυτῶν πατέρα διδόσας τῷ Χριστῷ. Καὶ τὸν μὲν οὐκ ἀγαθὸν ἐν τοῖς αὐτοῦ μένειν, καὶ τὰ αὐτοῦ διατερεῖν φασι· τὸν δὲ ἀγαθὸν τῶν ἀλλοτρίων ἐφίσθαι, καὶ ὃν οὐκ ἐγένετο δημιουργός. Εἰδες τοῦ διαβόλου τὰ τέκνα, πῶς ἀπὸ τῆς πηγῆς τοῦ πατρὸς φθίγονται ἀλλοτριοῦντες τοῦ Θεοῦ τὴν δημιουργίαν ; τοῦ Ἰωάννου βοῶντος δι: Εἰς τὰ ἴδια ἥλιθε, καὶ Ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἀγένετο. Εἴτα τὸν νόμον ἐκετάζοντες τὸν ἐν τῇ Παλαιᾷ, τὸν κελεύοντα διφαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμού, καὶ οὐδόντα ἀντὶ οὐδόντος ἐκβάλλειν, ἐπεμβαίνουσεν ἀθέως λέγοντες· Καὶ πῶς ἀν δύνατο ἀγαθό; εἶναι δὲ ταῦτα λέγων; Τί οὖν πρὸς ταῦτα φαμεν ; Οτι μέγιστον είδος φιλανθρωπίας ἐστιν. Οὐ γὰρ ἵνα τοὺς ἀλλήλων κόπτωμεν διφαλμούς τέθεικε τὸν νόμον τούτον, ἀλλ' ἵνα φόδψ τοῦ μὴ παθεῖν ύπ' ἐτέρων ἀπεχώμεθα τὸν δρασαῖ τι τοιῶντον ἐταίροις. Ωσπερ οὖν τοῖς Νινευίταις ἡ πειλήσεις καταστροφὴν, οὐχ ἵνα αὐτοὺς ἀνέλῃ (εἰ γάρ τοῦτο ἰδούλετο, σιγῇ ἐχρῆν), ἀλλ' ἵνα τῷ φόδψ βελτίους ποιήσας παύσῃ τὴν δργήν· οὐτα καὶ τοῖς προχείρως ἐπιτηδῶις τοῖς ἐτέρων διφαλμοῖς τιμωρίζειν, ἵνα, καὶ ἀπὸ προαιρέσεως ἀγαθῆς μὴ βούλωνται, ἀπέχωνται τῆς ὡμότητος.

ρεσεψ formidine meliores redderet, atque ita

¹ Joan. 1, 10, 11.

involant, supplicium proposuit, ut ejus acerbitate eos, si bono animi proposito non moverentur, deterret.

Ἐτι κατὰ τῶν αὐτῶν, τοῦ ἀγίου Κυρίλλου ἐκ Α Item adversus eosdem. Sancti Cyrilli ex libro ad Theodosium imperatorem scripto.

Τὸ ἀπόστολικὸν ῥῆτὸν τὸ λέγον περὶ τοῦ Σωτῆρος· Ἐγ δομούματε ἀνθρώπου τρεπόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, προβαλλόμενος; Ἑκάστος τῶν αἱρετικῶν τῶν βδελυρῶν δογμάτων κατασκευάζει τὸ φεῦδος. Ἀρετὸς μὲν, καὶ Εὐνόμιος, καὶ Ἀπολλινάριος, καὶ τὸ δομούματα, καὶ τὸ σχῆμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ φαινόμενον τῆς ἡμετέρας φύσεως· μόνον σημαίνειν διαγορεύοντες· οἱ δὲ τῆς τῶν δοκτικῶν φάλαγγος (8), καὶ τὸ δομούματα, καὶ τὸ σχῆμα εἰς σκιάν τινα, καὶ εἰκασίαν, καὶ φαντασίαν σώματι ἐποκύπτειν λαμβάνοντες. Καὶ μεθ' ἔτερα· Ἡμεῖς δὲ τὸ ἐν δομούματι ἀνθρώπου γενέσθαι, καὶ σχήματα εὑρεθῆναι, ήτοι γνωρισθῆναι ὡς ἀνθρώπου, οὕτω νοήσωμεν· διτὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν προσλαβόν, καὶ ἵσος· ἡμῖν ἦν, καὶ δομοίος· ἵσος μὲν, ὡς μορφὴν δούλου λαβόν, ἤγουν φύσιν ἀνθρώπου· δομοίος· δὲ, ὡς δίχα σπέρματος. Τὸ μὲν γάρ ἐκ γυναικὸς ἀνθρώπων, τὸ δὲ ἐκ παρθένου ὑπὲρ ἀνθρώπουν. Ἐν δομούματι μὲν οὖν εἰπε, διὰ τὸ τάλλον μὲν ἵσον ἡμῖν εἶναι κατὰ τὴν φύσιν, οὐκ ἔχει δὲ τὸ ἐκ σπέρματος συνεστάναι. Τὸ αὐτὸν δὲ δῆλοι καὶ τὸ Σχῆματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος. Σχῆμα γ. ρ πάλιν εἰπε, διότι εἰ καὶ τὸ ἀνθρώπωνον εἴδος εἰχε, καὶ ἀληθῶς αὐτὸν περιεῖσθαι, ἀλλ' οὖν ταῦτον εἰχεν ἀνθρώπου ἐφ μὴ φιλὸν αὐτὸν εἶναι, ἀλλ' ἡνωμένον θεότητι. Εἰ δὲ κατὰ φαντασίαν ἐνανθρωπήσαι τὸν Σωτῆρα δεξιμεθα, μάτην οἱ ἀπόστολοι, μάτην τὸ κήρυγμα, καὶ συντέμως εἰπεῖν οἱ χεῖται πᾶσιν ἡ αὐτηρίας ἐλπίς.

Κεφάλαιον κθ'. Ἐτι κατὰ τῶν αὐτῶν, τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Οτι οὐδὲν ἀρχαί, μία ἀγαθή, καὶ μία πονηρά, ἴντευθεν εἰσόμεθα. Ἐναντία εἰσὶν ἀλλήλοις τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ πονηρόν, καὶ ἀλλήλων φθαρτικά, καὶ ἐν ἀλλήλοις, η σὺν ἀλλήλοις οὐχ ὑφεστάμενα. Ἐν μέρει οὖν τούτων ἔκαστον ἔσται τοῦ παντός. Καὶ πρῶτον μὲν περιγραφήσονται οὐχ ὑπὸ τοῦ παντὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ μέρους τοῦ παντὸς τούτων ἔκαστον. ἔκειται τις ὁ τὴν χώραν ἐκάστῳ ἀποτελέμενος; Οὐ γάρ ἀλλήλοις συνενεχθῆναι, καὶ συμβιβάσθηναι φήσιασιν. Ἐπει οὐ κακὸν τὸ κακὸν εἰρήνην ἄγον πρὸς τὸ ἀγαθὸν, καὶ συμβιβάζεμενον· οὐδὲ ἀγαθὸν τὸ ἀγαθὸν φιλικῶς πρὸς τὸ κακὸν διακείμενον. Εἰ δὲ τις ερός ὁ τούτων ἐκάστῳ τὴν οἰκεῖαν ἀφορίσας διετριβήν, ἔκεινος μᾶλλον ἔσται θεός. Ἀνάγκη δὲ καὶ δοὺς θάτερον, η ἀπτεσθαι, καὶ φθείρειν ἀλληλα, η εἶναι τι μέσον, ἐν ᾧ οὐδὲ τὸ κακὸν, οὐδὲ τὸ ἀγαθόν ἔσται, ὥσπερ τι διάφραγμα διείργον ἐξ ἀλλήλων

^a Philipp. II, 7.

(8) Ad verba, Οἱ δὲ τῆς τῶν Δοκτικῶν φάλαγγος, legiūr scholium in codice Mosquensis I : Δοκτίται καὶ φανταστατα, οἱ δοκτίσει καὶ φαντασία γεγονέναι

Ea Apostoli verba de Servatore: *In similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo*, arripiunt hæretici, ut execrandæ doctrinæ suæ inuidacia tueantur atque confirment. Nam Arius quidem, et Eunomius, et Apollinaris similitudinem et habitum sic accipiunt, ut naturæ nostræ speciem duntaxat quamdam significant. Reliquæ autem hæreticorum copiæ per similitudinem et habitum umbram quamdam, et imaginem, et formam corpori similem interpretantur. Et post alia: Nos autem in similitudine hominis factum, et habitu inventum sive cognitum ut hominem, sic intelligimus, ut naturam nostram assumpserit, et æqualis nobis ac similis fuerit. *Æqualis*, quia servi formam, seu naturam humanam accepit. *Similis*, quia sine semine. Nam quod ex muliere natus sit, humanum id est. Quod autem ex virgine. Id vero humana conditione præstantius. In similitudine igitur dixit, quoniam cum in reliquis par esset nobis et æqualis, quantum ad naturam pertinet, non tamen ex semine conceptus est. Idemque verbis illis significatur, *Et habitu, seu figura, inventus ut homo*. Figuram enim dixit, quia licet humanam speciem, et naturam haberet, vereque illam induisset, homine tamen habebat aliquid excellenterius, quia non purus erat et simplex homo, sed cum divinitate conjunctus. Quod si specie tantum, et imagine quadam, ac simulatione Servatorem hominis assumpsisse naturam admittimus, inanis fuit labor apostolorum, inanis est Evangelii promulgatio, inanis denique salutis spes.

Item contra eosdem. Damasceni 29.

Duo non esse principia, unum bonum, et alterum malum, sic intelligemus. Bonum et malum contraria sunt, seque vicissim interimunt, et eorum utruinque nec in altero, nec cum altero potest consistere. Separatim igitur erunt, in ipsa rerum universitate, et primum ita circumscriventur, ut non solum in mundo sint, sed unum in una mundi parte, alterum in alia. Jam quis utrique regionem descripsit suam? Neque enim inter se convenisse, et fœdus iniisse dicent. Quandoquidem malum non esset malum, si amicitia cum bono conjunctum esset; nec bonum esset bonum, si illi cum malo conveniret. Sin tertius aliquis suum utriusque domicilium præstnivit, ille potius erit Deus. Alterutrum autem est necessarium, ut vel se contingent mutuoque interimant, vel inter ea sit aliquod medium, in quo nec bo-

λέγοντες τὴν θείαν ἐνανθρωπησιν· δηποτοί εἰσι καὶ οἱ ἀνωτέρω ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος τίτλου μημονεύεντες.

num nec malum commoretur, quodque tanquam A septimum utraque sejungat et dirimat. Et hoc quidem pactio non duo erunt, sed tria principia. Præterea necesse est ut vel in pace degant, quod malum non potest: quodenim in pace degit, non est malum; vel pugnat, quod nequit bonus: quod enim bellum gerit, perfecte bonum non est; vel malum quidem pugnet, bonum autem non repugnet: qua sane ratione bonum a malo deleatur aut certe vexaretur et discruciatetur, quod a bono alienum est. Unum ergo principium est, idque bonus et ab omni malitia remotissimum. Quod si dixeris Unde igitur malum? a bono enim ortum habere non potest; respondemus, malum nihil aliud esse nisi privationem boni, et commutationem ex eo quod secundum naturam est, in id quod est contra naturam. Nihil enim natura malum. Nam omnia, que Deus fecit, valde sunt bona quatenus facta sunt. Itaque si manent quemadmodum fuerunt procreata, valde bona sunt. Sin a proprio naturæ statu voluntate deflectunt in contrarium, in malo consistunt. Natura igitur procreatori cuncta serviant et parent. Quando autem sponte sua aliquid eorum, quæ procreata sunt, imperium detrectans ab auctore suo defecerit, in se ipso malum constituit. Malum enim nec essentia est, nec aliquid essentia proprium, sed accidens, et ab eo, quod secundum naturam est, in id quod naturæ adversatur declinatio. Hoc autem nihil aliud est, nisi peccatum. Unde igitur peccatum? a propria voluntate diaboli inventum. Ergo diabolus malus? Non quatenus factus est. Lucidissimus enim et præclarissimus angelus fuit procreatus ab opifice Deo, libera prædictus voluntate, quippe qui ratione ornatus sit. Ulro autem et volens a virtute congruenti naturæ suæ discedens in malitiæ tenebras incidit, procul amotus a Deo qui solus est bonus et largior vita. Ab ipso enim quidquid est bonum habet, ut bonum sit, et dum voluntate recedit ab eo (voluntate enim, non loco, ab illo receditur) in malum incurrit.

B Καὶ οὐκ ἔτι δύο, ἀλλὰ τρεῖς ἀρχαὶ ἔσονται. Ἀνάγκη δὲ τούτων τὸ ἔτερον ἡ εἰρηνεύεντ, ἵνα τὸ κακὸν οὐ δύναται, τὸ γάρ εἰρηνεῦον οὐ κακόν, ἡ μάχεσθαι, διπέρ τὸ ἄγαθὸν οὐ δύναται· τὸ γάρ μαχόμενον οὐ τελέως ἄγαθόν· ἡ τὸ μὲν κακὸν μάχεσθαι, τὸ δὲ ἄγαθὸν μὴ ἀντιμάχεσθαι, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ κακοῦ φθείρεσθαι, ἡ δὲ λυπεῖσθαι, καὶ κακουχεῖσθαι, διπέρ οὐ τοῦ ἄγαθοῦ γνώρισμα. Μία τοινυ διρχῇ ἄγαθῃ πάστης κακίας ἀπηλαγμένη. Ἄλλ' εἰ τοῦ τό φασι, Πόθεν τὸ κακόν; ἀμήχανον γάρ ἐκ τοῦ ἄγαθοῦ τὸ κακὸν ἔχει τὴν γένεσιν· φαμέν οὖν διτὶ τὸ κακὸν οὐδὲν ἔτερόν ἔστιν εἰ μὴ τοῦ ἄγαθοῦ στέρησις, καὶ ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν παρατροπή. Οὐδὲν γάρ κακὸν κατὰ φύσιν· πάντα γάρ δια ἐποίησεν δὲ Θεὸς καὶ λαλῶν, καθ' ὅ γέγονεν. Οὐτοις τοινυ μένοντα καθὼς ἔκτισται, καλλὰ λίαν εἰστιν· ἔκουσίως δὲ ἀποφοιτῶντα τοῦ κατὰ φύσιν, καὶ εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐρχόμενα, ἐν τῷ κακῷ γίνονται. Κατὰ φύσιν μὲν οὖν πάντα δοῦλα, καὶ ὑπῆκοα τοῦ Δημιουργοῦ. "Οταν δὲ ἔκουσίως τι τῶν κτισμάτων ἀφηνιάσῃ, καὶ παρῆκουν τοῦ ποιῆσαντος αὐτὸν γένηται, ἐν ἐαυτῷ συνεστήσατο τὴν κακίαν. Ἡ κακὴ γάρ οὗτος οὐσία τίς ἔστιν, οὔτε οὐσίας ἴδιωμα, ἀλλὰ συμβεβηκός, ἥγουν ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἔκουσίως παρατροπή, διπέρ τοινυ ἡ ἀμαρτία. Πόθεν οὖν ἡ ἀμαρτία; τῆς αὐτεξουσίου γνώμης τοῦ διαβόλου εὑρεμα. Κακὸς οὖν δὲ διάδολος, οἱ κακοὶ γέγονεν· διγέλος γάρ φωτεινότατος καὶ λαμπρότατος ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ἔκτισται, αὐτεξουσίος, ὡς λογικός· ἔκουσίως δὲ τῆς κατὰ φύσιν ἀρετῆς ἀπεψήστησε καὶ ἐν τῷ ζῷῳ φ τῆς κακίας ἐγένετο, θεοῦ μικρυνθεὶς τοῦ μόνου ἄγαθοῦ καὶ ζωωποιοῦ. Ἐξ αὐτοῦ γάρ πάντας ἄγαθὸν ἄγαθύνεται. Καὶ καθ' ὅσον ἐξ αὐτοῦ ἐμακρύνθη γνώμη, οὐ γάρ τόπῳ, ἐν τῷ κακῷ γέγονε.

C Καὶ οὐτοις τοινυ διρχῇ ἄγαθῃ πάστης κακίας ἐγένετο, θεοῦ μικρυνθεὶς τοῦ μόνου ἄγαθοῦ καὶ ζωωποιοῦ. Ἐξ αὐτοῦ γάρ πάντας ἄγαθὸν ἄγαθύνεται. Καὶ καθ' ὅσον ἐξ αὐτοῦ ἐμακρύνθη γνώμη, οὐ γάρ τόπῳ, ἐν τῷ κακῷ γέγονε.

TITULUS X

Adversus Sabellium. Sancti Cyrilli ex interpretatione in Joannis Evangelium.

Si idem est Filius, qui Pater, quæ est distinctio-
nis nominum ratio? Nam si aliud non genuit, cur
vocatur Pater? Et qui a Patre genitus non est,
quomodo prorsus est Filius? Quoniam igitur geni-
tum esse Filium divinæ Scripturæ testantur, et
veritas ita sese habet, per se in propria quisque
persona existunt Pater et Filius. Quandoqui-
dem unus ab altero distinguitur ut a gignente
genitus.

Beatus Paulus ad Philippenses de Filio scribens,
Qui rapinam, inquit, non est arbitratus, esse se æqua-
lem Deo¹. Quis igitur ille est, qui noluit rapinam
arbitrari, se esse æqualem Deo? Nonne dicendum
est necessario unum quidem illam esse, qui est in for-
ma Dei, alterum autem eum cuius est forma? Omnes
hoc ut perspicuum confitentur. Quare non unum

ΤΙΤΑΩΣ Ι.

*Toū ἐρ ἀγλοῖς Κυριλλου κατὰ Σαβε. Ilou. 'Ex
τῆς κατὰ Ιωάννης Εὐαγγέλιος ἐμηνελας
τὰ δια ταῦτα κεψάλαια.*

Ει λατές έτειν δὲ Υἱός, καὶ Πατήρ, πολὺν ἔχει λόγον ἡ τῶν ὀνομάτων διαστολὴ; Εἰ μὴ γὰρ δὲλλον ἐγένησαν, Ινατί καλεῖται Πατήρ; Πώς δὲ διως Υἱός, εἰ μὴ ἐγέννηθη παρὰ Πατρός; Ἐπειδὴ δὲ γεγεννῆθας τὸν Υἱὸν αἱ θεῖαι εκρύπτουσι· Γραφει, καὶ δὲ τῆς ἀληθείας οὐτως ἔχει λόγος, ὑφεστήκασιν δημοκαθ' ἐαυτούς, καὶ εἰσὶν ίδιαζόντες καὶ δὲ Πατήρ, καὶ δὲ Υἱός, εἰπερ ἔτερον δὲ ἐτέρου φαίνεται τὸ γενώμενον ὡς ποδὸς τῷ γεγεννῶν.

Ο μαχάριος Παῦλος ἐπιστέλλων Φιλιππησίοις τερψτού Υἱού φησιν· «Ος ἐν μορφῇ Θεού ὑπέρχων οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι Ἰησα Θεῷ. » Ή γάρ οὐκ ἀνάγκη λέγειν ἵνα μὲν τινα ὑπάρχειν τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ, ἔτερον δὲ πάλιν τὸ διπερ ἡ μορφή; 'Αλλ' ἔστι δῆλον ἀπατεῖ καὶ δυολογούμενον. Οὐκοῦν οὐχ ἐν τι κατὰ ταυτὸν τῷ φαίνειν Πατέρῳ, καὶ λίθος, ἀλλ'

Philip, n. 6.

ἴδιοσύντατοι, καὶ ἐν ἀλλήλαις θεωρούμενοι κατὰ τὴν ευνόητητα τῆς οὐσίας, εἰ καὶ εἰς ἐξ ἑνὸς, δηλοθεῖ ἐκ Πατέρος ὁ Υἱός.

Ἐγώ καὶ ὁ Πατήρ ἔτι ἐσμεν, ἐφασκεν δὲ Σωτὴρ, ὃς εἰδὼς δηλονότει καὶ ἐκεῦτον ἴδιως ὑφεστηκότα, καὶ τὸν Πατέρα. Εἰ δὲ μὴ οὕτως ἔχει τού πράγματος ἡ ἀληθεία, τι μὴ τηρήσας τῇ ἑνάδι τὸ τρέπον ἐφασκεν, Ἐγώ καὶ ὁ Πατήρ ἔτι εἰμι; Ἐπειδὴ δὲ εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν τὸ σημαινόμενον ἔξαπλοι, δῆλος ἀν εἶη λοιπὸν τὴν τῶν ἐπερδόξων ἀνατρέψων ὑπόνοιαν.

Ἐκ τῆς οὐσίας δυτικαὶ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπιδειχύων ἐκεῦτον ὁ Υἱός φασὶ ποὺ πάλιν· Ἐγώ δὲ τοῦ Πατρὸς δέκηλθον, καὶ ἡκα. Πώς οὖν οὐχ ἐτεροῦ ἔσται παρ' αὐτὸν, ὡς ἐν ὑποστάσει, καὶ ἀριθμῷ, παντες ἡμᾶς ἀναπειθούτος λόγου τὸ ἔκ τινος; προσλόθην ἐτερον εἶναι παρ' ἐκεῖνο νοεῖν, ἄφ' οὗ δῆ καὶ προελήλυθεν; Οὐκοῦν ἀληθῆς οὐδεμῶς τοις δι' ἐναντίας ὁ λόγος.

Ἐξ ὅργης ἐμπεπρῆσθαι Θεοῦ τὰς τῶν Σοδομιτῶν πόλεις, ἡ θεία λέγει Γραφή· Ἐξηγουμένη δὲ ὅπως αὐτοῖς ὁ θεῖος ἐπενήνεται θυμός, καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀπωλείας ἐκδιάσκουσι σαφῶς, Ἐβραῖς, φησί, Κύριος πῦρ παρὰ Κυρίου ἐπὶ Σόδομα, πῦρ, καὶ θεῖον. Ἔται καὶ αὐτῇ τοῖς ἐκείνα πλημμελεῖν εἰωθόσιν ἡ μερὶς τοῦ ποτηρίου πρεπαθεστάτη. Ποίος οὖν δρός Κύριος; παρὰ ποιὸν Κυρίου τὸ πῦρ ἐπαφῆκε, καὶ τίς τῶν Σοδομιτῶν κατέφεξε πόλεις; Ἄλλ' ἔστι δῆλον ὡς ὁ Πατήρ πάντα δι' Υἱοῦ ἐνεργῶν, ἐπειὶ καὶ δύναμις αὐτοῦ καὶ βραχίλιας ἔστιν, αὐτὸν Σοδομιταῖς θειεῖς ἐποίει τὸ πῦρ. Οτε τοινύν Κύριος παρὰ Κυρίου τὸ πῦρ ἐκείνοις ἐφίσι, πῶς οὐχ ἐτερος, δοσον εἰς τὸ δύναμις ὑπάρχειν, παρὰ τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, καὶ αὐτὸν ὁ Υἱός παρὰ τὸν Πατέρα; Τὸ γάρ ἐν ὡς ἐξ ἑνὸς ἐν τούτῳ σημαίνεται.

Ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου, καὶ τὴν ἀληθείαν σου. Ποίον οὖν δρά ἔστι φῶς; Ποιὰ δὲ ἡ ἀληθεία αὐτοῦ; Δέγοντος ἀκουε τοῦ Υἱοῦ· Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς, καὶ, Ἐγώ εἰμι ἡ ἀληθεία. Εἰ δὲ πέμπεται πρὸς ἡμᾶς τὸ φῶς καὶ ἡ ἀληθεία τοῦ Πατέρος, τουτέστιν ὁ Υἱός, πῶς οὐχ ἐτερός ἔστι παρ' αὐτὸν, δοσον εἰς τὸ δύναμις ὑπάρχειν, εἰ καὶ ἐν ἐστιν ὡς πρός αὐτὸν, δοσον εἰς τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα; Εἰ γάρ μή οὕτως; ἔχειν οἰονται τινες, ὁ αὐτὸς δὲ καὶ εἰς ἔστι Πατήρ καὶ Υἱός, εἰ μή ἐτερον ἐποιείτο τὸν τῆς εὐχῆς τρόπον ὁ πνευματοόρος βοῶν, Ἐλθε πρὸς ἡμᾶς, ὡς φῶς καὶ ἀληθεία; Ἐπειδὴ δὲ τὸ, Ἐξαπόστειλον, λέγει, δῆλος ἀν εἶη λοιπὸν ἐτερον μὲν τὸν ἀποστέλλοντα εἰδῶς, ἐτερον δὲ τὸν ἀποστελλόμενον. Οὐ δὲ τῆς ἀποστολῆς τρόπος νοεῖσθαι θεοπρεπῶς.

Ἐπειὶ δὲ τῷ Σαβελλίῳ ἡ τιθετός ἔστιν Ἀρειος· ἐκεῖνος μὲν γάρ τὰ τρία πρόσωπα συναιρῶν εἰς ἐν, ἐν πρόσωπον καὶ μίαν φύσιν ἐδογμάτιζεν· οὗτος δὲ τὴν μίαν φύσιν διατρέψων, τρεῖς φύσεις καὶ τρία πρόσωπα τούτωντον ἀγνοεῖσθαι· οἱ ἀλλοι Πατέρες, Αθανάσιος, καὶ Βασίλειος, καὶ Γρηγόριος, ἐν οἵς

A quiddam numero sunt Pater et Filius, sed in sua uterque consistit persona, et quamvis unus ab uno sit, nempe Filius a Patre, unam lumen essentiam et naturam habent.

Ego et Pater (inquit Servator) unum sumus,¹ ut qui sciret, et se et Patrem propria utrumque persona subsistere. Nam nisi res ita vero se habet, cur non servavit unitatis decorum, Ego, inquiens, et Pater unum sum. Numero igitur utens pluribus congruenti, eorum qui aliter sentiunt everlit opinionem.

Seipsum esse ex Dei et Patris essentia declarans Filius, Ego, inquit, a Patre exivi². Quomodo igitur non alter ab illo erit persona duntaxat, et numero, cum omnis nos ratio doceat, id quod ex aliquo proficiscitur ab eo diversum cogitare? Quare constat, aliter sentientium opinionem esse falsam.

Ex ira Dei Sodomitarum civitates suisse incensas atque combustas testatur divina Scriptura, quae aperie declarans, quomodo Deus illis succensuerit, et quomodo eversæ deletæque fuerint, Pluit, inquit, Dominus a Domino super Sodomam ignem et sulphur³. Hoc enim punitionis genus flagitiosis illis maxime congruebat. Quis ergo Dominus a quo Dominio ignem demisit, et Sodomitarum urbes abolevit? Pater nimis omnium per Filium agens, qui virtus est et brachium ipsius, fecit ut ignem in Sodomitas plueret. Quamobrem qui fieri potest, ut cum Dominus a Domino ignem in eos conjecerit, non sit distinctus et a Filio Pater, ut propria existens persona, et rursum a Patre Filius? Hic enim unum ab uno significatur.

Emitte lucem tuam et veritatem tuam⁴. Quænam illius est lux, et veritas? Audi Filium, qui, Ego, inquit, sum lux, ego sum veritas. Itaque si lux et veritas Patris, nempe Filius, ad nos mittitur, quomodo non est ab illo distinctus, quatenus propria subsistit persona, licet cum illo unum sit, quantum ad unam et eamdem essentiam pertinet? Quod si, ut quidam opinantur, unus est Pater idem, qui et Filius, cur non ea potius precandi ratione usus est divino Spiritu afflatus propheta: Veni, inquiens, ad nos, o lux et veritas? Quare cum dixerit, Mitte, alium utique intellexit illum esse, qui mittit, et alium eum, qui mittitur. Missionis autem ratio Deo conveniens cogitetur.

Verum quia cum Sabellio Arius pugnat: nam ille tres personas in unum ita contraxit, ut unam tantum personam, et naturam unam esse contendere: hic autem naturam unam ita divisit, ut tres naturas, et tres personas assereret: Athanasius, et Basilios, et Gregorius, et alii Patres cum execran-

¹ Ioan. x, 30. ² Ioan. xvi, 28. ³ Gen. xix, 24.

⁴ Psal. xlvi, 3.

dam Arii opinionem impugnarent, simul etiam Sa-
bellii doctrinam, ad quam refellendam, ut pote pau-
cis comprehensam, non multis opus erat argumen-
tis, everterunt.

TITULUS XI.

*In Arianos. Magni Athanasi, ex quarto contra eos
ipsos libro.*

Beatus Alexander episcopus Ecclesia Arium ejec-
it, et extrusit dicentem hæc : Non semper Deus
Pater, non semper Filius fuit. Sed cum omnia ex
nihilo facta sint, eodem modo et Filius existit,
qui et ipse ex rebus procreatis et factis una est.
Cumque omnia non essent prius, quam facta sunt,
sic fuit aliquando, cum et Dei Verbum non esset.
Neque enim erat ante quam gigneretur, sed exsi-
stendi principium habuit, cum Deus voluit ipsum
efficere. Nam unum ex universis operibus et ipsum
est. Et quoniam natura mutabile est, voluntate
permansit bonum, cum tamen ut reliqua omnia
mutari possit, quando vult. Idcirco enim Deus cum
prævideret ipsum futurum bonum, hanc illi glo-
riam tribuit, quam ex virtute deinceps obtinuit.
Dicunt igitur, Christum non esse verum Deum,
sed communione Deum dici, ut reliquos omnes.
Addunt præterea, ipsum non esse in Patre natura
et proprium essentia illius Verbum et propriam
ejus sapientiam, qua mundum hunc fabricatus
est. Aliud enim esse Verbum illud proprium quod
in Patre est, aliamque propriam in Patre sapien-
tiam, qua quidem sapientia et Verbum hoc fecit.
Hunc enim ipsum Dominum opinione Verbum ra-
tionemque dici propter illa, quæ ratione sunt præ-
dicta : opinione item dici sapientiam propter illa,
quæ sapientia sunt ornata. Denique cum omnia
sint aliena et peregrina, et ab essentia Patris re-
motissima, sic et ipsum asserunt ab essentia Patris
alienissimum ac remotissimum, quippe qui factus
et creatus sit, et unum epos. Ad hæc aiunt Deum
non propter illum nos procreasse, sed illum prop-
ter nos. Erat enim, inquit, solus Deus, et cum
ille non erat Verbum. Deinde cum vellet nos effice-
re, tunc et illud effecit, et ex quo factum est, Ver-
bum, et Filium, et sapientiam ipsum appellavit,
ut nos per illud procrearet. Et quemadmodum re-
liqua omnia Dei voluntate existierunt, cum non
esseat prius, sic et ipsum, cum antea non esset,
factum est. Neque enim, inquit, proprius et na-
turalis Filius Patris est Verbum, sed et ipsum per
gratiam existit. Qui enim est Deus, Filius, qui
non erat, fecit ea voluntate, qua fecit et fabrica-
vit et esse voluit omnia. Nam illud etiam dicunt,
Christum non esse naturalem et veram Patris vir-
tutem, sed quemadmodum bruchus, et eruca, sic
et ipse Patris, inquit, virtus dicitur. Illud item
adjungunt, Patrem esse Filio invisibilem, Filium
enim Patrem nec videre, nec intelligere perfecte
et absolute. Nam cum essentendi principium ha-
beat, non posse eum, qui principio caret, cogni-
tum habere. Quod si cognoscat et videat, pro men-

A ἀνέτρεψαν τὴν Ἀρείου βλασφημίαν, συμπαρέλαβον
καὶ τὴν Σαβεῖλίου καὶ συναντέρεφαν, ὅτι μηδὲ πολ-
λῶν ἐδεῖτο λόγων εὑέλεγχος οὖσα, καὶ εἰς ὀλίγους
φθάσασα.

ΤΙΤΛΟΣ ΙΑ.

*Tοῦ μεγάλου Ἀθανασίου κατὰ Ἀριανῶν, ἐκ τοῦ
κατὰ Ἀριειανῶν τετάρτου λόγου.*

Οἱ μακάριοι Ἀλέξανδρος, καὶ ἐπίσκοπος ἔξιδας
τὸν Ἀρείον τῆς Ἐκκλησίας λέγοντα ταῦτα· Οὐκ ἀεὶ¹
δὲ Θεός; Πατήρ. Οὐκ ἀεὶ δὲ Υἱός, ἀλλὰ πάντων ὄντων
ἔξι οὐκ ὄντων, καὶ δὲ Υἱός τοῦ Θεοῦ ἔξι οὐκ ὄντων ἐστι.
Καὶ πάντων ὄντων κτίσις, ἀτομον, καὶ αὐτὸς; κτίσμα καὶ
πολημά ἐστι. Καὶ πάντων οὐκ ὄντων πρότερον, ἀλλ᾽
ἐπιγενομένων, καὶ αὐτὸς δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἦν ποτε,
ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι. Ἀρχὴν ἔχει
τοῦ εἶναι. Τότε γάρ γέγονεν, ὅτε βεβούλευτο αὐτὸν
δὲ Θεός δημιουργῆσαι. Ἐν γάρ τῶν πάντων ἔργων
ἐστι καὶ αὐτός. Καὶ διὰ τὴν φύσιν τραπέδος ἐστι,
τῷ δὲ ιδιῷ αὐτεξουσίῳ βούλεται μένειν καλός· ὅτε
μέντοι θέλει, δύναται τρέπεσθαι καὶ αὐτός, ὡσπερ
καὶ τὰ πάντα. Διὰ τοῦτο γάρ δὲ Θεός προγενώσκων
ἴσεσθαι καλὸν αὐτὸν προλαβὼν αὐτῷ ταύτην τὴν δι-
ᾶσαν δέδωκεν, ἢν ἀν καὶ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἔχει μετὰ
ταῦτα. Λέγουσι γάρ οὗτοι οὐδὲ θεός ἀληθινός ἐστιν δὲ
Χριστός, ἀλλὰ μετοχῆς καὶ αὐτός, ὡσπερ οἱ ἀλλοι
πάντες, λιγεται θεός. Προστιθέασι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι
οὐκ ἐστιν αὐτός; ἐν τῷ Πατρὶ φύσις, καὶ ίδιος τῆς
οὐσίας αὐτοῦ Λόγος, καὶ ἡ ίδια σοφία, ἐν δὲ πεποίηκε
τοῦτον τὸν κόσμον, ἀλλ᾽ ἀλλος μέν ἐστιν δὲ ἐν τῷ
Πατρὶ αὐτοῦ ίδιος Λόγος, καὶ ἀλληλή τῇ ἐν τῷ
Πατρὶ ίδιᾳ σοφίᾳ αὐτοῦ, ἐν δὲ σοφίᾳ καὶ τοῦτον
τὸν Λόγον πεποίηκεν. Αὐτός δὲ οὖν δὲ Κύριος
καὶ ἐπίνοιαν λέγεται Λόγος; διὰ τὰ λογικά, καὶ
καὶ ἐπίνοιαν λέγεται σοφία διὰ τὰ σοφιζόμενα.
Ἀμέλει φασὶν οὗτοι πάντων ξένων καὶ ἀλλοτρίων
ὄντων κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ
αὐτὸς ξένος μὲν, καὶ ἀλλοτρίος τῆς τοῦ Πατρὸς
οὐσίας ἐστι· τῶν δὲ γεννητῶν καὶ κτισμάτων ίδιος;
καὶ εἰς τυγχάνει. Κτίσμα γάρ ἐστι, καὶ πολημα, καὶ
ἔργον. Πάλιν τέ φασιν οὗτοι οὐχ ἡμᾶς ἔκτισε δι' ἐκεί-
νον, ἀλλ᾽ ἐκείνον δι' ἡμᾶς. Ήν γάρ, φασι, μόνος
δὲ θεός, καὶ οὐκ ἦν δὲ Λόγος σὺν αὐτῷ. Εἴτα
θελήσας ἡμᾶς δημιουργῆσαι, τότε πεποίηκε τοῦτον.
Καὶ ἀφ' οὐ γέγονεν, ὧνόμασεν αὐτὸν Λόγον, καὶ
Υἱὸν, καὶ σοφίαν, ἵνα καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ δημιουρ-
γῆσῃ. Καὶ ὡσπερ τὰ πάντα βουλήματι τοῦ Θεοῦ
ὑπέστη οὐκ ὄντα πρότερον, οὕτω καὶ αὐτὸς τῷ βου-
λήματι τοῦ Θεοῦ οὐκ ὄντα πρότερον ἐγένετο. Οὐ
γάρ ἐστι τοῦ Πατρὸς ίδιον καὶ φύσις γένημα δὲ Λό-
γος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς χάριτι γέγονεν. Οὐ γάρ ὁν θεός
τὸν μὴ ὄντα Υἱὸν πεποίηκε τῇ βουλῇ, ἐν δὲ καὶ
τὰ πάντα πεποίηκε, καὶ ἐδημιουργήσε, καὶ ἔκτισε,
καὶ γενέσθαι ήθελησε. Καὶ γάρ καὶ τοῦτο λέγουσιν,
ὅτι οὐκ ἐστιν δὲ Χριστὸς ἡ φύσική καὶ ἀληθινή δύνα-
μις τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡσπερ ἡ κάμπη καὶ δὲ βροῦχος
λέγονται δύναμις, οὕτω καὶ αὐτὸς λέγεται δύναμις
τοῦ Πατρὸς. Πρός τούτοις ἐλεγεν διὰ τῷ Υἱῷ δὲ Πα-
τήρ ἀδρατος ὑπάρχει, καὶ οὗτος ὁρᾷ, οὗτε γινώσκει
τελείως καὶ ἀκριβῶς τὸν Πατέρα δὲ Υἱός. Ἀρχὴν γάρ

ἔχων τοῦ εἶναι οὐ δύναται τὸν ἀναρχὸν γινώσκειν. Καὶ ἀλλὰ καὶ δὴ γινώσκει καὶ βλέπει, ἀναλόγως οὖς τοῖς ἴδιοις μέτροις. Καὶ βλέπει, ὡς περ καὶ ἡμεῖς; γινώσκομεν καὶ βλέπομεν κατὰ τὴν ἴδιαν δύναμιν. Προσετίθεται δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ μόνον τὸν Πατέρα οὐκ οἶδεν ἀκριβῶς, ἀλλὰ οὐδὲ τὴν ἴδιαν ἑαυτοῦ οὐσίαν οἶδεν. Πάντα δὲ ταῦτα τῶν Γραφῶν ἔστιν ἐναντία. Οὐ μὲν γάρ Ἰωάννης φησὶν, Ἐρ ἀρχῇ ήτος ὁ Λόγος· οὗτοι δὲ φάσκουσιν, οὔκ ἡν πρὶν γεννηθῆναι. Καὶ αὐτὸς δὲ πάτην ἔγραψε, Καὶ ἐσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὐτός ἐστιν δὲ ἀληθινός Θεός, καὶ η̄ ζωὴ η̄ αἰώνιος· οὗτοι δὲ ὥστερ ἀντιμιχθεῖν τοὺς ράσκουσι μή εἶναι τὸν Χριστὸν ἀληθινὸν Θεόν, ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν καὶ αὐτὸν, ὡς πάντας, λέγεσθαι Θεόν. Καὶ δὲ μὲν Ἀπόστολος αἰτιᾶται τοὺς Ἐλλήνας, ὅτι κτίσμα σέβουσι, λέγων· Ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαρτα Θεόν· οὗτοι δὲ κτίσμα λέγοντες εἴναι τὸν Κύριον καὶ ὡς κτίσματι λατρεύοντες αὐτῷ, τί διαφέρουσιν Ἐλλήνων; Πῶς γάρ, εἰ τοῦτο φρονοῦσιν, οὐχὶ καὶ κατ' αὐτῶν ἔστι τὸ ἀνάγνωσμα, καὶ ὥστερ ἐκείνοις, οὕτω καὶ αὐτοῖς μεμφόμενος ἔστιν δὲ μακάριος Παῦλος; Καὶ δὲ μὲν Κύριος φησιν· Ἐγὼ καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐσμεν, καὶ, Ὁ ἐωρακώς ἐμὸς ἀνάρπαξ τὸν Πατέρα· καὶ δὲ παρ' αὐτοῦ δὲ ἀποστάλεις κηρύσσειν Ἀπόστολος γράφει· Ὅς ὁ πανταγραμματικὸς τῆς δόξης καὶ χωρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· οὗτοι δὲ τολμῶσι διαιρεῖν, καὶ ἀλλότριον αὐτὸν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ ἀδιδότητος λέγειν, καὶ τρεπετὸν εἰσάγειν οἱ δῆθοι, οὐ βλέποντες ὅτι ταῦτα λέγοντες οὐκ ἔτι ποιοῦσιν αὐτὸν ἐν μετὰ τοῦ Πατρὸς, οὐλλὰ μετὰ τῶν κτισμάτων. Τίς γάρ οὐχ ὅρῃ διετί ἀδιαιρέτον ἔστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, καὶ ίδιον αὐτοῦ συνυπάρχον τούτῳ φύσει, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν ὑστερον; Εἴτα τοῦ Πατρὸς λέγοντος, Οὐτός ἐστιν δὲ Υἱός μου δὲ ἀραπητός, καὶ τῶν Γραφῶν λεγούσῶν τούτον εἶναι τὸν Πατρὸς Λόγον, ἐν φῷ οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ ἀπλῶς πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, οὗτοι καὶ γάνων ἐφευρεταὶ δογμάτων καὶ πλαστῶν γινόμενοι· ἔτερον ἐπεισάγουσι Λόγον, καὶ ἀλλήν σοφίαν τοῦ Πατρὸς εἶναι, τούτον δὲ κατ' ἐπίνοιαν διὰ τὰ λογικὰ λέγεσθαι Λόγον καὶ σοφίαν, οὐχ ὄρῶντες, δούον ἐκ τούτου τὸ ἀπότομον. Εἰ γάρ διτήρας λέγεται κατ' ἐπίνοιαν Λόγος καὶ σοφία, τί ἀντίη αὐτὸς, οὐκ ἀντί εἰποιεν. Εἰ γάρ ταῦτα αὐτὸν λέγουσιν αἱ Γραφαὶ, οὗτοι δὲ ταῦτα εἶναι τὸν Κύριον οὐθὲνούσι, φανερῶς· οὐδὲ ὑπάρχειν αὐτὸν θέλουσιν, οἱ δῆθοι καὶ τῶν Γραφῶν ἐναντίοι. Καὶ τοῦτο οἱ μὲν πιστοὶ δύνανται παρ' αὐτῆς τε τῆς Πατρικῆς φωνῆς, καὶ παρὸ τῶν προσκονύντων αὐτῷ ἀγγέλων, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ γραψάντων ἀγίων μαθεῖν· οὗτοι δὲ, ἐπει τὴν διάνοιαν οὐκ ἔχουσι καθαράν, οὐδὲ δύνανται θείων ἐπακούειν καὶ θεολόγων ἀρδών, δύνανται καὶ παρὰ τῶν δομοίων αὐτοῖς δαιμόνων μαθεῖν δτι μή ὡς πολλῶν δυτῶν ἀνεφύνουν, ἀλλὰ τούτον μόνον εἰδότες ἐλεγον, Σὺ εἶ δὲ ἀγιος τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲ Υἱός τοῦ Θεοῦ. Καὶ γάρ δὴ τὴν αἰρεσιν αὐτοὺς ὑποβάλλων, πειράζων ἐν τῷ δρει, οὐκ ἐλεγεν, Εἰ καὶ σὺ Υἱός εἶ

A sura sua ratione cognoscere et videre, quemadmodum etiam nos pro viribus nostris cognoscimus et intuemur. Ac non solum exquisitam non habere Patris cognitionem, sed ne propriam quidem sui ipsius essentialiam nosse. Quæ quidem omnia Scripturis divinis adversantur. In principio enim, Iohannes inquit, erat Verbum¹; isti vero dicunt: Non erat prius quam generaretur. Et alibi: Sumus in vero Filio ejus, Iesu Christo. Hic est verus Deus et vita eterna². At isti repugnantes dicunt, Christum non esse verum Deum, sed communione quadam, ut sunt reliqui omnes, qui vocantur dei. Et Apostolus quidem gentes accusat, quod res procreat conscant, Et servierunt, inquietis, creature potius quam Creatori³. Isti autem cum Dominum creatum asserunt, et illi tamē serviant, quid a gentibus differunt? Cur cuim, si ita sentiunt, non etiam in eos iudicium sit, et quemadmodum gentibus, sic etiam ipsis beatus Paulus irascatur? Et Dominus, Ego, inquit, et Pater unum sumus; et: Qui vidit me, vidit et Patrem⁴. Et Apostolus ab eo missus ad Evangelium divulgandum ita scribit: Qui cum sit splendor gloriae, et figura substantiae ejus⁵. At isti dividerent audient, eumque ab essentia eternitateque Patris alienum, et mutabilem dicere. Nec animadvertisunt impii se, dum hæc dicunt,, illum non amplius unum cum Patre, sed cum rebus procreatis constituere. Quis enim non videt, a luce separari non posse splendorem, cuius proprium est, ut naturali vinculo cum illa semper conjunctus sit, non autem postea in illa factus? Adhæc cum Pater dicat: Hic est Filius meus dilectus⁶, et Scripturæ affirment, hunc esse Patris Verbum, in quo et cœli firmati sunt, et omnia denique per ipsum condita: isti novæ commentitiæque doctrinæ inventores aliud inducunt Verbum, et aliam Patris sapientiam comminiscuntur: hunc enim opinione tantum propter illa, quæ ratione sunt prædicta, Verbum et sapientiam dici. Nec vident quam absurdum sit id, quod ex eorum sententia sequitur. Nam si opinione tantum propter nos Verbum, et sapientia dicitur, quid ipse sit, non poterunt dicere. Elenim cum Scripturæ dicant, eum esse Verbum et sapientiam, ipsi autem Dominum hæc esse negant, ne essequidem illum volunt homines nefarii, et inimici Scripturarum. Ac fideles quidem viri possunt hoc discere tum a Patris voce, tum ab angelis ipsum adorantibus, tum a sanctis scriptoribus, qui de illo locuti sunt. Isti vero, qui mentem habent impuram, nec res divinas, nec theologos viros intelligunt, possunt a dæmonibus saltem sui similibus edoceri. Qui clamabant, non tanquam multos, sed ut hunc solum viderent, et dicebant: Tu es sanctus Dei et Filius Dei. Nam ipse quidem, qui haeresim animis eorum injecit, cum tentaret illum in monte, non dixit: Si et tu Filius Dei es, quasi essent et alii, sed tanquam solus ipse esset,

¹ Joan. i, 1. ² I Joan. v, 20. ³ Rom. i, 25. ⁴ Joan. x, 30. ⁵ Hebr. i, 3. ⁶ Matth. iii, 17.

*Si tu, inquit, es Filius Dei¹. Sed hominibus a mirandis idem accidit quod ipsis Græcis. Sicut enim hi cum non possent unum Deum percipere, deorum sibi nultitudinem confinxerunt: sic et illi cum unum Patris Verbum esse non crederent, ad multitudinem confugerunt; et cum qui vere Deus est, Verbum esse verum negantes, creatum fuisse audent cogitare et dicere, nec attendunt, quanta impietate referta sit ejusmodi sententia. Nam si creatus est, quomodo rerum procreatarum auctor esse posset? Aut quomodo ipse Filius est et sapientia et Verbum? Verbum enim non creatur, sed gignitur. Et quod creatum est non est Filius, sed opus conformatum. Quod si res procreatæ per ipsum effectæ sunt, creatus autem et ipse est, per aliquid omnino factus est. Necesse est enim ea quæ sunt, per aliquem fieri. Non est autem creatus aut factus, quia nou est opus, sed Verbum Patri. Præterea si alia præter Dominum est Patris sapientia, et sapientia in sapientia facta est. Si autem sapientia est Verbum Dei, erit Verbum in Verbo factum. Et si Dei Verbum est Filius, Filius erit in Filio factus. Quomodo igitur Dominus dixit: *Ego in Patre, et Pater in me est²*, cum in Patre sit altius in quo et ipse Dominus factus est? Cur autem et Joannes omisso illo de hoc tantum loquitur. *Omnia, inquiens, per ipsum facta sunt, et sine ipso ne unum quidem factum est³*. Jam si omnia voluntate Dei facta, per ipsum facta sunt, quomodo etipse unum eorum sit? Et cum Apostolus dicat: *Propter quem omnia et per quem omnia⁴*, isti non propter illum nos esse factos asserunt, sed eum propter nos. Si enim res sic haberet, dicendum erat, Propter quos factum est Verbum. Non autem id dixit sed, Propter quem omnia et per quem omnia. Ex quo istos haereticos esse et sycophantas declaravit. Jam cum ausi sint dicere, aliud quoddam esse Verbum in Deo, quando nequeant apertas ex Scripturis demonstrationes afferre, opus saltē ostendant aliquid istius a se confici Verbi, si Patris opera sine hoc Verbo facta sunt, ut stultitiae suæ causam aliquam habere videantur. Nam veri quidem Verbi opera cunctis perspicua sunt, ex quibus ratione quadam et ipsum cognoscitur. Quemadmodum enim res procreatæ intuentes procreatorem ipsarum Deum intelligimus, ita cum nihil in eis confusum, sed omnia ordine et providentia moveri conservarique conspicimus, Dei Verbum in omnibus existens, et omnia regens ac moderans animadvertisimus. Hoc et divinæ Scripturæ testantur, quæ dicunt ipsum esse Dei Verbum, et per illud omnia fuisse facta, et sine ipso factum esse nihil. Istius autem Verbi, quod ipsis effuerunt, nec Scripturæ testimoniū, nec opus ullum ostendunt. Siquidem et Pater, *Hic est, inquiens, Filius meus dilectus, nullum aliū esse præter ipsum significat*. Quamobrem egregii isti homines Manichæi in hac parte videntur similes. Ut*

A τοῦ Θεοῦ, ὡς ὑπωνάλλων, ἀλλ' ὡς μένου δυτος αὐτοῦ, Εἰ σὺ εἶ ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ· Ἀλλ' οἱ θαυμαστοί, ὁτιπερ οἱ Ἑλληνες ἐκπεσόντες τῆς περὶ Θεοῦ ἐνές ἐννοίας εἰς πολυθεότητα κατήλθον, οὐτω καὶ οὗτοι μὴ πιστεύοντες εἰναι τὸν τοῦ Πατρὸς Ἀργὸν εἰ; πολλῶν ἐπίνοιαν πεπώκασι, καὶ τὸν μὲν δυτῶς δύτα θεὸν ἀληθινὸν Ἀργὸν ἀρνοῦνται, κτίσμα δὲ αὐτὸν καὶ ἐνθυμιαῖσθαι, καὶ λέγειν τεταλμῆκασιν, οὐ βλέποντες, δῆσης ἀσεβείας μεστόν ἔστι τὸ φρόνημα. Εἰ γὰρ κτίσμα ἔστι; πῶς αὐτὸς τῶν κτίσμάτων ἔστι δημιουργός; ή πῶς αὐτὸς ὁ Υἱός καὶ σοφία, καὶ Λόγος; Οἱ Λόγος γὰρ οὐ κτίζεται, ἀλλὰ γεννᾶται. Καὶ τὸ κτίσμα οὐχὶ Υἱός, ἀλλὰ ποίημα. Καὶ εἰ τὰ κτίσματα δι' αὐτὸν γέγονε, κτίσμα δέ ἔστι καὶ αὐτὸς, διά τεος ἀρές καὶ αὐτὸς γέγονεν. Ἀνάγκη γὰρ B τὰ ποιήματα διά τεος γίνεσθαι. ὁτιπερ οὖν καὶ γέγονε διά τοῦ Λόγου, διτι μὴ αὐτὸς ἦν ποίημα, ἀλλὰ Λόγος τοῦ Πατρός. Καὶ πάλιν, εἰ δὲλλον ἔστιν ἡ ἐν τῷ Πατρὶ σοφία παρὰ τὸν Κύριον, καὶ ἡ σοφία ἐν σοφίᾳ γέγονεν. Εἰ δὲ σοφία ἔστιν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, εἴη δὲν καὶ δὲ Λόγος ἐν Λόγῳ γεγονός. Καὶ εἰ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔστιν ὁ Υἱός, εἴη δὲν καὶ δὲ Υἱός τὸν τῷ Υἱῷ ποιηθεῖς. Πῶς τοίνυν δὲ Κύριος ἐλεγεν, Ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοι, δυτος ἐτέρου δὲ τῷ Πατρὶ, ἐν φασὶ δὲ αὐτὸς δὲ Κύρος γέγονεν; Πῶς δὲ δὲ Τιάνην ἀρές ἐκεῖνον περὶ τοῦτον διηγεῖται λέγων, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ οὐδὲ; Εἰ δὲ πάντα βουλήματι τὰ γεννήματα δι' αὐτοῦ γέγονε, πῶς αὐτὸς εἰς τῶν γενούμενων ἔστι; Ήώς δὲ καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, Δι' θεοῦ τὰ πάντα, δι' οὐδὲ τὰ πάντα, οὐτοι λέγουσιν, Οὐχὶ ἡμεῖς δι' αὐτὸν, ἀλλὰ ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς γέγονεν; Ἐδει γάρ, εἰπερ οὐτως ἦν, εἰπεῖν αὐτὸν, Δι' οὐδὲ γέγονεν δὲ Λόγος. Νῦν δὲ μὴ τοῦτο λέγων, ἀλλὰ, Δι' θν τὰ πάντα, καὶ δι' οὐδὲ τὰ πάντα, δείκνυσι τετέρους αἱρετικοὺς καὶ συκοφάντας. Ἀλλῶς τε εἰ τεθῆράκκειν ὅλον εἶναι τὸν Λόγον ἐν τῷ Θεῷ, ἐπει μὴ φανεράς έχουστα τὰς ἐκ τῶν Γραφῶν ἀποδείξεις, καὶ ίργον αὐτοῦ δεικνύτωσαν, εἰ τὰ τοῦ Πατρὸς ἐργα χωρὶς τούτου τοῦ Λόγου γεγόνεσθαι, ήντι τινὰ σχώσι περιφαστὸν τῇς ἐσωτῶν ἀνθελα. Τοῦ μὲν ἀληθινοῦ Λόγου πάντα ἔστι φανερὰ τὰ ἐργα, ὡς καὶ δέ αὐτῶν αὐτὸν ἀναλόγως θεωρεῖσθαι. Ήδὲ γὰρ τὰν κτίσιν ὀρθῶντες διανοούμενα τὸν ταύτην κτίσαντα θεὸν, οὐτω καὶ βλέποντες μηδὲν ἀπαχτοντες τὰ τοῖς γενούμενοις, ἀλλὰ πάντα τόξει καὶ προτοιχία κινούμενά τε καὶ μένοντα, ἐνθυμούμεθα Λόγον εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν ἐπὶ πάντων τε δυτῶς καὶ ἡγεμονέστων. Τοῦτο καὶ αἱ θεῖαι Γραφαὶ μαρτυροῦνται λέγουσαι, αὐτὸν τε εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ διτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν. Ἐκεῖνον δὲ περὶ οὐ λέγουσιν, οὐδὲν οὔτε φήσιν, οὔτε ἰργον ὑπ' αὐτῶν δείκνυται. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς δὲ Πατήρ λέγων, Οὐτές ἔστεται δὲ Υἱός μου δὲ μαρτυρέδος, οὐδένα διερον εἶναι παρ' αὐτὸν σημαίνει. Οὐκοῦν κατὰ τοῦτο Μανιχαῖος; λοιπὸν οἱ θαυμαστοὶ προσετέλησαν. Καὶ γὰρ κάκενοι μόνον δηρις δύσματος ἀγαθὸν θεὸν διομάζουσι, καὶ ἰργον αὐτοῦ οὔτε βλεπόμενον, οὔτε

¹ Matth. iv, 6. ² Joan. xiv, 11. ³ Joan. i, 3. ⁴ I Cor. viii, 6.

ἀδρατον δεικνύειν δύνανται. Τὸν δὲ ἀληθινὸν, καὶ τὰντων τῶν ἀφράτων ἀρνούμενοι, παντελῶς εἰσι μυθολόγοι. Τοῦτο δὲ καὶ οὗτοι πάσχειν μοι δοκοῦσιν οἱ κακόφρονες. Τοῦ γάρ ἀληθινοῦ Λόγου καὶ μάγου θντος ἐν τῷ Πατρὶ τὰ ἔργα βλέπουσι, καὶ τούτον μὲν ἀρνοῦνται, ἄλλον δὲ έαυτοῖς ἀναπλάττοντες Λόγον, οὗτος ἐξ Ἑργῶν, οὗτος ἐκ ρημάτων ἀποδεικνύειν δύνανται. Καὶ μετ' ὅλης Ἐλτα τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία, οὗτοι τῇ κάμπῃ, καὶ ταῖς πολλαῖς δυνάμεσι τοῦτον συναριθμοῦσιν. Είτε τοῦ Κυρίου λέγοντος, Οὐδεὶς ἐπιτιτάσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός· καὶ πάλιν, Οὐχ ἔτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν εἰ μὴ ὁ ἀπὸ τοῦ Ηατέρας, πᾶς; οὐκ ἀληθῶς εἰσιν οὗτοι θεομάχοι, λέγοντες μήτε ὄρεσθαι, μήτε ἐπιγινώσκεσθαι τὸν Ηατέρα παρὰ τοῦ Υἱοῦ τελεῖς; Εἰ γάρ ὁ Κύριος λέγει, Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατήρ, καὶ τὸ γινώσκω τὸν Πατέρα, οὐκ ἐκ μέρους δὲ γινώσκει ὁ Πατήρ τὸν Υἱόν, πῶς οὐ μαίνονται φυλαροῦντες, διτὶ ἐκ μέρους, καὶ οὐ πλήρης ὁ Υἱός γινώσκει τὸν Ηατέρα; Είτε, εἰ ἀρχὴν ἔχει εἰς τὸ εἶναι ὁ Θεός, ἀρχὴν δὲ ἔχει καὶ τὰ πάντα εἰς τὸ γενέσθαι, τι τίνος ἔστι πρῶτον λεγέτωσαν. Ἄλλ' οὗτε τι εἰπεῖν ἔχουσιν, οὗτος τοῦ Λόγου τοιαύτην ἀρχὴν δεικνύειν δύνανται οἱ κακούργοι. Τοῦ γάρ Πατέρος ἔστιν ἀληθινὸν καὶ ἀδίον αὐτοῦ γέννημα. Καὶ ἐν ἀρχῇ ἦρ ὁ Λόγος, καὶ ὁ Αδήνος ἦρ ἡρός τὸν Θεόν, καὶ Θεός ἦρ ὁ Αδήνος. Περὶ γάρ τοῦ λέγειν αὐτοὺς μὴ εἰδέναι τὸν Υἱὸν τὴν ἑαυτοῦ εὐτίαν, πέριττον ἔστιν ἀποκρινασθαι, εἰ μὴ μόνον μανίαν αὐτῶν καταγινώσκειν, εἰ ἑαυτὸν οὐκ οἴδεν ὁ Λόγος, ὁ τοῖς πάσι τὴν γνώσιν τὴν περὶ τοῦ Ηατέρας καὶ ἑαυτοῦ χριστίμενος, καὶ μεμρόμενος τούς μὴ γινώσκοντας αὐτούς.

sui ipsius cognitionem elargitur, quodque eis, a quibus non cognoscuntur irascitur et indignatur?

Τεῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρισταρχὸν πέμπτου λόγου.

'Ἐκ Θεοῦ θεός ἔστιν ὁ Λόγος. Καὶ Θεός γάρ ἦρ ὁ Λόγος. Καὶ πάλιν, 'Οὐ οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς, ὁ ὥστι πάντων Θεός, εὐλογητὸς εἰς τοὺς πιλότας. Ἀμήν. Καὶ ἐπειδὴ ἐξ Θεοῦ θεός ἔστι, καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγος, σοφία, καὶ Υἱός καὶ δύναμις ἔστιν ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦτο εἰς Θεός ἐν ταῖς θελαῖς Γραφαῖς καταγγέλλεται. Τοῦ ἐνδός γάρ Θεοῦ Υἱός ὁν-ὁ Λόγος, εἰς αὐτὸν οὐ καὶ ἔστιν ἀναφέρεται. Ωστε δύο μὲν εἶναι, Πατέρα καὶ Υἱόν, μονάδος δὲ θεότητος, ἀδιάβρετον καὶ δισχίστον. Λεξιθεὶ δὲ ἀν καὶ οὕτω· Μία ἀρχὴ θεότητος, καὶ οὐδὲ δύο ἀρχαί. 'Οθεν χυρίως καὶ μοναρχίᾳ ἔστιν. Ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς ἀρχῆς ἔστι φύσεις Υἱός ὁ Λόγος, οὐχ ὡς ἀρχὴ ἐπέρα καθού ἑαυτὸν ὑφεστώς, οὐδὲ ἐξούσεν ταύτης γεγονώς, ἵνα μὴ τῇ ἐπερστητῇ ἐναργείᾳ καὶ πολυαρχίᾳ λέγηται, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ἀρχῆς ίδιος Υἱός, ίδια σοφία, ίδιος Λόγος ἐξ αὐτῆς ὑπάρχων. Κατὰ γάρ τὸν Ἱωάννην, ἐν ταύτῃ τῇ ἀρχῇ ἦρ ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόρος ἦρ ἡρός τὸν Θεόν. Θεός γάρ ἔστιν ἡ ἀρχή· καὶ ἐπειδὴ ἐξ αὐτῆς ἔστι, διὰ τοῦτο καὶ θεός ἦν ὁ Λόγος. 'Ωσπερ δὲ οὐκ ἄλλη

A enim illi Deum quendam nomine duntarūt bonum appellant, opus autem illius, quod aut videatur, aut non videatur, nequeunt ullum demonstrare; Deum vero illum, qui re ipsa verus est Deus, cœlique, et terræ, et eorum, quæ sub aspectum non cadunt, effector est, negant, atque ita fabularum confictores esse deprehenduntur: sic et isti declarant dementia suam, qui non illius Verbi, quod unum in Patre est opera contemplant, et ipsum negant, aliud autem sibi ipsi consingunt Verbum, quod nullius nec operis nec Scripturæ possunt testimonio comp̄ obare. Et paulo post: Deinde cum Apostolus dicat: Christus Dei virtus, et Dei sapientia¹, isti cum brachis illum et vulgatis et communibus virtutibus numerant. Quid? cum Dominus dicat: Nemo novit Patrem nisi Filius², et rursum: non quod Patrem quispiam viderit, nisi ille, qui est a Patre, nonne isti vere pugnant cum Deo, dicentes, Patrem a Filione videtur, nec cognosci perfecte? Cum enim idem Dominus dicat: Sicut cognoscit me Pater, sic ego cognosco Patrem³, Pater autem non ex parte cognoscatur Filiū, nonne insaniunt, dum ita nugantur ut asserant, Filiū ex parte et non plene Patrem cognoscere? Ad hæc si Verbum existendi principium habet, res item omnes principium habent, quo factæ sunt, quid in his primum sit, dicant. Verum, quid respondeant homines astuti non habebunt. Patris enim est verum gerumen et sempiternum. Et in principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum⁴. Nam quod dicunt, Filiū ne suam quidem naturam cognoscere, id vero ne responsive quidem dignum est, et ipsorum furem coarguit. Qui enim se non cognoscet Verbum, quod omnibus tum Patris tum C Citemiam est, refertur, ut duo quidem sint Pater et Filius, sed una utriusque divinitas, quæ dividi securaque non potest. Dicemus etiam hoc modo: Divinitatis unum est principium, non autem duo principia. Quare propriæ principiæ est. Ex ipso autem principiæ natura Filius est Verbum, non ut principiū alterum quod per se subsistat, aut extra ipsum sit factum, ne duplex aut multiplex imperium existat, sed unius principiū proprius Filius, propria sapientia, proprium Verbum ex ipso consistens principio. Nam, ut Joannes scribit, in hoc principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum. Deus enim principium est, et quoniam ex ipso

Eiusdem ex quinto libro contra Arianos.

Ex Deo Deus est Verbum. Deus enim erat Verbum. Et rursum: Quorum patres, ex quibus et Christus, qui est omnium Deus benedictus in æcula. Amen⁵. Et quoniam ex Deo Deus est, et Dei Verbum sapientia, et Filius, et virtus Christus, idcirco unus Deus in divinis Scripturis enuntiatur. Unus enim Dei Filius cum sit Verbum, ad ipsum, cuius D etiam est, refertur, ut duo quidem sint Pater et Filius, sed una utriusque divinitas, quæ dividi securaque non potest. Dicemus etiam hoc modo: Divinitatis unum est principium, non autem duo principia. Quare propriæ principiæ est. Ex ipso autem principiæ natura Filius est Verbum, non ut principiū alterum quod per se subsistat, aut extra ipsum sit factum, ne duplex aut multiplex imperium existat, sed unius principiū proprius Filius, propria sapientia, proprium Verbum ex ipso consistens principio. Nam, ut Joannes scribit, in hoc principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum. Deus enim principium est, et quoniam ex ipso

¹ Cor. i, 24. ² Matth. xi, 27. ³ Ioan. x, 19.

⁴ Ioan. i, 1. ⁵ Rom. ix, 5.

convinci oportet, quoniam si Verbum in Deo est, creatum non est, neque factum ex nihilo. Quod si in Deo semel conceditur esse Verbum, non aliud illud erit, nisi Christus, qui, *Ego*, inquit, *in Patre, et Pater in me est.* Qui et ideo est unigenitus, quia nullus alias ex ipso genitus est, nisi unus hic Filius, qui est Verbum, et sapientia, et virtus : ex quibus tamen non componitur Deus, sed genitor esse constituitur. Quemadmodum enim Verbo res creat, sic essentiae propriæ Filium per naturam gignit ipsum Verbum, per quod et facit, et creat, et regit omnia. Verbo enim et sapientia facta sunt universa, et e' usdēm præscriptio ordine conservantur.

Eodem loco hæc sequuntur.

Ex Deuteronomio : *Vos autem, qui adhæretis Domino Deo vestro, vivitis universi hodierna die* ¹. Ex his verbis discimen Filii et rerum creatarum licet perspicere, intelligereque Filium Dei creatum minimè esse. Enī vero Filius dicit, *Ego et Pater unus sumus* ², et, *Ego in Patre, et Pater in me est* : res autem facta cum proficiunt, Domino adhærent. Nempe Verbum, tanquam proprium, est in Patre : at res factæ, utpote quæ extrinsecus existunt, adhærent : nimis natura alienæ sunt, voluntate autem adhærent. Etenim filius qui natura est, unum est cum genitore : qui vero extrinsecus adoptatur, generi adjungitur sive adhæret. Hinc statim subdit : *Quæ nativo magna, cui Deus appropinquat* ³? Et alibi : *Deus appropinquans ego* ⁴. Nam rebus factis appropinquat, quippe cum illæ sint ipsi externæ : at Filio, utpote proprio, non appropinquat, sed in eo est : nec adhæret Filius, sed una cum Patre est. Unde rursus Moyses in eodem Deuteronomio sic loquitur : *Vocem ejus audietis, et ipsi vos adjungentini* ⁵. Quod autem adjungitur, extrinsecus adjungitur.

Jam quod pertinet ad levem et humanam Arianañorum opinionem, qua nempe Dominum egenum fuisse ex his ipsius verbis suspicantur, *Data est mihi* ⁶, *accepit* ⁷ ut et ex his Pauli locis, *Idecirco exaltavit illum* ⁸, et, *Sedit a dextris* ⁹, aliisque similibus; respondendum est Dominum nostrum, qui idem Verbum et Filius Dei est, corpus gloriosissimum, et Filium quoque hominis factum fuisse, ut medius Deum inter et homines effectus, quæ Dei sunt, nobis subministraret : quæ nostri, Deo offerret. Quocirca cum esurire, flere, defatigari et clamare Eloi, Eloi, dicitur, quæ quidem humanæ nostræ sunt affectiones et miseræ, eas a nobis accipit ac Patri offert, et pro nobis intercedit, ut in ipso penitus deleantur. His autem verbis, *Data est mihi potestas*, et, *accepi*, et, *Idecirco exaltavit eum Deus* ¹⁰, munera in nos a Deo per illum collata significantur. Nec enim indigena erat Verbum vel unquam factum est : nec rursus homines idonei erant qui ista sibi compararent : sed per Verbum nobis donata sunt; unde illa tanquam ipsi donata, nobis impertiuntur. Siquidem eam ob rem homo factus est, ut illa velut sibi data, in nos transferretur. Nec enim purus homo dignus unquam fuisse

¹ Deut. iv, 4. ² Joan. x, 30. ³ Ibid. 38. ⁴ Deut. iv, 7. ⁵ Ierem. xxiii, 23. ⁶ Deut. xiii, 4. ⁷ Matth. xxviii, 18. ⁸ Joan. x, 18. ⁹ Philipp. ii, 9. ¹⁰ Psalm. cix, 1; Coloss. iii, 1. ¹¹ Philipp. ii, 9.

A τοις ἐκ τούτων δὲ Θεός, ἀλλὰ γεννητικός. Οὐσιέρ γάρ τὰ κτίσματα Λόγῳ δημιουργεῖ, οὗτως κατὰ φύσιν τῆς ιδίας οὐσίας ἔχει γένημα τὸν Λόγον, δι' οὗ καὶ δημιουργεῖ, καὶ κτίζει, καὶ οἰκονομεῖ τὰ πάντα. Τῷ γάρ Λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ τὰ πάντα γέγονε, καὶ τῇ διατάξει αὐτοῦ διαμένει τὰ σύμπαντα.

Tῆς αὐτῆς ἀκολουθίας.

Ἐκ τοῦ Δευτερονόμου. 'Υμεῖς δὲ οἱ προσκεκλευτοὶ Κύρῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν ἔχετε πάντες ἐν τῇ σήμερος. Εἴ τοι διατάχεις εἰδέναι τὴν διαφορὰν, καὶ γνῶναι ἔτι οὐκ ἔσται κτίσμα δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Οὐ μὲν γάρ Υἱὸς λέγει, Ἐπώ καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐσμεν· ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοὶ· τὰ δὲ γενητὰ, ὅτι προκόπτει, πρόσκειται τῷ Κύρῳ. Οὐ μὲν γάρ Λόγος, ὡς ίδιος ἐν τῷ Πατρὶ ἔστι· τὰ δὲ γενητὰ ἔξωθεν δύτα πρόσκειται, ὡς τῇ μὲν φύσει ἀλλότρια, τῇ δὲ προαιρέσει πρόσκειμενα. Καὶ γάρ καὶ ίδιος μὲν ὁ φύσει, ἐν ἔστι μετὰ τοῦ γεννῶντος ὁ δὲ ἔξωθεν υἱοτοιούμενος πρόσκειται τῷ γένει. Διὰ τοῦτο καὶ εὐθὺς ἐπιφέρει, διτις Ποιορθίος μικρα, φέστιτι αὐτῷ Θεός ἐγγίζων· καὶ ἀλλαχοῦ· Θεός ἐγγίζων ἐγώ· τοις γάρ γενητοῖς ἐγγίζει, ὡς ἔνοις αὐτοῦ οὖσι· τῷ δὲ Υἱῷ, ὡς ίδιῳ, οὐκ ἐγγίζει, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ ἔστι· καὶ δὲ Υἱὸς οὐ πρόσκειται, ἀλλὰ σύνεστι τῷ Πατρὶ. Οὐθεν καὶ πάλιν λέγει Μωϋσῆς ἐν αὐτῷ τῷ Δευτερονόμῳ· Τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσθετε, καὶ αὐτῷ προστεθίσθε. Τὸ δὲ ποοστιθέμενον ἔξωθεν προστίθεται.

Πρὸς δὲ τὴν ἀσθενῆ καὶ ἀνθρωπίνην ἔννοιαν τῶν Ἀρειανῶν, διτις τὸ ὑπόνοεῖν τὸν Κύρον ἐνέστη, διτιν λέγην, Ἐδόθη μοι, καὶ, διαβολος· καὶ ἐπὶ λέγη δὲ Παῦλος, Διὰ τοῦτο ὑπερέγγιωσεν αὐτὸν, καὶ, *Ἐκάθισεν* ἐν δεξιᾷ, καὶ τὰ τοιαῦτα, λεκτέον, διτις δὲ Κύριος τὴν, Λόγος ἡνὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐφέρεσε σῶμα, καὶ γέγονε καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου, τὰ μὲν θεοῦ ἡμῖν, τὰ δὲ τημῶν τῷ Θεῷ διακονή. Οταν οὖν λέγηται πεινᾶν, διτις δακρύειν, καὶ κοπιᾶν, καὶ Ἐλαῖη, Ἐλαῖη, ἀνθρώπινα δύτα, καὶ ἡμέτερο πάθη., δίχεσται παρτιμῶν, καὶ τῷ Πατρὶ ἀναπέραι, πρεσβεύων ὑπὲρ τημῶν, ἵνα ἐν αὐτῷ ἐξαφανισθῇ· διτιν δὲ, διτις Ἐδόθη μοι ἐκουσία, καὶ, διαβολος, καὶ, Διὰ τοῦτο ὑπερέγγιωσεν αὐτὸν δὲ Θεός, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τημᾶς ἔστι χαρίσματα δι' αὐτοῦ διδόμενα. Οὐ γάρ δὲ Λόγος ἐνδέκεις ἦν ἡ γέγονε πάποτε· οὐδὲ πάλιν οἱ ἀνθρώποι ίκανοι ἔσταις διακονῆσαι ταῦτα· διὰ δὲ τοῦ Λόγου διδοται τημῶν· διὰ τοῦτο, ὡς αὐτῷ διδόμενα, τημῶν μεταδίδοται· διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἐντηρώπητεν, ἵνα, ὡς αὐτῷ διδόμενα, εἰς τημᾶς διαβῇ. Ανθρώπος γάρ φιλος οὐκ ἀν τημῶθη τούτων· Λόγος δὲ πάλιν μήνος, οὐκ ἀν ἐδεήθη τούτων. Συνήφθη οὖν τημῶν δὲ Λόγος, καὶ τότε ἐξουσίαν τημῶν μετέδωκε. καὶ

ὑπερβύφωσεν. Τὸν ἀνθρώπῳ γάρ διὰ τὸν Λόγον ὑπέρ-
ἀνθρώπους τὸν ἀνθρώπῳ διάντος τοῦ Λό-
γου, Ἐλαθεν δὲ ἀνθρώπος. Ἐπειδὴ οὐν τοῦ Λόγου διάντος
ἐν σαρκὶ, ὑψώθη δὲ ἀνθρώπος, καὶ Ἐλαθεν ἔξουσιαν.
διὰ τοῦτο εἰς τὸν Λόγον ἀναφέρεται ταῦτα, ἐπειδὴ
διὰ αὐτὸν ἐδόθη· διὸ γάρ τὸν ἐν ἀνθρώπῳ Λόγον ἐδόθη
ταῦτα τὰ χάρισματα. Καὶ ὡσπερ δὲ Λόγος σάρκα ἐγέ-
νετο, οὗτοι καὶ δὲ ἀνθρώπος τὰ διὰ τοῦ Λόγου ελ-
ηφε. Πάντα γάρ διὰ δὲ ἀνθρώπος εἰληφεν, δὲ Λό-
γος λέγεται ἐληφέναι· ἵνα δειχθῇ, διὰ οὐκ ἄξιος
διὰ ἀνθρώπους λαθεῖν, διὸν ἡκεν εἰς τὴν αὐτοῦ φύ-
σιν, ὅμως διὰ τὸν γενόμενον σάρκα Λόγον εἰληφεν.
Οὐθὲν ἐάν τι λέγηται διδοσθαι τῷ Κυρίῳ, διὰ τοιού-
των, νοεῖν δεῖ μὴ αὐτῷ ὡς χρήζοντι διδοσθαι,
ἄλλα τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τοῦ Λόγου. Καὶ γάρ πᾶς πρε-
σεύων ὑπὲρ ἄλλου, αὐτὸς τὴν χάριν λαμβάνει, οὐ χρή-
ζων, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑπὲρ οὗ πρεσεύει.
dicitur, intelligendum est non ei tanquam indigentι suisse datum, sed homini per ipsum Verbum. Ete-
nim quisquis pro alio intercedit, gratiam ipse accipit, non quia indigeat, sed propter illum cujus causa
intercedit.

Ὕπερ γάρ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν λαμβάνει
τὰς ἀσθενῶν, καὶ πεινᾶι οὐ πεινῶν, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν
ἀναπέμπει εἰς τὸ ἔξαλειφθῆναι· οὗτα τὰς ἀντὶ τῶν
ἀσθενειῶν παρὰ θεοῦ διωρεάς πάλιν αὐτῆς δέχε-
ται, ἵνα συναφθεῖς ἀνθρώπος μεταλαβεῖν δυνηθῇ. Λέ-
γει τοῦ δὲ Κύριος· Ήάρτα διὰ δέδωκάς μοι, δέ-
δωκα αὐτοῖς· καὶ πάλιν, Ὑπέρ αὐτῶν ἐρωτῶ.
Ηάρτα γάρ ὑπὲρ ἡμῶν τὰ ἡμῶν ἀναδεχόμενος, καὶ
ἔδιον δὲ ἐλάμβανεν. Ἐπειδὴ οὖν, συναφθέντος τοῦ
Λόγου τῷ ἀνθρώπῳ, εἰς τὸν Λόγον ἀποθέπων ἔχα-
ριζετο δὲ Πατήρ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ὑψωθῆναι, τὸ ἔχειν
πάσαν ἔξουσιαν, καὶ διὰ τοιαῦτα· διὰ τοῦτο αὐτῷ
τῷ Λόγῳ πάντα ἀναφέρεται, καὶ ὡς αὐτῷ διδόμενά
ἔστιν, διὰ δὲ αὐτοῦ ἡμεῖς λαμβάνομεν. Ως γάρ διὰ
ἡμᾶς ἐνηγνθρώπησεν αὐτὸς, οὕτως ἡμεῖς διὰ αὐτοῦ
ὑψώμεθα. Οὐδὲν οὖν ἀποτον, εἰ, ὡσπερ διὰ δὲ ἡμᾶς
ἐπαπείνωντες ἔστεν, καὶ δὲ ἡμᾶς λέγεται ὑπέρ-
υψωμαί. Ἐχαρίσατο οὖν αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ, ἡμῖν διὰ
αὐτῶν, καὶ ὑπερύψωσεν, ἀντὶ τοῦ, ἡμᾶς ἐν αὐτῷ.
Καὶ αὐτὸς δὲ δὲ Λόγος, ἡμῶν ὑψουμένων, καὶ λαμ-
βανόντων, καὶ βοηθουμένων, ὡς αὐτὸς ὑψουμενός,
καὶ λαμβάνων, καὶ βοηθούμενος, εὐχαριστεῖ τῷ Πα-
τρὶ, τὰ ἡμέτερα εἰς ἔστοτε ἀναφέρων καὶ λέγων.
Ηάρτα διὰ δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ. Δεικνύσι τοὺς Ἀρειομανίτας καὶ
Ἀρδεῖς ἔαντες διαγερομένους· τὸ γάρ ψεῦδος
οὐδὲ πρὸς ἔαντο συμφωνοῦτες.

Οἱ Ηερὶ Εἰσέδιον οἱ Ἀρειομανίται, ἀρ-
χὴν τοῦ εἶναι τῷ Υἱῷ διδόντες, προσποιοῦνται μὴ
βούλεσθαι ἀρχὴν αὐτῶν ἔχειν βασιλείας. "Εστι δὲ γε-
λοῖον. Ο γάρ ἀρχὴν τοῦ εἶναι διδόνει τῷ Υἱῷ, πρό-
δηλον, διὰ τοῦ βασιλεύειν ἀρχὴν διδωσιν αὐτῷ·
ῶστε διμολογοῦντες δὲ ἀρνοῦνται, τυφλώτουσι. Καὶ
πάλιν οἱ λέγοντες μόνον διομα εἶναι Υἱοῦ, ἀνούσιον
δὲ καὶ ἀνυπότατον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτοις
τὸν Λόγον τοῦ Πατρὸς, προσποιοῦνται ἀγα-
πατεῖν κατὰ τῶν λεγόντων, Ἡν ποτε, στε οὐκ ἦν.

A qui hæc acciperet; nec item purum Verbum his pos-
set indigere: conjunctum igitur nobis est Verbum, tuncque nos potestatis participes reddidit et exalta-
vit. Verbum siquidem in homine existens, hominem exaltavit: et Verbo item in homine existente ac-
cepit homo. Quia ergo Verbo in carne existente, ex-
altatus homo est, potestatemque accepit, idcirco ista ad Verbum referuntur, quandoquidem propter ipsum ditta sunt. Hæc enim dona propter Verbum in ho-
mine existens concessa sunt. Unde quemadmodum Verbum caro factum est: ita et homo quæ accepit, per Verbum accepit. Omnia enim quæ homo ac-
cepit, Verbum accipisse dicitur: ut videlicet ostendatur, quoniam homo pro sue naturæ conditione dignus non esset, qui illa acciperet, per Verbum B carnem factum, ea illum accepisse. Quocirca si quid Domino datum esse, vel aliquid hujuscemodi dicuntur, intelligendum est non ei tanquam indigentι suisse datum, sed homini per ipsum Verbum. Ete-
nim quisquis pro alio intercedit, gratiam ipse accipit, non quia indigeat, sed propter illum cujus causa intercedit.

Nimirum quemadmodum nostras infirmitates ipse non infirmus suscepit, et esurivit quamvis non esuriens, ut nostra Patri offerens deleret: ita pro infirmitatibus, dona a Deo ipse accipit, ut homo ipsi conjunctus horum particeps esse queat. Hinc ipse ait: *Omnia quæcunque dedisti mihi, dedi eis*¹: et iterum, *Pro eis rogo*². Pro nobis nempe roga-
hat, his quæ nostra sunt susceptis, et dabat quæ ipse accipiebat. Quoniam igitur Verbo conjuncto cum homine, Pater propter ipsum Verbum homini dabit C ut exaltaretur, omnemque potestatem haberet, et alia hujuscemodi: idcirco omnia ascribuntur ipsi Verbo, cui et veluti dantur quæcunque nos per ipsum accipimus. Ut enim propter nos homo factus est: ita nos propter eum exaltamur. Nihil igitur absurdum est si, quemadmodum seipsum propter nos humiliavit, ita et propter nos exaltari dicatur. Itaque *donavit illi*, id est, nobis propter ipsum, et exaltavit, id est, nos in ipso. Verbum porro, cum nos exaltamur, accipimus, et adjuvamur, quasi ipsum exaltaretur, acciperet et adjuvaretur, gratias agit Patri, nostraque in seipsum transfert, et ait: *Omnia quæcunque dedisti mihi, dedi eis*³.

Ex eodem libro. Ostendit, homines Atri morbo et
instania laborantes inter se dissentire. Quæ enim
falsa sunt, ne sibi quidem ipsa congruere.

Ariani, Eusebii gregales, cum Filio principium
existendi tribuant, simulant se nolle eum regni
principium habere. Atqui istud ridiculum fuerit. Siquidem qui Filio dat existendi principium, manente principium quoque regnandi illi dat; ac proinde satendo quod negant, se cæcos ipsi esse produnt. Qui item aiunt nōrum nomen Filii esse, Filium autem Dei, id est, Verbum Patris, essentia et substantia vacuum esse, singunt se adversus illos indignari qui dicunt, Fuit aliquando cum non

¹ Joan. xvii, 7. ² ibid. 9. ³ ibid. 7.

esset. Atque id etiam ridiculum est. Nam qui illum ne esse quidem volunt, illis succarent, qui cum saltem in tempore esse concedunt. Itaque hi etiam constentur quod negant, cum alios reprehendunt. Praeterea, Eusebiani qui Filium constentur, eum natura Verbum esse negant, solaque cogitatione Verbi nomen Filio volunt concedi: alii vero qui Verbum constentur, negant ipsum esse Filium, solaque cogitatione nomen Filii Verbo tribui volunt: vano utriusconatu.

Ego et Pater unum sumus! Vel duo vos unum esse dicitis, vel unum duplice nomine ornatum esse, vel unum in duo esse divisum. Si unum in duo divisum est, necesse est corpus esse id quod divisum est, neutrumque esse perfectum, quippe cum utrumque pars sit, non vero totum. Sed si unum est duplice ornatum nomine: haec Sabellii sententia est, qui Patrem et Filium eundem esse docet, et utrumque tollit, Patrem quidem, cum Filius est; Filium vero, cum est Pater. Quod si duo unum sint, necesse est illos duos quidem esse, unum vero secundum divinitatem, et quatenus Filius Patri est consubstantialis, et ex ipso Patre Verbum est: ita ut duo quidem sint, quia Pater est et Filius, quod est Verbum; unum autem, quia Deus unus est. Nam nisi ita sit, dicendum certe illi erat: *Ego sum Pater, vel Ego et Pater sum. Nunc vero ista voce, Ego, Filium significat; genitorem autem, cum subdit, ei Pater: denique dictione, unum, unam divinitatem suamque designat consubstantialitatem.*

Ex eodem libro. Patrem et Filium non esse duos Deos, licet sint duas personae.

Ceterum si quis duos esse Patrem et Filium audiens, nos calumnietur quasi qui duos deos inducamus (nonnulli enim id sibi singunt, statimque nos his verbis irrident, Vos duos deos asseritis), huiusmodi hominibus sic respondendum est: Si is, qui Patrem et Filium agnoscit, duos deos dicit: necesse est igitur ut Filio repudiato, a Sabellio stet qui unum esse credit. Namque si is, qui duos dicit, gentilis est: igitur ille, qui unum dicit, Sabellianus est. Verum non ita se res habet; absit! sed quemadmodum is, qui Patrem et Filium duos esse agnoscit, unum Deum esse constetur: ita ille qui Deum unum credit, Patrem et Filium duos credit esse, sed unum divinitate, et quatenus ex Patre natum Verbum, ab ipso Patre nec separari nec dividiri nec sejungi potest. Humano, si placet, utiamur exemplo. Ignis et splendor ex eo ortus, duo quidem sunt quatenus existunt et cernuntur: unum vero sunt, quatenus splendor ab igne est, nec ab eo dividi potest.

Quae objicunt Ariani. Ex primo ejusdem in eos libro.

Si nunquam, inquiunt, suit, cum non esset Filius, sed aeternus est, et simul cum Patre est, non Filius sed fratrem Patris constitutus. Stulti homines et litigiosi, si aeternum duntaxat, non autem Filium

A "Eστι δὲ καὶ τοῦτο γελοῖον. Οἱ γὰρ ὅλοι; τὸ εἶναι αὐτῷ μὴ διδόντες, ἀγανακτοῦσι: κατὰ τῶν κάνη χρόνῳ διδόντων. Καὶ οὕτοι οὖν ὅπερ ἀρνοῦνται, διὰ τοῦ ἐπιτιμῆν τοῖς ἀλλοις, ὅμολογοῦσι. Πάλιν τε οἱ περὶ Εὐσέβιον, Υἱὸν ὅμολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν εἶναι φύσει Λόγον, καὶ κατ' ἐπίνοιαν Λόγον λέγεσθαι τὸν Υἱὸν βούλονται: οἱ δὲ ἔτεροι, Λόγον ὅμολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν εἶναι Υἱὸν, καὶ κατ' ἐπίνοιαν Υἱὸν λέγεσθαι τὸν Λόγον βούλονται, ἐξ Ισοῦ κενοῦστοντες.

'Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμεν. Τὰ δύο ἔν εἶναι φατε, η τὸ ἐν διώνυμον, η πάλιν τὸ ἐν εἰς δύο διηρῆσθαι. Εἰ μὲν οὖν τὸ ἐν εἰς δύο διήρησται, ἀνάγκη σῶμα εἶναι τὸ διαιρεθὲν, καὶ μιδέπερ τέλειον, Β μέρος γὰρ ἑκάτερον καὶ οὐχ ὅλον· εἰ δὲ τὸ ἐν διώνυμον, Σαβελλίου τὸ ἐπιτιθέσυμα, τὸν αὐτὸν Υἱὸν καὶ Πατέρα λέγοντος, καὶ ἑκάτερον ἀναιροῦντος, ὅτε μὲν Υἱὸς, τὸν Πατέρα, ὅτε δὲ Πατήρ, τὸν Υἱόν. Εἰ δὲ τὰ δύο ἔν, ἀνάγκη δύο μὲν εἶναι, ἐν δὲ κατὰ τὴν Θεότητα, καὶ κατὰ τὸ δόμοιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατέρι, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Λόγον. Ήστε δύο μὲν εἶναι, ὅτι Πατήρ ἐστι καὶ Υἱός, οἱ ἐστι Λόγος, ἐν δὲ, ὅτι εἰς Θεός. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐστίν, ἔδει εἰπεῖν, Ἐγὼ εἰμι ὁ Πατήρ, η, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ εἰμι. Νῦν δὲ ἐν τῷ, Ἐγὼ, τὸν Υἱὸν σημαντεῖ· ἐν δὲ τῷ, καὶ ὁ Πατήρ, τὸν γεννήσαντα· ἐν δὲ τῷ, ἐν, τὴν μίαν Θεότητα καὶ τὸ δόμοιον αὐτοῦ.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. "Οτι οὐ δύο θεοί ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, εἰ καὶ δύο κατὰ τὰς ὑποστάσεις.

'Ἐάν δὲ, οὗτοι δύο ἐστίν ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, ἀκόντων τις διαβάλλοι, ᾧ δύο θεῶν καταγγελούμενων (τοιαῦτα γάρ τινες ἐαυτοῖς ἀναπλάττονται, καὶ εὐθέως γελῶσιν, ὅτι Αὔτοι θεοὺς λέγετε). Λεκτέον πρότοις τοιούτους· Εἰ δὲ Πατέρα καὶ Υἱὸν γινώσκων δύο θεοὺς λέγει, ὥρα καὶ τὸν λέγοντα ἔνα, ἀναιρεῖν τὸν Υἱὸν, καὶ Σαβελλίζειν. Εἰ γὰρ δὲ λέγων δύο, Ἐληγνίζει, οὐκοῦν δὲ λέγων ἐν Σαβελλίζει. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐστι· μη γένοιτο! ἀλλ' ὥσπερ δὲ λέγων Πατέρα καὶ Υἱὸν δύο ἔνα θεὸν λέγει, οὕτως δὲ λέγων ἔνα θεὸν δύο φρονεῖτω Πατέρα καὶ Υἱὸν, ἐν ὄνταις τῇ θεότητι, καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ ἀμέριστον καὶ ἀδιαιρέτον καὶ ἀχώριστον εἶναι ἐδώ Λόγον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς. "Εστω δὲ παράδειγμα ἀνθρώπινον, τὸ πῦρ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα, δύο μὲν τῷ εἶναι καὶ ὀρθόσθαι, ἐν δὲ τῷ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀδιαιρέτον εἶναι τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ.

'Ἀντίθεσις Ἀρειαρῶν ἐκ τοῦ πρώτου κατ' αὐτῶν λόγου.

Εἰ μὴ ἡν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλ' ἀδίδαξε ἐστιν δὲ Υἱός, καὶ συνυπάρχει τῷ Πατρὶ, οὐκ ἔτι Υἱὸν, ἀλλ' ἀδελφὸν εἶναι τοῦ Πατρὸς λέγετε αὐτόν. Ἀνόρτοι καὶ φιλόγειας, εἰ μὲν ἀδίδιως συνεῖναι μόνον σύτην ἐλέ-

¹ Joan. x, 50.

γομεν, καὶ μὴ Υἱὸν, πιθανή τις ἡ αὐτῶν ἡ πρᾶς τούτον προσποίητος εὐλάβεια· εἰ δὲ ἀδέον λέγοντες ὅμοιογενῦμεν αὐτὸν Υἱὸν ἐκ Πατρὸς, πῶς ὁ γεννηθεῖς ἀδελφὸς τοῦ γεννήσαντος δύναται νομίζεσθαι; Καὶ εἰ εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν ἔστιν ἡμῶν ἡ πίστις, πολὰ ἀδελφότερος ἐν τούτοις ἔστιν· Ἡ πῶς δύναται ὁ Λόγος ἀδελφὸς λέγεσθαι τούτου, οὐ καὶ ἔστι Λόγος; Οὐ γάρ ἐκ τεινος ἀρχῆς προύπαρχούσης ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐγεννήθησαν, ἵνα ἀδελφοὶ νομισθῶσιν, ἀλλ' ὁ Πατήρ ἀρχὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ γεννηθῆς ἔστι. Καὶ ὁ Πατήρ Πατήρ ἔστι, καὶ οὐχ Υἱὸς γέγονε. Καὶ ὁ Υἱὸς δὲ Υἱὸς ἔστι, καὶ οὐχ ἀδελφός.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου ἀπειλεσίας Ἀριανῶν.

Εἰ γένηται ἔστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, καὶ εἰκὼν, καὶ ὅμοιός ἔστι κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς, διφελεῖ πάντως, ὡσπερ γεγένηται, γεννᾶν καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ γίνεσθαι καὶ αὐτὸς Πατήρ Υἱοῦ, πάλιν τε ὁ ἐξ αὐτοῦ γεννώμενος γεννᾶν καὶ αὐτὸς, καὶ καθεξῆς εἰς ἀπειρον. Τοῦτο γάρ ὅμοιον δεῖκνυσι τὸν γεννηθέντα τὸν γεννήσαντος. Εἰ μὲν ὡς ἀνθρωπός ἔστιν ὁ Υἱὸς, γίνεσθαι καὶ γενέτης, ἵνα καὶ ὁ Υἱὸς ἔτερος γένηται Πατήρ, καὶ οὕτω δὲ καθεξῆς ἐξ ἀλλήλων γίνεσθαι. Εἰ δὲ οὐχ ἔστιν ὡς ἀνθρωπός ὁ Θεός, οὐχ ἔστι γάρ, οὐ δεῖ τὰ ἀνθρώπων ἐπ' αὐτοῦ λογίζεσθαι. Τὰ μὲν γάρ ἀλλα ζῶα καὶ οἱ ἀνθρωποι ἐκ δημιουργικῆς ἀρχῆς κατὰ διαδοχὴν ἐξ ἀλλήλων γεννῶνται. Καὶ ὁ γεννώμενος ἐκ γεννηθέντος πατέρας γεννηθεῖς, εἰκότας; καὶ αὐτὸς ἔτέρου γίνεται πατήρ, ἔχων ἐκ πατέρας ἐν ἑαυτῷ τοῦτο, ἐξ οὗ καὶ αὐτὸς γέγονε. Διὸ οὐδὲ δέ ἔστιν ἐν τοῖς τιούτοις κυρίως πατήρ, καὶ κυρίως οὐδέ. Οὐ γάρ αὐτὸς οὐδέ γίνεται καὶ πατήρ, οὐδὲ μὲν τοῦ γεννήσαντος, πατήρ δὲ τοῦ γεννώμενου ἐξ αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ τῆς θεότητος οὐκ ἔστιν οὕτως. Οὐ γάρ ὡς ἀνθρωπός ὁ Θεός. Οὗτος γάρ ὁ Πατήρ ἐκ Πατέρος ἔστι· διὸ οὐδὲ γεννᾷ τὸν γεννηθέμενον Πατέρα· οὔτε ὁ Υἱὸς ἐξ ἀπόρροιας ἔστι τοῦ Πατρὸς, οὔτε ἐκ γεννηθέντος Πατέρος γεγέννηται. Διὸ οὐδὲ γεγένηται εἰς τὸ γεννᾶν. Ὅθεν ἐπὶ τῆς θεότητος μόνης ὁ Πατήρ κυρίως ἔστι Πατήρ, καὶ ὁ Υἱὸς κυρίως Υἱός ἔστι. Καὶ ἐπὶ τούτων καὶ μόνων ἔστηκε τὸ τὸν Πατέρα ἀεὶ Πατέρα εἶναι, καὶ τὸν Υἱὸν ἀεὶ Υἱόνειναι. Οὐ λοιπὸν ἀλέγων, Διατί μὴ γεννητικὸς Υἱοῦ ὁ Υἱός; ζητεῖτο, διατί μὴ Πατέρα ἔσχεν ὁ Πατήρ. Ἀλλὰ ταῦτα γέ ἀμφίτερα μεστά πάτης δυσσεβεῖα. Οὐσπερ γάρ ὁ Ιατήρ ἀεὶ Πατήρ καὶ οὐκ ἀν ποτὲ γίνηται Υἱός, οὕτως ὁ Υἱός ἀεὶ Υἱός ἔστι, καὶ οὐκ ἀν ποτὲ γένεσται Πατήρ. Καὶ ἐν τούτῳ γάρ μαλλιὸν χραχτήρ ὃν τοῦ Πατρὸς καὶ εἰκὼν δεῖκνυται, μένων δὲ ἔστι, καὶ οὐκ ἀλλασσόμενον, ἀλλ' ἔχων ἐκ τοῦ Πατρὸς τὴν ταυτότητα. Εἰ μὲν οὖν ὁ Πατήρ μεταβολεῖται, μεταβαλλέσθω καὶ ἡ εἰκών· εἰ δὲ ἀτρεπτός ἔστιν ὁ Πατήρ, καὶ ὡς ἔστιν οὕτω διαμένει, ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ εἰκών, ὡς ἔστιν οὕτω διαμένει, καὶ οὐ τραπήσεται.

immutabilis, et sicut est, sic etiam manet, imago non immutabitur.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ οὐκ ἄποιῶς τίνεστιν ὁ Λόγος, τῷ Πατρὶ, οὐκ

A esse diceremus, aliquid fortasse non inconsiderate videri possent objecisse, nunc autem, cum æternum dicentes, fateamur ipsum esse a Patre Filium, quomodo genitus gignentis frater potest existimari? Et si nos in Patrem, et Filium credimus, quid in his fraternali est? aut quomodo potest Verbum dici frater illius, cuius est Verbum? Neque enim ab aliquo alio principio Pater et Filius geniti sunt, ut fratres putentur esse, sed Pater Filiū principium et genitor est. Et Pater est Pater, non autem Filius. Et Filius est Filius, non autem frater.

Quid objiciant Ariani. Ex eodem libro.

Si Filius Patris est germen, et in omnibus similis Patri, debet, inquit, omnino sicut genitus est, sic etiam gignere, et fieri ipse quoque Pater Filiū, et hic rursus ab ipso genitus, etiam ipse gignere, atque ita deinceps in infinitum. Sic enim constaret, eum, qui genitus est, illius, qui genuit, esse similem. Respondemus, si Filius est eo modo, quo homines filii sunt, fiat etiam genitor, ut Filius sit alter Pater, atque ita deinceps alius ex alio gignatur, ut eorum successio augeatur, et deorum constituat multitudinem. Quod si non ea ratione, qua homines, Filius est, non sunt ei, quæ hominum sunt, attribuenda. Nam reliqua quidem animalia, atque etiam homines jam inde ab ipso procreationis initio mutuo quoddam successionis ordine generantur, et generant, ut qui generat, cum ex generato patre generatus sit, merito ipse quoque fiat alterius pater, cum a suo patre in se id ipsum habeat, ex quo et ipse fuit generatus. Ex quo sit, ut nullus inter eos proprie sit pater, aut proprie filius, cum idem et pater exsistat, et filius. Pater quidem illius, quem generavit, est; filius autem ejus a quo ipse generatus est. In ipsa vero divinitate non ita est. Neque enim Deus est, ut homines sunt. Etenim Pater non est ab alio Patre. Quare nec gignit genitum, futurumque Patrem. Nec Filius ex Patris est semine, neque ex genito Patre genitus est. Quamobrem nec ad gignendum est genitus. Proinde in sola divinitate Pater proprie Pater est, et Filius proprie Filius est. Et in his solis illud firmum et constans est, ut Pater semper sit Pater, et Filius semper Filius. Quocirca qui dicit, Cur Filius non est eicusmodi, ut filium generet? idem querat, Cur Pater non habuit Patrem? Sed utraque questio est impietatis plenissima. Qnemadmodum enim Pater ita semper est Pater, ut nunquam Filius fieri queat, ita et Filius ita semper est Filius ut nunquam Pater fieri queat. In quo magis ostenditur esse forma et imago Patris, dum manet id, quod est, et nunquam immutatur, cum eamdem a Patre essentiam habeat. Quare si mutatur Pater, mutetur et imago. Si Pater est quoque necessario sicut est, sic etiam manet, et non immutabitur.

Ex eodem libro.

Si Verbum non est ab omni æternitate cum Pa-

tre, Trinitas non est æterna. Sed cum esset pri-
mum unitas, ex accessione facta Trinitas est, et
progradientur, ut ipsi volunt, tempore aucta con-
stitut. Præterea si Filius non est proprium Patris
essentiæ germen, sed ex nihilo factus est, ex ni-
hilo Trinitas est constituta; et fuit aliquando, cum
non esset Trinitas, sed unitas. Et imperfecta fuit
primo, deinde absoluta; et quod deinde genitum
est, cum iis quæ creata sunt, numeratur; et id,
quod aliquando non fuit, simul cum eo, quod
sempre est, divinum existimatur et colitur. Et
quod majus est, ipsa Trinitas sibi ipsa dissimilis
esse reperitur, quippe quæ cum peregrinis et alien-
nis naturis et essentiæ conjuncta sit. Hoc autem
quid aliud est, nisi Trinitatem esse genitam affir-
mare? Quæ autem Trinitatis divinitas sit, quæ sibi
ipsa dissimilis existat, et ex accessione fuerit
tempore completa, et nunc hoc, nunc illo modo se
babeat? Nonne verisimile est, eam accessionem
rursus aliam atque aliam perpetuo accepturam,
utpote quæ initio semel ex accessione constitutio-
nem suam obtinuerit? Quid porro dubium, fieri
posse, ut immixtuatur? Quæ enim adjuncta sunt,
et adimi posse perspicuum est.

Quid objicunt Ariani. Ex eodem libro.

Sed ecce, inquit, semper Deus fuit procreator,
et est, neque illi procreandi facultas accessit. Num
igitur, quoniam æternus est procreator, æternæ
sunt etiam res procreatæ, ut in illis item nefas
sit dicere, eas fuisse antequam ficerent? Stulti ac C
dementes Arianni. Quid simile cum rebus procrea-
tis Filius habet, ut quæ de illo dicuntur, eadem
et his convenire dicant? Cur autem, cum ante
demonstratum sit, quantum inter Filium intersit et
opus, persistant in sua dementia? Opus enim, ut
diximus, extra opificem est. Filius autem est pro-
prium essentiæ germen. Quamobrem opus, ut
sempre sit, non est necessarium. Nam opifex agit,
quando vult, germen autem non est voluntati
subjectum, sed est essentiæ proprietas. Et opifex
quidem erit, et appellabitur, etiam si nondum sint
opera; non erit autem, nec vocabitur Pater, nisi
Filius sit. Quod si curiosius pergant inquirere, cur,
cum Deus semper posset facere, quæ facta sunt,
non semper fecerit, quæstio ipsorum erit homi-
nun furentium et audacium. Quis enim novit men-
tem Domini? aut quis ejus fuit consiliarius fuit? aut
quomodo dicet figuratum ei, qui se finxit, Cur me
fecisti sic?¹ Verum ut aliquam, licet tenuem ei ad-
umbratam rationem afferamus, nec omnino taceam-
us, sic habeant: Etsi Deus poterat semper facere,
res tamen non poterant æternæ esse. Ex nihilo
enim sunt, nec esse possunt prius, quam sunt.
Quæ autem prius, quam sunt non sunt, quomodo
simil esse possint cum Deo, qui semper est? Quam-
obrem Deus rebus ipsis consulens, quando vidit,
eas factas posse permanere, tunc omnes fecit. Et

A εστιν ἡ Τριάς ἀδείας, ἀλλὰ μονᾶς μὲν ἦν πρότερον,
ἐκ προσθήκης δὲ γέγονεν θετερον Τριάς, καὶ προϊόν-
τος τοῦ χρόνου κατ' αὐτοὺς ηὔξησε, καὶ συνέστη.
Πάλιν τε εἰ οὐκ εστιν δὲ Υἱὸς έδιν γέννημα τῆς τοῦ
Πατέρος οὐσίας, ἀλλ' ἐξ οὐκ δικιῶν γέγονεν, ἐξ οὐκ δικιῶν
των συνισταταις ἡ Τριάς, καὶ ἦν ποτε, διε οὐκ ἦν
Τριάς, ἀλλὰ μονᾶς, καὶ ποτὲ μὲν ἐλλιπῆς Τριάς, ποτὲ
δὲ πλήρης. Καὶ λοιπὸν τὸ γενητὸν τῷ κτιστῷ συνα-
ρθεῖται, καὶ τὸ ποτὲ μὴ δι τῷ ἀεὶ δυτὶ συνθεολ-
γεῖται καὶ συνδοξήζεται. Καὶ τὸ γε μεῖζον ἀνδρός
ἔντη ἡ Τριάς εὐρίσκεται, ἔνεις καὶ ἀλλοτρίαις
φύσεσι τε καὶ οὐσίαις συνισταμένη. Τούτο δὲ οὐδὲν
ἔτερόν εστιν εἰπεῖν, ἡ γενητὴν τὴν τῆς Τριάδος σύ-
στασιν. Ποταπή δὲ αὕτη θεοσέβεια Τριάδος τῆς μὴ
ἔντη ὅμοιως τυγχανούσης, ἀλλ' ἐκ προσθήκης
γρίψη πληρουμένης, καὶ ποτὲ μὲν οὖτα, ποτὲ δὲ
οὖτας οὐσίας; Εἰδὼς γάρ αὐτὴν καὶ πάλιν λήψεος
προσθήκην, καὶ τοῦτο εἰς ἀπειρον, ὡς ἀπαξ καὶ κατά^B
τὴν ἀρχὴν ἐκ προσθήκης ἔσχε τὴν σύστασιν. Οὐκ
ἀμφιβολον δὲ δι τοις καὶ δυνατὸν αὐτὴν μετούσεται. Τὰ
γάρ προστιθέμενα φανερὸν δι τοις καὶ ἀφαιρεῖσθαι
δύναται.

'Αγρίθεσις 'Αισιαρῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

'Ἄλλ' ίδον, φράσιν, ἀεὶ δὲ Θεός ἦν ποιητὴς καὶ ἔστι,
καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν αὐτῷ τοῦ δημιουργείν ἡ δύναμις.
'Αρ' οὖν ἐπειδὴ δημιουργής ἔστιν, ἀδιά εἰσι καὶ τὰ
ποιήματα; καὶ οὐ θεμιτός εἰπεῖν οὐδὲ ἐπὶ τούτων,
Οὐκ ἦν πρὶν γενηθῆ; 'Αφρονες 'Ἀρειανοί. Τί γάρ
ἔμοιον Υἱός, - καὶ ποιημάτα; Ινα τὰ ἐπὶ τοῦ Πατέρος,
ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν δημιουργημάτων εἴπωται; Πώς δὲ
τοσαῦτης διαφορᾶς ἐν τοῖς; Εμπροσθεν διεγένεσται
γεννημάτος καὶ ποιήματος, ἐμμένουσι τῇ ἀμετίᾳ;
Πάλιν οὖν τὸ αὐτὸν λεκτίσιον. Τὸ ποίημα ἔξωθεν τοῦ
ποιῶντος ἔστιν, ὁπερε εἰρηται. 'Ο δὲ Υἱὸς ίδιον τῆς
οὐσίας γεννημάτης ἔστι. Διὸ καὶ τὸ μὲν ποίημα οὐκ
ἀνάγκη ἀεὶ εἶναι. 'Οτε γάρ βούλεται δημιουργές
ἐργάζεται. Τὸ δὲ γενητόν μὲν βούλησεις ὑπόκειται,
ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἔστιν ιδιότης. Καὶ ποιητὴς μὲν δι
εἰη, καὶ λέγοτο, καὶ μήπω ἢ τὰ ἔργα. Πατέρος
δὲ οὐκ δι τὴν κατηθετή, οὐδὲ ἀν εἰη, μὴ διάρχοντο; Ήσού.
'Εάν δὲ περιεργάζωνται, διατί δὲ Θεός ἀεὶ δυνάμενος
ποιεῖ, οὐκ ἀεὶ ποιεῖ. ματινομένων μὲν καὶ αὕτη τάλια.
D Τίς γάρ δηνων τοῦρ Κυρίου, η τίς σύμβολος αυ-
τοῦ ἐγένετο; 'Η πώς: ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ κεραμεῖ,
Τί με οὖτας ἐποίησας; 'Ινα δέ καὶ ἀμυδρόν τινε
λογισμὸν εὑρόντες μὴ σιωπήσωμεν, ἀκουέτωσαν· δι τοι
εἰ καὶ τῷ θεῷ δυνατὸν ἀεὶ ποιεῖν, ἀλλ' οὐκ ἡδύνατο
τὰ γενητὰ ἀδιά εἶναι. 'Εξ οὐκ δικιῶν γένηται, καὶ
οὐκ ἦν πρὶν γένηται. Τὰ δὲ οὐκ δυτὰ πρὶν γένηται,
πῶς ἡδύνατο συνυπάρχειν τῷ ἀεὶ δυτὶ Θεῷ; Διὸ καὶ
πρὸς τὸ λυσιτελές αὐτῶν ἀφορῶν δὲ Θεός, δι τοι
δι τοις δύναται γενόμενα διαμένειν, τότε καὶ πεποίηκε
πάτερα. Καὶ ὁπερε δυνάμενος ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐπὶ τοῦ
'Αδόμ, η ἐπὶ τοῦ Νώε, η ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως ἀποστε-
λεῖ τὸν ἔσωτον Λόγον οὐκ ἀπέστειλεν, εἰ μὴ ἵνα

¹ Rom. 1, 34; ix, 20.

συντελεῖ^θ τῶν αἰώνων· τοῦτο γάρ οὐδεὶς λατιτελεῖν πάσῃ τῇ κτίσει· εὑτε καὶ τὰ γενῆ· ὅτε ἡθέλησε καὶ λατιτελεῖς ἦν αὐτοῖς, ἐποίησεν. 'Ο δὲ Υἱὸς οὐκ ὁ ποιημα, ἀλλ' ἕδος; τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἀεὶ θετιν. 'Ἄει γάρ δύτος τοῦ Πατρὸς, ἀεὶ εἶναι δεῖ καὶ τὸ ίδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, διπέρ θετιν ὁ Λόγος αὐτοῦ, καὶ ἡ σοφία. Καὶ τὰ μὲν πτισματα, καὶ μηδέπω ὑπάρχη, οὐκ ἐλαττοῦ τὸν ποιητὴν, ἔχει γάρ τὸ δύνατον δημιουργεῖν ὅτε βούλεται· τὸ δὲ γέννημα, ἔτι μή συνῆ ἀεὶ τῷ Πατρὶ, ἐλάττωμα τῆς τελείστητος τῆς οὐσίας αὐτοῦ θετιν. 'Οθεν τὰ μὲν ποιηματα, ὅτε ἡθέλησεν, δημιουργήθη δὲ τοῦ Λόγου· ὁ δὲ Υἱὸς ἀεὶ θετιν ίδιον γέννημα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας.

Verbum factae sunt, quando ipsi libuit opifici Deo. germen, semper est.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Φασίν δὲ τις γέγραπται παρὰ μὲν τῷ Ἀποστόλῳ· Αἰδοὶ καὶ στὸ Θεός αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ δόροια, τὸ ὑπὲρ πάντων δόροια· παρὰ δὲ τῷ Δαΐδῃ, Διὰ τοῦτο ἔχριστε σε στὸ Θεός σου διαιστήσας παρὰ τοὺς μετόχους σου. Εἰτα ἐπιφέρουσαν, ὃς σοφὸν τι λέγοντες, Εἴ διὰ τοῦτο δικάσθη, καὶ χάριν Ελασθε, καὶ δεῖ τοῦτο κέχρισται, μισθῶν τῆς προαιρέσεως Ελασθε. Προστάρεστε δὲ πρᾶξας, τρεπτῆς θετιν δυτικὰ φύσεως. Ταῦτα οὖν μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τεταλμήκασιν Εὐσέβιος τε καὶ Ἀριος. Καὶ οἱ ἄλλοι αὐτῶν δὲ λαλεῖν οὐκ ὀντοῦσι κατὰ μέσον τὴν ἀγοράν. 'Εξ ἀρτῆς γάρ, φασι, καὶ βελτιώσεως ἔτιχε τὸ λέγεσθαι Υἱὸς καὶ Θεός, καὶ οὐκ ξετιν ἀληθινὸς Θεός. Τὸ μὲν γάρ ἐκ τίνος κατὰ φύσιν ἀληθινὸν εῖται γέννημα, οἷος ἦν Ἰσαὰκ τῷ Ἀδραδίῳ, καὶ Ιωνᾶς τῷ Ἰακώβῳ, καὶ τὸ ἀπεργατικόν τῷ Ἰλίᾳ· οἱ δὲ ἀξιοτέρης καὶ χάριτος οὐλοὶ λεγόμενοι μόνον εἰστιν ἔχοντες ἀντὶ τοῦ φύσει τὴν ἐκ τοῦ λόγου τὸν χάριν, καὶ ἄλλοι παρὰ τὸ δόθεν αὐτοῖς ἔπειτες. Περὶ ὧν ἐλεγεν, Υἱὸς ἐγένετο στὸν θεόν, καὶ θύμωσα, αὐτοὶ δέ με γένετοσαν. Ἄμελει, ἐπει τῇ κατὰ φύσιν θυσαν υἱοί, διὰ τοῦτο καὶ τραπέντων ἀφῆρθεν τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀπεκηρύχθησαν. Καὶ πάλιν δὲ μετανοοῦντας αὐτοὺς δέξεται, καὶ διδοῦς τὸ φῶς πάλιν υἱούς καλέσεις δὲ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν οὐτω τὴν χάριν αὐτοῖς δεδωκάς. Τι δὲν ἦν πρὸ τούτου, εἰ νῦν δικάσθη, καὶ νῦν ἡδεῖτο κροσσυνεσθαί, καὶ ἐθεστέλχθη, ὅτε γέγονεν ἀνθρωπός; Φανεται γάρ μαζίθεν βελτιώσεις αὐτῆς τὴν σάρκα, ἀλλὰ μελλονταύτης δὲ αὐτῆς βελτιώθει. Εἴ γάρ εὐκ τὴν παρὰ ταῦτα, καὶ διτερον τούτων τῇ ἀρτῆς μετέσχεν, ἢ τὸ διτερον, διπέρ εἰς τὴν ἐκείνων κεφαλὴν τραπεῖη, ἀνάγκη λέγεται αὐτοὺς μηδὲ εἶναι πρὸ τούτου αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ δλον δικτυωτὸν εἶναι φύσει, καὶ μηδὲν πλέον. 'Αλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ δὲ Σαμοσατέως ἔστι, καὶ τῶν νῦν Τουδαλῶν τὸ φρόνημα. Εἰ γάρ οὐκ τὴν, ἢ τὴν μὲν, ἐβελτιώθη δὲ διτερον, πῶς δὲ αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα; 'Η πῶς τούτη, εἰ γε μή τέλειος ἦν, προσέχειρεν δὲ Πατήρ, καὶ αὐτὸς πρὸ τούτου

A quemadmodum, cum posset, quo tempore vel Adam, vel Noë, vel Moses fuit, mittere Verbum suum, non tamen misit, nisi saeculis iam absolutis; sic enim humano generi conducere cognoscebat; eodem modo et res universas fecit, quando voluit, et novit eis sic expedire. At Filius, qui non est opus aliquod procratatum, sed proprietas essentiæ Patris, semper est. Etenim cum semper sit Pater, semper etiam ejus esse oportet essentiæ proprietatem. Hæc autem est Verbum, et sapientia ipsius. Jam ut res procreatæ non sint, nihil admittitur procreatori. Nam procreare potest, quando vult. Filius autem nisi sit semper cum Patre, essentiæ ipsius perfectio diminuitur. Ita res omnes per Filius autem, cum sit proprium Patris essentiæ germen, semper est.

B

Ex eodem libro

Aiunt ab Apostolo scriptum esse: *Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen*¹. Et a Davide: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo laetitiae præ consoribus tuis*². Deinde quasi sapienter aliquid dicant, ita colligunt: Si propterea fuit exaltatus, et gratiam accepit, et idcirco unctus est, propositi præmium obtinuit. Ex quo patet, eum cum proposito agat, et agendo deliberet, mutabili esse natura præditum. Hæc non solum dicere, sed scribere ausi sunt Eusebius et Arius. Hæc qui ab illis acceperunt, ausi sunt in meo dico foro prædicare. Ex virtute enim, inquit, quam melior effectus est, obtinuit, ut diceretur Filius et Deus, cum verus Deus non sit. Nam ex aliquo naturaliter nasci id demum est, verum esse Filium, qualis fuit Isaac ex Abraham, et Joseph ex Jacob, et splendor ex sole. Qui autem ex virtute et gratia filii dicuntur Dei, naturæ loco gratiam habent, quam acceperunt. Sunt etiam alii filii, qui illo nomine abundantur, de quibus dictum est: *Filios genui, et educavi, ipsi autem spreverunt me*³. Nil mirum, cum filii natura non essent. Quamobrem et cum sese mutassent, Spiritu privati sunt, et abdicati: et rursum si resipiscant, illos suscipiet Deus, et lumen infundet, et filios appellabit, quiet initio gratiam ipsius est elargitus. Quid igitur fuit antea, si nunc exaltatus? si nunc adorari coepit? si Filius dictus est, posteaquam factus est homo? Apparet enim, eum carni nihil boni attulisse, sed contra potius ab ea multum accepisse, siquidem prius, quam homo fieret, nec Dominus, nec Deus, nec Verbum erat, aut aliud quidquam præter hæc, sed postea virtutis ergo donatus est his. Et, quod illis male verteret, cogentur dicere. ipsum ne fuisse quidem antehac, sed esse totum natura hominem, et præterea nihil. Hoc autem ab Ecclesia alienissimum est et Samosatensis eorumque Judæorum, qui nunc sunt sententia congruit. Nam si aut non erat, aut erat quidem, sed melior postea factus est, quomodo per ipsum facta sunt omnia? Aut quomodo Pater hoc imperfetto Filio iactabatur?

¹ Philip. ii. 9. ² Psal. xi. iv, 8. ³ Isa. i. 9.

*Si tu, inquit, es Filius Dei¹. Sed hominibus admirandis idem accidit quod ipsis Græcis. Sicut enim hi cum non possent unum Deum percipere, deorum sibi nullitudinem confinxerunt: sic et illi cum unum Patris Verbum esse non credarent, ad multitudinem confugerunt; et eum qui vere Deus est, Verbum esse verum negantes, creatum fuisse audent cogitare et dicere, nec attendunt, quanta impietate reserta sit ejusmodi sententia. Nam si creatus est, quomodo rerum procreatarum auctor esse posset? Aut quomodo ipse Filius est et sapientia et Verbum? Verbum enim non creatur, sed gignitur. Et quod creatum est non est Filius, sed opus confectum. Quod si res procreata per ipsum effectæ sunt, creatus autem ei ipse est, per aliquid omnino factus est. Ne cesse est enim, ea quæ sunt, per aliquem fieri. Non est autem creatus aut factus, quia non est opus, sed Verbum Patris. Præterea si alia præter Dominum est Patris sapientia, et sapientia in sapientia facta est. Si autem sapientia est Verbum Dei, erit Verbum in Verbo factum. Et si Dei Verbum est Filius, Filius erit in Filio factus. Quomodo igitur Dominus dixit: *Ego in Patre, et Pater in me est*², cum in Patre sit aliud in quo et ipse Dominus factus est? Cur autem et Joannes omisso illo de hoc tantum loquitur. *Omnia, inquiens, per ipsum facta sunt, et sine ipso ne unum quidem factum est*³. Jam si omnia voluntate Dei facta, per ipsum facta sunt, quomodo et ipse unum eorum sit? Et cum Apostolus dicat: *Propter quem omnia et per quem omnia*⁴, isti non propter illum nos esse factos asserunt, sed eum propter nos. Si enim res sic haberet, dicendum erat, Propter quos factum est Verbum. Non autem id dixit sed, Propter quem omnia et per quem omnia. Ex quo istos hæreticos esse et sycophantas declaravit. Jam cum ausi sint dicere, aliud quoddam esse Verbum in Deo, quando nequeant apertas ex Scripturis demonstrationes afferre, opus saltem ostendant aliquid istius a se conficti Verbi, si Patris opera sine hoc Verbo facta sunt, ut stultitia sua causam aliquam habere videantur. Nam veri quidem Verbi opera cancellis perspicua sunt, ex quibus ratione quadam et ipsum cognoscitur. Quemadmodum enim res procreatas intuentes procreatorem ipsarum Deum intelligimus, ita cum nihil in eis confusum, sed omnia ordine et providentia moveri conservarique conspicimus, Dei Verbum in omnibus existens, et omnia regens ac moderans animadvertisimus. Hoc et divinae Scripturæ testantur, quæ dicunt ipsum esse Dei Verbum, et per illud omnia fuisse confecta, et sine ipso factum esse nihil. Istius autem Verbi, quod ipsi efficerunt, nec Scripturæ testimonium, nec opus ullum ostendunt. Siquidem et Pater, *Hic est, inquiens, Filius meus dilectus, nullum alienum esse præter ipsum significat. Quamobrem egregii isti homines Manichæi in hac parte videntur similes. Ut**

A τοῦ Θεοῦ, ὡς δυτιωνδὲ λλων, ἀλλ' ὡς μόνου δυτος αὐτοῦ, Εἰ σὺ εἶ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· Ἀλλ' οἱ θαυμαστοὶ, διπερ οἱ Ἑλληνες ἐκπεσόντες τῆς περὶ Θεοῦ ἐνές ἐννοίας εἰς πολυθεότητα κατήλθον, οὗτοι καὶ οὗτοι μὴ πιστεύοντες εἰναι τὸν τοῦ Πατερὸς Λόγον εἰς πολλῶν ἐπίνοιαν πεπτώκασι, καὶ τὸν μὲν δυτικὸν δυτικὸν Λόγον ἀρνοῦνται, κτίσμα δὲ αὐτὸν καὶ ἐνθυμιεῖσθαι, καὶ λέγειν τετολμήκασιν, οὐ βλέποντες, δῆσης δαεβεῖας μεστὸν ἔστι τὸ φρόνημα. Εἰ γὰρ κτίσμα τοτὲ, πῶς αὐτὸς τῶν κτισμάτων ἔστι δημιουργός; ή πῶς αὐτὸς δὲ Υἱός καὶ οὐφία, καὶ Λογος; Οἱ Λόγος γὰρ οὐ κτίσεται, ἀλλὰ γεννᾶται. Καὶ τὸ κτίσμα οὐχὶ Υἱός, ἀλλὰ ποίημα. Καὶ εἰ τὰ κτίσματα δὲ αὐτοῦ γέγονε, κτίσμα δὲ ἔστι καὶ αὐτὸς, διά τεος δρός καὶ αὐτὸς γέγονεν. Ἀνάγκη γάρ τὰ ποιήματα διά τεος γίνεσθαι, διπερ οὖν καὶ γέγονε διά τοῦ Λόγου, διτες μὴ αὐτὸς ἦν ποέμα, ἀλλὰ Λόγος τοῦ Πατρός. Καὶ πάλιν, εἰ δὲ λλητὸν ἦτορ τῷ Πατρὶ σοφίᾳ παρὰ τὸν Κύριον, καὶ τῇ σοφίᾳ ἐν σοφίᾳ γέγονεν. Εἰ δὲ σοφία ἔστιν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, εἰη δὲν καὶ δὲ Λόγος τὸν Λόγοφ γεγονός. Καὶ εἰ δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἔστιν δὲ Υἱός, εἴτη δὲν καὶ δὲ Υἱός τὸν τῷ Υἱῷ ποιηθεῖς. Πάλιν τοῖν τὸν Κύριος ἐλέγειν, Ἐγὼ ἀτ τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἀτ δροι, δυτος ἑτέρου τὸν τῷ Πατρὶ, ἐν φαντασίᾳ δὲν τὸν Κύριος γέγονε; Πάλις δὲ δὲ ιωάννης ἀφεις ἐκεῖνον περὶ τούτου διηγεῖται λέγων, Πάντα δὲν αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ δρός; Εἰ δὲ πάντα βουλήματι τὰ γενόμενα δὲ αὐτοῦ γέγονε, πῶς αὐτὸς εἰς τῶν γενούένων ἔστι; Ήως δὲ καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, Διτ δὲ τὰ πάντα, διτ δὲ τὰ πάντα, οὗτοι λέγουσιν, Οὐχὶ τηρεῖς δὲ αὐτὸν, ἀλλὰ ἐκεῖνος διτηρᾶς γέγονεν; Ἐδει γάρ, εἰπερ οὕτως ἦν, εἰπεν αὐτὸν, Διτ οὐδὲ γέγονεν δὲ Λόγος. Νῦν δὲ μὴ τοῦτο λέγων, ἀλλὰ, διτ δὲ τὰ πάντα, καὶ διτ δὲ τὰ πάντα, δείκνυται τούτους αἱρετικοὺς καὶ συκοφάντας. Ἀλλως τε εἰ τεθάρρηκτοι διαλούμεθα τὸν ταύτην κτίσμαν τοῦ Θεοῦ, οὗτοι καὶ βλέποντες μηδὲν ἔταχτον τὸ τοῖς γενούένων, ἀλλὰ πάντα τάξει καὶ προτοτάχη κινούμενα τε καὶ μένοντα, ἐνθυμούμενα Λόγον εἰναι τὸν Θεοῦ τὸν ἐπι τὰ πάντα τε δυτικὸν καὶ ἡγεμονεύοντα. Τοῦτο καὶ αἱ θεαὶ Γραφαὶ μαρτυροῦνται λέγουσαι, αὐτὸν τε εἰναι τὸν Θεοῦ Λόγον, καὶ διτ δὲ αὐτοῦ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν. Ἐκεῖνον δὲ περὶ εὖ λέγουσιν, οὐδὲν οὔτε δρός, οὔτε θρόνος ὑπὲ αὐτῶν δείκνυται. Καὶ γάρ καὶ αὐτὸς δὲ Πατήρ λέγων, Οὐτέδης ἔστετ δὲ Υἱός μου δὲ μαρτηρές, οὐδένα δεῖρον εἶναι παρ' αὐτὸν σημαίνει. Οὐκοῦν κατὰ τοῦτο Μανιχαῖος; λοιπὸν οἱ θαυμαστοὶ προσετέλησαν. Καὶ γάρ κάκενοι μόνον δηρις δυτικὸς ἄγαθὸς θεὸν δυομάζουσι, καὶ θρόνον αὐτοῦ οὔτε βλεπόμενον, οὔτε

¹ Matth. iv, 6. ² Joan. xiv, 11. ³ Joan. i, 3. ⁴ I Cor. viii, 6.

ἀδρατον δεικνύειν δύνανται. Τὸν δὲ ἀληθινὸν, καὶ τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ πάντων τῶν ἀδράτων ἀρνούμενοι, παντελῶς εἰσι μυθολόγοι. Τοῦτο δὲ καὶ οὗτοι πάσχειν μοι δοκοῦσιν οἱ κακόφρονες. Τοῦ γὰρ ἀληθινοῦ Λόγου καὶ μήνον δύνατος ἐν τῷ Πατέρι τὰ ἔργα βλέπουσι, καὶ τούτον μὲν ἀρνοῦνται, ἀλλον δὲ ἑαυτοῖς ἀναπλάττοντες Λόγον, οὗτε ἐξ Ἑργῶν, οὗτε ἐκ φημάτων ἀποδεικνύειν δύνανται. Καὶ μετ' ὅλην· Εἴτα τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία, οὗτοι τῇ κάμπῃ, καὶ ταῖς πολαῖς δυνάμεις τοῦτον συναρθμοῦσιν. Εἴτα τοῦ Κυρίου λέγοντος, Οὐδεὶς διπλωσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός· καὶ πάλιν, Οὐχ δεῖ τὸν Πατέρα τις ἴωρχειν εἰ μὴ ὁ ὁν ἀπὸ τοῦ Πατέρος, πῶς οὐκ ἀληθῶς εἰσιν οὗτοι θεομάχοι, λέγοντες μήτε ὄρδεθει, μήτε ἐπιγινώσκεσθαι τὸν Πατέρα παρὰ τοῦ Υἱοῦ τελείως; Εἰ γὰρ ὁ Κύριος λέγει, Καθὼς γινώσκεις με ὁ Πατήρ, κατὰρ γινώσκω τὸν Πατέρα, οὐκ ἐκ μέρους δὲ γινώσκεις ὁ Πατήρ τὸν Γίδον, πῶς οὐ μανονται φιλαροῦντες, διτε ἐκ μέρους, καὶ οὐ πλήρης ὁ Υἱός γινώσκει τὸν Πατέρα; Εἴτα, εἰ ἀρχὴν ἔχει εἰς τὸ εἶναι ὁ Θεός, ἀρχὴν δὲ ἔχει καὶ τὰ πάντα εἰς τὸ γενέσθαι, τι τίνος ἐστὶ πεπτὸν λεγέτωσαν. Ἀλλ' οὗτε τι εἰπεῖν ἔχουσιν, οὗτε τοῦ Λόγου τοιωτην ἀρχὴν δεικνύειν δύνανται οἱ κακούργοι. Τοῦ γὰρ Πατρός ἐστιν ἀληθινὸν καὶ ἀδιον αὐτοῦ γέννημα. Καὶ ἐτὸν ἀρχὴν ἦτορ ὁ Λόγος, καὶ στὸν Λόγον ἦτορ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεός ἦτορ στὸν Λόγον. Περὶ γὰρ τοῦ λέγειν αὐτοὺς μὴ εἰδέναι τὸν Γίδον τὴν έκατον εὐτελαν, πέριτσον ἐστιν ἀποκρίνασθαι, εἰ μὴ μόνην μανίαν αὐτῶν καταγινώσκειν, εἰ διατέλον οὐκ οἶδεν ὁ Λόγος, στὸν τοῖς πᾶσι τὴν γνῶσιν τὴν περὶ τοῦ Πατέρος καὶ ἐκτοῦ χαριζόμενος, καὶ μεμφόμενος τούς μὴ γινώσκοντας αὐτούς.

sui ipsius cognitioneis elargitur, quodque eis, a loquacitate sui autou ἐκ τοῦ κατὰ Ἀριανῶν πέμπτου λόρου.

Ἐκ Θεοῦ Θεός ἐστιν ὁ Λόγος. Καὶ Θεός γὰρ ἦτορ στὸν Λόγον. Καὶ πάλιν, Οὐρανοὶ οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς, στὸν ἐπὶ πάντων Θεόδης, εὐδογητὸς εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν. Καὶ ἐπειδὴ ἐκ Θεοῦ Θεός ἐστι, καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγος, σοφία, καὶ Υἱός καὶ δύναμις ἐστιν ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦτο εἰς Θεός ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς καταγγέλλεται. Τοῦ ἐνδοῦ γάρ Θεοῦ Γίδης ὁν-δ Λόγος, εἰς αὐτὸν οὐ καὶ ἐστιν ἀναφέρεται. Ωστε δύο μὲν εἶναι, Πατέρα καὶ Γίδην, μονάδα δὲ θεότητος, ἀδιάτετον καὶ δοχεῖτον. Αεχθεὶν δέ ἂν καὶ οὕτω· Μία ἀρχὴ θεότητος, καὶ οὐδὲ δύο ἀρχαί. Οὐθὲν κυρίως καὶ μοναρχία ἐστίν. Ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς ἀρχῆς ἐστι· φύσει Γίδης στὸν Λόγον, σύν ως ἀρχὴ ἐτέρα καὶ οὐδὲ δύστετον διφεστώτης, οὐδὲ ἐξουθενεταύτης γεγονώς, ίνα μή τῇ ἐτερότητε διυπρότερος καὶ πολυαρχία λέγηται, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ἀρχῆς ίδιος Γίδης, ίδια σοφία, ίδιος Λόγος ἐξ αὐτῆς ὑπάρχων. Κατὰ γὰρ τὸν Ἱωάννην, ἐτὸν ταύτη τῇ ἀρχῇ ἦτορ στὸν Λόγον, καὶ στὸν Λόγον ἦτορ πρὸς τὸν Θεόν. Θεός γάρ ἐστιν ἡ ἀρχὴ· καὶ ἐπειδὴ ἐξ αὐτῆς ἐστι, διὸ τοῦτο καὶ Θεός ἦτορ στὸν Λόγον. Ωσπερ δὲ οὐκ ἀλλα-

A enim illi Deum quoniam nomine duntur at bonum appellant, opus autem illius, quod aut videatur, aut non videatur, nequeunt ullum demonstrare; Deum vero illum, qui reipsa verus est Deus, cœlique, et terræ, et eorum, quæ sub aspectum non cadunt, effector est, negant, atque ita fabularum conflictores esse deprehenduntur: sic et isti declarant dementiam suam, qui non illius Verbi, quod unum in Patre est opera contemplant, et ipsum negant, aliud autem sibi ipsi consingunt Verbum, quod nullius nec operis nec Scripturæ possunt testimonio comprehendere. Et paulo post: Deinde cum Apostolus dicat: *Christus Dei virtus, et Dei sapientia*¹, isti cum brachis illum et vulgatis et communibus virtutibus numerant. Quid? cum Dominus dicat: *B Nemo novit Patrem nisi Filius*², et rursus: non quod Patrem quispiam viderit, nisi ille, qui est a Patre, nonne isti vere pugnant cum Deo, dicentes, Patrem a Filione videri, nec cognosci perfecte? Cum enim idem Dominus dicat: *Sicut cognosco me Pater, sic ego cognosco Patrem*³, Pater autem non ex parte cognoscat Filium, nonne insaniunt, dum ita nugantur ut asserant, Filium ex parte et non plene Patrem cognoscere? Ad hæc si Verbum existendi principium habent, res item omnes principium habent, quo facte sunt, quid in his primum sit, dicant. Verum, quid respondeant homines astuti non habebunt. Patri enim est verum germen et semipaternum. Et in principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum⁴. Nam quod dicunt, Filium ne suam quidem naturam cognoscere, id vero ne responsione quidem dignum est, et ipsorum furorem coarguit. Qui enim se nou cognoscat Verbum, quod omnibus tum Patris tum quibus non cognoscuntur irascitur et indignatur?

Eiusdem ex quinto libro contra Arianos.

Ex Deo Deus est Verbum. Deus enim erat Verbum. Et rursus: *Quorum patres, ex quibus et Christus, qui est omnium Deus benedictus in æcula. Amen*⁵. Et quoniam ex Deo Deus est, et Dei Verbum sapientia, et Filius, et virtus Christus, idecirco unus Deus in divinis Scripturis enuntiatur. Unde enim Dei Filius cum sit Verbum, ad ipsum, cuius etiam est, refertur, ut duo quidem sint Pater et Filius, sed una utriusque divinitas, quæ dividiri securaque non potest. Dicemus etiam hoc modo: Divinitatis unum est principium, non autem duo principia. Quare propriæ principiæ est. Ex ipso autem principio natura Filius est Verbum, non ut principium alterum quod per se subsistat, aut extra ipsum sit factum, ne duplex aut multiplex imperium existat, sed unius principii proprius Filius, propria sapientia, proprium Verbum ex ipso consistens principio. Nam, ut Joannes scribit, in hoc principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum. Deus enim principium est, et quoniam ex ipso

¹ Cor. 1, 24.

² Matth. xi, 27.

³ Joan. x, 15.

⁴ Joan. i, 1.

⁵ Rom. ix, 5.

Verbum est, idcirco etiam Deus est. Ac quemadmodum Filius non est alterum principium, ne duo principia sint, sic Verbum, quod ex uno est principio, non dissolvitur, neque est vox simpliciter significans, sed est per essentiam Verbum, et per essentiam sapientia, quae vere est Filius. Nam si per essentiam non esset, Deus esset in aera loquens, et corpus, quod nihil hominibus amplius contineret. Verum quoniam non est honor, nec Verbum ejus est, ut exigit hominum imbecillitas. Sicut enim una essentia principium est, sic unum per essentiam subsistens Verbum et sapientia. Nam ut ex Deo Deus est, et ex sapiente sapientia, et ex rationem habente ratio, seu Verbum, et ex Patre Filius: sic ex eo, qui in propria existit persona, in persona propria existens, et ex essentia habens essentiam, in essentiaque constans, et ex eo, qui est, is qui est. Etenim nisi esset sapientia per essentiam, et Verbum in essentia constans, et Filius existens, sed simpliciter esset sapientia, et Verbum, et Filius in Patre, ipse Pater esset ex sapientia Verboque compositus. Ex quo sequentur ea, quae pradiximus incommoda, essetque ipsem suum ipsius Pater, et Filius, et seipsum generans, et a se genitus, ut paulo post ostendimus. Aut nomine tantum est Verbum, et sapientia, et Filius, non autem subsistit is de quo haec dicuntur, vel potius qui haec ipsa est. Si non subsistit, inania haec sunt nomina et supervacanea, nisi quis dicat Deum esse ipsum sapientiam, et ipsum Verbum. At hoc pacto ipse sui ipsius esset Pater, et Filius: Pater quidem quando unitatem, quae dividi non potest, compositam esse constaret, quippe quae in essentiam et accidens secareret.

Ex eodem libro.

Quemadmodum vere Pater est, sic sapientia vere est. Hac igitur ratione duo sunt, quoniam non, ut Sabellius opinatur, idem est Pater et Filius. Sed Pater est Pater, et Filius est Filius. Unum autem sunt; quia Filius per naturam est essentia Patris, proprium ipsius Verbum existens. Hoc Dominus docebat: *Ego, inquiens, et Pater unum sum*¹. Neque enim Verbum a Patre separatum est, neque Pater sine Verbo unquam fuit, aut est. Quare et Verbum est Deus, et Pater non sine Verbo.

Ex eodem libro.

Christu, est Verbum Dei. Utrum igitur sic a se existit ut per se subsistens agglutinatus sit Patri: an Deus ipsum fecit, et Verbum suum appellavit? Si primum detur, ut per se existenter, Deusque sit, duo erunt principia, neque erit vero proprius Patris Filius, quippe qui non ipsius sit Patris, sed sui ipsius: si concedatur secundum, uti extrinsecus factus fuerit, erit res procreata. Reliquum igitur est ut illum ex Deo dicamus esse. Ut aliud sit id, quod ex aliquo est, et aliud sit id, ex quo illud

A διὸς ἀρχὴ, ἵνα μὴ δύο ἀρχὴ, οὐτως δὲ τῆς μιᾶς Λόγος οὐ διαλευμένος. ή ἀπλῶς φωνὴ σημαντικὴ. ἀλλὰ οὐσιώδης Λόγος, καὶ οὐσιώδης σοφία, ἡτις ἐστιν διὸς ἀληθῶς. Εἰ γάρ δὴ μὴ οὐσιώδης εἴη, Εσται δὲ Θεός; λαλῶν εἰς σέρα, καὶ σῶμα, οὐδὲν πλέον ἔχων τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐστιν ἀνθρώπῳ, οὐκ ἀν εἴη οὐδὲ δὲ Λόγος; αὐτοῦ καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν. Οὐσιερός γάρ μια οὐσία τῇ ἀρχῇ, οὐτως εἰς οὐσιώδης καὶ υφεστώς δὲ ταύτης Λόγος, καὶ ἡ σοφία. Ως γάρ ἐκ τοῦ Θεοῦ Θεός ἐστι, καὶ ἐκ σοφοῦ σοφία, καὶ ἐκ λογικοῦ Λόγος, καὶ ἐκ Πατρὸς Υἱός, οὐτως ἐξ ὑποστάσεως ὑποστατής, καὶ ἐξ οὐσίας οὐσιώδης; καὶ ἐνούσιος, καὶ ἐξ δυντος ὄν. Ἐπει τοι μὴ οὐσιώδης σοφία, καὶ ἐνούσιος Λόγος, καὶ ὁν Υἱός, ἀλλὰ ἀπλῶς σοφία, καὶ Λόγος, καὶ Υἱός ἐν τῷ Πατρὶ, εἴη δὲ αὐτὸς Β διὸς Πατήρ τύνετος τὰ σοφίας καὶ Λόγου. Εἰ δὲ τοῦτο, ἀκολουθήσει τὰ προειρημένα ἀπόπαι. Ἐσται δὲ καὶ αὐτῆς ἐστοῦ Πατήρ καὶ Υἱός, αὐτὸς ἐστοῦν γεννῶν, καὶ γεννῶμενος ὑφ' ἐστοῦν, ὡς μετὰ μικρὸν δειχθῆσται. ή δυνομα μόνον ἐστὶ Λόγος, καὶ σοφία, καὶ Υἱός, οὐχ υφέστηκε δὲ, καθ' οὐλέγεται ταῦτα, μᾶλλον δὲ, ὃς ἐστι ταῦτα. Εἰ δὲ τοῦτο, εἴη οὐχ υφέστηκεν, ἀργά δὲ εἴη καὶ κενά τὰ ὄντα, ἐκτὸς εἰ μὴ δὲ τις εἶποι αὐτοφοράν εἰναι καὶ αὐτολόγον τὸν Θεόν. Ἀλλ' εἰ τοῦτο, εἴη δὲ αὐτὸς ἐστοῦ Πατήρ καὶ Υἱός. Πατήρ μὲν, διε τοφες, Υἱός δὲ, διε τοφία. Ἀλλ' οὐχ ὡς ποιότης τις ταῦτα ἐν τῷ Θεῷ· ἀπαγε. Ἀπρεπὲς τοῦτο. Εὑρεθῆσται γάρ σύνθετος δὲ θεός ἐξ οὐσίας καὶ ποιότητος. Πᾶσα γάρ ποιότης ἐξ οὐσίᾳ ἐστι. Κατὰ τοῦτο δὲ ή θεῖα μονάς, ἀδιαιρετος οὖσα, σύνθετος φανήσεται τεμνομένη εἰς οὐσίαν καὶ συμβεηκός. sapiens; Filius autem quando sapientia. Verum hæc non sunt in Deo, ut qualitas quedam. Absit. Absurdum enim hoc est. Nam Deus hoc modo esset compositus ex essentia et qualitate. Siquidem omnis qualitas est in essentia. Et hoc dato divinam unitatem, quæ dividit non potest, compositam esse constaret, quippe quae in essentiam et accidens secareret.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Οὐσιερός ἀληθῶς Πατήρ, οὐτως ἀληθῶς σοφία. Κατὰ τοῦτο οὖν δύο μὲν, διε μὴ κατὰ Σαհέλλιον δὲ αὐτὸς Πατήρ καὶ Υἱός. Ἀλλ' δὲ Πατήρ Πατήρ, καὶ διὸς Υἱός. Εν δὲ, διε δὲ Υἱός τῇς οὐσίᾳς τοῦ Πατρός ἐστι φύσει, ίδιος οὐπάρχων Λόγος αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ Κύριος Ελεγεν. Ἐγὼ καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐσμεν. Οὗτε γάρ δὲ Λόγος κεχώρισται τοῦ Πατρός, οὗτε δὲ Πατήρ διαλογός ποτε ἦν, ή ἐστι. Καὶ δὲ Λόγος οὖν θεός, καὶ δὲ Πατήρ οὐχ διαλογός.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ο Χριστὸς Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστι. Πέτερον οὖν ἀφ' ἐστοῦ ὑπέστη, καὶ ὑποστάς προσκεκόληται τῷ Πατρὶ, η δὲ θεός αὐτὸν πεποίηκε, καὶ ὄντας ἐστοῦν Λόγον; Εἰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον, λίγῳ δὴ τὸ ἐπιτόπιον, καὶ θεός ἐστι, δύο δὲ εἰναι ἀρχαί. Οὐκ ἐσται δὲ εἰκότως οὐδὲ τοῦ Πατρός ίδος, δια τὸ μὴ αὐτοῦ τοῦ Πατρός, ἀλλ' ἐστοῦν εἰναι. Εἰ δὲ ξενιθεν πεποίηται, εἴη δὲ κτίσια. Λείπεται δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγειν αὐτόν. Εἰ δὲ τοῦτο, ἀλλο δὲ εἴη τὸ τοντος, καὶ ἀλλο τὸ ἔξ οὐ ἐστι. Κατὰ τοῦτο δρε

¹ Joan. x. 50.

δύο. Εἰ δὲ μὴ δύο εἶη, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τὸ Πατήρ καὶ τὸ Υἱὸς λέγοιτο, ἔσται τὸ αὐτὸν αἴτιον καὶ αἰτια-
τὸν, καὶ γεννώμενον καὶ γεννῶν, ὅπερ ἀποτοπεῖ ἐπὶ τοῦ Σαβείλιου δέδεικται. Εἰ δὲ ἔξ αὐτοῦ μέν ἔστιν,
οὐκ ἄλλο δὲ, ἔσται καὶ γεννῶν καὶ μὴ γεννῶν· γεν-
νῶν μὲν, διὰ τὸ ἔξ αὐτοῦ προφέτει· μὴ γεννῶν δὲ, διὰ
μὴ ἄλλος ἔστιν αὐτοῦ ἔστιν. Εἰ δὲ τοῦτο, εἶη δὲν κατ'
ἐπίνοιαν λεγόμενος ὁ αὐτὸς Πατήρ καὶ Υἱός. Εἰ δὲ
ἀπρεπὲς εὑπεισεῖται, εἴη δὲν δύο Πατήρ καὶ Υἱός.
Ἐν δὲ, διὰ τὸ Υἱὸς οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ γεγέν-
νηται. Εἰ δὲ φεύγει τις τὸ λέγειν γέννημα, μόνον
δὲ λέγει ὑπάρχειν τὸν Λόγον σὺν τῷ Θεῷ, φοβηθῆτω
οἱ τοιούτοις μὴ φεύγων τὸ ὑπὸ τῆς Γραφῆς λεγόμενον
ἔπεισον εἰς ἀποτίλαι· διεψή τινα εἰσάγων τὸν Θεόν.
Μή διδοὺς γάρ ἔχει τῆς μονάδος εἶναι τὸν Λόγον, ἀλλ'
ἀπλῶς κεκολλῆσθαι τῷ Πατρὶ Λόγον, δυάδα οὐσίας
εἰσάγει, μηδετέραν τῆς ἑτέρας Πατέρα τυγχάνουσαν.
Τὸ αὐτὸν δὲ καὶ περὶ δύναμεως.
duplicem inducit essentiam, quarum neutra
sit alterius Pater. Idemque contingit de po-
testate.

'Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου.'

'Ο Θεὸς σοφός, καὶ οὐκ ἄλογός; ἔστιν, η̄ τούτων· οὐκ ἄλογος καὶ διλογός. Εἰ μὲν οὖν τὸ δύνατον, αὐτόθιν
ἔχει ἀποτίλαι· εἰ δὲ τὸ πρῶτον, ἔρωτιτέον. πῶς ἔστι:
σοφός, καὶ οὐκ ἄλογός; Πότερος, ἔξωθεν ἐπεγγένετο τὸν
Λόγον καὶ τὴν σοφίαν, ή ἔξ ἔστιν· Εἰ μὲν οὖν ἔξω-
θεν, ἔσται τις δὲ προδεδωκός αὐτῷ, καὶ ποτὶ λαβεῖν
ἔτισθος ἦν καὶ διλογός· εἰ δὲ ἔξ ἔστιν, δηλούν δι-
ούκει· ξεῖ οὐκ δυτικόν, οὐδὲ δὴ ποτε, διὰ οὐκ ἦν. Άστ
γάρ δὴ· έτει καὶ οὐ δέστιν εἰκάνω, ἀλλ' ὑπάρχει.
Ἐπειδὲ λέγεται, διὰ σοφός μέν ἔστι, καὶ οὐκ ἄλογός;
δίδισται δὲ ἔχει ἐν ἔστιν σοφίαν, καὶ δίδιστον Λόγον, οὐ τὸν
Χριστὸν δὲ, ἀλλὰ ἐν ᾧ καὶ τὸν Χριστὸν ἐπιτίχει,
λεκτέον διὰ τὸ Χριστὸν ἐν ἔκεινῳ τῷ Λόγῳ γέγονε,
δηλούν διὰ τὰ πάτα· καὶ αὐτὸς δὲν εἶη, περὶ
οὐ λέγει δὲ Ιωάννης, Πάρτα δὲν αὐτοῦ ἐγένετο.
Καὶ δὲ Ψαλμός; δὲ, Πάρτα ἐν σοφίᾳ ἐπιτίχασ. Καὶ
ψύρεθήσεται δὲ δὲ Χριστὸς ψευδόμενος λέγων, Ἐγώ
ἐν τῷ Πατρὶ, δύτος ἐτέρου ἐν τῷ Πατρὶ. Καὶ τὸ,
Οὐ Λόγος σὸρεψ ἐγένετο, οὐκ ἀληθῆς κατ' αὐτούς. Εἰ
γάρ ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐγένετο, αὐτὸς ἐγένετο σὸρεψ, δ
δὲ Χριστὸς οὐκ ἔστι, δὲν τῷ Πατρὶ Λόγος, διὰ οὐ τὰ
πάντα ἐγένετο, σὸρεψ οὐ Λόγος οὐ γίγνονται σὸρεψ, ἀλλ'
Ιεζας ὡνομάζθη Λόγος δὲ Χριστός. Καὶ εἰ τοῦτο, ποώ-
τον μὲν ἄλλος δὲν εἴη περὶ τὸ δύναμεως· ἐπειτα οὐ δι-
αύτοῦ ἐγένετο τὰ πάντα, ἀλλ' ἐν ἔκεινῳ, ἐν ᾧ καὶ δὲ
Χριστός. Εἰ δὲ φέσιεν ίώς ποιεῖται εἶναι ἐν τῷ
Πατρὶ τὴν σοφίαν, η̄ αὐτοτοπίαν εἶναι, ἀκολούθησει
τὰ διτοπα, τὰ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρημένα. ἔσται
γάρ σύνθετος, καὶ αὐτὸς ἔστιν Υἱός καὶ Πατήρ γι-
νόμενος Πάτηρ ἐλεγκτέον, καὶ δυσωπητέον αὐτούς,
διὰ δὲν τῷ Θεῷ Λόγος οὐκ δὲν εἴη κτίσμα, οὐδὲ ἐκ
τοῦ μὴ δυτος διατάξει τῷ Θεῷ Λόγον, αὐτὸς δὲν
εἴη δὲ Χριστός, δὲ ιέων, Ἐγώ δὲ τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ
Πατήρ ἐν ἐμοι, δὲ δὲ τοῦτο καὶ μονογενῆς ὄν.
Ἐπειδὴ οὐκ ἄλλος τις ἔξ αὐτοῦ ἐγεννήθη. Εἰς οὐνος
Υἱός, δὲ έστι Λόγος, σοφία, δύναμις. Οὐ γάρ οὐνθε-

A est. Atque ita erunt duo. Quod si duo non sint,
sed de eodem dicatur Pater et Filius, idem erit et
causa et quod a causa proficiscitur, idem gignens
et genitum. Quod quidem adsurdum in Sabellio
deprehensem est. At si ex ipso sit, sed non
aliud, erit et gignens, et non gignens; gignens quidem
quoniam se profert, non gignens autem, quia nihil
aliud, quam se profert. Ex quo sequetur, ut opinione
tantum idem dicatur Pater et Filius. Quae si
absurda sunt, duo sint Pater et Filius. Unum au-
tem, quia Filius non extrinsecus factus est, sed
ex Deo genitus. Quod si quis genitum reconsat dicere
et tantummodo dicit, Verbum esse cum Deo,
cavent is, ne dum fugit id quod a Scriptura dicitur,
in absurdam aliquam opinionem incurrat, et na-
tura duplicit Deum introducat. Qui enim non ex
unitate Verbum esse concedit, sed simpliciter Patri
Verbum vult esse conjunctum et agglutinatum,
sit alterius Pater. Idemque contingit de po-
testate.

'Ex eodem libro.'

Deus aut sapiens est, nec ratione, seu oratione,
aut Verbo caret, aut contra insipiens, et Verbo ca-
rens. Hoc si admiserint, statim per se ut absurdissi-
mum corruct. Si illud concesserint, interrogandi
sunt, quomodo sapiens sit, ne Verbo caret. Utrum
extrinsecus, an ex se Verbum et sapientiam ha-
buerit. Nam si extrinsecus, Verbum illi ut additum
et agglutinatum adhaeret, et ipse prius quam
C illud assequeretur, insipiens erat et sine Verbo.
Si ex se, perspicuum est, illud non ex nihilo con-
stitisse, neque suisse unquam, cum non esset;
semper enim fuit, quoniam et is, cuius imago est,
semper est. Quod si dixerint, Deum quidem esse
sapientem, nec Verbo vacare, sed propriam in se-
ipso sapientiam et proprium Verbum obtinere,
quod tamen non sit Christus, cum in eo Christum
etiam fecerit; respondendum erit, si Christus in
illo factus est, et omnia nimirum in illo suisse fa-
cta, et esse Verbum illud, de quo et Joannes, Om-
nia, inquit, per ipsum facta sunt¹; et David, Om-
nia, inquit, in sapientia fecisti². Quod si aliud
Verbum in Patre sit, Christus mendax deprehendetur,
cum dieit: *Ego in Patre, et Pater in me*
est³. Illud item falsum esse constabit: Verbum
caro factum est⁴. Nam, si Verbum, in quo facta
sunt omnia, factum est caro, Christus autem non
est Verbum illud a Patre, per quod omnia facta
sunt, Verbum utique caro factum non est, sed forte
Christus nominatus est Verbum. Ex quo primum
sequitur, ut aliud sit, quam nomen indicat, deinde,
ut non per ipsum facta sint omnia, sed in illo,
in quo et Christus. Quod si sapientiam, aut ipsam
sapientiam qualitatem esse dixerint in Deo Patre,
eadem, que supra dicta sunt, incommoda conse-
quentur, ut et compositus sit, et ipse ipsius tuni
Filius, tum Patre. Attamen eos inde redargui et

¹ Joan. i, 3. ² Psal. x, 24. ³ Joan. xiv, 10.

⁴ Joan. i, 14.

convinci oportet, quoniam si Verbum in Deo est, creatum non est, neque factum ex nihilo. Quod si in Deo semel conceditur esse Verbum, non aliud illud erit, nisi Christus, qui, *Ego*, inquit, *in Patre, et Pater in me est*. Qui et ideo est unigenitus, quia nullus alias ex ipso genitus est, nisi unus hic Filius, qui est Verbum, et sapientia, et virtus : ex quibus tamen non componitur Deus, sed genitor esse constituitur. Quemadmodum enim Verbo res creat, sic essentia propriae Filium per naturam gignit ipsum Verbum, per quod et facit, et crevit, et regit omnia. Verbo enim et sapientia facta sunt universa, et eisdem prescripto ordine conservantur.

Eodem loco haec sequuntur.

Ex Deuteronomio : *Vos autem, qui adhaeretis Domino Deo vestro, vivitis universi hodierna die* ¹. Ex his verbis discriminem Filii et rerum creatarum licet perspicere, intelligereque Filium Dei creatum minimi esse. Enimvero Filius dicit, *Ego et Pater unus sumus* ², et, *Ego in Patre, et Pater in me est* : res autem facta cum proficiunt, Domino adhaerent. Nempe Verbum, tanquam proprium, est in Patre : at res factae, utpote quae extrinsecus existunt, adhaerent : nemirum natura alienae sunt, voluntate autem adhaerent. Etenim filius qui natura est, unum est cum genitore : qui vero extrinsecus adoptantur, generi adjungitur sive adhaeret. Hinc statim subdit : *Quae natio magna, cui Deus appropinquat* ³? Et alibi : *Deus appropinquans ego* ⁴. Nam rebus factis appropinquat, quippe cum ille sint ipsi externae : at Filio, utpote proprio, non appropinquat, sed in eo est : nec adhaeret Filius, sed unum cum Patre est. Unde rursus Moyses in eodem Deuteronomio sic loquitur : *Vocem ejus audietis, et ipsi vos adjungemini* ⁵. Quod autem adjungitur, extrinsecus adjungitur.

Jam quod pertinet ad levem et humanam Arianorum opinionem, qua nempe Dominum egenum fuisse ex his ipsius verbis suspicantur, *Data est mihi* ⁶, acceperunt et ex his Pauli locis, *Idecirco exaltavit illum* ⁷, et, *Sedit a destris* ⁸, aliisque similibus; respondendum est Dominum nostrum, qui idem Verbum et Filius Dei est, corpus gloriosum, et Filium quoque hominis factum fuisse, ut medius Deum inter et homines effectus, quae Dei sunt, nobis subministraret : quae nostri, Deo offerret. Quocirca cum esurire, flere, desfatigari et clamare Elio, Elio, dicitur, quae quidem humanae nostrae sunt affectiones et misericordiae, eas a nobis accipit ac Patri offert, et pro nobis intercessit, ut in ipso penitus deleantur. His autem verbis, *Data est mihi potestas*, et, accepi, et, *Idecirco exaltavit cum Deus* ⁹, munera in nos a Deo per illum collata significantur. Nec enim indigens erat Verbum vel unquam factum est : nec rursus homines idonei erant qui ista sibi compararent : sed per Verbum nobis donata sunt ; unde illa tanquam ipsi donata, nobis impertiuntur. Siquidem eam ob rem homo factus est, ut illa velut sibi data, in nos transferretur. Nec enim purus homo dignus unquam fuisse

¹ Deut. iv, 4. ² Joan. x, 30. ³ ibid. 38. ⁴ Deut. xxviii, 18. ⁵ Joan. x, 18. ⁶ Philipp. ii, 9. ⁷ Psal. cix, 1; Coloss. iii, 1. ⁸ Philipp. ii, 9.

A to; ἐκ τούτων δὲ Θεὸς, ἀλλὰ γεννητικός. Οὐσιερὸν γάρ τὰ κτίσματα Λόγῳ δημιουργεῖ, οὐτω κατὰ φύσιν τῆς θέλας οὐσίας ἔχει γένημα τὸν Λόγον, δι' οὐ καὶ δημιουργεῖ, καὶ κτίζει, καὶ οἰκονομεῖ τὰ πάντα. Τῷ γάρ Λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ τὰ πάντα γέγονε, καὶ τῇ διατάξει αὐτοῦ διαμένει τὰ σύμπαντα.

Tῆς αὐτῆς ἀκολουθίας.

Ἐκ τοῦ Δευτερονόμου. 'Υμεῖς δὲ οἱ προσκείμενοι Κύρῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν ἔχετε πάντες ἐν τῇ σήμερον. Ἐκ τούτου δυνατὸν εἰδέναι τὴν διαφορὰν, καὶ Β γνῶναι ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Οὐ μὲν γάρ Υἱὸς λέγει, Ἐ'ώ καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐσμερήγῳ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοὶ· τὰ δὲ γενητὰ, ὅτι προκόπτει, πρότερον τῷ Κύρῳ. Οὐ μὲν γάρ Λόγος, ὡς ίδιος ἐν τῷ Πατρὶ ἔστι· τὰ δὲ γενητὰ ξένωθεν δύτα πρόσκειται, ὡς τῇ μὲν φύσει ἀλλότρια, τῇ δὲ προαιρέσει προσκείμενα. Καὶ γάρ καὶ ίδιος μὲν δὲ φύσει, ἐν ἔστι μετὰ τοῦ γεννῶντος· δὲ δὲ ξένωθεν οἰστοιούμενος προσκείσεται τῷ γένει. Διὰ τοῦτο καὶ εὐθὺς ἐπιφέρει, ὅτι Ποιορθοῖς μέτα, φέστιται αὐτῷ Θεὸς ἐγγίζων· καὶ ἀλλαχοῦ· Θεὸς ἐγγίζων ἐγώ· τοις γάρ γενητοῖς ἐγγίζει, ὡς ἔνοιας αὐτοῦ οὖσι· τῷ δὲ Υἱῷ, ὡς ίδιῳ, οὐκ Εγγίζει, διλλὰ ἐν αὐτῷ ἔστι· καὶ δὲ Υἱὸς οὐ πρόσκειται, ἀλλὰ σύνεσται τῷ Πατρὶ. Οὐθεν καὶ πάλιν λέγει Μωϋσῆς ἐν αὐτῷ τῷ Δευτερονόμῳ· Τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσθετε, καὶ αὐτῷ προστεθήσεσθε. Τὸ δὲ ποοστιθέμενον ξένωθεν προστίθεται.

Πρὸς δὲ τὴν ἀστενὴν καὶ ἀνθρωπίνην ἔννοιαν τῶν Ἀρειανῶν, διὸ τὸ ὑπονοεῖν τὸν Κύριον ἐνδεῖ, ὅταν λέγῃ, Ἐδόθη μοι, καὶ, διαβολος· καὶ ἐὰν λέγῃ δὲ Παῦλος, Διὰ τοῦτο ὑπερύγκωστος αὐτὸς, καὶ, Εκάθιστεν ἐν δεξιᾷ, καὶ τὰ τοιαῦτα, λεκτέον, διὰ δὲ Κύριος ἡμῶν, Λόγος ὁν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐφόρεσε σῶμα, καὶ γέγονε καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου, ἵνα, μεσίτης γενόμενος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὰ μὲν Θεοῦ ἡμῖν, τὰ δὲ ἡμῶν τῷ Θεῷ διακονῇ. Οταν οὖν λέγηται πεινάν, διὰ διακρίσεων, καὶ κοπτάν, καὶ Ἐλαῖη, Ἐλαῖη, ἀνθρώπινα δύτα, καὶ ἡμέτερα πάθη., δίχεται παρ' ἡμῶν, καὶ τῷ Πατρὶ ἀναφέρει, πρεσβεύων ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἐν αὐτῷ ἐξαφανισθῇ· ὅταν δὲ, διὰ Εδόθη μοι ἐξουσία, καὶ, διαβολος, καὶ, Διὰ τοῦτο ὑπερύγκωστος αὐτὸς δὲ Θεὸς, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ μᾶς ἔστι χαρίσματα δι' αὐτοῦ διδόμενα. Οὐ γάρ δὲ Λόγος ἐνδέκεις ἦν τὴν γέγονε πάντοτε· οὐδὲ πάλιν οἱ ἀνθρώποι ικανοὶ ήσαν ἀντοῖς διακονῆσαι ταῦτα· διὰ δὲ τοῦ Λόγου διδοται ἡμῖν· διὰ τοῦτο, ὡς αὐτῷ διδόμενα, ἡμῖν μεταδίσταται· διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἀνηγρύπητεν, ἵνα, ὡς αὐτῷ διδόμενα, εἰς τὰ μᾶς διαδῆῃ. Ανθρώπος γάρ φιλὸς οὐκ ἀν τὴν ξένωθη τούτων· Λόγος δὲ πάλιν μόνος, οὐκ ἀν διδεῖθη τούτων. Συνήθει τὸν Τάγμαν δὲ Λόγος, καὶ τότε ἐξουσίαν τὴν μετέδωκε. καὶ

ὑπερβύφωσεν. Ἐν ἀνθρώπῳ γάρ ὃν δὲ Λόγος ὑπερ-
ἀκόσιος τὸν ἀνθρώπον· καὶ ἐν ἀνθρώπῳ ὅντος τοῦ Λό-
γου, ἔλαβεν δὲ ἀνθρώπος. Ἐπειδὲ οὐν τοῦ Λόγου ὅντος;
ἐν στρατὶ, ὑψώθη δὲ ἀνθρώπος, καὶ ἔλαβεν ἔξουσίαν·
διὰ τοῦτο εἰς τὸν Λόγον ἀναφέρεται ταῦτα, ἐπειδὴ
διὰ αὐτὸν ἐδόθη· διὰ γάρ τὸν ἐν ἀνθρώπῳ Λόγον ἐδόθη
ταῦτα τὰ χαρίσματα. Καὶ ὥσπερ δὲ Λόγος σάρκα ἔγε-
νετο, οὕτω καὶ δὲ ἀνθρώπος τὰ διὰ τοῦ Λόγου ελ-
ηφε. Πάντα γάρ δοσα δὲ ἀνθρώπος εἰληφεν, δὲ Λό-
γος λέγεται εἰληφέναι· ἵνα δειχθῇ, διὰ οὐκ ἄξιος
ὅν δὲ ἀνθρώπος λαβεῖν, δυσον ἤκειν εἰς τὴν αὐτοῦ φύ-
σιν, δημάρτιος διὰ τὸν γενόμενον σάρκα Λόγον εἰληφεν.
Οὐθὲν ἐάν τι λέγηται διδοσθεῖ τῷ Κυρίῳ, διὰ τοιού-
των, νοεῖν δεῖ μή αὐτῷ ὡς χρῆσονται· διδοσθαι,
ἀλλὰ τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τοῦ Λόγου. Καὶ γάρ πᾶς πρε-
σβεύων ὑπὲρ δόλου, αὐτὸς τὴν χάριν λαμβάνει, οὐ χρή-
ζων, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑπὲρ οὗ πρεσβεύει.

dicitur, intelligendum est non ei tanquam indigenti fuisse datum, sed homini per ipsum Verbum. Ete-
nim quisquis pro alio intercedit, gratiam ipse accipit, non quia indigeat, sed propter illum cujus causa
intercedit.

Ὕσπερ γάρ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν λαμβάνει
οὐκ ἀσθενῶν, καὶ πεινᾷ οὐ πεινῶν, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν
ἀναπέμπει εἰς τὸ ἔξαλειφθῆναι· οὕτω τὰς ἀντὶ τῶν
ἀσθενειῶν παρὰ θεοῦ διωρεάς πάλιν αὐτὸς δέχε-
ται, ἵνα συναφθεῖ; ἀνθρώπος μεταλαβεῖν δυνηθῇ. Λέ-
γει τοῦ δὲ Κύριος· Πάντα δοσα δέδωκάς μοι, δέ-
δωκα αὐτοῖς· καὶ πάλιν, Ὑπέρ αὐτῶν ἔρωτῶ.
Ἔποτα γάρ ὑπὲρ ἡμῶν τὰ ἡμῶν ἀναδεχόμενος, καὶ
ἔδιον δὲ ἐλάμβανεν. Ἐπειδὴ οὖν, συναφθέντος τοῦ
Λόγου τῷ ἀνθρώπῳ, εἰς τὸν Λόγον ἀποβλέπων ἔχα-
ριζετο δὲ Πατήρ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ὑψώθηναι, τὸ ἔχειν
πάσαν ἔξουσίαν, καὶ δοσα τοιαῦτα· διὰ τοῦτο αὐτῷ
τῷ Λόγῳ πάντα ἀναφέρεται, καὶ ὡς αὐτῷ διδόμενά
ἐστιν, διὰ δὲ αὐτοῦ ἡμεῖς λαμβάνομεν. Ως γάρ διὰ
ἡμᾶς ἐνηγθρώπησεν αὐτὸς, οὕτως ἡμεῖς διὰ αὐτοῦ
ὑψώμεθα. Οὐδὲν οὖν ἀποτοπον, εἰ, ὥσπερ διὰ τὴν δι-
καιοίωνες ἔαυτὸν, καὶ διὰ τὴν δικαιοίωνες
ἔτετέντων, καὶ ψυχουμένων, ὡς αὐτὸς ὑψούμενος,
καὶ λαμβάνοντων, καὶ βιθούμενον, εὐχαριστεῖ τῷ Πα-
τρὶ, τὰ ἡμέτερα εἰς ἔαυτὸν ἀναφέρων καὶ λέγων.
Πάντα δοσα δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς.

Ἐκ τοῦ πατού. Δεικνύστε τοὺς Ἀρειομανίτας καὶ
ἄρδες ἔαυτοὺς διαγερομένους· τὸ γάρ γενῦδος
οὐδὲς ἄρδες ἔαυτὸς συμφωροῦνται.

Οἱ Ήρι. Εὐσέβιον οἱ Ἀρειομανίται, ἀρ-
χὴν τοῦ εἶναι· τῷ Υἱῷ διδόντες, προσποιοῦνται μή
βούλεσθαι ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν βασιλείας. "Εστι δὲ γε-
λεῖον. Ο γάρ ἀρχὴν τοῦ εἶναι διδόντες τῷ Υἱῷ, πρό-
δηλον, διὰ τοῦ βασιλεύειν ἀρχὴν διδωσιν αὐτῷ·
ῶστε διμολογοῦντες δὲ ἀρνοῦνται, τυφλώτουσι. Καὶ
πάλιν οἱ λέγοντες μόνον δυομά εἶναι Υἱοῦ, ἀνούσιον
δὲ καὶ ἀνυπότατον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτοις
τὸν Λόγον τοῦ Πατρὸς, προσποιοῦνται ἀγα-
πεῖτε κατὰ τῶν λεγόντων, Ἡν ποτε, διὰ οὐκ ἦν.

A qui hæc acciperet; nec item purum Verbum his pos-
set indigere: conjunctum igitur nobis est Verbum, in-
tueque nos potestatis participes reddidit et exalta-
vit. Verbum siquidem in homine existens, hominem
exaltavit: et Verbo item in homine existente ac-
cepit homo. Quia ergo Verbo in carne existente, ex-
altatus homo est, potestalemque accepit, idcirco ista
ad Verbum referuntur, quandoquidem propter ipsum
data sunt. Hæc enim dona propter Verbum in ho-
mine existens concessa sunt. Unde quemadmodum
Verbum caro factum est: ita et homo quæ accepit,
per Verbum accepit. Omnia enim quæ homo ac-
cepit, Verbum accepisse dicitur: ut videlicet ostendere-
tur, quoniam homo pro sue naturæ conditione
dignus non esset, qui illa acciperet, per Verbum
B carnem factum, ea illum accepisse. Quocirca si
quid Domino datum esse, vel aliquid hujuscemodi
dicuntur, intelligendum est non ei tanquam indigenti fuisse datum, sed homini per ipsum Verbum. Ete-
nim quisquis pro alio intercedit, gratiam ipse accipit, non quia indigeat, sed propter illum cujus causa
intercedit.

Nimirum quemadmodum nostras infirmitates
ipse non infirmus suscepit, et esurivit quamvis non
esuriens, ut nostra Patri offerens deleret: ita pro
infirmitatibus, dona a Deo ipse accipit, ut homo
ipsi conjunctus horum particeps esse queat. Hinc
ipse ait: *Omnia quæcumque dedisti mihi, dedi eis*¹:
et iterum, *Pro eis rogo*². Pro nobis nempe roga-
hat, his quæ nostra sunt susceptis, et dabat, quæ
ipse accipiebat. Quoniam igitur Verbo conjuncto cum
homine, Pater propter ipsum Verbum homini dabit
C ut exaltaretur, oninemque potestatem haberet, et
alia hujusmodi: idcirco omnia ascribuntur ipsi
Verbo, cui et veluti dantur quæcumque nos per
ipsum accipimus. Ut enim propter nos homo factus
est: ita nos propter eum exaltamur. Nihil igitur
absurdi est si, quemadmodum seipsum propter nos
humiliavit, ita et propter nos exaltari dicatur. Ita-
que *donavit illi, id est, nobis propter ipsum, et*
exaltavit, id est, nos in ipso. Verbum porro, cum
nos exaltamur, accipimus, et adjuvamur, quasi
ipsum exaltaretur, acciperet et adjuvaretur, gratias
agit Patri, nostraque in seipsum transfert, et ait:
*Omnia quæcumque dedisti mihi, dedi eis*³.

Ex eodem libro. Ostendit, homines Arii morbo et
instria laborantes inter se dissentire. Quæ enim
falsa sunt, ne sibi quidem ipsa congruere.

Ariani, Eusebii gregales, cum Filio principium
existendi tribuunt, simulante se nolle eum regni
principium habere. Atqui istud ridiculum fue-
rit. Siquidem qui Filio dat existendi principium,
manifeste principium quoque regnandi illi dat; ac
proinde satendo quod negant, se cæcos ipsi esse
produnt. Qui item aiunt nérum nomen Filii esse,
Filium autem Dei, id est, Verbum Patris, essentia
et substantia vacuum esse, singunt se adversus il-
los indignari qui dicunt, Fuit aliquando cum non

¹ Joan. xvii, 7. ² ibid. 9. ³ ibid. 7.

esset. Atqui id etiam ridiculum est. Nam qui illum ne esse quidem volunt, illis succentur, qui eum saltem in tempore esse concedunt. Itaque hi etiam consententur quod negant, cum alios reprehendunt. Præterea, Eusebiani qui Filium consententur, eum natura Verbum esse negant, solaque cogitatione Verbi nomen Filio volunt concedi: alii vero qui Verbum consententur, negant ipsum esse Filium, solaque cogitatione nomen Filii Verbo tribui volunt: vano utriusque conatu.

Ego et Pater unum sumus ¹. Vel duo vos unum esse dicitis, vel unum duplice nomine ornatum esse, vel unum in duo esse divisum. Si unum in duo divisum est, necesse est corpus esse id quod divisum est, neutrumque esse perfectum, quippe cum utrumque pars sit, non vero totum. Sed si unum est duplice ornatum nomine: hæc Sabellii sententia est, qui Patrem et Filium eundem esse docet, et utrumque tollit, Patrem quidem, cum Filius est; Filium vero, cum est Pater. Quod si duo unum sint, necesse est illos duos quidem esse, unum vero secundum divinitatem, et quatenus Filius Patri est consubstantialis, et ex ipso Patre Verbum est: ita ut duo quidem sint, quia Pater est et Filius, quod est Verbum; unum autem, quia Deus unus est. Nam nisi ita sit, dicendum certe illi erat: *Ego sum Pater*, vel *Ego et Pater sum*. Nunc vero ista voce, *Ego*, *Filium significat*; genitorem autem, cum subdit, et *Pater*: denique dictione, *unum*, unam divinitatem suamque designat consubstantialitatem.

Ex eodem libro. Patrem et Filium non esse duos Deos, licet sint duas personæ.

Ceterum si quis duos esse Patrem et Filium audiens, nos calumnietur quasi qui duos deos inducamus (nonnulli enim id sibi singunt, statimque nos his verbis irrident, *Vos duos deos asseritis*), hujusmodi hominibus sic respondendum est: Si is, qui Patrem et Filium agnoscit, duos deos dicit: necesse est igitur ut Filio repudiato, a Sabellio stet qui unum esse credit. Namque si is, qui duos dicit, gentilis est: igitur ille, qui unum dicit, Sabellianus est. Verum non ita se res habet; absit! sed quemadmodum is, qui Patrem et Filium duos esse agnoscit, unum Deum esse constitetur: ita ille qui Deum unum credit, Patrem et Filium duos credit esse, sed unum divinitatem, et quatenus ex Patre natum Verbum, ab ipso Patre nec separari nec dividiri nec sejungi potest. Humano, si placet, utamur exemplo. Ignis et splendor ex eo ortus, duo quidem sunt quatenus existunt et cernuntur: unum vero sunt, quatenus splendor ab igne est, nec ab eo dividi potest.

Quæ objicunt Ariani. Ex primo ejusdem in eos libro.

Si nunquam, inquietunt, fuit, cum non esset Filius, sed æternus est, et simul cum Patre est, non filius sed fratrem Patris constitutus. Stulti homines et litigiosi, si æternum duntaxat, non autem Filius

A "Εστι δὲ καὶ τοῦτο γελοῖον. Οἱ γάρ δῶς τὸ εἶναι αὐτῷ μὴ διδόντες, ἀγανακτοῦσι κατὰ τὸν κάνχρον διδόντων. Καὶ οὕτοι οὖν ὅπερ ἀρνοῦνται, διὰ τοῦ ἐπιτιμῆν τοῖς ἀλλοις, δύολογοῦσι. Πάλιν τε οἱ περὶ Εὐσέβιον, Υἱὸν δύολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν εἶναι φύσει Λόγον, καὶ κατ' ἐπίνοιαν Λόγον λέγεσθαι τὸν Υἱὸν βούλονται· οἱ δὲ ἔτεροι, Λόγον δύολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν εἶναι Υἱὸν, καὶ κατ' ἐπίνοιαν Υἱὸν λέγεσθαι τὸν Λόγον βούλονται, ἐξ οὗ κανονικαὶ τοῦτον εἰναίτερον.

"Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐνέσπουεν. Τὰ δύο ἔνειναι φατε, ή τὸ ἔν διώνυμον, ή πάλιν τὸ ἔν εἰς δύο διηρῆσθαι. Εἰ μὲν οὖν τὸ ἔν εἰς δύο διήρηται, ἀνάγκη σῶμα εἶναι τὸ διαιρέθεν, καὶ μηδέτερον τέλειον, Β μέρος γάρ ἐκάτερον καὶ οὐχ δῶν· εἰ δὲ τὸ ἔν διώνυμον, Σαβελλίου τὸ ἐπιτήδευμα, τὸν αὐτὸν Υἱὸν καὶ Πατέρα λέγοντος, καὶ ἐκάτερον ἀναιροῦντος, ὅτε μὲν Υἱὸς, τὸν Πατέρα, ὅτε δὲ Πατήρ, τὸν Υἱόν. Εἰ δὲ τὰ δύο ἔν, ἀνάγκη δύο μὲν εἶναι, ἐν δὲ κατὰ τὴν Θεότητα, καὶ κατὰ τὸ δύοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Λόγον· ὅπερ δύο μὲν εἶναι, ὅτι Πατήρ ἐστι καὶ Υἱός, ὃ ἔστι Λόγος, ἐν δὲ, ὅτι εἰς Θεός. Εἰ γάρ μὴ οὕτως ἐστίν, ἔδει εἰπεῖν, Ἐγώ εἰμι ὁ Πατήρ, ή, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ εἰμι. Νῦν δὲ ἐν τῷ, Ἐγὼ, τὸν Υἱὸν σημαίνει· ἐν δὲ τῷ, καὶ ὁ Πατήρ, τὸν γεννήσαντα· C τοῦ.

"Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. "Οτι οὐ δύο Θεοί ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, εἰ καὶ δύο κατὰ τὰς ὑποστάσεις.

"Ἐάν δὲ, ὅτι δύο ἐστίν ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, ἀκούοντας τις διαβάλλοι, ὡς δύο θεῶν καταγγελλομένων (τοιαῦτα γάρ τινες ἐκαυτοῖς ἀναπλάττονται, καὶ εὐθέως γελῶσιν, ὅτι Δύο θεοὺς λέγετε)· λεκτέον πρὸς τοὺς τοιούτους· Εἰ δὲ Πατέρα καὶ Υἱὸν γινώσκων δύο θεοὺς λέγει, ὥρα καὶ τὸν λέγοντα ἔνα, ἀγαιρεῖν τὸν Υἱὸν, καὶ Σαβελλίζειν. Εἰ γάρ δὲ λέγων δύο, Ἐλληνίζει, οὐκοῦν δὲ λέγων ἐν Σαβελλίζει. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι· μὴ γένοιτο! ἀλλ' ὥσπερ δὲ λέγων Πατέρα καὶ Υἱὸν δύο ἔνα Θεόν λέγει, οὕτως δὲ λέγων ἔνα Θεόν δύο φρονεῖτω Πατέρα καὶ Υἱὸν, ἐν δοτας τῇ θεότητι, καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ ἀμέριστον καὶ ἀδιαιρέτον καὶ ἀχύριστον εἶναι τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς. "Ἐστω δὲ παράδειγμα ἀνθρώπινον, τὸ πῦρ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα, δύο μὲν τῷ εἶναι καὶ δρᾶσθαι, ἐν δὲ τῷ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀδιαιρέτον εἶναι τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ.

sunt, quatenus splendor ab igne est, nec ab eo di- vidi potest.

"Αριθεστις Ἀρειανῶν ἐκ τοῦ πρώτου καὶ τῶν λόγων.

Εἰ μὴ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλ' ἀτέλες: στοινὸν Υἱὸν, καὶ ουνυπάρχει τῷ Πατρὶ, οὐκ εἰς Υἱὸν, ἀλλ' ἀδελφὸν εἶναι τοῦ Πατρὸς λέγετε αὐτόν. Ἀνόητοι καὶ φιλόνεικοι, εἰ μὲν ἀτέλιως συνεῖναι: μόνον οὐτὸν ἔλλ-

¹ Joan. x, 50.

γομεν, καὶ μὴ Υἱὸν, πιθανή τις ἡν αὐτῶν ἡ πρᾶξις τούτον περισποῖηται εὐλάβεια· εἰ δὲ ἀτέλον λέγοντες δημολογοῦμεν αὐτὸν Υἱὸν ἐκ Πατρὸς, πῶς δὲ γεννηθεῖ; ἀδελφὸς τοῦ γεννήσαντος δύναται νομίζεσθαι; Καὶ εἰ εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν ἔστιν ἡ εἰκὼν ἡ πίστις, ποίᾳ ἀδελφότης ἐν τούτοις ἔστιν; "Ἡ πῶς δύναται ὁ Λόγος ἀδελφὸς λέγεσθαι τούτου, οὐ καὶ ἔστι Λόγος; Οὐ γάρ ἐκ τεινος ἀρχῆς προπαρχούσης ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐγεννήθησαν, ἵνα ἀδελφοὶ νομισθῶσιν, ἀλλ' ὁ Πατήρ ἀρχὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ γεννητῆς ἔστι. Καὶ ὁ Πατήρ Πατήρ ἔστι, καὶ οὐκ Υἱὸς γέγονε. Καὶ ὁ Υἱὸς δὲ Υἱὸς ἔστι, καὶ οὐκ ἀδελφός.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου ἀπτίθεσις Ἀρσιανῶν.

Εἰ γένημά ἔστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, καὶ εἰκὼν, καὶ ὅμοιός ἔστι κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς, ὁφελεῖ πάντως, ὡσπερ γεγέννηται, γεννᾶν καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ γίνεσθαι καὶ αὐτὸς Πατήρ Υἱοῦ, πάλιν τε ὁ ἔξ αὐτοῦ γεννώμενος γεννᾶν καὶ αὐτὸς, καὶ καθεξῆς εἰς ἀπεργον. Τοῦτο γάρ ὅμοιον δεῖχνυσι τὸν γεννηθέντα τοῦ γεννήσαντος. Εἰ μὲν ὡς ἀνθρωπός ἔστιν ὁ Υἱὸς, γίνεσθαι καὶ γενέτης, ἵνα καὶ ὁ Υἱὸς ἔτερος γένηται Πατήρ, καὶ οὗτῳ δὲ καθεξῆς ἔξ ἀλλήλων γίνεσθαι. σαν, ἵνα καὶ εἰς πλήθος θεῶν ἡ διαδοχὴ κατ' αὐτοὺς αἰχάνῃ. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ὡς ἀνθρωπός ὁ Θεός, οὐκ ἔστι γάρ, οὐ δεῖ τὰ ἀνθρώπων ἐπ' αὐτοῦ λογίζεσθαι. Τὰ μὲν γάρ ἀλλὰ ζῶα καὶ οἱ ἀνθρωποί ἐκ δημιουργικῆς ἀρχῆς κατὰ διαδοχὴν ἔξ ἀλλήλων γεννῶνται. Καὶ ὁ γεννώμενος ἐκ γεννηθέντος πατέρος γεννηθεῖ, εἰκότες καὶ αὐτὸς ἔτέρους γίνεται πατήρ, ἔχων ἐκ πατρὸς ἐν ἑαυτῷ τοῦτο, ἔξ οὗ καὶ αὐτὸς γέγονε. Διὸ οὐδὲ ἔστιν ἐν τοῖς ταὐτοῖς κυρίως πατήρ, καὶ κυρίως οὐδεὶς. 'Ο γάρ αὐτὸς οὐδεὶς γίνεται καὶ πατήρ, οὐδὲ μὲν τοῦ γεννήσαντος, πατήρ δὲ τοῦ γεννώμενου ἔξ αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος οὐκ ἔστιν οὕτως. Οὐ γάρ ὡς ἀνθρωπός δὲ Θεός. Οὔτε γάρ ὁ Πατήρ ἐκ Πατρὸς· ἔστι· δὸς οὐδὲ γεννᾶ τὸν γεννηθόμενον Πατέρα· οὔτε ὁ Υἱὸς ἔξ ἀπορθότας ἔστι τοῦ Πατρὸς, οὔτε ἐκ γεννηθέντος Πατέρος γεγέννηται. Διὸ οὐδὲ τεγέννηται εἰς τὸ γεννᾶν. "Οθεν ἐπὶ τῆς θεότητος μόνης ὁ Πατήρ κυρίως ἔστι Πατήρ, καὶ ὁ Υἱὸς κυρίως Υἱός ἔστι. Καὶ ἐπὶ τούτων καὶ μόνων ἔστηκε τὸ τον Πατέρα δειν Πατέρα εἶναι, καὶ τὸν Υἱὸν δειν Υἱόνειναι. Οὐκοῦν δὲ λέγων, Διατί μὴ γεννητικὸς Υἱοῦ δὲ Υἱός; ζητεῖτο, διατί μὴ Πατέρα ἔσχεν δι Πατήρ. Ἀλλὰ ταῦτα γέ ἀμφότερα μεστὰ πάσης δυσταθείας. Νοστερ γάρ δὲ Ιατήρ δειν Πατήρ καὶ οὐκ ἀν ποτε γίνηται Υἱός, οὕτως δὲ Υἱός ἔστι, καὶ οὐκ ἀν ποτε γένοιτο Πατήρ. Καὶ ἐν τούτῳ γάρ μαλλὸν χρακτήρ ὃν τοῦ Πατρὸς καὶ εἰκὼν δεῖκνυται, μένων δὲστι, καὶ οὐκ ἀλλασσόμενον, ἀλλ' ἔχων ἐν τοῦ Πατρὸς τὴν ταυτότητα. Εἰ μὲν οὖν δι Πατήρ μεταβαλλέσθω καὶ ἡ εἰκὼν εἰ δὲ ἀτρεπτός ἔστιν δι Πατήρ, καὶ ὡς ἔστιν οὕτω διαμένει, ἔξ ἀνάγκης καὶ ἡ εἰκὼν, ὡς ἔστιν οὕτω διαμένει, καὶ οὐ τραπήσεαι. immutabilis, et sicut est, sic etiam manet, imago non immutabilis.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ οὐκ ἀπόιος τύγεστιν δὲ Λόγος; τῷ Πατρὶ, οὐκ

A esse diceremus, aliquid fortasse non inconsiderate videri possent objecisse, nunc autem, cum æternum dicentes, fateamur ipsum esse a Patre Filium, quomodo genitus gignentis frater potest existimari? Et si nos in Patrem, et Filium credimus, quid in his fraternalum est? aut quomodo potest Verbum dici frater illius, enjus est Verbum? Neque enim ab aliquo alio principio Pater et Filius geniti sunt, ut fratres putentur esse, sed Pater Filiū principium et genitor est. Et Pater est Pater, non autem Filius. Et Filius est Filius, non autem frater.

Quid objicunt Ariani. Ex eodem libro.

B Si Filius Patris est germen, et in omnibus similis Patri, debet, inquit, omnino sicut genitus est, sic etiam gignere, et fieri ipse quoque Pater Filiī, et hic rursus ab ipso genitus, etiam ipse gignere, atque ita deinceps in infinitum. Sic enim constaret, eum, qui genitus est, illius, qui genuit, esse similem. Respondeamus, si Filius est eo modo, quo homines filii sunt, fiat etiam genitor, ut Filius sit alter Pater, atque ita deinceps aliis ex alio gignatur, ut eorum successio augeatur, et deorum constituat multitudinem. Quod si non ea ratione, qua homines filii sunt, attribuenda. Nam reliqua quidem animalia, atque etiam homines jam inde ab ipso procreationis initio mutuo quoddam successionis ordine generantur, et generant, ut qui generat, cum ex generato patre generatus sit, merito ipse quoque fiat alterius pater, cum a suo patre in se id ipsum habeat, ex quo et ipse fuit generatus. Ex quo sit, ut nullus inter eos proprie sit pater, aut proprie filius, cum idem et pater exsistat, et filius. Pater quidem illius, quem generavit, est; filius autem ejus a quo ipse generatus est. In ipsa vero divinitate non ita est. Neque enim Deus est, ut homines sunt. Etenim Pater non est ab alio Patre. Quare nec gignit genitum, futurumque Patrem. Nec Filius ex Patris est semine, neque ex genito Patre genitus est. Quamobrem nec ad gignendum est genitus. Proinde in sola divinitate Pater proprie Pater est, et Filius proprie Filius est. Et in his solis illud firmum et constans est, ut Pater semper sit Pater, et Filius semper Filius. Quocirca qui dicit, Cur Filius non est ejusmodi, ut filium generet? ideum querat, Cur Pater non habuit Patrem? Sed utraque quæstio est impietatis plenissima. Quemadmodum enim Pater ita semper est Pater, ut nunquam Filius fieri queat, ita et Filius ita semper est Filius ut nunquam Pater fieri queat. In quo magis ostenditur esse forma et imago Patris, dum manet id, quod est, et nunquam immutatur, cum eamdem a Patre essentiam habeat. Quare si mutatur Pater, mutetur et imago. Si Pater est quoque necessario sicut est, sic etiam manet, et non immutabitur.

Ex eodem libro.

Si Verbum non est ab omni æternitate cum Pa-

tre, Trinitas non est aeterna. Sed cum esset pri-
mum unitas, ex accessione facta Trinitas est, et
progrediente, ut ipsi volunt, tempore aucta con-
stitut. Præterea si Filius non est proprium Patris
essentiæ germen, sed ex nihilo factus est, ex ni-
hilo Trinitas est constituta; et sicut aliquando, cum
non esset Trinitas, sed unitas. Et imperfecta sicut
primo, deinde absoluta; et quod deinde genitum
est, cum iis quæ creatæ sunt, numeratur; et id,
quod aliquando non sicut, simul cum eo, quod
sempiter est, divinum existimatur et colitur. Et
quod majus est, ipsa Trinitas sibi ipsa dissimilis
esse reperitur, quippe quæ cum peregrinis et alieni-
nis naturis et essentiis conjuncta sit. Hoc autem
quid aliud est, nisi Trinitatem esse genitam affir-
mare? Quæ autem Trinitatis divinitas sit, quæ sibi
ipsa dissimilis existat, et ex accessione fuerit
tempore completa, et nunc hoc, nunc illo modo se
babeat? Nonne verisimile est, eam accessionem
rursus aliam atque aliam perpetuo accepturam,
ut ipote quæ initio semel ex accessione constitutio-
nem suam obtinuerit? Quid porro dubium, fieri
posse, ut imminuat? Quæ omnia adjuncta sunt,
et adimi posse perspicuum est.

Quid objiciant Ariani. Ex eodem libro.

Sed ecce, inquit, semper Deus fuit procreator,
et est, neque illi procreandi facultas accessit. Num
igitur, quoniam aeternus est procreator, aeternæ
sunt etiam res procreatæ, ut in illis item nefas
sit dicere, eas fuisse antequam fierent? Stulti ac
dementes Ariani. Quid simile cum rebus procrea-
tis Filius habet, ut quæ de illo dicuntur, eadem
et his convenire dicant? Cur autem, cum ante
demonstratum sit, quantum inter Filium intersit et
opus, perstant in sua clementia? Opus enim, ut
diximus, extra opidem est. Filius autem est prop-
rium essentiæ germen. Quamobrem opus, ut
semper sit, non est necessarium. Nam opifex agit,
quando vult, germen autem non est voluntati
subjectum, sed est essentiæ proprietas. Et opifex
quidem erit, et appellabitur, etiam si nondum sint
opera; non erit autem, nec vocabitur Pater, nisi
Filius sit. Quod si curiosius pergant inquirere, cur,
cum Deus semper posset facere, quæ facta sunt,
non semper fecerit, quæstio ipsorum erit homi-
num furentium et audacium. *Quis enim novit men-
tem Domini? aut quis ejus fuit consiliarius fuit? aut
quomodo dicet figuratum ei, qui se fixit, Cur me
fecisti sic?* Verum ut aliquam, licet tenuem et ad-
umbratam rationem afferamus, nec omnino taceam-
us, sic habeant: Etsi Deus poterat semper facere,
res tamen non poterant aeternæ esse. Ex nihilo
enim sunt, nec esse possunt prius, quam sicut.
Quæ autem prius, quam sicut non sunt, quomodo
similis esse possint cum Deo, qui semper est? Quam-
obrem Deus rebus ipsis consulens, quando vidit,
eas factas posse permanere, tunc omnes fecit. Et

A Εστιν ἡ Τριάς ἀΐδιος, ἀλλὰ μονάς μὲν ἦν πρότερον,
ἐκ προσθήκης δὲ γέγονεν διπερόν Τριάς, καὶ προϊό-
τος τοῦ χρόνου κατ' αὐτοὺς ηὗξησε, καὶ συνέστη.
Πάλιν τε εἰ οὐκ ἔστιν δὲ Υἱὸς ἑδιον γέννημα τῆς τοῦ
Πιστοῦς οὐσίας, ἀλλὰ ἐξ οὐκ δυνατῶν γέγονεν, ἐξ οὐκ δυ-
νατῶν συνισταται ἡ Τριάς, καὶ ἦν ποτε, διτε οὐκ ἦν
Τριάς, ἀλλὰ μονάς, καὶ ποτὲ μὲν ἐλλιπῆς Τριάς, ποτὲ
δὲ πλήρης. Καὶ λοιπὸν τὸ γενητὸν τῷ κτίστῃ συνα-
ρθεῖται, καὶ τὸ ποτὲ μὴ διτε δεῖται συνθεολο-
γεῖται καὶ συνδοξίζεται. Καὶ τὸ γε μελέον ἀνδροῖς
ἔστιν ἡ Τριάς εὐρίσκεται, ξέναις καὶ ἀλλοτριαις;
φύσεις τε καὶ οὐσίαις συνισταμένη. Τοῦτο δὲ οὐδὲν
ἕτερόν ἔστιν εἰπεῖν, ἡ γενητὴ τὴν τῆς Τριάδος σύ-
στασιν. Ποταπὴ δὲ αὕτη θεοτέσσεια Τριάδος τῆς μὴ
ἔστιν ὅμοιας τυγχανούσης, ἀλλ' ἐκ προσθήκης
γρήνων πληρουμένης, καὶ ποτὲ μὲν οὐτω, ποτὲ δὲ
οὐτως οὐσίας; Εἰδὼς γάρ αὐτὴν καὶ πάλιν λήψεσθαι
προσθήκην, καὶ τούτῳ εἰς ἀπειρον, ὡς ἀπαξ καὶ κατά^B
τὴν ἀρχὴν ἐκ προσθήκης ἔσχε τὴν σύστασιν. Οὐκ
ἀμφιβολον δὲ διτε καὶ δυνατὸν αὐτὴν μετούσθαι. Τὰ
γάρ προστιθέμενα φανερὸν διτε καὶ ἀφαιρεῖσθαι
δύναται.

'Αρτιθεσίς 'Αγειαρῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

'Αλλ' ίδοι, φησίν, ἀεὶ δὲ Θεὸς ἦν ποιητὴς καὶ ἔστι,
καὶ οὐκ ἐπιγένονται αὐτῷ τοῦ δημιουργείν ἡ δύναμις.
'Αρ' οὖν ἐπειδὴ δημιουργής ἔστιν, ἀΐδια εἰσὶ καὶ τὰ
ποιήματα; καὶ οὐ θέμις εἰπεῖν οὐδὲ ἐπὶ τούτων,
Οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ; 'Αφρονες 'Αρειανοι. Τί γάρ
δημοιον Υἱός, καὶ ποίημα; Ινα τὰ ἐπὶ τοῦ Πιστοῦ,
ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν δημιουργημάτων εἰπωσι; Πῶς δὲ
τοσαύτης διαφορᾶς ἐν τοῖς; Ἐμπροσθεν δειχθείσης
γεννήματος καὶ ποιήματος, ἐμμένουσι τῇ ἀκαθίᾳ;
Πάλιν οὖν τὸ αὐτὸν λεκτέον. Τὸ ποίημα ἔξινθων τοῦ
ποιῶντος ἔστιν, ὡςπερ εἰρηται. 'Ο δὲ Υἱός έδιον τῆς
οὐσίας γέννημά ἔστι. Διτε καὶ τὸ μὲν ποίημα οὐκ
ἀνάγκη ἀεὶ εἶναι. 'Οτε γάρ βούλεται δημιουργής
ἐργάζεται. Τὸ δὲ γέννημα οὐ βούλεται ὑπόκειται,
ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἔστιν ιδιότης. Καὶ ποιητὴς μὲν διν
εἴη, καὶ λέγοιτο, καν μήπω ἡ τὰ ἔργα· Πατέρ
δὲ οὐκ ἀν κλητηθεῖ, οὐδὲ ἀν εἴη, μὴ ὑπάρχοντο; Υἱοῦ.
Ἐάν δὲ περιεργάζωνται, διατί δὲ Θεὸς ἀεὶ δυνάμενος;
ποιεῖ, οὐκ ἀεὶ ποιεῖ, μανιούμενον μὲν καὶ αὐτη τάλα.

D T/ὶ γάρ διγων τοῦτον Κυρίου, η τὶς σύμβουλος αν-
τοῦ ἐγένετο; Η πώς; ἔρει τὸ π. λόγομα τῷ κεραμεῖ,
Τι με οὐτως ἐποίησας; Ινα δὲ καὶ ἀμυδρὸν τινα
λογισμὸν εὑρόντες μή σωπήσωμεν, ἀκουετώσαν· διτε
εἰ καὶ τῷ θεῷ δυνατὸν ἀεὶ ποιεῖν, ἀλλ' οὐκ ἡδύνατο
τὰ γενητὰ ἀΐδια εἶναι. Ἐξ οὐκ δυνατῶν γάρ ἔστι, καὶ
οὐκ ἦν πρὶν γένησαι. Τὰ δὲ οὐκ δυτε πρὶν γένησαι, διτε
ἡδύνατο συνυπάρχειν τῷ ἀεὶ δυτε θεῷ; Διτε καὶ
πῶς τὸ λυστετέλε; αὐτῶν ἀφορῶν δὲ θεῷ, διτε εἰδεῖ:
διτε δυναται γενθεμενα διαμένειν, τότε καὶ πεποίηκε
πάτα. Καὶ ὡςπερ δυνάμενος ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐπὶ τοῦ
Ἀδάμ, η ἐπὶ τοῦ Νώε, η ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως ἀποστέ-
λαι τὸν ἔστιν Λόγον οὐκ ἀπέστειλεν, εἰ μή ἐπ-

^A Rom. 1, 34; ix, 20.

συντελεῖ^χ τῶν αἰώνων· τοῦτο γάρ οὐδεὶς λαυτελεῖν πάσῃ τῇ κτίσει· οὐτω καὶ τὸ γενητό, στε τὴν θέλησην καὶ λαυτελές ήν αὐτοῖς, ἐποίησεν. 'Ο δὲ Υἱὸς οὐκ ὁ ποίημα, ἀλλ' ἕδιος; τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, δεῖ εστιν. 'Ἄει γάρ δυτος τοῦ Πατρὸς, δεῖ εἶναι δεῖ καὶ τὸ ίδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, διπερ ἐστὶν ὁ Λόγος αὐτοῦ, καὶ η δοξα. Καὶ τὰ μὲν κτίσματα, καὶ μηδέπω θύμαρχη, οὐκ ἐλάττον τὸν ποιητὴν, ἔχει γάρ τὸ δύνατον δημιουργεῖν στε τῷ βούλεται· τὸ δὲ γέννημα, έτοι μὴ συνῇ δεῖ τῷ Πατρὶ, ἐλάττωμα τῆς τελείστητος τῆς οὐσίας αὐτοῦ εστιν. 'Οθεν τὰ μὲν ποιήματα, στε τὴν θέλησην, δημιουργήθη διὰ τοῦ Λόγου· δὲ Υἱός; δεῖ εστιν ίδιον γέννημα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας.

Verbum facta sunt, quando ipsi libuit opisci Deo. Filius autem, cum sit proprium Patris essentia per germen, semper est.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Φιστὸν δὲ τὸ γέγραπτα παρὰ μὲν τῷ Ἀποστόλῳ· Διὸ καὶ σὸ Θεὸς αὐτὸν υπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο σὺνφρομα, τὸ ὑπὲρ πάντων δρομα· παρὰ δὲ τῷ Δαβὶδ, Διὰ τοῦτο ἔχριστος στε σὸ Θεὸς στον διδασκαλίσμενος παρὰ τοὺς μετέχοντος στον. Εἰτε ἐπιρέργωσιν, ὡς σοφόν τι λέγοντες· Εἰ διὰ τοῦτο ὑψώθη, καὶ χάριν ἐλασθε, καὶ δεῖ τοῦτο κέχριστοι, μισθῶν τῆς προταρέσσεως ἐλασθε. Προσαρέστε δὲ πράξεις, τρεπτῆς εστιν δυτῶς φύσεως. Ταῦτα οὖ μάρτυνετείν, ἀλλὰ καὶ γράψατε τεταλμήκαστιν Εὐσέβιος τε καὶ Ἀρειος. Καὶ οἱ ἀτάτοις δὲ λαλεῖν οὐκ ἀντοῦσιν κατὰ μέσην τὴν ἀγοράν. 'Εξ ἀρετῆς γάρ, φασι, καὶ βελτιώσεως ἔχει τὸ λέγεσθαι· Υἱὸς καὶ Θεὸς, καὶ οὐκ εστιν ἀληθινὸς Θεός. Τὸ μὲν γάρ ἐκ τίνος κατὰ φύσιν ἀληθινὸν εστι γέννημα, οἷος ἦν Ισαὰς τῷ Ἀδραδῷ, καὶ Παῦλος τῷ Ἰακώβῳ, καὶ τὸ ἀπεκτυγασμα τῷ Ἡλίῳ· οἱ δὲ εἴς ἀρετῆς καὶ χάριτοι οὐσι λεγόμενοι μόνον εἰστοντες; ἀντὶ τοῦ φύσει τὴν ἐκ τοῦ λαζανίου χάριν, καὶ ἀλλοι παρὰ τὸ θύτεν αὐτοῖς θύτες. Περὶ τῶν ἐλεγεν, Υἱοῦ διέτρησσα, καὶ ὑψώσα, αὐτοὶ δὲ μετηνόησαν. 'Αμέλει, ἐπει μὴ κατὰ φύσιν ἦσαν οὗτοι, διὰ τοῦτο καὶ τραπέντων ἀφρεθήν τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀπεκτηρύθησαν. Καὶ πάλιν δὲ μετανοῦσας αὐτοῖς δέξεται, καὶ διδοὺς τὸ φῶς πάλιν οὗτος κατέσει δ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν οὕτω τὴν χάριν αποτελεῖ δεδωκός. Τῇ οὖν ἦν πρὸ τούτου, εἰ νῦν ὑψώθη, καὶ τοῦτο ἡράτοιο κροκουνεῖσθαι, καὶ τῷ Υἱῷ ἐλέχθη, στε γέγονεν ἀνθρωπος; Φανεται γάρ μηδὲν βελτιώσας αὐτὸς τὴν σάρκα, ἀλλὰ μᾶλλον αὔτος δι' αὐτῆς βελτιώθησε. Εἰ γάρ οὐκ ἦν, πρὶν ἀνθρωπος γένηται, Κύριος, Θεός, Λόγος, η ἀλλο τι ἦν παρὰ ταῦτα, καὶ οὔτε ποτε τούτων εἴς ἀρετῆς μετέσχεν, η τὸ ἔπειρον, διπερ εἰς τὴν ἐκείνων κεφαλὴν τραπετή, ἀνάγκη λέγετο αὐτοῦς; μηδὲ εἶναι πρὸ τούτου αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ δλον ἀνθρωπον εἶναι φύσει, καὶ μηδὲν πλέον. 'Ἄλλ' οὐκ εστι τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ δὲ Σαροστείων εστι, καὶ τῶν τοῦ Τουθαλέων τὸ φρόνημα. Εἰ γάρ οὐκ ἦν, η ἦν μὲν, ἐβελτιώθη διὰ οὔτε ποτε, πῶς δι' αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα; 'Η πάτερ τούτων, εἰ γε μὴ τέλειος ἦν, προσέχαιρεν σὸν Πατήρ, καὶ αὐτὸς πρὸ τούτου

A quemadmodum, cum posset, quo tempore vel Adam, vel Noë, vel Moses fuit, mittere Verbum suum, non tamen misit, nisi saeculis jam absolutis; sic enim humano generi conducere cognoscebat; eodem modo et res universas fecit, quando voluit, et novit eis sic expedire. At Filius, qui non est opus aliquod procreatum, sed proprietas essentiæ Patris, semper est. Etenim cum semper sit Pater, semper etiam ejus esse oportet essentiæ proprietatem. Hæc autem est Verbum, et sapientia ipsius. Jam ut res procreatæ non sint, nihil admittitur procreatori. Nam procreare potest, quando vult. Filius autem nisi sit semper cum Patre, essentiæ ipsius perfectio diminuitur. Ita res omnes per Filius autem, cum sit proprium Patris essentiæ germen, semper est.

B

Ex eodem libro

Aliunt ab Apostolo scriptum esse: *Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen*¹. Et a Davide: *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo laetitiae præ consortibus tuis*². Deinde quasi sapienter aliquid dicant, ita colligunt: Si propterea fuit exaltatus, et gratiam accepit, et idcirco unctus est, propositi præmium obtinuit. Ex quo palet, eum cum proposito agat, et agendo deliberet, mutabili esse natura prædictum. Hæc non solum dicere, sed scribere ausi sunt Eusebius et Arius. Hæc qui ab illis acceperunt, ausi sunt in medio foro prædicare. Ex virtute enim, inquit, qua melior effectus est, obtinuit, ut diceretur Filius et Deus, cum verus Deus non sit. Nam ex aliquo naturaliter nasci id demum est, verum esse Filium, qualis fuit Isaac ex Abraham, et Joseph ex Jacob, et splendor ex sole. Qui autem ex virtute et gratia filii dicuntur Dei, naturæ loco gratiam habent, quam acceperunt. Sunt etiam alii filii, qui illo nomine abutuntur, de quibus dictum est: *Filios genui, et educavi, ipsi autem spreverunt me*³. Nil mirum, cum filii natura non essent. Quamobrem et cum sese mutassent, Spiritu privati sunt, et abdicati: et rursus si resipiscant, illos suscipiet Deus, et lumen infundet, et filios appellabit, qui et initio gratiam ipsius est elargitus. Quid igitur fuit antea, si nunc exaltatus? si nunc adorari cœpit? si Filius dictus est, posteaquam factus est homo? Apparet enim, eum carni nihil boni attulisse, sed contra potius ab ea multum accepisse, siquidem prius, quam homo fieret, nec Dominus, nec Deus, nec Verbum erat, aut aliud quidquam præter hæc, sed postea virtutis ergo donatus est his. Et, quod illis male verteret, cogentur dicere, ipsum ne suisse quidem antebac, sed esse totum natura hominem, et præterea nihil. Hoc autem ab Ecclesia alienissimum est et Samosatensis eorumque Judæorum, qui nunc sunt sententiae congruit. Nam si aut non erat, aut erat quidem, sed melior postea factus est, quomodo per ipsum facta sunt omnia? Aut quomodo Pater hoc imperficio Filio latetabatur?

¹ Philip. ii. 9. ² Psal. xliv. 8. ³ Isa. i. 9.

Aut quomodo ipse in conspectu Patris antea gaudebat? Praeterea quomodo, si post mortem adeptus est ut adoraretur, ipsum adoravit Abraham, et Moses in rube? Et (id quod Daniel vidit) quoniam pacto innumerabilia millium millia ministrabant ei?¹ Quoniam pacto si nunc, ut isti volunt, assecutus est ut melior et praestantior fieret, gloriam, quae ante mundum est et mundo praeceperit, ipse de se loquens commemorat, *Clarifica me, inquiens, Pater, ea gloria quam habui, priusquam mundus fieret, apud te?*² Quae cum ita sint, non descendens ipse melior factus est, sed quae ea re egebat, meliora fecit, et homo factus homines Dei filios ac deos reddidit. Non ergo cum homo esset prius, deinde factus est Deus; sed cum Deus esset, deinde factus est homo, ut nos divinitate decoraret. Ad haec qui posset appellari primogenitus rerum omnium procreatarum, si ante se haberet, qui filii et dei vocarentur? Aut cur primi illi non sunt ejusmodi, ut de illis dica ur, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*,³ et propter nos postea Verbum hoc factum est caro? Quare illud, *superexaltavit*, non significat Verbi essentiam exaltatam. Fuit enim semper, et est aequalis Deo, sed exaltatio illa pertinet ad humanitatem. Et ideo non prius haec dicta sunt, quam Verbum caro factum est, ut perspicuum esset, voces illas, *humiliavit*, et *exaltavit*, ad hominem referri; cuius enim humilitas est, ejusdem est et exaltatio. Et si propter carnis assumptionem scriptum est *humiliavit*, manifestum est quod propter ipsam scriptum est etiam, *exaltavit*. Exaltatione enim egebat homo propter carnis et mortis humilitatem. Quoniam igitur Verbum, cum esset imago Patris, et immortale serviformam accepit, et propter nos in carne sua mortem pertulit, ut ita se pro nobis per mortem offerret Patri, idcirco etiam ut homo propter nos et pro nobis dicitur exaltatus, ut sicut nos morte ipsius omnes mortui sumus in Christo, sic etiam in Christo, a mortuis excitati, et in cœlum profecti, quo ipse precursor noster pervenit, exaltemur. Quod si nunc pro nobis ita se demisit, quamvis et nunc, et ante, et semper esset Dominus, pro nobis utique exaltatus scribitur. Et quemadmodum ipse, quamvis omnes sanctos efficiat, dicit tamen ut se sanctificet, non quo Verbum sanctum fiat, sed ut nos omnes in se ipso sanctos reddat: sic et illud, quod dictum est, *Exaltarit illum*, non eo pertinet, ut ipse exaltetur, est enim altissimus, sed ut ipse quidem pro nobis justitia fiat, nos autem in ipso exaltemur, et in cœlorum fores ingrediamur, quas pro nobis ipse palescit, cum præcurrentes dicant: *Tollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ aternales, et introibit Rex gloriae*.⁴ Neque enim ipsi Domino et rerum omnium effectori conclusæ erant, sed propter nos, quibus cœli fores erant clausæ, sic scriptum est. Itaque propter carnem, quam gestabat, humano more dictum est: *Tollite portas: et Introibit, tanquam homino ingrediantur*. At de ipso rursum, ut qui Deus sit,

¹ D. n. vii, 40. ² Joan. xvii, 5. ³ Ioh. i, 11.

ηύφρανετο ἐν προσώπῳ τοῦ Πατρός; Πῶς δὲ, εἰ μετὰ τὸν θάνατον ἔλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, φαίνεται δ' Ἀδραὰμ αὐτὸν προσκυνῶν, καὶ Μωϋσῆς ἐν τῇ βάτῳ, καὶ ὡς εἶδε Δανιὴλ, μύριαι μυριάδες, καὶ γίγνεται χιλιάδες ἑλειτούργουν αὐτῷ; Πῶς δὲ, εἰ νῦν καὶ αὐτὸν ἔσχε τὴν φελτίωσιν, τῆς πρὸ κόσμου καὶ ὑπερκοσμίου δίξης ἑαυτοῦ μνῆμονεύων ἐλέγεν αὐτὸς ὁ Υἱὸς, Δέξασόν με, Πάτερ, τῇ δύξῃ, ἢ εἰχο πρὸ τοῦ τὸν κυριον εἰραι παρὰ σοι; Οὐκέτι καταβάτης ἐβελτιώθη, ἀλλὰ μᾶλλον ἐβελτιώσεν αὐτὸς τὰ δέδμενα φελτίωσες, καὶ υπετοίησεν ἡμᾶς τῷ Πατρὶ, καὶ ἐθέωσε τοὺς ἀνθρώπους γενέμενος ἀνθρωπος. Οὐκέτι καὶ ἀνθρωπος ὧν, ὑστερον γέγονε Θεός, ἀλλὰ Θεός ὧν, ὑστερον γέγονεν ἀνθρωπος, ἵνα μᾶλλον ἡμᾶς θεοποιήσῃ. Πῶς οὖν πρωτότοκος πάστης κτίσεως, ἔχων πρὸ αὐτοῦ κληθέντας υἱούς καὶ θεούς; Πῶς δὲ οἱ μέτοχοι πρώτοι οὖν μετέχουσι Λόγου; Ἐγ δρκῆ ἦν δ' Λόγος, καὶ δ' Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεός ἦν δ' Λόγος. Καὶ δι' ἡμᾶς ὑστερον δ' Λόγος οὗτος σάρκη ἐγένετο. Τὸ οὖν ὑπερύψωσεν οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου λέγει ὑπουρμένην. Ἡν γάρ αὐτόν, καὶ ἔστιν ἵτα Θεῷ, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἔστιν τῇ ὑψωτις. Οὐ πρὶν γοῦν εἰρηται ταῦτα, εἰ μή ὅτε γέγονε σάρξ δ' Λόγος, ἵνα γένηται φανερὸν διτι τὸ ἔταπειρωσε, καὶ τὸ ὑπερύψωσεν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγεται. Οὐ γάρ ἔστι τὸ ταπεινὸν, τούτου καὶ τὸ ὑψωθῆναι ἀν εἴη. Καὶ εἰ διὰ τὴν πρόσληψιν τῆς σαρκὸς τὸ ἔταπειρωσε γέγραπται, δῆλον ὅτι καὶ τὸ ὑπερύψωσε δι' αὐτὴν γέγραπται. Τούτου γάρ ἦν ἐνδεήση δ' ἀνθρωπος διὰ τὸ ταπεινὸν τῆς σαρκὸς, καὶ τοῦ θανάτου. Ἐπει οὖν εἰκὼν ὧν τοῦ Πατρός, καὶ ἀθάνατος ὧν Λόγος, ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, καὶ ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς; ἐν τῇ ἑαυτοῦ σαρκὶ τὸν θάνατον, ἵνα οὔτω; ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν διὰ τοῦ θανάτου προσενέγκη τῷ Πατρὶ, διὰ τούτο καὶ ὡς ἀνθρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν λέγεται ὑπερψύσθαι, ἵνα ὕσπερ ἡμεῖς τῷ θανάτῳ αὐτοῦ πάντες ἀπεθάνομεν ἐν Χριστῷ, οὕτως ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ πάλιν ἡμεῖς ὑπερψύθωμεν, ἐκ τε τῶν νεκρῶν ἐγειρόμενοι, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνερχόμενοι, ἐνθα πρόδρομος; ὑπὲρ τὴν εἰσῆλθε Χριστός. Εἰ δὲ νῦν ὑπὲρ ἡμῶν, κατατοι καὶ πρὸ τούτου, καὶ δεὶ Κύριος ὧν καὶ δημιουργὸς τῶν οὐρανῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἄρα καὶ τὸ ὑπερψύθωμεν αὐτῷ γέγραπται. Καὶ ὕσπερ αὐτὸς πάντας ἀγιάσων λέγει πάλιν τῷ Πατρὶ, ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀγιάσειν, οὐχ ἵνα ἀγιος δ' Λόγος γένηται, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ ἀγιάσῃ πάντας ἡμᾶς· οὕτως δρα καὶ τὸ νῦν λεγόμενον, ὑπερψύσθαι αὐτὸν, οὐχ ἵνα αὐτὸς ὑψωθῇ, ὑψιστος γάρ ἔστιν, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς μὲν ὑπὲρ ἡμῶν δικαιοσύνη γένηται, ἡμεῖς δὲ ὑψωθῶμεν ἐν αὐτῷ, καὶ εἰς τὰς πόλεις εἰσέλθωμεν τῶν οὐρανῶν, δις αὐτὸς πάλιν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέψει, λεγόντων τῶν προτρεπόντων, "Ἄγατε πύλας, οἱ δρκοτες, θύμων, καὶ ἐπάρθητε, πύλας αιώνιοι, καὶ εἰσελεύσσταις δ' βασιλεὺς τῆς δόξης. Καὶ ὅδε γάρ οὐκ αὐτῷ ησαν αἱ πύλαι κεκλεισμέναι, Κυρίῳ καὶ ποιητῇ πάντων διτι· ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ τούτο γέγραπται,

⁴ Psal. xxiii, 7, 9.

οἵς ἦν ἡ θύρα τοῦ παραδείσου κεκλεισμένη. Διὸ καὶ περὶ αὐτοῦ τὸ Ἀρατε πνύλας, καὶ τὸ εἰσελεύσεται, ὡς ἀνθρώπου εἰσερχομένου. Θεῖκῶς δὲ πάλιν περὶ αὐτοῦ λέγεται, ἐπεὶ καὶ Θεός ἐστιν δὲ Λόγος, ὅτι Οὐτός ἐστι Κύριος, καὶ βασιλεὺς τῆς δόξης. Τὴν δὲ τοιαύτην λεγομένην εἰς ἡμᾶς ὑψωτιν προσκεφώνει τὸ Πνεῦμα ἐν ὅγδοηκοστῷ φαλῳῷ λέγον, Καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσονται. Εἰ δὲ δικαιοσύνη ἐστιν δὲ Υἱός, οὐκ ἄρα αὐτός ἐστιν ὡς ἐνδεής ὑψώμενος, ἀλλὰ ἡμεῖς ἐσμεν εἰ τῇ δικαιοσύνῃ ὑψούμενοι, ἡτοις ἐστιν αὐτός. Καὶ γάρ καὶ τὸ Ἐχαρίσατο αὐτῷ οὐ διὰ τὸν Λόγον γέγραπται· ἦν γάρ πάλαι, καὶ πρὶν γένηται ἀνθρώπος, προσκυνούμενος, ὁπερ ἀνωθεν εἴπομεν, ὅποι ἀγγέλων καὶ πάτης κτίσεως κατὰ τὴν Πατρικήν Ιδίατην· ἀλλὰ δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὴν Ημῶν πάλιν εἰρηται τοῦτο περὶ αὐτοῦ. Πατερ γάρ ὡς ἀνθρώπος δὲ Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ὑπερυψώθη, οὗτος ὡς ἀνθρώπος λέγεται ἱαμάνειν, ὃπερ εἰχεν δεῖ ὡς Θεός. ἵν' εἰς ἡμᾶς φύση καὶ τὴν τοιαύτην δοθεῖται χάρις. Οὐ γάρ ἡλατώθη δὲ Λόγος σῶμα ἴασθαι, ἵνα καὶ χάριν ζητήσῃ λαβεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ θεοποίησεν, διπερ ἐνεδύσατο, καὶ πλέον ἔχαρίσατο τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τοῦτο. Πατερ γάρ δέ προσκυνεῖτο Λόγος ὁν, καὶ ἐν μρφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὗτος δὲ αὐτὸς ὁν, καὶ ἀνθρώπος γενόμενος κληθεὶς τε Ἰησοῦς, οὐδὲν ἡτοιον ἔχει πᾶσαν ὅποι πόλεις τὴν κτίσιν, καὶ ἐν τούτῳ τῷ δύνματι τὰ γόνυτα κάμπτουσαν αὐτῷ, καὶ ἔξομολογουμένην, διτοιον καὶ τὸ γενέσθαι σάρκα τὸν Λόγον, καὶ θάνατον ὅπομεναι σαρκὶ οὐκ ἐπ' ἀδοκίᾳ τῇ; θεότητος αὐτοῦ γέγονεν, ἀλλὰ εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Δόξα δὲ Πατρός ἐστι, τὸν γενόμενον ἀνθρώπον καὶ ἀπολόμενον εὑρεθῆναι, καὶ ναὸν γενέσθαι Θεοῦ. Καὶ γάρ καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς δυνάμεων δεῖ μὲν προσκυνουσῶν αὐτὸν, προσκυνουσῶν δὲ καὶ ἡ χάρις, καὶ ὑπεριψώσις δεῖ τε καὶ ἀνθρώπος γενόμενος προσκυνεῖται δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱός, καὶ οὐ ξενισθήσεται οὐράνιαι δυνάμεις, βλέπουσαι τοὺς συστάμους ἐκείνους πάντας ἡμᾶς εἰσαγομένους εἰς τὰς χώρας ἐαυτῶν.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ διὰ τὸ προσκυνεῖθαι ἐν τῷ φαλῳῷ, Διὰ τοῦτο ἔχεται στὸ Θεός δὲ Θεός σου, ἐκ τῆς διὰ τοῦτο λέξεως πρόφασιν πάλιν ἔαυτοῖς εἰς δὲ βούλονται πορθεῖσται· γνώτωσαν οἱ τῶν Γραφῶν ἀμαθεῖς, καὶ τῆς ἀσεβείας ἐφευρεται, ὅτι' καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸ διὰ τοῦτο οὐ μισθὸν ἀρετῆς ἢ πράξεως σημανεῖ τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὸ αἰτιον πάλιν τῆς εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ καθόδου, καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν γενόμενης τοῦ Πνεύματος χρίσεως. Οὐ γάρ εἶπε, Διὰ τοῦτο ἔχειται, ἵνα γένη Θεός, ή Υἱός, ή Λόγος· ἦν γάρ καὶ πρὸ τούτου, καὶ ἐστιν δέ, καθάπερ δέδεικται· ἀλλὰ μᾶλλον, Ἐπειδὴ Θεός ἡς καὶ βασιλεὺς, διὰ τοῦτο καὶ ἔχειται. Ἐπεὶ οὐδὲ ἄλλου ἦν συνάψας τὸν ἀνθρώπον τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ ή σοῦ, τῆς εἰκόνος τοῦ Πατρός, καθ' ἦν καὶ ἐξ ἀρχῆς γεγόναμεν. Σοῦ γάρ ἐστι καὶ τὸ Πνεύμα. Τῶν μὲν γάρ γενητῶν ἡ φύσις οὐκ ἦν ἀξιότεστο; εἰς τοῦτο, ἀγγέλων μὲν παρθένων, ἀνθρώπων δὲ παρακουσάντων. Διὰ τοῦτο Θεοῦ

A dicitur : *Et introiit Rex gloriae.* Ac ejusmodi quidem de nobis exaltationem Spiritus sanctus prænuntiavit in octagesimo Psalmō : *Et in justitia tua, inquiens, exaltabuntur.* Quod si ipse Filius justitia est, non utique tanquam inops est exaltatus, sed nos per justiam, quæ ipse est, exaltati sumus. Nam et illud, *Et donavit illi, non propter Verbum scriptum est.* Jam enim et ante quam fieret homo, et ab angelis, et ab omnibus rebus procreatis ob paternam proprietatem, ut diximus, adorabatur : sed propter nos, et pro nobis, hoc item dictum de ipso est. Etenim Christus quemadmodum ut homo et mortuus et exaltatus est, sic etiam ut homo dicitur accipere id, quod semper habebat ut Deus, ut gratia data in nos perveniret. Non enim immutatum est Verbum corpus assumens, ut sibi gratiam acquireret, sed potius, ut quod induerat corpus, divinum redderet. Illud autem humano generi donavit, ut quemadmodum Verbum et in forma Dei existens adorabatur, sic etiam factum homo, vocatumque Jesus, nihilominus res omnes procreatās sub pedibus positas, et eo nomine genua sibi flectentes, seque collaudantes habueret. Ex eo enim, quod Verbum caro factum est et mortem in carne pertulit, nullum ad divinitatem dedecus pervenit, sed gloria potius ad Patrem. Si quidem gloria Patris est, ut homo qui perierat inventus sit, et qui mortuus erat, sit in vitam revocatus et Dei templum evaserit. Quod autem Dominum, quem virtutes ille cœlestes semper adorabant, nunc etiam adorent in nomine Jesu, nostra haec est gloria atque exaltatio, et quod Dei Filius etiam homo factus colitur et adoratur ab ipsis virtutibus cœlestibus, quæ nos consortes ejus, et unum cum ipso corpus effectos et in hœc sua introductos non alienos aut peregrinos existimabunt.

Ex eodem libro.

B Si, quoniam in psalmo scriptum est : *Propterea unxit te Deus, Deus tuus*¹, occasionem ad ea, quæ volunt confirmanda ex his verbis arripiunt, anjmadvertant homines Scripturarum imperiti, et impietatis inventores, hic rursus non Verbi præmium virtutis actionis, sed descensus illius ad nos, et unctionis Spiritus in ipso pro nobis factæ causam significari. Non enim dixit : Propterea unxit te, ut Deus, aut Rex, aut Filius, aut Verbum sis; erat enim ante, et semper est, ut declaravimus; sed potius, *Quia Deus es, et Rex, idecireo et unctus es.* Quoniam non ad alium spectabat, Spiritu sancto hominem intingere, nisi ad te, qui Patris imago es, ad quam quidem imaginem et initio facti sumus. Tuus enim et Spiritus est. Ex rebus enim procreatis nulla erat digna, cui hoc munus committeretur, cum et angeli deliquissent, et homines non obtemperassent. Quapropter Deum

¹ Psal. XLIV, 8,

ea provincia postulabat; Deus autem erat Verbum, ut homines execrationis obnoxios liberaret. Jam per quem, et a quo oportebat nisi per Filium, et a Filio Spiritum dari, cum illius Spiritus sit? Ecco quando autem nos Spiritum ipsum accipere potuimus, nisi cum Verbum homo factum est? Nam, ut Apostoli verba significant, non suissemus redempti, nisi qui in forma Dei est, servi formam accepisset. Et David indicat, nos nunquam fuisse Spiritus participes, aut sanctos futuros, nisi Verbum, quod Spiritum elargitur, dixisset, seipsum Spiritu pro nobis inungi. Quo quidem in carne inuncto et nos illum plane accepimus. Carne enim in ipso primum effecta sancta, cum per illum ipse ut homo dicatur accepisse, nos ex ejus plenitudine accipientes, consequentem Spiritus gratiam obtinemus.

Ex eodem libro.

Illud: *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem*¹, non, quemadmodum vos intelligitis, naturam Verbi mutabilem significat. Nam, quia rerum procreatarum natura mutabilis est, ideoque et angeli deliquerunt, ut dictum est, et homines non obtemperarunt. Et horum actio non est firma et stabilis, sed sive contingit, ut qui modo erat bonus, paulo post invertatur, et aliis evadat; et qui paulo ante justus erat, mox injustus esse reprehendatur: idcirco uno, qui esset immutabilis, opus erat, cuius immutabilem justitiam homines tanquam virtutis formam et exemplum propositum haberent. Neque vero uti legibus obnoxius, et in utramque partem habens propensionem, hoc quidem diligit, illud autem odit, ut amittendi metu alterum complectatur, cum alioqui mutabilis sit, sed ut qui Deus est et Verbum Patris, judex existit justus, et virtutis amans, vel potius elargitor. Itaque quoniam natura justus ac pius est, idcirco diligere justitiam dicitur, iniquitatem odisse. Quod perinde est, ac si diceretur, bonos ac justos amare complectique, malos autem et injustos odio prosequi et inseparari. Idem enim et de Patre dicunt Scripturae: *Justus Dominus, et justitiam dilexit*². Et, *Odisti omnes, qui operantur iniquitatem*³. Et, *Jacob quidem dilexit, Esau autem odio habuit*⁴.

Ex eodem libro.

Arianorum, et Valentiini, et Carpocratis confutatio. Valentini quidem Christum et angelos ejusdem generis esse dicentis, et illum unum ex illis esse assertentis; Carpocratis autem mundum per angelos fuisse faciem affirmantis; Arianorum vero *Filium cum angelis comparantium.*

De ministerio Veteris et Novi Testamenti iudicium serens Apostolus audacter, ad Iudeos scribens, *Tanto, inquit, melior angelis factus*⁵, etc. Idcirco uti voluit absoluta comparatione, ac dicere, *major aut honoratior*, ne quis de Christo et de angelis id, tanquam de iis qui ejusdem essent generis, dictum existimaret. Sed dixit melior, ut naturae differen-

χρεία ἡν, Θεὸς δέ ἐστιν δ' Λόγος, ἵνα ὡς ὑπὲ κατέραν γενομένους αὐτὸς ἐλευθερώσῃ. Διὰ τὸν δέ, καὶ παρὰ τὸν; ἔστι τὸ Πνεῦμα δύσασθαι τῇ διὰ τοῦ Υἱοῦ, οὐ καὶ τὸ Πνεῦμα ἔστι; Πότε δέ λαμβάνειν ἡμεῖς ἐδυνάμεθα, εἰ μὴ διε τὸ Λόγον γέγονεν ἀνθρωπος; Καὶ ὡσπερ τὸ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ λεγόμενον δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἀντὶ ἀλητρώθημεν, εἰ μὴ δὲ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων Ἐλαστὸς δύναλος μορφήν· οὗτοι καὶ δ' Δασδὶ δείξειν δέ οὐκ ἀν δλῶς μετέσχομεν τοῦ Πνεύματος, καὶ ἡγιάσθημεν, εἰ μὴ δὲ τοῦ Πνεύματος δοτῆρ αὐτὸς δ' Λόγος. Ἐλεγεν ἐστιν δὲ τῷ Πνεύματι χρίεσθαι. Διὸ καὶ βεβαίως ἀλάθομεν, αὐτοὺς λεγομένους κεχρήσθαι σαρκί. Τῆς γάρ ἐν αὐτῷ σαρκὸς πρώτης ἀγιασθείσες, καὶ αὐτοὺς λεγομένους δέ: αὐτὴν εἰληφέναι ὡς ἀνθρώπους, ἡμεῖς ἐπακολουθοῦσαν ἔχομεν τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἐκ τοῦ πληρώματος; αὐτοὺς λαμβάνοντες.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τὸ, Ἡγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν, πρόσκειται, οὐχ ὡς ὑμεῖς νοεῖτε τρεπτὴν δεκτήν τοῦ Λόγου τὴν φύσιν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐκ τούτου τὸ ἀτρεπτὸν αὐτοῦ σημαίνεται. Ἔπειδὴ γάρ τῶν γενητῶν ἡ φύσις ἔστι τρεπτὴ, καὶ οἱ μὲν παρέθησαν, οἱ δὲ παρήκουσαν, ὥσπερ εἰρηται, ἡ τε πρᾶξις αὐτῶν οὐκ ἔστι βεβαία, ἀλλὰ πολλάκις ἐνδέχεται τὸν νῦν ἄγαθὸν μετὰ τῷτα τρέπεσθαι, καὶ ἐπέρδειν τινα γενέσθαι, ὡς τὸν ἀρτὶ δίκαιον δεῖται διλέγοντες τὸν εὐρέθηναι· διὰ τοῦτο πάλιν ἀτρέπτου χρεία, ἵνα τὸ ἀμετάβλητον τῆς τοῦ Λόγου δικαιοσύνης ἔχωσιν εἰλόνα, καὶ τύπον πρέδης ἀρετὴν οἱ ἀνθρώποι. Οὐχ ὡς ὑποκείμενο; δὲ νόμοις, καὶ τὴν ἐπὶ θάτερα ροπὴν ἔχων τὸ μὲν ἄγαπτό, τὸ δὲ μισεῖ, ἵνα φίδιψ τοῦ πεσεῖν τὸ ἔτερον προσλαμβάνῃ, καὶ δλῶς πάλιν τρεπτὸς εἰσάγηται. Ἄλλ' ὡς Θεὸς ὁν, καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς, κριτης ἔστι δίκαιος καὶ φιλάρετος, μᾶλλον δὲ καὶ χορηγὸς ἀρετῆς. Δίκαιος οὖν φύσις καὶ διστος ὁν, διὰ τούτο ἄγαπτὸν λέγεται δίκαιος ὑπόνητης, καὶ μισεῖν ἀδικίαν. Τούτο δὲ ἴσον τῷ εἰπεῖν, διτοὺς μὲν ἕναρέτους ἄγαπτο, καὶ προσλαμβάνεται, τοὺς δὲ ἀδίκους ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ. Καὶ γάρ καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς τὸ αὐτὸν λέγουσιν αἱ θεῖαι Γραφαὶ. Ἀλκαῖος Κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἡγάπησε, καὶ ἐμίσησε πάρτες τοὺς ἔργαζομένους τῷρις ἀροματαρ, καὶ, Τὸν μέντοι ταχώδη ἡγάπησε, τὸν δέ Ἅποιν ἐμίσησεν.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἐλερχος Ἀρειανῶν, καὶ Βαλεντίνων, καὶ Καρποκράτους. Βαλεντίνου μὲν ὅμοιοτερεῖς τοῦ Χριστοῦ λέπτοτος τοὺς ἀγρέλους, καὶ ἔτα τούτων ποιοῦντος αὐτὸν, Καρποκράτους δὲ δι' ἀγρέλων λέπτοτος δημιουργήσας τὸν κόσμον, Ἀρειανῶν δὲ πρὸς ἀγρέλους τὸν Υἱὸν συγχρινότερων.

Τὴν διακονίαν κρινῶν δὲ Ἀπόστολος τῆς τε Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς παρθησίδεται πρὸς θεοῦ δικαιούς γράφων, καὶ λέγων, Τοσούτῳ πρετέων ταῦτα ἀγρέλων. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ τὸ δικαιούμενος τῶν ἀγρέλων. Καὶ τὸν δικαιούμενον τούτων, καὶ τοὺς συγκριτικῶς εἰρηκε μειζών ἡ τιμιώτερος, ἵνα μὴ ὡς περὶ δικαιογενῶν τούτων, κακείνων τις λογίσηται, ἀλλὰ κριτικῶν τούτων εἰρηκεν, ἵνα τὸ διελλάττον τῆς φύσεως τοῦ

¹ Psal. xliiv, 8. ² Psal. v, 7. ³ Rom. ix, 13. ⁴ Hebr. 1, 4.

Τίοῦ πρὸς τὰ γενητὰ γυμνίσῃ. Καὶ τούτων ἔχομεν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν θειῶν Γραζῶν, τοῦ μὲν Δαβὶδ φύλακος, Κρείσσων ἡμέρα μίσε ἐν ταῖς αἰδίαις σου ἀκέρ χειλιάδας· τοῦ δὲ Σολομῶντος, ἀναφενοῦντος, Λέβετε παθεῖν, καὶ μὴ ἀργύρων, καὶ γνωστὸν ὑπὲρ χρυσολορ δεδοκιμασμένορ. Κρείσσων γέροντος ἀλλαγὴν πάντας τὴν φύσιν σοφίᾳ καὶ οἱ ἀπὸ γῆς λίθοι; Ποτὲ δὲ οὐγένεια ταῖς ἐν οὐρανοῖς αὐλαῖς καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς εἶκοις; Ἡ τοῦ ὅμοιον τῶν αἰωνίων καὶ πνευματικῶν πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ θυντά; Καὶ τούτο τῷρ δὲ Ήσαῖας φησί· Τάδε λέγει Κέριος τοῖς οὐρανοῦχοις· Οσοι δὲ φυλαξιώται τὰ Σάδεστά μου, καὶ ἀντέχωται τῆς Αιαθήκης μου, δώσω αὐτοῖς ἐν τῷ οἰκῳ μου καὶ ἐν τῷ τελεῖ μου τόπον ὄφραστόν πρείσσοντον νήσων καὶ θυνταρέων ὄφρα αἰώνιον δάσον αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀπέλεγοι. Οὕτως ἡρά κοινωνία οὐγένεια τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἐστι. Μηδὲ μᾶς δὲ οὐσιες τῆς οὐγένειας, οὐκ ἡρά συγχριτικῶς τέλεθνη τὰ πρείσταν, ἀλλὰ διαχριτικῶς, καὶ διὰ τὸ διαλέκτον τῆς τούτου φύσεως ἀπ' ἀκείνων. Καὶ εὐθές οὖν ἐν Ἀπόστολος· τὸ πρείστων ἐρμηνεύοντος οὐκ ἐν ἀλλα τοῦ ή ἐν τῇ διαφορῇ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ γενητά τίθησι λέγων, ὅτι ὁ μὲν Υἱός, τὰ δὲ δοῦλα. Καὶ ὁ μὲν ὁ Υἱός μετὰ τοῦ Ηατροῦ ἐν διξιδι κάθηται, τὰ δὲ ὡς δοῦλα παρέστηκε, καὶ ἀπ. στέλλεται, καὶ λειτουργεῖ. Οὐκοῦν, εἰ μὲν τῶν γενητῶν ἀλλοί; ἕτοι, τῆς δὲ τοῦ Πατρὸς οὐσιας μόνος ἕδιον γέννημα ὁ Υἱός, μεματαίωται τοῖς Ἀρειανοῖς ἡ περὶ τοῦ πρείστων τερόμενος περίφασις. Κανὸν γάρ ἐν τούτῳ· αἰσχυνθέντες βιάζωται πάλιν λέγειν, συγχριτικῶς εἰρήσθαι τὰ ἥρτα, καὶ διὰ τοῦτο είναι τὰ συγχρινόμενα δμογενή, ὥστε τὸν Υἱὸν τῆς τῶν ἀγγέλων εἶναι φύσεως, στοχανθήσονται μὲν προσηγουμένως, ὡς τὰ Βαλεντίου, καὶ Καρποκράτους, καὶ τῶν ἀλλων αἰρετικῶν ζητοῦντας, καὶ φθεγγόμενοι, ὃν δὲ μὲν δμογενεῖς εἰρήχε τοὺς ἀγγέλους τῷ Χριστῷ, δὲ Καρποκράτης ἀγγέλους τοῦ κόσμου δημομοργοὺς εἶναι φησι. Παρ' αὐτῶν γάρ Ιωάκιμος μαθόντες καὶ οὗτοι, συγχρίνεται τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον τοῖς ἀγγέλοις. Ἀλλ' ἐντραπάσονται τοιχύτα φανταζόμενοι παρὰ μὲν τοῦ Ὅμηροῦ λέγοντος· Τίς δύοισι θῆσται τῷ Κυρίῳ ὁ νιοῖς Θεοῦ, καὶ, Τίς δύοισι σοι ἐν Θεοῖς. Κύριος; Ἀκούσονται δὲ δημάρτις, τὸν δρά καὶ οὗτοι μάρθων, ὡς ἐν τοῖς δμογενεῖσιν δμολογουμένως φιλεῖ τὰ τῆς συγχρισεως γένεσθαι, καὶ οὐκ ἐν τοῖς ἐπερογενέσιν. Οὐδέτες οὖν θεὸν συγχρίνεται; δημθρωπον, οὐδὲ πάλιν δημθρωπον πρὸς τὰ δλογα, οὐδὲ ξύλα πρὸς λίθους διὰ τὸ ἀνδρισμὸν τῆς φύσεως. Ἀλλὰ θεὸς μὲν ἀπύγχριτον ἐστι πρᾶγμα, δημθρωπος δὲ πρὸς δημθρωπον συγχρίνεται, καὶ ξύλον πρὸς ξύλον, καὶ λίθος πρὸς λίθον, καὶ οὐκ ἐν τοῖς εἴποις ἐπὶ τούτων τὸ πρείστον. ἀλλὰ τὸ μᾶλλον, καὶ τὸ πλέον· οὐτως; Ἰωάννης ὡραῖος μᾶλλον ἐστι παρὰ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, καὶ Ῥαχὴλ τῆς Λειάς. Ἀστήρ γάρ ἀστέρος οὐ πρείστων, ἀλλὰ μᾶλλον διαφέρει ἐν δεῖξῃ. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐπερογενῶν, ὅταν τις παραβάλῃ πρὸς

A tiam inter Filium et res procreat ostenderet. Id quod ex aliis divinis Scripturis locis intelligi potest. Nam et David ita canit: Melior est dies una in atris tuis super nullia¹. Et Salomon, Accipit, inquit, disciplinam, et non argentum, et cognitatem super aurum probatam. Melior enim est sapientia lepidibus pretiosis, et quidquid pretiosum est, non est illa dignum². Quis enim non videt diversata atque alia esse naturam sapientiae, atque lapidum, qui sunt e terra? Quae vero cognatio cœlestibus atris cum terrestribus domiciliis, aut quae rebus æternis et spiritualibus cum caducis et mortalibus similitudo? Et Isaías ita loquitur: Hæc dicit Domini nomen eius: Qui custodierint sabbata mea, ei elegi- rent, quæ ego volui, et tenuerint sedis meum, dabo illis in domo mea, et in muris meis locum celebrem. Nomen filii et filiubus melius, et sempernū dabo eis, quod non peribit³. Sic nulla prorsus generis conjunctio est Filio cum angelis. Quamobrem ea vox, melior, non comparationem significat, sed differentiam, quæ est inter Filium et res procreat. Dicit enim illum esse Filium, hos autem servos. Illum uti Filium sedere ad dexteram Patris, hos uti servos astare, et mitti, et ministrare. Quare si eorum, qui creati sunt, filii diversi sunt ab eo, qui ex Patris essentia solus est proprius Filius, stultum est id, quod Ariani colligunt ex ea vox, melior factus. Nam et in his turpiter convicti coguntur rursum dicere, ea verba fuisse per comparationem prolata, et quæ comparata sunt, eodem genere comprehendendi, et Fi- lium ejus esse naturæ, cuius et angelii sunt, ut pri- mum illis erubescendum sit, quod Valentini, et Carpocratis, et aliorum hereticorum sententias emululentur et probent, cum Valentinus quidem Christum et angelos ejusdem esse generis dicat, Carpocrates autem mundum ab angelis conditum af- firmet. A quibus et ipsis fortasse edoceti, Dei Verbum cum angelis comparant. Verum hæc opinantes refellentur a Davide ita concinente: Quis similis erit Domino in filiis Dei⁴? Et, Quis similis tibi in diis, Domine⁵? Audiant tamen et isti, si forte quoniam intelligere, quomodo ea, quæ genere conjuncta, non autem quæ genere diversa sunt, soleant inter se comparari. Nullus enim Deum cum homine compa- rari, nec hominem cum animalibus, quæ ratione carent, nec cum lapidibus ligna propter naturam dissimilitudinem. Sed cum Deo quidem nihil com- parari potest. Homo autem cum homine compa- tur, et lignum cum ligno, et lapis cum lapide. Ac de his quidem nemo dicit, melius, sed magis, et plus, ut Joseph magis formosus est, quam fra- tres ejus, et Rachel magis pulchra, quam Lia, et stella non est melior, quam alia stella, sed potius differt in claritate. At de illis, quæ genere diversa

¹ Psal. LXXXIII, 11. ² Prov. VIII, 10, 11. ³ Isa. LVI, 4. ⁴ Psal. LXXXVIII, 7. ⁵ Psal. LXXXV, 8.

sunt, cum loquimur, tam voce hac, melius, recte dictum est. Quare si dixisset Apostolus : Tantum angelis Filius praestat, aut tanto major est, possetis dicere, Filiu cuum angelis conferri. Nunc autem cum dicat, illum tanto angelis meliorem, tantumque ab illis distare quantum a servis suis distat, eum ab angelis natura diversum esse demonstrat. Cumque rursus dicat, eum omnia fundasse, declarat, ipsum ab omnibus rebus procreatis diversam naturam habere. Idcirco enim et Filius non dixit : Pater melior me est, ne quis se a Patris natura alienum diceret, sed dixit, major me est¹, non ulla tamen magnitudine, nec tempore, sed ob id quod ex Patre genitus est. Quin etiam Apostolus ipse non praeceppe dixit, Tanto melior angelis factus, et Verbi naturam a rerum procreatarn natura per comparationem distingueret, cum nihil ei comparari valeat, quæ prorsus alia diversaque sit, sed potius, ut Verbi peregrinationem in carne, et consitit ejus in genere humano servando dispositionem, respiciens ostenderet, hoc non esse simile eorum, qui præcessissent, ut quantum ab illis differret, qui ab ipso prius fuerant missi, tanto etiam gratiam ab ipso et per ipsum allatam angelorum ministerio meliorum esse constaret. Servorum enim illud tantum erat, ut fructus repeterent, sibi vero, ut quæ debebantur, condonaret, vineamque transferret. Tanto melioris testamenti sponsor factus est Jesus². Et rursum : Nunc autem præstantius ministerium assecutus, quanto melioris etiam testamenti mediator est, quod quidem melioribus promissis sanctum est. Nihil enim ad perfectionem adduxit lex, sed introductio fuit melioris spei³. Et rursum : Necesse, inquit, erat exemplaria quidem cœlestium his mundari, ipsa vero cœlestia melioribus hostiles, quam isti⁴. Melius, et hic, et ubique ad Dominum referit, qui et melior, et aliis est, quam res ipsæ procreatae. Mellor enim est ipsius hostia, melior in ipsum spes, et meliora premissa ab ipso collata, non tanquam magna cum parvis comparata, sed ut alius omnino naturæ, quandoquidem et is, qui illa ministravit, melior est rebus ipsis procreatis. Et illud : Sponsor factus est, indicat sponsionem ab illo pro nobis factam. Sicut enim Verbum existens factus est caro, quod tamem ad carnem referimus, quæ quidem facta et creata est, sic et hoc loco illud, factus, ad testamenti ministerium referitur ab Apostolo. Illud, Fias mihi in Deum protectorem, et in dominum refugium, ut saluum me facias⁵, et illud : Dominus factus es refugium pauperi⁶, et quaecunque his similia in divinis Scripturis inveniuntur, si ad Filium, quod quidem fortasse verius est, referri dicunt : animadvertant homines sanctos non optare, ut sibi sit adjutor, et domus refugii, quatenus creatus est. Quainobrem et verba illa, factus, et fecit, et creavit, sic accipient, ut ad ejus in carne presentiam

A διλητα, τότε τὸ κρέστον πρὸς τὸ διαλλάττον λέγεται, καθόπερ ἐπὶ τῆς σφίσις καὶ τῶν λιθών εἰρηται. Εἴ μὲν οὖν εἰρηκὼς ἦν ὁ Ἀπόστολος, Τοσούτῳ μᾶλλον διὰ τῶν ἀγγέλων πρόσχει, η̄ τοσούτῳ μείζων ἐστιν, ἢν δὲ ήμεν πρόφασις, ὡς συγχρινομένου τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς ἀγγέλους· νῦν δὲ λέγων κρείτονα αὐτὸν εἶναι, καὶ τοσούτῳ διαφέρειν, διότι διέστηκεν υἱὸς δούλων, δεῖχνυσιν αὐτὸν δᾶλον εἶναι τῆς τῶν ἀγγέλων φύσεως. Λέγων δὲ πάλιν αὐτὸν εἶναι τὸν θεμελιώσαντα τὰ πάντα, δεῖχνυσιν αὐτὸν δᾶλον εἶναι πάντων τῶν γενητῶν. Αἱδὲ τοῦτο γάρ καὶ ὁ Υἱὸς οὓς εἰρήκεν, Ὁ Πατήρ μου κρείττων μικρός ἔστιν, ἵνα ἔνον τις τῇ ἐκείνου φύσεως αὐτὸν ὑπολάβῃ, δᾶλα μείζων εἰπεν οὐ μαγέθει τινὶ, οὐδὲ χρόνῳ, δᾶλα διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς γένηταιν. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ αὐτὸς οὐ τὴν οὐσίαν προηγουμένως τοῦ Δόγμου συγχρίνει θέλων πρὸς τὰ γενητὰ ἐλεγε, Τοσούτῳ κρείττων περιβατεῖ τῶν ἀγγέλων· ἀσύγχριτον γάρ, μᾶλλον δὲ δᾶλος ἔστιν· δᾶλα πρὸς τὴν ἐπανάρχον ἐπιδημίαν τοῦ Δόγμου βλέπων, καὶ τὴν τέτο γενομένην παρ' αὐτοῦ αἰκανομίαν, τιθέλησε δεῖξαι οὐχ ὅμοιον εἶναι τοῦτον τοῖς πρότερον, ἵνα δοκει τῇ φύσει διαφέρῃ τῶν προποταλίνων παρ' αὐτοῦ, τοσούτῳ καὶ πάλιν παρὰ τούτου, καὶ διὰ τούτου γενομένην χάρις κρείττων τῆς δι' ἀγγέλων διακονίας γένηται. Δούλως, μὲν γάρ ἡν ἀπαιτεῖν μόνον τοὺς καρποὺς, οὐδὲ δὲ καὶ δεσπότους καρπασσαὶ τὰς φρειλάς, καὶ μεταβείναι τὸν ἀμπελῶνα. Κατὰ τοσούτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν Ἑγγύος Ἰησοῦς. Καὶ πάλιν. Νυρὶ δὲ διαφορωτέρως τετύχηκε λειτουργίας, διότι καὶ κρείττονός ἐστι διαθήκης μεστίης, η̄ τις ἐπὶ κρείττονι ἐκαρρέλαις τενομοθέτηται. Καὶ οὐδὲν τῷτον ἐπειδειστερόν διότις, ἐπεισταρωγή δὲ κρείττονος ἐλπίδος. Καὶ αὐτὸς φησιν· Ἀράγη οὐν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐν τούτοις καθαρίζεσθαι, αὐτὸν δὲ τὰ δικαιουρία κρείττονι θυσίας καράτευτα. Τὸ δέρα κρείττον καὶ νῦν, καὶ δι' ὀλων τῷ Κυρίῳ ἀνατίθησι, τῷ κρείττονι καὶ δᾶλῳ παρὰ τὰ γενητὰ τυγχάνοντες. Κρείττων γάρ ἡ δι' αὐτοῦ θυσία. Κρείττων ἡ δι' αὐτῷ δι' ἡπτις, καὶ αἱ δι' αὐτοῦ ἐπαγγελίαι, οὐχ ὡς πρὸς μικρὰ μεγάλαις συγχρινομεναι, ἀλλ' ὡς δᾶλαις πρὸς δᾶλα τὴν φύσιν τυγχάνουσαι· ἐπειδὲ καὶ ὁ τεῖχος οἰκονομήσας κρείττων τῶν γενητῶν ἐστι. Καὶ τὸ λεγόμενον πάλιν, γέροντες Ἑγγύος, τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην σημαίνει οὐπέρ τήμῶν Ἑγγύην. Ως γάρ Δόγμος ὃν σᾶρξ ἔγενετο, καὶ τὸ γενέσθαι τῇ σαρκὶ λογιζόμεθα· γενητὴ γάρ ἐστιν αὐτὴ κτιστὴ τυγχάνουσα· οὐτω καὶ ἐνταῦθα τὸ γέροντες εἰς τὴν τῆς Διαθήκης διακονίαν λογίζεται ὁ Ἀπόστολος. Γέγραπται τοινυν, Γενού μοι εἰς θεόν ὑπεραπτιστὴν, καὶ εἰς οἶκον καταφυγῆς τοῦ σῶσαν με· καὶ πάλιν· Καὶ ἐγένετο Κύριος καταφυγὴ τῷ πέντητι, καὶ δοσι τοιαῦτα τὸν ταῖς θείαις Γραφαῖς εὑρίσκεται. Εἰ μὲν οὖν εἰς τὸν Υἱὸν ταῦτα εἰρήσθαι λέγουσιν, διότι τάχα καὶ μᾶλλον ἀληθές ἐστιν, ἐπιγνώστωσαν διτε μὴ διτε γενητὸν αὐτὸν ἀξιούσι· γενέσθαι βοηθόν αὐτοῖς, καὶ οἵκον καταφυγῆς οἱ ἄγιοι. Καὶ λοιπὸν τὸ γερόμενος.

¹ Jean. xiv, 28. ² Hebr. vii, 22. ³ Hebr. viii, 6. ⁴ Hebr. ix, 25. ⁵ Psal. lxx, 3. ⁶ Psal. ix, 10.

καὶ τὸ ἔποιησε, καὶ τὸ ἔκτισεν εἰς τὴν ἐνσάρκον ^A αὐτοῦ παρουσίαν λαμβανόντων. Τέτοιος γάρ γέγονε βοηθός, καὶ οἶκος καταφυγῆς, οὗτος τὸ σώματος αὐτοῦ τὰς ἀμφοτείς, ἥμιναν ἀνήνεγκεν ἵππο τὸ ἔύλον, καὶ ἔλεγε· Δεῦτε, κάρτες οἱ κοκκώτες καὶ περιποτισμέτροι, κατὰς ἀπλάνσω ὑμᾶς. Κανὸς δὲ εἰς τὸν Πατέρα λέγωντιν εἰρήνησι τὰς ῥήματα, ἕρα καὶ ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα γέγραπται τὸ γένον, καὶ τὸ ἔγενετο, τοσούτον ἐπιχειρήσουσιν, ὡς καὶ περὶ τοῦ Λόγου ἐντοῦ τοιαῦτα τιμολογίζεσθαι. Φίρει γάρ αὐτοῖς ἡ ἁξολουθία τοιαῦτα περὶ τοῦ Πατρὸς; ὑπονοεῖν, οἷα καὶ περὶ τοῦ Λόγου φαντάζονται.

*Ex πολλῶν ἐπιχειρημάτων ἀποδείκνυσιν διεγήσιος καὶ δμοσύσιος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, διὰ τοῦ κατὰ Ἀρειανὸν βέλτιον.

Μή δύνεται Υἱὸς, πῶς ἄρα τὴν Θεὸν κτίστην εἶναι λέγετε; Εἰ γάρ διὰ Λόγου καὶ τὸ σφράγις πάντα τὰ γνόμενα γίνεται, χωρὶς δὲ τούτου οὐκ ἂν τι γένοιτο, οὐκ ἔχει καθ' ὑμᾶς, ἐν ᾧ, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα ποιεῖ. Εἰ δὲ μὴ καρπογόνος ἐστον ἀνὴ τῇ θείᾳ οὐσίᾳ, ἀλλ' ἐρημος; κατ' αὐτὸν ὡς; φῶς μὴ φωτίζον, καὶ πηγὴ ἔρημος, πῶς δημιουργικήν ἐνέργειαν ἔχειν αὐτὸν λέγοντας οὐκαν αἰσχύνονται; Καὶ ἀναιροῦντες; δὲ τὸ κατὰ φύσιν, πῶς τὸ κατὰ βούλησην προβάλλοντες; οὐδὲ ἐρυθρῶσιν; Εἰ δὲ τὰ ἔκτισης, καὶ οὐκ δύντα πρότερον βουλήμενος αὐτὰ εἶναι δημιουργεῖ, καὶ γίνεται τούτων ποιητής, πολλῷ πρότερον εἴη ἢν Πατήρ γεννήματος ἐκ τῆς ίδιας οὐσίας. Εἰ γάρ τὸ βούλεσθαι περὶ τῶν μηδ ὅντων διδόσαι τῷ Θεῷ, διατί μή τὸ ὑπερχειμένον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ; "Υπεραναβέντες δὲ τῇς βουλήσεως τὸ πεφυκέναι καὶ εἶναι αὐτὸν Πατέρα τοῦ Ιδίου Λόγου. Εἰ τοινυν τὸ πρότερον, διπερὶ ἑστίκατα φύσιν, οὐχ ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἔκεινων ἀγνοοαν, πῶς τὸ δεύτερον, διπερὶ ἑστίκατα βούλησιν, γένοιτο; Ηδέπερ δὲ ἑστίν δὲ Λόγος, καὶ δεύτερον τῇ κτίσις. Καὶ δῆλον ἐν εἴη διε ποιητῆς δῶν δ Θεός; ἔχει καὶ τὸν δημιουργικὸν Λόγον οὐκ ἔκωθεν, ἀλλ' ίδιον ἐαυτοῦ. Πάλιν γάρ τὸ αὐτὸν ῥήτεον· Εἰ τὸ βούλεσθαι ἔχει, καὶ τὸ βούλημα αὐτοῦ ποιητικὸν ἔστι, καὶ ἀρκεῖ τὸ βούλημα αὐτοῦ πρὸς σύστασιν τῶν γνομένων, δὲ Λόγος ἔστον αὐτοῦ ποιητικὸς, καὶ δημιουργὸς, οὐκ ἀμφιβολον διτι αὐτός ἔστιν τῇ τοῦ Πατρὸς ζῶσα βουλή, καὶ ἐνούσιος ἐνέργεια, καὶ Λόγος ἀληθινὸς ἐν ᾧ καὶ συνέστηκε καὶ διοικεῖται τὰ πάντα καλῶς. Οὐδεὶς δὲ διστάσειν ὡς δ ἀρμόδιων τῆς ἀρμονίας καὶ τῶν ἀρμοζομένων πρόστει. Καὶ δεύτερον ἔστι καθὼν προείπον, τὸ δημιουργεῖν τοῦ γεννήματος τὸν Θεόν. Διὸ καὶ διατὸν ἡ ἡ οὐσία ποίημα, ἡ κτίσμα, τόπος τὸ ἔποιησε, καὶ τὸ ἔγενετο, καὶ τὸ ἔκτισθαι καὶ κατεύθυνθαι τῆς φύσεως· καὶ πολλάκις τοὺς ἰδίους δούλους αὐτοὺς ἐνομάζουσι, καὶ οὐκ ἀρνοῦνται τὸ γνήσιον τῆς φύσεως· καὶ πολλάκις τοὺς ἰδίους φιλοφρονούμενοι τέκνα καλοῦσι, καὶ

referantur. Tunc enim factus est adjutor, et dico ut refugii, quando corpore suo peccata nostra in lignum sustulit, et dixit: Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estes, et ego reficiam vos¹. Sic et Patrem ea referenda dixerint, cum et hic scriptum sit: fias, et factus es, tanta ridentur esse confidencia et arrogancia, ut Deum etiam factum dicant, et quae de Verbo ipsius asserunt, eadem ad illum referant. Id enim ex verbis ipsis consequitur, ut eadem de Patre cogitent, quae de Verbo communiscuntur.

Multis argumentis ostendit, Filium esse ejusdem essentiae cum Patre. Ex secundo libro contra Arianos.

Si Filius non est, quomodo Deum creatorum esse dicitis? Nam si per Verbum, et in sapientia sunt eminentia, et sine hoc fieri nihil potest, non habet per vos, in quo et per quod omnia facit. Quod si divina ipsius essentia per vos fecunda non est, sed sterilis, instar luminis non illustrantis, et fontis aridi, cur non erubescitis, cum illum vim procreandi habere dicitis? Nonne vos pudet, cum id auferatis ei, quod ad naturam pertinet, illud, quod ad voluntatem spectat concedere? Quod si ea quae sunt extrinsecus, et quae non erant prius, cum vult illa esse, facit, et est eorum procreator, multo magis est Filii ex propria essentia Pater. Nam si Deo voluntatem in rebus procreans conceditis, cur in eo illud, quod hac voluntate suprioris est, non agnoscitis? Praestat enim ipsum naturam esse, et esse proprii Verbi Patrem, quam voluntate mundum constituere. Quod si illi stultitia vestra adimitur id, quod naturale est, quomodo suppetet illud, quod est voluntarium? Prius enim est Verbum, deinde res procreatae. Quod si rerum procreator est, et Verbum habet nimirum non extrinsecus, sed proprium ex se. Hoc enim rursum est repetendum. Si voluntatem habet eam, qua rerum effectrix est, et quae ad res condendas satis est, Verbum autem ipsius est efficiens et creans, non est dubium quin Verbum ipsum sit viva voluntas Patris, et actio per essentiam existens, et Verbum illud verum, quo præclare cuncta constituit et moderatur. Nullus autem ambiget, quin is, qui concinne res disponit, concentu ipso et rebus ordine constitutis prior sit, posteriusque, ut ante diximus, sit apud Deum mandatum procreare, quam Filium gignere. Quamobrem cum de re, quae facta creatave est, verba sunt, tunc illis vocibus fecit, et facta est, et creavit, aut creata est, recte utimur, ut opus ipsum demonstretur; at cum res, de qua loquimur, et Filius est, tunc illæ voces non adhibentur, aut certe adhibentur impropter. Ut cum patres a se genites filios appellant servos, non tamen veros esse filios negant; aut cum domini, humanitate et benevolentia quadam adducti servos vocant filios, non tamen se eorum esse dominos abnuunt. Illic enim

¹ Matth. xi, 28.

patres auctoritate utuntur sua, hic autem domini benignitate. Sara quidem Abraham dominum suum appellabat, quamvis non esset serva, sed conjux. Et Apostolus Philemoni dominino servum Onesimum ut fratrem reconciliavit. Bersabee vero, licet mater esset, filium vocavit servum; sic enim Davidem allocuta est: *Salomonem, inquiens, servum tuum.* Deinde et Nathan propheta ingressus, eadem quae illa locutus est: *Quoniam Salomonem, inquiens, servum tuum.* Non veriti sunt Filium nominare servum. Attamen et David audiens, filium proprium intellexit: et illi qui loquebantur eum esse legitimum filium non ignorabant, cum vellent illum, quem servum appellabant, patris haeredem fieri; erat enim naturalis filius Davidis. Eodem modo cum de Servatore nostro, quem vere Filium contenter, homines sancti dicunt, eum fidem esse illi, qui ipsum fecit, aut cum ipse de se: *Dominus, inquit, creavit me*¹, et *Ego servus sum, inquit, tuus et filius ancillæ tuæ*²: hæc et alia ejusmodi cum quidem audiunt, ne Filli negent proprietatem ex Patre. Alioquin cum audientes Salomonem servum dici, filium tamen constiterunt, nonne digni sunt, qui millies pereant, nisi eamdem de Domino cogitationem suscipiant? præsertim si, cum audiunt *germen*, et *Verbum*, et *sapientiam*, has voces ita conantur detorquere, ut naturam, et Filium vere genitum ex Patre negent; audientes autem *verba*, quæ rei factæ congruant, de illo dici, statim conferuntur, ut Filium natura factum opinentur, et *Verbum* negent, cum tamen possint omnia illa varba, quonia[m] factus est honio, ad humanitatem ejus referre. Quanquam Ezechias, ut apud Isaianum scriptum est, optans dicebat: *Ex hac die filios faciam, hoc est, gignam.* Et *Èva*, cum peperisset Cain, *Possedi*, inquit, *hominem per Deum*³, cum dicere debuisse. Peperi, quippe quæ de partu mentionem fecerat. Neque tamen propterea quod dixit, *Possedi*, putaret aliquis, eam emisse Cain, non autem peperisse. Et patriarcha Jacob sic allocutus est Joseph, *Nunc igitur, inquiens, dno filii, qui facti sunt tibi in Ægypto prius, quam ego in Ægyptum venirem ad te, mei sunt, Ephraim et Manasses.* Et de Job ita scriptum est, *Facti sunt ei septem filii, et filiae tres.* Quemadmodum Moses dixit in lege: *Si sicut cuiuspiam filii, et, Si filium fecerit. Ecce quonodo filios, qui geniti sunt, factos dicant, cum probe sciant fore, ut intelligantur esse filii, nec quidquam referre, utrum facere, an gignere, au possidere dicas, quod natura et veritas cogitationem hominis ad se trahit. Quonobrem quarentibus, utrum Dominus factus creatusque sit, ita respondendum est, ut ipsi prius viae in interrogantur, an Filiu[m], et Verbum, et sapientiam esse fateantur. Hoc enim concessostitutim omnis dubitatio et controversia tollitur. Neque enim res facta Filius, aut Verbum esse potest, neque rursum Filius, res facta. Animadverte autem quantus error consequatur, si Filiu[m] dicauimus esse*

¹ Prov. viii, 22. ² Psal. cxv, 16. ³ Gen. iv, 1.

A οὐ κρύπτουσι τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν κτῆσιν. Τὸ μὲν γάρ ἐπί ἔκστασίς ὡς πατέρες λέγουσι, τὸ δὲ φιλανθρώπων διομάζουσι. Σάρφε γοῦν τὸν Ἀβραὰμ κύριον ἐκάλει, καίτοι μηδὲ δούλη, ἀλλὰ σύζυγος οὖσα. Καὶ δὲ μὲν Ἀπόστολος Φειλήμονι τῷ κτησαμένῳ συνῆπτεν ὡς ἀδειφόδν Οὐνήσιμον τὸν δοῦλον· ἡ δὲ Βηρυταῖος, καίτοι μῆτηρ οὖσα, τὸν υἱὸν ἐκάλει δοῦλον, λέγουσε τῷ πατρὶ, Τὸν δοῦλόν σου Σολομώνα. Εἴτα καὶ Νάθαν δι προφήτης εἰσελθὼν, τὰ αὐτὰ ἐκείνη ἔλεγε τῷ Δαΐδῃ, ὅτι Σολομώνα τὸν δοῦλόν σου, καὶ οὐκ ἔμελεν αὐτοῖς τὸν υἱὸν εἰπεῖν δοῦλον. Ἀχούων γάρ κακείνως ἐπεγίνωσκε τὴν φύσιν. καὶ οὗτοι δὲ λέγοντες οὗτως οὐκ ἥγανθον τὸ γῆγενιον. Κληρονόμον γοῦν τοὺς αὐτὸν τοῦ πατρὸς γενέσθαι, διν ὡς δοῦλον ἐκάλουν, ἢν γάρ υἱός τῇ φύσει τοῦ Δαΐδῃ. Οὗτως ὡν
B καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος, τοῦ ἀληθῶς ὁμολογουμένου Υἱοῦ καὶ φύσει Λόγου δυτος, διν λέγωσιν οἱ ἄγιοι, πιστὸν δυτα τῷ ποιήσαντες αὐτὸν, η̄ αὐτὸς περὶ ἐκτοῦ ἀνλέγει. Κύριος ἔκεισθε με, καὶ. Ἐγώ δοῦλός σου καὶ νιδές τῆς παιδίσκης σου, καὶ δια τοιαύτα, μὴ διὰ τοῦτο ἀρνεῖσθωσάν τινες τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν διδιότητα. Ἐπει δὲ οἱ ἀκούσαντες Σολομῶνα δοῦλον, ὁμολογοῦσιν υἱὸν, πῶς οὐ πολλάκις ἀπολαύενται ἀλλαζοὶ εἰσαν, διτ τὴν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ Κυρίου διάνοιαν ὡς σώζουσιν; Ἀλλ' δταν μὲν ἀκούωσι γέννημα, καὶ Λόγον, καὶ σοφίαν, βιάζονται παρεμμηνεύειν, καὶ ἀρνεῖσθαι τὴν φύσιν καὶ γηστὸν γέννησιν τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς; τοῦ Υἱοῦ· ἀκούσαντες δὲ ποιήματος φω̄δ; καὶ λέξεις, εὐθὺς εἰς τὸ νομίζειν φύσει ποίημα τὸν Γίδων καταφέρονται, καὶ ἀρνοῦνται τὸν Λόγον, καὶ
C τοι δυνάμενοι διὰ τὸ γεγενῆσθαι ἀνθρώπον εἰπόντα πάσα; τὰς τοιαύτας λέξεις ἐπιρίπτειν ἐπὶ τὸ ἀνθρώπιον αὐτοῦ. Ο γοῦν Ἐξεχίας, ὡς ἐν τῷ Ἡσαΐῳ γέγραπται, εὐχόμενος ἔλεγεν, Ἀπό γάρ τῆς σήμερον παδία ποιήσω, ἀντὶ τοῦ, γεννήσω. Η Εἴτα δὲ τεκούσα τὸν Καίν εἶπεν, Ἐκτησάμην ἀνθρώπον διὰ τοῦ Θεοῦ· ἀντὶ τοῦ τεκείν ἀρα καὶ αὐτὴ ἡ ἐκτησάμην εἰρηκε. Καὶ γάρ πρότερον εἰπούσα τὸν τόκον, οὔτεριν εἶπε τὸ ἐκτησάμην. Καὶ οὐδὲ διὰ τὸ ἐκτησάμην νομίζειν ἀν τις ἔξαθεν τρυπάσθει τὸν Καίν, καὶ μηδὲ αὐτῆς τετίχθαι. Καὶ δὲ πατειάρχης Ἰακὼν ἔλεγε τῷ Ιωσῆφ, Νῦν οὖν οἱ δύο υἱοί σου οἱ γενόμενοι οἱ δὲ Αλγύπτιοι πρὸ τοῦ με ἐλθεῖν πρὸς οἱ εἰς Αλγύπτον ἐμοὶ εἰσιν. Ἐφραὶμ καὶ Μανασθῆς. Καὶ ἡ Γραφὴ δὲ περὶ τοῦ Ἰώβ φτισιν, *Ἐγένοτο μοὶ ἐπτά αὐτῷ, καὶ θυματέρες τρεῖς.* ὃτε περ καὶ Μωσῆς εἰρηκεν ἐν τῷ νόμῳ· *Ἐάν δὲ γένωται τινι υἱοι, καὶ, Ἄν ποιήσῃ υἱούς.* Ιδοὺ πάλιν τοὺς γεννηθέντας, ὡς γενομένους; καὶ ποιήντας εἰρήκασιν, εἰδότες; ὅτι ἔως διμολογοῦνται υἱοί, καὶ λέγῃ τις, διτ ἔγενοντο, η̄ ἐκτησάμην, η̄ ἐποίησα, οὐδὲν διαφέρει· η̄ γάρ φύσις καὶ ἡ ἀλήθεια ἔλκει τὴν διάνοιαν εἰς ἑαυτήν. Διδ καὶ πρὸς τοὺς ζητοῦντας, εἰ ποίημα, η̄ κτίσμα ἔστιν ὁ Κύριος, χρὴ πρότερον λέγειν, εἰ Γίδως ἔστι, καὶ Λόγος, καὶ σοφία. Τοιτων γάρ ἀποδικευμένων, ἐκβάλλεται εὐθὺς, καὶ παύεται ἡ περὶ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος ὑπένοια. Οὗτε γάρ τὸ ποίημα Γίδως καὶ Λόγος ἢν εἴη, οὗτε δὲ Γίδως

ποίημα ἀν εἴη. Σκοπεῖτε γάρ πόσον ἔχει πτῶμα τὸν λέγειν ποίημα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Λέγει που Σηλούμων ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ ὅτι Σύμπτων τὸ ποίημα δὲ θεὸς ἔχει εἰς κρίσιν. Οὐκοῦν εἰ ποίημά ἔστιν δὲ Λόγος, ἀχθῆσται παρ' ὑμῖν καὶ αὐτὸς εἰς κρίσιν. Καὶ ποὺ λοιπὸν ἡ κρίσις, κρινομένου τοῦ κριτοῦ; Εἰ δὲ γέγραπται πιστὸν δυτατῷ ποιησατε αὐτὸν, σπεράττει πάλιν αὐτοὺς τοῦτο νομίζοντας, ὡς ἐπὶ πάντων λέγεσθαι καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ πιστόν, ἵτις πιστεύων ἔχειται τῆς πίστεως τὸν μισθὸν, ὥρι καὶ διὰ τοῦτο πάλιν αὐτοὺς ἐγκαλεῖν Μωϋσὲς μὲν λέγοντις, θεὸς πιστὸς, τῷ Ἀποστόλῳ δὲ γράφοντι, Πιστὸς δὲ θεὸς, δεὶς οὐκ ἔμεινεν πειρασθῆναι ὑπὲρ δύνασθε. Ἀλλὰ τεῦτα λέγοντες οἱ ἄγιοι οὐχ ἀνθρώπινα περὶ τοῦ Θεοῦ διανοοῦνται· ἀλλ' ἐγνωσκούν διπλούν εἶναι τὸν νοῦν ἐν τῇ Γραφῇ περὶ τοῦ πιστοῦ, τὸ μὲν ὡς πιστεύον, τὸ δὲ ὡς ἀξιώσιστον· καὶ οὐδὲ μὲν ἐπ' ἀνθρώπων, τὸ δὲ ἐπὶ Θεοῦ ἀρμένειν. Πιστὸς γοῦν Ἀβραὰμ. ὅτι, τῷ λαλοῦντι πειπτευχε Θ.ῷ· πιστὸς δὲ δὲ θεὸς, ὅτι κιθὼν φάλεις Δοῦλος, Πιστὸς ἐστιν ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ δὲ Κύριος, καὶ ἀξιώσιστος, καὶ ἀδύνατον ἔστι φύεσθαι. Καὶ τὸ γεγράφθαι τοίνουν πιστὸν ὕντα τῷ ποιησαντι αὐτὸν οὐ πρὸς ἀλλούς ἔχει τὴν δομούτητα, οὐδὲ δὲ πιστεύων εὐάρεστος γέγονεν, ἀλλ' δὲ τῷ Υἱῷ ὃν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ πιστός ἔστι καὶ αὐτὸς, διφελῶν πιστεύεσθαι, ἐν οἷς ἀν λέγη καὶ ποιῆι, αὐτὸς ἀτρεπτός μένων, καὶ μή ἀλλοενύμενος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ οἰκονομίᾳ, καὶ τῇ ἐνάρκειᾳ παρουσίᾳ. Οὐ τοίνουν τὰ πρὸ τῆς κτίσεως εἰς γάμενος δὲ Ἀπόστολος εἰρηκεν, ἀλλ' ὅτε δὲ Λόγος οὐδὲρ ἐγένετο. Πότε γάρ ἀπεστάλη, ή διπηνίκα τὴν ἁματέραν ἐνεδύσατο σάρκα; Πότε δὲ ἀρχιερεὺς τῆς ἀμοιδίας ἡμῶν γέγονεν, ή δὲ προτενήγκας ἐντὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἡγειρεν ἐκ νεκρῶν τὸ σῶμα; Καὶ νῦν εὐτὸς τοὺς προσερχομένους αὐτοῦ τῇ πίστει προσάγει, καὶ προσφέρει τῷ Πατρὶ, λυτρούμενος πάντας, καὶ ὑπὲρ πάντων ἱκεσθέμενος τὰ πρὸς τὸν Θεόν. Οὐ τὴν οὐσίαν ἔχει τοῦ Λόγου, οὐδὲ τὴν ἐκ Πατρὸς αὐτοῦ φύσις γέννησιν σημάνει θεῖων δὲ Ἀπόστολος εἰρηκε πιστὸν δυτικὸν ποιησατε αὐτὸν, μή γενιοτο· ποιῶν γάρ ἔστιν δὲ Λόγος, οὐ ποιούμενος αὐτὸς· ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ κάθιδον καὶ ἀρχιερωσύνην γενομένην, ἢν καλῶς δι τοις Ιδοις ἐκ τῆς κατὰ τὸν νόμον καὶ τὸν Ἀαρὼν ιστορίας.

'Ἐκ τῆς κατὰ τὸν Ἀαρὼν ιστορίας τὸ κατὰ Χρωτὸν μυστήριον παριστῶν ἐλέγχει τοὺς περὶ τι κατ' αὐτὸν σφαλλομένους. 'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Οὗτος δὲ Ἀαρὼν οὐ γεγένηται ἀρχιερεὺς, ἀλλὰ ἀνθρώπος· καὶ μετὰ χρόνου δὲ δὲ θεός, ήθελησε γέγονεν δρχιερεύς, καὶ γέγονεν οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ἐκ τῶν συγγένεων ἡματίων γνωριζόμενος, ἀλλ' ἐπενδιδυσκούμενος τὴν ἐπωμίδα, τὸ λογεῖον, τὸν ποδήρη, & αἱ γυναῖκες μὲν εργάσαντο προστάξει τοῦ Θεοῦ, οὐ τούτοις δὲ εἰσερχόμενος εἰς τὰ ἄγια τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ θυσίαν προσέφερεν. Οὕτω τοίνουν καὶ δὲ Κύρος δὲ ἀρχῇ μὲν ἦν δὲ Λόγος, δὲ δὲ ήθελησεν δὲ Πατήρ ὑπὲρ πάντων λύτρον δοθῆναι, καὶ πάσι χαρισθεῖσαι,

¹ Eccl. xi, 14. ² Hebr. iii, 2. ³ Deut. vii, 9.

A factum. Cuncta quae sunt, ut inquit Salomon in Ecclesiaste, Deus in judicium adducet¹. Quare si Verbum est res facta, nobiscum in judicium adducetur. Eequod autem judicium erit, si iudex ipse judicabitur? Quod si perturbantur, quoniam scriptum est, cum esse fidem ei, qui fecit ipsum², quod existimat hanc vocem, fidem, ita de illo ut de omnibus accipi, cum is qui fidelis est, hoc est qui credit, mercedem accipiat, videant, ne hoc nomine Moysem etiam in crimen vocent, qui, Deus, inquit, fidelis est³, et Apostolum ipsum illa scribentem: Fidelis Dens, qui non permitte nos tentari supra id quod potestis⁴. Scendum est igitur vires sanctos nou ea, que hominibus convenient, in Deum conferre, sed vocem hanc, fidem, in Scriptura dupliciter accipi. Nam fidelis dicitur is, qui credit, et is, qui dignus est, ut ei credatur. Illud hominibus congruit, hoc Deo. Proinde fidelis Abraham, qui Deo loquenti creditit; fidelis est Deus, quoniam, ut David cecinit, Fidelis est Dominus in omnibus verbis suis⁵, et dignus, cui fides habeatur, et mentiri non potest. Et locus igitur ille ubi scriptum est, fidem esse ei, qui fecit ipsum, non ita est intelligentius, ut ad similitudinem hominum credens placuerit, sed quod cum sit veri Dei Filius, fidelis est etiam ipse, hoc est dignus, cui fides habeatur in omnibus, quae vel facit, vel dicit; stabilis enim et ipse est, et non mutatur, quantum ad humanam dispositionem, et al. ejus in carne adventum pertinet. Non enim ab Apostolo id dictum est de illo antequam creatus est, sed posteaquam Verbum caro factum est. Quando enim missus est? nonne quando carnei nostram induit? Quando princeps confessionis nostrae factus est? nonne quando corpus suum, cum se pro nobis obtulisset, a mortuis excitavit? Et nunc accedentes ad fidem suam adducit, et offert Patri, cum omnes redemunt, et omnibus Deum placaverit. Absit igitur, ut credamus, Apostolum dixisse, fidem eum esse illi, qui fecit ipsum, ut Verbi essentiam et ortum ex Patre significaret, (Verbum enim facit, non autem fit), sed ut ejus ad homines descensum et pontificatum ostenderet, quem facile ex Iuge et historia Aaron poteris intelligere.

B Ea Aaron historia mysterium Christi constituens arguit illos, qui de ipso minus recte sentiunt. Ex eodem libro.

Clic Aaron non pontifex, sed homo natus est. Post autem, quando placuit Deo, factus est, sed ita, ut non ex solitis vestimentis agnoscatur, sed superhumerali et rationale et tunicam indueret, quae quidem ornamenta mandato Dei mulieres consecerant. His induitus in sancta ingrediebatur, et pro populo sacrificium faciebat. Sic et Dominus initio quidem Verbum erat, sed quando voluit Pater illius sacrificio pro omnibus oblatio placari, tunc, ut Aaron tunicam, sic Verbum carnem huma-

¹ I Cor. x, 13. ² Psal. cxliv, 15.

solum novit Patrem nisi proprium ih̄us est Verbum? Quomodo autem proprium ipsius sit, si creatum est? si verus ejus Filius, et ex ipso nō est? Quod autem Filius sit, et solus proprius, non autem opus factum creatum, Pater ipsius ostendit, *Filius, inquiens, meus es tu*¹. Et: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*². Quamobrem et angeli ministrabant ei, ut qui ab iis natura diversus esset, et ab ipsis adoratur, non ut qui gloria præstet, sed qui plane alius sit, quam reliqua res procreatae, et ipsi etiam angeli, utpote solus Patris proprius per essentiam Filius. Etenim si, ut gloria excellens, adoraretur, quicunque præstarent et excellerent, ab inferioribus essent adorandi. Hoc autem non fit. Nec res illa creata rem creatam adorat, sed servus dominum, et quæ creata sunt, adorant Deum. Petrus quidem apostolus Cornelium volentem se adorare prohibet, *Et ego, inquiens, homo sum*³. Et angelus in Apocalypsi ad Joannem, qui volebat ipsum adorare, Vide, inquit, ne feceris. *Conservus tuus ego sum, et fratum tuorum prophetarum, et eorum, qui observant verba libri hujus. Deum adora*⁴. Quare Deus solus est adorandus, id quod norunt etiam ipsi angeli. Quamvis enim inter illos alius alii gloria antecellat, omnes tamen creati sunt, ideoque non adorari, sed adorare Dominum debent. Patrem quidem Sampsonis Manue, qui volebat angelis saecleum offerre, cohibuit angelus. *Ne mihi, inquiens, sed Deo sacrificia*⁵. At Dominus ab angelis adoratur, scriptum enim est: *Et adorent eum omnes angeli Dei*⁶; et ab omnibus gentibus: *Et adorabunt te, inquit Isaías, et vocebunt tibi. Quoniam in te Deus est, et non est aliud Deus præter te*⁷. Discipulos quidecum adorantes non solum admissit, verum etiam certiores facit, quis ipse sit, *Nonne vos, inquiens, vocatis me magistrum, et Dominum? et bene facitis, sum enim*⁸. Et Thomam dicentem, *Dominus meus, et Deus meus*⁹, permittit dicere; atque adeo non prohibens probat. Est enim, quesadmodum et alii prophetae dicunt, et David ipse canit, *Dominus virtutum, et Dominus Sabaoth, et Deus verus, et omnipotens*¹⁰. Cur autem non eodem mandato, quo facta sunt omnia, factus sit Filius a Deo, aut cur per hunc, qui factus est etiam ipse, omnia facta sint, dicunt ipsi. Quamvis enim omnia, quæ dicunt, sint absurdæ et a ratione aliena, audent tamen ita loqui: Deus, inquiunt, cum vellet rerum omnium universitatem procreare, videret autem eam esse naturalam ipsarum, ut non posset a se, qui immensus est, procreationem capere, solus solum unum fecit, et creavit, et hunc Filium et Verbum appellavit, ut ejus opera et reliqua omnia deinceps fieri possent. Quis non ex verbis istis absolutam eorum impietatem agnoscet, quam sibi ipsi multa cum imperitia miscentes non erubescunt tanquam ebrii a veritate defiscere? Nam si dixerint, Deum, ne in re-

¹ Psal. II, 7. ² Matth. XI, 27. ³ Act. x, 26. ⁴ Isai. LXV, 14. ⁵ Joan. XIII, 13. ⁶ Joan. XX, 28.

Α καὶ μόνος βλέπων τὸν Πατέρα. Πῶς οὖν ἔτην μόνος, εἰ μὴ μόνος ίδιος ἦν αὐτοῦ; Πῶς δὲ ἀν ίδιος, εἰ κτίσμα ἦν, καὶ μὴ Υἱὸς ἀληθινὸς, καὶ τέξεται; Υἱὸν δὲ αὐτὸν καὶ μόνον ίδιον δείκνυσσιν ἐκεῖνον δὲ Πατήρ, καὶ οὐ κτίσμα λέγων. Υἱός μου εἰ σύ καὶ Οὐτός ἐστιν ὁ Υἱός μου δὲ ἀγαπητός, ἐν φημίδικησα. Διὸ καὶ διηκόνουν αὐτῷ οἱ ἀγγελοι, ὡς ἀλλοι παρ' αὐτοὺς διητεί, καὶ προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν, οὐχ ὡς τῇ δέξῃ μετὰν, ἀλλ' ὡς ἀλλοι παρὰ πάντα τὰ κτίσματα, καὶ παρ' ἑκατένους δῶν, μόνος δὲ τοῦ Πατρὸς ίδιος ὃν κατ' οὐσίαν ίδιός. Εἰ γάρ ὡς τῇ δέξῃ ὑπερέχων προσκυνεῖτο, ἔστι καὶ ἱκανὸν τῶν ὑποδεβηκότων τὸν ὑπερέχοντα προσκυνεῖν. 'Ἄλλος οὐκέτε οὐτας κτίσματα γάρ κτίσμα οὐ προσκυνεῖ, ἀλλὰ δούλος δεσπότην, καὶ κτίσμα Θεόν. Πίτρος μὲν οὖν δὲ πιστόλος προσκυνῆσαι θέλοντα τὸν Κορνήλιον καλύπτει λέγων, διτὶ Κάλλων ἀνθρώπων εἰμι, ἀγγελος δὲ θέλοντα προσκυνῆσαι τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ Ἀπακαλύψει καλύπτει λέγων· 'Ορα μή, σύνθουλός σου είμι, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν προφητῶν, καὶ τῶν τηρητῶν τοὺς λόγους τοῦ Βιβλίου τούτου. Τῷ Θεῷ προσκύνησον. Οὐκοῦν Θεοῦ ἔστι μόνον τὸ προσκυνεῖσθαι. Καὶ τοῦτο Ισαῖας καὶ αὐτοὶ οἱ ἀγγελοι, διτὶ κανάλληλους δέξαις ὑπερέχουσιν, ἀλλὰ κτίσμα πάντες εἰσι, καὶ οὐκ εἰσὶ τῶν προσκυνουμένων, ἀλλὰ τῶν προσκυνούντων τὸν Δεσπότην. Τὸν γάρ τον πατέρα τοῦ Σαμψόν τὸν Μακαρίον θέλοντα θυσίαν προσενεγκείν τῷ ἀγγέλῳ ἐκάλυπτεν ὁ ἀγγελος λέγων· 'Μή ἐμοι, ἀλλὰ τῷ Θεῷ προσένεγκε. 'Ο δὲ Κύριος παρὰ ἀγγέλων προσκυνεῖται· γέγραπται γάρ. Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτὸν πάντες ἀγγελοι Θεοῦ· καὶ παρὰ πάντιν τῶν ἑθνῶν, ὡς δὲ Ἡσίας φησι· Καὶ προσκυνήσουσι σοι, καὶ ἐτὸ σοι προσενέγκοται· διτὶ δὲ σοι δὲ Θεός, καὶ οὐκ δύτι Θεός πλήτε σου. Τούς τε μαθητὰς προσκυνοῦντας δέχεται, καὶ πληροφορεῖ τούτους, δύτις ἔστι, λέγων. Οὐχ ώρεῖς με λέγεις δὲ Κύριος, καὶ δὲ διδάσκαλος; καὶ καλῶς λέγετε. Εἴηται γάρ. Καὶ τὸν Θωμᾶν λέγοντα. 'Ο Κύριος μου καὶ δὲ Θεός μου, συγχωρεῖ λέγειν, καὶ μᾶλλον ἀποδέχεται μηδὲ καλύπτει λέγειν, καὶ Αστρίδι Φάλλων. Κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ Κύριος Σεβανίθ, καὶ Θεός ἀληθινός, καὶ Παντοκράτωρ. Τίνε; οὖν ἔνεκεν οὐ γέγονε τὰ πάντα παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ τῷ προστάγματι, φέγγονε καὶ δὲ Υἱός; 'Η διαιτή διὰ τούτου τὰ πάντα γέγονε, καίτοι καὶ αὐτοῦ γενητοῦ τυγχάνοντος; λεγέτωσαν. 'Αλογίζεται πᾶσα παρ' αὐτοῖς· φασι δὲ δύως, ὡς δρα δέλων δὲ Θεός τὴν γενητὴν κτίσαι φύσιν, ἐπειδὴ ἐώρα μηδὲ δυναμένην αὐτὴν μετασχεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀκράτου καὶ παρ' αὐτοῦ δημιουργίας, ποιεῖ καὶ κτίσει μόνος μόνος θέντα, καὶ κατεῖ τοῦτον Υἱὸν καὶ Λόγον, ἵνα τούτου μέσου γενομένου, οὐτει λατεῖν τὰ πάντα δὲ αὐτοῦ γενητοῖς δυνηθῇ. Πῶς οὖν οὐκ ἐν τις τῆς αὐτῶν τέλεσον εἰς τούτων καταγνοΐς ἀσεβεῖς, ἢν μετὰ πολλῆς τῆς ἀφροδιτῆς ἐκεῖσθαι; καράσσωνται οὐκέτι πρωτώπων, οὕτω καταμείνονται τῆς ἀληθείας; Εἰ μὲν γάρ διὰ Αρού. xix, 10. ⁷ Ιωά. xiii, 16. ⁸ Πsal. xcvi, 8.
⁹ Πsal. xiii, 16.

τὸν κάμψιν τὸν Θεὸν πρὸς τὴν τῶν διλων ἐργασίαν φέσονται μόνον αὐτὸν πεποιηκέναι τὸν Γίδην, καταβούσει τούτων πᾶσα μὲν ἡ κατίσις οὐκ ἀξια φεγγοτόμενων περὶ τοῦ Γίδου, ἐγγράφως δὲ ὁ Ἡσαΐας λέγων, Θεὸς αἰώνιος δικασκευάσας τὰ ἀκρα τῆς τῆς οὐ πειράσει, οὐδὲ οκτιάσει, οὐδὲ ἔστιν ἔξειρσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ. Εἰ δὲ ὡς ἀκεχών τὸν Θεὸν τὰ διὰ ἐργάσιον, τὸν μὲν Γίδην μόνον εἰργάσατο, τὰ δὲ διὰ τῷ Γίδῃ ἐκεχειρίσε, τούτο μὲν ἀνάξιον Θεοῦ· οὐκέτι ἔστι γάρ ἐν τῷ Θεῷ τύφος· ἐπερέψει δὲ αὐτοὺς ὅμως δὲ Κύριος λέγων, Οὐχὶ δύο στρουθοὶ ἀστραποὺς καλεῖται, καὶ ἐτὸς ἀντὸν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν τὴν ἄνευ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐτοῖς οὐρανοῖς; καὶ πάλιν, Μή μεριμνᾶτε τῇ φυγῇ ὑμῶν, τῇ φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τῇ ἐθδίσησθε. Οὐχὶ δὲ γυνὴ πλειότερος τῆς φρονήσης, καὶ τὸ σῶματον ἐθέλειματος; Ἐμβλέψατε εἰς τὰ κατετατοῦ ὄνταροῦ, διτοὺς σκείροντοι οὐδὲ θερίζοντες, οὐδὲ συνάροντες εἰς τὰς ἀποθήκας, καὶ δι Πατρὸς ὑμῶν δι οὐρανίος τρέψει αὐτά. Οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διεχέρετε αὐτῶν; Τίς δὲ δὲ γυνὴ μεριμνῶν δύναται προσδεῖται ἐπὶ τὴν ἡλικιαν αὐτοῦ πῆχυν ἔτει; Καὶ περὶ ἐθδίσηματος τι μεριμνᾶτε; Καταμάθετε τὰ κρήτα τοῦ ἀγροῦ πᾶς αὐξάνεις οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ τῇ θει. Λέτω δὲ ὑμῖν, διτοὺς οὐδὲ δολομῶν ἐτὸς διηγήσεως! Εἰ γάρ οὓς ἀνάξιον Θεοῦ προνοεῖσθαι καὶ μέχρι τῶν οὕτω μικρῶν, τριχὸς κεφαλῆς, καὶ στρουθίων, καὶ τοῦ χόρτου τοῦ ἄγρου, οὐκέτι ἀνάξιον ἦν αὐτοῦ καὶ ταῦτα ἐργάσασθαι. Ὡν γάρ τὴν πρόνοιαν ποιεῖται, τούτων καὶ ποιητὴς ἔστι διὰ τοῦ Λόγου τοῦ Ιδίου. "Ἄλλως τοι καὶ μεῖζον τὸ ἄποτον τοῖς τούτῳ λέγουσιν ἀπαντήσ. Διαιροῦσι γάρ τὰ κείσματα καὶ τὴν δημιουργίαν· καὶ τὸ μὲν τοῦ Πατρὸς ἔργον, τὰ δὲ τοῦ Γίδου διδόσιν ἔργα, δέοντας ἂν τὰ πάντα μετὰ τοῦ Γίδου παρὰ Πατρὸς γίνεσθαι, ἢ εἰ διὰ τοῦ Γίδου πάντα τὰ γεννητὰ γίνεσται, μή λέγειν αὐτὸν ἔνα τῶν ποιημάτων εἶναι. Ἐπειτα δὲ κάκεινας ἀν τις αὐτῶν ἐλέγεις τὴν ἀνοίκαν. Εἰ καὶ δὲ Λόγος τῆς γενητῆς, φύσεώς ἔστι, πῶς, αὐτῆς ἀδύνατον τυγχανούστης κχερεύειν τὴν τοῦ Θεοῦ αὐτουργίαν, μήδος οὔτος ἐπὶ πάντων ἀδυνήθη περὶ τῆς ἀγέστητον καὶ ἀκριψινεστάτης οὐσίας τοῦ Θεοῦ γενέσθαι, ὡς ὑμεῖς λέγετε; Ἀνάγκη γάρ δι τούτου δύναμένων καὶ πάσαν δύνασθαι, ἢ πάτερς ἀδύνατου τυγχανούστης, μήδοντας μηδὲ τὸν Λόγον. Εἰς γάρ ἔστι τῶν γενητῶν καὶ οὔτος καθ' ὅμδα. Εἰ, διὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι τὴν γενητήν φύσεως, τῆς μή δύναμένης μετασχεῖν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐργασίας, διλὰς μέσου δεομένης. Κανὸν ἔκεινον δέ τις εὐριθῇ μέσης, πάλιν ἐπέρου χρεία μετέπειτα δι' ἔκεινον, καὶ οὕτω τις ἐπαναβαίνων, καὶ διερευνῶν τῷ λογισμῷ εὑρήσει

A liquis rebus procreandis defatigaretur, solum ipsum Filium fecisse, cum ipsa rerum procreatrum universitas reclamabat, et voce quodammodo clarissima dicet, eos, quae Deo indigna sunt, loqui, tum scriptis suis illos compescet Iosias, Deus, inquietus, aeternus, qui fecit summities terrae, non esuriet, neque defatigabitur, neque est inventio prudentiae ejus. Si affirmaverint, Deum fecisse Filium solum, eique rerum universitatem, quam ipse creare dignaretur, commisere, et hoc Deo indignum esse constabit, cum in eo nulla sit superbia. Et Dominus sententiam eorum evertet: Nonne duo, inquietus, passeres asse veneunt, et unus ex illis non cedet super terram sine Patre vestro, qui in calix est? Et rursum: Nolite, inquit, solliciti esse animæ vestre, quid manducetis, neque corpori vestro, quid indumentini. Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus, quam vestimentum? Respicie volatilia celi, quoniam non serunt, naque nent, neque congregant in horrea, et Pater vester celestis pascit illa. Nonne vos illis antecellitis? Quis autem vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis, neque Salomon in omni gloria sua vestiebat, sicut unum ex his. Si autem fenum agri, quod hodie est, et eras in clibanum mittitur, Deus sic resiliat, quanto magis vos, modicæ fidei! Quare si Deo non est indignum, ut tam parva, nempe capillum capitis, et passeres, et fenum agri curet, nec eade ut facial indignum est Deo. Quibus enim consulit et prospicit, eorum etiam per Verbum proprium effector est. Quid? quod majus etiam incommodum ita loquentes consequitur? Dividunt enim res procreatas ab ipsa procreatione, et banc Dei opus esse volunt, illas autem opera Filii esse contendunt. Perspicuum autem est, aut omnia simul cum Filiō a Deo Patre fieri, aut si per Filium omnia sunt, ipsum Filium eorum, quae sunt, non esse unum. In hoc præterea stultitia istorum coarguitur. Nam si ipsum quoque Verbum facta est natura, quomodo, cum ipsa Dei actionem sustinere non queat, solum Verbum ex omnibus a non facta et purissima Dei natura fieri potuerit, ut vos asseveratis? Necesse enim ut si Verbum potest, et omnia possint, aut si haec non possunt, ne Verbum quidem possit, siquidem Verbum, ut ipsi sentiunt, est unum ex iis, quae facta sunt. Ad haec si propterea quod natura, quae creatur et sit, ipsius Dei procreationem capere non valet, necesse fit, ut medium aliquod fieret, si et Verbum procreatrum est, medio fit aliquo opus ad ejus procreationem. Quod si ita sit, et medium hoc rursum alio medio, et aliud alio deinceps indigebit, atque ita erit necessaria infinita mediorum multitudo, nec res novo semper egentes medio unquam consistent. At enim Deus per Mosem eduxit populum ex Aegypto, et per eumdem, quamvis esset homo, legem dedit. Ex quo,

¹ Matth. x. 29. ² Matth. vi. 25 αἱρετ.

inquietant, constat similia per aliud simile fieri posse. Quae isti cura dicunt, mirer, cur non se in latere condant, ne præ pudore confundantur. Moses non ad creandum missus est, neque ad vocandum ea, quae non sunt, ut essent, neque ad sui similes homines confundendos et effingendos, sed ad munus hoc observandum, ut Dei verba populo et Pharaoni regi avertiaret. Quis autem infinitam in his differentiam non videt, cum legationis munere fungi et ministeria rare sit eorum, quæ creata et serva sunt, proprium, facere autem et procreare solius Dei, et Verbi ipsius, et sapientias? Quapropter nullus inventiet, quemquam procreare, nisi solum Dei Verbum. Omnia enim in sapientia facta sunt, et sine Verbo ne unum quidem factum est: ad alia autem munera obeunda non unus ex omnibus deligitur, sed multi, quos vult ipse Deus. Multi enim adiungunt archangeli, multi Throni, multæ Potestates, multæ Dominationes, innumerabilia denique praesto sunt millia ministrorum, qui prompti exspectant mittentis imperium. Prophetæ præterea multi, et apostoli duodecim, et Paulus, et Moses ipse, nec solus tamen, sed et Aaron cum ipso, et alii item septuaginta duo discipuli repleti Spiritu sancto, et Mosi successit Josue filius Nave, et huic ipsi Iudices, et his non unus, sed multi reges. Quod si creatus, et unus ex iis qui facti sunt, erat Filius, esse multos ejusmodi filios oportebat, ut multis ejusmodi ministros haberet Deus, quemadmodum et in aliis ordinibus multi sunt. Quod si non licet hoc intueri, sed cum multæ res creatae sint, unum duntaxat Verbum est, quis non animadvertit Filium a rebus omnibus procreatista differre, ut nihil æquale cum illis habeat, sed omnia cum Patre propria et paria? Quamobrem non multa sunt Verba; sed unum Patris Verbum, et una imago Dei. At sol etiam, inquietant, solus est, et terra una. Eadem ratione dicant etiam aquam esse unam, et ignem esse unum, homines imperiti, qui nesciunt unumquodque eorum, quæ facta sunt, sic unum esse natura sua, ut non ob id tamen ad ejusmodi munus exsequendum sit idoneum. Sic enim singula unum sunt, ut mutua quasi membra quedam inter se sint, et unum quodammodo corpus mundum consellant. Quod si Filium etiam tales existimant, repellantur ab omnibus, ut qui partem universitatis Verbum asserant, et partem ejusmodi, quæ sine aliis partibus commissum sibi munus obire non possit. Istuc autem si plane constat esse impium, agnoscant Verbum non procreatorem, sed omnium procreatorem. At enim ita factum et creatum affirmant, ut ab effectore si oltanquam a magistro didicerit procreare, atque ita præceptor Deo inservire. Hæc enim et Asterius sophista, ut qui didicit negare Deum, ausus est litterarum monumentis mandare, nee animadvertit, quam absurdia sint, quæ ex his consequuntur. Nam si creandi ratio doceri potest, caveant, ne Deum etiam ipsum non natura, sed doctrina pro-

πολὺν δχλον ἐπιβρέσσαται μεστῶν, καὶ οὗτως ἀδύνατον ὑποστῆναι τὴν κτίσιν, ἀεὶ μεσίου δεομένην, καὶ τοῦ μέσου μὴ δυναμένου γενέσθαι χωρὶς ἔτερου μεσίου, διὸ τὸ πάντας εἶναι τῆς γενητῆς φύσεως, τῆς μὴ δυναμένης μετασχεῖν τῆς περὶ μόνου τοῦ Θεοῦ ἔργασις, ὡς ὑμεῖς λέγετε. 'Ἄλλ' ίδον, φησι, καὶ διὰ Μωσέως ἐκήγαγε τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν νόμον ἔδωκε, καίτοι καὶ αὐτοῦ τυγχάνοντος ἀνθρώπου, οὗτος δυνατὸν καὶ διὰ τοῦ δικού τοῦ δρμοῖς γίνεσθαι. Τοῦτο δὲ λέγειν αὐτοὺς ἐγκαλούπομένους ἐπρεπεν, ἵνα μὴ πολλὴν αἰσχύνην ἀπενέγκωνται. Μωσῆς γάρ οὐ δημιουργεῖν ἐπέμπετο, οὐδὲ τὰ μὴ δυτα εἰς τὸ εἶναι καλέσαι, καὶ πλάσαι τοὺς δρμοῖς ἀνθρώπους, ἀλλὰ διακονῆσαι μόνον ρήματα πρᾶ; τὸν λαὸν, καὶ πρᾶς τὸν βασιλέα Φαραὼ. 'Ἐχει δὲ τοῦτο πολλὴν τὴν δαφοράν, διτι τὸ μὲν διακονεῖν τῶν γενητῶν καὶ δούλων ἐστί, τὸ δὲ δημιουργεῖν καὶ κτίζειν μόνου τοῦ Θεοῦ ἐστί, καὶ τοῦ Ιησοῦ Λόγου αὐτοῦ, καὶ τῆς σοφίας. Διτι τοῦτο γοῦν ἐπὶ μὲν τοῦ δημιουργεῖν οὐκ ἀν τις θλον εὑροι, ή μόνον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· πάντα γάρ ἐν σοφίᾳ γέγονται, καὶ χωρὶς τοῦ Λόγου ἐγένετο οὐδὲ ἔν· πρᾶς δὲ τὰς διακονίας οὐχ εἰς, ἀλλ' ἐκ πάντων πολλοῖ εἰσιν, οὐδὲ ἀν Θέλη πέμπεται δικύριος. Πολλοὶ μὲν γάρ ἀγγελοι, πολλοὶ δὲ θρόνοι, καὶ ἐξουσίαι, καὶ κυριότηται, χλιδιαὶ χλιδίδεις, καὶ μύριαι μυριάδες παρεστήκαισι λειτουργῶν καὶ ἑτοιμῶν εἰς τὸ ἐξαποστέλλεσθαι. Καὶ προφῆται μὲν πολλοί, καὶ ἀπόστολοι δέκα καὶ δύο, καὶ Παῦλος, καὶ Μωϋσῆς; δὲ αὐτοῖς οὐ μόνος, ἀλλὰ καὶ Ἀρεὼν σὺν αὐτῷ, καὶ μετὰ ταῦτα δλλοις ἐθδομήκοντα πλεύματος ἐπιηρώθησαν ἀγίου. Καὶ Μωϋσῆν διεδέξατο Ἰησοῦς δὲ Ναυῆ. κάκενον οἱ κριταὶ, κάκενον; οὐχ εἰς, ἀλλὰ πλείστοι βισιλεῖς. Εἰπερ οὖν κτίσματα ἥν, καὶ τῶν γενητῶν δὲ Υἱὸς, ἐδει πολλοὶ εἶναι τοιωτούς Υἱοὺς, ἵνα καὶ πολλοὺς τοιωτούς διακόνους ἔχῃ δὲ Θεῖς, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν δλλῶν πλήθος ἐστιν. Εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἐστιν ιδεῖν, ἀλλὰ τὰ μὲν κτίσματα τολλά, δὲ δὲ Λόγος εἰς ἐστι, τις οὐ συνορᾷ καὶ ἐκ τούτων, διτι δὲ Υἱὸς διέστηκε τῶν πάντων, καὶ οὐ πρᾶς τὰ κτίσματα τὴν ἐξίσωσιν ἔχει, ἀλλὰ πρᾶς τὸν Πατέρα τὴν ιδιότητα; 'Οθεν οὐδὲ πολλοὶ Λόγοι, ἀλλὰ μόνος εἰς τοῦ ἐνδεις Πατρὸς Λόγος, καὶ μία τοῦ Θεοῦ εἰκών ἐστιν. 'Άλλ' ίδον, φησι, καὶ δὲ ήτος μόνος εἰς, καὶ δὲ γῆ μία. Καὶ οἱ ἀφρονες εἰπάτωσαν, διτι καὶ οὐδωρ ἔν, καὶ πύρ ἔν, ἵνα ἀκούσωσιν διτι τῶν γενομένων ἔκαστον ἐν μέν ἐστι κατὰ τὴν ιδίαν οὐδὲν, πρᾶς δὲ τὴν ἐγχειρίζομένην διακονίαν καὶ λειτουργίαν οὐκ ἐστιν ικανὸν καὶ μόνον αὐτάρκως, ἀλλ' ἔχαστον τῶν γενομένων, ὡς περ ἀλλήλων, δυτα μέλη ἔν, καθάπερ σῶμα, τὸν κόσμον ἀποτελούσιν. Εἰ τοίνυν οὕτω καὶ τὸν Υἱὸν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι, βαλλέσθωσαν παρὰ πάντων, μέρος εἶναι νομίζοντες τῶν πάντων τὸν Λόγον, καὶ μέρος οὐχ ικανὸν ἄνευ τῶν δλλῶν πρᾶς τὴν ἐγχειρίσθεισιν αὐτῷ λειτουργίαν. Εἰ δὲ τοῦτο ἐκ φανεροῦ δυτερές ἐστιν, ἐπιγνώτωσαν, διτι μὴ τῶν γενητῶν ἐστιν δὲ Λόγος, τῶν δὲ γενητῶν δημιουργός. 'Άλλ' εἰρήκασιν, διτι κτίσμα ἐστι, καὶ τῶν γενητῶν, ὡς δὲ παρὰ διακόνους καὶ τεχνίτους μεμάθηκε τὸ δημιουργεῖν.

παὶ οἵτις ὁ πηρέστησε τῷ διόδεκαντι τῷ Θεῷ. Ταῦτα γάρ καὶ Ἀστέριος ἐ σοφίστης. ὡς μαθών ἀρνεῖθαι τὸν Κέρον, τράψαι τετράμηνον, οὐ συνορῶν τὴν ἐκ τῶν τάξεων ἀλογίαν. Ήταν γάρ διδαχτόν ἔστι τὸ δημιουργεῖν, εκποιεῖσθαι, μή καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα εἰπεῖν μή φύσει, ἀλλ' ἐπεισῆμη δημιουργὸν εἶναι, ὅπεις καὶ δυνατὸν μετεπίπτειν ἀπ' αὐτοῦ. Ἔπειτα, εἰ τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ ἐπ διδασκαλίας ἐκτήστο τὸ δημιουργεῖν, πῶς ἡτοι σοφία ἔστι δεομένη πειθημάτων; Τί δὲ ἦν καὶ πρὸ τοῦ μαθεῖν; σοφία τὸν οὐκ, ἦν λατούμενη διδασκαλίας. Κανόνας ἄρα τι πρέγμα ἦν, καὶ οὐκ ἔστιν οὐσιώδης σοφία, ἀλλ' ἐπ προκοπῆς ἕστε τὸν θνομα τῆς σοφίας. Καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἔσται σοφία, ἐώς ἂν, δι μεμάθηξε, φωλέττῃ. Ὁ τάρ μή φύσει τινι, ἀλλ' ἐπ μαθήσας προσγέγονε, δυνατὸν καὶ ἀπομάθειν τοτε. Τοιαῦτα δὲ λέγειν περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ οὐ Χριστιανῶν, ἀλλ' Ἑλλήνων ἐστι. Καὶ γάρ εἰ ἐπ διδασκαλίας τὸ δημιουργεῖν τινα προσγίνεται, φθόνον καὶ ἀσθένειαν περὶ τὸν Θεὸν εἰσάγουσεν οἱ διφρονες φθόνον μὲν, διτι μή πολλοὺς δημιουργεῖν ἐδίδαξεν, ἵνα ἀπεκριθεῖσιν πολλοὶ διγγαλοι, οἵτως καὶ πολλοὶ δημιουργοὶ πάντοι θῶν· ἀσθένειαν δέ, διτι μή μόνος ἡδυνήθη ποιεῖσαι, σινεργοῦ δὲ, ἢ δημιουργοῦ χρείαν ἔσχε, καίτοι δειχθεῖσις καὶ τῆς γενητῆς φύσεως, δυνατῆς οὖσῆς γίνεσθαι παρὰ μόνον τοῦ Θεοῦ, εἰ γε κατ' αὐτοὺς δι Υἱὸς γενηθεῖς ὅν ἡδυνήθη παρὰ μόνον τοῦ Θεοῦ γενέσθαι. Ἀλλ' οὐδενὸς ἐστινδ Θεὸς ἑνδεής, μή γένεστο. Αὐτὸς γάρ εἴπε, Ηλιόρης εἰμι. Οὐδὲ ἐπ διδασκαλίας γέγονε δημιουργὸς δι Λόγου, ἀλλ' εἰκὼν καὶ σοφία ὡν τοῦ Πτεροῦ τὸν Θεόν Ηλιόρες ἐργάζεται. Οὐδὲ τῆς τῶν γενητῶν ἔνεκεν ἐργασίας τὸν Υἱὸν πεποιηκεν. Ἐδού γάρ καὶ τοῦ Υἱοῦ δηνοῖς, πάλιν ἐργάζεσθαις ἐστιν δι Πατέρο, ὡς αὐτὸς δι Κύριος φησιν· Ὁ Πατήρ μου δῶς μάρτιον ἐργάζεται, κατόν ἀργάζομαι. Εἰ δὲ καθ' ὑμᾶς διὰ τοῦτο γέγονεν δι Υἱὸς, ένα τὰ μετ' αὐτὸν ἐργάστηται, φαίνεται δὲ δι Πατέρο καὶ μετά τὸν Υἱὸν ἐργάζομενος, περιττή καθ' ὑμᾶς; κατὰ τοῦτο δι τοῦ τοιούτου Υἱοῦ ποίησις. Ἀλλοις τε διετέλει διώκων κτίσαις ζηταῖ τὸν μεσίτην, ὡς οὐκ ἀρκοῦντος τοῦ βουλήματος αὐτοῦ συστῆσαι περὶ ἓν διν αὐτῷ δοκεῖ; Καὶ μὲν αἱ Γραπταὶ λέγουσαι, Πάντα δσα ηθέλησεν ἐκποίησε, καὶ, Τῷ βουλήματι αὐτοῦ τις ἀνθέστηκεν; Εἰ δὲ καὶ τὸ βουλήμα μόνον ἰκανὸν ἐστιν αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν πάντων δημοργίαν, περιττή κάλιν καθ' ὑμᾶς δι τοῦ μεσίτου χρεῖα. Καὶ γάρ καὶ τὸ περάδειγμα τὸ περὶ τοῦ Νιούτεως, καὶ τοῦ ἡλίου, καὶ τῆς σελήνης ὑμῶν διδεῖσθαι σαφέρων. Κάκελον πάλιν ὑμᾶς ἐντρίψει. Εἰ θέλων δι Θεὸς τὴν γενητὴν κτίσαι φύσιν, καὶ περὶ ταύτης βουλευσάμενος ἐπινοεῖ, καὶ κτίσει τὸν Υἱὸν καθ' ὑμᾶς, ίνα δι' αὐτοῦ ἡμᾶς δημιουργήσῃ· σκοπεῖτε πάσην ἀσθένειαν φθέγγεσθαι τετομήσατε. Πρῶτον μὲν, διτι φαίνεται μᾶλλον αὐτὸς δι Υἱὸς δι' ἡμᾶς γεγονὼς, καὶ οὐκ ἡμεῖς δι' αὐτὸν. Οὐ γάρ δι' αὐτὸν ἐκτείθημεν, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἡμᾶς πεποιησται, οὗτος χάριν αὐτὸν ἡμῖν μᾶλλον ἔχειν, καὶ μή ἡμᾶς αὐτῷ, ὅπερ καὶ τὴν τῷ ἀνθρῷ. Οὐ γάρ ἐπεισθῇ,

A creatorem esse dicant, ut possit etiam artem obli-
visci. Præterea si sapientia Dei discendo assecuta
est, ut procrearet, quomodo sapientia est, cum in-
digeat disciplina? Quid porro erat ante quam dis-
ceret? Sapientia enim dici non poterat, cum sci-
entia et peritia vacaret. Inanis ergo res erat, nec ve-
re sapientia, sed progressu ipso sapientiæ nomen
obtinebat. Et tardi erit sapientia, quandiu id,
quod didicit, conservabit. Quod enim non natura
insitum est, sed doctrina partum, dedisci aliquando
potest. Hæc autem de Dei Verbo dicere, non pro-
fectio Christianorum, sed gentilium est. Etenim si
facultas creandi doctrina comparari queat, invidiam
vel etiam imbecillitatem stulte in Deum indu-
cunt: invidiam quidem, quia non multos docuerit
creandi artem, ut quemadmodum multi circa illum
sunt archangeli et angeli, ita et multi essent
creatores: imbecillitatem vero, quia non solus res
potuerit facere, sed adjutore et administratore opus
habuerit: quanquam factam naturam a solo Deo
sibi posse ostensum iam est, quandoquidem Filius
qui, ut putant, est factus, a Deo solo potuit fieri.
Verum nulla re certe opus habet Deus: absit. Ipse
enim dixit: Plenus sum¹. Nec item Verbum dis-
cendo factus est creator: sed cum sit imago et
sapientia Patris, ea quæ sunt Patris efficit. Nec
etiam Filium creavit, rerum factarum efficiendarum
causa: namque quamvis existat Filius, Pater nihil
minus agit, ut ipse Dominus his verbis docet: Pater
meus usque modo operatur, et ego operor². Quod
si, ut putatis, idcirco Filius factus est, ut ea quæ
post illum existunt, produceret, et ipse tamen
Pater post editum Filium operatur: supervacua
sane est hujusmodi Filii procreatio. Quanquam
cum vellet res procreare, cur medii cuiusquam
operam exquisivit, cum ejus voluntas, ad ea, quæ
illi placent, conscientia satis sit? Sic enim Scriptu-
ræ testantur his verbis: Omnia, quæcumque voluit,
fecit³. et, Voluntati ejus quis restitit? Quod si
voluntas ejus satis est ad rerum omnium procrea-
tionem, ex sententia ipsorum alterius opera medii
supervacanca est. Nam Mosis, et solis, et lunæ exem-
plum, quod afferunt, nullius esse momenti decla-
ratum est. Nam, ut hoc etiam arguento confuten-
tur, si Deus volens rerum universitatem procreare,
deque ea re consulens excogitat et creat Filium,
ut ipsi dicunt, videant quantam impietatem au-
deant pronuntiare. Primum videtur ipse Filius
propter nos factus esse, non autem nos propter
illum. Non enim nos propter ipsum creati sumus,
sed ipse propter nos factus est, ut nobis potius ille
gratiam debeat, quam nos illi, quemadmodum et
mulier viro. Non enim, inquit, vir propter mulierem,
sed mulier propter virum⁴. Quare sicut vir est
imago et gloria Dei, mulier autem est gloria viri,
ita nos imago Dei et gloria ipsius facti sumus,
Filius autem imago nostra, et ad gloriam nostram

¹ Iohann. v, 17. ² Psal. cxii, 3. ³ I Cor. xi, 11.

factus est. Et nos quidem facti sumus, ut essemus. Dei autem Verbum propter nos, non ut esset, sed ut nobis usui esset tanquam instrumentum factum est, ut non ex ipso nos, sed ipsum ex usu nostro consisteret. Qui haec vel tantummodo cogitant, nonne omnem stultitiam superant? Etenim si propter nos factum est Verbum, ne prius quidem, quam nos, est apud Deum. Neque enim Deus habens illud in se de nobis consuluit, sed nos habens in se consuluit, ut isti dicunt, de ipso Verbo. Hoc autem si ita est, fortasse ne voluit quidem Filium Pater. Non enim volens ipsum creavit, sed volens nos, propter nos illum fecit. Post nos enim ipsum excoxitavit. Quamobrem ex impiorum sententia sequitur, ut supervacanem sit rerum instrumentum, quarum causa factus est. Jam si Filius, ut qui solus posset a Deo solo fieri, ab eo factus est, nos autem, ut qui non possemus a Deo fieri, per Verbum facti sumus, cur non prius etiam de ipso, ut quod fieri posset, consuluit Deus, sed de nobis? Aut cur non illud, cum sit eiusmodi, nobis imbecillis prætulit? Aut cur prius ipsius faciens, non prius etiam de ipso deliberat? Aut cur prius de nobis consulens, non priores etiam nos fecit, cum ejus voluntas satis sit res constituendas? sed prius illud creat de nobis autem prius consuluit, et illo priores non vult? Quid? quod volens nos creare, et de nobis consulens res creates appellat: Verbum autem, quod propter nos facit, Filium, et hæredem proprium vocat? Aequus autem erat, ut nos quorum gratia et Verbum facit, filios appellaret. An perspicuum est Deum prius cogitare et velle hunc, qui Filius est, et propter quem et omnes nos facit? Quando enim Deus aut Mosem alloquitur aut Abraham promittit, tunc audientes illi respondent, hic quidem, *Quomodo*, inquiens, id sciam¹? ille autem: *Mitte, inquiens, atium*². Et rursus: Si me, inquiens, interrogaverint quod illi est nomen, quid illis respondebo³? Horum enim uterque Verbum habet medium, et sapientiam Dei, Patris propositum cognoscentem. At quando Verbum agit et creat, non est illic interrogatio et responsio. In ipso enim Pater est, et Verbum in Patre. Sed satis est velle, et protinus opus perfectum est, ut propositi quidem ac voluntatis indicium sit illa vox, *Dixit*, verbis autem illis, et factum est ita, opus per Verbum et sapientiam, in qua et Patris voluntas est, factum ostendatur.

καὶ ὁ Λόγος ἐν τῷ Πατρὶ ἀλλ᾽ ἀρκεῖ τὸ βουλεύεσθαι, καὶ εἰτε τῷ δὲ καὶ δρέπετο οὐτω, τὸ ἔργον σηματίζει, ἐν καὶ βούλησίς ἐστι τοῦ Πατέρος.

Ex eodem libro. In Ariano, inter quos et Samo-satensis comprehenditur, quoniam et ipse censuit, Filiū Dei nihil aliud esse nisi Verbum enuntiatum, et mandatum dicitum, quo Pater tanquam artifex ut instrumento mechanico usus est ad rerum universitatem constituantem.

Quomodo, inquiunt, Filius ab omni æternitate po-

Α φησὶν ἡ Γραφή, ὁ διάβολος διὰ τὴν γυναικαν, ἀλλ᾽ ἡ γυνὴ διὰ τὸν ἀνδρα. Ἀρ' οὖν, ὥσπερ ὁ μὲν ἀνὴρ εἰκὼν καὶ δέκα Θεοῦ ὑπάρχει, ἡ δὲ γυνὴ δέκα ἀνδρῶν ἐστιν, οὗτοις ἡμεῖς μὲν τοῦ Θεοῦ εἰκώνει, καὶ εἰς δέκαν αὐτοῦ γεγόναμεν, οὐ δὲ Υἱὸς ἡμῶν ἐστιν εἰκὼν, καὶ εἰς ἡμῶν δέκαν ὑπέστη; Καὶ ἡμεῖς μὲν εἰς τὸ εἶναι γεγόναμεν, οὐ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγους καθ' ὑμᾶς οὐκ εἰς τὸ εἶναι, ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν χρεὰν, ὡς ἤργανον πεποίηται, ὥστε μὴ ἡμᾶς ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸν ἐκ τῆς ἡμῶν χρεας συνιστασθαι; Καὶ πῶς οὐ πᾶσαν ἀνοιαν ὑπερβάλλουσιν οἱ ταῦτα καὶ μόνον ἐνθυμούμενοι: Καὶ τάρ, εἰ δὲ ἡμᾶς γέγονεν ὁ Λόγος, οὐκ ἐστιν οὐδὲ τρώτος ἡμῶν παρὰ τῷ Θεῷ. Οὐ γάρ θελον ἀντὸν ἔχειν ἐν ἐκατῷ περὶ ἡμῶν βουλεύεσθαι, ἀλλ' ἡμᾶς ἔχεινος φασι περὶ τοῦ ἐκατοῦ Λόγου. Εἰ δὲ τοῦτο ἐστι, σάχα οὐδὲ θλως ἦθελε τὸν Υἱὸν δι Πατέρος. Οὐ γάρ θελον ἀντὸν ἔκτισεν, ἀλλ' ἡμᾶς θέλων δὲ ἡμᾶς αὐτὸν ἐδημούργησε· μεθ' ἡμᾶς γάρ αὐτὸν ἐπενθήσεν, ὥστε κατὰ τοὺς ἀπειθοῦντας περιττεῖν εἶναι λοιπὸν τὸν Υἱὸν, τὸν γενόμενον ὡς ὅργανον τῶν γενομένων, ὃν ἐνεκεν καὶ ἔκτισθη. Εἰ δὲ ὡς δυνατὸς δι Υἱὸς μόνος παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδύνατοι διὰ τοῦ Λόγου γεγόναμεν, ἐστεὶ μὴ καὶ πρώτον, ὡς δυνατοῦ δύτος; αὐτοῦ, περὶ αὐτοῦ βουλεύεσθαι, ἀλλὰ περὶ ἡμῶν; Ηδὶ διατέλεσθαι τὸν δυνατὸν οὐ προκρίνει τῶν ἀσθενῶν; Ηδὶ διατέλεσθαι πρώτον αὐτὸν ποιῶν, οὐχὶ καὶ περὶ πρώτου αὐτοῦ βουλεύεσθαι; Ηδὶ διατέλεσθαι πρώτον πρώτους ἡμᾶς ἐργάζεσθαι, οὐ πρώτους ἡμᾶς ἐργάζεσθαι, ικανοῦ δύτος τοῦ μετίστου; καὶ ἡμᾶς μὲν θέλων κτίσσει, περὶ δὲ ἡμᾶς πρώτων βουλεύεσθαι, καὶ πρώτους ἡμᾶς θέλει τοῦ μετίστου; καὶ ἡμᾶς μὲν θέλων κτίσσει, καὶ περὶ ἡμῶν βουλευόμενος κτίσμα καλεῖ, ἐκείνον δὲ, δι' ἡμᾶς δημιουργεῖ, Υἱὸν καλεῖ καὶ θεοὺς κληρονόμον; Εδει: δὲ ἡμᾶς, ὃν ἐνεκεν καὶ τοῦτον ποιεῖ, ιτοὺς μᾶλλον καλείσθαι. Ηδὶ δῆλον, διε τοῦτον Υἱὸν δύτα, τοῦτον καὶ προενθυμεῖσθαι καὶ θέλει: δι' δὲ καὶ πάντας ἡμᾶς ποιεῖ. Οταν μὲν γάρ δι Θεὸς: Ηδὶ τῷ Νιωνῆσι δύμιλῃ, Ηδὶ τῷ Ἀθραδύμ ἐπεγγάλληται, τότε δὲ ἀκεύων ἀποκρίνεται. Καὶ οὐ μὲν λέγει: Καὶ τὸ γνώσματα; οὐ δὲ, Προχάρισμα ἄλλον. Καὶ πάλιν, Εἰτε ἐρωτήσωσι με τὸ δρόμα αἰτῶ, τὸ ἔρω πρὸς αὐτούς; Εχει γάρ τούτων ἕκαστος: τὸν μεσαίεύοντα Λόγον, καὶ τὴν σφίλαν τοῦ Θεοῦ γνωρίζουσαν τὸ βούλημα τοῦ Πατέρος. Οταν δὲ ἐργάζεται αὐτὸς, καὶ κτίζει ὁ Λόγος, οὐκ ἐστιν ἐκράτησις, καὶ ἀπόκοσις· ἐν αὐτῷ γάρ ἐστιν δι Πατέρος. Κατὰ Ἀριστοῦ, οἵτινες τὸν Σαμοσατέαν συνταραλαμβάνει. Καὶ γάρ καὶ αὐτὸς Λόγος προφορικόν, καὶ πρόσταγμα θεῖον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐδογμάτικόν, τὸν τε Πατέρα δι σχηματικούς τεχνίτεον τούτας καρχηδόνας διειπτόντας μηχανικοῦ εἰς τὴν ποιημάτως διακόσμησιν. Πῶς, φησι, δύναται δι Υἱὸς ἀδίως συνυπάρξειν

¹ Gen. xv, 8. ² Exod. iv, 13. ³ Exod. iii, 15.

τῷ Πατρὶ; καὶ γάρ καὶ εἰς ἀνθρώπους ἐξ ἀνθρώπων μετὰ χρόνου τοῦτο γίνονται. Καὶ δὲ μὲν πατήρ τριάκοντα τυχὸν ἔστιν, δὲ οὐδὲ ἀρχὴν ἔχει τόπε γενηθεῖς, καὶ ὅλως πᾶς οὐδὲ ἀνθρώπους οὐχ ἦν πρὸν γεννηθῆ. Πάλιν δὲ φιλομέτρουσι, Πῶς δύναται δὲ Υἱὸς Λόγος εἶναι; Ήδη Λόγος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ; Οὐ γάρ ἀνθρώπων λόγος ἐκ αὐλασῶν συγχείμενος, μόνον ἔσθιμε τὸ βούλημα τοῦ λαλήσαντος, καὶ εὐθὺς πέπιπται καὶ ἡγάνακται. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ὁστερ ἐπιλαβόμενοι τῶν προλεχθέντων κατ' αὐτῶν ἐλέγχων, πάλιν διαλογίζονται τοιωτά. Οὐ δὲ τῆς ἀληθείας λόγος ἐλέγχει τούτους οὔτεως· Εἰ μὲν περὶ ἀνθρώπου τινὸς; λογίζονται, ἀνθρωπίνων; καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ, καὶ τοῦ οὐδοῦ αὐτοῦ λογιζέσθωσαν. Εἰ δὲ περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ κτίσαντος τοὺς ἀνθρώπους, μηκέτι ἀνθρωπίνως, ἀλλὰ ὅλως ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν διανοείσθωσαν. Όποιος γάρ ἂν εἴη δι γενῶν, τοιωτὸν ἀνάγκη καὶ τὸ γέννημα εἶναι. Καὶ ἵστος ἀν εἴη δι τοῦ λόγου πατήρ, τοιωτος ἀν εἴη καὶ δι λόγος; αὐτοῦ. Οὐ μὲν ἀν ἀνθρώπους ἐν χρόνῳ γενόμενος, ἐν χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεννᾷ τὸ τέκνον. Καὶ ἐπειδὴ δι τοῦ μηδέποτε γέγονε, διὰ τούτου καὶ δι λόγος αὐτοῦ παύεται, καὶ οὐ μένει. Οὐ δὲ θεός οὐχ ὡς ἀνθρωπός; ἐστι· τούτῳ γάρ εἴπεν ἡ Γραφή· ἀλλ' ὅν ἔστι, καὶ δεῖ ἔστι. Διὰ τοῦτο καὶ δι λόγος αὐτοῦ ὅν ἔστι, καὶ διδίως ἔστι μετὰ τοῦ Πατέρος, ὡς ἀπάγαγμα φωτός. Καὶ δὲ μὲν τῶν ἀνθρώπων λόγος ἐκ αὐλασῶν ἔστι συγχείμενος, καὶ οὐτε ζῇ, οὐτε τι ἐνεργεῖ, ἀλλὰ μόνον ἔστι σημαντικός τῆς τοῦ λαλούντος; διανοίας, καὶ μόνον ἐξῆλθε, καὶ παρήλθε μηκέτι φανούμενος, ἐπειδὴ οὐδὲ ἦν ὅλως πρὸν λαληθῆναι. Διὸ οὐτε ζῇ, οὐτε ἐνεργεῖ, οὐτε ὅλως ἀνθρωπός; ἔστιν δι τῶν ἀνθρώπων λόγος;. Πάλιχε δὲ τοῦτο, καθὼς προείπον, ἐπειδὴ καὶ δι γεννῶν τούτων ἀνθρωπός ἐκ τοῦ μηδέποτε; ἔχει τὴν φύσιν. Οὐ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐχ ὡς ἀν τις εἴποι, προφορικός ἔστιν, οὐδὲ φύσις φημάτων, οὐδὲ τὸ προστάξαι θεὸν τοῦτο ἔστιν Υἱός, ἀλλ' ὡς φύσις, καὶ ἀπαύγασμα οὕτω; ἐστὶ γέννημα τελείου ἐκ τελείου. Διὸ καὶ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἔστι, καὶ θεός. Καὶ θεός γάρ ἦν, φησίν, δι λόγος. Καὶ οἱ μὲν λόγοι τῶν ἀνθρώπων οὐδέποτε εἰσὶν εἰς ἐνέργειαν. Διὸ καὶ οὐ διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ χειρῶν ἀνθρωπός ἐργάζεται, οὐτε αὐτοὶ μὲν ὑπάρχουσιν, δὲ λόγος αὐτοῖς οὐχ ὑφίσταται. Οὐ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὡς εἴπεν δι Απόστολος, ζῶν ἔστι, καὶ ἐνεργής, καὶ τορώντας ὑπὲρ πάτεραν μάχαιραν δίστομον, καὶ δικνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος. Ἔπρεπε γάρ, ἐνος ὄντος τοῦ Θεοῦ, μίαν εἶναι καὶ τὴν εἰκόνα, καὶ ἐν τὸν τούτου Λόγου, καὶ μίαν τὴν τούτου σοφίαν. Διὸ καὶ θαυμάζω πάντας, ἐνδεικνύοντας ἀνθρώπους ἀρχήν περισσούσας πολλὰς εἰκόνας, καὶ σοφίας, καὶ λόγους ἐπενόησαν. Καὶ διλον μὲν εἶναι τὸν θεόν καὶ φύσει Λόγον τοῦ Πατέρος λέγουσιν, ἐν τῷ καὶ τὸν Υἱὸν πεποίηκε τὸν δὲ ἀληθῶν; Υἱὸν κατ' ἐπένθεταν λέγεσθαι Λόγον, ὡς ἀμπελον, καὶ δόδον, καὶ οὐρανόν, καὶ ξύλον ζωῆς; Σοφίαν τε δύναματι λέγεσθαι αὐτὸν φασιν, διλῆγον μεντοι εἶναι τὴν Ιδίαν καὶ ἀλη-

A test simul esse cum Patre? Etenim filii post tempus homines ex hominibus sunt; et cum verbi causa, pater trinitas sanctorum est, tunc filius genius principium habet; nullusque omnino hominis filius erat antequam gigneretur? Rursumque garriunt ad hunc modum: Filius Verbum esse, aut Verbum imago Dei, quanto verbis hominis ex syllabis constantis solum loquentis cogitationem indicat, et simul ac prolatum est, dissipatur et evanescit? Iste quidem earum rationem, quibus ante confutati sunt, obliiti, haec iterum assertunt, sed veritatis verbum eos refellit hoc modo: Si de homine quipiam disserunt, humano more de verbo, deque filio ipsius loquantur. Sin de Deo, qui homines procreavit, non humana, sed excellentiore quadam ratione de illo cogitent. Qualis enim genitor est, talis est etiam qui gignitur necessario. Et qualis est verbi pater, tale nimirum est verbum ejus. Quapropter bono in tempore genitus, in tempore et ipse filium gignit. Et quoniam ex nihilo factus est homo, idcirco verbum etiam illius in nihil redigitur et aboletur. Deus autem, ut Scriptura testatur, non est, sicut homines sunt, sed est ille, qui est, et qui semper est¹. Itaque et Verbum ejus vere est, et ab omni aeternitate cum Patre est, tanquam splendor lucis. Atque hominum quidem verbum ex syllabis constat, neque vivit, neque quidquam agit, sed tantum loquentis sententiam explicat, et solum exit, et praeterit, nec amplius appareat: quippe quod nec erat antequam enunciaretur. Quare nec vivit, nec agit quidquam, nec omnino verbum hominis homo est. Hoc autem accidit, ut ante dixi, quoniam et homo, qui verbum hoc parit, ex nihilo naturam habet. At Dei Verbum non, ut aliquis dicat, ore pronuntiatur, nec edit vocis sonum, neque quod mandat ac praecepit Deus, id Filius est, sed uti lux et splendor, sic est gerumen perfectum ex perfecto. Quamobrem et Deus est, et imago Dei. Et Deus enim, inquit, erat Verbum. Ac hominum quidem verba re nihil sunt. Quocircum non verbis, sed manibus agunt homines. Quia manus existunt, verba autem nihil habent firmamenti. At Dei Verbum, ut Apostolus ait², vivit, et efficax est, et penetrabilis omni gladio apercipit, et pertingit usque ad divisionem animi et spiritus. Deceit enim, ut cum unus esset Deus, una item esset imago ipsius, et Verbum unum, et una sapientia. Quamobrem miror, cur isti, cum unus sit Deus, opinionis errore multas sibi imagines, et sapientias, et verba confinxerint. Atque aliud quidem proprium, et natura Verbum Patris, quo Filium etiam fecit, esse dicunt. Nam vere Filium opinione dici Verbum, sicut etiam vitis, et via dicitur, et ostium, lignum vitæ, et sapientia nomine duntur. Aliam enim esse veram illam Patris sapientiam, quæ non genita cum ipso consistit, qua Filium fecit eum, quem quod illius esset sapientiae particeps, sapientiam nomi-

¹ Ελ. d. III, 14. ² Hebr. iv, 12.

navit. Hæc illi dum obloquuntur, nonne ornari odio sunt digni? Si enim, ut ipsi putant, non quia genitius est a Patre, nec propter essentiam aternitatem Filius est, sed propter illa, quæ loquendi facultate praedita sunt Verbum est, et propter illa quæ sapientia sunt ornata, sapientia dicitur, ut virtus ob illa quæ virtutem habent: Filius item vocatus est propter nos, qui a se filii facti sumus, et propter illa fortasse, quæ sunt, habet, ut sit. Quid igitur erit ipse? neque enim est horum quidquam, et hæc sunt duntaxat ipsius nomina, quibus propter nos decoratus est, cum existendi speciem tantum habeat. Verum ista diabolica est, vel deterior etiam cogitatio. Siquidem Verbum Dei nomine tantum opinantur esse, cum se ipsi vere putent existere. Quæ porro verborum portenta sunt ista, ut sapientiam dicant simul esse cum Patre, hanc autem Christum esse negent, sed cum multæ sint virtutes, et sapientia creatæ, Christum earum unam asserant esse, eumque cum brachis et locutis comparent? Quid? nonne plane vaſti, veteratores, malitiosique sunt qui audientes nos dicere, Verbum simul esse cum Patre, caluminantur, et, Duo ergo, inquiunt, non genita constituitis? At ipsi dicentes ipsius sapientiam non esse genitam non animadvertisit idem reprehensionis telum contra se posse retorqueri. Etenim isthac ipsa eorum opinio nonne plane stulta es', dum dicunt non genitam sapientiam simul existentem cum Deo esse Deum? Aliquid enim simul esse dicitur, non quia secum, sed quia cum aliquo sit. Quemadmodum Evangelistæ de Domino dicunt, Simul erat cum discipulis, non quia secum ipse, sed quia cum illis erat. Nisi vero compositum esse Deum affirmerint, habereque sapientiam, quæ nec ipsa genita sit, connexam, et completem ipsius essentiam, quam quidem sapientiam mundi effectricem inducent, ut ejus procreationem adimant Filio, et Verbi ac sapientiæ abutuntur nomine, aliudque sibi Verbum et sapientiam consingentes, verum Dei Verbum et veram ac solam Dei sapientiam negant, atque ita homines impii Manichæos imitantur.

Ex eodem libro.

Quemadmodum cum audimus Joannem dicentem: *Verbum caro factum est*¹, non *Verbum ipsum totum carnem intelligimus, sed carnem induisse, atque hominem factum esse, et cum audimus: Christus factus est maledictum pro nobis*², et: *Qui peccatum non novit, pro nobis peccatum fecit*³, non totum esse factum maledictionem, aut peccatum intelligimus, sed maledictionem nostram, ut ait Apostolus, suscepisse, ut nos a maledictione liberaret, peccata vero nostra, ut inquit Isaias⁴, ipsum talisse, eaque, ut Petrus ait⁵, in corpore suo sustulisse super lignum: sic cum audiverimus illud

θινήν σοφίαν τοῦ Ηερὸς, τὴν ἀγεννήτως συνυπάρχουσαν αὐτῷ, ἐν ᾧ καὶ τὸν Υἱὸν ποιήσας ὑπόμετε κατὰ μετουσίαν ἐκείνης σοφίαν αὐτὸν. Τούτο δὲ καὶ μόνον φεγγάμενος, πῶς οὐκ ἔξιτο παντὸς μίσους εἰσίν; Εἰ γάρ, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν, οὐ διέ τὴν ἐκ Ηερὸς γέννησιν καὶ τὸ ἄδιτον τῆς οὐσίας Υἱὸς ἐστιν, διλλὰ διὰ τὰ λογικὰ Λόγος, καὶ διὰ τὰ σοφέμενα σοφία, καὶ διὰ τὰ δυναμούμενα δύναμις λέγεται, πάντως που καὶ διὰ τοὺς παρ' αὐτοῦ υλοποιούμένους Υἱὸς ἐκλήθη, καὶ τάχα διὰ τὰ δύτα ἔχει καὶ τὸ εἶραι. Τὶ οὖν ἄρα λοιπὸν ἐστιν αὐτός; Οὐδέποτε γάρ ἀντὶ τούτων αὐτός, εἰ δύνματα μόνον νομίζουσιν εἰναι. Πῶς δὲ σὺ τερατολογίᾳ αὐτῶν καὶ ταῦτα, λέγειν μὲν σοφίαν συνυπάρχουσαν τῷ Πατρὶ, μὴ λέγειν δὲ ταῦτην τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ πολλὰς δυνάμεις κτιστάς, καὶ σοφίαν εἰναι, τούτων δὲ μίαν εἰναι τὸν Κύριον, τὸν καὶ τῇ κάμπῃ καὶ τῇ ἀκρίδι παραβολλόμενον παρ' αὐτῶν; Πῶς δὲ οὐ πανούργοι, διὰ παρ' ἡμῖν μὲν ἀκούοντες συνυπάρχειν τὸν Λόγον τῷ Πατρὶ, γογγύζουσιν εὐθὺς φάσκοντες, Οὐκοῦν δύο ἀγέννητα λέγετε; Αὐτοὶ δὲ λέγοντες ἀγέννητον τὴν αὐτοῦ σοφίαν, οὐχ ὅρωστε κατ' αὐτῶν φθάνουσαν, ἢν αἰτιῶνται ματαλαν μέμψιν. Καὶ γάρ κάκενήν πάλιν αὐτῶν ἡ διάνοια πῶς οὐ πάνυ μωρὸς, λέγειν τὴν ἀγέννητον συνυπάρχουσαν τῷ Θεῷ σοφίαν αὐτὸν εἰναι τὸν Θεόν; τὸ γάρ συνυπάρχον οὐχ ἔαυτῷ, τινὶ δὲ συνυπάρχει, ὡς περὶ τοῦ Κυρίου λέγουσιν οἱ εὐαγγελισταὶ, διὰ συνήν τοῖς μαθηταῖς. Οὐ γάρ ἔαυτῷ, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς συνῆν. Εἰ μὴ ἄρα σύνθετον εἴποιεν τὸν Θεὸν ἔχοντα συμπεπλεγμένην, ἡ συμπληρωτικὴν τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὴν σοφίαν ἀγέννητον οὔσαν καὶ αὐτήν, ἡντινα καὶ δημιουργὸν εἰσάγοντας τοῦ κόσμου, ἵνα καὶ τοῦ δημιουργεῖν τὸν Υἱὸν ἀφέλωνται. Καὶ τῷ μὲν δύνματι τοῦ Λόγου, καὶ τῆς σοφίας καταχρῶνται, ἔτερα δὲ ἔαυτοῖς ἀναπλάττοντες ἀρνοῦνται τὸν ἀληθινὸν τὸν Θεὸν Λόγον, καὶ τὴν δύτως καὶ μόνην σοφίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ Μανιχαῖος λοιπὸν ζηλοῦσιν οἱ ἀθλιοι.

'Εκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

D "Ωστερ 'Ιωάννου ἀκούοντες, 'Ο Λόγος σάρκα ἔγερετο, οὐκ αὐτὸν δλον σάρκα νοοῦμεν τὸν Λόγον, ἀλλὰ σάρκα ἐνδυσάμενον, καὶ γενόμενον ἀνθρώπον, ἀκούοντες τε, Χριστὸς ἔτροτες ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, καὶ τὸν μὴ γνόντα ἀμαρτιαὶς ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτιαὶς ἐκολησεν, οὐκ αὐτὸν δλον κατάραν καὶ ἀμαρτίαν νοοῦμεν αὐτὸν γεγενῆσθαι, ὁλλ' οὐτε τὴν μὲν καθ' ἡμῶν κατάραν ἀνεδέξατο, ὡς εἰπεν ὁ Ἀπόστολος, ἐξαγοράσας ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας, τὰς δὲ ἀμαρτίας ἡμῶν, ὡς μὲν Ἡσαΐας εἰπεν, ἐβάστασεν· ὡς δὲ ὁ Πέτρος εἰπεν, ἀνήνεγκεν αὐτὰς τῷ σώματι ἐπὶ τοῦ ξύλου· οὕτως ἐν ἀκούσωμεν ἐν ταῖς

¹ Ioh. i, 14. ² Galat. iii, 13. ³ II Cor. v, 21. ⁴ Isa. liii, 5. ⁵ I Petr. ii, 21.

Παρειμέσαις τὸ ἔκτιστον, οὐ δεῖ κτίσμα δολον τῇ φύσει. Άλλ' οἱ τὸ κτίστον ἐνεδύσατο σώμα, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἔκτισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς, τὸ κτίστον αὐτῷ κατεχότας, ὃς γέγραπται, σώμα, οὐν ἐν αὐτῷ ἀνακαίνισθηναι καὶ υἱοποιηθῆναι δυνηθῶμεν. Τί τοίνυν ὑμᾶς ἡ πάτέρας, ὃς ἀνόρτος, εἰπεῖν τὸν Κτίστην κτίσμα; Ή πόθεν ἡγοράσατε ἔκτοις; τὸ καίνον φρόνημα τοῦτο, καὶ ἐν αὐτῷ πομπάνετε; Άλλος παρουμάς λέγουσας τὸ ἔκτιστον, άλλ' οὐ λέγουσι κτίσμα τὸν Γίδην, ἀλλὰ γέννημα. Τὸ δὲ ἔκτιστον λέγουσας οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ λέγουσιν, ἀλλὰ πολλῶν ὅδων ἀρχὴν αὐτὸν γενέσθαι σημαίνουσιν.

Ἐν τοῦ αὐτοῦ λόγων.

Οὐ κτίσμα ἔστιν, ἀλλὰ κτίστης μέν ἔστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Δόγος. Τότε δὲ λέγει παρουμιωδῶς, "Ἐκτισθεὶς με, οὐ τὴν κτίστην ἐνεδύσατο σάρκα. Καὶ τοῦτο πάλιν δυνατόν ἔστι καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ φρεσοῦ διανοεῖσθαι. Γίδης γάρ ὁν, καὶ Πατέρα τὸν Θεὸν ἔχων, αὐτοῦ γάρ τοις ἔστι γέννημα, δμως; Κύριον δνομάζει τὸν Πατέρα, οὐχ οἱ δούλοις ἦν, ἀλλ' οἱ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἀνέλαβεν. Ἐπερπετε γάρ αὐτὸν, ὥσπερ δυτικὸς Λόγος ἐκ τοῦ Πατρὸς. Πατέρα τὸν Θεὸν καλεῖν. Τοῦτο γάρ καὶ ίδιον Γίδην πρὸς Πατέρα, οὗτως ἐλθόντα τελεῖσθαι τὸ Ἑργόν, καὶ δούλου μορφὴν λαβόντα, Κύριον δνομάζειν τὸν Πατέρα. Καὶ ταύτην τὴν διαφορὰν αὐτὸς ἐδίδαξε μετὰ καλῆς τῆς διαστολῆς λέγων ἐν τοῖς Ἔδαγγελοις, Ἐξομολογοῦμασθαι σοι, Πάτερ· εἴτα, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς, Πατέρα καλοῦντες τὸν Κύριον, οὐκ ἀρνούμεθα τὴν κατὰ φύσιν δουλείαν αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ἔργα, καὶ αὐτὸς ἐκοίσεν τὸν θεόν, καὶ οὐχ ἡμεῖς· οὗτως δύται δὲ Γίδης τοῦ δούλου μορφὴν λαμβάνων λέγηται. Κύριος ἔκτιστε μὲν ἀρχὴν δὲ διδίδηται τῆς τούτου θεότητος, καὶ δύται ἐν ἔργῳ ἦν ὁ Λόγος, καὶ πάντα δε' αὐτοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἔκτισται. Τὸ δὲ ἐν ταῖς Παροιμίαις ἥπτον, καθὼς προεῖπον, οὐ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον τὸν Λόγου σημαίνει. Εἰ γάρ εἰς ἔργα, φησίν, ἔκτισται, φαίεται μή τὴν οὐσίαν ἔκτισται σημαῖναι θέλων, ἀλλὰ τὴν εἰς ἔργα αὐτοῦ οἰκονομίαν γενομένην, διπερ δεύτερον ἔστι τοῦ εἶναι. Τὰ γάρ κτιζόμενα, καὶ γινόμενα προγονούμενως ἔνεκεν τοῦ είναι καὶ τοῦ οὐρανοῦ πεποίηται, καὶ δεύτερον ἔχουσι τὸ ποιεῖν περὶ ὧν αὐτοῖς; ὁ Λόγος προστάττει, ὡς ἐπὶ πάντων ἔστι τὸ ποιούντον ίδειν. Ἄδαμ γάρ ἔκτισθει, οὐχ ίδια ἔργα ποιεῖται, ἀλλ' ίδια πρώτων ὑπάρχη δινθρωπος. Μετὰ ταῦτα γάρ ἔλαβεν ἐντολὴν κιβωτὸν κατασκευάσαι. Καὶ ἐπ' ἔκάστου ζητῶν ταῦτα εὗροι τοις ἀν. Καὶ γάρ καὶ Μωϋσῆς ὁ μέγας πρώτων ἀνθρώπως γεγένηται, καὶ δεύτερον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ λαοῦ πεπίστευται. Οὐκοῦν καὶ ἔνταῦθα τοῦτο νοεῖν ἔξεστι. Τοῦτο δὲ πάλιν καὶ τὸ Πνεῦμα προσημαίνον ἐν Ψαλμοῖς θετεῖ. Καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν γεμφῶν σου, διπερ καὶ περὶ ἔκτιστον σημαίνων ὁ Κύριος φησίν· Ἐγώ δέ κατεστάθην βασιλεὺς.

¹ Προ. viii, 22. ² Ηεβρ. x, 5. ³ Λuc. x, 21.
⁴ Πσαλ. ii, 6.

Ex Proverbii¹, *creavit*, non totum natura creatum Verbum debemus intelligere, sed corpus creatum suscepisse. Pro nobis enim creavit ipsum Deus, *creatum ipsi*, ut *scriptum est*², *corpus accommodans*, ut in eo possemus nos renovari, illaque fieri. Quid ergo decepit vos, o stulti, ut *Creatorem creatum esse diceratis?* Aut unde vobis inane istud agiumentum comparastis, in quo vobis tantopere placetis et plauditis? In libro enim Proverbiorum legimus quidem *creavit*, non tamen invenimus *Filiū creatum dici*, et esse genitum³, sed illud, *creavit non refertur ad ejus essentiam*, sed eo, ut multarum viarum initium esse factum ostendatur.

Ex eodem libro.

Dei Verbum non est creatum, sed creator; tunc autem in Proverbii se *creatum* dicit, cum carnem creatam induit. Quod quidem ex eodem loco potest intelligi. Etenim cum Filius sit, et Deum habeat Patrem, est enim proprium germen ipsius, tamen eum Dominum vocat, non quod servus sit, sed quia servi formam accepit. Decebat enim, ut ex Patre Verbum existens Patrem Deum appellaret, veniens autem ad nostrae salutis opus excequendum et servi formam sumens, Patrem vocaret Domum. Atque hanc quidem differentiam præclarę distinctione docuit ipse Dominus: *Conspicor, inquiens in Evangelii, tibi, Pater, deinde subjiciens, Domine cœli et terræ*⁴. Ac quemadmodum nos Patris nomine Dominum appellantēs, naturalem non negamus servitutem, sumus enim ipsius opera, et ipse fecit nos, non autem ipsi nos⁵, sic quando Filius servi formam suscipiens dicit: *Dominus creavit me initium viarum suarum*⁶, nullus ausit divinitatis ejus æternitatem negare, neque in principio Verbum esse, et omnia per ipsum fuisse facta. Nam dictum illud in libro Proverbiorum, ut monui, non essentiam Verbi, sed humanitatem ejus significat. Cn̄m enim sc̄ ad agendum creatum commemoret, perspicuum est, ipsum non essentiam suam, sed curandæ salutis humanæ consilium indicare: quod quidem essentia posterius est. Quæ enim creantur et sunt, ob id primum creantur et sunt, ut sint, deinde vim habent agendi causa que fuerint imperata. Hoc autem in omnibus licet perspicere. Adam enim creatus est, non ut ageret, sed primum ut esset homo. Tum agendi mandatum accepit. Noe autem creatus est, non propter arcām, sed ut primum existeret, atque homo esset. Post enim jussus est arcām exædificare. Et magnus ille Moses primum homo factus est, deinde populi dux constitutus. Atque ita signillatim potes omnia persecuti. Quamobrem idem et hic licet cogitare. Hoc et Spiritus ante significans in Psalmis locutus est ad hunc modum, *Et constitueristi eum super opera manuum tuarum*⁷. Quod et de scipso Dominus indicans, *Ego, inquit, constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus*⁸. Quemad-

¹ Psal. xcix, 3. ² Prov. viii, 22. ³ Psal. viii, 7.

patres auctoritate utuntur sua, hic autem domini benignitate. Sare quidem Abraham dominum suum appellabat, quamvis non esset serva, sed coniux. Et Apostolus Philemoni dominino servum Onesimum ut fratrem reconciliavit. Bersabee vero, licet mater esset, nullum vocavit servum; sic enim Davidem allocuta est: *Salomonem, inquietus, servum tuum.* Deinde et Nathan propheta ingressus, eadem quae illa locutus est: *Quosiam Salomonem, inquietus, servum tuum.* Non verili sunt Filiū nominare servum. Attamen et David audiens, filium proprium intellexit: et illi qui loquebantur eum esse legitimū filium non ignorabant, cum vellent illum, quem servum appellabant, patris haeredem fieri; erat enim naturalis filius Davidis. Eodem modo cum de Servatore nostro, quem vere Filium continentur, homines sancti dicunt, eum fidelēm esse illū, qui ipsum fecit, aut eum ipse de se: *Dominus, inquit, creavit me*¹, et. *Ego servus sum, inquit, tuus et filius ancillæ tuæ*²: hæc et alia ejusmodi cum quidem audiunt, ne Filli negent proprietatem ex Patre. Alioquin cum audientes Salomonem servum dici, filium tamen confunduntur, nonne digni sunt, qui nullies pereant, nisi eamdem de Domino cogitationem suscipiant? præsertim si, cum audiunt gerentes, et Verbum, et sapientiam, has voces ita conantur detorquere, ut naturam, et Filium vere genitum ex Patre negent; audientes autem verba, quæ rei factæ congruunt, de illo dici, statim coferuntur, ut Filium natura filium opinentur, et Verbum negent, cum ianua possint omnia illa varba, quoniam factus est homo, ad humanitatem ejus referre. Quanquam Ezechias, ut apud Isuam scriptum est, optans dicebat: *Ex hac die filios faciam, hoc est, gignam.* Et Eva, cum peperisset Cain, Possedit, inquit, hominem per Deum³, cum dicere debuisse, Peperi, quippe quæ de partu mentionem fecerat. Neque tamen propterea quod dixit, Possedi, putaret aliquis, eam emisse Cain, non autem peperisse. Et patriarcha Jacob sic allocutus est Joseph, *Nunc igitur, inquietus, dico filii, qui facti sunt tibi in Aegypto prius, quam ego in Aegyptum venirem ad te, mei sunt, Ephraim et Manasses.* Et de Job ita scriptum est, *Facti sunt ei septem filii, et filiae tres.* Quemadmodum Moses dixit in lege: *Si fient ciuium filii, et. Si filiam fecerit.* Ecce quomodo filios, qui geniti sunt, factos dicant, cum probe sciant fore, ut intelligantur esse filii, nec quidquam referre, utrum facere, an gignere, an possidere dicas, quod natura et veritas cogitationem hominis ad se trahit. Quanobrem quoniam in libris, utrum Dominus factus creatusque sit, ita respondendum est, ut ipsi prius viaeas interrogentur, an Filium, et Verbum, et sapientiam esse fateantur. Hoc enim concessa statim omnis dubitatio et controversia tollitur. Neque enim res facta Filius, aut Verbum esse potest, neque rursus Filius, res facta. An in adverte autem quantus error consequatur, si Filium dicimus esse

¹ Prov. viii, 22. ² Psal. cxv, 16. ³ Gen. iv, 1.

A οὐ κρύπτουσι τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν κτῆσιν. Τὸ μὲν γάρ ἐπὶ ἔξουσίας αἱ πατέρες λέγουσι, τὸ δὲ φιλανθρώπων ὄνομάσουσι. Σάρφα γοῦν τὸν Ἀβραὰμ κύριον ἐκάλει, καίτοι μή δούλη, ἀλλὰ σύζυγος αὕτα. Καὶ οὐ μὲν Ἀπόστολος Φιλήμονι τῷ κτησαμένῳ συνῆπτεν αἱ ἀδελφὸν Ὁνήσιμον τὸν δοῦλον· ἡ δὲ Βηρυταῖος, καίτοι μήτηρ αὕτα, τὸν οὐδὲν ἐκάλει δοῦλον, λέγουσε τῷ πατρὶ, Τὸν δοῦλόν σου Σολομῶνα. Εἴται καὶ Νάθαν δι προφήτης εἰσελθὼν, τὰ αὐτὰ ἐκείνη ἔλεγε τῷ Δασίδ, διτι Σολομῶνα τὸν δοῦλόν σου, καὶ οὐκ ἔμελεν αὐτοῖς τὸν οὐδὲν εἰπεῖν δοῦλον. Ἀκούων γάρ κάκενος ἐπεγίνωσκε τὴν φύσιν, καὶ εὗτοι δὲ λέγοντες οὐτας οὐκ ἥγανον τὸ γῆγενον. Κληρονόμον γοῦν τοὺς αὐτοὺς τοῦ πατρὸς γενέσθαι, δὸν ὃς δοῦλον ἐκάλουν, ἦν γάρ οὐδέ τῇ φύσει τοῦ Δασίδ. Οὐτας δὲν καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος, τοῦ ἀληθῶς ὁμολογουμένου Υἱοῦ καὶ φύσει Λόγου θνετος, δὲν λέγωσιν οἱ ἄγιοι, πιστὸν δυτικαὶ ποιήσαντει αὐτὸν, ἢ αὐτὸς περὶ ἐκυτοῦ ἀνέγγι. Κύριος δικτιστέ με, καὶ. Ἐγώ δοῦλός σου καὶ νίδις τῆς παιδίσκης σου, καὶ δσα τοιαύτα, μή διὰ τοῦτο ἀρνεῖσθωάντινες τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἰδιότητα. Ἐπειδὲ δὲ οἱ ἀκούοντες Σολομῶνα δοῦλον, ὁμολογῶσιν οὐδὲν, πῶς αὐτὸς πολλάκις ἀπολαύειν: μηκαιροὶ εἰσιν, διτι τὴν αὐτήν ἐπὶ τοῦ Κύριου διάνοιαν οὐ σώζουσιν; Ἀλλ' οὐταν μὲν ἀκούωσι γέννημα, καὶ Λόγον, καὶ σοφίαν, βιάζονται παρερμηνεύειν, καὶ ἀρνεῖσθαι τὴν φύσιν καὶ γηγενέας τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς; τοῦ Υἱοῦ ἀκούσαντες δὲ ποιήματος φωνας καὶ λέξεις, εὐθὺς εἰς τὸ νομίζειν φύσει ποιῆμα τὸν Υἱὸν καταφέρονται, καὶ ἀρνοῦνται τὸν Λόγον, καὶ τοι δυνάμενοι διὰ τὸ γεγενῆσθαι ἀνθρώπον αὐτὸν πάσας; τὰς τοιαύτας λέξεις ἐπιρρίπτειν ἐπὶ τὸ ἀνθρώπιον αὐτοῦ. Ο γοῦν Ἐξεχίας, ὡς ἐν τῷ Ἡσαΐ γέγραπται, εὐχόμενος ἔλεγεν, Ἀπόδει γάρ τῆς στήμερος παδία ποιήσω, ἀντὶ τοῦ, γεννήσω. Ἡ Εβαὶ τεκούσα τὸν Καίν εἶπεν, Ἐκτησάμην ἀνθρώπον διὰ τοῦ Θεοῦ· ἀντὶ τοῦ τεκεν ἄρα καὶ αὐτὴ τὸ ἐκτησάμην εἰρηκε. Καὶ γάρ πρότερον εἰπούσα τὸν τόκον, ὑστερεῖν εἶπε τὸ ἐκτησάμην. Καὶ οὐ διὰ τὸ ἐκτησάμην νομίζειν ἀν τις ἔξιθεν τὴν γράψεις τὸν Καίν, καὶ μή τοι ἀντῆς τετέχθαι. Καὶ δὲ πατριάρχης Ἰακὼθ ἔλεγε τῷ Ἰωσῆφ, Νῦν οὖν οἱ δύο οὐλοὶ σου οἱ γεννόμενοι οοι ἐν Αἴγυπτῳ πρὸ τοῦ με ἐλθειν πρόδη; σὲ εἰς Αἴγυπτον ἔμοι εἰσιν. Ἐφραὶμ καὶ Μανασσῆς. Καὶ τῇ Γραφῇ δὲ περὶ τοῦ Ἰωτὸν φρονεῖν, Ἐγένοτο οὐλοὶ ἐκεῖ αὐτῷ, καὶ θυματέρες τρεῖς· ὡσπερ καὶ Μωσῆς ἐλρήκεν ἐν τῷ νόμῳ. Ἐάρ δὲ γένεσται τινὶ οὐλοὶ, καὶ, Ἄγρος ἀστησης υἱόν. Ἰδοὺ πάλιν τοὺς γεννηθέντας, ὡς γεννόμενους; καὶ ποιηθέντας εἰρήκασιν, εἰδότες, ὅτι ἔως ὁμολογοῦνται οὐλοὶ, καὶ λέγη τις, ὅτι ἔγενοντο, ἢ ἐκτησάμην, ἢ ἐποίησα, οὐδὲν διαφέρει· ἡ γάρ φύσις καὶ ἡ ἀλήθεια ἔλκει τὴν διάνοιαν εἰς ἑαυτήν. Διδ καὶ πρὸς τοὺς ζητοῦντας, εἰ ποίημα, ἢ κτίσμα ἔστιν δοκύος, χρή πρότερον λέγειν, εἰ Υἱός ἔστι, καὶ Λόγος, καὶ σοφία. Τούτων γάρ ἀποδεικνύεται εὐθὺς, καὶ πάντες τὴν περὶ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος ὑπόνοια. Οὐτε γάρ τὸ ποιήμα Υἱός καὶ Λόγος, ἐν εἴη, οὔτε δὲ Υἱός

ποιημα δν εή. Σκηπίτε γάρ πόσον έχει πτῶμα τὸ λέγειν ποιημα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Λέγει που Σωλομών ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ δτὶ Σύμπαν τὸ ποιημα δ Θεὸς δέξει εἰς κρίσιν. Οὐκοῦν εἰ ποιημά ἔστιν δ Λόγος, ἀχθήσεται παρ' ὑμῖν καὶ αὐτὸς εἰς κρίσιν. Καὶ ποὺ λοιπὸν ἡ κρίσις, κρινομένου τοῦ κριτῶν; Εἰ δὲ διαγράφεται πιστὸν δικαιῶν ποιησατε αὐτὸν, σπαράττει πάλιν αὐτοὺς τοῦτο νομίζοντας, ὡς ἐπὶ πίντων λέγεσθαι καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ πιστόν, ἔτι πιστεύων ἐκδέχεται τῆς πίστεως τὸν μισθὸν, ὥρι καὶ διὰ τοῦτο πάλιν αὐτοὺς ἐγκαλεῖν Μωσῆς μὲν λέγοντι, Θεὸς πιστός, τῷ Ἀποστόλῳ δὲ γράφοντι, Πιστὸς δ Θεὸς, διὸ οὐκέτι ὑμᾶς πειρασθῆται ωπέρ δ δύρασθε. Ἀλλὰ ταῦτα λέγοντες οἱ ἄγιοι ωὐκ ἀνθρώπινα περὶ τοῦ Θεοῦ διανοοῦνται· ἀλλ' ἀγίνωσκον διπλοῦν εἶναι τὸν νοῦν ἐν τῇ Γραφῇ περὶ τοῦ πιστοῦ, τὸ μὲν ὡς πιστεύον, τὸ δὲ ὡς ἀξιόπιστον· καὶ τὸ μὲν ἐπ' ἀνθρώπων, τὸ δὲ ἐπ' Θεοῦ ἀρμῆσιν. Πιστὸς γοῦν Ἄβραὰμ. δτὶ, τῷ λαλοῦντι πεπίστευκε Θ.ῷ· πιστὸς δὲ δ Θεὸς, δτὶ κατώς φάσθει Δοῦλος, Πιστὸς ἐστιν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ δ Κύριος, καὶ ἀξιόπιστος, καὶ ἀδύντον ἔστι φεύσασθαι. Καὶ τὸ γεγράφθαι τοίνυν πιστὸν ὑπαγεῖσαντι αἰτήν οὐ πρὸς δόλους ἔχει τὴν δομοιστητα, οὐδὲ διπλοῦν εἰάρεστος γέγονεν, ἀλλ' δτὶ Υἱὸς ὁν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ πιστὸς ἔστι καὶ αὐτὸς, διφείλων πιστεύεσθαι, ἐν οἷς δν λέγῃ καὶ ποιῇ, αὐτὸς ἀτρεπτος μένων, καὶ μή ἀλλοιούμενος ἐν τῇ ἀνθρώπινῃ οἰκουμένῃ, καὶ τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ. Οὐ τοίνυν τὰ πρὸ τῆς κτίσεως οὐ γάρ οὐδὲν δ Ἀπόστολος εἰρηκεν, ἀλλ' δτὶ δ Λόγος C σάρκη ἐγένετο. Πότε γάρ ἀπεστάλη, ή διπηνίκα τὴν ἡμετέραν ἐνεδύσατο σάρκα; Πότε δὲ ἀρχιερεὺς τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν γέγονεν, ή δτε προτενέγκας ἐκτὸν ωπέρ τῆς ἡμῶν ἡγειρεν ἐκ νεκρῶν τὸ σῶμα; Καὶ νῦν αὐτὸς τοὺς προσερχομένους αὐτοῦ τῇ πίστει προσάγει, καὶ προσφέρει τῷ Πατρὶ, λυτρούμενος πάντας, καὶ ὑπὲρ πάντων λιταξόμενος τὰ πρὸς τὸν Θεόν. Οὐ τὴν οὐσίαν δρᾷ τοῦ Λόγου, οὐδὲ τὴν ἐκ Πατρὸς αὐτοῦ φύσιν γέννησιν σημαίνει θεῖλων δ Ἀπόστολος εἰρτήκε πιστὸν δικαιῶν ποιησατε αὐτὸν, μή γένοιτο ποιῶν γάρ ἐστιν δ Λόγος, οὐ ποιούμενος αὐτὸς· ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ κάθιδον καὶ ἀρχιερωσύνην γενομένην, ἢν καλῶς δν τις ίδοι ἐκ τῆς κατὰ τὸν νόμον καὶ τὸν Ἅραράν Ιστορίας.

'Ἐκ τῆς κατὰ τὸν Ἅραράν Ιστορίας τὸ κατὰ Χριστὸν μισθητὸν παριστῶν ἐλέγχει τοὺς περὶ τι κατ' αὐτὸν σφυλλομένους. 'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Οὗτος δ Ἅραράν οὐ γεγένηται ἀρχιερεὺς, ἀλλὰ ἀνθρώπος· καὶ μετὰ χρόνον δτε δ Θεός, ήθελητε γέγονεν δρχιερεὺς· καὶ γέγονεν οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ἐκ τῶν συγγένων ἱματίων γνωριζόμενος, ἀλλ' ἐπενιδυσθεύενος τὴν ἑταμίδα, τὸ λογεῖν, τὸν ποδῆρη, & αἱ γυναῖκες μὲν εἰργάσαντο προστέξει τοῦ Θεοῦ, οὐ τούτοις δὲ εἰσερχόμενες εἰς τὰ δικια τὴν υπὲρ τοῦ λισσοῦ θυσίαν προσέφερεν. Οὕτω τοίνυν καὶ δ Κύριος ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν δ Λόγος, δτε δὲ τὴθέλησεν δ Πατήρ ωπέρ πάντων λύτρον δοθῆναι, καὶ πᾶσι χαρίσασθαι,

¹ Eccle. xii, 14. ² Hebr. iii, 2. ³ Deut. vii, 9.

A factum. *Cuncta quae sunt, ut inquit Salomon in Ecclesiaste, Deus in judicium adducet*¹. Quare si Verbum est res facta, nobiscum in judicium adducetur. Eequod autem judicium erit, si iudex ipse judicabitur? Quod si perturbantur, quoniam scriptum est, eum esse fidem ei, qui fecit ipsum², quod existimat hanc vocem, fidem, ita de illo ut de omnibus accipi, cum is qui fidelis est, hoc est qui credit, mercedem accipiat, videant, ne hoc nomine Moysēm etiam in crimen vocent, qui, *Dcus*, inquit, *fidelis est*³, et Apostolum ipsum illa scribentem: *Fidelis Dens, qui non permittet nos tentari supra id quod potestis*⁴. Scendum est igitur vires sanctorum noua ea, quae hominibus convenient, in Deum conferre, sed vocem hanc, fidem, in Scriptura dupliciter accipi. Nam fidelis dicitur is, qui credit, et is, qui dignus est, ut ei credatur. Illud hominibus congruit, hoc Deo. Proinde fidelis Abraham, qui Deo loquenti creditit; fidelis est Deus, quoniam ut David cecinit, *Fidelis est Dominus in omnibus verbis suis*⁵, et dignus, cui fides habeatur, et mentiri non potest. Et locis igitur ille ubi scriptum est, fidem esse ei, qui fecit ipsum, non ita est intelligentius, ut ad similitudinem hominum credens placuerit, sed quod cum sit veri Dei Filius, fidelis est etiam ipse, hoc est dignus, cui fides habeatur in omnibus, quae vel facit, vel dicit; stabilis enim et ipse est, et non mutatur, quantum ad humanam dispositionem, et ad ejus in carne adventum pertinet. Non enim ab Apostolo id dictum est de illo antequam creatus est, sed posteaquam Verbum caro factum est. Quando enim missus est? nonne quando carnem nostram induit? Quando princeps confessionis nostrae factus est? nonne quando corpus suum, cum se pro nobis oblitisset, a mortuis excitavit? Et nunc accidentes ad fidem suam adducit, et offert Patri, cum omnes redemerit, et omnibus Deum placaverit. Absit igitur, ut credamus, Apostolum dixisse, fidem eum esse illi, qui fecit ipsum, ut Verbi essentiam et ortum ex Patre significaret, (Verbum enim facit, non autem fit), sed ut ejus ad homines descensum et pontificatum ostenderet, quem facile ex lege et historia Aaron poteris intelligere.

Ex Aaron historia mysterium Christi constituens arguit illos, qui de ipso minus recte sentiunt. Ex eodem libro.

Nic Aaron non pontifex, sed homo natus est. Post autem, quando placuit Deo, factus est, sed ita, ut non ex solitis vestimentis agnoscatur, sed superhumerales et rationales et tunicae indueret, quae quidem ornamenta mandato Dei mulieres consecerant. His induitus in sancta ingrediebatur, et pro populo sacrificium faciebat. Sic et Dominus initio quidem Verbum erat, sed quando voluit Pater illius sacrificio pro omnibus oblatio placari, tunc, ut Aaron tunicae, sic Verbum carnem huma-

¹ I Cor. x, 13. ² Psal. cxliv, 15.

nam sumpsit e terra. Mariam enim Virginem, ut terram intactam sibi matrem elegit, ut habens jam, quod immolari posset, tanquam sacerdos se ipsum offerret Patri, et proprio sanguine nos omnes expiatet a peccatis, et a mortuis excitaret. Et quemadmodum Aaron non mutabatur, licet ueste sacra esset inditus, ita Verbum, manens id quod erat, tantummodo tegebatur. Et qui Aaron sacrificantem conspicatus, dicebat: Ecce habemus hodie pontificem Aaron, non significabat enim fons esse factum hominem (erat enim homo priusquam sacerdos ficeret), sed ministerio factum esse pontificem, amictuunque vestimentis ad eum qui munere pontificio fongeretur exornandum factis et comparatis: eodem modo possumus de Domino recte cogitare, cum assumpta carne non alium esse factum, sed ea se contexisse. Et illud: Factus est, nefas est sic interpretari, ut eum, quatenus Verbum est, factum intelligamus; sed ita accipendum est, ut cum esset Verbum et procreator, deinde assumpto corpore facto et procreato, quod pro nobis offerre posset, pontificem esse factum cognoscamus. Quando enim factus, aut missus est, nisi cum nostrae similem carnem et sanguinem sumpsit? Et quando factus est misericors et fidelis pontifex? nonne tunc, cum per omnia fratribus similis evasit? Tunc autem fuit ejusmodi, cum homo factus est, et misericors effectus est, cum se pro nobis offerens misertus est nostri. Jam fidelis est factus, non fidem accipiens, aut in aliquem credens quemadmodum nos, sed dignus existens cui fides in omnibus, quae dixerit aut fecerit, habeatur, et quod fidem hostiam illam permanentem, et nunquam deficientem offert: nam quae legis praescripto immolabantur hostiae, fideles ac firmae non erant, Servatoris autem hostia semel oblata perfecit omnia et fidelis est, aeternaque permanet. Fidelis est igitur ut qui non mutatur, sed idem manet promissaque perficit. Vide, inquiens, quia ego sum et non nullos¹. Itaque verba illa, factus est et creatus est, horumque illum significant esse factum. Quamobrem et Petrus cum dixisset, Dominum et Christum fecit ipsum, statim subiectit, hunc Iesum, quem vos crucifixiatis². Neque enim, ut ante monuimus, dixit, Fecit ipsum Verbum, sed Dominum, nec simpliciter, sed in vos et in medio vestrum fecit, quod perinde est, ac si dicere, declaravit. Id quod ipse Petrus hanc doctrinam exordiens cum observatione significabat, cum Iudeos sic alloquueretur, Viri Israeliæ, audire verba haec: Jesum Nazarenum virum approbatum a Deo in ratis mirabilibus, et prodigiis, et signis quae fecit Deus per illum in medio vestri, ecclis vos scitis³. Quod enim in oratione sine dictu est fecit, dicit hic approbabat, seu declaravit. Ex signis enim et rebus admirandis quas Dominus fecit, nos simpliciter declaratus est homo, sed in corpore humano

B τότε δή δ' Λόγος, ὡς Ἀράρων τὸν ποδίρη, οὗτον καὶ αὐτὸς ἐλασθε τὴν διπλή γῆς ἀνθρωπίνην σάρκα, Μαρπλαν τὴν παρθένον ἀνεῖ τῆς ἀνεργάστου γῆς ἐσχηκώς μητέρα τοῦ σώματος, ἵνα ἔχων τὸ προσφερόμενον αὐτὸς ὡς ἀρχιερεὺς ἑαυτὸν προσενέγκῃ τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Ιδίῳ αἴματι πάντας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν καθαρίσῃ, καὶ ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναστῆσῃ. Καὶ διπερ δὲ Ἀράρων οὐκ τῇλάσσετο, περιτιθέμενος τὴν λεπατικὴν ἁσθῆτα, ἀλλὰ μένων δὲ αὐτὸς ἐκαλύπτετο μόνον, καὶ εἰ ἐλεγεῖ τις ἐωρακών αὐτὸν προσφέροντα, Πλούτον γέγονε σῆμερον δὲ Ἀράρων ἀρχιερεὺς, οὐκ ἀσματινεν αὐτὸν ἀνθρωπὸν τότε γεγενῆσθαι, ἢν γάρ πρὸ τοῦ ἀρχιερεὺς τενέσθαι ἀνθρωπὸς, ἀλλ' οὐτὶ τῇ λειτουργίᾳ πεποίηται ἀρχιερεὺς, περιθέμενος τὰ πεποιημένα καὶ κατασκευασθέντα ἴματα τῇ λεπατείᾳ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίου δυνατόν εστιν καλῶς νοεῖν, ὡς οὐκ ἄλλος; γέγονε τὴν σάρκα λαβών, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ὃν ἐκαλύπτετο ταύτη. Καὶ τὸ γέγονε δὲ, καὶ τὸ πεποίηται, οὐχ δὲ δὲ Λόγος, η Λόγος εστιν, πεποίηται νοεῖν θέμις, ἀλλ' οὐτὶ δὲ Λόγος δὸν δημιουργὸς, διπερον πεποίηται ἀρχιερεὺς, ἐνδυσάμενος σῶμα τὸ γενητὸν καὶ ποιητὸν, διπερ καὶ προσενεγκεῖν ὅπερ ἡμῶν δύναται. Διτὶ καὶ λέγεται πεποιησθαι. Πότε γάρ πεποιηται, καὶ πότε ἀπόστολος γέγονεν, εἰ μὴ δὲ παραπλησίως ἡμῖν μετέτηξε καὶ αὐτὸς αἴματος καὶ σαρκὸς; Καὶ πότε γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς, ἢ δὲ κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὡμοιώθη; Φιλοιώθη δὲ τότε, οὐτὶ γέγονεν ἀνθρωπὸς. Καὶ γέγονεν ἐλεήμων μὲν, ὅτε περὶ ἡμῶν προσενήγκας τῇλέσεν **C** ἡμᾶς· πιστὸς δὲ, οὐ πιστεῖς μετέχων, οὐδὲ εἰς τινὰ πιστεύων, διπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ πιστεύεσθαι διφεύλων περὶ· ὃν ἐν λέγῃ καὶ ποιῇ, καὶ δὲ πιστὴν θυσίαν προσφέρει, τὴν μένουσαν καὶ μὴ διαπίπτουσαν. Άλλο μὲν γάρ κατὰ νόμον προσφερόμεναι οὐκ εἰχον τὸ πιστὸν, ἢ εἰ τοῦ Σωτῆρος; Θυσία διπαξ γεγενημένη τετελείωκε τὸ πᾶν, καὶ πιστὴ γέγονε μένουσα διὰ παντὸς. Ηὔστης γάρ οὓς οὐκ ἄλλασσεμενος, ἀλλ' αὐτὸν διαμένων, καὶ ἀποδέδοὺς ἢ ἐπῆγγελται λέγων, Ἰδετέ με, δὲτι ἐπώ εἰμι, καὶ οὐκ ἡλλοιομαι. Καὶ τὸ πεποίηται γοῦν, καὶ τὸ πέπλασται, καὶ τὸ ἔκτισται τὸ ἀνθρωπὸν αὐτὸν γενέσθαι σημαίνει. Καὶ γάρ καὶ δὲ Πέτρος; εἰρηκώς, Κύριος καὶ Χριστὸς αὐτὸς ἐποίησεν, εὐθὺς ἐπιγάγε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, διεύμεις ἐσταυρώσατε. Οὐ γάρ εἰργε, καθὼς προείπον, Ἐποίησεν αὐτὸν Λόγον, ἀλλὰ Κύριον. Καὶ οὐκ ἐπλώς, ἀλλ' εἰς ὑμᾶς, καὶ ἐν μέσῳ ὑμῶν ἐποίησεν, δισσον τῷ εἰπεῖν, Ἀπέδειξε. Καὶ τούτο διρχόμενος δὲ Πέτρος τῆς τοιαύτης διδασκαλίας μετὰ παραπήρησες ἐσῆμανεν, ἥντα πρὸς φύτους Ελέγχον, Ἀρδρές Τσραζίται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους· Ἀρδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδεδειγμένος εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι, καὶ τέρασι, καὶ σημειοῖς, οἵτις ἐποίησε δι' αὐτοῦ δὲ Θεὸς ἐπειδὼν ὑμῶν, καθὼς αὐτοὶ οἰδατε. Τὸ δρα πρὸς τὸ τέλος ἐποίησε λεγόμενον, τούτο ἐν τῇ ἀρχῇ εἰρηκεν ἀπέδειξεν. Ἀπὸ γάρ τῶν σημείων, καὶ ὃν ἐποίησε θαυματίων δὲ Κύριος, ἀπεδειχθεὶς οὐχ ἀπλῶς ἀνθρωπὸς, ἀλλὰ Θεός; ὃν ἐν σώματι, καὶ Κύριος αὐ-

¹ Luc. xxiv, 30. ² Act. ii, 36. ³ ibid. 22.

τὸς ὁν ἐχριστός. Τοιοῦτον ἔστι καὶ τὸ ἐν τοῖς Εὐ-
αγγελίοις λεγόμενον παρὰ τοῦ Ἰωάννου · Λίκα τούτῳ
οὕτη μᾶλλον διάκονος αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι, οὐδὲν
ἴνετο Σάββατον, ἀλλὰ καὶ Πατέρα διορθευτὸν
Θεόν, ἵστοραν εἰπούντων τῷ Θεῷ. Οὐ γάρ ἐπιλαττεῖν
ἔχειν δὲ Κύριος τόπον Θεόν, οὐδὲ διώς ἔστι ποιούμενος
Θεός, ἀλλὰ ἀπεδείξειν διὰ τῶν ἑργῶν λέγων, Καὶ
ἀμοιβὴν μή πιστεύειτε, τοῖς ἑργοῖς μου πιστεύετε; Ιε-
ρῶντας δέ τοι δηρὸν τῷ Πατέρᾳ, καὶ δὲ Πατήρ ἐτέρος.
Αὐτὸν οὖν τὸν Κύριον καὶ Χριστός, ἡτοι βασιλεὺς
καὶ θεοῖς, ἀλλὰ ἀρχὴν ἔχει τοῦ τὴν χυριό-
τητα αὐτοῦ καὶ βασιλείαν δεικνύειν, καὶ ἐκτελεῖν καὶ
πέμψαι τοὺς ἀπειθεστατας. Καὶ οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι
εἰπεῖν ἔχει τότε, ἀλλὰ ἡμεῖς ἀρχὴν ἔχομεν τοῦ εἶναι
αὐτὴν Κύριον ἡμῶν. Οὐχ ἀπλῶς δὲ ἐποιῆσεν αὐτὸν,
ἀλλὰ εἰς τὸν χυριεῦσαι πάντων αὐτὸν, καὶ ἀγιάσειν
πάντας διὰ τοῦ χρισμάτος. Ήδη γάρ ἐπερπετεῖ δὲ ἐπέ-
ρου τὴν λότρωσιν γενέσθαι, ἀλλὰ διὰ τοῦ φύσεις
Κύριου, ἵνα μὴ διὰ Γεννήσης μὲν κτιζόμενος, ἀλλον
δὲ Κύριον θνομάζωμεν, καὶ πέτωμεν εἰς τὴν ἀρεια-
νήν καὶ τὴν Ἐλληνικὴν ἀφροσύνην, τῇ κτίσει δου-
λεύοντες παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν.

Τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας κατὰ Ἀρειανῶν λεγόντων
ἕρτανον χρειαρά πολιτηρούν τὸν Γένος, καὶ δι'
ἡμᾶς τερούταν.

*Ο Πατήρ μου ὃς ἄρτι ἐργάζεται κάτων ἐργάζο-
μαι. Τὸ δὲ ὃς ἄρτι δεικνύει τὸ ἀΐδως, ὃς Λόγος
ὑπάρχειν αὐτὸν ἐν τῷ Πατρὶ. Λόγου γάρ ίδιον ἐργά-
ζεῖθαι τὰ τοῦ Πατρὸς ἑργα, καὶ μὴ εἶναι ἐκτὸς
αὐτοῦ. Εἰ δὲ ἀ δὲ Πατήρ ἐργάζεται, ταῦτα καὶ δὲ
Γένος ἐργάζεται, καὶ δὲ κτίσει δὲ Γεννήσης, ταῦτα τοῦ
Πατρὸς τοῖς κτίσματα. *Ἐργον δὲ καὶ κτίσμα τοῦ
Πατρὸς ἐστιν δὲ Γεννήσης, ἢ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνον ἐργάζεται,
καὶ ἐκεῖνον ἔσται κτίσων; *Ἐπειδὴ δὲ ἐργάζεται
δὲ Πατήρ, ταῦτα καὶ τοῦ Γεννήσης ἑργα, διπέρ απο-
τοπον δὲ εἰη καὶ ἀδύνατον. *Η τὰ τοῦ Πατρὸς κτίσιαν
καὶ ἐργαζόγενος, αὐτὸς οὐκ δὲ εἰη ἑργον οὐδὲ
κτίσμα, ἵνα μὴ αὐτὸς, ποιητικὸν αἴτιον δην, ἐν τοῖς
ποιουμένοις ἐφρόνηται. Πάκις οὖν δι' αὐτοῦ κτίσει, εἰ
μὴ Λόγος ἐστιν αὐτοῦ καὶ σοφία; Πάκις δὲ Λόγος δὲν
εἰη καὶ σοφία, εἰ μὴ διότι γέννημα τῆς οὐσίας αὐ-
τοῦ ἐστιν, ἀλλὰ ἐξ οὐκ δυτῶν καὶ αὐτὸς ἐγένετο; Πάκις
δὲ, πάντων ἐξ οὐκ δυτῶν καὶ κτίσμάτων δυτῶν, καὶ
τοῦ Γεννήσης κατ' ἐκεῖνους ἐνδεικνύει τῶν κτίσμάτων,
καὶ τῶν οὐκ δυτῶν ποτὲ, μόνος οὖτος ἀποκαλύπτει
τὸν Πατέρα, καὶ οὐδεὶς ἀλλος, εἰ μὴ μόνος αὐτὸς γι-
νώσκει τὸν Πατέρα; Εἰ γάρ δυνατὸν ποιῆμα δυτα
τοῦτον γινώσκειν τὸν Πατέρα, γινώσκεται καὶ παρὰ
πάντων κατ' ἀναλογίαν τὸν ἰκάνου μέτρων. Ποιη-
μάται γάρ πάντα, διπέρ καὶ αὐτὸς. Εἰ δὲ οὐ δυνα-
τήριος γενησίς οὗτος βλέπεται, οὔτε γινώσκειν αὐτὸν,
διπερβαίνει γάρ πάντας ἢ τε δημιούργους, καὶ τῇ περὶ αὐτοῦ
γνώσις· καὶ γάρ καὶ αὐτὸς μὲν δὲ Θεός εἰπεν, οὐδεὶς
εὑρεται τὸ πρόσωπό μου, καὶ οὐδεῖς· δὲ δὲ Γεννήσης
εἰρηκεν, οὐδεὶς ικαγινωσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ δὲ Γεννήσης·
ἀλλος δὲν εἰη παρὰ τὰ γενητά δ' Αδύνατος μόνον; γινώσκων,

¹ Joan. v, 17. ² Joan. x, 58. ³ Exod. xxxiii, 20.

A Deus, et Dominus, et Christus. Hoc et in Evangelio
a Joanne indicatur, qui, Propterea, inquit, magis
persequerantur ipsum Iudei, quod non modo sobre-
bat Sabbathum, verum etiam Patrem proprium dice-
bat Deum, seipsum faciens aequalem Deo¹. Non
enim ringebat seipsum Dominus Deum, neque est
omnino factus Deus, sed ipsis factis ostendebat,
Etsi mihi, inquietus, non creditis, operibus meis
credite, ut cognoscatis me esse in Patre, et Pa-
trem in me². Perspicuum igitur est, qui nunc
Dominus, et Christus, seu rex declaratur, eum non
habere principium, ut nunc Dominus fiat, et Rex;
sed potius ut dominatum et regnum ostendat suum,
cujus vis ad contumaces et incredulos usque pro-
tenditur. Et ille quidem initium non habuit, ut
esset Dominus noster, sed nos ipsum habere Domi-
num nostrum incepimus. Neque vero simpliciter ip-
sum fecit, sed fecit, ut omnibus imperaret, et omnes
innotescerent sanctos efficeret. Non enim decebat, ut per
alium nisi per naturalem Dominum genus humanum
redimeretur, ne qui per Filium creatus sumus, alium
Dominum appellaremus, incideremusque in Ariano-
rum Graecorumque stultitiam, qui præter Deum rerum
omnium procreatorem rei procreatæ deserviunt.

Ex eodem loco in Arianos, qui dicunt Filium ins-
trumenti partes egisse, et propter nos esse factum. :

Pater meus usque nunc operatur, et ego operor. Illud
usque nunc, significat ipsum, ut Verbum, in Patre
esse ab omni eternitate. Nam Verbi proprium est,
opera Patris operari, et extra Patrem non esse.
Quod si ea, quae Pater agit, agit et Filius, et quae
creantur a Filio, Patris sunt opera. Filius autem,
ut isti volunt, est opus Patris, et creatus a Patre,
aut ipse se facit, et creat, quandoquidem ea, quae
Pater agit, sunt etiam opera Filii. Quod quidem
absurdum est, et fieri non potest. Aut faciens et
creans ea, quae Patris sunt, ipse nec factus, nec
creatus est, ne, qui causa efficiens est, in rebus
factis reperiatur. Jam quomodo Pater per Filium
creat, nisi Verbum ipsius est et sapientia? Quomo-
do autem Verbum et sapientia illius sit, nisi
proprium sit ejus essentiæ germen, sed ex nihilo
etiam ipse procreatus? Quomodo autem, cum om-
nia ex nihilo facta creataque sint, Filius, si unus-
eorum est, solus ex omnibus illis quondam non
existentibus, Patrem declarat, et nemo aliis, nisi
ipse solus Patrem cognoscit? Nam si fieri potest,
ut hic sit opus, et cognoscat Patrem, ab omnibus
etiam pro cuiusque modulo cognoscatur, quando-
quidem sunt opera, que inadmodum et ille. At si
quae facta sunt, ipsum nec videre nec cogno-
scere possunt, quod omnium vires supererit aspec-
tus ejus et cognitio, cum Deus ipse dicat: Nemo
videbit faciem meam, et vivet³, et Filius: Nemo na-
vit Patrem nisi Filius⁴, Verbum utique aliud est,
quam ea, quae facta sunt, cum ab eo solo cognos-
catur et videatur Pater. Quomodo igitur Verbum

solum novit Patrem nisi proprium ihus est Verbum? Quomodo autem proprium ipsius sit, si creatum est? si verus ejus Filius, et ex ipso non est? Quod autem Filius sit, et solus proprius, non autem opus factum creatumve, Pater ipsius ostendit, *Filius, inquiens, meus es tu*¹. Et: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*². Quamobrem et angeli ministrabant ei, ut qui ab illis natura diversus esset, et ab ipsis adoratur, non ut qui gloria praestet, sed qui plane alius sit, quam reliqua res procreatae, et ipsi etiam angeli, utpote solus Patris proprius per essentialiam *Filius*. Etenim si, ut gloria excellens, adoraretur, quicunque praestarent et excellerent, ab inferioribus essent adorandi. Hoc autem non fit. Nec res nulla creata rem creatam adorat, sed servus dominum, et quae creata sunt, adorant Deum. Petrus quidem apostolus Cornelium volentem se adorare prohibet, *Et ego, inquiens, homo sum*³. Et angelus in Apocalypsi ad Joannem, qui volebat ipsum adorare, Vide, inquit, ne feceris. *Conservus tuus ego sum, et fratrum tuorum prophetarum, et eorum, qui observant verba libri hujus. Deum adora*⁴. Quare Deus solus est adorandus, id quod norunt etiam ipsi angeli. Quamvis enim inter illos alius alii gloria antecellat, omnes tamen creati sunt, ideoque non adorari, sed adorare Dominum debent. Patrem quidem Sampsonis Manue, qui volebat angelos saeriscium offerre, cohibuit angelus, *Ne mihi, inquiens, sed Deo sacrificia*⁵. At Dominus ab angelis adoratur, scriptum enim est: *Et adorent eum omnes angeli Dei*⁶; et ab omnibus gentibus: *Et adorabunt te*, inquit Isaia, et volebunt tibi. *Quoniam in te Deus est, et non est aliud Deus praeter te*⁷. Discipulos quidem adorantes non solum admittit, verum etiam certiores facit, quis ipse sit, *Nonne vos, inquiens, vocatis me magistrum, et Dominum? et bene facitis, sum enim*⁸. Et Thomam dicentem, *Dominus meus, et Deus meus*⁹, permittit dicere; atque adeo non prohibens probat. Est enim, quemadmodum et alli prophete dicunt, et David ipse canit, *Dominus virtutum, et Dominus Sabaoth, et Deus verus, et omnipotens*¹⁰. Cur autem non eodem mandato, quo facta sunt omnia, factus sit Filius a Deo, aut cur per hunc, qui factus est etiam ipse, omnia facta sint, dicunt ipsi. Quamvis enim omnia, quae dicunt, sint absurdum et a ratione aliena, audent tamen ita loqui: Deus, inquiunt, cum vellet rerum omnium universitatem procreare, videret autem eam esse naturam ipsarum, ut non posset a se, qui immensus est, procreationem capere, solus solum unum fecit, et creavit, et hunc Filium et Verbum appellavit, ut ejus opera et reliqua omnia deinceps fieri possent. Quis non ex verbis istis absolutam eorum impietatem agnoscet, quam sibi ipsi multa cum impunitia miscentes non erubescunt tanquam ebrii a veritate deficere? Nam si dixerint, Deum, ne in re-

¹ Psal. ii, 7. ² Matth. xi, 27. ³ Act. x, 26. ⁴ Psal. viii, 10. ⁵ Isai. lxv, 14. ⁶ Joan. xiii, 13. ⁷ Joan. ix, 28.

A καὶ μόνος βλέπων τὸν Πατέρα. Πῶς ὡντεῖνος, εἰ μὴ μόνος ἦνος ἦν αὐτοῦ; Πῶς δὲ ἦνος, εἰ κτίσμα ἦν, καὶ μὴ Γίδες ἀληθινὸς, καὶ τέκνον αὐτοῦ; Γίδες δὲ αὐτὸν καὶ μόνον ἦνον δείκνυσσιν ἑαυτοῦ δὲ Πατήρ, καὶ οὐ κτίσμα λέγων. Γίδες μου εἰ σύ καὶ Οὐραῖος ἔστειρ δὲ Γίδες μου δὲ ἀμαρτητός, ἐν τῷ ηὔδικησα. Διὸ καὶ διηκόνουν αὐτῷ οἱ ἄγγελοι, ἀτὰ δὲ πάρ' αὐτοὺς ὅντες, καὶ προσκυνεῖται πάρ' αὐτῶν, οὐχ ὡς τῇ δέξῃ μετάν, ἀλλ' ὡς δὲ πάρ' αὐτῶν τὰ κτίσματα. καὶ πάρ' ἐκείνους ὅντες, μόνος δὲ τὸν Πατέρας ἦνος ὡντεῖοντας Γίδες. Εἰ γάρ ὡς τῇ δέξῃ ὑπερέχων προσκυνεῖται, ὁντεῖοντας τὸν ὑποδεήκοταν τὸν ὑπερέχοντα προσκυνεῖν. 'Ἄλλον οὐκέτεινονται καὶ κτίσματα γίδες μὲν προσκυνεῖται, ἀλλὰ δοῦλος δεσπότην, καὶ κτίσμα Θεόν. Πέτρος μὲν οὖν δὲ ἀπόστολος προσκυνῆσαι θέλοντα τὸν Κορνήλιον καλύπτει λέγων, διτι Κάρχων ἀνθρώπως εἰμι, ἄγγελος δὲ θέλοντας προσκυνῆσαι τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ Ἀποκαλύψει καλύπτει λέγων. 'Ορα μὴ, σύνθανολός σου εἰμι, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν προφητῶν, καὶ τῶν προρούντων τοὺς ἀδρούς τοῦ Βιβλίου ταύτους. Τῷ Θεῷ προσκύνησον. Οὐκοῦν Θεοῦ οὐτει μόνου τὸ προσκυνεῖσθαι. Καὶ τοῦτο ισασι καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι, διτι καὶ ἀλλήλους δέξαις ὑπερέχουσιν, ἀλλὰ κτίσμα πάντες εἰσι, καὶ οὐκ εἰσι τὸν προσκυνούμενον, ἀλλὰ τὸν προσκυνούμενον τὸν δεσπότην. Τὸν γενῦν πατέρα τοῦ Σαμψών τὸν Μανεύθελοντα θυσίαν προσενεγκειν τῷ ἄγγελῳ ἐκάλυπτεν δέγγελος λέγων. Μή δημοι, ἀλλὰ τῷ Θεῷ προσένεγκε. Οὐ δὲ Κύριος παρὰ ἄγγέλων προσκυνεῖται· γέγραπται γάρ. Καὶ προσκυνησάσθωσαρ αὐτὸν πάντες ἄγγελοι Θεοῦ· καὶ πάρ' πάντιν τῶν ἔθνων, ὡς δὲ Ἡσαΐας φησι. Καὶ προσκυνήσοντο σοι, καὶ ἐν σοι προσεύξονται· διτι δὲ σοι δὲ Θεός, καὶ οὐκ οὐτει Θεός πλήρης σου. Τούς τε μαθητὰς προσκυνοῦντας δέχεται, καὶ πληροφορεῖ τούτους, διτις οὐτοὶ, λέγων. Οὐδὲ ύμεις με λέγετε δὲ Κύριος, καὶ δὲ διδόσκαλος; καὶ καλῶς λέγετε. Εἴμι γάρ. Καὶ τὸν Θωμᾶν λέγοντα. Οὐ Κύριος μου καὶ δὲ Θεός μου, συγχωρεῖ λέγων, καὶ μᾶλλον ἀποδέχεται μὴ καλύπτων αὐτὸν. Εἶτε γάρ αὐτὸς, ὡς εἰ τε ἀλλοι προφῆται λέγουσι, καὶ Δαΐδης ψάλλων, Κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ Κύριος Σαβαὼν, καὶ Θεός ἀληθινός, καὶ Πατοχρήστωρ. Τίνειον οὖν ὃν γέγονε τὰ πάντα παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ τῷ προστάγματι, φέγγοντες καὶ δὲ Γίδες; "Η διαιτή διὰ τούτου τὰ πάντα γέγονε, καίτει καὶ αὐτοῦ γενητοῦ τυγχάνοντος; λέγετασαν. Ἀλογίζει μὲν πάσα πάρ' αὐτοῖς· φασὶ δὲ ὅμως, ὡς δέρα θέλων δὲ Θεός τὴν γενητὴν κτίσαι φύσιν, ἐπειδὴ διέργει μὴ δύναμένην αὐτὴν μετασχεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀκράτου καὶ πάρ' αὐτοῦ δημιουργίας, τοιεῖ καὶ κτίζει μόνος μόνει ίνα, καὶ καὶ εἰ τούτον Γίδεν καὶ λέγον, ίνα, τούτου μέσου γενομένου, οὗτος λαπτὸν τὰ πάντα δὲ αὐτοῦ γενέσθαι δυνηθεῖ. Πῶς οὖν οὐκ διτις τῆς αὐτῶν τέλεσσιν εἰς τούτων καταγνοίη δισεβείας, ἥν μετὰ πολλῆς τῆς ἀφροσύνης ἑαυτοῦ; κεράστητες οὐκέτι θριβωσαν, οὕτω καταμεθύσοντες τῆς ἀληθείας; Εἰ μὲν γάρ διὰ Αριε. xix, 10. ⁸ Ιωά. xxv, 16. ⁹ Πσαλ. xci, 8. ¹⁰ Πσαλ. xliii, 10.

τὸν κάμνειν τὸν Θεὸν πρὸς τὴν τῶν ἀλλων ἔργασιαν τῷ σουσι: μόνον αὐτὸν πεποιηκέναι τὸν Υἱὸν, καταβοῦσι τούτων πᾶσα μὲν ἡ κατασκευὴ οὐκ ἔξια φθεγτομένων περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἐγγράφως δὲ ὁ Ἡσαΐς λέγων, θεὸς αἰώνιος ὁ κατασκευόσας τὰ ἀκρα τῆς γῆς οὐ παντάσει, οὐδὲ κοκίσει, οὐδὲ ἔστιν ἀξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ. Εἰ δὲ ὡς ἀπεξιών ὁ θεὸς τὰ δὲ ἀκρασθεῖ, τὸν μὲν Υἱὸν μόνον αἰργάσατο, τὰ δὲ ἄλλα τῷ Υἱῷ ἐνεχείρισε, τούτο μὲν ἀνάξιον θεοῦ· οὐκ ἔστι γάρ ἐν τῷ θεῷ τύφος· ἐπρέψει δὲ αὐτοὺς ὅμως; δικύριος λέγων, Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσταρπού πωλεῖται, καὶ ἐν δὲ αὐτῷ οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἀνευ τοῦ Πατρὸς ημῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; καὶ πάλιν, Μή μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τι γάρητο, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τὸ ἀρδίσησθε. Οὐχὶ ἡ γυνὴ πλειότερη τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου; Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πεπενάτον οὐρανού, διεισθεῖσιν οὐδὲ θερέουσιν, οὐδὲ συνάρποντες εἰς τὰς ἀποθήκας, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐρανίος τρέψει αὐτά. Οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαχρέτε αὐτῶν; Τίς δὲ δὲ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖται ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἔτει; Καὶ περὶ ἀνθρώπους τοὺς μεριμνᾶτε; Καταμάθετε τὰ πρήτα τοῦ ἀγαγοῦ σὺν πᾶσι αὐξάνεις οὐ κοπιᾶ, οὐδὲ νηθοῖς. Λέγω δὲ ὑμῖν, διτοῦ δέ Σοιομῶν δὲ διη τοῦ δόξην ἀντοῦ περιεβάλετο ως δὲ τούτων. Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σημεροῦ διτα, καὶ αὔριον εἰς καλύπτον βαλλόμενον διθέτε θεὸς αὐτῶν ἀμφιέρυσιν, οὐ ποδιῷ μᾶλλον ὑμᾶς, διλγόσιστοι! Εἰ γάρ οὓς ἀνάξιον θεοῦ προνοεῖτε καὶ μέχρι τῶν οὕτω μικρῶν, τριχὸς κεφαλῆς, καὶ στρουθίων, καὶ τοῦ χόρτου τοῦ ἀγροῦ, οὐκ ἀνάξιον ἦν αὐτοῦ καὶ ταῦτα ἐργάσασθαι. Ὅμηρος τὴν πρόνοιαν ποιεῖται, τούτων καὶ ποιητῆς ἐστι διὰ τοῦ Λόγου τοῦ Ιδεοῦ. Ἀλλως; τε καὶ μεῖζον τὸ ἔτοκον τοῦ; τούτο λέγουσιν ἀπαντᾷ. Διαιροῦσι γάρ τὰ κτίσματα καὶ τὴν δημιουργίαν· καὶ τὸ μὲν τοῦ Πατρὸς ἔργον, τὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ δεδάσιν ἔργα, δέοντας καὶ τὰ πάντα μετὰ τοῦ Υἱοῦ παρὰ Πατέρδες γένεσθαι, τοῦ εἰς διὰ τοῦ Υἱοῦ πάντα τὰ γενητὰ γίνεσθαι, μή λέγειν αὐτὸν ἔνα τῶν ποιημάτων εἶναι. Ἐπειτα δὲ κακείνως ἀν τις αὐτῶν ἐλέγξει τὴν δινοιαν. Εἰ καὶ διὰ τοῦ Λόγου τῆς γενητῆς φύσεως ἐστι, πῶς, αὐτῆς ἀδύνατου τυγχανούσης χωρεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ κύριον γένετον, μόδος οὗτος ἐκ πάντων ἡδυνήθη παρὰ τῆς ἀγείρητου καὶ ἀκριψεστάτης οὐσίας τοῦ Θεοῦ γενέσθαι, ὡς ὑμεῖς λέγετε; Ἀνάγκη γάρ ἡ τούτου δυναμένου καὶ πάσαν δύνασθαι, τοῦ πάσης ἀδυνάτου τυγχανούσης, μὴ δύνασθαι μηδὲ τὸν Λόγον. Εἰς γάρ ἐστι τῶν γενητῶν καὶ οὗτος καθ' ὅμδος. Εἰ, διὰ τὸ ἀδύνατον εἴναι τὴν γενητήν φύσιν μετασχεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ αὐτουργίας, μεσίτου χρεία γέγονεν, ἀνάγκη πᾶσα, γενητοῦ καὶ κτίσματος δυτοῦ; τοῦ Λόγου, μέσου χρείαν εἶναι καὶ ἐπὶ τῆς τούτου δημιουργίας, διὰ τὸ εἶναι ἔνα καὶ αὐτὸν τῆς γενητῆς φύσεως, τοῦ; μὴ δυναμένης μετασχεῖν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔργαστας, ἀλλὰ μέσου διομάντης. Καὶ δικένων δέ τις εὐρεθῇ μέσης, πάλιν ἔτέρου χρεία μετεῖτο δι' ἑκείνου, καὶ οὕτω τε; ἐπαναβαίνων, καὶ διερευνῶν τῷ λογιτεμῷ εὑρήσει

¹ Matth. x. 29. ² Matth. vi, 25 αἱρεῖται.

A liquis rebus procreandis defatigaretur, solum ipsum Filium fecisse, cum ipsa rerum procreataram universitas reclamabit, et voce quodammodo clarissima dicet, eos, quae Deo indigna sunt, loqui, tam scriptis suis illos compescet Isaías, Deus, inquietus, aeternus, qui fecit summidades terrae, non esuriet, neque defatigabitur, neque est inventio prudenter ejus. Sin affirmaverint, Deum fecisse Filium solum, eique rerum universitatem, quam ipse creare dedigueretur, commisice, et hoc Deo indignum esse constabit, cum in eo nulla sit superbia. Et Dominus sententiam eorum evertet: Nonne duo, inquietus, passeris asse veneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro, qui in caelis est?¹ Et rursus: Nolite, inquit, solliciti esse animæ vestrae, quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini. Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus, quam vestimentum? Respicite volatilia caeli, quoniam non serunt, neque neut, neque congregant in horrea, et Pater vester caelestis pascit illa. Nonne vos illis antecellitis? Quis autem vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant, neque neut. Dico autem vobis, neque Salomon in omni gloria sua vestiebat, sicut unum ex his. Si autem fenum agri, quod hodie est, et eras in clibanum multitur, Deus sic resit, quanto magis vos, modicæ fidei!² Quare si Deo non est indignum, ut tam parva, nempe capilluin capitis, et passeris, et fenum agri curet, nec eadem ut faciat indignum est Deo. Quibus enim consulit et prospicit, eorum etiam per Verbum proprium effector est. Quid? quod majus etiam incommodum ita loquentes consequitur? Dividunt enim res procreatas ab ipsa procreatione, et hanc Dei opus esse volunt, illas autem opera Filii esse contendunt. Perspicuum autem est, aut omnia simul cum Filiō a Deo Patre fieri, aut si per Filium omnia sint, ipsum Filium eorum, quae sunt, non esse unum. In hoc præterea stultitia istorum coarguitur. Nam si ipsum quoque Verbum factæ est naturæ, quomodo, cum ipsa Dei actionem sustinere non queat, solum Verbum ex omnibus a non facta et purissima Dei natura fieri potuerit, ut vos asseveratis? Necesse enim ut si Verbum potest, et omnia possint, aut si haec non possunt, ne Verbum quidem possit, siquidem Verbum, ut ipsi sentiunt, est unum ex iis, quæ facta sunt. Ad haec si propterea quod natura, quæ creatur et sit, ipsius Dei procreationem capere non valet, necesse fit, ut medium aliquod fieret, si et Verbum procreatum est, medio fit aliquo opus ad ejus procreationem. Quod si haec sit, et medium hoc rursum alio medio, et aliud alio deinceps indigebit, atque ita erit necessaria infinita mediorum multitudo, nec res novo semper egentes medio unquam consistent. At enim Deus per Mosem eduxit populum ex Aegypto, et per eumdem, quoniam esset homo, legem dedit. Ex quo,

inquiunt, constat similia per aliud simile fieri posse. Quae isti cum dicunt, miror, cur non se in latere condant, ne præ pudore confundantur. Moses non ad creandum missus est, neque ad vocandum ea, quæ non sunt, ut esseat, neque ad sui similes homines confundatos et effingendos, sed ad munus hoc observandum, ut Dei verba populo et Pharoani regi manifestaret. Quis autem infinitam in his differentiam non videt, eum legationis munere fungi et ministerare sit eorum, quæ creata et serva sunt, proprium, facere autem et procreare solius Dei, et Verbi ipsius, et sapientiæ? Quapropter nullus inventiet, quemquam procreare, nisi solum Dei Verbum. Omnia enim in sapientia facta sunt, et sine Verbo ne unum quidem factum est: ad alia autem munera obeyenda non unus ex omnibus deligitur, sed multi, quos vult ipse Deus. Multi enim adsunt angelici, multi Throni, multæ Potestates, multæ Dominationes, innumerabilia denique presto sunt millia ministrorum, qui prompti exspectant mitten-tis imperium. Prophetæ præterea multi, et apostoli duodecim, et Paulus, et Moses ipse, nec solus tamen, sed et Aaron cum ipso, et alii item septuaginta duo discipuli repleti Spiritu sancto, et Mosi successit Josue filius Nave, et huic ipsi Iudices, et his non unus, sed multi reges. Quod si creatus, et unus ex iis qui facti sunt, erat Filius, esse multos ejusmodi filios oportebat, et multos ejusmodi ministros haberet Deus, quemadmodum et in aliis ordinibus multi sunt. Quod si non licet hoc intueri, sed cum multæ res creatæ sint, unum duntaxat Verbum est, quis non animadvertisit Filium a rebus omnibus procreatissita differre, ut nihil æquale cum illis habeat, sed omnia cum Patre propria et paria? Quamobrem non multa sunt Verba; sed unum Patris Verbum, et una imago Dei. At sol etiam, inquit, solus est, et terra una. Eadem ratione dicant etiam aquam esse unam, et ignem esse unum, homines imperiti, qui nesciunt unum quodque eorum, quæ facta sunt, sic unum esse natura sua, ut non ob id tamen ad ejusmodi munus exsequendum sit idoneum. Sic enim singula unum sunt, ut mutua quasi membra quedam inter se sint, et unum quodammodo corpus mundum conficiant. Quod si Filium etiam tam existimant, repellantur ab omnibus, ut qui partem universitatis Verbum asserant, et partem ejusmodi, quæ sine aliis partibus commissum sibi munus obire non possit. Istuc autem si plane constat esse impium, agnoscant Verbum non procreat, sed omnium procreatorem. At enim ita factum et creatum affirmant, ut ab effectore suotanquam a magistro didicerit procreare, atque ita præceptorii Deo inservire. Hæc enim et Asterius sophista, ut qui didicit negare Deum, ausus est litterarum monumentis mandare, nec animadvertisit, quam absuīda sint, quæ ex his consequuntur. Nam si creandi ratio doceri potest, caveant, ne Deum etiam ipsum non natura, sed doctrina pro-

A πολὺν δχλὸν ἐπιφέρεστα μεσιτῶν, καὶ οὗτως ἀδύνατον ὑποστῆναι τὴν κτίσιν, ᾧ μεσίτου δεομένην, καὶ τοῦ μέσου μή δυναμένου γενέσθαι χωρὶς ἔτερου μεσίτου, διὰ τὸ πάντας εἶναι τῆς γενητῆς φύσεως, τῆς μή δυναμένης μετασχέν τῆς περὶ μόνου τοῦ Θεοῦ ἐργασίας, ὡς δμοῖς λέγετε. 'Ἄλλ' ίδον, φησί, καὶ διὰ Μωσέως ἐξήγαγε τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν νόμον ἔδωκε, καίτοι καὶ αὐτοῦ τυγχάνοντος ἀνθρώπου, οὗτος δυνατὸν καὶ διὰ τοῦ δμοῦ γίνεσθαι. Τοῦτο δὲ λέγειν αὐτοὺς ἐγκαλούπτομένους Ἐπρεπεν, ἵνα μή πολλὴν αἰσχύνην ἀπενέγκωνται. Μωσῆς γάρ οὐ δημιουργεῖν ἐπέμπετο, οὐδὲ τὰ μή δυνατά εἰναι καλέσαι, καὶ πλάταις τοὺς δμοῖους ἀνθρώπους, ἀλλὰ διακονῆσαι μόνον δῆματα πρὸς τὸν λαὸν, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Φαραὼ. Ἐγειρε δὲ τοῦτο πολλὴν τὴν δαχοράν, διτι τὸ μὲν διακονεῖν τὸν γενητῶν καὶ δούλων ἐστί, τὸ δὲ δημιουργεῖν καὶ κτίζειν μόνου τοῦ Θεοῦ ἐστί, καὶ τοῦ Ιδίου Λόγου αὐτοῦ, καὶ τῆς σοφίας. Διτι τοῦτο γοῦν ἐπὶ μὲν τοῦ δημιουργεῖν οὐκ ἀν τις ἀλλον εὑροι, ή μόνον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· πάντα γάρ ἐν σοφίᾳ γέγονται, καὶ χωρὶς τοῦ Λόγου ἐγένετο οὐδὲ ἐν· πρὸς δὲ τὰς διακονίας οὐχ εἰς, ἀλλ' ἐκ πάντων πολλοῖ εἰσιν, οὓς διν θέλῃ πέμπειν δι Κύριος. Πολλοὶ μὲν γάρ ἀγγεῖοι, πολλοὶ δὲ θρόνοι, καὶ ἔκουσιαι, καὶ χυρίτηται, χιλιάδες, καὶ μύριαι μυριάδες παρεστήκαις λειτουργῶν καὶ ἕτοιμων εἰς τὸ ἐκκποτέλλεσθαι. Καὶ προφῆται μὲν πολλοί, καὶ ἀπόστολοι δέκα καὶ δύο, καὶ Παῦλος, καὶ Μωϋσῆς; δὲ αὐτὸς οὐ μόνος, ἀλλὰ καὶ Ἀσφῶν σὺν αὐτῷ, καὶ μετὰ τοῦτα ἀλλοιοις ἐθεομήκοντα Πινεύματος ἐπιγράψαν ἀγλού. Καὶ Μωσῆς διεδέξατο Ἰησοῦς δ Ναυῆ, κακεῖνον οἱ κρταί, κάκεινος οὐχ εἰς, ἀλλὰ πλεῖστοι βραστεῖς. Εἰπερ οὖν κτίσμα διην, καὶ τῶν γενητῶν δ Υἱός, ἐδει πολλοῖς εἶναι τοιούτους Υἱούς, ἵνα καὶ πολλοὺς τοιούτους διακόνους ἔχῃ δ Θεῖς, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν διλλῶν πλήθης ἐστιν. Εἰ δὲ τούτο οὐκ ἔστιν θεῖν, ἀλλὰ τὰ μὲν κτίσματα πολλὰ, δὲ Λόγος; εἰς ἐστι, τις οὐ συνορεῖ καὶ ἐκ τούτων, διτι δ Υἱός διέστηκε τῶν πάντων, καὶ οὐ πρὸς τὰ κτίσματα τὴν ἐξίσωσιν ἔχει, ἀλλὰ πρὸς τὸν Πατέρα τὴν ιδιότητα; Ὅθεν οὐδὲ πολλοὶ Λόγοι, ἀλλὰ μόνος εἰς τοῦ ένδος Πατρὸς Λόγος, καὶ μία τοῦ Θεοῦ εἰκὼν ἐστιν. 'Ἄλλ' ίδον, φησί, καὶ δ ήλιος μόνος εἰς, καὶ δη γῆ μία. Καὶ οἱ ἀφρονες εἰπτάτων, διτι καὶ διωρέονται, διτι δὲ τὴν ἐγχειριζομένην διακονίαν καὶ λειτουργίαν οὐκ ἔστιν ίκανον καὶ μόνον αὐτάρκως, ἀλλ' ἔκαστον τῶν γενομένων, ὡσπερ διλῆλων, διτι μέλη διην, καθάπερ σῶμα, τὸν κόσμον ἀποτελοῦσιν. Εἰ τοίνους οὕτω καὶ τὸν Υἱὸν διπλασιάνος εἶναι, βαλλέσθωσαν παρὰ πάνταν, μέρος εἶναι νομίζοντες τῶν πάντων τὸν Λόγον, καὶ μέρος οὐχ ίκανὸν ἄνευ τῶν διλλῶν πρὸς τὴν ἐγχειριζομένην αὐτῷ λειτουργίαν. Εἰ δὲ τούτο εἰ φανεροῦ διυστεβές ἔστιν, ἐπιγνώστωσαν, διτι μή τῶν γενητῶν ἔστιν δ Λόγος, τῶν δὲ γενητῶν δημιουργός. 'Ἄλλ' εἰρήκασιν, διτι κτίσμα ἐστί, καὶ τῶν γενητῶν, ὡς δὲ παρὰ διασκάλου καὶ τεχνίτου μεγάθηκε τὸ δημιουργεῖν.

καὶ οὕτως ὑπηρέστησε τῷ διδάξαντι τῷ Θεῷ. Ταῦτα οὖν καὶ ἀστέριος ἐ σοφιστής. ὡς μαθών ἀρνεῖσθαι τὸν Κύρον, τρόφεις τεταλμῆσεν, αὐτὸν περιεργάζεται. Μὴ γάρ διδασκόν ἔστι τὸ δημιουργεῖν, εποκείσθεν, μήτε καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα εἴπωσι μή, φύσει, ἀλλ' ἐπειδὴν μηδὲν γράψει, ὅντες καὶ δυνατὸν μετεπίπτειν ἀπ' αὐτοῦ. Ἐπειτα, εἰ δὲ σοφία τοῦ Θεοῦ ἐκ διδασκαλίας ἐκτήσθη τὸ δημιουργεῖν, πῶς ἔτι σοφία ἔστι δεομένη περιθημάτων; Τί δὲ ἦν καὶ πέρι τοῦ μαθεῖν; σοφία τῷ δημιουργεῖν, ἡν̄την διδασκαλίας. Κενὸν δρις τοι περιέχει τὸν, καὶ οὐκ ἔστιν οὐσιώδης σοφία, ἀλλ' ἐκ προκοπῆς ἔσθι τὸ δυνατὸν τῆς σοφίας. Καὶ ἐπὶ τοσούτον ἔσται σοφία, ἵνα δὲ, δημιουργεῖται, φύσει. Ὁ τάρπειρος μήτε φύσει τινί, ἀλλ' ἐκ μαθήσας προσγέγενε, δυνατὸν καὶ ἀπομαθεῖν ποτε. Τοιαῦτα δὲ λέγειν πέρι τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ οὐκ Χριστιανόν, ἀλλ' Ἑλλήνων ἔστι. Καὶ γάρ εἰ ἐκ διδασκαλίας τὸ δημιουργεῖν τινὶ προσγίνεται, φύσειν καὶ ἀσθένειαν πέρι τὸν Θεὸν εἰσάγουσεν εἰς ἀφρονες· φύσειν μὲν, διε μή πολλοὺς δημιουργεῖν ἐδίδαξεν, ἵνα δὲ περι πολλοὶ διγγέλοι, οὗτοι καὶ πολλοὶ δημιουργοὶ εἰστοῦν ὅπερι. ἀσθένειαν δέ, διε μή μάνος ἡδυνήθη ποιήσαι, συνεργοῦ δὲ, ἡ δημιουργοῦ χρεῖσαν ἔσχε, καίτοι δειχθεῖσας καὶ τῆς τεντηῆς φύσεως, δυνατῆς οὐσίας γίνεσθαι περὶ μάθου τοῦ Θεοῦ, εἰ γε κατ' αὐτούς δὲ Υἱὸς γενητὸς ὁν διευθήθη παρὰ μάνου τοῦ Θεοῦ γενέσθαι. Ἀλλ' οὐδενὸς ἔστιν δὲ θεὸς ἡνδῆς, μή γένοιτο. Αὐτὸς γάρ εἶπε, Πλάτωνος εἰμι. Οὐδὲ τὰ διδασκαλίας γέγονε δημιουργὸς δὲ Λόγος, ἀλλ' εἰκὼν καὶ σοφία ὁν τοῦ Πιστοῦ; τὰ τοῦ Ημετρὸς ἔργά είσται. Οὐδὲ τῆς τῶν γενητῶν ἔνεκεν διε γενεσίς τὸν Υἱὸν πεποιηκεν. Ίδον γάρ καὶ τὸν Υἱὸν δυτικός, πάλιν ἔργαζόμενός ἔστιν δὲ Πατήρ, ὡς αὐτὸς δὲ Κύριος φησιν· Ο Πατήρ μου διως δημιουργάσται, πετρῶ δέργαζόμωι. Εἰ δὲ καθ' ὑμᾶς διὰ τοῦτο γέγονεν δὲ Υἱὸς, ήνα τὰ μετ' αὐτὸν ἔργασθαι, φαίνεται δὲ δὲ Πατήρ καὶ μετὰ τὸν Υἱὸν ἔργαζόμενος, περιστήκαθ' ὑμᾶς; κατὰ τοῦτο διε τοῦ τοιεύσθου Υἱοῦ πολεῖσις. Αλλως τε διετί οὐλως θέλων κτίσαις ζητεῖ τὸν μαστίγην, ὡς οὐκ ἀρκούντες τοῦ βουλήματος αὐτοῦ συστῆσαι πέρι ὃν δὲν αὐτὶς διεκείται; Καὶ μὲν εἰ Γραφαὶ λέγουσε, Πάντα δοτα θελέσθεν ἔσκοτίσεις, καὶ, Τῷ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθεστήσει; Εἰ δὲ καὶ τὸ βουλήμα μόνον ἰκανόν ἔστιν αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν πάντων δημιουργίαν, περιετῇ πάλιν καθ' ὑμᾶς διε τοῦ μεσίτου χρεῖα. Καὶ γάρ καὶ τὸ περάδειγμα τὸ πέρι τοῦ Ημωνέως, καὶ τοῦ ἡλίου, καὶ τῆς σελήνης ὑμῶν διδεικταὶ οὐθένων. Κάκεντο πάλιν ὑμᾶς ἔντεριψε. Εἰ δέλλων δὲ θεὸς τὴν γενητὴν κτίσαις φύσιν, καὶ πέρι ταύτης βουλευσόμενος ἐπινοεῖ, καὶ κτίσει τὸν Υἱὸν καθ' ὑμᾶς, ήνα δι' αὐτοῦ ἡμᾶς δημιουργήσῃ· σκοτεῖται πόσην δεέσθαι φθέγγεσθαι τεταλμήκαστα. Πρώτων μὲν, διε φαίνεται μᾶλλον αὐτὸς δὲ Υἱὸς δι' ἡμᾶς γεγονὼς, καὶ οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτὸν. Οὐ γάρ δι' αὐτὸν ἐκεῖθημεν, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἡμᾶς πεποιηται, ηντεῖ χρέων αὐτὸν ἡμέν μᾶλλον ἔχειν, καὶ μή ἡμᾶς αὐτῷ, ὥσπερ καὶ δι γυνὴ τῷ ἀνδρὶ. Οὐ γάρ ἐκτίσθη,

A creatorem esse dicant, ut possit etiam artem obli-
visci. Præterea si sapientia Dei discendo assecuta
est, ut procrearet, quomodo sapientia est, cum in-
digeat disciplina? Quid porro erat ante quam dis-
ceret? Sapientia enim dici non poterat, cum sci-
entia et peritia vacaret. Inanis ergo res erat, nec ve-
re sapientia, sed progressu ipso sapientiae nomen
obtinebat. Et tanti erit sapientia, quandiu id,
quod didicit, conservabit. Quod enim non natura
insitum est, sed doctrina partum, dedisci aliquando
potest. Hæc autem de Dei Verbo dicere, non pro-
fecto Christianorum, sed gentilium est. Etenim si
facultas creandi doctrina comparari queat, invidiam
vel etiam imbecillitatem stulte in Deum indu-
cunt: invidiam quidem, quia non multos docuerit
creandi artem, ut quemadmodum multi circa illum
sunt archangeli et angeli, ita et multi essent
creatores: imbecillitatem vero, quia non solus res
potuerit facere, sed adjutore et administratore opus
habuerit: quanquam factam naturam a solo Deo
sieri posse ostensum jam est, quandoquidem Filius
qui, ut putant, est factus, a Deo solo potuit fieri.
Verum nulla re certe opus habet Deus: absit. Ipse
enim dixit: Plenus sum¹. Nec item Verbum dis-
cendo factus est creator: sed cum sit imago et
sapientia Patris, ea quae sunt Patris efficit. Nec
etiam Filium creavit, rerum factarum efficiendarum
causa: namque quamvis existat Filius, Pater nihil-
minus agit, ut ipse Dominus his verbis docet: Pater
meus usque modo operatur, et ego operor². Quod
si, ut putatis, idcirco Filius factus est, ut ea quae
post illum existunt, produceret, et ipse tamen
Pater post editum Filium operatur: supervacua
sane est hujusmodi Filii procreatio. Quanquam
cum vellet res procreare, cur medii ejususquam
operam exquisivit, cum ejus voluntas, ad ea, quae
illi placent, conscientia satis sit? Sic enim Scriptu-
ræ testantur his verbis: Omnia, quæcumque voluit,
fecit³. et, Voluntati ejus quis restitit? Quod si
voluntas ejus satis est ad rerum omnium procrea-
tionem, ex sententia ipsorum alterius opera medi-
supervacanea est. Nam Mosis, et solis, et lunæ exem-
plum, quod asserunt, nullius esse momenti decla-
ratum est. Jam, ut hoc etiam argumento confuten-
tur, si Deus volens rerum universitatem procreare,
deque ea re consulens excogitat et creat Filium,
ut ipsi dicunt, videant quantum impietatem au-
deant pronuntiare. Primum videtur ipse Filius
propter nos factus esse, non autem nos propter
illum. Non enim nos propter ipsum creati sumus,
sed ipse propter nos factus est, ut nobis potius ille
gratiam debeat, quam nos illi, quemadmodum et
mulier viro. Non enim, inquit, vir propter mulierem,
sed mulier propter virum⁴. Quare si ut vir est
imago et gloria Dei, mulier autem est gloria viri,
ita nos imago Dei et gloria ipsius facti sumus,
Filius autem imago nostra, et ad gloriam nostram

¹ Juan. v, 17. ² Psal. cxii, 5. ³ I Cor. xi, 11.

factus est. Et nos quidem facti sumus, ut essemus. Dei autem Verbum propter nos, non ut esset, sed ut nobis usui esset tanquam instrumentum factum est, ut non ex ipso nos, sed ipsum ex usu nostro consisteret. Qui hec vel tantummodo cogitant, nonne omnem stultitiam superant? Etenim si propter nos factum est Verbum, ne prius quidem, quam nos, est apud Deum. Neque enim Deus habens illud in se de nobis consuluit, sed nos habens in se consuluit, ut isti dicunt, de ipso Verbo. Hoc autem si ita est, fortasse ne voluit quidem Filium Pater. Non enim volens ipsum creavit, sed volens nos, propter nos illum fecit. Post nos enim ipsum excoxitavit. Quamobrem ex impiorum sententia sequitur, ut supervacanem sit rerum instrumentum, quarum causa factus est. Jam si Filius, ut qui solus posset a Deo solo fieri, ab eo factus est, nos autem, ut qui non possemus a Deo fieri, per Verbum facti sumus, cur non prius etiam de ipso, ut quod fieri posset, consuluit Deus, sed de nobis? Aut cur non illud, cum sit eiusmodi, nobis imbecillis prætulit? Aut cur prius ipsum faciens, non prius etiam de ipso deliberat? Aut cur prius de nobis consulens, non priores etiam nos fecit, cum ejus voluntas satis sit ad res constituendas? sed prius illud creat de nobis autem prius consuluit, et illo priores non vult? Quid? quod volens nos creare, et de nobis consulens res creates appellat: Verbum autem, quod propter nos facit, Filium, et hæredem proprium vocat? Aequius autem erat, ut nos quorum gratia et Verbum facit, filios appellaret. An perspicuum est Deum prius cogitare et velle hunc, qui Filius est, et propter quem et omnes nos facit? Quando enim Deus aut Mosem alloquitur aut Abraham promittit, tunc audientes illi respondent, hic quidem, Quomodo, inquiens, id sciām⁹? ille autem: Mitte, inquiens, alium⁹. Et rursus: Si me, inquiens, interrogaverint quod illi est nomen, quid illis respondebo⁹? Horum enim uterque Verbum habet medium, et sapientiam Dei, Patris propositum cognoscere. At quando Verbum agit et creat, non est illic interrogatio et responsio. In ipso enim Pater est, et Verbum in Patre. Sed satis est velle, et protinus opus perfectum est, ut propositi quidem ac voluntatis indicium sit illa vox, Dixit, verbis autem illis, et factum est ita, opus per Verbum et sapientiam, in qua et Patris voluntas est, factum ostendatur.

καὶ ὁ Λόγος ἐν τῷ Πατρὶ· ἀλλ' ἀρκεῖ τὸ βουλεύεσθαι, ἢ γνωρίσμα, τὸ εἰπεῖ τῷ δὲ καὶ ἀρέστο οὐτω, τὸ ἔργον σημανῆσαι, τὸ διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῇ αρφαῖς,

Ex eodem libro. In Arianos, inter quos et Samo-satensis comprehenditur, quoniam et ipse consuluit, Filium Dei nihil aliud esse nisi Verbum enuntiatum, et mandatum dicitum, quo Pater tanquam artifex ut instrumento mechanico usus est ad rerum universitatem constituantem.

Quomodo, inquiunt, Filius ab omni aeternitate po-

φησιν ἡ Γραφή, ἡ διάηρ διὰ τὴν τυναῖκα, ἀλλ' ἡ γυνὴ διὰ τὸν ἀνδρα. Ἀρ' οὖν, ὥσπερ ὁ μὲν ἀνὴρ εἰκὼν καὶ δέξια Θεοῦ ὑπάρχει, τῇ δὲ γυνῇ δέξια ἀνδρός ἐστιν, οὗτος ἡμεῖς μὲν τοῦ Θεοῦ εἰκὼν, καὶ τοῦ δέξιαν αὐτοῦ γεγόναμεν, ἣ δὲ Υἱὸς ἡμῶν ἐστιν εἰκὼν, καὶ εἰς ἡμῶν δέξιαν ὑπέστη; Καὶ ἡμεῖς μὲν εἰς τὸ εἶναι γεγόναμεν, ὃ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγους καθ' ὑμᾶς οὐχ εἰς τὸ εἶναι, ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν χρείαν, ὡς ὅργανον πεποίηται, ὥστε μὴ ἡμᾶς ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸν ἐκ τῆς ἡμῶν χρείας συνιστασθεῖς; Καὶ πῶς οὐ πᾶσαν ἀνοιαν ὑπερβάλλουσιν οἱ ταῦτα καὶ μόνον ἐνθυμούμενοι: Καὶ τὰρ, εἰ δι' ἡμᾶς γέγονεν ὁ Λόγος, οὐκ ἐστιν οὐδὲ τρώπος ἡμῶν παρὰ τῷ Θεῷ. Οὐ γάρ ἐκεῖνον ἔχοντας ἐν εαυτῷ περὶ ἡμῶν βουλεύεσθαι, ἀλλ' ἡμᾶς ἔχοντας ἐν εαυτῷ βουλεύεσθαι, ὡς ἐκεῖνοι φασι περὶ τοῦ εαυτοῦ Λόγου. Εἰ δὲ τοῦτο ἐστι, τάχα οὐδὲ θλως ἥθελε τὸν Υἱὸν δι Πατήρ. Οὐ γάρ θλων αὐτὸν ἐκτισεν, ἀλλ' ἡμᾶς θέλων δι' ἡμᾶς αὐτὸν ἐδημιουργῆσε· μεθ' ἡμᾶς γάρ αὐτὸν ἐπενθήσεν, ὥστε κατὰ τοὺς ἀπειθοῦντας περιττὸν εἶναι λειπόν τὸν Υἱὸν, τὸν γενόμενον ὡς ὅργανον τῶν γενομένων, ὃν ἐνεκεν καὶ ἐκτισθή. Εἰ δὲ ὡς δυνατὸς δι Υἱὸς μόνος παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδύνατοι διὰ τοῦ Λόγου γεγόναμεν, διετέ μὴ καὶ πρώτον, ὡς δυνατοῦ δύτος: αὐτοῦ, περὶ αὐτοῦ βουλεύεσθαι, ἀλλὰ περὶ ἡμῶν; Ηδὶ διετέ τὸν δυνατὸν οὐ προκρίνει τῶν ἀσθενῶν; Ηδὶ διετέ πρώτον αὐτὸν ποιῶν, οὐχὶ καὶ περὶ πρώτου αὐτοῦ βουλεύεσθαι; Ηδὶ διετέ περὶ ἡμῶν πρώτον βουλευθεμένος, οὐ πρώτους ἡμᾶς ἐγράζεται, ικανοῦ δύτος; τὸν βουλήματος αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν δυτῶν σύστασιν, ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν πρώτοι κτίζει, περὶ δὲ ἡμᾶς πρώτον βουλεύεσθαι, καὶ πρώτους ἡμᾶς θέλει τοῦ μεσίτου; καὶ ἡμᾶς μὲν θέλων κτίζει, ἐκεῖνον δὲ, δι' ἡμᾶς δημιουργεῖ, Υἱὸν καλεῖ καὶ θεῖον κληρονόμον; Ηδει: δε ἡμᾶς, ὃν ἐνεκεν καὶ τοῦτον ποιεῖ, ιδοὺς μᾶλλον καλεῖσθαι. Ηδὴ δολον, δει τοῦτον Υἱὸν δυτα, τοῦτον καὶ προενθυμεῖσθαι καὶ θέλει, δι' δὲ πάντας ἡμᾶς ποιεῖ. Οταν μὲν γάρ δι Θεός: Ηδὲ τῷ Νιωθοῇ διμιλῇ, η τῷ Ἀθραδί ἐπεγγάλληται, τότε δὲ ἀκούων ἀποκρίνεται. Καὶ δὲ μὲν λέγει, Κατὰ τὸ γράσσομαι; δὲ δὲ, Προχαλίσω μᾶλλον. Καὶ πάλιν, Εἳτε ἐρωτήσωσι με τὸ δύομα αὐτῷ, τὸ ἄρω πρὸς αὐτούς; Εχεις γάρ τούτων ἔκστος: τὸν μεστεύοντα Λόγον, καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ γνωρίζοντα τὸ βούλημα τοῦ Πατέρος. Οταν δὲ ἐργάζεται αὐτὸς, καὶ κτίζει ὁ Λόγος, οὐκ ἐστιν εἰτὶ ἐρώτησις, καὶ ἀπόκειται ἐν αὐτῷ γάρ ἐστιν δι Πατήρ, Κατὰ τὸν γένεσιν τοῦ Λόγου, καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ γνωρίζοντας τὸ βούλημα τοῦ Πατέρος.

Κατὰ τὸν γένεσιν τοῦ Λόγου, οἷς καὶ τὸν Σαμοσατέα συμπαραλαμβάνει. Καὶ γάρ καὶ αὐτὸς Λόγος προφορικός, καὶ προσταγματα δεῖσιν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐδογμάτικέ, τὸν τον Πατέρα δὲ σχῆματι τεχνίτεον τούτῳ καρῆσθαι διητον δραγάνον μηχανικὸν εἰς τὴν τοῦ ποιήματος διακόνηματι. Πῶς, φησι, δύναται δι Υἱὸς αἰδίως συνυπάρχειν

¹ Gen. xv, 8 ² Exod. iv, 13. ³ Exod. iii, 13.

τῷ Πατρὶ; καὶ γάρ καὶ οἱ ἀνθρώποι ἔξι ἀνθρώπουν μετὰ χρόνον οὐδὲ γίνονται. Καὶ οἱ μὲν πατήρ τριάντα τοιχὸν ἑτῶν ἔστιν, οἱ δὲ οὐδὲ ἀρχὴν ἔχει τότε γεννηθεῖς, καὶ διλας πᾶς οὐδὲ ἀνθρώπου οὐκ ἡν πρὶν γεννηθῆ. Πάλιν δὲ φύσιντος, Πῶς δύναται οἱ Υἱὸς Λόγος εἶναι; Ήδοντος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ; 'Ο γάρ ἀνθρώπων λόγος ἐκ αὐλαβῶν συγκείμενος, μόνον ἐσήμανε τὸ βούλημα τοῦ λαλήσαντος, καὶ εὑδὺς πέπαυται καὶ τὴν φάνησται. 'Εκεῖνοι μὲν οὖν, ὁστερ ἐπιλαθόμενοι τῶν προλεσχέντων κατ' αὐτῶν ἐλέγχων, πάλιν διαλογίζονται τοιαῦτα. 'Ο δὲ τῆς ἀληθείας λόγος ἐλέγχει τούτους; οὐτως· Εἰ μὲν περὶ ἀνθρώπουν τινὸς; λογίζονται, ἀνθρωπίνων; καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ, καὶ τοῦ οὐδοῦ αὐτοῦ λογίζεσθωσαν. Εἰ δὲ περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ κτίσαντος τοὺς ἀνθρώπους, μηκέτε ἀνθρωπίνων; ἀλλὰ ἀλλως ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν διανοείσθωσαν. 'Οποῖος γάρ ἀν εἴη διανοῶν, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ γέννημα εἶναι. Καὶ ἐποίεις ἀν εἴη διανοῶν λόγου πατήρ, τοιοῦτος ἀν εἴη καὶ διαλόγος; αὐτοῦ. 'Ο μὲν οὖν ἀνθρώπων ἐν χρόνῳ γενόμενος, ἐν χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεννηθεὶς τέκενον. Καὶ ἐπειδὴ οἱ τοῦ μηδόντος γέγονε, διὰ τοῦτο καὶ διαλόγος αὐτοῦ πάνεται, καὶ οὐ μένει. 'Ο δὲ Θεὸς οὐχ ὡς ἀνθρωπός; έστι· τούτῳ γάρ εἴπεν ἡ Γραφή· ἀλλ' ὅν ἔστι, καὶ δεῖ έστι. Διὰ τοῦτο καὶ διαλόγος αὐτοῦ οὐν έστι, καὶ διδίως έστι μετὰ τοῦ Πατρὸς; ὡς ἀπαύγασμα φωτός. Καὶ οἱ μὲν τῶν ἀνθρώπων λόγος ἐκ συλλαβῶν έστι συγκείμενος, καὶ οὐτε ζῆ, οὐτε τι ἐνεργεῖ, ἀλλὰ μόνον έστι σημαντικὸς τῆς τοῦ λαλοῦντος διανοίας, καὶ μόνον ἐξῆλθε, καὶ παρῆλθε μηκέτε φανούμενος, ἐπειδὴ οὐδὲ ἡν διλας πρὶν λαληθῆνται. Διὸ οὔτε ζῆ, οὐτε ἐνεργεῖ, οὔτε διλας ἀνθρωπός; έστιν δι τῶν ἀνθρώπων λόγος.. Πάσχει δὲ τοῦτο, καθὼς προείπον, ἐπειδὴ καὶ διανοῶν τούτον ἀνθρώπος ἐκ τοῦ μηδόντος, ἔχει τὴν φύσιν. 'Ο δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος;, οὐχ ὡς ἀν τις εἶποι, προφορικός; έστιν, οὐδὲ φύσις φημάτων, οὐδὲ τὸ προστάξαι θεὸν τούτο έστιν Υἱός, ἀλλ' ὡς φῶς, καὶ ἀπαύγασμα οὐτως; έστι γέννημα τέλειον ἐκ τελείου. Διὸ καὶ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ έστι, καὶ θεός. Καὶ θεός γάρ ήν, φησιν, διαλόγος· Καὶ οἱ μὲν λόγοι τῶν ἀνθρώπων οὐδέντες εἰσιν εἰς ἐνέργειαν. Διὸ καὶ οὐ διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ κειρῶν ἀνθρώπος ἐργάζεται, διτοι αὐτοῖς μὲν ὑπάρχουσιν, δὲ διλόγος αὐτῶν οὐχ ὑφίσταται. 'Ο δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὡς εἴπεν δι Απόστολος, ζῶν έστι, καὶ ἐνεργής; καὶ τομώτερος ὑπὲρ πέτραν μάχαιραν δίστομον, καὶ διικνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος. 'Ἐπρεπε γάρ, ἐνὸς δινοῖς τοῦ Θεοῦ, μίαν εἶναι καὶ τὴν εἰκόνα, καὶ ἕνα τὸν τούτου Λόγον, καὶ μίαν τὴν τούτου σοφίαν. Διὸ καὶ θαυμάζω πως, ἐνδέ δινοῖς τοῦ Θεοῦ, οὗτοι κατὰ τὰς ίδιας ἐπιγνίας πολλὰς εἰκόνας, καὶ σοφίας, καὶ λόγους ἐπενόησαν. Καὶ ἀλλον μὲν εἶναι τὸν ίδιον καὶ φύσει Λόγον τοῦ Πατρὸς; λέγουσιν, ἐν ᾧ καὶ τὸν Υἱὸν πεποιήκε τὸν δὲ ἀληθῶ; Υἱὸν κατ' ἐπένωνταν λέγεσθαι Λόγον, ὡς ἀμπελον, καὶ δόν, καὶ θύραν, καὶ ξύλον ζωῆς;. Σφιαν τοι δινοῖται λέγεσθαι αὐτὸν φασιν, ἀλλην μεντοι εἶναι τὴν ίδιαν καὶ δια-

A test simul esse cum Patro? Etenim filii post tempus homines ex hominibus sunt; et cum, verbi causa, pater trinitas annorum est, tunc filius genitus principium habet; nullusque omnino hominis filius erat antequam gigneretur? Rursumque garriunt ad hunc modum: Filius Verbum esse, aut Verbum imago Dei, quando verbuna hominis ex syllabis constans solum loquentis cogitationem indicat, et simul ac prolatum est, dissipatur et evanescit? Iste quidem earum rationem, quibus ante confutati sunt, obliiti, haec iterum assertunt, sed veritatis verbum eos refellit hoc modo: Si de homine quopiam disserunt, humano more de verbo, deque filio ipsius loquantur. Sin de Deo, qui homines procreavit, non humana, sed excellentiore quadam ratione de illo cogitent. Qualis enim genitor est, talis est etiam qui gignitur necessario. Et qualis est verbi pater, tale nimirum est verbum ejus. Quapropter homo in tempore genitus, in tempore et ipse filium gignit. Et quoniam ex nihilo factus est homo, idcirco verbum etiam illius in nihilum redigitur et aboletur. Deus autem, ut Scriptura testatur, non est, sicut homines sunt, sed est ille, qui est, et qui semper est¹. Itaque et Verbum ejus vere est, et ab omni aeternitate cum Patre est, tanquam splendor lucis. Atque hominum quidem verbum ex syllabis constat, neque vivit, neque quidquam agit, sed tantum loquentis sententiam explicat, et solum exit, et praeterit, nec amplius appetit: quippe quod nec erat antequam enunciaretur. Quare nec vivit, nec agit quidquam, nec omnino verbum hominis homo est. Hoc autem accidit, ut ante dixi, quoniam et homo, qui verbum hoc parit, ex nihilo naturam habet. At Dei Verbum non, ut aliquis dicat, ore pronuntiatur, nec edit vocis sonum, neque quod mandat ac praecepit Deus, id Filius est, sed uti lux et splendor, sic est gerimen perfectum ex perfecto. Quamobrem et Deus est, et imago Dei. Et Deus enim, inquit, erat Verbum. Ac hominum quidem verba re nihil sunt. Quocirca non verbis, sed manibus agunt homines. Quia manus existunt, verba autem nihil habent firmamentum. At Dei Verbum, ut Apostolus ait², vivit, et efficax est, et penetrabilis omni gladio acripiti, et pertingit usque ad divisionem animi et spiritus. Deceat enim, ut cum unus esset Deus, una item esset imago ipsius, et Verbum unum, et una sapientia. Quamobrem miror, cur isti, cum unus sit Deus, opinionis errore multas sibi imaginines, et sapientias, et verba confinxerint. Atque aliud quidem proprium, et natura Verbum Patris, quo Filium etiam fecit, esse dicunt. Nam vere Filium opinionem dici Verbum, sicut etiam vitis, et via dicitur, et ostium, lignum vitae, et sapientia nomine duntaxat. Aliam enim esse veram illam Patris sapientiam, qua non genita cum ipso consistit, qua Filium fecit eum, quem quod illius esset sapientiae particeps, sapientiam nomin-

¹ Εα. d. iii, 14. ² Hebr. iv, 12.

nevit. Hæc illi dum obloquuntur, nonne omni odio sunt digni? Si enim, ut ipsi putant, non quia genitus est a Patre, nec propter essentiam aternitatem Filius est, sed propter illa, quæ loquendi facultate prædicta sunt Verbum est, et propter illa quæ sapientia sunt ornata, sapientia dicitur, ut virtus ob illa quæ virtutem habent: Filius item vocatus est propter nos, qui a se filii facti sumus, et propter illa fortasse, quæ sunt, habet, ut sit. Quid igitur erit ipse? neque enim est horum quidquam, et hæc sunt duntaxat ipsius nomina, quibus propter nos decoratus est, cum existendi speciem tantum habeat. Verum ista diabolica est, vel deterior etiam cogitatio. Siquidem Verbum Dei nomine tantum opinantur esse, cum se ipsi vere putent existere. Quæ porro verborum portenta sunt ista, ut sapientiam dicant simul esse cum Patre, hanc autem Christum esse negant, sed cum multæ sint virtutes, et sapientia creatæ, Christum earum unam asserant esse, eumque cum brachis et locutis compareant? Quid? nonne plane vasri, veteratores, malitiosique sunt qui audientes nos dicere, Verbum simul esse cum Patre, calumniantur, et, Duo ergo, inquiunt, non genita constituitis? At ipsi dicentes ipsius sapientiam non esse genitam non animadvertunt idem reprehensionis telum contra se posse retorqueri. Etenim isthæc ipsa eorum opinio nonne plane stulta es', dum dicunt non genitam sapientiam simul existentem cum Deo esse Deum? Aliquid enim simul esse dicitur, non quia secum, sed quia cum aliquo sit. Quemadmodum Evangelistæ de Domino dicunt, Simul erat cum discipulis, non quia secum ipse, sed quia cum illis erat. Nisi vero compositum esse Deum affirmaverint, habereque sapientiam, quæ nec ipsa genita sit, connexam, et completem ipsius essentiam, quam quidem sapientiam mundi effectricem inducent, ut ejus procreationem adimant Filio, et Verbi ac sapientiæ abutuntur nomine, aliudque sibi Verbum et sapientiam consingentes, verum Dei Verbum et veram ac solam Dei sapientiam negant, atque ita homines impii Manichæos imitantur.

Ex eodem libro.

Quemadmodum cum audimus Joannem dicentem: *Verbum caro factum est*¹, non Verbum ipsum totum carnem intelligimus, sed carnem induisse, atque hominem factum esse, et cum audimus: *Christus factus est maledictum pro nobis*², et: *Qui peccatum non novit, pro nobis peccatum fecit*³, non totum esse factum maledictionem, aut peccatum intelligimus, sed maledictionem nostram, ut ait Apostolus, suscepisse, ut nos a maledictione liberaret, peccata vero nostra, ut inquit Isaías⁴, ipsum talisse, eaque, ut Petrus ait⁵, in corpore suo sustulisse super lignum: sic cum audiuerimus illud

θινὴν σοφίαν τοῦ Πατρὸς, τὴν ἀγεννήτην συνυπάρχουσαν αὐτῷ, ἐν ᾧ καὶ τὸν Γένον ποιήσας ὄντος μετουσίου ἐκτίνεις σοφίαν αὐτόν. Τούτο δὲ καὶ μόνον φθεγξάμενος, πῶς οὐκ ἔξιστο παντὸς μίσους εἰσῖν; Εἴ γάρ, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν, οὐ διὰ τὴν τὸν Πατρὸς γέννησιν καὶ τὸ ἀδεῖον τῆς οὐσίας Γένος ἐστιν, ἀλλὰ διὰ τὰ λεγικὰ Λόγος, καὶ διὰ τὰ σοφικὰ σοφίσ, καὶ διὰ τὰ δυναμούμενα δύναμις λέγεται, πάντως που καὶ διὰ τοὺς παρ' αὐτοῦ υἱοποιούμενους Γένος ἐκλήθη, καὶ τάχα διὰ τὰ δύτα ἔχει καὶ τὸ εἶναι. Τί οὖν ἔρα λοιπὸν ἐστιν αὐτὸς; Οὐδέν γάρ ἂν εἴη τούτους αὗτοὺς, εἰ δύσματα μόνον ἐστιν αὗτοῦ ταῦτα, καὶ μόνον τοῦ εἶναι φαντασίαν ἔχει δι' ἡμᾶς, καὶ τοῖς δύναμασι τούτοις καλλωπιζόμενος. Ἀλλὰ τοῦτο διαβολικὴ μᾶλλον ἐστιν ἀπόνοια, τάχα δὲ καὶ πλεῖον, διεισάγοντες μὲν ἀληθῶς ὑφεστάντας θελουσι, τὸν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγουν δύσματα μόνον νομίζουσιν εἶναι. Ήώς δὲ σὺ τερατολογίᾳ αὐτῶν καὶ ταῦτα, λέγειν μὲν σοφίαν συνυπάρχουσαν τῷ Πατρὶ, μὴ λέγειν δὲ ταύτην τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ πολλὰς δυνάμεις κτιστές, καὶ σοφίαν εἶναι, τούτων δὲ μίλιν εἶναι τὸν Κύριον, τὸν καὶ τῇ κάμπῃ καὶ τῇ ἀκρίδι ταραχόμενον παρ' αὐτῶν; Ήώς δὲ οὐ πανούργοι, διεισάγοντες μὲν ἀκούοντες συνυπάρχειν τὸν Λόγον τῷ Πατρὶ, γογγύζουσιν εὐθὺς φάσκοντες, Οὐχοῦν δύο διγέννητα λέγετε; Αὐτοὶ δὲ λέγοντες διγέννητον τὴν αὐτοῦ σοφίαν, οὐχ ὁρῶσι κατ' αὐτῶν φθάνουσαν, ἢν αἰτιῶνται ματαλανούμενοι. Καὶ γάρ κάκείνη πάλιν αὐτῶν ἡ διάνοια πῶς οὐ πάνυ μωρὸς, λέγειν τὴν διγέννητην συνυπάρχουσαν τῷ Θεῷ σοφίαν αὐτὴν εἶναι τὸν Θεόν; τὸ γάρ συνυπάρχον οὐκ ἔστιν, τὸν δὲ συνυπάρχειν, ὡς περὶ τοῦ Κυρίου λέγουσιν οἱ εὐαγγελισταί, διεισάγοντες συνήνην τοῖς μαθηταῖς. Οὐ γάρ ἔστιν, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς συνήνην. Εἰ μὴ ἔρα σύνθετον εἴποιεν τὸν Θεόν ἔχοντα συμπεπλεγμένην, ἢ συμπληρωτικὴν τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὴν σοφίαν διγέννητον οὖσαν καὶ αὐτήν, ἥντινα καὶ δημιουργὸν εἰσάγουσι τοῦ κόσμου, ἵνα καὶ τοῦ δημιουργεῖν τὸν Γένον διφλωνται. Καὶ τῷ μὲν δύσματι τοῦ Λόγου, καὶ τῆς σοφίας καταχρῶνται, ἔτερο δὲ ἔστιοις ἀναπλάττοντες δροῦνται τὸν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ τὴν δύτως καὶ μόνην σοφίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ Μανιχαῖος λοιπὸν ζηλοῦσιν οἱ ἀθλιοί.

Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου.

D "Ωστερ Ἰωάννου ἀκούοντες, Ὁ Λόγος σάρκα ἔγενετο, οὐκ αὐτὸν δλον σάρκα νοοῦμεν τὸν Λόγον, ἀλλὰ σάρκα ἐνδυσάμενον, καὶ γενόμενον ἄνθρωπον, ἀκούοντες τε, Χριστὸς γέροντες ὑπὲρ ήμῶν κατάρα, καὶ τὸν μὴ γνότα ἀμαρτιῶν ὑπὲρ ήμῶν ἀμαρτιῶν ἐποίησεν, οὐκ αὐτὸν δλον κατάραν καὶ ἀμαρτίαν νοοῦμεν αὐτὸν γεγενῆσας, ἀλλ' ὅτι τὴν μὲν καθ' ήμῶν κατάραν ἀνεδέξατο, ὡς εἰπεν δὲ Ἀπόστολος, ἐξαγοράσας ήμᾶς ἐκ τῆς κατάρας, τὰς δὲ ἀμαρτίας ήμῶν, ὡς μὲν Ἡσαΐας εἶπεν, ἐδάστασεν· ὡς δὲ δὲ Πέτρος εἶπεν, ἀνήνεγκεν αὐτὰς τῷ σώματι ἐπὶ τοῦ ἔσδου· οὐτας ἐδὲ ἀκούσωμεν ἐν ταῖς

¹ Ioa. i, 14. ² Galat. iii, 13. ³ II Cor. v, 21. ⁴ Isa. LIII, 5. ⁵ I Petr. ii, 21.

Παρομίαις τὸ ἔκτιστον, οὐ δὲ κτίσμα διὸν τῇ φύσει εἰπεῖν τὸν Λόγον. ἀλλ' ὅτι τὸ κτίστον ἐνεδύσατο σῶμα, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἔκτισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς, τὸ κτίστον αὐτῷ κατέχεταις, ἃς γέγραπται, σῶμα, οὐκ ἐν αὐτῷ ἀνακαίνισθηταις καὶ υἱοποιηθῆναις δυνηθῶμεν. Τί τοινυν ὑμᾶς ἡ πάτησεν, ὡς ἀνόητοι, εἰπεῖν τὸν Κτίστον κτίσμα; Φήμενος ἡγοράσατε ἔκτιστοι; τὸ καίνον φρόνημα τοῦτο, καὶ ἐν αὐτῷ πομπάνετε; Αἴ τὴν Παρομίαι λέγουσι τὸ ἔκτιστον, ἀλλ' οὐ λέγουσι κτίσμα τὸν Σίδην, ἀλλὰ γέννημα. Τὸ δὲ ἔκτιστον λέγουσι, οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ λέγουσιν, ἀλλὰ πολλῶν ὄντων ἀρχὴν αὐτὸν γενέσθαι απημαίνουσιν.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Οὐ κτίσμα ἔστιν, ἀλλὰ κτίστης μὲν ἔστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Τέτοιο δὲ λέγει παρομίωδῶς, "Ἐκτισέ με, στε τὴν κτίστην ἐνεδύσατο σάρκα. Καὶ τοῦτο πάλιν δυνατόν ἔστι καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ βρατοῦ διανοεῖσθαι. Υἱὸς γάρ ὁν, καὶ Πατέρα τὸν Θεὸν ἔχων, αὐτοῦ γάρ διόντεν ἔστι γέννημα, δμως Κύριον δυναμάζει τὸν Πατέρα, οὐχ διε δούλος· ἦν, ἀλλ' ὅτι τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἀνέλαβεν. "Ἐπερπετε γάρ αὐτὸν, ὥσπερ ὅτε Δόγον ἐκ τοῦ Πατρὸς. Πατέρα τὸν Θεὸν καλεῖν. Τοῦτο γάρ καὶ ίδιον Σιλῦ πρὸς Πατέρα, οὐτως ἐλθόντα τελειώσαι τὸ ἔργον, καὶ δούλου μορφὴν λαβόντα, Κύριον δυναμάζειν τὸν Πατέρα. Καὶ ταύτην τὴν διαφορὰν αὐτὸς ἐδίδαξε μετὰ καλῆς τῆς διαστολῆς μέγιον ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, 'Ἐξομολογοῦματοι, Πάτερ εἶτα, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς, Πατέρα καλοῦντες τὸν Κύριον, οὐκ ἀρνούμεθα τὴν κατὰ φύσιν δουλειαν· αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ἔργα, καὶ αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς· οὐτως ὅταν δὲ Σίδης τὴν τοῦ δούλου μορφὴν λαμβάνων λέγῃ, Κύριος ἔκτισθε με ἀρχὴν δόσεων αὐτοῦ, μή ἀρνεῖσθωσαν τὴν ἀδιστητη τῆς τούτου θεότητος, καὶ διετοῦν ἔργον· ἦν δὲ Λόγος, καὶ πάντα δια τοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἔκτισται. Τὸ δὲ ἐν ταῖς Ηρομίαις βρήτον, καθὼς προεῖπον, οὐ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον τὸν Λόγον σημαίνει. Εἰ γάρ εἰς ἔργα, φησίν, ἔκτισται, φαίνεται μή τὴν οὐσίαν ἀετοῦ σημάνει θέλων, ἀλλὰ τὴν εἰς ἔργα αὐτοῦ οἰκονομίην γενομένην, διπερ δεύτερον ἔστι τοῦ εἰναι. Τὰ γάρ κτιζόμενα, καὶ γνόμενα προηγουμένων ἔνεκεν τοῦ εἰναι καὶ τοῦ ὑπάρχειν πεποίηται, καὶ δεύτερον ἔχουσι τὸ ποιεῖν περὶ ὧν αὐτοῖς δὲ Λόγος προστάττει, ὡς ἐπὶ πάντων τοτὲ τὸ τοιούτον θεῖν. Ἄδαμ γάρ ἔκτισθη, οὐχ ἵνα τραγίζηται, ἀλλὰ ἵνα πρῶτον ὑπάρχῃ ἀνθρώπος. Μετὰ ταῦτα γάρ ἔλαβεν ἐντολὴν κιβωτού κατασκευάσαι. Καὶ ἐφ' ἔκάστου ζητῶν ταῦτα εὑροι τις ἀν. Καὶ γάρ καὶ Μωυσῆς δὲ μέγας πρῶτον ἀνθρώπος γεγένηται, καὶ δεύτερον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ λαοῦ πεποιηται. Οὐκούν καὶ ἐνταῦθα τούτο νοεῖται. Τούτο δὲ πάλιν καὶ τὸ Πνεῦμα προσημαίνον ἐν Ψαλμοῖς διεῖται. Καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν πειρῶν σου, διπερ καὶ περὶ ἐαυτοῦ σημαίνων δὲ Κύριος· φησίν· 'Ἐτώ δὲ κατεστάθητο βασιλεὺς.

¹ Prov. viii, 22. ² Hebr. i, 5. ³ Luc. x, 21.
⁴ Psal. xi, 6.

A ex Proverbii¹, *creavit*, non totum natura creatum Verbum debemus intelligere, sed corpus creatum suscepisse. Pro nobis enim creavit ipsum Deus, creatum ipsi, ut scriptum est², *corpus accommodans*, ut in eo possemus nos renovari, illiique fieri. Quid ergo decepit vos, o stulti, ut Creatorem creatum esse diceretis? Aut unde vobis inane istud segmentum comparasti, in quo vobis tantopere placetis et plauditis? In libro enim Proverbiorum legimus quidem, *creavit*, non tamen invenimus Filium creatum dici, et esse genitum, sed illud, *creavit* non referunt ad ejus essentialiam, sed eo, ut multarum viarum initium esse factum ostendatur.

Ex eodem libro.

Dei Verbum non est creatum, sed creator; tunc autem in Proverbii se creatum dicit, cum carnem creatam induit. Quod quidem ex eodem loco potest intelligi. Etenim cum Filius sit, et Deum habeat Patrem, est enim proprium germen ipsius, tamen eum Dominum vocat, non quod servus sit, sed quia servi formam accepit. Decebat enim, ut ex Patre Verbum existens Patrem Deum appellaret, veniens autem ad nostrae salutis opus excequendum et servi formam sumens, Patrem vocaret Domum. Atque hanc quidem differentiam præclarę distinctione docuit ipse Dominus: *Confiteor, inquiens in Evangelii, tibi, Pater, deinde subjiciens, Domine cœli et terræ*³. Ac quemadmodum nos Patris nomine Dominum appellantēs, naturalem non negamus servitūtem, sumus enim ipsius opera, et ipse fecit nos, non autem ipsi nos⁴, sic quando Filius servi formam suscipiens dicit: *Dominus creavit me initium viarum suarum*⁵, nullus autem divinitatis ejus æternitatem negare, neque in principio Verbum esse, et omnia per ipsum fuisse facta. Nam dictum illud in libro Proverbiorum, ut monui, non essentialiam Verbi, sed humanitatem ejus significat. Cnū enim se ad agendum creatum commemoret, perspicuum est, ipsum non essentialiam suam, sed curandæ salutis humanæ consilium indicare: quod quidem essentialia posterius est. Quæ enim creantur et sunt, ob id primum creantur et sunt, ut sint, deinde vim habeant agendi ea quæ fuerint imperata. Hoc autem in omnibus licet perspicere. Adam enim creatus est, non ut ageret, sed primum ut esset homo. Tum agendi mandatum accepit. Noe autem creatus est, non propter arcam, sed ut primum exsistaret, aliquid homo esset. Post enim jussus est arcam excedere. Et magis ille Moses primum homo factus est, deinde populi dux constitutus. Atque ita sigillatim potes omnia perseque. Quamobrem idem et hic licet cogitare. Hoc et Spiritus ante significans in Psalmis locutus est ad hunc modum, *Et constitueristi eum super opera manuum tuarum*⁶. Quod et de scipso Dominus indicans, *Ego, inquit, constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus*⁷. Quemad-

¹ Psal. xcix, 3. ² Prov. viii, 22. ³ Psal. viii, 7.

modum enim cum monte Sion illuxit forma corpora, non tunc initium sumpsit, sed cum esset Verbum Dei, et Rex sempiternus, dignatus est in hominis formam regnum suum et montem Sion illustrare, ut et eos qui tunc erant, et nos a peccati dominatu liberaret: ita super opera constitutus, non iis quae nondum essent, sed jam existentibus, et regentis ac moderantis opera indigentibus praefectus es. Decebat enim, ut aliud, quam ipsa opera existens, imo vero ipsorum operum auctor existens et procreator, eaque in se propter nos creatos renovanda suscipiens, omnia in se recrearet. Nam cum dixisset, *creavit*, statim causam adjectit, opera commemoerans, ut se creatum ad agendum dicens, se ideo factum hominem ostenderet, ut ea renovaret. Hic autem est divinæ Scripturæ mos, ut cum de carne per Verbum assumpta mentionem faciat, causam, cur eam assumpserit, adjungat; at cum aut de sua divinitate Verbum loquitur, aut ministri ejus nuntiant, simplici et soluta oratione, et nullam causam afferente declarant. Patris enim est splendor, et quemadmodum Pater propter nullam causam est, sic nulla splendoris causa est requirenda. Quamobrem cum scriptum sit: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*, non est additum propter quid. At cum legis: *Verbum caro factum est*, tunc et causam audiis propter quam, nempe, *Ei habitat in nobis*. Rursum Apostolus dicens, *Qui cum in forma Dei esset, non addit causam, at cum dicit: Servi formam accepit, tunc eam subjicit, Humiliavit, inquiens, semel ipsum usque ad mortem, mortem autem crucis*¹. Idecirco enim et factum est caro, et servi formam assumpsit. Et ipse Dominus multa parabolaram involucris tegit, | de se autem loquens aperte dicit: *Ego in Patre, et Pater in me*²; et: *Ego et Pater unus sumus*³; et: *Qui vidit me, vidit Patrem*⁴; et: *Ego sum lux mundi*⁵; et: *Ego sum veritas*⁶. Nec singulis dictis causam adjungit, ne posterior illis quorum causa fuit, esse videatur. Necessere enim est, ut causa præcedat id, quod nisi propter ipsam, non fuisset factum. Paulus quidem segregatus in Evangelium, quod ante promiserat Dominus per prophetas, habebat Evangelium ante se, cuius Evangelii minister est factus, et Joannes delectus, ut præiret ante Dominum, ante se Dominum habuit. Dominus vero, qui nullam habet ante se causam, ut Verbum sit, nisi quod Patris est Filius, et unigenita sapientia, quando fit homo, tunc affert causam, propter quam est carnem gestaturus. Antequam enim homo fiat, præcedit hominum utilitas, sine qua carnem non induisset. Quæ autem fuerit causa, propter quam factus est homo, declarat ipse: *Desendi, inquiens, de cælo, non ut sacerdem voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me, ut omne quod dedit mihi Pater, non perdam ex eo, sed suscitem illud in*

A ὥπ' αὐτοῦ ἐξι Σιών δρος τὸ ἄγονον αὐτοῦ. Οὐσαὶ δὲ ὅτε ἐπέλαμψε σωματικῶς τῇ Σιών, οὐκ ἀρχὴν εἶχεν, ἀλλὰ ὡν Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀΐδιος βασιλεὺς, κατηξίωσεν ἀνθρωπίνως ἐπιλάμψαι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ τῇ Σιών, ἵνα ἀπὸ τῆς βασιλευούσης ἐν αὐτοῖς ἀμαρτίας λυτρωσάμενος αὐτούς τε καὶ ἡμᾶς ποιήσῃ ὑπὸ τὴν πατρικὴν βασιλείαν αὐτοῦ, εὗτα καθιστάμενος εἰς τὰ ἔργα, οὐκ εἰς τὰ Ιμῆδες πανταχού, ἀλλ' εἰς τὰ ἡδη δυτικά, καὶ δεύμενα διορθώσεως καθίσταται. Ἐπερπε γάρ δὲ πάλιν διάλογον τῶν ἔργων, καὶ μᾶλλον δημιουργὸν δυτικά αὐτῶν, καὶ τὴν τούτων ἀνανέωσιν εἰς ἐκεῖσεν, εὐθὺς καὶ τὴν αἰτίαν ἐπηγαγ λέγων, τὰ δρυτα, ἵνα τὸ εἰς ἔργα κτίζεσθαι, τὸ γίνεσθαι ἀνθρωπὸν δηλώσῃ, εἰς ἀνανέωσιν ταύτων. Καὶ τοῦτο θύος ἐστι τῇ θεᾷ Γραφῇ. Ὄταν μὲν γάρ σημαντὶ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Λόγου, τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν γέγονεν ἀνθρωπὸς· διαν δὲ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ αὐτὸς λέγη, καὶ οἱ τούτου θεράποντες ἀπαγγέλλωσι, πάντα ἀπλή λέξει, ἀπολελυμένη τῇ διανοΐᾳ, καὶ οὐδὲ μετὰ συμπεπραγμένης αἰτίας λέγεται. Τοῦ γάρ Πατρός ἐστιν ἀπαύγασμα. Οὐσαὶ γάρ δὲ Πατήρ οὐ διά τινα αἰτίαν ἐστιν, οὐτως οὐδὲ τοῦ ἀπαγγέλλασματος; τούτου χρή ζητεῖν αἰτίαν. Ἐν ἀρχῇ δὲ δοῦλος, καὶ δοῦλος ηὔ πρότερος θεός, καὶ θεός δὲ δοῦλος. Ήταν δὲ δοῦλος οὐδὲ ἀπαύγασματος, τότε καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι, δι' ἣν γέγονε, λέγων. Καὶ ἐσκήρωσεν ἐπὶ τῷ πάτερι. Πάλιν δὲ δοῦλος λέγων, Ὅς δὲ μορφὴ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ θήκε τὴν αἰτίαν, εἰ μὴ διὰ τὴν μορφὴν Εἰλαβε τοῦ δούλου. Τότε γάρ ἐπιφέρει λέγων, Ἐταπεινώσεις ἐκεῖνον μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διά ταῦτα γάρ καὶ σάρξ ἐγένετο, καὶ μορφὴν Εἰλαβε δούλου. Αὐτός τε δοῦλος Κύριος πολλὰ μὲν ἐν Παροιμίαις λελάληκε, περὶ δὲ ἐκεῖνου σημαίνων ἀπολελυμένων εἰρηκεν, Ἐγὼ ἐτῷ Πατρὶ, καὶ δοῦλος οὐδὲ ἀπόστολος λέγων, Ὅς δὲ μορφὴ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ θήκε τὴν αἰτίαν, εἰ μὴ διὰ τὴν μορφὴν Εἰλαβε τοῦ δούλου. Αὐτός τε δοῦλος Κύριος πολλὰ μὲν ἐν Παροιμίαις λελάληκε, περὶ δὲ ἐκεῖνου σημαίνων ἀπολελυμένων εἰρηκεν, Ἐγὼ καὶ δοῦλος οὐδὲ ἀσμενός. καὶ, Ὁ δοῦλος ἐμός δύναμεις τῷ Πατέρᾳ· καὶ, Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· καὶ, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια, οὐ τιθεὶς ἐφ' ἐκάστου τὴν αἰτίαν, οὐδὲ τὸ δοῦλον, ἵνα μὴ δεύτερος ἐκείνων φαίνηται, ὃν χάριν καὶ γέγονεν. Ἀνάγκη γάρ προηγείσθαι τὴν αἰτίαν τούτου, ἃς δινει οὐκ ἀντὶς ἐγεγόνει. Παῦλος γοῦν ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον, διητηγγείλατο δοῦλος Κύριος διὰ τῶν προφητῶν, εἰχε πρὸ ἐκεῖνου τὸ εὐαγγέλιον, οὐ καὶ γέγονε διάκονος. Καὶ Ἰωάννης μὲν προχειρισθεὶς εἰς τὸ προδεῦσαι τοῦ Κύριου, πρὸ ἐκεῖνου εἶχε τὸν Κύριον. Οὐ δὲ Κύριος οὐκ ἔχων πρὸ ἐκεῖνου αἰτίαν τοῦ εἶναι Λόγος, ή μόνον, ὅτι τοῦ Πατρός ἐστι γέννημα, καὶ σοφία μονογενής, διὸ δοῦλος γέννηται, τότε καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι, δι' ἣν μέλλει σάρκα φορεῖν. Προηγείσται γάρ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἀνθρωπὸν ἡ τῶν ἀνθρώπων χρεία, ἃς δινει οὐκ ἀνεδύσατο σάρκα. Τίς δὲ ἡ χρεία, δι' ἣν γέγονεν ἀνθρωπὸς, αὐτὸς μὲν δοῦλος Κύριος

¹ Philipp. ii, 6-8. ² Joan. xiv, 10. ³ Joan. x, 30. ⁴ Joan. ix, 9. ⁵ Joan. viii, 12. ⁶ Joan. xiv, 6.

σημαίνεν Ελεγε ταύτην· Καταβέηκα ἐκ τοῦ οὐ-
δικοῦ, οὐχ Ἰησοὶ ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἔμπορ, ἀλλὰ
τὸ θέλημα τοῦ κέρματος με, Ἰησοὶ πᾶν δόθωκε
μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀραιτήσω
αὐτὸν ἐν τῇ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ. Τοῦτο τὰρ τὸ θέλημα
τοῦ Πατρὸς μου, Ἰησοὶ πᾶς διθερώ τὸν Υἱόν,
καὶ πιστεῖν εἰς αὐτὸν, ἐχεῖ λαθῆι αἰώνιον, καὶ
ἐγὼ ἀραιτήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ. Καὶ
πάλιν· Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, Ἰησοὶ
πᾶς δικιστεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μετρη.
Καὶ πάλιν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην φράσιν· Ἐγὼ εἰς
τοῦτο τετρέμαι, καὶ εἰς τοῦτο· Ἐλήλυθας εἰς τὸν
κόσμον, Ἰησοὶ μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ. Ὁ δὲ
Ἰωάννης ἔγραψεν· Εἰς τοῦτο ἐφαρεψώθη ὁ Υἱὸς
τοῦ Θεοῦ, Ἰησοὶ λύσῃ τὰ δρυγὰ τοῦ διαβόλου. Αἱ δὲ
μαρτυρήσαις δρα, καὶ ὑπὲρ τὴν ἡμῶν ἀναδέξασθαι θά-
νατον, καὶ διὰ τὸ ἀναστῆσαι τὸν ἀνθρώπους, καὶ
λύσαι τὰ δρυγὰ τοῦ διαβόλου ἐλήλυθεν ὁ Σωτὴρ. Καὶ
αὕτη ἐστιν ἡ αἰτία τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ.
Ἄλλως γάρ ἀνάστασις οὐκ ἄν ἐγένετο, εἰ μὴ θά-
νατος ἐγεγόνει. Θάνατος δὲ πῶς ἐγεγόνει, εἰ μὴ τὸ
ἀποθνήσκον ἐγήγειται σῶμα; Τοῦτο μαθὼν πάρ'
αὐτοῦ καὶ διὸ Απόστολος ἐλεγεν· Ἐκεὶ οὖν τὰ και-
δίαι κεκοινώνησε σφρόδες, καὶ αἴματος, καὶ αὐτὸς
παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, Ἰησοὶ διὰ τοῦ θα-
νάτου κυταρήσῃ τὸν τὸν κράτος δχορτα τοῦ θαρά-
τον, τουτέστι τὸν διάβολον. Εἰ δὲού δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ
δι' ἡμᾶς κτίζεται, θύξ ἐστιν ἄρα αὐτὸν; κτίσμα, ἀλλὰ
τὴν ἡμῶν ἐνδυσάμενος, σάρκα ταῦτα λέγει. "Οὐπερ
γάρ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν δεχθέντος λέγεται αὐτὸς ἀσθενεῖν, καίτοι μὴ ἀσθενῶν αὐτὸς, δύναμις γάρ
ἐστι τοῦ Θεοῦ, ἀμαρτία τε ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε, καὶ κατάρα, καίτοι μὴ ἀμαρτήσας αὐτὸς, ἀλλὰ τὰς
ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ τὴν κατάραν ἐβάστασεν αὐτός· οὕτως ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ κτίζων λέγει· Κύριος ἐκτισθ-
με, καίτοι κτίσμα μὴ ὧν αὐτός.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ Λογοῦ.

Ἐτι μὲν τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα δι Λόγος,
καὶ μὴ διαφορὰ δι τοῦ γεννήματος πρὸς τὸ κτίσμα,
οὐκ ἀν ἐπήγαγε τὸ Γεννῆμα, ἀλλ' ἡρκετὸ τῷ
Ἐκτιστον, ὡς τῆς λέξεως ταύτης σημαινούσης τὸ
ἐγέννησεν· νῦν δὲ εἰρηκώς· Ἐκτισθε με ἀρχήν
δδῶν αὐτοῦ εἰς δρυγὰ αὐτοῦ, ἐπήγαγεν οὐχ ἀπλῶς
τὸ Γεννῆμα, ἀλλὰ μετὰ συμπλοκῆς τοῦ, δὲ, συν-
δέσμου, ως ἀσφαλιζόμενος ἐν τούτῳ τὴν ἐκ τοῦ
Ἐκτισθε λέξιν λέγων· Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν
γεννῆμα με. Τὸ γάρ γεννῆμα τῷ δικτισθε συμπεπλεγ-
μένων, ἐπιφερόμενον, μίαν ποιεῖ τὴν διάνοιαν·
καὶ δείκνυσιν, διτι τὸ μὲν ἐκτισθε διά τι εἰρήκει, τὸ
δὲ γεννῆμα με πρὸ τοῦ ἐκτισθε ἐστιν. Οὐπερ γάρ εἰς
ἔμπατιν εἰρήκει Κύριος γεννῆμα με, καὶ ἐπέφερε,
Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν ἐκτισθε με, πάντως προ-
ηγεῖτο τοῦ ἐτένησθε τὸ ἐκτιστον, οὕτως εἰρηκώς
πρὸ τοῦ ἐκτιστον, είτα ἐπαγαγών· Πρὸ δὲ πάντων
βουνῶν γεννῆμα με, ἐξ αὐτοῦ δείκνυσι προγεί-
σθαι τὸ ἐγέννησε τοῦ ἐκτιστον. Καὶ γάρ καὶ λέγων·
Πρὸ πάντων γεννῆμα με, ἀλλον εἶναι ἑαυτὸν σημαί-
νει τῶν πάντων· Ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ ἐκτισθε κείται ἀρ-
χὴν δδῶν, ἐπὶ δὲ τοῦ γεννῆμα με, οὐ κείται ὅρχην
γεννᾶ με, ἀλλὰ πρὸ πάντων γεννᾶ με. Ὁ δὲ πρὸ

A novissimo die. Hæc est enim voluntas Patris mei,,
ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat
r̄itam aeternam, et ego suscitem eum in novissimo
die ¹. Et rursum: Ego, inquit, veni lux in mun-
dum, ut omnis qui credit in me non maneat in tene-
bris ². Et rursum in Evangelio Joannis: Ego,
inquit, ad hoc natus sum, et ad hoc veni, ut testi-
monium perhibeam veritati ³. Joannes autem scri-
psit: Propterea apparuit Filius Dei, ut dissolvat
opera diaboli ⁴. Ut testimonium igitur perhiberet,
et mortem pro nobis subiret, et solveret opera
diaboli, venit Servator. Hæc est causa adventus
eius in carne. Resurrectio enim non fuisset, nisi
fuisset mors, nec mors, nisi corpus mortale susce-
pisset. Id ab ipso didicerat Apostolus, propterea
B dixit: Quoniam pueri participes erant carnis et san-
guinis, et ipse similiter carnis et sanguinis parti-
cepis factus est, ut per mortem destrueret eum qui
habebat mortis imperium, id est, diabolum ⁵.
Quod si propter nos, non autem propter se creatur,
ipse creatus non est, sed carnem nostram creatam
indutus hæc dicit. Quemadmodum enim infirmi-
tates nostras suscipiens, dicitur ipse infirmus, cum
tamen infirmus et imbecillus non sit, quippe quia
virtus est Dei, et peccatum pro nobis factus est, et
maledictum, cum tamen ipse non peccaverit, sed
peccata et maledictiones nostras ipse tulerit, sic non
in seipso creans dicit: Dominus creavit me, cum tamen
ipse creatus non sit.

C Ex eodem libro.

Si natura atque essentia Verbum esset res pro-
creata, et inter rem procreatam et Filium nihil
interesset, non addidisset illud: Gignit me; sed ei
fuisse satis dixisse: Creavit me. Siquidem hæc
vox etiam gignendi significationem contineret.
Nunc autem cuum dixerit: Creavit me initium viarum
suarum ad opera sua, addit: Gignit me. Neque id
simpliciter, sed ad munierandam vocem illam: Crea-
vit, hoc veluti vinculum subnectit: Ante omnes
colles gignit me. Hoc enim: Gignit me, cum illo,
Creavit me, conjuncte prolatam habet signifi-
cationem, ut et Creavit, propter aliquid dictum sit,
et Gignit, antecedat illud: Creavit. Quemadmodum
enim si dixisset, Gignit me: deinde subjicisset:
D Ante omnes colles creavit me. intelligeremus omni-
no, hoc Creavit, illi, Gignit, antecedere; sic cum
dixerit prius, Creavit, deinde adjunxit: Ante
omnes colles gignit me, hoc Gignit, illi Creavit præ-
cedere necessario demonstratur, Nam cuum dicat:
Ante omnes gignit me, significat se aliud esse quam
omnes sint. Atcum dicit: Creavit me, subjicit: In-
itium viarum suarum. Quod illi: Gignit me, non
est adjunctum, sed potius additum est: Ante omnes.

¹ Ioan. vi, 38-40. ² Joan. xii, 46. ³ Joan. xviii, 37. ⁴ I Joan. iii, 8. ⁵ Hebr. ii, 14.

Quod autem ante omnes est, non est initium omnium ita ut unum ex illis sit, sed ab omnibus diversum. Quod si ab omnibus diversum est, in quibus et initium omnium intelligitur, perspicuum est ab omnibus rebus procreatis diversum esse. Sic ut enim homines Dei Spiritum accipientes, per ipsum Spiritum sunt filii Dei, sic Dei Verbum carnem hominum induens et creari et fieri dicitur. In quo tamen primogenitus e nobis vocatur, et est. Quandoquidem omnibus hominibus propter Adami peccatum damnatis, et pereuntibus, caro illius, utpote Verbi corpus effecta, prima ex omnibus servata et liberata est. Nos autem deinceps uti corporis ejus consortes servamur. Cum illo namque corpore et dux noster Dominus in regnum cœlorum ingressus est, et ad Patrem suum accedit, *Ego sum, inquiens, via, et ostium, et per me oportet omnes introire.*

In eamdem sententiam.

Quoniam perierat prima illa per Adamum via, nec amplius in paradisum tendebamus, sed ad mortem deflexeramus, audieramusque, *Terra es, et in terram reverteris*¹; idcirco clementissimum Dei Verbum, volente Patre, creatam carnem induit, ut quam primus homo, violata lege, morte afficerat, eidem, sui corporis sanguine, vitam redderet *nobisque viam novam et viventem per velumen*, ut ait Apostolus², id est per carnem suam, innovaret. Quod idem alibi his verbis significat: *Si qua in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce omnia nova facta sunt*³. Si porro nova creatura facta est, sane inter novas has res creatas primum aliquem esse oportuit: atque merus homo tantummodo terrestris, quales nos post violatam legem facti sumus, is esse non poterat. Namque in prima creatione insideles facti sunt homines, ac per eos prior via periiit. Alio igitur opus erat qui et primam renovaret, et novam factam conservaret. Itaque non aliquis alias, sed Dominus mira benignitate principium novæ creaturæ creaturæ via; unde jure merito ait: *Dominus creavit me principium viarum suarum in opera sua*⁴, ut non jam secundum priorem illam vivat homo, sed ut existente jam principio novæ creaturæ, Christumque ejus viarum principium habentes, ipsum deinceps sequamur dicentem: *Ego sum via*⁵. Id ipse beatus docet Apostolus in Epistola ad Colossenses, dicens: *Ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens*⁶. Cum enim Salvator hac ratione secundum carnem creatus sit, eorumque qui recreantur factus fuerit principium, ac nostrum habeat primicias, humanam scilicet carnem quam assumpsit; convenienter post ipsum futurus creaturæ populus, de quo ait David: *Scribantur haec in generationem alteram, et populus qui creabitur, laudabit Dominum*⁷; et rursus psalmo vicesimo primo,

A πάντων ὧν, οὐχ ἔστιν ἀρχὴ τῶν πάντων, ἀλλὰ δόλος ἔστι τῶν πάντων. Εἰ δὲ δόλος ἔστι τῶν πάντων, ἐν οἷς καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων σημαίνεται, δῆλον, διὸ δόλος ἔστι τῶν κτισμάτων. Πατέρερ γάρ οἱ ἀνθρώποι λαμβάνοντες τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ γίνονται τέκνα Θεοῦ δι' ἑαυτοῦ, οὗτος δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅτε καὶ αὐτὸς ἐνεδύσατο τῶν ἀνθρώπων τὴν σάρκα, τότε λέγεται καὶ κτίζεται, καὶ πεποιησθαι. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ πρωτότοκος λέγεται, καὶ ἔστιν ἡμῶν, ἐπειδὴ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀπολυμένων κατὰ τὴν παράστασιν τοῦ Ἀδάμ, πρώτη τῶν δᾶλων ἐσώθη, καὶ ἡλευθερώθη ἡ ἔκεινον σάρκη, ὡς αὐτοῦ τοῦ Λόγου σῶμα γενομένου. Καὶ λοιποὶ ἡμεῖς ὡς σύστωμοι τυγχάνοντες κατ' ἔκεινον σωζόμεθα. Ἐν ἔκεινῳ γάρ τιμῶν καὶ δόλης δὲ Κύριος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα γίνεται, λέγων· Ἐγώ εἰμι ἡ δόρυς, καὶ θύρα, καὶ δι' ἐμοῦ δεῖ κάνεται εἰσελθεῖν.

Εἰς τὸ αὐτὸν διητόν.

Ἐπειδήπερ ἡ πρώτη δόδος ἡ διὰ τοῦ Ἀδάμ ἀπώλετο, καὶ ἀντὶ τοῦ παραδέσου ἐξεκλίναμεν εἰς τὸν θάνατον, ἡκούσαμεν τε, Ἡ ἦ δε, καὶ εἰς γῆν ἀπελευθερῶνται τοῦ Πατρὸς ἐνδιδύσκεται τὴν κτισθεῖσαν σάρκα, ἵνα ἦν ἐνέκρωσεν ὁ τοιωτος ἀνθρώπος διὰ τῆς παραβάσεως, ταῦτην αὐτὸς ἐν τῷ αἴματι τοῦ ιδίου σώματος ζωποιήσῃ, καὶ ἐγκαινίσῃ τιμὴν δόδων πρόσφατον καὶ ζῶσαν, ὡς εἰρήκεν δὲ Ἀπόστολος, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὅπερ καὶ ἐν ἐπέρφησην σημαίνων φησίν, Οὔτε εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσει, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ίδού γέγονε τὰ πάντα καινά. Εἰ δὲ καινὴ κτίσεις γέγονεν, ἔδει ταῦτης τῆς κτισεως πρώτον τινα εἶναι. Ἀνθρώπος μὲν οὖν φιλὸς καὶ μόνον χοῖκης, οἱοι γεγόναμεν ἡμεῖς ἐκ τῆς παραβάσεως, οὐκ ἡδύνατο εἶναι. Καὶ γάρ ἐν τῇ πρώτῃ κτίσει ἀπίστοι γεγόνασιν οἱ ἀνθρώποι, καὶ δι' αὐτῶν ἀπώλετο ἡ πρώτη ἡ δόδος. Χρεῖα δὲ ἦν δᾶλος τοῦ ἀνανεωύντος τὴν πρώτην, καὶ τὴν καινὴν γενομένην διατηροῦντος. Οὐκοῦν οὐχ ἔτερος τις, ἀλλ' δὲ Κύριος ἀρχὴ τῆς καινῆς κτισεως κτίζεται, καὶ δόδος. Καὶ εἰκότες λέγει· Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ἐδὼν αὐτοῦ, ἵνα μή κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην ὁ ἀνθρώπος πολιτεύηται, ἀλλ' ὡς ἀρχῆς οὗτος καινῆς κτισεως. Καὶ τὸν Χριστὸν ἔχοντες ἀρχὴν δόδων, τούτῳ λοιπὸν ἀκολουθοῦμεν λέγοντες· Ἐγώ εἰμι ἡ δόδος. Τοῦτο γάρ καὶ δὲ μακάριος Ἀπόστολος διδάσκων ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαῖς ἐλέγειν· Αὐτός ἔστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, δις ἔστιν ἀρχὴ πρωτότοκος ἐκ τῶν τεκνῶν, ἵνα τέτηνται ἐν τῷ καὶ σιν αὐτὸς πρωτεύων. Τοῦ γάρ Σωτῆρος οὗτος κατὰ σάρκα κτισθέντος, καὶ ἀρχῆς γενομένου τῶν ἀνακτίζομένων, καὶ ἔχοντος τιμῶν τὴν ἀπαρχὴν, ἥν προσέλαβεν ἀνθρωπίνην σάρκα, ἀκολούθως μετ' αὐτὸν, καὶ δὲ μέλλων λεῖπεται, λέγοντος τοῦ Δαβὶδ· Γραψήτω αὐτην εἰς τερεάν

¹ Genes. iii, 19. ² Hebr. x, 20. ³ II Cor. v, 17. ⁴ Ps. l, ci, 19.

⁵ Prov. viii, 22. ⁶ Joan. xiv, 6. ⁷ Coloss. i, 18.

τέτραρ, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσσαι τὸν Κύ-
ρον. Καὶ πάλιν ἐν τῷ κα' φαλμῷ, Ἀναγγελήσε-
ται τῷ Κυρῷ γενεὰ ἡ ἔρχομένη, καὶ ἀναγγελοῦσαι
τὴν δικαιουσύνην αὐτοῦ λαῷ τῷ τεχθησομένῳ, διν
ἔποιησεν ὁ Κύρος. Οὐκ ἔτι γάρ ἀκούσουμεθα· Ἡ δ'
δι τῆμέρᾳ φάγησθε ἀπὸ αὐτοῦ, θαρρέως ἀκοθα-
γεῖσθε· ἀλλ' Ὁσου εἰμὶ ἐτώ, καὶ ὑμεῖς δύεσθε.
Ὄστε λέγειν ἥμαδ; Αὐτοῦ γάρ ἔσμεν ποίημα κτισθέν-
τες ὑπὸ αὐτοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. Πάλιν δὲ ἐπειδὴ τὸ
ἔργον τοῦ Θεοῦ, ταυτέστιν δὲ ἀνθρωπος τέλειος κτι-
σθεὶς, ἐλλιπῆς γέγονε διὰ τῆς παραβάσεως, καὶ γέ-
γονε τῇ ἀμαρτίᾳ νεκρός, ἀπρεπὲς; διὸ ἦν μένειν
τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἀτέλες, διὸ καὶ ἐδόντο πάντες οἱ
ἄγιοι περὶ τούτου λέγοντες ἐν τῷ ρλῆ φαλμῷ·
Κύριε, τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου μὴ πυριδης, διὸ
τοῦτο δὲ τέλειος τοῦ Θεοῦ Λόγους τὸ ἀτέλες περιτίθε-
ται σῶμα, καὶ λέγεται εἰς τὰ ἔργα κτιζεθεῖ, ἵνα
ἀνθ' ἡμῶν τὴν ὀφειλὴν ἀποδοῦς τὸ λεῖποντα τῷ ἀν-
θρώπῳ δι' ἐναυτοῦ τελειώσῃ, Ἐλείπετε δὲ αὐτῷ ἡ ἀθα-
νασία, καὶ ἡ εἰς τὸν παράδεισον ἔδδες. Καὶ τοῦτο ἔστι
τὸ λεγόμενον περὶ τοῦ Σωτῆρος· *Τὸ ἔργον ἔτε-
λιώσα, δ δέδωκάς μοι, ἵνα ποιήσω*. Καὶ πάλιν·
Τὰ ἔργα, δ δέδωκέ μοι δ Πατήρ, ἵνα τελειώσω
αὐτὰ, ταῦτα τὰ ἔργα δὲ ἐτώ ποιῶ, μαρτυρεῖ χερὶ¹
ἔμου. *Ἄ δὲ λέγει ἐνταῦθα ἔργα δεδωκένα: τὸν Πα-
τέρα εἰς τελειώσιν, ταῦτα ἔστιν εἰς δ κτιζεῖται, λέγων
ἐν ταῖς Παροιμίαις· Κύριος ἔκτισκε με ἀρχὴν ὅδων
αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ.* *Ἴσον γάρ ἔστιν, εἰ εἶπεν·*
Ἐδώκει μοι δ Πατήρ τὰ ἔργα εἰς τὸ τελειώσαι. Τότε
γάρ διὰ τὸ γεγενῆσθαι διὰ τῆς παραβάσεως ἀτελῆ
καὶ χωλὰ τὰ ἔργα, λέγεται σωματικῶς, διτι κτιζεῖται,
ἵνα τελειώσας αὐτὰ, καὶ διλήληρα ποιήσας, παρ-
στήσῃ τῷ Πατρὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς εἴπεν δὲ Ἐπό-
στολος, μή ἔχουσα σπέλον, ή ρυτίδως ἡ τι τῶν τοιούτων,
ἀλλ' ἵνα ἡ ἄγια καὶ διμωμός. Τετελείσται οὖν ἐν αὐτῷ,
καὶ ἀποκατεστάθη ὡς περ ἦν, καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν
τεγούντος τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ μετέζον μᾶλλον
χάριτος. *Ἀναστάντες γάρ ἐκ νεκρῶν, οὐκ ἔτι φυδού-
μενα θάνατον, ἀλλ' ἐν Χριστῷ βασιλεύομεν δὲλ ἐν τοῖς
οὐρανοῖς.* Τούτο δὲ γέγονεν, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲ τοῦ Θεοῦ
Λόγος ἴδιος; καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁν, ἐνεδύσατο σάρκα,
καὶ γέγονεν ἀνθρωπός. Εἰ γάρ κτίσμα ὁν, γέγονες
ἀνθρωπος, εἰςεν οὐδὲν ἥττον δὲ ἀνθρωπός, ὡς περ καὶ
ἦν, οὐ συναφθεὶς τῷ Θεῷ. Πῶς γάρ δὲν ποίημα ὁν
δεὶς ποιήματος συνάπτοιτο τῷ κτίσαντι; *Ἡ ποία
θωήθεια περὶ τῶν δομοίων τοῖς δομοῖς γένονται ἀν-*
δεομένων καὶ αὐτῶν τῆς αὐτῆς βοηθείας; *Πῶς δὲ, εἰ-
περ κτίσμα ἦν δὲ ἀλόγος, τὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ λύσαι
δύναται; ἦν, καὶ ἀφεῖναι τὰς ἀμαρτίας, γεγραμμένου
περὶ τοῖς προφήταις, διτι τοῦτο Θεοῦ ἔστι; *Τίς γάρ
Θεός, ὡς περ σὺν δξαιρων ἀμαρτίας, καὶ ὑπερβα-
λτων μρομάτας;* *Ο μὲν γάρ Θεός εἶπε· Γῆ εἰ, καὶ εἰς
τῆς ἀκελείης· οἱ δὲ ἀνθρώποι γεγόνασι θνητοί. Πῶς
τοινυν οἰντες ἦν παρὰ τῶν γενητῶν λυθῆναι τὴν ἀπό-
φασιν;* *Ἐλυσεν οὖν αὐτὴν δὲ Κύριος, ὃς εἴπεν αὐτὸς·*
*Ἐάν μη διῆδις ὑμᾶς ἀλευθερώσῃ, καὶ ἐδεξεν ἀληθῶς
εἰ Υἱὸς ἐλευθερώσας, διτι οὐκ ἔστι κτίσμα, οὐδὲ τῶν γε-**

*A Annuntiabitur Domino generatio ventura, et annun-
tiabunt justitiam ejus populo qui nascetur, quem
fecit Dominus². Nec enim amplius audituri sum-
mus: Quacunque die comederitis ex eo, morte mori-
remini³; sed, Ubi sum ego, et vos eritis⁴: a deo
ut jam dicere liceat: Ipsi enim factura sumus,
creati in operibus bonis⁵. Præterea postquam
opus Dei, id est homo, perfectus creatus, præva-
ricatione inops effectus est, et peccato mortuus;
cum item dedecet opus Dei imperfectum reman-
nere, unde sit ut omnes sancti psalmo centesimo
trigesimo septimo Deum hac de re ita precentur,
Domine, retribues pro me; *Domine, opera*
*manuum tuarum ne despicias*⁶: idcirco per-
fectum Dei Verbum, corpus imperfectum induit;
atque in opera creari dicitur, ut pro nobis debito
soluto, ea quæ homini deerant, per seipsum exple-
ret aique perficeret. Deerant autem homini imnor-
malitas et via ad paradisum. Hoc ipsum Salvator his
verbis indicat: *Ego te glorificavi in terra*: *opus per-
feci quod faciendum mihi dedisti*⁷. Et iterum: *Opera*
quaes Pater mihi perficienda dedit: ipsa opera quae
*facio, testimonium perhibent de me*⁸. Opera porro
quaes sibi Patrem perficienda dedisse declarat, ipsa
illa sunt in quaes creatur, ut in Proverbiis ait: *Do-
mimus crevitis me principium vlarum suarum in*
opera sua. Nam idem est dicere, *dedit mihi Pater*
opera, et, creavit me Dominus in opera. Tunc enim
quod opera imperfecta et mutila peccato facta fue-
rant, creari secundum corpus dicitur, ut illis per-
fectis atque in integrum statum restitutis, Eccle-
siam Patri exhiberet non habentem maculam, ut ait
Apostolus, *aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut*
*sit sancta et immaculata*⁹. In illo ergo perfectum
est hominum genus, qualeque initio factum fuerat
vel potius ampliore cum gratia restitutum atque
reparatum est. Siquidem ex mortuis excitati, mor-
tem non amplius pertimescimus, sed in Christo
semper in cœlis sumus regnaturi. Quod ideo conse-
quimur, quod ipsum Dei Verbum proprium atque
ex parte genitum carnem induit factusque homo
est. Nam si creatam cum haberet naturam, factus
postea fuisse homo, idem profecto quod antea
mansisset hominum genus, neque cum Deo conjunc-
tum fuisse. Qui enim res facta per rem factam
cum Creatore conjungi posset? Aut quid auxili
similibus possit dari a similibus, cum ipsa eodem
auxilio indigeant? Qui vero, si Verbum res crea-
ta esset, posset Dei sententiam abrogare, peccatum
que dimittere, cum hoc Dei proprium esse scrip-
serint prophetæ? Nam, *Quis, Deus, similis tui, qui*
*auseris peccata, et transcedis iniuriantes*¹⁰? Siquidem
Deus dixit: *Terra es, et in terram revertaris*¹¹, eaque
causa est cur homines facti mortales fuerint:
quomodo sententiam hanc possent res factæ
solvere? Verum ipse solvit Dominus, ut idem ipse
ait: *Nisi Filius vos liberaverit*¹², vereque ostendit*

¹ Psal. xi, 32. ² Genes. ii, 17. ³ Joan. xiv, 3.
⁴ ⁵ Joan. v, 36. ⁶ Ephes. v, 27. ⁷ Mich. viii, 48.

⁸ Ephes. ii, 10. ⁹ Psal. cxxxvii, 8. ¹⁰ Joan. xvii,
¹¹ Gen. iii, 29. ¹² Joan. viii, 36.

Filius liberator sc̄ nec creatum nec factum esse,^A sed naturae Patris, qui sententiam illam initio tulera, solusque peccata condonat, proprium esse Verbum et imaginem. Cum enim in Verbo dictum fuerit, *Terra es et in terram revertaris*, valde congrueret per idem ipsum Verbum atque in ipso libertas et solutio damnationis facta est.

Atqui, inquit, etiam Salvator creatus esset, poterat Deus tantummodo dicere, atque ita solvere maledictionem. At simili modo ipsis ita occurri possit: Etiam sine ullo ejus adventu poterat Deus tantummodo dicere, atque ita solvere maledictionem. Verum attendere oportet quid sit hominibus utile, non autem quid in omnibus possit Deus. Namque etiam ante Noe arcam, homines qui peccaverant poterat interimere: tamen id non nisi post arcum fecit. Poterat quoque absque Moyse, solummodo dicere, populumque educere ex Aegypto: et id per Moysem fieri conveniebat. Poterat item Deus populum sine judicibus conservare: verum e re populi erat judices pro tempore habere. Quin etiam ipse Salvator poterat ab initio advenire; vel postquam advenit, poterat non tradi Pilato: attamen in fine saeculorum advenit, et quæsitus dixit, *Ego sum*¹. Quod enim ille facit, id hominibus expedit, nec aliter fieri decuit: quod autem et expedit et decet, id ipse curat et providet. Venit itaque non ut illi ministraretur, sed ut ipse ministraret², et nobis restitueret salutem. Certe tametsi legem e celo poterat enuntiare, vidit tamen hominibus conducere eam e monte Sina proferri: quod quidem fecit ut et Moyses posset ascendere, et illi, verba propius audiendo, facilius crederent. Verumtamen quanta cum ratione id factum fuerit, ex his perspicere licet. Si Deus pro sua potentia dixisset, solutaque esset maledictio: apparuisset quidem jubentis potestas, talisque factus fuisset homo qualis fuit Adam ante peccatum, qui nimirum gratiam extrinsecus acciperet, nec eam corpori connexam haberet. Enimvero cum istiusmodi esset Adam, in paradyso est collocatus: imo vero forte peior factus est, quippe qui peccare didicerit. Quod si, cum talis fuisset, contigisset quoque ut a serpente decipieretur, Deum iterum jubere et maledictionem solvere D opus fuisset, eoque modo nullum finem consecuta esset necessitas, hominesque nihilominus rei manassent, ac peccato serviissent. Ita autem semper peccando, semper condonante opus habuissent, ac proinde nunquam fuissent liberati, cum ex se toti sint carnei, atque ob carnis infirmitatē legi semper succumbauit.

Præterea si Filius res creata esset, homo nihilominus mortalis remaneret, utpote minime cum Deo copulatus. Nec enim res aliqua creata res alias creatas cum Deo potest conjungere, cum ipsa conjungentem aliquem querat. Neque pars aliqua creatæ naturæ salutem illi posset afferre, cum

ητῶν, ἀλλὰ ίδιος, καὶ εἰκὼν τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, τοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀποφηναμένου καὶ ἀφίεντος μόνου τὰς ἀμαρτίας. Ἐπειδὴ γάρ εἰρηται ἐν τῷ Λόγῳ. Γῆ εἰ καὶ εἰς τὴν ἀπελεύσην, ἀπολούθω: δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου καὶ ἐν αὐτῷ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ λύσις τῆς κατακρίσεως γεγένηται.

'Αλλ', ἤδυνατο, φασί, καὶ κτίσματος δυτοῦ; τοῦ Σωτῆρος, μόνον εἰπεῖν δὲ θεός καὶ λῦσαι τὴν κατάραν. Τὸ αὐτὸ δὲ ἀκούσαιεν καὶ αὐτοὶ παρ' ἑτέρου λέγοντος· Ἦδυνατο καὶ μηδ' ὅλως ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ, μόνον εἰπεῖν δὲ θεός καὶ λῦσαι τὴν κατάραν. Ἀλλὰ σκοπεύεν δεῖ τὸ τοις ἀνθρώποις λυσιτελοῦν καὶ μὴ ἐν πάσῃ τὸ δυνατὸν τοῦ θεοῦ λογίζεσθαι: ἐπει τὸ δύ-

B νατο καὶ πρὸ τῆς Νώε κιβωτοῦ τοὺς τότε παραβάντας ἀνθρώπους ἀπολέσαι: ἀλλὰ μετὰ τὴν κιβωτὸν πεπόνικεν. Ἦδυνατο καὶ χωρὶς Μωσέως καὶ μόνον εἰπεῖν, καὶ ἔξαγαγεν τὸν λαὸν ἐξ Αιγύπτου: ἀλλὰ συνέφερε διὰ Μωσέως. Ἦδυνατο καὶ χωρὶς τῶν κριτῶν αὐτεῖν τὸν λαὸν δὲ θεός: ἀλλὰ συνέφερε τοῖς λαοῖς κατὰ καιρὸν ἐγείρεσθαι κριτὴν αὐτοῖς. Ἦδυνατο καὶ ἐξ ἀρχῆς δὲ Σωτῆρος ἐπιδημῆσαι, ἢ ἐλέθων μὴ παραδοθῆναι Πιλάτῳ: ἀλλὰ καὶ ἐπὶ συντελεῖς τῶν αἰώνων ἥλθε, καὶ ζητούμενος εἰπεῖν· Ἐγώ εἰμι· δὲ γάρ ποιεῖ, τοῦτο καὶ συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις; καὶ ἀλλως οὐκ ἐπρεπε γενέσθαι: καὶ διπέρ δὲ συμφέρει καὶ πρέπει, τούτου καὶ πρόνοιαν παιεῖται. Ἦλθε γοῦν, οὐχ ἵνα διακονηθῇ, ἀλλ' ἵνα διακονήσῃ, καὶ τὴν τιμῶν ἐργάστας σωτηρίαν. Ἀμέλει δυνάμενος ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ λαλῆσαι τὸν νόμον, εἶδεν, ὅτι λυσιτελεῖ τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τοῦ Σινᾶ λολῆσαι, καὶ τοῦτο πεπόνικεν, ἵνα καὶ Μωσῆς ἀναβῆναι δυνηθῇ, κάκεῖνοι τὸν λόγον ἐγγύθεν ἀκούοντες, μᾶλλον πιστεῦσαι δυνηθῶσι. Πλήτιν καὶ τὸ εὐλογὸν τοῦ γενομένου θεωρεῖν ἔξεστιν ἐντεῦθεν. Εἰ διὰ τὸ δυνατὸν εἰρήκει, καὶ ἐλέυθερος κατάρα· τοῦ μὲν κελεύσαντος δὲ δύναμις ἐπεδείκνυτο, ὁ μέντος ἀνθρώπος τοιοῦτος ἐγίνετο, οἷος ἦν καὶ δὲ Ἄδαμ πρὸ τῆς παραβάσεως, ἔξωθεν λαδῶν τὴν χάριν, καὶ μὴ συνηρμοσμένην ἔχων αὐτὴν τῷ σώματι· τοιοῦτος γάρ ὁν καὶ τότε τέθειτο ἐν τῷ παραδείσῳ· τάχα δὲ καὶ χείρων ἐγίνετο, ὅτι καὶ παραβάντειν μεμάθηκεν. Ων τοίνυν τοιοῦτος, εἰ καὶ παραπέπειτο ὑπὸ τοῦ δφεως, ἐγίνετο πάλιν χρεῖα προστάξαι τὸν θεὸν καὶ λῦσαι τὴν κατάραν· καὶ οὕτως εἰς ἀπειρον ἐγίνετο ἡ χρεία, καὶ οὐδὲν ἤτον οἱ ἀνθρώποι. ἔμενον υπεύθυνοι, δουλεύοντες τῇ ἀμαρτίᾳ· δεῖ δὲ ἀμαρτάνοντες, δεῖ ἐδέοντο τοῦ συγχωροῦντος, καὶ οὐδέποτε τὴν εργασίαν τοῦτο, σάρκες δυντες καθ' έκατον, καὶ δεῖ ἡττώμενοι τῷ νόμῳ διὰ τὴν ἀσθετικαν τῆς σαρκός.

D Πάλιν τε εἰ κτίσμα ἦν δὲ Υἱός, Εμενεν δὲ ἀνθρώπος οὐδὲν ἤτον θητὸς, μὴ συναπτόμενος τῷ θεῷ· οὐ γάρ κτίσμα συνῆπτε τὰ κτίσματα τῷ θεῷ, ζητοῦν καὶ αὐτὸ τὸν συνάπτοντα· οὐδὲ τὸ μέρος τῆς κτίσεως σωτηρία τῆς κτίσεως ἀν εἴη, δεδίμενον καὶ αὐτὸ σωτηρίας. Ινα οὖν μηδὲ τοῦτο γίνηται,

¹ Joan. xviii, 5. ² Matth. xx, 28.

πέμπτει τὸν έαυτοῦ Υἱὸν, καὶ γίνεται υἱὸς ἀνθρώπου, τὴν κτιστὴν σάρκα λαβῶν· τὸν, ἐπειδὴ πάντες εἰστὶν ὑπεύθυνοι τῷ θανάτῳ, δόλος δὲ τῶν πάντων, αὐτὸς ὡπέρ πάντων τὸ ίδιον σῶμα τῷ θανάτῳ περιστενέγχῃ, καὶ λοιπὸν, ὡς πάντων δι' αὐτοῦ ἀποθανόντων, διὰν λόγος τῆς ἀποφάσεως πληρωθῇ (πάντες γάρ ἀπέθανον ἐν Χριστῷ). πάντες δὲ δι' αὐτοῦ γένενται λοιπὸν ἐλεύθεροι μὲν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς δι' αὐτὴν κατάρας, ἀλλοθῶς δὲ διαμελώσιν εἰσαὶ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀθανασταὶ καὶ ἀφθαρταὶ ἐνδύσαμένοι. Τοῦ γάρ Λόγου ἐνδύσαμένου τὴν σάρκα, καθὼς πολλάκις δέδειχται, πᾶν μὲν δῆγμα τοῦ δρεῶς δι' διου κατεσδέννυτο ἀπ' αὐτῆς· εἴ τι ἔχειν σαρκικῶν κινημάτων ἀνεφύετο κακὸν, ἔξεχόπτετο, καὶ συνανηρείτο τούτοις διὰ τῆς ἀμαρτίας ἀκόλουθος θάνατος, ὡς αὐτὸς διὰ Κύριος φησιν· "Ἐρχεται διὰρχω τοῦ κόσμου τούτου, καὶ οὐδὲν εὐρίσκει ἐν ἐμοι· καὶ, Εἰς τούτο γάρ ἐφαρερώθη, ὡς ἔγραψεν διὰ Ιωάννης, ἵνα λύσῃ τὰ δργα τοῦ διαβόλου. Τούτων δὲ λυθέντων ἀπὸ τῆς σαρκὸς, πάντες οὖτα κατὰ τὴν συγγένειαν τῆς σαρκὸς τήλευθερώθησαν, καὶ λοιπὸν συνήρθημεν καὶ ἡμεῖς τῷ Λόγῳ. Συναρθέντες δὲ τῷ Θεῷ, οὐκέτι μὲν ἐπὶ γῆς ἀπομένομεν, ἀλλ' ὡς αὐτὸς εἶπεν, διου αὐτὸς, καὶ ἡμεῖς οὐδεμέθα.

"Ἐτι εἰς τὸ αὐτό.

Εἰ τοινύν τῇ σοφίᾳ ἡ γῆ τεθεμελίωται, πῶς διθεμελιῶν θεμελιῶνται; Ἀλλὰ παροιμιῶδῶς ἔστιν εἰρημένον καὶ τοῦτο· καὶ δεῖ καὶ τούτου τὸν νοῦν ζητεῖν, ἵνα γινωσκωμεν, διτι τῇ μὲν σοφίᾳ διὰ Πατήρ δημιουργεῖ, καὶ θεμελιῶι τὴν γῆν εἰς τὸ εἶναι ἐδραῖαν καὶ διαμένειν αὐτὴν· αὐτὴ δὲ ἡ σοφία ἀθεμελιῶτο εἰς τὴν ζητεῖν, ἵνα διὰρχη καὶ θεμέλιος τῆς κατινῆς ἡμῶν κτίσεως καὶ ἀνακτινίσεως γένηται. Οὐκ εἰρήκε γοῦν οὐδὲ ἐν τούτοις, Πρὸ τοῦ αἰώνος Λόγον ἡ Υἱὸν με πεποίηκεν, ἵνα μή ὡς διάρχην ἔχῃ τοῦ ποιεῖσθαι· τούτο γάρ πρὸ πάντων δεῖ ζητεῖν, εἰ Υἱὸς ἔστι, καὶ περὶ τούτου τὰς Γραφὰς προηγουμένως ἐρευνᾷν. Τούτο γάρ καὶ τῶν ἀποστόλων ἐρωτηθέντων διέπερτος ἀπεκρίνατο λέγων· Σὺ εἶ διὰ Χριστὸς, διὰ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωτος· τούτο γάρ καὶ διὰ Πατήρ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως ἐν πρώτοις ἡρώτησεν, Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ. Ήδει γάρ, διτι τούτο ἔστιν ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸ κύριον τῆς πίστεως ἡμῶν· καὶ διτι, ἐὰν μὲν αὐτὸς ἦδε Υἱὸς, τέλος ἔστιν ἡ διαβολικὴ τυραννίς· ἐὰν δὲ κτίσμα ἦ, εἰς διτι καὶ αὐτὸς τῶν ἐκ τοῦ ἀδέκματος ἀπατηθέντος παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐδεμία φροντὶς ἦν αὐτῷ. Διτι τούτο καὶ οἱ τότε Ίουδαιοι ἤγανάκτουν, διτι διὰ Κύριος Υἱὸν Θεοῦ έαυτὸν καὶ Πατέρα ίδιον ἐλεγεν· έαυτοῦ εἶναι τὸν Θεόν. Εἰ γάρ ἦν έαυτὸν ἔνα τῶν κτισμάτων εἰρηκώς, διτι Πολημά εἰμι, οὐκ ἔξενίζοντο ἀκούοντες, οὐδὲ βλασφημίαν ἐνδιμέζον τὰ τοιαῦτα δῆματα, εἰδότες καὶ ἀγγέλων ἐπιδημίαν γενομένην πρὸς τοὺς πατέρας· ἀλλ' ἐπειδὴ Υἱὸν έαυτὸν ἐλεγεν, έθεώρουν μὴ κτίσματος εἶναι τὸ τοιοῦτον γνώρισμα, ἀλλὰ θεότητος καὶ φύσεως πατρικῆς.

A ipsa salute quoque indigeat. Quod ne fieret, Deus sui ipsius Filium misit, qui creata carne assumpta factus est filius hominis, ut quoniam omnes rei essent mortis, ille qui alius est ab omnibus, proprium corpus pro omnibus morti offerret, atque ita omnibus veluti per ipsum mortuis, et sententia adversum nos lata completeretur (omnes enim in Christo mortui sunt), et omnes deinceps a peccato et maledictione, quae ex eo secuta est, per ipsum flerent liberi, vereque in perpetuum permanenter, immortalitate et incorruptione, postquam resurrexisse, induti. Namque postquam Verbum carnem induit, ut saepē dictum est, ab ea extinctus penitus est serpentis morsus, et quidquid mali exoriebatur ex carnis motibus, præciscum omnino est, ac denique ipsa mors peccati comes fuit simul interempta, ut ipse Dominus hujusmodi verbis declarat: *Venit princeps hujus mundi, et nihil in me invenit* ¹. Et: *In hoc enim apparuit, ut scripsit Joannes, ut dissolvat opera diaboli* ². His autem carne dissolutis, omnes propter carnis cognationem liberati sumus, jamque nos etiam cum Verbo copulati fuimus. Porro cum Deo conjuncti, non amplius in terra remanebimus, sed, ut ipse dixit ³, ubi ille erit, nos quoque erimus.

In eundem locum.

Si igitur sapientia terram fundavit, qui fieri potest ut is qui fundat, fundetur? Verum id etiam proverbii instar dictum est, ejusque nobis C quærenda significatio est, ut cognoscamus Patrem sapientia creare et fundare terram, ut firma et stabilis permaneat: ipsam vero sapientiam nostri causa esse fundatam, ut videlicet nostræ novæ creationis et renovationis principium fieret et fundamentum. Illic nec eu in loco ait: *Ante ævum Verbum vel Filius me fecit, ne quasi initium, quo fieri crepisset, habere crederetur.* Namque id antequam omnia quærendum est, si nempe Filius ipse est, eaque de re Scripturæ sunt præcipue scrutandæ. Id enim cum interrogarentur et ipsi apostoli, Petrus ita respondit: *Tu es Christus, Filius Dei viventis* ⁴. Idein vero et ipse pater Arianæ heres in primis percunctatus est, *Si Filius Dei es* ⁵. Hoc enim veritatem et præcipuum nostræ fidei fundamentum esse non ignorabat, et, si ipse esset Filius, sibi habituram esse diabolicalm tyrannidem: sin autem creatus esset, unum quoque cum esse ex Adæ posteris quem olim decepit, proindeque nihil hoc curandum esse. Ea similiter de causa Iudei indignabantur, quod Dominus se Filium Dei, et Deum sui proprium Patrem diceret. Nam si se unam e creatis rebus vel factum esse dixisset, nihil illos perturbassent hujusmodi verba, nec impia esse judicassent, utpote quibus non latebat angelos olim ad suos patres accessisse. Verum quia se Filium dicebat, id non rei creatæ, sed divinitatis ac paternæ naturæ notam esse perspiciebant.

¹ Joan. xiv, 30. ² I Joan. iii, 8. ³ Joan. xiv, 3.

⁴ Matth. xvi, 16. ⁵ Matth. iv, 6.

Par itaque erat Arianos saltem suum imitari A patrem diabolum, quidque rei esset inquirere, ita ut, si dixisset quidem, Verbum vel Filium me fundavit, idem sentirent atque nunc sentiunt: at si non haec ejus essent verba, ea quoque quae non essent non comminiscerentur. Nec enim dixit, Ante ævum Verbū vel Filium me fundavit, sed tantum, fundavit me, ut nimirum indicaret, quemadmodum jam observavi, non propter se, sed propter illos qui super ipsum ædificantur, haec, proverbii instar, locutum esse. Id optime intelligebat Apostolus cum ita scripsit: *Fundamentum aliud nemo potest posse, præter id quod positum est, quod est Jesus Christus.* Unusquisque autem videat quomodo superædificet¹. Porro necesse est ut tale sit fundamentum qualia sunt quae super ipsum ædificantur, ut inter se possint apte congruere. Atqui ut Verbum, tales, qualis et ipse est, qui secum convenient habere non potest, quippe, cum sit unigenitus. At factus homo similes habet, quorum videlicet similem carnem assumpsit. Itaque secundum naturam humanam fundatur, ut et nos tanquam lapides pretiosi super ipsum ædificari possimus, et tenplum efficiamur sancti Spiritus in nobis habitantis. Ceterum ut ipse fundamentum est, nos autem sumus qui super ipsum ædificantur: ita etiam idem ipse vitis est, nos autem veluti palmites cohærentes, non quidem secundum divinitatis naturam, nam hoc fieri nequit, sed secundum naturam humanam (necessus enim est vitis similes esse palmites), quia nos scilicet secundum carnem similes illius sumus. Quoniam vero hæretici nihil nisi humanum sapiunt, haud abs re fuerit eorū humanis exemplis eodem ex loco depromptis confutare. Itaque non dixit, Fundamentum me fecit, ne inde eum reni factam esse atque ortus principium habuisse suspicati hæretici, impietas stabiliendæ occasionem impudenter arriperent; sed dixit: *Fundavit me.* Porro quod fundatur, lapidibus super ipsum projectis fundatur, quod quidem non quovis modo perficitur, sed cum lapis e monte translatos, in imis terris collocatur. Nam quandiu lapis est in monte, nondum positus est in fundamentum. Cum vero exigente causa, translatus fuerit, et terra profundo coopertus, tunc si vox lapidi daretur, haec utique posset dicere: Qui me huc transtulit, nunc fundavit me. Igitur ipse quoque Dominus, non tunc esse cœpit, cum fundatus est (siquidem antea erat Verbum), sed postquam nostrum induit corpus, quod ex Maria desectum accepit, tunc dixit, *Fundavit me:* quod idem est ac si diceret: Me, qui sum Verbum: terreno corpore cooperuit. Sic enim ille, qui nostra suscipit, nostri causa fundatur, ut nos, qui simile habemus corpus, carnis similitudine in illo aptati et colligati, in virum perfectum occurramus², immortalesque et incorrupti maneamus.

Nemo vero his etiam loquendi modis conturbetur: Ante ærum, et, Priusquam terram face-

A "Edeis toίνυν τούς Ἀρειανούς, καν τὸν πατέρο έκαντων τὸν διάδολον μημουμένους, περιεργάζεσθαι· καὶ εἰ μὲν εἰρήκε, Λόγον ἢ Γένον με ἐθεμελίωσε, φρονεῖν, ὡς φρονοῦσιν: εἰ δὲ μὴ οὕτως εἰρήκε, μὴ ἐπινοεῖν ἔκαντος τὰ μὴ δυντα. Οὐ γάρ εἰρήκε, Πρὸ τοῦ αἰώνος Λόγον ἢ Γένον με ἐθεμελίωσεν· ἀλλ' ἀπλῶς, ἐθεμελίωσέ με, ἵνα δεῖξῃ πάλιν, καθάπερ εἶπον, δι τούδε ἔκαντὸν, διὰ δὲ τοὺς ἐποικοδομουμένους ἐπ' αὐτὸν παροιμιῶδῶς καὶ τοῦτο λέγει. Τούτο γάρ εἰδῶς καὶ ὁ Ἀπόστολος γράφει· Θεμέλιον γάρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, δις ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. Ἔκαστος δὲ βλεπέτω, πῶς ἐποικοδομεῖ· Ἀνάγκη δὲ τὸν θεμέλιον τοιοῦτον εἶναι, οἷα καὶ τὰ ἐποικοδομούμενά ἔστιν, ἵνα καὶ συναρμολογεῖσθαι δυνηθῇ. Λόγος μὲν οὖν ὁν. ἢ Λόγος ἐστίν, οὐκ ἔχει τοιούτους, οἵδις ἐστι καὶ αὐτὸς, τοὺς συναρμολογουμένους αὐτῷ· μονογενῆς γάρ ἔστιν· ἀνθρωπὸς δὲ γενόμενος ἔχει τοὺς δομούς, ὃν καὶ τὴν δομίαν ἐνεδύσατο σάρκα. Οὐκοῦν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον θεμέλιοντει, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐπ' αὐτὸν ὡς λίθοι τίμοι ἐποικοδομεῖσθαι δυνηθῶμεν, καὶ γενώμεθα νεάς τοῦ ἐν ἡμῖν οἰκοῦντος ἀγίου Πνεύματος. "Μετέπερ δὲ θεμέλιος αὐτὸς, ἡμεῖς δὲ λίθοι ἐποικοδομούμενοι ἐπ' αὐτὸν· οὗτως αὐτὸς πάλιν ἀμπελός ἐστιν, ἡμεῖς δὲ ὡς κλήματα συνημμένα, οὐ κατὰ τὴν οὔσταν τῆς θεότητος· ἀδύνατον γάρ τοῦτό γε· ἀλλὰ πάλιν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· δομοία γάρ εἶναι δεῖ τὰ κλήματα τῇ ἀμπέλῳ· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς δομοίοις κατὰ τὴν σάρκα τυγχάνομεν δύντες αὐτοῦ. "Αλλως τε ἀνθρώπινα φρονοῦντας τοὺς αἱρετικούς, ἀνθρώπινοις παραδείγματι διελέγχειν προστήκει διὰ τῶν αὐτῶν λόγων. Οὐκ εἰρήκε γοῦν, διτι θεμέλιον με πεποίκηκεν, ἵνα μὴ, ὡς ποιήματος καὶ ἀρχῆς ἔχοντος αὐτοῦ τοῦ γίνεσθαι, καὶ ἐν τούτῳ πρόφασιν εὑρώσιν ἀνατιχυντον πρὸς ἀστερειαν· ἀλλ' ὅτι Ἐθεμελίωσέ με. Τὸ δὲ θεμέλιούμενον θεμέλιοῦται μὲν διὰ τοὺς ἐπιβαλλομένους ἐπ' αὐτὸν λίθους· γίνεται δὲ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὅταν ἐξ δρους μετενεγθῇ λίθος, καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς κατατεθῇ. Καὶ ἦσα μὲν ἐν τῷ δρει λίθος ἐστίν, οὐπω τεθεμελίωται· ἐπειδὰν δὲ ἡ χρεία ἀπαιτῇ, καὶ μετενεγθῇ, καὶ περιβάλληται τὸ βάθος τῆς γῆς· τότε λοιπὸν, εἰ λάθοι φωνὴν δὲ λίθος, εἴποι διν· Νῦν ἐθεμελίωσέ με, δέξις δρους ὥδε μεταθείσ. Οὐκοῦν οὐχ δὲ Κύριος καὶ διτι τεθεμελίωται, ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι (ἥν γάρ καὶ πρὸ τούτου Λόγος)· ἀλλ' ὅτε τὸ ημέτερον ἐνεδύσατο σῶμα, διπερ ἐν Μαρίας τημηθὲν ἔλασθε, τότε φησίν, Ἐθεμελίωσέ με· ἵστον τῷ εἰπεῖν· Λόγον δύτα με περιέβαλε γηνῶφ σώματι. Οὕτω γάρ δὲ ἡ μᾶς θεμέλιοῦται, τὰ ημῶν ἀναδεχόμενος, ἵνα ἡμεῖς, ὡς σύσταμοι συναρμολογούμενοι καὶ συνδεθέντες ἐν αὐτῷ διάτης δομοώσεως τῆς σαρκὸς, εἰς ἀνδρα τέλειον κατανήσαντες, άθανατοι καὶ ἀγθαρτοι διαμείνωμεν.

B Τὸ δὲ, Πρὸ τοῦ αἰώνος, καὶ, Πρὸ τοῦ εἰτη τῆς ποιῆσαι, καὶ, Πρὸ τοῦ δρη ἐδρασθῆται, μηδένα

¹ Cor. iii, 11, 10. ² Ephes. iv, 13.

ταραττέτω. πάνυ γάρ καὶ τοῦτο καλῶς συνῆψε τῷ, ἔθεμειλλωσ, καὶ τῷ, δικτισε· τοῦτο γάρ πάλιν τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας δύπτεται. Ἡ γάρ παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰς ἡμᾶς γενομένη χάρις, ἀρτὶ μὲν ἐπεφάνη, ὡς εἶπεν δὲ Ἀπόστολος, καὶ γέγονεν ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ· προητοίμαστο δὲ αὕτη καὶ πρὸν γενέσθαι τοῖς, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου· καὶ ἡ αἰτία χρηστὴ καὶ θαυμαστὴ πώς ἔτιν. Οὐκ ἔπρεπε τὸν Θεὸν ὑστερον περὶ ἡμῶν βουλεύεσθαι, ἵνα μὴ ὡς ἀγνοῶν τὰ καθ' ἡμᾶς φαίνηται. Κτίζων τοὺς ἡμᾶς διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου δὲ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ εἰδὼς τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, προγινώσκων τε, διτι, καλὸν γενόμενοι, ὑστερον παραβάται τῆς ἐντολῆς ἐσδύμεθα, καὶ ἐκ τοῦ παραδείσου ἐκβληθησόμεθα διὰ τὴν παραχοήν, φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς ὁν, προετοιμάζει ἐν τῷ ἴδιῳ Λόγῳ, δι' οὗ καὶ ἔκτισεν ἡμᾶς, τὴν περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν οἰκονομίαν, ἵνα, κανὸν ἀπατηθέντες παρὰ τοῦ δρεσεῶν ἐκπέσωμεν, μὴ τέλεον ἀπομείνωμεν νεκροί, ἀλλ' ἔχοντες ἐν τῷ Λόγῳ τὴν προητοίμασμένην ἡμῖν λύτρωσιν τε καὶ σωτηρίαν, πάλιν ἀναστάντες, ἀθάνατοι διαμείνωμεν, διαν αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀρκῆται τῶν ὅδῶν κτισθῇ, καὶ δὲ πρωτεος τῆς κτίσεως γένηται πρωτότοκος ἀδελφῶν, καὶ αὐτὸς ἀπαρχή τῶν νεκρῶν ἀναστῇ. Τοῦτο Παῦλος δὲ μακάριος ἀπόστολος γράφων διδάσκει· τὸ γάρ ἐν ταῖς Παροιμίαις, Πρὸ τοῦ αἰώνος, καὶ, Πρὸ τοῦ τὴν γῆν ἐσθαι, διερμήνεύων, οὐτω φησι πρὸς μὲν Τιμόθεον· Συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ, κατὰ δύναμιν Θεοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς καὶ καλέσαντος αἱσθεὶς ἀγίᾳ· οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἴδιαν πρόθεσιν καὶ χάριν, τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰώνων, φανερωθεῖσαν δὲ τοῦ διὰ τῆς ἐπιγαρείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάρατον, φωτίσαντος δὲ τὴν ζωήν. Πρὸς δὲ τοὺς Ἐφεσίους· Εὐλογηθές δὲ Θεός καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ κτενευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἰραι ἡμᾶς ἀγίους καὶ ἀμώμους κατ' ἐπώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν.

Πῶς οὖν ἐξελέξατο, πρὶν γενέσθαι τοῖς, εἰ μὴ, ὡς αὐτὸς εἰρηκεν, ἐν αὐτῷ ἡμεν προετοπωμένοι; Πῶς δὲ ὅλως, πρὶν ἀνθρώπους κτισθῆναι, ἡμᾶς προώρισεν εἰς υἱοθεσίαν, εἰ μὴ αὐτὸς δὲ Υἱὸς πρὸ τοῦ αἰώνος τεθεμελίωτο, ἀναδέξαμενος τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν; Ἡ πῶς, ὡς ἐπιφέρει λέγων δὲ Ἀπόστολος, ἐκληρούθημεν προορίσθετες, εἰ μὴ αὐτὸς δὲ Κύριος, πρὸ τοῦ αἰώνος ἡν θεμελιώθεις, ὥστε αὐτὸν πρόθεσιν ἔχειν ὑπὲρ ἡμῶν πάντα τὸν καθ' ἡμῶν κλῆρον τοῦ κρίματος ἀναδέξασθαι διὰ τῆς σαρκὸς, καὶ λοιπὸν ἡμᾶς ἐν αὐτῷ ζωαποιηθῆναι; Πῶς δὲ καὶ πρὸ χρόνων αἰώνων ἐλαμβάνομεν χάριν, μήπω γεγονότες, εἰ μὴ ἐν τῷ Χριστῷ ἡν ἀποκειμένη ἡ εἰς ἡμᾶς φθά-

A ret, et, Antequam montes collocarentur¹. Recepit enim ista conjunxit cum verbis, fundavit, et creavit. Namque haec ejus secundum carnem dispensationem spectant. Etenim gratia quae nobis a Salvatore donata est, modo quidem apparuit, ut ait Apostolus², exortaque est postquam ipse advenit: verum antequam nos nasceremur, vel potius ante mundi constitutionem præparata fuit, cuius haec causa et recta est et admiranda. Deinde de nobis posterius deliberare minime deeebat, ne res nostras ignorare videretur. Quocirca cum nos rerum universarum Deus per proprium Verbum crearet, et ea, quae ad nos pertinent, supra nos prospiceret, prænosceretque nos postquam boni facti suissemus, legem violaturos, atque illicito e paradiiso expellendos: ille qui perhumanus et benignus est, in proprio Verbo, per quod nos creavit, nostræ salutis dispensationem præparavit, ut videlicet, etiam si contingere ut a dæmonie circumventi caderemus, ne mortui penitus remaneremus, sed ut redemtionem et salutem in Verbo nobis præparata habentes, revivisceremus et immortales essemus, postquam ipse pro nobis principium viarum est creatus, et qui creaturæ primogenitus est, fratum factus fuit primogenitus, et ipse, mortuorum primitiæ, revixit. Haec ipsa est beati apostoli Pauli doctrina, qui illa Proverbiorum verba, ante ævum, et, antequam terra fieret, ita Epistola ad Timotheum interpretatur³: Collabora Evangelio secundum C Dei ritulum, qui salvos nos fecit et vocavit vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum proprium propositum et gratiam, quae nobis data est in Christo Iesu ante aeterna tempora, et nunc apparuit per adventum Salvatoris nostri Iesu Christi, qui mortem quidem destruxit, vitam autem illuminavit. Et ad Ephesios: Benedictus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali, in caelestibus, in Christo Iesu, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate, qui prædestinavit nos in adoptionem per Iesum Christum in ipsum⁴.

Quomodo ergo nos elegit antequam essemus, nisi, ut ipse dixit, in ipso suissemus præsignati? Qui vero fieri potuit, ut nos, priusquam homines crearentur, in adoptionem prædestinaverit, nisi ipse Filius ante ævum fundatus esset, suscepit, nostri gratia, dispensatione? Vel quomodo, ut subjicit Apostolus, sorte sumus prædestinati⁵, nisi ipse Dominus ante ævum fundatus suisset, ita ut ipsi propositum fuerit omnem judicii adversum nos lati sortem carne suscipere, quo nos deinceps in ipso viviscaremus? Quomodo autem et ante tempora sæcularia gratiam accepissemus, qui nondum eramus, nisi gratia suisset in Christo reposita quae

¹ Prov. viii, 23-25. ² Tit. ii, 11. ³ II Tim. i, 8-10. ⁴ Ephes. i, 3-5. ⁵ ibid. 11.

ad nos erat perventura? Hinc ille in iudicio, cum unusquisque pro suis factis mercedem est accepturus, dicit: *Venite, benedicti Patris mei: possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi*¹. Quomodo igitur, vel in quo, antequam essemus, paratum est, nisi in Domino, qui ante ævum eam in causam fundatus est, ut nos super ipsum tantum adificati, vitæ et gratiæ quæ ab illo oritur, velut apti lapides, participes essemus? Itaque jure merito Verbum in nostram veniens carnem, in eaque principium viarum in opera sua creatum, hac ratione, ut erat in ipso Patris voluntas, fundatur, sicuti commemoratum est, ante ævum, et antequam terra fieret, et montes collocarentur, fontesque scaturirent², ne scilicet, cum terra, montes, rerumque apparentium figuræ in fine præsentis ævi præterierint, nos, similiter, ut illa, vetustate conficeremur; sed potius ut etiam postea vivere valeremus, utpote qui nobis ante res illas præparatam in ipso Verbo habeamus secundum electionem vitam et benedictionem spiritualem. Sic enim vitam minime fluxam licebit consequi, constanterque in Christo vivemus, quoniam ante illa omnia vita nostra in Christo Jesu fundata et parata fuerit. Nec enim in alio quam in Domino qui est ante sæcula, et per quem facta sunt sæcula³, vitam nostram fundari par erat, ut, cum illa in ipso veluti esset, nos etiam æternæ vitæ hæredes esse posseimus.

Eiusdem ex libro tertio in Artanos, in ea verba: « Ego et Pater unum sumus ».

Illam deinde sententiam Domini carpere cœperunt: *Ego in Patre, et Pater in me*⁴. Quomodo potest, inquit, hic in illo esse, aut ille ab hoc comprehendendi? Quomodo potest Pater, qui major est, in Filio, qui minor est, inesse? Scilicet mirum est, Filium in Patre esse, cum de nobis etiam scriptum sit: *In ipso vivimus, moveamur et sumus*⁵. Merito tamen hoc illis accidit, pro prava ipsorum mente, quippe qui Deum esse corpus existiment, nec qui sit verus Pater, aut verus Filius, aut lux invisibilis, aut splendor æternus ipsius invisibilis, aut essentia incorporeæ, et forma incorporeæ, et imago ipsius, animadvertant. Non enim, ut illi opinantur, quia dictum est: *Ego in Patre, et Pater in me*, ita commeant inter se, ut videmus contingere, cum vasa inania vicissim, unum ex alio replentur. Ut Filius id quod in Patre vacuum est, et Pater id quod in Filio vicissim est vacuum, impletat, et neuter eorum plenus, atque perfectus sit. Hoc enim est corporum proprium. Quapropter hæc vel dicere scelus est impietatis plenum. Plenus enim atque perfectus est Pater. Et Filius Divinitatis est plenitudo. Neque Deus, ut vasa, si in illis esset, confirmaret, eodem modo confirmat Filium. Filius enim est Patris virtus et sapientia⁶. Ac res quidem procreatæ, quatenus participes illius sunt, spiritu sanctæ fiunt, ipse autem Filius non participes, sed

A vousa χαρις; Διὸ καὶ ἐν τῇ χριστοῖς διαν ἔκαστος κατὰ τὴν πρᾶξιν ἀπολαμβάνῃ, φῆσε· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτομασμένην ὑμίνι βασιλεῖαν ἥπερ καταβολῆς καθομον. Πῶς οὖν, ή ἐν τίνι πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς ἡ τοιμάζθη εἰ μή ἐν τῷ Κυριῷ τῷ πρὸ αἰώνος; εἰς τοῦτο θεμελιώθεντι, ἵν' ἡμεῖς ὡς ἐπ' αὐτὸν ἐποικοδομούμενοι μεταλάβωμεν ὡς λίθοι εὐάρμοστοι τῆς παρ' αὐτῷ ζωῆς τε καὶ χάριτος; Οὐκοῦν εἰκότως ἐπιβαίνων δὲ Λόγος εἰς τὴν ἡμετέραν σάρκα, καὶ ἐν αὐτῇ κτιζόμενος, ἀρχὴ δόῶν εἰς Ἑργα αὐτοῦ θεμελιώται οὕτως, ὥσπερ ἦν ἐν αὐτῷ τὸ βούλημα τοῦ Πατρός, καθάπερ εἰρηται, πρὸ τοῦ αἰώνος, καὶ πρὸ τοῦ τὴν γῆν γενέσθαι, καὶ πρὸ τοῦ δορί ἐδρασθῆναι, καὶ πρὸ τοῦ τὰς πηγὰς προελθεῖν. Ἰνα καὶ ἡ γῆ, καὶ τὰ δρῦ, καὶ

B τὰ σχήματα τῶν φαινομένων παρέλθη ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰώνος, μή κατ' αὐτὰ παλαιωθῶμεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ δυνηθῶμεν καὶ μετὰ ταῦτα ζῆν, ἔχοντες; τὴν πρὸ τούτων ἐτομασθεῖσαν τὴν ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ κατ' ἐκλογὴν ζωὴν τε καὶ εὐλογίαν πνευματικὴν. Οὕτω γάρ δυνηθεῖσα μὴ πρὸς καιρὸν ἔχειν τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα διαμείναι. ζῶντες ἐν Χριστῷ. Ἐπειδὴ καὶ πρὸ τούτων ἡ ζωὴ ἡμῶν τεθεμελίωτο, καὶ ἡ τοίμαστο ἐν Χριστῷ. Οὐδὲ γάρ οὐδὲ ἐν ἀλιωθεμελιώθηναι τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐπερεπεν εἰ μή ἐν τῷ Κυριῷ τῷ πρὸ αἰώνων δοντι, δι' οὐ καὶ οἱ αἰώνες γεγόνασιν, ἵν' ὡς ἐν αὐτῷ αὐτῆς οὖσις, δυνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς αἰώνιον κληρονομῆσαι ζωὴν.

Tοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ Ἀριστῶν τρίτου λόγου, εἰς τὸ « Ἔγώ καὶ σ Πατήρ ἐν ἐσμεν. »

Ἡράντο λοιπὸν διασύρειν τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεγόμενον· Ἔγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ σ Πατήρ στὸ ἐμοὶ, λέγοντες. Πῶς δύναται οὗτος ἐν ἐκείνῳ, κάκενος ἐν τούτῳ χωρεῖν; Ἡ πῶς δῶς δύναται σ Πατήρ με!ῶν ὃν ἐν τῷ Υἱῷ ἐλάττον δοντι χωρεῖν; Καίτοι τι θεμαστὸν, εἰ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ; διοτο γε καὶ περὶ τὴν γέγραπται· Ἐρ αὐτῷ γάρ ζωμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. Πάσχουσι δὲ τοῦτο ἀκολούθως; τῇ κακονοὶδε ἐστῶν, σῶμα νομίζοντες εἶναι τὸν Θεὸν, καὶ μή νοοῦντες, μήτε τις ἐστιν ἀληθινὸς Πατήρ, καὶ ἀληθινὸς Υἱός, μήτε τις ἐστι φῶς ἀδράτον, καὶ ἀδίον ἀπαύγασμα αὐτοῦ ἀδράτον, μήτε τις ἐστιν ἀσώματος ὑπήστασις, καὶ χαρακτήρ ἀσώματος, καὶ εἰκὼν αὐτῆς. Οὐ γάρ ὡς ἐκεῖνοι νομίζουσιν ἀντεμβιδαξόμενοι εἰς ἀλλήλους εἰσιν ἐν τῷ λέγεσθαι· Ἔγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ σ Πατήρ ἐν ἐμοὶ, ὥσπερ ἐν ἀγγελοις κενοῖς ἐξ ἀλλήλων πληρουμένοις, ὡστε τὸν μὲν Υἱὸν πληροῦν τὸ κενὸν τοῦ Πατρός, τὸν δὲ Πατέρα πληροῦν τὸ κοῖλον τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἐκάπερον αὐτοῖς μή εἶναι πλήρη καὶ τέλειον. Σωμάτων γάρ ίδιον τοῦτο γε. Διὸ καὶ τὸ μόνον εἰπεν τοῦτο ἀνάπλεων ἐστι ἀσεβείας. Πλήρης γάρ καὶ τέλειος ἐστιν σ Πατήρ, καὶ πλήρωμα θεότητός ἐστιν σ Υἱός. Οὐδὲ αὐτὸν πάλιν ὥσπερ ἐν τοῖς ἀγγελοῖς γενόμενος δοθεῖ; ἐνεδυνάμου αὐτοὺς, οὕτως ἐστι καὶ ἐν τῷ Υἱῷ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ τοῦ Πατρός δύναμις καὶ σοφία. Καὶ τὰ μὲν γεννητὰ μετοχῆ τοῦ

¹ Matth. xxv, 34. ² Prov. viii, 23-25. ³ Hebr. 1, 2. ⁴ Joan. x, 50. ⁵ Joan. xiv, 10. ⁶ Act. xvii, 28.

⁷ I Cor. 1, 21.

του ἐν Πνεύματι ἀγιάς εἰσι, αὐτὸς δὲ ὁ Υἱός ἐν με-
τουσίᾳ Υἱός· ἔστιν, ἀλλὰ γένημα τοῦ Πατρὸς ίδιον
ἰστι. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ εἰκότω εἰρηκώς πρότερον·
Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν, ἐπῆγαγε το· Ἐγὼ δὲ
τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑμοι, ἵνα τῷ μὲν τὴν
ειπότητα τῆς θεότητος, τῷ δὲ τὴν ἑνότητα τῆς οὐ-
σίας δεῖξῃ. Ἐν γάρ εἰσιν, οὐχ ὡς ἐνώς εἰ; δύο μέρη
διαιρεθέντος, καὶ μηδὲν δυτινὸν πλήν ἐνός, οὐδὲ ὡς
τοῦ ἐνδό· δις δὲ οὐαζομένου, οὐδὲ ὕστερον διλοτε
μὲν Πατέρα, διλοτε δὲ Υἱὸν ἐκενούμενοι· τοῦτο
γάρ Σεβέλλιος φρονήσας, αἰρετικὸς ἐκρίθη· ἀλλὰ δύο
μὲν εἰσιν, ὅτι ὁ Πατήρ Πατήρ ἔστι, καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς
Υἱός ἔστι, καὶ ὁ Υἱός Υἱός ἔστι, καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς
Πατήρ ἔστι. Μία δὲ ἡ φύσις, ὅτι οὐκ ἀνόμοιον
τὸ γένημα τοῦ γεννήσαντος. Εἰκὼν γάρ ἔστιν αὐτοῦ,
καὶ πάντα τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἔστι. Διὸ οὐδὲ δίλος
θεός ὁ Υἱός, οὐ γάρ ἔξωθεν ἐπενοήθη, ἐπει πάντως
καὶ πολλοὶ, ξένης παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐπινουμένης
θεότητος. Εἰ γάρ καὶ ἐπερόν ἔστιν ὡς γένημα
ὁ Υἱός, ἀλλὰ ταυτὸν ἔστιν ὡς θεός καὶ ἐν εἰσιν αὐτὸς
καὶ ὁ Πατήρ τῇ ίδιότητι· καὶ οἰκείότητι τῆς φύσεως,
καὶ τῇ ταυτότητι τῆς μιᾶς θεότητος, ὃστερον εἰρηται.
Καὶ γάρ καὶ τὸ ἀπαύγασμα φῶς ἔστιν, οὐ δεύτερον
τοῦ ἡλίου, οὐδὲ ἐπερόν φῶς, οὐδὲ κατὰ μετουσίαν
αὐτοῦ, ἀλλ' ίδιον αὐτοῦ γένημα. Τὸ δὲ τοιούτον
γένημα ἐξ ἀνάγκης ἔστι φῶς, καὶ οὐκ ἀν τις εἶποι
δύο φῶτα εἶναι ταῦτα, ἀλλὰ δύο μὲν, ἡλιον καὶ ἀπαύ-
γασμα, ἐν δὲ τῷ ἐξ ἡλίου φῶς, ἐν τῷ ἀπαύγασματι
χωτίζοντα πανταχοῦ. Οὕτω καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ θεότης τοῦ
Πατρὸς ἔστιν. Ὁθεν καὶ ἀνικρετός ἔστι, καὶ οὕτω;
θεός, καὶ οὐκ ἔστιν δίλος; πλὴν αὐτοῦ. Οὕτω
γάρ ἐν αὐτῶν δυτινῶν, καὶ μιᾶς οὐσίας τῆς θεότητος,
τὰ αὐτὰ λέγεται περὶ τοῦ Υἱοῦ, δισα λέγεται καὶ περὶ^C
τοῦ Πατρὸς, χωρὶς τοῦ λέγεσθαι Πατήρ· Πάντα γάρ,
φησιν αὐτὸς ὁ Υἱός, δισα λέγεται ὁ Πατήρ ἐμάς ἔστιν.
Οὐ δὲ ἀκούων τὰ τοῦ Πατρὸς λεγόμενα ἐφ' Υἱοῦ δύε-
ται καὶ οὗτος τὸν Πατέρα ἐν τῷ Υἱῷ. Θεωρήσει δὲ
καὶ τὸν Υἱὸν ἐν τῷ Πατρὶ διαν τὰ λεγόμενα ἐφ'.
Υἱόν ταῦτα λέγηται καὶ ἐπὶ Πατρὸς. Ἐν γάρ τῷ
Υἱῷ ἡ πατρικὴ θεωρεῖται θεότης. Τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ^D
τοῦ παραδείγματος τῆς εἰκόνος τοῦ βασιλέως προσε-
χέστερὸν τις κατανοεῖν δυνήσεται. Ἐν γάρ τῇ εἰκόνῃ
τοῦ βασιλέως τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφὴ ἔστι· καὶ ἐν τῷ
βασιλεῖ δὲ τὸ ἐν τῇ εἰκόνι εἶδός ἔστιν. Ἀπαράllακτος
γάρ ἔστιν ἡ ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως δύο· ὅτις,
ἅστε τὸν ἐνορῶντα τῇ εἰκόνι δρῆν ἐν αὐτῇ τὸν βασιλέα, καὶ
τὸν πύλιν δρωντα τὸν βασιλέα ἐπιγινώσκειν, διτο οὐ-
τές ἔστιν δὲ ἐν τῇ εἰκόνι. Ἐκ δὲ τοῦ μη διαλάττειν
τὴν ὅμοιότητα τῷ θέλοντι μετὰ τὴν εἰκόνα θεωρῆσαι
τὸν βασιλέα, εἴποι ἀν τὴν εἰκόναν· Ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς
ἐν ἑσμεν. Ἐγὼ γάρ ἐν ἐκείνῳ εἰμι, κάκείνος ἐν ἑμοι,
καὶ δὲ ὅρῃς ἐν ἑμοι, τοῦτο ἐν ἐκείνῳ βλέπεις. Καὶ δὲ
ἔωραχας ἐν ἐκείνῳ, τοῦτο βλέπεις ἐν ἑμοι. Οὐ γοῦν
προσκυνῶν τὴν εἰκόναν ἐν αὐτῇ προσκυνεῖ τὸν
βασιλέα. Ἡ γάρ ἐκείνου μορφὴ, καὶ τὸ εἶδός ἔστιν
ἡ εἰκόνη. Ἐπει τοίνυν καὶ ὁ Υἱός εἰκόνη ἔστι τοῦ
Πατρὸς, ἐξ ἀνάγκης ἔστι νοεῖν, διτο τὴ θεότης,
καὶ ἡ ίδιότης τοῦ Πατρὸς; τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ ἔστι, καὶ

A proprium est Patris germen. Quamobrem cum dixis-
set: *Ego et Pater unum sumus*, merito subjicit: *Ego in Patre, et Pater in me*. Ut illis verbis eamdem
divinitatis rationem, his conjunctionem essentiæ
declararet. Unum enim dixit, non ut unum in duas
partes seceret, quæ nonnisi unum sint, neque ut
unum bis nominetur; neque ut unum modo Pater
sit, modo Filius ejus fiat. Sic enim Sabellius sentiens
judicatus est hæreticus. Sed ita duo sunt, ut Pater
quidem sit Pater, non autem idem Filius. Et Filius,
non autem idem Pater. Natura vero una est, quia
genitus non est genitori dissimilis. Est enim imago
ejus. Et omnia, quæ Patris sunt, sunt etiam Filii.
Quapropter Filius non est aliud Deus. Neque enim
extrinsecus fuit excogitatus, qua quidem externa, et
B peregrina, et a Patre aliena divinitate multi omnino
sunt. Quamvis enim aliud sit quatenus genitus est
Filius, idem tamen est, quatenus Deus. Et unum
sunt Filius et Pater, quoniam, ut diximus, una propria
eademque natura, et divinitas est. Siquidem et splen-
dor lux est non sole posteriore, neque luce diversus
a sole, neque particeps illius sed proprium germen.
Quod quidem germen omnino lux est, neque lucem
duplicem sed cum duo sint, sol et splendor, unam
tamen e solo lucem dixeris, splendore illustrantem
omnia. Sic et Filii divinitas Patris est, ideoque dividi
non potest. Sic unus est Deus, et non est aliud præ-
ter hunc. Itaque cum unum sint, et una sit eorum
divinitas, quæ dicuntur de Filio, eadem dicuntur de
Patre excepto, quod Pater hic, Filius ille duntaxat
dicitur: *Omnia enim, inquit ipse Filius, quæ Pater
habet, mea sunt*¹. Jam qui audit ea quæ Patris sunt,
de Filio dici, videbit et ipse Patrem in Filio. Et cum
intelliget ea quæ de Filio dicuntur, de Patre etiam
dici, Filium in Patre spectabit. In Filio enim ceruit
divinitas Patris. Hoc autem regie imaginis exem-
pli facilius intelligi poterit. In imagine enim est
species, et forma regis. Et in ipso rege species imaginis
est. Constans enim est in imagine regis similitudo. Ut
qui contemplatur imaginem, in ipsa regem agno-
scat et videat. Et rursus qui regem aspicit, eum
esse, agnoscat, qui in imagine cernebatur. Quam-
obrem ob certam et nihil differentem similitudinem
ei qui perspeta imagine voluerit regem intueri,
imagine poterit ita dicere: *Ego et rex unum sumus*.
Ego enim in illo sum, et ille in me. Et quod cernis in
me, idem in eo conspicies, et quod in illo conspicis,
idem cernes in me. Qui ergo adorat imaginem, in ipsa
regem adorat. Nam ejus effigies et forma imago est.
Quoniam igitur Filius est imago Patris, intelligimus
necessario divinitatem et proprietatem Patris esse
essentiam Filii. Atque hoc illud est quod caverba signi-
flicant: *Qui cum in forma Dei esset*². Porro divinitatis
forma non ex Patre est, sed divinitatis Patris plenitudo
est essentia Filii, et Verbum Deus est Filius. Quam-
obrem æqualis existens non rapinam arbitratus
est, esse se æqualem Deo. Et quia Filii divinitas et
species non aliud, nisi Patris est, ideo dixit: *Ego*

¹ Joan. xvi, 15. ² Philipp ii, 6.

in Patre sum. Sic Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi¹. Proprium enim Patris essentia Filius est, in quo mundus Deo reconciliatur. Sic quæ Filius agit, Patris sunt opera. Sic qui Filium videt, Patrem videt. In paterna enim divinitate Filius est et spectatur. Et paterna quæ in ipso species est, in eo Patrem ostendit, et sic est Pater in Filio. Et proprietas atque divinitas ex Patre in Filio sic ostendit Filium in Patre, ut ab eo separari non possit. Qui vero audit, et videt ea quæ dicuntur de Patre, de Filio item dici, non quod per gratiam sit eorum particeps, atque ita habeat illa insita in essentia sua, sed quod ipsius Filii essentia sit proprium essentiae paternæ germen is, quemadmodum ante dixi, præclare intelligit dictum illud : Ego in Patre, et Pater in me ; et illud : Ego et Pater unus sumus. Est enim Filius, qualis Pater, quoniam omnia, quæ Patris sunt, habet. Quare simul etiam cum Patre significatur. Nullus enim, nisi filius existat, patrem appellari. Nam qui Deum effectorem dicit, non ea continuo quæ facta sunt, ostendit. Est enim effector, et opifex etiam antequam illa sint. At qui Patrem dicit, statim significat et essentiam Filii. Quare qui credit in Filium, etiam in Patrem credit. Credit enim in Patris essentia proprietatem. Atque ita una est fides in unum Deum. Et qui adorat, et colit Filium, in Filio Patrem etiam adorat et colit. Una enim est divinitas, et ideo unus est honor, et una adoratio in Filio, et per Filium exhibetur Patri. Et qui sic adorant, unum adorat Deum. Unus enim Deus est, et non est aliud præter ipsum. Et verba illa : Ego sum, et præter me non est aliud Deus² ; et : Ego primus³ ; et : Ego post hæc⁴, recte dicuntur. Deus enim unus, et solus, et primus est. Nec tollunt Filium hæc verba. Absit! Est enim et ipse Filius in uno, et solo, et primo. Ut qui unius, et solius, et primi solus est Verbum, et sapientia, et splendor. Non igitur ut tollatur Filius, hæc dicta sunt, sed ut ostendatur, non esse alium, qualis est Pater, et quale est Verbum. Etenim, quoniam qui falsos adorant deos, a vero Deo deciscunt, Deus qui benignus est, et homines curat, revocans et avertens eos ab errore : Ego, inquit, Deus solus ; et : Ego sum, et præter me non est Deus, et alia ejusmodi. Quæ quidem omnia loquitur, ut ea quæ non sunt, expellat, et omnes homines ad se convertat. Ac quemadmodum si quis cum dies esset, et sol illucesceret, lignum simpliciter pingeret, nec ulla lucis habitatione diceret, picturam illam esse lucis causam, sol autem re perspecta claramaret : Ego, inquiens, sum lux dei, nec aliud ullum est dei lumen præter meum, si sol ita loqueretur, non eo spectaret, ut splendorem suum, sed ut errorem et stuitiam filii, qui ligni speciem depinxisset, excluderet, sic Deus : Ego, inquit, sum ; et : Ego Deus solus, et non est aliud præter me, ut homines a falsis deis coendus averteret et avocaret, et ad se verum

¹ II Cor. v, 19. ² Isa. XLIV, 6. ³ ibid. ⁴ ibid.

Δι τούτο ἔστιν· Ος ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων. Οὐκ ἔχει μέρους δὲ ἡ τῆς θεότητος μορφὴ, ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος ἔστι τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ. Καὶ δῆλος θεός ἔστιν δὲ Υἱός. Διὸ τούτο καὶ ίσα Θεῷ ὁν, οὐχ ἀρπαγμὸν τὸ εἶναι ίσα Θεῷ ἤγγειτο. Καὶ πάλιν ἐπειδὴ τοῦ Υἱοῦ ἡ θεότης καὶ τὸ εἶδος οὐδενός; ἀλλοῦ δὲ τοῦ Πατρός ἔστι, τοῦτο ἔστιν δῆπερ εἰπεν, οἵτινες Ἐγώ ἐν τῷ Πατρί. Οὗτοι; δὲ θεός ἦν ἐν Χριστῷ, κόσμον ἐκατόντας. Τὸ γάρ ίδιον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἔστιν δὲ Υἱός, ἐν τῷ δὲ κτίσις πρὸς τὸν Θεὸν κατηλλάσσεται. Οὗτοι; δὲ ἐργάζεται δὲ Υἱός, τοῦ Πατρός; ἔστιν Ἐργα. Τὸ γάρ εἴδος τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος ἔστιν δὲ Υἱός, δοτοῖς ἐργάζεται τὰ ἔργα. Οὗτοι δὲ δὲ βλέπων τὸν Υἱὸν ὅρῃ τὸν Πατέρα. Ἐν γάρ τῇ πατρῷ διεσθῆται, καὶ Β θεωρεῖται δὲ Υἱός. Καὶ τὸ ἐν αὐτῷ πατρικὸν εἶδος δείκνυσιν ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα. Καὶ οὕτω; ἔστιν δὲ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ. Καὶ ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς δὲ ἐν Υἱῷ ιδίότης καὶ θεότης δείκνυσι τὸν Υἱὸν ἐν τῷ Πατρί, καὶ ἀεὶ ἀδιαίρετον αὐτοῦ. Καὶ δὲ ἀκούων δὲ, καὶ βλέπων τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ Πατρὸς, ταῦτα λεγόμενα περὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐ κατὰ χάριν, ή μετοχὴν ἐπιγινόμενα τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλ' οἵτινες τὸν Υἱὸν, ίδιον τῆς πατρικῆς οὐσίας ἔστι γέννημα, νοήσεις καλῶς τὸ εἰρημένον, καθὼς προείπον· Ἐγώ ἐν τῷ Πατρί, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοὶ· καὶ· Ἐγώ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐσμεν. Ἔστι γάρ δὲ Υἱός, οἷος δὲ Πατήρ, τῷ πάντας τὰ τοῦ Πατρὸς ἔχειν. Διὸ καὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς σημαίνεται. Πατέρα γάρ οὐκ διν τις εἰποι, μὴ ὑπάρχοντος Υἱοῦ. Ο μέντοι ποιητὴν λέγων τὸν Θεὸν οὐ πάντως καὶ τὰ γενόμενα δηλοῖ. Ἔστι γάρ καὶ πρὸ τῶν ποιημάτων ποιητὴς. Ο δὲ Πατέρα λέγων εὐθὺς μετὰ τοῦ Πατρὸς σημαίνει καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ ὑπαρξίν. Διὰ τούτο καὶ δὲ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν εἰς τὸν Πατέρα πιστεύει. Καὶ οὕτω μήτε τοιν ἡ πίστις εἰς ένα Θεόν. Καὶ δὲ προσκυνῶν δὲ, καὶ τιμῶν τὸν Υἱὸν, ἐν Υἱῷ προσκυνεῖ καὶ τιμᾷ τὸν Πατέρα. Μία γάρ ἔστιν δὲ θεότης, καὶ διὰ τούτου μία τιμή, καὶ μία ἔστι προσκύνησις ἐν Υἱῷ, καὶ δι' αὐτοῦ γνωμένη τῷ Πατρὶ. Καὶ δὲ οὕτω προσκυνῶν ένα Θεὸν προσκυνεῖ. Εἰς γάρ θεός ἔστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλήν αὐτοῦ. Καὶ τὸ Ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι πλήρης δημούς ἄλλος θεός· καὶ τότε Ἐγώ πρώτος, καὶ τὸ Ἐγώ μετὰ ταῦτα κατώς λέγεται. Εἰς γάρ θεός καὶ μόνος, καὶ πρώτος; καὶ τοιαῦτα. Οὐκ εἰς δὲ τοῦ Υἱοῦ λέγει ταῦτα, μή γένοιτο· Ἔστι γάρ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ ἐνι, καὶ μόνως, καὶ πρώτως, ὡς τοῦ ἐνι, καὶ μόνου, καὶ πρώτου μόνος· Λόγος, καὶ σοφία, καὶ ἀπαύγασμα διν· οὐκούν δὲ αὐτὸν εἰρήται, ἀλλ' εἰς ἀναίρεσιν τοῦ μή εἶναι έτερον, οἷς ἔστιν δὲ Πατήρ, καὶ δὲ τούτου Λόγος. Ἐπειδὴ γάρ οἱ προσκείμενοι τοῖς φευδώνυμοις θεοῖς ἀφίστανται τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, διὰ τούτο ἀγαθός ὁν, καὶ κρηδόμενος τῶν ἀνθρώπων δὲ θεός, ἀνακαλούμενος τοὺς πλανηθέντας, φρεσίν· Ἐγώ θεός μόνος, καὶ Ἐγώ εἰμι, καὶ πλήρης δημούς θεός, καὶ δια τοιαῦτα δρῆται, ίνα τὰ μὲν μή δυντα διεβάλῃ, ἀπιστρέψῃ δὲ

πάντα εἰς ἑαυτόν. Καὶ ὡσπερ ἐάν τις, ἥμέρας οὐ· Α σης, καὶ ἥλιον φαίνοντος, ζωγραφεῖ ἔύλον ἀπλῶς, καὶ ἕκατην φαντασίαν ἔχον φωτός, καὶ λέγοι τὴν εἰκόνα ταύτην αἰτίαν εἶναι τοῦ φωτός, δὲ ἥλιος τοῦτο βλέπων λέγει· Ἐγώ μόνος εἰμὶ τὸ φῶς τῆς ἥμέρας, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλο φῶς τῆς ἥμέρας πάλιν ἔμοι, οὐ πρό; τὸ ἔστιντον διὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ἔγκλου, καὶ ἁνομοιότητα τῆς ματαίας φαντασίας· οὐτας ἔστι καὶ τό· Ἐγώ εἰμι καὶ τό· Ἐγώ Θεός μόνος, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος; πλὴν ἔμοι, ἵνα τῶν φευδωνύμων ἀποστήτω τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μάθωσι λοιπὸν αὐτὸν τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα πάλιν ἐπιχειροῦσι φιλονεκεῖν ταῖς ἴδαις μοθοπλαστίαις λέγοντες μὴ οὐτας εἶναι τὸν Γίδον καὶ τὸν Πατέρα ἐν, μηδὲ δύοις, ω· ή Ἐκκλησία κηρύστει· ἀλλ’ ὡς αὐτοὶ θέλουσι. Φχοτ γάρ ἐπει & θέλει ὁ Πατήρ, ταῦτα θέλει καὶ ὁ Γίδος, καὶ οὗτε τοῖς νοήμασιν, ή τοῖς κρίμασιν ἀντικείται, ἀλλ’ ἐν πᾶσιν ἔστι σύμφωνος αὐτῷ, τὴν ταυτότητα τῶν δογμάτων, καὶ τὸν ἀκόλουθον, καὶ συνηρημένον τῇ τοῦ Πατρός διδαχαλίᾳ ἀποδίδους λόγους, διὰ τοῦτο αὐτὸς καὶ ὁ Πατήρ ἐν εἰσι. Ταῦτα δὲ οὐ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τινὲς, τε· ολιγήκασι. Τούτου δὲ τὸ ἄν τις ἀποπάτεφον ή διογώτερον εἴποι; Εἰ γάρ διὰ ταῦτα ἐν εἰσιν ὁ Πατήρ καὶ ὁ Γίδος, καὶ εἰ οὐτας δύοις ἔστιν ὁ Γίδος τῷ Πατρὶ, ὥρα καὶ τοὺς ἀγγέλους, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἡμῶν ὑπερχειρέματα, Ἄρχας τε, καὶ Ἐξουσίας, καὶ Θρόνους, καὶ Κυριότητας εἶναι καὶ αὐτοὺς, ω· καὶ τὸν Γίδον, νίούς, λέγεσθαι τε καὶ περὶ τούτων, διτι καὶ αὐτοί, καὶ ὁ Πατήρ ἐν εἰσι, καὶ διτι ἔκαστος εἰκών, καὶ λόγος; ἔστι τοῦ Πατρός. Ἡ γάρ θέλει ὁ Θεός, ταῦτα θέλουσι καὶ αὐτοί, καὶ οὗτε τοῖς δόγμασιν, οὗτε τοῖς κρίμασι διαταρνοῦσιν, ἀλλ’ ἐν πᾶσιν εἰσιν ὑπῆκοοι τῷ πατογένετοι. Οὐκ ἂν γάρ ἔμειναν ἐν τῇ οἰκείᾳ δῆμῃ, εἰ μὴ ἀπερ θελεν ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ αὐτοί ἔδύλοντο. Οὐκοῦν δι μὴ μείνας, ἀλλὰ παραρρονήσας ἤκουσε· Πῶς ἔπεσερ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἀστροφος, δι πρωλ ἀπατέλλωρ; Πῶς οὖν διτων τούτων οὖτα, μόνος; δι Γίδος μονογενής, καὶ Λόγος; καὶ σοφία ἔστιν; Ἡ πῶς, τοσούτων διτων δύοισιν τῷ Πατρὶ, μόνος οὔτος; εἰκών ἔστι; Καὶ γάρ καὶ ἐν ἀνθρώποις; εὑρεθῆσονται δύοις τῷ Πατρὶ, πλειστοι μὲν μάρτυρες γενέμενοι, καὶ πρὸ αὐτῶν οἱ προφῆται, καὶ οἱ ἀπόστολοι, καὶ πάλιν πρὸ τούτων οἱ πατριάρχαι· πολλοὶ δὲ καὶ νῦν ἐψύλαξαν τὴν τοῦ Πατρός ἐντολήν, γενέμενοι οἰκτίρμονες, ως δι Πατήρ ημῶν δὲν τοῖς οὐρανοῖς, τηρήσαντες τό· Γιρεσύς οὐρανημητα τοῦ Θεού ως τέκνα μάρτητα, καὶ περικατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς δι Χριστὸς ἡγάπησεν ὑμᾶς. Μημηταὶ δὲ γεγόνασι καὶ τοῦ Παύλου πολλοί, ως κάκεινος τοῦ Χριστοῦ, καὶ δύως οὐδεὶς τούτων οὗτε Λόγος, οὗτε σοφία, οὗτε μονογενής Γίδος, οὗτε εἰκών ἔστιν, οὗτε τις τούτων ἀπετόλημησεν εἰπεῖν· Ἐγώ καὶ δι Πατήρ ἐν ἔσμεν, ή Ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δι Πατήρ ἐν ἔμοι. Ἀλλὰ περὶ μὲν πάντων εἰρητας, Τίς δοκοίς οοι ἐν Θεοῖς, Κύριες; ή τίς δομοιωθήσεται σοι ἐν οὐλοῖς;

Β Deum cognoscendum et adorandum adduceret. Verum haec isti rursum nugas quibusdam suis in controversiam vocant. Et Patrem atque Filium, non quemadmodum Ecclesia predicat, sed ut ipsi volunt, unum esse contendunt. Quoniam enim, quae Pater vult, ea vult etiam Filius, nec consiliis et judiciis ejus adversatur, sed in omnibus cum ipso convenit, eademque decreta, et consentaneam atque congruentem doctrinæ Patris rationem docet, inde sit, inquit, ut Pater et Filius unum sint. Ille non solum dicere, sed scribere quidam ausi sunt, quibus nihil magis absurdum, aut a ratione alienum dici potest. Nam si propter hanc causam Pater et Filius unum sunt, et si Filius hoc modo Patri similis est, vide, ne qui nobis superiores sunt, Angeli, et Principatus, et Potestates, et Throni et Dominationes sint, ut ille, filii, et de his item dici possit, Ipsi et Pater unum sunt, et unusquisque eorum imago et verbum est Patris. Nam quae vult Deus, et ipsi volunt, nec sententiis, nec judiciis differunt, sed omnibus in rebus suo obtemperant effectori. Non enim in gloria mansisset sua, nisi ea quae Pater vult et ipsi vellent. Non enim in eos qui paruerunt, sed in eum qui contumax fuit, dictum est: *Quomodo cecidit e celo lucifer, qui mane oriebatur*¹. Si haec ita habent, cur solus Filius unigenitus, et Verbum, et sapientia est? Aut cur, cum tam multi sint Patri similes, solus hic imago est? Quin etiam ex hominibus multi Patri similes invenientur, ut martyres, ut prophetæ, ut apostoli, ut patriarchæ. Multi hoc etiam tempore Servatoris mandatum observantes misericordes extiterunt, ut Pater, qui est in celis. Observantes et illud: *Estate imitatores Dei, sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos*². Et Pauli fuerunt imitatores multi, sicut et ille Christi. Attamen eorum nullus neque Verbum, nec unigenitus Filius nec imago est. Neque illorum ullus ausus est dicere: *Ego et Pater unum sumus*; aut, *Ego in Patre, et Pater in me*. Sed de his omnibus dictum est: *Quis similis tibi in diis, Domine?* Aut quis comparabitur tibi in filiis Dei³. De ipso autem, solus imago vera et naturalis est Patris. Licet enim ad imaginem facti simus et imago et gloria Dei vocemur, non tamen propter nos, sed propter inabitantem in nobis imaginem, et veram gloriam Dei, quae Dei Verbum est, quod propter nos factum est caro, hujus nominis gratiam accepimus. Necesse autem est, ut similitudo et unitas ad ipsam Filii essent adiucata. Quod nisi fiat, nihil amplius, quam reg procreatae, ut dictum est, habere videbitur, neque Patri erit similis, sed similis erit decretorum Patris, a Patre autem differt, quia Pater quidem est Pater, decreta autem ei doctrina sunt Patris. Quare si quantum ad instituta doctrinamque pertinet similis est Patri Filius, sequitur, ut nomine tantum Pater sit, Filius autem non modo vera, et certa Patria

¹ Ια. xiv, 12. ² Ephes. v, 1, 2. ³ Psal. LXXXVIII, 7.

imago non sit, sed ne proprietatem quidem aut similitudinem Patris ullam habere videatur. Quæ enim illi, si commutabilis est, cum Patre similitudo? Et Paulus docebat eorum similia, quæ docuerat Servator, nec tamen ei similis erat essentia. Ejusmodi sunt istorum nūgæ. At Filius et Pater s e unum sunt, ut Filium cum Patre, et splendorum cum sole unum esse cognoscimus. Ex quo fit, ut agente Filio Pater agat, et veniente Filio ad sanctos, Pater in Filio veniat. Imagine enim cernitur Pater, et in splendo lux est. Quapropter, ut paulo ante diximus, Patre gratiam et pacem largiente, eam largitur Filius, ut Paulus in omnibus Epistolis suis significat: *Gratia vobis, inquiens, et pax a Deo Patre nostro et Domino Iesu Christo*¹. Una enim et eadem est gratia a Patre in Filio, ut una lux est solis et splendoris. Rursum ad Thessalonicenses scribens, precatur: *Ipse, inquiens, Deus noster, et Dominus noster Jesus Christus dirigat viam nostram ad vos*². In quo quidem loco animadvertisendum est, ipsum non dicere: *Dirigant, sed, Dirigat*, ut non tanquam a duobus duplice gratiam, sed ut ab uno gratiam unam dari demonstret. Quoniam Pater illam per Filium dat. Quæ plane res Patris et Filii indicat unitatem.

Ἐργαζομένου τοῦ Υἱοῦ, ὁ Πατήρ ἔργάζεται, καὶ ἐργάζομέν εἰναι τῷ Υἱῷ. Ἐν γὰρ τῇ εἰκόνι θεωρεῖται ὁ Πατήρ, καὶ ἐν τῷ ἀπαυγάσματι ἔστι τὸ φῶς. Διὰ τοῦτο, καθὰ μικρῷ πρόσθεν εἶπομεν, διδόντος τοῦ Πατρὸς χάριν καὶ εἰρήνην, ταύτην ὁ Υἱὸς δίδωσιν, ὡς ὁ Παῦλος; ἐπισημανεῖται δεὶξ πάσῃς ἐπιστολῆς γράφων, Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστοῦ. Μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ χάρις ἔστι παρὰ Πατρὸς ἐν Υἱῷ. ὡς ἔστιν ἐν τῷ φώτι τοῦ ἡλίου, καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος. Πάλιν οὖν ἐπευχόμενος Θεσσαλονικεῖσι: καὶ λέγων· Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ ἡμῶν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατευθύνει τὴν εὐλογὴν πρὸς ὑμᾶς, τὴν ἐνότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐφύλαξεν. Οὐ γάρ εἴπει κατευθύνειν, ὡς παρὰ δύο διδομένης, παρὰ τούτου καὶ τούτου διπλῆς χάριτος, ἀλλὰ κατευθύνει, ἵνα δεῖξῃ, διὰ τοῦ Υἱοῦ δίδωσι ταύτην. Καὶ ἡ δύσις; αὕτη δείκνυσι τὴν ἐνότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ.

Ex eodem libro.

Beatus Joannes brevius et perfectius quam nos, horum verborum sensum explanabit, et cohibebit Arianos, ne amplius se tales, qualis est Filius, opinentur. Alioquin ipsi quoque illud audiunt: Tu es homo, et non Deus. Et noli, cum pauper sis, te cum divite uti æqualem comparare. Sic igitur Joannes scribit: *In hoc cognoscimus, quod in ipso manemus et ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo nobis dedit*³. Quare propter gratiam Spiritus nobis impertitam, et nos in ipso manemus et ipse in nobis. Et quoniam Spiritus Dei est, eo in nobis existente, nos item qui illum habemus, in Deo esse existimamur. Et sic est Deus in nobis, non ut est Filius in Patre. Non enim Filius particeps Spiritus, ut per illum in Patre sit, neque ipse Spiritum accipit, sed illum potius omnibus diligitur. Nec Spiritus conjungit Verbum cum Patre, sed ipse potius a Verbo id accipit. Et Filius quidem in Patre est, ut Verbum proprium, et splendor ipsius. Nos autem sine Spiritu, ut peregrini et alieni, longe absamus a Deo, Spiritus autem communione cum

Α Θεοῦ; περὶ δὲ αὐτοῦ, διὰ μόνον; εἰκὼν ἀληθινή, καὶ φύσει τοῦ Πατρός ἔστιν. Εἰ γάρ καὶ κατ' εἰκόνα γενόναμεν, καὶ εἰκὼν, καὶ δόξα Θεοῦ ἐχρηματίσαμεν, ἀλλ' οὐ δι' εἰκοτοὺς πάλιν, διὰ δὲ τὴν ἐνοικήσασαν ἡμῖν εἰκόνα, καὶ ἀληθῆ δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἣ τις ἔστιν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ δι' ἡμᾶς ὑστερον γενόμενος σὰρξ, ταύτην τῆς κλήσεως ἔχομεν τὴν χάριν. Ἀνάγκη δὲ τὴν δόμοιων, καὶ τὴν ἐνότητα ἐπ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ φέρειν. Εἰ γάρ μὴ οὕτω τις λέγει, οὔτε πλέον τις τῶν γενητῶν ἔχων φανήσεται, ὥσπερ εἰρηται, οὔτε τοῦ Πατρὸς δομοὶς ἔσται, ἀλλὰ τῶν τοῦ Πατρὸς δομοὶς ἔσται δογμάτων, καὶ τοῦ Πατρὸς διαφέρει. "Οτι μὲν Πατήρ Πατήρ ἔστι, τὰ δὲ δόγματα, καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Πατρὸς ἔστιν. Εἰ τοινυν κατὰ τὰ δόγματα καὶ τὴν διδασκαλίαν δομοὶς ἔστιν ὁ Υἱὸς

Β τοῦ Πατρὸς, ὁ μὲν Πατήρ κατ' αὐτοὺς δόμοιται Πατήρ ἔστιν, ὃ δὲ Υἱὸς οὐκ ἀπαράλλακτος εἰκὼν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ δλως ἰδιωτητα, ἡ δομοιωτιν τινα τοῦ Πατρὸς ἔχων φανήσεται. Ποια γάρ δομοίων καὶ λίθιτης τῷ παρεξῆλλαγμένῳ τοῦ Πατρὸς; Καὶ γάρ ὁ Πιλύλος δομοια τῷ Πατρὶ διδάσκων, οὐκ ἦν κατ' οὐσίαν δομοὶς αὐτῷ. Ἐκείνοις μὲν οὖν τοιαῦτα φυλαροῦσιν· ὃ δὲ Υἱὸς καὶ ὁ Πατήρ οὗτως εἰσὶν ἐν, ὡς ἔστιν λίθειν, καὶ νοεῖν Υἱὸν πρὸς Πατέρα, καὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸν ἡλίον. Διὰ γάρ τὸ οὗτως εἰναι τὸν Υἱὸν, ἀρχομένου τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς ἄγιους, διὰ Πατήρ ἔστιν ἐν τῷ φῶτι τοῦ ἡλίου, καὶ ἐν τῷ ἀπαυγάσματι ἔστι τὸ φῶς. Διὰ τοῦτο, καθὰ μικρῷ πρόσθεν εἶπομεν, διδόντος τοῦ Πατρὸς χάριν καὶ εἰρήνην, ταύτην ὁ Υἱὸς δίδωσιν, ὡς ὁ Παῦλος; ἐπισημανεῖται δεὶξ πάσῃς ἐπιστολῆς γράφων, Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστοῦ. Μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ χάρις ἔστι παρὰ Πατρὸς ἐν Υἱῷ. ὡς ἔστιν ἐν τῷ φώτι τοῦ ἡλίου, καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος. Πάλιν οὖν ἐπευχόμενος Θεσσαλονικεῖσι: καὶ λέγων· Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ ἡμῶν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατευθύνει τὴν εὐλογὴν πρὸς ὑμᾶς, τὴν ἐνότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐφύλαξεν. Οὐ γάρ εἴπει κατευθύνειν, ὡς παρὰ δύο διδομένης, παρὰ τούτου καὶ τούτου διπλῆς χάριτος, ἀλλὰ κατευθύνει, ἵνα δεῖξῃ, διὰ τοῦ Υἱοῦ δίδωσι ταύτην. Καὶ ἡ δύσις; αὕτη δείκνυσι τὴν ἐνότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ.

C

'Εκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ο μακάριος Ἰωάννης ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἐν Ὀλίγοις καὶ τελεώτερον μᾶλλον ἡμῶν δεῖξει τῶν γεγραμμένων τὸν νοῦν, καὶ παύσει λοιπὸν τοὺς Ἀρειαγοὺς μηκέτι νομίζειν εἰαυτοὺς ἔσεσθαι ὡς τὸν Υἱὸν, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἀκούσωσι· Σὺ εἰ ἀνθρωπός καὶ οὐ Θεὸς, καὶ μὴ συμπαρεκτείνου πάνης ὡν πλονισθεῖ. Γράφει τοινυν ὁ Ἰωάννης οὗτως λέγων. Ἐρ τούτῳ γιρώσκομεν, διεὶς ἐν αὐτῷ γινόμεθα, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν. Καὶ ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἔστι, διὰ τοῦτο τούτου γινομένου ἐν ἡμῖν, εἰκότως ἔχοντες καὶ ἡμεῖς τὸ Πνεῦμα, νομίζομεθα ἐν τῷ Θεῷ γενέσθαι. Καὶ οὗτως ἔστιν δ Θεὸς ἐν ἡμῖν, οὐκ ἀρα ὡς ἔστιν δ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρί. Οὐ γάρ καὶ δ Υἱὸς μετέχων ἔστι τοῦ Πνεύματος, ἵνα διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ Πατρὶ γένηται, οὐδὲ λαμβάνων ἔστι τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πάσι τοῦτο χορηγεῖ, καὶ οὐ τὸ Πνεῦμα συνάπτει τὸν Λόγον τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ Λόγου τοῦτο λαμβάνει. Καὶ δ μὲν

¹ Cor. i, 3 et alibi passim. ² Thess. iii, 11. ³ Joan. iv, 13.

Πίδες ἐν τῷ Πατρὶ ἔστιν, ὡς Λόγος θύεις καὶ ἀπαύγασμα εὐτοῦ, ἡμεῖς δὲ χωρὶς μὲν τοῦ Πατρὸς ἔστοι, καὶ μακράν ἔσμεν τοῦ Θεοῦ, τῇ δὲ τοῦ Πνεύματος μετοχῇ συναπτόμεθα τῇ θεότητι. "Μετε τὸ εἶναι ἡμᾶς ἐν τῷ Πατρὶ μὴ ἡμέτερον εἶναι, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐν ἡμῖν δυτος, καὶ ἐν ἡμῖν μένοντος, ἔως αὐτὸδ τῇ διμολογίᾳ φυλάττομεν ἐν ἡμῖν. Λέγοντος δὲ τάλιν τοῦ Ἰωάννου· "Ος ἀρ διμολογήσῃ, δι Ιησοῦς ἔστιν ὁ Γίδες τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεός ἐγ αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς δὲ τῷ Θεῷ, ποια διμοιστῆς, καὶ ποια ἰστῆς ἡμῶν πρὸς τὸν Γίδον;" Ἡ πῶς οὐκ εἰλέχονται πανταχόθεν οἱ Ἀρειανοί, καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ Ἰωάννου, διτὶ ἀλλω; μὲν ἔστιν ὁ Γίδες ἐν τῷ Πατρὶ, διλῶς δὲ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ γινόμεθα; Καὶ οὗτε ἡμεῖς ὡς ἑκείνος ἐσόμεθά ποτε, οὗτε ὁ Λόγος ὡς ἡμεῖς τυγχάνει ὧν, εἰ μὴ ἄρα τολμῶσιν ὡς ἐν τοῖς καὶ νῦν εἰπεῖν, διτὶ ὁ Γίδες μετοχῇ τοῦ Πνεύματος, καὶ βελτιώσεις πράξεως γέγονε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ! Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν ὑπερβλαν ἔστιν ἀσεβῆς, καὶν δλῶς εἰς ἐνθύμησιν λαβεῖν. Αὔτις γάρ, ἐντεπερ εἰρηται, τὸ Πνεῦμα δίδωσι, καὶ δασ ἔχει τὸ Πνεῦμα, ταῦτα παρὰ τοῦ Λόγου ἔχει. Οὐκοῦν ὁ Πατήρ λέγων περὶ ἡμῶν τό· Καθὼς σύ, Πάτερ, ἐν ἐμοι, κατέρ ἐτ σοι, Ιητα καὶ αὐτοὶ ἐτ ἡμῖν ἐτ ὀστει, οὐ τὴν ταυτότητα ἡμᾶς μένοντας ἐν αὐτῷ ἔχειν σημαίνει, ἀλλὰ ἀξίωσι; διτὶ πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς ἡ Ἰωάννης ἔγραψεν, ἵνα τὸ Πνεῦμα χαρίσται δι' αὐτοῦ τοῖς πιστεύουσι, δι' οὐ καὶ δοκοῦμεν ἐν τῷ Θεῷ γίνεσθαι, καὶ κατὰ τοῦτο συνάπτεσθαι αὐτῷ. Ἔπειδὴ γάρ ὁ Λόγος ἔστιν ἐν τῷ Πατρὶ, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Λόγου διδοται, θέλει λαβεῖν ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα, ἵνα, δταν ἑκείνο λάβωμεν, τότε ἔχοντες τὸ Πνεῦμα τοῦ Λόγου τοῦ δυτος ἐν τῷ Πατρὶ, δόξωμεν καὶ ἡμεῖς διὰ τὸ Πνεῦμα ἐν γενέσθαι ἐν τῷ Λόγῳ, καὶ δι' ἐαυτοῦ ἐν τῷ Πατρὶ. Τὸ δὲ ἡμεῖς ἐὰν λέγῃ, οὐδὲν ἔπειρ πάλιν ἔστιν, ἵνα ἡ γινομένη τοιαύτη χάρις εἰς τοὺς μαθητὰς ἀδιάπτωτος καὶ διμεταμέλητος γένηται ὅπερ ὁ Ἀπόστολος γινώσκων ἔλεγε· Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀτάκης τοῦ Χριστοῦ; Ἀμεταμέλητα γάρ τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ χάρις τῆς κλήσεως. Τὸ γάρ Πνεῦμα ἔστι τὸ ἐν τῷ Θεῷ τυγχάνον, καὶ οὐχ ἡμεῖς καθ' ἐαυτούς. Καὶ ὕσπερ υἱοὶ καὶ θεοὶ διὰ τὸν ἐν ἡμῖν-λόγον, οὗτοι σόμεθα ἐν γεγενῆσθαι, διὰ τὸ ἐν ἡμῖν εἶναι τὸ Πατρὶ. "Οτε γοῦν ἐκπίπτει τις ἀπὸ τοῦ Πνεύματος πειών, διὰ τὸ ἀποστῆναι ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἐν τῷ Θεῷ φέαυτὸν ὑπέταξεν ἀμαρτάνων, ὡς ἐπὶ τοῦ Σαο Θεοῦ, καὶ ἔθλιβεν αὐτὸν πνεῦμα πονηρόν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Πῶς δύνεται ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι φύσει
καὶ δομοῖ; αὐτῷ κατ' οὐσίαν δὲ λέγων· Ἐδόθη μοι
πᾶσα ἔκουστα; καὶ ·Ο Πατήρ οὐδένα κρίνει, ἀλλὰ
τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκεν τῷ Υἱῷ· καὶ ·Ο Πατήρ
ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ^τ
αὐτοῦ; καὶ πάλιν· Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ
Πατρὸς μου; καὶ πάλιν· Πᾶν δέδωκε μοι σ Πα-
τήρ πρόδες ἐμὲ ηὔξει. Εἴτα ἐπιλέγουσιν, Εἰ ήν, ως;

A divinitate copulamur : ut quod simul in Patre, id non ipsi nobis, sed Spiritui in nobis existenti et in nobis manenti acceptum referamus. At cum Joannes idem dicit : *Qui confiteatur Iesum esse Filium Dei, Deus in ipso manet, et ipse in Deo* ¹, quænam similitudo, aut æqualitas nobis cum Filio ? Nonne Ariani undique, et a Joanne potissimum consutati tandem animadvertunt aliter esse Filiū in Patre, et aliter nos in ipso, et neque nos unquam ut Verbum fore, neque Verbum ut nos ? Nisi, ut eorum mos est, nunc etiam audēant dicere communione Spiritus, et virtutis progressu Filiū etiam ipsum in Patre esse. Quod quidem in primis impiū est vel cogitare, si quidem ipse, ut dictum est, Spiritū tribuit, et quod habet Spiritus id ab eo habet. Quamobrem cum **B** Servator de nobis dicit : *Sicut tu, Pater, in me, et ego in te, sic et ipsi in nobis sint* ², non ostendit eamdem nos cum ipsis essentiam habere. Sed Patrem orat, quemadmodum Joannes scribit, ut credentibus Spiritum per se largiatur, per quem in Deo esse, et idecirco cum ipso conjungi videamur. Etenim quia Verbum est in Patre et Spiritus ex Verbo datur, vult ut Spiritum accipiamus, ut posteaquam accepimus, habentes Spiritum Verbi in Patre existentis, videamur et nos per Spiritum esse unum in Verbo, et per Verbum in Patre. Illud autem, *sicut nos nihil aliud significat, nisi ut ea gratia Spiritus in discipulos distributa nunquam excidat, nunquam adimatur.* Id quod Apostolus novit, cum diceret : **C** *Quis nos separabit a charitate Dei* ³ ? Nunquam enim poenitentia Deum munera sua largitum esse, et vocatio- nis gratiam tribuisse. Spiritus enim est, qui in Deo existit, non autem nos per nos. Et quemadmodum filii et dii efficiuntur ob Verbum quod in nobis est, sic per Spiritum in nobis existentem, qui est in Verbo, quod est in Patre, unum in Filio et Patre erimus et esse existimabimur. Quando igitur aliquis per peccatum aliquod excidit a Spiritu, is non est amplius in Deo, quandoquidem ab eo recessit Spiritus sanctus et consolator, sed erit in illo cui seipsum peccando subiectus. Quemadmodum Sauli contigit, a quo recessit Spiritus Dei, et vexabat eum spiritus malus. ος ἐν τῷ Υἱῷ καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ἐσόμεθα, καὶ νομισθη- Πνεῦμα, ὃντερ ἔστιν ἐν τῷ Λόγῳ τῷ διά τινα κακίαν, οὐχ ἐτι ἐν τῷ Θεῷ ἐστιν ἐκεῖνος ὁ ἄγιον καὶ παράκλητον Πνεῦμα· ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ ἐσται,

D *Ex eodem libro.*

Qui fieri potest, inquit, ut Filius sit natura ex Patre, vel Pater secundum naturam similis, cum ipse dicat : *Data est mihi omnis potestas* ⁴; et : *Pater neminem judicat, sed omne iudicium dedit Filio* ⁵ et, *Pater diligit Filium et omnia tradidit in manu ejus.* Et iterum : *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo : et rursus : Omne quod dedit mihi Pater, ad me veniet* ⁶. Tum ita ratiocinan-

¹ Joan. iv, 15. ² Joan. xvii, 21. ³ Rom. viii, 55. ⁴ Matth. xxviii, 18. ⁵ Joan. v, 22. ⁶ Joan. vi, 37.

tur : Si talis natura esset Filius, qualem vos affir- **A** λέγεται, Υἱὸς κατὰ φύσιν, οὐ χρείαν εἶχε λαβεῖν. Ἡ πῶς δύναται δύναμις εἶναι φύσις καὶ ἀληθινὴ τοῦ Πατρὸς ὁ παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους λόγων · Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται, καὶ τι εἰκὼν; Πάτερ, σώσορ με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης · ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἡ-θορ εἰς τὴν ὥραν ταύτην. Πάτερ, δόξασόν σου τὸν Υἱόν. Ἡλθερ οὐν̄ φωνὴ ἐκ τοῦ σύντονοῦ, καὶ δόξασα, καὶ κάλιρ δοξάσω. Πάλιν τε τὸ δόμιον ἔλεγε· Πάτερ, εἰ δυνατόν, καρελθέτω ἀπ’ ὅμοιον τὸ ποτήριον τοῦτο. Καὶ, Ταῦτα εἰπών ὁ Ἰησοῦς ἀπάρχῃ τῷ πνεύματι, καὶ ἐμαρτύρησε, καὶ εἶπεν · Ἄμητρ, ἀμήτρ λέγω ὑμῖν, εἰς δὲ ὑμῶν παραδώσει με. Καὶ ἐπὶ τούτῳ φασὶν οἱ κακόφρονες· Εἰ δύναμις ήν, οὐκ ἀνέδειλασσεν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐτέροις τὸ δύνασθαι παρείχεν. Εἰτά φασιν· Εἰ σοφία ἦν φύσις ἀληθινὴ καὶ ίδια τοῦ Πατρὸς, πῶς γέγραπται · Ὁ δὲ Ἰησοῦς προέκοπε σοφίαν, καὶ ἡλικίαν, καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις; Καὶ ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη Καταρεῖς τῆς Φιλίππου ἐπινθάνετο παρὰ τῶν μαθητῶν τίνα λέγουσιν αὐτὸν οἱ ἀνθρώποι εἰναι. Εἰς δὲ τὴν Βερθανίαν παραγένομενος ἐρωτᾷ, πῶν Λάζαρος κείται· Ελεγε δὲ καὶ τοῖς μαθηταῖς, Πέπους; δρότους ἔχετε; Πῶς οὖν φασιν, οὗτος σοφία ἐν σοφίᾳ προκόπτων, καὶ ἀγνῶν ἀπὸ τετέρων μανθάνειν τέλον; Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο παρ’ αὐτῶν λεγόμενον, Πῶς δύναται Λόγος έδιος εἶναι τοῦ Πατρὸς, οὐ δικειούσης ήν ποτε Πατήρ, καὶ δι’ οὐ τὰ πάντα ἐποίει, ὡς ὑμεῖς φωνεῖτε, ὃ ἐπὶ μὲν τοῦ Σταυροῦ λέγων· Θεός μου, Θεός μου, ἵνατί με ἀγκατέλειπες; Πρὸ δὲ τούτου εὐχόμενος · Δόξασόν σου τὸν Υἱόν· καὶ ἀοιδασόν με σὺν, Πάτερ, τῇ δόξῃ, γέλοιον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοι, καὶ ηὔχετο ἐν ταῖς ἀρήμοις, καὶ παρήγγελλε τοῖς μαθηταῖς εὐχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν, καὶ · Τὸ μὲν πνεύμα πρόδυνον ἔλεγεν, ἡ δὲ σάρξ ἀσθενής· καὶ οὖτις · Περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐτε οἱ ἀγγεῖοι, οὐτε δὲ Υἱός; Εἴτα πάλιν φασὶν ἐπὶ τούτοις οἱ δεῖται· Εἰ ἦν κατὰ τὴν ὑμετέραν διάνοιαν ἀδίλιας ὑπάρχων πρὸς τὸν Θεόν, οὐτε δὲ τὴν ἡγνόησε περὶ τῆς ἡμέρας, ἀλλ’ ἐγίνωσκεν ὡς Λόγος· οὐδὲ δὲ ἀγκατελείπετο ὡς συνυπάρχων, οὐτε δέξαντες λαβεῖν, ἔχων αὐτὴν ἐν τῷ Πατρὶ, οὐτε δλῶς ηὔχετο· οὐδενὸς γάρ ὡς Λόγος δὲν ἔδειτο· ἀλλ’ ἐπει τιτίσμα δοτεῖ καὶ εἰς τῶν γενητῶν, διὰ τοῦτο τοιαῦτα ἔλεγε, καὶ ἔδειτο δὲ οὐκ εἰχει. Κτισμάτων γάρ έδιον τὸ χρῆσειν, καὶ δίεσθαι δῶν οὐκ ἔχουσι. Τοιαῦτα μὲν οὖν οἱ ἀσθεῖς ἐξάρχονται λαλεῖν. Ἐδει δὲ ταῦτα λογιζομένους εἰπεῖν αὐτοὺς καὶ τολμηρότερον· Διατί δλως; σάρξ ἐγένετο; Καὶ πάλιν ἐπειπεῖν · Πῶς γάρ ήδύνατο Θεός ὁν γενέσθαι ἀνθρώπος; · Ἡ πῶς τιδύνατο ἀσύμπτωτος σῶμα φορέσαι; · Η καὶ Ίουδαικότερον κατὰ τὸν Κατάφαν εἰπαίν· Διατί δλως ἐκθρώπος; δὲν Θεόν ἐστιν τοιεῖ; Ταῦτα γάρ καὶ τὰ τούτοις παρεπλήσια τότε μὲν Ίουδαις βλέποντες ἐγίνησαν, νῦν δὲ ἀναγνώσκοντες; οἱ Ἀρειομανίται ἀπιστοῦσι, καὶ εἰς βλασφημίαν ἐκπεπώκασιν. Εἰ τις οὖν ἐκ παραλλήλου τὰ τούτων, κα-

¹ Joan. xii, 27, 28. ² Matth. xxvi, 30. ³ Joan. xiii, 21. ⁴ Luc. ii, 52. ⁵ Matth. xvi, 43.
⁶ Joan. xi, 18. ⁷ Marc. vi, 58. ⁸ Matth. xxvii, 46. ⁹ Joan. xii, 28. ¹⁰ Joan. xvii, 5. ¹¹ Matth. xxvi, 41. ¹² Marc. xiii, 32.

κείνων ἐξετάζοι φήματα, εὐρήσει πάντως εἰς τὴν αὐτὴν αὐτοὺς συναντώντας ἀπίστιαν, καὶ οἴσην αὐτῶν τῇδε δεσμέλας τὴν τόλμαν, καὶ κοινήν αὐτῶν οὔσαν τὴν πρὸς ἡμᾶς μάχην. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ Ἐλεγον· Πῶς Ἀνθρωπὸς ὁν, δύναται Θεὸς εἶναι; Ἀρειανὸς δέ· Εἰ Θεὸς ἦν ἀληθινὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ, τῷδύνατο ἀνθρωπὸς γενέσθαι; καὶ Ἰουδαῖοι ἐσκανδαλίζοντο, καὶ ἐχεινάζοντες· Οὐκ ἀν οὖτος, εἰ ἦν Υἱὸς Θεοῦ, δύπλεινε σταυρόν. Ἀρειανὸς δὲ εἰς τὸ καταντειχὸν στήκοντες αὐτῶν φάσκουσιν ἡμῖν, Πῶς τολμάτε λέγειν Λόγον ίδιον εἶναι τῇ· τοῦ Πατρὸς οὐσίας τὸν ἔχοντα σῶμα; Εἴτα τῶν Ἰουδαίων ζητούντων ἀποκτεῖναι τὸν Κύριον, δὲ Πατέρα τὸν Θεὸν Ἐλεγεν Ιδίον εἶναι, καὶ οἴσην ἑαυτὸν ἐποίει· ἐργαζόμενος ἢ ἐργάζεται ὁ Πατήρ, ἔμαθον οἱ Ἀρειανοὶ λέγειν καὶ αὐτοῖς; δὲ οὗτε ίσος τῷ Θεῷ ἐστιν, οὗτε Πατήρ ίδιός εστι καὶ φύσει τοῦ Αὐτοῦ ὁ Θεός· ἀλλὰ τοὺς τὰ τοιαῦτα φρονοῦντας ζητούσιν ἀποκτεῖναι. Πάλιν τε τῶν Ἰουδαίων λεγόντων Οὐχ οὐτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Υἱός Ἰωσῆφος, οὐδὲ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα, καὶ τὴν μητέρα; Πῶς οὖν λέγει· Πρὶν Ἀβραὰμ τερέσθαι ἤγων εἰμι, καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέδηκα; Οἱ Ἀρειανοὶ ἐπακολούθουσι καὶ αὐτοὶ ἐξεισούντες· Πῶς δύναται Λόγος εἶναι, ή Θεὸς ὁ κοινώμενος ὡς ἀνθρωπὸς, καὶ κλαῖνων, καὶ πυνθανόμενος; Ἀμφιθεοὶ οὖν ἐκ τῶν ἀνθρωπῶν, ὃν ὑπέμεινεν ὁ Σωτὴρ δι' ἣν εἰχε σάρκα, ἀρνοῦνται τὴν διδούσητα καὶ θεότητα τοῦ Λόγου.

igitur dicit, Priusquam Abraham fieret, ego sum, et que ista pariter decantant: Qui fieri potest ut ille sit et interrogat? Scilicet utriquaque, humanas propter affectiones, quibus pro carnis, quam induit, conditioni se subjicit Salvator, Verbi proprietatem et divinitatem rejecunt.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ Λόγου περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς C Εκ eodem libro. Sanctæ et divinæ Scripturæ propo-
ἀρτίας καὶ οὐσίας Γραφῆς, δὲ διπλῶν οἰδεῖ τὴν περὶ¹
τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαν ἐν αὐτῇ· δὲ τε ἀεὶ Θεὸς ἦν καὶ Υἱός ἐστι, Λόγος ὁν καὶ ἀπαύγασμα καὶ²
σοφία τοῦ Πατρός· καὶ δὲ δύτερον, δὲ ἡμᾶς σάρκα³
λαβὼν ἐκ Παρθένου τῆς Θεοτόκου Μαρίας, ἀν-
θρωπὸς γέγονε. Καὶ ἐστι μὲν τοῦτον εὑρεῖν διὰ πάσης
τῆς θεοπενεύστου Γραφῆς σημανόμενον, ὡς αὐτὸς ὁ
Κύριος εἶρχεν· Ἐρευνᾷτε τὰς Γραφὰς, δὲτι αὐ-
ται εἰσὶν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· Ινα δὲ
μή, πάντα τὰ ρῆτα συνάγων, πολὺς ἐν τῷ γρά-
φειν γένωμαι, ἀρκεσθῶμεν ὡς πάντων μνημονεύσαις,
τοῦ μὲν λιωντος λέγοντος· Ἐγ ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος,
καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λό-
γος· οὗτος ἦν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάρτα δὲ
αὐτοῦ ἀπέργετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἀπέργετο οὐδὲ ἔτε.
Εἴτα· Καὶ ὁ Λόγος σάρξ ἀπέργετο, καὶ ἐσκή-
νυσετε ἐν ἡμίν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐ-
τοῦ, δόξαν ὡς μορφοῦ παρὰ Πατρός· τοῦ δὲ
Παύλου γράφοντος· Οὐς, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρ-
χων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἡττήσατο τὸ εἰραι Ισα-

A clament: Cur Christus, qui homo est, scipsum Deum fecit?¹ his enim et similibus sermonibus Judæi olim obstrepebant, cum hæc viderent, que nunc Ariani legentes, nolunt credere, sed ad blasphemias delapsi sunt. Si quis igitur Judæorum et Ariani verba inter se velit conferre, is facile perspiciet illos in eamdem omnino infidilitatem incurtere, paremque eorum impietatem et audaciam, ac communem illis contra nos esse pugnam. Nam Judæi quidem aiebant: Qui fieri potest ut ille qui homo est, Deus sit? Ariani vero: Si Deus verus est ex Deo, quo pacto potuit fieri homo? Judæi præterea scandalum patiebantur, hujusmodique cavillabantur verbis: Si Filius Dei esset iste, cruce non tolerasset. Ex adversa autem parte Ariani hæc nos interrogant: Quare asseverare audetis illum proprium naturæ Patris Verbum esse, qui corpus quod pati possit habet? Judæi item Dominum necandum quærebant, quod Deum, suum esse Patrem diceret, eique se parem faceret, cum se ea agere quæ ille agit testaretur. Eadem quoque est Ariani doctrina, illum nempe neque parem esse Deo, neque Deum proprium ac naturalem Verbi Patrem esse: quin etiam illos, qui ita sentiunt, ad necem perquirunt. Insuper is erat etiam Judæorum sermo: Nonne hic est Filius Joseph, cuius nos patrem et matrem novimus? Quomodo de cœlo descendit?² Judæis consentiunt Ariani, atque ista pariter decantant: Qui fieri potest ut ille sit Verbum vel Deus, qui dormit, ut homo, qui sicut et interrogat? Scilicet utriquaque, humanas propter affectiones, quibus pro carnis, quam induit, conditioni se subjicit Salvator, Verbi proprietatem et divinitatem rejecunt.

Ex eodem libro. Sanctæ et divinæ Scripturæ propo-

situm esse, ut duplicitate de Servatore loquatur, tum ut de sempiterno Filio et Deo, tum ut de illo, qui postea vere perfecte factus sit homo.

Hic igitur scopus et character est sanctæ Scripturæ, ut sæpe diximus, nempe ut duo de Salvatore demonstret, illum scilicet Deum semper fuisse, et Filium esse, quippe cum sit Patris Verbum splendorque et sapientia, ipsumque postea propter nos, carne ex Virgine Deipara Maria assumpta, hominem factum esse. Atque hunc quidem scopum per universam divinitutam inspiratam Scripturam inculcati deprehendere est, quemadmodum testatur ipse Dominus his verbis: Scrutamini Scripturas, quia illæ sunt quæ testimonium perhibent de me.³ Verum ne, omnia loca adducendo, multus bac in re probanda videar, ea, quæ sequuntur, vice omnium afferre satis fuerit. Hæc igitur sunt Joannis verba: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.⁴ Deinde: Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre.⁵ Paulus autem ita scribit: Qui cum in forma Dei

¹ Ἰωαν. x, 53. ² Ιωαν. vi, 42; viii, 58. ³ Ιωαν. v, 39. ⁴ Ιωαν. i, 1. 2. ⁵ ibid. 14.

essel, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit, forma servi accepta, in similiudinem hominum factus, et figura inventus u: homo. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis ¹. Ex his porro, si quis eadem ratione universam Scripturam perlustrare voluerit, clare percipiet quare initio Pater illi dixit: *Fiat lux* ², et, *Fiat firmamentum* ³, et, *Faciamus hominem* ⁴: cur item eum in fine saeculorum in mundum miserit, non ut mundum judicaret, sed ut mundus per ipsum salvus fieret ⁵:

Qui igitur divinam Scripturam legerit, discat quidem verba ex Veteri Testamento, sed ex Evangelio attendat Dominum hominem factum esse. Nam, *Verbum, inquit, caro factum est, et habitavit in nobis* ⁶. Homo, inquam, factus est, non autem in hominem venit. Id enim scire etiam necesse est, ne forte in hujusmodi sententiam deflectentes impii, aliquos decipiunt, illique existiment, quemadmodum olim Verbum in unumquemque sanctorum descendit, ita etiam in hominem venisse, ut eum sanctum redderet, et in ipso appareret, ut in aliis contigit. Si enim ita se res haberet, et in homine tantummodo apparuisset: nihil sane esset quod admiratione posset movere, nec qui eum videbant, obstupefacti dixissent: *Undenam iste est?* ⁷ et, *Cur tu homo cum sis, te ipsum facis Deum?* ⁸ Audire siquidem illi consueverant: *Factum est Verbum Domini ad singulos prophetas. Nunc autem postquam Dei Verbum, per quod omnia facta sunt, etiam filius hominis fieri non renuit, seque ipsum humiliavit, servi forma accepta: idecirco crux Christi Judaeis est scandalum, nobis autem Christus Dei virtus et Dei sapientia est.* ⁹ Nam *Verbum, ut ait Joannes, caro factum est* ¹⁰. Siquidem mos est Scripturæ sacre hominem carnem appellare. Hinc apud Ioclem prophetam dicitur: *Effundam de Spiritu meo in omnem carnem* ¹¹. Item Daniel Astyagi dixit: *Ego idola manufacta non colo, sed Deum riventem, qui cælum et terram creavit, et in omnem carnem dominatum habet* ¹². Hic enim, ut ei Joel, hominum genus carnis nomine significat.

Olim igitur ad singulos sanctos factum est Verbum, eosque, qui ipsum digne suscepserunt, effecit sanctos: nec tamen cum illi nascerentur, dictum est ipsum hominem factum esse, nec cum paterentur, passum esse. Cum autem in fine saeculorum ad destruendum peccatum ex Maria prodiit (ita enim Patri visum est suum mittere Filium factum ex muliere, factum sub lege¹³, tunc dictum est ipsum carne assumpta hominem factum esse, atque pro nobis in ea esse passum, ut ait Petrus: *Christo igitur pro nobis passo in carne* ¹⁴, ut scilicet planum fieret, omnesque crederemus eum ipsum, qui semper Deus fuit, et eos, ad quos accessit, sanctos effecit,

A Θεῷ· ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκέρωσε, μορφὴ δούλου λαβὼν, ἐν δομιώματι ἀδηρῶσων τερόμερος, καὶ σχῆματι εὐρεθεὶς ὡς ἀδηρωπός. Ἐταξίνωσεν ἐαυτὸν, τερόμερος ὑπήκοος μέχρι θαράτου, θαράτου δὲ σταυροῦ. Ἀπὸ τούτων γάρ, τῇ αὐτῇ διανοῇ διερχόμενός τις πᾶσαν τὴν Γραφὴν, διέτασται πῶς ἐν ἄρχῃ μὲν εἶπε τούτῳ δὲ Πατήρ· Γενηθήτω γάρ, καὶ, Γενηθήτω στερβώμα, καὶ, Ποιήσωμεν ἀνθρώπον· ἐπὶ δὲ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ (84) ὁ κόσμος δὲ αὐτοῦ.

Οἱ τοίνυν ἐντυγχάνων τῇ θείᾳ Γραφῇ, ἀπὸ μὲν τῶν Παλαιῶν τὰ ῥητὰ καταμανθανέτω, ἀπὸ δὲ τῶν Εὐαγγελίων θεωρείτω τὸν Κύριον γενόμενον ἀνθρώπον· Οἱ Δόριοι γάρ, φησι, σάρξ ἔχετο, καὶ ἀσκήσωσεν ἐν ἡμῖν. Ἀνθρωπος δὲ γένοντος, καὶ οὐκ εἰς ἀνθρώπον ἤλθε· καὶ τοῦτο γάρ ἀναγκαῖον εἰδέναι· μήποτε καὶ, εἰς τοῦτο πεσόντες οἱ ἀσεβεῖς, ἀπατήσωσι τίνας, κάκενοι νομίσωσιν, διτι, ὡστερὲ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν χρόνοις εἰς ἔκαστον τῶν ἀγίων ἐγίνετο, οὕτω καὶ νῦν εἰς ἀνθρώπον ἐπαδήμησεν δὲ Δόριος ἀγίαζων καὶ τοῦτον, καὶ φανερούμενος ὡσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις. Εἰ γάρ οὕτως ἦν, καὶ μόνον ἐν ἀνθρώπῳ φανεῖται ἦν, οὐδὲν ἦν παράδοξον, οὗται οἱ ὀρῶντες· ἔξενίζοντο λέγοντες· Ποταπὸς δράστης οὗτος; καὶ, Διὰ τί σὺ, ἀνθρώπος ὅν, ποτεὶς σεαυτὸν Θεόν; Εἴχον γάρ τὴν συνήθειαν ἀκούοντες· Καὶ ἐγένετο Δόριος Κυρίου πρὸς ἔκαστον τῶν προφητῶν. Νῦν δὲ, ἐπειδὴ δὲ τοῦ Θεοῦ Δόριος, διτι οὐ γένονται πάντα, ὑπέμεινε καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου γενέσθαι, καὶ ἐπαπεινώσεν ἐαυτὸν, λαβὼν δούλου μορφὴν· διὰ τοῦτο Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλόν ἔστιν δὲ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς, ἢμέν δὲ Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· Οἱ Δόριοι γάρ, ὡς εἶπεν δὲ Ἰωάννης, σάρξ ἔχετο· τῆς Γραφῆς θεός ἔχούσης λέγειν σάρκα τὸν ἀνθρώπον, ὡς διὰ Ἰωῆλ τοῦ προφήτου φησίν· Ἐκχώριον δέ τοι Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ ὡς Δανιήλ εἰρηκε τῷ Ἀστυάγῃ· Οὐ σέβομαι εἰδωλα κυριοποίητα, ἀλλὰ τὸν ζῶντα Θεόν, τὸν κτίσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ ἔχοντα πάσης σάρκος κυρεῖν· σάρκα γάρ καὶ οὗτος καὶ Ἰωῆλ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος λέγουσιν.

Πάλαι μὲν οὖν πρὸς ἔκαστον τῶν ἀγίων ἐγίνετο, καὶ ἡγίαζε μὲν τοὺς γνησίως δεχομένους αὐτὸν· οὗται δὲ, γεννωμένων ἐκείνων, εἰρηται, διτι αὐτὸς γεγένηται ἀνθρώπος. οὗτε, πασχόντων ἐκείνων, εἰρηται· Πέπονθεν αὐτός. "Οτε δὲ ἐκ Μαρίας ἐπεδημησεν ἀπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀδετήσιν ἀμαρτίας (οὗτω γάρ εὐδοκήσας δὲ Πατήρ ἐπεμψε τὸν ἐαυτὸν Υἱὸν γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὲν νόμου), τότε εἰρηται, διτι σάρκα προσλαβὼν γεγένηται ἀνθρώπος, καὶ ἐν ταύτῃ πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς εἶπεν δὲ Πέτρος· Χριστοῦ οὐν καθόρτος ἔπειρος ἡμῶν σαρκί· ἵνα δειχθῇ, καὶ πάντες πιστεύσωμεν, διτι, δεὶ ων Θεός, καὶ ἀγίαζων,

¹ Philip. ii, 6. ² Gen. i, 3. ³ ibid. 6. ⁴ ibid. 26. ⁵ Joan. iii, 17. ⁶ Joan. i, 14. ⁷ Joan. xix, 9. ⁸ Joan. x, 33. ⁹ I Cor. i, 24. ¹⁰ Joan. i, 14. ¹¹ Joel. ii, 23. ¹² Dan. xiv, 4. ¹³ Galat. iv, 4. ¹⁴ I P. tr. iv, 1.

πολές οὐς ἐγένετο, διακοσμῶν τε κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Πατρὸς τὰ πάντα, διπερον καὶ δι' ἡμᾶς γέγονεν δινθρωπος, καὶ σωματικῶς, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, κατώκησεν ἡ θεῖτης ἐν τῇ σαρκὶ· Ισον τῷ φάναι, θεὸς διν, ίδιν έσχε σῶρα, καὶ τούτῳ χρώμενος ἀργάνψ, γέγονεν δινθρωπος δι' ἡμᾶς.

Τῆς σαρκὸς πασχούσης, οὐκ ἦν ἔκτος ταύτης ὁ Λόγος· διὰ τοῦτο γάρ αὐτοῦ λέγεται καὶ τὸ πάθος· καὶ θεῖκῶς δὲ ποιοῦντος αὐτοῦ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἦν ἔξιθεν αὐτοῦ ἡ σάρκς· ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ταῦτα πάλιν ὁ Κύριος ἐποίει· διὰ τοῦτο γάρ καὶ δινθρωπος γενόμενος ἐλέγεν· Εἰ οὐ κοινὰ τὰ δρῶτα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ κοινά, καὶ διοι μὴ πιστεύητε, τοῖς δροῖς αποτείνετε, Ιτα γενέσκητε, διει διὸ διοι δ Πατέρῳ, κατὼν δὲ αὐτῷ· Ἀμέλει δὲ τοια χρέα γέγονε τὴν τενθεράν τοῦ Πέτρου πυρέσσουσαν ἐγέραι, ἀνθρωπίνως μὲν ἀξέτεινε τὴν χεῖρα, θεῖκῶς δὲ ἦν παύων τὴν νόσουν. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ ἀνθρώπινον ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἥριεις τὸ πτύσμα, θεῖκῶς δὲ τοὺς ὄφθαλμοὺς ἤνοιγε διὰ τοῦ πτύλου· ἐπὶ δὲ τοῦ Λαζάρου φωνήν μὲν, ὡς ἀνθρωπος, ἀνθρωπίνην ἥριεις θεῖκῶς δὲ, ὡς Θεός, τὸν Λάζαρον ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. Ταῦτα δὲ οὐτας ἐγένετο, καὶ ἀδείκνυτο, διει μὴ φαντασίᾳ ἀλλὰ ἀληθῶς ἦν ἔχων σῶμα· ἐπρεπε δὲ τὸν Κύριον, ἐνδιδυσκόμενον ἀνθρωπίνην σάρκα, ταῦτην μετὰ τῶν ίδιων παθῶν αὐτῆς ὅλην ἐνδυσθεῖσι, ίνα, ὡστερ ἰδιον αὐτοῦ λέγομεν εἶναι τὸ σῶμα, οὗτος καὶ τὰ τοῦ σώματος πάθη ἴδια μόνον αὐτῷ λέγηται, εἰ καὶ μὴ ἡ πτετεο κατὰ τὴν θεῖτην αὐτοῦ. Εἰ μὲν οὖν ἐτέρου ἦν τὸ σῶμα, ἐκείνου δὲ λέγοιτο καὶ τὰ πάθη· εἰ δὲ τοῦ Λόγου ἡ σάρκς (σὸ γάρ Λόγος σάρκς ἐγένετο), ἀνάγκη καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη λέγεσθαι αὐτοῦ, οὐ καὶ ἡ σάρκς ἐστιν. Οὐ δὲ λέγεται τὰ πάθη, οὐδὲ ἐστιν μάλιστα τὸ παταριθῆναι, τὸ μαστιγιθῆναι, τὸ διψήν, καὶ ὁ σταυρός, καὶ ὁ θάνατος, καὶ αἱ ἀλλα τοῦ σώματος ἀπόνειται, τούτου καὶ τὸ κατόρθωμα καὶ ἡ χάρις ἐστι. Διὰ τοῦτο τοίνυν ἀχολούσθως καὶ πρεπόντως οὐκ ἀλλοι, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου λέγεται τὰ τοιαῦτα πάθη· ίνα καὶ ἡ χάρις παρ' αὐτοῦ ἡ καὶ μὴ ἀλλοι λάτραι γινόμενα, ἀλλὰ ἀληθῶς θεοσεβεῖς, διει μηδένε τῶν γενητῶν, μηδὲ κοινὸν τινα ἀνθρωπον, ἀλλὰ τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ φύσει καὶ ἀληθινὸν Γίδην τούτον καὶ γενόμενον ἀνθρωπον, οὐδὲν ήττον Κύριον αὐτὸν καὶ θεὸν καὶ Σωτῆρα ἐπικαλούμεθα.

Τοῦτο δὲ εἰς οὐκ ἀν θαυμάσειν; ή τις οὐκ ἀν σύνθιστο θεῖον ἀληθῶς εἶναι τὸ πρᾶγμα; Εἰ γάρ τὰ τῆς θεῖτης τοῦ Λόγου ἔργα μὴ διὰ τοῦ σώματος ἐγένετο, οὐκ ἀν ἔνεσπειθή ἀνθρωπος· καὶ πάλιν, εἰ τὰ ίδια τῆς σαρκὸς οὐκ ἐλέγετο τοῦ Λόγου, οὐκ ἀν τὴν τελεθρίωθη παντελῶς ἀπὸ τούτων ὁ ἀνθρωπος· ἀλλ' εἰ ἄρα πρὸς ὅλιγον μὲν ἀνεπάύετο, πάλιν δὲ ἔμενεν ἡ ἀμερεῖα ἐν αὐτῷ καὶ ἡ φθορά, ὡστερ ἐπὶ τῶν ἐμπροσθεν ἀνθρώπων γέγονε, καὶ τούτῳ δείκνυται. Πολλοὶ γοῦν ἀγιοι γεγόνασι καὶ

A omniaque juxta Patris voluntatem administrat, propter nos hominem postea factum fuisse atque, ut loquitur Apostolus, divinitatem corporaliter in carne habitasse¹, quod idem est ac si diceret, Cum Deus esset, proprium habuit corpus, quo ut instrumento utens, homo propter nos factus est.

De eodem argumento.

Hinc cum caro pateretur, extra eam non erat Verbum, quae causa est cur ejus esse passio dicatur. Cum item ipse Patris opera divine efficeret. extra ipsum non erat caro, sed in ipso corpore hæc efficiebat Dominus. Idcirco enim factus homo aiebat: Si Patris mei opera non facio, mihi credere nolite: si autem facio, si mihi credere nolitis, operibus saltem credite, ut cognoscatis Patrem in me esse, et me in illo². Certe cum opus fuit socrum Petri sebri laborantem curare³, humano quidem more manum extendit, sed morbum divinitus repressit. Similiter eum cæcum natum sanavit, humanum apertum e carne emisit, sed per lutum oculos ejus divine aperuit. In Lazaro quoque a mortuis excitando humanam quidem vocem, ut homo, edidit: sed divine, ut Deus, Lazarum ad vitam revocavit. Hec autem idcirco ita palam liebant, quod non specie sed revera corpus haberet. Nempe decebat Dominum, humanam carnem induentem, totam eam cum propriis affectionibus induere, ut quemadmodum proprium ejus esse corpus dicimus, ita etiam corporis affectiones, ejusdem solum propriæ esse dicarentur, tametsi ejus non attingebant divinitatem. Itaque si alterius esset corpus, illius etiam eæ affectiones dicarentur: sed si Verbi caro est (Verbum enim caro factum est⁴), necesse est carnis affectiones illius dici cujus ipsa caro est. Cujus præter dicuntur affectiones, quales in primis sunt, condemnari, flagellis cædi, sitiare, cruci affligi, moriri, hisque corporis infirmitates, ejusdem quoque sunt tum præclaræ gesta tum gratia. Eam igitur ob rem congruenter et convenienter hujusmodi affectiones non alterius, sed Domini esse dicuntur, ut et gratia ab illo sit, et nullius aliis, sed vere Dei cœkores essomus, quippe qui nullam e rebus factis nos vulgarem aliquem hominem, sed verum et natura ex Deo genitum Filium iuvocemus, qui idem tametsi factus est homo, nihilominus et Dominus et Deus et Salvator est.

B C D

Cui porro si admirabile non videbitur, vel quis rem vere divinam esse non consenserit? Nisi enim divinitatis Verbi opera per corpus essent facta, nunquam homo divinus effectus fuisse: et viceissim nisi quæ carnis propria sunt, Verbi esse dicarentur, ab his homo non penitus fuisse liberatus. Verum si aliquod tempus cessasset, rursus tamē in homine peccatum et corruptio remansisset, uti ante contigit hominibus: neque id probatu est difficile. Multi nempe sancti et

¹ Coloss. ii, 9. ² Ioan. x, 37, 38. ³ Matth. viii, 14. ⁴ Ioan. i, 44.

ab omni peccato puri existere : quinetiam Jermias ab utero sanctus est effectus¹, et Joannes cum in matris utero adhuc gestaretur, ad Deiparae Mariae vocem laetitia exsultavit². Verumtamen Regnabit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos, qui non peccaverunt, in similitudinem prævaricationis Adæ³, atque ita homines nihilominus mortales et corrupti propriisque naturæ affectionibus subjecti permandere. Jam vero postquam Verbum homo factus est, et quæ carnis sunt, propria sibi esse voluit, hec non amplius corpus attingunt, ob Verbum quod in ipso factum est, sed consumpta ab illo sunt, nec jani homines suas propter affectiones peccatores et mortui manent, sed Verbi virtute revivientes, immortales atque incorrupti perpetuo durant. Quocirca cum caro ex Deipara Maria nascitur, ipse tamen natus esse dicitur, quo donante alii nascuntur ut sint, ut scilicet nostrum ipse ortum in se transferat, hincque nos non jam, ut terra sola, in terram revertamur, sed tanquam cum coelesti Verbo conjuncti, in celos ab ipso perducamur. Similiter igitur haud absque ratione alias corporis affectiones in seipsum transtulit, ut videlicet, non jam ut homines, sed ut proprie ad ipsum Verbum pertinentes, æternæ vita participes redderemur. Nec enim deinceps, ut in priori origine, in Adam morimur, sed nostra origine omnibus que carnis infirmitatibus in Verbum ipsum transitatis, e terra exaltamur, soluta peccati maledictione, ejus merito, qui in nobis, nostri gratia, maledictio factus est, idque admodum convenientior. Nam quemadmodum nos omnes, ut qui ex terra sumus, in Adam morimur : ita ex aqua et spiritu sursum regenerati, omnes in Christo vita donamur.

Ut autem accuriosius cognosci possit naturam Verbi pati nihil posse, carnisque infirmitates propter carnem ipsi attributi, haud abore erit beatum Petrum andire : dignus siquidem testis est cui de Salvatore dicenti fides habeatur. Sic ergo in Epistola scribit : Christo igitur pro nobis carne passus⁴. Proinde cum esurire dicitur et sitiare, laborare, ignorare, dormire, flere, postulare, fugere, nasceri, calamem deprecari, ac denique quascumque carnis propria sunt, de singulis recte dici possit : Christo igitur, carne pro nobis, esuriente et sitiante, seque ignorare dicente, colaphis cæso, et laborante pro nobis carno : exaltato item, nascente, crescente, carne, timente et latente, carne; ac dicentes similiter, Si fieri potest, transeat a me calix iste⁵, vapulante et accipiente pro nobis carne : in ceteris demum similibus rite addiqueat, pro nobis carne. Idecirco enim et ipse Apostolus dicit, Christo igitur passus, non divinitate, sed pro nobis carne, ut hæc affectiones non propriæ Verbi naturæ, sed carnis natura propriæ esse agnoscantur. Nemini igitur hæc humana sint sonduolo, sed omnes potius agnoscamus Verbum quidem pro naturæ suæ conditione nihil pati posse, sed propter

A καθαροὶ πάσῃς ἀμεριταῖς · Ἱερεμίας δὲ καὶ τὸ κοιλιαῖς ἡγάσθη· καὶ Ἰωάννης οὗτος κυνοφορούμενος ἐκπίρησεν ἐν ἀγαλλίᾳ εἰπεῖ τῇ φωνῇ τῆς Θεοτόκου Μαρίας· καὶ δικαὶος Ἐβαστένσεις ὁ Θεόπατρος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἀμαρτήσατας, ἐπὶ τῷ δικαιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ· καὶ οὕτως ἔμενον ὑδὲν ἡτονοὶ οἱ ἀνθρώποι θυντοὶ καὶ φθαρτοὶ, δεκτοὶ καὶ τῶν ἴδιων τῆς φύσεως πειθῶν. Νῦν δὲ τοῦ Λόγου γενομένου ἀνθρώπου, καὶ ἴδιοποιουμένου τὰ τῆς σαρκὸς, οὐκέτι ταῦτα τοῦ σώματος ἀπέτασι διὰ τὸν ἐν αὐτῷ γενόμενον Λόγον· ἀλλ' ὅπ' αὐτοῦ μὲν ἀνήλωται, λοιπὸν δὲ οἱ ἀνθρώποι οὐκέτι κατὰ τὰ ἴδια πάθη μένουσιν ἀμαρτωλοὶ καὶ νεκροὶ, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ Λόγου δύναμιν ἀναστάντες, ἀδάνατοι καὶ ἀφθαρτοὶ δεῖ διατρέψουσιν. "Οὐεὶς καὶ γεννωμένης τῆς σαρκὸς ἐκ τῆς Θεοτόκου Μαρίας, αὐτὸς λέγεται γεγεννήσθαι, ὁ τοῖς ἀλλοῖς γένεσιν εἰς τὸ εἶναι παράχυνεν· ἵνα τὴν ἡμῶν εἰς ἔστιν μεταθῆ γένεσιν, καὶ μηκέτι ὡς τῇ μόνῃ δύνεται εἰς γῆν ἀπέλθωμεν, ἀλλ' ὡς τῷ τοῦ οὐρανοῦ λόγῳ συναφθέντες, εἰς οὐρανοὺς ἀναχωρεμενοὶ εἰστοῦ. Οὐκοῦν οὕτω καὶ τὰ ἄλλα πάθη τοῦ σώματος οὐκ ἀπεικόνως εἰς ἔστιν μετέθηκεν· ἵνα μηκέτι ὡς ἀνθρώποι, ἀλλ' ὡς ἴδιοι τοῦ Λόγου, ἡγειρθέμεθα ἀπὸ γῆς, λυθείσης τῆς δι' ἀμαρτιῶν κατάρας διὰ τὸν ἐν ἡμῖν ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενον κατάραν· καὶ εἰκότως γε. "Μόστερ γέρεις ἐκ γῆς δύνεται πάντες ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποθνήσκομεν, οὕτως ἀκούειν δὲ ὑπὲρ δύναμας ἀναγεννήθεντες, ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιούμεθα.

"Ινα δέ καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς τοῦ Λόγου φύσεως, καὶ τὰς διὰ τὴν σάρκα λεγομένας ἀσθενείας αὐτοῦ γινώσκειν εἰς ἀκριβέστερον ἔχει. καὶ δὲν ἀκούεται τοῦ μακαρίου Πέτρου· ἀξιόπιστος γέρεις ὁντος γένεσιν διὰ μάρτυρος περὶ τοῦ Σωτῆρος· γράφει τοινυν ἐν τῷ Καπιτολῇ λέγων Χριστοῦ οὐντος καθότος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί. Οὐκοῦν καὶ διταν λέγεται παινήν, καὶ διψήν, καὶ κάμηνον, καὶ μὴ εἰδέναι, καὶ καθεύδειν, καὶ κλαίειν, καὶ αἰτεῖν, καὶ φεύγειν, καὶ γεννᾶσθαι, καὶ παρατείσθαι εἰς ποτήριον, καὶ ἀπλῶς πάντα εἰς τῆς σαρκὸς, λεχθεὶν ἀντὶ ἀκολούθως ἐπὶ ἕκαστου· Χριστοῦ οὐντος παινῶντος καὶ διψῶντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· καὶ μὴ εἰδέναι λέγοντος καὶ φατζεμένου, καὶ κάμηνοντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· καὶ δικούμενου, καὶ κρυπτομένου σαρκί· καὶ λέγοντος, Εἰ δινετότο, σαρειθέστω αὐτός ἐμοῦ τὸ ποτήριον τούτο, καὶ τυπτομένου, καὶ λαριστεύοντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· καὶ δὲντας τὰ τοιοῦτα ἐπέρι ἡμῶν σαρκί. Καὶ γέρεις καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος διὰ τοῦτο εἰρήκε, Χριστοῦ οὐντος καθότος οὐδὲν διετέρει, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, ἵνα μὴ αὐτοὺς τοῦ Λόγου ίδια κατὰ φύσιν, ἀλλ' αὐτῆς τῆς

¹ Jerem. i, 5. ² Luc. i, 44. ³ Rom. v, 14. ⁴ I Petr. iv, 4. ⁵ Matth. xxvi, 39.

σαρκὸς ἔδια φύσει τὰ πάθη ἐπιγινωσθῆ. Μή τοινυν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων τις σκανδαλίζεσθω, ἀλλὰ μᾶλλον γινωσκέτω, ὡς τὴν φύσιν αὐτὸς ὁ Λόγος ἀπαθῆς ἔστι, καὶ δύμας δι' ἣν ἐνεδύσατο σάρκα, λέγεται περὶ αὐτοῦ ταῦτα, ἐπειδὴ τῆς μὲν σαρκὸς ἔδια ταῦτα, τοῦ δὲ Σωτῆρος ἕδιον αὐτὸν τὸ σώμα. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀπαθῆς τὴν φύσιν, ὡς ἔστι, διαμένει, μὴ βλαπτόμενος ἀπὸ τούτων, ἀλλὰ μᾶλλον ἀξαφανίζων καὶ ἀπολύων αὐτῶν τῶν παθῶν καὶ ἀπηλειμμένων, ἀπαθεῖς καὶ ἐλεύθεροι τούτων λοιπὸν καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς αἰώνας γίγνονται, καθὼς ἀδιάβαντος ὁ Ἰωάννης λέγων· Καὶ οἴδατε, διτὶ ἐκεῖνος ἐφαγεράθη, ἵνα τὰς ἀμαρτίας ἥμαρτος ἅρῃ· καὶ ἀμαρτία ἐτὸντος δοκεῖ. Τούτου δὲ οὕτως δύντος, οὐκ ἐγκαλέσει τις αἱρετικός, Διὰ τὶ ἀνίσταται ἡ σάρξ φύσει θυητῇ τυγχάνουσα; Εἰ δὲ καὶ ἀνίσταται, διὰ τοῦ μητρὸν πεινῆ καὶ δυψῆ, καὶ πάσχει, καὶ μένει θητή; Ἐκ γὰρ τῆς γῆς γέγονε, καὶ τὸ κατὰ φύσιν πῶς δὲ ἀπὸ αὐτῆς παύσιστο; Δυναμένης τότε τῆς σαρκὸς ἀποκρίνεσθαι πρὸς τὸν θεῖον φιλοκεικὸν αἱρετικόν· Εἰμι μὲν ἐκ γῆς κατὰ φύσιν θυητή, ἀλλ' ὑστερὸν τοῦ Λόγου γέγονα σάρξ, καὶ αὐτὸς ἀνίσταται μου τὰ πάθη, καίτοι ἀπαθῆς ἦν· ἐγένετο γέγονα τούτων ἐλευθέρα, οὐκ ἀφιεμένη δουλεύειν ἐτι τούτοις διὰ τὸν ἐλευθερώσαντά με Κύριον ἀπὸ τούτων. Εἰ γὰρ ἐγκαλεῖται, διτὶ τῆς κατὰ φύσιν ἀπηλλάγην φθορᾶς, δρα μὴ ἐγκαλέσῃς, διτὶ δὲ τοῦ θεοῦ Λόγου τὴν ἡμήν τῆς δουλείας ἐλασθε μορφήν. Όκτα δὲ Κύριος, ἐνδυσάμενος τὸ σώμα, τέγονεν δινθρωπός, οὐκούτως διαστήματα προσληφθεῖταις διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ λοιπὸν ζῶσθαι αἰώνιον κληρονομοῦμεν.

Ταῦτα ἀναγκαῖς προεξητάσαμεν, ἵνα, C

ἔλλον ἴδωμεν αὐτὸν δι' ὄργανου τοῦ ἰδίου σώματος θεῖκῶς πράττοντα τι τῇ λέγοντα, γινώσκωμεν, θεοῖς θεοῖς δὲν, ταῦτα ἐργάζεται· καὶ πάλιν, ἔλλον ἴδωμεν αὐτὸν ἀνθρωπίνως λαλοῦντα, τῇ πάσχοντα, μὴ ἀγνοῶμεν, διτὶ σάρκα φορῶν γέγονεν δινθρωπός, καὶ οὕτω ταῦτα ποιεῖ καὶ λαλεῖ. Ἐκάστου γὰρ τὸ ἕδιον γινώσκοντες, καὶ ἀμφότερα ἐξ ἑνὸς πραττόμενα βλέποντες καὶ νοοῦντες, δρῶς πιστεύομεν, καὶ οὐκ δὲ ποτε πλανηθῆσθαι. Ἐδώ δὲ τις, θεῖκῶς τὰ παρὰ τοῦ Λόγου γινόμενα βλέπων, ἀρνήσηται τὸ σώμα, τῇ καὶ τὰ τοῦ σώματος ἔδια βλέπων, ἀρνήσηται τὴν τοῦ Λόγου ἔνσαρκον παρουσίαν, τῇ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων ταπεινὰ περὶ τοῦ Λόγου φρονήσῃ, δι τοιούτος, ὡς μὲν Ἰουδαϊκὸς κάπηλος μίσγων τὸν οἶνον δαστι, σκάνδαλον νομίσει τὸν σταυρὸν, ὡς δὲ Ἑλλήν, μωρίαν γήγεσται τὸ κήρυγμα, οἷα δὴ καὶ οἱ θεομάρχοι· Ἀρετανοὶ πεπόνθασι. Τὰ γὰρ ἀνθρώπινα βλέποντες τοῦ Σωτῆρος ἐνόμισαν αὐτὸν εἶναι κτέσμα. Οὐκοῦν δέει καὶ τὰ θεῖκά βλέποντας αὐτοὺς ἔργα τοῦ Λόγου, ἀρνήσασθαι τοῦ σώματος αὐτοῦ τὴν γένεσιν, καὶ λοιπὸν καὶ Μανιχαῖοις θαυτοὺς συγχαταριθμεῖν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν καν δύε ποτε μανθανέτωσαν, διτὶ δὲ Λόγος σάρξ ἐγένετο· ἡμεῖς δὲ, τὸν σκοπὸν τῆς πίστεως, ἔχοντες, ἐπιγινώσκωμεν ἡ διανοούνται οὗτοι κακῶς, δρθῆν ἔχοντα τὴν διάνοιαν.

A carnem quam induit ista illi attribui, quia nempe hæc carnis propria sunt ipsumque corpus Salvatoris est proprium. Quocirca ille quidem, nullis ex natura sua obnoxius affectionibus, sicuti est permanet, nec ab his laeditur, sed eas potius delet et exterminat: homines autem, ipsis affectionibus in illum, qui earum expers est, voluti transtulit et delatis, his et ipsi liberi pariter in perpetuum flunt, quemadmodum his verbis Joannes docet: *Et scilicet quod illi apparuit, ut peccata nostra tolleret, et peccatum in eo non est*¹. Quae cum ita sint, nullus certe locus heretico relinquitur hoc modo obrectandi: Quare caro quæ natura mortalis est reviviscit? Quod si reviviscit, car non iterum esurit et siti, et patitur, mortalisque manet cum ex terra sit facta? Quomodo vero quod illi naturale est ab ea discessit? B Tunc enim caro ad hujusmodi nugacem hereticum possit respondere: Ego quidem ex terra sum secundum naturam mortalis, sed postea Verbi caro facta sum, quod meas affectiones, tametsi earum expers, portavit, hisque ipsa libera effecta sum, nec jam deinceps illi servio ob Dominum qui me ab hisdem liberavit. Nam si me reprehendis quod a naturali corruptione fuerim liberata: vide ne etiam reprehendas, quod Dei Verbum meam servitutis formam acceperit. Ut enim Dominus, induito corpore, homo est factus; ita nos homines per Verbi carnem assupiti, divini ab eo efficiuntur, eternaque vita heredes in posterum sumus.

οὐτοις ἡμεῖς οἱ ἀνθρωποι παρὰ τοῦ Λόγου τὰ θεοποιώμεθα προσληφθεῖταις διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ λοιπὸν ζῶσθαι αἰώνιον κληρονομοῦμεν.

Hæc primum expandere necessare fuit, ut si Dominiūm viderimus, sui corporis instrumento, aliquid divine agentem aut dicentem, meminerimus eum cum Deus sit, ista efficere. Si vero rursus eumdem viderimus humano more loqui et pati, non iguoremus illum, carne indata, factum esse hominem, sicut illa et agere et loqui. Si enim quod utriusque proprium est percepimus, et utraque ab uno agi consideraverimus et intellexerimus, recta proposito erit fidis nostra, nec unquam futurum est ut erreremus. At si quis, his que a Verbo divine sunt conspectis, ejus corpus negaverit: vel si ea quæ corporis propria sunt intuitus, corporeum Verbi adventum ausus fuerit inticiari, aut ex humanis gestis abiecte de Verbo scribit, isti non sicut ac Iudaico capioni, vitium cum aqua miscenti², crux scandalum erit, idemque gentili simili, prædicationem stultitiam esse censebit³, quod jam Dei hostibus Arianis accidit, qui nimirum ob humanos Salvatoris actus, creatum eum esse arbitrati sunt. Quidni igitur etiam ob divina illius opera, ejus corporis procreationem negaverint sequere deinceps Manichæis adiunxerint? Verum vel saltem sero hli quidem discant Verbum carnem esse factum: nos autem Ndei scopum retinente, agnoscamus eorum, quæ male illi intelligunt, rectam esse significationem. Nam hæc dicta, *Pater diligit Filium*

¹ I Cor. iii, 5. ² Isa. i, 22. ³ I Cor. i, 23.

et omnia dedit in manu ejus ¹; et, *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo* ²; et, *Non possum ego a meipso facere quidquam, sed sicut audio, judico* ³, aliaque id genus nequaquam demonstrant Filium aliquando ista non habuisse. Qui enim fieri possit, ut ea quae Pater habet, ille non semper habuerit, qui solus natura Verbum et Sapientia Patris est: cuius item haec sunt verba: *Omnia quae habet Pater, mea sunt* ⁴, et, *quae mea sunt, Patris etiam sunt* ⁵? Si enim quae Patris sunt, sunt quoque Filii, haecque semper Pater habet, perspicuum sane est, ea quae Filius habet, cum eadem sint Patris, semper in illo esse. Non igitur ista commemorabat, quasi ea aliquando non habuerit: sed quod Filius, qui ea quae habet, semper habet, ipsa a Patre habet.

Ne quis enim Filium omnia quae habet Pater, habere intelligens, ex summa illa similitudine, quae absque ulla est differentia, et ex identitate, ut hoc verbo utar, eorum quae habet, eo impietatis cum Sabellio errans deveniret, ut ipsum esse Patrem arbitraretur: idecirco his est usus vocibus, *Data est mihi* ⁶, *accepi* ⁷, *tradita sunt mihi* ⁸, ut id solum ostenderet, se videlicet Patrem non esse, sed Patris Verbum aeternumque esse Filium, qui ob suam quidem cum Patre similitudinem semper habet quae ab eo habet; quia vero Filius idem ipse est, idecirco ex Patre habet quae semper habet. Quod enim haec verba, *data est*, *tradita sunt*, aliaque similia, Filii divinitatem non minuant, sed potius eum vere Filium esse argumento sint, ex iisdem illis vocabulis licet discere. Nam si omnia illi tradita sunt, primum sequitur eum aliquam esse ab omnibus quae accepit. Deinde, cum omnium sit haeres, certe solus ipse quoque Filius et proprius est Patris secundum naturam. Si enim e numero omnium esset, non omnium profectu esset haeres. Quapropter cum omnia ipse accipiat, aliis utique est ab omnibus, solusque est proprius Patris. Quod vero his verbis *data est*, et, *tradita sunt*, non significetur eum his aliquando caruisse, ex simili loco perspicere ceteraque inde licet intelligere. Ait nempe Salvator ipse: *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso* ⁹. Nam cum dicit, *dedit*, se non esse Patrem declarat: particula autem, *sic*, utilitur, ut naturalem Filii cum Patre similitudinem et proprietatem significet. Si igitur fuit aliquando cum Pater non haberet ea quae habet: nullum dubium est quin etiam fuerit aliquando Filius, cum illa non haberet. Nam ut Pater habet, ita et Filius. Verum si id impium dictu est, e contrario autem pium est affirmare, semper Patrem habuisse, an non perabsurdum est, Filio asseverante quemadmodum Pater habet ita et Filium habere, illios nihilominus contendere non ita sed aliter habere? Utique Verbum magis fide dignum est, proindeque omnia quae se a Patre accepisse testatur, ea semper

¹ Joan. iii, 35. ² Matth. xi, 27. ³ Joan. v, 30. ⁴ Joan. xvi, 45. ⁵ Joan. xvii, 10. ⁶ Matth. xxviii, 18. ⁷ Joan. x, 18. ⁸ Matth. xi, 27. ⁹ Joan. v, 26.

A Τὸ γάρ, Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάρεδωκεν ἐμὲ τῇ χειρὶ αὐτοῦ· καὶ τὸν Πάτερα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου· καὶ τὸν Οὐ δύνα· μαι ἦγὼ ποιεῖν αὐτὸν εἰμαντοῦ οὐδέτερον· ἀλλὰ καθώς ἀκούω, κρίνω· καὶ ὅσα τοιαῦτά ἔστιν ἡρτά, οὐ τὸ μή ἐσχηκέναι ποτὲ τὸν Υἱὸν ταῦτα δείκνυσιν. Πῶς γάρ δὲ ἔχει ὁ Πατὴρ, οὐκ εἰχεν διδίως ὁ μόνος κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς Λόγος καὶ Σοφία, δὲ καὶ λέγων· Πάτερ δοσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμά ἔστιν· καὶ τὰ ἐμὰ τοῦ Πατρὸς ἔστιν· Εἰ γάρ τὰ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ἔστιν, ἀεὶ δὲ ταῦτα ἔχει ὁ Πατὴρ, δῆλον διτὶ δὲ ἔχει ὁ Υἱὸς, ταῦτα δύντα τοῦ Πατρὸς, δεὶ ἔστιν ἐν αὐτῷ. Οὐ διὰ τὸ μή ἐσχηκέναι οὖν ποτε ταῦτα θείενται ἀλλ' ὁ ἔχων ἀδίως ὁ Υἱὸς ἔχει, παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔχει.

"Ινα γάρ μή τις, βλέπων τὸν Υἱὸν ἔχοντα πάντα δοσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐκ τῆς ἀπαραλλάκτου δύοιστης καὶ ταυτότητος ὃν ἔχει, πλανηθεὶς κατὰ Σαβέλλιον ἀσεβήσῃ, νομίσας αὐτὸν εἶναι τὸν Πατέρα· διὰ τοῦτο τὸν ἀδόθημον, καὶ τὸν ἀλαζόνην· μοι, εἰρήκεν ὑπὲρ τοῦ μόνου δεῖξαι διτὶ οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ Πατὴρ, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος, καὶ ὁ ἀδίως Υἱός ἔστι, διὰ μὲν τὴν δύοιστην τοῦ Πατρὸς ἔχων ἀδίως ἀπερ ἔχει παρ' αὐτοῦ· διὰ δὲ τὸ εἶναι αὐτὸν Υἱὸν, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει ἀπερ ἀδίως ἔχει. "Οτι γάρ τὸν ἀδόθη, καὶ τὸν παρεδόθη, καὶ τὰ δομοις τούτοις, οὐκ ἐλαττοῖ τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δείκνυσιν αὐτὸν ἀληθῶς Υἱὸν, ἔξεστι καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν φρεάων καταμαθεῖν. Εἰ γάρ πάντα αὐτῷ παρεδόθη· πρῶτον μὲν δῆλος ἔστι τῶν πάντων, ὃν παρέλασεν· Ἐπειτα, πάντων ὃν κληρονόμος, μόνος ὁ Υἱός ἔστι καὶ Ιδιος κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς. Εἰ γάρ εἰς ἡν τῶν πάντων, οὐ πάντων ἡν αὐτὸς κληρονόμος. Νῦν δὲ, πάντα λαμβάνων αὐτὸς, δῆλος ἔστι τῶν πάντων καὶ μόνος Ιδιος τοῦ Πατρὸς. "Οτι δὲ πάλιν τὸν ἀδόθη, καὶ παρεδόθη,. οὐ τὸ ποτε μή ἔχειν αὐτὸν δείκνυσιν, δυνατὸν ἐκ τοῦ δόμοιον φρεάτοις καὶ περὶ πάντων συνιδεῖν τὸ τοιοῦτον. Φησὶ γάρ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· "Οσκερ ὁ Πατὴρ ζωὴν δέσποινται ἐν θαυμῷ, οὐτειως καὶ τῷ Υἱῷ δέδωκε ζωὴν δέσποινται ἐν θαυμῷ. Έκ μὲν γάρ τοῦ λέγειν, δέδωκε, σημαίνει ἐαυτὸν μή εἶναι τὸν Πατέρα· ἐν δὲ τῷ λέγειν, οὐτειως, δείκνυσι τὴν πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ φυσικὴν δύοιστητα καὶ Ιδιότητα. Εἰ μὲν οὖν ἡν ποτε διτὶ οὐκ εἴχειν ὁ Πατὴρ, δῆλον, διτὶ καὶ ὁ Υἱὸς ἡν διτὶ οὐκ εἴχειν. Ως γάρ δὲ οὐτειως καὶ ὁ Υἱὸς ἔχει. Εἰ δὲ ἀσεβῆς μὲν τοῦτο λέγειν, εἰσεσθεῖς δὲ μᾶλλον ἔστιν εἰπεῖν, διτὶ δεὶ ἔχει διτὶ δεῖξαι οὐκ ἀστοπον τοῦ Υἱοῦ λέγοντος, διτὶ, ως δὲ Πατὴρ ἔχει, οὐτειως καὶ ὁ Υἱὸς ἔχει, τούτους λέγειν μή οὐτως ἔχειν, ἀλλ' ἀλλως ἔχειν; Μᾶλλον οὖν δὲ Λόγος πιστός ἔστι, καὶ πάντα, δὲ λέγει εἰληφέναι, διτὶ ἔχων, αὐτὰς ἔχει παρὰ τοῦ Πατρὸς· καὶ δὲ μὲν Πατὴρ οὐ παρά τινος, δὲ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔχει. Ως γάρ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπανγάτσματος, εἰ αὐτὸν τὸ ἀπανγάσμα λέγοι· Πάντα τόπον δέδωκε μοι

τὸν φῶς φωτίζειν· καὶ οὐκ ἀπ' ἐμαυτοῦ φωτίζω, ἀλλ' ἡ φῶς τὸν φῶτα δέ λέγον, οὐ τὸ ποτε μὴ ἔχειν εἰστὶ δεῖχνυσιν, ἀλλ' ὅτι τοῦ φωτὸς Ἰδὼν εἶμι, καὶ τὰ ἔχεινον πάντα ἔμά ἔστιν. Οὗτος καὶ πλέον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ νοεῖν ἔχεσται. Καὶ γάρ πάντα δεδωκὼς ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ, πάντα πάλιν ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ ἔχει· καὶ τοῦ Υἱοῦ δὲ ἔχοντος, πάλιν ὁ Πατὴρ αὐτὰ ἔχει. Ἡ γάρ τοῦ Υἱοῦ θεότης τοῦ Πατρὸς θεότης ἔστι· καὶ οὕτως ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ τῶν πάντων τὴν πρόνοιαν ποιεῖται.

Filio habet. Filio item habente, eadem quoque Pater et atque ita Pater in Filio res omnes providentia gerit.

Τῶν μὲν οὖν τοιούτων ρήτων τοιοῦτος δὲ νοῦς· περὶ δὲ τῶν ἀνθρώπινων λεγομένων περὶ τοῦ Σωτῆρος, καὶ ταῦτα πάλιν εὔτεῇῃ τὴν διάνοιαν ἔχει. Αἱδὲ τοῦτο γάρ καὶ προεξητάσαμεν τὰ τοιαῦτα, Ιησα, ἐν ἀκούσιωμεν ἐπερωτώντος αὐτοῦ, ποὺ Λάζαρος κεῖται, καὶ διαν εἰς τὰ μέρη Καισαρείας ἀλθὼν πυνθάνεται. Τίτρα με λέρουσιν οἱ ἀνθρώποι εἶται; καὶ, Πόσσους ἔχετε δρότους; καὶ, Τί θελετε ίτα κοιτῶν ὑμῖν; γινώσκωμεν ἐκ τῶν προειρημένων τὴν ὅρθην τῶν ρήτων διάνοιαν, καὶ μὴ σκανδαλίζομεν πατέα κατὰ τοὺς χριστομάχους Ἀρειανούς. Πρώτον μὲν οὖν τοὺς διεσδούσι τοῦτο ρήτεον, πόθεν νομίζουσι ἀγνοεῖν αὐτὸν; Οὐ γάρ δὲ περωτῶν πάντως καὶ ἀγνοῶν ἐπερωτᾷ ἀλλ' ἔχεστι τὸν εἰδότα καὶ ἐρωτήν· περὶ δὲ τοῦτον ἐπίσταται. Ἀμέλει καὶ δὲ Ιωάννης ἐπερωτῶντα τὸν Χριστὸν, Πόσσους δρότους δύστε, οἶδε μὴ ἀγνοοῦντα, ἀλλὰ γινώσκοντα· φησι γάρ, Τοῦτο δὲ ἐλεγε τειράω τὸν Φιλιππὸν· αὐτὸς γάρ ήδε, τι ἔμελλε ποιεῖται. Εἰ δὲ ήδει ὅπερ ἐποίει, οὐκ ἄρα ἀγνοῶν, ἀλλὰ γινώσκων ἐπερωτᾷ. Ἀπὸ δὲ τούτου καὶ τὰ δύοις νοεῖν ἔχεστιν, διτι, διαν ἐρωτᾶ δὲ τὸν Κύριος, οὐκ ἀγνοῶν, ποὺ Λάζαρος κεῖται, αὐτὸς εἴπει τίνα λέγουσιν αὐτὸν εἶναι οἱ ἀνθρώποι, ἐπερωτᾶ, ἀλλὰ γινώσκων διπερ τὴώντα αὐτὸς, εἰδὼς τι μέλλει ποιεῖν· καὶ ταχέως μὲν αὐτῶν οὕτω τὸ σοφὸν ἐκβάλλεται. Ἄν δὲ φιλονεικῶσιν ἔτι διὰ τὸ ἐπερωτᾶν, ἀκουέτωσαν, διτι ἐν μὲν τῇ θεότητι οὐκ ἔχειν ἀγνοία, τῇς δὲ σαρκὸς Ἰδὼν ἔστι τὸ ἀγνοεῖν, καθάπερ εἴρηται. Καὶ διτι τοῦτο ἀληθῆς ἔστιν, δρα πώς δὲ Κύριος δὲ πυνθανόμενος, ποὺ Λάζαρος κεῖται, αὐτὸς εἴπει μὴ παρὼν, ἀλλὰ καὶ μακρὰν ὄν, Δάζαρος ἀπέθανε, καὶ ποὺ ἀπέθανεν. Οὐ δὲ κατ' αὐτοὺς νομίζομενος ἀγνοεῖν, αὐτὸς ἔστιν δὲ τὸν διαλογισμὸν τῶν μαθητῶν προγινώσκων, καὶ εἰδὼς τὰ ἐν τῇ ἐκάστου καρδίᾳ, καὶ τι ἔστιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· καὶ τό γε μεῖζον, αὐτὸς μόνος γινώσκει τὸν Πατέρα, καὶ λέγει· Ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί.

Οὐκοῦν πάντει τοῦτο δῆλον ἔστιν, διτι τῆς μὲν σαρκὸς ἔστι τὸ ἀγνοεῖν, αὐτὸς δὲ δὲ ὁ Δόγος, η̄ Δόγες ἔστι, τὰ πάντα καὶ πρὸν γενέσεως γινώσκει. Οὐδὲ γάρ. ἐπειδὴ γέγονεν ἀνθρώπος, πάπονται τοῦ εἶναι Θεός· οὐδὲ, ἐπειδὴ Θεός ἔστι, φεύγει τὸ ἀνθρώπινον· μὴ γένοιτο! ἀλλὰ μᾶλλον Θεός ὄν, προσελάμψει τὴν σάρκα, καὶ ἐν σάρκι ὄν ἐθεοποεῖ τὴν

A habens, a Patre habet. Porro Pater illa a nomine habet, sed Filius habet a Patre. Nam ut splendoris exemplo utar, si ipse splendor ita loqueretur: Omnen locum mihi lux ad illuminandum dedit, neque ex meipso illumino, sed ut luci placet: sane hisce verbis non indicaret se aliquando non habuisse, sed potius ea esse sententia: Ego lucis sum proprius, ejusque omnia mea sunt. Idem similiter et multo magis de Filio intelligendum est. Omnia enim Pater Filio dedit, et rursus idem Pater omnia in Siquidem Filii divinitas, Patris est divinitas, et administrat.

Hæc igitur est illorum verborum sententia. Quæ pariter de Salvatore humano more dicuntur, eorum quoque pia est significatio. Idecirco enim illa prius examinare visum est, ut, si Dominum interrogantem audierimus, ubi Lazarus jaceat¹: et cum, ubi in partes Cæsareae venit percunctatur, Quem me nomines esse dicunt²? et, Quot panes habetis³? et Quid vultis ut faciam vobis⁴? ex hiis quæ explicavimus, ista etiam recte possimus intelligere, minimeque, ut Dei hostes Ariani, scandalum patiamur. Itaque primum ab impie sentientibus requirendum est, undenam eum ignorare arbitrentur? Nec enim eum, qui interrogat, necessè est ignorare de quibus interrogat: verum licet etiam scientem de his quæ cognoscit sciscitari. Certe ipse Joannes Christum interrogantem, Quot panes habetis, non nescientem sed scientem agnoscit, hinc enim ait: Hoc autem dicebat tentans Philippum: ipse enim sciebat quid esset facturus⁵. Quod si noverat quid faceret, non igitur nesciens sed sciens interrogabat. Hoc autem ex loco alia possumus intelligere. Nec enim ignorans Dominus interrogabat, ubinam jaceret Lazarus, neque quem ipsum homines dicerent, sed hoc ipsum quod interrogabat cognoscens, sciensque quid esset facturus: atque ita facilissime acutum illorum sophisma diluitur. Quod si in eo, quod interrogare dicitur, velint insistere, audiant nullam in divinitate ignorantiam esse, sed proprium esse carnis ignorare, uti dictum est. Quod quidem verum esse comperties, si observes quo pacto Dominus qui interrogavit ubi jaceret Lazarus, ipse non praesens sed procul absens dixerit Lazarum mortuum esse, quoive in loco mortuus esset. Et vero ille ipse, quem ignoramus esse existimat, is est qui cogitationes prænoscit discipulorum, et quæ in singulorum corde geruntur, quidque sit in homine accurate novit: et quod majus est, solus ipse Patrem cognoscit et dicit: Ego in Patre, et Pater in me est⁶.

Iaque omnibus perspicuum est ignorationem ad carnem pertinere, ipsum autem Verbum, quatenus Verbum est, omnia prius etiam quam orientur cognoscere. Nec enim eo quod homo factus sit, Deus esse desit: neque quia Deus est, id quod humanum est fugit: absit; sed potius Deus cuius esset, carnem assumpsit, et cum esset in carne, carnem ipsam

¹ Juan. xi, 34. ² Matth. xvi, 13. ³ Marc. vi, 38.

⁴ Matth. xx, 32. ⁵ Joan. vi, 6. ⁶ Joan. xiv, 10.

divinam reddidit. Nam quemadmodum in ipsa interrogabat, ita in eadem mortuum excitavit, omnibusque aperte indicavit eum qui mortuis vitam et animam restituit, multo magis res omnes occultas optime nosse. Sciebat igitur ubi jaceret Lazarus, sed tamen sciscitatus est. Id autem fecit sanctissimum Dei Verbum, quod omnia nostri causa sustinuit, cum ut hoc modo nostram ignorantiam portans, nebis solius veri sui Patris cognitionem impertiret, tum ut nos doceret seipsum propter nos ad omnium salutem missum esse, qua gratia nulla certe major possit esse. At si Verbum venit ut hominum genus redimeret atque ut sanctos illos et divinos redderet caro factum est, cui nondum exploratum est ea que cum caro factum est, se accepisse testatur, non propter seipsum, sed propter carnem se accepisse significare? Siquidem gratiae per ipsum a Patre date ad illam pertinebant carnem, in qua ille ipse erat qui ista loquebatur. Videamus autem quemnam petebat, et quae tandem illa sunt quae se accepisse dixit, ut saltem ita illi erubescant. Gloriam igitur petebat¹, aiebatque, *Omnia mihi tradita sunt*²: post suam item resurrectionem se omnem accepisse potestatem affirmat³. Atqui antequam dixit: *Omnia mihi tradita sunt*, omnium erat Dominus: quippe cum omnia per ipsum facta sint⁴, et unus esset Dominus, per quem omnia⁵. Similiter cum gloriam postularet, Dominus uique gloria: et erat et est, uti Paulus testatur: *Si enim cognovissent, nuncquam Dominum glorias crucifixissent*⁶. Habebat siquidem quam hujusmodi poscebat verbis: *Gloria quam habui, priusquam mundus esset, apud te*⁷. Potestatem pariter, quam post resurrectionem accepisse dicit, habuit etiam priusquam eam acciperet, sicutaque ante resurrectionem. Et enim ipso per se ipsum Satanam sic increpabat: *Recede a me, Satana*⁸; suis item discipulis potestatem adversus illum dedidit⁹, cum illis reversis ait: *Videbam Satanam stant fulgor de caelo cadentem*¹⁰. Verum iterum ostenditur illud quod accepisse dicit, etiam habuisse priusquam acciperet. Si quidem demones abigebat, et quae ligaverat Satavas, ipse solvebat, ut patet in illa Abraham filia¹¹. Peccata idem condenavit, cum paralyticu et mulieri quae ipsius unxit pedes, dixit: *Remittimur tibi peccata*¹². Mortuis praeterea vitam reddidit, visumque exco nato restituit: quae quidem omnia effecit non prestolatus donec ea agendi acciperet potestatem, sed ut hujusmodi potestate iam preditus. Ex quibus dilucidum est quae ut Verbum habuit, eadem et factum hominem et postquam revixit se accepisse dicere: nempe ut homines in terris quidem, tanquam divites nature participes per ipsum effecti, potestatem adversus demones conquerentur, in celis vero, tanquam

σάρκα. Καὶ γάρ ὁ σπερ ἐν αὐτῇ ἐπυνθάνετο, οὗτοι καὶ ἐν αὐτῇ τὸν νεκρὸν ἤγειρε· καὶ πᾶσιν ἔδειξεν διὰ την ψυχὴν ἀνακλαύμενος, παλιῷ μᾶλλον τὰ χρυστὰ πάντων ἐπιγενώσκει καὶ ἐγίνωσκε ποὺ κεῖται Λάζαρος· ἀλλ᾽ ἐπυνθάνετο· ἐποίει γάρ καὶ τοῦτο πανάγιος τοῦ Θεοῦ Λόγος, διάντα δι' ἡμᾶς ὑπομένας, ἵνα καὶ οὕτω τὴν ἄγνοιαν τημένη βιστάξῃς, χαρίσηται γινώσκειν τὸν μόνον ἑαυτοῦ ἀλλοθινὸν Πατέρα καὶ ἑαυτὸν τὸν δὲ ἡμᾶς ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἀποσταλέντα, ἃς μείζων οὐκ ἀν γένοιτο χάρις. Εἰδὲ, ἵνα λυτρωθῇ τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον, ἐπεδήμησεν δὲ Λόγος, καὶ ἵνα αὐτοὺς ἀγαπᾷ καὶ θεοποιήσῃ γέγονεν δὲ Λόγος σάρξ, τίνι λοιπὸν οὐκ ἔστι: φανερὸν, διὰ ταῦτα ἀπεριίληφναι λέγει, διὰ γέγονεν σάρξ, οὐ δὲ ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν σάρκα λέγει; Ἐν γάρ ἦν, λέγων, ταῦτης ἦν καὶ τὰ δόδομα χαρίσματα διὰ αὐτοῦ παρὰ τοῦ Πατρός. Τίνα δὲ ἦν δὲ ἡγείτο, θῶμα, καὶ τίνα ἦν ὅλως δὲ ἐλεγεν εἰληφέναι, ἵνα καὶ οὕτως αἰσθάνεσθαι δυνηθῶσιν ἔχεινοι. Αδέξιν τοίνυν ἡγείτο, καὶ ἐλεγεν Πάντα μοι παρεδόθη, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔξουσίαν πάσαν φῆσαι εἰληφέναι. Ἀλλὰ καὶ πρὶν εἰπῆ, Πάντα μοι παρεδόθη, πάντων ἦν Κύριος. Πάντα γάρδι αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ εἰς Κύριος ἦν δι' οὐ τὰ πάντα. Καὶ δέξιν μὲν εἶχεν, ἃς Κύριος ἦν καὶ ξεῖν, ὡς δὲ Παιᾶς φῆσαι· Εἰ γάρ ἔγραψαν, οὐκ ἀν τὸν Κύριον τῆς δόξης διταύρωσαν. Εἰλεγάρην ἥγετο λέγων· Τῷ δόξῃ γάρ οὐκ εἰσάγεται πάντα, καὶ τοῦ καθημορίου, καράσοι. Καὶ τὴν ἔξουσίαν δὲ, ἢν ἐλεγε μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰληφέναι, ταῦτην εἴχε καὶ πρὸ τοῦ λαβεῖν, καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσιας. Αὐτὸς μὲν γάρ ἐπετίμα δι' ἑαυτοῦ λέγων, "Υπεροχή στέλνω μου, Σατανᾶ. Καὶ τοὺς μαθηταὶς δέδου κατ' αὐτοῦ τὴν ἔξουσίαν, διὰ καὶ ὑποστρεψάντων εἰπὼν ἔλεγεν· 'Εθέάρουσ τὸν Σατανᾶς ὡς μετραζήτε τὸν οὐραροῦ πεσόντα. 'Αλλὰ καὶ πάλιν διπερ ἐλεγεν εἰληφέναι, τοῦτο καὶ πρὸ τοῦ λαβεῖν ἔχων δεῖχνυται. Τούς τε γάρ δειμονας ἀπῆλαυνε, καὶ διπερ ἢν δῆσας δὲ Σατανᾶς, ἐλευθερός διεστήσει, καὶ ἀφράτας ἥρει, λέγων τῷ παραλυτικῷ, καὶ τῇ τοὺς πόδας ἀλειφάσῃ γυναικί· 'Αρθωταί σοι αἱ ἀμυρταί. Καὶ νεκροὺς μὲν ἤγειρε, τοῦ τυφλοῦ δὲ τὴν γένεσιν ἀποκαθιστά, χαριζόμενος αὐτῷ τὸ βλέπειν. Καὶ ταῦτα ἐποίει οὐ μόνον ἡδης λόδη, ἀλλὰ ἔξισιστης διν. 'Ως δὲ τούτων δέδον εἴναι, διὰ τοῦτο λέγεται, ἵνα δὲ αὐτὸν οἱ ἀνθρώποι εἰποῦσι τῆς τῆς ὡς τοινων γενόμενοι θελας φύσεως λοιπὸν ἔξουσίαν ἔχωσι κατὰ τὸν διαιρόντων· τὸν δὲ τοῦτο οὐρανοῦς ὡς ἐλευθερωθάντες ἀπὸ τῆς φθορᾶς αἰωνίως βασιλεύωσι. Καθόλου γάρ χρῆ τούτῳ γινώσκειν, διὰ οὐδέποτε διανέστησης, ὡς μὴ ἔχων Ελαῖνη, ἵνα τῆς εργασίας ἐν αὐτῷ λαρμασούσῃσι, λοιπὸν δὲ ἀπειλής καὶ διφ' ἡμᾶς ἡ χάρις διαθεσίνη βασίλειας.

¹ Joan. xvii, 1. ² Luc. x, 22. ³ Matth. xxviii, 18. ⁴ Joan. 1, 3. ⁵ I Cor. viii, 6. ⁶ I Cor. xi, 18. ⁷ Joan. xvii, 5. ⁸ Matth. iv, 10. ⁹ Luc. x, 19. ¹⁰ Ibid. 18. ¹¹ Luc. xii, 16. ¹² Matth. ix, 5; Luc. viii, 48.

corruptione liberati, perpetuo regnare possint. Id enim generatim sciendum est, nibil eorum quae acceptisse diei, quasi ea non haberet accepisse: nam Verbum, utpote Deus, illa semper habuit. Verum secundum humanam naturam accepisse nunc dicitur, ut, carne in ipso accipiente, inde in nobis quae data sunt constanter permanerent.

Tῆς αὐτῆς ὥμοιώς καὶ ταῦτα.

Tίνος δὲ χάριν γινώσκων ἐλεγεν, διτι οὐδὲ δὲ Υἱὸς οἶστε; Οὐδένα τῶν πιστῶν ἀγνοεῖν οἴμαι, διτι καὶ τούτῳ οὐδὲν ἔτεν διὰ τὴν σάρκα ὡς ἀνθρώπους ἐλεγεν. Οὐδὲ γάρ τοῦτο ἀλάττωμα τοῦ Λόγου ἔστιν, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἔστιν ίδιον καὶ τὸ ἄγνοεν. Ἀμέλει λέγων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ· Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξισσόν σου τὸν Υἱόν, δῆλον, διτι καὶ τὴν τοῦ παντὸς τέλους ὥραν ὡς μὲν Λόγος γινώσκει, ὡς δὲ ἀνθρώπος ἀγνοεῖ. Ἀνθρώπου γάρ ίδιον τὸ ἄγνοεν, καὶ μάλιστα ταῦτα. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς φιλανθρωπίας ίδιον τοῦ Σωτῆρος. Ἐπειδὴ γάρ γέγονεν ἀνθρώπος, οὐκ ἐπηρχόντεο διὰ τὴν σάρκα τὴν ἀγνοούσαν εἰπεῖν, Οὐκ οἶδα, ἵνα δεῖξῃ, διτι εἰδὼς ὡς θεὸς, ἀγνοεῖ σαρκικῶς. Οὐκ εἰρηκε τοῦν, διτι Οὐδὲ δὲ Υἱός; Τοῦ Θεοῦ, ἵνα μή τι θεότης ἀγνοοῦσα φαίνηται, ἀλλὰ πλάνος, Οὐδὲ δὲ Υἱός, ἵνα τοῦτο ἐξ ἀνθρώπων γεναμένου Υἱοῦ τῇ ἀγνοιᾳ ἦ. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ ἀγγέλων εἰπάνω οὐκ εἰρηκεν ἐπαναβαίνων, διτι Οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον, ἀλλ' ἐσωπτῆς δεικνύντος τὰ δύο ταῦτα, διτι εἰ τὸ Πνεῦμα οἶδε, πολλῷ μᾶλλον ὡς Λόγος τῇ, παρ' οὐ καὶ τὸ Πνεῦμα λαμβάνει, καὶ δῆτι περὶ τοῦ Πνεύματος σιωπήσας φανερὸν πεποίηκεν, διτι περὶ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ λειτουργίας ἐλεγεν, Οὐδὲ δὲ Υἱός. Ήδ; δὲ τὰς τῶν Ἀρειανῶν συνομολογήσειεν, ὡς δὲ τὸν Πατέρα γινώσκων πολλῷ μᾶλλον οἶδε τῆς κτίσεως τὸ δόλον, ἵνα δὲ τῷ δόλῳ καὶ τὸ τέλος ταύτης. Καὶ εἰ ὥρισται τῇ ὥρᾳ καὶ τῇ ἡμέρᾳ παρὰ τοῦ Πατέρος, δῆλον ἔστιν, διτι διὰ τοῦ Υἱοῦ ὥρισται, καὶ οἶδεν αὐτὸς τὸ δι' αὐτοῦ δόρισθέν. Οὐδὲν γάρ ἔστιν δὲ μή διὰ τοῦ Υἱοῦ γέγονέ τε καὶ ὥρισται.

Πάλιν τε, εἰ πάντα τοῦ Πατέρος τοῦ Υἱοῦ ἔστι, τοῦτο γάρ αὐτὸς εἰρηκε, τοῦ δὲ Πατέρος ἔστι τὸ εἰδέναι τῆς ζωμέραν, δῆλον ἔστιν, διτι καὶ δὲ Υἱὸς οἶδεν, ίδιον ἔχων καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ Πατέρος. Καὶ πάλιν, εἰ δὲ Υἱὸς ἐν τῷ Πατέρι, καὶ δὲ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ, οἶδε δὲ δὲ Πατήρ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, φανερὸν, διτι καὶ δὲ Υἱὸς ἐν τῷ Πατέρι ὁν, καὶ εἰδὼς τὰ ἐν τῷ Πατέρι, οἶδε καὶ αὐτὸς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν. Εἰ δὲ καὶ εἰκάσις ἔστιν ἀληθινή τοῦ Πατέρος δὲ Υἱὸς, οἶδε δὲ δὲ Πατήρ, δῆλον δῆτι καὶ περὶ τοῦ εἰδέναι ταῦτα τὴν διοικήσατο τοῦ Πατέρος δὲ Υἱὸς ἔχει. Συναριθμούντες δὲ τοῖς γενητοῖς οἱ Ἀρειανοὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κατ' ὅλην καὶ αὐτὸν τὸν Πατέρα ὀλάττοντα τῆς κτίσεως μελετῶσι λέγειν. Εἰ γάρ δὲ Πατέρα γινώσκων οὐκ οἶδε τὴν ἡμέραν, οὐδὲ τὴν ὥραν, φεοῦμαι μή μείζων ἔσται, ὡς δὲ ἐκεῖνοι μανέντες εἰποιεν, τῇ περὶ τῆς κτίσεως, μᾶλλον δὲ τῇ περὶ τοῦ ἀλάττονος μέρους τῆς κτίσεως γνωσίς τῆς περὶ τοῦ Πατέρος γινώσκεις. Ἀλλ' οὐκ ἀγνοῶν ἔλεγεν, Οὐκ εῖδα, ἀλλὰ δεικνύς δὲ τοῦ πατέρα ἀγνοούσαν ἐνεδύσατο. Τότε γοῦν εἰρηκάντις, Οὐδὲ δὲ Υἱὸς οἶδε, καὶ τῶν κατὰ τὸν Νῦν ἀνθρώπων τὴν

Ex eodem loco et hæc.

Cur autem cognoscens dixerit, ne Filiū quidem nosse, neminem fidelium arbitror ignorare. Id enim quoque propter carnem, ut homo, dixit; ea namque re Verbo nihil detrahitur, cum humanæ naturæ proprium sit nescire. Alioqui cum in Evangelio de se ut de homine dicat: Pater, uenit hora, clarifica Filium tuum¹, perspicuum est eum et mundi finis horam uti Verbum cognoscere, ut hominem autem ignorare. Hoc enim est hominis proprium, ut ignoret, et maxime res ejusmodi. Quo tamen loco et Servatoris benignitatem agnoscamus, qui cum esset etiam homo non erubuit dicere, se nescire, ut declararet, se, quamvis uti Deus sciret, ut hominem ignorare. Non dixit autem, Ne Filius quidem Dei novit, ne divinitas ignara videretur: sed simpliciter, Ne Filius quidem, ut Filii ex homine facti ignorantiam esse constaret. Idecirco et de angelis affirmans non ascendit eo, ut diceret, et Spiritum sanctum nescire, sed tacuit, hæc duo significans, primum si Spiritus novit, multo magis Verbum, ut Verbum nosse, a quo Spiritus accipit, deinde cum de Spiritu siluisse, verba illa, Ne Filius quidem, de ministerio suo humano dixisse. Nullus autem est, exceptis Ariani, qui non confiteatur eum, qui Patrem novit, multo magis nosse rerum procreatarum universitatem, in qua et ipsius orbis finis continetur. Quod si dies et hora præsinita est a Patre, perspicuum est, eata per Filiū esse præsinitam. Quod autem per se præsinitum est, id ipse nimis novit. Nihil enim quod non per Filiū sit factum et præsinitum.

Præterea si omnia quae Patris sunt, Filii sunt, ut ipse dixit, Patris autem est, scire diem illam, perspicuum est, eam et Filium nosse, cum id etiam proprium habeat ex Patre. Ad hæc si Filius in Patre est, et Pater in Filio, novit autem Pater diem et horam, non est dubitandum, quin Filius in Patre existens, et scilicet quae sunt in Patre, noverit etiam ipse diem et horam. Denique cum vera Patris imago sit Filius, novit autem Pater, patet in hoc quoque Filiū Patrī similem esse. Ariani vero Dei Filiū in rerum procreatarum numerō colligentes, paulatim meditantur quomodo Patrem ipsum rebus procreatis minorem dicant; si enim qui Patrem novit diem et horam illam ignorat, vereor, ne major sit, ut insurientes isti dicent, cognitione, quae ad res procreatas, iure vero quae ad minorem earum partem, quam quae ad Patrem pertinent. Ceterum non ignorans dixit, Non novi, sed indicans, se carnem ignorantiam indeitac, dixit, Ne Filius quidem novit. Et dominum, qui erant tempore Noe, ignorantiam conmemorans

¹ Joan. xvii, 1.

statim subiecit : *Vigilate igitur, quia nescitis, qua hora Dominus uester venturus sit*¹. Et rursus ; *Qua hora non putatis Filius hominis veniet*². Quod si ulti Deus ignorasset, dicendum erat : *Vigilate igitur, quia nescio, et qua hora non puto. Non autem illa dixit, sed, Quia nescitis vos, et, Qua hora non putatis, ut ostenderet hominum esse proprium Ignorare. Quapropter eorum et ipse carnem similem habens, et homo factus dicebat, Ne Filius quidem novit. Nam et de Noe non dixit, Non cognovit, sed, Non cognoverunt, donec diluvium venit*³. Illi enim non cognoscebat, ipse autem diluvium inducens cognoscebat. Quamobrem et Noe dixit : *Ingradere tu, et filii tui in arcam*⁴. Si enim ignorasset, non prædixisset Noe : *Septimo ab hinc die inducam pluviam super terram*⁵. Quemadmodum enim homo factus cum hominibus esurit, et silit, et patitur, sic cum hominibus ut homo non novit. Divinitas autem in Patre existens et Verbum et sapientia novit, et nihil ignorat. Sic et de Lazaro ut homo percunctatur, qui venerat, ut eum in vitam revocaret, quicque noverat, unde animam ejus acciret. Majus autem est scire, uti esset anima ejus, quam nosse, ubi cadaver jaceret. Ita discipulos etiam interrogat, cum venisset in partes Cæsarea, et sciret antequam Petrus responderet. Nam si ea, de quibus Dominus percontabatur, Pater Petro revelavit, perspicuum est id per Filium suisse factum : *Nemo enim Filiū novit nisi Pater, neque Patrem quisquam novit, nisi Filius, et cui volunt̄ Filius revelare*⁶. Quod si Patris Filiique cognitio per Filium sit, non est dubium, quin ipse Dominus interrogans prius patescerit Petro, quæ a Patre acceperat, deinde autem interrogarit humano more, ut hic etiam ostenderet se qui ut bono interrogat, ut Deum scire, quæ Petrus esset responsurus. Noverat profecto Filius, qui Patrem cognoscebat, quæ quidem cognitione nec majus nec perfectius quidquam esse potest.

Apostolus in secunda ad Corinthios Epistola : *Scio, inquit, hominem in Christo ante annos quatuordecim sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio; Deus scit*⁷. Quid dicitis ? Novitne Apostolus quæ in ea visione illi acciderunt, quamvis dicat, Nescio, an nos novit ? Si eum negatis nosse, videte, ne, erroribus assueti, in Phrygium impietatem delabamini qui tum prophetas tum alios Verbi ministros negabant scire, quæ vel facerent, vel nuntiarent. Sin novit dicens, Non novi, quia Christum in se omnia sibi patescentem habebat, nonne per Christum impugnantium cor vere evertitur, et per se condemnatur, qui cum Apostolum dicentem, Non novi, nosse concedant, Christum dicentem, Non novi, nosse negent ? Apostolus igitur patescente sibi

¹ Matth. xxiv, 42. ² Luc. xii, 40. ³ Matth. xi, 27; Luc. x, 22. ⁴ II Cor. xii, 2.

(1) Edit. Athanæ. (tom. XI VI, col. 424 A), αντοκατάκριτός θετιν αντῶν ἡ κ. Απόν τε περιστασίαν επέβαλεν την αντίθετην απόκρισιν, την οποίαν οὐδεὶς μετέπειταν θεωρούσθηεν.

άγνοιαν παραθεῖς εὐθὺς ἐπῆγαγε· Γρηγορεῖτε οὖν, δτι οὐκ οἰδατε ποιὸν ὥρα δ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται. Καὶ πάλιν· Ἡ οὐ δοκεῖτε ὥρα δ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπουν ἔρχεται. Ἐδει δὲ, εἴπερ ἡν ἀγνοῶν θεῖκῶς, εἰπεῖν, Γρηγορεῖτε οὖν, δτι οὐκ οἶδα, καὶ ή οὐ δοκῶ ὥρα. Νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐκ εἰπεν, εἰρηκὼς δὲ, δτι οὐκ οἶδατε υμεῖς, καὶ, « ή οὐ δοκεῖτε ὥρα, » εἶδετεν, δτι τῶν ἀνθρώπων ἐστι τὸ ἀγνοεῖν, δι' οὗς καὶ αὐτὸς τὴν δομολαν αὐτῶν ἔχων σάρκα, καὶ ἀνθρωπος γενόμενος ἔλεγεν, δτι οὐδέ δ Υἱὸς οἶδε. Καὶ γάρ καὶ ἐπὶ τοῦ Νῦν οὐκ εἰπεν, Οὐκ ἔγνω, ἀλλ' οὐκ ἔγνωσαν ἔω; ἤλθεν δι κατακλυσμός. Οι μὲν γάρ οὐκ ἔγνωσκον, δὲ τὸν κατακλυσμὸν ἐπάγων ἔγνωσκε. Διὰ τοῦτο καὶ τῷ Νῦν εἰρήκεν· Εἰσελθε, σὺ καὶ οἱ γονεῖς σίς τὴν κιβωτόν. Ει γάρ ἡν ἀγνοῶν, οὐκ ἀν προέλεγε τῷ Νῦν, Ἐτί γάρ ημερῶν ἐπτὰ ἑταῖρα ὑετὸν ἐπι τὴν γῆν. Πασπερ γάρ δινθρωπος γενόμενος μετὰ ἀνθρώπων πεινᾷ, καὶ διψᾷ, καὶ πάσχει, οὕτω μετὰ μὲν ἀνθρώπων ὡς ἀνθρωπος; οὐκ οἶδε, θεῖκῶς δὲ τὸν Πατέρα ὃν ὁ Λόγος καὶ σοφία οἶδε, καὶ οὐδὲν ἔστιν δ ἀγνοεῖν. Οὕτω καὶ τὸν πατέρα Λαζάρου πάλιν ἀνθρωπίνως πυνθάνεται δ ἀπελθόντες αὐτὸν, καὶ εἰδὼς πόθεν ἀνακαλέσεται τὴν Λαζάρου ψυχήν. Μείζον δὲ τὸ εἰδέναι ποῦ ἡν ἡ ψυχὴ τοῦ εἰδέναι ποῦ ἔκειτο τὸ σῶμα. Οὕτω καὶ τῶν μαθητῶν πυνθάνεται ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη Καισαρείας, καὶ περ εἰδὼς καὶ πρὶν ἀποκρίγασθαι τὸν Πέτρον. Ει γάρ δι Πατέρη ἀπεκάλυψε τῷ Πέτρῳ περὶ ὃν δ Κύριος ἐπινυθάνετο, δηλόν ἔστιν, δτι διὰ τοῦ Υἱοῦ γέγονεν ἡ ἀποκάλυψις. Οὐδέσις γάρ οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μή δ Πατέρη, οὐδέ τὸν Πατέρα τοις οἶδεν εἰ μή δ Υἱός, καὶ φάσι θεῖκῷ δ Υἱός ἀποκαλύψαι. Εἰδὲ δι' Υἱοῦ ἡ τε τοῦ Πατέρος καὶ τοῦ Υἱοῦ γνῶσις ἀποκαλύπτεται, οὐκ ἀμφιβολον, ὡς αὐτὸς δ πυνθανόμενος Κύριος πρότερον ἀποκαλύψας τῷ Πέτρῳ τὰ παρὰ τοῦ Πατέρος θυτερὸν ἀνθρωπίνος ἐπινυθάνετο, ίνα καὶ ἐν τούτῳ δεῖξῃ, δτι σαρκικῶς πυνθανόμενος, ίδει θεῖκῶς διμελε λέγειν δ Πέτρος. Οἶδεν ἀρά δ Υἱὸς γινώσκων τὸν ἐκατοῦ Πατέρα, ής γνώσεως οὔτε μείζον, οὕτε τελειότερον ἀν τι γένοιτο.

Ο 'Απόστολος ἐν τῇ δευτέρᾳ πρᾶς Κορινθίους 'Επιστολῇ γράψων φησιν, Οἶδα δινθρωπος ἐν Χριστῷ πρὸ ἑτῶν μ', εἰτε ἐν σώματι οὐκ οἶδα, εἰτε ἐκτὸς τοῦ σώματος οὐκ οἶδα. Ο Θεός οἶδε. Τι τοινυ φατέ; Οἶδ. ν δ 'Απόστολος δ πέπονθεν ἐν τῇ ἀπτασίᾳ, καὶ λέγῃ, Οὐκ οἶδα, ή οὐκ οἶδεν; Ει μὲν οὐκ οἶδε, σκοπεῖ ε μή μανθανόντες πίπτειν, πέσοτε καὶ εἰς τὴν Φρυγῶν παρανομίαν τῶν λεγόντων μή εἰδέναι τοὺς προφήτας, μῆδη τοὺς δλλους τοὺς διακονήσαντες τὸν Λόγον, μῆτε & ποιῶντες, μῆτε περὶ τίνων ἀπαγγέλλουσιν. Ει δὲ οἶδε, λέγων, Οὐκ οἶδα· εἰχε γάρ ἐν αὐτῷ τὸν Χριστὸν ἀποκαλύπτοντα τὰ πάντα· πῶ; οὐκ ἀληθῶς διεστραμμένη τῶν χριστομάχων, καὶ αὐτοκράτητος (1) ἐστιν ἡ καρδία, δτι τὸν μὲν Ἀπόστολον λέγοντα, Οὐκ οἶδα, λέγουσιν εἰδέναι, τὸν δι Κύριον λέ-

¹ Gen. vii, 1. ² Ibid. 4. ³ Matth. xxiv, 39.

γοντα, Οὐκ οἶδα, λέγουσι μὴ εἰδέναι; Ὁ μὲν οὖν Ἀπόστολος, ἀποκαλύπτοντες αὐτῷ τοῦ Πτοῦ, οἶδεν δὲ πάπονθε. Διὰ τοῦτο γάρ φησι· Οἶδα ἀνθρώπον ἄνθρωπον. Εἰδὼς δὲ τὸν ἀνθρώπον, οἶδε καὶ πῶς ὁ ἀνθρώπος ἡρπάγη. Ὁ δὲ Ἐλισσαῖος βλέπων τὸν Ἡλίαν, οἶδε καὶ πῶς ἀνελήφθη. Ἀλλὰ καὶ περ γινώσκων, δικαὶος τῶν υἱῶν τῶν προφητῶν νομίζοντες τὸν Ἡλίαν εἰς ἐν τῶν ὀρέων ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἀρρέψθαι, αὐτὸς τὴν μὲν ἀρχὴν γινώσκων δέ κύρακεν, ξεισθε τοὺς ἀνδρας, βιαζομένων δὲ ἔκεινων σεσωπῆκε, καὶ συνεχώρησεν ἀπαλθεῖν. Ἄρ' οὖν ἐπιδῆ σεσωπῆκε, οὐκ ἐγίνωσκεν; ἐγίνωσκε μὲν οὖν, ἀλλ' ὡς οὐκ εἰδὼς συνεχώρησεν, ἵνα ἔκεινοι πεισθέντες μηκέτι διστάσωσι περὶ τῆς ἀναλήψεως Ἡλίου. Οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον δὲ Παῦλος, αὐτῆς ὁ ἀρπαγεῖ, οἶδε καὶ πῶς ἡρπάγη. Καὶ γάρ Ἡλίας ἐγίνωσκε, καὶ εἰ ἐπυθάνετο τις, εἰτεί τὸν, πῶς ἀνελήφθη. Λέγει δὲ ὅμως δὲ Παῦλος, Οὐκ οἶδα, δύο τούτων χάριν, ὃς γε νομίζω, δύος μὲν ὡς αὐτὸς εἶπεν, ἵνα μή διὰ τὴν ὑπερβοήθην τῶν ἀποκαλύψεων ἔπειρον τις αὐτὸν λογίσηται ὑπὲρ δέ βλέπει· ἔπειρον δέ, διὰ τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος, Οὐκ οἶδα, ἐπρεπε καὶ αὐτὸν εἰπεῖν, Οὐκ οἶδα, ἵνα μή φανηται δοῦλος ὁν ὑπὲρ τὸν Κύριον αὐτοῦ, καὶ μαθητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον.

Οὐκοῦν δὲ τῷ Παύλῳ δεδωκὼς εἰδέναι πολλῷ μᾶλλον αὐτῆς οἶδε. Τίνος μὲν οὖν χάριν εἴπει τίτε, Οὐκ οἶδα, εἰ αὐτὸς δέ; Δεσπότης οἶδεν; Ή; δὲ διερευνῶντας στοχάζεσθαι χρή, τῆς τιμῶν ἔνεκα λυσιτελεῖας, ὡς γε νομίζω, τοῦτο πεποίηκε. Καὶ γάρ τὰ μὲν πρὸ τοῦ εἰλίους ἀπαντῶντα δεδήλωκεν, ἵνα, ὡς εἶπεν αὐτὸς, μὴ ἔνισθωμεν, γινομένων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων τὸ μετὰ ταῦτα τέλος προσδοκῶμεν. Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας οὐκ ήθελητο θεῖκῶς εἰπεῖν, διὰ οἶδα, ἀλλὰ σαρκικῶς, διὰ οὐκ οἶδα, ἵνα μηκέτι ἐπερωτησασιν αὐτὸν, καὶ λοιπὸν δὲ μὴ εἰρηκώς; λυπήσῃ τοὺς μαθητὰς, δημητρίους, δημητρίους παρὰ τὸ συμφέρον αὐτοῖς καὶ πάσιν ἡμῖν ποιεῖσθη. Ὅ γάρ ἂν ποιῇ, τοῦτο πάντως ὑπὲρ τιμῶν ἔστιν, ἐπειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς δὲ Λόγος; οὐδὲ ἐγένετο. Δι' ἡμᾶς τούτων εἶπεν· Οὐδέ δὲ Υἱὸς οἶδε, καὶ οὐτε ἐψεύσατο εἰρηκώς, ἀνθρώπινος γάρ εἶπεν ὡς ἀνθρώπος, Οὐκ οἶδα, οὐτε ἀφῆκε τοὺς μαθητὰς αὐτὸν βιάσασθαι. Εἰρηκώς γάρ, Οὐκ οἶδα, έστησε κάκεινων τὴν ἐρώτησιν. Ἐν γοῦν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἔστι γεγραμμένον, διὰ τὴν ὥρων αὐτὴν πάλιν οἱ μαθηταί, πάτε τὸ τέλος ἔσται, καὶ πάτε παραγίνη, καὶ εἶπεν αὐτοῖς φανερώτερον· Οὐχ ὅμως ἔστι γνῶναι χρόνους δὲ καιρούς, οὓς δὲ Πατὴρ θέτει ἄνθρωπον; Καὶ οὐκ εἴπει τότε, Οὐκ οἶδεν οὔδε δὲ Υἱός, ἀπειπερ πρὸ τούτου ἀνθρώπινος. Λοιπὸν γάρ δὲν ἡ οὐρανούσα, καὶ ἀποθεμένη τὴν νέκρωσιν, καὶ θεοποιηθεῖσα, καὶ οὐκ ἔτι ἐπρεπε σαρκικῶς αὐτὸν ἀποκείνασθαι ἀνερχόμενον εἰς τοὺς οὐρανούς, ἀλλὰ λοιπὸν θεῖκῶς διδάξαι, διὰ οὐχ ὅμως ἔστι γνῶναι χρόνους δὲ καιρούς, οὓς δὲ Πατὴρ θέτει ἄνθρωπον; Τίς δὲ δέ τοι δύναμις τοῦ Πατρὸς δὲ Χριστός; Χριστὸς γάρ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σορτία.

A Filio novit, quid sibi acciderit. Et ideo dicit: Scio hominem in Christo. Cognoscens autem hominem, novit etiam quomodo raptus fuerit. Et Elias suspiciens Eliam, vidit quomodo raptus fuit. Attamen id sciens cum aliis prophetarum, qui arbitrabantur Eliam in aliquem montem a Spiritu projectum esse, persuadere non posset, quin illum omnino vellent inquirere, tacuit, et acquievit eorum consilio. Num igitur quia tacuit, ideo non novit? Norat ille quidem, sed tanquam non nosset, concessit ut quærerent, ne de raptu Elias amplius ambigerent. Quod quidem de Paulo, qui ipse raptus fuit, multo magis asserendum est. Novit igitur quomodo raptus fuit. Nam et Elias novit. Si quis tamen, quomodo raptus fuerit, Paulum interrogaret, duabus de causis, ut ego quidem existimo, Non novi, responderet. Primum ne quis propter excellentiam revelationum duceret ipsum esse supra id quod videret. Deinde quia Servatore negante, se nosse, debebat et ipsum dicere, Nescio, ne cum esset servus et discipulus, Domino et præceptore major videretur.

B

Quare qui Paulo dedit, ut sciret, multo magis ipse novit. Cur igitur tunc negavit, se nosse, qui ut Dominus novit? Nostræ nimirum utilitatis causa id fecit, si tamen licet vestigantes aliquid conjiceret. Nam et eventura ante mundi finem significavit, ne cum ea contingenter, nos ut peregrinos et imprudentes opprimerent, sed ut ex illis, quæ post etiam futura essent, exspectaremus. Diem autem et horam noluit ut Deus dicere se nosse, sed ut homo se negavit scire, ne amplius interrogarent. Sic igitur rem temperavit, ne si vel omnino laceret, tristitia discipulos afficeret, vel si plane patescaceret, ageret contra quam et illis et nobis foret utile. Quoniam igitur propter nos Verbum caro factum est, propter nos etiam dixit: Ne Filius quidem novit. Neque ita dicens mentitus est. Humano enim more, ut homo, negavit se scire, nec permisit, ut discipuli se amplius urgerent; negligando enim se scire, fecit interrogationem ipsorum consistere. At in eo libro, quo res ab apostolis geste continentur, scriptum est, discipulos iterum interrogasse, quando finis esset venturus, eumque clarius illis ad hunc modum respondisse: Non est vestrum, nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate¹. Non dixit tunc: Ne Filius quidem novit, ut antea dixerat, tanquam homo. Jam enim surrexerat caro, depositaque mortalitate divina erat redditæ. Nec amplius decebat, ut jam in cœlum iterum responderet, ut homo, sed doceret ut Deus, Non est vestrum, inquiens, nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Quæ autem Patris potestas, nisi Christus? Christus enim Dei virtus et sapientia².

¹ Act. 1, 7. ² I Cor. 1, 24.

Sciebat utique Filius, uti Verbum. Sic enim loquens significavit se scire, sed ad eos non pertinere cognoscere, ut etiam si dæmones speciem assumerent angelorum, et conarentur mundi finem denuntiare, quo audientes deciperent, ne illis crederent, cum vocis Domini testimonium haberent. Quanquam ne expedit quidem hominibus finem illum nosse, ne eo cognito negligentes interim fiant. Quamobrem utrumque nobis finem tum orbis, tum suæ cujusque vite notum esse novit. Nam et in universitatis fine singulorum suis comprehenditur, et singulorum fine cogitur suis universitatis, ut cum incertus sit, quotidie magis in virtutis studio proficiamus. Et ideo Servator adjungit: *Vigilate igitur, quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus sit*¹. Propter utilitatem ergo proveniente ex hac incertitia ita locutus est. Jam cum in paradiſo Dominus sic Adam interroget: *Adam, ubi es?*² et ex Cain querat, ubi sit frater ejus, quid hic dicetis? Eumna ignoraris, atque ideo sic percontari? At Manichæos hoc modo vos esse declarabitis. Eorum enim propria base est audacia. Quod si verentes, ne aperte Manichæi non in nemini, vobis ipsis viui assertis, ut dicatis, eum cognoscentem percontari, quid absurdum aut novum conspicitis, quamobrem excidatis, si Filius, in quo tunc Deus percontabatur, ipse nunc carnem indutus ut homo percontatur? Nisi ut cum Manichæi sitis, percontationem etiam illum carpatis, et calumniemini, ut solum in malis cogitationibus vestris vos audacter geratis. At in omnibus consulati rursum tumultuamini propter illa verba, quæ a Luca scripta sunt: *Et Jesus proficiebat sapientia, et astate, et gratia apud Deum et homines*³. Necessarium igitur est, ut vos iterum tanquam Sadducæos et Pharisæos interrogem, Jesus Christus homo est, ut reliqui omnes homines, an Deus est carnem gerens? Si homo communis est, ut cæteri homines, proficiat, ut homo, quæ quidem est Samosatensis sententia, quam vos item re sequimini, licet hominum veriti de vobis existimationem, dissimileatis. Si Deus est carnem gerens, quandoquidem et hoc verum est, quid proficit, cum sit æqualis Deo, aut quomodo augeatur Filius, qui semper est in Patre? Si enim semper in Patre existens proficit et crescit, aliquid nimirum est supra Patrem, ad quod ille crescens perveniat. Deinde si homo factus proficiebat, erat ante, quam homo fuerit, imperfectus. Et caro potius perfectio ipsius fuit quam ipse carnis. Deinde si Verbum existens proficit, quid majus assequi potest quam ut sit id, quod est, Verbum niimirum, et sapientia, et Filius, et Deus, cuius si quis ut radii particeps fieri potest, is inter homines est perfectissimus, et æqualis angelis sit? Siquidem et Angeli et Archangeli, et Dominationes, et omnes Potestates, et Throni, Verbi participes personam ejus semper contem-

πολέν ἀρχα δὲ Υἱός Αὐτοῦ; οὖν. Τούτο γάρ λέγων εἰπεῖν, ζει Τέγω οὐδέ, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὅμιλον γνῶναι, ἵνα κάπινές; Ἀγγελοί μετασχηματίζονται διάκονοι, καὶ περὶ τῆς συνεστατείας ἐπεχειρήσονται λέγειν πρὸς τὸ πλανήσας τοὺς ἀκούοντας, μὴ πιστεύσητε ἔχοντες ὄμιλος παρ' ἡμῖν τὴν φωνὴν. "Ἄλλως τούτον εἰδέναι τοὺς ἀνθρώπους τὸ τέλος συμφέρει, ἵνα μὴ γνώντες καταφρονήσουν τοὺς μεταξύν χρόνου γένοντας. Ἀμφότερος δὴ οὖν καὶ τὸ καθόλου τέλος, καὶ τὸ ἐκάστου ἀπέκρυψον ἀφ' ἡμῶν δὲ Λόγος. Καὶ γάρ ἐν τῷ καθόλου τὸ ἐκάστου τέλος; ζει, καὶ ἐν τῷ ἐκάστου τέλος τὸ καθόλων συνάγεται, ἵνα ἀδήλοις αὐτοῦ δυνοτοῖς, καὶ ἀεὶ προσδοκαμένου, καθ' ἡμέραν προκέπτωμεν. Διέ τούτο γάρ ἐπιφέρειν δὲ Σωτὴρ λέγων. "Γρηγορεῖτε οὖν δέτε οὐδέποτε σύνδε διμοῖς ποιὰ τὴν διάβολον διέρχεται. Διὰ τὸ συμφέρον ἀρχα τὸ εἰπεῖν τῆς θύντας τούτο εἰρηκεν. "Ἐν τῷ παραδείσῳ δὲ πυνθάνεται δὲ θεός του Ἀδάμ λέγων. "Ἀδάμ, ποῦ εἶ; Ἐξετάζει δὲ καὶ τὸν Κάιλ λέγων. "Ποῦ Ἀδάμ σάδελερός σου; Τί τοίνυν καὶ περὶ τούτου φατέ; Εἰ γάρ ἀγνοεῖν αὐτὸν νομίζετε, καὶ διὰ τούτο πυνθάνεσθας, Μανιχαῖος μὲν ἡδη προσετέθητε. Αὐτῶν γάρ τὸ τοιοῦτον τόλμημα. Εἰ δὲ φοβούμενοι φανερῶν; ὀνοματεῖνται Μανιχαῖοι βιάζεσθε αὐτοὺς εἰπεῖν, δὲτοιώστοις πυνθάνεταις, τί ἀποκοντάσθε, ή τί ἔνον δρῶντες οὖτε πεπτώχατε, εἰ δὲ Υἱός, ἐν φόντες ἐπυνθάνετο δὲ θεός, δὲ αὐτὸς Υἱός καὶ νῦν σάρκα πειρατεύμενος πυνθάνεταις ὡς ἀνθρώπος; Εἰ μὴ ἀρχα Μανιχαῖοι ταῦτα μέμφεσθαι θελήσετε καὶ τὴν τότε γενομένην πρὸς εὖν Ἀδάμ ἐρώτησιν, ἵνα μόνον νεανιεύθετε ἐν ταῖς κακονοίσι. Καὶ γάρ ἐν πᾶσιν ἐπερχόμενοι θορυβεῖτε πάλιν διὰ τὸ εἰρημένον παρὰ τοῦ Δουκᾶ. Φησὶ γάρ. Καὶ Ἰησοῦς πρόσκοπτες σοφίᾳ καὶ ἡμίκηρι, καὶ γάρτι παρὰ θεῶν, καὶ ἀνθρώπους. Ἀναγκαῖον οὖν ἐστιν πάλιν αὐτοὺς ὡς τοὺς Σαδδουκαῖους καὶ Φαρισαῖους ἐρωτῆσαι. Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνθρώπος ἐστιν, ὡς οἱ ἄλλοι πάντες ἀνθρώποι, ή θεός ἐστιν σάρκα φορῶν; Εἰ μὲν οὖν κοινὸς ἀνθρώπος κατὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ αὐτός ἐστιν, ἐστιν πάλιν ὡς ἀνθρώπος προκόπτων. Τούτο μάντοι τοῦ Σαμοστάτους ἐστι τὸ φρόνημα, δὲ τῇ μὲν δυνάμει καὶ ὄμοις φρονεῖτε, τῷ δὲ δύναμει μόνον ἀρνεῖσθε διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Εἰ δὲ θεός ἐστι σάρκα φορῶν, ἀπειδὴ καὶ τοῦτο ἐστιν ἀληθῶς, ποιῶν ἔχει προκοπὴν δὲ τοῦ θεοῦ ὑπάρχων; "Η ποῦ εἴχεν αὐξάνειν δὲ Υἱός, δὲτοι ὃν ἐν τῷ Πατρὶ; Εἰ γάρ ἀεὶ ὃν ἐν τῷ Πατρὶ προκόπτει, τί ἀρχα ἐστιν ἐπέκεινα τοῦ Πατρὸς, ἵνα ἐπὶ τούτῳ προκόπῃ; "Ἐπειτα, εἰ ἀνθρώπος γενόμενος προέκοπτε, δῆλον δέτε περὶ τοῦ γενέσθαι ἀνθρώπος ἀπειδῆς ἦν, καὶ μᾶλλον ἡ σάρκα τῆς τελειώσεως γέγονεν, ή αὐτὸς τῆς σαρκός. Πάλιν τε, εἰ Λόγος; ὃν προκόπτει, τί μείζον ἔχει γενέσθαι Λόγους, καὶ σοφίας, καὶ Υἱοῦ, καὶ θεοῦ, καὶ δυνάμεως; Ταῦτα γάρ ἐστιν δὲ Λόγος, οὐ εἰ τις ὡς ἀκτίνος μετασχεῖν τοὺς δύναται, διὰ τοιούτος παντελείους ἐν ἀνθρώποις, καὶ ίσος ἀγγέλοις γίνεται. Καὶ γάρ καὶ Ἀγγελοί, καὶ Ἀρχάγγελοί, καὶ Κυριότητες, καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις, καὶ θρόνοι

¹ Matth. xxiv. 42. ² Gen. iii, 9. ³ Luc. ii, 52.

τῷ Λόγῳ μετάχοντας βλέπουσι διὰ παντὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Πῶς οὖν ὁ ἀλλοὶ τὴν τελείωτην παρέχονταν αὐτὸς μετ' ἐκεῖνος προκόπτει; "Ἄλλοι γάρ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ αὐτοῦ γενέσαι δημόνησαν, καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ Λουκᾷ μετὰ τὴν ἐπιχονίαν τῶν ἄγγελῶν εἰρηται. Πῶς οὖν ἡ σοφία ἐν αὐτῷ προκόπτει; "Η πῶς ὁ τοῖς ἀλλοὶ τὴν χάριν δίδοντες (ὅτι γάρ Παῦλος διὰ πάσης ἐπιστολῆς διά αὐτοῦ δίδοσθαι τὴν χάριν γινώσκων φησίν· Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν), αὐτὸς ἐν χάριτι προέκοπτεν; "Η γάρ φεύδεται τὸν Ἀπόστολον λεγούσαν, ἡ μηδὲ σοφία εἶναι λέγειν τὸν Σίδην τολμάντων, ἡ εἰ σοφία ἔστι, προκοπήν οὐκ ἐπεδέχετο.

"Ανθρώποι μὲν γάρ κτίσματα τυγχάνοντες ἐπεκτείνοσι πας καὶ προκόπτειν ἐν ἀρετῇ δύνανται. Τούχοι γοῦν οὗτα μετεπέθη, καὶ Μωϋσῆς αὐξάνων τελειώτο. Ισαὰκ δὲ προκόπτων ἐγένετο μέγας. Καὶ δὲ ἀπόστολος ἐπεκτείνεσθαι καθ' ἡμέραν τοῖς ἐμπροσθεντες ἐλέγειν. Εἴχε γάρ Ιεχωσος ποῦ προκόψει, βλέπων εἰς τὸν ἐμπροσθεντὸν αὐτοῦ βαθύμον. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Γίδες μόνος ὅν, ἐν τῷ μόνῳ Πατρὶ ἔστιν, ἀφ' οὗ εὐθὺς ἐπεκτείνεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ μέντοι ἔστιν αὐτός. Ανθρωπίνως οὖν εἰρηται καὶ ἐνταῦθα προκόπτειν, ἵπει καὶ τῶν ἀνθρώπων ἔστιν πάλιν ἡ προκοπή. Καὶ γάρ καὶ δὲ εὐαγγελιστὴς μετὰ ἀκριβοῦς παταρηρήσεως; λέγων, τῇ προκοπῇ συνῆπε τὴν ἡλικίαν· Λόγος δὲ καὶ Θεὸς ἡλικίᾳ οὐ μεμέτρηται, ἀλλὰ τῶν σωμάτων ἐστιν αἱ ἡλικίαι. Τοῦ σώματος ἀρά ἔστιν ἡ προκοπή. Αὐτοῦ γάρ προκόπτοντος, προέκοπτεν ἐν αὐτῷ καὶ ἡ φανέρωσις τῆς θεότητος τοῖς ὄρωσιν. Όσῳ δὲ τῇ θεότητι ἀπεκαλύπτετο, τοσούτῳ πλέον ἡ χάρις ηὔξανεν ὡς ἀνθρώπου παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις. Παιδίον μὲν γάρ ἐβαστάζετο, παῖς δὲ γενόμενος ἐπέμενεν ἐν τῷ ἱρῷ, καὶ τοὺς λεπέδας ἀνέκρινε περὶ τοῦ νόμου. Κατ' ὅλιγον δὲ τοῦ σώματος αὐξάνοντος, καὶ τὸν Λόγον φανεροῦντος, ὅμοιογείται λοιπὸν παρὰ μὲν Πέτρου πρώτον, εἴτα καὶ παρὰ πάντων τῶν μαθητῶν, διὰ ἀληθῶς Θεοῦ Γίδες ἔστιν. Εἰ χρή δὲ καὶ πιθανῶς μετὰ οὐδὲ ἀληθοῦ; εἰπεῖν, αὐτὸς ἐν ἐαυτῷ προέκοπτεν. Ἡ σοφία γάρ φύσιδόμησεν ἐστιν τῷ οἰκονομῷ, καὶ ἐν τῷ προκόπτειν τὸν οἰκονομὸν εἰπεῖν.

Τίς δέ ἔστιν ἡ λεγομένη προκοπή, καθά προειπον; "Η παρὰ τῆς σοφίας μεταδιδομένη τοῖς ἀνθρώποις θεοποίησις, καὶ χάρις, ἐξαφανιζομένης ἐν αὐτοῖς τῆς ἀιστείας καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς φθορᾶς κατὰ τὴν δρμούς. τητα καὶ συγγένειαν τῆς σαρκὸς τοῦ Λόγου. Οὕτω γάρ αὐξάνοντος ἐν ἡλικίᾳ τοῦ σώματος, συνεπεδόντο ἐν αὐτῷ ἡ τῆς θεότητος φανέρωσις, καὶ ἐδεινυντο παρὰ πᾶσιν, διὰ ναὸς Θεοῦ ἔστιν, καὶ Θεὸς ἦν ἐν τῷ σώματι. Ἐδὲ δὲ φιλονεικῶσιν, διὰ Ἰησοῦς ἐκλήθη σάρξ γενόμενος, καὶ εἰς αὐτὸν ἀναφέρωσι τὸ λεγόμενον προέκοπτεν, ἀκουέτωσαν, διὰ οὐδὲ τοῦτο νῦν ἐλαττοὶ τὸ πατερικὸν φῶς. Τοῦτο γάρ ἔστιν ὁ Γίδος. Δεῖχνει δὲ πάλιν, διὰ γέγονεν ἀνθρώπος ὁ Λόγος, καὶ ἀληθινὴ ἐφόρεσε σάρκα, καὶ ὑπερείπομεν, διὰ σαρκὸς πάπονθε, καὶ σαρκὸς ἐπείνασσε, καὶ σαρκὸς ἐποκίσσεν, οὗτα καὶ εἰκότως ἐν λόγοισι, διὰ σαρκὸς

plantur. Quomodo igitur qui aliis perfectionem praebet, ipse post illos proficiat? Angeli enim et in ortu ipsius humano ministrabant. Et quod a Luca dictum est, post angelorum ministerium fuit. Quomodo igitur is qui ipsa sapientia est, sapientia proficiebat? Aut qui gratiam aliis largitur (nam Paulus quidem in omnibus Epistolis suis gratiam per ipsum dari facile agnoscit: *Gratia, inquiens, Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis*¹) ipse gratia proficiebat? Aut igitur Apostolum dicant falsa scripsisse, aut sapientiam esse Filium negent; aut si sapientia est, nullum accipiebat incrementum.

B Homines enim, qui creati sunt, crescere, et in virtutis studio progredi possunt. Enoch quidem hoc modo translatus est. Et Moses crescens proficiebat. Et Isaías proficiens magnus effectus est. Et Apostolus ad ea quotidie, quae ante sunt, contendebat. Horum enim singuli habebant, quo progresserentur, superiores gradus intuentes. At Dei Filius solus existens in solo Patre est, a quo non ulterius extenditur, sed in ipso semper manet. Humana ergo ratione dictum est, Proficiebat. Nam hominum est profectio et augmentum. Quare magna cum observatione astate adjunxit evangelista, Proficiebat, inquiens, sapientia et astate. Verbum autem et Deus nullam habet astate mensuram. Astates enim ad corpus referuntur. Itaque corporis est haec progressio. Corpore enim crescente divinitatis declaratio videntibus major efficitur. Quanto autem magis divinitas patetebat, tanto magis gratia augebatur, nempe hominis jam apud omnes homines. Puerulus enim gestabatur. Puer vero mansit in templo, et cum sacerdotibus de lege disputabat. Paulatim deinceps crescente corpore, et Verbum demonstrante, Petrus primum, deinde reliqui discipuli eum vere Dei Filium constentur. Quod si probabile aliquid cum veritate conjunctum dicendum est, ipse in seipso proficiebat. Sapientia enim adificavit sibi domum², et in seipso fecit domum consurgere.

C Quænam autem est haec progressio, secundum ea quæ diximus? Gratia scilicet et deification hominibus a sapientia imperita, deleto in illis peccato et corruptione, propter ipsorum cum carne Verbi similitudinem et cognationem. Dum igitur corpus astate cresceret, augebatur in ipso divinitatis declaratio, qua cognoscebat omnes, ipsum esse templum Dei, et Deum esse in corpore. Quod si pertinacius obstiterint, dicentes vocatum esse Jesum, cum factus est caro, et illud proficiebat ad illum dixerint esse referendum, sciunt, ne id quidem paternam lucem imminuere. Est enim Filius. Eaque re planum sit, Verbum esse factum hominem, et veraram carnem gestasse. Et quemadmodum dicimus, Dominum carne passum esse, et carne esuriisse, et carne defatigatum esse, sic etiam jure dicemus carne

¹ Rom. xvi, 20-24; II Cor. xiii, 13. ² Prov. ix, 1.

auctum esse et profecisse. Non igitur Verbi incrementum, neque caro erat sapientia. Quapropter, ut ante diximus, non ipsa per se sapientia, quatenus sapientia est, proficiebat. Sed quod humanum erat, in sapientia proficiebat. Humanam enim naturam paulatim exsuperabat, divinumque efficiebatur, et divinitatis instrumentum sivebat ad ejus actiones et splendorem omnibus in rebus efferendum. Quamobrem non dixit: Verbum proficiebat, sed, Jesus proficiebat, quo quidem nomine Dominus factus homo vocatus est. Ut progressum illum humanæ naturæ fuisse constet, quemadmodum diximus.

Sicut ergo crescente carne dicitur ipse crescere propter corporis conjunctionem, sic ea quæ tempore mortis appetente dicuntur, ut turbari, et flere, eodem sensu sunt accipienda. Si igitur ex humanis affectionibus humilia abjectaque cogitandi deo sumunt occasionem, adeo ut hominem ipsum tolum e terra, non autem e coelo putent, cur non etiam ex divinis operibus in Patre Verbum agnoscent, et propriam repudiant impietatem? Possunt enim animadvertere eundem esse, qui divina opera exceperunt, et qui corpus affectionibus obnoxium ostendit, dum permittit, ipsum lugere, et esurire, et id genus alia perpeti. Ex his enim omnibus declaravit se, cum Deus sit impabilis, carnem patibilem suscepisse. Ex operibus autem ostendit, se Dei Verbum hominem esse factum: *Etsi mihi, inquiens, non creditis, operibus credite, ut cognoscatis, me esse in Patre, et Patrem in me*¹. Audientes quidem illum dicentem: *Ego et Pater unus sumus*, ² unam ex proprietate Patris per essentiali perspicere divinitatem oportebat; audientes autem eum siveisse, et reliqua ejusdem generis pertulisse, ea fateri esse corporis maxime propria. Legitimam enim ita cogitandi causam habent, ut ea quidem deo, hæc autem propter humanum ipsius corpus scripta sint. Homo autem factus est, et hæc tanquam ab homine dicuntur et sunt, ut hæc quoque carnis affectiones nobis leviores efficiantur, et nos ab illis liberi simus. Jam Dominus, qui semper in Patre est, non antequam hanc vocem emitteret, nec posteaquam illam emisit, a Patre derelinqui potuit. Neque fas est dicere, Dominum ipsum formidasse, quem inferni custodes metuentes infernum dimiserunt, propter quem et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum surrexerunt. Ecce enim dicente Domino: *Cur dereliquisti me?*³ Pater se et semper et tunc in ipso fuisse declarat. Nam et terra Domini suum loquentem agnoscens statim tremuit. Et velum scissum est, et sol radios suos contextit, et petrae confractæ sunt; et quod admirandum est, illi ipsi, qui aderant et eum ante negaverant, hæc conspiciati vere hunc esse Dei Filium confidentur.

¹ Joan. x, 58. ² Ibid. 30. ³ Matth. xxvi, 46.

προσκόπτεν. Οὗτος οὖν τοῦ Λέγου ἡ προκοπή, οὐτε ἡ σάρξ ἡ σοφία, ἀλλὰ τῆς σοφίας σῶμα γέγονεν ἡ σάρξ. Διὰ τοῦτο ὁ προεπομένης, οὐχ ἡ σοφία, ἡ σοφία τούτην, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν προσκόπτεν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐν τῇ σοφίᾳ προσκόπτεν, ὑπεραναβαῖνον κατ' ὅλην τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ θεοποιούμενον, καὶ δργανον αὐτῆς γεννήμαν πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς θεότητος, καὶ τὴν ἔλλαμψιν αὐτῆς φωτίνην ἐν πᾶσι. Διὸ οὐδὲ εἶπεν, "Ο Λόγος προσκόπτεν, ἀλλὰ, Ἱησοῦς, διπερ δυναμα γεννήμενος; ἀνθρωπος δέ Κύριος ἐκλήθη, ὡς εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν προκοπήν. Οὗτος ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἴπομεν.

Οὐκοῦν διπερ προκοπούστης τῇς σαρκὶς λέγεται αὐτὸς προκόπτειν διὰ τὴν πρὸς τὸ σῶμα ἰδιότητα, Β οὕτω καὶ τὰ παρὰ τὸν καὶ ρὸν τοῦ θανάτου λεγόμενα, τὸ πρεχθῆναι, τὸ κλαύσαι, χρή λαμβάνειν τῇ αὐτῇ διανοίᾳ. Εἰπεροῦν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων προφασίζονται τὰ ταπείνη νοεῖν περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ ἀνθρώπον αὐτὸν ὅλον ἐκ γῆς, καὶ οὐχ ἐξ οὐρανοῦ νομίζουσι, διατῇ μή καὶ ἐκ τῶν θεῖκῶν Ἑργῶν ἐπιγνώσκουσι τὸν ἐν τῷ Πατρὶ Λόγον, καὶ λοιπὸν ἀρνοῦνται τὴν ίδιαν ἀσέβειαν; Ἐξεστι γάρ αὐτοῖς ὅρφη, πῶς αὐτὸς ἐστιν δὲ καὶ τὰ θεοπρεπῆ Ἑργα ποιῶν, ὁ αὐτὸς ἐστιν δὲ καὶ τὸ σῶμα παθητὸν δεικνύεις ἐν τῷ ἀφίεναι κλαίειν καὶ πεινῆν αὐτὸν, καὶ τὰ ἔδια τοῦ σώματος; ἐν αὐτῷ φαίνεσθαι. Ἐξ μὲν γάρ τῶν τοιούτων ἐγνώριζε πάσιν, διτὶ θεδὸν ἀπαθῆς σάρκα παθητὴν ἔλαβεν· ἐκ δὲ τῶν Ἑργῶν ἐδείκνυεν ἐκεῖνον Λόγον διτὰ Θεοῦ, καὶ ὑπερον γενόμενον ἀνθρώπον λέγων· Καὶ ἐμοὶ μή πιστεύητε ἀνθρώπιον περιβεβλημένον σῶμα, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε, διτὶ ἄρτῳ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐμοι. Ἐδει δὲ, διτὶ ἀκούοντας μὲν αὐτοῖς, Ἐγὼ καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐσμέν, μίαν ὁρῶν τὴν Θεότητα κατὰ τὸ ίδιον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός· ἀκούοντας δὲ τὸ ἔκλαυσε, καὶ τὰ δύοια, ταῦτα τοῦ σώματος ἴδια λέγειν μάλιστα, στὶ ἐν ἐκατέρῳ τούτων ἔχουσι τὴν ἀφορμήν εὐλογον, διτὶ τὰ μὲν ὡς περὶ Θεοῦ γέγραπται, τὰ δὲ διὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ σῶμα λέγεται. Ἐπει καὶ ἀνθρωπίς γέγονε, καὶ ὡς παρὰ ἀνθρώπου γίνεται, καὶ λέγεται ταῦτα, ἵνα ταῦτα τὰ παθηματα τῆς σαρκὸς κουφίας; αὐτοῖς ἐλευθέρων αὐτῶν ταύτην κατασκευάῃ. Οὐθεν δὲ διτὶ ἔκτατελπεσθαι δύναται παρὰ τοῦ Πατρὸς; δὲ Κύριος, ἐν ἑαυτῷ δὲν δει καὶ πρὸ τοῦ εἰπεῖν καὶ διτὶ ταῦτην ἡφίει τὴν φωνήν. Ἀλλὰ οὐδὲ θέμις εἰπεῖν πάλιν δειλιῶν τὸν Κύριον, διτὶ οἱ πυλωροὶ τοῦ ἄδυτου πτύξαντες ἔχαρηκαν τὸν ἄδυτον. Καὶ τὰ μὲν μηματά ἀνέψης, πολλὰ δὲ σώματα τῶν ἀγίων, ἀνέστη. Ἰδοὺ λέγοντος αὐτοῦ, Ἰσραὴλ μὲν ἐγκατέλειπες; ἐδίκινυν δὲ Πατήρ, ὡς δει καὶ τότε ἡν αὐτῷ. Ἡ γάρ γινώσκουσα τὸν λαλοῦντα δεσπότην εὐθὺς ἐτρεμε, καὶ τὸ καταπέτασμα ἐσχίζετο, δὲ ἡλιός τε ἐκρύπτετο, καὶ αἱ πέτραι διερήγγυντο. Καὶ τὸ γε θαυμαστὸν, διτὶ οἱ τέσσε παρθενες, καὶ ἀρνούμενοι αὐτὸν πρότερον, ὑπερον ταῦτα βλέποντες ἐμολυγοῦσιν ἀληθῶς τούτον εἶναι Θεοῦ γίνοντα.

Περὶ δὲ τοῦ λέγειν αὐτὸν· Εἰ θυσατὸν, παρελθεῖσα τὸ ποτήριον, μαζί τοσαν πῶς δὲ ταῦτα εἰρηκάς ἐπειδίμα τῷ Πέτρῳ λέγων· Οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ; Ἔθελε γάρ δὲ παρηγένετο, καὶ διὰ τοῦτο ἦν ἐλθόν. Ἐπειδίμα μὲν οὖν τῷ Πέτρῳ ὡς Θεός, παρηγένετο δὲ τὸν θάνατον ὡς ἀνθρώπος. Εἶχε γάρ διιλεύσαν τὴν σάρκα, δι' ἣν συνεκέρα τὸ ξαυτοῦ θάλαττα τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενεῖς, ἵνα καὶ τοῦτο πάλιν ἀργεῖσας, θορβαλέοντον ἀνθρωπον πρὸς τὸν θάνατον κατασκευάζῃ. Ἰδού γάρ πρᾶγμα περάδοξον ἀληφῶς· Ὁν κατὰ δειλιαν λαλοῦντα νομίζουσιν οἱ χριστομάχοι, σῆτος τῇ νομίζομένη δειλίᾳ θαρραλέους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀφίδους κατασκευάζει. Οἱ γάρ μακάριοι ἀπότελοι μετ' αὐτὸν, καὶ οἱ ἄλλοι ἄγιοι μάρτυρες οὕτως ἐκ τῶν τοιούτων φωνῶν κατεφρόνουν τοῦ θανάτου, ὡς μᾶλλον νομίζειν εἰς τὴν ζωὴν μεταβαίνειν, ἢ θάνατον ὑπομένειν. Πῶς οὖν οὐκ ἀποτελοῦνται τὸν θεραπόνταν τοῦ Λόγου θαυμάζειν τὴν ἀδρανίαν, αὐτὸν δὲ τὸν Λόγον λέγειν τε δειλιάν, δι' ὃν κάκεινοι θανάτου κατεφρόνησαν; Ἐκ δὲ τῆς τῶν ἀγίων μαρτυρίας καρτερικωτάτης προθύσεως, καὶ ἀνδρίας δειλύνται, ὡς οὐκ ἦν ἡ θατή; δειλιώσα, ἀλλὰ τὴν ἡμῶν δειλίαν ἦν ἀφαιρούμενος ὁ Σωτῆρ. Ως γάρ θανάτῳ τὸν θάνατον κατήργησε, καὶ ἀνθρώπινας πάντα τὰ ἀνθρώπινα, οὕτω καὶ τῇ νομίζομένη δειλίᾳ τὴν ἡμῶν δειλίαν ἀφήρετο, καὶ πεποίηκε μηδέτερος φρεστεύσαι τοὺς ἀνθρώπους τὸν θάνατον. Ἐμέγεν οὖν ταῦτα, καὶ ἄμα ἐποίει. Ἀνθρώπινον μὲν γάρ ἦν τὸ λέγειν· Παρελθέτω τὸ ποτήριον· καὶ· Ἰτεῖ με ἔτκατελειπεις; θεῖκώς δὲ ὁ αὐτὸς ἰεότες τὸν ἥλιον ἐκλείπειν, καὶ τοὺς νεκροὺς ἐγείρεσθαι. Πάλιν τε λέγων ἀνθρώπινας· Νῦν η γυνὴ μου γετάρακται, ἐλεγε θεῖκώς· Ἐξουσιαν ἔχω τὴν ψυχὴν μου θεῖσιν, καὶ πάλιν ἐξουσιαν ἔχω λαβεῖν αὐτὴν. Τὸ μὲν, γάρ ταράττεσθαι σαρκὸς ἴδιον ἦν, τὸ δὲ ἐξουσίαν ἔχειν θεῖναι καὶ λαβεῖν δὲ βούλεται τὴν ψυχὴν, οὐχ ἐστι τοῦτο ἴδιον ἀνθρώπου, ἀλλὰ τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως ἐστιν. Ἀνθρωπὸς γάρ οὐ κεττεῖται ἐξουσίαν, ἀλλ' ἀνάγκη φύσεως καὶ μὴ θέλων ἀποθνήσκει. Ό δὲ Κύριος ἀθάνατος ὁν, σάρκα δὲ θυντήν ἔχων, ἐπ' ἐξουσίας ἔχειν ὡς Θεός ἀπὸ τῶν σώματος χωρισθῆναι, καὶ τοῦτο πάλιν ἀναλαβεῖν δὲ βούλεται. Ἐπερπετε γάρ φθαρτὴν οὔσαν τὴν σάρκα μηρέτει κατὰ τὴν ξαυτῆς φύσιν μένειν θυτήν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνδυσάμενον αὐτὴν Λόγον ἀπθαρτὸν διαμένειν. Ός γάρ αὐτὸς γεννόμενος ἐν τῷ ἡμῶν σώματι τὰ ἡμῶν ἐμιμῆσατο, οὕτως ἡμεῖς δεξάμενοι τοῦτον τῆς παρ' ἐκείνου μεταλαμβάνομεν ἀθανασίας. Μάτην τοίνυν σκανδαλίζεσθαι προσποιοῦνται, διτε περ τοῦ Λόγου γέγραπτα· Ἐταρέθυν καὶ διλαυσσει. Ἐοίκασι γάρ μηδὲ ἀνθρώπινην αἰσθησιν ἔχειν, ἀγνοοῦντες τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν καὶ τὰ τούτων ίδια. Μᾶλλον γάρ ἐστι θαυμάζειν, ὅτι ἐν τοιαύτα πασχούσῃ σαρκὶ ἦν οὐδόγας, καὶ οὐτε ἐκώλυσε τοὺς ἐπιδυναμένους, οὗτε ἐξόδει κατὰ τῶν ἀνθρώπων, καίπερ δυνάμενος, ὁ ἄλλους κωλυσας ἀποθνήσειν, καὶ ἀποθνήντας ἐγείρεις ἐκ τῶν νεκρῶν,

A Jam quod pertinet ad illa verba : *Si fieri potest, transeat a me calix* ¹, animadverstant, quomodo, qui haec dixit, Petrum increpauerit, *Non capis, inquiens, quæ Dei sunt* ². Volebat suscipere id, quod deprecabatur, et idcirco venerat. Increpavit igitur Petrum ut Deus, deprecatus est mortem ut homo. Habebat enim carnem pavidam, propter quam cum humana imbecillitate voluntatem suam conjunxit, ut hanc item affectionem aboleret, hominemque ad oppetendam mortem strenuum et fortem efficeret. Attende enim rem novam et admirabilem. Quem timide loqui putant isti Christi hostes, is ea ipsa affectione, quam ipsi formidinem existimant, homines audentes et impavidos constituit. Nam beati post illum apostoli et alii sancti martyres propter has voces adeo mortem contempserunt, ut per eam se magis ad vitam transire, quam mortem subire existimarent. Quam absurdum igitur est, cum Verbi ministrorum fortitudinem admireris, Verbum ipsum timendum dicere, propter quod illi mortem non timuerunt ! Ex fortissimo igitur sanctorum martyrum proposito virtuteque constat divinitatem minime formidasse, sed formidinem nostram Servatorem absulisse. Quemadmodum enim morte sua mortem destruxit, et humanitate sua reliquias humanas affectiones, sic et hoc qui metus dicitur, metum nostrum sustulit, effecisque, ne homines amplius mortem extimescerent. Dixit ille quidem, et fecit haec. Nauic sicut hominis fuit dicere : *Transeat calix*; et : *Cur de reliquiis me? sic Dei fuit efficere, ut sol ipse deliceret, et mortui redirent in vitam.* Et qui dixit, ut homo : *Animæ meæ turbata est* ³, idem ut Deus dixit : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum assumendi eam* ⁴. Turbatio enim est proprium carnis. Habere autem, quando vult, ponendi sumendumque animam potestatem, non est amplius hominis proprium, sed ad Verbi potentiam pertinet. Homo enim non potestate sua, sed natura necessitate etiam nolens moritur. Dominus autem, qui immortalis est, et carnem gestat a mortalem, ut Deus potestatem habebat, ut se, cum vellet, et a corpore separaret, et corpus iterum sunneret. Decebat enim, ut caro mortalis et intertui obnoxia non jam ex natura sua maneret mortalibus, sed propter Verbum, quod illam assumperat, immortalis effecta nullum amplius interitum sentiret. Sicut enim corpore nostro quæ nostra sunt, imitabatur, sic nos ipsum suscipientes ab eo sumimus immortalitatem. Itaque frustra se dicunt offendii, cum audiant de Verbo illa dici : *Animæ turbata est, levit.* Videntur enim humano sensu carere, et naturam boninum et affectiones eorum ignorare. Magis eos admirari oportebat, Verbum in carne, quæ talia patitur, esse, nec insidias struentes cohibuisse, neque interfectores ultum esse, cum tamen posset, quippe quod alios a mor-

¹ Matth. xxi, 39. ² Matth. xvi, 23. ³ Joan. xii, 27. ⁴ Ibid. x, 18.

te liberaret, et jam mortuos in vitam reduceret, sed proprium corpus pati permisisset. Ob id enim, ut ante diximus, venit, ut carne pateretur, et carnem redderet immortalem, et quod sepe jam a nobis dictum est, ut ignominia et reliquias humanas affectionibus in se translatis, homines ab illis per ipsum deletis non vexarentur amplius, sed Dei templum in perpetuum manerent.

Ex eadem serie.

Improba prosectorum celestaque res, ut videtur, est homo haereticus, et instar illius serpens, quam in fabulis suis Graeci hydram appellant, que prioribus serpentibus excisis, serpentes alios parit, et eorum objectu cum illis pugnat, qui priores obtruncaverunt. Sic hostes Dei, confutatis argumentis quibus se tanquam serpentibus defendebant, Iudaicas et stultas alias quæstiones inveniunt, et, Esto, inquit, quando hec sic interpretamini, et ratiocinatibus demonstrationibusque superatis, dicite, utrum consilio et voluntate genitus sit Filius a Patre. Hoc si quis eorum qui de religione Christiana recie sentiunt, quereret, nihil esset suspicandum, recta enim mens, et sententia simpliciorem verborum expositionem superaret. Nunc autem cum ab haereticis hæc quæstio proficiscatur, omnia autem haereticorum verba suspecta sint, metuendum est, ne suam ipsorum impietatem ita disseminent. Idem enim dicit, qui querit, consilione genitus sit Filius, ac si quereret, utrum fuerit aliquando, cum non esset, aut utrum ex nihilo factus et creatus sit. Undonam enim, quove ex Scripturæ loco hæc promunt? nisi forte omissa Scriptura, Valentini malitiam imitantur. Ptolemeus enim Valentianus, duas, inquit, quod non est genitum, lances habet, cogitationem et voluntatem. Et primo cogitavit, deinde voluit. Et quæ cogitavit, efficere non potuit, nisi cum voluntatis potestas facta fuit. At hoc discentes Ariani voluntatem et consilium Verbo voluntate. Iti igitur amuletur doctrinam Valentini, nos autem sacras versantes Scripturas invenimus de illo dici, ipsum esse, et solum esse, et esse in Patre, et esse Patris imaginem. De solis autem rebus procreatis, que quondam non erant, sed factæ sunt, consilium et voluntatem præcessisse legimus, cum in centesimo tertio decimo psalmo David ita canat: *Dominus noster in cælo, et in terra, omnia quæcumque voluti fecit*¹, et in psalmo centesimo decimo: *Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates ejus*². Et rursum in psalmo centesimo tricesimo quarto: *Omnia quæcumque voluit Dominus fecit in cælo et in terra, in mari, et in omnibus abyssis*³. Quare si Verbum est opus, et res facta, et unum ex omnibus, dicitur et ipsum consilio factum. Sic enim ostendit Scriptura, res omnes esse factas. Asterius item ad heresim conformatam adjutor accedit. Si indignum est, inquietans, opifice Deo, ut volens faciat, in omnibus partier rebus voluntas intulatur, que dignitas eius sit.

¹ Psal. cxiii, 3. ² Psal. cx, 2. ³ Psal. cxxix, 6.

Αλλ' ἡγεσθε πάτερι τὸ θεῖον σῶμα. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἐλήλυθεν, ὃς προεπον, οὐας σαρκὶ πάθη, καὶ λοιπὸν ἀστήσῃς, καὶ ἀθάνατο; ἡ εὐρῆ κατασκευασθῇ, καὶ ἴνα, καθόδι πολλάκις εἰπομένη, ὃς εἰς αὐτὸν τῆς θύρως, καὶ τῶν γινομένων φθανόντων, μηκέτι τῶν ἀνθρώπων ἀπηταῖς ταῦτα, ἀλλ' ἔξαφανισθῇ παντελῶς παρ' αὐτοῦ, καὶ λοιπὸν δι' αἰλίνος ὃς ναὸς Θεοῦ διεμετνασί.

Tῆς αὐτῆς ἀκολουθίας.

'Ἄλλ', ὃς ξοκε, πονηρὸν δὲ αἱρετικὸς ἀληθῶς. Καὶ οὐτεπερ ἡ λεγομένη παρὰ τοῖς "Ἐλλήσιν ἐν μύθοις θύρα τὸ θηρόν, ἀναισχουμένων τῶν προτέρων θρεων, ὅδινεν ἐτέρους δψεις, φιλονεικοῦσα πρὸς τὸν ἀναιροῦντα τῇ τῶν ἐτέρων προβολῇ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ θεοτυγέλεις, ὥσπερ θύρα: τὴν ψυχὴν πίποντες, ἐφ' οὓς προβάλλονται, θλαστὶ ἐψευρίσκουσιν 'Ιουδαϊκάς καὶ μωρά: ἐκητήσεις, λέγοντες, "Εστι ταῦτα οὗτα; ἐρμηνεύετε καὶ νικᾶτε τοῦ; λογισμοὺς καὶ ταῦ; ἀκοδεῖσθαι, ἀλλὰ δὲ λέγειν βουλῆσαι καὶ θελεῖσαι γεγενήθατι τὸν Υἱὸν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς. Τοῦτο δὲ εἰ μέν τις τῶν ὄρθων πατευόντων ἀπλούστερον θελεῖν, οὐδὲν ἦν ὑποπτεῦσαι περὶ τοῦ λεγομένου, νικώσῃς τῆς ὄρθοδοξίου διανοίας τὴν ἀπλούστερων τῶν ὅρμάτων προφοράν· ἐπειδὴ δὲ παρ' αἱρετικῶν ἐστιν ἡ φωνὴ, οὐποτα δὲ τὸν αἱρετικῶν τὸ φῆματα, δέος: μή τὴν ιαυτῶν ἀσίθεταν θλαστὶς ἐπισπείρωσι. Ταῦτα γάρ σημαίνει πάλιν δὲ λέγων, Βουλήσει γέγονεν Υἱός, καὶ δὲ λέγων "Ἔν ποτε δὲ οὐκ ἦν, καὶ εἰσὶ οὐδὲ δυτῶν γέγονεν δὲ Υἱός, καὶ κτίσμα ἔστι. Πάθεν γάρ, η ἐκ ποιας Γραφῆς τὰ τοιάντα πάλιν προρέρουσιν, εἰ μή ἄρτι τὰς Γραφὰς ἀράντες, ὀποκρίνονται τὴν Οὐαλεντίνου κακόνοςεν; Πτολεμαῖος γάρ δὲ Οὐαλεντίνου ἐφη διὸ ζυγοῦς ἔχειν τὸν ἀγένητον, ἐννοιεν καὶ θελεῖσιν καὶ περῶν ἐνεγόνειν, εἰκα τὴθλησε. Καὶ ἀπέρι τενεύεις οὐκ ἡδύνατο παραγαγεῖν, εἰ μή δε καὶ ἡ τοῦ θελήματος δύναμις ἐγένετο. "Οὐθὲν καὶ οἱ Ἀρειανοὶ μεθόντες, θέλημα καὶ βούλησιν προηγεῖσθαι θέλουσι τοῦ Λέγου. "Ἐξενοὶ μὲν οὖν τὰ Οὐαλεντίνου ζηλούτωσαν, θμεῖς δὲ οἱ ἀντυγχάνοντες τοῖς θεοῖς λόγοις ἐπὶ μὲν τοῦ Υἱοῦ τὸ φῆματα, καὶ αὐτὸν μόνον τικοδεσμενὸν δυτῶν καὶ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ εἰκόνα τοῦ Πατρὸς. Ἐπεὶ δὲ μένων τῶν γενητῶν, εἰκα καὶ τῇ φύσει οὐκ ἦν ποτε ταῦτα, ἀλλ' ἐπιγέγονε, προηγουμένην καὶ βοσκήσειν καὶ θελεῖσιν ἀνέγνωμεν, τοῦ μὲν θαῦτος φάλλοντο; ἐν τῷ φῆμῳ φαλλῷ οὐτως· 'Ο θεὸς ήμῶν ἐτῷ οὐρανῷ, καὶ ἐτῷ τῇ τῇ, καὶ δὲ ταῖς θαύδεσσαις, καὶ ἐτῷ πάστοις ταῖς ἀδύνσσοις. Εἰ μὲν ὁρον, καὶ ποίημα καὶ εἰς τῶν πάντων διστη, λεγόσθω καὶ αὐτὸς θουλήσεις γιγνόμενος. Οὐτων γάρ θειένειν ή Γραφὴ τὰ ποιήματα γίνεσθαι. Καὶ Ἀστέριο; δὲ δὲ συνήγορος τῆς αἱρετικῆς τούτης συντεθέμενος οὐτα γράπει· Εἴτε τὰς ἀνάξιους τοῦ θηριούργου τὸ θέλοντα ποιεῖν, τὰς πάν-

των δροίων; ἀνηρήθων τὸ θέλειν, τὰς απάρσους ταῖς Ἀἰνειγρα conservet. Quod si voluntas in Deo non est σῶματος τὸ ἀξιωματ. Εἰ δὲ προσῆκον τῷ Θεῷ τὸ βούλεσθαι, καὶ ἐπὶ τῷ πρώτῳ γεννημάτῳ ὑπαρχότων. Οὐ γάρ δὴ δυνατὸν ἐν τῷ καὶ τῷ αὐτῷ Θεῷ τὸ θέλειν ἐπὶ τῶν ποιευμένων ἀρμόστατον, καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι προσήκειν. Πλειστηνὸν δῆσην ἀσέβειαν ἐν τοῖς ῥήμασιν αὐτοῦ συνθεῖς ὁ σοφιστής, ὅτι τὸ ποιῆμα, καὶ τὸ γέννημα ταυτὸν ἔστι, καὶ εἰς ἐκ πάντων τῶν γεννημάτων ἔστιν δὲ τὸ Σίδης. Εἰ δὲ μᾶλλος ἔστι τῶν πάντων, ὥσπερ οὖν ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἀδειχθαῖς, καὶ μᾶλλον τὰ ἄργα δι' αὐτοῦ γέγονε, μὴ λαγόσθω βουλήσεται, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς οὗτος γένηται, ὥσπερ καὶ τὰ δι' αὐτοῦ γεννήματα συνέστη. Καὶ γάρ δὲ μὲν Παῦλος οὐκ ὡς πρέστερον, ὥστερον δικαίως διὰ θελήματος Θεοῦ ἀπόστολος γέγονεν, ἢ διὰ κλήσις ἡμῶν ὡς ποτε καὶ αὐτὸς μήδοσα, νῦν δὲ ἐπιγενομένη προηγουμένην ἔχει βουλήσιν. Καὶ ὡς αὐτὸς πάλιν δὲ Παῦλος; φησι· Κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ γέγονε. Τό τε διὰ Μωϋσέως λαγόμενον· Γενηθήτω φῶς, καὶ· Ἐξαγιατέως ηγή, καὶ· Ποιησώμενος ἀνθρώπων, τὴν γένουμα, καὶ ἐν τοῖς ἄρτροσθενειρηται τῆς βουλήσεως τοῦ ποιεύντος τοῦτο εἶναι σημαντικόν. Τὰ μὲν γάρ μὴ δυνατά ποτέ, μᾶλλον ἔξωθεν ἐπιγενόμενα δὲ δημιουργῆς βούλεται πικῆσαι. Τὸν δὲ Ιωνάννον δὲ ἐστοῦν φύσει γεννῶν οὐ προδουλεύεται. Ἐν τούτῳ γάρ δὲ Πατήρ τὸ μὲν ἐστι βούλεται ποιεῖ καὶ δημιουργεῖ, καθὼς Ἱερών· δὲ ἀπόστολος διδάσκων Ελεγεῖ· Βουληθεὶς διεκύησεν ἡμᾶς ἀργοφίληθειας. Κατασχυθέντες; οὐκὶ τὸ λέγειν ποιῆμα, καὶ κτίσμα, καὶ· Οὐκ ἦν τοὺν γεννηθῆντού θεοῦ ἀργός, μᾶλλως πάλιν κτίσμα πλέοντος εἶναι, βούλησιν προβαλλόμενος καὶ λιγότες; Εἰ μὴ βούλησε γέγονεν, οὐκοῦν ἀνάγκη, καὶ μὴ θέλων ἔσχεν δὲ θεὸς Σίδην. Καὶ τίς δὲ τὴν ἀνάγκην ἐπιβαλλόντων αὐτῷ, πονηρότατοι, καὶ πάντα πρὸ τοῦ; τὴν αἱρέσιν ἐκπονεῖσθαι; Τὸ μὲν γάρ ἀντικείμενον τῇ βούλησει ἀναράκαστο, τὸ δὲ μεῖζον καὶ ὑπερκρίμενον οὐ τεθωρήκασιν. Ήστεροί γάρ ἀντικείμενοι τῇ βούλησει τὸ παρὰ γνώμην, οὐτεος ὑπέρκειται, καὶ προηγεῖται τοῦ βούλεσθαι τὸ κατὰ φύσιν. Οἰκιανούν τούς τις βούλεμονος κατασκευάζει, οὐτοῦ δὲ γεννᾷ κατὰ φύσιν, καὶ τὸ μὲν βούλησει κατασκευαζόμενον ἥρξετο γίνεσθαι, καὶ ἔξωθεν ἔστι τοῦ ποιεύντος. Οὐ δέ Σίδης Ιωνάννος ἔστι τῆς οὐδείας τοῦ Πατρὸς; γέννημα, καὶ οὐκ ἔστιν ἔξωθεν αὐτοῦ. Διὸ οὐδὲ βούλεται περὶ αὐτοῦ, ἵνα μηδὲ περὶ ἔχυτοῦ δοκῇ βούλευεσθαι· Οὐοψὲν τοῦ κτίσματος δὲ Σίδη; ὑπέρκειται τοσούτῳ καὶ τῆς βούλησεως; τὸ κατὰ φύσιν. Καὶ ἔδει αὐτοῦ; ἀκούσοντας οὐ βούλησει λογίζεσθαι τὸ κατὰ φύσιν. Οὐ δέ ἐπιλανθανόμενος, διτι περὶ υποθεοῦ ἀκούσοντος, τολμῶν ἀνθρωπίνας ἀντιθέσεις λέγειν ἐπὶ θεοῦ, ἀνάγκη καὶ παρὰ γνώμην, ἵνα τὸ εἶναι Σίδην ἀληθῆντι ἀρνήσωνται τοῦ θεοῦ, ἀτε· εἰπάτωσαν ἡμῖν αὐτοῖς, τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ οἰκτίρχοντα τὸν θεόν ἐκ βούλησεως πρόστεστον αὐτῷ, ἢ οὐ βούλησει; Εἰ μὲν οὖν τὰ βούλησεως, σκοπεῖν δεῖ, διτι ἡξατο μὲν εἶναι ἀγαθός, καὶ τὸ μὴ εἶναι δὲ αὐτὸν ἀγαθὸν ἐνδεχόμενόν ἔστι· τὸ γάρ βούλευεσθαι καὶ προκιρέσθαι

B iudeco, in primo etiam germe adhibetur. Neque enim fieri potest, ut in uno eodemque Deo in rebus facienda, et velte simul deceat et nette. Quam potest maximam impietatem sophista verbis suis componit. Idemque vult esse quod genitum est, et quod factum est, et unam ex rebus, quae factae sunt, vult esse Filium. Verum ab omnibus diversus est, quemadmodum in superioribus demonstravimus. Et omnia per ipsum facta sunt¹; quare nec dicatur consilio, ne ipse quoque ita factus ostendatur, ut illa, quae per ipsum facta sunt, considerentur. Nam Paulus quidem, qui prius non erat, postea per voluntatem Dei apostolis factus est. Et vocatio nostra, ut quae olim et ipsa non erat, nunc autem est, Dei consilium est consecuta, et ut ipse Apostolus rursum ait: Secundum propositorum voluntatis suæ². Et illud, quod a Mose scriptum est: Fiat lux; et, Producat terra; et, Facias nos hominem³, arbitror, ut ante dictum est, significare facientis voluntatem. Quae enim antea nouerant, sed extrinsecus facta sunt, ea vult facere procreator Deus. In Verbo autem proprio, quod ex se natura gignit, non procedit voluntas. In hoc enim Pater alia omnia, quae vult, facit et creat, ut apostolus Jacobus docet, Genuit, inquiens, vos volentes Verbo veritatis suæ⁴. Prae pudore igitur confusi, nec audientes dicere, Dei Verbum factum et creatum esse, et aliquando non fuisse, aliam rationem inveniunt, qua creatum esse dicant. Voluntatem enim praesponunt, et, Nisi voluntate, inquirent, genitus est, necessitate ergo et invitus habet Filium Deus. Ecquis illi, homines scelestissimi, qui ad heresim vestram omnia trahitis, necessitatem attulit? Quid enim voluntati contrariam sit, viderunt, quid autem ea sit maius et prius, non animadverterunt. Sicut enim oppöñeret voluntati id quod praeter sententiam volentis est, sicut id, quod natura est, voluntatem antecedit. Voluntate aliquis domum ædificat, natura filium gignit. Et quod voluntate filii, cœpit fieri, et extra facientem est. Filius autem essentiae Patris proprium est germen, et non est extra ipsum. Quamobrem de ipso non consultit sicut nec de se quidem videtur consulere. Quanto igitur re procreata Filius superior est, tanto id, quod natura est, voluntatem anteit. Ibi autem, oblitus se loquitur de Filio Dei, audent humanas illas oppositiones de Deo dicere, necessitatem, et praeter sententiam, ut negent esse veram Filium Dei. Nam et ipsi nobis respondeant, utrum Deo adsit ex voluntate ut sit bonus et misericors, necone. Si ex voluntate, sequitur, cum expesse bonum esse, atque ita fieri poterit ut ipse non sit bonus. Consulere enim et eligere licet in utramque partem, et naturæ cognitantis et ratiocinantis proprium est. Sin autem, nec absurdum hoc consequatur, non ex voluntate bonus est, audiant id, quod ipsi dixerunt, Neces-

¹ Ioan. 1, 3. ² Ephes. 1, 5. ³ Gen. 1, 3, 25, 26.

⁴ Jac. 1, 18.

Sitate et invitus est bonus. Equis autem illi ne- cessitatem injicit? Quod si absurdissimum est, in Deo esse necessitatem dicere, et propterea con- fitendum est, esse natura bonum, multo magis et verius dicendum est, eum natura, non volun- tate esse Filii Patrem. Illud præterea nobis respon- deant; volo enim eos pro audacia ipsorum interro- gare, quæ quidem interrogatio licet liberior sit, al pietatem tamen spectabit. Proprius esto, Deus, Respondeant igitur, utrum Pater ipsa prius conau- luerit, deinde voluerit, post autem fuerit, au- priusquam consuluerit sit. Oportet enim, ut cumde Verbo talia audeant loqui, similia item de Patre audiant, ut sciant, istam ipsorum petulantiam ad Patrem quoque pervenire. Si dixerint, et ipsum Patrem ex consultatione et voluntate esse, quid erat antequam consuluit, aut quid amplius habuit posteaquam consuluit? Quod si ejusmodi interro- gatio absurdia est, et nequit consistere, et haec dicere omnino nefas est, cum satis sit, id nos au- dire, et scire, et intelligere de Deo, nempe ipsum esse illum, qui est, nomine absurdum est etiam de Verbo Dei sic cogitare, et consilium ei ac voluntatem anteponere? Satis enim est item de Verbo il- lud scire, et intelligere, nempe ipsum non ex con- sultatione et voluntate Deum esse, sed natura proprium esse Verbum Patris. Quod quidem Verbum cum sit consilium et voluntas Patris ip- sis, quomodo potest consilio et voluntate ejus gigni? nisi, ut ante dixi, Verbum gigi per scipsum aut per alterum Verbum asserant ho- mines insaní. Quod si confinxerint, et alterum illud gigi rursum per aliquod aliud Verbum necesse erit. Atque ita multiceps impiorum heresis deprehendetur stulte in immensam deorum multitudinem incidere, dum Filium creatum et ex nihilo factum esse, novis utentes vocibus, cique consilium et voluntatem præponentes conantur ostendere. Nonne impium est, ea quæ rerum procreatarum sunt, in procuratorem transferre? Nonne detestabile et execrandum est di- cere, consilium et voluntatem esse ante Verbum in Patre? Si enim voluntas in Patre præcedit, haud vera loquitur Filius, *Ego, inquietus, in Patre, aut etiam si ipse quoque in Patre est, posterior tamen existi- mabitur, cum voluntas in qua omnia facta sunt, antecedat, et ipse post, ut vos putatis, exis- stat.* Licet enim gloria præstet, tamen unum erit ex iis quæ voluntate facta sunt. At homines nefarii nolunt, Verbum et consilium vivens esse Filium, sed prudentiam et consilium et sapientiam, ut habi- tus quosdam, qui inesse abesseque possint, humano more Deo inhærente comminiscuntur, et omnia movent, et Valentini notionem et voluntatem ideo præponunt, ut Filium a Patre dividant, cumque non proprium Patris Verbum, sed creatum esse dicant. Apostolus autem non voluntatis, sed essentiae pa- ternæ proprium splendorem et figuram Dominum esse prædicat, *Qui cum sit, inquietus, splendor gloriæ,*

A εἰς ἀκάτερα τὴν βοσκήν ἔχει, καὶ λογικῆς φύσεως ἔστι τὸ πάθος τοῦτο· εἰ δὲ διὰ τὸ τούτων ἀποκόν σύκη ἡ βουλήσεως οἰκτίρμων καὶ ἀγαθῶν ἔστιν, ἀκουέτωσαν ἀπερ εἰρήκασιν αὐτοῖς· Οὐκοῦν ἀνάγκη, καὶ μὴ θέλων ἀγαθῶν ἔστι. Καὶ τίς δὲ τὴν ἀνάγκην ἐπιβαλὼν ἔστιν; Εἰ δὲ ἀλογόν ἔστιν λέγειν ἐπειδὴ Θεοῦ ἀνάγκην, καὶ διὰ τοῦτο φύσει ἀγαθῶν ἔστιν, εἴτε ἀν ποιλῷ μᾶλλον καὶ ἀληθέστερον τοῦ Γενοῦ φύσει, καὶ οὐκ ἐκ βουλήσεως Πατήρ. Εἰπάτωσαν δὲ ἡμῖν καὶ τούτο πάλιν. Πρὸς γάρ την ἀναισχυντίαν αὐτῶν ἑρώ- τησαν αὐτοὺς ἐπάγειν ἐπειδὴ βούλομαι τολμηροτέραν μὲν, βλέπονταν δὲ δύμας εἰς εὐσέβειαν. Ἱλέσθητε, Δέσποτα. Ὁ Πατήρ αὐτὸς βουλευσάμενος πρότερον, εἴτα θελήσεις, οὕτως ὑπάρχει, ή καὶ πρὸ τοῦ βι- λεύσασθαι; χρὴ γάρ περὶ τοῦ Λόγου τοιαῦτα τολ- μῶνται; αὐτοὺς, τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς ἀκούειν, ἵνα γνωσίν, διτι τοιαύτη αὐτῶν περοκύτεται καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Πατέρα φθάνει. Ἐδάν μὲν οὖν επιποσιν, διτι καὶ αὐτὸς ἐκ βουλήσεως, τι ἦν πρὸ τοῦ βιλεύσασθαι, ή τι πλέον ἴσχεν, ὡς ὅμεις λέγετε, μετὰ τὸ βιλεύσασθαι; Εἰ δὲ ἀποκόν καὶ ἀσύστατός ἔστιν ἡ τοιαύτη ἑρώτησις, καὶ οὐ θέμεις δλῶς τοιαῦτα λέγειν (ἀρκεῖ γάρ καὶ μόνον ἀκούεντας ἡμᾶς περὶ Θεοῦ εἰδόντας, καὶ νοεῖν, διτι αὐτός ἔστιν δ ὁν), πῶς οὐκ ἀλογόν ἀν εἴη καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου τοιαῦτα ἐνθυμεῖσθαι, καὶ βούλησιν καὶ θέλησιν προβάλλε- σθαι; Ἀρκεῖ γάρ περὶ τοῦ Λόγου εἰδέναι καὶ νοεῖν, διτι ἐ μὴ ἐκ βουλήσεως ὑπάρχων Θεὸς οὐ βι- λήσει, ἀλλὰ φύσει τὸν ίδιον ἔχει Λόγον. Πῶς οὖν βιλή καὶ θέλημα τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων δ Λόγος δύναται γίνεσθαι καὶ αὐτὸς βιλήματι καὶ θελήτει; Ἑκτὸς εἰ μή, καθὼς προείπον, μανέντες πάλιν επιποσιν αὐτὸν διτι λαυτοῦ γερονένει, ή διτι ἐτέρου τινάς. Ἀλλὰ καὶ πλάσασθαι, πάντας κάκεινος διά τινος γίνεται. Καὶ λοιπὸν οὕτως; ἐπιλογῆσομένων ἡμῶν, καὶ ἀνα- κρινόντων τὴν ἀλήθειαν, εὑρίσκεται τῶν ἀθέων ἡ πολυκέφαλος; αἱρεσίς εἰς πολυθύετητα πίπτουσα καὶ διμετραν πανταν, ἐν δικτίσμα καὶ ἐξ οὐκ διτων θέ- λοντες εἶναι τὸν Γενὸν, ἐτέρως τὰ αὐτὰ σημαίνουσι, βούλησιν καὶ θέλησιν προβάλλομενοι. Πῶς οὖν οὐκ ἀσεῖς; τὰ τῶν γενητῶν ἐπὶ τὸν Δημιουργὸν μετα- φέρειν; Ἡ πῶς; οὐ βλάσφημον λέγειν βούλησιν πρὸ τοῦ Λόγου εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ; Εἰ γάρ προργεῖται βούλησις ἐν τῷ Πατρὶ, οὐκ ἀληθεύει λέγων δ Γενός. **D** Ἔγω ἐν τῷ Πατρὶ. **H** εἰ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ ἔστιν, ἀλλὰ δεύτερον λογισθήσεται, οὕσης βουλήσεως πρὸ αὐτοῦ, ἐν διπάντα γέγονε, καὶ αὐτὸς ὑπέστη καθ' ὅμδας. Καὶ γάρ τῇ διδέη διειρέη, ἀλλ' οὐδὲν διτόν ἔστιν εἰς τῶν βουλήσεως γενομένων. Ἄλλ' οἱ διεσθίεις οὐ θέλουσι μὲν Λόγον καὶ βιλήν ζῶσαν εἰ- ναι τὸν Γενόν, περὶ δὲ τὸν Θεὸν φρόνησιν, καὶ βιλη- σιν, καὶ σοφίαν, ὡς ἔξιν συμβαίνουσαν, καὶ ἀκο- συμβαίνουσαν ἀνθρωπίνως γίνεσθαι μιθολογοῦσι, καὶ πάντα κινοῦσι, καὶ τὴν Οὐαλεντίνου ἱννοιν καὶ θέλησιν προβάλλονται, ἵνα μόνον διαστήσωσι τὸν Γενόν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ μὴ εἰπωσιν ίδιον εὐτὸν τοῦ Πατρὸς εἶναι Λόγον, ἀλλὰ κτίσμα· καὶ γάρ δ Ἀπόστολος οὐ βουλήσεως, ἀλλ' αὐτῆς τῆς οὐσίας τῆς πτερικῆς ίδιον ἀπειργασμα καὶ χαρακτήρα τὸν

Χριστὸν κηρύξτε: λέγων, "Ος ὁν διανύγασμα τῆς θεότητος, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Εἰ δὲ, ὡς προείπον, οὐκ ἐκ βουλήσεώς ἔστιν ἡ πατερικὴ οὐσία, καὶ ὑπόστασις, εἰδότον ὡς οὐδὲ τὸ έδιον τῆς πατερικῆς ὑποστάσεως; ἐκ βουλήσεως ἀν εἴη. 'Οποια γὰρ ἀν ἡ ἡ μακαρία ἔκεινη ὑπόστασις, τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸ ἐκ αὐτῆς γέννημα δεῖ. Καὶ αὐτὸς γοῦν ὁ Πατὴρ οὐκ εἰπεν, Θύες; ἔστιν ὁ βουλήσεις μὲν γεγονὼς· οὐδὲ δύ διατάσσειν ἔχον, ἀλλ' ἀπλῶς, Υἱός μου, καὶ μᾶλλον ἐν ὅ εὐδόκησα, δεικνύς ἐκ τοιῶν, διτὶ Φύσεις μου οὗτος ἔστιν ὁ Υἱός. 'Ἐν αὐτῷ δὲ τῶν ἀκούσθετων ἡ βουλήσεις ἀπόκειται. 'Αρ' οὖν ἐπει φύσει, καὶ μὴ ἐκ βουλήσεως; ἔστιν ὁ Υἱός, οὗτος καὶ ἀθέλητος; ἔστι τῷ Πατέρι, καὶ μὴ βουλομένῳ τοῦ Πατέρος, ἔστιν ὁ Υἱός; Οὐδενούν, ἀλλὰ καὶ θελόμενός ἔστιν ὁ Υἱός παρὰ τὸν Πατέρος, καὶ, ὡς αὐτὸς φησιν ὁ Πατὴρ, φιλεῖ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ. Ή; Γάρ τοῦ εἶναι ἀγαθός οὐκ ἐκ βουλήσεως μὲν ἕρξτο, οὐ μὴν ἀδουλήτως, καὶ ἀθελήτως; ἔστιν ἡ γένεσις· δὲ γάρ ἔστι, τούτῳ καὶ θελητὸν αὐτῷ ἔστιν οὖτοις καὶ τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν, εἰ καὶ μὴ ἐκ βουλήσεως ἕρξατο, ἀλλ' οὐκ ἀθέλητον, οὐδὲ παρὰ γνώμην ἔστιν αὐτῷ. 'Ωστερ γάρ τῆς ὑποστάσεως τῆς ίδεις ἔστι οὐλητής, οὔτω καὶ ὁ Υἱός ίδιος ἀν αὐτοῦ τῆς οὐσίας οὐκ ἀθέλητος; ἔστιν αὐτῷ. Θελούσθω, καὶ φιλείσθω τοῖν τὸν Υἱόν; παρὰ τοῦ Πατέρος, καὶ οὔτω τὸ θέλειν, καὶ τὸ μὴ ἀδουλήτον τοῦ θεοῦ τοῖς ἐνσεβῶς λογιζέσθω. Καὶ γάρ ὁ Υἱός τῇ θελήσει, ή θέλεται παρὰ τοῦ Πατέρος, ταῦτη καὶ αὐτὸς ἀγαπᾷ, καὶ θέλει, καὶ τιμᾷ τὸν Πατέρα, καὶ ἐν ἑστί θέλημα τὸ ἐκ τοῦ Πατέρος ἐν Υἱῷ, ὡς καὶ ἐκ τούτου θεωρεῖσθαι τὸν Υἱὸν ἐν τῷ Πατέρι, καὶ τὸν Πατέρα τῷ Υἱῷ. Μή μέντοι κατὰ οὐαλεντίνον προηγουμένην τὴν βούλησιν ἐπεισαγέτω. Μαίνοντο γάρ διατάξεις τοῦ Πατέρος καὶ Υἱοῦ βούλησιν, καὶ θέλησιν, καὶ σχέψιν. Καὶ γάρ ἔτερόν ἔστι λέγειν βούλησε γέγονεν, ἔτερον δὲ, διτὶ ίδειον δύτα φύσεις τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἀγαπᾷ, καὶ θέλει αὐτόν. Τὸ μὲν γάρ λέγειν, Ἐκ βουλήσεως γέγονε, πρῶτον μὲν τὸ μὴ εἶναι ποτὲ τούτον σημανεῖ· ἔπειτα δὲ καὶ τὸν ἐπί ἀμφὶ δυνήσθη ἔχει, καθάπερ εἰρηται, ὥστε δύνασθαι τινὰ νοεῖν, διτὶ ήδύνατο καὶ μὴ βούλεσθαι τὸν Υἱόν. Ἐπει τοῦ ή ιοῦ δὲ λέγειν, διτὶ ήδύνατο καὶ μὴ εἶναι, δυστεθέει; ἔστι, καὶ φιλάνον εἰς τὴν τοῦ Πατέρος οὐσίαν τὸ θέλημα, εἴγε λέγοιτο, Ἦδύνατο μὴ εἶναι ἀγαπᾷς; δι τὸ Πατέρο. Ἀλλ' ὡστερ ἀγαθός δεῖ καὶ τῇ φύσεις, ήτο; δεῖ καὶ τῇ φύσει γεννητικὸς ὁ Πατὴρ. Τὸ δὲ Ὁ Πατὴρ θέλει τὸν Υἱὸν, καὶ ὁ Λόγος θέλει τὸν Ιησοῦν, οὐ βούλησιν προηγουμένην δείκνυσιν, ἀλλὰ διμωτεων; γνώρισμα.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς περὶ τῶν γενομένων ἐν τῇ Ἀριμήνῃ τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας Συρόδου

Ἐπειδὴ δὲ οὐτῶς αὐτοὶ πρός τε ἐκαυτοὺς, καὶ πρὸς τοὺς πρὸς ἐκαυτῶν διετέθησαν, φέρε λοιπὸν ἡμεῖς, ἔξετάσαντες, μάθωμεν παρ' αὐτῶν, ποιον ἀποπονθεωρήσαντες, ή τίνα λέξιν αἰτιώμενοι τὸν ἔγγε-

¹ Hebr. i. 3. ² Matth. xvii. 5. ³ Joan. iii. 35.

A el figura substantiae ejus¹. Quod si paterna essentia atque substantia, ut ante diximus, non est a voluntate, constat, ne id quidem, quod est paternæ substantiae proprium, a voluntate esse. Qualis enim est beata illa substantia, tale esse oportet et proprium ipsius germen. Quamobrem et ipse Pater non dixit: Hic est voluntate genitus Filius, nec quem ex beneplacito Filium habui, sed simpliciter: Filius meus, et in quo bene placui². Quibus verbis ostendit eum esse natura filium, in quo voluntas eorum, quæ sibi probantur, sita sit. Num igitur quia natura Filius est, non autem ex voluntate, ideo Patri non est voluntarius³ aut nolentis Patris est Filius? Minime vero, sed et volenti Patri Filius est, et Pater, ut ipse quidem ait, diligit Filium et omnia ostendit ei⁴. B Quemadmodum enim ut bonus sit Deus non ex voluntate cœpit, nec tamen invitus et præter voluntatem est bonus. Quod enim illi est, voluntarium est, sicut ut Filius sit, quanquam a voluntate non est, non tamen contra voluntatem et sententiam ejus est. Ut enim propriam essentiam habet volens, sic et Filius, qui est ejus essentiæ proprius, ipsi volenti, non autem invito est. Vult igitur ac diligit Filium Pater, ita tamen, ut pie ipsum velle, et non invitum interpreteris. Nam qua voluntate Pater Filium vult, eadem voluntate Filius vult, et diligit, et colit Patrem. Et una est voluntas ex Patre in Filio. Ut ex hac item perspicuum sit, Filium in Patre esse, et Patrem in Filio. Cave tamen, ne ex Valentini sententia voluntatem putes antecedere. Insanit enim quisquis inter Patrem et Filium voluntatem, et consilium, et considerationem interponit. Aliud enim est dicere, voluntate genitus est, et aliud Pater Filium proprium suum natura existentem diligit, et vult. Nam illud quidem voluntate et consilio genitum esse primum significat eum aliquando non extitisse. Deinde, quemadmodum dictum est, in utramque partem propeensionem ostendit, ut aliquis dicere queat, Patrem potuisse Filium etiam nolle. Quare quidem impia audacia cum Filium potuisse non esse dicat ad Patris essentiam pervenit, et idem de Patre constituit, non aliter ac si dicat, Patrem potuisse non esse bonum. Quemadmodum ergo semper et natura bonus Pater, ita semper et natura Filium gignit. Quod autem Pater Filium velit, et Verbum velit Patrem, hoc non antecedens consilium aut voluntatem ostendit, sed veram naturæ rationem, et essentiæ proprietatem similitudinemque significat. φύσεως γνησιότητα, καὶ οὐσίας ίδιότητα, καὶ

Ex epistola, qua res in conciliis tum Ariminii, quo est Italiae oppidum, tum Seleuciae, quod est oppidum Isaurie celebratis, gestæ continentur.

Cæterum, quando ipsi erga se mutuo et erga majores suos sic affecti sunt, age jam sciscitemur illos, ut ediscamus quam in scriptis illis absurditatem aut quam vitiosam sententiam conspicati,

Patribus inobsequentes sunt, et aduersus ecumenicam synodum decertant? Haec voces, aiunt, ex substantia, et, consubstantiale, nobis minime placent, quibusdam enim offendiculo fuere, plurimos conturbarunt. Illi igitur scriptis suis ita sunt locuti. Verum sic quispiam illis occurrat: Si ergo haec verba per se illis offendionis causa fuere, non solum quosdam offendi, ac plurimos turbari oportuit, sed et nos aliasque universos eodem affectos esse modo par fuit. Quod si universi has voces amplectuntur: si qui illa scripsere, non vulgares homines, sed ex toto orbe coacti sunt; si qui jam Ariminum convenere episcopi plus quadringentis ea testimonio suo comprobant; nonne qui aduersus synodum haec effuttiunt hinc arguuntur, non verba quidem culpanda esse, sed eorum qui haec prave interpretantur malitiam? Quam multi sunt, qui divinis Scripturis maligne lectis ac prave intellectis, sanctos hinc insimulant! cuiusmodi fuere olim Iudei, qui Dominum non receperunt, et jam Manichei qui in legem blasphemant; cuius sane rei, non Scripturæ, sed ipsorum perversitas causa fuit. Si itaque verborum pravitatem ostendere potestis, agite, demonstrandi ratio ineatur; nec obiciatis nobis haec nonnullis offendionis esse, ne idem vobis, quod tunc Pharisæis, accidat. Etenim cum illi sese simularent de doctrina Domini offendili, ait Dominus illis: «Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur». His autem verbis ostendit, non Patris verba a se plantata, sed pravam suam recte dictorum interpretationem, offendiculo illis suisse. Nam ii qui olim Apostoli epistolas culpabant, non Pauli, sed ipsorum ignorantiam, et perversum animum palam fecere. έπειτα οὐκ οἱ αἰτιώμενοι τότε τὰς ἐπιστολὰς ἀμαθίας καὶ στρεβλῆς διανοίας κατηγόρουν.

Sed jam respondete (operæ pretium enim
fuerit hoc ab illis querere) quinam sunt, quos de
illis offendit atque turbari causamini? Certe nemo
corum qui pie de Christo sentiunt, quippe qui ea
defendant asserantque. Quod si Ariani sunt qui
haec indigne ferunt, quid mirum si irascuntur iis
qui eorum hæresin de medio tollunt? Non enim ea
verba illis scandalio sunt, sed dolori, quod quasi in
cipito insculpta suam hæresin traducant. Desinente
igitur adversus Patres nostros   hac de causa
obmurmurare : alioqui restat, ut crucem quoque
Dominicam vituperetis, quod ea Judæis sit scan-
dalum, gentibus autem stultitia, ut dixit Apostolus.
Verum quemadmodum crux mala non est, nobis
enim qui credimus, « Christus est Dei virtus et Dei
sapientia » , etiam si Judæi insaniant ; ita quoque
Patrum verba non perversa, sed utilia sunt iis qui
æquo animo ea legunt, ipsaque omnem omnino
destruunt impietatem : quamvis Ariani multoties
disrumpantur, quod sese ab illis damnatos videant.
Demonstratum itaque est illam scandali quam af-

Α γραμμένων, ἀπειθεῖς μὲν γονεῦσι γεγόντισι, διαμάχηνται δὲ πρὸς οἰκουμενικὴν σύνοδον; Τὸ δὲ τῆς οὐσίας, φησὶ, καὶ τὸ « ὅμοιούσιον » οὐκέτι θερεσενήμενον. Ταῦτα γάρ τινας ἐσκανδάλισε καὶ πολλοὺς ἔθορυσθεν. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὗτα γράφοντες εἰρήκασιν ἀπαντήσεις δ' ἀν τις αὐτοῖς εὐλόγιας οὐτως· Εἰ μὲν οὖν αὐτὰ τὰ ρήματα καθ' ἑαυτὰ τυγχάνεις διτα αἴτια τούτοις εἰς σκάνδαλον, ἔδει μὴ τινας σκανδαλίζεσθαι, μηδὲ πολλοὺς θορυβεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν τοὺς ἄλλους πάντας ταυτὸν ἐκείνοις πάσχειν ἐξ αὐτῶν· εἰ δὲ οἱ μὲν πάντες ἀγαπῶσι τὰ ρήματα, οἱ δὲ ταῦτα γράψαντες οὐχ εἰ τυχόντες, ἀλλ' οἱ ἐκ πάσης τῆς οἰκουμένης συνελθόντες εἰσοι, καὶ ταύτοις ἐπιμαρτυροῦσιν οἱ νῦν ἐν τῇ Ἀριμήνῳ συνελθόντες ἐπίσκοποι υἱοὶ πλείους· πῶς οὐκ ἄντικρος ἐλέγχει τοῦτο τοὺς κατὰ τῆς συνδου λέγοντας, ὡς οὐ τὰ ρήματά ἔστιν αἴτια, ἀλλ' ἡ κακῶνα τῶν παρεξηγουμένων τὰ τοιαῦτα; Πόσοι, κακῶς ἐντυγχάνοντες ταῖς θείαις· Γραφαῖς καὶ παρανοοῦντες ταύτας, κατηγοροῦσι τῶν ἀγίων! οἵτις γεγόνασιν οἱ μὲν τότε Ιουδαῖοι, μὴ δεξαμενοὶ τὸν Κύριον, εἰ δὲ νῦν Μανιχαῖοι βλασφημοῦντες τὸν νόμον· καὶ οὐχ αἱ Γραφαὶ γεγόνασιν αὐτοῖς αἴτιαι, ἀλλ' ἡ σφῶν αὐτῶν κακοφροσύνη. Εἰ μὲν οὖν ἀποδεῖξαι δύνασθε τὰ ρήματα φαῦλα, τοῦτο ποιεῖτε, καὶ λόγος ἡγεῖσθω τῆς ἀποδείξεως· καὶ μὴ προφασίζεσθε τοὺς σκανδαλιζομένους, ἵνα μὴ ταυτὸν πάθητε τοῖς τότε Φαρισαῖοις. Καὶ γάρ κακείνων προφασίζομένων σκανδαλίζεσθαι ἐπὶ ταῖς τοῦ Κυρίου διδαχαῖς, Ἐλεγεν αὐτοῖς ὁ Κύριος· « Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκέτι εὑρεσθεῖται. » Τοῦτο δὲ λέγων ἐδείκνυεν, ὡς οὐ τὰ τοῦ Πατρὸς δι' αὐτοῦ « φυτευδεῖνα », ρήματα σκάνδαλον ἥσαν αὐτοῖς, ἀλλ' αὐτοὶ κακῶς ἐκδεχόμενοι τὰ καλῶς λεγόμενα ἐσκανδάλιζον τοῦ Ἀπόστολου, οὐ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ τῆς ἑαυτῶν.

Ἐπεὶ (καλὸν γάρ αὐτοὺς ἐρέσθαι τοῦτο,) εἶπατε, τίνες εἰσὶν, οὓς προφασίζεσθε σκανδαλίζεσθαι καὶ θορυβεῖσθαι ἐπὶ τούτοις; Τῶν μὲν γάρ εὔσεβούντων εἰς τὸν Χριστὸν οὐδεὶς, αὐτὰ τὸ γάρ πρεσβεύοντες καὶ ἐκδικοῦσιν. Εἰ δὲ τῶν Ἀρειανῶν εἰσιν οἱ τοῦτο πάσχοντες, τί θαυμαστὸν, εἰ ἐπὶ τοῖς ἀναρρουσιν αὐτῶν τὴν αἰρεσιν ἀρχονται; Οὐ γάρ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον τὰ ρήματα· ἀλλὰ λύπη.

Δ οἱ στηλογραφία κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἔστιν. Οὐκοῦν παύσασθε γογγύζοντες κατὰ τῶν Πατέρων, καὶ τοιαῦτα προφασίζομενοι· ἐπεὶ ὥρα ὑμᾶς καταμέμφεσθαι καὶ τῷ κυριακῷ σταυρῷ, δοτι Ιουδαίοις μὲν σκάνδαλον ἔστιν, θίνεσι δὲ μωρία, ὡς εἰπεν δ Ἀπόστολος. Ἀλλ' ὥσπερ οὐ φαῦλος σταυρός· τὴν γάρ τοις πιστεύουσιν ἔστι « Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία, » καὶ Ιουδαῖοι μαίνωνται· οὐτως οὐ φαῦλα τὰ τῶν Πατέρων ρήματα, ἀλλ' ὡφέλιμα τοῖς γηγενίσις ἐντυγχάνονται, καὶ ἀναιρετικά πάσης ἀσεβείας ἔστι, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ πολλάκις διαβρήγηνται, καταχρινόμενοι παρ' αὐτῶν. « Οτε τοίνους ἡ περὶ τῶν σκανδαλιζομένων ἀπίθανος δίδεικται πρόφρα-

² Matth. xv, 13. ³ I Cor. i, 24.

τις, εἴπατε λοιπὸν ὅμεῖς, πῶς οὐκ ἀρέσκεσθε τῷ, ἐκ τῆς οὐσίας, ἡ δύναμις; Τοῦτο γάρ πρῶτον ἀναγκάσθαι καὶ ὑμεῖς ἐγράψατε ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγενῆσθαι τὸν Γίόν; Εἰ μὲν οὖν τὸν Πατέρα δυνάμαντες, ή τὸ, « Θεός, » δυναμάντες, οὐκ οὐσίαν σημαίνετε, οὐδὲ αὐτὸν τὸν δυτικόν ἐστι καὶ οὐσίαν νοεῖτε, ἀλλ' ἔτερόν τι περὶ αὐτὸν, ἢ τὸ γοῦν χειρόν, ίνα μή παρ' ἐμοῦ λέγηται, διὰ τούτων σημαίνετε, ἔθει: μὴ γράψειν ὅματς ἐκ τοῦ Πατρός τὸν Γίόν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ἢ τῶν ἐν αὐτῷ· ίνα φέγγοντες λέγειν ἀληθῶς Πατέρα τὸν Θεόν, σύνθετον δὲ τὸν ἀπλοῦν, καὶ σωματικῶς αὐτὸν ἐπινοοῦντες, κανοπέας βλασφημίας ἐφευρεταὶ γένησθε. Οὕτω δὲ νοῦντες, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸν Λόγον, καὶ τὸ Γίόν, οὐκ οὐσίαν, ἀλλ' δυναμά μόνον νομίζετε, καὶ λοιπὸν δύχρις δυναμάτων ἔχετε τὴν ἐμπειρίαν φαντασίαν· καὶ λέγετε, οὐκ εἶναι πιστεύετε, ἀλλὰ μή εἶναι φροντίζετε.

Τοῦτο δὲ Σαδδουκαίων μᾶλλον καὶ τῶν παρ' Πέλλησι λεχθέντων ἀδέσιν ἐστὶ τὸ τόλμημα. Άλλο οὖν τὴν κτίσιν αὐτοῦ τοῦ δυτοῦ Θεοῦ δημιουργημα εἶναι φήσετε· εἰ γε τὸ Πατήρ καὶ τὸ Θεός οὐκ αὐτήν τὴν τοῦ δυτοῦ οὐσίαν σημαίνουσιν, ἀλλ' ἔτερόν τι, ὥσπερ ὅμεῖς ἀναπλάττετε. Άλλα τοῦτο δυσσεβεῖς καὶ Μεταπτέρες ἔστι καὶ μόνον ἐνθυμεῖσθαι. Εἰ δὲ σταν διώδημαν· « Ἐγώ εἰμι ὁ ὄν· » καὶ, « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· » καὶ, « Ἀκούε, Ἱερατὴ, Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἰς ἐστι· » καὶ, « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· » οὐχ ἔτερόν τι ἀλλ' αὐτήν τὴν ἀπλήν καὶ μακαρίαν καὶ ἀκατάληπτον τοῦ δυτοῦ οὐσίαν νοοῦμεν· καὶ γάρ ἀδυνάτως ἔχωμεν καταλαβεῖν, διὰ τοῦτο ἐστιν, ἀλλ' ἀκούοντες τὸν Πατήρ, καὶ τὸ Θεός, καὶ τὸν Παντοκράτωρ, οὐχ ἔτερόν τι, ἀλλ' αὐτήν τὴν τοῦ δυτοῦ οὐσίαν σημανομένην νοοῦμεν. Εἰρήκατε δὲ καὶ ὅμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν Γίόν, δηλοντεί ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς αὐτὸν εἰρήκατε. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸ ὑμῶν λέγουσιν αἱ Γραφαὶ τὸν Κύριον Γίόν τοῦ Πατρὸς, καὶ πρὸ αὐτῶν, αὐτὸς ὁ Πατήρ εἰρήκεν· « Οὐτός ἐστιν ὁ Γίός μου ὁ ἀγαπητός· » Ιθῆς δὲ οὐδὲν ἔτερόν ἐστιν ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννημα· πῶς οὐ φαίνονται καλῶς εἰρήκοτες οἱ Πατέρες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Γίόν, λογισάμενοι ταῦτα εἶναι τὸ εἰπεῖν ὅρθως, ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ εἰπεῖν, ἐκ τῆς οὐσίας; Τὰ μὲν γάρ κτίσματα πάντα, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγηται γεγενῆσθαι, ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ Γίός εἰσιν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὐ γάρ γεννήματα, ἀλλὰ ποιήματά εἰσι τὴν φύσιν. « Ἐν ἀρχῇ γοῦν ὁ Θεός, » οὐχ ἐγέννησεν, ἀλλ' ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, » εἰρηται. Καὶ οὐχ ὁ γεννῶν, ἀλλ' « ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργούς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. » Εἰ δὲ ὁ Ἀπόστολος εἰρήκεν, « Εἰς θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, » ἀλλ' οὐ τὸν Γίόν συναριθμῶν τοὺς πᾶσι, τοῦτο φασιν· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν Ἐλλήνων

A ferunt rationem nullius esse probabilitatis. Ceterum respondete nobis, cur vobis hoc dictum, « ex substantia, » minime placet? Id enim primo inquirendum est: atqui vos ipsi scripsistis ex Patre genitum Filium esse? Si igitur cum Patrem nominatis, aut hanc vocem, « Deus », pronuntiatis, non substantiam significatis, neque ipsum qui existit, ut est secundum substantiam intelligitis; sed aliud circa ipsum, aut aliquid pejus, quod a me dictum nolim, per haec indicatis: vobis ergo scribendum non fuit, ex Patre Filium esse; sed ex iis quae circa ipsum vel in ipso sunt: ut hinc vitantes Deum vere Patrem dicere, eumque qui vere simplex est, compositum corporeumque intelligentes, recentioris blasphemiae inventores essetis. Cum porro sic intelligatis, necesse est ut Verbum et Filium, non substantiam sed merum nomen existimetis, ac demum nomine tenus, vestram retineatis opinionem: ac quae dicitis nullo modo esse et nusquam extare sentiatis.

Hæc Sadducæorum, imo potius eorum qui a Græcis athei vocantur, scelestæ est opinio. Atque hinc reliquum est ut creaturas Dei veri opificium esse inticias eatis, siquidem hæc vocabula, Pater, et, Deus, non ipsam existentis substantiam significant, sed aliud quidpiam quod commenti vos estis. Sed hoc vel solum cogitare, impium prorsus atque turpissimum est. Siu autem cum audimus: « Ego sum qui sum »; et, « In principio fecit Deus cælum et terram »; et, « Audi, Israel, Dominus Deus tuus Dominus unus est »; et, « Ihesus dicit Dominus omnipotens »; non aliud nisi ipsam simplicem, beatam, incomprehensibilem ejus, qui est, substantiam intelligimus; quamvis enim quidnam ille sit comprehendere nequeamus, attamen cum has voces audimus, Pater, Deus, Omnipotens, nihil aliud quam ejus, qui est, substantiam indicari concipimus. Dixistis vos etiā ex Deo Filium esse, ac consequenter ex Patris substantia ipsum esse; cum ergo et ante vos Scripturæ dicant Dominum esse Patris Filium, et ante Scripturas Pater dixerit, « Hic est Filius meus dilectus »; Filius autem nihil aliud sit quam Patris fetus; qua, quæso, ratione Patres non recte locuti videbuntur, ubi dixerint Filium esse ex substantia Patris, rati scilicet idem esse sincera mente dicere, ex Deo, ac dicere, ex substantia? Nam creaturæ omnes, quamvis ex Deo exstisset dicantur, sed non quemadmodum Filius, ex Deo sunt illæ, non enim res genitæ, sed factæ, natura sua sunt. « In principio » igitur « Deus, » non genuit, sed « fecit cælum et terram, et omnia quae in eis sunt »; ut scriptum est. Nec vero dicitur, qui gignit, sed « qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis ». Quod si Apostolus dixit, « Unus Deus per quem omnia », non eo sane illud dixit, quod Filium reliquis omni-

¹ Exod. iii. 14. ² Gen. 1, 1. ³ Deut. vi, 4. ⁴ Gen. xvii, 1. ⁵ Matth. iii, 17. ⁶ Gen. 1, 1. ⁷ Psal. ciii, 4. ⁸ 1 Cor. viii, 6.

bus annumeraret : sed quoniam multi ex Græcis existimant fortuito, et ex atomorum compli- catione, ac ex similaribus partibus sponte rerum naturam coaluisse, neque auctorem habere. Alii autem ab aliqua causa nec lamen per Verbum eam conditam arbitrantur. Quisque autem ex haereticis arbitratu suo res comminiscitur et de rerum natura fabulatur. Quapropter ex necessitate Apostolus dixit, « ex Deo »¹, ut factorem notum ficeret, et omnium creationem ex ejus voluntate factam declararet. Statim ergo insert: « Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia »², ut ex omnibus Filium exciperet; quæ enim Dei esse dicuntur, omnia per Filium facta sunt: nec fieri potest creatas res eamdem, quam creatorem, habere generationem; et ut doceret illud, « ex Deo », quod hic dicitur, alia ratione de opificiis, alia de Filio intelligi. Nam hic proles, illæ vero, opificia sunt. Ideoque Filius est proprius substantiæ fetus, illa autem, voluntatis creaturæ.

Hæc cum ipsa synodus animadverteret, ac perspectum haberet ejusdem vocabuli diversas esse significaciones; ne quidam suspicarentur Filium Dei ex Deo dici perinde atque creaturem, clarius scripsere, Filium ex substantia Dei esse: hinc namque vere germanum Patris esse Filium indicatur. Ex eo autem quod simpliciter dicitur, « ex Deo », voluntas creatoris in creando significatur. Sed, aiunt, hæc scripta non sunt, vocesque illas, quod in Scripturis non habeantur, rejicimus. Sed hanc illi cavillationem impudentissime proferunt. Si enim verba non scripta putant rejicienda, quare Ario non obserunt, qui tot sententiolarum quæ in Scripturis non habentur colluviem excogitavit: quales sunt, Ex non existantibus; et, Non erat Filius antequam gignetur; et, Erat tempus quo Non erat; et, Mutabilis est; et, Ineffabilis et invisibilis est Pater Filio; et, Filius non novit suam substantiam, et quilibet alias ejus sententias, quas in ridicula et impia Thalia sua evomuit; imo potius eas illi propugnant, quæ causa illis est ut cum Patribus etiam suis decertent. Aut cur, cum in Encæniis, ut vocant, verbis ex Scriptura non desumptis usi Acacius et Eusebius, dixerint primogenitum creaturæ esse sine dissimilitudine imaginem substantiæ, potentia, consilii et gloriæ, adversus Patres jam obmurmurant, quod verborum quæ in Scriptura non existant mentionem fecerint, et substantiæ vocem usurparint? Par fuit enim eos aut contra se ipsos obmurmurare, aut nihil Patres criminari.

Si igitur quidam aliū ex synodi verbis occasio nem arriperent, suspicio esset eos vel ignorantia vel religione id facere; neque vero hic sermo habetur de Georgio Cappadoce, qui Alexandria exactus est, viro qui nec ex præterita vitæ ratione commendatur, nec ullo modo Christianus est: sed propter opportunitatem, Christiani nomen simulate

A οἱ μὲν νομίζουσι κατὰ τὸ γένος καὶ ἔξι ἀπόμνη συμπλοκῆς, καὶ ὁμοιομερῶς ἐκ ταυτομάτου συνεστῶν τὴν κτίσιν, καὶ μὴ ἔχειν τὸν αἰτιον· οἱ δὲ ἔξι αἰτίου μὲν αὐτὴν γεγονέαται, οὐ μὴν καὶ διὰ τοῦ Λόγου· τῶν δὲ αἱρετικῶν ἐκαστος, ὡς τὸ θύλησσεν ἀνεπλάσατο, καὶ περὶ τῆς κτίσεως μυθολογεῖ· τούτου χάριν δὲ Ἀπόστολος ἀναγκαῖως συνειρρήσκε τὸ, « ἐκ τοῦ Θεοῦ ». ἵνα καὶ τὸν ποιητὴν γνωρίσῃ, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ τῶν πάντων δημιουργίαν ἀποδεῖξῃ· εὐθὺς γοῦν ἐπιφέρει, « Καὶ εἰς Κύριος Ἰησούς Χριστὸς, δι’ οὐ τὰ πάντα, ἵνα τῶν πάντων ἔξαρη τὸν Υἱόν· τὰ γὰρ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα, πάντα ταῦτα δι’ Υἱοῦ γέγονε· καὶ οὐχ οἶόν τε μίαν ἔχειν τὰ δημιουργούμενα τῷ δημιουργοῦντι τὴν γένεσιν· καὶ ἵνα τὸ, « ἐκ τοῦ Θεοῦ », λεγόμενον ὕδε, ἀλλως ἐπὶ τῶν ποιημάτων αὐτὸν σημανεσθαι διεῖσται, ἢ ὡς ἐπὶ Υἱοῦ λεγόμενον νοεῖται. Ὁ μὲν γὰρ γένημα, τὰ δὲ ποιήματα ἔστι. Διὸ καὶ δὲ μὲν Υἱὸς ἰδιον τῆς οὐσίας γένημα, τὰ δὲ βουλήματος δημιουργήματα.

Ταῦτα καὶ ἡ σύνοδος συνορῶσα, καὶ εἰδὼν τὴν ἐκ τῆς διαφορίαν, ὑπὲρ τῶν μη τινας ὑπονοεῖν κατὰ τὴν κτίσιν οὕτω λέγεσθαι καὶ τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ, λευκότερον ἔγραψαν ἐκ τῆς οὐσίας τὸν Υἱόν. Ἐκ μὲν γὰρ τούτου τὸ γῆνησιν ἀντιθῶς Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα γνωρίζεται· ἐκ δὲ τοῦ λέγεσθαι ἀπλῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὸ βουλήματα τῆς δημιουργίας τοῦ κτίσοντος σημανεῖται. « Άλλ ” οὐ γέραπται ταῦτα, φασιν, καὶ ὡς ἀγράφους τὰς φωνὰς ἐκδηλώμεν. Ἄλλα καὶ τοῦτο πάλιν πρόφασις ἔστιν αὐτοῖς ἀνασχιντος. Εἰ γὰρ ἐκβλητέα νομίζουσι τὰ μη γεγραμμένα, διὰ τοῦ περὶ « Αρειον ἐξ ἀγράφων ἐπινοησάντων τοσοῦτον ῥηματίων συρφετὸν, τὸ, « Εἴ οὐκ δυτῶν, καὶ τὸ, Οὐκ ἦν δὲ Υἱὸς πρὶν γεννηθῆ· καὶ, Ἡ πότε, οὗτος οὐκ ἦν· καὶ, Τρεπτός, ἔστι· καὶ, « Αρέβητος καὶ ἀδρατος; διὰ τοῦ Υἱοῦ· καὶ, Ο Υἱός οὐκ οἶδεν οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν· καὶ ὅστις τῇ γελοίῳ καὶ ἀσεβεῖ θαλίᾳ ἐσμετοῦ φρονῶν ἐκμετεῖται « Αρειος οὐκ ἀντειρήκασιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνίζονται, καὶ διὰ ταῦτα πρὸς τοὺς Πατέρας ἐστι τὸν διαμάχονται. Ἡ πῶς ἐν τοῖς λεγομένοις Ἐγκατίλεσ, ἀγράφοις χρησάμενοι λέξεισιν οἱ περὶ Αἰκάλιον καὶ Εὔσεβιον, καὶ εἰπόντες οὐσίας τοῦ καὶ δυνάμεως, καὶ βουλῆς, καὶ δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα τὸν πρωτότοκον τῆς κτίσεως, γογγύζουσι κατὰ τῶν Πατέρων, ὡς ἀγράφων αὐτῶν μνημονευσάντων: Ἐδει τὸν γογγύζειν, ἢ μηδὲν τοὺς Πατέρας αἰτιᾶσθαι.

Εἰ μὲν δὲν διὰ τοῦτος ἐπορθασεῖσθαι τὰ; τῆς συνδου λέξεις, τὸν δύναντο πάντας ἢ ἀγνοας; ἢ εὐλογείας ὑπόνοιαν ἔχειν· καὶ περὶ μὲν Γεωργίου τοῦ Καππαδόκος τοῦ ἐκβληθέντος· ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας λόγος οὐδεὶς· ἀνθρώπου μῆτες ἐκ προδημοτος βίου τὴν καρτυρίαν ἔχοντος, μῆτες δὲν; Χριστιανοὶ τυγχάνοντο; ἀλλὰ μόνον ὑποκριναμένου διὰ τὸν κα-

¹ I Cor. viii, 6. ² ibid.

ρὸν εὐδόνιμα, καὶ πορεισμὸν ἡγησαμένου τὴν πατεῖντα περὶ τὴν πίστιν, δικαιωπον μήτε εἰδότα περὶ ὃν λέγει, μήτε περὶ ὃν διαβεβαιοῦται, ἀλλὰ πᾶσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὡς κέπιφον ἐπακολουθοῦντα· Ἀκάιοις δὲ καὶ Εὐδόξιος, καὶ Πατρόφιλος, ταῦτα λέγοντες, πῶς οὐκ ἔξιοι πάσης εἰσὶ καταγνώσεως; Γράφοντες γάρ ἄγραφα καὶ αὐτοὶ, καὶ ἀποδεξάμενοι πολλάκις ὡς καλὸν τὸ τῆς οὐσίας δυνατό, μᾶλιστα καὶ διὰ τὴν ἐπιστολὴν Εὔσεβιον, αἰτιῶνται νῦν τοὺς πρὸ αὐτῶν, ὡς τοιαύταις χρησαμένους λέγεσιν. Ἀλλὰ καὶ εἰπόντες αὐτοὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ, καὶ Λόγου ζῶντα, τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα τὸν Γίδην, κατηγοροῦσι τῶν ἐν Νικαίᾳ εἰπόντων, ἐκ τῆς οὐσίας, καὶ δρούσιον τὸν γεννηθέντα τῷ γεγενηκότι. Τί δὲ θαυμαστὸν εἰ τοῖς πρὸ αὐτῶν καὶ τοῖς ἰδοῖς πατράσι διαμάχονται, ὅπου γε καὶ αὐτοὶ ἔκυροις ἐναντιούμενοι, τοῖς ἔκατον πρασκόπουσιν; Ἐκθέμενοι γάρ ἐν τοῖς λεγομένοις Ἐγκαυνίοις ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα εἶναι τὸν Γίδην, δρούσαντές τε οὕτω φρονεῖν, καὶ ἀναθεματίσαντες τοὺς ἀλλως φρονοῦντας, ἀλλὰ γάρ καὶ ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ γράψαντες· Οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθέσαν αὐθεντικὴν πίστιν ἐν τοῖς Ἐγκαυνίοις τοῖς κατὰ Ἀντιοχείαν (ἐν αὐτοῖς δὲ ἐγράφη τὸ τῆς οὐσίας δυνατό), ὥσπερ ἐπιλαθμένοι τούτων, μετ' ὀλίγον ἐν τῇ αὐτῇ Ἰσαυρίᾳ τάναντία Ἑγραφαν, λέγοντες· Τὸ δρούσιον καὶ τὸ δρούσιον ἐκβάλλομεν, ὡς ἀλλότριον τῶν Γραφῶν· καὶ τὸ τῆς οὐσίας δυνατό περιατρούμεν, ὡς μὴ κείμενον ἐν ταῖς Γραφαῖς.

Τίς οὖν ἔτι τοὺς τοιούτους Χριστιανὸς ἡγήσεται; Ή ποιὰ πίστις παρὰ τούτοις, παρ' οἷς οὐ λόγος, οὐ γράμμα βέβαιον, ἀλλὰ πάντα κατὰ καιρὸν ἀλλάσσεται καὶ μεταβάλλεται; Εἰ γάρ, ὡς Ἀκάιοις καὶ Εὐδόξιος, οὐ φεύγετε τὴν ἐκτεθέσαν ἐν τοῖς Ἐγκαυνίοις πίστιν, ἐν αὐτῇ δὲ γέγραπται, Οὐσία; ἀπαράλλακτος εἰκόνων δὲ Γίδης· πῶς ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ γράφετε, Ἐκβάλλομεν τὸ δρούσιον; Εἰ γάρ οὐκ ἔτι κατ' οὐσίαν δροίος δὲ Γίδης τῷ Πατρὶ, πῶς ἀπαράλλακτος τῆς οὐσίας εἰκὼν ἔστιν; Εἰ δὲ μετέγνωτε, γράψαντες τὸ, τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτος εἰκών· πῶς ἀναθεματίζετε τοὺς ἀνδρούς εἰναι λέγοντας τὸν Γίδην; Εἰ γάρ οὐχ δροίος κατ' οὐσίαν, πάντως ἀνδρούς ἔστι. Τὸ δὲ ἀνδρούς οὐχ ἄν εἴη εἰκών. Εἰ δὲ οὐσία κατ' ὅμοιος ἔστιν, οὐχ ἀρά δὲ τὸν Γίδην ἑωρακώς ἐώρακε τὸν Πατέρα, πλείστης δῆσης οὐσίας διαφορᾶς· μᾶλλον δὲ τὸ δλον δντος τούτου πρὸς ἐκείνον ἀνδρούς. Τὸ δὲ ἀνδρούς οὐχ οἶλον τε δροίον λέγεσθαι. Ποίᾳ τοινόν μηχανῇ τὸ ἀνδρούς δροίον λέγεται, καὶ τὸ δροίον ἀνδρούς φρονεῖτε, καὶ ὑποχρέεσθε λέγοντες εἰκόνα εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Γίδην; Εἰ γάρ οὐκ ἔτι κατ' οὐσίαν δροίος δὲ Γίδης τοῦ Πατρὸς, λείπει τι τῇ εἰκόνῃ, καὶ οὐκ ἔτι πλήρης εἰκών, οὐδὲ τέλειον ἀπαύγατη. Πῶς οὖν ἀναγνωσκετε τὸ, «Ἐν αὐτῷ κατακεί πάν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς»; Καὶ, «Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάδο-

A sumpsit, et pietatem quæstus loco habuit. Quapropter nemo eum jure arguerit, quod circa fidem labatur, hominem, qui neque novit quæ dicit, nec de quibus affirmat, sed omnes, uti scriptum est¹, veluti larus insequitur. Cum autem Acacius, Eudoxius et Patrophilus hæc dicant, quomodo non omni damnatione digni sunt? Nam, cum ipsi quoque ea scripserint quæ in Scripturis non habentur, et sæpe substantiæ nomen ut sanum, maxime propter Eusebii epistolam, receperint, majores suos nunc criminantur, quod hujusmodi sint usi verbis. Imo cum ipsi quoque dixerint Filium esse Deum ex Deo, ac Verbum vivens, substantiæ Patris imaginem per omnia similem, jam Nicænos Patres criminantur, quod dixerint, ex substantia, ac consubstantiale esse genitori genitum. Quid mirum autem si cum majoribus, et cùm patribus suis pugnant, ubi ipsi secum concertant in seque ipsos impingunt? Cum enim Antiochia in Encæniis, ut vocant, declarassent Filium esse substantiæ Patris sine ulla dissimilitudine imaginem, jurassentque se ita sentire, ac eos qui aliter sentiret anathemate damnassent, imo in Isauria scripsissent: Non refugimus authenticam fidem in Encæniis Antiochiae editam (illuc autem substantiæ nomen scriptum est), veluti eorum immemores, paulo post in ipsa Isauria iis aduersantia conscripsero, scilicet, δρούσιον et δρούσιον, hoc est, consubstantiale et substantia simile, utpote a Scripturis aliena, rejicimus, et substantiæ nomen de medio tollimus, quippe cum in Scripturis non reperiatur.

C Quis igitur viros hujusmodi ulterius Christianos existimabit? Aut quæ fides, apud quos nec verba, nec scripta firma sunt, sed omnia pro temporis ratione mutantur et invertuntur? Si enim, o Acaci et Eudoxi, non refutatis expositam in Encæniis fidem, in eaque scriptum est, Filium esse substantiæ Patris sine discrepantia imaginem, cur in Isauria scribitis, rejicimus δρούσιον? Si namque Filius secundum substantiam Patri similis non est, qui substantiæ imago erit sine discrepantia? Quod si vos pœnituit scripsisse, eum esse sine discrepantia substantiæ imaginem, cur anathemate damnatis eos qui dicunt Filium esse Patri dissimilem? Si enim similis non est secundum substantiam, plane dissimilis est. Quod autem dissimile est, nunquam imago fuerit. Sin, uti vos dicitis, ita se res habet, verum ergo non est qui vidit Filium, Patrem videsse, cum multa inter utrumque sit discrepantia, imo potius hic sit illi omnino dissimilis. Quod autem dissimile est, simile nunquam dicatur. Quo pacto igitur dissimile dicitis simile, et simile dissimile existimatis, ac simulatione usi dicitis, Filium esse Patris imaginem? Si enim Filius non est secundum substantiam Patris similis, aliquid sane imagini deficit, neque est plena imago, non perfectus splendor. Cur itaque hoc legitis: In ipso in-

¹ Prov. viii, 22.

habitat omnis plenitudo divinitatis corporali-
ter¹, & et, « ex plenitudine ejus nos omnes acce-
pimus »? Cur Arianum Aetium ut hereticum
ejicitis, licet ea ipsa quæ ille loquamini? Tibi enim,
Acaci, amicus est, Eudoxioque hujus magister im-
pietatis fuit, in cuius gratiam cum Leontius episco-
pus diaconum ordinavit; ut, quasi ovis vestimento
diaconatus nomine usus, blasphemiae verba libere
posset evomere.

Quid igitur vobis suasit, ut vobis ipsis adver-
semimi, tantumque dedecoris referatis? Certe nihil
rationi consentaneum vobis dicendum suppetit:
hocque solum intelligendum relinquitur, vos nulla
non simulatione, nullo non commento uti propter
Constantii patrocinium, lucrumque quod hinc vobis
evenit. Atque in promptu vobis est Patres incusare;
temereque objicitis, non haberi ea verba in Scrip-
turus sacris: et ut scriptum est, « crura divari-
castis omni transeunti »; ita ut loties sententiam
commutetis, quoties velint ii qui vos mercede et
præmio conducunt. Quanquam nihil interest, si
quis non scriptas voces proferat, dum piam servet
sententiam. Hæreticus autem vir, licet verbis e
Scriptura deproprias utatur, nihilo tamen minus,
suspectus ac mente corruptus cum sit, a Spiritu
sancto audiet: « Quare tu enarras justitias meas, et
assumis testamentum meum per os tuum »?² Quare
diabolo licet ex Scripturis loquenti os a Salva-
tore obturatum est. Beatus autem Paulus, quamvis
ex profanis loquatur: « Cretenses semper menda-
ces »; et: « Ipsi enim genus sumus »; et:
« Corrumpti mores bonos colloquia prava »; et
attamen sanctus cum sit, piam retinet sententiam:
et cum Christi mentem habeat, gentibus magister
est lidei et veritatis, et cum pietate semper loqui-
tur. Ecquidnam fide dignum inest Arianicis vocu-
lis, quibus eruca et locusta Salvatori anteponitur,
ipsique hæc convicia dicuntur: Aliquando non eras,
et creatus es, alienusque es a Deo secundum sub-
stantiam: nullamque demum non proferunt blasphem-
iam? Propalam certe faciunt, se nulla alia de causa
cum magna synodo pugnare, quam quod Arianum
damnaverit hæresim. Ea etiam illis causa est con-
substantialis vocem criminandi de qua ipsi prave-
sentiantur. Si namque recte crederent, Patrem vere
Patrem considerentur: Filium vero genuinum Fi-
lium, et natura verum crederent Verbum, et Sapientiam
Patris. Quod autem dicitur ex Deo Filium
esse, si non ut de creaturis dicitur, ita de illo affir-
marent; sed illum substantialiter Patris propriam esse
problem intelligerent, quemadmodum splendor a luce
ortum habet, nequaquam singuli eorum Patres in-
cusarent, ac potius fidenter dixissent bene syno-
dum scripsisse, et eam esse rectam de Domino
nostro Jesu Christo fidem.

A μεν; Πώς τὸν Ἀρειανὸν Ἀέτιον ὡς αἱρετικὸν ἐκ-
βάλλετε, καίτοι τὰ αὐτὰ ἔκεινῷ λέγοντες; Καὶ γάρ
σου μὲν, ὁ Ἀχάξις, ἐταῖρός ἐστιν, Εὐδοξίου δὲ
διδάσκαλος εἰς τὴν τοιαύτην ἀσένειαν γέγονεν, ης
ἔνεκα καὶ Λεόντιος αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος διάκονον κατ-
έστησεν· ἵνα, ὡς ἐνδύματι προβάτου τῷ δόνῳ μετι-
τῆς διάκονιας χρώμενος, ἐπ' ἀδείας ἔξεμεν δύνηται
τὰ τῆς βλασφημίας ρήματα.

Tί οὖν ὑμᾶς δρα τοιοῦτον ἔπειταν, ὅστε καὶ
έσυτοι εἰς τὸ ἐναντίον περιπεσεῖν, καὶ τοσαύτην αι-
σχύνην ἀπενέγκασθαι; ἀλλ’ οὐδὲν εὐλογὸν ἀνείποιτε.
τοῦτο δὲ μόνον περιλείπεται νοεῖν, ὅτι πάντα νῦν
ὑποκρίνεσθε, καὶ πάντα προσποιούμενοι πλάττετε
διὰ τὴν παρὰ Κωνσταντίου προστασίαν, καὶ τὸ
B παρὰ τοῦ τοιούτου κέρδος. Καὶ κατηγορεῖτε μὲν εὐ-
χερῶς τῶν Πατέρων, προφασίζεσθε δὲ ἀπλῶς τὰς λέ-
ξις, ὡς ἀγράφους· καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, « δι-
ετείνατε τὰ σκέλη παντὶ παρόδῳ » ὅστε τοσαύτας
ὑμᾶς μεταβάλλεσθαι, δσάκις δὲν ὑμᾶς οἱ μισθούμενοι
καὶ χορηγοῦντες ὑμῖν βούλονται. Καίτοι καὶ
ἀγράφους τις λαλῇ λέξεις, οὐδὲν διαφέρει, ἔως εὐεσθῇ
τὴν διάνοιαν ἔχει. Ο δὲ αἱρετικὸς ἀνὴρ, καὶ τὰς ἀπὸ
τῶν Γραφῶν χρήσται λέξεις, οὐδὲν ἔχει τὸ ποπτός
ῶν, καὶ τὸν νοῦν διεφθαρμένος, ἀκούσεται παρὰ τοῦ
Πνεύματος· « Ινα τὶ σὺ διηγῇ τὰ δικαιώματά
μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόμα-
τός σου; » Οὕτως δὲν διάδολος, καίτοι λαλῶν ἀπὸ
τῶν Γραφῶν, περίμεται παρὰ τοῦ Σωτῆρος· δὲν
C μακάριος Παῦλος, καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν λαλῇ· « Κρη-
τεῖς δεὶ φεύσται » καὶ, « Τοῦ γάρ καὶ γένος
ἔσμεν » καὶ, « Φθείρουσιν ἥθη χρηστὰ ὄμιλοις κα-
κοῖς » ἀλλ’ ὅμως, ἀγιος ὁν, ἔχει τὴν διάνοιαν εὐεσθῆ·
καὶ τοῦ Χριστοῦ νοῦν ἔχων, διδάσκαλος ἐστιν ἐθνῶν
ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ· καὶ δὲ λαλεῖ, μετ’ εὐεσθείας
φθέγγεται. Πολὰ τοινῦν ἐν τοῖς Ἀρειανοῖς ῥῆμα-
τοις καὶ πιθανότης ἔστιν, ἐν οἷς προτιμᾶται τοῦ
Σωτῆρος; ή κάμπη καὶ ἡ ἀκρίς, καὶ λοιδορεῖται πάρ-
ειτῶν· Οὐκ δέ τοι, καὶ ἐκτίσθης, ἔνος τε κατ-
ούσιαν τοῦ Θεοῦ τυγχάνεις· καὶ δὲλως οὐδὲν δυσφῆ-
μιας ἐν αὐτοῖς παραλείπεται. Φανεροὺς οὖν ἔχουσιν
πάσι καθιστῶσιν, διτὶ δὲν ἔτερον μάχονται πρὸς
τὴν σύνοδον ἐκείνην τὴν μεγάλην, διτὶ δὲ τὴν Ἀρει-
ανήν αἱρεσιν κατέκρινε. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ τὴν τοῦ
όμοουσιον λέξιν διαβάλλουσι, κακῶς αὐτοὶ φρονοῦν-
τες· καὶ περὶ αὐτῆς. Εἰ γάρ ἐπίστευον δρθῶς, καὶ τὸν
μὲν Πατέρα Πατέρα ἀληθῶς ὡμολόγουν, τὸν δὲ Υἱὸν
γνήσιον Υἱὸν καὶ φύσει ἀληθινὸν Λόγον, καὶ Σοφίαν
ἐπίστευον εἶναι τοῦ Πατρός· τὸ τε ἐκ τοῦ Θεοῦ λέ-
γειν τὸν Υἱὸν, εἰ μή, ὡσπερ λέγεται περὶ τῶν κτι-
σμάτων, οὗτος ἐλεγόν καὶ περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς οὐ-
σίας τοῦ Πατρός Υἱὸν αὐτὸν ἔνδον εἴναι· γένημα,
ώς ἐστι τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ φωτός· οὐκ δὲν ἔκαστος
αὐτῶν κατηγόρει τῶν Πατέρων· ἀλλ’ ἐθάρρουν, διτὶ
καλῶς ἔγραψεν ἡ σύνοδος· καὶ οὗτος ἐστιν ἡ δρῆ-
περ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πίστεις.

¹ Coloss. ii, 9. ² Joan. i, 16. ³ Ezech. xvi, 25.

⁴ Psal. xlix, 16. ⁵ Tit. i, 12. ⁶ Act. xvii, 28.

⁷ 1 Cor. xv, 53.

'Αλλ' ἀσαφῆς, φασίν, ἔστιν ἡμῖν τῶν τοιούτων λέξεων ἡ διάνοια. Καὶ τοῦτο γάρ προεφαστικό, λέγοντες, σπί, μή δυνάμενοι καταλαβεῖν τὴν ἐμηνελαν αὐτῶν, ἐκβάλλομεν ταύτας τὰς λέξεις. Τοῦτο δὲ εἰ ἀληθῶς Ἐλεγον, οὐκ ἔδει λέγειν αὐτοὺς, Ἐκβάλλομεν ταύτας· ἀλλ' ἡξίουν μαθεῖν παρὰ τῶν ἐπισταμένων, ἐπειδὴ φεύγουσι γε, καὶ διπερ ἀν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς μή νοήσωσιν ἐκβάλλειν, καὶ κατηγορεῖν τοὺς γράψαντας αὐτά. Ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον αἱρετικῶν, καὶ οὐχ ἡμῖν τῶν Χριστιανῶν τὸ τῶλημα. Ἡ γάρ ἀγνοοῦμεν ἐν τοῖς λογοῖς, οὐκ ἐκβάλλομεν, ἀλλὰ ζητοῦμεν οὐδὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Κύριος, καὶ πάρ' αὐτῶν μανθάνειν ἀξιοῦμεν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οὕτω προφασίζονται τὴν ἀσάφειαν τῶν τοιούτων λέξεων, διμολογείτωσαν γοῦν τὰ εὐθὺς ἐπιφερόμενα, καὶ ἀναθεματίζέτωσαν τοὺς φρονοῦντας, ἐξ οὐκ δυτῶν εἶναι τὸν Υἱὸν, καὶ, Οὐκ ἡν πρὶν γεννηθῆ, καὶ σπίτισμα καὶ ποίημά ἔστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· καὶ, Τρεπτός ἔστι τῇ φύσει· καὶ, Ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως· καὶ δλως ἀναθεματίζέτωσαν την Ἀρειανὴν αἱρεσιν, τὴν ἐφευροῦσαν τὴν τοιαύτην ἀσάφειαν. Καὶ λοιπὸν μήτη λεγέτωσαν, Ἐκβάλλομεν τὰς λέξεις, ἀλλ' διτι Οὐπω νοοῦμεν αὐτάς· Ἰνα οὕτω πιθανήν τινα πρόφασιν ἔχωσι τοῦ παρατείσθαι ταύτας. Εὖ δὲ οἴδα καὶ πέπεισμαι, καὶ αὐτὸν δὲ τοῦτο γινώσκουσιν, διτι ταῦτα ἐὰν διμολογήσωσι, καὶ ἀναθεματίσωσι τὴν Ἀρειανὴν αἱρεσιν, οὐκ ἀρνήσονται κάκεντας τὰς τῆς συνόδου λέξεις. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ οἱ Πατέρες, εἰρηκότες ἐκ τῆς οὐσίας γεννητῶν τὸν Υἱὸν διμούσιον τῷ Πατρὶ, εὐθὺς ἐπήγαγον· τοὺς δὲ λέγοντας τὰ προειρέμενα, διπερ ἔστι τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, ἀναθεματίζουμεν.

Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Πρὸς δὲ τοὺς ἀποδεχομένους τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῶν C ἐν Νικαίᾳ γραφέντων, περὶ δὲ μόνον τὸ διμούσιον ἀμφιβάλλοντας, χρή μή ὡς πρὸς ἔχορούς διατείσθαι· καὶ γάρ καὶ ἡμεῖς οὐχ ὡς πρὸς Ἀρειομανίτας, οὐδὲ ὡς μαχομένους πρὸς τοὺς Πατέρας ἐνιστάμεθα, ἀλλ' ὡς ἀδελφοὺς πρὸς ἀδελφοὺς διαλεγόμεθα, τὴν αὐτὴν μὲν τοιμὴν διάνοιαν ἔχοντας, περὶ δὲ τὸ διμούσιον μόνον διστάζοντας. Καὶ γάρ διμολογοῦντες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι, καὶ μή ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως τὸν Υἱὸν, κτίσμα τε μή εἶναι, μηδὲ ποίημα αὐτὸν, ἀλλὰ γνήσιον καὶ φύσει γέννημα ἀδίλιας τε αὐτὸν συνεῖναι τῷ Πατρὶ Λόγον δυτα καὶ Σοφίαν, οὐ μαχράν εἰσιν ἀποδέξανται καὶ τὴν τοῦ διμούσιου λέξιν. Τοιοῦτος δὲ ἔστι Βασίλειος ὁ ἀπὸ Ἀγκύρας, γράψας περὶ πίστεως. Τὸ μὲν γάρ διμούσιον μόνον λέγειν κατ' οὐσίαν οὐ πάντας σημαίνει καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, ἐξ οὐ μᾶλλον, ὡς καὶ αὐτὸν εἰρήκασι, σημαίνεται τὸ γνήσιον τοῦ Μίοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Καὶ γάρ καστίτερος διμούσιος ἔστι μόνον τῷ ἀργύρῳ, καὶ λύκος τῷ κυνὶ, καὶ χαλκὸς χρυσίζων τῷ ἀληθινῷ χρυσῷ, οὗτε δὲ καστίτερος ἐκ τοῦ ἀργύρου τυγχάνει, οὗτε λύκος ὡς οὐδὲ τοῦ κυνὸς ἀν νομισθεῖ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ διμοιούσιον αὐτὸν εἰρήκασι, τὸ Ιερόν σημαίνουσιν ἐκ τούτων ἢ τὸ διμούσιον; Καὶ γάρ ἀποπερ ὁ λέγων μόνον διμοιούσιον οὐ πάντας καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας γνωρίζει, οὕτως δὲ λέγων διμούσιον ἀμφιέρων, τοῦ τε διμοιούσιου καὶ τοῦ ἐκ τῆς οὐ-

A Sed, siunt, obscura nobis est horum verborum sententia. Ea enim fuit futile hominum excusatio: cum non possimus verborum interpretationem assequi, illa rejicimus. At si sincero loquerentur animo, non dictum oportuit, illa rejicimus; sed sciscitatur erant ut a peritis ediscerent: alioqui rejiciant quidquid in Scripturis divinis non intelligunt, eosque qui illa scripsere criminentur. Sed hæreticorum potius quam nostrum Christianorum fuerit audacia ejusmodi. Quæ enim in sacris eloquii non intelligimus, non ideo rejicimus, sed ab iis querimus, ab iis ediscere postulamus, quibus Dominus revelavit. Verum, quia eam verborum obscuritatem praetexunt, fateantur ergo quæ statim inferuntur, et anathemate damnent eos qui sentiant, ex non existantibus esse Filium, et non suisse antequam gigneretur, et creaturam opificiumque esse Dei Verbum: natura mutabile esse, et ex alia substantia; demumque Arianam damnent hæresim quæ hujusmodi impietatem excogitavit. Ne dicant deinceps, Ea verba rejicimus; sed, Nondum illa intelligimus; ut sic verisimilem ea recusandi causam afferant. Probe scio autem ac exploratum habeo, quod ipsi quoque non ignorant, eos si ista confiteantur et Arianam hæresin anathemate damnent, synodi verba non negaturos. Idcirco enim Patres cum dixissent ex substantia Patris genitum Filium esse Patri consubstantiale, statim intulerunt: Eos autem qui prædicta illa Arianae heresios verba dicunt, anathemate damnamus; ut ostendemus, διπερ ἔστι τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, ἀναθεματίζουμεν.

Ex eadem.

D Viros autem qui alia quidem omnia Nicææ scripta recipiunt, de solo autem consubstantialis vocabulo ambigunt, non ut inimicos spectari par est. Neque enim velut Ariomanitas, aut Patrum adversarios, homines aggredimur; sed disputamus veluti fratres cum fratribus, qui eadem qua nos sunt sententia, solo nomine in controversiam adducto. Cum enim confiteantur ex substantia Patris et non ex alia substantia esse Filium, nec creaturam vel opificium illum esse: sed genuinam naturalemque prolem, et ab æterno una cum Patre Verbum et Sapientiam existere, non longe absunt a recipienda consubstantialis voce. Talis est Basilius Ancyrae qui de fide scripsit. Nam, si similis tantum dicatur secundum substantiam, id non idem prorsus significat atque illud: ex substantia; que verbo magis, ut ipsi dixerit, Patris germānum Filium ipsum esse significatur. Nam stannum est argento simile, canis lupo, aurichalcum vero auro, nec tamen stannum ex argento est, nec lupus canis filius haberi potest. Quandoquidem autem et ex substantia, et substantiæ simile eum esse dixerunt, quid aliud his significant quam eum esse consubstantiale? Etenim, sicut qui dicit tantum, substantia simile, non prorsus indicat eum ex substantia esse; sic qui dicit, consubstantiale, utriusque dicti sententiam complectitur, et, substantiæ similis, et, ex

substantia. Iterumque illos aggressi qui dicunt Verbum esse creaturam, et negant genitum esse Filium, ex humanis exemplis filii ac patris sua adversum illos argumenta mutuati sunt, hac tamen exceptione, quod Deus non sit ut homo, neque humani partus similis sit Filii generatio, sed talis sit qualis Deo convenit, et a nobis intelligi debet. Nam et Patrem fontem sapientiae dixere atque vitae, Filium vero splendorem aeternae lucis, ipsumque esse fontis partum, qui ait: « Ego sum vita »¹, et, « Ego Sapientia habito in consilio »². Porro lucis splendorem, fontis partum, Patris Filium, quomodo apte nominaveris, nisi, consubstantiale? Ergone, cum hominum proles ejusdem sit substantiae, cavere oportet, ne is qui Filius dicitur, consubstantialis et ipse nominetur, ut hominum proles: absit! nequaquam se ita res habet. Sed hoc facile solvit; Filius quippe Verbum et Sapientia est Patris, quibus Patris generationem impassibilem et indivisam esse significatur. Nam ne hominum quidem verbum pars eorum est, neque cum quadam passione ab illis procedit; nedum Dei Verbum, quod Filium esse suum Pater declaravit. Ne autem quispiam audiens duntaxat, Verbum, existimat ejusmodi illud esse quale est humanum, nempe sine substantia; sed quem audit, Filium, agnoscat esse Verbum vivens, et Sapientiam substantia praeditam.

Deinde, quemadmodum ubi eum prolem dicimus, hoc non humano more intelligimus; et cum Patrem esse Deum agnoscamus, non corporalia de illo cogitamus: sed dum illa audimus exempla hujusmodique verba, ea tamen congruenti modo de Deo intelligimus, non enim Deus ut homo; sic cum consubstantiale audimus, omnem sensum transcendere debemus, et juxta Proverbium³, spiritualliter intelligere quae apponuntur nobis; ut cognoscamus, non voluntate, sed revera cum Filium ex Patre germanum esse, quasi ex fonte vitam, et ex luce splendorum. Alioqui cur illas voces, proles, filius, non corporaliter, consubstantiale autem quasi de corporibus, intelligimus: cum potissimum non de alio atque alio haec dicantur, sed de quo, proles, de eodem, consubstantiale, dictum sit? Parque est eamdem sententiam utriusque dicti circa Salvatorem retinere, neque vocem illam, proles, recte; illam autem, consubstantialis, aliter interpretari; consequens enim est vos, cum ea mente dicitis Filium Patris Verbum et Sapientiam esse, diversam de his habere sententiam, et alio modo Verbum, alio Sapientiam intelligere. At sicut absurdum illud est: namque Filius est Verbum et Sapientia Patris, unusque est ex Patre fetus, et ejus substantiae proprius; ita una eademque significatio est prolis et consubstantialis: et qui censit Filium esse fetus, is recte sentit eum esse consubstantiale.

¹ Joan. xiv, 6. ² Prov. viii, 12. ³ Prov. xxiii, 1.

A σας, σημαίνει τὴν διάνοιαν. Καὶ αὐτὸς γοῦν ἐνιστάμενος πάλιν πρὸς τοὺς κτίσμα λέγοντας εἶναι τὸν Λόγον, καὶ μὴ θέλοντας αὐτὸν γνῆσιν Γίδην εἶναι, ἐξ ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων υἱοῦ καὶ πατρὸς εἰλήφασι τὰς κατ' αὐτῶν ἀποδείξεις, ἐξαιρουμένου τούτου, διτὶ μὴ ὡς ἀνθρωπός ἐστιν ὁ Θεός, μηδὲ ὡς ἀνθρωπίνη γονή, οὔτως ἐστὶν ἡ τοῦ Υἱοῦ γέννησις, ἀλλ' ὡς ἡ Θεῷ πρέπουσα, καὶ ἡμᾶς ἀρμόδιουσα νοεῖν. Καὶ γάρ καὶ πηγὴν εἰρήκασι τὸν Πατέρα τῆς σοφίας καὶ τῆς ζωῆς, τὸν δὲ Γίδην ἀπαύγασμα φωτὸς ἀΐδιου, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς γέννημα λέγοντα. « Ἔγώ εἰμι τὸ ζωή, » καὶ, « Ἔγώ της Σοφίας κατεσκήνωσα βουλήν. » Τὸ δὲ ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα, καὶ ἐκ πηγῆς γέννημα, καὶ ἐκ Πατρὸς Γίδην, πῶς ἀντικαθίσταται τὸ ἐξ ἀνθρώπων γεννήματα ὀμοούσια^B ἐστιν, εὐλαβεῖσθαι δεῖ μὴ καὶ ὁ Γίδης, λεγόμενος ὀμοούσιος, νομισθεῖ καὶ αὐτὸς ὡς ἀνθρώπινον γέννημα; μὴ γέννοιτο! οὐκέτι οὔτως. Ἀλλὰ καὶ ταχείαν ἔχει τὴν λύσιν τοῦτο. Λόγος γάρ ἐστι καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς ὁ Γίδης· ἐξ ὧν τὸ ἀπαθές καὶ τὸ ἀμέριστον τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννήσεως γνωρίζεται. Λόγος γάρ οὐδὲ διὰ τῶν ἀνθρώπων μέρος ἐστιν, οὐδὲ κατὰ πάθος ἐξ αὐτῶν προέρχεται, μήτι γε ὁ τοῦ Θεοῦ, διὸ Γίδην εἶναι ἐντοῦ ὁ Πατήρ ἐδήλωσεν· ἵνα μὴ πάλιν τις, ἀκούων μόνον, Λόγον, νομίσῃ τοιοῦτον εἶναι, οὐδὲ ἐστιν ὁ τῶν ἀνθρώπων, ἀνυπόστατος· ἀλλ' ἀκούων, ὅτι Γίδης ἐστι, γινώσκῃ τούτον εἶναι ζῶντα Λόγον, καὶ ἐνούσιον Σοφίαν.

« Ἐπειτα, ὥσπερ τὸ γέννημα λέγοντες, οὐκ ἀνθρωπίνως νοοῦμεν, καὶ Πατέρα τὸν Θεὸν εἰδότες, οὐ σωματικὴν τινὰ περὶ αὐτοῦ λαμβάνομεν ἔννοιαν· ἀλλὰ τὰ μὲν παραδείγματα καὶ τὰς τοιαύτας λέξεις ἀκούομεν, ἀρμόδιντας δὲ περὶ Θεοῦ νοοῦμεν· οὐ γάρ ὡς ἀνθρωπός ὁ Θεός· οὔτως δρα καὶ τὸ ὄμοούσιον ἀκούοντες, ὑπερβαίνειν ὀφελούμεν πᾶσαν αἰσθησιν, καὶ κατὰ τὴν Παροιμίαν, νοητῶς νοεῖν τὰ παρατίθεμα τὴν ἡμῖν· ὥστε μέντοι γινώσκειν, διτὶ μὴ θελήσεις, ἀλλὰ ἀληθῶς Γίδης ἐστιν ἐκ Πατρὸς γνῆσις, ὡς ἐκ πηγῆς ζωῆς, καὶ φωτὸς ἀπαύγασμα. Ἡ διὸ τὶ τὸ μὲν, γέννημα, καὶ τὸ Γίδης, οὐ σωματικῶς, τὸ δὲ ὄμοούσιον, ὡς ἐπὶ σωμάτων διανοούμεθα, καὶ μάλιστα, διτὶ οὐ περὶ διλού καὶ διλού ἐστι τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ περὶ οὐ τὸ γέννημα, περὶ τούτου καὶ τὸ ὄμοούσιον ἐλέχθη· Καὶ πρέπει τὴν αὐτὴν διάνοιαν ἀμφοτέρων τῶν λέξεων ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος διασώζειν, καὶ μὴ τὸ μὲν γέννημα λαλῶς ἐξηγείσθαι, τὸ δὲ ὄμοούσιον διλούς· ἐπειδὸν οὐδὲν τὸν Λόγον νοεῖν, ἐπέρχεται δὲ τὴν Σοφίαν. Ἀλλ' ὥσπερ ἀποτον τοῦτο· Λόγος γάρ καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς ἐστιν ὁ Γίδης, καὶ ἐν ἐστι· τὸ ἐκ Πατρὸς γέννημα, καὶ ίδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ· οὕτως· εἰς ἐστιν ἐνοῦς τοῦ γεννήματος καὶ τοῦ ὄμοούσιου· καὶ διφονῶν γέννημα τὸν Γίδην φρονεῖ τούτον ὁρθῶς καὶ ὄμοούσιον.

Αύτάρκη μὲν οὖν ταῦτα δεῖξαι, τῶν ἀγαπητῶν Α τὴν διάνοιαν μὴ ἀλλοτριαν, μηδὲ μακρὰν οὖσαν τοῦ δόμουσίου. Ἐπειδὴ δὲ, ως αὐτοὶ φασ (τὴν γάρ ἐπιστολὴν οὐκ ἔχον ἐγώ), οἱ τὸν Σαμοσατέα κατακρινάντες ἐπίσκοποι γράφοντες εἰρήκασι μὴ εἶναι δόμούσιον τὸν Γίδην τῷ Πατρὶ, καὶ λοιπὸν αὐτοὶ, διὸ τὴν πρὸς τοὺς εἰρηκότας εὐλάβειάν τε καὶ τιμὴν, οὗτῷ περὶ τὴν λέξιν διάκεινται· καλὸν μετ' αὐτῶν μετ' εὐλαβεῖας καὶ περὶ τούτου διασκέψασθαι. Συγχρούειν μὲν γάρ τούτους πρὸς ἐκείνους ἀπρεπές· πάντες γάρ εἰσι Πατέρες· διακρίνειν δὲ πάλιν, ως οὗτοι μὲν καλῶς, ἐκεῖνοι δὲ τούναντίον εἰρήκασιν, οὐχ διοινοῦν· οἱ πάντες γάρ ἔχοιμιθῆσαν ἐν Χριστῷ. Οὐ χρή δὲ φιλονεικεῖν, οὐδὲ τῶν συνελθόντων τὸν δριμύνην συμβάλλειν, ἵνα μὴ δοκῶσιν οἱ τριακόσιοι τοὺς ἐλέπτοντας ἐπικρύπτειν· οὐδὲ δὲ πάλιν τὸν χρόνον ἀναμετρεῖν, ἵνα μὴ δοκῶσιν οἱ προλαβόντες ἀφανίειν τοὺς μετὰ ταῦτα γενομένους. Οἱ πάντες γάρ, καθὼς προείρηται, Πατέρες εἰσι· καὶ δῆμος οὐδὲ οἱ τεώτεροί τι φρονήσαντες ἔγραψαν, οὐδὲ ἕκαστος καταθαρσήσαντες, ἀγράφων προέστησαν λέξεων· ἀλλὰ ἐκ Πατέρων ὄρμωμένοι καὶ αὐτοὶ, τοῖς ἐκείνων ἐχρήσαντο φήμασι. Διούσιοι γάρ δύο γεγόνασιν ἐμπροσθεν πολὺ τῶν ἔδομάκοντα τῶν καθελόντων τὸν Σαμοσατέα· τούτων δὲ μὲν τῆς Ῥώμης, δὲ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας ἦν ἐπίσκοπος. Ἀλλά τινων αἰτιασμένων παρὰ τῷ ἐπίσκοπῳ Ῥώμης τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, ως λέγοντα ποίημα, καὶ μὴ δόμούσιον τὸν Γίδην τῷ Πατρὶ, ἢ μὲν κατὰ Ῥώμην σύνοδος τηγανάκτησεν· δὲ δὲ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος τὴν πάντων γνῶμην γράφει πρὸς τὸν δόμωνυμον ἔκυτον. Κάκενος λοιπὸν, ἀπολογούμενος, τὸ μὲν βιβλίον ἐπιγράφει Εἰλέγχουν καὶ Ἀπολογίας. Γράψει δὲ ταῦτα πρὸς ἐκείνον.

Καὶ δι’ ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα, ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ δὲ προφέρουσιν ἔγκλημα κατ’ ἐμοῦ, φεῦδος δὲ, ως οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν δόμούσιον εἶναι τῷ θῷ. Εἰ γάρ καὶ τὸ δικαίομα τοῦτο φημι μὴ εὐρηκέναι, μηδὲ ἀνέγνωκέναι ποιοῦντας τὰ ἔξης, δὲ σειωπήκασι, τῆς διωνίας ταύτης οὐκ ἀπάδει. Καὶ γάρ ἀνθρώπεις γονίν παρεθέμην, δῆλον ως οὖσαν δόμογενη, φῆτας πάντως τοὺς γονεῖς μόνον ἐτέρους εἶναι τῶν τέκνων, διτι μὴ αὐτοὶ εἰεν τὰ τέκνα· ή μήτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἰναι, μήτε τέκνα. Καὶ τὴν μὲν ἐπιστολὴν, ως προείπον, διὸ τὰς περιστάσεις οὐκ ἔχω προκομίσας εἰ δὲ οὖν, αὐτά σοι τὰ τότε φήματα, μᾶλλον δὲ καὶ πάσης ἀνέπεμψα τὸ ἀντίγραφον διπερ ἐδὲ εὐπορήσω, ποιήσω. Οὐδὲ δὲ καὶ μέμνημαι πλέονα προσθεῖς τῶν συγγενῶν δόμοιώματα. Καὶ γάρ καὶ φυτὸν εἶπον, ἀπὸ σπέρματος ή ἀπὸ βίζης ἀνελθόν, ἔτερον εἶναι τοῦ ζθεν ἐβλάστησε, καὶ πάντως ἐκείνῳ καθέστηκεν δόμορες· καὶ ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς βέοντα, ἔτερον καὶ σχῆμα καὶ δινομα μετειληφέναι· μήτε γάρ τὴν πηγὴν ποταμὸν, μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι, καὶ ἀμφότερα ὑπάρχειν καὶ τὴν μὲν πηγὴν οἰοντες Πατέρα εἶναι. τὸ δὲ ποταμὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς γεννώμενον. Εἰρηκεν δὲ ἐπίσκοπος.

Et satis quidem hæc sunt ad comprobandum dilectorum sententiam non alienam, neque longe esse a consubstantiali. Quoniam autem, ut ipsi dicunt (nam epistola penes me non fuit), qui Samosatensem damnarunt episcopi scripto tradidere Filium Dei non esse Patri consubstantialem, ac deinde ipsi, pietatis honorisque causa erga viros qui hæc dixerunt, sic pro ea voce sunt affecti, operæ pretium fuerit pie cum ipsis ea de re disserere. Non decebat quippe illos cum his committere: omnes enim Patres sunt; neque sanctum esset definire hos probe, illos male locutos esse: omnes quippe in Christo obdormierunt. Disceptandum porro non est, neque numerus conferendus virorum qui coacti sunt, ne videantur trecenti illi pauciores obscurare, neque tempora B metienda sunt, ne qui præcessere subsequentes exaucerare putentur. Omnes enim, ut supra dictum est, Patres sunt; neque tamen trecenti illi aliquam novam scripsere sententiam; neque, sibi ipsis confisi, verbis non antea scriptis patrocinati sunt; sed exemplo Patrum incitati, eorum verba usurparunt. Diu namque ante illos septuaginta qui Samosatensem deposuerunt, duo Dionysii existere, quorum alter Romæ, alter Alexandriæ episcopus erat. Cum autem quidam ad Romanum episcopum, Alexandrinum detulissent, quod Filium rem factam et Patri non consubstantialem affirmareret, synodus Romæ coacta rem indigne tulit; Romanus autem episcopus omnium sententiam rescripsit ad gentilem suum. At ille sibi purganti causa librum edit hoc titulo, *Elenchus et Apologia*, et his verbis ad Romanum scripsit episcopum:

C In alia item epistola ea scripsi, quibus criminacionem adversariorum repuli, mendacemque ostendi qua aiebant me Christum negare esse Deo consubstantialem. Tametsi enim fateor me hoc vocabulum nusquam Scripturarum sacrarum vel inventisse vel legisse, attamen argumenta mea quæ subsequuntur, quæque isti tacuerunt, ab hac sententia non discrepant. Etenim humanam prolem in exemplum attuli, quam patet ejusdem esse generis ac genitorem. Dixique revera in hoc solum parentes differre a filiis, quod ipsi non sint filii: alioqui necessere fore neque parentes existere, neque filios. Epistolam autem, ut ante dixi, ob præsentem rerum conditionem penes me non habeo. Alioquin ipsa tibi quæ tunc scripsi verba, imo totius epistolæ exemplar misissem, mittamque si quando mihi ejus copia fuerit. Scio autem atque memini me plurimas ex rebus inter se cognatis similitudines congregasse. Etenim plantam, sive ex semine, sive ex radice succrescentem, aliam esse dixi ab eo unde pullulavit, tametsi ejusdem prorsus est naturæ: fluviumque a fonte fluentem, aliam formam et nomen accipere: neque enim aut fontem fluvium, aut fluvium fontem dici, sed utrumque existere: ac fontem quidem quasi patrem esse, fluvium vero, aquam ex fonte manentem. Dactenus episcopus ille.

Si quis igitur eos qui Nicææ convenerunt arguit, quod præter majorum decreta quædam protulerint, is jure septuaginta episcopos reprehendat, quod majorum suorum decreta non servarint. Prius quippe erant ambo Dionysii, atque ii qui tunc temporis Romæ convenerant episcopi. Sed neutros fas est culpare: omnes quippe res Christi curabant, omnes studia sua convertebant adversus haereticos, et alii Samosatensem, alii Arianam damnarunt haeresin. Recte autem ac probe utrique scrispere, atque congruerter ad propositum argumentum. Etenim quemadmodum beatus Apostolus ad Romanos his verbis scrispit: « Lex spiritualis est »; et « Lex sancta et mandatum sanctum, et justum et honum »; et paulo post, « Nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur »; ad Hebreos autem, « Nullum perfecit lex »; ad Galatas, « In lege nemo justificabitur »; ad Timotheum autem, « Bona est lex, si quis ea legitime utatur »; neque tamen quis sanctum virum criminatus fuerit quasi contraria et pugnantia scribat; sed potius admiratus fuerit, quod, ut singulis consentaneum erat, scriberet, ut Romani et alii ex litera ediscerent sese ad Spiritum converttere; Hebrei vero et Galatae docentur, non in legem, sed in Dominum qui legem dedit, spem habere: ita quoque etsi ambarum synodorum Patres diverse de consubstantiali mentionem fecerint, nullatenus tamen ab illis dissidere debemus, sed illorum perscrutari sententiam, et tunc ambas inter se synodos concordare reprehendemus. Qui enim Samosatensem deposuere, dixere Christum non esse consubstantialem: neque enim Filius ita se habet respectu Patris qualiter ille cogitabat. Qui autem Arianam haeresin anathemate damnarunt, cum Pauli calliditatem animadvertisserint, et cogitarent non ita de incorporeis, et maxime de Deo, consubstantialitatem accipiendam esse, agnoscentesque Verbum non creaturam, sed prolem ex substantia esse; item Patris substantiam, Filii principium, radicem et fontem esse, cum item sibi faverent Dionysii exempla, fontis scilicet vox, et consubstantialis defensio, et ante ista vox Salvatoris index unitatis, « Ego et Pater unus sumus »; et, « Qui vidit me vidit et Patrem »; ea, inquam, de causa, jure et ipsi Filium consubstantialem dixerunt. Et sicut, ut supra dixi, necno Apostolum culpaverit quod de lege Romanis hoc modo, Hebreis alio scriperit, sic nec præsentis temporis homines priscos illo criminati fuerint, si eorum considerent interpretationem; neque prisci posteros reprehenderint si advertant qua sententia et quo usita de Domino scripserunt. Etenim utraque synodus ex legitima causa hoc modo alia, alio alia locuta est. Cum enim Samosatensis Filium sentiret non esse ante Mariam, sed ab illa initium existendi acceptisse, idcirco episcopi tunc congregati illum de-

πέπερ οὖν μέμφεται τις τοῖς; ἐν Νικαῖα συνεθοῦσιν, ὡς εἰρηκόσι παρὰ τὰ δόξαντα τοῖς πρὸ αὐτῶν, δὲ αὐτὸς μέμφαται¹ ἀντὶ εἰχότως καὶ τοῖς; ἑδουμήκοντα, διτὶ μὴ τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐψύλαξαν πρὸ αὐτῶν δὲ ἡσαν οἱ Διονύσιοι, καὶ οἱ ἐν Ρώμῃ τὸ τηνικαῦτα συνελθόντες ἐπίσκοποι. Ἀλλ᾽ οὗτε τούτους, οὗτε ἔκεινους ὅστιν αἰτιάσασθαι πάντες γάρ ἐπρέσβευον τὰ Χριστοῦ, καὶ πάντες σπουδὴν ἐσχήκασι κατὰ τῶν αἱρετικῶν, καὶ οἱ μὲν τὸν Σαμοσατέα, οἱ δὲ τὴν Ἀρειανὴν αἱρεσιν κατέκριναν. Ὅρθιος δὲ καὶ οὗτοι καθεινοὶ, καὶ καλῶς πρὸς τὴν ὑποκειμένην ὑπόθεσιν γεγράφασι. Καὶ ὥσπερ ὁ μακάριος Ἀπόστολος, Ἄρωμαίοις μὲν ἐπιστέλλων, Ἐλεγεν· « Οὐ νόμος ἄγιος,» καὶ, « Ηἱ ἐντολὴ ἄγια, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή;» καὶ μετ' ὅλιγον· « Τὸ γάρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν φήσιθενε, Ἐβραίοις δὲ ἔγραψεν· « Οὐ νόμος ὡδένα τετελείωκε» καὶ Γαλάταις μὲν, « Ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται·» Τιμοθεύς δὲ, διτὶ « Καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται·» καὶ οὐκ ἀν τις αἰτιάσαιτο τὸν ἄγιον ὡς ἐναντία καὶ μαχόμενα γράφοντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θαυμάσειν δρμοδόντως πρὸς ἔκαστους ἐπιστέλλοντα, ἵνα οἱ μὲν Ἄρωμαίοις καὶ οἱ ἄλλοι μάθωσιν ἀπὸ τοῦ γράμματος ἐπιστρέψειν εἰς τὸ Πνεῦμα· οἱ δὲ Ἐβραίοις καὶ Γαλάταις παιδεύθωσι, μὴ εἰς τὸν νόμον, ἀλλ᾽ εἰς τὸν Κύριον τὸν δεδωκότα τὸν νόμον ἔχειν τὰς ἐλπίδας· οὕτως εἰ ἀμφοτέρων τῶν συνδόνων οἱ Πατέρες διαφέρως ἐμηγμένουσαν περὶ τοῦ δμοούσιου, οὐ χρή πάντως ἡμᾶς διαφέρεσθαι πρὸς αὐτοὺς, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐρευνᾶν, καὶ πάντως εὐρήσομεν ἀμφοτέρων τῶν συνδόνων τὴν δμόνοιαν. Οἱ μὲν γάρ τὸν Σαμοσατέα καθελόντες εἰρήκασι μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν δμοούσιον· οὐκ ἔστι γάρ οὕτως δὲ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς ἔκεινος ἔνεστι· οἱ δὲ τὴν Ἀρειανὴν αἱρεσιν ἀναθεματίσαντες, θεωρήσαντες τὴν πάνουργίαν τοῦ Παύλου, καὶ λογισάμενοι μὴ οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἀτωμάτων, καὶ μάλιστα ἐπὶ Θεοῦ τὸ δὲ οὐδέποτε σημαίνεσθαι, γινώσκοντες τε μὴ κατέσμα, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς οὐσίας γέννημα εἶναι τὸν Λόγον, καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς ἀρχήν, καὶ φίλον, καὶ πηγὴν εἶναι τὸν Υἱόν, ἔχοντες δὲ καὶ τὰ τῶν περὶ Διονύσιον παραδείγματα, τὴν πηγὴν καὶ τὴν περὶ τοῦ δμοούσιου ἀπολογίαν, πρὸ δὲ τούτων τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐνοεῖδη φωνήν· « Ἐγὼ καὶ δὲ Πατήρ ἐν ἐσμεν·» καὶ, « Οἱ ἐωρακώς ἐμὲ ἐώρακε τὸν Πατέρα·» τούτοις ἔνεκεν εἰκότας εἰρήκασι καὶ αὐτὸς δμοούσιον τὸν Υἱόν. Καὶ ὥσπερ, καθαδί προείπον, οὐκ ἀν τις αἰτιάσαιτο τὸν Ἀπόστολον, εἰ περὶ τοῦ νόμου Ἄρωμαίος μὲν οὕτως, Ἐβραίοις δὲ οὕτως ἔγραψε· τὸν αὐτὸν τρόπον οὗτε οἱ νῦν τοις προτέροις ἐγκαλέσασιν, βιβλίους αὐτῶν τὴν ἐρμηνείαν οὗτε οἱ πρότεροι τοὺς μετ' αὐτοὺς μέμφανται² δὲν, δρῶντες τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν, καὶ τὴν χρείαν δι' ἣν οὕτως ἔγραψαν περὶ τοῦ Κυρίου. Καὶ γάρ καὶ τὴν αἰτίαν ἔκάστη σύνοδος (14) εὐλογον ἔχει, δι' ἣν οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ οὕτως εἰρήκασιν. Ἐπειδὴ γάρ δὲ Σαμοσατέους ἐφόρει

¹ Rom. vii, 14. ² ibid. 12. ³ Rom. viii, 3.
⁷ Joan. x, 30. ⁸ Joan. xiv, 9.

⁴ Hebr. vii, 19. ⁵ Galat. iii, 1. ⁶ I Tim. i, 8.

μή είναι πρὸ Μαρίας τὸν Υἱὸν, ἀλλ' ἀπ' αὐτῇ; ἀρ-
χὴν ἐσχηκέναι τοῦ εἶναι, τούτου ἔνεκεν οἱ τίτι
συνελθόντες, καθεῖλον μὲν αὐτὸν καὶ αἰρετικὸν
ἀπέφηναν· περὶ δὲ τῆς τοῦ Υἱοῦ Θεότητος ἀπλου-
στερον γράφοντες, οὐ κατεγένοντο περὶ τὴν τοῦ ὄμο-
ουσίου ἀκρίβειαν. Τὴν φροντίδα γὰρ εἰχον πᾶσαν,
ἔπειρ ἐπενήσεν δὲ Σαμοσατεὺς, ἀνελεῖν, καὶ δεῖξαι
πρὸ πάντων εἶναι τὸν Υἱὸν, καὶ δῆτα ἐξ ἀνθρώπων
γέγονε Θεός, ἀλλὰ, Θεός ὁν, ἐνεδύσατο δούλου μηρ-
φῆν, καὶ Λόγος ὁν, γέγονε σάρκη, ὡς εἴπεν δὲ Ιωάν-
νης· καὶ οὗτοι μὲν κατὰ τῆς βλασφημίας Παύλου
πέπρακται. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ περὶ Εὔσέδιον καὶ
Ἀρείον πρὸ χρόνων μὲν εἶναι τὸν Υἱὸν ἔλεγον, πε-
τοιῆσθαι μέντοι, καὶ ἔνα τῶν κτίσμάτων αὐτὸν ἐδί-
δασκον, καὶ τὸ, ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐχ ὡς Υἱὸν ἐκ Πατρὸς
γνήσιον, ἐπίστευον ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα· οὐτὲ οὕτω
καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι διεθεδαιοῦντο.
Τὴν τε τῆς ἐμοιώσεως ἑνίστητα τὸν Υἱὸν πρὸς
τὸν Πατέρα οὐκ ἔλεγον κατὰ τὴν οὐσίαν, οὐδὲ κατὰ
τὴν φύσιν, ὡς ἔστιν υἱὸς δομοὶς Πατρὶ, ἀλλὰ διὰ τὴν
συμφωνίαν τῶν δογμάτων καὶ τῆς διδασκαλίας· ἀλλὰ
γὰρ καὶ ἀπεσχοίνιζον καὶ ἀπεξενοῦντο παντελῶς
τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἐπέραν ἀρχῆν
αὐτῷ τοῦ εἶναι παρὰ τὸν πατέρα ἐπινοοῦντες,
καὶ εἰς τὰ κτίσματα καταφέροντες αὐτὸν τούτου χά-
ριν οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες, θεωρήσαντες τὴν παν-
ουργίαν τῶν οὕτω φρονούντων, καὶ συναγα-
γόντες ἐκ τῶν Γραφῶν τὴν διάνοιαν, λευκότερον γρά-
φοντες, εἰρήκασι τὸ δομούσιον· ἵνα καὶ τὸ γνήσιον
ἀληθῶς ἐκ τούτου γνωσθῇ τοῦ Υἱοῦ, καὶ μηδὲν κοινὸν
ἔχῃ πρὸς τοῦτον τὰ γνητά. Ἡ γὰρ τῆς λέξεως
ταύτης ἀκρίβεια τὴν τε ὑπόκρισιν αὐτῶν, ἐὰν λέγωσι
τὸ, ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἥτον, διελέγχει, καὶ πάσας αὐτῶν
τὰς πιθανότητας, ἐν αἷς ὑφαρπάζουσι τὰς ὁκερτίους,
ἐκβάλλει. Πάντα γοῦν δυνάμενοι σοφίζεσθαι καὶ με-
ταποιεῖν, ὡς θέλουσι, ταύτην μόνην τὴν λέξιν, ὡς
διελέγχουσαν αὐτῶν τὴν αἰρεσίν, δεδίσαντι· ἢν οἱ Πατέρες· ὡς περ ἐπιτείχισμα κατὰ πάσης ἀτεθοῦς ἐπινοίας
αὐτῶν ἔγραψαν.

Πεπαύσθω τοίνυν πᾶσα φιλονεικία, καὶ μηκέτι
προσκόπωμεν ἡμεῖς, εἰ διαφόρως ἔξειληφασιν αἱ
σύνοδοι τὴν τοῦ ὄμοιουσίου λέξιν. Ἐχομεν γάρ
εἰς ἀπολογίαν εὐλόγους περὶ αὐτῶν αἰτίας, τὰς προ-
ειρημένας μὲν, καὶ ταύτην δέ· ἂδι ἀγέννητον· εἰ
καὶ μὴ παρὰ τῶν Γραφῶν μεμαθήκαμεν, οὐδαμοῦ
γὰρ ἀγέννητον τὸν Θεὸν εἰρήκασιν αἱ Γραφαὶ. δικαὶος
ἐπειδὴ καὶ πολλοὶ τῶν δοκούντων ἐμνημόνευσαν τοῦ
δικαίου, φιλοπευστήσαντες ἔγνωμεν ὅτι καὶ τοῦτο
τὸ δικαίομα διάφορα ἔχει τὰ σημαντόμενα· καὶ οἱ μὲν
τὸ δικαίον μήτε δὲ γεννηθὲν, μήτε ὅλως ἔχον τὸν αἰ-
τιόν, λέγουσιν ἀγέννητον· εἰ δὲ τὸ δικτιστον· Πατέρες
οἵνια τούτων οὕτω σημαντομένων, εἰ δὲ μέν τις ἀπο-
βλέπων εἰς τὸ πρότερον σημαντόμενον, τὸ, μὴ ἔχον
τὸν αἰτιόν, έλεγε μὴ εἶναι ἀγέννητον τὸν Υἱὸν,
οὐχ ἀν κατηγόρει βλέπων ἔπειρον βλέποντα εἰς τὸ
μὴ εἶναι ποίημα μηδὲ κτίσμα, ἀλλ' ἀτίσιον γέν-
νημα, καὶ λέγοντα ἀγέννητον τὸν Υἱόν. Ἀμφότεροι
γὰρ πρὸς τὸν διον σκοπὸν ὄρωντες, καλῶς εἰρήκα-
σιν οὕτως εἰ καὶ τῶν Πατέρων οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ
οὕτως εἰρήκασι περὶ τοῦ ὄμοιουσίου, μὴ φιλονεικῶμεν

B A posuerunt, et haereticum declararunt: de Filii au-
tem divinitate cum simplicius scribebent, ad accu-
rataum consubstantialis interpretationem non deve-
nerunt. Tota enim eorum cura in eo posita erat,
ut quod Simosatensis commentus fuerat everterent,
et ante omnia Filium esse declararent, cumque ne-
quaquam ex homine Deum factum esse, sed Deus
cum esset, formam servi induisse, et cum Verbum
esset, factum carnem, ut ait Joannes, atque ita ad-
versus Pauli blasphemiam actum est. Cum autem
Eusebiani et Ariani, ante tempora quidem Filium
suisse dicentes, factum tamen fuisse, ac unam e
creaturis eum esse docerent, et illud, ex Deo, non
Filium ex Patre genuinum esse crederent; sed sicut
creaturas, ita eum affirmarent ex Deo esse: unitatem
autem similitudinis Filii cum Patre dicerent non esse
secundum substantiam, nec secundum naturam,
quemadmodum filius est patri similis, sed ob
solum dogmatum doctrinæque consensum: immo
cum substantiam Filii a Patre omnino separarent
et alienarent, diversum a Patre initium ipsum habere
commenti, ad creaturasque eum deprimentes:
ideo qui Nicæa congregati erant, eorum qui ita
sentirent vafritiem conspicati, Scripturarumque
mente collecta, liquidius scripsere consubstantia-
lem eum esse; ut hinc vera et genuina Filii natura
explorata esset, palamque foret opificia nihil cum
eo commune habere. Accurata enim hujus vocis
ratio, eorum coarguit simulationem qua hanc pro-
ferunt vocem, ex Deo, omnesque eorum ad simili-
ciores seducendos argutias refellit. Certe cum om-
nia possint pro libidine sophismatibus eludere ac
detorquere, hanc solam vocem, utpote quæ suam
haeresin confutet, reformidant; quam Patres, quasi
propugnaculum adversus impiam omnem eorum
cogitationem, conscripsere.

C Casset ergo omnis contentio, nec ultra in nos
mutuo impingamus, disceptemusque num variis
modis synodi consubstantialis vocem acceperint
Ad defensionem enim legitimas causas pro iis affe-
rendas habemus, cum supra dictas, tum etiam
istam: nempe, licet hanc vocem, ingenitum, ex
Scripturis non didicerimus, nusquam enim Scri-
pturæ Deum ingenitum dixere; attamen cum mul-
ti præclarí viri de illo nomine mentionem fecerint,
accurate de illo sciscitati, agnoscimus hoc nomen
diversa significare: alii enim aiunt ingenitum esse
id quod existit, nec tamen genitum est, neque om-
nino causam habet: alii vero, id quod creatum non
est. Si quis igitur harum significationum priorem
respiciens, qua intelligitur ingenitum esse quod
nullani habet causam, diceret Filium non esse in-
genitum; non ideo si quem conspicatus qui, juxta
sententiam quæ ait ipsum nec opificium nec crea-
turam, sed eternam prolem esse, eum ingenitum
diceret, illum propterea criminaretur. Uterque enim
juxta proprium scopum probe locutus esset: ita

quoque si ex Patribus alii alio modo de consubstantiali locuti sunt, ne contendamus: sed pie eorum dicta excipiamus, dum maxime toto studio pietati operam dederunt.

Ignatius certe, qui post apostolos Antiochiae episcopus constitutus est, ipseque martyr Christi fuit, de Domino scribens, dixit: « Unus medicus est carnalis et spiritualis, factus et non factus, in homine Deus, in morte vita vera, et ex Maria et ex Deo. » Quidam autem post Ignatum et ipsi ex magistris nostris scribunt: « Unum non factum est, scilicet Pater: et unus ex ipso Filius germanus, proles vera, Verbum et Sapientia Patris. » Si itaque illis etiam adversanur, sit nobis adversum synodos quoque certamen. Quod si gnari eorum in Christo fidei, persuasum habemus beatum etiam Ignatum recte scripsisse, cum illum carnis causa factum dixit (Christus enim caro factus est), et non-factum, quia non ex opificiis et rebus factis est, sed Filius ex Patre: nec ignoramus eos qui unum non-factum, scilicet Patrem dixerunt, non quasi Verbum sit res facta aut opificium ita scripsisse; sed quia nullam Pater habeat causam; imo potius, quia ipse quidem Pater sit Sapientia, opifex autem omnia in sapientia fecerit; cur non etiam Patres, cum eos qui Samosatensem deposuerent, tum eos qui Arianam heresim infamia notarunt, in unum pietatis tuerdae studium conjungimus, imo segregamus, et quare non potius de illis recte sentimus: quandoquidem, uti jam dixi, priores illi solum Samosateensis sophisma, et ejus interpretationem spectantes, scripsere non esse Christum consubstantialem: hi vero verba sane intelligentes, dixerunt Filium esse consubstantialem? Evidem cum tali de piis illis erga Christum viris sim sententia, haec paucis conscripsi. Quod si epistolae, quam illos scripsisse dicunt, mihi copia fuisset, existimo plures reprehensurum me fuisse causas, cur beati illi ita scribere coacti sint. Par est enim decetque nos ita sentire, probumque erga Patres animum servare, si tamen spurii non sumus, et si ab illis traditiones pietatisque doctrinam tenemus.

Talem igitur Patrum fuisse mentem dicamus, credamusque. Age vero rursum cum illis rem placide et bono animo inquiramus, deque supra dictis mentionem faciamus: annon revera demonstrari possit episcopos Nicææ congregatos recte sensisse? Si Verbum est res facta, et alienum a Patris substantia, ita ut a Patre segregetur, imo ea separatione quæ a diversitate naturæ prosciscatur, Patri certe consubstantiale nequaquam fuerit; sed potius ejusdem naturæ, cuius res factæ, etsi illis gratia antecellat. Quod si consteamur eum non esse opificium, sed genuinam ex Patris substantia prolem, consequens sane fuerit eum inseparabilem esse a Patre, cum sit ejusdem naturæ, utpote ab illo genitus. Talis autem cum sit, jure consubstantialis dicatur.

Α ἡμεῖς, ἀλλ' εὐσεβῶς τὰ παρ' αὐτῶν δεχόμεθα, ἵνα μαλιστά τὴν σπουδὴν εἰχον εἰς εὐσέβειαν.

Ἔγνατιος οὖν, ὁ μετὰ τοὺς ἀποστόλους ἐν Ἀντιοχείᾳ κατασταθεὶς ἐπίσκοπος, καὶ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ γεννόμενος, γράφων περὶ τοῦ Κυρίου, εἶρην: « Εἰς λατρός ἐστι, σαρκικὸς καὶ πνευματικός, γενητὸς καὶ ἀγένητος, ἐν ἀνθρώπῳ Θεός, ἐν θανάτῳ ζωὴ δικτύνῃ, καὶ ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ Θεοῦ. » Τινὲς δὲ καὶ τῶν μετὰ Ἔγνατιον διδάσκαλοι καὶ αὐτοὶ γράψουσιν: « Ἐν τῷ ἀγένητον ὁ Πατήρ, καὶ εἰς ὃ ἔξ αὐτοῦ Υἱὸς γνήσιος, γέννημα ἀληθινόν, Λόγος καὶ Σοφία τοῦ Πατρός. » Εἰ μὲν οὖν καὶ πρὸς τούτους ἐναντίως διακείμεθα, ἔστω καὶ πρὸς τὰς συνόδους Β τὴν ἡ μάχη. Εἰ δὲ, τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν αὐτῶν γινώσκοντες, πεπείσμεθα, διτὶ καὶ δικαρίους Ἔγνατος ὄρθως ἔγραψε, γενητὸν αὐτὸν λέγων διὰ τὴν σάρκα (δὲ γάρ Χριστὸς σάρξ ἐγένετο). ἀγένητον δὲ, διτὶ μὴ τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν ἔστιν, ἀλλ' Υἱὸς ἐκ Πατρός. Οὐκ ἀγνοοῦμεν δὲ, διτὶ καὶ οἱ εἰρηκότες ἐν τῷ ἀγένητον τὸν Πατέρα λέγοντες, οὐχ ὡς γενητού καὶ ποιημάτος δύντος τοῦ Λόγου οὕτως ἔγραψαν, ἀλλ' διτὶ μὴ ἔχει τὸν αἰτιον· καὶ μᾶλλον αὐτὸς Πατήρ μὲν ἔστι τῆς Σοφίας, τὰ δὲ γενητὰ πάντα ἐν σοφίᾳ πεποίηκε: διὰ τὶ μὴ καὶ τοὺς Πατέρας, τοὺς τε τὸν Σαμοσατέα καθελόντας, καὶ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν στηλίτευσαντας, εἰς εὐσέβειαν συνάργομεν, διλλὰ διαστέλλομεν ἀνὰ μέσον αὐτῶν, καὶ οὐ μᾶλλον ὄρθως περὶ αὐτῶν φρονοῦμεν; διτὶ κακεῖνοι, καθάπερ εἴπον, πρὸς τὸ σόφισμα τοῦ Σαμοσατέως, καὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἔγραψαν. Οὐκ ἔστιν δμούσιος· καὶ οὗτοι δὲ, καλῶς νοήσαντες, εἰρήκασιν δμούσιον εἰναι τὸν Γιόν. Καὶ γάρ κάγὼ τοιαῦτα μὲν νοῶν περὶ τῶν εὐσεβούντων εἰς τὸν Χριστὸν δὲ δλίγων ἔγραψα: εἰ δὲ δυνατόν ἦν εὐπορῆσαι καὶ τῆς ἐπιστολῆς, ἦν λέγουσιν ἐκείνους γεγραφέναι, ἥγοῦμαι πλείους εὐρεθῆσθαι τὰς προφάσεις, δι' ἓν τὴν ἡγαγκάσθησαν οὕτω γράψαι οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι. Δεῖ γάρ τιμᾶς καὶ πρεπει τοιαῦτα φρονεῖν, τοιαῦτην τε σώζειν ἀγαθὴν συελόησιν πρὸς τοὺς Πατέρας, εἴγε μὴ νόθοι τυγχάνομεν, ἀλλ' ἔξ αὐτῶν ἔχομεν τὰς παραδόσεις, καὶ παραύτων τὴν εὐσέβειας διδασκαλίαν.

Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ διάνοια τῶν Πατέρων λεγέσθω καὶ πιστεύεσθω. Φέρε δὲ καὶ μετ' αὐτῶν πάλιν ἔξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα πράως, καὶ μετὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς, μνημονεύσαντες καὶ τῶν προειρημένων εἰ μὴ τῷ δύντι δείκνυνται καλῶς φρονήσαντες οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι. Εἰ μὲν ποιημά ἔστιν ὁ Λόγος, καὶ διλότριος τῆς τοῦ Πατρὸς οὔσας, ὥστε καὶ χωρίζεσθαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῷ ἑτεροφυεῖ χωρισμῷ, οὐκ ἀν εἴη δμούσιος τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον δμογενῆς τῇ φύσει τοῖς ποιημάσι, καὶν ὑπερβάλλῃ τῇ χάριτι· εἰ δὲ δμολογοῦμεν μὴ εἴναι αὐτὸν ποιημά, ἀλλὰ γνήσιον ἐκ τῆς οὔσας τοῦ Πατρὸς γέννημα, ἀκόλουθον ἀν εἴη καὶ ἀχώριστον αὐτὸν εἰναι τοῦ Πατρὸς, δμοφυῆ δύναται τὸ ἔξ αὐτοῦ γεγενηγμέναι. Τοιούτος δὲ ὁν, εἰκέτως

καὶ διορύσιος ἀνλέγοιτο. Ἐπειτα εἰ μὴ ἐκ μετωπίς; Καὶ ὅτις ἄλλα τῇ οὐσίᾳ Λόγος ἔστι καὶ Σοφία τοῦ Πατρὸς, ἡ δὲ οὐσία αὕτη τῆς οὐσίας τῇ πατρὶ καὶ ἔστι γέννημα καὶ δομούστης αὐτῆς, ὥσπερ καὶ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτός· λέγει δὲ ὁ Υἱός, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν,» καὶ, « Ὁ ἐμὲ ἐωράκως ἐώρακε τὸν Πατέρα», πῶς δὲ νοεῖ ταύτας τὰς φωνάς; ἢ πῶς αὐτᾶς ἐκλαμβάνοντες, σώσομεν τὸ ἐν εἶναι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν; Εἰ μὲν οὖν τῇ συμφωνίᾳ τῶν δογμάτων, καὶ τῷ μὴ διαφωνεῖν πρὸς τὸν Πατέρα, οὓς οἱ Ἀρειανοὶ λέγουσι, φαῦλος ὁ τοιούτος νῦν. Καὶ γάρ καὶ οἱ ἄγιοι, καὶ μᾶλλον γε ἄγιοι καὶ ἀρχάγγελοι, τῇ τοιαύτῃ ἔχουσι πρὸς τὸν Θεὸν συμφωνίαν, καὶ οὐδεμίᾳ παρ' αὐτοῖς ἔστι διαφωνία. « Ὁ γάρ διαφωνήσας διάδολος ἐθεωρήθη πίπτων ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος. Οὐκοῦν εἰ διὰ τὴν συμφωνίαν ἐν ἔστιν ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, εἰη ἄν καὶ τῶν γενητῶν τὰ συμφωνοῦντα οὐτω πρὸς τὸν Θεόν, καὶ εἴποι ἀν ἔκαστος: « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν.» Εἰ δὲ τοῦτο ἀποτον γάρ ἔστιν ἀληθῶς ἀνάγκη λοιπὸν κατὰ τὴν οὐσίαν νοεῖν καὶ τὴν Υἱοῦ καὶ Πατρὸς ἐνότητα. Τὰ μὲν γάρ γενητὰ καὶ συμφωνίαν ἔχῃ πρὸς τὸν πεποικότα, ἀλλ' ἐν κινήσει καὶ μετουσίᾳ καὶ νῷ ταύτην ἔχει, ἥνπερ ὁ μὴ τυλάξας ἐκβέβληται τῶν οὐρανῶν. « Οὐ δέ Υἱός ἔκ τῆς οὐσίας ἦν γέννημα, οὐσίᾳ ἐν ἔστιν αὐτὸς καὶ ὁ γεννήσας αὐτὸν Πατήρ.

Διὰ τοῦτο γάρ καὶ τὸ Ισάκον ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα ταῖς ἁνειδέσι φωναῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς λεγόμενα, ταῦτα καὶ ἐπὶ Υἱοῦ λέγουσιν αἱ Γραφαὶ, χωρὶς μόνον τοῦ λέγεσθαι αὐτὸν Πατέρα. Αὐτὸς γάρ εἶπεν ὁ Υἱός· « Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἔμα-^Cέστι· τῷ τε Πατρὶ ἔλεγε· « Πάντα τὰ ἔμά σά ἔστι, καὶ τὰ σὸν ἔμά·» οἷον τοῦ Θεοῦ. « Θεὸς·» γάρ· « ἦν ὁ Λόγος·» τοῦ, Παντοκράτωρ· « Τάδε λέγει ὁ ὄν, καὶ ὁ ἀρχής ἦν ὁ Λόγος,» καὶ, « Ἐγὼ εἰμι,» φησὶ, « τὸ φῶς·» τὸ δημιουργικὸν αἴ-^Dτιον· « Πάντα γάρ δι' αὐτοῦ ἔγενετο·» καὶ, « Α-βλέπω τὸν Πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα κάγω ποιῶ·» τὸ εἶναι ἀδίοιν· « Η τε·» γάρ· « ἀδίοις αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης·» καὶ, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος,» καὶ, « Ἡν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, δι φωτίζει πάντα δινθρω-^Eπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον·» τὸ εἶναι Κύριος· « Ἔθρεξε γάρ Κύριος θεὸν καὶ πῦρ παρὰ Κυρου·» καὶ ὁ μὲν Πατήρ φησιν· « Ἐγὼ Κύριος,» καὶ, « Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ·» περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ ὁ Παῦλος φησιν· « Εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὐ τὰ πάντα.» Καὶ τῷ μὲν Πατρὶ λει-^Fτουργοῦσιν διγγελοί· δὲ Υἱός προτικυνέται παρ' αὐτῶν· « Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες διγγελοί Θεοῦ.» Λέγεται δὲ εἶναι καὶ Κύριος ἄγγελοιν· « Διηκόνουν·» γάρ· « αὐτῷ οἱ διγγελοί·» καὶ, « Ἀπο-^Gστελεῖ ὁ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἄγγελους αὐτοῦ·» τὸ τιμάσθαι ὡς τὸν Πατέρα· « Ἰνα·» γάρ, φησὶ, « τι-^Hμῶσι τὸν Υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα·» τὸ εἶναι ίσα θεῷ· Οὐχ ἀρπαγμὸν τὴν στολὴν τὸ εἶναι ίσα

A Deinde si non ex participatione Filius est, sed substantia ipsa Verbum est et Sapientia Patris: hinc autem substantia, paternæ substantiae fetus est et ejus similitudo, veluti splendor est similitudo lucis, Filiusque dicit: « Ego et Pater unum sumus^I;» et: « Qui vidit me, vidit et Patrem^J;» quomodo haec voces intelligendæ sunt? aut qua mente eas accipientes, Patrem et Filium unum esse tuebimur? Nam si ob dogmatum consensum, et quod Pater a Filio non dissentiat, ut dicunt Ariani, prava sane est hec intelligendi ratio. Etenim sancti, et multo magis angeli et archangeli, hujusmodi habent cum Deo consensum, nec ulla apud ipsos est dissensio; nam qui discors fuit diabolus, e cœlo cadere visus est, ut ait Dominus. Si ergo ob consensum Pater et Filius unum sunt, etiam opificia quæ ita cum Deo consentient, unum cum eo fuerint, quorum quodque dicere possit: « Ego et Pater unum sumus.» Quod si absurdum hoc sit, ut revera est, necesse denum fuerit Filii et Patris unitatem secundum substantiam intelligere. Res factas enim quantumvis cum opifice suo consensum habeant: motu tantum, participatione, et mente eum habent, quem cum ille non servasset, ejectus ex cœlo est. Filius autem cum sit ex substantia fetus, substantia quoque ipse et, qui genuit eum, Pater unum sunt.

Quamobrem vocibus unitatem indicantibus sequibilitatem cum Patre habere dicitur, et hinc sit ut quæ de Patre dicuntur, eadem de Filio Scripturæ asserant: ea tamen exceptione quod ille Pater dicatur. Ipse enim Filius ait: « Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt^K;» Patrique dixit: « Omnia mea, tua sunt, et tua mea^L.» Hujusmodi est illud, Deus: nam, « Dens erat Verbum^M;» et illud, Omnipotens: « Hæc dicit qui est, et qui erat, et qui venturus est Omnipotens^N;» et quod sit lux: « Ego sum,» inquit, « lux^O;» quod sit creatrix causa, nam, « Omnia per ipsum facta sunt^P;» et, « Quæ video Patrem facientem, hæc et ego facio^Q;» quod sit æternus: « Sempiterna enim quoque ejus virtus et divinitas^R;» et, « In principio erat Verbum^S;» et, « Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum^T;» quod sit Dominus: « Pluit enim Dominus ignem et sulphur a Domino^U;» et Pater quidem ait: « Ego Dominus^V,» et, « Hæc dicit Dominus Deus omnipotens^W;» de Filio autem inquit Paulus: « Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia^X.» Patri ministrant angeloi, Filius autem ab ipsis adoratur: « Et adorent eum omnes angeloi Dei^Y.» Dicitur etiam esse Dominus angelorum, nam, « Angeloi ministrabant ei^Z;» et, « Mittet Filius hominis angelos suos^{AA};» quod honoretur sicut Pater: « Ut,» inquit, « honoriscent Filium, sicut honorificant Patrem^{BB}.» Quod sit æqualis Deo: « Non

^I Joan. x, 30. ^J Joan. xiv, 9. ^K Joan. xvi, 15. ^L Joan. i, 4. ^M Apoc. i, 8. ^N Joan. viii, 12. ^O Joan. i, 3. ^P Joan. v, 19. ^Q Rom. i, 20. ^R Joan. i, 1. ^S ibid. 9. ^T Gen. xix, 21. ^U Malach. iii, 6. ^V Gen. xvii, 1. ^W I Cor. viii, 6. ^X Hebr. i, 6. ^Y Matth. iv, 11. ^Z Matth. xxiv, 31. ^{AA} Joan. v, 23.

Iapinam arbitratus est esse se aequali Deo¹: > A quod sit ex vero veritas, ex vivente vita, ut qui revera ex Patris fonte emanaverit: quod Filius vivificet et suscitet mortuos sicut Pater, ita enim legitur in Evangelio. Et de Patre quidem scriptum est: « Dominus Deus tuus, unus Dominus est²; » et: « Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram³; » de Filio autem, « Deus Dominus et illuxit nobis⁴, » et, « Videbitur Deus deorum in Sion⁵. » Et rursum de Deo quidem ait Isaías: « Quis Deus, ut tu, tollens iniquitates, et superans injusticias⁶? » Filius vero dicebat, quibus placuit ipsi: « Dimittuntur tibi peccata tua⁷; » quo tempore Judaeis murmurabantibus, opere illam remissionem comprobavit, dicens paralytico: « Surge, tolle grābatum tuum, et vade in domum tuam⁸. » De Deo quoque dixit Paulus: « Regi sacerdotum⁹; » de Filio autem David cecinit: « Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ aeternales, et introibit Rex gloriæ¹⁰; » Daniel vero hæc audivit: « Regnum ejus, regnum sempiternum¹¹, » et, « Regnum ejus non corrumpetur¹². » Demum quæcunque de Patre dicta repereris, tot tantaque de Filio dicta reprehendes, ea solum exceptione, quod ipse non sit Pater, ut dictum superius est.

50. Si quis igitur aliud principium et alium Patrem excogitet, eo quod æqualia sint quæ dicuntur, insanum certe illud commentum. Si autem quia Filius ex Patre est, omnia quæ Patris sunt (ut in imagine et charactere) Filii sunt: æquo animo cogitemus, num substantia aliena a Patris substantia, istiusmodi rerum capax sit: et si, qui talis est, diversæ naturæ, et alienæ substantiæ sit, et non potius Patri consubstantialis. Caveendum enim, ne quæ Patris propria sunt transferentes ad illud, quod ei substantia dissimile est, et ne in eo qui dissimilis natura, et alienus substantia est, Patris divinitatem designantes, extraneam aliam inducamus substantiam, primæ substantiæ proprietatum capacem: pudoreque afficiamur ab ipso Deo dicente, « Gloriam meam alteri non dabo¹³, » et deprehendamus alienum adorare, talesque habeamur, quales olim fuere Judæi, qui aiebant: « Quare tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum¹⁴? » cum illi ea quæ Spiritus erant alio transferentes, blasphemarent his verbis: « In Beelzebulem ejicit dæmonia¹⁵. » Quod si illud indecorum est, certe non dissimilis substantiæ fuerit Filius, sed consubstantialis Patri. Etenim si quæ Patris sunt, naturaliter Filii sunt, ipseque Filius ex Patre est, et propter hujusmodi unitatem divinitatis et naturæ, ipse et Pater unum sunt, et qui vidit Filium vidit et Patrem, merito a Patribus dictus est consubstantialis: neque enim qui alterius esset substantiæ, talia habere possent.

¹ Philipp. ii, 6. ² Deut. vi, 4. ³ Psal. xlix, 1. ⁴ Psal. cxvii, 27. ⁵ Psal. lxxxiii, 8. ⁶ Isa. xi, 15. ⁷ Matth. ix, 5. ⁸ Marc. ii, 11. ⁹ I Tim. i, 17. ¹⁰ Psal. xxiii, 7. ¹¹ Dan. iii, 400. ¹² Dan. vii, 14. ¹³ Isa. xlii, 8. ¹⁴ Joan. x, 33. ¹⁵ Luc. xi, 15.

A Θεῷ· τὸ εἶναι τέ δὲ ἀληθινοῦ ἀλήθειαν, καὶ ἐκ τῶν ζῶντος ζωὴν, ὡς ἀπὸ πηγῆς δυντας τοῦ Πατρὸς, τὸ ζωοποεῖν τὸν Υἱὸν καὶ ἑγείρειν τοὺς νεκροὺς ὑστερὸν οὐτω γάρ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Πατρὸς γέγραπται: « Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἰς ἐστιν» καὶ, « Θεός θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν» περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ Θεός Κύριος, καὶ, « Ἐπέφανεν ἡμῖν, » καὶ, « Ὁφθῆσται ὁ Θεός τῶν θεῶν ἐν Σιών» πάλιν τε περὶ μὲν τοῦ Θεοῦ φησιν ὁ Ἡσαΐας: « Τίς Θεός, ὑστερὸς σὺ, ἔξαιρων ἀνομίας, καὶ ὑπερβατῶν ἀδικιῶν; » δὲ δὲ Υἱὸς ἐλεγεν οἵς ἡθελεν: « Ἀφέωνται σοι αἱ ἀμαρτίαι. » δὲτε καὶ τῶν Ἰουδαίων γογγυζόντων, ἐργει τὴν ἀφεσιν ἐδείκνυε, λέγων τῷ παραλυτικῷ: « Ἔγειρα, ἄρον τὸν χράβατόν σου, καὶ ὑπαγει εἰς τὸν οἰκόν σου. » Καὶ περὶ μὲν τοῦ Θεοῦ ἐλεγεν δὲ οὐτοῦ Παῦλος: « Τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων» περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ δὲ μὲν Δαβὶδ ἐψάλλεν: « Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, » καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, δὲ δὲ Δανιὴλ ἡχουσεν: « Ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνος, » καὶ, « Ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται. » Καὶ ὅλως δσα ἀν εὔροις περὶ τοῦ Πατρὸς λεγόμενα, τοσαῦτα ἀν εὔροις καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ λεγόμενα, χωρὶς μόνου τοῦ εἶναι αὐτὸν Πατέρα, καθάπερ εἰργάται.

50. Εἰ μὲν οὖν ἀλλην ἀρχὴν ἐνθυμεῖται τις, καὶ ἄλλον Πατέρα διὰ τὸ ισάζον τῶν λεγομένων, μανικὸν τὸ ἐνθύμημα· εἰ δὲ διὰ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱὸν, πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐν εἰκόνι καὶ χαρακτῆρι τοῦ Υἱοῦ ἔστι, λογισώμεθα εὐμενῶς, εἰ ἔνην οὐσία τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας δεκτικὴ τῶν τοιούτων ἔστι· καὶ εἰ ὁ τοιοῦτος ἐτεροφυής καὶ ἀλλοτριούσις· ἔστι, καὶ οὐχ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ. Εὐλαβητέον γάρ μη τὰ τοῦ Πατρὸς ίδια μεταφέροντες ἐπὶ τὸ ἀνομοιούσιον αὐτῷ, καὶ ἐν ἀνομοιογενεῖ καὶ ἀλλοτριούσιμῳ χαρακτηρίζοντες τὴν τοῦ Πατρὸς θεότητα, ἔνην μὲν ἀλλην εἰσάξωμεν οὐσίαν, δεκτικὴν τῶν τῆς πρώτης οὐσίας ίδιωμάτων, ἐντραπῶμεν δὲ ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγοντος: « Τὴν δέξαν μου ἐτέρηρ οὐ δώσω· » καὶ εὑρεθῶμεν προσκυνοῦντες τῷ ἀλλοτρίῳ, καὶ νομισθῶμεν εἶναι τοιοῦτοι, οἵσαν οἱ τότε Ἰουδαῖοι λέγοντες· « Διὰ τί σὺ, ἀνθρώπος ἄν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; » δὲτε καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος μεταφέροντες, ἐβλασφήμουν λέγοντες, διτι· « Ἐν Βεελζεύολ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. » Εἰ δὲ τοῦτο ἀπρεπὲς, δῆλον, διτι οὐκ ἀνομοιούσιος ἀν εἴη ὁ Υἱός, ἀλλὰ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ· καὶ γάρ εἰ τὰ τοῦ Πατρὸς φυσικῆς τοῦ Υἱοῦ ἔστιν, αὐτός τε ὁ Υἱός ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔστι, καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἐνότητα τῆς θεότητος καὶ τῆς φύσεως αὐτὸς καὶ δὲ Πατήρ ἐν εἰσι, καὶ δὲ ἐωρακώς τὸν Υἱὸν ἐώρακε τὸν Πατέρα, εἰκότως ἐλέχθη παρὰ τῶν Πατέρων ὁμοούσιος· οὐ γάρ ἐτεροούσιον τὰ τοιαῦτα ἔχειν ἔστι.

¹ Psal. cxvii, 27. ² Psal. lxxxiii, 8. ³ Isa. xi, 15.

⁴ Psal. xxiii, 7. ⁵ Dan. iii, 400. ⁶ Dan. vii, 14.

Πάλιν τε εἰ, καὶ οὐ προείπομεν, οὐκ ἐξ μετουσίας Α ἔστιν δὲ Υἱός· ἀλλὰ τὰ μὲν γενητὰ πάντα ἐξ μετουσίας ἔχει τὴν πάρα θεοῦ χάριν, αὐτὸς δὲ τοῦ Πατρὸς σοφία καὶ λόγος ἔστιν, οὐκ μετέχει τὰ πάντα· δῆλον, διὸ αὐτὸς ὁν τὸ θεοποιὸν καὶ φωτιστικὸν τοῦ Πατρὸς, ἐν τῷ τὰ πάντα θεοποιεῖται καὶ ζωοποιεῖται, οὐκ ἀλλοτρούσσιος ἔστι τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ ὅμοιός τοι. Τούτου γάρ μεταλαμβάνοντες, τοῦ Πατρὸς μετέχομεν, διὸ τὸ τοῦ Πατρὸς εἶναι ίδιον τὸν λόγον. "Οὐθὲν εἰ ἦν ἐκ μετουσίας καὶ αὐτὸς, καὶ μή ἐξ αὐτοῦ οὐσιώδης θετῆς καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἀν ἐθευποίησε θεοποιούμενος καὶ αὐτός. Καὶ τὴν αἰτίαν δὲ δύμας, δι' ἣν τινες, ὡς λέγεται, παραιτούνται τὸ δόμοιό τοι, ἐξετάσωμεν ἀληθῶς, μή ἄρα μᾶλλον ἐκ ταύτης δόμοιό των δεῖχνοται δὲ Υἱὸς τῷ Πατρὶ. Φασὶ τοινυν, ὡς ὑμεῖς ἐγράψατε, μή χρήναι λέγειν δόμοιό των τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, διὸ δὲ λέγων δόμοιό των τρία λέγει, οὐσίαν τινὰ προύποκειμένην, καὶ τοὺς ἐκ ταύτης γεννωμένους δόμοιό των εἶναι· καὶ ἐπιλέγουσιν· Ἐδώ οὖν δὲ Υἱὸς δόμοιό των ή τῷ Πατρὶ, ἀνάγκη προϋποκείσθαι αὐτῶν οὐσίαν, ἐξ οὓς καὶ ἐγεννήθησαν, καὶ μή εἶναι τὸν μὲν Πατέρα, τὸν δὲ Υἱὸν, ἀλλὰ ἀμφοτέρους ἀδελφούς. Ταῦτα εἰ καὶ Ἑλλήνων εἰσὶν ἔρμηντεῖαι, καὶ οὐκ ἀναγκαῖα τὴν τὰ παρ' ἐκείνων ἀλλ' ίδωμεν τὰ εἰρημένα τὰ δόμοιό των, τὰ ἐκ τῆς προνομένης οὐσίας ἀδελφά, πάτερον ἔστων εἴσιν δόμοιό των, η τῆς οὐσίας ἐξ οὓς καὶ ἐγεννήθησαν· εἰ μὲν γάρ ἔστων, ἔτερούσια καὶ ἀνόμιστα ἔσται πρὸς τὴν γεννήσασαν αὐτὰ οὐσίαν· ἀντίκειται γάρ τῷ δόμοιό τῷ ἔτερούσιον· εἰ δὲ τῆς γεννητῆσης αὐτὰ οὐσίας ἔστιν ἔκαστον δόμοιό των, δῆλον, διὸ τὸ έκ τηνος γεννώμενον δόμοιό των ἔστι τῷ γεννήσαντι· καὶ οὐκέτι χρή ζητεῖν τρεῖς οὐσίας, ἀλλὰ μόνον ζητεῖν, εἰ τόδε ἀληθὲς ἐκ τούτῳ ἔστι. Καὶ γάρ συμβῇ μή εἶναι δύο ἀδελφούς, ἀλλὰ καὶ μόνον ἐνα ἐκείνης τῆς οὐσίας γενέσθαι, οὐ διὰ τὸ μή εἶναι ἔτερον, ἀλλοτριούσιος δὲν λεχθεὶς ὁ γεννηθεὶς· ἀλλὰ καὶ μόνος ὁν, εἴτινα καὶ αὐτὸς δόμοιό των τῷ γεννήσαντι. Ἐπει τί δὲν εἴποιμεν περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ιερῷδός, διὸ μονογενῆς ήν· «Καὶ οὐκ ήν, » φησὶν, « διλο τέκνων αὐτῷ, » καὶ περὶ τοῦ ιεροῦ δὲ τῆς χήρας, διηγείρειν ἐκ νεκρῶν δικύριος, διὸ καὶ αὐτὸς οὐκ εἴχεν ἀδελφὸν, ἀλλὰ μονογενῆς ήν· ἄρα οὐκ ήν δόμοιό των ἔκαστος αὐτῶν τῷ γεννήσαντι; καὶ μήτη ήσαν, τέκνη γάρ ήσαν· καὶ τούτο τέκνων ίδιον ἔστι πρὸς γονάτες. Οὕτω καὶ τὸν τοῦ θεοῦ Υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας εἰπόντες οἱ Πατέρες, εἰκότως καὶ δόμοιό των εἰρήκασι. Ἐπειτα δὲ τούτοις μηδὲ τὴν κτίσιν ἐκ τοῦ μή δυτοῦ; γεγονέναι. Οἱ γάρ κατὰ πάθος γεννῶντες δινθρωποι, αὐτοὶ καὶ τὴν ὑποκειμένην ὑλὴν ἐργάζονται, καὶ διλοις οὐκ ἀν δύναντο ποιεῖν· εἰ δὲ τὸ κτίσιν οὐκ δινθρωπίνων νοοῦμεν ἐπὶ θεοῦ, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ τὸ γεννῆν ἀνθρωπίνων πρέπει νοεῖν ἐπὶ θεοῦ, οὐδὲ τὸ δόμοιό των οματικῶς ἐκλαμβάνειν, ἀλλ' ἀναγωρεῖν δει ἀπὸ τῶν γενητῶν, καὶ ἀποτίθενται; κάτω που τὰς ἀνθρωπίνας εἰκόνας καὶ πάτερας ἀπλῶς τὰς αἰσθῆσεις, ἀντέναι εἰπὲ τὸν Πατέρα

B Rursum si, prout supra diximus, non ex participatione sit Filius: sed opificia quidem omnia ex participatione Dei gratiam habeant, ipse vero Propterea sapientia et Verbum sit, quicum communia habet omnia: certe cum sit ipse id quo Pater deificat et illuminat, in quo scilicet omnia deificantur et vivificantur, non alienæ a Patre substantiæ est, sed consubstantialis. Hujus enim participatione Patris participes efficiuntur, eo quod ipse proprium Patris sit Verbum. Unde si ipse quoque ex participatione esset, et non ex se substantialis divinitas et imago Patris, non deificaret alios, cum et ipse deificatus esset. Causam tamen cur quidam ut fertur, consubstantiale respuant, sincere examinemus, an non magis ex illa ipsa Filius Patri consubstantialis ostendatur. Aliunt igitur, ut vos scripsistis, Filium Patri consubstantiale dici minime debere, quia qui dicit consubstantiale, tria dicit, substantiam aliquam, quæ prius subjaceat, et eos qui ex illa geniti sunt esse consubstantiales: atque hinc concludunt: Si ergo Filius sit Patri consubstantialis, necesse est prius subjacere eorum substantiam ex qua geniti sint, et non esse illum Patrem, hunc Filium, sed ambos fratres. Hec tametsi ethnicorum sunt explicationes, nosque nihil eorum egemonis ratione inibimus: nihilominus videamus utrum illa consubstantialia, quæ cum ex prius intellecta substantia sint, fratres dicuntur, sibi mutuo, an substantiæ ex qua orta sunt, sint consubstantialia. Si enim sibi mutuo; diversæ ergo substantiæ, ac dissimilia erunt substantiæ a qua ortum duxerunt: opponitur enim consubstantiali, quod est ex diversa substantia. Quod si utrumque consubstantiale sit substantiæ a qua ortum duxit, nam id certo quod ex alio nascitur ei qui se genuit est consubstantialis; non ultra sunt quærendæ tres substantiæ: sed id solum investigandum, num hoc vere ex illo sit. Nam etsi contingat non esse duos fratres, sed unicum ex illa substantia ortum esse: eo quod alter non sit, nequam qui natus est, diversæ substantiæ dicatur; sed, licet solus sit, erit tamen et ipse ei qui se genuit consubstantialis. Alioqui qui dixerimus de filia Jephthe, quæ unigenita erat: «Et non habebat, » ait, «alios liberos¹; » et de filio viduae quem Dominus ex mortuis suscitavit, qui et ipse fratrem non habebat, sed unigenitus erat²: an eterque ei qui se genuerat consubstantialis non erat? Erant plane, nam liberi erant: idque proprium liberis est erga parentes suos. Sed cum Patres Dei Filium ex ejus substantia dixerint, merito et consubstantiale dixerunt. Hinc autem sequitur, neque creatas res ex non existente factas esse. Homines enim ipsi qui cum passione aliqua gignunt, in subjacente materia operantur, nec aliter quidquam facere potuerint. Quod si creandi modum in Deo non humano more intelligimus, multo minus gignendi in ipso intelligimus.

¹ Jud. xi, 34. ² Luc. vii, 12.

gere humano more debemus, neque corporeo modo A μὴ λάθιωμεν ἀφαιροῦντες; τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, consubstantiale accipere. Sed recedendum nobis καὶ προστιθέντες; τοῖς ἑαυτοῦ κτίσμασι. est a rebus factis, ac depositis humanis imaginibus, omnibusque omnino sensibus, ad Patrem ascen- δere, ne insciī Filium a Patre auferamus, eumque rebus a se creatis adjungamus.

Bursum si Patrem et Filium consitentes, duo principia, aut duos Deos dicimus, quemadmo-dum Marcion et Valentinus; aut Filium, quemad- alium divinitatis modum habere, et non esse ima-ginem et figuram Patris, quod ex ipso genitus sit · esto dissimilis; nam aliena inter se prorsus sunt istiusmodi substantiae. Quod si unam agnoscimus et solam Patris divinitatem, hujusque Verbum et Sapientiam Filium esse, et hoc credentes, duos ta-men Deos minime dicimus, unitatemque Filii cum Patre non doctrinæ similitudine, sed secundum substancialiam, et revera consistere sentimus, ita ut propterea non duos Deos, sed unum dicamus, cum una sit species divinitatis, ut est lux et splendor; illa enim patriarchæ Jacob visa est, aitque Scriptu-ra: «Ortus est autem illi sol, postquam transiit species Dei¹.» Hoc cum viderent sancti prophetæ, ac intelligerent cuiusnam sit ille Filius et imago, aiebant: «Factum est Verbum Domini ad me²,» cumque Patrem in eo visum revelatumque cognoscerent, fidenter dicebant: «Visus est mihi Deus pa-trum nostrorum, Deus Abraam, et Isaac et Jacob³.» Cum igitur ita se res habeat, cur eum qui unus est cum Patre, et talis appareat qualis est Pater, secun-dum similitudinem atque unam divinitatem, vere-mur dicere consubstantiale? Si enim, quemad-modum s̄apie dictum est, nullam habet ut Filius C proprietatem similitudinem cum paterna substancialia, ea voce uti recte veremur. Sin autem ille est Patris propria vis illuminatrix et creatrix, sine qua nec creat, nec cognoscitur (omnia enim per ipsum et in ipso consistunt), cur rem intelligentes, recu-samus vocem id significantem proferre? Quid enim est ejusdem naturæ esse cuius Pater, nisi esse illi consubstantiale? Non enim alienum Deus veluti mi-nistro egens Filium assumpsit; neque opificia Creatori sunt dignitate paria, ut perinde illa atque ipse honorentur, ant, ut putandum sit, ea et Patrem unum esse. Alioquin ausit quis hæc dividere, ac di-cere solem et splendorem duo esse lumina, aut di-versam aliquam substanciali, aut splendorem solis accidens esse, et non simplicem ac purum solis partum; ita ut duo quidem sint sol et splendor, una tamen lux, eo quod ille a sole oriatur. Cum hujusmodi sit, imo magis inseparabilis natura Filii a Patre, et cum divinitas Filio non acciderit, sed paterna divinitas in Filio sit; ita ut qui videt Fi-lium, in ipso Patrem videat, cur qui hujusmodi est, non dicatur consubstantialis?

Sat quidem hæc sunt, quæ vobis suadent, ut non accusetis eos qui dixerint Filium esse Patri consubstantiale. Attamen ipsam consubstantialis

Kαὶ ἀλλω; δὲ, εἰ μὲν Πατέρα καὶ Υἱὸν, διμο- γοῦντες, δύο τινὰς ἀρχὰς, ή δύο Θεοὺς, καθάπερ Μαρκίων καὶ Οὐαλεντίνος, λέγομεν, ή ἔτερόν τινα τρόπον θεότητος ἔχειν τὸν Υἱὸν, καὶ μὴ εἰκόνα καὶ χαρακτῆρα τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱὸν, διὰ τὸ ἐξ αὐ- τοῦ περιφένει: ἔστω ἀνόμοιος· ξέναι γάρ εἰσι παν- τάπασιν ἀλλήλων αἱ τοιαῦται οὐσίαι· εἰ δὲ μίαν οἴδα- μεν καὶ μόνην θεότητα τὴν τοῦ Πατρὸς, τούτου τε Λόγου καὶ Σοφίαν εἶναι τὸν Υἱὸν, καὶ οὕτω πιστεύον- τες οὐ λέγομεν δύο Θεοὺς, τὴν τε ἐνότητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα οὐχ ὅμοιώσει διδασκαλίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ ἀληθείᾳ φρονοῦμεν ὡς τε διὰ τοῦτο μὴ λέγειν δύο Θεούς, ἀλλ' ἐνα Θεὸν, ἐνδὲ δύτος εἰδούς θεότητος, ὡς ἔστι τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύ- γασμα· τοῦτο γάρ ὁφθῇ τῷ πατριάρχῃ Ἰακὼν, καὶ φησιν ἡ Γραφή· «Ἀνέτελε δὲ αὐτῷ ὁ ἥλιος, ἦντα παρήλθε τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ·» καὶ τούτο θεω- ροῦντες οἱ ἄγιοι προφῆται καὶ νοοῦντες, τίνος ἔστιν Υἱὸς καὶ εἰκὼν, ἔλεγον· «Ἐγένετο Λόγος Κυρίου πρὸς μέ.» Γινώσκοντες τὸν ἐν αὐτῷ θεωρούμενον καὶ ἀποκαλυπτόμενον Πατέρα, ἐθάρρουν εἰπεῖν· «Ὦφθη μοι ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ.» Τούτου δὲ οὕτως δύτος δύτος, διὰ τὶ τὸν Ἑν τῷ Βατέρᾳ καὶ φινόμενον, ὡς ἔστιν ὁ Πατήρ, κατὰ τὴν δομούτητα καὶ μίαν θεότητα, εὐλαβούμεθα εἰπεῖν δύμοιούσιον· Εἰ μὲν γάρ, ὥσπερ εἰρηται πολλάκις, οὐκ ἔχει τὴν ἰδεότητα τῆς πατρικῆς οὐσίας, οὐδὲ τὴν ἐμ- φέρειαν ὡς Υἱὸς, καλῶς εὐλαβούμεθα· εἰ δὲ τοῦτο ἔστι τὸ φωτιστικὸν καὶ δημιουργικὸν τὸ ιδιαίτατον τοῦ Πατρὸς, οὐ δινευ οὔτε δημιουργεῖ, οὔτε γινώσκε- ται· (πάντες γάρ δι αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκε). διὰ τοῦτο πρᾶγμα νοοῦντες, παραιτούμεθα τὴν τοῦτο σημαίνουσαν λέξιν εἰπεῖν; Τί γάρ ἔστι τὸ οὕτως δύμοιούς τῷ Πατρὶ ὁ δύμοιούσιον αὐτοῦ; Οὐ γάρ ἀλλά τριον ὡς ὑπουργοῦ δεδύμενος προσελάθετο ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν, οὐδὲ τὰ ποιήματα Ισάκια τοῦ κτίσαντος, ὡς τε τιμάσθαι ταῦτα ὡς ἔκεινον, η νομίζειν, δι ταῦτα καὶ ὁ Πατήρ ἐν εἰσιν. «Ἡ τολμησάτω τις διελεῖν, καὶ εἰπεῖν, δύο φῶτα εἶναι τὸν ἥλιον καὶ τὸ ἀπαύγασμα. ή ἔτεραν τινὰ εἶναι οὐσίαν, η δι ταῦτα ἐπισυμβέβηκε τὸ ἀπαύγασμα; καὶ μὴ ἀπλοῦν εἶναι καὶ καθαρὸν γένη- νημα ἐκ τοῦ ἥλιου τοῦτο· ὡστε δύο μὲν εἶναι ἥλιον καὶ ἀπαύγασμα, διὸ δὲ τὸ φῶς, διὰ τὸ ἐν τῷ ἥλιῳ εἶναι τοῦτο γένημα. Τοιαύτης δὲ οὖστης καὶ μᾶλλον ἀδιαιρέτου τῆς φύσεως τὸν Υἱὸν πρὸς τὸν Πα- τέρα, καὶ οὐκ ἐπισυμβάστης τῆς θεότητος τῷ Υἱῷ, ἀλλὰ τῆς πατρικῆς θεότητος οὖστης ἐν τῷ Υἱῷ, ὡστε τὸν ἔωρακότα τὸν Υἱὸν ὅρξιν ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα, δι τοῦτος μὴ ἐν λέγοιτο δύμοιούσιος;

“Εστι μὲν οὖν Ικανὸν καὶ ταῦτα πείσαι οὐδὲν, μὴ κατηγορεῖν τὸν εἰρηκότων, δύμοιούσιον εἰ- ναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ· καὶ αὐτὴν δὲ δύμας τὴν τοῦ

¹ Gen. xxxii, 31. ² Isa. xxviii, 4; Jer. 1, 2. 4, 11, etc. ³ Exod. iii, 19.

δρουσίσιν λέξιν καθ' ιαυτήν ἔξετάσωμεν, ίνα γνῶμην εἰ χρή λέγειν δλως δρουσίσιν, καὶ εἰ κυρία μέσις ἐστι, καὶ ἀρμοῦντως ἐστὶν αὐτῇ ἐπὶ Υἱοῦ λεγομένη. Οἴδατε γάρ καὶ θύμεις, καὶ εὖδὲν τις ἀμφιβόλοις, διτις τὸ δρουσίσιν οὐκ ἐπὶ τῶν οὔσιών, ἀλλὰ ἐπὶ σχημάτων καὶ ποιητήσιν λέγεται δρουσίν· ἐπὶ γάρ τῶν οὔσιών οὐκ δρουσίτης, ἀλλὰ ταυτότης ἀν λεχθεῖν. Ἀνθρωπος γούνι ἀνθρώπῳ δρουσίς λέγεται, οὐ κατὰ τὴν οὔσιαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸν χαρακτῆρα· τῇ γάρ εὐσέρι δρουσίες εἰσι. Καὶ πάλιν ἀνθρωπος κυνι οὐκ άνδριος λέγεται, ἀλλὰ ἑτεροφυής· οὐκοῦν τὸ μὲν δρουσίς καὶ δρουσίσιν, τὸ δὲ ἑτεροφύες καὶ ἑτερούσιον. Διτις καὶ διάλεγων δρουσίν κατ' οὐσίαν ἐκ μετουσίας τοῦτο λέγει δρουσίον. Τὸ γάρ δρουσίον ποιητῆς ἐστιν, ήτις τῇ οὔσιᾳ προσγένοιται· ἀν. Τοῦτο δὲ τὴν ποιημάτων ίδιον ἀν εἶη· ταῦτα γάρ ἐκ μετοχῆς δρουσίων ἀντιτίθενται τῷ Θεῷ. « Όταν· γάρ, φησι, « φανερωθῆ, δρουσίοις αὐτῷ ἔσθμεθα· » δρουσίοις δηλοντεί οὐ τῇ οὔσιᾳ, ἀλλὰ τῇ ιδιότητι, ἡς μεταλαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ. Εἰ μὲν οὖν καὶ τὸν Υἱὸν ἐκ μετουσίας λέγεται, λεγέσθω μὲν παρ' οὐδὲν δρουσίσιος. Οὐκ ἐστι μέντοι λεγόμενος οὕτως ἀλήθεια, οὐδὲ δλως φῶς, οὐδὲ φύσις Θεός. Τὰ γάρ ἐκ μετουσίας οὐκ ἀλήθεια, ἀλλὰ δρουσίσις τῆς ἀλήθειας λέγεται δρουσία, ὥστε καὶ μεταπίπτειν, καὶ ἀφαιρεῖσθαι δύνασθαι ἀπὸ τῶν μετεχόντων τὴν μεταλήψιν. Τοῦτο δὲ πάλιν ίδιον τῶν κτισμάτων καὶ ποιημάτων ἐστιν. Οὐκοῦν εἰ τοῦτο διπονο, οὐκ ἀν εἶη ἐκ μετουσίας, ἀλλὰ φύσις καὶ ἀλήθεια Υἱός, φῶς, σοφία, Θεός. Φύσις δὲ ὅν καὶ οὐ μετοχή, οὐκ ἀν κυρίως λεχθεῖ δρουσίσιος, ἀλλὰ δρουσίσιος. « Ο δὲ μηδὲ ἐπ' ἄλλων ἀν τις εἰποι· ἐδείχθη γάρ τὸ δρουσίον μή ἐπὶ τῶν οὔσιῶν λεγόμενον· πῶς οὐκ ἀνήρον μὲν, η τάχα καὶ χαλεπὸν τοῦτο προφέτειν ἐπὶ Υἱοῦ, καὶ μή μᾶλλον τὸ δρουσίσιον; ποιηστρατοῦμ est enim, simile de substantiis non fortasse etiam gravissimum id de Filio proferre, et non potius eum consubstantiale appellare?

Διὰ τοῦτο γάρ καὶ η ἐν Νικαίᾳ σύνοδος καλῶς ἔγραψεν, διπερ ἐπρεπεν εἰπεῖν, γεννητὸν ἐκ τῆς οὔσιας ηδού Πατρὸς τὸν Υἱὸν δρουσίσιον. Ταῦτα καὶ ήμεις μαθόντες, μή σκιαμαχῶμεν, καὶ μάλιστα γινώσκοντες, διτις οἱ καὶ ταῦτα γράψαντες, οὐχ ὡς πεπρηγούμενοι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ ἐκδικοῦντες μὲν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν, καθαιροῦντες δὲ τὰς κατ' αὐτοῦ τῶν Ἀρειομανιτῶν βλασφημίας, οὕτως ὁμολόγησαν τὴν πίστιν. Σκεπτέον γάρ καὶ κατανοητέον ἀκριβῶς, διτις λέγοντες μὲν ἀνδρουσίσιον καὶ ἑτερούσιον, οὐ σημαίνοντες τὸν ἀληθινὸν Υἱὸν, ἀλλὰ ἐν τι τῶν ποιημάτων καὶ τὸν εἰσποιητὸν καὶ θέσει Υἱὸν, ὅπερ τοις αἱρετικοῖς δοκεῖ λέγοντες δὲ μή ἐριστικῶς τὸ δρουσίσιον, Υἱὸν σημαίνομεν γνήσιον ἐκ τοῦ Πατρὸς πεφυκότα, κανὲν τὸντι διαρρήγηνύσαται πολλάκις οἱ Χριστομάχοι. Ταῦτα μὲν, ἀπερ ἔγνων ἐγὼ, καὶ διαλεγομένων ἤκουσα φρονίμων, δι' ὀλίγων γέγραφα ὑμεῖς δὲ, μένοντες ἐπὶ τὸν θεμέλιον τῶν ἀποστόλων, καὶ τὰς παραδόσεις τῶν Πατέρων κατέχοντες, ενχεσθε ἵνα

A vocem secundum se explanemus, ut compierimus utrum hæc vox, consubstantialis, usurpanda sit, et si propria sit dictio, atque congruerit de Filio dicatur. Nam ipsi scitis, et nemo dubitaverit, simile non de substantiis, sed de figuris et qualitatibus dici. De substantiis enim, non similitudo, sed identitas dici debet. Homo igitur hominis similis dicitur, non secundum substantiam, sed secundum habitum et figuram: quod ad substantiam enim ejusdem naturæ sunt. Rursum homo cani nequam dissimilis dicitur, sed diversæ naturæ: ergo quod ejusdem naturæ est, etiam consubstantiale est; et quod diversæ naturæ, diversæ etiam substantiae. Quapropter qui dicit similem secundum substantiam, ex participatione similem dicit: similitudo enim est qualitas, quæ substantia accidere potest. Hoc autem opificis proprium fuerit; ea enim ex participatione Deo similia efficiuntur. Nam et cum, ait, apparuerit ille, similes ei erimus¹, similes scilicet non substantia, sed filiorum adoptione, quam per eum participamus. Si igitur eum ex participatione Filium dicitis, dicatur a vobis substantia similis: sed si ita appetetur, nec veritas, nec lumen ullatenus, nec natura Deus erit. Nam quæ ex participatione sunt, non vere, sed similitudine veritatis similia dicuntur; ita ut quod participatur, a participantibus decidere et tolli possit: hoc autem creatis rebus atque opificis proprium est. Itaque si absurdum illud est, nequaquam erit ex participatione, sed ex natura et veritate, C Filius, lumen, sapientia, Deus: cum autem natura talis sit et non participatione, nunquam propriæ substantia similis dici poterit, sed consubstantialis. Quod autem de aliis nemo dixerit (de prædicari), qui, queso, non stultum fuerit, et fortasse etiam gravissimum id de Filio proferre, et non potius eum consubstantiale appellare?

C Idcirco probœ Nicæna synodus id scripsit quod consentaneum erat, Filium nempe ex substantia Patris genitum, esse consubstantiale. Hæc eadem nos cum didicerimus, ne cum umbris pugnemus: gnari maxime eos, qui hæc scripserunt, non studio prave explicandi veritatem, sed eam una cum pietate in Christum asserendi, et Arianitarum blasphemias damnandi, sic sicutem promulgasse suam. Considerandum enim est, et accurate animadvertisendum, cum eum dicimus substantia dissimilis, et diversæ substantiae, nos haudquaquam verum Filium significare, sed unum ex opificiis, et ascitum adoptioneque Filium, quod heretici sentiunt: quem si dicamus sine contentione consubstantiale, verum significamus Filium ex Patre natum: etiamsi hac de causa pluries disrumpantur Christi hostes. Hæc quidem, quæ nota mihi, et ex prudentium disputationibus explorata erant, paucis scripsi. Vos autem manentes super fundamentum apostolorum, Patrumque tradi-

¹ Joan. iii, 2.

tiones retinente; orate ut jam cesse omnis contentio et zelus, haereticorumque insanæ quæstiones et una omnis verborum contentio damnentur, utque nefaria et sanguinaria Arianorum haeresis aboleatur, in omnium vero cordibus veritas eluceat ita ut omnes ubique idem dicant, idem sentiant: ac nulla deinceps relicta Ariana blasphemia, per universam Ecclesiam dicatur, atque in confessio habeatur illud: « Unus Dominus, una fides, unum baptisma », in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

Ejusdem adversus Arianos pro Dionysio episcopo Alexandrino apologia.

Judei olim, cum ex tam multis rebus admirandis, quas Dominus faciebat, agnoscerent ipsum esse Christum Filium Dei viventis, ab eo reprehensi, nec reprehensionibus illius valentes obsistere, eo confusiebant, ut dicerent habere se patrem Abraham, et ejus auctoritate improbitatem suam tegere conabantur. Verum quemadmodum ea re nihil illi prosciebant, sic isti nunc, qui tanquam Judei ad Dionysium confugiunt, non evitabunt eamdem, in quam illi inciderunt, condemnationem. Nam et illos Dominus, ob ea quæ contra legem admiscebant, reprehendit, *Hoc, inquiens, Abraham non fecit.* Et istos impios atque mendaces eadem rursus veritas reprehendet, Dionysius, inquit, episcopus neque probavit sententiam Arii, neque veritatem ignoravit. Aliut igitur veritatis inimici, beatum Dionysium in epistola quadam scripsisse Dei Filium factum, et creatum esse, neque natura esse proprium, sed a Paris essentia alienum, instar agricultæ, aut navium fabricatoris, si ille cum vite, hic cum navigio comparetur. Etenim, quia factus est, priusquam fieret, non fuisse. Hoc cum Dionysius intellexisset, sollicitudine enim affliciebatur, ut hanc, sic alias plurimas scripsit epistolæ, quas quidem epistolæ legere oportebat, ut ex omnibus, non autem ex una sola fides hominis agnosceretur. Nam et navium fabricatoris, qui trahentes multas exadiscavit, ars non ex una, sed ex omnibus perspicitur et Judicatur. Si igitur eo consilio, ut fidem suam exponeret, quam isti dicunt, epistolam scripsit, aut solam hanc scripsit, hominem accusent, ut volunt; ejusmodi enim opinio vere est reprehendenda. Sin occasio temporis et personæ traxit ad illud scribendum, et alias rursum epistolæ scripsit, quibus ejus criminis suspicionem diluebat, quid mirum videtur? Et agriculta pro agri qualitate nunc hanc, nunc illam arborem curat, nec ob euquam reprehendendus, sed potius ob artem multiplicem admirandus existimat.

In superioris Libyæ Pentapoli tunc episcopi quidam opiniones Sabellii tuebantur, et fallacis suis tantum effecerant, ut prope jam in ecclesiis Dei Filius amplius non prædicaretur. Quod cum Dionysius accepisset, quoniam et earum ecclesia-

A ἡδη ποτὲ παῦσται πᾶσι λο πὸν ἔρις καὶ ζῆλος, τῶν τε αἱρετικῶν αἱ μωραὶ ζητήσεις καταγνωσθῶσι, καὶ πᾶσα λογομαχία καὶ ἡ μὲν δυσώνυμος, καὶ ἀνθρωποκτόνος τῶν Ἀρειανῶν αἱρεσίς ἐξιφανισθεῖσα, ἀναλάμψεις δὲ πάντων ἐν ταῖς καρδίαις ἡ ἀλήθεια, ὅπει πάντας πανταχοῦ τὸ αὐτὸν λέγειν, καὶ τὸ αὐτὸν φρονεῖν· μηδεμᾶς δὲ ἔτι περιλειπομένης Ἀρειανῆς βλασφημίας, καὶ λέγηται καὶ δυολογήταις κατὰ πᾶσαν Ἐκκλησίαν· «Εἰς Κύριος, μια πίστις, ἐν βάπτισμα,» ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ημῶν. Φη μὴ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Tοῦ αὐτοῦ κατὰ Ἀρειανῶν ἀπολογίᾳ, ὑπὲρ Διονύσου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Οἱ πάλαι Ίουδαιοι τοσαῦτα τοῦ Κυρίου πεποιηκότος ἐργα, δι' ὧν ἐγνώριζον αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐλεγχόμενοι παρ' αὐτοῦ, καὶ μὴ δυνάμενοι πρὸς τοὺς ἐλέγχους ἀντιστέπειν, εἰς τὸν πατριάρχην κατέδραμον λέγοντες· «Ημεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραὰμ, νομίζοντες ἐν τούτῳ δύνασθα τὴν ἀλογίαν ἔαυτῶν ἐπικαλύπτειν. Ἀλλ᾽ οὐτε ἐκεῖνοι τούτο λέγοντες, δωνησάν τι, οὐτε οἱ νῦν Ίουδαιοι Διονύσιον ὄνομάζοντες, φεύγειν τὴν δομοῖαν ἐκείνοις αἰτιαν δυνήσονται. Καὶ γὰρ κάκενοις, ἐφ' οὓς παρηνόμουν, ἤλεγχεν δὲ Κύριος λέγων· Τούτο Ἀβραὰμ οὐχ ἐποιήσας, καὶ τούτους ἀπεβούν· τας καὶ φευδομένους ἡ αὐτὴ πάλιν ἀλήθεια διελέγχει, διτὶ τὰ Ἀρειου Διονύσιος δὲ ἐπίσκοπος οὐτε ἐφρόνησεν, οὔτε τὴν ἀλήθειαν ἠγνόησε. Φασὶν οὖν οἱ ἔχθροι τῆς ἀλήθειας ἐπιστολῇ τὸν μακάριον Διονύσιον εἰρηκέναι ποίημα καὶ γέννημα εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, μήτε δὲ φύσει ίδιον, ἀλλὰ ἔνον καὶ οὐσίαν αὐτὸν εἶναι τοῦ Ηατρὸς, ὁ σπερ ἐστὸν διγεωργὸς πρὸς τὴν ἀμπελὸν, καὶ δι ναυπηγὸς πρὸς τὸ σκάφος. Καὶ γὰρ ὡς ποίημα πρὸν γένηται, ναὶ Ἑγραψεν, ὁ μόλιογος καὶ ἡμεῖς εἶναι τοιαύτην ἐπιστολὴν αὐτοῦ. Ἀλλ᾽ ὡσπερ ταύτην Ἑγραψεν, οὗτω καὶ ἐτέρας πλειστας ἐπιστολὴ, Ἑγραψε, καὶ δεῖ καὶ ταύταις ἐντυχεῖν αὐτοὺς, ἵνα ἐκ πασῶν, καὶ μὴ μόνον ἐκ τῆς μιᾶς ἡ πίστις, γνωρισθῇ τοῦ ἀνδρὸς. Καὶ γὰρ καὶ γαυπηγὸς πολλὰς τριήρεις κατασκευάσαντος, οὐκ ἐκ μιᾶς, ἀλλ᾽ ἐκ πασῶν ἡ τούτου τέχνη κρίνεται. Εἰ μὲν οὖν ἀπλῶς ὡς πίστιν ἐκτιθέμενος Ἑγραψεν, ήν λέγουσιν ἐπιστολὴν, εἰ μόνην ταύτην Ἑγραψε, κατηγορεῖτωσαν ὡς βούλονται· κατηγορία γὰρ ἀληθῶς τὸ τοιεῦτον φρόνημα. Εἰ δὲ καὶροῦ καὶ προσώπου πρόφασις εἰλκυσεν αὐτὸν τοιαῦτα γράψαι, Ἑγραψε δὲ πάλιν καὶ θλαστὴς ἐπιστολὴς ἀπολογούμενος περὶ ὧν ὑπωπτεύθη, τι καὶνόν; Καὶ γὰρ καὶ γαυργὸς τῶν αὐτῶν δένδρων ἀλλοτε ἀλλως ἐπιμελεῖται διὰ τὴν ὑποχειμάνην τῆς γῆς ποιότητα, καὶ οὐ διὰ τούτο μέρμψαι· ἀν τις αὐτῷ, ἀλλὰ μᾶλλον μαθὼν τὴν αἰτιαν διαμάστει τὸ ποικίλογ τῆς αὐτοῦ ἐπιστήμης.

Ἐν Πενταπόλει τῆς ἀνω Λιβύης τρινικαῦτα τινες τῶν ἐπισκόπων ἐφρόνησαν τὰ Σανελλίου, καὶ τοσούτον Ιερουσαλαμ ταῖς κακονοίαις, ὡς διλέγου δεῖν μηκέτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κηρύττεσθαι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο μαθὼν Διονύσιος, αὐτὸς γὰρ εἶχε τὴν μέρι-

⁴ Epics. iv, 5.

μναν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκείνων, πέμπει, καὶ συμ-
θουλεῖει τοὺς αἰτίους παύσασθαι τῆς κακοδοξίας.
Ὦς δ' οὐκ ἐπαύνοτο, μᾶλλον δὲ ἀναιδέστερον διετέ-
θησαν, ἡναγκάσθη πρὸς τὴν ἀναίδειαν ἐκείνων γρά-
φαι τοιαύτην ἐπιστολὴν, καὶ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ Σω-
τῆρος ἐκ τῶν Εὐαγγελίων παραθέσθαι, ἵνα, ἐπειδὴ
τολμηρότερον ἔκεινοι τὸν Σίδων ἥρωνόν το, καὶ τὰ ἀν-
θρώπινα τῷ Πατρὶ ἀνετίθεσαν, οὗτος δεῖξας, ὅτι οὐχ
ὁ Πατήρ, ἀλλ' ὁ Σίδων ἐστιν ὁ γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν
ἀνθρωπος, πείση τοὺς ἀμαθεῖς μή εἶναι τὸν Πατέρα
Σίδων, καὶ οὕτω λοιπὸν κατ' ὀλίγον ἔκεινους πρὸς τὴν
ἀλτηὴν ἐναγάγῃ θεότητα τοῦ Λόγου, καὶ τὴν γνῶσιν
τὴν περὶ τοῦ Πατρός. Αὕτη τῆς ἐπιστολῆς ὑπόθεσις.
Διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν οὕτως ἔγραψε καὶ αὐτὸς, διὰ
τοὺς οὕτως ἀνατιχύντως θεότητας μεταθεῖναι τὴν
τῆς ἀληθείας πίστιν.

Τί τοινυν δομοίν ή Ἀρείου αἱρεσίς, καὶ ή Διογού-
σίου δίξινοι; "Ἡ διατὶ Διονύσιος ὡς Ἀρειανὸς νο-
μίζεται, πολλῆς οὖσης αὐτῶν τῆς διαφορᾶς; Οὐ μὲν
γάρ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλός ἐστιν, δ
δὲ καινῆς αἱρέσεως ἐφευρετής γέγονε. Καὶ δὲ μὲν
"Ἀρείος τὴν ιδίαν κακοδοξίαν ἔκτιθέμενος ἔγραψε
λίτιαν ἐκτεθηλυμένοις καὶ γελοῖς; Ηθεοὶ κατὰ τὸν
Αἰγύπτιον Σωτάδην. Οὐ μέντοι Διονύσιος ἔγραψε καὶ
μᾶλλος ἐπιστολές, ἀπελογήσατο δὲ καὶ περὶ ὧν ὑπ-
ιωτεύθη, καὶ ἐφάνη φρονῶν ἥρωῶν. Εἰ μὲν οὖν ἐναν-
τία ἐστι τῷ γράφει, μή ἐλκέτωσαν αὐτὸν πρὸς ἐσυ-
τούς· οὐ γάρ ἀξιόπιστος κατὰ τοῦτο· εἰδὲ γράφας
τὴν πρὸς Ἀμμωνᾶν ἐπιστολὴν ὑπωπτεύθη, καὶ
ἀπελογήσατο θεραπεύων τὰ πρῶτα, ἀπολογησάμε-
νος τε οὐ μεταβεβήκηται, δῆλον δὲν εἴη, διτὶ καὶ τὰ
ὑπωπτευθέντα κατ' οἰκονομίαν ἔγραψεν. Οὐ δεῖ δὲ
τὰ κατ' οἰκονομίαν γραφόμενα, καὶ γινόμενα, ταῦτα
κακοτρόπιας δέχεσθαι, καὶ εἰς τὴν ιδίαν ἔλευσιν
ἐκκειτον βούλησιν. Καὶ γάρ καὶ λατρὸς πολλάκις τὰ
δοκοῦντα εἶναι τισιν ἀκατάληλα, ταῦτα τοὺς ὑπο-
κειμένους τραύμασιν, ὡς οἰδεν αὐτὸς, ἐπιτίθησιν,
οἱ δὲν ξερον η πρὸς τὴν ὑγειαν ἔχων τὸν σκοπόν.
Καὶ διδασκάλου δὲ φρονίμου τρόπος οὗτος πρὸς τὰ
τῶν διδασκομένων ήθη διατίθεσθαι, καὶ λαλεῖν, ἔως
ἄν αὐτοὺς εἰ; τὴν ὁδὸν τῆς τελειότητος μεταγάγῃ.
Εἰ δ' διτὶ μόνον ἔγραψεν οὕτως δὲ μακαρίτης, αἰτιῶν-
ται αὐτὸν (ιλ γάρ τῶν Ἀρειανῶν ὑπὲρ αὐτοῦ προ-
φάσεις αἰτίαι κατ' αὐτοῦ γεγόνασιν), ὥρα λοιπὸν
αὐτοὺς ἀποθραυσύνεσθαι καὶ λέγειν (οἱ δὲν γάρ αὐ-
τοῖς ἀπόλητον) διτὶ καὶ αὐτὸς οἱ ἀπόστολοι τὰ
Ἀρείου ἐφρόνου. "Ἄνθρωπον γάρ ἀπὸ Ναζαρὲτ,
καὶ παθῆτὸν τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσιν.

δεῖντες, et dicunt eadem, quae sensit Arius, apostolos Nazareth, et crucialis mortisque perpessum esse pronuntiarunt.

"Ἐκείνων τοίνυν τὰ τοιαῦτα φανταζομένων, αρ' ἐπεὶ τοι; φήμασι τούτοις ἐχρήσαντο, μόνον ἀνθρω-
πον ἔδεισαν τὸν Χριστὸν εἰ ἀπόστολοι, καὶ πάσον
μηδέν; Μή γένοιτο. 'Ἄλλα καὶ τοῦτο ὡς ἀρχιτέκτο-
νες εσφολ, καὶ οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ πεποιή-
κασσε, καὶ τὴν αἰτίαν ἔχουσιν εὐλογον. 'Ἐπειδὴ γάρ
ει τότε Ιουδαῖοι πλανηθέντες, καὶ πλανήσαντες
Ἐλλήνας, ἐνδιμίζον τὸν Χριστὸν ψύλδον ἀνθρωπὸν

A rum curam gerēbat, scripsit ad ejus factionis
auctores, ut ab improba illa opinione desisterent.
Illi autem non obtemperantibus, sed impudentius
in illa permanentibus, ob impudentiam ipsorum
coactus est, ejusmodi epistolam scribere, et ea
quæ ad Christi pertinent humanitatem Evangelio-
rum testimoniis comprobare, ut, quoniam auda-
ciosus illi negabant Filium, et humanitatem ejus ad
Patrem referebant, ostenderet, non Patrem, sed
Filium pro nobis factum esse hominem, atque ita
imperitis hominibus Patrem non esse Filium
persuaderet, et deinceps paulatim eos ad Filii di-
vinitatem et Patris cognitionem adduceret. Hoc illi
in ea epistola propositum fuit. Ob hanc ille causam
in haec sententiam scripsit, ut eos reprimere.

B qui tam impudenter fidei veritatem opprimere
conabantur. Quid ergo Arii hæresis cum Dionysii
sententia simile et conjunctum habet? Aut cur
Dionysius Arianus existimat, cum tanta sit
inter eum et Arium differentia? Ille enim Ecclesiæ
catholicæ doctor est, hic vanæ hæreseos inventor.
Et Arius quidem improbam suam opinionem ex-
ponens vehementer effeminatis et ridiculis mori-
bus, ut Sotales Ægyptius scripsit. Dionysius autem
et alias scripsit epistolæ, et a se depulit illius
criminis suspicionem, et ostendit se recte sentire.
Quamobrem cum ea scripserit, quæ ab ipsorum
opinione sunt aliena, suorum gregi ne conentur
illum ascribere. Neque enim fidem facient. Nam si

C ad Ammonam scribens suspectus fuit, et se purga-
vit, et ejus defensio probata est, patet ea quoque,
quæ suspecta videbantur, bono animo et consilio
fuisse scripta. Quæ autem bono animo atque
consilio scribuntur et sunt, non debent in malam
partem accipi, et ad cuiusque sententiam accommo-
dari. Medici enim proposita stbi ejus, quem curant,
valetudine, tanquam aliquo signo, eo cogitationem
intendunt, quanvis ea nonnunquam adhibeant
vulneribus medicamenta, quæ alicui mintis salutaria
videantur. Quam quidem rationem observant
etiam magistri prudentes, ut pro discipulorum
moribus loquantur, et se affectos ostendant, ut eos
in viam perfectionis reducant. Quod si beatum
hunc virum, quia semel ita scripsit, accusandum
existimat, est enim quoddam accusationis genus,
quo illum onerant Ariani, dum ejus auctoritate
pravam opinionem suam defendunt, tempus jam
est, ut quando nihil non audent, naviter sint impu-

D Dicunt etiam Ariani, dum ejus auctoritate
pravam opinionem suam defendunt, tempus jam
est, ut quando nihil non audent, naviter sint impu-

Num igitur, ut isti opinantur, quia verbis ejus-
modi usi sunt apostoli, ideo Christum tantummodo
hominem, et nihil præterea aliud esse senserunt?
Absit. Imo vero ut sapientes architecti et dispen-
satores mysteriorum Dei, se ratione et prudenter
ita gesserunt. Nam Iudei tunc decepti, Græcosque
decipientes, Messiam ex semine Davidis ut purum
hominem venturum arbitrabantur, et ad aliorum

Item adversus Arianos et Eunomianos. Magni Basi. Α Ἐτι κατὰ Ἀρειανῶν τε καὶ Εὐνομιανῶν τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐκ τοῦ πρώτου λόγου τῶν πρὸς Εὐρόμιον ἀπειρρητικῶν.

Rem excedentes invenimus, nos ingeniti notio-
nem assequi non ex ea quæstione, qua quid sit, sed
ex illa, qua quomodo sit, indagamus. Animus enim
noster exquirens, utrum Deus, qui supra omnia est,
aliquam supra se causam habeat, cum ex cogitare
nullam possit, illud ipsius vita principium non
habens ingenitum appellat. Ut enim cum de ho-
minibus loquentes hunc ex illo natum dicimus,
non quid ille sit, sed unde ortus sit, exponimus,
sic cum ingenitum vocamus Deum, ex voce non
quid Deus sit, sed eum a nullo esse declaramus.
Sic autem id quod dico planius fiet. Lucas evange-
lista Dei et Servatoris nostri Iesu Christi genea-
logiam carnis exponens, et ab ultimis ad primos
progrediens initium sumpsit a Joseph, et hunc Eli
filium dicens, Eli autem filium Matthean, atque ita
deinceps singulos recensens ad Adam narrationem
deduxit. Sed cum ad supremos pervenisset, Seth,
inquiens, ex Adam, Adam autem ex Deo, fecit nu-
merandi finem. Neque vero in ea cujusque ortus
explicatione naturas eorum quos recensuerat, os-
tendit, sed conjuncta principia, ex quo quisque
natus esset exposuit. Quemadmodum igitur ille
dixit, Adam ex Deo, ita nosmet si a nobis exqui-
ramus, Deus autem ex quo? nonne in cujusque
cogitatione promptum illud erit, ex nullo? Ex
nullo autem quid aliud significat, nisi non habere
principium, et non habere principium, quid aliud,
nisi ingenitum esse? Ut igitur in hominibus, cum
hic ex illo natus diceretur, non eorum essentia
declarabatur, sic cum de omnium Deo ingenitum
dicimus, quod perinde est ac si ex nullo dieceretur,
non ejus essentiam ostendimus; jam qui in principio
carere, essentiam esse dicit, similiter facit, ut si
quis interrogatus quænam sit Adam essentia atque
natura, respondeat non ex hominis et feminæ
commixtione natum esse, sed manu divina forma-
tum. Tunc enim ille, qui interrogavit: Non
quaero, inquiet, quomodo existerit, sed quæ sub-
jecta ipsius materia fuerit, quod multum abest, ut
ex responsione tua colligere valeam. Idem nobis
ex hac voce *ingenitus*, contingit. Ex ea namque
quomodo sit potius, quam ejus naturam discimus.
Video enim nos, quemadmodum si mentis aciem
ad ventura sæcula dirigamus, vitam quæ nullo fine
terminata sit, infinitam dicimus, ita si cogitatione ad
superiora sæcula concendumus, et infinitatem vita
Dei tanquam immensum quoddam pelagus intuen-
tes, nullum principium, ex quo esse cœperit, repe-
rire possimus, sed Dei vitam ultra quam cogitari
possit, semper excedentem animadvertamus, illud
ipsius vita principio vacans ingenitum appellare.
Ea enim ingeniti vis est, ut ex nullo significet ha-
bere principium existendi.

Ἐδρίσκομεν λογιζόμενοι, διτι οὐκ ἐν τῇ τοῦ τι διτιν
ἀνερευνήσει, τῇ τοῦ ἀγεννήτου ἡμῖν ἔννοια ὑποπίπτει,
ἄλλᾳ μᾶλλον ἐν τῇ τοῦ ὅπερ ἐστιν. Ἐξετάζων γάρ
ἡμῶν δὲ νοῦς, εἰ δὲ ἐπὶ πάντων Θεός ἔαυτον τινὰ αἰτιαν
ὑπερχειμένην ἔχει, εἴται οὐδενάμενος ἐπινοεῖν οὐδε-
μίλιαν, τὸ ἀναρχὸν τῆς αὐτοῦ ζωῆς ἀγέννητον προ-
τηγόρευεν. Ως γάρ ἐν τοῖς περὶ τῶν ἀνθρώπων λόγοις,
ὅταν λέγωμεν, διτι δεῖνα ἐκ τοῦδε γέγονεν, οὐ δὲ τι
ἐστιν ἐκάστου, ἄλλὰ τὸ διθεν γέγονε διηγούμεθα, οὐτω
καὶ ἐν τοῖς περὶ θεοῦ ἡ ἀγέννητος φωνὴ οὐ τὸ τι,
ἄλλὰ τὸ μηδικύτερον αὐτοῦ σημαίνει. Οὐτωσι δὲ μὲν σα-
φεστερον, δὲ λέγω, γένοιτο. Οὐ εὐαγγελισθεὶς Λουκᾶς;
Β τὴν κατὰ σάρκα γενεαλογίαν τοῦ θεοῦ καὶ Σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκτιθέμενος, καὶ ἀπὸ τῶν
τελευταίων ἐπὶ τοὺς πρώτους ἀναποδίζων, ἤρετο
μὲν ἀπὸ τοῦ ἱωσήφ, εἰπών δὲ τοῦτον μὲν τοῦ Ἡλίου,
τὸν δὲ τοῦ Ματθαίου, καὶ οὐτω κατὰ ἀνάλυσιν πρὸς
τὸν Ἀδάμ τὴν ἐξηγησιν ἐπανάγων, εἴται ἐλθὼν ἐπὶ^C
τοὺς δινα, καὶ εἰπὼν, διτι δὲ ἡ Σήθι ἐκ τοῦ Ἀδάμ, δὲ
ἄλλα ἐκ τοῦ θεοῦ, ἐνταῦθα τῆς ἀναβάσεως Ἑλλήσιν,
οὐχὶ τὰς οὐσίας τῶν ἀπηριθμημένων δηλῶν ἐν τῇ δη-
γήσει τῆς ἐκάστου γενέσεως, ἄλλὰ τὰς προσεχεῖς ἀρ-
χὰς, ἀφ' οὓς ἐκαστος γέγονεν, ἐκτιθέμενος. Πατερ
οὖν ἐκεῖνος εἰπεν, διτι Ἀδάμ ἐκ τοῦ θεοῦ, οὐτως ήμεις
ἐκατούς ἐρωτήσωμεν, Οὐ δὲ θεός ἐκ τίνος; Ἀρι
οὐχὶ πρόχειρόν ἐστιν ἐν τῇ ἐκάστου διανοίᾳ, διτι
ἴξι οὐδενός; Τὸ δὲ ἔξι οὐδενὸς τὸ ἀναρχὸν ἐστι δηλον
διτι. τὸ δὲ ἀναρχὸν τὸ ἀγέννητον. Ως οὖν ἐπὶ ἀνθρώ-
πων οὐκ ἔννοια τὸ ἐκ τίνος, οὐτωσι οὐδὲ ἐπὶ τοῦ
θεοῦ τῶν διλων οὐσίαν ἐστὶν εἰπεῖν τὸ ἀγέννητον, διπε-
τον ἐστι τῷ ἔξι οὐδενός. Οὐ δὲ τὸ ἀναρχὸν οὐσίαν εἰ-
ναι λέγων παραπλήσιον ποιει, ὥσπερ μὲν εἰ τις ἐρω-
τώμενος τις ή τοῦ Ἀδάμ οὐσία, καὶ τις ή φύσις
αὐτῷ; Οὐ δὲ ἀποκρίνοιτο τὸ μῆτρα ἐκ συνδυασμοῦ ἀν-
δρὸς καὶ γυναικὸς, ἄλλ' ἐκ τῆς θείας χειρὸς δια-
πλασθῆναι, Ἀλλ' οὐχὶ τρόπον τῆς ὑποστάσεως ζητῶ,
φήσειν διν τις, ἄλλ' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ὄλικὸν
ὑποκείμενον, δι πολλοῦ δέω μανθάνειν διτι τῆς ἀπο-
κρίσεως. Τοῦτο δὲ καὶ ἡμῖν συμβαίνει: ἐκ τῆς τοῦ
ἀγεννήτου φωνῆς τὸ πῶς τοῦ θεοῦ μᾶλλον ή αὐ-
τὴν τὴν φύσιν διασκομένοις. Εγώ μὲν γάρ δρῶ, διτι
D ὥσπερ τοῖς ἐπερχομένοις αἰώνισ τὴν διάνοιαν ἐπεκτεί-
νοντες, ἀτελεύτητον λέγομεν τὸν οὐδενὶ πέρας τὴν
ζωὴν δριζόμενον, οὐτω καὶ εἰς τὸ διν τῶν αἰώνων
τοῖς λογισμοῖς ἀναβαίνοντες, καὶ οἶον εἰς τι πέλαγος
ἀχανὲς ἐπὶ τὸ διπειρόν τῆς τοῦ θεοῦ ζωῆς διακύππον-
τες, οὐδὲ μιᾶς ἀρχῆς, ἀφ' οὓς γέγονε, λαβέσθαι δυνά-
μενοι, ἄλλὰ τοῦ νοούμενου ἐξωτέραν δεῖ, καὶ οὐπερ-
εκπίπουσαν τοῦ θεοῦ τὴν ζωὴν ἔννοοῦντες, τοῦτο
τὸ ἀναρχὸν τῆς ζωῆς ἀγέννητον προσειρήκαμεν. Αὗτη
γάρ τοῦ ἀγενήτου ή ἔννοια, τὸ μῆτρα ἐπέραθε
τὴν ἀρχὴν τοῦ εἰναι δηλοι.

'Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου.

A

'Αλλ' ὁ Εδυδόμιος τὸ μὲν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ δνομεῖ σιωπὴν, ἀπλῶς δὲ περὶ ἀγενήτου καὶ γενητοῦ διαιλέγεται, καὶ τὰ τῆς σωτηρίου πίστεως δύναματα κρύπτων, φιλά παραδίδωσι τῆς βλασφημίας τὰ δύγματα· ἵνα τῆς ἀσεβείας ἐν τοῖς πρᾶγμασι γυμνωθεῖσις, εἴτα τῆς μεταβάσεως ἐπὶ τὰ πρόσωπα γενομένης, αὐτὸς μὲν μηδὲν δόξῃ δύσφημον εἰρηκέναι, τῇ δὲ τοῦ λόγου ἀκολουθίᾳ κατεσκευασμένην ἔχῃ τὴν βλασφημίαν. Ἀγένητος δὲ ὁν, φησίν, ἐκρύπτοι δὲ πᾶσαν σύγχροτιν καὶ κοινωνίαν τὴν πρὸς τὸ γεννητόν. Οὐκ εἰπεν, δὲτο: Πατήρ καὶ Υἱός· ἀλλ', Ἀγένητος καὶ γεννητός. Ἐν μὲν δὴ αὐτοῦ τοῦτο τοιοῦτον κακούργημα ἔτερον δὲ πολὺν, σκοπεῖτε. Ἀγένητος δὲ ὁν, φησίν, οὐκ ἀν ποτε πρόσωπο γέννησιν· καὶ ἐπάγει, ὅστε τῆς Ιδίας μεταδοῦναι τῷ γεννωμένῳ φύσεως. Τό, οὐδὲ ποτε πρόσωπο γέννησιν, δύο σημαίνει· ἐν πάν, δὲτο τῇ Ιδίᾳ αὐτοῦ φύσει οὐκ ἐφαρμόζει γέννησις (ἀδύνατον γάρ υπὸ γέννησιν ἐλθεῖν τὴν ἀγένητον φύσιν). ἔτερον δὲ, δὲτο γεννήσαι οὐ καταδέχεται. Οὗτος μὲν οὖν κατὰ τὸ δεύτερον σημαίνειν ἔχρησιτο τῇ φωνῇ· συναρπάζει δὲ τοὺς πολλοὺς ἐκ τῆς προτέρας ἐννοίας. Επεὶ δὲ τοῦτο ἐστι τὸ κατασκευαζόμενον, σαφῶς τὸ ἐπιφερόμενον δεῖκνυσιν. Εἰπών γάρ δὲ, Οὐδὲ ποτε πρόσωπο γέννησιν, επῆγαγεν· ὅστε τῆς Ιδίας μεταδοῦναι τῷ γεννωμένῳ φύσεως. Τῇ γάρ δευτέρᾳ ἐννοίᾳ τοῦτο ἐστιν ἀκόλουθον· δὲτο οὐ καταδέχεται γενέσθαι Πατήρ, ἵνα μὴ μεταδῷ τῆς Ιδίας φύσεως τῷ γεννωμένῳ. Τίς ἀν γένοιτο τῆς ἀσεβείας ταύτης χαλεπωτέρα; τίς ἐλάλησε τοσαύτην ἀδικίαν εἰς τὸ ὑψός ποτε;

Ἐγὼ μὲν γάρ φοβοῦμαι, μὴ καὶ ἡμεῖς, ἐν τῷ ταῖς ἀλλοτρίαις ἀναλαμβάνειν βλασφημίας διὰ τοῦ στόματος, μολύνωμεν ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ τῆς κατακρίσεως αὐτοῖς κοινωνήσωμεν. Παραμυθεῖται δὲ με τὸ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, δὲτο καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὴν τῶν Ιουδαίων εἰς τὸν Κύριον βλασφημίαν ἔγγραφον τοῖς μετὰ ταῦτα παραδοῦναι οὐ παρητήσατο, ἐκείνων στηλιτεύον εἰς ἀπαντὰ χρόνον τὴν βλασφημίαν, οὐχὶ τῇ ἀχράντῳ δόξῃ τοῦ Μονογενοῦς· προστριβόμενόν τινα βλασφημίαν. Εἰ τοίνυν οὖν ἀν ποτε πρόσωπο γέννησιν, ὅστε τῆς Ιδίας μεταδοῦναι τῷ γεννωμένῳ φύσεως, οὐκ ἐστι μὲν Πατήρ ὁ Θεὸς, οὐκ ἐστι δέ· ἀλλ' ἀμεινον ἡμῖν διφειναι ἀτελὲς τὸ βλασφημον. Ο μὲν γάρ οὐ προσήκατο γέννησιν· δὲ δὲ οὐ μετέλαβε τῆς τοῦ γεννήσαντος φύσεως. Εἶτα ἐπαγωγίζεται αὐτὸς ἐκπινῶ καὶ τὴν τῆς βλασφημίας τὴν παραμυθίαν ἐπινοῶν, οὐ τῷ εἰπεῖν τι μετανοίας ἔχόμενον, ἀλλὰ τοῖς δευτέροις φιλονεικῶν ἀποκρύψαι τὰ φθάσαντα. Τι γάρ ὑπέμεινε φθέγξασθαι;

ΕΥΝ. Ἐκφύγοι τε ἀν πᾶσαν σύγχρισιν καὶ κοινωνίαν τὴν πρὸς τὸ γεννητόν.

ΒΑΣ. Εἰ δὲ μὴ σύγχρισις ἐστι τῷ Υἱῷ πρὸς τὸν Πατέρα, μηδὲ κοινωνία πρὸς τὸν γεννήσαντα, φεύδεται οἱ ἀπόστολοι, φεύδεται δὲ τὸ Εὐαγγέλια· αὐτή τε ἡ ἀλήθεια, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Ex eodem libro.

Vérum Eunomius Patris et Fili, nomen silentio prætermittit, ac simpliciter de ingenito et genito disserit. Quin et occultatis salutiferæ fidei novinibus, blasphemiae dogmata nuda tradit, ut, denudata in ipsis rebus impietate, ac deinde facto ad personas transitu, videatur ipse nihil dixisse blasphemum, sed orationis serie blasphemiam concinnatam habeat. Ingenitus autem cum sit, inquit, effugit utique omnem comparationem ac communionem cum genito. Non dixit: Pater et Filius, sed, Ingenitus et genitus. Tale est igitur unum, quod ab eo excogitatum est: alterum vero quale sit considerate. Ingenitus vero cum sit, inquit, nunquam sane admiserit generationem: et subjungit, adeo ut suam ipsius naturam communicet cum genito. Illud, nunquam sane admiserit generationem, duo significat: unum, quod propriæ ipsius naturæ non congruit, generatio (quippe fieri non potest ut natura ingenita generetur): alterum, quod generare non sustinet. Hic quidem hac voce secundum posteriorem sensum usus est: sed ex priore sensu vulgus hominum in suam sententiam trahit. Etenim quod hoc sit quod astruitur, manifeste patet ex eo quod inservit.

Nam posteaquam dixit: Nunquam sane admiserit generationem, subjunxit, adeo ut suam ipsius naturam communicet cum genito. Hoc namque sensu posteriori convenit, siquidem non sustinet Pater fieri, ut ne cum genito naturam propriam communicet. Impietate hac quæ posuit esse perniciosior? quis unquam tantam iniquitatem locutus est in celsitudinem?

Ego equidem vereor, ne nos quoque dum alienas blasphemias ore repetimus, mentem nostram polluamus, atque condemnationis eorum faciamus participes. Sed consolatur me illud in Evangelii propositum, quod Spiritus sanctus quoque Iudeorum in Dominum blasphemiam scriptam posteris tradere non abstinuerit, illorum blasphemiam in omne tempus ita notans, ut nullam tamen incontaminatae Unigeniti majestati blasphemiam affricet. Itaque si nunquam generationem admiserit, adeo ut propriæ naturæ participem faciat genitum, non est quidem Pater Deus, non est etiam; sed præstat ut blasphemiam imperfectam relinquamus. Alter quidem non admisit generationem: alter vero genitoris naturam non participavit. Deinde ipse secum certat, novam blasphemiam mitigationem excogitans, non quod quidquam dicat quod ad pœnitentiam pertineat, sed quod posterioribus priora superare conetur. Quid enim proferre ausus est?

ΕΥΝ. Effugeritque utique omnem comparationem ac communionem cum genito.

ΒΑΣ. At nisi comparatio sit Filiū cum Patre, nisi sit communicatio cum genitore, mendaces sunt apostoli, niendacia Evangelia, ipsa etiam veritas, Dominus noster Jesus Christus. Sed ego iterum

horro blasphemiam, quam cuique facile est intelligere. Nam si nullam habet comparationem cum Patre, quomodo dicebat Philippo : *Tanto tempore subiacum sum, et non vidi me, Philippe*¹? et, *Qui videt me, videt eum qui misit me*²? Nam eum qui nec comparationem suscipit nec ullam cum Filio communionem habet, quomodo in seipso Filius ostendere potuisse? Nec enim per dissimile aut alienum comprehendendi potest quod ignoratur: sed ex affini affine solet cognosci. Sic in sigillo inspicitur ejus qui se impressit effigies, et per imaginem exemplar cognoscitur, si videlicet comparamus nos eam cuiae in utroque est identitatem.

Quare hac una blasphemia voces omnes quae a Spiritu sancto ad glorificationem Unigeniti traditae sunt, reprobantur. Et quidem Evangelium docet, quod *Hunc Pater signavit Deus*³: Apostolus vero ait: *Qui est imago Dei invisibilis*⁴. Imago, non inanimata, neque manu elaborata, neque artis aut industrie opus: sed imago viva, immo vero, ipsa per se vita, non in figuræ similitudine, sed quæ in ipsa substantia similitudinem dissimilitudinis cauiscunque experient semper retinet. Ego enim illud, in forma Dei esse⁵, idem valere dico, quod hoc, in substantia Dei esse. Sicut enim illud, formam assumptissime servi⁶, significat Dominum nostrum in substantia humanae naturæ natum esse: ita etiam hoc, in forma Dei esse, prorsus divinae substantiae proprietatem exhibet. Qui *vidit me*, inquit, *vidit Patrem*⁷. Ilic autem alienum a Patre Unigenitum faciens, ac prorsus rescindens ab ejus sociate, cognitionis ascensum qui per ipsum fit, quantum in ipso est, abscindit. *Quæcumque habet Pater, mea sunt*, inquit Dominus⁸. At Eunomius communionei nullam esse ait Patri cum eo qui ex ipso est. Et, *Sicut Pater in seipso vitam habet, sic dedit et Filio vitam habere in semelipso*⁹. Hoc sumus ab ipso Domino electi: ab Eunomio vero quid? Nempe, nullam esse comparationem geniti cum genitore. Et uno verbo, ut imaginis rationem hac unica voce tollit, ita splendorem ac characterem esse substantię¹⁰ negat. Neque enim fieri potest, ut imaginem intelligas ejus qui nullam habet comparationem, neque, ut splendor sit ejus qui nullam communionem secundum naturam habet. Ceterum in eodem artificiali genere rursus persistit, dum ait non esse comparationem ingeniti cum genito: non Patris, cum eo qui ex ipso est, ut quam his vocibus inesse oppositionem ostenderit, eam in ipsam Patris et Filii substantiam transferat.

Ex eodem libro.

Ordine vero, inquit, et temporis prærogativa, ille primus est, hic secundus. Quid necessitate est ea quorum communis est essentia, et ordini subjici, et esse tempore posteriora? Non

A 'Αλλ' ἐγώ μὲν πάλιν φρίσω τὴν βλασphemίαν· παντὶ δὲ συνιδεῖν φέστον. Εἰ γάρ μηδεμίαν σύγχρισιν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, πῶς ἐλέγει τῷ Φιλίππῳ· *Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμᾶς είμι, καὶ οὐχ ἀέρας με.* Φιλίππε; καὶ. 'Ο θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ τὸν χειρόντα με; Τὸν γάρ μήτε σύγχρισιν ἐπιδεχόμενον, μήτε κοινωνίαν τινὰ πρὸς αὐτὸν κεκτημένην, τῶς ἀνίδεινεν ἐν ἑαυτῷ διὰ Ιησού; Οὐ γάρ διὰ τοῦ ἀνομοίου καὶ ἀλλοτρίου καταληπτὸν ἔστι τὸ ἀγνοεύμενον· ἀλλὰ τῷ οἰκείῳ πέφυκε τὸ οἰκεῖον ἐπιγινώσκεσθαι. Οὗτος ἐν μὲν τῷ ἀποστραγγίσματι δὲ τοῦ τυπώσαντος χαρακτῆρα καθορᾶται· δι' εἰκόνος δὲ τῇ γνώσεις τοῦ ἀρχετύπου γίνεται, συγχρινόντων τῷ μὲν δηλονότι τὴν ἐκατέρῳ ταύτητα.

B "Ωστε διὰ μιᾶς ταύτης βλασphemίας πάσας ἀθετοῦσας τὰς φωνὰς τὰς παρὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἰς τὴν τοῦ Μονογενοῦς δοξολογίαν παραδοθεῖσας· τοῦ μὲν Εὐαγγελίου διδάσκοντος δὲ, *Τοῦτον δὲ Πατήρα θεράποντας δὲ Θεός*· τοῦ δὲ Ἀποστόλου· "Ος δέστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ δοράτου. Εἰκὼν οὐκ ἀλιγός, οὐδὲ χειρόκηπτος· οὐδὲ τέχνης ἱργον καὶ ἐπανοίας· ἀλλὰ εἰκὼν ζῶσα, μᾶλλον δὲ αὐτοῦσα ζῶσα, οὐχ εἰ σχῆματος ὅμοιότητος, ἀλλ' ἐν εὐτῇ τῇ οὐσίᾳ τὸ ἀπαράλλακτον τὸ διατάξουσα. Ἐγώ γάρ καὶ τὸ δὲ μορφὴν Θεοῦ ὑπάρχειν, ισον δύνασθαι τῷ, ἐν οὐσίᾳ Θεοῦ ὑπάρχειν, φημι. Ως γάρ τὸ μορφὴν ἀπειληζόντα δούλου, ἐν τῇ οὐσίᾳ τῇ; ἀνθρωπότητος τὸν Κύριον τῷ μὲν γεγενῆσθαι σημαίνει· οὗτος δὲ καὶ τὸ δὲ μορφὴν Θεοῦ ὑπάρχειν, τῆς θείας οὐσίας παρίστησι πάντως τὴν ίδεότητα. Οἱ διάρκειας ἐμὲ, φησιν, δώρακε τὸν Πατέρα. Οὗτος δὲ ἀλλοτριῶν τοῦ Πατρὸς τὸν Μονογενῆ, καὶ παντελῶς ἀποχίζων τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας, τὴν δὲ αὐτοῦ γενομένην τῆς γνώσεως ἄνοδον, τὸ δον ἐπ' αὐτῷ, διακόπτει. Πάρτα δοσα ἔχει δὲ Πατήρ, διμά δέστιν, δὲ Κύριος φησιν. Εὐνόμιος δὲ οὐδεμίαν λέγει κοινωνίαν εἶναι τῷ Πατρὶ πρὸς τὸν έξ αὐτοῦ. Καὶ, "Ωστερ δὲ Πατήρ ζῶσα ἔχει τὸν έαυτῷ, οὐτερ δὲ τῷ Υἱῷ ζῶσα ἔχει τὸν έαυτῷ. Τοῦτο παρ' αὐτοῦ δεδιδάγμεθα τοῦ Κυρίου· παρὰ δὲ Εὐνόμιον τοι; Μηδεμίαν εἶναι σύγχρισιν τῷ γεννηθέντι πρὸς τὸν γεννησαντα. Καὶ ἀπαξιπλῶς, διὰ μιᾶς ταύτης φωνῆς ἀνατρεῖ μὲν τὸν τῆς εἰκόνος λόγον, ἀλετεῖ δὲ τὸ ἀπαύγασμα εἶναι καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως. Ωστε γάρ εἰκόνα δυνατὴν τοῦ ἀσυγχρίτου νοεῖσθαι, οὐτε ἀπαύγασμα εἶναι τοῦ ἀκοινωνήτου κατὰ τὴν φύσιν. Τῷ δὲ αὐτῷ εἶδος πάλιν τὸν τεχνάσματος ἐπιμένει, τῷ ἀγνοήτῳ λέγων μή εἶναι πρὸς τὸ γεννηθέν σύγχρισιν· οὐχὶ τῷ Πατρὶ πρὸς τὸν έξ αὐτοῦ, ίνα ἡγετερ ἀν ταῖς φωναῖς ταύταις ὑπέρχουνταν ἀντίθεσιν ἐπιδείξῃ, ταύτην τὸν αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ μετενέχῃ.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

C Τάξει δὲ, φησι, καὶ τοῖς ἐκ χρόνου πρασθεῖσας δὲ μὲν οὖστι πρῶτος, δὲ δεύτερος. Τίς ἡ ἀνάγκη ἐφ' ὧν τοιούτων κοινῇ, τάξει τε ὑποδειλήσθαι ταύτα, καὶ χρόνου εἶναι δεύτερος; Οὐ γάρ δυτατὸν τῇ ἑστοτοῦ εἰκόνοις ἀκρ-

¹ Joan. xiv, 9. ² Joan. xii, 45. ³ Joan. vi, 27. ⁴ Coloss. i, 13. ⁵ Philipp. ii, 6. ⁶ ibid. 7. ⁷ Joan. xiv, 9. ⁸ Joan. xvii, 10. ⁹ Joan. v, 26. ¹⁰ Hebr. i, 3.

νως ἀπαυγασθείσῃ τὸν Θεὸν τῶν δλῶν μὴ ἐξ ἄιδους, καὶ μὴ χρόνον μόνον, καὶ αἰώνων δὲ πάντων ἐπέκεινα τὴν συνάφειαν ἔχειν. Διὸ τοῦτο γάρ ἐπαύγασμα εἰρηται, ἵνα τὸ συνημμένον νοήσωμεν, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως, ἵνα τὸ διμούσιον ἐκμανθάνωμεν. Ἀλλὰ καὶ τάξις ἡ μὲν φυσικὴ τίς ἔστιν, ἡ δὲ κατ' ἐπιτήδευσιν. Φυσικὴ μὲν, ὡς ἡ τῶν κτισμάτων κατὰ τοὺς δημιουργικοὺς λόγους διαταχθεῖσε, καὶ ὡς ἡ τῶν ἀριθμητῶν θέσις, καὶ ὡς ἡ τῶν αἰτίων πρόδε τὰ αἰτιατὰ σχέσις, ἐκείνου προδωμαλογημένου τοῦ καὶ τῆς φύσεως αὐτῆς ποιητὴν εἶναι καὶ δημιουργὸν τὸν Θεόν. ἐπιτετδευμένη δὲ καὶ τεχνική, ὡς ἡ ἐν τοῖς κατασκευάσμασι, καὶ μαθήμασι, καὶ ἀξιώμασι, καὶ ἀριθμῷ, καὶ τοῖς τοιούτοις. Τούτων τοίνυν τὸ πρότερον ἀποκρυψάμενος οὖτος, τοῦ δευτέρου εἴδους τῆς τάξεως ἐπεμνήσθη, καὶ φησι, μὴ χρῆναι λέγειν ἐπὶ Θεοῦ τάξιν, ἐπειπερ τῇ τάξις δευτέρᾳ ἔστι τοῦ τάξιστον. Ἐκεῖνο δὲ ἡ οὐ συνεῖδεν, ἢ ἐκὼν ἀπεκρύψατο, ὅτι ἔστι τι τάξεως εἶδος, οὐκ ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν θέσεως συνιστάμενον, ἀλλ' αὐτῇ τῇ κατὰ φύσιν ἀκολουθῇ συμβαίνον, ὡς τῷ πυρὶ πρὸς τὸ φῶς ἔστι τὸ ἐξ αὐτοῦ. Ἐν τούτοις γάρ πρότερον τὸ αἰτίων λέγομεν, δεύτερον δὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ. οὐ διαστήματι χωρίζοντες ἀπ' ἀλλήλων ταῦτα, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ τοῦ αἰτιατοῦ προεπινοῦντες τὸ αἰτίων. Πῶς οὖν εὐλογοὶ ἀρνεῖσθαι τὴν τάξιν, ἐφ' ὃν ἔστι πρότερον καὶ δεύτερον, οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν θέσεν, ἀλλ' ἐκ τῆς κατὰ φύσιν αὐτοῖς ἐνυπαρχούσης ἀκολουθίας; Τίνος οὖν ἔνεκεν ἀθετεῖ τὴν τάξιν ἐπὶ Θεοῦ λαμβάνεσθαι; Ἡγεῖται, εἰ ἐπιδείξεις μηδαμῶς δλῶς τὸ πρότερον ἐπὶ Θεοῦ νοεῖσθαι, λειτόμενον ἔξειν, κατ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν τὴν ὑπεροχὴν ἐπιδεινεσθαι. Ἡμεῖς δὲ, κατὰ μὲν τὴν τῶν αἰτίων πρόδε τὰ ἐξ αὐτῶν σχέσιν, προτετάχθαι τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα φαμέν· κατὰ δὲ τὴν τῆς φύσεως διαφορὰν, οὐκέτι, οὐδὲ κατὰ τὴν τοῦ χρόνου ὑπεροχὴν· ἢ εὗτα γε καὶ αὐτὸς, τὸ Πατέρα εἶναι τὸν Θεόν, ἀθετήσομεν, τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλοτριότητος τὴν φυσικὴν συνάφειαν ἀθετούσης.

Ἐπει μέντοι ἀφορίσασθαι ἡμῖν τοῦ χρόνου τὴν φύσιν δοσφὸς τὰ πάντα προήχθη, καὶ ἐνταῦθα αὐτοῦ τὸ βέβαιον καὶ περιεσκεμμένον τῆς διανοίας θωμαν. Χρόνον τοίνυν εἶναι φησι ποιάντινα κίνησιν ἀστέρων· ἥλιου δηλοντί καὶ σελήνης καὶ τῶν λοιπῶν, ὅσοις καθ' ἐαυτὰ κινεῖσθαι δύναμις ἔστι. Τὸ τοίνυν ἀπὸ γενέσεως οὐρανοῦ καὶ τῆς μέχρι τῆς ποιήσεως τῶν ἀστέρων διάστημα τι ποτε ἄρα εἶναι δεινὸς τὰ μετέωρα οὗτος ἀποφανεῖται; Σαφῶς γάρ δὴ τὴν κοσμογονίαν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἀναγράφας τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τοὺς μεγάλους φωστήρας καὶ τοὺς λοιποὺς ἀστέρας γεγενῆσθαι φησι. Χρόνος οὖν οὐκ ἡν, ὡς ἔοικεν, ἐν ταῖς κατόπιν ἡμέραις· οὐ γάρ ἐκινοῦντό πω οἱ ἀστέρες. Πῶς γάρ, οἱ γε μηδὲ ἐγεγόνεισαν τὴν ἀρχήν; Καὶ πάλιν, ὅτε ἐπολέμει τοῖς Γαβανίταις δ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς, ἐκειδὴ ἀκίνητος δ ἡλιος ἔμεινε τῷ προσ-

A enim fieri potest, ut universorum Deus cum sua ipsis imagine quæ citra temporis accessionem illustrata est, ab æterno non sit, et conjunctionem non habeat non solum ultra tempora, sed etiam ultra omnia aëcula. Nam idcirco splendor ¹ dicitur, ut conjunctionem intelligamus : et figura substantiae ², ut consubstantialitatem perdiscamus. Sed et ordo alius naturalis est, alius artificialis. Naturalis quidem, ut creaturarum, qui ex creandi ratione dispositus est, et sicut numerabilium positio, et causarum ad producta habitus ; cum res confessa sit, Deum etiam ipius naturæ conditorem esse et opinicem. Ex cogitatus vero et artificialis, ut ille, qui deprehenditur in probationibus, in disciplinis, in dignitatibus, in numero et reliquis hujusmodi. Eunomius itaque horum priore occultato, de secundo ordinis genere fecit mentionem ; atque non oportere dicere in Deo ordinem esse, quoniam ordo ordinante posterior est. Illud vero aut non intellexit, aut ultra occuluit, quoddam ordinis esse genus, non nostra constitutum ordinatione, sed ipsa necessitudine naturali contingens, quo se modo habent ignis et lux, quæ ex ipso est. Nam in iis causam priorem esse dicimus : posterius vero id quod ab ipsa est, non intervallo hæc a se invicem dirimentes, sed cogitatione causam ante effectum intelligentes. Quoniam igitur pacto rationi consentaneum fuerit, ordinem in iis negare, in quibus est prius et posterior, non ex nostra dispositione, sed ex naturali quadam rerum consecutione? Cur igitur fastidit ordinem in Deo admittere? Arbitratur, si ostenderit non aliter prius in Deo intelligi, reliquum se habiturum, in ipsa scilicet substantia præstantiam demonstrari. Nos autem, pro habitu causarum ad ea quæ ex ipsis sunt; Patrem Filio præponi dicimus : at vero secundum naturæ diversitatem, non item, neque secundum temporis excessum: alioquin hoc pacto etiam Deum Patrem esse negabimus ; cum alienatio quæ in essentia reperitur, conjunctionem naturalem aboleat.

B Sed quoniam huc ille in omnibus sapiens progressus est, nobis ut definiret temporis naturam, et hic quam firma, quam circumspecta sit mers eius, videamus. Tempus ergo certum quenidam stellarum motum esse dicit, solis videlicet et lunæ ac reliquarum, quibus inest qua per se moveantur. Intervallum igitur quod ab origine cœli et terræ ad stellarum usque creationem intercessit, quidnam esse decernet eximius ille rerum sublimium speculator? Nam qui mundi creationem virtute Spiritus conscripsit, magna illa luminaria et reliquas stellas die quartæ productas esse perspicue narrat ³. Tempus igitur, ut liquet, in prioribus diebus nequaquam erat : siquidem nondum movebantur stellæ. Quonodo enim id fieri potuisse, cum ne conditæ quidem fuissent initio? Et iterum, cum Jesus Nave adversus Gabaonitas pugnaret, quoniam sol præcepit

¹ Hebr. 1, 3. ² Ibid. ³ Gen. 1, 14-19.

ligatus manebat immobilis, ac luna in loco stabat¹; tempus tunc non erat? Quodnam igitur nomen illi dici spatio imponemus? quam ex cogitabis appellationem? Etenim si temporis defeccerat natura, ænum utique ei successit. At ænum exiguum diei partem appellare, quem dementiæ modum non superat? Sed, quæ multa est ejus solertia, putare videtur, diem ac noctem fieri quapiam stellarum motione ad qualitatem pertinente, atque has esse temporis partes: unde tempus statuit quemdam esse stellarum motum qualitate præditum, ne id quidem quod dicit intelligens. Non enim motum qualitate præditum, sed quantitate donatum, si tamen ita loqui fas est, dicere magis conveniebat. Quis enim sic omnino puer est in mente, ut ignoret dies, horas, menses, annos, temporis mensuras, non partes esse? Tempus autem spatium est, quod æque extenditur atque ipsa mundi constitutio: quo motum omnem sive stellarum, sive animalium, sive cujus-eunque rei quæ movet, admetimus, prout dicimus aliud aliquid velocius aut tardius esse: velocius quidem, id quod minore tempore plus percurrit spatiis; tardius vero, quod minus longiore tempore movetur. Eunomius vero quoniam in tempore stellarum moventur, temporis ipsas esse opifices pronuntiat. Proinde ex sapientissimi illius sententia, quoniam scarabeo quoque in tempore moventur, constituamus tempus tam quædam motionem esse scarabeorum: etenim quod dixit, id ab hoc nihil differt, nominum dignitate excepta.

Ex eodem libro.

Majus vel essentiæ ratione, vel virtutis excellētia, vel præstantiæ dignitatis, vel molis amplitudine dicitur. Amplitudine molis majus hic intelligi non potest. Quis enim ea quæ nulla magnitudine sunt circumscripta, vel potius quæ molem non habent omnino, et quantitate dimetatur? Quis rursum eorum excellentiam agnoscat ullo modo, quæ nullam admittant dimensionem? Jani si Dei sedes dignitatis est nomen, sessio ad dexteram Patris Filio definita quid aliud significat, nisi parem et æqualem dignitatis statum? Denuntiatur enim et Dominus in gloria Patris esse venturus. Filium vero virtute minorem dicere, quam Pater sit, cum Dei virtutem Paulus Christum appellat², plane puerile est, et eorum qui Domini vocem non exaudiant, dicentis: *Ego et Pater unum sumus*³, sic unum accipientis, ut virtutis æqualitatem significet, quemadmodum ex ipsis Evangelii verbis ostendemus. Cum enim de iis qui in se crediderant, loquens dixisset: *Nemo rapiet filios e manu mea*⁴. Et: *Pater qui dedit mihi, major omnibus est*⁵. Et: *Nemo potest rapere e manu Patris mei*⁶, subjicit: *Ego et Pater unum sumus*. Ex quo perspicuum est illud, unum, virtute et potentia parem significare. Reliquum est igitur, ut majus hic causæ rationem demonstret. Nam quoniam a Patre Filius principi-

A τάγματι πεδήθεις, καὶ ἡ σελήνη κατὰ χώραν εστήκει, χρόνος οὐκ ἦν τηνικαῦτα; Τί ἐκεῖνο οὖν τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας εἶπωμεν; τίνα προστηράνεπινοήσεις; Εἰ γάρ η τοῦ χρόνου φύσις ἐπιελλοῖπει, αἰώνιον ἀντεισῆλθε δηλονότι. Αἰώνα δὲ μικρὸν ἡμέρας μέρος προσαγορεύειν τίνα τῆς ἀνοίας ὑπερβολὴν ἀπολέπει; Ἀλλ' ἔστιν ἐκ πολλῆς ἀγχινοίας ἡμέραν μὲν καὶ νύκτα ἐν τῇ ποιᾳ τῶν ἀστέρων κινήσει νομίζειν γίνεσθαι, ταῦτα δὲ εἶναι τοῦ χρόνου μέρη· θίθεν τὸν χρόνον ποιάν τίνα ἀνήνησιν ἀστέρων ἀπεφήνατο, οὐδὲ αὐτὸν συνεῖς δ τι λέγει. Οὐ γάρ ποιάν, ἀλλ' εἴπερ ἄρα, ποσήν, μᾶλλον ἦν εἰπεῖν οἰκειότερον. Ἀλλὰ τίς οὕτω παῖς παντελῶς τὴν διάνοιαν, ὥστε ἀγνοεῖν, διτι ἡμέραι μὲν, καὶ ὥραι, καὶ μῆνες, καὶ ἐνιαυτοί, μέτρα τοῦ χρόνου εἰσὶν, οὐχὶ μέρη; Χρόνος δὲ ἐστι τὸ συμπαρεκτενόμενον τῇ συστάσει τοῦ κόσμου διάστημα· Ὡς πᾶσα παραμετρεῖται κινήσις, εἴτε ἀστέρων, εἴτε ζώων, εἴτε οὐενοσοῦν τῶν κινούμενων, καθὼδ λέγομεν ταχύτερον ἢ βραδύτερον ἔτερον ἔτέρον· ταχύτερον μὲν τὸ ἐλάττονος χρόνῳ πλείον διάστημα μεταβαίνον, βραδύτερον δὲ τὸ ἐλαττον ἐν πλείονι χρόνῳ κινούμενον. Οὐ δέ, ἐπειδὴ ἐν χρόνῳ οἱ ἀστέρες κινοῦνται, χρόνου αὐτοὺς εἶναι δημιουργοὺς ἀποφαίνεται. Οὐκοῦν κατὰ τὸν τοῦ σοφωτάτου λόγον, ἐπειδὴ καὶ κάνθαροι ἐν χρόνῳ κινοῦνται, δρισώμενα τὸν χρόνον εἶναι ποιάν τίνα κανθάρων κινήσιν· οὐδὲν γάρ τούτον τὸ παρ' αὐτῷ λεχθὲν διαφέρει, πλὴν τῆς σεμνότητος τῶν δονομάτων.

C

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τὸ μεῖζον ἡ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, ἡ κατὰ τὸν τῆς δυνάμεως πλεονασμὸν, ἡ κατὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀξιώματος, ἡ κατὰ τὴν τῶν δγκων περιουσίαν λέγεται. Κατὰ μὲν οὖν τὸ τῶν δγκων μέγεθος οὐκ ἐν ἐνταῦθα τὸ μεῖζον λέγοιτο. Τὰ γάρ ἀπεριληπτα τῷ μεγέθει, μᾶλλον δὲ ἀμεγέθη, καὶ ἀποσπαντελῶς τις δὲ ἀλλήλοις παραμετρήσειν. Όν δὲ ἀμήχανος ἡ παράθεσις, τίνι δὲ τρόπῳ τὸ ὑπερβάλλον ἐν τούτοις ἐπιγνωσθεῖται; Ἀλλὰ μὴν εἴη καὶ ὁ Θρόνος τοῦ Θεοῦ ἀξιώματος ἐστιν ὅνομα, ἡ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ἀφωρισμένη τῷ Υἱῷ καθέδρα τοῦ ποτε ἔτερον, καὶ οὐχὶ τὸ ιστέτιμον τῆς ἀξίας ἀποσμανεῖ; καὶ γάρ καὶ ἔξειν ὁ Κύριος ἐπαγγέλλεται ἐν τῇ δίῃ τοῦ Πατρὸς: Ἀλλὰ καὶ τὸ λέγειν ἐλαττοῦσθαι δυνάμει τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς κομιδὴ νηπίων ἐστι. Χριστὸς γάρ, φησι, Θεοῦ δύναμις. Καὶ οὐδὲ καταχουόντων τῆς φωνῆς Κυρίου λέγοντος· Ἔγώ καὶ ὁ Πατήρ ἐγ ἐσμεν, καὶ τὸ ἐγ ἀντὶ τοῦ κατὰ τὴν δύναμιν Ἰησοῦ παραλαμβάνοντος, ὡς ἐξ αὐτῶν δείξομεν τῶν τοῦ Εὐαγγελίου φημάτων. Εἰπών γάρ περὶ τῶν πιστευασάτων, διτι Οὐ μὴ τις ἀρπάσῃ ἐκ τῆς χειρός μου, καὶ διτι Οὐ πατήρ δε δέδωκέ μοι μεῖζων πάτων ἐστι, καὶ Οὐδεὶς ἐνύραται ἀρπάσαι ἐκ τῆς χειρός τοῦ Πατρὸς μου, ἐπήγαγεν· Εἶτα καὶ ὁ Πατήρ ἐγ ἐσμεν, σαφῶς τοῦ ἐγ ἐσμεν ἀντὶ τοῦ Ιησοῦ καὶ ταυτοῦ κατὰ δύναμιν παραλα-

¹ Jos. x, 12, 13. ² II Cor. i, 24. ³ Joan. x, 50.

⁴ Ibid. 28. ⁵ Ibid. 29. ⁶ Ibid.

Επαρκέσιον. Λείπεται τοίνυν κατά τὸν τῆς αἵτιας λόγον ἐνταῦθα τὸ μεῖζον λέγεσθαι. Ἐπειδὴ γάρ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἡ ἀρχὴ τῷ Υἱῷ, κατὰ τοῦτο μεῖζων ὁ Πατήρ, ὡς αἴτιος, καὶ ἀρχὴ. Διὸ καὶ ὁ Κύριος οὐτῶς εἰπεν· Ὁ Πατήρ μου μεῖζων μού ἐστι, καθὼς Πατήρ δηλοῦνται. Τὸ δὲ Πατήρ τι διλό σημαίνει, ἢ τὸ αἴτιον εἶναι καὶ ἀρχὴ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος; Καίτοι εἰ κατὰ τὸν σὸν λόγον, ὁ Εὐνόμιος, τὸ ἀγέννητον οὐσίας ἦν, ἐδούλετο δὲ τὴν κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς ὑπεροχὴν ἐπιδεῖξαι, εἶπεν ἀν., διτ. Ὁ ἀγέννητος μεῖζων μού ἐστιν. Ὅμετερος δέ ἐστι λόγος, διτ. ἡ τοῦ Πατρὸς προσηγορία ἐνεργείας ἐστι, καὶ οὐκ οὐσίας κατὰ τὴν ὑμετέραν σφίλαν τὸ μεῖζον καὶ ἔλαττον προκείμενος ἐνέφηνε λόγος.

Τὸν αὐτοῦ ἐκ τοῦ β' λόγου τῶν Ἀρτιφρητικῶν.
 Ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως εὑρομενὸν ἀπὸ τοῦ Ἐποιησε τὴν τοῦ ποιήματος προσηγορίαν καταληφθεῖσαν· ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔτι· Ἐρ ἀρχὴ γάρ, φησιν, ἐποιησερ ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ πάλιν· Ἐρ κοινμασι τῷρ χειρῶν σου ἐμελέτων· καὶ πάλιν· Τὰ γάρ δόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως καθεύδου τοῖς κοινμασι ροούμενα καθηράται. Οὕτως ἵψ' ὅντας ἐστι χρήσιμον τὸ δυνομα παραλαμβάνουσα ἡ Γραφὴ, ἐπὶ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς πρέποντῷ μεγαλειώτῃς δόξῃς παρεσύπησε. Νῦν δὲ ἀξίνην μὲν, καὶ λίθον ἀκρογωνιαῖον, καὶ λίθον προσκόμματος, καὶ πέτραν σκανδάλου, καὶ τοιαῦτα ἔτερα, ἐν οἷς οὐ πολὺ δοκεῖ τὸ εὔφημον εἶναι τοῖς μὴ καθικνουμένοις τῆς σημαίας τῶν δύνομάτων, τὸν Κύριον τῆς δόξης προσαγορεύειν οὐκ ἐπαιτεῖνται, ποιημα δὲ οὐδαμοῦ τὸ παράπαν ὄντος παραστάσεως. Καίτοι γε οὗτος παρ' αὐτῶν εἰληφέναις τῶν ἀγίων τὸ δυνομα τοῦτο φεστιν, ἵνα ταῖς συκοφαγτίαις μὴ μόνον τοὺς κατ' αὐτὸν περιβάλλῃ, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάλαι ποτὲ γενομένους ἀγίους. Ἄνευ δὲ τοῦ μὴ χρῆναι διὰ τὸ ἐπικινδυνον ταῖς τοιούτοις ἐπιτολμᾶν, καὶ τὰ τοῦ Κυρίου δύναματα παρ' ἔαυτοῦ μεταπλάττειν, ἔτι οὐδὲ ἡ τοῦ Ἀποστόλου διάνοια τὴν πρὶν αἰώνος ὑπόστασιν τοῦ Μονογενοῦς ἡμῶν παρίστησι, περὶ οὗς ἡμῖν δὲ λόγος ἐν τῷ παρόντι. Οὐδὲ γάρ περ τῆς οὐσίας αὐτῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου τοῦ ἐν ἀρχῇ δύντος πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ περὶ τοῦ κενώσαντος ἔαυτὸν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, καὶ γενομένου συμμόρφου τῷ σώματι τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, καὶ σταυρωθέντος ἐξ ἀσθενείας σαφῶς διαλέγεται. Καὶ τοῦτο παντὶ γνώριμον τῷ καὶ μικρὸν ἐπιστήσαντι τῆς ἀποστολικῆς λέξεως τῷ βουλῆματι, διτ. οὐχὶ θεολογίας ἡμῖν παραδίδωσι τρόπον, ἀλλὰ τοὺς τῆς οἰκονομίας λόγους παραδηλοῖ· Κύριος γάρ, φησιν, αὐτεδή, καὶ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἐποιησε τούτοις τὸν Ἰησοῦν, δι τὸν οὐσίας ἐσταυρώσατε, τῇ δεικτικῇ φωνῇ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ, καὶ δρώμενον πᾶσι προδήλως ἐπερειδόμενος. Ὁ δὲ τὴν ἀποιησε φωνὴν εἰς τὴν ἀρχῆθεν γέννησιν τοῦ Μονογενοῦς μεταφέρει, καὶ οὐδὲ ἔκεινο αὐτὸν δισπειτεῖ, διτ. τὸ Κύριος οὐχὶ οὐσίας ἐστιν, ἀλλ' ἐξουσίας δύνομα. Ωστε δὲ εἰπών, Κύριος αὐτὸν καὶ

A pium habet, idcirco Pater, ut causa et principium, major est. Et propterea Dominus ait: *Pater major me est*¹, nempe quatenus est Pater. Quid enim illa vox, *Pater*, aliud significat, nisi illum causam et principium esse, ex quo genitus ipse sit? Quod si, quemadmodum ipse sentis, Eunomi, ingenitus essentia est, cum vellet Patrem essentia majorem indicare, dixisset ad hunc modum, ingenitus major me est. Quid quo sapientia vestra docet, essentiam essentia majorem, aut minorem non dici? Quamobrem hoc loco non de essentia majus dictum est. Καὶ ἀλλως δὲ οὐσία οὐσίας κατὰ τὴν ὑμετέραν σφίλαν τὸ μεῖζον οὐ κατ' οὐσίαν διπροκείμενος ἐνέφηνε λόγος.

B *Eiusdem ex secundo libro adversus Eunomium.*
 Comperimus res procreatās a verbo *Fecit*, appellationem accipere, ut factae dicantur, et opera vocentur, id quod non cadit in Filium Dei: *In principio enim, inquit, fecit Deus cælum et terram*². Et : *In operibus manuum tuarum meditabar*³. Et : *Invisibilia ipsius a creatura mundi per ea, quæ facta sunt intellectu conspiciuntur*⁴. Scriptura igitur hac voce utens, ubi erat utilis et necessaria, eam de Domino et Servatore nostro Iesu Christo loquens, ut ejus gloriae magnitudini minus congruentem nunquam pronuntiavit. Cum tamen et secundum, et lapidem angularem, et lapidem offensionis, et petram scandali, et aliis ejusmodi nominibus, in quibus non multum inesse laudis existimat illi qui ad intimam eorum significationem non perveniant, appellare Dominum gloriae non erubuerit. Eum vero nunquam omnino vocavit opus. Quod tamen nomen iste dicit se a sanctis hominibus accepisse, ut non sive tantum ætatis, sed superiorum etiam viros sanctos calumniis involvat. Ac præterquam quod periculosa res audere ejusmodi vocabulis uti, et Domini nomina fingere arbitratu suo, ne Apostolo quidem propositum est, ut Unigeniti naturam, de qua in præsentia loquimur, nobis explicet. Non enim de Verbi essentia in principio apud Deum existentis verba facit, sed de illo, ut semetipsum exinanivit, ut servi formam accepit, ut corporis nostri similitudinem humilitatis induit, D et ex infirmitate crucis mortem sustinuit, aperie disserit. Quod autem non divinæ illius naturæ rationem nobis tradat, sed dispositionis ejus consilium ostendat, perspicuum est omnibus qui parumper orationis apostolicæ sententiam norunt: *Dominum enim, inquit, ipsum et Christum Deus fecit, hunc Iesum, quem vos crucifixistis*⁵. In ea voce, quæ perspicuum ipsius humanitatem omnibus significat, immoratur. At iste verbum illud, *fecit*, ad ortum illum primum Unigeniti refert. Neque deterret eum ea vox, *Dominus*, quæ non essentiam indicat, sed potestatem. Quare Dominum, inquiens, ipsum et Christum Deus fecit, principatum potestatemque illi in omnes a Patre datam decla-

¹ Joan. xii, 28. ² Gen. 1, 1. ³ Psal. cxxxviii, 5. ⁴ Rom. 1, 20. ⁵ Act. ii, 36.

tiones retinente; orate ut jam cesse omnis contentio et zelus, hæreticorumque insanæ quæstiones et una omnis verborum contentio damnentur, utque nefaria et sanguinaria Arianorum hæresis aboleatur, in omniam vero cordibus veritas eluceat ita ut omnes ubique idem dicant, idem sentiant: ac nulla deinceps reicta Ariana blasphemia, per universam Ecclesiam dicatur, atque in confessio habeatur illud: « Unus Dominus, una fides, unum baptisma », in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Eiusdem adversus Arianos pro Dionysio episcopo Alexandrî apologia.

Judæi olim, cum ex tam multis rebus admirandis, quas Dominus faciebat, agnoscerent ipsum esse Christum Filium Dei viventis, ab eo reprehensi, nec reprehensionibus illius valentes obsistere, eo confugiebant, ut dicerent habere se patrem Abraham, et ejus auctoritate improbitatem suam tegere conabantur. Verum quemadmodum ea re nihil illi proficiebant, sic isti nunc, qui tanquam Judæi ad Dionysium configunt, non evitabunt eamdem, in quam illi incidentur, condemnationem. Nam et illos Dominus, ob ea quæ contra legem admittiebant, reprehendit, *Hoc, inquiens, Abraham non fecit.* Et istos impios atque mendaces eadem rursus veritas reprehendet, Dionysius, inquisiens, episcopus neque probavit sententiam Arii, neque veritatem ignoravit. Aliunt igitur veritatis iniiciunt, beatum Dionysium in epistola quadam scripsisse Dei Filium factum, et creatum esse, neque natura esse proprium, sed a Paris essentia alienum, instar agricultæ, aut navium fabricatoris, si ille cum vite, hic cum navigio comparetur. Etenim, quia factus est, priusquam fieret, non fuisse. Hoc cum Dionysius intellexisset, sollicitudine enim afficiebatur, ut hanc, sic alias plurimas scripsit epistolas, quas quidem epistolas legere oportebat, ut ex omnibus, non autem ex una sola fides hominis agnosceretur. Nam et navium fabricatoris, qui trimes tñ multas exadiscavit, ars non ex una, sed ex omnibus perspicitur et Judicatur. Si igitur eo consilio, ut fidem suam exponeret, quam isti dicunt, epistolam scripsit, aut solam hanc scripsit, boulinem accusent, ut volunt; ejusmodi enim opinio vere est reprehendenda. Sin occasio temporis et personæ traxit ad illud scribendum, et alias rursum epistolas scripsit, quibus ejus criminis suspicionem diluebat, quid mirum videtur? Et agriculta pro agri qualitate nunc hanc, nunc illam arborem curat, nec ob id cuiquam reprehendendus, sed potius ob artem multiplicem admirandus existimatur.

In superioris Libyæ Pentapoli tunc episcopi quidam opiniones Sabellii tuebantur, et fallaciis suis tantum effecerant, ut prope jam in ecclesiis Dei Filius amplius non prædicaretur. Quod cum Dionysius accepisset, quoniam et earum ecclesia-

A ḥδη ποτὲ παύσηται πᾶσι λο πὸν ἔρις καὶ ζῆλος, τῶν τε αἱρετικῶν αἱ μωραὶ ζητήσεις καταγνωσθῶσι, καὶ πᾶσα λογομαχία· καὶ ή μὲν δυσώνυμος καὶ ἀνθρωποτόνος τῶν Ἀρειανῶν αἱρεσίς ἐξιφανισθεῖη, ἀναλάμψει δὲ πάντων ἐν ταῖς καρδίαις ή ἀλήθεια, ὡς τε πάντας πανταχοῦ τὸ αὐτὸν λέγειν, καὶ τὸ αὐτὸν φρονεῖν· μηδεμιᾶς δὲ ἐτι περιλειπομένης Ἀρειανῆς βλασφημίας, καὶ λέγηται καὶ δμολογῆται κατὰ πᾶσαν Ἐκκλησίαν· «Εἰς Κύριον, μία πίστις, ἐν βάπτισμα,» ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ήμῶν, φησι ηδέ καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν ἀλώνων. Ἄμην.

Toū αὐτοῦ κατὰ Ἀρειανῶν ἀπολογίᾳ, ὑπὲρ Διονυσίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Οἱ πάλαι Ἰουδαῖοι τοσαῦτα τοῦ Κυρίου πεποιηκότος ἔργα, δι' ὧν ἐγνώριζον αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐλεγχόμενοι παρ' αὐτοῦ, καὶ μὴ δυνάμενοι πρὸς τοὺς ἐλέγχους ἀντεθέπειν, εἰς τὸν πατριάρχην κατέβραμον λέγοντες· «Ημεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ, νομίζοντες ἐν τούτῳ ὁύνασθαι τὴν ἀλογίαν ἐστῶν ἐπικαλύπτειν. Ἀλλ' οὐτε ἕκεινοι τοῦτο λέγοντες ὕνησάν τι, οὐτε οἱ νῦν Ἰουδαῖοι Διονύσιον ὀνομάζοντες, φεύγειν τὴν δμολαν ἕκεινοις αἰτίᾳ δυνήσονται. Καὶ γὰρ κάκεινοις, ἐφ' οὓς παρηγόμουν, ἤλεγχεν δὲ Κύριος λέγων· «Τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησε, καὶ τούτους ἀτεβούτας καὶ φευδομένους ἡ αὐτὴ πάλιν ἀλήθεια διελέγχει, διτι τὸ Ἀρείου Διονύσιος δὲ ἐπίσκοπος οὗτος ἐφρόνησεν, οὔτε τὴν ἀλήθειαν ἠγνόησε. Φασίν οὖν οἱ ἔχθροι τῆς ἀλήθειας ἐν ἐπιστολῇ τὸν μακάριον Διονύσιον εἰρηκέναι ποίημα καὶ γέννημα εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, μήτε δὲ φύσει ίδιον, ἀλλὰ ξένον κατ' οὐσίαν αὐτὸν εἶναι τοῦ Πατρὸς, ωσπερ ἐστὶν δὲ γεωργὸς πρὸς τὴν ἄμπελον, καὶ δὲ ναυπηγὸς πρὸς τὸ σκάφος. Καὶ γὰρ ὡς ποίημα πρὶν γένηται, ναὶ ἔγραψεν, δμολογοῦμεν καὶ ήμεις εἶναι τοιαύτη ἐπιστολὴν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὡσπερ ταύτην ἔγραψεν, οὐτω καὶ ἔτέρας πλεστας ἐπιστολὰς ἔγραψε, καὶ δεῖ καὶ ταύταις ἐντυχεῖν αὐτοὺς, ἵνα ἐκ πασῶν, καὶ μὴ μόνον ἐκ τῆς μιᾶς ἡ πίστις, γνωρισθῇ τοῦ ἀνδρὸς. Καὶ γὰρ καὶ ναυπηγοῦ ποίλας τριήρεις κατασκευάσαντος, οἷος ἐκ μιᾶς, ἀλλὰ ἐκ πασῶν ἡ τούτους τέχνη κρίνεται. Εἰ μὲν οὖν ἀπλῶς ὡς πίστιν ἐκτιθέμενος ἔγραψεν, ηδέ λέγουσιν ἐπιστολὴν, εἰ μόνην ταύτην ἔγραψε, κατηγορεῖτωσαν ὡς βούλονται· κατηγορία γὰρ ἀληθῶς τὸ τοιοῦτον φρόνημα. Εἰ δὲ καιροῦ καὶ προσώπου πρόφασις εἰλικρινεῖς αὐτὸν τοιαῦτα γράψαι, ἔγραψε δὲ πάλιν καὶ ἀλλας ἐπιστολὰς ἀπολογούμενος περὶ ὧν ὑπωπτεύθη, τις καινόν; Καὶ γὰρ καὶ γωργὸς τῶν αὐτῶν δέδρων ἀλλοτε ἀλλως ἐπιμελεῖται διὰ τὴν ὑποκειμένην τῆς γῆς ποιότητα, καὶ οὐ διὰ τοῦτο μέμψαιτο διὰ τις αὐτῷ, ἀλλὰ μᾶλλον μαθών τὴν αἰτίαν θαυμάσει τὸ ποικίλον τῆς αὐτοῦ ἐπιστήμης.

Ἐν Πενταπόλει τῆς Ἀιγύπτου τηνικαῦτά τινες τῶν ἐπισκόπων ἐφρόνησαν τὰ Σανελλίου, καὶ τοσούτον Ισχυσαν ταῖς κακονοίαις, ὡς διλόγου δεῖν μηχεῖται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κηρύττεσθαι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο μαθὼν Διονύσιος, αὐτὸς γὰρ εἶχε τὴν μέρι-

¹ Ephes. iv, 5.

μναν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκείνων, πέμπει, καὶ συμ-
θουλεύει τοὺς αἰτίους παύσασθαι τῆς κακοδοξίας.
‘Ος δ’ οὐκ ἐπαύοντο, μᾶλλον ἐδὲ ἀναιδέστερον διετέ-
θησαν, ἡναγκάσθη πρὸς τὴν ἀναιδεῖαν ἐκείνων γρά-
ψαι τοιαύτην ἐπιστολὴν, καὶ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ Σω-
τῆρος ἐκ τῶν Εὐαγγελίων παραθέσθαι, ἵνα, ἐπειδὴ
τολμηρότερον ἔκεινοι τὸν Σίδων ἤρνοῦντο, καὶ τὰ ἀν-
θρώπινα τῷ Πατρὶ ἀνετίθεσαν, οὗτος δεῖξας, ὅτι οὐχ
ὁ Πατήρ, ἀλλ’ ὁ Σίδος ἐστιν ὁ γεννόμενος ὑπὲρ ἡμῶν
ἀνθρωπος, πείση τοὺς ἀμαθεῖς μῆτερες εἶναι τὸν Πατέρα
Σίδον, καὶ οὕτω λοιποὺς καὶ δίλγον ἐκείνους πρὸς τὴν
ἀλτηθῆ ἐναγάγῃ θεότητα τοῦ Λόγου, καὶ τὴν γνῶσιν
τὴν περὶ τοῦ Πατρός. Αὕτη τῆς ἐπιστολῆς ὑπέθεσις.
Διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν οὕτως ἔγραψε καὶ αὐτῆς, διὰ
τοὺς οὕτως ἀναισχύντως θεότητας μεταθεῖναι τὴν
τῆς ἀληθείας πίστιν.

Τί τοινυν δομοιος ἡ Ἀρείου αἵρεσις, καὶ ἡ Διονυ-
σίου διάνοια; ‘Η διατί Διονύσιος ὡς Ἀρειανὸς νο-
μίζεται, πολλῆς οὖσης αὐτῶν τῆς διαφορᾶς; ‘Ο μὲν
γάρ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλός ἐστιν, δ
ἐδὲ καὶ νῆς αἱρέσεως ἐφευρετής γέγονε. Καὶ ὁ μὲν
Ἀρείος τὴν ίδιαν κακοδοξίαν ἐκτιθέμενος ἔγραψε
καὶ ἐκτεθηλυμένοις καὶ γελοῖοις ἥδεσι κατὰ τὸν
Αἰγύπτιον Σωτάδην. ‘Ο μέντοι Διονύσιος ἔγραψε καὶ
ἄλλας ἐπιστολὰς, ἀπελογήσατο δὲ καὶ περὶ ὧν ὑπ-
ωπτεύθη, καὶ ἐφάνη φρονῶν ἔρων; Εἰ μὲν οὖν ἐναν-
τίᾳ ἐκεῦρη γράψει, μή ἐλκέτωσαν αὐτὸν πρὸς ἐσυ-
τούς· οὐ γάρ ἀξιόπιστος κατὰ τοῦτο εἰδὲ γράψας
τὴν πρὸς Ἀμμωνᾶν ἐπιστολὴν ὑπωπτεύθη, καὶ
ἀπελογήσατο θεραπεύων τὰ πρώτα, ἀπολογησάμε-
νος τε οὐ μεταβέλκηται, δῆλον ἀν εἴη, διτὶ καὶ τὰ
ὑπωπτεύθεντα κατ’ οἰκονομίαν ἔγραψεν. Οὐ δεῖ δὲ
τὰ κατ’ οἰκονομίαν γραφόμενα, καὶ γινόμενα, ταῦτα
κακοτρόπως δέχεσθαι, καὶ εἰς τὴν ίδιαν ἐλκειν
ἔκαστον βούλησιν. Καὶ γάρ καὶ λατρὸς ποιλάκις τὰ
δευτερῦντα εἶναι τισιν ἀκατάληπτα, ταῦτα τοῖς ὑπο-
κειμένοις τραχύμασιν, ὡς οἶδεν αὐτὸς, ἐπιτίθησιν,
οὐδὲν ἔτερον ἡ πρὸς τὴν ὑγείαν ἔχων τὸν σκοπόν.
Καὶ διδάσκαλος δὲ φρονίμου τρόπος οὗτος πρὸς τὰ
τῶν διδασκομένων ἥδη διατίθεσθαι, καὶ λαλεῖν, ἔως
ἄν αὐτοὺς εἰ; τὴν ἄδην τῆς τελειότητος μεταγάγῃ.
Εἰ δὲ διτὶ μόνον ἔγραψεν οὕτως δὲ μακαρίτης, αἰτιῶν-
ται αὐτὸν (αἱ γάρ τῶν Ἀρειανῶν ὑπὲρ αὐτοῦ προ-
φάσεις αἰτίαι κατ’ αὐτοῦ γεγόνασιν), ὥρᾳ λοιπὸν
αὐτοὺς ἀποθεταύνεσθαι καὶ λάγειν (οὐδὲν γάρ αὐ-
τοῖς ἀτόλμητον) διτὶ καὶ αὐτοῖς οἱ ἀπόστολοι τὰ
Ἀρείου ἐφρόνουι. ‘Ανθρωπὸν γάρ ἀπὸ Ναζαρὲτ,
καὶ παθητὸν τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσιν.

D
didentes, et dicunt eadem, quia sensit Arius, apostolos ipsos sensit Arius, ap-

‘Ἐκείνων τοίνυν τὰ τοιαῦτα φανταζομένων, αἱ
ἐπεὶ τοῖς ρήμασι τούτοις ἐχρήσαντο, μόνον ἀνθρω-
πον ἥδεσαν τὸν Χριστὸν εἰ ἀπόστολοι, καὶ πλέον
μηδέν; Μή γένοιτο. ‘Ἄλλὰ καὶ τοῦτο ὡς ἀρχιτέκτο-
νες εορτοί, καὶ οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ πεποιή-
κασι, καὶ τὴν αἰτίαν ἔχουσιν εὐλογον. ‘Ἐπειδὴ γάρ
εἰ τότε Ἰουδαῖοι πλανηθέντες, καὶ πλανήσαντες
‘Ἐλληνας, ἐνδύμιζον τὸν Χριστὸν ψύλδων ἀνθρωπὸν

A rum curam gerebat, scripsit alij ejus factionis
auctores, ut ab improba illa opinione desisterent.
Illi autem non obtemperantibus, sed impudentius
in illa permanentibus, ob impudentiam ipsorum
coactus est, ejusmodi epistolam scribere, et ea
quae ad Christi pertinent humanitatem Evangelio-
rum testimonii comprobare, ut, quoniam auda-
cius illi negabant Filium, et humanitatem ejus ad
Patrem referebant, ostenderet, non Patrem, sed
Filium pro nobis factum esse hominem, atque ita
imperitis hominibus Patrem non esse Filium
persuaderet, et deinceps paulatim eos ad Filii divi-
nitatem et Patris cognitionem adduceret. Hoc illi
in ea epistola propositum fuit. Ob hanc ille causam
in hauc sententiam scripsit, ut eos reprimere,

B qui tam impudenter fidei veritatem opprimere
conabantur. Quid ergo Arii heresis cum Dionysii
sententia simile et conjunctum habet? Aut cur
Dionysius Arianus existimatur, cum tanta sit
inter eum et Arium differentia? Ille enim Ecclesie
catholicæ doctor est, hic vanæ hereseos inventor.
Et Arius quidem improbam suam opinionem ex-
ponens vehementer effeminatis et ridiculis mori-
bus, ut Sotales Ægyptius scripsit. Dionysius autem
et alias scripsit epistolas, et a se depulit illum
criminis suspicionem, et ostendit se recte sentire.
Quamobrem cum ea scripserit, quae ab ipsorum
opinione sunt aliena, suorum gregi ne contentur
illum ascribere. Neque enim fidem facient. Nam si
ad Ammonam scribens suspectus fuit, et se purga-
vit, et ejus defensio probata est, patet ea quoque,
quae suspecta videbantur, bono animo et consilio
fuisse scripta. Quae autem bono animo atque
consilio scribuntur et fiunt, non debent in malam
partem accipi, et ad cuiusque sententiam accommo-
dari. Medici enim proposita sibi ejus, quem curant,
valedidine, tanquam aliquo signo, eo cogitationem
intendunt, quantvis ea nonnunquam adhibeant
vulneribus medicamenta, quae alicui mints salutaria
videantur. Quam quidem rationem observant
etiam magistri prudentes, ut pro discipulorum
moribus loquantur, et se affectos ostendant, ut eos
in viam perfectionis reducant. Quod si beatum
hunc virum, quia semel ita scripsit, accusandum
existimat, est enim quoddam accusationis genus,
quo illum onerant Ariani, dum ejus auctoritate
pravam opinionem suam defendunt, tempus jam
est, ut quando nihil non audent, naviter sint impu-
dentes, et dicunt eadem, quia sensit Arius, apostolos ipsos

Num igitur, ut isti opinantur, quia verbis ejus-
modi usi sunt apostoli, ideo Christum tantummodo
hominem, et nihil præterea aliud esse senserunt?
Absit. Imo vero ut sapientes architecti et dispen-
satores mysteriorum Dei, se ratione et prudenter
ita gesserunt. Nam Judæi tunc decepti, Græcosque
decipientes, Messiam ex semine Davidis ut putrum
hominem venturum arbitrabantur, et ad aliorum

filiorum Davidis similitudinem fore, neque enim Deum ipsum, neque Verbum factum esse carnem credebat. Hac de causa sapienter admodum apostoli Judæis primum ea quæ ad Servatoris humanitatem pertinent explicaverunt, ut cum Messiam illis ex signis, quæ demonstrata factaque fuerant, venisse persuasissent, deinde eos ad ejus divinitatem admittendam adducerent, declarantes illius opera non esse hominis, sed Dei. Petrus certe, qui dixerat Christum hominem passum, statim subiecit: *Hic est princeps vitæ.* Et in Evangelio confiteatur: *Tu es, inquiens, Christus Filius Dei viventis*¹. In Epistola autem dicit ipsum esse episcopum animarum²; et Dominum suum, et angelorum, atque virtutum³. Paulus item, qui dixerat Christum hominem ex semine Davidis, ad Hebreos scribens: *Qui cum sit, inquit, splendor gloriae, et figura substantiae ejus*⁴; ad Philippenses autem: *Qui cum in forma, inquit, Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo.* Verba illa, vitæ princeps, Filius, splendor, figura, aequalis Deo, Dominus, et episcopus animarum, quid aliud significant, nisi eum in corpore esse, cum sit Verbum, per quod omnia facta sunt, et a Patre, tanquam splendorem a luce, separari non posse?

Dionysius igitur apostolorum exemplum secutus est. Nam cum Sabellii heresis vigeret, coactus est illam, ut diximus, epistolam scribere, et quæ abjecta et humana de ipso dicta fuerunt, hereticis illis opponere, ut cum eos illa ratio ab ea opinione qua dicebant Filium esse Patrem, depulisset, facilius eis Filii divinitatem persuaderet, cum in aliis epistolis illum Verbum, sapientiam, virtutem, vaporem splendoremque Patris appellaret. Quibus enim epistolis sese defendit, in illis his utens verbis se in fide, et pietate erga Christum constantem et strenuum facile declarat. Itaque sicut apostoli non reprobantur, quod ea verba, homini convenientia, de Domino pronuntiarint, quin etiam propter consilium et doctrinam temporis prudenter accommodatam videntur admiratione digni, sic Dionysius ad Euphranorem et Ammoniam contra Sabellium scribens non est Arianus. Licit enim humiliibus verbis et exemplis usus sit, ea tamen ex Evangelii depropnsit, eo quidem consilio, ut Christi in carne adventum per hæc et alia his similiæ comprobaret. Etenim quenadmodum est Verbum Dei, sic etiam Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Et quod id principio erat Verbum, Virgo, completis iam seculis, in utero gestavit, et Dominus homo factus est. Et unus ex utroque significatur. Verbum enim caro factum est et habitavit in nobis. Et quæ de ipsis tam divinitate, tum humanitate dicta sunt, ita propriam de illarum alterutra et de utraque conjunctam significationem habent, ut qui de Verbi scribit

A μόνον ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἔφεσθαι, καὶ δικοιωθῆται τῶν ἐκ τοῦ Δαβὶδ ἀλλων γενομένων τέκνων, οὐτε γάρ Θεὸν αὐτὸν, οὐδὲ διὰ διάγος σάρξ ἐγένετο ἐπίστευον· τούτου ἔνεκα μετὰ πολλῆς τῆς συνέσεως οἱ μακάριοι ἀπόστολοι τὰ ἀνθρώπινα πρώτον τοῦ Σωτῆρος ἐξηγοῦντο τοῖς Τουδαιοῖς, ἵνα δὲ λόγως πεισαντες αὐτοὺς ἐκ τῶν φαινομένων, καὶ γενομένων σημείων ἀληλουθέναι τὸν Χριστὸν, λοιπὸν καὶ εἰς τὴν τῆς θεότητος αὐτοῦ πίστιν ἐναγάγωσι δεικνύντες, διὰ τὰ γεννέμενα ἔργα οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου, ἀλλὰ Θεοῦ. Ἀμέλει Πέτρος δὲ λέγων ἀνδρα παθητὸν τὸν Χριστὸν εὐθὺς συνήπειν· Οὗτος δραχητὸς τῆς ζωῆς ὁστιν. Ἐν δὲ τῷ Ημαγγελίῳ διμολογεῖ· Σὺ εἶ δὲ Χριστὸς δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωτος· ἐν δὲ τῇ Ἐπιστολῇ φησιν αὐτὸν ἐπίσκοπον ψυχῶν, καὶ Κύριον ἑαυτοῦ τε, καὶ ἀγγέλων, καὶ δυνάμεων εἶναι. Πάλιν τε δὲ Παῦλος δὲ λέγων ἀνδρα ἐκ σπέρματος Δαβὶδ εἶναι τὸν Χριστὸν, οὐτος ἐπιστελλεν Εβραιοι, μέν· Ος δὲ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτῆρα τῆς υποστάσεως αὐτοῦ· Φιλιππησίοις δέ· Ὁς δὲ μορφὴ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι Ιησοῦ Θεῷ. Τὸ δὲ λέγειν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, καὶ Υἱὸν καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτῆρα, καὶ Ιησοῦ Θεῷ, καὶ Κύριον, καὶ ἐπίσκοπον ψυχῶν, τὸ ἔτερον δὲ εἴη, διὰ τὸ εἶναι Λόγος; ὃν Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ ἔστιν ἀδιάλρετος τοῦ Πατρὸς, ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς;

Καὶ Διονύσιος τοίνυν παρὰ τῶν ἀποστόλων τοῦτο μαθὼν πεποίηκεν. Ἐπειδὴ γάρ ἡ Σαβελλίου αἵρεσις, τηναγκάσθη, καθὼν προεῖπον, τὴν τοιαύτην ἐπιστολὴν γράψαι, καὶ τὸ εὐτελῶς καὶ ἀνθρωπίνως εἰρημένα περὶ τοῦ Σωτῆρος κατ' αὐτῶν φέψαι, ἵνα, τοὺς τοιούτους ἀποσγονίσας διὰ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ μὴ λέγειν εἶναι Υἱὸν τὸν Πατέρα, εὐκολώτερον αὐτοῖς κατασκευάσῃ τὴν περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ διδασκαλίαν, διὰν αὐτὸν ἐν ταῖς ἀλλαις ἐπιστολαῖς ἀπὸ τῶν Γραφῶν λέγην Λόγον, σοφίαν, δύναμιν, ἀτμίδα, καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς. Ἐν γάρ ταῖς ἐπιστολαῖς τῆς ἀπολογίας τοιαῦτα λέγων παρθησάζεται ἐν τῇ πλοτει, καὶ τῇ εἰς Χριστὸν εὔσεβειᾳ. Ποτέρον οὖν οἱ ἀπόστολοι οὐ κατηγοροῦνται διὰ τὰ ἀνθρώπινα φήματα περὶ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ μᾶλλον θαύματος ἀξίοις εἰσὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν ἐκαρπόδιδασκαλίαν, οὐτος οὐκ Ἀρειανὸς Διονύσιος πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀρμινὸν κατὰ Σαβελλίου ἐπιστολὴν γράψων. Εἰ γάρ καὶ ταπεινοὶς ἐχρήσατο λόγοις, καὶ παραδείγμασιν, ἀλλ' ἐκ τῶν Εὐαγγελίων τοῖς, καὶ ταῦτα, καὶ πρόφασιν ἔχει τούτων τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐνστροφὸν παρουσίαν, δι' ἣν καὶ ταῦτα, καὶ τὰ δύοις γέγραπται. Καὶ γάρ οὐτεπερ Λόγος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, οὐτε μετὰ ταῦτα διὰ Λόγος σάρξ ἐγένετο, καὶ τοιχήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν ἄρχῃ ἡν διὰ Λόγος. Ἡ δὲ Παρθénος ἐπὶ συντάξει τῶν αἰώνων ἐν γαστρὶ ἔχει, καὶ γέγονεν ἀνθρώπος δ. Κύριος, καὶ εἰς μὲν έστιν τῇ ἀμφοτέρων σημαντόμενος. Ο γάρ Λόγος σάρξ ἐγένετο, καὶ τοιχήνωσεν ἐν ἡμῖν· τὰ δὲ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως εἰρημένα φήματα ἔσται καὶ κατάληγον ἔχει πρὸς ἔκαστον των

¹ Matth. xvi, 16. ² I Petr. ii, 25. ³ Hebr. i, 8.

⁴ Philipp. ii, 6.

λεγομένων σημασίαν, καὶ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ Λόγου γράφων, οἶδε καὶ τὰ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ. Ὁ δὲ περὶ τῆς θεότητος ἐξηγούμενος οὐκ ἀγνοεῖ ἃ τὰ ἕδια τῆς ἑνοάρκου παρουσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἔκαστον ὡς ἐπιστήμων καὶ δόκιμος: τραπεζίτης διακρίνων, τὴν εὐσέβειαν βαδίζεται. Ὅταν γοῦν αὐτὸν κλατοντα λέγῃ, οἴδεν, δις: ἀνθρωπός γενόμενος δὲ Κύριος, δεῖκνυσι τὸ μὲν κλαίειν ἀνθρώπου, ἔγειρες δὲ Λάζαρον ὡς Θεός. Καὶ παινῶντα μὲν, καὶ διψῶντα οἶδε σωματικῶς, θεῖκῶς δὲ χορτάζοντα ἀπὸ πάντες δρτων πεντακισχιλίους. Καὶ κείμενον μὲν οἴδεν ἐν μνημείῳ, ὡς σῶμα ἀνθρώπινον, ἔγειρόμενον δὲ ὡς Θεοῦ σῶμα παρ' αὐτῷ τοῦ Λόγου, οὐ καὶ γέγονεν σάρκη.

Οἱ μὲν γεωργὶς; ἔνος ἦστι καὶ οὐσίαν τῆς ἀμπέλου, τὰ δὲ κλήματα δμοούσια καὶ συγγενῆ, καὶ ἀδιαίρετα τῆς ἀμπέλου τυγχάνουσι, καὶ μίαν ἔχουσι καὶ τὴν αὐτὴν γένεσιν αὐτά τε καὶ ἡ ἀμπελος. Ἔστι δὲ, ὡς εἰπεν δὲ Κύριος, αὐτὸς ἡ ἀμπελος, ἡμεῖς τὰ κλήματα. Εἰ μὲν οὖν δμοούσιος ἡμῖν ἔστιν δὲ Υἱός, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἔχει γένεσιν, ἔστω κατὰ τοῦτο καὶ δὲ Υἱὸς ἀλλότριος κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς, ὡσπερ καὶ ἡ ἀμπελος τοῦ γεωργοῦ· εἰ δὲ ἀλλὰ ἔστιν δὲ Υἱός παρ' δὲ σμεν ἡμεῖς, κάκενος μὲν Λόγος τοῦ Πατρὸς, ἡμεῖς δὲ ἐκ τῆς γεγονότων, καὶ τοῦ Ἀδάμ δισμεν ἔχοντοι, οὐκ ὅφελει τὸ φῆτὸν εἰς τὴν θεότητα δινοφέρεσθαι τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ λοιπὸν εἰς τὴν ἀνθρώπινην αὐτοῦ παρουσίαν. Ἔπει ταῦτα εἰρηκεν δὲ Σωτὴρ· Ἐγὼ δὲ ἀμπελος, ἡμεῖς τὰ κλήματα, δὲ Πατήρ δὲ γεωργός. Ἡμεῖς γάρ τοῦ Κυρίου κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ συγγενεῖς ἔσμεν, καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο εἰπε· διηγήσομαι τὸ δυομάριον τοῖς ἀδελφοῖς μου. Ὁ δὲ Πατήρ δὲ γεωργός· αὐτὸς γάρ εἰργάσατο διὰ τοῦ Λόγου τὴν ἀμπελον, ἡτίς ἔστι τὸ Κυριακὸν σῶμα. Ἀρέψοντες τὸν Λόγον τοῦ Χριστοῦ γράφων, καὶ λέγων οὕτω, ποίημα αὐτὸν δὲ ἔντα τῶν ἀνθρώπων ἔλεγον εἶναι; καὶ μήνιον οὕτως ἔγραψεν ἐν ταῖς διλαίαις ἐπιστολαῖς, ἀλλὰ καὶ δρῶς φρονῶν ἐν αὐταῖς φαίνεται, καὶ δύναται δι' αὐτῶν βοῆσαι κατὰ τούτων λέγων, Οὐκ εἰμὶ τῆς αὐτῆς δέξιος, δὲ θεομάρχος, οὐ δὲ τὰ ἡμέτερα πρόφασιν Ἀρείψοντες τὸν Λόγον, ἀλλὰ πρὸς Ἀμμωνᾶν καὶ Εὐφράνορα διὰ τοὺς σεβελλίζοντας γράφων, ἐμνήσθην καὶ τοῦ γεωργοῦ, καὶ τῆς ἀμπέλου, καὶ τῶν τοιωτῶν διλλων ῥημάτων, ἵνα, τὰ ἀνθρώπινα τοῦ Χριστοῦ δεῖξας, πείσω μὴ λέγειν ἐκείνους διειδεῖσθαι δὲ Πατήρ ἔστιν δὲ γεωργός δινθρωπος δικλήθη δὲ Υἱός διὰ τὴν πρὸς τὰ κλήματα, διπερ ἔσμεν ἡμεῖς, σωματικὴν συγγένειαν. Ταύτη μὲν οὖν τῇ διανοίᾳ τὴν πρὸς Εὐφράνορα, καὶ Ἀμμωνᾶν ἔγραψα ἐπιστολὴν, πρὸς δὲ τὴν θυμῶν ἀναίδεταν τὰ; ἐπέρας ἐπιστολὰς τὰς παρ' ἐμοῦ γραφεῖσας ἀνατείθημε, ἵνα καὶ περὶ τῆς ἐπιστολῆς, ἡς θυραλλεῖτε, γνῶτεν οἱ φρόνιμοι τὴν ἐν αὐτοῖς ἀπολογίαν, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως τὴν διθήν μου φρύνησιν.

^a Joan. xv, 5. ^b Psal. xi, 23.

A humanitate ejus divinitatem non ignorat, et qui de hac disputat, ea quae ipsius in carne adventus propria sunt, sciatis, et in utroque tanquam peritus et probatus aliquis nummularius judicio suo germanam pietatem explorat et agnoscit. Quare cum illum flentem adducit, novit eum ut hominem fieri, ut Deum tamen revocare Lazarum in vitam. Quem humanitate esurire sitireque animadvertisit, eumdem divinitate videt quinque panibus quinque hominum millia saturare. Quod in monunento positum ut corpus humanum aspicit, id ut Dei corpus intelligit excitatum ab ipso Verbo, cuius est illa caro.

B Agricola quidem a vite diversus est essentia; palmites autem eadem essentia cum vite conjuncti sunt, et ab ea separari non posunt, et eundem habent ortum cum ipsa vite. Dominus, ut ipsem ait, vitis est, nos autem palmites, si igitur ejusdem essentiae nobiscum est Filius, et eundem nobiscum ortum habet, sit ob id etiam Filius ab essentia Patris alienus, ut vitis ab agricola. Sin aliud est Filius, quam nos sumus, atque ille quidem Verbum est Patris, nos autem ut filii Adam ex terra facti sumus, dictum illud ad Christi divinitatem referendum non est, sed ad ejus humanitatem, quo quidem et ipse Dominus spectans: Ego sum, inquit, vitis et vos palmites, Pater autem agricola^c. Nos enim Domino propter humanitatem ejus cognitione conjuncti sumus. Quamobrem et ipse: Narrabo, inquit, nomen tuum fratribus meis^d. Pater autem agricola est, qui per Verbum vitem, hoc est, Domini corpus fecit et coluit. Non igitur eo sensu, quo prædicant hostes Christi, Dionysius scribens ea quae ad Domini pertinent humanitatem, dixit, tum esse factum, atque unum esse ex hominibus. Quod ex aliis ejus epistolis multo clarius potest intelligi, in quibus tam aperie declaravit, se recte sentire, ut adversus illos clara voce dicere videatur: Ego sententiam vestram nou probo, Dei hostes, neque scripta nostra occasionem Ario, ut impie sentiret, præbuerunt. Sed ad Ammonianum et Euphranorem scribens, ut eos qui Sabellii partibus favebant, impugnarem, agricole et vitis et similium verborum mentionem feci: quo demonstrata D Christi humanitate persuaderem illis ne Patrem factum esse hominem, crederent. Quemadmodum enim agricola non est in vite, sic nec Pater est in corpore factus homo, sed Verbum. Quod quidem Verbum in vite factum homo vocatus est. Filius ergo vocatus est vitis propter corpoream cognitionem, qua cum palmitibus, qui nos sumus, devinctus est. Sic ego sensi in epistola, quam ad Euphranorem et Ammoniam scripsi. Nam quod ad impudentiam vestram attinet, cæteras meas proferam, ut ex iis, quomodo purgem me in eo quod contra me propter illam epistolam divulgasti, prudentes homines intelligent et rectam meam fidem in Christum sententiam agnoscaat.

Item adversus Arianos et Eunomianos. Magni Basi- A

lli, ex primo libro.

Rem expeditentes invenimus, nos ingeniti notio-
nem assequi non ex ea quæstione, qua quid sit, sed
ex illa, qua quomodo sit, indagamus. Adimis enim
noster exquirens, utrum Deus, qui supra omnia est,
aliquam supra se causam habeat, cum excogitare
nullam possit, illud ipsius vitæ principium non
habens ingenitum appellat. Ut enim cum de ho-
minibus loquentes hunc ex illo natum dicimus,
non quid ille sit, sed unde ortus sit, exponimus,
sic cum ingenitum vocamus Deum, ex voce non
quid Deus sit, sed eum a nullo esse declaramus.
Sic autem id quod dico planius fiet. Lucas evange-
lista Dei et Servatoris nostri Jesu Christi genea-
logiam carnis exponens, et ab ultimis ad primos
progrediens initium sumpsit a Joseph, et hunc Eli
filium dicens, Eli autem filium Matthan, atque ita
deinceps singulos recensens ad Adam narrationem
deduxit. Sed cum ad supremos pervenisset, Seib,
inquiens, ex Adam, Adam autem ex Deo, fecit nu-
merandi fineum. Neque vero in ea cujusque ortus
explicatione naturas eorum quos recensuerat, os-
tendit, sed conjuncta principia, ex quo quisque
natus esset exposuit. Quemadmodum igitur ille
dixit, Adam ex Deo, ita nosmet si a nobis exqui-
ramus, Deus autem ex quo? nonne in cujusque
cogitatione promptum illud erit, ex nullo? Ex
nullo autem quid aliud significat, nisi non habere
principium, et non habere principium, quid aliud,
nisi ingenitum esse? Ut igitur in hominibus, cum
hic ex illo natus diceretur, non eorum essentia
declarabatur, sic cum de omnium Deo ingenitum
dicimus, quod perinde est ac si ex nullo diceretur,
non ejus essentiam ostendimus; jam qui in principio
carere, essentiam esse dicit, similiter facit, ut si
quis interrogatus quænam sit Adam essentia atque
natura, respondeat non ex hominis et feminæ
commixtione natum esse, sed manu divina forma-
tum. Tunc enim ille, qui interrogavit: Non
quero, inquiet, quomodo exsisterit, sed quæ sub-
jecta ipsius materia fuerit, quod multum abest, ut
ex responsione tua colligere valeam. Idem nobis
ex voce *ingenitus*, contingit. Ex ea namque
quomodo sit potius, quam ejus naturam discimus.
Video enim nos, quemadmodum si mentis aciem
ad ventura sæcula dirigamus, vitam quæ nullo fine
terminata sit, infinitam dicimus, ita si cogitatione ad
superiora sæcula descendamus, et infinitatem vitæ
Dei tanquam immensum quoddam pelagus intuen-
tes, nullum principium, ex quo esse cœperit, repe-
rire possimus, sed Dei vitam ultra quam cogitari
possit, semper excedenter animadvertisimus, illud
ipsius vitæ principio vacans ingenitum appellare.
Ea enim ingeniti vis est, ut ex nullo significet ha-
bere principium existendi.

*Eti κατὰ Ἀριανῶν τε καὶ Εὐνομιανῶν τοῦ με-
γάλου Βασιλείου ἐκ τοῦ περιών λόγου τῶν πρὸς
Εὐρόμιον ἀντιφήντικων.*

Εὑρίσκομεν λογιζόμενοι, διτι οὐκ ἐν τῇ τοῦ τι ἀστὴν
ἀνερευνήσεις ἡ τοῦ ἀγενήτου ἡμῖν ἔννοια ὑποπίπτει,
ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῇ τοῦ ὅπερ ἐστίν. Ἐξετάζων γάρ
ἡμῶν ὁ νοῦς, εἰ δὲ πάντων Θεός ἔσαυτοῦ τίνα αἰτίαν
ὑπερεικεμένην ἔχει, είτα οὐ δυνάμενος ἐπινοεῖν οὐδε-
μίαν, τὸ διαναρχὸν τῆς αὐτοῦ ζωῆς; ἀγέννητον προσ-
ηγόρευεν. Ως γάρ ἐν τοῖς περὶ τῶν ἀνθρώπων λόγοις,
ὅταν λέγωμεν, ὅτι δέδινα ἐκ τοῦδε γέγονεν, οὐ τὸ τι
ἐστιν ἐκάστου, ἀλλὰ τὸ διθεν γέγονε διηγούμεθα, οὕτω
καὶ ἐν τοῖς περὶ θεοῦ ἡ ἀγέννητος φωνὴ οὐ τὸ τι,
ἀλλὰ τὸ μηδικόθεν αὐτοῦ σημαίνει. Οὔτωσι δὲ δια-
φέστερον, δέ λέγω, γένοντο. Οὐ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς;
B τὴν κατὰ σάρκα γενεαλογίαν τοῦ θεοῦ καὶ Σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκτιθέμενος, καὶ ἀπὸ τῶν
τελευταίων ἐπὶ τοὺς πρώτους ἀναποδίζων, ἤρετο
μὲν ἀπὸ τοῦ Ἰωσήφ, εἰπὼν δὲ τοῦτον μὲν τοῦ Ἡλί,
τὸν δὲ τοῦ Ματθαίου, καὶ οὕτω κατὰ ἀνάλυσιν πρὸς
τὸν Ἀδάμ τὴν ἐκήγησιν ἐπανάγων, εἴτα ἐλθὼν ἐπὶ^C
τοὺς ἄνω, καὶ εἰπὼν, ὅτι δὲ Σήθι ἐκ τοῦ Ἀδάμ, δὲ
ἀδὲκμ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἐνταῦθα τῆς ἀναβάσεως Ἑληξεν,
οὐχὶ τὰς οὐσίας τῶν ἀπτηριθμημένων δηλῶν ἐν τῇ διη-
γήσει τῆς ἐκάστου γενένεως, ἀλλὰ τὰς προσεχεῖς ἀρ-
χὰς, ἀφ' ἡς ἐκαστος γέγονεν, ἐκτιθέμενος. Ωσπερ
οὖν ἐκεῖνος εἰπεν, διτι: Ἀδάμ ἐκ τοῦ θεοῦ, οὕτως ἡμεῖς
ἔσαυτοὺς ἐρωτήσωμεν, Οὐ δὲ θεός ἐκ τίνος; Ἄρα
οὐχὶ πρόχειρόν ἐστιν ἐν τῇ ἐκάστου διανοίᾳ, διτι
էξ οὐδενὸς; Τὸ δὲ ἐξ οὐδενὸς τὸ διαναρχὸν ἐστι δηλον
διτι: τὸ δὲ ἀναρχὸν τὸ ἀγέννητον. Ως οὖν ἐπὶ ἀνθρώ-
πων οὐχὶ ἡ οὐσία τὸ ἐκ τίνος, οὕτως οὐδὲ ἐπὶ τοῦ
θεοῦ τῶν διλων οὐσίαν ἔστιν εἰπεῖν τὸ ἀγέννητον, ὅπερ
ἴσον ἐστι τῷ ἐξ οὐδενὸς. Οὐ δὲ τὸ διαναρχὸν οὐσίαν εἰ-
ναι λέγων παραπλήσιον ποιει, ὥστε πᾶν εἰ τις ἐρω-
τώμενος τις ἡ τοῦ Ἀδάμ οὐσία, καὶ τις ἡ φύσις
αὐτῷ; Οὐ δὲ ἀποκρίνοιτο τὸ μή ἐκ συνδιασμοῦ ἀν-
δρὸς καὶ γυναικὸς, ἀλλ' ἐκ τῆς θείας χειρὸς δια-
πλασθῆναι, Ἀλλ' οὐχὶ τρόπον τῆς ὑποστάσεως; ζητῶ.
φήσειεν διν τις, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ὄλικὸν
ὑποκείμενον, δι πολλοῦ δέω μανθάνειν διὰ τῆς ἀπο-
κρίσεως. Τοῦτο δὲ καὶ ἡμῖν συμβαίνει: ἐκ τῆς τοῦ
ἀγενήτου φωνῆς τὸ πῶς τοῦ θεοῦ μᾶλλον ἡ αὐ-
τὴν τὴν φύσιν διδασκομένοις. Εγὼ μὲν γάρ δρῶ, διτι
D ὥστε ποιει τοῖς ἐπερχομένοις αἰώνισ τὴν διάνοιαν ἐπεκτεί-
νοντες, ἀτελεύτητον λέγομεν τὸν οὐδενὶ πέρατι τὴν
ζωὴν δριζόμενον, οὕτω καὶ εἰς τὸ ἄνω τῶν αἰώνων
τοῖς λογισμοῖς ἀναβαίνοντες, καὶ οἷον εἰς τὶ πέλαγος
ἀχανὲς ἐπὶ τὸ διπειρον τῆς τοῦ θεοῦ ζωῆς διακύπετον-
τες, οὐδὲ μιᾶς ἀρχῆς, ἀφ' ἡς γέγονε, λαβέσθαι δυνά-
μενοι, ἀλλὰ τοῦ νοούμενου ἐξωτέρων δεῖ, καὶ ὑπερ-
εκπίπτουσαν τοῦ θεοῦ τὴν ζωὴν ἔννοοῦντες, τοῦτο
τὸ διαναρχὸν τῆς ζωῆς ἀγέννητον προσειρήκαμεν. Αὕτη
γάρ τοῦ ἀγενήτου ἡ ἔννοια, τὸ μή ἔχειν ἐξωτερε
τὴν ἀρχὴν τοῦ εἰναι δηλοῖ.

'Εκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Αλλ' ὁ Εὐδύμιος τὸ μὲν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ δυναμα σιωπῆ, ἀπλῶς δὲ περὶ ἀγενήτου καὶ γεννητοῦ διαλέγεται, καὶ τὰ τῆς σωτηρίου πίστεως δύναματα κρύπτων, φιλὲ παραδίδωσι τῆς βλασφημίας τὰ δύγματα. Ινα τῆς ἀσεβείας ἐν τοῖς πράγμασι γυμνωθείσῃς, εἴτε τῆς μεταβάσεως ἐπὶ τὰ πρόσωπα γενομένης, αὐτὸς μὲν μηδὲν δέξῃ δύσφημον εἰρχένας, τῇ δὲ τοῦ λόγου ἀκολουθίᾳ κατεσκευασμένην ἔχῃ τὴν βλασφημίαν. Ἀγέννητος δὲ διν, φησιν, ἐκφύγοι μὲν πᾶσαν σύγχρισιν καὶ κοινωνίαν τὴν πρὸς τὸ γεννητόν. Οὐκ εἶπεν, διτὶ Πατὴρ καὶ Υἱός· ἀλλ', Ἀγέννητος καὶ γεννητός. Ἐν μὲν δὴ αὐτῷ τοῦτο τοιούτον κακούργημα ἑπερον δὲ πάλιν, σκοπεῖτε. Ἀγέννητος δὲ διν, φησιν, οὐκ ἀν ποτε πρόσωπο γέννησιν· καὶ ἐπάγει, ὡστε τῆς ἴδιας μεταδούναι τῷ γεννωμένῳ φύσεως. Τὸ, οὐκ ἀν ποτε πρόσωπο γέννησιν, δύο σημαντεῖ· ἐν μὲν, διτὶ τῇ ἴδιᾳ αὐτοῦ φύσει οὐκ ἐφαρμόζει γέννησις (ἀδύνατον γάρ ύπο γέννησιν ἐλθεῖν τὴν ἀγέννητον φύσιν). Ἐπειδὲ δὲ, γεννήσας αὐτὸν καταδέχεται. Οὗτος μὲν οὖν κατὰ τὸ δεύτερον σημαντόμενον ἔχριστο τῇ φωνῇ· συναρπάξει δὲ τοὺς πολλοὺς ἐκ τῆς προτέρας ἐννοιας. Ταῦτα γέννησιν ἐννοίᾳ τοῦτο ἔστιν ἀκόλουθον· διτὶ οὐ καταδέχεται γενέσας Πατὴρ, ινα μὴ μεταδῷ τῆς ἴδιας φύσεως τῷ γεννωμένῳ. Τίς δὲ γένοιτο τῆς ἀσεβείας ταύτης χαλεπωτέρα; τίς ἐλάλησε τοσαύτην ἀδικίαν εἰς τὸ δύος ποτὲ;

Ἐγὼ μὲν γάρ φοβοῦμαι, μὴ καὶ ἡμεῖς, ἐν τῷ ταῖς ἀλλοτρίαις ἀναλαμβάνειν βλασφημίας διὰ τοῦ στόματος, μολύνωμεν ἐστῶν τὴν διάνοιαν, καὶ τῆς καταχρίσεως αὐτοῖς κοινωνήσωμεν. Παραμυθεῖται δὲ με τὸ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, διτὶ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὴν τῶν Ἰουδαίων εἰς τὸν Κύριον βλασφημίαν ἔγγραφον τοῖς μετὰ ταῦτα παραδοῦναι οὐ παρητήσατο, ἐκεῖνων στηλίτεσσον εἰς ἀπαντα χρόνον τὴν βλασφημίαν, οὐχὶ τῇ ἀχράντῳ δέξῃ τοῦ Μονογενοῦς· προστριβόμενον τινα βλασφημίαν. Εἰ ταίνυν οὖν ἀν ποτε πρόσωπο γέννησιν, ὡστε τῆς ἴδιας μεταδούναι τῷ γεννωμένῳ φύσεως, οὐκ ἐστὶ μὲν Πατὴρ ὁ Θεὸς, οὐκ ἐστὶ δέ· ἀλλ' ἔμεινον τὴν ἡπειραν ἀτελὲς τὸ βλάσφημον. Οὐ μὲν γάρ οὐ προσήκατο γέννησιν· δὲ οὐ μετέλαβε τῆς τοῦ γεννήσαντος φύσεως. Εἴτα ἐπαγωγήσεται αὐτὸς ἐκυνῷ κατην τῆς βλασφημίας τὴν παραμυθίαν ἐπινοῶν, οὐ τῷ εἰπεῖν τι μετανοίας ἔχθμενον, ἀλλὰ τοῖς δευτέροις φιλονεικῶν ἀποκρύψαι τὰ φθάσαντα. Τί γάρ ὑπέμεινε φθέγξασθαι;

ΕΥΝ. Ἐκφύγοι τε ἀν πᾶσαν σύγχρισιν καὶ κοινωνίαν τὴν πρὸς τὸ γεννητόν.

ΒΑΣ. Εἰ δὲ μὴ σύγχρισίς ἐστι τῷ Υἱῷ πρὸς τὸν Πατέρα, μηδὲ κοινωνία πρὸς τὸν γεννήσαντα, φεύδεται οἱ ἀπόστολοι, φευδῆ δὲ τὰ Εὐαγγέλια· αὐτή τα ἀλήθεια, δόκιμος Ιησοῦς Χριστός.

A

Ex eodem libro.

Verum Eunomius Patris et Filii nomen silentio pratermitit, ac simpliciter de ingenito et genito disserit. Quin et occultatis salutiferæ fidei nonini-
bns, blasphemia dogmata nuda tradit, ut, denudata
in ipsis rebus impietate, ac deinde facto ad perso-
nas transitu, videatur ipse nihil dixisse blasphemam,
sed orationis serie blasphemiam concinnatam ha-
beat. Ingenitus autem cum sit, inquit, effugit utique
omnem comparationem ac communionem cum ge-
nitio. Non dixit: Pater et Filius, sed, Ingenitus et
genitus. Tale est igitur unum, quod ab eo excogitatum est: alterum vero quale sit considerate. In-
genitus vero cum sit, inquit, nunquam sane admis-
erit generationem: et subjungit, adeo ut suam
ipsius naturam communicet cum genito. Illud, nun-
quam sane admiserit generationem, duo significat:
unum, quod propriæ ipsius naturæ non congruit
generatio (quippe sieri non potest ut natura inge-
nitæ generetur): alterum, quod generare non sus-
tinet. Hic quidem hac voce secundum posteriorem
sensus usus est: sed ex priore sensu vulgus ho-
minum in suam sententiam trahit. Etenim quod hoc
sit quod astruitur, manifeste patet ex eo quod in-
fertur.

Nam posteaquam dixit: Nunquam
sane admiserit generationem, subjunxit, adeo ut
suam ipsius naturam communicet cum genito. Hoc
namque sensu posteriori convenit, siquidem non
sustinet Pater sieri, ut ne cum genito naturam pro-
priam communicet. Impietate hac quæ possit esse
perniciosior? quis unquam tantam iniquitatem lo-
catus est in celitudinem?

Ego quidem vereor, ne nos quoque dum
aliens blasphemias ore repetimus, mentem nostram
polluamus, atque condemnationis eorum siamus
participes. Sed consolatur me illud in Evangelis
proditum, quod Spiritus sanctus quoque Iudeorum
in Dominum blasphemiam scriptam posteris
tradere non abstinuerit, illorum blasphemiam in
omne tempus ita notans, ut nullam tamen inconta-
minatae Unigeniti majestati blasphemiam africet.
Itaque si nunquam generationem admiserit, adeo
ut propriæ naturæ participem faciat genitum, non
est quidem Pater Deus, non est etiam; sed præstat
ut blasphemiam imperfectam relinquamus. Alter
quidem non admisit generationem: alter vero geni-
toris naturam non participavit. Deinde ipse secum
ceriat, novam blasphemias mitigationem excogitans,
non quod quidquam dicat quod ad pœnitentiam
pertineat, sed quod posterioribus priora superare
conetur. Quid enim proferre ausus est?

ΕΥΝ. Effugeritque utique omnem comparationem
ac communionem cum genito.

ΒΑΣ. At nisi comparatio sit Filii cum Patre, nisi
sit communicatio cum genitore, mendaces sunt
apostoli, niendacia Evangelia, ipsa etiam veritas,
Dominus noster Jesus Christus. Sed ego iterum

horro blasphemiam, quam cuique facile est intelligere. Nam si nullam habet comparationem cum Patre, quomodo dicebat Philippo: *Tanto tempore nobiscum sum, et non vidisti me, Philippe*¹? et, *Qui videt me, videt eum qui misit me*²? Nam eum qui nec comparationem suscipit nec ullam cum Filio communionem habet, quomodo in seipso Filius ostendere potuisse? Nec enim per dissimile aut alienum comprehendendi potest quod ignoratur: sed ex affini affine solet cognosci. Sic in sigillo inspicitur ejus qui se impressit effigies, et per imaginem exemplar cognoscitur, si videlicet comparemus nos eam omne in utroque est identitatem.

Quare hac una blasphemia voces omnes quae a Spiritu sancto ad glorificationem Unigeniti traditae sunt, reprobantur. Et quidem Evangelium docet, quod *Hunc Pater signavit Deus*³: Apostolus vero ait: *Qui est imago Dei insibilis*⁴. Imago, non inanimata, neque manu elaborata, neque artis aut industriae opus: sed imago viva, immo vera, ipsa per se vita, non in figuræ similitudine, sed quæ in ipsa substantia similitudinem dissimilitudinis cajuscunque experientem semper retinet. Ego enim illud, in *forma Dei esse*⁵, idem valere dico, quod hoc, in *substantia Dei esse*. Sicut enim illud, *formam assumptam servi*⁶, significat Dominum nostrum in substantia humanae naturæ natum esse: ita etiam hoc, in *forma Dei esse*, prorsus divinæ substantiæ proprietatem exhibet. *Qui vidit me, inquit, vidit Patrem*⁷. Ilic autem alienum a Patre Unigenitum faciens, ac prorsus rescindens ab ejus sociate, cognitionis ascensum qui per ipsum sit, quantum in ipso est, abscindit. *Quaecunque habet Pater, mea sunt, inquit Dominus*⁸. At Eunomius communionem nullam esse ait Patri cum eo qui ex ipso est. Et, *Sicut Pater in seipso vitam habet, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso*⁹. Hoc sumus ab ipso Domino edicti: ab Eunomio vero quid? Nempe, nullam esse comparationem geniti cum genitore. Et uno verbo, ut imaginis rationem hac unica voce tollit, ita splendorem ac characterem esse substantiæ¹⁰ negat. Neque enim fieri potest, ut imaginem intelligas ejus qui nullam habet comparationem, neque, ut splendor ait ejus qui nullam communionem secundum naturam habet. Ceterum in sodeam artificiū generē rursus persistit, dum ait non esse comparationem ingeniti cum genito: non Patris, cum eo qui ex ipso est, ut quamvis his vocibus inesse oppositionem ostenderit, eam in ipsam Patris et Filii substantiam transferat.

Ex eodem libro.

Ordine vero, inquit, et temporis prærogativa, ille primus est, hic secundus. Quid necesse est ea quorum communis est essentia, et ordini subjici, et esse tempore posteriora? Non

A 'Αλλ' ἐγὼ μὲν πάλιν φρίσσω τὴν βλασφημίαν· παντὶ δὲ συνιδεῖν φάσσον. Εἰ γάρ μηδεμίαν σύγκρισιν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, πῶς ἔλεγε τῷ Φιλίππῳ· Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκέπαρακά με. Φίλικκε; καὶ, 'Ο θεωρῶν ἐμὲ θωρεῖ τὸν κέρυγτά με; Τὸν γάρ μήτε σύγκρισιν ἐπιδεχόμενον, μήτε κοινωνίαν τινὰ πρὸς αὐτὸν κεκτημένον, τῶς ἀνδεῖξεν ἐν ἐαυτῷ ὁ Γένεσις; Οὐ γάρ διὰ τοῦ ἀνομοίου καὶ ἀλλοτρίου καταληπτόν ἔστι τὸ ἀγνοούμενον· ἀλλὰ τῷ οἰκείῳ πέφυκε τὸ οἰκεῖον ἐπιγνωσθεῖσαι. Οὕτως ἐν μὲν τῷ ἀποστραγίσματι δὲ τοῦ τυπωσαντος χαρακτῆρα καθορᾶται· δι' εἰκόνος δὲ τῇ γνώσις τοῦ ἀρχετύπου γίνεται, συγχρινθνῶν ἡμῶν δηλοντί τὴν ἐκατέρῳ ταύτητα.

B "Μετε διὰ μιᾶς ταύτης βλασφημίας πάσας ἀδετεῖσθαι τὰς φωνὰς τὰς παρὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἰς τὴν τοῦ Μονογενοῦς δοξολογίαν παραδοθεῖσας· τοῦ μὲν Εὐαγγελίου διδάσκοντος δὲ, *Toūtōr o Pateriō ἐσχρόδηγεστ o Θεός*· τοῦ δὲ Ἀποστόλου· 'Ορ δέστις εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ μαρτροῦ. Εἰκὼν οὐκ ἀμύχος, οὐδὲ χειρόβιμης, οὐδὲ τέχνης ἔργον καὶ ἐπινοιας· ἀλλὰ εἰκὼν ζῶσα, μέλλον δὲ αὐτούσια ζῶσα, οὐκ ἐν σχήματος δμούσιτη, ἀλλ' ἐν εὐτῇ τῇ οὐσίᾳ τὸ ἀπαράλλακτον· οὐδὲ διασώζουσα. Ἐγὼ γάρ καὶ τὸ, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχειν, ίσον δύνασθαι τῷ, ἐν οὐσίᾳ Θεοῦ ὑπάρχειν, φημι. 'Ος γάρ τὸ, μορφὴν ἀπειληγράψας δούλον, ἐν τῇ οὐσίᾳ τῇ; ἀνθρωπότητος τὸν Κύριον ήμῶν γεγενήθας σημαίνει· οὗτος δὲ καὶ τὸ, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχειν, τῆς θελας οὐσίας παριστησι πάντως τὴν λιθίτητα. Ο δικρανὸς ἐμέ, φησιν, δύρακτος τὸν Πατέρα. Οὗτος δὲ ἀλλοτριῶν τοῦ Πατρὸς τὸν Μονογενῆ, καὶ παντελῶς ἀποσχίζων τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας, τὴν δι' αὐτοῦ γενομένην τῆς γνώσεως ἀνοδον, τὸ δοσον ἐπ' αὐτῷ, διακόπτει. Πάντα δοτα ἔχει ο Πατήρ, άμα δέστις, ο Κύριος φησιν. Εὐνόμιος δὲ οὐδεμίαν λέγει κοινωνίαν εἶναι τῷ Πατρὶ πρὸς τὸν ἐξ αὐτοῦ. Καὶ, 'Ωστερ o Pateriō ζῶσης ἔχει ἐν ἐαυτῷ, οὐτεκαὶ δῶσει καὶ τῷ Γένεσι ζῶσης ἔχειν ἐν ἐαυτῷ. Τοῦτο παρ' αὐτοῦ δεδιδάγμενα τοῦ Κυρίου· παρὰ δὲ Εὐνόμιον το; Μηδεμίαν εἶναι σύγκρισιν τῷ γεννήθεντι πρὸς τὸν γεννήσαντα. Καὶ ἀπαξιτῶς, διὰ μιᾶς ταύτης φωνῆς ἀναιρεῖ μὲν τὸν τῆς εἰκόνος λόγον, ἀθετεῖ δὲ τὸ ἀπαύγασμα εἶναι D καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως. Οὗτος γάρ εἰκόνα δυνατῶν τοῦ ἀσύγκριτου νοεῖσθαι, εὗται ἀπαύγασμα εἶναι τοῦ ἀκοινωνήτου κατὰ τὴν φύσιν. Τῷ δὲ αὐτῷ εἶναι πάλιν τοῦ τεχνάσματος ἐπιμένει, τῷ ἀγεννήτῳ λέγων μὴ εἶναι πρὸς τὸ γεννήσαν σύγκρισιν· οὐχὶ τῷ Πατρὶ πρὸς τὸν ἐξ αὐτοῦ, ίσα ἡντερ δὲ ταὶς φωναῖς ταύταις ὑπάρχουσαν ἀντίθεσιν ἐπιδείξῃ, ταύτην δὲ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Γενοῦ μετενέτηκη.

'Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Tάξει δὲ, φησι, καὶ τοῖς ἐκ χρόνου πρεσβείαις δὲ μὲν ἔστι πρώτος, δὲ δεύτερος. Τίς δὲ ἀνάγκη ἐφ' ὧν ἡ οὐσία κοινή, τάξεις τε ὑποβαθλήσθαι ταύτα, καὶ χρόνου εἶναι δεύτερα; Οὐ γάρ δυτατὸν τῇ ἐκατοῦ εἰκόνι ἀχρή-

¹ Joan. xiv, 9. ² Joan. xii, 45. ³ Joan. vi, 27. ⁴ Coloss. i, 15. ⁵ Philipp. ii, 6. ⁶ ibid. 7. ⁷ Joan. xiv, 9. ⁸ Joan. xvii, 10. ⁹ Joan. v, 26. ¹⁰ Hebr. i, 3.

νως ἀπαυγασθείσῃ τὸν Θεὸν τῶν δλῶν μὴ ἐξ ἄδιου A συνεῖναι, καὶ μὴ χρόνον μόνον, καὶ αἰώνων δὲ πάντων ἐπέκεινα τὴν συνάρφειαν ἔχειν. Διὸ τοῦτο γάρ ἀπαύγασμα εἰρηται, ἵνα τὸ συνημμένον νοήσωμα, καὶ χαρακτῆρ τῆς διοστάσεως, ἵνα τὸ διορθώσιον ἐκμαθάνωμεν. Ἀλλὰ καὶ τάξις, ἡ μὲν φυσικὴ τίς θετεῖν, ἡ δὲ κατ' ἐπιτήδευσιν. Φυσικὴ μὲν, ὡς ἡ τῶν κτισμάτων κατὰ τοὺς δημιουργικοὺς λόγους διαταχθεῖσε, καὶ ὡς ἡ τῶν ἀριθμητῶν θέσις, καὶ ὡς ἡ τῶν αἰτίων πρὸς τὰ αἰτιατὰ σχέσις, ἐκείνου προδωμολογημένου τοῦ καὶ τῆς φύσεως αὐτῆς ποιητὴν εἶναι καὶ δημιουργὸν τὸν Θεόν· ἐπιτετήδευμένη δὲ καὶ τεχνικὴ, ὡς ἡ ἐν τοῖς κατασκευάσμασι, καὶ μαθήμασι, καὶ ἀξιώμασι, καὶ ἀριθμῷ, καὶ τοῖς τοιούτοις. Τούτων τοίνυν τὸ πρότερον ἀποκρυψάμενος οὐτος, τοῦ δεύτερου εἴδους τῆς τάξεως ἐπεμνήσθη, καὶ φησι, μὴ χρήματα λέγειν ἐπὶ Θεοῦ τάξιν, ἐπείκερ τῇ τάξις δευτέρᾳ ἔστι τοῦ τάξτοντος. Ἐκεῖνο δὲ ἢ οὐ συνείδεν, ἢ ἐκὼν ἀπεκρύψατο, διτις ἔστι τι τάξεως εἴδος, οὐκ ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν θέσεως συνιστάμενον, ἀλλ' αὐτῇ τῇ κατὰ φύσιν ἀκολουθῇ συμβαίνον, ὡς τῷ πυρὶ πρὸς τὸ φῶς ἔστι τὸ ἐξ αὐτοῦ. Ἐν τούτοις γάρ πρότερον τὸ αἰτίων λέγομεν, δεύτερον δὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ· οὐ διαστήματι χωρίζοντες ἀπ' ἀλλήλων ταῦτα, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ τοῦ αἰτιατοῦ προσπινοῦντες τὸ αἰτίον. Πῶς οὖν ἔνεκεν ἀθετεῖ τὴν τάξιν ἐπὶ Θεοῦ λαμβάνεσθαι; Ἡγεῖται, εἰ ἐπιδείξεις μηδαμῶς ἀλλώς τὸ πρότερον ἐπὶ Θεοῦ νοεῖσθαι, λειπόμενον ἔξειν, κατ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν τὴν ὑπεροχῆν ἐποδείκνυσθαι. Ἡμεῖς δὲ, κατὰ μὲν τὴν τῶν αἰτίων πρὸς τὰ ἐξ αὐτῶν σχέσιν, προτετάχθαι τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα φαμέν· κατὰ δὲ τὴν τῆς φύσεως διαφορὰν, οὐκέτι, οὐδὲ κατὰ τὴν τοῦ χρόνου ὑπεροχὴν· ἢ εὕτω γε καὶ αὐτὸς, τὸ Πατέρα εἶναι τὸν Θεόν, ἀθετήσομεν, τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλοτριότητος τὴν φυσικὴν συνάρφειαν ἀθετούσης.

Ἐπεὶ μέντοι ἀφορίσασθαι ἡμῖν τοῦ χρόνου τὴν φύσιν δοσοφές τὰ πάντα προτήθη, καὶ ἐνταῦθα εὐτοῦ τὸ βέβαιον καὶ περιεσκεμμένον τῆς διανοίας θωμαν. Χρόνον τοίνυν εἶναι φησι ποιάντινα κίνησιν ἀστέρων· τὸν δηλοντί καὶ σελήνης καὶ τῶν λοιπῶν, οὓσις καθ' ἑαυτὰ κίνεισθαι δύναμις ἔστι. Τὸ τοίνυν ἀπὸ γενέσεως οὐρανοῦ καὶ τῆς μέχρι τῆς ποιήσεως τῶν ἀστέρων διάστημα τι ποτε ἄρα εἶναι δὲινὸς τὰ μετέωρα οὗτος ἀποφανεῖται; Σαφῶς γάρ δὴ τὴν κοσμογονίαν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἀναγράφας τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τοὺς μεγάλους φωστήρας καὶ τοὺς λοιποὺς ἀστέρας γεγενῆσθαι φησι. Χρόνος οὖν οὐκ ἡν, ὡς ξοικεν, ἐν ταῖς κατόπιν ἡμέραις· οὐ γάρ ἐκινοῦντό των οἱ ἀστέρες. Πῶς γάρ, οὐ γε μηδὲ ἐγεγόνεσαν τὴν ἀρχήν; Καὶ πάλιν, δειπνολέμεις τοῖς Γαδωνίταις δ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς, ἐκειδὴ ἀκίνητος δ ἡλιος ἐμεινε τῷ προσ-

A enim fieri potest, ut universorum Deus cum sua ipsis imagine quae citra temporis accessionem illustrata est, ab æterno non sit, et conjunctionem non habeat non solum ultra tempora, sed etiam ultra omnia aetera. Nam idcirco splendor¹ dicitur, ut conjunctionem intelligamus : et figura substantiae², ut consubstantialitatem perdiscamus. Sed et ordo alius naturalis est, alius artificialis. Naturalis quidem, ut creaturarum, qui ex creandi ratione dispositus est, et sicut numerabilium positio, et causarum ad producta habitus ; cum res confessa sit, Deum etiam ipsius naturæ conditorem esse et opinem. Ex cogitatus vero et artificialis, ut ille, qui deprehenditur in probationibus, in disciplinis, in dignitatibus, in numero et reliquis hujusmodi. Eunomius itaque horum priore occultato, de secundo ordinis genere fecit mentionem ; aitque non oportere dicere in Deo ordinem esse, quoniam ordo ordinante posterior est. Illud vero aut non intellexit, aut ultra occuluit, quoddam ordinis esse genus, non nostra constitutum ordinatione, sed ipsa necessitudine naturali contingens, quo se modo habent ignis et lux, quae ex ipso est. Nam in iis causam priorem esse dicimus : posterius vero id quod ab ipso est, non intervallo haec a se invicem dirimentes, sed cogitatione causam ante effectum intelligentes. Quoniam igitur pacto rationi consentaneum fuerit, ordinem in iis negare, in quibus est prius et posterior, non ex nostra dispositione, sed ex naturali quadam rerum consecutione? Cur igitur fastidit ordinem in Deo admittere? Arbitratur, si ostenderit non aliter prius in Deo intelligi, reliquum se habiturum, in ipsa scilicet substantia prestantiam demonstrari. Nos autem, pro habitu causarum ad ea quae ex ipsis sunt; Patrem Filio preponi dicimus : at vero secundum naturæ diversitatem, non item, neque secundum temporis excessum: alioquin hoc pacto etiam Deum Patrem esse negabimus ; cum alienatio quae in essentia reperitur, conjunctionem naturalem aboleat.

B Sed quoniam hoc ille in omnibus sapiens progressus est, nobis ut definire temporis naturam, et hic quam firma, quam circumspecta sit mers eius, videamus. Tempus ergo certum quenidam stellarum motum esse dicit, solis videlicet et lunæ ac reliquarum, quibus inest qua per se moveantur. Intervallum igitur quod ab origine cœli et terræ ad stellarum usque creationem intercessit, quidnam esse decernet eximius ille rerum sublimium speculator? Nam qui mundi creationem virtute Spiritus conscripsit, magna illa luminaria et reliquas stellas die quarta productas esse perspicue narrat³. Tempus igitur, ut liquet, in prioribus diebus nequaquam erat : siquidem nondum movebantur stellæ. Quomodo enim id fieri potuisse, cum ne conditæ quidem fuissent initio? Et iterum, cum Jesus Nave adversus Gabaonitas pugnaret, quoniam sol præcepto

¹ Hebr. 1, 3. ² Ibid. ³ Gen. 1, 14-19.

ligatus manebat immobilis, ac luna in loco stabat¹; tempus tunc non erat? Quodnam igitur nomen illi dici spatio imponemus? quam ex cogitabis appellationem? Etenim si temporis defeceras natura, ævum utique ei successit. At ævum exiguum diei partem appellare, quem dementias modum non superat? Sed, quæ multa est ejus solertia, putare videtur, diem ac noctem fieri quapiam stellarum motione ad qualitatem pertinente, atque has esse temporis partes: unde tempus statuit quemdam esse stellarum motum qualitate præditum, ne id quidem quod dicit intelligens. Non enim motum qualitate præditum, sed quantitate donatum, si tamen ita loqui fas est, dicere magis conveniebat. Quis enim sic omnino puer est mente, ut ignoret dies, horas, menses, annos, temporis mensuras, non partes esse? Tempus autem spatium est, quod æque extenditur atque ipsa mundi constitutio: quo motum omnem sive stellarum, sive animalium, sive cuiuscunque rei quæ movetur, admetimus, prout dicimus aliud aliquid velocius aut tardius esse: velocius quidem, id quod minore tempore plus percurrit spatiis; tardius vero, quod minus longiore tempore movetur. Eunomius vero quoniam in tempore stellæ moventur, temporis ipsas esse opifices pronuntiat. Proinde ex sapientissimi illius sententia, quoniam scarabei quoque in tempore moventur, constituamus tempus tam quendam motionem esse scarabeorum: etenim quod dixit, id ab hoc nihil differt, nominum dignitate excepta.

Ex eodem libro.

Majus vel essentiæ ratione, vel virtutis excellētia, vel præstantia dignitatis, vel molis amplitudine dicitur. Amplitudine molis majus hic intelligi non potest. Quis enim ea quæ nulla magnitudine sunt circumscripta, vel potius quæ molem non habent omnino, et quantitate dimetitur? Quis rursum eorum excellentiam agnoscat ullo modo, quæ nullam admittant dimensionem? Jam si Dei sedes dignitatis est nomen, sessio ad dexteram Patris Filio definita quid aliud significat, nisi parem et æqualem dignitatis statum? Denuntiatur enim et Dominus in gloria Patris esse venturus. Filiū vero virtute minorem dicere, quam Pater sit, cum Dei virtutem Paulus Christum appelle², plane puerile est, et eorum qui Domini vocem non exaudiant, dicentis: *Ego et Pater unum sumus*³, sic unum accipientis, ut virtutis æqualitatem significet, quemadmodum ex ipsis Evangelii verbis ostendemus. Cum enim de iis qui in se crediderant, loquens dixisset: *Nemo rapiet illos e manu mea*⁴. Et: *Pater qui dedit mihi, major omnibus est*⁵. Et: *Nemo potest rapere e manu Patris mei*⁶, subjicit: *Ego et Pater unum sumus*. Ex quo perspicuum est illud, unum, virtute et potentia parem significare. Reliquum est igitur, ut majus hic causæ rationem demonstret. Nam quoniam a Patre Filius princi-

A τάγματι πεδήθεις, καὶ τὴ σελήνη κατὰ χώραν εἰσῆκει, χρόνος οὐκ ἦν τηνικαῦτα; Τί ἐκεῖνο οὖν τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας εἶπωμεν; τίνα προσηγορίαν ἐπινοήσεις; Εἰ γάρ ἡ τοῦ χρόνου φύσις ἐπιλελούπει, αἰώνιον ἀντεισῆλθε δηλονότι. Αἰώνα δὲ μικρὸν ἡμέρας μέρος προσαγορεύειν τίνα τῆς ἀνοιας ὑπερβολὴν ἀπολεῖπει; Ἀλλ' ἔσικεν ἐκ πολλῆς ἀγχινοίας ἡμέραν μὲν καὶ νύκτα ἐν τῇ ποιᾳ τῶν ἀστέρων κινήσει νομίζειν γίνεσθαι, ταῦτα δὲ εἴναι τοῦ χρόνου μέρη· διὸν τὸν χρόνον ποιάν τίνα ἀνήσυν ἀστέρων ἀπεφήνατο, οὐδὲ αὐτὸ τούτῳ συνεῖς δ τι λέγεις. Οὐ γάρ ποιάν, ἀλλ' εἴπερ δρά, ποσήν, μᾶλλον ἦν εἰπεῖν οἰκειότερον. Ἀλλὰ τίς οὐτω παῖς παντελῶς τὴν διάνοιαν, ὥστε ἀγνοεῖν, δι της ἡμέραι μὲν, καὶ ὥραι, καὶ μῆνες, καὶ ἐνιαυτοί, μέτρα τοῦ χρόνου εἰσὶν, οὐχὶ μέρη; Χρόνος δέ ἐστι τὸ συμπαρεκτενόμενον τῇ συστάσει τοῦ κόσμου διάστημα· ὡς πᾶσα παραμετρεῖται κίνησις, εἴτε ἀστέρων, εἴτε ζώων, εἴτε οὐεινοσοῦν τῶν κινούμενων, καθὼδος λέγομεν ταχύτερον τῇ βραδύτερον ἔτερον ἔτέρον· ταχύτερον μὲν τὸ ἐν ἐλάττονι χρόνῳ πλείσιον διάστημα μεταβάνον, βραδύτερον δὲ τὸ ἐλάττον ἐν πλείσιον χρόνῳ κινούμενον. Οὐ δέ, ἐπειδὴ ἐν χρόνῳ οἱ ἀστέρες κινοῦνται, χρόνου αὐτοὺς εἴναι δημιουργοὺς ἀποφαίνεται. Οὐκοῦν κατὰ τὸν τοῦ σοφωτάτου λόγον, ἐπειδὴ καὶ κάνθαροι ἐν χρόνῳ κινοῦνται, δρισώμεθα τὸν χρόνον εἴναι ποιάν τίνα κανθάρων κίνησιν· οὐδὲν γάρ τούτου τὸ περ αὐτοῦ λεχθὲν διαφέρει, πλὴν τῆς σεμνότητος τῶν δονομάτων.

C

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τὸ μεῖζον ἡ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, ἡ κατὰ τὸν τῆς δυνάμεως πλεονασμὸν, ἡ κατὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀξιώματος, ἡ κατὰ τὴν τῶν δγκων περιουσίαν λέγεται. Κατὰ μὲν οὖν τὸ τῶν δγκων μέγεθος οὐκ ἀν ἐνταῦθα τὸ μεῖζον λέγοιτο. Τὰ γάρ ἀπεριληπτα τῷ μεγέθει, μᾶλλον δὲ ἀμεγέθη, καὶ ἀποσα παντελῶς τις ἀν ἀλλήλοις παραμετρήσειεν. Όν δὲ ἀμήχανος ἡ παράθεσις, τίνι ἀν τρόπῳ τὸ ὑπερβάλλον ἐν τούτοις ἐπιγνωσθείη; Ἀλλὰ μὴν εἴγε καὶ ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ ἀξιώματός ἐστιν ὄνομα, ἡ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ἀφωρισμένη τῷ Υἱῷ καθέδρα τοι ποτε ἔτερον, καὶ οὐχὶ τὸ ισότιμον τῆς ἀξίας; ἀποσημανεῖ; καὶ γάρ καὶ ἔξειν ὁ Κύριος ἐπιχγέλλεται ἐν τῇ δέξῃ τοῦ Πατρός· Ἀλλὰ καὶ τὸ λέγειν ἐλαττοῦσθαι δυνάμειτὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς κομιδὴ νηπίων ἐστι. Χριστὸς γάρ, φησι, Θεοῦ δύναμις. Καὶ οὐδὲ κατακουστεων τῆς φωνῆς Κυρίου λέγοντος· Ἐγώ καὶ ὁ Πατήρ ἐμ σμεν, καὶ τὸ ἐμ ἀντὶ τοῦ κατὰ τὴν δύναμιν Ἰησοῦ παραλαμβάνοντος, ὡς ἐξ αὐτῶν δειξομεν τῶν τοῦ Εὐαγγελίου ρήμάτων. Εἰπών γάρ περὶ τῶν πιστευσάντων, δι τοῦ Μή τις ἀράσθη ἐκ τῆς χαράς μου, καὶ δι τοῦ Πατήρος δὲ δέδωκέ μοι μεῖζων πάτητων ἐστι, καὶ οὐδεὶς ἐνύραται ἀράσθαι ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρός μου, ἐπήγαγεν· Εγώ καὶ ὁ Πατήρ ἐμ σμεν, σαφῶς τοῦ ἐν ἐσμεν ἀντὶ τοῦ Ιησοῦ καὶ ταυτοῦ κατὰ δύναμιν παραλα-

¹ Jos. x, 12, 13. ² II Cor. i, 24. ³ Joan. x, 30.

⁴ Ibid. 28. ⁵ Ibid. 29. ⁶ Ibid.

εα.ομένου. Λείπεται τόλιν κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον τὸν ἐνταῦθα τὸ μεῖζον λέγεσθαι. Ἐπειδὴ γάρ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἡ ἀρχὴ τῷ Υἱῷ, κατὰ τοῦτο μεῖζων ὁ Πατήρ, ὡς αἰτιος, καὶ ἀρχὴ. Διὸ καὶ ὁ Κύριος οὐτως εἰπεν· Ὁ Πατήρ μου μεῖζων μού ἔστιν, καθὼδη Πατήρ δηλονότι. Τὸ δὲ Πατήρ τι διλλο σημαίνει, η τὸ αἴτιον εἶναι καὶ ἀρχὴ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος; Καίτοι εἰ κατὰ τὸν σὸν λόγον, ὡς Εὐνόμιος, τὸ ἀγέννητον οὐσία ἦν, ἐθούλετο δὲ τὴν κατ' οὐσίαν τοῦ Πατρὸς ὑπεροχὴν ἐπιδείξαι, εἰπεν ἀν., διτος· Ὁ ἀγέννητος μεῖζων μού ἔστιν. Ὑμέτερος δέ ἐστι λόγος, διτος· ἡ τοῦ Πατρὸς προσηγορία ἐνεργετας ἔστι, καὶ οὐκ οὐσίας κατὰ τὴν ὑμετέραν σοφίαν τὸ μεῖζον καὶ ἔλαττον οὐκ οὐσίαν ὁ προκείμενος ἐνέψηνε λόγος.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ β' λόγου τῶν Ἀντιφρητικῶν.

Ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως εὑρομεν ἀπὸ τοῦ Ἐποιησε τὴν τοῦ ποιήματος προσηγορίαν καταληφθεῖσαν· ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεού οὐκ ἐτι· Ἐρ ἀρχῇ γάρ, φησιν, ἐκοίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ πάλιν· Ἐρ ποιήμασι τῷ χειρῶν σου ἐμελέτων· καὶ πάλιν· Τά γάρ ἀδρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι τοούμενα καθορᾶται. Οὕτως ἐφ' ὃν ἐστι χρήσιμον τὸ δυνατὸ παραλαμβάνουσα ἡ Γραφὴ, ἐπὶ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς πρέπον τῷ μεγαλειώτης δόξης παρεσιώπησε. Νῦν δὲ ἀξινην μὲν, καὶ κιθονὸν ἀκρογωνιαῖον, καὶ λίθον προσκόμματος, καὶ πίτραν σκανδάλου, καὶ τοιαῦτα ἔτερα, ἐν οἷς οὐ πάλιν δοκεῖ τὸ εὐηφημον εἶναι τοῖς μη καθικνούμενοις τῆς σημασίας τῶν ὄνομάτων, τὸν Κύριον τῆς δόξης προσαγορεύειν οὐκ ἐπαισχύνεται, ποίημα δὲ οὐδαμοῦ τὸ παράπαν ὀνόμασε. Καίτοι γε οὗτος παρὰ διάτην εἰληφέναι τῶν ἀγίων τὸ δυνατὸ φῆσιν, ίνα ταῖς συκοφαγτίαις μη μόνον τοὺς κατ' αὐτὸν περιβάλλῃ, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάλαι ποτὲ γενομένους ἀγίους. Ἄνευ δὲ τοῦ μη χρῆναι διὰ τὸ ἐπικινδυνον ταῖς τοιούτοις ἐπιτολμᾷν, καὶ τὰ τοῦ Κυρίου δύναματα παρ' ἑαυτοῦ μεταπλάττειν, ἐτι οὐδὲ ἡ τοῦ Ἀποστόλου διάνοια τὴν πρὸαιτῶν ὑπόστασιν τοῦ Μονογενοῦς ἡμῖν παρίστησι, περὶ τῆς ἡμῖν δὲ λόγος ἐν τῷ παρόντι. Οὐδὲ γάρ περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου τοῦ ἐν ἀρχῇ δυντος πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ περὶ τοῦ κενώσαντος ἔστιν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, καὶ γενομένου συμμόρφου τῷ σώματι τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, καὶ σταυρωθέντος ἐξ ἀσθενείας σαφῶς διαλέγεται. Καὶ τοῦτο παντει γνώριμον τῷ καὶ μικρὸν ἐπιστήσαντι τῆς ἀποστολικῆς λέξεως τῷ βουλήματι, διτος· οὐχὶ θεολογίας ἡμῖν παραδίδωσι τρόπον, ἀλλὰ τοὺς τῆς οἰκονομίας λόγους παραδοσι· Κύριον γάρ, φησιν, αὐτὸρ, καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐκοίησε τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, δι τοῦτος ἔσταιρωσας, τῇ δεικτικῇ φωνῇ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ, καὶ ὀρώμενον πᾶσι προδήλως ἐπερειδόμενος. Ὁ δὲ τὴν ἐκοίησε φωνὴν εἰς τὴν ἀρχὴν γέννησιν τοῦ Μονογενοῦς μεταφέρει, καὶ οὐδὲ ἔχειν αὐτὸν δισωπεῖ, διτος· τὸ Κύριος οὐχὶ οὐσίας ἔστιν, ἀλλὰ ἐξαυτίας δυνομα. Ωστε δὲ εἰπών, Κύριον αὐτὸν καὶ

A pium habet, idcirco Pater, ut causa et principium, major est. Et propterea Dominus ait: *Pater major me est*¹, nempce quatenus est Pater. Quid enim illa vox, *Pater*, aliud significat, nisi illum causam et principium esse, ex quo genitus ipse sit? Quod si, quemadmodum ipse sentis, Eunomi, ingenitus essentia est, cum vellet Patrem essentia majorem indicare, dixisset ad hunc modum, ingenitus major me est. Quid quo sapientia vestra docet, essentiam essentia majorem, aut minorem non dici? Quamobrem hoc loco non de essentia maius dictum est. Ωστε τὸ μεῖζον οὐ κατ' οὐσίαν διπέρασται, ὡστε τὸ μεῖζον οὐ κατ' οὐσίαν διπέρασται.

B *Eiusdem ex secundo libro adversus Eunomium.*

Comperimus res procreatās a verbo *Fecit*, appellationem accipere, ut factē dicantur, et opera vocentur, id quod non cadit in *Filiū Dei*: *In principio enim, inquit, fecit Deus cūlum et terram*². Et: *In operibus manuum tuarum meditabar*³. Et: *Invisibilita ipsius a creatura mundi per ea, quae facta sunt intellectu conspiciuntur*⁴. Scriptura igitur hac voce utens, ubi erat utilis et necessaria, eam de Domino et Servatore nostro Iesu Christo loquens, ut ejus gloriæ magnitudini minus congruentem nunquam pronuntiavit. Cum tamen et secundum, et lapidem angularem, et lapidem offensionis, et petram scandali, et aliis ejusmodi nominibus, in quibus non multum inesse laudis existimant illi qui ad intimam eorum significationem non perveniant, appellare Dominum gloriæ non erubuerit. Eum vero nunquam omnino vocavit opus. Quod tamen nomen iste dicit se a sanctis hominibus accepisse, ut non suæ tantum ætatis, sed superiorum etiam viros sanctos calumniis involvat. Ac præterquam quod periculosa res audere ejusmodi vocabulis uti, et Domini nomina singere arbitratu suo, ne Apostolo quidem propositum est, ut Unigeniti naturam, de qua in presentia loquimur, nobis explicet. Non enim de Verbi essentia in principio apud Deum existentis verba facit, sed de illo, ut semetipsum exinanivit, ut servi formam accepit, ut corporis nostri similitudinem humilitatis induit,

C D et ex infirmitate crucis mortem sustinuit, aperte disserit. Quod autem non divinæ illius naturæ rationem nobis tradat, sed dispositionis ejus consilium ostendat, perspicuum est omnibus qui parumper orationis apostolicæ sententiam norunt: *Dominum enim, inquit, ipsum et Christum Deus fecit, hunc Iesum, quem vos crucifixistis*⁵. In ea voce, quæ perspicuum ipsius humanitatem omnibus significat, immoratur. At iste verbum illud, *fecit*, ad ortum illum primum Unigeniti referit. Neque deterret eum ea vox, *Dominus*, quæ non essentiam indicat, sed potestatem. Quare Dominum, inquiens, ipsum et Christum Deus fecit, principatum potestatemque illi in omnes a Patre datam decla-

¹ Joan. xiv, 28. ² Gen. 1, 1. ³ Psal. cxlviii, 5. ⁴ Rom. i, 20. ⁵ Act. ii, 36.

rat, non autem existendi facultatem exponit. Verum hæc paulo post demonstrabimus, cum ipsum contra Spiritus voluntatem abuti Scripturæ testimoniis ostendemus. Nunc in iis quæ instituto sermoni conjuncta sunt, progrediamur. Quid igitur sibi vult hoc vocabulum, aut cur omnium rerum effectorem iste factum conatur appellare? Falso commento seipsum fallit, arbitraturque simul cum nominum diversitate essentiæ diversitatem apparet. Quis autem sapiens ad istam accedat sententiam, ut credat, quorum diversa sunt nomina, eorum item essentiam diversam esse necessario? Petri quidem et Pauli et aliorum nomina sunt diversa, essentia tamen est omnium una. Itaque cum rebus plurimis iudicemus inter nos sumus, proprietatis solum, quæ in unoquoque perspicuntur, inter nos aliis ab alio distamus. Quare applicationes non essentias significant, sed proprietates, quibus tanquam notis quibusdam homines singuli ab aliis distinguuntur. Proinde cum Petrum audiimus, non ex eo nomine essentiam ejus animo concepimus (essentiam nunc materiam subjectam appello, quæ nullo pacto nomine exprimitur), sed proprietates, quæ circa ipsum spectantur cogitamus. Statim enim ex hac voce Petrum illum Jona intelligimus, ex Bethsaida, fratrem Andreæ, qui ex pescatore ad munus apostolicum vocatus est, qui propter excellentiam fidei in seipso suscepit ædificationem Ecclesiæ, quorum nihil est essentia. Itaque nomen hoc Petri quidem figuram nobis effingit, essentiam vero neutquam proponit. Pauli rursus auditio nomine concursum aliarum proprietatum comprehendimus, nempe Tarsensem illum Hebreum, lege Phariseum, Gamalielis discipulum, qui zelo incensus Ecclesiæ Dei persecutus, qui terribili commotus viso pervenit ad veritatis cognitionem, et gentium Apostolus factus est. Hac una Pauli appellatione hæc omnia describuntur. Quod si verum esset, quorum nomina differunt, eos essentias habere differentes, Paulus, et Petrus, et cæteri homines inter se essentia differunt. Sed nullus est adeo imperitus, et naturæ communis ignarus, qui ad hoc asserendum adduci possit. Quare constat mendacem esse, qui ex nominum discrimine consequi affirmat essentiæ differentiam. Neque enim nomina sequitur rerum natura, sed rebus ipsis nomina sunt posteriora, alioquin eveniret, ut quorum eadem essent nomina, eamdem essentiam haberent. Et quoniam homines virtute perfecti, Dei nomine digni sunt habili, cum omnium Deo forent ejusdem essentiæ. Verum ut hoc dicere plane insipientis est, sic illud asserere penitus insanii. Quamobrem ex iis quæ dicta sunt, patet, nominibus non essentias, sed proprietates indicari. Quapropter orationi ex nominum diversitate contrarias essentias colligenti nullus est locus. Sie enim seipsam in primis evertit. Si enim facta et genita inter se differunt, erunt essentiæ: Unigeniti differentes, quæ ex nominum differentia con-

A Χριστὸς δὲ Θεὸς ἐποίησε, τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν καὶ ἔξουσίαν λέγει, τὴν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐπιτραπέσαν αὐτῷ, οὐ τὴν εἰς τὸ εἶναι πάροδον αὐτοῦ διηγεῖται. Ταῦτα μὲν οὖν μικρὸν ὑστερον ἐπιδεῖξομεν, ὅταν ἐλέγχωμεν αὐτὸν παρὰ τὸ βούλημα τοῦ Πνεύματος τὰς ἐκ τῆς Γραφῆς μαρτυρίας παρατθέμενον· νῦν δὲ ἐπὶ τὰ συνεχῆ τοῦ λόγου προσῶμεν. Τί οὖν αὐτῷ βούλεται τὸ δύναμα τούτο, καὶ τι δηποτε ποίημα προσαγορεύειν τὸν ποιητὴν τῶν δλῶν ἐπιχειρεῖ; Σοφίσματι κινδήλῳ παραχρουσάμενος ἔστιν δὲ οἰται ταῦτα τῶν δινομάτων διαφοραὶ καὶ τὴν τῆς οὐσίας παραλλαγὴν συνεκφαίνεσθαι. Καίτοι τις ἂν τῷ λόγῳ τούτῳ σωφρονῶν προστίθετο; "Οὐτι δὲ τὰ δινομάτα ἔστι διάφορα, τούτων παρηλλάγθαι καὶ τὰς οὐσίας ἀνάγκη. Πέτρου γάρ, καὶ Παύλου, καὶ ἀπαξιπλῶς ἀνθρώπων πάντων προσηγορίας μὲν διάφοροι, οὐσία δὲ πάντων μία. Διόπερ ἐν μὲν τοῖς πλείστοις οἱ αὐτοὶ ἀλλήλοις ἐσμὲν, τοῖς δὲ διεμάστι μόνον τοῖς περὶ ἔκαστον θεωρουμένοις ἔτερος ἐπέρου διενήχαμεν. "Οὐτε καὶ αἱ προσηγορίας οὐχὶ τῶν οὐσιῶν εἰσὶ σημαντικαὶ, ἀλλὰ τῶν ἰδιοτήτων, αἱ τὸν καθ' ἓνα χαρακτηρίζουσιν. "Οταν γοῦν ἀκούσωμεν Πέτρον, οὐ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ νοοῦμεν ἐκ τοῦ δινοματοῦ, οὐσίαν δὲ λέγω νῦν τὸ διλεκτὸν ὑποκείμενον, διπερ οὐδαμῶς σημαντεῖ τούτον μερικόν. Εὐθὺς γάρ της φωνῆς ταύτης νοοῦμεν Πέτρον τὸν Ἰωνᾶ, τὸν ἐκ τῆς Βηθσαΐδας, τὸν ἀδελφὸν Ἀνδρέου, τὸν ἀπὸ ἀλιέων εἰς τὴν διαχονίαν τῆς ἀποστολῆς προσκληθέντα, τὸν διὰ πίστεως ὑπεροχὴν ὑψὸν ἐτείρη τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας δεξάμενον, ὃν οὐδέν ἔστιν οὐσία. "Οτε τὸ δύναμα τὸν χαρακτῆρα μὲν ἡμῖν ἀφορεῖται τοῦ Πέτρου, αὐτὴν δὲ οὐδαμοῦ παρίστησι τὴν οὐσίαν. Παῦλον ἀκούσαντες, πάλιν, ἐτέρων ιδιωμάτων συνδρομήν ἔνοισαμεν, τὸν Ταρσέα, τὸν Ἐβραίον, τὸν κατὰ νόμον Φαρισαῖον, τὸν μαθητὴν τοῦ Γαμαλίῃ, τὸν κατὰ ζῆλον διώκτην τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐκ τῆς φοβερᾶς ὀπτασίας εἰς τὴν ἐπιγνωσιν ἐναχθέντα, τὸν Ἀπόστολον τῶν ἑταῖρων. Ταῦτα γάρ πάντα ἐκ μιᾶς φωνῆς τῆς Παύλου τεριορίζεται. Καίτοι γε εἰ ἀληθὲς ἡν, διτι δὲ τὰ δινομάτα διενήχομεν, ἐναντίως ἔχουσιν αἱ οὐσίας, ἐχρῆν δημον καὶ Παῦλον, καὶ Πέτρον, καὶ ἀπαξιπλῶς ἀνθρώπους ἀπαντάς διετροφούσιούς ἀλλήλοις εἶναι. Ἐπειδὲ τοῦτο οὐδεὶς οὐτε αἱ ἀμαθήσις, καὶ τὰς κοινής φύσεως ἀνεπίσκεπτος, διτι δὲ εἰπεῖν προσαχθῆναι, φευδῆς δὲ τῇ διαφορᾷ τῶν δινομάτων τὸ τῆς οὐσίας διάφορον ἐπεσθεῖσι φύσιμενος. Οὐ γάρ τοις δινομασίαις ἡ τῶν πραγμάτων φύσις ἀκολουθεῖ, ἀλλὰ διστορεῖ τῶν πραγμάτων εὑρηται τὰ δινομάτα. Εἰ γάρ τούτο ἡν ἀληθὲς, ἔδει καὶ ὃν αἱ προσηγορίαι εἰσίναι αὐταὶ, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν εἶναι. Ούκον γέ τειδὴ οἱ κατ' ἀρετὴν τέλειοι τῆς τοῦ Θεοῦ προσηγορίας ἥξινται, διοσύνοις ἀν εἰεν τῷ Θεῷ τῶν δλῶν οἱ ἀνθρώποι. 'Αλλ' ὁσπερ τούτο λέγειν μανία σφῆς, οὕτω κάκεινος δὲ λόγος; τῆς Ιησοῦς ἔχεται παρανοίας. Φανερὸν τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι καὶ ἐπὶ Πατρὸς, καὶ Λιού οὐσίαν παρίστησι τὰ δινομάτα, ἀλλὰ τῶν ιδιωμάτων

ἰστι δηλωτική, ὡς τε μηδεμίαν εἶναι χώραν τῷ λόγῳ, τῷ δὲ ἐκ τῆς τῶν ὄνομάτων παρελλαγῆς τὴν τῶν οὐσιῶν ἐναντιώσιν παρεισάγοντες. Οὕτω δὲ ἀν πρὸ πάντων ἔσυσθεν καταβάλλοι. Εἰ γάρ διαφέρει ποιτικά τε καὶ γένημα, διάφοροι ἔσονται τοῦ Μονογενοῦς οὐσίας, τῇ διαφορῇ τῶν ὄνομάτων ἐπόμεναι. Εἰ δὲ τοῦτο παραφρονούντων εἴπειν, οὐδὲ ἔχειν καθεστηκότων. Ό δὲ προσποιεῖται μὲν μυρίας ἔχειν τὰς ἀκοδεῖξεις τοῦ παρὰ τῶν ἀγίων ποίημα τὸν Ἰησοῦν προσειρήσθαι, ὡς δὲ ἐφ' ἑτερά τινα προηγουμένα σπεύσιν ὑπερτίθεται δῆθεν ἀν τῷ παρόντι τὴν μνήμην. Ἐστι δὲ καὶ τοῦτο τεχνικὸν τὸ κακούργημα ἐν οἷς ἀπορεῖ λόγων τὴν σιωπὴν προτιμᾷν. Εἰ γάρ σκιάν μαρτυρίας εἶχε τῆς τὸν Μονογενῆ λεγούστης ποίημα, καὶ ἐκεχώφωτο ἡμῶν ἥδη τὰ ὅτα περιθρυλλούμενα.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.'

Ταῦτα μὲν οὖν ὁσπερ προαγνέος τινες καὶ κατασκευαὶ τῆς βλασφημίας εἰσὶ· τὸ δὲ κεφάλαιον τοῦ κακοῦ ἐν τοῖς ἔξτις ἐπιφέρει λέγων·

ΕΥΝ. Τὴν οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ γεγεννήσθαι μὲν οὐδὲ οὔσιαν πρὸ τῆς Ιδίας συστάσεως, εἶναι δὲ γεννηθεῖσαν πρὸ πάντων γνώμῃ τοῦ Πατρός.

ΒΑΣ. Ἐτι τῶν αὐτῶν ἔχεται τεχνασμάτων. Περὶ τῆς οὐσίας ἡμῖν τοῦ Υἱοῦ διαλέγεται, ὡς δή τι ἑτερον λέγων παρ' αὐτήν τὸν Υἱὸν, καὶ τούτῳ τῷ τρίτῳ προημεροῦ τῇ βλασφημίᾳ τὴν ἀκόμην· οὐκ ἐκ τοῦ προφανοῦς λέγων ἐκ μὴ δυτῶν γεγεννήσθαι τὸν Υἱὸν, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ γεγεννήσθαι· οὐδὲν οὐσιαν. Πρὸ τίνος οὐχ οὔσιαν; εἰπέ. Θεωρεῖτε αὐτοῦ τὸ οὐρίσμα; Αὐτὴν ἔσυντη συγκρίνει, ἵνα πᾶσι δὴ δινεκτὰ δόξῃ λέγειν, οὐχὶ πρὸ τῶν αἰώνων λέγων αὐτὴν μὴ εἶναι, οὐδὲ ἀπλῶς μὴ εἶναι, ἀλλὰ πρὸ τῆς Ιδίας συστάσεως. Τὴν δὲ τοῦ Πατρὸς οὐσίαν, εἰπέ μοι, πρεσβύτερον εἶναι σὺ φησὶ τῆς Ιδίας συστάσεως; Εἰ μὲν γάρ οὐχ ὑποδάλλει χρόνοις τοῦ Υἱοῦ τὴν οὐσίαν, οὐδὲ τὸ πρότερον κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἐπανοεῖ, μάταιος μὲν αὐτῷ καὶ ἀργὸς ὁ λόγος, διόπερ οὐδὲ ἀποχρήσεως δίξιος. Οὐχ ἡτον μέντοι καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τῶν δλων ὑπάρκει τοῖς βουλομένοις μετακομίζειν τὴν ματαιότητα. Τό τε γὰρ οὐχ εἶναι λέγειν τὸν Θεὸν πρὸ τῆς Ιδίας συστάσεως, καὶ τὸ εἶναι λέγειν πρὸ διανοτοῦ, τῆς αὐτῆς ἔστιν ἀφροσύνης. Εἰ δὲ χρονικῶς ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ τὸ πρότερον δέγεται, καὶ ἐκ μὴ δυτῶν φησεῖ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ γεγεννήσθαι, μᾶλλον δὲ αὐτὸν τὸν Υἱὸν· οὐδὲν γάρ διαφέρει πρός γε αὐτὴν τὴν διάνοιαν οὗτως ἢ οὕτω λέγειν· πρώτον μὲν χρόνον [χρόνων] δεύτερον τίθεται, εἰ δὲ βούλει, καὶ αἰώνων, τὸν ποιητὴν τῶν αἰώνων· ἐπειτα μέντοι ἀκόλουθον ταῖς διανοτοῖς βλασφημίαις, καὶ τὸν Πατέρα φησει, οὐκ δυταί Πατέρα τὸ ἐξ ἀρχῆς, εῖτα ὑστερὸν γεγονέναι.

Καίτοι εἰ μὲν καλὸν καὶ πρέπον τῇ μακαριοτετεῖ τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι Πατέρα, πᾶς οὖν ἐξ ἀρχῆς τὸ πρέπον αὐτῷ παρῆν; "Η γάρ ἀγνοίᾳ τοῦ βέλτιονος, η̄ ἀδύναμίᾳ πάντως λογισθεῖσα τὴν ἐλλειψίν· ἀγνοίᾳ μὲν, εἰπερ ὑπέρ τοῦ βέλτιον, ἀδύναμίᾳ δὲ, εἰπερ εἰδὼς καὶ συνειεὶς ἀπετύχασε τοῦ καλλίστου. Εἰ δὲ (μὴ θέμις εἰπεῖν) οὐ καλὸν αὐτῷ τὸ εἶναι Πατέρα, τίνος ἔνεκεν ἐκ μεταβολῆς τὸ χειρὸν προ-

A sequentur. At quemadmodum qui hoc dicunt, delirant, sic insaniunt illi qui illud asserunt. Sed iste argumenta se singit habere innumerabilia, quibus demonstrare possit, Filium a sanctis opus appellatum fuisse, sed ea se, quoniam ad majora quædam festinet, in præsentia non commemorare. Sed hoc item versuti hominis malitiam et artificium arguit, qui ea in quibus hæret, silentio transit. Nam si vel umbram haberet alicujus testimonii, quo Unigenitus factus, aut opus diceretur, jactatione ipsius aures nostræ jam obsurdescerent.

B

'Ex eodem libro.'

Sed hæc sunt quasi præludia quædam blasphemiarum atque apparatus; caput autem mali infert in sequentibus, ubi dicit:

EUN. Substantiam Filii genitam quidem esse cum non esset ante propriam constitutionem, genitam tamen esse ante omnia voluntate Patris.

ΒΑΣ. Iisdem adhuc insistit artificiis. De substantia Filii nobis verba facit, quasi dicat Filium esse aliud quid præter ipsam, atque hoc modo anres ad blasphemiam audiendam demulcendo preparat, cum non aperte dicat genitum esse ex nihilo Filium; sed ejus substantiam cum non esset, genitam esse. Dic, ante quas res non erat? Videatis ejus evillationem? Substantiam cum semelipsa comparat, ut tolerabila dicere omnibus videatur. Nimurum non dicit eam ante sæcula non fuisse, neque simpliciter non fuisse, sed ante suam ipsius constitutionem non fuisse. Sed, dic mihi, aīne tu Patris substantiam sua ipsius constitutione esse antiquorem? Etenim si temporibus non subjicit Filii substantiam, neque prius hac ratione intelligit, inanis et vana est ejus oratio, quapropter ne responsione quidem digna est. Et quidem id ipsum nou minus de Deo etiam universorum dici poterit, si quis in eum hanc inanitatem voluerit transferre. Nam et dicere Deum ante suam constitutionem non fuisse, et dicere eum ante seipsum fuisse, ejusdem deminutæ est. Quod si temporaliter vocem prius de Filii substantia accipit, dicetque genitam fuisse ex nihilo substantiam ejus, imo Filium ipsum; nihil enim refert, quod ad sententiam attinet, sic vel sic dicere: primum quidem temporibus, atque, si ita vis, sæculis conditorem sacerdotiorum constituit posteriorem: deinde vero blasphemias suis insistens dicturus est etiam Patrem, cum Pater non esset ab initio, tum demum factum fuisse.

Atqui si honestum ac decorum est Dei beatitudini Patrem esse; qui sit ut id quod decebat, ei ab initio non adesset? Aut enim melioris ignorantie, aut omnino impotentiae hunc defectum imputabunt: ignorantie quidem, si deinceps quod melius est excogitavit; impotentiae vero, si sciens atque intelligens, quod optimum erat assequi non potuit. Quod si (quod fas non est dicere) non est

ei bonum Patrem esse, cuius rei gratia commutatus pejus elegit? Sed recidat in suos auctores blasphemia. Nam Deus universorum Pater est ex infinito, nec unquam Pater esse cœperit. Neque enim potentia defectu, ne expleret voluntatem, detinebatur: neque ullorum sæculorum circuitus expectavit, ut sicut in hominibus ac reliquis animalibus, ei generandi facultate post completam ætatem accedente, quod volebat assequeretur. Insanientium enim est hæc et cogitare, et loqui. Sed, ut ita dicam, extant habet cum sua æternitate paternitatem. Quamobrem et Filius cum ante sæcula sit, et semper sit, nunquam esse incepit: sed ex quo Pater est, et Filius est, et statim una cum Patris notione, Filii quoque notio subrepit. Nam Pater, Filii utique est Pater. Patris igitur origo nulla: origo vero Filii, Pater; inter hos nihil est medii. Quomodo igitur a principio non erat (nam illud, ante suam constitutionem, quod ab his per cavillationem profertur, hoc sibi vult,) is, qui nihil habet quod ante se intelligatur, nisi illum, a quo esse habet, non intervallo præcedentem, sed causæ dignitate præpositum? Proinde si Filii cum Patre et Deo conjunctio ostensa est æterna, cum nostra cogitatio a Filio ad Patrem per nullum medium deveniat, imo absque intervallo Patri Filium conjungat; is qui nullo medio se junxit, quem jam adiutum pravæ blasphemiae relinquunt eorum, qui enim dicunt ex non existente ad esse productum esse?

Ad hæc ipsorum quoque dementiam mirari operæ pretiu[m] est, quod dum ex non existentibus esse dicunt Filium, nequaquam intelligunt quod eum non Patre solum, sed ea etiam re per quam Unigenitum a Patre separant, posteriorem statuant. Nam necesse est, si quid sit inter Patrem et Filium, id Filii existentia antiquius esse. Quid igitur hoc esse poterit? Quidnam aliud nisi aut ævum aut tempus? Qui enim Patris vitam vita Unigeniti intelligit anteriorem, qua re alia quam sæculorum aut temporum quoru[m]dam spatio admetiens, excessum invenisse se dixerit? quod si hoc verum est, falsa Scriptura est, que dicit facta esse per ipsum sæcula¹; quæque docet facta esse per ipsum omnia², cum certe in omnium numero sæcula etiam comprehendantur. Si vero dicturi sunt se non negare Filium ante sæcula genitum esse, sciant, quod verbis concedunt, id revera ab ipsis tolli. Interrogabimus enim eos, qui ex non existentibus substantiam producunt Unigeniti: Quando nou erat, ut dicitis, quid erat illud intervallum? quam ei appellationem excogitabis? Nani communis consuetudo spatium omne aut temporibus aut sæculis subiicit. Num quod in sensibilibus est tempus, hoc sæculi est natura in rebus mundo superioribus. Isti vero, si quid tertium pro sua sapientia communiscuntur, dicant. Sed dum tacebunt, haud ignorant se Unigeniti substantiam sæculis posteriorem constituere. Elenim

A εῖλετο; Ἀλλὰ τρέποιτο μὲν εἰς τοὺς αἰτίους ἡ βλασφημία· δὲ θεὸς τῶν ὅλων ἐξ ἀπείρου ἐστὶ Πατήρ, οὐκ ἀρξάμενός ποτε τοῦ εἶναι Πατήρ. Οὔτε γάρ τῇ τῆς δυνάμεως ἐνδείᾳ πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ θελήματος ἐκωλύετο, οὔτε αἰώνων τινῶν περίοδος ἀνέμενεν, ἵνα, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λοιπῶν ζώων, μετὰ τὴν τῆς ἡλικίας συμπλήρωσιν τῆς εἰς τὸ γεννῆν αὐτῷ δυνάμεως προσαλιύσῃς, τὸ σπουδαζόμενον περιγένηται (μαινομένων γάρ ταῦτα καὶ ἐννοήσαι καὶ φέγγισθαι), ἀλλὰ τῇ ἐστοῦ ἀδιότητη συμπαρεχτεινομένην ἔχει τὴν (ἴ) αὔτως δονομάσω) πατρότητα. Οὐκοῦν καὶ ὁ Υἱὸς, πρὸ αἰώνος ὃν, καὶ δεῖ ὃν, οὐκ ἡρξάτο τοῦ εἶναι ποτε, ἀλλ᾽ ἀφ' οὗ Πατήρ, καὶ Υἱὸς, καὶ εὐθὺς τῇ τοῦ Πατρὸς ἐνοική τὸ τοῦ Υἱοῦ συνεισέρχεται. Ὁ γάρ Πατήρ Υἱοῦ Πατήρ δηλοντί. Ἀρχὴ μὲν οὖν Πατρὸς οὐδεμία, ἀρχὴ δὲ τοῦ Υἱοῦ δὲ Πατήρ· μέσον δὲ τούτων οὐδέν. Πῶς οὖν οὐκ ἡν τὸ ἐξ ἀρχῆς (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, πρὸ τῆς ίδιας συστάσεως, ἐν σοφίσμασι λεγόμενον παρὰ τούτων) δὲ μηδὲν ἔχων προεπινοούμενον ἐστοῦ, εἰ μή τὸν ἐξ οὗ ἔχει τὸ εἶναι, οὐ διαστήματε ὑπερέχοντα, ἀλλὰ τῇ αἰτίᾳ προτεταγμένον; Εἰ τοίνυν ἀδίος τὸ τοῦ Υἱοῦ κοινωνία πρὸς τὸν θεὸν καὶ Πατέρα ἀναπέφανται, τῆς διανοίας ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ δι' οὐδενὸς κενοῦ πρὸς τὸν Πατέρα χωρούσῃς, ἀλλ' ἀδιαστάτως τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ συναπτούσῃς, δὲ μηδὲν μέσῳ διοριζόμενος τίνα ἔτι παρείσδυσιν καταλείπει τῇ πονηρῇ βλασφημίᾳ τῶν λεγόντων, ἐκ τοῦ μή δυτος αὐτὸν εἰς τὸ εἶναι παρῆχθαι;

C Επειτα μέντοι καὶ τῆς ἀνοίας αὐτοὺς θαυμάσαι δέξιον, οὐ συνιέντας, διτι, ἐκ μή δυτων λέγοντες τὸν Υἱὸν, οὐ τοῦ Πατρὸς μόνον νεώτερον ἀποφανουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ, φὸ τὸν Μονογενῆ ἀπὸ τοῦ Ηατρὸς διορίζουσιν. Ἀνάγκη γάρ, εἰπερ τὶ εἴη μεταξὺ (76) Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, πρεσβύτερον εἶναι τοῦτο τῆς ὑπάρχεως τοῦ Υἱοῦ. Τί οὖν δινεὶ τοῦτο; Τί διλλο γε ἡ αἰώνια πάντως ἡ χρόνος; Ὁ γάρ τοι περισσοτέρων τὴν τοῦ Πατρὸς ζωὴν τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἐννοῶν, τίνι γε διλλο παραμετρῶν, εὐρηκέναι δινεῖτο τὸ περισσόν, ἢ οὐχὶ αἰώνων ἡ χρόνων τινῶν διαστήματι; Εἰ δὲ τοῦτο διληθεῖς, φευδῆς τὴν λέγουσα Γραφὴ τὸν αἰώνας δι' αὐτοῦ γεγενήσθαι, καὶ ἡ διδάσκουσα, διτι, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· τοῖς πᾶσι, δηλοντί, ἐμπειρειλημμένων καὶ τῶν αἰώνων. Εἰ δὲ φήσουσι μή ἀπαρνεῖσθαι πρὸ τῶν αἰώνων τὸν Υἱὸν γεγενήσθαι, μή λανθανέτωσαν, διτι λόγῳ συγχωροῦσι, κατὰ διληθειαν ἀφαιρούμενοι. Ἐρεπτισμένων γάρ αὐτοὺς τοὺς ἐκ μή δυτων παράγοντας τοῦ Μονογενοῦς τὴν οὐσίαν. Ὄτε οὐκ ἡν, ὡς φατε, τῇ τινι ἐκείνῳ τὸ διάστημα; τίνα αὐτῷ προσηγόρισαν ἐπινοήσετε; Ἡ μὲν γάρ κοινὴ συνήθεια ἡ χρόνων ἡ αἰώνια ἀπαν διάστημα ὑποδάλλει· ἐπειδὴ διπερ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς διχρόνος, τοῦτο ἐν τοῖς ὑπερχοσμοῖς ἡ τοῦ αἰώνος φύσις ἐστίν. Οὕτοι δὲ, εἰ τι τρίτον ἐκ τῆς ἐστοῦ σοφίας ἐπινοοῦσι, λεγέτωσαν. Ἔως δὲ ἐν σιωπῶσι, μή λανθανέτωσαν δευτέρων αἰώνων τὴν τοῦ Μονογενοῦς οὐσίαν τιθέμενοι. Εἰ γάρ

¹ Hebr. 1, 2. ² Joan. 1, 3.

ἥν τι διάστημα πρεσβύτερον τοῦ Υἱοῦ, συμπαρ-
εκτεινόμενον τῇ ζωῇ τοῦ Πατρὸς, ἐν τι τούτων ἡν
δηλονότει. Ἀλλ' οὐτ' ἔστιν, οὔτε μὴ γένηται ἐνοίᾳ
πρεσβύτερα τῆς τοῦ Μονογενοῦς ὑποστάσεως. Πλα-
τῶς γάρ τοῦ δυναμένου εἰς ἀρχαιότητος λόγον ἐπι-
νοεῖται ἀνωτέρα ἡ ὑπαρξία τοῦ Θεοῦ Λόγου τοῦ ἐν
ἐρχῃ δυντος πρὸς τὸν Θεὸν εὑρεθῆσται. Καν, μυρίαις
φαντασίαις ἔστιν ἔξαπατήσας ὁ νῦν, καὶ τοῖς τῶν
ἀνυπάρκτων ἀναπλάσμοις ἐπιβάλλων, τὰ μὴ δυτα
περινοή, οὐδὲμιταν τῶν πασῶν μηχανὴν ἔξευρ-
σει, δι τῆς δυνήσεται τῆς ἀρχῆς τοῦ Μονογενοῦς ἔστιν
τὸν ὑπερθεῖναι· καὶ κατωτέραν τοῦ Ιδίου κινήματος
τὴν ζωὴν καταλιπεῖν τῆς αὐτοζωῆς· καὶ τῷ Ιδίῳ
λόγῳ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν ἀρχὴν ὑπερβῆναι· καὶ
αἰώνας ἐποπτεῦσαι ἐρήμους τοῦ Θεοῦ τῶν αἰώνων.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ Ι.δήμου.

ΕΥΝ. "Οντα, φησὶν, ἔγένησεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν, οὐκ ὄντα; Ἀλλ' εἰ μὲν οὐκ ὄντα, μηδεὶς μοι, φησι,
τόλμαν ἐπεγχαλεῖτω· εἰ δὲ δυτα, οὐκ ἀτοπίας μόνον
καὶ βλασφημίας, ἀλλὰ καὶ πάσης εὐθείας ὑπερβο-
ῆται δὲ λόγος ἔχει. Τῷ γάρ δυτοι οὐ δεῖ γεννήσεως.

ΒΑΣ. Τὸ μὲν οὖν πολυθρύλλητον σόφισμα τὸ
πάλαι μὲν ἔξευρεθὲν παρ' ἔτερων, τελείως δὲ
νῦν ἐν ταῖς ἀπηρυθριασμέναις καὶ ἀνατσχύντοις
γλώσσαις τούτων ἔξεργασθὲν τοῦτο ἔστιν. Ἡμεῖς
δὲ πρῶτον ἐκείνα τοὺς ἀκροατὰς ὑπομνήσομεν,
ὅτι οὗτος ἔστιν ὁ διεκ τὴν τῶν πολλῶν ἀγνοιαν
ἀνθρωπικῶς ἔξακοντα τῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ,
εἰς ἀνάγκην ἐλησθώς τῶν λόγων τούτων· οὗτος
ὁ ἀπὸ τῶν σωματικῶν ἐννοιῶν ἐπὶ τὴν πνευματικὴν
Θεωρίαν τὰς ἀπαιδεύτους ψυχὰς ἐπανάγων, δι τοιειδῆ
τὴ γεννώμενα ζῶα οὐκ δυντα πρότερον, εἴται γεννήσαι,
καὶ δι σήμερον γεννηθεῖς χθὲς οὐκ ὑπῆρχε, ταύτην
καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ὑποστάσεως τὴν ἐννοιαν
μεταφέρει. Καὶ ἐπειδὴ γεγάνθηται, φησὶν, οὐκ ὑπῆρχε
πρὸ τῆς γεννήσεως· Οὕτω μεγαλόφυνς τὴν γέννη-
σιν ἡμῖν τοῦ Μονογενοῦς θεολογεῖ, καὶ δι τοιούτων
λόγων τὰ ἀρχῶστήματα τῶν ἀδελφῶν ἐπανορθοῦται,
διξο: ὣν εἰπερ τις ἀκοῦσαι τῆς παροιμίας, δι τοῦ Ια-
τρὸς θεράπευσον σταυτόν. Τίνα μέντοι καὶ παραμυ-
θίαν τῆς ἀτόπου ταύτης τῶν λογισμῶν νέσου προσ-
ενέγκωμεν; "Ἡ τὰ παρὰ τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ
μακαρίου Ἰωάννου λαληθέντα ἡμῖν, δι τοῦ Ἐρ-
χῆς ἡρός καὶ δι τοῦ Ἐρχῆς ἡρός πρὸς τὸν Θεόν, καὶ
θεός ἡρός δι τοῦ Ἐρχῆς. Οὕτε ἀρχῆς ἔστι τι ἐπινοήσαι
πρεσβύτερον· οὐ γάρ ἀν ἔτι εἰτὶ ἀρχῆ, εἰπερ τι ἔστιν
τῆς ἔξιτέρω· οὗτε τὸ διαβάντας τῷ λογισμῷ
εἰς τὸ διε οὐκ ἔν δυνατὸν ὑπερκύψαι. Ἀθέτησις γάρ
ἔστι τοῦ ἔν τοῦ διε οὐκ ἔν τοῦ εἰπενοία. Εἰ μὲν γάρ τοῦ
ἀρχῆς τῶν πρὸς τὸν λεγομένων ἔν, ὡς τὸ ἀρχῆ
σογίας, καὶ ἀρχῆς ὅδον ἀμαθῆς, καὶ Ἐρχῆς ἀρχῆς
ἐποιησεν δι τοῦ Θεοῦ, ἔν τοῦ τυχὸν τοῦ ἔν τοιαύτης ἀρ-
χῆς ὑφεστῶτος δι τοῦ θεοῦ γένηται τὴν γέννη-
σιν· ἐπειδὴ δὲ τὸ σημαντικόν τουτο τῆς ἀρχῆς ἀπο-
λελυμένον καὶ δισχετόν τὴν ἀνωτάτω φύσιν δηλοῖ,
πῶς, οὐ καταγίλαστος; δι τῆς ἔξιτέρω ταύτης ἐπινοῶν,
ἢ ἐπιχειρῶν αὐτὴν τοῖς λογισμοῖς ὑπερβάλλειν;

¹ Luc. iv, 23.

A si quod spatium fuit Filio antiquius, quod videlicet
se aequo ac Patris vita extenderit, utique alterum
ex his erat. Sed nec est, nec erit cogitatio Filii
existentia antiquior. Nam omni re, quae ordine an-
tiquitatis excogitari potest, anterior invenietur illa
Dei Verbi quod apud Deum a principio erat, exis-
tentia. Etsi enim se ipsa decipiens mens innumeris
imaginationibus, seque rerum non subsistentium
commentis occupans, ea quae non sunt excogitaver-
it; nullam omnino inveniet artem, qua seipsam
poscit ultra Unigeniti principium extendere, aut
vitam ejus qui per se vita est, suo ipsius motu in-
feriori relinquere, aut sua cogitatione originem
Dei Verbi transcendere, aut sæcula Deo sæculorum
destituta sibi singere.

Ex eodem libro.

EUN. Existentemne, inquit, Filium genuit, an
non existentem? Atqui si non existentem, nullus
me accuset audaciae. Si jam existentem, quid hac
oratione non modo absurdius, sed magis execranda-
dum, aut stultum dici potest? Quod enim est, cur
gigni oportet?

BAS. Fallax hoc argumentum vulgarissimum
ab aliis quidem inventum fuit, sed perfecte
nunc in istorum inverecundis et impudentibus
linguis est elaboratum. Nos autem auditores pri-
mum admonehimus, istum propter multitudinis
ignorantiam humano more Filii ortum existi-
mantis ad ejusmodi argumenta devenisse, et a
corporeis notionibus ad spiritales contemplationes
imperitorum animos traduxisse, qui quoniam anima-
lia cum antea non sint, postea generantur, et quae
hodie sunt, heri nou erant, hanc eamdem rationem
ad Unigeniti naturam referunt. Et quoniam, inquit,
genitus est, non erat antequam gigneretur. Tam
magnifice nobis ortum Unigeniti theologus iste
declarat, et istiusmodi verbis fratrum morbos curat,
dignus, si quisquam alius, in quem proverbium il-
lad jactetur: *Medice, cura te ipsum*¹. Quodnam
medicamentum turpi isti mentis morbo adhibebi-
mus, nisi aliud, quod a Spiritu sancto nobis per
Joannem exhibitum est hisce verbis: *In principio
erat Verbum, et Verbum erat apud Deum et Deus
erat Verbum?* Neque principio quidquam est
antiquius. Si quid enim supra se haberet non esset
principium. Neque licet illud, erat, cogitatione trans-
silire, et quando non erat, intueri. Dum enim cogi-
tamur non erat, tollimus illud, erat. Nam si prin-
cipium hoc esset ex eorum numero quae cum
aliquo conferuntur, ut illud: *Principium sapientiae,
et, principium viæ bonæ, et, In principio fecit Deus,*
licet fortasse ortum illius, qui ex tali principio
constaret, cogitatione transcendere. Cum autem
absoluta sit hic principii ratio, nec cum alia re
conferatur, sed summam naturam indicet, nonne
ridiculus est, qui supra principium hoc aliquid
cogitat, aut conatur ipsum ratione superare? Illud
autem, *Erat*, extenditur ex aequo cum hujus prin-

cipi vi, quæ nihil habet superius. Neque enim rationem temporis ostendit, ut eo loco: *Erat vir in regione Aositide*. Et: *Erat vir ex Armathem*: Et: *Terra erat invisibilis et incomposita; sed ipse nobis evangelista hususce vocis, erat, significationem alibi ostendit: Qui est, inquiens, et qui erat, et qui venturus est, omnipotens*¹, sicut enim hoc: *Quid est, sic etiam illud: Qui erat, æternum et sine tempore declarat. Qui vero non existentem dicit eum, qui in principio est, neque principii vim tuerit, neque huic conjunctam essentiam Unigeniti. Nihil enim principio potest antiquius excogitari, a quo Dei Verbi natura sejungi nequit. Quare curiose quantuavis animo recurre, nunquam cogitatione tua illud erat transcendere, et extra ipsum esse poteris. Sed iste vicissim a nobis interrogetur, utrum in principio erat apud Deum Deus Verbum, an posterius fuerit. Si erat, coerce linguam tuam a malo, et a voce illa execranda qua dicis: Non erat. Sin, quod nefas est dicere, tuis ego adversum te verbis utar aptius, dicamque nihil oratione tua detestabilius aut stultius fieri posse, qui homo cum sis, eorum que a Spiritu sancto dicta sunt, rationem exigere, cumque te discipulum Evangelii profitearis, adversus ipsum velis consurgere: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum². Eternam ipsius essentiam, ortum perturbationis expertem, naturalem cum Patre conjunctionem, naturæ præstantiam, omnia paucissimis verbis complectitur, et addens illud, erat, ad principium reducit, ut impiorum ora, Non erat, dicentium obstruat, et fallacibus ipsorum argumentis omnes aditus intercludat Deinde per theologiam tanquam expressam Unigeniti nature picturam oculis jam intelligentium proponit: *Hoc, inquiens, erat apud Deum. Hic rursum adjiciens, erat, ortum Unigeniti cum Patris æternitate conjungit. Item: Vita, inquit, erat: et vita erat lux hominum, et: Erat lux vera*³. Attamen quamvis Verbum undique illa vocis, erat, adjunctione communiatur, iste omnia spiritus testimonia respuit, eumque nobis assidue, erat, inclamantis ne audiendum quidem existimat, sed cum non esset, inquit, genitus est; cum non esset, post ortus est. Si in principio non erat, ut dicitis, qua ratione valeat quisquam apertius ostendere, vos Evangelii vocibus, quibus credimus, adversari.*

Ex eodem libro.

Sed si erat, inquit, genitus non est. Respondemus ergo, quod quoniam genitus est, erat, cum ingenitum esse non habeat, sed exsistat semper, et coexistat Patria quo etiam existendi habet causam. Quando igitur ad esse a Patre productus est? Ex quo Pater est? Sed ab æterno, inquit, Pater: ab æterno igitur et Filius, per generationem ingenitæ Patris naturæ conjunctus. Quod autem non nostra sit hæc oratio, ipsas sancti Spiritus voces eis ob oculos ponemus. Et

² Apoc. 1, 4. ³ Joan. 1, 1, 2. ⁴ ibid. 4, 9.

Α Συμπαρεκτείνεται δὲ καὶ τὸ ἡν τῷ ἀνωπερθέτῳ τῆς ἀρχῆς ταύτης. Οὐ γάρ την ἀπὸ χρόνου ὑπαρξίν τὸ ἡν ὑποφαίνει, ὡς τὸ, "Ἄνθρωπος ἦν ἐπὶ τῷ χώρᾳ τῷ Αἰστεῖδι, καὶ ἦν ἀνθρώπους ἐξ Ἀρμαθίου, καὶ τὸ, "Ἡ δὲ τῇ ἦν ἀδράτος. 'Αλλ' αὐτὸς ἡμῖν δὲ Εὐαγγελίστῃς τοῦ τοιούτου ὄποιον ἦν τὸ σηματινόν μενον ἐν ἀτέρῳ λόγῳ ἔδειξεν εἰπών, δὲ ἀντί, καὶ δὴ τὸν καὶ δὲ Παντοκράτωρ. Οἶον γάρ τὸ ἀντί, τοιοῦτον καὶ τὸ ἡν, ἀλλιον ἐμοίως καὶ ἀχρονον. Οὐκ ὅτα δὲ λέγειν τὸν ἀρχῇ ὄντα, οὔτε διασώζοντός ἐστι τὴν Ἑννοιαν τῆς ἀρχῆς, οὔτε συνάπτοντος τὴν ὑπαρξίν τοῦ Μονογενοῦς. 'Ανεπινόητον μὲν γάρ τῆς ἀρχῆς τὸ πρεσβύτερον, ἀχώριστον δὲ ταύτης; τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸ εἶναι, ὥστε ἐφ' ὅστον ἀν βουλήθης ταῦτα; τοῦ νοῦ πολυπραγμοσύναις ἀναδρυμεῖν, ὑπερβῆναις τὸ ἡν, καὶ ἔξα τούτου Β γενέσθαι τοῦ; λογισμοῖς οὐδὲν δημησῃ. 'Αντερωτίσθω τοινυν καὶ παρ' ἡμῶν πότερον, ἐν ἀρχῇ ἦν πρὸς τὸν Θεὸν δὲ θεὸς Λόγος, ή διατερον προσεγένετο; Εἰ μὲν γάρ ἦν, παῦσον τὴν γλωσσάν σου ἀπὸ κακοῦ τῆς δει: οὐκ ἦν βλασphemίας· εἰ δὲ, διπερ οὐδὲ θεμέις εἰπεῖν, τοῖς σοὶς οἰκειότερον πρὸς σὲ χρήσομεις δήμασιν, δει: οὐ βλασphemίας μόνον, ἀλλὰ καὶ πιρανοίας ὑπερβολὴν δὲ λόγος ἔχει, ἀνθρώπους ἀπαιτεῖν τῶν λόγων τοῦ Πνεύματος τὰς εὐθύνας, καὶ μάθητὴν μὲν εἶναι τῶν Εὐαγγελίων δικολογεῖν. αὐτῶν δὲ τούτων κατεξανίσασθαι. 'Ερ ἀρχῇ ἦν δὲ Λόγος καὶ δὲ Λόγος δὲ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν δὲ Λόγος. Τὴν ἐξ ἀδίδου διαπαρξίν, τὴν ἀπαθῆ γέννησιν, τὸ συμψυκτό τῷ Πατρὶ, τὸ μεγαλεὸν τῆς φύσεως; πάντα ἐν τοῖς διλίγοις δήμασι συλλαβὼν, καὶ τῇ προσθήκῃ τοῦ ἦν ἀνάγων εἰς τὴν ἀρχὴν, ὑπερ προφάτεις τὰ στόματα διτε οὐδὲ ἦν βλασphemι μούντων, πόρφωθεν τὰς τῶν τοιούτων εσφισμάτων εἰδούσεις ὑποτεμνόμενος;. Εἴτα διὰ τῆς Θεολογίας ολοντει ὑπογραφήν τινα ἐναργῆ τῆς φύσεως; τοῦ Μονογενοῦς ἐντυπώσας, ὃς ἦδη γνωρίζουσιν, διποδείκνυεις τῇ φωνῇ. Οὐδος δὲ ἐπὶ ἀρχῇ πρόδε τὸν Θεόν. Πάλιν ἐνταῦθα τῇ προσθήκῃ τοῦ ἦν, τῇ ἀδιόδητῃ τοῦ Πατρὸς τοῦ Μονογενοῦς συνάπτει τὴν γέννησιν. Καὶ πάλιν· Σωὴ δὲ, καὶ η ἁνὴ ἦν τὸ γνῶς τῶν ἀνθρώπων. Καὶ · Ἡν τὸ γνῶς τὸ διηθιστόν. 'Αλλ' δῆμος οὐτω παντεχθεν τοῦ λόγου ταῖς τοῦ ἦν προσθήκαις ἡσφαλισμένου, πάσας παρωσθεμένος τὰς μαρτυρίας τοῦ Πνεύματος, καὶ οὐδὲ δικούσιν δοκεῖν οὐτας τὴ μετα πυκνῶς ἐκβοῶντος τὸ ἦν. Οὐκ ὁν, φροτίν, ἐγενήθη, οὐκ διν διατερον προσεγένηται, οὐ δὲ ἐν ἀρχῇ οὐκ ἦν, ὡς φατε. Τίνα περιφανεστέρων μάχην ἐπ.δεῖξει τες πρὸς τὰς φωνὰς τῶν Εὐαγγελίων αἱς πεπιστεύκεμεν;

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἄλλ' ει ἦν, φησὶν, οὐ γεγένηται. Ἀποχρινόμεθα τοῖνυν, ὅτι ἐπειδὴ γεγένηται, ἦν οὐκ ἀγένητον ἔκεινον τὸ εἶναι, ὃν δὲ ἀεὶ, καὶ συνάντη τῷ Πατρὶ, παρ' οὐ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως ἔχει. Πότε οὖν εἰς τὸ εἴκασι παρὰ τοῦ Πατρὸς προτίχθη; Ἀφ' οὗ ἐστιν ὁ Πατήρ. Ἄλλ' ἔξ αἰδίου, φησὶν, ἐ Πατήρ. Ἐξ αἰδίου τοῖνυν καὶ διῆδος, γεννητῶς τῇ ἀγένητοι τοῦ Πατρὸς συναπόδεινος. Ὅτι δὲ οὗτος οὐχ ἡμέτερος δο Λόγος, αὐτὸς τὰς τοῦ ἀγίου Πνεύματος φωνὰς αὐτοῖς παρεῖδομεθα. Ἐκ μὲν

οῦν τοῦ Εὐαγγελίου λέδωμεν τὸ, 'Ἐν ἀρχῇ ἦρ ὁ Λόγος· ἐκ δὲ τοῦ φαλμοῦ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς εἰρημένον τὸ, 'Ἐκ γαστρὸς πρὸ δύστροφου γενένηκά σε· καὶ συνθέντες ἀμφότερα, εἰκαμεν, ὅτι καὶ ἡν καὶ γεγένηται. Ἀλλὰ τὸ μὲν, Γεγένητα, τὴν αἰτίαν ἀφ' ἣς ἔχει τὴν ἀρχήν τοῦ εἶναι σημαίνει· τὸ δὲ, 'Ηρ., τὴν ἄχρονον αὐτοῦ καὶ προαιώνιον ὑπαρξίαν. Ὁ δὲ, ἐπαγωνιζόμενος τῇ ἑαυτοῦ ἀπάτῃ, εἰς ἀποκον τὸν λόγον ἀπάγειν οἰσται.

ΕΥΝ. Εἰ γάρ, φησι, πρὸ τῆς γεννήσεως ἦν τῆς ἑαυτοῦ ὁ Υἱός, ἀγένητος ἦν.

ΒΑΣ. Ἀλλὰ τὸ πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦτο, ὡς μάταις, ἦτοι ἀνύπαρκτόν ἔστι παντελῶς, καὶ διανοίας ἀναπλασμὸς οὐδὲν ἐρειδομένης ὑποκειμένῳ· καὶ τί δεῖ ἀντιλέγειν τοὺς ἀνοήτους; παραπλήσιον γάρ τοῦτο, ὡς περ ἀν εἰ καὶ τῷ τὸν λογισμὸν ἐκ φρενίτιδος παρενεχθέντι διεμαχόμεθα· ἢ εἰ πρὸς τι τῶν διτῶν φέρεται, καὶ πρὸς τὴν τῶν αἰώνων ἔνοικαν ἐνεχθῆσται. Ἀλλ' εἴπερ αἰώνες πάντες κάτω που τῆς γενέσεως τοῦ Μονογενοῦς νοοῦνται, αὐτοῦ ἐκείνου διτες ποιήματα, μάταιος ὁ ἐπιζητῶν τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ τὰ πρεσβύτερα. Οὐδὲν γάρ ἀλλοιότερον ἐρωτᾷ, ἢ εἰ καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς ἐπυθάνετο, πόντερον ὑπῆρχε πρὸ τῆς ἰδίας συστάσεως, ἢ οὐχι. Ως γάρ ἐκεῖ ἀνόρτον τὸ ἐρώτημα, ἀπὸ τοῦ ἀνάρχου καὶ ἀγεννήτου ζητεῖν τὸ ἀνώτερον· οὗτῳ καὶ ἐνταῦθα, ἐπὶ τοῦ ἐξ ἀΐδιου τῷ Πατρὶ συνόντος, καὶ οὐδὲν ἔχοντος μέσον ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ γεννήσαντος, χρονικὰς ποιεῖσθαι τοῦ προτέρου τὰς ἐρωτήσεις, τῆς ἴστης διτῶν ἀνοίας. Παραπλήσιον γάρ ἐρωτᾶν, τί ἔσται μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ ἀθανάτου, καὶ ἐπιζητεῖν τὸ ὑπῆρχε πρὸ τῆς γενέσεως τοῦ ἀΐδιου. Οἱ δὲ, ἐπειδὴ τὸ ἀναρχὸν τοῦ Πατρὸς ἀΐδιον ὄνομαζεται, ταυτὸν τὸ ἀνάρχῳ τὸ ἀΐδιον ἀποφαίνουσι, καὶ ἐπειδὴ μὴ ἀγένητος ὁ Υἱός, οὐδὲ ἀΐδιον εἶναι ὅμολογονι. Πλείστον δὲ διαφέρει κατὰ τὴν ἔνοικαν. Ἀγένητον μὲν γάρ λέγεται τὸ μηδεμίαν ἀρχὴν ἑαυτοῦ, μηδὲ αἰτίαν ἔχον τοῦ εἶναι· ἀΐδιον δὲ τὸ χρόνον παντὸς καὶ αἰώνος κατὰ τὸ εἶναι πρεσβύτερον. 'Οθεν καὶ ὁ Υἱός, καὶ οὐκ ἀγένητος, καὶ ἀΐδιος. 'Ηδη δὲ καὶ τρίς αἰώνας ἀΐδιοις τίνες τῆς τοῦ ἀΐδιου προσηγόριας. ᾧς ἐκ τῶν ἀεὶ εἰναι τῆς κλήσεως ταύτης τετυχηκότας. Ημεῖς δὲ τῆς αὐτῆς λογιζόμεθα παρανοία· καὶ τῇ κτίσει προσμαρτυρεῖν τὸ ἀΐδιον, καὶ τὸν Δευτότην τῆς κτίσεως; τῆς ὑμελογίας ταύτης ἀποστέψειν.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τὸν μονογενὴν Υἱὸν ὑπουργὸν προσηγόρευσε, τοῦτο αὐτῷ προστιθέτις μέγα, ὅτι εἰθετος πρὸς τὴν διακονίαν ἡῶν ἐπιτασσομένων ἐστίν. Εἰ γάρ οὐκ ἐν τῷ Θεῷ εἶναι τέλειος τὴν δόξαν κέκτηται, ἀλλ' ἐν τῷ ὑπουργῷ; ἀκριβής, τὸ διοιτεῖ τῶν λειτουργιῶν πνευμάτων ἀμέμπτως τὸ δέργον τῆς διακονίας ἐπιτελούντων; Διὰ ταῦτα τῷ γεννηθεῖς τὸ κτίσθετος συνῆψεν, ἵνα κάγεται μηδεμίαν οὔσαν Υἱοῦ καὶ κτίσματος; διαφορὰν ἐπιδείξῃ. 'Ἄξιον δὲ ἀκεῦσαι καὶ τῆς παρα-

A ex Evangelio quidem sumamus illud: *In principio erat Verbum*¹; hoc vero ex Psalmo velut e persona Patris dictum: *Ab aeterno ante luciferum genuit*²; atque utrisque inter se compositis dicimus: Et erat, et genitus est. Verum vox Geniti causam a qua principium habet essendi, significat: vox auctem, *Erat*, indicat ejus existentiam tempore carentem ac sempiternam. Sed vero pro sua fraude decretans Eunomius, orationem ad absurdum adducere se putat.

ΕΥΝ. Si enim, inquit, ante suam generationem Filius erat, ingenitus erat.

ΒΑΣ. At illud, *ante generationem*, o vir vane, aut nullo modo subsistit, mentisque nulli subjectio inhaerentis commentum est. Sed quid attinet stultis contradicere? hoc enim perinde est atque cum eo contendere, cui rationis usum phrenesis ademerit. Aut si ad quidpiam eorum quae sunt tendit, ad sacerdolorum quoque notionem deducetur. Verum si sacerdula omnia infra generationem Unigeniti intelliguntur, cum illius ipsius sint creaturæ, vanus est qui quid substantia Filii antiquius querit. Nihil enim alienius querit, quam si de Patre etiam percontaretur, utrum ante suam constitutionem fuerit, an non. Elenum ut illic hic quæstio stulta est, querere videlicet in eo qui principio caret ac ingenitus est superius quiddam: ita hic quoque de eo qui ab aeterno est cum Patre, nihilque habet medii inter se et generationem, temporales facere de priore quæstiones; æqualis plane dementiae est. Nam perinde erit, ac si quis interroget quid futurum sit post obitum ejus qui immortalis est, queratque quid extiterit ante generationem sempiterni. Hic autem, quia principii in Patre privatio aeternitas nominatur, privationem principii decernunt idem esse atque aeternitatem, et quoniam Filius non est ingenitus, ne aeternum quidem esse possit. Sed tamen haec differunt plurimum significacione. Nam ingenitum dicitur, quod neque principium sui ipsius, neque causam ut sit habet: aeternum vero, quod tempore omni et ævo secundum esse antiquius est. Unde et Filius ut est non ingenitus, ita aeternus est. Jam vero sacerdula eterni appellatione nonnulli dignantur, quasi ex eo quod semper sint, hoc nominis adepta sint. Nos autem et creaturis aeternitatis testimonium præbere, et creaturarum Dominum hac confessione privare, et ejusdem esse amentiae arbitramur.

Ex eodem libro.

Unigenitum Filium ministrum appellavat, nec ei magnum attribuens, quod ad eorum quae præcipiunt ministerium idoneus est. Si enim non in eo quod Deus perfectus sit, majestatem possidet, sed in eo quod sedulus sit minister, jam a ministratore spiritibus, qui inculpate ministerii opus perficiunt, qua in re differet? His de causis vocis genitus vocem creatus conjunxit, ut etiam hinc nullam inter Filium et creaturam diversitatem esse ostendat. Jam

¹ Joan. i, 1. ² Psal. cix, 3.

vero operæ pretium fuerit illius quoque admonitionem audire. Non oportet, inquit, cum Patris ac Filii appellationem audimus, ejus generationem humam intelligere : nec hominum generatione adductos, Deum communionis nominibus aut passionibus subjecere. Monet Filium Patri secundum substantiam similem intelligi nos oportere. Hoc enim sibi vult illa participationis negatio, quasi substantia Patris cum substantia Filii non queat communionem ullam habere. Eo tendebant graves illæ, quarum nos turbam prætermisimus, nominum distinctiones, ut propter eos qui in terra patres nominantur, neget Deum Filii Patrem esse. Ego vero, cum multa sint quæ Christianismum a gentili errore ac Judicala ignorantia dirimant, nullum arbitror in nostræ salvationis Evangelio inesse potius ac majus dogma, quam in Patrem et Filium fidem. Nam vel ii qui quocunque errore scissi sunt, Deum creatorem ac episcopum esse confidentur. Qui vero falso appellat Patrem, et Filium nuda appellatione prædicat, nihilque differre arbitratur, vel Patrem vel creatorem profiteri, et aut Filium aut facturam dicere, ubi a nobis colloquabitur, aut qua in secta numerabitur? Juðæorumne an gentium? Nec enim Christianis se adiungit, qui pietatis robur et velut religionis nostra characterem inficiatur. Non enim in opificem credidimus, et in facturam : sed in Patrem et Filium per baptismi gratiam obsignati sumus. Quamobrem qui has rejicere voces audet, omnem simul Evangeliorum vim facit irritam, cum nec Patrem generantem, nec Filium genitum prædicet. Sed hæc dico, inquit, ut passionis intelligentiam e Patris voce enascentem fugiam. Verum oportebat eum qui pie agere statuisse, absonum horum verborum sensum, si qui tamen inerat, respuere, non totam simul vocem reprobare; neque indecori obtentu, quidquid ab ea accedit utilitatis, id simul rejicere; sed, humili carnis intelligentia posthabita, puram de Deo sententiam tueri, et generationem saeculati atque apathiae Dei convenientem intelligere : adeo ut modum quidem quo Deus genuit, tanquam qui ineffabilis ac incomprehensibilis sit, prætermittere, ad substantiam vero similitudinem per generandi appellationem deduceretur. Quanquam perspicuum est reputandi, hæc nomina, Pater et Filius, corporalium affectionum cogitationem proprie ac primario parere non solero, sed cum per se sola dicuntur, solum habitum mutuum indicare. Pater enim est, qui alteri existendi principium secundum similem sibi ipsi naturam contulit: filius vero, qui ex alio per generationem principium ut sit habuit. Itaque, cum audimus, hominem patrem esse, tunc incidit nobis affectus cogitatio: at vero cum Deum Patrem, tum ad impassibilem causam mente attollimur. Eunomius autem hanc appellationem de subjecta affectionibus natura accipere assuetus, quod rationis ejus captum superat, id ut impossibile pernegat. Non enim par erat eum, corrupti-

A νέστως. Οὐ χρή, φησι, τῇ τοῦ Πατρὸς; καὶ τοῦ Υἱοῦ προσέχοντας προσηγορίᾳ, ἀνθρωπικὴν αὐτοῦ τὴν γένηνσιν ἐννοεῖ, καὶ ἐκ τῶν ἐν ἀνθρώποις γενέσιν ἀναγομένους τοῖς τῆς μετουσίας ὄνδρασι καὶ πάθεσιν ὑπάγειν τὸν Θεόν. Ἡ μὲν περαίνεσις μῆδεν τὴν κατ' οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς ὅμοιότητα ἐννοεῖν. Τοῦτο γάρ αὐτῷ βούλεται ἡ τῆς μετουσίας ἀπαγόρευσις, ὡς ἀκοινωνήτου τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας περὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς ὑπαρχούσης. Διὰ τοῦτο αἱ σεμναὶ ἔκειναι τῶν ἁνομάτων διαστολαῖ, ὃν τὸν δόγμον ἡμεῖς ὑπερέβημεν, ἵνα τὸ Πατέρα εἴναι τοῦ Υἱοῦ τὸν Θεὸν διὰ τοὺς ἐπὶ γῆς πατέρας δονομαζομένους ἀφέληται. Ἔγὼ δὲ πολλῶν δυντων, δὲ τὸν Χριστιανισμὸν ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης καὶ τῆς Ἰουδαικῆς ἀγωνίας διίστησιν, οὐδὲν ἡγοῦμαι κυριώτερον δόγμα τῆς εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν πίστεως τῷ Εὐαγγελίῳ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐνυπάρχον. Ἐπει τῷ γε κτίστην καὶ δημιουργὸν είναι τὸν Θεὸν καὶ οἱ καθ' ὅποιανδήποτες πλέοντις ἀπεσχισμένοι συντίθενται. Ὁ δὲ Πατέρας ψευδώνυμον, καὶ Υἱὸν μέχρι προσηγορίας φύλης καταγγέλλων, καὶ οὐδὲν ἡγούμενος διαφέρειν ἡ Πατέρας ὅμολογειν, ἡ κτίστην, καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ ἁγεῖν, ἡ κοίημα, ποῦ τετάξεται παρ' ἡμῶν; ἡ τῆς ποίας μερίδος ἀριθμηθεσται; τῆς Ἰουδαίων, ἡ τῆς Ἑλλήνων; Οὐ γάρ δὴ Χριστιανοῖς ἐστυδην εἰσποιήσεις δὲ τὴν δύναμιν τῆς εὐεσθείας, καὶ τὸν οἰοντι χαρακτῆρα τῆς λατρείας ἡμῶν ἀρνούμενος. Οὐ γάρ εἰς δημιουργὸν καὶ κοίημα ἐπιστεύσαμεν, ἀλλ' εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν διὰ τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι χάριτος ἐσφράγισθημεν. "Ωστε δὲ ταῦτα ἀθετῶν τὰς φωνὰς πάσαν δομὸν τῶν Εὐαγγελίων παραγράφεται τὴν δύναμιν, Πατέρα μὴ γεννήσαντα, καὶ Υἱὸν μὴ γεννηθέντα κηρύσσων. Ἀλλὰ ταῦτα λέγων, φησι, τὴν τοῦ πάθους ἐννοιαν τὴν ἀπεμφαίνοντας τῆς ἐν τοῖς ῥήμασι τούτοις διανοιας, εἰ τι ἀρά καὶ ἐνυπῆρχε παρατησάμενον, μὴ πάτεν ἀθρώς τὴν φωνὴν ἀθετεῖν, μηδὲ προφέσει τοῦ ἀπρεποῦς καὶ τὸ δυσον ἀπ' ἀντῆς χρήσιμον συνεκβάλλειν, ἀλλ' ἀπὸ μὲν τῶν ταπεινῶν καὶ σαρκικῶν νοημάτων ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ δόγματι καθαρεύειν, γέννησιν δὲ τῇ ἀκινητών τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ ἀπαθετῇ πρέπουσαν ἐννοεῖν, τὸν μὲν τρόπον, καθ' ὃν ἐγέννησεν δὲ θεός, ὡς ἀρρήτον, καὶ ἀπερινόητον ἀφίντα, πρὸς δὲ τὴν κατ' οὐσίαν δομούτητα ἐκ τῆς τοῦ γεννήσιν προσηγορίας ὁδηγούμενον. Καίτοι γε φανέρων σκοπουμένῳ, ὅτι οὐ σωματικῶν παθῶν κυρίως καὶ πράτεως ἐννοιαν ἐμποιεῖν ταυτὶ πέφυκε τὰ ὄντα, οἱ Πατήρ, λέγω, καὶ οἱ Υἱοί, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸν λεγομένα τὴν πρὸς ἀλληλα σχέσιν ἐνδείκνυται μόνην. Πατήρ μὲν γάρ ἐστιν δὲ ἐτέρφῳ τοῦ είναι κατὰ τὴν ὄμοιαν αὐτῷ φύσιν τὴν ἀρχὴν παρασχών, Υἱὸς δὲ δὲξέρου τοῦ γεννητὸς είναι τὴν ἀρχὴν ἐσχηκώς. "Οταν μὲν οὖν ἀκούσωμεν, ἀνθρωπος πατήρ, τότε καὶ τὴν τοῦ πάθους ἐννοιαν προτελεμένον· ὅταν δὲ, ὅτι δὲ θεός Πατήρ, ἐπὶ τὴν ἀπαθή αἰτίαν τοῦ λογισμοῦς ἀνατρέχομεν. Ὁ δὲ ἐπὶ τῆς ἐμπαθοῦς φύσεως τῇ προσηγορίᾳ ταύτη συνετιθεῖ; τὸ ὑπὲρ τὴν κατάληψιν τῶν ἐκυριοῦ λογισμῶν ὡς

ἀδύνατον ἀπερνεῖται. Οὐ γάρ τῷ πάθει τῶν φθαρ-
τῶν προσέχοντα τῇ ἀπαθείᾳ τοῦ Θεοῦ ἀπιστεῖν
προσῆκον, οὐδὲ τῇ δευτῇ φύσει, καὶ μυρίας
ὑποκειμένη μεταβολαῖς τὴν ἀτρεπτὸν καὶ ἀναλλοκω-
τὸν οὐσίαν παρατίθενται. Μῆδε δι: τὰ θνητὰ ζῶα διὰ
πάθους γεννᾶ, καὶ τὸν Θεὸν ἔχρην οὐτως οἰσθαι,
ἄλλ’ ἐντεῦθεν μᾶλλον δηγεῖσθαι πρὸς τὴν ἀλήθειαν,
δι: ἐπειδὴ τὰ φθαρτὰ οὐτῶς, δι φθαρτος ἐναντίως.
Καὶ μήν οὐδὲ ἔκειν γε ἀν εποιει, ως κυρίως καὶ
πρώτως ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τεταγμένων τῶν ὄντοτον
τούτων, καταχρηστικῶς; ἡμεῖς ἐπιλέγομεν τῷ
Θεῷ. Ο γάρ τοι Κύριος ἡμῶν Ἱησοῦς Χριστὸς πρὸς
τὴν πάντων ἀρχὴν καὶ τὴν ἀληθῆ τῶν δυτῶν αἰτίαν
ἴκανάγων ἡμᾶς; Ὅμεις δὲ μὴ καλέσθητε, φησι, κα-
τέρα υἱῶν ἐστι τῆς γῆς εἰς τὸν ἑαυτὸν οὐ πατήρ
υἱῶν δι οὐδέποτε οὐτούς; Εἰ δὲ καὶ τῶν κτισμάτων
προηγουμένων ἐνδεικτικά; ταύτας ἡμᾶς ἀξιοῦ τὰς
φωνὰς ἀποπέμπεσθαι, ἀς δι Κύριος ἡμῶν ως τῇ
ἀπαθείᾳ τοῦ Θεοῦ πρεπούσας ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων
πρὸς ἑαυτὸν μετατίθησιν; Εἰ δὲ καὶ τῶν κτισμάτων
πατήρ ὄντοτες εσται, οὕτω τοῦτο τῷ λόγῳ τῷ ήμε-
τέρῳ μάχεται. Ο γάρ τετοκὼς βώλους δρόσους, κατὰ
τὸν τοῦ Ἰὼν λόγον, οὐκ ὅμοιως τάς τε βώλους καὶ
τὸν Υἱὸν ἐτεκνώσατο. Ήει τοῦτο λέγειν τολμήσουσιν,
ῶστε ἐν Ἱερᾷ τάξει καὶ τὴν οὐσίαν τῆς δρόσου Υἱὸν
ὄντοτες ἡμᾶς, τοῦ πρὸς αὐτοὺς ἀπαλά-
ξουσι λόγου εἰς περιφανεστάτην ἀνατιχυντιαν τὴν
βλασφημίαν προσαγάγντες. Οὐδὲ γάρ δι: Πατήρ
ἡμῶν πάντων λέγεται δι Θεὸς, κατὰ τὸν αὐτὸν τρό-
πον ἡμῶν τε καὶ τοῦ Μονογενοῦς ἐστι Πατήρ. Εἰ δὲ,
ἐτι πρωτότοκος πάσης κτίσεως, καὶ πρωτότοκος ἐν
πολλοῖς ἀδελφοῖς δι Κύριος προστήρευται, τοῦτο αὐ-
τοὺς παιδοτριβεῖ πρὸς ἀσέβειαν, διδασκέσθωσαν ἐκ
τοῦ Εὐαγγελίου, διτι καὶ πιτέρα αὐτοῦ καὶ ἀδελ-
φοὺς δι Κύριος τοὺς ἐκ τῶν ἔργων τῆς ἀρετῆς οἰκειω-
θέντας προσαγορεύει. Τές τρές οἱ ἀδελφοὶ μου ἀλλ’ οἱ ποιοῦντες
τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς;
“Ωστε Πατήρ ἡμῶν δι Θεὸς οὐ καταχρηστικῶς, οὐδὲ ἐκ
μετεφορᾶς, ἀλλὰ κυρίως καὶ πρώτως καὶ ἀληθινῶς
ὄντοτες εσται, διὰ τῶν αωματικῶν γονέων εἰς τὸ εἶναι
ἡμᾶς ἐκ τοῦ μὴ δυντος παραγαγών, καὶ ταῖς κηδε-
μονίαις προσοικειόμενος. Εἰ δὲ ἡμῶν τῶν χάριτε
τῆς υἱοθεσίας ἡξιωμένων ἀληθῶς κέκληται Πατήρ
δι Θεὸς, τές ἀφαρήσεται λόγος, τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ
καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προελθόντος, τὸ μὴ οὐχὶ
πρεπόντως αὐτὸν Πατέρα προσαγορεύεσθαι:

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

ΕΥΝ. Πότερον δέλλο τι σημαίνει, φησι, τὸ φῶς ἐπ’
ἀγενήτου παρὰ τὸ γεννητὸν, η ταυτὸν ἐκάτερον;
Εἰ μὲν γάρ ἔτερόν τι καὶ ἔτερον, εὐδήλον, διτι
καὶ σύνθετον τὸ ἐξ ἔτερου καὶ ἔτερου συγχειμένον·
τὸ δὲ σύνθετον οὐκ ἀγέννητον· εἰ δὲ ταυτὸν, δούν
παρτιλλάχται τὸ γεννητὸν πρὸς τὸ ἀγέννητον, τοσοῦ-
τον ἀνάγκη παρηλλάχαι τὸ φῶς πρὸς τὸ φῶς, καὶ
τὴν ζωὴν πρὸς τὴν ζωὴν, καὶ τὴν δύναμιν πρὸς τὴν
δύναμιν.

¹ Matth. xxii, 9.

² Job xxiv, 28.

³ Coloss. i, 15.

⁴ Rom. viii, 29.

⁵ Matth. xii, 48, 50.

A bilium affectionem attendentem, atque substantiam immutabilem ac inalterabilem naturae suam
et innumeris mutationibus obnoxiae comparantem, Deum non credere affectionibus immutem. Nec
quoniā immortalia animalia per affectum generant, ita quoque de Deo sentire oportebat, sed hinc
magis deduci ad veritatem, quod quoniā corruptibilia hoc modo, is qui incorruptibilis est, modo
contrario generat. Neque vero illud dixerit, no-
mina hæc quæ proprie ac primario de homi-
nibus usurpata sunt, de Deo a nobis dici per ab-
usum. Etenim Dominus noster Jesus Christus, ad
omnium principium et veram rerum causam nos
reducens: *Vos autem nolite vocare, inquit, patrem
vestrum in terra; unus enim est Pater vester cœ-
lestis*¹. Quonodo igitur voces has, tanquam si
præcipue carnales affectus significarent, repudiandas censem: quas Dominus noster velut Dei
apathiam decentes ab hominibus ad ipsum trans-
fert? Quod si et creaturarum nominatur Pater, id
huius nostræ sententia nequaquam repugnat. Qui
enim genuit glebas roris secundum verba Job²,
non eodem modo glebas et Filium genuit. Aut si
hoc dicere audebunt, si ut roris etiam substau-
tiā Filium pari ordine nominent, ab omni nos
adversum ipsos oratione liberabunt, cum blasphemiam
ad manifestissimum impudentiam provexe-
rint. Neque enim cum Pater omnium nostrum di-
citur Deus, eodem modo et noster et Unigeniti
Pater est: si vero quod primogenitus totius crea-
turæ³, et primogenitus in multis fratribus⁴, Do-
minus appellatus est, id eos ad impietatem erudit,
discant ex Evangelio, quod Dominus eos qui sibi
ex virtutis operibus conjuncti sunt, etiam matrem
et fratres suos appellat. *Quæ enim est, inquit,
mater mea, et qui fratres mei, nisi qui faciunt vo-
luntatem Patris mei qui in cœlis est?*⁵ Quare Pater
noster Deus, neque abusu, neque translatione, sed
proprie et primario et vere nominatur: quippe qui
nos per corporeos parentes ex nihilo ad esse pro-
duxerit, nobisque sua in nos providentia conjunga-
tur. Quod si nostrum, qui per gratiam adoptione
digni effecti sumus, vere vocatum esse Patrem
Deum dicimus, quæ ratio prohibebit ne ipse ejus,
qui natura Filius est, et ex substantia ipsius pro-
venit, Pater jure ac merito vocetur?

Ex endem libro.

ΕΥΝ. Utrum aliud quid significat, inquit, lux in
ingenito præter genitum, an idem utrumque? Nam,
si aliud atque aliud, palam est etiam compositum
id esse, quod ex alio atque alio constat. Quod au-
tem compositum est, ingenitum non est. Si vero
idem, quantum diversum est genitum ab ingenito,
tantum necesse est lucem a luce diversam esse, et
vitam a vita, et potentiam a potentia.

BAS. Vide et intelligite horrendam impieatem. **Quantum,** inquit, ingenitum a genito differt, tantum differet lux a luce, et vita a vita, et potentia a potentia. Interrogemus igitur ipsum, Quanto intervallo ingenitum a genito sejunctum est? utrum parvo aliquo, et tali, ut queant tandem aliquando in idem inter se convenire? an hoc omnino impossibile, et magis, quam eumdem mortuum esse simul et vivere, quam sanuin simul esse et ægrotare, quam vigilare simul et dormire? Talia namque sunt quæcunque sibi invicem summa oppositione aduersantur, adeo ut præsente altero alterum abesse necesse sit: quæ ita comparata sunt, ut omnino nec simul esse, nec inter se conciliari possint.

Itaque cum ad hunc modum genito ingenitum opponatur, qui Patrem lucem nominat, lucem itidem Filium, quique hanc lucem ab illa luce tantum distare dicit, quantum genitum ab ingenito distat, ille quanquam humaniorem se verbo similit, lucem scilicet Filium quoque nominans, nonne saltem vi verborum sententiam in contrarium aperie abducit? Considerate enim quid opponatur ingenito, aliudne ingenitum, an genitum? Genitum utique. Quid vero opponitur luci? luxne alia, an tenebris? Tenebræ profecto. Itaque, si quantum differt genitum ab ingenito, tantum necesse est lucem a luce differre, cui ex omnibus impietas comperta non est, quod in appellatione lucis interserens quod luci oppositum est, Unigeniti substantiam naturæ lucis contrariam esse submonet? Aut ostendat nobis lucem quæ luci opponatur, quæque eum oppositionis modum habeat, qui genito cum ingenito intercedit. Quod si haec nec est, nec ipse unquam ex cogitare poterit; ne ignoretur ars, qua blasphemiam alte adornat. Nam, quoniam putat ingenitum genito ex adverso opponi, eamdem luci cum luce oppositionem adaptat: ut Patris substantiam ostendat substantiam Unigeniti per omnia contrariam esse atque adversam. Propterea nova haec est dogmatum sanctio, qua dicit: Quantum diversum est genitum ab ingenito, tantum necesse est lucem a luce diversam esse. At ingenitum cum genito habet quanidam, positione verborum, non natura rerum, oppositionem, quod tamen hi affirmant: lucis autem cum luce nec secundum prolationem nec secundum intelligentiam contrarietas illa ex cogitari potest. Sed videtur sicutis cavillationibus se ipsum decipere. Putat enim, quæ ex contrariis sequuntur, eamdem inter se pugnam habere, quam habent et principalia contraria, et cum contrarium inest alteri contrariorum, ex altero etiam contrarium necessario seculurum. Ut, si ex visu lux sequitur, ex cæcitate tenebra: si ex vita sensus, ex morte privatio sensuum. Hæc autem observatio quam debilis sit, quamque evanida, euilibet vel paululum attendenti perspicuum est. Nec enim quoniam ex vigiliis vita sequitur, necessario ex somno mors sequitur. Sed nec contratio modo se habet genitum cum ingenito. Et-

ΒΑΣ. Ὁράτε καὶ συνίετε τὸ τῆς ἀσεβείας φρίκιόν. "Οσον, φησι, τὸ ἀγέννητον τοῦ γεννητοῦ διενήνοχε, τοσούτον διώσει τὸ φῶς πρὸς τὸ φῶς, καὶ τῇ ζωῇ πρὸς τὴν ζωὴν, καὶ τῇ δύναμις πρὸς τὴν δύναμιν. Ἐρωτήσωμεν τοῖνυν αὐτόν· Τὸ δὲ ἀγέννητον τοῦ γεννητοῦ πόσῳ μέτρῳ διωρίσται; ἄρα μικρῷ τινι, καὶ τοσούτῳ, ὥστε δύνασθαι ποτε καὶ εἰς ταυτὸν ἀλλήλοις συμβῆναι; ή τοῦτο παντελῶς ἀμήχανον, καὶ πλέον ἀδύνατώτερον τοῦ τὸν αὐτὸν ζῆν ἐν τῷ αὐτῷ καὶ τεθνάναι, καὶ ὑγιαίνειν κατὰ ταυτὸν καὶ νοσεῖν, καὶ ἐγρηγορέναι δόμον καὶ καθεύδειν; Τοιαῦτα γάρ δσα κατὰ τὴν ἄκραν ἀντίθεσιν ἀλλήλοις ἀντικαθέστηκεν, ὥστε παρόντος τοῦ ἔτερου ἀναγκαῖς ἀπειλαὶ θάτερον, & καὶ ἀσύντητα παντελῶς καὶ ἁσύμβατα εἶναι πέφυκε.

Κατὰ δὴ οὖν τοῦτον τὸν τρόπον πρὸς τὸ γεννητὸν τῷ ἀγέννητῷ τῆς ἀντίθεσεως οὔσης, δ τὸν Πατέρα φῶς ὄνομάζων, φῶς δὲ καὶ τὸν Γίλον, τοσούτον δὲ τοῦτο τὸ φῶς ἐκείνου τοῦ φωτὸς διωρίσθαι λέγων, δσον τὸ γεννητὸν ἀπὸ τοῦ ἀγέννητου διώρισται, οὐχὶ δῆλος ἐστι, καὶ τῷ φήματι προσποιήται φιλανθρωπεύεσθαι, φῶς ὄνομάζων δῆθεν καὶ τὸν Γίλον, ἀλλὰ τῇ γε δυνάμει τῶν λεγομένων πρὸς τὸ ἐναντίον ἀπάγων τὴν Ἐννοιαν; Σκοπεῖτε γάρ τι ἀντίκειται τῷ ἀγέννητῳ, δλλο ἀγέννητον, η τὸ γεννητόν; Τὸ γεννητὸν δηλούντι. Τὶ δὲ ἀντίκειται τῷ φωτὶ; φῶς ἔτερον, η τὸ σκότος; Τὸ σκότος πάντως. Εἰ τοῖνυν δσον παρηλακται τὸ γεννητὸν πρὸς τὸ ἀγέννητον, τοσούτον ἀνάγκη παρηλάχθαι τὸ φῶς πρὸς τὸ φῶς, τίνι τῶν ἀπάντων δῆλος η ἀσεβεία, δτι, ἐν προσηγορίᾳ φωτὸς τὸ ἀντίκειμενον τῷ φωτὶ παρεισάγων, ἐναντίαν είναι τῇ τοῦ φωτὸς φύσει τὴν οὐσίαν τοῦ Μονογενοῦς ὑποβάλλει; "Η δεικνύτω ἡμῖν φῶς ἀντικείμενον τῷ φωτὶ, κάκιστο τὸ μέτρον τῆς ἀντιθέσεως ἔχον, δ τῷ γεννητῷ πρὸς τὸ ἀγέννητόν ἐστιν. Εἰ δὲ τοῦτο οὔτε ἐστιν, οὔτ' ἀντὶ τὸς ἐπινοήσει, μὴ ἀγνοείσθω η τέχνη μεθ' ης βαθέως κατασκευάζει τὸ βλάσφημον. Ἐπειδὴ γάρ ολεται τῷ ἀγέννητῷ τὸ γεννητὸν κατ' ἐναντίων ἀντικείσθαι, τὴν αὐτὴν τῷ φωτὶ πρὸς τὸ φῶς ἀντίθεσιν ἐφαρμόζει, ἵνα διὰ πάντων τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν ἀντιπαλον καὶ πολεμίαν τῇ τοῦ Μονογενοῦς ἐπιδείξῃ Διὰ ταῦτα η καὶ την αὐτὴν δογμάτων νομοθεσία· "Οσον παρηλακται τὸ γεννητὸν τοῦ ἀγέννητου, τοσούτον ἀνάγκη παρηλάχθαι τὸ φῶς πρὸς τὸ φῶς. Καίτοι τῷ μὲν ἀγέννητῷ πρὸς τὸ γεννητόν ἐστι τις, κατὰ τὴν θέσιν τῶν φημάτων, εὶ καὶ μὴ κατὰ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἀντίθεσις, ὅπερ οὔτοι κατασκευάζουσι· φωτὶ δὲ πρὸς τὸ φῶς οὔτε κατὰ τὴν προφορὰν οὔτε κατὰ τὴν Ἐννοιαν ἐπινοῆσαι τινα δυνατὸν ἐναντίων. Ἀλλὰ γάρ ξούχε σφρίσμασιν ἀπατηλοῖς ἔσαυτὸν παρακρούεσθαι. Ολεται γάρ, δτι τὰ τοῖς ἐναντίοις ἐπόμενα τὴν αὐτὴν ἔχει πρὸς δλληλα μάχην, ηνπερ ἀν ἔχει καὶ τὰ ἡγούμενα· καὶ δταν τῷ ἔτέρῳ τῶν ἐνστάτων τὸ ἐναντίον ὑπάρχῃ, καὶ τῷ ἔτέρῳ πάντως τὸ ἐναντίον ἀκολουθήσει. Οἷον, εὶ τῇ δράστει τὸ φῶς ζετεῖ, τῇ τυφλότητι τὸ σκότος· εὶ τῷ ζῆν τὸ αἰσθάνεσθαι, τῷ τεθνήκειν τὸ ἀντισθῆται. Τοῦτο δὲ ὡς ἀσθενὲς καὶ διαπίπτον τὸ παρατήρημα, παντὶ γνώριμον

τῷ καὶ μικρὸν ἐπιστήσαντι. Οὐ γάρ ἐπειδὴ τῷ ἑγρη-
γορέαν τὸ δῆμον ἔπειται, τῷ καθεύδειν ἀκολουθεῖ πάν-
τως τὸ τεθνάναι. 'Αλλ' οὗτος ἐναντίως ἔχει τὸ γεννη-
τὸν πρὸς τὸ ἀγέννητον. Εἰ γάρ ἐναντία καὶ φωτικὰ
ἀλλήλων, διπερ εἰς κεφαλὴν τοῖς βλασφημοῦσι τρέ-
ποιτο, ἀλλ' οὗτος τῇ φύσει πολέμει, οὗτος μήν τὰ ἐπόμενα
ἔδειχνυτο ἔχειν καὶ τὰ ἡγούμενα.

"Η τοίνου ἀπάλειψόν σου τὸ ρήματα, ή μὴ
ἀρνοῦ τὴν ἀσέβειαν. Σή γάρ ἔστιν τὴν βλασφημίας τοῦ
εἰπόντος· 'Οσον παρῆλακτα: τοῦ γεννητοῦ τὸ ἀγέν-
νητον, τοσοῦτον ἀνάγκη παρηλλάχθαι: τὸ φῶς πρὸς
τὸ φῶς. Οὐκοῦν ὡς οὐδέποτε μεθέξει τῆς ἀγεννη-
σίας ὁ γεννητὸς, οὐτως οὐδέποτε αὐτῷ τοῦ φωτὸς
μεταδῶσιες. Καὶ ἔσται, κατὰ σὲ, ή οὐσία τοῦ
Μονογενοῦς ίσον ἀπέχουσα τοῦ γε ἀγέννητος εἶναι,
καὶ τοῦ φῶς νοεῖσθαι καὶ δονομάζεσθαι. 'Αλλὰ Ιωά-
νης μὲν τῇ μεγαλοφωνίᾳ τοῦ Πνεύματος ἐμβοᾶσι
λέγων· 'Ητ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν· σοὶ δὲ οὐκ ἔστιν
ῶτε τοῦ ἀκούειν, οὐδὲ καρδία τοῦ συνιέναι· ἀλλὰ
πέρις τὴν ἀντίπαλον φύσιν, καὶ ἀσυνύπαρκτον τῷ
φωτὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Μονογενοῦς, τοῖς σοφίσμασιν
ἐπιτελαύνεις. Οὐ γάρ δὴ ἔκεινο ισχυρὸν
ὅτι· καὶ ἐπὶ τοῦ Μονογενοῦς τὴν προστηγορίαν τοῦ
φωτὸς οὐκ ἀφέσλον. Οὐ γάρ ἐν φόφῳ ἀρός, ἀλλ' ἐν
τῇ δυνάμει τῶν σημαινομένων τὸ εὑσεβές. 'Ο δὲ οὐκ
ἐπὶ τούτων ἔστη, ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν
δύναμιν τῷ αὐτῷ μέτρῳ τῆς εἰς ἐναντίον· ἀπο-
στάσεως συνεπάγει, εἰπὼν· 'Οσον παρῆλακτα τὸ
γεννητὸν πρὸς τὸ ἀγέννητον, τοσοῦτον ἀνάγκη παρ-
ηλλάχθαι τὸ φῶς πρὸς τὸ φῶς, καὶ τὴν ζωὴν πρὸς
τὴν ζωὴν, καὶ τὴν δύναμιν πρὸς τὴν δύναμιν. Οὐκοῦν
οὔτε ζωὴ, κατὰ σὲ, οὔτε δύναμις ὁ Μονογενῆς. 'Αλλὰ
παραγράψῃ μὲν αὐτὸν τὸν Κύριον λέγοντα· 'Ἐγώ
είμι η̄ ζωὴ· παραγράψῃ δὲ Παῦλον τὸν εἰπόντα·
Χριστὸς Θεοῦ δύναμις. "Α γάρ ἐν τοῖς κατόπιν ἐδει-
κνυτο, ταῦτα καὶ τοῖς νῦν ἐφαρμόσει. Οὔτε γάρ ζωὴν
οὔτε δύναμιν τῇ ζωῇ καὶ τῇ δυνάμει ἀντικείσθαι φαίη
τοις διν· ἀλλὰ θάνατον καὶ ἀδύναμιαν τὴν τελεωτά-
την ἀντίθεσιν ἐκπληροῦν. "Απέρ οὖτος, ἐν παγ-
γυρίᾳ δόλον τὸν λόγων ἀποκρυφάμενος, βα-
λίεως καὶ περικεκαλυμμένων τὸ φρικτὸν τῆς ἀσεβείας
πατασκευάζει, καὶ τοῖς τῶν λόγων τεχνάσμασι πρὸς
τὸ ἐναντίον τῷ Πατρὶ τὴν φύσιν τοῦ Μονογενοῦς
ἀποστήθας, μόνην καταλείπει τὴν εὐφημίαν τῶν δυ-
νάτων. Τί σύν ἡμεῖς; πῶς, καὶ ἀγέννητον τὸν Πα-
τέρα καὶ γεννητὸν τὸν Γίδην δομολογοῦντες, τὴν κατ'
αὐτὸν τὸ εἶναι διαφύγοιμεν ἐναντίωσιν; τοις λέγον-
τες; "Οτι ἀγαθοῦ μὲν Πατρὸς ἀγαθὸς δὲ Υἱός· φωτὸς
δὲ τοῦ ἀγεννητοῦ φῶς ἔξελαμψε τὸ ἀδέιον, καὶ ἐκ
τῆς δυνάτως ζωῆς ή̄ ζωαποιὸς προῆλθε πηγὴ, καὶ ἐκ τῆς
αὐτοθυνάμεως ή̄ τοῦ Θεοῦ δύναμις ἔξεφάνη·
σκότος δὲ, καὶ θάνατος, καὶ ἀσθένεια τῷ ἀρχοντὶ τοῦ
κόσμου τούτου, καὶ τοῖς κοσμοκράτορις τοῦ σκότους, καὶ
τοῖς πνευματικοῖς τῆς πονηρίας, καὶ πάσῃ τῇ
λύχθρᾳ τῆς θελας φύσεως δυνάμει συντέταχται, οὐδὲ
τούτοις κατ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν πρὸς τὸ ἀγαθὸν λα-
χοῦσι τὴν ἐναντίωτιν(οὗτω γάρ δὲ η̄ μέμψις ἐπὶ τὸν

A enim si contraria sunt, jam mutuo se destruent
(quod in caput blasphemiantium vertatur), immo
neque natura aduersa sunt, neque quae consequuntur,
eamdem necessario habebunt distantiam, quam
ei principalia demonstrabantur habere.

Aut igitur tua ipsius vera expunge, aut
noli impietatem negare. Est enim blasphemia tua,
qui dixisti: Quantum differt genitum ab ingenito,
tantum necesse est lucem a luce differre. Quare
quemadmodum qui genitus est, nunquam inge-
nationis erit particeps: sic eum lucis participem
nunquam facies. Atque Unigeniti substantia ex tua
sententia æque aberit ab eo ut ingenita sit, atque
abest ab eo ut lux esse intelligatur, et nominetur.
At Joannes magna Spiritus voce inclamat tibi, di-
cens: Erat lux vera¹. Tibi tamen aures non sunt
ad audiendum, neque cor ad intelligendum. Imo tuis
cavillationibus Unigeniti substantiam ad contra-
riam naturam, et quæ cum luce esse non possit,
detrudis. Nec enim profecto validum illud dices,
quod ab Unigenito appellationem lucis non abstuleris.
Non enim in sono aeris, sed in vi rerum signi-
ficatarum pietas est. Hic vero non in his quievit,
sed simul et vitam et potentiam inter se eadem
distantiae mensura contrarias inducit, cum ait:
Quantum differt genitum ab ingenito, tantum ne-
cessere est lucem a luce differre, et vitam a vita, et
potentiam a potentia. Ergo Unigenitus secun-
dum te nec vita est, nec potentia. At spensis Domini-
num ipsum, qui dicit: Ego sum vita²; spensis iti-
dem Paulum, qui dixit: Christus Dei potentia³.
Nam quæcumque in superioribus demonstrata sunt,
ea his quoque nunc accommodantur. Nam neque
vitam, neque potentiam vitæ ac potentiae opponi
quisquam dixerit: sed mortem et impotentiam
oppositionem integerrimam explere. Quibus hic
iste, per verborum versutiam dolum occultans, alte
ac tecte horrendam impietatem conceinat, atque
eliquantia artibus Unigeniti naturam ad contra-
rium paternæ naturæ avocans, solam nominum
commendationem relinquit. Quid igitur nos? quo-
modo et ingenitum Patrem et genitum Filium con-
sidentes, secundum ipsum esse contrarietatem effu-
gerimus? quid dicturi sumus? Quod ut boni Patris
bonus Filius, ita ex ingenita luce lux æterna effusit,
exque vera vita vivificans sons prodit, et ex ipsa
per se potentia Dei potentia emersit: tenebræ vero,
mors et imbecillitas una cum hujus mundi principe
tenebrarumque principibus, et spiritualibus pravi-
tatis ministris et omni potestate divinæ naturæ ini-
mica collocatae sunt: quanquam ne quidem secundum
ipsam substantiam sortiti sunt contrarietatem ad
bonum ullam (sic enim reprehensio ad Creatorem
rediret), sed sua ipsorum voluntate per boni pri-
vationem in vitium inciderunt. Neque enim in

¹ Joan. i, 9. ² Joan. xiv, 6. ³ 1 Cor. i, 21.

essentia contrarium esse potest. Quid si quis ,
ut verum est. genitum et ingenitum sic arce-
perit, ut in essentia proprietates esse intelligat,
quibus tanquam notis mens ad veram ac mi-
nime confusam Patris a Filio distinctionem cognos-
cendam perducatur, is et impietatis periculum
evitabit, et rationis ordinem tuebitur. Proprietates
enim sunt quedam veluti notæ atque formæ, quæ
quod commune est, ita distinguunt, ut essentiæ na-
turam non dirimant. Commune Divinitas est. Pro-
prietates sunt illæ, quibus Pater hic, ille Filius di-
citur. Ex horum complexu, nempe ex eo quod com-
mune et ex eo quod proprium est, cognitio veri-
tatis in nobis innascitur, ut cum lucem ingenitam
audimus, Patrem; cum lucem genitam, Filium
intelligamus. Quatenus lux et lux, nihil in se con-
trarium admittunt; quatenus autem genitus et in-
genitus, accipiunt distinctionem. Hæc est enim na-
tura proprietatum, ut in eadem essentia diversita-
tem ostendant, et sæpe cum ipsæ inter se distinctæ
sint, atque in contrarium tendant, essentiæ tamen
non distrabant unitatem.

Ex eodem libro.
EUN. Si quis enim, inquit, rem ex creaturis considerans, ope harum ad substantias perducatur, propterea quod *ingeniti* creaturam Filium inveniat, Unigeniti vero, Paracletum, item propterea quod ex Unigeniti *præstantia*, operationis *confirmet* diversitatem, ejus etiam diversitatis quæ secundum substantiam est, argumentum certissimum accipit.

Bas. Primum igitur quomodo substantiae ex creaturis estimari possint, ego quidem non video. Enim vero potentiam, sapientiamque et artem, non substantiam ipsam indicant creature. Inio ne ipsam quidem opificis potentiam totam necessario declarant; cum nonnunquam fieri possit, ut artifex non omnes vires suas in agendo esserat, sed sepe remissiorem conatum in operibus artis adhibeat. Quod si totam etiam potentiam transmoverit in opus, ita demum futurum est, ut ejus vires operibus metiamur, non autem fieri ut substantiam, quae tandem ea sit, intelligamus. Quod si, quoniam divina natura simplex est atque incomposita, substantiam existimet una cum potestate concurrere, ei, propter innatam Deo bonitatem, dical totam Patris potentiam ad generationem Filii commotam, atque iterum totam Unigeniti ad substantiam Spiritus sancti, adeo ut ex Spiritu quidem potentia Unigeniti conspiciatur, simulque etiam substantia: rursus vero ex Unigenito, Patris intelligatur et potentia et substantia, advertite quid hinc colligatur. Nam e quibus conatus est substantiae dissimilitudinem ostendere, ex iis comperitur similitudinem astruere. Etenim si potestas nihil cum substantia habet commune, quomodo ex opificis quae effectus sunt potestatis, ad comprehensionem ipsius deductus est? contra, si idem est substantia et potestas: quod

Α Δημιουργὸν ἐπονίοι), ἀλλ' ἐκ τῆς οἰκείας πρααἱρέσσως ἐν τῇ τοῦ καλοῦ στερήσει πρὸς τὴν κακίαν ἀπορριεῖσιν ἀμήχανον ὑπάρχειν ἐν οὐσίᾳ τῇν ἐνατίωσιν. Εἰ δ', οὐπερ ἐστιν ἀληθεῖς, γνωριστικάς ίδιεταις ἐπιθεωρουμέντις τῇ οὐσίᾳ δέχοιτο τις εἶναι τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἀγέννητον πρὸς τὴν τραυὴν καὶ ἀσύγχυτον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ χειραγωγούσας ἐννοιαν, τὸν τε τῆς ἀσεβίας διαφρεύεται κίνδυνον, καὶ τὸ ἐν τοῖς λογισμοῖς ἀκόλουθον διασώσει. Αἱ γάρ τοι ίδιεταις ὡς χαρακτῆρές τινες, καὶ μορφαὶ ἐπιθεωρούμεναι τῇ οὐσίᾳ, διατροῦσι μὲν τὸν κοινὸν τοὺς ίδιάζουσι χαρακτῆροι, τὸ δὲ διμορφεῖς τῆς οὐσίας οὐ διακόπουσιν, οἴον κοινὸν μὲν λειτητῆς, ίδιωμάτα δὲ πατρότης καὶ οὐτητῆς. Ἐκ δὲ τῆς ἔκστατέρου συμπλοκῆς τοῦ τε κοινοῦ καὶ τοῦ ίδιου ή κ.τ.ληψίς ήμεν τῆς ἀληθείας ἐγγίνεται, ὥστε ἀγέννητον μὲν φῶς ἀκούσαντες τὸν Πατέρα νοεῖν, γεννητὸν δὲ φῶς τὴν Υἱοῦ λαμβάνειν ἐννοιαν· καθὸδ μὲν φῶς, καὶ φῶς οὐδεμιᾶς αὐτῆς ἐναντιότητος ὑπαρχούσης, καθὸδ δὲ γεννητὸν, καὶ ἀγέννητον ἐπιθεωρουμένης τῆς ἀντιθέσεως. Αὐτή γάρ τῶν ίδιωμάτων ή φύσις· ἐν τῇ τῇ οὐσίας ταυτότητι δεικνύει τὴν ἔτερότητα, καὶ εὔτα μὲν πρὸς ἀληθαίαν ἐναντίον δίσταται, τὴν γε μὴν ἐνδητα τῆς οὐσίας

Β

'Εκ τοῦ αὐτοῦ ἀργου.

ΕΥΝ. Εἴτε γάρ, φησιν, ἐκ τῶν δημιουργημάτων σκοπούμενός τις, ἐκ τούτων ἐπὶ τὰς οὐσίας ἀνάγοιτο τοῦ μὲν ἀγεννήτου τὸν Υἱὸν εὑρίσκων ποίημα, τοῦ δὲ Μενογενοῦς τὸν Παράκλητον, κάχ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ὑπεροχῆς τὴν τῆς ἐνεργείας διαφορὰν πιστούμενος, ἀναμρισθῆτον λαμβάνει καὶ τῆς κατ' οὐσίαν παραλλαγῆς τὴν ἀπόδειξιν.

ΒΑΣ. Πρώτον μὲν οὖν πῶς δυνατὸν ἐκ τῶν δημιουργημάτων τὰς οὐσίας ἀναλογίζεσθαι, ἐγὼ μὲν οὐχ ὁρῶ. Δυνάμεως γάρ, καὶ σοφίας, καὶ τέχνης, οὐχὶ δὲ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐνδεικτικά ἔστι ποιήματα. Καὶ οὐδὲ αὐτὴν πᾶσαν τοῦ δημιουργοῦ τὴν δύναμιν ἀναγκαῖς παρίστησιν, ἐκδεχομένου ποτὲ τὸν τεχνίτην μή πᾶσαν ἑαυτοῦ τὴν ισχὺν ἐνποτθέσθαι ταῖς ἐνεργείαις, ἀλλ᾽ υφειμένοις πολλάκις ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς τέχνης τοῖς τόνοις χρήσασθαι. Εἰ δὲ καὶ δὴν τὴν δύναμιν ἐπὶ τὸ ἔργον ἀνακινήσει, καὶ οὖτας ἂν ὑπάρχοι τὴν ισχὺν αὐτοῦ διὰ τῶν ἔργων ἀναμετρεῖσθαι, οὐχὶ δὲ τὴν οὐσίαν, ήτις ποτὲ ἔστι, καταλαμβάνεσθαι. Εἰ δὲ διὰ τὸ ἀπλούν καὶ ἀσύνθετον τῆς θείας φύσεως τῇ μὲν δυνάμει σύνδρομον τίθεται τὴν οὐσίαν, καὶ διὰ τὴν προσοῦσαν ἀγαθότητα τῷ θεῷ δὴν μὲν κεκινήσθαι λέγοι τὴν τοῦ Πατρὸς δύναμιν εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ, δὴν δὲ πάλιν τὴν τοῦ Μονογενοῦς εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ ἄγιου Πνεύματος, ὡστε ἐκ μὲν τοῦ Πνεύματος τὴν τοῦ Μονογενοῦς δύναμιν θεωρεῖσθαι, δομοῦ δὲ καὶ τὴν οὐσίαν, ἐκ δὲ τοῦ Μονογενοῦς πάλιν τὴν τοῦ Πατρὸς δύναμιν τε καὶ οὐσίαν καταλαμβάνεσθαι· σκοπεῖτε τὸ συναγόμενον. Ἐξ ὧν γάρ ἐπεχείρησε τὸ ἀνόμοιον συστῆσαι τῆς οὐσίας, ἐκ τούτων ἐφάνη κατασκευάζων τὴν δομούστητα. Εἰ μὲν γάρ οὐδὲν ἔχει κοινὸν ἡ δύναμις πρὸς τὴν οὐσίαν, πῶς ἐκ τῶν δημιουργημάτων, ἀπερ δυνάμεως ἔστιν ἀποτελέσματα, πρὸς τὴν κατάληψιν αὐτῆς;

potestatem designat, id profecto substantiam etiam A designabit. Proinde opificia non ad substantiae dissimilitudinem, ut tu dicas, sed ad perfectam similitudinem dicunt. Rursus certe et hic conatus nostrum magis quam ipsius sententiam stabilit. Aut enim non habet unde ea quae dixit demonstraret: aut, si e rebus humanis exempla mutuantur, inveniet non ex artificis operibus intelligi a nobis ejus essentiam, sed ex genito genitoris naturam cognosci. Nec enim fieri potest, ut ejus qui domum construxit esentia comprehendatur ex domo: at difficile non est ex genitura genitoris naturam intelligere. Quare si Unigenitus creatura est, Patris nobis essentiam non exhibet: si vero Patrem nobis notum per se ipsum facit, non creatura est, sed Filius verus, Deique imago, et substantiae character. Atque haec quidem sunt hujusmodi.

téra, οὐχὶ δημιουργημα, ἀλλὰ Γίδες ἀληθῆς, καὶ Κατά ταῦτα μὲν τοιαῦτα.

Ex eodem quarto libro.

Si unigenitum constituis non ex eo quod genitus est, sed ex eo quod nihil ei comparatur, et Pater, cui nihil comparari potest, erit unigenitus.

Ex eodem libro.

Si Filius non simpliciter est Unigenitus, sed Filius unigenitus, et a Patre unigenitus, est unigenitus Filius, non autem res creata unigenita.

Ex eodem libro.

Si communione concessuque Patris, non autem natura Filius est procreator, nihil est ab ipso natura procreatuum. Quorum enim natura procreator ille non est, quomodo ea sint natura procreata?

Ex eodem libro.

Si Deus agit ratione singulari, ratione item gignit singulari; Deus enim nulla in re cum ullo comparari potest.

Ex eodem libro.

Quod illi, non ex natura facientis est. Quod autem gignitur, est ex gignentis essentia. Non igitur idem est facere, et gignere.

Ex eodem libro.

Quod in forma Dei est, est in essentia Dei. Non enim aliud est Dei forma, aliud ejus essentia. Alioquin esset compositus. Quamobrem qui forma aequalis est, et essentia est aequalis.

Ex eodem libro.

Si Pater ante Filium erat, alterius omnino erat D Filii Pater. Nam sine Filio Pater non potuisse dici.

Ex eodem libro.

Si is qui Filium per essentiam novit, Patrem non vit: Si me enim, inquit, cognovissetis, et Patrem meum utique cognovissetis¹, ejusdem prorsus essentiae cum Patre Filius est. Nam ex dissimili essentia non posset agnosciri.

Ex eodem libro.

Si is, qui credit Christum esse Filium Dei, vitam

ἀδηγήθη; εἰ δὲ ταυτὸν οὐσία τέ ἔστι καὶ δύναμις, τὸν τὴν δύναμιν χαρακτηρίζον χαρακτηρίζει πάντας καὶ τὴν οὐσίαν. Πότε τὰ δημιουργήματα, ὡς οὐ φῆσαι, οὐ πρὸς τὸ ἀνόμοιον τῆς οὐσίας, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῆς δύοιστης φέρει. Πάλιν μέντοι καὶ τοῦτο τὸ ἐγχείρημα τὸν ἡμέτερον μᾶλλον ή τὸν αὐτοῦ λόγιον συνίστησιν. Ή γάρ οὐδαμόθεν ἔχει παρασκέψιαι τῶν εἰρημένων τὰς ἀποδεῖξεις, η̄ εἰπερ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων τὰς εἰκόνας λαμβάνοι, εὑρήσεις οὐκ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ τεχνίτου ἐν περινοιᾳ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γνωμένους ἡμᾶς, ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννηθέντος τὴν τοῦ γεγεννηκότος φύσιν ἐπιγενώσκοντας. Οὐ γάρ ἐκ τῆς οὐκίας τὴν οὐσίαν τοῦ οἰκοδόμου καταλαβεῖν δυνατόν· ἐκ μέντοι τοῦ γεννημάτος νοῆσαι φύσιον τοῦ γεγεννηκότος τὴν φύσιν. Πότε εἰ μὲν δημιούργος οὐδεὶς Μονογενής, οὐ παρίστησιν ήμεν τοῦ Πατρὸς τὴν οὐσίαν· εἰ δὲ γνωρίζεις ήμεν δι' ἑαυτοῦ τὸν Πατεῖκών τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑποστάσεως χαρακτήρ.

Toū αὐτοῦ δὲ τοῦ διδόνου.

Εἰ μὴ γεννήσεως τὸ μονογενές, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀσύγκριτον, μονογενής καὶ διὰ Πατήρ. Ἀσύγκριτος γάρ.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ δὲ Υἱὸς οὐχὶ ἀπλῶς Μονογενής ἔστιν, ἀλλ' Υἱὸς μονογενῆς, καὶ παρὰ Πατρὸς μονογενῆς, Υἱὸς μονογενῆς ἔστι, καὶ οὐ κτίσμα μονογενές.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ κατὰ μετάδοσιν καὶ συγχώρησιν τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐ κατὰ φύσιν δημιουργὸς δὲ Υἱὸς, οὐδὲν δὲ εἴη ὁ παντοῦ δημιουργηθὲν κατὰ φύσιν· ὃν γάρ δημιουργὸς οὐ κατὰ φύσιν, πῶς τὰ δημιουργηθέντα C κατὰ φύσιν;

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ ἐνεργεῖ δὲ Θεός, ὡς οὐδεὶς ἔτερος, καὶ γεννῶν, ως οὐχὶ ἔτερος γεννήσει. Ἀσύγκριτος γάρ πρὸς πάντα κατὰ πάντα δὲ Θεός.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τὸ ποιούμενον οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ποιοῦντος, τὸ δὲ γεννῶμενον ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας τοῦ γεννῶντος. Οὐ ταυτὸν ἔρα τὸ ποιεῖν καὶ τὸ γεννᾶν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τὸ μορφῇ Θεοῦ ἐν οὐσίᾳ Θεοῦ ἔστιν. Οὐ γάρ διλλο μορφῇ, καὶ διλλο οὐσίᾳ Θεοῦ, ἵνα μὴ σύνθετο. Ό κατὰ μορφὴν οὖν ίσος καὶ κατ' οὐσίαν ἔστιν ίσος.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ δὲ Πατήρ πρὸς τὸν Υἱὸν ἦν, ἐτέρου τινὸς πάντως Πατήρ ἦν· χωρὶς γάρ Υἱὸν Πατήρ οὐκ ἀν λεχθεῖται.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ δὲ τὸν Υἱὸν γνωὺς κατ' οὐσίαν, ἔγνω καὶ τὸν Πατέρα· Εἰ δημόθες γάρ, φησιν, ηδεῖτε, καὶ τὸν Πατέρα μου ηδεῖτε δικαίωσις· πάντας τῷ Πατέρι δὲ Υἱὸς. Οὐδὲν γάρ ἐκ δινομολου οὐσίας γνωρίζεσθαι δύναται.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ τὸ πιστεύει τὸν Χριστὸν Υἱὸν εἶναι Θεοῦ, ζωὴν

¹ Joan. xiv, 7.

æternam habet, necesse est ut qui non credit, mor- Αιώνιον ἔχει, τὸ ἀπιστεῖν ἐξ ἀνάγκης θάνατον. tem habeat æternam.

Ex eodem libro.

Quorum actiones eadem sunt, eorum una essentia. Actio autem Patris et Filii una est, ut ex illis verbis intelligitur : *Faciamus hominem*¹; et ex illis : *Quæ Pater facit, eadem et Filius similiter facit*². Una igitur est essentia Patris et Filii.

Ex eodem libro.

* Si Patris Filiique cognitione vita æterna est, necesse est ut sint ejusdem essentiæ. Quæ enim essentia diversa sunt, nec eadem cognitione comprehenduntur, nec vitam possunt elargiri.

Ex eodem libro.

Si isti, qui *Filiū creatum dicunt*, aliquam ex rebus, quæ creatæ sunt, esse negant, cur nobis eum genitum esse dicentibus, similem aliorum, qui geniti sunt, esse cogitant?

Ex eodem libro.

Si Deus non generat, ne fluxum sustineat, neque creat, ne subeat labore. At si nulla perturbatione creat, multo magis gignit sine perturbatione.

Ex eodem libro.

Si omnis lucis splendor ab ipsa gignitur luce, nullo tamen certo spatio, sed sine tempore, et perpetuo simul cum ipsa est : non enim sine splendore lux est : et Filius, qui splendor est, nullo certo gignitur spatio, sed ab omni æternitate splendor est Dei et Patris, qui est lux. David enim *In luce*, C inquit, *tua videbimus lucem*³; et Daniel : *Et lux, inquit, cum ipso est.*

Ex eodem libro.

Si Deus non gignit, id sit vel quia nequit vel quia non vult. Si nequit; præterquam quod imbecillus est, naturæ gignenti perfectæque cedit. Si potest, sed non vult, quod natura habet, cohibet voluntate. Quare licet nunquam genuerit, gignet tamen aliquando, cum volet.

Ex eodem libro.

Quia nos existente Patre Filiū dicimus existere necessario, isti, Quoniam igitur, inquiunt, et Filius semper est procreator, semper erit et procreatio, atque ita simul cum Patre et Filio erit æterna. Minime vero : nam qui procreatorem dicit, non continuo dicit etiam procreationem. Neque enim simul cum architerto ædificium existit, neque navis simul cum illo qui navium est ædificator. D τὸ δὲ δημιουργούμενον μετὰ τὸν δημιουργόν. Πατέρα δὲ εἰπεῖν δύνατον, μὴ δυτὸς υἱοῦ. Καὶ δὲ εἰπεῖν

Ex eodem libro.

Rursum quærunt, utrum Filius existens, an non existens genitus sit. Quæ sane quæstio obscura et callida est. Cum enim pudeat eos quærere, utrum aliquando et in tempore genitus sit, dicunt utrum existens an non existens sit genitus. Tu igitur ab illis vicissim quære utrum Deus Pater existens, an

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὄν αἱ αὐταὶ ἐνέργειαι, τούτων καὶ ἡ οὐσία μία. Ἐνέργεια δὲ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ μία, ὡς τὸ, Ποιησ- μενον ἀνθρωπον, καὶ πάλιν. Ἡ γὰρ ἀν δ Πατήρ κοιη, ταῦτα καὶ δ Υἱὸς ὁμοιῶς ποιεῖ. ἄρα καὶ οὐσία μία Πατρὸς καὶ Υἱοῦ.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ ἡ γνῶσις Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ζωὴ αἰώνιος, ἀνέγκη καὶ μιᾶς οὐσίας εἶναι. Τὰ γὰρ ἐτερούσια οὐ μιᾶ γνώσει καταλαμβίνεται, οὐτε ὁμοιῶς ζωοποιεῖ δύναται.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

B Εἰ τισμά τέλοντες τὸν Υἱὸν, οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων λέγουσι, διατί, γέννημα λεγόντων ἡμῶν, ὡς ἐν τῶν γεννημάτων νοοῦσιν ;

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ οὐ γεννᾷ Θεὸς, ίνα μὴ βεύσιν ὑπομείνῃ, οὐδὲ κτίζει, ίνα μὴ κάμῃ. Εἰ δὲ κτίζει ἀπαθῶς, πολλῷ μᾶλλον γεννᾷ ἀπαθῶς.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ ἀπαύγασμα παντὸς φωτὸς γεννᾶται μὲν ἐκ τοῦ φωτὸς, οὐ ποτὲ δὲ, ἀλλ' ἀχρόνως καὶ συναΐδεις ἐκεινῷ· οὐ γάρ ἐστι φῶς; χωρὶς ἀπαύγασματος· καὶ δ Υἱὸς ἀπαύγασμα τυγχάνων οὐ ποτὲ ἐσται, ἀλλὰ συναΐδεις, φωτὸς δυτὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡς Δασδί φησιν, Ἐρ τῷ φωτὶ σου δύρμασθα γάν· καὶ Δανιήλ, Καὶ τὸ φῶς μετ' αὐτοῦ ἐστιν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ Θεὸς οὐ γεννᾷ, ή διὰ τὴν μὴ δύνασθαι, ή διὰ τὸ βούλεσθαι. Ἀλλ' εἰ μὲν οὐ δύναται, ήτταν ἐστὶ γεννητικῆς καὶ τελείας φύσεως πρὸς τῷ καὶ ἀδύνατεῖν· εἰ δὲ δυνάμενος οὐκ τὸ δουλεῖθη, δ φύσεις ἐσχε, βουλήθεις κατέσχεν, διστε, εἰ καὶ μήπω ἐγέννησε, βουλήθεις δέρα γεννήσει ποτέ.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

D Ήμῶν λεγόντων, Τοῦ Πατρὸς δυτὸς δεῖ, ἀνέγκη καὶ τὸν Υἱὸν δεῖ εἶναι, ἐκείνοι φασιν. Οὐκοῦν ἐκεῖδη καὶ δ Υἱὸς δεῖ δημιουργὸς, καὶ ἡ δημιουργία δεῖ ἐσται, καὶ οὐτες ἐσται καὶ ἡ δημιουργία συναΐδεις Πατρὶ καὶ Υἱῷ. Ἀλλ' δε εἰπὼν δημιουργὸν οὐχ διμε καὶ τὴν δημιουργίαν λέγει. Οὐ γάρ τῷ οἰκοδόμημα, οὐδὲ τῷ ναυπηγῷ τὸ σκάφος. Η μὲν γὰρ δημιουργία ἐν τῷ δημιουργῷ, τὸ δε εἰπεῖν δύνατον, μὴ δυτὸς υἱοῦ. Καὶ δε εἰπεῖν

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Πάλιν ἐρωτῶσιν, Όν ἐγέννηθε δ Υἱὸς, ή μὴ ὁν; ἀσαροῦς καὶ κακοτέχνου τῆς ἐρωτήσεως αὐτῶν οὐσίας. Λισχυνόμενοι γάρ τὸ ποτὲ καὶ ἐν χρήσι μερικοῖς, τὸ ὄντα λέγουσιν. Ἀντερώτησον οὖν αὐτοὺς. Όν Πατήρ δ Θεὸς τὸν Υἱὸν ἐγέννησεν, ή μὴ ὁν Πατήρ; Εἰ μὲν γὰρ ὁν Πατήρ, ὁν δυτα ἐγέννησεν· εἰ δὲ οὐκ

¹ Gen. i. 26. ² Joan. v. 19. ³ Psal. xxxv, 10.

λν, γεννητὸς, καὶ οὐ φύσει Πατήρ. Πάσαν δὲ φιλονικίαν αὐτῶν ἀποκλείουσιν αἱ θεῖαι: Γραφαὶ, Μωσίως μὲν βοῶντος περὶ τοῦ Υἱοῦ, Ὁ ὁρ με ἀπετείλε, τοῦ δὲ εὐχγέλιστοῦ Ἰωάννου, Ἐρ ἀρχὴν ἡν δέ λόγος, καὶ οὐχ ἀπαξ τὸ ἡν, ἀλλὰ τέταρτον. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, Ὁ ὁρ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ, Ὁ ὁρ ἐτοῖς κόλποις τοῦ Πατρός. Καὶ ἐν ἑτέροις, Ὁ ὁρ ἐτῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, Ὁ ὁρ, καὶ δὲ ἡν, καὶ δέρχομενος. Καὶ δὲ Παῦλος, Ὅς ὁρ ἀπανταχοτα τῆς δόξης, καὶ δέρχομενος Θεοῦ ὑπάρχων. Καὶ πάλιν, Ὁ ὁρ ἐπὶ πάντων Θεοῦ εὐλογητός.

'Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου.'

Εἰ τὸ αἴτιον τοῦ αἰτιατοῦ μείζον καὶ διάφορον κατ' οὐσίαν, πᾶς δὲ πατήρ αἴτιος, καὶ πᾶς οὐδεὶς αἰτιατός, μείζονς καὶ εἰώφορον κατ' οὐσίαν οἱ πατέρες τῶν οὐλῶν, καὶ οὐ μιᾶς οὐσίας. Ἄλλ' οὐκ ἀληθές.

'Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου.'

Ἐρωτῶσιν, εἰ γεννήσας ὁ Πατήρ τὸν Υἱὸν ἐπαύσατο γεννᾶν αὐτόν; καὶ λάθωσιν, διὶ ἐπαύσατο, ἐπάγουσιν, Οὐκοῦν καὶ ἤρξατο γεννᾶν. Πᾶν γάρ τὸ τέλος ἔχοις καὶ ἀρχὴν ἔχει. Οὐκέτι δέ τὸν Υἱὸν. Ἐροῦμεν οὖν, Εἰ τὸ παύσμενον ἀνάγκη καὶ ἀρχὴν ἔχειν, καὶ τὸ ἀρχὴν ἔχον ἀνάγκη καὶ παύσθαι, διγένειοι οὖν, καὶ πάντα τὰ ἀσώματα ἀρχὴν τοῦ είναι ἔχοντα, ἀναγκαῖος καὶ τέλος τοῦ είναι ἔχει. Ἄλλ' ἀποποιοῦ. Δυνατὸν οὖν καὶ ἀρξάμενον τοῦ είναι μή παταύσθαι, καὶ παυσάμενον μή ἥρχθαι. Εἰ δὲ μή, καὶ ἀύτος δὲ Υἱός, εἰ ἀρχὴν τοῦ είναι ἔχει, καὶ τέλος τοῦ ἀνάγκης ἔχει κατ' αὐτούς. Ἐπειδὴ πᾶν τὸ ἀρχὴν τοῦ καὶ τέλος ἔχειν βούλονται. Καὶ πῶς οὐ βλάσφημον; Καὶ τὴ πρόγνωσις δὲ τοῦ Θεοῦ ἀρχὴν οὐκέτι ἔχουσα, μετὰ τοῦ γενέσθαι τὰ περὶ ὅν προέγνων, τέλος ἔχει. Μέτε οὐ τὸ τέλος ἔχον ἀνάγκη καὶ ἀρχὴν ἔχειν.

νερευντι εα καὶ αὐτοῦ cognoscēbantur futura, desinuit. Quamobrem patet, non esse necessarium, ut pri-

non existens Pater Filium genererit. Si enim existens Pater, existens existentem genuit. Si non existens, factus est, non autem natura Pater. Sed omnes istorum quæstiones excludunt divine Scripturæ, cum Moses de Filio clara voce testetur: Qui est, inquiens, misit me¹. Joannes autem evangelista: In principio, dicat, erat Verbum²; quater illam vocem, erat, repetens. Et alibi: Qui est ex Deo³; et: Qui est in sinu Patris⁴; et alio loco: Qui est in cælo⁵. Et in Apocalypsi: Qui est, qui erat, et qui venturus est⁶. Et Paulus: Qui cum sit splendor glorie⁷; et: Qui cum in forma Dei esset⁸; et: Qui est in omnibus Deus benedictus⁹.

Ex eodem libro.

Si causa major est eo, cuius est causa, et ab ipso per essentiam differt, omnis pater cum filii causa sit, major est filio, et patres a filiis essentia diversi sunt, non autem ejusdem essentia; quod falsum est.

Ex eodem libro.

Quærent an Pater qui Filium genuit, ipsum lignere desierit, et si desiisse concesserimus: Ergo, inquit, lignere etiam coepit; quidquid enim habet finem, habet etiam principium. Filius igitur non fuit semper. Quæramus et nos, num quia id, quod desinit, principium habere necesse est, et quod principium habet, desinere, angelii et quæcunque sunt corporis expertia quoniam principium habent, finem quoque sint habitura necessario. Quod si absurdum est, constat, et quod coepisse, posse non desinere: et quod desinit, non coepisse. Alioquin ex ipsorum sententia necesse est, ut Filius etiam, si principium habet existendi, finem quoque habeat, siquidem omnia quæ habent principium, finem item habere volunt. Quod quidem dictu nefarium est. Dei certe præcongnitio, quæ principium non habet, posteaquam ad-

erūt, non esse necessarium, ut pri-

'Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου περὶ ἀρχηρήτου.'

Εἰ δὲ ἀγέννητος πρὸς τὸν γεννητὸν Υἱὸν ἀντιδιαστατέλλομενος οὐσία ἐστιν, καὶ δὲ ἄκτιστος πρὸς τὴν κτίσιν ἀντιδιαστατέλλομενος οὐσία ἐστιν. ἐστιν οὖν καὶ τὸ ἀγέννητος οὐσία, καὶ δὲ ἄκτιστος οὐσία. Δύο οὖν δέ θεοί, καὶ οὐ μια οὐσία. Οὕτω δὲ καὶ τὸ ἀτρεπτὸν αὐτοῦ καὶ τὸ διναρχὸν καὶ ποιλὰ ἔτερα οὐσία ἔσονται.

'Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου.'

Εἰ ἀγέννητος τὸν Πατέρα, καὶ γεννητὸν τὸν Υἱὸν εἰπὼν τις, τὰς οὐσίας ἑδήλωσε, τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν εἰπειν τις θελήσας, πῶς ἀν ἑτέρως εἰπεῖν δύνεται ή οὗτος; Τιπάρξεως οὖν τρόπος τὸ ἀγέννητος, καὶ οὐκ οὐσίας δυνομα. Εἰ δὲ τὰ διάφορον τὴν ὑπάρξιν τοῦ είναι: ἔχοντα διάφορον ἔχει καὶ τὴν οὐσίαν, οὐδὲ οἱ δινθρωποὶ δμούσοις. Ἄλλη γάρ ὑπάρξεις Ἀδελφὸς ἐκ γῆς πλαστέντος, ἀλλὰ δὲ Εὔας ἐκ πλευρᾶς γενομένης, ἀλλη δὲ Ἀδελφ., ἐκ συνδυσμοῦ γάρ ἀλλη δὲ τοῦ ἐκ Μαρίας, ἐκ παθένου γάρ μόνης. Ωσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πτηνῶν τε καὶ τετραπόδων.

Ex eodem libro, De ingenito.

Si ingenitus, ut a genito distinguitur, essentia est; et increatus, ut a creato separatur, essentia est, et ingenitus erit essentia, et increatus essentia, atque ita non una erit essentia Deus, sed duæ. Itemque ut immutabilis, ut principium non habens, ut alia multa, multis habebit essentias.

Ex eodem libro.

Si is qui Patrem ingenitum, et Filium genitum dicit, essentias ostendit, is, qui eorum existendi modum volet declarare, quoniam alio pacto loqui poterit? Ingenitus existendi rationem indicat, non autem est nomen essentia. Quod si ea quæ diversam existendi rationem habent, diversam obtinent etiam essentiam, nec homines ejusdem essentia sunt. Alia enim est existendi ratio Adæ ex terra conflati, alia Evæ ex costa formata, alia Abelis ex maris et feminæ conjunctione natæ, alia Domini ex Maria Virgine orti. Idem etiam de volatilibus et quadrupedibus intellige.

¹ Exod. iii, 14. ² Ioann. i, 1. ³ ibid. 15. ⁴ ibid. 18. ⁵ Iacob. iii, 13. ⁶ Apoc. i, 8. ⁷ Hebr. i, 3. ⁸ Philipp. ii, 6. ⁹ Rom. ix, 5.

τὸν τὸ γέννημα σημαντικὸν, οὐδὲ τὸ ἀγέννητος **A** omne genitum est una essentia. Quod si certum aliquam essentiam genitus non significat, ne ingenitus quidem.

'Ex τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ φύσεις ἀγέννητος δὲ Πατήρ, φύσεις γεννητὸς καὶ δὲ Υἱός. Εἰ δὲ φύσεις γέννημα, οὐκ ἔστι κτίσμα. Ὅτος οὖν τοῦ φύσεις γεννήματος, ἀνάγκη καὶ τὸν γεννήσαντα εἶναι. Γέννημα γάρ χωρὶς γεννήσαντος οὐκ ἀν εἴη. Λεγέτωσαν οὖν τὸν γεννήσαντα, εἰ δὲ Πατήρ οὐκ ἐγέννησεν.

'Ex τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ δύοούσιος, φασὶν, δὲ Υἱός τῷ Πατρὶ, δὲ Πατὴρ δὲ ἀγέννητος, δὲ δὲ Υἱός γεννητὸς, ἡ αὐτὴ δῆρα οὐσία ἀγέννητος καὶ γεννητή. Ἀλλ' οὐ μέρος φαμὲν τὸν Γίλον τοῦ Πατρὸς, ὃς διαιρουμένην τὴν οὐσίαν ἀγέννητον καὶ γεννητὸν εἴναι, ἀλλ' ὅλον ἐξ ὅλου, γεννητὸν τὸ ἀγέννητου, τέλεια δύο, καὶ οὐ δύο μέρη ἐξ ἑνὸς τεινος.

'Ex τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ ἐφανέρωσεν δὲ Υἱός τὸ δύομα τοῦ Πατρὸς τοῖς ἀνθρώποις, ὃς αὐτός φησιν, Ἐγαρέρωσά σου τὸ δύομα τοῖς ἀνθρώποις, κύριον δὲ τῆς οὐσίας αὐτοῦ δύομα τὸ ἀγέννητος, δεικνύτωσαν ποῦ ἀγέννητον; αὐτὸν δὲ Σωτὴρ εἰρήκεν.

'Ex τοῦ αὐτοῦ.

Τὸ ἀγέννητος οὔτε δρός ἔστι Θεοῦ, οὔτε Ιδίου. Ταῦτα γάρ ἀντιστέψει ἐκείνοις ὃν δρός, ή ίδιον τυγχάνουσιν. Ἀνθρωπὸς γάρ ζῶν λογικὸν, θνητὸν, καὶ εἰ τι ζῶν λογικὸν, θνητὸν, ἀνθρωπὸς τοῦτο. Ιδίον δὲ ἀνθρώπου τὸ γελαστικὸν, καὶ εἰ τι γελαστικὸν, μηδεποτέ. Τὸ δὲ ἀγέννητος, εἰ τις συγχωρήσει ἐπὶ μόνου Θεοῦ λέγεσθαι, οὐχ ἄμα καὶ εἰ τι Θεός, τοῦτο ἀγέννητον. Οὐ οὖν Υἱός Θεὸς ὁν, οὐχ ἀγέννητός ἔστιν. Οὔτε οὖν δρός, οὔτε ίδιον τὸ ἀγέννητον. Οὐ γάρ ἀντιστέψει.

'Ex τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ κτίσμα Θεοῦ δὲ Υἱός, πᾶν δὲ κτίσμα δοῦλον τοῦ κτίστου, δοῦλος δῆρα δὲ Χριστὸς, καὶ οὐχ Υἱός Θεοῦ. Οὐκ ἔλαβεν οὖν μορφὴν δούλου Κύριος ὁν, ἀλλ' ἦν δοῦλος.

'Ex τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ τὰ ἐλάττωνα ὑπὸ ἐλάττονος δημιουργεῖται, καὶ τὰ μείζονα δὲ ὑπὸ μείζονος, διὰ πολλῶν δῆρα τι κτίσει, ἐπειδὴ οὐ πᾶσα Ιση.

'Ex τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ δημιουργικὸς δὲ θεός φύσει, οὐχ ἔνδες ἔσται, ἀλλὰ πολλῶν. Ήγάρο ἀσθενεῖται δὲλλο οὐ δημιουργεῖ, ή γάρ οὐ φύσει.

'Ex τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ τὴν δημιουργίαν τῆς οἰστης κτίσεις ἐπηγγύνθη δὲ ἔκτου ποιῆσαι δὲ θεός, καὶ τὴν δοξολογίαν αὐτῆς οὐ προσάεται. Αὐτὸς ποιῆσαι ἐπηγγύνετο, γενόμενα θεῖα νομισθῆναι οὐθελήσει.

'Ex τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ ταυτὸν τὸ κτίσειν καὶ γεννᾶν τὸν Θεόν, ἐπειδὴ

A omne genitum est una essentia. Quod si certum aliquam essentiam genitus non significat, ne ingenitus quidem.

Ex eodem.

Si natura Pater ingenitus est, et Filius natura est genitus. Quod si natura genitus, non est creatus. Cum autem genitus sit natura, et genitorem esse necesse est. Nam sine genitore genitus esse non potest. Dicant igitur genitorem, si Pater non genuit.

Ex eodem.

Si Filius, inquit, est ejusdem essentiae cum Patre, et Pater ingenitus est, Filius autem genitus, eadem essentia est ingenita et genita. Nos autem non dicimus Filium esse partem Patris, ut essentia divisa ingenitus genitusque proveniant, sed totum ex toto, genitum ex ingenito, ut duo perfecti sint, non autem duas partes ex uno aliquo.

Ex eodem.

Si Filius nomen Patris hominibus patefecit, ipse enim, Manifestavi, inquit, nomen tuum hominibus¹, proprium autem ipsius essentiae nomen ingenitus, ostendant, ubi ipsum ingenitum nominaverit.

Ex eodem.

Ingenitus neque definitio Dei est, neque proprium. Hæc enim cum illis, quorum sunt definitio et proprium, convertuntur, et eis ex æquo respondent. Homo enim animal est ratione præditum et mortale. Et si quod animal est ratione præditum ac mortale, illud est homo. Hominis autem proprium est, esse ad ridendum aptum. Quare si quid est ejusmodi, id est homo. At ingenitum si quis de solo Deo dici concederet, non continuo si quid Deus est, id sit ingenitum. Filius enim cum Deus sit, non est ingenitus. Quamobrem ingenitus nec definitio, nec proprium est; non enim convertuntur.

Ex eodem.

Si Filius a Deo creatus est, et qui creatus est, servus est creatoris, servus utique est Christus, non autem Filius Dei. Non ergo servi formam assumpsit, cum esset Dominus, sed erat servus.

Ex eodem.

Si minora a minore creantur, et majora a magno, per multos universitas creata est, et non est aequalis.

Ex eodem.

Si natura Deus creator est, non unius est, sed multorum. Alioquin aut potentia non creat aliud, aut invidentia.

Ex eodem.

Si rerum universitatē Deum per se condere puduissest, ne landem quidem ejus admitteret. Quia enim facere erubuissest, ea sibi ut propria nolle attribui.

Ex eodem.

Si idem est Deum creare et gignere, quoniam

¹ Ioann. xvii, 6.

simplex est, idem etiam est servare et perdere, vi-
tamen largiri atque interficere, atque ita idem erit
salus et interitus, vita et mors.

Ex eodem.

Si Christus Dei virtus est, et sapientia, et haec
creatae non sunt, sed aeternae simul cum Deo: nun-
quam enim sapientia virtuteque caruit: Christus
creatus non est, et est simul aeternus cum Deo.
Quod si quatenus actiones sunt, dicitur virtus et
sapientia, nos item Christi, ut ipse Dei, virtus
sapientiaque dicemur, quod absurdum est.

Ex eodem.

Si Filius aeternus Deus non est, recens est. Si
verus non est, falsus. Si natura non est, hominum
est instituto. Impium autem est deos novos, falsos,
non naturales adorare: *Non erit, inquit, tibi deus
recens*¹. Et Paulus: *Sed tunc, inquit, ignorantes
Deum, serviebatis illis qui natura dii non sunt*².

Ex eodem.

Si unigenitus est Filius, propterea quod solus a
solo factus est, cur magis proprie unicreatus non
dicitur? Quando non vere creatum illum Eunomius
affirmat, et falso genitum appellari?

Ex eodem.

Si Patri similis est Filius, non natura tamen,
figura igitur, aut actione. Figura similis dici non
potest. Nam res quae non habent corpus, figuram
non habent. Sin actione, non est commutabilis.
Talis enim illum egit, qualis ipse est. Siquidem a
Patre factus est, non autem genitus. Quanquam C
etiam dictum est antea, id, quod est actione simile,
essentia item esse simile.

Ex eodem.

Si Dei opera, ut David ait³, in fide, non autem
in demonstratione consistunt, quanto magis gene-
ratio Filii, quae est ante aetalia, fide, non autem
demonstratione percipitur?

Ex eodem.

Si ex nihilo Deus Filium fecit, et Filius ex nihilo
fecit omnia, eadem est virtus et actio eorum, qui
quod volunt, ex nihilo creare queunt, cum nulla
sit inter illa quae creantur, differentia. Quandoqui-
dem et in rerum universitate licet multiplex varie-
tas sit, non varii tamen sunt conditores, sed unus,
nempe Filius, per quem omnia facta sunt. At
quorum una virtus et actio est, eorum, ut diximus,
una est etiam essentia atque natura.

Ex eodem.

Si fides in Filium nostra est opus Dei: *Hoc
enim, inquit, est opus Dei, ut credatis in eum, quem
ille misit*⁴, Filius esse non potest opus Dei. Neque
enim idem est fides in Filium, et ipse Filius.

Ex eodem.

Si Filius, quatenus est Deus, subjicietur Patri,
initio subjectus fuit, nimis ex quo Deus est. Quod

A ἀπλῶς ταυτὸν καὶ τὸ σώκειν αὐτὸν καὶ ἀπολλύειν,
καὶ ζωγονεῖν, καὶ ἀποκτείνειν. Εἰ δὲ τοῦτο, ταυτὸν
ἅρα σωτηρίᾳ καὶ ἀπώλειᾳ, καὶ ζωῇ καὶ θάνατῳ.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ σοφία, ταῦτα δὲ
ἄκτιστα, καὶ συνατδία Θεῷ· οὐ γάρ ἡν ποτε ἄποφος
καὶ ἀδύναμος· ἄκτιστος καὶ συνατδίος ὁ Χριστὸς τῷ
Θεῷ. Εἰ δὲ καθὸν ἐνέργεια, δύναμις, καὶ σοφία Θεοῦ
λέγεται, καὶ τῆμες δύναμις καὶ σοφία Χριστοῦ λε-
γομέθα ἀν, ως αὐτὸς Θεοῦ. 'Αλλ' ἀποτον.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ μὴ ἀδίος Θεὸς ὁ Υἱὸς, ἐξ ἀνάγκης πρόσφατος.
Εἰ μὴ ἀληθινὸς, φευδής. Εἰ μὴ φύσει, θέσει. 'Ασ-
θῶν δὲ προστάτοις, καὶ φευδόσι, καὶ μὴ φύσει λα-
τρεύειν οὐδὲ ἔσται γάρ σοι, φησί, θεὸς πρόσ-
φατος. Καὶ ὁ Παῦλος, 'Αλλὰ τότε μὲρος οὐκ εἰδό-
τες θεὸν ἔδου. Ιερόσατε τοῖς μη φύσει οὖσι θεοῖς.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ μονογενῆς ὁ Υἱὸς διὰ τὸ μόνον ἐκ μόνου γε-
γεννηθεῖς, μονόχειστος κυριώτερον ἀν λέγοιτο,
κτίσμα μη ἀληθινὸς καὶ Εὐνόμιον ὅν, γέννημα δὲ
φευδινόμως καλούμενος.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ δημοίδος ἐστιν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, οὐ καὶ οὐσίαν
δὲ, λείπεται: ή κατὰ μορφὴν, ή καὶ ἐνέργειαν. 'Αλλὰ
μορφὴ μὲν ἀδύνατον εἰπεῖν· οὐδὲν γάρ ἀσώματον
ἐν μορφῇ· εἰ δὲ καὶ ἐνέργειαν, οὐκ ἂν καὶ αὐτὸν,
ἀλλοίον τι, ἀλλὰ τοιούτον, οὗτος αὐτός ἐστιν, ἐνήργη-
σεν ἄν, εἰπερ ποίημα τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐ γέννημα
Καὶ ἀλλῶς δὲ καὶ προείρηται τὸ καὶ ἐνέργειαν
δημοίον ἐξ ἀνάγκης καὶ καὶ οὐσίαν δημοίον εἶναι.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν πίστει, καὶ οὐκ ἐν ἀπο-
δείξεις κατὰ τὸν Δαβὶδ εἰπόντα, Καὶ κάτιτα τὰ ἔργα
αὐτοῦ ἐν πίστει, πόσῳ μᾶλλον ἡ τοῦ Υἱοῦ πρὸ⁵
αἰώνων ἐκ Πατρὸς γέννησις ἐν πίστει, καὶ οὐκ ἐν
ἀποδείξει;

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ ἐξ οὐκ δυτῶν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν ἐποίησε, καὶ δ
Υἱὸς δὲ ἐξ οὐκ δυτῶν τὰ πάντα, ή αὐτὴ δύναμις καὶ
ἐνέργεια τῶν ἐξ οὐκ δυτῶν διαφορᾶς διαφορῆς τῶν δημιουργου-
μένων σκοτουμένης. 'Επει καὶ τῆς κτίσεως ἐν πολ-
λοῖς κατὰ πολλὰ διεφέρου τυγχανούστης, οὐ διάφοροι
οἱ δημιουργοὶ, ἀλλ' εἰς Υἱὸς δι' οὐ τὰ πάντα ἐγένετο.
Τινὲς δὲ ή αὐτὴ ἐνέργεια καὶ δύναμις, τούτων, ως
προείρηται, καὶ οὐσία καὶ φύσις ἡ αὐτή.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ η πίστις ἡμῶν ἡ εἰς τὸν Υἱὸν ἔργον ἐστι τοῦ
Θεοῦ. Τοῦτο γάρ ἔστι, φησί, τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ,
εἰς δὲ ἀπόστελλεν ἐκεῖνος, Ιησος πιστεύσης αὐ-
τὸς ἔργον οὐ δύναται εἶναι Θεοῦ. Οὐ ταυτὸν γάρ ἡ
εἰς αὐτὸν πίστις, καὶ αὐτός.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ θεῖχῶς ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ ὑποτεγμένεις, ἐξ
ἀρχῆς ἀν ύποτεταχτο, ἐξ οὐ νοῦ θεὸς ἦν. Εἰ δὲ οὐκ

¹ Psal. LXXX, 10. ² Galat. iv, 6. ³ Psal. xxxviii, 9. ⁴ John. vi, 29.

ὑποτέτακτο, ἀλλ' ὑστερὸν ὑποταγῆσεται, ἀνθρωπί- νως ὑπὲρ τῷ μῶν, καὶ οὐ θεῖκῶς ὑπὲρ θεοῦ.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.'

Εἰ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν διὰ τὴν ὑπακοὴν τὸ ὑπὲρ πᾶν δυνομα τῷ γὰρ Θεῷ δντι δ Πατὴρ ἔχαρι- στο, καὶ πᾶσα γὰλωσσα ἔξωμολογήσατο Κύριον, πρὸ τῆς ἐνανθρωπῆσεως οὗτος τὸ δυνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν δυνομα εἶχεν, οὗτος παρὰ πάντων τὴν δμολογίαν τοῦ εἰναὶ Κύρος. Μείζων οὖν ἐγένετο μετὰ τὴν ἐνανθρώ- πησιν, ἢ πρὸ τῆς ἐνανθρωπῆσεως, ὅπερ ἄποτον. Τοιούτον δέ ἔστι καὶ τὸ, Ἐδόθη μοι πᾶσα ἔξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν οὖν, καὶ οὐκ εἰς τὴν θεότητα ταῦτα νοεῖ δεῖ.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.'

Εἰ δημιουργὸς τῶν ὅλων ὁ Υἱὸς, τὸν δὲ χρόνον τῆς κρίσεως οὐκ οἶδεν, δὲ δημιουργησεν οὐκ οἶδεν. Οὐ γάρ τὴν κρίσιν εἶπεν ἀγνοεῖν, ἀλλὰ τὸν χρόνον καὶ πῶς οὐκ ἄποτον,

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.'

Εἰ τὴν γνῶσιν πάντων ὁ Πατὴρ ἔχει, ὁ Υἱὸς οὐκ ἔχει, ἐψεύσατο εἰπὼν, Πάντα δοσα δέχει ὁ Πα- τὴρ, δμά ἔστι· καὶ, Κυβώς δ Πατὴρ γινώσκει με, καὶ μὲν γινώσκω τὸν Πατέρα. Εἰ δὲ ἔτερον τὸ τὸν Πατέρα εἰδέναι, καὶ ἔτερον τὸ τὰ τοῦ Πατρὸς, μελ- ζον δὲ τὸ εἰδέναι τὸν Πατέρα τοῦ τὰ αὐτοῦ εἰδέναι, καθ' δοσον ἔκαστος αὐτὸς τῶν ἕαυτοῦ μείζων, τὸ μείζον δ Υἱὸς εἰδὼς, Οὐδεὶς γάρ, φησιν, εἰδε τὸν Πατέρα εἰ μὴ δ Υἱὸς, τὸ ἔλαττον οὐκ ἔδει, δπερ δύνατον. Διὰ τὸ μὴ συμφέρον οὖν τοῖς ἀνθρώποις ἀκούσαι τὸν καὶ πρὸν τῆς κρίσεως ἀπειώπησεν. 'Η μὲν γάρ ἀεὶ προσδοκία θερμοτέρους; περὶ τὴν εὐσέ- βειαν ἀπεργάζεται· ἡ δὲ τοῦ πολὺν τὸν μεταξὺ χρόνον ἔσεσθαι γνῶσις διλιγωροτέρους ἀν ἐποίησεν ἐλπίδι τοῦ καὶ ὑστερὸν μεταβαλλομένους δυνηθῆναι εὔχρεστῆσαι. Ἐπεὶ πῶς δὲ πάντα μέχρι τῆς ὥρας ἔκεινης εἰδὼς οὐχὶ κάκεινην τὴν ὥραν ἔδει; Μά- την δὲ δὲ Απόστολος ἔλεγεν, Ἐν φεισι πάντας οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς γνώσεως οἱ ἀπό- κρυψοι.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.'

Εἰ διὰ τὸν Πατέρα δὲ Υἱὸς ζῇ, διὰ ἔτερον, καὶ οὐ δι' ἔαυτὸν ζῇ. 'Ο δὲ δι' ἔτερον ζῶν αὐτοζωὴ εἶναι οὐ δύναται. Οὐδὲ γάρ δὲ κατὰ χάριν ἀγιος αὐτο- ἀγιος. Ἐψεύσατο οὖν δὲ Υἱὸς εἰπὼν, Ἐγώ εἰμι η ζωὴ· καὶ πάλιν, Οὕτω καὶ δὲ Υἱὸς οὐδὲ ζω- σαισι. Εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν οὖν, καὶ οὐκ εἰς τὴν θεότητα τὸ εἰρημένον δεῖ νοεῖν.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.'

Εἰ ἀμπελος, φασιν, δὲ Σωτὴρ, κλήματα δὲ τμεῖ, γεωργὸς δὲ δ Πατὴρ, τὰ δὲ κλήματα δμοφυῆ μὲν τῷ ἀμπέλῳ, ἡ δὲ ἀμπελος οὐχ δμοφυῆς τῷ γεωργῷ, δμοφυῆς μὲν ἡμῖν δ Υἱὸς, καὶ μέρος ἡμεῖς αὐτοῦ, οὐχ δμοφυῆς δὲ τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ κατὰ πάντα ἀλλότριος. Πρὸς οὓς ἐροῦμεν. Οὐ τῆς θεότητος αὐ- τοῦ, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς εἰρηκεν ἡμᾶς κλήματα. Κατὰ

A si subjectus non fuit, sed subjicietur, ut homo subjicietur pro nobis, non autem ut Deus pro se.

'Ex eodem.'

Si Pater Filio Deo, posteaquam factus est homo, propter quod obediens fuit, donavit nomen super omne nomen, ut omnis lingua Dominum consti- tur, antequam homo fieret, non habebat nomen super omne nomen¹, neque illum omnes Dominum constitiebantur. Major igitur evasit postquam homo factus est, quamvis erat priusquam homo fieret. Quod absurdum est. Idem argumentum sumi potest ex illis verbis: *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra*². Quamobrem hæc ad humanitatem ejus, non autem ad divinitatem referenda sunt.

'Ex eodem.'

Si mundi conditor est Filius, et tempus iudicij ignorat, quod a se conditum est, ignorat. Neque enim negavit se iudicium scire, sed tempus. Hoc absurdum est.

'Ex eodem.'

Si cognitionem omnium que Pater habet, non habet Filius, mentitus est, inqniens: *Omnia, que Pater habet, mea sunt*³. Et: *Quemadmodum cognoscit me Pater, sic ego cognosco Patrem*⁴. Si aliud est, Patrem nosse, aliud nosse que Patris sunt, et maius est nosse Patrem, quam ea que sunt ipsius, cum unusquisque major ipse sit, quam ea que sunt ipsius: quod maius est noscens Filius, *Nullus enim, inquit, novit Patrem nisi Filius*⁵, id quod minus est ignoravit. Hoc autem fieri non potest. Reticuit igitur, quoniam hominibus iudicij tempus scire non expediebat. Nam assidua exspectatio illos ad pietatem excolendam promptiores reddit. Quod si longum temporis spatium intercessurum cognovis- sent, negligenter effecti essent, sperantes fore, ut post etiam, si resipiscerent, placarent. Nam qui fieri potest, ut eum illa hora lateat, qui usque ad ipsam horam novit omnia? Frustra præterea dixisset Apostolus: *In quo sunt omnes thesauri sapientiae et cognitionis reconditi*⁶.

'Ex eodem.'

Si propter Patrem Filius vivit, per alium, non per se vivit. Qui autem per alium vivit, non est ipsa vita: nam et qui per alium sanctus est, non est ipsa sanctitas. Mentitus est igitur Filius, *Ego, inquiens, sum vita*⁷; et: *Sic et Filius quos vult, vivificat*⁸. Quare dictum illud non ad divinitatem pertinet, sed ad humanitatem.

'Ex eodem.'

Si vitis est, inquiunt, Servator, nos autem pal- mites, Pater autem agricola⁹, palmites autem viti natura conjuncti sunt, vitis autem agricola natura- liter non est conjuncta, Filius natura nobiscum conjunctus est, non autem ejusdem est naturæ cum Patre, sed ab eo penitus alienus. Respondemus, Dominum non divinitatis, sed carnis suæ nos palmi-

¹ Phili. ii, 9. ² Mat. xxi, 18. ³ Joan. xvi, 15. ⁴ Ibid. ⁵ Matth. x, 27. ⁶ Coloss. ii, 3. ⁷ Iouan. viii, 6. ⁸ Iouan. v, 21. ⁹ Iouan. xv, 4. ¹⁰

tes esse dixisse. Quemadmodum Apostolus : *Nos, A δὲ τὸν Ἀπόστολον εἰπόντα, Ἡμεῖς δὲ ἐσμεν σῶμα inquit, sumus corpus Christi, et membra ex parte*¹. Et alibi : *Nescitis, inquit, corpora vestra esse Christi membra*²? Et alio loco : *Qualis, inquit, terrenus, tales et terreni; et qualis cœlestis, tales et cœlestes.* Et : *Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis*³.

Ex eodem.

Si Filius de se ipso loquebatur, *Pater*, inquiens, *si fieri potest, transeat a me calix iste*⁴, non modo timorem et imbecillitatem suam declarabat, sed aliquid etiam a Patre fieri non posse arbitrabatur. Nam illa verba : *Si fieri potest, ambigentis sunt.* Non igitur pro se ipso ita loquens postulabat, sed pro illis qui ipsum erant occisuri, ne tantum scelus admitterent, pro quibus etiam in crux sublatius orabat : *Pater, inquiens, dimitte illis*⁵.

Ex eodem.

Si hominis caput est Christus, et Christi caput est Deus⁶, homo autem non est ejusdem essentiae cum Deo, neque enim Deus est, Christus autem est ejusdem essentiae cum Deo, nempe Deus, non eodem modo caput hominis Christus est, quo Deus est Christi. Natura enim creata et divinitas in unum non concurrunt. Ergo Deus, ut Pater, est Christi caput, Christus autem, ut effector, caput est hominis.

Ex eodem.

Si ut Deus, non autem ut homo petebat : *Clariss. ea me, inquiens, Pater*⁷, non habebat id quod postulabat. *Elevangelista, qui, Vidimus, inquit, gloriam ejus*⁸, mentitur; et *Apostolus, Dominum, inquiens, gloriam non crucifixissent*⁹; et *David, Et introiit, inquiens, Rex gloriae*¹⁰. Non petebat igitur accessionem gloriae, sed humanæ salutis consilium patefieri.

Ex eodem.

Si gloriam, quam habebat antequam mundus fieri, vere flagitabat a Patre, illam amissam flagitabat : neque enim id quod habebat, flagitasset. *Quod si ita est, non gloriam solum, sed divinitatem amiserat.* Gloria enim a divinitate sejungi non potest. Ergo, ut Photinus sentiebat, erat homo purus. Constat igitur haec ad humanitatem ejus, non autem ad divinitatem referri.

Ex eodem.

Si ex eo quo*l primogenitus creaturæ dictus est*¹¹, colligitur eum primum creatum esse, Apostolus, qui dixit, per ipsum et in ipsum creatum esse omnia, dicere debuit, et ipsum ante omnia creatum suisce¹². Nunc autem dixit : *Et ipse est ante omnia*¹³. Ex quo declaravit, et illum semper esse, et rerum universitatem esse factam. Illud enim est consonat illis verbis : *In principio erat Verbum*.

Χριστοῦ, καὶ μέλη ἔκ μέρους. Καὶ πάλιν, Οὐκ οἴδατε, διτὶ τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χριστοῦ δύο; καὶ ἐν ἄλλοις, Οἶος δὲ χοικός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοικοί, καὶ οἷος ὁ ἀπονράγιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἀποράγιοι. Καθὼς διφρέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοικοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀπονράγιου.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ περὶ ἑαυτοῦ δὲ Υἱὸς Ἐλεγε, Πάτερ, εἰ δυρατὸς, παρείθετω ἀπ' ἡμοῦ τὸ ποτήριο τούτο, οὐ μόνον, ἑαυτοῦ δειλίαν καὶ ἀσθενειαν κατηγορεῖ, ἀλλ' εἰναι τι καὶ ἀδύνατον τῷ Πατρὶ ἐνόμιζε. Τὸ γάρ εἰ δυρατὸς ἀμφιβάλλοντος ἦν. Οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ οὖν ἥτετο τούτο λέγων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν μελλόντων ἀνελεῖν αὐτὸν, ήντα μὴ οὕτως ἀμάρτωσιν, ὑπὲρ ὃν αὐθὶς ἥτετο καὶ σταυρωθεῖς, Πάτερ, λέγων, ἀφες αὐτοῖς.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ ἀνδρὸς κεφαλὴ δὲ Χριστὸς, κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ δὲ Θεὸς, ἀνθρώπως δὲ τῷ Θεῷ οὐχ ὅμοούσιος· οὐ γάρ Θεὸς, Χριστὸς δὲ τῷ Θεῷ ὅμοούσιος· Θεὸς γάρ· οὐκ ἀρα ὡς ἀνδρὸς κεφαλὴ Χριστὸς, οὕτω καὶ Θεὸς Χριστοῦ. Ή γάρ κτιστή ψύσις καὶ ἡ δικτιστὸς θεότης εἰς ἓν καὶ ταυτὸν οὐ συμβαίνουσαν. Οὐκοῦν δὲ μὲν ὡς Πατήρ κεφαλὴ Χριστοῦ, δὲ δὲ ὡς ποιητὴς κεφαλὴ ἡμῶν.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ δοξασθῆναι παρὰ τοῦ Πατρὸς αἰτῶν δὲ Υἱὸς, θεῖκῶς, καὶ οὐκ ἀνθρώπων οἵτε, δὲ οὐκ εἰχεν οἵτε, καὶ φεύδεται δὲ Εὐαγγελιστὴς εἰπών, Ἐθεασάμεθ τὴν δόξαν αὐτοῦ· καὶ δὲ Ἀπόστολος, Οὐκ ἀν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν· καὶ δὲ Δασιδ, Κοιτεσαίνεσσαι δὲ βασιλεὺς τῆς δόξης. Οὐ προσθήκην οὖν δόξης αἰτεῖ, ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας τὴν φανέρωσιν γενέσθαι.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ τὴν δόξαν ἦν εἰχε πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι ἀληθῶς παρὰ τοῦ Πατρὸς οἵτε, οὐκ ἀν δὲ εἰχε λαβεῖν ἐπεζήτει. Εἰ δὲ τούτο, οὐ τὴν δόξαν ἀποβεβλήκει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν θεότητα. Ἀχώριστος γάρ ἡ δόξα τῆς θεότητος. Ψιλὸς οὖν κατὰ Φωτεινὸν ἦν ἀνθρώπου ἀρα. Φαίνεται οὖν τὰ τοιαῦτα κατ' οἰκονομίαν τὴν τῆς ἀνθρώποτητος, οὐ κατ' ἐλλειψίν τῆς θεότητος εἰρηκώς.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ τὸ πρωτότοκον εἰρήσθαι τῆς κτίσεως πρῶτον ἔκτισθαι δείκνυσσεν δὲ Ἀπόστολος εἰπών, Πάτερ δὲ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, ὑφειλεν εἰπάν, Καὶ αὐτὸς ἐγένετο πρὸ πάντων. Εἰπών δὲ, Καὶ αὐτὸς ἔστι πρὸ πάντων, ἔδειξε τὸν μὲν ἀεὶ θνάτη, τὴν δὲ κτίσιν γενομένην. Τὸ γάρ ἔστι τῷ, Ἐγ ἀρχῇ ἦν δὲ Λόγος, συνάθει.

¹ Cor. xii, 27. ² Cor. vi, 15. ³ Cor. xv, 48, 49. ⁴ Matth. xxvi, 39. ⁵ Luc. xxiii, 34. ⁶ I Cor. xi, 3. ⁷ Joan. xvii, 1. ⁸ Joan. i, 14. ⁹ I Cor. ii, 8. ¹⁰ Psal. xxiii, 9. ¹¹ Coloss. i, 15. ¹² Ibid. 16. ¹³ Ibid. 17.

'Ex τοῦ αὐτοῦ.'

Εἰ πρωτότοκος, φασίν, ὁ Υἱὸς, οὐκ ἔστι μονογενῆς, ἀλλ' ὅφελει καὶ δόλος εἶναι οὗ πρωτότοκος λέγεται. Καίτοι γε, ὡς σοφὲς, καὶ ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου μόνος γεννηθεὶς πρωτότοκος αὐτῆς εἰρηται. Ἐώς οὖν γάρ ἔτεσε, φησι, τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.¹ Ωστε οὐκ ἀνάγκη ἀδελφοῦ πρωτότοκον λέγεσθαι. Λεχθεῖν δὲν, διτι καὶ ὁ πρὸ πάσης γεννήσεως πρωτότοκος ἐλέγετο. "Ἐτι δὲ καὶ πρὸς τοὺς διὰ υἱοθεσίας τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐκ Θεοῦ γενναμένους ὡς Παῦλος φησιν, διτι Οὓς πρόστηρα, καὶ πρώτης συμμάρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ εἶραι αὐτὸν πρωτότοκον ἐτοπίσαντος πολλοῖς ἀδελφοῖς.

'Ex τοῦ αὐτοῦ.'

Εἰ δὲν σαρκὶ φησιν, Ἐγώ εἰμι η̄ δόδος, καὶ δὲν αὐτὸς, Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα εἰ μὴ δι' ἑμού, αὐτὸς ἔστι καὶ δὲν εἰπών, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὅδῶν αὐτοῦ· λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ γεννήματος κτίσμα καὶ ποιῆμα, ὡς τὸ, Ἐκτισάμην ἀνθρώπον διὰ τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν, Ἐκοιησεν ψιλὸν καὶ θυματέρας· καὶ δὲν Δαβὶδ, Καρδιλαρ καθαρὰν κείσοντος ἐτοπίσαντος τὸν Θεόν, οὐκ ἀλλην αἰτῶν, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν καθαρότηταν δηλονότι. Εἰρηται δὲ καὶ κατὴ κτίσεις, οὐχ ὡς ἀλλης κτίσεως γενομένης, ἀλλὰ τῶν φωτιζομένων ἐπὶ βελτίσσιν ἔργοις κατασκευαζομένων.

'Ex τοῦ αὐτοῦ.'

Εἰ; [f. εἰ εἰς] Ἐργα τὸν Υἱὸν δὲν Πατήρ ἔκτισε· τὸ δὲ δι' ἑτερον, καὶ οὐ δι' ἑαυτὸν γινόμενον η̄ μέρος ἐκείνου δι' δὲγένετο, η̄ ἥττεν αὐτοῦ· ἔσται η̄ μέρος δὲ Σωτῆρ τῆς κτίσεως, η̄ ἥττων αὐτῆς. Ἀνάγκη οὖν εἰς τὴν ἀνθρωπότηταν αὐτοῦ τοῦτο νοεῖν. Εἴποι δὲν ἀν τις καὶ τὸν Σολομῶντα περὶ τῆς σοφίας ἐκείνης εἰρηχέναι, η̄ς καὶ δὲν Παῦλος μέμνηται εἰπών, Ἐκειδὴ γάρ ἐτῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγραψεν ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν. Ἀλλως τε καὶ οὐδὲ προφήτης δὲν εἰπών, ἀλλὰ παροιμιατῆς· αἰ δὲ παραμύται εἰκόνες ἑτέρων, καὶ οὐκ αὐτὰ τὰ λεγόμενα.

'Ex τοῦ αὐτοῦ.'

Εἰ δὲ Θεοῦ Υἱὸς ήν δὲν λέγων, Κύριος ἔκτισέ με, μᾶλλον δὲν εἰπεν, Ὁ Πατήρ ἔκτισε με. Οὐδαμοῦ δὲν αὐτὸν Κύριον ἔαυτοῦ, ἀλλ' δὲν Πατέρα ἔκάλει. Αητέρον οὖν τὸ μὲν ἀγέρνησσεν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ ἔκτισσεν ἐπὶ τῆς μορφῆς τοῦ δούλου. Ἐν πάσαις τούτοις οὐ δύο λέγομεν, Θεὸν Ιδίᾳ, καὶ ἀνθρώπον ιδίῃ, εἰς γάρ ήν, ἀλλὰ κατ' ἐπινοιαν τὴν ἐκάστου φύσειν λογιζόμενοι. Οὐδὲ γάρ δὲν Πέτρος δύο ἐνόησεν εἰπών, Χριστοῦ οὐδὲ παθόντος ὑπὲρ ήμῶν σαρκί.

'Ex τοῦ αὐτοῦ.'

Εἰ γέννημα, φασίν, δὲν Υἱός ήστι, καὶ οὐ ποιῆμα, πῶς η̄ Γραφὴ λέγει, Ἀσφαλῶς γεννώσκετω καὶ οίκος Ἰσραὴλ, διτι Κύριος αὐτὸν καὶ Χριστὸς δὲν έποιησε· Ρητέον οὖν καὶ ἀντανθά περὶ τοῦ ἐκ-

A

Ex eodem.

Si primogenitus, inquiunt, Filius, non est unigenitus, sed est aliis propter quem dicitur primogenitus. Atqui, o sapientes viri, cum solus etiam ex Maria genitus sit, dictus est ejus primogenitus. Donec, inquit, peperit Filium suum primogenitum¹. Ex quo apparet, non esse fratrem necessarium, ut quis primogenitus dicatur. Responderi etiam potest, quod ante omnium ortum primogenitus dicebatur. Præterea primogenitus appellatus est propter eos qui per Spiritus sancti adoptionem ex Deo geniti sunt: Quos, ut ait Paulus, præscivit, et prædestinavit, conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus².

Ex eodem.

B Si in carne degens dixit: Ego sum via³, ei: Nemo venit ad Patrem nisi per me⁴, idem etiam dixit: Dominus creavit me initium viarum viarum⁵. Porro etiam de filio dicitur, creari et fieri, ut ibi: Creavi hominem per Deum⁶; et rursus: Fecit filios et filias. Et David: Cor mundum, inquit, crea in me, Deus⁷, nil aliud petens, nisi ut quod jam erat, cor mundum purumque fieret. Dicta est etiam nova creatura, non quod alia facta esset creatura, sed habita eorum ratione, qui ad recte pieque vivendum illustrantur.

Ex eodem.

C Si Filium ad opera creavit Pater: qui autem propter aliud, non autem propter se fit, aut pars est ejus, aut minor est eo, cuius causa fit: Filius autem creaturæ pars est, aut ea minor. Necesse est igitur, ut ad ejus humanitatem illa verba referamus. Dixerit aliquis, Salomonem eo loco sapientiam illam intellectisse, cuius mentionem fecit Paulus: Quoniam, inquietus, in sapientia Dei non cognovit mundus per sapientiam Deum⁸. Quæquam ne propterea quidem fuit, qui ita locutus est, sed proverbiorum scriptor. Proverbia autem sunt rerum imagines, non ipsæ res.

Ex eodem.

D Si Dei Filius erat, qui dixit: Dominus creavit me, dixisset potius: Pater creavit me. Nunquam enim illum Dominiū suum, sed Patrem semper appellat. Reliquum igitur est, ut de Filio dictum illud genuit accipiamus, de servi autem forma illud creavit. In omnibus autem ejusmodi Scripturarum locis non duo sic accipimus, ut Deum per se, et per se hominem intelligamus, unus enim est. Sed cogitatione separatam utriusque naturam colligimus. Etenim ne Petrus quidem duo intelligebat, cum diceret: Christo igitur pro nobis passo carne⁹.

Ex eodem.

Si genitus, inquiunt, est Filius, non autem factus, cur scriptum est ad hunc modum: Certissime sciat omnis domus Israel, quod et Dominum ipsum et Christum Deus fecit¹⁰? Et hic igitur dicendum

¹ Mat. i, 25. ² Rom. viii, 29. ³ Joan. xiv, 6. ⁴ ibid. ⁵ Prov. viii, 32. ⁶ Gen. iv, 1. ⁷ Psal. L, 42.

⁸ I Cor. i, 21. ⁹ I Petr. iv, 1. ¹⁰ Act. ii, 36.

est, hæc verba de illo intelligi, quatenus ex Maria A natus est, et ad humanitatem illius pertinere. Quemadmodum et angelus pastoribus bonum illud nuntium serens: *Natus est, inquit, uoxis hodie Serrator¹, qui est Christus Dominus.* Ea namque vox, *hodie*, ad eum, ut est ante secula, referri non potest. Hoc autem clarius patet ex verbis illis, quæ deinceps sequuntur: *Hunc ipsum, quem vos crucifixistis².*

Ex eodem.

Si cum natus est Filius, tunc sapientia factus est, falsum est illud: *Christus Dei virtus et Dei sapientia*. Nam Dei sapientia non est facta, sed semper fuit. Quanquam fieri de Patre etiam dicitur. David enim: *Fias, inquit, mihi in Deum protectorem³.* Et Paulus: *Fiat, inquit, Deus verax, omnis autem homo mendax⁴.* Sic etiam Dominus factus est vobis a Deo sapientia, et sanctitas, et redemptio. Si Pater igitur factus protector et verax, non est res creata aut facta, nec Filius, factus sapientia et sanctitas, res creata factave intelligitur.

Exeodem.

Si verum est illud: *Unus Deus Pater⁵*, verum est et illud: *Unus Dominus Jesus Christus Serrator⁶.* Neque igitur, ut isti sentiunt, Servator est Deus, neque Pater est Dominus, ut frustra dictum sit: *Dixit Dominus Domino meo⁷*, et id sit falsum: *Propterea unxit te Deus Deus tuus⁸*, et illud: *Pluit Dominus a Domino⁹*, et illud: *Fecit Deus hominem ad imaginem Dei¹⁰.* Et illud: *Ecquis Deus prater Dominum?* Ecquis Deus prater Deum nostrum¹¹? et illud Joannis: *Et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum¹².* Et illud Thomæ de Filio: *Dominus meus, et Deus mens¹³.* Quamobrem inter res procreatæ, falsosque deos, et qui impropre dicuntur dii differentiæ sunt excogitandæ, non inter Patrem et Filium, qui verus dicitur, ut a falsis se Jungatur. Cum illo autem nihil comparatur; quia ante omnia est, et omnibus antecellit.

Ejusdem ex Epistola ad Maximum philosophum.

Ego, si dicendum est quod sentio, vocem illam òmiorum, hoc est, *simile*, si ita accipiatur, ut nullam adimitat diversitatem, probandum suscipiendamque censeo. In idem enim cum altera illa voce, òmiorum, si sana illius sententia capiatur, ut ejusdem essentia seu consubstantiale significet, concurredit, quemadmodum Patres Nicææ congregati lumen de lumine et Deum verum de Deo vero intelligentes òmiorum induixerunt. Neque igitur inter lumen et lumen neque inter veritatem et veritatem, neque inter Unigeniti et Patris essentiam, discrimen ullum cogitari potest. Si quis, inquam, hoc sensu vocem illam òmiorum, hoc est *similem*, accipiat, eam approbo. Si quis autem non omnem ab illa diversitatem abjungit, ut illi qui Constantinopoli coacti sunt, vocem suspectam existimo, utpote qua Uni-

Mariæ; τὸ κατὰ σάρκα εἰρήσθαι. Όσπερ οὖν καὶ ὁ ἄγγελος; εὐχαριζόμενος τοὺς ποιμένας λέγει, ὅτι Ἐπέχθη ὑμῖν σήμερος Σωτὴρ, ὃς ἐστι Χριστὸς Κύριος. Τὸ γάρ σήμερον οὐκ ἀν περὶ τοῦ πρὸ αἰώνων νομισθεῖη. Σχεύτερον δὲ τὸ ἔξῆς δείχνυται λέγων, Τοῦτο τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.

Ex τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ δὲ ἐγεννήθη ὁ Γίδης, τότε σοφία ἐγένετο, φεύδε; τὸ Χριστὸς Θεοῦ δύραμις, καὶ Θεοῦ σοφία. Ή γάρ τοῦ Θεοῦ σοφία οὐκ ἐγένετο, ἀλλ' ἦν ἀεὶ. Τὸ γίνεσθαι οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς λεγόμενον ἐστι παρὰ Δαβὶδ, Γεροῦ μοι εἰς Θεόν υπερασπισθή. Καὶ ὁ Παῦλος, Γερέσθω δὲ στὸν ἀληθῆς· πᾶς δὲ ἀνθρώπος ψεύστης. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος λεγεῖται ἡμῖν ἀπὸ Θεοῦ σοφία, καὶ ἀγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις. Εἰ οὖν ὁ Πατήρ γενέμενος ὑπερασπισθῆς καὶ ἀληθῆς, οὐ ποίημα, καὶ ὁ Γίδης, γενόμενος σοφία καὶ ἀγιασμός, οὐ ποίημα.

Ex τοῦ αὐτοῦ.

Εἴ ἀληθὲς τὸ, Εἰς Θεός δὲ Πατήρ, ἀληθὲς διλονθτεί καὶ τὸ Εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δὲ Σωτὴρ. Οὕτε οὖν Θεός δὲ Σωτὴρ καὶ αὐτούς, οὕτε δὲ Πατήρ Κύριος, καὶ μάτην τὸ, Εἰπειρ δὲ Κύριος τῷ Κυρίῳ μουν. Ψεύδεται δὲ καὶ τὸ, Διὰ τοῦτο ἔχριστε σε στὸν Θεός σου, καὶ τὸ, Εἰσεξε Κύριος παρὰ Κυρίου, καὶ τὸ Εἰκόνησερ στὸν Θεός καὶ εἰκόνα Θεοῦ τὸν ἀνθρώπον, καὶ. Τίς Θεός παρέξ τοῦ Κυρίου; καὶ, Τίς Θεός πλήρης τοῦ Θεοῦ ημῶν; Καὶ δὲ ιωάνης, Καὶ δὲ λόρος ἦν πρὸς τὴν Θεόν, καὶ Θεός ἦν δὲ Αλητος· καὶ δὲ Θωμᾶς ἐπὶ τοῦ Ιησοῦ, Ο Κύριος μου, καὶ δὲ Θεός μουν. Πρὸς τὰ κτίσματα οὖν, καὶ τοὺς φεύδως θεοὺς καὶ οὐ κυρίως εἰρημένους νοεῖν τὰς ἀντιδιαστολὰς δεῖ, οὐκ εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Ιησόν. Οἱ ἀληθινὸς πρὸς τοὺς φεύδεταις ἀντιδιαστελλόμενος λέγεται· δὲ δὲ ἀσύγκριτος πρὸς πάντα κατὰ πάντα οὐπερέχων.

Τοῦ αὐτοῦ δὲ τῆς πρὸς Μάξιμον τὸν φιλόσοφον ἐπιστολῆς.

Ἐγὼ δὲ, εἰ χρή τούμδον ίδειν εἰπεῖν, τὸ δημοιον καὶ οὐσίαν, εἰ μὲν προσκείμενον ἔχει τὸ ἀπαραλλάκτως, δέχομαι τὴν φωνὴν, ὡς εἰς ταυτὸν τῷ δημοσιον φέρουσαν, κατὰ τὴν ὑγιεῖ δηλονότε τοῦ δημοσιεύσει διάνοιαν, διπερ καὶ οἱ ἐν Νικαίᾳ νοήσαντες, φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ Θεόν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν Μονογενῆ προσειπόντες, ἐπήγαγον ἀκολούθως τὸ δημοσιότιον. Οὕτε οὖν φωτὸς πρὸς φῶς, οὗτε ἀληθείας πρὸς ἀληθείαν ποτε, οὗτε τῆς τοῦ Μονογενοῦς οὐσίας πρὸς τὴν τοῦ Πατρὸς ἐπινοήσας τινα παραλλαγὴν δυνατόν. Εἰ τις οὖν οὐτως, ὡς εἰπον, ἐκδέχοιτο, προσέλεμαι τὴν φωνὴν. Εἰ δέ τις τοῦ δημοσίου τὸ ἀπαράλλακτον ἀποτέμνει, διπερ οἱ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν πεποιηκασιν, ὑποκτείνω τὸ δῆμα, ὡς τοῦ Μονογενοῦς τὴν δόξαν κατασμικρῦνον. Καὶ γάρ καὶ ἀμυνδραὶ ἐμφερεῖται, καὶ πλιστον τῶν

¹ Luc. ii, 11. ² Act. ii, 36. ³ 1 Cor. i, 24. ⁴ Psal. xvii, 5. ⁵ Rom. iii, 4. ⁶ 1 Cor. viii, 6. ⁷ Psal. cx, 1. ⁸ Psal. xliv, 8. ⁹ Gen. xix, 24. ¹⁰ Gen. v, 1. ¹¹ Psal. xvii, 32. ¹² Joan. i, 4. ¹³ Joan. xx, 28.

ἀρχετύπων ἀποδεούσαις τὸ δόμοιον πολλάκις ἐπιέι-
τεν εἰώθαμεν. Ἐπει οὖν ἡτον οἶμαι κακουργεῖσαι
τὸ δμούσιον, οὗτω καὶ αὐτὸς τίθεμαι.

lititudinem, licet ab exemplaribus plurimum distent. Quamobrem quoniam in hac voce, δμούσιον, mi-
nus timenda: *fraus est*, idcirco illam ego quoque magis amplector et probo.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς κακορικούς ἐπιστολῆς.

Ἐν ἀμφοτέροις ἡμῖν τὸ τῆς πλετεως φρόνημα,
ἰκετεῖδη καὶ τῶν αὐτῶν Πατέρων ἐσμὲν κληρονόμοι
τῶν κατὰ τὴν Νίκαιαν ποτε τὸ μέγα τῆς εὐσε-
βείας ἐξαγγειλάντων κήρυγμα, οὐδὲ τὰ μὲν δλα
παντάπασιν ἔστιν δισυκράντητα, τὴν δὲ τοῦ δμοού-
σιον φωνὴν κακῶς παρά τιναν ἐκληφθεῖσάν εἰσι
τινες οἱ μῆτραι παραδεξάμενοι, οὓς καὶ μέμψαιτ'
διν τις δικαίως, καὶ πάλιν μέν τις συγγνώμης αὐ-
τοὺς ἀξιώσειεν. Τὸ μὲν γάρ Πατέρας μη ἀκολου-
θεῖν, καὶ τὴν ἔκεινων φωνὴν κυριωτέρων τίθε-
σθαι τῆς ἑαυτῶν γνώμης, ἐγκλήματος ἄξιον, ὡς
αὐθαδεῖας γέμον· τὸ δὲ πάλιν ὅφ' ἐτέρων δια-
βληθεῖσαν αὐτὴν ὑπόπτον ἔχειν, τοῦτο πως δοκεῖ
τοῦ ἐγκλήματος αὐτοὺς μετρίως ἀλευθεροῦν. Καὶ γάρ
τῷ δητί, οἱ ἐπὶ Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ συνελ-
θέντες, διέβαλον τὴν λέξιν ὡς οὐκ εὔηχον. Ἐφασαν
γάρ ἔκεινοι τὴν τοῦ δμοούσιον φωνὴν παριστᾶν ἔν-
νοιαν οὐσίας τε καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς· ὥστε καταμε-
ρισθεῖσαν τὴν οὐσίαν παρέχειν τοῦ δμοούσιον τὴν
προσηγορίαν τοῖς εἰς ἀδηρέθη. Τοῦτο δὲ ἐπὶ χαλκοῦ
μὲν καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ νόμισμάτων ἔχει τινὰ λόγον
τὸ διανόημα· ἐπὶ δὲ Θεοῦ Πατέρος καὶ Θεοῦ Υἱοῦ
οὐκ οὐσία πρεσβυτέρα, οὐδὲ ὑπερκειμένη ἀμφοῖν
θεωρεῖται· ἀσέβειας γάρ ἐπέκεινα τοῦτο καὶ γοῆσαι
καὶ φθέγξασθαι. Τι γάρ ἂν γένοιτο τοῦ ἀγενήστου
πρεσβυτέρον; Ἀναιρεῖται δὲ ἐκ τῆς βλασφημίας
ταύτης καὶ ἡ εἰς τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν πίστις· ἀδελφά
γάρ ἀλλήλοις τὰ ἔκ δηλούστωτα.

Καλεπειδὴ ἔξ οὐκ δηντων εἰς παρῆχθαι τὸν
Υἱὸν ἔτι τότε ἡσαν οἱ λέγοντες, ἵνα καὶ ταύτην ἀκτέ-
μωσι: τὴν ἀσέβειαν, τὸ δμούσιον προσειρήκασιν.
Ἄχρονος γάρ καὶ ἀδιάστατος, ἡ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν
Πατέρα συνάφεια. Δηλοῖ δὲ καὶ τὰ προλαβόντα ῥή-
ματα ταύτην εἴναι τῶν ἀνδρῶν τὴν διάνοιαν. Εἰπόν-
τες γάρ φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατέρος
τούτοις τὸ δμούσιον παραδεικνύντες, ὅτι διπέρ αὖ
τις ἀποδῷ φωτὸς λόγον ἐπὶ Πατέρος, οὗτος ἀρμόσται
καὶ ἐπὶ Υἱοῦ. Φῶς γάρ ἀληθινὸν πρὸς φῶς ἀληθινὸν,
κατ' αὐτὴν τοῦ φωτὸς τὴν ἔννοιαν, οὐδεμιὰν ἔξει
παραλλαγὴν. Ἐπει οὖν ἐστιν διαρχὸν φῶς ὁ Πατήρ,
τεννητὸν δὲ φῶς ὁ Υἱός. φῶς δὲ καὶ φῶς ἔκάτε-
ρος, δμούσιον εἴπαν δικαίως, ἵνα τὸ τῆς φύσεως
δμότιμον παραστήσωσιν. Οὐ γάρ τὰ ἀδελφά ἀλλήλοις
δμούσια λέγεται, δπερ τινὲς ὑπελήφασιν·
ἄλλ' ὅταν καὶ τὸ αἵτιον καὶ τὸ ἐκ τοῦ αἵτιον τὴν
ὑπαρξίαν ἔχον τῆς αὐτῆς ὑπάρχῃ φύσεως, δμούσια
λέγεται.

Αὕτη δὲ ἡ φωνὴ καὶ τὸ τοῦ Σαβελλίου κακὸν
ἐπανορθοῦται· ἀναιρεῖ γάρ τὴν ταυτότητα τῆς ὑπο-
στάσεως, καὶ εἰσάγει τελείαν τῶν προσώπων τὴν
ἔννοιαν. Οὐ γάρ αὐτό τι ἐστιν ἑαυτῷ δμούσιον, ἀλλ'

PATROL. GR. CXXX.

A geniti gloria immittuntur. Scimus enim verbum
hoc, similem, solere in eas etiam res conferri, que
tenuem et obscuram aliquam præ se ferunt simi-
litudinem, licet ab exemplaribus plurimum distent. Quamobrem quoniam in hac voce, δμούσιον, mi-
nus timenda: *fraus est*, idcirco illam ego quoque magis amplector et probo.

Eiusdem ex epistola ad canonicos.

In utroque nobis de fide sententia: siquidem et eorumdem Patrum hæredes sumus, qui quondam Nicææ magnum pietatis præconiū promulgant: cuius reliquæ quidem partes calumniæ nulli obnoxiae sunt; sed vocem consubstantialis male a nonnullis acceptam, sunt qui nondum reperirent: quos quis et jure reprehenderit, ac rursus venia dignos judicari. Nam Patrum vestigiis non insistere, nec sua sententia B vocem illorum potiorem ducere, res est reprehensione digna, ut plena arrogantiæ. Rursus autem viuperata ab aliis vocem suspectam habere, videtur id quodam modo mediocre illis excusatōnis veniam conciliare. Nam revera qui in Pauli Samosatensis causa convenerant, vocem hanc quasi male sonantem culparunt. Dixerunt enim consubstantialis voce exhiberi notionem substantiæ et eorum quæ ex substantia; adeo ut divisa substantia appellationem consubstantialis conciliet iis in quæ divisa est. Quæ quidem cogitatio locum aliquem habet in aere et in constatis ex eo numismati-
bus: at in Deo Patre et in Deo Filio substantia non est antiquior, neque utriusque superposita intellegitur: hoc enim cogitare, aut dicere, omnem impietatis modum excedit. Quid enim ingenito antiquius sit? Tollit etiam hac blasphemia fidem in Patrem et Filium: nam inter se fratrum rationem habent quæ ex uno subsistunt.

Et quia Filium ex nihilo productum adhuc lunc erant qui dicerent; ut hanc quoque præciderent impietatem, consubstantiale usurparunt. Nam sine tempore est et sine intervallo Filii cum Patre conjunctio. Demonstrant autem et superiora verba hanc illorum esse mentem. Postquam enim dixerunt lumen de lumine, atque Filium ex Patris substantia renitum esse, non vero factum; his consubstantiale subjunxerunt: indicantes, quam quis luminis rationem in Patre reddiderit, eam et Filio aptam et congruentem futuram: siquidem lumen verum cum vero lumine, secundum ipsam luminis notionem, dissimilitudinem nullam habebit. Cum igitur Pater lumen sit principii expers, Filius vero lumen genitum, ac uterque lumen et lumen, jure consubstantiale dixerunt, ut naturæ æqualem dignitatem demonstrarent. Non enim quæ fratrum inter se rationem habent, dicuntur consubstantia, id quod quidam existimant; sed cum et causa, et id quod ex causa existentiam habet, ejusdem sunt naturæ, consubstantia dicuntur.

Cæterum vox eadem Sabellii quoque præiudicem corrigit: tollit enim hypostasis identitatem, et perfectam personarum notionem inducit. Neque enim quidquam sibi ipsi consubstantiale est,

sed alterum alteri : quare præclare ac ple se habet illa vox, et hypostasew proprieatem definit, et naturæ sine ullo discriminè similitudinem demonstrans. Cum autem ex Patris substantia Filium esse dicimus, eumque genitum, non autem factum, ne prolabamur in corporales perpessionum cogitationes. Non enim divisa est substantia a Patre in Filium : neque fluendo dilapsa generavit, neque proferens, quemadmodum arbores fructus proferrunt : sed inenarrabilis et indeprehensus cogitationibus hominum diviuæ generationis modus. Humilis enim revera et carnalis est mentis, caducis ac temporalibus assimilare alterna, ac existimare, quemadmodum corporalia, ita et Deum generare.

Ejusdem ex epistola ad Eustathium Armenium, aduersus quosdam, qui videbantur Arianorum opinionibus favere.

Oportet igitur ut aperie confiteantur se credere, quemadmodum verba a Patribus nostris Nicææ exposita præscribunt, si laien sana ipsorum verborum sententia accipiatur. Sunt enim quidam in hac etiam fide, qui veritatis orationem depravant, et eorum verborum sensum ad opinionem suam confirmandam trahunt. Quandoquidem et Marcellus Impie sentiens de persona Domini nostri Iesu Christi, eumque purum esse Verbum prædicans, ausus est dicere, se ut ita sentiret, adductum esse propter illam vocem δομούστον, cuius vihi male intelligebat. Et qui Sabellii Libyci defendunt impietatem, personam et essentiam idem existimantes, ad eam confirmandam simulant se propterea compulso esse, quod in ea fide ita scriptum sit : Si quis Filium ex alia essentia sive hypostasi esse dixerit, eum execratur et detestatur catholica et apostolica Ecclesia. Non autem Patres illi idem esse dixerunt essentiam et hypostasim : si enim hæc duæ voces unum et eundem sensum haberent, utraque uti non erat opus. Cum igitur alii Filium esse negarent ex Patris essentia, alii ipsum non ex essentia, sed ex alia hypostasi constare dicerent, ut ultramque istorum opinionem tanquam falsam reprobarent, ambas illas voeas adhibuerunt. Nam ubi declararunt sententiam suam, Filium ex Patris essentia dixerunt, ibique alteram illam vocem hypostasim non addiderunt, quæ quidem ut ad pravam opinionem condemnandam adhibita est, sic ad Patrum sensum explicandum, essentiam solam pronuntiare satis fuit. Oportet igitur confiteri Filium δομούστον, id est, ejusdem essentiae sive consubstantialem, ut scriptum est ; confiteri præterea Patrem in propria persona, et Filium in propria et in propria Spiritum sanctum. Quemadmodum et ipsi Patres perspicue tradiderunt ; dicentes enim : «Lumen de lumine, satis aperie declararunt, sic aliud esse lumen gignens, et aliud esse lumen genitum, ut una latenter cædēmque sit essentiæ ratio.

Ejusdem ex capite sexto ad Amphiliocium.

Non cum Patre, inquiunt, sed post Patrem est

A ἑτερον ἐτέρῳ; ὡστε καλῶς ἔχει καὶ εἰσεῖδες, τῶν τε ὑποστάσεων τὴν ἰδόστηα διορίζουσα, καὶ τῆς φύσεως τὸ ἀπαράλακτον παροισῶσα (59). Ὅταν δὲ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Γίδην εἶναι διδασκείμεθα, καὶ γεννηθέντα, ἀλλ' οὐχὶ ποιηθέντα, μή καταπιπτώσεων ἐπὶ τὰς σωματικὰς τῶν παθῶν ἐννοίας. Όν γάρ ἐμερτεθή ἡ οὐσία ἀπὸ Πατρὸς εἰς Γίδην οὐδὲ φυεῖται ἐγέννησεν, οὐδὲ προβαλοῦσσα, ὡς τὰ φυτὰ τοὺς καρποὺς, ἀλλ' ἀρρήτος καὶ ἀνεπικνητος λογισμοὺς ἀνθρώπων τῆς θείας γεννήσεως δὲ τρόπος. Τακειῆς γάρ τῷ δυτὶ καὶ σαρκίνης ἔστι διανοήσις τούτης φύσεως; καὶ προσκατέροις ἀφομοιοῦν τὰ ἀδιά, καὶ οἰνοῦς; δέτι, ὡς τὰ σωματικὰ, οὗτα γεννᾶ καὶ διθέτει.

B Τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς πρὸς Εὐστάθιον τῷ Αρμενικῷ ἀπίστολης, κατὰ τιτωρ ὑποκτευσμέτων ἀφειγίζειν.

Προσήκει τοίνυν ἐνεργῶς αὐτοὺς ὁμολογεῖν, ὅτι πιστεύουσι κατὰ τὰ ρήματα τὰ ὑπὸ τῶν Πατέρων ἡμῶν ἐκτεθέντα ἐν τῇ Νικαίᾳ, καὶ κατὰ τὴν ὑγιῶς ὑπὸ τῶν ρήμάτων τούτων ἐμφανομένη διδούσιαν. Εἰσὶ γάρ τινες οἱ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πίστει δηλοῦντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ πρὸς τὸ ἐαυτῶν βούλημα τὸν νοῦν τῶν ἐν αὐτῇ ρήμάτων ἐλκόντας ὅπου γε καὶ Μάρκελος ἐτόλμησεν διεσῶν εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ψιλὸν αὐτὸν ἐξηγούμενος λόγον ἐκεῖθεν προφασίσασθαι τὰς ἀρχὰς εἰληφένται τοῦ δομούσιου, τὴν διάνοιαν κακῶν ἐξηγούμενος. Καὶ τινες τῶν ἀπὸ τῆς δυσσεβείας τοῦ Λίδου; Σαβελλίου, ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν ταύτην εἴναι ὑπολαμβάνοντες, ἐκεῖθεν ἐλκουσι τὰς ἀφορμὰς πρὶς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐαυτῶν βλασφημίας, ἐκ τοῦ ἐγγεγράφθαι τῇ πίστει, διτι 'Εάν δὲ τις λέγῃ ἐκτέρας οὐσίας ἡ ὑποστάσεως τὸν Γίδην, τούτον ἀνυθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Όν γάρ ταυτὸν εἶπον ἐκεῖ οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν. Εἰ γάρ μιαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐδήλουν δινοῖσιν αἱ φωναὶ, τίς χρεῖα ἦν ἐκτερόων; Ἀλλὰ δῆλον ὡς τῶν μὲν ἀρνουμένων ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Πατρὸς, τῶν δὲ λεγόντων οὐχ ἐκ τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἐξ ἀλλῆς τινὸς ὑποστάσεως, οὗτως ἀμφότερα ὡς ἀλλότρια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος ἀπηγόρευσαν. Ἐπει τοῦ γε τὸ ἐαυτῶν ἐδήλουν φρόνημα, εἶπον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Γίδην, οὐκέτι προσθέντες καὶ τὸ ἐκ D τῆς ὑποστάσεως, ὡστε ἐκεῖνο μὲν ἐπὶ ἀθετήσει κεῖται τοῦ πονηροῦ φρονήματος, τούτο δὲ φανέρωσιν ἔχει τοῦ πατρικοῦ δόγματος. Δεῖ τοίνυν ὁμολογεῖν δομούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Γίδην, καθὼς γέγραπται : ὁμολογεῖν δὲ ἐν Ιδίᾳ μὲν ὑποστάσει τὸν Πατέρα, ἐν Ιδίᾳ δὲ τὸν Γίδην, καὶ ἐν Ιδίᾳ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καθὰ καὶ αὐτοὶ σπφῶς ἐκδεδώκασιν. Αὐτάρκειας γάρ καὶ σφφῶς ἐνεδίξαντο εἰπόντες, «Φῶς ἐκ φωτὸς,» διτι «Ἐτερον μὲν τὸ γεννῆσαν φῶς, ἔτερον δὲ τὸ γεννηθὲν, φῶς μέντοι, καὶ φῶς, ὡστε ἐνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι τὸν τῆς οὐσίας λόγον.

C Τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἔκτου καραλαιον τῷ πρὸς Ἀμφιλόχιον.

Οὐ μετὰ Πατρὸς, φησίν, δὲ Γίδης, ἀλλὰ μετὰ τὸν Πα-

τέρα. Φιλίππερ ἀνθελουθον δι' αὐτοῦ τὴν δόξαν τῷ Πατρὶ κεροσάγειν, ἀλλ' οὐχὶ μετ' αὐτοῦ. Τὸ μὲν γὰρ μετ' αὐτοῦ τὴν ιεσοτιμίαν δηλοῖ, τὸ δὲ δι' εὗ τὴν ὑπουργίαν παρατησιν. Οὗτος μήν σὺν τῷ Πατρὶ, φησι, καὶ τῷ Γενῷ τὸ Ηπεῖνα ταχτέον, ἀλλ' ὑπὲ τὸν Γίδον, καὶ τὸν Πατέρα, εὐ συντεταγμένον, ἀλλ' ὑποτεταγμένον, οὐδὲ συναριθμούμενον, ἀλλ' ὑπεριθμούμενον. Καὶ τοιεύτας τιστε τεχνολογίας φημάτων τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀκατάκευον τῆς πιστεως ἐνδιαστρέφουσι. Πρὸς οὓς ἀπολογητέον. ὡς ἡμεῖς, δταν μὲν τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως τοῦ Μονογενοῦς, καὶ τὴν τῆς δόξας ὑπεροχήν θειαράμμεν, μετὰ Πατρὸς καὶ σὺν Πατρὶ εἰναι αὕτη τὴν δόξαν μαρτυροῦμεν· ὅταν δὲ τὴν εἰς ἡμᾶς χαρηγήσαν τῶν ἀγαθῶν ἐννοήσωμεν, ἣ τὴν τιμῶν αὐτῶν προστιγμήν καὶ οἰκείωσιν πρὸς τὸν Θεόν, δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ἐνεργεῖσθαι τὴν χάριν ἡμῶν ταῦτην δικριθοῦμεν.

*Ἔτι κατὰ Ἀρειανῶν τε καὶ Εὐνομιανῶν τοῦ μετρίου Γοντρού τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ καρτὶ Υἱοῦ αὐτοῦ.

Πῶς οὖν οὐκ ἐμπαθής ἡ γέννησις; Ὅτι ἀσώματος. Εἰ γὰρ ἡ ἀνασώματος ἐμπαθής, ἀπαθής, ἡ ἀσώματος. Ἐγὼ δέ σε ἀντερήσομαι· Πῶς Θεός, εἰ κτίσμα; Οὐ γὰρ Θεὸς τὸ κτίζειν· Ιντα μὴ λέγω, δτι κάνταῦθα πάθος, ἀν σωματικῶς λαμβάνηται, οἷον χρήνος, θρεσις, ἀνατύπωσις, φροντίς, ἐλπίς, λύπη, κίνδυνος, φοτοχία, διόρθωσις· ἀ πάντα καὶ πιείσω ταύτων περὶ τὴν κτίσιν, ὡς πᾶσιν εἰδῆλον θευμάτῳ· δὲ, δτι μὴ καὶ τοῦτο τολμᾷς, συνδυασμούς τινας ἔγνοιν, καὶ χρέους κυήσεως, καὶ κινδύνους ἀμβλωσεως, ὡς οὐδὲ γεννῆσιν ἀγχωροῦν, εἰ μὴ οὐτω γεγένησην· ἡ πάλιν πτηνῶν τινας, καὶ χερσαίων καὶ ἔνδρων γεννήσεις ἀπαριθμούμενος, τούτων· τινι τῶν γεννήσεων ὀπάγειν τὴν θείαν καὶ ἀνεκλάλητον, ἡ καὶ τὸν Γίδην ἀναρεῖν ἐκ τῆς καινῆς σοῦ ὑποθέσεως. Καὶ οὐδὲ ἀκείνῳ δύνασαι συνιδεῖν, δτι φῶ διάφορος ἡ κατὰ σάρκα γέννησις (ποῦ γὰρ ἐν τοῖς σοὶς ἔγνως Θεοτόκον Παρθένον), τούτορ καὶ ἡ πνευματική γέννησις ἐξαλλάτουσα· μᾶλλον δὲ, φῶ τὸ εἶναι μὴ ταυτὸν, τούτορ καὶ τὸ γεννῆν διάφορον.

cōrē pōles, cūjus dīversa sīl carnālis gēneratio (alicubi enim apud homines Deiparam Virginem nosti), hūjus dīversam quoque atque ab aliis dīscrépantēm esse spīritualem gēnerationē : vel, ut rectius dīcam, cūjus esse ipsū minime idēm sīl, ejus dīversam quōdē esse gēnerandi rationē.

Tίς οὖν ἔστι Πατήρ οὐκ ἡγρύμανος; Ὅτις οὐδὲ **D** τοῦ εἶναι ἡρξατο· φῶ δὲ τὸ εἶναι ἡρξατο, τούτῳ καὶ τὸ εἶναι Πατέρι. Οὐκοῦν Πατήρ οὐτερον, οὐ γάρ ἡρξατο· καὶ Πατήρ κυρίως, δτι μὴ καὶ Ήδες· ὡσπερ καὶ Ήδες κυρίως, δτι μὴ καὶ Πατήρ. Τὰ γάρ ήμετερα, οὐ κυρίως, δτι καὶ ἀμφοτέρα οὐ γάρ τοδε μᾶλλον, ἡ τόδε· καὶ ἐξ ἀμφοτέρων ἡμεῖς, οὐχ ἐνδές, ὡστε μερίζεσθαι, καὶ κατ' ὀλίγον ἀνθρώποι· καὶ τοισ οὐδὲ ἀνθρώποι, καὶ οἴοι μὴ τεθελήμεθα, καὶ ἀφίεντες, καὶ ἀφίεμενοι, ὡς μόνας τὰς σχέσεις; λείπεσθαι δρφανάς τῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ τὸ ἔγεννησε, φησιν, αὐτὸν, καὶ τὸ γεγεννηται, τὸ δὲ ἄλλο ἡ ἀρχὴν εἰσάγει γεννήσεως; Τί οὖν δὲ μηδὲ τούτο λέγωμεν, ἀλλ' ἡν ἀπ' ἀρχῆς γεγεννημένος, ἵνα σου φρδέως φύγωμεν τὰς περιέργους ἐνστάσεις, καὶ φί-

A Filius. Quare consentaneum est, ut honor exhibeat Patri per ipsum, non cum ipso. Cum ipsis enim parem dignitatem signal; per ipsum autem ostendit ministerium. Nec vero cum Patre, inquit, et Filio Spiritus collocandus est, sed post Filium et Patrem constituendus, neque cum illis, sed sub illis numerandus. Istiusmodi verborum artificio puram fideli simplicitatem pervertunt. Quibus respondendum est, nos cum amplitudinem naturae Unigeniti, et dignitatis ejus excellentiam contemplamur, gloriam illi simul cum Patre, et una cum Patre esse testari: at cum honorum largitionem nobis faciam et conciliationem, aliquę conjunctionem nostram cum Deo cogitamus, per ipsum et in ipso nos eam gratiam assecutos constituti.

B Item contra Arianos et Eunomianos. magni Gregorii Theologi ex oratione prima de Filio.

Quomodo ergo a passione immunis est hæc generatio? Quia incorporea. Si enim corporea generatio passionem coniunctam habet, expers utique passionis erit incorporea generandi ratio. Atque ego ex te viceissim quæram: Quomodo Deus erit, si creatura est? Non enim Deus esse potest, quod creatur; ne dicam, quod hic quoque passio sit, i corporeo modo id accipiatur, hoc est, tempus, cupiditas, informatio, cura, spes, mœror, periculum, spei frustratio, correctio: quæ omnia, atque his plura, circa creaturam accidere nemo est qui non facile perspiciat. Demiror autem, quin tu eo quoque audacie prorumpas, ut coitus quosdam, et prægnationis tempora, et abortus pericula cogites, perinde ac non aliter gignere potuerit Pater, si non ita genderit: aut rursus avium quarundam, aliorumque animalium, quæ vel in terra, vel in aqua degunt, generationes enumeres, ac cuiquam harum generationum divinam illam et ineffabilem subjicias, aut etiam Filium per hanc novam hypothesisim de medio tollas. Ac ne illud quidem perspi-

D Quisnam ergo est Pater ille principii expers? Is nempe, cūjus ne illa quidem ipsius essentia origo reperiri potest. Qui autem aliquando esse cōcepit, hic quoque paternitatis suæ principum habuit. Non igitur Pater postea existit, quandoquidem nec esse aliquando cōcepit: et Pater proprius est, quia non etiam Filius: quemadmodum viçissim Filius proprie filius, quia non etiam Pater. Nam quod ad nos attinet, neutro nomine proprie appellari possumus, quoniam utrumque sumus; neque hoc potius, quam illud; nec ex uno, sed ex utroque parente nascimur, ac proinde dividimur, paulatimque homines efficiemur; inio ne homines quidem fortasse, et quales noluiinus, tum dimittentes, tum dimissi, adeo ut solæ relationes rebus ipsis

orbæ relinquuntur. At, inquies, ipsam hoc, genitum et genitus est, quid aliud quam generationis principium inducit? Ego vero ita respondeo: Quid si ne hoc quidem dixerimus, sed, a principio genitus erat, ut curiosas ipsas ac temporis amicas objectiones nullo negotio fugiamus? An tu crimen nobis inferes, quasi Scripturæ ac veritatis aliquid adulteremur? Nonne cuivis perspicuum est, ac præsertim in Scripturæ usu positum, ut pleraque ex his, quæ temporaliter dicuntur, inversa temporum ratione proferantur, nec ea solum, quæ præteriti temporis sunt, aut præsentis, sed etiam quæ futuri significacionem habent? Quo in genere illud est: Quare fremuerunt gentes¹? (Non dum enim fremuerant.) Et, In flamine pertransibunt pede², id est, pertransierunt. Nimiis longum foret omnes hujusmodi voces recensere, quæ a studiosis observata sunt.

Ex eadem oratione.

Atque ad hunc modum se habet hæc illorum B objectio. Jam quale illud eorum est, cujusque rixandi libidinis et impudentiae? Vel volens, inquiunt, Filium genuit, vel nolens. Ac deinde nescibus, ut quidem ipsi putant, utrinque adversarios illigant, non tamen firmis, sed perquam etiam imbecillis. Si enim nolens, inquiunt, vis ergo ei allata est. Et quisnam est qui vim intulit? Et rursus, quomodo, cui vis allata est, Deus esse potest? Si autem volens, ergo Filius, voluntatis est Filius. Quo igitur modo ex Patre progenitus est? Ita novam quamdam matrem, voluntatem, patris loco commiscuntur. In hoc quidem argumento, primum hoc scitum ac lepidum est, quod a passione illa, quam tantopere urgebant, abcedentes, ad voluntatem consugiunt; non enim passio est voluntas. Deinde videamus, obsecro, quam vim habeat quod dicunt. Optimum autem fuerit, prius cum ipsis pedem proprius conferre. Dic ergo ipse, quisquis es, qui temere, quidquid libido tua tulerit, effutis. Ex volente patre tuo procreatus es, an nolente? Si ex nolente, vis ergo ei allata est. O indignum facinus! Et quis tandem ei vim attulit? Non enim profecto naturam dixeris. Nam ei quoque sua constat castitas. Si autem ex volente patre, pater tibi propter paucas syllabas periit: voluntatis siquidem filius, ac non patris exististi. Sed ad Deum et creaturas transeo, ac tuammet quæstionem sapientiae tuas admoveo. Volensne Deus universam hanc rerum inolem condidit, an nolens et coactus? Si coactus, hic quoque vis adhibita, et quidam qui vim adhibuit. Si autem volens, oportebantur Deo, tum aliae creature, tum tu præ ceteris, qui tales ratiocinationes, talesque verborum captiones excogitas. Intermedia quippe voluntate a Creatore disjungentur. Verum aliud, ni fallor, est volens, aliud voluntas: aliud gignens, aliud generatio: aliud qui loquitur, aliud sermo, nisi forte temulenti simus. Horum enim alterum est, is qui movet, alterum velut motus ipse. Non ergo voluntatis est, volitum (neque enim hoc prorsus sequitur); nec generationis, quod auditum est, sed volentis, et giguentis, et loquentis. At qua in Deo considerantur, supra hæc quoque omnia

A λοχρόους; Ἄρα γραφή, ἀποίσεις καθ' ἡμῶν, ὡς παραχωρατόντων τι τῆς Γραφῆς καὶ τῆς ἀληθείας; Ή πάσιν εὐδήλον διτὶ πολλὰ τῶν χρονικῶν λεγομένων, ἐνηλλαγμένως τοῖς χρόνοις προφέρεται, καὶ μάλιστα παρὰ τῇ συνηθείᾳ τῇ: Θεῖα: Γραφῆς, οὐχ δισταύληλυθότος χρόνου μάνον ἔστιν, ἢ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ καὶ δισταύλουτος; ὡς τὸ, Ἰησοῦς ἐφρύαξαν διθρηνή; οὐπω γέροντες ἐφρύαξαντο καὶ, Ἐρποτιμῶ διειλεύσονται ποδί· διπερ ἔστιν, διαβεβηκασιν. Καὶ μαρτρὸν δινεὶ πάσας ἀπαριθμεῖν τὰς ταιεύτας φωνάς, αἱ τοῖς φιλοπόνοις τετήρηται.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.'

Τούτο μὲν δὴ τοιούτον. Ολον δὲ αὐτῶν κάκινο, ὡς λίαν δύσει καὶ ἀνατριχυτον; Βουληθεῖς, φασι, γεγέννηκε τὸν Γίδην, ἢ μὴ βουλόμενος. Είτε δεσμοῦσιν, ὡς οἴονται, ἀμφοτέρωθεν ἀμμασιν, οὐχ ἰσχυροῖς, ἀλλὰ καὶ λίαν σαρθροῖς. Εἰ μὲν γέροντες θέλων, φασι, τετυράννηται. Καὶ τίς ὁ τυραννήσας; Καὶ πῶς ὁ τυραννήσεις, Θεός; Εἰ δὲ θέλων, θελήσεις Γίδης, δὲ Γίδης· πῶς οὖν ἐκ τοῦ Πατρὸς; Καὶ κανήν τινα μητέρα τὴν θελήσιν ἀντὶ τοῦ Πατρὸς ἀναπλάτουσιν. Ἐν μὲν οὖν τοῦτο χάρισιν αὐτῶν, ἀν τούτῳ λέγωσιν, διτὶ τοῦ πάθους ἀποστάντες, ἐπὶ τὴν βούλησιν καταφεύγυσιν· οὐ γέροντος, ἢ βούλησις. Δεύτερον δὲ, λέωμεν τὸ ισχυρὸν αὐτῶν, δι τι λέγουσιν δριστὸν δὲ αὐτοῖς συμπλακήναι πρότερον ἐγγυτέρω. Σὺ δὲ αὐτὸς; δέ λέγων εὐχερῶς δὲ τι ἀν θελήσις, ἐκ θέλοντος ὑπέστης τοῦ σοῦ πατρὸς, ἢ μὴ θέλοντος; Εἰ μὲν γέροντες οὐ θέλοντος, τετυράννηται. Τῆς βίας! Καὶ τίς ὁ τυραννήσας αὐτόν; Οὐ γέροντος θελήσεως· γέροντος, ἀπόλωλέ σοι δι' ὀλίγας συλλαβὰς ὁ πατήρ· θελήσεως γέροντος, ἀλλ' οὐ πατρὸς ἀναπέφηνας. Ἀλλ' ἐπὶ τὸν Θεὸν μέτειμι καὶ τὰ κτίσματα, καὶ τὸ σὸν ἐρύθημα προσάγω τῇ σῇ σοφίᾳ· Θέλων ὑπέστης ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ἢ βιασθεῖς; Εἰ μὲν βιασθεῖς, κάνταυθα ἡ τυραννίς καὶ ὁ τυραννήσας εἰ δὲ βουλόμενος, ἐστέργηται τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ κτίσματα, καὶ σὺ μὲν πρὸ τῶν ἀλλῶν, δὲ τοιούτους ἀνευρίσκων λογισμούς, καὶ τοιαῦτα σοφιζόμενος. Θελήσεις γέροντος τοῦ κτίστου διατείχεται. Ἀλλ' ἔτερον, οἷμαι, θέλων ἔστι καὶ θελήσις, γεννῶν καὶ γέννησις, λέγων καὶ λόγος, εἰ μὴ μεθύσει· τὰ μὲν δὲ κινούμενος, τὰ δὲ οἷον ἡ κίνησις. Οὔκουν θελήσεως, τὸ θελήθεν (οὐδὲ γέροντος πάντως)· οὐδὲ τὸ γεννηθέν, γεννήσεως· οὐδὲ τὸ ἀκουσθέν, ἐκφωνήσεως· ἀλλὰ τοῦ θέλοντος, καὶ τοῦ γεννῶντος, καὶ τοῦ λέγοντος. Τὰ τοῦ Θεοῦ δὲ καὶ ὑπὲρ ταῦτα πάντα, φέγγησις ἔστιν ίσως ἢ τοῦ γεννῶν θελήσις· ἀλλ' οὐδὲν μέσον, εἰ γε καὶ τούτῳ δεξώμεθα ὅλως, ἀλλὰ μὴ καὶ θελήσεως κρείττων ἢ γέννησις.

D

¹ Psal. ii, 1. ² Psal. lxv, 6.

sunt, utpote cui generatio fortasse sit ipsa gignendi voluntas; verum nihil est intermedium, si modo hoc quoque omnino admittimus, ac non potius statuimus generationem hanc voluntate sublimiorem et præstantiorem esse.

Βούλει τι προσπατέω καὶ τὸν Πατέρα; Ήπαρτά σου γάρ ἔχω τὰ τοιαῦτα τολμάν· Θέλων θεός δὲ Ιησοῦς, ή μὴ θέλων. Καὶ σπῶς ἀποφέύξῃ τὸ σὸν περιέξον. Εἰ μὲν δὴ θέλων, πάτε τοῦ θέλειν ἡργάμενος; Οὐ γάρ περι εἶναι· οὐδὲ γάρ ἦν τι πρότερον. Ἡ τὸ μὲν αὐτοῦ θελήσαν, τὸ δὲ θελθέν· Μεριστὸς οὖν. Ήπώς δὲ οὐ θελήσεως καὶ σύντος, κατὰ σὲ, πρόδηλημα; Εἴ δὲ οὐ θέλων, τί τὸ βιασάμενον εἰς τὸ εἶναι; Καὶ πῶς θεός, εἰ βεβλασταῖ, καὶ ταῦτα οὐκ ἄλλο τι. ή αὐτὸν τὸ εἶναι θεός; Πῶς οὖν, φησι, γεγέννηται; Πῶς ἔκτισται, εἰπερ ἔκτισται κατὰ σὲ; Καὶ γάρ καὶ τοῦτο τῆς αὐτῆς ἀπορίας. Τάχα δὲν εἰποις, δις βουλήσεις καὶ λόγω. Ἀλλ' οὐπω λέγεις τὸ πᾶν. Πῶς; γάρ ἔργου δύναμιν ἔσχεν ἡ βούλησις καὶ δὲ λόγος; Ἐτι λείπεται λέγειν. Οὐ γάρ οὕτως

ut ipse asseris, creatus est. Nam id quoque eadem difficultate laborat. Dices fortasse, voluntate et sermone. At nondum rem totam expedis. Quomodo enim operis vim voluntas et sermo habuerint? Hoc explicandum adhuc tibi superest. Νοέτε enim homo ita fabricatur.

Πῶς οὖν γεγέννηται; Οὐκ ἀν δὴ μεγάλη ἡ γέννησις, εἰ σοὶ κατελαμβάνετο, δὲ οὐδὲ τὴν ίδιαν ἐπίστη γέννησιν, ἡ μικρὸν τι ταύτης κατεληφας, καὶ δυσον αἰσχύνη λέγειν· Ἐπειτα οἱεὶ τὸ πᾶν γινώσκειν; Πολλὰ δὲν κάμοις πρότερον, ἡ εὑροις λόγους συμπήξεως, μορφώσεως, φανερώσεως, ψυχῆς πρόδεσ οὐδιαδημον, νοῦ πρόδες ψυχήν, λόγου πρόδε νοῦν, κλίνησιν, αὐξήσιν, τροφῆς ἑζμοιωσιν, αἰσθησιν, μνήμην, ἀνάμνησιν, τέλλα εἰς ὃν συνέστηκας· καὶ τίνα μὲν τοῦ συναμφορέου, ψυχῆς, καὶ σώματος· τίνα δὲ τὰ μεμερισμένα, τίνα δὲ τὰ παρ' ἀλλήλουν λαμβάνουσιν. Όν γάρ οὗτερον ἡ τελείωσις, τούτων οἱ λόγοι μετὰ τῆς γεννήσεως. Εἰπὲ τίνες· καὶ μηδὲ τότε φιλοσοφήσῃς θεοῦ γέννησιν οὐ γάρ ἀσφαλές. Εἰ μὲν γάρ τὴν σὴν γινώσκεις, οὐ πάντας καὶ τὴν τοῦ θεοῦ· εἰ δὲ μηδὲ τὴν σὴν, πῶς τὴν τοῦ θεοῦ; Ουσφ γάρ θεός ἀνθρώπου δυστεκμαρτότερος, τοσούτῳ καὶ τῆς σῆς γεννήσεως ἀληπτοτέρας ἡ ἀνω γέννησις. Εἰ δὲ δις μὴ σοὶ κατεληπται, διὰ τοῦτο οὐδὲ γεγέννηται, ὥρα σοὶ πολλὰ διαγράφειν τῶν δυτῶν, δὲ μὴ κατεληφας, καὶ πρὸ γε πάντων τὸν θεὸν αὐτὸν· οὐ γάρ δὲ ποτὲ ἔστιν εἰπεῖν ἔχεις, καὶ εἰ λίαν τολμηρὸς εἰ, καὶ τὰ περιττὰ μεγαλόψυχος. Κατάβαλέ σου τὰς δεύσεις, καὶ τὰς διαιρέσεις, καὶ τὰς τομὰς, καὶ τὸ ὡς περισώματος διανοεῖσθαι τῆς ἀσωμάτου φύσεως· καὶ τάχα δὲν δξιόν τι διανοηθῆς θεοῦ γεννήσεως. Πῶς γεγέννηται; Πάλιν γάρ τὸ αὐτὸν φθέγξομαι δυσχεραίνων· θεοῦ γέννησις σωπῇ τιμάσθω. Μέγα σοι τὸ μαθεῖν, δις γεγέννηται. Τὸ δὲ πῶς, οὐδὲ ἀγγέλοις, μὴ δις γε σοὶ ἐννοεῖν συγχωρήσωμεν. Βούλει παραστήσω τὸ πῶς; Ήσ οἶδεν δὲ γεννήσας Πατήρ, καὶ δὲ γεννηθεῖς Ιησός· τὸ δὲ οὐπέρ ταῦτα, νέφεις κρύπτεται, τὴν σὴν διαφεῦγον ἀμβλυωπίαν. ποιει, quilibet audax sis, atque in supervacaneis rebus strenuus et magnanimus. Tuas illas fluxiones, et divisiones, et sectiones prius abjice, ac de incorporeis illa natura, quasi de corporeis, disputare desine; atque ita fortasse dignum aliquid generatione divina concipere animo queas. Quomodo genitus est? Idem enim indignabundus repeto.

Visne in Patrem quoque ipsum cavillis nonuihil iudam? Tu mihi ansam: talia audendi præbes. Pater itaque vel volens Deus est, vel nolens. Ac vide qua tandem ratione scitum illud tuum et acutum argumentum effugies. Si volens, quando velle coepit? Non enim priusquam esset. Neque enim prius quidquam erat. An partim in eo quidam fuit quod voluit, partim quiddam quod in voluntatem cecidit? Divisibilis igitur erit. Quid autem afferri poterit, quin juxta tuam argumentandi rationem, ipse quoque voluntatis fetus sit? Quod si nolens, quis eum coegerit ut esset? Quo etiam modo Deus, si coactus est; et coactus quidem non ad aliud quidquam, quam ad hoc, ut Deus esset? Quomodo, inquis, Filius genitus est? Verum tu quoque responde, quomodo creatus est? siquidem, B

Quomodo ergo, inquires, genitus est? Haud magna esset hæc generatio, si a te percipi posset, quippe qui ne tuam quidem noris, aut certe exiguum quamdam partem perceperisti, quantumque id dicere pudeat. Et postea eam plene tibi cognitam esse censes? Magnus tibi labor prius subeundus est, quam ut rationes eas invenias, quibus constitutus, formatus, ac manifestatus fueris, quibus etiam anima cum corpore, mens cum anima, ratio cum mente quasi vinculis quibusdam astringatur: tum quomodo corpus moveatur, et augeatur, atque alimento ipsum assimiletur: ad hæc quæ sit sensuum ratio, quæ memoriae, quæ reminiscentiae, rerumque ceterarum, ex quibus constas: ac præterea quæ conjunctum utriusque partis sint, quæ divisa et separata, quæ rursus a se invicem accipient. Quæ enim temporis progressu perfectionem suam consequuntur, eorum certe rationes ipsæ simul cum generatione extiterunt. Dicas, velim, quæ sint hæc rationes; sed ne tum quidem de Dei generatione pertracta. Nec enim id periculo vacat. Si enim tuam cognoscis, non protinus sequitur, Dei quoque generationem tibi cognitam et exploratam esse. Si autem tua tibi ignota est, quo tandem modo Dei generatio tibi nota erit? Quanto enim difficilis est Dei naturam, quam hominis, indagare, tanto quoque difficilis percipi potest superna illa et divina generatio, quam tua. Quod si, quia eam cognitione assequi nequis, idcirco ne genitum quidem esse contendis, tempus jam tibi fuerit, multa, quæ tu minimecepistis, atque ante omnia Deum quoque ipsum, e rerum natura delere atque obliterare. Neque enim, quid tandem sit, explicare Dei generatio silentii honore decoretur. Abunde

magnum tibi est scire, cum genitum esse. Quo autem modo genitus sit, ne ipsis quidem angelis, nedum tibi intelligere concessemus. Vis declarari quomodo? Ut seit Pater, qui genuit, et Filius qui genitus est. Quod supra haec est, nube oblegitur, animique tui hebetudinem fugit.

Sed argutari pergunt. Existentem, vel non existentem genuit Pater. O futilisugas! Haec enim mihi ac tibi conveniunt, qui partim eramus, ut Levi ille, in humbris Abraham¹, partim procreatus sumus; ac proinde partim ex entibus, partim ex non entibus sumus: contra quam in primigena illa materia accidit, quae haud dubie ex non ente procreata est, utcunque eam nonnulli aeternam esse consingant. At hic generatio cum essentia ipsa concurredit, atque a principio exstitit. Ubi ergo anceps illud tuum, atque utrinque praeceps argumentum pones? Quid enim eo, quod a principio erat, antiquius esse potest, ut illuc tempus colloquemus, vel quo erat Filius, vel quo non erat? Utroque enim modo illud, a principio, dissolvetur et evertetur, nisi forte tibi quoque Pater, percunctantibus rursus nobis, ex entibus, an ex non entibus sit, bis esse periclitetur, alter nimurum praesistens, alter existens; aut certe propter ludicas tuas interrogaciones, atque ex arena constructas domos, quae ne levibus quidem ventis resistere possunt, idem ei, quod Filio, accidat, hoc est, ex non ente sit. Ego quidem neutrum horum admitto, quæstionemque hanc tuam absurditatis multum, difficultatis nihil habere aio. Quod si tu juxta tuas dialecticas sententias in omni arguento alterutram disjunctionem veram esse oportere existimas, parvam quamdam interrogatiunculam a me accipe. Tempus estne in tempore, annon? Si in tempore, quo tandem? Quidque supra hoc existente? Ac quomodo hoc continente? Si autem non in tempore, quæ haec eximia sapientia, tempus temporis expers inducere? Age, bujus sermonis, Nunc ego mentior, da alterum, aut duntaxat verum esse, aut falsum: non enim utrumque dabimus. Aiqui nullo modo hoc fieri potest. Vel enim mentiens verum dicet, vel mentietur verum dicens. Ita prorsus necesse est. Quid igitur mirum, si quemadmodum hic contraria concurrunt, ita etiam illie utraqque pars a vero aberret, atque ita scitum illud et eruditum tuum argumentum stultum atque ineptum apparat? Ac velim nibi hoc etiam signum solvas: Aderasne tibi cum giguereris? Adesne etiam nunc tibi? Ali neutrum horum? Si enim aderas, et ades, effectus es? Si autem neutrum horum quæ diximus, bujusc causa? Sed ineptum est, inquiet, cum de uno disputatione, adhuc sibi, necne, curiosius inquirere. Haec enim de aliis, non de seipso dicuntur. Ineptius, m hi credet, est, id, quod a principio erat, utrum ante generationem erat, necne, in quæstionem vocare. Hæc enim disputatio iis demum convenit, quæ tempore dividi possunt.

At enim, inquit, non idem sunt genitum et ingenitum; ac proinde, nec Filius cum Patre idem est. Quid opus est dicere, hoc arguento vel Patrem vel Filium a divinitate manifeste submoveri? Si enim ingenitum essentia Dei est, pro-

A "Όντα ούν γεγένηκεν, ή ούχ δυτα. Τῶν ληρημάτων Περὶ ἐμὲ καὶ σὲ ταῦτα, οἱ τὸ μέν τι ήμεν, ωσπερ ἐν τῇ δοξῇ τοῦ Ἀβραὰμ, δ. Λευτ. τὸ δὲ γεγόνημεν. Ωστε ἐξ δυτων, τρόπον τινὰ τὸ δημέτερον, καὶ ούχ δυτων· ἐναντίως περὶ τὴν ἀρχέγονον ὅλην ὑποστᾶσαν σαφῶς ἐξ οὐκ δυτων, καὶ τινες ἀγέννητον ἀναπλάττωσιν. Ἐνταῦθα δὲ σύνδρομον τῷ εἶναι τὸ γεγεννῆσθαι, καὶ ἀπ' ἀρχῆς. Ωστε ποὺ θήσεις τὸ ἀμφίκρημνον τοῦτο ἔρωτήμα; Τι γάρ τοῦ ἀπ' ἀρχῆς πρεσβύτερον, ίν' ἐκεῖ θῶμεν τὸ εἶναι ποτε τοῦ Υἱοῦ, ή τὸ μὴ εἶναι; Ἀμφοτέρως γάρ τὸ, ἀπ' ἀρχῆς, λυθῆσται· εἰ μή σοι καὶ δ. Πατήρ, πάλιν ἐρωτώντων ήμῶν, ἐξ δυτων, ή ἐξ οὐκ δυτων, κινδυνεύσειν ή δις εἶναι, δ. μὲν προών, δ. δὲ ὀν, η ταυτὸν τῷ Υἱῷ παθεῖν, ἐξ οὐκ δυτων εἶναι, διὰ τὰ σὰ τῶν ἐρωτημάτων παίγνια, καὶ τὰς ἐκ φάμμων οικοδομάς, αἱ μηδὲ αὔρας ἵστανται. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐδέτερον τούτων δέχομαι, καὶ τὴν ἔρωτησίν φημι τὸ ἀπόκοντελον, οὐχὶ τὸ ἀπόρον τὴν ἀπάντησιν. Εἰ δὲ σοι φαίνεται ἀναγκαῖον εἶναι τὸ ἔτερον ἀληθεύειν ἐπὶ παντὸς, κατὰ τὰς σὰς διαλεκτικὰς ὑπολήψεις, δέξαι μού τι μικρὸν ἔρωτημα. Ὁ χρόνος ἐν χρόνῳ, η ούχ ἐν χρόνῳ; Εἰ μὲν οὖν ἐν χρόνῳ, τίνι τούτῳ; καὶ τι παρὰ τούτον δυτι; καὶ πῶς περιέχοντι; Εἰ δὲ ούχ ἐν χρόνῳ, τίς τι περιέχει τούτῳ; Εἰ μὲν γάρ καὶ παρῆς, καὶ πάρει, ὡς τίς, καὶ τίνι; καὶ πῶς δ. εἰς διμφω γεγόνατε; Εἰ δὲ μηδέτερον τῶν εἰρημένων, πῶς σεαυτοῦ χωρίζῃ; καὶ τίς η αἰτία τῆς διαζεύξεως; Ἀλλ' ἀπαλένετον τὸ περὶ τοῦ ἐνδοῦ εἰ. Σεαυτῷ πάρεστιν, η μή, πολὺ πραγμονεῖν. Ταῦτα γάρ ἐπὶ ἄλλων, οὐχ οὔσιον λέγεται. Ἀπαθευτέρον, εὗ ἰσθι, τὸ ἀπ' ἀρχῆς γεγεννημένον, εἰ δην πρὸ τῆς γεννήσεως, η οὐκ ἦν, διευθύνεσθαι. Οὕτος γάρ περὶ τῶν χρόνων διαιρετῶν δ. λόγος.

quisnam tandem, et cui? Et quomodo unus duo quomodo a seipso disjungeris? Et quæ disjunctionis uno disputatione, adhuc sibi, necne, curiosius inquirere. Ineptius, m hi credet, est, id, quod a principio

B D "Άλλ' οὐ ταυτὸν, φησι, τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεννητόν. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ δ. Υἱὸς τῷ Πατέρι ταυτόν. Ότι μὲν φανερῶς δ. λόγος οὗτος ἐκδάλλει τὸν Υἱὸν τῆς θεότητος, η τὸν Πατέρα, τι χρή λέγειν; Εἰ γάρ τὸ ἀγέννητον οὐσία Θεοῦ, τὸ γεννητὸν οὐκ οὐσία.

¹¹ Hebr. viii, 10 εἰρ.

εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἐκεῖνο. Τίς ἀντερεῖ λόγος; Ἐλοῦ τοι-
νυν τῶν ἀσεβειῶν ὅποτέραν βούλει, ὃ καὶ νὲ (80) θεο-
λόγης, εἴπερ ἀσεβεῖν πάντας ἐσπούδαχας. Ἔπειτα,
πῶς οὐ ταυτὸν λέγεις τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γε-
ννητόν; Εἰ μὲν τὸ μὴ ἔκτισμένον, καὶ ἔκτισμένον, κα-
γὼ δέχομαι· οὐ γάρ ταυτὸν τῇ φύσει τὸ ἄναρχον καὶ
τὸ κτιζόμενον. Εἰ δὲ τὸ γεγεννητός, καὶ τὸ γεγεννη-
μένον, οὐ ταυτὸν λέγεις, οὐκ ὅρθως λέγεται. Ταυτὸν
γάρ εἶναι πᾶσα ἀνάγκη· αὐτῇ γάρ φύσις γεννήτορος
καὶ γεννήματος, ταυτὸν εἶναι τῷ γεγεννητῷ
κατὰ τὴν φύσιν τὸ γέννημα. Ἡ οὖτων πάλιν.
Πῶς λέγεις τὸ ἀγέννητον καὶ τὸ γεγεννητόν; Εἰ μὲν
γάρ τὴν ἀγεννησαλαν αὐτὴν καὶ τὴν γέννησιν, οὐ
ταυτόν· εἰ δὲ οἵ ὑπάρχεις ταῦτα, πῶς οὐ ταυ-
τόν; Ἔπειτα καὶ τὸ ἀσφόρον, καὶ τὸ σοφὸν, ἀλλῆλοις μὲν
οὐ ταυτά, περὶ ταυτὸν δὲ τὸν ἀνθρώπον· καὶ οὐκ οὐ-
σίας τέμνει, περὶ δὲ τὴν αὐτὴν οὐσίαν τέμνεται. Ἡ
καὶ τὸ ἀθάνατον, καὶ τὸ ἄκαχον, καὶ τὸ ἀναλοικωτόν
οὐσία Θεοῦ; Ἀλλ' εἰ τοῦτο, πολλαὶ οὐσίαι Θεοῦ, καὶ
οὐ μία· ἡ σύνθετον ἐκ τούτων τὸ Θεῖον· οὐ γάρ ἀσυ-
θέτως ταῦτα, εἴπερ οὐσίαι.

circa eumdem hominem considerantur: nec substantias scinduntur. Quid? An etiam inmortalitas, et innocentia, et immutabilitas, essentia Dei sunt? At si ita est, multæ Dei essentiae erunt, non una: aut certe compositus ex his Deus erit. Neque enim hæc crita compositionem esse queunt, si modo essentiae sunt.

Ταῦτα μὲν οὖν φασι· κοινὰ γάρ καὶ ἀλ-
λον. Οὐ δὲ μόνον Θεοῦ καὶ Ιδίου, τοῦτο οὐσία. Οὐκ ἂν μὲν συγχρησαίεν εἶναι μόνου Θεοῦ τὸ ἀγέννη-
τον, οἱ καὶ τὴν ὄλην καὶ τὴν ἰδέαν συνεισάγοντες, ως ἀγέννητα. Τὸ γάρ Μανιχαίων πορρωτέρω ῥήματαν
σκότος. Πλὴν ἔστω μόνου Θεοῦ. Τί δὲ ὁ Ἄδαμ; οὐ μόνος πλάσμα Θεοῦ; Καὶ πάνυ, φήσεις. Ἀρ' οὖν
καὶ μόνος ἀνθρωπός; Οὐδαμῶς. Τί δή ποτε; Οὐτι
μή ἀνθρωπότης ἡ πλάσις· καὶ γάρ τὸ γεννηθὲν,
ἀνθρωπός. Οὐτεώς οὐδὲ τὸ ἀγέννητον μόνον Θεός, εἰ
καὶ μόνου Πατρός. Ἀλλὰ δέξαι καὶ τὸ γεγεννητὸν εἶναι
Θεόν· ἐκ Θεοῦ γάρ, εἰ καὶ λίαν εἰ φιλαγέννητος.
Ἐπειτα, πῶς οὐσίαν Θεοῦ λέγεις, οὐ τὴν τοῦ δυτος
Θεότιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ μή δυτος ἀνατρεσιν; Τὸ γάρ μή
ὑπάρχειν αὐτῷ γέννησιν, δὲ λόγος δηλοῖ, οὐχ δὲ τὴν
φύσιν ἔστι παρίστησι, οὐδέ δὲ ὑπάρχει τὸ μή
ἔχον γέννησιν. Τίς οὖν οὐσία Θεοῦ; Τῆς σῆς ἀπονοίας
τοῦτο λέγειν, δες πολυπραγμονεῖς καὶ τὴν γέννησιν·
ἡμῖν δὲ μέγα, καὶ εἴποτε καὶ εἰς ὄντες
τοῦτο μάθοιμεν, λυθέντος ἡμῖν τοῦ ζόφου καὶ τῆς πα-
χύτητος, ως ἡ τοῦ ἀψευδοῦς θύσοχεσις. Τοῦτο
μὲν οὖν καὶ νοεῖσθω, καὶ ἐλπιζέσθω τοῖς ἐπὶ τούτῳ
καθαριομένοις. Ἡμεῖς δὲ τοσοῦτον εἰπεῖν θαρρήσω-
μεν, δεῖ εἰ καὶ μέγα τῷ Πατρὶ, τὸ μηδαμέθεν
ῶρμῆσθαι, οὐκ Ἐλαττον τῷ Ιητῷ, τὸ ἐκ τοιούτου Πα-
τρός. Τῆς τε γάρ τοῦ ἀναιτίου δόξης μετέχοι ἀν, δεῖ
ἐκ τοῦ ἀναιτίου, καὶ πρόσεστι τὸ τῆς γεννήσεως
πρᾶγμα τοσοῦτον, καὶ οὐτω σεβάσμιον τοῖς
μή πάντῃ χαμαιπετέσι καὶ ὀλικοῖς τὴν διά-
νοιαν.

illius, qui causam a nullo habet, particeps est, quia ex eo est, accedit etiam generationis decus, res tanta, lausque veneranda, iis utique, qui non omnino humi provoluti sunt, crassoque animo prædicti.

A factio genitum essentia non erit: aut si hoc, pro-
cul dubio non illud. Quis enim est qui contrarium
disputando tueri queat? Quamobrem, utram e
duabus impietatis malis, elige, o nove theologe,
siquidem impiam doctrinam omnino amplecti tibi
propositum est. Deinde, quomodo ingenitum et ge-
nitum non idem esse dicas? Si per hæc verba nihil
aliud intelligis, quam id quod increatum et quod
creatum, in eadem ipse quoque sunt sententia.
Neque enim natura idem est quod principio caret,
et quod procreatū est. Sin autem his verbis eum,
qui genuit, et eum, qui genitus est, accipis, haud
quaquam recte id abs te dicitur. Item enim
omino esse necesse est. Hæc quippe geniti natura-
est, ut idem, si naturam species, sit cum eo qui
genuit. Vel ad hunc rursus modum agamus: Quid
per ingenitum ac genitum intelligis? Si ipsam in-
genitum et geniti proprietatem, non idem sunt. Sin
autem ea, quibus hæc insunt, quid vetat quominus
idem sint? Quandoquidem quod insipiens est, et
sapiens, inter se quidem non idem sunt; verum
scindunt, sed circa eamdem substantiam

B Hæc quidem haud dicunt. Communia quippe
aliorum quoque sunt. Quod autem solius Dei est,
ipsique proprie convenit, hoc ipsi essentia
est. Atqui solius Dei ingenitum esse, minime illi
concesserint, qui materiam quoque et formam, ut
ingenitas, induxerunt. Manichæorum enim tenebras
longius adhuc projiciamus. Sed sit sane solius Dei
ingenitum. Quid Adam? Nonne solus a Deo effictus
est? Maxime, inquires. Utrum ergo solus quoque
homo? Minime. Quare? Quia efficio humanitas
non est. Nam is quoque, qui progenitus est, homo
est. Eodem modo nec ingenitum solum Deus est,
etsi solius Patris. Verum admitte etiam eum qui
genitus est, Deum esse. Ex Deo quippe est, quam-
libet tu ingenito faveas. Ad hæc quomodo Dei essen-
tiā dicis, non ejus, quod est, positionem, sed
ejus, quod non est detractionem? Vox enim ingeniti
significat, eum quidem generationis expertem esse,
non autem declarat quidnam natura sua sit id quod
generatione caret. Quænam ergo est Dei essentia?
Tua est dementia hoc dicere, qui generationem
quoque ipsam ansie perscrutaris: nobis autem
abunde magnum atque amplum fuerit, si in posterum
quoque discamus, soluta videlicet hac caligine et
crassitie¹, ut pollicitus est is, qui non mentitur².
Ergo hoc ab his, qui ad eam rem sese perpurgant,
cogitetur, ac speretur. Nos autem hoc duntaxat di-
cere non dubitabimus, si magnum Patri est a nullo
profectum esse, non minus illustre Filio esse, ex
tali Patre prodiisse. Nam præterquam quod gloriae
lauque veneranda, iis utique, qui non omnino humi

¹ I Joan. iii, 2. ² Tit. i, 2.

Sed si Filius, inquit, essentia ratione idem cum Pater est, profecto, cum ingenitus sit Pater, ingenitus quoque Filius erit. Recte, si ingenitum essentia Dei esset, ut sic nova quedam mistio esset genito-ingenitum. Cum autem hoc disserim circa essentiam consideretur, quid tu hoc quasi firmum quiddam profers? An tu quoque patris pater es, ut nulla re a patre tuo supereris, quandoquidem essentia idem cum eo es? Nonne perspicuum est, proprietate fixa et stabili permanente, quærendum nobis esse quæ sit Dei essentia, si tamen ea ullo modo quærenda est? Quod autem ingenitum et Deus idem non sint, hinc sere intelliges. Si enim idem essent, prorsus oporteret, quoniam Deus quorundam Deus est, quorundam quoque ingenitum esse: aut contra, quoniam ingenitum nullius est, nec Deum quoque quorundam esse. Nam quæ omnino eademi sunt, similiter etiam esseruntur. At ingenitum non quorundam est (quorum enim?), Deus vero quorundam Deus est, omnium quippe. Quo ergo modo idem erunt Deus et ingenitum? Ac rursus, quoniam ingenitum et genitum inter se opponuntur, ut habitus et privatio, substantias quoque inter se oppositas induci necesse est, quod nemo concesserit. Aut rursus, quoniam habitus privationibus extinguitur, non solum antiquior erit Filii essentia a Patre extinguetur, ac de medio tolletur.

Quid adhuc nunc superest ex ineluctabilibus ipsorum, ut putant, argumentis? Fortasse ad illud postremum configunt: Si Deus gignendi finem non fecit, imperfecta est generatio. Et quando finem facturus est? Si autem gignere cessavit, omnino quoque cœpit. Sic rursus crassi et corporis rebus affixi homines corporeas ratiocinationes afferunt. Ego vero sic respondeo: Sempernum sit Filio nasci, neque, nondum dico, quoadusque illud Scripturæ: *Ante omnes colles gignit me*¹, accuratius expendero. Illud autem non video, quam necessarium sit hoc eorum argumentum. Si enim, ut ipsi aiunt, aliquando id cœpit, quod finem habiturum est, profecto id non cœpit, quod finem non est habiturum. Quid ergo de anima vel de angelica natura pronuntiabunt? Si principium habuit, finem quoque habebit: si autem sine carebit, secundum eos utique principio quoque hanc caruisse constat. Atqui et principium habuit, nec unquam esse desinet. Falsum est itaque quod aiunt, id, quod finem habiturum est, principium quoque habuisse. Enimvero doctrina nostra hæc est: Ut equi, et bovis, et hominis, ac denique uniuscujusque earum rerum, quæ sub idem genus cadunt, eadem est definitio; ac quidquid definitionis hujuscem particeps est, hoc etiam proprie dicitur; quidquid autem particeps non est, hoc vel non dicitur, vel certe impropre dicitur: eodem modo unam quoque Dei essentiam, et naturam, et appellationem esse, tametsi per cogitationes quasdam distinctas, nonintra quoque simul distinguantur: et quod quidem proprie dicitur,

'Ἄλλοι εἰ ταυτὸν, φασίν, δὲ Υἱὸς τῷ Πατέρι καὶ οὐσίαν, ἀγένητος δὲ δὲ Πατήρ, Εσται τούτο καὶ διός. Καλῶς, εἰπερ οὐσία Θεοῦ τὸ ἀγένητον, Ιν' οὖτις καὶ μικρές, γεννητοαγένητον (98). Εἰ δὲ περὶ οὐσίαν ἡ διαφορὰ, τὸ τοῦτο, ὡς ἰσχυρὸν, λέγεται; Η καὶ σὺ πατήρ τοῦ πατρὸς, ίνα μηδενὶ λείπῃ τοῦ σου πατρὸς, ἐπειδὴ ταυτὸν εἶ κατ' οὐσίαν; Ή δῆλον, δτι, τῆς ιδιότητος ἀκινήτου μενούσης, ζητήσομεν οὐσίαν Θεοῦ, ήτις ποτέ έστιν, εἰπερ ζητήσομεν; Οὐτὶ δὲ οὐ ταυτὸν ἀγένητον καὶ Θεός, ὅδε δὲν μάθοις· Εἰ ταυτὸν ήν, ἔδει πάντως, ἐπειδὴ τινῶν Θεός δὲ Θεός, τινῶν είναι καὶ τὸ ἀγένητον· Η ἐπειδὲ μηδενὸς τὸ ἀγένητον, μηδὲ τὸν Θεόν είναι τινῶν· τὰ γάρ πάντη ταυτά, καὶ δομίως ἐκφέρεται. Άλλα μήν οὐ τινῶν τὸ ἀγένητον, τίνων γάρ; καὶ τινῶν Θεός δὲ Θεός, πάντων γάρ. Β Πώς δύν ἀν εἴη ταυτὸν Θεός καὶ ἀγένητον; Καὶ πάλιν, ἐπειδὴ τὸ ἀγένητον, καὶ τὸ γεννητὸν ἀντίκειται ἀλλήλοις, ὡς ξένος καὶ στέρησις, ἀνάγκη καὶ οὐσίας εἰσαχθῆναι ἀντικειμένας ἀλλήλαις, διπερ οὐ δέδοται. Ή, ἐπειδὴ πάλιν αἱ ξένεις τῶν στερήσεων πρότεραι, καὶ ἀναιρετικαὶ τῶν ξένων αἱ στερήσεις, μή μόνον πρεσβυτέρων είναι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας τὴν τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀναιρουμένην ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, δισον ἐπὶ ταῖς σαῖς ὑποθέσεσι.

C priores sunt, ac privationes habitus ipsos ex quam Patris, sed etiam, juxta hypotheses tuas, a

Tίς ἔτι λόγος αὐτοῖς τῶν ἀφύκτων; Τάχα ἀν επ' ἐκείνῳ καταφύγοιεν τελευταῖον, ὡς Εἰ μὲν οὐ πέπαυται τοῦ γεννῆσαν δὲ Θεός, ἀτελής η γένησις. Καὶ πότε παύσεται; Εἰ δὲ πέπαυται, πάντως καὶ ἡρξατο. Πάλιν οἱ σωματικοὶ τὰ σωματικά. Ἐγὼ δὲ, εἰ μὲν δίδοιν αὐτῷ τὸ γεννᾶθαι η μή, οὕτω λέγω, ἔως ἂν τὸ Πρόπατρών βουνών γεννᾶται, ἀκριβέστερον ἐπισκέψωμαι. Οὐχ δρῶ δὲ, τίς η ἀνάγκη τοῦ λόγου. Εἰ γάρ ἡρξαται κατ' αὐτοὺς τὸ παυσόμενον, οὐχ ἡρξαται πάντως τὸ μή παυσόμενον. Τί τοινυν ἀποφανοῦνται περὶ ψυχῆς, η τῆς ἀγγελικῆς φύσεως; Εἰ μὲν ἡρξαται, καὶ παύσεται· εἰ δὲ οὐ παύσεται, δῆλον, δτι κατ' αὐτοὺς οὐδὲ ἡρξαται. Άλλα μήν καὶ ἡρξαται, καὶ οὐ παύσεται. Ουσὶ δρᾶ ἡρξαται κατ' αὐτοὺς τὸ παυσόμενον. Ό μὲν οὖν ἡμέτερος λόγος. Όποτε Ιππου, καὶ βοδς, καὶ ἀνθρώπου, καὶ ἔκάστου τῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ διεδος, εἰς λόγος ἐστίν· καὶ δὲν μὲν διαμετέχῃ τοῦ λόγου, τοῦτο καὶ κυρίως λέγεσθαι· δὲν δὲ μηδὲν μετέχῃ, τοῦτο η μή λέγεσθαι, η μή κυρίως λέγεσθαι· οὐτωδὲ καὶ θεοῦ μίλανούσιαν είναι καὶ φύσιν, καὶ κλήσιν, καὶ ἐπικοινωνίας τισ διαιρουμέναις συνδιαιρήται καὶ τὰ δύναματα· καὶ δὲν διαν κυρίως λέγηται, τούτο καὶ είναι Θεόν· δὲν δὲν η κατὰ φύσιν, τοῦτο καὶ ἀληθῶς δύνομάεσθαι· εἰπερ μή ἐν δύναμασιν, ἀλλ' ἐν πράγμασιν ἐστιν ημέν η ἀλήθεια. Οι δὲ, δισπερ δεδοικότες, μή πάντα κινεῖν κατὰ τῆς ἀληθείας, Θεόν μὲν είναι τὸν Υἱὸν διμολογοῦσιν, διατητασθῶσι πτηλόγω καὶ ταῖς μαρτυρίαις· διμώνυμον δὲ καὶ μάνης κοινωνοῦντα τῆς κλήσεως.

D et quod quidem proprie dicitur,

¹ Prov. viii, 25.

id etiam Deum esse; et rursus quod natura sua sit, hoc quoque proprie nuncupari: siquidem non in nudis nominibus, sed in rebus nobis veritas sita est. At isti, perinde ac pertimescant ne quid adversus veritatem immotum relinquant, Deum quidem Filium esse fatentur, cum Scripturæ ac auctoritatibus testimoniis opprimantur; sed æquivoce Deum dici, ac nominis solius participem esse contendunt.

"Οταν δὲ ἀνθυποφέρωμεν αὐτοῖς, Τί οὖν ; οὐ χυρίως Θεὸς δὲ Γιάδης, ὁσκερ οὐδὲ ζῶον τὸ γεγραμμένον ; πῶς οὖν Θεὸς, εἰ μὴ χυρίως Θεός ; Τί γάρ κωλύει, φασι, καὶ ὅμωνυμα ταῦτα εἶναι, καὶ χυρίως ἀμφότερα λέγεσθαι ; Καὶ προσοίσουσιν ἡμῖν τὸν κύνα, τὸν χερσαῖον, καὶ τὸν θαλάττιον, ὅμωνυμά τε θνητα, καὶ χυρίως λεγόμενα (ἔστι γάρ τι καὶ τοιούτον εἶδος ἐν τοῖς ὅμωνυμοις· καὶ εἴτε τι ἀλλο τῇι αὐτῇι προσχρῆται προσηγορίᾳ, καὶ μετέχει ταύτης ἐπιστῆς, τῇι φύσει διεστήκος). Ἀλλ' ἔκει μὲν, ὃ βέλτιστε, δύο φύσεις τιθεὶς ὑπὸ τὴν αὐτὴν προσηγορίαν, οὐδὲν ἀμείνω τὴν ἐτέραν τῆς ἐτέρας εἰσάγεις, οὐδὲ τὴν μὲν πρότερον, τὴν δὲ ὕστερον, οὐδὲ τὴν μὲν μᾶλλον, τὴν δὲ ἥπτον οὔσαν τοῦθ' ὅπερ λέγεται. Οὐδὲ γάρ τι συνέξευκται τὸ ταύτην παρέχον αὐταῖς τὴν ἀνάγκην. Οὐ γάρ ὃ μὲν μᾶλλον κύνων, δὲ ἥπτον τοῦ ἐτέρου κυνὸς, οἷον δὲ θαλάττιος τοῦ χερσαίου, ή δὲ χέρσατος Ἑμπατῶν τοῦ θαλαττίου· διὰ τι γάρ, ή κατὰ τίνα λόγον ; Ἀλλ' ἐν ὅμοιοις πράγμασι καὶ διαφόροις, ή κοινωνία τῆς κλήσεως. Ἐνταῦθα δὲ τῷ Θεῷ παραζευγνύς τὸ σεβάσμιον, καὶ τὸ ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν εἶναι καὶ φύσιν, διὸν Θεοῦ καὶ οἰοντος φύσις θεότητος, εἴτε τῷ Πατρὶ μὲν τοῦτο διδοὺς, τὸν Γιὸν δὲ ἀποστερῶν καὶ ὑποτιθεὶς, καὶ τὰ δεύτερα νέμων αὐτῷ τῆς τιμῆς καὶ τῆς προσκυνήσεως, καὶν ταῖς συλλαβαῖς χαριζή τὸ δμοιον, τῷ πράγματι τὴν θεότητα περικόπτεις, καὶ μεταβανεῖς κακούργως ἀπὸ τῆς τὸ ίσον ἔχουσης ὅμωνυμίας, ἐπὶ τὴν τὰ μὴ ίσα συνδέουσαν. Μίστε δὲ γραπτός σοι, καὶ δὲ ζῶον δινθρωπος μᾶλλον, ή οἱ τοῦ ὑποδείγματος κύνες τῇι θεότητι πλησιάζουσιν. Ἡ δέδει ἀμφοτέροις, ὁσκερ τὴν κοινωνίαν τῆς κλήσεως, οὕτω δὲ καὶ τὴν δμοτιμίαν τῶν φύσεων, εἰ καὶ διαφόρους ταύτας εἰσάγεις· καὶ καταλέυκας σου τοὺς κύνας, οὓς ἔκειρες κατὰ τῆς ἀνισότητος. Τι γάρ διφέλος τῆς δμωνυμίας, εἰ τὸ ίσοτιμον μὴ ἔχοιεν οἱ παρά σοῦ διαιρούμενοι. Οὐ γάρ ίντι ίσοτιμα δεῖξης, ἀλλ' ίντα ἀνισότιμα, πρὸς τὴν δμωνυμίαν, καὶ τοὺς κύνας κατέψυγες. Πώς δὲ τις ἐλεγχθείη μᾶλλον, καὶ έστιν

μαχομένος, καὶ βοτητή;
diversas eas inducis; atque ita canes illos tuos dele
litatem ex cogitasti. Quis enim homonymiae
Nec enim, ut eos bonore æquales, sed ut dispare
fugisti. Quonam modo quispiam magis convinci

Ἐάν δὲ λεγόντων ἡμῶν, ὅτι τῷ αἰτίῳ μεῖζων
δι Πατήρ τοῦ Υἱοῦ, προσλαβόντες τὴν, Τὸ δὲ αἴ-
τιον φύσει, πρότασιν· ἐπειτα, Τὸ μεῖζον τῇ φύσει,
συνάγωσιν· οὐκ οἶδα πότερον ἔαντοὺς παραλογίζον-
ται, ή τοὺς πρὸς οὓς δι λόγος. Οὐ γάρ ἀπλῶς, δια-
χατά τινος λέγεται, ταῦτα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου
τούτῳ φθῆσται· ἀλλὰ δῆλον κατὰ τίνος, καὶ τίνα.
Ἐπει τοι τοι καλύπτει κάμηλα ταῦτην πρότασιν ποιησάμενον,
τὴν, διτι· Ο Πατήρ μεῖζων τῇ φύσει, ἐπειτα προσλα-
βόντα τὸ, Φύσει δὲ οὐ πάντως μεῖζων οὐδὲ Πατήρ·
ἐκτεύθεν συναγεγένην· Τὸ μεῖζον οὐ πάντως μεῖζον·

A Cum autem hanc ipsis objectionem subjiciamus : Quid ergo ? non proprio Deus est Filius, quemadmodum id quod pictum est, non est animal ? Quomodo ergo Deus, si Deus proprio non est ? Respondent : Quid prohibet, quominus, et haec æquivoca sint, et proprio utrumque dicatur ? Ac nobis, et terrestrem, et marinum canem proferent, qui, cum sub eodem nomine diversam significationem habeant, proprio tamen dicuntur. (Est enim hujusmodi quoque species quædam inter æquivoca ; et si quid aliud, quod eadem appellatione utatur, ejusque peræque particeps sit, cum interim naturæ ratione dissideat.) At, vir optime, cum illuc duas naturas sub eadem appellatione collocas, neutram altera præstantiorem introducis ; nec alteram priorem, alteram posteriorem ; nec denique alteram quæ magis, alteram quæ minus sit id quod esse dicitur. Neque enim quidquam conjunctum est, quod hanc ipsis necessitatem afferat. Non enim hic canis magis canis est, quam ille canis, hoc est, marinus magis quam terrestris, vel contra, terrestris magis quam marinus ; cur enim, aut qua ratione ? Sed in rebus, diversis quidem illis, verum pari honore præditis, communis est appellatio. Illic vero, cum Deo venerationem adjungas, eumque supra omnem essentiam et naturam esse dicas (quod Dei solius est, et velut divinitatis natura), ac deinde Patri quidem hoc tribuas, Filium autem prives, atque subjicias, secundasque illi honoris et adorationis partes assignes, quamvis verborum syllabis æquallitatem ipsi largiaris, re ipsa tamen divinitatem ei amputas, ac veteratorie ab hoc homonymiæ genere, quod æqualitatem complectitur, ad genus illud transis, quod res æquales minime connectit. Ac proinde, ut quidem argumentari instituis, pictus ille ac vivus homo, ad divinitatem adumbrandam proprius accedunt, quam canes, quos exempli causa proposuisti. Alioqui utrique, ut nomen commune, sic etiam parem naturæ dignitatem tribue, etiamsi veris, quos ad probandam Patris ac Filii inæquafructus, si dignitate pares sint, qui a te dividuntur ? ostenderes, ad homonymiam illam, et canes conqueat, et secum ipse, et cum divinitate pugnare ?

D Jam si dicentibus nobis, Patrem, quantum ad causam, Filio majorem esse, ipsi hanc propositionem assumant: At causa natura; posteaque conclusionem hanc subiectant: Ergo major natura; haud scio, seipsosne potius, an eos, cum quibus disputant, captiosa hac argumentatione circumveniant. Neque enim simpliciter, quæcumque de aliquo dicuntur, etiam de eo, quod ipsi subjectum est, dicuntur; sed perspicuum est de quo, et quænam dicantur. Alioqui quid prohibet, quominus ipsa quoque allata hac propositione: Pater major na-

tura est; ac deinde assumpta altera: Natura autem non omnino major, neque Pater; ita postremo concludam: Majus igitur non omnino maius; vel, Pater non omnino Pater. Aut si mavis, ad hunc modum agam: Deus est essentia: Essentia non omnino est Deus; quod sequitur ipse conclude: Ergo Deus non omnino Deus. Verum, ni fallor, ab eo, quod secundum rationem quamdam dicitur, ad id quod simpliciter dicitur, captiose progrederit hæc argumentatio, quod artis hujus studiosis usitatum est et familiare. Nam cum nos hanc vocem, majus, causæ naturæ tribuamus, inferunt ipsi, causam naturæ majorem esse. Quod perinde est, ac si dicentibus nobis: Hic mortuus homo; inferrent ipsi: Ergo homo.

Quomodo autem istud, quod certe non minor admiratione dignum est, quam quæ superius B dicta sunt, prætermittimus? Pater, inquit, vel essentia, vel actionis nomen est: sic enim nos utrinque ita astricatos putant, ut nulla ratione ex eorum vinculis elabi possimus. Si enim essentia nomen esse dixerimus, assentiemur, ut existimant, Filium diversam a Patre essentiam habere: quandoquidem una sit Dei essentia, quam Pater, ut censem, jam ante occuparit. Sin autem actionis, creatum esse fatebiur, non genitum. Ubi enim est agens, illic quoque omnino id quod agitur esse necesse est. Ac mirari se dicent, quo pacto factum cum factore idem esse queat. Me quoque ipsum vehementer hæc distinctio vestra permoveret, si mihi duorum alterutrum necessario admittendum esset, ac non potius, utraque disjunctionis parte vitata, tertium aliquid verius dicere licere. Nec enim essentia nomen est Pater, o viri acutissimi, nec actionis; sed relationem eam indicat, quam Pater erga Filium habet, vel Filius erga Patrem. Ut enim apud nos hæc nomina germanam quendam cojunctionem et necessitudinem declarant: ad eumdem modum illic quoque genitorem ac genitum eamdem naturam habere significant. Sed sit sane, in vestri gratiam, Pater essentia nomen: Filium utique simul introducit, non autem removebit, et alienabit, ut et communes notiones ferunt, et ipsa horum nominum vis ac facultas. Sit etiam actionis, si ita videtur: nec sic quidem causam obtinebitis. Eodem enim modo dicemus hoc ipsum egisse Patrem, ut consubstantialis ipsi Filius esset; etsi alioqui absurditate non caret hujusmodi actionis opinio. Videsne quo pacto, quamlibet improbe ac maligne pugnare studeatis, captiones tamē vestras effugiamus? Quoniam autem invictum illud tuum in ratiocinationibus et argutiis robur cognovimus, videamus jam quam vim in divinis oraculis positam habeas, si modo hinc quoque nobis dogma tuum persuadere non grave ducas.

Nos quippe ex magnis et excelsis voci- D bus Filii divinitatem percepimus, ac prædicamus. Quibus taadem? His nimis, Deus, Verbum, quod in principio erat, et oun principio, et principium: ut in his locis: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum¹; et, Tecum principium²; et, Qui vocal eam a generationibus principium³. Ad hæc Filius unigenitus dicitur: Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit⁴. Via, Veritas, Vita, Lux: Ego sum via,

A ἦ, Ο Πατήρ οὐ πάντως Πατήρ. Εἰ βούλει δὲ οὐτε· Ο Θεός, οὔσια· Η οὔσια δὲ, οὐ πάντως Θεός· τὸ έξῆς αὐτὸς συνάγαγε· Ο Θεός οὐ πάντως Θεός. Ἀλλ' οἵμαι, παρὰ τὸ πῆ χαλ ἀπλῶς δι παρελογισμὸς οὗτος, ὡς τοῖς περὶ ταῦτα τεχνολογεῖν σύνηθες. Ήμῶν γάρ τὸ μεῖζον τῇ τοῦ αἰτίου φύσει διδόντων, εἰτοι τὸ τῇ φύσει μεῖζον ἐπάγουσιν· ὄστερ δὲ εἰ χαλ λεγόντων ήμῶν, δι τὸ δεῖνα νεκρὸς ἀνθρώπος, ἀπλῶς ἐπῆγον αὐτοὶ τὸν ἀνθρώπον.

Ἐκεῖνο δὲ πῶς παραδράμωμεν, οὐδενὸς ἥττον τῶν εἰρημένων δὲ ἀξιάγαστον; Ο Πατήρ, φησιν, οὔσια, ή ἐνεργείας δνομα· ὡς ἀμφοτέρωθεν ήμᾶς δήσουτες. Εἰ μὲν οὔσιας φήσομεν, συνθησομένους ἐτερούσιον εἰναι τὸν Υἱόν· ἐπειδὴ μίσ μὲν οὔσια θεοῦ, ταῦτην δὲ, ὡς οὔτοι, προκατείληφεν δ Πατήρ· εἰ δὲ ἐνεργείας, ποίημα σαφῶς διμολογήσοντας, ἀλλ' οὐ γένημα· οὐ γάρ δὲ ἐνεργῶν, ἔκει πάντως καὶ τὸ ἐνεργόμενον. Καὶ πῶς τῷ πεποιηκότι ταυτὸν τὸ πεποιημένον, θευμάζειν φήσουσιν. Σφόδρα δὲ ἡδεσθην ὅμῶν καὶ αὐτὸς τὴν διαίρεσιν, εἰ τῶν δύο τὸ ἐτερον δέξασθαι ἤν ἀναγκαῖον, ἀλλὰ μὴ τὰ δύο διαφυγόντα, τρίτον εἰπεῖν ἀλλήθετον· δι τοις οὐσίας δνομα δ Πατήρ, ὡς σοφώτατοι, οὗτε ἐνεργείας· σχέσεως δὲ καὶ τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὸν Υἱὸν δ Πατήρ, ή δ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα. Ός γάρ παρ' ήμιν αἱ κλήσεις αἴται τὸ γῆσιον καὶ οἰκεῖον γνωρίζουσιν, οὐτῷ χάκει τὴν τοῦ γεγενημένου πρὸς τὸ γεγενημένος διμορφῶν σημαίνουσιν. Ἔστω δὲ, ήμῶν χάριν, καὶ οὔσιας τις δ Πατήρ· συνεισάγει τὸν Υἱὸν, οὐκ ἀλλοτριώσει, κατὰ τὰς κοινὰς ἐνοίσας, καὶ τὴν τῶν κλήσεων τούτων δύναμιν. Ἔστω καὶ ἐνεργείας, εἰ τοῦτο δοκεῖ· οὐδὲ οὖτως ήμᾶς αἱρήσετε. Αὐτὸ δ τοῦτο ἐνηργηκάς δὲ εἰ τὸ διμορφόσιον, ή καὶ διτοπος ἀλλως ή τῆς περὶ τοῦτο ἐνεργείας ὑπόληψις. Ορές διπάς ήμῶν, καὶ κακομαχεῖν ἐθελόντων, τὰς στροφὰς διαφεύγομεν; Ἐπει δὲ σου τὸ ἐν τοῖς λογισμοῖς καὶ ταῖς στροφαῖς διμαχον ἔγνωμεν, ήδωμέν σου καὶ τὴν ἐκ τῶν θείων λογίων Ισχύν, δι τὸ δέξη κάντεύθεν πειθεῖν ήμᾶς.

Ημεῖς μὲν γάρ ἐκ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν τῶν φωνῶν, τοῦ Υἱοῦ τὴν θεότητα καὶ κατειλήφαμεν, καὶ κηρύσσομεν. Τίνων τούτων; Τῆς Θεός, τῆς Λόγου, δὲ ἐν ἀρχῇ, δ μετὰ τῆς ἀρχῆς, ή ἀρχῆ· Ἐν ἀρχῇ δὲ δ Λόγος, καὶ δ Λόγος δὲ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεός δὲ δ Λόγος· καὶ, Μετὰ σοῦ δὲ ἀρχῆ· καὶ, Ο καλῶν αὐτὴν διὸ γενέων ἀρχήν. Ἐπειδὴ Υἱός μονογενής, Ο μονογενής Υἱός, δ ὁρ εἰς τὸν καλπον τὸν Πατέρος, ἐκείος ἐξητήσατο. Οδός, Ἀλήθεια, Ζωὴ, Φῶς· Ἐτώ εἰμι η ὄδος, καὶ η ἀλή-

¹ Joan. i, 1. ² Psal. cix, 3. ³ Isa. xl, 4. ⁴ Joan. i, 18.

θεια, καὶ η̄ ζωή· καὶ, Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Σοφία, Δύναμις· Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία. Ἀπαύγασμα, Χαρακτήρ, Εἰκὼν, Σφραγίς· Ὅς ὁ ἀκαύγασμα τῆς δόξης· καὶ, Χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ, Εἰκὼν τῆς ἀραθέτητος· καὶ, Τοῦτο γάρ δὲ Πατέρι ἐσχράγησεν δὲ Θεός. Κύριος, Βασιλεὺς, ὁ Θεός, ὁ Παντοκράτωρ· Ἐδρεῖς Κύριος πύρ παρὰ Κυρίου· καὶ, Ράδος εὐθύνητος, η̄ ράδος τῆς βασιλείας σου· καὶ, Ὁ ὁν, καὶ δὴν; καὶ δὲ ἐρχόμενος, καὶ δὲ πατοράτωρ. Σαφῶς περὶ τοῦ Γιοῦ λεγόμενα, καὶ δια τῆς αὐτῆς τούτοις ἔστι δινάμεως, ὡν οὐδὲν ἐπικτητον, οὐδὲ διστερον, τῷ Υἱῷ προσγενόμενον, η̄ τῷ Πνεύματι, ὡς περ οὐδὲ αὐτῷ τῷ Πατέρι· οὐ γάρ ἐκ προσθήτη τὸ τέλεον. Οὐ γάρ ήν, ὅτε ἀλογός ήν· οὐδὲ ήν, ὅτε οὐ Πατήρ· οὐδὲ ήν, ὅτε οὐκ ἀληθής, η̄ ἀσοφός, η̄ ἀδύνατος, η̄ ζωῆς ἐνθεής, η̄ λαμπρότητος, η̄ ἀγαθότητος.

Σὺ δέ μοι καταρίθμει πρὸς ταῦτα, τὰ τῆς ἀγνωμοσύνης φήματα, τὸ Θεός που, καὶ Θεός ὑμῶν, τὸ μεζίων, τὸ ἔκτισε, τὸ ἐποίησε, τὸ ἡγαστεν. Εἰ βούλει δὲ, καὶ τὸ δοῦλον, καὶ τὸ ὑπήκοον· τὸ δέδωκε, τὸ ἔμαθε, τὸ ἐντέταλται, τὸ ἀπέσταλται, τὸ μὴ δύνασθαι ἀφ̄ ἔαυτοῦ τι ποιεῖν, η̄ λέγειν, η̄ κρίνειν, η̄ δωρεῖσθαι, η̄ βούλεσθαι. Ἔτι δὲ καὶ ταῦτα· τὴν ἄγνοιαν, τὴν ὑποταγὴν, τὴν εὐχήν, τὴν ἐρώτησιν, τὴν προκοπήν, τὴν τελειωσιν. Πρόσθετος, εἰ βούλει, καὶ δια τούτων ταπεινότερα, τὸ ὑπνοῦν, τὸ πεινῆν, τὸ κοπεῖν, τὸ δακρύειν, τὸ ἀγωνιᾶν, τὸ ὑποδύεσθαι. Τάχα δὲ δινόεισας καὶ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸν θάνατον. Τὴν γάρ ἔγεραν, καὶ τὴν ἀνάληψιν παρήσειν μοι δοκεῖ, ἐπειδὴ τι καὶ πρὸς ἡμῶν ἐν τούτοις εὑρίσκεται. Πολλὰ δὲ ἀντί τοι πρὸς τούτοις σπερμολογήσαις, εἰ βούλοισι δυνατίσθαι τὸν διμόνυμόν εοι Θεὸν καὶ παρέγγειτον, η̄ μὲν δὲ ἀληθινόν, καὶ διδοτικόν τῷ Πατέρι. Τούτων γάρ ἔκαστον, οὐ χαλεπὸν μὲν, καὶ κατὰ μέρος ἐπειδόντα ἔξηγεισθαι εοι πρὸς τὸ εὔσεβεστατόν, καὶ ἀνακαθύστερον τὸ ἐν τοῖς γράμμασι πρόσκομπα, εἴ γε προσπτάλεις δυτῶς, ἀλλὰ μὴ ἔκδυν κακουργεῖς. Ἐνī δὲ κεφαλαῖρ, τὰ μὲν ὑψηλότερα πρόσταγε τῇ θεότητι, καὶ τῇ κρείττον φύσει παθῶν καὶ σώματος· τὰ δὲ ταπεινότερα τῷ συνθέτῃ, καὶ τῷ διὰ σὲ κενωθέντι καὶ σαρκωθέντι, οὐδὲν δὲ κείρον εἰπεῖν, καὶ ἀνθρωπισθέντι, εἴτα καὶ θύμωθέντι, ἵνα σὺ τὸ τῶν δογμάτων σου σαρκικὸν καὶ χαμερότερον καταλύσας, μάθης ὑψηλότερος εἶναι, καὶ συνανιέναι θεότητι, καὶ μὴ τοὺς ὀρωμένοις ἐναπομένοις, ἀλλὰ συνεπάρῃ τοῖς νοσυμένοις, καὶ γνῶσης, τίς μὲν φύσεως λόγος, τίς δὲ λόγος οἰκονομίας.

abjecta hac dogmatum humilitate et crassitie, sublimior esse, simulque cum divinitate ascendere, non autem rebus in aspectum cadentibus inhærescere condiscas; imo potius cum intellectibilibus rebus assurgas, atque intelligas, quae naturæ ratio, quae ratio

A *veritas et vita*¹; et, *Ego sum lux mundi*². *Sapientia, Potentia; Christus Dei potentia et Dei sapientia*³. *Splendor, Charakter, Imago, Sigillum*, ut in his verbis: *Qui cum sit splendor glorie*⁴; et, *Charakter subtilitatis ipsius*⁵; et, *Imago bonitatis*⁶; et alio loco: *Quoniam Pater signavit Deus*⁷. *Dominus, Rex, Ens, Omnipotens: Pluit Dominus ignem a Domino*⁸; et, *Virga directionis virga regni tui*⁹; et, *Qui erat, qui est, et qui venturus est omnipotens ille*¹⁰. Quæ perspicue de Filio dicuntur, sicut et alia plura, quæ eandem vim habent, quorum nihil ascitium est, nec Filio, aut Spiritui sancto posterius accessit, quemadmodum nec Patri. Neque enim ex accessione perfectio ipsis comparata est. Non enim Pater Verbi unquam expers fuit; nec unquam fuit quin Pater esset; nec deinde unquam veritate, sapientia, virilis, vita, splendore, aut beatitate earum.

B Tu mibi contra, illas ingratii animi tul voces enameras, has videlicet: *Deus meus et Deus vester*¹¹, *majus*¹², *creavit*¹³, *fecit*¹⁴, *sanctificavit*¹⁵; *servum*¹⁶ etiam, si ita lubet, et obedientem¹⁷ adjunge; atque hæc etiam, *dedit*¹⁸, *didicit*¹⁹, *mandatum est*²⁰, *missus est*²¹: illud etiam, quod a seipso quidquam facere non possit²² aut loqui²³, aut judicare²⁴, aut donare²⁵, aut velle²⁶. Huc adde ignorationem, subjectionem, precem, interrogationem, prosercum, consummationem. Adde etiam, si ita placet, quæ his adhuc abjectiora sunt: *Dormire*²⁷, *esorire*²⁸, *fatigari*²⁹, *lacrymari*³⁰, *mortis pavore affici*³¹, ac *dejecto animo esse*. Fortasse etiam probri causa crucem quoque ipsam et mortem objicies. Resurrectionem enim, ipsiusque in celum ascensionem, consulito mibi prætermissurus videris: quoniā in his quidpiam, quod causæ nostræ saveat, reperiut. Multa etiam alia congerere queas, si componere velis æquivocum illum de tua sententia et ascriptum Deum, ut autem ipsa statuimus, verum, Patrique honore æqualem. Horum enim unumquodque sigillatim persequi, pioque sensu explicare minime difficile est, atque offendiculum illud, quod in litteris existat, repurgare et eximere, si modo vere offendit, ac non potius de industria peccas. Ut autem rema summatis contraham, hoc tibi faciendum est, ut sublimiores voces divinitati, ac illi naturæ, passionibus et corpore præstantiori, attribuas: humiliores vero, composite, et tua causa mortali atque incarnato, immo etiam (non enim minus commode hoc a me dicitur) humanato, ac deinde exaltato, ut tu videlicet, abjecta hac dogmatum humilitate et crassitie, sublimior esse, simulque cum divinitate ascendere, non autem rebus in aspectum cadentibus inhærescere condiscas; imo potius cum intellectibilibus rebus assurgas, atque intelligas, quæ naturæ ratio, quæ ratio

¹ Joan. xiv, 6. ² Joan. vii, 12. ³ 1 Cor. i, 24. ⁴ Hebr. i, 3. ⁵ Ibid. ⁶ Sap. vii, 26. ⁷ Joan. vi, 27. ⁸ Gen. xix, 24. ⁹ Psal. xliv, 7. ¹⁰ Apoc. i, 8. ¹¹ Joan. xx, 17. ¹² Joan. xiv, 28. ¹³ Prov. viii, 22. ¹⁴ Act. ii, 36. ¹⁵ Joan. x, 56. ¹⁶ Isa. xlii, 1. ¹⁷ Phil. ii, 8. ¹⁸ Joan. xviii, 9; Matth. xx, 23. ¹⁹ Joan. vi, 45. ²⁰ 1 Cor. xv, 28. ²¹ Joan. ix, 4. ²² Joan. v, 19. ²³ Joan. xii, 49. ²⁴ Joan. viii, 15. ²⁵ Marc. x, 40. ²⁶ Matth. xxvi, 59. ²⁷ Matth. viii, 24. ²⁸ Matth. iv, 2. ²⁹ Joan. iv, 6. ³⁰ Joan. xi, 35. ³¹ Marc. xiv, 33.

¹ Hebr. i, 3. ² Ibid. ³ Sap. vii, 26. ⁴ Joan. vi, 27. ⁵ Gen. xix, 24. ⁶ Psal. xliv, 7. ⁷ Apoc. i, 8. ⁸ Prov. viii, 22. ⁹ Act. ii, 36. ¹⁰ Joan. xiv, 28. ¹¹ Matth. xx, 23. ¹² Joan. xx, 17. ¹³ Joan. xiv, 28. ¹⁴ Prov. viii, 22. ¹⁵ Phil. ii, 8. ¹⁶ Joan. xviii, 9; Matth. xx, 23. ¹⁷ Joan. vi, 45. ¹⁸ 1 Cor. xv, 28. ¹⁹ Joan. ix, 4. ²⁰ Joan. v, 19. ²¹ Joan. xii, 49. ²² Joan. viii, 15. ²³ Marc. x, 40. ²⁴ Matth. xxvi, 59. ²⁵ Matth. viii, 24. ²⁶ Matth. iv, 2. ²⁷ Joan. iv, 6. ²⁸ Joan. xi, 35.

Hic enim, quem nunc aspernaris, quondam erat, A et supra te erat : qui nunc homo est, compositio-
nis expers erat. Quod erat, permanxit : quod non
erat, assumpsit. In principio sine causa erat. Quae
enim Dei causa afferri queat? At postea quoque
certa de causa natns est. Ea autem erat, ut tu,
insolens ac proterve, salutem conquerereris, qui
deitatem idcirco contemnis, quia crassitiem tuam
suscepit, per intermediam mentem cum carne con-
junctus, atque inferior hic homo Deus effectus,
posteaquam cum Deo coaluit, præstantiorique parte
superante, unus factus est, ut ipse quoque tantum

Eiusdem in eisdem. Ex ii oratione de Filio.

Illud quidem unum ipsis fere in promptu est : *Dominus creavit me principium viarum suarum ad opero sua*¹. Cui argumento quo tandem modo occurre-
mus? Num Salomonem accusabimus? Num pristina
ipsius dicta ob postremum ipsius lapsum abrogabi-
mus? Num ipsiusmet sapientiae, ac velut scientiae,
artificisque rationis, secundum quam omnia condilia
sunt, hunc sermonein esse dicemus? Pleraque enim
ex his, quæ anima carent, Scriptura per prosopo-
pœiam loquentia inducere consuevit, juxta illud :
*Mare hac atque illa dixit*²; et, *Abyssus dixit* : *Non
est in me*³; et, *Cœli enarrant gloriam Dei*⁴; et
rursus, *frameæ aliquid imperatur*⁵, et montes ac
colles exultationis⁶ causam exposuntur. Horum C
nihil proferre libet, etiam si aliqui a nonnullis eo-
rum, qui ante nos extiterunt, pro firmis et validis
allata sunt. Sed denus hoc sane Salvatoris ipsius,
hoc est, veræ Sapientiae, hæc verba esse, illud vero
aliquantis per una consideremus. Quid est ex omni-
bus rebus quod causæ sit expers? Divinitas. Nemo
enim est, qui Dei causam dicere queat: alio-
qui id Deo antiquius esset. Quæ autem humanitatis
a Deo propter nos susceptæ causa existit? Pro-
fecto ut nobis salus pararetur. Quid enim aliud
causæ afferri possit? Ergo quoniam hic aperie, et
creavit, et *gignit* me, reperimus, hoc simpliciter
dictum censeamus. Quod enim cum causa conjunc-
tum invenimus, id humanitati assignandum est:
quod autem simplex causæque expers, divinitati
ascribendum. Age igitur, annon illud, *creavit*, ad-
nexam causam habet? *Creavit enim me*, inquit,
*principium viarum suarum ad opera sua*⁷. Opera
autem ipsius, veritas et judicium⁸, quorum causa
divinitate delibutus est. Hæc enim humanitatis unctionis
ostende quidnam ipsi adjunctum sit. Quis igitur insicias ibit, quin sapientia, secundum inferiorem quidem
generationem creata, secundum autem primum illam magisque incomprehensibilem genita dicatur?

Huic velut consectarium est, quod etiam ser-
vus dicitur⁹, et multis bene serviens¹⁰; illud-
que item, quod magnum atque amplum ipsi sit
Filius Dei vocari¹¹. Haud dubie quippe carni, et
generationi, et affectionibus nostris, libertatis no-
stræ causa servivit, ac denique omnibus illis, per

B Οὐτος γάρ δὲ νῦν τοι καταφρονούμενος, ἦν δὲ
καὶ ὑπέρ σὲ ἦν δὲ νῦν ἀνθρωπος, καὶ ἀσύνθετος ἦν.
Οὐ μὲν ἦν, διέμεινεν δὲ οὐκέτι ἦν, προσέλαβεν. Ἐν
ἀρχῇ δὲ ἀναιτίως τις γάρ αἰτία Θεοῦ; ἀλλὰ καὶ
ὕστερον γέγονε δι' αἰτίαν. Ηδὲ δὲ, τὸ σωθῆ-
ναι τὸν ὑθριστὴν, διὰ τοῦτο περιφρονεῖς θεότητα,
ὅτι τὴν σὴν παχύτητα κατεδίξατο, διὰ μέσου νοῦς
διμήσας σαρκί, καὶ γενόμενος ἀνθρωπός δὲ καὶ
Θεός, ἐπειδὴ συνανεκράβη Θεῷ, καὶ γέγονεν εἰς
τοῦ κρείττονος ἐκνικήσαντος, ἵνα γένωμαι τοσούτον
Θεός, διὸν ἔκεινος ἀνθρωπός.
dēns efficiat, quantum ille homo.

B Τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν αὐτοὺς δὲ τοῦ περὶ Ιησοῦ
διενέκρου λόγου.

"Εσις γάρ ἐν μὲν αὐτοῖς ἔκεινο καὶ λίαν πρό-
χειρον τὸ, Κύριος ἐκτισθεὶς με ἀρχὴν ὅδῶν αὐτοῦ εἰς
Ἐργα αὐτοῦ. Πρὸς δὲ πῶς ἀπαντησμένα; Οὐ Σολο-
μῶντος κατηγορήσομεν; οὐ τὰ πρὸν ἀθετήσομεν,
διὰ τὴν τελευταίαν παράπτωσιν; οὐχὶ τῆς σοφίας
αὐτῆς ἐρούμενος εἴναι τὸν λόγον, τῆς οἰον ἐπιστήμης
καὶ τοῦ τεχνίτου λόγου, καθ' δὲ τὰ πάντα συ-
έστη; Πολλὰ γάρ τι Γραφή προσωποποιεῖν οἶδε καὶ
τῶν ἀψύχων, ως τὸ, 'Η ὁδασσα εἰπε τάδε καὶ τδε.
Καὶ, 'Η ὁδνσσος εἰπεν· Οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοι· καὶ,
Οἱ οὐρανοὶ διηγούμενοι δόξαι Θεοῦ. Καὶ πά-
λιν φομφαῖς τι διακελεύεται, καὶ δρη καὶ βουνοὶ λό-
γους ἐρωτῶνται σκιρτήσεως. Τούτων οὐδέν φαμεν,
εἰ καὶ τις τῶν πρὸ δήμων ὡς ισχυρὰ τέθειται. Ἀλλ'
ἔστω τοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ, τῆς ἀληθινῆς Σοφίας, δὲ λό-
γος. Μικρὸν δὲ συνδιασκεψώμεθα. Τί τῶν δυτῶν
ἀναίτον; Θεότης. Οὐδέποτε γάρ αἰτίαν εἰπεν ἔχει Θεοῦ.
ἡ τοῦτο δὲ εἰη Θεοῦ πρεσβύτερον. Τίς δὲ τῆς ἀνθρω-
πότητος, διὸ δι' ἡμᾶς ὑπέστη Θεός, αἰτία; Τὸ σωθῆ-
ναι πάντως ἡμᾶς. Τί γάρ ἔτερον; Ἐπιώθη τοί-
νυν ἐνταῦθα, καὶ τὸ ἐκτισθεῖσα, καὶ τὸ γεννητὸ με, οα-
φῶς εὑρίσκομεν, ἀπλοῦς δὲ λόγος. Οὐ μὲν δὲ μετὰ τῆς
αἰτίας εὑρίσκωμεν, προσθῶμεν τῇ ἀνθρωπότητι: δὲ
δὲ ἀπλοῦν καὶ ἀναίτον, τῇ θεότητι λογισώμεθα. Ἄρ-
ούν οὐ τὸ μὲν ἐκτισθεῖσα εἰρηται μετὰ τῆς αἰτίας;
Ἐκτισθεῖσα γάρ με, φησιν, ἀρχὴν ὅδῶν αὐτοῦ εἰς
Ἐργα αὐτοῦ. Ἐργα δὲ χειρῶν αὐτοῦ, ἀλήθεια καὶ
χρίσις, ὃν ἐνεκεν ἐχρισθῇ θεότητι. Χρίσις γάρ αὐτῇ
τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ δὲ γεννητὸ με, χωρὶς αἰτίας
ἡ δεῖξον τι τούτῳ προσκείμενον. Τίς οὖν ἀν-
τερεῖ λόγος, κτίσμα μὲν λέγεσθαι τὴν σοφίαν, κατὰ
τὴν κάτω γέννησιν, γέννημα δὲ, κατὰ τὴν πρώτην
καὶ πλέον ἀληπτὸν;

Tούτῳ δὲ ἐπεται καὶ τὸ, δοῦλον ἀκούειν εὐ-
δούλευοντα πολλοῖς. Καὶ τὸ, μέγα είναι κύτῳ κλη-
θῆναι Πατέρα Θεοῦ. Τῷ δοντὶ γάρ ἐδούλευεται σαρκί,
καὶ γενέσει, καὶ πάθεσι τοῖς ἡμετέροις, διὰ τὴν
ἡμετέραν ἐλευθερίαν, καὶ πᾶσιν οἷς σέσωκεν ὑπὸ
τῆς ἀμαρτίας κατεχομένοις. Τί δὲ μεῖζον ἀνθρώπου

¹ Prov. viii, 22. ² Job xxviii, 14. ³ ibid. ⁴ Psal. xviii, 4. ⁵ Zach. xiii, 17. ⁶ Psal. cxiii, 4.
⁷ Prov. viii, 22. ⁸ Psal. cx, 7. ⁹ Isa. xlix, 6. ¹⁰ Isa. liii, 11. ¹¹ Luc. i, 35.

ταπεινότητι, ἡ θεῷ πλακῆναι, καὶ γενέσθαι θεὸν ἐκ τῆς μίξεως, καὶ τοσοῦτον ἐπισκεψήναις 'Ανατολῇ ἐξ οὐρανού, ὃστε καὶ τὸ γεννώμενον ἄγιον Υἱὸν Ὑψίστου κληθῆναι, καὶ χαροῦθηναι αὐτῷ δύναμις τὸ ὑπὲρ πᾶν θνομα; Τοῦτο δὲ τὸ ποτε δόλο ἔστιν ἡ θεός; Καὶ τὸ, πᾶν γόνυ κάμψαι τῷ κενωθέντι δι' ἡμᾶς, καὶ τὴν θελαν εἰκόνα δουλικῆ μορφῇ συγχεράσαντι, καὶ γρῶμα πάρεα οἶκον Ἰσραὴλ, διὰ τοῦ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ὁ θεός ἐστοίσεται. Γάγονε γάρ ταῦτα ἐνεργεῖ μὲν τοῦ γεννήματος, εὑδοκίᾳ δὲ τοῦ γεννήτορος.

domus Israel, quia et Dominum eum et Christum fecit Deus. ¹ Ήταν enim factus est, opera quidem ejus qui genitus est, bona autem voluntate genitoris.

Δεύτερον δὲ τὶ τῶν μεγίστων αὐτοῖς καὶ ἀμάχων; Δεῖ γάρ αὐτὸν βασιλεύειν ἀρχι τοῦδε, καὶ ὅν τὸν οὐρανοῦ δεχθῆναι ἔχρι χρέων ἀποκαταστάσεως, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν καθέδραν ἔχειν, ἵνα τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπικρατήσεως. Τὸ μετὰ τοῦτο δὲ τί; Λήξις τῆς βασιλείας, ἡ τῶν οὐρανῶν ἀποστῆναι; Τίνος παύσοντος; ή δι' ἡγιανα τὴν αἰτίαν; Ής τολμηρὸς ἔξιηγητής σὺ, καὶ λίαν ἀδαπλευτος! Καὶ μή ἀκούεις τῆς βασιλείας αὐτοῦ μή εἶναι πέρας. Ἀλλὰ τοῦτο πάσχεις, παρὰ τὸ μή γνώσκειν, ὅτι τὸ διώξις, οὐ πάντως ἀντιδιαιρεῖ τῷ μέλλοντι, ἀλλὰ τὸ μέχρι μὲν τοῦδε, τιθησαι τὸ ὑπέρ τοῦτο δὲ, οὐκ ἀνατίνεται. Η ταῦς νοήσεις, ἵνα μή ταῦτα λέγω, τὸ "Ἐστομα μεθ' ὑμῶν ὁντις τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος; Ἄρ' ὡς μετὰ τοῦτο οὐκ ἔτι ἐσομένου; Καὶ τίς δύλογος; Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸ μή διαιρεῖν τὰ σημαντύμενα. Βασιλεύειν γάρ λέγεται, καθ' ἐν μὲν, ὡς Παντοχράτωρ, καὶ θελόντων, καὶ μή, βασιλεύς· καθ' ἕτερον δὲ, ὡς ἐνεργῶν τὴν ὑποταγὴν, καὶ ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν τιθεὶς ἡμᾶς, ἔκδοτας δεχομένους τὸ βασιλεύεσθαι. Τίς μὲν οὖν ἔκεινας νοούμενος βασιλείας οὐκ ἔσται πέρας· τῆς δευτέρας δὲ, τί; Τὸ λαβεῖν ἡμᾶς ὑπὸ χειρα σωζομένους. Τί γάρ δεῖ τὴν ὑποταγὴν ἐνεργεῖν ὑποτεταγμένων; Μεθ' ἣν ἀνίσταται κρίνων τὴν γῆν, καὶ διαιρῶν τὸ σωζόμενον, καὶ τὸ ἀπολύμενον· μεθ' ἣν ἰσταται θεός ἐν μέσῳ θεῶν, τῶν σωζομένων, διακρίνων καὶ διαστέλλων, τίνος ἔκστος τιμῆς καὶ μονῆς ἔξιος.

postquam efficerit, surrecturus est ad judicium de terra ferendam, et secernendos eos qui salutem consequuntur, ab iis qui pereunt; stabitque Deus in medio deorum ¹¹, hoc est, heatorum hominum, ut dividet ac distinguat, quo quisque honoris gradū, quaque mansione dignus sit.

Τούτῳ σύναπτε καὶ τὴν ὑποταγὴν, ἣν ὑποτάσσεις τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν. Τί λέγεις, ὡς νῦν οὐχ ὑποτεταγμένου; Δεῖται δὲ διώξις ὑποταγῆναι θεῷ θεός ἡν; Ής περὶ ληστοῦ τινος, ή ἀντιθέου, ποιῆτην λόγον. Ἀλλ' οὐτα σκόπεις ἔτι ὥσπερ κατάρα ἤκουσες δι' ἐμὲ, δὲ τὴν ἐμὴν λύων κατάραν· καὶ ἀμαρτία, δὲ αἰρῶν τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ Ἀδάμ ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ γίνεται νέος· οὗτος καὶ τὸ διδύν άνυπότακτον ἔχειται, ὡς κεφαλὴ τοῦ παντεδεσ σώματος. Ἔως μὲν οὖν ἀνυπότακτος ἔγω καὶ στασιώδης, τῇ τε ἀρνήσει τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῖς πάθε-

A quae ens, qui a peccato detinebantur, in salutem asseruit. Quid autem majus et honoriscentius hominis dignitati contingere queat, quam Deo corporali, atque ex illa missione Deum effici, tantumque ab Oriente ex alto visitari ¹, ut illud etiam sanctum, quod gigneatur, Altissimi Filius vocaretur ², eoque nomine donaretur, quod est super omne nomen ³? Quod porro aliud nomen illud est, quam Deus? Atque istud, omne genu ante eum nectatur ⁴, qui nostra causa exinanitus est, ac divinam imaginem servili formæ conjunxit, sciatque omnis

Quid secundo loco, tanquam maximi atque invicti cuiusdam roboris, opponunt? Oportet enim illum regnare ⁵ huc usque, et a corlo suscipi usque ad restitutionis tempora ⁶, et a dextris sedere ⁷, donec hostes in potestatem redegerit. Quid vero postea? Regnandi finem facere, aut e cœlis expelli? Et quisnam, obsecro, eum e regno ejiciet? Aut quam ob causam? Quam audax enarrator es, nimiumque a regio Jugo abhorrens! At regni illius nullum finem ⁸ fore audis. Verum haec tibi erroris causa est, quod non intelligis hanc vocem, ἵνα (id est, usque), non semper futuro temporis opponi, sed ita interjectum tempus statuere, ut interim sequens tempus non excludat. Nam nisi ita res se habeat, quoniam modo illud, ut alia præteream, intelliges: Ego vobiscum usque ad consummationem sœculi ⁹? An quasi postea minime futurus sit? Et quae haec ratio esset? Nec vero bac solum de causa in errorem incidis, sed etiam quia significations ipsas non distinguis. Regnare enim dupli modo dicitur, uno, ut Omnipotens, ac voluntum nolentiumque Rex: altero, ut subjectionem in nobis gignens, et sub imperium suum ac ditionem nos redigens, utpote qui lubenter ipsius regno collabmittimus. Quod ergo ad priorem significationem attinet, regni ipsius finis nullus erit. Quod autem ad secundam, quis erit finis? Ut nos subiectos teneat, servetque. Quid enim opus erit subjectionem in nobis moliri, cum iam ipsi subjecti fuerimus? Quod

D Illic subjectionem quoque istam adjunge, qua Filium Patri subjicis. Quid ais, quasi Jam nunc subiectus non sit ¹²? Aut etiam omnino opus est ut Deo subjiciatur, qui et ipse Deus est? Ergo quasi de latrone quodam, aut Dei hoste, verba facis. Verum ita rem expende. Quenadmodum salutis meæ causa maledictum vocatis est ¹³, qui maledictionem meam solvit; et peccatum, qui mundi peccatum delit ¹⁴; ac pro veteri Adamo, novus Adamus efficitur ¹⁵: ad euandem quoque modum contumaciam et rebellionem meam sibi asciscit, ut totius corporis

¹ Ibid. 78. ² ibid. 32. ³ Philipp. ii, 9. ⁴ ibid. 10. ⁵ Act. ii, 36. ⁶ I Cor. xv, 25. ⁷ Act. iii, 21. ⁸ Psal. cix, 1. ⁹ Luc. i, 32. ¹⁰ Matth. xxviii, 20. ¹¹ Psal. lxxxi, 1. ¹² I Cor. xv, 28. ¹³ Galat. iii, 13. ¹⁴ II Cor. v, 21. ¹⁵ I Cor. xv, 45.

caput. Proinde quandiu inobedientis ipse sum ac turbulentus, tum per Dei ahnegationem, tum per vitiosas animi permotiones, tandem inobedientis quoque, quantum ad me atinet, Christus dicitur. Cum autem ei omnia subjecta fuerint (suhijacentur autem, et per agnitionem, et per immutationem), tum ipse quoque subjectionem impleverit, adducens me, assumentem consecutum. Nec enim quidquam aliud est, mea quidem sententia, Christi subjectio, quam paternae voluntatis expletio. Subjicit autem, et Filius Patri, et viciissim Filio Pater: ille opera sua, hic beneplacito, quemadmodum ante a nobis dictum est. Atque ita eos, qui subjecti sunt, Deo sistit ac representat is, qui subjicit, nostra videlicet sibi vindicans. Endem in genere mihi illud quoque esse videtur: *Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti?* Neque enim, quod quidam opinantur, ipse, vel a Patre, vel a sua divinitate, quasi passionem extimisset, ac propterea sese a perpetiente corpore collegisset, derelictus est. (Quis enim eum, vel primum humanitas gigni, vel in crucem ascendere coegit?) Verum in seipso, ut dictum est, nostra representavit. Nos enim eramus derelicti illi prius atque contempi; nunc vero per imparabilis illius passiones, assumpti ac servati sumus; quemadmodum sibi arrogavit, ut ea, quae deinceps in psalmis manifeste ad Christum referuntur.

Eiusdem speculationis illud etiam est, quod ex his, quae passus est, obedientiam didicit; quod cum clamore et lacrymis supplicari; quod exauditus sit pro sua reverentia¹; quae omnia nomine nostro mirabiliter efficiuntur et contextuntur. Nam, ut Verbum, nec obediens erat, nec inobediens. Hæc namque iis, qui aliorum imperio tenentur, quique secundæ classis sunt, conveniunt; illud scilicet, probis atque honestis, istud vero, improbis ac supplicio dignis. Ut autem servi forma, ad conservos, imo ad servos sese demittit, atque alienam formam suscipit, totum me simul, cum iis quae mea sunt, in seipso ferens, ut, quod deterius est, in seipso absumat, et consiciat, non secus ac ceram ignis, aut terræ vaporem solis radius, atque ipse ob hujusmodi coniunctionem bonorum illius particeps tam. Quocirca re ipsa obedientiam honore afficit, eamque perpetiendis doloribus experitur; neque enim sufficiebat animi affectio, quemadmodum nec nobis, nisi manum quoque operibus admovereamus: opus enim, affectionis animi declaratio est. Nec forte Iesus fuerit existinare, quod obedientiam nostram exploret, passionibusque suis omnia metuat, arte quadam humanitatis et benevolentiae erga genus nostrum: ita ut ex suis nostra æstimare quent, quantumque et a nobis exigi et condonari debeat, expensa nimisrum cum passionibus virium nostrarum imbecillitate. Addam illud quoque iis, quae dicta sunt, locum hunc tecum reputans: *In quo enim passus est, ipse tentatus, potest iis, qui tentantur, auxiliari?*, quod perspicue ad eundem sensum tendit.

Α σιν, ἀνυπότακτος τὸ κατ' ἐμὲ καὶ δὲ Χριστὸς λέγεται· σταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, ὑποταγήσεται δὲ καὶ τῇ ἐπιγνώσει, καὶ τῇ μεταποίησει, τότε καὶ αὐτὸς τὴν ὑποταγὴν πεπλήρωκε, προσάγων ἐμὲ τὸν σεσωσμένον. Τοῦτο γάρ η ὑποταγὴ Χριστοῦ, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον, η τοῦ Πατρικοῦ θελήματος πλήρωσις. Ὑποτάσσει δὲ καὶ Γῆς Βατρί, καὶ Γῆς Πατήρ· δὲ μὲν ἔγερταιν, δὲ εἰδοκῶν, δὲ καὶ πρότερον εἰπομένην· καὶ οὕτω τὸ ὑποτεταγμένον δὲ ὑποτάξεις θεῷ παρίστησιν, ἐαυτοῦ ποιούμενος τὸ δημέτερον. Τοιούτον εἶναί μοι φανεῖται καὶ τό· Ὁ Θεός, δὲ θεός μου, χρόνος μοι, ἡραὶ τὸ ἐγκαταλείπεταις με; Οὐ γάρ αὐτὸς ἐγκαταλείπεταις, η ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, η ὑπὸ τῆς ἐαυτοῦ θεότητος, δοκεῖ τιστιν, ὡς ἀν φοβουμένης τὸ πάθος, καὶ διὰ τοῦτο συστελλομένης ἀπὸ τοῦ πάσχοντος· (τις γάρ η γεννηθῆναι κάτω τὴν ἀρχήν, η ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀνελθεῖν ἡγάγκασεν;) Ἐν ἐαυτῷ δὲ, ὅπερ εἴπον, τυποὶ τὸ δημέτερον. Ἡμεῖς γάρ ήμεν οἱ ἐγκαταλείπειμενοι καὶ παρεωραμένοι πρότερον, εἴτα νῦν προσειλημμένοι καὶ σερωσμένοι τοῖς τοῦ ἀπαθοῦ πάθεσιν· ὕσπερ καὶ τὴν ἀφροσύνην ἡμῶν, καὶ τὸ πλημμελὲς οἰκειούμενος, τὰ ἔντης διὰ τοῦ φαλμοῦ φησιν· ἐπειδὴ προδήλως εἰς Χριστὸν δὲ εἰκοστὸς πρῶτος φαλμὸς ἀναφέρεται.

Τῆς δὲ αὐτῆς ἔχεται θεωρίας, καὶ τὸ μαθεῖν αὐτὴν τὴν ὑπακοὴν ἔχει ὁ Ἐπαθεν· η τε κραυγὴ, καὶ τὰ δάκρυα, καὶ τὸ ἱετεῦσαι, καὶ τὸ εἰσακουούμεναι, καὶ τὸ εὐλαβές· δὲ δραματουργεῖται· καὶ πλέκεται θαυμασίως ὑπὲρ ἡμῶν. Ός μὲν γάρ Λόγος, οὗτε ὑπῆρχος ήν, οὗτε ἀνήκοος. Τῶν γάρ ὑπὸ κείρα ταῦτα, καὶ τῶν δευτέρων· τὸ μὲν τῶν ἐνγνωμονεστέρων, τὸ δὲ τῶν ἀξιῶν κολάσεως. Ός δὲ δούλου μορφή, συγκαταβαίνει τοῖς δοκιδούλοις καὶ δούλοις, καὶ μορφοῦται τὸ ἀλλότριον, δλον ἐν ἐαυτῷ ἐκὲν φέρων μετὰ τῶν ἡμῶν, ἵνα ἐν ἐαυτῷ δαπανήσῃ τὸ κείρον, ὡς κηρὸν πῦρ, η ὡς ἀτμίδα γῆς ἥλιος, κάγὼ μεταλάβω· τῶν ἔκεινου διὰ τὴν σύγκρασιν. Διὰ τοῦτο ἐργω τιμῷ τὴν ὑπακοήν, καὶ τειρᾶται ταύτης, ἐτοι παθεῖν· οὐ γάρ ἴκανον η δύσθετος, ὕσπερ οὐδὲ ἡμῖν, εἰ μή καὶ διὰ τῶν πραγμάτων χωρίσαιμεν. Ἐργον γάρ, ἀπόδεξις διαθέσεως. Οὐ κείρον δὲ ίσως κάκεινο ὑπολαβεῖν, διτι δοκιμάζει τὴν ἡμετέρων ὑπακοὴν, καὶ πάντα μετεῖ τοῖς ἐαυτοῦ πάθεσι τέχνη φιλανθρωπίας· ὥστε ἔχειν εἰδῆνας τοῖς ἐαυτοῦ τὰ δημέτερα, καὶ πόσον μὲν ἀπαιτούμεθα, πόσον δὲ συγχωρούμεθα, λογιζομένης μετὰ τοῦ πάσχειν καὶ τῆς ἀσθετεῖσας. Ἔτι δὲ προτίθεσθαι τοῖς εἰρημένοις ἔχειν, ἐνθυμηθεῖς τὸ. Ἐν φαίνεται πάλιονθερ, αὐτὸς πειρασθεῖς, δύκραται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι, ταφῶς πρὸς τὴν κύτην φέρον διάνοιαν.

¹ Psal. xxi, 4. ² Hebr. y, 8, 7. ³ Hebr. ii, 18.

'Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἐσται δὲ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐπὶ πᾶσιν, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀπεκτατάσσεως· οὐχ ὁ Πατὴρ, πάντας; εἰς αὐτὸν ἀναλυθέντος τοῦ Υἱοῦ, ὡσπερ εἰς πυρὸν μεγάλην λαμπάδος πρὸς καίρον ἀποσπασθεῖσης, εἴται συναφθεῖσης, μηδὲ γάρ Σαβέλιοι τῷ βρητῷ τούτῳ παραφθεῖσθωσαν, ἀλλ᾽ ὅλος Θεὸς, ὅταν μηκέτι πολλὰ ωμεν, ὡσπερ νῦν τοὺς κινηματας καὶ τοὺς πάθεις, οὐδὲν ὅλως Θεοῦ, ἢ διλγον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέροντες, ἀλλ᾽ ὅλοι θεοιδεῖς, ὅλου Θεοῦ χωρητικοὶ καὶ μόνου τοῦτο γάρ ἡ τελείωσις, πρὸς ἣν σπεύδομεν τεκμηριοὶ δὲ μάλιστα Παῦλος αὐτός· δὲ γάρ ἐνταῦθα περὶ Θεοῦ φησιν ἀκριστῶς, ἀλλαχοῦ σαφῶς περιορίζει Χριστῷ. Τί λέγων; "Οὐκον οὐκέτι Ἐλλην, οὐδὲ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἄκρονστις, βάρβαρος, Σκύθης, δοῦλος, ἀλεύθερος· ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός.

Τρίτον, ἀριθμεῖ τὸ μεῖζον τέταρτον τὸ Θεόν μου καὶ Θεόν ὑμῶν. Εἰ μὲν οὖν μεῖζων μὲν ἐλέγετο, μήτι Ἱσος δὲ, τάχα ἀν ἣν τι τοῦτο αὐτοῖς· εἰ δὲ ἀμφότερα σαφῶς εὑρίσκομεν, τι φήσουσιν οἱ γεννάδαι; τι τὸ ἴσχυρὸν αὐτοῖς; πῶς συμβῆσται τὰ ἀσύμβατα; τὸ γάρ αὐτὸν τοῦ αὐτοῦ ὅμοιῶς μεῖζον καὶ Ἱσον εἶναι, τῶν ἀδυνάτων· οὐδὲν, ὅτι τὸ μεῖζον μὲν ἔστι τῆς αἰτίας, τὸ δὲ Ἱσον, τῆς φύσεως; καὶ τοῦτο ὑπὸ πολλῆς εὐγνωμοσύνης ὀμλογοῦμεν ἦμεῖς. Τάχα δὲ ἀν εἴποι τις δόλος τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ προσφίλουεικῶν, μή Ελλαῖς εἶναι τὸ ἐκ τοιαύτης αἰτίας εἶναι τοῦ ἀναιτίου. Τῆς τε γάρ τοῦ ἀνάρχου ὀδεξις μετέχοι ἀν, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνάρχου· καὶ πρόσεστον ἡ γέννησις, πρᾶγμα τοσοῦτο, τοῖς γε νοῦν ἔχουσι, καὶ οὕτω σεβάσμιον. Τὸ γάρ δὴ λέγεται, ὅτι τοῦ κατὰ τὸν ἄνθρωπον νοούμενου μεῖζων, ἀλλθεῖς μὲν, οὐ μέγα· δέ τι γάρ θαυμαστὸν, εἰ μεῖζων ἀνθρώπου Θεός; Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω πρὸς τοὺς τὸ μεῖζον κομπάζοντας.

Quidem certe, qui mente prædicti sunt. Nam, quod ratione sit, vere quidem dici potest, sed non perinde honorifice esse? Atque hæc mihi dicta sint adversus eos, qui majoris vocem insolentius jactant.

Θεὸς δὲ λέγοιτο ἀν, οὐ τοῦ Λόγου, τοῦ ὄρωμένου δέ· πῶς γάρ ἀν εἴη τοῦ κυρίως Θεοῦ Θεός; "Ωσπερ καὶ Πατὴρ, οὐ τοῦ ὄρωμένου, τοῦ Λόγου δέ· καὶ γάρ ἣν διπλοῦς· ὥστε τὸ μὲν κυρίως ἐπ' ἀμφοῖν, τὸ δὲ οὐ κυρίως, ἐναντίως ἢ ἐφ' ἡμῶν ἔχει. Ἡμῶν γάρ κυρίως μὲν Θεός ὁ Θεός, οὐ κυρίως δὲ Πατὴρ. Καὶ τοῦτο ἔστιν δι ποιεῖ τοῖς αἱρετικοῖς τὴν πλάνην, ἡ τῶν δονομάτων ἐπίξευξις, ἐπαλλαττομένων τῶν δονομάτων διὰ τὴν σύγχροσιν. Σημεῖον δὲ, ἥντικα αἱ φύσεις διστανται ταῖς ἐπινοίαις, συνδιαιρεῖται καὶ τὰ διδύματα. Παύλου λέγοντος ἀκούσον· "Ιτά ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ὑμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲ Πατὴρ τῆς δόξης. Χριστοῦ μὲν Θεός, τῆς δὲ δόξης Πατὴρ· εἰ γάρ καὶ τὸ συναμφότερον ἐν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνόδῳ τούτων. Τί ἀν γένοιτο γνωριμώτερον;

Viles quomodo Christi quidem Dens, gloriare autem Pater dicatur: quamvis enim hæc duo unum efficiant, id tamen non natura fit, sed eorum coitione. Quid his apertius et manifestius esse queat?

Πέμπτον λεγέσθω τὸ λαμβάνειν αὐτὸν ζωὴν,

Ex eadem oratione.

Sicut etiam: Erit autem Deus omnia in omnibus¹ illo restitutionis tempore; non utique Pater, resoluto videlicet in ipsum Filio, non secus ac si fax aliqua ad aliquod tempus ab ingenti rogo abstracta, in eum rursus (ad jungatur neque enim Sabelliani his verbis abstantur), sed totus Deus; non nempe, cum jam non multi erimus, sicut nunc sumus ratione motuum et affectionum, nihil omnino Dei gestantes in nobis, aut saltem parum, sed toti deiformes, toliusque ac solius Dei capaces: haec enim ea perfectio est, ad quam oīni celeritate properamus; quod quidem Paulus ipse maxime conjicit; quod enim hic de Deo indefiniti ait, alio loco apertissimis verbis Christo sigillatum attribuit. Quibus verbis? Ubi non est Grecus, non Judaeus, circumcisio et præputium, barbarus et Scythæ, servus et liber: sed omnia et in omnibus Christus².

Tertio loco vocem hanc, major³, numerant: quarto item, Deum meum et Deum vestrum⁴. Sane, si major quidem diceretur, non item aequalis, fortasse viam aliquam haberebat quod afferunt. Cum autem utrumque inveniri liquido constet, quid tandem generosi homines dicent? Quid roboris habebut? Quomodo convenient, quæ convenire nequeunt? Ideo enim scipio majus, pariterque sibi ipsi aequalis fieri non potest. Nonne ergo perspicuum est majoris vocem ad causam, aequalis autem ad naturam referendam esse? Ac nos istud ingenue admundum et candide confitemur. Fortasse autem dixerit alius quispianus, sermonem nostrum acriori animi contentione prosequens, inferius habendum non esse, ab huiusmodi causa, eausæ omnis experie, proficisci. Nam et quia ab eo, qui principio caret, originem trahit, ejus quoque glorie partem sibi vindicat: et accedit insuper generacionis prærogativa, res lata, tamque veneranda, iis

Quod autem ad alteram partem attinet, Deus dicitur, non ratione Verbi, sed pars quæ in oculorum sensum cadit (quo enim modo illius, qui proprie Deus est, Deus dici queat?). Quemadmodum Pater, non humanitatis, sed Verbi respectu; duplice quippe natura constabat; quo sit ut alterum de eo proprie dicatur, alterum impropte: contra quam in nobis se res habet. Deus enim proprie Deus noster est, non autem proprie Pater. Atqua hoc est quod haereticos in errorem inducit, nempe nominum horum conjunctio, permutatio videlicet inter se nominibus propter utriusque naturæ connexiōnem. Argumento est, quod cum naturæ animo et cogitatione distinguuntur, simul quoque nomina dividuntur. Audi Paulum his verbis loquentem: Ut Deus Domini nostri Iesu Christi, Pater ille glorias. Viles quomodo Christi quidem Dens, gloriare autem Pater dicatur: quamvis enim hæc duo unum efficiant, id tamen non natura fit, sed eorum coitione. Quid his apertius et manifestius esse queat?

Quintum numeretur, quod vitam⁵, aut ju-

¹ Cor. xv, 28. ² Galat. iii, 28. ³ Joan. xiv, 28. ⁴ Joan. xx, 17. ⁵ Ephes. i, 17. ⁶ Joan..v, 26.

dicium¹, aut gentium hæreditatem², aut carnis omnis potestatem³, aut gloriam⁴, aut discipulos, cæteraque ejusdem generis, accipere dicitur; hoc quoque ad humanitatem spectat. Quanquam ut hæc etiam Deo tribuamus, nulla inde absurditas consequetur: non enim velut ascititia ei tribuemus, sed velut quæ a principio una cum ipso extiterint, non ratione gratiæ, sed naturæ.

Sexto loco ponatur, quod *Non potest Filius a seipso facere quidquam, nisi id viderit Patrem facientem*⁵. Quæ verba ejusmodi sensu explicanda sunt: *Posse, vel non posse*, non uno modo dicitur; variam enim ac multiplicem significationem habet. *Non-nunquam* enim secundum virium defectum dicitur, et certi temporis ac personæ ratione habita: *ui quod puer luctari non possit, aut catulus cernere, aut cum aliquo dimicare: luctabitur enim fortasse aliquando, et cernet, et cum hoc dimicabit, etiamsi cum altero nequeat*. Interdum de eo dicitur, quod *xepenumero contingit, ut illud: Non potest civitas abscondi supra montem posita*⁶. Fieri enim potest, ut quædam civitas abscondatur, majori nñmorum aliquo monte ipsius aspectum impeditente. *Impossibile* etiam dicitur, quod minime æquum est, rationique consentaneum; cuius generis est illud: *Non possunt filii sponsi jejunare, quandiu præsens est sponsus*⁷; sive eum intelligas, qui corporeis oculis cernitnr (nèque enim ærumnaæ atque afflictionis tempus erat illud tempus, quo Christus cum discipulis versabatur), sive eum ut *Verbum spectes*: quid enim eos corporeo modo jejunare necesse est, qui a Verbo purgantur? Quarta significatione hoc fieri non posse dicitur, a quo nostra voluntas abhorret; cuiusmodi est illud: *Non poterat illic signa facere propter incredulitatem eorum*⁸, qui ea excipiebant: quoniam enim ad morborum depulsiones utrumque accedere necesse est, nempe ut et ægroti fidem, et medici vim et facultatem medendi afferant, idcirco alterum, deficiente altero, minime contingebat. Haud scio autem, an hoc quoque non adjungendum sit, ad id quod rationi consentaneum est: neque enim iis medicinam afferre conveniebat, quibus ineredulitas detrimentum allatura erat. Quo etiam in ordine ponendum est illud: *Non potest mundus odisse vos*⁹; et, *Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali*¹⁰? Quo enim pacto quidquam horum impossibile est, nisi quia voluntas repugnat? Jam illud quoque impossibile dicitur, quod natura quidem impossibile est, Deo autem volenti possibile; quo in genere est illud. Eundem hominem bis nasci non posse¹¹, nec acu camelum admitti¹²: quid enim prohibeat quominus hæc sunt, si Dei voluntas ita tulerit?

Præter hos omnes modos impossibile dicitur quod nulla omnino ratione fieri potest, ut quod nunc exquirimus. Ut enim impossibile esse dicimus Deum malum esse, aut omnino non esse (hoc enim Dei impotentiam potius atque imbecillitatem, quam potentiam arguerit); aut ut sit, quod non est, aut ut bis duo simul et quatuor sint et decein: ita nec fieri ullo modo potest, ut Filius aliquid faciat, quod Pater non faciat. *Omnia enim quæ Pater habet, sunt Filii*¹³: quemad-

α ἡ κρίσιν, ἡ κληρονομίαν ἐθνῶν, ἡ ἑκουσίαν πάσης σαρκὸς, ἡ δόξαν, ἡ μαθητὰς, ἡ δσα λέγεται, καὶ τοῦτο τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰ δὲ καὶ τῷ Θεῷ δόης, οὐκ ἀποπον· οὐ γάρ ᾧ ἐπίκτητα δώσεις, ἀλλ' ᾧ ἀπὸ ἀρχῆς συνυπάρχοντα, καὶ λόγῳ φύσεως, ἀλλ' οὐ χάριτος.

"Ἔκτον τιθέσθω τὸ μὴ δύνασθαι τὸν Υἱὸν ἃρ' ἔαντον ποιεῖν μηδέτερον, ἐὰν μὴ τι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιοῦντα. Τοῦτο δὲ τοιοῦτον ἔστιν· οὐ τῶν καθ' ἓν τρόπον λεγομένων, τὸ δύνασθαι, ἡ μὴ δύνασθαι· πολὺσημον δέ. Τὸ μὲν γάρ τι λέγεται κατὰ δυνάμεως ἔλειψιν, καὶ ποτὲ, καὶ πρός τι, ᾧ τὸ, μὴ δύνασθαι τὸ παιδίον ἀθλεῖν, ἡ τὸ σκυλάκιον βλέπειν, ἡ πρὸς τόνδε διαγωνίζεσθαι· ἀθλήσει γάρ ἵσως ποτὲ, καὶ δψεται, καὶ διαγωνιεῖται πρὸς τόνδε, καὶ πρὸς ἔπειρον ἀδυνάτως ἔχῃ. Τὸ δὲ, ᾧ ἐπὶ πλεῖστον, ᾧ τὸ· Οὐ δύναται πόλις κρυβῆσαι ἐπ' ἄπω δρους κειμένη. Τάχα γάρ ἂν καὶ κρυψεῖται τις, ἐπιπροσθοῦντος μελίσσονος. Τὸ δὲ, ᾧ οὐκ εὐλογον, ᾧ τὸ· Οὐ δύναται οἱ νοι τοῦ νυμφῶντος γηρτεύειν, ἃρ' δοσοὶ ἔνδημος στημφίος· εἴτε διαματικῆς δρώμενος (οὐ γάρ κακοπαθεῖας, ἀλλ' εὐφροσύνης καὶ ρόδος διῆς ἐπιδημίας), εἴτε ᾧ διάργος νοούμενος· τι γάρ δεῖ νηστεύειν σωματικῶς τοὺς Αἵγρι καθαιρόμενους; Τὸ δὲ, ᾧ ἀδούλητον, ᾧ τὸ, Μή δύνασθαι ἐκεῖ σημεῖα ποιῆσαι, διὰ τὴν ἀπίστειαν δεχομένων· ἐπειδὴ γάρ τοῦ συναμφοτέρου χρεῖα πρὸς τὰς ίάσεις, καὶ τῆς τῶν θεραπευομένων πίστεως, καὶ τῆς τοῦ θεραπευτοῦ δυνάμεως, οὐκ ἐνεδέχετο τὸ ἔπειρον τοῦ συζύγου ἔλλειποντος. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ μὴ καὶ τοῦτο τῷ εὐλόγῳ προσθετέον· οὐ γάρ εὐλογὸς λασίς τοῖς βλαβησομένοις ἐξ ἀπίστειας. Τοῦ δὲ αὐτοῦ λόγου, καὶ τὸ· Οὐ δύναται σὸν κόσμος μισεῖν ὑμᾶς· καὶ, Πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν, πονηροὶ δητεῖς; Πῶς γάρ ἀδύνατον τι τούτων, ἡ δτὶ ἀδούλητον; Εστι δέ τι καὶ τοιοῦτον ἐν τοῖς λεγομένοις, διῆς φύσει μὲν ἀδύνατον, Θεῷ δὲ δυνατὸν βουληθεῖται, ᾧ τὸ, μὴ δύνασθαι τὸν αὐτὸν γεννηθῆναι δεύτερον, καὶ ράφις οὐκ εἰσδεχομένη κάμηλον· τι γάρ ἀν καὶ κωλύσει γενέσθαι ταῦτα, Θεοῦ θελήσαντος;

D Τούτουν δὲ πάντινους ἔκτεις, τὸ παντελῶς ἀδύνατον καὶ ἀνεπίδεκτον, ᾧ τὸ δῦνη ἐξετάζομεν. Ός γάρ ἀδύνατον εἶναι λέγομεν, πονηρὸν εἶναι Θεόν, ἡ μὴ εἶναι· τοῦτο γάρ ἀδυναμίας δν εἰη μᾶλλον Θεοῦ, ἡ περ δυνάμεως· ἡ τὸ μὴ δν εἶναι, ἡ τὰ δις δύν καὶ τέσσαρα εἶναι καὶ δέκα· οὕτως ἀδύνατον καὶ ἀνεγχώρητον πολεῖν τι τὸν Υἱὸν, ὃν οὐ ποιεῖ δι Πατήρ. Πάντα γάρ δσα ἔχει δι Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἔστειρ· ᾧ ἔμπειτι τὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Πατρός. Οὐδὲν οὖν διοιν, δτὶ κοινά· ἐπει καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι κοινὸν καὶ δμότιμον, εἰ καὶ

¹ Joan. v, 27. ² Psal. ii, 8. ³ Joan. xvii, 2. ⁴ Apoc. v, 12. ⁵ Joan. v, 23. ⁶ Matth. v, 14. ⁷ Matth. viii, 15. ⁸ Matth. xiii, 58. ⁹ Joan. vii, 7. ¹⁰ Matth. xii, 34. ¹¹ Joan. iii, 4. ¹² Matth. xi, 24. ¹³ Joan. xvi, 15.

τῷ Υἱῷ παρὰ τοῦ Πατρός. Καθ' δὲ καὶ λέγεται καὶ Ἐγώ οὐδὲν διάτονος Πατέρα· οὐχ ὡς ἐκεῖθεν αὐτῷ τῷ ζῆν, καὶ τοῦ εἶναι συνεχομένου, ἀλλ' ὡς ἐκεῖθεν ὑπάρχοντος ἀχρόνως καὶ ἀναιτίως. Βλέπει δὲ τὸν Πατέρα ποιούντα, πῶς, καὶ οὕτω ποιεῖ; ἀρά ὡς οἱ τὰς μορφὰς γράψοντες, καὶ τὰ γράμματα, διὰ τὸ μὴ εἶναι τῆς ἀληθείας ἀλλὰς ἐπιτυχεῖν, εἰ μὴ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον βλέποντας, κακεῖθεν χειραγωγουμένους; Καὶ πῶς τῇ Σοφίᾳ δεῖται τοῦ διδάξοντος; ἢ οὐ ποιήσει τι μηδιστομένην; Ποιεῖ δὲ πῶς δὲ Πατήρ, ἢ πεποίηκεν; Ἀρά δὲλλον προύπεστησε κόσμον ἀντὶ τοῦ παρόντος, καὶ ὑποστήσει τὸν μέλλοντα, καὶ πρὸς ἐκεῖνα βλέπων δὲ Υἱός, τὸν μὲν ὑπέστησε, τὸν δὲ ὑποστήσει; Τέσσαρες οὖν κόσμοι· κατὰ τὸν ἄλγον τούτον, οἱ μὲν Πατέρες, οἱ δὲ Υἱοί ποιήματα. Οὐ τῆς ἀλογίας! Καθαίρει δὲ λέπρας, καὶ δαμόνων, καὶ νόσων ἀκαλλάττει, καὶ ζωποιεῖ νεκρούς, γαὶ ὑπὲρ θαλάσσης ὀδεύει, καὶ τάλλα ποιεῖ διὰ πεποίηκεν, ἐπὶ τίνος, ἢ πότε τοῦ Πατρὸς ταῦτα προενεργήσαντος; Ἡ δῆλον, διτὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων τοὺς τύπους ἐνσημαίνεται μὲν ὁ Πατήρ, ἐπιτελεῖ δὲ δὲ Λόγος, οὐ δουλικῶς, οὐδὲ ἀμαθῶς, ἀλλ' ἐπιστημονικῶς τε καὶ δεσποτικῶς, καὶ οἰκειότερον εἰπεῖν, πατρικῶς; Οὗτοι γάρ ἐγώ δέχομαι τὸ, ἀπειδὲ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς τίτεται, ταῦτα καὶ τὸν Υἱὸν οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὴν, ὃν πεποίηκεν, οἰκονομίαν τε καὶ συντήρησιν, ὡς δηλοῖ τὸ, ποιεῖσθαι τοὺς ἄγγελους αὐτοῦ πρεύματα, καὶ, θεμελιοῦσθαι τὴν γῆν ἐπὶ τὴν δογμάτιαν αὐτῆς· ἀπαξήδηρασμένα τε καὶ γενέμενα· καὶ στερεοῦσθαι βροντὴν, καὶ κτίζεσθαι πνεῦμα, ὃν ἀπαξ μὲν δὲ λόγος ὑπέστη, συνεχῆς δὲ καὶ νῦν ἡ ἐνέργεια.

ratione gubernationis et conservationis eorum, quae spiritus⁵; et, Qui fundat terram super stabilitatem sit, et illi procreati. Quo etiam pertinet: quod idem ratio semel condita est, ceterum nunc quoque perpetua vis est ac facultas.

Ἐβδόμον λεγέσθω τὸ καταβεβηκέναι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν Υἱὸν, οὐχ ἵνα ποιῇ τὸ θελήμα τὸ ξαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ τοῦ πέμψαντος. Εἰ μὲν οὖν μὴ παρὰ τοῦ κατεληλυθότος αὐτοῦ ταῦτα ἐλέγετο, εἰπομένων ἂν ὡς παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τυποῦσθαι τὸν λόγον, οὐ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα κουμένου (τὸ γάρ ἐκεῖνου θελεῖν οὐδὲ ὑπεναντίον Θεῷ, θεωθὲν ὅλον) ἀλλὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς, ὡς τοῦ ἀνθρωπίου θελήματος οὐ πάντως ἐπομένου τῷ Θείῳ, ἀλλ' ἀντιπτοντος, ὡς τὰ πολλά, καὶ ἀντιπαλαιόντος. Καὶ γάρ ἐκεῖνοι οὕτως ἐντίμαμεν τὸ Πάτερ, εἰ δυνατός, παρελθέτω ἀπ' ἔμοι τὸ ποτήριον τούτο· πλὴν οὐχ δὲ έτώ θέλω, ἀλλὰ τὸ σύριγχον τούτων θελήμα. Οὔτε γάρ, εἰ δυνατόν, ἢ μή, τοῦτο ἀγνοεῖν ἐκεῖνον εἰκός, οὔτε τῷ θελήματι ἀντεισφέρειν τὸ θελήμα. Ἐπειδὲ, ὡς παρὰ τοῦ προσλαβόντος δὲ λόγος (τοῦτο γάρ τὸ κατεληλυθός), οὐ τοῦ προσλήματος, οὐτως ἀπαντησόμεθα· οὐχ ὡς δυντος ἰδου τοῦ Υἱοῦ θελήματος παρὰ

⁵ Joan. vi. 58. ⁶ Joan. v. 19. ⁷ Ibid. 33. ⁸ Ibid. 11. ⁹ Psal. ciii. 4. ¹⁰ Ibid. 5. ¹¹ Job xxviii. 25. ¹² Amos iv. 13. ¹³ Joan. vi. 38. ¹⁴ Malth. xxvi. 39.

A modum rursus omnia, quae Filius, Patris, Nihil ergo peculiare, quia communia omnia, quandoquidem ipsum quoque esse, commune atque aequalē est ipsi cum Patre, licet alioqui hoc a Patre Filius habeat. Quo etiam sensu dictum est: *Ego vero propter Patrem*¹; non quod ab illo ipsius vita atque essentia sustineatur, verum quod ex illo circa tempus ullum atque causam existat. Sed quomodo illud accipiendum, quod Patrem facientem videre dicitur, atque ita facere²? an ut qui formas ac litteras pingunt, eo quod veritatem aliter assequi nequeant, nisi exemplar suum intueantur, atque inde velut manu dicantur? Qui vero quadrat, ut Sapientia magistro opus habeat? nihilne efficiet, nisi edocet? Quid, Paterne aliquid facit, aut fecit? Ulrum tandem aliud mundum ante hanc coagmenavit, atque alium rursus in posterum coagmentabit, quos Filius sibi ante oculos propouens, alterum quidem jam procreaverit, alterum autem procreaturus sit? Quatuor ergo bac ratione mundi erunt, duo a Patre, duo a Filio effecti? O supinam vecordiam! Age, cum lepras purgas, daemons et mortibus profligas, mortuos ad vitam revocas, mare peribus peragratis, aliaque omnia facis, in quo tandem, aut quando Pater haec ante fecit? Nonne perspicuum est, earumdem rerum formas a Patre quidem velut designari, a Filio autem peragi, non serviliter aique indocte, sed perite et heriliter, atque, ut aptius loquar, paterne? In hunc quippe sensum verba haec accipio: *Quaecumque Pater facit, eadem et Filius similiter facit*³; non quod similia sint utriusque opera, sed quod par sit utriusque potestas atque auctoritas; atque hoc fortasse esse queat, quod et Pater usque modo operari dicitur, et Filius⁴; non autem hoc duntaxat nomine, sed etiam facta sunt, ut indicat illud: *Qui facit angelos eius*⁵: cum semel et haec armata atque stabilita C

Septimum proferatur, quod Filius e cœlo descendisse dicitur, non ut voluntatem suam faciat, sed ejus a quo missus est⁶. Sane nisi ab illo ipso, qui descendit, hic sermo haberetur, dicere possemus, haec verba velut ab homine exprimi, non qui de Salvatore intelligatur (illius enim voluntas, cum tota deiīcata sit, Deo procul dubio non adversatur); sed qui nostrae conditionis sit. Humana quippe voluntas divinam non continuo sequitur, verum ut plurimū ei resistat atque obliquitatur. Nam illud quoque eodem modo intelligimus: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste*; verumtamen non mea, sed tua voluntas vincat⁷. Neque enim possibile esset, necne ipsius ignorasse verisimile est, nec voluntati voluntatem opponiisse. Sed quoniam partis illius, quae assumpsit (hoc enim est, quod descendit), non autem partis assumptæ, hic sermo est, ad hunc modum respondebimus: haec non ita

dici, quasi propriam voluntatem Filius habeat, atque a Patris voluntate separatum, sed potius quod non habeat ut, quod colligitur, sit huiusmodi: *Non ut faciam voluntatem meam*¹: nec enim voluntas mea a tua disjuncta est, sed communis utriusque nostrum, quoniam, ut una est deitas, ita una quoque voluntas. Perimuta enim ex his, quae ita dicuntur, a communi dicuntur, nec affirmationis modo, sed inflictionis, ut illud: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum*². Neque enim dat, nee mensura deservit: nec enim Deus Deum metitur. Ut item illud: *Neque iniurias meas, neque peccatum meum*³. Non enim, quod in eo peccatum sit, hoc sermone uiuit, sed quod non sit. Ad rursus: *Non propter justitias nostras, quas fecimus*⁴. Neque enim fecimus. Quod etiam perspicue colligi potest ex his quae sequuntur. Quae est enim, inquit, voluntas Patris mei? *Et omnis qui credit in eum, salutem consequatur*⁵, ac postremas resurrectionis compofiat. An igitur Patris quidem haec est voluntas, Filiī autem minime? an invitus Evangelium praedicauit, sive inquit apud homines nanciscitur? Quis vero hoc credat? quandoquidem ilib⁹ quæque, quod ait Filius, sermoneum, qui ab auditoribus excipiat⁹, sum⁹ non esse, sed Patris⁶, eandem omnino vim habet. Quomodo enim hoc eni⁹sq⁹ proprium, aut solius esse queat, quod eomittit⁹ est, licet si⁹, inquit⁹ qui tecum consid⁹ rem, perspicere nequeo, ac ne alius quidem quisquam, nisi mea me opinio fallit. Si hoc modo voluntatem intelligis, recte intelligis pieque admodum et orthodoxe, ut quidem mea est sententia, imo etiam eni⁹vis, modo recto iudicio praeditus sit.

Octavo illud afferunt: *Ut cognoscant te so- C
lum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum*⁷; et, *Nemo bonus, nisi solus Deus*⁸. Cuius argumenti perfacili⁹ mihi videatur esse solutio. Si enim haec verba, *Solum verum, Patri duntaxat tribneris, ubi tandem Veritate ipsam colloquabis?* Etenim si illud, *Soli sapienti Deo*⁹; aut illud, *Soli immortalitatem habenti, lucemque inaccessibilem habitati*¹⁰; aut illud denique, *Regi seculorum immortali, invisibili, soli sapienti Deo*¹¹, ad hunc modum intellexeris, perib⁹ utique tibi Filius, vel morte, vel tenebris multatus, vel in hoc condemnatus, ut nec sapiens sit, nec rex, nec invisibilis, imo nec omnino Deus, quod caput est eosum, quae diximus. Quid autem afferri poterit, quin simul cum ceteris rebus, bonitatis quoque, quae maxime solius Dei est, faciuram faciat? Verum haec verba: *Ut cognoscant te solum verum Deum, aet eorum, qui, quanquam falso, illi lumen appellantur, sublationem diei existimo: neque enim adjectum fuisse, et quem misisti, Iesum Christum, si, ad eum opposita distinctione submovendū, illa, solum rerum, pertinerent, ac non de communī utriusque divinitate sermo esset. Illa autem Christi verba, Nemo bonus, eo spectabant, ut tentatori legisperito, qui bonitatem ipsi, tanquam homini, tribuebat, occurseret. Summe enim bonum esse, inquit, solius Dei*

A τὸ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ’ ὡς οὐκ δυνος δ λόγος· εἰν δὲ τοιούτον τὸ συναγόμενον· Οὐχὶ ἵτα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ δύστον οὐδὲ γάρ ἔστι τὸ ἐμὸν τοῦ σπουδησμένον, ἀλλὰ τὸ κοινὸν ἐμοῦ τε καὶ σου, διὸ ὅς μία θεότης, οὗτω καὶ βούλησις. Πολλὰ γάρ τῶν οὗτω λεγομένων ἀπὸ κοινοῦ λέγεται, καὶ οὐθετικῶς, ἀρνητικῶς δὲ, ὡς τό· Οὐ γάρ ἐκ μέτρου διδωσιν δὲ Θεός τὸ Πρεύμα. Οὗτος γάρ δίδωσιν, οὗτος μεμετρημένον οὐ γάρ μετρεῖται πάχει Θεοῦ Θεός. Καὶ τό· Οὗτε δὲ αμετρία μου, οὗτε η ἀνομία μου. Οὐ γάρ ὡς οὖσας ὁ λόγος, ἀλλ’ ὡς οὐκ οὖσας. Καὶ πάλιν τό· Οὐ διά τὰς δικαιοσύνας ἡμῶν, ἀλλ’ ἐποκήσαμεν· οὐ γάρ ἐποκήσαμεν. Δῆλον δὲ τοῦτο καὶ τοὺς ἑξῆς· Τί γάρ, φησι, τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς; ἵτα πᾶς δ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν σώζεται, καὶ τυγχάνει τῆς τελευταῖς ἀναστάσεως.

Ἄρ’ οὖν τοῦ Πατρὸς μὲν τοῦτο θέλημα, τοῦ Υἱοῦ δὲ οὐδὲμά; ή ἄκων εὐαγγέλιοτεται καὶ πιστεύεται; Καὶ τίς δὲ τοῦτο πιστεύεται; ἀπει καὶ τὸ, τὸν λόγον τὸν ἀκούμενον μὴ εἶναι τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Πατρὸς δὲ, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν. Πάκις γάρ θιόν τινος τὸ κοινὸν, ή μόνου, τοῦτο συνιδέειν οὐκ ἔχω, πολλὰ σκοτῶν· οἵμαι δὲ, οὐδὲ δόλος τις. Αὐτὸς διανοῇς (29) περὶ τοῦ θέλειν, ὄρθως νοήσεις καὶ λίαν εὐεσθῶς, ὡς δὲ ἐμὸς λόγος, καὶ παντὸς τοῦ εὐγνώμονος.

εσse queat, quod eomittit⁹ est, licet si⁹, inquit⁹ qui tecum consid⁹ rem, perspicere nequeo, ac ne alius quidem quisquam, nisi mea me opinio fallit. Si hoc modo voluntatem intelligis, recte intelligis pieque admodum et orthodoxe, ut quidem mea est sententia, imo etiam eni⁹vis, modo recto iudicio praeditus sit.

Οὔδον δοτον αὐτοῖς τό· ἵτα γιγάντωσι σὲ τὸν μόρον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ δὲ ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστὸν· καὶ τό· Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς δὲ Θεός. Τοῦτο δὲ καὶ πάντη ἁφτην ἔχει τὴν λύσιν μοι φανεται. Εἰ γάρ τὸ μόρον ἀληθινὸν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς θήσεις, ποῦ θήσεις τὴν ανταλλήθειαν. Καὶ γάρ εἰ τῷ μόρῳ σοφῷ Θεῷ, ή τῷ μόρῳ ἔχοντι ἀθαραστοῖς, φῶς οἰκούντι ἀπρόστοις, ή βασιλεῖ τῷν αἰώνων ἀφεύγοντι, ἀφράτῳ, καὶ μόρῳ Θεῷ, νοήσεις οὖτως, οἰχήσεται τοι θάνατον καταχριθεῖς δὲ Υἱός, ή σκότος, ή τὸ μὴ σοφὸς εἶναι, μηδὲ βασιλεὺς, μηδὲ ἀράτος, μηδὲ ὅλις Θεός, δὲ τῶν εἰρημένων κεφάλαιον. Πάκις δαι οὐκ ἀπολεῖ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν ἀγαθότητα, ή μάλιστα μόνου Θεοῦ;

Δ Άλλοι οἵμαι τὸ μόρον ἀληθινὸν, ἀλλὰ μὴ κατὰ κοινοῦ τῆς θεότητος ἦν δὲ λόγος. Τὸ δὲ, Οὐδεὶς ἀγαθός. ἀπάντησιν ἔχει πρὸς τὸν πειράσοντα νομικὸν, ὡς ἀνθρώπῳ, τὴν ἀγαθότητα μαρτυρήσαντα. Τὸ γάρ ἄκρως ἀγαθόν, φησι, μόνου θεῶν, καὶ τοῦτο καὶ ἀνθρώπος ἀνομάληται, ὡς τὸ, Ὁ ἀγαθὸς ἀνθρώπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ προβάλλει τὸ ἀγαθόν· καὶ, Δώσω τὴν βασιλείαν τῷ ἀγαθῷ ὑπὲρ σὲ, τοῦ θεοῦ λόγος πρὸς τὸν

¹ Joan. vi, 38. ² Joan. iii, 34. ³ P. al. lviii, 5. ⁴ Joan. vi, 40. ⁵ Joan. xiv, 24.

⁶ Joan. xvi, 5. ⁷ Luc. xviii, 19. ⁸ Joan. xvi, 27. ⁹ I Tim. vi, 46. ¹⁰ I Tim. i, 47.

¹¹ Joan. ix, 18. ¹² Joan. vi, 40. ¹³ Joan. xiv, 24.

Σαοὺλ περὶ τοῦ Δασιδ λέγοντος· καὶ τὸ, Ἀγαθυρο, Κύριε, τοῖς ἀμυθοῖς· καὶ σῖα ἅλλα τοιχῆται λέγεται περὶ τῶν ἐν ἡμῖν ἐπαινουμένων, ἐφ' οὓς ἡ ἀπόρροια τοῦ πρώτου καλοῦ, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἔφασεν. Εἰ μὲν οὖν πελθούμενον τοῦτο, ἄριστον· εἰ δὲ μή, τί φῆσεις πρὸς τοὺς λέγοντας ἑτέρωθι, τὸν Υἱὸν μόνον εἰρῆσθαι Θεὸν, κατὰ τὰς σᾶς ὑποθέσεις. Ἐν τοῖς τοῖς δῆμασιν; ἐν ἑκεῖνοις· Οὗτός σου Θεὸς, οὐ λογισθήσεται ἔτερος πρὸς αὐτόν. Καὶ μετ' ὅλης Μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὄφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναρεοστράψῃ. Ὄτι μὲν γάρ οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ λεγόμενον, ἡ προσθήκη σαρῶν παρίστησιν. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ σωματικῶν ὄμιλος ἡμῖν, καὶ μετὰ τῶν κάτω γενόμενος. Εἴ δὲ νικήσεις, κατὰ τοῦ Πατρὸς λέγεσθαι τοῦτο, μὴ τῶν νομιζομένων θεῶν, ἡττήμεθα τὸν Πατέρα, δι' ὧν τοῦ Υἱοῦ κατεσπουδάσαμεν. Καὶ τί ἀν τῆς νίκης ταύτης γένοιτο ἀδιάλιπτον ἡ ζημιώδεστερον;

conjunction est. Quod si illud obtineatur, hæc verba, Et versus eos, qui salsa mortalium opinione dii habentur, quibus adversus Filium obnixe contendimus: Quia

Ἐννατον ἔκεινοι φέρουσι τὸ, Πάρτοτε ζῶν, εἰς τὸ ἔτερυν γάρ τοῦ ὄφη ημῶν. Εὐ γε καὶ λανθασμοτικῶς τε καὶ φιλανθρώπως. Τὸ γάρ ἔτερυν γάρ τοῦ πρεσβεύειν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ λόγῳ τῆς ματερίας· ἀλλὰ τὸ πρεσβεύειν ὑπὲρ ἡμῶν ἐντυγχάνειν λέγεται. Εἰς γάρ Θεὸς, εἰς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρωπὸς Ἰησοῦς Χριστός. Πρεσβεύεις γάρ ἔτι καὶ νῦν, ὡς ἀνθρωπός, ὑπὲρ τῆς ἡμῆς σωτηρίας, διτι μετὰ τοῦ σώματος ἐστιν, οὐ προσέλαθεν, ἔως ἀνέκει ποιῆσθαι Θεὸν τῇ δύνάμει τῆς ἐνανθρωπίσεως, καὶ τὴν μηρέτι κατὰ σάρκα γινώσκηται, τὰ σαρκικά λέγω πάλη, καὶ, χωρὶς τῆς ἀμαρτίας, τῷ πατέρᾳ. Οὕτω δὲ καὶ παράκλητος δύομερος Ἰησοῦς Χριστὸς, οὐχ ὡς ὑπὲρ ἡμῶν προθαλαυδούμενον τοῦ Πατρὸς, καὶ προσπίπτοντα δουλικῶς. Ἀπαγε τὴν δούλην ὄντων ὑπόνοιαν, καὶ ἀναξίαν τοῦ Πνεύματος. Οὕτω γάρ τοῦ Πατρὸς τοῦτο ἐπιτίχεται, οὗτε τοῦ Υἱοῦ πάσχειν, ἢ ὡς περὶ Θεοῦ διανοεῖσθαι δίκαιον· ἀλλ' οἵ πέπονθεν, ὡς ἀνθρωπὸς, πειθεῖ καρτερεῖν, ὡς ἀργός καὶ παρακινέτης. Τοῦτο νοεῖται μοι τὸ παράκλητος.

Δέκατον αυτοῖς εστιν ἡ ἄγνοια, καὶ τοῦ μηδενα γινώσκειν τὴν τελευταῖν ἡμέραν, ή ὥραν, μηδὲ τὸν Υἱὸν αὐτὸν, εἰ μὴ τὸν Πατέρα. Καίτοι πῶς ἀγνοεῖ τι τῶν ὄντων ἡ Σοφία, δι ποιῆτης τῶν αἰώνων, δι συντελεστῆς καὶ μεταποιητῆς, τὸ πέρας τῶν γενομένων, δι σύτω τὰ τοῦ Θεοῦ γινώσκων, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἐν αὐτῷ; Τι γάρ ταύτης τῆς γνώσεως τελεώτερον; Ήώς δαὶ τὰ μὲν πρὸ τῆς ὥρας ἀκριβῶς ἐπίσταται, καὶ τὰ οἷα ἐν κρόνῳ τοῦ τέλους, αὐτήν δὲ ἀγνοεῖ τὴν ὥραν; Αἰνέγματι γάρ τὸ πρᾶγμα ὅμοιον, ὡσπερ ἀν εἰ τις

A est¹: tametsi hoc quoque nomine homo nuncupetur, ut illud: *Bonus homo de bono thesauro profert bonum*², et Deus ad Sauleni de Davide verba faciens: *Dabo regnum tuum meliori te*³. Tum illud: *Benesac, Domine, bonis*⁴; ac denique ea id genus omnia, quæ de his dicuntur, qui hominum laude ac prædicatione florent, ad quos primi illius boni rivos secundario cursu dimanavit. Hæc si tibi persasimius, commodissime se res habet. Sin minus, quid dicturus es ad eos, qui ex altera parte, Juxta id, quod pro causæ tuæ fundamento posuisti, *Filium solum Deum dictum esse contendunt. In quibus autem verbis?* in istis nimirum: *Hic Deus tuus, et non estimabatur alius prater eum*⁵. Et paucis interjectis: *Post hæc in terra visus est, et cum B hominibus conversatus est*⁶. Nam quod, non de Patre, sed de Filio, sermo habeatur, adjectio hæc aperte declarat. *Hic enim est, qui corporeata nobiscum consuetudinem habuit, terrenisque rebus non estimabatur alius, adversus Patrem dicit, non ad* quod ad Patrem attinet, per ea utique vici sumus, *victoria quid calamitosius et perniciosius esse queat?*

Noro illud producent: *Semper vivens ad interpellandum pro nobis*⁷. Optime sane ac per quam mystice et benigne. Interpellatio namque non, vulgi more, id sonat, quod est vindictam querere (hoc enim humilitatis quodammodo esset); sed idem significat, quod pro nobis, mediationis ratione, supplicare; quæmadrinodum et Spiritus pro nobis intercedere dicitur. *Unus enim Deus unus etiam mediator Dei et hominum, homo Jesus Christus*⁸. Intercedit enim natus quoque, ut homo, pro mea salute; quoniam cum eo corpore est, quod assumpsit, donec me, assumptæ humanitatis virtute, Deum efficerit, tametsi non jam secundum carnem cognoscatur, hoc est, secundum carnales affectiones, ac, citra peccatum, nostras. Eodem modo *advocatum quoque habemus Iesum Christum*⁹, non ut nostra causa sece ad Patris pedes advolventem, servilique modo abjacentem. Procul sit ista servilis sane suspicio, spirituque indigna. Nogat enim Patris est hoc exposcere, aut Filii pati: nec de Deo hoc cogitare pium atque æquum est. Sed ex his, quæ humanitus perpessus est, ac toleravit me, ut Verbum et exhortator, inducit. Sie ego advocationem hanc intelligendam arbitror.

D Decimo loco ignorantiam ponunt, illusque, quod exterrum diem atque horam nemo cognoscet, ac ne Filius quidem ipse, sed solus Pater¹⁰. At qui fieri potest, ut Sapientia quidquam eorum, quæ sunt, ignoret, ille, inquam, sacerdotum factor, ille consummator atque immutator, ille eorum quæ facta sunt finis, quicque ea, quæ Dei sunt, perinde novit, ac spiritus hominis ea, quæ in ipso sunt¹¹? Quid enim hac cognitione plenius ac perfectius? Qui vero constat, ipsum, ea quidem, quæ horam illam antecedunt, ac quæ velut in ipso finis

¹ Luc. xviii, 19. ² Matth. xii, 35. ³ I Reg. xv, 28. ⁴ Psal. cxxiv, 4. ⁵ Baruch iii, 36. ⁶ Ibid. 38. ⁷ Hebr. vii, 25. ⁸ I Tim. ii, 5. ⁹ I Joan. ii, 1. ¹⁰ Marc. xiii, 32. ¹¹ I Cor. ii, 11.

articulo sunt, exactissime scire, ipsam autem horam ignorare? Enigmati quipperes haec similis est: perinde videlicet ac si quis ea, quae ante murum sunt, certissime se nosse affirmet, murum autem ipsum ignorare se fateatur: aut dici finem probe sciens, noctis principium minime recognoscat: ubi alterius cognitio alterum necessario secum dicit. Ecce igitur dubium esse potest, quin horam quidem, ut Deus, cognitione habeat, ignoret autem ut homo, si quis partem aspectabilem ab ea disjungat, quae mente sola perspici potest? Nam quia absolute hoc loco ac sine relatione, Filii nomen ponitur, nec adjungitur, cuius idcirco hinc nobis ansa sensu maxime pio interpretemur, eamque humanitat

Si igitur hæc ratio adversariis satisfacit, hic pedem igitur, nec quidquam amplius a nobis inquiretur. Sin secus, hanc secundam expositionem afferemus; quod quemadmodum singula alia, ita rerum quoque maximarum cogitio in Genitoris honorem ad causam ipsam referenda est. Quin ne exiguum quidem mihi intellecturus videtur, qui sic legerit, ut nostre memoriae vir quidam literarum studiosus, nempe Filius non aliter diem illum vel horam nosse, quam ut Pater. Quid enim hinc colligitur? Quoniam Pater cognoscit, ideo etiam Filius: tanquam videlicet nemo hoc cognoscere ac percipere queat, præter principem illam naturam. Supererat jam de hoc verbo: Mandatum est, de eo etiam, quod Patris mandata servasse, et, quæ placita sunt ei, semper fecisse dicitur¹; ac insuper de consummatione et exaltatione, ac de eo, quod ex his, quæ passus est, obedientiam didicisse scribitur², de sacerdotio³ item, et oblatione⁴, et traditione⁵, et oratione ad eum qui a morte salvum eum facere poterat; ad hæc de agonia, et sanguineo suore, atque oratione⁶, et si quid aliud ejusdem est generis, retractare: nisi cuivis exploratum tali attribuenda esse. nou autem immutabili illi natura

Eiusdem de dogmate et ordinazione episcoporum.

Pater quidem sine principio est, et principatus esse intelligitur ac dicitur; principium, inquam, ut causa et s^onus luminis semipiterni. Filius autem non est ille quidem omnino sine principio, sed tandem est rerum omnium principium; principium porro cum dico, ne tempus interjicias, nec inter genitorem et genitum medium aliquid constitutas, nec per id, quod inter ea, quae eamdem aeternitatem habent, et conjuncta sunt, male interponis, naturam dividas. Nam si tempus Filio est antiquius, illius procul dubio primum Pater causa fuerit necesse est. Quod si ita est, quo tandem modo temporum factor erit¹, qui sub tempus cadit? Quo item modo Dominus omnium², si eum tempus praecesserit, elque dominetur? Principii igitur expers est pater: nec enim aliunde, nec a se ipso esse habet. Filius autem, si quidem Patrem ut causam accipias, ne-

¹ Joan. x, 18; xv, 10; viii, 29. ² Hebr. v, 9 et seqq. ³ Hebr. viii, 4 seqq. ⁴ Rom. iv, 25. ⁵ Galat. ii, 20. ⁶ Luc. xxii, 44 seq. ⁷ Hebr. i, 2. ⁸ Rom. x, 12.

τὰ μὲν πρὸ τοῦ τείχους ἀκριβῶς ἐπίστασθαι λέγοι,
αὐτὸν δὲ ἀγνοεῖν τὸ τείχος· οὐ τὸ τῆς τιμέρας τέλος εὗ
ἐπιστάμενος, τὴν ἀρκῆν τῆς νυκτὸς μὴ γινώσκειν·
ἔνθα δη τοῦ ἔτερου γνῶσις, ἀναγκαῖς συνεισάγει τὸ
ἔτερον. Ηδη πᾶσιν εἰδῆλον, διτὶ γιγάντωις μὲν, ὡς
Θεός, ἀγνοεῖν δέ φησιν, ὡς δινθρωπός, διν τις τὸ φαι-
νόμενον χωρίσῃ τοῦ νοούμενου; Τὸ γάρ απέλυτον
εἶναι τοῦ Υἱοῦ τὴν προστηρόταν καὶ ἀπήγετον, οὐ
προσκειμένου τῷ Υἱῷ τοῦ τινός, ταύτην ἡμῖν
δίδωσι τὴν ὑπόνοιαν, ὥστε τὴν ἀγνοιαν ὑπολαμβάνειν
ἐπὶ τὸ εὔσεβεστερον, τῷ δινθρωπίνῳ, μηδ τῷ θεικῷ ταύ-
την λογιζομένους.

Εἰ μὲν οὖν οὗτος αὐτάρκης δύλγος, ἐνταῦθα
εἰ στησόμεθα, καὶ μηδὲν πλέον ἐπιζητείσθω· εἰ
δὲ μή, τό γε δεύτερον, ὡσπερ τῶν ἄλλων ἔκστον,
οὕτω δὴ καὶ ή γάνως τῶν μεγίστων, ἐπὶ τὴν
αἰτίαν ἀναφερέσθω τιμῇ τοῦ γεννήτορος. Δοκεῖ δὲ
μοι τις, μηδὲν ἔκεινως ἀναγνοὺς ὡς τῶν καθ' ἥμαδ;
φιλολόγων τις (56), μικρὸν ἐννοησαί, διτοιούσιον
ἄλλως οἴδε τὴν ἡμέραν, η τὴν ὥραν, η ὡς διτοιούσιον
δ Πατήρ. Τό γάρ συναγέμενον, ὁποῖον; Ἐπειδὴ δ
Πατήρ γινώσκει, διὰ τοῦτο καὶ διτοιούσιον, ὡς δῆλον,
ὅτι μηδενὶ γνωστὸν τοῦτο, μηδὲ ληπτὸν, πάλιν τῆς
πρώτης φύσεως. Ἐλείπετο περὶ τούτῳ ἐντετάλθαι, καὶ
τετηρηκέναι τὰς ἔντολάς, καὶ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ. πάντοτε
πεποιηκέναι, διαλαβεῖν ἡμᾶς· ἔτι δὲ τελεώ-
σεως, καὶ ὑψώσεως, καὶ τοῦ μαθεῖν, ἐξ ὧν ἐπαθεῖ,
τὴν ὑπακοήν, καὶ ἀρχιερωσύνης τε καὶ προσφορᾶς,
καὶ παραδόσεως, καὶ δεήσεως τῆς πρὸς τὸν δυ-
νάμενον σώκειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, καὶ ἀγωνίας, καὶ
θρόμβων, καὶ προσευχῆς, καὶ εἰ τὸ ἀλλο το:ούτον·
εἰ μὴ πᾶσι πρόδηλον ἦν, ὅτι περὶ τὸ πάσχον τὰ
τοιαῦτα τῶν ὄνομάτων, οὐ περὶ τὴν δι:ρεπτὸν φύ-
σιν, καὶ τοῦ πάτερεν ὑψηλοτέραν.

*'En toū aútouū labrou tōū perì dōgmaτoç καὶ κα-
taσtάσwç ἐpiσoδπwç.*

Πατρὸς μὲν, καὶ ἀνάρχου, καὶ ἀρχῆς ἐπινοούμενου καὶ λεγομένου (ἀρχῆς δὲ, ὡς αἰτίου, καὶ ὡς πηγῆς, καὶ ὡς ἀιδίου φωτός). Υἱοῦ δὲ, ἀνάρχου μὲν οὐδαμῶς, ἀρχῆς δὲ τῶν ὅλων ἀρχὴν δὲ ὅταν εἴπω, μή χρόνον παρενθῆς, μηδὲ μέσον τι τάξῃς τοῦ γεγενηκότος; καὶ τοῦ γεννήματος, μηδὲ διελῃς τὴν φύσιν τῷ κακῷ παρεντεθέντι τοῖς συναλλίσιοις καὶ συνημμένοις. Εἰ γάρ χρόνος Υἱοῦ πρεσβύτερος, ἐκείνου δηλαδὴ πρώτως ἀν εἰτί αἰτίος δὲ Πατήρ. Καὶ πῶς ποιητὴς χρόνων δὲ ὑπὸ χρόνον; Πῶς δὲ καὶ Κύριος πάντων, εἰ δὲ υπὸ χρόνου προελήπται τε καὶ κυριεύεται; Ἀναρχος οὖν δὲ Πατήρ· οὐδὲ γάρ ἐτέρωθεν αὐτῷ, οὐδὲ περὶ ἔχοτος τὸ εἶναι. Ό δὲ Υἱός, μὲν ὡς αἰτίον τὸν Πατέρα λαμβάνης, οὐκ ἀναρχος· ἀρχὴ γάρ Υἱοῦ Πατήρ τὸς αἰτίος· ἐὰν δὲ τὴν ἀπὸ χρόνου νοῆς ἀρχὴν, καὶ ἀναρχος· οὐχ ἀρχεται γάρ ὑπὸ χρόνου δι γράνων Διεπότης.

quaquam principio caret; principium enim Filii Pater est, ut causa; si de tempore principium intellexeris, principii quoque omnis est expers. Neque enim temporum Dominus tempori subjectus est.

Εἰ δὲ, ὅτι τὰ σώματα ὑπὸ χρόνον, διὰ τοῦτο Α ἀξώσεις κείσθαι καὶ τὸν Υἱὸν ὑπὸ χρόνον, περιθήσεις καὶ σῶμα τῷ ἀσωμάτῳ· καὶ εἰ ὅτι τὰ πάρ’ ἡμῖν γεννώμενα, οὐκ ὄντα ποτὲ, εἴτα γενόμενα, διὰ τοῦτο καὶ τὸν Υἱὸν ἀναγκάσεις ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι περεληλυθέναι, συγχρίνεις τὰ ἀσύγχριτα, Θεὸν καὶ ἀνθρώπον, σώμα καὶ τὸ ἀσύμματον· οὐχοῦν καὶ πείσεται καὶ λυθῆσται, ὅτι καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα. Σὺ μὲν οὖν ἀξιοῖς διὰ τοῦτο οὕτω γεννᾶσθαι Θεὸν, διότι τὰ σώματα· ἐγὼ δὲ διὰ τοῦτο οὐχ οὕτως, ὅτι οὕτω τὰ σώματα. Ὅτιν γάρ τὸ εἶναι οὐχ δύοισιν οὔτων οὐδὲ τὸ γεννῶν δύοισιν· εἰ μή καὶ τόλλα δουλεύσῃ ταῖς θλατίς, οἷον πάσχων, καὶ λυπούμενος, καὶ πεινῶν, καὶ διψῶν, καὶ δσα ἢ σώματος, ἢ τοῦ συναμφοτέρου πάθη. Ἀλλὰ ταῦτα οὐ παραδέχεται σου δ νοῦς· περὶ Θεοῦ γάρ δ λόγος. Μὴ τοινυ μηδὲ τὴν γέννησιν ἀλλας, ἢ ὡς θεῖκήν παραδέχου. δημικεις eas affectiones, quibus, vel corporis, vel experientur. Hæc enim vero mens tua non admittit. Deo quippe sermo est. Ne tu igitur generationem aliter quam ut divinam adinire.

Ἄλλ’ εἰ γεγέννηται, πῶς γεγέννηται, φτασίν; Ἀπόκριναι μοι, ὁ διαλεκτικὲ σὺ καὶ διψύχε. Εἰ ἔκτισται, πῶς ἔκτισται; κακὸν ἀπαίτει τὸ, Πῶς γεγέννηται; Πάθος περὶ τὴν γέννησιν; Πάθος καὶ περὶ τὴν κτίσιν· ἢ γάρ οὐ πάθος ἢ ἀνατύπωσις, καὶ ἡ φροντίς, καὶ ἡ τοῦ νοηθέντος ἀθρόως εἰς τὸ κατὰ μέρος ἐξάπλωσις; Χρόνος περὶ τὴν γέννησιν; Ἐν χρόνῳ καὶ τὰ κτιζόμενα. Τόπος ἐνταῦθα; Τόπος ἔκει. Ἀποτυχία περὶ τὴν γέννησιν; Ἀποτυχία καὶ περὶ τὴν κτίσιν. Ταῦτα ἤκουσα φιλοσοφούντων ὑμῶν· ἢ γάρ δ νοῦς ὑπέγραψε, πολλάκις ταῦτα ἡ χεὶρ οὐκ ἐτέλεσεν. Ἀλλὰ λόγῳ, φησί, τὸ πᾶν ὑπέστησε καὶ βούληματι. Αὐτὸς γάρ εἶπε, καὶ ὅγεινος· αὐτὸς ἐτετέλετο, καὶ ἐκτισθησαν. “Οταν εἰπής τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα ἔκτισθαι, οὐ τὴν ἀνθρώπηντην κτίσιν εἰσάγεις· οὐδέτες γάρ τιμῶν λόγῳ πράττει τὰ γενόμενα. Οὐδὲν γάρ διν ἦν ὑπῆλθετον τιμῶν, οὐδὲ ἀπονώτερον, εἰ τὸ λέγειν ἔργου συμπλήρωσις ἦν· ὥστε εἰ καὶ λόγῳ κτίσει Θεὸς τὰ κτιζόμενα, οὐκ ἀνθρώπινον αὐτῷ τὸ κτίσειν. Ἡ γάρ δεῖξον καὶ ἀνθρώπον λόγῳ τι πράττοντα· ἢ δέξαι, ὅτι οὐχ ὡς ἀνθρώπος κτίζει Θεός. Ἐπειδιάγραψον βούληματι πόλιν, καὶ παραστήτω πόλις· Θέλησον γενέσθαι σοι οὐδὲν, καὶ παραστήτω παῖς· Θέλησον δὲλλο τι τῶν πραττομένων, καὶ εἰς ἔργον ἡ βούλησις χωρησάτω. Εἰ δὲ τούτων οὐδὲν ἐπεται τῷ βούλεσθαι, Θεοῦ δὲ τὸ βούλεσθαι πρᾶξις ἐστιν, ἀλλας μὲν ἀνθρώπος κτίζει, ἀλλως δὲ δὲ πάντων κτίστης Θεός. Πῶς οὖν κτίζει μὲν οὐκ ἀνθρωπικῶς, γεννᾶν· δὲ ἀναγκάζεται ἀνθρωπικῶς; Σὺ μὲν οὐκ ὄν, ἐπειτα ἐγένου, εἴτα γεννᾶς· διὰ τοῦτο οὐκ δυτα εἰς τὸ εἶναι πειράγεις. Η, ίνα τι βαθύτερον εἴπω, τάχα οὐδὲ αὐτὸς ἐξ οὐκ ὄντων παράγεις; ἐπει καὶ δ λευτ, φησίν, ἐτι ἐν τῇ διαφύτῃ τοῦ πατρὸς ἦν, πρὶν εἰς τὸ εἶναι

Quod si, quia corpora temporis subjacent, idcirco Filium quoque temporis subesse statuas, tunc rei incorporeæ corpus attribues; et si, quoniam ea quæ apud nos gigantur, cum ante non essent, postea orta sunt, ideo Filium quoque necessario ex nihilo in rerum naturam prodiisse contendis, comparas ea, quæ comparationem omnem respuunt, Deum nempe et hominem, corpus, et id quod corpore vacat. Ergo et patietur, et dissolvetur, atque interibit, quemadmodum et nostra corpora. Tu quidem idcirco Deum ita generari censes, quod corpora ita generentur: ego vero ob id non ita gigui affirmo, quod ea sit corporum gignendorum ratio (quorum enim natura diversa est, horum dispar quoque generandi modus); nisi eum in omnibus aliis quoque rebus corporeæ materiæ servire contendas, hoc est, ut patiatur, et in morte versetur, et fame ac siti labore, omnes conjunctim utriusque partis natura subjecta est, Deo quippe sermo est. Ne tu igitur generationem aliter quam ut divinam adinire.

Verum si generatus est, inquis, quomodo generatus est? Responde tu quoque mihi, o acute et invicta sophista. Si creatus est, quomodo creatus est? Ac postea ex me sciscitare, quomodo generatus sit? Passio est, inquires, circa generationem? Est et passio etiam, inquam ego, circa creationem. (An non enim passionis rationem habet informatio, et cura, et ejus rei, quæ tota simul ac repente cogitata est, in partes extensio?) Tempus, addes, circa generationem? In tempore etiam sunt quæ creantur. Locus illic? Ille quoque locus. Spei frustratio circa generationem? Creatio quoque interdum spem frustratur. Hæc a vobis disserentibus audivi; etenim quæ mens delineavit, ea plerumque manus perficere non potuit. At dices: verbo et voluntate omnia condidit: *Ipse enim dixit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt*¹. Atqui, cum ait omnia Dei verbo creata fuisse, non humanam scilicet creationem inducis; nec enim quisquam nostrum, ea, quæ sunt, verbo efficit. Nihil quippe nobis sublimius ac præstantius esset, minusque laboriosum, si sermone solo aliquid consciere possemus. Quamobrem, eti Deus, ea, quæ creantur, verbo creat, D non tamen humana est ejus creandi ratio. Aut enim hominem quoque sermone aliquid efficiendum ostende: aut mihi concede Deum non humano more creare. Quod si secus existimas, age, voluntate civitatem describe, et statim civitas representetur. Opta tibi filium nasci, et protinus tibi puer existat. Velis aliud quidpiam eorum, que manibus efficiuntur, et confessim voluntas in opus prodeat. Quod si quidem nihil horum voluntatem nostram sequatur, Dei vero voluntas actio sit; perspicuum utique est, alio quidem modo homi-

¹ Psal. cxlviii, 5.

nem creare, alio autem rerum omnium creatorem Deum. Quae igitur est haec ratio, ut cum Deus alio quam humano more procreet, humano tamen more gignere cogatur? Tu quideni, cum prius non esses, deinde factus es, postea gignis; ac proinde, cum qui non erat, in rerum naturam producis. Aut, ut profundius aliquid dicam, fortasse ne ipse quidem ex nihilo produc; quandoquidem et Levi, ut ille ait, alluc in lumen patris erat, antequam in lucem prodiret¹. Nec vero quisquam huic orationi calumniam eonflet. Non enim Filium ita ex Patre existere dico, quasi in Patre prius quidem fuerit, postea autem in esse prodierit. Neque enim imperfectum prius, ac postea perfectum dico, quemadmodum fert lex nostrae generationis.

Hæc sunt eorum, qui obtructatione et calumniis gaudent: hæc eorum, qui adversus omnia quæ dicuntur prompte insiliunt. Nos autem non ita sentimus, non ita censemus: verum hoc docemus, et profitemur, quod simul atque Pater ingenito modo erat (semper autem erat, nec enim eum aliquando non fuisse concipit mens nostra, quantumvis se altissime offerat), et Filius quoque per generationem erat; ita ut Patris essentia concurrat cum Unigeniti generatione, qui ex ipso quidem est, non autem post ipsum, aut saltem sola principii cogitatione. Principium vero hic pro causa accipio. Identidem enim eadem verba repeto, ut animi turbitudinibus et crassitie occurram.

Ejusdem ex oratione II de pace.

Magno tibi, atque adeo maximo honori dueis, quod filium habeas, eoque magis, si patris mores et effigiem ut vera imago omnibus exprimat, nec si detur optio, malis habere decem servorum millia, quam unius esse filii pater, et in Deo maius aliquid opinaberis, quam quod sit unius generis Filii, qui gloriam illi non adimit, sed adiungit, quodque ab eo procedat Spiritus sanctus? Nonne animadvertis, te, dum rerum creatarum principium statuis, nempe Filii et Spiritus, quos creatos esse contendis, nec principium honorare, et ea quæ ex ipso existant principio, afficere contumelia? Illud quidem, quoniam rerum, quæ parvae, nec satis divina maiestate sunt dignæ, principium asseris: illos vero, quoniam et parvos suggis, et non solum creatos, verum etiam rerum omnium, quæ creatæ sunt, abjectissimos? Si quidem et earum causa, et in tempore, tanquam instrumenta artifici ante res quas ex arte fabricatus est, eum prius non essent, ob id existiterunt, ut per illa eraret et ficeret, si quid vellet Deus, tanquam ad id præstandum voluntas ejus non esset satis. Quidquid enim alterius causa sit, eo cuius sit gratia, vilius et deterrus est. Ego vero, qui divinitatis principium ita constituo, ut sine tempore sit, nec separari, aut ullo termino circumscribi queat, et principium, et ea quæ ex ipso existant principio, pariter honore prosequor. Illud, quia talium principium sit; haec quod ita sint, et talia, et ex tali, nec tempore, nec natura, nec maiestate disjuncta, sed (quamvis hoc sit admirabile) ita unum, ut distincta sint:

¹ Hebr. vii, 10.

A παρελθεν. Καὶ μῆδεις ἐπιρεαζέτω τῷ λόγῳ. Οὐ γάρ οὖτος ἔκ τοῦ Πατρὸς φημι τὸν Πίλον ὑπάρχειν, ὃς ἐν τῷ Πατρὶ πρότερον δύτα, μετὰ δὲ τοῦτο εἰς τὸ εἶναι ὀδεύσαντα· οὐδὲ γάρ ἀτελῆ πρότερον, ἔτει τέλειον, ὥσπερ νόμος τῆς ἡμετέρας γεννήσεως.

naturam producis. Aut, ut profundius aliquid dicam,

fortasse ne ipse quidem ex nihilo produc; quandoquidem et Levi, ut ille ait, alluc in lum-

bis patris erat, antequam in lucem prodiret¹. Nec vero quisquam huic orationi calumniam eon-

flet. Non enim Filium ita ex Patre existere dico, quasi in Patre prius quidem fuerit, postea autem

in esse prodierit. Neque enim imperfectum prius, ac postea perfectum dico, quemadmodum fert lex

nostræ generationis.

Ταῦτα τῶν ἐπηρεαζόντων ἔστιν· ταῦτα τῶν ἐπιπτώματων προχειρώς πᾶσι τοῖς λεγομέναις. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὖτα φρασοῦμεν, οὐχ οὖτα δοξάζομεν ἀλλ' δικού τῷ τὸν Πατέρα είναι ἀγενήτως (ιετὸς δὲ ἦν, Β οὐχ ὑπερπίπτει γάρ εἰς τὸ μὴ εἶναι ποτε δυνατό), καὶ δὲ Πίλος ἦν γεννήτως. Πατέρες συντέρχει τὸ εἶναι τοῦ Πατρὸς τῷ γεγενήσασι τοῦ Μονογενοῦς, ἐξ αὐτοῦ τε ὑπάρχοντος, καὶ οὐ μετ' αὐτῶν, η ἐπινοια μόνη τῇ τῆς ἀρχῆς ἀρχῆς δὲ, ὡς αἰτίου. Πολλάκις γάρ τὸν αὐτὸν ἀναστρέφω λόγον, τὸ παχύ σου καὶ ὄλικὸν τῆς διαινοίας φοβούμενος.

Τοῦ αὐτοῦ δὲ τοῦ β'² εἰρηνικοῦ λόγου.

Αλλὰ σει μὲν εἰς τιμὴν μέγα καὶ μέγιστον δὲ φίλος οὐδέ, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, δισψει περ δὲ τὰ πίντα πατρών, καὶ χραχτήρ ἢ γνήσιος τοῦ γεννήσαντος, καὶ οὐκ ἄν δίξαιο μυρίων ἀνθραπόδων είναι δεσπό-

της μᾶλλον ἢ ἔντος γεννήτωρ πατέρας, τῷ θεῷ δὲ ἀλλο τι μείζον ἢ Πίλος τυγχάνειν Πατέρα, δὲ προσθήκη δέξῃς ἔστιν, οὐχ ὑφαίρεσις, ὡς δὲ καὶ προσολέτη Πιλέύματος; Η ἀγναεῖς, ζει σὺ μὲν κτισμάτων τιθεὶς ἀρχὴν, τὴν ἀρχὴν λέγω δὲ Πίλον καὶ Πιλέύματος, οὗτος τὴν ἀρχὴν τοι μάτις, καὶ ἀτιμάζεις τὰ δέ αὐτῆς· τὴν μὲν, ζει μικρών εἰσάγεις τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀνα-

έσθιαν θεότητος, τὰ δὲ οἳ μικρά, καὶ μὴ κτισμάτα μόναν, ἀλλὰ καὶ πάντων κτισμάτων τοιεὶς ἀτιμάτης, εἴγε τούτων ὑπέστη, καὶ ποτε, ὥσπερ δργανος τεχνήτης πρὸ τῶν τεχνιτῶν πρότερον οὐκ δυτα, οὐδὲ ἀνδλως γενόμενα, εἰ μὴ τι κτίσαι δι' αὐτῶν ἡδουλήθη Θεῖς, ὡς οὐκ ἀρκούντος τοῦ βουλευτοῦ; Πάντα γάρ διατίθενται, ἀτιμάτηρον ἐκείνου, δι' δὲ γεγένηται. Εἴγω δὲ θεότητος ἀρχὴν εἰσάγων ἀχρονον, καὶ ἀχώριστον,

καὶ διόριστον, τὴν τε ἀρχὴν τιμῶ, καὶ τὰ ἐν τῇ ἀρχῇς ἐπιστῆς· τὴν μὲν, διτι τοιούτων ἀρχῆς, τὰ δὲ, διτι οὖτω, καὶ τοιαῦτα, καὶ ἐκ τοιούτου, μῆτε τῷ ποτὲ, μῆτε τῇ φύσει, μῆτε τῷ σεπτῷ διειργόμενα.

Ἐν δυτα τηρημένως, καὶ διαιρέμενα συνημμένως, εἰ καὶ παράδοξον τούτο εἰπεῖν, οὐχ ἡτον ἐπιπνεῖται τῆς πρὸς διλῆτα σχέσεως, ἢ καὶ ἐπιτον νοούμενόν τε καὶ λαμβανόμενον, Τριάδα τελείαν ἐκ τελείων τριῶν, μονάδος μὲν κινηθείσης διει τὸ πλούτιον, διαδός δὲ ὑπερβαθείσης· ὑπὲρ γάρ τὴν ὅλην καὶ τὸ εἶδος ἐξ ὅν τὰ σώματα· Τριάδος δὲ ὀρισθείσης διά τὸ τέλειον. Πρώτη γάρ ὑπερβαθεῖσης διέποστην, ἵνα μῆτε στενὴ μένη ἡ θεότης, μῆτε εἰς

D

Digitized by Google | Распознавание текста

πεισθέντων χέρται. Τὸ μὲν γάρ ἀφίλοτεμον, τὸ δὲ ἀταχτονέον καὶ τὸ μὲν Ἰουδαϊκὸν παντελῶς, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν καὶ πολύθεον. Σχοτῶ δὲ κάκενον, καὶ ἵσως σύκη πατειδεύτως, οὐδὲ ἀμαράντης, ὅλλα καὶ λίαν ἐπεσκεμμένως, διτὶ σοὶ μὲν κίνδυνος οὐδὲ εἰς γεννητὸν εἰσάγοντι τὸν Υἱόν· οὐ γάρ μὴ πάθῃ τι γεννῶν δ ἀγέννητος τῶν σωματικῶν τε καὶ ψυχῶν, διτὶ μηδὲ σώματα καὶ τοῦτο αἱ κοιναὶ περὶ Θεοῦ παραχωροῦσιν ὑπολήψεις, ὥστε τὶ φρεδούμενα φόδον, οὐ μὴ ἔστι φόδος; καὶ ἀσεβοῦμεν διὰ κενῆς, δὲ δὴ λέγεται; Ἐμοὶ δὲ κίνδυνος, ζημιαθῆναι θεότητα, εἰ τὸ κτίσμα παραδεχούμενον οὐ γάρ θεός τὸ κτίζομενον, οὐδὲ δεσποτοτικὸν τὸ διμέσουλον, καὶ τὰ πρώτα φέρηται δουλεῖας καὶ κτίσεως, καὶ τοῦτο μόνον φιλανθρωπεύται ὑδριζόμενον. Οὐ γάρ τῆς ὀψειομένης ἀποστερῶν τιμῆς οὐ μᾶλλον τιμῆς τῷ διδομένῳ, ή ἀτιμάζει τῷ ἀφαρευμένῳ, καὶ προσποίησιν ἐκῇ τιμῆς τὸ γινόμενον. Καὶ εἴ σοι πλάττεται πάθη περὶ τὴν γέννησιν, κάμοι περὶ τὴν κτίσιν. Οὐδὲ γάρ τὸ κτίζομενον ἀπαθῶς εἶδα κτιζόμενον, εἰ καὶ μὴ γεγένηται κατὰ σὲ, μηδὲ ἐκτισται κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον. Δέξαι τοῦ λόγου σοι τὸ λειπόμενον δικιροῦ τὸ ίσον λέγειν τολμῶν διὰ τῆς προστηγορίας τοῦ κτίσαντος.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὸ Πάσχα β' λόγου.
Ταῦτα ἐγκαλεῖς Θεόν; Διὰ ταῦτα ὑπολαμβάνεις;
χειρονα, διτὶ λεντίψ διαζώνυνται, καὶ νίπτεται τοὺς πέδας τῶν μαθητῶν, καὶ δεικνύσιν ὄριστην ὁδὸν ὑψώσεως τὴν ταπείνωσιν; Οὐτὶ διὰ τὴν συγχύπτουσαν χαραὶ ψυχὴν ταπεινοῦται, ἵνα καὶ συνυψώσῃ τὸ κάτω νεῦνον ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας; Ἐκεῖνο δὲ πῶς οὐ κατηγορεῖς, διτὶ καὶ μετὰ τελώνων ἀνέχεται, καὶ παρὰ τελώνας, καὶ μαθητεύει τελώνας, ἵνα καὶ αὐτός τι κερδάνῃ; Τί τοιοῦτο; Τὴν τῶν ἀμαρτιῶν σωτηρίαν εἰ μὴ καὶ τὸν λατρὸν αἰτιῆτό τις, διτὶ συγχύπτει ἐπὶ τὰ πάθη, καὶ δυσωδίαν ἀνέχεται, ἵνα δῷ τὴν ὑγείαν τοῖς κάρμουσι, καὶ τὸν ἐπικινδύνεον βέθει φέντα φιλανθρωπίαν, ἵνα τὸ ἐμπεπτωτὸς κτήνος κατὰ τὸν νόρον ἀνασώσηται. Ἀπεστάλη μὲν, ἀλλ' ὡς ἀνθρωπος. Διπλοῦς γάρ ἦν. Ἐπει καὶ ἐκοπλασε, καὶ ἐπεινῆσε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἤγωνεσε, καὶ ἐδάκρυσε νύμφη σώματος. Εἰ δὲ καὶ ὡς Θεός, τι τοῦτο; Τὴν εὑδεκίαν τοῦ Πατρὸς ἀποστολὴν είναι νόμιμον, ἐφ' οὐ ἀνιχνέει τὰ ἑαυτοῦ, καὶ ὡς ἀρχὴν τιμῶν ἄχρονον, καὶ τοῦ μὴ δοκεῖν είναι ἀντίθεος. Ἐπει καὶ παραδεδόθει λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν παραδεδώκειν γέγραπται, καὶ ἐγγέρθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀνειλήθαι, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἀνεστηκίναι, καὶ ἀνεληλύθεινται πάλιν. Ἐκεῖνα τῆς εὐδοκίας, ταῦτα τῆς ἔξουσίας. Σὺ δὲ τὰ μὲν ἐλαττοῦντα λέγεις, τὰ ὑψηλοῦντα δὲ παρατρέχεις. Καὶ διτὶ μὲν ἐπαθε, λογίζῃ, διτὶ δὲ ἔκων, οὐ προστιθῆς· οἷα πάσχει καὶ νῦν δ

A ita distincta, ut unum sint, nec minus mutuo hoc inter se habitu simul omnia laudanda, quam unum quodque eorum per se, si sigillatim cogitatione atque animo comprehendantur. Trinitas perfecta ex tribus constat perfectis, ex unitate coniuncta propter divitias bonitatis: ex binario supergrediente, propria quod super materiam et formam ex quibus corpora consistunt, egreditur: ex ternario definito propter perfectionem (nihil enim ternarius binarii compositionem primus transcendit), ut ne quo angusta divinitas maneat, neque in infinitum diffundatur: id enim esset indecorum, hoc autem confusum; illud Judæorum omnia, hoc Græcorum multiplicem deorum turbam contingentem. Ad hæc non ineruditæ fortasse, nec stulte, sed B valde considerate perpendo atque perspicio, tibi quidem, si Filium genitum admissas, nullum periculum imminere, ut qui generat, in earum quæ in corpora et materiam cadunt, affectionem aliquam incurrat, cum non sit corpus. Procul enim abcedant, cum de Deo loquimur, communes istæ suspicções, ut timemamus ubi nullus est timor, et quod dici solet, frustra impii simus. Mibi vero, si crevissemus, illud instare periculum video, ut divinatatem offendam. Neque enim Deus est is qui creatus est, nec Dominus, qui conservus, licet in eorum qui creati et servi sunt numero primas ferat, et hoc una re se contumelia affectum demulceat. Nam qui debito honore aliquem privat, non magis eum decorat, quod ei aliquid aliud impariatur, quam ignorantia afficit ex eo quod illi adimit, licet ea res, quam attribuit, honoris speciem præferat. Quod si tibi in generatione affectiones occurserunt, occurserunt etiam mihi in creatione, sine quibus nihil creatum animadverto, si tu non esse genitum affirmas ex opinione tua, et ego non esse creatum assero ex veritate. Sed jam reliquam orationis partem accipe tu, qui creatum appellans audes eum, qui parvus es, aequalem dicere.

C Eiusdem ex oratione II in Pascha.

Hæc objiciis Deo? Propterea pñtas illum abjettiorem, quod linteo succingitur, et discipulorum pedes lavat, optimamque ad exaltationem et gloriam viam, humilitatem, demissionem esse declarat? quod propter animam humi dejectam deprimitur, ut id quod peccato afflictum deorsum tendebat, exciteat atque extollat? Cur non ei simul etiam criminis vertis, quod cum publiconis et apud publicanos comedit, ut ipse quoque lucretur aliquid? Quidnam? Salutem peccatorum. Ut si quis medicum accuset, quod ad ægrotantium morbos et vulnera inspicienda sc̄e demittit, fœtorenque perficit, ut eos curet. Aut si quis reprehendat eum qui humanitate compulsus in fossam descendit, ut jumentum prolapsum, quemadmodum lex præcipit, exciteat ac sublevet. Missus ille quidem est, sed ut homo. Duplex enim erat. Quamobrem et esurivit, et sitiuit, et inœrore affectus est, et lacrymavit corporis lege. Quid si etiam ut Deus? Quid tum? Missionem ac legationem illam bonam Patris voluntatem interpretare, cui sua ille refert accepta, cumque tempore carentem colit, ut principium, ne ab ipso discrepare videatur. Quandoquidem et traditus dicitur, et se ipse tradidisse scribitur et suscitatus atque assumptus a Patre, et se ipse suscitasse, atque in cœlum ascendisse. Illa bona voluntatis sunt, hæc potestatis. Tu autem

que humilia et abjecta sunt comminoras; sublimia vero atque praeclara prætermittit. Quod mortuus sit expendis, quod autem ultra mortem opprimerit, non consideras. Talia Verbum nunc etiam patitur, dum ab aliis ut Deus colitur atque consumulatur, ab aliis ut ratio despicitur et separatur. Utris magis irascatur, aut potius ignoscat? Illisne, a quibus male contrahitur, an illis, a quibus distinguitur? Oportebat enim ut et illi personas numerio distinguenteret, et hi eas divinitate conjungerent. Carne ipsius offenderis? Id Judæis etiam accidebat. Num et Samaritanum (ut quod sequitur taceam) illum appellas? Tu Divinitati non credix. Quod ne demones quidem faciebant. O demonibus magis incredule, et Judæis magis ingrate! Hi Filii appellationem aequalis honoris vocem existimabant, illi eum, a quo ejiciebantur, Deum agnoscebant: ex iis enim quæ patiebantur, id sibi persuadebant. Tu autem nec æqualitatem suscips, nec divinitatem consideris.

Item adversus Arianos et Eunomianos Gregorii Nyssini pontificis ex oratione ad Simplicium scripta de Filio.

Deus per Prophetam præcipit ne ullum deum novum Deum esse existimemus, neque deum adoremus alienum¹. Manifestum est autem quod novum dicitur id quod a semipaterno non est; ac rursus ex contrario, semipaternum dicitur quod novum non est. Igitur qui non ex semipaterno Unigenitum Deum ex Patre esse credit, novum eum esse non negat; quod enim non semipaternum, novum prorsus est; quocunque autem novum est, Deus non est, quemadmodum dicit Scriptura: «Non erit in te Deus novus.»² Ergo qui dicit, quod aliquando Filius non erat, is negat ejus deitatem. Rursus alienum Deum vetat adorare, qui dicit: «Nunquam adorabis deum alienum»³: » alienus autem collata cum nostro proprio Deo distinctione consideratur. Quis igitur noster proprius est Deus? Palam est quod verus Deus. Quis item alienus? prorsus is, qui a natura Dei veri alienus est. Si igitur proprius noster Deus, Deus verus est, si Unigenitus Deus ex natura veri Dei non sit, quemadmodum hæretici dicunt, alienus Deus est, et noster Deus non est. Evangelium autem dicit quod oves alieno non obdiant⁴. Qui creatum eum esse dicit, alienum a veri Dei natura facit. Quid igitur faciunt qui dicunt, quod creatus sit? Adorabuntne eum, qui creatus sit, annon? Nam si non adorant, Judæos sequuntur, negantes adorationem Christi; sin autem adorant, idololatræ sunt, adorant enim eum, qui alienus sit a Deo vero. Atqui æque impium est vel non adorare Filium, vel adorare Deum alienum. Oportet ergo veri Patris verum Filium dicere, ut adoremus eum, et non condemnemur tanquam Deum alienum adorantes. Adversus eos autem qui dicunt illud ex Proverbio, «Dominus creavit me», et per hoc putant, se aliquod firmum afferre argumentum ad probandum quod creatus sit omnium conditor et creator, hæc convenit dicere, quod multa pro-

Λύγος, ὃντα μὲν τῶν ὡς θεός τιμᾶται, καὶ συναλεφεταῖ, ὃντα δὲ τῶν ὡς οὐρανούς τιμᾶται, καὶ χωρίζεται. Τίσιν δργισθῇ πλέον, μᾶλλον δὲ τίσιν ἀφῆ, τοῖς συνατρούσι κακῶς, ἢ τοῖς τέμνουσι; Καὶ γὰρ κακείνους διαιρεῖν έδει, καὶ τούτους συνάπτειν· τοὺς μὲν τῷ ἀριθμῷ, τοὺς δὲ τῇ θεότητι. Προσκόπεις τῇ σαρκὶ; Τοῦτο καὶ Ιουδαῖοι. «Η καὶ Σαμαρείτην ἀποκαλεῖς; καὶ τὸ ἔκκησι σιωπήσομαι.» Άπιστεις τῇ θεότητι; Τοῦτο οὐδὲ οἱ δαιμόνες, ὡς καὶ δαιμόνων ἀπιστότερε σὺ, καὶ Ιουδαίων ἀγνωμόνεστερε! Έκείνοις τὴν τοῦ ὕδου προσηγορίαν διμοτικάς φωνὴν ἐνδιμισαν, οὗτοι τὸν ἐλαύνοντα θεόν φέντεν. Ἐπειθούντο γὰρ ἐξ ὧν ἐπασχον. Σὺ δὲ οὐδὲ τὴν ισότητα δέγῃ, οὐδὲ δύολογες; τὴν θεότητα.

B "Ἐτι κατὰ Ἀρειανῶν τε καὶ Εὐρωμιανῶν, τοῦ Νύσσης ἐκ τοῦ β' Λόρου τοῦ πρόδη Σιμπλικίου περὶ Ὑδοῦ.

Κελεύει δὲ θεός διὰ τοῦ Προφήτου μηδένα πρόσφατον θεόν θεόν εἶναι νομίζειν, μηδὲ προσκυνεῖν ἀλλοτρίῳ θεῷ. Οὐκοῦν δῆλον ἐστιν, ὅτι πρόσφατον λέγεται διὰ ἑκάδοις ἐστί· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου πάλιν ἀδίδιον λέγεται διὰ μὴ πρόσφατον ἐστιν. Ό τοινυν μὴ ἑξ ἀδίδιον τὸν Μονογενῆ θεόν ἐκ τοῦ Πατρὸς εἴναι πιστεύων, πρόσφατον αὐτὸν εἴναι οὐκ ἀρνεῖται· τὸ γὰρ μὴ ἀδίδιον, πρόσφατον πάντως· πᾶν δὲ τὸ πρόσφατον, θεός οὐκ ἐστιν, καθὼς εἰπεν ἡ Γραφὴ, ὅτι «Οὐκ ἐσται ἐν σοι θεός πρόσφατος.» «Ἄρα δὲ λέγων, ὅτι πιστεῖ οὐκ ἦν, οὔτος ἀρνεῖται αὐτοῦ τὴν θεότητα. Πάλιν δὲ ἀλλοτριον θεόν προσκυνεῖν κωλύει δὲ λέγων, «Οὐδὲποτε προσκυνήσεις θεῷ ἀλλοτρίῳ!» δὲ δὲ ἀλλοτριος τῇ πρὸς τὸν ἰδίον ήμῶν θεόν ἀντιδιαστολῇ θεωρεῖται. Τίς οὖν δὲ ἰδίος ήμῶν ἐστι θεός; Δῆλον δὲ δὲ ἀληθινὸς θεός. Τίς δὲ δὲ ἀλλοτριος; Πάλιτως δὲ τῆς τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ φύσεως ἀλλοτρίως ἔχων. Εἰ οὖν ἰδίος ήμῶν ἐστιν δὲ ἀληθινὸς θεός, ἀν μὴ ἡ τῆς τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ φύσεως δὲ Μονογενῆς θεός, καθὼς λέγουσιν οἱ αἱρετικοὶ, ἀλλοτριος θεός ἐστι, καὶ οὐχ ἡμέτερος. Λέγει δὲ τὸ Εὐαγγέλιον δὲ τὰ πρόβατα ἀλλοτρίῳ οὐ μὴ ὑπακούσῃ. «Οἱ λέγων κτιστὸν αὐτὸν εἴναι, ἀλλοτριον τῆς τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ φύσεως εἴναι κατασκευάσει. Τί οὖν ποιοῦσιν οἱ λέγοντες, δὲ τὰ κτιστός ἐστι; Προσκυνοῦσι τὸν κτιστὸν αὐτὸν, ἢ οὐχ;» Εἰ μὲν γὰρ οὐ προσκυνοῦσιν, Ιουδαῖουσιν, ἀρνούμενοι τοῦ Χριστοῦ τὴν προσκύνησιν· εἰ δὲ προσκυνοῦσιν, εἰδώλολατροῦσι· τὸν γὰρ ἀλλοτριον τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ προσκυνεῖν· ἄλλὰ μήν ἐπίστης ἀσεβές, καὶ μὴ προσκυνεῖν τὸν Υἱὸν, καὶ προσκυνεῖν τὸν ἀλλοτριον θεόν. Χρήστρα τοῦ ἀληθινοῦ Πατρὸς ἀληθινὸν τὸν Υἱὸν λέγειν, τὰ προσκυνῶμεν αὐτὸν, καὶ μὴ καταχριθῶμεν ὡς ἀλλοτριον προσκυνοῦντες θεόν. Πρόδη δὲ τοὺς λέγοντας τὸ δέκατης Παροιμίας δὲ· «Κύριος ἔκτισε με», καὶ διὰ τούτο νομίζοντας Ισχυρόν τι λέγειν περὶ τοῦ κτιστὸν εἴναι τὸν πάντων κτιστην καὶ δημιουργὸν, ταῦτα προσήκει λέγειν, δὲ πολλὰ δι’ ήμᾶς ἐγένετο δὲ Μονο-

¹ Psal. lxxix, 10. ² Exod. xxxiv, 14. ³ Exod. xx, 5. ⁴ Joan. x, 27. ⁵ Prov. viii, 22.

γενής Θεός. Καὶ γάρ καὶ Λόγος ὁν, σάρξ ἐγένετο· καὶ ἀσώματος ὡν, σώμα ἐγένετο· καὶ ἔτι πρὸς τούτοις καὶ ἀμαρτία, καὶ κατάρα, καὶ λίθος, καὶ ἀξίη, καὶ ἄρτος, καὶ πρόσωπον, καὶ ὀδός, καὶ θύρα, καὶ πέτρα, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐγένετο, οὐδὲν τούτων τῇ φύσει ὁν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ οἰκονομίαν γενόμενος.

A pler nos factus sit Unigenitus Deus. Etenim cum Verbum sit, caro factus est, et cum Deus sit, homo factus est; et cum incorporalis esset, corpus factus est; atque his etiam amplius et peccatum, et maledictio, et lapis, et securis, et panis, et ovis, et via, et ostium, et petra, et ejusmodi multa factus est, cum natura nihili horum sit, sed propter nos per dispensationem et administrationem talis evaserit.

Ωσπερ οὖν Λόγος ὁν, δι' ἡμᾶς ἐγένετο σάρξ· καὶ Θεός ὁν, ἀνθρωπος ἐγένετο· οὗτῳ καὶ κτιστῆς ὁν, δι' ἡμᾶς κτισμα ἐγένετο, κτιστῇ γάρ ή σάρξ. Ως οὖν εἶπεν διὰ τοῦ προφήτου, ὅτι « Οὐτῶς λέγει Κύριος, δι πλάσας με ἐκ κοιλίας δούλον αὐτοῦ, » οὗτως εἶπεν καὶ διὰ τοῦ Σολομῶντος, τὸ « Κύριος ἔκτισε με ἀρχὴν ὀδῶν αὐτοῦ, εἰς ἑργα αὐτοῦ. » Οὐκοῦν καὶ δὲ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς παρθένου πλασθεὶς κατὰ τὸν λόγον τοῦ προφήτου, δι δούλος ἐστιν, οὐχ δι Κύριος· τουτέστιν, δι κατὰ σάρκας ἀνθρωπος ἐν ᾧ δι Θεός ἐφανερώθη, καὶ ἐνταῦθα δι κτισθεὶς εἰς ἀρχὴν ὀδῶν αὐτοῦ, οὐχ δι Θεός ἐστιν, ἀλλὰ δι ἀνθρωπος· ἐν ᾧ ἡμῖν δι Θεός ἐφανερώθη, ἐπὶ τὸ τὴν καταψήφασαν ὀδὸν τῆς ἀνθρωπίνης σωτηρίας πάλιν ἀνανεώσασθαι. « Ωστε ἐπιειδὴ δύο περὶ τοῦ Χριστοῦ γινώσκομεν, τὸ μὲν θεῖον, τὸ δὲ ἀνθρώπινον, ἐν μὲν τῇ φύσει τὸ θεῖον, ἐν δὲ τῇ οἰκονομίᾳ τὸ κατὰ ἀνθρωπον, ἀκολούθως τὸ μὲν θεῖον τῇ θεότητι προσμαρτυροῦμεν, τὸ δὲ κτισθὲν τῇ ἀνθρωπίνῃ λογιζόμεθα φύσει. Ως γάρ κατὰ τὸν προφήτην ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐπλάσθη δοῦλος, οὗτως καὶ κατὰ τὸν Σολομῶντος, διὰ τῆς δουλικῆς ταύτης κτισεως ἐν σαρκὶ ἐφανερώθη. « Οταν δὲ λέγωσιν· Εἰ ἥν, οὐκ ἐγενήθη· καὶ, Εἰ ἐγενήθη, οὐκ ἥν, διδαχήθωσαν ὅτι οὐ χρή τὰ τῆς σαρκικῆς γεννήσεως ιδιώματα ἐφαρμόζειν τῇ θείᾳ φύσει. Σώματα μὲν γάρ μη δητα γεννᾶται· δὲ δι Θεός τὰ μη δητα εἰναι ποιεῖ· οὐχ αὐτὸς ἐκ τοῦ μη δητος γίνεται. Διὸ καὶ δι Παῦλος ἀπαύγασμα δόξης αὐτὸν διομάζει, ίνα διδαχῶμεν, ὅτι διστιερ τὸ ἐκ τοῦ λύχνου φῶς καὶ ἐκ τῆς φύσεως ἐστι τὸ ἀπαύγαζοντος, καὶ μετ' ἐκείνου ἐστιν (διμού τε γάρ ἐξεφάνη δι λύχνος, καὶ τὸ φῶς τὸ ἐξ αὐτοῦ συνεξέλαμψεν), οὕτω κελεύει καὶ ἐνταῦθα νοεῖν δι Απόστολος, δι καὶ ἐκ τοῦ Πτερός δι Υἱός, καὶ οὐδέποτε χωρὶς τοῦ Υἱοῦ δι Πατέρα· οὐκ ἐγχωρεῖ γάρ ἀλαμπῆ εἰναι τὴν δόξαν, ὡς οὐκ ἐγχωρεῖ δηνεύ ἀπαυγάσματος εἰναι τὸν λύχνον. Δῆλον δὲ ὅτι διτερό τὸ εἰναι ἀπαύγασμα μαρτυρία ἐστι τοῦ κατὰ τὴν δόξαν εἰναι (μη γάρ οὖσης τῆς δόξης οὐκ ἀν εἴη τὸ ἐκ ταύτης ἀπαύγασμον), οὗτως τὸ λέγειν μη εἰναι τε ἀπαύγασμα, ἀπόδειξις ἐστι· τοῦ μηδὲ τὴν δόξαν εἰναι, διτερό οὐκ ἥν τὸ ἀπαύγασμα· τὴν γάρ δόξαν δηνεύ ἀπαυγάσματος εἰναι ἀμήκανον. Ωσπερ οὖν οὐκ ἐστιν ἐπὶ τοῦ ἀπαύγασματος λέγειν ὅτι, Εἰ ἥν, οὐκ ἐγένετο, καὶ, Εἰ ἐγένετο, οὐκ ἥν, οὗτως μάταιον ἐστι περὶ τοῦ Υἱοῦ ταῦτα λέγειν. διτερό δι Υἱός ἐστι τὸ ἀπαύγασμα.

nonunquam erat splendor, demonstrat quod neque gloria esset, cum non esset splendor; fieri enim non potest, ut gloria sit absque splendore. Ut igitur de splendore dici non potest: Si erat, non editus est, et, Si editus est, non erat; ita vanum et absurdum est hæc de Filio dicere, quippe cum Filius sit splendor.

¹ Isa. xlix, 5. ² Prov. viii, 22. ³ Hebr. 1, 3.

Cælerum qui minus et majus de Filio et Patre A dicunt, discant a Paulo ne metiantur ea quæ nemo potest metiri¹; nam Apostolus Filium dicit effigiem esse Patris substantiæ. Planum est igitur quod quanta fuerit substantia Patris, tanta est etiam effigies substantiæ: fieri enim non potest, ut minor sit effigies quam substantia quæ per eam consideratur. Quin etiam magnus Joannes eadem docet cum dicit, « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum ». Ex eo namque quod dixit, quod in principio erat, et non post principium, ostendit quod nunquam absque Verbo principium erat. Ex eo vero quod ostendit, quod Verbum etiam erat apud Deum, significavit quod nihil desit Filio in comparatione Patris; cum toto namque Deo totum simul consideratur Verbum. Nam si quid Verbo decesset in sua magnitudine, ut non posset apud totum esse Deum, prorsus necesse esset ut existimaremus absque Verbo esse eam Dei partem, qua Verbo superior ac major esset. Atqui cum tota Di majestate Verbi majestas simul consideratur. Ergo in divinis doctrinis locum non habet, ut vel majus vel minus esse dicamus. Nam qui dicunt quod genitum non genito natura dissimile sit, et similitudine et exemplo Abelis et Adami dicunt haud stulte judicare. Etenim Adam quoque secundum naturalem hominum nativitatem non genitus fuit: Abel vero ex Adamo genitus est. Sed nihil prohibuit Adamum esse hominem, quod genitus non erat; neque nativitas Abelem aliud ac diversum quiddam ab humana reddidit natura, sed tam hic quam ille homo fuit, etsi hic quidem natus erat, ille vero absque nativitate extiterat.

Igitur in divinis quoque dogmatibus nullam naturæ differentiam efficit genitum vel non genitum esse, sed quemadmodum in Adamo et Abele una humanitas, sive natura humana, eodem modo in Patre quoque ac Filio deitas, seu divina natura una est.

Ejusdem ex oratione de Filii et Spiritus divinitate.

Eunomii discipuli, Filius, inquiunt, aliquando nona erat. Si Filius non erat, ne Pater quidem omnino. Si splendor non erat, ne splendens quidem. Si figura non erat, ne substantia quidem. Si potentia non erat, si sapientia non erat, sine quibus non est Deus, ne Deus quidem erat. Neque enim cogitare possumus gloriam sine splendore, aut substantiam sine figura, aut sine sapientia sapientem, aut sine potentia potentem, aut denique sine filio patrem. Ex his igitur, quæ dicta sunt, demonstratum est, eum qui Filium tollit, et Patrem tollere. Ubi autem Filius non colitur, nec Pater esse creditur, tota Divinitatem auferre nullius est, nisi Epicurei. Patet ergo istius opinionis auctores esse Epicureos.

Ex eadem oratione.

Sententias quasdam abscondunt e Scriptura, quas imperitioribus objicunt. Dicunt enim, ipsum Do-

θι δὲ τὸ μικρότερον καὶ τὸ μεῖζον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς λέγοντες, διδαχθήσαν παρὰ τοῦ Παύλου μὴ μετρεῖν τὰ ἀμέτρητα· ὃ γάρ Ἀπόστολος τὸν Υἱὸν χαρακτήρα λέγει τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως. Δῆλον οὖν ὅτι· δοση ἀνὴ τὴν ὑπόστασις ἡ τοῦ Πατρὸς, τοσοῦτος καὶ ὁ χαρακτήρας τῆς ὑποστάσεως· οὐ γάρ ἐνδέχεται εἶναι μικρότερον τὸν χαρακτήρα τῆς θεωρουμένης ἐν αὐτῷ ὑποστάσεως. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἱώάννης ταῦτα διδάσκει λέγων, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. » Ἐκ γάρ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι « ἐν ἀρχῇ ἦν », καὶ οὐ μετὰ τὴν ἀρχήν. Εἴδεις εἰναι οὐδέποτε ἀλογος ἢν ἡ ἀρχή. Ἐκ δὲ τοῦ ἀποδεῖξαι ὅτι καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, τὸ ἀνελιπτές τοῦ Υἱοῦ ὡς πρὸς τὸν Πατέρα ἐσήμανεν, ὅλῳ γάρ τῷ Θεῷ ὀλας συνθεωρεῖται ὁ Λόγος. Εἰ γάρ ἐλιπτής ἦν ἐν τῷ ἴδιῳ μεγάθει ὁ Λόγος, ὥστε μὴ δύνασθαι πρὸς ὅλον τὸν Θεόν εἶναι, ἀνάγκη πέπτα ὀλογον εἶναι τοῦ Θεοῦ νομίζειν τὸ ὑπερπίπτον τῷ Λόγου. Ἀλλὰ μήν πάσῃ τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητι ἡ τοῦ Λόγου μεγαλειότης συνθεωρεῖται. Ἀρα οὐκ ἔχει χώραν ἐπὶ τῶν θείων δογμάτων τὸ μεῖζον λέγειν καὶ τὸ μικρότερον. Οἱ δὲ λέγοντες τὸ γεννητὸν τῷ ἀγεννήτῳ εἶναι κατὰ τὴν φύσιν ἀνόμοιον, διδαχθήσαν μὴ μωράνειν ἐκ τοῦ κατὰ τὸν Ἀβελ καὶ τὸν Ἀδὰμ ὑποδιγματοῦ. Καὶ γάρ καὶ ὁ Ἀδὰμ κατὰ τὴν φύσικὴν τῶν ἀνθρώπων γέννησιν οὐκ ἔγεννήθη· δὲ τὸν Ἀβελ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ἔγεννήθη. Οὐδὲν δὲ ἐκώλυσε τὸν Ἀδὰμ τὸ μὴ γεννθῆναι πρὸς τὸ ἀνθρώπων εἶναι· οὐδὲ ἡ γέννησις τὸν Ἀβελ ἀλλο τι παρὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀνθρωπός κακεῖνος, εἰ καὶ δὲ μὲν γεννηθεὶς ἦν, δὲ διὰ γεννήσεως.

« Αρα καὶ ἐπὶ τῶν θείων δογμάτων τὸ μὴ γεννηθῆναι καὶ τὸ γεννηθῆναι διαφορὰν οὐκ ἔξεργάζεται φύσεως, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ Ἀβελ ἀνθρωπότης μία, οὗτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς; καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ θεότης μία.

Toῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ Ηγεμόνατος.

Λέγουσιν οἱ περὶ τὸν Εὐνόμιον, ὅτι ὁ Υἱός πατεῖ οὐκ ἦν. Εἰ οὐκ ἦν ὁ Υἱός, πάντως οὐδὲ δὲ Πατήρ ἦν. Εἰ οὐκ ἦν ὁ χαρακτήρ, οὐδὲ τὴν ὑπόστασις ἦν. Εἰ οὐκ ἦν τὸ απαύγασμα, οὐδὲ τὸ ἀπαύγασον ἦν. Εἰ οὐκ ἦν δύναμις, εἰ οὐκ ἦν σοφία, ὃν ἄνευ Θεοῦ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Θεός ἦν. Οὐ γάρ ἔστιν ἐννοήσαι δέξαι ἀλαμπῆ, η ὑπόστασιν ἀχαρακτήριστον, η ἀνευ σοφίας σοφὸν, η ἀνευ δυνάμεως δύναμιν, η ἀπαίδια πατέρα. Οὐκοῦν ἀποδέεικται διὰ τῶν εἰρημένων, διὰ τὸν Υἱὸν ἀθετῶν συναθετεῖ καὶ τὸν Πατέρα. « Όπου δὲ οὔτε δὲ Υἱὸς δοκάζεται, οὔτε δὲ Πατήρ εἶναι πιστεύεται, καθόλου η θεότης τρέωται. Τὸ δὲ ἀθετεῖ τὴν θεότητα οὐδενὸς ἀλλού η Ἐπικούρου ἐστίν. Οὐκοῦν Ἐπικούρειοι οἱ νῦν δογματισταὶ τῆς ἀσεβείας ἀγαπεῖ φήνασιν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τινάς βήσσεις ἔχει τῆς Ἱραφῆς ἀποσπαράσσοντες τοῖς ἀνοήτοις προτείνονται, καὶ φασιν αὐτὸν δρμά-

¹ Rom. xi, 34. ² Joan. i, 1.

γενιν ἐν Κύριον, διεὶς ἐπέμφθη παρὰ τοῦ Πατρὸς. Εἰσια, διεὶς μὲν ἐπέμφθη, γινώσκεις, διεὶς δὲ ὁ πέμψας μετ' αὐτοῦ ἐστιν, οὐδὲ ἀχήκοας. Ὁ πέμψας μετ' γάρ, φησι, μετ' ἐμοῦ ἔσται. Καὶ οὐδὲ ἐδιδάχθης διὰ τῶν εἰρημένων, διεὶς καὶ ἀποστέλλεται, καὶ οὐ χωρίζεται. Ἀποστέλλεται μὲν γάρ διὰ φιλανθρωπίαν, οὐ χωρίζεται δὲ διὰ τὴς φύσεως διαμητον.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.'

Φασὶ πάλιν διὰ τοῦ Μονογενοῦς ὄμολογεῖσθαι τὸ εἰναὶ μεῖζον αὐτοῦ τὸν Πατέρα. Ὁ Πατήρ μου γάρ, φησι, μεῖζων μοιύ ἔσται. Καὶ μήν δὲ αὐτὸς τοῦτος φησιν. Ἐγὼ ἐν τῷ Πατέρι καὶ στὸν Πατήρι ἐν ἐμοι. Εἰ μεῖζον δὲ Πατήρ τοῦ Γείου, πῶς χωρεῖται τὸ μεῖζον ἐν τῷ ἑλάττονι; Εἰ ἑλάττων δὲ Γείδες τοῦ Πατρὸς, πῶς πληροῦται τὸ μεῖζον ὑπὸ τοῦ λείποντος; Ὅτι τε γάρ μεῖζον στενοχωρεῖται πάντως ἐν τῷ ἑλάττονι, καὶ δὲ ἑλάττων ἐπεκτανθῆνα: πρὸς τὸ ὑπερβάλλον οὐ δύναται. Ποστε ἀνάγκη ἑλλείπειν μὲν ἐν τῷ Πατέρᾳ: τὸν Γείν, περισσεύειν δὲ ἐν τῷ Γείῳ τὸν Πατέρα, καὶ ψεύδεται κατ' αὐτοὺς δὲ εἰπών, ὅτι Ἐγὼ ἐν τῷ Πατέρι, δέον εἰπεῖν, εἰπερ ἑλάττων ἐστιν, ὅτι Ἐγὼ ἐν μέρει τοῦ Πατρὸς, καὶ μέρος τοῦ Πατρὸς ἐν ἐμοὶ. Εἰ δὲ δλος δὲ Πατήρ ἐν δλῷ τῷ Γείῳ, καὶ δλος δὲ Γείδες ἐν δλῷ Πατέρι, ποι τὸ πλέον, καὶ ποι τὸ λεῖπον; Καὶ τι δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν, δέον μιᾶς φανῆς περιγράψαι πᾶσαν τὴν φυσικὴν αὐτῶν, τῷ. Ὅτι μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρχαγέμων ηγήσατο τὸ εἰλατικόν θεῷ; Εἰπέ μοι, τὸ ίσον ἀκούσας, τὸ μὴ ίσον ἐνδιτσας; Ωκενής διδασκαλίας διὰ τοῦ ίσου τὸ δικαίον ἀρμηνευόστης! Εἰρηται τοινυν, ὅτι Ὁ πέμψας με μεῖζων μοιύ ἔστειν. Οὐκοῦν σκοτείωμεν παρὰ τὸν δὲ λόγον, καὶ πῶς ἐπέμφθη ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ἡ μορφὴν δυσὺλο λαβών, ἐν τῷ πληρώματι δὲν τῆς θεότητος, ἡ κενώσας ἐκυρώντας τὴν τοῦ δούλου μορφήν; Παντὶ γάρ, οἵμαι, πρόδηλον, τε: ἡ θεία δύναμις τε καὶ φύσις παντεχοῦ οὖσα, καὶ διὰ πάντων διήκουσα, καὶ τοῦ παντὸς περιδεραγμένη οὐκέτι ἀνεικάστης πέμπεσθαι λέγατο. Θύ γάρ ἐστι τι κενὸν ἔξω αὐτῆς, ἐν τῷ μὴ πρότερον οὖσα, ὅταν πεμφθῇ περαγίνεται, ἀλλὰ τῇ συντηρητικῇ δυνάμει διεκρατοῦσα τὸ πᾶν, οὐκέτι εἰς δὲ μεταχωρήσει, αὐτῆς τοῦ παντὸς οὖσα τὸ πλήρωμα. Ἡ τοινυν πρὸς τὸ ἡμέτερον ταπεινὸν τε καὶ ἀσθενὲς τοῦ Γείου κάθοδος καὶ συγκατάδεσις, κατὰ γνώμην τοῦ Πατρὸς γεγενημένη, ἀποστολὴ λέγεται. Ἡ γάρ ἐκ τῆς ἀκράτου φύσεως πρὸς τὴν ἡμετέρην ζωὴν μετάστασις οὐ τοπικὴ ποιεῖται τοῦ Κυρίου τὴν κίνησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ unctionis τῆς θεότητος πρὸς τὸ ταπεινὸν τῆς σαρκὸς ἐνδεκνυται κάθοδον. Κατέδη τοινυν οὐ γυμνὸς Λόγος φανῆς, ἀλλὰ σάρξ γενόμενος. Οσαν μὲν οὖν πρὸς τὸ ὑπερβάντον δὲ λόγος βιλέπη, μεῖζον ὄμολογεῖ τοῦ διὰ σαρκὸς ἀρωμένου τὸν μὴ δρώμενον· ὅταν δὲ πρὸς τὸ θεῖον χειραγωγῇ τὴν διάνοιαν, ἀργεῖ τοῦ μεῖζονος καὶ τοῦ ἑλάττονος ἡ συγχριτικὴ αὐτὴ ἀντιπεράθεσις. ἀντὶ δὲ τούτων ἀντίτης κηρύσσεται· Ἐγὼ γάρ, φασι, καὶ στὸν Πατήρι δὲν ἔσμιεν.

A minum se missum esse consiteri. Tu ergo illum a Patre missum nosti, et enim a quo missus est, simul esse cum illo non accepisti? Qui misit me, inquit, tecum est¹. Ex quibus verbis poteras intelligere illum ita mitti, ut non disjungatur. Mittitur enim pro sua in homines benevolentia. Non separatur, quia natura secari non potest.

'Ex eadem oratione.'

Aliunt rursus, Filium se Patri minorem consiteri. Pater enim, inquit, major me est². Atqui idem ipse illud etiam dixit: *Ego in Patre, et Pater in me est*³. Si major est Filio Pater, quomodo quod maius est, a minore capitur? Si minor Filius Patre, quomodo ab eo quod minus est maius impletur? Major enim in minore nullis anguste concluditur. Minor autem majorem ut compleat non assequitur. Ut necesse sit desclere Filium in Patre, et Patrem in Filio redundare, atque ita ex sententia istorum mentiri, qui, *Ego, inquit, in Patre, et Pater in me est, cum deberet (si minor est), Ego in parte Patris, et pars Patris in me est*. Sin totus Pater in toto Filio est, et totus Filius in toto Patre, ubinam est quod redundant? ubinam id quod deficit? Verum quid iustis opus est, cum uno verbo possimus omnes ipsorum nugas confutare: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aqualem Deo*⁴? Dic mihi. Tu aequalis audis, et cogitas inaequalis? O inanem doctrinam, quae quid aequalis est, inaequalis interpretatur! Dixit igitur: *Qui misit me, major me est*. Consideremus cuius sit hæc oratio et quomodo missus sit, in formâ Dei manens, an servi formam accipiens; in plenitudine divinitatis, an in servi forma semetipsum exinanientis? Divina profecto virtus et natura, quæ ubique est, quæ per omnia committat, quæ complectitur omnia, merito mitti non dicetur. Nihil enim ipsa vacuum est, ut si mittatur, alicubi esse possit, ubi anteā non fuerit. Nam visua moderatrice conservatriceque cuncta comprehendens, non habet quo tanquam in vacuum transcedat, sed implet omnia. Quare Filii ex sententia Patris ad imbecillitatem insurmitatemque nostram descensus atque profectio missio dicitur. Transitus enim ab immortali natura ad mortalem hanc D vitam non dominî motum in loco, sed excelsæ divinitatis ad carnem abjectam atque humilem suscipiendam accessum indicat. Descendit igitur non Verbum nudum apparen, sed caro factum. Itaque humanitatis habita ratione majorem eum qui non cernit, illo qui conspicitur, esse constitutur. At cum ad divinitatem cognoscendam nos ducit, ea majoris et minoris cessat comparatio. Et pro his unitas prædicatur: *Ego enim, inquit, et Pater unum sumus*⁵.

¹ Juan. viii, 29. ² Juan. xiv, 28. ³ ibid. 11. ⁴ Philip. ii, 6. ⁵ Joan. x, 30.

Item contra Arianos. Magni Joannis Chrysostomi ex interpretatione illorum verborum, « Faciamus hominem ».

Hic et Arii opinionem approbantibus lethale vulnus infligit. Non enim imperantis more dixit: *Facito, tanquam minorem, aut essentia inferiorem alloqueretur, sed parem honoris gradum ostendens: Faciamus, inquit. Et quæ deinceps sequuntur magnam nobis essentiæ declarant similitudinem.*

Ejusdem ex interpretatione illorum verborum: « Hic assumpsit Deus hominem, quem formaverat ».

In ipso statim principio duo posuit. Neque enim dixit: *Dominus, et tacuit, sed adjecit: Deus, duobus hisce verbis: Dominus Deus, reconditum et arcuatum quidam nos docens, ut scire possimus, sive Dominum, sive Deum audiverimus, inter hæc duo nomina nihil interesse.* Ne igitur audiens Paulum ita dicentem: *Unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*¹, putet in his vocibus discrimen aliquod, et una quidem maius, altera minus indicari. Illicreco ultraque promiscue et communiter utilitur Scriptura, ne liceat hominibus pugnacibus rectam doctrinam contentionibus suis pervertere et conturbare.

Ejusdem ex interpretatione in illa verba: « In principio erat Verbum ».

Illud: *In principio erat Verbum, non significat, inquit, æternitatem: idem enim de cælo et terra dictum est. O insignem impudentiam, et magnam temeritatem! Ego tibi de Deo loquor, et tu mihi terram et homines e terra conflos in medium afferes? Ergo quoniam homines filii Dei dicuntur et dii: Ego enim, inquit, dixi, Dii estis, et filii Excelsi omnes*², Unigeniti divinitatem in dubium vocabis, eumque nihil amplius habere, quam te, dices? Minime vero, inquis. Atqui sic agis, licet verbis haud ita loquaris. Cum enim ipsum natura Filium neges, quid aliud moliris, nisi ut Filium esse per gratiam probes? Sed testimonia, quæ ab istis afferuntur, consideremus. In principio, inquit, fecit Deus cælum et terram. Terra autem erat invisibilis et incomposita³. Et, *Fuit vir de Ramathaimzobim*⁴. Hæc isti putant admodum firma et valida argumenta, et sunt illa sane firma et valida ad doctrinam nostram corroborandam. Nam ad confirmandam detestabilem ipsorum opinionem nihil potest infirmius cogitari. Dic enim, obsecro, quid commune habet illud, *Fecit, cum hoc: Erat?* Quid rursum Deus cum homine? cur commisces ea quæ misceri nequeunt? cur ea quæ sunt divisa confundis, et ea quæ superiora sunt, inferiora constituis? Hic enim non solum illud: *Erat, indicat æternitatem, sed etiam illud: Verbum erat; et illud: In principio erat. Quemadmodum enim illud: Qui est, cum de homine dici-*

¹ Gen. i, 28. ² Gen. ii, 15. ³ I Cor. viii, 6. ⁴ I R. g. i, 4.

A *Ἐτι κατὰ Ἀρειανῶν τοῦ μεγάλου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τῆς ἀρμηνίας τῆς εἰς τὸ Ποιήσωμεν ἀνθρώπον.*

Ἐνταῦθα καὶ τοῖς τὰ Ἀρείου φρόνουσι καιρούς διδωσι τὴν πληγήν. Οὐδὲ γάρ προτακτικῶς εἴπε· Ποίησον, ως ὑποδεστέρωφ ἢ ἐλάττον κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς λοιπούς τοις Ιστοις, Ποιήσωμεν. Καὶ τὸ ἔχοντα δὲ πολλὴν δείκνυσιν ἡμῖν τῆς οὐσίας τὴν δμοιόθητα.

Ἐκ τῆς ἀρμηνίας τῆς εἰς τὸ, « Εἰλαβε Κύριος ὁ Θεος τὸν ἀνθρώπον ὃν ἔπλασεν. »

Ἐξούσιας ἐκ προοιμίων τὰ δύο τέθεικεν. Οὐδὲ γάρ εἴπε· *Κύριος*, καὶ εἰσίγησεν, ἀλλὰ προσέθηκε· *Κύριος ὁ Θεός*, λανθάνον τι καὶ χειρούμμενον ἐντεῦθεν διδάσκων ἡμᾶς, ἵνα εἰδέναι ἔχωμεν, ὅτι καν τε Κύριον ἀκούσαμεν, καν τε θεόν, οὐδεμίᾳ ἐν τοῖς ὀνόμασίν ἐστι διαφορά. Γούτου δὲ νῦν οὐχ ἀπλῶς ἐμνημόνευσα, ἀλλ' ἵνα, διαν ἀκούσῃ; Παύλου λέγοντος· *Εἰς Θεός τὸν Πατέρι, δέκι οὖν τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦν τοὺς Χριστόδες, δέκι οὖν τὰ πάντα, μή νομίσῃς διαφορὰν εἶναι ἐν ταῖς λέξεσι, καὶ τὴν μὲν μετένθητι δηλοῦν, τὴν δὲ ἐλαττον. Διὰ τούτο καὶ ἀδιαφόρων; Ἡ Γραφὴ τούτοις κέχρηται τοῖς ὀνόμασιν, ἵνα μή ἔξι τοις φιλονείκως διακειμένοις τὰ ἔξι οἰκεῖας ὑπονομαῖς ἐπιτσέψειν τῇ τῶν δογμάτων ὀρθότητι.*

Τοῦ αὐτοῦ δὲ τῆς ἀρμηνίας τῆς εἰς τὸ· « Ερ ἀρχῆς ἦν ὁ Λόρος. »

Td, *Ἐρ ἀρχῆς ἦν ὁ Λόρος, οὐ τὸ ἀΐδιον, φασί, δεῖ κανοῦσι. Καὶ γάρ καὶ περὶ οὐρανοῦ τοῦτο ἐλέχθη καὶ περὶ γῆς. Οὐ τῆς ἀναισχυντίας καὶ τῆς ἀνευλαβείας τῆς πολλῆς!* Περὶ Θεοῦ σοι διαλέγομαι, καὶ σὺ μοι τὴν γῆν φέρεις εἰς μέσον, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς γῆς ἀνθρώπους; Οὐκοῦν ἐπειδὴ καὶ διαθρωπός οὐδὲ Θεοῦ λέγεται, καὶ Θεός; *Ἐγὼ γάρ, φησιν, εἰκα, θεοί εστε, καὶ νιοι τοῦ Υἱοῦ σου πάντες, φιλονείκησεις τῷ Μονογενεῖ τῆς υἱότητος, καὶ οὐδὲν φήσεις αὐτὸν ἔχειν κατὰ τούτο σοῦ πλέον;* Οὐδαμῶς, φήσις. Καὶ μὴ τοῦτο ποιεῖς, καν μὴ τῷ λόγῳ λέγησ. Τῷ γάρ μὴ φύσει εἶναι λέγειν αὐτὸν Σὺ δὲ οὐδὲν ἔτερον ἢ χάριτι εἶναι τοῦτον κατασκευάζεις. Πλὴν ἀλλ' ίδωμεν καὶ τὰ μαρτυρία, ἀ; παράγουσιν ἡμῖν. *Ἐρ ἀρχῆς, φησιν, ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.* Η δὲ τὴν ἦρά δόρατος καὶ δικαστικεύστος. Καὶ *Ὕπανθρωπός εἶδε ἄρμαθαλμ Σιγάδα. Ταῦτα ἔστιν, δι νομιζουσιν ισχυρά.* Καὶ ισχυρὰ, ἀλλ' εἰς τὸ δεῖξαι τὸν παρ' ἡμῶν ὀρθότετα τῶν δογμάτων ἀτθενέστερα δυτα πάντων, πρὸς τὸ στῆσαι τὴν βλασφημίαν αὐτῶν. Τί γάρ, εἰπέ μοι, κοινὸν ἔχει πρὸς τὸ ἐποίησεν τὸ ἦρ; Τί δὲ ὁ Θεός πρὸς τὸν ἀνθρώπον; Τί τὰ ἀμικτα μηνύεις, καὶ συγχεῖς τὰ διαρούμενα, καὶ τὰ ἀνω κάτω ποιεῖς; *Ἐνταῦθα γάρ οὐ τὸ ἦρ δείκνυσι τὸ ἀΐδιον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ, « Ερ ἀρχῆς ἦν. » Οπιπερούντων δὲ τοις περὶ ἀνθρώπου λέγηταις, τῶν ἐνεστῶτα χρόγον δηλοῖ μόνον, διαν δὲ περὶ Θεοῦ, τὸ ἀΐδιον δείκνυσιν.* οὕτω καὶ τὸ ἦρ, περὶ μὲν τῆς ἡμετέρας λεγόμενον φύσεως, τῶν παρελθόντων χρόνον σημαζεῖ

⁵ Juan. i, 1. ⁶ Psal. LXXXI, 6. ⁷ Gen. i, 1, 2.

ἥμιν, καὶ τοῦτον πεπερατωμένον· ὅταν δὲ περὶ Θεοῦ **A** *tur, instans duntaxat tempus significat, cum autem deo aeternitatem declarat, sic et illud, Erat, si ad naturam nostram referatur, tempus praeteritum idque terminatum ostendit, sin referatur ad Deum, aeternitatem.*

'Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας.

Ναὶ, φησὶν, ἀλλ᾽ ὁ Πέτρος εἶπε τοῦτο σιφῶς καὶ διαρρήσην. Ποῦ, καὶ πότε; *'Οταν Ιουδαῖοις διαλεγόμενος Ἐλεγεν, διὰ Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποιησες. Τί οὖν καὶ τὸ ἔχεις οὐ προσέθηκας, διὰ Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν δὲ νῦν εἰσταυρώσατε;* *'Ἔλγοντες, διὰ τῶν λεγομένων τὰ μὲν τῆς ἀκηράτου φύσεως, τὰ δὲ τῆς οἰκονομίας ἔστιν;* Εἰ δὲ μὴ ἔστιν, ἀλλὰ πάντα ἀπλῶς ἐπὶ τῆς θεότητος ἐκδέξῃ, καὶ παθητὸν εἰσάγεις τὸ Θεόν. Εἰ δὲ μὴ παθητὸν, οὐδὲ ποιητόν. Εἰ μὲν γάρ ἐκ τῆς θείας; αὐτοῦ καὶ ἀρρήτου φύσεως; τὸ αἷμα ἔρδευσε, καὶ ἀντὶ τῆς σαρκὸς αὐτῆς τοῖς κατὰ τὸν στυρύβην ἥλοις διηρεύεται ἐπέμνετο, λόγον δὲ εἰχεῖ σου κατὰ τοῦτο τὸ σφύσμα. Εἰ δὲ τοῦτο οὐδὲν αὐτὸς ὁ διάβολος βλασphemήσεις, τίνος ἐνεκεν αὐτὸς ἀγνοεῖν προσποιηθεῖς, ἀσύγχωτον οὐτως ἀγνοιαν, καὶ τὸν οὐδὲν οἱ διάβολοις διπεκρίνεντο; *'Ἄλλως τε τὸ Κύριος καὶ Χριστὸς οὐκ ἔστιν οὐδείς, ἀλλ᾽ ἀξιώματος.* Τὸ μὲν γάρ τῆς ἑξουσίας ἔστι, τὸ δὲ τοῦ χρισθῆντος. *Tί οὖν ἀν εἴποις περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ;* Εἰ γάρ καὶ κτιστὸς ἦν καθ' ὑμᾶς, τοῦτο οὐκ ἀν ἔχει χώραν. Οὐ γάρ δὴ πρότερον ἐγένετο, καὶ τότε αὐτὸν ἐχειροτόνησεν ὁ Θεός, οὐδὲ ἐπίκτητον ἔχει τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ φύσει καὶ οὐσιωμένην. *'Ἐρωτηθεὶς γάρ, εἰ βασιλεὺς; εἰη, Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι, φησίν.* Οὐ δὲ Πέτρος, ὡς περὶ τίνος χειροτονηθέντος, οὐτῷ διαλέγεται. Περὶ γάρ τῆς οἰκονομίας δὲ λόγος αὐτῷ πάσης. Καὶ τὸ θαυμάζει, εἰ τοῦτο δὲ Πέτρος φησίν; *'Αὐτοῖς; γάρ διαλεγόμενος δὲ Παῦλος, διῆρα καλεῖ μόνον οὕτω λέγων·* *'Ἐν ἀνδρὶ φῶρισε πλοτιρ παρασχών πάσιν, ἀραστήσας αὐτὸν ἐκ τεκρών, καὶ οὐδὲν περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λέγει μορφῆς, οὐδὲ διὰ τοῦτο λέγει μορφῆς, οὐδὲ διὰ τοῦτο λέγει αὐτῷ, εἰκότες·* **C** Οὕτω καὶ αὐτὸς δὲ Χριστὸς ἐποίησε, παρ' οὐ καὶ Παῦλος μαθών, οὕτω τὰ πράγματα οἰκονομεῖ. Οὐ γάρ εὐθέως ἥμιν ἔστιν τὴν θεότητα ἑξεκάλυψεν, ἀλλὰ πρώτον μὲν ἐνομίζετο προφήτης, καὶ Χριστὸς ἀπλῶς ἀνθρώπος· *Ὄντερον δὲ ἐφάνη διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν δημάτων τοῦτο διπέρην ἦν.* Διὰ τοῦτο καὶ δὲ Πέτρος ἐν ἀρχῇ τούτῳ κέχρηται τῷ τρόπῳ. Καὶ γάρ ταύτην πρώτην πρὸς Ιουδαίους ἐδημηγόρει τὴν δημηγορίαν. Καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ σφέkes μαθεῖν ἴσχυον, διὰ τοῦτο τοῖς περὶ τῆς οἰκονομίας ἐνδιατέλειοις λόγοις, ίνα τούτοις ἡ ἀκοή γνηματεῖσα τῇ λοιπῇ προσδοκούσῃ διδασκαλίᾳ. Καὶ εἰ βούλοιτο τις τὴν δημηγορίαν πᾶσαν ἄνωθεν διελθεῖν, εὑρήσει τοῦτο δὲ λέγω σφόδρα διαλάμπον. Καὶ γάρ διῆρι αὐτὸν καλεῖ καὶ αὐτὸς, καὶ τοῖς τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τοῖς κατὰ σάρκα γεννήσεως ἐνδιατέλειοι λόγοις. Καὶ Παῦλος δὲ ὅταν λέγῃ, *Tοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δασὶδ κατὰ σάρκα, οὐδὲν ἔτερον ἥμᾶς παιδεύει, ἀλλ᾽ οὐδὲν τὸ ἐποιησεν ἐπὶ*

¹ Act. ii, 36. ² ibid. ³ Ioan. xxiii, 37. ⁴ Act. xvii, 51.

Ex eodem loco.

Ναὶ, αἱ, sed Petrus dixit hoc plane et palam. Ubi et quando? Cum Iudeos alloquens: *Dominum ipsum, inquit, et Christum Deus fecit*¹. Cur non et id, quod ordine statim sequitur addidisti, nempe, *Hunc Iesum quem vos crucifixistis*²? An ignoras ea quae dicta sunt partim ad immortalem naturam, partim ad curandæ salutis humanæ consilium pertinere? Quæ si secus habent, et tu simplicer omnia refers ad divinitatem, Deum etiam pati vis; sin pati illum negas, ne factum quidem esse concedis. Si enim ex divina illa natura, quæ verbis explicari non potest, sanguis fluxisset, et ipsa pro carne clavis in cruce dilaniata et consissa esset, argumentum tuum hoc loco probabile videatur. Quod si hæc tam execranda ne diabolus quidem ipse diceret, cur istam tu nulla venia dignam fuisse ignorantiam, quam ne dæmones quidem ipsi præ se ferrent? Quanquam verba illa: *Dominus et Christus, non essentiæ sunt, sed dignitatis. Dominus enim potestatem, Christusunctionem significat. Quid igitur dices de Filio Dei?* Si enim, quemadmodum vos sentitis, creatus esset, hoc non haberet locum. Non enim cum prius factus, elegit tunc Deus. Nec adventitium ille, sed per naturam et essentiam habet imperium. Interrogatus enim, an esset rex, *Ego, inquit, ad hoc natus sum*³. Petrus autem de illo tanquam electio et cooptato verba facit. Tota enim illius oratio ad explicandum divinum salutis humanæ consilium pertinet. Jam quid miraris Petrum ita loqui, cum Paulus alloquens Athenienses cum hominem solum appellat: *In tiro, inquietus, quem statuerat, fidem omnibus præbens, cum illum a mortuis suscitarit*⁴. Nihil autem de forma Dei loquitur, nec cum ipsi æqualem, nec gloriæ splendorum ipsum esse dicit, ac merito id quidem facit. Neque enim tempus ejusmodi verba postulabat, cum satis tunc esset Paulus, si illis persuassisset, eum et hominem esse, et surrexisse. Sic egit et ipse Christus, a quo Paulus edocitus ita rem gerit. Neque enim statim divinitatem suam nobis patefecit; sed primo quidem putabatur esse propheta, et Christus simpliciter homo; deinde ex factis et verbis apparuit id quod erat. Idecirco et Petrus principio hac ratione utitur. Hanc enim primam ad Iudeos concionem habuit. Et quia nihil de divinitate perspicuum discere poterant, ob id in eo comi-moratur, ut divinum humani generis servandi consilium explicet, quo sibi ad reliqua docenda adiutum patescat. Ac si quis totam concionem ipsam a principio perlegat, reperiet id quod dicimus esse clarissimum. Nam et ipse virum eum vocat, et in eius morte, et resurrectione, et humano ortu explicau-

dis immoratur. Et Paulus cum diceret eum factum ex semine David secundum carnem¹, nihil aliud nos docuit, nisi verbum illud, *Fecit*, ad humanitatem ejus esse referendum. Quod nos item constemur. Sed filius tonitru de natura illius quae verbis explicari non potest, quæque est ante sæcula, nunc loquitur. Quamobrem verbum illud : *Fecit*, omittens, dixit : *Erat*.

Ex eodem libro.

Audivi : *In principio erat Verbum*. Quid intelligis ex hoc principio ? Nonne id plane, nempe ipsum esse ante res quæ mente soluim comprehenduntur, et ante sæcula ? Quod si aliquis dicat : Quomodo potest, si Filius est, non esse junior Patre ? quod enim ex aliquo est, id illo, ex quo est, necessario posterius esse dicimus : hæc sunt hominum argumenta rebus humanis convinentia. Et qui hoc quærit, alia magis etiam absurdia quæret. Itaque nos ne audisse quidem hæc oportebat. De Deo enim nunc nobis est sermo, non de hominum natura, quæ istiusmodi argumentorum ordini et necessitatibus obnoxia est. Verum ut in inferioribus satisfiat, ad hæc item respondemus. Dic mihi : Splendor solis ex ipsius solis natura, an aliunde manat ? Necesse prorsus est, nisi plane sensibus etiam cares, ut cum ex solis natura manare fatearis. Attamen cum ex solis natura splendor proveniat, non dicemus illum natura solis esse posteriorum. Nunquam enim sine splendore sol existisset. Quod si in corporibus istis quæ sensibus percipimus et intuemur, aliquid ex aliquo sic esse constat, ut eo, ex quo est, posterius non sit, non creditis in ipsa natura, quæ nec cerni potest nec enarrari, idem esse, ea quidem ratione, quæ tali naturæ conveniat ? Hac enim de causa et Paulus eum splendorem appellavit, ut illum et ex Patre et simul cum Patre æternum demonstraret. Quid ? non sæcula per ipsum facia sunt diuina, et omne spatium ? Necesse est te, nisi desipis, id consideri. Nihil igitur medium inter Filium et Patrem. Quod si nihil inter eos medium intercedit, Filius non est posterior, sed æternus cum Patre. At illa verba, *ante et post*, temporum differentias indicant, et sine sæculo et tempore nulla sunt. Temporibus autem et sæculis superior est Deus. Jam si Filii principium aīmanino comprehensum esse, vide ne eadem ratione et argumento cogaris et Patrem sub principio antiquiore quidem, sed principio tamen constituerem. Dic enim mihi, nonne terminum quemdam et principium ita præponis Filio, ut ab eo sursum progrediatis ad Patrem ? Sic apparent. Dic igitur et illud mihi, quanto spatio Pater antecedat. Nam sive parvum sive magnum protuleris intervallum, sub principio Patrem collocabis. Perspicuum enim est te spatium in medio interjectum, seu magnum seu parvum sit, dimetiri. Quod fieri nequit, nisi ex utraque parte principium aliquod sit. Quamobrem et Patri, quantum in te est, principium dedisti. Ut jam per vos ne Pater quidem sine principio sit.

Ex eodem libro.

Liberter ab istis qui contradicunt et illud audirem
¹ Rom. 1, 3.

A τῆς οἰκονομίας παρεῖληπται, δικαὶος ἐμόλογουμεν. 'Αλλ' ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς περὶ τῆς ἀρβήτων καὶ προσωπίου ὑπάρχεις διαλέγεται νῦν, διὰ τούτα τὸ ἐποίησεν ἀφεῖς, τὸ δὴ θύηκεν.

Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας.

"Ηκουσα στι : 'Ερ ἀρχῇ δὲν ο Λόγος. Τι νοεῖς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταῦτης ; 'Η δῆλον, δτι τὸ πρὸ πάντων αὐτὸν εἶγι τῶν νοητῶν, καὶ πρὸ τῶν αἰώνων ; Εἰ δὲ λέγοις τις, Καὶ πῶς ἔστιν Υἱὸν δυτα μὴ νεώτερον εἶναι τοῦ Πατρός ; τὸ γάρ Ιη τινος δν ἀνάγκη πᾶσα διτερον εἶναι τοῦ ἐξ οὐκ ἔστιν. ἐροῦμεν, δτι μάλιστα μὲν ταῦτα λογισμῶν ἀνθρωπίνων ἔστι, καὶ δ τούτῳ ζητῶν καὶ ἔτερο τούτων ἀποκύπερτα ζητήσει, καίτοι οὐδὲ τῇ ἀκοῇ τὰ τοιαῦτα παραδέχεσθαι θέλει. Περὶ Θεοῦ γάρ νῦν τὴν ἀλόγος ἔστιν, οὐ περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως ὑποκειμένης τῇ τῶν λογισμῶν τούτων ἀκολουθίᾳ τε καὶ ἀνάγκῃ. Πλὴν ἀλλ' ὑπὲρ πληροφορίας τῶν ἀσθενεστέρων καὶ πρὸς τεῦτα ἐροῦμεν. Εἰπὲ γάρ μοι, τὸ ἀπανγασμα τοῦ ἡλίου ἐξ αὐτῆς ἀπεπδά τῆς τοῦ ἡλίου φύσεως, ή ἀλλοθέν ποθεν ; 'Ανάγκη πᾶσι διμολογῆσαι τὸν μὴ καὶ τὰς αἰσθήσεις πεπηρωμένον, δτι ἐξ αὐτῆς. 'Αλλ' ουμας καὶ ἐξ αὐτῆς δν τοῦ ἡλίου τὸ ἀπεύχασμα, οὐκ ἀν ποτε διτερον εἶναι φαίημεν τῆς ἡλιακῆς φύσεως, ἐπειδὴ μηδὲ χωρὶς ἀπαυγάσματος ἡλιος ἐφάνη ποτέ. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν σωμάτων τούτων τῶν αἰσθητῶν καὶ ὀράτων, καὶ ἐξ τινος δν, καὶ οὐχ διτερον τοῦ ἐξ οὐκ ἔστιν ἐφάνη τε δν, τι ἀπίστει;, εἰ ἐπὶ τῆς ἀρρέτου καὶ ἀρβήτου φύσεως τὸ αὐτὸν δὴ τούτο ἔστιν οὐτω;, ὡς ἐκείνη τῇ οὐσίᾳ πρέπον ἦν; Διὰ γάρ τοι τούτο καὶ δ Παῦλος αὐτὸν οὐτως ἐκάλεσε, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὸ συναίδιον παριστῶν. Τι δὲ, εἰπὲ μοι, οὐχὶ οι αἰώνες δι' αὐτοῦ γεγόνασι πάντες, καὶ διάστημα ἀπαντῶν ; 'Ανάγκη πᾶσα διμολογῆσαι τὸν μὴ παραπατούντα. Οὐκοῦν οὐδὲν μέσον Υἱοῦ καὶ Πατρός· εἰ δὲ οὐδὲν, οὐχ διτερος, ἀλλὰ συναίδιος. Τὸ γάρ πρὸ, καὶ τὸ μετά, χρόνων εἰσὶν ἐννοεῖται δηλωτικαί. Χωρὶς γάρ αἰώνος η χρόνου οὐκ ἀν δινηθείη τις τούτα νοῆσαι τὰ βήματα. Χρόνων δὲ καὶ αἰώνων ἀνώτερος ; δ Θεός. Εἰ δὲ διώλας τοῦ Υἱοῦ φῆς ἀρχὴν κατειληφέναι, δρα μὴ καὶ τὸν Πατέρα ὑπὸ ἀρχῆν ἀναγκασθῆς ἀγαγεῖν κατὰ τούτον τὸν λόγον καὶ τὸν λογισμόν, πρεσβυτέρων μὲν, ἀρχὴν δὲ δημως. Εἰπὲ γάρ μοι, οὐχ δρον τινὰ καὶ ἀρχὴν προτιθήσῃς τοῦ Υἱοῦ, οὐτω προιών ἀπ' αὐτῆς ἐπὶ τὸ δικα τὸν Πατέρα προιέναι λέγεις ; Εὐδηλον. Εἰπὲ οὖν μοι πάλιν, πόσον δ Πατήρ προϋπάρχει ; "Αν τε γάρ διλγον, διὰ τε πολὺ διάστημα εἰποις, ὑπὸ ἀρχῆν τὸν Πατέρα ἡγαγεις. Μετρήσας γάρ, εὐδηλον, δτι τὸ μέσον οὐτως διλγον ἐρεῖς, η πολύ. Μετρήσαις δὲ οὐκ ἀν γένοτο, ἐκατέρωθεν ούσης ἀρχῆς. "Μετε καὶ τῷ Πατέρι διδωκας ἀρχὴν τὸ γε εἰς στήχον, καὶ οὐκ ἔσται λοιπὸν οὐδὲ δ Πατήρ ἀναρχος καθ' ὑμᾶς.

Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας.

"Πέδω; δ' ἀν κάκεινο ἐροῦμεν τοὺς ἀντιλέοντας

τιμὴν· τὸ ποτέ ἔστι τὸ παρὰ τῷ προφήτῃ λεγόμενον, τὸ· Ἐμπροσθέν μου οὐκ ἀγένετο ἀλλος Θεός, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται; Ἀρά ἀναψήσετε καὶ αὐτὴν τοῦ Μονογενοῦς τὴν οὐσίαν; Ἀνάγκη γάρ ή τοῦτο τολμᾶν, ή μιαν παραδέξασθαι τὴν θεότητα ἐν Ιδίαις ὑποστάσεσι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ποῦ δὲ διῶς τό· Πάρτα δι' αὐτοῦ ἀγένετο, ἀληθές; Εἰ γάρ ἔστιν αὐτὸν πρεσβύτερος, πῶς διὸ πρὸ αὐτοῦ δι' αὐτοῦ γεγενημένος εἴη; Ὁρδέτε εἰς διῆτην τὸλμαν αὐτοὺς, ἀπαξ παρακινθεῖσης τῆς ἀληθείας, διὸ λόγος ἐξῆγαγε; Διατί γάρ οὐκ εἶπεν ὁ ἐναγγελιστὴς, διτὶ ἐξ· ωὐ δυτῶν ἐγένετο, καθάπερ περὶ πάντων δι Παῦλο; ἀποφαίνεται λέγων εὐτῶς· Ο καλέσας τὰ διηταῖς μὴ ἔντα, ἀλλ', Ἐν ἀρχῇ ήρ, φησι; Τοῦτο γάρ ἐναντίον ἐκείνῳ, καὶ μάλα εἰκάτως θεός γάρ εὗταις γίνεται, οὗτε ἔχει τὸ πρεσβύτερον. Ἀλλὰ ταῦτα Ἐλλήνων βῆματα. Εἰπὲ δὴ μοι κάκενο, τὸν κτίστην τῶν ἔργων ἀσύγκριτῶς ὑπερέχειν εἶποις διν; "Οταν οὐν αὐτοῖς δρμοῖον ἡ τὸ ἐξ οὐκ δυτῶν, ποῦ ἡ ἀσύγκριτος ὑπεροχή; Εἰ οὐκ ἔστι συναδίος τῷ Πατρὶ, πῶς ἀπειρον αὐτοῦ τὴν ζωὴν ἔρεται; Εἰ γάρ ἀρχὴν διωθεν ἔχει, καὶν ἀτελεύτητος ή, ἀπειρος; δῆμως οὐκ ἔστι τὸ γάρ ἀπειρον ἐκατέρωθεν εἶναι χρή. "Οπερ οὖν δι Παῦλος δηλῶν ἐλεγε· Μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, τὸ τε ἀναρχον καὶ ἀτελεύτητον δηλῶν. "Ωσπερ γάρ τοῦτο οὐκ ἔχει πέρας, οὐτως οὐδὲ ἔκεινο. Οὗτε γάρ ἐνταῦθα τέλος, οὗτε ἔκει ἀρχὴ. Πῶς δὲ ζωὴ ὅν, ήν διτε οὐκ ἥν; Τὴν γάρ ζωὴν δεῖ τε εἶναι, καὶ ἀνάρχως εἶναι, καὶ ἀτελεύτητως, πάντες διν δρμολογήσαιεν, εἰ γε δυτῶν εἴη ζωὴ, ὡταπερ οὖν καὶ ἔστιν. Εἰ δὲ ἔστιν, διτε οὐκ ἔστι, πῶς διν εἴη ζωὴ τῶν διλῶν αὐτῆς ποτὲ οὐκ οὔσα; Πῶς οὖν, φησιν, ἀρχὴν Ἐθίκην δι εὐχαριστῆς εἰπών· Ἐν ἀρχῇ ήρ; Τὸ δὲ ἀρχῆν προσέσχες, καὶ τὸ καὶ δι Λόρος λέγη· Ἀπὸ τοῦ αἰώνος καὶ ἀσώ τοῦ αἰώνος σὺ εἰ, ἄρα δρους αὐτῷ τιθεῖς οὐτω φησίν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ τὸ ἀδίσιον δηλῶν. Οὕτω τούτου καὶ ἐνταῦθα νόει. Οὐ γάρ δρους τιθεῖς τοῦτο εἰρηκεν. Οὐδὲ γάρ εἰπεν, Ἀρχὴν ἔσχεν, ἀλλ', Ἐν ἀρχῇ ήν, παραπέμπων σε ἐπὶ τὸ ἀναρχον ἐννοεῖν τὸν Υἱόν. Ἀλλ' ίδοιν, φησιν, δι Πατήρ Θεὸς μετὰ τῆς τοῦ ἀρθροῦ προσθήκης εἰρηται, δι δὲ Υἱὸς, χωρὶς ταύτης. Τι οὖν; οἵταν δι Ἀπόστολος λέγη· Τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ Σωτῆρος ήμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ πάλιν, Ὁ ὁρέι πάρτων θεός. ίδοιν γάρ ἐνταῦθα οὐ χωρὶς τοῦ ἀρθροῦ τοῦ Υἱοῦ ἐμνημόνευσε. Ποιεῖ δὲ καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρός. Τοιγαροῦν Φιλίππησιοις ἐπιστέλλων οὕτω φησιν· Ο; έν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἵσα Θεῷ. Καὶ Ῥωμαῖοις δὲ πάλιν· Χάρις ὑμίν τοι πρότρητη ἀπὸ θεοῦ πατέρος ήμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀλλως; τε καὶ περιττὸν ἥν ἐνταῦθα αὐτὸς προστεθῆναι δικαίω συνεχῶς προστεθὲν τῷ λόγῳ. Ωσπερ γάρ περι τοῦ Πατρὸς λέγων φησι· Πνεύμα δι θεός, καὶ οὐκ ἐπιστήτη τῷ Πνεύματι τὸ ἀρθρον οὐ πρότεκεται, ἀθετοῦμεν δικαίω τοῦτο τὸ ἀσώματον τοῦ

A quid sibi velint ea prophetæ verba: Ante me non fuit alius Deus, nec erit post me¹. Num essentiam ue- gabitis Unigeniti? Necessè enim est ut vel hoc andeat, vel unam suscipiat in personis propriis Patris et Filii divinitatem. Quo autem pacto verum illud: Omnia per ipsum facta sunt²? Nam si illo sæculum est antiquius, quomodo quod ante ipsum est, per eum fieri potuit? Vide et quantum audaciam semet a veritatis ratione declinantes pervernerint. Cur enim evangelista non dixit, eum cum antea non esset, fuisse factum? id quod de omnibus pronuntiat Paulus: Vocans, inquiens, ea quæ non sunt, tanquam sint³? sed quod huic contrarium est: In principio, inquit, erat? Quia res ita poscebat. Deus enim nec sit, nec habet quidquam antiquius. Sed hæc Graecorum sunt verba. Dic igitur et illud mihi: Nonne procreator rebus proereatis sic antecellit, ut cum illis nequeat comparari? Ubinam igitur erit hæc excellentia, si quod ex nihil factum est, ei dicatur simile? Si Filius non est æternus cum Patre, quomodo infinitam esse dices vitam illius? Si enim a parte superiori principium habet, licet non habeat finem, non est infinitus. Infinitum enim utrinque termino caret, necesse est. Quod quidem Paulus declaravit, cum diceret: Neque initium di- rum neque vitæ finem habens⁴. Sic enim infinitum, quod ei principii et finis expers esset ostendit, cum neutra ex parte termino concludatur, quoniam ex altera fine, ex altera principio caret. Jam cum vita C sit, quomodo fuit unquam cum nou esset? Vitam enim et semper esse, et principio ac fine carere omnes constituerunt. Qui enim esset aliorum vita, si ipsa aliquando non esset? Cur igitur, inquis, principium statuit evangelista: In principio erat, dicens? Tu vocem illam: In principio, consideras, nec attendis quid sequatur. In principio enim, inquit, erat Verbum. Quid? cum de Patre Propheta dicit: A sæculo usque in sæculum tu es⁵, num terminos illi statuens ita loquitur? Minime vero, sed æternum significat. Sic etiam hoc loco cogita. Nullos enim fines prescribens ita locutus est. Neque enim dixit: Habebat principium, sed: In principio erat, du- cens te illuc, ut sine principio Filium cogites. Sed ecce, inquis, cum Patrem dicit Deus, articulum adiit, quem de Filio loquens prætermittit. Quid? cum Apostolus dicit, magni Dei et Servatoris nostri Iesu Christi⁶; et rursus: Qui est in omnibus Deus, nonne articulum adjungit de Filio loquens? Contra de Patre verba faciens illum omittit, ut cum ad Philippenses scribit ad hunc modum: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalē Deo⁷. Et ad Romanos: Gratia robis, inquit, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo⁸. Quanquam et supervacaneum erat, hic articulum apponere cum antea semper adjunctus sit verbo. Quemadmodum enim cum de Patre loquens dicit, Spiritus est Deus, quamvis ad illam vocem, Spir-

¹ Isa. xliv, 10. ² Joan. i, 3. ³ Rom. iv, 17. ⁴ Nebr. vii, 3. ⁵ Psal. lxxxix, 2. ⁶ Tit. ii, 11. ⁷ Phi- lipp. ii, 6. ⁸ Rom. i, 7.

tus non addat articulum, Deum tamen non negamus corporis expertem esse, sic etiam hic, licet Filio non adhibeatur articulus, non propterea Filius non ostenditur Deus. Cum enim dicat Deum, et Deum, inter hanc divinitatem nihil medium nobis esse significat. Quin etiam cum antea dixisset : *Et Deus erat Verbum, ne quis divinitatem Filii minorum existimaret, statim veræ divinitatis indicium ac notam effert etiam aternitatem : Hoc enim, inquit, erat in principio apud Deum, et procreatore indicat esse, Omnia per ipsum, inquiens, facta sunt, et sine ipso factum est ne unum quicquid, quod factum est. Quam quidem divinitatis et essentiae suæ notam et Pater per prophetas ubique adhibet. Et hoc demonstrationis genere semper utuntur prophetae non simpliciter, sed simulacrorum gloriam impugnantes : Dii enim, inquit, qui cælum et terram non fecerunt perdantur¹. Et rursum, Ego, inquit, manu mea cælum extendi².* Et hoc divinitatis indicio passim utilitur. At evangelista ne his quidem verbis contentus, Vitam præterea, et Lucem ipsum appellavit. Quamobrem si semper cum Patre erat ; si omnia ipse fabricatus est ; si omnia procreavit, et omnia sovet, id enim per verbum illud, vitam, significatur : si omnia illustrat, quis adeo stultus est, ut dicat evangelistam his verbis voluisse minorem Filii divinitatem ostendere, quibus maxima potest æqualitas et similitudo demonstrari ? Ne confundamus res procreatæ cum ipsarum procreatore, aliqui illud item in nos usurparibit : *Et coluerunt creaturam magis quam Creatorem³.*

Ejusdem in illa verba : « Omnia per ipsum facta sunt. »

Si præpositionem illam, *per*, imminutionis notam existimas, audi Paulum dicentem : *Tu, Domine, in principio terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli⁴.* Quod igitur de Patre ut procreatore dictum est, id de Filio dicit item ut procreatore, non autem cuiquam subministrante. Porro dictum est hic illud, *per ipsum*, nulla alia de causa nisi ut ne Filium unigenitum esse suspiceris. Nam quod Filius non sit inferior Patre, quantum pertinet ad mundi procreationem, audi ipsum dicentem : *Quemadmodum Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos ruit vivificat⁵.* Si igitur de Filio et in Veteri Testamento dictum putas : *Tu in principio, Domine, terram fundasti⁶*, perspicua est ipsius dignitas procreationis. Quod si de Patre vis hæc Prophetam dixisse, cum ea Paulus Filio tribuat, idem consicitur. Neque enim illa Filio congruere Paulus statuisset, nisi communem illius dignitatis honorem existimat. Sunimæ enim fuisse audacie quod naturæ illi, cui nihil comparari potest, convenit, id naturæ inferiori deteriorique tribuere. Verum inferior non est Filius, neque deterior Patre. Itaque non solum Paulus ausus est dicere, sed alia his

A Θεοῦ· οὐτω καὶ ἐνταῦθα, καὶ μὴ προσκέπται τῷ Υἱῷ τὸ ὅρθρον, εἰ διὰ τοῦτο ἡττῶν Θεὸς ὁ Υἱός. Θεὸν γάρ καὶ Θεὸν εἰπὼν, οὐχ ἐμφαίνει τι μέσου ἡμῖν τῆς θεότητος ταῦτης, ἀλλὰ καὶ τούναντον. Ηροειπὼν γάρ, Καὶ Θεὸς ἡρὸς οὐδὲρος, ἵνα μὴ νομίσῃ τις ἐλάττονα εἶναι τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ, εὐθέως αὐτοῦ καὶ τὸ γνωριστικά τῆς γνησίας τιθησι θεότητος, τὸ τε ἀδικιον. Οὐνος γάρ ἡρ., φησιν, ἐτροχῆ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τὸ δημιουργικὸν προστιθεῖς. Πάρτα γάρ, φησι, δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ διτερό, διτετρόν. Οἱ μάλιστα καὶ δι Πατήρ αὐτοῦ διὰ τῶν προφητῶν ἀπανταχοῦ τῆς οὐσίας τῆς αὐτοῦ γνωριστικὸν εἶναν φησι. Καὶ συνεχῶς τοῦτο τῆς ἀποδείξεως τὸ εἶδος περιστρέφουσιν οἱ προφῆται, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πέρος τὴν τῶν ειδώλων ἀγωνιζόμενοι οὖδεν Θεοὶ γάρ, φησιν, οἱ τε οὐρανὸι καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπωλέσθωσαν. Καὶ πάλιν, Ἐγώ τῷ χειρὶ μου ἐξέτεινα τὸν οὐρανόν. Καὶ δεικνὺς θεότητος εἶναι δηλωτικὸν πανταχοῦ αὐτὸς τιθησιν. Αὐτὸς δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς οὐδὲ τούτοις ἡρκεσθεὶς τὰς ρήμασιν, ἀλλὰ καὶ ζωὴν αὐτὸν ἔχαλεσε καὶ φῶς. Εἰ τοίνυν δεῖ μετὰ τοῦ Πατέρος ἡν, εἰ πάντα αὐτὸς ἐδημιουργησεν, εἰ πάντα αὐτὸς παρήγαγε, καὶ συγχροτεῖ, τοῦτο γάρ διὰ τῆς ζωῆς ἡνίκατο, εἰ πάντα φωτίζει· τοις οὖτας ἀνόητος, ὃς εἰπεῖν τὸν εὐαγγελισθεῖν διὰ τούτων ἐσπουδακέναι εἰλάττωσιν θεότητος εἰσηγήσασθαι, δι' ὧν μάλιστα Ιστίηται καὶ ἀπαραλλαξιῶν ἐνδείξασθαι: δυνατόν εστι; Μή συγχέωμεν τὴν κτίσιν μετὰ τοῦ κτίσαντος. Ινα μὴ καὶ ἡμεῖς ἀκούσωμεν, διτις Ἐσεβάσθησαν τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα.

Tοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς εἰς τό· « Πάρτα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. »

Εἰ τὸ διὰ νομίζεις ἐλαττώσεως εἶναι, ἀκούσον Παῦλον λέγοντος· Σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσήρθησαν· διὰ τοῦ Πατέρος ὡς δημιουργοῦ εἰρηται, τοῦτο περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγει, οὐχ ἀν εἰπών, εἰ μὴ ὡς περὶ δημιουργοῦ, ἀλλὰ οὐχ ὑπουργοῦντος τινι. Εἰ δὲ ἐνταῦθα τὸ δι' αὐτοῦ εἰρηται, δι' οὐδὲν ἐτερον τέθεται, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀγέννητον ὑποπτεύσῃ τις τὸν Υἱόν. Ἐπει, ὅταν κατὰ τὸ τῆς δημιουργίας ἀξιωματοῦδεν ἐλαττον ἔχῃ τὸν Πατέρος, ἀκούσον αὐτοῦ λέγοντος· « Πατέρερ πάτιμος ἐγένετο τοὺς γενερούς, καὶ ζωποιεῖ, οὕτω καὶ δι Υἱός οὗδε θέλει ζωοποεῖ. Εἰ μὲν οὖν περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ τὸ κατ' ἀρχὰς· Σὺ τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, Κύριε, εἰρηται, σαφές τὸ τῆς δημιουργίας ἀξιωματοῦ· εἰ δὲ περὶ τοῦ Πατέρος τοῦτο τὸν προφητην εἰρηκέναι λέγεις, τὸν δὲ Παῦλον τῷ Υἱῷ προσονεμηκέναι τὸ περὶ ἐκείνου λεχθὲν, καὶ οὕτω τὸ αὐτὸν γίνεται πάλιν. Οὐδὲ γάρ ἂν καὶ τῷ Υἱῷ πρέπειν αὐτὸς δι Παῦλος ἐνομοθέτησεν, εἰ μὴ σφόδρᾳ ἐθάρψει, ὅτι τὰ τῆς ἀξίας δικτύα μάτια ἔη. Καὶ γάρ ἦν τὸλμης ἐσχάτης τὰ τῇ ἀσυγκρίτῳ πρέποντα φύει, ἐπὶ τὴν ἐλάττων καὶ ἀποδεουσαν ἐκείνης ἀγριγάννιν. Ἀλλ' οὕτως ἐλάττων ἐστιν, οὐδὲ ἀπόδει τῆς τοῦ Πατέρος οὐσίας δι Υἱός. Διόπερ οὐ ταῦτα μόνον εἴθα-

¹ Jerem. x, 11. ² Isa. xliv, 24. ³ Rom. i, 23. ⁴ Psal. ci, 26; Hebr. i, 10. ⁵ Joan. v, 21. ⁶ Psal. c, 26.

ρήσεν εἰπεῖν δὲ Παῦλος περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἔτερα τοιαῦτα. Τὸ γάρ Ἐξ οὐδ., βῆμα, σπέρ ω; ἀξίαν τινὰ μόνην τῷ Πατρὶ ἀπονέμει; καὶ κλήρον, καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ φησιν οὖτω λέγων· Ἐξ οὐδὲν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἀφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον, καὶ συμβιβαδόμενον αὗξει εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐδὲ ἀρκεῖται· τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιριθεν ὑμέν ἀποφράττει τὰ στόματα. Τὸ δὲ οὐδὲ τοῦτο ὑπὲρ ἐλαττώσεως εἶναι λέγεις τῷ Πατρὶ προσνέμων· Πιστός τάρ σε Θεός, φησι, δι' οὐδὲν ἐκληθῆτε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Διὰ τοῦ θελήματος αὐτοῦ· καὶ ἀλλαχοῦ· Οὐτὶ δὲ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ κάρτα. Καὶ οὐ τῷ Υἱῷ μόνῳ τὸ Ἐξ οὐδ., ἀλλὰ καὶ τῷ Πνεύματι προσενέμησαι. Καὶ γάρ τῷ Ἰωσήφ δὲ ἄγγελος ἔλεγε· Μή φοβηθῆς καραβισθεῖν Μαριάμ τὴν γυναικά σου, τὸ γάρ ἐταύτη τερρηθθεῖν Πνεύματός ἐστιν ἀρίστον. Οὐτεπερ οὖν καὶ τὸ ἄτομόν τοῦ Πνεύματος; δν, οὐδὲ ἀπαξιοῦσι καὶ τῷ Θεῷ προσνέμειν δὲ προφήτης, οὕτω λέγων· Ἐν τῷ Θεῷ ποιήσωμεν δύναμιν. Καὶ δὲ Παῦλος δεδμενὸς φησιν· Εἴ πως ἡδη ποτὲ ενδοθήσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ ἀλιθεῖν πρός ὑμᾶς. Ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δὲ πάλιν τοῦτο τίθησι λέγων, Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Καὶ διώς πολλάκις, καὶ συνεχέστερον εὑροῦμεν ἀν μεθισταμένας ταύτας τὰς λέξεις. Ταῦτα δὲ οὐκ ἀν συνέδη, μή πανταχοῦ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὑποκειμένης.

Τοῦ αὐτοῦ δὲ τῆς ἀρμηνείας τῆς εἰς τὸ, «Οὐ ὁντι τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς.»

Οὐ Εὐαγγελισθῆς τοῦ κόλπου μέμνηται διὰ τοῦ λνδος βῆματος τούτου ἡμῖν ἐμφανῶν διει πολλὴ τῆς οὐσίας ἡ συγγένεια καὶ ἐγγύτης· διει ἀπαρδλλαχτος ἡ γνῶσις, διει ἵση ἡ ἰζουσία. Οὐ γάρ τὸν ἐπερούσιον ἐν τοῖς κόλποις διει ξογεν διατήρ, ἀλλὰ οὐδὲ διει αὐτὸς ἐπειδημησ δουλος ὅν, καὶ τῶν ποιῶν εἰς ἐν τοῖς κόλποις στρέψεσθαι τοῦ Δεσπότου. Τοῦτο γάρ Υἱοῦ γνῶσιον μόνου, καὶ πολλὴ παρθησίδι πρός τὸν γεγενηηότα χρωμένου, καὶ οὐδὲν ἐλαττον ἔχοντος. Βούλει καὶ τὴν ἀδίον μαθεῖν; «Ακουσον τὲ φησιν δι Μωϋσῆς περὶ τοῦ Πατρός. Ἐρωτήσας γάρ εἰ ἀρωτηθεῖν παρὰ τῶν Ἰουδαίων τις διεπεσταλκὼς αὔτεν εἶη, τι κελεύεται ἀποκρίνασθαι πρός αὐτοὺς, ἔχουσεν· Εἰπέ δὲ σι ὁντι ἀπέσταλκε με. Τὸ δὲ Οὐ ὁντι δει σημαντικὸν, καὶ τοῦ ἀνάρχως εἶναι, καὶ τοῦ διντωτῶς εἶναι, καὶ κυρίως. Τοῦτο καὶ τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦτο, ἐμφαίνει τοῦ δει δηλωτικὸν δν. Τούτῳ δὲ καὶ ἐνταῦθα τῷ ἀρχῇ κέρχηται δι Ιωάννης, δεικνὺς; διει διάρχως καὶ ἀδίως; ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Πατρὸς ἴστιν δι Υἱός. Ἰνα γάρ μη διά σην τοῦ δινόματος κοινωνίαν ἔνα τινὰ τῶν χάριτο γενομένων υιῶν εἶναι νομίσῃς, περῶτον μὲν πρόσκειται τὸ ἄρθρον, διατροῦν αὐτὸν τῶν κατὰ χάριν. Εἰ δὲ μή τοῦτο ἀρκεῖ σοι, ἀλλὰ ἔτι κατὰ κύπτεις, τούτου κυριώτερον δνομα ἀκουε τὸ, Μορογενής. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τοῦτο κατὰ βλέπεις, Οὐ περαιτησομαι, φησι, καὶ ἀνθρωπίνην τινὰ βῆσαι εἰ-

A similia. Nam illud: *Ex quo, quod tu soli Patri tantum dignitatem atque hereditatem quamdam ascribis, ipse de Filio etiam dicit: Ex quo, inquietus, totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum crescit in augmentum Dei*¹. Neque hoc illi satis est, sed alia quoque ratione obstruit ora vestra, cum illud: *Per quem, quod tu diminutionem significare dicas, tribuit etiam Patri: Fidelis, inquiens, Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus*². Et rursum: *Per voluntatem ejus*³. Et alibi: *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipsum omnia*⁴. Ac non Filio solum ascribitur illud, *Ex quo, sed etiam Spiritui. Siquidem angelus ad Joseph: Ne itreas, inquit, accipere Mariam conjugem tuam, quod enim in ipsa conceptum est, ex Spiritu sancto est*⁵. Quemadmodum igitur illud: *In quo, cum Spiritus sit, non alienum putat Propheta, ut tribuitur Deo, et propterea dicit: In Deo faciemus virtutem*⁶. Et Paulus optans: *Si quo modo, inquit, jam aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei venire ad vos*⁷. Et de Christo item loquens eodem utitur verbo, *In Christo, inquietas, Jesus*. Denique hæc verba sære atque adeo ussidue ab una in aliam personam translata comperies. Quod quidem non fieret, nisi in omnibus una atque eadem esset natura atque essentia.

Eiusdem ex interpretatione illius sententiae: «Qui est in sinu Patri⁸.»

C Evangelista de sinu mentionem facit, ut hoc uno verbo nobis ostendat, magnam essentiae cognationem esse, et propinquitatem, similemque esse cognitionem et sequalem potestatem. Eum enim, si aderius esset essentiae, non teneret in sinu Pater. Ac ne ipse quidem, si esset servus, et unus e multis, auderet in Domini sinu versari. Hoc enim germani solius Filii proprium est, qui magna fiducia in Patrem utitur, eoque nulla re minor est. Vis et æternitatem ejus intelligere? Audi quid Moses de Patre dicat. Quærens enim si a Iudeo interrogaretur, ecquod easet nomen ipsius, quisnam esset ille qui se misisset, quid illis esset respondendum, audivit illud: *Dicito, Qui est, misit me*⁹. Qui est autem nihil aliud significat, nisi qui semper est, qui sine principio est, qui vere et proprie est. Idem autem et verbis illis significatur: *In principio erat*. Eodem verbo et hic Joannes utitur: *Qui est, inquietans, in sinu Patri*, ut sine principio et ab omni æternitate demonstret esse. Ac ne ex nomine similitudine, aliquem ex iis qui gratia filii sunt intelligeres, primum adjunxit articulum, ut eum a filiis per gratiam adoptatis separaret. Deinde, ne forte id tibi deorsum intuenti non esset satis, nomen adhuc magis proprium addidit, hoc est, *Unigenitus*. Quod si post hoc oculos adhuc humi desixos

¹ Coloss. ii, 19. ² I Cor. i, 9. ³ Galat. i, 4. ⁴ Rom. xi, 36. ⁵ Matth. i, 20. ⁶ Psal. lxx, 14. ⁷ Rom. i, 10. ⁸ Joan. i, 18. ⁹ Exod. iii, 14.

habes : Non gravabor, inquit, aliquod etiam verbum Α πειν περὶ τοῦ Θεοῦ, τὴν τοῦ κόλπου λέγω μόνον, ἵνα hominibus congruens usurpare, quamvis loquar de Deo. Attamen, ne quid humile abjectumque cogiles, in sūtu tantum dicam.

Item in Arianos, sancti Cyrilli Alexandrini. Ex commentariis ejus in Joannis Evangelium.

Quid ad hæc dicitis, qui novum nobis ac recentem inducitis Filium, ut ne omnino quidem jam amplius credatur Deus ? « Non enim erit in te Deus recens, » ait Scriptura ¹. Quomodo autem non erit recens, si novissimis natus est temporibus ? Quomodo vero non mentitus sit ad Iudeos dicens : « Amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum ² ? » Neminem enim fugit multis post beatum Abraham sicutus Christum ex sancta Virgine genitum. Quomodo denique illud, « In principio erat, manebit in columnæ, et recte quadrabit, si in fine saeculorum natus est Unigenitus ? Vide enim vel ex iis quæ sequuntur, quanta sit absurditatis æternam Filii existentiam mutilare, et novissimis temporibus ipsum natum suspicari. Illud vero subtilius rursus explicandum nobis venit quod dixit beatus evangelista :

In principio erat Verbum.

Principio nihil est antiquius, si principii definitionem in se retineat. Principium enim principii nusquam fuerit : aut si quiddam aliud ante ipsum intelligatur oriturve, vere principium esse desinet. Alioqui, si fieri potest ut aliquid ante illud quod vere principium est existat, in infinitum nostra de illo abitura est oratio, alio perius semper exidente, et post se rejiciente illud quod quæsatur. Itaque principium quidem principi non erit, si vere et exacte ratione invenimus, sed in infinitum et incomprehensibile procedet id quod de ipso dicitur. Cumque sine careat illa retro acta perpetuo conversio, et aeterna percurrat, non existere in tempore Filius, sed ab æterno potius esse cum Patre conperietur. Erat enim in principio. Quod si erat in principio, quæ mens, amabo, puteris vim illius verbi, erat, transvolare ? Quando denique illud, erat, velut in fine consistet, cum præsequente in agitationem semper antecedat, mentemque præcurrat ? Quam ob rem attonitus propheta Isaías inquit : « Generationem ejus quis enarrabit ? Quia tollitur a terra vita ejus ³. » Tollitur enim profecto a terra generationis Unigeniti ratio, hoc est, omnium mortalium mentem exceedit, omninoque rationem superas, adeo ut enarrari nequent. Quod si mentem et rationem nostram excedit, quemodo creatus erit, cum et tempore et ratione circumserihere res creatas ingenii nostri vires non excedat ?

Alia observatio, in illud, « In principio erat Verbum. »

Principium utique illud quod in tempore intel-

¹ Psal. LXXX, 10. ² Joan. VIII, 58. ³ Isa. LIII, 8.

Ἐτι κατὰ Ἀρειαρῶν τε καὶ Εὐρομιαρῶν τοῦ ἐπίσκοπος Κυρίλλου Ἀλεξανδρεῖας ἐκ τῶν κατὰ Κωνσταντίην Εὐαγγελιορ ἐξηγεικῶν.

Tι πρὸς τοῦτο φατε, οἱ νέον ἡμῖν καὶ πρόσφατον εἰσφέροντες τὸν Γάδων, ἵνα μηδὲ ὅλως ὑπάρχειν ἔτι πιστεύηται Θεός ; « Οὐ γάρ ἔσται, » φησὶν, « οὐδὲ θεός πρόσφατος, οὐ δὲ θεῖα Γραφή. Πῶς οὖν οὐ πρόσφατος, εἰ ἐν ὑστέροις ἀγενήθη καιροῖς ; Πῶς δὲ οὐκ ἐψεύδετο λέγων πρὸς Ιωακείοντας : « Ἄμην λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι. » πρόδηλον γάρ δῆπον καὶ πάσιν ὄμοιογούμενον, ὡς πολλοὶ Β ὑστερον χράνοις μετὰ τὸν μακάριον Ἀβραὰμ ἀγενήθη Χριστὸς διὰ τῆς ἀγίας Παρθένου. Παῦ δὲ ὅλως, τοῦ, « Ἐν ἀρχῇ ἦν, » σωθήσεται καὶ χωρίσει καλῶς, εἴπερ εἰπεῖ τῶν αἰώνων γέγονεν ὁ Μονογενῆς ; Ορα γάρ μοι καὶ διὰ τῶν ἐφεξῆς, διῆπεν ἐξει τὴν ἀποκίνητον τὸ καλεσθὲν τοῦ Γίοῦ τὴν διδίκιον ὑπαρξίν, καὶ ἐν ὑστέροις αὐτῷ γενέσθαι χρόνοις ὑπονοεῖν. Αὐτὸ δὲ δῆ πάλιν ἡμῖν εἰς λεπτοτέραν παραχεισθαι βάσανον, διπερ ἐφη δ μακάριος εὐαγγελισθῆς.

Ἐκ ἀρχῆς ἦν ὁ Δύρος.

Τῆς ἀρχῆς οὐδέν ἔτι τὸ πρεσβύτατον, εἴπερ ἔχει σωζόμενον ἐφ' ἐαυτῇ τὸν τῆς ἀρχῆς ὄρον. Ἀρχὴ γάρ ἀρχῆς οὐκ ἀν εἰη ποτὲ, η πάντως ἐκεῖσται τὸ εἶναι κατὰ ἀλήθειαν ἀρχὴ, προεπινομένου τινὸς ἐπέρου καὶ προανισχοντος αὐτῆς. Μᾶλλον τε εἰ ἐνδέχεται τι προύπαρχειν τῆς δυνάμεως ἀρχῆς, ἐπ' ἀπειρονί τὴν ἡμῖν δὲ περὶ αὐτῆς οἰχήσεται λόγος, δει πρασα- C τελλούσης ἀτέρας, καὶ δευτέραν ἀποφανιούσης τὴν δὲ φίλην τὴν ἀρχῆς οὐ περὶ αὐτῆς ἀποδημήσει λόγος. Τέλος δὲ οὐκ ἔχοντος τῆς ἀτέρας πρὸς τὸ ἀντίκειν φυγῆς, καὶ τὸ τῶν αἰώνων ἀναφοιτώσης μέτρον, οὐκ ἐν χρόνῳ γεγονάς δὲ Γίδες, διδίκιος δὲ μᾶλλον ὑπάρχων μετὰ Ηαρέδος εὑρεθῆσται. Ἡν γάρ ἐν ἀρχῇ. Εἰ δὲ ἡν ἐν ἀρχῇ, πολὺς, εἰπέ μοι, δυνήσεται νοῦς τὴν τοῦ ἦρον καραντίπτασθαι δύναμιν; Πότε δὲ ὅλως; τὸ δὲ ὥς ἐν τοῖς ετήσισται, πρασατράχων δεῖ τοῦ διώκοντος λογισμοῦ, καὶ τῆς ἐπομένης αὐτῷ πρασαποθίδων ἀννοίας ; Ἐπὶ τούτῳ δῆ ἄρα καταπεπληγμένος ἐπιφρήτης φησὶν Ήσαῖας : « Τὴν γενεάν εἰπούν εἰς δημηγόρους ; διὰ αἰρετοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ. » Αἰρεται γάρ δυνάμεις ἀπὸ τῆς γῆς δὲ περὶ τῆς γενήσεως λόγος τοῦ Μονογενοῦς, τούτης διτεν, ὑπὲρ πάλιν ἔτι διάνοιαν τῶν δυνάμεων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὑπὲρ πάντα λόγον, ὃς εἶναι ληπτὸς ἀνεξήγητον· εἰ δὲ ὑπὲρ νοῦν ἔτι καὶ λόγους τούς τὸν ἡμῖν, πῶς δὲ εἴη γενῆσης, οὐκ ἀπονούσης τῆς ἀπούσης ἡμῖν διανοίας, καὶ χρόνῳ καὶ λόγῳ περιορίζειν τὰ γενητά ;

Ἐτέρως εἰκ τὸ αὐτὸν θεωρητόν, « Ἐκ ἀρχῆς ἦν δό Λόργος. »

Ἀρχὴν ὅλως τὴν ἐν χρόνῳ νοούμενην οὐκ ἔτι

λαβεῖν δὲ τοῦ Μονογενοῦς. Ἐπεὶ γάρ ἐστι πελ Λigitur nullatenus capere licet de Unigenito. Nam χρόνου παντὸς, καὶ προαιώνιον ἔχει τὴν ὑπαρξίην, ἕτερος τούτοις τὸ καταλήγειν εἰς τέλος ἡ θεῖα παρατείται φύσις (ἔχει γάρ ὀπαύτως αὐτόν, κατὰ τὸ ἐν Φαλμοῖς μελαθοδομένον, «Σὺ δὲ δὲ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκέτε φύουσιν»)· ἀπὸ ποτές τῆς μὲν ἀρχῆς τῆς ἐν χρόνῳ καὶ ποτῷ μετρουμένης ὁ Υἱὸς ἐκβιβεῖται, τρέχειν εἰς τέλος τῶν ἀνεγέρμανος, ἀπὸ δὲ καὶ κατὰ φύσιν ὑπάρχων Θεός, καὶ δεῖ τοῦτο βῶν· «Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή; · Ἀρχὴ γάρ αὐτὴ καθ' ἔκυρτην οὐκέτι δὲ διάλογον υπάρχειν νοοῦτο ποτε, μή πρὸς τὸ οἰκεῖον βλέπουσα τέλος· ἐπειπέρ ως πρὸς τέλος μὲν ἀρχή, τέλος δὲ αὐτὸν πάλιν ως πρὸς ἀρχὴν δονομάζεται. Ἀρχὴν δὲ πάλιν ἐν τούτοις τὴν κατὰ χρόνον, ἤτοι ποστέτητα, σημαίνομεν. Θύκουν ἐπειδήπερ καὶ αὐτῶν ἐστι τῶν αἰώνων πρεσβύτερος ὁ Υἱός, τὸ μὲν δὲ γεννικόν γεγενῆθαι διαφένεται· ἢν δὲ καὶ δεῖ παντὸς ως ἐν πηγῇ τῷ Πατρὶ, κατὰ τὸν παρ' αὐτοῦ λειτουργεῖν· «Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐλήλθον, καὶ ἔχω·» Πηγῆς τοιχεροῦν νοούμανον τοῦ Πατρὸς, ἢν δὲ ἄδογες ἐν αὐτῷ σφία, καὶ δύναρις, καὶ χαρακτήρ, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ εἰκὼν ὑπάρχων αὐτῷ. Κατὰ εἰς χρόνος ἢν αὐδεῖται, διότι Αἴδου χωρίς, καὶ σοφίας, καὶ χαρακτήρος, καὶ ἀπαύγασματος ἡγεῖται ὁ Πατήρ· ἀνάγκη συνομελογεῖν ἀλλοιον ὑπάρχειν τὸν Υἱόν, διότι ταυτά ἐστι τῷ μὲν ἀλόκῳ Πατέρι. Πώς γάρ δὲν ἐστι χαρακτήρ, πῶς δὲ τεκνὸν ἀκρεβῆται, εἰ μή πρὸς ἐκεῖνον μεμορφωμένος ὀρίσται τὸ κάλλος, οὐδὲ κατὰ εἰκών, «Ἄδικήσει δὲ διάλογος αὐδέν, τὸ ως ἐν πηγῇ τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ὑπάρχειν ἴννοεν· μόνον γάρ τὸ, ἐξ οὗ, τὸ τῆς πηγῆς ἐν τούτοις δύναμα σημαίνει. Ἐστι δὲ δὲ διάλογος τὸν Πατρὸν καὶ τὸν Πατρὸς, οὐκ ἔξωθεν ἡ ἐν χρόνῳ γεγονός, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχων οὐσίᾳ, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀναλόμφας, ὁπότερε ἐξ ἡλίου τυχόν τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ, ἡ καθάπερ ἐκ πυρὸς ἡ ἐκφυτος αὐτοῦ θερμότης. Ἐν γάρ τοις τοιούτοις παραδείγμασι, ἐν μὲν ἐξ ἑνὸς γεννημένον ἴνεστιν θεῖν, ἀλλ' δὲ οὐδὲν δύμας συνυπάρχον, καὶ ἀχωρίστως προσδόν, ως δῆμα τοῦ ἐτέρου μή εἶναι δύνασθαι καθ' ἐκεῖνο τὸ θεῖον, καὶ διετάκειν ἀληθῆ τὸν τῆς εἰκείας φύσεως λόγον. Πώς γάρ δὲν διάλογος οὐκέτι εἶναι τὸν ἀπαύγασμα; ή πώς ἀπαύγασμα μή δύνατος τὸν τοῦ ἀπαύγαζοντος αὐτὸν; Πώς δὲ καὶ πῦρ, εἰ τὸ θερμαίνειν οὐκέτι εἶχει; πόθεν δὲ τὸ θερμόν, εἰ μή ἐκ πυρὸς, ἡ παρά τινος ἐτέρου τυχόν, τῆς τοῦ πυρὸς οὐσιώδους ποιότητος οὐ μακράν που κειμένου; Διότερον οὖν ἐν τούτοις, τὸ ἐνυπάρχειν τὰ ἐξ αὐτῶν, οὐκ ἀναιρεῖται τὴν συνύπαρξην, δεῖ δὲ συντρέχοντα τοῖς γενῶσι δεικνύει τὰ γεννώμενα, καὶ μάλιστα ὡς πρὸς αὐτὸν τὴν φύσιν κληρωσάμενα· οὕτω καὶ ἐφ Υἱοῦ. Κανὸν γάρ ἐν Πατρὶ καὶ ἐκ Πατρὸς νοῆται καὶ λέγεται, οὐκ ἔκφυλος τῆς μὲν καὶ ἔνος, ἡ ως μετ' αὐτὸν δεύτερος εἰσδημεται, ἀλλ' ὡς ἐν αὐτῷ, καὶ συνυπάρχων αὐτόν, καὶ ἐξ αὐτοῦ πεφτηνώς, κατὰ τὸν ἀρρέπον τῆς θείας γεννήσεως τράπον. Οὐ δέ καὶ ως ἀρχὴ τοῦ Υἱοῦ κατὰ μόνον τὸ, ἐξ οὗ, λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἀγίοις ὁ Θεός; καὶ Πατήρ, ἀκούει τοῦ Φαλμοῦ τὴν δευτέραν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν

¹ Psal. ci, 28. ² Joan. xiv, 6. ³ Joan. xvi, 28.

nostri Servatoris adventum prænumptabam, et ad ipsum Filium dicentem : « Tecum principium in die virtutis tue, in splendore sanctorum tuorum ». Dies enim virtutis Filii ea est, qua uniuersum orbem judicaturus est, et unicuique mercedem secundum opera sua redditurus. Veniet autem omnino etiam ipse existens in Patre, et habens in seipso Patrem, suæ naturæ quodammodo principii expers principium, scilicet ex quo duntaxat, propterea quod est ex Patre.

In principio erat Verbum.

Principii de quo hic quæserimus, multæ ac variæ significaciones se nobis offerunt undique quæ uilia sint investigantibus, et canum instar veram divinorum dogmatum comprehendensionem, et accuratam mysteriorum rationem indagantibus : « Scruantini cniim « sanctas Scripturas », alicubi Salvator ait, « quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere : et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me ». Videtur itaque beatus evangelista principii nomine hic potestatem supra omnia positam significare, Patrem nimirum, ut et supra omnia collocata natura divina appareat, quæ quodcumque creatum est sub pedibus habet, et rebus a se in rerum naturam editis propemodium insidet. In hoc igitur principio quod est in omnes et supra omnes, erat Verbum, non cum omnibus sub pedibus ejus, sed extra omnia in ipso naturaliter, seu fructus coeterus, locum, ut ita dicam, habens omnibus antiquorem, Patris nimirum naturam. Idcirco etiam liber Ibero Patre genitus, universi imperium una cum ipso habet. Quoniam ergo sit deinceps horum verborum structura, operæ pretium est animadvertere. Nonnulli audacter, ut antea diximus, Dei Verbum tum primum in rerum naturam editum asserebant, eum assumpio sanctæ Virginis templo propter nos factus est homo. Quid ergo demum erit, si aut creatus aut factus, et ejusdem cum aliis omnibus naturæ, de quibus etenim creatio, et servitatis nomen et res ipsa jure dicuntur? Quid enim creatum cunctipotenti Deo servire impune detrectabit? Quid autem cunctipotenti principio, potestati, et dominationi non subjacebit, quam ipse alieibi quoque significat Salomon dicens : « Cum justitia enim præparatur solium potestatis ». Paratus enim est præclarare ad justitiam ille thronus ejus nimirum quæ supra omnes est potestatis. Et quis ille thronus sit, de quo hie loquimur, audi Deum per unum sanctorum dicentem : « Cœlum mihi thronus ». Itaque paratum est ad justitiam cœlum, hoc est, qui cœlos incolunt sancti spiritus. Quoniam ergo necesse erat confiteri una cum aliis creaturis subjici Deum ac Patri Filium, tanquam servili conditione præditum, et principii potestati perinde ac alii subditum, si, ut illi volunt, sero genitus, et eorum qui in tempore facti sunt unus est : necessario

A διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος προκηρύσσεντος, καὶ πρὸς αὐτὸν λέγοντος τὸν Γεόν· « Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεως σου, ἐν τῇ λαμπρότερᾳ τῶν ἀγίων σου. » Ἡμέρα γάρ δυνάμεως τοῦ Χιοῦ, καθ' ἣν ὅλην χρινεῖ τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀποδίδωσιν ἔκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ήξει δὲ πάντως καὶ τότε αὐτός τε ὁν ἐν Πατρὶ, καὶ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, τὴν ἄναρχον τῆς οἰκείας φύσεως οἰνεῖ πως ἀρχὴν, κατὰ μόνον τὸ, ἐξ οὗ, διὰ τὸ ὑπάρχειν ἐκ Πατρός.

'Er ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος.

B Εἰς πολλὰς ἡμέρας καὶ διαφόρους ἐννοίας ὁ περὶ τῆς ἐνθάδε σημαινομένης ἀρχῆς καταποικίλλεται λόγος, πανταχόθεν θηρασθεὶς σπουδάζων τὰ εἰς ὑφέλειαν συντείνοντα, καὶ κατέληψιν ἀληθῆ τῶν θείων δογμάτων, καὶ τὴν ἐν τοῖς μυστηρίοις ἀκριβειαν κυνῆσθαι ἰχνηλατῶν· « Ἐρευνᾶτε, γάρ που τὰς ἀγίας Γραφὰς, φησὸν ὁ Σωτήρ· ὅτι ἐν αὐταῖς ὑμεῖς δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν, καὶ αὐταὶ εἰσὶν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. » Εοικε τοίνυν ὁ μακάριος εὐαγγελιστὴς ἀρχὴν ἐνθάδε, τῇ κατὰ πάντων ἔνστιν, τούτ' ἔστι, τὸν Πατέρα σημαίνειν. Ἱγα δὴ καὶ ἐπάνω πάντων ἡ θεία φαίνηται φύσις, πᾶν ἐπερ ἔστι γενητὸν ὑπὸ πόδας ἔχουσα, μονονούχῃ καὶ ἐποχομένη τοῖς δι' αὐτῆς εἰς τὸ εἶναι κεκλημένων. Ἐν ταύτῃ τοιχαροῦν τῇ ἀρχῇ, τῇ κατὰ πάντων καὶ ἐπὶ πάντων. ἦν ὁ Λόγος, οὐ μετὰ πάντων ὑπὸ πόδας αὐτῆς, ἀλλ' ἔξω πάντων ἐν αὐτῇ φυσικῶς. ὡς καρπὸς συνατίοις, τόπον ὕσπερ ἔχων τῶν ἀπάντων ἀρχαιότερον τὴν τοῦ γεννήσαντος φύσιν. Διὸ δὴ καὶ ἐλεύθερος ἐλευθέρου Πατρὸς πεφυκάς, τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν σὺν αὐτῷ κεκτήσεται. Τίς οὖν δρα καὶ νῦν ὁ τῆς ἐν τούτῳ κατασκευῆς γενήσεται λόγος, ἀκόλουθον συνιδεῖν. Ριζοκινδύνες τινὲς, καθάπερ ἐφημεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω, εἰν τοῦ Θεοῦ Λόγου τότε δὴ πρώτον εἰς τὸ εἶναι κεκλησθεὶς διεισχυρίζοντο, ὅτε τὸν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου ναὸν λαβών, ἀνθρωπὸς γέγονε δι' ἡμᾶς Τ.Ι οὐν ἀν εἰη λατόν, εἰπερ δὲ γενητὸς καὶ πεποιημένος, καὶ τοῖς δλλοις ἀπαστιν διομυθῆς, οἵς ἐξ οὐκ ὄντων ἡ γένεσις, καὶ τὸ τῆς δουλείας διονομά τε καὶ πρᾶγμα δικαίως ἐπαληθεύεται; Τί γάρ τῶν πεποιημένων τὴν ὑπὸ τῷ πάντων κρατοῦντι θεῷ δουλεῖαν ἀκινδύνως παρατίσεται; τί δὲ οὐχ ὑποκύψει τῇ κατὰ πάντων ἀρχῇ τε καὶ ἔξουσίᾳ, καὶ κυριότητι, ἢν καὶ αὐτός του σημαίνει λέγων ὁ Σολομών· « Μετὰ γάρ δικαιούσης ἐτοιμάζεται θρόνος ἀρχῆς ; » Ετοιμός γάρ καὶ πολὺ λίτιν εὐπρεπῆς εἰς δικαιοσύνην δὲ τῆς ἀρχῆς θρόνος, τῆς ἐπὶ πάντας δηλαδή. Καὶ τίς δὲ θρόνος περὶ οὐ νῦν δὲ λόγος, ἀκουε λέγοντος τοῦ Θεοῦ δι' ἐνὸς τῶν ἀγίων· « Οὐ οὐρανός μοι θρόνος. » Οὐκοῦν ἐτοιμός εἰς δικαιοσύνην δὲ οὐρανὸς, τοῦτ' ἔστι, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δικαιαστικά. Ἐπειδὴ τοίνυν ἓν ανάρχη συνομολογεῖν, μετὰ τῶν ἀλλοι ποιημάτων ὑποκείσθαι τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ τὸν Γεόν, ὡς οἰκετικὴν ἔχοντας τάξιν, καὶ ὑπὸ τὴν τῆς ἀρχῆς ἔξουσίαν διοικεῖν πίποντα τοῖς δλλοις; εἰπερ δὲ τοις κατ' ἔκεινους ὑγιενῆς, καὶ τῶν ἐν χρόνῳ πεποιημένων εἰς ἀνάρχειαν

¹ Psal. cix, 3. ² Joan v, 39. ³ Prov. xvi, 12.

διακάριος εὐαγγελιστής δριμύτερον τοῖς ἑτεροδι-
δεσκαλοῦσιν ἐπικηδᾷ· καὶ δουλείας μὲν ἀπάσης ἔξ-
έλκει τὸν Υἱόν· ἐκ δὲ τῆς ἀλευθέρας καὶ πάντων
ἀρχούσης οὐσίας ἐκπεφηνότα δεικνύει, καὶ ἐν αὐτῇ
φυσικῶς ὑπάρχειν ἴσχυρίζεται, λέγων· Ἐρ ἀρχῆς ἦν
ὁ Λόγος.

Ἐπιπλέκει δὲ τῷ τῆς ἀρχῆς ὀνόματι χρησίμως
τὸ ἦν, ἵνα μὴ μόνον εὐκλεῖται, ἀλλὰ νοῆται καὶ προ-
ανώνιος τεθείται γάρ ἐν τούτοις τὸ ἦν, εἰς βαθεῖάν
τινα, καὶ ἀκατάληπτον, καὶ τὴν ἕναν χρόνων ἀρρήτον
ἐννήσιν ἀνατείνον τοῦ θεωροῦντος τὴν ἔννοιαν. Τὸ
γάρ ἦν, ἀδωρίστως ἐκφωνηθὲν, εἰς ποιὸν ἡμῖν κατα-
λήξει τόπον, ἀεὶ προελαύνειν τοῦ διώχοντος νοῦ
περιφύλαξ, καὶ ἣν οἴηται τις ἔχειν αὐτοῦ τὴν κατάπαυ-
σιν, ταύτην τοῦ ἐπέκεινα δρόμου ποιούμενον ἀρχῆν;
« Ἡν οὖν ὁ Λόγος ἐν ἀρχῇ, τοῦτ' ἔστιν, ὃς ἐν
ἀρχῇ τῇ ἐπὶ πάντα, καὶ ἐξ αὐτῆς ὑπάρχων φυσικῶς
τὸ δεσποτικὸν ἔχων ἀξίωμα. Κι δὲ τούτο ἀληθὲς, πιὸς
ἔτι γεννήτος, η πεποιημένος; « Οπου δὲ ὅλως τὸ ἦν,
κατὰ τίνα τρόπον τὸ οὐκ ἦν εἰσθῆσεται; η ποιὸν
ἔξι: λοιπὸν τὸν κατὰ τοῦ Υἱοῦ τόπον;

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ Τριάδος λόγου.

Εἰπερ μὴ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, φησίν, ἀλλὰ ἀδιένει-
στεν δὲ Υἱός, καὶ συνυπάρχει τῷ Πατρὶ, οὐκ ἐτί Υἱὸν,
ἀλλ' ἀδελφὸν λέγει τοῦτον, συναδίον εἶναι λέγοντες,
καὶ Υἱὸν εἶναι φαμεν. Εἰ μὲν οὖν ἀπλῶς ἦν συνα-
δίος, καὶ οὐχὶ Υἱός, χώρων εἶχεν ὄμιλον τὸ ὑπόνοια.
Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τῷ ἀδίψιῳ καὶ Υἱὸν διολογοῦμεν,
πῶς ὁ Υἱὸς ἀδελφὸς ἐστι τοῦ γεννήσαντος;

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰπερ η πίστις ήμων εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν ἐστι,
καὶ οὕτω βαπτιζόμεθα, ποιὰ ἀδελφότης ἐν τούτῳ
φαίνεται; η πῶς ὁ Λόγος ἀδελφὸς εἶναι δύναται οὐ
ἐστι Λόγος;

Καὶ τοῦτο.

Οὐκ ἔχειν τοῖς ἀρχῆς προσῦπαρχούσῃς ἐγεννήθησαν
δὲ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, ἵνα καὶ ἀδελφοὶ νομισθῶσιν,
ἀλλ' ὁ Πατήρ ἀρχὴ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τίκτει τὸν Υἱόν,
καὶ μένει Πατήρ, καὶ οὐχὶ Υἱός τινος λέγεται· καὶ
ὁ Υἱός οὐδές ἐστι, καὶ διπέρ ἐστι μένει, καὶ οὐκ ἀδελ-
φὸς τινος κατὰ φύσιν λέγεται, ποιὸν οὖν ἔξει τόπον
ἀδελφότης ἐν τούτοις;

Καὶ τοῦτο.

Εἰ τέλειος δὲ Πατήρ, τέλειον ἐσται καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ.
Καὶ εἰ πρὸς τούτῳ τὸ ἀδίον ἔχει, ἀδίον ἐσται καὶ
τὸ ἐξ αἰδίου Πατρὸς, οὐκ ἐπισυμβεβηκός τῇ τοῦ
γεννήσαντος οὐσίᾳ, ἀλλ' ἀεὶ συνυπάρχον αὐτῇ, καὶ
οὐκ ἀτελὲς διὰ τὸ ἐν χρόνῳ γενέσθαι κατὰ τινας,
ἀλλὰ τέλειον διὰ τὸ πρὸ παντὸς εἶναι χρόνου.

Καὶ τοῦτο.

Ἀντίθεσις οὐκ ἀληθῆς ἀνατρέπειν δοκοῦσα τοῦ
Υἱοῦ τὸ ἀδίον οὐτως. Εἰ τομήν φησιν η θεῖα φύσις
οὐκ ἐπιδέχεται, διὰ τὸ μὴ εἶναι πάθους δεκτική. Οἵ
γάρ τὸ πάσχειν κατὰ φύσιν ὑπάρχει, τούτοις ἐστιν

A beatus evangelista acris insultat hereticis, et ab omni quidem servitute Filium vindicat, et ab omnipotente substantia manare ostendit, in eaque naturaliter ipsum existere asserit, dicens: In principio erat Verbum.

Principii autem vocabulo illud, erat, subjungit, ut non solum gloriosus, verum etiam ante sæcula genitus intelligatur. Illud enim, erat, hic positum est, quo contemplantis animus in profundam quamdam et incomprehensibilem, et ineffabilem quæ cuncta superal tempora generationem intendatur. « Erat » enim, indeinde prolatum, quoniam in loco nos sistet, cum prosequentem nientem

B natura sua semper anteveriat, et quam illius quietem esse putaveris, hanc ulterioris cursus faciat initium? « Erat » igitur « Verbum in principio », hoc est, in potestate quæ est supra omnia, et ex ipsa existens naturaliter, Dominique majestate prædictum. Quod si ita est, quomodo creatus deum aut factus erit? Ubi denique illud erat aliquo modo non erat, inibit, aut quem tandem locum habebit in Filio?

Eiusdem ex libro de Trinitate.

Si nunquam fuit, inquietunt, cum non esset, sed proprius est Filius, et simul existit cum Patre, cur Filius ac non frater potius appellatur? Eum cum Patre æternum dicentes, Filium etiam dicimus. Si æternum igitur simul cum Patre diceremus, non autem Filium, locum haberet vestra suspicio. Cum autem pariter et æternum, et Filium fateamur, quomodo Filius genitoris frater esse queat?

Et hæc ex eodem libro.

Si fides nostra in Patrem et Filium est, atque ita baptizamur, quænam hic fraternitas, ut ita dicam, appareat? Aut quomodo Verbum frater esse potest illius, cujus est Verbum?

Et hæc

Non ex ullo antecedente principio geniti sunt Pater et Filius, ut fratres etiam possint existimari. Sed Pater est Filii principium, et Filium parit, et inquit Pater, nec ullius esse Filius dicitur. Filius item Filius est, et quod est manet, nec frater cuiusquam natura dicitur. Quis igitur in his fraternitatibus locus?

Et hæc.

Si perfectus est Pater, perfectum erit et quod ex ipso est. Si æternus præterea est, æternum erit et id, quod ex Patre æterno est. Neque gigantis adjunctum essentiæ, sed cum ipsa simul existens, nec, ut quidam volunt, imperfectum erit, utpote factum in tempore sed perfectum, quod ante omne tempus existat.

Et hæc.

Argumenta, quibus Filii conantur æternitatem everttere, falsa sunt. Si divina, inquietunt, natura seccari non potest, quia in illam affectiones non cadunt. Quæ enim natura affectiones admittunt,

sectionem etiam suscipiunt, non debemus dicere, **Filiū esse ex Patris essentia, ne qua affectio, aut divisio in simplici illa natura appareat.** Si enim quod ex alio est numero, diversum est ab illo, ex quo est, et provenit, sectio et partitio quadrām in natura divina perspicietur. **Sin extrinsecus est, adventitus accessit, et non est simul aeternus cum Patre.** Inepte atque imperite que corporum propria sunt, ea naturae corporis experti quadrate volunt. Corpora enim affectiones, et sectiones, et divisiones suscipiunt, in naturam autem corporis expertem nihil cedit ejusmodi. Quare cum Deus corpore careat, sine partitione parit, gignit sine sectione. Quandoquidem et ignis ex se lucem parit, nec ullam tamen suscipit divisionem, licet cogitatione lux ab eo proveniens ab ipso sejuncta videatur. Quod si quis non potest, quod corpore vacat, contemplari, quin illud corporeis necessitatibus subjiciat, is propriæ mentis accuset imbecillitatem, qua impeditus naturae corporis experti congruentia non potest intelligere. Et rursum, qui **Filiū aeternum ex Patre aeterno genitum nequeunt intelligere, et idecirco, quod corpore caret, corporum conditiōnibus subjiciunt, idem Patrem etiam negent, quoniam quid natura sit, aut quantum sit inventire non possunt.** Quod si ea, quæ supra nos sunt, sive comprehenduntur, supra nos autem est **Filiī generatio.** Generationem enim **illius**, ut inquit Propheta, quis enarrabit? Fide item hæc percipiatur, cesseque illud: **Non erat, quod prouinitur ex humana rationis insuffmitate.**

Et hæc.

Si lumen est Deus et Pater, in ipso erat splendor ipsius. Si figura substantiæ Patris est Filius, ut Paulus ait, qui de ipso audent affirmare illud, **Non erat, dicant, quando sine figura Patris substantia fuerit.** Similē enim cum substantia et figura ipsius existit. Si veritas et sapientia Filius est, quando non fuit cum Patre, in quo semper est veritas et sapientia?

Et hæc.

Si in Filio cernitur Pater, et Filius est Patris essentiæ imago certissima, et ideo: **Qui vidit me, inquit, vidit Patrem,** necessarium est ut natura habeat omnia quæ Pater habet. Sic enim imago erit absolutissima. Pater autem est immortalis, rex, procreator, omnipotens, Deus, effector, itidem et Filius. Alioquin si factus esset, aut aliquando non fuisset, id quod aeternum, et semper est, in eo non cernetur expressum. Imagines autem semper exemplaria similitudinem referunt.

Eiusdem ex secundo Thesauri libro, in ea verba: «Considerate Apostolum et Pontificem confessio-nis vestrae Jesum.»

Non naturam Verbi declarans Paulus hæc dixit,

¹ 18. xii, 8.

A oīkeiōn καὶ τὸ τέμνεσθαί. Οὐ χρὴ λέγειν ἐκ τῆς οὐ-sίας τοῦ Πατρὸς; εἶναι τὸν Υἱὸν, ἵνα μὴ τι πάθος καὶ δικρίσις περὶ τὴν ἀπλήν φαίνηται φύσιν. Εἰ γὰρ τὸ ἐκ τινες προελθὸν ἔτερὸν τι πάντως δοτὲν τῷ ἀριθμῷ παρ' ἑκεῖνο ἐξ οὗ καὶ προβλήν, μερισμός; τις καὶ διακοπή περὶ τὴν θείαν δράται φύσιν, εἰ μὴ Ἰησοῦς, ἀλλ᾽ άντας ἐξ αὐτῆς δοημέν προελθεῖν τὸν Υἱόν. Εἰ δὲ ἔξωθέν ἔστιν, ἐπισυμδέδηκεν ἄρα, καὶ οὐκ ἔστι τῷ Πατρὶ συναδίος. Κακῶς καὶ ἀπαιδεύτως τὰ σωμάτων ίδια, τῇ ἀσωμάτῳ εἰνὲς προσάπτουσιν οὐσίᾳ. Ἐπὶ σωμάτων μὲν γὰρ ἀρμόσει λέγειν πάθος γίνεσθαι, καὶ τομήν καὶ διαίρεσιν. ἐπὶ δὲ τῆς ἀσωμάτου φύσεως οὐδέν δοτεῖ τῶν τοιούτων. Εἰ δὲ ἀσωμάτως ὁ Θεός, τίχεται μὴ μεριζόμενος, γεννᾷ μὴ τεμνόμενος. Ἐπειδὴ καὶ τὸ πῦρ ἐξ οὐτοῦ τίχεται τὸ φῶς; οὐδὲ μίαν ὑπομένον διαιρεσιν, καν τῇ ἐπινοιᾳ δοκῇ, πῶς χωρίζεσθαι τούτου τὸ ἐξ αὐτοῦ προελθόν; Εἰ δὲ τις ταῖς σωματικαῖς ἀνάγκαις ὑποβάλλει τὸ ἀσωμάτον, αἰτιάσθι τοῦ οἰκείου νοῦ τὴν ἀσθενείαν οὐ δυναμένου νοεῖν τὰ τῇ ἀσωμάτῳ πρέποντα φύσει. Καὶ πάλιν εἰ ἀσθενοῦσι τινες περὶ τὸ νοῆσαι τὴν ἐξ αἰδίου Πατρὸς ἀδίον τοῦ Υἱοῦ γέννησιν, διά τε τούτο ταῖς σωματικαῖς ἀκολουθίαις ὑποβάλλου τὸ ἀσώματον, ἐπειδὴ καὶ τι ἔστιν, ἡ ποταπὸς ὁ Πατήρ κατὰ φύσιν οὐχ εὑρίσκουσιν, ἀρνείσθωσαν καὶ αὐτόν. Εἰ δὲ πίστει τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς παραλαμβάνεται, ὑπὲρ ἡμᾶς δὲ τὸ Υἱοῦ γέννησις, οὐδεὶς γὰρ αὐτοῦ τὴν γενεὰν διηγήσεται, καθὼς φησιν ὁ προφῆτης. Πίστει καὶ δεχέσθω καὶ τοῦτο, καὶ ἀργεῖτω τὸ οὐκ ἥν. ἐξ αἱρεπίνων λογισμῶν ἀσθενῶς εἰσφερόμενον.

Kai τοῦτο.

Εἰ φῶς ἔστιν ὁ Θεός καὶ Πατήρ, ἐν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ ἥν. Εἰ χαρακτὴρ ἔστιν ὁ Υἱὸς τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν, λεγέτωσαν οἱ ἐπ' αὐτοῦ τὸ Οὐκ ἦν τοιμῶντες φέρειν, πότε χαρακτὴρος χωρὶς ἥν ἡ ὑπόστασις τοῦ Πατρός. Ὁμοῦ γὰρ τῇ ὑποστάσει καὶ ὁ ταῦτης χαρακτὴρ συνεισάγεται. Εἰ δικτύεια καὶ σοφία ἔστιν ὁ Υἱός, πότε οὐκ ἥν ἐν τῷ Πατρὶ; Ἀτὶ γὰρ ἡ ἀδήθεια καὶ σοφία ἐν Θεῷ καὶ Πατρὶ.

Kai ταῦτα.

Εἰ ἐν Υἱῷ θεωρεῖται ὁ Πατήρ, καὶ εἰκὼν ἔστιν ἀπαρδλάκτος τῆς τοῦ γεννήσαντος οὐσίας κατὰ τὸ λεγόμενον παρ' αὐτοῦ· Ὁ διωκάνει ἐνώπιον τὸν Πατέρα· προσείναι πάντως ἀναγκαῖον αὐτῷ κατὰ φύσιν, ὅσα καὶ τῷ Πατρὶ. Ἐσται γὰρ οὐτως ἀκριβῆς δὲ χαρακτὴρ, ἀδίος δὲ ὁ Πατήρ, ἀθάνατος, βασιλεὺς, κτίστης, παντοκράτωρ, Θεός, ποιητής, ταῦτα καὶ Υἱός. Ἐπεὶ πῶς ἐν τῷ γεννητῷ τὸ ἀδίον φαίνεται, ή ἐν τῷ ποτε μὴ δοτεῖ τὸ ἀδίον, ή ἐν τῷ ποιήματι ὁ ποιητής; Αἱ γὰρ εἰκὼνες αἱ πρόσταται τὴν ἐμφέρειαν ἔχουσιν.

Τὸν αὐτοῦ ἐκ τοῦ δευτέρου βιβλίου τοῦ Θηραυροῦ εἰς τὸ, *«Καταροήσατε τὸν Ἀκόστολον, καὶ Ἀρχηγὸν τῆς ἀμολογίας ἡμῶν Χριστὸν Ἰησοῦν.»*

Οὐ τὴν τοῦ Λόγου φύσιν ἐξηγούμενος δ' Ἀπόστολος.

τοιαῦτά φησιν, ἀλλὰ τὴν μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν. Πότε γάρ γέγονεν ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν; Πότε δὲ ἀπόστολος; Πότε δὲ πιστὸς τῷ ποιήσαντὶ αὐτὸν; « Ή ὅτε δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονεν ἀνθρώπος, καὶ κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνὴν, « Οὐ Λόγος σάρξ ἔγενετο. » Τότε τῷ ποιήσαντὶ αὐτὸν, ὡς ἀνθρώπος, καὶ πιστὸς ἔγενετο πληρῶν αὐτοῦ τὸ ἔργον, καθάπερ αὐτὸς ἔλεγε· τότε γέγονεν ἀπόστολος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ δι' ἡμᾶς ἀποσταλεῖς· τότε γέγονε τῆς ὁμολογίας ἡμῶν ἀρχιερεὺς, προσφέρων τῆς πίστεως ἡμῶν τὴν ὁμολογίαν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ ίδιον σῶμα, καθάπερ τις θύμα προσάγων ἀμωμον, ἵνα πάντας ἡμᾶς δι' αὐτοῦ καθαρίσῃ. « Αὐτὸν λέγονται περὶ Χιοῦ ὃς τι γέγονε πιστὸς, διτὶ γέγονεν ἀπόστολος, γέγονεν ἀρχιερεὺς, μή κατὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ φερέσθω τὸ ρῆμα, ἀλλὰ κατὰ τῆς τῶν πραγμάτων ποιότητος. » Επειδὴ καὶ Παῦλος, ἀνθρώπος ὁν καὶ ὑπάρχων ἡδη, γέγονεν ἀπόστολος, καὶ Μωάτης ὥστε τῷ γέγονε πιστὸς ἐν διψῃ τῷ οἰκῳ αὐτοῦ, καὶ Ἀαρὼν ὥστε τῷ γέγονεν ἀρχιερεὺς ἐν ἑαυτῷ καὶ πάλαι τὸν Σωτῆρα μιορφῶν. « Οὐπερ γάρ τρόπον δι' Ἀαρὼν οὐκέ ἔγεννήθη μὲν ἀρχιερεὺς, πολλοὶς δὲ ὑστερον χρόνοις τοῦτο γέγονε, τὸν ποδῆρη περιβαλόμενος, καὶ τὴν ἐπωμίδα, καὶ τὰ ἄλλα τῆς λεπτικῆς ἐσθῆτος σχήματα, ἀπερ ἦν ἔργα γυναικῶν· τὸν αὐτὸν δῆ τρόπον καὶ ἐπὶ Χριστοῦ. » Ήν μὲν γάρ δι' Λόγος ἐν ἀρχῇ, πολλῷ δὲ ὑστερον χρόνῳ γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν ἀρχιερεὺς, ἀσπερ τινὲς ποδῆρη τὸν ἐκ γυναικῶς ἀνθρώπων ἡτοι παθητὸν ἀναλαβόν· ἵνα τῷ ίδιῳ αἴματι καθαρίσῃ τὸν λαδὸν, ἐκυρῶν προσενεγκάνων ὡς ἀμυνὴν ἀμωμον τῷ Θεῷ· « Οὐ γάρ ἐποίησεν ἀμαρτίαν, οὐδὲ εὑρέθη έδος ἐν τῷ επόμετοι αὐτοῦ. »

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου εἰς τὸ, « Κύριος καὶ Χριστὸς αὐτὸν ἐκοινοσεῖ οἱ Θεοί. »

Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν δι' Θεος, οὐκ ἀπὸ τοῦ μὴ δυνος εἰς τὸ εἶναι παράγων· ἦν γάρ ἀεὶ καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως δι' τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ οὐκ ἂν τις εὖ φρονῶν τὸ « ἐποίησεν » ἐνθάδε κατὰ τῆς οὐσίας ἐκλάδοι, ἵνα μὴ ἀσεβεῖν ἀναγκάζηται· τότε πρῶτον διδοὺς ὑπάρξαι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ὅτε γέγονεν δινθρωπος· ἀλλὰ τὸ « ἐποίησεν », ἀντὶ τοῦ, ἀπέδειξε, νοητέον. Οὕτω καὶ αὐτὸς δι' Πέτρος τοῖς Ἰουδαίοις προσδιαλεγόμενος ἔφασκεν· « Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον ἀνδρα ἀποδειγμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ὑμᾶς δυνάμεις καὶ τέρας καὶ σημεῖος, καθὼς αὐτὸι οἰδατε. » Οὐκοῦν διὰ τῶν ἔργων δεικνύων ἐνυπάρχον αὐτῷ τοῦ Πατρὸς τὸ ἀξίωμα, Κύριος γίνεται· τῶν πιστευάστων εἰς αὐτὸν ἀναδείκνυται δὲ διτὶ καὶ αὐτός ἐστιν δι' Χριστός. Διὰ γάρ τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις ἀπειθεύσουν ἔλεγε· « Κανέ μοι μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε διτὶ ἔγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δι' Πατήρα ἐν ἐμοί· » καὶ πάλιν· « Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρός μου, μή πιστεύετε μοι. » Εἰ δὲ διὰ τοῦ δύνασθαι ποιεῖν τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς καὶ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, εἶναι τε δροῖς· ἐν Πατρὶ, Θεῷ ὡν ἀληθινὸς ἀναδείκνυται, κατὰ τοῦτο

A sed illius incarnationem. Quando enim factus est pontifex confessionis nostræ? quando apostolus? quando fidelis ei qui ipsum fecit? Nonne quando propter nos et pro nobis factus est homo, et ut Joannes scribit, « Verbum caro factum est »? Tunc factori suo, ut homo, fidelis factus est, perficiens opus illius, sicut ipse testatur¹: tunc etiam apostolus factus est, pro nobis et propter nos missus: tunc factus est pontifex confessionis nostræ, offerens confessionem fidei nostre Patri, et corpus suum, veluti immaculatam quamdam hostiam adducens, ut omnes nos per ipsum mundaret. Si ergo de Filio dicitur, quod factus est fidelis, quod factus sit apostolus, factus pontifex; non ad essentiam ipsius dictum referendum est, sed ad qualitatem rerum. Siquidem et Paulus homo cum esset, et iam exsisteret, factus est apostolus: et Moses eadem ratione factus est fidelis, in tota domo ejus². Simili modo etiam Aaron factus est pontifex, Salvatoris typum jam olim in se referens. Quemadmodum enim Aaron non est natus pontifex, sed multis postea temporibus id factus est, talarem vestem induitus, et superlumerale, reliquaque pontificalis habitus ornamenta a mulieribus confecta: Idem plane de Christo etiam censendum est. Erat enim Verbum in principio: multis vero postea temporibus factus est pro nobis pontifex, hominem ex muliere, veluti talarem vestem, passibilem assumens, ut proprio suo sanguine populum mundaret, ut seipsum veluti agnum immaculatum Deo offerret: « Neque enim fecit peccatum, neque inventus est dolut in ore ejus³. »

Ex eodem libro in ea verba: « Et Dominum ipsum et Christum fecit Deus. »

Deus ipsum fecit Dominum et unctum, non ex non existente ad esse traducens: erat enim semper, etiam ante incarnationem Dei Verbum, neque quisquam recte sentiens verbum illud, « fecit », eo loco de essentia interpretetur, ne impium se declaret, qui tum primum Verbum Dei esse cœpisse dicat, quando factum est homo: sed « fecit » accipiendum est pro declaravit, vel ostendit. Ita et Petrus cum Iudeis disserens dixit: « Jesum Nazarenum, qui declaratus est vir a Deo in vos virtutibus, et prodigiis, et signis quæ fecit, sicut ipsi scitis⁴. » Quocirca cum per opera ostendit dignitatem Patris sibi inexistentem, Dominus fit credentium in ipsum: ostenditur vero quod ipse etiam sit Christus. Nam idcirco Iudeis incredulis dixit: « Etiamsi mihi non creditis, operibus meis credite, ut cognoscatis quia ego in Patre, et Pater in me est⁵; » et rursus: « Si ego non facio opera Patris mei, non creditis mihi⁶. » Si ergo, quia potest facere opera Patris, et quia habet in se Patrem, ipseque vicissim est in Patre, verus Deus esse declaratur: hac ratione factus est Dominus credentium in ipsum, de-

¹ Joan. i, 14. ² Joan. xvii, 4. ³ Num. xii, 7. ⁴ I Petr. ii, 22. ⁵ Act. ii, 22. ⁶ Joan. x, 58. ⁷ Ibid. 57.

claratusque est etiam ipse esse Christus; si vero a Deo factus esse Dominus dicitur, etiam hoc recte habet. Cognitus enim per opera esse verus Dei Filius, dominatur in eos qui olim non crediderunt, propria sua dignitate et Patris nobilitate ipsi testimonium perhibente ut Deo. Cum enim omnino cognitus sit esse Filius Dei, factus etiam est Dominus: non quod tunc primum existendi initium accepit (semper enim erat et Deus et Dominus), sed quando a credentibus cognitus est, tum factus est eis Dominus.

Ex eodem libro in illa verba: « Clarifica Filium tuum. »

Servator alicubi ad Patrem suum ita ait: « Pater, venit hora, glorifica Filium tuum¹. » Si ergo exacte novit horam, quam venisse dicit, quid obstat quominus et illum norit, quam, ut homo, ignorare se inquit, quod id humanitati conveniat, norit autem omnino ut Deus? At non oportet ob hanc vocem Verbum Dei incusare, et igorantiam tenere. illi objicere; sed potius mirari amorem quo erga humum genus flagravit, quo impulsus non recusavit ad tantam humilitatem sese demittere, ut omnia nostra susciperet, quorum etiam unum est ignorantia.

Interrogandi sunt hostes Christi, quamobrem Servator cum angelos et Filium nominaret, Spiritus mentionem nusquam fecerit? Non enim dixit: Non novit Spiritus, sed, « Noi, norunt angeli, neque novit Filius; » atque hoc quidem simpliciter: non enim adjecit, Dei. Manifestum igitur est quod angelos ignorasse dixerit, ut creatureas. Cum vero discipulis id dicere nollet, ob ineffabilem, quamdam divinæ administrationis et consilii rationem: « Quis enim novit mentem Domini, aut quis consiliarius ejus fuit²? » ne videretur illos hoc celare velie eoque nomine illos in morte afficere, dixit, ne Filium quidem hoc nosse; humano more de se loquens, ut homo: et omnium interim notitiam sibi servans, ut Deus. Idcirco enim non dixit, Spiritum ignorare. Nam si spiritus omnia scrutatur, etiam occulta Dei, ut scriptum est³, novit profecto omnia quæ in ipso sunt. Quod si Spiritus qui omnia scit, omniaque inquirere potest, a Filio accipit: « Ille enim, inquit, de meo accipiet⁴, » quomodo Filius censembit ignorare, qui Spiritui omnia scienti suppeditat?

Ex eodem libro in ea verba: « De illa autem die aut hora. »

Si omnia quæ habet Pater, sunt Filii, ut ipse testatur: at Pater ultimum illum diem et horam novit: certe etiam Filius norit. Ita enim vere dicit: « Omnia quæ habet Pater, mea sunt.⁵ »

Ex eodem libro in ea verba: « Et omnia dedit in manu ejus. »

Non ideo dicitur Filius a Patre accepisse, quod antea non babuerit. Habet enim naturaliter, cum sit

A γέγοντα τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων Κύριος, ἐφάνη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός· εἰ δὲ παρὰ Θεοῦ πεποιῆσθαι Κύριος λέγεται, καὶ τοῦτο ἔχει καλῶς. Ἐπιγινωσκόμενος; γάρ διὰ τῶν ἑρχοντων γνήσιον τε καὶ ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ γέννημα, κυριεύει τῶν ἀπειθούντων πάλαι, τῷ τε οἰκείῳ ἀξιώματι καὶ τῇ ἐκ Πατρὸς εὐγενεῖ μαρτυρούμενος ὡς Θεός. Ἐπειδὴ γάρ ὅλως ἐγνώσθη Θεοῦ ὑπάρχων Γίδης, γέγονε καὶ Κύριος, οὐ τότε πρώτον τοῦ εἴναι Κύριος ἀρέσμενος (ἥν γάρ δει καὶ Θεός καὶ Κύριος), ἀλλ' ὅτε παρὰ τοὺς πεπιστευκότιν ἐγνώσθη, τότε γεγονὼς καὶ ἐπ' αὐτοὺς Κύριος.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου εἰς τό· « Δόξασθε σου τὸν Υἱόν. »

B Λέγει που πρὸς τὸν ἐκυρωτὸν Πατέρα διαλεγόμενος· « Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασθε σου τὸν Γίδην. » Εἰ τοίνους οἶδεν ἀκριβῶς τὴν ὥραν, ἢν ἐληλυθέναι λέγει, τοῦ τὸ κωλύον εἰδέναι κάκείνη, ἢν ὡς ἀνθρωπος ἀγνοεῖν μὲν φησι διὰ τὴν ἀνθρωπότητην πρέπον, οἶδε δὲ πάντας ὡς Θεός; Χρή δὲ οὐ διὰ τὴν τοιαύτην φωνὴν κατηγορεῖν τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ ριψοκινδύνων; ἄγνοιαν αὐτῷ προσάπτειν τινά· ἀλλὰ μᾶλλον θυμάζειν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, οὐ παραιτησαμένου διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπησιν εἰς τοσαύτην ἐκατὸν ταπείνωσιν καταγαγεῖν, ὡς πάντα φορέσαι τὰ τῆμῶν, ὃν ἐν ὑπάρχει καὶ ἡ ἀγνοία.

C Τορωτέον τούς χριστομάχους, διου δὴ χάρη ν ὁ Σωτὴρ ἀγγέλους καὶ Υἱὸν δονομάσας, οὐδέποτε τοῦ Πνεύματος ἐποιήσατο μνήμην; Οὐ γάρ εἰρηκεν· Οὐκ οἶδε τὸ Πνεῦμα, ἀλλ᾽ « Οὐκ ἴσασιν οἱ ἀγγέλοι, οὐδὲ οἶδεν ὁ Γίδης. » καὶ τοῦτο ἀπολελυμένως· οὐ γάρ προστέθεικε, τοῦ Θεοῦ. Δῆλον οὖν διτοι: ἀγγέλους μὲν ἔφεσεν ἀγνοεῖν ὡς κτίσματα. Εἰπεῖν δὲ τοῖς μεθηταῖς οὐ θελήσας, διά τινα λόγον οἰκονομίας ἀπόρρητον· « Τίς γάρ ἐγνωνοῦν Κυρίου, ἢ τίς αύμαντος αὐτοῦ ἐγένετο; » ἵνα μὴ φαίνηται κρύπτων αὐτούς, καὶ διὰ τοῦτο λυπήσῃ, καὶ τὸν Γίδην ἔφησι μὴ εἰδέναι, ἀνθρωπινώτερον μὲν περὶ ἐκατοῦ λέγων, ὥσπερ περὶ ἀνθρώπου· φυλάττων δὲ ἐκατω τὸ εἰδέναι πάλιν πάντας Θεός. Διὰ γάρ τοῦτο οὐδὲ τὸ Πνεῦμα ἔφεσεν ἀγνοεῖν. Εἰ γάρ τὸ Πνεῦμα πάντα ἔρευνθε, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, καθά γέγραπται, οἶδε δηλονότι πάντα τὰ ἐν αὐτῷ. Καὶ εἰ τὸ Πνεῦμα τὸ πάντα εἰδέσαι, καὶ τὰ πάντα περιεργάζεσθαι: δυνάμενον, περὶ τοῦ Γίδου λαμβάνει· « Εχείνο γάρ, φησιν, ἐξ ἐμοῦ λήψεται· » πῶς δὲ λόγος ἀγνοεῖ, ὃ τοῦ πάντα εἰδέσαις Πνεύματος γηραγόρες;

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου εἰς τό· « Περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας. »

D Εἰ πάντα δοσα ἔχει ὁ Πατὴρ τοῦ Γίδου ιστι, καθά φησιν αὐτὸς, ἔχει δὲ ὁ Πατὴρ τὴν γνῶσιν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας ἐκείνης, ἔχει δηλονότι ταύτην καὶ ὁ Γίδης. Οὐώς γάρ ἀληθεύει λέγων· « Πάντα δοσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμά δὲ τοι. »

Τοῦ αὐτοῦ βιβλίου εἰς τό· « Καὶ πάρτα δέδωκεν ἐπὶ τῇ κειρὶ αὐτοῦ. »

Oὐ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὁ Γίδης, εἰληφέναι λέγεται παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ἐχει γάρ φυσικῶς, ἰδίως ὡς αὐτοῦ

¹ Joan. xvii. 1. ² Isa. xl, 13; Rom. xi, 5f. ³ 1 Cor. ii, 10. ⁴ Joan. xvi, 14. ⁵ Ibid. 13.

Λόγος καὶ ἀπαύγασμα, πάντα τὰ αὐτοῦ, διχα μόνου τοῦ εἰναι καὶ λέγεσθαι Πατήρ. Λέγει δὲ εἰληφέναι παρὰ τοῦ Πατρὸς, προαναγρῶν ὡς Θεὸς τὰς τῶν αρετικῶν ὑπονοίας. Ἰνα γάρ μη τις τὸν Υἱὸν θεωρῶν πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἔχοντα ἐκ τῆς πολλῆς λίαν δμούσητος; καὶ ἀπαραλλάκτου ταυτότητος νομίσῃ τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν, καὶ εἰς τὴν Σαβελλίου πλάνην ἐκπέσῃ, ἀναγκαῖς εἰληφέναι φησὶ παρὰ Πατρὸς, φυσικῶς τοῦτο ἔχων· ἵνα δὲ λόγος εἰσφέρων ἕνα μὲν τὸν διδόντα, δεύτερον δὲ τὸν δεχόμενον, ἐν Ιδιαζούσαις ὑποστάσεσι δυάδα δεικνύῃ οὐ μόνοις ὄντας διατελομένην. ᾽Ιδιος δὲ ὁν τοῦ Πατρὸς δὲ Λόγος, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προελθὼν, πάντα μὲν τὸ τοῦ Πατρὸς ἀιδίως ἔχει. Παρ’ αὐτοῦ δὲ φησὶν εἰληφέναι διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ προελθεῖν, φυσικῶς ἔχων τὰ πάντα προσόντα αὐτῷ.

Kαὶ τοῦτο.

Εὔρισκεται που λέγων δὲ Σωτήρ· « Ωσπερ δὲ Πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὗτῳ καὶ τῷ Υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· » ὅπερ ἀκόλουθον οὗτῳ νοεῖν. Διὰ μὲν γάρ τοῦ λέγειν, « Δέδωκε, » τὸ ἐκ Πατρὸς ἔχειν φυσικῶς σημαίνει, καὶ καθ’ ὑπόστασιν ἔτερον ἑαυτὸν πρὸς τὸν δεδωκότα δεικνύει· ἔτερον δὲ λέγω μίνον τῷ ἀριθμῷ. Διὸ δὲ τοῦ λέγειν, « Ωσπερ ἔχει δὲ Πατήρ, οὗτῳ ἔχει καὶ δὲ Υἱός, » δῆλος ἐστιν ἐκεῖνο διδάσκων, ὅτι ὁ σπερ πάιδιώς ἔχει δὲ Πατήρ ἐν ἑαυτῷ τὴν ζωὴν, οὗτῳ καὶ δὲ Υἱός πάιδιώς ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ.

Kαὶ τοῦτο.

Εἴ τις τῷ ἐν τοῦ φωτὸς ἀπαύγασματι περιθεῖη φωτήν, εἰτα τοῦτο λέγοι· Πάντα μοι δέδωκε τὸ φῶς τὰ ἑαυτοῦ, φωτίζω γάρ ὡςπερ ἐκεῖνο· δέρ’ εὐλόγως ἂν εἴποι μὴ ἐσχηκένα· ποτὲ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτίζειν τὴν δύναμιν; καὶ πῶς ἀπαύγασμα ἦν; Εἰ δὲ καὶ φωτίζειν δυνάμειν διὰ τὸ πάντα τὰ τοῦ φωτὸς ἔχειν, καὶ γεννᾶσθε πάιν ἐξ εαυτοῦ, εἰληφέναι λέγει παρ’ αὐτοῦ, πῶς οὐκ ἀποπον μὴ καὶ πλέον τι τοῦ παραδείγματος; νοεῖν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου; Πάντα γάρ ἔχων φυσικῶς ἔκ Πατρὸς, εἰληφέναι φησὶν ἐξ αὐτοῦ διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ γεγεννῆσθαι, μετὰ πάντων ὧν ἔχει.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ἀρτίθεσις Ἀρειανῶν εἰς τό· « Ἰτα γεώτασθε τοὺς μόρον ἀ Ιησοῦν Θεόν. »

Τιού, φασιν, αὐτος δὲ Υἱὸς μόνον εἶναι Θεὸν ἀληθῶν διολογεῖ τὸν Πατέρα. Καὶ αὐτὸς δὲ εὐρίσκεται δὲ Πατήρ λέγων· « Εγὼ Θεὸς πρῶτος, ἐτώ καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν ἐμοῦ. Πῶς οὖν εἰσάγεται τῷ πρώτῳ καὶ μόνῳ καὶ κατὰ ἀλήθειαν δυτὶ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ὡς δυτα καὶ αὐτὸν κατὰ φύσιν Θεόν; Εἰδέναι χρή πρῶτον, διτιπερ οὐκ εἰς ἀναφρεσιν τοῦ Υἱοῦ τὰ τοιαῦτά φησὶν δὲ Πατήρ. Τι γάρ ἦν τὸ εἰς ταῦτα ἐλθεῖν παροτρύνον αὐτόν; Εἰ μὲν γάρ ὡς ἀνθρωπος τῷ ἐξ αὐτοῦ προελθόντι φυλακεῖ, ὥσπερ ὁ δασιδ πολεμούμενος ὑπὲρ τῶν οἰ-

A proprium ejus Verbum et splendor, omnia quae Patris: excepto eo quod neque sit, neque dicatur Pater. Dicit autem se accepisse a Patre, praeoccupans et tollens, ut Deus, hereticorum suspicionem. Nam ne quispiam, Filium contemplans habentem omnia quae Pater, existimet ob summam hanc similitudinem et omnino modam identitatem ipsum esse Patrem simul et Filium, et in Sabellii errorem incidat, utiliter admodum se a Patre accepisse dicit, cum naturaliter id habeat, ut ratio ipsa inferens unum quidem esse qui dat, alterum qui suscipit, dualitatem personarum manifeste ostendat non solis nominibus distinctam. Cum vero sit proprium Patris Verbum, et ex essentia ipsius procedat, certe omnia quae Patris sunt, ab aeterno habet. Dicit autem se ab illo accepisse, quia ex ipso procedit; cum aliqui naturaliter habeat omnia quae Patri insunt.

Et hæc.

Servator alicubi inquit, « Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit et Filio habere vitam in seipso¹: » quod sic intelligi par est. Nam cum dicit, « dedit, » quod ex Patre naturaliter habeat significat, et hypostaticē ab eo qui dedit alium esse: alium, inquam, numero solum. Cum vero dicit, « Sicut habet Pater, ita habet et Filius, » manifeste hoc significat, quod quemadmodum Pater habet in se vitam ab aeterno, ita et Filius vitam ab aeterno in se habet.

C

Et hæc.

Si quis splendori luminis sermonem tribuat, et dicat: Lumen mihi dedit omnia quae habet: illuminino enim perinde atque illud; anne recte quispiam dixerit splendorem illum aliquando non babuisse illuminandi facultatem? et quomodo splendor erat? Si vero cum semper illuminandi facultatem habeat, quia omnia quae in lumine sunt, habet, et qui lignitur ex ipso, accepisse ab ipso dicitur: quomodo non absurdum fuerit nolle amplius aliquid de Verbo Dei, quam de hoc exemplo intelligere? Cum enim omnia naturaliter habeat ex Patre, accepisse se ex ipso dicit, quia ex ipso genitus est, cum omnibus quae habet.

D Ex eodem libro adversus Arianos responsio ex istis verbis: « Ut cognoscant te solum verum Deum², »

Ecce, inquit, Filius ipse solum esse verum Deum Patrem ipsum constitutus. Quin etiam Pater ipse ita locutus reperitur: Ego Deus primus; ego et post hæc, et non est Deus praeter me³. Quonodo igitur vos primo, et soli, et vero Deo, et Patri, Filium, tanquam et ipse sit Deus, adjungitis? Illud primum sciendum est, Patrem non ideo ita locutum esse, ut Filium tolleret. Qua enim ratione queat ad hoc incitari? Nisi forte hominum more cum Filio pugnat, ut David cum filiis suis. Tunc enim ejusmodi indigatio probabilis videatur. Quod si nulla in natura

¹ Ioseph. v, 26. ² Juan. xviii, 3. ³ Isa. xlvi, 10.

divina seditio, nulla pugna esse potest, sed potius appareat, Filium semper tribuere gloriam Patri, quia ratio est, ut Patrem, quo Filium tolleret, ea verba dixisse suspicemur, ac non potius, ut falsos deos everteret ita locutum esse fateamur? Quid? Quod Servator, cum dixisset: *Ut cognoscant te verum Deum, de se statim subjicit: Et quem misisti, Jesum Christum, ut qui non sit a Patris essentia separatus, quantum ad divinitatis rationem attinet, sed semper cum Patre conjunctus?*

Ex eodem libro in illa terba: « Jesus autem proficiebat. »

Quod in aliqua re proficit, ab illa diversum est. Quare si in sapientia proficere dicitur, non ipsa crescebat sapientia, sed in ea crescebat ejus humilitas. Cum enim quotidie magis in ipso divinitas patescet et declararetur, ipse semper admirabilior spectantibus videbatur. Hoc autem significant illa verba: *Proficiebat in sapientia*¹.

In eadem verba.

In sapientia proficiebat humanitas hoc modo: *Sapientia (id est Dei Verbum) hominis naturam induit factis et operibus admirandis templum a se delectum, et assumptum oculis intuentum divinum reddens, proficere faciebat. Atque ita humanitas divina per sapientiam effecta proficiebat.*

Et hæc.

Quoniam crescere carnis est proprium, in ipsa dicitur crescere, cuius affectiones proprias accepserat; nullius enim, nisi ipsius Verbi, erat caro. Quamobrem ut ipsum dicimus carnis passum, licet caro sola passa sit, quia quanquam uti Deus passum non est, caro tamen, quæ passa est, ipsius fuit; sic etiam dicitur crescere, nullum uti Deus accipiens incrementum, sed quoniam in ipso proprium crevit corpus ipsius.

Ex eodem libro, in ea verba, « Pater, clarifica me. »

At quo pacto, inquit, non sit absurdum dicere Filium secundum essentiam similem esse Patri, cum ipse gloriam a Patre petat? Dicit enim: « Pater, glorifica me ea gloria quam habebam apud te antequam mundus esset ». Nam si habens petit, temere ac supervacanee id facere videtur; si vero non habens, manifeste hoc ipso declarat se non tantum esse atque est largitor ille a quo sibi dari petit

Qui nominum viu² accurate inquirunt, et uniuscunquaque significationem diligenter excutiunt, δόξης nomen dupliciter accipiunt. Aliquando enim id pro honore accipi debere censem, aliquando pro opinione sive notitia: ut si quis roget quid aliquis δοξάσαι, hoc est, opinetur ac sentiat de sole, aut alio quodam elemento, utrum creatæ hæc sint neene, dicet profectio, qui recte opinatur ac sentit, esse creatæ. Ergo

καίων παῖδων, ἔχει τινὰ λόγον ἵσως δ τοιούτος θυμός εἰ δὲ στασιάζειν καθ' ἐμπειρής ἡ θεία φύσις οὐκ οἴει, φαίνεται δὲ μᾶλλον δ Υἱὸς ἀεὶ τῷ Πατρὶ τὴν δόξαν ἀποδίδοντς, ποίον ἔχει λόγον τὸ εἰς ἀναίρεσιν αὐτοῦ τοιαῦτα φάναι τὸν Πατέρα; Οὐκοῦν πρὸς ἀνατροπὴν μᾶλλον τῶν ψευδωνύμων θεῶν εἰρῆσθαι τὰ τοιαῦτα δώσομεν. Εἰτα πρὸς τούτοις λέγων δ Σωτὴρ, Ἰηταίρωσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, ταῦτα εἰδὺνς συνάπτει, Καὶ διὰ ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃς τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἀδιάίρετος ὁν, δοσον ἤκει εἰς θεότητος λόγον, καὶ πάντως μετὰ Πατρὸς νοούμενος.

Τοῦ αὐτοῦ βιβλίου εἰς τό· « Ἰησοῦς προέκοπτε. »

Τὸ ἐν τινὶ προκόπτον ἐτέρον ἔστι παρ' ἑκεῖνο, Β ἐνῷ προκόπτειν λέγεται. Εἰ τοίνυν ἐν σοφίᾳ προκόπτειν εἰρήσαι, οὐχ ἡ σοφία προέκοπτεν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τὸ ἀνθρώπινον. Ἀποκαλυπτομένης γάρ καὶ φανερούμενης διημέραι τῆς θεότητος, ἐν αὐτῷ, ἀεὶ θαυμαστότερος παρὰ τοῖς ὄρωσιν ἐγίνετο. Καὶ τοῦτο ἔστι τὸ *Προέκοπτεν ἐν σοφίᾳ*.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐν σοφίᾳ προέκοπτε τὸ ἀνθρώπινον κατὰ τόνδε τὸν τρόπον. Τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν ἐνδυσαμένη ἡ σοφία, τουτέστιν δ τοῦ Θεοῦ Λόγου, κατὰ βραχὺ διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν παραδόξων ἀποτελεσμάτων θεοποιούσα παρὰ τοῖς ὄρωσι τὸν ἀναληφθέντα ναὸν, προκόπτειν αὐτὸν ἐποίει. Κατὰ τοῦτο οὖν ἐν σοφίᾳ προέκοπτεν ἡ ἀνθρωπότης θεοποιούμενη δι' αὐτῆς.

Καὶ τοῦτο.

Ἐπειδὴ τῇ σαρκὶ τὸ προκόπτειν διφέλεται, λέγεται προκόπτειν ὡς ἐν αὐτῇ γενόμενος, καὶ τὰ αὐτῆς Ιδιοτοιούμενος πάθη. Οὐ γάρ ἐτέρου τινὸς ἦν ἡ σάρκη, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου. Καὶ ὡς περ λέγομεν αὐτὸν πεπονθέναις σαρκί, καίτοι μόνης παθούσης τῆς σαρκὸς, ἐπειδή περ καὶ εἰ μή πέπονθεν ὡς Θεός, ἀλλ' ίδιον ἦν αὐτοῦ τὸ πάσχον σῶμα, οὐτω, καὶ προκόπτειν λέγηται προκοπήν οὐδεμίαν ἐπιδεχόμενος ὡς Θεός, διὰ τὸ προκόπτειν ἐν αὐτῷ τὴν ίδιαν σάρκα προκόπτειν λέγεται.

Τοῦ αὐτοῦ βιβλίου εἰς τό· « Πάτερ, δόξασό με. »

Καὶ πῶς, φασίν, οὐκ ἀποπον δοκιμάζοντες, τὸ τῆς δόξης δυνομα νοοῦσι διχῶς. Ήη μὲν γάρ ἐπὶ τιμῆς αὐτὸς λαμβάνειν ὑπειλήφασι δεῖν, πῆδε πάλιν ἐπὶ τῆς γνώσεως τάπτουσιν· ὡς περ ἀντί τις λέγοι, τὶ ἀντὶ δοξάσαι περὶ τοῦ ἡλίου τυχόν, ή περὶ τινὸς ἐτέρου στοιχείου, πάτερον γενητὰ ταῦτα ἡ ἀγένητα; ἐπεὶ τοῦν πάγνιας δ δοξάσων ὄρθως, ὡς εἴη γενητά. Οὐκ-

Οἱ τῶν ὀνομάτων ἀκριβεῖς ἔξετασται, καὶ τὸ ἐξ ἐκάστου σημαινόμενον σαφῶς δοκιμάζοντες, τὸ τῆς δόξης δυνομα νοοῦσι διχῶς. Ήη μὲν γάρ ἐπὶ τιμῆς αὐτὸς λαμβάνειν ὑπειλήφασι δεῖν, πῆδε πάλιν ἐπὶ τῆς γνώσεως τάπτουσιν· ὡς περ τις λέγοι, τὶ ἀντὶ δοξάσαι περὶ τοῦ ἡλίου τυχόν, ή περὶ τινὸς ἐτέρου στοιχείου, πάτερον γενητὰ ταῦτα ἡ ἀγένητα; ἐπεὶ τοῦν πάγνιας δ δοξάσων ὄρθως, ὡς εἴη γενητά. Οὐκ-

¹ Luc. II, 5.

οὐν καὶ ἡ περὶ τι τῶν δινων γνῶσις, δόξα καλεῖται παρὰ τοὺς ταῦτα σοφοῖς. "Οταν οὖν εὑρίσκηται λέγων δὲ Γάρ· «Πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν ἀστρονομὸν εἰναι περὶ σοῦ, » νοεῖν ἀκόλουθον τοιῶσδε τὸ λεγόμενον· ἐπειδὴ παρ, φησιν, ὁ Πάτερ, ἀνθρώπος δι' οὐκονομίαν γεγονός, αὐτὸς δὴ τοῦτο νομίζομεν μόνον διπερ ὄρθωμεν, καὶ οὐ πολλοῖς προσανόντος ὧν Γάρ γενώσκομεν, δόξασόν με, ἀντὶ τοῦ, Φανέρωσόν με, τοιειτύντων ἐνθεῖς περὶ ἑμοῦ γνῶσιν τοῖς ἀνθρώποις, ὅποιοις ἀν δέδυσιντο περὶ ἐμοῦ, καὶ πρὸ γενέσθαι τὸν κόσμον ὑπάρχειν ἀκούοντες, θεὸν δηλαδὴ κατὰ φύσιν, φῶς ἐκ φωτὸς, ἀλήθειαν ἢ δὲ ἀληθινόν προελθόντα Πατρός. Γνωσθεῖτα δὲ τοῦτο μάλιστα διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. Ι Δόξασόν με ἡ γάρ, φησιν, ἀντὶ τοῦ, Φανέρον με κατάστησον, ἐπειδὴ σου κάτῳ τὸ δυναμικὸν περανέρωμα τοῖς ἀνθρώποις. Εἰ τοίνου διπερ πεποιηκε γενέσθαι βούλεται, ἐδόξασε δὲ τὸν Πατέρα φανερώσας αὐτὸν τοῖς ἀνθρώποις, δοξάσεσθαι βούλεται καὶ αὐτὸς, φανερὸς ὑπὸ τοῦ Πατρὸς τοῖς ἀνθρώποις γινόμενος. Καὶ περιττός τῶν χριστομάχων ὁ λόγος, τιμῆς ἡτοι δόξης ἐνδεῖ τὸν Γάρν εἰσφέρων.

Τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ἀκλογαὶ φητῶν ἀποστόλων ιεροῦ συνιλογιζόμεναι διτὶ Θεὸς κατὰ φύσιν δὲ Γάρ, οὐ ποίημα, οὐδὲ κτίσμα.

Πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῖς οἰκεῖοῖς πταῖσμασιν οὐκ εἰδότας μετανοεῖν, ἀρρήκτον δὲ ὥσπερ ἐπιθέντας λαυτὸς τῆς φαυλότητος τὸν δεσμὸν, δὲ Παῦλός φησι· «Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ διμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως δικαιοικρίσιας τοῦ Θεοῦ, δὲ ἀποδώσεις ἔκαστην κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Εἰτα πάλιν ἐτέροις· «Τοὺς γάρ πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίστηται ἔκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἡ ἐπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον. » Οὐκοῦν εἰ παραστησθεῖται πάντες τῷ βῆματι τοῦ Χριστοῦ («Οὐδὲ γάρ δὲ Πατήτηρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Γάρῳ»), καὶ αὐτὸς ἀποδώσει ἔκαστην κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· πᾶς οὐκ ἔσται φύσει Θεός, τοῦ Παύλου λέγοντος ἀποκάλυψιν ἔσεσθαι δικαιοικρίσιας Θεοῦ, τὴν ἐφ' ἔκαστην τῶν κρινομένων παρ' αὐτοῦ τιθεμένην φύσιον δηλαδῆ, ὡς τοῖς μὲν φαῦλοις εἰπεῖν· «Πορεύεσθε δὲ ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον»· τοῖς δὲ τῆς εἰς αὐτὸν εὐτεθειας ἔργάταις· «Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, » καὶ τὰ ἔξις.

Τοῖς δικαιουρένοις διὰ τῆς πιστεως τῆς εἰς Χριστὸν συναγορεύων Παῦλός φησι· «Αογιζόμεθα γάρ δικαιοῦσθαι ἀνθρώπον χωρὶς ἔργων νόμου· ἡ Ιουδαίων δὲ Θεός δὲ δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυτίαν διὰ τῆς πίστεως. » Τεῦτο ποιοῦντα Χριστὸν εὑρίσκομεν. Δικαιοῦν γάρ ὑπισχνούμενος τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν, «Ἀμήν, φησι, λέγω ὑμῖν· δι πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ κρίνεται, ἀλλ' ἔχει ζωὴν αἰώνιον. » Εἰ δὲ πρέπει μόνῳ τῷ δικαιοῦν τῷ Θεῷ, δι-

A et cognitio alicuius rei, ab eo qui nominum proprietates ac significaciones tenent, δόξα vocatur. Quando igitur Filius dicit: «Πάτερ, δόξασόν με εἰς δόξῃ quam habui apud te ante constitutionem mundi¹, » dictum hoc ita intelligendum est: Quoniam, inquit, o Pater, homo per incarnationem factus, id solum esse existimor quod appareo, metique me non ut Filium tuum ab aeterno existentem agnoscunt, δόξασόν με, hoc est, manifesta me, talem hominibus opinionem atque notitiam de me habentes, qualem haberent de me audientes me etiam ante constitutionem mundi esse, nimirum natura Deum, invenient ex humine, veritatem ex vero Patre procedentem. Ita vero intelligendum esse ex sequentium serie facile constabit. Inquit enim δόξασόν με, «glorifica me, » pro, manifesta me, siquidem et ego nomen tuum manifestavi hominibus. Si ergo id quod ipse fecit, fieri sibi cupit, glorificavit autem Patrem manifestans eum hominibus, glorificari etiam ipsi cupit, nimirum a Patre hominibus manifestatus. Atque ita inanis ac vanus est haereticorum cavillus, qui honore sive gloria indignisse Filium censem.

Ex eodem libro, Apostolorum sententiae sexdecim, quibus Filium natura Deum, non autem factum aut creatum esse demonstrat.

De iis qui nullam de peccatis suis penitentiam agunt, sed indissolubili quadam vinculo vitiis suis annexi sunt, Paulus ita loquitur: « Secundum autem duritatem tuam, et cor tuum impenitens, iram C tibi thesaurizas in die irae et revelationis justi iudicii Dei, qui retribuet singulis secundum opera ipsorum². » Rursum aliis: « Omnes nos oportet manifestari coram Christo, ut unusquisque accipiat propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum³. » Si ergo omnes sistemur ante tribunal Christi, « Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, et ipse retribuet unicuique secundum opera ipsorum⁴; » quomodo non erit naturaliter Deus, cum Paulus dicat revelationem justi iudicij Dei futuram, sententiam nimirum quam ipse de singulorum factis est latus: ita ut malis quidem sit dicturus: « Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum⁵; » pietatis vero cultoribus: « Venite, benedicti Patris mei⁶, » etc.

Præterea Paulus iis qui per fidem in Christum iustificati sunt patrocinans: « Putamus, inquit, sive iustificari hominem sine operibus legis: an Iudeorum solum est Deus, non autem etiam gentium? certe et gentium. Siquidem unus Deus qui iustificabit circumcisioνem ex fide, et præputium per fidem⁷. » Hoc Christum præstare invenimus. Promittens enim se iustificaturum credentes in se, inquit. « Amen dico vobis, qui credit in me non iudicatur, sed habet vitam aeternam⁸. » Si vero iusti-

¹ Joan. xvii, 5. ² Rom. ii, 5, 6. ³ II Cor. v, 10. ⁴ Joan. v, 22. ⁵ Matth. xxv, 41. ⁶ ibid. 34. ⁷ Rom. iii, 28-30. ⁸ Joan. iii, 18; vi, 47.

ficare soli Deo convenit, justificat autem Christus, **A** καὶ δὲ Χριστὸς δέ, πῶς οὐκ ἔστι φύσει Θεός; Εἰ δὲ τοῦτο, οὐ ποίημα;

Paulus alicubi de parente nostro Abraham ita dicit: « Qui est pater omnium nostrum, ut scribitur¹: quia Patrem multarum gentium posui te coram Deo qui vivificat mortuos². » Cum igitur Deus dicatur vivificare mortuos, cumque Filius dicat: « Ego sum vita³ » et, « Qui credit in me, habebit vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die⁴; » et rursum: « Ego sum resurrectio et vita⁵; » quis non confiteatur, modo sanæ mentis sit, ipsum ex essentia Patris esse, proprium ac verum ipsius Filium, omnes Patris proprietates naturaliter in se gestantem? Quod si verum est, ergo **B** Deus ex Deo est, non vero opus vel creatura.

Paulus divinorum arcanorum administratorem ac ministrum seipsum esse declarans: « Audacius, inquit, scripsi vobis ex parte in memoriam vos reducens per gratiam datum mihi a Deo, ut essem minister Iesu Christi ad gentes, ministrans Evangelium Dei, ut sit oblatio gentium acceptabilis, sanctificata in Spiritu sancto⁶. » Ecce etiam hic manifeste se per gratiam affirmat a Deo accepisse quod sit minister Iesu Christi. Deinde sacri sui ministerii rationem declarans, « in Evangelium, inquit, Dei⁷. » Atqui Christum Iesum prædicans atque evangelizans, ita novit Filium naturaliter Deum esse. Neque enim nominasset Deum, qui id ex natura sua non esset; neque hac de re tantopere gloriaretur dicens: « Beneplacitum fuit Deo revelare Filium suum per me⁸, » si creatura et opus suis est.

Si enim cognovissent, inquit, nunquam Dominum gloriarie crucifixissent⁹; si gloriae Dominus esse, qui crucifixus fuit pro nobis, quomodo non et natura Deus est? Aut quomodo creatus, aut factus est ille, quem Seraphim decantant, et celebrant, dicentes plenum esse cœlum, et terram gloria ejus, eumque Dominum Sabaoth appellantem¹⁰. Nam quod hæc de ipso dicant, non est dubium, siquidem, ut Paulus ait, est gloriae Dominus.

« Ita, inquit, nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei¹¹. » Si ergo mysterium Filii, mysterium Dei Paulus vocat, quomodo non erit natura Deus, aut quomodo creaturis annumerabitur is cui apostoli ministrant? Quomodo autem non verum dicat, Dei mysterium appellans Evangelium Christi, quiique magna animi fiducia dixit: « Ego enim non acceperim ab homine, neque doctus sum, sed a Deo¹²? » Cum igitur a Deo edocitus, Filium Deum esse agnoscat, quis haereticos audiatur?

« Quocirca, inquit, nolite ante tempus aliquid judicare, donec venerit Dominus, qui et illuminabit

Φησί που πάλιν δὲ Παῦλος περὶ τοῦ προπάτορος ἡμῶν Ἀθραάκου· « Οἱ ἔστι πατήρ πάντων ἡμῶν, καθὼς γέγραπται, διτε Πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε κατέναντι Θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τοὺς νεκρούς. » Θεοῦ τοι γαρ οὖν τοὺς νεκρούς λεγομένου, εἴται τοῦ Γενού φάσκοντος· « Ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ» πάλιν, « Οἱ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ γὰρ ἀναστῆσων αὐτὸν ἐν τῇ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ· » καὶ πάλιν, « Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ» τις οὖν ἀνδρολογίστειν, εἰ γε νοῦν ἔχει, τῆς οὐσίας αὐτὸν ὑπάρχειν τῆς τοῦ Πατρὸς γνήσιον τε καὶ ἀληθέστατον γέννημα, πάντα φέρον ἐν ἐκαυτῷ φυσικῶς τὰ τοῦ γεννήσαντος ἰδία; Εἰ δὲ τοῦτο, Θεὸς δρα τὸ ἐκ Θεοῦ, καὶ οὐ κτίσμα ἢ ποίημα.

Τῶν θείων μυστηρίων οἰκονόμον καὶ λειτουργὸν διαυτὸν ἀναδεικνύων δὲ Παῦλος, « Τολμηρότερον δέ, φησὶν, ἔγραψα ὑμῖν ἀπὸ μέρους, ως ἐκπαναμιμήσκων ὑμᾶς διὰ τὴν χάριν τὴν δυθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ εἶναν με λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὰ ἐθνη ἵερουργῶντα τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος ἡ γιασιμένη ἐν Πινεύματι ἀγίῳ. » Ἰδού πάλιν ἐνθάδε σαφῶς εἰληφόνει μὲν ἐν χάριτος μέρει παρὰ τοῦ Θεοῦ διίσχυρότερον τὸ εἶναι λειτουργὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἴται τῆς λειτουργίας τὸν τρόπον ἐγγονύμενος, « εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, φησὶ, τοῦ Θεοῦ. » Καίτοι Χριστὸν Ἰησοῦν κηρύσσων καὶ εὐαγγελίζομενος οὐτως οἰδε φύσει Θεὸν δυτα τὸν Γενόν. Οὐ γάρ ἀν ὄντος θεόντος μη τοῦτο κατὰ φύσιν ὑπάρχοντα οὐδὲ ἀν ἐφ' ἐκαυτῷ πολὺ λιαν ἐκαυχήσατο λέγων, « Εὐδόκησεν δὲ Θεὸς ἀποκαλύψαι τὸν Γενόν αὐτοῦ δι' ἐμοῦ, » εἰπέρ ἔστι τῆς δόξης Κύριος κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν.

Εἰ γάρ ἔγραψαν, φησὶν, οὐκ ἀτερνάτουρον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Οὐκοῦν εἰ τῆς δόξης Κύριος ἔστι διὰ τὸν σταυρὸν ὑπομείνας ὑπὲρ ἡμῶν Γενός, πῶς οὐκ ἔστι φύσει Θεός; πῶς δὲ κτίσμα, ἢ ποίημα δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Σεραφιμ ὑμνούμενος; πλήρη γάρ εἶναν φασι τὸν τε οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ Κύριον Σαβαὼν ὄνομάζουσι. Δῆλον γάρ, διτε περὶ αὐτοῦ τὰ τοιεῦτα φασιν, εἰπέρ ἔστι τῆς δόξης Κύριος κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν.

« Οὗτω, φησὶν, ἡμᾶς λογιζέσθω δινθρωπος ὁ διηγέτας Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμος μυστηρίων θροῦ. » Εἰ τοίνυν τὸ περὶ τοῦ Γενοῦ μυστήριον, Θεοῦ μυστήριον δὲ Παῦλος ἀποκαλεῖ, πῶς οὐκ ἔσται φύσει Θεός, ἢ πῶς ἐν ποιήμασι τετάξεται διὰ τῶν ἀποστόλων ὑπηρετούμενος; Πῶς δὲ οὐκ ἀληθεύσει, Θεοῦ μυστήριον ὄνομάζων τὸ Εὐαγγέλιον Χριστοῦ, δι μετὰ πολλῆς παρθῆσας εἰπών· « Οὐδὲ γάρ ἐγώ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαχον αὐτὸν, οὐδὲ ἐδιδάχθην, ἀλλ᾽ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δηλαδή; » « Οτε τοίνυν θεοδιδάχτος ὁν, θεὸν δυτα τὸν Γενόν ἐπιγινώσκει, τις τῶν ἔτερα διδασκόντων ἀνέξεται; »

« Ωστε, φησὶ, μη πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, θως ἀνθηγή δὲ Κύριος, δέ καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκι-

¹ Gen. xvii, 4. ² Rom. iv, 16, 17. ³ Joan. xiv, 6. ⁴ Joan. vi, 40. ⁵ Joan. vi, 25. ⁶ Rom. xv, 15, 16. ⁷ Rom. i, 1. ⁸ Galat. i, 15-16. ⁹ 1 Cor. ii, 8. ¹⁰ Heb. xii, 2; Isa. vi, 3. ¹¹ 1 Cor. iv, 1. ¹² Galat. i, 12.

τους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν, καὶ τότε δὲ ἐπαινος γενήσεται ἑκάστῳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. » Ἔν δὲ τοῖς Εὐαγγελίοις, στήσειν μὲν ἐκ δεξιῶν τὰ πρόβατα, ἐξ εὐωνύμων δὲ τὰ ἔριφια Χριστὸς ἐπαγγέλλεται, κατὰ τὸν καρδὸν τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας· καὶ τοὺς μὲν τῆς ἀνομίας ἐργάτας ἐκπέμψειν εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τοὺς δὲ γε τὸν δεξιὸν ἐπέχουσι τόπον τοὺς ἐπαίνους· δομοῦ τοῖς μισθοῖς ἀποδώσειν, λέγων τὸ, « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι· τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἥτοι μασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. » Οὐκοῦν εἰ τὸν τῆς ἀρετῆς ἐργάτην καὶ ἐπιστήμονα ἐπαινέσειν μᾶλλον τοῦ Θεοῦ, Χριστὸς ἐστιν δὲ ἐπαινῶν, πῶς ἔσται ποίημα, καὶ οὐχὶ μᾶλλον Θεὸς ἐκ Θεοῦ, τῆς πατρῷας οὐσίας ὅλον ἔχων τὸ ἰδιον, καὶ ὡν διὰ τοῦτο φύσει Θεὸς, Βῶτικερ καὶ δὲ γεννήσας αὐτὸν;

« Ήν γάρ θέλομεν ὑμᾶς, φησιν, ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὑπὲρ τῆς θλίψεως ἡμῶν τῆς γενομένης ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἔτι καὶ ὑπερβολὴν ὑπὲρ δύναμιν ἐδιηρήθμεν, μῆτε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ὅρην ἀλλ' αὐτοὶ ἐν αὐτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν, ἵνα μὴ πεποιθθεῖς ὅμεν ἐφ' ἁυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς. » Ἰδοὺ πάλιν ἀνθάδε σαφῶς Θεὸν εἴναι φησι τὸν ἐγείροντα τοὺς νεκρούς. Τοῦτο δὲ Χριστὸς ἐργάζεται, λέγων, κατὰ μέν· « Ἔγὼ εἴμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ·» ποτὲ δὲ πάλιν· « Ο πειτεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, κάγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. » Θεὸς οὖν ἀρχὴ κατὰ φύσιν δὲ Υἱός, ἐνεργεῖν δυνάμενος, ἀλλὰ πρέπει Θεῷ. Οὐκοῦν οὐ ποίημα, οὐδὲ κτίσμα,

Τῷ δὲ θεῷ χάρις τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν δομὴν τῆς γράσσως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν. Ο φανερούμενος διὰ τε τῶν ἀποστολικῶν καὶ εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων τις δὲ εἰη Ιερος παρὰ Χριστόν· Αὐτὸς τοιγαροῦν ἐστιν ἡ δομὴ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατὰ τὸ εἰρημένον παρ' αὐτοῦ Οὐδεὶς δρχεται πρὸς τὸν Πατέρα εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. Καὶ πάλιν, « Ο ἔωρακώς ἐμός δώρακε τὸν Πατέρα. » Ουμὴ τοιγαροῦν ὑπάρχων τοῦ Πατρὸς οὐ κανεὶς πρὸς αὐτὸν ἐτερούσιος, ἀλλ' ὥσπερ ἡ ἐξ ἀνθεών εὐαδία γρασιῶς τε καὶ οὐσιωδῶς προσεκύπτουσα τοῦ γεννήσαντος αὐτὴν Υἱούς ἐστιν ἐκφαντικὴ. οὕτω καὶ δὲ Υἱὸς δομὴ τις ὥσπερ τῆς πατρῷας ὑπάρχων οὐσίας, ἀφ' ἣς ἔστιν, αὐτὸς τὸν γεννήσαντα δηλοῖ. Οὐκοῦν οὐ ποίημα, οὐδὲ κτίσμα, ἐπειδὴ μη τοῦτο ἐστιν δὲ Πατήρ.

« Γνωρίων δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ Εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπὲρ ἐμοῦ, δτι οὐκ ἔστι κατὰ ἀνθρώπων. Οὐδὲ γάρ ἔγω παρὰ ἀνθρώπου παρέλαθον αὐτό, οὐδὲ ἐδιάδηθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Ἰδωμεν τοίνυν τι περὶ τοῦ Υἱοῦ φησιν δὲ παρ' αὐτοῦ τὸ περὶ αὐτοῦ μεμαθηκῶς μυστήριον. « Ἰησοῦς Χριστὸς, φησι, χθὲς καὶ σήμερον δὲ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰώνας. » Ἰδοὺ σαφῶς τὸ ἐν ἀτρέπτῳ καὶ ἀμεταποίητῳ φύσει κείσθαι τὸν Υἱὸν δομολογεῖ· δηπερ ἰδιον μόνου Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐτέρῳ δὲ πρόσεστι τῶν γενητῶν οὐδενί. Οὐκοῦν εἰ μόνος ἀτρέ-

A occulta tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc unicuique laus fiet ab eo¹. » In Evangelii autem scribitur, quod in novissimo die Christus oves ab hædis separabit, utque oves quidem a dextris, hædos autem a sinistris collocabit: malos quidem missurus in ignem æternum; a dextra vero constitutis laudes una cum præmiis largitur, dicens: « Venite, benedicti Patris mei, et posside regnum quod paratum est vobis a constitutione mundi². » Si ergo cum virtutis cultores laudibus affecturus est Deus, Christus est qui laudat, quomodo sit creatura, et non potius Deus ex Deo, universam paternæ essentiæ proprietatem in se habens atque idcirco Deus existens, periude atque ipse Pater?

C « Nolumus, inquit, vos ignorare, fratres, de tribulatione nostra facta in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet etiam nos vivere: sed ipsi in nobismetipsis responsa mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo qui suscitat mortuos³. » Ecce rursus hic aperte ait Deum esse qui suscitat mortuos. Id autem Christus facit, alicubi quidem dicens: « Ego sum resurrectio et vita⁴; » alicubi vero: « Qui credit in me, habet vitam æternam, et ego suscito eum in novissimo die⁵. » Filius itaque est natura Deus, quippe qui ea faciendi potestatem habet quam soli Deo convenit. Non est ergo creatura, neque opus.

D Deo, inquit, gratias qui semper triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiae suæ manifestat per nos⁶. Qui apostolicis et evangelicis prædicationibus manifestatur, qui alias est, nisi Christus? ipse nimirum est odor notitiae Dei, et Patris: Nemo enim, inquit, venit ad Patrem, nisi per me⁷. Et rursum: Qui vidit me, inquit, vidit Patrem⁸. Cum igitur sit odor Patris, nou est essentia diversus ab eo, sed quemadmodum bonus odor florū naturaliter ab ipsis proveniens indicat florū genus, unde tanquam ex patre natus est, sic et Filius essentiæ paternæ ex qua ipse quidam veluti odor genitorem declarat eum. Non igitur factus, nec creatus, quando nec ejusmodi Pater est.

E « Significo, inquit, vobis, fratres, quod Evangeliū, quod a me vobis evangeliatum est, non est secundum hominem. Ego enim non accepi illud ab homine, sed per revelationem Iesu Christi⁹. » Videamus itaque quid de Filio dicat, qui a Christo mysterium Christi didicit: « Jesus, inquit, heri et hodie, ipse etiam in sæcula¹⁰. » Ecce quam aperte proficitur, Christum immutabilis naturæ esse; quod quidem soli Deo ac Patri proprium est, neque enim quām creaturæ congruit. Quocirca, si solus Deus ac Pater est immutabilis, Filius autem ejus-

¹ Cor. iv, 5. ² Malth. xxv, 31 seqq. ³ Thess. iv, 12. ⁴ Joan. xi, 25. ⁵ Joan. vi, 40. ⁶ II Cor. ii, 14, 15. ⁷ Joan. xiv, 6. ⁸ ibid. 9. ⁹ Galat. i, 11, 12. ¹⁰ Hebr. xiii, 8.

demi plane naturæ, quippe qui semper id ipsum est quod Pater, quomodo possit esse creatura, qui solus ineffabilis essentia ratione Patri consummatus est, itemque secundum naturam suam est quod Pater, eo solo excepto quod non sit Pater?

« Fratres, obsecro vos, nibil me læsistis: sortis autem quoniam per infirmitatem carnis evangelizaverim vobis jampridem, et tentationem vestram in carne mea non sprevistis, neque respusiis: sed sicut angelum Dei receperitis me sicut Iesum Christum ». » Paulus ex osculans, multumque admirans pietatem Galatarum erga Deum, et amorem erga se, cum dixisset, « Sicut angelum Dei receperitis me », ad aliud longe maius concendit, addendo, « sicut Jesum Christum ». Quomodo autem sit excellentior angelis Christos, ipsem docet dicens: « Quando primogenitum in orbem terrarum introduxit, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei ». » Et rursus: « Cui unquam angelorum dixit: Filius meus es tu, ego hodie genui te: et, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ? » Scriptum etiam est de angelis: « Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis ». « Cum igitur tantum inter eos sit differentiae, ut Filius quidem adoretur, angeli vero ei ministrant, atque ille instar regis et Filii ac Domini sedeat, hi vero ad ministeria allegentur, quomodo non erit Deus, qui etiam ab angelis naturaliter talis esse cognoscitur? Nam si creatura est, juxta vesanani hereticorum opinionem, opportune dici poterit non solum nos, sed etiam ipsas potestates coelestes errasse, quippe quae creaturam pro Creatore coluerunt ». At si hoc absurdum est (neque enim quisquam sanctos angelos errassit dicet, immo potius vera Dei cognitione praediti sunt, et adorant Filium tanquam natura Denique), non est igitur Filius creatura vel opus. Quod eni factum est, Deus natura esse non potest.

Quamobrem, fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberavit », state. Si Domini est liberare, Christus autem liberalit nos, a jugo servitutis exiuit, in adoptionem vocans, non est ipse servus sed Filius, et Dominus, et quod ipse per naturam est, id dignis per gratiam elargitur.

« Unus Dominus, una fides, unus baptismus, unus Deus et Pater omnium, qui est super omnia, et per omnia, et in omnibus ». » Cum unus sit Dominus Deus Pater, quomodo erit Filius Dominus si est creatura? Manifestum enim est creata omnia servilis esse naturæ. Quomodo autem, cum sit una fides, qui credit in Filium credit in Patrem, si, juxta quorundam insaniam, a naturali cum Patre conjunctione sejunctus est? Atqui, cum Pater sit

πατής ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ἐν ταυτήτης δὲ φύσεως καὶ ὁ Υἱὸς, δεὶ τοῦτο ὃν δικαιούεται ὁ γεννήσας αὐτὸν, πῶς ἀν εἴη τῶν γενητῶν εἰς, ὁ μόνος τῷ φύσεως κατὰ τὸν διφραστὸν τῆς σύστασις λόγον ἀμειλλώμενος, καὶ τοῦτο ὃν κατὰ φύσιν, δικαιούεται οὐταντικαὶ μόνου τοῦ εἶναι Πατὴρ;

« Ἀδελφοί, δέομαι ὑμῶν, οὐδέν με τὴν δικαιήσατε, οὐδέτε δὲ ὅτι δι’ ἀσθενειαν τῆς σαρκὸς εὐηγγελισάμην ὑμῖν τὸ πρότερον, καὶ τὸν πειρασμὸν ὑμῶν τὸν ἐν τῇ σαρκὶ μεν οὐκ ἔξουθενήσατε, οὐδὲ ἔξεπενσατε, ἀλλ’ ὡς ἄγγελον Θεοῦ ἐδέξασθε με ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν. » Υποδεξάμενος καὶ λίαν θαυμάσας τῶν ἐν Γαλατιᾳ τὴν τε εἰς Θεὸν εὐλάβειαν, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην, εἰρηκὼς τε, ὅτι « Ής ἄγγελον Θεοῦ ἐδέξασθε με », καὶ ἐπὶ πολὺ μετένομενος ἀναβαίνει, προσθεῖς, « ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν. » Τίς οὖν διπεροχὴ Χριστοῦ πρὸς ἀγγέλους, αὐτὸς διδασκάτω, λέγων· « Οταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτόσοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. » Καὶ πάλιν· « Τίνι γάρ εἰπέ ποτε τῶν ἀγγέλων· Υἱός μου εἰ σὺ, ἐγὼ σῆμερον γεγένηκα σε· καὶ, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; Ἐως ἀν θῶ τοὺς ἔχθρούς σου ὅποιδιον τῶν ποδῶν σου; » Γέγραπται δὲ πάλιν περὶ αὐτῶν· « Ο ποιῶν τοὺς ἄγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργούς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. » Τοσαύτης τοιγαροῦν μεταξὺ κειμένης διαφορᾶς, ὡς τὸν μὲν Υἱὸν προσκυνεῖσθαι, λειτουργεῖν δὲ αὐτῷ τοὺς ἄγγέλους· καὶ τὸν μὲν ἐν τάξει βασιλέως καὶ Υἱοῦ καὶ Δεσπότου καθέξεσθαι, τοὺς δὲ ἀποτέλλεσθαι εἰς διακονίαν πῶς οὐκ ἔσται Θεὸς δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ὡς τοῦτο ὃν κατὰ φύσιν γινωσκόμενος; Εἰ γάρ ποιημά ἔστι, κατὰ τὴν τῶν ἀτεροδιδύνων διδουλίαν, ὥρα λέγειν οὐ μόνον τὴν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς ἐν οὐρανοῖς πεπλανῆσθαι δυνάμεις, ὡς λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. Εἰ δὲ τοῦτο ἀποτον (οὐ γάρ ἀν τις πλανᾶσθαι φέσει τοὺς ἀγίους ἄγγελους, ἀλληθῆς δὲ μᾶλλον ἐν αὐτοῖς ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ γνῶσις, καὶ προσκυνοῦσιν ὡς τοῦτο κατὰ φύσιν δυτε τὸν Υἱὸν), οὐκ ἀρα κτίσμα ἔστιν, οὐδὲ ποιημά. Τὸ γάρ ἔλας ποιηθὲν, οὐκ ἀν εἴη φύσει Θεός.

Διὸ διδειροὶ οὐκ ἐμάθετο παιδίσκης τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἀλευθέρας. Τῇ δὲ λευθερᾳ ἡ Χριστὸς ἡμᾶς ἡλευθερωσε στήκετε. Εἰ δεσπότου τὸ λευθεροῦν, λευθεροὶ δὲ τὴν δικαιούεται Χριστὸς, καὶ τῶν ζυγῶν τῇδε δουλεῖας ἡγίασιν, εἰς υἱότητα καλῶν, οὐκ ἀρα δοῦλος: αὐτὸς, ἀλλ’ Υἱὸς, καὶ δεσπότης, δικαιούεται κατὰ φύσιν, τοῦτο τοῖς ἀξίοις κατὰ χάριν ἐπιτιθεταις.

« Εἶς Κύριος, μία πλοτίς, ἐν βάστισμα, εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, δὲ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πάσιν. » Ἐνδε δυτος Κυριού τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρος, πῶς ἔσται Κύριος ὁ Υἱὸς, εἰ γε ποιημά τῇ κτίσμα ἔστι; Πρόσθηλον γάρ ὅτι τὰ πεποιημένα δούλην ἔχει τὴν φύσιν. Πῶς δὲ καὶ πλοτεως οὐσίης μιᾶς δι ποτεύων εἰς τὸν Υἱὸν, εἰς τὸν Πατέρα πλοτεύει, εἰ γε κατὰ τὴν τινῶν διδουλίαν διακένεται τῆς πρὸς τὸν Πατέρα κοινωνίας ουσικῆς; Ἀλλ’ δυτος Κυριού τοῦ

¹ Galat. iv, 13, 14. ² Hebr. i, 6. ³ ibid. 6, 7, 13. ⁴ Psal. ciii, 4. ⁵ Rom. i, 25. ⁶ Galat. iv, 31. ⁷ Ephes. iv, 5, 6.

Θεοῦ καὶ Πατρὸς, Κύριός ἐστι καὶ ὁ Γίδης, καὶ ὁ πι-
στεύων εἰς αὐτὸν, εἰς τὸν Πατέρα πιστεῖται. Ἐκ Πα-
τρὸς γάρ δηλούντι καὶ ἐν Πατρὶ φυσικῶς ὑπάρχων
Γίδης, ἔχων τε αὖ πάλιν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, συ-
νθεολογεῖται καὶ συνδοξάζεται. Καὶ οὗτος εἰς μίαν
ἀναβαίνει θεότητα τῶν προσιόντων ἡ πίστις. Πώς
οὖν ἐν ποιήμασιν, διὰ πάντα ἔχων κοινὰ πρὸς τὸν Πα-
τέρα, ὡς διηγής αὐτοῦ τῆς οὐσίας χαρτὸς, καὶ ὁ
καθάπερ ἡμεῖς θεοὶ πρὸς υἱότητα καὶ ἐγκεκεντρ-
σμένα βλαστήματα;

« Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγα-
πητά, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χρι-
στὸς ἡγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ
ἡμῶν. » Ὁρὰ δὴ πάλιν ὅπως Θεοὺς οἱδέ τε καὶ ὀνο-
μάζει Χριστὸν. Εἰρηκὼς γάρ δὲν ἡμᾶς μιμητάς γε-
νέσθαι Θεοῦ, εὐθὺς παρατίθησαν αὐτὸν, καὶ ὅπως
μιμεῖσθαι προστήξει, διδάσκει λέγων· « Καθὼς καὶ
ὁ Χριστὸς ἡγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἑαυτὸν ἔδωκεν ὑπὲρ
ἡμῶν. » Θεοῦ τοιγαρούν δυνος τε φύσει καὶ ὀνομαζό-
μένου Χριστοῦ, καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ πεπιστευμένου
τὸ Εὐαγγέλιον παρὰ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τές τῶν ἔτερα
λεγόντων ἀνέξεται; Ὁ δὲ φύσει Θεός, πῶς ἀν εἴ-
χτίσμα ἡ ποίημα;

« Τοῦτο γάρ ἴστε γινώσκοντες ὅτι πᾶς κόρων, ἢ
ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, δεὶς τούς εἰδῶλολάτρης, οὐκ
ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ
Θεοῦ. » Ιδοὺ πάλιν Χριστὸν διομάσας, εὐθὺς αὐτὸν
εἰσφέρει καὶ Θεόν, ὡς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐν
αὐτῇ βασιλεύοντος, αὐτοῦ τε αὖ πάλιν ἐν τῷ
Πατρὶ, κατὰ τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενον ὡς πρὸς τὸν
Πατέρα, διτι· « Πάντα τὰ ἡμάρτασά σα ἐστι, καὶ τὰ σὰ
ἡμάρτασά σα. » Ἐν δὲ τῶν πάντων ἡ βασιλεία, κοινὴ μὲν
Γίδη πρὸς Πατέρα, κοινὴ δὲ Πατρὸς πρὸς Γίδην, συμ-
βασιλεύοντος δηλαδὴ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· οὕτω γάρ
ἡ ἀγία καὶ προσκυνουμένη Τριάς, εἰς τὴν μίαν τῆς
θεότητος ἀναφέρεται φύσιν. Πώς οὖν ποίημα διὰ βασι-
λεύων ἐν Πατρὶ καὶ μετὰ Πατρὸς Θεός Δόγος;

« Μῆδεις δῆμᾶς ἀκατάτω κενοῖς λόγοις. Διτὶ ταῦτα
τῷρε ἐρχεται· ἡ δργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπε-
θείας. » Καὶ τίνες δὲν εἰεν οἱ τῆς ἀπεθείας υἱοί, εἰ
μή πάντες οἱ διὰ τοῦ πλημμελεῖν τῶν τοῦ Σωτῆρος
ἀποσκιρτήσαντες νόμων; Εἰ δὲ τούτοις ἐπάγων τὴν
ἀργήν, αὐτός ἐστιν ὁ Σωτὴρ διὰ τοῦ λέγειν· « Η-
σαένεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ
αἰώνιον·» καὶ Θεὸν αὐτὸν ὁ μακάριος Πτυχόλος οἱδέ τε
ἴντα, καὶ εἰσέρχει διὰ τούτων· τές τῶν ποίημα λεγόν-
των ἀνέξεται;

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν κυτά Ἰωάννην Εὐαγγέλιον
ἀξηγητικῶν πρὸς Ἀραιαρούς λέγοντας ἐπερο
εἴραι τὸν ἐνδιάδεστον τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ ἐπε-
ρο τὸν Γίδην.

«Ἐπερον, φασίν, διάτα τὸν Γίδην παρὰ τὸν ἐνδιάδεστον
λέγον εὑρίσκομεν, οὐ ταῖς ἑαυτῶν ἐννοεῖται; εἰς τοῦτο
προσέχοντες, ἀλλὰ τοῖς ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς θεω-
ρημασιν. » Οταν γάρ ἀκούσωμεν τοῦ Γίδην λέγον-

A Dominus, Filius quoque est Dominus, et qui credit
in ipsum, in Patrem credit. Ex Patre enim mani-
feste et in Patre naturaliter existens Filius, ha-
bēnsque vicissim in se Patrem, simul cum eo Deus
dicitur, et simul glorificatur. Atque ita credentium
fides in unam deitatem tendit. Quomodo igitur an-
nunierabitur creaturis qui omnia habet communia
cum Patre, ut verus essentiae ipsius fructus, non
autem sicut nos adoptiti filii atque inserti sur-
culi?

« Sitis ergo, inquit, imitatores Dei, sicut filii
dilecti, et ambulate in charitate, sicut et Christus
dilexit nos, et tradidit scipsum pro nobis¹. » Vide
rursus quomodo Christum Deum ac Dominum no-
minet. Cum enim dixisset debere nos fieri imitato-
res Dei, statim Seipsum, adjungit, et quo pacto
imitandus sit, docet dicens: « Sicut et Christus di-
lexit nos, et tradidit scipsum pro nobis². » Cum ita-
que Christus sit revera et vocetur Deus, ab eo cui
creditum est Deo ac Patre Evangelium, quis ferat
eū qui contra sentiunt? Qui vero est natura Deus,
quomodo sit opus vel creatura?

« Hoc enī, inquit, sciōte, quod omnis forni-
cator, ami immundus, aut avarus, qui eat idolorum
cultur, non habet hereditatem in regno Christi ac
Dei³. » Ecce rursus cum Christum nominavit,
statim subjungit et Deum, utpote Deo et Patre in
Ipsō regnante, ipseque rursus in Patre, iuxta il-
licet a se ad Patrem dictum: « Oiania mea tua
sunt, et tua mea⁴. » Unum autem omnium est
regnum: commune quidem Patri cum Filio, com-
mune vero Filio cum Patre, conregante nimis
et Spiritu sancto: ita enim sancta et adoranda
Trinitas in unam deitatis naturam colligitur. Quo-
modo igitur sit creatura Deus Verbum in Patre et
cum Patre regnans?

« Nullus, inquit, vos inanibus decipiāt verbis.
Propter hanc enim venit Ira Dei in filios inobedien-
tiæ⁵. » Quinam vero sint filii inobedientiæ, nisi
qui per peccata a Servatoris nostri legibus resilie-
runt? Si vero is qui iram in illos immittit est ipse
Christus, dicens: « Discedite a me, maledicti, in
igneni æternum⁶; » et beatus Paulus Deum ipsum
esse novit, talemque inducit, quisnam eos ferat
qui ipsum creaturam esse dicunt?

Ejusdem ex commentariis in Joannis Evangelium
adversus Arianos dicentes diversum intimum Dei
Verbum a Filio.

Alium, inquit, esse deprehendimus Filium,
quain sit intimum Verbum. Idque non propriis
nobis opinionibus, sed Scripturæ testimoniis ad-
ducti persuaderemus. Cum enim Filium audimus in
10. ¹ Ephes. v, 1, 2. ² Ibid. ³ Ibid. 5. ⁴ Joan. xvii. ⁵ Matth. xxv. 41.

Patrem alloquentem : *Pater, clarifica Filium tuum*, A Patremque vicissim ita respondentem : *Et clarificavi, et iterum clarificabo*¹, nonne in Verbo respondisse Patrem Filio concedimus ? Quomodo igitur Verbum illud, quo Pater Filio respondet, non diversum sit ab ipso Filio ? Quid istis miserius esse potest, si proprie, et vere fuisse Patris putant illam vocem quam non Servator solus, sed ipsa Iudeorum multitudo, et discipulorum cœlus audivit ? *Aequius erat, præstantiora quædam, et Deo magis convenientia cogitare, quam ea quæ supra nos sunt, legibus nostris subiecere?* Nam aures corporeas ictus suo vox corporea verberat ; consilium autem Patris, quod inexplicabili voce tacite et tanquam in mente versatur, solus Filius, qui in ipso naturaliter, utpote sapientia ipsius est, novit. Deum vero voce, quæ cum strepitu prouuntietur, ut plane est incredibile, si tamen volumus, præstantissimam illam naturam rebus procreatibus antecellere. Quanquam et ipse Dominus noster Jesus Christus non dixit, eam esse Dei et Patris, neque se, ut Patris consilium intellegiperet, interpretis indigere. Itaque : *Non propter me, inquit, hæc vox facta est, sed propter vos*². Alioquin debuisset dicere : *Audivistis mecum vocem Patris ? Nunc autem dicit, se illius vocis non eguisse, sed propter ipsos factam esse affirmat, non autem a Patre prouuntiam.* Quod si omnia per ipsum Deus, et Pater agit, per ipsum nimirum et illa facta est. Ipse enim erat vox non sibi Patris voluntatem explicans, quam nisi Filius noverat, sed auribus circumstantium, ut crederent.

¶ Cito. Autēς γάρ ἦν ἡ φωνή, οὐχ ἔαυτῷ τῇν τοῦ γεννήσαντος ἐρμηνεύων διάθεσιν, ήδει γάρ ὡς Υἱός, ἀλλὰ ταῖς τῶν περιεστῶτων ἀκοαῖς, ἵνα πιστεύσωσιν.

Et hæc.

Audi evangelistam dicente : *Hoc erat in principio apud Deum*³. Sic enim ea quæ supra dixerat tanquam in summam quamidam redegit. Addens autem illud : *Hoc, videtur quodam modo clamare : Quod est in principio, quod est apud Patrem Verbum, et Deus ex Deo, hoc illud est, de quo in præsentia scribere constituimus. Non frustra mihi videtur hæc verba addidisse : Hoc erat in principio apud Deum. Divino enim Spiritu ad eorum quæ futura erant, cognitionem percipiendam illustratus, non ignoravit, ut mihi quidem videtur, et ut vere licet loqui, quosdam fore perditionis operarios, diaboli laqueos, filios mortis, qui dicerent aliud esse initium illud in Deo et Patre Verbum, cui similis admodum sit Filius, et Verbum hoc, per quod omnia Deus agit, ut verbi verbum, et imago imaginis, et splendoris splendor intelligatur. Proinde quasi jam tunc impios istos homines audiret, execrandis ipsorum opinionibus scriptisque merito commotus beatus evangelista, cum definiasset, et copiose, ut oportebat, declarasset, unum, et solum, et verum ex Deo, et in Deo, et apud Deum esse Verbum, terribili voce clamat : Hoc, inquiens, in principio*

το; πρὸς τὸν Πατέρα · Δοξάσθω σου τὸν Υἱόν, τοῦ δὲ Πατρὸς αὐτὸν ἀποχρινομένου, καὶ λέγοντος : *Kai ἐδόξαστα, καὶ πάλιν δοξάσω · ἅρ' οὐχὶ πάντως ἐν λόγῳ δώσομεν ἀπολογεῖσθαι τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα ; Πῶς οὖν οὐχ ἔτερος παρὰ τὸν Υἱὸν δ' οὐ πρὸς αὐτὸν δ' Πατήρ ἀντιφέγγεται ; Τί γένοτ' ἀντὸν τοιούτων ἀθλιώτερον, εἰ γε κυρίως τε καὶ ἀληθῶς ταῦτην εἶναι τοῦ Πατρὸς ; ὑπετόπιασαν τὴν φωνὴν, ηὗς οὐ μόνος ὑπῆκουσεν δ' Σωτήρ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ τῶν Ιουδαίων περιεστῶσα πληθὺς, καὶ δ' τῶν μιθητῶν χορός : "Εἴδεις γάρ μᾶλλον αὐτοὺς τὰ θεοτρεπῆ φαντάζεσθαι πλεονεκτήματα, καὶ μὴ τοὺς καθ' ἡμᾶς νόμοις πειρᾶσθαι ὑπάγειν τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς. Τὴν γὰρ τοῦ σώματος ἀκοήν σωματικῆς προσαράσσει φωνῆς, τὴν δὲ ἐν ἀρρήτοις φωναῖς ἡρέμα καὶ οἰονεῖ κατὰ B νοῦν στρεφομένην βούλησιν τοῦ Πατρὸς μόνος οἶδεν ἐν αὐτῷ φυσικῶς ὑπάρχων δ' Υἱός, ὡς σοφίᾳ αὐτοῦ. Φωνῆς δὲ τῇ διὰ κτύπου κεχρῆσθαι τὸν Θεὸν ὑπολαμβάνειν, παντελῶς ἀπίθανον, εἰπερ οἰδύεθα δεῖν ἀποσώζειν τῇ ὑπὲρ πάντα φύσει τὰ ὑπὲρ τὴν κτίσιν. "Αλλὰς τε καὶ αὐτὸς δ' Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐκ ἐφησεν αὐτὴν εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀλλ' οὐδὲ παρ' ἔτερον δεδμενον ἐρμηνείας πρὸς τὸ δύνασθαι μαθεῖν τὴν τοῦ Πατρὸς βούλησιν ἐστὸν ἐπιδεικνύει λέγων · Οὐ δι' ἀμβλὸν ηγανήσῃ αὐτὴν γέτονει, ἀλλὰ δι' ὄμηρον. Ἐχρῆν δὲ μᾶλλον εἰπεῖν, Ἡκούσατε μετ' ἐκείνου τῆς φωνῆς τοῦ Πατρός. Νῦν δὲ οὐ φωνῆς αὐτὸν δεδεήσθαι προσομοιογεῖ, γεγενήσθαι δὲ μᾶλλον αὐτὴν δὲ ἐκείνους ἰσχυρίζεται, οὐκ ἐκπεφνῆσθαι παρὰ τοῦ Πατρός. Καὶ εἰ πάντα δι' αὐτοῦ δ'*

C Θεὸς καὶ Πατήρ ἐργάζεται, δι' αὐτοῦ δὴ πάντως καὶ

Καὶ τοῦτο.

"Ἄκουε τοῦ Εὐαγγελιστοῦ λέγοντος · Οὗτος γὰρ ἐτράχῃ πρὸς τὸν Θεόν. Ἀνακεφαλαίωσιν γάρ ὁστερ τινὰ τῶν ἡδη προετημένων ἐν τούτοις δὲ Εὐαγγελιστῇς ἐποίησατο. Προσθεῖς δὲ τὸ Οὗτος, μονονούχη βούσας δρᾶται, Ὁ ὁν ἐν ἀρχῇ διὰ παρὰ τῷ Πατρὶ Λόγῳ, δὲ ὑπάρχων Θεὸς ἐκ Θεοῦ οὐτὸς ἐστι, καὶ οὐχ ἔτερος περὶ οὐ τὸ σεμνὸν ἡμῖν πρόσκειται σύγγραμμα. "Εἴσει δὲ πάλιν οὐ μάτην τοῖς εἰρημένοις προσθεῖς τὸ Οὗτος γὰρ ἐτράχῃ πρὸς τὸν Θεόν. Ός γάρ ὑπὸ θείου Πνεύματος εἰς τὴν τῶν ἐσομένων γνῶσιν φωταγωγού-
D μενος οὐκ τὴν ἡγνόσαεν, ὡς ἐμοιγε δοκεῖ, καὶ ὡς ἐστιν εἰπεῖν ἀληθεύοντας, διτιπερ ἀναφανοῦνται τινες ἀπωλεῖας ἐργάται, διεβδόλου θήρατρα, θανάτου παγίδες, λέγοντες ἔτερον μὲν εἶναι τὸν ἐνδιάθετον ἐν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ Λόγον, ἔτερον δέ τινα τὸν τῷ ἐνδιαθέτῳ λίαν ἐμφερέστατόν τε καὶ ὄμοιότατον Υἱὸν καὶ Λόγον, δὲ οὐ δὲ Θεός τὰ πάντα ἐργάζεται, ἵνα λόγος λόγου νοῆται, καὶ εἰκὼν εἰκόνος, καὶ ἀπαύγασμα ἀπαύγασματος. "Ωσπερ οὖν ἡδη δυστρημούντων ἀκούσας αὐτῶν, καὶ πρὸς τὰς ἀπόπους ἀπονοτας τῶν παρ' αὐτοῖς συγγραμμάτων εὐλόγως κεκινημένος δὲ μακάριος Εὐαγγελιστής, δρισάμενος ἡδη, καὶ διὰ πολλῶν, ὡς ἔδει, κατασημάνεις τὸν ἔνα καὶ μόνον καὶ ἀληθινὸν

¹ Joan. xii, 28. ² Ibid. 30. ³ Joan. 1, 2.

ἐκ Θεοῦ, καὶ ἐν Θεῷ, καὶ πρὸς Θεὸν δυτικά Λόγον, τηπέρεις γοργῶς, Οὐτος δήτερος πρός τὸν Θεόν, ὡς Γίλος; δηλαδὴ πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς Ἐμφυτος; ὡς ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ δια Μονογενῆς οὗτος, οὐκ δύτος δευτέρου.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἑδραλαλού τοῦ α' βιβλίου τοῦ Θρησκευτικοῦ εἰς τὸν, εἰ Οὐτωκαὶ τῷ Υἱῷ διδώσεις ζωὴν δέχεται ἐν θαυμῷ. »

Ἄλλακτος ἀν δύναται κατ' οὐσίαν δημοιος εἶναι διὰ τῆς Πατρὸς; ή πῶς οὐκ ἔσται μετ' αὐτὸν ἐξ αὐτοῦ δεχόμενος τι, καθὼς φησιν διάτονος· Πατέρερ γάρ δι Πατήρος ζωὴν δέχεται θαυμῷ, οὐτωκαὶ τῷ Υἱῷ διδώσεις ζωὴν δέχεται θαυμῷ. Οὐδέν, δὲ δέλτιστοι, τοῦ Λόγου τὴν οὐσίαν ἀδικήσαις τὸ δέχεται τι παρὰ τοῦ Πατέρος. Οὐ γάρ ἐν τῷ δέχεσθαι τὸ εἶναι ζυγιτικόν, ἀλλ' ὅν καὶ διάπραχων περιτερού, δέχεται τι, καθὼς Πατέρερ φυσικῶς γεγενημένος ἐπάγεται πάντα τὰ ίδια τοῦ Πατέρος, ὡστερ δὲ καὶ τὸ φῶς ἐξ ἡλίου προελθόν, δέχεσθαι τι λέγοντο παρ' αὐτοῦ, ἐπειδή περ πᾶν διπέρ ιστον ἐν αὐτῷ, τοῦτο φαίνεται τοῦ τεκόντος ἡλίου, καὶ οὐδέν του τὸν ἡλίου πρὸ τοῦ ἀπαυγάσματος εἶναι καταναγκάσει τὸ τὴν ἐξ αὐτοῦ προελθούσαν ἕκλαμψιν ἀμερίστως, ὡστερ παρ' αὐτοῦ λαμβάνουσαν φορεῖν τὸ ίδιον αὐτόν, ἀλλ' ἦν ἀεὶ σὺν αὐτῷ, καὶ ὡς ἐξ αὐτοῦ προελθούσαν τὰ αὐτῷ προσόντα φορῇ φυσικῶς. Οὐκοῦν οὐ τὸ λαβεῖν τι παρὰ τοῦ Πατέρος ἀναγκάσει πάντως δεύτερον εἶναι τῷ χρόνῳ τὸν Γίλον. Τῷ γάρ δυτικαὶ καὶ ὑφεστωτεί δύσσει τις, οὐ τῷ μή δυτικαὶ καὶ μήπω γενομένῳ.

Εἰς τὸ αὐτό.

Εἰ μη ζωὴ κατὰ φύσιν τὸν Γίλον, πῶς ἐπαληθεύεσαι λέγων· «Ο πιστεύων εἰς ἐμόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον»; Καὶ πάλιν· «Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς ἐμῆς ἀκούεις φωνῆς.»—«Κάγγω δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον.» Καὶ πάλιν· «Ο πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ μή γεύσταις θανάτου εἰς τὸν αἰώνα.» Ἐδει· γάρ λέγειν· «Ο πιστεύων εἰς ἐμὲ λήψεται παρ' ἐμοῦ ζωὴν, ἦν διδώσκει μοι δι Πατήρος. Καὶ πάλιν· Τὸν εἰς ἐμὲ πιστεύοντα οὐ συγχωρήσει δι Πατήρος γεύσασθαι θανάτου. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν εἰρηκών οὐ φαίνεται, ὡς δὲ φύσει προσοῦσαν θαυμῷ τὴν ζωὴν, καὶ ὡς οὐτιωδῶς ὑπάρχουσαν ἐν θαυμῷ, δύσσειν τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἐπαγγέλλεται, πῶς ἐνδέχεται νοεῖν οὐκ ἔχοντα τὸν Γίλον εἰληφέναι ταύτην παρὰ τοῦ Πατέρος; Καὶ γάρ δὲ εἰναὶ πάσσος ἐπέκεινα δυσφημίας τοῦτο γε. Ἀλλ', ὡστερ ξῆδη προειρήται, προελθόντες πάπαράλλακτον δημοιότητα δεικνύεις εσφῶς, ἦν ἔχει πρὸς τὸν γεννήσαντα. Ἐχει γάρ οὐτινὰ τὴν ζωὴν, ὡστερ καὶ δι Πατήρος, φυσικὴν δημοι-

A erat apud Deum, ut Filius nimirum apud Patrem, ut intimus, et ex Ipsiis essentia, ut Unigenitus. Hoc, inquam, cum Del nullum sit aliud verbum.

Eiusdem ex Thesauri libro primo in ea verba : « Sic dedit et Filio vitam habere in semetipso. »

Sed quomodo potest, inquit, Filius esse similis Patri, aut post ipsum non esse, cum ab eo aliquid accipiat? sic enim ipsemel loquitur: *Quemadmodum Pater vitam habet in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso*¹. Essentiae Verbi nihil officit, o viri optimi, quod a Patre aliquid accipiat. Neque enim in eo, quod accipit, habet ut sit. Sed eum prius existat et sit, accipit. Ex Patre enim genitus accipit omnia que Patris sunt propria. Ut si lux e sole proveniens aliquid ab eo dicuntur accipere, quoniam quidquid in ipsa est, id solis eam parientis esse constat. Neque solem ante splendorem esse concludent necessario, quoniam ipse ad illo sine ulla divisione progrediens quodammodo accipit, ut ipsius ferat proprietatem. Semper enim cum ipso erat lux, et ex ipso manans, que illi adsunt, naturaliter tulit. Non igitur ex eo quod accipit aliquid a Patre necessario sequitur, ut Patre sit Filius tempore posterior. Nam et, qui est atque existit, debet aliquis, non ei qui nondum existit, nec natus est.

In eadem verba.

Si Filius non est vita secundum naturam; quo pacto vero dicit: « Qui credit in me, habet vitam aeternam? » Et rursus: « Oves meae vocem meam audiunt »; et: « Ego do ipsis vitam aeternam »; et rursus: « Qui credit in me, non gustabit mortem in aeternum ». Oportebat enim dicere: Qui credit in me, accipiet vitam, quam dedit mihi Pater. Item: Eum qui crediderit in me, non sinet Pater gustare mortem. Si vero id non dixisse certiuit, sed prouisiuit se daturum iis qui credunt in ipsum vitam que naturaliter et essentialiter sibi ipsi inest, quomodo intelligi potest Filium vitam non habentem eam a Patre accepisse? Hoc enim quavis blasphemia gravius est. Sed, ut modo dictum est, procedens ex Patre, omnia que illius sunt simili secundum naturam secum affert, et ea ratione qua accepit, dicitur splendor et imago ipsius. Unum autem eorum que Patri insunt etiam est vita.

In eadem verba.

Cum Filius dicit, « Sicut enim Pater habet vitam in seipso, ita etiam Filius dedit habere vitam in seipso », aperte omnimodam similitudinem ostendit, quam habet cum Pater. Habet enim ha vitam, sicut et Pater, naturalem nimirum et es-

¹ Joan. v, 26. ² Joan. vi, 47. ³ Io. in. x, 27.

¹ Joan. viii, 52. ² Joan. v, 26.

sentialem. Cum autem additum illud, dedit, naturalorem A τοι καὶ οὐσιώδη. Τὸ δὲ, δέδωκε, προσθεῖς, τὴν ἐξ αὐτοῦ φυσικήν τε καὶ οὐσιώδη σημαίνει πρόδοσον. Οὐ γάρ δή του δέδωκεν δὲ Πατήρ, ὥσπερ τι τῶν αὐτῷ προσόντων ἀφελόμενος, καὶ οὐκ ἔχοντι προστεθεικώς τῷ Υἱῷ, κατὰ σωματικὴν ἀποτομὴν ἢ διάστασιν τὴν ἐκ τίνος ἐτέρου πρὸς ἑτερον, ἢ τοπικῶς ἢ διαιρετικῶς νοούμενην Ἀλλ' ὡσπερ δίδωσι τὸ φυτὸν τῷ ἐξ αὐτοῦ προελθόντι καρπῷ τὴν αὐτῷ κατὰ φύσιν προσόνταν ποιεῖται φορεῖν, οὕτως δὲ Υἱὸς εἰληφέντα παρὰ Πατέρα τὰ αὐτῷ προσόντα νοεῖται, πάντα ὧν ἄστα καὶ δὲ Πατήρ, δίχα μόνου τοῦ εἶναι Πατήρ.

In eadem verba.

Qui videt me, inquit Christus, videt Patrem. ^{1.} Quoniamθερει si, quemadmodum colligis, per grammam, non autem per essentialiam habet, ut vita sit, idem dicitur etiam de Patre. Quam quidem rationem si ut absurdum vis evitare, contrarium latrari necesse est, tempore Filium vitam esse per naturam.

In eadem terba.

Si Filius non, ut Pater, per naturam est vita, quomodo caudeatur, quam ipse Pater, actionem habet? Quidam enim loco Christus ait: *Sicut Pater, quos vult, vivificat, sic et Filius, quos vult, vivificat*. ^{2.} Neque enim dicent aliter illos vivificari, qui a Patre vivificantur, quam eos qui idem accipiunt a Filio. Sic enim inquit Patrem vivificare, sicut Filius vivificant, quam Pater habet, eamdem habere se actionem significans. Non igitur ei qui se genuit, dissimilia est, sed ut Pater, sic et Filius C

In eadem terba.

Quae Deo ac Patri insunt, naturales et essentiales proprietates vocans Paulus, alibi ita ait: « Qui solus habet immortalitatem ». Si vero quispiam dicens immortalitatem, nihil aliud per id intelligat quam vitam, vita autem est Filius dicens: *Ego sum vita*; ergo Pater habet in seipso vitam, nimirum Filium: neque diversum quid a se. Ipse etiam similiter existens vita, dedit seipsum Filio; non tanquam corpus corpori committens, neque tanquam cedens Filio suam hypostasim, et delinceps esse suum in Filio habens; sed existens id quod semper est Pater ac Deus. Essentia vero identitate, et naturae unitate inessibiliter cum Verbo quod ex se processit copulatus.

In eadem sententiam.

Quaecunque naturaliter ac essentialiter Patri insesse dicuntur, illa opinio est Filius. Solus Pater vero Deus est, quia solus habet Filium dicentem: *Ego sum veritas*. Sapientia ac potens similiter, quia Christus Dei potentia, et Dei sapientia. Solus dicitur inhabitare lucem inaccessibilem: habet enim in seipso dicentem: *Ego sum lux*. Solus im-

A τοι καὶ οὐσιώδη. Τὸ δὲ, δέδωκε, προσθεῖς, τὴν ἐξ αὐτοῦ φυσικήν τε καὶ οὐσιώδη σημαίνει πρόδοσον. Οὐ γάρ δή του δέδωκεν δὲ Πατήρ, ὥσπερ τι τῶν αὐτῷ προσόντων ἀφελόμενος, καὶ οὐκ ἔχοντι προστεθεικώς τῷ Υἱῷ, κατὰ σωματικὴν ἀποτομὴν ἢ διάστασιν τὴν ἐκ τίνος ἐτέρου πρὸς ἑτερον, ἢ τοπικῶς ἢ διαιρετικῶς νοούμενην Ἀλλ' ὡσπερ δίδωσι τὸ φυτὸν τῷ ἐξ αὐτοῦ προελθόντι καρπῷ τὴν αὐτῷ κατὰ φύσιν προσόνταν ποιεῖται φορεῖν, οὕτως δὲ Υἱὸς εἰληφέντα παρὰ Πατέρα τὰ αὐτῷ προσόντα νοεῖται, πάντα ὧν ἄστα καὶ δὲ Πατήρ, δίχα μόνου τοῦ εἶναι Πατήρ.

Καὶ τοῦτο.

Φησὶ που Χριστός, «Οἱ κυραρχῶν ὅμιλοι ἐάντες τὸν Πατέρα. Εἰ τοίνυν ἐπείσακτον, ἦτοι κατὰ μετοχήν, καὶ οὐχὶ οὐσιώδῶς ἔχει τὸ εἶναι ἡ ζωὴ, ξεῖται τοῦ ο καὶ δὲ Πατήρ. Φυγὼν δὲ τοῦ λόγου τὴν ἀποκίαν ἐξ ανάγκης ὅμολογησεις τὸ ἐτέρον. Ζοῆ γάρ κατὰ φύσιν δὲ Υἱός.

Καὶ τοῦτο.

Εἰ ζωῆς ὄντες κατὰ φύσιν τοῦ Πατέρα, οὐκ ἔστι τούτῳ καὶ οὐσιαί δὲ Υἱός, ὥσπερ τοῖς χριστομάχοις δοκεῖ, πῶς τὴν αὐτήν ἐνέργειαν ἔχει τῷ Πατέρι; Φησὶ γάρ που δὲ Χριστός, ὅτι «Ωσπερ δὲ Πατήρ οὗθες θέλει ζωοποιεῖν, οὐτως καὶ δὲ Υἱός οὗθες ζωοποεῖται. Οὐ γάρ δὴ ζωοποιεῖθες μὲν ἐτέρως ἐροῦσι τοὺς ὅσους παρὰ τοῦ Πατέρα; τοῦτο λαμβάνουσι, ζωοποεῖσθαι δὲ πάλιν καθ' ἐτέρον τρόπον τοὺς παρὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο δεχομένους. Οὐταν γάρ ἐφησε ζωοποιεῖν τὸν Πατέρα, ὡς ἂν ζωοποιήσειν δὲ Υἱός, πανταχοῦ τὴν αὐτήν ἐνέργειαν τῷ Πατρὶ ξέντα διατάσσειν δριζόμενος. Οὐκοῦν ἐκεῖνο; φύσεις ζωὴ λέγεται καὶ ἔσται, οὗτοι καὶ δὲ Υἱός.

Καὶ τοῦτο.

Τὰ προσόντα τῷ Θεῷ καὶ Πατέρι φυσικά τε καὶ οὐσιώδη λέγων ιδεώματα, φησὶ που Παῦλος: « Οἱ μόνοι έχων ἀθανασίαν ». Εἰ τοίνυν οὐδὲν ἐτερόν τις δριεταὶ λέγων τὴν ἀθανασίαν παρὰ τὴν ζωὴν, αὐτῇ δὲ ἔσται δὲ Υἱός δὲ λέγων. Έγώ εἰμι ἡ ζωὴ, δὲ Πατήρ έχει ζωὴν ἐν ἐαυτῷ, τὸν Υἱὸν δηλωνότι, καὶ οὐδὲ ξεπερνότι πατέρα. Αὐτός τε διμοίλις ὑπάρχων ζωὴ, δέδωκεν διατάσσειν τῷ Υἱῷ· οὐχὶ ὡς σῶμα κωφήσεις τὸ σώματι, οὐδὲ ὡς τῷ Υἱῷ παραχωρήσεις τὴν ίδιαν ὑποστασιν, καὶ ἐν αὐτῷ λοιπὸν τὸ εἶναι έχων· ἀλλ' ὑπάρχων μὲν τούτῳ διπερ διατάσσειν δὲ Πατήρ καὶ Θεός. Τῇ δὲ τῆς οὐσίας ταυτότητι καὶ τῇ τῆς φύσεως ἐνότητι περὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ προελθόντα λόγον ἀπολύτητα συνδύμενος.

Καὶ τοῦτο.

«Οσα προσέλγει λέγεται τῷ Πατέρι φυσικῶς τε καὶ οὐσιώδῶς, ταῦτα πάντα διατάσσειν δὲ Υἱός. Μόνος δὲ ληφθεὶς λέγεται Θεός δὲ Πατήρ, ἐπειδὴ μόνος έχει τὸν Υἱόν τὸν λέγοντα· Έγώ εἰμι ἡ διλήθεια. Σωφρός καὶ δυνατός διμοίλις, ἐπειδὴ Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοργία. Μόνος λέγεται φῶς οὐκέτι ἀπρόστοτον· έχει γάρ ἐν ἐαυτῷ τὸν λέγοντα· Έγώ εἰμι τὸ φῶς;. Μόνος

¹ Joan. xiv, 9. ² Joan. v, 21. ³ I Timoth. vi, 16. ⁴ Joan. xii, 6. ⁵ Ibid. ⁶ I Timoth. vi, 16.

Ἐχειν ἀθανασίαν λέγεται· ἔχει γάρ ἐν ἑαυτῷ τὸν λέγοντα Γάλον· Καὶ εἰμι ἡ ζωὴ. Εἰ τοῖν τοῦ σύμπαν τοῦ Πατρὸς θεον, τοῦτο ἔστιν δὲ Γάλος, διὰν λέγηται ζωὴν ἔχειν δὲ Πατήρ ἐν ἑαυτῷ, τὸν Γάλον σημαίνει, καὶ οὐδὲ ἔτερόν εἰ παρ' αὐτῶν. Γενάρχων δὲ καὶ αὐτὸς εἰ· Γάλῳ κατὰ τὸ τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτον, καὶ ζωὴ κατὰ φύσιν ὁν, δέδωκεν ἑαυτὸν εἰπών.

Kai toūtō.

Ζωὴ κατὰ φύσιν ὄπαρχων δὲ Γάλος, δέχεσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς ταύτην φησιν, οὐχ δὲ Λόγος ἔστιν δὲ ἀπαύγασμα φυσικῶς ἔχει τὰ τοῦ Πατρὸς θεῖα, ἀλλὰ καθὸ γένεν τὸν θεόντων, ὃ πόντα θεόντων. Καταστήσει δὲ τοῦτο παρὰς ἐν τοῖς; ἀρεξήσι, τοῦ διδόνοντος τὴν εἰλικρίνην ἐξηγούμενος. Ἐξουσίαν γάρ, φησιν, δέδωκεν αὐτῷ χριστίν ποιεῖν, διε τὸν Γάλον ἀνθρώπου ἔστιν. Εἰ δὲ ἐπειδὴ περ Γάλον; ἀνθρώπους ἔστι, τὴν ἐπὶ τῷ χριστίν εἶναι εἰληφέντα λέγεται, τὸν αὐτὸν ἀντικείμενον τὸν ἔρωπεν· Ἐπειδὴ Γάλος ἀνθρώπου γέγονε, τὴν διοιστητὰ φορέσας τὸν παρὰ Θεοῦ δέχεσθαι τὰ πάντα περιχότων, καὶ ζωὴν εἰληφέντα λέγεται, μόνῃ καὶ γυμνῇ τῇ θελῇ φύσει τηρῶν, καὶ τὸ μετοχῆς τενος ἀνεπιθέτον καὶ τὸ δύνασθαι τοῖς πᾶσι τὰ πάντα χορηγεῖν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ τῆς άριας Τριάδος λόγου.

Οτι δὲ τὰ αὐτὰ δύναται τῷ Πατρὶ καὶ [δὲ Γάλος], μαθεῖν ἔστιν ἐπέραθεν· ποτὲ μὲν γάρ, «Ο Πατήρ μου, λέγει, ἔως ἅρπι ἐργάζεται, καγὼ ἐργάζομαι·» ποτὲ δέ· «Ματέρ δὲ Πατήρ ἐγέρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, σύντοντος καὶ δὲ Γάλος οὓς θάλει ζωοποιεῖ.» — «Οὐδὲ θέλει· εἰπεν, οὐχ οὖς καλεύεται· οὓς βούλεται, οὐχ οὓς προστάσεται· τὸ μὲν γάρ δουλείας, τὸ δὲ δεσποτείας θεον. Καὶ πάλιν ἐπέραθεν· «Εἰ οὐ πάντα τὰ ἐργα τοῦ Πατρὸς μου, μή πιστεύετε μοι· εἰ δὲ πάντα, καὶ έμοι μή θέλητε πιστεύειν, τοῖς ἐργοῖς πιστεύετε, καὶ γινώσκετε διτε δὲ Πατήρ ἐν έμοι, καγὼ δὲ αὐτῷ.» Όρατε πάλιν κάντεύθεν Πατρὸς καὶ Γάλου τὴν ισότητα· «Ο Πατήρ γάρ, φησιν, ἐν έμοι, καγὼ δὲ αὐτῷ.» Επὶ δὲ τοῦ μελέονος καὶ τοῦ μελέονος τοῦτο εὑρεθῆναι ἀδύνατον· οἶδόν τι λέγω· Πᾶσκαν δύομον τὴν κτίσιν ὀρωμένην τε καὶ ἀδράτον δὲ ἐν τῇ χειρὶ κατέχει· «Ἐν γάρ τῇ χειρὶ αὐτοῦ, φησι, τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ οὓσει ἀκριδίας.» Καὶ ἀλλαχοῦ· «Τίς ἐμέτρησεν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ θάρωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπινθαρῆ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί;» Πᾶσκαν μὲν οὖν, ὡς ἔφην, τὴν κτίσιν ἐν τῇ χειρὶ κατέχει τῶν διλων δι ποιητῆς· αὐτὸν δὲ ὑπὸ τῆς κτίσεως περιληφθῆναι ἀδύνατον· οὐκοῦν ἀμύχανον διπλήλων τὰ δινεα χωρηθῆναι· εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, οὐτεπερ καὶ ἀληθές, χωρεῖ δὲ δὲ Γάλος τὸν Πατέρα, οὐτεπερ δὲ Πατήρ τὸν Γάλον, εὐδηλον δὲ τῆς ἀνισότητος; λόγος; οὐδέθηναι, καὶ θεωτῆς ἐν Πατρὶ καὶ Γάλῳ γνωρίζεται.

A mortalitatem habere dicitur, quia habet in se Filium dicentem: Ego sum vita. Si ergo quidquid Patri proprium est, hoc ipsum et Filius: quia Pater dicitur habere vitam in seipso, Filium significat, non aliquid a se diversum. Existens vero omnia ipse in Filio propter omniitudinem essentiae similitudinem, cum etiam naturaliter sit vita, dedit illi seipsum.

In eandem sententiam.

Filius vita naturaliter existens, eam se a Patre accipere dicit, non quatenus Verbum est, aut splendor naturaliter habens qua: Patris propria sunt, sed quatenus factus est homo, cui omnia a Deo data sunt. Quod ipsum in sequentibus aperte declarat, causam cur data sit explicans. Potestatem enim, inquit, dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est¹. Si vero quia Filius hominis est, potestatem judicandi accepisse dicitur, eodem modo repetentes dicemus Quia Filius hominis factus est, similitudinem gerens hominum qui quidquid habent, a Deo accipiunt, vitam quoque accepisse dicitur; soli ac nudae divinae naturae id reservans, quod nullius participationis capax sit, quodque omnia omnibus largiatur atque suppeditet.

Eiusdem ex libro de sancta Trinitate.

Quod tantumdeip ac Pater Filius possit, aliunde discere licet. Nunc enim: «Pater natus, inquit, usque modo operatur, et ego operor²;» — unque autem: «Sicuti Pater suscitat mortuos et vivificat, ita et Filius quos vult vivificat³.» — «Quos vuls dixit, non quos iubet; quos ipse deliberat, non quos mandatur; namque illud servitutis est, hoc dominationis. Et rursus alibi: «Si non facio opera Patris mei, mihi non credite: sin facio, etiam si mihi credere nolueritis, operibus credite, et scitote quod Pater in me sit, et ego in illo⁴.» Videote hinc denuo Patris ac Filii æqualitatem: nam «Pater, inquit, in me est, et ego in illo⁵.» Id autem in majore ac minore reperiri prorsus non potest. Illaque jam demonstrabo. Universam simul creaturam visibilem atque invisibilem in se circumscribit universalis Deus, vel potius manu sua tenet: «Namque in manibus ejus sunt, inquit, omnes fines terræ⁶.» Et insuper: «Qui continet gyrum terræ, incandescente ejus sicut locustas⁷.» Et alibi: «Quis mensus est manu sua aquas, et cœlum palmo, et universam terram pugillo⁸?» Universam itaque, ut dixi, creaturam manu continet universalis Creator; ipsum autem a creatura contineri impossibile est: ergo fieri nequit ut inæqualia invicem contineant. Quod si verum est, ut reipose est, Filius autem continet Patrem, ut Pater Filium: inæqualitatis assertio evidenter exploratur, et æqualitas in Patre Filiioque agnoscitur.

¹ Joan. v, 22. ² Jean. v, 17. ³ ibid. 21. ⁴ Joan. x, 37. ⁵ ibid. 38. ⁶ Psal. xciv, 4. ⁷ Isa. xl, 22.

⁸ ibid. 12.

Ejusdem et huc.

A

Καὶ τοῦτο.

Quanto laborant insaniae morbo, qui detestandæ Arii et Eunomii doctrinæ sunt heretæ? Magna præterea in eorum stupore atque insania viget impudentia. Missionem enim, seu legationem divinam humanamque commemorant, et eum qui misit, illo, qui missus est, honoratiorem esse contendunt. Tanta est ipsorum in Scripturis imperitia! Nec animadvertisunt Jacob in Mesopotamiam ab Isaac quidem missum esse, nec tamen ob id, quantum ad naturam pertinet, minorem eo, a quo missus fuerat, existisse. Joseph rursum a Jacob ille quidem missus est, ut fratres inviseret, nec propterea tamen enim quisquam natura patre inferiorem dicit, quod patris mandato obediens, quo missus fuerat, profectus est.

At nec naturæ ratione mittentibus inferiores, inquieti, non sint illi, quos suisse missos dicis, paternæ tamè cedunt dignitatì. Imo reperimus, o stulti, et dignitate præstantiores ab inferioribus mitti; neque tamen idcirco suam amittunt dignitatem. Jonathas enim regis filius a Davide missus est, is qui cum patre regnabat, ab eo qui ne servum quidem Jamæ audebat se profiteri. Quoniam igitur hic quidem misit, ille autem missus est, nec qui missus est, alibi erat rex, ut vos definitis, nec qui misit, adhuc erat exsul, sed missi dignitas ad missum se Davide descendit, et missentis calamitas descendit ad missum Jonatham. Sed quid nō portet humana recensere, cùm inveniamus Deum ab homine mitti? Qui enim cum Jacob luctabatur, *Dimille me, inquit, quia crepusculum ascendit.* Jacob autem ad eum, *Non dimittam te, respondit, nisi benedixeris mihi*¹. Quid ad hæc sapientes isti fidei artifices respondebunt? Quanquam ex Domini verbis animadvertisimus, et Patrem ipsum qui miserat, simul esse cum Filio qui missus fuerat. *Solus enim, inquit, non sum, sed ego, et qui misit me Pater*². Et: *Non dimisit me solum Pater meus*³. Et alio loco: *Pater in me manens ipse faci opera*⁴. Si igitur in ipso, et cum ipso erat, qui illum miserat, ubi est abjectior ejus, qui missus est, conditio? Unde autem, aut quo mittatur is qui implet omnia? Mitti enim significat loci mutationem. Quod si Pater et Filius omnia continent, nec Pater procul abest ab illis, ad quos missus est Filius, nec Filius ex uno in aliuni locum træscendit. Reliquum igitur est, ut per hanc legationem, seu missionem nihil aliud cogitemus, nisi humanitatem assumptam indicari.

ἀπέστειλεν, ἐπεμψε τὸν Υἱὸν, οὗτε δὲ Υἱὸς; ήδη ἐπέρου εἰ; Επερον μεταβένηκε τὸν ἀποστολὴν εἶναι.

Ejusdem et huc

Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te⁵. O singularem atque incredibilem hereticorum soliditatem! Major, inquietunt, est qui gloria afficit, quam ille qui afficitur gloria. Pater autem afficit, Filius afficitur, major

B

D

Βαβαῖ πόσι, τῶν αἱρετικῶν ἡ παραπλῆξι, πάσῃ νοοῦσιν ἐμβροντησίαν οἱ τῆς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου βλασφημίας κληρονόμοι. Πρὸς δὲ τῇ παραπλῆξι πολλὴν ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἐπανθοῦσαν ἀναισχυτιαν. Τῆς γὰρ ἀποστολῆς ἀνα καὶ κάτω μνημονεύουσι, καὶ τὸν ἀποστείλαντα τοῦ ἀποσταλέντος φασιν εἶναι τιμώτερον. Τοσαῦτην ἔχουσι τῶν Γραφῶν ἀμαθίαν! Καὶ οὐ λογίζονται, ὡς ὑπὸ τοῦ Ἰσαὰκ ὁ Ἰακὼβ ἡ ἀποσταλμένος εἰς τὴν Μεσοποταμίαν. οὐ μή διὰ τοῦτο ἐλάττων ἔστι τοῦ ἀποστείλαντος κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον. Οὐσιωτες δὲ καὶ Ἰωσὴφ ἀπεστάλη μὲν ὑπὸ τοῦ Ἰακὼβ ἐπισκέψασθαι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, καὶ οὐδεὶς ἀν φατὶ τῆς τοῦ πατρὸς φύσεως αὐτὸν μὴ μετέχειν, ἐπειδὴ τῷ πατρὶ πειθόμενος κατέδεκτο τὴν ἀποστολήν.

"Ἄλλ' Ἰως φασὶν, εἰ καὶ μή κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον μείζους ἐνταῦθα τῶν ἀποστελλόντων οἱ ἀποσταλέντες, κατὰ γοῦν τὸ πατρικὸν ἀξιωμα ἔχουσι τῆς τιμῆς τὰ πρεσβεῖα. 'Ἄλλ' εὐρίσκομεν, ὡς ἀνήρας, φαίην ἀν πρὸς αὐτούς, καὶ τοὺς μείζους ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων ἀποσταλέντας, καὶ οὐχὶ διὰ τοῦτο τῆς οἰκείας τιμῆς τούς; ἀποσταλέντας γυμνώσομεν. Ἀπεστάλη γὰρ ὑπὸ τοῦ Δασιδὶ Ἰωνάθαν, ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς ὑπὸ φυγάδος, ὁ τῷ πατρὶ συμβασιλεύων ὑπὸ τοῦ μηδὲ τὸν εἰκέτου τάξις φανῆναι τολμῶντος. Ἐπειδὴ τοινυν δὲ μὲν ἀπεστάλη, οὐκέτι μὲν βασιλεὺς ὁ πεμφθεὶς κατὰ τὸν ὄμρέτον δρον· οὐκέτι δὲ φυγάς ὁ ἀποστείλας, ἀλλὰ μεταβίηκεν ἐπὶ τὸν ἀποστείλαντα Δασιδὸν τὸν πεμφθέντος ἀξιωμα. Μεταβένηκε δὲ ἐπὶ τὸν ἀποστείλαντα Ἰωνάθαν ἡ τοῦ πέμψαντος δυσκληρία. 'Ἄλλ' οὐχ οὕτω ταῦτ' ἔχει. Καὶ τι διὸ τὰ ἀνθρώπινα λέγειν; Εὐρίσκομεν γὰρ θεὸν ἀποσταλέντα, καὶ ἀνθρώπον ἀποστείλαντα. 'Ο γὰρ τῷ Ἰακὼβ συμπαλαῖσας φησὶν, Ἀπόστειλό με ἀνέβη γάρ δορθρος. Πρὸς δὲ ἐφη δὲ Ιακὼβ. Οὐ μή σε ἀποστείλω, ἀλλὰ μή με εὐλογήσῃς. Τί πρὸς ταῦτα λέγειν ἔχουσιν οἱ εօφοι τῆς πίστεως τεχνολόγοι; "Ἀλλως διεύρισκομεν ἐκ τῶν δεσποτικῶν δημάτων καὶ αὐτὸν τὸν πέμψαντα Πατέρα τῷ πεμφθέντι Υἱῷ συνόντα. Μόνος γάρ, φησὶν, οὐκ εἰμι, ἀλλ' ἐγώ, καὶ δέ πεμψάς με Πατήρ. Καὶ ἀλλαχοῦ, Οὐκέτι δέ πεμψάς με Πατήρ μου. Καὶ ἐτέρωθεν, Ο Πατήρ μου δέ ἐτι μέρων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ δρα. Εἰ τοινυν ἐν αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ ἦν δέ πεμψάς, ποῦ τοῦ πεμφθέντος ἡ εὐτέλεια; 'Ο δέ τὰ πάντα πληρῶν ποῦ καὶ πόθεν ἀπεστάλη; 'Η γὰρ ἀποστολὴ τόπων ἀλλαγὴν αἰνίτεται. Εἰ δέ τὰ πάντα Πατήρ καὶ Υἱὸς περιέχει, οὐτε δὲ Πατήρ ὡς πόλιφο τυγχάνων ἐκείνων, πρὸς οὓς ἐπέρου μεταβένηκε τόπουν. Οὐκοῦν λείπεται γοιν

Καὶ τοῦτο.

Πάτερ, διλήμνθεν η ὥρα, δόξασό του εἰτον Υἱόν, Ιητα καὶ δὲ Υἱός σου δοξισησε. 'Ο τῆς ὑπερβαλλούσης τῶν αἱρετικῶν ἀβελτηρίας! Μείζων, φησὶν, δοξάζων τοῦ δοξαζομένου, καὶ δοξάζει μὲν δ Πατήρ, δοξάζεται δὲ δ Υἱός. Μείζωνον ἀρχ τοῦ Υἱοῦ δ Πατήρ. Εἰ τοι-

¹ Gen. xxxii, 26, 27. ² Joan. viii, 16. ³ ibid. 29.⁴ I Cor. xiv, 10. ⁵ Joan. xvii, 1.

ννού δὲ Υἱὸς οὐκ ἀδέξασθη μόνον, ἀλλὰ καὶ δέδεσται τὸν δέξαστα, ποιεῖν σχῆμα χώρων τὸ μεῖζον, καὶ τὸ ί απόν; Εἰ δὲ ἄρα κατὰ τὴν τῶν εἰρημένων ἀκολουθίαν πρὸς τὸν δέξαστα μεταβαίνει τὸ μεῖζον, εὐρεθῆσται ἀλάτων μὲν δὲ Υἱὸς, τηνίκα ἀν δοξάζηται, μείζων δὲ, τηνίκα ἀν δοξάζῃ. Ἀλλὰ τὸ τεῦτα λίγεν περιπληξίας καὶ μανίας ἰσχάτης. Οὐ γάρ τὸ μεῖζον καὶ τὸ Πατέρον ἀντεύθεν, τὸ δὲ Ιησούν Πατέρας καὶ νίον διδασκόμεθα. Ἀκούομεν γάρ ὡς καὶ δὲ Πατέρος δοξάζει τὸν Υἱόν, καὶ δοξάζεται ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ· καὶ δὲ Υἱὸς δοξάζεται ὑπὸ τοῦ Πατέρος, καὶ δοξάζει τὸν Πατέρα. “Οτι δὲ δοξάζεται οὐδὲ δ μή εἰχεν ἐλασσεν, ἀλλ’ δ εἶχεν, ἐν αὐτῷ τῷ χωρίῳ τοῦτο διδάσκει. Δέξασθε με γάρ, φησί, Πάτερ, παρὰ σεαντῷ τῷ δέξῃ, η εἰχο, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἰλραι, παρὰ σοι. Εἰ δὲ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι ταύτην εἴχε τὴν δέξιαν, κῶς αἰτεῖ λαβεῖν δέξιαν ἀλλ’;

Kai τοῦτο.

Εἴτα δεικνύς, ὡς οὐ δέξαται μόνον, ἀλλὰ καὶ δοξάζει, ἐπήγαγεν, Ἐφαρκρωσά σου τὸ δρομα τοῖς ἀνθρώποις. Καὶ μετ’ ὅλην τῶν αἰρετικῶν ἐμφράτιων τὰ στόματα. Τὰ ἔμα κάντα, φησί, σά ἐστι, καὶ τὰ σά ἔμα, οὐ διαιρῶν τὴν κοινὴν δεσποτείαν, οὐδὲ ἐπερα μὲν τὰ αὐτῷ προσήκοντα, ἔπειτα δὲ τὰ τῷ Πατέρῳ διαιρέροντα δεῖξαι βουλέμενος, ἀλλ’ ἐπειδὴ οἱ πᾶσαι βλάσφημοι κατὰ τοῦ Μονογενοῦς ἀφίεντες φωνὴν αὐτὸν μὲν λαμβάνειν, τὸν δὲ Πατέρα διδόναι ταῖσι, δείκνυσιν, ὅτι τὴν αὐτὴν ἔχει τῷ Πατέρᾳ τῶν ἀπάνεων δεσποτείαν. Τὰ γάρ ἔμα κάντα, φησί, σά ἐστι, καὶ τὰ σά ἔμα, οὐ διηδιάρεσιν τῆς δεσποτείας, ἀλλὰ τὸ κοινὸν τῆς δικαιοσίας παιδεύων.

Tοῦ αὐτοῦ δὲ τοῦ σεργαλαλού τοῦ α' βιβλίου τοῦ θησαυροῦ.

Οὐ πάντως τὸ τίκτειν πεφυκός ἐξ τοῦ μή τίκτειν εἰ; τοῦτο πρόσεισιν· οὐδὲ δὲ πειδὴ τίκτειν οὔτε, καὶ καταπαύειν. Καὶ γοῦν γεννᾷ μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ πῦρ τὴν τε κατὰ φύσιν προσοῦσαν αὐτῷ θερμότητα, καὶ εὖν φωτισμὸν, οὗτε δὲ ἐξ τοῦ μή εἶναι θερμὸν εἰς τοῦτο προῆλθεν, οὗτε παύσεται γεννῆσαι τὸ κατὰ φύσιν αὐτῷ προσδον, ἀλλ’ ἂμα γέγονε πῦρ, καὶ ἦν τὸ αὐτῷ τὰ αὐτοῦ. Εἰ τοινυν καὶ ἐπὶ τῶν πεποιημένων παρὰ Θεοῦ τοιούτος φαίνεται γεννήσεως τρόπος, τῶς οὐκ ἀσεβεῖς μή τὰ μείζων παραχωρεῖν αὐτῷ, καὶ μή φάντα πρὸς κατάληψιν τῆς μεγάλης αὐτοῦ φύσεως; δὲ ἀνθρώπινος νοῦς;

Kai τοῦτο.

Εἰ μή συνῆν δὲ Υἱὸς τῷ Πατέρᾳ ἐξ αὐτοῦ τε ὃν κατὰ φύσιν, καὶ συναίδιος ὁν, συμβέβηκε δὲ αὐτῷ τὸ εἶναι, συνέβη δηλοντί καὶ τῷ τεκόντι τὸ γενέσθαι Πατέρα, καὶ μεταβολὴ τις περὶ αὐτὸν καὶ ἀλλοιωσίς φαίνεται γεννόμενος. Εἰ γάρ οὐκ ἦν, καθ’ ὑμᾶς, τοῦτο γέγονεν ὑστερον. Τροπῆς δὲ πάσης καὶ ἀλλοιώσεως ἀνεπίθετος ἡ θεία φύσις. Οὐκέτι συνέβη τῷ Θεῷ τὸ γενέσθαι Πατέρα, ἀλλ’ ἦν αὐτῷ συναίδιος δὲ ἐξ αὐτοῦ προελθών Λόγος, καθόπερ ἡ θερμότης ἐν πυρὶ τεννητικῶς ἐξ αὐτοῦ προϊούσα καὶ ἀεί συνυπάρχουσιν.

Kai τοῦτο.

Εἰ τέλειος, φησίν, ἀστιν δὲ Πατήρ ἐν τῇ ίδιᾳ μεγά-

¹ Joan. xvii, 5. ² Ibid. 6.

*A*igitur Filius Pater. Si Filius non solum affectus est gloria, sed ipse viciissim gloria Patrem affecti, quoniam unus altero major dici potest? Nam si ex istorum sententia sequitur, ut qui gloria afficit, major sit, minor quidem est Filius, dum afficitur gloria, major autem dum Patrem afficit. Verum haec dico summi stuporis atque dementiae est. Ex his enim verbis non Patrem Filio majorem esse discimus, aut contra, sed Patris et Filii aequalitatem intelligimus. Nam ut Pater gloria et afficit Filium, et afficitur a Filio, sic Filius gloria tum afficitur a Patre, tum Patrem afficit. Quod autem dum afficitur gloria, nihil accipiat, quod antea non haberet, docet hoc loco: *Clarifica me, inquiens, Pater, ea gloria, quam habui, antequam mundus fieret, apud te¹.* Si autem antequam mundus fieret, hanc gloriam habuit, quoniam petit ut accipiat quod semper habuit?

Ejusdem et hæc.

Deinde se non solum gloria affici declarans, sed etiam Patrem afficere, *Manifestavi, inquit, nomen tuum hominibus².* Et paulo post ora obstruens hereticorum, *Omnia mea, inquit, tua sunt, et tua mea.* Communem non dividit principiam, nec alia Patri dicit convenire. Sed quoniam isti contumelias exsecrandis Unigenitum afficientes dicunt ipsum quidem accipere, Patrem autem dare, demonstrat se illa cum Patre rerum omnium imperium obtinere; *Omnia mea, inquiens, tua sunt, et tua mea.* Quibus verbis non regnum divisum, sed communem significat poteſtatem.

C

Ejusdem ex Thesauri cap. 6 libri primi.

Quod pariendi naturam habet, non assecutus est, cum aliquando non haberet, nec illam amitteret, et desinet parere. Ignis quidem natura sibi insitam gigavit caliditatem atque splendorem, neque ex non calido calidus efficitur, neque ceasat gignere, quæ naturaliter ipsius sunt propria. Sed simul atque ignis est, et ea cum ipso sunt. Quod si in rebus procreatis a Deo talis perspicitur gignendi ratio, nonne impium est non ipsi Deo omniibus partibus majora tribuere?

D

Ejusdem et hæc.

Si Filius ex Patre nascens cum ipso per naturam aeternus non erat, sed ei contigit, ut esset, et lignenī nimborum contigit, ut fieret Pater, atque illa in illo mutatio quædam appareat. Quod enim, secundum vos, non erat, id postea factus est. At natura divina nullam immutationem admittit. Non igitur Deus contigit, ut fieret Pater, sed Verbum ex ipso progredens semper cum illo fuit, ut in igne caliditas, quæ ex Igne proveniens cum illo semper existit.

Ejusdem et hæc.

Si Deus, inquiunt, in sua amplitudine perfectus

est, et nihil deest naturae ipsius, supervacaneum A λειτητι, καὶ οὐδὲν ἐλεῖται πρὸς τοῦτο τὸ φύσις.
est, Filiū tanquam divinitatis ejus plenitudinem
adjugere.

Ejusdem et hæc.

Perfectus quidam est Pater in amplitudine propria, nec ullus, qui sapiat, hoc negabat, sed perfectus est, non quia Deus solum est, sed etiam Pater. Quod si illi ademeris ut Pater sit, divine naturæ tollit secunditatem, nec amplius perfectionem habebit, si denit illi gignendi vis; secunditas ergo perfectionis indicium est, et Filius a Patre sine tempore genitus declarat ipsum esse perfectum.

Ejusdem et hæc.

Si Patris essentia naturæ non adest, ut Filium tanquam fructum arbor secunda gignat, atque ut cum non gignat, perfecta tamen est, supervacaneum silt hoc illi addere. Imo vero hoc illa indiguit. Quomodo autem perfectas sit, qui aliqua eget re? Aut quomodo absurdum non est, naturæ divine, quasi naturæ perfectionem non habeat, quidquam adjungere?

Ex capite sexto ejusdem libri.

Cogitationem tuam, vir optime, parumper a corporibus et corporum affectionibus revoca. De Dō enim nobis est sermo. Ne opineris Denū hominum more parientem fluxu diminui, nec possē parere sine detrimento, aut in Verbum ex se proveniens quodammodo dividi. Quid enim hac execranda ratione prohibebit in reliquis etiam, quæ ille habet, C uti? Si enim ut homo cum fluxu parit, creabit etiam ut homo cum labore. Quod si absurdum est: neque enim ut homo creat: nec prolecto gignit ut homo, sed in hoc etiam naturam hominis superat, sine ultiōne gignens ut Deus.

Ejusdem et hæc.

Pater Filium ex seipso absque divisione aut intervallo produxit, quatinusmodum et sol splendorem ex se emissum. Quamvis splendor solis non habeat propriam hypostasim, neque perfecte ipse in seipso essentia sit: habet enim suum esse in sole; divinum vero genimen hoc tantum ex hoc exemplo habet quod ex Patre procedat circa divisionem ullam et absque spatio, propriamque habet hypostasim non separata a Patre, sed in Patre et cum Patre intellectam atque existentem. Dicere uolum sectionem et decisionem in divina generatione factam fuisse, immanis insanias est documentum. Cum enim divinitas loco non circumscribatur, ne id quidem quod ex eo procedit in loco erit. Quid vero neque in loco est, neque esse potest, quoniam separari potest? Quoniam enim ibit quod secundum est? aut e quo in quem transferetur? haec aliquid corporum sunt propria, ab incorporeo vero natura prorsus aliena. Ne igitur impie in divina generatione defluxus, separationes, atque his similia comminiscantur. Suprema enim illa omniaque natura nulli passioni, separationi aut sectioni est ob-

A λειτητι, καὶ οὐδὲν ἐλεῖται πρὸς τοῦτο τὸ φύσις.
τεριτῶς ὡς πλήρωμα τῆς θεότητος αὐτοῦ δὲ Υἱὸς
ἐπεισφέρεται.

Kai τοῦτο.

Téleos μὲν δὲ Πατήρ ἐν τῇ εὐτοῦ μεγαλειότητι, καὶ οὐκ διὰ τις τοῦτο τὸν εὖ φροντίστων ἔξαρσησται· τέλεος δὲ, ων δὲ μόνον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐ καὶ Πατήρ. Εἰ γάρ ἀφέλλεις τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι Πατέρα, ἀναιρεσίς τῆς μιᾶς φύσεως τὸ καρπογόνον, ίνα μηκέτι τὸ τέλειον ξῆλη, λείποντος αὐτῷ τοῦ γεννήσα. Γνώρισμα τούνα τῆς τελειότητος; Ἡ καρπογονία, καὶ σφραγίς τῷ Πατρὶ τοῦ εἶναι τέλειον δὲ ίδει τοῦ πρώτων ἀχρόνων Υἱός.

Kai τοῦτο.

B Εἰ μὴ κατὰ φύσιν πρόσεστι τῇ τοῦ Πατρὸς οὐσίᾳ τὸ καρπογόνον, τέλειος δὲ ἐστι καὶ δίχα τοῦ δύνασθαι γεννήσαν, περιττὸν δρα καὶ ἐπεισακτὸν αὐτῷ γέγονε τοῦτο, μᾶλλον δὲ ἀδεήθη τούτου. Καὶ πῶς ἐστι τέλειος δὲ οὐτεὶς; τινος; Πῶς δὲ οὐκ ἀποκοντὸν τὸ ἐπεισάγοντα τι τῇ θείᾳ φύσει, ὃς οὐχ ἔχοντες τὸ τέλειον δὲ θαυμάσιος;

Άπό τοῦ δέ περιστατού τὸν αὐτοῦ βιβλίον.

Μικρὸν, φίλοιςτε, σαυτὸν δικαίων ξές, καὶ τῶν περὶ τὰ σύμβατα παθῶν. Ήπει Θεοῦ γάρ δὲ λόγος. Εἰ γάρ αλις καθάπερ ἀνθρώπον τίκτοντα Θεὸν ἀλετοῦσθαι πως ταῖς ἀπόρρησις, καὶ δίχα τινὸς ξηρίας μὴ δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν, μεριζόμενον ἀσπερ τὸν ίδιον αὐτοῦ προελθόντα Λόγου, τί κωλύεται τὴν ἑπαγαγέλην βλασφημάνταν καὶ τοὺς ἀλλούς ἀπασι τοῖς προσοῦσιν· αὐτῷ; Εἰ γάρ ως ἀνθρώπος τίκτει βαυστῶς, δημιουργός τοις δὲ άνθρωποις μετὰ πόνου. Εἰ δὲ τοῦτο ἀποκοντὸν οὐ γάρ ως ἀνθρώπος δημιουργεῖ· οὐδὲ ως ἀνθρώπος δρα γεννήσει, ἀλλὰ τὴν ἀνθρώπου φύσιν καὶ τούτῳ πάλιν ὑπερχωνάγεται γεννῶν ἀμερίστως ὡς θεός.

Kai τοῦτο.

D 'Ο Πατήρ ἐξέλαμψεν ίδει τοῦ Υἱὸν ἀμερίστως τε καὶ ἀδιαστάτως, ὥσπερ οὖν καὶ δὲ ήλιος τὸ ίδει αὐτοῦ πεμπτόμενον ἀπαύγασμα. 'Αλλ' ἐκεῖνο μὲν οὐκ ιδιούστατον οὐδὲ τὴν οὐσίαν ἐντελές αὐτὸν καθ' αὐτόν. Ξεις γάρ ἐν τῷ ήλιῳ τὸ εἶναι· τὸ δὲ θεόν γέννησα μόνον ξένον ἐκ τοῦ παραδείγματος τὸ ίδει Πατρὸς προελθεῖν ἀμερίστως καὶ ἀδιαστάτως, ίδιαν Ξεις τὴν ὑπαρξίην οὐ κεχωρισμένην τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐν Πατρὶ καὶ μετὰ Πατρὸς νοούμενην καὶ ὑπάρχουσαν. Τὸ δὲ λέγειν διὰ τομῆς καὶ ἀποκοτῆ περὶ τὴν γέννησιν αὐτοῦ γέροντος, μανίας ἀμέτρου σημεῖον διετίνει. Ἐπειδὴ γάρ οὐκ ἐν τόπῳ περιειληπται τὸ θεόν, οὐδὲ ἐν τόπῳ τοιούτῳ τὸ ίδει αὐτοῦ. Τὸ δὲ μὴ διὰ τόπου, η καὶ μὴ εἶναι δυνάμενον, πῶς ἐπιδέχεται μερισμόν; Ήπει γάρ γερήσει τὸ τεμνόμενον; η τὸν εἰς τὸ μετωπικόν; ταῦτα γάρ σωμάτων μὲν ίδια, τῆς δὲ ἀσωμάτου φύσεως παντελῶς ἀλλοτρια. Μή τοινα διστερῶς ἀναπλάττωσάν εινες περὶ τὴν θεάν γέννησαν τὰς τε καλούμενας ἀπόρρησιας, καὶ μερισμούς, καὶ δια πρὸς ταῦτα τὴν συγγένειαν Ξεις. Ἀνο γάρ πάθους καὶ μερισμοῦ καὶ τομῆς, η τῶν πάντων ὑπερχωνάγη φύσις, καὶ οὐκ ἐπιδέξεται

τὸν σωμάτεων ὅσα. Ἀλλ' ὁσπερ δημοσιοργεῖ παρὰδεῖ οὐ κατὰ τὸν τῆς χρατοῦσσες παρ' ἡμῖν συ νησίας νύμαν, οὗτω καὶ γεννήσει τὸ ἐξ αὐτῆς ἔξω; οὐ καθ' ἡμῶν.

Kai toūtō.

Οὐ λόγος οὗτος δὲ προφατικὸς φῶνος καρχηδόνεθεν, εἰς νοῦν καὶ ἐκ νοῦ γεννᾶται, καὶ δοκεῖ μὲν ἕτερος εἶναι παρὰ τὸν ἐν καρδίᾳ στρεφόμενον, καθὼν ἐξ αὐτοῦ πάντας γίνεται πεμπόμενος ὁσπερ ἐκ βάθους εἰς φῶν. Ἐστι δὲ πάλιν ἐν αὐτῷ, καὶ δύοις αὐτῷ κατὰ πάντα. Ἐστι γάρ ίδεν ἐν αὐτῷ λόγος τὸν ἐν καρδίᾳ καὶ ηθέντα λογισμὸν, καὶ πάλιν ἐν τῷ τῷ τὸν λόγον ἐτις σιωπώμενον. Οὗτως καὶ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀμερίστως ἐκ Πατρὸς προελθών, χαρακτήρ ἐστι καὶ δύοις εἴσι τῆς ιδιότητος: αὐτοῦ, Λόγος ὃν ἐνυπόστατος καὶ ζῶν ἐκ ζῶντος Πατρὸς.

Kai toūtō.

Οὗτως ἐγένησεν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ ἀμερίστως, ὡς ἀν εἰς σφόδρας ἀποτέκοι νόημα σοφὸν, μηχανικὴν τυχὸν, ή γεωμετρίαν, ή ἕτερον τι τῶν τοιούτων. Δοκεῖ μὲν γάρ πως σοφίας εἶναι καρδίς τὰ τοιαῦτα, καὶ οὕτως ἔχει τὴν φύσιν· ἀλλ' οὐ μεμέρισται τῆς σοφίας ή ἐξ αὐτῆς ἐπινοηθεῖσα τέχνη· ἀλλ' ἐστιν ἐξ αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ τὴν τεκοῦσαν ἔξεικοντουσα, καὶ ἀμερίστως ἕτερόν τι παρ' αὐτῇ εἶναι δοκοῦσα. Οὗτως ή Υἱὸν γένησις, ἀμερίστως οὖσα ἐκ Πατρὸς, ἐν ίδιᾳ ὑποστάσει σύζεται, τὴν τοῦ παραδείγματος ὑπεράριουσα δύναμιν.

'Απὸ τοῦ Σεργαληλού τοῦ αὐτοῦ βιβλίου.

Εἰ βουλήσεις γεγενηθεῖσαι φατε τὸν Υἱὸν, καὶ βιάζεσθε τὴν περὶ αὐτοῦ θέλησιν προῦπάρχειν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, τι μὴ ταῦτα φησιν ή Γραψή περὶ αὐτοῦ, & δὴ καὶ περὶ τῶν διλλων ποιημάτων λέγουσα φαίνεται; Ἐπὶ μὲν γάρ τῶν γεγονότων παρὰ Θεοῦ προηγεῖται θέλησις, διὸ ἐν τῷ, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον, καὶ ἐν τῷ, «Πάντα δος θέλησεν ἐποίησεν.» Ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου οὐδαμοῦ θέλησις ἦτοι βούλησις προηγουμένη φαίνεται, ἀλλ' θτι μόνον ἦν καὶ ἐστιν ἀκούομεν.

Kai toūtō.

Ἄλγει δὲ Παῦλος περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ, διτοι τε Θεοῦ δύναμις εἶη, καὶ Θεοῦ σοφία. Εἰ τοίνου σοφία καὶ δύναμις ἐστι τοῦ Πατρὸς δὲ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ὑπάρχων Λόγος, αὐτός ἐστιν ἐν φωνῇσι, καὶ δι' οὐ πάντα ἐργάζεται. Πώς οὖν ἐν βουλήσεις γέγονεν, ἐν δύναμεις φατε, ή εἰ ἕτερα οὐκ ἐστιν, ἀλλ' ἐστι μόνος αὐτὸς ή σοφία τοῦ Πατρὸς, αὐτός ἐστιν δρά καὶ ή βούλησις. Ἐν γάρ σοφίᾳ πάντας τὸ βούλεοθει τοῦ Θεοῦ, καὶ μάταιος θμὸν δὲ λόγος, καὶ κανὸν ἐδείχθη τὸ ἐπιχείρημα.

Kai toūtō.

Ἐι τῶν ἐν βουλήσεις γενομένων προηγεῖται: χρόνος, εὐθὺς δὲ ή περὶ αὐτῶν σκέψις ἐγένετο, καὶ εἰ μικρὸν

¹ Cor. 1, 24.

πονία, neque corporum proprietates recipit. Sed quemadmodum creat mirabiliter, longeque alio quam nostra consuetudo fert modo, ita etiam general ex se alia ratione quam nos.

Ejusdem et hæc.

Sermo enuntiativus, quo utimur, in mente et ex mente gignitur, atque aliis quidem videtur esse ab eo qui in corde agitat, quatenus extra os veluti e tenebris in lucem emititur; est autem rursus in eo, similisque ei est per omnia. In sermone enim videtur cogitatio cordis, et rursus in mente sermo nonnullum loquendo expressus. Ita etiam Filius Dei, absque separatione e Patre procedens, claraeret est et expressa figura proprietatis suæ: Verbum enim est hypostaticus existens et vivens ex vivo Patre.

Ejusdem et hæc.

Ita genuit ex se Pater Filium absque separatione, ac si sapiens aliquis gignat aliquid inventum, sive mechanicum, sive geometricum, sive euamodi aliquid. Videtur enim quodammodo sapientia fructus esse, atque ita natura se habent; atque non est separata a sapientia ars quæ ex ea est excogitata: sed est ex ipsa et in ipsa genitricis suæ imaginem exprimens, et citra separationem aliud quidpiam esse videtur. Ita et generatio Filii, cum sit absque separatione ex Patre, in sua hypostasi servatur. Longe tamen hujus exempli sive similitudinis vien excellens.

Ex capite septimo ejusdem libri.

Si consilio dicitis Filium genitum, et voluntatem ortum ejus antecessisse contenditis, cur non hæc a Scriptura dici declaratis, quæ de aliis rebus omnibus procreatibus dicuntur? In his enim voluntas præcedit, ut ex illis Scripturæ verbis colligi potest: *Faciamus hominem*: et: *Omnia, quæcumque voluit fecit*. In Dei autem Verbo nec voluntas, nec consilium præcessit. Itaque de illo non dicuntur ea, sed hæc potius: *Erat, et est*.

Ejusdem et hæc.

Paulus Servatorem nostrum Iesum Christum Dei virtutem et sapientiam appellat¹. Si igitur sapientia et virtus est Patris Verbum ex ipso et in ipso existens, in eo nimirum et per illud ipse vult et facit omnia. Quomodo igitur consilio et voluntate factum est id, in quo Patri consilium voluntasque consistit. Ante enim aliam verbis sapientiam configere accesse est, quæ Pater conueniens et volens Filium fecerit (quod tamen vos non pudet communisci): aut si alia sapientia non est, sed ipse solus est Patri sapientia, ipse nimirum est etiam Patri voluntas atque consilium, in sapientia enim sita est voluntas Dei. Quamobrem rationes vestras futilis sunt, et argumenta vestra inanis suntque ruunt.

Ejusdem et hæc.

Si ea, quæ voluntate sunt, egent tempore, quo de illis consilium capiatur, licet spatium illud sit

perquam exiguum, quomodo temporum effector Filius erit, cuius ortum voluntas et conaillium antecedit? Sed temporum auctor est. Erat igitur, et ante ortum illius est nihil.

Ejusdem et hæc.

Si sapientia Patris est Filius, ut vere est, quomodo tempus esse potuit, cum in ipso non esset sapientia? Quod si ab omni aeternitate in Pater est, semper enim sapiens est Pater, quomodo cogitari potest quidquam antiquius eo, quod semper est, aut quomodo voluntas intercedere, quæ Filium aliquando non existentem adducat, qui simul cum Genitore ipsius ut ejus sapientia aeternus est? Non voluntate igitur, sed natura Filium gignit. Hoc enim illi magis congruit.

Ejusdem et hæc.

Si nulla voluntas in ullo est sine verbo, hoc est, sine ratione illa, quæ tacite in animo versatur, Filius autem est Verbum Patris, illius ergo voluntas est. Quomodo igitur voluntas in voluntate erit, aut Verbum in Verbo? Omnia ergo est Filius Patri, et Verbum, et voluntas, et sapientia, et nihil ante ipsum in Patre.

Ejusdem et hæc.

Quemadmodum non ex voluntate habemus nos ut patres simus eorum qui ex nobis sunt, sed ex natura; sic etiam Deus non voluntate, sed natura Pater est. Et quemadmodum filii ex nobis procreati nobis natura similes omnino sunt, sic etiam Filius non extrinsecus, sed ex essentia Patris genitus, similis est in omnibus Genitori. Et quemadmodum Pater non ex voluntate Pater est, ita nec Filius est ex voluntate, sed per naturam, cum sit splendor ei figura illius¹, qui se genuit.

Ejusdem et hæc.

Vehementer absurdum et periculosum est dicere Filium voluntate genitum esse. Qui enim non voluntate Pater et Deus est, is nec voluntate habet ex essentia sua proveniens Verbum, sed naturaliter. Sic enim est figura ipius, et imago non falsa.

Ex eodem libro. cap. 20.

David alicubi ita canit: «Sedes tua, Deus, in seculum saeculi.» Deinde ait: «Propterea unxit te Deus. Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis.» Atqui erat Verbum etiam ante unctionem regnans cum Patre. Quomodo igitur in regem ungitur et sanctificatur, qui semper regnat sanctusque existit? Quemadmodum igitur cum semper id sit, ultimis iamen temporibus regnasse dicitur: Ia cum sit altissimus, exaltatus esse dicitur, propter incarnationem. Exaltatur autem, et ungitur, et sanctificatur propter nos, ut per ipsum gratia in omnes derivetur, ut iam naturæ collata totique generi largita. Sic enim Servator ipse in Evangelio Joannis ait: «Pro ipsis ego sanctifico meipsum, ut sint ei

A τινα καὶ ἀκαριαῖν δοίημεν αὐτὸν, πῶς ξετάι χρήνων ποιητῆς ὁ Γίδης, εἰ βούλησις προηγέστα τῆς γεννήσεως αὐτοῦ; Ἀλλ' ξετι χρόνων ποιητῆς· ξηδρα, καὶ οὐδέν ξετι πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ

Kai toûto.

Εἰ σοφία τοῦ Πατρός ξετιν ὁ Γίδης, ὡσπερ οὖν καὶ ξετι, πῶς ξετι χρόνος, διε οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ σοφία: Εἰ δὲ ξετιν ἀτέλως ἐν τῷ Πατρὶ, δεὶ γάρ σοφίας δι Πατήρ· πῶς ἡγήσεται τι τοῦ δεὶ δυτοῦ; Πῶς δὲ ἡ βούλησις χωρῆσι μεταξὺ μὴ δυτε ποτὲ τὸν Γίδην εἰσφέρουσα, τὸν τῷ γεγνήσαντι συναθίσιον, ὡς σοφίαν αὐτοῦ; Οὐ βούλησις δέρχε γεννᾷ τὸν Γίδην, ἀλλὰ φύσει. Πρέπει γάρ τοῦτο μᾶλλον αὐτῷ.

B

Kai toûto.

Εἰ πᾶσα βούλησις ἡ ἐν τισι γεννημένη οὐ δίχα λέγου γίνεται, λόγος γάρ ξετιν ἀφανῶς ἐν καρδίᾳ στρεφόμενος ἡ βούλησις, ξετι δὲ ὁ Γίδης λόγος τοῦ Πατρός· αὐτὸς δέρχα ξετιν ἡ βούλησις. Εἴτα πῶς ἡ βούλησις ἐν βούλησι γίνεται; ή πῶς ὁ λόγος ἐν λόγῳ; Πάντα τοίνυν ξετιν ὁ Γίδης τῷ Πατρὶ, καὶ λόγος, καὶ βούλη, καὶ σοφία, καὶ οὐδέν ξετιν ἐν Πατρὶ πρὸ αὐτοῦ.

Kai toûto.

Ωσπερ οὐκ ἔκ βούλησιν; ἡμεῖς ἔχομεν τὸ εἶναι πατέρες τῶν ἐξ ἡμῶν, ἀλλὰ φυσικῶς, οὕτω καὶ δι Θεὸς καὶ Πατήρ οὐκ ἔκ βούλησις Πατήρ ξετιν, ἀλλὰ φυσικῶς. Καὶ ὡσπερ οἱ ἐξ ἡμῶν τετόμενοι δομοίσι πάντως ἐμέν κατ' οὐσίαν εἰσιν, οὕτω καὶ δι Υἱὸς οὐκ ἔξωθεν τῷ Πατρὶ προσγενόμενος, ἀλλ' δυτες ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προελθόντες, δομοίσι ξετι κατὰ πάντα τῷ γεγεννήσατε. Καὶ ὡσπερ δι Πατήρ οὐκ ἔκ βούλησις ξετι Πατήρ, οὕτω καὶ δι Υἱὸς οὐκ ἔκ βούλησις ξετιν Υἱὸς, ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἀπαγεσμα καὶ χαρακτήρ οὐ πάρχων τοῦ γεννήσαντος αὐτόν.

Kai toûto.

Ἄτοπον σφόδρα, καὶ ἐπικένδυνον ἐφ' Υἱοῦ λέγειν τὸ, Βούλησις δέρχα, ή παρὰ βούλησιν ἔγεννηθη. Ή γάρ οὐκ ἔκ βούλησις ὑπάρχων Πατήρ καὶ Θεός; οὐδὲ ἐκ βούλησις ἔχει τὸν ἔκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προελθόντα λόγον, ἀλλὰ φυσικῶς. Εἴ γάρ δὲ κατεύθως εἰκάνω αὐτοῦ, καὶ χαρακτήρ οὐ διέψευσμένος.

Άπο κεφαλαίου κ' τοῦ αὐτοῦ βιβλίου.

Ψάλλει που Δαβὶδ· «Ο Θρόνος σου, δι θεός, εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος.» Εἰτά φησι· «Διά τοῦτο ξεριστεῖς δι Θεός, δι Θεός σου, Ιερούς ἀγαλλιάσσεις.» Καὶ ήν δι Λόγος καὶ πρὸ τῆς χριστικῆς βασιλεύων μετὰ Ματθαίου. Πῶς οὖν εἰς βασιλέα χρίεται καὶ ἀγιάζεται δι δεὶ βασιλεύων καὶ ἄγιος ἄν; Ήσπερ τοίνυν δεὶ τοῦτο ἄν, ἐν ἀσχέτοις καιροῖς βεβασιλεύεις λέγεται· οὕτω καὶ ἄνθιστος ἄν, ἀνθούσθως λέγεται διὰ τὴν ἐνσαρκὸν οἰκονομίαν. Τέλος δὲ καὶ χρίεται καὶ ἀγιάζεται δι τῆς ήμερας, ἵνα δι τοῦτο τρέχῃ λοιπὸν εἰς πάντας ἡ χάρις, ὡς ἡδη δοθεῖσα τῇ φύσει, καὶ λοιπὸν διῆρι σωζόμενη τῷ γένει. Οὕτω καὶ δι Σωτῆρα ἐλέγεν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ· «Τέλος αὐτῶν ἔγων ἀγιάζω ἐμετόπιν, ἵνα ὡσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι»;

¹ Hebr. 1, 3. . ² Psal. XLIV, 7, 8.

Ὦτα γάρ ἐν Χριστῷ, ταῦτα καὶ εἰς ἡμᾶς. Οὐχ ἀποστολὴ δεχομένου τὸν ἄγιασμόν (αὐτὸς γάρ ἔν διαγιῆσαν), ἀλλ' ἵνα τούτον τῇ φύσει δι' εαυτοῦ προξενίσῃ, ὅδε; ὥστε καὶ ἀρχή τῶν εἰς ἡμᾶς ἄγαθῶν τινόμενος. Διὸ δὴ καὶ φησίν· «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς» · δ. ἡ; ὥστε πρὸς ἡμᾶς ἡ θεῖα καταθένηκε χάρις, ὑψούσα καὶ ἀγιάζουσα καὶ διεξάγουσα, καὶ θεοποιοῦσα τὴν φύσιν ἐν πρώτῳ Χριστῷ.

Ἐκ τοῦ β'. βιβλίου τοῦ Θησαυροῦ, κεφάλαιον κθ'.

Πανταχόθεν ἀναισχυντοῦντες οἱ χριστομάχοι φανοῦνται, καὶ σκοπὸν ἔχοντες ἔνα τὸ μάτην διαλοιδορεῖσθαι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Ἀκούοντες μὲν γάρ λέγοντος αὐτοῦ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐσμεν, ἀπειθοῦσι, καὶ πειρῶνται τὸ εἰρημένον εἰς ἑτέρας παράλκειν ἐννοίας, οὐκ ἀποδιδόντες τὸ ἐν εἶναι πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ τὸ καλῶς τε καὶ ὅρθως εἰρημένον ἰππεῖσθαι τοὺς πειραλύειν. Εὑρίσκοντες δὲ πάλιν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις δια περ ἀνάθρωπος ἡ πέπονθεν, ἡ εἰρηκάς φανεται, ἡ ποιῶν, τὸ ἐκλαυτε, καὶ ἐκυπήθη, καὶ τὰ τούτοις δμοις, καὶ ὅτα περ ἀνθρωποπεπῆ, οὐ φέρουσιν ἐπὶ τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλ' εὐθὺς τῷ ἀδύτῳ ταῦτα προσάπτοντες ἀπόδειξιν ποιοῦνται τοῦ μὴ εἶναι Θεὸν τὸν ταῦτα πεπονθότα, ὅπες καὶ αὐτὸν συναριθμεῖσθαι τῇ κτίσει τὸν τρύπης δυτικήν. Ἡ τοίνυν ἀπόδοσις τῷ Υἱῷ τὸ ἐν εἶναι πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ οὐχ εύρησεις τὸν ἐν ισθέτη τοῦ Πατρὸς δυτικὸν ἀδύτον, ἡ Λόγος; ἔστιν, κλαίοντα, ἡ λυπούμενον, ἡ φίδιος βαλλόμενον, ἡ εἰ μὴ πιστεύεις, καὶ οὕτως ἔσῃ μετὰ τῶν ἀπίστων Τουθιλῶν. Εἰ λέγοντι γάρ αὐτῷ, διὰ περ ἐν ἔστι πρὸς τὸν ἐαυτὸν Πατέρα, μὴ πιστεύεις, μηδὲ διὰ λελύπηται λέγοντι πιστεύσῃς. Οὕτως οὖν φανήσῃ. ὡς εἰρηται, μετ' ἐκείνων, οὐδὲν δλῶς τῶν παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένων δεχόμενος.

Τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, διὰ οὐκ ἔστιν δ. Υἱὸς ἐλάτετων τοῦ Πατρός.

Εἰ ἐλάττων ἔστιν δ. Υἱὸς, μείζων δὲ δ. Πατὴρ, διαφόρως δηλονότι καὶ ἀναλογούντως, οἷς ἐκάτερος ἔξει μέτροις ἐνεργήσουσι περὶ τὸν εἰς ἡμᾶς ἄγιασμόν. Καὶ ἀγιάσεις μὲν μειόνων δ. Πατὴρ, ἐλάττον δὲ καὶ καθ' ἐαυτὸν δ. Υἱός. Ἐσται τοιγαροῦν καὶ τὸ Πνεῦμα διπλοῦν, καὶ μειον μὲν ἐν Υἱῷ, μείζον δὲ ἐν Πατρί. Καὶ τελείως μὲν οἱ παρὰ Πατρὸς ἄγιασθαισονται, οὐ τελείως δὲ πάλιν οἱ δ. Υἱοῦ. Ἀλλὰ κολλή τι; ἔστιν ἐν τούτοις ἡ τῶν λογισμῶν ἀτοπία. Ἐν γάρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἔστιν, εἰ; καὶ τελεῖος δ. ἄγιασμός παρὰ Πατρὸς, δι. οὐ φυσικῶς χορηγούμενος. Οὐκ δρᾶ ἐλάττων ἔστιν δ. τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχων τῷ τελείῳ Πατρὶ, καὶ τὸ τοῦ γεννήσαντον, Πνεῦμα ἐν ἐαυτῷ ἔχων, ἀγαθόν, ζῶν, καὶ ἐνυπόστατον, ὥστε περ οὖν ἀμέλει καὶ δ. Πατὴρ.

Kai τοῦτο.

Εἰ ἐν μορφῇ καὶ ισότητε τοῦ Πατρὸς ὑπῆρχεν δ. Υἱὸς, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, πῶς ἐλάττων αὐτοῦ ἔστιν; Οὐ γάρ δῆπου τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονο-

A ipsi sanctificati¹. Quæcumque enim Christo insunt, eadem in nos derivantur. Quippe qui sanctificationem non sibi ipsi accepit (ipse enim erat sanctificans), sed ut per se eam humanæ naturæ conciliaret: via quodammodo et principium bonorum quæ in nos induxerunt effectus. Idecirco etiam ait: «Ego sum via», per quam divina gratia quodammodo in nos descendit, exaltans et sanctificans et glorificans, atque adeo edificans naturam humanam in primo Christo:

Ex secundo Thesauri libro, cap. 29.

Unique impietatis occasionem arripiunt Christi adversarii, et unum illud sibi tanquam signum propoununt, ut temere convicia jacent in Filium Dei. Audientes enim ipsum dicentem: *Ego et Pater unus sumus*², non credunt, et conantur ea verba in alium sensum torquere, non concedentes, ut unum cum Patre sit, atque ita quod præclare recteque dictum est, demotiri student atque pervertore. Quæ vero in Evangelio ab eo tanquam homine vel tolerata, vel dicta, vel facta reperorint, ut fere, incedere affici et reliqua ejusdem generis humanæ naturæ convenientia, ea non referunt ad humanitatem, sed Verbo statim tribuentes, ex his colligunt, eum non esse Deum, qui talia perpessus sit, atque ita in rerum que creatæ sunt, numero locant earum effectorem. Aut igitur Filio concede, ut sit unum cum Patre, nec Verbum, quatenus per se Verbum est, ex inæqualitate cum Patre lugere aut pavere deprehendens, aut si non creditis, le ad Iudeorum numerum ascribe. Si enim non creditis ei dicenti, se esse unum cum Patre, nec si incedere se dixerit credes. Sic igitur, ut dictum est, in Iudeorum numero deprehenderis, nihil eorum omnino, quæ a Servatore dicta sunt, suscipieus.

Ejusdem ex Commentariorum in Evangelium Joannis, Filium Patrem non esse minorem.

Si minor est Filius, major autem Pater, diversa ratione et pro sua ulerque mensura sanctitatem in nobis efficit. Et Pater quidem magis, Filius autem minus, et pro viribus suis nos sanctos reddet. Erit igitur et Spiritus duplex, minor in Filio, in Patre major. Et alii perfecte sancti redditur a Patre, alii a Filio minus perfecte. Hæc et alia multa incommoda consequentur. Unus enim est Spiritus sanctus; una perfecta sanctitas, quæ a Patre per Filium naturaliter exhibetur. Non ergo minor, qui eamdem perfectam cum Patre perfecto actionem habet, eundemque in seipso gignentis spiritum bonum, sicutum, in sua subsistente persona quem habet Pater.

Ejusdem et huc.

Si in forma et aequalitate Patris erat Filius, ut Paulus ait³, quomodo minor est? Neque enim humanæ carnis assumptio et exinanitio spoliat

¹ Iohann. xviii, 19. ² Iohann. xiv, 6. ³ Iohann. x, 30.

⁴ Philip. ii, 6.

naturali Filium dignitate, cum illici secundo suo e omnia advenia sit habiturus. Veniet enim, ut ipse dixit, in gloria Patris sui¹. Quomodo igitur Patre minor, qui in gloria est perfectus Patris?

Ejusdem et hæc.

Si Dominus est Pater, et Filius est Dominus, quomodo Patre Filius minor? Non erit perfecte liber, si minor est imperio, nec plenam in se obtinet dignitatem. Præterea si lux est Pater, et lux similiter est Filius, quomodo minor est Pater? Lux enim (si minor est) erit imperfecta, et pars aliqua a tenebris occupabitur. Et mendax erit evagelist, Et tenebra, inquietus, *eam non consumebet deus*². Ad hanc si Pater est vita, et Filius item est vita, quomodo Patre minor est Filius? Si imperfecte vita, et ideo minor, perfecta in nobis vita non erit, licet in interiori humine Christus inhabitet. Et aliqua parte quodammodo erunt mortui, qui in ipsum crediderunt. Quæ quidem quoniam a nobis, ut absurdum, sunt procul rejicienda, perfectius esse dicimus Filium, et Patri perfecto æqualem propter essentia nulla in parte diversam similitudinem.

Ejusdem et hæc.

Æqualem se Deo et Patri declarans Christus quodam loco discipulos suos sic alloquitur: *Qui videt me videt Patrem*³. Quomodo qui natura talis est ut Ipse vera dicens affirmit, Patre minor erit, ut quidam temere opinantur? Si enim minor existens in se ipso Patrem exprimit, cum nulla intercedat immutatio, illud ipsum in Patrem recidet; quippe qui in imagine, nempe in Filio cernatur expressus. Sed hoc absurdum est. Non igitur Filius minor, in quo Pater perfectus exprimitur.

Ejusdem et hæc.

Quomodo Filius minor, quem ea quæ Patris sunt, habere constat? Vere enim dicit: *Omnia quæ Pater habet, mea sunt. Et rursum Deum, et Patrem alloquens, Omnia, inquit, mea tua sunt, et tua mea*⁴. Si enim, ut temere quidam sentiunt, minor est Filius, cuius vero pronuntlet hic Patrem alloquens: *Omnia tua tua sunt, et tua mea, cadet et in Patrem, ut minor sit, et in Filium, ut maior, cum rerum ordo diversus non sit, et in utroque ea cernantur, quæ alterius sunt, et quod Patris est, id etiam Filii sit, et contra. Nihil igitur prohibebit et Patrem Filio minorem dicere, et Patre maiorem Filium. Quæ quidem cum vel cogitare sit absurdissimum, sequitur ut equalis Patri sit Filius, qui omnes cum Patri communes habet essentia dignitates.*

'All' ἐστι τῶν ὀποτάτων καὶ μόνον ἐννοεῖ τις οὐτέ τὰ τῆς οὐσίας ἔχων πλεονεκτήματα.

Ejusdem et hæc.

Quodam loco Servator, sicut ipse in Patre est, sic Patrem in se esse dicit. Nullo autem pacto cogi-

A μιας δὲ λόγος, καὶ δὴ διὰ τοῦτο κάνωσις τοῦ κατὰ φύσιν προσώπους ἀξιώματος ἀπογινωστεῖ τὸν Υἱὸν, λόγον ἔχουσα τὴν δευτέραν δὲ οὐρανοῦ παρουσίαν. Ἡδε γάρ πάντως, ὡς τικούσαμεν λέγοντος, ἐν τῇ δέξιῃ τοῦ Πατρὸς; αὐτοῦ. Πῶς οὖν ὅλως ἐν τῇ δέξιῃ τοῦ τελείου Πατρὸς δὲ ἐλάττων εἰσοῦ;

Kai τοῦτο.

Εἰ Κύριος ἐστιν δὲ Πατήρ, Κύριας δὲ δόμοις καὶ δὲ Υἱός, πῶς ἐλάττων αὐτοῦ ἐστιν; Ἐσται γάρ οὐ τελείως ἐλεύθερος, εἰπερ ἐστὶν ἐλάττων ἐν κυριότητι, καὶ οὐ πλῆρες ἔχων ἐν δικαιῷ τὸ ἀξιώματα. Καὶ εἰ φῶς ἐστιν δὲ Πατήρ, φῶς δὲ δόμοις καὶ δὲ Υἱός, πῶς ἐλάττων αὐτοῦ ἐστιν; Ἐσται γάρ οὐ τελείως φῶς, καταληφθήσεται δὲ ἀπὸ μέρους ὑπὸ τῆς σκοτίας, καὶ φεύσεται λέγων δὲ Εὐαγγελισθής, Ἡ σκοτία αὐτὸς οὐ κατέλαβε. Καὶ εἰ ζωὴ ἐστιν δὲ Πατήρ, ζωὴ δὲ δόμοις καὶ δὲ Υἱός, πῶς ἐλάττων αὐτοῦ ἐστιν; Οὐδὲ γάρ ἐσται τελείως ἐν ἡμῖν τῇ ζωῇ, καὶ εἰς τὸν ξεων ἀνθρώπον κατοικήσῃ δὲ Χριστός. Νεκρό δὲ πῶς κατά τι μέρος οἱ πιστεύσαντες, εἰπερ ἐστὶν οὐδὲ τελείως ζωὴ τὸ θλαττὸν ἔχων δὲ Υἱός. Ἐπειδὴ δὲ χρή την ἐν τούτοις ὀποτέλειν ὡς πορθυτάτω ποιεῖσθαι, τέλειον εἶναι φαμεν τὸν Υἱὸν τὸν τῷ τελείῳ Πατρὶ παρισύρενον διὰ τὸ τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτον.

Kai τοῦτο.

Ἔσον ἐαυτὸν ἐπιδεικνύων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, φησί που Χριστὸς πρὸς τοὺς οἰκεῖους μαθητὰς, Ὁ διωρακὼς ἐμὲ διώρακε τὸν Πατέρα. Είτα πῶς δὲ κατὰ φύσιν τοιοῦτος, οὕτω τε ὄπαρχων, ὡς αὐτὸς ἀληθεύων διισχυρίζεται, τὸ θλαττὸν δέξει κατὰ τὴν τινῶν ἀδουλίαν; Εἰ γάρ ὄπαρχων ἐλάττων ἐν ἐπιτροπῇ δεικνύει τὸν Πατέρα, μηδεμιᾶς μεσολαβούσης παραπλαγῆς, ἐπὶ τὸν Πατέρα τὸ θλαττὸν ἀναβήσεται, ὡς ἐν ἀμεταποιήτῳ φαινόμενον εἰκόνι τῷ Υἱῷ. Ἀλλὰ τούτο ἀποτοπόν. Οὐκοῦν οὐκ ἐλάττων δὲ Υἱός, ἐν φύτερ ἔξεικονίζεται τέλειος δὲ Πατήρ δὲν.

Kai τοῦτο.

Καὶ πῶς δὲν τὸ θλαττὸν, ἐν οἰσπέρ ἐστιν δὲ Πατήρ δὲν δὲ Υἱός ἐπιδέξηται, λέγων ἀνεγκλήτως, Πάντα δοσα δέχει δὲ Πατήρ δέμα δέστι; καὶ πάλιν ὡς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, δι: Πάντα τὰ δέμα σά δέστι, καὶ τὰ σά δέμα. Εἰ γάρ ὄντως ἐστὶ κατὰ τὴν τινῶν ἀδουλίαν ἐλάττων δὲ Υἱός, ἐπειδήπερ ἀληθεύει λέγων πρὸς τὸν Πατέρα, Τὰ δέμα σά δέστι, καὶ τὰ σά δέμα, χωρίσει καὶ ἐτὶ τὸν Πατέρα τὸ θλαττὸν, καὶ τὸ μεῖζον δόμοις ἐπὶ τὸν Υἱὸν, ἀδιαφορούσης τῆς τῶν πραγμάτων τάξεως, εἰπερ ἐν ἐκατέρῳ τὰ ἐκατέρῳ προσώπα φαίνεται, καὶ διπέρ δὲν εἰς τὸν Πατέρα, τούτο δέστι καὶ τοὺς Υἱούς δέξιον φαίνεται, τούτο δέστι καὶ τοῦ Πατρὸς. Θύδην οὖν κωλύσει λέγειν ἐλάττων τὸν Υἱὸν τὸν Πατέρα, καὶ μείζονα τοῦ Πατρὸς; τὸν Υἱόν. τοιοῦτον. Ἰσος δρα, καὶ οὐκ ἐλάττων δὲ κοινὰ πρὸς

Kai τοῦτο.

Οὕτω πού φησιν δὲ Σωτήρ, ὡς εἴη μὲν αὐτὸς ἐν Πατρὶ, καὶ δὲ Πατήρ δὲ δόμοις; ἐν αὐτῷ. 'All' ἐστι

¹ Matth. xvi, 27. ² Joan. i, 5. ³ Joan. xiv, 9. ⁴ Joan. xvii, 10.

παντεῖ του δῆλον, ὡς οὐ προσήκει νοεῖν καθάπερ ^Δ σῶμα ἐν σώματι, ή στεῦος ἐν σκύνε, σέων χωρητὸν ἐν Υἱῷ τὸν Πατέρα, ή αὖ πάλεν τὸν Υἱὸν ἀντεμβι-
βάζεσθαι τρόπον τινὰ τῷ Πατέρι, καὶ οὗτος δὲ ἐν ἑκαντόν, κάκινος; ἐν τούτῳ φαίνεται, ὡς ἐν ταυτότητει τῆς οὐσίας ἀπαραλλάκτῳ, καὶ τῇ κατὰ φύσιν ἁνδ-
τῇ τε καὶ ἁμοιώτητι· θεωρεῖτε ἀντί τοις καὶ ἐν εἰ-
κὼν τὴν οἰκεῖαν καταθεώμενος μορφήν, λέγοι πρὸς
τινας ἀληθεύων, καὶ τὴν εἰς ἄκρον ἔχεσθαι μένην
ἴμφρεταιν τοῦ οἰκείου σχήματος ἀποθευμάτων
βοῶν, Ἐγὼ ἐν τῷδε τῇ γραφῇ, καὶ ἡ γραφὴ δὲ ἐν
τρεῖς· η καὶ μεταπέρ πάλιν, εἰ ή ἐκ στυρὸς φυσικῶς
καὶ οὐσιῶς θερμότης φυσῆν ἀφίεται λόγοι, Ἐγὼ ἐν τῷ
πατρὶ, καὶ τὸ πῦρ δὲ ἐν ἐμοί. Ἔστι μὲν γάρ πως
τῶν εἰρημάνων ἕκαστον ἐκτινάξει μεριστάν, ἐν δὲ τῇ
φύσει, καὶ θεῖ δὲ ἀντὶ ἀμερίσει τινὶ προσδιόριστον,
θεωρεῖτε ὅμως δὲ οὐν, εἰ καὶ τοῦτον ἔχει τὸν τύπον τῶν
ἐπ’ αὐτοῖς νόημάτων τῇ δύναμις ἀλλ’ ἐν τῷ ἑτέρῳ
φαίνεται, καὶ ταυτὸν εἰσὶν ὅσον εἰς οὐσίαν ἀμφό-
τερι. Εἰπερ οὖν διὰ τὸ τῆς οὐσίας ἀπαραλλάκτον καὶ
τὸ ἐν τῷ χαρακτήρι παντελῶς ἀπαραποίησον δὲ Πα-
τήρ ἐν Υἱῷ ἔστι, πῶς δὲ μείζων ἐν ἐλάττων κατ’
Ἐπειδὴ δὲ διεῖ; ξετὸν ἐν αὐτῷ τέλειος, ἀρα πάντως; ἐπιτὸν δὲ Υἱὸς δὲ τοῦ τελείου χωρητικός, καὶ χραχτήρ
τοῦ μεγάλου Πατρός.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ τῆς ἀτὰς Τριδός λόγου.

Ἴνα δὲ Πατέρδες καὶ Υἱοῦ τὴν ισότητα δεῖξωμεν,
τπ’ αὐτὴν ἐλθωμεν τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν.
Οὐδεὶς, φησιν, οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ δὲ Πατήρ, οὐδὲ
τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ δὲ Υἱός, καὶ φ-
δρ βούληται δὲ Υἱὸς ἀποκαλεῖνται. Τί τούτων σα-
φέστερον τῶν βημάτων; Ἰση, φησιν, τὴν ἔστιν
ἡ γνῶσις. Γινώσκω γάρ τὸν Πατέρα γινωσκόμε-
νος ὡς ἀντοῦ, καὶ γινώσκει με δὲ Πατήρ γινω-
σκόμενος δὲ πάντοι. Πάσα δὲ ἡ κτίσις τῆς ἡμετέ-
ρας ἐκβίβληται γνώσεως· πῶς γάρ οὖν τε τῆς
φύσεως; ἡμῶν οὐ κοινωνοῦσαν κοινωνήσαι τῇς γνώ-
σεως; Μεταλαγχάνουσα δὲ δύμως τινὲς βραχεῖας τινὸς
Θεωρίας. Ἀποκαλύπτει γάρ ὡς οὖν τε οἵς δὲ ἐθέλω
τὴν περὶ τοῦ Πατέρδες γνώσιν ὡς ἐν ἀσύντροφῳ καὶ
αἰνίγματι. Ταῦτα ἐκ τῶν Δεσποτικῶν ἐμάθωμεν
διδαγμάτων. Πιστὸν ἐνταῦθα χώραν ἔχει τὸ μείζον
καὶ τὸ ἐλαττόν;

*Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἱεροφαλαῖου τοῦ α΄ βιβλίου τοῦ
Θησαυροῦ.*

Λέγει που Χριστός· «Ο Πατήρ δὲ πέμψας με, με-
ῖνον μού ἔστι.» Μαρτυρεῖ δὲ πάλιν ἡ Θεία Γραφή
περὶ αὐτοῦ διεῖ· «Οὐχ ἀρταγμὸν ἡγήσατο τὸ σῖνα τοσα
Θεῷ.» Πῶς οὖν ἔσται καὶ ίσος, καὶ μείζονα ἔξει τὸν
Πατέρα, ζητητέον ἀκριβῶς· ἐναντία γάρ διλλήλοις
τὰ τοιαῦτα ἔστιν. Ἐπειδὴ δὲ δοξιμάζειν εὔσεβῶς
πρόσκειται τὰ δητὰ, οὐτε τὸ ίσον ἐκβαλοῦμεν διὰ τὸ
μείζον, οὐτε μήδη τὸ μείζον διὰ τὸ ίσον ἀναιρήσουμεν
χρατήσει δὲ ἀμφότερα θεωρίας εὐσεβῶς εἰσφερομέ-
νης ἐπ’ αὐτοῖς. Οὐκοῦν ἀπλῆ τις οὖσα καὶ ἀσύνθετος
ἢ τῆς θεότητος φύσις, οὐκ ἀντιμήθη ποτὲ ταῖς
ἐπικινήσιαις εἰς δυάδα Πατέρδες καὶ Υἱοῦ, εἰ μή τις εὐ-

tandum est, ut corpus in corpore, aut vas in vase,
sic Filium in Patre aut Patrem in Filio esso. Sic
igitur Pater in Filio, et Filius in Patre est, ut in
eiusdem essentiæ ejusdemque naturæ certissima
similitudine. Ut si quis propriam in Imagine simili-
tudinem vere et singulariter expressam intuens
admirationeque plenus aliquos alloqueretur: Ήτε,
inquit, effigies in me est, et ego in illa. Aut si
caliditas ex igne naturaliter proveniens vocem ad
hunc modum emitteret: Ego in igne, et ignis in me
est. Utrumque enim eorum quæ dicta sunt, cogi-
tatione quidem dividit potest, natura tamen unum
est, et unum ex altero sine illa sectione profici-
tur. Quemvis enī animus ea vicissim distinguat,
tamen atque idem intraque esse perspicuntur,
quantum ad essentiam pertinet. Si igitur propter
ejusdem essentiæ perfectissimam atque immutabilem
in Imagine similitudinem Pater in Filio est, quo-
modo major Pater, ut isti putant, in minore Filio
esse et perspici potest? Cum ergo Pater omnino
sit in Filio, Filius plane perfectus est, qui perfe-
ctum capiens, figura et imago est magni Patris.
C Quid hisce verbis clarius? Par, inquit, nobis cognitio
est. Cognosco Patrem a Patre cognitus; cognoscit
me Pater a me cognitus. Omnes autem res procreatæ
ab hac auctoritate cognitione. Quomodo enim quæ
naturæ nostræ non sunt participes, cognitionis
participes sint? Parvam tamen quidam notitiam
assequuntur. Ego enim illis, quoad eorum natura
capit, tanquam in speculo atque aenigmate Patris
notitiam impertio. Hæc ex Domini doctrina didici-
mus. Quem igitur hic magis et minus locum ha-
bet?

Eiusdem ex libro de sancta Trinitate.

Verum ut Patris et Filii demonstramus aequalita-
tem, ad Domini doctrinam accedamus: Nemo, in-
quit, norit Filium nisi Pater, neque Patrem novit
quisquam nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare¹.

C Quid hisce verbis clarius? Par, inquit, nobis cognitio
est. Cognosco Patrem a Patre cognitus; cognoscit
me Pater a me cognitus. Omnes autem res procreatæ
ab hac auctoritate cognitione. Quomodo enim quæ
naturæ nostræ non sunt participes, cognitionis
participes sint? Parvam tamen quidam notitiam
assequuntur. Ego enim illis, quoad eorum natura
capit, tanquam in speculo atque aenigmate Patris
notitiam impertio. Hæc ex Domini doctrina didici-
mus. Quem igitur hic magis et minus locum ha-
bet?

Eiusdem ex Thesauri cap. 10 primi libri.

Christus alicubi ait: «Pater qui misit me, maior
me est².» Divina etiam Scriptura hoc de eo te-
statur, quod «Non rapinam arbitratus est se esse
æqualem Deo³.» Quoniam igitur pacto futurus sit
æqualis, et majorem se habiturus Patrem, accurate
nobis inquirendum est: pugnare enim hæc inter
se videntur. Cum autem nobis propositum sit pie
hæc dicta examinare, neque æqualitate cum priva-
bitim, eo quod maior sit Pater; neque rursus ma-
jorem esse Patrem negabimus ob æqualitatem Filii.
Utrumque enim locum habebit, si ea pie considerare
intelligereque velimus. Simplex itaque et non com-

¹ Ματθ. xi, 27. ² Ἰωαν. xiv, 28. ³ Philipp. ii, 6.

posita deitatis natura humanam in dualitatem. *Patris et Filii seca fuisse, nisi prius aliqua differentia fuisse visa esset, non secundum essentiam, sed extrinsecus intellecta, per quam utriusque persona inducitur peculiari quidem hypostasi constans, sed in unitatem divinitatis per naturalem identitatem constricta; ne aliqua confusio inter Patrem et Filii, concorrente in solam unitatem hypostasi, cum magna quae inter eos intercedit similitudo dualitatem apparere non sinat: adeo ut hiuc nonnulli inter Patrem et Filium nullam plane dualitatem constituerint. Cum vero oporteret et generantem naturam, et eam quae ex ea genita est cognoscere, sacra Scriptura Patris et Filii nomina constituit, ut lumen ex lumine intelligeretur, utriusque propriam suam ac peculiarem hypostasim tribuens, servata tamen in utroque naturae identitate. Nostrae vero consuetudini sese accommodans, Patri hoc tribuit ut major sit: ut nimirum undequaque dualitas personarum dignitatis et genitae significetur; tribuit autem aequalitatem, ne aliqua Patris a Filio essentialis dissimilitudo intelligatur.* *Aequalis itaque essentialis ratione existens cum Patre Filius, similisque per omnia, majorem illum vocat, tanquam principio carentem, ex Patre est, tametsi existentiae ratione cum eo conveniat.*

Eiusdem et hæc.

Quæ eiusdem substantiæ sunt et naturæ, magis etiam proprie inter se conferri possunt: quæ vero ita sese non habent, sed diversæ naturæ sunt, atque ea de causa diversitate quadam inter se distincta, comparari sibi invicem non possunt. Neque enim quisquam nisi judicij iuops, hominis naturam inquiringens dicat, bovem homine majorem esse, aut vicissim bovis naturam nosse volens, dicat hominem eo majorem esse. Quæ enim eiusdem naturæ ac speciei sunt, ut dictum est, ea commode apteque inter se conseruntur. Si itaque confetur, secundum vos, *Filius cum Patre, ratione majoris et minoris, consubstantialis certe neque diversus ab eo erit. Consumentiale autem non potest consubstantiali maior aut minus esse ratione substantiæ: neque enim homo homine major est, quatenus homo est. Aequalis igitur est et consubstantialis Patri Filius; ratione vero incarnationis credimus Patrem majorem a Filio vocatum. Quando enim humanitatem assumpsit, tunc etiam ut homo hoc dixit.*

Ex primo Thesauri libro cap. 9.

Quod ex causa aliqua est, vel genitum est, inquit, necessarium est ut sit secundum ab illo quod ei causa existentiae fuit. Secundus itaque erit Filius a Patre, quippe qui Patrem ut causam habet: atque idcirco ne consubstantialis quidem ei erit. Aut si quis contentiosius urgeat, consumentiale eum esse dicens, una certe deitas sectionem admittens in dualitatem divisa erit: neque enim aliter consubstantialis esse potest.

Debacchatur rursum Christi hostis, temereque adversus divinam essentiam blaterat. Secari enim

Δικαιοι προχεισθαι διαφορὰ, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν φημι, ἀλλ᾽ ἔξωθεν ἐπινοούμενη, δι᾽ ἣς τὸ ἐκάπερον πρόσωπον εἰσφέρεται ἐν ιδιαῖς οὐσίῃ μὲν ὑποστάσει καίμανον, εἰς ἐντήτηα δὲ θεστήτηος διὰ ταυτότητος φυσικῆς σφιγγόμενον, ἵνα μὴ τὶς ἀνάχυσις καὶ οἰονεὶ φυρμὸς γένηται Πατρὸς καὶ Γεῶν, εἰς μόνην ἐνάδα τρεχούσης τῆς ὑποστάσεως, τῆς πολλῆς λίαν ὁμοσότητος οὐκ ἕως τῆς φανεσθαι δυάδα· ὡς ἐντεῦθεν ἥδη καὶ τὸν αὐτὸν Πατέρα καὶ Γεῶν ὑπονοεῖσθαι παρά τισιν εἰς δυάδα μηδαμόθεν χωρίζομένους. Ἐπειδὴ δὲ ἐγρῆν εἰδένας καὶ τὴν γεννήσασαν φύσιν καὶ τὴν γεννηθέσαν τῇδες τέλειαν τὴν θείαν Γραφὴν τὸν Πατρὸς δυνομα καὶ τὸ τοῦ Γεῶν, ἵνα φῶς ἐκ φωτὸς νοῆται, καὶ ἐκάπερον ἐν ίδιᾳ ὑποστάσει σωζομένης ἐπ' ἀμφοῖν τῆς ταυτότητος πρὸς τὸν ἔτερον. Ἀκολουθοῦσα δὲ πάλιν τῇ καθ' ἡμᾶς συνηθεῖᾳ, τὸ μείζονα ἀποδίδωσε τῷ Πατρὶ, ἵνα πανταχόθεν ἡ δυάδας καὶ τὸ ἔξι οὖν σημαίηται· προσμαρτυρεῖ δὲ τὸ Ισον, ἵνα μὴ τὶς περὶ τὴν οὐσίαν ἀνομοιότης νοῆται Πατρὸς καὶ Γεῶν. Ἱσος τοιγαροῦν κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον ὑπάρχων δὲ Γεῶς τῷ Πατρὶ καὶ δυοις κατὰ πάντα, μείζονα αὐτὸν φησιν ὡς ἀναρχον, ἔχων ἀρχὴν κατὰ μόνον τὸ ἔξι οὖν, εἰ καὶ σύνδρομον αὐτῷ τὴν ὑπαρχεῖν ἔχει, ipse principium habens ea tantum ratione quia ex Patre est, tametsi existentiae ratione cum eo conveniat.

Kαὶ τοῦτο.

Τὰ τῆς αὐνῆς οὐσίας δυτα καὶ φύσεως καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα σύγχρισιν κυριωτέραν ἐπιδέχεται· τὰ δὲ μὴ οὗτας ἔχοντα, ἐτεροφυὴ δὲ δυτα, καὶ διὰ τοῦτο τεμνόμενα πρὸς ἄλλοτριάτητα, οὐκ ἀν ἀλλήλοις συγχρίνοντο· ἀπαίδευσία γάρ τοῦτο γε. Οὐ γάρ ἀν τὶς εἴποι νοῦν ἔχων, μείζονα τοῦ ἀνθρώπου τὸν βοῦν, τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐρευνῶν οὐδὲ αὐτὸν καὶ πάλιν τὴν τοῦ βοῦς ἔχαμεν βούλοιτο, μείζονα τούτου τὸν ἀνθρώπον λέγοι. Τὰ γάρ ὁμορφὴ τε καὶ ἔμοιειδή, καθάπερ εἰρηται, τὴν πρὸς ἄλληλα σύγχρισιν ἀκόλουθον τε καὶ πρέπουσαν ἔχει. Εἰ τοίνυν συγχρίνεται, καθ' ὑμᾶς, δὲ Γεῶς τῷ Πατρὶ κατὰ τὸ μείζον καὶ ἔλατον, δμοούσιο: δρα καὶ οὐκ ἀλλοτριος αὐτοῦ ἔστιν. Ὁμούσιον δὲ δμοούσιον οὐκ ἀν γένοιτο μείζον καὶ ἔλατον κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον· οὐ γάρ μείζων ἀνθρώπος ἀνθρώπου, καθὸ διαθρωπος. Ἱσος δρα τῷ Πατρὶ καὶ δὲ Γεῶς καὶ δμοούσιος εἰκονομικῶς δὲ εἰρῆσθαι πιστεύομεν ἐπὶ τὸν Πατρὸς τὸ μείζον. Ότε γάρ ἐνανθρωπήσεις φαίνεται, τότε καὶ τούτῳ φησιν ὡς ἀνθρωπός.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ θεοφανείαν τοῦ αὐτοῦ βιβλίου τὸν θησαυροῦ περὶ δμοούσιον.

Τὸ δὲ αἰτίου τινὸς δι', ή γεγενημένον, φησιν, ἀνάγκη δεύτερον εἶναι τούτου, δηλαδὴ καὶ γέγονεν αὐτῷ τοῦ εἶναι αἰτίου. Οὐκοῦν δεύτερος ἔσται τὸν Πατρὸς δὲ Γεῶς αἰτίου αὐτὸν ἔχων· καὶ διὰ τοῦτο οὐχ δμοούσιος. Η διφλοεικάτερον ἐντήσεται τὶς δμοούσιον αὐτὸν εἶναι λέγων, ή μία θεότης, δρα, τομήν τινα χωρίσασα, γέγονεν εἰς δυάδα· οὐ γάρ ἐτέρως δμοούσιος εἶναι δύναται.

Οὐκ αἰσθάνεται πάλιν μεθύων δ χριτομάχος, καὶ μάτην καταφλυαρῶν τῆς θείας οὐσίας. Τὸ μὲν γάρ

τέμνεσθαι καὶ διάστασίν τινα μεταξὺ τὴν πρός διλλήτηλα δύνασθαι λαβεῖν, σωμάτων ἕδιον. Ὡς δὲ θεῖα τοῦ Πατρὸς οὐσία, ἀσώματος οὖσα, τομῆς τε καὶ διατέσσεως ἀνεπίδεκτός ἐστιν· οὗτε δὲ ἐν τόπῳ μένουσα, οὔτε ὑπὸ τίνος οὖσα χωρῆτῇ, ἀλλ' ἐν ἀρρήτῳ τινὶ καὶ ἀφράστῳ καταστάσει κειμένη, τὸν Γίδον ἐξ ἐαυτῆς ἀδιαστάτως ἔξελαμψεν· οὐχ ἀν ἑτέρως ἔχειν τὸ εἶναι τελεία δυναμένη, εἰ μὴ ἁγένητες τὸν Γίδον, καὶ ἀνεδείχθη καρπογόνος· καὶ πάλιν οὐχ ἀν ἑτέρως ἔσομένη δημιουργός, εἰ μὴ τέτοκεν ἐξ ἐαυτῆς ἀμερίστως τὸν Γίδον, δι' οὐδὲ τὰ πάντα ἔργάζεται. Ἐστιν οὖν δὲ Γίδος γεννηθεῖς ἐκ Πατρὸς, οὐ κατά τινα τομήν, ή ἀπόρθροισαν, καθάπερ ὑμεῖς φαντάζεσθε· ἀλλ' ὥσπερ ἐκ πυρὸς θερμότης, ἀμερίστως ἐκ τῆς τοῦ τεκόντος προειθῶν οὐσίας.

Kai τοῦτο.

Εἰ δμούσιός ἐστι, φησὶν, δὲ Γίδος τῷ Πατρὶ, τῇ μῇ καὶ αὐτῷ; ἐστιν ἀγαθὸς οἵτως ὡς δὲ Πατήρ; Λέγει γάρ που πρός τινα δὲ Χριστός· «Τί με λέγεις ἄγαθόν; Οὐδεὶς ἄγαθὸς εἰ μὴ εἰ; δὲ Θεός.» Ἐντὶς δὲ εἰπών, ἐαυτὸν ἔξι τέθεικεν, ὡς ἄγαθὸν μὲν δυτα καὶ αὐτὸν, οὐχ οὕτω δὲ ὥσπερ ἀν εἰη καὶ δὲ Πατήρ.

Κύριον ἀποκαλούσης τὸν Γίδον τῆς θείας Γραφῆς, δώτεις ἄρα καὶ αὐτὸν εἶναι Κύριον, καὶ τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν, ή πρὸς τοὺς διλλούς ἀρνήσῃ καὶ τόδε. Εἰ μὲν γάρ οὐχ εἶναι Κύριον ἔρις, τάνατοις φρονεῖς τοὺς θείας Γραφαὶς καὶ τῷ τιντα λαλήσαντι Πνεύματι. Συντεθειμένος δὲ καὶ φάσκων αὐτὸν εἶναι Κύριον, ἀτεσθῶς ἐλεγχθῆσῃ καὶ Κύριον λέγων καὶ προσκυνῶν δὲ οὐ φῆς ὅμοιόσιν εἶναι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ κτείσματι μᾶλλον ή Θεῷ κατὰ φύσιν λατρεύεις. Τὸ γάρ ἑτέρας ὑπάρχων οὐσίας παρὰ τὸν δυτα Θεόν, οὐχ ἀν εἰη φύσις Θεός. Καὶ τούτου μάρτυς ή θεία λέγουσα Γραφή· «Κύριος δὲ Θεός ή μῶν, Κύριος εἰς ἐστιν·» μία γάρ θεότητος φύσις. Καὶ διτι ταῦτη μόνη δεῖ προσκυνεῖν, ἀκούσῃ πάλιν· «Κύριον τὸν Θεόν οὐ προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.» Εἰ τούτων διὰ τὸ μόνον ἄγαθὸν λέγεσθαι τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, ἐκπεστίται τοῦ εἶναι ἄγαθὸς δὲ Γίδος οὕτως ὡς δὲ Πατήρ, καὶ διὰ τὸ ἔνα λέγεσθαι Κύριον καὶ Θεὸν τὸν Πατέρα, ἐκπεστίται τοῦ εἶναι Κύριος καὶ Θεός δὲ Γίδος, κατὰ τὴν τοῦ νοήματος ἀκολουθίαν· πῶς οὖν προσκυνεῖς τῷ μήτε Κύριῳ μήτε Θεῷ; Εἰ δὲ Κύριον καὶ Θεού τοῦ Πατρὸς δυτος, συνεπάγεται καὶ δὲ Γίδος τὴν ἐκεῖθεν ιδιότητα ἔχων ὡς ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, καὶ οὕτι μετὰ Πατρὸς Κύριος καὶ Θεός, ἔξι τάντως καὶ τὸ εἶναι ἄγαθὸς ὡς δὲ Πατήρ, τῆς πατρικῆς ιδιότητος καν τούτῳ πάλιν ὑπαρχούσης ἐν αὐτῷ, καθάπερ καὶ ἐν ἐκείνῳ.

Kai τοῦτο.

Ποιῶτα περὶ τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Γίδου λέγουσιν αἱ θείαι Γραφαὶ, καὶ οὐ τὸ τῶν δυνομάτων διάφορον διαστέλλει πάντως αὐτοῖς καὶ τῆς οὐσίας τὸν λόγον, ὡς ἀντομοιότητά τινα διὰ τούτων χωρῆσαι μεταξύ. Εστιν γάρ μία θεότης Πατέρας καὶ Γίδος, καὶ ἀκάτερος τῷ τῶν δυνομάτων ποικιλίᾳ διαφόρως σημαίνηται, οὐχ ὡς ἔδιον ἔχων τι καὶ καθ' ἐαυτὸν, δι μὴ τῷ ἑτέρῳ πρόσεται, ἀλλ' ὡς ἐπ' ἄμερον χωρεῖν δυναμένου πνων;

¹ Deut. vi, 4. ² Deut. x, 20; Matth. iv, 10.

A et divisionem aliquam recipere posse, corporum proprium est. Divina autem Patris essentia, cum sit incorpore, sectionis aut divisionis capax non est; neque in loco existit, neque a quoquam continetur; sed in arcano aliquo ineffabili statu consistens, Filium ex se immediate protulit; neque alia ratione perfecta esse potest, nisi Filium genererit, et secunda ostensa sit, neque rursum creatrix esse potest, nisi genererit ex se individualē Filium, per quem omnia operatur. Est igitur genitus ex Patre Filius, non sectione aut defluxu aliquo, sicut vos imaginavimini; sed quemadmodum caliditas ex igne, individualē ex essentia gignenti procedit.

B

Eiusdem et hæc.

Si, inquit, Filius est consubstantialis Patri, cur non etiam ipse est bonus ita ut Pater? Christus enim alicubi ad quendam ita ait: «Cur me dicas bonus? Nemo bonus nisi unus Deus.» Unum vero cum dixit, seipsum exceptit, quippe qui bonus etiam ipse sit, non tamen ita bonus ut Pater.

Cum sacra Scriptura Filium Dominum vocet, sataberis profecto etiam ipsum Dominum esse, et quidem vere, aut una cum aliis etiam hoc negabis. At si negabis Dominum esse, contrarium plane sentis a Scripturis et a Spiritu hoc loquente. Si concesseris dixerisque Dominum esse, impie agere deprehenderis, quippe qui Dominum voces et adores eum quem consubstantiale esse Deo ac Patri negas, et creaturam potius quam verum Deum colis. Quod enim alterius naturæ est ab eo qui vere est Deus, id natura Deus esse non potest. Quod etiam ipsa sacra Scriptura testatur, elicens: «Dominus Deus noster, Dominus unus est¹;» una enim est deitatis natura. Quod vero hanc solam adorare oporteat, audies rursum: «Dominum Deum tuum adorabis, et ei soli servies².» Si igitur quia Deus ac Pater solus dicitur bonus, Filius bonus esse non potest sicut Pater, eademque ratione cum unus Pater dicitur Dominus et Deus, sequitur etiam necessario ex eodem argumento Filium neque Dominum neque Deum esse: quo pacto igitur adoras eum qui nec Dominus, nec Deus est? Si vero, cum Pater sit Dominus et Deus, simul etiam inducitur Filius, eamdem habens proprietatem, utpote ex ipso naturaliter procedens, et est cum Pater Dominus ac Deus, necessario etiam bonus erit, ut Pater, cum paterna proprietate etiam hac in parte in ipso existat, perinde atque in illo.

Eiusdem et hæc.

Multa de Patre et Filio sacra Scriptura prædictat, neque tamen differentia nominum essentiae rationem in universum distinguit, ita ut inde dissimilitudo quædam eos separet. Una enim est deitas Patris et Filii, etiamsi uterque per varia nomina differenter significetur: non quod alteruter proprium aliquid in se habeat, quod alteri non insit, sed quod de utroque dici possit quidquid de

uno dicitur, exceptio solummodo Patris et Filii ap-
pellatione ac re. Nam Pater semper est Pater, ne-
que unquam fuerit Filius; Filius contra semper
est Filius, neque unquam fuerit Pater. Si quis
vero voluerit dicere non posse utriusque convenire
appellationem quae uni tributatur, in maximum malum
incidet. Quid enim faciat, dicente Paulo :
« Unus Deus Pater ex quo omnia, et unus Dominus
Jesus Christus per quem omnia¹? » Ecce quam
aperte Patri tribuat Deum esse et unum esse, Filio
autem Dominum esse et unum. Num igitur idcirco
Filius non erit Deus, quia Pater vocatur Deus et
unus? aut Pater non erit Dominus, quia Filius
appellatus est Dominus et unus? Minime vero, ab-
sist! Cum enim Pater sit Deus, Filius etiam est
Deus: et rursus, cum Dominus sit Filius, Domini-
nus est et Pater. Atqui si quae esset essentiae diffe-
rentia quae illos in duo divideret, neque naturali
identitate convenire permetteret, unius appellatio
alteri proprii tribui non posset. Quocirca cum om-
nia quae Patris sunt Filio insint, et contra, quae Fili-
i sunt, insint Patri, ita ut nulla ratio identitatem
impedire possit, erit etiam ipse bonus, quemadmo-
dum Pater, atque ideo etiam consubstantialis.

Et hæc.

Si discrimen aliquod naturale Filium arcet, eumque a Patre essentia alienum esse declarat, quomo-
do vel ea ipse quæ Patris propria sunt, vel
Pater quæ Filii sunt, propria gerit? Vera enim dicit
Filius Patrem alloquens ad hunc modum : *Omnia
tua mea sunt et mea tua².* Quod si omnia, et unum
omnium est id, quod est summe bonum, Filius
habebit etiam hoc, quod naturæ paternæ proprium
est, ut qui ex ipso Patre existit. Qui autem ea,
quæ essentiae paternæ propria sunt, habet, is ejus-
dem est prorsus essentiae.

Et hæc.

Si idcirco Filius non est secundum essentiam
similis Patri neque consubstantialis, quia Pater
ex nulla causa sive principio est, Filius vero Pa-
trem principium habet, quid obliterit quoniam
dicamus Cain etiam patri suo consubstantialem non
fuisse? Si quidem Adam a nomine generatus fuit :
primus enim hominum fuit. Cain vero ipsam au-
torem et principium habuit, nam ex ipso genitus
est. Atqui si hoc saltem est (consubstantialis enim
Adam est Cain), erit profecto consubstantialis Pa-
tri Filius, tametsi illum causam essentiam habeat,
procedens ex ipso absque tempore, et ab æterno
cum ipso existens.

Et hæc.

Alius scilicet hostium Christi obiectio non effi-
ciet ut Filius non sit consubstantialis Patri, ideo
quia Pater ingenitus est, Filius vero genitus. Si
enim differre in aliquo facit ut diversa sit in rebus
natura, et genera a mutua inter se convenientia na-

A δοπερ ἀν ἐφ' ἑνὸς λέγοιτο, δῆχα μόνης τῆς τοῦ Πατρὸς
καὶ τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας τε καὶ πράγματος. Έστι
γάρ δὲ Πατήρ ἀλλὰ Πατήρ, καὶ Υἱὸς οὐκ ἀν γένοις
ποτε· καὶ ἔστιν δὲ Υἱὸς ἀλλὰ Υἱὸς, καὶ Πατήρ οὐκ ἀν
εἰη ποτέ. Εἰ δέ τις βούλοστο φάσκειν μὴ δύνασθαι
χωρεῖν ἐπ' ἀμφοῖν ὅπερ ἀν ἐφ' ἑνὸς φέροιτο πρόσρη-
μα, μεγάλῳ περιπτεῖται κακῷ. Τί γάρ ἀν ποιήσου,
λέγοντος τοῦ Παύλου· « Εἰς δὲ Θεός ὁ Πατήρ εἴδει τὰ
πάντα· καὶ εἰς Κύριον Τησαρόν Χριστός δι' αὐτὸν τὰ
πάντα. » Ίδοι γάρ τις Πατήρ τὸ εἶναι Θεὸν καὶ ἔνα
δέδωκε· τῷ δὲ Υἱῷ τὸ εἶναι Κύριον καὶ ἔνα. « Αρ-
ούν διὲ τοῦτο Θεός μὲν οὐκ ἔσται δὲ Υἱός, ἐπειδὴ θεός
καὶ εἰς δὲ Πατήρ χατωνόμασται; Κύριος δὲ οὐκ ἔσται
δὲ Πατήρ, ἐπειδὴ Κύριος καὶ εἰς δὲ Υἱός ἐκλήθη; » Άλλ
ούκ ἔστι τοῦτο, μὴ γένοιτο. Θεοῦ γάρ δηνος; τοῦ Πα-
τρὸς, Θεός ἔστι καὶ δὲ Υἱός· καὶ Κυρίου πάλιν δηνος
τοῦ Υἱοῦ, Κύριος ἔστιν δὲ Πατήρ. « Αλλ᾽ εἰπερ ἡν τι;
οὐσίας διαφορὰ τὴν δυάδα διατειχίζουσα; καὶ οὐκ
ἔντα μίσγεσθαι φυσικῶς εἰς ταυτότητα, οὐκ ἀν, εἰ-
ματι, κυρίως τὸ τοῦ ἑτέρου πρόσρημα τῷ ἑτέρῳ προσ-
ῆν. Ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἔν Υἱῷ φανε-
ται, καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ πάλιν ἐν Πατήρ, ὃς οὐδένδι, έτι
τὸν τῆς ταυτότητος διεργοντος λόγον, ἔσται καὶ εὐ-
τὸς ἀγαθός, ὃς δὲ Πατήρ, καὶ διὰ τοῦτο δικαιούσιος.

Kai τοῦτο.

Εἰ φυσικὴ τις διάτασις εἰργεῖ τὸν Υἱὸν, καὶ ἀλλο-
τριον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσία; δηντα δεικνύει, πικ
τὰ τοῦ Πατρὸς ίδια παντεῖται φορῶν; Ήώς δὲ δὲ Πα-
τήρ, εἰπερ ἀλλότρια, κατὰ φύσιν τοῦ Υἱοῦ, τὰ αὐτοῦ
ίδια φορεῖ; Ἀληθέως γάρ λέγων δὲ Σωτῆρ ὡς πρὸ
τὸν ἐκτοῦ Πατέρα διὲ Πάντα τὰ σά έμμε δηνται, καὶ
τὰ ιμά σά. Τοινυ πάντα, ίν δὲ τῶν πάντων έστι
καὶ τὸ ἄκρω; ἀγαθόν, έξει τοῦτο καὶ δὲ Υἱός, ίλιωμα
φύσεως ὑπάρχων πατρική; δὲ εἴδει τοῦτο προελθών. Οὐ
δὲ τῆς πατρικας οὐσίας ἔχων τὰ ίδια εἰη πάντων ἀν
καὶ δικαιούσιος.

Kai τοῦτο.

Εἰ διὰ τοῦτο κατ' οὐσίαν δὲ Υἱὸς οὐκ ἔσται τῷ Πα-
τρὶ προσεοικῶς οὐδὲ δικαιούσιος, ἐπειδὴ περ ὁ μὲν Πα-
τήρ οὐκ τῇ αἰτίᾳ τινὸς ἔστιν, δὲ Υἱὸς αἰτίου αὐτὸν
ἔχει, τί κωλύσει λέγειν διει τοῦτο καὶ δὲ Κάλιν οὐκ ἀν τῷ
πατέρι δικαιούσιος; Ἐπειδὴ περ ὁ μὲν Ἄδημ ὡς οὐ-
δενὸς ἐγεννήθη πρώτος γάρ ἡν διωρωπός. Οὐ δὲ Κάλι
αἰτίου δοχειν αὐτὸν διει τοῦτο λέγειν (προσεύσιος γάρ τῷ Ἄδημ
δὲ Κάλι). Εσται τῷ Πατέρι πάντων δικαιούσιος δὲ Υἱός,
καὶ αὐτὸν αὐτὸν ἔχει τοῦτο εἰκα, δὲ αὐτὸν προελθὼν
ἄχρονος, καὶ διδίκιος ἔντιν αὐτῷ.

Kai τοῦτο.

Θύκ ἀνατρέψει τὸ σοφὺν τῶν χριστονομάχων πρόστη-
μα τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν δικαιούσιον τῷ Πατέρι, διεύδητε
δὲ Πατήρ ἀγέννητος ἔστιν, Υἱός; οὐ γεννητος. Εἰ
γάρ τοι κατά τι διαφέρειν, πάντως καὶ διάφορον τὸ
τοῦς οὖσι τὴν φύσειν ἀπεργύτεσται, καὶ τῆς πρὸς μᾶλλον

¹ Cor. viii, 6. ² Ioau. xvii, 10.

κοινωνίας τε καὶ φυσικῆς ὁμοότητος ἀποτέμνει τὰ γῆγη· διοργέτωσαν, φέρε εἰπεῖν, καὶ τὸν Παῦλον ἀπὸ τοῦ Πέτρου κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, ἐπειδὴ περ τινὰ μερικήν ἔχουσι καὶ ὡς ἐν ἀτάμῳ πρὸς ἀλλήλους τὴν διαφοράν, καθ' ἣν δὲ μὲν ἔστι Πέτρος, δὲ Παῦλος. Ὁρῶσεν δὲ διὰ τοῦτο πολλάκις καὶ τὰ καθ' ἔπερόν τινα τρόπον τῆς ἀλλήλων ὁμοιότητος πολὺ διεστηκότα, κοινωνεῖ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον. Ὁ μὲν γάρ μέλας ἀνθρώπος τυχὸν ὡς πρὸς τὸν λευκὸν πολλὴν ἔχει τὴν διαφοράν, ἀλλ' οὐ τοῦτο τὴν οὐσίαν αὐτοῖς διατέμνει. Εἰ τούννυν καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἡ κατὰ τι διαφορά τὸ ἔναι τῆς αὐτῆς οὐσίας οὐκ ἀνατρέπει, ἃς ἀν εἰεν κάκενοι πρὸς οὓς ἀν διακρινοίμεθα· τι κωλύει καὶ τὸν Γίδην ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ, κατὰ τοῦτο διαφέροντα καθ' ὃ μὲν Πατήρ ἀγέννητός ἔστιν, δὲ Γίδης γεννητός; Μία γάρ ἐν αὐτοῖς ἡ θεότης, ἐκ Πατρὸς ἀγενήτου τρέχουσα φυσικῶς ἐπὶ τὸ γέννημα.

Kai τοῦτο.

Εἰ δημοσίευτο τοῦ γεννήματος τὸν Γίδην δὲ Πατήρ καὶ κατέπαυσε, κατὰ τὴν τὸν χριστομάχων μανίαν, ἀλλοίωσίς τις τις καὶ μεταβολὴ περὶ αὐτὸν γέγονεν. Ὁ γάρ οὐκ ἦν πρὶν γεννήσῃ, γέγονε μετὰ τὸ γεννῆσαι. Εἰ δὲ τῶν τοιούτων ἀνιστέρων τὸ θεόντος ἔστι τροπῆς τε καὶ ἀλλιώσεως ἀνεπίδεκτον, οὐκ δημοσίευτο τοῦ γεννήματος, οὐδὲ κατέπαυσε, καθάπέρ οὗτοι φασιν· ἀλλ' ἦν ἀχρήνως ἐν Πατρὶ δὲ τῶν αἰώνων καὶ χρόνων ποιητῆς Γίδης. Ἐπειδὴ δὲ συναίδοις, διὰ τοῦτο καὶ ὁμοούσιος.

Kai τοῦτο.

Εἰ δημοσίευτο τοῦ γεννήματος δὲ Πατήρ τὸν Γίδην, προσγέγονεν ἄρτι τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ τοῦτο, καὶ διπερ οὐκ εἴγεν ἐν ἀρχῇ, προσέλαβεν διατερον. Τὸ δὲ προσθήκην ἐπιδεχόμενόν τινα, ἀτελὲς ἀν εἴη, καὶ οὐ τέλειον. Ἀλλὰ τοῦτο διποτὸν· τέλεια γάρ ἡ τοῦ Πατρὸς οὐσία. Οὐκ ἀριστερά προσγέγονεν αὐτῇ τὸ γεννήμα, ἀλλ' ἦν ἐν αὐτῇ τοῦτο οὐκ ἀρέμαντον. Εἰ δὲ οὐκ δημοσίευτο γεννήμα, συναίδοις δρα τοι τῷ Νατρὶ δὲ ἐξ αὐτοῦ γεννηθεῖς Γίδης. Καὶ ἀσκεπερ εἰ ἀρχήν ἔχει τοῦ εἶναι, οὐκ ἀν ἡνόμοούσιος, οὐτε; ἔτι μὴ ἔτιχεν ἀρχήν τὴν ἐν χρόνῳ, ἔτιται πάντας ὁμοούσιος.

Kai τοῦτο.

“Ωστερ εἰ τῇ ἀληθεῖα μαρτύρουν, ἀρχὴν καὶ τέλος τῇ τοῦ Γίδηο γεννήσει περιείθεντες, ἀνθέλλουσιν αὐτὸν τῆς ὁμοότητος τῆς πρὸς τὸν Γεγεννητόν· οὐσία καὶ ἡμεῖς οὐτε ἀρχήν, οὐτε τέλος; περὶ τοῦ Γίδηο γέννητον παραδεχόμενοι, εἰσφέρομεν αὐτὸν εἰς ἀπαράλλακτον ὁμοίωτηταν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα. Τὸ δὲ ὅμοιον κατὰ πάντα, καὶ ὁμοούσιον.

Kai τοῦτο.

Καὶ πῶ; ἀν δύνατο, φησι, τινατός της οὐσίας ἐπὶ τοῦ Πατρὸς; καὶ Γίδηο οὐσίας, εἰ γε δὲ μὲν Πατήρ ἀγέννητός ἔστι, γεννητής δὲ ἐ Γίδης; Ἀνάγκη γάρ πάσχει λέγειν ἐν οὐδὲ ι παραλλάττειν τὸ ἀγέννητον πρόδη; τὸ γεννήσον. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲν κωλύει καὶ τὸν Πατέρα την γεννήσιν εἶναι: λέγειν καὶ τὸν Γίδην ἀγέννητον, καὶ συγκίνειαν τὸ πᾶν

A utralisque similitudine separat, distinguant etiam Paulum a Petro ratione essentiæ, siquidem particularem quamdam habent ac veluti in individuo inter se differentiam, juxta quam hic quidem est Petrus, hic vero Paulus. Videamus autem sapientiæ modo etiam ea quæ alio modo a mutua inter se similitudine multum dissident, essentiæ ratione convenire. Nam homo niger multum differt ab albo, sed hæc differentia eorum substantiam non facit diversam. Si ergo etiam in nobis ipsis differentia secundum aliquid non immutat esse ipsum substantiam, ex qua constant illi qui a nobis differunt, quid obstat quominus etiam Filius sit consubstantialis Patri, etiam si in eo inter se differentia quod Pater sit ingenitus, Filius autem genitus? Una enim in ipsis est deitas, ex Pater ingenito naturaliter in B Filium procedens.

Et hæc.

Si cœpit generare Filium Pater et desiit, iuxta insanam Christi hostium opinionem, alteratio quædam et mutatio ei accidit. Nam quod non erat antequam generaret, factus est postquam generavit. Atqui si divinitas nulli alteratio mutatione obnoxia est, non ergo cœpit generare, neque etiam desiit, quemadmodum isti opinantur, sed erat absque tempore in Patre, sacerdotiorum et temporum omnium conditor Filius. Cum vero coeternus sit, necessario etiam consubstantialis.

Et hæc.

C Si Pater cœpit generare Filium, accessit omnino hoc ad essentiam ipsius, et quod initio non habebat, postea accepit. Quod vero incrementum alicuius est capax, imperfectum censi debet, non autem perfectum. Sed hoc absurdum est: perfecta enim est Patris essentia. Generare igitur non sicut in eo accessorium, sed insuit hoc ei ab aeterno, neque unquam esse cœpit. Si autem non cœpit generare, coeternus ergo est Patri Filius ex ipso genuitus. Et quemadmodum, si initium existendi habuisset, non esset consubstantialis Patri: ita, quia non habuit initium in tempore, consubstantialis omnino erit.

Et hæc.

D Quemadmodum illi qui veritati repugnant, præcipient et suam generationem Filii ascribentes, ipsum ab similitudine cum Patre excludunt: ita vero, neque principium neque finem generationis Filii agnoscentes, omnimecum ei similitudinem eum Patre tribuumus. Quod vero per omnia simile est, consubstantiale etiam est.

Et hæc.

Quo pacto possit servari, inquit, silentitas essentiæ in Patre et Filio, si Pater quidem ingenitus est, Filius autem genitus? Necessarium enim est plane lateri nulla ex parte similia esse ingenitum et genitum. At si similia sunt, nihil distinxit quominus et Patrem genitum, et Filium ingenitum appellemus omniaque confundamus.

Et hæc.

Qui hæc ita imperite objicit, viciissim a nobis A audiet: Quo pacto non possit servari identitas es- sentiae in Patre et Filio, si Filius est Imago Patris, et in seipso ostendit Patrem? Manifestum enim est et ab omnibus admissum, neminem in alia natura aliam cernere; neque quisquam dicere possit se, cum equum viderit, hominum aliquem vidisse. Nam in iis quæ ejusdem naturæ sunt similia etiam cer- nuntur, non in iis quæ inter se dissident, ratione modi quo existunt. Si ergo Philippo cupienti Pa- trem videre Christus scipsum ostendit, dicens: « Qui vidit me, vidit et Patrem¹; » necesse est omnino ut ejusdem essentiae dicamus esse Filium cum Patre, ut omnini modum imaginem et charac- rem suæ hypostaseos.

Et hæc.

Si, quemadmodum vos errantes, et in errorem alios adducentes opinamini, non ex essentia Patris Filius prodiit, sed extrinsecus, est autem ipse sapientia et potentia Patris, Pater natura nec sa- piens, nec potens est, si quidem, ut erronee putatis, Filium extrinsecus produxit, qui est ejus sapien- tia et potentia. At Pater natura sapiens, et potens est, Filium igitur ex Patris essentia, et idcirco ejus- dem etiam essentiae cum illo esse, necesse est con- flueri.

Et quatuor sequentia capita Filium esse demon- strant ejusdem essentiaz cum Patre.

In lege, inquit, vestra scriptum est: *Duorum ho- minum testimonium esse verum.* Deinde subjicit: *Ego sum, qui testimonium perhibeo de me ipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater.* Imaginem igitur contuentes agnoscemus exemplar ejus. *Duorum, inquit, hominum testimonium verum est, duorum autem hominum naturam esse unam omnes consententur.* Quare Patris et Filii essentiam esse unam omnes agnoscere possunt et constiteri. Sicut enim illuc duo homines, ita hic Deus, et Deus, Pater et Filius, qui ipsis etiam hominibus eamdem naturam ostendunt. Neque enim verus Deus di- versam a vero Deo naturam habeat, neque Filius ab illo differentem, cum Dei sit Filius. His auditis Iudei quæsiverunt: *Ubi est Pater tuus?* Quibus respondit Jesus: *Neque me nostis, neque Patrem meum.* Si me novissetis, et Patrem meum utique cognovissetis.

Videte rursus quomodo hinc consubstantialitas demonstratur. Si me, inquit, sciretis, Patrem quo- quo meum sciretis. At vero ex eo quod diversum est natura, alterum item naturaliter diversum non dignoscitur. Namque aliena invicem et extranea invicem non demonstrant: sed naturæ communione conjuncta, ex alterutro noscuntur. Ex uno homine universam hominum naturam cognoscere licet; et ex una ova universum ovium genus: non tamen

‘Ο ταῦτα προτείνων ἀμαθῶς, ἀντακούσεται περὶ ήμῶν· Καὶ πῶς ἂν δύναιτο ταυτότης οὐσίας μὴ σώ- ζεσθαι ἐπὶ τε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, εἰ γέ τοῦ Πατρὸς εἰκὼν ἔστεν δὲ Υἱός, καὶ ἐν ἑαυτῷ δείκνυστε τὸν Πατέ- ρα; Εἴδηλον γάρ δή πουθέν ἔστι καὶ πᾶσιν ὅμολο- γούμενον, ὡς οὐδεὶς ἐν ἑτέρᾳ φύσει τὴν ἑτέραν δι- φε- ται· οὐδὲ ἄν τις ἔχοι λέγειν ἐππον ἑωρακώς, διτὶ δῆ τινα τῶν ἀνθρώπων τεθέαται. ‘Ἐν γάρ τοῖς ὅμοιφεστιν ἡ τῶν ὅμοιων ἀπόδειξις, οὐκ ἐν τοῖς ἀλλήλων διεστη- κόσι, κατὰ τὸν τοῦ πάντας εἶναι λόγον. Εἰ τοίνυν ζητοῦντες τῷ Φιλίππῳ τὸν Πατέρα θεῖλν, ἐκυρτὸν ἐπιδεικνύει Χριστὸς, λέγων· « Ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πα- τέρα, » ἀνάγκη πᾶσα τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶναι λέγειν B τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ὡς ἀπαράλακτον εἰκόνα καὶ χα- ρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.

Kai τοῦτο.

Εἰ, καθάπερ ὑμεῖς οἰσθε πλανῶντες καὶ πλανώμε- νοι, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς προῆλθεν δὲ Υἱός, ὑπέστη δὲ ἔξωθεν, καὶ ἔστιν αὐτὸς ἡ σοφία καὶ δύνα- μις τοῦ Πατρὸς, οὐτε σοφὸς κατὰ φύσιν ἔστιν δὲ Πατήρ, οὗτε μὴν δυνατός, εἰ γέ κατὰ τὴν ἀμαθε- στάτην ὑμῶν πρότασιν ἔξωθεν ὑπέστησε τὸν Υἱόν, δε- έστιν αὐτῷ σοφία καὶ δύναμις. ‘Ἄλλ’ ἔστι κατὰ φύ- σιν σοφὸς τε καὶ δυνατός. ‘Ανάγκη πᾶσα καὶ τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας εἶναι λέγειν. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ δμούσιος.

Kai τὰ ὀχοτεταγμένα δὲ κερδάλια τοῖς ἀνταντα- φθέγγονται περὶ τὸν δμούσιον.

‘Ἐν τῷ νόμῳ φησὶ, τῷ νόμετέρῳ γέγραπται, ἐτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθής ἔστιν. Είτα ἐπάγει, ‘Ἐγὼ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με Πατήρ. ’Αποδέκαντες τοι- νυν εἰς τὴν εἰκόνα, νοήσαμεν τὸ ἀρχέτυπον. Δύο, φησὶν, ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθής ἔστι. Τῶν δὲ δύο ἀνθρώπων ἡ φύσις μία δηλούντες παρὰ τὰς τοι- νυν ὀμολόγηται. Οὐκοῦν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἡ οὐσία μία ἐκ τῆς εἰκόνος νοήθεται τε καὶ ὅμολογηθετει. ‘Ποτερ γάρ ἐκεὶ δύο ἀνθρώποι, οἵτως ἐνταῦθα Θεὸς, καὶ Θεὸς, Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ αὐτοῖς τοῖς ὀνόμασι δηλοῦντες τῆς φύσεως τὴν ταυτότητα. Οὔτε γάρ δὲ ἀληθῶς Θεὸς ἐτέρας ἀντὶ τοῦ φύσεως; παρὰ τὸν ἀληθῆ Θεὸν, οὗτε δὲ Υἱός ἀλλῆς παρ’ ἐκείνον Θεοῦ ὑπάρχων Υἱός. Τούτων ἀκούσαντες οἱ Ἰουδαῖοι, ἡρώτησαν αὐτὸν, Ποῦ ἔστιν δὲ Πατήρ σου; ἀπεκρίθη τοινούν δὲ Ἰησοῦς, Οὗτος ἐμὲ οἴδατε, οὗτε τὸν Πατέρα μου. Εἰ ἐμὲ οἴδετε, καὶ τὸν Πατέρα μου οἴδετε ἀντί.

‘Οράτε πάλιν πῶς ἐντεῦθεν τὸ δμούσιον δείκνυται. Εἰ ἐμὲ γάρ, φησὶν, οἴδετε, καὶ τὸν Πατέρα μου οἴδετε δὲν ἐκ δὲ τοῦ ἐτερουσίου τὸ ἐτερούσιον οὐ γνωρί- ζεται· τὰ γάρ ἀλλόφυλα καὶ ἔνα, ἀλλήλων οὐκ εἰσὶ δηλωτικά· τὰ δὲ φύσεως κοινωνοῦντα, δι’ ἀλλήλων γινώσκεται· δι’ ἐνδικάντων μὲν ἀνθρώπου πάσαν τῶν ἀν- θρώπων τὴν φύσιν θεῖλν ἔστι· καὶ δι’ ἐνδικάντων προβάτων ἀπαν τὸ γένος· οὐ μὴν διεὶς προβάτων τούς λέοντας, οὐδὲ διαὶ λεόντων τὰ πρόβατα, οὐδὲ ἀγ-

¹ J.ou. xiv, 9.

γέλους διὰ ἀνθρώπων, οὐδὲ δ.α. μῆγοις αὐτοῖς. Καὶ τῶν γάρ ἔκαστον τῆς οἰκείας θηλωτικὸν θετι φύσεως. Εἰ τοίνυν δὲ μονογενῆς Λόγος τοῦ Θεοῦ κτίσμα, καὶ τέκον δέ τον, καὶ τέκερας τινὸς γεγένηται φύσεως, πῶς ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα δείκνυει κιστεύμανος; εἰ δὲ δὲ οὐ Πατήρ διὰ τοῦ Υἱοῦ γνώσκεται, καὶ δὲ τὸν Υἱὸν γενώσκεται, πλούσιεῖ μὲν πᾶσα βλάσφημος γλώσσα, καὶ τῷ λάρυγγι κατὰ τὸν προφῆτην κολληθεῖ· ἡμεῖς δὲ οἱ τῆς Τριάδος προσκυνηταὶ ἀκριβῆ τοῦ δμοούσιου ἐντεῦθεν τὴν γνώσην λαμβάνομεν· λογιζόμενοι ὡς οὐκέτι ἐτέρως ἐν Υἱῷ Πατήρ ἐγνωρίσθη, εἰ μὴ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐτύχαν· καὶ προσκυνοῦμεν τὸν Σωτῆρα τὸν ἡμέτερον, τῆς προσκυνήσεως τὸν καρπὸν ἀναμένοντες, οὐ κορηγός ποτέ δὲ Πατήρτυχάνει κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν· εἰ Ἐάν τις γάρ, φησίν, ἐμοὶ διακονήσῃ, τιμήσει αὐτὸν Πατήρ μου·» καὶ δὲ θαυμάσιος δὲ Ἰωάννης δὲ θεολογῶν, «Ο πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, φησίν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· δὲ ἀκατέδων τῷ Υἱῷ, οὐκ ὄφεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὄργη τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν.»

Εἰ δμοούσιος ἐστιν δὲ Λόγος τῷ Πατρὶ, φησί, καὶ δὲ Πατήρ τῷ Λόγῳ, οὐδὲν ἐτι τὸ καλόν δρᾶται, Λόγον εἶναι τε καὶ καλεῖσθαι τὸν Πατέρα, φ. δὲ δμοούσιον Λόγῳ. Οὐ πάντας τὰ τῆς αὐτῆς θντα φύσεως εἰς ἀλληλα μεταστήσεται. Οὐδὲ γάρ δὲ Αδάμ δμοούσιος ὡς τῷ ιψῷ αὐτοῦ Κάιν, εἰς τὸν Κάιν μεταστάτης, γέγονε Κάιν. 'Αλλ' οὐδὲ δὲ Κάιν εἰς τὸν Αδάμ δὲ τὸ δμοούσιος αὐτῷ εἶναι μεταχωρίσεις Αδάμ ἐγένετο, ἀλλ' ἐν δυτερᾷ τῇ φύσει διὰ τὴν δμοούσηται δύο μεμενήκοις πρόσωπα ιδιούποστατα. Διότι δὲ μὲν ἐγένησεν, δὲ ἐγενήθη καθ' ὑπόστασιν.

Τὸ, Ζῶ στὸν διὰ τὸν Πατέρα, οὐ παρίστησιν ἐπερούσιον τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ μᾶλλον δμοούσιον. 'Οσπερ γάρ εἰ τις αὺτὸς ἀνθρώπου φήσει, Λογικός εἰμι διὰ τὸν πατέρα, ήγουν διὰ τὸ εἶναι λογικὸν τὸν πατέρα μου, οὐτω καὶ δὲ Υἱὸς καὶ Θεός, Ζῶ, φησίν, στὸν διὰ τὸ εἶναι ζωὴν τὸν Πατέρα. Διὰ δὲ τοῦ τοιούτου λόγου τὸ πατρικὸν αἴτιον δὲ Υἱὸς καὶ Λόγος δέξιλασεν.

Πόθεν δὲ Υἱὸς ὀνομάσθη δμοούσιος τῷ Πατρὶ, φησίν δὲ Ἀπόστολος, «Ος ἐν μορφῇ Θεοῦ παράρχων στὸν ἀρχαριμόνῳ ἡγήσατο τὸ εἶναι Ισαῖα Θεῷ. Μορφῆς οὐν Θεοῦ τῆς οὐσίας φύσεως νοούμενος, προσκειμένης δὲ καὶ τῇ Ιστητος, εὐλόγως δμοούσιος ὀνομάσθη. 'Ο γάρ τῆς Ιστης τῷ Πατρὶ φύσεως, τῆς Ιστης δρᾶ καὶ οὐσίας. Καὶ αὐτὸς δὲ δὲ Χριστὸς εἰρηκώς. 'Ἐγὼ καὶ δὲ Πατήρ ἐμὲ σμερτερός, τὸ ταυτὸν τῆς φύσεως, ήγουν οὐσίας ἐνέφηνεν.

Τοῦ αὐτοῦ δὲ τοῦ α' κεραδαλού τοῦ α' βιβλίου τοῦ Θησαυροῦ περὶ ἀγερνήτου κεραδαλού σῆρδου.

α'. Καὶ πολλὰ σημαινόμενα τὸ ἀγένητον ἐκλαμβάνεται. 'Ἄγενητόν ἐστι τὸ μήπω γενόμενον, ἐνεχόμενον δὲ γενέσθαι, ὡς ἀπὸ ξύλου σκάφος, ή ἐκ

A ex oībus leōnes, neque ex leonibus oves: neque angelos ex hominib⁹, neque ex angelis homines: nam unumquodlibet animal proprie naturæ demonstrativum est. Si ergo unigenitum Verbum Dei creatura est, et ex non antea existantibus, et ex alia quadam natura natum, quomodo in se Patrem demonstrat, si ei credatur? Jam si Pater per Filium agnoscitur, et qui Filium novit, novit et Patrem, impeditur sane quævis lingua blasphema, ei, ut ait Propheta, saucibus adhæreat¹. Nos autem Trinitatis adoratores accuratam hinc consubstantialitatis notionem adipiscamur; reputantes, non alter Filium in Patre fore agnoscendum, nisi ejusdem esset substantia: adoremusque Servatorem nostrum, cultus nostri fructum, præstolantes, cuius dator Pater est, secundum Domini dictum: «Si quis enim, inquit, mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus.» Itemque admirandus Johannes theologus: «Qui credit in Filium, inquit, habet vitam æternam; qui autem incredulus est Filiō, vitam non videbit, sed ira Dei manebit super ipsum.»

B Si ejusdem; inquit, essentia est Verbum cum Patre, quid prohibet Patrem, ut ejusdem essentia cum Verbo, Verbum esse? Quæ sunt ejusdem naturæ vicissim unum in aliud non commutantur. Neque enim Adam, quod ejusdem essentia sit cum Cain, Ideo mutatur in Cain, nec rursus Cain in Adam transfertur, ut ex Cain evadat Adam, sed cum unum sint propter ejusdem naturæ rationem, dñus tamen, in sua utraque hypostasi, manent persona, secundum quam ille quidem genuit, hic autem est genitus.

C Ibid., Vivo ego propter Patrem², non diversæ Filium essentiæ, sed ejusdem potius indicat esse cum Patre. Ut enim si quis hominis filius diceret, Ego sum ratione prædictus propter patrem, et patrem utique ratione prædictum declararet, sic et Filius et Deus, Vivo, inquit, ego propter Patrem, qui vita nimirum est, quibus verbis Filius et Verbum Patrem causam indicavit.

D Unde Filius dicitur est ejusdem essentia cum Patre? Paulus ait: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratu est, esse se aequalē Deo³. Cum Dei forma, divina intelligatur natura, adjuncta etiam aequalitate, merito dicitur est ejusdem essentia. Qui enim aequalē naturam habet, aequalē item habet essentiam. Et ipse Christus, Ego, inquit, et Pater unum sumus⁴, eamdem naturam, et ideo aequalē item essentiam ostendit.

Ejusdem ex Thesauri cap. 1, lib. 1, De ingenito cap. 8.

4. Ingenitum multis modis accipitur: significat enim et id, quod nondum factum est, sed tamen fieri potest, ut ex ligno navigium, aut ex sere statua;

¹ Psal. cxxxvi, 6. ² Joan. xi, 26. ³ Joan. iii, 36. ⁴ Joan. vi, 58. ⁵ Philipp. ii, 6. ⁶ Joan. x, 30.

et id, quod nec factum est unquam, nec fieri potest. Exempli gratia, triangulum nunquam factum est quadrangulum, nec potest fieri. Similiter enim et trianguli figura deletur, et aliud quiddam praeter illud, quod erat, sit et appellatur. Et id quod cum sit, a nullo tamen genitum est.

2. Vox hæc, ingenitum, est ex earum numero quæ multipli ratione pronuntiantur, et inter illa quæ sunt ambigua merito collocatur. Essentialium autem definitiones non ex verbis ambiguis et multa significantibus conficiuntur. Neque enim ex his perspicuum, et certum, ac definitum quidquam esse potest. Proinde cum ingenitum, ut diximus, sit ejusmodi, non potest esse definitio.

3. Si definitio est, quæ quid. quidque natura sit, non autem quid non sit explicat : hæc autem vox, ingenitum, non quid Deus sit, sed quid non sit. aperit. Non enim quod non genitus est, ideo ingenitus est : non est igitur definitio.

4. Si vocabulum hoc ingenitum est definitio, definitionis formam, neque mutuam cum definitio conversionem suscipiat. Exempli gratia, si quis hominem definit, esse animal rationale præditum mortique obnoxium, oratio ex altera parte communata respondet hoc modo : si quod animal ratione præditum est, mortis obnoxium, id prorsus est homo. Si ingenitum igitur, ut diximus, est definitio, ne recusat mutuam hanc conversionem. Si enim ingenitum est essentia, quidquid est essentia, erit ingenitum. Quod non est verum. Neque enim omnis essentia ingenita, sed Deus solus hoc habet eximium. Non ergo ingenitum definitio, genitum.

5. Si ingenitum est essentia, essentia vero nihil contrarium, nihil ingenito contrarium. At contrarium ingenito genitum, essentia vero contrarium nihil, non ergo ingenitum essentia.

6. Si ingenitum essentia est, et genitum essentia erit necessario. Quod si. utrumque essentia, non erit ingenito contrarium genitum, sed idem, essentia enim essentiae non est contraria.

7. Si ingenitum, et immortale, et alia ejusmodi sunt essentia Dei, hæc autem vocibus diversa sunt, necesse est illam essentiam ex diversis illis vocibus ita componi, ut ipse de illa proprie dicantur. Aut si non componitur, sequitur ut voces hæc non essentiam ejus, sed quæ aduersæ essentias, significent.

8. Si in Deo tantum, ut aiunt, ingenitum est essentia, illius erit etiam definitio, cuius solum est proprium ingenitum. At essentia Dei non potest definiri : non ergo Dei proprium nomine est illud, ingenitum.

*Item contra Arianos Damascen. cap. 85
valde necessarium.*

Sciendum est, filium naturam ignorantem et servam assumpisse. Hominis namque natura

Aχαλκοῦ ἀνθριάς. Καὶ πάλιν ἀγένητοι λέγεται τὸ μῆτρα γενέρεν πάντες, μήτρα μήτρα γενέσθαι δυνάμενη, ὡς φέρε εἰπεῖν, τὸ τρίτων σχῆμα τετράγωνον. Οὗτος γάρ γέγοντες πάντες τετράγωνον, οὐας γενέσθαι δύναται. Ἀμαγάρες ἀφανίζεται τοῦ τριγώνου τὸ σχῆμα, καὶ ἔτερόν τι παρ' ὅπερ ἦν λέγεται ταῦτα γίνεται. Αδύτεται πάλιν ἀγένητον τὸ ὄπαρχον μὲν καὶ ὀφεστήσας, αὐτὸν γεγενημένον ὅπερ τινος.

Bθ'. Ή ἀγένητος φανῇ τῶν πολλαχῶν λογοθέτων νοοῦν ἀν χωρίος, καὶ τὸν τοῦ δραμανύμενος οὐλόγων ὅπερ οὐκ ἔταιπεται. Εἰ τότεν οἱ τῶν εἰσιτῶν δροὶ οὐκ ἔτεν δραμανύμενον, οὐδὲ ἐκ τῶν πολλαχῶν νεουρένων λαμβάνονται· οὐδὲ γάρ ξενος σαρξ τὸ δριζόμενον, εἰ ἐκ τούτων λαμβάνεται. Ή δὲ ἀγένητος φανῇ, καθόπερ φίδη πρεσβύτερον, τῶν δραμανύμενον δοτεῖν. Οὐκ ἐν εἴη δρος τὸ ἀγένητον.

Cγ'. Εἰ πᾶς δρος οὐδὲ τὸ θετικόν κατὰ φύσιν τῶν ομβριωμένων ἔκπαστον εἰσφέρει, καὶ οὐχὶ τὶ οὐκ ἔστιν, τῇ ἀρένηστος φωνῇ οὐ τὶ έστιν δὲ Θεός, ἀλλὰ τὶ οὐκ ἔστι δηλος. Όπις γάρ οὐκ ἔγενθη, διὸ τοῦτο ἀγένητος· οὐκ δὲ οὖν εἴη δρος; τὸ ἀγένητος δυνατον.

Dδ'. Εἰ δρος έστι τὸ ἀγένητος δυνατον, ήτος φανῇ, δέξαιοι δηλονότις καὶ τὸ τῶν δρων σχῆμα τὴν ἀντιστροφήν· ὕστερον εἴ τις τὸν διθρεπτον ὄριζεν, ὡς εἴη ζῶσα λέγειαν ὑπηρέτην, ἀντιστρέψει πάλιτον οὐτὸν λέγων, εἰ τις ζῶσαν λογισθεὶς ὑπηρέτην τούτον πάντας καὶ διθρεπτος. Εἰ τούτου τὸ ἀγένητον, καθόπερ φίδη πρεσβύτερον, δρος οὐσια, μή παραισεσθε τὴν ἀντιστροφήν. Εἰ γάρ τὸ ἀγένητον οὐσία, πάντα εἰ τὶ έστιν οὐσία, τοῦτο καὶ ἀγένητον. Ἀλλ' οὐκ ἀντιστρέψει. Οὐδὲ γάρ πάντα οὐσία πάντας; έστι καὶ ἀγένητος. Μόνης δὲ Θεός κατ' ἀκάρατον τοῦτό έστιν. Όπος οὖν δὲ εἴη τὸ ἀγένητον, ἀλλ' οὐτι μή γεγένηται μόνον σημαίνει.

sed id tantum significat, neippe Deum non esse genitum.

Eε'. Εἰ τὸ ἀγένητον οὐσία, τῇ δὲ οὐσίᾳ οὐδὲν ἔναντιον, οὐδὲν δρα τῷ ἀγενήτῳ έσται ἔναντιον. Εἰ δὲ έστιν ἔναντιον τῷ ἀγενήτῳ τὸ γενητόν, τῇ δὲ οὐσίᾳ οὐδὲν ἔναντιον, τὸ ἀγένητον οὐσία οὐσία.

Fγ'. Εἰ τὰ ἀγένητα οὐσία, δὲ ἀνάγκης έσται καὶ τὸ γενητόν οὐσία. Εἰ δὲ οὐσία ἔκπατερ, οὐκ ἔστιν ἔναντιον τῷ ἀγενήτῳ τὸ γενητόν, ἀλλὰ ταυτόν. Οὐ γάρ ἔναντιον οὐσία πρότερον οὐσία.

Gζ'. Εἰ τὸ ἀγένητον, καὶ τὸ ἀθάνατον, καὶ τὰ λοιπὰ θεοῖς Θεοῦ, ἔστερα δὲ εἰσι ταῦτα ταῦς φωναῖς, ἀνάγκη τὴν οὐσίαν ἔκεινην οὐτως συγχεισθαι κατὰ τὰς διαφορὰς φωνάς, ἵνα οἰκεῖας αἱ φωναὶ κατ' αὐτῆς λέγωνται, ή μὴ συγχειμένης αὐτῆς, ἀκδιουθῶν εἶναι ταῦτα τῶν προσέντων τῇ οὐσίᾳ σημαντικά, ἀλλ' εὖς αὐτὶς οὐσίας.

Hη'. Εἰ τοις θεοῖς μόνον τὸ ἀγένητον, ὡς φασιν, οὐσία έστιν, εἴη δὲ αὐτῆς καὶ δρος;;, ής μόνον ίδιον τὸ ἀγένητον. Εἰ δὲ μηδεὶς έστιν δρος;;, φῶνος διπλάσιον τοῦ θεοῦ, οὐδὲ δυνατον δρα κύριον έστιν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀγένητον.

IἜτι κατὰ Ἀριστοντον τοῦ Δαμασκηνοῦ. Κερδάλαιον τε κάριν ἀντηκαύστερον.

Δει γενώσκειν, διτὶ τὴν μὲν ἀγνοοῦσαν καὶ θούλην ἀνέλαβε φύσιν. Καὶ γάρ δούλη έστιν τῇ ἀνθρώπου

φύσις τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔχει τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν. Τὸν γάρ, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγορίου, χωρίσσει τὸ δρώμενον τοῦ νοευμένου, δοῦλη τε λέγεται καὶ ἀγνοοῦσα ἡ σάρξ. Διὰ δὲ τὴν τῆς ὑποστάσεως ταυτότητα, καὶ τὴν ἀδιάσπαστον ἐνώσιν κατεπλούσθησεν ἡ τοῦ Κυρίου ψυχὴ καὶ τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν, ὡς καὶ τὰς λεπτὰς θεοσημείας. Οὐσιερὸν γάρ ἡ σάρξ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν σκελανθρίσιν οὐκ ἔστι ζωοποίης, ἡ δὲ τοῦ Κυρίου σάρξ ἐνωνεῖσα καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ τῷ Θεῷ Λόγῳ, τῆς μὲν κατὰ φύσιν ὑπηρέτητος οὐκ ἀπέστη, ζωοποίης δὲ τύχοντος διὰ τὴν πρὸς τὸν Αἴγανον καθ' ὑπόστασιν ἐνωσιν, καὶ οὐ δυνάμεθε λέγειν, ὅτι οὐκ ἔνι καὶ ἔστιν δεῖ ζωοποίης· οὐτως ἡ μὲν ἀνθρωπίνη φύσις οὐσωδῶς οὐ κέχεται τῶν μελλόντων τὴν γνῶσιν, ἡ δὲ τοῦ Κυρίου ψυχὴ διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν τὸν Θεὸν Λόγον ἐνωσιν καὶ ὑποστατικὴν ταυτότητα κατεπλούσθησεν, ὡς ἐφην, μετὰ τῶν λοιπῶν θεοσημείων καὶ τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν. Ιστέον δέ, διτε οὐτε διδύλιον αὐτὸν λέγειν δυνάμεθα. Τὸ γάρ τῆς δουλείας καὶ τῆς δεσποτείας δυνατα· οὐ φύσεως; εἰσὶ γνωρίσματα, καθάπερ οὐδὲν τὸ τῆς πατρότητος καὶ τῆς αἰότητος, ἀλλὰ τῶν πρὸς τι, ταῦτα δὲ οὐσιας· ἀλλὰ σχέσεως εἰσὶ θηλωτικά· δισπερ σὸν ἐπὶ τῆς ἀγνοίας εἰστομεν, ἵνα τοῦ νοῦ λεπτᾶς φαντασίαις δεῖλης τὸ κατεύθυνθον τοῦ μετίστον, δοῦλη ἔστιν ἡ σάρξ, εἰ μὴ ἦντο τῷ Θεῷ Λόγῳ, διπλαὶ δὲ ἐνωθεῖσα καθ' ὑπόστασιν, πῶς ἔσται δοῦλη; Εἰς γάρ διὸν διὰ Χριστὸς οὐ δύναται δοῦλος διωτοῦ εἶναι, καὶ Κύριος. Ταῦτα γάρ οὐ τῶν ἀπλῶν λεγομένων ἔστιν, ἀλλὰ τῶν πρὸς ξερον. Τίνος οὖν ἔσται δοῦλος; Τοῦ Πατρὸς; Οὐκοῦν οὐ πάντα δουλεῖον ὁ Πατήρ καὶ τοῦ Υἱοῦ εἰσιν, εἰπερ τοῦ Πατρὸς ἔστι δοῦλος, ἐαυτοῦ δὲ οὐδαμῶς. Πῶς δὲ περὶ τῆς οὐδὲν λέγει διὰ Απόστολος· Οὐστε οὐκ ἔτι δοῦλος, ἀλλ' οὐδέ, δέ αὐτοῦ οὐδεπεθέντων, εἰπερ αὐτὸς δοῦλος ἔστι; Ηροσηγορικῶς οὖν λέγεται δοῦλος, οὐκ αὐτὸς ὁν τούτο, δέ τι μᾶς δὲ δούλου μορφὴν εἰληφέτως, καὶ δοῦλος μεθ' τῆς κελημένος. Ἀπαθής γάρ διὸν, δέ τι μᾶς ἐδούλευε πάθεσι, καὶ διάκονος τῆς τῆς ημῶν αὐτηρίας γέγονεν. Οἱ δὲ λέγοντες αὐτὸν δοῦλον, διιστῶσι τὸν ἄντα Χριστὸν εἰς δύο, καθάπερ Νεστόριος. Ἡμεῖς δὲ δεσπότην αὐτὸν φαμεν, καὶ Κύριον πάσης τῆς κτίσεως, τὸν ἄντα Χριστὸν, τὸν αὐτὸν Θεὸν διοικεῖν καὶ ἀνθρώπουν, καὶ πάντα εἰδέναι. Τὸν αὐτῷ γάρ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς γνώσεως οἱ ἀπόκρυφοι (9).

ΤΙΤΑΟΣ ΙΒ'.

Νερὶ τοῦ ἀγίου Πτερύματος, τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ λόρου τοῦ κεριοῦ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφερεται τοῦ Χριστοῦ.

"Οτεν λέπῃ διά Κύριος ἐν τῷ Ἱοακά· Ριθὸς ἐγένεται, καὶ δύνασαι, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγει· Τὸ γετεννημένον δι τῆς σαρκὸς σφρεὶ δοτει, καὶ τὸ γετεννημένον δι τοῦ Πτερύματος πτενύει δοτει. Καὶ

¹ Galat. iv, 7. ² Coloss. ii, 3. ³ Isa. i, 2. ⁴ Joan. iii, 6.

(9) Hic desinit codex Mosquensis n. 5. In ultimo Iohio est nota scrib̄e. χειρῶν πόνημα Παμφίλου Γεωργίου.

A serva est Dei effectoris sui, nec rerum futurarum notitiam habet. Quamobrem si (ut scribit Gregorius ille Theologus) cogitatione sejuncteris id, quod videtur, ab eo quod intelligitur, serva et ignara dicens est illa caro. Attamen ob indissolubilem ejusdem personæ conjunctionem, anima Domini futurorum cognitionem lucrata est, quemadmodum et reliquas divinas dotes. Sicut enim hominum caro natura sua non vivificat, Domini autem caro ipsi Deo Verbo per personam copulata a naturali quidem non recessit mortalitate, sed tamen propter illam cum Verbo personæ conjunctionem vivificans redditia est, nec possumus negare illam et fuisse, et semper esse vivificam: sic humana natura per essentiam non habet ut futura cognoscat, sed anima Domini cum Deo Verbo in eadem persona conjuncta futurorum, ut dixi, peritiam una cum reliquis divinis dotibus est consecuta. Neque tamen ignorandum est, non posse nos illum servum appellare. Hæc enim vocabula servus et dominus, ut pater et filius, eorum sunt propria, quæ cum altero conferuntur, nec essentiam, sed habitum significant. Nam (quemadmodum etiam de ignorantia diximus) si tenui ac subtili quædam animi cogitatione, quod creatum est ab eo quod creatum non est separaveris, servam invenies carnem, nisi cum Deo Verbo conjugatur. Semel autem ei in persona conjuncta, quomodo amplius serva sit? Unus enim est Christus, propterea quo non potest idem esse servus et dominus. Hæc enim non simpliciter dici solent, sed habita alterius ratione, quocum conseruntur. Cujus ergo servus erit? Patrisne? Non igitur omnia quæ Pater habet, Filii sunt, si Patris est servus, sibi autem ipsius minime. Quoniamque autem de nobis dicit Apostolus: Quare non amplius servus es, sed filius¹, eorum minime unus, qui per illum adoptati sunt, si ipse servus es? Hac igitur servi appellatione nominatur, non quod ipse sit servus, sed quis propter nos servi formam suscepit, et nobiscum servus voluit appellari. Cum enim esset affectionatum expers, illis factus est pro nobis omnibus, et nostræ salutis minister fuit. Qui vero servum illum asserunt, Christum unum in duos dissecant, quemadmodum Nestorius fecit. Nec autem Dominum ipsum, et rerum omnius principem, Christum unum, eundem Deum simul atque hominem, omnia scientem (in eo enim sunt omnes theorum sapientias et scientias²) confitentur.

ΤΙΤΥΛΟΣ ΧΗ.

De Spiritu sancto, magno Anathæsi, et oratione de Christi adventu in carne.

Cum in Isaia dixisset Dominus: Filios genui, et exaltavi, ipsi autem spreverunt me³, in Evangelio dicit: Quod genitum est ex carne, caro est, quod genitum est ex spiritu, spiritus est⁴: Et rursus,

Spiritus ubi ruit, spirat, et vocem ejus audis, sed ne scis unde veniat, aut quo vadat ¹. Sic est omnis, qui, genitus est ex Spiritu. Et cum Scriptura Deum lignem vocet, Deus (inquiens) noster ignis consumens est ², eadem loquens de Spiritu sancto: Apparuerunt (inquit) dispersitæ linguae tanquam ignis, sederuntque super singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui aliis linguis, prout Spiritus dabit illis eloqui ³. At: Dominus quidem se, quantum homo est, vocare bonum recusat, Quid me, inquiens, bonum dicas? nemo bonus, nisi unus Deus ⁴. Scriptura autem non veretur bonum vocare Spiritum sanctum: *Spiritus, inquiens, tuus ille bonus deducet me in terra recta* ⁵. Et Ezechiel propheta veterem populum accusans dicebat: *Contristaverunt me in omnibus his, dicit Dominus* ⁶. Paulus autem ad novum populum scribens: *Nolite, inquit, contristare Spiritum sanctum, in quo signati estis* ⁷. Et David de Iudæis, *Irritaverunt, inquit, Deum in deserto* ⁸. Isaïas autem de eisdem loquens, *Non obedierunt, inquit, et irritaverunt Spiritum sanctum* ⁹. Et Dominus de se loquens ad Satanam: *Non tentabis, inquit, Dominum Deum tuum* ¹⁰. Petrus ad Saphram: *Quid convenit, inquit, robis tentare Spiritum Domini?* ¹¹? Atque adeo, quo clarius intelligas Spiritum sanctum esse Deum, audi Petrum ita loquentem: *Anania, cur implevit Sathanas cor tuum, ut mentireris Spiritui sancto, et fraudares de pretio agri?* ¹² Non es mentitus hominibus, sed Deo ¹³. Si is, qui mentitur Spiritui sancto, mentitur Deo, Spiritus sanctus nimis est Deus.

τιμῆς τοῦ χωρίου; Οὐκ ἐψυσσω ἀθρωποῖς, ἀλλὰ τῷ Θεῷ φεύδεται, θεὸς δῆτα τὸ Πνεῦμα τῷ ἄγιον.

Ejusdem Athanasii epistola ad Serapionem, episcopum Thermopolis, de Spiritu sancto.

Non sine dolore mihi significasti, dilecte reverente optatisse, quosdam impianos Ariannorum in Dei Filium hæresin detestantes, ab illis quidem discessisse, sed eosdem de Spiritu sancto prave sentire, contendere quod illum non tantum rem creatam, sed etiam unum ex administris spiritibus esse, soloque gradu ab angelis differre. Mira enim profecto videatur ipsorum amentia, quod sciuntur illi qui Filium Dei rem creatam esse nesciunt, (qua quidem in re recte sentiunt,) Spiritum Filii rem creatam esse vel etiam audire patientur. Si enim propter Verbi cum Patre unitatem nolunt Filium esse e rebus factis; sed, quod quidem verum est, ipsum rerum factarum opificem esse sentiunt: quare Spiritum sanctum, qui eamdem habet cum Filio unitatem quam Filius cum Patre, rem creatam esse audent dicere? Cur ignorant quod quemadmodum Filium a Patre non dividendo, Dei unitatem servant, ita dividendo Spiritum a Verbo, non am-

πάλιν. Τὸ Πνεῦμα δπον θέλει πτεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ δκούεις, ἀλλ' οὐκ οἰδας πόθεν ξεται, καὶ ποῦ ὑπάγει· οὗτος ἐστὶ πᾶς ὁ γεγενημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος· καὶ ἐτι τὸν Θεὸν καλεῖ πῦρ ἡ Γραφή, ὡς τὸ, Ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταπλοκον· καὶ περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος λέγει, ὅτι Ὁ μένθοστας τοῖς ἀποστόλοις διαμεριζόμεναι γλώσσαι ὥστε πυρὸς, ἐκάθισάν τε ἐφ' ἑταῖς τοῦ αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἀπαντες ἀγίου Πνεύματος, καὶ ἐγένετο λαλεῖν ἐπέρας γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἔδιδον αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι. Καὶ ὁ μὲν Κύριος παριτεῖται τὸ καλεῖσθαι ἀγαθὺς, καθδιηρωπός γέγονε, λέγων· Τί με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς τὸ Θεόν. Ή δὲ Γραφὴ οὐ παριτεῖται καὶ εἰς ἀγαθὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· Τὸ Πνεῦμα γάρ σου, φησίν, τὸ ἀγαθὸν διηγήσαις με ἐρ τῇ εὐθεστᾳ. Καὶ ὁ μὲν προφῆτης Ἱερευκήλος αἰτιώματος τὸν πάλαι λαὸν ἐλεγεν· Ἐλύκησάρ με ἐρ ἀκαστοῖς, λέγει Κύριος. Ήδὲ Παῦλος γράφει τῷ νέῳ λαῷ· Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἐν ὧ ἐξηργίσθητε. Καὶ ὁ μὲν Δασθίλος περὶ τῶν Ἰουδαίων φησί· Παράκυρας τὸν Θεόν ἐν τῷ ἁρόματι· ὁ δὲ Ἡρόδης περὶ αὐτῶν· Ἡξελθόσαν, καὶ παράκυρυτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Καὶ ὁ μὲν Κύριος τῷ Σατανᾷ λέγει περὶ ταυτοῦ· Οὐκ ἐπικειμένος Κύριος τὸν θεόν σου· ὁ δὲ Πέτρος εἰπεις πρὸς τὴν Σατανάν· Τί δεις συνεψωτήθη ὑμῶν κειράσαι τὸ Πνεῦμα Κύριου; Ἐκδηλότερον δὲ, ὅτι Θεός τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἐκουσον τοῦ Πέτρου λέγοντος· Ἀγαπά, δοτει τὸ Σατανᾶς ἐπιλήρωσε τὴν καρδίαν σου γενεσασθαι σε εἰς Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ γοσφίσασθαι σε ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; Εἰ δὲ ὁ φευσάμενος τῷ ἄγιῳ Πνεύματι τῷ Θεῷ. Εἰ δὲ ὁ φευσάμενος τῷ ἄγιῳ Πνεύματι τῷ Θεῷ.

Τοῦ αὐτοῦ ἀπίστολη πρὸς Σεραπίωνα, ἐπίσκοπον Θερμουπόλεως, περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος.

Ἐτραφας, ἀγαπητὲ καὶ ἀληθῶς ποθειθατε, λυπούμενος καὶ αὐτὸς, ὃς ἐξειθυτων μέν τινων ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν διὰ τὴν κατὰ τοῦ Ιησοῦ βλασphemian, φρονούντων δὲ κατὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ λεγόντων αὐτὸν μὴ μόνον κτίσμα, ἀλλὰ καὶ τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων ἐν αὐτῷ εἶναι, καὶ βαθμῷ μόνον αὐτὸν διαφέρειν τῶν ἀγγέλων. Τούτων γάρ καὶ θαυμάσσειν ἀντὶ τῆς ἀνοίαν, διε τὸν Ιησὸν μὴ θέλουσες κτίσμα εἶναι, καὶ καλῶς γε κατὰ τοῦτο φρονοῦντες, πῶς τὸ Πνεῦμα τοῦ Ιησοῦ κτίσμα κανὸν ἀκούσαι, ἡγεσχόντο; Καὶ γάρ εἰ διὰ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Λόγου ἐνόστητα, οὐ θέλουσιν εἶναι τῶν γενητῶν αὐτῶν τὸν Ιησὸν, ἀλλ᾽ ὅπερ ἐστὶν ἀληθῶς, δημιουργὸν αὐτῶν εἶναι τῶν κοινωνίῶν φρονούσι· διὰ τοῦ Πνεύματος τὸ ἄγιον τοῦ θηναυτὴν ἔχον ἐνθητα πρὸς τὸν Ιησὸν, ἢν αὐτὸς ἔχει πρὸς τὸν Ιησόντα, κτίσμα μέγουσι, καὶ τριγόνησαν, ὅτι, ὡσπερ μὴ διαιρεούντες τὸν Ιησὸν ἀπὸ τοῦ Πατέρα, σώκουσι τὸ ἔνα Θεὸν εἶναι, οὕτω, διαιρούντες ἀπὸ τοῦ Δόγμου τὸ Πνεῦμα, οὐκέτι μίαν τὴν ἐν Τριάδι θεότητα σώζουσι, οχιζόντες αὐτὴν

¹ Joan. iii, 8. ² Deut. iv, 24. ³ Act. ii, 3, 4. ⁴ Matth. xix, 17. ⁵ Psal. cxlii, 10. ⁶ Ezech. xx, 21. ⁷ Ephes. iv, 30. ⁸ Psal. v, 11. ⁹ Isa. lxiii, 10. ¹⁰ Matth. iv, 7. ¹¹ Act. v, 9. ¹² Ibid. 5, 4.

καὶ ἐπιμίσγοντες αὐτῇ ἀλλοτριαν καὶ ἑτεροειδῆ φύσιν, καὶ τοῖς κτίσμασι συνεξισοῦντες αὐτήν; Τοῦτο δὲ πάλιν οὐκέτι ἐν εἰναι δεῖκνυσται τῇ Τριάδα, ἀλλὰ ἐκ δύο καὶ διαφόρων φύσεων συγκειμένην αὐτήν, διὸ τὸ ἑτερούσιον τοῦ Πνεύματος, ὡς αὐτὸς ἔχοτος ἀνεπλάσαντο.

Ποία οὖν αὕτη θεολογία ἐκ δημιουργοῦ καὶ κτίσματος συγκειμένη; Ἡ γάρ οὐ Τριάς ἐστιν, ἀλλὰ δύάς, καὶ λοιπὸν ἡ κτίσις, ή, εἰ Τριάς ἐστιν, ὅσπερ οὖν καὶ ἔστι, πῶς τοὺς μετὰ τὴν Τριάδα κτίσμασι συντάττουσι τὸ τῆς Τριάδος Πνεῦμα; Τοῦτο γάρ ἔστι πάλιν διαιρέσιν καὶ διαλύσιν τὴν Τριάδα. Οὐκοῦν, κακῶς φρονοῦντες περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου, οὐδὲ περὶ τοῦ Υἱοῦ καλῶς φρονοῦσιν. Εἰ γάρ ἐφρόνουν δρθῶς περὶ τοῦ Λόγου, ἐφρόνουν ὑγιῶς καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος, δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ τοῦ Υἱοῦ δύο δὲ, παρ' αὐτοῦ δίδοται τοῖς μαθηταῖς καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν. Οὗτῳ δὲ πλανώμενοι, οὐδὲ περὶ τοῦ Πατρὸς ὑγιῆ τὴν πίστιν ἔχουσιν. Οἱ γάρ ἀντικείμενοι τῷ Πνεύματι, ὡς εἴπεν δέ μέγας μάρτυς Στέφανος, οὗτοι καὶ τὸν Υἱὸν ἀρνοῦνται. Τὸν δὲ Υἱὸν ἀρνούμενοι, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχουσι.

Filiū negant. Filium autem negantes, neque Patrem neque

πόθεν τοίνυν ὑμίν, ωντοι, τῆς τοσαύτης

τολμῆσις ἡ πρόφασις, ὡστε μὴ φοβηθῆναι τὸ δύο τοῦ Κυρίου εἰρημένον· « Θες δὲ δύο βλασphemήσῃ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, οὐχ ἔχει ἀφεσιν οὔτε ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι; » Οἱ μὲν γάρ Ἀρειανοί, καίτοι τὴν Ἑνσαρκὸν παρουσίαν τοῦ Λόγου καὶ δὲ δι' αὐτήν εἰρημένα μὴ νοήσαντες, δύως ἐξ αὐτῶν πρόφασιν λαβόντες εἰς τὴν ἐαυτῶν αἵρεσιν, καὶ οὕτως τλέγχθησαν θεομάχοι καὶ ὡς ἀληθῶς ἀπὸ γῆς κενολογοῦντες.

Τμεῖς δὲ πάθεν ἡπατήθητε; παρὰ τίνων ἀκούσαντες, ή τίς ὁ τρόπος τῆς τοισάντης ὅμων πλάνης; Ἀνέγνωμεν, φασὶν, ἐν τῷ προφήτῃ Ἀμώς, λέγοντος τοῦ Θεοῦ, « Οὐτὶ Ἰδού ἐγὼ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ ποιῶν δρθρον καὶ δημιχλην, καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ τὸ θυηλὰ τῆς γῆς, Κύριος δὲ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ δνομα αὐτῷ. » Καὶ ἐνθεν ἐπεισθημεν τοῖς Ἀρειανοῖς λέγουσι κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Είτα τὸ μὲν παρὰ τῷ Ἀμώς ἀνέγνωτε τὸ δὲ ἐν ταῖς Παροιμίαις λεγόμενον,

« Κύριος ἔκτισέ με ἀρχήν δῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, ἢ οὐκ ἀνέγνωτε, ή ἀνέγνωτε; Καὶ τοῦτο μὲν, ὡς ἔχει ἀληθείας, ἐρμηνεύετε, ἵνα μὴ εἰπήτε κτίσμα τὸν Λόγον τὸ δὲ ἐν τῷ προφήτῃ οὐχ ἐρμηνεύετε, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀκούσαντες « πνεῦμα, » ἐνομίσατε λέγεσθαι κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; Καίτοι ἐν μὲν ταῖς Παροιμίαις φανερῶς ή Σοφία λέγουσα ἔστι τὸ, « ἔκτισέ με», καὶ δύως καλῶς γε ποιοῦντες, ἐρμηνεύετε τὸ βῆτον, ἵνα μὴ τὴν δημιουργὸν Σοφίαν ἐν τοῖς κτίσμασι συναρεθῆτε. Τὸ δὲ ἐν τῷ προφήτῃ βῆτον οὐδὲ ἔχει γνώρισμα περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἀλλ' ἀπλῶς εἰργται περὶ πνεύματος. Ηῶς οὖν, καίτοι πλείστης οὐστῆς διαφορᾶς ἐν ταῖς Γραφαῖς περὶ πνευμάτων, καὶ δυναμένου τοῦ βῆτον τὴν

A plius unam in Trinitate servant divinitatem, quam nempe diffidunt, et cui alienam ac diversam naturam admiscent, quam denique inter res creatas collocant? Id sane probat non jam rem unam esse Trinitatem, sed ipsam ex duabus ac diversis naturis constare; ob diversam videlicet Spiritus substantiam, quam illi sibi ipsis commenti sunt. Quænam ergo ista tandem est theologia ex creatore et re creata conflata? Vel enim non est Trinitas sed dualitas, ac deinde res creata: vel si Trinitas est, uti vere est, quomodo cum rebus creatis quæ post Trinitatem existunt, Trinitatis Spiritum audient collocare? Id enim rursus est dividere ac dissolvere Trinitatem. Itaque si male de Spiritu sancto sentiant, bene de Filio sentire non queant. Nam si recte de Verbo sentirent, recte quoque de Spiritu sancto qui a Patre procedit sentirent, qui cum Filii sit proprius, ab illo discipulis omnibusque in eum creditibus datur. Quinetiam qui in hōmodi errore versantur, neque in Patrem samam fidem habere possint. Nam qui Spiritui resistunt, uti insignis martyr Stephanus dixit¹, iidem et profectio habuerint².

Undonam ergo tantæ vobis temeritatis causa, ut nec illud a Salvatore dictum vereamini: « Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem neque in hoc sæculo neque in futu³ro? » Ariani quidem, etsi corpoream Verbi præsentiam, et quæ ejus causa dicta sunt, non intelligerent, ex his tamen occasionem suæ comminiscendæ hæresis improbissime nasci, bei hostes esse et vere de terra⁴ inania loqui convicti sunt. Vos vero undenam, quæso, in errorem inducti estis? quis vos ita docuit, vel quis tandem modus vestri erroris? Legimus, inquit, in propheta Amos haec Dei verba: « Quia ecce ego firmans tonitru, et creans spiritum, et annuntians ad homines Christum ejus, faciens diluculum et nebulam, et gradiens super excelsa terræ: Dominus Deus omnipotens, nomen ipsi⁵. » Inde adducti fuimus ut Ariani, qui Spiritum sanctum rem creatam esse docent, assentiremur. An ergo quod apud Amos existat legiatis: quod autem in Proverbiorum dicitur: « Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua⁶, » an legiatis necne? Ergone istud Proverbiorum ex veritate interpretamini, ne videlicet Verbum rem creatam dicatis: illud autem prophetæ nulla interpretatione explicatis, sed voce « spiritus » totummodo auditu, Spiritum sanctum rem creatam dici existimatis? Atqui in Proverbiorum Sapientia aperie dicit: « Creavit me. » Verumtamen recte vos dicimus illud ita excipiatis, ut non creatricem Sapientiam rebus creatis annumeretis. Sic igitur vox illa prophetæ non Spiritum sanctum denotat, sed tantum spiritum de spiritu dicitur. Cum ergo multa sit in Scripturis spirituum differentia, rectumque sensum habere possit iste Scriptura locus, cur vos velut

¹ Act. vii, 51. ² I Joan. ii, 23. ³ Matth. xii, 32; Marc. iii, 29. ⁴ Joan. iii, 31. ⁵ Amos iv, 13. ⁶ Prov. viii, 22.

litigiosi aut serpentis Ariani morsu ulcerati, de A Spiritu sancto prophetam . Amos loqui arbitramini, ne scilicet credere desistatis Spiritum sanctum rem creatam esse?

Dicite, amabo, an in aliquo divinae Scripturae loco Spiritum sanctum simpliciter spiritum dici reperiatis, sive addita voce vel Dei, vel Patris, vel filii, vel ipsius Christi et Filii, vel & me, quod est a Deo, vel nisi cum articulo, ita ut nou spiritus solum dicatur, sed vel ille Spiritus, vel Spiritus sanctus, vel Paracletus, vel veritatis, id est Filius dicens scilicet: « Ego sum veritas »; ut vos, nuda voce « spiritus » audita, sanctum Spiritum esse conspicaretur? Ex hoc tamen regula eos velim excepti, qui cum Spiritum sanctum jam accepissent, de iisdem sit postea iterum mentio, vel qui cum prius quid de Spiritu sancto credendum sit disciderint, deinde repetitionis et comminationis ergo nuda voce « spiritus » prolata, quis ille intelligendus sit non ignorant, maxime quia sic etiam cum articulo exprimatur. Denique siue articulo vel predicto additamento nunquam Spiritum sanctum significari inveneritis. Ita jussi sunt ea quae Paulus ad Galatas scribit: « Hoc solum a vobis volo dicere: Ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei? » Quem vero alium accepserant, quam Spiritum sanctum qui credentibus et per regenerationis lavacrum renascentibus datur? Ad Thessalonenses autem scribit: « Spiritum nolite extinguere ». Nempe eos, qui aliquo noverant quem accepserant Spiritum, admonebat, ne accensam in ipsis Spiritus gratiam ex negligenti extinguirent. Quod si evangelista in Evangelii de Salvatore humano more, propter carnem ab eo assumptam haec habent: « Jesus autem plenus Spiritu regressus a Jordane »; et: « Tunc Jesus duxit in desertum a Spiritu »; idem quoque sensus hic observandus est. Siquidem prius a Luca dictum fuerat: « Factum est autem cum baptizaret omnis populus, et Iesu baptizato et orante, apertum est oculum: et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum ». Quocirca patet ipsum Spiritum sanctum, Spiritus vocabulo illuc significari. Similiter apud quos est Spiritus sanctus, licet sine additamento Spiritus tantum dicatur, non dubitandum tamquam est quia Spiritus sanctus denotetur, praesertim si adsit articulus.

Vos autem ostendite quod vobis proposimus, si necesse adiungi in Scriptura divina Spiritum sanctum invenisti tantummodo Spiritum appellari sine predicto additamento et observatione cuius meminimus. Id certe nunquam praedicto potueritis; siquidem nequam ita scriptum vobis occurrit. Nam et ipse quoque hominis spiritus dicitur, ut canit David: « Nocte cum corde meo meditabar, et tristis erat spiritus mens ». ¹

¹ Joan. xiv, 6. ² Galat. iii, 2. ³ I Thess. v, 19. ⁴ Luc. iv, 1. ⁵ Matth. iv, 1. ⁶ Luc. iii, 21, 22.
⁷ Psal. Lxxvi, 7.

A Ιδιαν διάνοιαν ἔχειν δρθήν, ὑμεῖς, ὡς φιλονεικοῦντες ἢ ἡ ὑπὸ δῆμητος τοῦ Ἀρειανοῦ διφέως βλαβέντες, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἰρῆσθαι παρὰ τοῦ Ἀμᾶς κομίζετε, ἵνα μόνον τοῦ φρονεῖν κτίσμα μὴ ἐπιλαθῆσθε;

Εἰπατε γοῦν εἰ ποὺ τῆς θείας Γραφῆς εὑρίσκετε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀπλῶς εἰρημένον πνεῦμα, χωρὶς προσθήκης τοῦ λέγεσθαι ἢ τοῦ Θεοῦ, ἢ τοῦ Πατρὸς, ἢ δὲ ἐμοῦ, ἢ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἢ παρ' ἐμοῦ, δὲστι παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ μετά τοῦ ἄρθρου, ἵνα μὴ ἀπλῶς λέγηται πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα. ἢ αὐτὸ τούτῳ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἢ Παράκλητον, ἢ ἀληθείας, ὃ ἐστι τοῦ Υἱοῦ, τοῦ λέγοντος. « Ἔγώ εἰμι ἡ ἀληθεία » ἵνα, ἀκούσαντες ἀπλῶς « πνεῦμα », ὅπονοήστε εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; Ἐξηρήσθωσαν δὲ τοῦ Λόγου νῦν οἵτινες ἡδη λαβόντες. πάλιν οὐνομάζονται, καὶ ὅσοι, προμοθόντες περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος, ὑστερον ὡς ἐν ἐπαναλήψει καὶ ὑπομνήσει, καὶ μόνον λεγομένου « τοῦ πνεύματος », οὐκ ἀγνοοῦσι περὶ τίνας ἀκούσουσι καὶ μάλιστα, δὲτι καὶ οὕτω μετά τοῦ ἄρθρου λέγεται. Καὶ δῶς ἁνει τοῦ ἄρθρου, ἢ τῆς προαιρημένης προσθήκης, οὐκ ἀν εἴη σημαινόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οὐδὲ ἐστιν ἀ γράφει Παῦλος τοῖς Γαλάταις:

« Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν, ἐξ ἔργων νόμου τὸ Πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; » Πολον δὲ ήστεν λαβόντες ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ διδόμενον τοῖς πιστεύουσι καὶ ὀναγνωμένοις διὰ λαντροῦ παλιγγενεῖσας; Καὶ θεστελονικεῦσι δὲ γράφων. « Τὸ Πνεῦμα μὴ σθέννυτε » εἰδότε καὶ αὐτοῖς διπερ ἐλασσον ἔλεγεν, ἵνα μὴ σθέσωσιν ἐξ ἀμελείας τὴν ἐν αὐτοῖς ἀναρθεῖσαν τοῦ Πνεύματος χάριν. Ἐν δὲ τοῖς Εὐαγγελίοις περὶ τοῦ Σωτῆρος ἀνθρωπίνως διὰ τὴν σάρκα ἦν προεξέλασν, ἀλλὰ λέγωσιν οἱ ἀληγγελισταί. « Ἰησοῦς δὲ, πλήρης (6) Πνεύματος ὄν, ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἱορδάνου » καὶ τό, « Τότε δὲ Ἰησοῦς ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν Ἡρημον » τὸν αὐτὸν ἔχει νῦν. Προείρητο γάρ ὑπὸ τοῦ Δουκᾶ « Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἀπαντάσθι λαδιν καὶ Ἰησοῦς βαπτισθέντος, καὶ προσευχομένου, ἀνεῳδῆσαι τὸν οὐρανὸν, καὶ καταδηναὶ τὸ Ηνεῦμα τὸ ἄγιον σωματικῷ εἶδει, ὥστε περιστεράν, ἐπ' αὐτόν. » Καὶ δηλον ἦν, δὲτι, λεγομένου τοῦ Πνεύματος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἦν σημαινόμενον. Οὕτω μὲν ἀν παρ' οἵς ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ μόνον τὸ Πνεῦμα λέγηται χωρὶς τῆς δὲ προσθήκης, οὐκ ἀμφιβολον, δὲτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον σημαινεῖται, ἔχον μάλιστα τὸ ἄρθρον.

Τμεῖς δὲ εἰπατε τὸ προσαῦδην ὄμδην, εἰ ἐνθήκατε που τῆς θείας Γραφῆς τὸ Ηνεῦμα τὸ ἄγιον λεγόμενον ἀπλῶς; Πνεῦμα, χωρὶς τῆς προαιρημένης ἐπ' αὐτῷ προσθήκης, καὶ πλὴν τῆς παρατηρήσους ἡς γε ἐμνημονεύσαμεν. Ἄλλοσχ δὲ εἴποντε οὐ γέρειθαστε γεγραμμένον. Λέγεται γάρ καὶ ἀνθρώπου πνεῦμα, ὡς φάλλει Δασδίς « Νυκτὸς μετά τῆς καρδίας μου ἡδολέσχουν, καὶ ἡσχαλλεῖ τὸ πνεῦμά μου. »

Αδύτειαι δὲ καὶ ἀνέμων πνεύματα.

Ἐννογχένοντες δὲ καὶ ὑμεῖς τοῖς ἄγιοις (58) Γράφατε, εὐρήσετε λεγόμενον πνεῦμα καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς τοῖς θείοις λόγοις νοῦν, γράψοντο; τοῦ Παύλου· «Ος καὶ ταῦταν ήμεῖς διεπάνους Καυτῆς Διαθήκης, οὐ τράμματος, ἀλλὰ πνεύματος. Τὸ γάρ τράμμα ἀποκτεῖναι, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποεῖ.» Τὸ μὲν γέροντον γράμματι χειράρχεται· δὲ νοῦς δὲ ἐν αὐτῷ πνεῦμα λέγεται. Θότως καὶ «ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν, » ἵνα ὁ πάλιν εἰρρει, μή δουλεύωμεν ἐν παλαιώτητι τράμματος, ἀλλὰ ἐν καινότητι πνεύματος. Καὶ αὐτὸς μὲν εὐχαριστῶν ἔλεγεν· «Ἄρα σύν αὐτῷ; ἕτερον τῷ μὲν νοὶ δουλεύων νόμῳ Θεού, τῇ δὲ σερπὶ νόμῳ ἀμφοτέλαις· ἀδὲν νῦν δρα κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἱησού.» Οὐ γάρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησού ἡλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας· «οὐ δὲ Φιλιππος, τὸν εὐνοῦχον ἀπὸ τοῦ γράμματος εἰς τὸ πνεῦμα θέλων ἐπιστρέψειν, ἔλεγεν· «Ἄρα γε γινώσκεις ἢ ἀναγνωσκεις;» τοιούτον ἐσχήκιας μαρτυρεῖται καὶ ὁ Χάλεβ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς, τοῦ Θεοῦ λέγοντος· «Ο δέ παῖς μου Χάλεβ, δτι ἐγενήθη ἔτερον πνεῦμα ἐν αὐτῷ, καὶ ἐπηκολούθησε μοι· εἰσάδω αὐτὸν εἰς τὴν γῆν εἰς ἣν εἰσῆλθεν ἐκεῖ.» Οὐδὲν γάρ διανοὶ παρὰ τὴν ἐκείνων αὐτὸς λαλήσας, εὐάρεστος τῷ Θεῷ γέγονε. Τοιούτην ἔγειν προέτρεψεν δὲ Θεὸς τὸν λαὸν καρδίαν διὰ Ἱεζεκίηλον λέγων· «Ποιήσας δέκατος καρδίαν καινὴν καὶ πνεῦμα καινόν.» Τούτων τοίνυν οὐσιῶν δυτιῶν, καὶ τοιαύτης διαφορᾶς περὶ τῶν πνευμάτων δεικνυμένης, βαλτίους δὲ ἥτε, εἰ, περὶ κατεξαρτημένου πνεύματος ἀκούοντες, περὶ ἀνδρὸς τῶν προειρημάτων ἐφρονεῖτε, οἷον δὲν περὶ εἴ τον Ἰησοῦ γέγραπται· «Δινεγώντας Ἀράδην πρὸς τὸν Ἐφραΐμ, καὶ λέσσον ἡ φυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἡ φυχὴ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, διν ερόπουν ἐν δρυμῷ ἅβολον ὑπὸ πνεύματος σαλευθῆ.» Τοιούτον δὲ ἥτη καὶ, «Ο ἐξῆγετε Κύριος πνεῦμα ἐπὶ τὴν θάλασσαν·» διὰ τὸν Ἰωάννην. Ἀκολουθεῖ γάρ τῇ βροντῇ καὶ τὰ τῶν ἀνέμων πνεύματα, οὓς ἐπὶ τοῦ θεοῦ· τοῦ κατὰ τὸν Ἀχαδόν, ὡς γέγραπται· «Καὶ ἐγένετο ὁ δῆμος, καὶ ἐν τοῖς ὄντες, καὶ ὁ οὐρανὸς συνεσπάσας νεφέλαις καὶ πνεύματα.»

Αλλὰ ἐπείπερ Χριστοῦ, φησι, μνημονεύει τὸ Λόγιον, ἀκολούθως καὶ τὸ λεγόμενον πνεῦμα οὐδὲν ἔτερον ἡ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον χρῆ νοεῖν. Εἴτα τὸ μὲν συνονομάζεσθαι τῷ Χριστῷ τὸ Ηνεῦμα τὸ ἄγιον ἐθεωρήσατε· τὸ δὲ διαιρεῖν αὐτὸν τῇ φύσει, καὶ ἀποξενίζειν ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, ποῦ κατενοήσατε, δτι τὸν μὲν Χριστὸν λέγετε μή εἶναι κτίσμα, τὸ δὲ ἄγιον Πνεῦμα κτίσμα λέγετε; Καὶ διοτὸν ἐστι τὸ ἀνδρισμα τῇ φύσει συνονομάζειν, καὶ συνδεξάζειν. Ποιά γάρ κοινωνία, η πολὺ διοικήτης τῷ κτίσματι πρὸς τὸν κτίστην; «Ἐπειδὴ δρά ὑμᾶς καὶ τῷ Υἱῷ συναρθεῖεν καὶ συνάπτειν τὰ δέ αὐτοῦ γενέμενα κτίσματα.» Ἡρκεί μὲν σύν περὶ πνεύματος ἀνέμων νοεῖν τὸ γέγραμμένον, ὃστερ εἰρηται· ἐπειδὴ δὲ προφασίζεσθε την τῷ φητῷ περὶ τοῦ Χριστοῦ μνήμην, ἀναγκαῖον λέειν ἀκριβῶς τὸ λεγόμενον, μή δρα καὶ περὶ τοῦ λε-

Dicitur etiam ventorum spiritus.

Quin etiam si vobis sanctas Litteras legere lebeat, ipsum divinorum verborum sensum, spiritum quoquo appellari reperiatis. Sic enim Paulus scribit: «Qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non littere, sed spiritu. Littera enim occidit, spiritus autem vivificat.» Siquidem dictum est, Huic exaratum est: sensus vero quem continet, spiritus dicitur. Ita et «lex spiritus est», ut, quemadmodum idem dixit, non serviamus in veterestate litteræ, sed in novitate spiritus. Idem quoque gratias agens dicebat: «Igitur ego ipse mente servio legi Dei: carne autem, legi peccati. Nihil ergo nunc damnationis est Iis qui sunt in Christo Jesu. Lex enim spiritus vita in Christo Jesu liberavit me a lege peccati.» Philippus etiam cunuchum a littera ad spiritum convertere volens aiebat: «Intellegitis quae legis?» Talem quoniam spiritum Caleb habuisse ex Numeris constat, Deo dicente: «Servus meus Caleb, quia factus est alius spiritus in eo, et secutus est me, inducans ipsum in terram in quam illic ingressus est.» Nempe quia illa alia ab illis mente locatus sit, Deo sicut acceptus. Tale item cor populum habere jussit Deus per Ezechielē: «Facite vobis cor novum et spiritum novum.» Quae cum ita sint, et tanta sit, ut ostendimus, spirituum differentia, sequitur profectio agoreti, si, ubi de creato spiritu mentio facta fuerit, id de aliquo praedictorum spirituum intelligerelis. Hujusmodi ille est de quo apud Isiam legitur: «Consensit Aram cum Ephraim, et obstatuit animalia ejus, et animalia populi ejus, quemadmodum in silva arbor a spiritu concutitur.» Idem item his verbis indicatur: «Excitavit Dominus spiritum in mare», propter Jonam. Tenitru siquidem sequuntur spiritus ventorum, ut contigit in pluvia quae contra Achab cecidit, quemadmodum scriptum est: «Et factus est usque huc et usque huc; et cœli obscurati sunt nubibus et spiritu.»

Verum quia Christi, inquiunt, meminit Scriptura, hinc sit ut spiritus de quo hic est quæstio, nullus aliis intelligentius sit præter Spiritum sanctum. Itane ergo Spiritum sanctum una quidem cum Christo nominari attendistis? at ubinam illam natura a Filio dividi et separari intellexistis, qui Christum quidem rem creatam non esse, sed Spiritum sanctum rem creatam esse audetis dicere? Absurdum sane fuerit ea quæ natura dissimilita sunt simul nominare eademque gloria celebrare. Quæ enim communio vel quæ similitudo rei creatæ cum Creatore? Profecto si ita est, nihil aliud superest quam ut Filio res quas ipse creavit annumeretis et conjungatis. Itaque satis quidem esse videbatur quod apud prophetam scriptum est de spiritu ventorum, ut jam dictum est, intelligere.

¹ Cor. iii, 6. ² Rom. vii, 14. ³ ibid. 6. ⁴ ibid. 25; viii, 1, 2. ⁵ Act. viii, 30. ⁶ Num. xiv, 24.

⁷ Ezch. xviii, 31. ⁸ Isa. vii, 2. ⁹ Jon. i, 4. ¹⁰ Ill Reg. xviii, 45.

Verum quandoquidem factam ibidem de Christo A mentionem objicitis, accurate res est nobis explicanda, si forte quid melius de isto spiritu, qui creari dicitur, ostendere possimus. Quid est igitur assumtio inter homines Christum ejus¹, quam ipsum hominem fieri, idemque esse ac illud: « Hoc virgo in utero habebit, et pariet filiam, et vocabunt nomen ejus Emmanuel² », et alia quæ de ejus adventu scripta sunt? Cum igitur eo loci Verbi in carnem adventus annuntietur, qualem creatum spiritum intelligere debemus, præter hominum spiritum qui efficiunt et renovatur, quemadmodum Deus per Ezechiem pollicitus est, dicens: « Et dabo vobis cor novum, et spiritum novum dabo vobis: et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum, et Spiritum meum dabo in vobis³. » Quando ergo id impletum est, nisi cum advenit Dominus, et sua gratia omnia renovavit? Porro hoc etiam in loco spirituum differentia ostenditur. Nam spiritus noster, is est qui renovatur: sed Spiritum sanctum, non simpliciter spiritum, sed suum esse Spiritum Deus declarat, in quo scilicet spiritus noster renovatur, uti Psalmista psalmo centesimo tertio luculenter docet: « Auferes spiritum eorum et deficiens, et in pulvorem suum revertentur. Emittes Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ⁴. » Quod si in Spiritu Dei renovamur: non ergo Spiritus sanctus is est qui creari dicitur, sed noster spiritus. Si item quia omnia per Verbum facta sunt, recte sentitis C Filium non esse rem creatam: an non itidem impium est vos Spiritum sanctum, in quo Pater per Verbum omnia perficit et renovat, contendere rem esse creatam? Si igitur quod simpliciter scriptum sit spiritum creari, illum idecirco Spiritum sanctum esse sibi ipsis finxere: jam persuasum illis esse debet, non Spiritum sanctum illum esse qui creator, sed nostrum esse qui in eo renovatur; quae de re et ipse David hoc modo precabatur: « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum invena in visceribus meis⁵. »

Cum igitur ita sentiendum sit de illo spiritu qui creator, congruenter quoque intelligi potest tonitru, quod firmari ibidem dicitur, fidelis sermo et immobilia lex spiritus: ejus cum Jacobum et Joannem ministros esse vellet Dominus, illos Bonnerges nominavit, quod est, filii tonitru⁶. Hinc Joannes vere ecclis clamat: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum⁷. » Lex quippe prius umbram futurorum honorum habuit. Cum autem Christus hominibus assumptus est; et ipse adiuit dicens: « Ipse qui loqueret adsum⁸; tunc, » ut dixit Paulus, « ejus vox terram concussit, cum id prius pollicitus esset: Adhuc semel ego movebo non solum terram, sed et celum. Quod autem adhuc semel dicit, declarat mobilium translationem, ut maneat

A γομένου κτίζεσθαι πνεύματος οὐκειστέραν εὑρωμενή διάνοιαν. Τί τοίνυν ἔστι τὸ ἀπαγγέλλειν εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ή τὸ γίνεσθαι αὐτὸν ἀνθρώπον, καὶ τον εἶναι τοῦτο τῷ φάναι: « Ἰδοὺ η παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι τὸ δυνατον αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ·» καὶ τὰ ἄλλα, δια περὶ τῆς ἐποδημας αὐτοῦ γέγραπται; τῆς δὲ ἑνακτιζόμενον τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀνακαινίζομενον πνεῦμα; Τούτῳ γάρ καὶ διὰ Ἱεζεχὴλ ἐπεγγείλατο ὁ Θεὸς λόγων: « Καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καινήν, καὶ πνεύμα καινὸν δώσω ὑμῖν· καὶ διφελῶ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν· καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην· καὶ τὸ Πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν. » Πότε δὴ τοῦτο πεπλήρωται, εἰ μὴ δὴ παραγενόμενος ἐ Κύριος ἀνεκαίνιος τὰ πάντα τῇ χάριτι; Ήδού γάρ καὶ ἐν τῷ ἥρτῷ τούτῳ, ἡ διαφορὰ τῶν πνευμάτων δείκνυται· καὶ τὸ μὲν πνεῦμα τὸ ἡμῶν ἀνακαινίζομενόν ἔστι· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον σύχ ἀπλῶς πνεῦμα, ἀλλὰ ἐαυτοῦ φησιν αὐτὸν εἶναι: ὁ Θεὸς, ἐν τῷ καὶ τὰ ἡμῶν ἀνακαινίζεται· ὡς καὶ ὁ φύλλων ἐν τῷ ἐκατοστῷ καὶ τρίτῳ φαλμῷ λέγεται· « Ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ -εἰς τὸν χῶν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποτελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσοται, καὶ διακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Εἰ δὲ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἀνακαινίζεται· οὐκ δρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἔστι τὸ νῦν λεγόμενον πνεῦμα κτίζεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον. Καὶ εἴπερ, διὰ τὸ πάντα γενέσθαι διὰ τοῦ Λόγου, φρονεῖς καλῶς μὴ εἶναι κτίσμα τὸν Γάιον· πᾶς οὖς βλάσφημός ἔστι λέγειν ὑμᾶς κτίσμα τὸ Πνεῦμα, ἐν φαντασίᾳ διὰ τὸ πάντα ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Αὐγοῦ τελειοῦ καὶ ἀνακαινίζει· Καὶ εἰ, διὰ τὸ γεγράφθαι ἀπλῶς πνεῦμα κτίζεσθαι, ἀνεπλάσαντο ἐαυτοῖς εἶναι τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· πειθῆναι λοιπὸν δρεῖνουσιν, διτε μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἔστι τὸ κτίζομενον, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον ἔστι τὸ διάντη ἀνακαινίζομενον· περὶ οὗ καὶ ὁ Δαῦδος ἡγέτο φύλλων· « Καρδίαν καθαρὸν κτίσου τὸν ἔμπολο, ὁ Θεὸς, καὶ πνεῦμα εὐθὺς ἐγκαίνιον ἐν τοῖς ἀγκάπτοις μου. »

D Οὐκοῦν τοῦ κτίζομενου πνεύματος τοιαύτην ἔχοντος τὴν διάνοιαν, πρεπόντως ἀν νοηθεῖν καὶ τὴν στερεούμενή βροντὴ ὁ πιστὸς λόγος, καὶ ἀσάλευτος τοῦ πνεύματος ὁ νόμος. Τούτου γάρ ὑπηρέτας εἶναι θελῶν τὸν Ἰακὼβ καὶ τὸν Ἰωάννην, ἐκάλεσεν ὁ Κύριος Βοανεργές, δὲ στιν, οὐτοὶ βροντῆς· δ' γ' οὐν Ἰωάννης ἀληθῶς ἀπ' οὐρανοῦ βοᾷ· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Δέργος, καὶ δέργος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Δέργος. » Πρότερον μὲν γάρ σκάνεν εἶχεν ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγεθῶν· διτε δὲ ὁ Χριστὸς ἀπηγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις καὶ παρέγένετο λέγων· « Αὔτε δὲ λαλῶ πάρειμι· τότε, » ὡς εἴπεν ὁ Παῦλος, « καὶ τούτου φωνῆ τὴν γῆν ἐσάλευσεν, ἐπαγγειλαμένου πρότερον. » Ετι δηπακέ τὴν σείων οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν. Τὸ δὲ ἐτι δηπακέ δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν, ἵνα μείνῃ τὰ μῆτ σαλεύσμενα. Διό βασι-

¹ Amos iv, 43. ² Isa vii, 14. ³ Ezech. xxxvi, 28.
⁴ Joan. i, 1. ⁵ Joan. iv, 26.

⁶ Psa. cii, 20, 50. ⁷ Psal. L, 12. ⁸ Marc. iii, 17.

λειαν ἀσάλευτον παρελαμβάνοντες, ἔχομεν χόρην, δι' ἣς λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ. » Ὅτι δὲ λέγει βασιλεῖαν οὗτος ἀσάλευτον, ταῦτην στρεφεῖται φάλλεις Δαεδός· « Ὁ Κύριος ἀδεσπότευεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο· ἐνεδύσατο Κύριος δύναμιν καὶ περιεζώσατο. Καὶ γάρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἵστις οὐ σαλευθῆσται. » Τὸ δράμα παρὰ τῷ προφήτῃ φητὸν τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Σωτῆρος σημαίνει, ἐν ᾧ καὶ ἡμεῖς ἀνεκαίνισθημεν, καὶ ὁ νόμος τοῦ πνεύματος ἀσάλευτος διαμένει. 'Ἄλλ' οἱ τῷ διτοι τροπικοὶ, συνθέμενοι τοὺς Ἀρειανούς, καὶ μερισάμεγοι μετ' αὐτῶν τὴν εἰς τὴν θεότητα βλασφημίαν, ἵνα ἔκεινοι μὲν τὸν Υἱὸν, οἵτοι δὲ τὸ Πνεῦμα κτίσμα λέγωσιν· ἐπόμησαν, ὡς αὐτοὶ φασι, τρόπους πάλιν ἐστιοῖς ἐφευρεῖν καὶ παρεξηγεῖσθαι καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου φητὸν, δικαλῶς μὲν αὐτὸς ἔγραψε Τιμοθέῳ λέγων· « Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἄγγελων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χερὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόστιλησιν. » Ἐκεῖνοι δὲ φάσκουσιν, ἐπειδὴ τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν ὡνόμασεν, εἴτα τοὺς ἄγγελους, ἀνάγκῃ τοῖς ἄγγελοις συναριθμεῖσθαι τὸ Πνεῦμα, τῆς τε αὐτῶν εἶναι συστοιχίας καὶ αὐτὸν, καὶ ἄγγελον εἶναι μείζονα τῶν ἀλλών. Πρῶτον μὲν οὖν τῆς ἀπενείας ἐστὶν Οὐαλεντίνου τοῦτο τὸ εὑρήμα· καὶ οὐκ ἔλαθον οἵτοι τὰ ἔκεινου φεγγάρμενοι. Ἐκεῖνος γάρ ἐφεστιν, ὅτι, πειρθέντος τοῦ Παρακλήτου, συναπεστάλησαν αὐτῷ οἱ ἡλικιώται αὐτοῦ ἄγγελοι· ἐπειτα δὲ τὸ Πνεῦμα κατάγοντες εἰς τοὺς ἄγγελους εἰς τὴν Τριάδον συντάσσοντες. Εἰ γάρ μετὰ Πατέρα καὶ Υἱὸν κατ' αὐτοὺς οἱ ἄγγελοι, δηλονότι τὴν Τριάδος εἰσὶν οἱ ἄγγελοι, καὶ οὐκ ἔτι εἰς λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι, οὐδὲ ἀγιαζόμενοι, ἀλλ'. C

Τίς οὖν ἡ τοσαύτη τούτων ἀπόνοια; Ποῦ τῶν Γραφῶν πάλιν εὐρόν ἀγγελον τὸ Πνεῦμα λεγόμενον; Τὰ αὐτὰ δέ μοι τοῖς προειρημένοις εἰπεῖν ἀνάγκη. Παράλητος ἐλέχθη καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας, καὶ πνεῦμα ἀγιασμοῦ, καὶ πνεῦμα Θεοῦ, καὶ πνεῦμα Χριστοῦ ἐλέχθη· οὐδαμοῦ δὲ ἄγγελος, οὐδὲ ἀρχάγγελος, οὐδὲ πνεῦμα διακονίας, οἵσι εἰσιν οἱ ἄγγελοι· ἀλλὰ μᾶλλον σὺν τῷ Υἱῷ καὶ αὐτὸν διακονεῖται παρὰ τοῦ Γαβριήλ λέγοντος τῇ Μαρίᾳ· « Πνεῦμα ἄγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ· καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι». Τῶν δὲ Γραφῶν μή λεγουσῶν ἀγγελον τὸ Πνεῦμα, ποία τούτοις ἀπολογία γένοιτο· διὸ τῆς τοσαύτης ἀλογίστου τόλμης; ὅπου γε καὶ δὲ τὴν τοι- αὐτην αὐτοῖς κακόνοιαν ἐπισπείρας Οὐαλεντίνος τὸ μὲν Παράλητον, τοὺς δὲ ἄγγελους ὡνόμασεν· εἰ καὶ ἐν τῷ ἴσφυχρόνῳ, ἡλικιώτην τοῖς ἄγγελοις συντάσσει καὶ αὐτὸς τὸ Πνεῦμα δὲ ἀφρονέστατος. 'Ἄλλ' ίδοιν, ἐν τῷ προφήτῃ Ζαχαρίᾳ γέγραπται· « Τάδε λέγει δὲ ἄγγελος, δὲ λαλῶν ἐν ἐμοί. » Καὶ δῆλον ἐστιν, δηλαδὴ ἀγγελον εἶναι τὸ Πνεῦμα σημαίνει τὸν ἐν αὐτῷ λαλοῦντα. Τοῦτο δὲ οὐκ ἀντί τοι πειράσει προσέχοντες ἥσαν. Αὐτὸς γάρ δὲ Ζαχαρίας, ἦντα τὴν ὀπτασίαν περὶ τῆς λυχνίας ἐώρακε, φησί· « Καὶ ἀπεκρίθη δὲ ἄγγελος δὲ λαλῶν ἐν ἐμοί, καὶ εἰπεν·

¹ Agg. II, 7; Hebr. XII, 26-28. ² Psal. XCII, 1. ³ Zach. IV, 5.

B ea quae suat immobilia. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam, per quam servimus placentes Deo¹. » Quid autem hic immobile regnum dicit, idem firmatum. eanit David: « Dominus regnabit, decorum induit, induit Dominus fortitudinem et ea præcinxit se. Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur². » Itaque quod a propheta dictum est, Salvatoris adventum significat, in quo et nos renovati sumus, et lex spiritus immobilis perseverat. Sed illi vere tropici seu versatiles foderer cum Ariani initio, ac inter se impieitate adversus Divinitatem divisa, ut videlicet illi Filium, ipsi Spiritum rem creatam esse pugnent; tropos, ut iidem loquuntur, effingere, atque illud etiam quod recte ad Timotheum scripsit Apostolus, male interpretari ausi sunt: « Testor, » inquit Paulus, « coram Deo et Christo Jesu, et electis angelis, ut haec custodias sine prejudicio, nihil faciens ex invitatione³. » Ex quibus illi concludunt, quod cum Deum et Christum nominaverit, deindeque angelos, necesse est spiritum inter angelos annumerari, eumque ex illorum esse ordine, atque angelum aliis majoris esse. Primo, hoc impii Valentini inventum est, neque latet ipsos eadem ac illum loqui. Ille siquidem dixit, quod missò Paracleto, una cum illo coœvi ejus angelī missi fuerint. Deinde, dum Spiritum ad angelorum naturam deducunt, non advertunt se angelos in Trinitate collocare. Nam si secundum illos post Patrem et Filium sequuntur angelii: certe e Trinitate sunt angelii, nec jam sunt « administratores spiritus in ministerium missi⁴ », nec ipsi sancti efficiuntur, sed potius alios sanctos efficiunt. αὐτοὶ μᾶλλον ἀγιάζοντες ἀλλοὺς ἀντιτίθενται.

D Quānam tandem hæc tam absurdâ illorum dementia est? Quo in loco rursus Scripturæ sacræ invenierunt Spiritum angelum dici? Eadem enim quæ jam dixi, mibi repetere necesse est. Paracletus dictus est et spiritus adoptionis, spiritus sanctimoniacæ, et Christi spiritus. At nunquam vel angelus aut archangelus, aut spiritus ministerii quales sunt angelii, appellatus est. Quin imo eidem et Filiō ministrat Gabriel cum Mariæ ait: « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi⁵. » Cum igitur Scripturæ Spiritum angelum non appellant, quid excusationis habere possint in tanta tamque absurdâ temeritate, maxime cum ipse Valentinus, qui impiam hanc mentem illis inseruit, illū in quidem Paracletum, hos vero, angelos nominaverit, licet idem stultissimus Spiritum angelis coetaneum eodemque duntaxat tempore ac illos existisse senserit. Sed ecce, inquit, apud prophetam Zachariam scriptum est: « Hæc dicit angelus qui loquitur in me⁶. » Atqui perspicuum est hic spiritus nomine angelum in ipso loquentem significari. Verum id minimè dicent, si quod legunt vellent attendere. Nam Zacharias in cande labri visione ait: « Et respondit angelus qui loque-

¹ I Timoth. V, 21. ² Hebr. I, 14. ³ Luc. I, 35.

batur in me, et dixit; Numquid nescis quid sunt hæc? Et dixi: Non, Domine. Et respondit, et ait ad me, dicens; Hoc est verbum Domini ad Zerobabel, dicens: Non in virtute magna, nec in robore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens¹. » Ex quibus liquet angelum qui prophetæ loquebatur, non suisse Spiritum sanctum, sed illum quidem esse angelum, hunc autem esse Spiritum Dei omnipotentis, cui et angelus ministrat, quique a divinitate dividi nequit, ac verbi proprius est. Quod si Apostoli verba nobis opposuerint, qui scilicet post Christum electos angelos nominavit; dñeantur quinam ex illis omnibus Trinitati adjungendus sit? Nec enim omnes unus sunt numero. Aut quis illorum in columbae specie in Jordanem descendit? Nam millia millium et decies millies dena millia ministrant ei². Vel quare cœlis apertis non dictum est, Et descendit aliquis ex electis angelis, sed, Spiritus sanctus? Vel quare ipse Dominus de fine temporum cum discipulis disserens, distincit ait: « Mittet Filius hominis angelos suos³? Item et ante dictum fuerat: « Angeli ministrabant ei⁴. » Iterum quoque dixit: « Exhibunt angelii⁵. » Cum vero discipulis sanctum Spiritum daret, ait: « Accipite Spiritum sanctum⁶. » Rursus et cum eosdem ad prædicandum misit: « Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti⁷. » Nec enim angelum cum divinitate copulavit, neque nos sibi ipsi et Patri in re creata conjunxit, sed in Spiritu sancto, quem cum promitteret, non ait se angelum mittere, sed « Spiritum veritatis qui a Patre procedit,⁸ qui idem ex ipso accipit et datur.

Moyses quoque qui angelos quidem res creatas esse, Spiritum autem sanctum Filio et Patri conjunctum neverat, Deo ipsi dicente: « Vade, ascende de loco isto tu et populus tuus quem eduxisti de terra Ægypti, in terram quam juravi Abraham, Isaac et Jacob, dicens: Semini vestro dabo eam: et mittam ante faciem tuam angelum meum, et ejiciet Chananæum⁹; » id recusavit, ita respondens: « Nisi ipse profliscaris nobiscum, ne me ex isto loco educas¹⁰. » Nolebat nempe populum a re creata duci, ne rei creatæ potius quam Deo omnium Creatori servire disserent. Certe idea ille qui angelum ducem habere renuerat, Deum ipsum ut sui dux esset rogarvit. Quod cum Deus pollicitus ipsi responderit: « Et istud verbum tuum, quod locutus es, faciam: invenisti enim gratiam coram me, et novi te præ omnibus¹¹: » cum item inde in Isaia scriptum legamus: « Qui in terra eduxit pastorem ovium: ubi est qui posuit in ipsis Spiritum sanctum, qui Moysen dextera deduxit¹²? » et paulo post: « Descendit Spiritus a

A Ob γινόσκεις εἰ ἐστι ταῦτα; Καὶ εἶπον Οὐρήλιος. Καὶ ἀπεκρίθη, καὶ εἶπε πρὸς μὲν λέγων· Οὐτος ὁ λόγος Κυρίου πρὸς Ζεροβάβελ, λέγων Οὐρῆλιος, λέγει Κύριος παντοχράτερος. » Εξδηλον οὖν, ὃς ὁ λαϊλῶν ἄγγελος τῷ προφήτῃ οὐκ ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἄγγελος, τὸ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸν Θεοῦ ἐστι τοῦ παντοχράτορος· καὶ διακονεῖται μὲν πάρ' ἄγγελον, ἀδικέτεον δὲ τῆς θεότητός ἐστι, καὶ ίδιον τοῦ λόγου. Έπειτα εἰ τὸ ἀποστολικὸν προφασίοντα φῆσθαι, διὰ τὸ εἰρήσθαι μετὰ τὴν Χριστὸν τοὺς ἑκλεκτοὺς ἀγγέλους, εἰπάτεσσαν τίς ἐκ πάντων τούτων ἐστιν ὁ τῇ Τριάδι συντασσόμενος; Οὐ γάρ δὴ πάντες εἰς εἰσι τῷ ἀριθμῷ τῇ τις αὐτῶν ἐστιν ὁ κατελθὼν εἰς τὸν Ἱεράνην ἐν εἴλι: περιστερᾶς; Χλιδαι τῷρες χιλιάδες εἰσι καὶ μέραι μυριάδες οἱ λειτουργοῦντες. « Ή δεδ τι, ἀνοιγομένων τῶν οὐρανῶν, οὐκ εἰρηται, Καὶ κατῆλθεν ἐκ τῶν ἑκλεκτῶν ἀγγέλων, ἀλλά, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; « Ή διὰ τοῦτο δὲ Κύριος περὶ μὲν τῆς συντελείας διαλεγόμενος τοῖς μαθηταῖς, διαστέλλων μὲν ἔλεγεν· « Ἀποστελεῖ δὲ Γιδες τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ; » Καὶ πρὸ τούτων εἰρήτο· « Θεοὶ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ. » Καὶ πάλιν αὐτὸς λέγει· « Ἔξελεύσονται οἱ ἄγγελοι. » Τοῖς δὲ μαθηταῖς διδοὺς ἔλεγε « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » ἀποστέλλων τε αὐτοὺς ἔλεγε· « Πορευθεῖτε μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ δυναμα τὸ Πατρὸς, καὶ τοῦ Γιοῦ, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος. » Οὐ γάρ ἄγγελον συνέτασε τῇ θεότητι, οὐδὲ ἐν κτίσματι συνήπονεν ἡμές θαυμά τε καὶ τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ, διότι αὐτὸς ἐπαγγελόμενος οὐκ εἰρηκεν ἄγγελον ἀποστέλλειν, ἀλλὰ « τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, διὰ τὴν Πατρὸς ἐκπορεύεται, » καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαρδάνει καὶ δίδοται.

B Καὶ Μωσῆς γ' οὖν, γινώσκων τοὺς μὲν ἄγγελούς κτίσματα, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἡνωμένον τῷ Γιῷ καὶ τῷ Πατρὶ, λέγοντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ· « Πορεύου, ἀνάβοθι ἐντεῦθεν σὺ καὶ ὁ λαὸς σου, οὓς ἐξῆγαγες ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν γῆν, ἣν ὑμεσσα τῷ Ἀβραὰμ, καὶ τῷ Ἰσαὰκ, καὶ τῷ Ἰακὼβ λέγων· Τῷ σπέρματι ὑμῶν δίσων αὐτήν· καὶ συναποτελῶ πρὸ προσώπου σου τὸν ἄγγελόν μου, καὶ ἐκβαλεῖ τὸν Χαναναῖον· » παρατελεῖται λέγων· « Εἰ μὴ αὐτὸς συμπορεύη μεθ' ἡμῶν, μή με διαγάγῃς ἐνεύθεν. » Οὐκ ἐδούλετο γάρ κτίσμα προηγείσθαι τοῦ λαοῦ. Ήν μὴ μάθωσι λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν. Ἀμέλει, τὸν ἄγγελον παρειπόμενος, παρεκάλει αὐτὸν τὸν Θεόν καθηγεῖσθαι αὐτῶν. Τοῦ δὲ Θεοῦ ἐπαγγειλαμένου καὶ εἰπόντος πρὸς αὐτόν· « Καὶ τοῦτον σου τὸν λόγον, διν εἰρηκας, ποιήσω· εἰρηκας γάρ χάριν ἐκώπιόν μου, καὶ οὕτως παρὰ πάντας· » γέραπται ἐν τῷ Ησαΐᾳ· « Ο ἀναδιδάσσας ἐκ τῆς γῆς τὸν ποιμένα τῶν περιθάνων τοῦ ἐστενόθειε ἐν αὐτοῖς ἐδ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ ἀναγαγὼν τῇ δεξιᾷ Μωσῆν; » καὶ μετ' ἀλγε φρον-

¹ Zachar. iv, 5, 6. ² Dan. vii, 10. ³ Matth. xiii, 41. ⁴ Matth. iv, 11. ⁵ Matth. xiii, 49. ⁶ Joan. xx, 22. ⁷ Matth. xviii, 19. ⁸ Joan. xv, 26; xvi, 14. ⁹ Exod. xxxiii, 1, 2. ¹⁰ ibid. 15. ¹¹ ibid. 17, 18. ¹² Isa. lxiii, 11, 12.

« Κατέδην Πνεῦμα παρὰ Κυρίου καὶ ὀδήγησεν αὐτούς. Οὐτις ἡγαγεῖς τὸν λαὸν σου ποιήσας σεαυτῷ δύομα δόξης· » τίς ἐκ τούτων οὐ συνορφὴ τὴν ἀλήθειαν; Τοῦ γάρ Θεοῦ ἐπαγγειλαμένου καθηγεῖσθαι, ίδον οὐχ ἔτι ἀγγελον ἐπαγγέλλεται πέμπειν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, ὃ ἔστιν ὑπὲρ τοὺς ἀγγέλους, καὶ αὐτὸν καθηγούμενον ἔστι τοῦ λαοῦ. Καὶ δείχνυται, διτοῦ τῶν κτισμάτων, οὐδὲ ἄγγελος ἔστι τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ ἄνω τῆς κτισεώς ἔστιν, ἡ νωμένον τῇ θεότητι τοῦ Πατρός. Αὐτὸς γάρ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Λόγου ἐν Πνεύματι καθηγεῖτο τοῦ λαοῦ· θύεν καὶ διὰ πάσης τῆς Γραφῆς φησιν: « Ἐγὼ ἀνήγαγον ὑμᾶς ἐκ τῆς Αἰγύπτου· μάρτυρες ὑμεῖς ἔστε, εἰ θεὸς ἦν ἀλλήτερος ἐν ὑμῖν πλήρης ἐμοῦ. » Καὶ οἱ ἄγιοι δὲ προσφωνῦσι τῷ Θεῷ· « Ωδήγησας ὡς πρόβοτα τὸν λαόν σου· » καὶ, « Ωδήγησεν αὐτοὺς Κύριος ἐπ’ ἐπιθέσιν· καὶ οὐκ ἐδειλίσαν. » Τούτῳ καὶ τὸν ὑμέναν ἀνατίθεσται λέγοντες· « Τῷ διαγαγόντι τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν τῇ ἑρήμῳ, διτοῦ εἰς τὸν αἰώνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. » Ό δὲ μέγας Μωάτης συνεχῶς διηγεῖται· « Κύριος ὁ Θεὸς ὁ πρωτόπειρος πρὸ προσώπου ὑμῶν. » Τὸ δῆρα τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα οὐκ ἀν εἴη ἀγγελος, οὐδὲ κτίσμα, ἀλλ’ ίσιον τῆς θεότητος αὐτοῦ. Τοῦ γάρ Πνεύματος δύντος ἐν τῷ λαῷ, ὁ Θεὸς δι’ Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἔν τοις.

‘Αλλ’ ἔστι ταῦτα, φασὶ καὶ αὐτοί· διὰ τὸ οὖν φῶτὸν Ἀπόστολος μετὰ τὸν Χριστὸν οὐκ ὄντας τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἀλλὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους; Τὸ αὐτὸν δὲ ἀν τοῖς αὐτοῖς ἐρωτήσεις· Διὰ τί μὴ ἀρχαγγέλους, μηδὲ χερουθίμ, μηδὲ σεραφίμ, μηδὲ κυριότητας, μηδὲ θρόνους, μηδὲ ἔτερόν τι, ἀλλ’ ἐκλεκτοὺς μόνους ἀγγέλους ὄντας σενεν τὸ Παῦλος; ‘Ἄρ’ οὖν, ἐπειδὴ μὴ οὐτις ὄντας σεραφίμ, οἱ ἀγγελοι ἀρχαγγέλοι εἰσιν, ή μόνοι ἀγγελοι εἰσιν, καὶ οὐτε σεραφίμ, ή χερουθίμ, οὐδὲ ἀρχάγγελοι, φύσει κυριότητες, οὐ θρόνοι, οὐδὲ ἀρχαὶ, οὐδὲ ἔτερόν τι ἔστιν; Ἀλλὰ τοῦτο ἔστιν ἀνάγκην μὲν ἐπιβάλλειν τῷ Ἀποστόλῳ, διὰ τὸ μὴ οὐτις, ἀλλ’ οὐτις ἔγραψεν, ἀγνοεῖ δὲ τὰς θελας Γραφᾶς, καὶ διὰ τοῦτο πλανᾶσθαι περὶ τὴν ἀλήθειαν. Ιδού γάρ παρὰ μὲν τῷ Ἡσαΐᾳ γέγραπται· « Προσαγάγετε πρὸς μὲν, καὶ ἀκούσατε ταῦτα· Οὐκ ἀπ’ ἀρχῆς ἐν κρυψῃ λελάληται· ήνίκα ἐγένετο, ἐκεὶ ἤμην· καὶ νῦν Κύριος ἀπέσταλκε με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ· » παρὰ δὲ τῷ Ἀγγαλῷ· « Καὶ νῦν κατίσχει Ζωροβάνελ, λέγει Κύριος, καὶ κατίσχει Υἱοῦ δι τοῦ Ἰωσεδέκη, δι λεπέν οἱ μέγας, λέγει Κύριος. Καὶ κατίσχεται πᾶς δι λαὸς τῆς γῆς, λέγει Κύριος· καὶ ποιεῖται, διάτι μεθ’ ὑμῶν ἔγω εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ Πνεῦμα μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. » Καὶ παρ’ ἀμφοτέροις τοῖς προφήταις περὶ μόνου τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Πνεύματος μνήμη γέγονε. Τι τοῖνυν καὶ περὶ τούτου φέσουσιν; Εἰ γάρ, ἐπειδὴ τοῦ Χριστοῦ μνημονεύσας δι Παῦλος περὶ μὲν τοῦ Πνεύματος ἐτάπητες, τῶν δὲ ἐκλεκτῶν ἀγγέλων ἐμνημόνευσε, διὰ τοῦτο ἐν ἀγγέλοις τὸ Πνεῦμα συντάττουσιν· ὥρα, καὶ τοῖς προφητικοῖς τούτοις ἐντυγχάνοντας, τολμηρότερον αὐτοῖς διαλογίζεσθαι καὶ περὶ τοῦ σεσιωπημέ-

A Domino et duxit illorum fuit. Sic duxisti populum tuum, ut faceres tibi nomen gloriae¹: quis ex his veritatibus non perspicit? Nam cum Deus se ducem populi fore esset pollicitus, ecce non iam angelum, sed suum Spiritum, qui angelis superior est, ductorem populi se missurum promittit. Quare patet Spiritum non ex rebus creatis neque angelum esse, sed rebus omnibus creatis superiorem et Patris divinitati conjunctum esse. Namque ipse Deus per Verbum in Spiritu populum ducebatur; unde per totam Scripturam testatur: « Ego eduxi vos de terra Ægypti: testes vos estis, si Deus alienus erat in vobis præter me². » Sancti quoque ita Deo loquuntur: « Deduxisti sicut oves populum tuum³. » Et: « Deduxit eos Dominus in spe, et non timuerunt⁴. » Huic eidem hymnum offerunt qui ajunt: « Qui traduxit populum suum per desertum, quoniam in sæculum misericordia ejus⁵. » Magnus vero Moyses identidem repetit: « Dominus Deus qui præxit ante faciem vestram⁶. » Itaque Dei Spiritus non est angelus neque res creata, sed ejus divinitatis est proprius. Nam cum Spiritus in populo esset, Deus per Filium in Spiritu in iisdem erat.

B Verum hæc ita sint, inquiunt illi: cur igitur Apostolus post Christum, non Spiritum sanctum, sed electos angelos nominavit? Atqui idem ab illis merito quis seiscitur: Quare non archangelos, neque cherubim, nequa seraphim, neque dominaciones, neque thronos, neque quid aliud, sed solos electos angelos Paulus nominavit? Num ergo, quia non ha nominavit, angelii sunt archangeli, aut soli angelii existunt, nullique sunt seraphim aut cherubim, nulli archangeli et dominationes, nulli throni et principatus, nihil denique aliud existit? Verum id inquirere nihil aliud est, quam Apostolo necessitatem hoc vel illo modo scribendi imponere, nec non divinas Scripturas ignorare, ac proinde a veritate aberrare. Ecce enim apud Isaiam scriptura legitimus: « Accedite ad me et audite hæc: Non ab initio in abscondito locutus sum; cum fieret, ibi eram: ei nunc Dominus misit me et Spiritus ejus⁷. » Et apud Aggæum: « Et nunc confortare, Zorobabel, dicit Dominus, et confortare, Jesu fili Iosedec, sacerdos magne, et confortetur omnis populus terræ, dicit Dominus, et facite, quoniam ego vobiscum sum, dicit Dominus omnipotens. Et Spiritus meus stetit in medio vestri⁸. » Hic apud utrumque prophetam, solius Domini et Spiritus sit mentio: quid igitur ad id dicturi sunt? Nam si eo quod Paulus Christi mentionem faciens, de Spiritu tacuerit, et electorum angelorum meminerit; si, inquam, eam ob causam Spiritum inter angelos collocare nihil verentur: restat ut ex his propheticis verbis, iidem de illo qui ibi silentio omisiit ut audacius disputent. Nam si dicant Domi-

¹ Isa. LXXXI, 14. ² Levit. xi, 45; Deut. xxxii, 39; Isa. XLV, 21; Osee. VIII, 4. ³ Psal. LXXVI, 21.
⁴ Psal. LXXVII, 53. ⁵ Psal. CXXXV, 16. ⁶ Deut. I, 30, 33. ⁷ Isa. XLVIII, 16. ⁸ Agg. II, 5, 6.

num esse, idem esse ac Filium esse : quid de Patre dicturi sunt? Si vero illud de Patre intelligent, quid dicturi sunt de Filio? Procul autem absit vel a sola cogitatione, ea quæ ex illorum sententia consequitur impietas. Nempe illos respondere necesse est, vel nullum illum esse, vel, quod silentio prætermis sit, eum inter res creatas annumerare.

Quid item dicturi sunt, si ipsum etiam Dominum dicentem audierint : « *Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, et hominem non reverebatur* »¹. Nunquid quia post Deum hominem nominavit, ille homo est Filius quem *injustus iudex non reveretur?* An forte quia post Deum, hominem subdiderit, tertius est Filius post hominem, et quartus Spiritus sanctus? Quid, si Apostolum eadem Epistola rursus dicentem audiunt: « *Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Iesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, ut serves mandatum sine macula, irreprehensibile* »²? Num quia hic de angelis et Spiritu siluit, de Spiritu et de angelis utrum sint dubitant? Ita sane dubitaverint, quandiu hæc adeo impia contra Spiritum meditabuntur. Si præterea ad hæc libri Exodi verba attendant, « *Timuit autem populus Dominum, et crediderunt Deo et Moysi seruo ejus* »³, an Moysem Deo annumeratur sunt, neque post Deum, Filius sed solum Moysem sunt intellecturi? Quid si etiam patriarcham Jacob Josepho his verbis benedicere meminerint: « *Deus qui pascit me ab adolescentia mea usque in præsentem diem; angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedic pueris istis* »⁴? Num quia post Deum angelum nominavit, prior est angelus Filius, aut Filius inter angelos annumeratur? Ita profecto senserint, quippe quibus cor corruptum sit. Verum non hæc est apostolica fides, neque ea ferre licet Christiano. Nam sancta et beata Trinitas individua atque ipsa secum unita est, ita ut ubi Patris mentio fiat, ejusdem statim Verbum, ac in Filiō Spiritus debeat intelligi. Quod si Filius nominetur, similiter in Filiō est Pater, nec extra Verbum est Spiritus sanctus. Siquidem una est Patris gratia quæ per Filiū in Spiritu sancto completur. Una pariter divinitas et unus Deus est qui est super omnia, et per omnia, atque in omnibus. Namque ipse etiam Paulus cuius hæc sunt verba, « *Testificor coram Deo et Iesu Christo* »⁵, Spiritum a Filiō neutiquam dividi, sed ipsum in Christo esse, quemadmodum Filius in Patre est, optime noverat. Convenienter tamen electos angelos una adjunxit, ut, quoniam hæc ad discipulum scribebat, ille cui minime latèbat ea quæ a Deo dicta sunt per Christum in Spiritu dicta esse, et angelos res nostras administrare, singulorumque actus speculari, magistri exhortationes custodiret, ut cui persuasum esset omnium quæ diceret ipsos angelos speculatores testes habere.

vou. « *Ἄν τε γάρ τὸν Κύριον εἶναι, φῆσουσιν εἶναι τὸν Γίδην, τί δὲ εἴποιεν περὶ τοῦ Πατρός; δὲν τε τὸν Πατέρα εἰπούσι, τί δὲν εἴποιεν περὶ τοῦ Υἱοῦ; Τὴν γάρ ἀκολουθοῦσαν κατ' ἐκείνους δυσφημίαν μηδὲ λογίσασθαι τίνα γένοιτο· ἀνάγκη γάρ αὐτοὺς εἰπεῖν, ή δὲ οὐχ ξεῖν, ή τοῖς ποιήμασι συναριθμεῖν τὸ σεσιωπήμενον.*

Tι δὲ δὲν εἴποιεν, ἐὰν ἀκούσουσι καὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος: « *Κριτής τις ἡνὶ ἐν τινι χώρᾳ, τὸν Θεὸν μὴ φωδούμενος, καὶ δινθρωπὸν μὴ ἐντρέπομενος.* »⁶ Αρά, ἐπειδὴ μετὰ τὸν Θεὸν ὄντος δινθρωπὸν, δὲν εἴπει διδάσκοντος κριτής; Η ἐπειδὴ μετὰ τὸν Θεὸν ὄντος δινθρωπὸν, τρίτος ἐστιν δὲν γίδης μετὰ τὸν δινθρωπὸν, καὶ τέταρτον τὸ Πνεῦμα τὸ διγων; Τι δὲ δρα, ἐὰν καὶ τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ πάλιν λέγοντος ἀκούσωσι· « *Παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωογονοῦντος τὰ πάντα, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τηρήσας σε τὴν ἐντολὴν δεσπιλον, ἀνεπίληπτον;* »⁷ Αρά οὖν, ἐπειδὴ σεσώπηκε νῦν περὶ διγέλων καὶ Πνεύματος, ἀμφιβάλλουσι περὶ Πνεύματος, εἰ ἔστι, καὶ περὶ διγέλων, εἰ εἰπι; Ναὶ ἀμφιβάλλουσιν ἔως τοιαῦτα δυσφημεῖν περὶ τοῦ Πνεύματος μεμελετήκασιν. Ἐὰν δὲ ἀκούσωσι τῆς Γραφῆς λεγούσης ἐν τῇ Ἐξόδῳ, « *Ἐφοβήθη δὲ δὲ λαὸς τὸν Κύριον, καὶ ἐπιστευσαν τῷ Θεῷ, καὶ Μωσῆν, τῷ θεραπόντι αὐτοῦ,* »⁸ δρα συναριθμήσουσι τῷ Θεῷ τὸν Μωσῆν, καὶ μετὰ τὸν Θεὸν οὐ νοήσουσι τὸν Γίδην, ἀλλὰ μόνον τὸν Μωσῆν; Τι δὲ, ἐὰν ἀκούσωσι καὶ τοῦ πατριάρχου Ἰακὼβ εὐλογοῦντος τὸν Ιωσήφ καὶ λέγοντος· « *Ο Θεὸς δὲ τρέψων με ἐκ νεώτητος μου ἔως τῆς ἡμέρας ταύτης· δὲ διγέλος ὁ βρύσμενος με ἐκ πάντων τῶν κακῶν εὐλογήσαι τὰ παιδία ταῦτα;* »⁹ Αρά, ἐπειδὴ μετὰ τὸν Θεὸν ὄντος διγέλον, πρῶτός ἐστιν δὲ διγέλος τοῦ Υἱοῦ, ή διγέλοις συναριθμεῖται δὲν γίδης; Ναὶ, πάλιν οὕτω νοήσουσι, διεφθαρμένην ἔχοντες τὴν καρδίαν. Ἄλλος οὐχ ἡ ἀποστολικὴ πίστις ἔστι τοιαύτη, οὐδὲ διλαὶ Χριστιανὸς ἀνάσχοιτο ἀν τούτων. Ή γάρ ἀγία καὶ μακαρία Τριάς, ἀδιαιρέτος καὶ ἡνωμένη πρὸς ἕκαστην ἔστι· καὶ λεγομένου τοῦ Πατρὸς, πρόσεστι καὶ δι τούτου Λόγος καὶ τὸ ἐν τῷ Υἱῷ Πνεῦμα. Ἐὰν δὲ καὶ δὲν γίδης δινομάζηται, ἐν τῷ Υἱῷ ἐστιν δὲ Πατήρ, καὶ τὸ Πνεῦμα οὐχ ἔστιν ἔκτος τοῦ Λόγου. Μία γάρ ἔστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς χάρις δι τοῦ Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ πληρούμενῃ· καὶ μία θεότης ἔστι, καὶ εἰς Θεός ἔστιν δὲ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν. Οὕτω γάρ καὶ δὲ Παῦλος, εἰρηκὼς, « *Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ,* »¹⁰ ἐγίνωσκεν, δι τούτου διηρέτο τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἐν Χριστῷ ἦν καὶ αὐτὸς, δι περ δὲν γίδης ἐν τῷ Πατρὶ· τοὺς δὲ ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους συνεπήγαγεν εἰκότως, ίνα, ἐπειδὴ διαμαρτυρία ἦν τῷ μαθητῇ λεγομένη, γιώσκων, ὡς τὰ μὲν λεγόμενα παρὰ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐν Πνεύματι λελάηται, οἱ δὲ διγέλοις διακονοῦσι τὰ παρ' ἡμῶν, ἐπισκοποῦντες τὰς ἔκάστου

¹ Luc. xviii. 2. ² I Tim. vi. 13. ³ Exod. xiv. 31.

⁴ Gen. xlvi. 13. ⁵ II Timoth. iv. 1.

πράξεις, φυλάξῃ τὰς τοῦ διδασκάλου παρατίθεσις, ἀντὶ οὓς τοὺς ἐφορῶντας τῶν λεγομένων μάρτυρας. Ἡ τάχα καὶ διὰ τοὺς διὰ παντὸς θεωροῦντας τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, διαμαρτύρεται νῦν ἀγγέλους, ἔνεκά γε τῶν ἐν τῇ χήρεμόνας τῶν λαῶν, μὴ ἀμελήσῃ τῶν παρατίθεσων

Τῶν μὲν οὖν θείων λογίων τοιοῦτος ὁ νῦν ἐμοὶ φαίνεται, διελέγχων τὴν τῶν ἀλόγων κατὰ τοῦ Πνεύματος δυσφημίαν· αὐτὸς δὲ τὴν φιλονεκίαν Ἐμμονον ἔχοντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὡς γράφεις, οὐκέτι μὲν ἀπὸ τῶν Γραφῶν (οὐχ εὐρίσκουσι γάρ), ἀπὸ δὲ τοῦ περιστεύματος τῆς καρδίας τῆς ἴδιας ἑρευγόμενοι, πάλιν φάσκουσιν. Εἰ μὴ κτίσμα ἐστι, μηδὲ τῶν ἀγγέλων εἰς ἐστιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπαρεύεται· οὐκοῦν Γίδες ἐστι καὶ αὐτὸς, καὶ δύο ἀδελφοὶ εἰσιν αὐτῷ τε καὶ ὁ Λόγος. Καὶ εἰ ἀδελφός ἐστι, πῶς μονογενῆς ὁ Λόγος, η̄ πῶς οὐκ ἰσοι, ἀλλ' ἀπλῶς Πνεῦμα ἄγιον; Εἰ δὲ τοῦ Γίδου ἐστι τὸ Πνεῦμα, οὐκοῦν πάπιος ἐστὶν ὁ Πατήρ τοῦ Πνεύματος. Τοιαῦτα πατζουσιν οἱ ἀτιμοι, περιεργαζόμενοι καὶ θέλοντες ἑρευνᾶν τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, ἀ μηδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ δυσφημούμενον ὑπὸ τούτων. Ἔδει μὲν οὖν μηκέτι τούτοις ἀποκρίνεσθαι, κατὰ δὲ τὴν ἀποστολικὴν παραγγελίαν, μετὰ τὴν ἐκ τῶν πρειρημένων νουθεσίαν ὡς αἱρετικοὺς αὐτοὺς παρατείσθαι, η̄ ἀξια ὡν ἐρωτῶσιν ἐρωτᾷν αὐτοὺς, καὶ ἀπαιτεῖν παρ' αὐτῶν ἀπόκρισιν, οἷαν αὐτὸς παρ' ἥμῶν ἀπαιτοῦσιν. Εἰπάτωσαν τούτους· εἰ ὁ Πατήρ ἐκ πατρὸς ἐστι, καὶ εἰ ἀλλος σὺν αὐτῷ γεγένηται, καὶ εἰσιν ἀδελφοὶ ἐξ ἑνὸς, καὶ τί δονομα αὐτοῖς, καὶ τίς ὁ καὶ τούτων Πατήρ καὶ πάπιος, κάκειναν οἱ πρόγονοι; Ἀλλ' οὐκ εἰναι φήσουσι. Πῶς οὖν Πατήρ, λαγέτωσαν, αὐτὸς μὴ γενόμενος ἐκ Πατρὸς; Ἡ πῶς ἡδυνήθη Γίδης ἔχειν, μὴ πρότερον αὐτὸς Γίδες γεννηθεῖς; Οἴδα, οὐτὶς ἀσεβῆς ἡ ἐρωτήσις· ἀλλὰ τοιαῦτα πατζοντας αὐτοὺς πατζεῖν δίκαιον, ἵνα καν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀποπλας καὶ ἀσεβοῦς ἐρωτήσεως αἰσθάνεσθαι τῆς ἴδιας ἀρροσύνης δύνωνται. Οὐκ ἔστι γάρ ταῦτα μὴ γένοιτο! οὐδὲ οὕτως ἐρωτᾷν περὶ τῆς θεότητος πρέπει. Οὐκ ἔστι γάρ ὡς ἀνθρώπος ὁ Θεός, ἵνα καὶ ἀνθρώπινα περὶ αὐτοῦ τις τολμήσῃ ἐρωτᾶν.

Σιωπᾶν μὲν οὖν, ὡς προεῖπον, ἐπὶ τούτοις, καὶ μὴ προσποιεῖσθαι τοὺς τοιούτους ἔδει· ἵνα δὲ μὴ ἡ ἡμῶν σιωπὴ πρόφασιν ἀνασχυντίας αὐτοῖς ἐμποιήσῃ, ἀκούετωσαν· Άσπερ οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς εἰπεῖν πατέρα, οὐτως οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ Γίδου εἰπεῖν ἀδελφόν. Τοῦ μὲν γάρ Πατρὸς, ὡς γέγραπται Ἐμπροσθεν, ἄλλος Θεός οὐ γέγονεν· Γίδης δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλος· μονογενῆς γάρ ἐστι· διὸ καὶ μόνος καὶ εἰς ὁ Πατήρ, μόνου καὶ ἑνὸς Γίδου Πατήρ ἐστι· καὶ ἐπὶ μόνης τῆς θεότητος τὸ Πατήρ καὶ ἐπὶ Γίδης ἔστηκεν ἀλλα καὶ ἔστι. Τῶν μὲν γάρ ἀνθρώπων εἰ πατήρ λέγεται τις, ἀλλ' ἐτέρου γέγονεν οὐδέ-

A An forte angelos qui semper vident faciem Patris, qui in cœlis est, propter Ecclesiæ pusillos, testes appellat, ut discipulus, cognitis populorum curatoribus, Apostoli admonitiones non negligeret. Exxhelysiq; μικρῶν, ἵνα, γινώσκων ὁ μαθητὴς τοὺς τοῦ Ἀποστόλου.

B Itaque is mihi videtur esse sensus Scripturæ sacræ, quo plane illorum adversus Spiritum impie-
tas validissime refutatur. Verum iidem illi veritati
adversari pergunt, ut scribis, non jam ex Scripturis,
quippe qui nihil ibi inveniant, sed ex proprii cordis
redundantia hæc rursus eructant: Si Spiritus res
creata non est, neque unus ex angelis, sed ex Pa-
tre procedit: igitur Filius quoque ipse dicendus
est, proindeque duo sunt fratres, ipse scilicet et
Verbum. Quod si frater est, qui fieri potest ut
unigenitum sit Verbum, vel ut aequales non sint,
sed hic post Patrem, ille post Filium nominetur?
Si item ex Patre est, cur non et ipse genitus, aut
Filius esse, sed simpliciter Spiritus sanctus dicitur?
Denique, si Filii dicatur esse Spiritus: Pater ergo
avus est Spiritus sancti. Hæc turpissimi homines
cavillando effutiunt, qui curiosius profunda Dei
scrutari conantur, quæ nemo novit nisi Spiritus
Dei, de quo illi tam impie sentiunt, quibus nihil
amplius respondere æquum sane esset; sed secundum
Apostoli præceptum¹, post prædictam admo-
nitionem, tanquam hæretici vitandi essent: vel certe
ut nos interrogant, sic eos a nobis interrogari ope-
ræ pretium fuerit, idemque nos ab illis responsum
efflagitare, quod illi a nobis exigunt. Respondeant
igitur, utrum Pater ex patre sit, et num alius cum
illo genitus fuerit, sintque ex uno fratres,
qualeque nomen illis sit? Quis item eorum pater et
avus, qui proavi? Atqui nullos esse respondebunt.
Quare ergo Pater ab illis dicitur, qui idem ex Patre
non sit ortus? Vel qui Filium habere potuit, qui
ipse prius Filius non fuit genitus? Evidem non
me fugit ista inquirere nefas omnino esse. Verum
haud ab re fuerit ita illudentibus vicissim illudere,
ut saltem ex hujusmodi absurdâ et impia interro-
gatione propriam insipientiam percipere valeant.
Nec enim illa ullo modo sunt: absit! neque hæc
de divinitate sciēscitai decet. Siquidem non est
D Deus similis hominum, ut ista humana de illo per-
contari quis audeat.

C Itaque, ut jam monui, silentium in his qua-
stionibus servare, et hujusmodi illorum argutias
dissimulare satius certe fuerit. Verumtamen ne no-
strum silentium majoris ipsis fiat impudentiæ occa-
sio, hæc illis reponere non gravabor. Nempe
quemadmodum Patris patrem dicere non posse-
mus, ita nec Filii fratrem. Namque Patris, ut antea
dictum est, alius Deus nullus fuit: nec ullus simi-
liter alius est filius: unigenitus enim est. Proinde
et solus et unus Pater, solius et unius Filii est Pa-
ter, atque adeo in sola divinitate semper et est et
fuit Pater ac Filius. Nam tametsi inter homines

¹ Tit. III, 10.

pater aliquis dicitur, tamen idem alterius filius fuit. Tametsi similiter filius quis dicitur, tamen idem alterius est pater. Unde non proprie in hominibus patris et filii nomen servatur. Sic Abraham qui fuit filius Tharæ, idem fuit pater Isaac. Similiter Isaac qui filius erat Abrabæ, fuit pater Jacob, eaque est humanæ naturæ conditio. Nam sibi invicem sunt partes, et quisquis gignitur, patris partem habet, ut et ipse alterius fiat pater. At non ita se res habet in divinitate. Nec enim hominum similis est Deus, nec divisam habet naturam. Quapropter neque sui divisione filium generat, ut et ipse alterius pater fiat, cum neque ipse sit ex patre, neque Filius pars sit Patris. Itaque Filius non generat, ut ipse genitus est, sed totus est totius imago et splendor: atque in sola divinitate Pater proprie est Pater, et Filius proprie est Filius: qui Pater semper fuit Pater, et Filius pariter semper fuit Filius. Quemadmodum item nunquam Pater futurus est Filius, sic nunquam Filius futurus est Pater. Et ut nunquam Pater desinet solus esse Pater: ita Filius nunquam desinet esse solus Filius. Nemo igitur nisi mente captus dixerit vel cogitaverit fratrem esse Filio, et nomen avi Patri convenire. Hinc enim nusquam in Scripturis sacris Spiritus filius dictus est, ne frater esse existimaretur: uti nec filius Filii, ne Pater avus crederetur. Sed Filius, Patris est filius;

Ex eadem epistola.

Fons et lux dicitur Pater. *Me enim, inquit, reliquerunt fontem aquæ vive*³. Et rursum in Baruch, *Quid est, inquit, Israël, quod in terra inimicorum es? Rotiquisti fontem sapientie.* Et Joannes, Deus, inquit, *noster lux est*⁴. Sed Filius etiam, quo fonte respondeat, fluvius dicitur. *Fluvius, inquit, Dei repletus est aquis*⁵. Splendor autem, quo respondeat luci. Qui cum sit, inquit Paulus, *splendor gloriae, et figura substantiae ejus*⁶. Cum igitur Pater sit lux, Filius autem splendor ipius (eadem enim de his sapientia dicere non gravamur), licet etiam in Filio videre Spiritum, in quo illuminamur. *Ut det, inquit, vobis Spiritum sapientiae, et revelationis in cognitione ipsius illuminatos oculos cordis*⁷. Porro cum illuminamur Spiritu, Christus est, qui in ipso illuminat. *Erat enim, inquit, lux vera, qua illuminat omnem hominem venientem in mundum*⁸. Præterea cum Pater sit fons, Filius autem fluvius dicitur, nos dicimus Spiritum bibere; scriptum enim est: *Quoniam omnes nos uno Spiritu potati sumus*⁹. Cum enim potamur Spiritu, Christum bibimus. *Bibedant enim, inquit, ex consequenti eos petra, petra autem erat Christus*¹⁰. Ad hæc cum Christus verus sit Filius, nos Spiritum accipientes, efficiuntur filii. *Non enim accepistis, inquit, Spiritum servitutis in timorem, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum*¹¹. Cum autem per Spiritum adoptemur, in

¹ Jerem. ii, 13. ² Baruch iii, 10, 12. ³ I Joan. 17. ⁴ Joan. i, 9. ⁵ I Cor. xii, 13. ⁶ I Cor. x, 4.

καὶ εἰ μῆδε λέγεται, ἀλλ᾽ ἐπέρου γέγονε πα-
τήρ· ὡστε ἐπ' ἀνθρώπων μὴ σώζεσθαι κυρίως τὸ
πατρός καὶ μετ' ὑποῦ δύομα. Ἀθράδημον γοῦν, υἱὸς ὁν
τοῦ Θάρρου, πατήρ γέγονε τοῦ Ἰσαάκ· καὶ Ἰσαάκ,
υἱὸς ὁν τοῦ Ἀθράδου, πατήρ γέγονε τοῦ Ἰακὼβ·
καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων ἔχει·
μέρη γάρ εἰσιν ἀλλήλων· καὶ ἔκαστος γεννώμενος
ἔχει τοῦ πατρὸς μέρος, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπέρου γένη-
ται πατήρ. Ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος οὐκ ἔστιν οὕτως.
Οὐ γάρ ὡς ἀνθρωπος ὁ θεός, οὐδὲ μεριζομένος ἔχει
φύσιν· διὸ οὐδὲ γεννᾷ Υἱὸν μεριζόμενος, ἵνα
καὶ αὐτὸς γένηται Πατήρ ἐπέρου, ἕπει μηδὲ αὐτὸς
ἴστιν ἐκ Πατρός· οὔτε δὲ Υἱὸς δὲ μέρος ἔστι τοῦ Πα-
τρός· διὸ καὶ οὐδὲ γεννᾷ, ὥσπερ γεγένηται
αὐτὸς, ἀλλὰ δῆλος ἔστιν ὅλου εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα·
καὶ ἐπὶ τῆς θεότητος μόνης ὁ Πατήρ κυρίως ἔστι
Πατήρ· καὶ δὲ Υἱός, κυρίως Υἱός ἔστιν· καὶ ἐπὶ τού-
των ἔστηκε τὸ Πατήρ ἀεὶ Πατήρ, καὶ τὸ Υἱός
ἀεὶ Υἱός. Καὶ ὥσπερ οὐκ ἀν εἴη ποτε ὁ Πατήρ Υἱός,
οὕτως οὐκ ἀν ποτε γένοιτο δὲ Υἱός Πατήρ. Καὶ ὥσπερ
οὐ παύσεται ποτε ὁ Πατήρ μόνος ὁν Πατήρ, οὕτως
οὐ παύσεται ποτε δὲ Υἱός μόνος ὁν Υἱός. Μανία ἄρα
καν δλως ἐνθυμείσθαι καὶ λέγειν ἐπὶ μὲν Υἱοῦ ἀδελ-
φὸν, ἐπὶ δὲ Πατρὸς τὸ πάππου δύομα. Οὐδὲ γάρ
ώνομάσθη ἐν ταῖς Γραφαῖς υἱὸς τὸ Πνεῦμα, ἵνα μὴ
ἀδελφὸς νομισθῇ· οὐδὲ υἱὸς τοῦ Υἱοῦ, ἵνα μὴ πάπ-
πος νοοίτο· ὁ Πατήρ· ἀλλ᾽ ὁ Υἱός, τοῦ Πατρὸς

'Ex tñc aðtñc exis to lñc.

Πηγή, καὶ φῶς λέγεται ὁ Πατήρ. Ἐμὲ τάρο, φα-
σίν, ἀπατελλικοὶ πηγῆρι υἱότος ζόντος. Καὶ πά-
λιν ἐν τῷ Βαρούχῳ Τί ἔστιν Ἰσραὴλ, διεὶς ἐν τῇ γῇ
τῷ ἔχθρῷ εἰ; Ἐγκατέλιττες τὴν πηγὴν τῆς
σοφίας. Καὶ κατὰ τὸν Ἰωάννην, Ὁ Θεὸς ἡμῶν
φῶς ἔστι. Λέγεται δὲ καὶ ὁ Γίλος, φῶς μὲν πρὸ; τὴν
πηγὴν ποταμός. Ὁ ποταμὸς γάρ, φησί, τοῦ Θεοῦ
ἐπιληπτός υἱότεων, πρὸς δὲ τὸ φῶς ἀπαύγασμα,
λέγοντος τοῦ Παύλου, δεῖς ὧν ἀπαύγασμα τῆς δόξης,
καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Τοῦ τοινυν
Πατρὸς φωτὸς ὄντος, τοῦ δὲ Γίλοιο ἀπαύγασματος
αὐτοῦ· τὰ αὐτὰ γάρ περ τούτων οὐκ ὀχνητέον λέ-
γειν πολλάκις. Ἑξετιν ὁράνιον καὶ ἐν τῷ Γίλῷ τῷ
Πνεύμα, ἐνῷ φωτιζόμεθα. Ἐτα γάρ, φησί, δώρῳ
ὑμῖν Πρεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐκ-
τηγώσει αὐτοῦ πεφωτισμένους τοὺς δρθωλιμοὺς
τῆς καρδίας. Τῷ δὲ Πνεύματι φωτιζομένων ἡμῶν,
ὁ Χριστός ἔστιν ὁ ἐν αὐτῷ φωτίζων. Ἡν γάρ,
φησι, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, δι φωτίζει πάντα τὰ
θρωποὶ ἐρχόμενοι εἰς τὸν κόσμον. Πάλιν τε τοῦ
Πατρὸς ὄντος πηγῆς, τοῦ δὲ Γίλοιο ποταμοῦ λεγομέ-
νου, πίνειν λεγόμεθα τὸ Πνεύμα. Γέγραπται γάρ,
Οὐ ημεῖς πάντες ἐγ Πρεῦμα ἀποίσθημεν, τὸ δὲ
Πνεύμα ποτιζόμενοι τὸν Χριστὸν πίνομεν. Ἔπιγορ
γάρ ἐκ περιεματικῆς ἀκολουθούσης ζέτρας, η δὲ
ζέτρα ἡγήρ οἱ Χριστός. Καὶ πάλιν τοῦ Χριστοῦ ὄντος
ἀληθινοῦ Γίλοι, ημεῖς τὸ Πνεύμα λαμβάνοντες υἱο-

πνωθεῖται. Οὐ γάρ ἀδέστε, φησι, κτεῦμα δον
λειας εἰς γόδον, ἀλλ' ἀδέστε κτεῦμα υἱοθεσίας.
Πιενοιώμαντο δὲ τῷ Πνεύματι, δηλωθεὶς ἐν Χριστῷ
χρηματίζεμεν τάκτα Θεοῦ. "Οσοι γάρ διάβολοι αὐτῶν,
ἀδειατε αὐτοῖς ἔξουσιαν τάκτα Θεοῦ γενέσθαι.
Εἰς τοῦ Πατρὸς, ὡς δὲ Παῦλος εἶπε, μάνιον
αφοῦ δύνατος Θεοῖς, δὲ Υἱός ἔστιν ἡ σοφία αὐτοῦ. Χρι-
στὸς γάρ θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ σοφία. Τοῦ δὲ
Υἱοῦ δύνατος τῆς σοφίας, ἡμεῖς Πνεύμα σοφίας λαρ-
βάνοντες τὸν Υἱὸν ἔχομεν, καὶ ἐν εὐτῷ αφοῦ γινό-
μεθα. Οὕτω γάρ καὶ τέγραπται ἐν τῷ ρήμα πελμῷ.
Κύριος λέγει πεπλημένους. Κύριος σοροὶ τυ-
φλοίοις. Καὶ τοῦ Πνεύματος διδόμενον εἰς τὴν
Διάβολον Πνεύμα ἄγιον ἐλεγεν δὲ Σωτὴρ, δὲ θεὸς δὲ
ἡμῖν ἔστιν· οὗτος γάρ δὲ ιωάννης ἔγραψεν, Ἐάν γάρ,
ἀγαπᾷς ἀλλήλους, δὲ θεὸς ἐν ἡμῖν πάντες.
Ἐργάτης γινώσκομεν δει τὸν σύνῳ μέτρον, καὶ αὐ-
τὸς ἐτὸν ἡμῖν, δει τὸν Πνεύματος αὐτοῦ ἀδω-
νεων ἡμῖν. Τοῦ δὲ θεοῦ δύνατος ἐν ἡμῖν, λέγει καὶ δὲ
Υἱὸς ἐν ἡμῖν, λέγοντος αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ· Εἴη καὶ
δὲ Πατὴρ ἀλευσάμεθα, καὶ μονήκι παρ' αὐτῷ κοι-
τούμεν. Ἐπειτα ἡμέρας οὐσίας τοῦ Υἱοῦ, Εἴη γάρ,
φησιν, εἰμὶ δὲ ζωὴ, ἡ ζωὴ, λαγόνεισθα λαγάμενα ἐν τῷ
Πνεύματι. Ο τάρη ἀτείρεις, φησιν, Ἰησοῦν Χριστὸν
δὲ τεκμώτι, ζωοποιήσει καὶ τὰ θηριά σώματα
ἡμῶν διὰ τοῦ ἑτοικυνθότος αὐτοῦ Πνεύματος ἐτὸν
ἡμῖν. Ζωοποιουμένων δὲ ἡμῶν ἐν τῷ Πνεύματι, ζῆν
αὐτὸς δὲ Χριστὸς; ἐν ἡμῖν λέγεται. Ζῶ δὲ οὐκ ἐτὶ
δηῶ φησι, ζῆ δὲ ἐτὸν δοκοὶ Χριστός. Καὶ πάλιν, ὡ-
περ δὲ Υἱὸς ἐπερ ἐτοίει ἔρχα τὸν Πατέρα ἔλεγεν το-
γάδεσθαι. Ο Πατὴρ γάρ, φησιν, δὲ ἐτὸν δοκοὶ μάρτυρες,
αὐτὸς κοιτεὶ τὰ ἔργα. Πιστεύετε μοι, δει ἐτὼν δὲ τῷ
Πατρὶ καὶ δὲ Πατὴρ ἐτὸν δοκοὶ· εἰ δὲ μή, διὰ τὰ
ἔργα αὐτὰ πιστεύετε μοι. Οὕτως ἐπερ ἐν δυνάμει
Πνεύματος εἰργάστο δὲ Παῦλος. Ελέγει τοῦ Χριστοῦ
εἶναι ζργα· Οὐ γάρ τολμήσουσι, φησι, τὸν πατέρα,
διὸ οὐ κατειργάσασθο Χριστὸς ἐτὸν δοκοὶ εἰς ὑπακοὴν
θεωρῶ δρότι καὶ λέγει ἐτὸν δυνάμει Πνεύματος
ἄγιον. Τοιαύτης δὲ συντεχίας, καὶ ἀνάτητος τῆς ἐν
τῇ Τριάδι οὐσίας, τίς δὲ εἰτη λοιπὸν τὸν Υἱὸν ἐπει τοῦ
Πατρὸς, διὸ τὸ Πνεύμα διπλὸν τοῦ Υἱοῦ, διὸ αὐτοῦ τοῦ
Πατρὸς χωρίων; Ή τίς οὖτε ταύτηρός, ὡς επει τοῦ
ἀνόμοιον, καὶ ἀτερφοῦτη τῇ Τριάδα πρός ἐστιν,
διὸ μὲν Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀποστέλλεται, διὸ δὲ
Υἱὸς τὸ Πνεύμα ἀποστέλλεται. Εἳναν γάρ, φησιν, Εἴη

A Christo nimirum declararunt filii Dei. Quotquot enim accepterant eum, potestulum dedit eis filius Dei fieri¹. Deinde cum Pater, ut Paulus ait, sit solus sapiens Deus, Filius est sapientia ipsius. Christus enim Dei virtus et Dei sapientia². Jam cum Filius sapientia sit, nos sapientias Spiritum acci-
pientes Filium habemus, et in ipso sapientes evadimus. Sic enim scriptum est in psalmo con-
silio quadragesto quinto: Dominus solvit compedi-
tios, Dominus sapientes efficit eucos³. Et cum Spiritus datum sit nobis (nam Salvator, Accipite, inquit, Spiritum sanctum⁴), Deus in nobis est; sic animi Iohannes scripsit: Si unigenitus invicem, Deus in nobis manet. In hoc cognoscimus, quod in ipso manemus, et ipse in nobis, quod ex Spiritu suo dedit nobis⁵. Sed cum Deus in nobis sit, erit et Filius in nobis, dicente Filio: Ego et Pater venie-
mus et manemus apud eum factemus⁶. Præterea cum Filius sit vita, Ego enim, inquit, sum vita⁷, vitam accipere dicimur in Spiritu. Qui enim sus-
citavit, inquit, Iesum Christum a mortuis vivifica-
bit et mortalibus corpora vestra per inabitantem
ipsius Spiritum in vobis⁸. At cum per Spiritum viviscemur, ipse Christus dicitur in nobis vivere.
Vivo autem, inquit, non amplius ego, sed vivit in
me Christus⁹. Et rursum, quemadmodum Filius quæ quidem faciebat opera, ea dicebat Patrem
Iacobos. Pater enim, inquit, in me manens ipse facit
opera. Credito mihi, quod ego in Patre, et Pater in
me est, si minus, propter ipsa opera mihi creditis¹⁰.
Sic Paulus, quæ quidem in virtute Spiritus facie-
bat, ea dicebat esse Christi opera. Non enim audie-
bunt, inquit, aliquis loqui eorum, quæ operatus est
Christus per me ad obedientiam gentium in opere,
et sermone, in virtute signorum et prodigiorum, in
virtute Spiritus sancti¹¹. Qui sane ordo atque con-
junctio cum in Trinitate sit, ecquis posthac Fi-
lium a Patre, aut a Filio Patris Spiritum separa-
bit? Aut quis erit tam audax ut Trinitatem sibi
ipse dissimilitem naturaque diversam dicat? aut
aliam habere Patrem essentiam, aliam Filium,
aut a Filio Spiritum esse alienum?

B**Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.**

"Ματέρερ γέννημα μονογενὲς δὲ Υἱός ἔστιν, οὗτος
δὲ Πνεύμα παρὰ τοῦ Υἱοῦ διδόμενον, καὶ πεμπό-
μενον, καὶ αὐτὸς ἐν καὶ οὐ πολλὰ, οὐδὲ ἐκ πολλῶν
τιν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸς Πνεύμα ἄγιον. Ἐνδές γάρ δύ-
νατος τοῦ Υἱοῦ τοῦ ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δει τε-
λεῖσιν, καὶ πλήρη τὴν ἀγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν
ζωὴν, οὔσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεάν. Ἀμέλει
δὲ μὲν Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀποστέλλεται, διὸ δὲ
Υἱὸς τὸ Πνεύμα ἀποστέλλεται. Εἳναν γάρ, φησιν, Εἴη

Ex eadem epistola.

Sicut unigenita protos est Filius, sic etiam Spir-
itus a Filio datus, et missus, est unus, ipse quoque
non multi, neque e multis unus, sed solus ipse
Spiritus sanctus. Nam cum unus sit Filius, Verbum
vivens, oportet, una quoque sit vita, perfecta, et
plena, sanctificans, et illustrans, quæ ipsius est
actio atque munus. Filius quidem a Patre missus,
sed ipse mittit Spiritum: Si enim, inquit, ego abie-
re, mittam Paracletum¹². Ac Filius quidem clarificat

¹ Joan. i, 12. ² I Cor. i, 24. ³ Psal. cxlv. 7. ⁴ Joan. xx, 29. ⁵ I Joan. iv, 12, 13. ⁶ Joan. xv, 23.
ibid. 6. ⁷ Rom. viii, 11. ⁸ Galat. ii, 19, 20. ⁹ Joan. xiv, 10, 12. ¹⁰ Rom. xv, 18, 19. ¹¹ Joan.
xvi, 7.

Putrem. Pater, inquiens, ego te clarifico et¹, Spiritus autem Filium clarificat : Ille enim, inquit, me clarificabit². Et Filius : Quia, inquit, audivi a Patre, illa etiam loqueris in mundo³. Spiritus autem a Filio accipit : Ex me enim, inquit, accipiet, et annuntiabit robis⁴. Et Filius quidem venit in nomine Patris. De Spiritu sancto autem, quem mittet, inquit, Pater in nomine meo⁵. Itaque cum talem habeat ordinem et naturam cum Filio Spiritus, qualiter habet cum Patre Filius, qui fieri potest, ut qui Spiritum creatum dicit, non idem necessario de Filio sentiat ? Nam si Filii Spiritus creatus est, sequitur ut Patris quoque Verbum creatum asserant. Quod si cum Ario quidem sentire se negant, de Spiritu autem talia dicunt, fugiant etiam ipsius verba, nec impie de Spiritu sentiant. Quemadmodum enim Filius in Patre existens, in quo est etiam Pater, creatus non est, sed proprius essentiae Patris, id enim et vos dicere simulatis, sic item Spiritum in Filio existentem, in quo et Filius est, nefas est inter res procreatas numerare, a Filiisque sejungere, atque in Trinitatem imperfectam constitutere.

Ex eadem epistola.

Spiritus vivificare dicitur : « Qui suscitavit, inquit, Iesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem ejus Spiritum in vobis⁶. » Et Dominus quidem ipsa est vita et auctor vitae, ut ait Petrus⁷. Idem tamen Dominus ait : « Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam⁸. Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum⁹. » Res autem creatæ, ut dictum est, vitam per ipsum accipiunt. Qui igitur vita non fit particeps, sed ipse alios participes facit, et vitam rebus creatis impertit, qualiter, quæso, cognationem cum rebus factis habere potest ? Aut qua tandem ratione inter res creatas censendus sit, cum ipse in illo vitam a Verbo accipient ? Unctio quoque Spiritus dicitur, et est item sigillum ; unde Joannes scribit : « Et vos unctionem quam accepistis ab eo manet in vobis. Et non necesse habetis, ut aliquis doceat vos : sed sicut unctio ejus, nempe ejus Spiritus, docet vos de omnibus¹⁰. » Et apud Isaiam prophetam legitur : « Spiritus Domini super me, cuius causa unxit me¹¹. » Paulus etiam ait : « In quo et credentes signati estis in diem redemptionis¹². » At res creatæ illo signantur et unguntur, ac de omnibus docentur. Si igitur Spiritus unctio sive unguentum et sigillum est, in quo omnia ungit et signat Verbum : quænam similitudo aut convenientia

Διπλόλοι, ἀποστέλλω τὸν Παράκλητον. Καὶ δὲ μὲν Υἱὸς τὸν Πατέρα δοξάει λέγων, Πάτερ, ἐφε σε ἀδέξαστα, τὸ δὲ Πνεῦμα δοξάει τὸν Υἱόν. Εὐαγγελος γάρ, φησιν, ἐμὲ δοξάστη. Καὶ δὲ μὲν Υἱὸς φησιν, « Αἴ θκουσα παρὰ τὸν Πατρός, ἔκεινα καὶ λαλῶ εἰς τὸν κόσμον, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸν Υἱὸν λαμβάνει. Βέκ τοῦ δικοῦ γάρ, φησι, ἀλήθεται, καὶ ἀρχηγοῖς θύμον. Καὶ δὲ μὲν Υἱὸς ἐν τῷ οὐρανῷ τοῦ Πατρὸς ἡλθεις περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἄγιου, φησιν, « Οἱ πέμψαντες δὲ Πατήρ ἐν τῷ οὐρανῷ μου. Τοιαῦτην δὲ τάξιν καὶ φύσιν ἔχοντος τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸν Υἱὸν, οἷαν δὲ Υἱὸς ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, πῶς δὲ τοῦτο κτίσμα λέγων οὐ τὸ αὐτὸν καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνάγκης φρονήσει ; Εἰ γάρ ἐστι τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ κτίσμα, ἀκόλουθον δὲ εἴη λέγειν αὐτοὺς καὶ τὸν Λόγον τοῦ Πατρὸς εἶναι κτίσμα. Οἱ δὲ τὰ Ἀρείου μὲν μῆτρες ποτούμενοι φρονεῖν, περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος τοιαῦτα λέγοντες, φευγάσωσαν καὶ τὰ ἀκείνου ρήματα, καὶ μῆτρες ποτούμενοι εἰς τὸ Πνεῦμα. Οὐσκερ γάρ δὲ Υἱὸς ἐν τῷ Πατέρῳ ἀν, ἐν φαντασίᾳ δὲ τοῦ Πατήρ ἐστι, οὐδὲ ἐστι κτίσμα, ἀλλ' ίδιος τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας. Τούτο γάρ οὐμεῖς προστελεῖσθο λέγειν. Οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν τῷ Υἱῷ, ἐν φαντασίᾳ δὲ Υἱὸς ἐστι, οὐ δέμας τοῖς κτίσμασι, συντάσσειν, οὐδὲ διαιρεῖν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Λόγου, καὶ ἀτελὴ τὴν Τριάδα κατασκευάζειν.

Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀπιστολῆς.

Τὸ Πνεῦμα ζωοποιοῦν λέγεται : « Οἱ ἄγιοιρας, φησιν, « Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα τημῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν τημῖν. » Καὶ δὲ μὲν Κύριός ἐστιν ἡ αὐτοκαθή καὶ « ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς», ὡς εἶπεν δὲ Πέτρος : Εἰλέγε δὲ αὐτὸς δὲ Κύριος : « Τὸ οὐδωρ, δὲ ἐγώ διώσω αὐτῷ, γενήσεται δὲ αὐτῷ πηγὴ θάτος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. Τούτο δὲ εἰλέγε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὐδὲ μελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν. » Τὰ δὲ κτίσματα, ὡς εἰρήται, ζωοποιούμενά ἐστι δὲ αὐτοῦ. Τὸ δὲ μῆτρες ζωῆς, ἀλλ' αὐτὸν μετεχόμενον καὶ ζωοποιοῦν τὰ κτίσματα, ποιῶν δικει συγγένειαν πρὸς τὰ γενητά ; « Η πῶς δὲν διη τὸν κτίσματα, ἀπερὲν ἀκείνῳ παρὰ τοῦ Λόγου ζωοποιεῖται ; Χρίσμα λέγεται τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐστι σφραγίς. Οἱ μὲν γάρ Ἰωάννης γράφει : « Καὶ οὐμεῖς τὸ χρίσμα δὲλαβετε παρ' αὐτοῦ, μένει δὲν οὐδίν. Καὶ οὐ χρείεται, ίνα τις διδάσκῃ οὐδέτερος, ἀλλ' ὡς τὸ αὐτοῦ χρίσμα, τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, διδάσκεται οὐδέτερος περὶ πάντων. » Εν δὲ τῷ προφῆτῃ Ἰωσήλα γέγραπται : « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐ εἰνεκεν ἔχρισέ με. » Οἱ δὲ Παύλος φησιν : « Εἰν φαντασίας, οὐσφραγίσθητε εἰς τημέραν ἀπολυτρώσεως. » Τὰ δὲ κτίσματα τούτων σφραγίζεται καὶ χρίσται, καὶ περὶ πάντων διδάσκεται. Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα χρίσμα καὶ σφραγίς ἐστιν, δὲν φαντασίας καὶ σφραγίζει πάντα δὲ Λόγος : ποιῶ διμούριος ή ιδιότητος τοῦ χρίσματος καὶ

¹ Joan. xii, 28. ² Joan. xvi, 14. ³ Joan. viii, 2. ⁴ Joan. xvi, 14. ⁵ Joan. xiv, 26. ⁶ Rom. viii, 11. ⁷ Act. iii, 15. ⁸ Joan. iv, 14. ⁹ Joan. vii, 39. ¹⁰ I Joan. ii, 27. ¹¹ Isa. lxii, 1. ¹² Ephes. i, 13.

τῆς σφραγίδος πρὸ. τὰ χρισμένα καὶ σφραγιζόμενα; Οὐκοῦν καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἀν εἰη τῶν πάντων. Οὐ γάρ ἀν εἰη ἡ σφραγὶς ἐκ τῶν σφραγιζομένων, οὐδὲ τὸ χρίσμα ἐκ τῶν χρισμένων ἀλλ' ίδιον ἔστι τοῦτο τοῦ χρίσματος καὶ σφραγίζοντος Λόγου. Τὸ μὲν γάρ χρίσμα τὴν εὐαδίαν καὶ πνοή τοῦ χρίσματος ἔχει, καὶ οἱ χρισμεῖνοι τούτου μεταλαμβάνοντες λέγουσι· « Χριστοῦ εὐαδία ἔσμεν » ἡ δὲ σφραγὶς τὴν μορφὴν Χριστοῦ τοῦ σφραγίζοντος ἔχει, καὶ ταύτης οἱ σφραγιζόμενοι μετέχουσι, μορφούμενοι κατ' εἰδῆν, λέγοντος τοῦ Ἀποστόλου· « Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὡδίνω, ἀχρις οὖ μορφωθή Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Οὕτω δὲ σφραγιζόμενοι, εἰκότως καὶ κοινωνοὶ θελας φύσεως γινόμεθα, ὡς εἴκεν ὁ Πέτρος, καὶ οὕτῳ μετέχει πᾶσα ἡ κτίσις τοῦ Λόγου ἐν τῷ Πνεύματι [Ιατρὸς ed. Moldav.]

Καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος λεγόμεθα πάντες μέτογοι τοῦ Θεοῦ· « Όνκιστε, γάρ φησιν, διὰ ναὸς Θεοῦ ἔστε, καὶ τὸ Πνεύμα τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν οἰκεῖ; Εἰ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον δὲ Θεός. » Οὐ γάρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἄγιός ἔστιν, οὔτινές ἔστε ὑμεῖς. Εἰ κτίσμα δὲ ἦν τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον, οὐκ ἀν τις ἐν αὐτῷ μετουσίᾳ τοῦ Θεοῦ γένοιτο ἡμῖν· ἀλλ' ἡ δρά κτίσματι μὲν συνηπτόμεθα, ἀλλότροι δὲ τῆς θελας φύσεως ἐγινόμεθα, ὡς κατὰ μηδὲν αὐτῆς μετέχοντες. Νῦν δὲ, ὅτε λεγόμεθα μέτοχοι Χριστοῦ καὶ μέτοχοι Θεοῦ, δείχνυται τὸ ἐν ἡμῖν χρίσμα καὶ ἡ σφραγὶς μή οὖσα τῆς τῶν γενητῶν φύσεως, ἀλλὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ, διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ Πνεύματος συνάπτοντος ἡμᾶς τῷ Πατρὶ. Τοῦτο γάρ δὲ Ιωάννης, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήται, διδάσκων ἔγραψεν· « Ἐν τούτῳ γινώσκομεν, διὰτι ἐν τῷ Θεῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, διὰτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ αὐτὸς ἐδωκεν ἡμῖν. » Εἰ δὲ τῇ τοῦ Πνεύματος μετουσίᾳ γινόμεθα κοινωνοὶ θελας φύσεως, μαίνοιτο διὰ τις λέγων τὸ Πνεύμα τῆς κτιστῆς φύσεως, καὶ μή τῆς τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἐν οἷς γίνεται, οὗτοι θεοποιοῦνται· εἰ δὲ θεοποιεῖ, οὐκ ἀμφίβολον, διὰ τὴν τούτου φύσις Θεοῦ ἔστι. Καὶ ξεῖ δὲ φανερώτερον εἰς ἀναρρεσιν τῆς αἵρεσεως ταύτης ἐν τῷ ἔκατοντῷ τρίτῳ ψαλμῷ ἀδεῖται, ὡς ἔμπροσθεν εἰπομένῳ· « Ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεύματά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακατίσεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. » Ή δὲ Παῦλος γράφει Τίτῳ· « Διὰ λουτροῦ παλιγγενεῖσας καὶ ἀνακαίνωσες Πνεύματος ἄγιου, οὐκ ἐξέχειν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Εἰ δὲ ὁ Πατήρ διὰ τοῦ Λόγου ἐν Πνεύματι ἀγίῳ κτίζει τὰ πάντα, καὶ ἀνακαίνιζει ποιὸς δημιούργος ἢ συγγένεια τῷ κτίζοντι πρὸς τὰ κτίσματα; Η δλῶς πᾶς ἀν εἰη, ἐν τῷ κτίζεται τὰ πάντα, κτίσμα; Ἀκολουθεῖ γάρ τῇ τοιαύτῃ δυσφημίᾳ καὶ ἡ εἰς τὸν Υἱὸν βλασphemία· ὥστε τοὺς λέγοντας τὸ Πνεύμα κτίσμα εἰπεῖν, διὰ τὸ Λόγον, δι' οὗ τὰ πάντα κτίζεται, κτίσμα ἔστιν. Εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ λέγεται καὶ ἔστι τὸ Πνεύμα· « Οὓς, » γάρ προ-

A unguenti et sigilli esse potest cum his rebus quae unguntur et signantur? Nequit proinde fieri ut ipse inter res omnes numeretur. Nec enim aliquis ex his qui signantur, sigillum ipse dicendus sit: nec similiter aliquis ex his qui unguntur, unguentum idem erit. Sed id primum est ungentis et signantis Verbi. Unguentum quidem ungentis suavitatem et odorem retinet, cuius participes facti qui unguntur, dicunt: « Christi bonus odor sumus ». Sigillum vero signantis Christi effigiem servat, cuius qui signantur participes effecti, ad eam conformantur, ut ait Apostolus: « Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis ». Hoc autem modo signati, convenienter divinæ naturæ consortes reddimur, ut docet Petrus: atque ita universæ res creatæ Verbi in Spiritu sunt participes.

B Omnes similiter per Spiritum Dei participes dicimur. « Necesis, inquit, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos ». Sed si Spiritus sanctus res creata esset, nulla sane Dei communicatio nobis in ipso esset; sed rei creatæ conjungeremur, et divinæ naturæ alieni essemus, utpote nulla in parte ejus facti participes. Nunc vero cum Christi et Dei participes dicamur, utique constat unguentum et sigillum, quod in nobis est, non ad rerum factarum, sed ad Filii naturam pertinere, qui nos per Spiritum, qui in ipso est, Patri conjungit. Idipsum nos Joannes, ut supra dictum est, his verbis docet: « In hoc cognoscimus quia in Deo manemus, et ipsis in nobis; quoniam de Spiritu suo dedit nobis ». Si porro Spiritus communicatione divinæ naturæ consortes efficiemur, nemo certe nisi insanus dixerit Spiritum non Dei, sed creatæ esse naturæ. Nec enim alia de causa hi in quibus ille est, dii efficiuntur. Quod si deos efficit, dubium non est, quin ejus natura Dei sit. Quod item centesimo tertio psalmo habetur, clarius adhuc argumentum ad hancce haeresim revertendam nobis suppeditat, ut jam monuimus: « Aures spiritum eorum, et deficient, et in pulvere suum revertentur. Eunites Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ ». Et Paulus haec Tito scribit: « Per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum ». Si igitur Pater omnia per Verbum in Spiritu creat et renovat: quæ similitudo aut cognatio creantur cum rebus creatis? Vel qui omnino fieri queat ut ille res sit creata in quo omnia creantur? Sane cum impia hac sententia illa cohæret quæ Filii divinitatem impugnat, illa ut qui Spiritum rem creataam esse contendent, eosdem fateri necesse sit Verbum, per quod omnia creantur, rem quoque creataam esse. Addam Spiritum imaginem Filii et dicet esse. Nam, « Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii

¹ II Cor. ii, 15. ² Galat. iv, 19. ³ II Petr. i, 4. ⁴ I Cor. iii, 16, 17. ⁵ I Joan. iv, 13. ⁶ Psal. cii, 29, 30. ⁷ Tit. iii, 5.

sui.¹ Itaque cum ipsi fateantur Filium rem creatam non esse, nec etiam ejus imago res creata censeenda est. Qualis enim fuerit imago, talem necesse est eum esse cuius imago fuerit. Unde quemadmodum jure merito ac convenienter Verbum res creata esse negatur, quia est imago Patris: ita qui Spiritum inter res creatas collocare non dubitaverit, non potest quin Filium cum iisdem annoveret: ac proinde ad ipsum Patrem refertur quidquid impie de hujus imagine senserit dixeritve.

Itaque manifestum est Spiritum alium omnino esse a rebus creatis, eumque ostendimus proprium Filii esse, non autem a Deo alienum. Namque quod ad hancce acutam illorum interrogationem spectat: Si Spiritus ex Deo est, quare non ipse quoque Filius dicitur? Hanc, inquam, quæstiunculam audacem et temerariam esse supra jam ostensum est; sed idem nihilominus rursus ostendere non gravabimur. Tamen si enim Spiritus in Scripturis Filius non dicitur, sed Spiritus Dei, tamen in ipso Deo, et ex ipso Deo esse dictus est, uti scripsit Apostolus.² Porro si Filius quia est ex Patre, proprius idcirco ejusdem substantiae est; necesse est similiiter Spiritum qui ex Deo esse dicitur, proprium quoque Filii esse secundam substantiam. Certe quemadmodum Dominus est Filius, ita ipse Spiritus spiritus adoptionis dictus est. Non enim accepistis Spiritum servitutis iterum in timore,³ sed accepistis Spiritum adoptionis⁴; et iterum: « Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem: Abba, Pater. » Petrus item scribit: « ei exprobrâmini in nomine Christi, beati, quoniam glorie et virtutis et Dei Spiritus super vos requievit⁵; » Ipse autem Dominus Spiritum veritatis Spiritum et Paracletum esse aperte testatur⁶. Ex quibus patet perfectam in illo esse Trinitatem. In illo itaque Verbum res creatas glorificat, hominesque deos et filios efficiens Patri adducit. Atqui is qui res creatas cum Verbo coniungit, ipse certe res creata esse non potest. Qui item res creatas filios efficit, non potest a Filio alienus esse. Alioquin alium Spiritum querere necesse esset, ut iste in illo cum Verbo coniungi posset. Verum id perabsurdum est. Quapropter latendum est non ex rebus factis esse Spiritum, sed divinitatis Patris proprium esse, in quo et ipsum. Atqui is in quo natura creata divinitatis sit particeps,

Ceterum ex his quoquo percipere licet Spiritum rebus creatis superiorum aliumque a rebus factis esse. Nempe immutabilis et varietatis expers est Spiritus sanctus: « Spiritus sanctus, inquit, discipline fugiet dum, et auferet se a cogitationibus que sunt sine intellectu. » Et Petrus ait: « In incorruptibilitate quieti et modesti Spiritus. » Et iterum in Sapientia legitur: « Tunc enim incorruptus Spiritus est in omnibus. » Item si « nemo

A ἐγὼ καὶ προώρισε συμμάρφους· τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. » Οὐκοῦν τοῦ Υἱοῦ καὶ κατ' ἑκένον διμολογούμενου μὴ εἶναι κτίσματος, οὐκ ἀν εἴη οὐδὲ ἡ τούτου εἰκὼν κτίσμα. Όποια γάρ ἀν εἴη ἡ εἰκὼν, τοιούτον ἀνάγκη καὶ τὸν, οὐκ ἔστω ἡ εἰκὼν, εἶναι. « Θεον εἰκότας καὶ πρεπόντας ὁ Λόγος διμολογεῖται μὴ ἀν κτίσμα, εἰκὼν τοῦ Πατρὸς ὑπαρχων ὁ ἄντας τοῖς κτίσμασι συναριθμῶν τὸ Πνεῦμα πάντως που καὶ τὸν Υἱὸν ἐν τούτοις συναριθμήσει, διστρημῶν ἐν τούτῳ καὶ τὸν Πατέρα διὰ τὴν εἰκὼν τοῦ διαφημίσειν.

« Άλλο δρά τῶν κτίσμάτων ἔστι τὸ Πνεῦμα, καὶ δέδεικται μᾶλλον τοῖον εἶναι τοῦ Υἱοῦ, καὶ οὐξένον τοῦ Θεοῦ. Καὶ γάρ κάκιστον τὸ σοφόν αὐτῶν ἐρώτημα· Εἰ ἔκ τοῦ Θεοῦ ἔστι τὸ Πνεῦμα, διὰ τί μὴ λέγεται καὶ αὐτὴ Υἱός; Δέδεικται μὲν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἡδη προπετές καὶ τολμηρόν, δείχνυται δὲ καὶ νῦν οὐδὲν ἔττον. Εἰ γάρ καὶ μὴ Υἱὸς ἐλέχθη ἐν ταῖς Γραφαῖς, ἀλλὰ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰρηται, ὡς ὁ Ἀπόστολος ἔγραψεν. Εἰ δὲ ὁ Υἱὸς, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔστιν, θεὸς τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἔστιν, ἀνάγκη καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ Θεοῦ λεγόμενον, ίδιον εἶναι καὶ οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ. Ἀμέλεις τοῦ Κυρίου δυντος Υἱοῦ, αὐτὸν τὸ Πνεῦμα εἰρηται· Πνεῦμα υἱοθεσίας. « Οὐ γάρ ἐλάβετε πνεῦμα δυνιείας πάλιν εἰς φθονον ἀλλ' ἐλέσθε Πνεῦμα υἱοθεσίας· καὶ αὐθίζετε. Ἐξαπίστειλεν δὲ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς κχρήσις ὑμῶν, χράζον. Ἀσθά, ὁ Πατήρ. » Ο δὲ Πάτερ; έγραψεν· « Εἰ δυστίχεσθε ἐν δύσματι Χριστοῦ, μαρτύριον δεῖτε τὸ τῆς δύξης καὶ δυνάμεως καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἐκ' ὑμᾶς ἀναπέπευται. » Ο δὲ Κύριος εἰρήκε Πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ Παρίκλητον εἶναι τὸ Πνεῦμα· ἐξ οὐδείκνυται τελείαν εἶναι ἐν τούτῳ τὴν Τριάδα. « Εν τούτῳ γ' οὖν δὲ Λόγος· τὴν κτίσιν δοξάζεις, θεοποιῶν δὲ καὶ υἱοποιῶν προσάγει τῷ Πατρὶ. Τὸ δὲ συνάπτον τῷ Λόγῳ τὴν κτίσιν οὐκ ἀν εἴη αὐτὸν τῶν κτίσμάτων· καὶ τὸ υἱοποιῶν δὲ τὴν κτίσιν, οὐκ ἀν εἴη ξένον τοῦ Υἱοῦ· ἐπειδὴ ζητεῖν ἔτερον ἀνάγκη Πνεῦμα, οὐκαντὶ τὸν ἐκείνῳ συναφθῆ τῷ Λόγῳ. Ἀλλ' ἀτοπὸν τοῦτο. Οὐχ δρά τῶν γενητῶν ἔστι τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ίδιον τὴν τοῦ Πατρὸς θεότητος, ἐν φόντον τὰ γενητὰ δὲ Λόγος θεοποιεῖ. Ἐν φόντον θεοποιεῖται· καὶ κτίσις, οὐκ ἀν εἴη ἐκτὸς αὐτὸς τοῦ Πατρὸς θεότητος.

Verbum res facta: divina natura: consortes redit.

¹ Rom. viii, 29. ² I Cor. ii, 12. ³ Rom. viii, 15. ⁴ Galat. vi, 6. ⁵ I Petr. vi, 14. ⁶ Joan. xiv, 19. ⁷ Sap. i, 15. ⁸ I Petr. iii, 4. ⁹ Sap. xii, 1.

εις ούδες οίδες τὰ τοῦ Θεοῦ, εἰ μή τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἐν αὐτῷ, οὐκ ἔστι δὲ παρὰ τῷ Θεῷ, ὃς εἰπενό Ιάκωβος, « παραλλαγὴ τροπῆς ἀποσκέψεως », ἐν τῷ Θεῷ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ δύοιν, εἰκότως ἀν εἶη ἀτρεπτὸν καὶ ἀπαράλλαχτον καὶ ἀφθαρτον. Ἡ δὲ τῶν γενητῶν καὶ τῶν κτιστῶν φύσις ἔστι τρεπτή, ἀτε δὴ ἔξιθεν οὔτα τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας, καὶ ἐξ οὐκ δυτῶν ὑποστάσεως. « πᾶς μὲν γάρ εἰ θρωπός, » φησι, « φεύγεται. » Καὶ, « πάντες ἡμαρτον, καὶ ὑπεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. » Αγγέλους δὲ τοὺς μή τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλ' ἀποικόντας τὸ έδιον οἰκητήριον, εἰς χρέοιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς ἀΐδοις ὅπλον ἕρφον τετήρηκεν. » Ἐν δὲ τῷ Ἱών. « Εἰ κατὰ ἄγιων ἀγγέλων αὐτοῦ οὐ πιστεύει, κατὰ δὲ ἀγγέλων αὐτοῦ σκολίον τι ἐπενήσεν ἀστρα δὲ οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ, » δὲ Παῦλος γράφει. « Οὐκ οἴδατε, ὅτι ἀγγέλους κρινούμενος, μήτιγε βιωτικά; » Ἀλλὰ γάρ καὶ ἡκούσαμεν, ὅτι διάβολος, ἐν μέσῳ τῶν χερουδικῶν, καὶ ἀποσφράγισμα ὁμοιώσεως γενόμενος, ἔξεπεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀστραπή. Εἰ δὲ τὰ μὲν κτίσματα τοιαύτην ἔχει φύσιν, καὶ γέγραπται περὶ ἀγγέλων τοιαύτα τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ αὐτὸν ἔστι καὶ ἀναλοίωτον, καὶ τῆς τοῦ Ἰησοῦ ἀτρεψίας ἔστι, μένον ἀεὶ σὺν αὐτῷ ἀτρεπτὸν πολλὰ ὁμοιότης τῷ ἀτρεπτῷ πρὸς τὰ τρεπόμενα; Δῆλον γάρ ἀν εἶη, ὡς οὗτε κτίσμα ἔστιν, οὗτε δὲ τῆς τῶν ἀγγέλων οὐσίας ἔστι, διὰ τὸ ἐκείνους εἶναι τρεπτούς, ἀλλ' εἰκὼν τοῦ Λόγου, καὶ τοῦ Πατρὸς ίδιον ἔστι. Πάλιν τε τὸ μὲν Πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην. Οὕτω γάρ καὶ διὰ διαβόλος φάλλει. « Ποὺ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου; » Καὶ πάλιν ἐν τῇ Σοφίᾳ γέγραπται. « Τὸ γάρ ἀφθαρτὸν σου Πνεῦμά ἔστιν ἐν πᾶσι. » Τὰ δὲ γενητὰ πάντα ἐν μεμερισμένοις τόποις εἰσὶν, ἥλιος μὲν, καὶ σελήνη, καὶ ἀστέρες ἐν τῷ στερεόματι, νεφέλαι δὲ ἐν τῷ ἀέρι: καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν οἵ τε ἀγγελοι ἀποστέλλονται εἰς διαχονίας: « Καὶ ἥλιον οἱ ἀγγελοι παραστῆναι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, » ὡς ἐν τῷ Ἱών γέγραπται καὶ, « ἐνυπνιάσθη δὲ Ιάκωβος ὁ πατράρχης» καὶ, ίδοι κλίμακας ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ, ἥς ἡ κεφαλὴ ἀρικενεῖτο εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ οἱ ἀγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς. » Εἰ δὲ τὸ μὲν Πνεῦμα πάντα πληροῖ, καὶ ἐν τῷ Λόγῳ πάρεστιν ἐν μέσῳ πάντων, οἱ δὲ ἀγγελοι ἐλατοῦνται τούτῳ, καὶ ἀνθράκων ἔστιν τῶν γενητῶν, οὗτε δὲ τῶν ἀγγελοῦς ἔστιν, ὡς ὑμεῖς λέγετε, τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἀνω τῆς τῶν ἀγγέλων φύσεως ἔστιν.

Πάλιν γάρ καὶ ἐκ τούτων ἀν τις ίδοι τὸ Πνεῦμα τὸ δύοιν, ὡς μεθεκτόν ἔστι καὶ οὐ μετέχον (τὰ αὐτὰ γάρ λέγειν οὐκ ὀχητέον). « Ἄδυνατον γάρ, » φησι, « τοὺς ἀπαξ φωτεινέτας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους Πνεύματος ἀγίου γενομένους, καὶ καίδεν γευσαμένους Θεοῦ ρήμα, » καὶ τὰ ἔχης. Οἱ δὲ ἀγγελοι, καὶ τὰ ἀλλα κτίσματα μετέ, οὐτέ ἔστιν αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος· διὰ τούτο γάρ ταῦτα μὲν

A cognovit quae sunt Dei, nisi Spiritus Dei, qui est in ipso¹; non est autem apud Deum, ut docet Jacobus, « transmutatio nec vicissitudinis obumbratio²; jure ac merito Spiritus sanctus, qui in Deo est, immutabilis et incorruptus omnisque vicissitudinis expers esse censendus est. At rerum factarum et creatarum natura mutabilis est, utpote quae sit extra Dei substantiam, et ex nihilo existiterit. Siquidem « omnis homo, inquit, mendax³. » Et, « omnes peccaverunt et egent gloria Dei⁴. Angelos vero qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit⁵. » Et apul Job: « Si sanctis angelis suis non fudit, sed contra angelos pravum quid cogitavit⁶; stellæ vero non sunt mundæ in conspectu ejus⁷. » Paulus autem scribit: « Nescitis quoniam angelos judicabimus? quanto magis sæcularia⁸? » Quin etiam audivimus diabolum, qui in medio cherubim stabat, et signaculum similitudinis erat, e cœlo quasi fulgur cecidisse⁹. Si porro ea est rerum creatarum natura, et hæc de angelis scripta sunt; si contra Spiritus idem semper et omnis mutationis expers est, qui et Filii immutabilitatis particeps, cum ipso semper immutabilis manet: quænam, amabo, similitudo immutabilis cum mutabilibus? Hinc enim perspicuum est, neque rem creatam esse, neque ad angelorum, utpote qui mutabiles sint, naturam pertinere, sed Verbi imaginem et Patris proprium esse. Præterea Spiritus Domini universum orbem replevit. Ita enim David cecinit: « Quo ibo a Spiritu tuo¹⁰? » Et in Sapientia scriptum est: « Tuus enim incorruptus Spiritus est in omnibus¹¹. » Atqui universæ res factæ in divisionis locis existunt, verbi gratia, sol, luna et astra, in firmamento, et nubes in aere. In hominibus quoque nationum terminos constituit¹². Angeli similliter in ministeria mittuntur: « Et venerunt angeli Dei ut assisterent coram Domino, » ut in Job legitimus¹³. Et, « somniavit Jacob patriarcha. Et ecce scala innixa in terra, cuius cacumen ad cœlum perveniebat: et angeli Dei ascendebant et descendebant per ipsam¹⁴. » Si igitur Spiritus omnia implet, et in Verbo præsens est in medio omnium; si contra angeli hac in re illi cedunt, atque illic tantum adsunt quo mittuntur: dubium utique non est, quin Spiritus nec res facia nec angelus sit, uti contendere audetis, sed angelorum natura superior certe censendus est.

Enimvero rursus ex his quæ subjicimus Scripturarum verbis evidens fuerit Spiritum sanctum alios sui participes facere, non vero participem aliorum fieri (nam eadem repetere ne sit molestum). Nempe, « Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœlestis et participes facti sunt Spiritus sancti, gustaveruntque bonum Dei verbum¹⁵, et cetera. At angelis et ceteræ res creatæ ipsius

¹ Cor. ii, 11. ² Jac. i, 17. ³ Psal. cxv, 11. ⁴ Rom. iii, 23. ⁵ Jud. 6, 18. ⁶ Job iv, 18. ⁷ Job xxv, 5. ⁸ 1 Cor. vi, 3. ⁹ Ezech. xxviii, 12. ¹⁰ Psal. cxxxviii, 7. ¹¹ Sap. xii, 1. ¹² Act. xvii, 26. ¹³ Job i, 6. ¹⁴ Genes. xxviii, 12. ¹⁵ Hebr. vi, 4.

Spiritus sunt participes. Haec enim ipsa est ratio A ἐκπίπτειν οὐ μετέσχον δύναται· τὸ δὲ Πνεῦμα δὲ εὐ ab eo cuius sunt participes possint excidere. τὸ αὐτό ἔστιν.

Spiritus vero idem profecto semper est.

Ex eadem et hoc.

Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Ratis, et Filii, et Spiritus sancti. Apostoli autem profecti sic docuerunt. Et haec in omnem terram, quae sub cœlo est, promulgata est prædicatio, Itaque cum fidei fundamentum hoc habeat Ecclesia, dicant nobis rursum isti, atque respondeant, Estne Trinitas, an dualitas? si dualitas, cum rebus procreatis spiritus a vobis numeretur. Sin Trinitas est, ut vere est, ostensum autem est, hanc non esse distractam, neque dissimilem, necessesse est, unam hujus esse sanctitatem, et unam hujus æternitatem, immutabilemque naturam. Quemadmodum enim fides, quæ in ipsam traditur, Deo conjungit. Qui vero subtrahit aliquid e Trinitate, et qui in solo patris nomine, aut in solo filii nomine, aut in patris, et filii nomine, remoto spiritu baptizatur, nihil accipit, sed inanis et imperfectus tum ipse, tum qui videtur tradere, permanet, siquidem in Trinitate perfectio est, ita qui Filiū a Patre segregat, aut spiritum collocat inter res procreatas, si nec filium, nec patrem habet, sed impius est, et insidieli deterior, et quidvis potius, quam Christianus, et jure in quidem. Sicut enim unum est baptismus in Patre, et Filio, et Spiritu sancto traditum, et una fides est in ipsam nimirum Trinitatem, ut ait Apostolus⁴, sio sancta Trinitas quæ eadem in seipsa est, et secum ipsa conjuncta est, nihil in se rerum factarum habet; haecque Trinitatis unitas individua est, unaque in eamdem fides est. Quod si uti vos, Tropici, commenti estis, non ita se res habet, sed, ut somniastis, Spiritus sanctus res creata a vobis dicitur: jam non una est fides vestra, non unum baptismus, sed duo: unum scilicet in Patrem et Filiū, aliud in angelum qui res creata est; nihilque jam vobis firmum, nihil verum superfuerit. Quæ enim communio inter rem factam et ejus effectorem? Vel quæ societas inter res inferiores creatas et Verbum a quo producuntur sunt? Certe beatus Paulus, qui ista minime ignorabat, non ut vos, Trinitatem dividit, sed ejus unitatem luculenter docet cum de spiritualibus rebus ad Corinthios scribit et omnia ad unum Deum Patrem tanquam ad caput hoc pacto reducit: «Divisiones vero gratiarum sunt, item autem Spiritus: et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus: et divisiones operacionum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus». Quæ enim Spiritus singulis distribuit, ea a Patre per Verbum dantur. Nam omnia quæ Patris sunt, sunt item Filii: unde ea quæ a Filio in Spiritu dantur, vera sunt Patris munera. Similiter cum Spiritus in nobis est, Verbum, a quo illum ac-

Ἐκ τῆς αὐτῆς καὶ τοῦτο.

Πορευθέτες, φησὶ, μαθητεύσατε πάρτα τὰ θερη, βαπτίζοτες αὐτοὺς εἰς τὸ δρόμα τοῦ Πατροῦ, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Οἱ δὲ ἀπόστολοι πορευέντες οὖτας ἐδίδαξαν, καὶ τούτῳ ἔστιν αἱ πάντα τὴν ὑπ' οὐρανὸν τὸ χήρυγμα. Οὐκοῦν τοῦ· οὗ ἔχούσης τῆς Ἐκκλησίας τὸν θεμέλιον τῆς πίστεως, εἰπάτωσαν πάλιν ἡμῖν ἐκεῖνοι, καὶ ἀποχρινάθωσαν, Τριάς ἔστιν, ηδὲ δύας; Εἰ μὲν οὖν δύας ἔστι, συναριθμείσθω παρ' ὑμῶν τοῖς κτίσμασι τὸ Πνεῦμα. Εἰ δὲ Τριάς ἔστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, δέδειχται δὲ ἀδιάρτητος οὖσα, καὶ οὐκ ἀνόμοιος, ἀνάγκη μίχη εἶναι ταύτης τὴν ἀγίατητα, καὶ μίαν ταύτης τὴν ἀειδότητα, καὶ τὴν τῆς ἀτρεψίας φύσιν. Ήσπερ γάρ η εἰς αὐτὴν παραδίδομένη πίστις συνάπτει Θεῷ, οὐ δὲ ὑφειρόμενός τι τῆς Τριάδος, καὶ ἐν μόνῳ τῷ τοῦ Πατρὸς ὄντος φαντιζόμενος. Ηδὲ μόνῳ τῷ διαιρόν τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ηδὲ τὸ Πνεῦμα κατάγων εἰς τὰ κτίσματα, οὗτε τὸν Υἱὸν ἔχει, οὗτε τὸν Πατέρα, ἀλλ' ἔστιν άλεος, καὶ ἀπίστου χειρῶν, καὶ πάντα μᾶλλον, ηδὲ Χριστιανὸς, καὶ δικαίως τε. Καθάπερ γάρ ἐν ἔστι τὸ βάπτισμα ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Πνεύματι ἀγίῳ διδόμενον, καὶ μία πίστις ἔστιν εἰς αὐτὴν, ὡς εἴπεν ὁ Ἀπόστολος, οὗτας η ἀγία Τριάς, η αὐτὴ οὕτα έστιν, καὶ ἡ νωμένη πρὸς ἑαυτὴν, οὐδὲν ἔχει ἐν ἑαυτῇ τῶν γενητῶν καὶ αὐτῇ τῆς Τριάδος η ἀδιάρτητος ἐνότητος, καὶ μία η εἰς ταύτην πίστις ἔστιν. Εἰ δὲ κατὰ τὸν ὑμῖν τὸν Τροπικὸν ἐπεξεύρεσιν οὐχ οὗτας ἔστιν, ἀλλ' ἐνυπνιάσθητε κτίσμα λέγειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίον οὐκέτι μία πίστις ἔστιν ὅμων, οὐδὲ ἐν βάπτισμα, ἀλλὰ δύο· ἐν μὲν εἰς Πατέρα καὶ Υἱόν· ἐτερον δὲ εἰς ἀγγελον κτίσμα δύτα· καὶ οὐδὲν λοιπὸν ὅμων ἀσφαλές οὐδὲ ἀληθές. Ποιὰ γάρ κοινωνία γενητῷ καὶ δημιουργῷ; «Η ποία ἐνότητος τοῖς κάτω κτίσμασι καὶ τῷ ταῦτα δημιουργήσαντι Λόγῳ; Τοῦτο εἰδὼς δὲ μακάριος Παῦλος, οὐ διαιρεῖ τὴν Τριάδα, ὥσπερ ὅμεις, ἀλλὰ τὴν ἐνότητα ταύτης διδάσκων ἔγραψε Κορινθίοις περὶ τῶν πνευματικῶν, καὶ τὰ πάντα εἰς ένα Θεὸν τὸν Πατέρα ἀνακεφαλαιοῦ λέγων: «Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶν, τὸ δὲ αὐτὸν Πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διαχονιῶν εἰσιν, οὐ δὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσιν, οὐ δὲ αὐτὸς Θεὸς δὲ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πάσιν.» Αὐτὸν τὸ Πνεῦμα ἔκαστω διαιρεῖ, ταῦτα παρὰ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Λόγου χορηγεῖται. Πάντα γάρ τὰ τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ ἔστι· διὸ καὶ τὰ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν Πνεύματα διδόμενα τοῦ Πατρὸς ἔστι χαρίσματα. Καὶ τοῦ Πνεύματος δὲ ἡντος ἐν ἡμῖν, καὶ δὲ Λόγος δὲ τοῦτο

⁴ Ephes. iv, 5. ⁵ I Cor. xii, 4-6.

διδούς ἔστιν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν τῷ Λόγῳ ἔστιν ὁ Αἰπίμυς, in nobis etiam est, et in Verbo est quoque Πατήρ καὶ οὐτως ἔστι τὸ, « Ἐλευσόμεθα ἐγώ καὶ Πατήρ, καὶ μονὴν πατέρα αὐτῷ ποιήσομεν, » καθάπερ εἰρηται. Ἔνθα γάρ τὸ φῶς, ἐκεῖ καὶ τὸ ἀπαύγασμα· καὶ ἔνθα τὸ ἀπαύγασμα, ἐκεῖ καὶ ἡ τούτου ἐνέργεια καὶ αὐγοειδῆς χάρις. Καὶ τοῦτο πάλιν διδάσκων διπλοῦς ἔγραψεν αὐτίς Κορινθίοις καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ λέγων « Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἀγίου Πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν. » Ἡ γάρ διδούμενη χάρις καὶ δωρεὰ ἐν Τριάδι δίδοται παρὰ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. Οὐσιερὲ γάρ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔστι δι' Υἱοῦ ἡ διδούμενη χάρις, οὐτως οὐκ ἀν γένοιτο κοινωνία τῆς δόσεως ἐν ἡμῖν, εἰ μὴ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ. Τούτου γάρ μετέχοντες, ἔχομεν τοῦ Πατρὸς τὴν ἀγάπην, καὶ τοῦ Υἱοῦ τὴν χάριν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος τὴν κοινωνίαν.

Μία ἀρά καὶ ἐκ τούτων ἡ τῆς Τριάδος ἐνέργεια δείκνυται. Οὐ γάρ ὡς πατέρα ἐκάστου διάφορα καὶ διηγημένα τὰ διδούμενα σημαίνει δι' Ἀπόστολος· ἀλλ' ὅτι τὰ διδούμενα ἐν Τριάδι δίδοται, καὶ τὰ πάντα ἐξ ἐνὸς Θεοῦ ἔστι. Τὸ τοίνυν μὴ δν κτίσμα, ἀλλ' ἡμαρτίνων τῷ Υἱῷ, ὡς δι' Υἱὸς ἡνωται τῷ Πατρὶ, τὸ συνδοξούμενον Πατέρι καὶ Υἱῷ, καὶ θεολογούμενον μετὰ τοῦ Λόγου, ἐνεργοῦν τε ἄπειρον δι' Πατήρ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐργάζεται, πῶς δὲ λέγων κτίσμα οὐκ ἀντικρυσις εἰς αὐτὸν τὸν Υἱὸν ἀσεβεῖ; Οὐδὲν γάρ ἔστιν δ μὴ διὰ τοῦ Λόγου ἐν τῷ Πνεύματι γίνεται καὶ ἐνεργεῖται. Τοῦτο καὶ ἐν Ψαλμοῖς φένται· « Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πάσα τὴν δύναμις αὐτῶν· » καὶ ἐν τῷ ἐκατοστῷ τεσσαρακοστῷ ἑδδύμῳ φαλμῷ· « Ἀπόστελε τὸν Λόγον αὐτοῦ, καὶ τῆξις αὐτά· πνεύσει τὸ Πνεύμα αὐτοῦ, καὶ ρύσεται ὑδατα. » Καὶ ἐδικαιωθήμεν δὲ, ὡς εἶπεν δι' Ἀπόστολος, « ἐν τῷ δύναμι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » Ἀδιαίρετον γάρ ἔστι τοῦ Λόγου τὸ Πνεύμα. Ἄμελει λέγοντος τοῦ Κυρίου, « Ἐλευσόμεθα ἐγώ καὶ δι' Πατήρ, » συνεισέρχεται τὸ Πνεύμα οὐκ ἀλλως δι' ὡς δι' Υἱὸς ἐν ἡμῖν οἰκήσων, γράφοντος Ἐφεσίοις τοῦ Παύλου· « Ἰνα δώῃ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἑαυτὸν θηρωτὸν, κατοικήσαι τὸν Χριστόν. » Τοῦ δὲ Υἱοῦ ἐν ἡμῖν δυτος, ἔτι καὶ δι' Πατήρ, λέγοντος τοῦ Υἱοῦ· « Ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δι' Πατήρ ἐν ἐμοί. » Διὸ καὶ γινομένου τοῦ Λόγου ἐν τοῖς προφήταις, ἐν αὐτῷ τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ προφητεύουσι. Τῆς γοῦν Γραφῆς λεγούσης, « Καὶ ἐγένετο Λόγος Κυρίου, πρὸς τὸνδὲ τὸν προφήτην, δείκνυται προφητεύων ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ. » Εν μὲν γάρ τῷ Σαχαρίᾳ γέγραπται· « Πλήγη τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλομαι ἐν Πνεύματι μου τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις· » διτε καὶ μετ' ὀλίγα αἰτιώμενος τὸν λαὸν ἔλεγε· « Καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθή,

Pater, atque ita sit istud: « Veniemus ego et Pater, et mansionem apud eum faciemus¹, » uti jam dictum est. Ubi enim lux est, illic et splendor quoque est: ubi item splendor est, ibi similiter et ejus efficientia et splendida est gratia. Quod idem Paulus in secunda Epistola ad Corinthios his verbis docet: « Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis². » Gratia enim et donum quod in Trinitate datur, datur a Patre per Filium in Spiritu sancto. Nam quemadmodum ex Patre per Filium datur gratia, ita in nobis fieri non potest doni communicatio nisi in Spiritu sancto. Hujus siquidem participes effici, Patris charitatem, Filii gratiam et ipsius Spiritus communicationem habemus.

Ex his igitur una Trinitatis efficientia esse ostenditur. Nec enim diversa et divisa dari a singulis significat Apostolus, sed ea quae dantur, in Trinitate dari, omniaque ex uno Deo esse. Ille igitur qui res creata non est, sed cum Filio non secus conjunctus est, ae ipse Filius cum Patre: qui item cum Patre et Filio honoratur, et cum Verbo Deus agnoscitur, neconon ea ipsa agit quae per Verbum Pater efficit; qui res creata dici possit, nisi ab eo plane qui in Filium ipsum impius fuerit? Siquidem nihil prorsus est, quod non per Verbum fiat et agatur in Spiritu: quemadmodum etiam in Psalmis canitur: « Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum³; » et in centesimo quadragesimo septimo psalmo: « Emittet Verbum suum, et liquefaciet ea; flabit Spiritus ejus, et fluent aquæ⁴. » Et, ut ait Apostolus, « justificati sumus in nomine Domini nostri Jesu Christi et in Spiritu Dei nostri⁵. » Namque Spiritus a Verbo nequit dividi. Profecto cum Christus ait, « Veniemus ego et Pater⁶, » una quoque intrat Spiritus non alio modo quam Filius in nobis habitaturus, ut Paulus ad Ephesios scribit: « Ut de te vobis secundum divitias gloriæ suæ, virtute corroborari per Spiritum ejus in interiorum hominem, Christum habitare⁷. » Porro cum Filius in nobis est, Pater quoque simul est, ut Filius ipse ita testatur: « Ego in Patre, et Pater in me⁸. » Hinc cum Verbum in prophetis adest, illi in ipso Spiritu sancto vaticinantur. Unde cum Scriptura dicit, « Et factum est Verbum ad tales prophetam, illum in Spiritu sancto vaticinari significat. Nam in Zacharia scriptum est: « Verumtamen verba mea et legitima mea suscipite, quae ego mando in Spiritu meo servis meis prophetis⁹. » Paulo post etiam populum his verbis objurgat: « Et cor suum obstinatum statuerunt, ne audirent legem meam, et verba quae misit Dominus omnipotens in Spiritu suo in manibus pro-

¹ Joan. xiv, 25. ² II Cor. xiii, 13. ³ Psal. xxxii, 6. ⁴ Psal. cxlvii, 18. ⁵ I Cor. vi, 11. ⁶ Joan. xiv, 23. ⁷ Ephes. v, 16. ⁸ Joan. xiv, 10. ⁹ Zach. i, 6.

pheterum ejus priorum. » Petrus item in Actis ita loquitur: « Viri fratres, oportebat impleri Scripturam quam prædicti Spiritus sanctus¹. » At absurdæ Tropicorum fabulæ a Scripturis valde dissentunt, consentiuntque omnino cum Arianorum hæresi: unde verisimile sit illos non alia de causa ita dissimulare, nisi quo facilius simplices deciperent. Sed gratia Domino habendæ, quod, ut scribis, sicutam suam cum Arianis contentionem ostegere non potuerint. Siquidem et illorum odium in se ipsos concitaverunt, ut qui solum Spiritum, non autem Verbum rem creatam esse dicant: et ab aliis omnibus reprobantur, quod liqueat vere eos bellum contra sanctum Spiritum gerere, ac proinde brevi fore mortuos, utpote Spiritu vacuos et destitutos. Neirpe quia sunt animales homines, non potuerunt, ut docet beatus Apostolus², percipere quæ sunt Spiritus Dei, utpote qui spiritualiter dijudicarentur. At qui ea quæ sunt veritatis sapiunt, omnia quidem dijudicant, ipsi vero a nemine dijudicantur, quan*o*quidem Dominum in seipsis habent, qui illis et seipsum et per seipsum Patrem in Spiritu patescit. Sed ipse Dominus Jesus Christus per seipsum quidem Samaritanam, ac nos per illam deinde docuit, quam perfecta et absoluta sit sancta Trinitas, eamque individuam ac unam Divinitatem existere. Id, inquam, ipsa testatur veritas, ubi Samaritanæ ait: « Crede mihi, mulier, quia venit hora, et nunc est, cum veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu et veritate. Nam et Pater tales querit qui adorent eum. Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in Spiritu et veritate oportet adorare³. » Inde enī perspicuum est veritatem ipsum esse Filium, ut ipse ait, « Ego sum veritas», quem et propheta David his verbis invocabat: « Emite lucem tuam et veritatem tuam⁴. » Veri igitur adoratores Patrem quidem adorabunt, sed in Spiritu et veritate, Filium videlicet, et in Filio Spiritum contendo. Nam a Filio separari non potest Spiritus, uti nec a Patre Filius, quemadmodum ipse Veritas his verbis docet: « Mittam vobis Paracletum, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, quem mundus non potest accipere⁵. »

Item de Spiritu sancto, Basilius Magni ex oratione quarta, qua contra Eunomium disputavit.

Quemadmodum Filius Patre posterior est ordine: in enumeratione enim præpositus est Pater: *Baptizantes eos, inquit, in nomine Patris, et Fili, et Spiritus sancti*⁶; dignitate præterea, ex Patre enim Filius, non ex Filio Pater; natura vero æqualis: *Ego enim, inquit, et Pater unus sumus*⁷: sic et Spiritus sanctus ordine quidem Filio posterior est, ut ex connumeratione declaratum est, dignitate etiam profecto. Spiritus enim Filii dicitur, ut qui per Filium præbetur: *Misit enim, inquit, Deus Spiritum Filii sui in corda nostra*⁸. Non autem Filius dicitur ipsius Spiritus. Natura tamen æqualis est Patri et Filio. Quibus enim eadem est actio, iis eadem est etiam natura. At Eunomius eum annumerationis ordini adjungens, tertius ipsum naturam pronuntiavit.

¹ Act. i, 46. ² I Cor. ii, 14. ³ Joan. iv, 21, 22. ⁴ Psal. xlii, 3. ⁵ Joan. xv, 26; xiv, 17. ⁶ Matth. xxviii, 19. ⁷ Joan. x, 30. ⁸ Galat. iv, 6.

Α τοῦ μὴ εἰσακούει τοὺς νόμους μου καὶ τοὺς λόγους, οὐς ἔξαπέστειλε Κύριος παντοκράτωρ ἐν Πνεύματι αὐτοῦ. Ο δὲ Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσιν Ἐλεγεν, « Ἀνδρες ἀδελφοί, ἔδει πληρωθῆναι τὴν Γραφὴν, ἢν προεῖπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. » Καὶ μετ' ὅλης· « Τῶν δὲ τρεπικῶν ἡ ἀλλοπίστος μυθολογία διεφωνεῖ μὲν πρὸς τὰς Γραφὰς, συμφωνεῖ δὲ τῇ τῶν ἀρειομαντῶν ἀλογίᾳ, καὶ εἰκὸς αὐτοὺς οὗτως ἀποκρίνεσθαι ἀπάτη; ἔνεκεν τῶν ἀκεσαιστέρων. Ἀλλὰ χάρις τῷ Κυρίῳ, διτι, ὡς γράφεις, οὐκ ἐλαθον σκέπτοντες ἑαυτοὺς τῇ πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς προσποίητερ ἀντιλογίᾳ· καὶ γάρ καὶ παρ' ἔκεινων ἐμισθησαν, ως τῷ διτι πνευματομαχοῦντες. » Καὶ μετ' ὅλην, « Γεννέμενοι νεκροὶ ἔρημοι, καὶ κενοὶ τοῦ Πνεύματος διτες. » Κατὰ γάρ τὸν μακάριον Ἀπόστολον ψυχικοὶ ἐνθραποὶ διτες, οὐκ ἡδυνήθησαν δέξασθαι τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, διτι πνευματικῶς ἀπεκρίνονται, ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς τὸν Κύριον ἀποκαλύπτοντας αὐτοῖς ἐν τῷ Πνεύματι ἑαυτόν τε, καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα. Αὐτὸς γάρ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' ἑαυτοῦ ἀδίδασκε τὴν Σαμαρείτιν, καὶ δι' αὐτῆς ἡμᾶς, τὴν τῆς ἀγίας Τριάδος τελεσθητα ἀδαπέρετον διάρκουσαν, καὶ μιαν θεστήτα λέγων, « Πίστευε μοι, γύναι, διτι ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἔστιν, ὅτι οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθεῖ. » Καὶ γάρ ὁ Πατήρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, διτι Πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθεῖ δεῖ προσκυνεῖν. Δέδεικται τοίνυν ἐντεῦθεν ὡς ἀληθεῖα μὲν αὐτῆς ὁ Υἱὸς ἔστιν, ως αὐτός φησιν, « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀληθεία. » Περὶ οὐ καὶ ὁ προφῆτης Δασδὶ ἐπεκάλεστο λέγων, « Ἐξαπόστελον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθεϊαν σου. » Οἱ δὲ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνοῦσι μὲν τῷ Πατρὶ, ἀλλ᾽ ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθεῖᾳ διμολογοῦντες Υἱὸν, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα. Ότι ἀχώριστος ὁ Υἱός τοῦ Πατρὸς, αὐτὴ ἡ ἀληθεία μαρτυρεῖ λέγουσα· « Πέμψω ὑμῖν τὸν Παράκλητον τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, διπάρκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, διὸ κόσμος οὐ δύνεται λαβεῖν. »

« Ετι περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος, τοῦ μετάλου Βασιλείου ἐκ τοῦ δι λόγου τῶν πρὸς Εὐνόμιαν ἀτείθητικῶν.

« Οὐαὶ περ ὁ Υἱὸς τάξει μὲν δεύτερος τοῦ Πατρὸς, προστάκται γάρ ὁ Πατήρ ἐν τῇ συναριθμήσει· ^D Βαπτίζοντες γάρ, φησιν, αὐτοὺς εἰς τὸ δρομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος· ἔτι δὲ καὶ ἀξιώματι· ἐκ Πατρὸς γάρ ὁ Υἱός, οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατήρ, φύσει δὲ ίσος. » Εγὼ γάρ, φησι, καὶ ὁ Πατήρ ἐρ δισμεν· οὐτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τάξει μὲν δεύτερον τοῦ Υἱοῦ, καθὼς ἐν τῇ συναριθμήσει δεδῆλωται, ναὶ μὴν καὶ ἀξιώματι. Πνεῦμα γάρ Υἱοῦ λέγεται, ως διὰ τοῦ Υἱοῦ χορηγούμενον. Ἐξαπέστειλε γάρ, φησιν, σ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν· οὐ μὴν ὁ Υἱὸς Πνεύματος. Φύσει δὲ ίσον καὶ Πατέρι καὶ Υἱῷ. Οἰς γάρ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια, τούτοις καὶ φύσεις ἡ αὐτή. Εὐνόμιος δὲ τῇ τάξει προσχών τῆς συναριθμήσεως, τρίτης αὐτὸν φύσεως ἀπεφήνατο.

'Ex eōtū autōtū.

Tῶν γενητῶν τὰ μὲν οὐσίᾳ, τὰ δὲ γνώμῃ τροπῆς ἔστι δεκτικά. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οὐτε κατ' οὐσίαν οὔτε κατ' ἐνέργειαν τροπῆς, ἢ ἀλλοιωσάς ἔστι δεκτικόν. Οὐκ ἕρα κτίσμα τὸ Πνεῦμα.

'Ex eōtū autōtū.

Πᾶν κτίσμα ἀγιαζόμενόν ἔστιν ἄγιον. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οὐ τῶν ἀγιαζόμενων, ἀλλὰ τῶν ὅγιαζότων. Οὐκ ἕρα κτίσμα.

'Ex eōtū autōtū.

Οὐδὲν κτίστη κατ' οὐσίαν ἄγιον. Τὸ γάρ κατ' οὐσίαν ἄγιον ω̄ δεῖται τοῦ ἑκαθεν ἀγιασμοῦ. Οὐ δεῖται δὲ ἀγιασμῷ τὸ Πνεῦμα, οὐτε ἄγιον κατ' οὐσίαν. Οὐκ ἕρα κτίσμα.

'Ex eōtū autōtū.

Πᾶν κτίσμα δοῦλόν ἔστι τοῦ δημιουργοῦ, κατὰ τὸν λέγοντα τῷ Θεῷ Προφήτην· Τὰ σύμπαντα δοῦλα σά. Τὸ δὲ δοῦλον ἐλευθερίαν καὶ υἱοθεσίαν ἐπέρφοργειν οὐ δύναται, ἃς αὐτὸν οὐκ ἔτυχε κατ' οὐσίαν. Τὸ δὲ Πνεῦμα ἐλευθερίαν ὄργει καὶ υἱοθεσίαν. Τὸ γάρ Πνεῦμα κράζει ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, Ἀεβᾶ δὲ Πατήρ. Ωστε οὐκ ἔτι εἰ δοῦλος, ἀλλὰ υἱός. Οὐκ ἕρα κτίσμα.

'Ex eōtū autōtū.

Ποίησιν δὲ γειρῶν αὐτοῦ ἀραγγέλλει, φησι, τὸ στερέωμα. Καὶ ἐν ἐπέρφῳ· Καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σοιν εἰστιν οἱ οὐρανοί. Καὶ τίνες; ἀντὶ εἰεν Θεοῦ ἀσώματοι χείρες, αἱ τὸ στερέωμα καὶ τοὺς οὐρανούς, δημιουργήσασαι, αὐτὸς δὲ Προφῆτης ἐρμηνεύει λέγων· Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ στερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα η δύναμις αὐτῶν. Ἄλλ' ὥσπερ οὐ Προφητείας λόγος οὗτος ἐν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ ζῶν, καὶ ύψοστηκώς, καὶ τῶν διων δραστήριος, οὐτως; ἐν Θεῷ οὐ πνεῦμα διαχειρόν, οὐ διαλυθόνος ἀλλα, ἀλλὰ δύναμις ἀγιαστικὴ ἐνούσιος, ἐνύπαρκτος, ἐνυπόστατος.

'Ex eōtū autōtū.

Οἱ δάκτυλοι; τοῦ Θεοῦ, διαταβαλῶν ἐν Αἰγύπτῳ τὸν χοῦν εἰς ζῶα, τὴν ἀρχῆθεν τῶν ζῶων ἀναδείξας γένεσιν, δι Παράκλητος ἦν, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Τῶν γάρ τριῶν εναγγελεῖσθων φησάντων πρὸς Ἰουδαίους εἰρηκέναι· τὸν Γίλν, Εἰ δὲ ἔγω ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, δρά δρθαστερ ἐφ' ὑμᾶς η βασιλεία τοῦ Θεοῦ, δὲ Λουκᾶς· φησιν εἰρηκέναι αὐτὸν· Εἰ δὲ ἐν δάκτυλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, δρά δρθαστερ ἐφ' ὑμᾶς η βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Οὐκοῦν καὶ τὰ διὰ Μωσέως γενόμενα ἐν Αἰγύπτῳ σημεῖα δάκτυλῳ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ τὰ παράξειν τοῦ Θεοῦ σημεῖα ἐτελεστούργειτο σὺν τῷ Πνεύματι. Δάκτυλος δὲ Θεοῦ ἐν τούτοις τοῖς ὑπὸ Μωσέως, καὶ τοῖς τοῦ Κυρίου σημείοις εἰρηται τὸ Πνεῦμα, οὐχ οὐδὲ μικρὰ τίς ἔστι τῷ Θεῷ συνοῦσα δύναμις, καθάπερ σώματα δάκτυλος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν ταῖς κατὰ διατέστιν χαρισμάτων αὐτοῦ ἔστι τὸ χάροςμα τῶν σημείων καὶ λαμάτων, τὸ ἐν τι, καὶ οὐχὶ τὰ δύλα χαρισμάτα τοῦ Πνεύματος δάκτυλον καλεῖ. Ὡ μὲν γάρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἀλλὰ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα. Ἀλλιώς δὲ χαρισματα λαμπτεῖν ἐν τῷ ἑταῖ Πνεύματι.

¹ Psal. cxviii, 91. ² Galat. iv, 6. ³ Psal. xviii, 2. ⁴ Luc. xi, 20,

A

'Ex eadem oratione.

Quae creata sunt, aut essentia, aut constitio mutationem admittunt. At Spiritus nec essentia, nec actione mutari veritate potest. Non igitur creatus est.

'Ex eadem oratione.

Quae creata sunt, ideo sunt sancta, quia sancta sunt. At Spiritus sanctus non est ex corum numero, quae sanctitatem accipiunt, sed ipse tribuit sanctitatem. Non igitur creatus est.

'Ex eadem oratione.

Nihil creatum est, quod per essentiam sanctum sit. Quod enim essentia sanctum est, externa non eget sanctificatione. Hac autem non eget Spiritus, qui per essentiam sanctus est: non ergo creatus.

B

'Ex eadem oratione.

Quae creata sunt, creatoris sunt serva. Sic enim Propheta Deum alloquitur: *Omnia serviunt libi*¹. Porro qui servus est, libertatem alteri, et adoptionem quam ipse natura nou habet, largiri non potest. At Spiritus sanctus libertatem et adoptionem elargitur. Quippe qui clamat in cordibus nostris. *Abba Pater*². Quare non jam servus, sed liber, atque ideo creatus non est.

C

'Ex eadem oratione.

Opus autem, inquit, manum ejus annuntiat firmamentum³; et alio loco: *Opera manum tuarum sunt cœli*⁴. Quae vero sint Dei corpore parentis incorporeæ manus, quibus firmamentum celosque constituit, ipso Propheta declarat: *Vero, inquietus, Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum*⁵. Ac quemadmodum hoc in Deo Verbum non prouantatur, sed vivit aliquis subsistit, et omnia facit, sic eīam Spiritus in Deo non est aer, qui diffundatur et dissolvatur, sed virtus sanctificans, quae inest, et exsistit, et in sua constat persona.

'Ex eadem oratione.

Digitus ille Dei, qui in Ægypto pulverem in animalia commutavit, primam animalium declarans generationem, Paracletus erat, Spiritus illo veritatis. Cum enim tres evangelistæ scribant, Filium ad Iudeos dixisse: *Si ego in Spiritu Dei ejicio demonia, profecto pervenit in vos regnum Dei*⁶, Lucas refert eum dixisse: *Si ego in digito Dei ejicio demonia, profecto pervenit in vos regnum cœlorum*⁷.

Ilaque et quae per Mosem in Ægypto facta sunt signa, *Digitus facta sunt Dei, et admiranda Dei signa Spiritu perfecta sunt*. Porro Dei digitus in his signis quae a Mose et a Domino sunt confecta, dicitus est Spiritus, non quod parva quedam virtus sit in Deo, ut in corpore digitus, sed quod in divisione gratiarum ejus, una quedam illarum est gratia signorum et curationum; idcirco unam hanc, non autem universas Spiritus gratias appellat digitum Dei: *Alii enim per Spiritum datur sermo scientiarum, aliis sermo scientiarum secundum eundem Spiritum; aliis gratia curationum in uno Spiritu, aliis prophetia, aliis discretio spirituum, aliis genera linguarum, aliis interpretatio sermonum: hæc autem*

¹ Psal. ci, 26. ² Psal. xxxii, 6. ³ Matth. xii, 28.

*omnia operatur unus et idem Spiritus, dividens singulis prout vult*¹. Dixerit aliquis has omnes, et alias, quæcunque sunt Spiritus gratiæ, esse tanquam corpus ipsius, singulas autem ipsarum digitum appellari. Atque hunc quidem hujusce verbi usum ne despexeris. Nam cum dixisset : *Hæc omnia Spiritus operatur, ut vult, de Deo idem ait : Divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus*². Quod si operatur omnia Deus ut vult, et hæc omnia operatur unus et idem Spiritus, dividens singulis prout vult, quomodo diversitas essentia sit, ubi eadem actionis vis? Diversis enim essentiis ex Eunomii sententia diversas esse actiones oportebat. At eamdem Spiritui auctoritatem ac potestatem Salvator esse testificans, *Spiritus, inquit, ubi vult, spirat*³.

Ex eadem oratione.

*Dei proprium est dimittere peccata, cum ipse dicat : Ego sum, qui deleo peccata tua*⁴. Et : *Si fuerint peccata vestra uti vermiculus, dealbabuntur tanquam nix, sin fuerint ut coccinum, tanquam lana alba erunt*⁵. Dominus vero insufflans apostolis : *Accipite, inquit, Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*⁶. Si nullius igitur est, remittere peccata, ut profecto non est, nisi solius Dei, *Spiritus autem sanctus ea per apostolos dimisit : Spiritus sanctus nimirum est Deus, et eamdem, quam Pater et Filius, actionem habet.*

Ex eadem oratione.

*Vade Damascum, et ibi dicetur tibi, quoniam vas electionis mihi es*⁷. Dominus igitur Paulo cum apparuisset, locutus est. At eidem Damascum ingresso Ananias ait : *Saule frater, respice, Deus patrum elegit te*⁸. Ac ne vox illa Deus de Christo intelligatur, subjicit : *Ut facias voluntatem ejus, et cognoscas justum ipsius Jesum*. Ipse vere vocacionem et electionem scriptam relinquens : *Paulus, inquit, servus Jesu Christi, vocatus apostolus*⁹. Deinde vocationi aliud quiddam adjungit : *Segregatus, inquiens, in Evangelium Dei*¹⁰. Quod autem ille, a quo segregatus est, fuerit Spiritus sanctus, Actus apostolorum ostenderunt, ubi scriptum est : *Jejunantibus autem apostolis, et orantibus dixit Spiritus sanctus : Segregate mihi Paulum et Barnabam in opus, ad quod vocavi eos*¹¹. Quod si Paulum elegit Dominus Deus patrum, quem autem hic elegit, hunc segregat Spiritus sanctus, naturæ utens auctoritate, quomodo essentia diversitas in Trinitate, in qua eadem actionis vis invenitur?

Ex eadem oratione.

*Isaias propheta : Vidi, inquit, Dominum Sabaoth sedentem in solio alto, et sublimi, et seraphim stabant in circuitu ejus. Sex alas uni, et sex alas alteri*¹². Et paulo post : *Et ait Dominus ad me : Vade, et dic populo huic : Aure audite, et nolite intelligere ; et videntes videite, et nolite cognoscere. In crassatum enim est cor populi hujus, et que se-*

λλιψ δὲ προσητεῖα. ἄλλως δὲ διάκρισις πνευμάτων, ἄλλῳ δὲ γέρη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ ἐρμηνεία γλωσσῶν. Ταῦτα δὲ πάντα διεργεῖ τὸ ἔτι καὶ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα διαιρούν ίδια ἀκάστων καθὼς βούλεται. Εἴποι οὖν τις ἄν, διτι ταῦτα πάντα, καὶ δεῖ ἄλλα χαρισμάτα εἰσι τοῦ Πνεύματος, ὡσπερ τι σῶμα αὐτοῦ τυγχάνει, τὸ δὲ καθ' ἓν τῶν χαρισμάτων δάκτυλος. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ χρήσιμον τῆς λέξεως μὴ παρίδῃς. Ηάρτα γάρ, φήσας, ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ Πνεῦμα, καθὼς βούλεται, καὶ περὶ Θεοῦ δὲ αὐτὸς ἔφη. Καὶ διαιρέστεις ἐνεργημάτων εἰσὶν· δὲ αὐτὸς Θεός, δὲ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐτοστιν. Εἰ δὲ πάντα ἐνεργεῖ δὲ Θεός, καθὼς βούλεται, πῶς ἐτερότης οὐσίας, ἐνθα ταυτότης ἐνεργείας γνωρίζεται; Παρηλλαγμένων γάρ τῶν οὐσιῶν, παρηλλαγμένας εἰναι ἔστι καὶ τὰς ἐνεργείας κατὰ τὸν ἀσεβέστατον Εὔνομον. Τὴν δὲ αὐτὴν αὐθεντίαν καὶ ἐξουσίαν μαρτυρῶν τῷ Πνεύματι δὲ Σωτῆρ, Τὸ Πνεῦμα, ἔφη, δύον θέλει καὶ τε.

Ex τοῦ αὐτοῦ.

"Ιδεον Θεοῦ ἀφίεναι ἀμαρτίας, αὐτοῦ λέγοντος· 'Ἐγώ ειμι δὲ ἐκαλείσθω τὰς ἀμαρτίας σου, καὶ· 'Ἐὰρ ὀστέοι μὲν ἀμισθραὶ ὑμῶν ὡς φοιτικοῦν, ὡς χιόνα λευκαρῶ, ἐὰρ δὲ ὀστέοι ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον λευκαρῶ. 'Ο δὲ Κύριος ἐμφυσών τοὺς ἀποστόλους ἔφη· Λαβέτε Πνεῦμα ἄγιον. 'Ἄρ τινων ἀφήτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφένται αὐτοῖς. Εἰ τοινυν οὐδενὸς ἐστιν ἀφίεναι ἀμαρτίας, ὡσπερ οὐκ ἐστιν εἰ μὴ μόνου Θεοῦ, ἀφίεται δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον διὰ τῶν ἀποστόλων. Θεός δέρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ τῆς σύντης ἐνεργείας τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Πορεύουν εἰς Δαμασκὸν, κακεῖ σοι τὸ λαζηθήσεται, διτι σκεῦος ἐκλογῆς μοι εἰ, οὐρανοῦν ἐπιφανεῖς δὲ Κύριος τῷ Παῦλῳ ἔφη. Εἰσιντι δὲ εἰς Δαμασκὸν Ἀνανίας ἔφη· Σαούλ ἀδελφός, ἀνάβλεψαι, δὲ Θεός τῶν πατέρων χροεχειρίσατο σε. Καὶ ἵνα μὴ περὶ Χριστοῦ νομισθῇ τὸ ὅμιλον, ἐπιλέγει· Τοῦ ποιῆσαι τὸ θελήμα αὐτοῦ, καὶ γνῶναι τὸν δικαιον αὐτοῦ Ἰησοῦν. "Ος δὴ τὴν κλήσιν, καὶ τὴν προχείρισιν ἀνάγραπτον ποιούμενος ἔφη· Παῦλος δούλος Ἰησοῦ Χριστοῦ κλητὸς ἀπόστολος. Είτα καὶ διλοτι πρὸς τὴν κλήσιν λέγει· Ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ. Τὸ δὲ ἀφορίσαν τὸ Πνεῦμα τυγχάνειν αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων ἐδίδαξαν· Νηστευόντων γάρ, φησι, τῶν ἀποστόλων, καὶ ποσευχομένων, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· Ἀφορίσας δὴ μοι τὸν Παῦλον, καὶ τὸν Βαρράδαν εἰς τὸ ἔργον, δὲ προσκέλημαι αὐτούς. Εἰ δὲ ἐκλέγεται μὲν αὐτὸν Κύριος δὲ Θεός τῶν πατέρων, διὸ δὲ οὐτος προσχειρίσατο, τὸν αὐτὸν ἀφορίζει τὸ Πνεῦμα, αὐθεντία φύσεως χρύμενον, πῶς ἐτερότης οὐσίας ἐν τῇ Τριάδι, ἐν διατάξεις ἐνεργείας εὑρίσκεται;

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

"Ηατας δὲ προφητεῖας Εἰδον, ἔφη, τὸν Κύριον Σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ, καὶ ἐπηρμένον, καὶ τὰ Σεραφιμι εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, ἔξι πτέρυγες τῷ ἔτι, καὶ ἔξι πτέρυγες τῷ ἔτι. Καὶ μετ' ὅλης φησι· Καὶ εἰπε Κύριος πρὸς με, Πορεύου, καὶ εἰσέρθη τῷ λαῷ τούτῳ· Ἀκοῦ ἀκούστε, καὶ οὐ μὴ συνήτε, καὶ βλέποτες

¹ Cor. xii, 8-11. ² Ibid. 6. ³ Joan. iii, 8. ⁴ Isa. xlvi, 25. ⁵ Isa. v, 18. ⁶ Joan. xx, 23. ⁷ Act. ix, 15. ⁸ Ibid. ⁹ Rom. i, 1. ¹⁰ Ibid. ¹¹ Act. xiii, 2. ¹² Isa. vi, 1, 2.

βικύτετε, καὶ οὐ μὴ ἰδητε. Ἐπαχύνθη γάρ η καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τὰ ἔξης. "Οσον μὲν οὖν κατὰ τὴν θέσιν καὶ ἀκολουθίαν τοῦ προφητικοῦ γράμματος, δὲ ἐπὶ πάντων ἐστὶ Πατήρ, ὁ δόγματος, καὶ χρησμοδοτήσας τῷ προφήτῃ. Ὁ μέντοι τῆς βροντῆς υἱὸς ἔξασια φθεγξάμενος, καὶ βροντῆς φονεύτερα, οὗτον οὐχὶ τὸ οὐκ ἡρ, ἀλλὰ τὸ ἡρ ὁ Λόρος, Υἱὸν ἔφη τὸν δόφεντα, καὶ χρησμοδοτήσαντα τῷ προφήτῃ. Λέγει γάρ ἐν τῷ ἰδιῷ συγγράμματι· Διὰ τοῦτο οὐκ ἡδύρωτο οἱ Ἰουδαῖοι πιστεύειν εἰς τὴν Ἰησοῦν, διότι εἶπεν Ἡσαΐς περὶ αὐτῶν, Τετύλωται αὐτῶν οἱ δρυθαλμοὶ, καὶ πεπώρωται αὐτῶν ἡ καρδία, δύως μὴ ἰδωσι τοῖς δρυθαλμοῖς, καὶ συνῶνται τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ λασῶμαι αὐτούς. Ταῦτα εἶπεν Ἡσαΐς, ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Παῦλος τοῦ Πνεύματος ἀπεφένετο τὴν ἀποτασίαν εἰναι, καὶ τὴν χρησμωθίαν, λέγων, Καλῶς ἔφη τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου πρὸς τοὺς κατέρας ὑμῶν· Ἀκοῦ ἀκούσστε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἰδητε. Ἐπαχύνθη γάρ η καρδία τοῦ λαοῦ τούτου. Εἰ δὲ ταῦτα συνίεσσαν, μενοί, οὐκ ἂν τὸ Πνεῦμα τῆς θεότητος; ἤλλοτρίουν.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον Χριστὸς καὶ Κύριος; δύναμά ται, λέγοντος μὲν τοῦ Ἀποστόλου, Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὐτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνοίκησεν ἀποφανόντος Χριστοῦ, λέγοντος δὲ πάλιν, Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἔστιν, οὐ τὸ Πνεῦμα δὲ Κυρίου ἐλευθεροί· ὃστε τοῦ Κυρίου Πνεῦμα Κύριος· οὐκ ἄρα κτήμα ἡ κτίσμα Κυρίου.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Ἄλλὰ λέγεις, Εἰ Θεοῦ μὲν εἰκὼν ὁ Υἱός, Υἱοῦ δὲ εἰκὼν τὸ Πνεῦμα, διατί μὴ Υἱὸς τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα εἰργάται; Τούτῳ γάρ ἴσχυροτάτῳ πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἔχρησω. "Η γάρ Υἱὸν, ἡ κτίσμα κελεύεις νοεῖν. Καὶ δι: μὴ Υἱὸς ὡνόμασται, διὰ τοῦτο κτίσμα εἶναι βλασphemεῖς τὸ τῆς κτίσεως αἴτιον. Λέγομεν γοῦν, διτὶ τὸ εἶπεν Υἱὸν ἐξ Υἱοῦ τὴν Τράπεζαν τῆς θεότητος εἰς πλήθους ὑποφύλαν προσῆγεν. Ἔτοιμον γάρ ἦν ὑπολαβεῖν, ὡς εἰπερ Υἱὸς ἐξ Υἱοῦ γεγένηται, καὶ ἐκ τούτου πάλιν ἔτερος ἀν εἴη γεγενημένος, καὶ πάλιν διλος, καὶ ἐπὶ πλήθος ἔξης. Διὰ δὴ τοῦτο τὸ μὲν ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα είναι τρανῶς ἐκήρυξεν ὁ Ἀπόστολος λέγων, ὃτι Τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐλάσσομεν, καὶ τὸ διὰ τοῦ Υἱοῦ πεφρέναντα σαφὲς πεποίηκεν, Υἱοῦ Πνεύμα δύναμάτας αὐτὸν, καθάπερ καὶ Θεοῦ, καὶ νοῦν Χριστοῦ προσειπών, καθάπερ καὶ Θεοῦ Πνεῦμα. Υἱὸν δὲ τοῦ Υἱοῦ προσειπεῖν ἐψυλάσθατο, ἵνα εἰς μὲν εἴη Πατήρ ὁ Θεός, ἀεὶ Πατήρ διαμένων, καὶ ὡν ἀττίδιας, δὲ ἐστιν· εἰς δὲ Υἱὸν ἀττίδια γεννήσει γεγενημένος, δὲ ἀνάρχως σὺν τῷ Πατρὶ Υἱὸς ἀληθινὸς Θεοῦ, ἀεὶ ὡν, δὲ ἐστι, Θεός· Λόγος, καὶ Κύριος· ἐν δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἀληθῶς ἄγιον Πνεῦμα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὸ μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ συνδοξούμενον.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Ἄλλὰ ποιεῖ τὸ Πνεῦμα, φήσ, ὁ Θεός, καὶ ποιεῖ δι'

* Isa. vi, 9, 10; Matth. xiv, 15. * Joan. xii, 39-41.

A quantur¹. Ex situ quidem atque ordine verborum prophetarum constat eum qui super omnia Pater est, illi apparuisse, et ipsum fuisse allocutum. At filius tonitrus, qui sublimia tonitruaque terribiliora loquitur, cuius proprium est non illud: Non erat, sed illud: In principio erat Verbum, Filium dicit apparuuisse et prophetam allocutum esse. Sic enim in Evangelio a se conscripto dicit: Propterea non poterant Iudei credere in Jesum, quia de ipsis dixit Isaías: Excœcati sunt oculi eorum, et induratum est ipsorum cor, ne videant oculis, et corde intelligentiam, et convertantur, et sanem eos. Hac dicit Isaías, quando vidit gloriam ejus². Paulus vero visionem hanc et valicinium tribuit Spiritui sancto: Bene, inquiens, Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres vestros: Aure audieritis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non perspicietis. In crassatum est enim cor populi hujus³. Hac si cognovissent, et recte intellexissent qui in perniciem suam sapientes sunt, Spiritum sanctum a divinitate non sejungissent. καὶ καλῶς ὑπήκοον οἱ καθ' ἐαυτῶν κακῶς σοφοί·

'Ex eadem oratione.

Spiritus sanctus, Christus et Dominus appellatur, dicente Paulo apostolo: Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus⁴. Si autem Christus in vobis, Spiritus habitationem Christi demonstrat. Dicit autem rursus: Dominus autem Spiritus est, ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas⁵. Quare Domini Spiritus Dominus, non igitur servus, nec creatus.

'Ex eadem.

At si Dei quidem imago Filius est, inquiens, Spiritus autem imago Filii, cur non Filius Spiritus dictus est? Hoc enim ut argumento firmissimo ad impietatem tuam confirmandum usus es. Vis enim ut aut Filius, aut creatus intelligatur. Et quoniam Filius non est appellatus, impie creatum asseris rerum procreatarum auctorem et procreatorem. Respondemus igitur, Si Filius Filius appellaretur, ea loquendi ratio trinitatem Divinitatis et suspicionem multitudinis pareret. Promptum enim esset suspicari, si Filius ex Filio genitus esset, alium rursus ex hoc, atque ita multis deinceps filios esse genitos. Idecirco Spiritum quidem ex Deo esse Paulus aperte pronuntiavit, dicens, nos Spiritum qui ex Deo est accepisse, et hunc fuisse per Filium declaratum, planum fecit, dum eum Filii Spiritum, quemadmodum et Patris appellavit, et Christi mentem, quemadmodum et Dei Spiritum. At Filii Filium nominare noluit, ut unus sit Pater Deus, qui semper maneat Pater, et semper existat id, quod est, unus item Filius æterna genitus generatione, qui sine principio cum Patre est, verus Dei Filius, semper id quod est manens, nempe Deus, Verbum, et Dominus, unus quoque Spiritus sanctus, vere Spiritus sanctus, ut scriptum est, qui cum Patre et Filio collaudatur.

'Ex eadem oratione.

At Spiritum, inquis, Deus facit, et facit per Filium,

* Act. xx, 25-27. * Rom. viii, 9. * II Cor. iii, 17.

et illis verbis : *Omnia per ipsum facta sunt*¹, Spiritus etiam tibi videtur contineri, atque ita Trinitas tibi redigitur ad dualitatem. Si enim cum aliis rebus Spiritus numeratur, quomodo cum Patre et Filio? aut quomodo Trinitas est Trinitas, nisi cum Patre et Filio Spiritus numeratur? Et quomodo per Trinitatem baptizamus constitutus ex quo mundus sanctitatem suscepit universus? Quin etiam cum aqua numerari Spiritum asseris, quod ut aqua, sic ipse quaque creatus sit. Sic enim Dominum loqui: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu*². Et quasi hoc parum sit, tu Spiritum etiam cum gehennæ igne collegas, propterea quod Joannes dixerit: *Ipsa vos baptizabit in Spiritu sancto et igne*³. Si dignitatem aquæ Spiritui sancto tribuis, quoniam Spiritus adventu aqua efficitur sancta, quem impietati relinquis locum? Eodem enim numero habes id quod sanctificat, et quod sanctificatur. Et quoniam ad nostrorum corporum purgationem aquam adhibet, eodem quo aquam pretio Spiritum estimandum putas. Medendi facultatem quamvis rebus ex materia constantibus utatur, non tamen iis æqualem ducis, sed earum dominam, et divinum Spiritum utentem aqua, ad peccatorum inaculas expurgandas, in abjectam aquæ humilitatem deturbas? Et cum apostoli dicant: *Hæc dicit Spiritus sanctus*; propheta dicunt: *Hæc dicit Dominus*; et Domini temptationem appellant Spiritus temptationem: cum eos, qui tentabant, sic alloquitur Petrus: *Quid consernit vobis tentare Spiritum sanctum?*⁴ et ad eosdem: *Non mentitus es, inquit, hominibus, sed Deo*⁵. Quod si rursus apostoli dicant: *Visum est Spiritui sancto, et nobis*⁶, non auctoritatem Spiritus sibi arrogantes, sed ei sese subjicientes, ut qui ab ipso Spiritu acceperint auctoritatem, tu quasi unum judicium et sensum suum esse dixerint et Spiritus, atque unam auctoritatem, conaris Spiritum ipsum in rerum creatarum ordinem redigere, quod perinde est ac si Deum Mosi diceres æqualem esse, quoniam scriptum est: *Credit populus Deo, et Mosi servo ejus*⁷. At magna est inter dominum et servum differentia. Quam quidem et scriptor indicavit subjiciens: *Mosi servo ejus*. Deus enim, ut Dominus est, et qui Mosem mittit: Moses vero ut servus, et qui mittitur, sic etiam Spiritui, tanquam Domino visum est, leges Ecclesie præscribere, apostolis vero tanquam servis ejus visum est, ea quæ pronuntiarunt, mandata dare. Non autem Spiritus servus, sed Dominus, inquit, est; et ubi Spiritus Domini, ibi libertas⁸. Ac præceptis quidem in servitutem redigitur Israel cum timore commonitus, Ecclesia vero Christianorum adoptatur, sancta per charitatem effecta. Ideo Paulus: *Non enim, inquit, accepitis spiritum servitutis iterum in timorem, sed accepistis Spiritum adoptionis, in quo clamamus: Abba Pater*⁹. Non is profecto, qui servum accipit, filius ipse et servo constitutus: nec quisquam ex eo quod servi particeps factus esset, Deum audieret Patrem appellare. Nec qui servus est, quæ Dei sunt, omnia facit ut vult. Nec Spiritus presentiam, si servus et creatus esset, ad omnia pervenire diceret David, faciem ipsum ac Dei manum appellans: *Quo ibo a Spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam?* Si ascendero in cælum, tu illic es,

A Υἱοῦ, καὶ τὸ Πάτερ δι' αὐτοῦ ἐγένετο συμπεριειληφέναι τοι δοκεῖ καὶ τὸ Πνεῦμα. Οὐκοῦν τοι δύς ἡ Τρίτης ἀποδέδειται. Εἰ γάρ μετὰ πάντων τὸ Πνεῦμα, πῶς μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ; Εἰ δὲ οὐ μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, πῶς τρίτης; ἡ Τρίτη, καὶ πῶς ἀπὸ τῆς Τριάδος τὸ βάπτισμα, τὸ κόσμου παντὸς ἀγιαστικὸν; Ἀλλὰ καὶ τῷ ὑδατι συναρθεῖσθαι αὐτὸ φῆσι, ὡς τῆς κτίσεως δύν, ὥστε περι τοῦ ὑδατοῦ εἶστι. Λέγειν γάρ τὸν Κύριον, Ἐάρ μὴ τὸς ἀραγενηθῆ ἐξ ὑδατος, καὶ Πνεύματος¹⁰ καὶ τοῦτο εἴτι μικρόν· σὺ δὲ καὶ τῷ πυρι τῇς γεννήσεως τὸ Πνεῦμα τὸ θεῖον συγκατατάττεις, διὰ τὸ λέγειν τὸν Ἱωάννην, Αὐτὸς ὁ μάτης βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἀριθμὸν καὶ πυρί. Ταῦτα ποίειν ὑπερβολὴν ἀσεβείας καταλέοιπεν; εἰ τὴν ὑδατος ἀξίαν τὸν ἄγιον Πνεύματι περιάπτεις, ἐπειδὴ Πνεύματος ἐφόδῳ τὸ ὑδωρ ἀγιάζεται; Ισάειν γάρ σοι ἔδοξε τῷ ὅγιαζόντι τὸ ἀγιαζόμενον· διὰ τὸν ὑδατι στόλον τῶν τῶν σωμάτων καθαριμὸν, διὰ τοῦτο τῆς τοῦ ὑδατος ισοτιμίας ἔδιον ἐλογίσω τὸ Πνεῦμα. Καὶ τὴν μὲν Ιατρικὴν ὅλαις χρωμένην οὐκ ισάδιον ταῖς ὅλαις λέγεις, ἀλλὰ κυριευτικὴν τῶν ὅλων, τὸ δὲ θεῖον Πνεῦμα χρωμένον ὑδατι πρὸς τὴν τῶν τῆς ἀμαρτίας ρύπων καθαρισμὸν, εἰς τὴν τοῦ ὑδατος ἀδόξιαν καὶ ταπεινότητα καταβέβληκας. Καὶ λεγόντων τῶν ἀποστόλων· Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄριθμον, ὡς οἱ προρήται, Τάδε λέγει Κύριος, καὶ Κύριον πειραν λεγόντων τὴν τοῦ Πνεύματος πειραν, διε τῆς φῆσι πρὸς τοὺς πειράσαντας ὁ Πέτρος, Τί δὲ συνεργωθῆ ὁ μῆν πειράσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄριθμον; καὶ πρὸς τοὺς αὐτοὺς· Οὐκ ἐγένεσθαι ἀπόρωποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ, ἐδὲ πάλιν οἱ ἀποστόλοι λέγωσιν· Ἔδοξε τῷ ἀριθμῷ Πνεύματι, καὶ ἡμῖν, οὐ συντάπτοντες ἑαυτούς τῇ τοῦ Πνεύματος; ἔξουσίᾳ, ἀλλὰ ὑποτάσσοντες, ὡς ὑπὸ αὐτοῦ χορηγούμενοι· τότε, καθάπερ μίαν γινώσιν καὶ φρόνησιν λεγόντων ἑαυτῶν τε καὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ μίαν ἔξουσίαν εἰς κτίσιν τὸ Πνεῦμα κατάγειν βιάζῃ, ὥστε περ εἰ καὶ τῷ Μωϋσῇ τὸν Θεὸν Ισάειν ἔφασκεν, ἀκούων δὲ, Ἐπίστευσεν ὁ λαὸς τῷ Θεῷ, καὶ Μωϋσην τῷ Θεάποτε αὐτοῦ. Ἀλλὰ πολλὴ διαφορὰ δεσπότου καὶ δούλου, ἥγιπερ καὶ δεικνύς ὁ γράφων εἰρήκε, Μωϋσῆς τῷ Θεάποτε αὐτοῦ. Θεὸς μὲν γὰρ, ὡς Δεσπότης, καὶ ὡς ἀποστέλλεις Μωϋσέως πιστευταί, Μωϋσῆς δὲ, ὡς Θεάποταν, καὶ ὡς ἀποσταλεῖς οὗτος δὴ καὶ τῷ Πνεύματι μὲν ἔδοξε δεσποτικῶς τὰ τῆς Ἐκκλησίας δοθέντα νόμιμα, τοῖς δὲ ἀποστολοῖς ὑπηρετικῶς τὰ δια αὐτῶν ἐκφωνηθέντα προστάγματα· ἀλλ' οὐ τὸ Πνεῦμα δούλον, δὲ δὲ Κύριος, διφορι, τὸ Πνεῦμα δίστι, καὶ οὐ τὸ Πνεῦμα Κύριον, ἔκει ἀλευθερόλα. Καὶ δουλαγωγεῖται μὲν ἐπιτάγμασι τοῖς τοῦ Πνεύματος ὁ Ἰσραὴλ σὺν φόδῳ νουθετούμενος, υἱοθετεῖται δὲ ἡ Χριστιανῶν Ἐκκλησίας δια ἀγάπης ἀγιαζούμενη. Διὸ φῆσιν δο Παῦλος· Οὐ γάρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς σύδονα, ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα νιοθεσίας, ἐν φράζομεν, Ἀββᾶ δο Πατήρ. Οὐ δὴ δο δούλον εἰληφὼν; Γιδ; ἐν δούλον καθίσταται, οὐδὲ διὰ τὴν τοῦ δούλου μετουσίαν Πατέρα τὸν Θεὸν παρέχειται, οὐδὲ τὸ δούλον τὰ τοῦ Θεοῦ πάντα ἐνεργεῖ καθὼς βούλεται, οὐδὲ ἀν τὴν τοῦ Πνεύματος παρουσίαν δούλου καὶ κτίσματος δυτος ἐπι πάντων διήκειν ἔφασκεν δο Υἱούλος, προσώπων αὐτὸ καὶ χείρα Θεοῦ προσαγορεύων· Ποῦ

¹ Joan. i, 3. ² Joan. iii, 5. ³ Matth. iii, 11. ⁴ Act. v, 9. ⁵ Ibid. 4. ⁶ Act. xv, 28. ⁷ Exod. xiv, 31.

⁸ II Cor. iii, 17. ⁹ Rom. viii, 15.

πορευθώ ἀπὸ τοῦ Πρεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ Αἱ δεσκέδερο in infernum, ades. Si sumpero pennas προσώπου σου ποὺ ϕύγω; Ἐάν διατῶ εἰς τὸν meas diluculo, et habitarero in profundum maris, et οἴσταρόν, σὺν ἐκεῖ εἰ. Ἐάν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, εἰς εἰναι illuc manus tua deducet me, et deducet me dextera tua¹. Spiritus enim est, qui replet universa, sicut scriptum est: Spiritus Domini replevit orbem terrarum². πεπληρωκές τὰ σύμπαντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὸν οἰκουμένην.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.'

Αλλὰ διετί, φησι, οὐχὶ προτείνεις τῷ ίνα γινώσκωσις σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ δὴ ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα; οὐκ ἀφορέσων τὸ Πνεῦμα τῆς δυάδος, ἀλλὰ τούναντίον ἔνων, καὶ δηλῶν ἐν Πατρὶ καὶ Γεννᾷ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἀχώριστον. Ἔπει καὶ δὲ φησίν ὁ Παῦλος· "Οσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, Χριστὸς ἐτεθέστησε, οὐ δῆπον καὶ χωρὶς τοῦ Πατρὸς τὸν ἀγιασμὸν εἰστηγήσατο, ἀλλ᾽ ἐν Γεννᾷ καὶ τὸν Πατέρα δεδήλωκε· καὶ δὲ φησίν· Ἡμῖν γὰρ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, οὐχ ὑπεξήρχε τὸν Γεννὸν τὸν λέγοντα, Οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπεριγόντει εἰ μὴ ὁ Γεννός, καὶ φῶν ὁ Γεννός ἀποκαλύψῃ· εἰ δὲ καὶ μὴ δινομάζων τὸν Πατέρα δηλοῖ μετὰ τῆς τοῦ Γεννού προτερηγορίας καὶ τὸν γεννήτορα, καὶ μὴ δινομάζων τὸν Γεννὸν δηλοῖ μετὰ τοῦ πατρόφου δύναματος καὶ τὸν γεγεννημένον· οὕτω καὶ ἔνα τὸ Πνεῦμα μὴ δινομάζεται ἐν τῷ χορηγοῦντι αὐτῷ καὶ μεταδόντι Χριστῷ νοηται· ή καὶ δὲ φαστὸν οἱ ἀπόστολοι· Τάδε λέγεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, μόνον ὑποληφθεῖται τὸ Πνεῦμα νομοθετεῖν ἡμῖν, καὶ προαγορεύειν τὰ μέλλοντα, καὶ μὴ ἐκ Πατρὸς δι' Γεννοῦ ἐν Πνεύματι τὴν νομοθετεῖν καὶ προφητεῖν κατέρχεσθαι; καὶ δὲ λέγεται τὸ παῖδιον ἄγιον ἐκ Πνεύματος ἀγίου γεγεννήσθαι, χωρὶς τοῦ Λόγου τὸ Πνεῦμα παραγενούντος εἰς τὴν τοῦ βρέφους ὑπόστασιν ὑποληφθεῖα; καὶ οἱ γε λέγοντος τοῦ Ιωάννου, δὲι ὁ Λόγος σὸρες ἐγένετο, καὶ τῷ Λόγῳ τῆς σαρκώσεως ἐπιγραφομένης. Ἀλλὰ διὰ πάντων δηλοῖ, δὲι καὶ ἐν τῷ Λόγῳ τὸ Πνεῦμα, καὶ δὲ Λόγος; ἐν τῷ Πνεύματι, τῆς ἐνώπιας τῆς κατὰ τὴν Θεότητα μὴ διαιρουμένης. Τριάδα μὲν γὰρ ἡ τῶν τριῶν δύναμάτων παράληψις ἐξαριθμεῖται, καὶ παρίστησι· τῆς δὲ Τριάδος; ξειτὴ τὴν ἔνωσιν ἡ καὶ καθ' ἐν δυναμα δηλώσει; ὡς τὸ ἐξ αὐτοῦ, καὶ δὲ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, συνήγαγεν εἰς ἐν δυναμα τὸ τε τοῦ Πατρὸς ιδίωμα, καὶ τοῦ Γεννοῦ, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος. Εἰς γὰρ Θεός ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς, δὲι οὐ πάντα, καὶ ἐν Πνεύμα ἄγιον, ἐν φῷ τὰ πάντα.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.'

Ἄλλὰ πνεῦμα, φησι, λέγεται ἀνθρώπου, ὡς τὸ Ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ δικλείγουσον. Πνεῦμα καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ, Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμα μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις· καὶ τὸ ἀνεμιζον, ὡς τὸ, Πνεύμα αὐτοῦ, καὶ δικλείσσεται ὑδατα, καὶ ἔτερα πολλὰ εὔροι τοις ἄν. Λέγομεν οὖν πρὸς τὴν τῶν ἐναντίων ἀντίθεσιν, δὲι εἰ νομίσειε τις ταυτότητα εἰσάγειν απὸ τῶν δύμανύμων, τὸ ποιήσειν δὲν δηντα πολλά λέγεται, η καλείται; ἐνδὲ δὲ ἐστι τοῦτο κυρίου τοῦ λέγοντος Ιωρίου καὶ ἀληθῶς Θεοῦ· Ἐγὼ εἰμι ὁ θεός· Λέγονται δὲ καὶ πατέρες πολλοί, καὶ θεοί, καὶ σοφοί, καὶ δυνατοί, καὶ δημιουργοί, ἀ τῷ θεῷ μόνῳ φύει πρόσεστιν ἂστε. Καὶ ἀγένητα ὡσεύτως λέγονται τὰ μηδέπω γεννηθέντα, μέλλοντα δὲ γεννᾶ-

D

'Ex eadem.'

At spiritus, inquis, hominis dicitur, ut eo loco: *Austeres spiritum eorum, et deficient³, et Dei Spiritus dicitur, ut ibi: Non permanebit Spiritus meus in hominibus istis⁴. Et ventus dicitur spiritus, ut illud: Flabit spiritus ejus, et fluent aquæ⁵.* Et alia multa repertis spiritum appellari. Ad hoc igitur, quod adversarii objicunt, respondemus, non fieri nominum similitudine, ut res quoque idem sint. Multa enim sunt, quæ eodem nomine appellantur, quod tamen nomen nisi proprio convenit. Exempli gratia, Dominus, et vere Deus est, qui dicit: *Ego sum qui sum⁶*, multi tamen dicuntur dii et patres, et sapientes, et potentes, et effectores, quæ Leo soli natura semper adsunt. Ingenita item dicuntur, quæ nondum sunt genita, sed tamen futurum est, ut

¹ Galat. iii, 27. ² I Cor. ii, 10. ³ Matth. xi, 27.

⁴ I Cor. viii, 6. ⁵ Psal. ciii, 21. ⁶ Gen. vi, 3. ⁷ Psal. cxlvii, 18. ⁸ Exod. iii, 9 f.

gignantur et sint. Ut mortuorum resurrectio nondum est, sed tamen est futura. Et annulus, qui ex ferro conficiendus est, nondum est. Ingenita rursus dicuntur, quae nullo pacto sunt. Verba item multis accipiuntur modis, sed unum est Dei Verbum semperium, quod et Deus in Evangelio dicitur, per quod omnia facta sunt. Et Dei filii in Scriptura dicuntur multi, ut : *Filius genui, et educavi*¹. Et : *Filius meus primogenitus Israel*², qui tamen adoptione et gratia per verum Filium dicuntur filii, non tamen veri naturae filii; ex natura enim et veritate res ipsae censemur.

Ex eadem.

Imago Filiū dictus est, et digitus Dei, et Dei Spiritus, et Verbum, et bonus Spiritus, et rectus, et principalis, et Spiritus virtutis, et Dominus, et Deus dictus est Dei Spiritus, quemadmodum et Verbum. Si enim cum Deo et Verbo virtutes celorum firmitat Spiritus, quomodo alienus, quem qui accipiunt, sunt Dei templi? Qui et Spiritus oris Dei appellatur, et mundi creationis causa simul cum Verbo demonstratur, qui facit omnia tanquam Deus, quemadmodum vult, ut Apostolus ait³. Ille adoptionis Spiritus, ille libertatis auctor, qui ubi vult, spirat divinitatem, quem quidem et Spiritum veritatis aperie rerum omnium Dominus vocat. Qui in columbae specie super ipsum e cælo descendit. Qui Domini carnem sanctificavit cum virtute nunquam a Deo separatus. Qui novit, quae Dei sunt omnia, ut spiritus qui in nobis est, quae nostra sunt; humanus, inquam, spiritus, qui in nobis est. Sic et, Quae Dei sunt, inquit, nemo novit, nisi Spiritus Dei⁴. Et rursum Servator: Nemo, inquit, novit Filium, nisi Pater, neque Patrem novit quisquam, nisi Filius et cui soluerit Filius rerule⁵. Hoc illi simile est, et illud huic par: Nobis enim, inquit, Deus per Spiritum suum revelavit. Vide igitur, quomodo Pater aliquando revelat Filium, aliquando Patrem, aliquando Spiritus Patrem simul et Filium.

διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. Ὁρα τοιγαροῦν πῶς ποτὲ μὲν Πατέρα, ποτὲ δὲ τὸ Πνεῦμα Υἱὸν, καὶ Πατέρα ὡσαύτως.

Ex eadem oratione.

In mundi procreatione perspicuum est, Patrem cum Filio et Spiritu colloqui, quemadmodum Moses humano more colloquenter ipsum inducit atque dicentem: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*⁶. Cui enim dicit, *Faciamus, nisi Verbo, et unigenito Filio, per quem omnia facta sunt, quemadmodum scribit evangelista, et Spiritui de quo scriptum est: Spiritus divinus, qui fecit me?*⁷ Ac quamvis oratione non declaraverit, de quibus dicat, aut quos alloquatur, tamen quod de ipso solum non dicat, patet ex eo, quod, *Ecce, inquit, Adam ut unus e nobis factus est*⁸. Et rursum: *Venite, inquit, et descendentes confundamus linguis ipsorum*⁹, ut et numerum eorum intelligas. Nemo enim audeat angelos cum Creatore et Domino collocare. Neque rursum Dei persona una potest intelligi, cum dicat: *Tanquam unus e nobis, et: Venite, et descendentes confundamus*¹⁰. Perspicuum et illud est quod de Sodomio-

A σθαι, ἢ γίνεσθαι, ὡς ἡ τῶν νεκρῶν ἀνάστασις οὐκα γεγονοῦσα ἀγένητος, μέλλουσα δὲ εἶναι, ἢ ὡς δὲ ἀπὸ σιδῆρου δακτύλους μέλλων γίνεσθαι, ἐτι ἀγένητός ἐστιν. Πάλιν ἀγένητον τὸ ἀνούσιον νοοῦμεν, τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς δν. Ἀλλὰ μὲν οὖν καὶ λόγοι πολλοὶ προστιχορέουνται, εἰς δὲ δ τοῦ Θεοῦ ἀδίστος, δὲ καὶ Θεὸς ἐν Εὐαγγελίῳ κηρυσσόμενος, δι' οὐ τὰ πάντα ἔγενετο. Καὶ νιοὶ Θεοῦ λέγονται ἐν τῇ Γραφῇ πολλοί, κατὰ τὸ, Υἱοὺς ἀγένητος, καὶ ὑψωσα· καὶ πάλιν, Υἱὸς πρωτότοκος μου Ἰησαῖ, θάσει μέντοι, καὶ χάριτί τινι νιοθετούμενοι ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, νιοὶ θεοῦ καὶ μὴ ἀληθινοὶ. Ἀπὸ γὰρ φύσεως καὶ ἀληθείας ὅρμαται τὰ πράγματα.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ εἰρηται, καὶ δάκτυλος Θεοῦ, καὶ Θεοῦ Πνεύμα, καὶ δῆμα, καὶ ἄγαθὸν Πνεύμα, καὶ εὐθὲς, καὶ ἡγεμονικὴν, καὶ Πνεύμα δυνάμεως, καὶ Κύριος, καὶ Θεὸς εἰρηται τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεύμα, ὡς καὶ δὲ Λόγος. Εἰ γὰρ μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου στρεψει τὰς δυνάμεις τῶν οὐρανῶν τὸ Πνεύμα, πῶς ἀλλητριον, διπερ οἱ λαβόντες Θεοῦ ναός εἰσιν, δὴ καὶ Πνεύμα στόματος Θεοῦ προστιχορέεται, καὶ τῆς δημοργίας αἰτιον μετὰ τοῦ Λόγου δειχνυται, τὸ ἐνεργοῦν τὰ πάντα ὡς Θεός, καθὼς βούλεται, ὡς φρίσιν δὲ Ἀπόστολος, τὸ τῆς νιοθείας Πνεύμα, τὸ τῆς ἐλευθερίας αἴτιον, τὸ διπού θέλει πνέον θεώτητα, δὴ καὶ Πνεύμα τῆς ἀληθείας δ τῶν δῶλων Κύριος σαφῶς δονομάζει, τὸ ἐν εἴδει περιτερᾶς ἐπ' αὐτὸν ἐξ οὐρανοῦ καταδύν, τὸ ἀγιάζον τὴν κυριακὴν σάρκα μετὰ τῆς δυνάμεως, τὸ τὴν οἰκουμένην πλήρον, τὸ παντὶ παρὸν, ὡς Θεός, μετὰ τοῦ Θεοῦ ἀχωρίστας δν ἀει, τὸ γινώσκον τὰ τοῦ Θεοῦ πάντα. Οὐς τὸ πνεύμα τὸ ἐν ἡμῖν τὰ ἡμῶν, τὸ ἀνθρώπινον λέγω πνεύμα τὸ ἐν ἡμῖν, οὕτω, φησι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν, εἰ μὴ τὸ Πνεύμα τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν φησιν δὲ Σωτὴρ. Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Υἱόν, εἰ μὴ δὲ Πατήρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ δὲ Υἱός, καὶ φῶντας φησιν δὲ Υἱὸς ἀποκαλύψαι. Τούτο ἔκεινον δμοιον, κάκειν τούτου ισοδυναμον. Ήμῖν γὰρ, φησιν, δ Θεὸς ἀπεκάλυψε. Ήμῖν γὰρ, φησιν, δ Θεὸς ἀποκαλύψει, ποτὲ δὲ Υἱὸς Πατέρα, ποτὲ δὲ τὸ Πνεύμα Υἱὸν, καὶ Πατέρα ὡσαύτως.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Κατὰ τὴν κοσμοποιίαν πρὸς τὸν Υἱὸν καὶ Πατέρα διατελεγόμενης δῆλος ἐστιν δ Θεός, ὡς ἀνθρώπικωτέρῳ τύπῳ παρέστησεν δ Μωϋσῆς, διατελεγόμενον αὐτὸν εἰσάγων, καὶ φάσκοντα. Ποιησωμεν διθρωτο^D κατ' εἰκόνα ημετέρα, καὶ καθ' δμοιωσιν. Τὴν γὰρ λέγει τὸ ποιησωμεν δ τῷ Λόγῳ καὶ μονογενεῖ Υἱῷ, δι' οὐ τὰ πάντα ἔγενετο κατὰ τὸ Εὐαγγελίον, καὶ τῷ Πνεύματι, περὶ οὐ γέγραπται, Πνεύμα θεῖον τὸ ποιησάται με; Εἰ δὲ καὶ μὴ δημητριώκει, περὶ τίνων, ἢ πρὸς τίνας διαλέγεται, δμως μὴ περὶ ἑαυτοῦ μόνον λέγειν δῆλον ἐστιν, δὲ φησιν, 'Ιδον 'Αδαμ γέτροντες ὡς εἰς ἐξ ημῶν καὶ πάλιν Δεῦτε κατεβάτες συρχέωμεν αὐτῶν τὰς γλώσσας, Ιτα καὶ συνυριθμούμενος νοήσης. Οὗτος γὰρ εἰς Ισοτιμίαν ἀγγέλους συντάξαι τολμήσει τις τῷ Δημιουρῷ, καὶ Δεσπότῃ, οὗτε Θεοῦ πάλιν ἐν πρόσωπον οἶντες τὸ λέγεσθαι, ὡς εἰς ἐξ ημῶν, καὶ, λευτε καὶ κατεβάτες συρχέωμεν. Εναρξε, δὲ

¹ Isa. 1, 2. ² Exod. iv 22. ³ Coloss. 1, 16. ⁴ I Cor. ii, 41. ⁵ Matth. xi, 27. ⁶ Gen. 1, 26. ⁷ Joan. 1, 3. ⁸ Job. xxxiii, 21. ⁹ Gen. iii, 22. ¹⁰ Gen. xi, 7.

καὶ τὸ περὶ τῆς καταστροφῆς Σοδόμων λεγόμενον, τὸ Ἐβραῖς Κύριος παρὰ Κυρίου θεῖον καὶ πῦρ ἐκ τοῦ σύραποῦ. Καὶ τὸ ἐν προφήτῃ παραπλησίως τούτων εἰρημένον ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, Κατέστη εψια αὐτοὺς, ὡς κατέστρεψεν δὲ Θεὸς Σόδομα καὶ Γόμορφα. Καὶ ἐτέρως φίλανθρωπευόμενος λέγει δὲ Θεός, Σώσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ τῷ Θεῷ αὐτῶν, ὅπερ οὐκ ἀπέισε τῇς ἀποστολικής λέξεως, τῆς λεγούσης, Δώρη αὐτῷ Κύριος εὑρειτε Ελεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ μημέρᾳ.

Τοῦ αὐτοῦ. Πρὸς τοὺς λέτορτας, διτι πολλάκις γέγραπται περὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ Πατρὸς, περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ βαπτισματι μόνον.

Ἐάν δὲ λέγῃ ὁ Πατὴρ, Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκκενώσῃ πᾶν τοῦ Πνεύματος μονὸν ἄλλα σάρκα, τι εἰπωμεν περὶ τοῦ Υἱοῦ; Οὐ γέγραπται γάρ ἐνταῦθα. Ἐάν δὲ λέγῃ ὁ προφήτης· Ἐκεὶ συνήντησαν ἔλαφοι, καὶ εἶδος τὰ πρόσωπα ἀλλιῶν ἀριθμῷ παρῆλθορ, καὶ μητέρας οὐχ ὑπελεῖψθη, διότι Κύριος ἐτετέλεστο αὐταῖς, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ συνήγαγεν αὐτάς· ποῦ δὲ Υἱός; Ἐάν δὲ λέγῃ· Πνεῦμα παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται, καὶ χροὴν πάσαν ἔχω ἐποίησυ· ποῦ δὲ Υἱός; Ἐάν δὲ λέγῃ ὁ Δασιδ· Καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἄγιον μή ἀτακέλης ἀπ' ἐμοῦ· ποῦ δὲ Υἱός; Ἐάν λέγῃ ὁ αὐτός· Καρδιαὶ καθαρὰν κτιστορ ἐν ἐμοὶ δὲ Θεός, καὶ Πνεῦμα εὐθές ἐγκατατιστορ ἐν τοῖς ἀγάπασιν μου· ποῦ δὲ Υἱός; Ἐάν δὲ λέγῃ ὁ αὐτός πάλιν· Καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθόν ὁδηγήσει με ἐν τῷ εὐθείᾳ· ποῦ δὲ Υἱός; Ἐάν δὲ λέγῃ ὁ αὐτός· Καὶ Πνεύματις ἡγεμονικῷ στήριξόν με· ποῦ δὲ Υἱός; Ἐάν δὲ λέγῃ ὁ αὐτός· Λόγος· Πνεῦμά ἐστιν ἐν βροτοῖς, προηὴ δὲ παντοκράτορός ἐστιν ἡ διδάσκοντα με· ποῦ δὲ Υἱός; Ἐάν δὲ λέγῃ ὁ Δασιδ· Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσοται, καὶ ἀρακαριστὶς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· ποῦ δὲ Υἱός; Ἐάν δὲ λέγῃ· Ποὺ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποὺ φύγω; ποῦ δὲ Υἱός; Ἐάν δὲ λέγῃ· Οὐαὶ τέκνα ἀποστάται, τάδε λέγει Κύριος· Ἐποίησατε βουλῆν οὐδὲ ἐμοῦ, καὶ συνθήκας οὐ διὰ τοῦ Πνεύματος μου· ποῦ δὲ Υἱός; Ἐάν δὲ λέγῃ· Καὶ ἐξελεύσεται ἁδός ἐκ τῆς φύλης Ἰσραὴλ, καὶ ἀρθος ἐκ τῆς φύλης ἀραβήσεται, καὶ ἐπικαταστεῖται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλῆς καὶ ισχύος, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, καὶ ἐμπλήσει αὐτὸν Πνεῦμα φόβον Θεοῦ· πῶς χωρίσω τὸ Πνεῦμα; Ἐάν δὲ λέγῃ· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐ εἰρεκεί ἔχρισθε με, εναγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέστακέ με, κηρύξαι αἰγματώτοις ἀγεστιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν· πῶς χωρίσω τὸ Πνεῦμα; Καὶ δισαὶ φιλοπόνων δυνατὸν ἀπὸ τῆς Γραφῆς τῆς τε Παλαιᾶς εὔρειν καὶ ἀπὸ τῆς Καινῆς τε Διαθήκης περὶ τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρός. Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· Ιδοὺ γάρ συλλιήψη ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν. Καὶ τῆς Μαρίας λεγούσης· Κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο,

rum eversione dictum est: *Pluit Dominus a Domino ignem, et sulphur e caelo*¹. Et quod his simile Prophetā dixit e persona Dei: *Everti eos ut evertit Deus Sodomam et Gomorrah*. Et aliter humano more loquitur Deus: *Serrabo eos in Domino Deo ipsorum*. Quod quidem non est dissimile verborum Apostoli, cum ait: *Det ipsi Dominus invenire gratiam a Domino in illa die*².

Ejusdem ad eos qui dicunt sapere de Filio et Patre scriptum esse, de Spiritu autem in baptismo tantum.

Quod si Pater dixit: *In ultimis diebus effundam de Spiritu meo super omnem carnem*³, quid de Filio sumus dicturi? Ille enim de eo scriptum non est. Si vero propheta dicit: *Ibi convenerunt cervæ, et viderunt facies altera alterius: transierunt numero, et una earum relieta non est, quoniam Dominus præcepit ipsis, et Spiritus ejus congregavit eos*⁴; ubi Filius? Si itidem dicit: *Spiritus exhibet a me, et statui omnem ego feci*⁵; ubi Filius? Si vero David dicit: *Et Spiritum tuum sanctum ne auferas a me*⁶; ubi Filius? Item si ille ipse dicit: *Cor mundum crea in me, Deus, et Spiritum rectum innova in visceribus meis*⁷; ubi Filius? Rursus si idem dicit: *Et Spiritus tuus bonus deducet me in terra recta*⁸; ubi Filius? Si idem dicit: *Et Spiritu principali confirma me*⁹; ubi Filius? Quod si Job dicit: *Spiritus divinus qui me fecit*¹⁰, ubi Filius? Si rursus idem Job dicit: *Spiritus est in hominibus, status autem Omnipotentis est qui me docet*¹¹; ubi Filius? Quod si David dicit: *Emittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ*¹²; ubi Filius? Item si dicit: *Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam*¹³? ubi Filius? Quod si dicit: *Vie filii desertores, haec dicit Dominus: Fecistis consilium non per me, et pactiones non per Spiritum meum*¹⁴; ubi Filius? Rursus si dicit: *Et egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ascendet, et requiescat super eum Spiritus sapientiae et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus cognitionis et pietatis, et replebit ipsum Spiritus timoris Dei*¹⁵: quomodo separabo Spiritum? Si itidem dicit: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me; misit me ut pauperibus evangelizarem: ut praedicarem captivis remissionem, et cœcis vi sum*¹⁶: quomodo separabo Spiritum? Et quæcumque licet cum studio ac labore invenire tum e Veteri Scriptura, tum e Novo Testamento, de Spiritu et Filio et Patre. Ave, gratia plena, Dominus tecum: ecce enim concipies in utero, et paries filium¹⁷. Et cum Maria diceret: *Quomodo cognoscam istud, quandoquidem virum non cognosco?* dicit ei angelus: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi*¹⁸. Et rursus idem angelus ad Joseph dicit: *Ne timeas accipere Mariam conjugem tuum; nam quod in ea conceptum est, a Spiritu sancto*

¹ Gen. xix, 24. ² II Tim. i, 18. ³ Joel. ii, 28. ⁴ Isa. xxiv, 15, 16. ⁵ Isa. Lvi, 16. ⁶ Psal. L, 13. ⁷ Ibid. 12. ⁸ Psal. cxlvii, 10. ⁹ Psal. L, 14. ¹⁰ Job xxxviii, 4. ¹¹ Job xxxviii, 8. ¹² Psal. ciii, 30. ¹³ Psal. cxxviii, 7. ¹⁴ Isa. xxx, 1. ¹⁵ Isa. xi, 1-5. ¹⁶ Isa. lxv, 1. ¹⁷ Luc. i, 28, 31. ¹⁸ Ibid. 34, 35.

est¹. Et rursus prophetæ verba exponens evan- gelista ait: *Ut adimpleretur quod scriptum est: Ecce Filius meus electus, dilectus meus, in quo bene complacitum est animæ meæ, ponam Spiritum meum super ipsum*². Atque in Evangelio scriptum est: *Spiritus ubi vult, spirat, et vocem ejus audis: sed nescis unde veniat, aut quo vadat. Sic est omnis qui natus est e Spiritu*³. Et similiter in Evangelio: *Si vero ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia, igitur pervernit in vos regnum Dei*⁴. Et rursus scriptum est: *Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus: et Spiritus blasphemia non habet remissionem*⁵. Et in baptismo descendit Spiritus sanctus, et mansit super eum⁶; angeli vero descendedentes ministrabant ei⁷. Quo cognoscas angelos quidem descendedentes ministrare, servitatem ut ostendant: Spiritum vero super ipsum mansisse, ut, mansione audita, naturæ ejus libertatem intelligas. Scriptum autem est: *Et Pater in me manens, ipse facit opera*⁸. Et rursus scriptum est: *Iesus autem plenus Spiritu sancto reversus est a Jordane, et actus est per Spiritum in desertum, diebus quadraginta tentatus a diabolo*⁹. Et iterum: *Accipite Spiritum sanctum. Quorumcunque remiseritis peccata, remittuntur; quorumcunque retinueritis, retenta sunt*¹⁰. Et rursus: *Veritatem vobis dico, expedit vobis ut ego vadam; etenim si ego non abiiero, Paracletus non veniet ad vos. Spiritus veritatis, qui a Patre procedit*¹¹.

ηρετο ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον, ἡμέρας τεσσαράκοτα πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου· καὶ πάλιν· Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον. Ἀντιωρὰ δρῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀρέωται· ἀντιωρῶντες τοῦ θεοῦ. Καὶ πάλιν· Τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λέγω, συμφέρει ὑμῖν ἡ έτών ἀπέλθω ἐπειδὴ γὰρ ἐγώ μη ἀπέλθω, διαβόλος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, διαβόλος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς.

Quod si dicant: Non loquuntur a seipso Spiritus, sed quæcumque audierit loquetur¹²; ipsis dicimus: Neque Filius a seipso loquitur: *Sed qui me misit Pater, inquit, ille mihi dixit quid dicam et quid loquar*¹³: omnia enim quæcumque Spiritus et Filius loquuntur, Dei sunt oracula. Et cama ob causam *Omnis Scriptura dirinitas inspirata, etiam utilis est*¹⁴, quippe quam locutus sit Spiritus. Hoc namque vere ostendit Spiritum non esse creaturam, quoniam rationalis omnis creatura modo a seipsa loquitur, modo ea quæ Dei sunt, ut cum dicit Paulus: *De virginibus autem præceptum Domini non habeo; consilium tamen de tanquam misericordiam consecutus a Domino*¹⁵. At tis qui matrimonio juncti sunt præcipio non ego, sed Dominus¹⁶. Et propheta: *O Domine, nihilominus iudicia loquar ad te; quid est quod impii prospere agunt?*¹⁷? Et rursus: *Huc me, mater! qualem me peperisti!*¹⁸! Nonnunquam autem ait: *Hæc dicit Dominus*¹⁹. Et aliquando Moyses: *Gracili roce et tarda lingua ego sum*²⁰. Aliquando vero is ipse: *Hæc dicit Dominus: Emitte populum meum, ut mihi servial*²¹. Spiritus autem non sic. Non enim modo sua, modo quæ Dei sunt

¹ Matth. i, 20. ² Matth. xii, 17; Isa. xlvi, 1. ³ Joan. iii, 8. ⁴ Matth. xi, 28. ⁵ Ibid. 31. ⁶ Matth. iii, 16. ⁷ Matth. iv, 11. ⁸ Joan. xiv, 10. ⁹ Luc. iv, 1, 2. ¹⁰ Joan. xx, 22, 23. ¹¹ Joan. xxi, 7. ¹² Joan. xxi, 13. ¹³ Joan. xii, 49. ¹⁴ II Tim. iii, 16. ¹⁵ I Cor. viii, 25. ¹⁶ Ibid. 10. ¹⁷ Jerem. xii, 1. ¹⁸ Jerem. xv, 10. ¹⁹ Jerem. xxx, 2. ²⁰ Exod. iv, 10. ²¹ Exod. v, 1.

Α ἐπειδὴ πρὸς οὐ γινώσκω; λέγει αὐτῇ ὁ ἄγγελος· Πνεῦμα ἄγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμες ὑψησον τῷ Ἱωσῆφ· Μὴ φοβηθῆς παραλαβέντος Μαριάμ τὴν γυναικά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐστιν ἄγιον. Καὶ πάλιν ὁ εὐαγγελιστῆς ἐρμηνεύων τὰ ἐν τῷ προφήτῃ λέγει· Ἐτα πληρωθῆναι τὸ γεγραμμένον· Ἰδοὺ δὲ οὐ πάτερ μου ὁ ἐκ λεκτός, ὁ ἀγαπητός μου, εἰς δὲ ηδονὴν γένεσεν ἡ ψυχή μου. Θήσω τὸ Πνεῦμα μου ἐπὶ αὐτόν. Καὶ ἐν Εὐαγγελίῳ γέγραπται· Τὸ Πνεῦμα δύον θέλει πετεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἴδας πόθεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει. Οὗτος ἐστὶ πᾶς δὲ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος· καὶ δομοίς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· Εἰ δὲ ἐπειδὴ οὐ Πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἀρέωται ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. Καὶ πάλιν γέγραπται· Πάσα ἀμαρτία καὶ βλασφημία ἀρέωται τοῖς ἀνθρώποις, ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἔχει ἀρέσιν. Καὶ ἐν τῷ βαπτισματι κατῆλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ ἐμείνεν ἐπ' αὐτόν· οἱ δὲ ἄγγελοι κατελθόντες διηκόνουν αὐτῷ· Ἰνα γνῷς, διτι οἱ ἄγγελοι κατελθόντες διακονοῦσιν, ἵνα τὴν δουλείαν δεῖξωσι· τὸ δὲ Πνεῦμα ἐμείνειν ἐπ' αὐτὸν, ἵνα τὴν μονὴν ἀκούσας, ἐλευθερίαν νοήσῃς τῆς φύσεως αὐτοῦ. Γέγραπται δὲ· Καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ μένων, ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτός. Καὶ πάλιν γέγραπται· Ἰησοῦς δὲ πληρὸς Πνεύματος ἀγίουν ὑπέστρεψεν ἀπὸ Ἰορδάνου, καὶ πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου· καὶ πάλιν· Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον. Ἀντιωρῶντες τοῦ θεοῦ. Καὶ τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λέγω, συμφέρει ὑμῖν ἀπέλθω ἐπειδὴ γὰρ ἐγώ μη ἀπέλθω, διαβόλος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς.

Εἰδὼν δὲ λέγωσιν· Οὐ λαλεῖ ἀφ' ἀντοῦ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' οὐσα ἀπὸ ἀκούσης λαλήσει· λέγομεν αὐτοῖς· Οὐδὲ δὲ οὐδὲς ἀφ' ἀντοῦ λαλεῖ· Ἀλλ' ὁ πέμψας με, φησι, Πατὴρ, ἐκεῖνός μοι εἶπε τι εἰλικρινὰ τι λαλήσω· πάντα γάρ δοσα λαλεῖ τὸ Πνεῦμα καὶ δὲ Υἱὸς, τοῦ θεοῦ εἰσι λόγια. Καὶ διὰ τοῦτο Πάσα Γραφὴ θεότευνος καὶ ωφελιμός ἐστιν, ἀπὸ τοῦ Πνεύματος λαληθεῖσα. Καὶ γάρ ἀληθῶς τοῦτο δεῖχνωσι μηδεὶς εἰπεν τὸ Πνεῦμα κτίσμα, ἀπειδὴ πάτια ἡ λογικὴ κτίσις ποτὲ ἀφ' ἔκτυπης λαλεῖ, ποτὲ τὸ θεοῦ, ὡς σταν λέγη Παῦλος· Περὶ τῶν παρθενῶν επιτελήντην Κύριον οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωσι οὐδὲ λαλημένος ὑπὸ Κύριον. Τοῖς δὲ γεγραμμένοις παραγγέλλω οὐκ ἔτρω, ἀλλ' ὁ Κύριος· καὶ δι προφήτης· Ο Κύριε, πλὴν κρίματα λαλήσω πρὸς σέ· τι διεσεβεῖς εἰνοδούνται; καὶ πάλιν· Οἱ μοι, μῆτερ, ὡς τίτα μὲν ἔτεκες; Ποτὲ δὲ λέγει· Τάδε λέγει Κύριος. Καὶ ποτὲ Μωσῆς· Ισχρόζωτος καὶ βραδύτλωστός εἰμι ἐγώ. Ποτὲ δὲ δὲ αὐτός· Τάδε λέγει Κύριος· Εξαπόστελλος τὸν λαόν μου, ἵνα μοι λατρεύσῃ. Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐχ οὕτως· Οὐ γάρ ποτὲ τὰ ἀντοῦ λέγει, ποτὲ δὲ τὰ τοῦ θεοῦ· τοῦτο γάρ ἦν κτίσματος. Ἀλλὰ πάντα τὰ τοῦ Πνεύματος;

τοῦ Θεοῦ εἰσὶ λόγια· δρυώς καὶ τὰ τοῦ γένου. Διὸ
τούτῳ οὐδὲ ὁ Υἱὸς λαλεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ. Οὐ γάρ πέμψας
γιε, φησί, Πατὴρ, ἐκεῖνός μοι εἶπε τὸ εἶπα καὶ τὸ
λαλήσω·

Τοῦ πάτον ἐκ τῶν πρὸς Ἀμφιλοχίον τριάκοντα
κεφαλαιούν, κεφαλαιού θ'. Ἀφοριστικαὶ δρυοις
περὶ τοῦ Πνεύματος τῇ τῷ Γραφῶν δικολο-
ύοντοι διδασκαλίη.

"Ηδη δὲ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τὰς κοινὰς
ἡμῶν ἐννοίας ὅποιαὶ τινές εἰσιν ἔκτασισμεν, τὰς τε
ἐκ τῶν Γραφῶν περὶ αὐτοῦ συναχθεῖσας ἡμῖν, καὶ
ἄς ἐκ τῆς ἀγράφου παραδόσεως τῶν Πατέρων διεδε-
ξάμενα. Πρῶτον μὲν ὅν, τίς, ἀκούσας τῶν προσ-
τριγοριῶν τοῦ Πνεύματος, οὐδὲ διανισταται τῇ ψυχῇ,
καὶ πρὸς τὴν ἀνωτάτω φύσιν τὴν ἐννοιαν ὑπερβαίνει;
Πνεῦμα γάρ Θεοῦ εἰρηται, καὶ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας,
ὅτι παρὰ τοῦ Πατέρος ἐκπορεύεται· Πνεῦμα εὐθεῖς,
Πνεῦμα ἡγεμονικόν.

Πνεῦμα ἀγίον τὸ χρίσια
αὐτοῦ καὶ ιδίᾳσσα κλήσις· ὅπερ δὴ μάλιστα παν-
τὸς τοῦ ἀσωμάτου, καὶ καθαρῶς ἀπὸ τοῦ καὶ
ἀμεροῦς δυνομά ἐστι. Διὸ καὶ ὁ Κύριος, τὴν ἐν τόπῳ
προσκυνεῖσθαι τὸν Θεὸν ἡγουμένην ἐδάσκων, ἐπὶ^B
ἀπεριληπτὸν τὸ ἀσώματον, Πνεῦμα, φησίν, ὁ Θεός.
Οὐ τοινύν δινατὸν, Πνεῦμα ἀκούσαντα, περιγεγραμ-
μένην φύσιν ἐντυπώσαι τῇ διανοΐᾳ, ἢ τροπαῖς καὶ
ἀλλοιωσεστιν ὑποκειμένην, ἢ ὅλως ὅμοίαν τῇ κτίσει·
ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀνωτάτω ταῖς ἐννοιαῖς χωροῦντα, νοεράν
οὐσίαν ἐπάντηκες ἐννοεῖν, διπειρον κατὰ δύναμιν,
μεγέθει ἀπεριόριστον, χρόνος ἢ αἰώνιον ἀμέτρητον,
ἄφθονον ὃν ἔχει καλῶν. Πρὸς δὲ πάντα ἐπέστραπται
τὸ ἀγιασμὸν προσθέμενα· οὐ πάντα ἐφέται τὰ κατ'
ἀρετὴν ζῶντα, οἷον ἐπαρδόμενα τῇ ἐπιπνοῇ καὶ
βοηθούμενα πρὸς τὸ οἰκεῖον ἑαυτοῖς καὶ κατὰ φύσιν
τέλος. Τέλειωτικὸν τῶν ἀλλων, αὐτὸς δὲ οὐδαμοῦ
ἔλλειπον· οὐκ ἐπισκευαστῶς ζῶν, ἀλλὰ ζῶντος
χορηγόν· οὐ προσθήκαις αὐξανόμενον, ἀλλὰ πλήρες
εὐθύνης, ἐν ἑαυτῷ ἐδρυμένον, καὶ πανταχοῦ ἐν.
Ἀγιασμῷ γένεσις, φῶς νοτίδων, πάσῃ δυνάμει λο-
γικῆς πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὑρεσιν οἴδην τινα κατα-
χάνειαν δι' ἑαυτοῦ παρεχόμενον. Ἀπρόσιτον τῇ φύ-
σει· τῷ χωρητὸν δι' ἀγαθότητα· πάντα μὲν πληροῦν τῇ
δυνάμει, μόνοις δὲ διὸ μελεκτὸν τοῖς ἀξίοις, οὐχ ἐν
μέτρῳ μετεχόμενον, ἀλλὰ κατ' ἀναλογίαν τῆς πίστεως
διακρούν τὴν ἐνέργειαν. Ἀπλοῦν τῇ οὐσίᾳ, ποικιλον
τοῖς δυνάμεσιν· διὸν ἐκάστῳ παρὸν, καὶ διὸν ἀπαν-
ταχόν δι. Ἀπαλός μεριζόμενον, καὶ οὐλοσχεῖος· με-
τεχόμενον· κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἡλιακῆς ἀκτί-
νος, ης ἢ χάρις, τῷ ἀπολαύοντι ὡς μόνῳ παροῦσα,
καὶ γῆν ἐπιτάλαπει καὶ οὐλασσαν, καὶ τῷ ἀέρι ἐγκέ-
κρατει. Οὕτω δὴ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκάστῳ τῶν δεκτι-
κῶν, ὡς μόνῳ παρὸν, διαρχὴ τοῖς πάσι τὴν χάριν
ὁλόκληρον ἐπαφίσιν· οὐδὲ παλαύει τὰ μετέχοντα,
ὅτιον αὐτὰ πέφυκεν, οὐχ διον ἐκεῖνο δύναται.

παρε illustrat, misceturque aeri. Sic et Spiritus sanctus, unicuique capacium cum adsit quasi
soli, sufficienter omnibus gratiam ac integrum infundit: quo fruuntur quæcunque de illo partici-
piant, quantum ipsis fas est natura, non quantum ille potest.

Οἰκείωται δὲ Πνεύματος πρὸς ψυχὴν οὐκ διὰ
τόπου προσεγγισμὸς (πῶς γάρ ἄν πλησιάσαι τῷ

¹ Juan. xii, 49. ² Joan. xv, 26. ³ Psal. 1, 12, 13. ⁴ Joan. iv, 24.

A loquitur; id namque pertinet ad creaturam. Verum
omnia Spiritus verba, Dei oracula sunt: similiter
et Filii dicta. Quapropter ne Filius quidem a seipso
loquitur. Qui enim misit me Pater inquit, ille mihi
dixit quid dicam et quid loquar.

Ejusdem ex triginta capitum ad Anaphilochium ca-
pite 9. Separatae de Spiritu sancto sententia, Scri-
pturarum doctrinæ cœsentantia^a.

Jam vero etiam de Spiritu communes no-
stre notiones cujusmodi sint expendamus, tum
cas quæ nobis de illo e Scripturis collectæ sunt,
tum eas quæ Patrum traditione non scripta acce-
pimus. Primum igitur, quis, auditis Spiritus appella-
tionibus, animo non erigitur, et ad supremam
naturam cogitationem non attollit? Nam Spiritus
Dei dictus est, et Spiritus veritatis, qui ex Patre
procedit ^b: Spiritus rectus, Spiritus principalis ^c.
Spiritus sanctus, propria est illius ac peculiaris
appellatio: quod sane nomen omnium maxime
rem incorpoream et ab omni materia puram et in-
compositam declarat. Quapropter et Dominus cum
eum, quæ Deum in loco adorari existimabat, elo-
ceret, rem incorpoream comprehendere non posse,
Spiritus, inquit, est Deus. Proinde fieri non potest,
ut qui audit Spiritum, naturam loco circumscri-
ptam, aut mutationibus et alterationibus obnoxiam,
aut omnino creature similem sibi animo singat:
sed ad id quod summum est cogitatione progre-
diens, intelligentem substantiam cogitet necesse est,
virtute infinitam, magnitudine incircumscribat,
nec temporum nec sæculorum dimensionem reci-
pientem, ea quæ habet bene largè impartientem.
Ad quem omnia convertuntur quæ agent sanctificatione:
quem omnia appetunt juxta virtutem viven-
tia, cuius afflatus velut irrigantur et adjuvantur, ut
perveniant ad proprium suum naturalemque finem.
Qui perficit cetera, ipse vero in nullo deficit: qui
non vivit per instaurationem, sed vitam suppeditat;
nec accessionibus augescit, sed statim plenus est:
qui in seipso firmatur, et nusquam non adest.
Origo sanctificationis, lux intelligibilis: universæ
potentie rationali ad veritatis investigationem ve-
luti illustrationem quamdam ex sese præbens. Na-
tura inaccessus, sed qui capi possit ob benignita-
tem; omnia quidem implens virtute, sed solis iis
qui digni sunt communicabilis, quibus sese non
eadem impertit mensura, sed iuxta proportionem
fidei dispergit vim suam. Simplex essentia, va-
rius potentis; qui singulis totus adest, et totus
ubique est. Qui sic dividitur ut ipse nihil patiatur;
cujus sic omnes participes sunt, ut ipse maneat
integer, radii solaris in morem, cuius beneficium
fruenti tanquam uni adest, et tamen terram ac
mare illustrat, misceturque aeri. Sic et Spiritus sanctus, unicuique capacium cum adsit quasi
soli, sufficienter omnibus gratiam ac integrum infundit: quo fruuntur quæcunque de illo partici-
piant, quantum ipsis fas est natura, non quantum ille potest.

Spiritus autem cum anima conjunctio non sit
loca propinquitate (nam qui sit ut ad incorporeum

corporaliter accedas?), sed a cupiditatibus recessu, quæ post accesserunt animæ propter amicitiam erga carnem, et a Dei consortio alienarunt. Itaque, si quis ab eo, quod vitii labo contraxerat, probro purgetur, atque ad nativam pulchritudinem reversus velut regiae imagini formam veterem per puritatem reddat, hoc uno demum modo potest ad Paracletum appropinquare. Ille autem, veluti sol, purum nactus oculum, ostendet tibi in seipso imaginem illius qui videri non potest. In beata autem hujus imaginis contemplatione videbis ineffabilem archetypi pulchritudinem. Per hunc corda sustolluntur in altum, manu ducuntur infirmi, proficientes perficiuntur. Hic eis qui ab omni sorde purgati sunt illucescens, per communionem quam cum ipso habent, spirituales reddit. Et quemadmodum corpora nitida, pellucidaque, contacta radio, sunt et ipsa supra modum splendida, et alium fulgorem ex sese profundunt, ita animæ quæ Spiritum ferunt, illustranturque a Spiritu, sunt et ipsæ spirituales, et in alios gratiam emittunt. Hinc futurorum præscientia, mysteriorum intelligentia, occultorum comprehensio, donorum distributiones, cœlestis conversatio, cum angelis chorea: hinc gaudium nunquam finiendum, hinc in Deo perseverantia, hinc similitudo cum Deo, et quo nihil sublimius expeti potest, hinc est ut deus sias.

Ejusdem adversus eos qui dicunt non oportere Patri et Filio adjungere Spiritum sanctum. Cap. 10.

Non oportet, inquit, Patri et Filio adjungere Spiritum sanctum: partim eo quod sit alienæ naturæ, partim quod dignitate sit inferior. Quibus æquum est ut apostolorum verbis respondamus: *Deo oportet obediens magis quam hominibus*¹. Nam si Dominus aperte in tradendo salutifero baptismate præcepit discipulis, ut baptizarent omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti², haud dignatus cum illo consortium: contra isti dicunt, non oportere Spiritum Patri Filioque conjungere; an non Dei præcepto palam adversantur? Etenim, si dicunt hujusmodi conjunctione non declarari ullam communionem aut consortium; dicant quidnam conveniat hoc existimare, et quam aliam efferaunt magis peculiarem consortii rationem? Et quidem si Dominus sibi et Patri non adjunxit Spiritum in baptismo, neque etiam nobis vitio revertant quod eos conjungimus. Nihil enim nos diversum neque sentimus, neque loquimur. Sin autem illuc conjunctus est Patri et Filio Spiritus, nec quisquam est adeo impudens, ut aliud quidquam dicat, ne sic quidem nos in jus vocent, si Scripturas sequimur.

Sed belli adversum nos apparatus instructus est, omnisque cogitatio intenta est in nos, et lingue maleficorum hic vehementius jaculantur quam illi, qui Christum occiderant, olim lapidibus impetrerunt Stephanum. Verum ne consequantur, ut lateat

A ἁσωμάτῳ σωματικῷ;), ἀλλ' ὁ χωρισμὸς τῶν παθῶν, ἀπερ, ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν σάρκα φιλίας ὑπερέρον ἐπιγνόμενα τῇ φυσῇ, τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οἰκειότητος ἡλλοτρίωσε. Καθαρόντα δὴ οὖν ἀπὸ τοῦ αἴσχου;, δὲνεμάξατο διὰ τῆς κακίας, καὶ πρὸς τὸ ἐκ φύσεως κάλλος ἐπανελθόντα, καὶ οἶον εἰκόνι βισιλεικῇ τὴν ἀρχαῖαν μορφὴν διὰ καθαρίτητος ἀποδέντα, οὕτως ἐστὶ μόνως προσεγγίσαι τῷ Παρακλήτῳ. 'Ο δ', ὡσπερ ἥλιος, κεκαθαρμένον δύμα παραλαβὼν, δεῖξει σοι ἐν ἐαυτῷ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀօράτου. 'Ἐν δὲ τῷ μακαρίῳ τῆς εἰκόνος θεάματι τὸ ἀρρέπτον δψει τοῦ ἀρχετύπου κάλλος. Διὰ τούτου καρδιῶν ἀνάβασις;, γειραγώγια τῶν ἀσθενούντων, τῶν προκοπόντων τελείωσις. Τοῦτο, τοῖς ἀπὸ πάσσης κτηλίδος κεκαθαρμένοις ἐλλάμπον, τῇ πρὸς ἔπειτα κοινωνίᾳ πνευματικούς ἀποδέκχονται. Καὶ ὡσπερ τὰ λαμπρὰ καὶ δισφανῆ τῶν σωμάτων, ἀκτίνος αὐτοῖς ἐμπεσούσης, αὐτά τε γίνεται περιλαμπῆ, καὶ ἐτέραν αὐγὴν ἀρ' ἐαυτῶν ἀποτελεῖται: οὕτως αἱ πνευματοφόροι ψυχαὶ, ἐλλαμψθεῖσαι παρὰ τοῦ Πνεύματος, αὐταὶ τε ἀποτελοῦνται πνευματικαὶ, καὶ εἰς ἐτέρους τὴν χάριν ἐξαποστέλλουσιν. Ἐντεῦθεν μελλόντων πρόγνωσις, μυστηρίων σύνεσις, κεχρυμμένων κατάληψίς, χαροσμάτων διανομαὶ, τὸ οὐράνιον πολίτευμα, ἡ μετὰ ἄγγέλων χορεία, ἡ ἀτελεύτητος εὐφροσύνη, ἡ ἐν Θεῷ διαμονή, ἡ πρὸς θεὸν ὁμοίωσις, τὸ ἀκρότατον τῶν ὀρεκτῶν, θεὸν γενέσθαι.

Toῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ γρῆναι συντάσσειν Πατρὶ καὶ Γενὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα. Κρατ. ε.

Οὐ χρή, φασι, Πατρὶ καὶ Γενὶ συντετάχθαι τὸ ἄγιον Πνεῦμα, διά τε τὸ τῆς φύσεως ἀλόγοιον, καὶ τὸ τῆς ἀξίας καταδέξε. Πρὸς οὓς δίκαιοιν τὴν τῶν ἀποστόλων φωνὴν ἀποκρίνασθαι, δπι Πειθαρχεῖν Θεῷ δεῖ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. Εἰ γάρ δὲ μὲν Κύριος σαφῶς ἐν τῇ παραδόσει τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος προσέταξε τοῖς μαθηταῖς βαπτίζειν πάντα τὰ ἔθνη εἰς δυναμαὶ Πατρὸς καὶ Γενοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος, οὐκ ἀπαξιῶν τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν, οὗτοι δὲ μὴ γρῆναι αὐτὸν Πατρὶ καὶ Γενὶ συντάσσειν λέγουσι πῶς οὐχὶ τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ προδῆλως ἀνθίστανται; Εἰ μὲν γάρ οὐκ εἰναι φασι τὴν τοιαύτην σύνταξιν κοινωνίας τινὸς καὶ συναφείας δηλωτικήν, εἰπάτωσαν, τι μὲν γομίζειν τούτο προτίχει; τίνα δὲ ἔτερον συναφείας τρόπον οἰκειότερον ἔχουσι; Καίτοι γε εἰ μὴ συνῆψεν δὲ Κύριος ἐαυτῷ καὶ τῷ Πατρὶ τὸ Πνεῦμα κατὰ τὸ βάπτισμα, μηδὲ ἡμῖν τὴν συνάφειαν ἐγκαλεῖτωσαν. Οὐδὲν γάρ τιμεῖς ἀλλοιότερον οὔτε φρονοῦμεν, οὔτε φιεγγόμεθα. Εἰ δὲ συνῆπται ἐκεῖ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Γενῷ, καὶ οὐδεὶς οὕτως ἀναιδῆς ὥστε ἄλλο τι φῆσαι, μηδ' οὕτως ἡμῖν ἐγκαλεῖτωσαν, εἰ τοῖς γεγραμμένοις ἀκολουθοῦμεν.

'Αλλ' ἡ μὲν παρασκευὴ τοῦ καθ' ἡμῶν πολέμου ἔξηρτυται, καὶ πᾶσα διάνοια πρὸς ἡμᾶς τέταται, καὶ γλῶσσαι βλασφήμων ὅδε τοξεύουσται σφρούρτερον βάλλουσσι ἢ τὸν Στέφανον τότε τοῖς λθιοῖς οἱ χριστοφόνοι· μὴ λανθανέτωσαν δὲ, δπι πρόσχημα μὲν ἡμᾶς

¹ Act. v, 29. ² Matth. xxviii, 19.

δι πολεμος ἔχει, ή δὲ ἀλήθεια τῶν γνωμένων πρὸς τὸ θύμος; βλέπει. ‘Ματε ἐφ’ ἡμᾶς μὲν δῆθεν τὰς μηχανάς καὶ τὰς ἐνέρας διασκευάζονται, καὶ ἀλλήλους ἐγκελεύονται εἰπιθυμεῖν, ὡς ἔκαστος ἔχει ἐμπειρίας ή βώμης. Πίστις δὲ ἔστι τὸ πολεμούμενον, καὶ κονὴς σκοπὸς ἀπαστοῖς τοῖς ἐναντίοις καὶ ἐχθροῖς τῆς ὑγιανοῦσης ὑδασκαλίας τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καταστέσαι, ἐκ τοῦ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν ἐδαφισθεῖσαν ἀφανισθῆναι. Διὰ τοῦτο, ὡς τῶν χρεωφειλετῶν οἱ δῆθεν εὐγνώμονες, τὰς ἐκ τῶν ἐγγράφων ἀποδεῖξεις ἐπιθυμεῖσαι, τὴν δηγραφὸν τῶν Πλατέρων μαρτυρίαν ὡς οὐδὲνδε ἀξίαν ἀποκεπμόμενοι. Ἀλλ’ οὐ γάρ ὑψηλομεθα τῆς ἀληθείας, οὐδὲ δειλίζῃ τὴν συμμαχίαν προδώσομεν. Εἰ γάρ οὐ μὲν Κύριος ὡς ἀναγκαῖον καὶ σωτῆριον δόγμα τὴν μετὰ Πατρὸς σύνταξιν τοῦ ἀγίου Πνεύματος παραδέδωκε, τοῖς δὲ οὐτω δοκεῖ, ἀλλὰ διαιρεῖν καὶ διασπᾶν καὶ ἐπὶ τὴν φύσιν τὴν λειτουργικὴν μετοικίειν· τῶς οὐκ ἀληθές, διὰ τὴν ἑαυτῶν βλασφημίαν κυριατέραν ποιοῦντας τῆς τοῦ Δεσπότου νομοθεσίας; Φέρε δὴ οὖν, πάσαν φιλονεικίαν καταβαλόντες, οὗτω περὶ τῶν ἐν χερσὶ πρὸς ἀλλήλους διατακέψωμεθα.

Χριστιανοὶ πόθεν ἡμεῖς; Διὰ τῆς πίστεως, πάς τις ἀν εἰποι. Σωζόμεθα δὲ τίνα τρόπον; Ἀναγεννθέντες δηλοντές διὰ τῆς ἐν τῷ βαπτίσματος κάριτος. Πέθεν γάρ δίλοθεν; Εἰτα τὴν σωτηρίαν ταῦτην διὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος βεβαιουμένην γνωρίσαντες, δην παρελάθομεν τύπον διδαχῆς προηστόμεθα; Ἡ μεγάλων ἀν εἰς στεναγμῶν ἄξιον, εἰπερ εὐρισκόμεθα νῦν μαχρυνόμενοι μᾶλλον ἀπὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ή διὰ ἐπιστεύσαμεν· εἰπερ δὲ τότε προσεδεξάμεθα, νῦν ἀπαρνούμεθα. Ἰση ἔστιν ἡ ζημία ή διμοιρὸν τινὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπελθεῖν, ή ἐν τι τῶν ἐκ τῆς παραδόσεως ἐλλείπον δέξασθαι. Τὴν τε δμολογίαν, ή διὰ τῆς πρώτης εἰσαγωγῆς κατεθέμεθα, διε, ῥυσθέντες ἀπὸ τῶν εἰδώλων, προστήθομεν Θεῷ ζῶντι, ο μή, ἐπὶ παντὸς φυλάσσων καιροῦ, καὶ διὰ πάσης ἑαυτοῦ τῆς ζωῆς ὡς ἀσφαλοῦς φυλακτηρίου περισχόμενος, ξένον ἑαυτὸν καθίστησι τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ, τῷ ίδιῳ χειρογράφῳ μαχόμενος, διὰ τῆς κατὰ τὴν πίστιν διμολογίας κατέθετο. Εἰ γάρ δρκή μοι ζωῆς τὸ βάπτισμα, καὶ πρώτη ἡμερῶν ἐκείνη ἡ τῆς παλιγγενεσίας ἡμέρα, δῆλον, διὰ ταῦτα καὶ φωνῇ τιμιωτάτῃ πασῶν ἡ ἐν τῷ χάρτῃ τῆς ιδεοθεσίας ἐκφωνηθεῖσα. Τὴν οὖν εἰσάγουσάν με εἰς τὸ φῶς, τὴν γνῶσιν (40) Θεοῦ μοι χαριταμένην παράδοσιν, δι’ ἡς τέκνον ἀπεδείχθην Θεοῦ, δ τέως διὰ τὴν δμαρτίαν ἐχθρὸς, ταύτην προδῶ, ταῖς τούτων πιθανολογίαις παρατραπεῖς; Ἀλλὰ καὶ ἐμαυτῷ συνεύχομαι μετὰ τῆς διμολογίας ταύτης ἀπελθεῖν τρόπος τὸν Κύριον, καὶ αὐτοῖς παρασινῷ, ἀσυλον διατηρῆσαι τὴν πίστιν, εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, καὶ ἀχώριστον ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ φυλάξαι τὸ Πνεύμα, τὴν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος διασκαλίαν ἐν τε τῇ διμολογίᾳ τῆς πίστεως διατηροῦντας καὶ ἐν τῇ τῆς δόξης ἀποπληρώντες.

Τοῦ αὐτοῦ.

Τίνι οὐαί; τίνι θλίψις; τίνι ἀπορία καὶ σκότως; τίνι αἰωνία κατάκρισις; Οὐ τοί; παραβάταις; οὐ τοί;

PATROL. CXXX.

A nos quidem esse belli occasionem, sed quae aguntur revera ad excelsum spectare. Itaque in nos quidem machinas et insidias instruunt, seque mutuo exhortantur ad ferendas suppetias, ut quisque peritiae aut robore valet. Cæterum id quod oppugnantur, fides est, isque scopus communis est omnibus adversariis, et sancte doctrine inimicis, ut soliditatem fidei in Christum concutiant, apostolicam traditionem solo æquatam abolendo. Eapropter, sicut solent qui bonæ fidei debitores sunt, probatores e Scriptura clamore exigunt, Patrum testimoniū, quod scriptum non est, velut nullius momenti rejicientes. At de tuenda veritate nihil remittimus, neque ignavia a ferendis illi auxiliis desistimus. Etenim si Dominus nobis, ut necessarium ac salutare dogma, Spiritus cum Patre conjunctionem tradidit; his autem non ita videtur, sed dividere ac distrahere Spiritum et ad servilem naturam destrudere: an non verum est, apud illos blasphemiam ipsorum plus habere ponderis, quam Domini præscriptum? Agedum igitur omni contentione deposita, ita de iis quæ in manibus sunt, inter nos dissepiemus.

Christianī unde nos? Per fidem, dicit quilibet. Salvi autem simus, quo modo? Nimur regenerati per gratiam quæ confertur in baptismō. Nam unde alioqui? Ergone postquam hanc salutem per Patrem et Filium et Spiritum sanctum ratam ac firmatam noverimus, traditam nobis doctrinæ formam abjiciemus? Id profecto multis dignum suspiciriis fuerit, si comperiamur nunc longius abesse a salute nostra, quam tum cum credidimus; si quæ tunc receperimus, nunc abnegamus. Par et æquale damnum est, sive quis baptismatis expers decedat de vita sive recipiat baptismā, cui unum aliquod eorum quæ tradita sunt desit. Et quisquis professionem, quam in prima institutione depositimus, cum liberati a simulacris accessimus ad Deum vivum, in omni tempore non servat, nec eam quasi tutissimum præsidium per totam suam vitam complectitur, seipsum alienum reddit a promissis Dei, suo ipsius chirographo repugnans, quod in professione fidei depositit. Nam si mihi vita initium est baptismus, ad dierum omnium primus est dies regenerationis; perspicuum est et vocem illam omnium pretiosissimam esse, quæ in adoptionis gratia prolatā est. Itane igitur traditionem, quæ me adducit ad lucem, quæ Dei cognitionem largiā est, per quam factus sum filius Dei, qui prius propter peccatum eram hostis, deseram, seductus istorum speciosis sermonibus? Quin potius et illud mihi precor, ut cum hac professione contingat hinc decidere ad Dominum: et ipsos hortor, ut inviolatam servent fidem usque ad diem Christi, et indivulsum a Patre et Filio custodiant Spiritum: doctrinam baptianatis tum in fidei professione, tum in gloriæ persolutione servantes.

Ejusdem.

Cui vā? cui afflictio? cui angustia ac tenebra? cui sempiterna condemnatio? Nonne præva-

ricatoribus? nonne iis qui fidem abnegarunt? Sed unde probantur abnegasse? Nonne hinc, quod suas ipsi professores irritas fecerunt? Quid autem professi sunt, aut quando? Professi sunt credere se in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, tum cum renuntiantes diabolo et angelis ejus salutiferam illam vocem ediderunt. Quod igitur istis dignum vocabulum excogitatum est a filiis lucis? Nonne perfugae ac prævaricatores appellantur, ut qui salutis sue pacta violarent? Quo igitur nomine eum qui Deum abnegavit, quo eum qui Christum abnegavit, appellem? Quoniam alio, quam prævaricatoris ac desertoris? At ei qui negavit Spiritum, quod me vis nomen imponere? Nonne hoc idem, quippe qui pactum cum Deo initum violari? Ergo cum et fidei in Spiritum professio beatitudinem pietatis nobis conciliet, et abnegatio criminis abnegati Dei faciat obnoxios: an non horrendum est ipsum nunc rejicere, non ignem, non gladium, non crucem, non flagella, non rotam, non tormenta metuentes, sed solis sophismatibus seductionibusque istorum, qui Spiritui rebellis sunt, deceptos? Testificor omni homini Christum profidenti, et Deum neganti, quod Christus nihil illi proderit; aut Deum invocanti, Filium vero spernenti, quod inanis est fides illius. Item ei qui Spiritum rejicit, testificor quod fides ejus qua proficitur Patrem et Filium, inanis erit: quam nec habere potest nisi simul adsit Spiritus. Non enim credit in Filium, qui non credit Spiritui; nec credit in Patrem, qui non credit Filio. Nec enim potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto¹; et, Deum nemo vidit unquam, sed unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, hic nobis enarravit². Insuper talis expers est vere adorationis. Neque enim fieri potest, ut quis Filium adoret, nisi in Spiritu sancto, aut ut Patrem invocet, nisi in adoptionis Spiritu.

Ejnsdem adversus eos qui dicunt sufficere baptismum in nomine Domini. Cap. 12.

Nemini vero in fraudem inducat illud Apostoli, quod Patris et Spiritus sancti nomen in baptismo commemorationem frequenter omittit: neque ideo putet indifferentem esse nominum invocationem. Quicunque, inquit, in Christum baptizati estis, Christum indivitis³; et rursus: Quicunque in Christo baptizati estis, in mortem illius baptizati estis⁴. Nam Christi appellatio, totius est professio: declarat siquidem et Deum qui unxit, et Filium qui unctus est, et Spiritum sanctum qui est unctio: quemadmodum a Petro in Actis didicimus, Iesum Nazarenum, quem unxit Deus Spiritu sancto⁵. Item in Isaia, Spiritus Domini super me, eo quod unxit me⁶: et Psalmicus ille cantor; Propterea unxit te Deus Deus tuus cito exultationis præ consortibus tuis⁷. Videtur tamen interdum Apostolus etiam

A την πίστιν ἀρνησαμένοις; Τίς δὲ τῆς ἀρνήσεως ἐλεγχός; Οὐχὶ διὰ τὰς οἰκείας ὅμοιογίας τὸ θέτησαν; Ωμόλογησαν δὲ τι, ἢ πότε; Πιστεύειν εἰς Πατέρα καὶ Γίδην καὶ ἄγιον Πνεῦμα, δὲ, ἀποτεξάμενοι τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, τὴν σωτήριον ἐκείνην ἀφῆκαν φωνήν. Τίς οὖν πρέπουσα τούτοις προσηγορία παρὰ τῶν τέκνων τοῦ φιώτης ἔξευρεθη; Οὐχὶ παραβάται προσαγορεύονται, ὡς εἰς τὰς τῆς σωτηρίας αὐτῶν συνθήκας παραπονήσαντες; Τί οὖν εἶπω τὸν ἀρνησίον; τί δὲ τὸν ἀρνησίχριστον; Τί δλλο γε ἢ παραβάτην; Τῷ δὲ τὸν Πνεῦμα ἀρνησαμένη τίνα με βούλει προσηγορίαν θέσθαι; Οὐ τὴν αὐτὴν ταύτην, ὡς τὰς πρὸς Θεὸν παραβάντι συνθήκας; Οὐκοῦν δέποτε καὶ ἡ ὅμοιογία τῆς εἰς αὐτὴν πίστεως τὸν τῆς εὐεσθείας μακαρισμὸν προξενεῖ, καὶ ἡ δρυησίς τῇ κατακρίσει τῆς ἀθεστήτους ὑποβάλλει, πᾶς οὐς φοβερὸν τοῦτο νῦν ἀθετῆσαι, οὐ πύρ, οὐ ξίφος, οὐ σταυρὸν, οὐ μάστιγας, οὐ τροχὸν, οὐ στρεβλωτήρας φοβηθέντας, ἀλλὰ σωρτίσμασι μόνοις καὶ παραγωγαῖς; τῶν πνευματομάχων παρακρουσθέντας; Μαρτύρομε παντὶ ἀνθρώπῳ ὅμοιογοντι Χριστὸν, καὶ τὸν Θεὸν ἀρνουμένῳ, ὅτι Χριστὸς αὐτὸν οὐδὲν ὠφελήσει· ἢ Θεὸν ἐπικαλουμένῳ, τὸν δὲ Γίδην ἀθετοῦντι, ὅτι ματαία ἔστιν ἡ πίστις αὐτοῦ· καὶ τῷ τὸ Πνεῦμα παραπομένῳ, ὅτι ἡ εἰς Πατέρα καὶ Γίδην πίστις αὐτῷ εἰς κενὸν ἀποδησται, ἢν οὐδὲ ἔχειν δύναται, μή συμπαρήστος τοῦ Πνεύματος. Οὐ πιστεύει μὲν γάρ εἰς Γίδην δημήτης πιστεύει τῷ Πνεύματι· οὐ πιστεύει δὲ εἰς Πατέρα δημήτης πιστεύει τῷ Γίδῃ. Οὐτε γάρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πρείματι ἔτιφεν καὶ, Θεὸν οὐδεὶς ἐώρακε πάποτε, ἀλλ᾽ ὁ μορογερῆς Γίδης, ὃ ὥρε τοῖς κάλπαις τοῦ Πατρός, οὐτος ημῦν ἐξηγήσατο. Ἀμοιρός ἔστι καὶ τῆς ἀληθινῆς προσκυνήσεως διοικτός. Οὗτος γάρ Γίδης προσκυνήσαι δυνατὸν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ, οὔτε ἐπικαλέσασθαί δυνατὸν τὸν Πατέρα εἰ μὴ ἐν τῷ τῆς νιοθείας Πνεύματι.

Τὸν πάντοιο πρὸς τοὺς λέγοντας ἐξαρκεῖν καὶ μηδεὶς τὸδε τὸν Κύριον βάπτισμα. Κεφάλ. 13.

Καὶ μηδένα παρακρουσθεῖσα τὸ τοῦ Ἀποστόλου, ὡς τὸ διοία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐπὶ τῆς τοῦ βαπτίσματος μνήμῃς πολλάκις παραλιμπάνοντος, μηδὲ διὰ τοῦτο ἀπαρατήσαντος τοῦτον τὴν ἐπίκλησιν εἶναι τῶν διοικάτων. Όστι, φησιν, εἰς Χριστὸν διβαπτίσθητε. Χριστὸν ἐρεδύσασθε καὶ πάλιν· Όσοι εἰς Χριστὸν διβαπτίσθητε, εἰς τὸν Θραυστραντοῦ διδυπτίσθητε. Ή γάρ τού Χριστού προσηγορίᾳ τού παντός ἔστιν διοικογία· δηλοί γάρ τὸν τε χριστανὸν Θεὸν, καὶ τὸν χριστέντα Γίδην, καὶ τὸ χρίσμα τὸ Πνεῦμα, ὡς παρὰ Πέτρου ἐν τοῖς Πράξεσι: μεμαθήκαμεν, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, ὃν ἔχεισθε ὁ Θεὸς τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ· καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ, Πνεῦμα Κριόν ἐπέξιε, εἰς εἰρευεῖν ἐχριστέ με· καὶ ὁ Ζαΐμψιος· Διὰ τούτο ἔχεισθε σε ὁ Θεός σου ἐλαύνειν ἀγαλλιάσσειν

¹ Cor. xii, 3. ² Ioan. i, 18. ³ Gal. iii, 27. ⁴ Rom. vi, 3. ⁵ Act. x, 38. ⁶ Isa Lvi, 1. ⁷ Psal. XLIV, 8.

παράτοντι μετόχους σου. Φαίνεται μέντοι [Άπόστολός] πως καὶ μόνον τοῦ Πνεύματος ἐπὶ τοῦ βαπτισμάτος ἔνημονεύεται. Πάντες γάρ, φησιν, ἐτὸν σώματι εἰς ἐπὶ Πνεύματι βαπτισθήσεσθαι. Συμφωνεῖ δὲ τούτῳ καὶ τὸ, 'Υμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθαι ἐπὶ Πνεύματι ἀγίῳ'. Καὶ τὸ, Αὐτὸς ὁ μάτις βαπτίσει ἐπὶ Πνεύματι ἀγίῳ. Άλλοι δὲ παρὰ τοῦτο τέλειον ἄν τις εἰποιούσι μάτια, φέροντες τὸ δικαίον τοῦ Πνεύματος ἐπεκτήθη. Χρή γάρ ἀπαράδατον μένειν δεῖ τὴν ἐν τῇ ζωοποιῷ χάριτι δεδομένην παράδοσιν. Οὐ γάρ λυτρωσάμενος ἐξ φθορᾶς τὴν ζωὴν ἡμῶν ἔδωκε δύναμιν ἡμῖν ἀνακαινώσεως, δρόητον μὲν ἔχουσαν τὴν εἰλιαν καὶ ἐν μυστηρίῳ κατεχομένην, μεγάλην δὲ ταῖς φυχαῖς τὴν σωτηρίαν φέρουσαν· ὥστε τὸ προσθεῖναι τι ή ἀφελεῖν ζωῆς ἐστι τῆς ἀνίδιου προδοξίως ἐκπιστίς. Εἰ τοίνυν ἐν τῷ βαπτισματι ὁ χωρισμὸς τοῦ Πνεύματος ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐπικλήνους μὲν τῷ βαπτίζοντι, ἀνωφελής δὲ τῷ δεχομένῳ, πῶς ἡμῖν ἀσφαλὲς ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ διασπᾶν τὸ Πνεῦμα; Ηἱστεις δὲ καὶ βάπτισμα δύο τρόποι τῆς σωτηρίας, συμφυεῖς ἀλλήλοις καὶ ἀδιαιρέτοι. Πίστεις μὲν γάρ τελειωθαί διὰ βαπτισμάτος, βάπτισμα δὲ θεμελιούτας διὰ τῆς πίστεως, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων ἐκάτερα τληροῦται. Άς γάρ πιστεύομεν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα, οὕτω καὶ βαπτίζομεθα εἰς τὸ δικαίον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Καὶ προάγει μὲν ἡ ὁμολογία πρὸς τὴν σωτηρίαν εἰσάγουσα· ἐπακολουθεῖ δὲ τὸ βάπτισμα ἐπιστραγίζοντας ἡμῶν τὴν συγκατάθεσιν.

Αἰτίας ἀσέδοσις διὰ τὸ οἱ ἀγρεῖοι Πατέρι καὶ Υἱῷ παρὰ τῷ Παύλῳ συμπαρελήφθησαν. Κεφάλ. 1γ'.

*Αἱλλα καὶ ἕτερα, φησιν, συναριθμούμενα Πατέρι καὶ Υἱῷ, οὐχὶ καὶ συνδοξάζεται πάντως. Ός δὲ Ἀπόστολος ἀγγέλους συμπαρελάθετο, εἰς τὴν διαμαρτυρίαν τὴν ἐπὶ Τιμοθέου λέγων· Διαμαρτύρομαί σοι ἐπώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦν, καὶ τῶν ἐκεινῶν αὐτοῦ ἀγγέλων· οὓς οὕτω ἀλλοτριούμεν τῆς λοιπῆς κτίσεως, οὕτω Πατέρι καὶ Υἱῷ συναριθμεῖν ἀνέχομεθα. Ἐγὼ δὲ, εἰ καὶ μηδεμιᾶς ἀποκρισίας δέξιος ἐλέγος, οὕτω πρόχειρον τὴν ἀτοπίαν ἔχων, ὅμως ἐκεῖνο λέγω, διτὶ μάρτυρα μὲν καὶ διδύμουλον ἄν τις τυχόν παραστήσαιτο πράψιν κριτῆς καὶ ἡμέρως, καὶ μάλιστα δὴ ἐν τῇ πρός τοὺς κρινομένους ἐπιεικεῖ τὸ ἀναντίρρητον τῆς τῶν κριμάτων δικαιούντος ἐπιδεικνύντες. Ἐλεύθερος δὲ εἶναι ἀπὸ δούλου, καὶ Υἱὸς κληθῆναι Θεοῦ, καὶ ζωοποιηθῆναι ἀπὸ θανάτου, παρ' οὐδενὸς ἑτέρου δύναται· ή παρὰ τοῦ τὴν κατὰ φύσιν οἰκειότητα κεκτημένου, καὶ τῆς δουλικῆς δέξιας ἀπὸ γλαγμένου. Πῶς γάρ οἰκεῖντει Θεῷ δὲ ἀλλοτριούς; πῶς δὲ ἐλεύθερούσει, αὐτὸς ἐνοχος ἄν τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας; Ήστε οὐκέτι ἡμοίοις· Πνεύματός ἐστι καὶ ἀγγέλων ἡ μνήμη, ἀλλὰ τὸ μὲν Πνεῦμα, ὡς ζωῆς κύριον, οἱ δὲ ἀγγέλοις ὡς βοηθοὶ τῶν ὁμοδούλων, καὶ πιστοὶ μάρτυρες τῆς ἀληθείας παραλαμβάνονται. Εθος γάρ τοις ἀγίοις, τάς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ μαρτύρων διδόναις· ὡς καὶ αὐτὸς οὗτος φησι Τιμοθέῳ· Λ παρελαθεὶς πιρὸς ἐμοῦ ἐπὶ

A solius Spiritus fecisse mentionem in baptisme. *Omnes enim, inquit, in uno corpore in unum Spiritum baptizati sumus*¹. His et illud consonat, *Vos autem baptizabimini in Spiritu sancto*²; et, *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto*³. At non ideo quis dixerit perfectum esse baptismum, in quo solum Spiritus nomen invocatum est. Oportet enim inviolabilem semper manere traditionem, quae in vivis data est. Nam vitam nostram de corruptione qui liberavit, potestatem nobis renovationis dedit: quae potestas causam habet ineffabilem, et in mysterio reconditam, sed magnam animabus salutem conferentem, ut quidquam addere aut detrahere plane sit ab æterna vita excidere. Proinde si in baptismis separare Spiritum a Patre et Filio, ut periculosum est baptizanti, ita baptismum accipienti inutile; quomodo nobis tutum fuerit a Patre et Filio distrahere Spiritum? Fides autem et baptismus duo sunt modi parandas salutis, inter se cognati et inseparabiles. Nam fides perficitur per baptismum, baptismus vero fundatur per fidem, et ultraque res per eadem nomina impletur. Sicut enim credamus in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, sic et baptizamur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Ac præcedit quidem professio ad salutem perducens; sequitur autem baptismus consignans assensum nostrum.

Quare apud Paulum angelū simul cum Patre et Filio adjunguntur. Cap. 13.

Atqui et alia sunt, inquit, quae simul Patri et Filio annumerantur, nec tamen continuo simul cum illis glorificantur. Veluti cum Apostolus obtestans Timotheum, angelos simul adducit, dicens: *Obtestor te in conspectu Dei, et Christi Jesu, et electorum ejus angelorum*⁴: quos tamen non minime separamus a reliquis creaturis, neque sustinemus eos Patri et Filio annumerare. Ego vero, tametsi hic sermo nulla dignus est responsione, tam manifestam preferens absurditatē, tamen illud dico, quod conservum etiam testem forte aliquis adducat apud mansuetum ac placabilem judicem, quique maxime sua in eos qui judicentur lenitate minime dubiam et controversam judiciorum æquitatem demonstrat. Cæterum ut aliquis sit liber et servo, atque vocetur Filius Dei, et a morte revocetur ad vitam, a nullo alio potest dari, nisi ab eo qui naturalem habet societatem et a servili conditione est alienus. Quomodo enim sociabit Deo, qui ipse est alienus? quomodo liberos reddet, qui ipse est jugo servitutis obnoxius? Itaque non ob eadem sit Spiritus et angelorum mentio: sed Spiritus commemoratur tanquam auctor ac Dominus vitae, angelī vero tanquam conservorum adjutores, fidelesque veritatis testes adhibentur. Siquidem mos est sanctis, Dei præcepta testibus

¹ Cor. vii, 13. ² Act. i, 5. ³ Luc. iii, 16. ⁴ I Tim. v, 21.

adhibitis tradere; sicut etiam hic ipse ad Timotheum loquitur: *Quae accepisti a me coram multis testibus, ea depones apud fidèles homines*¹. Et nunc angelos attestatur, sciens angelos pariter affuturos judicii, cum venerit in gloria Patris, ut judicet orbem terrarum in justitia. *Quisquis enim, inquit, confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur eum coram angelis Dei*: qui vero abnegaverit me coram hominibus, abnegabitur in conspectu angelorum Dei². Et Paulus alibi dicit, *In revelatione Domini Iesu de cælo cum angelis*³. Hanc ob causam hic jam contestatur coram angelis, eximiens sibi præparans probationes ad magnum illud tribunal.

A πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράδον πιστοῖς ἀνθράποις. Καὶ νῦν τοὺς ἄγγελους ἐπιμαρτύρεται· εἰδεῖς γάρ, ὅτι συμπαρίσονται ἄγγελοι τῷ κριτῇ, ἡτον Εὐθηνὴ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς κρέναι τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. Ὅς γάρ ἀτρ. φησὶν, ὁμολογήσῃ (57) ἐν ἐμοὶ ἐμπροσθετεῖ τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ σὺ Μᾶς τοῦ ἀνθρώπου ὁμολογήσει ἐν αὐτῷ ἐμπροσθετεῖ τῷ ἄγγελῷ τοῦ Θεοῦ⁴. ὁ δὲ ἀπαρηγόρημένος με ἐνώπιον τῷ ἀνθρώπῳ ἀπαρηγόρησεται ἐνώπιον τῷ ἄγγελῷ τοῦ Θεοῦ. Καὶ Παῦλος ἔτερωθι φησιν· Ἐρ τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπούρων (59) μετ' ἄγγελων. Τούτου χάριν ἐντεῦθεν ἡδη διαμαρτύρεται ἐπι τῶν ἄγγελων, εἰς τὸ μέγα κριτήριον εὑπερπετεῖς ἐκενῷ τὰς ἀποδεξίες παρασκευάζων.

Caput 14.

Verum, inquiunt, tametsi baptizamur in Spiritu, non inde par est ut Spiritus cum Deo numeretur, quando et in Moysen nonnulli baptizati sunt in nube et in mari⁵. Similiter autem et in confessio est jam fuisse etiam in homines fidem. Credidit enim populus Deo et Moysi famulo ejus⁶. Quid igitur, inquiunt, ex fide ac baptismino Spiritum sanctum usque adeo attollit ac magnificas supra creaturam, cum eadem jam Scripturarum testimoniis tribuantur etiam hominibus. Quid igitur dicemus? Nimicum illud, quod in Spiritum quidem fides est æque atque in Patrem et Filium; similiter etiam baptismus. Quod si et in Moysen et numero, velut in umbram et figuram. Neque vero, quoniam divina rebus humilibus et humanis praesigurantur, ideo et divinorum humilis est natura, quam figurarum adumbratio semper præsignificavit. Est enim figura rerum, quæ exspectantur, declaratio per imitationem, quod futurum est indicando premonstrans. Vetus Adam figura futuri⁷, et petra figurata Christus⁸: et aqua promanans ex petra⁹, figura vivificare potentiae Verbi. Si quis enim, inquit, sicut, veniat ad me, et bibat¹⁰. Et manna typus vivi panis, qui de cælo descendit¹¹: et serpens super vexillo positus, salutiferæ passionis per crucem consummatae, coquæ qui respicebant ad illum, servabantur¹². Similiter et quæ de eductis Israelitis scripta, ad significationem eorum qui baptismino salvi sunt, narrata sunt¹³. Servata sunt enim Israëlitarum primogenita, quemadmodum et baptizatorum corpora, cum gratia datur iis qui sanguine signati fuerunt. Sanguis enim pecudis, figura sanguinis Christi; primogenita vero typus hominis, qui primus conditus est; qui quoniam necessario in nobis est, dum successionis serie usque ad finem transmittitur, ideo in Adam omnes morimur¹⁴, et regnavit mors usque ad legis consummationem, et Christi adventum. Con-

τέλος. Ἄλλος δὲ εἰ βαπτιζόμενα, φησὶν, εἰς αὐτὸν, οὐδὲ οὗτα δίκαιον μετὰ Θεοῦ τετάχθαι. Καὶ γάρ καὶ εἰς τὸν Μωϋσῆν τινες ἐβαπτίσθησαν, ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ πίστις ὁμολογεῖται τῇ δημητρίῳ καὶ εἰς ἀνθρώπους γεγενήθασι. Ἐπιστευσει γάρ δὲ λαὸς τῷ Θεῷ καὶ Μωϋσεῖ τῷ θεράποντι αὐτοῦ. Τι δὲν, φησὶν, ἐκ τῆς πίστεως καὶ τοῦ βαπτισματος τὸ ζύγιον Πνεῦμα τοσοῦτον ἀνυψόλειται τὸν κτίσιν, ὅπότε τὰ αὐτὰ καὶ ἀνθρώποις ἡδη προσμεμαρτύρηται; Τί δύνηται τὸν θεράποντα; Οὐτε εἰς μὲν τὸ Πνεῦμα ἡ πίστις ὡς εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸν Υἱόν· ὥμοίως δὲ καὶ τὸ βάπτισμα· εἰ δὲ εἰς τὸν Μωϋσῆν, καὶ τὴν νεφέλην, ὡς εἰς σκιὰν καὶ τύπον. Οὐ δῆπον δέ, ἐπειδὴ μικροῖς καὶ ἀνθρώπινοις προδιαμορφοῦται τὰ θεῖα, μικρὰ τις ἔστι καὶ ἡ τῶν θείων φύσις, ἣν τὴν τύπων σκιαγραφία πολλάκις προαπεσήμηνεν. Ἐστι γάρ δὲ τύπος προσδοκωμένων δηλωσις διὰ μιμήσεως, ἐνδεικτικῶς τὸ μέλλον προοποιάνων. Ὅς δὲ Ἀδάμ τύπος τοῦ μέλλοντος, καὶ ἡ πέτρα τυπικῶς δὲ Χριστός· καὶ τὸ τῆς πέτρας θύρωρ τῆς ζωτικῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως. Εἰ τις γάρ, φησι, διγῆ, διχέσθω πρὸς μὲν, καὶ πινέτω. Καὶ τὸ μάννα τοῦ ζῶντος ἄρτου, τοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάντος· καὶ δὲ ἐπὶ τημέσου κείμενος ἄρτος τοῦ σωτηρίου πάθους τοῦ διὰ τοῦ σταυροῦ τελεσθέντος· διδούσης δὲ καὶ οἱ ἀποδέποντες εἰς αὐτὸν διεσώζοντο. Οὕτω δὴ καὶ τὰ περὶ τῆς ἔξαγωγῆς τοῦ Ἰσραὴλ εἰς ἔνδεξιν τῶν διὰ τοῦ βαπτισματος σωζομένων Ιστόρηται. Διετόθη γάρ τῶν Ἰσραηλιτῶν τὰ πρωτότοκα, ὡς καὶ τῶν βαπτιζομένων τὰ σώματα. διδομένης τῆς χάριτος τοῖς σημειωθεῖσιν ὑπὸ τοῦ αἰματος. Τὸ μὲν γάρ αἷμα τοῦ προθάτου τύπος τοῦ αἰματος τοῦ Χριστοῦ· τὰ δὲ πρωτότοκα τύπος τοῦ πρωτοπλάστου· δεῖς ἐπειδὴ ἀναγκαῖως ἡμῖν ἐνυπάρχει τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς διαδοχῆς μέχρι τέλους παραπεμπόμενος, διδούσης τοῦτο ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκομεν, καὶ ἐβασιλεύσειν δὲ θάνατος μέχρι τῆς τοῦ νόμου πληρώσεως, καὶ

¹ II Tim. ii, 2. ² Luc. xii, 8, 9. ³ II Thess. i, 7. ⁴ I Cor. x, 2. ⁵ Exod. xiv, 31. ⁶ Rom. v, 14. ⁷ I Cor. x, 6. ⁸ Exod. xvii, 6. ⁹ Joan. vii, 37. ¹⁰ Deut. viii, 3; Joan vi, 41. ¹¹ Num. xxi, 9. ¹² Exo. xii, 13. ¹³ I Cor. xv, 22.

τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. Διετηρήθη δὲ τοῦ Θεοῦ τὰ πρωτότοκα, τοῦ μὴ θύγειν τὸν δοθρεύοντα, εἰς ἑνεκέν τοῦ μηκέτι ἡμᾶς ἀποδημούσειν ἐν τῷ Ἀδεμ, τοὺς ζωοποιηθέντας ἐν τῷ Χριστῷ. Ἡ δὲ θάλασσα καὶ ἡ νεφέλη πρὸς μὲν τὸ παρὸν εἰς πίστιν ἐνῆγε διὰ τῆς καταπλήξεως· πρὸς δὲ τὸ μέλλον ὡς τύπος τὴν ἐσομένην χάριν προϋπεσθαινειν. Τίς σοφὸς, καὶ συνήσσει ταῦτα; πῶς ἡ θάλασσα βάπτισμα τυπικῶς, χωριζόμεν ποιοῦσα τοῦ Φαραὼ, ὡς καὶ τὸ λουτρὸν τοῦτο τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου. Ἀπέκτεινεν ἔκεινη ἐν ἐσευτῇ τὸν ἔχθρόν· ἀποθνήσκει καὶ ὅδε ἡ ἔχθρα ἡμῶν ἡ εἰς Θεόν. Ἐξῆλθεν ἀπ’ ἔκεινής ἀπαθῆς ὁ λαός· ἀναβαίνομεν καὶ ἡμεῖς ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντες ἀπὸ τοῦ ὄντος, φέροις οὐθέντες τῇ τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς. Ἡ δὲ φύλγα τῶν παθῶν διὰ τῆς νεκρώσεως τῶν μελῶν καταψύχοντος.

Τί οὖν; ἐπειδὴ τυπικῶς εἰς Μωϋσῆν ἐκπισθῆσαν, διὰ τούτο μικρὰ (74) ἡ τοῦ βαπτίσματος χάρις; Οὐτῶ μὲν οὖν οὐδὲ ἀλλο τι μέγα εἴη τῶν ἡμετέρων, εἰπερ τὸν ἐκάστῳ σεμνὸν τοῖς τύποις προδιαβάλλομεν. Οὔτε γάρ ἡ εἰς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ ἀγάπη μέγα τι καὶ ὑπερφυὲς, δε τὸν μονογενῆ Γίλον ἐδωκεν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν· ἐπειδὴ καὶ Ἀβραὰμ τοῦ Ιδίου υἱοῦ οὐκέ τέρισατο· οὐδὲ τὴν πάθος τοῦ Κυρίου ἐνδοξον· ἐπειδὴ πρόσθατον ἀντὶ Ἰσαάκ τὸν τύπον ἐπλήρου τῆς προσφορᾶς· οὔτε ἡ εἰς ἔδου κάθισδος φυσερά· ἐπειδὴ Ἰωάννης ἐν τρισὶν ἡμέραις καὶ τοσαύταις νυξὶ τοῦ θανάτου τὸν τύπον προεξεπλήρου. Ταύτην τοίνυν ποιεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος δὴ τῇ σκιᾳ συγχρίνων τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῖς τύποις παραβάλλων τὰ παρ’ αὐτῶν σημαντικά, καὶ διὰ Μωϋσέως καὶ τῆς θαλάσσης πάσταν ὅμοι διασύρειν τὴν εὐαγγελικὴν οἰκονομίαν ἐπιχειρῶν. Ποία γάρ ἀρεταὶ παραπτωμάτων; ποία ζωῆς ἀνανέωσις ἐν θαλάσσῃ; ποίον χαρισμα πνευματικὸν διὰ Μωϋσέως; ποία νέκρωσις ἀμαρτίας ἔχει; Οὐ συναπέθανον ἔκεινοι Χριστῷ· διόπερ οὐδὲ συνηγέρθησαν. Οὐκ ἐφόρσησαν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουοανίου, οὐ τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιήγεχαν, οὐκ ἀπεδύσαντο τὸν παλαιὸν ἀνθρώπων, οὐκέ τενέδυσαντο τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν, κατ’ εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτὸν. Τί οὖν συγχρίνεις τὰ βαπτίσματα, ὃν ἡ προστηγορία μόνη κοινή, δὲ τῶν πράγματων διαφορὰ τοσαύτη, δῆταν γένοιτο δινέρησον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ σκιᾶς καὶ εἰκόνων πρὸς τὰ κατ’ οὐσίαν ὑφεστηκάτα;

Ἄλλα καὶ ἡ εἰς τὸν Μωϋσέα πίστις οὐ τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα πίστιν διλγού τενὸς ἀξίαν δείκνυσιν· ἀλλὰ κατὰ τὸν τούτων λόγον, μᾶλλον τὴν εἰς τὸν Θεὸν τῶν δλων ὅμολογίαν κατασμικρύνει. Ἐπίστευσε γάρ, φησιν, δ. λαός τῷ Θεῷ, καὶ Μωϋσεῖ τῷ θεράποντι αὐτοῦ. Θεῷ τοίνυν συνέζευκται, οὐχὶ τῷ Πνεύματι· καὶ τύπος ἡν οὐχὶ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ. Τὸν γάρ μεστήν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων δὲ ἔκαντο τότε προαπετύπου εἰν τῇ τοῦ νόμου

^A servata autem sunt a Deo primogenita, ne ea tangeret extinctor, ut ostenderetur, nos jam non amplius mori in Adam, qui in Christo vivificati sumus. Cæterum mare et nebula, in præsenti quidem, inducebat ad fidem per admirationem; in futurum autem, tanquam typus gratiam venturam præsignabat. Quis sapiens, et intelliget hæc? quomodo mare, per figuram baptismi, separans a Phœnione, quemadmodum et lavacrum hoc a diaboli tyrannide. Illud occidit hostem in sece, moritur et hic imimitia, quæ nobis fuit cum Deo. Ab illo populus exiit illæsus; ascendimus et nos ab aquis tanquam ex mortuis vivi, servati per gratiam ejus qui vocavit nos. Nubes autem umbra doni Spiritus, qui libidinum flammam mortificando membra refrigerat.

Quid igitur? num quia typice in Moysen baptizati sunt, ideo exigua est gratia baptismatis? Sane hoc pacto nec aliud quidquam in nostris mysteriis fuerit magnum, si quod in singulis augustinum est, per præcedentes figuræ deprimamus. Ac ne Dei quidem erga homines charitas magnum quiddam et eximium, qui unigenitum Filium dedit pro peccatis nostris: quandoquidem et Abraham filio suo non pepercit¹. Nec Domini passio gloriosa; siquidem aries loco Isaac victimæ figuram explevit². Neque descensus ad inferos horribilis; quando quidem Jonas tribus diebus, ac totidem noctibus, mortis figuram prius explevit³. Idem ergo facit et de baptismate, qui veritatem cum umbra comparat, et cum figuris consert ea quæ figuris significantur, ac per Moysen et mare totam simul evangelicam dispensationem elevare aggreditur. Nam quæ peccatorum remissio, quæ vitæ renovatio in mari, quod donum spirituale per Moysen? quæ illuc peccati interemptio? Non illi Christo coniuncti sunt, eoque nec cum illo resuscitatæ sunt⁴. Non portabant imaginem illius cœlestis⁵, non mortificationem Jesu in corpore circumferebant⁶, non exuerint veterem hominem, non induerunt novum, qui renovatur in agnitionem secundum imaginem illius qui eum condidit⁷. Quid igitur confers baptismata, quorum sola communis appellatio; rerum autem tanta differentia, quanta somnii a veritate, ac umbræ et imaginum, ab his quæ revera subsistunt.

Sed et ipsa fides in Moysen non fidem in Spiritum parvæ esse dignitatis ostendit; sed secundum istorum ratioeinationem, ea potius, quæ de Deo universorum proficiunt, extenuat. Credidit enim, inquit, populus Deo, et Moysi famulo eius⁸. Deo itaque copulatus est Moyses, non Spiritui; eratque typus, non Spiritus, sed Christi. Nam Dei et hominum mediatorem⁹ per se ipsum tunc in ministerio legis præfigurabat. Neque enim Spiritus

¹ Osc. xiv, 40. ² Gen. xxiii, 16. ³ ibid. 43. ⁴ Jon. ii 4. ⁵ Rom. vi, 8. ⁶ 1 Cor. xv, 49. ⁷ II Cor. iv, 10. ⁸ Coloss. iii, 9, 10. ⁹ Exod. xix, 31. ¹⁰ 1 Tim. ii, 5.

figura erat Moyses, inter Deum et populum intercedens. Data est enim lex disposita per angelos, in manu mediatoris¹ (videlicet Moysis), secundum provocationem populi dicentis: *Loquere tu nobis, et non loquatur nobis Deus*². Itaque fides in Moyse ad Dominum refertur, mediatorem inter Deum et homines, qui dixit: *Si crederelis Moysi, crederelis utique mihi*³. An igitur parvi momenti fides in Dominum, quia per Moysem prae signata est? Sic si quis in Moysem baptizatus est, non illicet exiguus Spiritus gratia in baptismate. Quanquam aliqui possum dicere consuetudinem esse Scripturam, Moysis nomine etiam significare legem, velut illud: *Habent Moysem et prophetas*⁴. Itaque de legali baptismate loquens, Baptizati sunt, inquit, in Moyse⁵. Cur igitur gloriationem nostram spei, et dives illud Dei ac Servatoris nostri donum, qui per regenerationem renovat, velut aquilæ, juventutem nostram, contemptibile reddere conantur ii, qui ex umbra et figuris calumniantur veritatem? Profecto animi omnino infantilis est, puerique cui revera lacte est opus, ignorare magnum illud mysterium nostræ salutis: quod quemadmodum ad disciplinas discendas introduci solemus, ita in exercitatione pietatis, dum ad perfectionem inducimur, primum rebus quæ facilius percipiuntur, et quorum cognitio nobis congruit, ceu primis quibusdam elementis instituti sumus; Deo qui nostra gubernat, quasi oculos in tenebris enutritos, ad magnum veritatis lumen, paulatim assuefaciendo, subveniente. Dum enim infirmitati nostra parcit, in profunda sapientiae suæ opulentia, inque imperscrutabilibus intelligentiæ suæ judiciis placidam hanc nobisque accommodam adlibuit institutionem, prius corporum umbras intueri, et in aquis solem cernere, consuescens, ne protinus spectaculo pure lucis offensi caligarenus. Ad consummationem enim rationem tum lex umbram habens latrorum⁶, tum per prophetas facta olim delineatio, quæ est veritatis ænigmata, exercitamenta oculorum cordis exagitata sunt: quod videlicet ab his futurus erat nobis transitus facilis ad reconditam in mysterio sapientiam.

Eiusdem quod in omni notione Spiritus sanctus inseparabilis est a Patre et Filio, sive in creatione intelligibilium creaturarum, sive in humana rerum dispensatione, sive in iudicio quod expectatur. Cap. 16.

Ad id igitur quod initio institutum est redreas, quod videlicet in omnibus Spiritus sanctus inseparabilis et prorsus indistractus sit a Patre et Filio. Paulus Corinthiis scribens eo in loco in quo de dono linguarum tractat, ait: *Si omnes prophetis, ingrediatur autem aliquis infidelis, aut idiota, arguitur ab omnibus, dijudicatur*

A διαχονίᾳ. Οὐ γάρ τοῦ Πνεύματος τύπος ἦν Μωϋσῆς, τὰ πρὸς τὸν Θεὸν τῷ λαῷ μεσιτεύων. Ἐδόθη γάρ νόμος διαταγές δι' ἀγγέλων, ἐν χειρὶ μεσίτου (δηλαδὴ τοῦ Μωϋσέως), κατὰ τὴν πρόκλησιν τοῦ λαοῦ λέγοντος· Λάλησον σύ, φησί, πρὸς ὑμᾶς, καὶ μὴ λαλεῖτω πρὸς ὑμᾶς δ ὕστερος. Ποτε δὲ εἰς αὐτὸν πίστις ἐπὶ τὸν Κύριον ἀναφέρεται, τὸν μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὸν εἰπόντα· Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσέα, ἐπιστεύετε ἀν ἐμοί. Ἀρά οὖν μικρὸν ἡ εἰς τὸν Κύριον πίστις, ἐπειδὴ διὰ Μωϋσέως προεσημάνθη; Οὕτως οὖδε εἴ τις εἰς Μωϋσῆν ἔβαπτισθη, μικρά ἡ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος ἐπὶ τὸ βάπτισμα χάρις. Κατοιγεῖ ἔχω λέγειν, διὰ Μωϋσῆν καὶ τὸν νόμον τῇ Γραφῇ λέγειν σύνθετος· ὡς τὸ, Ἐχοντος Μωϋσέα καὶ τοὺς προφήτας. Τὸ οὖν νομικὸν βάπτισμα λέγων, Ἐβαπτίσθησαν, εἶπεν, εἰς τὸν Μωϋσῆν. Τί οὖν τὸ κακύγμα τῆς ἀλπίδος ἡμῶν, καὶ τὴν πλουσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν δωρεάν, τούς δὲ τῆς παλιγγενεσίας ἀνακατιζοντος ἡμῶν, ὡς ἀποτοῦ, τὴν νεότητα, εὐκαταφρόνητον δεικνύουσιν οἱ ἀπὸ τῆς σκιᾶς καὶ τῶν τύπων τὴν ἀλήθειαν διαβάλλοντες; Ἁπου νηπίας φρενὸς παντελῶς τοῦτο, καὶ παιδὸς τινος ὡς ἀληθῶς γάλακτος; δεομένου, ἀγνοεῖν τὸ μέγα τῆς σωτηρίας ἡμῶν μυστήριον, διὰ κατὰ τὸν εἰσαγωγικὸν τῆς διδασκαλίας; τρόπον, ἐν τῇ κατὰ τὴν εὐσέβειαν γυμνασίᾳ πρὸς τὴν τελείωσιν ἐναγριμοῖς, τοῖς εὐληπτοτέροις πρώτον καὶ συμμέτροις ἡμῖν κατὰ τὴν γνῶσιν ἐστοιχειώθημεν· τοῦ οἰκονομοῦντος τὸ ἡμέτερα, ὥσπερ δρθαλμοὺς ἐν σκότῳ τραφέντας, τῷ κατ' ὀλίγον ἐθισμῷ πρὸς τὸ μέγα φῶς τῆς ἀληθείας ἀνάγοντος. Φειδοί γάρ τῆς ἀσθενείας; ἡμῶν, ἐν τῷ βάθει τοῦ πλούτου τῆς σοφίας; αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἀνεξιχνίστοις κρίμασι τῆς συνέσεως τὴν προσηγή ταῦτην καὶ εὐάρμοστον ἡμῖν ὑπέδειξεν ἀγωγὴν, τὰς σκιὰς πρότερον δρᾶν τῶν συμάτων, καὶ ἐν διατάξει: βλέπειν τὸν Φίλιον προεθίζων, ὡς μὴ εἰδούς τῇ θέξῃ τοῦ ἀκράτου φωτὸς προσθαλάντας ἀμαυρωθῆναι. Κατὰ γάρ τὸν ίσον λόγον ὅ τε νόμος, σκιὰν ἔχων τῶν μελλόντων, καὶ τὸ διὰ τῶν προφητῶν προτύπων αἰνιγμα οὗτα τῆς ἀληθείας, γυμναστήρια τῶν δρθαλμῶν τῆς καρδίας ἐπιγενόνται· ὡς ἀπὸ τούτων ἁρδίας τῆς μεταβάσεως ἡμῖν πρὸς τὴν ἀποκεχρυμμένην ἐν μυστηρίῳ σοφίᾳ γενησομένης.

D

Τοῦ αὐτοῦ δὲ ἀρχιστοροῦ ἐπὶ πάσης ἐντολῆς Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ ἄγιον Πνεῦμα, ἐπ τε τῆς τῶν ροτῶν δημιουργίας, καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ἀρθρῶν οἰκορούλας, καὶ ἐπὶ τῆς προσδοκωμένης καὶ ισεως. Κεράσ. ις.

Ἐπὶ οὖν τὸ ἐξ ὁρχῆς ἐπανίσταντον, δπιος ἐν πᾶσιν ἀχριστόν ἐστι καὶ ἀδιάστατον παντελῶς Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ ἄγιον Πνεῦμα. Ἐν τῷ περὶ τοῦ χειρὸς σματος; τῶν γλωσσῶν τόπῳ, Κορινθίοις ἐπιστέλλων ὁ Παῦλος· Ἐάρ πάρτες, φησί, προφητεύσητε, εἰσέλθη δέ τις ἀπιστος ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάτρων, ἀραιρεται ὑπὸ πάτρων, τὰ κρυ-

¹ Gal. iii, 19. ² Exod. xx, 19. ³ Joan. v, 46.

⁴ Luc. xvi, 29. ⁵ 1 Cor. x, 2. ⁶ Hebr. x, 1.

πετὸς τῆς καρδίνας αὐτοῦ φαρερὰ γέρεται· καὶ οὕτω πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, προσκυνήσει τῷ Θεῷ, ἀπαγγέλλων, διεῖ στὸν Θεόν δύτως ἐστιν. Εἰ τοίνυν ἐκ τῆς προφητείας, τῆς κατὰ τὴν διάτρεσιν τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος ἐνεργουμένης, ἐπιγνώσκεται ὁ Θεός ἐν τοῖς προφήταις εἶναι, βουλευόμενοι οὗτοι ποίκιλον χώραν ἀποδώπουσι τῷ Πνεύματι τῷ ἄγιῳ πότερον μετὰ Θεοῦ τάσσουν, ἢ πρὸς τὴν κτίσιν ἔξωθεν δικαίωτερον. Καὶ τὸ πρὸς Σάπφειραν ὑπὸ Πέτρου· Τί δέ· συνεργωτήθη ὑμῶν πειράσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; οὐκ ἐψεύσασθε ἀνθρώποις, ἀλλὰ Θεῷ· δείχνυσαν, διεῖ τὰ αὐτὰ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ εἰς Θεόν ἐστι τὰ δικαίωματα. Καὶ οὕτω δὲ ἂν τὸ συναρτέον καὶ ἀδιάλεκτον κατὰ πᾶσαν ἐνέργειαν ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τοῦ Πνεύματος διδαχθείης. Ἐνεργοῦντος τοῦ Θεοῦ τὰς διαιρέσεις τῶν ἐνεργημάτων, καὶ τοῦ Κυρίου τὰς διαιρέσεις τῶν διαχωνῶν, συμπάρεστι τὸ ἄγιον Πνεῦμα, τὴς διανομῆς τῶν χαρισμάτων πρὸς τὴν ἀξίαν ἐκάστου αὐτεξουσίως οἰκονομοῦν. Διαιρέσεις γάρ, φησι, χαρισμάτων εἰσὶν, τὸ δὲ αὐτὸν Πνεῦμα. Καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσὶν, δὲ αὐτὸς Κύριος. Καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, δὲ αὐτὸς Θεός, δὲ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Ταῦτα δὲ πάντα, φησίν, ἐνεργεῖ τὸ ἐρ καὶ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα, διαιροῦντος τὸ ἄκαστον, καθὼς βούλεται. Οὐ μὴν ἐπεδὴ πρῶτον ἐνταῦθα τοῦ Πνεύματος δὲ Ἀπόστολος ἐπεινῆσθη, καὶ δεύτερον τοῦ Υἱοῦ, καὶ τρίτον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἡδη χρή καθόλου νομίζειν ἀντεστραφθεῖ τὴν τάξιν. Ἀπὸ γάρ τῆς ἡμετέρας σχέσεως τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν· ἐπειδὴ ὑποδεχόμενοι τὰ δῶρα, πρῶτον ἐντυχάνομεν τῷ διανέμοντι· εἴτα ἐνθύμουμεν τὸν ἀποστελλόντα· εἴτα ἀνάγομεν τὴν ἐνθύμησιν ἐπὶ τὴν πηγὴν καὶ αἰτίαν τῶν ἀγαθῶν.

Μάθοις δὲ ἂν τὴν πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν τοῦ Πνεύματος κοινωνίαν καὶ ἐκ τῶν δημιουργημάτων τῶν ἐξ ἀρχῆς. Αἱ γάρ καθαραὶ καὶ νεορεῖς καὶ ὑπερκόσμιοι δυνάμεις ἄγιαι καὶ εἰσὶ καὶ δυναμάζονται, ἐκ τῆς παρὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐνδοθείσης χάριτος τῶν ἀγιασμῶν κεκτημέναι. Ήστε ἀποστολιῶνται μὲν ὁ τρόπος τῆς κτίσεως τῶν οὐρανῶν δυνάμεων· ἀπὸ γάρ τῶν αἰσθητῶν μόνον τὸν Δημιουργὸν ἡμῖν δὲ τὴν κοσμονοίαν συγγραφάμενος ἀπεκάλυψε. Σὺ δὲ, ἔχων δύναμιν ἐκ τῶν δρατῶν ἀναλογίεσθαι τὰ δόρατα, δόξας τὸν Ποιητὴν ἐν φόντῳ τούτων κτίσει εννόησον μοι τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν τῶν γινομένων, τὸν Πατέρα· τὴν δημιουργικὴν, τὸν Υἱόν· τὴν τελειωτικὴν, τὸ Πνεῦμα· ὅστε βουλήματι μὲν τοῦ Πατρὸς τὰ λειτουργικὰ πνεύματα ὑπάρχειν, ἐνεργεῖσθαι δὲ Υἱού εἰς τὸ εἶναι παράγεσθαι, παρουσίᾳ δὲ τοῦ Πνεύματος τελειοῦσθαι. Τελείωσις δὲ ἀγγέλων ἀγιασμός, καὶ ἡ ἐν τούτῳ διαμονή. Καὶ μηδεὶς οἰέσθω με ἢ τρεῖς εἶναι λέγειν ἀρχικάς ὑποτάσσεις, ἢ ἀτελῆ φάσκειν τοῦ Υἱοῦ τὴν ἐνέργειαν. Ἀργὴ γάρ τῶν δυτῶν μία,

A ab omnibus : occulta cordis ejus manifesta finit, atque ita procedens in faciem, adorabit Deum, renuntians quod Deus sit vere in vobis¹. Itaque, si ex prophetia, quæ juxta distributionem donorum Spiritus editur, agnoscitur Deus in prophetis esse, consultant isti quem locum attributuri sint Spiritui sancto : utrum æquius sit illum cum Deo jungere, an ad creaturarum ordinem extrudere. Quin et ista Petri ad Sapphiram verba, Quid est quod convenit inter vos tentare Spiritum sanctum? non mentili estis hominibus, sed Deo²; ostendunt eadem in Spiritum sanctum, et in Deum esse peccata. Atque hoc etiam paeto discere poteris, Spiritum sanctum in omni operatione conjunctum et inseparabilem esse a Patre et Filio. Cum Deus efficit distributiones operationum, ac Dominus divisiones ministracionum, simul adest Spiritus sanctus, partitionem donorum pro cuiusque dignitate proprio arbitrio dispensans. Nam, inquit, divisiones donorum sunt, idem autem Spiritus. Et divisiones administrationum sunt, idem autem Dominus. Et divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Hac autem omnia, inquit operatur unus et idem Spiritus, dividens seorsim cuique, prout vult³. Attamen non quoniā Apostolus primo loco meminit Spiritus, secundo Filii, tertio Dei et Patris, protinus oportet suspicari ordinem omnino inversum esse. A nostra siquidem habitudine sumpsit exordium. Nam cum dona accipimus ; nobis is qui distribuit, occurrit primum ; nōox cogitamus eum qui misit ; postremo cogitationem perducimus ad fontem auctem, remque bonorum.

B Jam etiam ex rebus initio conditis discas licet Spiritus cum Patre et Filio communionem. Nam puræ et intelligentes et supermundane virtutes, sanctæ tunc sunt, tunc nominantur, ex gratia a Spiritu sancto infusa sanctimoniam consecuta. Quare silentio pretermisso est modus creationis cœlestium virtutum ; nam ex sensibiliibus tantum creatorem nobis aperuit is qui conditi orbis conscripsit historiam. Tu vero, qui facultatem habes ex visibilibus invisibilia deprehendendi, glorifica Conditorem in quo condita sunt omnia, sive visibilia, sive invisibilia, sive principatus, sive potestates, sive virtutes, sive throni, sive dominationes⁴, et si quæ aliæ sunt rationales naturæ, quæ nominari non possunt. In horum autem creatione cogita mihi primariam causam eorum quæ sunt, Patrem ; conditricem, Filium ; perfectricem, Spiritum sanctum : ut voluntate quidem Patris sint administratori spiritus, Filii vero operatione perducantur ut sint, Spiritus autem præsentia perficiantur. Porro angelorum perfectio est sanctificatio, et in hac perseverantia. Ac nemo me credat tres originales hypostases ponere, aut Filii operationem dicere

¹ Cor. xiv. 21, 23. ² Act. v, 9, 4. ³ I Cor. vi, 4 II. ⁴ Col. i, 16.

imperfectam. Principium enim corum quae sunt, A δ' Υἱοῦ δημιουργοῦσα, καὶ τελειῶσα ἐν Πνεύματι. οὐκον est, per filium condens et perficiens in Spiritu. Ac nec Pater, qui operatur omnia in omnibus, imperfectam habeat operationem: ne, ne Filius inconsueta creationem, nisi a Spiritu perficiatur. Hoc enim pacto nec Pater opus habebit Filio, sola voluntate creans; autamen vult creare per Filium. Neque Filius egebit auxilio, juxta Patris similitudinem operans, sed et Filius vult per Spiritum perficere: nam Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum¹. Itaque nec Verbum est significativa aeris percussio per vocis instrumenta prolatata: nec Spiritus oris halitus partibus respiratoriis efflatus: sed Verbum est quod in principio erat apud Deum, et Deus erat². Spiritus autem oris Dei, Spiritus est veritatis, qui a Patre procedit³. Itaque tria intelligis, mandantem Dominum, creans Verbum, et confirmantem Spiritum. Quae porro alia possit esse confirmatione, quam in sanctimonia perfectio; confirmationis voce significante constantiam, immutabilitatem et soliditatem in bono? Sanctificatio autem non est absque Spiritu. Neque enim colorum virtutes suapie natura sanctæ sunt; alioquin nihil differunt a Spiritu sancio; sed juxta proportionem qua se invicem superant, a Spiritu habent sanctificationis mensuram. Quemadmodum enim cauterium non sine igne intelligitur, cum aliud sit subjecta materia, et aliud ignis: itidem et in cœlestibus virtutibus, substantia quidem earum, puta spiritus est aerius, aut ignis immaterialis, juxta id quod scriptum est, Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis⁴; quapropter et in loco sunt, et sunt visibles, dum iis qui digni sunt, apparent in specie priorum corporum. Sed sanctificatio, quae est extra substantiam illorum, perfectionem illis assert per communionem Spiritus. Conservant autem dignitatem per perseverantiam in bono, habentes quidem in eligendo liberum arbitrium, nunquam tamen ab ejus qui vere bonus est consortio excidentes: ita ut si subduxeris ratione Spiritum, perierint angelorum choreæ, sublatæ sint quoque archangelorum præfecturæ, atque confusa fuerint omnia: vita ipsorum nulli legi, nulli ordini, nulli regulæ subjaceat. Quomodo enim dicent angeli: Gloria in excelsis Deo⁵, nisi a Spiritu accepta potestate? Nemo siquidem potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto, et nullus in Spiritu Dei loquens dixit Jesum anathema⁶; quod sane dixerint pravi et adversarii spiritus, quorum lapsus comprobant quod dicimus, virtutes invisibilis esse sui arbitrii, æque ad virtutem atque ad vitium vertibiles, et ob id opus habentes auxilio Spiritus. Ego vero ipsum Gabrielem hanc alio modo arbitror prædicere futura⁷, quam præ-

B Καὶ οὗτε Πατήρ, ὁ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργῶν, ἀπελῆ ἔχει τὴν ἐνέργειαν: οὗτε Υἱὸς ἐλληπῆ τὴν δημιουργίαν, μὴ τελειουμένην παρὰ τοῦ Πνεύματος. Οὗτος γάρ ἀν οὗτε Πατήρ προσδεθεὶ Υἱοῦ, μόνῳ τῷ θέλειν δημιουργῶν, ἀλλ' ὅμως θέλει διὰ Υἱοῦ· οὗτον δὲ συνεργίας προσδεθείη, καθ' ὅμοιότητα τοῦ Πατρὸς ἐνεργῶν ἀλλὰ καὶ Υἱὸς θέλει διὰ τοῦ Πνεύματος τελειῶν. Τῷ Λόγῳ γάρ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ κάπισα η δύναμις αὐτῶν. Οὗτε οὖν Λόγος δέρης τύπωσις: σημαντική, διὰ φωνητικῶν ὄργάνων ἐκφερομένη· οὗτε Πνεύμα στόματος ἀτέμδος, ἐκ τῶν ἀναπνευστικῶν μερῶν ἔξωθούμενος· ἀλλὰ Λόγος μὲν ὁ πρὸς Θεὸν ὃν ἐν ἀρχῇ, καὶ Θεὸς ὃν· Πνεύμα δὲ στόματος Θεοῦ τὸ Πνεύμα τῆς ἀληθείας, διὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Τρία τοινυν νοεῖς, τὸν προστάσοντα Κύριον, τὸν δημιουργοῦντα Λόγον, τὸ στερεοῦν τὸ Πνεύμα. Τί δὲ ἀλλο εἴη στερέωσις ή ή κατὰ τὸν ἀγιασμὸν τελείωσις, τὸ ἀνένδοτον καὶ ἀτρεπτὸν καὶ παγίως ἐρρεισμένον ἐν ἀγαθῷ τῆς στερεώσεως ἐμφαινούστης; Ἀγιασμὸς δὲ οὐκέτι οὐνε Πνεύματος. Οὐ γάρ φύσει ἀγιασμοῖς αἱ τῶν οὐρανῶν δυνάμεις· ή οὗτα γ' ἀν οὐδεμίᾳν πρὸς τὸ ἀγιον Πνεύμα τὴν διαφορὰν ἔχοιεν· ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν τῆς πρὸς ἀλλήλας ὑπεροχῆς, τοῦ ἀγιασμοῦ τὸ μέτρον παρὰ τοῦ Πνεύματος ἔχουσαι. Ως γάρ δὲ καυτὴρ μετὰ τοῦ πυρὸς νοεῖται, καὶ ἀλλο μέντοι η ὑποκειμένη θύη, καὶ ἀλλο τὸ πῦρ· οὗτοι καὶ ἐπὶ τῶν οὐρανῶν δυνάμεων, η μὲν οὐσία αὐτῶν, ἀέριον πνεύμα, εἰ τύχοι, η πῦρ ἀϋλον, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ο ποῶτερον τοὺς ἀγγέλους αἴτον πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργούς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα· διδ καὶ ἐν τῷ πυρὶ εἰσὶ, καὶ δραποὶ γίνονται. ἐν τῷ εἶδει τῶν οἰκείων αὐτῶν σωμάτων τοῖς ἀξίοις ἐμφανιζόμενοι. Ο μέντοι ἀγιασμὸς, ἔξωθεν ὃν τῆς οὐσίας, τὴν τελείωσιν αὐτοῖς ἐπάγει διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ Πνεύματος. Φυλάσσουσι δὲ τὴν ἀξίαν τῆς ἐπιμονῆς τοῦ καλοῦ, ἔχουσαι μὲν ἐν προσιρέσει τὸ αὐτεξούσιον, οὐδέποτε δὲ ἐκ τῆς τοῦ δυντος ἀγαθοῦ προσδρείας ἐκπίπτουσαι· ὡς ἐδὲ ὑφέλεις τῷ λόγῳ τὸ Πνεύμα, λέλυνται μὲν ἀγγέλων χορεῖαι, ἀνήρηνται δὲ ἀρχαγγέλων ἐπιστασαι, συγκέχυται δὲ τὰ πάντα ἀνιμοθέτητος, ἀταχτος, ἀδριστος αὐτῶν η ζωή. Πῶς μὲν γάρ εἰπωσιν ἀγγελοι· Δόξα ἐτούτοις Θεῷ, μὴ δυναμιθέντες ὑπὸ τοῦ Πνεύματος; Οὐδεὶς γάρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐτούτοις Πνεύματι ἀγίῳ, καὶ οὐδεὶς ἐτούτοις Θεοῦ λαλῶν λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν· διπερ εἶποι δὲ τὰ πονηρὰ καὶ ἀντικείμενα πνεύματα, ὃν η ἀπόπτωσις συνίστησι τὸν λόγον, τοῦ αὐτεξούσιους εἰναι τὰς ἀράτους δυνάμεις, ισορρόπως ἔχουσαις πρὸς ἀρετὴν καὶ κακίαν, καὶ διὰ τοῦτο διοικέντας τῆς τοῦ Πνεύματος βοηθείας. Ἐγὼ καὶ τὸν Γαβριὴλ προλέγειν τὰ μέλλοντα οὐδαμῶς ἀλλως φημι η τῇ προγνώσει τοῦ Πνεύματος. Διότι ἐν τῶν ἐκ τῆς διαιρέσεως τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων ἐστιν η πρ-

¹ Psal. xxxii, 6. ² Joan. i, 1. ³ Joan. xv, 25.
⁴ Luc. i, 26.

⁵ Psal. ciii, 4. ⁶ Luc. ii, 14. ⁷ Cor. xii, 3.

φητεία. Ό δε τὰ μυστήρια τῆς ὀπτασίας τῷ ἀνδρὶ τῶν ἐπιθυμιῶν ἐπιταχθεῖς διαγγέλλαι, πόθεν σοφισθεῖς εἰχε διδάσκειν τὰ κεκρυμμένα, εἰ μὴ τῷ Πνεύματι τῷ ἄγιῳ; τῆς ἀποκαλύψεως τῶν μυστηρίων ίδιως τῷ Πνεύματι προσηκούσης, κατὰ τὸ γραμμένον, θεὶ Ἡμῖν ἀπεκάλυψεν δὲ θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος. Θρόνοι δὲ καὶ κυριότητες, καὶ ἀρχαὶ καὶ ἔξουσίαι, πᾶς δὲ τὴν μακαρίαν διεῖηγον ζωὴν, εἰ μὴ διὰ παντὸς ἔβλεπον τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς; Τὸ δὲ βλέπειν οὐκ ἀνευ τοῦ Πνεύματος. Οὐτεπερ γάρ ἐν νυκτὶ, ἐὰν ὑρέλῃς τὸ φῶς ἀπὸ τῆς οἰκίας, τυφλαὶ μὲν αἱ ὅψεις, ἀνενέργητοι δὲ καταλείπονται αἱ δύναμεις, ἀνεπίγνωστοι δὲ αἱ ἀξίαι, καὶ χρυσοῦ καὶ σιδῆρους δύοις πατουμένων διὰ τὴν ἀγνοιαν· οὗτοις ἐπὶ τῆς νοητῆς διακοσμήσεως, ἀμήχανον τὴν ἐνθεσμὸν ἔκεινην διαμελναι ζωὴν ἀνευ τοῦ Πνεύματος· οὐ μᾶλλον γε ἡ στρατοπέδου τὴν εὐταξίαν, τοῦ ταξιάρχου μὴ παρόντος· ἢ χοροῦ τὴν συμφωνίαν, τοῦ κορυφαίου μὴ συναρμόζοντος. Πῶς [άν] εἶπη τὰ σεραφίμ, "Ἄγιος, ἀγιος, ἀγιος, μὴ διδαχθέντα περὶ τοῦ Πνεύματος, ποσάκις ἐστὶν εὐσεβὲς τὴν δοξολογίαν ταύτην ἀναφωνεῖν; Εἴτε οὖν αἰνοῦσι τὸν θεὸν πάντες οἱ ἀγγελοι αὐτοῦ, καὶ αἰνοῦσιν αὐτὸν πᾶσαι αἱ δύναμεις αὐτοῦ, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος συνεργείας· εἴτε παρεστήκασι χριλαῖς χιλιάδεσ ἀγγέλων, καὶ μύριαι μυριάδεσ λειτουργούντων, ἐν τῇ δύναμει τοῦ Πνεύματος τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀμώμως ἐπιτελοῦσι. Πάσσαν οὖν τὴν ὑπερουράνιον ἔκεινην καὶ ἀρρήτον ἀρμογίαν, ἐν τε τῇ λειτουργίᾳ θεοῦ καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλας τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων συμφωνίᾳ, ἀδύνατον φυλαχθῆναι [εἰ] μὴ τῇ ἐπιστασίᾳ τοῦ Πνεύματος. Οὕτω μὲν οὖν ἐν δημιουργίᾳ πάρεστι τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον τοὺς οὓς ἐκ προκοπῆς τελεσμένοις, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς τῆς κτίσεως εὐθὺς τελείοις, εἰς τὸν ἀπαρτισμὸν καὶ συμπλήρωσιν τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν συνεισφερόμενον.

Τάς δὲ περὶ τὸν δινθρωπὸν οἰκονομίας, τὰς ὑπὸ τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἀγαθόντα τοῦ θεοῦ γενομένας, τὶς ἀντερεῖ μὴ οὐχὶ διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος πεπλητροῦσθαι; Εἴτε βούλει τὰ παλαιὰ σκοπεῖν· τὰς τῶν πατριαρχῶν εὐλογίας, τὴν ἐκ τῆς νομοθεσίας δεδομένην βοήθειαν, τοὺς τύπους, τὰς προφητείας, τὰ ἐν πολέμοις ἀνδριγαθήματα, τὰ διὰ τῶν δικαίων σημεῖα· εἴτε περὶ τὴν ἔνσαρκον τοῦ Κυρίου παρουσίαν οἰκονομηθέντα· διὰ τοῦ Πνεύματος. Πρώτον μὲν γάρ τῇ σαρκὶ τοῦ Κυρίου συνῆν, χρίσμα γενόμενον, καὶ ἀχωρίστως παρὸν κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἐφ' ὅτι ἀπὸ Ιησοῦ τὸ Πνεῦμα καταβαῖτο, καὶ μέρος ἐξ' αὐτὸρ, οὗτος ἐστιν δὲ Ιησος μονὸς ἀμαρτητός· καὶ, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, δὲ ἔχρισεν δὲ θεὸς τῷ Πνεύματι τῷ ἄγιῳ. Ἐπειτα πᾶσα ἐνέργεια συμπαρόντος τοῦ Πνεύματος ἐνηργεῖτο. Τούτο καὶ ὑπὸ τοῦ διαβόλου πειραζομένη παρῆν. Ἀριχθῇ γάρ, φησιν, δὲ Ἰησοῦς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν ἔρημον τοῦ πειρασθῆναι.

A scientia Spiritus, eo quod unum ex divisione donorum Spiritus sit propheta. Porro qui mysteria visionis viro desideriorum jussus erat annuntiare ¹, unde natus erat sapientiam, ut posset docere arcana, nisi per Spiritum sanctum? cum patesfactio mysteriorum peculiariter ad Spiritum sanctum pertineat, juxta id quod scriptum est: Nobis reseravit Deus per Spiritum ². Throni vero et dominationes, principatus et potestates, quomodo beatam traducerent vitam, nisi semper viderent vultum Patris qui in cœlis est ³? At visio non est absque Spiritu. Quemadmodum enim si in nocte tollas lucernam e domo, cæci sunt oculi, facultates relinquunt inertes, nec agnoscitur rerum dignitas, sed per ignorantiam aurum perinde ac ferrum conculcatur: sic in spirituali ordine, impossibile est piam illam ac sanctam vitam permanere circa Spiritum: nihilo profecto magis quam exercitus in recto ordine manere potest absente duce, aut chorus in consonantia, nisi chori præfectus temparet harmoniam. Qui possent dicere seraphim, Sanctus, sanctus, sanctus ⁴, nisi docti per Spiritum, quoties pium fuerit hujus glorificationis verba canere? Sive igitur laudant Deum omnes angeli ejus ac omnes virtutes ejus, sicut Spiritus ope. Sive astant millies mille angeloi, ac centies centum millia ministrantium, officium suum circa reprobensionem in virtute Spiritus perficiunt, itaque tota illa supercoelestis et ineffabilis harmonia, tum in cultu Dei, tum in ultramundanarum virtutum inter ipsas consonantia nequaquam servari posset, nisi praeesset Spiritus. Sic igitur in creatione iis, quæ non proficiendo perveniant ad perfectionem, sed ab ipsa protinus creatione perfecta sunt, adest Spiritus sanctus; in hoc, ut perficiatur compleaturque illorum substantia, gratiam suam conferens.

Ceterum dispensationes circa hominem quæ factæ sunt a magno Deo, et Servatore nostro Iesu Christo juxta bonitatem Dei, quis negabit per Spiritum gratiam esse adimpletas? Sive velis prisca spectare, patriarcharum benedictiones, auxilium per legem datum, figuræ, prophetias, fortiter in bellis gesta, miracula per sanctos edita: sive quæ circa Domini in carne adventum dispensata sunt: per Spiritum gesta sunt. Primo enim adfuit ipsi carni Domini, dum factus unctio, et inseparabiliter conjunctus, sicut scriptum est: Super quem videris Spiritum descendenter, et manentem super eum, hic est Filius meus dilectus ⁵; et, Iesum a Nazareth, quem unxit Deus Spiritu sancto ⁶. Deinceps omnis actio præsente Spiritu peragebatur. Hic præsens aderat cum et a diabolo tentaretur. Deductus est enim, inquit, Jesus a Spiritu in desertum, ut tentaretur ⁷. Tum edenti miracula induisse aderat. Si enim ego, inquit, in Spiritu Dei ejicio dæmonia ⁸.

¹ Dan. x, 10. ² 1 Cor. ii, 10. ³ Matth. xviii, 10. ⁴ Isa. vi, 3. ⁵ Joan. i, 33. ⁶ Act. x, 38.
⁷ Matth. iv, 1. ⁸ Matth. xii, 28

Nec deseruit ex̄citatum a mortuis. Dominus enim renovans hominem, eique iterum reddens gratiam, quam ex afflato Dei acceptam amiserat, cum inspirasset in fidem discipulorum, quid ait? Accipite Spiritum sanctum. Quorumcunque remiseritis peccata, remittuntur; et quorumcunque retinueritis, retenta sunt¹. Jam vero Ecclesia ordo et gubernatio nonne palam et citra contradictionem per Spiritum sanctum peragitur? Ipse enim, inquit, dedit Ecclesiae primum apostolos, deinde prophetas, tertio doctores: ad hanc virtutes, præterea dona sanationum, subsidia, gubernationes, genera linguarum². Hic enim ordo juxta distributionem donorum Spiritus digestus est.

Quin, si quis accuratius perpendat, competet, ne in tempore quidem illo, quo exspectata Domini apparitio fiet de cœlo, otiosum fore Spiritum sanctum, ut quidam arbitrantur: sed simul aderit in illo etiam die revelationis illius, quo judicaturus est orbem terrarum in justitia ille Leatus et solus potens. Quis enim adeo ignorans est bonorum, quæ Deus præparavit dignis, ut nesciat justorum coronam esse Spiritus gratiam, que largius tunc perfectiusque dabitur, spirituali gloria cuique pro recte gestis distributa: In splendoribus enim sanctorum mansiones multæ sunt apud Patrem³, hoc est, dignitatis discrimina. Sicut enim stella a stella differt in claritate, ita et resurrectio mortuorum⁴. Itaque qui consignati sunt Spiritu sancto in diem recompensationis, quique Spiritus primitias, quas accepere, puras et integras servaverint, ii sunt qui audient: Euge, serve bone et fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam⁵. Similiter et qui contristaverint Spiritum sanctum pravitate studiorum suorum, aut qui non fecerint lucrum e sorte data, ab iis aufertur id quod acceperunt, beneficio in alios translato: aut, secundum aliquem ex evangelistis⁶, etiam penitus discedentur: dissectio siquidem intelligenda est in hoc, quod prorsus a Spiritu sancto alienabuntur. Neque enim corpus dividitur, ut una pars tradatur supplicio, altera absolvatur. Nam id quidem fabulosum, neque justo dignum judice, cum totum peccaverit, dimidium addici posset. Nec anima in duas partes securatur, cum tota per totum habuerit peccandi affectum, sinuque cum corpore malum operetur. Sed dissectio, ut dixi, perpetua est animæ a Spiritu alienatio. Nunc enim, tametsi non admiscentur indignis, attamen aliquo pacto vindetur adesse semel baptizatis, exspectans ut salutem per conversionem consequantur; tum vero in totum ab anima, quæ gratiam ipsius profanaverit, resecabitur. Eoque non est in inferno qui confitea-

A Kal ènenergounti tâs òunámeis áxhiwósteas sunth. El gár étò, φησιν, èt Pteýmatai òeoù ékballia tâ daimónia: kai tè vekrōn ñnastántos oúk ápetalepeto. 'Anxkarízwn gár tòn ñnþrōpon ð Kúrios, kai ñn áptôlēses chárion èk tòu èmpafis ñmatois tòu òeoù, taútēn pálin áptôdidoùs, èmpafis ñsas eis tò pérōsawton tòv maphián, tì φησι; Ádánesse Pteýma ágior. "Ar tìwár áp̄hēte tâs ámaraflas, áp̄ler-tai: kai át̄ tìwár kprat̄tēs, kprat̄tēs. 'H ðè tìs 'Ekkhliásias ñiakðsm̄tis: oñch ñsañw̄s kai ñnanciðb̄t̄-tōs: ðià tòu Pteýmatois ènenergētai; Áut̄d̄ gár èdawke, φησi, tì 'Ekkhliásia pñwtois áp̄ostoléwos, ñnþteror pñrof̄t̄as, tñl̄t̄oñ ñidwoskálōwos, èpeita ñnþrāmeis, èpeita xarísm̄ata lajáwt̄, áptulí-ψw̄s, xubérn̄t̄s, gérn̄ gñwosw̄. Áut̄t̄ gár ñ B tâz̄s kaxà tñn ñiakðresin tâw̄ èk tòu Pteýmatois ñw̄-rewn̄ ñiakðt̄t̄x̄t̄.

Eñros: ðè ñn tìs, áxriew̄s loygiðb̄menos, kai ètò tòu xairop̄u tìs pñrosoðokw̄mén̄s èp̄içfanélas: tìs èk ñw̄-rōwn̄ tòu Kuplou m̄h ásuntelès tò Pteýma tò ágion, ñw̄ tñw̄s oñontai: állà sumparéstai kai èn tì tñmérâ tñs ápoxalýfweis aútōu, kai' ñn kriñei tñw̄ a-koymén̄n èn ñixaçosùnñ ð mañkários kai mñnos ñu-nâst̄s. Tìs gár oñtw̄s áñkhois tâw̄ tñt̄mam̄swn̄ pñrâ òeoù ágathón tòiç áñkiois, ñw̄ ágnoséen, ðti kai tâw̄ ñixaçalón ð stéfanois ð tòu Pteýmatois èst̄i chár̄s, ñxphiłestéra tótes kai télèiostéra pñreçomén̄, kaxà tñn̄ áñaloyián tâw̄ áñdrøgáthymátow tñs ñneumam̄tikñs ñdñs ñiameumómenis èkást̄w̄; 'En gár tâs lámpró-C tñs tâw̄ ágion m̄onai polllaí pñrâ tñ Pñatr̄: tñt̄-éss̄t̄, áxiwamátw̄ ñiakðorai. 'Oñs gár ást̄t̄ ñst̄t̄os ñiaxph̄rei èt̄ ñdñx̄, oñtw̄ kai' ñt̄ ñrást̄as̄t̄s tñw̄ vekrōw̄. Oñ tolw̄s ñp̄ragiñt̄t̄nes tñw̄ Pteýmatai ñw̄ ágili, el̄s tñmérâ ápoxalýfweis, kai' ñn ñlabon ápap-χñn tòu Pteýmatois ákérp̄oiñ kai' ámeliw̄ ñiakðsawnt̄s, oñt̄oñ el̄sñ oñ ákouñsawnt̄s. 'Eñ, ñdñle ágath̄ kai' piñt̄, èpl̄ ñl̄iḡa ñt̄ piñt̄, èxli polliw̄ se-katast̄h̄saw. 'Oñoliws ðè kai' ol̄ lñp̄h̄sawnt̄s tò Pteýma tò ágion tñi pññyrl̄s tâw̄ èp̄iñt̄deumátw̄ aútâw̄, ñt̄ oñ m̄h èp̄eragásm̄enoi: tñp̄ ñdñénti, áfaiñt̄ ñt̄ ñiçotomph̄-sontai pñntelâs: tñs ñiçotomilâs ñw̄mén̄s kaxà tñḡ el̄s tò pñntelès áp̄t̄ tòu Pteýmatois állot̄r̄isaw. D Oñt̄ gár ñw̄ ñiakðs ñiakðsawnt̄s, ñw̄ tò mñv pñrâbdiñsawnt̄s tñḡ xolâsaw, tò ðè áfieisaw: mñthiñdñ gár tòt̄o ñe, kai oñ kaxà ñixaçon xriñhñ, ñlou ñiçotomph̄s, èk ñiçotomph̄s el̄vai tñn̄ xhâlsawnt̄: oñt̄ ñw̄ ñiçotomph̄s tñmérâ, èpl̄ ñl̄iḡa ñt̄ piñt̄, èxli polliw̄ se-katast̄h̄saw. 'Añllâ ñiçotomia, ñt̄p̄z̄p̄ ñfññ, ñt̄ áp̄t̄ tòu Pteýmatois el̄s tò ñiçotomph̄s tñs ñw̄ ñiçotomilâs. Nñm mèt̄ gár, el̄s kai m̄h áñakðx̄r̄at̄ai tòiç áñkiois, állâ oñt̄ pñr̄-nv̄s ñoxeñ piñs tòiç áp̄aç̄ ñt̄p̄z̄p̄ ñiçotomph̄s, tñs èk tñs èp̄iñt̄ph̄s ñw̄ ñiçotomph̄s aútâw̄ áñaménon. 'Tñt̄ èk ñl̄ou tñs ñeññl̄wâz̄sawnt̄s aútou tñn̄ chârion ñw̄

¹ Joan. xx, 22, 23. ² I Cor. xii, 28. ³ Joan. xiv, 2. ⁴ I Cor. xv, 41, 42. ⁵ Matth. xxv, 21. ⁶ Matth. xxiv, 51.

ἀπομνηθεσται. Διὸς τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ἡδη δὲ πανομάλογούμενος, οὐδὲ ἐν τῷ θανάτῳ δὲ μημονεύων Θεοῦ, οὐχέτι τῆς βοηθείας τοῦ Πνεύματος συμπαρούσης. Πῶς οὖν δυνατὸν νοῆσαι χωρὶς τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐπιτελεῖσθαι τὴν κρίσιν, διότου γε δὲ λόγος δείκνυσιν, διτὶ αὐτὸν ἔστι καὶ τὸ τῶν δικαίων βραβεῖον, διτὸν ἀντὶ τοῦ ἀρβασῶν παρασχεθῆ τὸ τέλειον· καὶ τῇ πρώτῃ τῶν δικαιωλῶν καταδίκη, διτὸν καὶ διδοκεῖσθαι ἔχειν ἀφαιρεθῶσι; Τὸ δὲ μέγιστον τεκμήριον τῆς πρὸς Πατέρα καὶ Γίδην τοῦ Πνεύματος συναφείας, διτὶ οὕτως ἔχειν λέγεται πρὸς Θεὸν, ὡς πρὸς ἕκαστον έχει τὸ πνεῦμα τὸ ἐν ἡμῖν. Τίς γάρ οἶδε, φησὶν, ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ αὐτῷ; Οὐτωντας καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ.

Κεφάλ. 10.

Ἐστιν ταῦτα, φησὶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ δόξα πάντως ὁφειλομένη ἔστι τῷ Πνεύματι, ὥστε διξολογίας ἀνυψοῦσθαι παρ' ἡμῶν. Πόθεν ἂν οὖν τῆς ὑπερεχούσης πάντα νοῦν ἀξίας τοῦ Πνεύματος; τὰς ἀποδείξεις λάβοιμεν, εἰπερ τὴν Πατρὸς καὶ Γίδην κοινωνία μὴ ἀξιόπιστος αὐτοῖς πρὸς μαρτυρίαν ἀξιώματος ἐνομίσθη; Ἐξεστὶ γε μὴν πρός τα τὰ ἐκ τῶν ὄνομάτων ἀποδέκαντας στηματινόμενα, καὶ πρὸς τὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ μεγέθη, καὶ πρὸς τὰς εἰς ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ εἰς πᾶσαν τὴν κτίσιν κυρηγουμένας εὑρεγεσίας, τῆς μεγαλοφυίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνεψίτου δυνάμεως ἐπὶ ποσδὴν γοῦν ἐν περινόῃ γενέσθαι. Πνεῦμα ὡνόμασται· ὡς, Πνεῦμα δὲ Θεός· καὶ Πνεῦμα τοῦ προσώπου ἡμῶν, Χριστὸς Κύριος. Ἀγιον· ὡς ἄγιος δὲ Πατήρ, καὶ ἄγιος δὲ Γίδης. Τῇ μὲν γάρ κτιστεὶς ἐτέρωθεν ἐπεισήγηθε δὲ ἀγιασμός· τῷ δὲ Πνεύματι συμπληρωτικὴ τῆς φύσεώς ἔστιν τὴν ἀγιότης. Διόπερ οὐχὶ ἀγιαζόμενόν ἔστιν, ἀλλ' ὅγιάζον. Ἀγαθόν· ὡς ἀγαθός δὲ Πατήρ, καὶ ἀγαθός δὲ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ γεννηθείς· οὐσίαν ἔχον τὴν ἀγαθότητα. Εὔθες· ὡς εὐθής Κύριος δὲ Θεός· τῷ εἰναὐτοτάλθεια, καὶ αὐτοδικαιοτάνη, παρεκτροπάς ἐπὶ θάτερα καὶ ἐκκλίσεις οὐκ ἔχον, διὸ τὸ διτρεπτὸν τῆς οὐσίας. Παράκλητος· ὡς δὲ Μονογενής· καθὼς αὐτὸς φησιν, διτὶ Ἐγώ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα μου, καὶ δώσει ώμῳ δὲ παράκλητον. Οὗτα κοινὰ τὰ ὄντα πρὸς Πατέρα καὶ Γίδην τῷ Πνεύματι, ἐκ τῆς κατὰ τὴν φύσιν οἰκείτητος τῶν προτηγοριῶν τούτων τυχόντι. Πόθεν γάρ διλοθεν; Πάλιν ἡγεμονικόν, διτὶ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ Πνεῦμα σοφίας ὡνόμασται. Πνεῦμα θεῖον τὸ ποιῆσάν με. Καὶ, Τὸν Βεσελεήλ δὲ, φησὶν, ἐπέλλησερ δὲ Θεός Πνεῦμα θεῖον σοφίας καὶ συνέσεως καὶ ἐπιστήμης. Τὰ μὲν οὖν ὄντα ποιαντα τὸ περφυῆ καὶ μεγάλα· οὐμενοντα ἔχοντά τινα εἰς δόξαν ὑπερβολήν.

Αἱ δὲ ἐνέργειαι τίνες; Ἄριζοι τοι μὲν διὰ τὸ μεγίθος, ἀνεξηρόμητοι δὲ διὰ τὸ πλήθος. Πόσις μὲν γάρ νοήσιμεν τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα; τίνες ησαν αὐτοῖς πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως αἱ ἐνέργειαι; πόσαι δὲ ἀπ' αὐτοῦ περὶ τὴν κτίσιν χάριτες; τίς δὲ τὴν πρὸς τοὺς αἰώνας τοὺς ἐπερχομένους δύναμις; Ην-

A tur, neque in morte qui memor sit Dei¹, cum iam non adsit sancti Spiritus adjutorium. Quomodo igitur intelligi potest absque Spiritu sancto fieri iudicium, cum Scriptura declaret ipsum esse et justorum præmium², quando pro arrabone exhibebitur quod perfectum est; et primam peccatorum condemnationem, cum eo etiam quod habere videntur, spoliati fuerint? Porro maximum argumentum conjunctionis illius, quam Spiritus cum Patre et Filio habet, illud est, quod codem modo dicitur habere se erga Deum, quo erga unumquemque nostrum se habet spiritus, qui est in nobis. Quis enim, inquit, hominum novit ea quae sunt hominis, nisi spiritus qui est in ipso? Sic et quae Dei sunt, B nemo novit, nisi Spiritus qui ex Deo est³.

Caput 19.

Sit ita, inquit, at ea gloria nullo pacto debetur Spiritui, ut a nobis glorificationibus sit extollendus. Unde igitur probatur sumus Spiritus dignitatem intellectum omnem superante, si Patris et Filii communio visa est istis minime sufficiens ad id testificandum? Sane possumus et ad ea quae nominibus significantur respicientes, et ad operationum ejus magnitudinem, et ad beneficia quae in nos, imo quae in omnem creaturam confert, pro modulo nostro naturæ illius sublimitatem ac potentiam incomprehensibilem percipere. Spiritus vocatus est, ut est illud, *Spiritus Deus*⁴; et, *Spiritus vultus nostri, Christus Dominus*⁵. Sanctus dicitur, quemadmodum sanctus Pater, et sanctus Filius. Creaturæ siquidem inducta est aliunde sanctimonia; Spiritui vero sanctitas completiva est naturæ. Ideoque non sanctificatur, sed sanctificat. Bonus item dicitur sicut Pater bonus est, et sicut bonus est is qui ex bono natus est; cui bonitas est ipsa essentia. Rectus vocatur, ut rectus Dominus Deus⁶, eo quod per se sit ipsa veritas, et ipsa justitia, nec in hanc nec in illam partem se vertens aut flectens, propter naturæ immutabilitatem. Paracletus nuncupatur velut Unigenitus: sicut ipse ait, *Ego rogabo Patrem meum, et dabit vobis alium Paracletum*⁷. Hoc pacto communia sunt nomina Patri, Filio et Spiritui sancto, qui has appellaciones ex naturæ consortio habet. Unde enim aliunde? Rursum Spiritus principalis, et Spiritus veritatis, et Spiritus sapientiae dictus est. *Spiritus divinus qui me fecit*⁸; et, *Beseleel*, inquit, *implevit Deus Spiritum divino sapientiae et intellectus et scientiae*⁹. Talia igitur nomina eximia illa quidem et magna, nec tamen, quod ad gloriam attinet, exaggerationem ullam habentia.

At operationes quales sunt? Ineffabiles quidem ob magnitudinem, innumerabiles vero ob multitudinem. Nam quo pacto intelligemus ea quae fuerunt ante saccula? quae erant illius operationes ante creaturam intelligibilem? quanta autem ab illo beneficia in creaturam? ad hoc, que potestas ad

¹ Psal. vi, 6. ² I Petr. i, 12. ³ I Cor. ii, 11. ⁴ Joan. xiv, 16. ⁵ Job xxxiii, 4. ⁶ Exod. xxxi, 3.

⁷ Joan. iv, 24. ⁸ Thren. iv, 20. ⁹ Psal. xcii, 16.

ventura æcœla? Erat enim, et ante erat, et simul aderat cum Patre et Filio ante æcœla. Quare etiam si quid cogitari solum æcœla, hoc tam non reputas Spiritu esse posterius. Quod si creationem reputes, consolidate sunt cœlorum virtutes a Spiritu, ita ut consolidationem intelligas firmitatem, quæ non facile honorum habitu excedat. Etenim quod Deo conjunctæ sunt, quodque ad malitiam verti non queunt, quodque in beatitudine perpetuo perseverant virtutes, id illis a Spiritu accedit. Christi adventus; Spiritus præcurrit. In carne adventus, et Spiritus inseparabilis. Operationes virtutum, dona sanationum; sed per Spiritum sanctum. Dæmones expulsi in Spiritu Dei. Diabolus spoliatur est imperio simul presente Spiritu. Peccatorum facta remissio, sed in gratia Spiritus. Abluti enim oœtis et sanctificati in nomine Domini nostri Iesu Christi, et in Spiritu sancto¹. Conjunctio cum Deo sit per Spiritum. Misit enim Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem, Abba Pater². Resurreccio a mortuis, Spiritus virtute. Emittes siquidem Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ³. Sive quis creationem accipiat de extinctorum reviviscencia; an non magna Spiritus operatio, qui nobis suppeditat vitam ex resurrectione, et ad spiritualem illam vitam animas nostras adaptat? Sive creatio dicatur esse eorum, qui hic per peccatum lapsi sunt, in meliorem statum mutatione (nam ita quoque nonnunquam usurpatur iusta Scriptura consuetudinem, velut cum Paulus dicit, Si qua in Christo nova creatura⁴), renovatione quæ hic sit, et a vita terrestri ac turbulentis affectibus obnoxia ad celestem conversationem transmutatio, quæ sit in nobis per Spiritum, ad summam admirationem deducit animos nostros. In his utrum metuere debemus, ne dignitatem immodicis honoribus transgrediamur? an contra, ne illius notionem ad humilia depriniamus, etiam si videamus maxima de eo loqui, quæ quidem humana mente concipi, buinanaque lingua proferri possunt? Hæc dicit Spiritus sanctus, sicut hæc dicit Dominus: Descende, et perge cum illis, nihil hæsitans, quoniam ego misi illos⁵. Num hæc sunt abjecti ac metu consternati verba? Separate mihi Barnabam et Saulum in opus ad quod accessivi illos⁶. Num servus ita loquitur? Et Isaïas: Dominus misit me, et Spiritus ejus⁷; et, Descendit Spiritus a Domino, et deduxit illos⁸. At ne rursus mihi deductionem accipias pro humili ministerio. Nam hoc opus etiam Dei esse testatur Scriptura. Deduxisti, inquit, sicut oves populum tuum⁹; et, Qui deducis relut orem Joseph¹⁰; et, Deduxit eos in spe, et non timuerunt¹¹. Prinde cum audieris, Cum venerit Paracletus, ille vobis suggeret, ac vos ducet in omnem veritatem¹²: cogita deductionem, sicuti doctus es; ne calumnieris cogitatum.

¹ Cor. vi, 11. ² Galat. iv, 6. ³ Psal. ciii, 30. ⁴ II Cor. v, 17. ⁵ Act. x, 20. ⁶ Act. xiii, 2. ⁷ Isa. xlvi, 16. ⁸ Isa. lxiii, 14. ⁹ Psal. lxxvi, 21. ¹⁰ Psal. lxxxix, 1. ¹¹ Psal. lxxxvii, 53. ¹² Jos. xiv, 26; xvi, 13.

A μὲν γὰρ καὶ προῆην, καὶ συμπαρῆην τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ πρὸ τῶν αἰώνων. Οὔτε, καὶ τι νοήσῃς τῶν αἰώνων ἀπίκεινα, τοῦτο εὐρήσεις τοῦ Πνεύματος κατατέρω. Εάν τε τὴν κτίσιν ἐνθυμηθῆς, ἐστερεώθησαι αἱ τῶν οὐρανῶν δυνάμεις παρὰ τοῦ Πνεύματος· τῆς στερεώσεως δηλονότις ἐπὶ τὸ δυσμετάπτωτον τῆς ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν ἔξεως νοούμενης. Ή γέρ πρὸς Θεὸν οἰκεῖωσις, καὶ τὸ πρὸς κακίαν ἀτρεπτον, καὶ τὸ ἐν μακαριστῇ διαρκές, παρὰ τοῦ Πνεύματος τὰς δυνάμεις. Χριστοῦ ἐπιδημία· καὶ τὸ Πνεῦμα προτρέχει. Ἔνταρχος παρουσία· καὶ τὸ Πνεῦμα ἀχώριστον. Ἔνεργηματα δυνάμεων, χαρισματα λαμπτών, διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ διγού. Ιατροίνες ἀπηλαύοντο ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ. Διάβολος κατηργεῖτο συμπαρόντος; τοῦ Πνεύματος. Ἀμαρτιῶν ἀπολύτωσις ἐν τῇ χάριτι τοῦ Πνεύματος. Ἀπελούσασθε γὰρ καὶ ηγάσθητε ἐν τῷ ὄρθιματι τοῦ Κυρίου ήμων Ἰησοῦν Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ. Βίκειωσις πρὸς θεὸν διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐξαποστειλεῖς γὰρ ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ήμων, χάριζον· Ἀβδᾶ ὁ Πατήρ. Ή ἐκ νεκρῶν ἔκανάστας, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος. Ἐξαποστειλεῖς γὰρ τὸ Πνεῦμα σου, καὶ κτισθήσοται, καὶ ἀνακαιριεῖς τὸ πρόσωπον τῆς τῆς. Εἴτε τὴν κτίσιν τις ἐκλαμβάνοι ἐπὶ τῆς τῶν διαλυθέντων ἀναδιάσεως, πῶς οὐ μεγάλη τοῦ Πνεύματος ἡ ἐνέργεια, τοῦ οἰκονομοῦντος ήμῶν τὸν ἐξ ἀναστάσεως βίον, καὶ πρὸς τὴν πνευματικὴν ἐκείνην ζωὴν τὰς ψυχὰς ήμῶν μεταρρυθμίζοντος; Εἴτε λέγοιτο κτίσις ἡ ἐνταῦθα τῶν ἐξ αἱμαρτίας διαπεπτωκότων ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταχρησμοῖς (λέγεται γὰρ καὶ οὗτω κατὰ τὴν συνθέτειαν τῆς Γραφῆς, ὡς ὅταν Παῦλος λέγῃ· Εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις), καὶ ὁ ἐνταῦθα τοινύν ἀνακαινίσμος, καὶ ἡ ἀπὸ τῆς γηῶντος καὶ ἐμπαθοῦς ζωῆς ἐπὶ τὴν οὐράνιον πολιτείαν μεταβολὴ, διὰ τοῦ Πνεύματος ήμῶν γινομένη, ἐπὶ πᾶσαν ὑπερβολὴν θαύματος τὰς ψυχὰς ήμῶν ἀνάγει. Ἐπὶ τούτοις πότερον φοβηθῶμεν μὴ τὴν ἀξίαν ὑπερβολῶν ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν τιμῶν· ἢ τὸ ἐναντίον, μὴ εἰς ταπεινὸν καταγάγωμεν τὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν, καὶ τὰ μέγιστα δόξωμεν ἐπὶ αὐτῷ τῶν ἐξ ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ γλώττης προφερομένων φθέγγεσθαι; Τέλος λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὡς τάδε λέγει Κύριος· Κατάθηδι, καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς, μηδὲν διακριτέμενος, διότι ἔτι ἀντούς ἀπέσταλκε. Μή ταπεινοῦ ταῦτα καὶ κατεπιγότος τὰ ρήματα; Ἀχορίστε διὶ μοι Βαρύδειρ καὶ τὸν Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημα αὐτούς. Μή δοῦλος οὗτω φθέγγεται; Καὶ ὁ Ἡσαΐας· Κύριος ἀπέσταλκε με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ· καὶ, Κατέβη Πνεῦμα παρὰ Κυρίου, καὶ ὀδηγήσει αὐτούς. Καὶ μή μοι τὴν ὁδογέλαν πάλιν εἰς ταπεινὸν διακονίαν ἐκλάβῃς. Τοῦτο γὰρ καὶ θεοῦ ἔργον εἶναι δ λόγος διαμαρτύρεται. Οὐδήγησες, φησίν, ὡς πρόσθατα τὸν λαόν σου· καὶ, Οὐ δόητως ὀψεῖται πρόσθατος τὸν ιωσῆν· καὶ οὐκ ἀδειάλλεστος. Οὔτε δειν

ἀκούσῃς, διτὶ Ὁραὶ οὐδὲ στὸν Παράκλητος, ἀκεῖνος ὑμας ἀραινήσει καὶ ὀδηγήσει πρὸς πᾶντα τὴν δικαιίαν, τὴν ἐδηγίαν, ὡς ἴδιαχθης, νῦν· μή συκοφάντει τὴν Ἐννοιαν.

Ἄλλα καὶ ἐντυγχάνει, φησιν, ύπερ ἡμῶν· Οὓς ὅσον ἵκετης τοῦ εὐεργέτου λείπεται, τοσοῦτον τὸ Πνεῦμα κατὰ τὴν ἀξίαν ἀποπέπτωκε τοῦ Θεοῦ. Σὺ δὲ οὖτα ἡκουσας περὶ τοῦ Μονογενοῦς, διτὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν; Μή οὖν διτὶ τὸ Πνεῦμα ἐν σοι (εἰπερ δὴ δλῶς ἐν σοι), μηδὲ διτὶ ἀποτυφωλέντας ἡμᾶς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ συμφέροντος διδάσκει, καὶ ὀδηγεῖ, τούτου ἔνεκεν τὴν εὔτεδῆ καὶ ὀστάν περὶ αὐτοῦ δόξαν ζημιώθης. Ὑπεροδολὴ γάρ ἀγνωμοσύνης τοῦτο γε, τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ εὐεργέτου ἀφορμήν ἀχαριστίας ποιεῖσθαι. Μή οὖν λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ἀκούσατε τι φησιν ἡ ἀπαρχὴ τῶν μαρτύρων Στέφανος, τὸ δυσπειθὲς καὶ ἀνυπότακτον τῷ λαῷ ὄνειδίζων. Ὑμεῖς, φησιν, δει τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ ἀπεπλεύτετε. Καὶ πάλιν ὁ Ἡσαΐας· Παράδειντα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ ἐστράψῃ ἀβοῦς εἰς ἔχθραν· καὶ ἐτέρῳ· Ὁ οἶκος τοῦ Ἰακὼβ παρώρισε τὸ Πνεῦμα Κυρίου· εἰ μὴ ἔκουσαστις τῆς δυνάμεως παραστατικῆ τὰ τοιαῦτα; Τῇ τῶν ἐντυγχανόντων ἀρίστει παρήμη.

Κεφάλ. κ'.

Οὗτε δοῦλοιν φησιν, οὗτε δεσπότην, ἀλλ' ἔλευθερον. Ή τῆς δεινῆς ἀναλογίας, ὥ τῆς ἔλεεινῆς ἀρείας τῶν ταῦτα λεγόντων! Τι! πλέον αὐτῶν δούλωναι; τὸ ἀραδές, ἢ τὸ βλάσφημον; οἱ γε τὰ τῆς θεολογίας δύγματα ἀνθρωπίνως παραδείγματι καθυσθίζουσι, καὶ τὴν ὡδε συνήθειαν, παρτηλαγμένην ἔχουσαν τῶν ἀξιωμάτων τὴν διαφορὰν, τῇ θείᾳ καὶ ἀρρήτῳ φύσει προσαρμόζειν ἐπιχειροῦσεν οὐκ ἐννοούντες, διτὶ παρὰ μὲν ἀνθρώπως τῇ φύσει δοῦλος οὐδείς. Ή γάρ καταδυναστευθέντες ὃνδι ζυγὸν δουλείας ἤχθησαν, ὡς ἐν αλχμαλωσίαις· ή διὰ πενίαν κατεδουλώθησαν, ὡς οἱ Αἰγύπτιοι τῷ Φαραὼ· ἢ κατά τινα σφρήνην καὶ ἀπόρρητον οἰκονομίαν οἱ χείρους τῶν πατέρων ἐκ τῆς τῶν πατέρων φωνῆς τοὺς φρονιμωτέρους καὶ βελτίστους δουλεύειν κατεδικάσθησαν· ἢν. οὐδὲ καταδίκην, ἀλλ' εὐεργεσίαν εἴποι τις ἀν δίκαιος τῶν γινομένων ἔξετιστης. Τὸν γάρ δὲ ἐνδειαν τοῦ φρονεν οὐκ ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ τὸ κατὰ φύσιν δρόχον, τούτον ἐτέρου κτῆμα γενέσθαι λυσιτελέστερον, ίνα, τῷ τοῦ κρατοῦντος λογισμῷ διευθυνόμενος, δμοίος ἢ δρματι ἥνιοχον ἀναλαθόντι, καὶ πλοιῷ κυδερνήσην ἔχοντες ἐπὶ οἰάκων καθήμενον. Διὰ τοῦτο Ἰακὼβ κύριος τοῦ Ἡσαΐαν ἐκ τῆς εὐλογίας τοῦ πατρὸς, ίνα καὶ μὴ βουλόμενος παρὰ τοῦ φρονεμού εὐεργετῆται δι δρφων, οὐκ δικών τὸν οἰκεῖον κηδεμόνων τὸν νοῦν. Καὶ Χανανὸν παῖς οἰκέτης ἔσται τοῖς ἀδελφοῖς, ἀπειδὴ ἀδίδακτος ἡ τῆς ἀρείης, ἀσύνετον ἔχων τὸν ἑαυτοῦ πατέρα τὸν Χάμ. Ήδε μὲν οὖν οὗτος; οἱ δοῦλοι· ἔλευθεροι δὲ, οἱ διαφυγόντες πενίαν ἢ πολεμον, ἢ τῆς ἐτέρων κηδεμονίας ἀπροσδεεῖς. Οὗτοι καὶ διὰ δεσπότης, δὲ οἰκέτης λέγονται, ἀλλ' οὖν πάντες καὶ κατὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους δμοτιμίαν, καὶ ὡς κτήματα (76) τοῦ πατοιηκότος ἡμᾶς, δμόδουλοι. Ἐκτι-

A At, inquires, Eliam interpellat pro nobis¹; proinde quantum is qui supplex est, beneficiorum auctore inferior est, tantum quoque Spiritus ratione dignitatis a Deo renotus. At tu nondum audisti de Unigenito, quod is est in dextera Dei, et interpellat pro nobis²? Itaque quia Spiritus in te est, si tamen omnino in te est, et quia nos execratus ad oligendum quod utile est, docet, deducitque, ne eam ob causam piam ac sanctam de eo opinionem amittas. Nam profecto summus fuerit ingratii animi gradus, beneficentis humanitatem ad ingratii animi occasionem vertere. Nolite igitur contristare Spiritum sanctum³. Audite quid dicat martyrum primicie Stephanus, inobedientiam ac rebellionem exprobans populo. Vos, inquit, semper Spiritui sancto resistitis⁴. Et rursum Isaías: Exacerbaverunt Spiritum sanctum, et versus est illis in inimicitiam⁵. Et alibi, Domus Jacob irritavit Spiritum Domini⁶. Audite, inquam, an non haec summam potentiam declarent? Judicio legentium permitto,

Caput 20.

B Neque servus, inquit, neque dominus, sed liber. O mirum stuporem, o miserandam audaciam ista loquentium! Quid amplius deplorem: utrum insciat, an blasphemiam istorum? qui quidem de Deo dogmata humanis exemplis dedecorant; ac hominum consuetudinem, per quam dispar est digitatum excellentia, ad divinam et ineffabilem naturam accommodare nituntur: haud reputantes apud homines quidem nullum esse natura servum. Aut enim potentia oppressi, sub iugum servitutis inducti sunt, velut in bello capti: aut ob pauperatem in servitutem adacti sunt, velut Αἴγυπτοι Pharaoni: aut juxta sapientem quamdam et arcanam dispensationem, qui inter filios deteriores sunt, parentum voce, sapientioribus ac melioribus in servitutem addicti sunt; quam haudquaquam condemnationem, sed beneficium potius dixerit aequus rerum auctor. Nam qui ob sensus inopiam, non habet in se id quod natura imperat, huic utilius est alterius fieri mancipium, ut dum dominantis prudentia dirigitur, similis sit currui qui aurigam recepit, aut navi quae nauclerum habet clavo assidentem. Ille C ob causam Jacob dominus Esau ex benedictione patris⁷, ut stultus a sapiente vel invitus beneficio afficeretur, quippe non habens proprium curatorem, videlicet mentem. Et Chanaan filius servus erit fratribus suis⁸, quoniam indocilis erat ad virtutem, imprudentem habens patrem, videlicet Cham. Ad hunc igitur modum hic sunt servi; liberi vero sunt, qui effugerunt paupertatem, aut bellum, aut qui allorum cura non egent. Itaque quamvis hic herus, ille servus appelletur, omnes tamen et qua-

¹ Rom. viii, 34. ² ibid. ³ Ephes. iv, 30. ⁴ Act. vii, 51. ⁵ Isa. xlvi, 10. ⁶ Psal. cv, 32. ⁷ Gen. xxvii, 37. ⁸ Gen. ix, 25.

temus sumus ejusdem inter nos conditionis, et tamen quam illius qui nos condidit mancipia, conservi sumus. Illic porro quid potes e servitute eximere? Nam statim ac condita sunt, simul cum eis condita servitus. Sibi enim invicem non imperant, eo quod celestia plus habendi non tenentur desiderio. Deo autem subjecta omnia, ac tanquam domino debitum timorem, ac tanquam conditori delictum gloriam persolvunt. *Filius enim gloria afficit patrem, et servus dominum suum*¹. Et ex his duobus alterum omnino Deus requirit. *Nam si Pater, inquit, sum ego, ubi est gloria mea? Si Dominus sum ego, ubi est timor meus?*² Alioqui vita custodiæ ac inspectioni Domini non subdita, omnium maxime miserabilis foret. Cujusmodi sunt virtutes desertrices, quæ quod cervicem exercent adversus Deum omnipotentem, servitutem detrectant, non quod aliter natura comparatae sint, sed quod subditæ esse nolint Creatori. Quem igitur appellas liberum? Eum qui sine rege est? qui neque imperandi alteri potestate habet, neque alterius imperium admittit? At nec est istiusmodi natura in rebus conditis, et hoc de Spiritu cogitare aperta impietas est. Quare si Spiritus creatus est, profecto servit cum omnibus. *Omnia enim, inquit, serviunt tibi*³;

Testimonia ex Scripturis Spiritum appellari Domini. Caput 21.

Sed quid opus est ex rebus humilibus pugnantes, doctrinæ turpiter parare victoria, cum licet illustriorum appositione, gloriæ excellentiam, cui contradici non possit, demonstrare? Quod si proferemus ea quæ nos Scriptura docuit, forsitan magno vehementique clamore vociferabuntur, et auribus obturatis Pneumatonachi tollentes lapides, aut quidquid forte occurrerit, in arma quisque vertentes, in nos irruent. Sed non est nobis incolumentas anteponenda veritati. Invenimus igitur apud Apostolum: *Dominus autem dirigat corda nostra in dilectionem Dei, et in patientiam Christi pro tribulationibus*⁴. Quis est Dominus dirigens in dilectionem Dei, et in patientiam Christi pro tribulationibus? Respondeant nobis, qui Spiritum in servitatem adiungunt. Sive enim de Deo et Patre suisset sermo, omnino dixisset: *Dominus vos dirigit in dilectionem sui*: sive de Filio, addidisset, *in suam ipsius patientiam*. Quærant igitur quænam sit alia persona, quam Domini vocabulo deceat honorari. Huic affine est et illud, quod alibi positum est: *Dominus vos implete et abundare faciat caritate, in vos invicem et in omnes, quemadmodum et nos in vos, ad confirmandum corda vestra irreprehensibilia in sanctificatione, coram Deo et Patre nostro, in adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis suis*⁵. Quem Dominum precatur, coram Deo et Patre nostro in adventu Domini nostri irreprehensibilia fidelium Thessalonicensium corda, confirmata in sanctitate constabilire? Respondeant no-

A δὲ τι δύναται τῆς δουλείας ὑπεξαγαγεῖν; Ὁμοῦ τε γάρ ἔκτισθη, καὶ τὸ δυῦλον εἶναι συγκατεσκεύασται. Ἀλλήλων μὲν γάρ οὐ κατάρχουσιν, ἐπειδὴ πλεονεξίας ἀμοιρα τὰ οὐράνια· Θεῷ δὲ πάντα ὑποκύπτει, καὶ ὡς δεεπότῃ τὸν διειδόμενον φόρον, καὶ ὡς δημιουργῷ τὴν ἐπιδάλλουσαν δύζαν ἀποδίδυτα. Υἱὸς γάρ δοξάζει πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν πύριον αὐτοῦ. Καὶ ἀπαιτεῖ πάντως τῶν δύο τὸ ἔτερον δι Θεός. Εἰ γάρ Πατήρ είμι ἐγώ, ποὺ ἔστι, φησίν, ηδόξα μου; καὶ εἰ Κύριος είμι ἐγώ, ποὺ ἔστιν δι θεός μου; Η πάντων ἂν εἴη ἐλεεινότατή ζωὴ, μηδ ὑπὸ τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ Δεσπότου κειμένη· Ὄποιαὶ εἰστιν αἱ ἀποστατικαὶ δυνάμεις, αἱ διὰ τὸ τραχηλάται κατὰ Θεοῦ παντοκράτορος, ἀφηνιάζουσαι τῆς δουλείας· οὐ τῷ ἐπέρως πεψκέναι, ἀλλὰ τῷ ἀνυποτάκτως ἔχειν πρὸς τὸν ποιήσαντα. Τίνα οὖν λέγεις ἐλεύθερον; Τὸν ἀβασίλευτον; τὸν μήτε δρεχεῖν ἐτέρου δύναμιν ἔχοντα, μήτε ἀρχεῖθαι καταδέχομενον; Ἀλλ' οὔτε ἔστι τις τοιαύτη φύσις ἐν τοῖς οὐσίαις, καὶ τῷτο ἐννοήσαι κατὰ τοῦ Πνεύματος ἀσένεια περιφανής. Ωστε εἰ μὲν ἔκτισται, δουλεύει δηλαδή μετὰ πάντων· Τὰ γάρ σύμπαντα, φησί, δοῦλα σά· εἰ δὲ ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἔστι, τῆς βασιλείας ἔστι κοινωνόν.

B sin supra creaturam est, regni quoque consors est. Μαρτυρίαι ἐκ τῶν Γραφῶν τοῦ κυριολογίσθαι τὸ Πνεῦμα. Κεφ. κύ.

C Καὶ τι δεῖ, ἐκ τῶν ταπεινῶν ἀπομαχομένους, αἰσχρῶς τὴν νίκην κατακτᾶσθαι τῷ λόγῳ, ἐξδ., τῇ παραδέσει τῶν σεμνοτέρων διαντίρθητον τὴν ὑπερβολὴν τῆς δύσης ἐπιδεικνύναι; Εἰ δὲ λέγοιμεν & παρὰ τῆς Γραφῆς ἐδιδάχθημεν, τάχα που μέγα καὶ σφοδρὸν ἀνακράζονται, καὶ συσχόντες τὰ ὄντα, ἀράμενοι λίθους, ηδὸν τὸν τύχοι παραφανὲν, τοῦτο τῶν Πνευματομάχων ἔκαστος ὀπλὸν ποιησάμενος, ἐφ' ἡμᾶς ἤξουσιν. Οὐ μὴν πρὸ γε τῆς ἀλτηθείας τιμητέα ἡμῖν ἡ ἀτράπεια. Εὑρομεν τοίνυν παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ· Ὁ δὲ Κύριος κατευθύνει ύμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν ύπομονὴν τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν θλίψεων. Τίς δὲ κατευθύνων Κύριος εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην, καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ὑπομονὴν; Ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν οἱ τὸ Πνεῦμα καταδουλούμενοι. Εἴτε γάρ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δὲ λόγος, πάντως ἀνελπίτο· Ὁ δὲ Κύριος ύμᾶς κατευθύνει εἰς τὴν ἔαντον ἀγάπην· εἴτε περὶ τοῦ Υἱοῦ, προσέκειτο ἀν, εἰς τὴν ἔαντον ύπομονῆν. Ζητείτωσαν οὖν τί ἔστιν ἄλλο πρόσωπον, διῆ τῇ προσηγορίᾳ τοῦ Κυρίου τιμασθαι δέσιον. Παραπλήσιον δὲ τούτῳ καὶ τὸ ἐτέρωθι κείμενον, τό· Ὅμηρος δὲ οὐκέτος πλεονάσαι καὶ περισσεύσαι τῇ ἀγάπῃ εἰς ἀλιήλους καὶ εἰς πάντας, καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς ύμᾶς, εἰς τὸ στηρίξαι ύμῶν τὰς καρδίας ἀμέμπτους ἐν ἀγαστήν ἐμπροσθετο τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ύμῶν ἐν τῇ καρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ύμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων τῶν ἀγίων αὐτοῦ. Πώλον Κύριον εἴχεται ἐμπροσθετο τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ύμῶν ἐν τῇ

¹ Malach. i, 6. ² ibid. ³ Psal. cxvi, 91. ⁴ II Thess. iii, 5. ⁵ I Thess. iii, 12, 13.

παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἀμέμπτους τὰς καρδίας ἐστηριγμένας ἐν ἀγιωύντι τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ πιστῶν στηρίξαι; Ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν οἱ μετὰ τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων τῶν πρὸς διακονίαν ἀποστελλομένων τὸ ἄγιον Πνεῦμα τιθέντες. Ἄλλ' οὐχ ἔχουσι. Διόπερ ἀκούετωσαν καὶ ἑτέρας μαρτυρίας διαρρήθην καὶ αὐτῆς κυριολογούστης τὸ Πνεῦμα. Ὁ δὲ Κύριος, φησί, τὸ Πνεῦμα ἔστι· καὶ πάλιν· Καθίπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. Ωστε δὲ μηδεμίναν ἀντιλογίας ἀφορμὴν καταλιπεῖν, αὐτὴν παραθέσομαι τοῦ Ἀποστόλου τὴν λέξιν· Ἅγρι γάρ τῆς σήμερον τὸ αὐτὸν κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀραγρῷσει τῆς Παλαιᾶς Διαθῆκης μέρει, μὴ ἀραχναντέμενερ, διὰ τοῦ ἐν Χριστῷ καταρρεῖται. Οταν δὲ ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαρεῖται τὸ κάλυμμα. Ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμα ἔστι. Τι τοῦτο λέγων; Ωτε οὐ ψιλῇ τῇ διανοίᾳ τοῦ γράμματος προσκαθήμενος, καὶ αὐτοῦ ποιεῖται πάντα νομικά παρατηρήσατε διατρίβων, οἵδιν τινα παραπετάσματι τῇ Ιουδαϊκῇ τοῦ γράμματος ἀκδοχῇ τὴν καρδίαν ἔσυντον συγχεκάλυπται· καὶ τοῦτο πάσχει πάρετο τὸ ἄγνοιαν, οἵτι ή σωματικῇ τοῦ νόμου τίρτησις ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ Χριστοῦ καταργεῖται, τῶν τύπων λοιπὸν μεταλλοφέντων εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἀργούσις γάρ λύχνοι τῇ τοῦ ἡλίου παρουσίᾳ· καὶ σχολάζει ὁ νόμος, καὶ προφητεῖται κατατιγάζονται, τῆς ἀληθείας ἀναφανεῖσθαι. Ὁ μέντοι δυνηθεὶς ἐπὶ τὸ βάθος διακύψαι τῆς νομικῆς ἐννοίας, καὶ τὴν ἐκ τοῦ γράμματος ἀσάρειαν, οἵδιν τι καταπιτάσμα, διασχῶν, εἴσων γενέσθαι τῶν ἀπορήτων, οὗτος ἐμιμήσατο τὸν Μωϋσῆν ἐν τῷ δικαλέσθαι τῷ Θεῷ περιαροῦντα τὸ κάλυμμα, ἐπιστρέψων καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ γράμματος πρὸς τὸ Πνεῦμα. Ωστε ἀναλογεῖν τῷ μὲν ἐπὶ τοῦ προσώπου Μωϋσέως καλύμματι τὴν τῶν νομικῶν διδαγμάτων ἀσάρειαν, τῇ δὲ ἐπιστροφῇ τῇ πρὸς τὸν Κύριον τὴν πνευματικὴν θεωρίαν. Ὁ οὖν ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ νόμου περιελών τὸ γράμμα ἐπιστρέψει πρὸς τὸν Κύριον (διὰ Κύριος νῦν τὸ Πνεῦμα λέγεται), καὶ δομοὶς γίνεται Μωϋσεὶ ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ τὸ πρόσωπον διδοξασμένον ἔχοντι. Ως γάρ τὰ τοῖς ἀνθρητοῖς χρώματι παρακείμενα ἐκ τῆς περιβρέουστης αὐγῆς καὶ αὐτὰ καταχρώνυνται. οὕτως δὲ ἐναργῶς ἐνατείλασις τῷ Πνεύματι ἐκ τῆς ἐκείνου δόξης μεταμορφοῦνται πάντας πρὸς τὸ φαντερόν, οἷόν τινα φωτί, τῇ ἐκ τοῦ Πνεύματος ἀληθείᾳ τὴν καρδίαν καταλαμπόμενος. Καὶ τοῦτο ἐστι τὸ μεταμορφοῦνται ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν οἰκείαν δόξαν, οὐ μηχρόλγως, οὐδὲ ἀμυδρῶς· ἀλλὰ ἐπὶ τοσούτον, ἐφ' ὅσον ἐστίν εἰκὼν τὸν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος φωτίζομενον. Οὐ Ναὸς Θεοῦ ἔστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; Ἀρά τὸ δουλικὸν οἰκητήριον κατεδέξατο δύπτε τῇ τοῦ ναοῦ προσηγορίᾳ τιμῆσαι; Τι δὲ ὁ θεόπνευστον τὴν Γραφὴν διομάζων, διὰ τῆς ἐπιπνοίας τοῦ ἀγίου Πνεύματος συγγραφεῖσαν, μὴ τοῖς τοῦ καθυδρίου·ος καὶ καταχριμένοντος αὐτὸν προσρήμασι κέχρηται;

Τοῦ αὐτοῦ σύστασις κατὰ τὴν φύσιν κοινωνίας τοῦ Πνεύματος, ἐκ τοῦ δμοίων εἶναι Πατέρι καὶ Σὺ πρὸς θεωρίαν δυσέφικτος. Κεχάλ. κβ'.

Οὐ μόνον δὲ ἐξ ὧν τὰς αὐτὰς προσηγορίας

A bis, qui cum ministratoriis spiritibus, qui mittuntur ad ministerium, collocant Spiritum sanctum. At non habent quod respondeant. Quapropter audiant et aliud testimonium, evidenter Spiritum sanctum appellans Dominum. Dominus, inquit, Spiritus est¹; et rursum: *Tanquam a Domino Spiritu*². Ne vero illa relinquatur occasio contradicendi, ipsa Apostoli verba proferam in medium: *Usque ad hodiernum enim diem idem velamen in lectione Veteris Testamenti manet, non revelatum, quod in Christo abrogatur. Cum autem conversus fuerit ad Dominum, tolletur velamen. Dominus autem Spiritus est*³. Cur hoc dicit? Quoniam qui nudo intellectui litteræ assidet, et illic circa legales observationes occupatus est, Judaica litteræ interpretatione quasi velo teclum habet cor: atque id illi accidit, eo quod ignorat corporalem legis observationem in adventu Christi abolitam esse, jam figuris ad veritatem translatis. Sunt enim supervacaneæ lucernæ solis adventu; et cessat lex, et prophetiae silent, simul ut luxit veritas. At qui potuit ad profunda legalis sensus penetrare, ac discussa legis obscuritate, ceu velamento, introire ad arcana, hic Mosen imitatus est, velamen, dum loquitur cum Deo, tollentem⁴; ipse se etiam convertens a littera ad spiritum. Quare velamenti quod impositum est super faciem Mosi, respondet legalium documentorum obscuritas; conversionis autem ad Dominum respondet spiritualis intelligentia. Ergo qui in lectione legis auferit litteram, convertit sese ad Dominum (Dominus autem nunc Spiritus dicitur), ac similis redditur Mosi, ex apparitione Dei faciem glorificatam habenti. Sicut enim quæ juxta floridos colores posita sunt, e splendore promanante colorantur et ipsa: sic qui evidenter intendit oculos in Spiritum, ex illius gloria quodammodo transformatur ut sit illustrior, dum veritate a Spiritu promanante, ceu luce quadam, corde illuminatur. Et hoc est transformari a gloria Spiritus ad propriam gloriam, haud parce, neque tenuiter, sed in tantum, quantum par est illustrari eum qui a Spiritu illuminatur. Non vereris, o homo, Apostolum dicentem⁵: *Templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis*⁶? Num potuisse unquam servile domicilium appellatione templi honorare? Quid qui Scripturam divinitus inspiratam appellat, eo quod afflatus Spiritus scripta sit, num contumeliosis et Spiritum attenuantibus verbis utilitur?

δυσωπῇ, ἀνθρώπε, τὸν Ἀπόστολον λέγοντα, οἵτι Ναὸς Θεοῦ ἔστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; Ἀρά τὸ δουλικὸν οἰκητήριον κατεδέξατο δύπτε τῇ τοῦ ναοῦ προσηγορίᾳ τιμῆσαι; Τι δὲ ὁ θεόπνευστον τὴν Γραφὴν διομάζων, διὰ τῆς ἐπιπνοίας τοῦ ἀγίου Πνεύματος συγγραφεῖσαν, μὴ τοῖς τοῦ καθυδρίου·ος καὶ καταχριμένοντος αὐτὸν προσρήμασι κέχρηται;

Eiusdem confirmatio naturalis communionis Spiritus, eo quod aequae ac Pater et Filius incomprehensibilis est. Caput 22.

Non solum autem ex hoc quod easdem ha-

¹ II Cor. iii, 17. ² ibid. 18. ³ ibid. 14, 16, 17. ⁴ Exod. xxxiv, 54. ⁵ I Cor. iii, 16. ⁶ II Tim. iii, 16.

bet appellationes, et in operationibus consors est A Patri et Filio, dilucet naturæ illius excellentia; verum etiam ex eo quod pariter incomprehensibilis est intellectu. Quæ enim de Patre loquitur, quod sit supra cogitationem humanam, quæque de Filio, eadem Dominus et de Spiritu sancto dicit: *Pater justus, et mundus te non cognovit*¹; mundum appellans hic non globum et cœlo et terra constantem, sed caducam banc innumerisque mutationibus obnoxiam vitam. Ac de scipso loquens, *Adhuc modicum, inquit, et mundus me jam non videt, vos autem videtis me*². Rursus hic eos qui materiali carnali vita devincti sunt, et oculis tantum expendunt veritatem, mundum appellans, qui non amplius oculis cordis visuri erant Dominum nostrum, eo quod resurrectionem non crederent. Hæc autem eadem dixit et de Spiritu: *Spiritum, inquit, veritatis, quem mundus non potest accipere, quod non videat illum, neque cognoscat eum: vos autem cognoscitis illum, quod apud vos manet*³. Carnalis siquidem homo mentem habens ad contemplationem haud exercitatam, imo vero totam in affectu carnis velut in cœno defossam gerens, non potest ad spirituale lumen veritatis attollere oculos. Quapropter mundus, hoc est, carnis cupiditatibus addicta vita, velut oculus imbecillis non ferens radii solares lumen, Spiritus gratiam non recipit. At Dominus cum hoc discipulis testimonium dedisset, quod mundæ essent vitæ ob doctrinam ipsius, dat etiam, ut jam ad speculationem contemplationemque Spiritus sint idonei. Jam enim, inquit, *vos mundi esitis propter sermonem quem locutus sum vobis*⁴. Unde mundus quidem non potest illum accipere, quandoquidem non videt illum: *vos autem novistis eum, quoniam apud vos manet*⁵. Eadem dicit et Isaías: *Qui stabilivit terram, et quæ in ea sunt, deditque spirationem populo, qui est super illam, et Spiritum calcantibus eam*⁶. Nam qui concilcant terrena, iisque superiores evaserunt, digni prædicati sunt dono Spiritus sancti. Quem ergo mundus capere non potest, quicquid a solis sanctis per cordis puritatem videri potest, qualom esse existimandum est, aut quales illi honores competere?

Et reliqua quidem virtutes singulæ in loco D circumscriptio esse creduntur. Nam angelus qui astabat Cornelio⁷, non in eodem momento astabat et Philippo⁸; neque qui locutus est Zachariae ab altari⁹, per idem tempus etiam in cœlo suam implebat stationem. At Spiritus creditur simul¹⁰ et in Abacuc et in Daniele in Babilonia operari; et cum Jeremia in catarrha¹¹, et cum Ezechiele super Chobar versari¹². Spiritus enim Domini replevit orbem terrarum¹³; et, *Quo ita a Spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam*¹⁴? Et propheta, *Quoniam ego vobiscum sum, dicit Dominus: et Spiritus*

έχει, καὶ κοινωνός ἐστι τῶν ἑνεργειῶν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, τὸ ὑπερέγον αὐτοῦ τῆς φύσεως γνώμιμον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν δομοῖς ἐστὶ πρὸς θεωρίαν οὐα-έφικτον. Αὐτὸς περὶ τοῦ Πατρὸς φησιν, ὡς ἐπέκεινα δυντος ἀνθρωπίνης ἐννοίας, καὶ ἡ περὶ τοῦ Σίον, ταῦτα ἐπὶ Κύριος καὶ περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος λέγει Πάτερ δίκαιος, καὶ ὁ κόσμος σε οὐκεὶ δικαιοῦ τὸν κόσμον λέγων νῦν οὐχὶ τὸ ἐξ ουρανοῦ καὶ τῆς σύστημα, ἀλλὰ τὴν ἐπίκηρον ταύτην καὶ μυρίας μεταβολαὶς ὑποκειμένην ζωήν. Καὶ περὶ ἔστου διαλεγόμενος, *"Ετι μικρόν, φησι, καὶ ὁ κόσμος με οὐκέτι θεωρεῖ, οὐμεῖς δὲ θεωρεῖτε με.* Πάλιν ἐν-ταῦθα τοὺς τῇ ὑλικῇ καὶ σαρκικῇ προσδιδέμενους ζωῆς, καὶ μόνοις ὄφθαλμοῖς τὴν ἀλήθειαν ἐπιτρέπον-τας, κόσμον προσαγορεύων, οἱ τῇ ἀπιστίᾳ τῆς ἀνιστά-σεως οὐκέτι: ἔμελλον τοῖς ὄφθαλμοῖς τῆς καρδίας τὸν Κύριον ἡμῶν διεσθαι. Τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος εἰπε· Τὸ Πνεῦμα, φησι, τῆς ἀληθείας, ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, διτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸν, οὐδὲ τινῶσκει αὐτό. Τιμεῖς δὲ τινῶσκετε αὐτό, διτι παρ' ὑμῖν μένει. Οἱ μὲν γάρ σάρκινος θυ-θρωπος, ἀγύμναστον ἔχων πρὸς θεωρίαν τὸν νοῦν, μᾶλλον δὲ ὅλον, ὕσπερ ἐν βορδόρῳ, τῷ φρονήματι τῆς σαρκὸς κατορθωγμένον φέρων (97), ἀδυνατεῖ πρὸς τὸ πνευματικὸν φῶς τῆς ἀληθείας ἀναβλέψει. Διὸ δὲ κόσμος, τουτέστιν, ἡ τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς δεδουλωμένη ζωὴ, οἷον ὄφθαλμὸς ἀσθενῆς φῶς τῆς ἀκτίνος, τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν οὐχ ὑποδέ-χεται. Τοῖς μέντοι μαθηταῖς ἑαυτοῦ εαθαρότητα ζωῆς ἐκ τῶν διδαχμάτων αὐτοῦ μαρτυρήσας δὲ Κύ-ριος, τὸ καὶ ἐποπτικὸς ἡδη εἶναι καὶ θεωρητικὸς τοῦ Πνεύματος ἀποδίδωσιν. Ήδη γάρ, φησὶν, ὑμεῖς καθαροὶ ἔστε διὰ τὸν ὄντα λελάλητα ύμᾶς. "Οὐδὲ δὲ μὲν κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν· οὐ γάρ θεωρεῖ αὐτό· οὐμεῖς δὲ τινῶσκετε αὐτό, διτι καρ-όμενοι μέντοι. Ταῦτα λέγει καὶ Ἡσαΐας· Ο στερεά-σας τὴν γῆν καὶ τὰ ὅρα αὐτῆς, καὶ διδούδιδοντες πτοὴν τῷ λαῷ τῷ ἐπὶ αὐτῆς, καὶ Πνεῦμα τοῖς πτοῦσιν αὐτήν. Οἱ γάρ καταπατοῦντες τὰ γῆνα καὶ ὑπεράνω αὐτῶν γενόμενοι, ἀξιοὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ ἀγίου Πνεύματος μεμαρτύρηνται. Τὸ οὖν ἀχώρητον μὲν τῷ κόσμῳ, τοῖς ἀγίοις δὲ μόνοις διὰ καθαρότητα τῆς καρδίας θεωρητὸν, τι χρή νομίζεσθαι, ή ποτα-πάς τιμάς συμμέτρους ὑπάρχειν αὐτῷ:

Τῶν μὲν οὖν ἄλλων ἔκάστη δυνάμεων ἐν πε-ριγράπτῳ τόπῳ τυγχάνειν πεπίστευται. Οἱ γάρ τῷ Κορηνλίῳ ἐπιστάς ἄγγελος οὐχ ἡν τὸν ταυτό καὶ περὶ τῷ Φιλίππω, οὐδὲ δὲ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου τῷ Ζαχαρίᾳ διαλεγόμενος κατὰ τὸν αὐτὸν κατέρριψεν οὐρανῷ τὴν οἰκεῖαν στάσιν ἐκλήρου. Τὸ μέντοι Πνεῦμα δικοῦ τε ἐν Ἀβδακοῦμ ἑνεργεῖν καὶ ἐν Δα-νιῃλ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας πεπίστευται· καὶ ἐν τῷ καταρράκτῃ εἶναι μετὰ Ἱερουμίου, καὶ μετὰ Ἰεζε-χιὴλ ἐπὶ τοῦ Χεριάρ. Πνεῦμα γάρ Κύριον κεκλι-ρωκε τὴν οἰκουμένην καὶ, Ποὺ πορευθῶδε τὸν Πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κοῦ

¹ Joan. xvii, 25. ² Joan. xiv, 49. ³ ibid. 17. ⁴ Joan. xv, 3. ⁵ Joan. xiv, 17. ⁶ Isa xlii, 5. ⁷ Act. x, 3. ⁸ Act. viii, 26. ⁹ Luc. i, 14. ¹⁰ Dan. xiv, 33. ¹¹ Jerem. xx, 2, apud LXX. ¹² Ezech. v, 1. ¹³ Sap. i, 7. ¹⁴ Psal. cxxxviii, 7.

φύων; καὶ ἡ προφῆτης· Διὼς ἔτώ μεθ' ὑμῶν· οὐδὲν τὸν Κύριον· καὶ τὸ Πνεῦμα μου διψευσθήσεται ὁ μέσων ὑμῶν. Τὸν δὲ πανταχοῦ δὲν, καὶ θεῷ συμπαρόν, τῆς ποίας προσήκει νομίζειν φύσεως; τῆς πάντα περιεργότης, ή τῆς μερικοὺς ἐμπεριελημμένης χωρίας, δοκοῖ τὴν τῶν ἀγγέλων δὲ λόγος θείεν; Ἀλλ' οὐκ ἀντὶς εἰποι. Τὸ οὖν θεόν τῇ φύσει, τὸ ἀρχότον τῷ μεγάλῃ, τὸ δυνατόν ἐν ταῖς ἀνεργίαις, τὸ ἀγαθὸν ἐν ταῖς εὐεργεσίαις μή ὑπεραύπταις; μή δοξάστημεν;

*Θεοὶ δοξολογία Πνεύματος ἔστιν ἡ τῶν προσόντων αὐτῷ ἀπαρίθμητος. Κεχάρ. κη¹.

Ἐγώ δὲ οὐδὲ ἄλλο τι τὴν δόξαν τιθεμαι, ή τῶν προσόντων αὐτῷ θαυμάτων τὴν ἔξαριθμησιν. Νοτὶ δὲ μερικοῖς ήμᾶς τῶν παρ' αὐτοῦ ἀγαθῶν ἐπιτάξευσιν οὔτοι, ή τάντως ή τῶν προσόντων δέξιος τῆς μερικῆς ἐστι δοξολογίας πλήρωσις. Οὐδὲ γάρ τὸν θεόν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸν μετογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν θάλλων δοξάζειν ἔχομεν, ή τὸ κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν διεξιέναι αὐτοῦ τὰ θαύματα.

Τὸν αὐτοῦ. Ἐλεγχος τῆς ἀποστατικῆς τῶν μη δοξαζόντων τὸ Πνεῦμα ἢ τῆς πρὸς τὰ ἐν τῇ κτίσει δοξαστὰ παραθέσεων. Κεχάρ. κδ².

Εἴτα δόξη μὲν καὶ τιμὴ ἕστεφάνωται ὁ ποιὸς δινθρωπος⁽⁸⁾, καὶ δόξα καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ποιοῦντι τὸ ἀγαθόν ἐν ἐπαγγελίαις ἀπόκειται. Εἴτι δέ τις καὶ ίδιας τοῦ Ἱσραὴλ δόξα· ὡς ή νιοθεσία, φησι, καὶ η δόξα, καὶ η λατρεία. Καὶ ταῦτων τὰ δόξαν ὁ Φαλμῳδὸς λέγει· Ὁσαν γάλη σοι η δόξα μου· καὶ πάλιν· Ἐξετέρθητι, η δόξα μου. Εἴτι δέ τις δόξα ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ ἀστέρων· κατὰ δὲ τὸν Ἀπόστολον καὶ η διακονία τῆς κατακρίσεως διὰ δόξης. Τοσούτων αὖν δοξαζομένων, τὸ Πνεῦμα μόνον τῶν πάντων ἀδέξιστον εἶναι ρύσις; Κατοικεῖ Η διακονία τοῦ Πνεύματος, φησιν, ἔστιν ἐν δόξῃ. Πώς οὖν αὐτὸν ἀνάξιον τοῦ δοξάζεσθαι; . . . Καὶ μεγάλη μὲν η δόξα τοῦ δικαίου, κατὰ τὸν Φαλμῳδὸν· δόξα δὲ τοῦ Πνεύματος, κατὰ σὲ, οὐδεμία. Πώς οὖν οὐ πρόδηλος ὁ κίνδυνος ἐκ τῶν τοιούτων λόγων τὴν ἀφύπτον ἀμφιστήν ἐφ' ἐκαυτοὺς ἐπιτιθέσθαι; Εἰ δὲ οὐσιόμενος ἐκ τῶν τῆς δικαιοσύνης ἔργων δινθρωπος, καὶ τοὺς φοβουμένους τὸν Κύριον δοξάζει, τοσούτου ἀν δέοι τὸ Πνεῦμα τῆς ὀφειλομένης δόξης ἀποστερεῖν. Ἐστω, φησι, δοξαστὸν, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ Πατρὸς καὶ Γιοῦ. Καὶ τίνα ἔχει λόγον ἐπέραν χώρων ἐπινοεῖν τῷ Πνεύματι, τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου τεταγμένην καταλιπόντας, καὶ τῆς κατὰ τὴν δόξαν κοινωνίας ἀποστερεῖν τὸ πανταχοῦ συναναληγθὲν τῇ θεότητι, ἐν τῇ διμολογίᾳ τῆς πιστεως, ἐν τῷ βαπτισματι τῆς ἀπολυτρώσεως, ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῶν δυνάμεων, ἐν τῇ ἐναντίᾳ τῶν ἀγίων, ἐν ταῖς εἰς τὸ ὑπήκοον χάρισιν; Οὐδὲ γάρ ἔστιν δλῶς δωρεά τις ἀνευ τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἰς τὴν κτίσιν ἀφικησομένη· δηοῦ

¹ *meus stat in medio vestri*. ² Eum vero qui ubique est, ac una cum deo adest, cuius esse naturam credere oportet? utrum omnium comprehendantis, an particularibus erat in locis, qualem esse naturam angelorum patet ex dictis? Verum hoc dixerit nemo. Igitur qui natura divinus est, qui magnitudine incomprehensus, qui potens in operationibus, qui bonus in beneficentiis, hunc non supra modum effereamus? non supra modum glorificabimus?

Eiusdem. Gloriam Spiritus esse enumerationem eorum quae ipsi aderunt. Caput 25.

Ego vero nihil aliud esse gloriam cetero, nisi terum, quae ipsi adsunt, admirabiliter enumerare possem. Quis nobrem isti aut non permittent, ut honorum, quae ab ipso preservantur, meminerimus, aut eorum plane quae illi adsunt, enumeratio maximæ gloriae est absolutio. Quandoquidem nec Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi, et unigenitum illius Filium, aliter possumus glorificare, nisi pro viribus operam demus, ut ejus miracula recenseamus.

Eiusdem. Redargutio absurditatis eorum qui non glorificant Spiritum, ex collatione eorum quae in creaturis gloria afficiuntur. Caput 26.

Deinde vero gloria et honore coronatus est quilibet homo, et gloria et honor et pax cuivis facient bonum⁽⁹⁾ in promissis deposita sunt. Est autem et peculiaria quedam Israelitici populi gloria, quorum, inquit, est adoptio et gloria et cultura⁽¹⁰⁾: et suam ipsius gloriam quamdam commemorat Psalmorum cantor: *Dum cantaverit tibi gloria mea*⁽¹¹⁾; et rursus, *Exsurge, gloria mea*⁽¹²⁾. Est autem quedam gloria solis, luna et stellarum⁽¹³⁾. Ac iuxta Apostolum fit etiam administratio damnationis cum gloria⁽¹⁴⁾. Itaque cum tam multa sint quae gloria possintur, vis Spiritum unum ex omnibus inglorium esse? Et tamen *Ministratio*, inquit, *Spiritus est in gloria*⁽¹⁵⁾. Qui si igitur ut ille indignus sit qui glorificatur? Et magna quidem est gloria Justi iuxta Psalmorum cantorem⁽¹⁶⁾. At gloria Spiritus iuxta tuam opinionem nulla est. Annon igitur evidens periculum est ne talibus dictis inevitabile crimen in nosmetipso accersamus? Si homo qui salvus sit ex operibus justitiae, etiam timenter Dominum glorificat, multo minus Spiritum debita gloria fraudabit. Sit, inquit, glorificandus, sed non cum Patre et Filio. Et qui consentaneum est rationi, alium locum imaginazione designare Spiritui, en redicto, quem statuit Dominus; et gloria consortio spoliare eum qui ubique conjunctus est divinitati, in professione fidei, in baptizante redemptionis, in operatione virtutum, in inhabitatione sanctorum, in beneficiis in subditos conferendis? Neque enim est ullum omnino donum abeque sancto Spiritu ad creaturam perveniens; quando ne

¹ Ἀρ. II, 5, 6. ² Rōm. II, 10. ³ Rōm. IX, 4. ⁴ Psal. xxix, 13. ⁵ Psal. cxvii, 2. ⁶ I Cor. IV, 41.

⁷ H Cor. III, 9. ⁸ Ibid. 8. ⁹ Psal. XX, 6.

Simplex quidem verbum in defensionibus pro Christo qui possit dicere, nisi adjuvante Spiritu, quem admodum in Evangelii a Domino et Servatore nostro didicimus¹. Porro ut his omnibus neglectis, atque ea communione, quam in omnibus habet, obliuioni tradita, a Patre et Filio ipsum avellamus, nescio an quisquam sancti Spiritus particeps assensurus sit. In quo igitur ordine illum collocebimus? creaturarum? At universa creatura servit: Spiritus autem liberum reddit: *Ubi enim Spiritus Domini, ibi libertas*². Atque cum multa sint quae possim hic commemorare, quam non conveniat Spiritum sanctum annumerare rebus creatis, de his dicere nunc supersedebo. Nam si incipiamus pro argumenti dignitate, et quae pro nobis faciunt, probationes adducere, et quae ab adversariis objiciuntur, diluere, prolixo sermone erit opus, loquacitateque voluminis deterrebimus lectors. Idcirco, hoc alteri proprio tractatui reservato, propositis adhæreamus.

Consideremus igitur singulatim. Natura bonus est, ut bonus Pater, et bonus Filius. Creatura vero per electionem ejus quod bonum est, particeps est bonitatis. Profunda Dei novit: sed creatura per Spiritum accipit arcanorum reseruationem. Vivificat cum Deo qui vivificat omnia, cum Filio quoniam dat vitam. *Qui enim excitatavit*, inquit, *Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, ut ipsius Spiritum qui inhabitat in vobis*³; atque iterum: *Oves meæ vocem meam audiunt, et ego vivam eternam de illis*⁴. Sed Spiritus quoque vivificat, inquit⁵. Ac rursum: *Spiritus autem, inquit, vita propter justitiam*⁶. Quin et Dominus testatur Spiritum esse qui vivificat. *Caro non prodest quidquidum*⁷. Quomodo igitur Spiritum a vivificandi potestate submoventes eum naturæ conjungemus, quae ipsa vita egeat? Quis adeo contentiosus, quis adeo exsors doni coelestis, et absque gusto bonorum Dei verborum, quis adeo spei eternæ expers, non Spiritum a Deitate distractum creaturæ copulet?

In nobis, inquit, Spiritus est tanquam donum a Deo. At donum nequaquam iisdem honoribus afficitur, quibus is qui dedit. Donum quidem Dei Spiritus est, sed donum vitae. *Lex enim, inquit, Spiritus vita liberavit nos*⁸. Et donum potentiae: *Accipietis enim virtutem Spiritus sancti superuenientis in vos*⁹. Num igitur ob id contemnedus est? Autem et Filius dedit hominibus? Qui, inquit, proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo etiam non una cum eo omnia nobis donabit¹⁰? Et alibi: *Ut sciamus quae a Deo nobis donata sunt*¹¹, de mysterio assumpti hominis loquens. Itaque qui ista loquuntur, annon Iudeorum ingratum animum amentiamque superant, qui scilicet excellentiam divinæ bonitatis

A ye οὐδὲ δῆμα φιλὸν ἐν ταῖς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀπολογίαις δυνατὸν λαλῆσαι μὴ συνεργουμένους παρὰ τοῦ Πνεύματος, ὃς ἐν Εὐαγγελίοις παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν μεμαθήκαμεν. "Απαντά δὲ ταῦτα παριδόντας, καὶ τῆς ἐν πᾶσι κοινωνίᾳς ἐπιλαθομένους, ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ διασπαν, οὐκ οἶδα εἰ τις μέτοχος Πνεύματος ἀγίου συνθήσεται. Ποῦ τοινού φέροντες αὐτὸν τάξομεν; μετὰ τῆς κτίσεως; Ἐ' ἄλλ' ἡ κτίσις πᾶσα δουλεύει· τὸ δὲ Πνεῦμα ἐλευθεροῦ. Οὐ γάρ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἀλευθερός. Καὶ πολλῶν ἐνόντων εἰπεῖν, ὅπως οὐ προσήκει τῇ κτίσῃ φύσει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον συγκαταριθμεῖν, τὸν περὶ τούτων νῦν ὑπερβήσομαι λόγον. Εἰ γάρ μέλλοιμεν πρὸς ἀξίαν τοῦ προβλήματος τὰς

B τα παρ' ἐαυτῶν κατεσκευάς ἐπάγειν, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐνεντίων προβαλλόμενα διαλύειν, πολλῶν ἡμὸν δέησει λόγων, καὶ ἀποκνίσαιμεν τῇ παλιφενὶ τῆς βίθου τοὺς ἐνευγχάνοντας. Διόπερ ίδια πραγματείᾳ ἐκεῖνο ταμιευσάμενοι, τῶν προκειμένων ἔχωμεθα.

Σκεψύμεθα οὖν τὰ καθέκαστον. Φύσει ἐστὶν ἀγαθὸν, ὃς ἀγαθὸς ὁ Πατήρ, καὶ ἀγαθὸς ὁ Υἱός. Ἡ κτίσις δὲ ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ ἀγαθοῦ μέτοχος ἐστι τῆς ἀγαθότητος. Οἴδε τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· ἡ κτίσις δὲ λαμβάνει τὴν φανέρωσιν τῶν ἀπορθήτων διὰ τοῦ Πνεύματος. Ζωοποεῖ μετὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα ζωστονοῦντος, μετὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ διδόντος ζωήν. Ὁ γάρ ἐπίτρας Χριστὸν ἐκ ψερπών ζωοποεῖ, φησὶ, καὶ τὰ θνητὰ ὑμῶν σώματα Σδιὰ τοῦ ἐνοικουντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν· καὶ πάλιν· Τὰ πρόσωπα τὰ ἐμά τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ τῷ ζωὴν αἰώνιοι δίδωμι αὐτοῖς. Ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα, φησὶ, ζωοποεῖ. Καὶ πάλιν· Τὸ δὲ Πνεῦμα, φησὶ, ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. Καὶ οὐκέτι τὸ Πνεῦμα εἶναι τὸ ζωοποιῶν· Η σάρξ οὐκ ὡφελεῖ οὐδέτερη. Πῶς οὖν, τῆς ζωοποιοῦ δυνάμεως ἀποξενώσαντες τὸ Πνεῦμα, τῇ ἐπιδεομένῃ τῆς ζωῆς φύσει προσοικειώσομεν; Τίς οὐταν δύστερος, τίς οὐταν δωρεᾶς ἐπουρανίου ἀμέτοχος, καὶ τῶν καλῶν τοῦ Θεοῦ ἡγιάτων διηευστος, τίς οὐταν ἀπίστων αἰώνιων ἀδιορος. ὡς τῇ κτίσιςι συντάξαι τὸ Πνεῦμα, τῆς ζεότητος ἀποστήσας;

Ἐν ήμιν, φησὶ, τὸ Πνεῦμα, ὡς δῶρον ἐστι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Οὐ δῆπον δὲ τὸ δῶρον ταῖς ίσαις ειδηῖς τῷ δῶμακότι σεμνύνεται. Δῶρον μὲν οὖν Θεοῦ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ δῶρον ζωῆς. Ὁ γάρ τόμος, φησὶ, τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἡλευθέρωσεν ἡμᾶς. Καὶ δῶρον δυνάμεως· Λήψεσθε γάρ δύναμες ἐπειθότες τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς. Ἄρ' οὖν διὰ τοῦτο εὐχαταφρόνητον; Η οὐχὶ καὶ τὸν Υἱὸν ἐχαρίσατο τοῖς ἀνθρώποις; "Ος γε, φησὶ, τοῦ Ιδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων υπεδωκερ αὐτὸν, πάντας οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται; Καὶ ἐπέρωθι· "Ιτανά δένεται τὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν· περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπήσεως λέγων. "Θετε πῶς οἱ τάντα λέγοντες οὐχὶ τὴν Ιουδαικὴν ἀγνωμοσύνην παρελ-

¹ Matth. x, 19. ² II Cor. iii, 17. ³ Rom. viii, 11. ⁴ Joan. x, 27. ⁵ Joan. vi, 64. ⁶ Rom. viii, 10. ⁷ Joan. vi, 61. ⁸ Rom. viii, 2. ⁹ Act. i, 8. ¹⁰ Rom. viii, 32. ¹¹ I Cor. ii, 12.

λύθασι τὴν ὑπερβολὴν τῆς χρηστότητος ἐφόδιον εἰς πλαστημάτιν λαμβάνοντες; Ἐγκαλοῦσι γάρ τῷ Πνεύματι, διὶ παρρήσιαν ἡμῖν δίδωσι καλεῖν πατέρα ἐκυρῶν τὸν Θεόν. Ἐξαπέστειλε γάρ στὸ Θεός τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κράτος, Ἀσθᾶς πατήρ, ἵνα ἡ ἐκείνου φωνὴ τῶν δεκαμένων ἴδια γένηται.

*Οτις εῇ ἀντὶ συλλαβῆς ἀτελεῖ τῆς σοτὲρ τὴν ἡ Γραφὴν κεχρησταῖς ἀντὶ φῶν καὶ διτὶ ἡ καὶ ιωδυραμεῖ τῇ σύντονῃ. Κεφαλὴ καθ'.

Πῶς οὖν, φησιν, ἡ Γραφὴ οὐδαμοῦ συνδοξαζόμενον Πατέρα καὶ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα παρέωκεν, ἀλλὰ πεφυλαγμένως ἔξελινε τὸ σὺν τῷ Πνεύματi, εἰπεῖν; πανταχοῦ δὲ τὸ ἐν αὐτῷ δοξάζειν ὡς ἀρμοδιώτερον προετίμησεν; Ἐγὼ δὲ οὐδὲ ἀντὶ διανοίας παραστατικὴν τὴν ἐν συλλαβῇ, ἀλλ' ὑγιῶς ἐκλεμβανομένην πρὸς τὸ μέγιστον ὑψός: ἀνάγειν τὰς διανοίας· διότι γε καὶ ἀντὶ τῆς σὺν πόλλῳ καὶ μερινῇ αὐτήν τετηρήκαμεν. *Ως τὸ Εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἰκότον ἐν ὁλοκαυτώμασιν· ἀντὶ τοῦ, μετὰ ὁλοκαυτωμάτων. Καὶ ἔξηγητες αὐτοὺς ἐν ἀργυρῷ καὶ χρυσῷ, τουτέστι, μετὰ ἀργυροῦ καὶ χρυσοῦ· καὶ τὸ, Οὐκ ἔξελεύσῃ ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν, ἀντὶ τοῦ, σὺν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν, καὶ μυρία τοιαῦτα. *Ολας δὲ ἡδέως ἀντὶ μάθοιμει παρὰ τῆς νέας σοφίας, ποιαν δοξολογίαν δὲ Ἀπόστολος διὰ τοῦ, ἐν, φήματος ἀπεπλήρωσε, κατὰ τὸν τύπον δὲ οὗτοι νῦν ὡς ἐν τῇ Γραφῇς ἀναφέρουσιν. Οὐδαμοῦ γάρ εὗρον λεγόμενον τὸ, Σοὶ τῷ Πατέρι ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα διὰ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ ἐν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι· διὰ τούτοις ἔστι νῦν καὶ αὐτῆς, ὡς εἰπεῖν, τῆς ἀναπνοῆς συνηθέστερον. Διεσπασμένως μὲν γάρ τούτων ἔκαστον ἔστιν εὔρειν· συνημμένως δὲ ἐν τῇ συντάξει ταύτη οὐδαμοῦ δεικνύειν ἔχουσιν. *Μόστε εἰ μὲν ἀκριβολογοῦνται περὶ τὰ Ἑγγραφα, δειξάτωσαν πόθεν λέγουσιν· εἰ δὲ συγχωροῦσι τῇ συνηθείᾳ, μηδὲ ἡμᾶς ἔξειργέτωσαν.

Ἡμεῖς γάρ, ἀμφοτέρας ἐν τῇ τῶν πιστῶν χρήσει καταλαμβάνοντες τὰς φήσεις, ἀμφοτέρας κεχρημέθα· τὴν μὲν δόξαν τῷ Πνεύματi δόμοις ἀφ' ἔκατερας πληρούσθαι πεπιστευκότες, τοὺς δὲ κακούργοῦντας τὴν ἀλήθειαν ἐπιστομίζεσθαι μᾶλλον διὰ τῆς προκειμένης λέξεως, ἡτίς, τὴν δύναμιν τῶν Γραφῶν παραπλήσιαν ἔχουσα, οὐκέτι ἔστιν δόμοις· τοῖς ἐναντίοις εὐεπιχειρητος (ἔστι δὲ αὐτὴ ἡ ἀντιλεγομένη νῦν παρὰ τούτων) ἀντὶ τοῦ καὶ συνδέσμου παρειλημμένη. *Ισον γάρ ἔστιν εἰπεῖν· Παῦλος καὶ Σιλεύνατὸς καὶ Τιμόθεος, καὶ, Παῦλος σὺν Τιμοθέῳ καὶ Σιλεύνᾳ. *Η γάρ συμπλοκὴ τῶν δονομάτων δι' ἔκατερας δόμοις τῆς ἐκφωνήσεως σώζεται. Εἰ τοίνυν, τοῦ Κυρίου εἰπόντος Πατέρα καὶ Υἱὸν Πνεύμα, αὐτὸς εἰποιεὶ Πατέρα καὶ Υἱὸν σὺν τῷ ἀγίῳ Πνεύματi, δόλο τι εἰρηκώς κατὰ τὴν δύναμιν θεοῦ; Τῆς δὲ διὰ τοῦ καὶ συνδέσμου συμπλοκῆς τῶν δονομάτων πολλὰ τὰ μαρτύρια. Η χρήσις

A vertant in occasionem blasphemiae? Accusant enim Spiritum, quod nobis dat fiduciam Deum appellandi patrem nostrum. Emisit enim Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem, Abba, Pater¹, ut illius vox propria sit corum qui ipsum acceperunt.

Quod Scriptura hac syllaba εἰν pro « cum » statet: ubi etiam probatur et idem pollere quod « cum. » Caput 25.

Qui fit igitur, inquit, ut Scriptura nusquam tradat Spiritum glorificari cum Patre et Filio, sed studiose vitet ne dicat, cum Spiritu, ac ubique malit glorificare in ipso, quasi hoc congruentius judicet? At ego nequaquam dixerim hanc syllabam in exhibere sensum minus honorificum, imo potius, si sane accipiatur, ad maximam celsitudinem erigere mentem, quandoquidem observavimus banc frequenter usurpari pro cum. Quod genus est illud, Ingrediar domum tuam in holocaustis²: pro his vocibus, cum holocaustis³. Et eduxit eos in argento et auro⁴, hoc est, cum argento et auro. Item illud, Non egredieris in virtutibus nostris⁵, pro, cum virtutibus nostris, aliaque hujus generis innumerabilia. Oinnino habens ab ista nova sapientia didicero, qualem glorificationem Apostolus absolverit per hanc dictionem in, iuxta formam quam isti nunc tanquam e Scriptura proferunt. Nusquam enim inventi dictum: Tibi Patri honor et gloria per unigenitum Filium tuum in Spiritu sancto: qui sermo nunc istis usitator est ipsa, ut ita loquar, respiratione. Horum quidem singula separatis invenire licet, coniunctim vero posita in hac constructione nusquam poterunt ostendere. Itaque si exacte urgent ea quae in Scripturis habentur, ostendant unde ista dicant. Quod si concedunt consuetudini, neque nos ab ea excludant.

Nos enim ambas dictiones in fidelium usum reprehendentes, ambabus utimur: gloriam quidem Spiritui ex aequo per utramque persoivi rati, eis vero qui depravant veritatem, credimus magis obturari per eam præpositionem, quæ cum sensum in Scripturis similem habeat, non ita facile ab adversariis expugnari potest (est autem ipsa illa cui nunc ab istis contradicitur) utpote quæ pro et coniunctione sumatur. Nam idem est dicere, Paulus et Silvanus, et Timotheus⁶, atque, Paulus cum Timotheo et Silvano. Nominum enim connexio, utraque pronuntiatione similiter servatur. Itaque si cum Dominus dixerit Patrem et Filium et sanctum Spiritum, ipse dicam, Patrem et Filium cum Spiritu sancto; aliudne, quod ad sententiæ vim attinet, dixerim? Porro per conjunctionem et connecti nomina, multis testimoniis probari potest. Gratia enim, inquit, Domini

¹ Galat. iv, 6. ² Psal. lxv, 13. ³ Psal. civ, 37.

⁴ Psal. xlvi, 10. ⁵ I Thess. 1, 1.

nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communic Spiritus sancti¹; ac rursus, Obsecro auctem vos per Dominum nostrum Iesum Christum, et per charitatem Spiritus². Itaque si pro conjunctione et voluerimus uti præpositione cum, quid fecerimus diversi? Ego sane non video, nisi quis ob frigidas grammaticæ regulas conjunctionem tanquam copulativam, ac maiorem unionem facientem præferens, præpositionem rejiciat, quasi non obtineat parem vim. Sed si de his a nobis ratio exposceretur, forte multis verbis non opus esset nobis ad respondendum. Nunc vero neque de syllabis, neque hoc aut illo dictionis sono disputant, sed de rebus juxta vim ac veritatem maximo inter se discrimine dissidentibus. Qua de causa, eum indifferens sit syllabarum usus, isti has quidem admittere, illas vero ab Ecclesia submovere moliuntur. Ego vero etsi primo statim auditu præpositio evidentem utilitatem habet, attamen etiam rationem reddam, juxta quam patres nostri non otiose illius quoque usum amplexi sint. Nam præterquam quod hec idem valet quod et, ad resellendam Sabellii malitiam, similiterque atque illa conjunctio hypostaseon proprietatem declarat, velut, Ego et Pater venimus³, et: Ego et Pater unum sumus⁴; præterea eximum habet sempiternæ communionis ac perpetuæ conjunctionis testimonium. Nam qui dixit, cum Patre Filium esse, simul et hypostaseon proprietatem et inseparabile consortium expressit. Quod idem etiam in rebus humanis videre est, in quibus et conjunctio declarat communem operationem: et præpositio cum quodammodo etiam significat communionem. Quod genus est, Navigarunt in Macedoniam Paulus et Timotheus, sed et Tychicus et Onesimus missi sunt Colossensibus: ex his discimus illos rem eamdem fecisse. Sed si audierimus, con-navigarunt, et simul missi sunt, etiam illud addiscimus, alterum cum altero actionem absolvisse. Ita Sabellii errorem destruens hæc vox ut non alia sequitur, addit illis et eos qui directe opposito impietatis genere insaniunt. De his loquor, qui temporalibus intervallis Filium a Patre, et Spiritum sanctum a Filio distribubunt.

Ceterum a syllaba in eo maxime differt, quod praepositio cum mutuam conjunctionem corum qui communiter aliquid agunt exhibet, velut conavigatorium, aut cohabitantium, aut quidvis aliud communiter perficiendum: at praepositio in declarat relationem ad id in quo sunt operantes. Si quisdem cum audimus, innavigant, aut inhabitant; protinus cogitamus scapham aut domum. Itaque juxta communem usum, harum syllabarum talis est inter ipsos differentia, majorque inveniri poteris a studiosis. Neque enim mihi vacat de ratione syllabarum exquirere. Quo-

Πρὸς δὲ τὴν ἐν συλλαβῇ ἔκεινο μάλιστα τὸ διάφορον ἔχει, διτὶ δὲ μὲν σὺν τὴν πρὸς ἀλλήλους συ-
ἀφειαν τῶν κοινωνούντων παρίστησιν, οἷον τῶν συμπλεόντων, ἢ συνοικούντων, ἢ διοικούν τῶν πάντων κοινῶς ἐκτελούντων· ἡ δὲ ἐν τὴν σχέσιν τὴν πρὸς εὐ-
έν φα τυγχάνουσιν ἐνεργοῦντες δῆλοι. Ἐμπλέονται
γάρ καὶ ἐροικοῦσιν ἀκούσαντες, τὸ σκάφος καὶ τὴν
οἰκίαν εὐθὺς ἐννοήσαμεν. Κατὰ μὲν οὖν τὴν κοινὴν
χρῆσιν, ἢ πρὸς ἀλλήλας σύτῶν διαφορὰ τουτά, κατ
ἐπὶ πτέρεον δὲ εὑρεθεῖται παρὰ τῶν φιλοπόνων. Οὐ
γάρ ἐμοὶ σχολὴ τὰ περὶ τῶν συλλαβῶν ἔξεστε·
Ἐπειδὲ οὖν δέδειχται ἡ σὺν εὐηγμάτα παριδεῖται

¹ II Cor. xiii, 43. ² Rom. xv, 30. ³ Joan. xiv, 23. ⁴ Joan. x, 30.

τῆς συναφείσας τὴν Ἐννοιαν, γενέσθω δὲ μὲν Ἐνσπονδος, εἰ δὲ οὐκεῖ, καὶ παύσασθε τοῦ χαλεποῦ πρός αὐτήν καὶ ἀκηρύκτου πολέμου. "Οὓς μέντοι οὖτας εὔσημοι εἴης φωνῆς ὑπαρχούσης, εἰ τῷ φίλῳ ἐν δοξολογίαις ἐν Εὐαγγελίος ἐπὶ τοῦ βαπτισμάτος μεμαθήκαμεν, Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεύμα· καὶ οὐτα γινέσθω, οὐδὲς ἀντερεῖ. Ἐπὶ τούτοις, εἰ δοκεῖ, καταθύμεθα. Ἀλλὰ τὰς γλώσσας ἀν πρόδοντο μᾶλλον, η τὴν φωνὴν ταύτην δέξαιντο. Τούτο μὲν οὖν ἔστιν, δὲ τὸν ἀκήρυκτον ἡμέν καὶ ἀσπονδὸν πόλεμον ἐπεγέρει. Τὸν Πνεύματι, φησι, τῷ ἀγίῳ τὴν δοξολογίαν ἀποδοτέον τῷ Θεῷ, οὐχὶ δὲ καὶ τῷ Πνεύματι· καὶ ἐκθυμότατα τῆς φωνῆς ταύτης ὡς ταπεινωτικῆς τοῦ Πνεύματος περιέχονται. Περὶ δὲ οὐκ ἀχρηστὸν καὶ διὰ μακροτέρων εἰπεῖν. Ων ἀκούσαντες οὗτοι, θαυμάσαμεν ἀν, εἰ μὴ ὡς προδότην αὐτήν, καὶ πρός τὴν τοῦ Πνεύματος δόξην αὐτομολοῦσαν ἀποκρύψασιν.

Τοῦ αὐτοῦ. "Οὐι δοσαχῶς λέγεται τὸ εἶναι, τοσαυταχῶς καὶ ἐχεῖ τοῦ Πνεύματος λαμβάνεται. Κερδεῖ, καὶ.

"Οσαχῶς λέγεται τὸ εἶναι, τοσαυταχῶς εὐρίσκομεν ταῖς περὶ τοῦ Πνεύματος Ἐννοιαῖς ὑπηρετούμενον. Λέγεται μὲν οὖν τὸ εἶδος ἐν τῇ ὅλῃ εἶναι, καὶ ἡ δύναμις τὸν τῷ δεκτικῷ, καὶ ἡ ἔξις ἐν τῷ κατ' αὐτήν διακειμένῳ, καὶ πολλὰ τοις αὐταῖς. Οὐκόσυν, καθὼς μὲν τελειωτικὸν τὸ ἄγιον Πνεῦμα τῶν λόγικῶν, ἀπάρτειον αὐτῶν τὴν διερρήτητα, τὸν τοῦ εἰδούς λόγον ἐπέχει. Ὁ γάρ μηκέτι κατὰ σάρκα ζῶν, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ἀγόμενος, καὶ οὐδὲ Θεοῦ χρηματίζων, καὶ σύμμορφος τῆς εἰκόνος τοῦ Ιησοῦ τοῦ Θεοῦ γένομενος, πνευματικὸς δύναμέσται. Καὶ ὡς ἡ δύναμις τοῦ δρᾶν ἐν τῷ ὑγιανῶντι ὄφθαλμῷ, οὐτως ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος ἐν τῇ κεχαθαρμένῃ ψυχῇ. Αὐτὸς καὶ Παῦλος εἴχεται Ἐγεστοῖς πεφωτισμένους δρθαλμοὺς αὐτῶν εἶναι ἐν τῷ Πνεύματι τῆς σοφίας. Καὶ ὡς ἡ τέχνη ἐν τῷ ἀναλαβόνται αὐτήν, οὗτως ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ ὑποδεξαμένῳ, δεῖ μὲν συμπεροῦσα, οὐχὶ δὲ καὶ ἐνεργοῦσσα διηγεῖν. Ἐπειτα καὶ ἡ τέχνη δυνάμει μὲν ἐν τῷ τεχνιτῇ ἐστέντῃ ἐνεργεῖται δὲ τότε, ὅταν κατ' αὐτήν ἐνέργητη. Οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα δεῖ μὲν συμπάρεστι τὸν ἀξέστος ἐνεργεῖται κατὰ τὴν χρείαν, η ἐν προφήτειαις, η ἐν λάμασιν, η ἐν ἔλλοις τισὶ δυνάμεων ἐνεργήμασιν. Ἐπειτα ὡς ἐν σώμασιν ὑγείᾳ, η θερμότης, η ὄλως αἱ εὐκίνητοι διαθέσεις· οὕτω καὶ ἐν ψυχῇ πολλάκις ὑπάρχει τὸ Πνεῦμα, τοῖς διὰ τὸ τῆς γνώμης ἀντίρρυτον εὐκόλως, ην ἐδέσαντο χάριν ἀπωθουμένοις, μὴ παραμένον (39), οἷος ἦν ὁ Σαοὺλ, καὶ οἱ ἐδομήκοντα πρεσβύτεροι τῶν οἰών Ἰσραὴλ, πλὴν τοῦ Ἐλδάδ καὶ Μωδάδ (τούτοις γάρ μόνοις ἔχει πάντων φαίνεται παραμεῖναν τὸ Πνεῦμα), καὶ ὄλως εἰ τις τούτοις τὴν προαίρεσιν παραπλήσιος. Καὶ ὡς δὲ λόγος, δεῖ ἐν ψυχῇ, ποτὲ μὲν ὡς τὸ ἔχειρδον

A niam igitur demonstratum est præpositionem ~~cum~~ significantissime reddere conjunctionis intelligentiam, inducas a vobis, si videtur, impetrat, ac desistite atrox et implacabile bellum cum illa gerere. Sed tamen quamvis haec vox tam aperte sit ad significandum, si cui cordi fuerit in glorificationibus per syllabam ei nomina connectere et glorificare, quemadmodum in Evangelii, ubi de baptismate, didicimus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum; etiam ita fiat, nemo contradicetur est. Hac conditione, si videtur, inter nos consentiamus. Sed isti citius abjicerint linguis, quam hanc vocem recipient. Hoc igitur est, quod nobis acerrimum ac irreconciliabile bellum exercitat. In Spiritu sancto, inquiunt, danda est gloria Deo, non autem et Spiritui: atque acerrime huic voci tanquam Spiritum deprimenti adhuc resurgent. De qua non inutile fuerit prolixius dicere. Quæ cum audierint isti, demirabor, si non eam ut proditricem et ad Spiritus gloriam ultra transfiguram repudiabunt.

Ejusdem. Quot modis dicitur in, totidem modis de Spiritu accipi. Caput 26.

Quot modis dicitur in, totidem modis invenimus eam syllabam conceptibus de Spiritu subservire. Nam forma dicitur esse in materia, et potentia in eo quod ejus capax est, et habitus in eo qui secundum illum affectus est, aliaque hujus generis similia. Itaque quatenus Spiritus sanctus vim habet perficiendi creaturam rationalem, absolvens illius fastigium, formæ rationem obtinet. Nam qui jam non vivit secundum carnem, sed Spiritu Dei agitur, ac Filius Dei nominatur, et conformis imaginis Filii Dei factus est, spiritualis dicitur. Et sicut cernendi vis est in oculo sano, sic operatio Spiritus in anima purgata. Eoque Paulus optat Ephesiis, ut oculos habeant illuminatos in Spiritu sapientiae¹. Et quemadmodum ars est in eo qui illam adeptus est, ita gratia Spiritus in eo qui receperit eam, semper quidem præsens, at non perpetuo operans. Nam et ars potentia quidem est in artifice; actu vero tum, cum secundum illam operatur: itidem Spiritus semper quidem adest dignis, sed operatur prout opus est, aut in prophetiis, aut in sanationibus, aut in aliis miraculorum operationibus. Præterea sicut in corporibus est sanitas, aut calor, aut in genere affectiones facile mobiles; sic et in anima frequenter est Spiritus, in iis qui propter mentis instabilitatem facile gratiam acceptam expellunt, nequaquam permanens: qualis erat Saul, et septuaginta seniores filiorum Israel, præter El-dad et Modad² (ram apud hos soles ex omnibus Spiritum mansisse apparebat), et in genere, si quis est istis animi proposito consimilis. Item quemad-

¹ Ephes. 1, 17, 18. ² Num. xi, 25, 26.

αδηδοῦν verbum est in animo, interdum ut in corde cogitatum, interdum ut lingua prolatum: sic et Spiritus sanctus, vel eum testimonium præbet spiritui nostro, et clamat in cordibus nostris, *Abba, Pater*¹, vel cum loquitur pro nobis, juxta id quod dictum est, *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris, qui loquitur in vobis*². Jam vero et ut totum in partibus, Spiritus intelligitur juxta donorum distributionem. Omnes enim invicem sumus membra, sed habentes dona secundum Dei gratiam nobis datam diversa. Ea propter *Non potest dicere oculus manui: Non opus habeo te; aut rursus caput pedibus: Non est mihi vobis opus*³. Sed omnia quidem simul complent corpus Christi in unitate Spiritus; necessariam autem utilitatem sibi invicem reddunt ex donis. Dens enim posuit membra in corpore, unumquodque illorum ut voluit. Membra autem eamdem habent pro se mutuo sollicitudinem, juxta spiritualem mutuae affectionis ipsis insitam communionem. Eoque *Sive patitur unum membrum, una cum eo patiuntur omnia membra: sive glorificatur unum membrum, simul gaudent omnia membra*⁴. Rursus quemadmodum partes sunt in toto, ita singuli sumus in Spiritu, eo quod omnes in uno corpore in unum Spiritum baptizati sumus.

Porro quod mirum dictu videbitur, nihilo tamen minus verum est; etiam veluti locus eorum qui sanctificantur, sæpenumero dicitur Spiritus. Et constabat ne hoc quidem loquendi genere dimisi Spiritum, sed glorificari potius. Num nomina corporalia etiam ad spirituales intelligentias, evidenter gratia, frequenter Scriptura transfert. Observavimus igitur et Psalmum de Deo loquentem, *Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut salvum me facias*⁵. De Spiritu vero, *Ecce locus*, inquit, *apud me, et sta super petram*⁶: quid aliud appellans locum, nisi visionem in Spiritu, in qua cum esset Moyses, potuit videre Deum evidenter ipsi apparentem? Hic est locus vere adorationis proprius. *Attende enim, inquit, ne offeras holocausta tua in quovis loco, sed in loco quemcumque elegerit Dominus Deus tuus*⁷. Quod igitur est holocausta spirituale? Sacrificium laudis⁸, Quo in loco hoc offeremus, nisi in Spiritu sancto? Ubi hoc didicimus? Ab ipso Domino diligente, Veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu et veritate⁹. Hunc locum cum vidisset Jacob dixit: *Dominus est in loco hoc*¹⁰. Itaque Spiritus vere locus est sanctorum. Sanctus itidem, locus est Spiritui proprius, ac præbet seipsum ut inhabitet cum Deo, ac templum illius vocatur. Sicut enim in Christo loquitur Paulus, *Cogitam Deo, inquit, in Christo loquimur*¹¹: et Christus in Paulo, velut ipse ait, *An experimentum*

A νήμα, ποτὲ δὲ ως δ προφερόμενος διά γλώσσης, οὐτε τὸ Πνεῦμα τὸ ὄγιον· νῦν μὲν δταν συμμαρτυρῇ τῷ Πνεύματι, καὶ δταν κράζῃ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν· Ἀθρᾶ ὁ Πατήρ· νῦν δὲ δταν λαλῇ ὑπὲρ ἡμῶν, κατὰ τὸ εἰρημένον, δτι Οὐχ ὑμεῖς ἔστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς τὸ λαλοῦν ἐν ἡμῖν. Ἡδη, δὲ καὶ ως ὅλον ἐν μέρεσι, νοεῖται τὸ Πνεῦμα κατὰ τὴν τῶν χαρισμάτων διανομήν. Πάντες γάρ ἀλλήλων ἐσμὲν μέλη, ἔχοντες δὲ χαρισμάτα κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα. Διὰ τούτο οὐ δύναται διφθαλμός εἰπεῖν τῇ χειρὶ, Χρελαρ σου οὐκ ἔχω· ἢ πάλιν τὴν κεφαλὴν τοῖς ποσὶ, Χρελαρ ὑμῶν οὐκ ἔχω. Ἀλλὰ πάντα μὲν δμοῦ συμπληροῦ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ Πνεύματος· ἀλλήλοις δὲ ἀναγκαῖν τὴν ἐκ τῶν χαρισμάτων ἀντιδιδωσιν ὥφελειαν. Ὁ μὲν γάρ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἐν τῷ σώματι, ἐν ἔκαστον αὐτῶν καθὼς ἦσε. Τὰ μέντοι μέλη τὸ αὐτὸν μεριμνῶσιν ὑπὲρ ἀλλήλων, κατὰ τὴν πνευματικὴν κοινωνίαν τῆς συμπαθείας αὐτοῖς ὑπαρχούσης. Λιόπερ Εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάρτα τὰ μέλη· εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγχαίρει πάρτα τὰ μέλη. Καὶ ως μέρη δὲ ἐν δλῷ, οἱ καθ' ἓν ἐσμὲν ἐν τῷ Πνεύματι· δτι οἱ πάντες ἐν ἑνὶ σώματι, εἰς ἐν Πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν.

Ο δὲ παράδοξον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δὲ οὐδενὸς Ελαττον, δτι καὶ ως χώρα τῶν ἀγιαζομένων πολλαῖς τὸ Πνεῦμα λέγεται. Καὶ φανήσεται οὐδὲ οὔτος δ τρόπος κατασμικρύνων τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ μᾶλλον δοξάζων. Τὰ γάρ τοι τὰ σωματικὰ τῶν ὄνομάτων καὶ ἐπὶ τὰς πνευματικὰς ἐννοιάς ἐνεργεῖας ἔνεκεν πολλαῖς δ λόγος μεταχομίζει. Τετηρήκαμεν οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸν Ψαλμῳδὸν λέγοντα· Γέρον μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπισθήτη, καὶ εἰς τόπον δχυρὸν τὸ σῶσαι με. Περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος, Ἰδοὺ τόπος, φησι, παρ' ἐμοὶ, καὶ στῆθι ἐπὶ τῆς πέτρας· τί δέλλο λέγων τὸν τόπον ἢ τὴν ἐν Πνεύματι θεωρίαν, ἐν δὲ γενόμενος, ἐδύνατο ἰδεῖν γνωστῶς; ἐμφανίζεμενον αὐτῷ τὸν Θεὸν δ Μωϋσῆς; Οὐτός ἐστιν δ τόπος δ τῆς ἀληθινῆς λατρείας ἴδιος. Πρόσσχε γάρ, φησι, μὴ ἀνερέγκης τὰ διοκαντάματα σου ἐν καττὶ τόπῳ, ἀλλ' ἐν τῷ τόπῳ, φ δὲ ἐκλέγησαι Κύριος δ Θεός σου. Ποιον οὖν ἐστιν διοκαντώμα πνευματικὸν; Η θυσία τῆς αἰνέσεως. Εν ποιῷ δὲ τόπῳ ταύτην προσφέρομεν, ἢ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ; Ποῦ τούτο μεμαθήκαμεν; Παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος, δτι Οἱ ἀληθητοὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ. Τοῦτο τὸν τόπον ἰδὼν δ Ἱακὼν, ἐψη, δτι Κύριος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. Άστε τὸ Πνεῦμα τόπος ἀλτηνῶν ἀγίων. Καὶ δὲ δικαιοί τόπος οἰκεῖος τῷ Πνεύματι ἐμπαρέχων ἐσανθόν πρὸς ἐνοίκησιν τὴν μετὰ Θεοῦ, καὶ ναὸς αὐτοῦ χρηματίζων. Ως γάρ ἐν Χριστῷ λαλεῖ Παῦλος· Κατεράχιον γάρ, φησι, θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν· καὶ Χριστὸς ἐν Παῦλῳ, ως

¹ Rom. viii, 16, 15. ² Matth. x, 20. ³ I Cor. xii, 21. ⁴ ibid. 26. ⁵ Psal. xxx, 5. ⁶ Exod. xxii, 21. ⁷ Deut. xii, 13. ⁸ Psal. xlvi, 14. ⁹ Joau. iv, 23. ¹⁰ Gen. xxviii, 16. ¹¹ II Cor. ii, 17.

αὐτὸς λέγει· Ἡ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ A quem dicitur in me Christi¹? sic et in λαλούντος Χριστοῦ; οὕτω καὶ ἐν Πνεύματι λαλεῖ τὰ μυστήρια, καὶ τὸ Πνεῦμα πάλιν λαλεῖ ἐν αὐτῷ.

Ἐν μὲν οὖν ταῖς γεννητοῖς οὕτω πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως ἐνείναι λέγεται τὸ Πνεῦμα· Πατὴρ δὲ καὶ Υἱὸς οὐχὶ ἐνείναι μᾶλλον, ἀλλὰ συνείναι εἰπεῖν εὐσεβεστερον. Ἡ μὲν γάρ παρ' αὐτοῦ χάρις οἰκούντος ἐν τοῖς ἀξίοις, καὶ ἐνεργοῦντος τὸ ἁυτοῦ, καλῶς ἐνυπάρχειν τοῖς δεκτικοῖς αὐτοῦ λέγεται· ἡ δὲ προαιώνιος ὑπαρξίς, καὶ ἀπαυστος διαμονή, μεθ' Υἱοῦ καὶ Πατρὸς θεωρουμένη, τὰς τῆς ἀιδίου συναφεις προσηγορίας ἐπικητεῖ. Τὸ γάρ κυρίως καὶ ἀληθῶς συνυπάρχειν ἐπὶ τῶν ἀχωρίστως ἀλλήλοις συνόντων λέγεται. Τὴν γάρ θερμότητα τῷ μὲν πυρακτωθέντι σιδήρῳ ἐνυπάρχειν φαμέν· αὐτῷ δὲ τῷ πυρὶ συνυπάρχειν. Καὶ τὴν μὲν ὑγείειν τῷ σώματι ἐνυπάρχειν, τὴν δὲ ἡσήν τῇ ψυχῇ συνυπάρχειν. Μότε δοποῦ μὲν οἰκεῖα καὶ συμψυχής καὶ ἀχωρίστος ἡ κοινωνία, σημαντικότερά φανή ἡ σύντομη, τῆς ἀχωρίστου κοινωνίας τὴν διάνοιαν ὑποδάλλουσα· δοποῦ δὲ προστίνευσθαι ἡ ἀπ' αὐτοῦ χάρις καὶ πάλιν ἀπογίνεσθαι πέφυκεν, οἰκείως καὶ ἀληθῶς τὸ ἐνυπάρχειν λέγεται, καν τοῖς δεξαμένοις πολλάκις διὰ τὸ ἐδραλον τῆς περὶ τὸ καλὸν διαθέσεως ἡ ἀπ' αὐτοῦ χάρις διερχής παραμένῃ. Μότε δταν μὲν τὴν οἰκείαν ἀξίαν τοῦ Πνεύματος ἔννοῶμεν, μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ αὐτὸν θεωροῦμεν· δταν δὲ τὴν εἰς τοὺς μετόχους ἐνεργουμένην χάριν ἐνθυμηθῶμεν, ἐν τῷ διαθέσεως τῷ Πνεῦμα λέγομεν. Καὶ ἡ γε προσαγομένη δοξολογία παρ' ἡμῶν ἐν τῷ Πνεύματι οὐχὶ τῆς ἔκεινου ἀξίας ὅμολογίας ἔχει, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας αὐτῶν ἀστενείας ἐξομολόγησιν δεικνύντων, δτι οὔτε δοξάσται ἀφ' ἀστῶν ικανοί ἔσμεν, ἀλλ' ἡ ικανότης ἡμῶν ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ, ἐνῷ δυναμεωθέντες, τὴν διὰ τὸν εὐηργετήθημεν, τῷ Θεῷ ἡμῶν εὐχαριστίᾳν ἀποπληροῦμεν· κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀπὸ κακίας καθαρότητος, ἔτερος ἐτέρου πλέον ἡ Ελαττον τῆς ἐκ τοῦ Πνεύματος βοηθείας μεταλαμβάνοντες, εἰς τὸ προσφέρειν τὰς θυσίας τῆς αἰνέσεως τῷ Θεῷ. Καθ' ἐν οὖν τρόπων οὐτως εὐεσθῶς ἐν Πνεύματι τὴν εὐχαριστίαν ἀποπληροῦμεν. Κατοι καὶ τοῦτο οὐκ ἀδιάρετος, αὐτὸν τινα ἀστῷ μαρτυρεῖν, δτι Πνεῦμα Θεοῦ ἐν ἐμοὶ, καὶ διὰ τῆς ἀπ' αὐτοῦ χάριτος σοφισθεῖς ἀναφέρω τὴν δέδαν. Παύλῳ γάρ πρέπουσα ἡ φωνή· Δοκῶ γάρ κατὼ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν· καὶ πάλιν· Τὴν κατὴν καρακαταθήκηντος φύλακον διὰ Πνεύματος ἀγίου τοῦ ἐροικούντος ἐν ἡμῖν· καὶ περὶ τοῦ Δανιήλ· δτι Πνεῦμα Θεοῦ ἄγιον ἐν αὐτῷ· καὶ εἰ τις ἔκεινοις τὴν ἀρετὴν παραπλήσιος.

Δεύτερος δὲ νοῦς, οὐδὲ αὐτὸς ἀπόδιλητος· δτι ὡς περ ἐν τῷ Υἱῷ δράται ὁ Πατὴρ, οὐτως ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πνεύματι. Ἡ τοίνυν ἐν τῷ Πνεύματι προσκύνησις τὴν ὡς ἐν φωτὶ γινομένην τῆς διανοίας ἡμῶν ἐνέργειαν ὑποδάλει, ὡς ἐκ τῶν πρὸς τὴν Σαμαρείτιν εἰρημένων ἀν μάθοις. Ἐν τόπῳ γάρ είναι τὴν προσκύνησιν ἐκ τῆς ἐγχωρίου συνηθείας ἡπατημένην δ

A quem dicitur in me Christi¹? sic et in Spiritu loquitur mysteria, ac Spiritus rursum loquitur in eo.

In rebus ergo conditis ad hunc modum multisvariātū variisque rationibus dicitur Spiritus inesse: veruna magis piūt est dicere, eum esse cum Patre et Filio, quam illis inesse. Nam gratia ab eo manans, habitante in iis qui digni sunt, ac suas operationes in illis exercante, recte dicitur inesse iis qui sunt illius capaces. At illius subsistentia quæ suit ante aëcula, ac perpetuitas nunquam desitura cum Filio et Patre considerata, semperīternæ conjunctionis requirit appellationes. Nam coesse proprie ac vere dicitur de iis, quæ sibi invicem inseparabiliter adsunt. Nam calorem ferro quidem ignito inesse dicimus: at una simul cum ipso igne esse. Item corpori sanitatem inesse dicimus, vitam autem simul cum anima esse. Quare ubi propria et connaturalis atque inseparabilis communio est, haec vox cum significantior est, ut quæ inseparabilis conjunctionis cogitationem suggestat intellectui. Ubi autem gratia ab ipso proficiens, accedere ac rursus decidere potest, proprie et vere inesse dicitur; etiam si illius gratia in iis qui receperunt, aërenum propter affectus in bono perseverantiam perpetua permaneat. Proinde quoties propriam Spiritus dignitatem intelligimus, cum Patre et Filio ipsum contemplamur: ubi vero gratiam in eos, qui illius sunt participes, operantem reputamus, in nobis esse Spiritum dicimus. Et quæ a nobis desertur glorificatio in Spiritu, non habet professionem dignitatis illius, sed nostræ ipsorum imbecillitatis confessionem, dum ostendimus nos ex nobis ipsis ad glorificandum sufficientes non esse, sed sufficientiam nostram esse in Spiritu sancto, in quo corroborati, pro beneficiis acceptis Deo nostro gratias absolvimus: juxta quod a malitia purgati sumus; quippe alius alio plus aut minus, auxilio Spiritus adjuti ad offerendum hostias laudis Deo. Secundum uuum igitur modum sic pie gratiarum actionem in Spiritu persolvimus. Quanquam et hoc invidia non caret, ut aliquis de seipso testificetur, dicatque: Spiritus Dei in me est, et per gratiam illius sapiens factus reperio gloriam. Nam haec vox Paulum decet: Videor et mihi Spiritum Dei habere²; et rursus, Egregium depositum serva per Spiritum sanctum qui habitat in nobis³. Item de Daniele legimus⁴, quod Spiritus Dei sanctus fuerit in eo; et si quis illis assiūilis sit virtute.

Alter autem intellectus est, nec ipse regiendus, quod sicut in Filio cernitur Pater, sic Filius cernitur in Spiritu. Itaque adoratio quæ sit in Spiritu, mentis nostræ operationem ut in luce factam indicat, ut discere licet ex iis quæ Samariitanæ dicta sunt. Nam cum illa consuetudine regionis decepta existimaret in loco esse adorationem;

¹ II Cor. xiii, 3. ² I Cor. vii, 40. ³ II Tim. i, 14. ⁴ Dan. v, 11.

Dominus eam dedocens dixit in Spiritu et veritate adorare oportere¹: nimisrum seipsum appellans veritatem. Quemadmodum igitur in Filio dicimus adorationem, velut in imagine Dei ac Patris: sic et in Spiritu tanquam in seipso Domini divinitatem exprimente. Unde et in adoratione inseparabilis est a Patre et Filiō **Spiritus** sanctus. Nam si sis extra illum, nullo pacto es adoraturus: contra, si in illo fueris, nullo modo eum separabis a Deo, nihil profecto magis quam lumen separabis ab iis quae visu patent: impossibile siquidem est cernere imaginem Dei invisibilis, nisi in lumine Spiritus. Et qui intuetur imaginem, hunc impossibile est lumen ab imagine separare. Quod enim ut videoas in causa est, id necesse est, ut simul cum iis quae cernuntur, videatur. Itaque proprie et congruenter per illuminationem Spiritus conspicimus splendorem gloriae Dei; per characterem autem ad eum, cuius est character et sequate sigillum, subvehimur.

Quam igitur ob causam, inquit, cum proprio conveniat haec syllaba, in Spiritui, ac nobis ad exprimendum quemvis de Spiritu intellectum sufficiat, vos novam istam syllabam induxitis, quid dictis. Cum Spiritu, non, In Spiritu sancto; alioquin nec necessariis, nec ab Ecclesia probatis vobis utentes?

Unde iurium habet syllaba, «cum», et quam vim habeat; ubi et de Ecclesiæ legibus nullo scripto proditis. Caput 27.

Quod igitur haec syllaba, in Spiritui sancto non in sortem proprie cessit, sed Patris Filiique communis est, in superioribus dictum est. Arbitror autem et illud satis demonstratum, quod in non solum nihil detrahit dignitatem Spiritus, verum etiam ad summam celsitudinem erigit cogitationes eorum, qui non prouersus mente corrupti sunt. Superest autem disserere de syllaba enim, unde cooperit, et quam vim habeat, et quomodo Scripturæ concordet.

Ex asservatis in Ecclesia dogmatibus et prædicationibus, alia quidem habemus e doctrina scripto prodita; alia vero nobis in mysterio tradita recepimus ex traditione apostolorum: quorum utraque vim eandem habent ad pietatem; nec iis quisquam contradicet: nullus certe, qui vel tenui experientia noverit quae sint Ecclesiæ instituta. Nam si consuetudines quae scripto proditæ non sunt, tanquam haud multum habentès momenti aggrediamur rejicare, imprudentes Evangelium in ipsis rebus præcipuis laudemus, imo potius prædicationem ad nudum nomen contrahemus. Verbi gratia, ut ejus quod primum est et vulgatissimum priuino loco commemorem: ut signo crucis eos qui spem collocant in Christo signeinus, quis scripto docuit? Ut ad orientem versi precemur, quae nos

A Κύριος ἡμῶν μεταδίδάσκων, ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ χρῆναι προσκυνεῖν ἔφησεν, ἐαυτὸν λέγων δηλαδὴ τὴν ἀληθείαν. Μάστερ οὖν ἐν τῷ Υἱῷ προσκύνησον λέγομεν, τὴν οὓς ἐν εἰκόνι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἐν τῷ Πνεύματι, ὡς ἐν ἐαυτῷ δεικνύνται τὴν τοῦ Κυρίου θεότητα. Διὸ καὶ ἐν τῇ προσκυνήσει ἀχώριστον ἀπὸ Πατρὸς καὶ Ιησοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ἐξ μὲν γὰρ ὑπάρχων αὐτοῦ, οὐδὲ προσκυνήσεις τὸ παρόπαν· ἐν αὐτῷ δὲ γενόμενος οὐδὲν τρόπῳ ἀποχωρίσεις ἀπὸ Θεοῦ· οὐ μᾶλλον γε, ἢ τῶν δραῶν ἀποστῆσεις τὸ φῶς· ἀδύνατον γὰρ ίδειν τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀρότου, μη ἐν τῷ φωτισμῷ τοῦ Πνεύματος. Καὶ τὸν ἐναντείλοντα τῇ εἰκόνι ἀμήχανον τῆς εἰκόνος ἀποχωρίσαι τὸ φῶς. Τὸ γὰρ τοῦ ὅρφην αἴτιον ἐξ ἀνάγκης συγκαθορίζει τοὺς δρατούς. Όστε οἰκεῖος καὶ ἀκολούθως διὰ μὲν τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Πνεύματος τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καθορώμεν· διὰ δὲ τοῦ χαρακτῆρος ἐπὶ τὴν οὖστιν ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ ιστύπος σφραγὶς ἀναγόμεθα.

B Τίνος οὖν ἔνεχεν, φασιν, Ιδίως περοσηκούσης τῷ Πνεύματι τῆς ἀντὶ συλλαβῆς, καὶ εἰς πᾶσαν ἡμῖν τὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν ἐξαρκούσης τὴν καινὴν ταύτην ὑμεῖς συλλαβὴν ἐπεισηγάγετε, σὺν τῷ Πνεύματι λέγοντες, καὶ οὐχ, ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἄγιῳ, οὐτε ἄλλως ἀναγκαῖα, εὗται νενομισμένα ταῖς Ἐκκλησίαις φεγγόμενοι;

C Τοῦ αὐτοῦ. Πόθεν η «σὺν» ἡρξατο συλλαβὴ, καὶ πολλα δύναμεν ἔχει· ἐν φαντασίᾳ τῷ δράψων τῆς Ἐκκλησίας νομίμων. Κεφάλ. αὐτόν.

D 'Ος μὲν οὖν οὐχὶ ἀποκληρωτικῶς τῷ ἄγιῳ Πνεύματι η ἐν συλλαβῇ διενήνοχεν, ἀλλὰ καὶ Πατρὸς ἔστι καὶ Ιησοῦ, ἐν τοῖς κατόπιν εἰρηταί. Οἷμα δὲ κάκεινο ἀρχούντως εἰρῆσθαι, διτού μάκρου οὐκ ἀφιερεῖται τι τῆς ἀξίας τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέγιστον ὑψος τῶν μᾶλλον ἐνδιαστρόφων τοὺς λογισμοὺς ἐπανάγει. Λειτόμενον δέ εστι περὶ τῆς σύντονος, ὁπόθεν ἡρξατο, καὶ τίνα δύναμιν ἔχει, καὶ δικασίας σύμφωνός εστι τῇ Γραφῇ διηγήσασθαι.

E Tῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παρεδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδέξαμεν. Ἀπέρτη διηγήστερα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Καὶ τούτοις οὐδὲν ἀντερεῖ, οὐκοῦν ὅστις γε κατὰ μικρὸν γοῦν θεσμῶν ἐκκλησιαστικῶν πεπίσταται. Εἰ γὰρ ἐπιχειρήσαιμεν τὰ δράψα τῶν ἔθων ὡς μὴ μεγάλην ἔχοντα τὴν δύναμιν παρατείσθαι, λάθομεν ἀν τοῖς εἰς αὐτὰ τὰ καλιτὰ ζημιούντες τὸ Εὐαγγέλιον· μᾶλλον δὲ εἰς δνομα φιλονομίαν περιεστῶντες τὸ κήρυγμα. Οἶον, ίνα ταῦ πρώτου καὶ κοινέστατου πρώτου μνησθῶ, τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ τούς εἰς τὸ δνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡλικιώτες κατατηματίσθαι τις ὁ διὰ γράμματος διδέξας; Τὸ πρὸς ἀγαποτάξιον τετράρχηι κατὰ τὴν προσευχὴν ποιῶν

¹ Juan. iv, 24.

έδιδαξεν ἡμᾶς γράμμα; Τὰ τῆς ἐπικλήσεως βῆματα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τοῦ ἄρτου τῆς Εὐχαριστίας καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας τίς τῶν ἀγίων ἐγγράφως ἡμῖν καταλέσσειν; Οὐ γάρ δὴ τούτοις ἀρχούμεθα, ὅν δὲ Ἀπόστολος ἥ τὸ Εὐαγγέλιον ἐπεμνήσθη, ἀλλὰ καὶ προλέγομεν καὶ ἐπιλέγομεν ἔτερα, ὡς μετάλην ἔχοντα πρὸς τὸ μυστήριον τὴν Ισχὺν, ἐκ τῆς ἀγράφου διδασκαλίας παραλαβόντες. Εὐλογούμεν δὲ τὸ τε ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὸ ἔλαιον τῆς χριστῶς, καὶ προσέστι αὐτὸν τὸν βαπτιζόμενον. Ἀπὸ ποιῶν ἐγγράφων; Οὐκ ἀπὸ τῆς εἰωνωμένης καὶ μυστικῆς παραδόσεως; Τί δέ; αὐτὴν τοῦ ἔλαιου τὴν χριστῶν τὸ λόγος γεγραμμένος διδίδει· Τὸ δὲ τρίτη βαπτιζεῖται τὸν ἀνθρώπον πόθεν; "Ἄλλα δὲ δος περὶ τὸ βάπτισμα, ἀποτάσσεσθαι τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἐκ ποιῶν ἔστι γραφῆς; Ήντος ἐκ τῆς ἀδημοσιεύτου ταύτης καὶ ἀπορρήτου διδασκαλίας, ἦν ἐν ἀπόλυτραγμονήτῳ καὶ ἀπειρεγάστῳ· σιγῇ οἱ πατέρες ἡμῶν ἐφύλαξσαν, καλῶς ἐκεῖνο δεδιδαγμένοι, τῶν μυστηρίων τὸ σεμνὸν σωπῆ διασώζεσθαι; "Αὐτὸς δὲ διεπειπτεῖται τοῖς ἀμυήτοις, τούτων τῶν ἃν ἦν εἰκὸς τὴν διδασκαλίαν ἐκθριαμβεύειν. ἐν γράμμασιν; ἢ τίποτε βουλόμενος διέτασθαι τὸ μέγας Μωϋσῆς, οὐ πᾶσι βάσιμα εἶναι τὰ τοῦ Ἱεροῦ πάντα πεποιηκεν; ἀλλ' ἔξω μὲν ἀγίων ἐστησε περιβόλων τοὺς βεβήλους, τὰς δὲ περώτας αὐλὰς τοῖς καθερωτέροις ἀνεῖς, τοὺς Δευτέας μόνους ἀξίους ἐκρίνει τοῦ θείου θεραπευτάς· σφάγια δὲ, καὶ ὀλοκαυτώσεις, καὶ τὴν λοιπὴν λεουργίαν τοῖς ἵερεσιν ἀποκληρώσας, ἵνα τῶν πάντων ἔκκριτον εἰς τὰ δάδυτα παραδέχεται· καὶ οὐδὲ τούτον διὰ παντὸς, ἀλλὰ κατὰ μίαν μόνην τοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμέραν, καὶ ταύτης ὥραν ταχτὴν εἰσιτητὸν αὐτῷ καταστήσας, ὥστε διὰ τὸ ἀπέξενωμένον καὶ ἀπέθεσθαι θαμβούμενον ἐποπτεύειν τὰ "Ἄγια τῶν ἀγίων" εὐ εἰδῶς ὑπὸ σοφίας τῷ μὲν πεπατημένῳ καὶ αὐτόθιν ληπτῷ πρόχειρον οὖσαν τὴν καταφρόνησιν, τῷ δὲ ἀναχειρηκότι καὶ σπανικῷ φυσικῷ πῶς παρεζευγμένον τὸ περιεπούδυστον. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ οἱ τὰ περὶ τὰς Ἐκκλησίας ἑξαρχῆς διαθεσμοθετήσαντες ἀπόστολοι καὶ Πατέρες ἐν τῷ κεκρυμμένῳ καὶ ἀφθέγκτῳ τὸ σεμνὸν τοῖς μυστηρίοις ἐφύλασσον. Οὐδὲ γάρ ὅλως μυστήριον τὸ εἰς τὴν δημάδην καὶ εἰκαλαν ἀκοήν ἔχορον. Οὔτος δὲ λόγος τῆς τῶν ἀγράφων παραδόσεως, ὡς μὴ καταμεληθεσαν τῶν δογμάτων τὴν γνῶσιν εὐκαταφρόνητον τοῖς πολλοῖς; γενέσθαι διὰ συνήθειαν. "Άλλο γάρ δύγμα, καὶ ἀλλο κήρυγμα Τὸ μὲν γάρ σικάται, τὰ δὲ κηρύγματα δημοσιεύεται. Σιωπῆς δὲ εἰδὼς καὶ ἡ ἀσάφεια, ἢ κάχηται τῇ Γραφῇ, διστελλήτον κατασκευάζουσα τῶν δογμάτων τὸν νοῦν πρὸς τὸ τῶν ἀντυγχανόντων λυσιτελές. Τούτου χάριν πάντες μὲν δρῶμεν κατ' ἀνατολὰς; ἐπὶ τῶν προσευχῶν· δέλγοι δὲ ἰσμεν, διτὶ τὴν ἀρχαλαν ἐπιζητοῦμεν πατρίδα, τὸν παράδεισον, διν ἐφύτευσεν δὲ Θεὸς ἐν Ἐδὲμ κατ' ἀνατολάς. Ὁρθοὶ μὲν πληροῦμεν τὰς εὐχὰς ἐν τῇ μιᾷ τοῦ Σαββάτου τὸν δὲ λόγον οὐ πάντες οἴδαμεν. Οὐ γάρ μόνον ὡς συναναστάνεις Χριστῷ, καὶ τὰ δικαὶα ζητεῖν ὁρείλοντες,

A docuit Scriptura? Invocationis verba cuius conficitur panis Eucharistia et pœnituta benedictionis, quis sanctorum in scripto nobis reliquit? Nec enim his contenti sumus, quæ commemorat Apostolus aut Evangelium, verum alia quoque et ante et post dicimus, tanquam multum habentia momenti ad mysterium, quæ ex traditione non scripta accepimus. Benedicimus autem et aquam baptismatis, et oleum unctionis, immo ipsum etiam qui baptismum accipit. Ex quibus scriptis? Nonne a tacita secretaque traditione? Ipsam vero olei unctionem, quis seruo scriptio proditus docuit? Jam ter immixtum hominem, unde haustum? Reliqua autem quæ sunt in baptismo, veluti renuntiare Satanæ et angelis ejus, ex qua scripturæ habemus? Nonne ex minime publicata et arcana hac doctrina, quam patres nostri silentio quieto minimeque curioso servarunt? Quippe illud probe didieerant, mysteriorum reverentia silentio conservari. Nam quæ nec intueri fas est non initiatis, qui conveniebat horum doctrinam scriptis vulgari? aut quid tandem sibi vouluit magnus ille Moyses, qui non omnia quæ erant in templo passus sis omnibus esse pervia? sed profanos extra sacros cancelllos statuit; ac priora quidem atria puerilibus permittens, Levitas sotios dignos censuit numinis ministerio: mactationes autem holocatumatumque oblationes, et reliqua quæ ad rem sacram pertinent sacerdotibus assignavit; atque unum ex omnibus selectum in adytâ admisit; et ne hunc quidem semper, sed uno tantum die quotannis: quin et hujus dicti certam horam qua fas esset ingredi, præstituit, quo propter novitatem et insolentiam, cum stupore intueretur Sancta sanctorum: probe sciens pro sua sapientia, res usu tritis et ex se obvias, expositas esse contemptui: rebus vero quæ sepositæ sunt ac rarae quodammodo naturaliter coniunctam esse summam admirationem ac studium. Ad eundem profecto modum, et qui initio certos Ecclesiæ ritus præscripserunt apostoli et Patres, in occulto silentioque mysteriis suam servavere dignitatem. Neque enim omnia mysterium est, quod ad populares ac vulgares aures effertur. Hæc est ratio, cur quædam citra scriptum tradita sint, ne dogmatum notitia negligatur, propter assuetudinem vulgo venire in contemptum. Aliud utique est dogma, aliud prædicatio. Nam dogmata silentur, prædicationes vero publicantur. Est autem silentii species etiam obscuritas qua utilitatem Scriptura, intellectu difficultem rei dicens dogmatum sententiam, idque ad legentium utilitatem. Hanc ob causam omnes spectamus ad orientem, cum precamur, pauci tamen novimus, quod id facientes antiquam requirimus patriam, ubi licet paradisum, quem plantavit Deus in Eden ad orientem. Erecti itidem perficimus deprecationes in una Sabbati, sed rationem non omnes novimus.

¹ Num. Ix, 20. ² Num. xviii, 21, 22. ³ ibid. 7.¹ Exod. xxx, 10. ² Levit. xvi, 2. ³ Gen. II, 8.

Non enim solum quod veluti simul cum Christo resuscitati, quæ sursum sunt quærere debeamus, in die resurrectionis datæ nobis gratia stando precantes nosmetipsos commonefacimus, sed quod is dies videatur aliquo modo imago venturi sæculi. Eoque cum sit principium dierum, non primus a Moyse, sed unus appellatus est. *Facta est enim, inquit, vespera, et factum est mane, dies unus*¹: tanquam qui sœpe recurrai. Igitur unus est idem et octavus, unum illum singularem ac verum octavum, cuius et Psalmista in quibusdam Psalmorum inscriptionibus meminit², per se significans, statum videlicet hoc tempus seculorum, diem non desitum, vesperæ nescium, successoris expertem, ævum illud nunquam finiendum nec unquam senescens. Necessario igitur in hoc die Ecclesia suos alumnos docet, preces suas stando absolvere, ut assidua commonitione vitæ illius nunquam desitare, non negligamus ad eam demigrationem parare viaticum. Quin et totum illud quinquaginta dierum tempus admonitio est resurrectionis, quam in altero sæculo exspectamus. Nam unus ille et primus dies septies multiplicatus, septem sacræ Pentecostes hebdomadas absolvit. A primo enim incipiens, in eundem desinit, per similes, qui in medio intercedunt, dies quinquages evolutus. Unde et æternitatem similitudine refert, dum velut in motu circulari, ab iisdem orbus signis in eadem desinit. Quo in die, corporis erecto habitu precari potius nos Ecclesie ritus docuerunt, nimirum per evidentem commonitionem quasi transferentes mentem nostram a præsentibus ad futura. Insuper et quoties genua flectimus, et rursus erigimur, ipso facto ostendimus, quod ob peccatum in terram delapsi sumus, et per humanitatem ejus qui creavit nos in cælum revocati sumus.

Deficiet me dies, si Ecclesiæ mysteria circa scriptum tradita pergam recensere. Omittio cætera: ipsam fidei professionem in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, e quibus habemus scriptis? Etenim si quoniam ex baptismi traditione, juxta pietatis consecrationem, ut baptizamur, ita et credere debemus, similem baptismi professionem exhibemus: concedant etiam nobis, ut juxta eandem consequentiam glorificationem fidei consumibilem persolvamus. Quod si glorificandi modum veluti scripto non traditum rejiciunt, proferant nobis et professionis fidei et cæterorum quæ commemoravimus probationem e Scripturis. Adhæc cum tam multa sint quæ scripto prodita non sunt, et tantum habent momenti ad pietatis mysterium, unicam dictiunculam quæ a majoribus ad nos devenit, non concedent, quam nos ex inaffectata consuetudine in Ecclesiis, quæ perversæ et corruptæ non sunt, permanentem invenimus, haud mediocrem rationem habentem, neque mediocre adjumentum ad mysterii vim afferentem?

¹ Gen. i, 5. ² Psal. vi et xii.

A ἐν τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ τῆς δεδομένης ἡμῖν χάριτος διὰ τῆς κατὰ τὴν προσευχὴν στάσεως ἑαυτοὺς ὑπομιμήσκομεν· ἀλλ' ὅτι δοκεῖ πῶς τοῦ προσδοκώμενου αἰώνος εἶναι εἰχών. Διὸ καὶ ἀρχὴ οὕτα ἡμέρων, οὐχὶ πρώτη παρὰ Μωῦσέως, ἀλλὰ μία ὥνδρασται. Ἐγέρετο γάρ, φησιν, ἀσπέρα, καὶ ἐγένετο πρῶτη, ἡμέρα μία· ὡς τῆς αὐτῆς ἀνακυκλουμένης πολλάκις. Καὶ μία τοινύν ἡ αὐτή, καὶ ὅρδην, τὴν μίαν δινῶν ἔκεινην καὶ ἀληθινὴν ὄγδόνην, ἃς καὶ διὰ Ταλμυδὸς ἐν τισιν ἐπιγραφαῖς τῶν φαλμῶν ἐπεμνησθῆ, διὸ ἐντῆς ἐμφαγίουσα, τὴν μετὰ τὸν χρόνον τούτον κατάστασιν, τὴν ἀπαυστον ἡμέραν, τὴν ἀνέσπερον, τὴν ἀδιάδοχον, τὸν ἀληκτὸν ἔκεινον καὶ ἀγήρων αἰώνα. Ἀναγκαῖς οὖν τὰς ἐν αὐτῇ προσευχὰς ἔστωταις ἀποπληροῦν τοὺς ἑαυτῆς τροφίμους ἡ Ἐκκλησία παιδεύει, ἵνα τῇ συνεχεὶ ὑπομνήσῃ τῆς ἀτελευτῆτος ζωῆς τῶν πρὸς τὴν μετάστασιν ἔκεινην ἀρδίων μὴ ἀμελῶμεν. Καὶ πᾶσα δὲ ἡ πεντηκοστὴ τῆς ἐν τῷ αἰώνι προσδοκιμένης ἀναστάσεως ἐστιν ὑπόμνημα. Ἡ γάρ μία ἔκεινη καὶ πρώτη ἡμέρα, ἐπτάκις ἐπταπλασιασθεῖσα, τὰς ἑπτὰ τῆς ἱερᾶς πεντηκοστῆς ἑδδομάδας ἀποτελεῖ. Ἐκ πρώτης γάρ ἀρχομένη, εἰς τὴν αὐτὴν καταλήγει, διὸ δύσιν τῶν ἐν τῷ μέσῳ ἐξειλιτομένη πεντηκοντάκις. Διὸ καὶ αἰώνα μιμεῖται τῇ δύμοιότητι, ὥσπερ ἐν κυκλικῇ κινήσει ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχομένη σημείων, καὶ εἰς τὰ αὐτὰ καταλήγουσα. Ἐν ἡ τὸ δρθιον σχῆμα τῆς προσευχῆς προτιμᾶν οἱ θεσμοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμᾶς ἐκεπαίδευσαν, ἐκ τῆς ἐναργοῦς ὑπομνήσεως οἰοντες μετοικίζοντες ἡμῶν τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν παρόντων ἐπὶ τὰ μέλλοντα. Καὶ καθ' ἔκάστην δὲ γονυκλίσιαν καὶ διανόστασιν ἔργῳ δεικνυμεν, διὸ διὰ διὰ τῆς ἀμαρτίας εἰς γῆν κατερρύημεν, καὶ διὰ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς εἰς οὐρανὸν ἀνεκλήθημεν.

Ἐπιλέψῃ με ἡ ἡμέρα, τὰ δύγραφα τῆς Ἐκκλησίας μυστήρια διηγούμενον. Ἐών ταλλά· αὐτὴν δὲ τὴν δύμοιογίαν τῆς πίστεως εἰς Πατέρα καὶ Γενὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα ἐκ ποιῶν γραμμάτων ἔχομεν; Εἰ μὲν γάρ ἐκ τῆς τοῦ βαπτίσματος παραδόσεως, κατὰ τὸ τῆς εὐσεβείας ἀκόλουθον, ὡς βαπτιζόμεθα οὐτω καὶ πιστεύειν διφειλούτες, οὐσίαν τῷ βαπτίσματι τὴν δύμοιογίαν κατατίθεμεθα, συγχωρεάτωσαν καὶ ἡμῖν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀκόλουθας δύμοιλαν τῇ πίστει τὴν δόξαν ἀποδιδόνται· εἰ δὲ τὸν τρόπον τῆς δοξολογίας ὡς δύγραφον παρατοῦνται, δύνωσαν ἡμῖν τῆς τε κατὰ τὴν πίστιν δύμοιογίας καὶ τῶν λοιπῶν, ὡς ἀπηριθμησάμεθα, ἐγγράφους τὰς ἀποδεῖξεις. Είτε τοσούτων δινῶν ἀγράψων, καὶ τοσαύτην ἔχόντων τὴν ισχὺν εἰς τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, μίαν λέξιν ἡμῖν ἐκ πατέρων εἰς ἡμᾶς ἐλθεῖσαν οὐ συγχωρήσουσιν, ἢν ἡμεῖς ἐν τῆς ἀνεπιτηδεύτου συνθετεῖσας ταῖς ἀδιαστρόφοις τῶν Ἐκκλησιῶν ἐναπομείνασσαν εὑρομεν, οὐ μικρὸν τὸν λόγον ἔχουσαν, οὐδὲ βραχεῖαν συντέλειαν εἰς τὴν τοῦ μυστηρίου δύναμιν εἰσφερομένην;

Σέργεται μὲν οὖν, δις ταυτὸν εστι πρὸς διάνοιαν εἰ-
σεῖν, Δόξα Πατρὸς καὶ Γῆς καὶ ἀγίῳ Πνεύματι· καὶ
Δόξα Πατρὸς καὶ Γῆς σὺν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι. Οὗτοι δὲ
τὴν καὶ συλλαβὴν ἐξ αὐτῆς τοῦ Κυρίου φωνῆς προελ-
θοῦσαν ἀθετήσαντες τοις ἡδιαγράφειν οἶσαν τε, καὶ τὴν
ἰσοδυναμοῦσαν αὐτῇ οὐδὲν τὸ καλύπτον καταδεχθῆ-
ναι· ἦν δηποτὲ ξένος πρὸς ἑκατένην διαφορᾶς τε καὶ
διμοιθητος, ἐν τοῖς κατόπιν ἰδεῖσμεν. Βεβαιῶς δὲ
ἡμῖν τὸν λόγον καὶ ὁ Ἀπόστολος ἀδιαφόρως ἔκατέρᾳ
τῇ φωνῇ κεχρημάτος, νῦν μὲν λέγων, Ἐε τῷ ὄρδοντι
τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι
τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· πάλιν δὲ, Συνταχθέντων ὑμῶν καὶ
τοῦ δικού Πνεύματος σὺν τῇ ὁμοίωσι τοῦ Κυρίου
Ἰησοῦ· οὐδὲν διαφέρειν ἥγούμενος, τῷ συνδέσμῳ
ἡ τῇ προσθέσει πρὸς τὴν τῶν ὄνομάτων συμπλοκήν
ἀποφρήσασθαι.

Τοῦ αὐτοῦ. "Οτι δὲ κερι τῷν ἀνθρώπων λέγει ἡ
Γραφὴ ὡς συμβασιλεύοντων Χριστῷ, ταῦτα
περὶ τοῦ Πνεύματος οὐ συγχωρούσιν οἱ ἀρτι-
λέγοντες. Κεφάλ. κθ."

"Ιδωμεν δὲ καὶ εἰ τίνα ἀπολογίαν τοῖς πατρά-
σιν τὴν τῆς χρήσεως ταύτης ἐπινοήσομεν. Οἱ γὰρ
τὴν ἀρχὴν παρασχόντες τῷ λόγῳ μᾶλλον τημῶν ὑπό-
κεινται τοῖς ἐγκλήμασι. Παῦλος τοίνυν Κολοσσαῖος
γράφων· Καὶ ὑμᾶς, φησι, τεκροὺς ὅτας τοῖς πα-
ραπτώμασι καὶ τῇ ἀκροβυστῇ, συνεζωποίησε τῷ
Χριστῷ. Ἄρα οὖν λαῷ μὲν διαιρεῖται Ἐκκλησίᾳ
ἐχαριτωτο δ Θεὸς τὴν σὺν Χριστῷ ζωὴν, τῷ δὲ ἀγίῳ
Πνεύματι οὐχὶ σὺν Χριστῷ· η̄ ζωή; Εἰ δὲ τοῦτο
καὶ διανοίᾳ λαθεῖν ἀσεβεῖς, πῶς οὐχ ὅστιν, ὡς
ἔχει φύσεως, οὕτω καὶ τὴν διολογίαν συνημμένως
ἀποδιδόναι; Εἴτα, πῶς οὐ τῆς ἐσχάτης ἀναλγησίας
τούς μὲν ἀγίους διολογεῖν σὺν Χριστῷ είναι (εἰπερ
δὴ Παῦλος ἐκδημήσας ἀπὸ τοῦ σώματος ἐνδημεῖ
πρὸς τὸν Κύριον, καὶ ἀναλύσας σὺν Χριστῷ ἐστιν ἡδη),
τῷ δὲ Πνεύματι τούτους μηδὲ τοῖς ἀνθρώποις ἔξισου
μετὰ Χριστοῦ είναι, τόγε εἰς αὐτοὺς ἥκον, μεταδί-
δονται; Καὶ Παῦλος Θεοῦ μὲν συνεργὸν ἐστὸν ἐν τῇ
οἰκονομίᾳ τοῦ Ἐναγγελίου καλεῖ· τὸ δὲ Πνεύμα τὸ
ἄγιον, δι' οὐκ ἐν πάσῃ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν καρ-
ποφορεῖται τὸ Ἐναγγέλιον, ἐάν συνεργὸν εἰπωμεν,
καὶ ταῦθια ἀσεβείας γραφήν καθ' ἡμῶν ἀπενέγ-
καντο; Καὶ ὡς ξοικεῖν, ἡ μὲν ζωὴ τῶν ἡλικιώτων
ἐπὶ Κύριον κέρχυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ· καὶ
τίταν δ Χριστὸς φανερωθῆ, η̄ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ
ζύτοι σὺν αὐτῷ φανερωθῆσονται ἐν δόξῃ· αὐτὸν δὲ τὸ
Πνεῦμα τῆς ζωῆς, τὸ ἐλευθερῶσαν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νό-
μου τῆς ἀμαρτίας, οὐδαμῶς ἐστι σὺν Χριστῷ, οὗτος
ἡν λανθανούσῃ καὶ κεχρυμμένη σὺν αὐτῷ ζωῇ, οὗτος
ἐν τῇ φανερωσί τῆς δόξης, ἡν ἡμεῖς ἐπὶ τοῖς ἀγίοις
ἐκφανήσεσθαι προσδοκῶμεν; Κληρονόμοι Θεοῦ, καὶ
συγχληρονόμοι Χριστοῦ ἡμεῖς· τὸ δὲ Πνεύμα ἀπό-
κληρον καὶ ἀμοιρον τῆς κοινωνίας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ
Χριστοῦ αὐτοῦ; Καὶ αὐτὸν μὲν τὸ Πνεύμα συμμαρ-
τυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, δις ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ·
ἡμεῖς δὲ τῷ Πνεύματι οὐδὲ ἦν παρὰ τοῦ Κυρίου με-

A Dictum est quidem nihil referre ad sensum,
sive dicas, Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto,
sive dicas, Gloria Patri et Filio cum sancto Spi-
ritu. Non igitur fas est cuiquam syllabam ei, ex
ore Domini profectam, rejicere aut expungere:
nec quidquam velat alteram quæ idem pollet, recipi-
pere; quæ quomodo cum illa vel conveniat vel
discrepet, superius demonstravimus. Confirmat
autem sententiam nobis et Apostolus, indiffe-
renter utraque voce utens interdum ita loquens:
*In nomine Domini Iesu Christi, et in Spiritu Dei
nostri*¹; ac rursus, *Congregatis vobis et meo Spi-
ritu cum virtute Domini Iesu*²; nihil interesse
ratus, sive conjunctione, sive præpositione ad no-
minum conjunctionem ularis.

B

Eiusdem. Quod quæ de hominibus dicit Scriptura
tanquam una cum Christo regnantibus, ea de
Spiritū dici non concedunt adversarii. Ca-
put 28.

Videamus porro an defensionem aliquam
patribus nostris super hujusmodi usu possimus
ex cogitare. Nam qui nobis ita loquendi fuerint
autores, magis quam nos haerent in crimen.
Paulus igitur Colossensibus scribens: *Et vos,*
inquit, *cum essetis mortui delictis ac præputio,*
*vivificavit simul cum Christo*³. Num igitur toti
populo et Ecclesia donavit Deus vitam quæ est
cum Christo, sancto autem Spiritui non est vita
cum Christo? Quod si istud vel animo concipere
impium est, annon pium fuerit, ut habet na-
tura, ita etiam professionem conjunctim persol-
vere? Adhac, annon extremiti stuporis est, fa-
teri sanctos esse cum Christo (siquidem Paulus
peregrinans a corpore præsens est apud Domi-
num⁴; et ubi emigravit, jam cum Christo est):
hos vero Spiritui, quantum quidem in ipsis est, ne-
que hoc tribuere, ut soque saltē atque homines
cum Christo sit? Quin et Paulus seipsum Dei coo-
peratorem appellat in administratione Evangelii:
sed Spiritum sanctum, per quem in omni creatura
quæ sub caelo est, fructificat Evangelium, si coo-
peratorem appellemus, hic quoque impietatis nos reos
peragent? Et ut videtur, vita sperantium in Domino
abscondita est cum Christo in Deo, cumque Chri-
stus apparuerit vita nostra, tum et ipsi cum eo ap-
parebunt in gloria⁵: ipse autem Spiritus vitæ, qui
liberavit nos a lege peccati⁶, nequaquam est cum
Christo, neque in vita latente et abscondita cum
illo, neque in manifestatione gloriæ, quam nos in
sanctis patesciamēdam esse exspectamus? Hæredes
Dei et cohæredes Christi nos sumus⁷: Spiritus
vero exhaeres est, et exors communionis Dei et
Christi ejus? Et ipse quidem Spiritus testimonium
perhibet spiritui nostro, quod simus filii Dei⁸:
nos vero Spiritui, ne ejus quidem societatis, quam

¹ Cor. vi, 11. ² I Cor. v, 4. ³ Coloss. ii, 13.

⁴ II Cor. v, 8. ⁵ Coloss. iii, 3, 4. ⁶ Rom. viii, 2.

⁷ Rom. viii, 17. ⁸ ibid. 16.

isti cum Deo esse a Domino dicitur, testimonium præbemus? Porro quod est amentia caput, nos per fidem in Christum quæ est in Spiritu, resurrecturos cum illo et simul cum illo sessuros esse in supercessibus speramus, cum transformaverit corpus humilitatis nostræ ab animali ad spirituale; Spiritui vero non concessum, non gloriam, non aliud quidquam eorum quæ ab ipso habentus, imperimus? sed quibus nos ipsos esse dignos, ex ejus qui promisit non mendaci munere, credimus, horum nihil Spiritui sancto, quasi superent illius dignitatem concedimus? Et tibi quidem pro merito licet semper esse cum Domino: et expectas, ut raptus in nubibus in occursum in aerem, semper sis cum Domino¹: Spiritum autem nunc esse cum Christo negas? Qui scilicet eum, qui ipsum cum Patre ac Filio numerat ac locat, expellis et ejicis, velut qui impietatem non ferendam admiserit.

Pudet reliqua adjungere; quod tu quidem expectas fore, ut cum Christo glorificeris: siquidem simul affligimur, ut simul quoque glorificemur²: Spiritum autem sanctificationis non glorificas simul cum Christo, quasi ne pari quidem tecum honore dignum. Et tu quidem speras te cum eo regnatum, Spiritum vero gratia afflictis contumelia, servi familiique locum illi assignans. Atque haec dico, non ut duantur osseñam tantumdem honoris debori Spiritui in glorificatione, sed ut illorum demoniam redarguant, qui ne hoc quidem illi concedunt, sed velut impietatem horrent, Spiritus cum Patre et Filio in gloria consortium. Quis potest haec absque genitu commemorare? Anno manifestum est, ita ut vel puer intelligat, ea quæ nunc sunt proxima esse defectionis fidei, quam minatus est Dominus? Quibus contradici fas non erat, ea facta sunt ambigua. Credimus in Spiritum, et nostris ipsorum professionibus repugnamus. Baptizamur, et rurum pugnamus. Ut vitæ auctorem invocamus, et ut conservam despiciimus. Cum Patre et Filio Spiritum accepimus, et eum ut creaturæ partem contemptui habemus. Iste autem, quid orare debent nescientes³, si eo adducuntur, ut aliquid etiam magnifice loquantur de Spiritu, perinde quasi dignitatem ipsius assequantur; quod in dictis modum excedit, reprimunt. Quos suam infirmitatem depolare oportebat: quoniam idonei non sumus, qui pro beneficiis, quibus re ipsa afficiuntur, verbis gratias agamus. Superat enim omnem intellectum ac sermonis naturam redarguit, cum ea ne minimam quidem dignitatis illius partem adæquet, juxta verba libri qui inscribitur Sapientia: Exaltate enim, inquit, quantumcunque potueritis: superat enim et adhuc; et exaltantes eum multiplicate. Nolite laborare: non enim assequemini⁴. Profecto terribiles vobis istiusmodi sermonum reddendæ rationes esse blasphemiam in Spiritum sanctum⁵.

Sane contra id quod dicunt, glorificationem

A μαθήκαμεν τῆς πρὸς Θεὸν κοινωνίας τὴν μαρτυρίαν κατατίθεμεθα; Τὸ δὲ κεφάλαιον τῆς ἀνοίας, ἡμεῖς μὲν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τῆς ἐν Πνεύματι συνεγερθῆσεθαι αὐτῷ καὶ συγχαθεθέσθαι ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐλπίζομεν, ὅταν μετασχηματίσῃ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ἀπὸ τοῦ ψυχικοῦ πρὸς τὸ πνευματικόν· τῷ δὲ Πνεύματι οὐ συνεδρίας, οὐ δόξης, οὐκ ἀλλου τινὸς, ὃν ἔχομεν παρ' αὐτοῦ, μεταθίσσομεν; ἀλλ' ὃν ἁυτοὺς ἀξίους εἶναι, κατὰ τὴν ἀκευδῆ τοῦ ἐπαγγειλαμένου δωρεᾶν, πεπιστεύκαμεν, τούτων οὐδὲνος τῷ Πνεύματι· τῷ ἀγίῳ ᾧ ὁ περβαλλοντος αὐτοῦ τὴν ἀξίαν παραχωροῦμεν; Καὶ σοὶ μὲν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐστὶ πάντοτε εἶναι σὸν τῷ Κυρίῳ, καὶ προσδοκᾶς, ἀρπαγεῖς ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν εἰς ἀέρα, πάντοτε συνέσσομεν τῷ Κυρίῳ· τῷ δὲ Πνεύμα μα νῦν ἀντιλέγεις εἶναι σὸν τῷ Χριστῷ; διὸ τὸν συναριθμοῦντα αὐτὸν καὶ συντάσσοντα Πατέρι καὶ Σίγη ἑριστον τίθεσαι, ὡς ἀφρητα δυσσεβοῦντα.

Αἰσχύνομαι ἐπαγγείν τὸ λειπόμενα, διτι μὲν συνδοξασθήσομαι Χριστῷ προσδοκᾶς (εἰπερ γάρ συμπάσχομεν ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν)· τὸ δὲ Πνεύμα τῆς ἀγιωσύνης οὐ συνδοξάζεις Χριστῷ, ὡς οὐδὲ σοὶ τῶν ἴσων τυγχάνειν ἀξίον. Καὶ σὺ μὲν ἐλπίζεις συμβασιλεύειν· τὸ δὲ Πνεύμα τῆς χάριτος ἐνυδρίζεις, τὴν δούλου αὐτῷ καὶ ὑπηρέτου τάξιν ἀποκληρῶν. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα τοσοῦτον δεῖξω ὁ φειλόμενον εἶναι εἰς δοξολογίαν τῷ Πνεύματι· ἀλλ' ἵνα τὴν ἀγνωμοσύνην ἐλέγξω τῶν μηδὲ τοσοῦτον διδόντων, ἀλλ' ὡς ἀσέβειαν φευγόντων τὴν τοῦ Πνεύματος πρὸς Γίλον καὶ Πατέρα κοινωνίαν τῆς δόξης. Τίς δύναται ταῦτα ἀστενάκτι παρελθεῖν; Ή γάρ οὐχὶ προδῆλως ὥστε κανὸν παιδὶ γενέσθαι γνώριμον, τὴν ἀπειληθεῖσαν τῆς πίστεως ἔκλεψιν προσιμιάζονται τὰ παρόντα; Ἀμφίβολα γέγονε τὰ ἀναντίρρητα. Πίστεύομεν εἰς τὸ Πνεύμα· καὶ ταῖς ἡμετέραις αὐτῶν ὀμολογίαις ζυγομαχοῦμεν. Βαπτιζόμεθα· καὶ πάλιν μαχόμεθα. Ός ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἐπικαλούμεθα· καὶ ὡς ὀμοδούλου καταφρονοῦμεν. Μετὰ Πατρὸς καὶ Γίοῦ παρελάβομεν· καὶ ὡς μέρος τῆς κτίσεως ἀτιμάζομεν. Οἱ δὲ, τί προσεύκονται μη εἰδότες, έάν τι καὶ φέγγασθαι σεμνὸν περὶ τοῦ Πνεύματος προσχθῶσιν, ὡς ἐφικνούμενοι τῆς ἀξίας, κολάζουσι τοῦ λόγου τὸ ὑπερπίπτον τὴν συμμετρίαν. Οὓς ἔχρην δύρεσθαι τὴν ἀσθένειαν· διτι ὃν ἔργῳ πάσχομεν, λόγοις ἀντιπληροῦν τὴν χάριν οὐκ ἔξερκοῦμεν. Ὅπερέχει γάρ πάντα νοῦν, καὶ λόγου φύσιν ἐλέγχει, οὐδὲ πολλοστῷ μέρει τῆς ἀξίας παρισουμένην· κατὰ τὸν λόγον τῆς ἐπιγραφομένης Σοφίας· Ὅγιώσατε γάρ, φησι, καյίστον ἀν δύνησθε· υπερέχει γάρ καὶ ἔτι· καὶ ὑφοῦτες αὐτὸν πλησιάτε. Μὴ κοπιάτε· οὐ γάρ μη ἐψίχησθε. Ἡ που φοβερὰς ὑμέναι ὑπὲρ τῶν τοιωτῶν λόγων εὐθῦναι τοῖς παρὰ τοῦ ἀκευδοῦς ἀκτησίοις θεοῦ ἀσυγχώρητον εἶναι τὴν εἰς τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον βλασφημίαν.

qui a Deo mentiri nescio audistis, irremissibiliū esse blasphemiam in Spiritum sanctum⁶.

Πρὸς γε μὴν τὸ ἀμάρτυρον καὶ ἀγραφον εἶναι

¹ 1 Thess. iv, 16. ² Rom. viii, 17. ³ Rom. viii, 26. ⁴ Eccl. xlvi, 33, 34. ⁵ Lyc. xii, 40.

τὴν σύν τῷ Πρεύματι δοξολογίαν ἔκεινο λέγομεν· δτι, εἰ μὲν μηδὲν ἔτερον ἀγράφον, μηδὲ τοῦτο παρα-
δεχθῆτω· εἰ δὲ τὰ πλεῖστα τῶν μυστικῶν ἀγράφως
ἡμῖν ἐμπολιτεύεται, μετὰ πολλῶν τῶν ἑτέρων καὶ
τοῦτο παραδεξόμεθα. Ἀποστολικὸν δὲ οἵμα καὶ
τὸ ταῖς ἀγράφοις παραδόσει παραμένειν. Ἐκαιρώ
γάρ, φησὶν, ὑμᾶς, δτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ
καθὼς παρέδωκα ύμνον, τὰς παραδόσεις κατέχετε·
καὶ τὸ, Κρατεῖτε τὰς παραδόσεις δις παρελάβετε
εἰτε διὰ λόγου, εἰτε δι' ἀπίστολῆς· ὃν μία
ἔστι καὶ ἡ παροῦσα αὕτη, ἣν οἱ ἔξ ἀρχῆς διαταξά-
μενοι παραδίδοντες τοὺς ἐψεζῆς, συμπτωσίουσης ἀεὶ
τῷ χρόνῳ τῆς χρήσεως, διὰ μακρᾶς τῆς συνηθείας
ταῖς Ἐκκλησίαις ἐγκατερρίζωσαν. Ἄρ' οὖν εἰ, ὡς ἐν
δικαστηρίῳ τῆς διὰ τῶν ἀγράφων ἀποδείξεως ἀπο-
ροῦντες, μαρτύρων ύμνου πλῆθος παραστησαμέθα,
οὐκ ἀν τῆς ἀφίεσης παρ' ύμνῳ Φήφου τύχοιμεν;
Ἐγώ μὲν οὐτως οἴμαι· Ἐπὶ στόματος γάρ δύο καὶ
τριῶν μαρτύρων σταθῆσται πᾶν φῆμα. Εἰ δὲ καὶ
τὸν πολὺν χρόνον πρὸς ἡμῶν θντα ἐναργῶς ύμνιν ἐπ-
εδείκνυμεν, οὐκ ἀν ἐδόξαμεν ύμνῳ εἰκότα λέγειν, μὴ
εἶναι καθ' ἡμῶν τὴν δίκην εἰσαγώγιμον ταῦτην; Δισ-
ωπητικὰ γάρ πισ τὰ παλαιὰ τῶν δογμάτων, οἰονελ
πολιφίτιν τῇ ἀρχαιότητι τὸ αἰδέσιμον ἔχοντα. Ἀπ-
αριθμήσομαι οὖν ύμνιν τοὺς προστάτας τοῦ λόγου (συμ-
παραμετρεῖται δὲ πάντως κατὰ τὸ σιωπώμενον καὶ ὁ

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀπεριθμητικῶν δὲ τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διαφανῶν, δύοι ἔχοντες μέρος εἰν τοῖς συγγράμμασιν ἑαυτῶν τῇ φωνῇ (σύν.) Κεφάλ. κθ'.

Απαριθμήσομαι ούν ύμιν τοὺς προστάτας τοῦ λόγου (συμπαραμετρεῖται δὲ πάντως κατὰ τὸ αιώνιμενον καὶ δχρόνος) οὐ γέρε ἐξ ἡμῶν ὥρμηται πρῶτον. Πόλεν; χθεῖστιν εἰς δικαίοις, κατὰ τὸν τοῦ Ἰωάννου, πρός γε τοσοῦτον χρόνον, τὸν τῆς συνηθείας ταύτης ἡλικιώτην. Ἐγὼ μὲν οὖν αὐτὸς, εἰ χρή με τούμδον ἰδιον εἰπεῖν, ὕσπερ τινὰ κλῆρον πατρῷον τὴν φωνὴν ταύτην διαφυλάττω, παραλαβὼν παρὰ ἀνδρὸς μαχρὸν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ Θεοῦ διαζησαντος γρόνον, δ' οὐ καὶ ἔπειτα ισθητην, καὶ τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἑκκλησίας προσῆκθην. Ἀναζητῶν δὲ κατ' ἐμαυτὸν εἰ τις ἔρα τῶν παλαιῶν καὶ μακαρίων ἀνδρῶν ἔχρισατο ταῦτας ταῖς νῦν ἀντιλεγομέναις φωναῖς, πολλοὺς εὔρον καὶ τῇ ἀρχαιότητι τὸ ἀξιόπιστον ἔχοντας, καὶ τῇ τῆς γινώσκεις ἀκριβείᾳ οὐ κατὰ τοὺς νῦν δικαίους.

Εἰρηναῖος ἔκεινος, καὶ Κλήμης ὁ Ῥωμαῖος καὶ Διονύσιος ὁ Ῥωμαῖος, καὶ ὁ Ἀλεξανδρεὺς Διονύσιος, δὲ καὶ παράδοξον ἀκούσαι, ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς τὸν δρώνυμον ἑαυτοῦ ἐπιστολῇ Περὶ ἀλλήγου καὶ ἀκολούθας οὕτω τὸν λόγον ἀνέκαυσε. Γράψω δὲ ὑμῖν αὐτὰ τοῦ ἀνδρὸς τῇ φήματα. Τούτοις, φησί, κάσιν ἀκολούθως καὶ ημῖς, καὶ δὴ παρὰ τῷ

Acum *Spiritu* carere testimonio, nec in *Scripturis* exstare, illud dicimus: si nihil aliud est receptum absque *Scripturis*, ne hoc quidem recipiatur; sin plurima arcana citra scriptum recepta sunt nobis, cum aliis pluribus et hoc recipiemus. Arbitror autem apostolicum esse, etiam non scriptis traditionibus inbærere. *Laudo enim, inquit, vos, quod omnia mea meministis, et quemadmodum tradidi vobis, traditiones tenetis*⁴. Et illud, *Tenete traditiones quas accepistis sive per sermonem sive per epistolam*⁵: quarum una est et hæc de qua nunc agimus, quam qui ab initio præscriperunt, tradideruntque posteris, usu semper simul cum tempore progre- diente, ipsam longa consuetudine in Ecclesiis irradicarunt. Ergo si velut in tribunali, probatio- nibus e scripto destituti, multos vobis testes producamus, nonne sententiam absolventem a vobis consequemur? Ego quidem arbitror: *In ore siquidem duorum ac trium testium stabit omne verbum*⁶. Qnod si etiam temporis diurnitatem pro nobis facientem vobis evidenter ostendamus, annon videbimur vobis probabilia dicere, non posse item istam jure nobis intendi? Veneranda enim sunt quodammodo vetusta dogmata, quæ ob antiquitatem, ceu canitiem quamdam, habent quiddam reveren- dum. Enumerabo itaque vobis hujus dictionis patro-

Ejusdem. Enumeratio verorum in Ecclesia illustrium, qui in scriptis suis usi sunt hac voce, et cum. Caput 29.

Enumerabo itaque vobis hujus dictionis patrem
vindicesque (simul enim estimatur in eo, quod
tacetur, etiam tempus); neque enim ex nobis pri-
mum initium sumpsit. Qui potuit? Nimirum nos re-
vera hesterni sumus, quemadmodum dicit Job⁴, sal-
tem si tam longi temporis, quod huic consuetudini
æquale est, babeatur ratio. Evidem ipse, si modo
par sit me quod mihi proprium est dicere, vocem
haec tanquam paternam quandam hereditatem con-
servo, acceptam a viro multum temporis in servicio
Dei versato, per quem et baptizatus sum, et Eccle-
sie ministerio admotus. Cæterum cum apud me
reputo, an quis veterum ac heatorum virorum his,
quibus nunc reclamatur vocibus, usus sit; multos
reperio, et ob antiquitatem fide dignos, et securata,
non secundum hos homines, scientia ornatos;
D quorum alii prepositione, alii conjunctione in glo-
rificatione sermonem copulantes, nihil diverseum
sane quod ad rectam attinet pietatis intelligentiam,
exstatimati sunt facere.

Irenæus ille, et Clemens Romanus, et Dionysius Romanus, et Alexandrinus Dionysius, id quod etiam auditu mirum est, in secunda ad alibi cognominem epistola *De accusatione ac defensione*, hunc in modum finivit sermonem. Transcribam autem vobis ipsa hominis verba. His omnibus, inquit, concuruerunt et nos, forma etiam ac

¹ I Cor. xi, 2. ² II Thess. ii, 14. ³ Deut. xxix, 15. ⁴ Job viii, 9.

regula a presbyteris, qui ante nos vixerunt, accepta, concordibus vocibus cum illis gratias agentes, tandem nunc nobis scribere desinimus. Deo autem Patri et Filio Domino nostro Iesu Christo cum sancto Spiritu gloria et imperium in saecula saeculorum, amen. Nec quisquam dicere possit haec correcta suis ac immutata. Neque enim ita sermonem confirmasset, dicens videlicet accepisse se formam ac regulam, si in *Spiritu* dixisset: bujus enim vocis usus creber est. At illud erat, quod egebat defensione. Qui quidem et in medio scripti, sic loquitur adversus Sabellianos: *Si eo quod tres sunt hypostases, divisas esse dicunt, tres sunt etiamsi nolint: aut divinam Trinitatem prorsus e medio tollant. Ac rursus, Divinissima enim ob id etiam post unitatem Trinitas est. Sed et Clemens simplicius, Vivit, inquit, Deus et Dominus Jesus Christus et Spiritus sanctus. Irenaeus autem, qui vicinus fuit apostolorum temporibus, quomodo faciat mentionem Spiritus, disputans adversus hereses, audiamus. Eos vero, inquit, qui effrenes sunt, et feruntur ad suas concupiscentias, nullum habentes divini Spiritus desiderium, merito Apostolus carnales vocali* ¹. *Ei alibi dicit ideum. Ne expertes facti divini Spiritus, frustremur regno caelorum, inclamalit Apostolus* ², *quod caro non possit haereditatem capere regni caelorum. Quod si cui et Eusebius Palæstinus propter multiplicem experientiam idoneus videtur, cui habeamur fides; et ex illo voces easdem ostendimus in dubitationibus de priscorum multiplici conjugio. Loquitur enim hunc in modum, se ad dicendum excitans: Sanctum prophetarum Deum lucis auctorem per Salvatorem nostrum Iesum Christum cum sancto Spiritu invocantes.*

am vero et Origenem in multis Psalmorum expositionibus reprehendimus, cum sancto Spiritu gloriam deferentem Deo, virum qui non omnino sanas habet in omnibus de Spiritu opiniones; nihilominus et hic multis in locis reveritus consuetudinis robur, pias voces emisit de Spiritu: qui quidem in sexto, ni fallor, libro *Enarrationum in Evangelium Joannis*, etiam adorandum Spiritum evidenter pronuntiat, ita scribens ad verbum: *Quoniam aquæ laracrum significat purgationem animæ ab omnibus malitiis sordibus abluitæ, nihilo tamen minus et per seipsum ei qui seipsum præbet divinitati adorandæ Trinitatis, per virtutem invocationum, donorum principium ac fontem habet. Ac rursus in commentariis, quibus exponit Epistolam ad Romanos, Sacrae, inquit, virtutes capaces sunt Unigeniti et sancti Spiritus deitatis. Ad hunc modum, opinor, traditionis vis æque compulit homines etiam suis ipsorum dogmatibus contradicere. At nec Africanum historicum talis glorificandi forma preterit. Siquidem constat in quinto libro*

A πρὸς ἡμῶν πρεσβυτέρων τύπον καὶ καρόντα παρει-
ληφθεῖς, διοσφάρως αὐτοῖς προσευχαριστοῦντες·
καὶ δὴ καὶ νῦν ὑμῖν ἐπιστέλλοντες κατακαύ-
μεν. Τῷ δὲ Θεῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ τῷ Κυρίῳ
ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστῷ σὺν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα
καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.
Καὶ ταῦτα οὐκ ἀν τις εἴποι μεταγεγράψαι. Οὐ γάρ
ἀν οὐτων διετείνατο, τύπον καὶ κανόνα παρειληφέναι
λέγων, εἰπερ ἐτ τῷ Πνεύματι εἰρηκὼς ἦν·
ταῦτης γάρ τῆς φωνῆς ἡ χρῆσις πολλῇ. 'Ἄλλ' ἔκεινο
ἦ τὸ τῆς ἀπολογίας δεδμένον. 'Ος γε καὶ κατὰ μέσον
που τῆς γραφῆς, οὐτων εἰρηκε πρὸς τοὺς Σαβελλια-
νούς· Εἰ, τῷ τρεῖς εἰραι τὰς ὑποστάσις, μεμερι-
σμένας εἰραι λέγοντοι, τρεῖς εἰσι, καὶ μὴ θέλωσιν·
η τὴν θελαν Τριάδα παντελῶς ἀνελέτωσιν· καὶ
B πάλιν· Θειατὴν γάρ διὰ τοῦτο μετὰ τὴν μοράδα
καὶ η Τριάδ. Ἀλλὰ καὶ δ Κλήμης ἀρχατιώτερον,
Ζῆ, φησιν, δ Θεός, καὶ δ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός,
καὶ τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον. Εἰρηναῖος δὲ· οὐ ἔγγυς
τῶν ἀποστόλων γενόμενος, πῶς ἐμνήθη τοῦ Πνεύ-
ματος ἐν τῷ πρὸς τὰς αἱρέσεις λόγῳ, ἀκούσωμεν.
Τοὺς δὲ ἀχαλιαρχητοῖς, φησι, καὶ καταφερο-
μένους εἰς τὰς ἁντῶν ἐπιθυμίας, μηδεμιαν ἔχον-
τας ἐπιθυμιαν θεον Πνεύματος, δικαίως δ Ἀπό-
στολος σαρκικὸς καλεῖ. Καὶ ἐν δόκιοι δ αὐτος
φησιν· *'Ira μὴ, δμοιροι θεοι Πνεύματος τερ-
μενοι, ἀποτύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν,
ἐπεδόσθαι δ Ἀπόστολος, μὴ δύνασθαι τὴν σάρκα
βασιλειαν οὐρανῶν αἰληρομησαι.* Ει δὲ τῷ καὶ
δ Παλαιοτίνδος Εὐσένιος ἀξιόπιστος διὰ πολυτείραν,
κακείνου τὰς αὐτὰς φωνὰς ἐπιδείκνυμεν ἐν τοῖς ἐπ-
απορήμασι περὶ τῆς τῶν ἀρχαίων πολυγαμίας. Λέγει
γάρ οὐτων παρορμῶν ἁντὸν ἐπὶ τὸν λόγον· *Tὸν τῶν
προφητῶν ἀγιον θεὸν φωταγωγὸν διὰ τοῦ Σωτῆ-
ρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σὺν ἀγίῳ Πνεύματι
καλέσαντες.*

"Ηδη δὲ καὶ Ωριγένην ἐν πολλαῖς τῶν εἰς τοὺς
Ψαλμοὺς διαλέξεων εὑρομεν σὺν τῷ ἀγίῳ Πνεύ-
ματι τὴν δόξαν ἀποδιόντα, ἄνδρα οὐδὲ πάνυ τι ὑιεῖς
περὶ τοῦ Πνεύματος τὰς ὑπολήψεις ἐν πᾶσιν ἔχοντα·
πλὴν ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ αὐτὸς, τῆς συνθείας τὸ
ἰσχυρὸν δυσωπούμενος, τὰς εὐσεβεῖς φωνὰς ἀφήκε
περὶ τοῦ Πνεύματος. "Ος γε, κατὰ τὸ ἱκτον, οἶμαι,
τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον Ἐξηγητη-
D κῶν, καὶ προσκυνητὸν αὐτὸν φανερῶς ἀπεφήνατο,
οὐτωσι γράφων κατὰ λέξιν· *"Οτι τὸν ὄντας λο-
τρὸν σύμβολον τυγχάστι καθαροῖσιν ψυχῆς, πάν-
τα δύσκον τὸν ἀπὸ κακίας ἀποπλυομένης·
οὐδὲτε δὲ ἡττον καὶ καθ' ἁντὸν τῷ ἐμπαρέχοντει
καντὸν τῇ θεότητι τῆς προσκυνητῆς Τριάδος διὰ
τῆς δυνάμεως τῶν ἐπικλήσεων χαρισμάτων ἀρ-
χῆρ ἔχει καὶ πηγήν.* Καὶ πάλιν ἐν τοῖς εἰς τὴν
πρὸς Ψωματίου Ἐπιστολὴν ἐξηγητικοῖς, Αἱ λεπαί,
φησι, δυνάμεις χωρητικαὶ τοῦ Μορογεροῦς καὶ
τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος θεότητος. Οὐτως, οἶμαι,
τὸ τῆς παραδόσεως ἰσχυρὸν ἐνῆγε πολλάκις τοὺς ἄν-
δρας καὶ τοῖς οἰκείοις αὐτῶν δόγμασιν ἀντιδέ-

¹ Cor. iii, 3. ² Cor. xv, 50.

γειν. Ἀλλ' οὐδὲ Ἀφρικανὸν τὸν ιστοριογράφον τὸν ιστοριούτον εἶδος τῆς δοξολογίας παρέλαθε. Φαίνεται γάρ ἐν τῷ πέμπτῳ τῆς τῶν χρόνων Επιτομῆς οὗτοι καὶ αὐτὸς λέγων· Ἡμεῖς γάρ οἱ μάκελτων τῶν ὥμητων τὸ μέτρον ἐπιστάμενοι, καὶ τῆς κλιστεώς οὐκ ἀγροῦντες τὴν χάριν, εὐχαριστοῦμεν τῷ παρασχομένῳ τοῖς Ιδίοις ἡμῖν Πατέρι τῷ τῶν ὀλων Σωτῆρα καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· φησιν δέξαντες μεταλωσύνην σὺν ἀριψίᾳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἵρετας. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα τυχόν καὶ ἀπιστήθηνται δύναται, ἢ καὶ μεταγραφέντα δυσφώρατον ἔχειν τὴν κακουργίαν, ἐν μιᾷ συλλαβῇ τῆς διαφορᾶς ὑπαρχούσης· δέ διὰ μακροτέρας τῆς λέξεως παρεθέμεθα, καὶ τὴν ἐπισουλὴν διαφεύγει, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἀπ' αὐτῶν τῶν συγγραμμάτων εὐπατόδεικτον ἔχει. "Οἱ δὲ ἄλλως μὲν ἵσως μικροτρεπεῖς ἦν εἰς μέσον ἀγεσθαι, τῷ δὲ καινοτομίᾳ ἐγκαλουμένῳ ἀναγκαῖον εἰς μαρτυρίαν διὰ τοῦ χρόνου τὴν ἀρχαιότητα, τοῦτο δή καὶ προσθήσω. Ἐδοξεῖ τοῖς πατράσιν ἡμῶν μή σιωπῇ τὴν χάριν τοῦ ἐπερινού φωτὸς δέχεσθαι, ἀλλ' εὐθὺς φανέντος εὐχαριστεῖν. Καὶ δοτίς μὲν ὁ πατήρ τῶν ὥμητων ἐκείνων τῆς ἐπιλυχνίου εὐχαριστίας, εἰπεῖν οὐκ ἔχομεν· δέ μέντοι λαὸς ἀρχαίαν ἀφίστη τὴν φωνὴν, καὶ οὐδὲν· πώποτε ἀσεβεῖν ἐνομίσθησαν οἱ λέγοντες· Άλρούμενος Πατέρα, καὶ Γιόν, καὶ ἄγιον Πνεύμα Θεοῦ. Εἰ δέ τις καὶ τὸν ὅμινον Ἀθηνογένους ἔγνω, διὸ ὕσπερ τις ἀλεξητήριον τοῖς συνούσιν αὐτῷ καταλέοιπεν, δρμῶν ἡδη πρὸς τὴν διὰ πυρὸς τελεωσιν, οἴδε καὶ τὴν τῶν μαρτύρων γνώμην δπως είχον περὶ τοῦ Πνεύματος. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσούτον.

Γρηγόριον δὲ τὸν Μέγαν, καὶ τὰς ἐκείνου φωνὰς ποὺ θήσομεν; δρ' οὐχὶ μετὰ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν; ἀνδρὰ τῷ αὐτῷ Πνεύματι ἐκείνοις περιπατήσαντα, καὶ τοῖς τῶν ἀγίων ἔχεστι διὰ παντὸς τοῦ βίου στοιχήσαντα, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὸ ἀκριβές διὰ πάσσος αὐτοῦ τῆς ζωῆς κατορθώσαντα. Ἐγὼ μὲν τοῦτο φημι· Ἡ ἀδικήσομεν τὴν ἀλήθειαν, μὴ τοῖς φύκειαμένοις θεῷ τὴν ψυχὴν ἐκείνην συναριθμοῦντες, οἴδιν τινα λαμπτῆρα περιφανῆ μέγαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ διαλάμψαντα· δις φοβερὸν μὲν εἶχεν ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος συνεργίας κατὰ δαιμόνων τὸ χράτος· τοσαύτην δὲ ἐλασε τοῦ λόγου τὴν χάριν εἰς ὑπακοήν πίστεως ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὕστε, ἐπτακαλέδεκα μόνους Χριστιανοὺς παραλαβών, δλον τὸν λαὸν τὸν τε ἀστικὸν καὶ τὸν χωριτικὸν διὰ τῆς ἐπιγνώσεως προσήγαγε τῷ Θεῷ. Ἐκείνος καὶ ποταμῶν βεῖθρα μετέστησεν, ἐπιτάξας αὐτοῖς ἐν τῷ δύναματι τῷ μεγάλῳ τοῦ Χριστοῦ· καὶ λίμνην ἔξηρανεν ὑπόθεσιν πολέμου φέρουσαν ἀδελφοῖς πλεονέκταις. Αἱ δὲ τῶν μελλόντων προαγορεύεις τοιαῦται, ὡς μηδὲν τῶν ἀλλων ἀποδεῖν προφητῶν. Καὶ θλως μακρὸν διν εἴη τοῦ ἀνδρὸς διηγεῖσθαι τὰ θαύματα, δις τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἐν αὐτῷ χαρισμάτων, τῶν ἐνεργουμένων ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐν πάσῃ δυνάμει· καὶ σημείους καὶ τέρασι, δεύτερος Μωϋσῆς περ' αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας ἀνηγορεύετο (7). Οὕτως αὐτῷ ἐν παντὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τῶν ἐπιτελουμένων διὰ τῆς χάριτος οἴδε τι φῶς ἐπελαύπτε, μήνυμα τῇ; οὐρανούσι δυνάμεως, τῇ: ἐκ τοῦ

A de temporibus Epitomes, et ipsum ad hunc locum modum: Nos enim qui et illorum verborum modum didicimus, nec ignoramus fidei gratiam, gratias agimus Patri, qui nobis suis creaturis praebuit universorum Salvatorem ac Dominum nostrum Iesum Christum, cui gloria, majestas cum sancto Spiritu in secula. At de ceteris fortassis dubitari possit, aut credi possint immutata eam rationem habere, ut fraus ægre deprehendi possit, cum in unica syllaba positum sit discrimen. Verum quæ pluribus verbis dicta citavimus, ea nec insidias admittunt, et ab ipsis libris paratum habent testimonium. Porro quod alioqui fortassis humilius foret, quam ut in medium adducatur, sed ei tamen qui de novitate accusatur, perutile propter temporis antiquitatem, B hoc quoque nunc adjicimus. Visum est patribus nostris, vespertini luininis gratiam haudquaquam silentio accipere, sed mox ut apparuit agere gratias. Quis autem fuerit auctor illorum verborum, quæ dicuntur in gratiarum actione ad lucernas, dicere non possumus. Populus tamen antiquam profert vocem, neque cuiquam unquam visi sunt impietatem committere, qui dicunt, Laudamus Patrem et Filium et Spiritum sanctum Dei. Quod si quis etiam novit Athenogenis hymnum, quem tanquam aliquod amuletem discipulis suis reliquit, festinans jam ad consummationem per ignem; is novit et martyrum sententiam de Spiritu. Et hec quidem hacenus.

Ceterum Gregorium Magnum, et illius voce quo loco ponam? aūnon cum apostolis et propheticis? virum qui eodem Spiritu quo illi versatus, qui que sanctorum vestigiis per omnem vitam inhæsat, quicque evangelicæ conversationis vigorem, quādiu vixit, præststit. Evidem hoc dixerim: Injuria afficerimus veritatem, si non animam illam annumeremus iis qui Deo juncti sunt, qui velut insignis magna lucerna in Ecclesia Dei resplenduit, qui et Spiritus ope tremendam habuit adversus dæmones potestalem; tantam vero sermonis gratiam accepérat ad obedientiam fidei inter gentes, ut acceptis non plus septemdecim Christianis universum populum et urbanum et rusticatum per agnitionem adjunxerit Deo. Ille et fluminum aquas in diversum vertit, præcipiens illis in magno nomine Christi, et paludem exsiccavit, belli causam præbente fratribus avaris. Ceterum prædictiones de futuris ejusmodi sunt, ut nihil sit inferior ceteris prophetis. Sed omnino perlongum fuerit viri percensere miracula: qui propter donorum excellentiam quæ in ipso operabatur Spiritus in omni virtute et signis ac prodigiis, ab ipsis veritatis hostibus alter Moses appellabatur. In tantum in illo in omnibus tum dictis tum factis, quæ per gratiam peragebantur, veluti lumen quoddam resulgebat, coelestis virtutis indicium, quæ ex occulتو assecabatur illum. Hujus adhuc etiamnam magna est apud ejus regionis homines admiratio, novaque

ac semper recens memoria sic infixa est Ecclesiis, ut nullo tempore obsolescat. Itaque non factum aliquod, non dictum, non ritum ullum mysticum, ultra quam ille reliquit, Ecclesia adjecerunt. Quapropter etiam multa ex his quae apud illos aguntur, imperfecta esse videntur, propter institutionis antiquitatem. Nam qui in Ecclesiarum administrationem successerant, nihil ex his quae post illum excoigitata sunt, loco additamenti veluerunt recipere. Unum itaque ex Gregorii institutis est, etiam ille ipse glorificationis modus, cui nunc contradicitur, ex illius traditione in Ecclesia custoditus. Nec multum fuerit negotii, ei, qui iter breve suscepit, super his certitudinem accipere. Hanc fidem et Firmiliano nostro suis, testantur libri quos reliquit. Insuper et Meletium illum admirandum in eadem suis sententia, narrant qui cum ihō vixerunt. Sed quid opus est vetera commemorare? sed et nunc in Oriente, nonne hoc uno potissimum eos qui pie sentiunt agnoscant, hac voce veluti quodam signo suos ab alienis dijudicantes? Ut autem ego e quodam Mesopotamio audivi, viro et lingue perito, et sententia incorrupto, ne fieri quidem potest ut aliter lingua vernacula loquantur, etiamsi velint: sed necesse illis est ut per syllabam et, vel potius per voces quae idem pollent quod illa, juxta proprietatem linguas regionis illius glorificationem proferant. Quin et Cappadoces sic juxta regionis morem loquimur, jam tum in linguarum divisione, dictionum utilitatem providente spiritu. Quid porro Occidens totus, propemodum ab Ilyrico usque ad fines nostri orbis? nonne hanc vocem tueri?

Qui sit igitur, ut ego sim innovator, et recentiorum verborum architectus? cum totas nationes, civitates, et consuetudinem omni hominum memoria vetustiorem, insuper et viros Ecclesiae columnas, omni scientia ac virtute Spiritus claros, duces ac patronos hujus vocis exhibeam?

Ejusdem, ex Epistola ad Eustathium Armenium.

Exsecrari oportet eos qui Spiritum sanctum creatum esse dicunt, quique sicut natura sanctus est Pater, et natura sanctus est Filius, non item ipsum natura sanctum esse constituentur, sed a divina beataque natura alienum asserunt. Recite autem sententias indicium est, si ipsum a Patre Filioque non separates. Oportet enim nos ita baptizari, sicut instituti sumus, sic autem credere, ut baptizavimus; atque ita glorificare, sicut credimus Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Ab illis vero qui Spiritum creatum asserunt, ut ab hominibus aperie maledicentibus abhorrire, illo confessio. Necessaria enim est notatio propter calumniantores, quod nec ingenitum dicimus Spiritum sanctum. Usque enim ingrediuntur novius et usum rerum principium Patrem Domini nostri Jesu Christi. Neque quoniam. Unum enim in fidei institutione Unigeni-

A ἀφανοῦς παρεπομένης αὐτῷ. Τούτου μέγα ἔτι καὶ νῦν τοῖς ἐγχωρίοις τὸ θαῦμα, καὶ νεαρό· καὶ δεῖ πρόσφατος ἡ μνήμη ταῖς Ἐκκλησίαις ἐνδρυται, οὐδενὸς χρόνῳ ἀμαυρουμένη. Οὐκοῦν οὐ πρᾶξιν τινα, οὐ λόγον, οὐ τύπον τινὰ μυστικὸν, παρ' ὅν ἐκεῖνος κατέλιπε, τῇ Ἐκκλησίᾳ προσέθηκαν. Ταύτη τοι καὶ πολλὰ τῶν παρ' αὐτοῖς τελουμένων ἐλλειπῶς ἔχειν διὰ τὴς καταστάσεως ἀρχαιότερον. Οὐδὲν γάρ τηνέσχοντο οἱ κατὰ διαδοχὴν τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομήσαντες τῶν μετ' ἐκεῖνον ἐψευρεθέντων παραδέξανται εἰς προσθήκην. "Ἐν τοῖνυν τῶν Γρηγορίου καὶ δὲ νῦν ἀντιλεγόμενος τρόπος τῆς δοξολογίας ἐστίν, ἐκ τῆς ἐκείνου παραδόσεως τῇ Ἐκκλησίᾳ πεψυλαγμένος. Καὶ οὐ πολὺς ὁ πόνος μικρὸν κινηθέντι τὴν ἐπὶ τούτοις πληροφορίαν λαβεῖν. Ταύτην καὶ Φιρμιλιανῷ τῷ ἡμετέρῳ παρτυροῦσι τὴν πίστιν οἱ λόγοι οὓς κατέλειπον: Καὶ Μελέτιον τὸν πανύ ἐπὶ ταύτης εἶναι τῆς γνώμης οἱ συγγεγονότες φασί. Καὶ τι δὲ τὰ παλαιὰ λέγειν; ἀλλὰ νῦν ἐπὶ τῆς ἑψάς οὐχ ἐνī μάλιστα τούτῳ τοὺς εὐσεβοῦντας γνωρίζουσιν, οἵδιον τινὶ σημειῷ τῇ φωνῇ ταύτῃ φιλοχριστοῦντες; "Ως δὲ ἐγώ τινος τῶν ἐκ Μεσοποταμίας ἤκουσα, ἀνδρὸς καὶ τῆς γλώσσης ἐκπείρων ἔχοντος, καὶ διαστρόφου τὴν γνώμην, οὐδὲ δυνατόν εἰπεῖν τῇ ἐγχωρίῳ φωνῇ, καὶ ἐθέλωσιν, ἀλλὰ διὰ τῆς, καὶ, συλλαβῆς, μᾶλλον δὲ τῶν Ισδυναμουσῶν αὐτῇ φωνῶν, κατὰ τὶς ίδιωμα πάτριον, ἀνάγκην εἶναι τὴν δοξολογίαν προφέρειν. Καὶ Καππαδόκης δὲ οὗτοι λέγομεν ἐγχωρίως, ἔτι τότε ἐν τῇ τῶν γλωσσῶν διαιρέσει τὸ ἐκ τῆς λέξεως χρήσιμον προβολεύματον τὸν Πνεύματος. Τι δὲ ἡ δύσις; Ἀπασσα, μικροῦ δεῖν, ἀπὸ τοῦ Ἰλλυρικοῦ μέχρι τῶν δρων τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης; οὐχὶ τὴν φωνὴν ταύτην πρεσβεύει;

Πῶς οὖν καινοτόμος ἐγώ, καὶ νεωτέρων φημάτων δημιουργὸς, ἔθνη διὰ καὶ πόλεις, καὶ ἔθνη πάσης μνήμης ἀνθρωπίνης πρεσβύτερον, καὶ διάδρας στόλους τῆς Ἐκκλησίας, ἐν πάσῃ γνώσει καὶ δυνάμει Πνεύματος διαπρεπεῖς, ἀρχηγοὺς καὶ προστάτες τῆς φωνῆς παρεχόμενος;

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Εὐστάθιον τὸν Ἀρμένιον επιστολῆς.

"Ἀναθεματίζεσθαι χρή τούς τε λέγοντας κτίσμα τὸ Πνεύμα τὸ διγλων, καὶ τοὺς μὴ διμολογοῦντας αὐτὸν φύει διγλων εἶναι, ὡς ἔστι φύει διγλων δι Πατήρ, καὶ φύει διγλων δι Υἱόν, ἀλλὰ ἀποξενοῦντες αὐτὸν τῇ θελᾳς καὶ μακαρίας φύσεως. Ἀποδείξεις δὲ τοῦ δροῦ φρονήματος τὸ μὴ χωρίζειν αὐτὸν Πατέρας καὶ Υἱόν. Δεῖ γάρ την διμάς βαπτίζεσθαι μὲν, ὡς παρελάβομεν, πατεύειν δὲ, ὡς βαπτίζομενθα, δοξάζειν δὲ, ὡς πεκτεύειν Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ διγλων Πνεύμα, ἀφίετεσθαι δὲ τῆς κοινωνίας τῶν κτίσμα λεγόντων, ὡς φανερῶς βλασφημούντων, ἀκείνους διωκαλογητάνουν. Ἀναγκάτα γάρ τι ἐπιτημέτως διὰ τοὺς συκοφάντας· διτε οὐτε ἀγέννητον λέγομεν τὸ Πνεύμα τὸ διγλων· ἔνα γάρ οἰδαμεν ἀγέννητον καὶ μέν τῶν διωτῶν ἀρχὴν τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὐτε γεννητόν. "Ενα γάρ Μονογενῆ ἐν τῇ παραδόσει τῆς πίστεως, δεσμόδιάγμεθα, τὸ δὲ Πνεύμα τῇ

ἀλιθείας ἔχ τὸν Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι διδαχθέντες;¹ Εἰ τοῦ Θεοῦ εἶνα: δημολογοῦμεν ἀκτίστως. Ἀναθεματίζειν δὲ χρὴ καὶ τοὺς λειτουργικὸν λέγοντας τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὡς διὰ τῆς φωνῆς ταύτης εἰς τὴν τοῦ κτίσματος καταγαγόντας τάξιν. Τὰ γάρ λειτουργικὰ πνεύματα κτίσματα ἡμῖν ἡ Γραφὴ παρέδωκεν εἰποῦσα, διτὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα. Διὰ δὲ τοὺς πάντα φύροντας, καὶ μή φυλάσσοντας τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις διδασκαλίαν ἀναγκαῖον ἔστι καὶ τοῦτο προδιαστελλαθεῖ, διτὶ φεύγειν δεῖ καὶ τοὺς τὴν ἀκολουθίαν, ἣν παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Κύριος, ἑναμείβοντας, ὡς φανερῶς μαχομένους τῇ εὐσεβείᾳ, καὶ Υἱὸν μὲν προτάσσοντας τοῦ Πατρὸς, Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον προτόντην. Ἀκινητὸν γάρ, καὶ ἀπαρεγχέρητον φυλάσσειν τὴν ἀκολουθίαν, ἦν ἐξ αὐτῆς τῆς φωνῆς τοῦ Κυρίου παρελάβομεν, εἰπόντος, Πορευθέντες μαθητεύσατε λάντα τὰ θύρη, βασιλίσσες αὐτῶν εἰς τὸ δρόμα τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ διοίου Πρεμίματος.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ γέρρου πρὸς Εὐνόμιον ἀντιφρητικοῦ λόγου.

Δύο λεγομένων πραγμάτων, θεότητός τε καὶ κτίσεως, καὶ δεσποτείας καὶ δουλείας, καὶ ἀγιαστικῆς δινάμεως, καὶ τῆς ἀγιαζομένης, τῆς τε ἐκ φύσεως ἔχουστης τὴν ἀρετὴν καὶ τῆς ἐκ προαιρέσεως κατορθούσης, ἐν ποιᾳ μερὶ δὲ τὸ Πνεῦμα τάξομεν; Ἐν τοῖς ἀγιαζομένοις; ἀλλ' αὐτὸς ἔστιν ἀγιασμός. Ἀλλ' ἐν τοῖς ἐξ ἀνδραγαθημάτων τὴν ἀρετὴν κτομένοις; ἀλλὰ φύσει ἔστιν ἀγαθόν. Ἀλλ' ἐν τοῖς λειτουργικοῖς; ἀλλ' ἔτερά εἰσι λειτουργικὰ πνεύματα πρὸς διακονίαν ἀποστελλόμενα. Οὐ τοίνυν ὅμδουλον ἡμῖν λέγειν αὐτὸν θεμιτὸν, τὸ ηγεμονούσθν τῇ φύσει, οὗτος τῇ κτίσει συναριθμεῖν, τὸ τῇ θείᾳ καὶ μακαρίᾳ Τριάδι συναριθμούμενον. Ἀρχαὶ μὲν γάρ, καὶ ἔδουσίαι, καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη κτίσις, ἐπροσοχῆς καὶ ἐπιμελείας τὸν ἀγιασμὸν ἔχουσα, οὐκ ἂν εἰκότως φύσει ἄγιαι εἰναι λέγοντο. Ἐπορεγόμεναι γάρ τοῦ καλοῦ, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, καὶ τοῦ μέτρου τῆς ἀγιωτύνης μεταλαμβάνουσι. Καὶ ὥσπερ δὲ σόληρος, ἐν μέσῳ τῷ πυρὶ κείμενος, τὸ μὲν σόληρος εἶναι οὐκ ἀποβεβληκε, τῇ δὲ σφιδροτάτῃ πρὸς τὸ πῦρ διμιλὶς ἐκπυρακτιώθει, καὶ πᾶσαν εἰς ἑαυτὸν τὴν τοῦ πυρὸς φύσιν ὑποδεξάμενος, καὶ χρύματι καὶ ἐνεργείᾳ πρὸς τὸ πῦρ μεταβένθηκεν· οὕτω καὶ αἱ ἄγιαι δυνάμεις ἐκ τῆς πρὸς τὸ φύσει ἄγιον κοινωνίας δι' ὅλης τῆς ἑαυτῶν ὑποτάσσεως κεχωρηκτὰ ἡδη καὶ συμπεψυσιωμένον τὸν ἀγιασμὸν ἔχουσι. Διαφορὰ δὲ αὐταῖς πρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον αὐτῆς, διτὶ μὲν φύσεις ἡ ἀγιωτύνη, ταῖς δὲ ἐπισκευαστὸν καὶ ἐτέρωθεν ἐπιδεδομένον ὑπάρχει τὸ ἀγαθόν, τῆς μεταπτωτῆς εἰσι φύσεως. Οὐ γάρ ἀν ἔξεπεν δὲ οὐσιόρροπος δὲ πρωτὶ ἀνατέλλων, οὗτε συνετρίβη ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ φύσει ὑπάρχει τοῦ κείρονος ἀνεπίδεκτος. Πῶς οὖν εὐσεβεῖς τῇ

^B A tuis didicimus. Porro cum Spiritum veritatis a Patre procedere didicerimus, ex Deo quidem esse, non tamen creationis ratione considerantur. Exsecrari etiam oportet eos qui Spiritum sanctum dicunt esse ministeriorum, ut eum hoc verbo in rerum procreatrarum ordinem redigant. Ministerios enim spiritus creatos esse Scriptura nos docuit², omnes, inquieti, esse ministerios spiritus in ministerium missos. Ac propter eos qui omnia miscent, nec Evangelii doctrinam observant, necessarium est et illud explicare. Fugiendos enim etiam illos qui seriem quam Dominus tradidit, immutant, cum perspicue veritatem oppugnant, et Filium quidem ante Patrem constituant, Filio vero Spiritum anteponant. Firmum enim et inviolatum observare debemus ordinem, quem ex ipso Domini ore percepimus dicentes: Euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti³.

Ejusdem ex tertia adversus Eunomium oratione.

Cum res duæ dicantur, deitas et creatura, dominium et servitus, potentia sanctificans, et quæ sanctificatur, potentia possidens suapte natura virtutem, et quæ eam ex arbitrio comparat; qua in parte Spiritum locabimus? Inter eos qui sanctificantur? at ipse est sanctificatio. An inter eos qui præclaris ac egregiis facinoribus virtutem adepti sunt? at bonus natura est. An inter eos qui ministrant? at alii sunt spiritus ministratorii, qui ad ministerium mittuntur⁴. Non ergo principalem natura Spiritum, sed nobis conservum dicere, neque una cum creaturis numerare eum, qui in divina et beata Trinitate pariter numeratur. Principatus enim et potestates, ac reliqua ejusmodi creature, quæ ex attentione ac studio sanctificationem habent, dici natura sanctæ jure non possunt. Ita enim bonum appetunt, ut pro ratione amoris in Deum sui, sanctitatis mensuram accipiant. Et sicuti ferrum in medio igne positum, ferrum quidem esse non desinit, sed ob vehementissimum cum igne conjunctionem ignitum factum, omnemque ignis naturam in se ipsum recipiebat, tum colore, tum efficacia in ignem transit: sic et sanctæ potestates ex communicatione quam habent cum eo qui natura sanctus est, ejusmodi sanctimoniam habent quæ iam pervaserit per totam earum substantiam, in eaque coaluerit. Ipsæ autem in eo a sancto Spiritu differunt, quod hujus natura sanctitas est: illis vero ex participatione inest sanctimonia. Quibus autem inest bonum instauratitum et aliunde collatum, ea sunt mutabilis naturæ. Non enim excidisset Lucifer, qui mane oritur⁵, nec esset in terra confritus, si deterioris conditionis recipiendæ non fuisset capax natura. Quomodo igitur pium est in-

¹ Hebr. ii. 14. ² Matth. xxviii, 19. ³ Hebr. i. 14. ⁴ Isa. xiv, 12.

Ier creaturas Spiritum colligare, qui intervallo tanto a creaturis separatus est? Creatura enim ita comparata est, ut si progressum aliquem fecerit, placueritque Deo, pro mercede sanctificationem accipiat, quandoquidem libero uititur arbitrio, potiusque in utramque partem inclinari, ad boni ac mali electionem; Spiritus autem sanctus fons est sanctificationis. Et quemadmodum natura sanctus est Pater, natura itidem sanctus est Filius: ita quaque Spiritus ille veritatis natura sanctus est; ob idque donatus est etiam sancti appellatione, eaque peculiari ac propria.

*Itaque, si sanctitas ei natura est, sicuti Patri et Filio, quomodo tertiae ac alienae naturae est? Ob id enim, opinor, et apud Isaiam etiam scriptum est Seraphim ter sanctus exclamare¹, quod naturalis sanctitas tribus in hypostasis perspicitur. Nec vero hoc sanctitatis nomen ei solum commune est cum Patre et Filio, sed ipsa est etiam spiritus appellatio. Deus enim est spiritus; et eos qui ipsum adorant, in spiritu et veritate adorare oportet². Et propheta ait: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus, ubi diximus: In umbra alarum ipsius vivemus*³. Quia et Apostolus appellationem spiritus in Dominum transvertit, cum dicit: *Dominus autem spiritus est*⁴. Ex his autem cuilibet compertum est ac perspectum, non naturae alienationem, sed conjunctionem cum Patre et Filio per nominum communicationem commonistrari. Et Deus dictus est bonus, et eas: bonus autem est et Spiritus sanctus, bonitatem habens non adventitiam, sed natura sibi innatam. Alioqui fuerit omnium absurdissimum, si quis dicat eum qui natura sanctus est, bonitatem natura non habere, sed quamdam deinceps supervenientem, eique forinsecus accidentem. Quin etiam cum Dominus dixit: *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis*⁵, et ipse Paracletus noster esse ostenditur. Quare paracleti quoque appellatio non parum ad demonstrandam Spiritus sancti maiestatem consert.*

*Et nomina quidem quae maiestatem naturae indicant, sunt ejusmodi: operationes vero Spiritus sancti quales? Verbo Domini, inquit, celi firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum⁶. Ut igitur Deus Verbum creator est eolorum, ita et Spiritus sanctus stabilem ac firmam virtutem potestatis coelestibus impertit. Et rursus Job: *Spiritus Domini, qui fecit me*⁷: non de creatione, ut arbitror, sed de humanae virtutis perfectione disserens. Quin etiam Iohannes Isaia ex Domini persona, videlicet secundum ejus humanitatem: *Dominus, inquit, misit me, et Spiritus ejus*⁸. Et rursus Spiritus virtutem universa pervasisse declarans psalmus: *Quo ibo, inquit, a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam?*⁹ Beneficentia autem quae ab eo*

existens autem suntattein, toscouτῳ μέτρῳ διωρισμένη τῆς κτίσεως; Ή μὲν γάρ κτίσις πέφυκεν ἀθλον προκήσ καὶ τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως τὸν ἀγιασμὸν ἔχουσα, φύσει δὲ χρωμένη αὐτεξουσιψ, καὶ μεταρρέπειν ἐφ' ἕκατερα δυναμένη, πρὸς ἑκατὸν τὸν ἄγιον πηγὴν ἀγιασμοῦ. Καὶ ὡσπερ φύσει ἄγιος ὁ Πατήρ, καὶ φύσει ἄγιος ὁ Υἱός, οὕτω φύσει ἄγιον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ τῆς ἀληθείας· διὸ καὶ ἔκαιροτον καὶ ιδιαῖουσης τῆς τοῦ ἄγίου προσηγορίας ἔξιται.

Εἰ οὖν φύσις αὐτῷ ὁ ἀγιασμὸς ἔστιν, ὡσπερ Πατήρ καὶ Υἱῶν, πῶς τρίτης ἔστι καὶ ἀλλοτρίας φύσεως; Διὰ τοῦτο γάρ, οἵμαι, καὶ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ Σεραφιμ τρίτον ἐκβοῶντα τὸ ἄγιον ἀναγέργαπται, διὰ τὸν τρίτον ταῖς ὑποστάσεσιν δικαῖα φύσιν ἀγιασμὸν θεωρεῖται. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον αὐτῷ κοινὸν πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν τὸ τῆς ἀγιασώντος δνομα, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ τοῦ πνεύματος προσηγορίᾳ. Πνεῦμα γάρ ὁ Θεὸς, καὶ τὸν προσκυροῦντας αὐτὸν ἐπιπνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυρεῖν. Καὶ ὁ προφῆτης φησί· Πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν Χριστὸς Κύριος, οὐδὲ εἰπαμεν· Ἐν τῇ σκιᾷ τῶν πετρῶν αὐτὸν ἡσόδεθα. Καὶ ὁ Ἀπόστολος τὴν τοῦ πνεύματος προσηγορίαν ἐπὶ τὸν Κύριον ἀναφέρει λέγων· Ὁ δὲ Κύριος τὸ πνεῦμα ἔστιν. Ἐκ δὲ τούτων παντὸς δῆλον, διὰ οὐχὶ ἀλλοτρίωσιν τῆς φύσεως, ἀλλ' οἰκείωσιν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν τῇ κοινωνίᾳ τῶν δνομάτων παρίστησι. Καὶ ἀγαθὸς ὁ Θεὸς εἰρηται, καὶ ἔστιν· ἀγαθὸν δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, οὐκ ἐπισκευαστὴν ἔχον τὴν ἀγαθότητα, ἀλλ' ἐκ φύσεως αὐτῷ συνυπάρχουσαν. Η τάντον δὲ εἴη ἀλογώτατον τὸ φύσει ἄγιον μή φύσει λέγειν τὴν ἀγαθότητα ἔχειν, ἀλλ' ἐπιγενηματικὴν καὶ ἔξωθεν προσγεγενημένην αὐτῷ. Ἐν φῷ δὲ εἰπεν ὁ Κύριος διτι, Στήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἀλλοι Παράληπτοι δύστεις ὑμῖν, καὶ αὐτὸς εἰναι Παράληπτος τὴν ἐνδείκνυται. Οὐστε καὶ τὸ παρακλήτον προσηγορία οὐ μικρὸν πρὸς ἀπόδειξιν τῆς δόξης τοῦ ἄγίου Πνεύματος συντελεῖ.

Καὶ τὰ μὲν ὄνδρατα τοιαῦτα τοῦ μεγαλείου τῆς φύσεως ἐνδεικτικά· αἱ δὲ ἐνέργειαι τοῦ ἄγίου Πνεύματος οἵαι; Τῷ λόγῳ τοῦ Κυρίου, φησιν, οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ σέματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Ως τοίνυν ὁ Θεὸς Λόγος δημιουργὸς ἔστι τῶν οὐρανῶν, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὸ στερεὸν καὶ πάγιον τῆς ἀρετῆς παρέχεται ταῖς οὐρανίαις δυνάμεσι. Καὶ πάλιν ὁ Υἱός· Πνεῦμα Κυρίου τὸ ποιῆσά με· οὐχ ἐπὶ τῆς δημιουργίας, ὡς οἵμαι, ἀλλ' ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν ἀνθρωπείαν ἀρετὴν τελειώσεως λέγων. Οὐ δὲ Ἡσαΐας ἐκ προσώπου Κυρίου διαλέγομενος, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ δηλοντί, Κύριος ἀπέσταλκε με, φησι, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Καὶ πάλιν ὁ φαλμός· διὸ ὅλων κεχωρικέναι δύναμιν τοῦ Πνεύματος παρ-

¹ Isa. vi, 3. ² Joan. iv, 24. ³ Thren. iv, 20. ⁴ II Cor. iii, 17. ⁵ Joan. xi, 16. ⁶ Psal. xxxii, 6. ⁷ Job xxxiii, 4. ⁸ Isa. xlvi, 16. ⁹ Psal. cxlviii, 7.

ιστάς, Πού κορευθῶ, φησὶ, καὶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ γένωται; Αἱ δὲ εἰς ἡμᾶς ἀπὸ αὐτοῦ φθάνουσαι εὐεργεσίαι: ὁ ποῖα τινές εἰσι καὶ ἡλίκαι; "Ωστερ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐδωκεν ἔξουσίαν τοῖς δεξαμένοις αὐτὸν τέχνα Θεοῦ γενέθναι, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα ἀγίου Πνεῦμα υἱοβοσιας ἐστί. Καὶ ὥστερ διδάσκαλός ἐστεν ἀληθινὸς ὁ Κύριος ἡμῶν κατὰ τὸ εἰρημένον· Υμεῖς δὲ μὴ καλέσατε διδάσκαλον ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς· εἰς γάρ καθηγητής ὑμῶν ἐστιν ὁ Χριστός· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον διδάσκειν πάντας τοὺς εἰς τὸ διομα τοῦ Κυρίου πεπιστευκότας, ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου μεμαρτύρηται, εἰπόντος· Ὁ δὲ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον διέμψει τὸν Πατήρ, ἀκείνος ὑμᾶς διδάσκει πάντα. Καὶ ὥστερ διαιρεῖν τὰ ἐνεργήματα εἰς τοὺς ἀξίους τῆς ὑποδοχῆς τῶν ἐνεργημάτων ὁ Πατήρ λέγεται, καὶ διαιρεῖν τὰς διακονίας ὁ Ιησος ἐν τοῖς τῆς διακονίας ἀξιώμασιν· οὕτω διαιρεῖν καὶ τὰ χαρισμάτα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἰς τοὺς ἀξίους τῆς τῶν χαρισμάτων ὑποδοχῆς μαρτυρεῖται. Διαιρέστες γάρ χαρισμάτων εἰστε, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰστε, ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰστε, ὁ δὲ αὐτὸς Θεός ἐστιν ὁ ἐπεργάτων τὰ πάντα ἐν κάτιον. Ὅρδες πάντες καὶ ἐνταῦθα ἡ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐνέργεια συντεταγμένη ἐστὶ τῇ Πατρὸς καὶ Ιησοῦ ἐνεργείᾳ; Εἴτα καὶ ἐκ τοῦ ἐπαγμένου μειζόνων τὸ θεόν τῆς φύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος φανερούται. Τί γάρ φησι; Ταῦτα δὲ πάντα ἐπεργάτε τὸ έτι καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα διαιροῦν Ιησος ἐκδιστῷ, καθὼς βούλεται. Οὐδὲν ἐπεργάτης αὐθεντικήν καὶ δεσποτικήν ἔχουσίαν αὐτῷ μαρτυρεῖ. Διόπερ ἐν τῇ Κατινῇ Διαθήκῃ οἱ προφῆται κεκράγασι· Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Τὸ δὲ ἐρευνῆν τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, πόθεν τῷ Πνεύματι πρόσεστιν; "Ωστερ, φησὶν, οὐδεὶς οἶδεις ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ έτι αὐτῷ· οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ξηρωάστησε μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ως γάρ οὐδεὶς ἀλλητριος οὐδὲ ἔνος τοὺς ἔνδον λογισμοὺς ἐποπτεύειν δύναται τῆς φυχῆς, οὕτω δηλοντί, καὶ εἰ τι τῶν ἀποδήμων κοινωνεῖ τῷ Θεῷ, οὓς ἀλλητριον αὐτοῦ, οὐδὲ ἔνον, διερευνῆν τὰ βάθη τῶν χριμάτων τοῦ Θεοῦ δύναται. Εἴτα καὶ ἡ ζωὴ ἡμῖν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι χορηγεῖται. Ζωοτοιεὶ μὲν γάρ δ Θεός, ὡς φησι Παῦλος· Παραγγέλλω σοι ἐρώτιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωοκοινήτος τὰ πάντα· ζωὴν δὲ διδωσιν ὁ Χριστός· Τὰ πρόδατα γάρ, φησι, τὰ ἔμα τῆς φωνῆς μου ἀκούοντοι, καὶ ἐγὼ ζωὴν αἰώνιον διδωμι αὐτοῖς. Ζωοτοιούμεθα δὲ διὰ Πνεύματος, ὡς φησι Παῦλος· Ὁ δημιουρὸς Χριστὸς ἐκ τεκτῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θηρὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν.

'Αλλ' δ πάντα τολμηρὸς οὗτος, καὶ μὴ ὑποπτήσασιν τὸν ἐπηρημένον κίνδυνον τοῖς τολμῶσι βλάσφημόν τι ῥῆμα εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀποβλέψαι, ἀμέτοχον αὐτὸ θεότητος ἀποφαντεῖται, γράψων οὕτω περὶ τοῦ Πνεύματος·

A ad nos deveniunt, quales sunt et quantae? Sicut Dominus ipse illis qui ipsum suscepere, istuc dedit ut liceret filios Dei fieri¹, sic et Spiritus sanctus Spiritus et adoptionis². Et quemadmodum Dominus noster magister verus est, iuxta id quod dictum est: *Vos autem nolite vocare magistrum vestrum in terra; unus enim magister vester est Christus³; sic et Spiritum sanctum omnes, quicquid in nomine Domini crediderint, docere testatus est Dominus ipse, cum dixit: *Paracletus nomen Spiritus sanctus quem Pater mittet, ille vos docebit omnia⁴.* Et sicut Pater operationes in eos qui operationibus suscipiendis digni sunt, dicitur dividere, itemque dividere Filius administrationes in dignitatibus ministeriali: sic dividere etiam dona in eos qui donis excipiendis digni sunt, perhibetur Spiritus sanctus. Divisiones enim donorum sunt, sed idem Spiritus: et divisiones ministeriorum sunt, sed idem Dominus: et divisiones operationum sunt, sed idem est Deus, efficiens omnia in omnibus⁵. Vides quomodo hic quoque Spiritus sancti operatio operationi Patris ac Filii conjuncta sit? Deinde ex eo etiam quod sequitur, divinitas naturae sancti Spiritus amplius declaratur. Quid enim ait? Sed omnia haec efficit unus et idem Spiritus, dividens privatim unicuique, spiritu vult⁶. Nihil aliud ei ascribit, nisi auctoritati ac dominio adjunctam potestatem. Quapropter in Novo Testamento prophete clamarunt: *Hoc dicit Spiritus sanctus⁷.* Unde autem seruatio profundissimum Dei adest Spiritui? Quemadmodum, inquit, nemo hominum novit ea quae hominis sunt, nisi spiritus hominis qui est in eo: sic et ea quae sunt Dei, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei⁸. Ut enim nullus alienus aut peregrinus internas animae cogitationes potest inspicere: sic profecto si arcani aliquid cum Deo commune habet Spiritus, cum ab eo neque alienus sit, neque peregrinus, profunda iudiciorum Dei persecutari potest. Præterea et vita nobis a Deo per Christum in sancto Spiritu suppeditatur. Vivificat enim Deus, ut ait Paulus: *Principio tibi coram Deo, qui vivificat omnia⁹.* Vitam autem largitur Christus: *Oves enim meae, inquit, vocem meam audiunt, et ego vitam eternam do illis¹⁰.* Vivificamus itidem per Spiritum, quemadmodum ait Paulus: *Qui excitavit Christum e mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra, per ipsius Spiritum inhabitantem in vobis¹¹.**

Verum hic iste cum audeat omnia, neque periculum, quod cuilibet blasphemum aliquod verbum in Spiritum sanctum emittere audentis impendet, timeat, expertem eum deitatis pronuntiat, sic de Spiritu scribens:

¹ Joan. i, 42. ² Rom. viii, 15. ³ Matth. xxiii, 40. ⁴ Joan. xiv, 26. ⁵ 1 Cor. xii, 4-5. ⁶ ibid. 11. ⁷ Act. xxi, 11. ⁸ 1 Cor. ii, 10, 11. ⁹ 1 Tim. vi, 13. ¹⁰ Joan x, 27. ¹¹ Rom. viii, 11.

EUN. *Tertius ordine et natura, Patris quidem et praeceptio, operatione vero Filii factus, tertio loco honoratus, tanquam qui sit primum, omniumque maximum, et solum hujusmodi opificium Unigeniti, deitate ac creandi potentia carens.*

BAS. *Hoc qui dicit, nec deitatem habilitare in nobis videtur credere, etsi de Deo Joannes dicit : Ex hoc scimus, quod in nobis est, ex Spiritu, quem nobis dedit¹; et Apostolus : Nescitis quod templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis²? et rursus : In quo omnis aedificatio coagmentata crescit in templum sanctum in Domino, in quo et nos coaedificamini in habitaculum Dei in Spiritu³. Itaque, si Deus in nobis per Spiritum habitare dicitur, nonne manifesta impietas est, ipsum Spiritum dicere deitatis exortem? Et, si eos qui virtute perfecti sunt, deos nominamus, perfectio autem est per Spiritum; quomodo qui alios efficit deos, ille ipse destitutus deitatem est? Nec vero pium fuerit dicere, ut in hominibus, ita et in Spiritu deitatem quæ participatione acquisita sit, honorari, non autem natura ei competere. Qui enim dono efficitur Deus, mutabilis est naturæ, quæ nonnunquam per negligentiam a bonitate excidat. Id autem aperte salutaris baptismi repugnat traditioni. Euates, inquit, baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti⁴. Est enim baptisma sigillum fidei, fides vero assensus est deitati. Nam credere prius oportet, deinde baptimate obsignari. Est autem noster baptismus ex Domini traditione, in nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nulla creatura, neque seruo Patri ac Filio conjuncto, cum deitas in Trinitate compleatur. Nam quidquid extra hos est, id omne conservum est, etiam si maxime ob dignitatum praestantium alia aliis anteponantur.*

vou, ὡς τῆς θεότητος ἐν Τριάδι συμπληρουμένης. C

Nec mihi rursus sapientia illa verba objicias : EUN. Si creatura non est, igitur genitura aut ingenitus. Unus autem Deus est principio carens atque ingenitus. Neque vero genitura est. Resiat ergo ut ipse creatura facturaque nominetur.

BAS. Ego vero, si cuncta judicarem cognitione nostra comprehendendi posse, me fortasse puderet ignorantiam consideri. Nunc autem innumera, non solum ex iis quæ nobis in futuro sæculo reconduntur, et ex iis quæ nunc in cœlis sunt, latent nos : sed neque ea quæ in nostro corpore insunt,clare ac evidenter comprehendimus. Exempli causa de visu, utrum, dum rerum visibilium suscepimus imaginibus, ita deum objecta percipiamus : et quomodo maximorum montium, immensæque terræ, et infiniti maris, ac cœli ipsius imago in exigua nostræ pupillæ mensura conlineatur : an cum a nobis quidpiam emittimus, idque ad visibilia accedit, sic cadant sub sensum : et quid id sit et quantum ; adeo ut expansum sufficiat terra marique, ac

EYN. Τρίτον τάξει καὶ φύσει, προστάγματι μὲν τοῦ Πατρὸς, ἐνεργεῖ δὲ τοῦ Υἱοῦ γενόμενον, τρίτη χώρα τιμώμενον, ὡς πρῶτον καὶ μεῖζον ἀπάντων, καὶ μόνον τοιοῦτον τοῦ Μονογενοῦς ποίημα, θεότητος καὶ δημιουργίκης δυνάμεως ἀπολειπόμενον.

BAS. Ο δὲ τοῦτο λέγων ἔοικε μηδὲ τὴν θεότητα πεποιηκέναι ἐν ἡμῖν οἰκεῖν, τοῦ Ἱωάννου λέγοντος περὶ Θεοῦ· Ἐκ τούτου γιγάντομεν, ὅτι ἐτημῆται εστιν, ἐκ τοῦ Πνεύματος οὗ τημῆται εδωκε· καὶ τοῦ Ἀποστόλου· Όὐκ οἶδατε, ὅτι ταῦτα θεοῦ εστοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; καὶ πάλιν· Ἐρ φή πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὐτοῖς εἰς ταῦτα ἀγαπῶ ἐν Κυρίῳ, ἐν φῷ καὶ ὑψεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ θεοῦ ἐν Πνεύματι. Εἰ τοίνυν ἐν ἡμῖν ὁ θεός ἐνοικεῖν λέγεται διὰ τοῦ Πνεύματος, πῶς οὐχὶ φανερᾶς ἀσεβείας ἐστίν αὐτὸν τὸ Πνεῦμα λέγειν ἀμέτοχον τῆς θεότητος; Καὶ, εἰ θεοὺς ὄνομάζομεν τοὺς κατ' ἀρετὴν τελεουταῖς, ή δὲ τελείωσις διὰ τοῦ Πνεύματος, πῶς τὸ ἐπέρους θεοποιοῦν αὐτὸν τῆς θεότητος ἀπολείπεται; Ἀλλὰ μήν οὐδὲ εὐσεβεῖς, ὡσπερ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος, μεθεκτὴν λέγειν αὐτοῦ τὴν θεότητα τετιμῆσθαι, καὶ οὐχὶ φύσει αὐτῷ συνυπάρχειν. Ὁ γάρ χάριτος θεοποιούμενος τῆς μεταπτωτῆς ἐστὶ φύσεως, ἐξ ἀπροσέξιας ποτὲ καὶ ἀπορρέουσης τοῦ κρείττονος. Τούτο δὲ σαφῶς μάχεται τῇ παραδόσει τοῦ σωτῆρος βαπτίσματος. Περενθέτες, φησι, φαττίζετε εἰς τὸ δρομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος.

C Εἳστι γάρ τὸ βάπτισμα σφραγὶς τῆς πίστεως, ή δὲ πίστις θεότητος συγχατάθεσις. Πιστεῦσαι γάρ δεῖ πρότερον, εἴτα τῷ βαπτίσματι ἐπισφραγίσασθαι. Τὸ δὲ βάπτισμα τὴν ίμῶν ἐστι κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου παράδοσιν, εἰς δνομού Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος οὐδέποτε κτίσματος, οὐδὲ δούλου Πατρὸς καὶ Υἱοῦ συντεταγμένου, Τὸ δὲ ἔξω τούτων ὄμβρουσιν ἄπαν ἐστιν, καὶ τὰ μάλιστα ὑπερβολαῖς ἀξιωμάτων δῆλα δῆλων προτετμημένα τυγχάνη

Kαὶ μή μοι πάλιν τὰ σοφὰ ταῦτα.

EYN. Εἳστιν μὴ κτίσμα ἐστίν, οὐκοῦν γέννημα. ή ἀγέννητον. Εἰς δὲ ἀναρχὸς θεός καὶ ἀγέννητος. Οὔτε μὴ γέννημα. Λείπεται οὖν κτίσμα καὶ ποίημα αὐτὸν ὄνομάζεσθαι.

BAS. Εγὼ δὲ, εἰ μὲν πάντα διωριζόμην καταληπτὰ τὴν ίμῶν εἰναι τῇ γνώσει, ή συχνύθην ἀντίστοις ὁμολογήσαι τὴν ἀγνοιαν· νῦν δὲ μυρία οὐ τῶν ἐν τῷ μέλλοντι αἰώνι ἀποκειμένων ἡμῖν μόνον, οὕτως τῶν νῦν δητῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀποκέρυπται, ἀλλ' οὕτως τῶν ὑπαρχόντων ἡμῖν ἐν τῷ σώματι τραβήνται ἀνατίρησθαις ἐστιν ή κατάληψις. Οἶον ἀμέλει περὶ τῆς διψεως, πότερον εἰσδεχόμενοι τὰς εἰκόνας τῶν ὄρων, οὕτως τὰς ἀντιλήψεις ποιούμεθα· καὶ πῶς ὄρων τε παμμεγεθῶν, γῆς τε ἀπάλετου, καὶ ἀπέιρου θαλάσσης, εἴτε δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ ή εἰκὼν τῷ βραχεῖ μέτρῳ τῆς κόρης τὴν ίμῶν περιέχεται· ή ἐκπέμποντες τι παρ' ἑαυτῶν, καὶ προσπελάζοντος τούτου τοῖς ὄραστοῖς, οὕτως αὐτῶν τὴν αἰσθησιν ἔχομεν, καὶ τί ἐστι τοῦτο καὶ πάσον, ὡστε γῆ καὶ θαλάσση ἐξαρχεῖν

¹ I Joan. iii, 24. ² I Cor. iii, 16. ³ Ephes. ii, 21, 22. ⁴ Matth. xxviii, 19.

ἔφαπλούμενον, καὶ περὶ μὲν τὸν μεταξὺ γῆς καὶ οὐρανοῦ τόπον, αὐτῷ τε προσάλλειν τῷ οὐρανῷ τοσούτῳ τάχει κινούμενον, ὥστε ἐν ἴσω χρόνῳ τὸ τε περικύμενον σῶμα, καὶ τοὺς ἐν οὐρανῷ ἀστέρας καταμαθάνεσθαι. Καὶ τί δεῖ τόλλα λέγειν; Ἐλλὰ σύντα τὰ τοῦ νοῦ κινήματα, πότερον κτίζειν ή γεννᾶν πέψυκεν ή ψυχή, τίς ἀν ἀκριδῶς εἴποι; Τί οὖν θαυμαστὸν καὶ περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος ἀνεπαντοχύτως ἡμᾶς τὴν δύναταν ὅμολογεν; τὴν μέντοι ἀναντίρρητως αὐτῷ προσμαρτυρούμενην δοξολογίαν ἀποδίδονται; Ὅτι μὲν γάρ ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἔστιν, ἵκανώς ἡμῖν παρίστησι τὰ διὰ τῶν Γραφῶν παραδίδομεν, ἐπειδὴ τε ἀδύνατον τῆς αὐτῆς εἶναι φύσεως τὸ τε ἀγιάζον καὶ τὰ ἀγιαζόμενα, τὸ διδάσκον καὶ τὰ διδασκόμενα, τὸ ἀποκαλύπτον καὶ τὰ τῆς ἀποκαλύψεως προσδέδεμνα. Ἀγέννητον δὲ οὐδεὶς οὐτῶς ἔξω παντελῶς ἔστι τοῦ φρονεύν, ὥστε τολμῆσαι ἔτερον πλὴν τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων προσαγορεύσαι, ἀλλὰ μήτη γένεν, τῷ ἕνα εἶναι τὸν Μονογενῆ. Τί οὖν αὐτὸς χρή καλεῖν; Πνεῦμα ἄγιον, καὶ Πνεῦμα Θεοῦ, καὶ Πνεῦμα ἀληθείας, ἀποστελλόμενον παρὰ Θεοῦ, διὰ γίου χορηγούμενον, οὐ δοῦλον, ἀλλ' ἄγιον, ἀγαθὸν. ἡγεμονικόν· Πνεῦμα ζωοποιοῦν, Πνεῦμα υἱοθείας, ἐπιστάμενον πάντα τὰ τοῦ Θεοῦ. Οὕτω δὴ καὶ ἐν τῇ Τριάδι ὁ τῆς μονάδος διασωθήσεται λόγος, ἕνα μὲν Πατέρα ὅμολογούντων, καὶ ἕνα Υἱόν, καὶ ἐν Πνεύμα ἄγιον.

Κομίζουσι δὲ ἀποδείξεις, πρὸς τὸ κτίσμα εἰρῆσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, μίαν μὲν ἐκ τοῦ προφήτου λέγοντος· Ὁ στερεῶν βροτήτην, καὶ κτίσων πνεῦμα ἔτερον δὲ τὴν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου δι, Πάντα δι' αὐτοῦ ἔτέρετο. Ἡμεῖς δὲ τὸν προφητικὸν λόγον οὐκ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἀλλ' εἰς τὴν κοινὴν ταύτην πνοήν, τὸ τοῦ ἀέρος πνεῦμα, πεπεισμέθα φέρειν. Δῆλον δὲ ἐκεῖθεν. Οὐ γάρ εἴπεν, Ὁ κτίσας πνεῦμα, ἀλλ' Ὁ κτίσων πνεῦμα. Άς γάρ η βροντὴ οὐκ ἐν πνοτάσσει τινὶ ἔστι σωματικῇ ἀπαξ κτισθεῖσα, ἀλλ' ἀεὶ πρὸς τὸ τοῦ Θεοῦ βούλημα ἐπὶ φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἐνεργουμένη γίνεσθαι καὶ διαλύεσθαι πέψυκεν, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα· νῦν μὲν γίνεται δίκην ποταμοῦ βέντος τοῦ ἀέρος· πάλιν δὲ παύεται ἀτρεμοῦντος τοῦ πρότερον κινουμένου, κατὰ τὸ βούλημα τοῦ τὰ πάντα ἐπὶ αὐτηρίᾳ καὶ συστάσει τῶν ὅλων οἰκονομούντος· ὥστε διὰ πάσης τῆς κτίσεως, ἐκ τε βροντῶν καὶ ἀνέμων καὶ τῆς λοιπῆς δημιουργίας τὸν δημιουργὸν ἀναγγέλεσθαι. Διόπερ μετὰ τὸ εἰπεῖν· Ὁ στερεῶν βροτήτην, καὶ κτίσων πνεῦμα, φησίν· Καὶ ἀπαγγέλλων τοῖς ἀνθρώποις τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. Άς γάρ οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ τοῖς δυναμένοις ἐξ αὐτῶν τὴν τοῦ δημιουργοῦ τέχνην ἀναλογίζεσθαι, οὕτω καὶ βροντῆς ἥχοι, καὶ πνευμάτων κινήσεις, τὸν δημιουργὸν αὐτῶν ἀνακηρύττουσι. Τάχα δ' ἀν τοῦτο καὶ προφητεία εἴη, πρὸς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου φέρουσα· ὅτε ἡ μὲν φωνὴ, ἡ γενομένη ἐξ οὐρανοῦ, βροντὴ ἐδόκει τοῖς ἀκούσασιν εἶναι, ἥντινα ἀφῆκεν δὲ τοδεῖς καὶ Πατήρ, ὥστε δι' αὐτῆς ἀναγγεῖλαι

A locum inter terram et cælum intercedentem penetret, ino ad ipsum cælum perveniat, tantaqua moveatur celeritate, ut æquali tempore et corpus circumpositum, et stellæ quæ in cælo sunt, cognoscantur. Et quid attinet reliqua dicere? Ino ipsos motus creare an generare soleat anima, quis certo dicat? Quid igitur miri fuerit, si quoque de Spiritu sancto citra ruborem ignorantiam confiteamur, et lauen glorificationem, quæ ei testimonio invicto tribuitur, persolvamus? Etenim quæ per Scripturas traduntur, ea ipsum supra creaturam esse satis nobis demonstrant, quandoquidem fieri non potest, ut id quod sanctificat, et ea quæ sanctificantur, id quod docet, et ea quæ docentur, id quod revelat, et ea quæ revelatione indigent, ejusdem sint naturæ. Nemo autem sic prorsus demens est, ut alium præter Deum universorum audeat ingenitum appellare, at neque Filium, quod unus sit Unigenitus. Quomodo igitur eum vocari oportet? Spiritum sanctum, Spiritum Dei, Spiritum veritatis, qui mittitur a Deo, suppeditatur per Filium: non servum, sed sanctum, bonum, principalem, Spirillum vivificantem, Spiritum adoptionis, omnium quæ Dei sunt guarum. Sic profecto in Trinitate conservabitur unitatis ratio, si unum Patrem, unum Filium, unum Spiritum sanctum confitemur.

Jamvero afferunt argumenta, quibus demonstrent Spiritum sanctum dictum fuisse creaturam: unum quidem ex propheta dicente: Qui firmat tonitruum, et creat spiritum¹; alterum vero ex Evangelio: Omnia per ipsum facta sunt². At propheticum dictum non ad sanctum Spiritum, sed ad communem hunc statum, aeris videlicet spiritum, credimus pertinere. Quod inde patet. Non enim dixit, Qui creavit spiritum, sed, Qui creat spiritum. Quemadmodum enim tonitruum ubi semel est creatum, in substantia quadam corporali non est; sed semper voluntate Dei ad terrendos homines productum, fieri ac dissolvi solet: ita et spiritus nunc quidem sit, fluente instar fluminis aere: rursus verocessat tum, cum quod prius movebatur quiescit, secundum voluntatem ejus, qui ad universorum incolumentem conservationemque gubernat omnia, ut per omnem creaturam et tonitruis et ventis et reliquis operibus conditor annuntietur. Quapropter postquam dixit: Qui firmat tonitruum et creat spiritum³, ait: Et qui annuntiat hominibus Christum suum⁴. Sicut enim cœli enarrant gloriam Dei iis⁵ qui ex ipsis possunt conditoris artem estimare: sic etiam tonitrui frager ac spirituum motes conditorem suum prædicant. Fortasse autem hoc ipsum prophetia est, quæ ad Domini incarnationem spectat; siquidem vox quæ de cœlo facta est, tonitruum esse videbatur audientibus⁶: quam Deus et Pater emisit, ut per eam Christum hominibus annuntiaret. Spiritus autem qui excitati sunt, et mare conturbar-

¹ Amos iv, 13. ² Joan. i, 3. ³ Amos iv, 13. ⁴ ibid. ⁵ Psal xviii, 2. ⁶ Joan. xii, 29.

runt, sed postmodum quieverunt jussu Domini, vel A ipsi ejus Christum hominibus palam annuntiabant¹. At vero illud, *Omnis per ipsum facta sunt*², nequaquam creatum esse Spiritum sanctum nobis ostendit, quasi Spiritus unus cum omnibus nūmeneretur. Etenim si unus est Spiritus sanctus et solus, quomodo qui singularis cōjusdam naturae est, una cum omnibus comprehendendi potest? Et nemo potest hypostasim aboleri, si Spiritum creaturam esse negamus. Nam pīz mentis est, quæ a Scripturis sanctis reticentur, ea vereri de Spiritu sancto dicere: credere vero notitiam ejus, atque accuratam comprehensionem in futurum sēculum nobis reservari, cum, tempore hoc, in quo veritas pro speculum et enigma videtur³, transactio, eam contemplationē quæ ad faciem est fuerimus conseruti.

*Item de Spiritu sancto contra Pneumatomachos,
S. Gregorii Theologi ex oratione de Spiritu sancto.*

Si fuit tempus cum non esset Pater, fuit quoque cum non esset Filius. Si fuit tempus cum non esset Filius, fuit quoque cum non esset Spiritus quidem esset. Si unum a principio erat, nūque et tria. Si unum dejicis, audax hoc dicam, ne duo quidem superiorē loco colloces. Quae enim imperfecta deitatis utilitas? In eo quæ deitas, si imperfecta? Perfecta autem quonodo erit, in qua ad perfectionem aliquid desideretur? Desideratur enim, si sanctitate careat. Hanc porro quonodo habere queat nisi Spiritum habeat? Si enim alia quedam præter hūmānūtatis est, quæ tandem illa intelligenda sit dicat quispiam: aut, si quidem eadem hæc est, quid afferri potest, quonamobrem non jam inde a principio fuerit? Quasi vero præstiterit Deo, aliquando imperfectum existisse, ac Spiritus expertem. Si a principio non erat, nūce classis atque ordinis est, etiamsi me nonnihil antecedat. Temporis enim interstitio a Deo dirimiruntur. Porro si ejusdem mecum classis est, quo pacto me deuin efficit? aut quo pacto cum deitate conjungit?

Ex eadem oratione.

Spiritum sanctum Sadducei penitus non esse censuerunt; quemadmodum nec angelos, nec resurrectionem: quibus haud scio quid acciderit, ut tot ac tanta de eo in Instrumento Veteri testimonia pro nihil haberent. Qui autem apud ethnicos theologiae laude magis excelluerunt, propiusque ad nos accesserunt, per imaginem quamdam ipsum, meo quidem judicio, conceperunt, lanietsi in nomine dissenserint, Universitatis nempe nūmenti, et extrinsecam mentem, aliisque id genus nominibuseum appellantes. Nostrates vero sapientes, partim viam quamdam et facultatem ipsum existimarunt, partim creaturam, partim Deum, partim, ultra rationis nomine vocandus esset, minime certum

τὸν Χριστὸν τοὺς ἀνθρώπους· τὰ δὲ πνεύματα τὶ κινούμενα, καὶ τὴν θάλασσαν συνταράσσοντα, είτε κοπάσαντα τῷ προστάγματι τοῦ Κυρίου, σαρῶς καὶ αὐτὰ ἀνήγγειλε τοῖς ἀνθρώποις τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. Τὸ δὲ, Πάτρα δὲ αὐτοῦ ἐγένετο, οὐδαμῶς ἡμῖν κτιστὸν εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον παρίστησον, ὃς συναριθμουμένου τοὺς πᾶσι τοῦ Πνεύματος. Εἰ γάρ ἐν Πνεῦμα ἄγιον καὶ μόνον, πῶς δὴ τῆς μοναδικῆς ἐστι φύσεως, τοῖς πᾶσι συμπαραλαμβάνεσθαι δύναται; Καὶ μηδεὶς οἰόθως ἀδέτησιν εἶναι τῆς ὑποστάσεως τὴν ἀρνησην τοῦ κτίσμα εἶναι τὸ Πνεῦμα. Εὔσεβος γάρ ἐστι διανοίας τὰ ἀποσιωπηθέντα ἐν ταῖς ἀγίαις Γραφαῖς εὐλαβεῖσθα: ἐπιφημίζειν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, πεπεῖσθαι δὲ τὴν ἐμπειρίαν αὐτοῦ καὶ ἀκριβῆ κατάληψιν εἰς τὸν ὑστερὸν ἡμῖν ἀποχεῖσθαι πιῶνα, διαν, διαβάντες τὸ δὲ ἐσόπτρου καὶ αἰνίγματος ὅραν τὴν ἀλήθειαν, τῆς πρὸς πρότιτον θεούριας ἀξιωθῷμεν.

*Eti περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος κατὰ τὸν Πνευματομάχων, τοῦ ἄγιου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος λόγου.

Εἰ δὲ οὐκ ἦν δὲ Πατήρ, ἦν δὲ οὐκ ἦν δὲ Γένεσις. Εἰ δὲ οὐκ ἦν δὲ Γένεσις, ἦν δὲ οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Εἰ τὸ δὲ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ τὰ τρία ἦν. Εἰ τὸ ἐν κάτω βάλλεις, τολμῶ, καὶ λέγω, μηδὲ τὰ δύο θῆς ἀνω. Τίς γάρ ἀτελοῦς θεότητος; Θνητοῖς; Μᾶλλον δὲ τίς θεότητος, εἰ μὴ τελεία; Τελεία δὲ καὶ, γὰρ λείπει τις πρὸς τελείωσιν; Λείπει δὲ καὶ, μὴ ἔχουσῃ τὸ ἄγιον. Ἐχοις δὲ δὲν καὶ, μὴ τοῦτο ἔχουσα; Εἰ γάρ δὲλη τις παρὰ τοῦτο ἡ ἀγίοτης, καὶ ἡτις αὐτῇ νοεῖται, λεγέτω τις· Η εἰπερ δὲ αὐτῇ, πῶς οὐκ ἀπ' ἀρχῆς; Ὀπερεὶς διμερῶν δὲ τῷ Θεῷ, εἶναι ποτε ἀτελεῖ, καὶ δῆγα τοῦ Πνεύματος. Εἰ μὴ ἀπ' ἀρχῆς; ἦν, μετ' ἔμοι τέτακται, καὶ εἰ μηδὲν πρὸ ἔμοι· χρόνῳ γάρ ἀπὸ Θεοῦ τεμνόμεθα. Εἰ τέτακται μετ' ἔμοι, πῶς δὲ ποιεῖ Θεόν; Η πός συνάπτει θεότητος;

*Εκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

D Τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον Σαδδουκαῖοι μὲν οὐδὲ εἶναι τὸ παράπαν ἐνόμισαν· οὐδὲ γάρ ἀγγέλους, οὐδὲ ἀνάτεσιν· οὐκ οὖδε δύνεται τοσαύτας περὶ αὐτοῦ μαρτυρίας ἐν τῇ Παλαιᾷ διαπτύσσαντες. Ἑλλήνων δὲ οἱ θεολογίκωτεροι, καὶ μᾶλλον ἡμῖν προσεγγίσαντες, ἐφαντάθησαν μὲν, ὡς ἔμοι δοκεῖ· περὶ δὲ τὴν κλῆσιν διαρρήθησαν, νοῦν τοῦ πανεδός, καὶ τὸν θύραθεν νοῦν, καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύσαντες. Τῶν δὲ καθ' ἡμᾶς σφῶν, οἱ μὲν ἐνέργειαν τοῦτο ὑπέλαβον, οἱ δὲ κτίσμα, οἱ δὲ Θεόν, οἱ δὲ οὐκ ἔγνωσαν διτέσσερον τούτων, αἰδοὶ τῆς Γραφῆς ὡς φασιν, ὡς οὐδὲν έτερον εαφῶς δηλωάσησι. Καὶ διὰ τοῦτο, οἵτε σέβουσιν, οἵτε ἀτιμάζουσι, μέσως πας περὶ αὐτοῦ διακείμενος, μᾶλλον δὲ καὶ λίαν ἀθλίως. Καὶ τῶν Θείδν ὑπειληφθῶν, οἱ μὲν ἀρχή

¹ Matth. viii. 21, 27. ² Joan. i. 3. ³ I Cor. xiii.

12.

διανοτας είσιν εύσεβεις, οἱ δὲ τολμῶσιν εὐσεβεῖν καὶ τοῖς χείλεσιν. "Άλλων δὲ ἡκουσα μετρούντων θεότητα συφωτέρων, οἱ τρία μὲν εἶναι καθ' ἡμές διμολογοῦσι τὰ νοούμενα, τοσοῦτον δὲ ἀλλήλων διέστησαν, ὡς τὸ μὲν, καὶ οὐσίᾳ καὶ δυνάμει ποιεῖν ἀδριστον· τὸ δὲ, δυνάμει μὲν, οὐχ οὐσίᾳ δέ· τὸ δὲ ἀμφοτέροις περιγραπτόν· ἄλλον τρόπον μιμούμενοι, τοὺς δημιουργὸν, καὶ συνεργὸν, καὶ λειτουργὸν διομάκοντας, καὶ τὴν ἐν τοῖς δύναμασι τάξιν καὶ χάριν, τῶν πραγμάτων ἀκολουθίαν εἶναι νομίζοντας. **conſiſtentur, sed ea ita inter ſe diſjungunt, ut unum eorum etiā potestate, non itemi eſſentia, poſtremum utroque circumſcriptam.** Sic alio quodam modo eos limitantur, qui opificem, et cooperarium, et ministrum nominant, atque ordinem et gratiam, quae nominibus inest, rerum quoque ſeriem eſſe arbitrantur.

'Ημῖν δὲ πρὸς μὲν τοὺς οὐδὲ εἶναι ὑπειληφόρας, οὐδὲκ λόγος, ή τοὺς ληροῦντας ἐν Ἑλλάſtin. Μηδὲ γάρ ἀμαρτωλῶν ἐλαύ πιανθεῖμεν εἰς τὸν λόγον. Ήρδὸς δὲ τοὺς ἄλλους οὐτω διαλεχόμεθα· τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον, ή τῶν καθ ἐαυτὸν ὑφεστηκότων, πάντως ὑποθετέον, ή τῶν ἐν ἔτερῳ Θεωρουμένων· ὃν τὸ μὲν, οὐσίαν καλοῦσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί, τὸ δὲ, συμβένηκός. Εἰ μὲν οὖν συμβένηκεν, ἐνέργεια τοῦτο δὲ εἴη Θεοῦ. Τί γάρ Στερον, ή τίνος; τοῦτο γάρ πως μᾶλλον, καὶ φεύγει σύνθειν. Καὶ εἰ ἐνέργεια, ἐνέργηθσεται δηλονότι, οὐχ ἐνέργησει, καὶ διμοῦ τῷ ἐνεργηθῆναι, παύσεται. Τοιοῦτον γάρ ή ἐνέργεια. Πῶς οὖν ἐνέργει, καὶ τάδε λέγει, καὶ ἀφορᾷει, καὶ λυπεῖται, καὶ παροξύνεται, καὶ δασ κινούμενου σαφῶς ἔστιν, οὐ κινήσεως; Εἰ δὲ οὐσία τις, οὐ τῶν περὶ τὴν οὐσίαν, ήτοι κτίſma ὑποληφθῆσεται, ή Θεός μέσον γάρ τι τούτων, ήτοι μηδετέρου μετέχον, ή ἐξ ἀμφοῖν σύνθετον, οὐδὲ δὲν οἱ τοὺς τραγελάρους πλάτοντες ἐνονθαίεν. 'Ἄλλ' εἰ μὲν κτίſma, πῶς εἰς αὐτὸν πιστεύομεν, ή ἐν αὐτῷ τελειούμεθα; οὐ γάρ ταυτὸν ἔστι πιστεύειν εἰς τι, καὶ περὶ αὐτοῦ πιστεύειν. Τὸ μὲν γάρ ἔστι θεότητος, τὸ δὲ παντὸς πράγματος. Εἰ δὲ Θεός, ἀλλ' οὐ κτίſma, οὐδὲ ποίημα, οὐδὲ σύνδουλον, οὐδὲ δλως τὶ τῶν ταπεινῶν δυομάτων.

sicimur? Neque enim idem est, credere in aliquid, et hoc cuiuslibet rei. Si autem Deus, certe nec creatura aliud humile atque abjectum nomen.

'Ἐνταῦθα σὸς δὲ λόγος, αἱ σφενδόναι πεμπέσθωσαν, οἱ συλλογισμοὶ πλεκέσθωσαν. "Ἡ ἀγέννητον πάντως, ή γεννητόν. Καὶ εἰ μὲν ἀγέννητον, δύο τὰ διαναρχα. Εἰ δὲ γεννητὸν, ὑποδιαιρεῖ πάλιν· ή ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦτο, ή ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, Υἱὸς δύο καὶ ἀδελφοί. Σὺ δέ μοι πλάττε καὶ διδύμους, εἰ βούλει, ή τὸν μὲν πρεσβύτερον, τὸν δὲ νεώτερον· ἐπειδὴ λίαν εἰ φιλοσύματος. Εἰ δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, πέφηνε, φησί, καὶ οὐλωνδς ἡμῖν Θεός· οὐ τὶ δὲν γένοιτο παραδοξότερον; ταῦτα μὲν οὖν οἱ σοφοὶ τῶν κακοποιῆσαι, τὰ δὲ ἀγαθὰ γράφειν οὐ θέλοντες. Ἐγὼ δὲ εἰ μὲν ἔωρων ἀναγκαῖαν τὴν διαίρεσιν, ἐδεξάμην ἄν τὰ πράγματα, οὐ φοβηθεὶς τὰ δύναματα. Οὐ γάρ, ἐπειδὴ κατά τινα σχέσιν ὑψηλοτέρων Υἱὸς δέ· Υἱὸς, οὐ δυνηθέντων τημῶν ἄλλως, ή οὐτως ἐνδεξασθαι τὸ ἐκ

A et exploratum habuerunt, ea, ut aiunt, ratione dueti, quod Scriptura neutrum horum planorum aperteque demonstrasset. Ac proinde nec ipsum venerantur, nec contemnunt, sed medio quodam modo, vel potius misere perditeque erga eum afficiuntur. Ex his porro qui Deum ipsum credunt, alii animo tenus pii atque orthodoxi sunt; alii labiis quoque ipsis pietatem profiteri non vereoruntur. Alios etiam quodam sapientiores audivi, qui divinitatem metiuntur, ac tria quidem, perinde ac nos, intelligi possunt.

Nos vero, nec cum iis qui ne Spiritum quidem esse censem, nec cum nugatoribus ethnicis verba illa commutabimus. Absit enim ut peccatorum oleo sermonem nostrum impinguemus¹. Cum ceteris autem ad hunc modum disputabimus: Spiritus sanctus, vel ex eorum numero, quae per se subsistunt, omnino statuendus est, vel inter ea collocandus, quae in alio considerantur; quorum alterum substantiam, alterum accidentis vocant, qui harum rerum scientiam callent. Ac si quidem accidentis, vis utique et facultas quaedam Dei fuerit. Quid enim aliud, aut cujus? Hoc profecto magis consentaneum, compositionisque expors. Si vis et facultas, agetur haud dubie, non aget: simulque, ut actus fuerit, desinet. Ejusmodi quippe est actus natura. Qui sit ergo, ut agat ipse, atque haec et illa dicat, et segreget², et contristetur³, et ad iram incitetur, et quæcumque rei motu agitata perspicue sunt, non autem motionis ipsius? Sin autem substantia est, non accidentis, vel creatura censembitur, vel Deus. Medium enim aliquid inter haec, aut quod neutrius particeps sit, aut ex utroque compositum atque confiatum, ne ii quidem, qui tragelaphos confinxerunt, intelligere queant. Si creatura, quoniam in eum credimus, aut in eo percussere de aliquo. Illud enim divinitati convenit, est, nec factura, nec conservus, nec denique nullum

Jam lingua tua ad disputandum præsiliat, fundæ jacentur, argumenta nectantur. Aut ingenitus omnino est, inquis, aut genitus. Si ingenitus, ergo duo erunt principii expertes. Si autem genitus, rursus subdividis: aut ex Patre genitus est, aut ex Filio. Si ex Patre, duo igitur sunt Filii ac fratres. Gemellos etiam hinc, si lubet, aut alterum natu maiorem, alterum minorem; cum ita corporeis rebus immersus es. Si autem ex Filio, jam nobis, inquis, nepos Deus existit. Quo- quid absurdius fungi possit? Illic homines ad malefaciendum sapientes⁴ et ingeniosi, bona autem scribere recusantes. Ego vero, si divisionem hanc necessariam viderem, res ipsas profecto exceptissim, nominis nihil veritas. Non enim, quia secundum excelsio-

¹ Psal. cix, 5. ² Act. xi, 2. ³ Ephes. iv, 30.

⁴ Jerom. iv, 22.

rem quaudam relationem Filius est Filius (quod ad videlicet aliter, quam hoc modo, indicare nequeamus id quod ex Deo est, essentiaque idem cum ipso), idcirco terrena quoque omnia cognationisque nostrae nomina ad Deum necessario transferenda esse putandum est. Alioqui, quid impedit, quoniam nam cadem ratione masculum, Deum nostrum existimes, quoniam Deus et Pater nominatur? Ac semineum quiddam, Deitatem, quantum quidem ex vecis genere estimari potest? Et denique Spiritum, neutrum, quoniam nihil gignit? Quod si juxta veteres fabulas et nugas hoc quoque modo luseris, ut dicas, Deum cum voluntate sua congressum Filium quemdam genuisse, Marcionis quidem ac Valentini, qui novas aenias commentus est, hermaphroditum quemdam Deum induxeris.

Quoniam porro divisionem tuam primam, qua inter ingenitum et genitum nihil medium esse arbitraris, haudquam admittimus, protinus tibi cum praeclara tua divisione fratres illi et nepotes peribunt, ut qui, primo illo disputationis tuae capite, quasi multiplicis cuiusdam nexus initio primo soluto, simul quoque soluti ac dilapsi sint, atque a divinitatis doctrina sese subduxerint. Ubi enim, quaeo, pones id, quod procedit, quod quidem inter duas divisionis tuarum partes interjectum esse constat, atque a theologo, multo te praestantiori, nimis a Salvatore nostro, introducitur? Nisi forte, propter tertium tuum Testamentum, vocem illam ex Evangelii sustuleris, *Spiritus sanctus, qui a Patre procedit*¹; qui, quatenus ab illo procedit, creatura non est; quatenus rursus genitus non est, Filius non est: quatenus autem inter ingenitum et genitum medius est, Deus est. Atque ita vitalis syllogismorum tuorum laqueis, Deus manifeste apparuit, divisionibus tuis firmior et valentior. Quae ergo est hæc processio? inquires. Dic tu quæ Patris ingenitura sit, et ego Filii generationem, et Spiritus processionem explicare aggrediar, quo fieri ut ambo dilectos, in Dei mysteria oculos injicientes: idque qui tandem? Nempe qui ne ea quidem, quæ ante pedes sunt, scire, nec arenam maris, aut pluvias guttas, et dies seculi enumerare possumus. nendum in Dei profunda penetrare, naturæque aïeo arranx, atque omnem rationis facultatem usque adeo superantis rationes reddere.

Ex eadem oratione.

Quid ergo est, inquit, quod Spiritui deest, ad hoc ut sit Filius? Nisi enim aliquid deesset, Filius esset. Deesse nihil dicimus. Non enim Deo quidquam deest. Verum manifestationis, ut ita dicam, mutuæque eorum relationis differentia, diversa quoque ipsis nomina procreavit. Neque enim Filio aliquid deest, ad hoc ut sit Pater (nec enim defectus est filiatione), nec propterea tamen Pater est. Alioquin eadem ratione Patri aliquid deorit, ad hoc ut sit Filius. Nec enim Pater Filius est. Sed hæc defectum procul dubio undequaque non arguunt, nec essentie submissionem: quin potius ex his verbis: *Quod genitus non sit, et quod genitus, et quod procedat, hoc*

A τοῦ Θεοῦ καὶ δμούσιον, ἡδη καὶ πάσας οἰκτὸν ἀνεγκαῖον εἶναι τὰς κάτω κλήσεις, καὶ τῆς ἡμετέρας συγγενείας, μεταφέρειν ἐπὶ τὸ θεῖον. Ἡ τάχα δὲ σὺ γε καὶ δέρενα τὸν Θεὸν ἡμῖν ὑπολάβοις, κατὰ τὸν λόγον τοῦτον, δις: Θεὸς ὁνομάζεται, καὶ Πατὴρ; καὶ θίλυ τι τὴν θεότητα, δοσον ἐπὶ ταῖς κλήσεις, καὶ τὸ Πνεῦμα οὐδέτερον, δις: μή γεννητεκόν; εἰ δέ σοι καὶ τοῦτο παιχθείη, τῇ διαιτοῦ οελήσει τὸν Θεὸν συγγενόμενον, κατὰ τοὺς παλαιοὺς λησμούς καὶ μύθους, γεννήσασθαι τὸν Γίδην, εἰσήχθη τις ἡμῖν καὶ Μαρκίνως, καὶ Βαλεντίνου Θεὸς αρρένθηλος, τοὺς τοὺς καινοὺς αἰώνας ἀνατυπώσαντος.

genuisse, Marcionis quidem ac Valentini, qui novas Deum induxeris.

B Ἐπεὶ δέ σου τὴν πρώτην διαιρέσιν οὐ δεχθεῖσθαι, τὴν μηδὲν ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ μέσον ὑπολαμβάνουσαν, αὐτίκα οιχήσονται σοι μετὰ τῆς αειμῆς διαιρέσεως οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ υἱωνοί, ὥσπερ τινὲς δεσμοῦ πολυπλόκου τῆς πρώτης ἀρχῆς διαιλυθεῖσις, συνδιαιλυθέντες, καὶ τῆς θεολογίας ὑποχωρήσαντες. Ποῦ γάρ θήσεις τὸ ἔκπορευτὸν, εἰπε μοι, μέσον ἀναφανέν τῆς σῆς διαιρέσεως, καὶ πάρα κρείσσονος ἢ κατὰ σὲ θεολόγου, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, εἰσαγόμενον; Εἰ μὴ τὴν φωνὴν ἐκείνην τῶν σῶν ἔξειλες Εὐαγγελίων, διὰ τὴν τρίτην σου Διαθήκην, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, διὰρά τοῦ Πατρὸς ἔκπορευται· διὰ τοῦ δὲ σὸν ἐκείνου ἐκπορεύεται, οὐ κτίσμα· καθ' ὃν δὲ οὐ γεννητὸν, οὐχ Γίδης· καθ' ὃν δὲ ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ μέσον, Θεός. Καὶ οὕτω σου τὰς τῶν συλλογισμῶν δρκυς διαφυγὼν, Θεὸς ἀναπέφηνε, τῶν σῶν διαιρέσεων Ισχυρίτερος. Τίς οὖν ἡ ἔκπορευσις; Εἰπὲ σὺ τὴν ἀγεννήσαν τοῦ Πατρὸς, κάγγι τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ φυσιολογήσω, καὶ τὴν ἔκπορευσιν τοῦ Πνεύματος, καὶ παραπληκτισμενού διμφα εἰς Θεοῦ μυστήρια παρακύπτοντες· καὶ ταῦτα τίνες; Οἱ μηδὲ τὰ ἐν ποιίν εἰδένται δυνάμενοι, μηδὲ φάμμον θαλασσῶν, καὶ σταγόνας νετῶν, καὶ ἡμέρας αἰώνος ἐξαριθμεῖσθαι, μή δις γε Θεοῦ βάθεισιν ἐμβατεύειν, καὶ λόγον ὑπέχειν τῆς οὔτως ἀρρένθου καὶ ὑπὲρ λόγον φύσεως.

C σου τὰς τῶν συλλογισμῶν δρκυς διαφυγὼν, Θεὸς ἀναπέφηνε, τῶν σῶν διαιρέσεων Ισχυρίτερος. Τίς οὖν ἡ ἔκπορευσις; Εἰπὲ σὺ τὴν ἀγεννήσαν τοῦ Πατρὸς, κάγγι τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ φυσιολογήσω, καὶ τὴν ἔκπορευσιν τοῦ Πνεύματος, καὶ παραπληκτισμενού διμφα εἰς Θεοῦ μυστήρια παρακύπτοντες· καὶ ταῦτα τίνες; Οἱ μηδὲ τὰ ἐν ποιίν εἰδένται δυνάμενοι, μηδὲ φάμμον θαλασσῶν, καὶ σταγόνας νετῶν, καὶ ἡμέρας αἰώνος ἐξαριθμεῖσθαι, μή δις γε Θεοῦ βάθεισιν ἐμβατεύειν, καὶ λόγον ὑπέχειν τῆς οὔτως ἀρρένθου καὶ ὑπὲρ λόγον φύσεως.

D Τί οὖν ἔστι, φησίν, δι λείπεις τῷ Πνεύματι, πρὸς τὸ εἶναι Υἱόν; Εἰ γάρ μή λείπον τι ἦν, Υἱὸς δικαίως. Οὐ λείπειν φαμέν· οὐδὲ γάρ ἐλλείπεις Θεός· τὸ δὲ τῆς ἔκφάνσεως, ἵν' οὕτως εἰπω, ἡ τῆς πρὸς ἀλληλα σχέσεως διάρρορον, διέφορον αὐτῶν καὶ τὴν κλήσιν πεπόηκεν. Οὐδὲ γάρ τῷ Πνεύματι τοῖς πρὸς τὸ εἶναι Πατέρα (οὐδὲ γάρ ἐλλείψεις ἡ οἰστής), ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο Πατέρη. Ἡ οὕτω γε καὶ τῷ Πατρὶ λείπεις τι πρὸς τὸ εἶναι Υἱόν· οὐ γάρ Υἱός; δι Πατέρη. Ἀλλ' οὐχ ἐλλείψεις ταῦτα ποθεν, οὐδὲ τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν ὑφέσεως· αὐτὸν δὲ τὸ, Μή γεγενήσθαι, καὶ τὸ γεγενήσθαι, καὶ τὸ ἔκπορευσθαι, τὸν δὲ Γίδην, τὸ

¹ Ioan. xv, 26.

δε, τοῦτο διπέρ λεγεται, Πνεῦμα ἀγίου προσηγόρευσεν, ἵνα τὸ ἀσύγχυτον σώζηται τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐν τῇ μιᾷ φύσει τε καὶ ἀξίᾳ τῆς θεότητος. Οὗτος γάρ δὲ Υἱὸς Πατήρ (εἰς γάρ Πατήρ), ἀλλ' διπέρ δὲ Πατήρ· οὗτος τὸ Πνεῦμα Υἱὸς, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰς γάρ δὲ Μονογενῆς, ἀλλ' διπέρ δὲ Υἱός· ἐν τὰ τρία τῇ θεότητε, καὶ τὸ ἐν τρίᾳ ταῖς ιδιότησιν· ἵνα μήτε τὸ ἐν Σαβελλίον ἦ, μήτε τὰ τρία τῆς πονηρᾶς νῦν διαιρέσεως.

Τί οὖν; Θεὸς τὸ Πνεῦμα; Πάνυ γε. Τί οὖν, δμούσιον; Εἶπερ Θεός. Δός οὖν μοι, φησιν, ἐκ τοῦ αὐτοῦ, τὸ μὲν Υἱὸν, τὸ δὲ οὐκ Υἱὸν, εἴται δμούσια, καὶ δέχομαι· Θεὸν, καὶ Θεόν. Δός μοι καὶ σὺ δὲλλον Θεόν, καὶ φύσιν Θεοῦ, καὶ δώσω σοι τὴν αὐτὴν Τριάδα μετὰ τῶν αὐτῶν ὄντοτάν τε καὶ πραγμάτων. Εἰ δὲ εἰς δὲ Θεός τε καὶ μία φύσις τῇ ἀνωτάτῳ, πόθιν παραστήσω σοι τὴν δμούσιν; "Η ζητεῖς πάλιν ἐκ τῶν κάτω καὶ τῶν περὶ σέ; Άλλαν μὲν αἰσχρὸν, καὶ οὐκ αἰσχρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ μάταιον ἐπιεικῶς, ἐκ τῶν κάτω τῶν δινω τὴν εἰκασίαν λαμβάνειν, καὶ τῶν ἀκινήτων ἐκ τῆς ρευστῆς φύσεως, καὶ, δημοσιεύσας, ἐκζητεῖσθαι τὰ ζῶντα ἐν τοῖς νεκροῖς. "Ομως δὲ πειράσσωμαι, σὴν χάριν, καντεύθεν δούναι τινα τῷ λόγῳ φθῆσθαι. Τὰ μὲν οὖν δὲλλα παρήσειν μοι δοκῶ, πολλὰ ἀν ἔχων ἐκ τῆς περὶ ζώων ιστορίας εἰπεῖν, τὰ μὲν ἡμῖν γνώριμα, τὰ δὲ τοῖς δὲλγοις· δσα περὶ τὰς τῶν ζώων γενέσις τῇ φύσις ἐφιλοτεχνήσατο. Γεννᾶσθαι γάρ λέγεται, οὐχ ἐκ τῶν αὐτῶν τὰ αὐτὰ μόνον, οὐδὲ ἐξ ἑτέρων ξεπρα, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑτέρων τὰ αὐτὰ, καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν ξεπρα. Εἰ δέ τῷ πιστὸς δὲ λόγος, καὶ δὲλλος ἐστὶ τρόπος γεννήσεως, αὐτὸ τι ὑφ' ἔαντοῦ δαπανώμενον καὶ τικτόμενον. "Ἐστι δὲ καὶ ἐξισταταὶ πως ἔαντων, ἐξ δὲλλων ζώων εἰς δὲλλα μεθιστάμενά τε καὶ μεταποιεύμενα, φυλοτιμίᾳ φύσεως. "Ηδη δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ, τὸ μὲν οὐ γέννημα, τὸ δὲ γέννημα, πλὴν δμούσια· δ καὶ τῷ παρόντι πως μᾶλλον προσέσοικεν. "Ἐν δέ τι τῶν ἡμετέρων εἰπών, δ καὶ πᾶς γνώριμον, ἐφ' ξεπρον μεταβήσομαι λόγου.

substantiae reperire est: quod quidem ad præsentis quiddam ex nostris ubi commemoravero, quod oratio.

"Ο Αδάμ τι ποτε ἦν; Πλάσμα Θεοῦ. Τι δαὶ δη Ενα; Τμῆμα τοῦ πλάσματος. Τι δαὶ δ Σήθ; Αμφιστέρων γέννημα. "Αρ' οὖν ταυτόν σοι φαίνεται πλάσμα, καὶ τμῆμα, καὶ γέννημα; Πώς οὖν; Όμοιούσια δὲ ταῦτα, ή τι; Πώς δ' οὖν; Ωμολόγηται οὖν καὶ τὸ διαφόρως ὑποστάντα τῆς αὐτῆς εἶναι οὐσίας ἐνδέχεσθαι. Λέγω δὲ ταῦτα, οὐχ ἐπὶ τὴν θεότητα φέρων τὴν πλάσιν, ή τὴν τομήν, ή τι τῶν ουσιώματος (μή μοι τις ἐπιφύέσθω πάλιν τῶν λογομάχων), ἀπειδὲ τούτων θεωρῶν, ὡς ἐπὶ σκηνῆς, τὰ νοούμενα. Οὐδὲ γάρ οἰόν τε τῶν εἰκαζομένων οὐδὲν πρὸς πᾶσαν ἐξικνεῖσθαι καθαρῶς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ

A effectum est, ut alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus appelletur, atque ita inconfusa trium personarum distinctio in una divinitatis natura et dignitate conservetur. Neque enim Filius est Pater (unus enim est Pater), sed est id quod Pater: nec Spiritus est Filius, quia ex Deo est (unus enim Unigenitus), sed est id quod Filius: tria hæc unum, si divinitatem species, et unum tria, si proprietatum rationem habeas; ut nec unum Sabellio faveat, nec tria pestiferæ divisioni, quæ hac tempestate viget.

Quid ergo? Spiritus sanctus est Deus? Maxime. Consubstantialis igitur? Prorsus, siquidem Deus. Da igitur mihi, inquis, ex eodem aliud esse Filium, aliud, quod Filius non sit, et tamen ejusdem cum Bilio substantiæ, ac Deum, et Deum admittam. Da tu quoque mihi Deum aliud, Deique naturam, et tibi eamdem Trinitatem cum iisdem nominibus ac rebus dabo. Cum vero Deus unus, atque una suprema natura sit, unde tandem similitudinem tibi repræsentabo? An rursus postulas ex terrenis et humanis eam duci? Valde profecto turpe est, nec turpe modo, sed etiam valde stultum et inane, ex humiliis rebus, superarum cœlestiumque simulacrum sumere, rerumque certarum atque constantium ex fluxa fragilique natura, quodque Isaías ait viventia in mortuis requirere¹. Et tamen admittar, quando ita vis, hinc quoque nonnullam orationem nostræ opem efferre. Atque alia quidem prætermittenda duco, etsi multa de animalium historia commemorare queam, partim nobis nota, partim paucis cognita, quæ circa animantium ortus ac generationes natura miro artificio edidit. Gigni etenim dicuntur, non modo ex iisdem eadem, atque ex diversis diversa; sed etiam eadem ex diversis, ac diversa ex iisdem. Quod si etiam cuiquam fidem facit hic sermo, alius est generationis modus, ut idem animal a seipso consumatur et procreetur. Sunt etiam quæ, velut quadam naturæ magnificientia, a seipsis quodammodo deßiscant, atque ex aliis animalibus in alia transeant atque immutentur. Quinetiam idem animal, partim non genitum, partim genitum, et tamen ejusdem etiam nemini ignotum est, alio postea transibit

D Quid tandem Adamus erat? Dei segmentum. Quid Eva? Figmentum segmentum. Quid Seth? Utriusque soboles. Idemne porro tibi esse videntur, segmentum, segmentum, et soboles? Quidni? Age, ejusdemne hæc essentiæ inter se sunt, an diversæ? Eiusdem. In confesso igitur est, ut, quæ varie existunt, eamdem tamen essentiam habent. Nec vero hæc eo a me dicuntur, quod fictionem, aut sectionem, aut aliquid aliud ex his, quæ corporis natura fert, in divinitatem conferam (nec enim mihi rursus pugnax quispiam argutator insidiose imminet), sed ut in his rebus ea, velut in scena, spe-

¹ Isa. viii, 19.

ctem, quæ non nisi intellectu percipiuntur. Neque enim fieri potest, ut imago illa et similitudo, rei veritatem plane perfecteque assequatur. Sed dicunt, quorsum hæc? Nec enim unius ejusdemque, alter Filius, alter aliud quidquam. Quid igitur? Eva et Seih, nonne ex eodem Adamo sunt? Ex quo enim alio? Utrum autem ambo ex eo geniti sunt? Minime. Quid ergo? Altera segmentum est, alter filius: atqui ambo inter se idem sunt: homines enim: nemo est qui inficietur. Desinesne igitur adversus Spiritum dimicare, quasi videlicet aut genitus omnino sit, aut consubstantialis non sit, nec Deus, præsertim cum ex humana quoque similitudine sententiam nostram haudquaque impossibilem esse intellexeris?

Ex eadem oratione.

B

'Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Sed quis, inquires, Spiritum adoravit? Quis, vel veterum, vel recentium? Quis eum oravit? Quo Scripturæ loco eum adorandum aut orandum esse proditum est? Unde hoc hausisti? Nos hujus rei pleniorum causam postea reddemus, cum de non scriptis dogmatibus disseremus. Nunc vero hoc dicere sufficiet. Spiritus est, in quo adoramus, et per quem oramus. Spiritus enim, inquit, est Deus: atque eos, qui ipsum adorant, in Spiritu et veritate oportet adorare¹. Ac rursus, Quid enim oremus, quemadmodum oportet, nescimus. Sed Spiritus ipse interpellat pro nobis gemitis inenarrabilibus². Et allo loco: Orabo Spiritu, orabo et mente³, id est, in mente et Spiritu. Ergo Spiritu adorare, vel orare, C milii nihil aliud esse videtur, quam ipsum sibi ipsi orationem vel adorationem offerre. Eamque sententiam quis est qui non comprobaturus sit, de mago ac divinis viris loquor, quique probe norunt, unius adorationem trium adorationem esse, propter æqualem trium personarum dignitatem ac divinitatem? Sed ne illud quidem extimescam, quod omnia per Filium facta esse dicuntur⁴, tanquam in rerum universitatē Spiritus quodque sanctus aggregandus sit. Omnia enim, quæcumque facta sunt, dicit dicit evangelista⁵, non omnia simpliciter. Nam ne ipse quidem Pater, nec omnia ea, quæ facta non sunt. Proba ergo Spiritum factum ac procreatū esse, ac tum Filio eum da, et in creaturarum numero colloca. Quandiu autem id probare atque ostendere nequiviris, nihil tibi ad impietatem adjumenti complexis illa allatura est. Si enim factus est, per Christum utique: ne ipse quidem iusticias ivero. Si autem factus non est, quomodo, aut rerum universarum numero includetur, ac per Christum factus erit? Proinde desine, et Patrem, in Filii contumeliam male honorare (malus enim honor est, Patrem Filio privare, utcumque eum præstantiorem creaturam esse concesseris), et Filium in Spiritus sancti ignominiam. Non enim conservi opifex est, sed cum eo, qui pari dignitate est, glorificatur. Nihil Trinitati ex teipso tribue, ne a Trinitate excidas. Nullo modo unam illam naturam ac per seque vene-

A τί ταῦτα, φασίν; Οὐ γάρ τον ἐνώς, τὸ μὲν γέννημα, τὸ δὲ ἄλλο τι. Τί οὖν; Ἡ Εἷναι καὶ ὁ Σήπος, οὐχὶ τοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἀδάμ; Τίνος γάρ ἄλλου; Ἡ καὶ ὁμότεροι γεννήματα; Οὐδαμῶς. Ἀλλὰ τί; Τὸ μὲν τμῆμα, τὸ δὲ γέννημα· καὶ μήν ἀμφότεροι ταυτὸν ἀλλήλοις· ἀνθρωποι γάρ· οὐδέτες ἀντερεῖ. Παύσῃ οὖν ἀπομαχέμενος πρὸς τὸ Πνεῦμα, ὡς ηγένημα πάντως, η μὴ διοσύστοιν, μηδὲ Θεὸν, καὶ εἰ τοὺς ἀνθρώπινους τὸ δυνατὸν λαβὼν τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως;

'Αλλά τίς προσεκύνητε τῷ Πνεύματι, φησίν; τίς η τῶν παλαιῶν, η τῶν νέων; τίς δὲ προστῆτο; ποῦ δαὶ τὸ χρῆναι προσκυνεῖν η προσεύχεσθαι γέγραπται; καὶ ποθεν τοῦτο λαβὼν ἔχεις; Τὴν μὲν τελεωτέραν αἰτίαν ἀποδώσομεν ὑστερον, τὴνίκα ἀν περὶ τοῦ ἀγράφου διαλεγόμεθα· νῦν δὲ τοσοῦτον εἰπεῖν ἔξαρχέσει· Τὸ Πνεῦμά ἔστιν ἐνῷ προσκυνοῦμεν, καὶ δι' οὗ προσεύχομεθα. Πνεῦμα γάρ, φησὶν, δὲ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, ἐτέλει, οὐδὲν οὔτε οἴδαμεν, ἀλλ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα ὑπερεγνυτζάρει ὑπὲρ ἡμῶν στεγαγμοῖς διαλήτοις· καὶ, Προσεύξομαι τῷ Πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοῦ· τοῦτον ἔστιν, ἐν νοῖ καὶ Πνεύματι. Τὸ οὖν προσκυνεῖν τῷ Πνεύματι, η προσεύχεσθαι, οὐδὲν ἄλλο εἶναι μοι φαίνεται, η αὐτὸν ἐαντῷ τὴν εὐχὴν προσάγειν καὶ τὴν προσκύνησιν. "Ο τίς οὐκ ἀν ἐπαινέσεις τῶν ἐνθέων, καὶ τῶν εὐ εἰδότων, δι τοῦ ἐνὸς προσκύνησις, τῶν τριῶν ἔστι προσκύνησις, διὰ τὸ ἐν τοῖς τρισὶν ὅμοτιμον τῆς ἀξίας, καὶ τῆς θεότητος; Καὶ μήν οὐδὲ ἔκεινο φρονθίσομει, τὸ πάντα διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγονέναι λέγεσθαι, ὡς ἐνὸς τῶν πάντων δύντος καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Πάντα γάρ δια γέγονεν, εἰρηται, οὐχ ἀπλῶς ἀπαντα· οὐδὲ γάρ δι Πατήρ, οὐδὲ δια μή γέγονεν. Δεῖξον δοῦν, δι τοῦ γέγονε, καὶ τότε τῷ Υἱῷ δός, καὶ τοῖς κτισμασι συναρθίμησον. "Εώς δ' οὐδὲν μή τοῦτο δεκτεύεις, οὐδὲν τῷ περιληπτικῷ βοηθῷ πρὸς ἀσέβειαν. Εἰ μὲν γάρ γέγονε, διὰ Χριστοῦ πάντως· οὐδὲ αὐτὸς ἀρνήσωμαι. Εἰ δὲ οὐ γέγονε, πῶς η τῶν πάντων ἐν, η διὰ Χριστοῦ: Παύσαι οὖν καὶ τὸν Πατέρα κακῶς τιμῶν κατὰ τοῦ Μονογενοῦς (κακὴ δὲ τιμὴ κτίσμα διδόντα τὸ τιμιώτερον ἀποστερεῖν Γάδον), καὶ τὸν Υἱὸν κατὰ τοῦ Πνεύματος. Οὐ γάρ ὁμοδούλου δημιουργὸς, ἀλλ' ὁμοτίμῳ συνδοξαζόμενος. Μηδὲν μετὰ σεαυτοῦ θῆσις τῆς Τριάδος, μή τῆς Τριάδος ἀπέστη. Μηδενὶ περικόψῃς τὴν μίαν δόμοις σεβάσμιον. Ήτο δι τῶν τριῶν καθέλῃς, τὸ πᾶν δοῦ καθηρητῶς, μᾶλλον δὲ τοῦ παντὸς ἀπεκπειτωός. Βέβαιον μικράν τῆς ἐνώσεως φαντασίαν λαβεῖς, η παντελῇ τολμῆσαι δυσσέβειαν.

¹ Joan. iv, 24. ² Rom viii, 26. ³ I Cor. xiv, 15. ⁴ Ιωαν. 1, 3. ⁵ ibid.

randam truncā. Alioqui si quid ex tribus everteris, totum everteris, imo a toto excideris. Pristinat existentium quoddam unionis illius simulacrum capere, quam profligata quodam audacia in omnia impē a-tem prouincere.

"Hec δὲ ἡμῖν ὁ λόγος ἐπ' αὐτὸν τὸ κεφάλαιον· Α καὶ στένω μὲν, ὅτι πάλιν τεθνήδες ζήτημα, καὶ τῇ πίστει παραχωρῆσαν, νῦν ἀνακαίνεται· στήναι δὲ δύμας ἀναγκαῖον πρὸς τοὺς λογολέσχας, καὶ μὴ ἐρήμην ἀλῶναι, Λόγον ἔχοντας, καὶ συνηγορῶντας Πνεύματι. Εἰ Θεός, φασι, καὶ Θεός, καὶ Θεός, πῶς οὐχὶ τρεῖς θεοί; ή πῶς οὐ πολυαρχία τὸ δοξαζόμενον; Ταῦτα τίνες; Οἱ τελεώτεροι τὴν ἀσέβειαν, ἥ καὶ οἱ τῆς δευτέρας μερίδος, λέγω δὲ τοὺς περὶ τὸν Γίόν πας εὐγνώμονας. 'Ο μὲν γάρ χοινός μοι πρὸς ἀμφοτέρους λόγος, δὲ πρὸς τοὺς τοὺς ίδιος. 'Ο μὲν οὖν πρὸς τούτους, τοιοῦτος. Τί φατε τοῖς τριθεῖταις ἡμῖν, οἱ τὸν Γίόν σέβοντες, εἰ καὶ τοῦ Πνεύματος ἀφεστήκατε; 'Υμεῖς δὲ οὐ διθεῖται; Εἰ μὲν γάρ ἀρνεῖσθε καὶ τοῦ Μονογενοῦς τὴν προστικύνταν, σαφῶς τέταχθε μετὰ τῶν ἐναντίων· καὶ τί φιλανθρωπευόμεθα πρὸς ὄμδες, ὡς οὐ πάντη νενεκρωμένους; Εἰ δὲ σέβεσθε, καὶ μέχρι τούτου διάκεισθε σωτηρίως, ὄμδες ἀρτησομεν· Τίς δὲ λόγος τῆς διθείας ὄμδεν, ἢν τοῦτο ἐγκαλῆσθε; Εἰ ἔστι λόγος συνέσως, ἀποκρίθητε, δότε καὶ ἡμῖν δόδον ἀποκρίσεως. Οἱς γάρ ἀν ὄμδεις τὴν διθείαν ἀποκρύσσοντες λόγοις, οὗτοι καὶ ἡμῖν κατὰ τῆς τριθείας ἀρκέσουσιν· καὶ αὕτω νικῶμεν, ὄμδεν τοῖς κατηγόροις, συνηγόροις χρώμενοι· οὐ τί γενναιότερον;

zam præbete. Illæ enim rationes, quibus bideitatis crimen propellendum sufficient. Atque ita causam oblinebimus, vos, qui accusatores estis, patrocos habituri. Quo quid fortius et generosius?

"Ο δὲ κοινὸς ἡμῖν πρὸς ἀμφοτέρους τίς ἀγόν C Στε καὶ λόγος; 'Ημεν εἰς Θεός, ὅτι μία θεότης· καὶ πρὸς ἐν τὰ ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν ἔχει, κανὰ τρία πιστεύηται. Οὐ γάρ, τὸ μὲν μᾶλλον, τὸ δὲ ήπτον Θεός· οὐδὲ τὸ μὲν πρότερον, τὸ δὲ θεότερον· οὐδὲ βουλήσει τέμνεται, οὐδὲ δυνάμει μερίζεται, οὐδὲ τι τῶν δσα τοῖς μερισθεῖς ὑπάρχει, κανταῦθα λαβεῖν ἔστιν· ἀλλὰ ἀμέριστος ἐν μεμερισμένοις, εἰ δειν συντόμως εἰπεῖν, ἡ θεότης· καὶ οἷον ἐν ἡλίοις τρισιν ἔχομένοις ἀλλήλων, μία τοῦ φωτὸς σύγκρασις. 'Οταν μὲν οὖν πρὸς τὴν θεότητα βλέψωμεν, καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν, καὶ τὴν μοναρχίαν, ἐν ἡμῖν τὸ φανταζόμενον· δταν δὲ πρὸς τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, καὶ τὰ εκ τῆς πρώτης αἰτίας ἀχρόνως ἔκειθεν δντα καὶ δμόδησις, τρία τὰ προσκυνούμενα.

A D *Et vero quodnam nobis est cum utrisque certamen, et quænam oratio? Nobis Deus unus est. quoniam una deitas; atque ad unum, ea quæ ex eo sunt, referuntur, etiamsi tres personas credamus. Neque enim hoc magis, illud minus est Deus, nec hoc prius, illud posterius. Nec voluntate scinduntur, nec potentia dividuntur, nec denique quidquam eorum, quæ dividuis rebus contingunt, hic quoque reperiatur. Sed individua in dividuis, ut uno verbo dicam, est divinitas, ac velut in tribus solibus inter se cohærentibus una lucis communio et temperatio. Cum ergo ad divinitatem, primamque illam causam, uniusque principatum et imperium respexerimus, unum est quod mentis nostræ oculis obversatur. Cum rursus ad ea, in quibus est divinitas, et quæ ex prima illa causa, citra ullam temporis intercedentem, ac pari gloria sunt, tria sunt quæ adorantur.*

Quid autem, dixerint fortasse, nonne apud ethnicos quoque deitas una est, ut docent qui plenius apud illos perfectiusque philosophantur, atque apud nos genus universum, humanitas una? Et tamen plures sunt dii, et non unus, sicut etiam multi homines? At illic communitas unitatem habet, quæ cogitatione sola considerari possit: singularia autem, et tempore, et affectionibus, atque adro potentia et facultate plurimum inter se divisa sunt. Nam nos, non solum compositi sumus, sed

Τί δαί; οὐχὶ καὶ παρ' Ἑλλησι, φαίεν ἀν, μία θεότης, ὡς οἱ τὰ τελεώτερα παρ' ἔκεινοις φιλοσοφοῦντες, καὶ παρ' ἡμῖν ἀνθρωπότης μία, τὸ γένος ἀπαν; 'Αλλ' ὄμδες θεοὶ πολλοὶ, καὶ οὐχ εἰς, ὡς δή καὶ ἀνθρωποὶ; 'Αλλ' ἔκει μὲν ἡ κοινότης τὸ ἐν ἔχει μόνον εἰπενοὶς θεωρητόν· τὰ δὲ καθ' ἔκαστον πλεῖστον διλήλιον, καὶ τῷ χρόνῳ, καὶ τοῖς πάθεσι, καὶ τῇ δυνάμει μεμερισμένα. 'Ημεῖς τε γάρ οὐ σύνθετοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀντίθετοι, καὶ διλήλοις, καὶ ἡμῖν αὔτοῖς, οὐδὲ ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας οἱ αὐτοὶ καθαρῶς

etiam, tum inter nos mutuo, tum nobis etiam ipsis A μένοντες, μή δι τὸν ἀπαντα βίου ἀλλὰ καὶ oppositi; ut qui ne unius quidem diei spatiu- σύμπτι καὶ φυχῆς δὲ πέοντες τε καὶ μεταπίπον- nedum totum vitæ curriculo, plane iidem maneamus, τες. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ μή καὶ ἀγγελοι, καὶ πόσ φύσις ἡ ἄνω, καὶ μετὰ τὴν Τριάδα, καὶ ἀπὸ τινες ὁσι, καὶ πρὸς τὸ καλὸν παγώτεροι, τῇ πρὸς τὸ ἄκρον καλὸν ἐγγύτητι. simplici quadam natura prædicti sint, a que ob vici-
nitatē eam, quam ad summum bonum habent, in bonum firmius defixi.

Jam deos illos, quos ethnici colunt, ac dæ- mones, ut ipsinet vocant, nihil a nobis accusari necesse est, cum a suis met theologis convincantur, quam scēdis affectibus obnoxii, quam turbulenti sint, quot malis stateant, quot mutationes subeant, atque non mutuo solum inter se, sed etiam primis illis causis adversentur, quos Oceanos, et Tethidos, et Phanetas, et nescio quo alio nomine appellant; B ει postremo Deum quemdam ob principatus amo- rem liberis suis infestum, atque alios omnes præ inexplibili cupiditate devorantem, ut et hominum omnium Pater sit, et deorum, quos misere comederit, et evomuerit. Quod si hæc ipsi, ut sermo- nis turpitudinem fugiant, fabulosa, atque allego- rie sensu interpretanda esse contenderint, quid tandem ad illud dicent, *trifariam omnia divisa esse*¹, aliumque alii cuiquam orbis parti præesse, atque et materiis et dignitatibus distinctos esse? At no- stræ doctrinæ non eadem est ratio; nec pars hæc Jacob, ut inquit meus theologus². Sed horum quolibet unitatem habet, non minus ejus, cum quo conjungitur, quam sulipsius respectu, propter essentiæ et potentiarum identitatem. Atque hæc unio- nis hujus ratio est, quantum quidem ipsi percipi- mus. Ac si quidem firma est hæc ratio, Deo ob hu-

O? τε παρ' Ἐλλήνων σεβόμενοι: θεο! τα καὶ δακρυος, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, οὐδὲν ἡμῶν δέονται κατηγόρων, ἀλλὰ τοῖς σφῶν αὐτῶν ἀλλοκονται θεο- λόγοις ὡς μὲν ἐμπαθεῖς, ὡς δὲ στασιώδεις, ὅσων δὲ κακῶν γέμοντες, καὶ μεταβολῶν· καὶ οὐ πρὸς ἀλλήλους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς πρώτας αἰτίας ἀντιθέτως ἔχοντες· οὓς δὴ καὶ Ήκέσανούς, καὶ Τηθύας, καὶ Φάνητας, καὶ οὐκ οίδα οὔστινας ὀνομάζουσι· καὶ τελευταῖδν τινα θεὸν μιστε- χνον διὰ φιλαρχίαν, πάντας καταπίνοντα τοὺς ἄλλους ἐξ ἀπλησίας, ἵνα γένηται πάντων ἀνδρῶν τε θεῶν τε πατήρ, ἀντοχῶς ἐσθιομένων καὶ ἐμουμένων. Εἰ δὲ ταῦτα μῦθοι, καὶ ὑπόνοιαι τινες, ὡς αὐτοὶ φασι, τὸ αἰσχρὸν τοῦ λόγου διαδιδράσκοντες, τι φήσουσι πρὸς τὸ Τριχθά δὲ πάντα δέδασται, καὶ τὸ ἄλλον ἄλλῳ τινὶ τῶν δητῶν ἐπιστατεῖν, διηρημένους καὶ ταῖς ὅλαις, καὶ τοῖς ἀξιώμασι; Τὸ δὲ ἡμέτερον, οὐ τοιούτον· Οὐδὲ ἀντη μερὶς τῷ Ιακώῳ (99), φησιν δὲ ἐμὸς θεολόγος· ἀλλὰ τὸ ἐν ἔκαστον αὐτῶν ἔχει πρὸς τὸ συγκείμενον, οὐχ ἥττον τῇ πρὸς ἑαυτῇ, τῷ ταυτῷ τῆς οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως. Καὶ οὗτος ὁ τῆς ἐνώσεως λόγος, δοσον ἐφ' οἵς ἡμεῖς κατειλή- φαμεν. Εἰ μὲν οὖν Ισχυρὸς οὗτος δὲ λόγος, τῷ θεῷ χάρις τῆς θεωρίας· εἰ δὲ μή, ζητῶμεν τὸν Ισχυρό- τερον.

Ex eadem oratione.

Quoniam enim est hoc argumentum? Ea, quæ ejusdem essentiæ sunt, connumerantur, inquis (connumerationem videlicet appellans in numerum unum contractionem), quæ autem disparem substantiam habent, minime connumerantur. Unde vos quidem ex eo elabi non potestis, quin juxta hanc rationem, tres deos asseratis. Nobis autem nullum tale periculum imminet. Non enim ea con- substantialia esse profitemur. Respondeo: Unica voce te ipsum negotio ac molestia liberasti, ma- lamine victoram adeptus es: idemque tibi acci- dit, quod iis, qui mortis metu, sibiipsis laqueo vi- tian adimunt. Etenim, ne in defendendo unius id, quod quarebant, prodidisti. Ego vero, etiam si quid laboris suhēndum sit, non tamen prodam id quod adoratur. Quanquam ne hic quidem video,

Connumerantur, inquis, ea, quæ eamdem substantiam habent: quæ autem substantia inter se differunt, singularem indicationem habent. Unde hoc, et a quibus doctoribus aut fabulatoribus accepisti? Illudne te fugit, numerum omnem hanc vim habere, ut subjectorum quantitatem, non item rerum naturam, explicet? Ego vero ita simplex,

Tις γὰρ δὴ καὶ διδόγος; Τὰ δμούσια συναριθμε- ται, φῆσι (συναριθμησιν λέγων τὴν εἰς ἀριθμὸν ἔνα συναριθμεσιν)³ οὐ συναριθμεῖται δὲ τὰ μὴ δμούσια. Όστε ὑμεῖς μὲν οὐ φεύξεσθε τὸ λέγειν τρεῖς θεοὺς κατὰ τὸν λόγον τοῦτον· ἡμῖν δὲ οὐδὲ εἰς κίνδυνος· οὐ γὰρ δμούσια λέγομεν. Σὺ μὲν οὖν ἀπῆλλαξας σεαυτὸν πραγμάτων μιᾶς φωνῆς, καὶ τὴν κακὴν νίκην νεγκήκας· δομοῖδν τι ποιήσας τοῖς διὰ θανάτου φόνον ἀπαγχούμ- D νοίς. Ινδι γὰρ μή κάμης τῇ μοναρχίᾳ συνιστάμενος, ἥρησα θεήτητα, καὶ προδέδωκας τοῖς ἔχθροις τὸ ζη- τούμενον. Ἔγὼ δὲ καὶ τι δέῃ καμεῖν, οὐ προθίσμαι τὸ προσκυνούμενον. Ἐνταῦθα δὲ, οὐδὲ δρῶ τις δὲ πόνος. principatu desudes, deitatem negasti, hostibusque quis labor suscipiendus sit.

Συναριθμεῖται, φῆσι, τὰ δμούσια· τὰ δὲ οὐχ οὕτας ἔχοντα, μοναδικὴν ἔχει τὴν δῆλωσιν. Πόθεν σὺ τοῦτο, καὶ παρ τίνων δογματιστῶν καὶ μυθολό- γων; Η ἀγνοεῖς, δι τι πᾶς ἀριθμὸς, τῆς ποστήτος τῶν ὑποκειμένων ἐστι δηλωτικός, οὐ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων; Ἔγὼ δὲ οὗτας ἀρχαῖς ἔχω, μᾶλλον δὲ ἀμαθῶς, ὡς τε τρία μὲν δονομάτων τὰ τοσαῦτα τῷ

¹ Homer. Iliad. xiv, vers. 180. ² Jer. x, 16.

άριθμῷ, καὶ διέστηκε τὴν φύσιν ἐν δὲ, καὶ ἐν, καὶ ἀλλῶς τὰς τοσαύτας μονάδας, καὶ τῇ οὐσίᾳ συνάπτωνται, οὐ πρὸς τὰ πράγματα μᾶλλον ἀφορῶν, η̄ τὸ ποσὸν τῶν πραγμάτων, καθ' ὃν ἡ ἀριθμησίς. Ἐπεῑ δὲ λίαν περιέχῃ τοῦ γράμματος, καίτοι γε πολεμῶν τῷ γράμματι, ἔκειθέν μοι λάβε τὰς ἀποδεῖξες. *Tria* ἐν ταῖς; Παροιμίας ἔστιν, ἢ εὐδόνως πορεύεται· λέων, καὶ τράγος, καὶ ἀλεκτρυνών· καὶ, βασιλεὺς δημητρῶν ἐν ἔθνει, τὸ τέταρτον. ἵνα μὴ λέγω τὰς ἄλλας ἔκει τετράδας ἀριθμουμένας, τῇ δὲ φύσις διηρημένας. Καὶ δύο τῷ Μωάσῃ χερουθῆμ εὐρίσκων μοναδικῶς ἀριθμουμένα. Πῶς οὖν, η̄ ἔκεινα τρία, κατὰ τὴν σήν τεχνολογίαν, τοσοῦτον ἀλλήλων ἀπέργημένα ταῖς φύσεσιν; η̄ ταῦτα μοναδικά, τοσοῦτον ἀλλήλοις δύοφυη καὶ συγχειμένα; Εἰ γάρ λέγοιμι θεὸν καὶ Μαμωνὸν, δύο κυρίους εἰς ἡν ἀριθμουμένους, τοσούτῳ μακρὰν δυτας ἀλλήλων, τάχα ἀν καὶ μᾶλλον γελασθείην τῆς συναρθρήσεως.

velim, qui numero uno efferuntur, cum usque adeo ob haec connumerationem ridensum propinarem.

'Ἄλλ' ἐμοί, φησιν, ἔκεινα συναριθμουμένα λέγεται, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, οἵσις συνεχφωνεῖται καταλλήλως, καὶ τὰ δύναματα· οἴον, ἀνθρώποι τρεῖς, καὶ θεοὶ τρεῖς, οὐχὶ τριάτάδε, καὶ τάδε. Τίς γάρ ἡ ἀντίδοσις; τούτῳ νομοθετοῦντός ἔστι τοῖς ὄντας, οὐχὶ ἀληθεύοντος. Ἐπεῑ κάμοι Πέτρος, καὶ Παῦλος, καὶ Ἰωάννης, οὐ τρεῖς, οὐδὲ δύοσύσιοι, ἔνας ἀν μὴ τρεῖς Πέτροι, καὶ τρεῖς Παῦλοι, καὶ Ἰωάνναι τοσοῦτοι λέγονται. "Ο γάρ σὺ τετήρηκας ἐπὶ τῶν γενεικατέρων δύναμάτων, τούτῳ καὶ ἡμεῖς ἀπατιτομένιον ἐπὶ τῶν εἰδικατέρων κατὰ τὴν σήν ἀνάπλασιν· η̄ ἀδικησεῖς, μὴ διδοὺς διπερ εἰληφας. Τί δαὶ δ Ἰωάννης; Τρεῖς εἶναι τοὺς μαρτυροῦντας λέγων ἐν ταῖς Καθολικαῖς, τὸ Πνεῦμα, τὸ θέωρον, τὸ αἷμα, διάρα σοι ληρεῖν φαίνεται; Πρῶτον μὲν, οἵτι τὰ μὴ δύοσύσια συναριθμῆσαι τετδημῆκεν, διὰ τοὺς δύοσύσιοις σὺ δίδως. (Τίς γάρ ἀν εἴποι ταῦτα μιᾶς οὐσίας;) Δεύτερον δὲ, οἵτι μὴ καταλλήλως ἔχων ἀπήντησεν· ἀλλὰ τὸ τρεῖς ἀρρενικῶς προθεῖται, τὰ τρία οὐδετέρως ἐπιγνεγκε, παρὰ τοὺς σοὺς, καὶ τῆς σῆς γράμματος ἀρχῆς δρούς καὶ νόμους. Καίτοι τὸ διαφέρει, η̄ τρεῖς προθέντα, ἐν, καὶ ἐν, καὶ ἐν ἐπενεγκεῖν, η̄ ἔνα, καὶ ἔνα, καὶ ἔνα λέγοντα, μὴ τρεῖς, ἀλλὰ τρία προσαγρεύειν; διπερ αὐτὸς ἀπαξιοῖς ἐπὶ τῆς θεότητος. Τί δαὶ σοι δ ἀκριβόν, τὸ τε ζῶν, τὸ τε δργανον, δ τε δεστήρ, τὸ δάκυν, δ τε χερσαῖον, καὶ δ ἐνυδρός, καὶ δ οὐράνιος; οὐ τρεῖς λέγεσθαι σοι δοκοῦσι καρκίνοις καὶ κύνες; Πάντως γε. Ἀρα οὖν παρὰ τούτῳ καὶ δύοσύσιοι; Τίς φησι τῶν νοῦν ἔχοντων; Ὁρδές, σκπως σοι διαπέπτωκεν διπερ τῆς συναριθμήσεως λόγος, τοσούτοις ἀηλεγμένος; Εἰ γάρ μήτε τὰ δύοσύσια πάντως συναριθμεῖται, καὶ συναριθμεῖται τὰ μὴ δύοσύσια, η̄ τε τῶν δύναμάτων, συνεχφωνῆσι, ἐπ' ἀμφοργήν, τί δοι πλέον ὡν ἰδογμάτισας.

τοιούτους argumentum, tot tantisque rationibus confutatum, semper connumerentur, et quae disparis essentiæ sunt, interdum connumerentur, et tamen in utrisque nomina simul efferri perspiciamus, ex tuis dogmatibus quid tibi accessit?

¹ Prov. xxix, 29, 30. ² Exod. xxxvii, 7. seqq. ³ Matth. vi, 24. ⁴ I Joan. v, 8.

A vel imperitus potius sum, ut tria quidem ea nomininem, quæ totidem numeri sunt, etiam substantia differant: unum autem, et unum, et unum, totidem unitates, etiam substantia conjugantur, non magis videlicet res ipsas intuens, quam rerum quantitatem, juxta quam enumeratio ipsa sit. Quoniam autem mordicus litteram retines, etsi aliqui litteræ bellum inferens, illinc mihi probationes hasce accipe. Tria in Proverbiis sunt, quæ recte incedunt, leo, hircus, et gallus; et quarto loco, rex apud populares suos concionem habens¹; ut reliquias illas natura distinctas quaternitates, quæ illic recententur, silentio præteream. Duos etiam cherubim apud Moysem invenio, qui separatim numerantur². Quoniam ergo, vel illa tria sunt, sicut ars tua præscribit, cum natura atque substantia adeo inter se discrepent: aut hæc singularia, quæ natura inter se adeo æqualia sunt, et copulata? Nam si dominos illos duos Deum et mammamonam³ commemorare inter se disjuncti sint, magis quoque fortasse me

B At, inquis, ea connumerari dicuntur, ejusdemque essentiæ esse, quibus nomina ipsa respondent, cuin efferuntur: ut homines tres, et dii tres, non autem tria hæc, aut illa. Quæ enim est hæc relata responsio? Nimirum hoc Jain hominis est legem nominibus præscribentis, non verum dicere insituentis. Alioqui mihi quoque pari eadem ratione Petrus, et Paulus, et Joannes non tres erunt, nec consubstantiales, quandiu non tres Petri, aut tres Pauli, aut totidem Joannes non dicentur. Quod enim tu in generalibus nominibus retinuisti, hoc nos quoque juxta commentum tuum in specialibus postulamus. Injuste enim feceris, nisi, quod accepisti, dederis. Quid Joannes? Cum in Catholicis epistolis suis tres esse ait⁴, qui testimonium dant, Spiritum, aquam, et sanguinem, videturne tibi delirare? Primuni, quia res substantia diversæ connumerare ausus est, quod tu consubstantialibus tantum tribuis. Quis enim hæc unius ejusdemque substantiæ esse dixerit? Alterum, quia modo minime congruenti voces sequentes subjunxerit; sed cum tres masculino genere proposuisset, tria neutro genere subjunxit, contra quam tuæ, atque ipsius etiam grammaticæ leges ferant. Verum quid interest, aut cum tres masculino genere præposueris, unum, et unum, et unum subjicere: aut cum unum, et unum, et unum dixeris, non tres, sed tria appellare? Id quod tu in deitate admittere gravaris. Jam, quid tibi cancer, qui et animal est, et organum, et sidus? Quid canis, qui terrestris est, et marinus, et cœlestis? Nonne tres cancri, aut canes tibi dici videntur? Ita profectio. An ergo proinde quoque consubstantiales sunt? Quis sanus hoc dixerit? Videsne quonodo tibi hoc connumeratiois argumentum, tot tantisque rationibus confutatum, corruerit? Nam cum nec consubstantialia semper connumerentur, et quae disparis essentiæ sunt, interdum connumerentur, et tamen in utrisque nomina simul efferri perspiciamus, ex tuis dogmatibus quid tibi accessit?

Quin illud etiam expendo, nec fortasse temere atque absurde. Unum et unum, nonne composta duo constituant? Duo rursus, nonne in unum et unum resolvuntur? Ita sane. Si ergo consubstantialia quidem sunt, quae componuntur, ut ipse arguit, diversæ autem substantiæ sunt, quae secantur, quid ex eo consequetur? Nimirum res easdem, et ejusdem, et diversæ essentiæ esse. Nec vero facere possum, quin tuas prænumerationes ac subnumerationes rideam, quibus tu perinde gloriaris, ac si res ipsæ in vocabulorum ordine sitæ sint. Nam si ita est, quid impedit, quominus eadem ratione, quoniam eadem, propter æqualem naturæ præstantiam, in sacra Scriptura nunc priori, nunc posteriori loco numerantur, sint quoque ipsa seipsis, tum excellenter, tum abjectiora? Quid idem direndum etiam habeo de his vocibus, *Deus* et *Dominus*; atque insuper de his præpositionibus, *ex quo*, *per quem*, et *in quo*¹, quibus tu divinum illud nomen ad artis præscriptum exigis, primam scilicet Patri, alteram Filio, tertiam Spiritui sancto assignans. Quid enim fecisses, si quælibet ex his præpositionibus unicuique personæ constanter tribueretur; cum, tametsi omnes cum omnibus promiscue construantur, ut studiosis et accuratis lectoribus perspicuum est, tantam ipse per eas, et dignitatis, et naturæ diversitatem inducas? Sufficient hæc quidem hominibus non nimis iniquis ac præposterioris.

Ex eadem oratione.

Quod si, quia non admodum dilucide in Scriptura, nec sæpe nominatum Deus appellatur, quemadmodum Pater prius, et postea Filius, blasphemiae ac supervacaneæ hujus loquacitatis et impietatis ansam præbet, nos tibi hoc incommodum depellemus, postequam de rebus et nominibus, ac potissimum de Scripturæ more atque usu nonnihil dixerimus.

Rerum ergo aliæ non sunt, sed dicuntur; aliæ cum sint, minime dicuntur; aliæ nec sunt, nec dicuntur; aliæ denique et sunt et dicuntur. Horum probationes a me exposcis? Impiger exhibebo. Dormit² in Scriptura Deus, et vigilat³, et irascitur⁴, et proficitur⁵, et prothrono cherubinos⁶ habet. Quid audio? Fuitne unquam ille affectionibus obnoxius? Quando Deum esse corpus audisti? Ergo hoc, cum non sit, effictum est. Ex nostris enim rebus ea, quæ Dei sunt, ut potuimus, nominavimus. Cum seorsim quidem nobis quiescit, ac velut nostri curam, ob eas, quas ipse perspectas habet, causas, abjicit, dormire dicitur. Nam nos quoque, dum dormimus, omni agendi facultate caremus. Ideo, cum repentina mutatione beneficiis nos afficit, vigilare dicitur. Sonni enim depulsio est vigilia, quemadmodum aversationis visitatio. Jam cum in aliquem animadvertis, irasci eum sinimus. Sic enim nos ira adponendum incitamus. Quod autem nunc hic, nunc illuc operatur, incedere dicitur. Ab alio enim ad aliud transitus, profectio est. Quod vero in sanctis illis et cœlestibus mentibus conquiescat, ac velut

Σκοτῶ δὲ κάκεῖνο, καὶ ισως οὐκ ἔξι λόγου. Τὸ δὲ, καὶ τὸ ἔν, οὐκ εἰς δύο συντίθεται; τὰ δύο δὲ, οὐκ εἰς ἔν, καὶ ἔν, ἀναλύεται; Δῆλον ὅτι. Εἰ δὲ δύοσύσια μὲν τὰ συντίθέμενα κατὰ τὸν οὐν λόγον, ἐτερούσια δὲ τὰ τεμνόμενα, τὶ συμβαίνει; Τὰ αὐτὰ δύοσύσια τα εἶναι καὶ ἐτερούσια. Γελῶ σου καὶ τὰς προαριθμήσεις, καὶ τὰς ὑπαριθμήσεις, αἵς σὺ μέγα φρονεῖς, ὡσπερ ἐν τῇ τάξει τῶν ὀνομάτων, κειμένων τῶν πραγμάτων. Εἰ γάρ τοῦτο, τὶ κωλύει κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἐπειδὴ τὰ αὐτὰ καὶ προαριθμεῖται, καὶ ὑπαριθμεῖται παρὰ τῇ θείᾳ. Γραφῇ διὰ τὴν Ισοτιμίαν τῆς φύσεως, αὐτὰ ἔχωτων εἶναι τιμώτερά τε καὶ ἀτιμότερα; Οὐ δὲ αὐτὸς μοι, καὶ περὶ τῆς Θεός φωνῆς καὶ Κύριος, λόγος· ἐτὶ δὲ τῶν προθέσεων, τῆς ἔξ οὖ, καὶ δι' οὖ, καὶ ἐν φ. αἵς σὺ κατατεχνολογεῖς ἡμῖν τὸ θεῖον, τὴν μὲν τῷ Πατρὶ δίδους, τὴν δὲ τῷ Στίφῳ, τὴν δὲ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι. Τί γάρ ἀν ἐποίησας, παγίως ἐκάστου τούτων ἐκάστη γενενημένου· δόποτε πάντων πᾶσι συντεταγμένων, ὡς δῆλον τοῖς φιλοπόνοις, τοσαύτην οὖ διὰ τούτων εἰσάγεις καὶ τῆς ἀξίας, καὶ τῆς φύσεως ἀνιστρέψας; Ἀπόχρη καὶ ταῦτα τοῖς μὴ λίαν ἀγνώμοσιν. Ἐπειδὴ τῆς Γραφῆς συνηθεῖς φιλοσοφήσαντες.

Τῶν πραγμάτων, τὰ μὲν οὐκ ἔστι, λέγεται δέ· τὰ δὲ δύτα, οὐ λέγεται· τὰ δὲ οὔτε ἔστιν, οὔτε λέγεται· τὰ δὲ ἀμφω, καὶ ἔστι, καὶ λέγεται. Τούτων ἀπατεῖς με τὰς ἀποδείξεις; παρασχεῖν ἔτοιμος. Ὅπνοι τῇ Γραφῇ Θεός, καὶ γρηγορεῖ, καὶ ὀργίζεται, καὶ βαδίζει, καὶ θρόνον ἔχει τὰ χερουβίμ· καίτοι, πότε γέγονεν ἐμπαθής; πότε δὲ σῶμα θεύ ἀκτήσας; Τοῦτο οὐκ δν ἀνεπλάσθη. Ήνομάσαμεν γάρ, ὡς ἡμῖν ἐφικτόν, ἐκ τῶν ἡμετέρων τὰ τοῦ Θεοῦ. Τὸ μὲν ἡρεμεῖν αὐτὸν ἀφ' ἡμῶν, καὶ οἷον ἀμελεῖν, δι' αἵς αὐτὸς δοίδεν αἰτίας, ὑποῦν. Τὸ γάρ ἡμέτερον ὑποῦν τοιούτον, ἀνενέργητόν τε καὶ ἀπραχτόν. Τὸ δὲ ἀθρόως εὖ ποιεῖν ἐκ μεταβολῆς, γρηγορεῖν. Ὅπνοι γάρ λύσις, ἐγρήγορσις, ὡσπερ ἀποστροφῆς, ἐπίσκεψις. Τὸ δὲ κολάζειν, ὀργίζεσθαι πεποιήκαμεν οὐτων γάρ ἡμῖν ἐξ ὀργῆς τὴν κολάσις. Τὸ δὲ νῦν μὲν τῇδε, νῦν δὲ τῇδε ἐνεργεῖν, βαδίζειν. Η γάρ ἀπ' ἀλλού πρὸς ἄλλο μεταβασίς, βαδίσμός. Τὸ δὲ ἀναπαύεσθαι ταῖς ἀγίαις δυνάμεσται, καὶ οἶον ἐμφιλοχωρεῖν, καθέξεσθαι καὶ θρονίζεσθαι, καὶ τοῦτο ἡμέτερον. Οὐδὲν γάρ οὐτως, ὡς τοῖς ἀγίοις τὸ θεῖον ἐνανταπάύεται. Τὸ δὲ διευκίνητον, πετῆσιν τὴν δὲ ἐπισκοπήν, πρόσωπον τὸ διδύναι δὲ καὶ προσέσθαι, ταῖς ἀγίαις καὶ ἀλλῃ τις

¹ Rom. xi, 36. ² Psal. lxxvii, 65. ³ Dan. ix, 14. ⁴ Isa. v, 25. ⁵ Gen xi, 5. ⁶ Isa. xxvii, 16.

δλως τῶν τοῦ Θεοῦ δυνάμεων ἡ ἀνεργειῶν· ἀλλο τι Α libenter immoretur, sedere atque in throno esse nuncupavimus; quod ipsum quoque nostrum est.

Deus enim nulla in re perinde ut in sanctis, acquiescit. Jam levitatem ejus motusque celeritatem, volatum appellat Scriptura; visitationem, vultum, largitionem et accessionem, manum; atque, ut in summa dicam, alia quædam Dei vis et facultas, aliud quidpiam rerum corporearum nobis depinxit.

Πάλιν σὺ πόθεν τὸ ἀγέννητον λαβὼν ἔχεις, ἡ τὸ ἄναρχον, τὰς οᾶς ἀκροπόλεις, ἡ καὶ ἡμεῖς, τὸ ἀθάνατον; Λείζον ταῦτα δύνομαστι, ἡ ἀθετήσομεν, ἐπειδὴ οὐ γέγραπται, ἡ διαγράφουμεν. Καὶ τέθηκας ἐκ τῶν σῶν ὑποθέσεων, καθαιρεθέντων σοι τῶν δύναμάτων, καὶ τοῦ τείχους τῆς καταφυῆς ἐφ' ὁ ἐπεικοῖς. "Η δῆλον, οὐτε ἐκ τῶν ταῦτα συναγόντων, καὶ μὴ ταῦτα λέγηται; Τίνων τούτων; 'Ἐγώ εἰμι πρῶτος, καὶ ἐγώ μετὰ ταῦτα' καὶ, Πρὸ δικοῦ οὐκ ἔστιν ἀλλος Θεός, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται. "Ολον γάρ τὸ ἔστιν, ἐμόν οὗτε ἡργμένον, οὔτε παυσόμενον. Ταῦτα λαβὼν, τὸ μὲν, μὴ εἶναι τι πρὸ αὐτοῦ, μηδὲ πρεσούτεραν αἰτίαν ἔχειν, ἄναρχον προσηγόρευας, καὶ ἀγέννητον· τὸ δὲ, μὴ στήσεσθαι τοῦ εἰναι, ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον. Αἱ μὲν δὴ πρῶται συζυγίαι, τοιαῦται, καὶ οὕτως ἔχουσαι. Τίνα δὲ οὗτε ἔστιν, οὔτε λέγεται; Πονηρὸν τὸ θεόν, ἡ εφαίρα τετράγωνος, τὸ παρελθόν ἐνέστηκεν οὐ σύνθετον δ' ἀνθρώποις· Τίνα γάρ εἰς τοσούτον ἐμπλήξιας ποτὲ ἀφικόμενον ἔγνως, ωστε τι τοιούτον, ἡ ἐννοήσαι τολμῆσαι, ἡ ἀποφήνασθαι; Λείπεται δεῖξαι τίνα καὶ ἔστι, καὶ λέγεται Θεός, ἀνθρώπος, ἄγγελος, χρίσις, ματιότης, οἱ τοιοῦτοι συλλογισμοί, καὶ τῆς πίστεως ἀνατροπή, καὶ τοῦ μυστηρίου κένωσις.

Quantum est ut ostendam quae sint ea quae si sunt et qua huiusmodi argumenta conficiuntur, si deique subversio, et mysterii evanescatio.

Τοσαύτης οὖν οὐσίας διαφορᾶς ἐν τοῖς δύναμασι καὶ τοῖς πράγμασι, πῶς οὕτω σὺ λίαν δουλεύεις τῷ Γράμματι, καὶ γίνῃ μετὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς σοφίας, καὶ συλλαβαῖς ἀκολουθεῖς, ἀφεὶς τὰ πράγματα; Εἰ δὲ σοῦ τὰ δια πάντε λέγοντος, ἡ τὰ δις ἐπτά, τὰ δέκα συνήγονον, ἡ τέσσαρες καὶ δέκα ἐκ τῶν λεγομένων· ἡ ἐκ τοῦ, ζῶν λογικὸν, θνητὸν, τὸν ἀνθρώπον, ἀρά τοι εἰς τοιούτον διαλογίσθην; καὶ πῶς, τὰ σὰ λέγων; Οὐ γάρ τοῦ λέγοντος μᾶλλον οἱ λόγοι, ἡ τοῦ λέγειν συνεναγκάζοντος. "Ωστεροῦν ἐπειδὴ οὐκ διὰ τὰ λεγόμενα μᾶλλον ἐσχόπουν, ἡ τὰ νοούμενα· οὕτως οὐδὲ εἰ τι δῆλο τῶν μὴ λεγομένων, ἡ μὴ σαφῶς; ἐκ τῆς Γραφῆς νοούμενον εὑρισκον, ἐψυχον ἀν τὴν ἐκφώνησιν, φοδούμενος στὸν αυκοφάντην τὴν δύναμάτων.

Scriptura lamen intelligi colligique reperirem, adeo te vocabulorum sycophantam pertimescerem, ut ab enuntiatione ipsa refugerem.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀθροῦ.

'Ἐκήρυξε φανερῶς ἡ Παλαιὰ τὸν Πατέρα, τὸν Γίδων ἀμυδρότερον. 'Ἐφανέρωσεν ἡ Καινὴ τὸν Γίδων, ὑπάρχεις τοῦ Πνεύματος τὴν θεότητα· ἐμπολιτεύεται νῦν τὸ Πνεῦμα σαφεστέραν ἡμῖν παρέχον τὴν ξαυτοῦ δημιουρίαν. Οὐ γάρ ἡν ἀσφαλές, μήπω τῆς τοῦ Πατρὸς Θεότητος διμολογηθείστες, τὸν Γίδων ἐκδήλως κηρύττεσθαι, μηδὲ τῇ τοῦ Γίδων παραδέχθείστες, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἵν' εἴπω τι καὶ τολμηρότερον, ἐπιφορτίζε-

Rursum undenam tu arces illas tuas, ingeminum aut anarchum (hoc est principii expers), accepisti, aut nos etiam immortalis vocein? Hæc nominativum et expresse ostende, ea vel rejiciemus, quia in Scriptura non existant, vel expungemus. Atque ita tuismet ipse principiis oppressus interibis, eversis nimirum tibi vocabulis illis, perfugiique moenibus, in quibus confidebas. Nonne perspicuum est, hæc de iis sumpta esse, ex quibus colliguntur, tametsi minime dicantur? Quibus tandem? Ego sum primus, et ego post hæc¹. Et, Ante me non est alius Deus, et post me non erit². Totum enim illud est, meum est; nec principium habens, nec unum habiturum. His a Scriptura acceptis, illud quidem, quod ante eum nihil sit, nec antiquorem ullam ipse causam habeat, anarchum et ingenitum appellasti: quod autem nunquam esse desiturus sit, immortale, atque interitus expers. Ac duo prima rerum genera ad hunc modum se habent. Quænam autem, nec sunt, nec dicuntur? Improbus Deus, quadrata sphæra, præteritum tempus præsens est, homo compositus non est. Ecquem enim unquam eo stuporis progressum cognovisti, ut aliquid C tale vel cogitare vel pronuntiare ausus sit? Relidicuntur. Deus, homo, angelus, judicium, νονίτας, et mysterii evanescatio.

Cum ergo in nominibus et rebus tantum discrimen reperiatur, quid causæ est cur littere tantopere servias, Judaicæque sapientia te ipsum adjungas, relicisque rebus syllabas consecteris? Quod si te bis quinque, aut bis septem dicente, decem aut quatuordecim ex verbis tuis colligeret; aut ex eo, quod animal ratione præditum et mortale dices, hominem esse concluderem, an tibi nūgari viderer? Et quo pacto id fieri posset, cum tua dicam? Nequaenam verba magis sunt ejus qui loquitur, quam illius qui loquendi necessitatē assert. Quemadmodum igitur hic, non ea magis quæ dicuntur, quam quæ intelliguntur, respicerem; eodem modo nec, si quid aliud eorum quæ vel nullo modo, vel certe non satis aperte dicuntur, ex D

Ex eadem oratione.

Vetus Testamentum Patrem aperte, Filium obscurius prædicavit. Novum autem cum Filium manifeste ostenderit, Spiritus divinitatem subindicavit. At nunc Spiritus nobiscum versans clariori sui ipsius demonstrationem præbet. Neque enim tutum erat, cum Patris divinitas nondum recepta esset, Filium aperte prædicari, neque Spiritus sancti onus, ut audacius etiam aliquid dicam,

¹ Isa. xli, 4. ² Isa. xlvi, 10.

imponi, divinitatem Filii nuncum approbata, ne tan-
quam cibo gravius, quam ferre possent onerati,
aut imbecillam oculorum aciem solis admoventes
splendori, illud etiam, quod haberent virtutis, in
periculum adducerent, sed paulatim per accessio-
nes, et gradus, ut ait David, et ex gloria in glo-
riam progredientes et proscientes, splendidam Tri-
nitatis lucem illustriores admitterent. Hanc ob-
caasam, ut arbitror, et ad discipulos per partes
accedit, sese pro suscipientium facultate dimetens,
in Evangelii principio, post mortem, post ascensio-
nem, dum virtutes operatur, dum insuflatur, dum in
linguis igncis apparet, et a Jesu paulatim decla-
ratur, ut ipse quoque, si diligentius attenderis, in-
telliges: *Rogabo, inquit, Patrem, et alium Para-
clatum mittet vobis, Spiritum veritatis*¹, ne aliquis
Dei adversarius esset, aut ab aliqua alia potestate
verba facere videretur. Deinde, *Mittet quidem, sed*
in nomine meo. Rogabo omittens, illud mittet
servavit. Tum, mittam, inquit, ut dignitatem suam
ostenderet. Mox ait, veniet, quo quidem verbo ipsius
Spiritus potestas indicatur. Cernis gradatim
nobis illuentes splendores? et ordinem theologiae?
quem nos item expedit observare, ut neque statim
cunctam patesciamus, neque perpetuo celemimus;
illud enim imperiti, hoc impii est; illud alienos
terrere potest, hoc nostros etiam alienare. His qua-
*dicia sunt adjiciam quod aliis etiam fortasse in men-
tem venit, ego autem cogitationis meæ fructum*
*existino. Habebat Servator quædam, quæ a disci-
pulis, licet multis essent doctrinis imbuti, dicebat*
non posse portari, ob eas fortasse causas, quas
dixi, et idcirco illa celabat. Præterea cum fore
*dixisset, ut a Spiritu, cum venisset, omnia docere-
mur, eorum unam esse puto et ipsam Spiritus*
divinitatem, quæ postea esset perspicua futura,
cum post Servatoris resurrectionem ejus cognitio
tempestiva jam esset, et percipi posset, et propter
miraculum non amplius fidem superaret. Quid enim
hac re majus aut ille pollicitus est, aut Spiritus
docuit? siquidem magnum aliquid putandum est,
*et Dei magnificentia dignum id, quod unus promi-
sit, et alter edocuit. Sic ego de his sentio, et*
sentiam, et quicunque mibi amicus est, ita sentiet,
colendum Deum Patrem, Deum Filium, Deum
*Spiritum sanctum, tres proprietates, sed Divini-
tatem unam, quæ nec gloria, nec honore, nec es-
sentia, nec regno dividatur, ut vir quidam divinus*
*paulo ante disseruit. Qui aliter sentit, quive tem-
pori serviens alias alios fit, et maximis de rebus*
*putide consultit, is luciferum exorientem nec vi-
deat, ut ait Scriptura, nec splendoris ab illo pro-
venientis decus. Nam si adorandus non est, quomodo*
per baptismum me divinum reddit? Si adorandus
est, cur non et colendus? Quod si colendus, cur
non et Deus? Unum enim ex alio pendet, tanquam
aurea quædam catena et salutaris; ac per Spiritum

A σταὶ, μὴ καθάπερ τροφῇ τῇ ὑπὲρ δύναμιν βαρηθέν-
τες, καὶ ἡλιακῷ φωτὶ συβροτέραν ἔτι προσβλόντες;
τὴν δύναμιν, καὶ εἰς τὸ κατὰ δύναμιν κινδυνεύσασι·
ταὶ δὲ κατὰ μέρος προσθήκαις καὶ, ὡς εἶπε Δαΐδ,
ἀναβάσσεσι, καὶ ἐκ δόξης εἰς δόξαν προσδοῖς, καὶ
προκοπαῖς τὸ τῆς Τριάδος φῶς ἐκλάμψαι τοὺς λαμ-
πρυτέρους. Διὰ ταύτην οἷμαι τὴν αἰτίαν καὶ τοὺς
μαθηταὶς κατὰ μέρος ἐπιδημεῖ τῇ τῶν δεχομένων
δυνάμει παραμετρούμενον, ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου,
μετὰ τὸ πάθος, μετὰ τὴν ἄνοδον, τὰς δυνάμεις ἐπι-
τελοῦν, ἐμφυσώμενον, ἐν γλώσσαις πυρίναις φων-
μενον, καὶ ὑπὸ Ἰησοῦ κατ’ ὅλιγον ἐκφαίνεται, ὡς
ἐπιστήσεις καὶ αὐτὸς ἐντυγχάνων ἐπιμελέστερον.
Ἐρωτήσω, φησί, τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παρ-
ακλητον πέμψει ὑμῖν, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας,
ἴνα μὴ ἀντίθεος εἶναι δόξῃ τις, καὶ ὡς ἀπὸ ἀλλις
τινὸς ἔχουσας ποιεῖσθαι τοὺς λόγους. Είτε, Πέμψει
μὲν, ἐν δὲ τῷ ὄντιματι μου. Τὸ ἐρωτήσω παρές,
τὸ πέμψει τετήρηκεν. Είτε πέμψω, τὸ οἰκεῖον ἄξιω-
μα. Είτε ήξει, ἢ τοῦ Πνεύματος ἔχουσία. Ὁρὲς τω-
τισμοὺς κατὰ μέρος ήμιν ἐλλάμποντας, καὶ τάξιν
θεολογίας, ἢν καὶ ἡμᾶς τηρεῖν ἀμείνον, μήτε ἀθρίως
ἐκφαίνοντας, μήτε εἰς τέλος κρύπτοντας; τὸ μὲν
γάρ ἀτεχνον, τὸ δὲ διθεον· καὶ τὸ μὲν τοὺς ἄλλο-
τρίους; πλήξαι δυνάμενον, τὸ δὲ ἀλλοτριῶν τοὺς;
ἡμετέρους. Οὐ δὲ τις μὲν τιστὶν ἥλθεν ἡρή ἐπὶ νῦν
καὶ τῶν ἀλλων, ἐγὼ δὲ τῆς ἐμαυτοῦ διαγοίας ὑπο-
λαμβάνω καρπὸν, προσθήσω τοὺς εἰρημένους. Ἡν
τινὰ τῷ Σωτῆρι, καὶ εἰ πολλῶν ἐνεπίμπλαντο μα-
θημάτων, δὲ μὴ δύνασθαι τότε βισταχθῆναι τοῖς μα-
θηταῖς ἐλέγετο, δι’ ἀς εἰπον τις αἰτίας, καὶ διὰ
τοῦτο παρεκαλύπτετο. Καὶ πάλιν, πάντα διαθήσο-
σθαι ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐνδημήσαντος, τού-
των δὲ εἶναι νομίζω καὶ αὐτὴν τοῦ Πνεύματος τὴν
θεότητα τρανουμένην εἰς θυτερον, ὡς τηνικάντες
ώριμους, καὶ χωρητής ἡδη τυγχανούσης τῆς γνώσεως,
μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀποκατάστασιν οὐκέτι ἀπο-
στομένου τῷ θαύματι· τί γάρ διὰ τούτου μείζον, ἢ
ἔκεινος ὑπέσχετο, ἢ τὸ Πνεῦμα ἐδιδάξεν; εἰπε τι
μέγα οἰσθαι χρή καὶ θεοῦ μεγαλοπρεπείας ἀξιον τὸ
ὑπισχυνούμενον, ἢ τὸ διδασκόμενον. Ἐγώ μὲν οὕτω
περ τούτων, καὶ ἔχοιμεν, καὶ διτις ἐμοὶ φίλος εἴ-
δειν θεὸν τὸν Πατέρα, θεὸν τὸν Υἱόν, θεὸν τὸ
Πνεῦμα τὸ διγιον, τρεῖς θεότητας, θεότητα μίαν,
D δόξην καὶ τιμὴν καὶ οὐσίαν καὶ βασιλείαν μὴ μεριζό-
νην, ὡς τις τῶν μικρῷ πρόσθεν θεοφράστων ἐξώσθ-
φησεν. Ἡ μὴ ἴδοι Ἐωσφόρον ἀνατέλλεντα, δι’ οὐρ-
σιν ἡ Γραφή, μηδὲ δόξαν τῆς ἐκείθεν λαμπρότητος,
διτις μὴ οὔτως ἔχει, ἢ συμφέρεται τοῖς καιροῖς
ἄλλοις γινόμενοις, καὶ περὶ τῶν μεγίστων σα-
θρῶν βουλευόμενος. Εἰ μὲν γάρ οὐ προσκυνητῶν,
πῶς ἐμὲ θεοῖ διὰ τοῦ βαπτισμάτος; εἰ δὲ προ-
κυνητῶν, πῶς οὐ σεπτῶν; εἰ δὲ σεπτῶν, πῶς οὐ
θεός; Ἐν ἡρτηται τοῦ ἁνδρὸς, ἡ χρυσῆ τις θυτερος,
καὶ σωτῆριος. Καὶ παρὰ μὲν τοῦ Πνεύματος ἡμῖν ἡ
ἀναγέννησις, παρὰ δὲ τῆς ἀναγεννήσεως ἡ ἀνάκλη-
σις, παρὰ δὲ τῆς ἀναπλάσεως ἡ ἐπίγνωσις τῆς

¹ Joan. xiv, 16.

δξίας τοῦ ἀναπλάσαντος; Ταῦτα μὲν οὖν εἴποι τις ἔν το διγραφὸν ὑποθέμενος. Ἡδὴ δὲ ἡγεῖ σοι καὶ διώκων μαρτυρῶν ἐσμός, ἐξ ὧν ὅτι καὶ λίαν ἔγγαρφος ἡ τοῦ Πνεύματος θεότης ἐπιδειχθῆσται τοῖς μὴ λίαν σκαποῖς, μηδὲ ἀλλοτρίοις τοῦ Πνεύματος. Σκόπει δὲ οὕτως· Γεννᾶται Χριστὸς, προτρέχει· βαπτίζεται, μαρτυρεῖ· πειράζεται, ἀνάγει· δυνάμεις ἐπιτελεῖ, συμπαρομαρτεῖ· ἀνέρχεται, διαδέχεται. Τί γάρ οὐ δύναται τῶν μεγάλων, καὶ ὥν Θεός; Τί δὲ οὐ προσαγορεύεται, ὧν Θεός; πλὴν ἀγεννησίας, καὶ τῆς γεννήσεως. Ἐδει γάρ τὰς ίδιότητας μεῖναι Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, ἵνα μὴ σύγχυσις ἢ παρὰ θεότητι, τῇ καὶ τὰ δόλα εἰς τάξιν ἀγούσῃ καὶ εὔκοσμιαν.

sit Deus, quo non appelletur nomine, prout id enim ut proprietates Patri Filioque permanerent, ne apud Divinitatem, quæ rebus aliis ordinem o:na-tumque tribuit, esset confusio.

A quidem nobis est regeneratio, per regenerationem autem reformatio, per reformationem vero ipsius, qui reformat cognitio dignitatis. Hæc diceret aliquis, qui nihil de Spiritu divinitate scriptum esse concederet. Verum jam aderit testimoniorum examen ex quibus si qui non omnino crassi erunt, et ab ipso Spiritu alieni, admodum celebrem Spiritus divinitatem in Scripturis intelligent. Sic autem esse ita considera. Nascoitur Christus, ille præcurrat. Baptizatur, ille testimonium affert. Tentatur, ille duicit. Virtutes operatur, ille contestatur. Ascendit ad Patrem, ille succedit. Quid enim eorum quæ magna sunt, non possit, cum sit Deus? Aut cum quod nec ingenitus, nec genitus dicatur? Oportebat enim ut proprietates Patri Filioque permanerent, ne apud Divinitatem, quæ rebus aliis ordinem o:natumque tribuit, esset confusio.

B

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ex eadem oratione.

'Ἐγὼ μὲν φρίττω, τὸν πλοῦτον ἐννοῶν τῶν κλήσεων, καὶ καθ' ὅσων δύομάτων ἀνασχυντοῦσιν οἱ τῷ Πνεύματι ἀντιπίποντες. «Πνεῦμα Θεοῦ λέγεται, Ηνεῦμα Χριστοῦ, νοῦς Χριστοῦ, Πνεῦμα Κυρίου, αὐτοκύριος, Ηνεῦμα υἱοθείας, ἀληθείας, ἀλευθερίας, Πνεῦμα σοφίας, συνέσεως, βουλῆς, ἰσχύος, γνῶσεως, εὐεσθίας, φύδου Θεοῦ», » Καὶ γάρ ποιητικὸν τούτων ἀπάντων, πάντα τῇ οὐσίᾳ πληροῦν, πάντα συνέχον, πληρωτικὸν κάσμον κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀχώριτον κάσμῳ κατὰ τὴν δύναμιν· ἀγαθὸν, εὐθὺς, ἡγεμονικὸν, φύσει, οὐ θέσει· ἀγιάζον, οὐχ ἀγιαζόμενον· μετροῦν, οὐ μετρούμενον· μετεχόμενον, οὐ μετέχον· πληροῦν, οὐ πληρούμενον· συνέχον, οὐ συνεχόμενον· κληρονομούμενον, δοξάζομενον, συναριθμούμενον, ἐπαπειλούμενον· δάκτυλος Θεοῦ· πῦρ, ὁς Θεός, εἰς ἔμφασιν οἵματι τοῦ δρμούσιου· Πνεῦμα τὸ ποιηταν, τὸ ἀνακτίζον διὰ τοῦ βάπτισμάτος, δι' ἀναστάσεως· Πνεῦμα τὸ γινώσκον ἀπαντα, τὸ διδάσκον, τὸ πνέον διόπου θέλει καὶ ἔσσον· διδηγοῦν, λαλοῦν, ἀποστέλλον, ἀφορίζον, παροξυνόμενον, πειραζόμενον, ἀποκαλυπτικὸν, φωτιστικὸν, ζωτικὸν, μᾶλλον δὲ αὐτοφῶς καὶ ζωήνασκοιοῦν, θεοποιοῦν, τελεοῦν, ὥστε καὶ προλαμβάνειν τὸ βάπτισμα, καὶ ἐπιζητεῖσθαι μετὰ τὸ βάπτισμα· ἐνεργοῦν δισα Θεός· μεριζόμενον ἐν γλώσσαις πυρίναις, διαιροῦν χαρίσματα, ποιοῦν ἀποστόλους, προφήτας, εὐαγγελιστές, ποιμένας καὶ διδασκάλους· νοερὸν, πολυμερές, σαφές, τρανὸν, ἀκώλυτον, ἀμόλυντον, ὄπερ ἵσον δύναταις σοφώτατον, καὶ πολύτροπον ταῖς ἐνεργείαις, καὶ σαφηνιστικὸν πάντων, καὶ τρανωτικὸν, καὶ αὐτεξούσιον, καὶ ἀναλλοιώτον, παντοδύναμον, παντεπίσκοπον, διὰ πάντων χωροῦν πνευμάτων, νοερων, καθαρῶν, λεπτοτάτων, ἀγγελικῶν οἵματι δυνάμειων, ὡς περ καὶ προφητικῶν, καὶ ἀποστολικῶν, κατὰ ταυτὸν, καὶ οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις. Ἀλλων δὲ ἀλλαχοῦ νενεμημένων, φημοῦται τὸ ἀπερίγραπτον, οἱ ταῦτα λέγοντες, καὶ διδάσκοντες, καὶ πρᾶς γε δὲλλον Παράκλητον, οἷον

C Ego quidem obtupesco, dum appellationum dignitatis considero, et quibus nominibus confundantur, qui Spiritui adversantur. *Spiritus Dei* dicitur, *Spiritus Christi*, *Spiritus Domini*, *ipse Dominus*, *Spiritus adoptionis*, *veritatis*, *libertatis*, *Spiritus sapientiae*, *intellectus*, *cōsiliī*, *fōrūdīnīs*, *scientia*, *pietatis*, *timoris Domini*. Etenim horum est omnium auctor, Qui omnia compleat essentia sua, omnia continet, cuius essentia replet orbem terrarum, cuius potentiam mundus non capit, qui bonus est, rectus. C Princeps natura, non gratia, sanctificat, non sanctificatur, metitur, sed enim nulla comprehendit mensura, se aliis communicat, sed nihil a quoque accipit, implet, non impletur, continet, non contingit; hæreditate percipitur, glorificatur, connumeratur, comminatur, est digitus Dei, ignis, quemadmodum et Deus, quo significantius, ut arbitror, ejusdem essentiae declaretur. *Spiritus* qui facit, qui per baptismum recreat, per resurrectionem: *Spiritus* qui novit omnia, qui docet, qui spirat ubi et quantum vult. Qui dirigit, qui loquitur, qui mittit, qui segregat, qui irritatur, qui tentatur, qui revelat, qui illuminat, qui vivificat, imo qui ipse lux est et vita. Qui homines Dei domicilia facit, divinosque reddit, qui initiat, ut et baptismum praoccupebit, et post baptismum requiratur. Qui facit omnia quae Deus. Qui in linguis igneis dispergitur. Qui munera dilargitur, facil apostolos, prophetas, evangelistas, pastores et doctores. Intelligibilis, multiplex, sapiens, manifestus, qui nullo potest impedimento prohiberi, nullo inquinamento maculari. Quod perinde est, ac si dicas, sapientissimus, et actionibus varius, omnia illustrans et patefaciens, sui juris, immutabilis, omnipotens, cuncta perspiciens, per omnes spiritus intelligibiles, puros et subtilissimos permeans, nempe angelicos et propheticos, atque apostolicos, idque codem tempore, et aliis alibi distributis; quo perspicuum sit, ipse mihi

nusquam comprehendere nec circumscribi. Qui hæc loquuntur, et docent, eumque Paracletum alium, tanquam alium Deum appellant, qui blasphemiam in ipsum solam non remitti sciunt, qui Ananiam et Saphiram, quod Spiritui sancto, Deo nimis, non autem homini, mentiti essent, tam horrendo reprehensionis et infamiae genere confixerunt, ut mortui conciderent, iine libi Spiritum sanctum, ut Deum, an ut aliud quidpiam videntur prædicare? Næ tu valde rudis es, et ab ipso Spiritu remotissimus, si hac de re dubitas, atque iudiges præceptore. Tam multæ igitur sunt, atque ita spirantes appellationes. Quid enim opus est verborum testimonia proferre? Cæterum quæ hic dicuntur humiliora, ut *dari*, *mitti*, *dispertiri*, *donum*, *tunus*, *insufflatio*, *promissio*, *intercessio*, et (ne singula enumerem) si quid aliud ejusmodi est, ea ad primam causam sunt referenda, ut illud, ex quo est, ostendatur, et ne tria divisa principia, et multiplex deorum numerus personas confundere, vel cum Ario naturas dividere.

Eiusdem ex oratione in Epiphianum.

Quod si magnitudine et gradibus Divinitatem metiris, et idcirco Spiritum parvum existimas, quod in columba specie se conspicuum præbuit, o pusille maximis de rebus disputator, potes eadem ratione regnum cœlorum etiam contemnere et aspernari, quoniam sinapis granulo comparatum est, et Jesu amplitudini adversarium anteferre, quod hic quidem mons magnus, et Leviathan, et corum quæ in aquis sunt, rex appetetur, ille vero agnus, et margarita, et gutta, et aliis ejusmodi nominibus parvis vocetur.

Eiusdem ex oratione in Pentecosten.

Qui Spiritum sanctum in rerum creatarum ordinem dejiciunt, contumeliosi sunt et mali servi, atque adeo malorum pessimi. Malorum enim servorum est, imperium rejicere, et adversus dominationem insurgere, atque id, quod liberum est, in eamdem secum servitutis classem redigere. Qui autem Deum eum censem, divini profecti viri sunt, ac splendido animo prædicti. Qui vero etiam appellant, si quidem apud viros probos, sublimes et excelsi sunt: sin autem apud abjectos et humiliatos, haud satis prudenter agunt; utpote qui luto margaritam, et imbecillæ auri tonitruï sonum, et solem in firmis oculis, et lacte adhuc uteribus solidum cibum committant; cum eos paulatim ad ulteriora promovere, atque ad sublimiora provehere conuenient, lumini lumen largiendo, ac veritati veritatem conciliando. Quocirca nos quoque, perfectiori interim sermone misso facto (nondum enim tempus id postulat), ad hunc modum cum ipsis disserimus.

Si quidem, o viri, nec increatum, nec temporis expertem Spiritum sanctum creditis, spiritu adversario haud dubie afflaminis: dabitis enim veniam, si zelo commotus, aspergins aliquod verbum extulero. Quod si hactenus saltem recte sentitis, ac belle valetis, ut manifestam impietatem fugiatis, atque eum, qui nos quoque liberos efficit, a servili-

A ἄλλον Θεὸν ὀνομάζοντες, οἱ τὴν εἰς αὐτὸν βλασφημῶν μόνον εἰδότες ἀσυγχώρητον, οἱ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν οὕτω φοβερῶς στηλιτεύσαντες, ἐπεῖδη ἐψεύσαντο τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ὡς Θεὸν φευαμένους, οὐκ ἀνθρώπου· οὗτοι τί θο: δοκοῦσι, πότερον θεὸν τὸ Πνεῦμα κηρύσσειν, ή ἀλλο τι; Ω; λαλον διτῶς παχὺς τις; καὶ πᾶσι τοῦ Πνεύματος, εἰ τοῦτο ἀπορεῖ, καὶ δέῃ τοῦ διάδειντος; Αἱ μὲν οὖν κλήσεις τοσαῦται, καὶ οὐτως ἔμφυχοι. Τι γάρ δεῖ σοι τὰς; ἐπὶ τῶν ἡμέρων παρατίθεται; "Οσα δὲ κάνταῦθα λέγεται ταπεινότερον, τὸ διδοσθαι, τὸ ἀποστέλλεσθαι, τὸ μερίσθαι, τὸ χάρισμα, τὸ δώρημα, τὸ ἔμφυσμα, ἡ ἐπαγγελία, ἡ ὑπέρεντευξίς, εἰ τε τι δῆλο τοιοῦτο, Ιητα μὴ καθ' ἕκαστον λέγω, ἐπὶ τὴν πρώτην αἵτια ἀνενεκτέον, Ιητα τὸ ἔκ οὐ δειχθῆ, καὶ μὴ τρεῖς ἀρχὴι μεμερισμέναι πολυθέως παραδεχθῶσιν. Ιητον γάρ εἰς διέδειαν καὶ Σαβελλίως συνάψαι, καὶ Ἀρειανῶς διατήσαι, τὸ μὲν τῷ προσώπῳ, τὸ δὲ ταῖς φύσεσιν. B παρεισηγένεται;

Toū αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὰ Φωταὶ λόγου.
Εἰ δὲ δηγοις, καὶ σταθμοῖς χρίνεις θεότητα, καὶ διὰ τοῦτο μικρόν σοι τὸ Πνεῦμα, ὅτι ἐν εἰδει περιστηρᾶς, ὡς μικρολόγῳ περὶ τὰ μέγιστα, ὥρα σοι καὶ βισιεῖαν οὐρανῶν ἀτιμάζειν, ὅτι κάκκῳ σινάπως ἀπεικάζεται, καὶ τῆς Ἰησοῦ μεγάλειτητος ὑπεραρπεῖν τὸν ἀντικείμενον, ὅτι δὲ μὲν δρος μέγα καλεῖται, καὶ Λευιαθάν, καὶ βασιλεὺς τῶν ἐν τοῖς ὄντας, δὲ ἀμυντὶς, καὶ μαργαρίτης, καὶ σταγῶν, καὶ ταπεινῶν προσαγορεύεται.

Toū αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν Πεντηκοστήν.

Tὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οἱ μὲν εἰς κτίσμα κατάγοντες, ὑδροστατοί, καὶ δοῦλοι κακοί, καὶ κακῶν κάκιστοι. Δούλων γάρ κακῶν, ἀθετεῖν δεσποτεῖαν, καὶ ἐπανισταθεῖς κυριότητι, καὶ δόμιδουλον ποιεῖν, ἑαυτοῖς τὸ ἐλεύθερον. Οἱ δὲ θεὸν νομίζοντες, Ἐνθεοί καὶ λαμπροὶ τὴν διάνοιαν. Οἱ δὲ καὶ ὀνομάζοντες, εἰ μὲν εὐγνῶμοσιν, ὑψηλοί· εἰ δὲ ταπεινοί, οὐκ οἰκονομικοί· πηλῷ μαργαρίτην πιστεύοντες, καὶ ἀκοῇ στρατιώτροντῆς ἡχον, καὶ ὄφθαλμοῖς ἀσθενεστέροις ἡλιον, καὶ τροφὴν στερεάν τοῖς ἔτι γάλα ποτίζομένοις· δέοντος κατὰ μικρὸν προάγειν αὐτοὺς εἰς τὸ ἐμπρόσθιον, καὶ προδιητάζειν τοῖς ὑψηλοτέροις, φωτὶ φωτὸς χαριζομένους, καὶ ἀληθείᾳ προξενοῦντας ἀλήθειαν· δέοντος καὶ τιμῆς τὸν τελείωτερον τέως ἀφέντες λόγου (οὐπω γάρ κατερήσ), οὐτως αὐτοῖς διαλεξόμενα. D

Εἰ μὲν οὐδὲ ἀκτιστον, ὡς οὐτοι, διμολογεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, οὐδὲ ἀγρονον, τοῦ ἐνεντοῦ πνεύματος σαφῶς ἡ ἐνέργεια· δότε τῷ ζῆτι τοι παρατολμῆσαι μικρόν. Εἰ δὲ τοσοῦτον γοῦν ὑγιαίνετε, ὥστε τὴν πρόδηλον φεύγειν ἀσθείαν, καὶ τῆς δουλείας ἔξι τιθέναι τὸ καὶ ἡμᾶς ποιοῦν ἐλεύθερους, τὸ ἔξης αὐτοῖς σκέψασθε, μετὰ τοῦ ἄγιου Πνεύματος.

ματος, και ήμων. Πειθομαι γάρ ποσώς τούτου μετέχειν ύμᾶς, και ως οικεῖος ήδη συνδιασκέψομαι. Ή δότε μοι τὸ μέσον τῆς δουλείας, και τῆς δεσποτείας, ἵνα εκεῖ θῶ την ἀξίαν τοῦ Πνεύματος· η τὴν δουλείαν φεύγοντες, οὐκ ἀδηλον, διότι τάξεις τὸ ζητούμενον.

Άλλὰ ταῖς συλλαβαῖς δυσχεραίνετε, και προσποταίστε τῇ φωνῇ, και λίθος προστόμματος ύμεν τοῦτο γίνεται, και πέτρα σκανδάλου, ἀπει καὶ Χριστὸς τισίν. Ἀνθρώπινον τὸ πάθος. Συμβόμεν ἀλλήλοις πνευματικῶς. Γενώμεθα φιλάδελφοι μάδλον, η φίλαυτοι. Δότε τὴν δύναμιν τῆς θεότητος, καὶ δώσομεν ύμεν, τῆς φωνῆς τὴν συγχώρησιν· δμολογήσατε τὴν φύσιν ἐν δίλλαις φωναῖς, αἰς αἰδεῖσθε μᾶλλον· καὶ ως ἀσθενεῖς ύμᾶς λατρεύσομεν· ξετιν ἀ καὶ τῶν πρὸς ἡδονὴν παρακλέψαντες. Αἰσχρὸν μὲν γάρ, αἰσχρὸν, καὶ ικανῶς ἀλογον, κατὰ ψυχὴν ἐρήμωμένους, μικρολογεῖσθαι περὶ τὸν ἥχον, καὶ κρύπτειν τὸν θησαυρὸν, ὥσπερ ἄλλοις βασκαλοντας, η μὴ καὶ τὴν γλώσσαν ἀγίαστης δεδοικτάς· αἰσχιον δὲ ήμεν· ὅτι ἐγκαλοῦμεν παθεῖν, καὶ μικρολογίαν καταγινώσκοντας, αὐτοὺς μικρολογεῖσθαι περὶ τὰ γράμματα.

nos et minutos vos præbere, ac thesaurum occultare, quasi aliis cum invidentes, aut metuentes, ne linguam quoque vestram sanctificetis; turpius autem vobis est, eodem vitio teneri, quod vobis objiciens, atque, cum vestram de minutis rebus contentionem damnum, minute etiam de litteris disputare.

Μιᾶς Θεότητος, ὡδύτοι, τὴν Τριάδα ὁμολογήσατε, εἰ δὲ βούλεσθε, μιᾶς φύσεως· καὶ τὴν Θεός φωνὴν παρὰ τοῦ Πνεύματος ύμεν αἰτήσομεν. Δώσει γάρ, εὖ οἶδα, δ τὸ πρῶτον δοὺς, καὶ τὸ δεύτερον, καὶ μάλιστα, εἰ δειλία τις εἴη πνευματική, καὶ μὴ ξετασίας διαθολεῖκή, τὸ μαχόμενον. Ετι ταφέστερον εἴπω καὶ συντομώτερον· Μήτε ύμεις ημᾶς εὐθύνητε τῆς ύψηλοτέρας φωνῆς (φθόνος γάρ οὐδεὶς ἀναδάσεως), οὔτε ήμεις τὴν ἐφικτὴν τέως ύμεν ἐγκαλέσομεν. ἔνως δὲν καὶ δι' ἀλλης ὀδοῦ πρὸς τὸ αὐτὸν φέρησθε καταγώγιον. Οὐ γάρ νικῆσαι ζητοῦμεν, ἀλλὰ προσλαβεῖν ἀδελφοὺς, ὃν τῷ χωρισμῷ σπαρασσόμεθα. Ταῦτα ύμεν, παρ' οἵς τι καὶ ζωτικὸν εὑρίσκομεν, τοῖς περὶ τὸν Υἱὸν ὑγιαίνοντας· ὃν τὸν βίον θαυμάζοντες, οὐκ ἐπαινοῦμεν πάντη τὸν λόγον· οἱ τὰ τοῦ Πνεύματος ἔχοντες, καὶ τὸ Πνεῦμα προτάλεστε, ἵνα μὴ ἀθλῆτε μόνον, ἀλλὰ καὶ νομίμως, ἐξ οὗ καὶ ὁ στέφανος. Οὗτος ύμεν δοθεὶη τῆς πολιτείας μιτθός. ὁμολογῆσαι τὸ Πνεῦμα τελείως, καὶ κηρύξαι σὺν ήμεν τε καὶ πρὸ ήμῶν δοσον δξιον. Τολμῶ τι καὶ αποτελεῖτε, ut non solum certetis, sed etiam legitime, cum hinc quoque coronæ decus comparetur. Hoc vobis morum et vite præmium detur, ut Spiritum plene perfecteque conlitemini, ac nobiscum, ino etiam ante nos, quantum æquum est, prædicetis.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀλγον.

Τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἦν μὲν ἀεὶ, καὶ έστι, καὶ έσται, οὐτε ἀρέσμενον, οὐτε πανοδομενον, ἀλλὰ ἀτὶ Πατέρι καὶ Υἱῷ συντεταγμένον, καὶ συναριθμούμενον· οὐδὲ γάρ ἐπρεπεν ἐλείπειν ποτὲ, η Υἱὸν Πατέρι, η Πνεῦμα Υἱῷ. Τῷ μεγίστῳ γάρ δὲν ἦν ἀδοξίας η Θεότης, ὥσπερ ἐκ μεταμελείας ἐλθοῦσα εἰς συμπλήρωσιν τελειότητος. Ἡν οὖν ἀεὶ μεταληπτὸν, οὐ

A ordine eximatis, quod sequitur, una cum Spiritu sancto ac nobis, expedite. Vos quippe quadamtempore ipsius participes esse confido, ac jam velut cum nostris simul rem considerabo. Aut inibi ali quid, quod inter servitatem et dominationem interjectam sit, date, ut illic Spiritus dignitatem collocem: aut, cum servitutis nomen fugiat, non obscurum erit, quo loco atque ordine id, quod exquiritur, ponetis. At syllabas moleste fertis, atque ad vocem impingitis, lapisque offensionis et petra scandali hoc vobis efficitur¹, nec mirum, cum Christus quoque nonnullis scandalis fuerit. Humanus is quidem affectus. Verum spiritualiter inter nos hanc controversiam transigamus: fratrem potius charitatis studium, quam nostri amorem praet nobis feramus. Vim divinitatis ac potentiam nobis date, et nos vicissim divinitatis vocem vobis concedemus. Naturam alii vocibus, quibus plus tribuitis, confiteamini; ac vos, ut infirmos curabimur, non nulla vobis grata et jucunda suffrant. Etenim turpe quidem illud est, turpe, inquam, ac perabsurdum, cum animo valeatis, circa vocis sonum jejunos et minutos vos præbere, ac thesaurum occultare, quasi aliis cum invidentes, aut metuentes, ne linguam quoque vestram sanctificetis; turpius autem vobis est, eodem vitio teneri, quod vobis objiciens, atque, cum vestram de minutis rebus contentionem damnum, minute etiam de litteris dis-

B Trinitatem, o viri, unius Deitatis esse fateremini, aut, si magis placet, unius naturæ; atque hanc vocem, Deus, a Spiritu vobis postulabimus. Dabit enim profecto secundum, qui primum dedit, idque potissimum, si id de quo pugnatur, spiritualis quedam timiditas fuerit, non autem diabolica contentio. Atque, ut apertius et compendiosius loquar, sic inter nos agamus, ut nec vos, sublimioris vocis causa, nos in crimem vocelis (nec enim invidia ei reprehensione premi debet hujusmodi ascensus): nec nos vicissim eam vocem, cuius modo capaces estis, vobis objiciemus, quandiu alio itinere ad idem hospitium feremini. Non enim victoria in ambimus, sed, ut fratres, quorum disjunctione cruciamur, ad nos redeant, laboramus. Atque haec ad vos dicta sint, apud quos vitale quidpiam reperimus, quippe qui sancti atque integre de Filio sentiatis; quorum, cum vitam mirifice probemus, doctrinam tamen nos omni ex parte landamus; qui cum ea, quæ sunt Spiritus, habentis, Spiritum quoque insuper assu-

Ex eadem oratione.

Spiritus sanctus semper quidem erat et est, et erit, nec ullo ortu generatus, nec finem habiturus, sed semper cum Patre et Filio conjunctus, atque connumeratus: nec enim conveniebat ut vel Pater Filio, vel Filius Spiritu sancto unquam careret. Nam aliqui maximum divinitati dedecus conflaretur, ut quæ ad perfectionem tanquam ex pœnitentia

¹ Isa. viii, 14; Rom. ix, 55.

lia venisset. Erat igitur semper perceptibilis, non Δ particeps; percipientis, non ab alio perfectus; explens, non expletus; sanctificans, non sanctificatus; deificans, non deificatus: ipse semper, et secum, et cum iis, quibus adjunctus est, idem et aequalis; invisibilis, temporis expers, nullo loco inclusus, immutabilis; qualitate, quantitate, forma et tactu carentes, seipsum movens, ac sempiternum motum habens, arbitrii liber, per se potens, omnipotens (tametsi ad primam causam, ut omnia ea quae Unigeniti sunt, ita etiam quae Spiritus sancti sunt, referantur); vita, et vivificans; lux, et lucis largitor; bonitas ipsa, et fons bonitatis; Spiritus rectus, principalis, dominus, mittens, segregans, templum sibi exstruens, viam praemonstrans, arbitratu suo operans, gratiasque dividens; Spiritus adoptionis, B veritatis, sapientiae, intellectus, scientiae, pietatis, consilii, fortitudinis¹, timoris, quemadmodum humorantur; per quem Pater cognoscitur, et Filius glorificatur, et a quibus solis ipse cognoscitur, una classis, unus cultus, una adoratio, potentia, perfectio, sanctitas. Quid pluribus verbis opus est? Omnia, quaecunque Pater habet, sunt Filii, praeterquam quod ingenitus non est. Omnia quaecunque Filius, Spiritus sancti sunt, si generationem excepis. Haec porro substantiam non secernunt, ut quidem ipse sentio, verum circa substantiam secernuntur.

Ex eadem oratione.

Primum igitur Spiritus sanctus in angelicis, et celestibus virtutibus, iisque, quae post Deum primae sunt, eumque circumstant, vim suam exercet. Neque enim aliunde perfectionem et splendorem habent, idque præterea, ut ad malum ægre, vel nullo prorsus modo moveri queant, quam a Spiritu sancto. Deinde in Patribus et prophetis, quorum alii Deum per imaginem viderunt, aut cognoverunt, alii autem etiam res futuras præsciverunt, impressam nimurum per Spiritum sanctum principem animi partem habentes, et cum futuris tanquam cum præsentibus versantes. Hujusmodi quippe Spiritus vis ac potentia est. Tum in Christi discipulis (Christum enim prætermisit, cui aderat, non ut operans, sed ut aequalem comitans); iisque tristariam, prout ipsorum captus ferebat, tribusque temporibus: nempe, antequam Christus per Passionem glorificatus esset: postquam per Resurrectionem glorificatus fuit: ac denique post ejus ad celos Ascensionem, sive restitutionem, sive quoque cuncte res ea sit appellanda. Hoc autem perspicue ostendit, tum prima illa morborum spirituumque depulsio, quae scilicet non absque Spiritus nomine stebat; tum illa post confessum salutis nostræ negotium insuffratio, quae divinioris proculdubio inspirationis specimen habebat; tum postremo præsens haec ignarum linguarum divisionem, quam etiam solemnii festo celebramus. Verum primo quidem, obscure; deinde, expressius; nunc vero, perfectius, utpote qui non jam operatione sola præsens sit, ut prius, sed essentiali, ut sic lo-

metaphorice teleniūn, ou τελειούμενον πληροῦν, οὐ πληρούμενον ἀγαίζον, οὐχ ἀγαίζομενον θεοῦ, οὐ θεούμενον αὐτὸς εἰστῶ ταυτὸν ἀλι, καὶ οἱ συντέταχται ἀδρατον, διχρονον, ἀχώρητον, ἀναλλοιωτον, ἀποιον, ἀποσον, ἀνείδεον, ἀναφές, αὐτοκήνητον, ἀειχίνητον, αὐτεξουσιον, αὐτοδύναμον, παντοδύναμον (ει καὶ πρὸς τὴν πρώτην αἰτίαν, ὥσπερ τὰ τοῦ Μονογενοῦς ἄπαντα, οὕτω δὴ καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος ἀναπέμπεται). ζωή, καὶ ζωοποιόν φῶς, καὶ χορηγὸν φωτός αὐτοαγαθὸν, καὶ πηγὴ ἀγαθότητος. Πνεῦμα εὐθὲς, ἡγεμονικὸν, κύριον, ἀποστέλλον, ἀφορίζον, ναυποιοῦν εἴσατο, δῆμηροῦν, ἐνεργοῦν ὡς βούλεται, διαιροῦν χαρίσματα. Πνεῦμα ιεροεσίας, ἀληθείας, σοφίας, συνέσεως, γνώσεως, εὐσεβείας, βουλῆς, λογίου, φόδου, τῶν ἀπηριθμημένων. δὲ οὐ Πατήρ γινώσκεται, καὶ Υἱὸς δοξάζεται, καὶ παρ' ὃν μόνων γινώσκεται, μία σύνταξις, λατρεία μία, προσκύνησις, δύναμις, τελεότης, ἀγιασμός. Τι μοι μαρχρολογεῖν; Πάντα δσα δ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ, πλὴν τῆς ἀγενησίας. Πάντα δσα δ Υἱός, τοῦ Πνεύματος, πλὴν τῆς γεννήσεως. Ταῦτα δὲ οὐκ οὐσίας διφορίζει, κατά γε τὸν ἔμδον λόγον, περὶ οὐσίαν δὲ ἀφορίζεται.

'Εκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τοῦτο ἐνέργει, πρότερον μὲν ἐν ταῖς ἀγγελίας καὶ οὐρανίοις δυνάμεσι, καὶ δσαι πρῶται μετὰ Θεὸν, καὶ περὶ θεόν. Οὐ γάρ ἀλλοθεν αὐταῖς τελείωσις καὶ ἡ Ἑλλαμψίς, καὶ τὸ πρὸς κακάν δυσκίνητον, ἡ ἀκίνητον, ἡ παρὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Ἐπειτα ἐν τοῖς Πατράσι, καὶ ἐν τοῖς προφήταις, ὃν οἱ μὲν ἐφαντάσθησαν θεόν, ἡ ἔγνωσαν, οἱ δὲ καὶ τὸ μέλλον προέγνωσαν τυπούμενο τῷ Πνεύματι τὸ ἡγεμονικὸν, καὶ ὡς παροῦσι συνόντες τοῖς ἐσούμενοις. Τοιαύτη γάρ τοι Πνεύματος δύναμις. Ἐπειτα ἐν τοῖς Χριστοῦ μαθηταῖς (ἐῶ γάρ Χριστὸν εἰπεῖν, φῶ περιγράψεις ἐνεργοῦν, ἀλλ' ὡς διοτίμῳ συμπαριστοῦν) καὶ τούτοις τρισσῶς, καθ' ὅσον σοί τε ἡσαν χωρεῖν, καὶ κατὰ καιροὺς τρεῖς: πρὸς δοξασθῆναι Χριστὸν τῷ Ηδεῖ: μετὰ τὸ δοξασθῆναι τῇ Ἀναστάσει. μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς Ἀνάστασιν, ἡ ἀποκατάστασιν, ἡ δὲ τι χρή λέγειν. Δηλοῖ δὲ τὴν πρώτη τῶν νόσων, καὶ τὴν πνευμάτων κάθαρσις, οὐκ διευ Πνεύματος δηλαδή γενομένη. καὶ τὸ μετὰ τὴν οἰκονομίαν ἐμφύσημα, σαφῶς δὲ ἐμπνευστις θειοτέρα καὶ δὲν μερισμὸς τῶν πυρίων γλωσσῶν, δ καὶ πανηγυρίζομεν. Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον, ἀμυδρῶς τὸ δὲ δεύτερον, ἐκτυπωτέρον τὸ δὲ δὲν τελεώτερον, οὐχ ἔτι ἐνεργείᾳ παρόν, ὡς πρότερον, οὐσιωδῶς δὲ, ὡς ἀν εἰποι τις, συγγινόμενό τε καὶ συμπολιτευόμενον. Ἐπρεπε γάρ, Υἱοῦ σωματικῶς ἡμῖν διμήτησαντος, καὶ αὐτὸς φανῆναι σωματικῶς καὶ Χριστοῦ πρὸς εἴσατον ἐπανελθόντος, ἐκεῖνο πρὸς ἡμᾶς κατελθεῖν ἐρχόμενον μὲν ὡς Κύριον, πεμπόμενον δὲ ὡς οὐκ ἀντίθεον. Αἱ γάρ τοι εἰς φωναῖς οὐχ ἥπτον τὴν διμόνιαν δηλοῦσιν, ἡ φύσεις χωρίζουσιν.

¹ Isa. xi, 12.

quae, modo adsit, simulque versetur. Nam cum Filius corpoream nobiscum consuetudinem habuisse, Spiritum quoque corporeo modo cerni conveniebat; et cum Christum ad secess reversus esset, eum ad nos descendere et quidem ita, ut et, tanquam Dominus, veniret, et, tanquam Deo nequaquam oppositus, mitteretur. Etenim hujusmodi voces non minus concordiam declarant, quam naturam distractant.

Διὰ τοῦτο, μετὰ Χριστὸν μὲν, ἵνα Παράκλητος ἡμῖν μὴ λείπῃ· Ἀλλοὶ δὲ, ἵνα σὺ τὴν δομοτιμίαν ἐνθυμηθῆς. Τὸ γὰρ, ἀλλοὶ, ἀλλοὶ οἰοῦνται· ἔγω, καθίσταται. Τοῦτο δὲ συνδεσμοτείας, ἀλλ' οὐκ ἀτιμίας ὄνομα. Τὸ γὰρ, ἀλλοὶ, οὐκ ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν δμοσιεύσιων οἴδα λεγόμενον.

*Toῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Κληδόνιον λογοειδοῦς
βῆ ἐπιστολῆς.*

Ἡμεῖς τῆς κατὰ Νίκαιαν πίστεως τῶν ἀγίων Πατέρων, τῶν ἁκείσε συνελθότων ἐπὶ καθαιρέσει τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως οὐδὲν οὔτε προετιμήσαμεν πώποτε, οὔτε προτιμᾶν δυνάμεθα, ἀλλ' ἑκείνης ἐσμὲν τῆς πίστεως, καὶ ἐσόμεθα, σὺν Θεῷ, προσδιαρθροῦντες τὸ ἐλειτῶς εἰρημένον ἔκελοντο περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, διὰ τὸ μὴ κεχινήσθαι τὸ τηνικαῦτα τουτὸν τὸ ζήτημα, διὶ μᾶς Θεότητος εἰδέναι γρῆ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Γίδον, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Θεὸν καὶ τὸ Πνεῦμα γινώσκοντας.

Ἐτι κατὰ τῶν Πνευματομάχων τοῦ Νόσοντος ἐκ τοῦ λόγου τοῦ πρὸς Σιμπλίκιον.

Ιερὸς δὲ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου οἱ βλασφημοῦντες τὸ αὐτὸν λέγουσιν, διὰ τερή τοῦ Κυρίου, διὶ ἐστὶ καὶ τοῦτο κτιστόν. Ἡ δὲ Ἐκκλησία ἐπίσης, ὡς περὶ τοῦ Γίδου, οὖτω καὶ περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος πίστεύεται, διὶ ἐστὸν ἀκτιστόν, καὶ διὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἐκ τῆς τοῦ ὑπερκειμένου ἀγαθοῦ μετουσίας γίνεται ἀγαθή. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἀγιον ἀπροσδεές ἐστι τοῦ ἀγαθούντος. Ἀγαθὸν γάρ φύσει ἐστὶ, καθὼς ἡ Γραφὴ μαρτυρεῖ. Καὶ διὶ ἡ κτίσις δόηγεται παρὰ τοῦ Πνεύματος, τὸ δὲ Πνεῦμα τὴν δόηγιαν χαρίζεται. Ἡ κτίσις ἥγεμονεύεται, τὸ δὲ Πνεῦμα ἥγεμονεύει. Ἡ κτίσις παρακαλεῖται, τὸ δὲ Πνεῦμα παρακαλεῖ. Ἡ κτίσις δουλεύει, τὸ δὲ Πνεῦμα ἀλευθεροῦ. Ἡ κτίσις σπιζεται, τὸ δὲ Πνεῦμα τὴν τῆς σοφίας δίδωσι χάριν. Ἡ κτίσις μεταλαμβάνει τῶν χαρισμάτων, τὸ δὲ Πνεῦμα κατ' ἔξουσιαν χαρίζεται. Πάντα γάρ ἐνεργεῖ ταῦτα τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα, διαρροῦν ἕδιξ ἐκστοτῷ, καθὼς βούλεται. Καὶ μυρίας ἀλλας ἐκ τῶν Γραφῶν ἔστιν ἀποδεῖξις εὑρεῖν, διὶ πάντα τὰ ὑψηλὰ καὶ θεοπρεπή νομάτα, ὅσα παρὰ τῆς Γραφῆς τῷ Πατρὶ καὶ Γίδῃ ἐφαρμόζεται, ταῦτα καὶ περὶ τὸ ἀγιον θεωρεῖται Ηνεῦμα, ἡ ἀφθορία, ἡ μακαρίωτης, τὸ ἀγαθὸν, τὸ σοφὸν, τὸ δυνατὸν, τὸ δίκαιον, ἡ ἀγιότης, πάντα τοιμον δυνομα οὕτω λέγεται ἐπὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Γίδου λέγεται, πλήν τούτων, διὸ ὡν αἱ ὑποστάσεις τρανῶς τε καὶ ἀσυγχύτως ἀπ' ἀλλήλων διαχωρίζονται. Λέγω δὲ, διὶ οὔτε Πατήρ λέγεται τὸ Ηνεῦμα τὸ ἀγιον, οὔτε Γίδος, τὸ δὲ ἄλλα, ὅσα ὁ Ιατήρ καὶ ὁ Γίδος δυνομάζεται, ταῦτα καὶ τῷ ἀγιῷ Ηνεύματι παρὰ τῆς Γραφῆς ἐφαρμόζεται. Διὰ τούτων οὖν καταλαμβάνουμεν, διὶ ἄνω τῆς κτίσεως ἐστι-

Ideiceo, post Christum quidem accedit, ne Paracletus nobis desit: Alius autem, ut tu honoris aequalitatem cogites. Quod enim ait, *alius, alium, qualis ego sum, constituit*. Hoc porro nomen patrem imperii gradum indicat, non ignominiam, Vox enim, *alius*, non de alienis, sed de iis, quorum cadem substantia est, usurpatur.

Eiusdem ex altera ad Cledonium epistola, quæ præ longitudine instar est libri.

Nos fidei, quæ in concilio Nicæno a sanctis Patribus, illie ad evertendam heresim Arianam congregatis, declarata est, nihil unquam anteposimus, nec anteponere possumus: sed ex illa sumus fidei, atque erimus, Deoque auxiliante quod ab illis auditæ absolute de Spiritu sancto, propterea quod hæc questio tunc non tractabatur, dictum est, explicabimus. Cum enim decrevissent, oportere credere unius esse divinitatis Patrem, et Filium. Spiritum sanctum Deum utique et Spiritum sanctum agnoscebant.

Item adversum Spiritus oppugnatores, Gregorii Nyssæ pontificis ex oratione ad Simplicium.

Quod autem de Domino, idem de Spiritu sancto contumeliosi homines dicunt, nempe ipsum quoque creatum esse. Ecclesia vero ut de Filio, sic etiam de Spiritu sancto pariter credit, creatum non esse; et res omnes creatas ex supremi boni communione fieri bonas, Spiritum sanctum autem nemine, a quo bonus fiat, indigere: natura enim es-e bonum, ut Scriptura testatur. Res creatas a Spiritu sancto dirigi, ipsum eis directionem largiri; res procreatas duci, Spiritum esse duotorem; res creatas consolationem aequipare, Spiritum esse consolatorem; res creatas esse servas, Spiritum eas in libertatem vindicare; res creatas sapientes fieri, Spiritum sapientiae gratiam elargiri; res creatas innumerum participes effici, Spiritum munera tribuere; hæc enim omnia agit unus et idem Spiritus, dividens sigillatum unicuique, uti vult. Innumerabilia possunt alia ex Scripturis testimonia depromi, quibus perspicuum sit, omnia sublimia divinaque nomina, quæ Patri Filioque tribuantur, ad Spiritum sanctum etiam pertinere, cuiusmodi sunt immortalitas, beatitudo, bonitas, sapientia, potentia, justitia, sanctitas, quidquid denique præclarum de Patre et Filio dicitur, id item de Spiritu sancto, exceptis iis quibus vere et sine confusione distinguuntur ipsæ personæ. Exempli gratia, nec Pater dicitur, nec Filius. Reliqua vero nomina, quibus Pater Filiusque vocantur, a Scriptura in Spiritum sanctum etiam conferuntur. Ex his ergo colligimus, Spiritum sanctum rebus creatis esse præstanterem. Quapropter ubi Pater et Filius intelligitur, illie etiam intelligitur Spiritus sanctus. Porro re

bus creatis præstantior est Pater et Filius, ex quo sequitor ut præstantior item sit Spiritus sanctus. Itaque quid rebus creatis Spiritum sanctum anteponit, is rectam et sanam doctrinam complexus est. Unam enim naturam increatam in Patre, et Filio, et Spiritu sancto constituitur. Verum quoniam, ut probent Spiritum sanctum esse creatum, afferunt verba Prophetæ dicentis : *Qui firmat tonitruum, et creat spiritum, et evanitiat ad homines Christum suum*¹, sciendum est, alium a Propheta dici spiritum in tonitruo firmando creari, non autem Spiritum sanctum. Mystica enim ratione per tonitruum intelligitur Evangelium. In quibus igitur firma gigantur et immobilis in Evangelium fides, ii per fidem ex eo, quod caro sunt, spiritus sunt. Nam, ut Dominus ait : *Quod natum est ex carne, caro est : et quod natum est ex Spiritu, spiritus est.* Deus igitur est, qui vocem evangelicam credentibus confirmans, eum, qui credit, spiritum efficit. Qui autem ex Spiritu natus est, per ejusmodi vocem effectus est spiritus, Christum enuntiat : quoniam, inquit Apostolus, *nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto*².

φωνήν τοις πιστεύουσι πνεῦμα ποιῶν τὸν πιστεύοντα.
τῆς τοιαύτης βροντῆς γενθένεος ἀπαγγέλλει τὸν Χ
εἰλεῖται Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ.

Ejusdem ex oratione de Filii et Spiritus divinitate.

Spiritus oppugnatores eum in Scriptura Deum appellatum negant, aiuntque divinitatis vocabulo naturam significari. Quod quidem cum Spiritui tributum non sit, colligunt ejusdem non esse naturam cum Patre et Filio Spiritum sanctum. Sed stulti maledicti sui serpentem accusatorem accipiant. Ostendit enim divinitatis vocabulo non naturam divinam, sed spectandi vim significari, cum primis parentibus consulens, ut arborem veritatem attingerent: *Aperientur, inquit, oculi vestri, et eritis sicut dixi*³. Divinitatis ergo vocabulum non naturam, sed videndi indicat facultatem. Negabunt igitur videri Spiritum sanctum et hoc de re decertabunt? Si igitur videt re ipsa nominatus est Deus. Quod si id querunt ex Scriptura intelligere, quis Ananias sacrilegium vidiit, quod in occulto cum conjugi solus commisit? Quis illud Petro denunciavit? nonne Spiritus sanctus? Qui et in Petro erat, et Ananias aderat? Idecirco Petrus: *Ad quid, inquit, implevit Satan as cor tuum ut mentireris Spiritui sancto? Non es mentitus hominibus, sed Deo*⁴. Quemadmodum igitur, qui ratione prædictum contumelia afficit, hominem afficit contumelia, et non in duos illam confert; ad unam enim personam duobus nominibus designant id refertur: sic et Petrus cum et Spiritui et Deo diceret Ananiam esse mentitum, unum, non duos sic sentientibus demonstravit.

όνκιος εἰς δύο τινάκις φέρει τὴν ὄνδριν, ἀλλὰ πρὸς ἓν πρέσωπόν ἔστιν ή ἀναφορὰ, διαφόροις ὀνόμασι γνωρίζομενη· οὐτοί καὶ οἱ Πέτρος, καὶ Πνεῦμα, καὶ Θεὸν εἰπών παρὰ τοῦ Αντινού διεψευσμένον, τεινότες τὸ δύο τοῖς υγοῦσιν εὐστρίψων: ἀποδείχυσιν.

¹ Psal. cxix. 17. ² I Cor. xii. 3. ³ Gen. iii. 3. ⁴ Act. v. 3, 4.

Tοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ προσευχῆς τρίτου Αἴτιον. *Eiusdem ex oratione tertia de prece.*

Οὐ μὲν εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος, Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, φησίν· δὲ δὲ Λουκᾶς ἀντὶ τοῦ, εἰ Ελθέτω ἡ βασιλεία σου, οἱ Ελθέτω τὸ ἄγιόν σου Πνεῦμα ἄφ' ἡμᾶς, καὶ καθαρισάτω ἡμᾶς, εἶργε. Τι ἔροῦσι πρὸς ταῦτα οἱ θραυστομοῦντες κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἄγιου; Ποιῶ διανοίᾳ τὸ τῆς βασιλείας ὑψος εἰς ταπεινότητα δουλείας μετασκευάζουσι; Βασιλεία τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἔστιν, ὡς ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς βοᾷ διαρρήδην. Ή δὲ βασιλεία βασιλεύει πάντως, οὐ βασιλεύεται. Εἰ οὖν βασιλεύει τὸ Πνεῦμα, πῶς τῇ δουλευούσῃ φύσει τοῦ το συναριθμούσιν αἱ ματαίδηρονες;

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἐλθέτω τὸ ἄγιόν σου Πνεῦμα ἄφ' ἡμᾶς, καὶ καθαρισάτω ἡμᾶς, φησὶν δὲ Λουκᾶς. Εἰ οὖν τὸ ἀριστεῖαις μόνου τοῦ Θεοῦ ἔστιν, ὡς καὶ αὐτὸι ἐλεγον οἱ ἄπιστοι Ιουδαῖοι, δὲ τὴν δύναμιν τῆς ἀρέσσεως τῶν ἀμαρτιῶν τῷ ἄγιῳ Πνεύματι προσμαρτυρήσας συνεμπατύρησε πάντως αὐτῷ καὶ τὴν θεότητα. Ἀλλὰ μήν αὐτὸι τοῦτο καὶ τῷ Μονογενεῖ προσμαρτυρεῖ δὲ Ἀπόστολος. Καθαρισμὸν γάρ, φησι, τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν κοινωνεύοντος, διάθισεν δὲ δεξιὰν τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Πατρός. Οὐκοῦν δὲ ἐκατέρων τὸ ἔργον, τοῦ τε καθαρίζοντος τὰς ἀμαρτιὰς Πνεύματος, καὶ τοῦ τὸν καθαρισμὸν πεποιηκότος Χριστοῦ. Όν δὲ ἡ ἐνέργεια μία, τούτων καὶ ἡ δύναμις πάντως ἡ αὐτή. Πᾶσα γάρ ἐνέργεια δυνάμεων ἔστιν ἀποτέλεσμα. Εἰ οὖν καὶ ἐνέργεια, καὶ δύναμις μία, πᾶς ἔστιν ἐπερόητα φύσεως νοῆσαι, ἐν οἷς οὐδεμίνιν κατὰ τὴν δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν διαφορὰν ἔξευρίσκομεν;

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τὸ μὲν ἄγιον Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ δν καὶ Χριστοῦ Πνεῦμα ἔστι καὶ λέγεται, δὲ δὲ Γῆς ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁν, οὐκέτι καὶ τὸ Πνεύματος ἔστιν, οὐδὲ λέγεται, οὐδὲ ἀντιστρέψει ἡ σχετικὴ αἰνὴ ἀκολουθία, ὡς δύνασθει κατὰ τὸ Ιεσον δὲ ἀναλύσεως ἀντιστραφῆναι τὸν ἄγιον, καὶ ὥσπερ Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα λέγομεν, οὗτω καὶ τοῦ Πνεύματος Χριστὸν δύναμέσιν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ βαπτίσματος λόγου.

Βαπτίζοτες αὐτοὺς, φησὶ, εἰς τὸ δυρο τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Γεω, καὶ τοῦ ἄγιον Πνεύματος. Πῶς εἰς τὸ δυομα τοῦ Πατρός; Ἐπειδὴ ἀρχὴ τῶν πάντων. Πῶς εἰς τὸ τοῦ Γεω; Ἐπειδὴ δημιουργὸς τῆς κτίσεως. Πῶς εἰς τὸ τοῦ ἄγιον Πνεύματος; Ἐπειδὴ τελειωτικὸν τῶν πάντων. Διατὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις κατακερματίζεις εἰς διαφόρους φύσεις, καὶ τρεῖς ἔργαζά θεοὺς ἀνομοιους ἀλλήλων, μίαν παρὰ πάντων καὶ τὴν αὐτὴν χάριν δεχόμενος;

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Φησὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα διὰ τοῦ Δαβὶδ· Σήμερον ἔτι τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐτῷ παραπικρασμῷ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐτῇ ἔρημῳ, οὐ ἐκε-

Adveniat, Ματθαῖος ¹ *inquit, regnum tuum.* Quorum verborum loco: *Adveniat, inquit Lucas, Spiritus sanctus tuus in nos, et nos expurget.* Quid ad hæc respondebunt qui ore impudenti audent Spiritum sanctum impugnare? Quia mente regni sublimitatem in servitutis transferent humilitatem? Regnum est, ut Lucas aperte clamat, *Spiritus sanctus, quod quidem regnum omnibus imperat, non autem imperio subjectum est.* Quod si Spiritus imperat, quomodo illum dementes isti cum natura seriente connumerant?

Ex eadem oratione.

Adveniat, inquit Lucas, Spiritus sanctus tuus in nos, et nos emundet. Quod si solius est Dei peccata dimittere, id quod ipsi quoque Iudei increduli dixerunt, qui testimonio suo tribuit Spiritui sancti remittendi peccata facultatem, is eidem etiam divinitatem attribuit. Atqui eamdem facultatem Apostolus tribuit Unigenito: *Purgationem, inquiens, peccatorum nostrorum factis sedit in dextera magnitudinis Dei* ². Unum igitur est opus utrinque, tum Spiritus peccata expurgantis, tum Christi purgationem facientis. Quorum autem una est actio, eorum et vis eadem omnino. Omnis enim actio facultatis perfectio est. Quamobrem si actio et vis est eadem, quomodo natura diversitas intelligi potest in illis, in quibus nullum facultatis actionisque discernimus deprehendimus?

Ex eadem oratione.

Spiritus sanctus et ex Deo est, et Christi Spiritus est atque dicitur. Filius autem cum ex Deo sit, non Spiritus etiam est, neque dicitur. Hæc enim ordinis series non sequitur, ut ex seculo per resolutionem sibi vicissim ratio respondeat, et quemadmodum Christi Spiritum dicimus, sic etiam ipsius Spiritus Christum appellemus.

Eiusdem ex oratione de baptismo.

Baptizantes, inquit, eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ³. Cur in nomine Patris? Quia rerum est omnium principium. Cur in nomine Filii? Quia est rerum omnium procreatarum effector. Cur in nomine Spiritus sancti? Quia res perficit universas. Quid igitur tu, cum unam ab omnibus eamdemque gratiam accipias, has tres personas in natureas diversas dividis, tresque inter se dissimiles deos facis?

Ex eadem oratione.

Spiritus sanctus per Davidem: Hodie, inquit, si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione, secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri ⁴. Hæc

¹ Matth. vi, 10. ² Hebr. i, 3. ³ Matth. xxviii, 19.

⁴ Psal. xciv, 8, 9.

divus Apostolus commemorans : Sic dicit, inquit, Αρασάρ με οι πατέρες όμων. Τούτων μεμνημένος Spiρίτου sanctου, atque ita verba hæc recitat, tribuens ea Spiritui sancto¹. Quis igitur est ille, quem tentaverunt patres ipsorum in deserto, quem irritaverunt? Accipe ab ipso Prophetæ dicente : Deum altissimum tentaverunt². Atqui Apostolus cum Spiritu sancti personam ante nominasset, illi verba hæc tribuit : Quapropter, inquietus, sicut dicit Spiritus sanctus : Secundum diem temptationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri. Quare quem Deum altissimum appellavit Prophetæ, hunc D. Apostolus Spiritum sanctum esse dicit. Itaque si Spiritus sanctus, Tentaverunt, inquit, me patres vestri in deserto; Prophetæ vero eum, qui tentatus est in deserto, Deum altissimum esse testatur, obstruunt ora Spiritum oppugnantium, et loquuntur iniqua, cum aperte tum Apostolus, tum Prophetæ, ex iis quæ dicta sunt, Spiritus prædicent divinitatem.

των κατὰ τοῦ Κυρίου ἀδικιῶν, σαφῶς τοῦ τε Ἀπόστολου κηρυσσόντων.

Ejusdem ex oratione ad Eustathium, scripta in eos qui Spiritum sanctum impugnant.

Cum apostolis de baptismo Dominus mandata daret, Patri et Filio conjunxit Spiritum. Proinde qui in ea facultate, qua vita tribuitur, et per quam natura nostra ex corrupta redditur incorrupta, conjungitur, in omnibus habebit cum Pater et Filio conjunctionem.

Ex eadem oratione.

Si diversas inter se viderimus actiones, quæ a Patre, et Filio, et Spiritu sancto profiscuntur, diversas item agentium naturas ex actionum diversitate conjiciamus. Neque enim fieri potest, ut quæ naturæ differant ratione, actionum genere copulentur. Sin unam Patris et Filii et Spiritus sancti actionem esse cognoverimus, necessario ex eadem actionum vi naturæ conjunctionem colligemus. Sicutos efficit, consolatur, vitam præbet, et alia ejusdem generis sine ullo discrimine præstat tum Pater, tum Filius, tum Spiritus sanctus. Itaque quorum una atque eadem est actio, eorum item una est eademque natura.

Ex eadem oratione.

Si is, qui ungit, est Pater, et ille, qui ungitur, Filius, et ipsa unctio Spiritus sanctus, regni porro signum et nota est unctio, ne a regia quidem actione Spiritus sejunctus est.

Item aduersum Spiritus oppugnatores sancti Cyrilli dictorum Scripturæ diversis ex libris collectio, ex quibus Spiritus sanctus Deus esse demonstratur. Ex Thesauro autem collectio hæc deponita est, sed sparsim, et per epilogum.

Ex Epistola ad Corinthios.

Qui Domino coniungitur, unus Spiritus est. Ecce perspicue hic Spiritum dicit Dominum. Planius autem id facit, dum loquitur de Judæis : Ad hunc us-

θεος ἀπόστολος φησι. Διδ, καθὼς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Καὶ τούτῳ εἰπών, ταῦτας τοῦ προφήτου τὰς φήσεις ἐπήγαγεν, ἐφαρμόζων αὐτὰς τῷ προσώπῳ τοῦ Πνεύματος. Τίς οὖν ἔστιν δὲ ἐπειρασαν οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ; τίς δὲ παρώργιον; Μάθε παρ' αὐτοῦ τοῦ Προφήτου λέγοντος, διτι εἰπειρασαν τὸν Θεὸν τὸν θύσιον. Ὁλλα μὴν δὲ ἀπόστολος προτάξας τὸ πρόσωπον τοῦ ἄγιου Πνεύματος, ἐκεινῷ ταῦτας τὰς φωνὰς ἀνατίθησι λέγοντος. Διδ, καθὼς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, διτι κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐκ ἐκειρασάρ με οι πατέρες όμων. Οὐκοῦν δὲ Προφήτης "Τύποτον κατωνύμασε, τεῦτον δὲ θεός Ἀπόστολος τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἶναι λέγει. Εἰ οὖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον λέγει, διτι Ἐκειρασάρ με οι πατέρες όμων ἐν τῇ ἐρήμῳ, δὲ δὲ Προφήτης διαμαρτύρεται, διτι τὸ τῇ ἐρήμῳ πειρασθεῖς θύσιον εἶται Θεός, ἐμφράτονται τὰ στόματα τῶν Πνευματομάχων τῶν λαλούντων τὸν Απόστολου καὶ τοῦ Προφήτου διὰ τῶν εἰρημένων τὴν

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς Εὐστάθιον κατὰ τῶν Πνευματομάχων λόγου.

'Εντελλόμενος δὲ Κύριος τοὺς μαθηταῖς περὶ τῶν θείου βαπτίσματος, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συνῆνε καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Τὸ οὖν συνημμένον ἐν τῇ ζωοποιῷ δυνάμει, καθὼς ἦν φθορᾶς εἰς ἀφθαρτὸν τὴν φύσις ἡμῶν μετασκευάζεται, διὰ πάντων ξεῖται πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν τὴν συνάρτειαν.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

'Ἐδὲ ίδωμεν διαφερούσας ἀλλήλων τὰς ἐνεργειάς τὰς παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος ἐνεργουμένας, διαφόρους εἶναι καὶ τὰς ἐνεργούσας φύσεις ἐν τῇ ἐπεργοτητος τῶν ἐνεργειῶν στοχασμοθεα. Θό γάρ ἐνδέχεται τὰ διεστῶτα κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον πρὸς τὸ τῶν ἐνεργειῶν εἶδος ἀλλήλοις συνενεχθῆναι. 'Ἐδὲ δὲ μίαν νοήσωμεν ἐνέργειαν Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἄγιου Πνεύματος, ἀνάγκη τῇ ταυτότητι τῆς ἐνεργειας τὸ ήνωμένον τῆς φύσεως συλλογίζεσθαι. 'Αγιάζει καὶ παραλεῖ, καὶ ζωοποιεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα κατὰ τὸ ἀπαράλλακτον καὶ δὲ Πατήρ, καὶ δὲ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. 'Ων οὖν ἡ ἐνέργεια μία καὶ τῇ αὐτῇ, τούτων καὶ τῇ φύσις ὁσαύτως.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἐι χρίστης μὲν δὲ Πατήρ, χριστὸς δὲ δὲ Υἱός, χρίσμα δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, βασιλεῖς δὲ σύμβολον τὸ χρίσμα, οὐδὲ τῆς βασιλικῆς ἐνέργειας τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀπεξένωται.

"Ἐτι καὶ τὸ Πνευματομάχων τοῦ ἄγιον Κυρίλλου συλλογὴ φήτων ἐκ τῶν ἀγίων Γραψῶν, δι' ὧν ἀποδείκνυται Θεός τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ἐκ τοῦ Θησαυροῦ δὲ αὕτη μετετράψῃ, πλὴν σαρόδηρ καὶ κατ' ἐπιλογὴν.

'Ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς.

Ο κολλώμενος τῷ Κυρίῳ δὲ Πνεῦμα ἔτιν. Ίδως σχῆμα ἐνθάδε τὸ Πνεῦμα λέγει Κύριον. Σαφέστερον δὲ τούτῳ ποιῶν ἐπιστέλλει περὶ τῶν Ιουδαίων·

Ἄχρι τῷ τῆς σήμερον ἡμέρας τὸ αὐτὸν κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀραιγώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μέρει μὴ ἀρακαλυπτόμενον, διεῖ ἐν Χριστῷ καταρρέει, Ἀλλ' ἔως σήμερον ηὐτὰ ἀραιγώσκεται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν κυρδίαν αὐτῶν κεῖται. Πηλίκα δὲ ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, κεριαρεῖται τὸ κάλυμμα. Οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. Καὶ πάλιν, Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀρακαλυμμένω προσώπω τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζομενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος.

Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Οἱ Παῦλος ἐπιστέλλων περὶ αὐτοῦ φησιν ἐν αρχῇ τῆς Ἐπιστολῆς· Παῦλος ἀπόστολὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἰδοὺ σαφῶς; ἐνθάδε τὸ τῆς ἀπόστολῆς δύομα καὶ πρᾶγμα παρὰ Χριστοῦ, καὶ δι' Υἱοῦ δισεχρήστει λαμβάνειν. Ἐν δὲ ταῖς Πράξεσι τῶν ἀγίων ἀπόστολων γέγραπται τι τοιοῦτον· Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ, καὶ νηστευόντων, εἴτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· Ἀφορίστε διὶ μοι τὸν Παῦλον, καὶ τὸν Βαρραβᾶν εἰς τὸ ἔργον, διὰ προσκεκληματι αὐτούς. Εἰ τοινυν κεχληκότος αὐτῶν εἰς ἀπόστολὴν τοῦ Πνεύματος; παρὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ κεχλησθαὶ φησι, δείκνυσι σαφῶς οὐκ ἀλλότριον τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον.

Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Τις γάρ οἶδεν ἀνθρώπων εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς διηγεῖται εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἡμῖν τάραπεκάλυψεν δὲ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. Τὸ τῷ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Εἰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔξι ἀποκαλύψεώς τινος οἰδεν ἐπέρου τὰ ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ὡς φυσικῶς καὶ χυρίων ὑπάρχον αὐτῷ, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οὐτω τάντα ἐρευνᾷ, καὶ γινώσκει καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· ἅρα ἐν Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ τῆς φύσεως τῆς θείας ἔσται, καθάπερ καὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἀνθρώπινον.

Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἶναι φαμεν, καὶ οὗτοι πεπιστεύκαμεν. Ἀλλ' οἱ πρὸς μόνον τὸ δύσχημον ἐτοιμάτατοι καὶ τὰ δόλα πάντα ἐκ Θεοῦ τενέσθαι φασι, τοῦ Παύλου γράφοντος· Εἰς θέδες δὲ Πατήρ, δέοντα τὰ πάντα. Εἴτα νομίζουσιν ἀνατρέπειν τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα, διὰ τὸ φέρεσθαι καὶ κατὰ τῶν ποιημάτων τὸ δέοντα, διπερ ἐπὶ τῷ Πνεύματι κείμενον ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ φυσικῶς ὑπάρχον ἀποδεικνύει. Ἀλλ' έστι πρὸς τούτο λέγειν, διεῖ καὶ ἐφ' Υἱῷ χυρίων μὲν κεῖται τὸ Υἱὸν θνομα, κεῖται δὲ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων καταχρηστικῶς καὶ οὐδὲ δῆπον τὸ θέσει τιστ, καὶ κατὰ χάριν προσκείμενον ἀνατρέψει τὸν Ιχονεα ωυτικῶς. Οὕτω καὶ τὸ δέοντα τῶν ποιημάτων κατηρούμενον οὐκ ἐποίει πρὸς τὴν οἰκείαν ταπείνωσιν τε καὶ δύσοιειστητη τοῦ Πνεύματος τὸ δύσηλον τε καὶ θείκν, ἀλλὰ μενεῖ μὲν αὐτῷ χυρίως τὸ δέο-

A que diem, inquiens, idem velamen in lectione Veteris Testamenti manet, non revelatum, quoniam in Christo destituitur. Sed ad hunc usque diem quando legitur Moses, velamen super cor ipsorum positum est. Ubi vero se converterint ad Dominum, velamen auferetur. Dominus autem Spiritus est. Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas¹. Et rursum: Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini contemplantes secundum eamdem imaginem transformamur de gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu².

Ex eadem.

Paulus de se ipso scribens in principio Epistole: Paulus, inquit, apostolus Iesu Christi³. Aperte videt hic Apostoli nomen et munus a Christo, et per Filium se illud affirmat accipere. In Actibus autem sanctorum apostolorum ita scriptum est: Sacrificantibus illis Domino et jejunantibus dixit Spiritus sanctus: Segregate mihi Paulum et Barnabam in opus, ad quod advocavi eos⁴. Si igitur cum a Spiritu vocatus sit, a Christo se vocatum dicit, perspicue demonstrat non alienum ab essentia Filiij Spiritum sanctum.

Ex eadem.

Quis enim hominum novit ea quae sunt hominie, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Sic et quae sunt Dei, nemo novit, nisi Spiritus Dei⁵. Nobis enim revelavit Deus per Spiritum suum, Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei⁶. Si spiritus hominis nemo patescidente novit, quae sunt in homine, cum naturalis sit, et proprius ipsis, et Spiritus Dei sic omnia scrutatur, et novit etiam profunda Dei, in Deo nimirum et Patre est Spiritus sanctus; et naturae divinæ est, quemadmodum hominis spiritus est naturæ humanae.

Ex eadem.

Ex Deo Spiritum sanctum esse dicimus, atque ita credimus. At isti qui ad calumniandum tantummodo sunt paratissimi, etiam alia omnia ex Deo esse dicunt, cum Paulus scribat: Unus Deus Pater, ea quo omnia⁷. Alique ita probare se putant, ex Patris essentia non esse Spiritum sanctum, quod illa vox: ex quo, ad res etiam procreat referatur. Quia quidem vox cum de Spiritu sancto dicitur, enī ex ipsis essentia esse declarat. Verum sic isti possunt respondere, de Filio item proprie nomine, hoc Filius dici, quod tamen improprie de homini bus etiam dicatur. Nec si concessu et gratia aliquibus tribuatur, propriea tollitur, quominus si ipsis naturale. Sic etiam illud, ex quo, licet rebus quoque procreat ascribatur, idcirco tamen sublimis et divina Spiritus dignitas non austeratur, nec ea re sit, quominus sit ejusdem essentiae. Sed cum

¹ II Cor. iii, 14-17. ² Ibid. 15. ³ I Cor. i, 1. ⁴ Act. xiii, 2. ⁵ I Cor. ii, 11. ⁶ Ibid. 10. ⁷ I Cor. viii, 6.

apostolos, deinde prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, postea gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum ¹. Quid igitur dubitant, an Spiritus sit Deus per essentiam, qui solum ad calumniandum sunt paratissimi, cum Paulus apertissime dicit, Spiritum esse qui gratiarum genera dividat, quemadmodum vult, deinde vero subjiciat Deum esse, qui in ecclesiis haec ipsa distribuat? Nonne autem absurdum est, eos qui recte volunt sentire, non Pauli verbis, sed stultis aliorum dictis attendere? Deus ergo Spiritus est, licet amantes homines nolint.

Ex eadem.

Scribit rursus idem Apostolus: *Si nos, inquieti, vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si carnalia vestra metamus* ²? spiritualia nimirum appellata divina, sicut carnalia, quae ad carnem pertinent. Quamobrem si divina, hoc est, Dei mysteria recte appellavit spiritualia, Deus profecto Spiritus est, cuius mysteria vocavit spiritualia.

Ex Joannis Evangelio.

Quodam loco de seipso loquens in Evangelii Seruator: *Ego, inquit, sum veritas* ³. Beatus autem Joannes, ex Patris essentia atque Filii Spiritum esse demonstrans, *Spiritum, inquit, veritatis, qui a Patre procedit* ⁴. In Epistola autem: *Spiritus, inquit, est veritas* ⁵. Quomodo igitur, cum ex Patre procedat, et Spiritus veritatis sit propter similitudinem et ejusdem essentiae naturam, adeo, ut ipse quoque veritas appelleatur, factus et creatus sit? Absurdum id quidem est. Itaque Deus est Spiritus, siquidem veritas est, et a Patre procedit.

Ex eodem.

Beatus Joannes de Verbo Dei loquens ipsum esse dixit lucem veram, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum ⁶. At sapientissimus Paulus Spiritum sanctum splendere in cordibus nostris affirmavit ad illustrationem gloriae Dei in persona Christi ⁷. Proinde cum Verbum sit lux vera, splendeat autem Spiritus sanctus, necessario fatendum est, e sentiæ Verbi esse etiam Spiritum sanctum, per quem illuminat omnem hominem, cum Spiritus sancti splendorem tanquam essentiam propriæ radium quemdam emittat.

Objectio hereticorum.

Si sanctorum, inquiunt, animos Spiritu sancto Deum ungere affirmatis, unguenti locum et ordinem Spiritus obtinebit. Porro qui fieri potest, ut ejusdem essentia sit unguentum, et ille qui ungit, cum consuetudo nostra id non patiatur? o omni stultitia ebria, et omnium turpissima pleni temerita-

¹ Ephes. iv, 11. ² I Cor. ix, 11. ³ Joan. xiv, 6. ⁴ Joan. xv, 26. ⁵ I Joan. v, 6. ⁶ Joan. i, 9. ⁷ I Cor. iv, 6.

A έθετο δ Θεός ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, εἴται δινόμεις, ἐπίκτιτα χαρισματα λαμάρων, ἀπειλήσιες, κυνηγητήσεις, γένη γλωσσῶν. Τί τοινυ ἀμφιβάλλουσιν, εἰ Θεός τὸ Πνεῦμα ὑπάρχει κατ' οὐσίαν, οἱ πρὸς μόνον τὸ δυστριψμένον ἔτοιμοταί, Παύλου σαφέστατα διειπόντος; μὲν, ὡς τὸ Πνεῦμα ἔστι τὸ διαιροῦν, καθὼς ἀν αὐτῷ βούληται, τὰ τῶν χαρισμάτων εἰδῆ, εἴται πάλιν Θεὸν εἶναι φάσκοντος τὸν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὰ τοιαῦτα χορηγούντα τοὺς ἄγιοις; Πῶ; δὲ οὐκ ὅποπον τοὺς ὄρθιος ἐθέλοντας φρονεν μὴ ταῖς τοῦ Παύλου φωναῖς, ἀλλὰ ταῖς ἄλλων προσέχειν ἀδουλίαις; Θεὸς οὖν τὸ Πνεῦμα, κανὸν οἱ ἀμάθεις μὴ βούλονται.

B *'Εκ τῆς αὐτῆς.*

Ἐπιστέλλει πάλιν δ Παῦλός τισιν· *Εἰ ήμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἔστε περιμετεροι, μέτρα εἰ ήμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικὰ θερπούμενοι;* Ἀλλά ἔστι δῆλον, δι τὸ πνευματικὰ τὰ θεῖα πάντα εἶναι φησιν, ὥσπερ οὖν καὶ τὰ σαρκικὰ τὰ τῆς σαρκός. Εἰ τοινυ τὰ θεῖα, τουτέστι τὰ περὶ Θεοῦ μυστήρια, καλῶς δη μάλα ποιῶν ἀποκεκληγε πνευματικά, Θεὸς ἀν εἰη τὸ Πνεῦμα, οὐ καὶ μυστήρια κέκληκε πνευματικά.

'Εκ τοῦ κατὰ Ιωάννην Εὐαγγελίου.

Ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις πού φησιν δ Σωτὴρ περὶ έαυτοῦ, ε Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. *Ο δέ μακάριος Ιωάννης ἔκ τε τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα δεικνύων, ἐν μὲν τοῖς Εὐαγγελίοις φησι· Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, δ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ· Τὸ Πνεῦμα δοτεῖ η ἀλήθεια. Πῶς οὖν τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὑπάρχον διὰ τὴν ἐμφέρειαν, καὶ τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα, ὡς ἀλήθειαν καλεῖσθαι, καὶ αὐτῷ γένητον διὰ εἰη καὶ πεποιημένον; Ἀλλὰ τοῦτο ὅποπον. Οὐκοῦν τὸ Πνεῦμα Θεὸς, εἰπερ διτεῖς ἀλήθεια, καὶ ἔκ Πατρὸς ἐκπορεύεται.*

'Εκ τοῦ αὐτοῦ.

Ο μακάριος Ιωάννης περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου διαλαμβάνων, αὐτὸν εἶναι φησι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, δ φωτίζει πάντα δινθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ο δο σοφώτατος Παῦλος τὸ Πνεῦμα τὸ διγονὸν ἐλλάμψειν ἐν ταῖς καρδίαις τοῦ μηδῶν δισχυρίσατο πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξεως τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Οτου τοινυ δο Λόγος μὲν ἔστι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλλάμψει δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ διγονόν, ἀνάγκη πᾶσα τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου καὶ τὸ Πνεῦμα συνομολογεῖν, δο' οὐ φωτίζει πάντα δινθρωπον, δι τοινυ τῆς οἰκείας φύσεως ἀκτίνα προσέβων τὴν διὰ Πνεύματος ἐλλαμψίν.*

'Αντίθεσις αἱρετικῶν.

Εἰ τὰς τῶν ἀγίων, φησιν, ψυχῆς καταχρείσθατ φατε παρὰ Θεοῦ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, ἐν τάξει μόρου τὸ Πνεῦμα κείσεται. Καὶ πῶς ἀν εἰη τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ χρονί τὸ μύρον, μηδὲ τῆς καθ' ήμᾶς συνηθείας τὸ τοιούτον ἐπιδεχόμενον; ὥ πάσῃ μεβύσσοντες ἀνοίᾳ, καὶ τῆς ἀπατῶν αἰσχίστης ἀδουλίας ἀνάπλεων!

Οὐ βραχὺ διανήψαντες, καὶ τὰς περὶ σωμάτων ἀφέντες ἐννοίας, ἀνελεύσεσθε πρὸς τὰ μεγάλα τῆς θεολογίας ὑψώματα, καὶ θεοπρεπῶς τὰ περὶ τῆς θείας φύσεων λαλούμενα διαλήψεοθε, καὶ ἀνθρωπίνοις προφέρηται ρήματα, καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς συνηθείας οὐχ ὑπερβανῇ τὸ σχῆμα, διὰ τὸ μόδις οὕτω δύνασθαι νοεῖν τοὺς ἀκρωμένους; Ἱνα δέ τι ταῖς ὑμῶν εὐηθείαις εἰπωμεν συγγενὲς, εἰ ἐν τάξει μύρου τὸ Πνεῦμα κείσεται καθ' ὑμᾶς, ἐπειδὴ τὸ ἱγρόσημα τοῦ χρίστου δεῖ πάντως εἶναι ἐτερούσιον, ἀνάγκη λέγειν, ἐπειδὴ τὸ μύρον ἐκ πολλῶν συντίθεται παρὰ τῶν εἰς τοῦτο σοφῶν, ἀνάγκη καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον διὰ πολλῶν ἡμῖν καὶ ποικίλων συγκεισθαι μερῶν. Καὶ πάλιν ἐπειδὴ τὸ μύρον ἀλογον, ἀλογον ἔστω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ἡ μὲν ἐπὶ τούτῳ δυσφημία δραμεῖται πάντως εἰς τὰς ἑκείνων κεφαλάς· ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς ἀντεπαγάγωμεν, Εἰ ἐτερούσιον τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τοῦ ἐν αὐτῷ χρίστου τοὺς ἀγίους Θεοῦ, πῶς, τοῦ Πνεύματος οἰκοῦντος ἐν ἡμῖν, Χριστὸς οἰκῶν ἀποδείκνυται δ τῷ Πατρὶ κατ' οὐσίαν οὐχ ἔτερον δων; Ὁπερ εἰδὼς κατὸ Ιησοῦς ἐπιστέλλει· Ἱνα δῷ ημῖν κατὰ τὸ πλοῦτον τῆς δόσεως αὐτοῦ δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, εἰς τὸν ἐσω ἀνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς κατίστασης ἐτο ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Οἱ τοίνυν διὰ τοῦ Πνεύματος εἰς τὸν ἐσω ἀνθρωπον δ Χριστὸς κατασκει, πρόδηλον δηπουθεν, ὡς οὐκ ἀλλοτριῶν ἔστι τῆς οὐσίας; αὐτοῦ τὸ δι' οὐ τοῖς ἀγίοις ἐνοικῶν φαίνεται.

'Ἐκ τοῦ κατὰ Ιωάννην Εὐαγγελίου.'

Ο Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τιμὴν ἀποσώζων τῇ θείᾳ φύσει, ἀφεθήσεσθαι μὲν διυσχριζεται τῷ λαγόντι λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τῷ δὲ εἰς τὸ ἄγιον Πνεῦμα δυσφημήσαντι οὐκέτι ἀφεθήσεται οὐτε ἐν τῷ νῦν αἰώνι, οὐτε ἐν τῷ μέλλοντι. 'Ἄλλ' εἰπερ τὴν ποίημα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ μή τῆς θείας οὐσίας ὑπῆρχε Πατρὶ συνθεολογύμενον, πῶς ἡ εἰς αὐτὸ δυσφημία τοσαύτην ἔχει τὴν κόλασιν, δῆση κατὰ τῶν εἰς θεὸν δυσφημούντων δρίζεται; 'Ἄλλ' ἔστι δηλον', διτι θεὸς ἐκ θεοῦ, καὶ ἐν θεῷ τὸ Πνεῦμα, τὸ ὡς θεὸς τιμώμενον παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς, καὶ οὕτως ὑπάρχον τῇ φύσει.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.'

Εἰ, καθάπερ φησὶν διωτήρ, « Ὅγεννώμενος ἐκ τοῦ Πνεύματος πνεῦμά ἔστιν » ὁ δὲ τοιοῦτος οὐκέτι αιμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ή γυναικός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθη. Θεὸς δρα τὸ Πνεῦμα ἔστι κατὰ φύσιν τὸ τοὺς οὐλοὺς ἀναγεννῶν εἰς ἐνύπητες τὴν πρὸς θεὸν δὲ τὸ κατεικεῖν ἐν αὐτοῖς, καὶ τῆς ἴδιας φύσεως ἐργάζεσθαι κοινωνούς.

Εἰ θεοποιεῖ τὸ Πνεῦμα τοὺς ἐν οἷς ἀν γένετο, καὶ μετέγους θείας ἐργάζεται φύσεως, δρα δοτὲ καὶ ἐκ τῆς θείας οὐσίας φυσικῶς δι' Υἱοῦ τῇ κτίσει χορηγούμενον, καὶ ἀναμορφοῦν αὐτὴν, ὡς πρὸς ἔσωτο. Μετεπερ γάρ φωτὸς οὐκεῖνον ἐργον ἔστι τὸ φωτίζειν, καὶ οὐκ ἄν τι δύναιτο φωτίζειν, εἰ μή ὑπάρχει φῶς: εὗτως καὶ τοὺς θείου Πνεύματος ἐργον τὸ θείους ἐργάζεσθαι τοὺς δεξαμένους αὐτὸν, καὶ οὐδὲ ἀν φύσεως

A te! Nonne parumper resipiscetis, et corporas cogitationes omittentes, ad sublimem theologiae magnitudinem conscendetis, et quæ de natura divina dicta sunt, licet humanis verbis enuntiantur, nostræque consuetudinis rationem, quod vix ita possint ab audientibus percipi, non superant, ratione lamen Deo convenienter intelligitis? Verum stultitiae vestrae congruens aliquid respondeamus. Si per vos unguenti locum atque ordinem Spiritus obtinet, quoniam unguentum ab eo qui ungit, diversum habere naturam necesse est, num etiam quoniam unguentum ab artificib⁹ ex multis conficitur, necesse erit⁹ vobis et Spiritum sanctum multis ex partibus esse compositum? Præterea cum unguentum rationis sit expers, rationis expers sit etiam Spiritus sanctus. Quod hoc in re male dictum est, in eorum capita omnino decurret. Nos autem contra sic obijiciemus: Si diversa Spiritus essentia est a Deo, qui sanctos ungit ipso Spiritu, cur Spiritu in nobis habitante Christus habitare demonstratur, qui non est essentia diversus a Patre? Quod quidem Paulus intelligens: Ut det, inquit, nobis secundum divitias gloriae suæ vir ute corroborari per Spiritum suum, in interiore homine, habitare Christum per fidem in cordibus nostris¹. Cum igitur Christus per Spiritum habitat in homine interiore, perspicuum est, ipsum essentia non differre ab eo per quem in sanctis videtur habitare.

C

Ex Joannis Evangelio.

Dominus noster Jesus Christus, divinæ naturæ honorem servans, ei qui verbum adversus Filium hominis dixerit, veniam affirmat datum miri. At qui in Spiritum sanctum maledicta conjecerit, ei neque in hoc sæculo ignotum iri, neque in futuro². Quod si creatus est Spiritus sanctus, cui maledicta in ipsum concipienti tantum proponitur supplicium, quantum Deo maledicentibus est definitum? Constat igitur Deum ex Deo esse Spiritum sanctum, qui ut Deus honoratur in Scripturis divinis, atque ita natura est Deus.

Ex eodem.

D Si, quemadmodum Servator ait: Qui natus est ex Spiritu, spiritus est³, hujusmodi autem non ex sanguinibus neque ex voluntate viri, aut seminæ, sed ex voluntate Dei natus est⁴. Deus uique natura est Spiritus sanctus, qui filios regenerat, ut cum Deo conjugantur, quod quidem præstat, dum in illis habitat, naturæque suæ participes facit.

Si Spiritus eos in quibus est deos reddit, divinæque naturæ participes facit, ex divina nimirum essentia est naturaliter, et rebus procreatis per Filium datum, eas tanquam sibi ipsi similes efficit. Quemadmodum proprium lucipus os est illustrare, nec posset quidquam illustrare, nisi esset lux, Ita sancti Spiritus opus est divinos efflere, a quibus ipse suscipitur, nec eos, qui ipsum habent, divi-

¹ Ephes. iii, 16, 17. ² Matth. xii, 32. ³ Joan. iii, 6. ⁴ Joan. i, 18.

nā naturā participes demonstraret, nisi divinæ ipse Α οὐτας ἐδίκνυε κοινωνοὺς τοὺς ἔχοντας αὐτὸν, εἰ μὴ τῆς θελας οὐτας ὑπῆρχεν αὐτόν.

Objectio hæreticorum.

Spiritum, inquiunt, sanctificare, *vos quoque constitebimini.* Verum id facit non per se, quod natura sit ejusmodi, sed ut instrumentum ex ferro aliave consecutum materia ab igne sumpta caliditate ignis minere fungitur, sic ipse accepta a Deo sanctitate rebus etiam procreatim impertitur. Quod quidem de illius, qui mentiri non potest, testimonio comprobatur, nempe Servatoris nostri : *Qui de meo, inquit, accipiet* ¹.

Non, De meo, inquit, accipiet, et sanctificabit vos (quod tamen si dictum esset, nihil inde offensionis auditores perciperent), sed : *De meo, Servator inquit, accipiet, et annuntiabit vobis.* Quippe qui nihil a se loquetur, sed quæ audierit, loquetur. Quoniam peracto in carne humani generis redimendi consilio ad Patrem erat ascensurus, et discipulis suis se Paracletum esse missurum promiserat, ne quis Spiritum sanctum aliquid præter sententiam ipsius institutum suspicaretur, aperte demonstrat, eum, cum Spiritus suus sit, ex se item verba nuntiaturum : *A se, inquiens, non loquetur, sed quæcumque audiet, loquetur, quoniam de meo accipiet* ². Non aliter, quam si mel de naturali sua dulcedine loquens, diceret : *Nihil a se ipsa gustantibus injiciet, sed de meo accipiet : cum naturaliter qualitas ex essentiis, ut ita dicam, in ea quæ ex ipsis sunt, progrediatur, ut dulcedo, quemadmodum diximus, ex melle, aut ex igne caliditas, aut ex aqua frigiditas.* Non igitur Spiritui sanctitas imperiuit, sed illi est naturalis et per essentiam. Οὐκοῦν οὐ μετοχικῶς ἀγιον τὸ Πνεῦμα κατὰ τὸν σωμάτου

Qui sanctitas comunicatur, eam tanquam vas suscipit, cum antea in propria natura consistere, cuiusmodi sunt tum homo, tum angelus, aut si quæ sit alia natura ratione prædicta. Dicant igitur nobis, qui Spiritum ita sancium audent affirmare, ut ei sanctitas a Patre et Filio fuerit impetrata, quidnam ipse per se privatum sit. At nihil aliud ipsum esse ex divinis Scripturis dicimus. Non igitur ex communione, neque ex compositione sanctus est; sed est essentia naturaque sanctificans, et Dei ac Patris, ut ita dicam, qualitas, quemadmodum dulcedo mellis, et floris suavitatis.

Quod ex communione cuiquam accedit ut dominum, auferri etiam potest. Ea namque sola, quæ per essentiam inhaerent, nequeunt separari. Quamobrem, si accessione, et accidente dicunt inesse Spiritui sanctitatem, cur non eadem ratione et sine sauctitate Spiritum affirmant esse posse? At impium id sit. Non igitur ex communione sanctus est Spiritus, sed ut ex Deo naturaliter.

¹ Joan. xvi, 14. ² ibid. 13.

Α οὐτας ἐδίκνυε κοινωνοὺς τοὺς ἔχοντας αὐτὸν, εἰ μὴ τῆς θελας οὐτας ὑπῆρχεν αὐτόν.

Ἀντιθεσίς αἱρετικῶν.

Ἄγιαστειν φασιν ἔναι τὸ Πνεῦμα, καὶ αὐτὸι συνομολογήσετε, οὐκ αὐτὸ καθ' ἐκυτὸ φύσει τοιότην ὑπάρχον. ἀλλ' ὡςπερ τι σκεῦος, ἐκ σιδῆρου τυχὸν ἢ καὶ ἑτέρας ὄλης τῆς, ἐκ πυρὸς μετασχὸν θερμότητος; τὰ τοῦ πυρὸς ἐξεργάζεται, οὐτω καὶ αὐτὸ τῆς παρὰ Θεοῦ πληρούμενον ἀγιότητος μεταδίδωσι τῇ κτίσει τοῦ ἀγίασμοῦ, καὶ ἐπὶ τούτοις ἡμῖν ἀψευδῆς μάρτυς αὐτὸς δὲ Σωτὴρ γενήσεται λέγων περὶ αὐτοῦ, οὐτι *Ἐκ τοῦ ἐμου λήψεται.*

Οὐκ, *Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀγιάσει ὑμᾶς*, φησὶν δὲ Σωτὴρ (εἰ καὶ οὐτι μάλιστα καὶ εἰ κατὰ τούτον εἰρητὸ τὸν τρόπον, οὐδεμίαν τοῖς ἀκρωμένοις ἐπόπτεσιν ἀν τὴν ζημίαν)· πλὴν, *Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, φησὶν δὲ Σωτὴρ, καὶ δραγγεῖ λεῖ ἡμῖν, οὐτι οὐ λαλήσει ἀφ' ἐαυτοῦ οὐδέποτε, ἀλλὰ δὲ ἀκούσει, λαλήσει.* Ἐπειδὴ γάρ ἔμελλε τὴν μετὰ σαρκὸς ἀποπληρώσας οἰκονομίαν ἀναβαίνειν πρὸς τὸν Πατέρα, πέμψει τε ὑπέσχετο τὸν Παράκλητον τοῖς ἐαυτοῦ μαθηταῖς, ἵνα μή τις ὑπολάβῃ τὰ μὴ κατὰ γνώμην αὐτῷ διατάσσασθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, δεικνύει σαφῶς οὐτι Πνεῦμα αὐτοῦ ὑπάρχον τὰ ἐξ αὐτοῦ πάλιν διακονεῖ ῥήματα. Οὐ λαλήσει, φησὶν, ἀφ' ἐαυτοῦ, ἀλλ' οὐδὲ ἀκούσει, λαλήσει, οὐτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται. Όμοιων γάρ, ὡς εἰ καὶ τὸ μέλι περὶ τῆς ἐνούσης αὐτῷ ποιητηρίας φυσικῆς λέγει, Οὐκ ἐνθήσει τις ἀφ' ἐαυτῆς τοῖς ἀπογειομένοις, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, φυσικῶς διαβαίνοντος. Ιν' οὖτως εἶπω, τῆς ἐκ τῶν οὐσιῶν ποιητηρίας ἐπὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀχωρίστως προερχόμενα οἷον, καθάπερ ἡδη προείπομεν, ἐκ μέλιτος ἡ γλυκύτης, ἐκ πυρὸς ἡ θερμότης, εἰς δὲ οὐδέποτε τοῦ μέλιτος, καὶ τῆς θελας οὐδὲν ἐπερχόμενον περὶ ταῖς θελαῖς Γραφαῖς. Οὐκ δρα ἐκ μετοχῆς, οὐδὲ ἐκ συνθέσεως; Ἀγιον, ἀλλ' οὐσία καὶ φύσις ἀγιαστική, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, Ιν' οὖτως εἶπω, ποιητηρίας, ὡςπερ οὖν καὶ δὲ γλυκασμὸς τοῦ μέλιτος, καὶ τῇ ἐξ ἀνθους εὐωδίᾳ.

Τὸ ἐκ μετοχῆς ἄγιον, δοχεῖον ὡςπερ ὑπάρχοντες προγεγονότος ἀγιασμοῦ, αὐτὸ καθ' ἐαυτὸ πρότερον ἐδιὰ φύσει κείασται, ὡςπερ οὖν καὶ δὲ ἀνθρωπος, ἢ καὶ ἄγγελος τυχὸν, ἢ καὶ τις ἑτέρα φύσις λογική. Λεγέτωσαν τούτους ἡμῖν οἱ ἐκ μετοχῆς τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τολμῶντες λέγειν ἄγιον εἶναι, καὶ οὐ φυσικῶς, τι ποτε δρα αὐτὸ καθ' ἐαυτὸ καὶ ἀδιαζόντως; ἐστιν; Ἀλλ' οὐδὲν ἐτερον τὸ γλυκασμὸν περὶ ταῖς θελαῖς Γραφαῖς. Οὐκ δρα ἐκ μετοχῆς, οὐδὲ ἐκ συνθέσεως; Ἀγιον, ἀλλ' οὐσία καὶ φύσις ἀγιαστική, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, Ιν' οὖτως εἶπω, ποιητηρίας, ὡςπερ οὖν καὶ δὲ γλυκασμὸς τοῦ μέλιτος, καὶ τῇ ἐξ ἀνθους εὐωδίᾳ.

Τὸ ἐκ μετοχῆς προταγινόμενον τιτιν ὡς δοτὸν ἔσται καὶ ἀφαιρετόν. Μόνα γάρ τὰ οὐσιωδῶς προσόντα τοῖς ἔχουσιν ἀχωρίστως προσπεφυκότα φαίνονται. Εἰ τούτους ἐν προσθήκῃς τάξει καὶ συμβενήσοτες κείσθαι φασιν ἐν τῷ Πνεύματι τὸν ἀγιασμὸν, ὅμελογοσσοις πάντως, δητι καὶ ἀποσυμβήναι δυνήσεται. Ώρα δὲ καὶ ἀγιότητος δίχα τὸ Πνεῦμα λέγειν εἶναι δύνασθαι ποτε, κατὰ τὸ ἔκεινων ἐπιχειρημα. Ἀλλὰ τοῦτο δυσσεβές. Οὐκ δρα ἐκ μετοχῆς ἄγιον τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ φυσικῶς.

'Εκ τῆς πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολῆς.

Ολδαμεν, φησὶν, διτὶ δὲ νόμος πνευματικὸς ἐστιν. Εἴται βραχὺ ἐπιλέγει· Συνήδομαι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἀνθρώπον· καὶ πάλιν· Ὁ γάρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἡλευθέρωσθε μη ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. Ιδού τὸν νόμον δινομάσας πνευματικὸν, τουτέστι τὸν διὰ τοῦ Πνεύματος, εὐθὺς αὐτὸν καὶ Θεοῦ νόμον ἀποκαλεῖ. Γυμνότερον δὲ διὰ τῶν ἐφεξῆς, διτὶ Θεὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα, δεικνύει βοῶν, εἰ οὐδὲ τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς, ἵνα μὴ μόνον νομοθετεῖν εὐρίσκηται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἀλλὰ ἡδη καὶ Πνεῦμα ὑπάρχον ζωῆς. Καὶ τίς ή ζωή, ή πάντα; δὲ λέγων Χριστός· Ἐγώ εἰμι η̄ ἀλήθεια, καὶ η̄ ζωή;

'Εκ τῆς πρὸς Κορινθίους.

Ἄλλα ἀπελούσασθε, φησὶν, ἀλλὰ ηγίασθητε, ἀλλὰ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὑπόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, Οὐκοῦν εἰ μάνιψ Θεῷ τὸ ἔξειναι συγχωρεῖν ἀμαρτίας δώσομεν, ἀφίησι δὲ καὶ δικαιοῖ καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀγίους ἀποδεικνύον τοὺς ἐν οἷς δὲν γένοιτο, Θεὸς δέρα τὸ τὴν θελαν ἐνέργειαν ἔχον ἐν ἑαυτῷ φυσικῶς.

'Εκ τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἀμήν λέγω δικαίων, διτὶ, ἐὰν μή δὲ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, δοῦλοι ἔστε. Ποιήματι μὲν γάρ τὸ δύνασθαι τούτο ποιεῖν οὐ πρόσεστι, μόνιψ δὲ ὡς Υἱῷ καὶ κληρονόμῳ τῷ ἐν Θεῷ Πατρὸς προελθόντι Λόγῳ. Εἰ τοῖν τοῦν μόνου πρὸς ἐλευθερίαν καλοῦντος; ἡμᾶς τοῦ Υἱοῦ φανεται καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦτο ποιῶν, πῶς οὐκ ἔσται τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ ὡς αὐτὸς πάντα πράττον μετὰ δυνάμεως θεοπρεπούς; Εἰ δὲ τοῦτο οὐ κτίσμα ἔστιν, οὐδὲ ποίημα τὸ Πνεῦμα Κυρίου. Πολλὴν γάρ δὲ λόγος τὴν ἀσθετικὴν ἔχει.

'Εκ τῆς Ιακώβου Ἐπιστολῆς.

Μή πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί. Πάσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἀγωθέν ἔστι καταβαίνον τὸν Πατρὸς τῶν φύτων. Εἰ ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φύτων ἡ ποικιλὴ τῶν θειῶν χαρισμάτων κατακέμπεται δόσις, φησὶ δὲ ὁ Παῦλος, Τινῦται πάντα περιγρεῖ τὸ Πνεῦμα διαιροῦν ιδίᾳ διάστιφ, καθὼς βούλεται πᾶς οὐ Θεός, καὶ ἐκ Θεοῦ, καὶ ἐν Θεῷ τὸ Πνεῦμα, τὸ τὰ πάντα ἐνεργοῦν τὰ τῷ Θεῷ πρόποντα, καὶ τοῦτο ἔχουσιαστικῶς; Οὐκοῦν κτίσμα, καθάπερ ἐκεῖνοι ληροῦντες φασιν.

'Εκ τῆς Πέτρου Ἐπιστολῆς.

Σωφρονήσατε οὖρ, καὶ γήγαντε εἰς προσευχάς, πρὸ πάντων δὲ τὴν εἰς ἑαυτοὺς ἀγάπην ἐκτενῆ κρυπταῖς, διτὶ ἡ ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἀμαρτιῶν. Φιλόξενοι εἰς ἀλλήλους ἀγενογρυγυσμοῦ, ἔκαστος καὶ δὲλαβε χάρισμα, εἰς ἑαυτοὺς αὐτὸς διακονούντες, ὡς καλοὶ οἰκορόμοι ποιεῖταις χάριτος Θεοῦ. Ορα δὴ μοι πάλιν, διτὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἔχουσιαστικῶς, καθὼς ἀνθράκηται, τὰ θεῖα χαρίσματα διανέμοντες τε καὶ ἐκάστι τῶν ἀγίων ἐπιμερίζοντος, δὲ οὐαμάσιος Πέτρος ἐκ Θεοῦ τῆς τοιάσδε χάριτος τὴν

A Ex Epistola ad Romanos.

Scimus, inquit, legem esse spiritualem¹. Deinde parumper progressus subiicit: Consentio legi Dei secundum interiorem hominem². Et rursus: Lex enim Spiritus vitae in Christo Iesu liberavit me a lege peccati et mortis³. Ecce, cum legem appellasset spiritualem, hoc est per Spiritum, statim ipsam et Dei legem appellat. Apertius autem ex iis quae sequuntur, Deum esse Spiritum ostendit: Lex, inquietus, Spiritus vita, ut Spiritum sanctum non solum legislatorem, verum etiam vitam Spiritum esse consuet. Quia porro est vita? Christus nimirum, qui dicit: Ego sum veritas et vita⁴.

B

Ex Epistola ad Corinthios.

Sed ablati estis, inquit, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini nostri Iesu Christi, et in Spiritu Dei nostri⁵. Itaque si soli Deo lique peccata dimittere concedemus, dimittit autem et justificat ipse Spiritus, sanctos declarans eos, in quibus est, Deus utique est, qui divinam actionem habet in se naturaliter.

Ex Evangelio.

Amen dico vobis, vos esse servi, nisi vos Filius liberaverit⁶. Hanc enim res procreare non habent facultatem, sed solum Verbum, ut Filii, et haeres, et a Deo Patre proveniens. Si igitur Filius solus nos ita vocat ad libertatem, ut et Spiritus idem efficiat, quomodo non erit essentia ipsius, qui ut ipsem omnia facit cum potestate Deo conveniente? Quod si ita est, nec factus, nec creatus est Spiritus Domini. Id enim dicere valde impium est.

Ex Jacobi Epistola.

Nolite errare, fratres dilecti, omne datum bonum, et omne donum perfectum, et sursum est, descendens a Patre luminum⁷. Si varia divinarum gratiarum largitio a Patre demittitur: Hæc autem omnia, ut Paulus ait, Spiritus agit, dividens signum uniuersique, ut vult⁸, quomodo Deus non est, et ex Deo, et in Deo Spiritus ipse, qui facit omnia quæ congruerunt Deo, idque cum potestate? Non ergo creatus est, ut isti augis suis affirmant.

Ex Petri Epistola.

Estote itaque prudentes, et vigilate in orationibus. Ante omnia autem mutuam in vobis metiopsis charitatem continuam habentes, quia caritas operit multitudinem peccatorum. Hospitalites invicem sine murmurazione: unusquisque sicut accepit gratiam, inter vos illam administrantes, ut boni dispensatori multis formis gratiae Dei⁹. Hic mihi rursus animadverte, cum Spiritus sanctus potestate sua, quemadmodum vult, divina munera largiatur, aique sancti s. sigillatum distribuat Petrum admirabilem affirmata.

¹ Rom. vii, 14. ² ibid. 22. ³ Rom. viii, 2. ⁴ Joan. vi, 6. ⁵ 1 Cor. vi, 14. ⁶ Joan. viii, 36.

⁷ Jas. i, 17. ⁸ 1 Cor. xii, 11. ⁹ 1 Petr. iv, 7-10.

re variam hanc talis gratiae largitionem a Deo proficiisci, quippe qui sciret, Spiritum sanctum a natura divina non esse alienum. Cum igitur Petrus Deum Spiritum sanctum appelleat, nonne impius et temerarius est, qui illum inter res colloquias procreatas, manifestis sanctorum apostolorum testimoniis periculose audet adversari?

Ex Joannis Epistola.

*Et qui servat mandata ejus in ipso manet, et ipse in illo, et in hoc cognoscimus, quod in nobis manet, ex Spiritu, quem dedit nobis¹. Si Spiritu sancto in nobis habitante, Deus est qui in nobis habitat, quomodo non Deus ex Deo Spiritus, quem si quis habet, Deum inhabitantem gerit? qui etiam per Prophetam: *Inhabitabo, inquit, in eis, et in ambulabo, et ero ipsorum Deus²*? Et si Deus ex Deo Spiritus est, quis eum temere creatum dicens supplicium evilet semipaternum?*

Ex eadem.

*Et Spiritus est, qui Deum Spiritum veritatem esse testatur. Quoniam tres sunt, qui testimonium afferrunt in caelo, Pater, Verbum et Spiritus, et hi tres unum sunt. Et tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua, sanguis. Et hi tres unum sunt. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei maius est³. Veritatis praeco rursus, ut vides, et Deus et ex Deo naturaliter Spiritum vocat. Cum enim dixisset, Spiritum esse, qui testatur, paululum progrediens: *Testimonium, inquit, Dei maius est*. Quomodo igitur creatus est, qui una cum Patre rerum omnium Deus dicitur, et sanctam excepte Trinitatem?*

Ex Evangelio secundum Matthaeum.

Iesu Christi autem generatio sic erat: Cum esset desponsata mater ipsius Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto⁴. Si creandi facultas soli adest naturae, et hoc ipsius est eximium, simul cum aliis dignitatis divinis illi congruentibus, Spiritus autem in Virgine divinum templum creat, nonne si quis eum creatum dicit, is impius simul atque amens comprehendetur?

Ex Evangelio secundum Joannem.

*Quotquot autem acceperunt eum, potestatem dedit eis ut filii Dei fierent, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate hominis, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt⁵. Si Spiritus est, qui per fidem in Christum regenerat nos ad salutem, adeo ut ejus gratia nos filii declaremusr Dei, quonodo Spiritus non erit Deus? Quod autem nos, qui credimus, ex Spiritu simus, testatur Servator, sic alloquens Nicodemum: *Spiritus ubi vult spirat, et rorem ejus audit, sed nescis unde veniat, aut quo vadat. Sic erit omnis, qui natus est ex Spiritu⁶*.*

¹ Joan. iii. 24. ² Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 16. ³ I Joan. v, 5-9. ⁴ Matth. i, 18. ⁵ Joan. i, 12, 13. ⁶ Joan. iii, 8.

A ποικιλαν τε καὶ δόσιν εναι διισχυρίζεται, οὐκ ἀλλητιον τῆς θείας φύσεως τὸ Πνεῦμα ειδώς. Θεὸν οὐν τὸ Πνεῦμα καλοῦντος τοῦ Πέτρου, πῶς οὐ δυσσεβής καὶ παράφρων δ τοῖς ποιημασιν ἐνάριθμον τοῦτο τιθείσ, καὶ τοῖς τῶν ἀγίων ἀποστόλων αἱρύγμασιν ἀντιφθέγγεσθα: φιλοκινδύνως κατατολμῶν;

Ἐκ τῆς Ἰωάννου Ἐπιστολῆς.

Kαὶ δ τηρῶν τὰς ἑτολὰς αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μέρει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ. Kαὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν ἡμῖν μέρει, ἐν τοῦ Πνεύματος οὐδὲν μέρει. Εἰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος: ἐν ἡμῖν οικούντος θεός ἔστιν δικαίωσιν, πῶς οὐ θεός, καὶ ἐκ θεοῦ τὸ Πνεῦμα; ὅπερ εἰ τις ἔχει, θεὸν ἔνοικοντα φορεῖ, διὸ καὶ διὰ τοῦ προφήτου φησίν. Ἔροικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ περιπατήσω, καὶ δομαι αὐτῶν θεός. Kαὶ εἰ θεός, καὶ ἐκ θεοῦ τὸ Πνεῦμα, τίς αὐτὴ φιλοκινδύνως, διτι γενητὸν εἴη λέγων, τὴν αἰώνιον ἐκδιδεταικόλασιν;

Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Kαὶ τὸ Πνεῦμα ἔστι τὸ μαρτυροῦν, διτι τὸ Πνεῦμα ἔστιν ἡ ἀληθεία. Ὄτι τρεῖς εἰστιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, δι Πατήρ, δι Λόγος, καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα· καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἐν εἰστι. Kαὶ τρεῖς εἰστιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῇ, τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ ὑδωρ, καὶ τὸ αἷμα· καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἐν εἰστιν. Eἰ τὴν μαρτυριανὴν ἀρθρώσων λαμβάνομεν, η μαρτυρία τοῦ θεοῦ μείζων ἔστι. Θεός δή πάλιν, διτι τῆς ἀληθείας δι κῆρυξ θεόν τε καὶ ἐκ θεοῦ φυσικῶς τὸ Πνεῦμα καλεῖται. Εἰρηκὼς γάρ, διτι τὸ Πνεῦμα ἔστι τοῦ θεοῦ τὸ μαρτυροῦν, μικρὸν τι προελθόντες επιφέρει, εἰ Η μαρτυρία τοῦ θεοῦ μείζων ἔστι. Καὶ πώς οὖν ἔστι ποίημα τὸ τῶν διλων Πατέρι συνθεολογούμενον, καὶ τῆς ἀγίας Τριάδος συμπληρωτικόν;

Ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου.

Tοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ η γέννησις οὐτως ἦν. Μητροτευθείσης γάρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωάννῳ, πρὶν η συνελθεῖν αὐτοὺς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἄγιον. Eἰ μόνη τὸ δύνασθαι κτιζειν τῇ θείᾳ πρόσεστι φύσει, καὶ τοῦτο αὐτῆς μετὰ τῶν διλων αὐτῆς θεοπρεπῶν τὸ ἔξαιρετον, κτιζει δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ θεῖον ἐν τῇ Παρθένῳ γαδόν, τις αὐτὸς πεποιησθαί λέγων οὐχ δυσσεβής; τε διαμοι καὶ παράφρων εὐρεθῆσται;

Ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου.

"Οσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, διδωκεν αὐτοῖς ἔζοντας τέκνα θεοῦ τερεσθαι, οἱ οὐκ ἔξαιμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀγρόδος, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, διλλ' ἐκ θεοῦ ἐγερρήθησαν. Eἰ τὸ Πνεῦμα ἔστι διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ἀναγεννῶν ἡμᾶς; εἰς σωτηρίαν, ὡς αὐτοῦ δή τοιτού χάριν γεννητούς ήμάς γρηματίζειν θεοῦ, πῶς οὐκ ἀν εἴη θεός τὸ Πνεῦμα; "Οτι δὲ γεννητοί Πνεῦματος ἡμεῖς οἱ πιστεύσαντες, μαρτυρήσει λέγων δι Σωτήρι πρὸς Νικόδημον. Τὸ Πνεῦμα ἔπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν γανήρην αὐτοῦ ἀκούσεις, διλλ' οὐκ οἰδας πόθεν ἐρχεσαι, η πον ύπάνει. Οὕτως ἔσται πᾶς δ γεννώμενος ἐκ τοῦ Πνεύματος.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

Οταν δὲ έλθῃ ὁ Παράκλητος, διὰ ἡγέτη κέμψων παρὰ τοῦ Πατρός, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, διὰ παρὰ τοῦ Πατρός ἐκπορεύεται, ἐκεῖτος μαρτυρήσει περὶ ἑμοῦ. Εἰ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ ὥστε τις παρθὲς τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἔστιν, ἀγένητος δὲ, καὶ ἀκτιστος ὁ Πατὴρ, πῶς ἀν εἰη γεννητὸν τὸ ἐξ αὐτοῦ προρχόμενον Πνεῦμα; Ήντος δὲ ναὸς Θεοῦ χρηματίζομεν τῷει; τὸ Πνεῦμα λαβόντες, εἰπερ οὐκ ἔστι θύεις κατὰ τὴν τινῶν ἀδουλίαν;

Τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ τὸ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, εὑδηλῶν ὡς οὐκ ἀλλόρυλον, οὐδὲ ἐπερούσιον, ἀλλὰ τῆς θείας ἔστι φύσεως τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Άλιον καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ γινώσκει, καὶ ἐπίσταται τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἡ ἡμετέρα ψυχὴ τὰ οἰκεῖα. Εἰ δέ τις ἀγνοιαν τὴν ἐρευναν νομίζει, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς κείμενον εὐρήσει· Ὁ γάρ ἐρευνῶν, φησι, τὰς παρθένας οἰδεις τὶς τὸ φρόνημα τοῦ Πνεύματος. Εἰ δὲ διὰ τῶν διών θεῖς οὐκ ἀγνοῶν ἐρευνᾷ, ἀλλὰ σαφῶς ἐπίσταται πρὸν γενέσθαι τὰ πάντα, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οἱ δι' ἀγνοιαν ἐρευνᾶτοι τοῦ Θεοῦ τὰ βάθη. Πάντος γάρ ἀνάρμοστε τῷ ἀγνοοῦντι τὸ 'Ω; οἴδε τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰς ἐν αὐτῷ, οὐτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἴδει εἰ μή τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ; Ἐναντίον γάρ τῇ ἐρεύνῃ ἡ εἰδῆσις. Η δὲ ψυχὴ οὐκ ἐρευνᾷ τὰ ξαντῆς, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπίσταται. Οὐκοῦν τὸ Πνεῦμα τὸ διγενές ἀκριβῆ τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ ἔχει· καὶ 'Οσπερ οὐδεὶς οἴδει τὸ Πατέρα εἰ μή ὁ Ιεός, οὐδὲ τὸν Ιεόν εἰ μή ὁ Πατὴρ, οὐτως, φησιν, οὐδεὶς οἴδει τὰ τοῦ Θεοῦ εἰ μή τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Έκ διὰ τῶν εἰρημένων τὸ κοινὸν τῆς φύσεως διδασκόμεθα. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πᾶσαν ἀναισχυντίαν νοοῦντες, οἱ τῆς Ἀρείου, φημὶ, καὶ Εὐνομίου μαθηταὶ βλασφημίας, αὐτέντι φασιν εἶναι τὸν θεὸν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαῖς διακάριος Παῦλος διέκνυσε τὸ τοῦ Πνεύματος πρόσωπον· Ἡμεῖς γάρ, φησιν, οὐ τὸ Πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάδομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν, καὶ λαλοῦμεν οὐκ ἐτὸ διδαχτοῖς ἀνθρώπηντης σοφίας λόγοις, ἀλλὰ διδαχτοῖς Πνεύματος ἀγῶν, πνευματικοῖς πνευματικά συγχρίνοντες. Ψυχικὸς δὲ ἀνθρώπως οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος. Μωρὸς γάρ αὐτῷ ἔστι, καὶ οὐδύναται γνῶμαι, διτὶ πνευματικῶς ἀναρρέεται. Τις γάρ δηνω τοῦ Κυρίου, διὰ συμβίσσοντος αὐτῷ; Ἡμεῖς δὲ τοῦ Χριστοῦ δχομέν. Οὐκοῦν τὸ εἰπεῖν, διτὶ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάδομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐδίδαξεν οὐχ διμογενὲς τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ τῆς θείας ὑπάρχον οὐσίας τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· καὶ πρὸς τούτῳ ἐδίδαξεν, ὡς οὐ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ποιεῖται τὸν λόγον, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος, οὐ τὴν χάρον λαμβάνοντιν οἱ πιστεύοντες. Διὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, εἴπερ διάσκον, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἔχει

A

Ejusdem.

Cum autem venerit Paracletus, quem ego missem vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me¹. Si a Deo et Patre procedit Spiritus sanctus, et tantum fructus quidam essentiae ipsius est, Pater autem non est factus nec creatus, quomodo creatus dicitur Spiritus, qui ab ipso procedit, aut quomodo nos Dei templo vocabimur, Spiritum accipientes, si non est Deus, ut temerari quidam asserunt?

Ejusdem.

Si Spiritus omnia scrutatur etiam profunda Dei², perspicuum est, Spiritum sanctum non esse naturae diversæ, neque diversæ essentiae, sed naturæ divinæ. Ideo etiam profunda Dei cognoscit, et scit quae Dei sunt, ut animus noster, quae nostri sunt. Quod si scrutari ad ignorantiam refers, hoc etiam de Patre dici comperties: Qui enim, inquit, corda scrutatur, novit quid spiritus sentiat³. Quod si rerum omnium Deus non ex ignorantia scrutatur, sed plane scit omnia antequam fiunt, nec Spiritus sanctus propter ignorantiam scrutatur profunda Dei. Alioquin quomodo ignorantibus congruet illa comparatio: Quemadmodum novit spiritus hominis ea quae in ipso sunt, sic et quae sunt Dei nemo novit nisi Spiritus Dei? Nosse enim et scrutari contraria sunt. Animus autem non scrutatur quae sua sunt, sed novit omnino. Quare Spiritus sanctus exquisitam habet cognitionem Dei. Et, Quemadmodum nemo novit Patrem, nisi Filius, neque Filium nisi Pater⁴, sic nemo, inquit, novit, quae Dei sunt, nisi Spiritus Dei⁵. Ex his quae dicta sunt, quid naturæ communè sit, intelligimus. Verum quoniam, qui omni impudentiæ morbo laborant (istos malodice Arii et Eunomii doctrinæ discipulos dico) ipsorum Deum esse dicunt Spiritum, non autem personam distinctum, necessario beatus Paulus personam Spiritus ostendit: *Nos enim, inquiens, non mundi spiritum accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est, ne sciamus, quae a Deo donata sunt nobis, non in doctrina humanæ sapientiae verbis, sed in doctrina Spiritus sancti, spiritualibus spiritualia comparantes.* Animalis autem homo non percipit, quae sunt Spiritus, stultitia enim est illi, et non potest intelligere, quia spiritualiter judicatur. Quis enim novit sensum Domini, aut quis instruxit eum? *Nos autem sensum Christi habemus*⁶. Cum igitur dicat, nos non mundi spiritum accepisse, sed Spiritum, qui ex Deo est, Spiritum sanctum non huic mundo coniunctum, sed essentiae docet esse divinæ. Docet præterea, se non de Deo et Patre loqui, sed de Spiritu sancto, enijs gratiam credentes accipiunt. Itaque, Spiritum, qui ex Deo est, inquit, docens eum a Patre essentiam habere, et esse illius naturam, non eo modo quo res facta et procreatae, sed ut

¹ Γερ. xv, 26. ² I Cor. ii, 10. ³ Rom. viii, 27. ⁴ Mat. xi, 27. ⁵ I Cor. ii, 11. ⁶ ibid. 12-14.

bus creatis præstantior est Pater et Filius, ex quo sequitur ut præstantior item sit Spiritus sanctius. Itaque qui rebus creatis spiritum sanctum anteponit, *is rectam et sanam doctrinam complexus est.* Unam enim naturam increatum in Patre, et Filio, et Spiritu sancto constituitur. Verum quoniam, ut profert spiritum sanctum esse creatum, afferunt verba Prophetæ dicentis: *Qui firmat tonitruum, et creat spiritum, et eruant ad homines Christum suum*¹, sciendum est, alium a Propheta dici spiritum in tonitruo firmando creari, non autem spiritum sanctum. *Mystica enim ratione per tonitruum intelligitur Evangelium.* In quibus igitur firma gigatur et immobilis in Evangelium fides, si per fidem ex eo, quod caro sunt, spiritus sunt. Nam, ut Dominus ait: *Quod natum est ex carne, caro est: et quod natum est ex Spiritu, spiritus est.* Deus igitur est, qui vocem evangelicam credentibus confirmans, enim, qui credit, spiritum efficit. Qui autem ex Spiritu natus est, per ejusmodi vocem effectus est spiritus, Christum enuntiat: quoniam, inquit Apostolus, *nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto*².

φωνὴν τοῖς πιστεύουσι πνεῦμα ποιῶν τὸν πιστεύοντα. Τῆς τοιάυτης βροντῆς γενόμενος ἀπαγγέλλει τὸν Χριστὸν, εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν σι μὴ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. *Ejusdem ex oratione de Filii et Spiritus divinitate.*

Spiritus oppugnatores eum in Scriptura Deum appellatum negant, aiuntque divinitatis vocabulo naturam significari. Quod quidem cum Spiritui trinitatum non sit, colligunt ejusdem non esse naturam cum Patre et Filio Spiritum sanctum. Sed stulti maledicti sui serpenteum accusatorem accipiunt. Ostendit enim divinitatis vocabulo non naturam divinam, sed spectundi vim significari, cum primis parentibus consulens, ut arborem vestitam attingerent: Apprehensione, inquit, oculi restri, et eritis sicut dii³. Divinitatis ergo vocabulum non naturam, sed videndi indicat facultatem. Negabunt igitur videri Spiritum sanctum et hac de re decertabunt? Si igitur videt ipsa nominatus est Deus. Quod si id querunt ex Scriptura intelligere, quis Ananias sacrilegium vidiit, quod in occulto cum conjugi solus commisit? Quis illud Petro denunciavit? nonne Spiritus sanctus? Qui et in Petro erat, et Ananiam adulterat? Idcirco Petrus: *Ad quid, inquit, implevit Satanás cor tuum ut mentireris Spiritui sancto?* Non es mentitus hominibus, sed Deo⁴. Quemadmodum igitur, qui ratione præditum contumelia afficit, hominem afficit contumelia, et non in duos illam confert; ad unam enim personam duobus nominibus designat id resertur: sic et Petrus cum et Spiritui et Deo diceret Ananiam esse mentitum, unum, non duos ple sentientibus demonstravit.

τοὺς εἰς δύο τινὰς φέρει τὴν οὐδρίν, ἀλλὰ πρὸς ἓν πρόσωπόν εἰσιν οὐτως καὶ ὁ Πέτρος, καὶ Πνεῦμα, καὶ Θεὸν εἰπὼν παρὰ τοῦ Ανανίου διεψευσμένον, ταυτὸν τὸ δύο τοῖς νοοῦσιν εὔσθως; ἀποδείχνυσιν.

¹ Psal. cxlvii, 17. ² I Cor. xii, 5. ³ Gen. iii, 5. ⁴ Act. v, 3, 4.

A τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Οὐκοῦν δπου Πατήρ, καὶ ἐποῦ Σίδης νοεῖται, ἐκεὶ νοεῖται καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ανω γάρ τῆς κτίσεως δπ Πατήρ καὶ δπ Σίδης, ὥσπερ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι ἡ ἀκολουθία τοῦ ἀγίου προσεμπτύρησεν. Ο τοίνυν ὑπερτιθεὶς τῆς κτίσεως τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀκολούθως τὸν ὄρθρον τε καὶ ὑγιῆ παρεδέξατο λόγον. Μίαν γάρ ὅμολογήσει τὴν ἀκτίστον φύσιν, τὴν δὲ Πατέρι καὶ Σίδην καὶ ἀγίῳ Πνεύματι θεωρουμένην. Ἐπεὶ δὲ εἰς ἀπόδειξιν, ὡς οἴονται, τοῦ κτιστὸν εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὴν τοῦ Προφήτου φωνὴν ἡμῖν προφέρουσι, τὴν λέγονταν. Ο στερεῶν βροντῆρ, καὶ κτίστων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων ἀρθρώποις τὸν Χριστὸν αὐτούς, τοῦτο προστίκει νοῆσαι, διτι: ἀλλο κτίζεσθαι πνεῦμα ἐν τῇ στερεότητι τῆς βροντῆς δπ Προφήτης λέγει, καὶ οὐχὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα. Βροντὴν γάρ δπ μυστικὸς δνομάζει λόγος τὸ Εὐαγγέλιον. Ἐν οἷς οὖν γίνεται βεβαία καὶ ἀμετάθετος ἡ εἰς τὸ Εὐαγγελίου πότισμα, οὗτοι διὰ τῆς πίστεως μεταβαίνουσιν ἀπὸ τοῦ εἰναι σάρκες εἰς τὸ γίνεσθαι πνεῦμα, καθὼς λέγει δπ Κύριος, διτι: τὸ γεγενημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σάρξ ἔστι, καὶ τὸ γεγενημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος πνεῦμά ἔστι. Θεὸς οὖν δ διὰ τοῦ στερεοποιεῖν τὴν εὐαγγελικὴν Ο δὲ ἐκ τοῦ Πνεύματος γεννηθεῖς, καὶ πνεῦμα διὰ

Tοῦ αυτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ θεότητος Γίοῦ καὶ Πνεύματος.

Φασὶν οἱ Πνευματομάχοι μήτε προσειρῆσθαι Κύριον τὸ Πνεῦμα παρὰ τῆς ἀγίας Γραφῆς, ὡς αὐτὸν νομίζουσι, καὶ φασὶ φύσεως μὲν σημαντικὴν εἶναι τὴν θεότητα, τοῦ δὲ δύναματος τούτου μὴ ἐπικειμένου τῷ Πνεύματι, εἰδὲ μὴ τῆς αὐτῆς φύσεως εἶναι τῷ Πατέρι καὶ τῷ Σίδῃ τὸ Πνεῦμα κατασκευάζουσι. Λαβέτωσαν δὲ τῆς ἀνοήσου αὐτῶν βλασφημίας τὸν δρῦν κατήγορον. Δεικνὺς γάρ, διτι: τὸ τῆς θεότητος δύναμα τῆς δρατικῆς ἐνεργείας ἔχει τὴν ομαδιαν, ἀλλ' οὐ τῆς θείας ἔστι δηλωτικὸν φύσεως, συμβολεύων ἀκαθαίτιον τοῦ ἀπηγγερευμένου φυτοῦ τοῖς πρωτοπλάστοις εἰρηκεν, διτι: Ἀροιγήσορται ὑμῶν οἱ δρψαίμοι, καὶ ἐσσθε ὡς θεοί. Οὐκοῦν οὐ τὴν θείαν φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν ἡ τῆς θεότητος προστηγορία παρέστησεν. Ἀρ' οὖν οὐχ ὅμολογοῦσι θεόσθεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἡ καὶ περὶ τούτου ζυγομαχήσουσιν; Εἰ μὲν οὖν τεθέσται τῇ ἐνεργείᾳ, πάντως ἐπονομάζεται· εἰ δὲ καὶ τοῦτο ζητοῦσι λόγῳ μαθεῖν, τις Ἀνανίου τὴν λεποσύλιαν τεθέσται, ἦν ἐν παραδύσει μετὰ τῆς ὀμολύγου μόνος εἰργάσατο; Τίς αὐτὴν ἀνήγγειλε τῷ Πέτρῳ; οὐχὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ ἐν Πέτρῳ ἦν, καὶ τῷ Ἀνανίᾳ παρῆν; Διτι: τούτος φησιν δπ Πέτρος· Εἰς τὶς ἐπλήρωσεν δπ Σατανᾶς τὴν καρδιὰν σου φυσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; Οὐκεὶ ἐγένεσθαι ἀρθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. Πεπερ τοίνυν δέγων, διτι: δ τὸ λογικὸν οὐδρίσας τὸν ἀνθρώπον οὐδρίσειν. πρόσωπόν εἰσιν ἡ ἀναφορά, διαφόροις δύναμαι γνωρίζομεν· οὐτως καὶ ὁ Πέτρος, καὶ Πνεῦμα, καὶ Θεὸν εἰπὼν παρὰ τοῦ Ανανίου διεψευσμένον, ταυτὸν τὸ δύο τοῖς νοοῦσιν εὔσθως; ἀποδείχνυσιν.

Toῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ προσευχῆς τρίτου Λόγου.

Οὐ μὲν εὐαγγελισθήσεται Ματθαῖος, Ἐλθέτω δὲ βασιλεία σου, φησίν· δὲ δὲ Λουκᾶς ἀντὶ τοῦ, Ἐλθέτω δὲ βασιλεία σου, Ἐλθέτω τὸ ἄγιον σου Πνεῦμα δέ τοι μάς, καὶ καθαρισθεία σου, ἡμᾶς εἰρήκε. Τί ἔροῦσι πρὸς ταῦτα οἱ θραυστομούντες κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἄγιου; Ποιῶν διανοίᾳ τὸ τῆς βασιλείας ὑψος εἰς ταπεινότητα δουλείας μετασκευάζουσι; Βασιλεία τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἔστιν, ὡς δὲ εὐαγγελισθήσεται Λουκᾶς βροῦ διαρρήδην. Ή δὲ βασιλεία βασιλεύει πάντως, οὐ βασιλεύεται. Εἰ οὖν βασιλεύει τὸ Πνεῦμα, πῶς τῇ δουλευούσῃ φύσει τοῦ το συναρθμούσιν οἱ ματαιόφρουν;

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ Λόγου.

Ἐλθέτω τὸ ἄγιον σου Πνεῦμα δέ τοι μάς, καὶ καθαρισθεία σου, φησὶν δὲ Λουκᾶς. Εἰ οὖν τὸ ἀφεντικόν ἀμαρτίας μόνου τοῦ Θεοῦ ἔστιν, ὡς καὶ αὐτοὶ ξελεγον οἱ ἄπιστοι Ιουδαῖοι, δὲ τὴν δύναμιν τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν τῷ ἄγιῳ Πνεύματι προσμαρτυρήσας συνεμπερτύρησε πάντως αὐτῷ καὶ τὴν θεότητα. Ἀλλὰ μὴν αὐτὸν τοῦτο καὶ τῷ Μονογενεῖ προσμαρτυρεῖ δὲ Ἀπόστολος. Καθαρισμὸν γάρ, φησι, τῶν ἀμαρτιῶν τῷών ποιησάμενος, ἀκάθιστον ἐστιν εἰς τὴν μοργαλωσύνης τοῦ Πατρός. Οὐκοῦν δὲ ἐκατέρων τὸ ἱρόν, τοῦ τε καθαρίζοντος τὰς ἀμαρτίας Πνεύματος, καὶ τοῦ τὸν καθαρισμὸν πεποιηκότος Χριστοῦ. Ὄν δὲ ἡ ἐνέργεια μία, τούτων καὶ ἡ δύναμις πάντως ἡ αὐτή. Πᾶσα γάρ ἐνέργεια δυνάμεως ἔστιν ἀποτελεσμα. Εἰ οὖν καὶ ἐνέργεια, καὶ δύναμις μία, πῶς ἔστιν ἐπερότητα φύσεως νοῆσαι, ἐν οἷς οὐδεμίᾳν κατὰ τὴν δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν διαφορὰν δικαίουσκομεν;

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ Λόγου.

Τὸ μὲν ἄγιον Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ δὲ καὶ Χριστοῦ Πνεῦμα ἔστι καὶ λέγεται, δὲ δὲ Υἱὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ δὲν, οὐδέτερος καὶ τὸν Πνεύματος ἔστιν, οὐδὲ λέγεται, οὐδὲ ἀντιστρέψει ἡ σχετική αὐτῇ ἀκολουθία, ὡς δύνασθαι κατὰ τὸ Ιεσον δὲν ἀναλύσεως ἀντιστραφῆναι τὸν ἄγιον, καὶ ὑστερ Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα λέγομεν, οὕτω καὶ τοῦ Πνεύματος Χριστὸν δυνομάζειν.

Toῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ βαπτισματος Λόγου.

Βαπτίζοτες αὐτοὺς, φησι, εἰς τὸ δρόμα τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος. Πῶς εἰς τὸ δυομά τοῦ Πατρός; Ἐπειδὴ ἀρχὴ τῶν πάντων. Πῶς εἰς τὸ τοῦ Υἱοῦ; Ἐπειδὴ δημιουργὸς τῆς κτίσεως. Πῶς εἰς τὸ τοῦ ἄγιου Πνεύματος; Ἐπειδὴ τελειωτικὸν τῶν πάντων. Διατί τὰς τρεῖς δύοτάσεις καταχερματίζεις εἰς διαφόρους φύσεις, καὶ τρεῖς ἐργάζῃ θεοὺς ἀνομοίους ἀλλήλων, μίαν πάρα πάντων καὶ τὴν αὐτὴν χάριν δεχόμενος;

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ Λόγου.

Φησι τὸ ἄγιον Πνεῦμα διὰ τοῦ Δαβὶδ· Σήμερον ἐν τῇ φωνῇ αὐτοῦ ἀκούσητε, μή σκληρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπτυχρασμῷ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐ ἐπελ-

Adveniat, Ματθαῖος inquit¹, *regnū tuūm.* Quorum verborum loco: *Adveniat, inquit Lucas, Spiritus sanctus tuus in nos, et nos expurget.* Quid ad hanc respondebunt qui ore impudenti audent Spiritum sanctum impugnare? Quia mente regni sublimitatem in servitutis transferent humilitatem? Regnum est, ut Lucas aperte clamat, *Spiritus sanctus, quod quidem regnum omnibus imperat, non autem imperio subjectum est.* Quod si Spiritus imperat, quomodo illum dementes isti cum natura serviente connumerant?

B

Ex eadem oratione.

Adveniat, inquit Lucas, Spiritus sanctus tuus in nos, et nos emundet. Quod si solius est Dei peccata dimittere, id quod ipsi quoque Iudei increduli dixerunt, qui testimonio suo tribuit Spiritui sancto remittendi peccata facultatem, is eidem etiam divinitatem attribuit. Atqui eamdem facultatem Apostolus tribuit Unigenito: *Purgationem, inquiens, peccatorum nostrorum faciens sedis in dextera magnitudinis Dei*². Unum igitur est opus utriusque, tum Spiritus peccata expurgantis, tum Christi purgationem facientis. Quorum autem una est actio, eorum et vis eadem omnino. Omnis enim actio facultatis perfectio est. Quamobrem si actio et vis est eadem, quomodo naturae diversitas intelligi potest in illis, in quibus nullum facultatis actionisque discrimen deprehendimus?

C

Ex eadem oratione.

Spiritus sanctus et ex Deo est, et Christi Spiritus est atque dicitur. Filius autem cum ex Deo sit, non Spiritus etiam est, neque dicitur. Hoc enim ordinis series non sequitur, ut ex aequo per resolutionem sibi vicissim ratio respondeat, et quemadmodum Christi Spiritum dicimus, sic etiam ipsius Spiritus Christum appellemus.

Ejusdem ex oratione de baptismo.

*Baptizantes, inquit, eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti*³. Cur in nomine Patris? Quia rerum est omnium principium. Cur in nomine Filii? Quia est rerum omnium procreatarum effector. Cur in nomine Spiritus sancti? Quia res perficit universas. Quid igitur tu, cum unam ab omnibus eamdemque gratiam accipias, has tres personas in naturas diversas dividis, tresque inter se dissimiles deos facis?

Ex eadem oratione.

Spiritus sanctus per Davidem: *Hodie, inquit, si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione, secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri*⁴. Hoc

¹ Matth. vi, 10. ² Hebr. i, 3. ³ Matth. xxviii, 19.

⁴ Psal. xciv, 8, 9.

divus Apostolus commemorans : Sic dicit, inquit, tri-
buens ea Spiritui sancto¹. Quis igitur est ille,
quem tentaverunt patres ipsorum in deserto, quem
irritaverunt? Accipe ab ipso Propheta dicente :
Deum altissimum tentaverunt². Atqui Apostolus
cum Spiritu sancti personam ante nominasset, illi
verba haec tribuit : Quapropter, inquietus, sicut di-
cit Spiritus sanctus : Secundum diem temptationis in
deserto, ubi tentaverunt me patres restri. Quare
quem Deum altissimum appellavit Propheta, hunc
D. Apostolus Spiritum sanctum esse dicit. Itaque si
Spiritus sanctus, Tentaverunt, inquit, me patres
restri in deserto; Propheta vero eum, qui tentatus
est in deserto, Deum altissimum esse testatur,
obstruunt ora Spiritum oppugnantium, et loquen-
tium iniqua, cum aperte tum Apostolus, tum Pro-
pheta, ex iis quae dicta sunt, Spiritus praedicent
divinitatem.

των κατὰ τοῦ Κυρίου ἀδικίαν, σαφῶς τοῦ τε Ἀποστόλου Πνεύματος κηρυσσόντων.

Eiusdem ex oratione ad Eustathium, scripta in eos
qui Spiritum sanctum impugnant.

Cum apostolis de baptismo Dominus mandata da-
ret, Patri et Filio conjunxit Spiritum. Proinde qui in
ea facultate, qua vita tribuitur, et per quam natura
nostra ex corrupta redditur incorrupta, conjun-
gitor, in omnibus habebit cum Patre et Filio con-
junctionem.

Ex eadem oratione.

Si diversas inter se viderimus actiones, quae a
Patre, et Filio, et Spiritu sancto profliscuntur, di-
versas item agentium naturas ex actionum diversi-
tate conjiciamus. Neque enim fieri potest, ut quae
naturae differant ratione, actionum genere copulen-
tur. Sin unam Patris et Filii et Spiritus sancti ac-
tionem esse cognoverimus, necessario ex eadem ae-
ctionum vi naturae conjunctionem colligemus. San-
ctos efficit, consolatur, vitam praebet, et alia ejus-
dem generis sine ullo discrimine praestat tum Pa-
ter, tum Filius, tum Spiritus sanctus. Itaque quo-
rum una atque eadem est actio, eorum iterum una est
eademque natura.

Ex eadem oratione.

Si is, qui ungit, est Pater, et ille, qui inungitur,
Filius, et ipsa unctio Spiritus sanctus, regni porro
signum et nota est unctio, ne a regia quidem actione
Spiritus sejunctus est.

Item adversum Spiritus oppugnatores sancti Cyrilli
dictorum Scripturarē diversis ex libris collectio, ex
quibus Spiritus sanctus Deus esse demonstratur.
Ex Thesauro autem collectio haec de prompta est,
sed sparsim, et per epilogum.

Ex Epistola ad Corinthios.

Qui Domino conjugitur, unus Spiritus est. Ecce
perspicue hic Spiritum dicit Dominum. Planius au-
tem id facit, dum loquitur de Iudeis : *Ad hunc us-*

A πασάρ με οι κατέρες θμῶν. Τούτων μεμνημένος
*ὁ θεῖος ἀπόστολος φησι· Διδ, καθὼς λέγει τὸ Πνεύ-
μα τὸ ἄγιον. Καὶ τούτῳ εἰπών, ταύτας τοῦ προ-
φήτου τὰς φήσεις ἐπήγαγεν, ἐφαρμόζων αὐτὰς τῷ*
*προσώπῳ τοῦ Πνεύματος. Τίς οὖν ἔστιν δὴ ἐπεί-
ρασαν οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ; τίς δὲ παρ-
ώργισαν; Μάθε παρ' αὐτοῦ τοῦ Προφήτου λέγοντος,*
ὅτι εἰ Επειρασαν τὸν Θεόν τὸν θύσιστον. Ἐπειρασαν
με οἱ πατέρες ὑμῶν. Οὐκοῦν δὴ οἱ Προφήταις
"Ψύστον κατωνόμαστε, τεῦτον δὲ θεῖος Ἀπόστολος; τὸ
Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἶναι λέγει. Εἰ οὖν τὸ Πνεῦμα τὸ
ἄγιον λέγει, δὲ Επειρασάρ με οἱ πατέρες ὑμῶν
ἐν τῇ ἐρήμῳ, δὲ δὲ Προφήτης διαμαρτύρεται, δὲ τὸ
*τῇ ἐρήμῳ πειρασθεῖς θύσιστος ἐστι Θεός, διηρέ-
τονται τὰ στόματα τῶν Πνευματομάχων τῶν λαλούν-*

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς Εὐστάθιον κατὰ τὸν
Πνευματομάχων λόγου.

'Ἐντελλόμενος δὲ Κύριος τοὺς μαθητας περὶ τοῦ
θεοῦ βαπτίσματος, τῷ Πατέρι καὶ τῷ Υἱῷ συνῆψε
καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Τὸ οὖν συνημμένον ἐν τῇ
ζωοποιῷ δινάμει, καθ' ἣν ἐκ φθορᾶς εἰς ἀφαρούσαν
ἡ φύσις ἡμῶν μετασκευάζεται, διὰ πάντων οἵτινες
πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν τὴν συνάρφειαν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

'Ἐὰν διώμεν διαφερούσας ἀλλήλων τὰς ἐνεργειας
τὰς παρὰ τοῦ Ηαρέδος, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἄγιου
Πνεύματος ἐνεργούμενας, διαφόρους εἶναι καὶ τὰς
ἐνεργούσας φύσεις ἐκ τῆς ἐτερότητος τῶν ἐνεργειῶν
στοχασθείσα. Θύ δὲρ ἐνδέχεται τὰ διεστῶτα κατὰ
τὸν τῆς φύσεως λόγον πρὸς τὸ τῶν ἐνεργειῶν εἶδος
ἀλλήλοις συνενεχθῆναι. 'Ἐὰν δὲ μίαν νοήσωμεν
ἐνέργειαν Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἄγιου Πνεύματος,
ἀνάγκη τῇ ταυτότητι τῆς ἐνεργείας τὸ ηνωμένον
τῆς φύσεως συλλογίζεσθαι. 'Αγιάζει καὶ παραλεῖ,
καὶ ζωοποεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα κατὰ τὸ ἀπαρ-
άλλακτον καὶ δὲ Πατήρ, καὶ δὲ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα
τὸ ἄγιον. 'Ων οὖν ἡ ἐνέργεια μία καὶ ἡ αὐτή, τούτων
καὶ ἡ φύσις ὁσαύτως.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ χριστης μὲν δὲ οἱ Πατήρ, χριστὲς δὲ δὲ Υἱός,
χρισμα δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, βασιλεῖς δὲ σύμ-
βολον τὸ χρισμα, οὐδὲ τῆς βασιλικῆς ἐνεργείας τὸ
Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀπεξένωται.

Ἐτι κατὰ Πνευματομάχων τοῦ ἄγιου Κυρίου
συλλογὴ φησάντων ἐκ τῶν ἀγίων Γραφῶν, δι' ὧν
ἀποδεικνύεται θεός τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ἐκ
*τοῦ Θησαυροῦ δὲ αὐτῆς μετεργάση, κλίγησα-
ράδηρ καὶ κατ' ἐπιλογὴν.*

Ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους Ἐξιστολῆς.

Ο κολλώμενος τῷ Κυρίῳ δὲ Πνεύμα έστιν. Ίδω
σαφῶς ἐνθάδε τὸ Πνεῦμα λέγει Κύριον. Σαρέστερος
δὲ τοῦτο ποιῶν ἐπιστέλλει περὶ τῶν Ιουδαίων·

Ἄχρι τὴς σήμερος ἡμέρας τὸ αὐτὸν κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀραιώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει ἀρακαλυπτόμενον, διεὶς ἐν Χριστῷ καταργεῖται, Ἀλλ' ἔως σήμερος ἡγίαν ἀν ἀραιώσκηται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν κυρδιὰν αὐτῶν κεῖται. Ήγία δ' ἀν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαρθήται τὸ κάλυμμα. Οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. Καὶ πάλιν, Ἡμεῖς δὲ πάρτες ἀρακαλυμμένω προσώπῳ τὴν δόξαντας Κυρίου κατοπτρίζομενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος.

'Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Οἱ Παῦλοι ἐπιστέλλων περὶ αὐτοῦ φησιν ἐν αρχῇ τῆς Ἐπιστολῆς· Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἰδοὺ σαφῶς ἐνθάδε τὸ τῆς ἀποστολῆς διοίκημα καὶ πρᾶγμα παρὰ Χριστοῦ, καὶ δι' Υἱοῦ διατυρίζεται λαμβάνειν. Ἐν δὲ τοῖς Πράξεσι τῶν ἀγίων ἀποστόλων γέγραπται τι τοιούτον. Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ, καὶ ῥηστευόντων, εἴλετο τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ἀφορίστε διὶ μοι τὸν Παῦλον, καὶ τὸν Βαρραβᾶν εἰς τὸ ἅργον, διὰ σκέληματος αὐτούς. Εἰ τοιγάντι κεκληκότος αὐτῶν εἰς ἀποστολὴν τοῦ Πνεύματος; παρὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ κεκλήσθαι φῆσι, δείχνυσι σαφῶς οὐκ ἀλλότριον τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον.

'Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Τις γάρ οἶδεν ἀνθρώπων εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγραψεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἡμῖν γάρ διεκάλυψεν δὲ θεός διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. Τὸ γάρ Πνεῦμα πάντα ἔρευνθ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Εἰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔξι ἀποκαλύψεως τίνος οἴδεν ἐπέρου τὰ ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ὡς φυσικῶς καὶ χυρίων ὑπάρχον αὐτῷ, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οὐτωπάντα ἔρευνθ, καὶ γνώσκει καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Ἄρα ἐν Θεῷ καὶ Πατέρι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ τῆς φύσεως τῆς θελας ἔσται, καθάπερ καὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἀνθρώπινον.

'Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἶναι φαμεν, καὶ οὐτῶ πεπιστεύκειν. Ἀλλ' οἱ πρὸς μόνον τὸ δύστηματος εἶται καὶ τὰ ἀλλα πάγια ἐκ Θεοῦ γενέσθαι φασι, τοῦ Παύλου γράφοντος· Εἰς θεός δὲ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάγια. Εἴτα νομίζουσιν ἀνατρέπειν τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατέρος εἶναι τὸ Πνεῦμα, διὰ τὸ φέρεσθαι καὶ κατὰ τῶν ποιημάτων τὸ δέ οὖν, ὅπερ ἐπὶ τῷ Πνεύματι κείμενον ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ φυσικῶς ὑπάρχον ἀποδεικνύει. Ἀλλ' Εστιν πρὸς τούτο λέγειν, διεὶς καὶ ἐφ' Υἱῷ χυρίως μὲν κείται τὸ Υἱὸς δονομα, κείται δὲ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων καταχρηστικῶς, καὶ οὐ δῆπον τὸ θέστις τιστ, καὶ κατὰ χάριν προσκείμενον ἀνατρέψει τὸν ἔχοντας οὐσικῶς. Οὕτω καὶ τὸ δέ οὖν τῶν ποιημάτων κατηγορούμενον οὐκ ἐποίει πρὸς τὴν οἰκεῖαν ταπείνωσιν τε καὶ διοουσιότητα τοῦ Πνεύματος τὸ δύσηλον τε καὶ θεῖκον, ἀλλὰ μενεῖ μὲν αὐτῷ χυρίως τὸ δέ

A que diem, inquiens, idem velamen in lectione Veteris Testamenti manet, non revelatum, quoniam in Christo destituitur. Sed ad hunc usque diem quando legitur Moses, velamen super cor ipsorum positum est. Ubi vero se converterint ad Dominum, velamen auferetur. Dominus autem Spiritus est. Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas¹. Et rursus: Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini contemplantes secundum eamdem imaginem transformamur de gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu².

Ex eadem.

B Paulus de se ipso sribens in principio Epistole: Paulus, inquit, apostolus Jesu Christi³. Aperte videtis hic Apostoli nomen et munus a Christo, et per Filium se illud affirmat accipere. In Actibus autem sanctorum apostolorum ita scriptum est: Sacrificantibus illis Domino et jejunantibus dicit Spiritus sanctus: Segregate mihi Paulum et Barnabam in opus, ad quod advocavi eos⁴. Si igitur cum a Spiritu vocatus sit, a Christo se vocatum dicit, perspicue demonstrat non alienum ab essentia Filii Spiritum sanctum.

Ex eadem.

C Quis enim hominum novit euquae sunt hominie, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Sic et quae sunt Dei, nemo novit, nisi Spiritus Dei⁵. Nobis enim revelavit Deus per Spiritum suum, Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei⁶. Si spiritus hominis nomine patescidente novit, quae sunt in homine, cum naturalis sit, et proprius ipsis, et Spiritus Dei sic omnia scrutatur, et novit etiam profunda Dei, in Deo nimurum et Patre est Spiritus sanctus; et natura divina est, quemadmodum hominis spiritus est naturae humanae.

Ex eadem.

D Ex Deo Spiritum sanctum esse dicimus, atque ita credimus. At isti qui ad calumniandum tantummodo sunt paratissimi, etiam alia omnia ex Deo esse dicunt, cum Paulus scribat: Unus Deus Pater, ex quo omnia⁷. Atque ita probare se putant, ex Patriis essentia non esse Spiritum sanctum, quod illa vox: ex quo, ad res etiam procreat referatur. Quia quidem vox cum de Spiritu sancto dicitur, enim ex ipsius essentia esse declarat. Verum sic istius possimus respondere, de Filio item proprie nomine hoc Filius dici, quod latenter improprie de hominibus etiam dicatur. Nec si concessu et gratia aliquibus tribuatur, propriea tollitur, quominus si ipsius naturale. Sic etiam illud, ex quo, licet rebus quoque procreat ascribatur, idcirco latenter sublimis et divina Spiritus dignitas non austeratur, nec ea re sit, quominus sit ejusdem essentiae. Sed cum

¹ II Cor. iii, 14-17. ² Ibid. 15. ³ I Cor. i, 1. ⁴ Act. xiii, 2

⁵ I Cor. ii, 11. ⁶ Ibid. 10

⁷ I Cor. viii, 6.

ipsi Spiritui proprio congruat illud *ex quo*, quoniam A est ex Patris essentia, referitur tamen etiam ad res procreatas, quoniam cum non essent, ex Deo haberent ut sint, per Filium utique.

Ex eadem.

Rursum scribit ad Corinthios Paulus: *Nos, inquiens, sumus templum Dei viventis, quemadmodum dixit Deus: Quoniam inhabitabo in ipsis, et inambulabo, et erunt mihi in populum, et ego ero ipsis in Deum*¹. Et rursum post haec: *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei inhabitantem in vobis*². Et rursum: *Si quis templum Dei corrumperit, corrumpet hunc Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos*³. Si igitur Spiritum accipientes, et templum et domicilium Dei declaramus, quippe qui Deum habemus in nobis ipsis inhabitantem et inambulantem, ut scriptum est, quomodo non est Deus Spiritus sanctus, etiam si nollint, qui contra sentiunt?

Ex Epistola ad Romanos.

Scribit quibusdam Paulus recte admodum sentiens et loquens: *Quicunque Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timorem, sed accepistis Spiritum adoptionis, in quo clamamus: Abba Pater*⁴. Si igitur Spiritus sanctus eos Dei filios esse demonstrat, in quibus inhabitat, et divinae naturae particeps facit, adeo, ut qui propterea conjuncti sunt Deo super omnes existenti, cum fiducia clamant: *Abba Pater, nos inter servos, neque inter res procreatas collaudans est, sed illi potius divinæ essentiæ dignitas tribuenda, cum et ex ipsa sit, et ab ipsa sanctus per Filium præbeatur, atque ita deos faciat et filios Dei illos in quibus est.*

Ex Actibus apostolorum.

Princeps apostolorum, cui divinum mysterium, et Servator ait, *non caro, et sanguis revelavit, sed Pater, qui in celis est*⁵, Ananiam afferentem agri pretium, ex quo partem sibi reservarat, sic alloquitur: *Anania, cur implevit Satan cor tuum, ut mentireris Spiritui sancto, et auferres expretio agri*⁶? Ac deinde subjicit: *Non es mentitus hominibus sed Deo*⁷. Itaque si Spiritui sancto mentiens, Deo mentitur, Deus nimurum est Spiritus sanctus, et in Deo naturaliter.

Ex eodem libro.

Quæ ex Servatoris nostri adventu promulgata sunt bona, ea quodam in loco de omnibus suis loquens Dens ita commemorat: *Suscitabo illis pastores secundum cor meum, et paseant eas, pascentes cum scientia*⁸. Paulus autem veritatis prædicto seniorum Ephesiorum alloquens: *Attendite, inquit, vobis ipsis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos*⁹. Quando igitur quæ se facturum pollicitus est Deus, cum potestate Spiritus perficit, et pastores constituit, ut in propheticis promissione est, ab essentia divina non est alienus, sed tam-

ou, διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Πατρός. Χωρὶς δὲ καὶ ἐπ' ἔκεινα, διὰ τὸ ἐκ Θεοῦ πρὸς τὸ εἶναι τὰ οὐκ δυτικά δραμεῖν δι' Υἱοῦ δηλούντες.

Ἐκ τῆς αὐτῆς.

'Επιστέλλει πάλιν Κορινθίοις δι Παῦλος. Ἡμεῖς γάρ ταδε Θεοῦ ἐσμεν Κύρτος, καθὼς εἴπετε δι Θεοῦ δὲτι Ἔροικήσω ἐτι αὐτοῖς, καὶ ἐμπερικατήσω, καὶ ἐστοτα μοι εἰς ταδε, κάτω αὐτοῖς ἐσομαι εἰς Θεόν. Καὶ πάλιν· Ἐπὶ τούτοις μὴ λιπαῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τοῦ Θεοῦ γέδειον υμῖν. Καὶ πάλιν· Εἰ τις τὸν ταδε τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τούτο δι Θεοῦ. Οὐ γάρ ταδε τοῦ Θεοῦ ἄγιος ἐστιν, οἰτιρές δὲτε υμεῖς. Οὐκοῦν εἰ τὸ Πνεῦμα λαβόντες, καὶ ναὸς καὶ οἰκος τοῦ Θεοῦ χρηματίζομεν, ὡς θεόν ξένοντες ἐν αὐτοῖς οἰκοῦντα καὶ ἐμπεριπατοῦντα, καθὼς γέγραπται, πῶ; οὐ Θεός τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ μὴ βούληται ὁ δι' ἐναντίας;

Ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς.

'Επιστέλλει τιστὸν δι Παῦλος, καὶ μάλα δὴ φρονῶ τε καὶ λέγων ὀρθῶς. Ὅσοι γάρ ἐτι Πνεύματι Θεοῦ ἀγορταὶ, οὕτοι εἰστιν υἱοὶ Θεοῦ. Οὐ γάρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλειας εἰς φόδον, ἀλλ' ἐλάβετε Πνεύμα νιοτεστας, ἐτι φράξομεν, Ἀβδᾶ δι Πατήρ. Οὐκοῦν εἰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον υἱοὺς ἀποδεικνύει Θεοῦ τοὺς ἐν οἷς κατοικεῖ, καὶ θεαὶ ἐργάζεται φύσεως κονωνοὺς, ὡς ἐντεῦθεν ἡγωμένους; τῷ ὑπὲρ πάντα δυτικά Θεῷ μετὰ παρθένσιας ἀναδοθεῖν, εἰ Ἀβδᾶ δι Πατήρ, οὐκ ἐν δούλοις, οὐδὲ ἐν τοῖς ποιήμασι τετάξεται, φορέσει δὲ μᾶλλον φυσικῶς τὸ τῆς θεας οὐσίας ἀξιώμα δὲτης τε ὑπέρχον, καὶ παρ' αὐτῆς τοῖς ἀγίοις δι' Υἱοῦ χορηγούμενον, διά τε τούτῳ θεοποιοῦν, καὶ εἰς υἱότητα καλοῦν ἐν οἷς ἀν γένοιστο.

Ἐκ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων.

'Ο τῶν ἀποστόλων πρόκριτος φέτος θεον μυστήριον, καθά φησιν δι Σωτῆρος, σάρξ, καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψεν, ἀλλ' δι Πατήρος ἐτι τοῖς οὐρανοῖς λέγει πρὸς Ἀνανίαν, προσάγοντα μὲν τὴν τοῦ χωρίου τιμὴν, ἀπονοσιάσμενον δὲ τι μέρος ἀπ' αὐτῆς· Ἄστρα, διατι ἐπλήρωσεν δι Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου ψεύσασθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ ροστίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς του χωρίου; Εἴται συνάπτει τούτοις τὸ, Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. Οὐκοῦν εἰ δι τῷ ἄγιῳ Πνεύματι ψεύδομενος, τῷ Θεῷ ψεύδεται, θεά δρα τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐν Θεῷ φυσικῶς.

Ἐκ τῶν αὐτῶν.

Τὰ ἐκ τῆς του Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας εὐχαγγελίζομενος ἀγαθά φησι που δι Θεοῦ περι τῶν ἐαυτοῦ ποιημάτων, διτι ἀγαστήσω αὐτοῖς ποιέας κατὰ τὴν καρδίαν μον καὶ ποιηματοῦσιν αὐτά ποιηματοῦσιν μετ' ἐπιστήμης. Παῦλος δὲ δι τῆς ἀληθείας καὶ ἀρκεῖ τοῖς Ἐφεσίων πρεσβυτέροις προσομιλῶν, Προσέχετε, φησιν, ἐαυτοῖς, καὶ κατὰ τῷ ποιημάτῳ, δι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον διθετο ἐπιστήμων. Οὐτε τοινυπόπερ ὑπέρχεστο δραδεῖ Θεός μετ' ἐξουσίας, τὸ Πνεῦμα πληροῦ, καὶ ποιημένας ἐγένετο κατὰ τὴν ἐν προφήταις ἐπαγγελίαν, οὐκ ἀλλοτριον δρα τῆς θεας οὐσίας τοτιν.

¹ Cor. vi, 16. ² Ephes. iv, 30. ³ Cor. iii, 16, 17. ⁴ Rom. viii, 14, 15. ⁵ Matth. xvi, 17. ⁶ Act. v, 3. ⁷ Ibid. 4. ⁸ Jerem. xxiii, 4. ⁹ Act. xx, 28.

Αλλ' ὡς ἐνέργεια φυσική τε καὶ οὐσιώδης, καὶ ἐν πόντοτος ἐξ αὐτῆς προϊόντα, καὶ ἐν αὐτῇ μένουσα, πάντα ἐργάζεται τὰ τοῦ Θεοῦ.

'Ex τῷ αὐτῷ.'

Ἄθηναῖς δὲ Παύλος τὰ πρὸς εὐσέβειαν διαλεγόμενος, καὶ τὸν ἀληθῆ καταγγέλλων Θεὸν ἐφασκεν, ὅτι Ἐρ αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ δομέτον. Οὐδέ γε Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν τὴν γενομένην περὰ τοῦ Θεοῦ τῷ ἄγιῳ Πνεύματι περιτίθησι λέγων· Τὸν Πνεῦμά ἔστι τὸ ζωοποιοῦν. Θεὸς δρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν φῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμὲν, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν, καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαρτυρίαν.

'Ex τῷ Φαλμῶν.'

Λέγει ποὺψάλλων δὲ μακάριος Δαβὶδ, καὶ τοὺς λόγους ἀνατείνων πρὸς Θεὸν· Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου χον φύτω; Εἳρ ἀραδῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ δὲ κεῖσθαι. Εἳρ καταδῶ εἰς τὸν ἀδην, πάρει. Εἳρ ἀραλάδοιμι τὰς πιέρυγάς μου κατ' ὅρθον, καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ δυχατα τῆς θαλάσσης. Καὶ τὰρ ἔκει ἡ χεὶρ σου ὁδηγήσει με, καὶ καθέξει με τὴν δεξιάν σου. Ὄτι τοίνυν τὸ Πνεῦμα καὶ πρόσωπον ἀποκαλεῖται τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐξεικονίζον διὰ τῆς θεοκρητοῦς ἐνέργειας τὴν ἐξ ἡς ἐστιν οὐσίαν, ἀποκαλεῖ δὴ καὶ χείρα διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ παντούργον δύναμιν, πῶς οὐκ ἂν εἴη Θεὸς, καὶ κατ' οὐσίαν τῷ Πατρὶ συνημένον, ἐξ αὐτοῦ τε δν, καὶ ἐν αὐτῷ; Ὅσπερ οὖν καὶ ἡ χεὶρ τοῦ ἀνθρώπειου σώματος οὐ καχώρισται, δέδεται δὲ μᾶλλον ἐν αὐτῷ, καὶ ἔριζωται φυσικῶς.

'Ex τῇ πρὸς Κορινθίους'

Ἐπιστέλλει δὲ Παύλος τοιούσδε· Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς ἐν Πνεύματι Θεού λαλῶ λέγει ἀράθεμα Ἰησοῦν. Καὶ, Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. Πρόδηλον οὖν, ὅτι δὲ μετέχων τοῦ ἀγίου Πνεύματος οἰδεν δυτερός Κύριον Ἰησοῦν. Πάσπεροι μέλιτος ἀπογευσάμενοι διὰ τῆς ἐξ αὐτοῦ ποιότητος οἰδασιν, διὰ γλυκού τὸ μέλι, οὕτω καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος μέτοχος. Οὐκοῦν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Τίον τὸ Πνεῦμα ποιότης τις, ἵνα οὕτως εἰπωμεν, ἡπάρχον τοῦ κυριεύοντος ἀπάντων Θεοῦ. Εἰ δὲ τοῦτο, Θεὸς δρα, καὶ οὐ γενητὸν, Ὅσπερ τοῖς ἐτεροδόξοις δοκεῖ. ενείσιται τοῦ Θεοῦ, γινομένης, διατρέπει τὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ιδιᾳκάστων, καὶ θώρακοις βούλεται. Ἀλλ' εἰδὼς, διὰ τὸ Πνεῦμα Θεὸς ἐστιν, ἐν τῇ αὐτῇ πάλιν Ἐπιστολῇ φησιν· Καὶ οὓς μὲν

A quam vis naturalis, et ex essentia constans, atque subsistens, et ex ipsa proveniens, et in ipsa manens omnia facit, quae Dei sunt.

'Ex eodem libro.'

Paulus ad Athenienses de religione verba faciens: Quoniam in ipso, inquit, vivimus, et movemur, et sumus¹. At Dominus noster Jesus Christus hanc vim, quae nobis a Deo, est, ascribit Spiritui sancto: Spiritus, iuueniens, est, qui vivificat². Deus ergo Spiritus ille, in quo vivimus, movemur, et sumus, ut Paulus dicit, et Servator noster testatur.

'Ex Psalmis.'

B Canens quodam loco beatus David, verba sua ad Deum dirigens: Quo, inquit, ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illuc es. Si descendero in infernum, ades. Si sumperero pennis meas diluculo, et habitavero in extremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit dexterā tua³. Cum igitur Spiritum et faciem Patris nominet, tanquam experientem per divinam actionem essentialiam, ex qua est, nominet etiam manum propter rerum omnium effectricem, quae in ipso est, potestalem, quomodo Deus non est, et Patri per essentialiam conjunctus, cum et ex ipso, et in ipso sit, quemadmodum et manus ab humano corpore non est sejuncta, sed in ipso potius vincita, et naturaliter inharet?

'Ex Epistola ad Corinthios.'

Scribit Paulus ad hunc modum: Nolum facio vobis quod nemo in Spiritu Dei loquens dicit anathema Iesum. Et: Nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto⁴. Quibus ex verbis facile constat, eum, qui particeps sit Spiritus sancti, nosse Dominum Iesum; qui autem sancti Spiritus expertus sit, eum ignorare. Quomodo igitur, qui Spiritum associatus est, novit Dominum esse Iesum? Quemadmodum qui mel degustarunt, propter qualitatem ipsius, cognoscunt mel esse dulce, sic etiam qui Spiritus participes facti sunt. Ex essentia igitur Filii Spiritus qualitas quedam, ut ita dicam, existit Dei, qui omnibus dominatur. Quod si ita est, Deus est, non autem factus, ut aliter sentientibus videatur.

'Ex τῇ αὐτῇ.'

Tὰς τῶν θείων χαρομάτων διανομὰς δὲ μακάριος Παύλος τῇ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἀνατιθεὶς ἐνέργεια γράφει πάλιν· Ω μὲν διὰ τοῦ Πνεύματος διδοται λόγος σοφίας, φὲ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα, ἀλλὰ δὲ πλοτεις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἀλλὰ δὲ χαρομάτα λαμπτων ἐν τῷ ἐν Πνεύματι· ἀλλὰ δὲ τέρη τλωσσῶν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα, διαιροῦν ιδιᾳκάστων, καὶ θώρακοις βούλεται. Ἀλλ' εἰδὼς, διὰ τὸ Πνεῦμα Θεὸς ἐστιν, ἐν τῇ αὐτῇ πάλιν Ἐπιστολῇ φησιν· Καὶ οὓς μὲν

D

'Ex eadem.'

Divinorum munierum distributiones beatus Paulus sancti Spiritus ascribens actioni: Alii, inquit, per Spiritum datur s-rmo sapientiae, alii autem sermo scientiae secundum eundem Spiritum; alii fides in eodem Spiritu; alii gratia sanitatum in uno Spiritu; alii genera linguarum. Hæc autem omnia operantur unus atque idem Spiritus, dividens sigillatum unicuique, prout vult⁵. Idem Apostolus cum sciret Spiritum esse Deum, in eadem Epistola: Et alios quidem, inquit, Deus in Ecclesia constituit, primum

¹ Act. xvii, 28. ² Joan. vi, 61. ³ Psal. cxxviii, 7-10. ⁴ I Cor. xii, 3. ⁵ ibid. 8-11.

*apostolos, deinde prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, postea gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum*¹. Quid igitur dubitant, an Spiritus sit Deus per essentiam, qui solum ad calumnianandum sunt paratissimi, cum Paulus apertissime dicat, Spiritum esse qui graliarum genera dividat, quemadmodum vult, deinde vero subjicit Deum esse, qui in ecclesiis haec ipsa distribuat? Nonne autem absurdum est, eos qui recte volunt sentire, non Pauli verbis, sed stultis aliorum dictis attendere? Deus ergo Spiritus est, licet amantes homines nolint.

Α έθετο δ Θεός ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, είτα δυνάμεις, εἶπειτα χαρισματα λαμάτων, αὐτοὶ λήψεις, κυνηγήσεις, τέτην γλωσσῶν. Τι τοινύ ἀμφιβάλλουσιν, εἰ Θεός τὸ Πνεῦμα ὑπάρχει κατ' οὐσίαν, οἱ πρὸς μόνον τὸ δυσφημεῖν ἔτοιματοι, Παύλου σαφέστατα διειπόντος μὲν, ὃς τὸ Πνεῦμα ἔστι τὸ διαιρούν, καθὼς ἀντὶ βούληται, τὰ τῶν χαρισμάτων εἰδῆ, είτα πάλιν Θεόν εἶναι φάσκοντος τὸν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὰ τοιαῦτα χορηγοῦντα τοῖς ἀγίοις; Πῶ; δὲ οὐκ ἄτοπον τοὺς δρῦλας ἐθέλοντας φρονεῖν μὴ ταῖς τοῦ Παύλου φωναῖς, ἀλλὰ ταῖς ἀλλων προσέχειν ἀδουλαῖς; Θεός οὖν τὸ Πνεῦμα, καν οἱ ἀμαβεῖς μὴ βούλωνται.

'*Ex eadem.*

Scribit rursus idem Apostolus: *Si nos, inquiens, vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si carnalia vestra metamus*²? spiritualia nimurum appellat divina, sicut carnalia, quae ad carnem pertinent. Quamobrem si divina, hoc est, Dei mysteria recte appellavit spiritualia, Deus profecto Spiritus est, cuius mysteria vocavit spiritualia.

B

'*Ex τῇ αὐτῆς.*

'Επιστέλλει πάλιν δ Παῦλος τοινύ. Εἰ ήμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπειράμεστε, μέτρα εἰ ήμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικὰ θερίσομεστε; 'Αλλά έστι δῆλον, διτὶ πνευματικὰ τὰ θεῖα πάντα εἶναι φησιν, ὡσπερ οὖν καὶ τὰ σαρκικὰ τὰ τῆς σαρκός. Εἰ τοινύ τὰ θεῖα, τούτεστι τὰ περὶ Θεοῦ μυστήρια, καλῶς δὴ μάλα ποιῶν ἀποκέκληκε πνευματικά, Θεός ἀν εἴη τὸ Πνεῦμα, οὐ καὶ μυστήρια κέκληκε πνευματικά.

'*Ex τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου.*

Quodam loco de seipso loquens in Evangeliiis Servator: *Ego, inquit, sum veritas*³. Beatus autem Joannes, ex Patris essentia atque Filii Spiritum esse demonstrans, *Spiritum, inquit, veritatis, qui a Patre procedit*⁴. In Epistola autem: *Spiritus, inquit, est veritas*⁵. Quomodo igitur, cum ex Patre procedeat, et Spiritus veritatis sit propter similitudinem et ejusdem essentiae naturam, adeo, ut ipse quoque veritas appelleatur, factus et creatus sit? Absurdum id quidem est. Itaque Deus est Spiritus, siquidem veritas est, et a Patre procedit.

'Εν τοῖς Εὐαγγελίοις πού φησιν δ Σωτὴρ περὶ έαυτοῦ, «Ἐγώ εἰμι ή ἀλήθεια.» Ο διδασκάλος Ἰωάννης ἔκ τε τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα δεικνύων, ἐν μὲν τοῖς Εὐαγγελίοις φησι· Τὸ Ηρεῦμα τῆς ἀληθείας, δι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀποκρενύεται· ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ· Τὸ Πνεῦμα δέστιν η ἀληθεία. Πῶς οὖν τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀποφεύσειν, καὶ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὑπάρχον διὰ τὴν ἐμφέρειν, καὶ τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα, ὡς ἀληθειαν καλεῖσθαι, καὶ αὐτὸν γένητον ἀν εἴη καὶ πεποιημένον; 'Αλλὰ τοῦτο ἄποπον. Οὐκοῦν τὸ Πνεῦμα Θεός, εἰπερ διτῶς ἀλήθεια, καὶ ἐκ Πατρὸς ἀποκρενύεται.

'*Ex τοῦ αὐτοῦ.*

Beatus Joannes de Verbo Dei loquens ipsum esse dixit lucem veram, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum⁶. At sapientissimus Paulus Spiritum sanctum splendere in cordibus nostris affirmavit ad illustrationem gloriae Dei in persona Christi⁷. Proinde cum Verbum sit lux vera, splendeat autem Spiritus sanctus, necessario fatendum est, et sentiat Verbi esse etiam Spiritum sanctum, per quem illuminat omnem hominem, cum Spiritus sancti splendorē languam essentiae propriæ radium quemdam emittat.

'Ο μακάριος Ἰωάννης περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου διαλαμβάνων, αὐτὸν εἶναι φησι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, δι φωτίζει πάντα ἀνθρώπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. 'Ο δὲ σοφώτατος Παῦλος τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιον ἐλλάμπειν ἐν ταῖς καρδίαις τημῶν διτιχυρίσατο πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξεως τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ. 'Οτου τοινύ διάλογος μὲν ἔστι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλλάμπει δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιον, ἀνάγκη πᾶσα τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου καὶ τὸ Πνεῦμα συνυμολογεῖν, δι' οὐ φωτίζει πάντα ἀνθρώπον, ὡσπερ τινὰ τῆς οἰκείας φύσεως ἀκτίνα προσειν τὴν διά Πνεύματος Ἐλαφρίν.

'*Αρτίθεσις αἰρετικῶν.*

Εἰ τὰς τῶν ἀγίων, φησὶν, ψυχής καταχρεῖσθαι φατε παρὰ Θεοῦ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, ἐν τάξει μόνου τὸ Πνεῦμα κείσεται. Καὶ πῶς ἀν εἴη τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ χρέοντι τὸ μόνον, μηδὲ τῆς καθ' ήμας συνηθείας τὸ τοιοῦτον ἐπιδεχόμενον; ὁ πάσῃ μεθύσοντες ἀνοίᾳ, καὶ τῆς ἀπατῶν εἰσχίστης ἀδουλαῖς ἀνάπλει!

Objectio hæreticorum.

Si sanctorum, inquiunt, animos Spiritu sancto Deum ungere affirmsatis, unguenti locum et ordinem Spiritus obtinebit. Porro qui fieri potest, ut ejusdem essentiae sit unguentum, et ille qui ungit, cum consuetudo nostra id non patiatur? o omni substitutia ebrii, et omnium turpissima pleni temerita-

¹ Ephes, iv, 11. ² I Cor. ix, 11. ³ Joan. xiv, 6. ⁴ Joan. xv, 26. ⁵ I Joan. v, 6. ⁶ Joan. i, 9.

⁷ II Cor. iv, 6.

Οὐ βραχὺ διανήψαντες, καὶ τὰς περὶ σωμάτων ἀφέντες ἐννοίας, ἀνελεύσεσθε πρὸς τὰ μεγάλα τῆς θεολογίας ὑψώματα, καὶ θεοπρεπῶς τὰ περὶ τῆς θείας φύσεως λαλούμενα διαλήψεσθε, καλὸν ἀνθρωπίνοις προφέρηται ῥήματα, καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς συνηθείας οὐχ ὑπερβανῆ τὸ σχῆμα, διὰ τὸ μόδις οὕτω δύνασθαι νοεῖν τοὺς ἀκρωμένους; "Ινα δέ τι ταῖς ὅμινων εὐηθείαις εἰπαμεν συγγενὲς, εἰ ἐν τάξει μόρου τὸ Πνεῦμα κείσεται καθ' ὅμινος, ἐπειδὴ τὸ χρίσμα τοῦ χρίστου δεῖ πάντως εἶναι ἐπερούσιον, ἀνάγκη λέγειν, ἐπειδὴ τὸ μόρον ἐκ πολλῶν συντίθεται παρὰ τῶν εἰς τοῦτο σοφῶν, ἀνάγκη καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον διὰ πολλῶν ἡμίν καὶ ποικίλων συγκείσθαι μερῶν. Καὶ πάλιν ἐπειδὴ τὸ μόρον ἀλογον, ἀλογον ἔστω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ἡ μὲν ἐπὶ τούτῳ δυσφημία δραμεῖται πάντως εἰς τὰς ἐκείνων κεφαλάς· ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς ἀντεπαγάγωμεν, Εἰ ἐπερούσιον τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον τοῦ ἐν αὐτῷ χρίστου τοὺς ἄγιους Θεοῦ, πῶς, τοῦ Πνεύματος οἰκοῦντος ἐν ἡμῖν, Χριστὸς οἰκῶν ἀποδείκνυται διὰ τῷ Πατρὶ κατ' οὐσίαν οὐχ ἐπέρον δῶν; "Οπερ εἰδὼς καὶ Παῦλος ἐπιστέλλει· "Ινα δῷμιν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόσεως αὐτοῦ δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, εἰς τὸν δῶσαν ἀνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πλειστεως ἐτραπεζίας καρδίαις ἡμῶν. "Οις τοίνυν διὰ τοῦ Πνεύματος εἰς τὸν ἐσω ἀνθρωπον δικαιολογούμενον, πῶς ἡ εἰς αὐτὸν δυσφημία τοσαύτην ἔχει τὴν κολασιν, δῆμη κατὰ τῶν εἰς θεὸν δυσφημούντων δρίζεται; "Ἄλλ' ἔστι δῆλον, διει θεὸς ἐκ θεοῦ, καὶ ἐν θεῷ τὸ Πνεῦμα, τὸ ὡς θεὸς τιμώμενον παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς, καὶ οὕτως ὑπάρχον τῇ φύσει.

'Ἐκ τοῦ κατὰ Ιωάννην Εὐαγγελίου.'

Ο Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τιμὴν ἀποσώζων τῇ θείᾳ φύσει, ἀφεθήσεσθαι μὲν δισχυρίζεται τῷ λέγοντι λόγον κατὰ τοῦ Ιησοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τῷ δὲ εἰς τὸ διγιον Πνεῦμα δυσφημήσαντι οὐν ἀφεθήσεται οὗτε ἐν τῷ νῦν αἰώνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. 'Ἄλλ' εἰπερ ἦν ποίημα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ μή τῆς θείας οὐσίας ὑπῆρχε Πατρὶ συνθεολογούμενον, πῶς ἡ εἰς αὐτὸν δυσφημία τοσαύτην ἔχει τὴν κολασιν, δῆμη κατὰ τῶν εἰς θεὸν δυσφημούντων δρίζεται; 'Ἄλλ' ἔστι δῆλον, διει θεὸς ἐκ θεοῦ, καὶ ἐν θεῷ τὸ Πνεῦμα, τὸ ὡς θεὸς τιμώμενον παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς, καὶ οὕτως ὑπάρχον τῇ φύσει.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.'

Εἰ, καθάπερ φησὶν ὁ Σωτὴρ, « Ὁ γεννώμενος ἐκ τοῦ Πνεύματος πνεῦμά ἔστιν » δὲ δὲ τοιούτος οὐκέτι αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ή γυναικός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγενένθη. Θεὸς δρός τὸ Πνεῦμα ἔστι κατὰ φύσιν τὸ τοὺς οὐλός ἀναγεννῶν εἰς ἐνέτητα τὴν πρὸς θεὸν διὰ τὸ κατεικεῖν ἐν αὐτοῖς, καὶ τῆς ἀλιτείας φύσεως ἐργάζεσθαι κοινωνούς.

Εἰ θεοποεῖ τὸ Πνεῦμα τοὺς ἐν οἷς ἀν γένετο, καὶ μετέγους θείας ἐργάζεται φύσεως, δρός ἔστι καὶ ἐκ τῆς θείας οὐσίας φυσικῶς δι' Ιησοῦ τῇ κτίσει χρηγούμενον, καὶ ἀναμορφοῦν αὐτὴν, ὡς πρὸς ἑαυτό. "Μετεπερ γάρ φωτὸς σκειτον ἐργον ἔστι τὸ φωτίζειν, καὶ οὐκ ἄν τι δύναιτο φωτίζειν, εἰ μή ὑπάρχει φῶς· εὐτῷ καὶ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐργον τὸ θείους ἐργάζεσθαι τοὺς δεξαμένους αὐτὸν, καὶ οὐδὲ ἀν φύσεως

A Ic! Nonne parumper resipiscetis, et corporeas cogitationes omittentes, ad sublimem theologiae magnitudinem concendetis, et quæ de natura divina dicta sunt, licet humanis verbis enuntiantur, non stræque consuetudinis rationem, quod vix ita possint ab audientibus percipi, non superant, ratione tamen Deo convenienter intelligitis? Verum stultitiae vestrae congruens aliquid respondeamus. Si per vos unguenti locum aliquem ordinem Spiritus obtinebit, quoniam unguentum ab eo qui ungit, diversam habere naturam necesse est, num etiam quoniam unguentum ab artificiis ex multis conficitur, necesse erit vobis et Spiritum sanctum multis ex partibus esse compositum? Præterea cum unguentum rationis sit expers, rationis expers sit etiam Spiritus sanctus. Quod hoc in re male dictum est, in eorum capita omnino decurret. Nos autem contra sic objiciemus: Si diversa Spiritus essentia est a Deo, qui sanctos ungit ipso Spiritu, cur Spiritu in nolis habitante Christus habitare demonstratur, qui non est essentia diversus a Patre? Quod quidem Paulus intelligens: Ut det, inquit, nobis secundum ditionis gloriae suæ virute corroborari per Spiritum suum, in interiori homine, habitare Christum per fidem in cordibus nostris¹. Cum igitur Christus per Spiritum habitat in homine interiori, perspicuum est, ipsum essentia non differre ab eo per quem in sanctis videtur habitare.

Ex Joannis Evangelio.

Dominus noster Jesus Christus, divinæ naturæ honorem servans, ei qui verbum adversus Filium hominis dixerit, veniam affirmat datum miri. At qui in Spiritum sanctum maledicta conjecerit, ei neque in hoc sæculo ignotum iri, neque in futuro². Quod si creatus est Spiritus sanctus, cui maledicta in ipsum conjicenti tantum proponitur supplicium, quantum Deo maledictis est definitum? Constat igitur Deum ex Deo esse Spiritum sanctum, qui ut Deus honoratur in Scripturis divinis, atque ita natura est Deus.

Ex eodem.

Si, quemadmodum Servator ait: Qui natus est ex Spiritu, spiritus est³, huiusmodi autem non ex sanguinibus neque ex voluntate viri, aut feminæ, sed ex voluntate Dei natus est⁴. Deus uimque natura est Spiritus sanctus, qui filios regenerat, ut cum Deo conjugantur, quod quidem præstat, dum in illis habitat, naturæque suæ participes facit.

Si Spiritus eos in quibus est deos reddit, divinæque naturæ participes facit, ex divina nimirum essentia est naturaliter, et rebus procreatis per Filium datus, eas tanquam sibi ipsi similes efficit. Quemadmodum proprium lucipus os est illustrare, nec posset quidquam illustrare, nisi esset lux, ita sancti Spiritus opus est divinos efficere, a quibus ipse suscipitur, nec eos, qui ipsum habent, divi-

¹ Ephes. iii, 16, 17. ² Matth. xii, 32. ³ Joan. i, 6. ⁴ Joan. i, 18.

nae naturae participes demonstraret, nisi divinæ ipse Α οὐσίας ἐδείχνεις κοινωνούς τοὺς ἔχοντας αὐτὸν, εἰ μὴ εσσετ naturæ.

Objectio haereticorum.

Spiritum, inquiunt, sanctificare, vos quoque confitebimini. Verum id facit non per se, quod natura sit ejusmodi, sed ut instrumentum ex ferro aliave confectum materia ab igne sumpta caliditate ignis minere fungitur, sic ipse accepta a Deo sanctitatē rebus etiam procreatim impertitur. Quod quidem de illius, qui mentiri non potest, testimonio comprobatur, nempe Servatoris nostri : *Qui de meo, inquit, accipiet*¹.

Non, De meo, inquit, accipiet, et sanctificabit vos (quod tamen si dictum esset, nihil inde offensionis auditores perciperent), sed : *De meo, Servator inquit, accipiet, et annuntiabit vobis.* Quippe qui nihil a se loquetur, sed quæ audierit, loquetur. Quoniam peracto in carne humani generis redimendi consilio ad Patrem erat ascensurus, et discipulis suis se Paracletum esse missurum promiserat, ne quis Spiritum sanctum aliquid præter sententiam ipsius institutum suspicaretur, aperte demonstrat, eum, cum Spiritus suus sit, ex se item verba nuntiaturum : *A se, inquiens, non loquetur, sed quæcumque audiet, loquetur, quoniam de meo accipiet*². Non aliter, quam si mel de naturali sua dulcedine loquens, diceret : *Nihil a se ipsa gustantibus injiciet, sed de meo accipiet : eum naturaliter qualitas ex essentiis, ut ita dicam, in ea quæ ex ipsis sunt, progrediatur, ut dulcedo, quemadmodum diximus, ex melle, aut ex igne calidas, aut ex aqua frigiditas.* Non igitur Spiritui sanctitas imperiuit, sed illi est naturalis et per essentiali. Οὐκοῦν οὐ μετοχικῶς ἄγιον τὸ Πνεῦμα κατὰ τὸν σωμάδιον

Qui sanctitas communicatur, eam tanquam vessiculos caput, cum antea in propria natura consistere, cūjusmodi sunt tum bono, tum angelus, aut si quæ sit alia natura ratione prædicta. Dicant igitur nobis, qui Spiritum ita sancium audent affirmare, ut ei sanctitas a Patre et Filio fuerit impertita, quidnam ipse per se privatim sit. At nihil aliud ipsum e se ex divinis Scripturis dicimus. Non igitur ex communione, neque ex compositione sanctus est; sed est essentia naturaque sanctificans, et Dei ac Patris, ut ita dicam, qualitas, quemadmodum dulcedo mellis, et floris suavitatis.

Quod ex communione cuiquam accedit ut donum, auferri etiam potest. Ea namque sola, quæ per essentialiam inhærent, nequeunt separari. Quamobrem, si accessione, et accidente dicunt inesse Spiritui sanctitatem, cur non eadem ratione et sine sauctitate Spiritum affirmant esse posse? At impium id sit. Non igitur ex communione sanctus est Spiritus, sed ut ex Deo naturaliter.

¹ *Ioan. xvi, 14.* ² *ibid. 15.*

Α οὐσίας ἐδείχνεις κοινωνούς τοὺς ἔχοντας αὐτὸν, εἰ μὴ τῆς θείας οὐσίας ὑπῆρχεν αὐτόν.

Antithesis αἱρετικῶν.

Ἄγιαστικὸν φασιν ἔναι τὸ Πνεῦμα, καὶ αὐτὸι συνομολογήσετε, οὐχ αὐτὸν καθ' ἐκυτὸν φύσει τοιούτου θπάρχον. ἀλλ' ὡσπερ τι σκεῦος, ἐκ σιδῆρου τυχίνη καὶ ἑτέρας ὅλης τῆς, ἐκ πυρὸς μετασχήν θερμότητος τὰ τοῦ πυρὸς ἐξεργάζεται, οὕτω καὶ αὐτὸν τῆς παρὰ Θεοῦ πληρούμενον ἀγιότητος μεταδίδωσι τῇ κτίσει τοῦ ἀγίασμοῦ, καὶ ἐπὶ τούτοις ἡμῖν ἀψεύδης μάρτυς αὐτὸς δὲ Σωτὴρ γενήσεται λέγων περὶ αὐτοῦ, ὅτι Ἐκ τοῦ ἐμου λήψεται.

Οὐχ, Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀγιάσει ὑμᾶς, φησὶν δὲ Σωτὴρ (εἰ καὶ ὅτι μάλιστα καὶ εἰ κατὰ τούτον εἰρητο τὸν τρόπον, οὐδεμίαν τοῖς ἀκρωμένοις ἐπιτίθεται ἀν τὴν ζημίαν) πλὴν, Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, φησὶν δὲ Σωτὴρ, καὶ ἀραγγει λεῖ ημῖν, ὅτι οὐ λαλήσει δέρ' ἐστοῦ οὐδέτερ, ἀλλὰ δὲ ἀκούσει, λαλήσει, Ἐπειδὴ γάρ ἔμελλε τὴν μετά σαρκὸς ἀποπληρώσας οἰκονομίαν ἀναβαίνειν πρὸς τὸν Πατέρα, πέμψειν τε ὑπέσχετο τὸν Παράκλητον τοῖς ἑσυτοῦ μαθηταῖς, ἵνα μή τις ὑπολάβῃ τὰ μὴ κατὰ γνώμην αὐτῷ διατάξθεια: τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, δεικνύει σαφῶς ὅτι Πνεῦμα αὐτοῦ ὑπάρχον τὰ ἐξ αὐτοῦ πάλιν διακονήσει φήματα. Οὐ λαλήσει, φησὶν, δέρ' ἐστοῦ, ἀλλ' οὐδὲ ἀκούσει, λαλήσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, φυσικῶς διαβαίνοντος, ἵν' οὐτως εἶπω, τῆς ἐκ τῶν οδισῶν ποιότητος: ἐπὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀμερίστως προερχόμενα οἷον, καθάπερ ἡδη προείπομεν, ἐκ μέλιτος ἡ γλυκύτης, ἐκ πυρὸς ἡ θερμότης, ἐξ οὐδετος ἡ ψύξη: ἐκείνων λόγον, φυσικῶς δὲ μᾶλλον καὶ οὐσιωδῶς

Τὸ ἐκ μετοχῆς ἄγιον, δοχεῖον ὡσπερ ὑπάρχον τὸ προγεγονότος ἀγίασμοῦ, αὐτὸν καθ' ἐαυτὸν πρότερον ἐδίκι φύσει κείσται, ὡσπερ οὖν καὶ διανθρωπος, ἢ καὶ ἄγγελος τυχίνη, ἢ καὶ τις ἑτέρα φύσις λογική. Λεγέτωσαν τοῖνυν ἡμῖν οἱ ἐκ μετοχῆς τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τολμῶντες λέγειν ἄγιον εἶναι, καὶ οὐ φυσικῶς, τι ποτε δρα αὐτὸν καθ' ἐαυτὸν καὶ ιδιαζόντως: ἐστιν; Ἄλλ' οὐδὲν ἑτερον τὸ κούσαμεν περὶ ταῖς θείαις Γραφαῖς. Οὐχ δρα ἐκ μετοχῆς, οὐδὲ ἐκ συνθέσεως ἄγιον, ἀλλ' οὐσια καὶ φύσις ἀγίαστη, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἵν' οὐτως εἶπω, ποιότητος, ὡσπερ οὖν καὶ δὲ γλυκασμὸς τοῦ μέλιτος, καὶ ἡ ἐξ δινθους εὐωδία.

Τὸ ἐκ μετοχῆς προταγινόμενόν τις τινὰς δοτὸν ἔσται καὶ ἀφαιρετόν. Μόνα γάρ τὰ οὐσιωδῶς προσόντα τοῖς ἔχοντις ἀχωρίστως προσπεφυκότα φαίνονται. Εἰ τινῶν ἐν προστήκης τάξει καὶ συμβεβήκετο; κείσθαι φασιν ἐν τῷ Πνεύματι τὸν ἀγίασμὸν, διμελογήσουσι πάντως, ὅτι καὶ ἀποσυμβήναι δυνήσεται. Ήρα δὲ καὶ ἀγιότητος δίχα τὸ Πνεῦμα λέγειν εἶναι δύνασθει ποτε, κατὰ τὸ ἐκείνων ἐπιχείρημα. Ἄλλα τοῦτο δυσσεβές. Οὐχ δρα ἐκ μετοχῆς ἄγιον τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ φυσικῶς.

'Ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς.

Οἰδαμεν, φησὶν, δτι δ νόμος πνευματικός ἐστιν. Εἴτα βραχὺ ἐπίλεγεις Συνήδομαι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἑσω ἀνθρώπον· καὶ πάλιν· Ὁ γάρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ηλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θαράτου. Ἰδού τὸν νόμον ὄνομάσας πνευματικὸν, τούτεστι τὸν διὰ τοῦ Πνεύματος, εὐθὺς αὐτὸν καὶ Θεοῦ νόμον ἀποκαλεῖ. Γυμνότερον δὲ διὰ τῶν ἔφεξης, δτι Θεὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα, δεικνύει βοῶν, «Οὐόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς, οὐα μή μόνον νομοθετοῦν εὑρίσκηται τὸ Πνεῦμα τὸ διγονον, ἀλλ ἡδη καὶ Πνεῦμα ὑπάρχον ζωῆς. Κτι τις ἡ ζωὴ, ἡ πάντα; δ λέγων Χριστός· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀληθεία, καὶ ἡ ζωὴ;

'Ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους.

Ἄλλα ἀπειλούσσασθε, φησὶν, ἀλλ ἡγιασθῆτε, ἀλλ ἐδικαιωθῆτε ἐν τῷ δόματι τοῦ Κυρίου ὑμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, Οὐκοῦν εἰ μάνη Θεῷ τὸ διεῖναι συγχωρεῖν ἀμαρτίας διώσομεν, ἀφίσαι δὲ καὶ δικαιοῦνται τὸ Πνεῦμα, ἀγίους ἀποδεικνύοντας ἐν οἷς ἀν γένοιστο, Θεὸς ἄρα τὸ τῆν Θείαν ἐνέργειαν ἔχον ἐν ἑαυτῷ φυσικῶς.

'Ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἄμην λέγω ὑμῖν, δτι, ἐὰν μὴ ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, δοῦλοι ἔστε. Ποιήματι μὲν γάρ τὸ δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν οὐ πρόσεστι, μόνῳ δὲ ὡς Υἱῷ καὶ κληρονόμῳ τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς προελθόντι Δόγμ. Εἰ τούτου μόνου πρὸς ἐλευθερίαν καλοῦντος, ἡμᾶς τοῦ Υἱοῦ φανεται καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦτο ποιοῦν, πῶς οὐκ ἔσται τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸ ὡς αὐτὸς πάντα πράττον μετὰ δυνάμεως θεοπρεποῦς; Εἰ δὲ τοῦτο οὐ κτίσμα ἔστιν, οὐδὲ ποίημα τὸ Πνεῦμα Κυρίου. Πολλὴν γάρ δ λόγος τὴν ἀσέβειαν ἔχει.

'Ἐκ τῆς Ἱακώβου Ἐπιστολῆς.

Μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί. Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἀνθρώπου ἔστι καταβαῖνον ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων ἡ ποικιλὴ τῶν θειῶν χαρισμάτων κατακέμπεται δόσις, φησὶ δὲ ὁ Παῦλος, Ταῦτα πάρτα διεργεῖ τὸ Πνεῦμα διαιροῦν Ιδίᾳ ἐκάστηφ, καθὼς βούλεται· πῶς οὐ Θεὸς, καὶ ἐκ Θεοῦ, καὶ ἐν Θεῷ τῇ Πνεύμα, τὸ τὰ πάντα ἐνεργοῦν τὰ τῷ Θεῷ πρέποντα, καὶ τοῦτο ἔκουσιαστικῶς; Οὐκοῦν κτίσμα, καθάπερ ἔκεινοι ληροῦντες φασιν.

'Ἐκ τῆς Πέτρου Ἐπιστολῆς.

Σωφρονίσατε οὖτ, καὶ νήγατε εἰς προσευχὰς, πρὸ πάτερος δὲ τὴν εἰς ἐαυτοὺς ἀγάπην ἐκτενῆ ἔχοντες, δτι ἡ ἀγάπη καλύπτει πλήθος ἀμαρτιῶν. Φιλόξενοι εἰς ἀλλήλους ἀγαναγρηγυμοῦν, ἔκαστος καὶ δὲλας χάρισμα, εἰς ἐαυτοὺς αὐτὸς διακονούντες, ὡς καλοὶ οἰκονόμοι ποιεῖλης χάριτος Θεοῦ. Ὁρα δὴ μοι πάλιν, δτι τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἔξουσιαστικῶς, καθὼς ἀν βιούνται, τὰ θεῖα χαρισμάτα διανέμοντέ τε καὶ ἐκάστηφ τῶν ἀγίων ἐπιμεριζόντος, δ ουμάδιος Πέτρος ἐκ Θεοῦ τῇς τοιᾶσδε χάριτος τὴν

A Ex Epistola ad Romanos.

Scimus, inquit, legem esse spiritualem¹. Deinde parumper progressus subiicit: Consentio legi Dei secundum interiorem hominem². Et rursum: Lex enim Spiritus vitae in Christo Iesu liberavit me a lege peccati et mortis³. Ecce, cum legem appellasset spiritualem, hoc est per Spiritum, statim ipsam et Dei legem appellat. Apertius autem ex iis quae sequuntur, Deum esse Spiritum ostendit: Lex, inquietans, Spiritus vitae, ut Spiritum sanctum non solum legislatorem, verum etiam vitæ Spiritum esse constet. Quare porro est vita? Christus nimirum, qui dicit: Ego sum veritas et vita⁴.

B

Ex Epistola ad Corinthios.

Sed abluti estis, inquit, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini nostri Iesu Christi, et in Spiritu Dei nostri⁵. Itaque si soli Deo licere peccata dimittere concedemus, dimittit autem et justificat ipse Spiritus, sanctos declarans eos, in quibus est, Deus utique est, qui divinam actionem habet in se naturaliter.

Ex Evangelio.

Amen dico vobis, vos esse servi, nisi vos Filius liberaverit⁶. Hanc enim res procreatæ non habent facultatem, sed solum Verbum, ut Filius, et hæres, et a Deo Patre proveniens. Si igitur Filius solus nos ita vocat ad libertatem, ut et Spiritus idem efficiat, quomodo non erit essentia ipsius, qui ut ipsem omnia facit cum potestate Deo convenienter? Quod si ita est, nec factus, nec creatus est Spiritus Domini. Id enim dicere validum impium est.

Ex Jacobi Epistola.

Nolite errare, fratres dilecti, omne datum bonum, et omne donum perfectum, e sursum est, descendens a Patre luminum⁷. Si varia divinarum gratiarum largitio a Patre demittitur: Hæc autem omnia, ut Paulus ait, Spiritus agit, dividens significantem unicuique, ut vult⁸, quomodo Deus non est, et ex Deo, et in Deo Spiritus ipse, qui facit omnia quae congruunt Deo, idque cum potestate? Non ergo creatus est, ut isti augis suis affirmant.

D

Ex Petri Epistola.

Estote itaque prudentes, et vigilate in orationibus. Ante omnia autem mutram in nobis metipsis charitatem continuam habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum. Hospitalites invicem sine murmurazione: unusquisque sicut accepit gratiam, inter vos illam administrantes, ut boni dispensatores multiformis gratiae Dei⁹. Hic mihi rursum animadverte, cum Spiritus sanctus potestate sua, quemadmodum vult, divina munera largiatur, atque sancti sigillata distribuat, Petrum admirabilem affirmata.

¹ Rom. vii, 14. ² ibid. 22. ³ Rom. viii, 2. ⁴ Joan. xiv, 6. ⁵ 1 Cor. vi, 11. ⁶ Joan. viii, 36.

⁷ Jac. i, 17. ⁸ 1 Cor. xii, 11. ⁹ 1 Petr. iv, 7-10.

re variam hanc talis gratia largitionem a Deo proficiisci, quippe qui sciret, Spiritum sanctum a natura divina non esse alienum. Cum igitur Petrus Deum Spiritum sanctum appelleat, nonne impius et temerarius est, qui illum inter res colloquans procreatus, manifestis sanctorum apostolorum testimoniis periculose audet adversari?

Ex Joannis Epistola.

Et qui servat mandata ejus in ipso manet, et ipse in illo, et in hoc cognoscimus, quod in nobis manet, ex Spiritu, quem dedit nobis¹. Si Spiritu sancto in nobis habitante, Deus est qui in nobis habitat, quomodo non Deus ex Deo Spiritus, quem si quis habet, Deum inhabitantem gerit? qui etiam per Prophetam: Inhabitabo, inquit, in eis, et in ambulaboh, et ero ipsorum Deus²? Et si Deus ex Deo Spiritus est, quis eum temere creatum dicens supplicium evitet semipernum?

Ex eadem.

Et Spiritus est, qui Deum Spiritum veritatem esse testatur. Quoniam tres sunt, qui testimonium afferrunt in caelo, Pater, Verbum et Spiritus, et hi tres unum sunt. Et tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua, sanguis. Et hi tres unum sunt. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei maius est³. Veritatis praeco rursum, ut vides, et Deum et ex Deo naturaliter Spiritum vocat. Cum enim dixisset, Spiritum esse, qui testatur, paululum progredivis: Testimonium, inquit, Dei maius est. Quomodo igitur creatus est, qui una cum Patre rerum omnium Deus dicitur, et sanctam exceptat Trinitatem?

Ex Evangelio secundum Matthaeum.

Iesus Christi autem generatio sic erat: Cum esset desponsata mater ipsius Maria Joseph, antequam convenientirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto⁴. Si creandi facultas soli adest nature, et hoc ipsius est eximium, simul cum aliis dignitatibus divinis illi congruentibus, Spiritus autem in Virgine divinum templum creat, nonne si quis eum creatum dicit, is impius simul atque amens reprehendetur?

Ex Evangelio secundum Joannem.

Quotquot autem acceperunt eum, potestatem dedit eis ut filii Dei fierent, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate hominis, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt⁵. Si Spiritus est, qui per fidem in Christum regenerat nos ad salutem, adeo ut ejus gratia nos filii declaremur Dei, quomodo Spiritus non erit Deus? Quod autem nos, qui credimus, ex Spiritu simus, testatur Servator, sic alloquens Nicodemum: Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed nescis unde venias, aut quo vadis. Sic erit omnis, qui natus est ex Spiritu⁶.

ποικιλίας τε καὶ δόσιν εἶναι διεσχιρίζεται, οὐκ ἀλλήτιον τῆς θείας φύσεως τὸ Πνεῦμα εἰδώς. Θεὸν οὖν τὸ Πνεῦμα καλοῦντος τοῦ Πέτρου, πῶς οὐ δυσεσθήσεται παράφρων δι τοῖς ποιήμασιν ἐνάριθμον τοῦτο τιθεῖσα, καὶ τοῖς τῶν ἀγίων ἀποστόλων κηρύγμασιν ἀντιφέγγεσθαι: ριψοκινδύνως κατατομῶν;

Ex τῆς Ἰωάννου Ἐπιστολῆς.

Kαὶ ὁ τηρῶν τὰς ἑτοῖς αὐτοῦ ἐτούτῳ μέρει, καὶ αὐτὸς ἐτούτῳ μέρει, καὶ ἐτούτῳ Πνεύματος οὐδὲ διώκει ήμέραν. Εἰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος; ἐν ἡμίν οἰκοῦντος θεός ἔστιν δι κατοικῶν, πῶς οὐ θεός, καὶ ἐκ θεοῦ τὸ Πνεῦμα; ὅπερ εἰ τις ἔχει, θεὸν ἐνοικοῦντα φορεῖ, δις καὶ δι τοῦ προφήτου φησίν· Ἐρουκήσω ἐτούτοις, καὶ περιπατήσω, καὶ δισμοί αὐτῷ θεός. Καὶ εἰ θεός, καὶ ἐκ θεοῦ τὸ Πνεῦμα, τις αὐτῷ φίλοικινδύνως, δις γενητὸν εἴη λέγων, τὴν αἰώνιον ἐκβάσιαντα κόλασιν;

Ex τῆς αἵτης.

Kαὶ τὸ Πνεῦμα ἔστι τὸ μαρτυροῦν, διτού τὸ Πνεῦμα ἔστι τὸ ἀληθεῖα. "Οτι τρεῖς εἰστε οἱ μαρτυροῦντες ἐτῷ οὐρανῷ, δι Πατήρ, δι Λόγος, καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα· καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἐν εἰσι. Καὶ τρεῖς εἰστε οἱ μαρτυροῦντες ἐτῇ γῇ, τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ θεῖον, καὶ τὸ αἷμα· καὶ οἱ τρεῖς εἰσι τὸ ἐτούτῳ εἰσι. Εἰ τὴν μαρτυρίαν ἀρθρώπων λαμβάνομεν, η μαρτυρία τοῦ θεοῦ μείζων ἔστι. Θέα δη πάλιν, διτού τὴς ἀληθείας δι κηρυκοῦ θεός θεόν τε καὶ ἐκ θεοῦ φυσικῶν; τὸ Πνεῦμα καλεῖ. Εἰρηκὼς γάρ, διτού Πνεύματος ἔστι τοῦ θεοῦ τὸ μαρτυροῦν, μικρόν τι προελθόντων ἐπιφέρει, ε· Ή μαρτυρία τοῦ θεοῦ μείζων ἔστι. Τοῦ δὲ ποληματίαν τῶν δλων Πατέρι συνθεολογούμενον, καὶ τῆς ἀγίας Τριάδος συμπληρωτικόν;

Ex τοῦ κατὰ Ματθαίον Εὐαγγελίου.

Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ η γένετης οὐτως ήν. Μητροτενθεσης γάρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, πρὶν δι συνελθεῖν αὐτοὺς, εὑρέθη ἐτούτῳ εἰσεντα καὶ Πνεύματος ἀγέλον. Εἰ μόνη τούτη δύναται κτίζειν τῇ θείᾳ πρόσεστι φύσει, καὶ τούτη αὕτη μετὰ τῶν δλλων αὔτης θεοπρεπῶν τὸ ἔξαρτον, κτίζει δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ θεῖον ἐν τῇ Παρθένῳ νεὸν, τις αὐτὸς πεποίθουσαι λέγων οὐχὶ δυσεσθήτη; τε διό καὶ παράφρων εὑρεθήσεται;

Ex τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου.

"Οσοι δὲ ἐλασσον αὐτὸν, ἐδώκενται αὐτοῖς ἐξονσαντάκηρα θεοῦ τερέσθαι, οἱ οὐκ ἔξαιρατων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκεῖς, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννηθησαν. Εἰ τὸ Πνεῦμα ἔστι δι τῆς πιστεως τῆς εἰς Χριστὸν ἀναγεννῶν τὸμα; εἰς σωτηρίαν, ὡς αὐτοῦ δη τούτου χάριν γεννηθούς τὸμας γηρηματίζειν θεοῦ, πῶς οὐκ ἀν εἴη θεός τὸ Πνεῦμα; "Οτι δὲ γεννητοι Πνεύματος τὸμεις οἱ πιστεύσαντες μαρτυρήσει λέγων δι Σωτῆρα πρὸς Νικόδημον· Τὸ Πνεῦμα διπον θείει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούσις, ἀλλ' οὐκ οἰδας πόθεν ἐρχεται, η ποῦ ὑπάσθει. Οὐτως διται πᾶς δι γεννώμενος ἐκ τοῦ Πνεύματος.

¹ Joan. iii. 24. ² Levit. xxvi, 42; II Cor. vi, 16. ³ I Joan. v, 5-9. ⁴ Matt. i, 18. ⁵ Joan. i, 12, 13. ⁶ Joan. iii, 8.

'En τοῦ αὐτοῦ.

**Οταν δὲ έλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἄγω κέμψω
ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρός, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας,
δικαίου τοῦ Πατρός ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρ-
τυρήσει περὶ ἑμοῦ. Εἰ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς
ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ ὡσπερ τις
καρπὸς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἔστιν, ἀγέννητος δὲ, καὶ
ἄκτιστος ὁ Πατήρ, πῶς ἀν εἰη γεννητὸν τὸ ἄξι αὐτοῦ
προερχόμενον Πνεῦμα; Ήώς δὲ ναὸς Θεού χρημα-
τίζομεν ἡμεῖς; τὸ Πνεῦμα λαβόντες, εἰπερ οὐκ ἔστι
Θεός κατὰ τὴν τινῶν ἀδεουλαν;**

TOU AVTOU.

Ει τὸ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, εὐδηλον ὡς αὐκὲν ἀλλόφυλον, οὐδὲ ἑτερούσιον, ἀλλὰ τῆς θείας ἐστὶ φύσεως τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Διὸ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ γινώσκει, καὶ ἐπίσταται τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἡ ἡμετέρα φυχὴ τὰ οἰκεῖα. Εἰ δέ τις ἀγνοιαν τὴν ἐρευναν νομίζει, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς κείμενον εὑρήσει· Ὁ γάρ ἐρευνῶν, φησι, τὰς καρδίας οἰδεις τὶς τὸ φρόνημα τοῦ Πνεύματος. Εἰ δὲ διὸ τῶν διων Θεὸς οὐκ ἀγνοῶν ἐρευνᾷ, ἀλλὰ σα-φῶς ἐπίσταται πρὸν γενέσθαι τὰ πάντα, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οὐ δι' ἀγνοιαν ἐρευνᾷ τοῦ Θεοῦ τὰ βάθη. Πῶς γάρ ἐν ἀρμόσει τῷ ἀγνοοῦντι τὸ 'Ως οἴδε τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰ ὅτι αὐτῷ, οὐτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἴδει εἰ μή τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ; Ἔναντίον γάρ τῇ ἐρεύνῃ ἡ εἰδῆσις. Η δὲ φυχὴ οὐκ ἐρευνᾷ τὰ ἁυτῆς, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπί-ζταται. Οὐκοῦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀκριβῆ τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ ἔχει· καὶ 'Οσπερ οὐδεὶς οἴδε τὸν Πατέρα εἰ μή δὲ Υἱός, οὐδὲ τὸν Υἱὸν εἰ μή δὲ Πατήρ, οὐτω, φησιν, οὐδεὶς οἴδε τὰ τοῦ Θεοῦ εἰ μή τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων τὸ κοινὸν τῆς φύσεως διδασκόμεθα. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πᾶσαι ἀναισχυντίαν νοοῦντες, οἱ τῆς Ἀρείου, φρημὶ, καὶ Εὔνομοιο μαθηταὶ βλασφημίας, αὐτόν φασιν εἶναι τὸν Θεὸν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαῖος δὲ μακάριος Παῦλος δείκνυσι τὸ τοῦ Πνεύματος πρόσωπον· Ἡμεῖς γάρ, φησιν, οὐ τὸ Πνεῦμα τοῦ κό-σμου ἐλάδομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ὅτι Θεοῦ, ἵτα εἰδῶμεν τὰ ὄπε τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα τῷ με, δὲ καὶ λαλοῦμεν οὐκ ὄτι διδαχτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλὰ διδακτοῖς Πνεύματος ἀτρού, πνευματικοῖς πνευματικάν συγκρίνοντες. Ψυχικὸς δὲ ἀνθρωπός οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος. Μωρὸς γάρ αὐτῷ ἐστι, καὶ οὐ δύναται γνῶμαι, διτι πνευμα-τικῶς ἀνακρίτεται. Τίς γάρ διγρα τοῦ Κυρίου, δις συμβιβδεῖ αὐτόν; Ἡμεῖς δὲ τοῦ Χριστοῦ ἔχο-μεν. Οὐκοῦν τὸ εἰπεῖν, διτι οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάδομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐδίδαξεν οὐχ δομογενὲς τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ τῆς θείας ὑπάρχον οὐσίας τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· καὶ πρὸς τούτην ἐδίδα-ξεν, ὡς οὐ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ποιεῖται τὸν λόγον, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος, οὐ τὴν χά-ρον λαμβάνουσιν οἱ πιστεύοντες. Διὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, εἰπε διδάσκων, ὡς ἔκ τοῦ Πατρὸς. Εγει-

A *Ejusdem.*

Cum autem venerit Paracleitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me¹. Si a Deo et Patre procedit Spiritus sanctus, et languam fructus quidam essentiae ipsius est, Pater autem non est factus nec creatus, quomodo creatus dicitur Spiritus, qui ab ipso procedit, aut quomodo nos Dei templorum vocabimur, Spiritum accipientes, si non est Deus, ut temerarii quidam asserunt?

Eiusdem.

Si *Spiritus omnia scrutatur* etiam profunda
Dei¹, perspicuum est, *Spiritum sanctum non esse*
*naturae diversæ, noque diverse esse*ntiae, sed na-
ture divinæ. Ideo etiam profunda Dei cognoscit,
et scit quæ Dei sunt, ut *animus noster*, quæ no-
stra sunt. Quod si scrutari ad ignorantiam refers,
hoc etiam de Patre dici comperies: *Qui enim, in-*
*quit, corda scrutatur, novit quid spiritus sentiat*².
Quod si rerum omnium Deus non ex ignorantia
scrutatur, sed plane scit omnia antequam sicut, nec
Spiritus sanctus propter ignorantiam scrutatur pro-
funda Dei. Alioquin quomodo ignorantia congruet illa
comparatio: *Quemadmodum novit spiritus hominis*
ea quæ in ipso sunt, sic et quæ sunt Dei nemo
novit nisi *Spiritus Dei?* Nosse enim et scrutari con-
traria sunt. Animus autem non scrutatur quæ sua
sunt, sed novit omnino. Quare *Spiritus sanctus*
exquisitam habet cognitionem Dei. Et, *Quemadmodum*
nemo novit Patrem, nisi Filius, neque Filium ni-
i Pater³, sic nemo, inquit, novit, quæ Dei sunt, nisi
*Spiritus Dei*⁴. Ex his quæ dicta sunt, quid naturæ
commune sit, intelligimus. Verum quoniam, qui
omni impudentiæ morbo laborant (istos malodiceæ
Arii et Eunomii doctrinæ discipulos dico) ipsum
Deum esse dicunt *Spiritum*, non autem persona
distinctum, necessario beatus Paulus personam
Spiritus ostendit: Nos enim, inquiens, non mundi
spiritum accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est, ne-
sciamus, quæ a Deo donata sunt nobis, non in do-
citis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina Spi-
ritus sancti, spiritualibus spiritualia comparantes.
Animalis autem homo non percipit, quæ sunt Spi-
ritus, stultitia enim est illi, et non potest intelli-
gere, quia spiritualiter judicatur. Quis enim novit
sensem Domini, aut quis instruxit eum? *Nos autem*
*sensem Christi habemus*⁵. Cum igitur dicat, nos
non mundi spiritum accepisse, sed *Spiritum*, qui
ex Deo est, *Spiritum sanctum non huic mundo*
coniunctum, sed essentiæ docet esse divinæ. Docet
præterea, se non de Deo et Patre loqui, sed de Spi-
ritu sancto, cuius gratiam credentes accipiunt.
Itaque, *Spiritum, qui ex Deo est, inquit, docens*
eum a Patre essentiam habere, et esse illius naturæ,
non eo modo quo res factæ et procreatae, sed ut

⁸ *Jude*, xv, 26. ⁹ *1 Cor.* ii, 10. ¹⁰ *Rom.* viii, 27. ¹¹ *Math.* xi, 27. ¹² *1 Cor.* ii, 11. ¹³ *ibid.* 12-14.

novit ille solus, qui Filium cognoscit, et solus ille, qui Patrem novit, et is solus qui Patrem et Filium novit. Hoc ex Deo didicimus, modum autem edocet non sumus; sed contenti sumus ea cognitione mensura quae data est nobis, nec sollicito exquirimus ea quae a nobis neque possumus comprehendendi.

Ejusdem.

Cum dixisset Lucas in Actibus: *Sacrificantibus autem et jejunantibus fratribus Antiochiae, dixit Spiritus sanctus: Segregate mihi Paulum et Barnabam in opus, ad quod vocari eos; omnesque consenserunt: Missi a Spiritu sancto deveniunt Soleniam*¹; et: *Abeuntos Cyprium, et Lyciam, et Lycaoniam, Pamphyliam, et Bithyniam, prædixerunt Evangelium*²; addidit: *Et inde nani gantes Barnabas et Paulus Antiochiam, unde erant traditi gratia Dei in opus, quod compleverunt. Cum autem ranserint, et congregassent Ecclesiam, retrulerunt, quanta fecisset Deus cum illis*³. Cum autem mentionem fecisset de Spiritu, ut qui Paulus et Barnabata segregassent in opus, ad quod eos vocaverant, eum post reditum appellat Deum, et his Dei nomen ponit. Primum, *Breviterunt, inquit, Antiochiam, unde tradisti eam gratia Dei in opus, quod impleverunt;* deinde, *Cum autem, inquit, venissent, et congregassent Ecclesiam, retrulerunt, quanta fecisset cum ipsis Deus.*

Οὐαν ἡσαν παραδεδομένος τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ Ἑργον, δὲ πλήρωσεν· διεπέπλευσεν εἰς τὴν ἀνθελίαν, ἀντίγραψεν δια τὴν ἐποχήν την ἑτοῖς μετ' αὐτῷ τὸν θεόν.

Ejusdem.

Digitum Dei Spiritum sanctum vocal divina Scriptura, quemadmodum et Christus ait: *Si ego, inquietens, in digito Dilectionis aeternam*⁴; quod alius evangelista in Spiritu Dei dixit⁵. Filium item dexterum et brachium appellat, ut ex loco: *Salutis eis dexterum ipsius, et brachium sanctum ejus*⁶. Quemadmodum igitur brachium ejusdem essentia cum illo est, cuius est brachium, sic et digitus cum illo, cuius est digitus. Ejusdem igitur essentiae est Spiritus sanctus cum Patre et Filio: si autem ejusdem est essentiae, et Pons est.

TITULUS XIII.

Photii patriarchae, contra Romanos associas: quod ex solo Patre procedit Spiritus sanctus, non autem et ex Filio.

Hunc brevissimum tractatum theologicæ crisi subjectum nuper Graece et Latine recudit J. Hergenroether, in Universitate Würzburgensi professor, post Photii librum de Spiritu sancti mystagogia, quem complectitur topus noster CII. Vide ad col. 273 quae praefatus est doctus editor, et col. 391 operculi ipsius textum cum Latina interpretatione; nam satis superque est Photii heretica placita scimus exhibuisse. Egit. PATR.

TITULUS XIV.

Adversus Apollinarium. Magni Athanasii ac disputatione contra Macedonianum Apollinaristam habita.

MACEDONIANUS.

Non erratis tantum, quod consubstantialem Patri Filium esse dicatis: sed etiam quod Dominum

¹ Act. xiii, 2-4. ² ibid, 5 seqq. ³ Act. xiv, 20-25. ⁴ Ius. xi, 20. ⁵ Matth. xii, 28. ⁶ I'gal. xci, 1.

τὴν οὐαν, κακεῖνης ὑπάρχει τῆς φύσεως οὐ δημιουργικῶς, οὐδὲ γεννητικῶς, ἀλλ' ὡς οἶδεν ὁ μόνος τὸν Πατέρα γνώσκων, καὶ τὸ μόνον Πατέρα, καὶ τὸν Επιστάμενον. Ἐξ Θεοῦ τοῦτο μεμαθήκαμεν, τὸν δὲ τρόπον οὐκ ἔδιδόθημεν. Ἀριστούμενα δὲ τοῖς διδεῖσι μέτροις τῆς γνώσεως, καὶ οὐ πολυπραγμανοῦμεν ἀνοήσας τὰ ἀνέφικτα.

Τοῦ αὐτοῦ.

Εἰπὲν δὲ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν, οἱ Δειτοργούντων τῷ Κυρίῳ, καὶ τησσεντέων τῷ θεόντων ἐν Ἀρτιοχείᾳ, εἰπεντὸν Πνεῦματος ἄγιον· Ἀφορίστε δὲ μοι τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Βαρνάβαν εἰς τὸ δρυόν, δι προσκέκλημα αὐτοῖς· καὶ ἐπαγγέλλεται· Ἐκτεμφθέντες ὑπὸ τῶν ἀγίου Πνεύματος κατῆλθον εἰς τὴν Σελεύκειαν, καὶ διηγησάμενος ὅπος περινοτήσαντες τὴν Κύπρον, καὶ τὴν Δυνιάν, καὶ Αιγαίουν, καὶ Παμφυλίαν, καὶ Βιθυνίαν ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐπιφέρει· Κάθειθεν ἀποστείλαντες εἰς Ἀρτιοχείαν οἱ περι Βαρνάβαν, καὶ Παύλον, δὲν δέσμων παραβεβαμένοις τῷ χρόνῳ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ δρυόν, δι πλήρωσαν, παραγενόμενοι καὶ συργάγοντες τὴν ἐκκλησίαν, φτιήγοντες διεσπαζοῦσαν μετ' αὐτῶν ὁ θεός. Μνημεύεται ἀκού τοῦ Πνεύματος ὡς ἀφορίσαντος τὸν Παύλον, καὶ τὸν Βαρνάβαν εἰς δι προσκέκλητα αὐτοὺς ἔργον, θεόν τοῦτο μετὰ τὴν ἀνδον ἀποκαλεῖ, καὶ διε τὴν τοῦ Θεοῦ τίθησι προσηγόρευτον μὲν λέγων, ὃς ἀπέπλευσαν εἰς Ἀντιόχειαν,

C

Τοῦ αὐτοῦ.

Δάκτυλον Θεοῦ καλεῖν οἶδεν ἡ Θελα Γραφὴ τὸ θεὸν Πνεῦμα, καθόπερ καὶ ὁ Λιτότερος εἰρηνικός, Εἰ δὲν δικεντέλη Θεοῦ ἐνθελλώ τὰ δαιμόνια, διπερ δίλος εὐαγγελιστὴς ἀν Πνεύματι Θεοῦ εἰπεν· διοιοί δὲ καὶ δεξιὲν καὶ βραχίονα τὸν Υἱόν, ὡς τὸ Ἐσωτερικὸν τὸ δεξιὸν αὐτοῦ, καὶ δι βραχίων δι ἄριος αὐτοῦ. Οὐτοπερ οὖν δι βραχίων ἔμοιοι τοῖς τῷ οὐδὲν διετοι βραχίων, εἴτε καὶ δάκτυλο; τῷδε δὲν δίκτυλος. Όμοιόν τοι δι τὸν Πνεῦμα τῷ Πατρὶ τοι τῷ Υἱῷ. Εἰ δὲ δημούσιον, καὶ θεός.

TITULUS IV.

Φωτίου καπριάρχου κατὰ τῶν τῆς Ράμφης, δι τὸν Πατρός μόρου ἀκκορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, δι τοῦ οὐχ καὶ τὸν Υἱόν.

Kατὰ Ἀπολλύμενού, τοῦ μετάλου Ἀθανασίου ἀπὸ τῆς πρὸς Μακεδονικῶν τὸν Ἀπολλύμενον στήριξι διαλέξεως.

TITULUS V.

Οὐ μόνον σφάλλεσθε λέγοντες, δι τοι δημούσιοι τοῖς δι τὸν Υἱόν τῷ Πατρὶ, ἀλλ' δι τοι καὶ φυχὴν εἰχε σαρκωθεῖς.

δ Κύριος. ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ. Οὐ μόνον εἰσεβοῦμεν λέγοντες, διτὶ δμοσίεις ἔστιν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ἀλλ' διτὶ καὶ φυχὴν εἶχε σερπαθεῖς. Οὐδὲν δὲ μέγα ποιεῖς ἀρνούμενος τὸ δόμασύστον, εἰ φυχὴν αὐτὸν ἔχειν ἀρνῇ. Τοῦτο γάρ ἔστιν ίδιον τῶν τὸ ἐπερούσιον καὶ τὸ ἀνδριστὸν λεγόντων. Τινὲς γάρ παθητὴι τὴν οὐσίαν τοῦ Μονογενῆς εἴπωσιν, ἀλυχον λέγουσι, καὶ ἐκ τούτου πατασκευάζουσι τὸ ἀνόμοιον. Μακεδ. Ἀλλ' ἡμεῖς ἀνδριστοὶ μὲν οὖν λέγομεν, ἀλυχον δὲ λέγομεν. Ὁρθ. Ὁμολογεῖς, ὅτι παρὰ τῷ θεωτῷ ἡράκοτο λυτεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ γέγραπται, καὶ δὲ τῷ κατὰ Μάρκον, Ἡράκοτο θεμεῖται καὶ ἀδημονεῖν; Μακεδ. Ναί. Ὁρθ. Ἀδημονεῖ δὲ καὶ ἐκθαμβεῖται θεότης τὸν θάνατον, ἢ τὸ ἀλυχον σώμα; Μακεδ. Δηλονότι δὲ θεότης σερπαθεῖν. Ὁρθ. Ἀνόμοιος ἡράκοτος δὲ τοῦ Υἱοῦ θεότης τῇ τοῦ Πατρὸς θεότητι; Μακεδ. Μή, γένοιστο! Ὁρθ. Εἰ δὲ δημονεῖ καὶ ἐκθαμβεῖται τὸν θάνατον, πῶς δύνεται δμοιος εἶναι καὶ ἀπαράλακτος τῷ μήτε ἀδημονεῖντι, μήτε λυπουμένῳ, μήτε ἐκθαμβουμένῳ; Μακεδ. Ἐπειδὴ σώμα ἀνθρώπινον ἔχειν, ἀδημονεῖ. Ὁρθ. Σῶμα δὲ ἀλυχον εὐκαὶ δημονεῖ, οὐκ ἐκθαμβεῖται, οὐ λυπεῖται. Μακεδ. Ἀλλ' εἶχε θεότητα ἀντὶ τῆς φυχῆς. Ὁρθ. Τὸ σῶμα εποιεῖ τὴν θεότητα ἐκθαμβεῖσθαι, ἢ ἡ θεότης τὸ σώμα; Μακεδ. Διὰ τὸ σώμα δὲ θεότης ἐκθαμβεῖται. Ὁρθός. Ἐθαλοῦτο οὖν ἡ θεότης ὑπὸ σώματος, ὡς τὸ ἡγεμονικὸν ἡμᾶν. Μακεδ. Μή γένοιστο εἰπεῖν! Ὁρθ. Ἀνάγκη οὖν δύνεται φυχὴν τὴν θαλουμένην. Μακεδ. Μή γένοιστο! Ὁρθ. Πῶς οὖν ἀκούσῃ τοῦ ἀγγέλου λέγοντος τῷ Ἱερῷ· « Ημέρασθε τὴν μητέρα καὶ τὸ παιδίον, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον· μέλλει γάρ ὁ Ἡράκης ἔγειτεν τὴν φυχὴν τοῦ παιδίου· » καὶ πάλιν· « Ἐγερθεῖς παράσθε Μαριὰμ τὴν γυναικά σου, καὶ δεῦρο εἰς τὴν Ἱερατὴλ· τεθνήκαστο γάρ οἱ ζητοῦντες τὴν φυχὴν τοῦ παιδίου· » καὶ αὐτὸς δὲ Κύριος λέγει· « Ἐγώ εἰμι δὲ παιμὴν δὲ καλός· δὲ παιμὴν δὲ καλὸς τὴν φυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων· » καὶ πάλιν· « Οὐτε θέλω, τίθημι αὐτὴν, καὶ δὲ θέλω, λαμβάνω αὐτὴν; » Μακεδ. Ἐπειδὴ καὶ δὲ Πατήρ λέγει, « Τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ Σάββατα μισεῖ ἡ φυχὴ μου, » δρα διὰ τοῦτο καὶ τὸν Πατέρα φυχὴν ἔχειν λέξομεν; Ὁρθ. Πρῶτον δὲ παρήγαγες ρήτορες οὐκ εὐθύς. Οὐ γάρ ἔχεις δεῖξαι, διτὶ Πατήρ ἔστιν δὲ λέγων. Μακεδ. Ἀλλὰ τίνος ἔστιν ἡ φωνὴ; Ὁρθ. Τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ εἰρηκότος· « Ἔγνω βοῦς τὸν κτηταρμένον αὐτὸν, καὶ δνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἱερατὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω, καὶ δὲ λαός μου οὐ συνῆκε. » Μακεδ. Οὗτος οὖν ἔστιν δὲ λέγων· « Τὰς νεομηνίας καὶ τὰ Σάββατα μισεῖ ἡ φυχὴ μου; » Ὁρθ. Καὶ πάνυ. Τότε γάρ αὐτὰ ἐμίστησεν, δὲς ἀνηγθρώπησε, καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην διέθετο. Μακεδ. Καὶ εἶχε φυχὴν, στες ἀφθη τῷ Ἰσαΐᾳ; Ὁρθ. Οὐσπερ οὐκ εἶχε χεῖρας καὶ πόδας σωματικούς, οὔτε μήντη ιμάτια σωματικά πρὸ τῆς ἀνθρωπίσεως, δὲς ξεγενήσας, « Θρυκαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, καὶ ἐπὶ τὸν ιματισμὸν μου ἔβαλον κλήρους, » ἀλλὰ τὰ

A incarnatum animam quoque habuisse affirmetis. ORTHODOXUS. Non modo religiose sentimus, cum Patri consubstantialem esse Filium: sed et cum eum incarnatum animam habuisse constemus. Neque vero magni quid feceris consubstantialitatem negans, si animam eum habere negaveris. Hoc enim eorum est proprium, qui substantiae diversitatem et dissimilitudinem asserunt. Ut enim substantiam Unigeniti dicant esse patibilem, iuanimatam eam dicunt, atque inde dissimilitudinem substantiarum communicantur. MACE. Nos vero dissimilitudinem substantiarum non dicimus, sed anima carere dicimus. ORTH. Faterisne Christum in mortis agone cœpisse contristari et moestus esse, ut in Evangelio Matthæus habet, Cœpit contristari et moestus esse, et ut Marcus, Cœpit pavere et tædere? MACE. Etiam. ORTH. Utrum moesta est et mortem pavet divinitas, ex corpore animatum? MACE. Divinitas certe incarnata. ORTH. Filii igitur divinitas dissimilis est deitati Patris? MACE. Absit! ORTH. Si moesta est et pavet mortem, quomodo similis per omnia erit ei qui nec angitur, nec contristatur, nec turbatur? MACE. Corpus habuit, et idcirco contristatur. ORTH. At corpus sine anima non angitur, non turbatur, non tristatur? MACE. Sed loco animæ divinitatem habuit. ORTH. An corpus divinitati pavorem incussit, aut divinitas corpori? MACE. Propter corpus divinitas expavescerat. ORTH. Nimirum ut principatus animi nostri, ita et divinitas a corpore turbabatur. MACE. Absit ut hoc dicam! ORTH. Concedas igitur oportet animam suissęquā turbata est. MACE. Absit! ORTH. Quomodo ergo angelum audies Josepho diceantem: « Accipe puerum et matrem eijus, et fuge in Aegyptum: futurum est enim ut Herodes querat animam pueri¹; » et iterum: « Surge et accipe Mariam conjugem tuam, et vade in terram Israel: defuncti sunt enim, qui querebant animam pueri²; » et Dominus ipse ait: « Ego sum pastor bonus: bonus pastor animam suam ponit pro ovibus³; » et iterum: « Cum volo, pono eam, et cum volet, resumo eam⁴. » MACE. Quando vero et Patrem audirebas loquentem, « Sabbathum et neomenias vestras odit anima mea⁵, » ideone et ipsum Patrem animam habere dicemus? ORTH. Non considerasti eum, quem adduxisti locum. Neque enim demonstrare poteris Patrem esse, qui istuc loquatur. MACE. Cujus ergo est vox ista? ORTH. Filii Dei, qui dixit: « Cognovit bos possessorem suum, et agnus præsepe domini sui: Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit⁶. » MACE. Hiccine est qui dicit: « Neomenias vestras et Sabbathum odit anima mea? » ORTH. Sane quidem. Tum enim odit ea, quando incarnatus est, et secundus novum instituit. MACE. Atqui animam habuit, cum Isaiae visus est? ORTH. Quemadmodum nec manus, nec pedes corporeos, neque etiam vestimenta corporea habuit, ante incarnationem, quando dixit, « Foderunt manus meas et pedes meos: et super

¹ Matth. ii, 13. ² ibid. 20. ³ Joan. x, 11. ⁴ ibid. 18. ⁵ I-a. i, 13. ⁶ ibid. 3.

vestem meam miserunt sortenti¹, sed quae futura A erant pronuntiavit: sic et de anima loquens dixit: « Odit anima mea. » *Maced.* Sit sane Filii vox haec: nunquid et tum Filius loquitur, cum dicit: « Ecce puer meus dilectus, in quem complacuit anima mea, ponam Spiritum meum super eum²? » *Orth.* Patrem hic, non Filium, loqui in confessu est: at-tamen non quod animam habeat sic loquitur Pa-ter, sed cujusque sancti animam, suam animam dicit. Quaecunque igitur anima sibi complacuerit in Filio, ista, inquit, est anima mea. Etenim ut homo justus, Dei homo dicitur: ita anima justa, Dei anima nuncupatur et est. *Maced.* Quid igitur est beneplacitum? *Orth.* Verbum complacuit, pro-pheta Isaias interpretatur suscepit, ubi scribit: « Jacob servus meus, suscipiam eum: Israel elec-tus meus, quem benignè suscepit anima mea. Po-sui Spiritum meum super eum. » Quaecunque igitur anima hunc, quem ostendo, servum meum suscep-it, ea est mea anima. *Maced.* Nos improprie Pa-trem ista locutum fuisse dicimus. Neque enim quod animam habeat, dicit: « In quo sibi complacuit anima mea: » neque de anima hominum loquitur, ut tu quidem existimas. *Orth.* Improprie animam Patri tribui concedamus, nunquid et de Filio im-proprie? *Maced.* Etiam. *Orth.* Quid si autem Pater homo dicatur, et si improprie Pater dicitur, num et Filius improprie homo dicetur? *Maced.* Ubi scri-ptum est Patrem improprie esse hominem? *Orth.* Filius ipse in Evangelii hominem ipsum vo-cat. *Maced.* Locum lege, quo ipsum hominem vo-cat. *Orth.* Quando dicit, « Homo-quidam fecit nu-ptias filio suo³, » qualem hominem dicit? Et quando dicit, « Homo quidam plantavit vineam, et lo-cavit eam agricolis⁴, » qualem intelligis hominem? *Maced.* In parabola Patrem. *Orth.* Ergone igitur, cum in parabolis Patrem dicat hominem, et in ea-dem illa parabola seipsum dicat hominem post ser-vos nissum, Filium ipsum improprie hominem fa-cutum fuisse dixerimus? *Maced.* Absit. *Orth.* Si ergo audierimus faciem Patris, quam pueroru-an-geli vident: si item audierimus faciem Filii, quae in monte resplenduit, et quam minister Pontificis percussit: itane propria utrobique significacione fa-ciem accipiemus, aut hanc quidem corporis faciem, illam improprie appellabimus faciem, quae est hypo-stasis? *Maced.* Omnia consensu alter Patri, ali-ter Filio tribuitur. *Orth.* Non ergo si improprie anima Patri, continuo et Filio improprie tribuitur. Est haec Manichæorum insania, docere Filium Dei non fuisse hominem factum. *Maced.* Hominem eum factum constemur; sed animam assumpsisse non item. *Orth.* Non hominem solum dic, sed et car-nem factum. Neque enim homo factus est, si cor-pus animatum non assumpsit. *Maced.* Quid ita? *Orth.* Quia corpus exanime, quod ab anima ration-alis communione sejunctum est, non est co:pus

μέλλοντα γίνεσθαι Ελέγειν· οὗτω καὶ περὶ ψυχῆς λέ-γων εἶπε· « Μισεῖ ἡ ψυχὴ μου. » *Maced.* Δῶμαν, δὲ τῇ φυσῇ τοῦ Υἱοῦ ἔστι· μή καὶ δὲ Ελέγειν, « Ίδον δὲ Παῖς μου δὲ ἀγαπηός μου, εἰς δὲ τὸν ηδό-χησεν ἡ ψυχὴ μου· θήσω τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐ-τὸν, » διὸ Υἱός ἔστιν δὲ λέγων; *Orth.* Οὐκ ἔστιν δὲ Υἱός δὲ λέγων, ἀλλὰ ὅμολογουμένως δὲ Πατήρ. Οὐ μή ᾧς αὐτὸς ψυχὴν ἔχων ταῦτα λαλεῖ· ἀλλὰ πᾶσαν ψυχὴν ἄγιαν, έαυτοῦ ψυχὴν λέγει. « Ήτις οὖν ψυχὴ εἰς τὸν Υἱὸν ηδόχησε, αὐτῇ μου, φησιν, Εστιν ἡ ψυχὴ· Ήτις γάρ δὲ δικαιος ἀνθρώπος, τοῦ Θεοῦ λέγεται ἀνθρώπος· οὗτω καὶ δὲ δικαιος ψυχὴ τοῦ Θεοῦ λέγεται καὶ ἔστι ψυχὴ. *Maced.* Τι δὲ οὖν ἔστιν εὐδοκία; *Orth.* Τὸ προφήτης Ἱσαῖας τὸ ηδόχησε, προσεδέξατα, εἶπε, λέγων· « Ιακὼβ δὲ παῖς μου, ἀντιληφθομαί αὐ-τῷ· Ισραὴλ δὲ ἐκλεκτός μου, προσεδέξατο αὐτὸν ἡ ψυχὴ μου· ἔδωκα τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν. » Ήτις οὖν ψυχὴ τούτον, δὲ δεκτονυμία ὑπὲν πατέδα μου, προ-εδέξατο, αὐτῇ μου ἔστι ψυχὴ. *Maced.* Ήμεῖς κατα-χρηστικῶς τὸν Πατέρα λέγομεν εἰρηκέναι τὴν φω-νήν. Οὗτε γάρ ψυχὴν ἔχων δὲ Πατήρ λέγει· « Εἰς δὲ ηδόχησεν ἡ ψυχὴ μου· » οὗτε, ᾧς σὺ νεογένεας, περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς λέγει. *Orth.* Δῶμαν, δὲτι καταχρηστικῶς εἰρηται περὶ τοῦ Πατρὸς· ἀρα καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ καταχρηστικῶς εἰρηται; *Maced.* Ναι. *Orth.* « Εὖν οὖν καὶ ἀνθρώπος λέγεται δὲ Πα-τήρ, καταχρηστικῶς εἰρηται· καὶ εἰ περὶ τοῦ Πα-τρὸς, ἀρα καὶ τὸν Υἱὸν καταχρηστικῶς ἀνθρώπου λέξομεν; *Maced.* Πού γέγραπται καταχρηστικῶς δὲ Πατήρ ἀνθρώπος; *Orth.* Λίτεδος δὲ Υἱὸς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγει αὐτὸν ἀνθρώπον. *Maced.* Ἀνά-γνωθει μοι ποὺ αὐτὸν λέγει ἀνθρώπον. *Orth.* « Οταν λέγῃ, « Ἀνθρωπός τις ἐποίησε γάμους τῷ οὐρανῷ αὐ-τοῦ, » ποιὸν λέγει ἀνθρώπον; Καὶ ὅταν λέγῃ· « Ἀν-θρωπός τις ἐρύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, » ποιὸν νοεῖς ἀνθρώπον; *Maced.* Εν παραδολῇ τὸν Πατέρα. *Orth.* « Αρα οὖν, ἐπειδὴ ἐν παραδολῇ τὸν Πατέρα λέγεις ἀνθρώπον, καὶ τὸ αὐτῇ τῇ παραδολῇ καὶ έαυτὸν Χριστὸν ἀνθρώπον μετὰ τοὺς δούλους ἀπεσταλμένον, εἰποιμεν ἀν καὶ αὐτὸν τὸν Υἱὸν καταχρηστικῶς ἐνηγθρωπήκεναι; *Maced.* Μή γένοστο! *Orth.* « Εὖν δὲ ἀκούσωμεν πρόσωπον Πατρὸς, δὲ βλέπουσιν διγγελοὶ τῶν παιδίων, ᾧς ἐν Εὐαγγελίοις γέγραπται· ἀκούσωμεν δὲ καὶ πρόσωπον Υἱοῦ, δὲ Ἐλαμψεν ἐν τῷ δρει, καὶ ἐρρά-πισεν δὲ ὑπηρέτης· οὗτως ἀκούσομεν τῶν σημανο-μένων; ή τὸ μὲν σώματος πρόσωπον, τὸ δὲ κατα-χρηστικῶς δύνομάσθεμεν πρόσωπον, δὲ ἔστιν ὑπόστασις; *Maced.* Όμολογουμένως δὲλλως ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ δὲλλως ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ. *Orth.* Οὐκ ἀρα, καὶ εἰ περὶ τοῦ Πατρὸς καταχρηστικῶς εἰρηται ψυχὴ, πάντως καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ· Μανιχαῖον γάρ αὐτῇ ἡ μανία, τὸ λέγειν μή ἐνηγθρωπήκεναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. *Maced.* Ενηγθρωπήκεναι λέγομεν· ἀλλὰ οὐχὶ ψυχὴν εἰληφέναι. *Orth.* Μή λέγεις ἐνηγθρωπήκεναι μάνον, ἀλλὰ καὶ σσαρκῶσαι. Εἰ γάρ οὐκ ἐλασεν ἐμψυχον σώμα, οὐδὲ ἐνηγθρωπήσει. *Maced.* Διὰ τί; *Orth.*

¹ Psal. xxi, 17 19. ² Isa. xlii, 1. ³ Matth. xxii, 2. ⁴ Matth. xxi, 33.

"Οτι σώμα δύσχον, τὸ μή κοινωνῆσαν φυχῇ λογικῇ, καὶ βιούσης τὰ ὡτα αὐτῆς, ήτις οὐκ εἰσακούεται φωνῆς ἐπάρδοντος, » οὕτως ἀκούετε τοῦ Πέτρου λέγοντος ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, διτοῦ σώματος ἀνθρώπινον σώμα. Πάκη δὲ ὡς « ἀσπίδος κεφαλῆς καὶ βιούσης τὰ ὡτα αὐτῆς, ήτις οὐκ εἰσακούεται φωνῆς ἐπάρδοντος, » οὕτως ἀκούετε τοῦ Πέτρου λέγοντος ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, διτοῦ σώματος ἀνθρώπινον σώμα. Καὶ διαφοράν· Καὶ διαφορής Ήσαίας θοῦ· « Εάν δώτε περὶ ἀμαρτίας τὴν φυχὴν ὑμῶν, δέψεσθε σπέρμα μακρόβιον. » Καὶ βουλεύεται Κύριος ἐν χειρὶ αὐτοῦ ἀρελεῖ τοῦ πόνου τῆς φυχῆς αὐτοῦ, δεῖξαι αὐτῷ φῶς, καὶ πλάσαι τῇ συνέσει, δικαιώσαι δίκαιον εὑνούντα πολλοὺς· καὶ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν αὐτὸς ἀνοίσει. Διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσαι πολλοὺς, καὶ τῶν ισχυρῶν μεριεὶ σκῦλα. Ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ φυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐλογίσθη, καὶ αὐτὸς ἀμαρτίας πολλῶν ἀνηνεγκε, καὶ διὰ τῆς ἀνομίας αὐτῶν παρεδόθη. » **Μακεδ.** Καὶ ήμεις ίσμεν, διτοῦ πολαχοῦ εἰρηται ἐν τῇ Γραφῇ, διτοῦ φυχὴν εἰχεν· ἀλλὰ καταχρηστικῶς εἰρηται, καὶ οὐκ ἀληθείᾳ. Ὁρθ. Πάντα οὖν διτοῦ εἰρηται περὶ αὐτοῦ ἀνθρώπινα, οἷον ἀκοή, δρασις, διφρήσις, φωνὴ, γεῦσις, ἐπιθυμία, λύπη, θάρμος, ἀδημονία, περίπατος, καταχρηστικῶς εἰρηται, καὶ οὐκ ἀληθείᾳ; **Μακεδ.** Πάντα ταῦτα τὰ προειρημένα ἀληθεῖς εἰρηται, φυχὴ δὲ καταχρηστικῶς. Ὁρθ. Καὶ διαχρησις κοπιῶντες τῷ σώματι, καὶ ἔξι διστόν, καὶ νεύρων, καὶ φλεβῶν, καὶ ἀρτηρῶν, καὶ διλῶν μελῶν τοῦ σώματος καὶ μερῶν συμπαγέντι ἐνωθῆναι, οὐκ εἶχε φυχὴν; **Μακεδ.** Τί χρείαν εἶχε φυχῆς ἡ Ζωὴ; Ὁρθ. Τί δὲ χρείαν εἶχε τῆς σαρκὸς, ὅ ἄνευ σαρκὸς δρθεὶς πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν; **Μακεδ.** Εἰς τὸ σταυρωθῆναι, καὶ ἀδημονῆσαι, καὶ ἐκθαμβωθῆναι, καὶ ἐν ἔδου γενέσθαι, χρείαν εἶχε φυχῆς. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μορφὴν δουλὸν λαβὼν, οὐ τὸ ἐν σώματι φανῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τὰ πάθη τῆς δουλείας λαβεῖν. **Μακεδ.** Μορφὴν δούλου Ἐλαβε, σάρκα λαβὼν. Ὁρθ. Ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ τελέα ἐστὶ μορφὴ Θεοῦ; **Μακεδ.** Ναί. Ὁρθ. Καὶ ἡ μορφὴ ἀρα τοῦ δούλου τελεία μορφὴ τοῦ δούλου ἐστί. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ θάρμος, καὶ λύπη, καὶ ἀδημονία, διὰ τὸ τελείαν εἶναι τὴν τοῦ δούλου μορφήν. Καὶ τοῦτο ἐστι τὸ πρόστατον, διητήσας καὶ εύρων, ἐπὶ τῶν διημῶν φέρει, οὐκ ἀσκόν δύσχον, ἀλλὰ ἐμψυχον ζῶν, συγχωρῶν αὐτῷ ἔχειν τὰ πάθη, οὐ τὰ τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ τὰ τῆς φύσεως· ἵνα μή φαντασία νομισθῇ, καὶ **Μανυχαῖος** μανῆ. **Μακεδ.** Δῶμεν, διτοῦ περὶ φυχῆς καλῶς λέγεις, διὰ τί καὶ δμοούσιον λέγετε τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ; Ὁρθ. "Οτι δην ἐδὲν εἰπῆς λόγον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, τοῦτον αὐτὸν τὸν λόγον εἶναι τιθέμεθα καὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ οὐσίας. **Μακεδ.** Ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἐστιν δμοούσιον, ἀλλὰ δμοούσιον. Ὁρθ. Τὸ δμοούσιον, ἵν' οὕτως εἴπω, ἀγροικος σοφία ἐστίν· ὡς ἐδὲν λέγῃ τις τὸν δμότροπον δμοιότροπον, η τὸν δμογενῆ δμοιογενῆ, η τὸν δμόδοιον δμοιόδοιον, η τὸν δμόφρονα δμοιόφρονα. **Μακεδ.** Ούκ· ἀλλὰ τὸ δμοούσιον ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων· τὸ δὲ δμοούσιον ἐπὶ τῶν

A **humanum.** Cur autem instar e aspidis surda et obtutantis aures suas, quae non exaudiens vocem incantantis¹, ita vos et Petrum auditis, in Actis apostolorum dicentem: « Non derelictam esse apud inferos animam ejus, neque carnem ejus sensisse corruptionem²? » et Isaiam clamantem: « Si dabitis pro peccato animam vestram, videbitis semen longaeum. Et vult Dominus in manu ejus auferre dolorem animae ejus, ostendere ei lucem, et formare intelligentiam, innocentem efficere justum, bene servientem multis; et peccata eorum ipse portabit. Quapropter ipse possidebit multos, et fortium dividet spolia. Pro eo autem quod tradita est in mortem anima ejus, et inter iniquos reputatus est, et ipse peccata multorum tulit, et propter iniurias eorum traditus est³. » **Maced.** Scimus sāpe in Scriptura dici, ipsum habere animam, sed impropre, non vere, dictum est. **Orth.** Quæcunque igitur humana de ipso sunt dicta, qualia sunt auditus, visus, olfactus, vox, gustus, concupiscentia, dolor, stupor, anxietas, obambulatio, figurate, non proprie, dicta fuerint? **Maced.** Imo ea quæ modo recensita sunt, omnia proprie ipsi competunt: sed anima impropre. **Orth.** Nimirum qui illi laboranti, exque ossibus, nervis, venis, arteriis aliisque membris et partibus compacto corpori se unire dignatus est, is animam non habuit? **Maced.** Quorsum Vita opus habuit anima? **Orth.** Et quid carne illi opus fuit, qui patribus nostris etiam absque carne C visus est? **Maced.** Carne opus habuit, ut crucis igne posset. **Orth.** Sic anima opus habuit, ut dolere, contristari, ut expavescere, ut apud inferos esse posset. Hoc est enim, formam servi accipiens, non in corpore duntaxat apparere, sed servitutis etiam passiones assumere. **Maced.** Formam servi assumpsit, quando carnem assumpsit. **Orth.** Forma Dei estne perfecta Dei forma? **Maced.** Etiam. **Orth.** Ergo et formia servi, perfecta servi forma est. Hinc enim et stupor et dolor et angor, quod forma servi perfecta sit. Atque hæc est ovis illa quam qui quærit et invenit, super humeros fert, non ut rem inanem, sed animal animal, permittens illi ut passiones habeat, non illas quidem peccati, sed naturæ: ne phantasia esse existimet, et insaniat Manichæus. **Maced.** Concedamus de anima pulchre te disserere; sed quid canæ est cur consubstantiale Filium Patri dicatis? **Orth.** Quia quam dixeris esse rationem substantiæ Patris, eam ipsam et substantiæ Filii esse statuimus. **Maced.** Sed illud non est consubstantiale, sed substantia simile. **Orth.** Simile substantia est, ut ita dicam, agrestis sapientia: ut si quis dixerit, quod idem sit unius moris et similis moris, idemque unius generis et similis generis, unius gloriæ et similis gloriæ, unius sententiæ et similis sententiæ. **Maced.** Nequaque, sed substantia simile de incorporeis, consubstantiale de corporibus dicitur. **Orth.** Dixi agrestem esse sapientiam: potius quippe

¹ Psal. LVI, 5, 6. ² Act. II, 31; Psal. xv, 10. ³ Isa. LIII, 10-12.

dicere vos oportuit substantia similitate de corporibus in quae ea sit similitudo, consubstantiale vero de incorporeis dici, in quae cadit identitas: nam consubstantiale est ejusdem substantiae. *Maced.* At consubstantialia praesacentem habent substantiam. *Orth.* Nequaquam vere dicas: nam consubstantialis est Eva Adamo, neque tamen habent praesacentem hominum substantiam. *Maced.* Sed terram habent praesacentem. *Orth.* Nec tamen ideo sunt consubstantialis, quia ex terra sunt, sed quia eamdem admittunt substantiae rationem. *Maced.* Verum ego idcirco consubstantialis esse dico, quia ex eadem plane sunt substantia, ex terra nempe. Dic igitur et canes, et serpentes et cuncta cetera animantia hominibus esse consubstantialia, neque solum bruta animantia, sed etiam plantas et si quid aliud ex terra ortum habet. Uno quippe nomine omnia terrena vocantur, sed non eamdem admittunt substantiae rationem. *Maced.* Ego non sum sectator Aristotelis. *Orth.* Neque ego. *Maced.* Sed Aristoteles inquit, homonymorum, seu quorum commune nomen, diversam esse substantiae rationem. *Orth.* At tu dicas eamdem esse rationem substantiae hominem, animalium, hominum, bovinum, equorum et aliorum animantium? *Maced.* Etiam. *Orth.* Eamdem ergo substantiae rationem habes quam bruta animantia? *Maced.* Etiam. *Orth.* Ego quidem non Aristotelem, sed veritatem consecutus, non dico eorum quorum commune nomen, eamdem esse substantiae rationem, neque eamdem esse irrationalia quae rationabilia. Omnis autem hereticus comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis¹. *Maced.* Abstine a contumeliosis inter disputandum. *Orth.* Ego contumeliosus non ago, sed illud ex dictis tuis consequitur.

Iudem adversus Apolinarium, magni Gregorii Theologi ex epistola prima ad Cledonium, qua est libri instar.

Ne homines isti alios deceptant, vieissimumque ipsi decipientur, hominem Dominicum, ut ipsi loquuntur, vel potius Dominum nostrum et Deum, mentis expertem esse asserentes. Neque enim hominem a divinitate separamus, sed unum et eundem profitemur, prius quidem non hominem, sed Deum et Filium unicum, ac saeculis omnibus antiquorem, a corpore rebusque omnibus corporeis purum et secretum; in fine autem etiam hominem, propter salutem nostram assumptum, carne passibilem, divinitate impassibilem, corpore circumscripsum, spiritu incircumscripsum, terrenum eundem et coelestem, visibilem et intelligibilem, comprehensibilem et incomprehensibilem, ut per eundem, totum hominem simul ac Deum, lotus homo in peccatum lapsus resiliat.

Si quis sanctam Mariam Deiparam non credit, extra divinitatem est. Si quis Christum per Virginem tanquam per carnalem fluxisse, non autem in ea divino simul et humano modo formatum esse

σωμάτων. Ορθ. Εἴπαν, θεὶ ἀγροικος σοφλαξεσι· μᾶλλον γάρ τὸ δμοσύνων ἔδει: λέγεσθαι παρ' ὅμιλον τὴν σωμάτων, ἐφ' ὧν καὶ ὁμοτηγες, τὸ δὲ δμοσύνων τὴν ἀσωμάτων, ἐφ' ὧν ἡ ταυτότης· τὸ γάρ δμοσύνων ἔστι τὸ ταυτούσιον. *Maced.* Ἀλλὰ τὰ δμοσύνεις ἔχουσι προύποκειμένην οὐσίαν ἀνθρώπων. *Maced.* Ἀλλὰ τὴν γῆν ἔχουσι προύποκειμένην. Ορθ. Ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο εἰσιν δμοσύνεις, ἐπειδὴ ἐκ τῆς γῆς εἰσιν, ἀλλ' διὰ τὸν αὐτὸν ἀπιδέχονται λόγον τῆς οὐσίας. *Maced.* Τέγω δὲ διὰ τοῦτο λέγω δμοσύνεις, ἐπειδὴ ἐκ τῆς αὐτῆς εἰσιν οὐσίας, ἐκ τῆς γῆς. Ορθ. Εἰπε οὖν καὶ τοὺς κύνας, καὶ τοὺς δρεις, καὶ πάντα τὰ ἄλλα ζῶα, δμοσύνεις τοῖς ἀνθρώποις· καὶ οὐ μόνον τὰ ἄλλα ζῶα, ἀλλὰ καὶ τὰ φυτά, καὶ εἰ τοιςτοῖς εἰσιν ἐκ τῆς γῆς. Όμωνύμως γάρ πάντα γῆνα καλοῦνται· ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν ἀπιδέχονται λόγον τῆς οὐσίας. *Maced.* Τέγω οὐκ ἀκολουθῶ Ἀριστοτέλει. Ορθ. Οὐδὲ γάρ έγω. *Maced.* Ἀλλὰ Ἀριστοτέλης εἶπε τῶν δμοσύνων εἰναὶ λόγον τῆς οὐσίας ἔτερον εἶναι. Ορθ. Σὺ δὲ τὸν αὐτὸν εἶναι λόγον λέγεις τῆς οὐσίας ἀνθρώπων καὶ θνῶν, καὶ βοῶν, καὶ ἵππων, καὶ τῶν ἄλλων ζῶων; *Maced.* Να. Ορθ. Τὸν αὐτὸν ἄρα λόγον ἔχει τῆς οὐσίας; τοῖς ἀλόγοις; *Maced.* Να. Ἐξ τῆς γῆς γάρ ἐγενόμεθα πάντες. Ορθ. Τέγω μὲν οὐκ Ἀριστοτέλεις ἀκολουθῶν, ἀλλ' αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ, τῶν δμοσύνων τὸν λόγον τῆς οὐσίας οὐ τὸν αὐτὸν λέγω, οὐδὲ ταῦτα τοῖς ἀλόγοις τὰ λογικά. Πᾶς δὲ αἱρετικὸς εἰ παρασυνεβήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ἀμοιβήθη αὐτοῖς. *Maced.* Μή διρήξεις διαλεγόμενος. Ορθ. Εγὼ οὐχ ὑδρίζω, ἀλλ' ἡ σῇ φωνῇ τοῦτο συνήγειται.

*Ετι κατά Ἀπολιτραρίου, τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τῆς πρὸς Κληδόνιον προσδοκῆς πρώτης ἀποστολῆς.

Μή ἀπατάτωσαν οἱ ἀνθρώποι, μηδὲ ἀπατάσθωσαν, ἀνθρώπους ἀνοντας δεχόμενοι τὸν Κύριον, ὃς αὐτοὶ λέγουσι, μᾶλλον δὲ τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ θεὸν. Οὐδὲ γάρ τὸν ἀνθρώπου χωρίζομεν τῆς θεότητος, ἀλλ' ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν δογματίζομεν, πρότερον μὲν οὐκ ἀνθρώπουν, δῆλα θεὸν καὶ Υἱὸν μόνον προσώπιον, δημιγή σώματος, καὶ τῶν δοσῶν σώματος, τὰ τέλεια δὲ καὶ ἀνθρώπουν, προσδηλωνόντα διάπερ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας· παθήτεν σαρκὶ, ἀπειδὴ θεότητι, περιγραπτὸν σώματι, ἀπεριγραπτὸν πνεύματι, τὸν αὐτὸν ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, δρώμενον καὶ νοούμενον, χωρῆτὸν καὶ ἀκύρητον, τὸ δὲ ἀνθρώπῳ τῷ αὐτῷ καὶ θεῷ δλος ἀνθρωπὸς ἀναπλασθῆ πεσὼν ὑπὸ τὴν ἀμφιτίλαν.

· Εἰ τις οὐ θεοτόκον τὴν ἀγίαν Μαρίαν ὑπολαμβάνει, χωρὶς ἔστι τῆς θεότητος. Εἰ τις ὡς διὰ σωλήνος τῆς Παρθένου δραμεῖν, ἀλλὰ μή ἐν αὐτῇ διαπεπλάσθαι λέγοι θεῖκῶς δῆμα καὶ ἀνθρω-

¹ Psal. xlviij, 13.

πικάντ. θεῖκῶς μὲν, δτι χωρὶς ἀνδρός· ἀνθρωπί-
κῶς δὲ, δτι νόμῳ κυήσεως, δόμοις; ἄθεος. Εἰ
τις διαπεπλάσθαι τὸν ἀνθρώπον, εἰδὴ ὑποδεδυκέναι
λέγοι Θεὸν, κατάκριτος. Οὐ γάρ γέννησις Θεοῦ
τοῦτο ἔστιν, ἀλλὰ φυγὴ γεννήσεως. Εἰ τις εἰσάγει
δύο Γίους, ἐνι μὲν τὸν ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δεύτερον
δὲ τὸν ἐκ τῆς μητρὸς, ἀλλ' οὐχὶ ἐνα καὶ τὸν αὐτὸν,
καὶ τῆς οὐδεσίας ἐκπέσοι τῆς ἐπιγγελμάνης τοῖς
ἔρθως πιστεύουσι. Φύσεις μὲν γάρ δύο Θεοὺς καὶ
Διανθρώπους, ἐπει καὶ φυγὴ καὶ σῶμα. νιστὶ δὲ οὐ
δύο, οὐδὲ Θεοί. Οὐδὲ γάρ ἐνταῦθα δύο Διανθρώπους, εἰ
καὶ οὐτεὶς δὲ Παῦλος τὸ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ
ἐκτὸς προσηγόρευσε. Καὶ εἰ δεὶς συντόμως εἰπεῖν,
ἄλλο μὲν καὶ ἄλλο τὰ ἔξ ὅν δ Σωτὴρ (εἰπερ μὴ ταυτὸν
τὸ ἀδρατὸν τῷ ὀρατῷ, καὶ τὸ διχρονὸν τῷ ὑπὸ χρό-
νῳ), οὐχ ἄλλος δὲ καὶ ἄλλος μὴ γένοτο. Τὰ γάρ
ἀμφότερα ἐν τῇ συγχράσει, θεοῦ μὲν ἐνανθρω-
πησαντος, ἀνθρώπου δὲ θεωθέντος, ή ὅπως ἀν τις
ὄνομάσει. Λέγω δὲ ἄλλο καὶ ἄλλο, ἐμπαλεὶς ή
ἐπὶ τῆς Τριάδος ἔχει. Ἐκεὶ μὲν γάρ ἄλλος καὶ
ἄλλος, ἵνα μὴ τὰς ὑποστάσεις συγχέωμεν οὐχ ἄλλο
δὲ καὶ ἄλλο, ἐν γάρ τὰ τρία καὶ ταυτὸν τῇ θεότητι.
uti malit. Porro aliud et aliud dico, contra quam in Trinitate res habet. Illic enim aliud atque aliud,
ne personas confundamus: non autem aliud atque aliud, quoniam tria quoad divinitatem unum et
idem sunt.

Εἰ τις ἡς ἐν προφήτῃ, λέγοι κατὰ χάριν ἐνηργη-
κέναι, ἀλλὰ μὴ κατ' οὐσίαν συνηγθεῖ τε καὶ συν-
άπτεσθαι, εἴη κενὸς τῆς κρείττονος ἐνεργείας, μᾶλλον
δὲ πλήρης τῆς ἐναντίας. Εἰ τις μὴ προσκυνεῖ τὸν
ἐσταυρωμένον, ἀνάθεμα ἔστω, καὶ τετάχθω μετὰ
τῶν θεοκτόνων. Εἰ τις ἔξ Ἑργῶν τετελειωμένον,
ή μετὰ τὸ βάπτισμα, ή μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστα-
σιν οὐδεσίας τῇσισθαι λέγοι, καθάπερ οὐς Ἐλληνες
παρεγγράπτους εἰσάγουσιν, ἀνάθεμα ἔστω. Τὸ
γάρ ἡργάμενον, ή προκόπτον, ή τελειούμενον, οὐ
Θεὸς, καν διὰ τὴν κατὰ μικρὸν ἀνάδειξιν οὐτω
λέγηται. Εἰ τις ἀποτεθείσθαι νῦν τὴν ἀγίαν σάρκα
λέγοι, καὶ γυμνὴν εἶναι τὴν θεότητα τοῦ σώματος,
ἀλλὰ μὴ μετὰ τοῦ προσλήμματος καὶ εἶναι, καὶ
ζῆσιν, μὴ ίδοι τὴν δόξαν τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Ποῦ
γάρ τὸ σῶμα νῦν, εἰ μὴ μετὰ τοῦ προσλαβόντος;
οὐ γάρ δη κατὰ τοὺς Μανιχαίων λήρους τῷ ἥλιῳ
ἐναποτέθειται, ἵνα τιμηθῇ διὰ τῆς ἀτιμίας. ή
εἰς τὸν ἀέρα ἔχειν καὶ διελύθη, ὡς φωνῆς φύσις,
καὶ δόμης ὁύσις, καὶ ἀστραπῆς δρόμος οὐχ ἰστάμε-
νης. Ποῦ δὲ καὶ τὸ φηλαφρήθηναι αὐτὸν μετὰ τὴν
ἀνάστασιν, ή ὀφθῆσεσθαι ποτε ὑπὸ τῶν ἐκκεντησάν-
των; θεότης γάρ καθ' ἐκεύθην ἀδρατος. Ἀλλ' ἤξει
μὲν μετὰ τοῦ σώματος, ὡς ἐμὸς λόγος, τοσοῦτος δὲ
οἷς ὡφθη τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ δρει, ή παρεδεῖχθη,
ὑπερινικώσης τὸ σαρκίον τῆς θεότητος. Ματέρ δὲ
ταῦτα λέγομεν ἀποσκευαζόμενοι τὴν ὑπόνοιαν, οὐτω
χάκεντα γράφομεν διορθούμενοι τὴν καινοτομίαν.

D lis discipulis in monte apparuit, aut obiter ostensus est *, divinitate carnem superante. Quemadmodum
autem hæc amoliendæ suspicionis causa dicimus, sic ita quoque corrigendi novi erroris studio scri-
bimus.

A dixerit, divino, quia *sorsque viri opera; humano,*
quia *humanī conceptus lege, æque atheus est. Si*
quis formatum hominem suisse, Deumque postea
subiisse dicat, damnationi obnoxius est. Hoc enim
non Dei generatio fuerit, sed generationis fuga. Si
quis duos filios, alterum ex Deo et Patre, alterum
ex matre, non autem unum atque eumdem induxe-
*rit, is ab ea *quæque filiorum adoptione* ¹ excidat,*
quæ recte credentibus promissa est. Quamvis enim
*duæ naturæ sint Deus et homo, quippe qui *animæ**
sunt et corpus, non tamen duo filii et dī: quemad-
modum ne hic quidem duo homines, tametsi Paulus
ad hunc modum internam et externam hominis
partem appellaverit ². Atque, ut paucis rem com-
pleteat, aliud quidem atque aliud sunt ea, ex qui-
bus Salvator, (quippe cum non idem sit quod
cerni non potest, cum eo quod in aspectum cadit;
et quod temporis expers est, cum eo quod tem-
pori subest): non tamen aliis atque aliis: absit.
Ambo enim hæc connexione unum sunt, Deus nimirum
humanitatem, atque homine divinitatem susci-
piente, aut quocunque tandem nomine quispiam
uti malit. Porro aliud et aliud dico, contra quam in Trinitate res habet. Illic enim aliud atque aliud,
ne personas confundamus: non autem aliud atque aliud, quoniam tria quoad divinitatem unum et
idem sunt.

C Si quis divinitatem in eo, velut in propheta, per
gratiam operatam suisse, non autem secundum
essestiam copulatam suisse atque copulari dixerit,
a præstantiori afflato vacuus sit, imo contrario-
impleatur. Si quis crucifixum non adorat, anathema-
sit, atque in eorum qui Deum interemerunt nu-
merum ascribatur. Si quis eum ex operibus perfe-
ctum suisse, aut post baptismum, vel resurrectionem
a mortuis, in filium adoptatum dixerit, quemad-
modum quos Græci ascriptiōes indueunt, anathema-
sit. Neque enim id, quod initium habuit, aut pro-
ficit, aut perficitur, Deus est: tametsi hæc de eo
idecirco dileantur, quod paulatim sese patefecerit.
Si quis sanctam carnem nunc depositam esse,
non autem cum assumpta carnē, et esse, ei ven-
turam esse dixerit, adventus illius gloriam non
cernat. Ubi enim nunc corpus fuerit, nisi cum ea
natura, a qua assumptum est? Non enim scilicet
juxta Manichæorum deliria soli impositum est,
ut per dedecus honoretur: aut in aerem susum et
dissolutum est, ut vocis natura, et odoris fluxio, et
fulgoris cursus minime consistentis. Ubi etiam
illud ponemus quod ipse post resurrectionem
contactus suisse scribitur ³, aut ab illa, a quibus
confixus est ⁴, aliquando videbitur? Divinitas enim
per se oculorum oblitum fugit. Verum cum cor-
pore quidem, ut sentio, veniet; talis autem, que-

¹ Ephes. i, 5. ² I Cor. xv, 45; II Cor. iv, 16; Ephes. iii, 16. ³ Luc. xxiv, 39. ⁴ Zach. xii, 10.
⁵ Matth. xvii, 2.

Si quis carnem a cœlo descendisse, non autem hinc atque a nobis esse dixerit, etiam si supra nos, anathema sit. Illud enim, *Secundus homo de cœlo* ⁵, et, *Qualis cœlestis, tales et cœlestes* ⁶; et, *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo Filius hominis* ⁷, et si quid aliud ejusdem generis, propter unionem cum cœlesti dici existimandum est: quemadmodum et illud, *Per Christum omnia facta esse* ⁸, et *Christum in cordibus vestris habitare* ⁹, non secundum id Dei, quod oculis cernitur, sed secundum id, quod intellectu percipitur, committitis videlicet, ut naturis, ita etiam nominibus, atque ob arctissimam conjunctionem inter se vicissim commeantibus.

Si quis in hominem mente carentem sperat, amens profecto est, nec dignus, cui omni ex parte salus afferatur. Nam quod assumptum non est, curationis est expers: quod autem Deo unitum est, hoc quoque salutem consequitur. Si dimidiatum ex parte Adamus lapsus est, dimidiatum quoque sit quod assumptum est, et quod salutem accipit; si autem totus peccavit, toti quoque genito unitus est, atque omni ex parte salutem consequitur. Quocirca ne perfectam salutem isti nobis invideant, aut ossa solum, et nervos, atque hominis picturam Salvatori tribuant. Nam si ipse inanimatus homo est, hoc etiam Arfani aiunt, ut passionem divinitati tribuant, tanquam videlicet quod corpus movet, idem quoque patiatur. Si autem animatus quidem, verum mentis expers, quod tandem modo hominis nomen sustinebit? Neque enim homo animal est mente carens. Atque illud necesse est, ut species quidem et larva humana sit, anima autem equi cujuspam, aut bovis, aut alias animalis mentem non habentis. Ac proinde illud Veritate delusus sum, ut qui, alio honore affecto, ceps, non autem mente carens homo est, despere

At, inquit, divinitas mentis loco sufficiebat.
Quid autem hoc ad me? Divinitas enim cum sola
carne homo non est, immo nec cum sola anima, nec
cum utraque, si mens absit, quæ etiam magis homo
censeri debet. Quamobrem totum hominem retine,
ac divinitatem adjunge, ut me plene ac perfecte
beneficio asfcias.

Ex eadem.

At, inquis, duo perfecta non capiebat. Non sane; si quidem corporeo modo rem expendas. Vas enim unius modii capax duos modios minime continebit, nec corporis unius locus duo aut plura corpora. Si autem ut intelligibilia et incorporea ea consideres, illud animadverte, quod idem ipse, et animalm, et rationem, et mentem, et Spiritum sanctum continui, atque etiam ante me mundus hic (hoc est quod ex visib libes et invisibilibus rebus constat), Patrem, Filium et Spiritum sanctum. Hec enim eorum, quae in intellectum cadunt, natura est, ut incorporeo atque invisibili modo, et inter se et cum corporibus miscentur, quandoquidem et plu-

² 1 Cor. xv, 47.   ³ ibid. 48.   ⁴ Joan. iii, 13.

Ελ τις λέγοι τὴν σάρκα ἐξ οὐρανοῦ κατεληλυθέναι,
ἀλλὰ μή ἐντεῦθεν εἶναι· καὶ πάρ’ ἡμῶν, εἰ καὶ ὑπὲρ
ἡμᾶς (45), δινάθεμα ἔστω. Τὸ γάρ, Θεοῦ δεύτερος ἀν-
θρωπος ἐξ οὐρανοῦ, καὶ Οὐδός δὲ πουράριος, τοιού-
τοι καὶ οἱ ἐπουράριοι, καὶ, Οὐδέσις ἀναβέβηκεν εἰς
τὸν οὐρανὸν, εἰ μή δὲ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς δὲ
Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ εἰ τι δῆλο τοιοῦτο, νι-
μιστέον λέγεσθαι διὰ τὴν πρὸς τὸν οὐράνιον ἐνω-
σιν, ὥσπερ καὶ τὸ διὰ Χριστοῦ γεγονέναι τὰ
πάντα, καὶ κατοικεῖν Χριστὸν ἐν ταῖς καρδίαις
ὑμῶν, οὐ κατὰ τὸ φαινόμενον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ
κατὰ τὸ νοούμενον, κιριναμένων νιστερ τῶν φύσεων,
οὗτω δὴ καὶ τῶν κλήσεων, καὶ περιχωρουσῶν εἰς
ἀλλήλας τῶν λόγων τῆς συμφυΐας.

Εἰ τις εἰς ἀνουν δινθρώπων ἡλπικεν, ἀνόητος διντως
B Εστί, καὶ οὐκ ἀξιος δλως σώζεσθαι. Τὸ γὰρ
ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον· δὲ δὲ ήνωται τῷ θεῷ,
τοῦτο καὶ σώζεται. Εἰ ήμισυς ἐπταῖσεν δ' Ἀδειμ,
ήμισυ καὶ τὸ προσειλημμένον καὶ τὸ σωζόμενον. Εἰ
δὲ δλος, δλω τῷ γεννηθέντι ήνωται, καὶ δλως
σώζεται. Μὴ τούννυν βασκαινέτωσαν ήμιν τῆς
παντελοῦς σωτηρίας, μηδὲ δοτα μόνον, καὶ νεῦρα
καὶ ζωγραφίαν ἀνθρώπου τῷ Σωτῆρι περιτιθέωσαν.
Εἰ μὲν γὰρ ἄψυχος δὲ δινθρώπος, τοῦτο καὶ Ἀρειαντ
λέγουσιν, ἵν' ἐπὶ τὴν θεότητα τὸ πάθος ἐνέγκωσιν, ὡς
τοῦ κινοῦντος τὸ σῶμα, τούτου καὶ παχοντος.
Εἰ δὲ ἔμψυχος, εἰ μὲν οὐ νοερὸς, πῶς καὶ δινθρώπος;
οὐ γὰρ ἀνουν ζῶν δινθρώπος. Καὶ ἀνάγκη ἡ
σχῆμα μὲν ἀνθρώπωιν εἶναι καὶ τὴν σκηνὴν, τὴν
δὲ ψυχὴν ἕπουν τινός, η̄ βοδός, η̄ ἀλλού τῶν διοήτων.
C Τοῦτο γοῦν Εσται καὶ τὸ σωζόμενον καὶ διειεύσθη
ἔγω παρὰ τῆς ἀληθείας. ἀλλού τιμηθέντος, δίλος με-
ταλαυχούμενος. Εἰ δὲ νοερός, ἀλλ' οὐκ ἀνους δινθρώ-
πος, παυσάσθωσαν διντως ἀνοηταίνοντας.

Αλλ' ήρχει, φησίν, ἡ θεότης ἀντὶ τοῦ νοῦ. Τί οὖν πρὸς ἐμὲ τούτο; Θεότης γάρ μετὰ σαρκὸς μόνης οὐκ ἀνθρωπος, ἀλλ' οὐδὲ φυσῆς μόνης, οὐδὲ ἀμφοτέρων χωρὶς τοῦ νοῦ, διὰ μᾶλλον ἀνθρωπος. Τίρετ οὖν τὸν ἀνθρώπον δλον, καὶ μίξον τὴν θεότητα, ἵνα με τελέως εὐεργετήσῃ.

'Ex τῆς αὐτῆς.

Αλλ' οὐκ ἔχωρει, φησι, δύο τάξεια. Οὐδὲ γάρ, εἰπερ σωματικῶς σκοπεῖς. Ἀγγείον γάρ μεδίκηιον οὐ χωρήσει διμέδιμνον, οὐδὲ σώματος ἐνδε τόπος δύο ή τελείω σώματα· εἰ δὲ ὡς νοητὰ καὶ διώματα, σκοπεῖς οἵτι καὶ ψυχὴν, καὶ λόγον, καὶ νοῦν, καὶ Πνεῦμα ἀγιον διάτοπας ἔχωρησα, καὶ πρὸ ἐμοῦ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Γίλον, καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα, διάκοσμος οὗτος, τὸ ἑξ ὄρατῶν λέγω καὶ ὄρατῶν σύστημα. Ταῦτη γάρ η τῶν νοητῶν φύσις, ἀσωμάτως καὶ ἀμερίτως, καὶ ἀλλήλοις, καὶ σώμασι μίγνυσθαι. Ἐπει τοι νοῦ πλείους ἀκοῇ μιᾷ χωρηταῖ, καὶ δύσις πολλῶν τοῖς αὐτοῖς ὄρατοις, καὶ δισφραγτοῖς δισφρηστι, οὐδε τῶν αἰσθῆσαν επενοχωρουμένων ὑπ' ἀλλήλων, ή

⁴ Joan. i, 3.   ⁵ Ephes. iii, 17.

ἐκθλιζομένων, οὗτε τῶν αἰσθητῶν ἐλαττουμένων τῷ ^A ritum vocum auris una capax est, et multorum ora πάκχθει τῆς διντιλήψεως.
enīdem percipi, ita ut nec sensus multuo comprimantur, vel extrudantur, nec res sensiles ob perceptionis copiam immittuantur.

Ποῦ δὲ καὶ τέλειος νοῦς ἀνθρώπου ή ἀγγέλου, συγχρίσεις θεότητος, ίνα τὸ ἔτερον ἀκτιλιθή παρουσίᾳ τοῦ μείζονος; οὐδὲ γάρ αὐγὴ τι πρὸς ἡλιον, οὐδὲ νοτίς διλήγη πρὸς ποταμὸν, ίνα τὰ μικρὰ προανέλαβεν, οίκου μὲν αὐγῆν, γῆς δὲ νοτίδα, καὶ οὐτως χωρῆθη τὰ μείζω καὶ τελεώτερα. Πῶς γάρ χωρήσει δύο τέλεια, οίκος μὲν αὐγῆν καὶ ἡλιον, γῆ δὲ νοτίδα καὶ ποταμὸν, τούτῳ διασκεψώμεθα· καὶ γάρ πολλῆς δύτως τὸ πρόδγμα φροντίδος δίξιον. Ή ἀγνοοῦστιν, διτιὸ πρὸς τι τέλειον πρὸς ἔτερον ἀπελές, ὡς βουνὸς πρὸς δρός, καὶ κόκκος νάπτιος πρὸς κύαμον, ή τι διλλο τῶν μείζονων σπερμάτων, καὶ τῶν ὁμογενῶν μείζον λέγηται· εἰ δὲ βούλει, καὶ ἀγγελος πρὸς Θεόν, καὶ πρὸς ἄγγελον ἀνθρώπος; Τέλειον οὖν ἡμέτερος νοῦς, καὶ ἡγεμονικὸν, ἀλλὰ ψυχῆς καὶ σώματος, οὐχ ἀπλῶς τέλειον, Θεοῦ δὲ δούλον καὶ ὑποχειρίον, ἀλλ' οὐ συνηγεμονικὸν, οὐδὲ δρότιμον. Ἔτει καὶ Μωϋσῆς, Φαραὼ μὲν θεός, Θεοῦ δὲ θεράπων, ὡς ἀναγέργατται· καὶ ἀστέρες νύκτα μὲν περιλάμπουσιν, ἡλίῳ δὲ κρύπτονται, ὡς, μηδὲ διτιὸ εἰσιν, ἡμέρᾳ γνωρίζεσθαι· καὶ λαμπάς διλήγη μεγάλῃ πυρκαϊῇ προσχωρήσασα, οὗτε ἀπόλλυται, οὗτε φαίνεται, οὗτε χωρίζεται, ἀλλ' οὐλὸν ἐστὶ πυρκαϊά, τοῦ ὑπερέχοντος ἐκνικήσαντος.

ut Litteris sacris proditum habetur; et stellæ noctem illustrant, a sole autem occultantur, ita ut interdiu ne eas quidem esse agnosci possit; et exigua lucerna magno accedens accenso rogo, nec extinguitur, nec luet, nec disjungitur, sed totum rugos est ac flamma, superante nimirum eo quod præstantius est.

Ἄλλα κατάκριτος, φησὶν, δὲ ἡμέτερος νοῦς. Τέταλ ή σάρξ; οὐ κατάκριτος; Ή καὶ ταύτην ἀποσκεύασται διὰ τὴν ἀμαρτίαν, ή κάκενον πρόσσαγε διὰ τὴν σωτηρίαν. Εἰ τὸ χείρον προσελήπται, ίν' ἀγιασθή διὰ τῆς σαρκώσεως, τὸ κρείττον οὐ προσήγαφθήσεται, ίν' ἀγιασθή διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως; εἰ δὲ πηλὸς ἀξυμάθη καὶ νέον φύραμα γέγονεν, ὡς σφοῖ, ή εἰκὼν οὐν ζυμωθήσεται, καὶ πρὸς Θεὸν ἀναχρεύθησεται, θεωθεῖσα διὰ τῆς θεότητος; Κάκενο δὲ προσθήσομεν εἰ διέπτυσται πάντως δὲ νοῦς ὡς ἀμαρτητικὸς καὶ κατάκριτος, καὶ διὰ τοῦτο σῶμα μὲν προσελήπται, νοῦς δὲ παραλέπειται, συγγνώμη τοὺς πταίουσι περὶ νοῦν. Μαρτυρίᾳ γάρ Θεοῦ κατὰ σὲ σαφῶς ἔδειξε τὸ τῆς θεραπείας ἀδύνατον. Εἴπων τὸ μείζον· σὺ μὲν διὰ τοῦτο ἀτιμάζεις, ὡς βέλτιστε, τὸν ἐμὲν νοῦν (ὡς σαρκολάτρης, εἰπερ ἀνθρωπολάτρης ἐγώ), ίνα συνδῆσῃς Θεὸν πρὸς σάρκα, ὡς οὐκ διλλος δεθῆναι δυνάμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἔξαιρεις τὸ μεσότοιχον. Οὐ δὲ ἐμὸς λόγος τίς, τοῦ ἀφιλοσόφου καὶ ἀπαιδεύτου; δὲ νοῦς τῷ νοὶ μίγνυται, ὡς ἐγγυτέρω καὶ οἰκειοτέρω, καὶ διὰ τούτου σαρκὶ μεσιτεύοντος θεότητι καὶ παχύτητι.

Tίς δὲ καὶ δὲ λόγος αὐτοῖς τῆς ἐνανθρωπήσεως,

Jam vero quonam pacto mens hominis, aut angelii, si cum divinitate comparetur, perfecta dici queat, ut alterum loco cedere cogatur majoris praesentia? Neque enim splendor aliquid, si cum sole conseratur, nec humor exiguus, si cum fluvio; ut quae parva sunt prius submoveamus, e domo splendorem, e terra humorem, atque ita quae majora sunt et perfectiora capiantur. Quonam enim modo duo perfecta continebunt, hinc nempe domus splendorem et solem, hinc rursum terra humorem et fluvium, hoc consideremus; magna enim profecto cura et animadversione res digna est. Au illud eos fugit, quod res eadem, quae cum aliqua collata perfecta est, alterius ratione imperfecta sit, ut collis cum monte collatus, et granum sinapis cum saba, aut alio quopiam majori semine, etiam si iis, quae ejusdem sunt generis, maius dicatur: angelus etiam si ita lubet, cum Deo, et homo cum angelo? Quocirca mens nostra, perfecta illa quidem est, et principatum tenet, verum in animam et corpus; non autem simpliciter perfecta; Dei vero serva et subdita est, non principatus socia, nec pari honore prædicta. Quandoquidem etiam Moses, Pharaonis quidem deus ¹, Dei autem famulus est ²,

At mens nostra, inquit, damnata est. Quid autem caro? annon damnata? Quare aut hanc quoque propter peccatum abjice, aut illam etiam propter salutem adjunge. Si quod deterius est, assumptum est, ut per incarnationem sanctificetur; annon, quod præstantius est, assumetur, ut per humanitatis susceptionem sanctitate afficiatur? Si lutum fermentatum est, o sapientes viri, ac nova conspersio exstitit ³, imago ipsa non fermentabitur, et cum Deo temperabitur, per divinitatem deificata? Quin hoc quoque adjiciemus: si mens, ut peccatrix et damnata, omnino spreta et rejecta est, ob eamque causam omissa mente corpus assumptum est, ignosci utique par est iis, qui circa mentem peccant. Dei enim testimonio, de tua sententia, aperte demonstratum est, eam nulla ratione curari posse. Dicamne quod maius est? Tu quidem, optime vir (tanquam sarcolatra, siquidem ego anthropolatra sum), idcirco mentem meam contemnis, ut Deum cum carne devincias perinde atque aliter astringi nequeat, ob idque intermedium parietem tollis ⁴. Mea autem ratio, hoc est, hominis minime sapientis et eruditii, quænam est? Mens menti, ut propinquiori et conjunctiori, jungitur, ac per eam carni, inter divinitatem et carnis molem, intervenientem.

Porro autem, quam humanitatis assumptæ, vel,

¹ Exod. vii, 1.

² Jos. 1, 15.

³ 1 Cor. v, 7.

⁴ Ephes. ii, 14.

ut ipsi loquuntur, incarnationis, causam afferant, A videamus. Siquidem ut Deus alioqui incomprehensibilis, comprehendatur, ac sub carne, quasi velo quodam, eum hominibus versetur, scita sane haec ipsis larva est, et hypocritis fabula: ut interim non dicam alio quoque modo fieri potuisse, ut nobiscum versaretur, quemadmodum prius in ignis rubo¹, et forma humana². Si autem ut simili per simile sanctificato peccati damnationem solvat, profecto quemadmodum carne propter carnem damnata, et anima propter animam epus habuit, ita etiam mente propter mentem, utpote quae in Adamo non solum peccaverit, sed et prima affecta fuerit, quemadmodum medici in morbis loquuntur. Quod enim mandatum accepit, hoc mandato quoque minime paruit: quod autem minime paruit, hoc etiam eo audacie progressum est, ut illud violaret; quod autem violavit, hoc in primis quoque salute indigebat; quod autem salute indigebat, hoc etiam assumptum est; ita sit, ut mens assumpta sit.

Hoc nunc, velint nolint, demonstratum est, geometricis, ut ipsi aiunt, ac necessariis demonstrationibus. Tu vero prinde facis, ac si, læso hominis oculo, ac pede insuper offenso, pedi quidem medicinam adhiberes, oculum autem incuratum relinquieres: aut, cum pictor aliquid minus recte pinxit, picturam quidem immutares, pictorem autem, velut munere suo recte functum, præterires.

Ex eadem.

Quod si, his rationibus prohibiti eo confugiunt, ut Deum, remota etiam mente, homini salutem afferre posse dicant, utique potuit etiam, remota carne per solam voluntatem, quemadmodum alia quoque omnia circa corporis operam operatus est, si operatur. Quare cum mente carnem quoque tolle, si plena et perfecta tibi sit temeritas. Sed scilicet a littera decipiuntur, proptereaque ad carnem accurvant, Scripturæ consuetudinem ignorantibus: nos hoc quoque eos docebimus. Nam quod Christus passim in Scriptura, homo, et Filius hominis appetetur, quid apud eos commemorare attinet, quibus hoc cognitum est et exploratum?

Quod si huic loco inquitur, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*³, ob idque, ut suores quae in pellibus crassiora sunt, ita ipsi, quod in homine præstantissimum est, abradunt, ut Deum cum carne conglutinent: tempus est ut ipsi dicant, carnium quoque duntaxat Denum esse Deum, non autem etiam animarum, quoniam scriptum est, *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis*⁴; et, *Ad te omnis caro veniet*⁵; et, *Benedicat omnis caro nomini sancto ejus*⁶; hoc est, omnis homo: aut rursum patres nostros incorporeos et invisibilis in *Egyptum* descendisse, solamque Josephi animam a Pharaone in vincula conjectam fuisse, quoniam scriptum est: *In septuaginta quinque animabus*

A θῶμεν, εἰτούντων σαρκώσεως, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν. Εἴ μὲν ἵνα χωρηθῇ Θεὸς, ἀλλὰς ἀχώρητος ὁν, καὶ ὡς ὑπὸ παραπετάσματι τῇ σαρκὶ τοῖς ἀνθρώποις προσομιλήσῃ, κομψὸν τὸ προσωπέον αὐτοῖς, καὶ τὸ δράμα τῆς ὑποχρέσεως· ἵνα μὴ λέγω διτὶ καὶ ἀλλὰς διμιλήσαι τὴν οἰδόν τε ἥν, ὅσπερ ἐν βάτῳ πυρὸς καὶ ἀνθρωπίνῳ εἶδει τὸ πρότερον. Εἰ δὲ ἵνα λύσῃ τὸ κατάκριμα τῆς ἀμαρτίας τῷ δρόμῳ τὸ δικαιον ἀγιάσας, ὅσπερ σαρκὸς ἐδέησε διὰ τὴν σάρκα καταχριθεῖσαν, καὶ ψυχῆς διὰ τὴν ψυχὴν, οὕτω καὶ νῦν διὰ τὸν νοῦν, οὐ πταισαντα μόνον ἐν τῷ Ἀδέμ, ἀλλὰ καὶ πρωτοπαθῆσαντα, ὅσπερ οἱ λατροὶ λέγουσιν ἐπὶ τῶν ἀρβαστημάτων. “Ο γάρ τὴν ἐντολὴν ἐδέξατο, τοῦτο καὶ τὴν ἐντολὴν σύν ἐφύλαξεν· δὲ οὐκ ἔτι παρένη, τοῦτο καὶ σωτηρίας ἐδέξατο μάλιστα; δὲ τῆς σωτηρίας ἐδέξατο, τοῦτο καὶ προσελήφθη· δὲ νοῦς ἔρα προσελήπται.

Τοῦτο νῦν ἀποδέδειχται, καὶ μὴ βούλωνται, τεωμετρικαῖς, ὡς φασιν αὐτοὶ, καὶ ἀναγκαῖαις ἀποδέξεσθαι. Σὺ δὲ ποιεῖς παραπλήσιον, ὅσπερ ἀντὶ διφθαλοῦ ἀνθρώπου πταισαντος καὶ ποδὸς πριταισαντος, τὸν πόδα μὲν ἀθεράπευες, τὸν δὲ διφθαλοῦν ἀθεράπευτον εἰας· ἢ ζωγράφου τι μὴ καλῶς γράψαντος, τὸ μὲν γραφὲν μετεποίεις, τὸν δὲ ζωγράφον ὡς κατορθοῦντα παρέτρεχες.

Ἐπ τῆς αὐτῆς.

C

Εἰ δὲ ὑπὸ τούτων ἔξειργμενοι τῶν λογισμῶν, καταφεύγουσιν ἐπὶ τὸ δυνατὸν εἶναι Θεῷ, καὶ χωρὶς νοῦ, σῶσαι τὸν ἀνθρώπον, δύνασθεν δὴ που καὶ χωρὶς σαρκὸς, μόνῳ τῷ βούλεσθαι, ὅσπερ καὶ τὰ ἄλλα πάντα τενεργεῖ, καὶ ἐνήργηκεν ἀσωμάτως. “Ἄνελε οὖν μετὰ τοῦ νοῦ καὶ τὴν σάρκα, ἵνα δὲ σοι τέλειον τὸ τῆς ἀπονοίας. Ἄλλ’ ἀπατῶνται ὑπὸ τοῦ γράμματος, καὶ διὰ τοῦτο τῇ σαρκὶ προστέρχουσι, τὴν συνήθειαν τῆς Γραφῆς ἀγνοοῦντες. Ἡμεῖς αὐτοὺς καὶ τοῦτο διδάξομεν. Οὐτὶ μὲν γάρ πανταχοῦ τῆς Γραφῆς διθυριστος καὶ Κλῆς ἀνθρώπου προσαγορεύεται, τι δὲ πρὸς εἰδῆτας; καὶ λέγειν;

Εἰ δὲ διεσχυρίζονται τῷ , ‘Ο Δόγος σάρξ ἀγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ημίτη, καὶ διὰ τοῦτο περιέσουσι τὸν ἀνθρώπου τὸ κάλλιστον, ὅσπερ οἱ σκυτεῖς τὰ παχύτερα τῶν δερμάτων, ἵνα θεὸν σαρκὶ συγκαλλήσασιν, ὥρα λέγειν αὐτοὺς; καὶ σαρκῶν μόνων τὸν θεὸν εἶναι θεὸν, ἀλλ’ οὐδὲ καὶ ψυχῶν, διὰ τὸ γεγράφθαι, Καθὼς ἔδωκας αὐτῷ ἔξοντας πάσης σαρκὸς, καὶ, Πρὸς σὲ πᾶσα σάρξ ήξει, καὶ Εὐλογεῖτε πᾶσα σάρξ τὸ θυρατὸν ἀγιορ αὐτοῦ, τοῦτ’ εστι πᾶς ἀνθρώπως· ἢ πάλιν ἀσωμάτους, καὶ δοράτους καταβεβήκεντα τοὺς πατέρας ἡμῶν εἰς Αἴγυπτον, καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ Ιωσήφ διδέσθαι μόνην ὑπὸ τοῦ Φαραὼ, διὰ τὸ γεγράφθαι, ‘Ἐρ έσδομήκοτα πάντες ψυχαῖς κατέβησαν

¹ Exod. iii, 2. ² Gen. xviii, 1 sqq. ³ Joan. i, 14. ⁴ Joan. xvii, 2. ⁵ Psal. lxiv, 3. ⁶ Psal. cxlv, 21.

εἰς Αἴγυπτον, καὶ, Εἰδηροὶ διῆλθεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, πρᾶγμα δεθῆναι μή δυνάμενον. Ἀγνοοῦσι γάρ αἱ ταῦτα λέγοντες, διεισιδοχικῶς τὰ τοιαῦτα ἐνομάζεται, ἀπὸ μέρους τοῦ παντὸς δηλουμένου. Διατείχεται δὲ τὸ περιττόν τοῦ θεοῦ στὸν Θεόν. ἦν δὲ πετηνὴ δηλωθῆ φύσις, καὶ Πλειάς καὶ Ἔσπερος καὶ Ἄρκτοῦρος μνημονεύονται ἀντὶ πάντων ἀστέρων, καὶ τῆς περὶ τούτους οἰκονομίας.

Καὶ δῆμα οὐκέτι ἀλλας οἶδον τε ἡγεμονίαν τοῦ Θεοῦ δηλωθῆναι περὶ ἡμᾶς ἀγάπην, ή ἐκ τοῦ μνημονεύθηντος τῆς σάρκα, καὶ διεισιδοχικῶς τοῦ θεοῦ δηλωθῆναι τῷ θεῷ τοῦ χειρόνος. Σάρκα γάρ εἰναι ψυχῆς εὐτελέστερον, πᾶς τῶν εὐφρονούντων δηλογίζεται. Τὸ δὲ, Ὁ Λόγος σάρξ ἔγερτο, Ισον δοκεῖ μοι δύνασθαι τῷ καὶ ἀμαρτιῶν αὐτῶν γεγονέναι λέγεσθαι καὶ κατάραν· οὐκ εἰς ταῦτα τοῦ Κυρίου μεταποιηθέντος, πᾶς γάρ; ἀλλ' οὐδὲ διὰ τοῦ ταῦτα δέξασθαι τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἀναλαβόντος, καὶ τὰς νήσους βαστάσαντος.

'Ἐκ τῆς αἵτης.

Ἐκεῖνος δὲ γινώσκειν ἀναγκαῖον, διεισιδοχικῶς πάντα τὰ τῆς θεότητος δύναμες τῷ ἀγαπῶν Πνεύματι δοὺς, τὴν δύναμιν τῆς θεότητος οὐκέτι ἐφυλάξει. Τὸ γάρ ἐκ μεγάλου, καὶ μείζονος, καὶ μεγίστου συνιστῶν τὴν Τριάδα, διατείχεται δὲ αὐγῆς καὶ ἀκτίνος καὶ Ἡλίου τοῦ Πνεύματος, καὶ τοῦ Ὑπού, καὶ τοῦ Πατρὸς, διπερισταῖς ἐν τοῖς ἵκεινοις γέραπταις λόγοις, καὶ κλίμαξ διατείχεται οὐκ εἰς οὐρανὸν ἀνάγοντα, ἀλλ' εἰς οὐρανοῦ κατάγοντα. Ἡμεῖς δὲ θεόν γινώσκομεν τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Ὑπόν, καὶ τὸ ἀγίον Πνεύμα. Ταῦτα δὲ οὐκάλλιστοις φυλάξ τεμνούσας ἀξιώμάτων, ή δυνάμεων ἀνισότητας, ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν διατείχεται προστηγόριαν, οὗτων καὶ θεότητος φύσιν, καὶ οὐσίαν καὶ δύναμιν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρόδη τὸν αὐτὸν διεποιήσεις.

Οὗτοι γάρ ήντικα μὲν ἀν τοῖς γνητοῖς αὐτῶν μαθηταῖς, καὶ μύσταις τῶν ἀποδρήτων θεολογῶν, διατείχει οἱ Μανιχαῖοι τοῖς ἐκκλεκτοῖς λεγομένοις, δηλῶν τὴν νόσον αὐτῶν ἐκκαλύπτοντες, μόλις καὶ τὴν σάρκα τῷ Σωτῆρι διδόσαντι. Ὅταν δὲ ταῖς κονταῖς δηπολήψεσι περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ήτοι τῇ Γραφῇ πεπρίστησιν, ἐλέγχωνται καὶ πιέζωνται, τὰς μὲν εὔτετεν; λέξεις ὁδολογοῦσι, περὶ δὲ τὸν νοῦν κακουργοῦσιν, οὐκέτι σύμφυχον μὲν, οὐδὲ διλογον, οὐδὲ διλογιον, οὐδὲ ἀτελῆ διμολογοῦντες τὸν ἐνθρωπὸν, ψυχὴν δὲ καὶ λόγον, καὶ νοῦν, αὐτὴν τῇ σαρκὶ συγκραθεῖσας μόνης, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῶν ἡμετέρων καὶ ἀνθρωπίνων, εἰ καὶ τὸ ἀναμάρτητον κρείττον ή καθ' ἡμέας ἦν, καὶ τῶν ἡμετέρων παθῶν καθάρσιον.

Οὗτοι γάρ καὶ τὸ, Ἡμεῖς δὲ τοῦ Χριστοῦ δικαιομένοις, παρεξηγοῦνται κακῶν καὶ λιτανῶν εὐθίθως, νοῦν

¹ Act. vii, 14. ² Psal. cix, 18. ³ Psal. cxlvii, 9. 12; Gal. iii, 13. ⁴ 1 Cor. ii, 16.

A descenderunt in Aegyptum¹; et, Ferrum pertransiit anima ejus², res prolecto ejusmodi, quæ nullis vineulis astringi queat. Ignorant enim, qui hæc dicunt, res hasce per synecdochen enuntiari, toto nempe per partem indicato; ut cum ait Scriptura, Et pulli corrorum Deum invocant³, ut avium natura designetur, et Pleias et Vesperus et Arcturus memorantur⁴, pro eo, ac si diceret omnia sidera, Deique circa ea providentiam.

Huc accedit, quod non aliter Dei erga nos amor testatus esse poterat, quam ex eo quod caro in memoria fuerit, et quia nostri causâ ipse etiam usque ad deteriorem partem sese demisit. Carnem enim anima viliorem esse nemo sanxerit, infaicitur. Itaque hic locus, Verbum caro factum est⁵, eamdem vim et significationem mihi babere videatur cum eo, quod peccatum quoque ipsum et maledictum factus esse dicitur⁶; non quod Dominus in hæc immutatus sit; qui enim id fieri posset? sed quia per id quod hæc suscepit, iniuriantes nostras sustulit, et morbos portavit.

Ex eadem.

Illud scire necesse est, Apollinarium, quamvis deitatis nomen Spiritui sancto dederit, vim tamen deitatis minime custodiisse. Siquidem ex magno, et majori, et maximo, hoc est. ex Spiritu sancto, et Filio, et Patre, tanquam ex splendore, et radio, et sole, Trinitatem constituere (quod quidem in illius libris aperie scriptum est), deitatis scala est, non in cœlum subvehens, sed e cœlo dejiciens. C At nos Deum quidem Patrem et Filium et Spiritum sanctum agnoscimus: hæc autem non nuda nomina, disparē dignitates aut potentias secantia, sed unam eamdemque, ut appellationem, ita divinitatis naturam, et essentiam, ac potentiam.

Ejusdem ex altera ad eundem Epistola.

Isti enim, cum apud fidos suos discipulos et arcanorum consicos, quemadmodum Manichæi, apud eos quos electos vocant, de divinitate disputant, totum suum morbum detegentes, vix etiam carnem Salvatori tribuunt. Cuius autem communibus de humanitatis assumptione sententiis, quas Scriptura exhibet, convincuntur ac premuntur, plas quidem dictiones constentur, verum circa sensum et intelligentiam dolos neclunt, non quidem animæ, nec rationis ac mentis expertem nec imperfectum hominem constentes: cæterum animæ, et rationis, ac mentis loco divinitatem inducentes, perinde atque ipsa sola cum carne temperata et copulata fuerit, at non etiam humanæ nostræ res et proprietates; etiamsi illi ab omni peccato puritas humana conditione sublimior esset, ac vitiosarum nostrarum affectionum expatriet.

Sic quippe illud quoque, Nos autem mentem Christi habemus⁷, prave ac perquam stolidè in-

⁷ Job xxxviii, 31, 32. ⁸ Joan. i, 14. ⁹ II Cor. v,

terpretantur, nimirum per Christi mentem divinitatem significari contendentes; non autem hunc locum more nostro exponentes, nempe quod ii, qui mentem suam ad illius mentis, quam Salvator pro nobis assumpsit, imitationem purgaverunt, atque ad eam, quantum fieri potest, composuerunt, mentem Christi habere dicuntur: quemadmodum et illi carnem Christi habere dici possent, qui carnem domuerunt, atque hac ratione concorporei et comparticipes Christi facti sunt¹, et, Sic ut portavimus imaginem terreni, ita, inquit², portabimus imaginem et caelestis. Eodem quoque modo ipsis perfectus homo, non qui omni ex parte res nostras, excepto peccato, expertus est, sed illud ex Deo et carne temperamentum esse statuitur. **B** Hoc enim, aiunt, quid perfectius?

Idem autem etiam circa ἐνανθρωπίσεως vocem improbe ac versute usurpat, hoc verbum ἐνανθρώπησεν non ita explicantes, ut idem sit, quod, in homine, quem sibi ipsi affixit, existit, juxta id quod ait Scriptura, *Ipse enim sciebat quid esset in homine*³; verum idem esse dicentes et docentes, quod, cum hominibus consuetudinem habuit ac versatus est, atque ad hæc verba confugientes: *Post hoc in terra visus est, et cum hominibus conversatus est*⁴. Quid autem diutius quispiam conceret? Sane dum hominem atque internam imaginem submovent, id diu taxat nostri, quod desoritur, per novam hanc larvam, et aspectabilem speciem mundant, adeo secum ipsi pugnantes, ut nunc quidem propter carnem cætera etiam crasso ac carnali modo exponant (hinc enim illis secundus Judaismus manavit, et delira mille annorum in paradiſo voluptas, illudque propemodum, nos eadem rursus post eadem resumere): nunc autem opinionem potius quam veritatem carnis inducant, tanquam nihil humani passa fuerit, ne earum quidem rerum, quæ peccato vacant; atque ad hujusmodi dogmatis confirmationem, apostolicam quamdam vocem adhibeant, nec apostolice intellectam, nec pronuntiatam, nimirum⁵ in similitudinem hominum Salvatorem factum esse, et habitu inventum ut hominem: quasi his verbis non humana forma significeretur, sed fallax quædam species et opinio.

Eiusdem ex Epistola ad Neotarium.

In manus meas incidit libellus quidam Apollinarii, in quo quæ disputantur hæreticam omnem exhibent improbitatem. Negat enim carnem assumptionam ab Unigenito ex naturæ ordine secundum dispositionem, sed ab initio illam carnis naturam in Filio esse, et absurdam istam opinionem quodam Evangelii testimonio prave intellecto constat comprobare: *Nemo enim, inquit, ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis*⁶. Ex his colligit, et antequam descenderet, Filium hominis existisse, et cum descendenteret propriam car-

A Χριστοῦ τὴν θεότητα λέγοντες, οὐχ, διπερ ἡμεῖς, ὑπολαμβάνοντες, ὅτι οἱ τὸν ἑαυτῶν νοῦν καθήραντες μεμήσει τοῦ νοὸς ἔκεινου, ὃντερ ἡμῶν ὁ Σωτὴρ ἀνεδέξατο, καὶ πρὸς αὐτὸν ρυθμίζοντες, ὡς ἐφικτὸν, οὗτοι νοῦν Χριστοῦ ἔχειν λέγονται· ὡς καὶ σάρκα Χριστοῦ μαρτυρηθεῖεν ἂν ἔχειν ἔκεινοι οἱ τὴν σάρκα παιδαργήσαντες, καὶ σύστωμοι καὶ συμμετοχοὶ Χριστοῦ κατὰ τοῦτο γενόμενοι· καὶ, Ὅς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χολκοῦ, οὐτω, φησί, φορέσομεν καὶ τὴν τοῦ ἐπουραλοῦ. Οὗτῳ δὲ καὶ τέλειος αὐτοῖς ἀνθρωπός, οὐχ ὁ πεπι-ρωμένος κατὰ πάντα τὰ ἡμέτερα χωρὶς ἀμαρτίας, ἀλλὰ τὸ ἐκ Θεοῦ καὶ σαρκὸς σύγκραμα δογματίζεται. Τούτου γάρ, φασί, τί τελειότερον;

Tὸ δ' αὐτὸν καὶ περὶ τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως κακουργοῦσι φωνὴν, τὸ ἐνηνθρώπησεν, οὐχ ἐν ἀνθρώπῳ γέγονεν, δὸν ἑαυτῷ περιέπηξεν, ἐξηγούμενοι, κατὰ τὸ εἰρημένον, Αὐτὸς γάρ ἐγίνωσκε τὸ ήτος ἐπὶ τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἀνθρώποις ὡμοίης, καὶ συνεπολιτεύσατο, λέγοντες καὶ διδάσκοντες, καὶ πρὸς ἔκεινην καταφεύγοντες τὴν φωνὴν, τὴν· Μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὥφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὄντεστράψῃ, λέγουσαν. Καὶ τί ἀν τις ἀγωνίσατο ἐπὶ πλεῖον; Οἱ τὸν ἀνθρωπόν τὸ πασκευαζόμενοι, καὶ τὴν ἐντὸς εἰκόνα, τὸ ἐκτὸς ἡμῶν καθαρίζουσι μόνον διὰ τοῦ καινοῦ προσωπέου, καὶ τοῦ δρωμένου, τοσοῦτον ἑαυτοῖς μαχόμενοι, ὡς ποτὲ μὲν διὰ τὴν σάρκα καὶ τὰ ἄλλα παχέως καὶ σαρκικῶς ἐξηγεῖσθαι (ἐντεῦθεν γάρ αὐτοῖς ὁ δεύτερος Ιουδαισμὸς ὥρμηται, καὶ ἡ χιλιούτης καὶ ληρώδης ἐν τῷ παραδείσῳ τρυφῇ, καὶ σχεδὸν τὸ τὰ αὐτὰ πάλιν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀναλαμβάνειν ἡμᾶς), ποτὲ δὲ δόκησιν μᾶλλον ἢ ἀλήθειαν τῆς σαρκὸς εἰσάγειν, ὡς οὐδὲν τῶν ἡμετέρων παθούσης, οὐδὲ διὰ τῆς ἀμαρτίας ἐστὶν ἐλεύθερα, καὶ κεχρῆσθαι πρὸς τοῦτο τῇ ἀποστολικῇ φωνῇ, οὐχ ἀποστολικῶς νοούμενη, ἢ λεγομένη, ἐν δομούματι ἀνθρώπων τὸν Σωτῆρα ἡμῶν γεγενῆσθαι, καὶ σχήματι εὑρῆσθαι ὡς ἀνθρωπόν, ὡς οὐχὶ τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους ἐν τούτοις δηλουμένου, φαντασίᾳς δὲ τινος ἀπατηλῆς καὶ δοκῆσεως.

D

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Νεκτάριον.

Ἐμοὶ πυκτίον ἥλθεν ἐν χεροὶ τοῦ Ἀπολλιναρίου, ἐν φὰ τὰ κατασκευαζόμενα πᾶσαν αἱρετικὴν κακίαν παρέρχεται. Διαβεβαιῶνται γάρ μη ἐπικτήτον εἶναι τὴν σάρκα κατ' εἰκόνομίαν ὑπὸ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ προσληφθεῖσαν ἐπὶ μεταστοιχεώπτει τῆς φύσεως ἡμῶν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ Υἱῷ τὴν σαρκώδη ἔκεινην φύσιν εἶναι, καὶ κακῶς ἐκλαβὼν εὐαγγελικήν τινα βῆσιν εἰς μαρτυρίαν τῆς τοιαύτης ἀποκλισίας, προθύβαλεται λέγων, ὅτι· Οὐδεὶς ἀναβένηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, δοῦλος τοῦ ἀνθρώπου⁷, ὡς καὶ πρὶν τοῦ κατελθεῖν αὐτὸν

¹ Ephes. iii, 6. ² I Cor. xv, 49. ³ Ioan. ii, 25. ⁴ Ephes. iii, 13.

⁵ Bιρυκ. iii, 38. ⁶ Philipp. ii, 7. ⁷ Ioan.

Τίδν ἀνθρώπου είναι, καὶ κατεύθειν ίδεν ἐπαγόμενον σάρκα. ἕκεινη, ἣν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἔχων ἐπύγχειν προσώπινόν τινα, καὶ συνουσιωμένην. Λέγει γάρ πάλιν ἀποστολικήν τινα φήσιν τοῦ διού σώματος τῆς συμφράσεως ἀποκνίσας, διτε δεύτερος ἀνθρωπός εἰς οὐρανοῦ. Είτε κατασκευάζει τὸν ἀνθρωπὸν ἕκεινον τὸν ἀνθρωπὸν εἰκόναν μή ἔχειν, ἀλλὰ τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς, τὴν τοῦ νοῦ φύσειν ἀναπληρώσασαν μέρις γενέσθαι τοῦ ἀνθρωπίνου συγκρίτατος, τὸ τειτημόριον ψυχῆς τε καὶ σώματος κατὰ τὸ ἀνθρώπινον περὶ αὐτὸν δυνατῶν, νοῦ δὲ μή δυτος, ἀλλὰ τὸν ἔκεινον τόπον τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀναπληροῦντος. Καὶ οὕτω τοῦτο δεινόν, ἀλλὰ τὸ πάντων χαλεπώτατον, διτε αὐτὸν τὸν μονογενῆ Θεόν, τὸν χριστήν τῶν πάντων, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, τὸν καθαυρέστην τοῦ θενάτου θνητὸν είναι κατασκευάζει, καὶ τῇ ίδιᾳ αὐτοῦ θεότητι καὶ πάθος δέξασθαι, καὶ ἐν τῇ τριημέρῳ ἔκεινῃ νεκρώσει τοῦ σώματος; καὶ τὴν θεότητα συναπονεκρωθῆναι τῷ σώματι, καὶ οὕτω παρὰ τοῦ Πατέρος πάλιν ἀπὸ τοῦ θανάτου διαναστῆναι.

"Ετι κατὰ Ἀπολλιναρίου τοῦ Νύσσης ἐκ τοῦ λόγου τοῦ πρόδος Θεοφίλου τὸν Ἀλεξανδρεῖας.

Οἱ τοῖς Ἀπολλιναρίῳ δόγματι συνιστάμενοι σάρκεινον λέγουσι τὸν Λόγον, καὶ δημιουργὸν τῶν αἰώνων τὸν τοῦ ἀνθρώπου Υἱὸν, καὶ δινούν τὸν Κυριακὸν ἀνθρωπὸν, καὶ θυητὴν τὴν τοῦ Υἱοῦ κατασκευάζουσι θεότητα.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ημεῖς δὲ σωθῆναι μὲν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐνθείσαν τῷ Αὐγῷ παρὰ τοῦ μυστηρίου καὶ μεραθήκαμεν, καὶ πιστεύομεν· Υἱὸν δὲ Θεοῦ σάρκινον. Ιδιαίστως ἡρ' ἐαυτοῦ θεωρούμενον οὗτε ἐμάθημεν, οὗτε ἐξ ἀκολουθίας τινὸς νοεῖν ἐναγδύμεθα.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρόδος Ἀπολλιναρίου ἀντίφραστον.

Εἰ γάρ δ' Ἀπολλινάριος στηρίζεται τῷ φήματι τῷ εἰρηκότι· Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μή δ' ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάτης, διὸ διδοὺς τοῦ ἀνθρώπουν, καὶ διὰ τοῦτο τῆς πρὸς τὸν γῆνον ἀνθρωπὸν συγγενείας αὐτὸν ἀποχλίει, καὶ ἐξ οὐρανοῦ ἐπάγεσθαι τὴν ἀνθρωπότητα λέγει, δώσει τινὰ πάντως ἐν οὐρανῷ ἀνθρώπινον πατέρα τοῦ πρόδος ἡμᾶς καταβάντος ἀνθρώπου. «Οὐαὶ γάρ, φησί, τοῦ ἀνθρώπου.» Πώς δὲ καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐκ τῆς Παρθένου σεσάρχωται, καὶ γεγένηται; Καὶ σιωπῶ τὰ λίλαν ἀπεμφαίνονται, πρὸς ἀ κατὰ τὸ ἀκόλουθον τὴν φυλαρίας ἐκρίζεται.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ προσώπιος ἡ σάρκη, οὐ κεκένωται η θεότης, οὐχ ὅπτηρχεν ἐν μορφῇ Θεοῦ Υἱός, οὐ μορφὴν ἔλαση δουλοῦ, ἀλλ' ὅπερ ἦν τῇ φύσει, τοῦτο ἐφανερώθη νῦν.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Μή πρὸ τοῦ καταβήναι πρὸς ἡμᾶς εἶχεν ἐν οὐρανῷ τὴν σάρκα, εἴχε πάντως ἐν οὐρανῷ καὶ πάντα τὰ τῆς σερπετὸς θεῖα, τὴν πελναν, τὴν δίψαν, τὸν ὄπνον, τὸν κόπον, τὴν λύπην, τὸ δάκρυον. Ποίας δὲ καὶ τῇσικλίας ἦν, ὅτε εἰς γῆν καταβένηκεν; «Παιδίον γάρ,» κατὰ

A nem attulisse, illam nimirum, quam in cœlis habebat ante saecula ex propria ipsius essentia consistente. Præterea dictum quoddam Apóstoli ex toto corporis avellens consensu, secundum e cœlo hominem affirmat esse, atque ita concludit hominem illum, qui e cœlo descendit, mentem non habere, sed Unigeniti divinitatem mentis naturam explorare, et tertiam illius concreti hominis partem obtinere, cum duæ reliquæ ipsius partes anima et corpus existant, mens vero non adit, sed locum ejus compleat Dei Verbum. Quæ cum gravia absurdaque sint, illud lamen omnium gravissimum et absurdissimum, quod ipsum Deum Unigenitum, judicem omnium, vitæ principem, et mortis expulsorem affirmat esse mortalem, et propria ipsius divinitate cruciatus mortemque subiisse, triduque illius spatio, quo corpus mortuum mansit, simul cum ipso corpore mortuam quoque divinitatem permanisse, et a Patre rursum ex morte in vitam suis revocatum.

Item aduersus Apollinarium Gregorii Nyssæ pontificis, ex oratione ad Theophilum Alexandriæ pontificem.

Qui Apollinarii placitis savent, Verbum dicunt ex carne constare, et saeculorum auctorem esse hominis Filium, et Domini humanitatem mentis experiem, et Filii mortalem esse divinitatem.

Ex eadem oratione.

C Nos autem naturam quidem humanam Verbo conjunctam servatam esse ex mysterio didicimus et credimus. Dei autem Filiū ex carne constare, et privatim in seipso vivere neque didicimus. neque unde id colligi possit intelligimus.

Ejusdem exortatione, qua consultat Apollinarii opiniones.

Si Apollinarius verbis illis innitur: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, et indecirco illum a terreni hominis conjunctione sejunxit, et e cœlo traxisse dicit humanitatem, dabit aliquem prorsus in cœlo hominem patrem illius hominis, qui ad nos descendit: Filius enim, inquit, hominis.* Præterea quomodo diebus exiremis ex Virgine carnem assumpsit, et natus D est? ut laceam incommoda, quæ ex absurdis istis nūgis consequuntur.

Ex eadem oratione.

Si caro fuit ante saecula, non exinanita est divinitas, Filius non erat in forma Dei, servi formam non accepit, sed quod erat natura, id nunc apparuit.

Ex eadem oratione.

Si antequam ad nos descendere, carnem habebat in cœlo, habebat prorsus in cœlo etiam omnia quæ carnis sunt propria, nempe famem, sitiū, somnum, lascitudinem, tristitiam, lacrymas. Qualis autem erat ætatis, cum descendit in terram? Puer enim, ut in-

quit Iasias, natus est nobis, et filius datus est nobis¹, et per omnem transiit se ad te, quoad in terra versans mortuus est. Si perfectum hominem ex Virgine natum dicunt, quomodo in matris utero contractus est? Quomodo mater ipsius jam nati sic est immutata, ut terminis exiguis circumscriberetur? Quomodo paulatim crevasset in hominem perfectum evasit? Eanam, quam prius habebat carnem iterum sumens, an aliam in seipso per cibum adiungens? Si pristinam dixerint, ostendent plane, supervacanum illi fuisse nutrimentum; si Dominum nutrimenti particeps fuisse concesserint, quid dicent de carne in caelo relicta? Magnum enim, ut par est, partem reliquit, et tantum ex illa sibi duntur servavit, quia tamen Virginitatem capiebat.

Ex eadem.

Si carnem circa se ipsum semper habuit in caelo, Deum autem carnem esse dicunt, qui sequuntur Apollinarium: omnis autem caro tactui resistit; quod autem resistit ex materia constat et compositum est, et quod compositum est, dissolvitur: necesse est ipsum et ex materia constitisse aeternam e caelo descenderet, et diversis e rebus esse compositum, et dissolutionem naturaliter exceptare.

Ex eadem oratione.

Ut probet Unigenitum ante saecula carneum assumptisse, assert testimonia quae de ipsis divinitate dicta sunt, et ea conatur ad ejus humanitatem referre, ut illud: *Antequam Abraham fieret ego sum*²; et illud Praecursoris dictum: *Prior me erat*³, et illud Apostoli: *Et unus Dominus, per quem omnia; et ipse est ante omnia*⁴. Si igitur, ut ipse censet, ante saecula est illius caro, extremis autem diebus e Virgine natum fatetur, ante saecula nimirum fuit et Virgo qua ipsum peperit, natuque major quam ille qui ex ipso ortus est. Ut taceam de extremis diebus, qui ipsi quoque ante saecula considerabuntur.

Ex eadem oratione.

Si Patrem asserit incorporeum, et filii divinitatem ex carne constare, diversas utique dicet eorum essentias; sin horum communem, et eamdem esse naturam confitetur, cogatur dicere Patrem item ex carne constare.

Ex eadem oratione.

Qui vere ex aliquo est, illud plane secundum essentiam est, quod est ille qui genuit. Atqui Pater caro non est, nec ille prouersus, qui ex ipso est, erit caro. Quod enim natum est ex spiritu, non caro, sed spiritus esse dicitur. Quod autem ex carne natum est, caro est. Dei igitur patrem istius Dei ex carne constantis.

Ex eadem oratione.

Dicit praeterea, coelestem illum hominem esse paternae gloriae splendorem, et figuram substantialitatem.

¹ Isa. ix, 6. ² Joan. viii, 58. ³ Joan. i, 27. ⁴ Cor. viii, 6, 7.

A την Ἡσαίου φωνὴν, εἰγεννήθη, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν., καὶ διὰ πάσης ἡλικίας ἐλέλυθεν, ὅχρις δὲ ἀπέθανεν ἐπὶ γῆς πολεμούμενος. Εἰ δὲ τέλειον ἀνόρα ἦταν τῆς Παρθένου γεννηθῆναι λέγουσι, τῶς ἐν τῇ νησὶ τῆς μητρὸς συνεστάθη; Πώς δὲ καὶ γεννηθέντος εἰς ὅλην την περιγραφὴν ὁ ὄγκος ἀπειραιρύθη; Πώς δὲ καὶ εἰς ἀνόρα τέλειον τῆς μητρὸν ἀναλεμβάνων, η ἐπέραν τειντῷ διὰ τῆς τροφῆς προστιθεῖεις; Ἀλλ' εἰ μὲν τὴν ἀρχαὶ φύσισι, περιττὴν πάντως τὴν τροφὴν ἀποδέξουσιν· εἰ δὲ οὐδὲ ἀρνοῦνται τροφῆς μετεσχητέναι τὸν Κύρον, τι ἔροιστο περὶ τῆς ἓντος κατελευθερίσης σαρκός; ή τὸ πολὺ κατὰ τὸ εἰδὲ καταλειπτεῖ, μόνον δὲ τοσοῦτον ἀπ' αὐτῆς ελλησπτοι, οὗτον δὲ νηδὸς ἔχωρησε τῆς Παρθένου.

B

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ πάντοτε τὴν σάρκα περὶ αὐτὸν εἶχεν ἐν οὐρανῷ, θεὸν εἶναι τὴν σάρκα φασιν οἱ περὶ τὸν Ἀπολλινάριον· πᾶσα δὲ εάρξη ἀντιστοιχεῖ τῷ ἀντορμάνῳ, τὸ δὲ ἀντίστοιχον ὑλώδες καὶ σύνθετον, τὸ δὲ σύνθετον διαλυτόν· ἀνάγκη πᾶσα καὶ ὑλικὸν αὐτὸν εἶναι πρὸ τῆς ἐξ οὐρανοῦ καταβάσεως, καὶ ἐκ διαφόρων συγκειμένων, καὶ ἀναγκάνωντα φυσικῶς τὴν διάλωσιν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Θέλουν βεβαῖωσαι, διτι προαιώνιος ἡ τῇ σάρκασι τοῦ Μονογενοῦς, ἐπάρχει μετευρίας τὰς περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ φρεστόσας, καὶ πιεράται ταύτας ἐφερμόζειν τῇ αὐτοῦ ἀνθρωπότητι, οἷον τὸ Πρέτρον Ἀβραμοῦ τεσσάρων ἔτης εἰών· καὶ τὴν τοῦ Προδρόμου φωνὴν, τὸ Πρώτος φύτον· καὶ τὴν τοῦ Ἀκοστόλου, τὸ, Καὶ εἰς Κύριος, δι' οὐ τὰ κάρτα· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ τὰντων. Εἰ οὖν προαιώνιος ἐστι καὶ τῇ σάρκῃ δύολογεστας δὲ ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐκ τῆς Παρθένου γεννηθῆναι, προαιώνιος δρα καὶ τῇ Παρθένος ἡ τούτον τεκοῦσα, καὶ πρεσβυτέρα τοῦ τεχθέντος ἐν αὐτῇ, ίνα μὴ λέγω περὶ τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν, δια πρὸ τῶν αἰώνων ἐπινοθῆσονται καὶ αῦται.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ μὲν ἀσώματον τὸν Πατέρα λέγει, σαρκώδη δὲ τὴν τοῦ Υἱοῦ θεότητα, πάντως ἐτερούσιους αὐτοῖς ἐξει· εἰ δὲ κοινὴν τὴν τούτον φύσιν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι δύολογηστε, σαρκώδη καὶ τὸν Πατέρα λέγειν ἀναγκασθῆσται.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τὸ ἀληθῶς ἐκ τίνος δν ἐκεῖνο πάντως ἐσται κατὰ τὴν οὐσίαν, ὅπερ δὲ γεννήσας ἐστιν. Ἀλλὰ μήν δὲ Πατέρος οὐκ ἐστι σάρξ, οὐδὲ δὲ ἐκ ἐκείνου πάντως ἀν εἰς σάρξ. Τὸ δὲ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμα, καὶ οὐχὶ σάρξ εἶναι λέγεται. Τὸ δὲ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σάρξ ἐστι καὶ δύτω πατέρα τοῦ σαρκίνων τούτου Θεοῦ.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Λέγει πάλιν τὸν οὐράνιον ἐκείνον ἀνθρωπὸν εἶναι ἀπαύγασμα τῆς πατρικῆς δόξης, καὶ χαρακτήρα τῆς

ὑποστάσεως εἴνεον. Εἰ δὲν οὐγγενῶς ἔχει πρὸς τὸν ἀπευγαζόμενον ἐξ ἑκείνου φῶς, καὶ δὲ τὸν ἀνθρώπου χαρακτὴρ ἀνθρώπινον ὑπόστασιν δεῖκνυσιν, ἔσται κατ' αὐτὸν σαρκώδης καὶ δὲ Πατήρ, οὗ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ δὲ χαρακτὴρ σάρκινός ἔστιν. Οὐαὶ γὰρ ἡ δόξα, τοιοῦτον καὶ τὸ ταύτης ἀπαύγασμα· καὶ οἵσις δὲ χαρακτὴρ, τοιαύτη πάντως καὶ ἡ ὑπόστασις, ὥστε εἰ τοῦτο σῶμα, οὐδὲ ἑκείνο πάντως ἀσώματον.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.'

Παρὰ τῶν Ἰουδαίων βρώσει τε καὶ πόσει ὀνειδιζόμενος δὲ Χριστὸς, μετεῖχε τούτων ἡ ἀμέτοχος ἦν; Εἰ μὲν μὴ μετεῖχε, δόκησις ἦν τὸ χινόβρομον· εἰ δὲ μετεῖχεν, οὐκ ὡράνιον σῶμα τὸ μετέχον· γῆρας γὰρ ἦν δὲ βρώσις αὐτῇ, καὶ πόσις.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.'

Εἰ μὲν θεῖα τις ἦν ἡ σάρξ, δῆλον δὲ τι καὶ ἀτρεπτος· εἰ δὲ τρεπτή, πάντως οὐδὲ θεῖα. Τίς δὲν ἀνάσχοιτο τὸ συγκεχυμένον τούτο, καὶ ἀσύστατον τὸν αἰρετικῶν θογμάτων, καὶ κατὰ τὰς ἐνυπνίους φαντασίας ἀλλοτε διλοῦ φαινόμενον; Νῦν μὲν φησι θεῖαν εἶναι τοῦ Λόγου τὴν σάρκα, καὶ συναθέον, νῦν δὲ ἐπίκτητον, καὶ προστιλμένην, εἴται ἀλλοτρίως; ἔχουσαν πρὸς τὴν ἡμετέραν φύσιν, πάλιν ἐπιδεῖ τοῦ εὐθύνοντος, καὶ τροπῇ καὶ ἀλλοίωσαι ὑποκειμένην.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.'

Εἰ τότε δὲ Λόγος σάρξ ἐγένετο, δὲς ἐσκήνωσεν ἐν τῷ μὲν ἀρ πρὸ τοῦ πρὸς τὴν Περθένον εὐαγγελισμοῦ σάρξ οὐκ ἦν δὲ Λόγος· καὶ ψυχῆς δὲ λόγων καταβεβηκίναι πρὸς δῆμός τὸν ἀνθρώπιον, καὶ πρὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεω, ἔχειν εἶναι τὸν ἀνθρωπόν, δι' οὐδὲν τὴν Κύριον οὔσεται συνεστάναι, τὴν μὲν θεστητὰ λαμβάνων ἀντὶ ψυχῆς, τὸ σῶμα δὲ ἀντὶ σώματος, καὶ οὕτως αὐτὸν ζῶν σὸνμάχων.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.'

Τὸ σάρξ τοῦ Κυρίου, φησι, προσκυνεῖται, καθ' δὲν ἔτι εἰστι πρόσωπον, καὶ ἐν ζῶν μετ' αὐτοῦ. 'Ω τῆς τῶν λόγων ἀτοπία! Ήσπερ τὸν ἀνθρώπον ἐκ ψυχῆς νοερᾶς καὶ σώματος συνεστάναι λέγομεν, οὗτος καὶ αὐτὸς τὸν Κύριον οὔσεται συνεστάναι, τὴν μὲν θεστητὰ λαμβάνων ἀντὶ ψυχῆς, τὸ σῶμα δὲ ἀντὶ σώματος, καὶ οὕτως αὐτὸν ζῶν σὸνμάχων.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.'

Πολὺν ψυχὴν λέγετε ἔχειν τὸν Κύριον; εἰποιμεὶ δὲν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ψυχὴν τῇ προστηθεῖσῃ σαρκὶ συγχομίζοντας. Εἰ μὲν οὖν διλογον, κτήνος ἐρείτε εἶναι περὶ τὸν Χριστὸν, καὶ οὐκ διλογον· εἰ δὲ λογικήν, τί διλο παρὰ τὸν λόγον τὴν διάνοιαν είσονται; Οὐκοῦν δὲ λογικὴν ψυχὴν εἰπὼν καὶ διανοητικὴν ὡμολόγησεν. 'Η δὲ διάνοια νοῦ κίνησίς ἔστι, καὶ ἐνέργεια. 'Μετε εἰ ψυχὴν λογικὴν δὲ Κύριος ἔχει, πάντως καὶ νοερὸν αὐτὴν ἔχει, καὶ κατὰ μηδὲν τι λειπομένην τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.'

Ἀπρεπές, φησιν, ἀνθρώπινον νοῦν περὶ τὸ πρόσλημα τοῦ Μενογενεῦς ἐννοεῖν. Καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησιν, διτὶ τρεπτές δονοῦς δὲ ἀνθρώπινος. Οὐκοῦν μηδὲ τὴν σάρκα τῷ Θεῷ συγχωρεῖτω. Τὸ γὰρ τρεπτὴν αὐτὴν εἶναι εὐδὲν διανοῦτε δὲ ταῦτα ληρῶν ἀρνήσαιτο, ἀπὸ νεότητος μέχρι τελειώσεως μετεν-

ipsius. Quamobrem si lux a sole splendens cognitionem habet eum sole, et hominis figura substantiam declarat humanam, ex iustis ratione sequitur, ut Pater etiam ex carne conatet. Qualis enim est gloria, talis est et splendor ipsius. Et qualis est figura, talis utique et substantia. Itaque si hoc corpus est, ne illud quidem incorporeum.

'Ex eadem oratione.'

Clinatus, cui cibum et potum objiciebat Iudei, cibo et potu vescelatur, an non? si non vescelatur, inanis et simulata species illud erat; sin vescelatur, haud celeste corpus habebat; cum ipse cibus et potus e terra constaret.

'Ex eadem oratione.'

Si qua fuit divina caro, ea nimurum et immutabilis: nam si mutabilis, divina non est. Quis tueri queat confusam illam hereticarum opinionem, quae alias aliae ipsis in somnis videtur, inconstantiam? Nunc Verbi caruem distinam, atque una cum illo sempiternam asserunt: nunc assestan atque assumptam dicunt: nunc a natura nostra differentem: nunc rectoris egentem, et mutationibus obnoxiam.

'Ex eadem oratione.'

Si tunc Verbum caro factum est, cum habitavit in nobis, caro profecto non erat, antequam angelus Virgini evangelicum afferret nuntium. Et ille qui dicit hominem ad nos e cælo descendisse, et antequam humana esset natura procreata, exstitisse, et per illum humanæ naturæ Divinitatem fuisse conjunctam, mendax est.

'Ex eadem oratione.'

Caro, inquit, Domini adoratur, quatenus est una persona, atque unum animal cum ipso. O absurdam orationem! Quemadmodum nos dicimus, hominem ex anima ratione praedita et corpore constare, sic et ipsi Dominum componit, ut animali loco divinitatem accipiat, et carnem celestem pro corpore, atque ita ipsum appellat animal.

'Ex eadem oratione.'

Ab istis ergo, qui animam mentis expertem cum carne assumpta conjungunt, quæsiverint, ecquam animam Dominum habere dicant? Si ratione carnem responderint, Christo non hominem, sed jumentum adjungent, sin utentem ratione, rationem sequitur cogitatio. Quare qui animam ratione præditam dicit, et cogitationis (componit) constituitur. Cogitatio vero mentis est motus, et actio. Itaque si Dominus animam habet ratione præditam, eam utique et mente præditam habet, et nulla in re a natura hominis discrepantem.

'Ex eadem oratione.'

Haud deceat, inquit, mentem humanam cum Uenienti carne conjunctam existimare. Et causam subjici: Quoniam, inquit, mens hominis est mutabilis. Quid igitur Deo carnem concedit? Nam quod caro mutabilis sit, ne ipse quidem, qui istas confingit nugas, negabit, cum ab adolescentia usque ad

perfectum augmentum varias astatates induat, ut reliquas mutationes omittamus. Atque ita sequetur ut falsum sit Evangelium, et inanis predicatione, et stulta fides. Quemadmodum igitur carnem assumens mutantur non est, sic mentem suscipiens non est immutatus.

Ex eadem oratione.

Si divina humanitatis assumptioni mentem suisse putat impedimento, et libentius eam sine mente Deum existimat assumptissime, ergo sine mente esse beatius arbitratur.

Ex eadem oratione.

Utra magis propria, quae Deo coniungeretur, inventa est, crassane terrenaque caro, an mens, quae nec tactum nec figuram admittit?

Ex eadem oratione.

Si nos homines sumus, ovis illa quae aberraverat, et is qui eam invenit, est Filius Dei; quoniam totam reduxit, totam etiam assumpsit. Nec quod intra illum erat, reliquit, quod autem foris gestavit, id, quod vult Apollinarii dementia. Quod autem pastoris humeris gestatum, hoc est, Domini Divinitati adhibitum est, id unum cum ipso per assumptionem effectum est.

Ex eadem oratione.

Dominum in servili figura apparuisse concedit. Servus igitur, cuius figuram Dominus induit, integer erat, an mutilatus? id est, corpusne, et animam rationis, seu mentis compotem habebat? si aliqua C harum partium inancus erat, id ostendant, neque enim animam rationis expertem habuit, qui peccaverat, cuius ipse formam suscepit. Si erat integer, et integrum illud fuit, quod assumptum est. At homo, inquit, non erat, sed quasi homo, quia non erat ejusdem cum homine essentiae, quantum ad mentem pertinet. Si ejusdem non erat essentia, ergo diversæ. Quorum autem essentiae ratio diversa, horum nec eadem natura nec nomen. Qnare si aliud quid per essentiam erat, non autem homo, nisi quantum speciem ei figuram hominis præfererebat, re autem vera secundum naturam diversus erat, ex his colligitur, ficta simulataque suisse, quae ad Unigeniti vitam humanitatemque assumptionem spectant, ab ortu ejus, usque ad sepulturam et resurrectionem.

Ex eadem oratione.

Qui quod maxime proprium est hominis, id est mentem, afferit, id quod reliquum est, jumentum ostendit; jumentum autem non est homo

Ex eadem oratione.

Si, quemadmodum inquit Apollinaris, meus hominis divina natura facta esset, magnitudine æquales et pares inter se essent divinitas et mens humana. Quod enim locum explet alterius, æquale illi est. Sin divinitate mens est inferior, id quod in eam conversum est, in deterius est consummatum.

A δυομένην τὰς ἡλικίας, ἵνα τὰ λοιπὰ τῆς τροπῆς ἔσωμεν, καὶ οὕτω φεύδεις καὶ αὐτὸν δειχθήσεται τῷ Εὐαγγέλιον, καὶ κενὸν τὸ κήρυγμα, καὶ ματαίη πίστις. Ἐάλλ' ὥσπερ ἐν σαρκὶ γενόμενος οὐκ ἐτράπη, οὕτως οὐδὲ τὸν νῦν περαδεξάμενος ἡλιούθη.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

὾σπερ ἐμπόδιον ἤγειται τὸν νῦν τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, καὶ προσφίλεστερον νομίζει τῷ θεῷ τὸ ἀνόητον, οὐκοῦν μακραπτώτερον είσται τὸ μὴ ἔχειν νῦν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τί οὖν εἰκείστερον εὑρεθείη πρὸς τὸ συναρμοσθῆναι θεῷ, τὸ παχὺ καὶ γεῶδες τῆς σαρκὸς ἢ τὸ ἀναφέτες τε καὶ ἀσχημάτιστον τοῦ νοός;

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἶπερ τὴμεῖς οἱ δινθρωποι τὸ πεπλανημένον πρόβατόν ἔσμεν, ὃ δὲ εδρῶν τοῦτο ποιήσῃ ὁ τοῦ θεοῦ Γίδες, ἐπειδὴ δλον ἀπεφοίτησε, καὶ δλον πάλιν ἀνέλαβε· καὶ οὐ τὸ μὲν ἐντόσθιον καταλέσσει, τὸ δὲ ἐκτὸς ἔβαστασεν, ὡς ἡ τοῦ Ἀπολλινάριου διοια βούλεται. Τοῦτο δὲ ἐν τοῖς ὅμοιοις τοῦ παιμένος βασταχθὲν, τουτέστιν ἐν τῇ θεότητι τοῦ Κυρίου γενόμενον, ἐν πρὸς ἐκείνον διὰ τῆς ἀναλήψεως γέγονεν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τὸν Κύριον φησιν ἐν δουλικῷ φανῆναι τῷ σχήματι. Ἄρα δοῦλος, οὐ τὸ σχῆμα ὑπέδυεν ὁ Κύριος, δρειος ἦν, ἢ ἡ κρωτηριασμένος, τουτέστι σῶμα καὶ ψυχὴ λογικὴν, ἡτοι νοερὰν κεκτημένος; Εἰ μὲν οὐν ἡ κρωτηριασμένος ἐνὶ τούτῳ, δειξάτω τοῦτο· οὐ γάρ δλογον ψυχὴν ἔχειν ὁ ἀμαρτήσας Ἀδάμ, οὐ τὴν μαρφῆν ἀνεδέξατο· εἰ δὲ ἀρτιος, δρειον ἔρα καὶ τὸ πρόσλημα. Ἐάλλ' οὐκ ἀνθρωπος, φησιν, ἦν, ἀλλ' ὡς ἀνθρωπος, διότι οὐκ ὅμοούσιος ἦν τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ τὸν νοόν. Εἰ μὴ ὅμοούσιος, ἐτερούσιος πάντως. Ὅτι δὲ ὁ λόγος τῆς οὐσίας ἔτερος, τούτων οὔτε ἡ φύσις κοινή, οὔτε ἡ κλῆσις. Εἰ οὖν δλο τι κατὰ τὴν οὐσίαν ἦν, καὶ οὐκ ἀνθρωπος, ἀλλὰ μέχρι τοῦ φαινομένου καὶ ἀνθρωπὸν ἔσχηματίζετο, τῇ δὲ ἀληθείᾳ κατὰ τὴν φύσιν παρῆλλακτο, συνυμολογεῖται τούτοις, διτε δόκησις ἦν, καὶ ἀπατηλὴ φαντασίας τις ἡ ἐπὶ γῆς πολιτεία πᾶσα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μυογενοῦς ἀπὸ γεννήσεως μέχρι τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ο τὸ κυριώτατον ἀφαιρῶν τοῦ ἀνθρώπου, τοῦτο δὲ ἔστι νοῦς, κτήνος ἀποδείκνυσι τὸ λειπόμενον. Τὸ δὲ κτήνος οὐκ ἀνθρωπος.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἶπερ, καθὼς φησιν ὁ Ἀπολλινάριος, νοῦς ἀνθρώπου ἡ θεία φύσις ἐγένετο, ισομεγέθη ταῦτα ἀν εἴη ἀλλήλοις, καὶ ισοστάσια, θεότης καὶ νοῦς ἀνθρώπον. Τὸ γάρ ἀναπληροῦν τόπον τινὸς ἔσον διτε ἐνδέονται. Εἰ δὲ καταδείστερον ὁ νοῦς παρὰ τὴν θεότητα, ὁ τοῦτο ἔξικενος γενόμενος πρὸς τὸ εὐτελέστερον ἡλιούθη.

'Ex toῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἄνθρωπον, φησὶ, θάνατο; οὐ καταργεῖ τὸν θάνατον. Τί κατασκευάζων τούτο φησιν; ἢ πάντως, διεὶς αὐτὴν τέθνηκε τοῦ Μονογενοῦς ἡ θεότης; Πῶς ἡ ζωὴ τέθνηκε, εἰπάτωσαν οἱ μῆτερες & λέγουσιν.

'Ex toῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἶπερ, κατὰ τὸν Ἀπολινάριον, αὐτὴν τέθνηκε τοῦ Μονογενοῦς ἡ θεότης, συναπέθανε ταύτη πάντως καὶ ἡ ζωὴ, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἀγαθότης, καὶ τὸ φῶς, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἀκλῶς ὅσα δὲ Υἱὸς ἔστι τε καὶ δύναμις. "Οτε οὖν ταῦτα τῇ θεότητι τοῦ Υἱοῦ διὰ τοῦ θανάτου συγκατεσθέσθη, οὐκ ἦν λοιπὸν περὶ τῷ Πατρὶ σοφία, ἡ δύναμις, ἡ ζωὴ, ἡ ἀλήθεια τῶν ὅσα δὲ οὐ Μονογενῆς ἔστι τε καὶ δύναμιςται.

'Ex toῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἶπερ ἡ δύναμις τοῦ Πατρὸς, ἥγουν δὲ Υἱὸς καὶ Ἀργός ἀπέθανε, ποια δύναμις ἐτέρα τὴν τεθνηκαν δύναμιν ἀνεξώσεν, ἵνα τὰλλα παρήσω τῶν ἀτοπῆμάτων;

'Ex toῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ πάντα δσα ἔχει ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ ἔστιν, δὲ πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἔχων ἔχει πάντως καὶ τὴν ἀθανασίαν αὐτοῦ. Καὶ πῶς ἡ ἀθανασία τέθνηκεν;

'Ex toῦ αὐτοῦ λόγου.

Ωτπερ Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ἡμεῖς, φησὶν δὲ Ἀπόστολος. Τί δύτες ἡμεῖς κατὰ τὴν ζωτῶν φύσιν, θεῖα δύναμις, ἢ αἷμα, καὶ σάρξ, καθίους φησιν ἡ Γραφή; Οὐκοῦν δὲπερ ἡμεῖς; ἐσμεν κατ' οὐσίαν, τοῦτο καὶ δὲπερ ἡμῶν ἀπόθανάν ἦν, οὐ πρόκειται τοῖς δύογενέσιν ἡ μίμησις. Τί τὸν ἀπόθνησκόν ἔστι καὶ φειρόμενον; Οὐχ ἡ σάρξ μὲν εἰς τὴν γῆν ἀναλύεται, δὲ νοῦς τῇ ψυχῇ παραμένει, οὐδὲ τῇ μεταστάσει τοῦ σώματος πρὸς τὸ εἶναι βλαπτόμενος; Τεχμήριον δὲ, ὅτι μέμνηται τῶν ἐπὶ γῆς δὲ πλούσιος, καὶ δεῖται τοῦ Ἀθραδάμ περὶ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ οὐκ ἀν τοῖς ἀνολαστοῖς, τὸ ποιεῖσθαι πρόνοιαν τῶν ἐπιτηδείων, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ τὰ δρμοὶα πάθωσιν. Εἰ τοίνυν δὲ ἡμέτερος νοῦς διαιρένει καὶ μετὰ θάνατον ἀπάθητος τε καὶ ἀναλοιωτος, πῶς εἰκότ; τὸν τριτημόριον ἐκείνον τοῦ Ἀπολιναρίου θεῶν τὸν σαρκώδη θάνατον ὑπομεῖναι; mutationibus, quomodo consentaneum sit, illum Apollinarii trium partium Deum carnis mortem appetuisse?

'Ex toῦ αὐτοῦ λόγου.

Νοῦν (1) φησιν ἔνσαρκον δντα τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς Παρθένου τεχθῆναι, οὐν ἐν αὐτῇ σάρκα γενόμενον, δὲλλὰ παροδικῶς δὲ αὐτῇ διεξελθόντα. Ἰδοὺ προδῆλως ἀθετεῖ τὸ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας μυστήριον. Ταύτην οὖν τὴν δυστενεστάτην φωνὴν, ὡς αὐτέλεγχτον, καὶ τοῖς ὄπωσοῦν ἔχουσιν εὐσεβῆ νοῦν ἀπαράδεκτον, ἀφήσομεν ἀνεξέταστον. Ἀκολούθως γάρ πάντα κτεναταί τῶν διατάσιος γεγονέναι οἰεται.

"Ἐτεὶ κατὰ Ἀπολιναριαστῶν τοῦ ἐτὸν ἀγίοις Κυρίλλου ἐν τοῦ περὶ ἐναρθρωπίσεως λόγου.

"Ο τὸν θύλον προτιμήσας τῆς ἀληθείας Ἀπο-

¹ I Cor. xv, 20.

(1) Zinus legebat Νῦν.... vertit enim: *Nunc ait Virginem Filium peperisse cum jam esset caro.* At in edit. Tergo-hyst. nisi et in opere Nysseni adv. Apolinariū quod edidit Laur. Zagagui (apud nos tom. XLV, col. 1173 B) legitur Νῦν, ut edimus et interpretamur. Ecclit. Patr.

A Ex eadem oratione.

Mors, inquit, hominis mortem non destruit. Quid autem colligens hoc asseruit? Illudne, Unigeniti divinitatem occidisse? Sed quoniam pacto vita queat interire et mori, dicant, qui nesciunt quid loquantur.

B Ex eadem oratione.

Si, quemadmodum sentit Apollinaris, Unigeniti divinitas occidit, cum illa nimurum occidit et vita, et veritas, et justitia, et bonitas, et lux, et potentia, et uno verbo, quidquid est Filius et nominatur. Quando igit̄ hæc cum Filii divinitate per mortem extincta sunt, non erat apud Patrem sapientia, aut potentia, aut vita, aut aliud eorum quidquam, quæ Filius et est et appellatur.

C Ex eadem oratione.

Si potentia Patris, seu Filius, aut Verbum occidit, quænam alia potentia potentiam mortuam in vitam revocavit, ut alia incommoda prætereamus?

D Ex eadem oratione.

Si omnia, quæ Pater habet, Filii sunt, qui Patris habet omnia, ipsius nimurum habet etiam immortalitatem. Quia autem mori potuit immortalitas?

E Ex eadem oratione.

Quemadmodum Christus mortuus est, et resurrexit, sic et nos, inquit Apostolus¹. Quid nos? Qui natura propria sumus divina potentia, an caro et sanguis, ut scriptum est? Quod ergo nos sumus per essentiam, id erat et is qui pro nobis mortuus est, cuius similitudo nobis, qui ejusdem generis cum illo sumus, proposita est ad imitandum. Quid est illud, quod moritur, et corruptitur? Nonne caro quidem in terram resolvitur; mens autem cum anima permanet, neque corporis mutatione, quantum ad essentiam pertinet, lœditur? Id argumento sit quod eorum quæ in terra geruntur, dives ille meminuit, et precatur Abraham pro fratribus suis. Hoc autem amentia nemo ascripsit, quod necessariorum curam gerat, eisque prospiciat, ne et ipsis similia contingant. Quemadmodum si mens nostra permanet etiam post mortem, nullis obnoxia mutationibus, quomodo consentaneum sit, illum Apollinarii trium partium Deum carnis mortem appetuisse?

F Ex eadem oratione.

Filium ait, qui carne prædicta mens erat, ex Virginis genitum fuisse, non autem in ipsa fæctum esse carnem, sed per ipsam tanquam per viam aliquam pertransisse. Ecce quomodo salutis nostræ mysterium oportugnat. Sed istius oratio adeo est impia, et absurdâ, et omnibus, qui pie recteque sentiunt, execranda ut ne responsione quidem et confutatione dignam existimeamus. Nihil enim ex illa colligitur, nisi ut omnia non vere, sed simulatae acta videantur.

G Item adversus Apolinarium. Sancti Cyrilli ex oratione de humanitate a Verbo assumpta.

H Qui iugas magis quam veritatem estimat Apol-

linaris, rectisque ac piis dogmatibus suam anteponit garrulitatem, carnem quidem a Deo Verbo assumptam ait, atque hac cœu velo quodam esse usum; mente autem non indignisse, sed ipsum vice mentis corpori exsistisse. Sed, o sodes, dicit ei aliquis, ne corpore quidem Deus Verbum egreditur; nihil enim prorsus requirit: poterat autem solo mandato nostram operari salutem. Sed tamen voluit nos quoque communionem aliquam recte factorum habere: quod ut efficeret, peccatricem assumptam naturam, eamque suis laboribus justificatam, acerbis expediti tyrannis peccato et diabolo ac morte, et cœlestibus sedibus donavit: et per eam quam ipse sumpsit humanitatem, universo generi libertatem communicavit. Sedenim nihil horum reputans hic sapientissimus, vocalissimum theologiae præconem Joannem evangelistam, auctoritatem suæ testem habere se judicat. « Verbum enim, inquit, caro factum est, et habitavit in nobis^{1.} » Atqui omnino sciebat, alibi quoque partem pro toto divinam Scripturam appellare solere: quæ modo quidem ex anima totum hominem nupcupat, modo autem ex carne totum animal denotat: « Omnes enim, inquit, animæ quæ ingressæ sunt cum Jacobo in Ægyptum, sepius agnita quinque fuere^{2.} Constat autem non fuisse incorporeos Jacobi filios atque nepotes; sed ex parte totum historicus demonstravit. Et rursus: « Anima quæ peccaverit, ipsa morietur^{3.} » Nemo vero unquam scivit animam absque corpore in culpam incidisse. Evidenter: « Non permanebit Spiritus natus in hominibus istis, quia caro sunt^{4.} » Et alibi propheta: « Omnis caro pulvis, et omnis hominum gloria cœu seni filos^{5.} » Beatus quoque David: « Recordatus est, inquit, quod caro sunt, spiritus vadens et non rediens^{6.} » Est autem unicuique exploratum, non fuisse hos inanimes quos reprehendit, vel quibus legem constituit, vel quorum naturam describit.

Neque solum de vituperatis ita loquitur Scriptura, verum etiam de laudatissimis. Testis Paulus, qui in Epistola ad Galatas ait: « Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocatione per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, continuo non acqnavi carni et sanguini, sed ad præcessores meos apostolos accessi^{7.} » Si ergo non tantum de carnali affectu, et de mortalitate, carnis sensus intelligitur, verum etiam de universa hominis natura, pafet dictionem, « Verbum caro factum est, non quod visibile animantis est tantummodo, sed totum hominem significare. Neque conversionem quamdam divinæ substantiae in carnem evenisse dicit, sed assumptam a Deo Verbo humanam naturam prædicat. Sicut enim locutio, « Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum^{8.} » nequaquam innuit mutationem fontis bonorum in maledictum, sed potius factam per ipsum peccati sive maledicti de-

λινάριος, καὶ τῶν εὐσεбῶν δογμάτων τὴν οἰκεῖν προτάξις ἀδολεσχίαν, τὴν μὲν σάρκα τὸν Θεὸν λόγον ἀνειλγφέναι φησι, καὶ ταύτη καθάπερ τινὶ παραπτάσματι: χρήσασθαι· τοῦ δὲ νοῦ μὴ δεηθῆναι, αὐτὸν δὲ ἀντὶ νοῦ γενέσθαι τῷ σώματι. 'Ἄλλ', ὡς βέλτιστον, εἴποι τις ἀν πρὸς αὐτὸν, οὐδὲ τοῦ σώματος ὁ θεῖς Λόγος ἔχρησεν, ἀπροσδεής γάρ· ἡδύνατο δὲ καὶ μόνη προστάγματι τὴν ἡμετέραν πραγματεύσασθαι σωτηρίαν· ἀλλ ἡθέλησεν ἔχειν τινὰ καὶ ἡμᾶς εἰς τὸ κατορθούμενον κοινωνίαν, οὐ χάριν λαβῖν τύσιν τὴν ἡμαρτηκυλαν, πόνοις αὐτὴν οἰκεῖοις δικαιώσας, τῶν τε πικρῶν τυράννων ἀπέλλαξεν ἀμαρτίας, καὶ διαβόλου, καὶ θανάτου, καὶ τῶν ἐπουρχνίων θρόνων ἡξίστε, καὶ διὰ τοῦ ληφθέντος παντὶ τῷ γένει τῆς ἐλευθερίας μετέδωκεν ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἰς νοῦν λαβῶν δισφάττος τὸν μεγαλοφωνάτατον κήρυκα τῆς θεολογίας, τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, μάρτυρα τῆς οἰκείας ἀνοίας ἔχειν ἡγεῖται: « Οὐ Λόγος γάρ, φησι, σάρκη ἔγενετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν^{9.} » καὶ ταῦτα σαρῶς εἰδὼς, ὡς πολλαχοῦ τὸ πᾶν ἀπὸ μέρους ἡ θεῖα Γραφὴ προσαγορεύει, καὶ τὴν μὲν ἀπὸ τῆς ψυχῆς πάντα καλεῖ τὸν ἀνθρώπον, τὴν δὲ ἀπὸ τῆς σαρκὸς ὅλον τὸ ζῶν δῆλον^{10.} « Πᾶσαι γάρ αἱ ψυχαὶ, αἱ εἰσελθοῦσαι, φησὶν, ἀμαὶ Ἱακὼβος εἰς Αἰγυπτον ἐθόδομήκοντα πέντε. Εὐδήλον δὲ ὡς οὐκ ἀσώματοι: ήσαν οἱ τοῦ Ἱακώβου υἱοί τε καὶ ἔχονοι, ἀλλ' ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν ὁ Ιστοριογράφος ἐδιῆγετο. Καὶ πάλιν· « Ψυχὴ ἡ ἀμαρτάνουσα, αὐτὴ ἀποθανεῖται. » Οὐδὲν δὲ ἔγνω πώποτε ψυχὴν ἀνευ σώματος ἀμαρτίᾳ περιπεσοῦσαν· καὶ αὖθις, « Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὸ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα. » Καὶ ὁ προφήτης ἐτέρωθι, « Πᾶσα σάρκη χοῦς [ἱαὶ ρο., ποιχότος], καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἀνθος χόρτου^{11.} » καὶ ὁ μακάριος Δασιδ, « Ἐμνήσθη, φησὶν, δι τοῦ σάρκη εἰσι, πνεῦμα πορεύμενον, καὶ οὐκ ἐπιστρέφον. » Παντὶ δὲ δήπουθεν γνώριμον, ὡς οὐκ ἄψυχος ήσαν οὗτοι ὅντες κατηγορεῖ, καὶ αἱς νομοθετεῖ, καὶ ὃν ἐρμηνεύει τὴν φύσιν.

Οὐ μόνον δὲ τοὺς κατηγορουμένους [λέγει τὸ Γραφὴ], ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπαινουμένων τοὺς κορυφαῖούς καὶ τούτων μάρτυρας ὁ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας λέγων^{12.} « Ότε δὲ εἰδόκησεν ὁ Θεὸς ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἀποκαλύψαι τὸν γέλην αὐτοῦ ἐν ἐμοὶ, εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἷματι, ἀλλὰ πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους ἀνῆλθον. » Εἰ δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος καὶ τῆς θυτήτης, τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα λαμβάνεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάσῃς τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως, εὐδηλον ὡς τὸ, « Οὐ Λόγος σάρκη ἔγενετο, » οὐ τὸ φαινόμενον τοῦ ζῶν μένον, ἀλλ ὅλον σημαῖνει τὸν ἀνθρώπον· οὐδὲ τροπήν τινα τῆς θείας οὐσίας εἰς σάρκα φησὶ γενενθίσει, ἀλλὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀνάληψιν τῆς ἀνθρωπείας κηρύττει φύσεως· ὡς περ γάρ το, « Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγήσασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ θόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, » οὐ τὴν εἰς κατάραν μεταβολὴν τῆς τῶν ἀγαθῶν πηγῆς αἰνίζεται, ἀλλὰ

¹ Joan. i, 44. ² Gen. xlvi, 27. ³ Ezreh. xviii, 4. ⁴ Gen. vi, 5, 41. ⁵ Isa. xl, 6. ⁶ Psal. lxxvii, 39. ⁷ Galat. i, 15. ⁸ Galat. iii, 13.

τὴν δι' αὐτοῦ γενομένην τῆς ἀμαρτίας ἥγουν τῆς κατάρας ἀπαλλαγῆν, καὶ τὸ, « Γενέσθαι ἀμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν μὴ γνόντα ἀμαρτίαν, » οὐ τὴν τῆς δικαιοσύνης σημαίνει τροπήν (ἀπρεπτον γάρ τὸ Θεῖον, καὶ ἀναλλοιώτων, ὡς διὰ τοῦ προφήτου βοφ· « Ἔγώ εἰμι, καὶ οὐκ τὸ λοισμαῖ, ») ἀλλὰ τὴν τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων ἀνάληψιν· « Ἰδε γάρ, φησίν, ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ, ἵδις ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου» οὗτῳ τῷ, « Ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο, » οὐ τὴν ἀλλοιώσιν λέγει τῆς Θεότητος, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀνάληψιν· τὴν ἀφαστὸν γάρ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ὁ εὐαγγελιστὴς κηρύζετων, ὡς ἐδίδαξεν ὡς ὁ ἀρχῇ ἀν·, καὶ Θεὸς ὁν, καὶ τρόπος τὸν Θεὸν ὁν, καὶ οὐδέποτε μὴ ὁν, ὁ δημιουργῆσας πάντα, ὁ τὰ μὴ δυτα εἰς τὸ εἶναι ποιήσας, ἡ ζωὴ, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὴν φθαρτὴν ἀνέλαβε φύσιν, καὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων ψκεύσιο πάθη, τὴν τῶν ἀνθρώπων πραγματεύσμενος σωτηρίαν. Καὶ μειζόνως αὐτοῦ δεῖξαι τῆς εὐεργεσίας τὸ μέγεθος ἐθελήσας, οὐ τῆς ψυχῆς ἐμνημόνευσε τῆς ἀθανάτου, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς τῆς παθητῆς, τῆς θνητῆς, τῆς φύειρομένης, τῆς ἐκ πηλοῦ γεγενημένης· καὶ ἀπὸ τοῦ μέρους τὴν πᾶσαν φύσιν ἐδήλωσεν, ὡς μαρτυρεῖ τὰ ἐπαγγέλματα· « Ὁ Λόγος γάρ, φησίν, σάρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. »

Ἐπερος δὲ ὁ κατοικήσας κατὰ τὸν λόγον τῆς φύσεως, καὶ ἔπερος ὁ ναός. Διὸ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐλεγε· « Λύσατε τὸν ναὸν τούτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῆτε αὐτόν. » Λύσις δὲ τοῦ ναοῦ, ψυχῆς καὶ σώματος ἡ διάθευξις· θάνατος γάρ ἐστι ψυχῆς ἀπὸ σώματος ἀναχώρησις· οὐκοῦν τὴν λύσιν τοῦ ναοῦ δὲ τῆς ψυχῆς ἐργάζεται χωρισμός· εἰ τοῖνυν Ἰουδαίοις τὸν ναὸν ἐλυσαν σταυρῷ καὶ θανάτῳ παραδεδωκότες, λύσις δὲ ναοῦ τῶν συνημμένων δι χωρισμός, δὲ Θεὸς Λόγος τούτον λυθέντα ἀνέστησε, σαφὲς οἷμαι τοῖς ἐμφροσιν, ὡς οὐκ διψυχον οὐδὲ διγονον, ἀλλὰ τέλειον ἀνθρώπουν δι Θεὸς ἀνελάβετο Λόγος· εἰ γάρ ἀντὶ τῆς ἀθανάτου ψυχῆς, ἐν τῷ ἀναληφθέντι σώματι γέγονεν δὲ Θεὸς Λόγος, εἴπεν δὲ τοῖς Ἰουδαίοις· Λύσατε με, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἀναστήσομαι· νῦν δὲ διδάσκων, καὶ τοῦ ναοῦ τὸ τηνικαῦτα τὸ θνητὸν, καὶ τὸ δυνατὸν τῆς ἐνοικούσης Θεότητος, « Λύσατε, φησὶ, τὸν ναὸν τούτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· » οὐ γάρ ἐγώ, φησίν, ὅφ' ὅμων λυθήσομαι, ἀλλ' δι τηφθεὶς ὑπὸ ἐμοῦ ναὸς· καὶ οὐτος δὲ λύεται, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως ἀπολαύσῃ, ἵνα τὴν θνητὴν ἀπόθηται φύσιν, ἵνα τὴν φθορὰν ἀποδύσῃται καὶ τὴν ἀφθαρτίαν ἐνδύσῃται, ἵνα τοῦ θανάτου καταλύσῃ τὸ κράτος, ἵνα τῶν κεκομημένων ἀπαρχὴ γένηται, ἵνα λύσαι τῆς φθορᾶς τὰς ὠδῖνας ἀναδειχθῇ τὸν νεκρῶν πρωτότοκον, καὶ διὰ τῆς οἰκείας ἀναστάσεως εὐαγγελίσῃται τὴν πάντων ἀνθρώπων ἀνάστασιν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

“Οτι δὲ ταῦτα οὖτας ἔχει, μαρτυρεῖ τῶν ἀποστόλων δὲ κορυφαῖος ἐν ταῖς Πράξεσι λέγων, δι τοῦ οὐκ ἐγκατελεῖφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς φόου, οὐδὲ ἡ σάρξ αὐτοῦ οἵτε διαφθοράν. Λύσις τοιγαροῦν τοῦ ναοῦ,

pulsionem; et sicuti verba, « factum esse peccatum pro nobis eum qui peccatum non noverat », nequaquam justitiae mutationem significant (est enim invertibilis Deus et immutabilis, sicuti per prophetam clamat: « Ego sum, et non motor »,) sed peccatorum nostrorum assumptionem: « Ecce enim, ait, Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi »; sic, inquam, dictio, « Verbum caro factum est », non mutationem dicit Deitatis, sed humanæ naturæ assumptionem. Namque inestabilem Dei erga homines charitatem prædicare volens evangelista, postquam docuit, eum qui ab initio erat, et qui Deus erat, et qui apud Deum erat, et qui nunquam non fuerat, qui omnia creaverat, qui non existentia ad existendum traxerat, qui vita erat et lux vera; hic, ait, hominum suās fecit passiones, dum hominum salutem operaretur. Cuique adhuc magis beneficiorum illius magnitudinem demonstrare vellet, nequaquam de immortali anima verba fecit, sed de passibili carne, mortali et corruptibili, ex limo facta; atque a parte totam naturam declaravit, ut sequentia testantur: « Verbum enim, inquit, caro factum est, et habitavit in nobis ». »

Alius vero is erat, qui modo naturali inhabitabat, aliud vero templum. Quare et Iudeis aiebat: « Solvite templum hoc, et ego tribus diebus excitabo illud. ». Tempi vero solutio erat animæ a corpore dissolutio: nam mors est animæ a corpore recessus. Ergo templi solutionem operatur animæ a corpore separatio. Igitur si Iudei templum solverunt, cruci mortique tradentes, solutio vero templi conjunctorum separatio fuit, Deus autem Verbum hoc dissolutum resuscitavit, exploratum arbitror esse prudentibus, non inanimem neque mente carentem, sed perfectum hominem a Deo Verbo assumptum fuisse. Nam si pro immortali anima, in assumpto corpore Deus Verbum existisset, utique Iudeis dixisset: Dissolvite me, et triduo resurgam. Nunc vero cum doceat, et templi illius mortalitatem, et inhabitantis Deitatis potentiam, « Solvite, inquit, templum hoc, et ego triduo excitabo illud. ». Non enim ego, ait, a vobis dissolvar, sed assumptum a me templum; et hoc quidem ipsum ita dissolvitur, ut meliore resurrectione postea fruatur, ut mortalem depuat naturam, ut corruptionem exuat et induat incorruptionem, ut mortis imperium destruat, ut fiat dormientium primitæ, ut corruptionis doloribus solutis appareat mortuorum primogenitus, et propria resurrectione omnium hominum resurrectionem portendant.

Ex eadem oratione.

Quod autem haec ita se habeant, testatur apostolorum princeps in Actibus dicens, non fuisse derelictam animam ejus in inferno, neque carnem ejus vidiisse corruptionem*. Templi ergo solutio est

* II Cor. v, 21. * Malach. iii, 6. * Joan. i, 29. * Joan. i, 14. * Joan. ii, 19. * Act. ii, 27.

animæ a corpore separatio ; vicissimque resurre-
ctio est ad propriam carnem redditus. Si ergo, ut
haereses antesignani aiunt, animas duas unus-
quisque homo habet, vitalem scilicet et rationalem,
et ne caro quidem absque vitali anima cogitari un-
quam potest ; nam corpus, non caro, inquit, quod est
hujusmodi, appellatur ; et si Petrus ait, non eorum
Domini, sed Domini carnem haud vidisse corrup-
tionem, neque animam ejus in inferno derelictam,
sane constat vitalem (quam quomodo astruant ne-
scio) extitisse in carne corrupta animam, sine
qua ne caro quidem, ut aiunt, appellaretur. In-
mortalis autem et rationalis, cui animantis regi-
men est commissum, non est in inferno dere-
licta, sed ad suam rediit carnem : ideoque fru-
stra nungantur hi, qui inanimo et rationis expresa-
fuisse dicunt Dei Verbi templum. Nos autem Petro
assentiemur qui et carnem prædicat corruptione
expertem, et animam in inferno non derelictam,
sed reducem atque ad corpus suum recollectam.
Credimus etiam Dominu ipsi dicenti : « Tristis est
anima mea usque ad mortem ¹ ; » nam tristitia
sensum pars nostra rationalis excipit. Quod si in
mentis loco Deus Verbum existens, mentis pas-
siones excipiebat, utique ipsum Verbum tristabatur,
metuebat, ignorabat, agonizabat, et angelica ope
confortabatur. Jam si haec quoque dicant Apollina-
rianæ stultitiae haereses, ii profecto cum Christi ho-
stibus Ario atque Eunomio collocentur. Nam
quorum pars est blasphemia, horum unam esse
sodalitatem æquum est. Nos vero Dominum dicen-
tem audiamus : « Potestatem habeo ponendi
animam meam, et potestatem habeo iterum su-
mendi eam ; nemo tollit eam a me ². » Namque ex
sermonibus his discimus alium esse qui ponit,
aliud quod est positum ; Deumque esse qui ponit, et
qui sumit ; animam autem et positam ei sumptam ;
et Dei quidem esse potestatem, animam autem sub
ea potestate locutam.

Ejusdem ex oratione quam Theodosio imperatori
nuncupavit.

Sunt qui carnem Verbo unitam anima rationis
participe desinunt arbitrati, Verbum carne, quæ
vitalem tantum et sensibile motionem sortita sit,
indutum introducunt : totam vero mentis et in-
telligentis animæ vim energiamque Unigenito at-
tribuunt ; futeri enim, nescio quomodo verentur,
Verbum carni humanæ, anima intelligenti perferte
et informate secundum naturam unitum esse.
Verum, dum ita philosophantur, antiquæ et olim
traditæ fidei rationem omnino negligunt, et voluntatis
suæ judicio male sano (ut quod humanas
tantum rationes et conjecturas sequi soleat) prave
innixi, secus quam revera oportnerat, sapienti et
sentunt. Et quemadmodum, obsecro, dogmati hujus est
ratio ? Dicam. Mediatorem Dei et hominum³, hoc

A ψυχῆς καὶ σώματος χωρισμός· καὶ πάλιν ἀνάστατης,
πρὸς τὴν σάρκα τὴν οἰκεῖαν ἐπάνοδος· εἰ τοῦν, ὃς
φασιν οἱ τῆς αἰρέσεως προστάται, ψυχᾶς δύο τῶν ἀν-
θρώπων ἔκαστος ἔχει, τὴν τε ζωτικὴν, καὶ τὴν λογι-
κὴν, καὶ σάρξ ἀνευ ψυχῆς οὐκ ἀν ποτε νοηθεῖ τῆς
ζωτικῆς (σῶμα γὰρ, ἀλλ' οὐ σάρξ, φησι, τὸ τοιοῦτον
προσαγορεύεται). Πέτρος δὲ ἔφη, οὐ τὸ σῶμα τοῦ Κυ-
ρίου, ἀλλὰ τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου μή ἰδεῖν διαφο-
ράν, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μή ἐγκαταλειφθῆναι εἰς
ἄδου· ενδηλον ὡς τὴν μὲν ζωτικὴν, ἣν οὐκ οἴδε θῶν
λέγουσιν, εἶχεν ἡ διαφθαρεῖσα σάρξ, ἥς ἀνευ οὐκ ἀν
προσαγορευθεῖται, ὡς φασι, σάρξ· ἡ δὲ ἀθάνατος καὶ
λογικὴ καὶ τοῦ ζώου τὴν ἡγεμονίαν πεπιστευμένη,
οὐ κατελειφθεῖ εἰς ἄδου, ἀλλὰ πρὸς τὴν οἰκεῖαν ἐπαν-
ήκει σάρκα· καὶ μάτην ἀδολεσχούσιν, ἐψυχον ἦ
ἀνουν τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸν ναὸν προσαγορεύοντες.
Ἡμεῖς δὲ Πέτρῳ ἐψόμεθα, καὶ σάρκα κηρύσσοντες μή
δεξαμένην διαφοράν, καὶ ψυχὴν μή καταλειφθεῖσαν
εἰς ἄδου, ἀλλ' ἐπανελθούσαν καὶ τῷ οἰκείῳ σώματι
συναφεῖσαν· πιστεύομεν δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ λέ-
γοντι· « Περιλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ζως θανάτου. »
Τῆς γὰρ λύπης τὴν αἰσθήσιν τὸ ἐν ἡμεν λογικὸν ὑπο-
δέχεται· εἰ δὲ ἀντὶ νοῦ ὁ Θεὸς Λόγος ὑπάρχων, τὰ
τοῦ νοῦ κατεδέχετο πάθη, αὐτὸς δὲ λυπηθεὶς, καὶ
φοβηθεὶς, καὶ ἀγνοήσας, καὶ ἀγωνίασας, καὶ ἀγγε-
λικῇ συμμαχίᾳ φωτίσας· εἰ δὲ καὶ ταῦτα φέσουσιν οἱ
τῆς Ἀπολιναρίου ματαιολογίας κληρονόμοι, μετὰ
Ἀρείου καὶ Εὐνομίου τῶν χριστομάχων ταχθήσαν-
ῶν γὰρ ἵση ἡ βλασφημία, τούτων μὲν εἰναι τὴν
ἔταιρίαν δίκαιον· ἡμεῖς δὲ ἀκούσωμεν τοῦ Κυρίου
λέγοντος· « Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ
ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· οὐδέτερος αἱρεῖ αὐτήν
ἀπ' ἐμοῦ. » Ἐκ γὰρ τῶν λόγων τούτων μαθησόμεθα,
ὡς ἔτερος μὲν ὁ τιθεὶς, ἔτερον δὲ τὸ τιθέμενον· καὶ
Θεὸς μὲν ὁ τιθεὶς καὶ λαμβάνων, ψυχὴ δὲ ἡ τιθέμενη
καὶ λαμβανομένη· καὶ Θεὸς μὲν τὴν ἐξουσίαν ἔχων,
ψυχὴ δὲ ἡ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἐκείνην τεταγμένη.

Τοῦ αὐτοῦ δὲ τοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα Θεοδόσιον
προσφωτητικοῦ.

Εἰσὶ τινες οἱ τητασθαι λέγουσι ψυχῆς λογικῆς τὴν
ἐνωθεῖσαν τῷ Λόγῳ σάρκα. Σάρκι γάρ που μόνη τὴν
ζωτικὴν τε καὶ αἰσθητικὴν λαχούσῃ κίνησιν ἀμφιερ-
νύντες τὸν Λόγον, παραφέρουσιν εἰς κόσμον, τὴν νοῦ
καὶ ψυχῆς ἐνέργειαν ἀπονέμοντες τῷ Μονογενεῖ. Κα-
ταπεφρίκασι γάρ, οὐκ οἴδε διποτοῦ, ψυχωθεῖση λογικῆ
ψυχῆς τῇ ἀνθρωπίνῃ σάρκι κατὰ φύσιν ἡνῶσθαι τὸν
Λόγον δομολογεῖν· τῆς μὲν ἀνωθέν τε καὶ ἀρχαιοτ-
της πίστεως τὴν παράδοσιν δλίγου παντελῶς ἀξιού-
τες λόγου, θελήσεις δὲ μόνη τῇ κατὰ σφῆς αὐτοὺς καὶ
τοῖς ἀνθρωπίνοις δεῖν ἐπεσθαι λογισμοῖς, ἀμάθως
ἡρημένοι, καὶ φρονοῦντες ἀληθῶς παρ' δεῖ φρονεῖν.
Καὶ τίς δὲ λόγος αὐτοῖς τοῦ τοιοῦτος δόγματος, ἦν
φράσω. Τὸν Θεοῦ μεσίτην καὶ ἀνθρώπων, καὶ τὰς
Γραφὰς, συγκεκριθαὶ φαμεν ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀν-

¹ Matth. xxvi, 58. ² Joan. x, 48. ³ 1 Tim. ii, 5.

Θρωπότητος τελείως ἔχουσῆς κατὰ τὸν ίδιον λόγον, καὶ ἐκ τοῦ περιηγήσος ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ, τουτέστι τοῦ Μονογενοῦς. Διαθεσμούμεθα δὲ σύνοδον μέν τινα, καὶ τὴν ὑπὲρ λόγον συνδρομήν, εἰς ἔνωσιν ἀνίσων τε καὶ ἀνομοίων πεπρᾶχθαι φύσεων. Ἐνα δ' οὐν δῆμας Χριστὸν, καὶ Κύριον Ἰησοῦν, καὶ Υἱὸν δονομάζεσθαι ἐπιγιγνώσκομεν, ἐν ταῦτῃ καὶ ὑπάρχοντα, καὶ νοούμενον Θεόν τε δόμον καὶ ἀνθρωπον. Ἀδιάταπαστον δὲ παντελῶς τὴν ἔνωσιν διατηρεῖν εἰθίσμεθα, τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ Μονογενῆ πιστεύοντες, καὶ πρωτότοκον· Μονογενῆ μὲν, ὡς Θεοῦ Πατρὸς Λόγου, καὶ ἐκ τῆς οὐπίστας αὐτοῦ πεφηνότα· πρωτότοκον δ' αὖ, καθὸ γέγονεν ἀνθρωπος, καὶ ἐν πολοῖς ἀδελφῖς. Ωστέρ γάρ εἰς ἐστι Θεὸς δὲ Πατήρ, ἄλλο δὲ τὰ πάντα· οὕτω καὶ εἰς Κύριον Ἰησοῦς Χριστὸς; δι' οὐ τὰ πάντα. Θεὸν γάρ δυντα κατὰ φύσιν ἐπιγιγνώσκομεν τὸν δὲ οὐ τὰ πάντα, Λόγον, καὶ εἰ γέγονε σάρξ, τουτέστιν ἀνθρωπός.

quod omnia consistunt, secundum naturam Deum esse.

'Αλλ' οὗτι που σφόδρα ταῖς ἐν ἡμῖν περὶ τούτου δῆξις τὰ ἐκείνων συμφέρεται. Ἐνα μὲν γάρ δύολογουμένως παραδέχονται καὶ αὐτοὶ Ἰησοῦν Χριστὸν, παρωθοῦνται δὲ λιαν, ὡς δυσσεβεῖς δι: μάλιστα, καταδικηθεῖν εἰς δύο τὸν Ἐμμανουὴλ. Ψυχῆς δὲ οὐν δῆμας τῆς ἀνθρωπίνης καὶ λογικῆς τὴν σάρκα ψωρίσαντες καὶ γυμνώσαντες, ἤνωσθαί φασιν αὐτῇ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον· ἐξεύρηται δέ τις αὐτοῖς καὶ πιθανός, ὡς οἰονται, πρὸς τοῦτο λόγος. Τὰ γάρ τοι, φασι, κατὰ σύνθεσιν πρὸς δένδρος τελείου σύστασιν συνδεδραμηκότα, μέρη τε καὶ ἔξ ατελῶν δρᾶσθαι φιλεῖ· τοῦ τελείως ἔχοντος καθ' ἑαυτὸν, καὶ ὡς ἐν ιδίᾳ φύσει, τῆς ἐκ μερῶν συνθέσεως οὐ δεδεμένου. Τοιγάρτοι, φασι, παρατητέον εἰκότως, ἀνθρώπον δοῦναι τέλειον, τὸν συνενωθέντα τῷ Λόγῳ ναὸν, Ινα καὶ ἡ ἔνωσις, ἥπερ ἀν ἐπὶ Χριστῷ νοοῖτο τυχόν, ἀκριβῆ τε καὶ ἀδιάλητον τὸν ἐπ' αὐτῆς ἀποσώζοι λόγον. Καὶ μὴν κάκείνο προσθεῖεν ἀν, ὕσπερ οὖν ἥγονται, πάλιν. Εἰ γάρ ἔξ ἀνθρώπου τελείου, φασι, καὶ τοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς δυντος Λόγου φήσομεν εἶναι τὸν Ἐμμανουὴλ, οὐ βραχὺ τὸ δεῖμα, μᾶλλον δὲ ἀδιάφυκτον ἥδη πως ἀναφανεῖται λοιπὸν, τὸ καὶ ἀδουλήτως δεῖν δύο μὲν υἱοὺς, Χριστούς δ' αὖ δύο φρονεῖν τε καὶ λέγειν. Εἴται τὶ τούτοις ἀντερούμενοι ἥμεις; Πρώτον μὲν, διτὶ τῆς πίστεως τὴν οὐτως ἀρχαιοτάτην, καὶ ἔξ αὐτῶν τῶν ἀγίων ἀποστόλων διήκουσαν εἰς ἡμᾶς παράδοσιν, οὐ ταῖς ὑπερμέτροις ἀκριβεῖταις καταλύειν δῖσιν, οὔτε μὴν ταῖς εἰς ἀκρον ἐρεύναις ὑποφέρειν τὰ ὑπὲρ νοῦν, ἀλλ' οὐδὲ ἥκειν εἰς μέσον οἰάπερ τινὰς δριστάς, καὶ ριψοκινδύνως λέγοντας, ὡς τὸ δεῖνα μὲν ὅρθως, τὸ δεῖνα δ' αὖ ἐτέρως ἔχειν. Ἐχρῆν δῆπου, καὶ ἦν ἀμεινον ἀληθῶς, ἀπονέμειν μᾶλλον τῷ πανσόφῳ Θεῷ τῶν ίδιων διασκέψεων τὴν δδὸν, καὶ μὴ τοῖς εὐ ἔχειν παρ' αὐτῷ δεδοκιμασμένοις, ἀνοσίως ἐπιτιμᾶν. Ἀκουσόμεθα γάρ λέγοντος, ἐναργῶς· Ὁ γάρ εἰσιν αἱ θουλαὶ μου ὕσπερ αἱ θουλαὶ ὑμῶν, οὐδὲ ὕσπερ αἱ ὕδοι ὑμῶν αἱ

A est Christum, ex humanitate numeris omnibus secundum propriam rationem perfecta et absoluta naturalique Dei Filio, hoc est Unigenito, constitutum, Scripturis convenienter prædicamus. Affirmamus autem naturas disparem, ac inter se dissimiles, quadam coitione et concursu qui verbis explicari non potest, in unum convenisse. Agnoscamus tamen unum Christum, et Dominum Jesum, et Filium vocatum; quippe cum simul Deus et homo existat mentique se offerat. Etenim unio illa naturarum usque adeo individua indivisaque est ut unum eundemque unigenitum simul et primogenitum credamus: unigenitum quidem, tanquam Dei Patris Verbum, ex illius substantia natum; primogenitum vero, quatenus inter multos fratres homo existit: quandoquidem ut unus est Deus Pater, ex quo omnia; ita unus quoque est Dominus Jesus Christus, per quem omnia¹. Nam Verbum illud, per esse novimus, etiam si caro, hoc est homo factum est.

Cæterum, eorum dicta cum nostris non satis congruunt. Nam et ipsi quoque unum solum Christum aperte constituant, et unum Emmanuel in duos divellere, tanquam rem summa cum impietate conjunctam, summopere erescantur: sed Verbum interim carni, quæ humana, hoc est, ratione prædicta anima exuta destitutaque sit, unitum prædicant; et cur istud prædicare debeant, rationem admodum plausibilem comperisse se autu- mant. Aliunt enim, quæ ad unius perfecti constitutionem per compositionem concurrunt, ea partes esse et imperfectiorum rationem obtinere; nam quod perfectum est per se, atque ut in propria natura, non opus habet, ut ad partiale compositionem veniat: atque ideo cavendum esse sedulo ne tem- plum, quod Verbo unitum est, perfectum hominem existuisse concedentes, exactam illam unius ratio- nem, quæ in Christo accidisse dignoscitur, merite calumnias exponamus. Quin et illud quoque huc adjecturos suspicor; nempe, si ex homine perfecto, et Dei Patris Verbo Emmanuel coaluisse dicamus, in illud nos et magnum, et plane inevitabile periculum venturos esse, ut vel inviti duos Christos, et duos itidem filios tenere et profiteri cogamur. D Credo, quid nos ad hæc respondebimus? Appri- me indignum esse nos antiquissimam fideli traditionem (ut quæ ab ipsis sanctis apostolis profecta ad nos usque pervenit) propter curiosas quasdam ac super- vacaneas rationes ac disceptationes deserere, vel nimirum inquisitionibus humanæ mentis captum exce- dentia subjecere; vel in medium exsilire veluti iudices, ut nostro sensu, contempto periculo, quid- vis metientes, dicamus: Hoc recte se habet, illud vero secus. Quanto satius, quantoque utilius fore, sapientissimo Deo consiliorum suorum rationes integre permittere, et ea quæ ipsi probatissima sunt, impie non reprehendere, præsertim cum illum aperte

¹ I Cor. viii, 6.

dicentem, et quasi expostulantem audiamus: « Non sunt consilia mea sicut consilia vestra, nec viæ meæ ut viæ vestræ: sed sicut distat cœlum a terra, ita viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris ».

Quare licet templum, quod Verbo unitum est, anima humana perfectum et informatum certo credamus, non duos tamen filios adoramus, nec duos Christos agnoscimus. Ut enim tametsi Emma-nuel ex sola carne et Dei Patris Verbo, juxta opinionem quam illi complectuntur, compositum statuant, nulla adhuc tamen ratione huc illi adagi se paterentur, ut carne seorsum, et Unigenito rursum seorsum posito, duos Christos prosterentur; ita nos quoque, quamvis Dei Verbum, humanitati nostræ secundum propriæ naturæ rationem omnino perfecte unitum, ineffabilique ac incomprehenso plane modo sociatum affirmamus, non duos tamen filios mente concipiimus, sed unum eumdemque, qui quidem natura Deus existens, utpote ex Dei et Patris substantia ortus, et in extremis saeculi temporibus homo factus », et ex sacra deipara Virgine natus, cum a nobis, tum ab ipsis quoque sanctis angelis, secundum Scripturas », colitur et adoratur.

Quod si dixerint genus nostrum solo Unigeniti adventu indiguisse atque ideo illum, quod ab iis qui in terris degunt, cerni, amiceque cum hominibus conversari, et vitæ evangelicæ viam nobis premonstrare vellet, dispensatoria quadam ratione solam carnem nobis similem induisse (Deus namque secundum suam naturam sub aspectum non cadit), illi incarnationis scopum se ignorare, magnumque illud pietatis mysterium prorsus non intelligere, aperte ostendunt. Nam si Unigenitus ea solum de causa incarnatus, hoc est, homo factus est, quo ab iis qui in terris ætatem agunt, conspici posset, nihilque aliud præterea commodi illius incarnationis humanæ naturæ attulit: cur illorum sententiae subscribere non pigeat, qui phantastica tantum carne et corpore Verbum indutum, neque in hominis natura, sed in hominis tantum similitudine in terris apparuisse fabulantur? Verum quantum hi miseri a veritatis scopo aberrent, facili negotio ostendi potest. Si, inquam, Dei Verbum, etiamsi caro factum est, nullum aliud humanæ naturæ commodum attulit, an non rectius statueretur a carnis quidem immunditia omnino abstinuisse, terreno nibilominus corpore uti visum esse, atque hac ratione quod decreverat perfecisse? Ceterum quis adventus illius fuerit usus, et qualis incarnationis modus, si quis forte a nobis scisciretur, cuiusque rei gratia patrata sit; ille responsi loco hoc paucis habeat: Age, istud divina Scriptura tibi patescet. Vade ergo et sacras Litteras consule, mentisque oculum sanctorum apostolorum vocibus infer; et quod queritur, dilucide hic mox intuebere.

¹ Isa. Lv. 8. ² Hebr. 1, 1, 2. ³ Psal. xcvi, 8. ⁴ I Tim. iii, 16.

Α δοῖς μου ἀλλ' ὡς ἀπέχεις δὲ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, οὐτας ἀπέχεις ἡ δόδες μου ἀπὸ τῶν δῶν υμῶν, καὶ τὰ διεισήματα υμῶν ἀπὸ τῆς διανοίας μου.

Γιοὺς δὲ οἵτι που δύο προσκυνήσομεν, ἀλλ' οὐδὲ Χριστοὺς ἐροῦμεν δύο, καὶν ἐψιχῶσθαι πιττεύωμεν ψυχὴν λογικὴν τὸν ἐνωθέντα τῷ Λόγῳ ναὸν. Θεπερ γάρ, κατὰ γε τὸ ἐκείνοις εὗ ἔχειν δοκοῦν, καὶν εἰ ἐκ μόνης λέγοιτο τῆς σαρκὸς, καὶτοῦ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πεφρύντος Λόγου, οὐδεὶς αὐτοὺς ἀναπείσει τρίπος, ἀνὰ μέρος τὴν σάρκα τιθέντας, καὶ ἀνὰ μέρος αὐτὸν Μονογενῆ, δυάδα δὲ Χριστῶν δύολογειν· οὐτα καὶν τῇ καθ' ἡμᾶς; ἀνθρώποις ητοι τελείως ἔχοντας, κατὰ γε τὸν τῆς ιδίας φύσεως λόγον, οἰοντει συνεγνέθυται τα καὶ ἡνῶσθαι λέγωμεν ἀπορρήτως τε καὶ ὑπὲρ νοῦ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, οὐχ υἱῶν δυάδα νοήσομεν, ἀλλ' ἔντας καὶ τὸν αὐτὸν, φύσει μὲν δυντα Θεὸν, καὶ ἐξ αὐτῆς πεφρύντα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· ἐν ἐσχάτοις δὲ τοῦ αἰώνος καιροῖς γενόμενον ἀνθρώπον, καὶ διὰ τῆς ἀγίας καὶ Θεοτόκου Παρθένου γεγεννημένον, καὶ πρός τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀγίων ἀγέλων προσκυνούμενον, κατὰ τὰς Γραφάς.

Εἰ δὲ δὴ φαίνεν, ὅτι μόνης μὲν ἐδείτο τὰ καθ' ἡμᾶς τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἐπιδημίας· ἐθελήσας δὲ δοθῆναι τοῖς ἐπὶ γῆς, καὶ ἀνθρώποις συνανατραφῆναι, παραδεῖξαι τε ἡμῖν τῆς ἀγγελικῆς πολιτείας τὴν ὁδὸν, οικονομικῶς ἡμίπισχετο τὴν ὁμοίαν ἡμῖν σάρκα (τὸ γάρ τοι Θείον κατὰ φύσιν ίδιαν οὐχ ὀρατόν)· ἡγνοηκότες διώσονται τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸν σκοπὸν, καὶ συνιέντες οὐδὲμιῶς τὸ μέγα τῆς εὐεξεῖται μυστήριον. Εἰ γάρ δὴ μόνην ἔχει τὴν ἀφορμὴν τοῦ δρθῆναι τοῖς ἐπὶ γῆς τοῦ Μονογενοῦς ἡ σάρκωσις, ἥγουν ἐνανθρωπήσεις, προσετέθη γε μὴν ἔτερον οὐδὲν τῇ ἀνθρώπου φύσει· πῶς οὐκ ἀμεινον ήδη πως καὶ σφῶν, τῇ τῶν Δοκητῶν συμφέρεσθαι δόξῃ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς, οὐ σαρκός τε ὁμοῦ καὶ γῆινου τῶματος, ἀπαμφιεννύντες τὸν Λόγον, ὡφθαι μὲν ἐπὶ γῆς ὡς ἀνθρώπου μυθοπλαστούσιν οἱ δειλαῖοι; Ἡμαρτήσεις δὲ τὰληθούς ἀλοῖεν δὲν καὶ οὐ σὺν ίδρυται μακρῷ. Η οὐκ ἀμεινον ἐροῦσιν, εἰ μηδὲν δύνηται τὴν ἀνθρώπου φύσιν δὲ ἐκ Θεοῦ Λόγος, εἰ καὶ γέγονε σάρξ ἀπαλλάττεσθαι μὲν ἀκαθαρσίας σαρκικῆς, δέξα: [δέ] οὖν ἄπαξ τῷ γηνῶψ προσεκρήσθαι σώματι, διαπερνάται τε οὕτω τὸν προτερέόντα σκοπόν; Τίς οὖν δὲν γένοιτο λοιπὸν τῆς ἐπιδημίας δὲ λόγος, η τοις δὲ τρόπος τῆς ἐνανθρωπήσεως, πίπρακται δὲ διου χάριν, εἰ τις ἔροιτο τυχόν, ἀνταπούσεται παρ' ἡμῶν· Ή θεῖα διόλα-ξει Γραφή· Τοι δὴ οὖν, ω γενναῖε, πυλοῦ τῶν Ιερῶν Γραμμάτων, καὶ ταὶς τῶν ἀγίων ἀποστόλων φωναῖς ἐνεργεῖταις εῦ μάλα τῆς διεισίδαις τὸν ὀφιλαλμόν, ἔθρει δὴ καλῶς τὸ ζητούμενον. Ἐφη τοινυ δὲ σφόδρας ἡμῖν Παῦλος, αὐτὸν ἔχων ἐν ἐαυτῷ λαλοῦντα Χριστόν· « Ἐπειδὴ δὲ τὰ παιδία κενοινώντες αὔματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπληγίας μετέσχε τῶν κατέναι-

Ενα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τὸν θανάτου, τουτέστι τὸν διάδολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, διει πόδι θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ένοχοι ήσαν δουλείας. » Καὶ μήν καὶ ἐτέρωθι τρόπον ἡμῖν ἀφηγούμενος, « Τὸ γάρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, φησιν, ἐν τῷ ἥσθεντε διὰ τῆς σαρκὸς, ὅτεδες τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν ἐκπέμψας ἐν δύοις πατεῖται: σαρκὸς ἀμαρτίας, καὶ περὶ ἀμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεύμα. »

damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in carnem animalium, sed secundum spiritum. »

« Άρι οὖν, οὐχὶ προδηλώταν, καὶ οὐδὲν τῶν δυντων ἀσυμφανὲς, διει καθ' ἡμᾶς γέγονεν δο Μονογενῆς τῆς, τουτέστι τέλειος δινθρωπος, ἵνα τῆς μὲν ἐπεισάκτου φθορᾶς τὸ γήινον ἡμῶν ἀπαλλάξῃ σῶμα, τῇ καθ' ζητινούς οἰκονομίᾳ τὴν λίσταν αὐτῷ ζωὴν ἔνειται· ψυχὴν δὲ λίσταν τὴν ἀνθρωπίνην ποιούμενος, ἀμαρτίας αὐτῆς ἀποφῆνη κρείττονα, τῆς λίστας φύσεως τὸ πεπηγός τε καὶ ἀτρεπτον, οὐάπερ ἐριψιν βαρφῇ, ἐγκαταχώσας αὐτῇ; Δεῖν γάρ οἷμαι τοῖς περὶ τούτων λόγοις παραδειγμάτων, πολὺ λίσταν ἔχουσι τὸ δάσυμφανές· δρῶ μὲν γάρ μόλις ἐν ἐσπέτρῳ τε καὶ αἰνίγματι τὰ θεάτρα τε καὶ διάπερ νοῦν μυστήρια. Εἴτε δ' ἀν οὐκ ἀπόστολον, οἶμαι, τὸ χρῆμα· φέρει γάρ ἐν ἔστιτῷ τὸν εἰκότα, μᾶλλον δὲ καὶ τὸν ἀληθῆ λογισμὸν. Οὐσιεροῦ οὖν, ἐπειδὴ γέγονε σάρξ τοῦ ζωοποιούντος τὰ πάντα Λόγου, τὸ φθορᾶς καὶ θανάτου ὑπερφέρεται κράτος· κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον, ἐπει τὸν γέγονος ψυχὴ τοῦ πλημμελεῖν οὐκ εἰδότος, ἐρηρεισμένην ἔχει λοιπὸν τὴν ἐφ' ἄκτας τοῖς ἀγαθοῖς ἀμεταποίητον στάσιν, καὶ τῆς πάλαι καθ' ἡμῶν τυραννεύσουσῆς ἀμαρτίας ἀσυγχρέτως εὐσθενετέρων. Πρώτος τε γάρ καὶ μόνος δινθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς δο Χριστὸς; οὐκέτισεν ὀμαρτίαν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. » Ψίζα δὲ ὁσπερ καὶ ἀπαρχῇ τεθειμένος, τῶν εἰς κατάνοητα ζωῆς ἀναμορφουμένων ἐν Πνεύματι, καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀφθαρτίαν, καὶ τὸ τῆς θεότητος ἀσφαλὲς ἐρηρεισμένον, ὃς ἐν μεθέξει καὶ κατὰ χάριν, καὶ εἰς ἀπειπον ηδη τὸ ἀνθρώπινον παραπέμψει γένος. Καὶ τοῦτο εἰδὼς δο Θεοπέσιος γράψει Παύλος: « Ήσπερ γάρ ἐφορεσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοῖκου, φορέωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουραγίου. » Εἰκόνα μὲν γάρ τοῦ χοῖκου, τὸ εὐδίεσθον ἔη, πρὸς ἀμαρτίαν, καὶ τὸν ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐπιβρέφεντα θάνατον· εἰκόνα δὲ αὐτοῦ ἐπουρανίου, τουτέστι Χριστοῦ, τὸ ἐδραῖον εἰς ἀγιασμὸν, καὶ τὴν ἐκ θανάτου καὶ φθορᾶς ἀναχωμέθην τε καὶ ἀνακτίνσιν εἰς ἀφθαρτίαν καὶ ζωὴν. οὐλος, hoc est, Christi, constantiam in sanctitate, punctione ad vitam et immortalitatem designat.

« Όλον εὖ διη συνηνθάσαι φάμεν τῇ καθ' ἡμᾶς δινθρωπότητα: τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγου. Οὐ γάρ που τὸ διμεῖνον ἐν ἡμῖν, τουτέστι ζωὴν, οὐδενὸς δὲ ηξιώσε λόγου, μόνη δωρούμενο; τῇ σαρκὶ τῆς ἐπιδημίας τοὺς πόνους; Ἐπράττετο δὲ καλῶς δι' ἀμριο τῆς οἰκονομίας τὸ μυστήριον· προσεχρήσατο δὲ,

Igitur sapientissimus apostolus Paulus, qui Christum in se loquentem habebat, ad hunc modum concionatur: « Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est diabolum, et liberare eos qui per totam vitam obnoxii erant servituti ». Alibi idem aliam quoque hujus rei causam aperit. Scribit enim: « Quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato

annon apertissimum est, obsecro, unigenitum Dei Filium similem nobis, hoc est, perfectum hominem factum esse, quo nimis terrenum hoc nostrum corpus, vita propria per œconomicam unionem illi immissa, ab inducta corruptione liberaret; animam rursum humanam, posteaquam illam propriam sibi reddidisset, suæque naturæ firmitate ac immutabilitate perinde ac vellus colore imbuisset, peccato superiore declararet? Arbitror enim exemplis, quæ rem per se obscuram nonnihil illustrent, in hac doctrina opus esse: siquidem mysteria divina, tanquam humanæ mentis sensuum excedentia, vix in speculo et ænigmatis videamus. Est autem exemplum allatum ad rem peropportunitum, quippe quod verum potius, quam verisimile rei, de qua sermo est, symbolum præ se ferat. Quæadmodum ergo caro, posteaquam Verbi omnis vivificantis caro effecta est, mortis et corruptionis imperio superior evasit: sic anima, ut ego quidem sentio, posteaquam illius effecta est qui peccatum non nescivit, e vestigio statim firmata, ac in omnibus bonis stabilem, peccatoque quod olim tyranidem exercebat, multis partibus potentiores nacta est. Christus namque primus et solus ex omnibus in terra peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore illius. » Qui unus proinde positus tanquam radix et initium quoddam cunctorum, qui in Spiritu ad vitæ novitatem instaurantur, et corporis immortalitatem, et eam quæ ex divinitate proficitur, securitatem ac firmitatem, secundum quondam gratiae communicationem in universum hominum genus transmitit. Cujus quidem rei divinus Paulus non ignarus, ita scribit: « Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis ». Imaginem terreni, peccandi propensionem, et mortem quæ hinc oritur, vocat: at vero per imaginem redditumque et instaurationem ex morte et corru-

Totum itaque Dei Verbum toti naturæ nostre humanae unitum asserimus. Nulla enim ratione putandum est, principe nostri parte, hoc est, anima neglecta, peregrinationis sue molestias carni largiri voluisse. Pulchre autem per utramque partem dispensationis sacramentum perficit carne

¹ Hebr. ii, 14, 15. ² Rom. viii, 3, 4. ³ I Cor. xiii, 12. ⁴ I Petr. ii, 22. ⁵ I Cor. xv, 49.

sua tanquam organo ad earnis opera, naturalesque aegritudines, ac cætera officia vituperationis experientia; anima rursum ad humanas inculpatasque affectiones utebatur. Nam et esuriem, et longioris itineris laborem, et pavorem ac metum, et tristitiaum, et angorem, et ipsam denique in cruce mortem pertulisse traditur. Etenim nullo cogente, animam suam nostri causa posuit¹, quo nimirum et vivis et mortuis dominaretur². Et quidem carnem suam citra controversiam liberationis pretium pro omnium carne dependit; animam vero justum pro mortalium omnium animabus pretium exhibuit, tametsi vitam quam posuerat (nam vita erat ut Deus secundum naturam denuo resumpserit). Hinc divinus Petrus: « Viri, inquit, fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha David, quoniam et defunctus est, et sepultus est, et sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem. Prophetæ igitur cum esset, et sciret quia Iurejurando jurasset illi Deus, de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus, providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidi corruptionem³. » Nec enim fas est dicere, carnem Verbo unitam aliquando potuisse corrumpi, aut divinam illam animam intra inferni portas detineri. Nam, ut divinus Petrus ait, anima ejus in inferno relicta non fuit. Neque vero naturam illam, quæ nec mente comprehendendi, neque per mortem ullatenus capi potest, hoc est Unigeniti divinitatem, e subterraneis illis specubus rursum emersisse dicemus: quandoquidem nulla admiratione dignum esset, si Dei Verbum divinitatis vi ejusdemque efficacia nixum, apud inferos non manisset, cum admirabiliter omnibus adsit, impletaque omnia. Deitas namque omni loco et circumscriptione, et mensurabili magnitudine superior, a nullo capi comprehendive potest.

Mirum vero videri debet, quod corpus suapte natura interitui et morti obnoxium ad vitam denuo redierit: id enim immortalis Verbi proprium erat. Sic quoque anima, quæ cum illo conjuncta copulataque fuerat, ad inferos descendit, divinaque virtute ac potentia utens, spiritibus quoque ibidem captiis sese exhibuit⁴. Etenim iis qui vinculis ibi constricti detinebantur: « Exite, ait: iis vero qui tenebris operiebantur: Revelamini⁵. » Atque hoc mihi magnus ille Petrus respexisse videtur, cum de Dei Verbo, ejusdemque secundum dispensatoriam unionem anima, hunc in modum concionatur: « Melius est enim benefacientes (si voluntas Dei velit) pati, quam malefacientes: quia et Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo; mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu⁶, in quo et his qui in carcere erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando. » Nec vero dicent divinitatem per se solam ad inferos descendisse, spiritibusque ibidem con-

A καθάπερ δργάνῳ, τῇ μὲν ίδιᾳ σαρκὶ, [τὰ] πρὸς τὰ σαρκὸς ἔργα τε καὶ ἀρέβωσηματα φυσικὰ, καὶ δια μώμου μαχράν· ψυχὴ δὲ αὖ τῇ ίδίᾳ, πρὸς τὰ ἀνθρώπινά τε καὶ ἀνυπαίτια πάθη. Πεινῆσαι γὰρ λέγεται, κόπους ὑπενεγκεῖν τοὺς ἐκ μαχρῶν δοιπορῶν, πτοίας τε καὶ φόδους, καὶ λύπην, καὶ ἀγωνίαν, καὶ τὸν ἐπὶ τῷ σταυρῷ θάνατον. Ἐπαναγκάζοντος γάρ οὐδὲδις, τέθεικεν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ίδίαν ψυχὴν ὑπὲρ ήμῶν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ· σάρκα μὲν τὴν ίδίαν, τῆς ἀπάντων παρούσας, εἰ καὶ ἀνεβίω πάλιν, ζῷη κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὡς Θεός. Καὶ γοῦν δὲ θεσπίσιος Πέτρος, « Ἄνδρες ἀδελφοί, φησίν, ἔξιν εἰπεῖν μετὰ παρθένσις πρὸς ὑμᾶς περὶ τοῦ πατριάρχου Δαΐδη, διτι καὶ ἐτελεύτης καὶ ἑτάφη, καὶ τὸ μνῆμα αὐτοῦ ἔστιν ἐν ἡμῖν ἄχρι τῆς ήμέρας ταύτης. Προφῆτης οὖν ὑπάρχων, καὶ εἰδὼς, διτι δρκψ ωμοσεν αὐτῷ δὲ Θεός, ἐκ καρποῦ τῆς δσφύος αὐτοῦ καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, προειδὼς ἐλάλησε περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, διτι οὔτε ἐγκατελεῖψθη ἢ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ἄδην, οὐθὲ δὲ σάρξ αὐτοῦ εἰδί διαψυθοράν. » Οὐ γάρ τοι θέμις εἰπεῖν, φθορῷ μὲν δύνασθαι κρατεῖσθαι ποτε τὴν ἐνωθεῖσαν τῷ Λόγῳ σάρκα, κέτοχον δὲ αὖ ταῖς ἄδον πύλαις τὴν θείαν γενέσθαι ψυχὴν οὐκ ἐγκατελεῖψθη γάρ εἰς ἄδην, καθά καὶ δὲ θεσπίσιος ἔφη Πέτρος. Οὐ γάρ που τὴν τε ἀληπτὸν παντελῶ;, καὶ ἀνάλωτον τῷ θανάτῳ φύσιν, τουτέστι τὴν θετητὰ τοῦ Μονογενοῦς, τῶν ὑπὸ χθόνα μυχῶν ἀνακεκομισθαι φθοριμεν εἴτε γάρ ἀν τῇ ἡξάωῃ τῷ χρήμα θαύματος, εἰ μή μεμένηκεν εἰς τὸν ἄδην δὲ ἐκ θεοῦ Λόγος, τῇ τῆς θεότητος ἐνεργείᾳ τε καὶ φύσει, παραδόξως τε καὶ ὑπὲρ λόγον, πλήρων μὲν τὰ πάντα, καὶ τοῖς πᾶσιν ἐπιδημῶν. Ἀνώτερον γάρ πον καὶ περιορισμοῦ καὶ τόπου καὶ μεγέθους μετρητοῦ τῷ Θείον, αὐτὸ δὲ ὑπὸ μηδενὸς χωρούμενον.

Παράδοξον δὲ καὶ οὐδενὶ τῶν διτων θαυμαστὸν, διτι σῶμα μὲν ἀνεβίω τὸ τῇ φύσει φθαρτόν· ἦν γάρ ίδιον τοῦ ἀφθάρτου Λόγου. Ψυχὴ δὲ δὴ πάλιν, τὴν πρὸς αὐτὸν λαχοῦσα συνόρομήν τε καὶ ἐνωσιν, καταπεφοίτηκε μὲν εἰς ἄδον, θεοπρεπεῖ δὲ δυνάμει καὶ ἔξουσίᾳ χρωμένη, καὶ τοῖς ἐκεῖσε πνεύμασι κατεφαίνετο. Τοιγάρτοι καὶ ἐφασκε τοῖς ἐν δεσμοῖς: « Ἐξέλθετε· καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει· Ἀνακαλύπτεσθε. » Καὶ μοι δοκεῖ φάναι τι τοιούτον καὶ δὲ θεσπίσιος Πέτρος περὶ τοῦ θεοῦ Λόγου, καὶ τῆς καθ' ἔνωσιν οἰκονομίας⁷ γεγενημένης αὐτοῦ ψυχῆς· « Κρείττον γάρ ἀγαθοποιούντας, εἰ θέλοι τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, πάσχειν, δὲ κακοποιούντας· διτι καὶ δὲ Χριστὸς ἀπαξ ὑπὲρ ἀμαρτωλῶν ἀπέθανε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ἡμᾶς προταγάζῃ τῷ θεῷ, θαυματίες μὲν σαρκὶ, ζωτοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι· ἐν ψ., φησί, καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν, ἀπειθήσασι ποτε. » Οὐδὲ γάρ, οἶμαι, φαίνεται, ὡς γυμνὴ καὶ καθ' ἑαυτὴν δὲ θεότητος τοῦ Μονογενοῦς καταπεφοίτηκε μὲν εἰς ἄδον, διεκρυᾶται δὲ τοῖς ἐκεῖσε πνεύμασιν, ἀποπτος οὔσα παντελῶν·⁸

¹ I Joan. iii, 16. ² Rom. xiv, 9. ³ Act. ii, 29-31.

χρέοττον γάρ ἀεὶ τοῦ δρᾶσθαι τὸ θεῖον. Ἀλλ' οὐ δο-
κήσαι καὶ ἐσχηματισμένως εἰς τὸ ψυχῆς εἶδος αὐτὴν
μεμφρῶσθαι δώσομεν· παρατητέον γάρ πανταχῆ
τὴν δόκησιν. Ἀλλ' ὥσπερ τοῖς ἐπὶ γῆς συνανεστράψῃ
μετὰ σαρκὸς, οὕτω καὶ ταῖς εἰς ἃδου ψυχαῖς διεκή-
ρυξεν, οὗτον ἔχων φόρημα, τὴν ἐνωθεῖσαν αὐτῷ
ψυχήν.

degebant, versatus est in corpore; ita spiritibus,
ratione præditam sibi coniunctam habens, concionatus est.

Καὶ βαθὺς μὲν ἵστις καὶ ἀπόρρητος ἀληθῶς
καὶ ταῖς ἡμετέραις διανοίαις οὐχ ἀλώσιμος ὁ τῆς
ἐνανθρωπήσεως τρόπος. Ἐκεῖνο δὲ οὖν δύμας ἀναλο-
γίζεσθαι πρέπει· τὰ γάρ τοι μή καθ' ἡμᾶς πολι-
πραγμονεῖν, οὐκ ἀξῆμιον· ἀνούστατον δὲ παντελῶς
τὸ βασάνιος ὑποφέρειν τὰ ὑπὲρ νοῦν, καὶ περιβάσθαι
νοεῖν & οὐχ οἴδην τε. «Η οὐκ οἰσθα, διτι τὸ βαθὺ δὴ
τούτῳ μυστήριον, καὶ νοῦν ὑπερέχον τὸν ἐν ἡμῖν, τῇ
θῆμῶν ἀπεριεργάστῳ πίττει τετίμηται; Τὸ δὲ ἀσυν-
έτως λέγειν, «Πώς δύναται ταῦτα γενέσθαι; » Νι-
κοδήμῳ τε ἐκείνῳ καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν ἀπονέμοντες,
ἀνενδοίαστω; παραδεξώμεθα τὰ διὰ τοῦ θείου Πνεύ-
ματος χρησμοδούμενα, καὶ αὐτῷ δὲ πιστεύσωμεν
λέγοντες Χριστῷ· « Ἄμην, ἀμήν λέγω ὑμῖν, & οἴδα-
μεν, λαλοῦμεν, καὶ & ἐωράκυμεν, μαρτυροῦμεν. » Οὐκέσθι δὴ οὖν λητὸς μὲν ἄπας, μῦθος; τε ἀδρανῆς,
καὶ φευδοδοξία, καὶ κεκομψυμένων ρῆμάτων^u φε-
νακισμός· προσιέμεθα οὖτι ποὺ τὸ καταστεῖσθαι
πεφυκός, καὶν εἰ τοῖς ἀγαν ἐξησηχμένοις, καὶ μήν
καὶ πικροῖς ἡμᾶς καταχροτεῖν τὸ λόγος οἱ δὶς ἐναν-
τίας. «Εστι γάρ τὸ θεῖον τὸ μῶν μυστήριον οὐκ ἐν
πεπίθοις σοφίας ἀνθρωπίνης λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει
Πνεύματος.

admittimus; etiam si adversarii exercitatissimis acer-
divinum hoc nostrum sacramentum, non in persuasibili-
bus ostensione positum.

Θεὸς οὖν ὑπάρχων, καὶ τῶν δλων Κύριος,
κατὰ τὰς Γραφὰς, ὁ Μονογενῆς, ἐπέφανεν ἡμῖν·
διφθη γάρ ἐπὶ γῆς, καὶ ἐπέλαμψε τοῖς ἐν σκότει,
γενέμενος ἀνθρώπος, οὐ δοκεῖσι, μή γένοιτο! μανία
γὰρ τοῦτο γε φρονεῖν, ή λέγειν οὔτε μήν εἰς σάρκα
παρενεχθεὶς κατὰ μετάστασιν, ή τροπῆν ἀναλλοίω-
τος γάρ ἀεὶ κατὰ τὸ αὐτὸν καὶ ὠσαύτως ἔχων ὁ ἐκ
Θεοῦ Λόγος. Ἀλλ' οὐδὲ διμόρφον τῇ σαρκὶ τὴν ὑπ-
αρξιν ἔχων· αὐτὸς γάρ ἔστι τῶν αἰώνων ὁ Ποιητής.
Οὗτος μήν ὁ λόγος ἀνυπόστατος, οὐδὲ ὁ ἥρμα φύλων
ἐν ἀνθρώπῳ γεγονός^x· ὁ γάρ τοι κελῶν τὰ οὐκ δύτα
ποτὲ πρὸς ὑπαρξίν καὶ γένεσιν, προϊψέστηκεν
ἀναγκαῖος· αὐτὸς γάρ ἔστιν ἡ ζωὴ, πεφηνὼς ἐκ
ζωῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δύτος τε καὶ νοούμενος
κατ' ίδιαν ὑπόστασιν. Ἀλλ' οὐδὲ μόνης ἡμπέσχετο
σάρκα ψυχῆς ἐρήμην τῆς λογικῆς· γεγένηται γάρ
κατὰ ἀληθείαν ἐκ γυναικός, καὶ πέφηνεν ἀνθρώπος,
οἱ ζῶν καὶ ὑπάρχων, καὶ συνατδίος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ
Θεὸς Λόγος, μορφὴν δούλου λαβών· καὶ ἔστιν ὥσπερ
ἐν θεότητι τέλειος, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέ-
λειος· οὐκ ἐκ μόνης θεότητος καὶ σαρκὸς εἰς ἔνα
Χριστὸν καὶ Κύριον καὶ Γίδην συγκείμενος, ἀλλ' ἐκ

A clisis prædicasse; cum ipsa omnino sub oculos non cadat, præstantiorque sit, quam ut ab ulla cerni queat. Nec etiam concedendum est ipsam in apparentem animæ speciem transformatam esse: siquidem externæ istius apparentiæ commentum omnino repudiari debet. Sed quemadmodum Unigenitus cum iis, qui in corporibus suis adhuc qui apud inferos tenebantur, animam mente et

B Est same incarnationis modus admodum subtilis, vereque inexplicabilis; talis deum, qui cogitationis captusque nostri angustias multis partibus excedat. Quapropter illud iterum iterumque expendere nos decet: nempe, ut periculo non vacat curiosius in ea inquirere, quæ humana nou sunt: ita extremae dementiae videri ea quæ mentis nostræ aciem excedunt, humani judicii trutinæ subjicere moliri: vel ad eorum rursum cognitionem eniti, quæ nullo pacto nostra intelligentia comprehendendi possunt. Nescis profundum hoc misterium, omnique humano sensu sublimius, sicut ab omni curiosa indagine aliena honorari a nobis? Quamobrem stultam illam questionem: «Quomodo possunt hæc fieri?» Nicodemo ejusque similibus relinquentes, citra ullam hæsitationem Spiritus sancti oracula suscipiamus, ipsique Christo de se loquenti fidem habeamus: «Amen, inquit, amen dico vobis, quia quæ scimus, loquimur; et quæ vidimus, testamur^y.» Valeant igitur deliria, facesant omnes infirmæ ad persuadendum fabulae, opinionesque falsæ, ac phaleratarum vocularum imposturæ: nihil enim quod detrimentum afferre solit, et accrimisque rationibus nos pulsaverint. Est enim Spiritus

C C ostensione positum.

D Unigenitus igitur, qui et Deus, et universorum secundum Scripturas Dominus est, nobis apparuit: visus est in terra^z, et homo factus, his qui in tenebris versabantur, illuxit, non phantasmat, aut externo tantum schemate, absit! hoc enim sentire, aut dicere, est aperte insanire. Negue rursum per sui mutationem, aut conversionem, in carnem transformatus est: Dei enim Verbum omnis mutationis expers, uno semper eodemque modo se habet. Neque coævam cum carne substantiam sortitus est: ipse namque sæculorum conditor est. Neque hypostaseos exors, ut sermo aut nudum tantum simplexque verbum, quod in homine inhabitavit: nam qui ea quæ non sunt, evocat ut sint et existant, is necessario præexistit: ipse enim est vita ex vita Deo Patre procedens, qui quidem secundum propriam hypostasin et est et intelligitur. Sed neque carnem quoque, quæ anima ratione prædicta vacaret, induit: quandoquidem vivum illud subsistensque, ac Deo Patri coæternua Deus Verbum servili forma suscepta, vere ex muliere natum, et homo factum est, estque perinde

^x Joan. iii, 9. ^y Ibid. 11. ^z Baruch iii, 38.

perfectum in humanitate ac in deitate. Non enim ex sola carne et deitate, sed ex perfecta humanitate et divinitate in unum eundemque Dominum et Filium et Christum admirabili quodam modo concrevit coaluitque.

Eiusdem ex oratione ad Reginas habita.

« Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, salva me ex hac hora. Sed propter hoc veni in horam hanc¹. » — « Pater, clarificat Filium tuum². » Et alio loco rursum: « Et cœpit contrastari et mœstus esse, et dixit: Tristis est anima mea usque ad mortem³. » Et rursum: « Et clamans voce magna Jesus, ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum⁴. » Qui Apollinarii opinionem sequuntur, ejusdemque sententiae subscribunt; hi templum Deo unitum, inanime ac ratione destitutum fuisse contendunt: sed quid illi, obsecro, respondere possunt, cum sanctos evangelistas talia de omnium nostrum Salvatore litteris prodidisse legunt? Nam cujus, queso, tristitia, aut eorum omnium quæ metum argunt, summa illa divinaque Verbi natura tandem capax esse queat? Major est enim, quam quo istiusmodi rebus ulla parte affici, aut ullis omnino humanis perturbationibus commoveri valeat. At vero in corpus sensusque mentisque expers, tristitia dolorisve sensus cadere non potest: sed neque molestiam ullam, aut ullum omnino mororem ex iniumentum incommodorum provisione concipiatur aliquando; ejusmodi autem, dum quæ præsentia sunt, et adhuc futura trahuntur, mente pertractat, anima rationis et intelligentiae compos pati solet: id quod omnes, ut puto, fatentur. Quomodo itaque Emmanuel ait: « Nunc anima mea turbata est? » quomodo idem tñdere ac mœstus esse cœpit, aut qualem tandem spiritum in manus Patris commendavit, si hoc et a divinitate prorsus alienum est, et a carne sola inanima? Perspicuum est ergo, Unigenitum corpore assumptio, non quidem illo inanimi, aut mente destituto, sed anima ratione prædicta, eademque perfecta, hoc est, omnia quæ ad illius rationem pertinent, sortita, vivificato et informato, hominem factum esse. Et quemadmodum omnia quæ sui corporis sunt sibi ascribit, ita et ea quæ ad animam spectant. Necesse enim fuit ut in omnibus, sive ea ad animam, sive ad corpus pertinenter, nobis assimilaretur. Constatius autem et nos ex anima rationali et corpore. Quamobrem ut non nunquam proprie carni ea pati dispensatore permittebat quæ carnis sunt propria, ita animam sua quoque pati permisit. Denique licet natura Deus esset, omniq[ue] creatura superior, quæ tamē exinanitionis erant, ea semper accuratè observavit. Porro autem spiritum suum, hoc est, animam sibi unitam, Deo et Patri commendat, ut novo rursum beneficio per hoc nos cumuleat. Quondam namque humanae animæ corporibus exutæ ad subterraneos

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αρδός Δεσποινας προσφωγεῖ κοῦ λέγουν.

« Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρχεται. Καὶ τί εἶπο; Πάτερ, σὺνσύ με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης. Ἄλλὰ δὲ τοῦτο ἥλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην.» — « Πάτερ, δίξειν σου τὸν Υἱόν. » Καὶ πάλιν: « Ἡρέστο λυπεῖσθαι, καὶ ἀδημονεῖν, καὶ λέγειν· Περίλυπός εστιν ἡ ψυχὴ μου ἔνας θανάτου. » Καὶ πάλιν: « Καὶ φωνής φωνῇ μεγάλῃ ὁ Ἱησοῦς, εἶπε. Πάτερ, εἰς χειράς σου παρατίθημε⁵ τὸ πνεῦμά μου. » Οἱ τῆς Ἀπολιναρίου δόξης ἡττώμενοι καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα φρονεῖν ἥρημένοι, ἐνιστάμενοι τε καὶ λέγοντες, ἀψυχόν τε καὶ ἄνουν ὑπάρχειν τὸν ἐνωθέντα τῷ Λόγῳ ναόν, τὸ δὴ ἄρα φαίεν ἀν, γεγραψότων ἡμῖν τὰ τοιάδε τῶν ἀγίων εὐαγγελιστῶν περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ; Πτοίας μὲν γάρ, καὶ λύπης, καὶ τῶν εἰς δειλίαν αἰτιαμάτων ἀνεπίδεκτος παντελῶς εἴη ἀν, κατά γε τὸ εἰκόνη, ἡ θεία τε καὶ ἀνωτάτω τοῦ Λόγου φύσις. Παρατήσεται γάρ εἰς ἄπαν τὸ ἐν γε τούτοις εἶναι πότε, καὶ παθῶν ὅλως τῶν καθ' ἡμᾶς οὐκ ἀνέξεται. Σῶμα δὲ πάλιν ἀψυχόν τε καὶ ἄνουν οὐκ ἀνείδεξαι τὸ λύπην, ἀλλ' οὐδὲ ἀν ἐννοήσειε τι τῶν συθρωπῶν, ή τὸν ἐκ τῶν ἔσεσθαι προσδοκῶμένων προαναγρήσει φύσιν. Πάθοι δὲ ἀν τὰ τοιάδε κατά γε τὸ πάτιν, ὡς γε οἵμαι, δοκοῦν. Ψυχὴ λογικὴ κατασκεπτομένη τῷ νῷ τὰ τε ἡδη παρόντα, καὶ πρός γε τούτοις τὰ συμβοδέμενα. Πῶς οὖν ἄρα φησιν ὁ Ἐμμανουὴλ· « Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρχαται; » πῶς δὲ καὶ ἡρέστο λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν; ή καὶ ποιῶν ὅλως εἰς χειράς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς παρέθετο [τὸ] πνεῦμα, εἰ καὶ τῆς θεότητος τὸ χρῆμά ἐστιν ἀλλότριον, καὶ μηδὲ μόνης ἀψύχου σαρκός; Πρόδηλον οὖν, διε γέγονεν ἀνθρώπος δο Μονογενῆς, οὐκ ἀψυχόν τε καὶ ἄνουν σῶμα λαβόν, ἐμψυχωμένον δὲ μᾶλλον ψυχῇ καὶ λογικῇ, καὶ τελείως ἐχεύσῃ κατά γε τὸν αὐτὴν πρέποντα λόγον. Καὶ ὕσπερ οἰκεῖοτα πάντα τὰ τοῦ ἴδιου σώματος, οὕτω καὶ τὰ τῆς ψυχῆς. « Εδει γάρ αὐτὸν διέ παντὸς δράσθαι πράγματος σαρκικοῦ καὶ ψυχικοῦ δι' ἡμᾶς γεγονότος. » Εσμὲν δὲ καὶ ἡμεῖς ἐκ ψυχῆς λογικῆς τε καὶ σώματος. Πατέρερ δὲ οἰκονομικῶς συγκεχύστηκε τῇ ἴδιᾳ σαρκὶ καὶ παθεῖν έτοι διε τὰ ἴδια, οὕτω πάλιν καὶ τῇ ψυχῇ συνσχύρησε τὰ οἰκεῖα παθεῖν καὶ τὸ τῆς κενώσεως μέτρον τετήρηκε πανταχοῦ, καίτοι Θεὸς ὃν τύπει, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν. Παρατίθεται δὲ τὸ ἴδιον πνεῦμα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τουτέστι τὴν ἐνωθεῖσαν αὐτῷ ψυχήν, ἵνα ἡμᾶς καὶ διὰ τούτου πάλιν εὑεργετήσῃ. Πάλιας μὲν γάρ ἀπαλλαττόμεναι τῶν σωμάτων ἐν τοῖς ὑπὸ χθόνας μυχοῖς αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ κατεπέμποντο, πληροῦσαι τὰ τοῦ θανάτου ταμιεῖα. Ἐπειδὴ δὲ Χριστὸς τὸ ἴδιον Πνεῦμα παρέθετο τῷ Πατρὶ, καὶ ταύτην ἡμῖν ἐνεχαίνει τὴν δόσον. Βαθούμεθα γάρ οὐκ εἰς ἄδιου ποθὲν, ἐψύχεια δὲ μᾶλλον καὶ κατὰ

¹ Ioan. xvi, 27. ² Ioan. xvii, 4. ³ Matth. xxvi, 27. ⁴ Luc. xxiv, 46.

τὸν τοῦ αὐτῷ τῷ πιστῷ κτίστῃ τὰς ἑαυτῶν περιπολί-
μενοι ψυχάς, ἐν ἐπίσιν ἐσμὲν ἀγαθαῖς· ἔτεροι γάρ

existimare, hae ita libere, hoc est, imaginari ad inferos, sed ducem nostrum pone subsequimur,
animisque nostris illi veluti fiduci conditori commissis, tantisper bona spe vivimus quoad Christus uni-
versos tandem ad vitam revocabit.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ ἑραρθρωπήσεως λόγου.

Ταῦτα τὴν Ἀπολλιναρίου ματαιολογίαν ἐλέγχει,
ὅς ἀντὶ νοῦ τὸν Θεὸν Λόγον ἐνοικήσαι λέγει τῇ
προστηγθείσῃ σαρκὶ. Εἰ γάρ οὐκ εἶχεν ἀνθρώπινον
νοῦν ἢ ἀναληφθείσα φύσις, Θεὸς μὲν ἦν ὁ πρὸς διά-
βολὸν ἀγωνιζόμενος, Θεὸς δὲ ὁ τὴν νίκην ἀναδυά-
μενος. Θοῦ δὲ νενικηκότος, ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἀπωά-
μην τῆς νίκης, ὡς οὐδὲν εἰς ταύτην εἰσενεγκών,
ἀλλὰ γάρ τῇ ἐντεῦθεν εὐφροσύνῃ· γεγύμνωμαι ἐπει-
τροπαῖς γαυξιῶν ἀλλοτροῖς, αὐχεῖ δὲ διάβολος,
καὶ κομπάζει, καὶ μέγχ φρονεῖ, καὶ σεμνύνεται,
ῶς Θεῷ παλαίσας, καὶ ὑπὸ Θεοῦ ἡττηθείς. Μέγα γάρ
αὐτῷ καὶ τὸ ἡττηθῆναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἀπολογίαν ἔχουσιν οἱ ἀμαρτάνοντες, εἰ ὡς ἀσθενῆ
τὴν νοῦν οὐκ ἀνέλαβεν ὁ Θεὸς Λόγος. Εἰ γάρ οὐκ ἦν
ἐν τῷ προστήματι νοῦς ἀνθρώπινος, διὸ Θεὸς δὲ ἀντὶ^B
νοῦ ὑπάρχων τὰ τῷ νῷ ἐνήργει προσήκοντα, Θεὸς
μὲν ἦν ὁ τῷ σώματι συμπεινήσας, Θεὸς δὲ διψή-
σας, καὶ κοπάσας, καὶ καθευδόσας, καὶ λυπηθεῖς,
καὶ δειλιάσας, καὶ πάντα τὰλλα τὰ ἀνθρώπινα ὑπο-
μενας παθήματα. Εἰ Θεὸς δὲ δι παλαίσας, καὶ νική-
σας, ἐγὼ μὲν τῆς νίκης ἐστέργμαι, Θεὸς δὲ δι τὴν δι-
καιοσύνην ἀπασαν κατορθώσας. Οἱ τοῦτο δὲ λέγοντες
πρῶτον μὲν ἀτοιλαν τῷ Θεῷ Λόγῳ προσόπουσιν οὐ
τὴν τυχούσαν, εἰπερ, ὡς φασιν, οὐχ οἵς τε ἦν, τοῦ
νοῦ τοῦ ἀνθρώπειου συνόντος, δικαιώσας τὸν ἀν-
θρώπον· ἐπειτα δὲ καὶ πᾶς τοῖς ἀμαρτάνουσι, καὶ
τοὺς θεοὺς παραβάλουσι νόμους ἀπολογίας ὑπα-
νοίγουσι θύραν. Εἰπωσι γάρ ἐγώ εἰκότω; πρὸς τὸν
τῶν δλῶν Θεὸν, Οὐκ ὅτι γγνωστα, ὡς Δέσποτα, πε-
πλημελήκαμεν, οὐδὲ τιμωρίας ἀξία, νοῦν ἡγεμόνα
λαβόντες ἀσθενῆ, καὶ φυλάττειν τοὺς σοὺς οὐ δυνά-
μενον νόμους. Καὶ σὺ δὲ αὐτὸς, ὡς Δέσποτα, ἐν σαρκὶ^C
παραγενονῶς σάρκα μὲν τὴν ἡμετέραν ἀνέλαβες,
τὸν δὲ νοῦν ὡς τῇς ἀρετῇς τὴν κτήσιν καλύπτει,
καὶ τῇς ἀμαρτίας τὴν ἀπέτην φρδίως ὑποδεχόμενον
ἀπέρδηψας, καὶ λιθεῖν οὐκ ἡνέσχου, γέροντας δὲ
ἀντὶ νοῦ τῇ σαρκὶ, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν δικαιο-
σύνην κατώρθωσας, τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν ἀμαρτίαν
νενικηκας. Θεὸς γάρ ὑπάρχεις, βουλῇ τὸ δοκοῦν
τοιῶν, νεύματι κατατακεύάσων τὰ πράγματα. Ἡμεῖς
δὲ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ἔχοντες, ὃν ἀνέλαβεν οὐκ
τιμέλησας, ἀναγκαῖον; ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν τυγχάνομεν,
τοῖς σοὶς ἔχεσιν ἀκολουθῆσαι οὐκ ἰσχύσαντες. Τί
γάρ νοῦς ἀνθρώπινος πρὸς Θεοῦ δίναμιν, καὶ σοφίαν,
καὶ φῶς, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ζωὴν, καὶ τὰς ἄλλας
τῇς σῆς οὐσίας ἐνεργείας, αἱ καθάπερ ἀκτίνες καὶ
λαμπτήδηνες ἐπὶ τῇς σῆς ἀνίσχουσι φώεως; Ταῦτα
δι εἰποιεν εἰνότως οἱ τῇ ἀμαρτίᾳ δουλεύειν αἴρου-
μενοι, εἰπερ ἀληθῶς διὸ Λόγος ἀνουν ἔλαβεν ἀν-
θρώπον, τούτῳ τῷ τρόπῳ τὸ ἀναπτυγμένον μηχανήσκειν.

A carceres demittebantur, mortis receptacula illic
impletur: at vero posteaquam Christus spiritum
sum in manus Patris commendavit, etiam hanc
tantis per bona spe vivimus quoad Christus uni-
versos tandem ad vitam revocabit.

*Ejusdem ex oratione de humanitate a Verbo
assumpta,*

Hæc stultas Apollinarii nugas coargunt, qui
mentis loco Deum Verbum in carne assumpta dicit
inhabitare. Nisi enim mentem humanam habuisset
assumpta natura, Deus fuisse is, qui cum diabolo
decerasset, Deus victoriam reportasset. Ex qua
quidem Victoriae Dei nihil ego emolumenti percipie-
perim, quippe qui nihil ad eam contulisseus. Quin
etiam nihil inde latitudinem degustarem, cum alienis
tropæis gauderem. Jam vero et diabolus exsultaret,
et gloriaretur, sibique ipse placeret, et plauderet,
qui cum Deo luctatus esset, et a Deo victus fuisse.
Præclarum enim foret illi a Deo vel superari.

Ex eadem oratione.

Excusationem haberent peccatores, si Deus Ver-
bum mentem utpote imbecillam non suscepisset. Si enim assumptæ carni mens humana non inerat,
sed Deus ea quæ mentis sunt, exsequebatur, Deus
in corpore esuriebat, Deus sitiiebat, Deus defatigabat-
tur, Deus dormiebat, Deus tristabatur, Deus pavebat,
Deus denique reliquias omnes affectiones sustinebat.
Quod si Deus ipse certavit et vicit, ego victoria pri-
vatus sum, Deus autem justitiam omnem peregit. Qui
haec loquuntur, primum non exiguum Deo Verbo
tribuant infirmitatem, siquidem, ut ipsi asserunt,
non poterat humana mente suscepta hominem justum
ellicere. Deinde omnibus peccantibus divinasque
leges violentibus excusationis aditum patescunt.
Sic enim nec immerito Deum omnium alloquantur:
Domine, nos non admisisimus ea quibus venia non
debeat, aut quæ supplicio digna sint, cum men-
tem, cuius ductu regimur, imbecillam acceperimus,
quæ leges tuas observare non potest. At tu quidem
ipse, Domine, in carno adveniens, carnem quidem
nostram suscepisti, mentem vero, quæ assequenda
virtuti asserti impedimentum, et peccati dolo fa-
cile succumbit, rejecisti, et accipere recusasti, et
tu in carne mentis munere functus es, et hoc modo
justitiam implevisti, hoc modo peccatum superasti,
Deus enim es, et voluntate, quod vis, exequaris,
et nulu res conficias. Nos autem, qui mente habemus,
quam tu accipere nolusti, necessario peccatis
cedimus, cum vestigia tua sequi nequeamus. Quid
enim humana est mens, si cum Dei virtute, et cum
Dei sapientia, et luce, et justitia, et vita, et aliis
essentiæ tuæ dotibus, quæ tanquam radii et faces
ex natura tua fulgent, conseratur? Hæc merito di-
cere poterunt qui peccato sibi serviendum judica-
runt, si vere Deus Verbum hominem mentis ex-
periem assumpsit, et hoc modo vitandi peccati ratio-
ne invenit.

Ex eadem oratione.

Sed jam istorum bugas in praesentii omittamus. Nos vero ad propositum argumentum revertanur, atque demonstremus necessariam suissu Servatoris nostri incarnationem. Quia enim totus homo deceptus fuerat, totusque sub peccatum deciderat, et ante ipsum corpus mens errorem admiserat; namque antea mentis consensus peccatum delineat, deinde id corpus per suam actionem figurat, merito Christus Dominus lapsam naturam erigere volens, utrique simul manum porrigit, et jacentem erigit, carnem, inquam, ac nientem, quae ad Creatoris imaginem facta fuit. Est enim mens invisibilis, incontemplabilis, impervia et incomprehensibilis, neque se ipsam cognoscens, et insuper incircumscripta: et si cogitationum phantasiam spectamus, ducatu et potestate praedita, artibus et scientiis ornata, parva quædam ac nova creatrix, vel, ut verius dicam, Creatoris imitatrix, regina creature visibilis, vel regis imago, tributa de terra colligens, ex mari, atque aere, ex sole ac luna et stellis, ex caelo et nubibus, ex ovibus, boibus, aliisque pecudibus; imo vero omnium fructus carpens: ejus enim gratia visibilia cuncta sunt facta: nam Deus horum non est indigens.

Non ergo contempsit tam pretiosam partem medela egentem; morboque et senecta corruptam mortique mancipatam humanitatem non ita assumpsit, ut partem ipsius rationalem et immortalen alque ad imaginem suam factam deslexerit; præsertim quia male, ut aiunt, se habebat: sed universam naturam antiquatam renovavit. Anne enim partem ejus novam fecisset, illam vero, quæ inveterata erat et corrupta, sine remedio esse sivisset? cum præsertim pars hæc pretiosissima esset, et immortalitate pollens, et rationis usu exornata, et ad intellectuallum ordinem pertinens. Absurdissimum quippe suisset, corpus luteum et pulvereum, et passionibus implicitum sibi assunere alque adjungere, et in dextera majestatis collocare: mentem vero invisibilem, immortalem, animantis rectricem, ad Dei faciem imaginem, incorruptibilitate praeditam, corporis veluti aurigam, gubernatricem, et quasi concentu temperantem, per quam humana natura non est bruta, sed sapientia, artibus et quavis peritia abundat: hanc, inquam, mentem ad inferiorem gradum deprimi, nec parem saltem cum corpore honorem participare; cum tamen ejus causa corpus rationalis creature evaserit; cum ejusdem causa datæ fuerint leges ac prophetiae; per quam sunt certamina, luctæ, victoriae, laudationes, corona; per quam corpus cum ea decertans, præmium laborum consequitur cœlorum regnum; ob quam ipse quoque Servatoris nostri adventus contigit, et incarnationis peractum mysterium est. Non enim pro rebus animæ ac mentis expertibus, aut pro jumentis insipientibus, aut lapidibus inanimis, sed pro hominibus immortalis in se animam incolentibus, cruciatu pertulit salutares.

A

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.'

'Αλλὰ τὴν μὲν ἀδύλεσχίαν ἑκείνων καταλίπουμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος· ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἐπανέλθωμεν, καὶ δεῖξωμεν τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίαν ἀναγκαῖας γεγενημένην. Ἐπειδὴ γάρ ἄπται; ὁ ἀνθρώπος ἡ πατήθη, καὶ ἄπαι; ὅποι τὴν ἀμαρτίαν ἐγένετο, καὶ πρὸ τοῦ σώματος δὲ τὴν ἀπάτην ὁ νοῦς ὑπεδέξατο· ἡ τοῦ νοῦ γάρ πρότερον συγκατάθεσις τὴν ἀμαρτίαν σκιαγραφεῖ, εἰλούσθως διὰ τῆς ἐνεργείας τὸ σώμα ταῦτην μορφοῖ, εἰκόνας δὲ τεσπότης Χριστὸς τὴν πεπτωκυταν φύσιν ἀναστῆσαι βουλόμενος, πᾶσι χειρὶς ὁρέγει, καὶ κειμένην ἔγειρε τὴν σάρκα, φημι, καὶ τὸν νοῦν, δεὶς ἐγεγόνει κατ' εἰκόναν τοῦ Κτίσαντος· ἀδράτος τε γάρ ἔστι, καὶ ἀλέατος, ἀνέφειτος τε καὶ ἀκατάληπτος, οὐδὲ ἕαυτον ἐπιστάμενος, πρὸς δὲ τούτους καὶ ἀπερίγραφος· εἰπερ εἰς τὴν τῶν λογισμῶν ἀποβλέψαμεν φαντασίαν, ἡγεμονίᾳ τε καὶ ἔνουσίᾳ τετιμημένος, τέχναις καὶ ἐπιστήμαις κεχοσυμημένος, βραχὺς τις καὶ νέος δημιουργὸς, ἥ, τὸ γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, τοῦ Δημιουργοῦ μιμητής, βασιλεὺς τῆς ὁραμένης κτίσεως, ἥ βασιλέως εἰκόνων, φόρους συλλέγων ἐκ γῆς, ἐκ θαλάττης, ἐξ ἀέρος, ἐξ ἥλιου καὶ σελήνης καὶ ἀστέρων, ἐξ οὐρανοῦ καὶ νεφῶν, ἐκ προβάτων καὶ βοῶν καὶ τῶν ἄλλων κτηνῶν, μᾶλλον δὲ πάντας αὐτῶν τοὺς καρποὺς δρεπόμενος· δι' αὐτὸν γάρ ἐγένετο τὰ δρώμενα θεός γάρ τούτων ἀπροσδεκές.

Οὐκον τὴμασε τὸν οὕτω τίμιον, τὸν θεραπείας δεδμενον· οὐδὲ τὸ φειρόμενον, καὶ νόσῳ καὶ γῆρᾳ δουλεῦον καὶ θανάτῳ ἀνέλαβε, τὸ δὲ λογικὸν καὶ ἀθανάτον καὶ κατ' εἰκόνα γεγενημένον ὑπερείσθε, καὶ ταῦτα κακῶς, ὡς φασι, διακείμενον· διὸ πᾶσαν τὴν φύσιν παλαιωθεῖσαν ἐνεποίησε. Καὶ τὸ μὲν αὐτῆς καινὸν ἀπειράστο, τὸ δὲ πεπαλαιωμένον καὶ διεφθαρμένον ἀνίστον εἰσει; καὶ ταῦτα τιμώσατον ὑπάρχον, καὶ ἀθανατί τετιμημένον, καὶ λόγῳ κεχοσυμημένον, καὶ τῆς τῶν νοητῶν μοίρας τυγχάνον· τῶν ἀτοπωτάτων γάρ τὸ μὲν σώμα τὸ πήλινον, καὶ χοῖκὸν, καὶ πάθεις συνέχειμον, καὶ προσληφθῆναι, καὶ ἀναληφθῆναι, καὶ ἐκ δεξιῶν τῆς μεγαλωσύνης καθιδρυθῆναι· τὸν δὲ νοῦν τὸν ἀδράτον, τὸν ἀθανάτον, τὸν ἡγεμόνι τοις ζώουσι, τὸν κατ' εἰκόνα θελαν γεγενημένον, τὸν ἀφιερούσι τετιμημένον, τὸν τοῦ σώματος ἡμέραν καὶ κυρενήτην καὶ μουσικὸν, δι' δὲ οὐκ ἀλογος ἥ ἀνθρωπεια φύσις, ἀλλὰ σοφίας καὶ τέχνης καὶ ἐπιστήμης ἀνάπλεως, τούτον ἀπερίθιψαι κάτω, καὶ τῆς τοῦ σώματος μὴ μεταλαγχάνειν τιμῆς· δι' δὲ τὸ σώμα τῆς λογικῆς ἐγένετο κτίσεως· δι' δὲ νομοθεσίαι, καὶ προφητεῖαι· δι' δὲ ἀγῶνες, καὶ πάλαι, καὶ νίκαι, καὶ ἀναρρήσεις, καὶ στέφανοι· δι' δὲ καὶ τὸ σώμα τὸ συναθλοῦν, διθλον τῶν πόνων ἔχει τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν· δι' δὲ καὶ αὐτή τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἥ προσούσια γεγένησαι, καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας ἀπριγματεύθη μυστήριον· οὐ γάρ ὑπὲρ ἀψύχων ἥ ἀνοήτων τὰ σωτήρια κατεδέξατο πάθη, οὐδὲ ὑπὲρ ἀλόγων κτηνῶν ἥ λίθων ψυχῆς ἀστερημένων, ἀλλ' ὑπὲρ ἡρώπων ψυχῆς ἀθανάτον ἔνοικον κεχτημένων.

¹⁰ Ετι κατὰ Ἀπολλυνηριστῶν τοῦ Δαμισκηνοῦ. A Item adversus Apollinaristas Damasceni. Cap. x2. Κεφάλ. π3'.

Θεὺν τέλειον καὶ ἀνθρωπον τέλειον λέγοντες τὸν Χριστὸν, πάντως πάντα δίδουμεν, τὰ τε τοῦ Πατρὸς φυτικά, τὰ τε τῆς Μητρός· γέγονες γάρ εὐνθρωπος, ἵνα τὸ νικήθεν νικήσῃ. Οὐκ ἀδύντος; γάρ ἦν δὲ τὰ πάντα δυνάμενος, καὶ τῇ παντοδυνάμῳ αὐτῷ ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει ἐξελέσθαι τοῦ τυραννοῦντος; τὸν δὲνθρωπον· ἀλλ' ἦν ἐγκλήματος τῷ τυραννοῦντει ὑπόθεσις, δινθρωπον νικήσαντι, καὶ ὑπὸ Θεοῦ βιασθέντι. Αὐτὸν οὖν τὸν πεισόντα νικητὴν ἀναδεῖξαι βουλὴθεις δὲ συμπατήτης Θεὸς καὶ φιλάνθρωπος, δινθρωπος γίνεται τῷ δομοιφ τὸ δομοιον ἀνακαλούμενος.

Ὅτι δὲ λογικὸν καὶ νοερὸν ζῶν τὸ γνῶμα ποιεῖ, οὐδεὶς ἀντερεῖ· πῶς οὖν ἀνθρώπος γέγονεν, εἰ σάρκα δύψυχον θὺψυχὴν ἄνουν ἐλαβεν; Οὐ τούτο γέρ τὸν ἀνθρώπον. Τί δὲ καὶ τῆς ἑνανθρωπήσεως ἀπωνόμεθα, τοῦ πρωτοπαθήσαντος μὴ σεσωμένου, μηδὲ τῇ συναφείᾳ τῆς θεότητος ἀνακεχαινισμένου τε καὶ νενευρωμένου; Τὸ γάρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον. Ἀναλαμβάνει τοῖνυν ὅλον τὸν ἀνθρώπον, καὶ τὸ τούτου καθλίστον, διὸ ἀρέωσταίν πεοδήν, ἵνα δὲ τὴν σωτηρίαν χαρίστας· νοῦς δὲ μαστοφός, ἐπερημένος γνῶσεως, οὐκ ἀν εἴη ποτέ. Εἰ γάρ ἀνενέργητος καὶ ἀκίνητος, καὶ ἀνύπαρχτος πάντως.

illamque adeo ipsius partem quæ obnoxia morbo mens usquam fuerit, quæ sapientia et cognitione de ratione existit.

Τὸ οὖν κατ' εἰκόνα ἀνακαίνεσι τῷ ψυχήλμενος δ
Θεὸς Λόγος, γέγονεν ἀνθρωπος. Τὶ δὲ τὸ κατ' εἰκόνα,
εἰ μὴ δὲ νοῦς; Τὸ χρεῖττον οὖν παρεῖ, τὸ χειρὸν
ἀνέλαβεν; Νοῦς γάρ ἐν μεταιχμῷ ἔστι: Θεοῦ καὶ
σαρκὸς, τῆς μὲν ὡς σύνοικου, τοῦ Θεοῦ δὲ, ὡς εἰ-
κών. Νοῦς οὖν νοῦ μίγνυται, καὶ μεσιτεύει δὲ νοῦς;
Θεοῦ καθαρότητι καὶ σαρκὶ παχύτητι· εἰ γάρ
ψυχὴν ἀνουν δὲ Κύριος ἀνέλαβεν, ἀλόγου ζώου ψυχὴν
ἀνέλαβεν.

Εἰ δὲ σάρκα γενέσθι τὸ εὐχεγειστής ἔφη τὸν Λόγον, Ιετέον ὡς παρὰ τῇ ἀγίᾳ Γραψῃ, ποὺς μὲν ψυχὴ λέγεται ὁ ἀνθρωπος, ὡς τό· Ἐν ἐδδομῆκοτα πέτρες ψυχαῖς εἰσῆλθεν Ἱακὼβ εἰς Αἴγυπτον· ποτὲ δὲ σάρξ, ὡς τό· Ὁψεται πῦσα σάρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. Οὐ σάρξ τοινυν ἀψυχος, οὐδὲ ἀνους, ἀλλ' ἀνθρωπος γέγονεν ὁ Κύριος. Φησι γοῦν αἰτός· Τί με δέρεις ἀνθρωπον, δες τὴν ἀλήθειαν θυμίαν λελάτηκα; Ἄνελασε τοινυν σάρκα ἐψυχαψένην ψυχὴν λογικὴν τε καὶ νοερά, ἡγεμονικὴν μὲν τῆς σαρκὸς, ἡγεμονευομένην δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ Λόγου θεότητος.

*Assumpta natura humana, ut ipsa in Christo
vicerit fieret diaboli. — Quandoquidem Christum
perfectum Deum ac perfectum hominem dicimus,
plane omnia quae tum Patri, tum Matri naturalia
sunt, ei tribuamus. Homo quippe factus est, ut
quod victimum fuerat vinceret. Naud enim ejus im-
becillitatis erat ille, qui omnia potest, quin omni-
potenti sua virtute hominem ex tyranni dominatu
eripere valeret. Verum tyrannus querelæ occasio-
nem habuisse, si postquam hominem ipse vicerat,
illata vi a Deo spoliatus esset. Quocirca Deus pro
sua misericordia, et erga homines benevolentia,
homo fit, quo simile similis opera instauret.*

B *Assumpta anima atque mens humana, contra Apollinaristas.* — Quod autem homo sit animal ratione et intelligentia præditum, nemo ierit inficias. Quinam igitur factus est homo, si carnem inanimatam, aut expertem mentis animam suscepit? Hoc enim nequaquam homo est. Quid vero rursum ex assumpta ab eo humanitate emolumenti ad nos rediit, si illi qui primario contraxit labem, salus allata non est; neque id actum fuit, ut per conjunctionem cum divinitate innovaretur, et robur obtineret? Nam curatum non fuit, quod assumptum non est; quapropter totum hominem assumpsisit, fuerat, ut toti salutem largiretur⁴. Nulla porro constituta sit. Nam si iners et sine motu, nulla prorsus

C *Mens in homine rō xat' slixóra Verbi et carn's media.* — Itaque Deus Verbum⁸ id quod ad sui imaginem erat instaurare volens, factus est homo. Quid vero illud fuit quod esset ad imaginem, præterquam mens? Itane omisso potiori, quod deuterius erat assumpsit! Mens siquidem in Dei et carnis meditullio est: carnis nimurum, ut contubernalis; Dei autem, ut imago. Mens itaque menti jungitur, atque inter Dei puritatē et carnis cras-

D Apollinaristarum *objectio solvitur*. *Anima et caro pro homine in Scriptura*. — Quod si evangelista Verbum carnem factum fuisse dixit, sciendum est in sacra Scriptura animam nonnunquam hominem appellari, ut in illo loco: *In septuaginta quinque animabus ingressus est Jacob in Aegyptum*². Non-nunquam iten carnem, ut est illud: *Videbit omnis caro salutare Dei*⁴. Ac proinde Dominus, non caro inanima, nec mente vacua, sed homo factus est. Ait quippe ipse: *Quid me cædis, hominem qui veritatem locutus sum vobis?*⁵ Assumpsit igitur carnem sicut carpis principatum tenebat ita rursus

¹Greg. Naz. *Ad Cledon.* ²Greg. Naz. carm. senar. adv. Apollin., epist. ad. Cled. et alibi. ³Gen. xlvi, 27, ap. LXX; Act. vii, 14. ⁴Isa. xl, 5; Luc. iii, 6. ⁵Joan. viii, 40.

Ex scholiis Anastasii.

Calumniantur Apollinaristæ tunc beatum n. Athanasiū, tum Julium Romæ pontificem. Athanasium quidem, quod ad Jovianum imperatorem scripsit Filium unum esse, non duas naturas, unam adorandam, et alteram non adorandam, sed Dei Verbi unam esse naturam, quæ carnem assumpsit, adorandaque sit cum ipsa carne. Julianum vero Romæ pontificem, quod ad Dionysium scripsit ad hunc modum: Necessæ enim est, ut qui duas asserunt esse naturas, unam quidem adorent, alteram autem non adorent. Quod si in morte Domini baptizamur, unam confiteamur esse naturam imparabilis divinitatis, et paribilis humanitatis. At Timotheus Polemonis discipulus, qui quidem Polemon Apollinarium habuit præceptorem, librorum Apollinarii conscripsit indicem, et has epistolæ, in quibus reperiuntur haec duo, quæ dicta sunt, in ipso indice ipse Apollinario ascripsit.

TITULUS XV.

Adversus Nestorianos, sancti Cyrilli ex sancti Symboli interpretatione.

Qui Christum in duos filios dividunt, audentique dicere Deum Verbum sibi ex semine Davidis hominem adiuxisse, eique gloriam, et honorem, adoptionis dignitatem tribuisse, atque ita eum præparasse, ut crucem sustineret, et moreretur, et revivisceret, et in cœlum ascenderet, et sederet ad dexteram Patris, ut ab omnibus rebus procreatis adoretur, et Dei nomine honores percipiat, isti duos C primum filios constituant, deinde mysterii viam insipienter invertunt. Non enim ex hominibus Deus factus est Christus, sed cum Deus esset Verbum factum est caro, id est, homo, et exinanis dictitur seipsum, quod ante exinanitionem in natura propria uti Deus plenitudinem haberet. Neque enim ex eo quod inane esset, plenum evasit. Exinanivit semel ipsum ex divina sublimitate et immensa gloria, non autem homo humilius et abjectus existens exaltatus et gloria affectus est. Servi formam suscepit, ut qui liber esset, non autem ut servus ad libertatis gloriam ascendit.

Ejusdem concervatio dictorum evangelicorum et apologetorum, quibus Christum esse Deum, non autem nudum hominem, comprobatur. Huc autem concervatio ex Thesuoro cum delectu depropria est.

Cum autem natus esset, Jesus in Bethleem Iudeæ¹. Natus est in Bethlehem Iudeæ, qui ex radice Jesse. At per unum e prophetis de ipso loquitur Deus et Pater: *Et tu, Bethlehem, domus Ephrata, non minima es in millibus Iuda: ex te enim exhibit qui sit princeps in Israele.* Et exitus ejus a principio ex diebus sæculi². Quomodo igitur, qui in Bethlehem Iudeæ natus est a principio sæculi, existit, id est, existendi principium habere dicitur, præsertim cum extremis sæculi temporibus natus sit? Deus ergo nimis est Christus. Et ei

A 'Ἐκ τῶν σχολῶν Ἀραιοτέσεως.
Συχορητεύσιν οἱ Ἀπολλιναριασταὶ τὸν τε μακάριον Ἀθανάσιον, καὶ Ἰούλιον τὸν Ρώμητον· Ἀθανάσιον μὲν, ὃς γράψαντα πρὸς Ιουδαῖον τὸν βροτεῖν εἶναι οὐ δύο φύσεις τὸν ἥντα Υἱὸν, μᾶλλον προτευθῆν, καὶ μᾶλλον ἀπροτεύνητον, ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην, καὶ προσκυνουμένην μετὰ τῆς σφράξεως αὐτοῦ μιᾶς προσκυνήσεις· τὸν δὲ Πώμητον Ιούλιον, ὃς γράψαντα πρὸς Διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον οὔτεως· Ἄναγκη γάρ δύο λέγοντα φύσεις, τὴν μὲν προσκυνεῖν, τὴν δὲ μὴ προσκυνεῖν. Εἰ δὲ εἰς τὸν Θάνατον τοῦ Κυρίου βαπτιζόμεθα, μᾶλλον δημολογοῦμεν φύσιν τῆς ἀπαθοῦς θεότητος, καὶ τῆς παθοτῆτος ἀνθρωπότητος. Τιμόθεος δὲ ὁ μαθητὴς Ποιέμανος μαθητοῦ Ἀπολλιναρίου, ὁ τὸν πίνακα τῶν ἀλόγων Ἀπολλιναρίου συντάξεις, καὶ τὰς ἐπιστολὰς ταύτας, ἐν αἷς εὑρίσκονται τὰ προδρόμεντα δύο φητὰ, τῷ δηλωθέντε· πίνακι ἐνέγραψε, καὶ τοῦ Ἀπολλιναρίου εἶναι καὶ ταύτας ἐντεῦθεν ἀνωμολόγησεν.

B ΤΙΤΛΟΣ ΙΕ'.
Katà Neostoriaparōn tōn étr̄ dýrios Kyp̄llon tē tēt̄s ém̄pt̄r̄sias tōn dýrios Sump̄d̄lou.

Οἱ τὸν Χριστὸν εἰς υἱὸνς μεριζοντες δύο, καὶ τολμῶντες λέγειν, δτι τὸν / καὶ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ ἀνθρώπων ἔστω τυγχίσειν ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ μετέωκεν αὐτῷ τῆς ἀξίας, καὶ τῆς τιμῆς, καὶ τοῦ τῆς νιότητος ἀξιώματος, καὶ παρεσκεύασσεν αὐτὸν ὑπομεῖναι σταυρὸν, καὶ ἀποκλεῖν, καὶ ἀναβιῶναι, καὶ ἀνελθεῖν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ αὐτίσσαι ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἵνα προσκυνήσαι περὸ τάσσης κιτίσσως, ἀναφορῷ Θεοῦ δεχθίμενος τὰς τιμὰς, πρῶτον μὲν υἱὸν προσθεύοντα δύο, εἴτα τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν ἀντιστρέψουσιν ἀμάλῳ. Οὐ γάρ ἐξ ἀνθρώπων θεός; γέγονεν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ θεός ὁν δὲ Λόγος γέγονεν σάρκα τουτίστιν ἀνθρωπος. Κεκενῶσθαι λέγεται, ὃς πρὸ τῆς κενώσεως τὸ πλῆρες ἔχων ἐν δύο φύσεις, καθό νοεῖται θεός. Οὐ γάρ ἐκ τοῦ κενὸς εἶναι εἰς τὸ πλήρες ἀνέδη. Ἐταπείνωστεν ἔστι τὸν ὑψωμάτων θεῖκον καὶ ἀρρήτου δόξην· οὐ ταπεινὸς ὁν ἀνθρώπος ὑψώθη δεδηξαμένος. Ἐλαβε δούλου μορρήν, ὃς ἐλεύθερος, οὐχὶ δούλος ὁν εἰς τὴν τῆς ἐλεύθερος ἀνεπήδησε δόξαν.

Tοῦ αὐτοῦ συλλογὴ ἡρητῶν σύναγγειλικῶν τε καὶ ἀποτολικῶν δεικνυότων, ὃτι θεὸς ἐστιν ἐχριστός, καὶ οὐ ψυλὸς ἀνθρώπος. Ηδὲ συλλογὴ ἐκ τοῦ Θησαυροῦ κατ' ἐπιλογὴν.

Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλέεμ τῆς Ἰουδαίας, Γεγένηται ἐν Βηθλέεμ τῆς Ἰουδαίας ὁ ἐκ βίστης Ἰεσοῦς. Φησὶ δὲ περὶ αὐτοῦ δι' ἐνέ τῶν προφητῶν ὁ Θεός, καὶ Πατήρ· Καὶ σὺ, Βηθλέεμ οἰκος τοῦ Ἐφραΐτη, εὐών διηγοῦστέ σε, τοῦ εἰραι τὴν κατάστασιν Ἰουδαία. Ἐκ σεῦ γάρ δέξεσθε τοῦ εἰραι ἀρχοντα ἐπὶ Ισraeli, καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰώνος. Ήῶς οὖν ὃ γεγενημένον; ἐν Βηθλέεμ τῆς Ἰουδαίας ἀπ' ἀρχῆς αἰώνες τὰς ἔξοδους ἔχειν λέγεται, τουτέστι τῆς ὑπάρξεως τὴν ἀρχὴν, κατίτο γεννηθέεις ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰώνος

¹ Matth. ii, 1. ² Mich. v, 2; Matth. ii, 6.

καροῖς; Θεδ; εῦν δρῶ ἡ Χριστὸς, καὶ πρέποι ἄν αὐτῷ τὸ τοῦ χρόνου πρεσβύτατον. Θεδ; ἦν δὲ ἡμᾶς στρατιὴν ὑπετιμεῖν; γέννησιν τὴν ἐκ γυναικῶς.

Kai ίδον λεπρὸς προσελιών προσεκύνει αὐτῷ Λέγω, Κύρις, εἰ θέλεις, δύνασαι με καθαρίσαι. **Kai** ἔκτείρας τὴν γέιρα ἥψατο αὐτοῦ Λέγω, Θέλω, καθαρίσθητι. **Kai** εὐθέως ἐκαθαρίσθη αὐτοῦ ἡ λέπρα. Τὸ ἐνεργεῖν δύνασθαι θεοπρεπῶς οὐκ ἰδοὺς ἀνθρώπου, αὐτῇ δὲ μᾶλλον ἐποιεῖ ἄν καὶ μόνη τῇ πάντων ἐπέκεινα φύσει. Ἐνεργεῖ δὲ οὕτω Χριστὸς;, οὐκ ἅρα φιλές ἀνθρώπως καθῆται, Θεδ; δὲ μᾶλλον ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ. Οὕτω νοήσεις καὶ ἐπὶ τῇ πίνθερῇ; Πέτρου, καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπιτιμῶν ἐρώτο, Οὐλασσόν τε καὶ ὑδατινόν. “Οθεν καὶ οἱ θεοπέστιοι μαθηταί, καὶ οὐλασσον καὶ ἀνέμους ὑποκειμένους δρῶντες, τεθαυμάκοι λέγοντες, Ποταπός ἐστιν οὗτος; Οὐ γάρ ἦν ἀνθρώπου φίλοι τὸ τοιαῦτα δύνασθαι δρᾶν. Θεδ; οὖν ἅρα κατὰ ταυτὸν καὶ ἀνθρώποι; δὲ Χριστός.

Τότε λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ‘Ο μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἔργάται δλῆσι. Δειθήτε οὖν τοῦ Κυρίου τοῦ θεισμοῦ, δῶς ἐκβάλῃ ἔργάτας εἰς τὸν θεισμὸν αὐτοῦ. Καὶ προσκυλεσάμενος τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ δδωκεν αὐτοῖς ἔξουσιαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ὡς Θεδ;. Οὐ γάρ ἐστι τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων διδόναι τοῦ ἀγίου Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν. Δέδωκε δὲ Χριστός. Εἰτα πῶ; οὐ φύσεις τε καὶ διληθείᾳ ἐστι Θεδ;; Γέγονε γάρ σάρξ δὲ Λόγος.

Πάξ οὖν δοτις ἁμολογήσει ἐν ἐμοὶ βμπροσθετερ τῷ ἀνθρώπῳ, ὁμολογήσαντα κάχω αὐτὸν βμπροσθετερ τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Πώλοι κέχληνται τῶν ἀγίων πρὸς τὴν τοῦ μαρτυρίου δόξαν, καὶ τετέλειωνται δὲ παθητάτων καὶ θανάτου, Χριστὸν ὡμελογήσκοτες. Ἀρ' οὖν ἐτεφάνωνται, διαβεβαιούμενοι τε καὶ λέγοντες ἀνθρώπον εἶναι κοινὸν αὐτὸν, ἢ μᾶλλον οὐ; Θεδ; ταῖς ἁμολογίαις τετιμηκότες; ‘Ἄλλ' ἐστι δῆλον. Οἱ γάρ τούτῳ ἀρνησάμενοι καὶ τῆς τοῦ μαρτυρίου δόξης ἀπώλεισθον, καὶ αὐτοὺς εὑρήσουσιν ἀρνούμενον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τὸν Χριστόν. Εἰτα πῶ; οὐ Θεδ; δὲ τῇ τοῦ μαρτυρίου δόξῃ στεφανῶν τοὺς ἐτι τοῦτο ἐστιν ἀληθῶς ἁμολογεῦντας αὐτέν;

Οὐκ ἀρέγωτε ἐν τῷ νόμῳ, διτι διτοῖς Σάββασιν οἰτερεῖς ἐν τῷ ιερῷ τὸ Σάββατον βεβηλοῦσι, καὶ ἀραιτιοὶ εἰσι; Λέγω δὲ ὑμῖν διτι τοῦ ιεροῦ μεῖζον εστιν ὁδός. Εἰ βεβηλοῦντες τὸ Σάββατον οἰτερεῖς ἀνατοῖ εἰσιν, ὡς θεῷ προσάγοντες τὰς θεραπείας, πῶς τοὺς ἐν τῷ ιερῷ δρυμένων νοεῖται μεῖζων ἡ Χριστοῦ θεραπεία; ‘Ἄλλ' ἐστι δῆλον. Οἱ μὲν ἐν νόμῳ σκιᾶ-

A confringit, quod in tempore est antiquissimum. Deus enim erat, qui propter nos carnis ortum ex malicie subire voluit.

Et ecce leprosus accedens adorabat eum dicens: Domine, si vis, potes me mundare. Et extensa manus tetigit eum dicens: Volo, mundator! Et statim curata est lepra ejus¹. Sic agere, ut Deum decet, non est homini proprium. Sed eam potius et solam naturam sequitur, quae rebus omnibus praestat. Sic autem Christus agit, non ergo simplex est homo, quales nos sumus, sed Dens in forma humana. Sic etiam intelliges de socru Petri. Et cum ventos, et mare, et aquam increpauit, ex quo divini discipuli ventos et mare quiescere videntes admirati sunt, et dixerunt: Quis est hic²? Non enim B simplicis erat hominis, talia posse perficere. Deus igitur idem atque homo Christus.

Tunc dicit discipulis suis: *Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate igitur Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. Et cum aducasset duodecim discipulos suos, dedit eis potestatem adversus immundos spiritus, ut ejicerent eos, et curarent omnem morbum, et omnem infirmitatem³.* Novit esse Dominum messis eum qui rerum est omnium Deus. Ipsius enim est area intelligibilis, hoc est humanitas. Ipsius est et messis. Sed ecce, cum præcepisset ut orarent Dominum messis, statim seipsum illum esse demonstravit, mittens operarios, hoc est sanctos apostolos, quibus dedit etiam potestatem in spiritus immundos, tanquam Deus. Non est humanitatis mensura tribuere sancti Spiritus actionem. Tribuit autem Christus. Est igitur et natura et veritate Deus. Verbum enim caro factum est.

C *Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum corum Patre meo, qui in cœlis est⁴. Multi sanctorum ad martyrii gloriā vocati sunt et evaserunt perfecti per cruciatū et mortem consilentes Christum. Coronatione igitur sunt, affirmantes et dicentes, Christum esse communem hominem, an potius confessionibus suis eum ut Deum venerantes? Non est dubium, cum et illi qui id negarunt, martyrii gloriam amiserint, et se negligatos inveniant a Christo in die judicii. Quonodo igitur Deus non sit qui martyrii gloria coronat eos qui Deum ipsum esse vere confitentur?*

D *Nonne legistis in lege, quod in Sabbatis sacerdotes rito anni Sabbathum, et sine culpa sunt? Dico autem robis, quod templo major est hic⁵. Si sacerdotes Sabbathum violantes sine culpa sunt, quia Deo ministrant, quonodo illi quae in templo sunt, majus est Christi ministerium? Nonne quoniam illi in lege, et umbra, et exemplari cœlestium cultum exhibue-*

¹ Matth. viii, 2, 3. ² Ibid. 27. ³ Matth. ix, 57, 58; x, 1. ⁴ Matth. x, 52. ⁵ Matth. xi, 5.

runt? Divi autem discipuli assidentes et ministraentes Christo majorem etiam gloriam habuerunt? Et si legis cultu prestantior est is qui Christo exhibetur, cur non vere putetur Deus?

Quod si ego, inquit, in Beelzebub ejicio daemonum, filii vestri in quo ejiciunt? Propterea ipsi judices restri erunt¹. Si in Christi nomine a daemoniis vexatos curabant discipuli; promuntiabant enim: In nomine Jesu Christi Nazareni; cur non intelligitur esse Deus verus? Non enim hominis gloria et vis fuisse satis ad Satanam expugnandum.

Quemadmodum zizania colliguntur, et igni consumbuntur, sic etiam erit in consummatione saeculi. Miser Filius homini angelos suos, et colligent ex regno ipius omnia scandala, et facientes iniquitatem, et concipient eos in caminum ignis². Scriptum est de Deo: Laudate Dominum, omnes angeli ejus³. Non enim est angelus angeli; sed Dei potius sunt omnia. Quomodo igitur dixit de Filio hominis: Miser angelos suos? Quia Deus est, sicut Dominus, habens angelos et coelestes spiritus, qui serviant eum. statuerunt tunc agygenous autem; Theos oīn ἀρα ἐστιν ᾧ πάντες πνευμάτων ὑπηρετούμενος.

Venturus est enim Filius hominis in gloria Patris sui cum angelis suis⁴. Ecce rursus angelos suos appellat coelestes spiritus. Idque, cum dixisset, Filius hominis.

Cum autem venerit Filius hominis in gloria sua, et omnes sancti angeli cum ipso, tunc sedebit in sollio gloriae sue⁵. Num ut unus eorum hominum quales nos sumus sedebit Christus, ipsi astantibus omnibus angelis, atque ita mundum judicabit? Quis fieri id queat, cum scriptum sit unum esse legistorem et judicem? Deus ergo Christus qui et solum habet, et astantes angelos, et terram judicat in justitia.

Et princeps sacerdotum dixit ei: Adjuro te per Deum viventem, ut dicas nobis, si tu es Christus Filius Dei. Dicit ei Jesus: Tu dixisti. Amen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cœlū⁶. Quomodo. Filius hominis sedet a dextris virtutis Dei? Nonne quia, licet Verbum Dei factum sit Filius hominis, est tamen id quod erat? Idcirco consideret cum Genitore et divinitatis dignitatibus fulgens cernitur, quamvis caro factum sit.

Jesus autem clamans voce magna emisit spiritum. Et ecce relum templi scissum est sursum in duo usque deorsum. Et terra mota est, et petræ scissæ sunt. Et monumenta aperta sunt. Et multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt⁷. Si communis homo erat Christus, quonodo ipso moriente lanta

A καὶ ὑποδέγματι τῶν ἐπουρανίων ἐλατρεύασιν· οἱ δὲ θεοπέσται μαθηταὶ προσεδρεύοντες τε καὶ λειτουργῶντες τῷ Χριστῷ μεῖζον καὶ τὴν δόξαν εἶχον. Καὶ εἰ τῆς ἐν νόμῳ λατρείας ἔμεινον τὸ λειτουργεῖν τῷ Χριστῷ, πῶς οὐκ ἀν νοοῦτο Θεός ἀληθῶς;

Εἰ δὲ ἡρά ἐν Βεβλέσσονι, φησιν, ἐκβάλλω τὰ δαιμόρια, οἱ νοιοὶ ὅμῶς ἐν τίνι ἐκβάλλονται; Διὰ τοῦτο αὐτοὶ κριταὶ ὅμῶς στονται. Εἰ ἐν ὄντι ματι Χριστοῦ τεθεραπεύχαστο τοὺς δαιμονιῶντας οἱ μαθηταὶ· ἄφωνον γάρ, Ἐν ὄντι ματι Χριστοῦ τοῦ Νεκυράσιου· πῶς οὐκ ἀν νοοῦτο Θεός ἀληθής; Οὐ γάρ ἀν ἐξήρχετον ἀνθρώπου δόξα καὶ δύναμις εἰς τὸ κατισχύσατο τοῦ Σα:ανδ.

*Οπακρού οὖτε συλλέγεται τὰ ζιζάνια, καὶ καταπαλεται, οὗτον καὶ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰώνος ἐσται. Ἀποστελεῖ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέκουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάρδαλα, καὶ τοὺς ποιούντας τὴν ἀρούραν, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμπιτον τοῦ πυρός. Περὶ Θεοῦ γέγραπται, Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον πάντες οἱ ἀγγέλοι αὐτοῦ. Οὐ γάρ ἀγγέλος ἀγγέλους ἐστι, Θεοῦ δὲ μᾶλλον τὰ πάντα. Ήώς οὖν φησι περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, διε τὸν Κύριον, δούλους ἔχων τοὺς ἀγγέλους, καὶ διὰ τῶν ἀνων πνευμάτων ὑπηρετούμενος.

Mέλλει γάρ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῷ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. Ἰδοὺ πάλιν ἀγγέλους αὐτοῦ φησι τὰ δάνα πνεύματα, καίτοι λεγομένου Υἱοῦ ἀνθρώπου.

*Οταν δὲ ἔλθῃ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἀγγέλοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσται ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ. Ἄρα ὡς ἀνθρωπὸς τῶν καθ' ἡμᾶς εἰς κάθηται δὲ Χριστὸς, παρεστηθεν αὐτῷ πάντων τῶν ἀγγέλων, οὗτοι τε κρίνεται τὸν κόσμον; Εἴτα ποιον ἀν ἔχῃ λόγον; Γέγραπται γάρ, διε Εἰς ἐστιν δὲ τοιμοθέτης καὶ κριτής Θεός οὐν ἀρά δὲ Χριστός, δὲ ἐν δόξῃ Θεοῦ καὶ θρόνον ἔχων, καὶ παρεστῶτας ἀγγέλους, καὶ κρίνων τὴν εἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ.

Καὶ δάρχιερενς, φησιν, εἰπεν αὐτῷ, Ὁρκίω σε κατὰ τὸν Θεοῦ τοῦ ζώτος, Ἰνα ἡμῖν εἰπεγε, εἰ σὺ εἰ δὲ Χριστός, δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Λέγε: αὐτῷ δὲ Ἰησοῦς, Σὺ εἰπας. Αμήν λέγω ὑμῖν, ἀπάρτι δύσθετος δὲ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐπὶ δεξιᾷ τῆς δυνάμεως, τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔρχομενος ἐπὶ τῷ τρόπῳ τοῦ οὐρανοῦ. Πώς δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου κάθηται ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως; Ἀλλά ἐστι δῆλον, ὅτι κανεὶς εἰ γέγονεν Υἱὸς ἀνθρώπου δὲ τὸν Θεοῦ λόγον, ἀλλά ἐστιν δὲ ἡν. Ταύτη τοι καὶ συνιδέσει τῷ φύσαντι, καὶ τοῖς τῆς θεότητος δέκινάσιν ἐμπρέπων ἔργαται, κανεὶς εἰ γέγονε σάρκη.

*Ο δέ Ιησοῦς κρέδεις φωνῇ μεγάλῃ ἀφῆκε τὸ πρεύμα, καὶ ίδον τὸ καταπέτασμα τοῦ πανού ἐσχισθη ἀριθμὸν εἰς δύο ἔως κάτεω, καὶ ηγήσεται, καὶ αἱ πέτραι ἐσχισθησαν, καὶ τὰ μηημεῖα ἡρέως κρησανται, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκομημένων ἀγίων ἡτέρθη. Εἰ κοινὸς ἦν δινθρωπός δὲ Χριστός,

¹ Matth. xii. 27. ² Matth. xiii, 41, 42. ³ Psal. cxlviii, 2. ⁴ Matth. xvi, 27. ⁵ Matth. xiv, 31.

⁶ Matth. xxvi, 63, 64. ⁷ Matth. xxvii, 50-52.

πῶς τεθνεώτος αὐτοῦ τοσθύτος; ἡν̄ ἐν τοῖς στοιχείοις πῶς τεθνεώτος; Ὁ μὲν γάρ ἥλιος τὰς ἀκτίνας συνέτελλε, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σκότος εἰργάζετο, ἢ δὲ γῆ τὸν ἑαυτῆς Δεσπότην ὁρῶσα παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἐμπαροινούμενον, ἐτρέψετο· ἀφῆκε δὲ καὶ ὁ ἄρδης τὰς τῶν ἀγίων ψυχάς. Τίνος ταῦτα ποιοῦντος; ἀρ' οὐχὶ Θεοῦ; Θεὸς γέρης ἦν ἐν σαρκὶ, φὴ καὶ ἡ κτίσις ὑδριζομένη τρόπον τινὰ συναρπάζετο.

Kai σὺ, παιδιοί, προφήτης Ὑψίστου κληθήσῃ. Προπορεύσῃ γάρ πρὸ προσώπου Κυρίου ἔτοιμάσαι ὅδονς αὐτοῦ, τοῦ δούρων γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ ἐν ἀφέσει ἀμαρτιῶν αὐτῶν. Προεβάδιζε γάρ τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτοῦ γέγονε πρόδρομος, καὶ αὐτῷ τὰς δόδοντας πρωτοιμάζεσθαι διεκήρυττε, καὶ τὸν ἐπ' αὐτῷ προεψήτευε λόγον ἐπιστρέψων ὃς ἐπὶ Θεὸν, δικαιοῦντας τοὺς ἐν ἀμαρτίαις. Εἴτα πῶς οὐ Θεὸς ὁ Χριστός;

Ἐπιγρούν δὲ δὲ Ἰησοῦς τοὺς διαλογισμούς αὐτῶν, εἰπε πρὸς αὐτοὺς, Τι διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; Τι δοτεῖς εὐκοπώτερον, εἰπεῖν, Ἀφέωντας σοι αἱ ἀμαρτίαις σου, ή εἰπεῖν, Ἔγειραι, καὶ περιπάτει; Ἰρα δὲ εἰδῆτε, ἐτι ἐξουσιαὶ δύοις δὲ Υἱοῖς τοῦ ἀνθρώπουν ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέται ἀμαρτίας, εἰπε τῷ παραλυτικῷ, Σοι λέγω, ἐγειραι, καὶ περιπάτει, καὶ ἀράς τὸ κλειδίόν σου πορεύου εἰς τὸν οἰκόν σου. Εἰ μόνος ἡμᾶς ὁ τῶν ὀλῶν Θεὸς ἀπαλλάξει πλημμελημάτων, ἐτέρῳ πρέποντος τούτου μηδενί, χαρίζεται δὲ καὶ τοῦτο Χριστὸς μετ' ἐξουσίας θεοπερούς, πῶς οὐκ ἀν εἶη Θεός; Κέκληται δὲ Υἱὸς ἀνθρώπου γεννηθεὶς ἐκ γυναικός κατὰ σάρκα, καίτοι Θεός ὁν δὲ Λόγος.

Αὐτὸς δὲ δὲ Ἰησοῦς οὐκ ἐπιστενεύει αὐτὸν αὐτοῖς διὰ τὸ αὐτὸν γιρώσκειν πάρτας, καὶ δει οὐ χρείαν εἰχει, Ιna τις μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπουν. Αὐτὸς γάρ ἐγίνωσκε, τι ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Περὶ Θεοῦ γέγραπται, Ὁ πλάσας κατὰ μόρας τὰς καρδίας αὐτῶν. Καὶ αὐτὸς δὲ ποὺ φησι, Μή δι' ἐμοῦ κρυψήσεται τις; Εἰ δὲ πάντας ἐπίσταται, καὶ οἶδε τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, πῶς οὐκ ἀν εἶη Θεός, ὡς παρδίας ἔταξαν καὶ νεφρούς;

Ἄμην, ἀμήν, λέγω ὑμίν, δὲ πιστεύων εἰς ἔμδι, τὰ ἔργα δὲ ἐτῶ ποιῶ, κάκοιος ποιήσει, καὶ μελέτου τούτων ποιήσει, διτε δὲ πρὸς τὸν Πατέρα μου πορεύομαι, καὶ διτε ἀτήσητε ἐν τῷ ὀνόματι μου, τούτῳ ποιήσω. Πορεύεσθαι φησι πρὸς τὸν Πατέρα, καίτοι φύσει Θεὸς ὑπάρχων δὲ Υἱός, καὶ αὐτὸς δὲ τὰ πάντα πληρῶν. Πορεύεται τοῖνυν ἀνθρώπινως. Ἀνελήφθη γάρ εἰς τὸν οὐρανόν. Ἄλλ' ὡς Θεὸς ἐπαγγέλλεται πληροῦν τὰ αἰτήματα τῶν προσερχομένων, εἰ ἐν τῷ δύναται αὐτοῦ ποιοῦντο τὰς λιτάξ. Εἴτα τίνι ἀν πρέποι τὸ πληροῦν εὐχάς ἀγίων, καὶ χαρίζεσθαι τὰ αἰτήματα, πλήν διτε μόνῳ τῷ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθεῖ δυτι Θεῷ;

Αὐτὴν δέ δοτεὶς η ἀλώριος ζῷη, Ἰρα γιρώσκωσι τὸν μόρον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ διτε ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. Εἰ τῇ ἐπιγνώσει τοῦ μόνου Θεοῦ συνεζεύχθαι τε καὶ συνεισθαίνειν ἀνάγκη τῇ ἐπι-

A fuit elementis perturbatio? Sol enim radios contraxit, et in die tenebras effudit. Terra autem suum ipsius Dominum cernens a Judæis vexatum, scissa est. Et infernus sanctorum animas emisit. Quoniam hæc perficiente, nisi Deo? Deus enim erat in carne: qui cum afficeretur contumelia, res etiam procreata commovebantur.

Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis, præbibit enim ante faciem Domini parare vias ejus, ad dandam scientiam salutis populo ejus in remissionem peccatorum ipsorum¹. Praevidit enim Christo, et ejus præcursor factus est. Et edixit, ut pararentur viæ ejus. Et verbum de ipso vaticinatus est, convertens tanquam ad Deum, qui potest: iustos efficere eos qui in peccatis versabantur. Quomodo igitur Christus non est Deus?

Cognoscens autem Jesus cogitationes eorum, respondit dicens ad eos: Quid est facilius dicere, Dimemittuntur tibi peccata tua, an dicere, Surge, et ambula? Ut autem sciatis, Filium hominis habere potestalem in terra dimittendi peccata, dixit paralytico: Tibi dico, surge, et ambula, et grabato sublatade in domum tuam². Si solus nos rerum omnium Deus liberat a peccatis, quod alii præter ipsum congruit nemini, hoc autem elargitur Christus cum auctoritate Deo congruente, qui fieri potest, ut Deus non sit? Vocatus est autem Filius hominis, quia quantum ad carnem attinet, natum est ex muliere Verbum, et existens Deus.

Ipse autem Jesus non credebat se ipsum eis, quia cognoscebat omnes, nec opus habebat, ut quisquam testimonium illi de homine perhiberet. Ipse enim sciebat, quid esset in homine³. De Deo scriptum est: Qui finxit sigillatim corda ipsorum⁴. Et ipse quodam loco: Num, inquit, a me quisquam absconditur⁵? Quod si omnes habent cognitos, et non vit quæ sunt in homine, nonne Deus est, qui corda scrutatur et renes?

Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet, et majora his faciet. Quoniam ego ad Patrem vado, et quodcumque petieritis in nomine meo, faciam vobis⁶. Proficiisci se dicit ad Patrem Filius. Atqui, ut Deus, implet omnia. Itaque proficiuntur tanquam homo. Assumptus enim est in cœlum. Verum ut Deus pollicetur impleturum se precantium postulata, si in nomine suo precies effuderint. Cui autem convenit vota sanctorum explere, et quæ postulantur, elargiri, nisi ei qui solus ei natura et veritate est Deus?

Hæc autem est vita æterna, ut cognoscant te solum terum Deum, et quem misisti, Jesum Christum⁷. Si igitur solius Dei cognitionem Iesu Christi cognitione sequitur necessario, eique conjuncta est, et

¹ Luc. i, 76, 77. ² Matth. ix, 4-6. ³ Joan. ii, 24, 25. ⁴ Psal. xxxii, 15. ⁵ Eccl. xxxix, 24. ⁶ Joan. xii, 12, 13. ⁷ Joan. xvii, 3.

hoc vitam aeternam praestabit, cui perspicuum non sit Christum esse verum Deum? Verbum enim caro factum est, et Verbum permansit.

Et hoc locutus insufflat, et dicit eis: Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt¹. Totum hoc factum Deo congruit, atque omni est ratione dignum. Primum enim insufflare et Spiritum apostolis tribuere, humanum non est. Praeterea magna res est, et reram procreatarum facultate praestantior eam auctoritatem largiri, ut quorum voluerint, peccata relineant, et quorum voluerint, remittant. Ob id autem per carnis insufflationem Spiritum dat, quia caro a Verbo non est aliena, sed propria ipsius. Et humanum quidem fuit, per carnem insufflare, divinum autem et auctoritate plenum opus, eos Spiritus participes declarare, quos ipse dignos judicasset.

Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum². Arrogantiae, quam Christo ascribebant Iudei, magnus Joannes causas explicans: *Idecirco, inquit, persequebantur Iesum Iudei, quia non solum solebat Sabbathum, sed etiam Patrem suum dicebat Deum, aequalem seipsum faciens Deo³.* Quidam etiam loco introduxit eos implecentes: *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum⁴.* Non recipiendam igitur de ipso fidem faciunt, nudum esse hominem ipsum existimantes, ignorantes autem, Verbum, cum Deus sit, ita senei Abramam suscepisse, et carnis ac sanguinis, quemadmodum nos, parti ep̄ suis, ut Deus esse non desinere, cum immutabilis sit natura Deus, et perpetuo idem. Itaque cum exaltaveritis, inquit, *Filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum*. Crucifixus enim fuit humanitus, divinitus autem revixit, et per resurrectionem demonstravit se esse filium Deum, et vere Filium Dei. Quod si non alium, sed se ipse potius suscitavit, ut credidimus, necesse est ut corpus ejus proprium intelligamus, quod mortalem pertulit, ut ipse quoque dicatur resurrexisse. Atqui immortalis existit, ut Deus. Unius enim Christi et Filii mortem nuntiantes et resurrectionem considentes justificamur per fidem. Quapropter ipse ut unus et solis existens Christus Jesus humana quidem ratione per carnem mortuus est, resurrexit autem ut vita.

Adhuc modicum tempus robiscum sum, et vado ad eum qui misit me⁵. Ubi non est Dei Verbum, si divinitatis natura replet omnia? Quomodo igitur a Patre mittitur, aut quomodo ad ipsum vadit? Mittitur humana quidem ratione, quatenus ad missiovis modum pertinet, ut praedictet captivis liberacionem, cecis autem visum. Vadit autem ad Patrem

A γωνιαν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ζωὴν τοῦτο τὴν εἰς αἰώνα προξενεῖ, πῶς οὐχ ἀπασιν ἐναργές ἐστιν, διεθεές ἐστιν ἀλήθης ὁ Χριστός; Γέγονε γάρ σάρκη ὁ Λόγος, καὶ μεμένηκε Λόγος.

Kαὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύτησε, καὶ λέγει αὐτοῖς· Λαβετε Πνεῦμα ἄγιον. Ἐτ τινῶν ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίεται αὐτοῖς· Ἐτ τινῶν κρυπτήτε, κεκρήτηται. "Ολον ἐστι θεοπρέπες τὸ γεγενημένον, καὶ τοῦ παντὸς ἀξιον λόγου. Πρῶτον μὲν γάρ οὐκ ἀνθρώπινον τὸ ἐμψυσῆσαι τοῖς ἀποστόλοις, καὶ δοῦναι τὸ Πνεῦμα· εἴτα καὶ μέγα, καὶ ὑπὲρ τὴν κτίσιν τὸ τοιαύτην ἔκουσιαν παρασχεῖν, ὥστε κρατεῖν ὃν ἔλειντο τὰς ἀμαρτίας, ἀφίεναι δὲ οἵ τινες ἀνθρώπουμενος ὁ θεοπέπος; Ἰωάννης, Διὰ τοῦτο, φασιν, ἀδικωτοί οἱ Ιουδαῖοι τὸν Ἰησοῦν, διε οὐ μόνον μὲν τὸ Σάββατον, ἀλλὰ καὶ Πατέρα Ιδίον ἐλέγει τὸν Θεόν, Ισορ ἐαντὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. Εἰσκειμικε δέ που καὶ αὐτοὺς λέγοντας ἀνοσίων; Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, διε σὺν ἀνθρώπως ὡρ, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. C Οὐκοῦν ἀπαράδεκτον τὴν ἐπ' αὐτῷ πεπλάνηται πίστιν, ἀνθρώπων ψιλὸν εἶναι νομίζοντες; Ἄντον, ἡγνοήσκοτες δὲ, διεθεός ὁν Λόγος, ἐπελάβετο σπέρματος Ἀβραὰμ, καὶ κεκοινώηκε μὲν αἷματος, καὶ σαρκὸς παραπηγίως ἥμιν, πλὴν οὐκ ἀπέστη τοῦ εἶναι Θεόν. "Ατρεπτος γάρ κατὰ φύσιν ἐστι, καὶ διηγεώς δὲ αὐτῷ. "Οταν οὖν ὑγάπητε, φησι, τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γράψεσθε, φησι, τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, διεθεός ὁν Λόγος, καὶ θεός τοῦ Λόγου, ἐπελάβετο σπέρματος Ἀβραὰμ, καὶ κεκοινώηκε μὲν αἷματος, καὶ σαρκὸς παραπηγίως ἥμιν, πλὴν οὐκ ἀπέστη τοῦ εἶναι Θεόν. "Ατρεπτος γάρ κατὰ φύσιν ἐστι, καὶ διηγεώς δὲ αὐτῷ. "Οταν οὖν ὑγάπητε, φησι, τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, διεθεός ὁν Λόγος, καὶ θεός τοῦ Λόγου. Εἰ δὲ πεπίστευται πρὸς ἡμῶν οὐχ ὡς ἔτερον ἀνατήσεις, ἐγγερμένος δὲ μᾶλλον αὐτὸς, πλέον πως ἀνάγκη διε τὴν οἰκονομίαν Ιδίου αὐτοῦ σὸν μάκρι νοεῖσθαι τὸ πεπονθόδι τὸν θάνατον, ἵνα καὶ αὐτὸς ἀναστῆναι λέγοιτο, καίτοι τὴν φύσιν ἀθάνατος ὅντος οὐχ θεός. Ἔνδε γάρ Χριστοῦ καὶ Υἱοῦ τὸν θάνατον καταγγέλλοντες, καὶ δομολογοῦντες τὴν ἀναστασιν, δικαιούμεθα διε πίστεως; Οὐκοῦν δὲ αὐτὸς, ὡς εἰς τε καὶ μόνος ὑπάρχων Χριστὸς Ἰησοῦς, ἀποιλανεῖ μὲν ἀνθρώπινως κατὰ τὴν σάρκα λέγεται, ἐγγέρθει δὲ ὡς ζωὴ.

Eτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ ὑπάρχω πρὸς τὸν πέμψαντά με. Ποῦ γάρ οὐκ ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, εἰ πληροῖ τὰ πάντα τῇ τῆς θεότητος φύσει; Πῶς οὖν πέμπεται περὶ τοῦ Πατρὸς; πῶς δὲ ὑπάρχει πρὸς αὐτὸν; Οὐκοῦν πέμπεται μὲν ἀνθρώπινως κατὰ γε τὸν τῆς ἀποστολῆς τρόπον τε καὶ λέγον, ἵνα κηρύξῃ μὲν αἰχμαλώτοις ἀφεσιν, τυφλοῖς

¹ Ioan. xii, 22, 23. ² Ioan. viii, 28. ³ Ioan. v, 18. ⁴ Ioan. x, 33. ⁵ Ioan. xvi, 33.

δὲ ἀνάλεψιν. Ὑπάγει γε μὴν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Α θεὸν οὐκ ἔτι κατὰ τὸν ἴουν τρόπον, ἀλλ' οἷον ἐν σώματι ἀναρρήσθησας εἰς οὐρανούς, ἵνα ὑπὲρ ἡμῶν ἐσυτὸν ἐμφανίσῃ τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καθὼς γέγραπται. Εἰ δὲ δὴ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Δόγμου τὸ ἀπεστάλθαι λαμβάνοιτο, χαλεπαινέτω μηδεῖς. Ἐθος; γάρ τῇ θεοπνεύστῳ Γράφῃ καὶ ταῖς τοιαύταις ξεσθὲς χεχρῆσθαι φωναῖς, καὶ οὐ τόποις καὶ περιγραφαῖς τὴν θείαν τε καὶ ὑπερέκδυσιν ὑποφέρειν φύτιν. Οἶδε γάρ οὖσαν ἀσώματον, καὶ περορισμῶν ἐπέκεινα, καὶ τοῦ ἐν τόπῳ νοεῖσθαι μακράν, φωναῖς δὲ μᾶλλον ταῖς ἀνθρωπίναις τὰ ὑπὲρ νοῦν δυτα τῶν ἐν ἡμῖν πειρᾶται καταθλοῦν· ἐπει καὶ αὐτὸς δὲ Σωτὴρ πέμπειν ἔρασθε πρὸς ἡμᾶς τὸν Παράληπτον, καὶ τοι πληροῦντος τὰ πάντα τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Πνεῦμα γάρ Κυρίου, φησί, πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην.

Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὲρ τοῦ Πατρὸς μου, καὶ Β οὐδεὶς γινώσκει τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ. οὐδὲ τὸν Πατέρα τις πειγινώσκει εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ φέταρ θεούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι. Οὐδενὸς γινώσκοντος τὸν Υἱὸν εἰ μὴ μόνου τοῦ Πατρὸς, πῶς ἀθετοῦσι τινες τὴν τοῦ Πατρὸς μαρτυρίαν; ὑπέδειξε γάρ τὸν Ιδὸν ἐν τῷ Ἱορδάνῃ, λέγων· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐκ τοῦ εὐδόκησα, ἀλλ' οὐ γυμνὸν ἡμῖν τὸν ἴερον παρέδειξε Λόγον, ἀλλ' ἐνωθέντα σαρκί. Καὶ οὐκ εἰρήκεν, διτι· Ἐν τούτῳ ἐστιν ὁ Υἱός μου, ἀλλ', Οὗτός ἐστιν, δι μετὰ σαρκός. Εἴς ἄρα Υἱὸς καὶ Κύρος.

Καὶ εἰπε, φρσιν, η μήτηρ αὐτοῦ· Τέκνον, τι ζετοησας ημῖν οὐτωις; Ιδού δι πατήρ σου κατηγόρωμενοι ἐζητοῦμέν σε. Καὶ εἰπε πρὸς αὐτούς· Τι διτι ἐζητεῖτε με; Οὐκ ἔδειτε, διτι ἐκ τοῖς Ε τοῦ Πατρὸς μου δεῖ εἰτού με; Ἀθρει δὴ οὖν, ὅπως Ιδίον ἐντοῦ Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς διογάζει. Ἀλλ' εἰπερ ἦν ἀνθρωπός κατὰ μόνας, καὶ αὐτὸς δὴ τοῦτο νοούμενος καθ' ἡμᾶς, πῶς οὐκ εἶδει μᾶλλον εἰπεῖν, Οὐκ ἔδειτε τι ἐν τοῖς τοῦ πάντων Πατρὸς εἶναι με δεῖ; Ἀλλ' Ιδίον αὐτὸν ποιεῖται· μόνος γάρ τε αὐτοῦ κατὰ φύσιν γεγένηται θεῖκως.

Ἔν το φῶς τὸ ἀληθινόν, δι φωτισθεὶς πάντα ἀρθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ἐν τῷ κόσμῳ ήτη, καὶ δι κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ δι κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Εἰς τὰ ἴδια ἤλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Θεολογήσας ἀρκούντως καὶ διὰ τοῦ φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ πεφωτισθεὶς τε καὶ ἡγιάσθη πάντα ἀνθρώπον ἐρχόμενον εἰπών, καὶ μὴν καὶ αὐτὸν πεποιησθαι τὸν κόσμον, εἰς τὰ ἴδια φρήσιν αὐτὸν ἐλθεῖν. Ἡλθε δὲ γεγονὼς ἀνθρώπος δι Μονογενῆς ὡς πρὸς ιδίους, καὶ πρὸ γε τῶν ἀλλων τούς· ἐξ αἵματος Ιερατῆλ. Ὁτε τούναν αὐτὸς ἐστι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, δι οὐ τὰ πάντα, καὶ αὐτὸς ἐστιν δι μετὰ σαρκός ἐλθών εἰς τὰ ἴδια, πῶς οὐκ ἀνάγκη ἔνα Χριστὸν καὶ Υἱὸν διολογῆσαι;

Ιωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, καὶ κέχραγε λέγων· Οὗτός ἐστιν, δι τέκνον, δι ὅπλων μου ἐρχόμενος ἐμπροσθέτης μου τέροτε· διτι πρωτός μου

et Deum, non pari ratione, sed ut cum corpore profiscens in cœlum pro nobis seipsum ostendat in Patris conspectu, siue scriptum est¹. Quod si de ipso item Verbo mitti accipiatur, nemo id grave putet. Divinæ enim Scripturæ mos est, ojusmodi etiam vocibus uti, nec tamen præterea divinam naturam, quæ mundo superior est locis circumscribere; scit enim illam esse incorporam et præstantiorem quam ut ullis locorum spatiis coegeri concludique possit. Sed vocabulis humanais ea quæ mentem nostram superant, studet explicare, quandoquidem et Servator noster se missurum ad nos Spiritum dicit, cum tamen Spiritus sanctus impletat omnia: Spiritus enim, inquit, Domini repletivit orbem terrarum.

Omnia mihi tradita sunt a Patre meo, et nemo novit Filium, nisi Pater, neque Patrem quisquam novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare². Cum Filiū nemo cognoscat, nisi Pater solus, quomodo respuunt quidam Patris testimonium? Ostendit enim proprium Filium in Jordane: Hic est, inquietus, Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui³. At non nūdum nobis ostendit Verbum, sed carni conjunctum. Et non dixit: In hoc est Filius meus, sed: Hic est, qui cum carne nimirum conjunctus est. Unus ergo Filius et Dominus.

Et dixit matere Iesu: Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus et ego dolentes quaerebamus te. Et dixit ad eos: Quid est, quod me quaerebatis? Nesciebatis, quod in iis, quæ Patris mei sunt, oportet me esse⁴? Vide quomodo proprium Patrem appellat suum, qui in cœlis est. Quod si homo duntaxat suisset, ut nos, nonne potius eum dicere oportebat: Nesciebatis, quod in iis quæ Patris omnium sunt, oportet me esse? At proprium ipsum facit. Solus enim ex ipso divinitus per naturam genitus est.

Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit. In propria venit, et sui eum non receperunt⁵. Cum satis de rebus divinis disseruisse, et per lucem veram illuminari et sanctificari omnem hominem veniente in hunc mundum dixisset, et mundum per ipsum factum esse, in propria, ait, eum venisse. Venit autem homo factus Unigenitus tanquam ad proprios, imprimisque ad eos qui erant ex sanguine Israelitis. Quando igitur qui est lux vera, et per quem omnia facta sunt, ille ipse carne induitus in propria venit, quomodo non necesse est unum et eundem Christum et Filium confiteri⁶?

Joannes testimonium prohibet de ipso, et clamat: Hic est, de quo dixi, qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat⁷, et quia ex plenitu-

¹ Πειρ. ix, 24. ² Matth. xi, 27. ³ Matth. xvii, 5. ⁴ Luc. ii, 48, 49. ⁵ Joan. i, 9, 10. ⁶ Ibid. 30.

dine ejus nos omnes accepimus¹. Joannes ait de Christo: *Qui post me venit, id est, qui post me apparuit. Quem ipse nimirum prædicavit. Ante ipsum factus est, hoc est, gloria antecellens. Etenim erat in essentia prior, ut Deus. Quomodo igitur, qui post ipsum, is tempore ante ipsum fuit? Quoniam Deus erat Verbum, et caro factum est. Præcedit igitur quatenus est Verbum, posterior autem est, quatenus ad carnem pertinet. Quod si ex plenitudine ejus omnes homines acceperunt, plenus autem solus est Deus, ut ait per os Isaiae², et ipsi soli convenit, tanquam ex propria plenitudine alius impertiri, quod quidem Christus efficit, unus profecto est Filius et Dominus ex Deo Verbum, quod factum est caro, et ipse Deus est simul et homo.*

Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis³. Quomodo descendit de cælo Filius hominis, cum sancta illius caro ex Virgine sumpta sit, nisi quia proprium erat corpus Verbi, quod de cælo descenderat, et factum est Filius hominis? Unus igitur Christus et Filius; sic quæ Verbi sunt, propria carnis sunt facta, et quæ sunt carnis, propria Verbi facta sunt præter solum peccatum.

Pueri habentes ramos palmarum egressi sunt obviam illi et clamabant: *Benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel⁴. Quomodo ipsum in nomine Domini venturum dicunt sacrae Litteræ? Si enim privatim ut hominem ex sancta Virgine, cui Verbum Dei per personam conjunctum non sit, commune erit ipsi dominationis nonen, quemadmodum et nobis, et nihil in Christo magnum. Sin ut vere Dominus esse venturus prænuntiatus est, quod quidem est verum, veit autem non sine carne in hunc mundum Unigenitus, unus nimirum est natura, et vere Dominus, et Christus, et Filius.*

Multa quidem et alia signa fecit Jesus coram discipulis suis, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut creditis quia Jesus est Christus Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ipsius⁵. Qui ex sancta Virgine natus est Emmanuel, angelii vore nominatus est Jesus. Quoniam igitur ipse est, et non aliud Filius Dei, et qui credit, habet vitam æternam in nomine ejus, nonne insanunt, qui desinunt, et dicunt alium esse Filium, atque aliud ex Deo Verbum, quam ex sancta natum Virgine? In his enim evangelista et valde quidem aperte declarat, se unum et solum ex ambobus nosse et prædicare Jesum Christum, id est, ex Deo Patre Verbum carnem et sanguinem assumpsisse, perinde atque nos, ut scriptum est.

Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ, et manifestavit g'oriam suam, et crediderunt

A ἦν καὶ διὰ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ κάτεσται οὐδέπομεν. Ἰωάννης φησι· περὶ τοῦ Χριστοῦ, διε· 'Ο δύσιος μου ἐρχόμενος, τουτέστιν, δι μετ' ἐμὲ φανερούμενος, δια αὐτὸς ἐκήρυξε δηλονότι, ἐμπροσθεν αὐτοῦ γέγονε, τουτέστι πρωτεύων κατὰ τὴν δόξαν. Καὶ γάρ ἦν καὶ ἐν ὑπάρχει πρῶτος ὁ Θεός. Πῶς οὖν δι μετ' αὐτὸν πρὸ αὐτοῦ κατὰ χρόνον; "Οὐτι Θεὸς ἦν δι Λόγου, καὶ γέγονε σάρξ, ἔχων μὲν τὸ πρωτεύειν καθὸ Λόγος; ἐστι, δευτερεύων δὲ κατὰ σάρκα. Εἰ δὲ καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες μετεσχήκασιν οἱ ἄγιοι, πλήρεις δὲ μόνον ἐστι τὸ Θεῖον, καθάλι φησι διὰ τῆς Ἰλατου φωνῆς, πρέπει δ' ἀντῷ τε καὶ μόνῳ τὸ ἐξ Ιδίου πληρώματος μετόχους ἀποτελεῖν ἑτέρους, πέραρχε δὲ τοῦτο Χριστός⁶. εἰς δρα ἐστιν Υἱὸς καὶ Κύριος δὲ ἐκ Θεοῦ Λόγος γενόμενος; σὰρξ δὲ αὐτὸς θεός τε δόμον καὶ ἀνθρωπος.

Οὐδέποτε ἀραιεῖσθαι εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ δὲ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, δι Υἱὸς τοῦ ἀρθρώπου. Πῶς καταβένθηκεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, κατότι τῆς ἀγίας σαρκὸς γεννηθείσης ἐκ γυναικός; Ἀλλ' ίδιον ἦν τὸ σῶμα τοῦ ἐξ οὐρανοῦ καταφοιτήσαντος Λόγου, δι καὶ γέγονεν Υἱὸς ἀνθρώπου. Εἰς οὖν δρα Χριστὸς καὶ Υἱός. Οὕτως ίδια μὲν τῆς σαρκὸς τὰ τοῦ Λόγου γέγονεν, ίδια δὲ τοῦ Λόγου τὰ τῆς σαρκὸς διχα μόνης ἀμαρτίας.

Οἱ πᾶντες διχοτοτες τὰ βατα τῷρ φοινικῶν ἐξῆλθον εἰς ἀπαρτησιν αὐτοῦ, καὶ ἐκράζοντο. Εὐλογημένος δὲ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου βισιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ. Ήντος δρα φησὶν αὐτὸν ἐν δύναμι Κυρίου παραγενήσεσθαι τὸ Γράμμα τὸ Ιερόν· Εἰ μὲν οὖν ὡς ἀνθρώπος ίδικῶς τὸν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου, μὴ ἐναθέντος αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, κοινὸν ἔσται τὸ τῆς κυριότητος δυναμα αὐτῷ, καθὼς καὶ ἡμῖν, καὶ οὐδὲν ἐπὶ Χριστοῦ τὸ μέγα· εἰ δὲ ὡς ἀληθῶς Κύριος ἔξειν προσπηγγέλλετο, διπερ ἐστι καὶ ἀληθεῖς, ἐλέγουσε δὲ οὐ δίχα σαρκὸς εἰς τὸν δύσμον δι Μονογενῆς, εἰς δρα ἐστιν φύσει, καὶ ἀληθῶς Κύριος, καὶ Χριστὸς, καὶ Υἱός.

Πολλάμενον καὶ διλα σημεῖα ἐκοινησεν δι Ἰησοῦς ἐνώπιον τῷρ μαθητῶν αὐτοῦ, δι οὐκέστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλιῳ τούτῳ. Ταῦτα δὲ τέρατα τὰ πιστεύσητε, διτι Ἰησοῦς ἐστιν δι Χριστὸς δι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ τὰ πιστεύοντες ζωὴν ἔχοντες ἐν τῷ δύρματι αὐτοῦ. Οὐ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου γενόμενος Ἐκμανούτηλ διὰ τῆς τοῦ ἀγγέλου φωνῆς Ἰησοῦς ὄντος εσται. "Οτι τοινυν αὐτός ἐστι, καὶ οὐχ ἔτερος δι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ δι πιστεύοντων ἔχει ζωὴν αἰώνιον ἐν τῷ δύναμι αὐτοῦ, πῶς οὐ μεμήνασιν οἱ διοικοῦντες, καὶ φάσκοντες ἔτερον Υἱὸν εἶναι, καὶ ἔτερον τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου; Φαίνεται γάρ ἐν τούτοις δι Εὐαγγελισθῆ; καὶ μάλιστα σαφῶς ἔνα καὶ μόνον τὸν ἐξ ἀμροῖν εἰδῶς, καὶ κτηρύττων Ἰησοῦν Χριστὸν, τουτέστι τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον αἰματος; καὶ σαρκὸς κεκοινωνηκτα παραπλησίως ἡμῖν, καθὼς γέραπται.

Ταῦτην ἐκοινησε τὴν ἀρχὴν τῷρ σημεῖων δι Ἰησοῦς ἐν Καρῆ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐφανέρωσε τὴν

¹ Ioan. i, 16. ² Isa. i, 41. ³ Ioan. iii, 13.

⁴ Matth. xi, 9. ⁵ Ioan. x, 30, 31.

δόξαντοι. καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Γεγονότες δέ τοι σημεῖον, καὶ φανερώσαντος τὴν δόξαντον, ὡς εἰς τίνα πεπιστεύκασιν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἀρ' ὡς εἰς ἄνθρωπον ἄγιον ἀπλῶς; Καὶ μήν καὶ πρὸ τοῦ σημείου ἡχολύθησαν αὐτῷ τεθυμακότες ὡς ἄγιον. Ἀλλὰ τεθέανται διὰ τοῦ σημείου τὴν ὑπὲρ ἄνθρωπον δύναμίν τοι καὶ ἔξουσίαν ἔχοντα. Οὐκοῦν πεπιστεύκασιν ὡς εἰς Θεόν. Ἰστέον δὲ διὰ πολλοὺς τῶν ἀγίων πολλὰ πεποίκασι παράδοξα, καὶ θεωρμάσθησαν μὲν, ἐπίστευσε δὲ εἰς αὐτοὺς οὐδὲ εἰς. Ἐχοι δὲ ἀν τὴν ἴσην διάνοιαν καὶ τὸ, Ὡς δὲ ήρ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ Πάσχα, ἐν τῇ ἐπορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ δρόμα αὐτοῦ, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα, ἀποτοί.

Ἀνίστησεν ἐκ νεκρῶν τοῦ βασιλεικοῦ τὸν οὐδὸν δὲ Χριστὸς, εἰρηκὼν αὐτῷ· Πορεύου, δὸν οὐδές σου ζῆ. Εἴτα πεπιστευκε πενοικί. Ἀρ' οὖν διὰ τῆς οὐτω μεγάλης καὶ θεοπρεποῦς ἔξουσίας ὡς εἰς ἄνθρωπον πεπιστευκεν δὲ βασιλεῖδες, ἢ Θεὸν ἔγρω κατὰ φύσιν δυτα αὐτῶν, καὶ ζωοποιοῦντα μετ' ἔξουσίας, οὓς ἀν ἔλοιτο καὶ μόνῳ τῷ ρήματι; Ἀλλ' ἔστι δῆλον, ὅτι πεπιστευκεν ὡς εἰς Θεόν.

Ὑμεῖς προσκυνεῖτε δὲ οὐκ οἰδατε· ἡμεῖς προσκυνοῦμεν δὲ οὐδαμέν, διτι η σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστι. Φαίη τις διν Ιωάκιμοστον εἶνα: τῇ θείᾳ τα καὶ ἀνωτάτῳ τοῦ Λόγου φύσει τὸ προσκυνεῖν. Εἴτα πῶς, εἰπερ ἐστὶ Θεὸς ὀληθῶς δὲ Χριστὸς, ἐσαυτὸν τοῖς δρεῖσθαι προσκυνεῖν δρᾶται συντεταχός; Τί οὖν δέρα πρὸς τοῦτο φαμεν; Εἰ μὲν γυμνῇ τῇ θεότητι τὸν ἔκ Θεοῦ Πατέρος πεφηντα Λόγου ἀφίχθαι πιστεύομεν εἰς τὸνδε τὸν κόσμον, ἀγάρμοστον κομιδὴ τὸ χρῆμα αὐτῷ· προσκυνεῖται δὲ μᾶλλον, ἥπερ αὐτὸς ἐτέρῳ προσκυνεῖται εἰ δὲ μορφὴν δούλου λαβῶν, καὶ τῆς προσκυνούσης ἀνθρωπότητος τὸ μέτρον οὐκ ἀτιμάσσας κεχρημάτικεν Σίδες ἀνθρώπου, ἡ προσκύνησις ἔσται τῆς οἰκονομίας, καὶ πρέπουσα μᾶλλον τοῖς τῆς κενώσεως μέτροις, οὐκ αὐτῇ κατὰ μόνας τῇ φύσει τοῦ Λόγου· ἐπει πῶς ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστιν η σωτηρία; Οὐ γάρ που φαίη τις διν καθὸ νοεῖται καὶ ἔστι Λόγος, ἐξ Ἰουδαίων ὑπάρχειν αὐτὸν, ἀλλὰ καθάπερ ἐστὶ τῶν ἐν σαρκὶ τα καὶ αἵματι γεγονός ἀδελφῶς, διὰ τὸ ἐπιλαβόνται σπέρματος Ἀβραάμ. Εἰς οὖν δέρα Χριστὸς, καὶ προσκυνεῖν λέγηται διὰ τὸ θυνούμενος, ὡς Θεός.

Καθὼς ἀπέστειλε με δὲ ζῶν Πατήρ, καθὼς ἡ διὰ τὸν Πατέρα, καὶ δὲ τρώων με, κακεῖτος ζῆσει δι' ἀμέδ. Ἡδέως διν ἐπιθύμην τὸν εἰς δύο Χριστούς διορίζονταν τὸν ἕνα, τις δὴ δέρα ἐστιν δὲ πεσταλμένος παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρος, καὶ ζῶν δι' αὐτὸν, ὑπάρχων τε διὰ τοῦτο ζωοποιός; Εἰ μὲν οὖν γυμνός, καὶ καθ' ἐσαυτὸν δὲ ἀντοῦ Λόγος, πῶς ἐσθίεται περὸς ἡμῶν, ἵνα ζωωμεν δι' αὐτὸν; Ἀσώματον γάρ τῇ φύσει τὸ Θεόν. Εἰ δὲ μόνον, καὶ καθ' ἐσαυτὸν ἀνθρωπον εἶναί φασι τὸν ἀπεσταλμένον, πῶς δέρα ἐστὶ ζωοποιός, διτι ζῇ διὰ τὸν Πατέρα; καίτοι πῶς οὐχ ἀπαντεῖς οἱ ἐπι τῆς γῆς ἐν ζῶσιν ἐσμὲν, ζωοποιοῦν-

A in eum discipuli ejus¹. Nam ut in hominem sanctum simpliciter? Minime. Nam et ante signum secuti erant illum, ut virum sanctum. Conspecta autem per signum virtutē et potentia majore, quam ut in hominem caderet, in ipsum tanquam Deum crediderunt. Porro sciendum est, multos sanctos viros res multas admirandas fecisse, admirationique suisse, sed nemo tamen in illos credidit. Idem ex illis colligendum est verbis: Ut autem fuit Hierosolymis in Paschate, in celebritate, multi crediderunt in nomen ejus, videntes signa, quae faciebat².

B Exeitavit a mortuis reguli filium Christus: Vade, inquiens, filius tuus vivit. Deinde creditus dominus ejus tota³. Propter magnam igitur et divinam potestatem tanquam in hominem creditit regulus⁴ an ipsum natura Deum agnovit, et in vitam revocantein, quos vellet, idque verbo solo? Sed eum tanquam in Deum credidisse, non est dubium.

C Vos adoratis, quod nescitis, nos adoramus, quod scimus, quia salus ex Iudeis est⁵. Dicat aliquis fortasse, divinæ ac supremæ Verbi naturæ non convenire, ut adoret. Praeterea si vere Deus est Christus, cur se in adorantium numero constituit? Quid nos ad hæc? Si Verbum ex Deo nuda divinitate venisse in hunc mundum crederemus, ei profecto non conveniret adorare. Adoratur enim potius, quam adorat alium. Verum cum servi forma suscepta, adorantisque humanitatis mensuram non despiciens declaratum sit hominis Filius, dispensationis est adoratio, et mensura potius exanimacioni conveniens, quam natura Verbi, si per se considereretur. Nam quomodo ex Iudeis est salus? Neque enim quatenus Verbum intelligitur, dixerit quisquam ipsum ex Iudeis esse, sed quatenus eorum frater, qui ex earne constat et sanguine, praeterea quod semen Abraham assumpsit. Unus ergo Christus, licet quatenus est homo, dicatur adorare, ut Deus ab omnibus rebus procreatis adoratur.

ἀνθρώπινον, καίτοι παρὰ πάσης τῆς κτίσεως προσκυνούμενος, ὡς Θεός.

D Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, et ipse vivet propter me⁶. Ab istis ego, qui Christum unum in duos dividunt, libenter didicerim quinam ille sit qui missus est a Deo et Patre, et qui vivit propter ipsum, et idcirco vita est ipse largitor. Si enim Verbum, quod ex ipso est nudum et per se, quomodo a nobis manducatur, ut per ipsum vivamus? Natura enim incorporeus est Deus. Sin solus et per se homo est, qui missus est, quemodo vita largitor est, quia vivit propter Patrem? Et quomodo non omnes, qui sumus in terra, inter viven-

¹ Joan. ii, 14. ² Ibid. 23. ³ Joan. iv, 50. 53. ⁴ Ibid. 22. ⁵ Joan. vi, 58.

tes existimus, cum Deus et Pater nobis vitam praebat, siquidem illud est verum, nos in ipso vivere, et moveri, et esse? Cum igitur vivamus omnes propter Patrem, quomodo solum unius hominis corpus id efficiat? Et cur non eamdem habent vim aliorum etiam corpora, si omnes, ut dixi, sumus, et vivimus propter Patrem? Quid ergo dicimus ad huc? Itei Verbum in forma apparet humana, legationis munere fungebatur. Missum enim est, ut prædicaret captiuis redēptionem, et cecis visum. Vivit autem propter Patrem, cum ex vivente Patre sit genitum. Oportebat enim, oportebat omnino et omni ratione, ut qui ex vivente Deo et Patre genuitus esset Filius, natura esset vita. Et quoniam corpus ex sancta Virgine assumptum sibi proprium fecit, ipsum vitam elargiens reddidit. Idque merito. Est enim corpus vitae cuncta vivificantis. Unus ergo Filius, et Christus, et Dominus non est in duos filios dividendus, quandoquidem ipse quidem est vita, utpote ex vita et vivente Patre, vitam autem elargiens etiam per proprium corpus, ut qui Deus existens, factus sit, quales nos sumus, et humanitatem assumpserit.

Acesserunt quondam ad Christum Iudei dicentes: Si tu es Christus dic nobis. Respondit Jesus: Dixi vobis, et non creditis. Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei ipsa testimonium perhibent de me¹. Quid hic dicunt, qui in duos filios et duos Christos stulte dividunt unum Dominum Jesum Christum? De quo dicebant Iudei: Si tu es Christus, dic nobis libere? Quis porro ille, qui respondit: Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, ipsa testimonium perhibent de me? Cujus esse dicimus proprium Patrem Deum? illiusne, qui ex muliere privatim et proprio natus sit, an Unigenitus? At posse Divinitatis opera perfidere, non cadit in naturam humanam: longe enim abeat ab ea facultate. Proinde cum Christus opera Patris efficerit, non est homo nudus existimandus, sed Deus ponus, in carne et sanguine manens id quod erat. Sic enim se habens aquila cum proprio Patre opera perficiet, et nemo, qui sanus sit, mysterii notio nem reprehenderit.

Et testimonium perhibuit Joannes: Vidi, inquietus, Spiritum descendenter tanquam columbam e caelo, et stetit super ipsum. Et ego ne scibam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ipse mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendenter, et stantem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, et testimonium perhibui, quod hic est Filius Dei². Unum ostendit Pater, et de uno beatus loquitur evangelista: Hic est Filius Dei. De quo igitur intelligetur id quod dictum est? Si de proprio et solo Unigenito, hoc est, de Verbo, quod est ex Patre, quomodo Spiritum accipit, cum sit natura Deus, et Spiritum ha-

πος τος ἡμάς του Θεού καὶ Πατρός, εἰπερ τοτιν ἀληθές, δις ζῶμεν ἐν αὐτῷ, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν; "Οτε τοινυν ζῶμεν ἀπαντες διὰ τὸν Πατέρα, πῶς δὴ μηνον τὸ ἑνὸς αὐθέρου πῶμα τὸ ποιοῦν ἔστι τοῦτο, καὶ οὐχ δὴ μᾶλλον τὴν αὐθήν ἐλέγειαν ἔχει καὶ τὰ ἔτερων, εἰπερ ἀπαντες, ως ἔφην, ἐσμέν τε καὶ ζῶμεν διὰ τὸν Πατέρα; Τί οὖν πρὸς ταῦτα φαμεν; "Απόστολος κεχρημάτικεν δι τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐν ἀνθρωπειᾳ μορφῇ πεφηνώς. 'Απεστάλη γάρ κηρύξαι αἰχμαλότοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάθλεψιν. Ζητεῖ δὲ διὰ τὸν Πατέρα· γεγένηται γάρ ἐκ ζῶντος Πατρός. 'Εδει γάρ, έδει πάντη τε καὶ πάντως κατὰ φύσιν εἶναι ζωὴν τὸν ἐκ ζῶντος τε καὶ ζῶῆς του Θεού καὶ Πατρός ἐκπεφυκότα Υἱόν. 'Έπειτα δὲ ίδιον ἐποιήσατο σῶμα τὸ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου ληφθὲν, ζωοποιὸν ἀπέφηγεν αὐτὸν, καὶ μάλα εἰκότως· σῶμα γάρ ἔστι τῆς τὰ πάντα ζωογονούσης ζωῆς. Οὐκοῦν οὐδὲ διαιρέτον εἰς δύο υἱοὺς τὸν ἑνα Υἱὸν καὶ Χριστὸν καὶ Κύριον, εἰπερ ἔστιν δὲ αὐτὸς ζωὴ μὲν ἐκ ζωῆς, καὶ ζῶντος Πατρός, ζωοποίος δὲ καὶ διὰ τοῦ ίδιου σώματος, ως καθ' ἡμᾶς γεγονὼς, καὶ ἐνανθρωπήσας Θεός.

Προσήγειν ποτε τῷ Χριστῷ λέγοντες οἱ Ιουδαῖοι· Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός, εἰκεὶ ήμιτι παῤῥησίᾳ. Ἀκεχρήθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε· τὰ ἔργα, ἃ ἔτι ποιῶ ἐν τῷ δρόμῳ τοῦ Πατρός μου, ταῦτα μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. Τί δῆλον καὶ τούτῳ φασιν οἱ διορίζοντες ἀμαθῶς εἰς τὸν δικέντην δικέντην, καὶ εἰς δύο Χριστοὺς τὸν ἑνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν; Περὶ τίνος ἔφασκον οἱ Ιουδαῖοι, Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός, εἰκεὶ ήμιτι παῤῥησίᾳ; τις δὲ δέ λέγων, Τὰ ἔργα, ἃ ἔτι ποιῶ ἐν τῷ δρόμῳ τοῦ Πατρός μου, ταῦτα μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ; Τίνος εἶναι φαμεν ίδιον Πατέρα τὸν Θεόν; Ἄρα τοῦ ἐκ γυναικὸς ἀνὰ μέρος τε καὶ ίδικῶς νοούμενου, ἢ τοῦ Μονογενοῦς; Καίτοι τὸ δύνασθαι κατορθοῦν τὰ τῆς θεότητος ἔργα πρέπει ἀν οὐκ ἀνθρωπειᾳ φύσει. Πόθεν; πελλοῦ γε καὶ δει. Ἐπειδὴ δὲ ἀπλήρου ὁ Χριστὸς τὰ ἔργα τοῦ Πατρός, οὐκ ἀνθρωπὸς ἀν νοούτο φύλος, Θεός δὲ μᾶλλον, ἐν αἰματι καὶ σαρκὶ μεμεγκώς διεπερ ἦν. Ίσουργήσει γάρ οὐτεως ἔχων τῷ ίδιῳ γεννήσει, καὶ τὸν τοῦ ματηρός λόγον καταμοήσαιτο ἀν οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων.

Καὶ ἐμαρτύρησεν ὁ Ἰωάννης λέγων, δις Τεθβαῖμι τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰς ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἐμεινερ ἐπ' αὐτὸν. Κάρῳ οὐκ ἔδει αὐτὸν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαστιζειν ἐν ὄνται, ἐκείνος μοι εἰκεῖ· Ἐγ̄ δὲ ἦν ίδης τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ πέντε ἐπ' αὐτὸν, οὐτέδεις ὁστειν δε βαστιζειν ἐν Πνεύματι ἀγριφ. Κάρῳ διώρακα, καὶ μαρτυρόμα, διτι οὐδέτος ὁστειν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεού. Ἐνα δέδειξεν ἡ Πατήρ, καὶ περὶ ένος φησιν δι μαχάριος Εὐαγγελίστης, Οὐτέδεις ἔστιν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεού. Περὶ τίνος οὐν ἔσται τὸ εἰρημένον; Εἰ μὲν οὖν ίδικῶς, καὶ κατὰ μόνας, τουτέστι τοῦ ἐκ Πατρός οὗτος μονογενοῦς Λόγον, πῶς τὸ Πνεῦμα δίχεται, καίτοι Θεός ἐν φύ-

¹ Jean. x, 24,25. ² Juan. i, 22-34.

σει, καὶ ίδιον ἔχων αὐτό; εἰ δὲ ἀνά μέρος; καὶ ίδικώς; οἵτους κατὰ μόνας τὸν ἐκ γυναικεῖδος ἀνθρώπων δεδεήσθαι φασι τῆς τοῦ Πνεύματος μετοχῆς, πῶς αὐτὸς ἔστιν ὁ βαπτίζων ἐν αὐτῷ, καίτοι μόνη πρέποντος τῇ ἀνωτάτῳ φύσει τοῦ καὶ ἀποφασίνειν δύνασθαι μετεσχηκότας τοῦ Πνεύματος τοὺς προσιόντας αὐτῇ; Εἰ δὲ δέχεται καὶ δίδωσιν ὁ αὐτός, πρέδηλον, διειπάτει γε τοὺς τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας λόγους, καὶ καθὸ δύσει, καὶ ἀληθῶς ἔστι Θεός. Δέχεται μὲν γάρ ἀνθρώπων οὐκέτι ξαντόποιον, ἀλλὰ τῇ ἀνθρώπων φύσεις δέξαντοῦ, καὶ ἐν ξαντῷ πρώτων προξενῶν αὐτό· διδώσι δὲ θεῖκώς ἓδιδας αὐτοῦ φύσεως τοῖς ἀξίοις τοῦ λαβεῖν ἐνιεῖς. Ἡν μὲν οὖν τῷ προκειμένῳ φρητῷ προσεοικότα τε καὶ τὸν ίσον ἔχοντα νοῦν παραθεῖναι καὶ ἔτερα· τὸ δέ γε ταυτοεπειν φρετικὸν εἰδότες, ἐκεῖνον φαμεν, ὡς ἀπόρρητος τοῖς νουνεχειστέρωις ἡ ἐνδή; ἐξῆγησις εἰς τὴν τῶν ὄμοιών ἔχοντων ἀκριβῆ διασάφησιν. Οὐκοῦν διάσκοπος ἀνάλογοτο Χριστός; ἀγιάζεσθαι τυχεῖν, ἥγονυν τὸ Πνεῦμα λαβεῖν, κατὰ τοῦτον αὐτὸν τὸν τρόπον προσήκει νοεῖν.

Περὶ δὲ τῆς ήμέρας, ἡ τῆς ὥρας ἐκείνης οὐδεὶς οἶδε, οὗτε οἱ ἀγρεῖοι τῶν οὐρανῶν, οὗτε δὲ Γίδες, εἰ μή δὲ Πατήρ. Εἰ Χριστὸν ἔνα, φασὶν, ὅμολογον ἐγώκατε τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον σεαρχωμέγον, ἥγουν ἐνηγρωπηκότα, πῶς ἡγνέει τὴν τῆς συντελείας ἡμέραν; Φαμὲν οὖν, διειπάτει τούτον τὰ ἐν Θεῷ μυστήρια οὔτε ἀτύνηθες, οὔτε μήδη ἔτέρως ἀπερπέδεινται τῇ τοῖς. Τίς γάρ ἔτρων τοῦ Κυρίου; κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ εἰ λέγεται βραχὺ παρ' ἀγρέλους δὲ Γίδες ἡλαττώθαι, καθὸ γέγονεν ἀνθρώπων δηλοῦται, καίτοι κτείσως ἀπάσης ὡν ἐπέκεινα θεικώς, τί τὸ θαῦμα, καὶν ὅμοι τοῖς ἀγγέλοις ἀγνοεῖν λέγεται τὸ ἐν Θεῷ μυστήριον, καίτοι σοφία καὶ δόνατας ὑπάρχων αὐτοῦ; Εἴτα πῶς ἀντὶ ἡγνόθεν ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὰ ἐν αὐτῷ κεκρυμμένα; Καὶ εἰ τὸ Πνεῦμα λέγεται πάντα ἴρενταν, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, τὸ Πνεῦμα δέ τοι τὸν Χριστὸν, πῶς ἀν αὐτὸς ἡγνόθεν ἀπερ οἴδεν ἀκριβῶς τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ; Οὐκοῦν καὶν ἀγνοεῖν ἀνθρώπων λέγηται, ἀλλ' οὐδὲ θεικώς. Καὶ γάν, Ποῦ τεθέταιται Λάζαρος; Ἱρωτῶν, ὡς ἐξὸν αὐτῷ μή εἰδέναι κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἀνήργειας θεικώς, ἀναστῆσας αὐτὸν ἐν νεκρῶν. Απονέμονται τοῖνυν τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ τὰ ἀνθρώπινα, τηρήσομεν εἰσεβῆς καὶ καθ' ἡμᾶς γεγονότι τῷ ἐκ Θεοῦ φύντι Λόγῳ τὰ θεοπρεπῆ.

Βαπτιζόμεθα ὥσπερ εἰς ἑν δνομα τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ καὶ εἰς ἑν δνομα τοῦ Γίδου, καὶ εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἔγιον. Διαδεσκέτωσαν τοῖνυν οἱ διοικούστες εἰς ιεροὺς δύο τὸν ἔνα Χριστὸν καὶ Γίδον, ἀνθρώπων τε Θεοναφῆτας τῇς κατὰ φύσειν αὐτοῖς τὴν ιστήτηται τῇς ἀξίας, ἥγουν αὐθεντίας, δημητριών τῶν φύσεων, εἰς τὸν τίνος θάνατον ἐβαπτίσθημεν; Εἰ μὲν ίδικώς εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, κατηγορήσομεν ἐναργῶς τῆς ἀκηράτου φύσεως; τὴν φθορὰν, καὶ καθοριούμεν θάνατον τῆς κατὰ φύσειν ζωῆς. εἰ δὲ θη φαίνειν εἰς τὸν τοῦ ἐκ γυναικεῖδος ίδια

A beatum proprium ac suum? Siu hominem privatum, et solum, qui ex nullere natus sit, Spiritu dixerint indigere, quomodo ipse est qui baptizat in ipso Spiritu, cum soli supremæ naturæ conveniat posse declarare Spiritus participes eos qui ad ipsum accedunt? Quod si unus atque idem est, qui suscipit, et qui largitur, perspicuum est, hæc fieri, quatenus pertinet ad assumptæ carnis dispensationem, et quatenus natura et vere Deus est. Suscipit enim ut homo, non magis sibi quam humanæ naturæ per seipsum et in seipso primo Spiritum concilians. Dat autem ut Deus, ex propria natura tribuens illis qui digni sunt, ut eum accipiant. Poteram huic sententiae multas alias similes et eadem habentes vim in medium proferre, verum cum idem repetere molestum sit, ex unius loci declaratione prudentes homines, cætera similia loca facile dicimus intellecturos. Itaque quoties Christus, aut sanctificari dicetur, aut Spiritum accipere, hoc modo convenient intelligere.

B De die autem, aut hora illa nemo novit, neque angelii cælestes, neque Filius, nisi Pater¹. Si Christum unum, inquiunt, confundendum senseris Dei Verbum, quod carnem, seu hominem assumupsit, quomodo consummationis diem ignoravit? Respondemus nec incolitum esse, nec dedecere ut res procreatae ignorantia mysteria, quæ sunt in Deo. Quis enim, inquit, novit sensum Domini²? Et si Filius dicitur paucum ab angelis luminatus, quatenus homo factus est, quamvis ut Deus rebus praestet omnibus procreatis, quid mirum, si una cum angelis ignorare dicatur mysteria, quæ sunt in Deo? Atque sapientia est, et virtus ipsius. Quomodo autem ignoret sapientia Dei et Patris quæ sunt in ipso abscondita? Et si Spiritus dicitur cuncta scrutari, etiam profunda Dei, Spiritus autem est Christi, quomodo Christus ignoravit ea quæ plane novit Spiritus ipsius? Dicendum igitur est, eum quamvis ignoret ut homo, scire tamen ut Deum. Nam cum etiam quæsisisset, ubi Lazarus esset positus, tanquam ipse ut homini liceret nescire, ut Deus tamen illum a mortuis excitans in vitam revocavit. Tribuentes igitur dispensationem, quæ in carne facta est, illa quæ sunt humana, Verbo ex Deo genito et secundum nos facta ea quæ Deo sunt digna conservabimus.

C Quemadmodum in unum Patris nomen, sic et in unum Filii nomen, et in mortem ipsius, et in Spiritum sanctum baptizamur. Qui duos in alios unum Christum et Filium dividunt, Deoque hominem conjunctum asserunt, doceant, divisus secundum solam dignitatem, seu auctoritatis æqualitatem naturalis, in cuius mortem baptizati sumus. Si separatim in Verbi Dei mortem, aperie naturæ immortalis mortalitatem ascribemus, tribuimusque mortem ei qui per naturam est vita. Quod si dixerint, in mortem illius separatim, et signifikatim, et per se, qui ex

¹ Matth. xxiv, 36. ² Rom. xi, 34.

muliere natus est, nonne perspicue dicent, eum omnium ratione omni modo cum Patre et Spiritu sancto conjunctum esse, expulso etiam fortasse ex veri Filii loco, Verbo ex Deo genito? Sed vide plane tu, qui mentem habes excitatam, absurdas hominum cogitationes. Necessarium igitur est, ut intelligamus, Dei Verbum ut nos, natum, sponte passum esse carne. Sic enim in mortem ipsius baptizati sumus, ut qui unus sit Filius, quantum ad divinitatis naturam pertinet, impatibilis, quantum autem ad carnem, patibilis.

Apparuit gratia Dei illa salutaris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem, et saecularia desideria, sobrie, et juste, et pie vivamus in hoc seculo, exspectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei, et Salvatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum ut nos redimeret ab omni iniuritate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum¹. Quoniam est haec gratia, et cuius Dei, quae nobis apparuit, et salutaris esse dicitur omnibus hominibus? Nonne Deus et Dominus, ut ex beati Davidis verbis perspicue patet, apparuit nobis, et ejus ex cœlis adventum suscepimus, et ipse est Deus et Servator noster, Jesus Christus, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos ab omni peccato liberatos vero sibi adoratores adhiberemus? Quis igitur Deum verum Emanuelem esse neget, cum beatus Paulus eum magnum Deum et Salvatorem nostrum Iesum Christum appellat?

Et sine controversia magnum est pietatis mysterium. Deus manifestatus est in carne, justificatus est in Spiritu, visus est ab angelis, praedicatus est in gentibus, creditus est in mundo, assumptus est in gloria. Ecquis manifestatus est in carne? nonne plane alique omnino Verbum ex Deo Patre? Sic enim erit magnum pietatis mysterium. Visus autem est ab angelis in cœlum ascendens; praedicatus est in gentibus per sanctos apostolos, creditus est in mundo. Et nullo modo amplius dicimus, cum esse simpliciter hominem, quales nos sumus, sed Deum, qui in carne, uti nos, natus est, assumptus autem est in gloria, ut Deum et Patrem audiat dicentem: Sede a destris meis, donec ponam inimicos tuos in scabellum pedum tuorum².

Ex Epistola ad Romanos.

Ei autem, qui potest nos confirmare secundum Evangelium meum, et prædicationem Iesu Christi secundum revelationem mysterii, temporibus æternis taciti, manifestati autem nunc per Scripturas prophetarum secundum mandatum æterni Dei ad obedientiam fidei, in omnes gentes cogniti, soli sapienti Deo, per Iesum Christum, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen³. Ecce palam dicit Evangelium, et prædicationem esse Iesu Christi, et occultatum ac tacitum suisse mysterium de ipso

A τε καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ καθ' ἑαυτὸν νοιουμένου, πῶς οὐκ ἐκεῖνο φασιν ἀναφανδόν, διτι πάντη τε καὶ πάντως αὐτὸς εἴη δὲ συντεταγμένος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι; τάχα που καὶ ἐξωσθέντος τῆς ἀληθοῦς οἰότητος τοῦ ἐκ Θεοῦ φύντος Λόγου. 'Αλλ' ὅρα που πάντως, ὃ νεῦν ἔχων διεγηγερμένον, τὴν τῶν ἐνοιῶν ἀποκλινήσαν. Οὐκοῦν ἀνάγκη νοεῖν, διτι γεγονός καθ' ἡμᾶς δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, σαρκὶ πέπονθεν ἔκων. Βεβαπίσμεθα γάρ οὖτες εἰς τὸν αὐτοῦ θάνατον, ὡς ἐνδεῖ δυτος Υἱοῦ, κατὰ μὲν τὴν τῆς θεότητος φύσιν ἀπαθοῦς, παθητοῦ δὲ κατὰ σάρκα.

'Ἐπειδάπτη ή κάρις τοῦ Θεοῦ ή σωτήριος κάστοι αρθρώποις, παιδεύοντα σημαῖα, ίρια δρησάμενοι τὴν ασέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐκπιθυμίας, σωφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ σωστῶς ζήσωμεν ἐν τῷ ρῦτρῳ αἰώνι, προσδεχόμενοι τὴν γαρ άπλιθους ιεπιζάρειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ημῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διτι δέδωκεν ἡμῖν, κατὰ τὸν μακάριον Δασιδί, καὶ αὐτοῦ τὴν ἐκ οὐρανῶν τῆς δόξης ἐπιφάνειαν προσδεχόμεθα, καὶ αὐτῆς ἐστιν δὲ θεός καὶ Σωτήρ ήμῶν Ἰησοῦς Χριστός, διτι δέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα πάσης ἀμαρτίας ήμᾶς; ἀπαλλάξεις ἑαυτῷ παραστήσῃ γνησίους προσκυνητάς. Εἴτα τις δὲ λέγων οὐτοι εἶναι θεὸν ἀληθῆ τὸν Εμμανουὴλ, τὸν μακαρίου Παύλου περὶ αὐτοῦ λέγοντος, τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ήμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,

Καὶ δύολογούμενος μέγα ἐστι τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, τοῖς ικανοῖς ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν θυσίαις, ἐπιφενέθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. Τις δὲ τὸ σαρκὶ φανερωθεῖς; ή δῆλον, διτι πάντη τε καὶ πάντως δὲ τοῦ Πατρὸς Λόγος; Οὐτω γάρ ἐσται μέγα τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Ωρθῇ δὲ ἀγγέλοις ἀγάδαλον εἰς οὐρανὸν, ἐκηρύχθη ἐν θυσίαις: διτι τὸν ἄγιον ἀποστόλων, ἐπιστεύθη δὲ καὶ ἐν κόσμῳ, καὶ οὕτοι ποιηται, διτι καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπος ἀπλῶς, ἀλλὰ θεός ἐν σαρκὶ καὶ καθ' ἡμᾶς γεγονὼς, ἀνελήφθη δὲ καὶ ἐν δόξῃ, ἵνα λέγοντος ἀκούσῃ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, Κάθομος ἐκ δεξιῶν μου, δῶς δὲ θάνατον τοῦ θηρός σου.

'Ἐκ τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς.

Τῷδε διναρμόνῳ ὑμᾶς στηρίξαι κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μον, καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνος οἰωνοῖς σεσιγμέρου, γανερωθέντος δὲ ρῦτρος δια το Γραφῶν πομπητῶν, καὶ ἀπειταήτο τοῦ αἰωνίου Θεοῦ, εἰς ὑπακοήν πλευραῖς, εἰς πάντα τὰ διτη γνωρισθέντος μόρφωσις θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, φῶ δὲ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰώνας τῷρι αἰώνων. Ἀμήν. Ιερὸς δὴ σαρῶν; τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ φησιν εἶναι, καὶ κεκρύψθαι μὲν εἰς τὸν ὑπερ-

¹ Tit. ii, 11-14. ² Psal. cix, 4. ³ Rom. xvi, 25-27.

μυστήριον, καὶ σεσιγῆσθαι χρόνοις αἰώνιοις, ἀπὸ τοῦ οὐκανθρώπου δὲ εἰς ὑπακοὴν πίστεως νῦν. Ἐπειστράψῃ γὰρ εἰς Χριστὸν τὰ ἔννη, τῆς ψευδούς λατρείας ἐξηρημένα, καὶ ὡς Θεὸν αὐτὸν ἐπεγνωκότα τὸν φύσεις καὶ ἀληθῶς. Καὶ εἰ σοφὸς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀγνώσθη Θεὸς, πῶς οὐ μέγα τὸ Χριστοῦ μυστήριον; εἰ δὲ νοεῖται καθ' ὑμᾶς ἀνθρωπος ἀπλῶς, καὶ οὐχὶ δῆ μᾶλλον Θεὸς ἐνηγνωπηκώς, οὐκέτι σοφὸν τὸ Χριστοῦ μυστήριον.

Οὐ Θεὸς τὸν ἁυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ. Ἱνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῆ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Μάχονται μὲν γὰρ διμολογουμένως ἀλλήλοις ἡ σάρκη καὶ τὸ πνεῦμα, τουτέστι τὸ φρόνημα τὸ φυσικὸν, καὶ τῶν ἐμφύτων καὶ ἐν ἡμῖν ἡδονῶν τὸ κίνημα, καὶ τῆς κατὰ πνεῦμα ζωῆς ἡ δύναμις· καὶ δὲ θεῖος ἡμᾶς ἀναφέρει νόμος εἰς γε τὸ δεῖν ἐλέσθαι τὸ ἀγαθὸν, ἀλλ' ἡ τῆς σαρκὸς ἐπιθυμία καταδιάσται πρὸς τὸ ἁναντέον. Λέλυται δὲ νῦν ἐν Χριστῷ τὸ ἀντιστατοῦν, καὶ ἡτόνησε μὲν τῇς ἀμαρτίας ὁ νόμος, κεκράτηκε δὲ δι τοῦ Πνεύματος, διὰ ποίαν αἰτίαν; Πέπομφε γάρ δι Θεὸς τὸν ἁυτοῦ Υἱὸν ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας, ἵνα κατακρίνῃ τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ. Εἴτα πῶς οὐ χρειωθεστέτη λίαν ἡ τοῦ Λόγου τὰ σάρκωσις; κατακρίται γὰρ οὕτως ἐν τῇ σαρκὶ ἡμῶν ἡ ἀμαρτία. Εἰ δὲ οὐ γέγονε σάρκη δόγμας, ἀπομεμένηκεν ἀντὶ ἀδιόρθωτα τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ ἐδουλεύομεν τῇ σαρκὶ νόμῳ ἀμαρτίας, οὐδενὸς ἐν ἡμῖν αὐτὴν καταργήσαντος. Οὐκοῦν ἀναγκαλανεῖνται φαμεν τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν τοῦ Λόγου πρὸς τὴν σάρκα, καὶ οὐχὶ δῆ μένην τὴν ἐν προσώποις, τινες.

Τί οὖν ἐροῦσι πρὸς ταῦτα; Εἰ δι Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τὶς καθ' ἡμῶν; δις γε τοῦ Ιδίου οὐκ ἐξεστατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσται, εἰ τὸν Ιδίον Υἱόν; Δῆλον δὲ, ὅτι τὸν ἐκ τῆς εὐστασίας αὐτοῦ δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ. Πέπονθε δὲ κατὰ σάρκα, καὶ οὐ ψύσει θεότητος. Ιδίον δέρα αὐτοῦ τὸ πεπονθός ὄωμα ἦν, ἵνα καὶ αὐτὸς νοῆται παθῶν οἰκονομικῶς ἢ παθεῖν οὐκ εἰδὼς. Τὸ τοίνυν ἀπομερίζειν εἰ; δύο τὸν ἔνα δυσσεβές. Οὐκέτι γάρ Ιδίον Υἱὸν εὑρίσκεται δοὺς ὑπὲρ ἡμῶν δι Πατήρ, εἰπερ ἐστὶν δὲ Χριστὸς ἀνθρωπος διηρημένος.

Θεὸς διδικαιῶται, τὶς δικαίωσιν; Χριστὸς Ἰησοῦς διἀκτονταί, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγρεθεὶς ἐκ τηρῶν, δις ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, δις καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. Εἰδικαὶοι τῇ πίστει Χριστὸς, Θεὸς δὲ ἐστιν ὁ δικαιῶν, Θεὸς δέρα ἀληθῆς δι Χριστός. Καὶ εἰπερ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, καίτοι τεθνάως, καὶ ἐγγερμένος, συγκαθηταί τε τῷ Πατέρι, Ιδίον δέρα τοῦ Λόγου σῶμά ἐστι. Συνεδρένει γάρ τῷ Πατέρι μετὰ τῆς ἀναληφθείσης σαρκὸς, ὡς Υἱὸς κατὰ φύσιν, εἰ καὶ γέγονε σάρκη δόγμα.

A seculis aeternis, reueatum autem esse nunc ad obedientiam fidei. Conversae enim sunt gentes ad Christum, Quoniam largitus est nobis, inquit, Apostolus, non solum, ut in ipsum credamus, verum etiam ut pro ipso patiamur. Si in ministerio loco a Deo accepimus, ut in Christum credamus, non erravimus autem ob id, sed novimus natura et vere Deum existentem, quomodo quisquam Deum esse Christum dubitabit?

Deus Filiū suū mittens in similitudine carnis peccati, damnavit peccatum in carne, ut justitia legis impleatur in nobis non secundum carnem ambulantibus, sed secundum spiritum. Pugnant enim profecto inter se caro et spiritus, hoc est, carnis sensus, et voluptatum, quae in nobis insitae sunt, motus, et vitæ virtus, quae est secundum Spiritum. Et quanquam divina lex eum nos vocet, ut bonum eligamus, tamen carnis cupiditas nos in contrarium trahit. Nunc autem in Christo contentio soluta est, et peccati lex est debilitata, Spiritus vero lex convaluit, ecquam ob causam? Misit enim Deus Filium suū in similitudine carnis peccati, ut peccatum damnaret in carne¹. Nonno igitur carnis assumptio fuit necessaria, cum per illam in carne nostra peccatum damnatum sit? Quod si Verbum caro factum non est, rebus nostris non est consultum, servimus carni lege peccati, cum illam in nobis destruxerit nemo. Itaque necessariam esse dicimus Verbi cum carne conjunctionem in persona, et non solum voluntate, sive contractu simplici, ut quidam asserunt.

καὶ κατὰ θελησιν, ήτοι συνάφειαν ἀπλῆν, καθα φαγεινες.

Quid ergo dicent ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui proprio quidem Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo nobis omnia donabil²? Proprium Filium, eum nimirum, qui ex ejus essentia est, tradidit pro nobis Deus et Pater, passus est autem carne, non natura divinitatis. Proprium ejus corpus passum est, ut ipse quoque, qui pati non potest, dispensationis ordine pati intelligatur. Quamobrem unum in duos dividere impium est. Neque enim proprium dedisse Filiū pro nobis divisus.

D Pater deprehenditur, siquidem est Christus homo. Deus, qui justificat, quis est, qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, immo vero et a mortuis resurrexit, qui est in dextera Dei, qui et interpellat pro nobis³. Si fide justificat Christus, Deus autem est, qui justificat, Deus utique verus est Christus. Et si est in dextera Dei, is qui mortuus est, et resurrexit, et cum Patre consideret, corpus nimirum est Verbi proprium. Consideret enim cum Patre simul cum carne assumpta, tanquam Filiū per naturam, licet Verbum caro factum sit.

¹ Rom. viii, 3. ² Ibid. 32. ³ Ibid. 34.

Ex oratione ad reginas habita.

Cognoscite enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quia propter nos pauper factus est, ut nos illius paupertate divites efficiamur. Vido in his mihi, et valde perspicue, tum naturae divinæ atque immortalis excellentiam, tum abjectam atque humilem humanitatis mensuram, et cum hac conjunctionem atque congressum, ad eum sese Unigenito demittente. Nulla enim oratio queat divinitatis divitias explicare, contra vero humanitas pauper admodum est, cui omnia sunt divino et cœlesti numero data, etiam illud ipsum, quod est. Vocata enim est a Deo, ut esset, cum aliquando non esset. At ipse dives, utpote Deus, volens evasit pauper, et factus est homo, ut hominis natura deinceps in divinæ præstantiæ subtilitatibus, in Christo existens, paupertatis turpitudinem exueret. Nos enim Deus et Pater in Christo suscitavit, et consedere fecit in cœlestibus, ut scriptum est. In quibus profecto nunquam fuissemus constituti, nisi natura Ipse dives, utpote Deus, pauperem induisset. Quomodo enim pauper fieri potuissest homo, qui propria natura egenus et pauper est? *Aequius ergo id pertulit vere dives, hoc est, Verbum ex Deo Patre genitum, quando est homo factum.*

Ex eadem oratione.

At in ipso, inquit, habitavit omnis plenitudo divinitatis corporaliter¹. Ecce perspicue Christum novit alterum separatim, nempe hominem natum ex muliere, in quo Verbum ab eo diversum, id est, omnis plenitudo divinitatis habitavit corporaliter. Ad hanc respondemus, Paulum divino afflatum Spiritu duos Christos non agnosceret, sed unum prædicare, quemadmodum et Patrem unum: *Nobis enim, inquit, unus Deus et Pater, a quo omnia, et nos in ipsum, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum*². In quo igitur habitavit omnis plenitudo divinitatis corporaliter? Si privatum et sigillatum in Dei Verbi natura id factum dixeris, non minus stulte senties, quam si ipsum Unigenitum in seipso habitassem contuleres. Qui autem Verbum carnem factum ita credunt, ut non immutatum conversumque sit, sed ut in nobis habitat, et proprium sibi templum fecerit, corpus animam ratione præditam habens, quod sibi vere coniunxit, pie dicent, admirabilem Paulum, cum vellet indicare Verbi habitationem in carne, seu veram conjunctionem, dixisse, in ipso habitare omnem plenitudinem divinitatis, non magis quod ejus esset particeps, aut habitu et gratia munere eam haberet, quam corporaliter, id est per essentialiam, non aliter, quam si in homine dicatur spiritus ejus habitare, cum ab eo diversus non sit. Sæpe lauen in una persona duplum nobis loquendi ratio et figura personam afferit, nec propterea quidquam

A Τὰ τοῦ πρὸς τὰς βασιλίδας προσφωνητικού. Γενώσκετε γάρ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διεθέτησε τὴν ὑμᾶς ἐπιτάχειαν πλουτήσητε. Ἀθρει δή μοι καὶ μάλα σαφῶ; Ἐν γε τούτοισι καὶ τῆς θείας καὶ ἀκηράτου φύσεως τὴν ὑπεροχὴν, καὶ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων τὸ ὑφειμένον, καὶ προσέπι τούτη τὴν ἐνθήτητι σύμβασιν ἔκπτων καθέντος εἰς τοῦτο τοῦ Μονογενοῦς. Οὐδεὶς μὲν γάρ λόγος διερμηνεύεται ἀν τὴν θείαν θεάτητος πλούτον. Πτωχὴ δὲ λίαν ἡ ἀνθρωπότης, γάρ πάντα ἔστι θεόδοτά τε καὶ δικαιοθεν, καὶ αὐτὸς δὲ πρὸ πάντων τὸ εἶναι. Κέκληται γάρ παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς ὑπαρξίν μὴ οὔσα ποτε. Ἀλλ' ὁ πλούσιος ὡς θεός θεέλοντας ἐπιτάχειαν, καὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς, ἵνα λοιπὸν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν τοῖς θείας ὑπεροχῆς ὑψώμασιν ἐν Χριστῷ γενομένη τὸ τῆς πτωχείας αἰσχος ἀποτικευάσηται. Συγγίγειρε γάρ ἡμᾶς δὲ θεός καὶ Πατήρ ἐν Χριστῷ, καὶ συνεχάδισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, καθά γέγραπται· ἀλλ' οὐκ ἀν γεγόναμεν ἐν τούτοις, εἰ μὴ τὴν πτωχεύσασιν ἡμέρας τοῦ φύσιν δὲ πλούτιος ὡς θεός. Οὐ γάρ που πτωχεύεταις ἀν δὲ κατὰ φύσιν ίδειν πτωχεύων ἀνθρωπος. Πάλιος δὲ ἀν τούτῳ πρεπωδέστερον δὲ πλούτιος ἀληθῶς, τουτόστιν δὲ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς λόγος, ὅτε γέγονε καθ' ἡμᾶς. Εἰς οὖν δρα ἔστι ληστός καὶ γίγνεται.

Ex τοῦ αὐτοῦ Ιεζοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς φησὶν, ὅτι αὐτῷ κατώκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. Ίδοι σαφῶς Χριστὸν ἐπειδὴ οἰδεν ίδεικῶς τὸν ἐκ γυναικὸς ἀνθρώπου, ἐν κατώκησεν ὡς ἐπειδὴ παρ' αὐτὸν δὲ Λόγος, ήτοι πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. Πρὸς δὴ τὰ τοιαῦτα φαμεν, διτε δύο Χριστοὺς δὲ Πνευματοφόρους οὐκ οἴδεν, ἀλλ' ἔνα κηρύσσει, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἔνα Πατέρα. Ήμῖν τάρπ, φησὶν, εἰς θεός δὲ Πατήρ, ἔξ οὐ τὰ πάντα, καὶ ημεῖς εἰς αὐτὸν, καὶ εἰς Κύριος Ἰησούς Χριστός, διτε δὲ τὰ πάντα, καὶ ημεῖς δὲ αὐτοῦ. Ἐν τίνι δὴ οὖν κατώκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς; Ίδεικῶς μὲν οὖν, καὶ κατὰ μόνας ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσει τοῦτο πεπράχθαι νομίζειν εὐηθες κομιδὴ· Ισον γάρ ὡς αὐτὸς ἐν ξαντῷ κατώκησεν ἐν Μονογενής· πιστεύοντας δὲ οὐ γέγονε σάρξ δὲ Λόγος οὐ κατὰ μετάστασιν, ή τροπήν, ἀλλ' διτε μᾶλλον ἐσκήνωσεν ἐν ήμιν, καὶ ναὸν θεού ἐποιήσατο τὸ ἐνωθὲν αὐτῷ κατὰ ἀλήθειαν σῶμα, ψυχὴν ἔχον τὴν λογικὴν, εὐσεβεῖς εἰπεῖν, διτε τῇ ἀγίᾳ σαρκὶ τοῦ Λόγου κατοίκησιν, ἥγουν ἐν ένδοσις γάριτος, ἀλλὰ σωματικῶς, δὲ εστιν αὐσιωδῶς, ὡς ἀν εἰ καὶ ἐν ἀνθρώπῳ λέγοιτο κατοικεῖν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, οὐχ ἐπειδὴ διπλάκις διπρόσωπον ήμιν εἰσφέρεται λόγου σχῆμα, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἀδικεῖ τὴν ἀλήθειαν· οἷον φέρε εἰπεῖν, ὡς εἰ λέγοιτο περὶ Θεοῦ παρὰ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, Ὁ πλάσσων κτεῖνα

¹ Coloss. ii, 9. ² I Cor. viii, 6.

μηδέρωπου ἐν αὐτῷ. Καίτοι πῶ; οὐχ ἀπασιν ἐναργὲς, ὃς οὐκ ἔν νοοῦτο παρὰ τὸν ἀνθρώπον ἑτερον τὸ ἐν αὐτῷ πλαττόμενον αὐτοῦ πνεῦμα; Φησὶ δέ που καὶ ὁ μακάριος, Δασδί, *Νυκτὸς μετὰ τῆς καρδίας μου ηὔδολέσχοντ, καὶ ἐσκαλλιε τὸ πνεῦμά μου.* Εἴτα τίς ἦν δὲ μετὰ τῆς ἑαυτοῦ καρδίας ἀδόλεσχῶν, καὶ τὸ ίδεν πνεῦμα σκαλεύων; Χρή τοι γαροῦν τὰ μὲν τῶν λόγων σχῆματα μὴ σφέδρα φιλοχρινεῖν, ἀφορᾶν δὲ μᾶλλον εἰς αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὰς φύσεις, καὶ ἐξ αὐτῶν εὑν μάλα ποδηγουμένους ἐπ' αὐτήν λέναι τὴν ἀλήθειαν.

'Ἐκ τῆς πρὸς Γαλάτας.

Χριστὸς δὲ ἡμᾶς ἐξηγράψατε ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γερόμερος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. Γέραπται γάρ, Ἐπικατάρατος πᾶς δὲ κρεμάμερος ἐπὶ ξύλου. Τοῦ νομικοῦ γράμματος ἐπάρατον ἀποφαίνοντος τὸν ἐν παραβάσει καὶ ἀμαρτίᾳ, δὲ μὴ εἰδὼς ἀμαρτίαν, τουτέστι Χριστὸς, ὑπενήνεκτας τῇ δίκῃ, φῆφον ἀδίκεν ὑπομείνας, καὶ τὰ τοῖς ἐν ἀρῷ πρέποντα πεθῶν, ἵνα δὲ τῶν δλῶν ἀντάξιος ὑπὲρ πάντων ἀποθανάν, τῆς ἀπάντων ἀπειθείας λύσῃ τὰ ἐπαθλά, καὶ ἀγοράσῃ τὴν ὅπ' οὐρανὸν αἷματι τῷ ίδίῳ. Οὐν ἂν οὖν γέγονεν εἰς ἀπάντων ἀντάξιος, εἰπερ ἡν ἀνθρώπος ἀπλῶς. Εἰ δὲ δὴ νοοῦτο Θεὸς ἐνηγρωπικώς, καὶ σαρκὶ τῇ ίδιᾳ παθῶν, ὀλίγη πρὸς αὐτὸν ἡ σύμπασα κτίσις, καὶ ἀπόχρη πρὸς λύτρον τῇ; Ὁπ' οὐρανὸν ἐ μιᾶς σαρκὸς θάνατος. Ιδίᾳ γάρ ἡν τοῦ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντο; Λόγου.

'Ἐκ τῆς πρὸς Ἐβραίους.

Τὸν δὲ βρουχὸν εἰ παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένορος βλέπομεν ἡγούντι διὰ τὸ πάθημα τοῦ θαράτου, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένορος. Καὶ πάλιν, *Οταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει, Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ κάτετε ἀγγέλοις Θεοῦ. Καὶ αὐτίς, Ος ὁπ' ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρω τε τὰ κάτετα φράματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν κοινοσάμερος, ἀκάθιστος ἐν θεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, τοσούτῳ φρεστεωτῷ γερόμερος, δοφ διαφορώτερος παρ' αὐτοὺς κεκληρούμηνος θρόνομα.* Τίτι γάρ εἰπε κοτὲ τῶν ἀγγέλων, Υἱός μου εἰ σὺ, ἀτώστημερος γεγένηκας; Οὐκοῦν δέ τε γέγονε πρωτότοκος δὲ Ἐμμανουὴλ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, τότε καὶ εἰσκεκομίσθαι φησὶν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκουμένην. *"Ἐξω γάρ ἡν κατὰ φύσιν ίδιαν τῆς κτίσεως δὲ Θεός. Τότε καὶ τὴν τάσσεσθαι φησὶν αὐτὸν παρὰ τοὺς ἀγγέλους, καίτοι διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς λαχόντα τὸ δυομά.* Τὸ μὲν γάρ ἀγγελος λειτουργίας ἔστι σημαντικὸν, οἰκετικὸν τε τὸ μὲν πεμφαῖν μέτρον. *"Ἀποστέλλονται γάρ εἰς διακονίαν διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν.* Ό δέ γε Υἱὸς τὴν ἐκ Πατρὸς ὑπαρξίαν οὐσιώδη τε καὶ φυσικὴν κατασημήνειν ἄν, διτὶ καὶ ἀληθῶς τὴν γέννησιν πεπρᾶχαι πιστεύομεν. Πῶς εὖν τὴν τάσσεσθαι παρὰ τοὺς ἀγγέλους δὲ πρὸς αὐτῶν

A detrahit veritati. Exempli gratia si de Deo Scriptura divina dicat: *Qui singil spiritum hominis in ipso*¹. Cui enim perspicuum non sit, spiritum qui in homine singatur, non esse diversum ab ipso homine? Dicit etiam quodam loco beatus David: *Meditatus sum nocte cum corde meo, et scopebat spiritus meus*². Qui est, qui meditatur cum corde suo, et proprius spiritus scopens? Non admodum igitur curandæ sunt figuræ verborum, sed ipsæ potius rerum naturæ considerandæ, et ex ipsis ad veritatem progrediendum est.

Ex Epistola ad Galatas.

Christus liberavit nos a maledicto legis, factus ipse pro nobis maledictum. Scriptum est enim: *Maledictus omnis, qui pendet in ligno*³. Legalis littera, quæ detestabilem et execrandum declarat eum qui in transgressione, et peccato est, ille qui peccatum non novit, neimpe Christus, iudicium subiit, sententiam sustinet iniquitatem, et ea quæ maledictis atque execrandis convenient, perferens, ut quia amplum est salutis omnium pretium, pro omnibus moriens debita omnium contumaciæ supplicia solveret, et proprio sanguine in cœlum redditum compararet. Non autem unius fuisse amīlū salutis omnium pretium, si esset homo simpliciter. Si Deus hominem induitus et propria carne possus intelligatur, exiguis est pro tanto pretio rerum omnium procreatarum numerus, satisque fuit ad redditum in cœlum recuperandum unius carnis mors, quæ propria esset Verbi ex Patre geniti.

Ex Epistola ad Hebreos.

Eum autem, qui paulum quid ab angelis immunitus est, videmus Ierum per passionem mortis gloria et honore coronatum⁴. Et rursum: *Cum autem introducit Primogenitum in orbem terrarum, Et adorant, inquit, eum omnes angeli Dei*⁵. Et rursum: *Qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae ejus portansque omnia verbo virtutis ἀνε, per seipsum purgationem peccatorum nostrorum faciens, sedet in dextera sedis maiestatis in excelsis, tanto præstantior angelis factus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit.* Cui enim dixit aliquando angelorum: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*⁶? Cum igitur natus est primogenitus Emmanuel in multis fratribus, tunc ipsum introductum fuisse dicit in orbem terrarum. Extra enim res procreatæ erat Deus natura sua. Tunc et minorem angelis factum ait, cum tamen excellentius, quam illi, nomen hæreditarit. Angelus enim est officii nomen, quod supplicem nobis mensuram indicat. Mittuntur enim in ministerium, propter eos qui salutis hæreditatem sunt adepturi. Filius autem existentiam naturali significat, quoniam et vere ortum credimus. Quonodo igitur minor angelis factus est, qui ab ipsis adoratur? qui cum Patre consideret? Sed clara est propositio. Descendit enim in mensura humanitatis, assumens corpus mortale, sibique

¹ Zechar. xii, 1. ² Psal. lxxi, 7. ³ Galat. iii, 13. ⁴ Hebr. ii, 9. ⁵ Hebr. i, 6. ⁶ ibid. 3-6.

ipsum pr̄oprium faciens, in ipso sponte sua passus est, et propter mortem supraea gloria coronatur, ut qui morte sua mortem destruxerit, et corruptionem invalidam efficerit, quippe qui ipsa est incorruptio atque vita. Quando igitur Jesum nominat, et minorem angelis factum dicit, ipsum non hominem per se sigillatum intelligimus, sed Unigenitum, salutis humanæ consilio, præstantia sanctis angelis cedentem, quia vero factus est homo, qui angelorum vincitur excellentia. Quæ quidem excellentia in eo sita est, quod et carnis et mortis expertes sunt, cum utriusque propter voluntariam exinanitionem Filius particeps esse voluerit. At qui propter humanitatis conditionem angelis paulo minor effectus est, is in excellentia divinitatis existens ab illis adoratur et sedet in sedibus, quas illi constituunt, eum semper collaudantes et protestatum Dominum appellantes. Θραπότητας μέτρον, ἐν ὑπεροχῇ θεότητος ὅν, προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν, καὶ τῶν δυνάμεων αὐτὸν ὄνομάζοντες Κύριον.

*Ejusdem ex libro, qui ex interrogatione resumptione-
ane constat.*

Nam genuit quidem Deus ac Pater Filium ex seipso, generatione una. Ceterum placuit ei instaurare in ipso genus humanum per incarnationem sive humanationem, quam omnino fieri oportuit per nativitatem ex muliere, ut per similitudinem quam nobiscum habet Verbum ex Deo ortum, condemnetur quidem in membris carnis nostræ lex peccati; in similitudine autem mortis ejus qui mortem non novit, evacuetur mors. « Si enim complantati facili sumus, inquit, similitudini mortis ejus: simul et resurrectioni erimus ». Necessario itaque is qui semper existit, natura est secundum carnem, nostra in seipsum transferens, ut nimirum genimina carnis, hoc est, nos, corruptioni perditionique obnoxii, maneamus in ipso, quippe qui, quæ nostra sunt, propria sibi fecerit, et sua nobis. Propter nos enim eguit, cum esset dives, ut nos ipsius inopia dites evaderemus ». Qui vero asserunt non ipsum Verbum ex Deo factum esse carnem ex muliere, omnem salutis nostræ dispensationem tollunt. Nisi enim dives cum esset eguit, præ immensa sua benignitate se ad nostra demittens, ne nos quidem quæ ipsius sunt consecuti sumus: sed adhuc in veteri egestate versamur, execrationique et morti ac peccato obnoxii sumus. Nam eo ipso quod Verbum caro factum est, sublata sunt ea quæ ex maledictione et condemnatione humanæ naturæ acciderant. Quocirca si salutis nostræ radicem convellunt, et spei nostræ fundamentum subvertunt, quid deinceps de nobis siet? Nam si Verbum caro factum non est, ut dixi, ne mortis quidem imperium excussum est, et peccatum nulla ratione abolitum fuerit, sed adhuc primi parentis, hoc est, Adami, prævaricationi obnoxii sumus, neque in meliore statum translati sumus, per Christum, inquam, omnium Servatorem.

A προσκυνούμενος; δ σύνεδρος τῷ Πατρὶ; 'Αλλ' ἔστι σαφῆς ἡ πρότεταις. Καθίκετο γάρ ἐν τοῖς τῆς ἀνθρώποτης μέτροις καὶ τὸ ἀπομήσκειν πεφυκὲς σῶμα λαβῶν, ἰδίον τε αὐτῷ ποιησάμενος, ἐν αὐτῷ πέπονθεν ἐκών, καὶ ταῖς ἀνωτάτῳ δόξαις στεφανωταῖς διὰ τὸ πάθος, ὃς δ' αὐτοῦ καταργήσας τὸν θάνατον, καὶ ἀπρακτὸν ἀποφήνας τὴν φθορὰν, ἀτε δῆ καὶ ὑπάρχων ἀφθαρτὸς καὶ ζωὴ. "Οταν οὖν Ἰησοῦν ὄνομάζῃ, καὶ ἡλαττώθῃ: λέγη πιρὰ τοὺς ἀγγέλους αὐτὸν, οὐκ ἀνθρωπὸν ἀνὰ μέρος καὶ ίδικῶς, ἀλλ' αὐτὸν νοοῦμεν τὸν Μονογενῆ παραχωροῦντα τὸ προῦχεν οἰκονομικῶς τοὺς ἀγίοις ἀγγέλοις, διὶς ἀληθισίᾳ γέγονεν ἀνθρωπός δ τῆς ἐκείνων ὑπεροχῆς ἡττώμενος. Τὰ δὲ τῆς ὑπεροχῆς τοὺς ἀγίοις ἀγγέλοις, διὶς καὶ ἔξας σαρκὸς, καὶ τοῦ τεθνάναι κρείτους εἰσι, γεγονότος ἐν τούτοις τοῦ Υἱοῦ διὰ τὴν ἐκούσιον κένωσιν. 'Αλλ' δ βραχὺ τοι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένος διὰ γε τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον, καὶ τὸν διάβολον, καὶ τὸν θάνατον τοῦ περιεστάτων ἔκεινος: δοξαλογοῦντες δεῖ, καὶ τῶν δυνάμεων αὐτὸν ὄνομάζοντες Κύριον.

*Toū αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ κεῦσιν καὶ ἀπόκρισι
λόγου.*

Γεγέννηκε μὲν γάρ δ Θεός καὶ Πατήρ τὸν Γίδην ἐξ έαυτού, γεννήσει μιᾷ πλήρην εὐδόκησεν ἐν αὐτῷ τὸ ἀνθρώπινον ἀνασώσαι γένος, τρέψω τῷ κατὰ τὴν σάρκασιν, ἥγουν ἐνανθρώπησιν, ἢν πάντη τε καὶ πάντας γενέσθαι ἀχρήν, διὰ γεννήσεως δηλούντες τὴν ἐκ γυναικοῦ, ἵνα τῇ πρδ; ἡμᾶς δομούστε τοῦ ἐκ Θεοῦ φύντος. Λόγου, καταχρίνται: μὲν ἐν τοῖς μέλεσι τῇς σαρκὶς τῆς ἀμαρτίας δ νόμος, ἐν δομούματι δὲ θανάτου τοῦ μη εἰδότος αὐτὸν καταργήται θάνατος. « Εἰ γάρ σύμφυτοι γεγόναμεν, φησι, τῷ δομούματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς δικαιοστάσεως ἐσόμεθα. » Οὐκοῦν ἀναγκαῖς δ ὁν καὶ δ ὑπάρχων γεγέννηται κατὰ σάρκα, τὰ ἡμῶν εἰς ἐαυτὸν μεταθεῖται, ἵνα τὰ σαρκὸς γεννήματα, τουτέστιν, ἡμεῖς οἱ φθαρτοὶ τε καὶ ἀπολλύμενοι, μένωμεν ἐν αὐτῷ, ἵνα λοιπὸν ἔχοντες τὰ ἡμῶν, ἵνα καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτοῦ. Δι' ἡμᾶς γάρ ἐπτύχευσε πλούσιος ὁν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πιπεχεῖ πλουτήσωμεν. Φάσκοντές γε μήν, οὐκ αὐτὸν γενέσθαι σάρκα τὸν ἐκ Θεοῦ Δόγον, ἡτοι γέννησιν ὑπομεῖναι τὴν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικοῦ, ἀναιροῦσι τὴν οἰκονομίαν. Εἰ γάρ μη πλούσιος ὁν ἐπτύχευσε, διαθεῖται ἐαυτὸν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐκ φιλανθρωπίας, οὐδὲ ἡμεῖς τὰ αὐτοῦ πεπλουτήκαμεν, ἀλλ' ἐσμὲν ἐν τῷ πιπεχεῖν οἵτινες καὶ ἀρρεῖς καὶ θανάτῳ καὶ ἀμαρτίᾳ ἐνισχυμένοι. Τὸ γάρτοι γενέσθαι σάρκα τὸν Λόγον, λύσιν ἔχει καὶ ἀνατροπὴν τῶν ἐξ ἀρρεῖς καὶ δίκης τῇ τοῦ ἀνθρώπου φύσει συμβεβηκότων. Οὐκοῦν, εἰ ἀναθορεύουσι τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὴν φίλαν, καὶ τὸν τῆς ἐλπίδος θεμέλιον ἀνορύττουσι, ποῦ τὰ μετ' αὐτὸν οἵτινες κείσεται; Οὐ γάρ γεγονότος, ὃς ἐφην, σαρκὸς τοῦ Λόγου, οὗτος τοῦ θανάτου κατεσείθη τὸ κράτος, κατήργηται δὲ κατ' οὐδένα τρόπον ἡ ἀμαρτία, καὶ ἐσμὲν ἔτει ταῖς τοῦ πρώτου παραβάσεσιν ἔνοχοι, τουτέστιν Ἀδάμ, οὐδεμίαν ἀναφοίτησιν ἔχοντες εἰς τὸ θεμέλιον, τῇ διά γέ φημι τοῦ πάντων τοῦ Λόγου Σωτῆρος Χριστοῦ.

¹ Rom. vi, 5. ² II Cor. viii, 9.

B. Συνέημι δ φῆς.

A. Τίς δ' ἀν καὶ νοοῦτο πρὸς ἡμῶν δ παραπλησίως ἡμῖν μετεσχηκώς αἴματος καὶ σαρκός, ως ἔτερος ὁ παρ' ἡμᾶς κατὰ φύσιν; Οὐ γάρ τοι φαῖ τις ἀν ἀνθρώπῳ πρέπειν, τὸ ἀνθρώποτήτος μετασχῖν. Ὅτι γάρ ἐστι κατὰ φύσιν, πῶς ἀν τις νοοῖτο λαβόν, ως ἔτερον δν τι παρ' ὅπερ ἐστίν; Ἀρ' οὐ πολὺ τὸ εἰκός δ λόγος ἔχει;

B. Πάνυ μὲν οὖν.

A. Ἀθρεῖ δὲ δὴ καὶ ἔτέρως, ως ἀνδριόν τέ ἐστι καὶ ἑπτηκός, τὸ ἀναιρέν πειράσθαι τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα γέννησιν. Τίνι γάρ τρόπῳ ζωαποιήσειν ἀν τὸ σῶμα αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐστιν ἕδον αὐτοῦ, δις ἐστι ζωὴ; πῶς τὸ αἷμα Ἰησοῦ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας, εἰπερ ἐστὶν ἀνθρώπου κοινοῦ καὶ δυνος ὑφ' ἀμαρτίαν; πῶς ἀπέστειλεν δὲ Θεὸς καὶ Πατήρ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμου; πῶς κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ; Οὐ γάρ ἦν ἀνθρώπου κοινοῦ, καὶ τυραννουμένη ἔχοντος μεθ' ἡμῶν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας τὴν φύσιν, τὸ κατακρίναι τὴν ἀμαρτίαν. Ἐπειδὲ δὲ σῶμα γέργενε τοῦ πλημμελεῖν οὐκ εἰδότος, ταῦτης καὶ μάλα εἰκότως τὴν τῆς ἀμαρτίας ἀπεστίσατο τυραννίδα, καὶ τὴν ἰδότητα πλουτεῖ τοῦ ἀφράστως αὐτῇ καὶ ως οὐκ ἐστιν ἐνωθέντος Λόγου, ἄγιν τε καὶ ζωαποιὸν ἐστι, καὶ τῆς θεοπρεποῦς ἐνεργείας ἔμπλεων. Ός ἐν ἀπαρχῇ δὲ Χριστῷ, μετεποιημένα καὶ ἡμεῖς, εἰς τὸ εἶναι καὶ φυρόδες καὶ ἀμαρτίας κρείττονες. Καὶ ἀληθὲς, διτι, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνὴν, « Πατέρε ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοῖκου, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, » τούτεστι Χριστοῦ. Ἐπουράνιος δὲ ἀνθρώπος νοεῖται Χριστός, οὐχ ως ἀνωθεν ἡμῖν καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὴν σάρκα κατενεγκάνων, ἀλλ' ἐτι Θεὸς ὁ Λόγος, καταβένηκεν ἐξ οὐρανῶν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς δομούσιν ὑπελθῶν, τούτεστι, γέννησιν ὑπομείνας τὴν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς, μεμένηκεν ὅπερ ἦν, ἀνωθεν δηλουντί καὶ ἐξ οὐρανῶν, καὶ ἐπάνω πάντων ως Θεός, καὶ μετὰ σαρκός. Οὕτω γάρ πού φησιν δὲ θεοπέστιος Ἰωάννης περὶ αὐτοῦ· « Ὁ ἀνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν. » Απομεμένηκε γάρ τῶν δλων Κύριος, καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ γεγονὼς οἰκονομίκως, καὶ παράδοξον ἀληθῶς διὰ ταῦτα ἐστι τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Καὶ γοῦν ἐφη που πρὸς Ἰουδαίους δι' ἐνὸς τῶν προρητῶν δὲ Θεὸς καὶ Πατήρ· « Ἐδειτε, οἱ καταφρονταὶ, καὶ ἀφανίσθητε, καὶ θαυμάσατε, ὅτι ἔργον ἐγώ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν ἐργον ᾧ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἔάν τις ἐκδιηγήστηται ὅμιλον. » Κινδυνεύσεις γάρ ἀπιστεῖσθαι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, διὰ τὴν τοῦ θαυμάτους ὑπερβολὴν. Θεὸς ἦν ἀνθρώποτητι καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, δὲ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἀδρατος, ὀρατὸς κατὰ σάρκα, δὲ ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀνωθεν, ἐν εἰδεῖ τῶν χοῖκῶν ἀπετός, δὲ ἀναφῆς· δὲ κατὰ φύσιν ἰδίᾳν ἐλεύθερος, ἐν δούλου μορφῇ· δὲ εὐλογῶν τὴν κτίσιν, ἀπάρατος, καὶ ἐν τοῖς ἀνδροῖς, ἡ πᾶσα δικαιοσύνη, καὶ ἐν δοκήσει θανάτου γέγονεν

A. B. Intelligo quid velis.

A. Quis vero intelligatur a nobis qui perinde atque nos sanguinis ac carnis particeps factus sit, tanquam diversus a nobis secundum naturam? Neque enim quispiam dixerit convenire homini, humanitatis participem fieri. Nam id quod naturaliter est, quo pacto quis accepisse intelligatur, quasi aliud sit quam quod est? Nonne tibi consentaneus vero sermo meus videtur?

B. Omnino.

A. Vide autem etiam alia ratione quam impium, quanique absurdum sit Verbi ex muliere secundum carnem nativitatem tollere conari. Quo enim pacto vivificare possit corpus suum, nisi sit proprium ipsius, qui est vita? aut quomodo sanguis Christi mandabit nos ab omni peccato, si sit hominis communis et peccato obnoxii? quo pacto misit Deus ac Pater Filium suum factum ex muliere, factum sub lege? quomodo condemnat peccatum in carne? Neque enim erat hominis vulgaris, et enus natura una nobiscum sub peccati imperio ac jugo tenebatur, condemnare peccatum. Cum vero corpus factum sit ejus qui peccatum non novit, idecirco, et quidem optimo jure peccati tyrannidem excussit, communicatisque cum illo proprietatibus Verbi quod ineffabili modo ipsi unitum est, sanctum ac vivificum effectum est, et divinæ facultatis operationisque plenum. Nos vero in Christo tanquam primitiis transformati etiam sumus, et interitu atque peccato superiores declarati. Ac verum omnino est, iuxta beatum Pauli sententiam, quod « Quemadmodum portavimus imaginem terreni, portabimus etiam imaginem cœlestis, » hoc est, Christi. Cœlestis autem homo intelligitur Christus; non tanquam superne atque a cœlo carnem ad nos detulerit, sed quod Deus existens Verbum, descendit et cœlis; et similitudinem nostri subiens, hoc est, secundum carnem e muliere sicut nos natus, permansit id quod erat, et supernis nimirum atque et cœlis, et supra omnes ut Deus, etiam eum carne. Ita enim alibi divinus Joannes inquit: « Qui e supernis venit, supra omnes est. » Permansit enim totius universi Dominus, tametsi ratione incarnationis formam servi accepit, atque admirandum revera est ob hunc Christi mysterium. Idecirco Deus ac Pater alibi ad Iudeos per quemdam prophetam ait: « Videte, contemptores, et admiramini, et disperdimini: quia opus operor ego in diebus vestris, opus quod non creditis si quis enarraverit vobis. » Periculum enim erit ne derogetur fides mysterio Christi, ob miraculi magnitudinem. Deus erat homo nostri similis factus, qui supra omnem creaturam est; invisibilis, factus est visibilis secundum carnem: qui ex cœlo atque e supernis, formam terrestrialium induit: tangibilis est, qui tangi nequit: qui ex propria sua natura liber est, servi formam accepit: qui creaturis benedicit, factus est execrabilis; numeratusque est

¹ Galat. iv, 4. ² Cor. xv, 49. ³ Io. n. iii, 31.

⁴ Habac. i, 5; Act. xiii, 41.

inter prævaricatores legis is qui est omnis justitia, A ή ζωή. Οδ γάρ ίνι έτέρου τινδες, αύτοῦ δὲ μᾶλλον τοῦ mortemque subiit vita ipsa. Neque enim erat alterius enjuspam, sed potius ipsius secundum naturam Filiī corpus, id quod mortem subiit. Anne vero tanquam non recte factis, sive a nobis dictis, aliquid habes quod his objicias?

B. Nequaquam.

A. Cæterum hoc mihi præterea animadverte.

B. Quidnam, obsecro?

A. Christus alicubi ad eos qui resurrectionem mortuorum tollere nituntur, dixit: « Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos¹? » Scribit vero etiam dominus Paulus: « Honorabile connubium in omnibus, et torus immaculatus². » Quo pacto vero unigenitum Dei Verbum, cum nostram similitudinem subire vellet, ad constitutionem sive generationem suæ carnis, humanæ naturæ leges valere noluit? Neque enim ex toro et conjugio nasci voluit, sed ex Virgine viri nescia, prægnante ex Spiritu, obumbrante ipsi virtute Dei, sicut scriptum est³. Cum itaque Deus conjugium non aspernetur, sed potius benedictione sua illud decoret, quamobrem Virginem prægnantem ex Spiritu, carnis suæ matrem esse voluerit Deus exsistentes Verbum, non facile dixerim. Tametsi quomodo non cuivis manifesta fuerit ejus rei occasio, illud considerant? Descendit enim, sive homo factus est Filius, instauraturus nostra tanquam in seipso; ac primum quidem in sanctam quamdam atque admirabilem nativitatem et vitam. Factus autem est etiam primus ipse natus ex Spiritu (secundum carnem inquam), ut hac tanquam via etiam in nos ipsos transeunte gratia, non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo per Spiritum regenerationem intellectualem consecuti⁴, et conformitatem spiritualem cum eo qui natura ac vere est Filius adepti, Deum vocemus Patrem, atque ita incorruptibles permaneamus; non jam amplius priorem illum, hoc est, Adamum patrem habentes, in quo et corrupti eramus. Idecirco et Christus inquit, alibi quidem: « Nolite vocare patrem vestrum in terris. Unus enim est Pater vester in cœlis⁵, » alibi vero, ut qui idecirco ad nos descendit, ut nos transferat ad propriam suam ac divinam dignitatem: « Vado ad Patrem meum, et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum⁶. » Ipsius enim est natura Pater, qui in cœlis est, noster autem Deus. Cum vero qui natura ac vere est Filius, factus est homo nostri similis, Deum ipsum habuisse dicit, nimis ratione exinanitionis. Dedit autem etiam nobis suum Patrem. Scriptum est enim: « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ipsius⁷. » At vero si imperite negemus ad nostram similitudinem natum esse Verbum Dei ex Patre, quod in omnibus

κατὰ φύσιν Υἱοῦ, τὸ τοῦ θανάτου γευσάμενον σῶμα. Αρ' ὡς οὐκ εν γεγονόσιν, ήγουν πρὸς ήμῶν εἰρημένοις έχεις τι τούτοις ἐπιτιμᾶν;

B. Οδόδαμῶς.

A. Αθρεῖ δή μοι κάκεινο πρὸς τούτοις.

B. Τὸ τι δὴ φῆς;

A. « Έφη ποι Χριστὸς τοῖς ἀναιρεῖν ἔθέλουσι τῇ ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. » Οὐκ ἀνέγνωτε, δτι δ ποτὶ σας τὸν ἀνθρώπον ἐν ἀρχαῖς, δροεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς; » Γράψει δὲ καὶ δ θεσπεῖσος Παῦλος·

B. « Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοῖτη ἀμιλάντος. » Εἶτα πῶς δ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὴν πρὸς ήμᾶς δμοιώσιν ἐπελθεῖν ἐθελήσας, οὐ τοῖς τῆς ἀνθρώπητος ήμοιος ἐφῆκε κρατεῖν, εἰς σύστασιν, ήτοι γένησιν τῆς Ιδίας αὐτοῦ σαρκός; Οὐ γάρ ἐκ κοῖτης καὶ γάμων ἡνέσχετο λαβεῖν αὐτήν, ἀλλ' ἐκ Παρθένου σερνῆς καὶ ἀπειρογάμου, κυροφορηάσσης ἐκ Πνεύματος, ἐπισκιασάσσης αὐτῇ δυνάμεως Θεοῦ, καὶ τέγραπται. Θεοῦ τοιχαροῦν τὸν γάμον οὐκ ἀτιμάσιν τος, μᾶλλον δὲ καὶ εὐλογίᾳ τιμήσαντος, ἀνθέτου Παρθένου κυροφοροῦσαν ἐκ Πνεύματος, τῆς Ιδίας σαρκὸς ἐποτήσασα μητέρα Θεοῦ δ Λόγου, οὐκ ἔχω φράσαι. Καίτοι πῶς ωὐχ ἀπεσιν ἐναργῆς γένοιτο δι τοῦδε πρόφασις, ἐκεῖνο διεσκεμπένοις; Ἀφίκετο γάρ, ὡς ἔφη, ήγουν ἐνηνθρώπησεν δ Υἱὸς, ἀναστοιχεώσαν τὰ καθ' ήμᾶς ὡς ἐν ἑαυτῷ, καὶ πρῶτον εἰς ἄγαλτιν καὶ τεθαυμασμένην ὡς ἐν ἑαυτῷ, καὶ παράδοξον ἀληθῶς ἀπότεξιν καὶ ζωήν· γέγοντο δὲ καὶ πρώτος αὐτὸς γεννητὸς τοῦ ἀγίου Πνεύματος (κατά γε, φημι, τὴν σάρκα), ἵν' ὕστερον διδῷ καὶ εἰς ήμᾶς αὐτοὺς διαβαίνοντας τῆς χάριτος, οὐκέτι αιμάτων, οὐδὲ ἐθελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ διὰ Πνεύματος τὴν νοητήν ἔχοντες ἀναγέννησιν, καὶ ώην πρὸς γε τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱὸν συμμορφάν πνευματικήν, Πατέρα καλῶμεν τὸν Θεὸν, οὕτω τε ἀφθαρτοὶ διαμένωμεν, ὡς οὐκ ἔτι πατέρα τὸν πρῶτον ἔχοντες, τουτέστιν Ἄδελφον, ἐν φι καὶ ἐθάρμασθα. Καὶ γοῦν ἔφη Χριστὸς, πῆ μὲν, δτι: « Καὶ πατέρα μή καλέσῃτε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς γάρ ἐστιν δ Πατήρ ὑμῶν δὲν τοῖς οὐρανοῖς. » Πῆ δὲ δὴ, ὡς ἐν τοῖς καθ' ήμᾶς διὰ τοῦτο καθιγμένος, ἵν' ήμᾶς ἀγάγῃ πρὸς τὸ Ίδιον αὐτοῦ καὶ θεοπετεῖς ἀξιωμα· « Πορεύομα: πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεόν ὑμῶν. » Αὐτοῦ μὲν γάρ φύσει Πατήρ δὲν τοῖς οὐρανοῖς, ήμῶν δὲ θεός. Επειδὴ δὲ δ τύποις καὶ ἀληθῶς Υἱὸς γέγονε καθ' ήμᾶς, θεόν ἐσχηκέναι φησιν αὐτὸν, κατά γε τὸν τῇ κενώσει πρέποντα λόγον. Δέδωκε δὲ καὶ ήμῶν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα γέγραπται γάρ, δτι: « Όσοι δὲ ξλαβον αὐτὸν, ξδοκεν αὐτοῖς ἔξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι τοῖς πατεύοντις εἰς τὸ δικαίον αὐτοῦ. » Εἰ δὲ ἀναιρήσομεν ἀμαδῶς τὸ ἐν ἀποτέξει γενέσθαι τῇ καθ' ήμῶν τὸν ἐκ Πατέρος Θεοῦ Αόγον, τὸν ἐν πᾶσι πρωτεύοντα, κατά τὴν τοῦ

¹ Matth. xix, 4. ² Hebr. xiii, 4. ³ Luc. i, 30-35. ⁴ Joan. i, 13. ⁵ Matth. xxiii, 9. ⁶ Joan. xi, 47. ⁷ Joan. i, 12.

σοφωτάτου Παύλου φωνήν, πρὸς τίνα λοιπὸν μορ-
φούμενοι, γεννητοὶ θεοῦ διὰ Πνεύματος χρηματιοῦ-
μεν τὴμεῖς; τίνα τοῦ πράγματος λαβόντες τὴν ἀπαρ-
χὴν, ἢ καὶ τίνος δλῶς εἰς τὴμδεῖς τέμποντος τὸ ἀξιω-
μα; Φαίνεν ἀν., ὡς γε οἴμαι, καὶ αὐτοὶ· Τοῦ ἐνανθρω-
πήσαντος Λόγου. Είτη πῶς ἔσται τοῦτο ἀληθὲς, εἰ μὴ
αὐτὸς γέγονε σάρξ, τουτέστιν ἀνθρώπως, ίδιον ποιη-
σάμενος σῶμα τὸ ἀνθρώπινον, καθ' ἕκαστον ἀδιάτπε-
στον, ἵνα καὶ αὐτοῦ νοῆται, καὶ [μή] ἐξ ἑπέρου τινός; Πέμψεις γάρ οὕτω καὶ εἰς τὴμδεῖς τῆς υἱοθείας τὴν
χάριν, καὶ γεννητοὶ Πνεύματος τεσμέθα καὶ τὴμεῖς,
ὅτε δὴ τῆς ἀνθρώπου φύσεως ἐν αὐτῷ καὶ πρώτῳ
λαχούσης τοῦτο. Καὶ μοι δοκεῖ τουτοῦ τι καθ' ἐαυτὸν
ἐννεοτήκως, φάναι που καὶ μάλα ὀρθῶς ὁ θεοπέτειος
Παῦλος· « Θεπερ γάρ ἐφαρέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ
χοίκου, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουράνου· »
καὶ τὸν μὲν πρώτον ἀνθρώπων ἐκ γῆς ἕφη χοίκην,
τὸν δὲ δευτέρου ἐξ οὐρανοῦ· « Ἀλλ' οἶος δὲ χοίκως,
τοιοῦτοι καὶ οἱ χοίκοι, φησι, καὶ οἶος δὲ ἐπουράνιος,
τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. » Χοίκοι γάρ ἐσμεν, ὡς
ἐκ χοίκου τοῦ Ἀδὰμ παρεμπεσούσης εἰς τὴμδεῖς τῆς
ἀράς τῆς φθορᾶς, δι' ἣς καὶ δὲ τῆς ἀπερτίας εἰσέδυ
νόμος, δὲν τοῖς μέλεσι τοῖς τῆς σαρκός. Ἐπουράνιοι
δὲ γεγόναμεν, ὡς ἐν Χριστῷ λαβόντες τὸ χρῆμα.
Θεὸς γάρ ὁν φύσει καὶ ἐκ θεοῦ καὶ ἀνωθεν, κατα-
πεφύτηκεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἀσυνήθως τε καὶ
ξένως, γεννητὸς κατὰ σάρχα γεγονὼς τοῦ πνεύματος,
ἵνα ὅγιοι τε καὶ ἀφθαρτοὶ καὶ τὴμεῖς καθ' αὐτὸν
διαμείνωμεν ὡς ἐξ ἀρχῆς καὶ βίης δευτέρας αὐτοῦ,
δηλονότες καταβαινούσης εἰς τὴμδεῖς τῆς χάριτος.

B. Ἀριστα ἔφης.

A. Τίνα δὲ τρόπον καὶ ὡμοιώσθαι φασιν αὐτὸν
κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς, τουτέστιν τὴμδεῖς; ἢ καὶ
τίς δλῶς νοοῖται ἀν δ τὴν ὄμοιωσιν ὑπελθὼν, εἰ μὴ
κατὰ φύσιν ἔτερος ἦν, καὶ οὐκ ἐν γε τοῖς καθ' ἡμᾶς;
Τὸ γάρ γέ τισιν ὄμοιούμενον, εἶναι που πάντως
ἀνάγκη διάφορον παρ' αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐσικὸς αὐτοῖς,
ἔτεροιδες δὲ μᾶλλον, εἴτουν ἔτεροφυές. Ἀνόμοιος
τοῖνυν ὑπάρχων τὴμδεῖς κατὰ φύσιν δὲ Μονογενῆς,
ώμοιώσθαι λέγεται γεγονὼς καθ' ἡμᾶς, τουτέστιν
ἀνθρώπως. Γένοιτο δὲ ἀν τοῦτο καὶ μάλα ὀρθῶς καὶ
μόνως, ἐν ἀποτέξει τῇ καθ' ἡμᾶς, εἰ καὶ παραδόξως,
ἐπ' αὐτοῦ. Θεὸς γάρ ἦν δὲ σαρκούμενος. Ὁμολογεῖσθω
γε μὴν ὡς ἐψύχωτο νεερῶς τὸ ἐνανθὲν αὐτῷ σῶμα.
Οὐ γάρ τοι τὸ κρείττον τῶν ἐν τὴμδεῖς ἀφεῖς, τουτέστι
ψυχὴν, μόνου πεποίηται φειδῶ γηγένου σώματος, ἀλλ'
δμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος προενόησε σοφῶς θεός; ὃν
δὲ Λόγος.

"Οτι δε οὐκ ἥλεισται γεγονὼς ἀνθρώπως καθ'
ἡμᾶς δὲ Λόγος, διαμερήνυκε λέγων δὲ Πνεύματο-
φέρος· « Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερος δὲ σύ-
της, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Καὶ σημαντικὸν μὲν
τοῦ παρφύκτος χρόνου ποιεῖται, τὸ χθές, τοῦ γε
μὴν ἐνετῶτος, τὸ σήμερον, τοῦ δὲ ἐνετῶτος καὶ

A primas obtinet¹, juxta Pauli sapientissimi vocem, ad quem tandem conformati, ex Deo geniti per Spiritum appellabimur, aut quom bujus negotii principem ac caput habebimus? aut quis omnino banc dignitatem in nos transmiserit? Dicent profecto, ut arbitror, etiam ipsi: Verbum incarnatum. Atque quo pacto verum hoc erit, nisi ipsum Verbum factum est caro, hoc est, homo, quippe quod proprium sibi fecerit corpus ea unitate quae divelli nulla ratione queat: ita nimis ut ipsius Verbi censeatur, et non alterius cuiuspiam? Hoc enim pacto etiam in nos transmittet filiationis gratiam, genitique et Spiritu erimus etiam nos, utpote natura humana hoc in ipso et quidem primo consecuta. Ac mihi quidem videtur etiam divinus Paulus, bujuscenodi quidpiam sentiens, alibi ita recte admodum dixisse: « Quemadmodum enim portavimus imaginem terreni, portabimus etiam imaginem cœlestis². » Et primum quidem hominem ex terra, dixit terrenum; secundum vero ex caelo, cœlestem. « Sed qualis terrenus, tales et terreni; et qualis cœlestis, tales et cœlestes. » Terreni enim sumus, utpote transmissa in nos ex terreno Adam maledictione corruptionis, per quam et lex peccati irrepsit, quia et in membris carnis. Cœlestes autem facti sumus, in Christo id consecuti. Deus enim existens natura, et ex Deo atque ex supernis, descendit ad nostra, novo atque inusitato more genitus secundum carnem factus est Spiritus, ut videlicet sancti atque incorruptibiles etiam nos in ipso maneamus ex nos transmissa gratia.

B. Optime dixisti.

A. Quoniam vero pacto etiam similem ipsum factum esse aiunt per omniū fratribus, hoc est, notis? aut quisnam omnino censeatur fuisse is qui similitudinem nostram subiit, nisi secundum naturam diversas erat, et non nobis similis? Quod enim aliquibus simile efficitur, necesse est ut diversum ab iis existiterit, neque simile ipsis, sed potius alterius speciei, sive naturæ. Dissimilis itaque naturæ a nobis existens Unigenitus, similis factus esse dicitur, factus id quod nos, hoc est, homo. Factum autem fuit hoc, et recte admodum ac solenniter in nativitate nostræ simili, tametsi admirabiliter quod ad ipsum attinet. Deus enim erat, qui incarnatus est. Prosternamus utique animatum esse intellectualliter corpus ipsi unitum. Neque enim praestantiore nostri parte, hoc est, unita neglecta, solius terreni corporis cura habita est, sed simul unita et corpori sapienter prospexit Deus existens Verbum.

Quod autem Verbum homo nostri similis factum immutatum non sit, significavit Paulus Spiritu afflatus dicens: « Jesus Christus hodie et huius, ipse et in sæcula; » ac per huius, præteritum tempus indicat; per hodie, præsens; per sæcula vero, præsens et futurum. At si putant se magnum

¹ I Cor. xv, 23. ² Ibid. 49.

aliquid exrogitasse, quod per *heri et hodie*, recentem intelligent, ita contendentes: Qui *heri et hodie* est, quomodo sit etiam in *sæcula?* transferemus et nos interrogationis vim in contrarium: Verbum enim existens in *sæcula*, quo pacto recipiat in se *heri et hodie?* Siquidem est unus Christus, et non est divisus, juxta divini illius Pauli vocem. Scriptum enim est de beato Baptista, quod « Pos tridie videt Jesum venientem ad. se, et dicit: Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Hic est de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat, et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans ». Intelligis itaque quomodo virum vocans, agnumque ipsum appellans, non alium esse dicit qui tollit peccata mundi, et magnam hanc atque immensam divinamque dignitatem ei tribuit. Ante vero ac priorem se factum ait, licet posterior fuerit, ratione nimirum temporis quo secundum carnem natus est. Quamvis enim Emmanuel quatenus homo post illum natus fuit, erat tamen ante omnia *sæcula*, ut Deus. Ejusdem itaque est et recentem esse ratione humanæ naturæ, et æternum, ratione divinæ. Idcirco et præstansissimus ille Petrus, non nudum et absque carne respiciens Verbum, sed quod in carne et sanguine apparuerat, manifestam et certissimam fiduciæ in ipsum professionem edit, dicens: « Tu es Christus Filius Dei vivi ». Cui Christus respondit: « Beatus es, Simon, fili Jonæ, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in cœlis ». At nisi altum revera est mysterium, et Deus erat in carne: homo autem, ut ipsi volunt, filiationem per gratiam consecutus, quomodo indiguit tanto mysterii doctore, adeo ut nemo mortalium discipulo revelarit, sed a Patre ipso id edocetus sit? Quin et discipuli cum illum aliquando in mari obambulantem conspicati essent, attoniti miraculo professionem fiduciæ suæ ediderunt, dicentes: « Vere Filius Dei es ». At si nothus et falsi nominis est, et adventitium ei est quod sit Filius, mendacii illos arguant, quod et jurejurando confirmarunt. Adjequerunt enim, « vere », asseverantes ipsum esse Filium Dei ac Patris.

τὴν φειδηγοίαν, καὶ τοῦτο διμωμοκόσι. Προστεθείσαι γάρ τὸ διαβολικὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.

B. Optime dixisti.

A. Quo pacto autem etiam proprios habet angelos Filius hominis, et splendet in gloria Patris sive cum angelis suis? Et rursus: « Et mittet Filius hominis angelos suos ». Si vero adhuc filium derogant et increduli sunt, cum cum divina gloria adeoque splendida atque eximia dignitate ornatum videant, audient ipsummet dicentem: « Si mibi non creditis, operibus meis credite ». Et rursus: « Si non facio opera Patris mei, ne creda-

μέλλοντος, τὸ εἰς τοὺς αἰῶνας. Εἰ δὲ αἴνονται τι σοφὸν ἐννεονηκέναι, τὸ χθές καὶ σήμερον ἀντὶ τοῦ προσφάτου δεχόμενοι, διατεινόμενοι τε καὶ λέγοντες, « Ο χθές καὶ σήμερον, πῶς ἀν εἶη καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας; μεταστήσομεν καὶ ἡμεῖς; τὴν τῆς ἐρωτήσεως δύναμιν, εἰς τὸ ἔχον ἐναντίως ». Ο γάρ εἰς τοὺς αἰῶνας ὡς Λόγος, πῶς ἀν λάδου τὸ χθές καὶ σήμερον ἐφ' ἑαυτῷ, εἰπερ ἐστὶν εἰς δὲ Χριστὸς, καὶ οὐ μεμέρισται κατὰ τὴν τοῦ θεοπετείου Παύλου φωνὴν. Γέγραπται γοῦν περὶ τοῦ μαχαρίου Βαπτιστοῦ, διτοι: « Τῇ ἐπαύριον βλέπεται τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ λέγει· « Ιδε ὁ Ἀμύνδος τοῦ Θεοῦ, δὲ αἱρών ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, οὗτός εστι περὶ οὐ ἔγω εἰπον». Οπίσσω μου ἐρχεται ἀνήρ, δις ἐμπροσθέν μου γέγονεν, διτοι πρῶτος μού ἐστι, κάγω οὐχ εἰδὼν αὐτὸν, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἱερατὶ, διὰ τοῦτο ἥλθον ἔγω ἐν ὑδατι βαπτίζων. Σύνες οὖν ὅπως ἀνδρα λέγων, καὶ ἀμνὸν ὄνομάζων αὐτὸν, οὐχ ἔτερον εἶναι φησι τὸν αἱρόντα τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἔξασιν ἀληθῶς καὶ θεοπρεπὲς ἀξίωμα προσενέμεται αὐτῷ. Εμπροσθεν δὲ καὶ πρῶτον γενέσθαι φησιν αὐτοῦ, καίτοι κατόπιν γενόμενον, κατὰ γέ φημι τὸν τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως χρόνον. Εἰ γάρ ἐστιν διγενῆς καθὸ δινθρωπος δὲ Ἐμμανουὴλ, ἀλλ' ἦν πρὸ παντὸς αἰώνος ὡς Θεός. Αὐτοῦ τοιχαροῦν καὶ τὸ πρόσωπον ἀνθρωπίνως, καὶ τὸ ἀΐδον θεῖκῶς, ταῦτη τοι καὶ διανάριτος Πέτρος, οὐ γυμνὸν, οὐδὲ ἀστρον καταθεώμενον τὸν Αὔγον, ἀλλ' ἐν σαρκὶ καὶ αἷματι πεφηνότα, σαφῶς τε καὶ ἀπλανῶς τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως τὴν ἀπόδοσιν ἐποιείτο, λέγων. « Εἴ εἰ δὲ Χριστὸς, δὲ Γίδες τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος » Ἀκήκο δὲ πρὸς τοῦτο· « Μακάριος εἰ, Σίμων, Βάρι Ιωνᾶ, διτοι σάρκα καὶ αἷμα οὐχ ἀπεκάλυψε σοι, ἀλλ' δὲ Πατήρ μου, δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ». Ἀλλ' εἰ μὴ βαθὺ τὸ μυστήριον, καὶ Θεὸς ἦν σαρκί, δινθρωπος δὲ κατ' αὐτοὺς, χάριτι τὴν οὐσίασιν ἔχων, πῶς ἀν ἐδειθή τοσούτου μυσταγωγοῦ, ὡς μηδένα μὲν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀποκαλύψαι τῷ μαθητῇ, παιδευτήν δὲ πρὸ τοῦτο λαχεῖν αὐτὸν τὸν Πατέρα; Καὶ μήν καὶ οἱ θεοπέται μαθηταὶ, διαθέντα ποτὲ τῆς θαλάττης τὰ νῦν τὰ βλέποντες, κατατεθῆπεσσαν μὲν τὴν θεοπιάν, ὡμολόγουν δὲ τὴν πίστιν, λέγοντες· « Διληθῶς Θεοῦ Γίδες εἰ, « Ἀλλ' εἰ νόθος ἐστὶ καὶ φειδῶνυμος, καὶ εἰσποιητὸν ἔχει τὸ εἶναι Γίδες, ἐγκαλείτωσαν αὐτοῖς

B. Αριστα ἔφης.

A. Πῶς δὲ καὶ ίδιους ἔχει τοὺς ἀγγέλους? Γίδες τοῦ ἀνθρώπου, διαπρέπει δὲ καὶ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, Καὶ πάλιν· « Καὶ ἀποστελεῖ δὲ Γίδες τεῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους; αὐτοῦ ». Εἰ δὲ καὶ ἀπιστοῦντις εἰτε, καὶ δόξῃ θεοπρεπεῖ καὶ τοῖς οὐτώ λαμπροῖς καὶ ὑπερτάτοις ἀξιώμασιν δρῶντες καταστεμένον, ἀκούσονται λέγοντος αὐτοῦ· « Εἰ ἐμοὶ οὐ πιστεύετε, τοῖς Ἐργοῖς μου πιστεύετε. Καὶ πάλιν· « Εἰ οὐ πιστεῖτε τὰ Ἐργα τοῦ

— ¹ Joan. i, 29-31. ² Matth. xvi, 16, 17. ³ Matth. xiv, 33. ⁴ Matth. xvi, 27. ⁵ Matth. xiii, 41.

* Joan. x, 58.

Πατρός μου, μή πιστεύετε μοι. Εἰ δὲ ποιῶ, καὶ τὸ μὴ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε. » Τὸ γάρ ἐν ἀνθρώπῳ βλέπειν τῆς ἀφράστου δόξης τὴν ὑπεροχήν, οὐχ ὡς ἀλλοτρίαν μᾶλλον ἥγουν ἐν χάριτος μέρει προσπεποιημένην, ἀλλ' ἰδίαν αὐτοῦ, πῶς οὐκ ἀναπεισεῖς, διτὶ Θεός ἦν ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς, καὶ Υἱὸς ἀληθῶς τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ;

B. Ἐαυτοῦ, φησι, τοὺς ἀγγέλους εἶναι διεῖχυροστο, καὶ τῶνδε τῶν σημείων τέγονεν ἀποτελεστής, ἐνοικοῦντος αὐτῷ τοῦ Λόγου, δόξαν δὲ τὴν ἰδίαν αὐτῷ καὶ τῷ ἐνεργεῖ ἐκνενεμηκότος. Γέγραπται γάρ, διτὶ εἰς Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματις ἀγίῳ καὶ δυνάμει, δις διῆλθεν εὐεργετῶν, καὶ λωμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου. » Κεχρισμένος οὖν καὶ δυνάμεις καὶ Πνεύματι, τερατουργός ἦν.

Φησὶν δὲ πάντοφος Παῦλος: « Ἀλλ' ἡμῖν εἰς Θεὸς διατήρη, ἐξ εὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. » Πώς οὖν, εἰπε μοι, δι' ἀνθρώπου τὰ πάντα; ἀνθρότου δὲ καὶ ἀμέσως ὡς Υἱὸς Πατρὸς συντάπτεται, μεσολαβοῦντος οὐδενός; Εἰτα διτοι ποτὲ τὸν Μονογενὴν θήσομεν εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον ἀναβιδάζοντες τὸν ἀνθρώπον, καὶ τούτῳ, καθά της φησιν, ἐνεργούμενον παρ' αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτὸν τομάχενον; « Άρ' οὐκ ἐκβέβηκε τὸ εἰδός διάλογος αὐτοῖς; οὐκ ἔξω φέρεται σκοποῦ, καὶ ὡς τῆς ἀληθείας ὀλοτρόπως ἡμαρτηκώς; γελῶτο διὸ ἐνδίκως;

B. Ἀνθρωπός, φησιν, δοῦ Θεοῦ Λόγος ὡνόμασται κατὰ τοιόνδε τινὰ τρόπον. « Οὐσιερός γάρ διὰ παρ' αὐτοῦ ληζθεὶς ἀνθρώπος, ἐγεννήθη μὲν ἐν Βηθλεέμ τῆς Τιουδαίας, εἰργται δὲ Ναζωραῖος, διὰ τὸ οἰκησαι τὴν Ναζαρέτ, οὗτος καὶ οὗ Θεός Λόγος, ἀνθρωπός ὄντορεται, διὰ τὸ κατοικῆσαι ἐν ἀνθρώπῳ.

A. « Οἱ φρενὸς γρασοπρεποῦς, καὶ νοῦ παρειμένου, καὶ βιτταρίζειν εἰδότος, καὶ ἔτερον οὐδέν. Ἐκνήψας, οἱ μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν, ἐπιφωνεῖται τις τοῖς διεναντίαις, τί παραδιάσθε τάληθες, καὶ τῶν θείων δογμάτων τὴν δύναμιν παρευθύνοντες, ἔξω φέρεσθε τρίβου τῆς βασιλικῆς; Γέγονε γάρ, ὡς ξοικεν, οὐκ ἔτι μὲν σάρξ διάλογος κατὰ τὰς Γραφὰς, ἀνθρωποποιίτης δὲ μᾶλλον, καὶ ἦν ἀχόλουθον αὐτὸν ἀνθρωπίον μᾶλλον, οὐκ ἀνθρώπον ὄντομάσεσθαι, καθάπερ ἀμέλει καὶ διὰ κατοικήσας τὴν Ναζαρέτ, Ναζωραῖος ὡνόμασται, καὶ οὐ Ναζαρέτ. Εἰργεται δὲ, οἶμαι, παντελῶς οὐδὲν, εἰπερ εὖ ἔχειν οἰονται τὸ σφίσιον αὐτοῖς ἀσυνέτως ἐξευρημένον, ἀνθρώπον ὄντομάσεσθαι σὺν Υἱῷ τὸν Πατέρα καὶ προσέτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Κατοικεῖ γάρ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ Πνεύματος, τῆς ἀγίας τε καὶ ὄμοιοιου Τριάδος τὸ πλήρωμα. Καὶ γοῦν διὰ Παῦλος φησιν: « Οὐκ οἴδατε διτὶ ναὸς Θεοῦ ἔστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ ἐν ὑμῖν; » Καὶ μήν καὶ αὐτὸς διὰ Χριστὸς, « Εάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ διὰ Πατήρα μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ ἔλευσθε, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα. »

¹ Ιωαν. ι, 37. ² Αct. ι, 38. ³ I Cor. viii, 6. ⁴ Ματθ. ιι, 5. ⁵ Λuc. ιι, 51. ⁶ I Cor. ιι, 16. ⁷ Ιωαν. xiv, 23.

A. tis mihi. Sed si facio, et si mihi non creditis, ope-ribus meis credite ¹. » Cum enim ineffabilis gloria excellentia in homine cernatur, non ut aliena ab ipso aut per gratiam collata, sed propria ipsius, quomodo non persuadeat nobis quod Deus erat in forma nostræ simili et Filius vere supremi Dei?

B. Suos, inquietunt, angelos esse dixit, et miracula edidit, ob inhabitans in se Verbum, gloriam suam et viam atque efficaciam ipsi tribuens. Scriptum est enim: « Jesum Nazarenum, unxit ipsum Deus Spiritu sancto et virtute, et transivit juvans et sanans omnes obsessos a diabolo ². » Uncus itaque virtute et Spiritu, miracula edebat.

B

Ait sapientissimus Paulus: « Sed nobis unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos ex ipso: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum ³. » Quomodo igitur, obsecro, per hominem sunt omnia? qunam vero ob eam-sam immediate ut Filius Patri adjungitur, ne-mine interveniente? deinde ubinam tandem Unigenitum collocabimus, si hominem in Ipsiū locum evenimus; et quidem, ut ipsi volunt, vi ac virtute ab ipso insignitus, gloriaque per ipsum affectum? Anne tibi illorum rationes absurdæ et a scopo aber-rantes, atque adeo a veritate prorsus alienæ, risu merito excipienda videntur?

B. Verbum Dei, inquietunt, vocatur homo, hujus-cemodi quadam ratione. Quemadmodum enim homo qui ab ipso assumptus est natus quidem est in Bethlehem Iudeæ ⁴: dictus autem est Nazareus, quod in Nazareth habitatet ⁵; ita et Deus Verbum vocatur homo, quia inhabitat in homine.

A. O anilia commenta, merasque nugas, verba, voces prætereaque nihil! Vigilate, temulenti, ex vino vestro, merito quis hereticis occlamet. Quid veritati vim infertis? et divinorum dogmatum virtutem subvertentes, a via regia deflectitis? Neque enim, ut videtur, Verbum caro factum est, sed potius ἀνθρωποποιίτης, hoc est, hominis incola, et conveniens fuerit illum non hominem sed humanum vocare: quemadmodum et qui Nazareth inhabitavit Nazarenus dictus est, non Nazareth. Quinimo nihil prorsus obstiterit, si conimentum illorum verum est, hominem vocari una cum Filio etiam Patrem et Spiritum sanctum. Habitabit enim in nobis per Spiritum, sanctæ et consubstantialis Trinitatis plenitudo. Unde et Paulus inquit: « An nescitis quod templum Dei estis, et Spiritus Dei inhabitat in vobis ⁶? » Quin et ipsemet Christus: « Si quis amat me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et veniemus, ac mansio-nem apud eum faciemus ⁷. » Ceterum Pater nulla ratione dictus est homo, ut nec Spiritus sanctus, quia in nobis habitarunt. Sed irrident isti incarna-

tionis mysterium adeo recta atque veneranda Ecclesiæ dogmata ad absurdum deterquentes. At nostra rursum procedat oratio, omissis illorum deliriis. Si enim ideo miracula edidit, quia Verbum in ipso erat, unum aliquem sanctorum prophetarum ipsum esse statuunt. Nam et miracula per manus prophetarum edidit. Si vero in his Filium statuunt, propheticæ sive apostolicæ conditionis ipsum faciunt. ἄγιων προφητῶν φασιν αὐτὸν. Ἐνήργηκε γάρ διὰ χειρὸς ἀγίων τὰς θεοσημιάς. Εἰ δὲ ἐν τούτοις εἴναι φασι τὸν Υἱόν, ἐν προφητικοῖς αὐτὸν ἤγουν ἀποστολικοῖς καταχομένοις μέτροις.

B. Nonne enim, inquit, dictus est propheta et apostolus? Neque enim falleris.

A. Moyses quidem dixit iis qui erant ex sanguine Israel: « Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester ex fratribus vestris, sicut me ». Quin et divinus Paulus scribit: « Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, considerate apostolūm et pontificem confessoriū nostrā Jesum ». ¹

Quoniamdmodum vero cum sit natura Deus, et vere Dominus, formam servi accepit, utpote in ea natus, et nostra assumpsit: ita quoque et propheticæ spiritum dedit, et apostolus constituens, et pontifices creans, factus est per omnia similis fratribus. Ita enim voratus est et propheta, et apostolus, et pontifex.

B. Ceterum, ut etiam deit ipsum esse prophetam, non tanquam unum ex prophetis factam dicunt, sed potius longe illos superare. Hi enim certam ac definitam pro eo ac viam suit Deo gratiam consecuti sunt, et quæ in tempore ipsis accidit: hic vero plenus erat Deitatis etiam ex ipso statim nativitate. Aderat enim ipsi Deus existens Verbum.

A. Ergo quantitate gratiæ, et longiori tempore superavit Christus eos qui ante ipsum existierunt sanctos prophetas: atque hoc est in ipso existitum. Propositum vero est inquirere, num propheta omnino fuerit, non autem an major aut minor, aut superior: ita ut in eo quod sit propheta, et quod non exceedat nostram conditionem, humilitas ejus consistat, tametsi illi ab initio existisse censematur, sicut et divinus Baptista, de quo dicit beatus angelus: « Et Spiritu sancto replebitur adhuc in utero matris sue ». Deinde quomodo hic quidem erat servus, ille vero Dominica dignitate illustris? Ac de seipso beatus Joannes ita ait: « Qui ex terra est, terrena loquitur; » de Emmanuele vero: « Qui ex supernis venit, supra omnes est ». ²

B. Atqui dixerint fortasse et supernis, et supra omnes esse Verbum ex Deo Patre genitum; venerantur autem illi tribuere humana, ne ipsum injuria afficeret, gloriandumque ipsius immunituero videantur. Iudei contendunt ipsum assumere hominem, eumque sibi conjungere, in quem cadant et de quo continentur hominis proprietates; ita ut Verbi ipsius natura nullum omnino detrimentum accipiat.

Aliunt itaque Christum sanctificatum a Patre.

¹ Deut. xviii, 18. ² Hebr. iii, 1. ³ Luc. i, 45.

Α' Άλλ' εἰρηται μὲν οὐδεμῶς ἀνθρωπος δ Πατήρ, οὔτε μὴν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, διὰ τὸ κατοικεῖν ἐν ἡμῖν. Γελῶσι δὲ οὗτοι τῆς ἑνανθρωπήσεως τὸ μυστήριον, περιτρέποντες εἰς τὸ ἀπηχὲς τὰ οὖτας ὅρθα καὶ ἀξιάκουστα τῆς Ἐκκλησίας δόγματα. Πλὴν ἵτω πάλιν ἡμῖν κατὰ ροῦν δ λόγος, τοῖς ἔκεινων ἐμετοῖς τὸ χαριτέν εἰπών. Εἰ γάρ, ἐπειπερ δην δ Λόγος ἐν αὐτῷ, σημείων γέγονεν ἀποτελεστής, ἵνα που τάχα τῶν φασι τὸν Υἱόν, ἐν προφητικοῖς αὐτὸν ἤγουν ἀποστολικοῖς καταχομένοις μέτροις.

B. Οὐ γάρ εἰρηται, φασὶ, προφήτης καὶ ἀπόστολος; οὐκ ἀν διαφέύσαιο.

A. Ο Μωϋσῆς μὲν ἔφη τοῖς ἐξ αἰματος Ἰσραὴλ: « Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος δ Θεός ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ως ἐμέ. » Γέγραψε δὲ καὶ δ Θετπέσιος Παῦλος: « Όστε, ἀδελφοί ἄγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὀμοιογίας ἡμῶν Ἰησοῦν. »

« Οὐσπερ δὲ Θεὸς ὁν φύσει καὶ Κύριος ἀληθῶς; Ελαῦ δούλου μερφήν, καὶ ἐν αὐτῇ γεγονός, καὶ ἐν προσλήψει τῶν καθ' ἡμᾶς, οὕτω καὶ τῆς προφητείας; τὸ Πνεῦμα διδοὺς, ως ἐμέ. » Επειπερ δὲ καὶ δ Θετπέσιος Ιερουργοῦς, δομούμηθη κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς· ὧνομάσθη γάρ οὕτω, καὶ προφήτης, καὶ ἀπόστολος, καὶ ἀρχιερεύς.

B. Αλλ' εἰ καὶ δολεν αὐτὸν εἶναι προφήτην, οὐχ ως ἕνα τῶν προφητῶν γενέσθαι φασὶν, ὑπερκείσθαι δὲ μᾶλλον πολὺ τὰ ἔκεινων. Οἱ μὲν γάρ, μεμετρημένην κατὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἐσχήκασι χάριν, καὶ ἐν χρόνῳ προσγενομένην αὐτοῖς; δὲ πλήρης δην τῆς θεότητος, καὶ ἐξ αὐτῆς εὐθύς τῆς γεννήσεως· συνῆν γάρ αὐτῷ Θεὸς ὁν δ Λόγος.

A. Οὐκοῦν ἐν ποσθτητι χάριτος, καὶ ἐν μήκει καιροῦ πεπλεονέκτηκεν δ Χριστὸς, τοὺς πρὸ αὐτοῦ γεγονότας ἀγίους προφήτας, καὶ τοῦτό ἐστιν ἐν αὐτῷ τὸ ἔξαίρετον. Πρόκειται δὲ πολυπραγμονεῖν, εἰ προφήτης δλως, καὶ οὕτι που τὸ μᾶλλον ἢ τὸ μεῖον ἔχων, ἢ καὶ ὑπερκείμενος, ως ἐν τῷ εἶναι προφήτην, καὶ τῷ μή πέρα μέτρου τοῦ καθ' ἡμᾶς, τὸ σμικροπρεπές ἐστιν αὐτῷ, καὶ εἰ ἀπαρχῆς νοοῦτο τοῦτο ὑπάρχων, καθέπερ ἀμέλει καὶ δ θαυμάσιος Βαπτιστής περὶ εὑ φρον δ μακάριος ἀγγελος· « Καὶ Πνεύματος ἀγίου πλησθήσεται ἐτι ἐκ τοιλαίς μητρὸς αὐτοῦ. » Είτα πῶς δὲ μὲν ἦν οἰκέτης, δ δὲ τοῖς δεσποτικοῖς ἀξιώμασιν ἐναβρύνεται; Καὶ ἐαυτοῦ μὲν πέρι, φησιν δ μακάριος Ἰωάννης· « Ό ὁν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ. » Ηερὶ δέ γε τοῦ Ἐκμανουσῆλ· « Ό ἀνοθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστι. »

B. Καίτοι φαίται δὲ ίως, ἀνωθέν τε εἶναι, καὶ μὴν καὶ ἐπάνω πάντων, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πεφρότα Λόγον, δεδιαστε δὲ προσέμενιν αὐτῷ τὰ ἀνθρώπινα, μή δρα πως ἀδικοῖτο δι' αὐτῶν, καὶ καταχομέζοτο πρὸς τὸ δυσκλεές. Ταύτῃ τοι διατείνονται λαβεῖν αὐτὸν ἀνθρώπον, ἐαυτῷ τε τοῦτον συνάφαι, περὶ δὲ ἀν γένοιτο τε καὶ λέγοιτο τὰ ἀνθρώπινα. « Εσται δὲ δλως εἰς τὴν αὐτοῦ τοῦ Λόγου φύσιν, τὸ βλάστον οὐδέν. »

Φασὶ τοιγαροῦν, Χριστὸν τῇ γένεσιν παρὰ τοῦ Πατρὸς Ιωάννη, 51.

τρός· γέγραπται γάρ, ὅτι καὶ Ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης λέγον· διὰ Γεθέαμα τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτὸν, καὶ γῶν οὐκ εἶδον αὐτὸν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἰπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαίνον καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ. Καὶ γῶν ἐώρακα καὶ μεμαρτύρηκα, ὅτι οὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Γέγραψε δὲ καὶ ὁ Παῦλος περὶ αὐτοῦ· « Ο τε γάρ ἀγίαζων καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς; πάντες. » Ἀγιασθεὶς γάρ ἡκιστά γε Θεὸς ὧν δὲ Λόγος καὶ ἄγιος κατὰ φύσιν. Λείπεται δὴ οὖν ἡγιάσθαι λέγειν τὸν ληφθέντα παρ' αὐτοῦ κατὰ συνάρτησιν ἀνθρώπων.

A. Εἴτα πῶς ὁ βεβαπτισμένος, καὶ τὴν ἐμφανῆ τοῦ Πνεύματος λαβὼν καταφοίτησιν, ἐν ἀγίῳ βαπτίζει Πνεύματι, καὶ τὰ μόνη πρέποντα καὶ δικάστα τῇ Θείᾳ φύσει πληροῖ; Χορηγὸς γάρ ἐστιν ἀγιασμοῦ, καὶ τούτο δεικνὺς, ὡς ἔσιν ἀγαθὸν ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος, σωματικῶς, ἐνέψυστε τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἀγίου· ἐν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἀκαρτίας, ἐξίενται· ἐν τινῶν κρατήτε, κεχράτηται. » Πῶς δὲ τὸν ἡγιασμένον ἐναργέστατα καταδεικνὺς ὁ Θεοπότεος Βαπτιστής, μεμαρτύρηκεν, διὰ Οὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, μναδικῶς καὶ ἐνάρθρως; « Εδει· γάρ δυτα τῆς ὑφ' ἡλίῳ μισταγωγὸν, εἰ πατέρον δυτα παρά γε τὸν ἀληθῶς Υἱὸν ἡπίστατο, κατασημάνω τὸ ἀληθές, λέγοντα σαφῶς, Οὐτός ἐστιν, δη κατὰ συνάρτησιν τὴν πρᾶς ἐδν φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱὸν, δέσιτε καὶ χάρατε γεγονός Υἱός· ἀλλ' οὐδὲν μὲν ἔφη τοιούτον, ἔνα δὲ καὶ τὸν αὐτὸν δυτα γινώσκων, καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, καὶ ἐκ σπέρματος τοῦ Δασιδ κατὰ σάρκα, ἀγιασθῆναι μὲν φησι, καθδ. ἀνθρωπος, ἀγιάζειν δὲ αὐτόν, καθδ. νοεῖται Θεός. » Ήν γάρ, ὡς ἔφην, ἐν αὐτῷ τοῦτο κάκεινο. Εἰ μὲν οὖν οὐδὲν γέγονεν ἀνθρωπος, εἰ μή γεγέννηται κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς, ἀποσθοῦμεν αὐτοῦ τὰ ἀνθρώπια. Εἰ δὲ ἀληθές, δητε καθεῖται ἐαυτὸν εἰς κάνωνιν γέγονε καὶ ήμεις, ἀνθότου τὰ δι' ὧν διν νοοῦτο κακενωμένος, ἀφιστᾶσιν αὐτοῦ, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ εὔτεχνος ἀδυολότατα παραλύοντες;

B. Έὰν οὖν λέγηται, καὶ δόξαν λαβεῖν, καὶ γενέσιαι Κύριος, ὑψωθῆναι τε παρὰ τοῦ Πατρὸς, καταστῆναι δὲ καὶ βασιλεὺς, ἀνάφεις δρα καὶ ταῦτα τῷ Θεῷ Λόγῳ, καὶ οὐ πάντη τε καὶ πάντως ἀδικήσεις αὐτοῦ τὴν δόξαν;

A. Ότι μὲν οὖν, δόξης τε καὶ βασιλείας καὶ κυριάτητος ἀληθούς, ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου μεμέστωται φύσις, πῶς ἀν ἐνδοιάστει τις; ἀφαρδτως δὲ διὰ καὶ ἐν ὑψώμασι νοεῖται τοῖς Θεοπερεπεστάτοις; ἐπειδὴ δὲ πέφηνεν ἀνθρωπος, φ' πάντα ἐτὶ δοτά καὶ εἰσεχριμένα, ταῦτη τοι πλήρης ὑπάρχων καὶ ἐξ ἴδιου πληρώματος πᾶς διδούς, ἀνθρωπίνως δέχεται, τὴν ἡμῶν πτωγείαν οἰκειούμενος, καὶ ἦν ἀηθές τε καὶ ξένος ἐν Χριστῷ τῷ παράδοξον, ἐν οἰκειούχη μορφῇ, κυριάτης,

A Scriptum est enim: « Et testimonium perhibet Joannes, dicens: Vidi Spiritum descendenteum quasi columbam de celo, et mansit super eum, et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendenter, et manenter super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, et testimonium perhibui quia hic est Filius Dei¹. » Quin et Paulus de ipso scripsit: « Sanctificans enim et sanctificati ex uno omnes². » Neque enim Verbum, cum sit Deus, et ex sua natura sanctius, sanctificatum fuit. Superest igitur sanctificatum fuisse hominem quem per conjunctionem assumpsit.

A. Atqui quomodo is qui baptizatus est, et in quem Spiritus manifeste descendit, in sancto Spiritu baptizat, eaque præstat quæ soli divinae naturæ sunt propria? Sanctificationem enim largitur atque suppeditat. Quod quidem demonstrans Verbum proprium suum bonum esse, inspiravit sanctis apostolis, dicens: « Acripote Spiritum sanctum: quorumcunque remiseritis peccata, remittuntur: quorumcunque restringeritis, retenta sunt³. » Quo pacto autem sanctificatum manifestissime ostendens divinus Baptista, testatus est, quod hic sit Filius Dei, singulariter ac solus? Oportebat enim hanc orbis terrarum doctorem, si modo alium a vero Filio cognoscebat, rei veritatem explicare, aperte que dicere: Hic est qui ratione conjunctionis cum eo qui natura ac vere Filius est, beneficio et gratia factus est Filius. Ceterum nihil hujusmodi dixit: sed unum aliquo euodem esse sciens, et ex Deo Patre Verbum, et ex semine David secundum carnem, sanctificatum quidem ait, quatenus homo est; ac rursus sanctificare, quatenus est Deus. Erat enim, ut dixi, et hoc et illud. Si ergo non est factus homo, si non natus est ex muliere secundum carnem, aequaliter ab ipso humanæ naturæ proprietates. At si verum est quod se demiserit ad exinanitionem, et factus sit nostri similis, quamobrem ea per quæ exinanitionem subiit, ipsi detrahunt administrationis in carne artificium imperitissime convellentes?

B. Si ergo dicatur etiam gloriam accepisse, et factus est Dominus, aliquo exaltatus esse a Patre, declaratusque esse rex, ascribesne etiam hæc Deo Verbo circa ullam gloriæ ipsius immunitationem?

A. Quod quidem Dei Verbi natura omni gloria et regno atque dominatione vera reserta sit, quonam pacto enipiam dubium esse queat, quodque divina dignitas convenienter ei tribuatur? Cum vero factus est homo, cui omnia sunt data atque ascititia, ea ratione tametsi omnibus abundet, et ex sua plenitudine omnibus impariatur, humano more accipit, mortuumque est et insauditum in Christo mirabilem, in servili forma, dominatio; in humana

¹ Joan. i, 32-34. ² Hebr. ii, 11. ³ Joan. xx, 22-23.

Tenuitate, gloria divina, et regia dignitas in servitute, quantum ad humanæ naturæ conditionem attinet; et humilitas summa eminentia prædicta. Factus est enim homo Unigenitus, non ut in exinanitione permaneat, sed ut accipiens eum ea ejus proprietates; Deus tamen naturaliter esse etiam hoc pacto intelligatur, hominisque naturam in seipso illustrat, sacrarum ac divinarum dignitatum participem ipsam declarans. Nam et sancti Filium, etiam postquam factus est homo, gloriam Dei ac Patris, et regem ac Dominum appellant. Isaías enim ita ait: « Sicut homo vindemiat oleam, ita vindemiant eos, et quando cessaverit vindemiam, isti voce clamabunt. Qui vero reliqui fuerint super terram, exsultabunt cum gloria Domini ». » Et rursus alius quidam e sanctis: « Illuminare, inquit, Jerusalem. Venit enim lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebrae operient terram, et caligo populos: super te autem orietur Dominus, et gloria ejus in te videbitur ». » Et Jacobus ejus discipulus: « Fratres, inquit, nolite in personarum, acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi glorie ». » Petrus vero: « Si exprobramini in Christo, beati eritis, quoniam quod est honoris glorie et virtutis Dei, et qui est ejus Spiritus super vos requiescat ». »

Sufficiunt jam hæc. Cæterum hoc mibi diccas velim, quomodo intelligendum sit illud de Christo scriptum: « Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum qui possit ipsum salvum facere a morte cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia. Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex iis quæ passus est, obedientiam. Et consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ ». » Adjiciam vero dictis etiam illud: « Deus meus, Deus mens, quare me dereliquisti ? » Aliena enim hæc esse dicunt a Deo Verbo, atque ego quidem dignitate ipsius aliquæ excellentia longe inferiora ea esse judicaverim.

A. Quin et ego ipse facile intelligo hæc non convenire Verbo genito ex Deo Patre, si illud ab administratione in carne removamus, neque admittamus id quod Scriptura testatur, quod nimirum factus sit caro. Cum vero hoc firmiter teneamus et dubitatio hac in re cum impietate sit conjuncta, incarnationis mysterium quantum fieri potest perpendamus. Apparuit itaque nobis Verbum ex Deo in forma nostræ simili, innumeris modis humanam naturam juvans, optimeque nobis demonstrans viam quæ ad optimæ quæque ducit. Necesse haque erat ut diceremus, cum tentatio invadit eos qui ob dilectionem Dei periclitantur, quales oporteat esse eos qui laudabilem alique eximiama vitam instituerent velint: utrum ad ignaviam

A èn ἀνθρωπίνη σμικροπρεπείᾳ, δόξα θεοπρεπῆς, καὶ βασιλείας αὐχήμασιν ἐστεφνωμένον, τὸ ὑπὸ ζυγίῳ, τὸ γέ ἥκον εἰς ἀνθρωπότητος μέτρον, καὶ ἐν ὑπεράταις ὑπεροχαῖς, τὸ ταπεινόν. Γέγονε γάρ ἀνθρωπὸς ἡ Μονογενὴς, οὐχ ἵνα τοῖς τῆς κενώσεως ἐναπομεινῇ μέτροις, ἀλλ’ ἵνα λαδῶν σὺν αὐτῇ τὰ αὐτῆς, Θεὸς ὁν φύει, καὶ οὕτω γνωρίζεται, καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασεμνύῃ φύσιν ἐφ’ ἑαυτῷ, μέτοχον αὐτῆς ἀποφήνας ἱερῶν καὶ θεων ἀξιωμάτων· εὐρήσουεν δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄγιους, δόξαν δινομάζοντας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ μέντοι καὶ βασιλέα, καὶ προστέτι Κύριον, τὸν Γίδν, καὶ δὲ γέγονεν ἀνθρωπὸς. Ἡσαΐς μὲν γάρ ὕδε πῃ φησίν: « Οὐ τρόπον ἐὰν ἀνθρωπὸς καλαμᾶται ἐλαῖαν, οὕτω καλαμῆσονται αὐτοὶς, καὶ ἐὰν παύσηται: δὲ τρυγητός, οὗτοι φωνῇ βοήσονται: οἱ δὲ καταλειφθέντες ἐπὶ τῆς γῆς, εὑφρανθήσονται ἄμα τῇ δόξῃ Κυρίου ». » Καὶ πάλιν ἔτερος τῶν ἀγίων, « Φωτίζου, φησίν, Ἱερουσαλήμ» ἥκει γάρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκεν. Ἰδοὺ σκότος καὶ γνήσος καλύψει: γῆν, ἐπὶ δὲ σὲ φανήσεται Κύριος, καὶ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ὅφθήσεται. » Ἰάκωβος γε μήν δὲ αὐτοῦ μαθητής, « Ἀδελφοί, φησί, μή ἐν προσωποληψίαις ἔχετε τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς δόξης ». » Πέτρος δὲ αὖ δ θεοπέσσιος, « Εἴ δινειδίσεσθε ἐν Χριστῷ, μακάριοι ἔστε τῇ δόξῃ, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἐφ’ ὑμᾶς ἀναπέπτωται. »

« Άλις μὲν δὴ τῶν τοιούτων ἡμῖν, ὁ γενναῖος. Φράξε δὲ δπῶς πρὸς ἡμῶν τοιούτους πρέπει τὸ περὶ Χριστοῦ γεγραμμένον, « Ό; ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, δεήσεις τε καὶ ἰκετηρίας πρὸς ὃν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, μετὰ κραυγῆς ἴσχυρᾶς καὶ δακρύων προσενέγκας, καὶ εἰσακούσθεις ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, καίπερ ὅν Γῆς, ἔμαθεν, ἀφ’ ὧν ἐπαθε, τὴν ὑπακοήν, καὶ τελειωθεῖς, ἐγένετο τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ αἴτιος σωτηρίας ἀκαταλύτου ». προσεποίων δὲ κάκεινο οἵς ἐφην, τὸ, « Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες? » Ἀπεισκότα γάρ εἶναι φασὶ τὰ τοιάδε τῷ Θεῷ Λόγῳ, καὶ ἡττήσθαι πολὺ τῆς ἐνούσης ὑπεροχῆς αὐτῷ φαίνεται.

A. « Ἰστὶ μι καὶ αὐτὸς ἐγὼ, μή ἀν ἀρμόσαι ταῦτα τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φῦνται Λόγῳ, ἐξωθέντος τοῦ τρόπου τῆς οἰκονομίας, καὶ οὐκ εἰσδεχθέντος πρὸς ἡμῶν τοῦ, δι: γέγονε σάρξ κατὰ τὰς Γραφάς. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοῦτο διεργρείσμεθα, καὶ τὸ ἐνδαιζειν δλῶς δυσσεβείας ἔχει γραφήν, φέρε τῆς οἰκονομίας τὸ βάθος, ὡς ἔνι, κατασκεπτώμεθα. Ἐπέφανε τούννυν ἡμῖν ἐν εἶδει τῷ καθ’ ἡμᾶς δὲ ἐκ Κυρίου Πατρὸς Λόγος, κατὰ μυρίους δσους δησησαν τρόπους τὰ ἀνθρωπίνα, καὶ καταδεῖξων εῦ μάλα τὴν εἰς πᾶν διτοῦν τῶν τεθαυμασμένων ἀποκομίζουσαν τρίθον. » Ήν οὖν ἀναγκαῖον ἀναμαθεῖν, πειρασμοῦ καταθέντος τούς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἐνεκα κινδυνεύοντας, δποιους τινὰς εἶναι χρή τοὺς τὴν εὔκλειδα καὶ ἐξαρτεῖν καὶ ζωὴν κατορθοῦν δημη-

¹ Isa. xxiv, 13, 14. ² Isa. lx, 1, 2. ³ Jac. ii, 1. ⁴ I Petr. iv, 14. ⁵ Hebr. v, 7 9. ⁶ Psal. xi, 1; Matth. xxvii, 46.

νους, πότερα μεθιεμένους καὶ ἀναπίπτοντας εἰς τὸ διάθυμον, καὶ οὐκ ἐν καιρῷ τρυφῶντας καὶ εύρυνομένους εἰς εὐθυμίαν, ἢ συντεινομένους εἰς λιτάς, καὶ δεδαχρυμένους ὅρᾶσθαι τῷ σώκοντι, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ διψόντας ἐπικουρίαν, καὶ μέντοι καὶ εὐανδρίαν, εἰπερ ἔδοιτο καὶ παθεῖν ἡμᾶς. Ἐδει τε πρὸς τούτοις εἰδέναι χρησίμως, ὅποι ποτὲ ἄρα τὸ τῆς ὑπακοῆς διέξεισι πέρας, καὶ διὰ ποίων ἔρχεται γερῶν, ὅσος τε καὶ οἷος τῆς ὑπομονῆς διατοθός. Γέγονε τοίνυν ὑποτύπωτις τῶν τοιούτων ἡμῖν ὁ Χριστὸς, καὶ πρός γε τοῦτο ἡμᾶς ἐμπαδοὶ λέγων ὁ θεσπέστος Πέτρος· « Ποιὸν γάρ κλέος, εἰ ἀμαρτάνοντες καὶ καλαφιζόμενοι ὑπομένετε; Ἄλλ᾽ εἰ ἀγαθοποιούντες ὑπομένετε, τούτῳ χάρις παρὰ Θεῷ, ὅτι καὶ Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ὑμῶν, ὑμέν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν, ἵνα ἐπακολουθήσητε τοῖς ἔχοντιν αὐτοῦ. » Οὐκοῦν, οὐ γυμνῆς ὣν ἔτι καὶ τῶν τῆς κενώσεως ἀμέτοχος τρόπων δι τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ᾽ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ γέγονεν ἡμῖν ὑπογραμμὸς, ἥτε καὶ ἀνεπιπλήκτως ἔχον αὐτῷ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος χρῆσθαι μέτροις, καὶ ἀνατείναι λιτήν, καὶ καταστάξαι δάκρυν, καὶ δοκεῖν ἡδη πως καὶ δεῖσθαι τοῦ σώζοντος, καὶ μανθάνειν τὴν ὑπακοήν, καίπερ δυταὶ γένονται. Κατατέθηπε γάρ ὕσπερ τὸ μυστήριον δι πνευματοφόρος, δι τοὺς φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὑπάρχων γένος, καὶ τοῖς τῆς θεότητος αὐχήμασιν ἐμπρεπῆς, καθῆκεν ἔστιν εἰς ταπείνωσιν, ὡς τῆς ἀνθρωπίνης πτωχείας ὑπελθεῖν τὸ σμικροπρεπές. Ἄλλ᾽ ἡν εἰς ἡμᾶς, ὡς ἔφην, δι τοῦ πράγματος τύπος, καλός καὶ ὀνησιφόρος· ὡς τὸ τοι μὴ χρῆναι διέφτειν ἡμᾶς εἰς ἐτέραν ὅδον, καὶ οὐ [γρ. καιροῦ] καλούντος εἰς εὐανδρίαν, ἀναμάθοι τις ἐν ἐντεῦθεν, καὶ βάστα γε δῆ. Καὶ γοῦν ἔφη Χριστὸς, ποτὲ μὲν, δι τοῦ φοβεροῦ ἀπὸ τῶν ἀποκτινύντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ φυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ φυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεένῃ· ποτὲ δὲ αὖ, « Εἴ τις θέλει δρίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρηγσάσθω ἔστιν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν ἔστιν, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. » Τὸ δὲ δεῖν οἰσθαι κατακολουθεῖν αὐτῷ, τι ἀν ἔτερον εἶη παρὰ γε τὸ χρῆναι κατανδρίζεσθαι πειρασμῶν, μετὰ τοῦ τὴν ἀνθενε ἐπικουρίαν αἰτεῖν, οὐκ ἀτημελῶς τε καὶ παρειμένως, πεχρημένους δὲ μᾶλλον λιταῖς ταῖς ἔκτενεστάταις καὶ καθιένταις δημάτων τὸ ἐξ εὐλαβείας δάκρυον;

Tοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν περὶ τῆς ἐπώσεως Σχολίων.

Τὸ τῆς ἐνώσεως χρῆμα κατὰ πολλοὺς ἐπιτελεῖται τρόπους· διηρημένοι γάρ τινες κατὰ διάθεσιν καὶ γνώμην, καὶ διχονοῦντες πρὸς ἀλλήλους, ἐνοῦσθαι λέγονταις κατὰ σύμβοτιν φιλικήν, ἐκ μέσου ποιουντες τὰς διαφοράς· ἐνοῦσθαι δὲ φαμεν καὶ τὰ ἀλλήλοις κολλώμενα, ἤγουν συνηγεγμένα καθ' ἐτέρους τρόπους, ἢ κατὰ παράδειν, ἢ μέσιν, ἢ κράσιν· δταν οὖν ἐνοῦσθαι λέγομεν τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, κρέπτων ὅρᾶται τῆς ἀνθρώπου διανοίας δι τῆς ἐνώσεως τρόπος· οὐ γάρ τοι καθ' ἔνα τῶν εἰρημένων ἐστίν· ἀπόρρητος δὲ παντελῶς, καὶ οὔδεντι τάχα τῶν δυτῶν διεγνωσμένος, πλὴν δτι μόνῳ τῷ πάντα εἰδότι Θεῷ.

A pronos, et deliciis deditos, hilaritatique et gaudiorum laxantes : an potius una precibus intentos, et lacrymantes coram Salvatore cerni, et ipsius auxilium avide appetentes, fortique animo praeditos esse, si etiam nos pati voluerit. Consultum præterea erat scire quis sit obedientia finis, et qualis quantaque tolerantiae merces sit proposita. Horum itaque omnium figura aliquæ exemplum nobis factus est Christus, quod et divinus ille Petrus confirmat dicens : « Quæ enim est laus, nisi peccantes et colaphizati suffertis? Sed si bene facientes patienter sustinetis, hæc est gratia apud Deum : quia et Christus passus est pro vobis, relinquens vobis exemplum ut sequamini vestigia ejus. » B Proinde, non nudum et exinanitionis expers Dei Verbum, sed in diebus carnis suæ factum est nobis exemplum ; adeo ut citra reprehensionem licet ei humanis moribus uti, et preces offerre, et lacrymas profundere, et Salvatorem expectare atque implorare, et obedientiam discere, iametsi sit Filius. Altissimus enim quodammodo fuit mysteriū magnitudine Apostolus Spiritu affatus, quod natura ac vere existens Filius, et divina gloria eminens, seipsum ad eam humilitatem demiserit, ut humanæ inopie vilitatem subire non recusaret. Sed, ut dixi, negotii hujus exemplum ad nos magno nostro commodo spectabat : ut doceremur non debere nos in aliam viam deflectere, cum tempus fortitudinem poscat ; quod vel hinc optime quispiam intellexerit. Christus enim alibi quidem inquit : « Nolite timere eos qui interficiunt corpus, animam autem non possunt occidere : sed potius timete eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. » C Alibi vero : « Si quis vult post me venire, abneget semel ipsum, et tollat crucem suam et sequatur me. » Quod autem oporteat ipsum sequi, quidnam aliud significet, quam debere nos fortiter obsistere temptationibus, cum invocatione auxiliū divini, non negligenter ac remisse, sed potius utentes precibus ferventissimis, pias nobis ex oculis lacrymas excutientibus.

Eiusdem ex Scholiis de unione.

D Adunatio multis modis impletur : sejuncti enim nonnulli affectu vel voluntate, et discordantes inter se, adunari dicuntur, per reconciliationem scilicet deposita simultate. Adunari item dicimus ea quæ sibi conglutinantur, sive modis aliis conferuntur, aut per compositionem, aut per misionem, aut per temperationem. Quoties autem adunatum esse nostræ naturæ Dei Verbum dicimus; omni humana cogitatione adunctionis ejus modus videtur esse superior. Neque enim per supra scriptos modos facta est arcana illa, et nulli penitus nota, nisi ei cui omnia nota sunt, unio.

¹ I Petr. II, 20, 21.

A Et nibil mirum, si in hujusmodi cogitatione vincamur, cum res nostras, quomodo se habeant, inquirentes, ultra modum nostrae mentis inventio-
nem esse confiteamur; quoniamque modo animam hominis suo corpori adunatam esse putemus? Quis est qui id possit exprimere? Sed si oportet eos, qui parva ea vix intelligere soleant; imo et eos qui valeant intelligere, tam subtile res et omnem ra-
tionem transcendentem conjectare: dicimus quod deceat cogitare (quamvis minor sit oratio ad veri-
tatem) talem esse adunationem ipsius Emmanuel, quem quis intelligat animam hominis ad suum corpus habere. [Anima enim omnia quae sunt corporis, esse reputat sua, licet per naturam pro-
priam expers sit passionibus corporis, et natu-
ralibus, et quae extrinsecus accedunt: moveretur enim corpus in concupiscentias naturales, et consentit
anima, et nullo licet modo participans, concupi-
scientiae tamen exitum delectationem propriam du-
cit. Et si forte ferro corpus percussatur, aut tor-
queatur, condoleat illa quidem, quod suum corpus patiatur: ipsa vero in sua natura nullum patitur omnino tormentum.

Tamen super hoc quoque dicimus esse adun-
nationem, quae est in Emmanuele facta: erat enim
necessse cum suo corpore adunatam ei animam do-
lere, ut dum timebat passiones, subditam cer-
vicem Deo submitteret]. De Deo autem Verbo con-
dolere passionibus nefas est dicere: impassibi-
lis enim Deus est, et nostrarum rerum longe dis-
similis; sed adunatus quidem erat carni habentis
animam rationabilem, qua patiente ipse impassibili-
lis, ea quae animae contingenter, cognoscet, et
contundebat quidem, ut Deus, carnis infirmitates;
suas tamen eas, tanquam sui corporis, esse duce-
bat. Itaque esuriisse dicitur, fatigatus esse, passus
fuisse pro nobis.

Ergo Verbi adunatio, quae est cum humanitate
facta, non irrationaliter rebus nostris comparatur. Nam sicut corpus alterius est naturae praeter
animam, et unus tamen ex utroque homo efficitur
et vocatur; ita etiam ex perfectia Dei Verbi subsi-
stentia et ex humanitate perfecta unus est Christus, idem in eodem Deus simul et homo; et sua
quidem dicit Deus Verbum, ut ante dixi, ea quae
sunt carnis propria, quia ipsius est corpus, non
alterius. Communes autem facit tanquam cum sua
carne divinae suae majestatis operationes, ut pos-
set etiam vivificare mortuos, et sanare infirmios.

At si convenit exemplis etiam divinae Scriptu-
re, quasi per figuram, adunationem demonstrare,
age, dicamus, ut possumus. Beatus Isaia: « Mis-
sus est, inquit, ad me unus ex Seraphim, et in
manu habebat carbonem, quem foroice accepit ab
altari, et venit ad me, et tetigit labia mea, et
dixit ad me: Ecce tetigit hoc labia tua, et adimet

καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν, εἰ τῶν τοιούτων ἔνουν
ἡττώμεθα· στε τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς δπως ἀν δικαιούμενοι, τῆς ἐνούσης ἡμῖν διανολας επέκεινα
τὴν κατάληψιν διολογοῦμεν ὑπάρχειν. Τίνα γάρ τρό-
πον ἡγωσθαι νοούμεν τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν τῷ
ἰδίῳ σώματι; Τίς δ φράσαι δυνάμενος! Εἰ δὲ χρή,
μικρὰ καὶ μόλις ἐννοεῖν εἰωθότας, καὶ λαλεῖν Ισχυ-
τας, τῶν σύντοις Ισχῶν, καὶ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον
πραγμάτων κατατεκμήρασθαι, φαμὲν, ἵνα πρέπει ἐν
ἐννοεῖν· μελών δὲ πάντως τῆς ἀληθείας διάλογος· το-
σάντην εἶναι τὴν ἐνωσιν τοῦ Ἐμμανουὴλ, διοίαντερ
ἀν λογίσαστο τις καὶ τὴν [Ισ. τῆς τοῦ ἀνθρ. ψυχῆς] τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν πρὸς τὸ ίδιον σώμα. Οἰκεῖται
γάρ δι ψυχὴ τὰ τοῦ σώματος, κατὰς κατὰ φύσιν λόγιαν
ἀμέτοχος οὖν τῶν αὐτοῦ παθῶν φυσικῶν τε ἄμα,
καὶ τῶν ἐξωθεν ἐπαγγεμένων. Κινεῖται μὲν γάρ εἰς
ὅρεῖσι τὸ σώμα φυσικάς, καὶ συναισθάνεται διὰ τὴν
ἐνωσιν ἡ ἐνούσα ψυχὴ· συμμετίσχει δὲ κατ' οὐδένα
τρόπον· ολεται γε μήντις λόγιαν ἀπόλαυσιν εἶναι τὸ τῆς
ὅρεῖσων ἀποτέλεσμα· καὶ εἰ καταξαίνοιτο τυχὸν τὸ
σώμα, καὶ σιδήρῳ καταξαίνοιτο συναλγεῖ μὲν, ὡς
ἰδίου πάσχοντος σώματος· αλλή γε μήντις λόγιαν φύ-
σιν οὐκ ἀν τι πάθει τῶν ἐπενηγμένων.

Πλὴν καὶ ὑπὲρ τοῦτο φαμεν ἐπὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ
τὴν ἐνωσιν. Ἡν μὲν γάρ ἀναγκαῖον, τῷ ίδιῳ σώματι
συναλγεῖν τὴν ἐνωθεῖσαν ψυχὴν· ἵνα φεύγουσα τὰς
αἰχλάς, εὐήνιον ὑποφέροι τῷ Θεῷ τὸν αὐχένα. Ἔπι
δέ γε τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸ συναισθάνεσθαι τῶν εἰκανῶν
ἔποπτον εἰπεῖν· ἀπαθές γάρ τὸ Θεῖον, καὶ οὐκ ἐν τε
C τοῖς· καθ' ἡμᾶς ἀλλ' ἡνωτα μὲν σαρκὶ, ψυχὴν ἔχοντη
τὴν λογικὴν· πασχούσης δὲ αὐτῆς, ἀπαθές ἦν εἰ-
δῆσει τῶν εἰς αὐτὴν γινομένων· καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ Λό-
γου, καὶ μήντις καὶ ἐξ ἀνθρωπότητος τελείως ἔχουστης
κατὰ τὸν ίδιον λόγον, εἰς ἁ Χριστὸς, ὁ αὐτὸς ὑπάρχων
ἐν ταυτῷ Θεός τε δόμῳ καὶ ἀνθρωπός. Καὶ οἰκεῖται
μὲν διάλογος, ὡς ἔφην, τὰ τῆς ίδιας σαρκὸς, διεὶς καὶ
αὐτοῦ τὸ σώμα, καὶ οὐχ ἐτέρου· κοινωνοῦσται δὲ
ἄπειρον τῇ ίδιᾳ σαρκὶ τῆς ἐνούσης αὐτῷ θεοπρεπῶς
δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν· ὥστε δύνασθαι καὶ ζω-
νούσιν τοὺς νεκρούς, καὶ ιδούσι τοὺς ἐν ἀρρω-
στίαις.

B Εἰ δὲ χρή, καὶ τοῖς ἐκ τῆς θεοκνεύστου Γραφῆς
παραδεῖγμασι κεχρημάνους, καθάπερ ἐν τύποις τὴν
τῇ ἐνώσεις καταδεῖξαι τρόπον, φέρε λέγωμεν. Οὐ
μακάριος Ἡσαΐας, ἀπεστάλη, φησι, πρὸς μὲν τὸν
Σεραφίμ· καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἀνθρώπα, δι τῇ λα-
βεῖδι ἐλασσεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ ἤλθε τρόπε με,
καὶ ἤγειτο τῶν χειλέων μου, καὶ εἶπεν· Ίεο, ήγειτο

τούτο τῶν χειλέων σου, καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας σου, Αἱ iniqūtates tuas, et peccata tua repurgabit. » Φεμὲν δὲ τὸν ἀνθρακα τύπον ἡμῖν καὶ εἰκόνα πληροῦν τοῦ ἐνανθραπήσαντος; Λόγου δὲ, εἰκόνα πάντοι τῶν χειλέων ἡμῶν, τοῦτ' ἔστιν, ὅταν τὴν εἰς αὐτὸν ὁμολογήσωμεν πίστιν, τότε καὶ ἀπάσης ἀμαρτίας ἀποφανεῖ καθαροῦς, καὶ τῶν ἄρχαλων αἰτιαμάτων ἐλευθεροῦ.

Πλὴν ἔστιν ἰδεῖν, ὡς ἐν εἰκόνι τὸν ἀνθρακα [τῷ ἀνθρακι], ἐνωθέντα μὲν τῇ ἀνθρωπότητι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, οὐ μὴν ἀποβεβλητότα τὸ εἶναι δὲ ἔστι, μεταστοιχεώσαντι [μεταστοιχείωσαντα] δὲ μᾶλλον τὸ ληψόν, ἥγουν ἐνωθέν, εἰς τὴν ἕκατον δέξαν τε καὶ ἐνέργειαν. «Οὐπερ γάρ τρόπον τὸ πῦρ ὁμιλῆσαν ξύλο, καὶ εἰσεδυνός αὐτὸν, καταδράτεται μὲν αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔξιστησι μὲν τοῦ εἶνας ξύλον, μεθίστησι δὲ μᾶλλον εἰς τὴν τοῦ πυρὸς ὅψιν τε καὶ δύναμιν, καὶ πᾶν αὐτῷ τὸ ίδιον ἐνεργάζεται, καὶ ὡς ἐν ἡδη λελόγισται μετ' αὐτοῦ· οὕτω νοήσης καὶ ἐπὶ Χριστοῦ. Ἐνωθεὶς γάρ ἀπορρήτως ἀνθρωπότητι Θεὸς, τετήρηκε μὲν αὐτὴν τοῦθ' ὅπερ εἶναι φαμεν· μεμένηκε δὲ καὶ αὐτὸς ὅπερ ἡν· ἐνωθεὶς δὲ πάκις, ὡς εἰς λελόγισται μετ' αὐτῆς, οἰκειούμενος μὲν τὰ αὐτῆς, ἐμποιήσας δὲ καὶ αὐτῆς αὐτῇ τῆς ἴδιας φύσεως τὴν ἐνέργειαν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς περὶ ἑτδὲ Υἱοῦ ὁμιλίας.

«Υπὸ κατάραν ἐσμὲν οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες, εἰ μὴ φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἔστι Θεὸς δὲ ἐκ Παρθένου γεννηθείς. Ἔφη γάρ που περὶ αὐτοῦ ὁ προφήτης Ἡσαΐας· Καὶ ἔσται ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσοῦ, καὶ ὁ ἀντιστάμενος ἄρχειν ἀθρώρ, ἐκ' αὐτῷ ἀθρητὸν ἀπιούσι. Ιῶς οὖν ἐπ' αὐτῷ τὰς ἀπλίδας ἔχοντες οὐκέτι μὲν ἐπάρατοι, εἰπερ ἔστιν ἀληθῆς ὁ προφήτης Ἱερεμίας λέγων, Ἐπικατάρατος, δοτις τὴν ἀλπίδαν ἐπ' ἀνθρώποις δίχει; Ἀλλ' οὐκ ἐπ' ἀνθρώπῳ τὰς ἀλπίδας ἐσχήκαμεν οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες. Θεὸς δέρι ἔστιν εἰς καὶ μόνος, καὶ κατὰ ἀληθείαν Υἱός καὶ πρὸς σαρκός, καὶ μετὰ σαρκός, δὲ ἐποχός ὅν τῷ πώλῳ, κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων πίστιν, ἀνέβαινεν εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐίτα προϋπήνεων εὑφημοῦντα μετάκια, καὶ δὴ καὶ ἔρασκον· Οὐσαντά τῷ Υἱῷ Δασδί· εὐλογημένος ὁ ἀρχόμενος ἐν ἀνθρώποις Κυρίον. Πρὸς τούτην τὴν τῶν πατῶν φωνὴν ἡγανάκτουν οἱ Φαρισαῖοι. Ἐπειδὴ γάρ δρώμενος ἀνθρωπός τὴν Θεῷ πρέπουσαν ὑμούλοις ἀδέχετο, προστήσαντα οἱ θρασεῖς μονονούχῃ διαμαρτυρόμενοί τε καὶ λέγοντες, Οὐκ ἀκούεις τε οὔτοι λέγοντες; μονονούχη γάρ φασιν, Ἀνθρωπός ὅν, ἀνέχῃ δικολογούμενος, καὶ ὡς Θεόν; Οὐδαμῶς. Ἔφη γάρ μᾶλλον πρὸς τοὺς φιλεγκλήμονας· Οὐκ ἀρέτωτε, δοτε· Ἐκ στόματος τηπλῶν καὶ θηλαστῶν κατηρετῶν αἰρον; Ἄμήρ λέγω ὑμῖν, δὸτε οὔτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται. Οὐδὲ· δπως προτιμεμαρτύρηκεν ἔστιν τὴν τῆς θεότητος δέξαν δὲ ποκούμενος τῷ πώλῳ, καὶ κατὰ σάρκα Υἱὸς Δασδί; Ἀλλ' οὐκ ἡν δέξης ἀλ-

Carbone autem dicimus figuram et imaginem nobis exhibere Verbi hominis facti: quod, si labia nostra letigerit, id est, si fidem in ipsum confessi fuerimus, tunc nos ab omni peccato puros efficit, et pristinis criminibus liberat.

Ceterum, tanquam in imagine, licet in carbone conspicere adunatum quidem humanitati Dei Verbum, non tamen projecisse quod fuerat, transformatum autem magis assumptam naturam in suam gloriam et operationem. Quemadmodum enim ignis ligno affixus, et id penetrans, comprehendit quidem ipsum, et quamvis lignum esse non desinat, vini tamen suam

B se confert in lignum, et cum ipso jam quasi unum aliquod restimatur: ideum intellige de Christo. Adunatus enim inestimabiliter humilitati Deus servavit quidem ipsam in eo quod fuerat, et ipse permanuit quod erat; semel tamen adunatus, quasi unus jam cum ipso putatur, ea que sunt illius sua faciens; conferens autem ei etiam ipse naturam suas operationes.

Ejusdem ex oratione de uno Filio.

Sub execratione sumus, qui in Christum credimus, nisi natura et vere Filius est, qui natus est ex Virgine. De hoc enim Isaías ait quodam loco: *Ei erit radix Jesse, et qui exsurget imperare gentibus, in ipso gentes sperabunt*¹. Quomodo igitur nos, qui spem in ipso positam habemus, non sumus execrables, siquidem Jeremias est verus propheta, qui, *Maledictus, inquit, qui spem habet in homine*²? At nos, qui in Christum credidimus, in homine spes nostras non collocavimus: Deus enim est unus et solus, et vere Filius, et antequam carnem assumeret, et postquam carnem assumpsit, qui insidens pullo, ut evangelista tradiderunt, ascendit in Jerusalem. Tunc obviam processerunt pueri, qui et dicebant: *Hosanna Filio David. Benedictus, qui venit in nomine Domini*³. Ad hanc puerorum vocem indignati sunt Pharisei. Cum enim in hominis forma conspicuus Deo convenientem laudem admisisset, audacter accesserunt et tantum non testati sunt, dicentes: *Non audis, quid isti dicunt?* Nihil abest, inquit, quoniam minus homo cum sis, patiaris te tanquam Deum gloria et laudibus affici. Num his auditis Christus pueris indignatus est? num laudes ipsorum recusavit? successitne illis, a quibus laudabatur ut Deus? Nequaquam. Quin etiam ad eos, qui criminatio:ibus delectabantur: *Nonne, inquit, legisti: Ex ore infantium et lactentium persecisti laudem?* Amen dico vobis, si hi lauerint, lapides clamabunt⁴. Vides quomodo qui pullo ingederal, secundum carnem filii Davidis, divinitatis gloriam ut suam agnoverit testimonio suo? Non igitur erat aliena gloriæ socius, ut isti dicant, neque diversus a Verbo Dei, ut

¹ Isa. xi, 10; Rom. xv, 12. ² Jerem. xvii, 5. ³ Matth. xxv, 15. ⁴ Ibid. 16. ⁵ Luc. xix, 40.

Filius sigillatim. Et idcirco et Deus, et Dominus, et Angelus Angelorum etiam nomine nominatur. Nam beatus quidem Gabriel cum Joannis ortum nuntiare, et munus ipsius aperte indicaret, ait Zachariam: *Multi, inquit, in nativitate ejus gaudebunt, et multos filiorum Israeles converteret ad Dominum Deum ipsorum*¹. Quomodo igitur convertit ad Dominum Deum ipsorum filios Israeles? Nuntiavit eis: *Post me, inquiens, venit, qui ante me factus est, quia prior me erat, et ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille dixit mihi: Super quem videris Spiritum descendenter et manente, ille est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, et testatus sum, hunc esse Filium Dei*². Non dixit, cum illo, vel, in illo esse Filium Dei, sed, *hunc esse Filium Dei*.

Εστιν ὁ Βασιλεὺς τὸν Πνεύματι ἀγίῳ. Κάγω δώρακα, οὐκ εἶπε, Μετὰ τούτου ἔστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Οὐκ εἶπε, Μετὰ τούτου ἔστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, αλλ' οὐδὲ, *Ἐν τούτῳ ἔστιν, ἀλλ', Οτι οὐτός ἔστιν.*

Ejusdem anathematismus 6.

Si quis dicit, Verbum Dei Patris esse Deum aut Dominum Christi, ac non potius ipsum et Deum simul et hominem constitutum, cum Verbum caro factum sit, ut Scripturæ testantur³, anathema sit. Dominus enim noster Jesus Christus, qui et unus et solus vere Filius est Dei et Patris, factus est caro, et una cum proprio Genitore rebus omnibus dominatur, eique omne genu flectitur caelestium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua constitutur Dominum Iesum Christum esse in gloria Dei Patris.

Ejusdem anathematismus 7.

Si quis dicit Jesum ut hominem a Dei Verbo regi, et Unigeniti gloriam ei tanquam ab ipso differenti circumdari, anathema sit. Quando etiam beatus Gabriel unigeniti Filli Dei ortum in carne sancte Virginis nuntiavit: *Paries, inquit, Filium, et vocabis nomen ejus Iesum. Ipse enim salvum faciet populum suum a perccatis ipsius*⁴. Vocatus autem est Christus quia nobiscum unius est humaniter.

Ejusdem ex epistola ad Nestorium.

Neque enim dicimus Verbi naturam per sui mutationem carnem esse factam; sed neque in totum hominem transformatam ex anima et corpore constitutum; asserimus autem Verbum, unita sibi secundum hypostasim carne animata rationali anima, inexplicabili incomprehensibili modo hominem factum, et hominis Filium existuisse, non per solam voluntatem aut beneplacitum, sive per solam personam assumptionem. Et quamvis naturæ sint diverse, vera tamen unione coeuntes, unum nobis Christum et Filium efficerunt; non quod naturarum differentia propter unionem sublata sit, verum quod divinitas et humanitas secreta quadam ineffabilique conjunctione in una persona unum nobis Iesum Christum et Filium constituerint. Ad hunc modum, qui ante omne saeculum existit, et ex Pa-

λογίᾳ κοινωνεῖ, ὡς αὐτοὶ φασιν. 'Αλλ' οὐδὲ ἔπειρος παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατέρος Λόγον, ὡς Υἱὸς κατὰ μάνας, διὰ τοῦτο καὶ Θεός, καὶ Κύριος, καὶ 'Ὕψιστος δυομάζεται καὶ διὰ τῆς ἀγγέλων φωνῆς. Καὶ γοῦν διακάριος Γαβριὴλ τὴν Ιωάννου γέννησιν εὐηγγελίζειν τὸν θεοῦ λόγον, καὶ τὴν ιερομάνην αὐτοῦ διακονίαν ἀναφῆται, τῷ Ζαχαρίᾳ φησίν, διτι Πολλοὶ ἔχει τὴν γεννήσιν αὐτοῦ χαρήσονται, καὶ πολλοὶ τῶν πλινθοῦντος Ιησοῦν ἀποστέλλουσιν τὸν θεοῦ λόγον. Πᾶς δὲν ἐπιστρέψειν ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν τοὺς υἱούς; Ιερατὴ; Εὐηγγελίζετο γὰρ αὐτοῖς λόγων. Ήπιούσα μου ἐρχεται ἀνήρ, δις μηχροσθέντος μου γέροντος, διτι πρώτος μου ἦν. Κατὰ δὲν ήδειν αὐτοῖς, ἀλλ' ὁ κέμψας με βαστίζειν ἐν ὄδουτι, ἐκπιρός μοι εἰκαστος, 'Ἐφ' ὅτι ἀνὴρ Ιησοῦς τὸν Πνεύμα παταβαῖνος ἔξι οὐρανοῦ, καὶ μέντος ἔπειτα αὐτὸν, οὐδές μεμαρτύρηκα, διτι οὐδές δέστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδὲ, 'Ἐν τούτῳ ἔστιν, ἀλλ', 'Οτι οὐδές δέστιν.

B

Τοῦ αὐτοῦ ἀπαθεματισμός 5.

Εἰ τις λέγει Θεὸν, ή Δεσπότην είναι τοῦ Χριστοῦ τὸν τοῦ Θεοῦ Πατέρος Λόγον, καὶ οὐχὶ δὴ τὸν αὐτὸν μᾶλλον δημολογεῖ Θεόν τε δόμον καὶ ἀνθρωπον, ὡς γεγονότος σαρκὸς τοῦ Λόγου, κατὰ τὰς Γραφὰς, ἀνάθεμα ἔστω. Ο γὰρ Κύριος ήμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, διεῖ τε καὶ μόνος κατὰ ἀλήθειαν Υἱὸς ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρος, γέγονε σάρκη, καὶ συγχατάρχει τῶν διων δόμου τῷ ἰδίῳ γεννήτορι, καμπτεῖ τε αὐτῷ πᾶν γόνον ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταγονίων, καὶ ἔξομολογεῖται πάσα γλῶσσα, διτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατέρος.

Τοῦ αὐτοῦ ἀπαθεματισμός 6.

Εἰ τις φησιν ὡς ἀνθρωπον ἀνεργείσθαι υπὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ δοξίαν περιῆφθαι αὐτῷ ὡς ἐπέρω παρ' αὐτὸν δικάρχηντα, ἀνάθεμα ἔστω. 'Οτε γὰρ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εὐηγγελίζετο τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ διακάριο; Γαβριὴλ, Τέκη, φησίν, υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ δυομα αὐτοῦ Ἰησοῖν. Λύτρες γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν. Ἀνόμασται δὲ Χριστὸς διὰ τὸ κεχριδάδι μεθ' ήμῶν ἀνθρωπίνων.

Τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς πρὸς Νεστερίου ἀπιστολῆς.

Οὐ γάρ φαμεν διτι ή τοῦ Λόγου φύσις μεταποιηθεῖσα γέγονε σάρκη ἀλλ' οὐδὲ διτι εἰς δλον διανθρωπον μετεβλήθη, τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον, διτι σάρκα ἐμψυχωμένην ψυχὴν λογικὴν ἐνώσας δὲ Λόγος ἐναὐτῷ καὶ διάποστασιν, ἀφράστως τε καὶ ἀπερινοήτως γέγονεν διανθρωπος, καὶ κεχρημάτικεν Υἱὸς ἀνθρώπου, οὐ κατὰ θέλησιν μόνη, ή εὐδοκίαν· ἀλλ' οὐδὲ ὡς ἐν προσλήψει προσώπου μόνου· καὶ διτι διάφοροι μὲν αἱ πρὸς ἐνότητα τὴν ἀληθινήν συναχθεῖσαι φύσεις· εἰς δὲ ἐξ ἀμφοτέρων Χριστὸς καὶ Υἱὸς· οὐχ ὡς τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηργημένης διὰ τὴν ἐνώσιν ἀποτελεσσῶν δὲ μᾶλλον ήμεν τὸν ένα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ Υἱὸν, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, διὰ τῆς ἀφράστου καὶ ἀπορρήτου πρὸς ἐνότητα συνδρομῆς. Οὐτως τε λέγεται, καίτοι πρὸς αἰώνων ἔχων τὴν ὑπαρξίην, καὶ γεννηθεῖς ἐκ Πατέρος, γεννηθῆναι καὶ

¹ Luc. i, 14. ² Joan. i, 33, 34. ³ Ioan. i, 14. ⁴ Luc. i, 31.

ταῦτα σάρκα εκ γυναικεώς, πού ώς τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβούστης ἐν τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ· οὗτε μήν δεηθείσης ἀναγκαῖως δι' ἔντετην δευτέρας γεννήσεως, μετὰ τὴν ἑκ Πατέρος. Ἐστι γάρ εἰκαίδην τε δόμου καὶ ἀμαθὲς τὸν ὑπάρχοντα πρὸ πεντὸς αἰώνος, καὶ συναῦδιον τῷ Πατέρι, δεῖσθαι λέγειν ἀρχῆς τῆς εἰς τὸ εἶναι δευτέρας. Ἐπειδὴ δὲ δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐνώσας ἔκυψε καθ' ὑπόστασιν τὸ ἀνθρώπινον, προῆλθεν ἐκ γυναικεῶς, ταῦτη τοι λέγεται γεννηθῆναι σαρκικῶς. Οὐ γάρ πρῶτον δινθρώπως ἐγεννήθη κοινὸς ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου· εἰθ' οὖτα καταπεφοίτηκεν ἐπ' αὐτὸν δὲ Λόγος· ἀλλ' ἐξ αὐτῆς μήτερας ἐνθαῦτες, ὑπομεῖναι λέγεταις γέννησιν σαρκικήν, ὡς τῆς ἴδιας σαρκὸς τῆς γέννησιν οἰκειούμενος. Οὗτως φαμέν αὐτὸν καὶ παθεῖν, καὶ ἀναστῆναι, οὐχ ώς τοῦ Θεοῦ Λόγου παθόντος εἰς ἴδιαν φύσιν, ή πληγάς, ή διατρήσεις ἥλων, ήγουν τὰ δεῖρα τῶν τραυμάτων· ἀπαθὲς γάρ τὸ θεῖον, διτὶ καὶ ἀσώματον· ἐπειδὴ δὲ τὸ γεγονός αὐτοῦ ἴδιον σῶμα πέπονθε ταῦτα, πάλιν αὐτὸς λέγεται παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν. Ἡν γάρ δὲ παθήσης ἐν τῷ πάσχοντι σῶματι. Κατὰ τὸν ἰσον δὲ τρόπον, καὶ ἐπὶ τοῦ τεθνάναι νοοῦμεν· ἀλάντατος γάρ κατὰ φύσιν, καὶ ἀφθαρτος, καὶ ζωὴ καὶ ζωοποιὸς ἐστιν δὲ τοῦ Θεοῦ = Λόγος. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα χάριτι Θεοῦ, καθά φησιν δὲ Παῦλος, ὑπὲρ παντὸς ἐγεύσατο θανάτου, λέγεται παθεῖν αὐτὸς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον· οὐχ ώς εἰς πείρων ἐλθῶν τοῦ θανάτου, τό γε ἥκοντι εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν (ἀποπληξία γάρ τοῦτο λέγειν ή φρανεῖν), ἀλλ' ὅτι, καθάπερ ἐφηγ ἀρτίως, ή σάρξ αὐτοῦ ἐγεύσατο θανάτου. Οὗτως καὶ ἐγγερμένης αὐτοῦ τῆς σαρκὸς, πάλιν ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ λέγεται· οὐχ ώς πεσόντος εἰς φθοράν· μη γένοιτο· ἀλλ' ὅτι τὸ αὐτοῦ πάλιν ἐγγερταὶ σῶμα. Οὗτως Χριστὸν ἔνα καὶ Κύριον διμολογήσουμεν· οὐχ ώς δινθρώπων συμπροσκυνοῦντες τῷ Λόγῳ. Ιναὶ μὴ τομῆς φαντασία παρεισεκρίνηται, διὰ τοῦ λέγειν τὸ, σύν· ἀλλ' ώς ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν προσκυνοῦντες, διτὶ μηδὲλτριον τοῦ Λόγου τὸ σῶμα αὐτοῦ, μεθ' οὐ καὶ αὐτῷ συνεδρεύει τῷ Πατέρι· οὐχ ώς δύο πάλιν συνεδρευόντων υἱῶν, ἀλλ' ώς ἐνδεικνύοντες μετὰ τῆς ἴδιας σαρκὸς. Ἐάν δὲ τὴν καθ' ὑπόστασιν menti obijciat; sed unum eumdemque adoramus. q cum quo Patri assidet: non quod duo filii Patri ass propria carne.

Τού αυτοῦ ἐκ τῆς χρός Εὐλόγιος ἐκιστολῆς.
Ἐπιλαμβάνονται τινες τῆς ἑκθέσεως, ἣν πεποίην-
ται οἱ ἀνατολικοὶ, καὶ φασι, Διατί, φύσεις ὀνομαζέν-
των αὐτῶν, ἀνέσχετο καὶ ἐπήνεσεν δὴ τῆς Ἀλεξαν-
δρεῖας, οἱ δὲ τὰ Νεστορίου φρονοῦντες λέγουσι
κάκεινον οὕτω φρονεῖν, συναρπάζοντες τοὺς οὐκ
εἰδῆτας τὸ ἀκριβές; Χρή δὲ τοῖς μεμφομένοις ἐκεῖνα
λέγειν, ὅτι οὐ πάντα δια λέγουσιν οἱ αἱρετικοὶ, φεύ-
γειν καὶ παραιτεῖσθαι χρή. Πολλὰ γάρ ὄμοιογοῦσιν,
ῶν καὶ ἡμεῖς ὄμοιογοῦμεν· οἶον Ἀρειανοὶ ὅταν λέ-
γωσι τὸν Πατέρα, ὅτι δημιουργὸς ἐστι τῶν διλων καὶ
Κύριος, μὴ διὰ τοῦτο φεύγειν ἡμᾶς ἀκόλουθον τὰς
τοσαύτας ἔμοιογίας. Οὕτω καὶ ἐπὶ Νεστορίου, καν

A tre genitus fuit, secundum carnem ex muliere natus dicitur: non quod divina illius natura existentia sua initium in sacra Virgine snmpserit, aut quod post primam ex Patre, altera propter seipsam generatione necessario indiguerit: stultum est enim planeque ineptum asserere eum qui ante omnia aecula Patri coeternus existit, altera denuo, quo existere queat, generatione indiguisse: sed quod propter nos, et propter nostram salutem humana natura secundum hypostasim sibi unita, ex muliere natus est: hinc est quod secundum carnem natus praedicatur. Non enim primo vulgaris quispiam homo ex Virgine ortus est, in quem Dei Verbum deinde sese demiserit; sed in ipso utero carni unita secundum carnem progenitum dicitur, utpote sue carnis generationem sibi ut propriam vindicans. Ad eudem modum illud passum et resuscitatum dicimus, non quod Dei Verbum aut plagas, aut clavorum perforationes, aut alia id genus vulnera in propriam naturam acceperit: nam ut divinum numen corporis expers est, ita perpeti quoque nihil potest; sed quia corpus quod sibi asciverrat, haec fuit expertum, eam ob rem ipsum nostri causa illa perpessum asseritur. Impatibile enim Verbum in corpore patibili existebat. Idem et de ejusdem quoque morte sentimus, siquidem Dei Verbum, suapte natura immortale et a corruptione alienum, et vita rursum et vivificans est. Verum quia suum ipsius corpus gratuito Dei munere mortem, attestante Paulo ¹, omnium causa degustavit, sit ut ipsum mortem propter nos perpessum dicatur: non quod ipsum, quod quidem ad propriam naturam attinet, mortem exceperit (insania namque mera esset, istud vel dicere, vel cogitare), sed quia caro illius mortem, ut modo aiebam, degustavit. Par modo, quia caro illius resurrexit, et ipsi resurrectio tribuitur: non quod ipsum ceciderit in corruptiōnem, absit! sed quia rursus corpus illius exsuscitatum est. Ita unum Christum et Dominum confitemur; non quod hominem una cum Verbo adoremus, ne illud cum Verbo, aliquam divisionis imaginationem vandoquidem corpus summ non est alienum a Verbo, ideant: assidet enim uuuus tantum, per unionem cum

Eiusdem ex epistola ad Eulogium.

Orientalium expositionem reprobendunt quidam et dicunt: Cur cum naturas nominarint, episcopus Alexandriæ pertulit et laudavit, cum illi, qui Nestorio faverint, eum dicant idem sentire, atque ita corripiant eos, qui rem haud ita plane norunt? Istis reprobensoribus respondendum est, non omnia, quæ dicunt heretici, fugere et accusare oportere: multa enim constitutur, quæ nos item constituir. Ut cum Ariani Patrem rerum omnium auctorem et Dominum dicunt, non debemus nos id negare. Sic etiam de Nestorio sentiendum est, quamvis duas dicat naturas, differentiam ostendens carnis et Verbi.

Hebr. 11, 9.

Dei; alia enim est Verbi natura, et alia carnis: **A** δύο φύσεις λέγη τὴν διαφορὰν σημαίνεν τῆς σαρκός, καὶ τὸν Θεοῦ Λόγου· ἐτέρα γάρ ἡ τοῦ Λόγου φύσις, καὶ ἐτέρα ἡ τῆς σαρκός· ἀλλ' οὐκέτι τὴν ἑνωσιν διμολογεῖ μεθ' ἡμῶν. Ἡμεῖς γάρ ἐνώσαντες ταῦτα, ἔνα Χριστὸν, ἔνα Κύριον τὸν αὐτὸν διμολογούμενον, καὶ μίαν φύσιν τὸν Θεοῦ Λόγου οεσσορχαμένην. Καὶ μετ' ὅληγα· Οὐ τὸ εἰδέναι τῶν φύσεων τὴν διαφορὰν διατέμενεν ἔστιν εἰς δύο τὸν ἔνα Χριστόν.

Eiusdem ex epistola ad Acacium.

Nestorius ergo tollit omnino unigeniti Filii Dei
ōtūm in carne. Negat enim ipsam esse natum ex
muliere secundum Scripturas. Sic enim ait: **D**enni
ex Christi genitricē Virgine processisse ex divina
Scriptura didici, natum autem ex ipsa Deum nos-
quam didici. Et in altera rursum expositione: **N**ullo
igitur modo Scriptura Deum ex Christi genitricē
Virgine natūm dicit, sed Jesum Christum, Filium,
et Dominum. Quod autem hæc dicens, in duos
filios unum dividat, et alterum per se Filium, et
Christum, et Dominum, nempe ex Deo Patre geni-
tum Verbum, alterum rursus proprie sigillatim,
et per se Filium, et Christum, et Dominum consti-
tuat, quis dubitet, cum ipse id clara voce fateatur?
At fratres Antiocheni Dei genitricem appellant
sanctam Virginem, et unum esse dicunt Filium, et
Christum, et Dominum, perfectum in divinitate, et
in humanitate perfectum eumdem, quippe cum
illi caro sit animata anima ratione prædicta.

Ex eadem Epistola.

Nestorius simulat se confiteri Dei Verbum homi-
nem, seu carnem assumpsisse, sed assumptionis
ignorans vim, duas quidem naturas nominat, eas-
que vicissim separat, Deum separatum statuens, et
hominem itidem separatum, quæ habitu et sola ho-
noris æqualitate, seu auctoritate conjunctus sit
Deo. Sic enim ait: **A**b eo quod cernitur, non est
separatus Deus. Itaque cum separatus non sit, nec
honorem separo. Naturas separo, sed adorationem
conjungo. At fratres Antiocheni ea, ex quibus intel-
ligitur Christus, in nudis et solis notionibus susci-
pientes, naturarum quidem differentiam statuerunt,
quod idem in qualitate naturali non sit divinitas
atque humanitas, unum tamen Filium, et Christum,
et Dominum, et unam ipsius unius existentis perso-
nam asserunt, et nulla ratione dividunt, quæ sunt
conjuncta, neque naturalem admittunt divisionem,
quemadmodum sentire videbatur iste decretorum
infelictum introductor; sed dividi solas contendunt
voces, quæ de Domino dictæ sunt, easque convenire
dicunt, non partim quidem Filio, qui separatum con-
sideretur Verbum Dei, partim rursum alteri Filio,
qui ex muliere natus sit; sed alias quidem ipsius
divinitati, alias rursum ejusdem humanitati. Eum-
dem enim esse Deum atque hominem. Alias autem
dicunt esse communes quodammodo, et ad divini-
tatem atque humanitatem respicientes. Nam alias
quidem voces maxime Deo congruentes, alias con-
tra homini, alias medio quodam se habent modo,

C

'Υποκρίνεται μὲν δὲ Nestóriος διμολογεῖν, διτὸς καὶ
ἐσαρκόθη, καὶ ἐννηρώπησεν δὲ τὸν Θεοῦ Λόγος·
τὴν δὲ τὸν σεσαρκώσθαι δύναμιν οὐκ εἰδὼς, δύο μὲν
δύναμεις φύσεις, ἀποδιστησεις δὲ ἀλλήλων αὐτὰς,
Θεὸν, ιδίᾳ τιθεὶς, καὶ δύοις δινθρωπον ἀνὰ μέρος
συναρθέντα θεῷ μετεσχηκώς κατὰ μόνην τὴν Ιστο-
μίαν, ἥγουν αὐλεντιαν. **E**φη γάρ οὐτως· Ἀχώρι-
στον τὸν φαινομένον θεός· διὸ τοῦτο τὸν μὴ χωρί-
ζομένον τὴν τιμὴν οὐ χωρίζω. Χωρίζω τὰς φύσεις,
ἀλλ' ἐνὶ τὴν προστύχησιν. Οἱ δὲ γε κατὰ τὴν ἀντι-
χειαν ἀδελφοὶ τὰ μὲν ἐξ ὧν νοεῖται Χριστὸς, ὡς τὸν
ψιλαῖς καὶ μόναις ἐννοεῖς δεχθέντοι, φύσεων μὲν
ειρήκασι διαφορὰν, διτὸς μὴ ταυτὸν ἐν ποιεῖται φυσικῇ
θεότητι τε καὶ ἀνθρωπότητι, ἔνα γε μὴν Υἱὸν, καὶ
D Χριστὸν, καὶ Κύριον, καὶ ὡς ἐνδεικτὸν διληψίας, ἐν
αὐτῷ καὶ πρόσωπον εἶναι φασι, μερίζουσι δὲ κατ'
οὐδένα τρόπον τὰ ἡνωμένα, οὗτος μὴν φυσικὴν παρ-
δέχονται τὴν διαίρεσιν, καθά φρονεῖν έδοξε τῷ τῷ
ἀδιλίων δογμάτων εἰσηγητῇ. Διηρῆσθαι δὲ κατὰ μό-
νας διατείνονται τὰς ἐπὶ τῷ Κυρίῳ φωνὰς, πρέπει
δέ φασιν αὐτὰς οὐ τὰς μὲν Τίτῳ κατὰ μόνας τῷ
Θεῷ Πατρὸς Λόγῳ, τὰς δὲ ἐτέρῳ πάλιν Τίτῳ τῷ ἐκ
γυναικός, ἀλλὰ τὰς μὲν τῇ θεότητι αὐτοῦ, τὰς δὲ τῇ
αὐτοῦ πάλιν ἀνθρωπότητι. Θεός δὲ ἔστιν δὲ αὐτὸς
καὶ ἀνθρωπός. Εἶναι δὲ φασι καὶ ἐτέρας καίνοτος·
θείσας τρόπον τινά, καὶ οἷον ἐπ' ἀμφῷ βλεπούσας,
θεότητα λέγω καὶ ἀνθρωπότητα. Οἷον δὴ τοις· εἰ
μὲν γάρ εἰσι τῶν φωνῶν διτὸς μάλιστα ἡσαρκετικός,
εἰ δὲ οὕτω πάλιν ἀνθρωποπερπετεῖς, εἰ δὲ μέσην τινά

τάξιν ἐπέχουσιν ἀμφανισουσαι Υἱὸν Θεοῦ θντα, καὶ Ᾱ quae Filium Dei simul, et hominem, et in eodem pariter ostendunt. Et post alia: Neque enim eo de-
κνητικα processurum, ut se transgressores consti-
tuerent, ea quas recte dissoluerunt, inconsiderate construentes. Nam si Nestorii probant opinionem,
quomodo illas ut adulterinas et execrandas dete-
santur? Causes autem arbitrari explicatas, quam-
obrem ad ejusmodi nuptiarum nullitatem progredi possunt. Quoniam enim Ariani impietatis defensores
veritatem nefarie vendiantes, Dei quidem Verbum
factum hominem dicunt, sed tamen inanimatum
corpus assumptisse, ut humanas ipsi voces tri-
buentes ostendant illis quos deceperunt, ipsum Patris
excellentiae celere, et diversæ ab ipso dicant esse
naturæ: Orientales veriti, ne Dei Verbi gloria natu-
raque minnatur ob ea quæ, propter dispensationem
in carne factam, humana ratione dicta sunt, voces
definiunt, non unum Christum et Dominum, ut
diximus, in duas dividentes personas, sed alias
quidem ipsius tribuentes divinitati, alias autem
humanitati, universas lamen uni.

Tοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ τῆς ἀναθρωπίσεως λό-
γου, διτε Θεοτοκος η Παρθένος.

Ἐποκλέπτειν οἰονται τινες τῶν ἀκροωτῶν τὰς
ψυχὰς, ἀνθρωπὸν λέγοντες· ἀνειληφέναι τὸν Θεὸν Λό-
γον, καὶ διὰ τούτου πρόδον πεποιησθαι ἐκ τῆς ἀγίας
Παρθένου, καὶ τούτον αὐτὸν τὸν ἀνθρωπὸν ἀποτε-
θεῖσθαι τῷ Θεῷ Λόγῳ, οὐ συνιέντες τὸ τῆς εὐσε-
βείας μυστήριον, καὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας
τοῦ Μονογενοῦς τὴν χάριν μιτρὰν ποιούμενοι. Ἡμεῖς
δὲ οὐχ οἴτε δεδιδάγμεθα. “Ἐνα καὶ τὴν αὐτὸν Ισμεν,
ἀδελφοί, τὸν διὰ τὴν ἀγίας Παρθένου τῆς Θεοτοκού
Μητρίας γεννηθέντα Θεὸν τέλειον, καὶ ἀνθρωπὸν ἔμ-
ψυχον, λογικὸν· ταύτῃ τοι καὶ Θεοτόκον λέγομεν τὴν
ἀγίαν Παρθένον, καὶ ἐνψυχηέναι οὐσιωδῶς τὸν Θεὸν
Λόγον ἐν αὐτῇ οὐ δοκήσει, ἀλλὰ ἐνεργεῖται, Υἱὸν τε
Θεοῦ ἡμᾶ, καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου. Ἀλλὰ γάρ καὶ τὰ;
τῆς ἀνθρωπότητος, οὐ μήν καὶ τὰς τῆς θεότητος
φωνὰς, διαχορεύουσιν ἡμῖν αἱ θελαὶ Γραφαὶ περὶ
αὐτοῦ, εἰς ἐν πρόσωπον συνήχθαι φαμεν. Τὸν αὐτὸν
γάρ Ισμεν ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον καθεύδοντα, τὸν
αὐτὸν τῇ θαλάσσῃ ἐπιτιμῶντα ἐν ἔξουσίᾳ καὶ τοῖς
ἀνέμοις, τὸν αὐτὸν ἐπὶ τῆς ὁδοπορίας κεχμηκότα,
τὸν αὐτὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης περιπατοῦντα, ὡς ἐπὶ
στερεός γῆς ἐξουσίᾳ. Οἱ αὐτῆς τοινυ Θεός, οἱ αὐ-
τὸς ἀνθρωπὸς διολογουμένως. Τί γάρ τὸ θαῦμα, εἰ
δι. θρωπός τι; τῶν καθήματος ἐν ἔξουσίᾳ Θεοῦ δυνά-
μεις ἐνεργεῖν λέγεται; Ἄλλ’ ἵνα τὸν αὐτὸν Θεὸν Λό-
γον κεκενῶσθαι ὑποδέξασιν ἡμῖν αἱ θελαὶ Γραφαὶ, οὐ
δοκήσει, ἀλλὰ ἐνεργεῖται, ἐνα καὶ τὸν αὐτὸν ἡμῖν δια-
χορεύουσιν ἐν προφητικοῖς, καὶ μήν καὶ ἀποστολ-
κοῖς κηρύγμασιν.

Ἐκ τῆς πρὸς Ἰωάννην τὸν Ἀγιογέα ἐπιστολῆς.

Οὐμολογοῦμεν τοιχαροῦν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, Θεὸν τέ-
λειον, καὶ ἀνθρωπὸν τέλειον, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ
σώματος, πρὸ αἰώνων μὲν ἐν τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα
κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἐξάκτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν

B

C

D

Eiusdem ex oratione de assumpta a Verbo humani-
tate: Virginem esse Dei Genitricem.

Audientium animos decepturos se quidem existi-
miant, dicentes, Deum Verbum hominem assumpsisse,
et per ipsum ex Virginē prodīsse, et eum ipsum ho-
minem a Deo Verbo divinum esse redditum. Qui
sane homines pietatis mysterium ignorant, et Uni-
geniti gratiam ex susceptâ carnis consilio profes-
tam mediocrem efficiunt. Nos autem haud ita su-
mus edocti, sed unum eundemque scimus, fratres,
per sanctam Virginem Dei Genitricem gonitrum Deum
perfectum, et hominem animatum anima ratione pra-
dicta. Sic et Dei Genitricem dicimus S. Virginem, in
eaque Deum Verbum per essentiam non opinione,
sed reipsa Filium Dei simul et Filium hominis
habitasse. Quin etiam divinitatis humanitatisque
voces, quas nobis de ipso divinæ tradunt Scripturæ,
in unam personam dicimus convenire. Eundem
enim scimus esse, qui in pulvinari dormiebat, et
qui cum potestate mari et ventis imperabat; eundem
qui in itineribus desatigabatur, et qui propria
auctoritate super mare tanquam super solidam
terrā ambulabat. Eundem igitur Deum et eundem
Dominum confitemur. Quid enim mirum, si homo
quispiam, quales nos sumus, Dei potestate miracu-
la facere dicatur? Verum ut Deum ipsum Verbum
seque exinanisse nobis ostendant divinæ Scripturæ,
non opinione, sed veritate, unum atque eundem
nobis affirmant in prædicationibus prophetarum et
apostolorum.

Ex Epistola ad Joannem Antiochenum.

Confitemur igitur Dominum nostrum Iesum Chri-
stum, Filium Dei unigenitum, Deum perfectum, et
perfectum hominem, ex anima ratione prædicta cor-
poreique constantem, ante sæcula quidem ex Patre
genitum secundum divinitatem, in extremis autem

diebus eundem propter nos et propter nostram salutem ex Maria natum Virgine secundum humanitatem. Duarum enim naturarum conjunctio facta est. Quamobrem unum Christum, unum Filium, unum Dominum constemur: et hac quidem inconsuetae conjunctionis notione constemur sanctam Virginem esse Dei Genitricem: quoniam Deus Verbum caro et homo factus est, et ex ipsa conceptione sibi templum ex illa sumptum adiunxit et capulavit.

Ex oratione a' augustissimas dominas habita.

Si sacra Virgo Deum incarnatum secundum carnem non peperit, vel inviti concedant oportet, hominem tantum vulgarem, nobisque nihilo excellentiorem in lucem edidisse. Quod si res ita se habet, qua obsecro ratione, omnigenu illi incurvabitur, omnisque lingua confitebitur, quod Dominus noster Jesus est in gloria Dei Patris¹? Quomodo angeli, et sacer ille celestium virtutum coetus illum adoret²? Numquid hominem communem, et nos et universum cœlum hactenus percolimus? Absit: adoramus enim Emmanuelem tanquam verum Deum. Atqui nulla ratione adorari potest, nisi credamus ipsum Dei Patris Verbum, quod ab universa creatura adoratur, secundum Scripturas carnem factum esse: non quod in carnem demulatum transierit, sed quod ex ipso sacra Virgine carnem suscepit, humanamque, ut ante expositum est, nativitatem, C perinde ac nos, subiverit; quo nimis homo nosiri causa factum, more quidem aliorum hominum mortem pateretur, proculcato autem mortis imperio, divina vi rursum resurgeret. Hoc enim modo factum est, ut nos quoque per Christum vincere, peccatoque debellato, ac posita corruptione, mortem effugere possemus, laetitiaque in Christo pleni diceremus: « Ubi est, mors, Victoria tua? ubi est sumus, ita rursus in Christo devicimus.

Quod si vulgaris tantum homo esset Emmanuel, quomodo mors hominis humanæ naturæ oper tulisset? Enimvero non pauci sanctorum propheticarum mortem obierunt, ut laudatissimus ille Abraham, Isaac, Jacob, Moyses, Samuel, reliquique deinceps, qui vite sanctimonia claruerunt; verum tamen mors illorum generi humano nihil omnino contulit: at vero mors Christi salutem præstitit; siquidem propriam pro nobis carnem obtulit, mortique semel ipsum nostri causa contradens, omnes ex mortis laqueis exemit. Unus enim pro omnibus moriens satisfecit, ut qui plurimum ceteris omnibus dignitate præstaret. Nam et Dei Patris Verbum est, et natura Deus, et corpus quod pro nobis in odorem suavitatis Deo et Patri offerebat, illius proprium fuit. Impium est ergo, longeque absurdissimum, unum Dominum nostrum Jesum Christum in duos filios divellere, maxime cum sa-

A αὐτὸν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Διὸ γὰρ φύσεων ἑνωτις γέγονε· διὸ ἐνα Χριστὸν, ἐν Υἱόν, ἐνα Κύριον ὁμολογοῦμεν. Κατὰ ταύτην τὴν τῆς ἀσυγχύτου ἑνώσεως ἑνοιαν ὁμολογοῦμεν τὴν ἀγίαν Παρθένον Θεοτόκον, διὰ τὸ τὸν Θεὸν Λόγον σαρκωθῆναι, καὶ ἑνανθρωπῆσαι, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἑνῶσαι ἑαυτῷ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα νάν.

Toῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς τὰς εὐσεβεστάτας δεσποινας προσφωνητικοῦ.

Εἰ μὴ τέτοιος σαρκικῶς σαρκωθέντα θεὸν ἡ ἀγία Παρθένος, πᾶσα παῖς ἀνάργη καὶ οὐχ ἐκόνεις αὐτοὺς ὁμολογεῖν, διτὶ κοινὸν γεγέννηκεν ἀνθρωπον, Β οὐδὲν ἔχοντα παρ' ἡμᾶς τὸ πλείον. Εἴτα πῶς αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλώσσα ἑξιμολογήσεται, διτὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξην θεοῦ Πατρός; Πῶς αὐτῷ προσκυνοῦσιν ἀγγελοι, καὶ τῶν ἀνωτάτω δυνάμεων ἡ ἀγία πληθύς; Ἀρ' οὖν ἀνθρώπῳ κοινῷ λελάτρευκε μεθ' ἡμῶν καὶ σύμπας θ οὐρανός; Μή γένοιτο προσκυνοῦμεν γὰρ ὡς θεὸν ἀληθινὸν τὸν Ἐμμανουὴλ. Ἐσται δὲ οὐχ ἐπέρως προσκυνητὸς, ἐὰν μὴ πιστεύωμεν, διτὶ αὐτὸς δὲ θεὸς Λόγος, διπάρακτος τῆς κτίσεως προσκυνούμενος, σάρκα ἔγενετο κατὰ τὰς Γραφάς· οὐκ εἰς σάρκα μεταβεβλημένος, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀγίας Ηλαρένου σάρκα λαβὼν, ὡς ἐφην, καὶ ἀνθρωπίνην μεθ' ἡμῶν διπομένας γένησιν· ἵνα καὶ ἀνθρωπος γεγονὼς ὑπὲρ ἡμῶν, ἀποθάνῃ μὲν ἀνθρωπίνως, ἀναστῇ δὲ θεῖκῶς, πατήσας τοῦ θανάτου τὸ χράτος. Οὕτω γὰρ ἦν δύνασθαι καὶ ἡμᾶς ὡς ἐν Χριστῷ νικήσαντας κατευμεγεθῆσαι μὲν τῆς ἀμαρτίας, ἀποδύσανται δὲ τὴν φθορὴν, καὶ διαδρᾶνται θάνατον, οὕτω τε εἰπεῖν ἐκ περιχαρείας τῆς ἐν Χριστῷ· « Ποῦ ἡ νίκη σου, θάνατε; ποῦ τὸ κέντρον σου, ἄδη; » Ήσπερ γὰρ ἐν Ἀδάμ πεπτώκαμεν, οὕτω νενικήκαμεν ἐν Χριστῷ.

D stimulus tuus, inferne³? Οὐ εἰπί in Adam devicii
Εἰ δὲ ἀνθρωπος ἦν κοινὸς δὲ Ἐμμανουὴλ, πῶς ἀν ὡφέλιησε τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐν ἀνθρώπου θάνατος; Καίτοι πολλοὶ προσπέθανον ἀγιοι προφῆται, Ἀβραὰμ ἐκεῖνος δὲ διαβόητος, Ἰσαάκ, καὶ Ἱακὼβ, Μωϋσῆς τε, καὶ Σαμουὴλ, καὶ οἱ καθεξῆς γεγονότες ἀγιοι· ἀλλ' ὅνησε μὲν οὐδὲν τὸ ἐπὶ γῆς τῶν ἀνθρώπων γένος δὲ ἐκείνων θάνατος, σέσωκε δὲ δὲ Χριστοῦ προσκεκριμένος γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ίδιαν σάρκα, καὶ δοὺς αὐτὴν τῷ θανάτῳ δι' ἡμᾶς, πάντας ἑξέλειται τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν. Ἡρκεσε γὰρ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀποθανὼν δὲ πάντων ἀξιώτερος, διτὶ καὶ φύσει θεὸς δὲ Πατρός ἐστι Λόγος, καὶ ίδιον αὐτοῦ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν εἰς δομὴν εἰνώδιας τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ προσκεκομισμένον. Οὔκοντις δεσμές, καὶ τῶν λιαν ἐκτοπωτάτων, τὸ τέμνειν εἰς οὐλὸς δύο τὸν ἐν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν. Ἀντιτάξεται δὲ αὐτοῖς καὶ δισφάτατος Παῦλος λέγων· « Εἰς Κύριος εἰς εἰτας, ἐν βάπτισμα. » Εἰ γὰρ ἐστι Κύριος εἰς εἰτας

¹ Philipp. ii, 10, 11. ² Hebr. i, 6. ³ Cor. xv, 13.

τέμνουσι τινες εἰς δύο οὐλοὺς τὸν ἔνα, τίνι τὴν τῆς κυριότητος δόξαν περιθήσομεν; ἀρά τῷ ἐκ Πατρὸς φύντι Λόγῳ; πρέπει γάρ αὐτῷ τὸ τῆς κυριότητος δνομά τε μάλιστα καὶ χρῆμα, καὶ ἔστιν ἀληθῶς τῶν δλων Δεσπότης. Εἴτα ὅποι ποτὲ τὸν ἔτερον θήσομεν; Εἶχα γάρ κείσεται τοῦ εἰναι Κύριος, παραχωρῶν τῷ προῦπάρχοντι, καὶ δισυγχρίτως ὑπερηρμένῳ. Ἀλλὰ τῷ ἐγγνωτικῷ, ὡς αὐτοὶ φασιν ἀποδιστάντες, τὴν τῆς κυριότητος ἀνάψομεν δόξαν. Εἴτα πῶς ἔσται Κύριος ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, εἰπερ δύος ἔνδος Κυρίου, κατὰ τὰς Γραφὰς, ἀνθρώπῳ φιλῷ τὸ τῆς κυριότητος δνομα χαριούμεθα; Πῶς δὲ καὶ μία πίστις; ή πῶς ἐν τῷ βάπτισμα; Εἰ γάρ οὐλοῦ δύο, κατὰ τίνας, εἰς τίνα πιστεύομεν; Τῆς ἐκείνων ἀμαθίας ἔργον ἀν εἶναι λέγειν, εἰς γι τίνος δνομα βεβαπτίσμεθα, καίτοι βαπτίσματος δύος ἔνος.

impartiuntur, quomodo Dei Patris Verbum dominationis appellatione cohonestabimus? Quomodo rursum una erit fides, et unum item baptismus? Nam si duo sunt filii, ut quidam opinantur, in quem ex illis credimus? Illorum inscitiæ erit dicere, in cuius etiam nomine baptizati sumus, cum unum sit baptismus.

Ἄλλα γράποι πάντως ἡ ἐν ὑμῖν ἀγχίνοις μέθύοντά τε τὸν ἐπὶ τούτῳ λόγον, καὶ κατασειμέοντες γε τὸ ἀκαλλές, μᾶλλον ἡδη καὶ πρὸς ἐσχάτην ἀτέβειαν ἀπονευκότα. Θύμαι δὲ δεῖν ὑμᾶς, τὸ θεῖον αὐτοῦ πολυπραγμονούσας μυστήριον, δέξει διανοίας δημιατι καθορᾶν τοὺς συναρπάζειν ἐθέλοντας, καὶ προσωπεῖον μὲν εὐσεβεῖς τοῖς ἰδίοις περιπλάττοντας λόγοις, βολίδος γε μήν ἀπάσσης δξύτερον ἔχοντας αὐτούς. Ἀρνοῦνται μὲν γάρ, δοσον δέκεν εἰπεῖν εἰς δύναμιν ἀληθείας, τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς Δεσπότην, τούτουτοις Χριστὸν. Δεδίότες δὲ τῶν εὐαερεῖν εἰωθῶν τὰς ἐπὶ τῷδε λύπας, καὶ μέντοι ζῆλον τὸν ἀξιάγαστον, ὀμολογοῦσιν, ὅτι καὶ Θεός ἔστιν ὁ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου γεγεννημένος, καὶ μήν ὅτι καὶ Κύριος, καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰ μέν τις τῶν ἀπλῶν τοὺς παρ' αὐτῶν δέξηται λόγους, νομιμεῖ που, κατὰ τὸ εἰκός, ὄρθι καὶ εἰκότα λέγειν, καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας οὐκ ἀπέδοντα δόγμασιν. Εἰ δὲ δή τις ἔλοιτο κατισχυροῦν ταῖς ἐρεύναις αὐτοὺς, καὶ τὸ ἀκριβῆ πιεισθαι τῶν εἰρημένων τὴν βάσανον, οὐχ ἀπλούν εὑρήσει. Εἰσὶ μὲν γάρ θεοὶ πολλοί, καὶ κύριοι πολλοὶ ἐν ταῖς οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, καθὼς καὶ ὁ μακάριος ἦμεν γράψει Παῦλος. Ἡ ἀλλὰ ἡμῖν εἰς Θεός ὁ Πατήρ, ἐξ οὐ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν· καὶ εἰς Κύριος Ἰησούς Χριστὸς, δι' οὐ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς; δι' αὐτοῦ. Ιπλήγη δταν Ἰησοῦν Χριστὸν δνεμάζωμεν, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ὃν ἀνθρωπεῖς μορφῇ πεφτήντα σημαίνομεν, οὐκ ἐν χάριτος μέρει καὶ ἐπακτὸν ἔχωθεν ἔχοντα τὸ ἀξιῶμα, ἀλλὰ δντα τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν, δπερ εἰναι πεπίστευται. Θεός γάρ ὁν φύσει καὶ διχα σαρκός, μεμένηκε Θεός καὶ μετὰ σαρκός· καὶ Υἱὸς ὁν φύσει καὶ πρὸ σαρκός, μεμένηκε Υἱὸς καὶ δπερ γέγονε σάρξ· καὶ Κύριος ὁν ἀληθῶς τῶν δλων, ἐν τοιῷδε πάλιν δρᾶται δέξῃ, καὶ ἐν ἀνθρωπότητι γεγονώς. Οὐκοῦν εἰ Θεὸν ἀληθῶν εἰναι λέγουσι τὸν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου γεγεννημένον, τουτέστι τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, κατὰ

A plentissimus Paulus hunc sententia diserte reclamat. Ait enim: « Unus Dominus, una fides, unum baptismus ». » Nam si unus duntaxat est Dominus, quem illi in duos filios distrahunt, utri, queso, ex illis dominationis gloria assignabimus? An Dei Patris genito Verbo? in hunc namque, eum universorum Dominus reipsa sit, et dominatus nomen, et res ipsa quoque multo maxime convenit. Cedo autem, quo interim loco alterum illum habebimus? Nam cum hic priori illi, utpote infinitis partibus excelsiori, jure meritoque cessurus sit, necessum est ut dominationis titulum prorsus amittat. At dominationis gloria, ut illi ipsi qui separant, dicunt, e muliere prognato tribuetur. Cum igitur sacrarum Litterarum testimonio, unus tantum sit

B Dominus; si dominationis vocabulum nudo homini impartiuntur, quomodo Dei Patris Verbum dominationis appellatione cohonestabimus? Quomodo rursum una erit fides, et unum item baptismus? Nam si duo sunt filii, ut quidam opinantur, in quem ex illis credimus? Illorum inscitiæ erit dicere, in cuius etiam nomine baptizati sumus, cum unum sit baptismus.

C Intelligit prudentia vestra perspicue, insanam hanc doctrinam in magnam absurditatem inclinare, imo vero in extremam impietatem precipitem ferri. Existimo autem vos, quæ divinum illud Christi mysterium accuratius expenditis, perspicaci mentis oculo illos internoscere, qui imposturam moliuntur, orationique suæ pietatis personam inducent, cum quovis interim venenato jaculo magis feriant: nam si quod res ipsa est, palam dicere licet, Dominum qui eos redemit, hoc est, Christum, inficiantur. Vernantamen piorum ob hanc rem offensionem, zelumque emulatione dignum metuentes, eum qui ex sacra Virgine natus est, et Deum et Dominum, et Dei Filium esse profiterentur. Quod si qui ex rudioribus illorum sermones forte hauriunt, recta mox, ut probable est, et convenientia, et quæ a veritate non dissentiant, illos loqui arbitrantur. Verum qui dicta illorum exactius perscrutantur, et justis ponderibus examinant, nihil non sucatum ac perplexum emperlicant: sunt enim dii multi et domini multi, et in caelo et in terra, quemadmodum divinus Paulus scriptum nobis reliquit: « Nobis tamen unus est Deus Pater, ex quo omnia, et nos in illum: et unus Dominus

D noster Jesus Christus, per quem omnia, et vos per ipsum ». » Cæterum cum Dei Patris Verbum humana forma indutum, Jesum Christum nominamus, dignitatem hanc non muneri datam, aut ei extrinsecus adventitiam obtigisse significamus; sed quod creditum est esse, hoc ipsum secundum veritatem esse indicamus. Nam cum extra carnem suapte natura Deus esset, posteaquam carnem induit, Deus esse non destitit. Rursus cum ante assumptam carnem naturalis Dei Filius esset, quando caro jam factum est, Filii rationem non amisit. Tandem cum universorum Dominus ante existeret, posteaquam humana natura ornatum prodit, ab eo ordine

¹ Ephes. iv, 5.

et dignitate non excidit. Igitur si enim, qui ex sacra Virgine prōdiit, hoc est Dei Patris Verbum carni secundum naturam unitum, verum Deum esse agnoscunt, cur eamdem Virginem esse Deiparam fateri verentur? Verum ipsis propositum est haud ex animo profleri Virginis Filium Deum ac Dominiū, eademque cum Patre auctoritate p̄reditum esse, sed verbis tantum hoc ipsum simulare. Existimant enim, homīni ad nostram similitudinem ex sancta Virgine prognato, cum filiationis, tum dominationis quoque gloriam per modum cuiusdam gratiæ, ac per progressus obvenisse.

Eiusdem.

Dicimus igitur Dei Verbum, cum spiritus sit Deus, pro salute omnium, ut Scripturæ testantur, carnem et hominem factum esse, non ex propria natura sibi corpus accipiens, neque desinens esse id quod erat, nec ullam subiens mutationem, sed ex sancta Virgine immaculatum corpus assumens animatum anima mente p̄edita, illudque proprium reddens per coniunctionem minime confusam, quæ nec animo comprehendendi, nec verbis omnino potest explicari, adeo, ut non alterius, sed proprium ipsius corpus intelligatur. Sic ingressus est in mundum Unigenitus, qui primogenitus et in multis fratribus factus est, qui tamen ut Deus inter res procreatæ non potest collocari. Quare cum dicitur *natus*, et *ex muliere*, necessario secundum carnem adjicitur, ne existendi principium ex sancta Virgine intelligatur accepisse, cum ante sæculum omne sit, et semper, et semper exsisterit cum Patre Deus C. Verbū. Verum quando ex voluntate Patris formam servi sumere voluit, tunc et ortum ex muliere secundum carnem subiisse dicitur. Sine controversia igitur quod ex carne est, est caro, et quod ex Deo Deus, ex nroque autem in idem Christus qui unus est Filius, et Dominus cum propria carne non inanimata, sed animata anima, ut dixi, mente p̄edita. Non igitur unum nobis Filium in duos secent, seorsum constituentes Verbum et Filium, et alterum seorsum et separatum hominem ex muliere, ut ipsi aliant; sed cogitent non magis Deum Verbum homini conjunctum esse, quam ipsum esse factum hominem dici, dum semen Abraham assument, ut dicunt Scripturæ¹, et in omnibus, excepto peccato, fratribus assimilatur². Absoluta autem similitudo in primis habebit ortum ex muliere, et si intelligitur supra nos, humane tamen et secundum nos, nam de Unigenito quidem est super hoc. Deus enim erat caro factus. Quapropter et Dei Genitrix sancta vocatur Virgo. Quod si dixerint Deum et hominem congressos in idem, unum Christum effecisse, servata nimis utriusque persona sine confusione, nihil eos propriea exquisite sentire, aut dicere possumus intelligere. Non enim, ut ipsi aliant, Deus et homo congregientes Christum unum effecerunt, sed, ut jam dixi, Deus existens Verbum similiter atque nos, sanguinis et carnis particeps

Α φύσιν ἐνωθέντα σαρκί, διὰ τὸ δεδιάσιν ὅμολογειν, οἵτις Θεοτόκος; ἔστιν ἡ ἀγία Παρθένος; Ἀλλὰ σκοπὸς αὐτοῖς ὑπερπλάττεσθαι μὲν, καὶ λέγειν, οἵτι ναὶ καὶ θεῖς ἔστι, καὶ Κύριος, καὶ συνεδρεύει τῷ Πατρὶ. Φρονοῦσί γε μήν οὐχ οὖτα κατὰ ἀλήθειαν, ἀλλ' ὡς ἐν χάριτος μέρει, καὶ ὡς ἐκ προκοπῆς δεδόθαι φαστοῦ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου κοινῷ καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπῳ γεγενημένῳ τὴν τε τῆς οὐδέτητος καὶ τῆς κυριότητος δόξαν.

Toū αὐτοῦ.

Φημὲν οὖν, ως δ τοῦ Θεοῦ Λόγος πνεῦμα ὧν ως Θεὸς, κατὰ τὰς Γραφὰς, ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ὄλων ἐσπράχθη καὶ ἐνηνθρώπησεν, οὐκ ἐκ τῆς ἴδιας φύσεως αὐτὸς ἐστῷ σῶμα μεταλαβὼν, ἀλλ' οὐδὲ ἐκστὰς τοῦ εἰναι δ ἥν, οὐ τροπὴν ἢ ἀλοιωσιν ὑπομείνας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου τὸ δικραντὸν σῶμα λαβὼν ἐνεψυχαμένον νοερῶς, καὶ ἰδιον ἀποφήνας αὐτὸν καθ' ἐνωσιν ἀπερινότον, ἀσύγχυτον, καὶ ἀφραστὸν παντελῶς, ως μήτε ἐτέρου τινὸς, ἀλλ' ἰδιον αὐτοῦ νοεῖσθαι, οὗτως εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον δ Μονογενῆς, δις πρωτότοκος καὶ ἐν πολλοῖς γέγονεν ἀδελφοῖς δ ἀσύνταχτος τῇ κτίσει, καθὼς νοεῖται Θεός. "Οταν τοίνυν γεγενῆσθαι λέγεται, καὶ ἐκ γυναικὸς ἀναγκαῖος τὸν κατὰ σάρκα προσεπιφέρεται, ίνα μή ὑπάρξεις ἀρχὴν νοεῖτο λαβὼν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου, κατόπιν πρὸ παντὸς αἰώνος ὑπάρχων δ συναδίος, καὶ ἀεὶ συνεφεστηκὼν τῷ ἴδιῳ Πατρὶ Θεὸς Λόγος. "Αλλ' ὅτε κατ' εὑδοκίαν Πατρὸς τὴν τοῦ διδόλου μορφὴν ἥθλησε λαβεῖν, τότε καὶ ἀπέτειν τὴν ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα μεθ' ἡμῶν ὑπομείναι λέγεται. Οὐκοῦν ὁμολογουμένως μὲν τὸ ἐπὶ σαρκὸς σάρξ ἔστι, τὸ δὲ ἐκ Θεοῦ Θεῖς ἔστι. Κατ' αὐτὸν δὲ ἀμφοτερὰ Χριστὸς, εἰς ὃν Υἱὸς καὶ Κύριος μετὰ τῆς ἴδιας σαρκὸς αὐτοῦ, οὐκ ἀφύγων μᾶλιστον, ως ἔφην, ἀλλ' ἐνεψυχαμένης νοερῶς. Μή τοίνυν διάτετμνέσσαν εἰ, δύο Υἱοὺς τὸν ἐνα Υἱὸν ἡμῖν, ἀνὰ μέρος ἵσταντες τὸν Λόγον καὶ Υἱὸν, καὶ ἕτερον ἴδικον τε καὶ κατὰ μέρος ἀνθρώπον τὸν ἐκ γυναικὸς, καθάπαντιν αὐτοῦ ἀλλ' ἐνοεῖστασαν, διειστέλλοντες οὐκ ἀνθρώπῳ πονηροῖς μᾶλιστον δ Θεός Λόγος. ἀλλ' αὐτὸς ἀνθρώπος γενέσθαι λέγεται, σπέρματο; Ἀβραὰμ ἐπιλαβόμενος, κατὰ τὰς Γραφὰς, καὶ διοιωθεὶς κατὰ πάντα τοῦ; ἀδελφοῖς δίχα μόνης ἀμαρτίας. Η δὲ εἰς ἀπεν διοιωθεὶς ήγει ἀνεικότω; καὶ πρὸ γε τῶν ἀλλων τὴν ἐκ γυναικὸς ἀπέτειν. Εἰ καὶ νοεῖται μὲν ἐφ' ἡμῶν ἀνθρώπων καὶ καθ' ἡμᾶς, ἐπὶ δὲ γε τοῦ Μονογενοῦς ὑπὲρ τοῦ· Θεός γάρ ἥν σαρκούμενος. Τοιγάρτοι καὶ Θεοτόκος ἡ ἀγία καλεῖται Παρθένος. Ἐδώ δὲ λέγωσιν, οἵτι Θεός καὶ ἀνθρώπος συνελόθετες κατὰ ταυτὸν, ἀπετέλεσαν ἐνα Χριστὸν, φυλαττομένης δηλούντες τῆς ὑποτάσσεως ἐκατέρου ἀσυγχύτως, οὐδὲν ἀκριβέστερον ἐπι: τούτῳ φρονοῦντας ἢ λέγοντας ἐνεστιν ἴδειν. Οὐ γάρ, καθὼς φασι, Θεῖς καὶ ἀνθρώπος συνελόθετες; ἀπετέλεσαν ἐνα Χριστὸν, ἀλλ', ως ἔφην, ήδη Θεός ὧν δ Λόγος παραπλησίως ἡμῖν μετέσχεν

¹ Hebr. 11, 16. ² Ibid. 47.

αίματος καὶ σαρκὸς, ἵνα δὲ Θεὸς ἐνανθρωπήσας νοῆται, καὶ τὴν ἡμετέραν σάρκα λαβῶν, καὶ ἴδιαν αὐτοῦ ποιησάμενος, ἵνα, καθάπερ δὲ καθ' ἡμᾶς, νοούμενος ἀνθρωπὸς ἐξ ψυχῆς καὶ σώματος εἰς ἔστιν, οὗτῳ καὶ αὐτῷ εἰς ὅμοιογηταῖς ὑπάρχειν Γίδες καὶ Κύριος. Μία γάρ ὅμοιογείται φύσις ἀνθρώπου καὶ σύστασις, κανὸν ἐκ διαφόρων νοῆται καὶ ἐτεροειδῶν πραγμάτων. Ἐτεροφύς μὲν γάρ ὅμοιογαμένων· ὡς πρός γε ψυχὴν τὸ σώματα ἔστιν· ἀλλ' ἴδιον αὐτῆς καὶ συναποτελετεικὸν τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου. Καὶ νῦν μὲν καὶ θεωρίᾳ τὸ διάφορον τῶν ὄντων ασμένων οὐκ ἀσυμφάνες, ἢ δέ γε σύνοδος, ἥτοι συνδρομὴ, τὸ ἀδιάτμητον ἔχουσα, ἐν ἀποτελεί ζῶν τὸν ἀνθρωπὸν. Ὁ τοίνυν μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος οὐκ ἀνθρωπὸν προσέλθειν ἀνθρωπός, ἀλλὰ, καὶ τοι τὴν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀπόρρητον ἔχων γέννησιν, διὰ τοῦ ἀγίου καὶ ὅμοιος ιού Πνεύματος ἐκυτῷ δημιουργήσας ναὸν, γέγονεν ἀνθρωπός. Τοιγάρτοι καὶ εἰς νοεῖται.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κρότου τοὺς πρεσβύτερους καὶ διακόνους λόγουν.

Γεγένηται μὲν ὅμοιογαμένως ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς; δὲ ζῶν τε καὶ ἐνυπόστατος αὐτοῦ Λόγος, ἐν ἐσχάτοις δὲ τοῦ αἰώνος καιροῖς, ἐπειδὴ γάρ τοι τὸν ἡγάθην σαρκὶ ψυχὴν ἔχοντα τὴν λογικήν, γεγεννήσθαι λέγεται σαρκικῶς καὶ διὰ γυναικός. "Εοικε δέ πως τῷ καὶ τῷ ἡμέρᾳ τόκῳ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον. Αἱ μὲν γάρ τῶν ἐπὶ γῆς μητέρες ὑπηρετοῦσσαι τῇ φύσει ποδὸς γέννησιν, ἔχουσι μὲν ἐν μητρῷ πηγυσμένην κατὰ βραχὺν τὴν σάρκα, καὶ ἀφράστοις τοισὶ ἐνεργείαις Θεοῦ περοῦσάν τε καὶ τελειουμένην εἰς εἶδος τὸ ἀνθρώπινον· ἐνίησι δὲ τῷ ζῷῳ τὸ πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνὴν. Ἐτερος δὲ σαρκὸς, καὶ ὅμοιῶς ἐτερος δὲ τῆς ψυχῆς ἔστι λόγος. Ἀλλ' εἰ καὶ γεγόνασιν αὐταῖς μόνων τῶν ἀπὸ γῆς σωμάτων μητέρες, ἀλλ' οὐν δολον ἀποτελοῦσσαι τὸ ζῶν, τὸ ἐκ ψυχῆς δὲ λέγω καὶ σώματος, οὐχί μέρος λέγονται τεκνεῖν, οὐδὲν ἀντὶ εἰπούσις τοις φέρει εἰπεῖν, τὴν Ἐλισάβετ σαρκοτόκον μὲν, οὐ μήν εἴτε καὶ ψυχοτόκον. Ἐκτέτοκε γάρ ψυχωθέντα τὸν Βιττιειτήν. Τοιούτον τι πεπρᾶχαι παραδέξομεθα καὶ ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ Ἐμμανουὴλ. Γεγένηται μὲν γάρ, ὡς ἐγην, ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Λόγος· ἐπειδὴ δὲ σάρκα λαβῶν, καὶ ἴδιαν αὐτὴν ποιησάμενος, κεχρημάτικε καὶ Γίδες ἀνθρώπου, καὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς, οὐδὲν, οἷμα, ἀποκτονεὶ εἰπεῖν, μᾶλλον δὲ ἀναγκαῖον ὅμοιογενέν, ὅτι γε γέννηται κατὰ σάρκα διὰ γυναικός· καθάπερ ἀμέλεις καὶ τὸ ἀνθρώπου ψυχὴ τῷ ἴδιῳ συναπογεννᾶται σώματι, καὶ ὡς ἐν εἰλόγισται πρὸς αὐτὸν, καίτοι τὴν φύσιν ἐτέρα παρ' αὐτῷ νοούμενη τε καὶ ὑπάρχουσα κατὰ τὸν ἴδιον λόγον. Κανὸν εἰ βούλοιτο τις τὴν τοῦ δεῖνος μητέρα λέγειν, ὡς ἐστι μὲν σαρκοτόκος, οὐ μήν εἴτε καὶ ψυχοτόκος, περισσοεπήσει λέγειν. Τέτοκε γάρ, ὡς ἐφην, συντεθειμένον εὐτέχνων ἐξ ἀνομίῶν τὸ ζῶν, ἐκ δυοῖν μὲν, τὰλην ἀνθρώπων ἐνα, μένοντος μὲν ἐκατέρου τοῦθ' ὅπερ ἐστί, συνδεδραμηχότων δὲ

A factum est, ut Deus homo factus et carnem assumptam nostram intelligatur, et propriam efficeret: ut quemadmodum ex anima et corpore unus homo consurgit, sic ipsum unum Filium et Dominum constitutus. Una enim hominis est natura et constitutio, licet ex diversis et differentibus rebus consistat. Alterius enim naturae consistemus esse corpus, si cum anima comparetur. Sed proprium tamen est corpus ipsius et hominis unius personam perficiens. Atque animal quidem et cogitatione utriusque percipitur differentia, congressus autem et concursus, non admittens divisionem, unum absolvit animal hominem. Unigenitus ergo, Dei Verbum, non hominem accipiens prodidit homo, sed arcanum habens ex Patre ortum, per sanctum et ejusdem essentiae Spiritum sibi templum fabricans, factum est homo. Quamobrem et unum intelligitur.

Ejusdem ex oratione ad presbyteros et diaconos.

Ex ipsa prolecto Patris essentia genitum est vivens Verbum et in sua consistens persona. Sed in extremis saeculi temporibus, cum factum est caro, id est, cum carnem assumpsit, animam habentem ratione praeditam, natum esse dicitur in carne, et per mulierem. Quod quidem mysterium humano partui videtur simile. Nam matres quidem terrene serviant ad generationem, compactam ad breve tempus carnem in utero gerunt, et incessibili quadam Dei virtute progredientem ad perfectam formam humanam. Deus autem animali spiritum injicit. Formal enim spiritum hominis in ipso, ut ait Prophetus¹. Alia autem est carnis, et alia animalia ratio. Verum quanvis solius terreni corporis matres sint, tamen totum animal ex anima et corpore constans, non autem partem dicuntur peperisse. Nemo enim exempli gratia dixerit, Elisabeth carnem, non autem animam peperisse, quippe quæ animatum Baptista peperit. Tale quiddam ei in Emmanuelis ortu actuū esse dicimus. Genitum enim est ex Dei et Patris essentia, ut diximus, unigenitum ipsius Verbum. Sed posteaquam carnem assumens, eamque sibi propriam faciens, declaratum est etiam Filius hominis, et factum est, quales nos sumus, non alienum

D est, ut arbitror, dicere, in eo vero necessarium est considerari, ipsum per mulierem genitum esse secundum carnem. Quemadmodum et anima hominis nimirum simul cum proprio corpore nascitur, et unum cum ipso censemur, quamvis natura diversa cognoscatur, et sit ratione propria. Quod si quis matrem alieujus, carnem ipsius, non autem animam peperisse dixerit, ineptus et vanus existimat. Peperit enim, ut dixi, compositum plane ex dissimilibus animali, ex duobus nimirum in unum hominem, cum utrumque maneat id quod est, concurrant tamen quasi in unitatem naturalem, atque inter se commisceant, quod

¹ Psal. cxxviii, 5.

utrique proprium est. Quod autem unitas in Christo sit maxime necessaria, cum aliis multis rationibus perspicere facillimum sit, nos tamen, si videtur, beati Pauli verba perpendamus, eaque diligenter pro viribus consideremus. De Unigenito igitur dicit: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo, humiliavit se ipsum¹. Quis igitur est, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, aut quo exinanitus est modo, aut quomodo sese humiliavit, et in servi formam inventus est? Qui in duo secant unum Dominum Jesum Christum, nempe in hominem, et in Verbum Dei, dicunt eum qui natus est ex Virgine exinanitionem subiisse, ab illo videlicet separantes Dei Verbum. Ostendant igitur prius illum in forma et aequalitate Patris existisse, ut et exinanitionis modum sublerit, in qua non erat. Verum nulla res est procreata, quae natura propria sit in Patris aequalitate. Quomodo igitur dicitur exinanitus, si natura homo existens natus est ex muliere, quemadmodum nos? Dic mihi, ex qua antiquiore conditione, quae sit humana præstantior, eo descendit, ut homo fieret? Aut quomodo intelligatur servi formam suscepisse, quam principio non habuerit, qui natura est inter servos, et manet sub jugo servitutis? At enim, inquit, qui natura, et vere, et liber est Filius, Patris Verbum, in ejus, a quo genitus est, forma existens, et illi aequalis habitavit in homine per mulierem genito, et hoc est exinanitio, et humiliatio, et servi formam accepisse. Quid? o viri optimi, satisne fuit ad Verbi Dei exinanitionem, ut in homine habitaret? et tutum est dicere, ipsum hoc pacto servi formam subiisse, atque ita exinanitionis rationem peregisse? Atqui audio ipsum sanctos apostolos hunc in modum alloquenter: Si quis diligi me, sermonem meum servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus². Audis quomodo dixerit Deum et Patrem secum in illis habitaturum, a quibus diligitur? Patremne igitur exinanitum, et eamdem, quam Filius subiit, humiliatem tulisse, et servi formam accepisse concedemus, quoniam sanctas animas diligentium Filium domicilia sibi constituit? Quid? ipse Spiritus sanctus, qui in nobis inhabitat, humanæ carnis assumendæ consilium explevit, quod Filium solum omnium salutis et vitae gratia executum dicimus? Facesat tam supervacanea et stulta plane atque inanis temeritas. Humiliavit ergo seipsum in Dei et Patris forma et aequalitate existens Verbum, quando, ut Joannes ait, caro factum, ex muliere natum est, et cum ortum haberet ex Deo Patre, ortum etiam nostrum pati voluit propter nos. Doceant nos isti qua ratione Verbum ex Deo Patre

A ὡσπερ εἰς ἐνδέτης φυσικήν, καὶ οἶον ἀνακιρματένου ἀλλήλοιν, διπερ ἀν ώς ίδιον ἐκατέρῳ προσῆγ. "Οτι δέ ἔστιν ἀναγκαιοτάτη λίαν ἡ Ἰνωσίς ἐπὶ Χριστοῦ, καταθρήσει βάσον καὶ ἀταλαίπωρον παντελῶς καὶ διὰ πολλῶν ἐτέρων. Φέρε γάρ, εἰ δοκεῖ, τὰς τοῦ μακαρίου Παύλου πολυπραγμόνων φωνὰς, ἀκριβῶς: τὸν νοῦν καὶ ώς ἔνι λεπτῶς ἐνεργεύοντες. Ἐφη τοίνυν περὶ τοῦ Μονογενοῦς: "Ος ἀνηροφῆ Θεού ὑπάρχων οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἰραι λίσα Θεῷ. ἀλλ' ἀντέτρεψε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν δροιόματι ἀνθρώπου τερρυμένος, καὶ σχῆματι εὑρεθεὶς φῶς ἀνθρώπους ἀταπειρωσερ ἐαντέθ. Τίς οὖν ἄρα ἔστιν διπάρχων ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγησάμενος τὸ εἰραι λίσα Θεῷ; "Η τίνα κεκένωται τρόπον, καθίκετο τε διπάς εἰς ταπείνωσιν, B καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου γέγονε μορφῇ; Οἱ μὲν οὖν εἰς δύο τέμνοντες τὸν ἔνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, εἰς τε ἀνθρωπὸν φῆμι καὶ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, τὸν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου φασιν ὑπομεῖναι τὴν κένωσιν ἀποδιετάντες αὐτοῦ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον. Προαποδεικνύτωσαν οὖν, διτι καὶ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι νοεῖται τε καὶ ἡν τοῦ Πατρὸς, ἵνα καὶ τὸν τῆς κενώσεως ὑπομείνῃ τρόπον, εἰς διπερ οὐχ ἡν καθικόμενο;. Ἀλλ' οὐδέν ἔστι τῶν πεποιημένων, φατ' Ιδίαν νοοῦτο φύσιν τὸ ἐν ἰσότητι τοῦ Πατρὸς. Πῶς οὖν κεκένωται λέγεται, εἰ τὴν φύσιν ἀνθρωπὸς ὁν γεγένηται καθ' ἡμέρας ἐκ γυναικός; "Ἐξ πολας, εἰπά μοι, πρεσβυτέρας ὑπεροχῆς τῆς ἀνθρώπου μείζονος εἰς τὸ ἀνθρώπος εἰναι κατέβη; "Η πῶς ἀν νοοῦ λαβεῖν φῶς οὐκ ἔχων ἐν ἀρχῇ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν δι φύσει τελῶν ἐν οἰκεταῖς, καὶ ὑπὸ ζυγῷ δούλειας κείμενος; Ἀλλὰ ναὶ φασιν, Ὁ φύσει τε ἀλτηῶς, καὶ ἐλεύθερος Υἱὸς δὲ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, ἐν μορφῇ τοῦ γεγενηκότος διπάρχων, καὶ λίσας ὁν αὐτῷ, κατώκησεν ἐν ἀνθρώπῳ γεννηθέντι διὰ γυναικός, καὶ τοῦτο ἔστιν ἡ κένωσις, καὶ τὸ τῆς ταπείνωσεως χρῆμα, καὶ τὸ εἰς τὴν τοῦ δούλου καθικόθαι μορφήν. Εἰτα, ὡ βλέπετοι, τὸ κατοικήσαι μόνον ἐν ἀνθρώπῳ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον ἀρκέσειν ἀν εἰς τὴν κένωσιν αὐτῷ· καὶ ἀσφαλὲς εἰπεῖν, διτι τε οὗτως ὑπέδυ τοῦ δούλου μορφὴν, καὶ οὗτως αὐτῷ γένονται ἀν διτις ταπείνωσεως τρόπος, καίτοι λέγοντο; ἀκούων τοις ἀγίοις ἀποστολοις, Ἐδρ τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ δὲ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀλευσόμεθα, καὶ μονήν καρ' αὐτῷ ποιήσομεν. Ἀκούεις πῶς ἐν τοῖς ἀγαπώσιν αὐτὸν συγκατοικήσειν αὐτῷ καὶ αὐτὸν ἐφη τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα; Ἀρ' οὖν καὶ αὐτὸν κεκένωσθαι δώσομεν, καὶ τὴν δροιόλαν ἀνατλῆντα ταπείνωσιν τῷ Υἱῷ, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἀναλαβεῖν, διτι τὰς τῶν ἀγαπώντων αὐτὸν φυχὰς ἀγίας πνεύματος μονάς Ιδίας; Τί δὲ τὸ Πνεύμα τὸ κατοικοῦν ἐν ἡμῖν; Ἄρα καὶ αὐτὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀποπληροῖ τὴν οἰκονομίαν, ἢ διὰ μόνου τοῦ Υἱοῦ πεπράχθαι φαμεν τῆς ἀπάντων σωτηρίας; Ἐνεκα καὶ ζωῆς; Ἀπαγγειλεις οὗτως περιττῆς καὶ ἀνοήτου παντελῶς εἰκασιοδουλίας. Ταπείνωσι τούτων ἔχοντον δὲ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς

¹ Philipp. ii, 6-8. ² Joan. xiv, 23.

πάρχων Λόγος, ὅτε γενόμενος σὰρξ, καθά φησιν Ιωάννης γεγένηται διὰ γυναικὸς, καὶ ὁ γέννησιν ἔχων τὴν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ὑπέμενε παθεῖν δι' ἡμᾶς. Ἐπειδὲ διδοσκότεωσαν αὐτοῖς, κατὰ τὴν τρόπον δὲ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος Χριστὸς δὲ νοοῖτο καὶ λέγοιτο πρὸς ἡμῶν, εἰ μὴ ἀπὸ γε τοῦ κεχρίσθαι Χριστὸς δύναμέται; Τίνα κέχρικαν δὲ Πατήρ τῷ ἑλαῖρ τῇ; ἀγαλλιάσεως, ἃ τοι τῷ ἀγίῳ Πνεύματι; Εἰ μὲν οὖν ιδικῶς τὸν ἄκανθον καὶ μόνον γεννηθέντα Θεὸν Λόγον, καὶ τοῦτο εἶναι φασιν ἀληθὸς, ἀγνοοῦσιν, ὅτι καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἀδικοῦσι φύσιν, καὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ἀρνοῦται τὸ μυστήριον. Εἰ γάρ κέχρισται τῷ ἀγίῳ Πνεύματι Θεὸς ὁν δὲ Λόγος, ἐπιδεῖ πάντως ἀγιασμοῦ καὶ οὐκ ἐκνέεται ὅμολογός εστιν κατὰ τὸν ἀναθεν χρόνους ὑπάρχειν αὐτὸν, καθ' οὓς οὐπω κεχρισμένος, ἀμέτοχος ἦν Εἱ τῇ; Οὔτερον αὐτῷ δοθεῖσης δωρεᾶς. Τὸ δὲ ἀγιασμοῦ στερούμενον σεσάλευται κατὰ φύσιν, καὶ οὐκ ἀν νοοῖτο παντελῶς ἡμοιρήκος ἀμαρτίας, ἃ τοι δύνασθαι πλημμελεῖν. Ὅπομενόντες οὖν ἄρα καὶ τροπήν τὴν εἰς τὰ ἀμείνων τυχόν δὲ Λόγος. Ήως οὖν δὲ αὐτὸς ἐστι, καὶ οὐκ ἡλιοίσταται; Καὶ εἰ Θεὸς ὁν δὲ Λόγος καὶ ἐν μορφῇ καὶ λοιπῇ τοῦ Πατρὸς ἔχριστό τε καὶ ἡγιάστο, φαίη τις ἀν Ιωάννης, ὡς ἀπὸ γε τοῦ πράγματος εἰς ἔξιτήλους ἐνιστὰς ἀκενηνεγμένος, ὅτι τάχα που καὶ αὐτὸς, δὲ Πατήρ διείτ' ἀν ἀγιασμοῦ, μᾶλλον δὲ ἡδη καὶ μείζων αὐτοῦ πέφηνεν ὁ Ιησος, εἴπερ ἡγιασται αὐτὸς Ιωάννης ὁν αὐτῷ, καὶ ἐν μορφῇ αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἀγιασμοῦ, δὲ ἀπομεμένηκεν ἐν εἰ; ἦν ἀετ, καὶ ἐστι, καὶ ἐσται, οὐπω τὴν εἰς τὰ ἀμείνων λαβόν ἐπίδοσιν, διά γε τοῦ ἡγιάσθαις καθ' ὅμοιότετα τοῦ Ιησοῦ. Μεῖζον δὲ ἡδη καὶ ἀμφοῖν ὥρδεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιασμὸν αὐτοὺς, εἴπερ ἐστιν οὐκ ἐνδιαστὸν, ὡς ἀπάσης ἀντικοίτας δίκα τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. Ἀλλ' ίστι ταῦτα λῆρος, καὶ τερθρά, καὶ ἀποκληξίας ἐγκλήματα. Ἀγία γάρ κατὰ φύσιν ἡ ὅμοιότειος Τριάδες. Ἀγίος δὲ Πατήρ, ἄγιος δὲ καὶ ὁ Ιησος οὐσιώδως κατὰ τὸν Ιωάννην τρόπον, ὅμοιος καὶ τὸ Πνεῦμα. Οὐκοῦν δέ στον ἥκεν εἰς ίδιαν φύσιν οὐκ ἡγιασται κατὰ μόνας δὲ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος. Εἰ δὲ δὴ τις οἴστο τὸν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου γεγενημένον κεχρίσθαι τε καὶ ἡγιάσθαι μόνον, ταύτη τοι καὶ ὄντομάσθαι Χριστὸν, λαγάνω παρελθόντων εἰς ἀπόχρη τὸ γρίσμα πρὸς τὸ ἀποφῆναι τὸν χρισμένον λοικεῖ καὶ ὀμόθροντον τῷ πάντων ἐπέκεινα Θεῷ. Καὶ εἰ μὲν ἀπόχρη, καὶ τοῦτο ἀροῦσιν ὡς ίστιν ἀληθές, κεχρίσθεται καὶ ἡμεῖς, καὶ μαρτυρήσει λέγων δὲ θοπέστοις Ἰωάννης. Καὶ υμεῖς γρίσμα δέχεσθαι ἀκό τον ἀγίον. Ἐσάρευτος δὲ οὖν ἐν θεῷ τάχα που καὶ ἡμεῖς αὐτὸς τῷ Θεῷ. Εἰργεται δὲ, ολίμαι, παντελῶς οὐδὲν καὶ συγερέσθε: αὐτῷ, καθάπερ ἀμέτει καὶ αὐτὸς ὁ Ἐμμανουὴλ. Εἰργεται γάρ περδὲς αὐτὸν, Κάθετον δὲ δεξιῶν μον, διας ἀρ θῶ τοὺς ἀχθούσης σου υποσέδιον τῶν ποδῶν σου. Προσκυνεῖται καὶ ἡμᾶς ἡ τῶν ἀγίων ἀγγέλων ἀγία πληγῶς. Οταν γάρ, φησιν, εἰσαράγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, θέτει· Καὶ προσκυνητούτω-

Christus intelligatur, et dicatur a nobis, nisi propriea quod unctus est. Quem unxit Pater oleo exultationis, sive Spiritu sancto. Si separatim ex se genitum Deum Verbum, et id verum esse dicunt, ignorant se Unigeniti naturam injuria afflere, et assumptionē eamē mysterium negant. Nam si Spiritu sancto unctum est Verbum existens Deus, sanctificationis ipsum prorsus indignuisse vel inviti fatebuntur, superioribus temporibus, quibus nondum unctum expers erat adhuc hujus muneris, quod illi postea datum est. Quod autem sanctificatione privatum erat, natura mortuum est. Præterea haud plane peccati expers intelligitar, neque peccare non potuisse. Mutationem igitur ad meliora fortasse pertulit Verbum. Quod si ita est, quomodo est idem, et iminutatum non est? Quod si Verbum Deus existens et in forma et aequalitate Patris unctum et sanctificatum est, dicat aliquis fortasse, a re proposita ad exiles cogitationes divertens, et Patrem ipsum sanctificationis egere atque adeo minorem esse Filio, siquidem sanctificatus est Filius, cum Patri esset aequalis et in forma ejus, ante sanctificationem; Pater autem mansit in quibus erat semper, et est, et erit, et nondum ad meliora augmentum accepit, sanctificatus videlicet quemadmodum Filius. Et ambobus major Spiritus, qui ipsos sanctificat, apparebit. Nemini enim dubium est, quin minori a majore benedicatur. Verum inaneas istae sunt nugae, et dementiae atque stuporis indicia. Sancta enim per naturam est ejusdem essentia Trinitas. Sanctus est Pater, sanctus et Filius per essentiam eodem modo, similiter et Spiritus sanctus. Itaque, quantum pertinet ad naturam propriam, separatim sanctificatum non est Verbum Dei. Sin aliquis putet, solum ex sancta natum Virgine suisse unctum et sanctificatum, atque ita vocatum esse Christum, in medium prodeat iste, atque dicat, an satia fuerit unctio ad declarandum illum, qui unctus est, gloria et imperio aequalem illi qui omnibus antecellit. Quod si id satis esse dixerit, cum useli simus et nos, atque ita testetur divus Joannes : *Et vos, iniqui, inunctionem habetis a sancto*¹, numerus et nos fortasse aequales Deo? Equis erit impedimentum, D quominus et nos cum ipso consideramus, quemadmodum et ipse Emmanuel? Sic enim ad illum dicunt: *Sedete a destra mea, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*². Adoret etiam nos sancta ocelestium spirituum multitudo. Quando enim, inquit, introducit Primogenitum in orbem terrarum, dicit: *Et adorent eum omnes angeloi Dei*³. At nos, licet Spiritu sancto uncti simus, et adoptionis gratiam obtinuerimus, reveremusque dii, non tamen naturæ nostræ conditionem ignoramus. Sumus enim e terra, et inter servos numeramur. Ille vero non est in quibus nos sumus, sed natura vereque Filius, et omnium

¹ I Joan. II, 20. ² Psal. civ, 1. ³ Hebr. I, 6.

Dominus, et e cælo. Nec si recte sentire voluerimus, unquam dicemus, carnem Deum effectum esse, neque ipsam Divinitatis naturam genitam esse per mulierem, cum humanitatem nondum assumpsicerit. Sed potius Verbum ex Deo et ex sancta Virgine perfectum hominem in unquam conserentes, unum Christum Jesum Dominum adoramus, neque divinitatis terminis propter carnem excludentes, neque propter similitudinem nostram ad nudam humanitatem redigentes. Sic intelliges, Verbum ex Deo genitum voluntariam exinanitionem pertulisse. **Sic humiliavit semelipsum formam servi accipiens,** qui natura propria liber est. Sic Abraham semen apprehendit, et sanguinis carnisque particeps factus est. Si enim homo natus intelligitur, quales nos sumus, quomodo alterius præter se naturaliter apprehendit semen Abrahæ, et quomodo proprie carnis particeps per omnia fratribus similis factus est? Quod enim cuiquam simile sit, id ex dissimili, et decurrat, ut simile efficiatur. Apprehendit igitur semen Abrahæ, et sanguinis carnisque particeps factum est Dei Verbum, proprium corpus efficiens, quod ex muliere assumpsit, ut jam non solum esse Deus, verum etiam homo, quales nos sumus, per unionem intelligatur. Ex duabus ergo rebus, divinitate priuatum atque humanitate, constat Emmanuel, sed unus tamen est Dominus Jesus Christus, et unus ac vere Filius, Deus simul atque homo, nec homo Deus effectus, aequalis iis qui per gratiam sunt, sed Deus verus, in forma humana apparet propter nos. Id nobis persuadeat divus Paulus: *Quando venisti, iniquiens, plenitudo temporis, nisi Deus Filius factum ex muliere, factum sub lege, ut qui sub lege erant, redimeret, ut nos filiorum adoptionem reciperemus*¹. - Ecquis est ille qui missus est sub lege et ex muliere factus est, ut dixi, nisi ipse qui supra legem erat, ut Deus? Sed positaquam declaratus est homo, factus est sub lege, ut per omnia fratribus assimilaretur. Itaque simul cum Petro didrachnum solvit secundum legem Mosis. Quod autem sit liber ut Filius, et lege superior ut Deus, eti factus est sub lege ut homo, docuit ipse, Reges, inquians, terres a quibus accipiunt censem, aut tributum, a filio suis; an ab alienis?² Petro autem: *Ab alienis, respondente, subfecit ipse: Ergo liberi sunt filii*³. Porro Dei Genitricem, non autem Christi Genitricem Virginem appellamus, quod atto modo Christi, hoc est uncti, dicantur tum reges, tum sacerdotes, nec solum qui olio carnae quondam ungabantur, sed etiam Spiritu sancto. Horum fratres Christi genitrices, non autem Dei genitrices dici possunt. Atqui illi quoque dicuntur alia ratione, ut illud: *Deus stetis in synagoga deorum*⁴. Ne igitur ex sancta Virgine genitus unus ex his, qui Christi dicuntur, existimetur, eam non dicimus Christi

A σαρ αὐτῷ πάντες ἀγγελοι Θεοῦ. 'Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν εἰ καὶ τῷ ἀγίῳ κεχρίσμεθα Πνεύματι, τὴν μὲν τῆς υἱοθεσίας καταπλουτοῦμεν χάριν, κεκλήμεθα δὲ καὶ θεοῖ, τό γε μήν τῆς ἑαυτῶν φύσεως μέτρον οὐκ ἡγονήσαμεν. Ἐσμὲν γὰρ ἐκ γῆς, καὶ τελοῦμεν ἐν οἰκέταις, δέ δὲ τοτε οὐκ ἐν οἷς ἡμεῖς, ἀλλὰ φύσει τε καὶ ἀληθῶς Γίδες, καὶ τῶν δὲ λων Κύριος, καὶ ἐξ οὐρανῶν. Καὶ οὐ δῆποι φαμὲν ὅρθα φρονεῖν ἥρημέναι σάρκα γενέσθαι που τὸν Θεόν, οὐδὲ αὐτὴν τὴν τῆς θεότητος φύσιν γεγενήσθαι διὰ γυναικός, οὐπο προσλαδοῦσαν τὸ ἀνθρώπινον. Συνενεγκόντες δὲ μᾶλλον εἰς ἔνωσιν τὸν τε ἐκ Θεοῦ φύντα Λόγον, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου τελείως ἀνθρώπων ἐν Χριστὸν Ἰησοῦν καὶ Κύριον προσκυνήσομεν, οὗτε τῶν τῆς θεότητος ὅρων ἔξω τιθέντας διὰ τὴν σάρκα, B οὔτε μήν εἰς ἀνθρωπότητα Φιλήγην καταβιβάζοντες διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὄμοιωσιν. Οὕτω νοήσις τὸν ἐκ Θεοῦ φύντα Λόγον τὴν ἔκουσιον ὑπομεῖναι κάνωσιν· οὕτω τεταπεινώκειν [λέγεται] ξαυτὸν μορφὴν δουλὸν λε- δίων δὲ κατὰ φύσιν ίδιαν ἐλεύθερος· εὗτα σπέρματος; Ἀβραὰμ ἐπελάθετο, καὶ κεκοινώνηκεν αἴματος καὶ σαρκός. Εἰ γὰρ ἀνθρώπος νοεῖται Φιλέδος καθ' ἡμές, πῶς ἐπέρου περὶ αὐτὸν φυσικῶς ἐπελάθετο σπέρματος; Ἀβραὰμ; Πῶς δὲ τῆς ίδιας σαρκὸς κεκοινώνηκεν λέγεται κατὰ πάντα τοὺς ἀδελφοὺς ὄμοιωσεῖς; Τὸ γάρ τις τὸν δικαιοῦσθαι λεγόμενον ἐξ ἀνομοίου τινὸς ἐπὶ τὸ δεῖν δικαιοῦσθαι τρέχει. Ἐπελάθετο τοινυι σπέρματος Ἀβραὰμ καὶ κεκοινώνηκεν αἴματος; καὶ σαρκὸς δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ίδιον ποιεάμενος οὐκέτι τὸ ἐκ γυναικός, ἵνα μή μόνον ὑπάρχειν θέτῃ, ἀλλ' ἡδη καὶ ἀνθρώπος καθ' ἡμές γεγονός νοοῖτο διὰ τὴν ἔνωσιν. Οὔκοιν ἐκ δύοτε μὲν πραγμάτων διμολογούμενως θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος; ὁ Ἐμμανουὴλ, εἶται εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς τε καὶ ἀληθῶς Γίδες, Θεὸς τε ὅμοιος καὶ ἀνθρώπος θεοποιηθεὶς ἐν ἀνθρωπειᾳ μορφῇ πεφηνὼς δι' ἡμές. Πιστώσεται δὲ τοῦτο ἡμές καὶ διὰ θεοπάτειος Παῦλος λέγων, "Οτε δὲ ἥλθε τὸ αἰήρωμα τοῦ χρόνου, ἀξαπέστειλεν δὲ Θεὸς τὸν Γίδην αὐτοῦ τερόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ἐπειρήμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ τούτῳ ἀξαργοράσῃ, ἵνα τὴν νιοθεσταὶ ἀπολάβωμεν ἡμεῖς. Εἴται τις δὲ ἀποσταλμένος, ὑπὸ νόμου τε καὶ ἐν γυναικός, ὡς Ἑρη, γενόμενος; Πλὴν δὲ τοῦτον εἰπεῖν εἰπεῖν δέ πάρα μὲν νόμων ὁ; Θεὸς, ἐπειδὴ δὲ κεχρημάτικεν ἀνθρώπος, γέγονε καὶ ὑπὸ νόμου, ἵνα κατὰ πάντα τοὺς ἀδελφοὺς ὄμοιωσῃ. Καὶ γοῦν συντελεῖ μὲν ὅμοιος τῷ Πέτρῳ τὸ δίδραχμον κατὰ τὸν τοῦ Μωϋσέων νόμον· διὸ δὲ ἀστιν ἐλεύθερος ὁ Γίδης καὶ νόμου κρείτων δὲ Θεός, καὶ εἰ γέγονεν ὑπὸ νόμου ὡς ἀνθρώπος, ἀδίκειον λέγων, Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνων μαρτύρων εἰποῦσον, η τέλη, ἀπὸ τῶν νιῶν αὐτῶν, διὰ διετούς αἵλοτρων; Πλέτρου δὲ φάσκοντος, ἀπὸ τῶν αἵλοτρων, ἴστηνεγκεν αὐτὸς, "Δρα γε ἀλεσθεροὶ εἰσιν οἱ νιόι. Θεοπόκον δὲ, καὶ οὐ χριστεσίους λέγοντες τὴν Παρθένον, καὶ καθ' ἕτερον λόγον χριστῶν λε-

¹ Galat. iv, 4, 5. ² Matth. xii, 24. ³ Ibi. 25.

⁴ Psal. lxxxi, 4.

τομένων τῶν τε Ἱερέων καὶ βασιλέων, καὶ οὐ μόνον Αἱ Γενιτρίς, quanquam Christum genuit, sed Dei πολιοῦ Γενιτρίς appellamus; ne nudum hominem, quales illi sunt, ab illa genitum concedamus, eam separantes ab aliis matribus, quae christos, id est, unclos reges, seu sacerdotes genuerunt, Dei Γενιτρίς nominamus.
κατ' ἑκείνους τοὺς χριστοὺς ὁ γεννηθεῖς ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου νομισθείη, χριστούς μὲν οὐκ ἀνεποιμεν αὐτὴν, καίτοι τὸν Χριστὸν γεννήσασαν, Θεοτόκον δὲ μᾶλλον, ἵνα μὴ ψιλὸν ἀνθρώπον καὶ κατ' ἑκείνους τοὺς χριστοὺς τὸν γεννηθέντα νοεῖσθαι δοῦμεν. Ἀποδιατέλλοντες δὲ αὐτὴν τῶν ὄλλων χριστούς μητέρων, ίδικῶς τε καὶ ἔξαιρέτως κατονομάζομεν αὐτὴν Θεοτόκον.

"Ετι κατὰ Νεστοριανῶν, τοῦ Δαμασκηνοῦ. Κεφάλαιον ος".

Θεοτόκον δὲ κυρίως καὶ ἀληθῆς τὴν ἀγίαν Παρθένον κηρύττομεν· ὡς γάρ Θεὸς φίλοθής ἐξ αὐτῆς γεννηθεῖς, ἀληθῆς Θεοτόκος ἡ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἐξ αὐτῆς σεσαρκωμένον γεννήσασα· Θεὸν γάρ φαμεν ἐξ αὐτῆς γεγενηθότας, οὐχ ὡς τῆς θεότητος τοῦ Λόγου ἀρχήν τοῦ εἰναι λαβούσης ἐξ αὐτῆς, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὸ πρὸ αἰώνων ἀχρόνιας ἐκ Πατρὸς γεννηθέντος, καὶ ἀνάρχως καὶ ἀΐδιως, ὑπάρχοντος καὶ σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, ἐπ' ἑσχάτων τῶν ἡμερῶν διὰ τὴν ἡμετέρων αὐτηρίαν, ἐν τῇ γαστρὶ αὐτῆς ἐνοικήσαντος, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀμεταβολήτως σαρκωθέντος καὶ γεννηθέντος. Οὐ γάρ ἀνθρώπον ψιλὸν ἐγέννησεν ἡ ἀγία Παρθένος, ἀλλὰ Θεὸν ἀληθινὸν οὐ γυμνὸν, ἀλλὰ σεσαρκωμένον οὐκ οὐρανοθεν τὸ σῶμα καταγάγοντα, καὶ ὡς διὰ σωληνοῦς δι' αὐτῆς παρελθόντα, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ὅμοοσιον ἡμίν σάρκα ἀγαλαβόντα, καὶ ἐν ἑαυτῷ ὑποστήσαντα. Εἰ γάρ οὐρανοθεν τὸ σῶμα κεκόμισται, καὶ οὐ τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως εἰληπται, τίς χρεία τῆς ἐνανθρωπήσεως; Ή γάρ ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ Λόγου διὰ τοῦτο γέγονεν, ἵνα αὐτὴ ἡ ἀμαρτήσασα, καὶ πεσοῦσα, καὶ φθαρεῖσα φύσις, νικήσῃ τὸν ἀπατήσαντα τύραννον, καὶ οὐταν τῆς φθορᾶς ἐλευθερῶθῇ, καθὼς φησιν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. Ἐκεῖθι δι' ἀνθρώπου ὁ Θάραστος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀρδοτασις τερψῶν εἰ τὸ πρῶτον ἀληθές, καὶ τὸ δεύτερον.

per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum secundum.

Εἰ δὲ καὶ λέγει· Ὁ χρῶτος Ἀδάμ ἐξ τῆς κοικίδος, δὲ δεύτερος Ἀδάμ, δὲ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ, οὐ τὸ σῶμά φησιν ἐξ οὐρανοῦ, ἀλλὰ δῆλον ὡς οὐ φύλος ἀνθρώπος ἐστιν. Ιδού γάρ καὶ Ἀδάμ αὐτὸν ὀνόμασε, καὶ Κύριον, τὸ συνεμφέρερον σημαίνων. Διὸ Ἀδάμ μὲν γάρ ἐρμηνεύεται τηγενεῖς· γηγενῆς δὲ δῆλον ὅτι ἐστιν ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις, ἡ ἐκ χοδὸς πλασθείσα· τὸ Κύριος δὲ, τῆς θείας οὐσίας ἐστὶ παραστατικόν.

Πάλιν δὲ φησιν ὁ Ἀπόστολος· ἐξαπέστειλεν δὲ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, γενέμενον ἐκ γυναικός. Οὐκ εἶπε, διὰ γυναικός, ἀλλ' ἐκ γυναικός. Ἐστιμανεν οὖν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, ὡς αὐτὸς ἐστιν ὁ μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, δὲ τῆς Παρθένου γενόμενος ἀνθρώπος, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐκ τῆς Παρθένου γεννηθεῖς, δὲ Υἱός τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός·

A Genitricem, quanquam Christum genuit, sed Dei potius Genitricem appellamus; ne nudum hominem, quales illi sunt, ab illa genitum concedamus, eam separantes ab aliis matribus, quae christos, id est, unclos reges, seu sacerdotes genuerunt, Dei Genitricem nominamus.

Item adversus Nestorianos, Damasceni. Cap. 78.

Sancta Maria Dei Mater proprie. Contra Valentium et alios: ortam ex Maria Christi carnem. — Sanctam porro Virginem Dei proprie et vero genitricem predicamus. Sicut enim verus est Deus, qui ex ipsa natus est; ita perinde Dei Mater est, quae verum Deum ex se Incarnatum genuit. Deum porro ex ea natum esse dicimus, non quod Verbi divinitas existendi principium ex ipsa traxerit; sed quia Verbum ipsum, quod ante secula citra ullum tempus genitus est, ac sine exordio et semper una cum Petro et Spiritu sancto est, in extremis diebus salutis nostrae causa, in utero ipsius habitavit, et assumpta carne ex ea genitum est sine sui demutatione. Non enim hominem purum sancta Virgo genuit, sed Deum verum; non nudum, sed carne vestitum; nec ita ut corpore de cœlo aliato, per eam velut per canalem transierit, sed ex ipsa carnem ejusdem ac nos substantiae accepit, quae in seipso subsisteret. Nam si corpus e cœlo detectum est, ac non ex natura nostra acceptum, quid tandem inhumanatione opus erat? Etenim Dei Verbum humanitatem idecirco induit, ut ipsam et natura quae peccaverat, cecideratque, et corrupta erat, tyrannum qui se deceperat, superaret, sicque a corruptione vindicaretur, ut divinus Apostolus ait: Quoniam si primū illud vere existit, sane et secundum.

Etsi autem his verbis utitur, *Primus Adam de terra, terrenus, secundus Adam, Dominus de cœlo*, non innuit, corpus ejus de cœlo fluxisse, sed eum nudum hominem non esse ostendit. Nam, ut vides, et Adamum, et Dominum, eum appellavit, utrumque simul indicans. Adamus quippe *terrigenum* sonat. Liquebat autem terrigenam esse hominis naturam, ut quae ex terra efficta sit. Domini autem vocabulum, divinam naturam declarat.

Ac rursus ita loquitur Apostolus³: *Misit Deus Filium suum unigenitum factum ex muliere. Non dixit, per mulierem, sed, ex muliere. Quocirca significavit eum ipsum esse unigenitum Dei Filium ac Deum, qui ex Virgine factus est homo: atque item eum ipsum ex Virgine genitum esse, qui Dei Filius ac Deus est. Genitum porro cor-*

¹ Cor. xv, 21 ² 1 Cor. xv, 47. ³ Galat. iv, 4.

poreo modo, quia scilicet ratione homo factus est: A γεννηθεὶς δὲ σωματικῶς, καθὸ γέγονεν ἀνθρωπός, οὐ προδιαπλασθέντι ἀνθρώπῳ ἐνοικήσας, ὃς ἐν προφήτῃ, ἀλλ' αὐτὸς οὔσιωδῶς καὶ ἀληθῶς γενόμενος ἀνθρωπός, ἡτοι ἐν τῇ ὑποστάσει αὐτοῦ ἐψυχωμένης ἀσάρκα ψυχὴ λογικὴ τε καὶ νοερῷ ὑποστήσας, καὶ αὐτὸς γεγονὼς αὐτῇ ὑπόστασις. Τούτῳ γὰρ σημανεῖ τό, τερμένον ἐκ γυναικός· πῶς γὰρ ἀνατὸς δ τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπὸ νόμον γέγονεν, εἰ μὴ ἀνθρωπός ἦμεν ὅμοούσιος γέγονεν.

Dei Genitricis nomen, totum mysterium declarat.
— Merito igitur et vere sanctam Mariam Deiparam appellamus. Hoc enim nomen totum incarnationis mysterium astruit. Nam, si Dei Mater est quae genuit, profecto Deus est qui ex ipsa genitus est: profecto etiam homo. Nam qui fieri potuisse, ut Deus, qui ante sacerula existabat, ex muliere nasceretur, nisi homo factus esset? Qui enim alius est hominis, homo etiam ipse sit necessum est. Quod si ille ipse qui ex muliere natus est, Deus est, unus procul dubio atque idem est, qui ex Deo Patre genitus est, quod ad divinam et initii expertem substantiam attinet, quique extremis temporibus ea substantia quae initium habuit, temporeque subjecta est, hoc est, humana, ex Virgine natus est. Hoc vero unam Domini nostri Iesu personam, duasque naturas, et duas generationes significat.

Christiparam Patrem dicere detectarunt. Nestorii vox, ut dicatur Christus Θεοφόρος, recte sentientium, ut Deus incarnatus. Natura humana in ipsa conceptione Verbo unita. — At vero sanctam Virginem neutiquam Christiparam nuncupamus, quia a. l abolendum *Deiparae* vocabulum Nestorius, impurus ille et execrandus, animoque Iudeus, illud ignominiae vas, in contemptum ejus quae super creaturam omnem sola vere colenda est, Dei Genitricis (disrumpatur licet ille cum patre suo Satana), hoc nominis excogitavit, quod obtruderet. Enimvero rex David christus quoque dicitur, et pontifex Aaron, quippe cum reges et sacerdotesungi solerent: quinimo quis homo pius, et cui Deus aspiraverit, Christus dici possit, at non perinde natura Deus; iuxta ac exitiabilis ille Nestorius eum qui de Virgine natus est, Deiferum ore frenebundo pronuntiavit. Verum hoc absit a nobis, ut eum afflatum a Deo, Deiferum dicanus, vel cogitemus; imo potius incarnatum Deum. Ipsummet enim Verbum factum est caro, ut conceptum quidem de Virgine fuerit, Deus vero prodierit cum assumpta natura quam deificarat simul atque producta est. Exinde tria pariter una contigerant, nimirum quod assumpta sit, quod extiterit, quod deificata a Verbo fuerit. Hinc fit ut Virgo sancta, Dei Genitrix tum intelligatur, tum appelletur, non modo propter naturam Verbi, sed etiam ob humanitatem deitate donataam, stupendo miraculo patratis simul horum et conceptione et existentia, verbi quidem conceptione,

"Οθεν δικαίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον τὴν ἀγίαν Μαρίαν ὁνομάζομεν· τούτῳ γὰρ τὸ δνομα ἀπαν τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας συνίστησι. Εἰ γὰρ Θεοτόκος ἡ γεννήσασα, πάντως Θεός δ ἐξ αὐτῆς γεννηθεὶς, πάντως δὲ καὶ ἀνθρωπός. Πῶς γὰρ ἀντὶ γυναικὸς γεννηθεὶς Θεός, δ πρὸ αἰώνων ἔχων τὴν ὑπαρκίαν, εἰ μὴ ἀνθρωπός γέγονεν; Ο γὰρ Τίος ἀνθρώπου, ἀνθρωπός δηλονότι. Εἰ δὲ αὐτὸς δ γεννηθεὶς ἐκ γυναικὸς Θεός ἐστιν, εἰς ἐστι δηλονότι δ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς κατὰ τὴν θείαν καὶ ἀναρχον οὐσίαν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐκ τῆς Παρθένου τεχθεὶς κατὰ τὴν ἡρμένην καὶ ὑπὸ χρόνων οὐσίαν, ἡτοι τὴν ἀνθρωπίνην. Τούτῳ δὲ μίαν ὑπόστασιν, καὶ δύο φύσεις, καὶ δύο γεννήσεις σημαίνει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Xριστοτόκον δὲ οὐδαμῶς φαμεν τὴν ἀγίαν Παρθένον, διότι ἐπ' ἀναιρέσει τῆς Θεοτόκος φωνῆς δ μιαρδς, καὶ βιδελυρδς, καὶ ἰουδαιόφρων Νεστόριος τὸ σκεύος τῆς ἀτιμίας, καὶ ἐπὶ ἀτιμίᾳ τῆς μόνης δυτικῆς τετιμημένης ὑπὲρ πᾶσαν κτίσιν Θεοτόκου, καὶ οὗτος διαβρήγνυται^d σὺν τῷ πατρὶ αὐτοῦ τῷ Σατανᾷ, ταύτην τὴν προστηγορίαν ἐξήρχετο, ὡς ἐπηρεαζομένην^e χριστὸς γὰρ καὶ ὁ Δασιδὸς βασιλεὺς, καὶ ὁ Ααρὼν ὁ ἀρχιερεὺς· ταῦτα γὰρ τὰ^f χρόμεντα, βασιλεία τε καὶ λειψόνη· καὶ πᾶς θεοφόρος ἀνθρωπός Χριστὸς λέγεσθαι δύναται, ἀλλ' οὐ Θεός φύσει, ὡς καὶ Νεστόριος ὁ θεῖλατος, τὸν ἐκ Παρθένου τεχθέντα θεοφόρον εἰπεῖν ἐφωράξατο. Ήμδ; δὲ μὴ γένοιτο θεοφόρον αὐτὸν εἰπεῖν η νοήσισ, ἀλλὰ Θεὸν σεσαρκωμένον. Αὐτὸς γὰρ ὁ Λόγος σάρκη ἐγένετο, χωνῆτος μὲν ἐκ τῆς Παρθένου, προσλήνων δ Θεός μετὰ τῆς προσλήψεως, ἥδη καὶ αὐτῆς ὑπὸ αὐτοῦ θεωθείσης, ἀμα τῇ εἰς τὸ εἶναι ταύτης παραγωγῇ, ὡς δύο γενέσθαι τὰ τρία, τὴν πρότοτην, τὴν ὑπαρκίαν, τὴν θέωσιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Λόγου· καὶ οὕτω νοείσθαι, καὶ λέγεσθαι Θεοτόκον τὴν ἀγίαν Παρθένον, οὐ μόνον διὰ τὴν φύσιν τοῦ Λόγου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου, ὃν ἀμα, καὶ ἡ σύλληψις, καὶ ἡ ὑπαρκία τεθαυματούργηται· ἡ μὲν σύλληψις τοῦ Λόγου, τῆς δὲ σάρκος, ἡ ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ ὑπαρκία, αὐτῆς τῆς Θεομήτορος ὑπερφύνης χορηγούσης τὸ πλαστήριον τῷ πλάστῃ, καὶ τὸ ἀνθρωπισθῆναι τῷ Θεῷ καὶ ποιητῇ τοῦ παντός, θεοῦνται τὸ πρόσλημα, τωζούσης τῆς ἐνώπιας τὰ ἀνωδέντα τοιαῦτα, οἷα καὶ ἡνωνται· οὐ τὸ θεῖον λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνθρωπίνον τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὑπὲρ τοῦ.

καὶ καθ' ἡμᾶς. Οὗτε γάρ γενόμενον πρότερον καθ' ἡμᾶς, οὐστερον γέγονεν ὑπὲρ ἡμᾶς· ἀλλὰ ἀεὶ ἐκ πρώτης ὑπάρχεις ἀμφω ὑπῆρξε, διὰ τὸ ἐξ ἀκρις συλλήψεως ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ τὴν ὑπαρξίαν ἐσχηκέναι· ἀνθρώπινον μὲν οὖν ἔστι κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, Θεοῦ δὲ καὶ θεῖον, ὑπερφυῶς, Ἐτί δὲ καὶ τῆς ἐμψύχου σαρκὸς τὰ ιδιώματα ἐσχε κατεδέξατο τῷ αὐτῷ ὁ Λόγος, οἰκονομίας λόγοψ, φυσικῆς κινήσεως τάξει κατὰ ἀλήθειαν φυσικῶς γινόμενα.

est. Non enim cum ante nostri similis extitisset, postea superior orta utrumque exstitit: quoniam a primordiis conceptionis in ipso Verbo existentiam habuit. Quocirca, quod assumptum fuit suppte quidem natura humanum est, Dei autem et divinum supernaturali quadam modo. Quin animatae quidem carnis proprietates habuit: eas enim dispensationis suæ ratione Verbum suscepit, quæ secundum naturalis motus ordinem vere naturales sunt.

B

Τοῦ αὐτοῦ. Κεφάλαιον πεζ.

Προκόπτειν λέγεται σοφίᾳ, καὶ τιλικίᾳ, καὶ χάριτι· τῇ μὲν ἡλικίᾳ αὐξών, διὰ δὲ τῆς αδεξίσεως τῆς ἡλικίας τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ σοφίαν εἰς φανέρωσιν ἀγῶν· ἔτι δὲ τὴν των ἀνθρώπων ἐν σοφίᾳ καὶ χάριτι προκοπήν, καὶ τὴν τελείωσιν τῆς τοῦ Πατρὸς εὐδοκίας, ἥγουν τὴν τῶν ἀνθρώπων θεογνωσίαν τε καὶ σωτηρίαν, οἰκείαν προκοπήν ποιούμενος, καὶ οἰκειούμενος πανταχοῦ τὸ ἡμέτερον. Οἱ δὲ προκόπτειν αὐτὸν λέγοντες σοφίᾳ, καὶ χάριτι ὡς προσθήκην τούτων δεχόμενον, Νεστορίψ τῷ ματαΐφρονι πειθόμενοι, σχετικὴν ἐνωσιν καὶ φιλὴν ἐνοικησιν τεραπεύονται, μή γινώσκοντες μήτε ἀλέγουσι, μήτε περὶ τῶν διαβεβαιούνται. Εἰ γάρ ἀληθῶς ἡγώθη τῷ Θεῷ Λόγῳ ἡ σάρξ ἐξ ἀκρις ὑπάρχεις, μᾶλλον δὲ ἐν αὐτῷ ὑπῆρξε, καὶ τὴν ὑποστατικὴν πρὸς αὐτὸν ἐσχε ταυτότητα, πῶς οὐ τελείως κατεπλούτησε πᾶσαν σοφίαν καὶ χάριν;

Τοῦ αὐτοῦ. Κεφάλαιον Ιη.

Ἄναμάρτητος ὁν δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀμαρτίαν γάρ οὐκ ἐποίησεν δὲ αἴρων τοῦ κόσμου τὴν ἀμαρτίαν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, οὐχ ὑπέκειτο θανάτῳ, εἴπερ διὰ τῆς ἀμαρτίας εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν δὲ θάνατος. Θνήσκει τοίνυν, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεχόμενος θάνατον, καὶ ἐαυτὸν τῷ Πατρὶ προσφέρει θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν. Αὐτῷ γάρ πεπλημμελήκαμεν, καὶ αὐτὸν ἔδει τὸ ὑπὲρ ἡμῶν λύτρον δέκασθαι, καὶ οὕτως ἡμᾶς λυθῆναι τῆς ἀκαταχρίσεως. Ἀλλ' εἰ καὶ τέθνηκεν ὡς ἀνθρωπός, καὶ ἡ ἀγία αὐτοῦ φυσὴ διηρέθη τοῦ ἀχράντου σώματος, ἀλλ' ἡ θεότης ἀχώριστος ἀμφοτέρων διέμεινε, τῆς τε φυσῆς, φημί, καὶ τοῦ σώματος. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἡ μία ὑπόστασις εἰς δύο ὑπόστασεις διῃρηται. Τό τε γάρ σῶμα καὶ ἡ φυσὴ κατὰ ταυτὸν ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ τοῦ Λόγου ὑπόστασις ἔχοντα τὴν ὑπαρξίαν, καὶ ἐν τῷ θανάτῳ ἀλλήλων διαιρεθέντα ἔμεινε τὴν μίαν τοῦ Λόγου ὑπόστασιν ἔχοντα, καὶ ἀδιαιρέτως ἡνωμένα αὐτῷ.

A carnis vero existentia in ipso Verbo. Ipsa namque Dei Genitrix supra naturæ leges rerum omnium factori subministrabat, unde ipse quoque fingeretur, universorumque conditori Deo, ut assumptam humanitatem deitate donans, homo ipse fieret, cum interius unio, quæ unita sunt, talia servaret, qualia unita essent, hoc est, non divinitatem solum, sed etiam Christi humanitatem; nec illud solum quod supra nos, sed et id quod nostrum est. Non enim cum ante nostri similis extitisset, postea superior orta utrumque exstitit: quoniam a primordiis conceptionis in ipso Verbo existentiam habuit. Quocirca, quod assumptum fuit suppte quidem natura humanum est, Dei autem et divinum supernaturali quadam modo. Quin animatae quidem carnis proprietates habuit: eas enim dispensationis suæ ratione Verbum suscepit, quæ secundum naturalis motus ordinem vere naturales sunt.

C

Ejusdem. Cap. 86.

Proscere dicitur sapientia, et zelate, et gratia; zelate quidem crescens, et per incrementum zelatis, sapientiam, quæ ipsi inerat, in apertum proferens; præterea hominum in sapientia et gratia progressum, et bonæ Patris voluntatis perfectiōnem, seu hominum de rebus divinis cognitionem et salutem, proprium profectum faciens, et quod nostrum est, suum plane reddens. Qui vero ipsum sapientia et gratia ita dicunt proficisse, ut earum augmenta suscepit, ii Nestorium stulte sentiente seculi, unionem quamdam secundum affectionem et respectum et nudam habitationem prodigiose flingunt, nec quæ dicant, nec de quibus afflent, cognoscentes'. Nam si caro vere conjuncta est Verbo, simul atque esse cœpit, et eamdem cum ipso in persona essentiam habuit, qui fieri potuit, ut perfecte cunctas sapientiae et gratiæ divitias non habuerit?

Ejusdem. Cap. 98.

Cum sine peccato esset Dominus noster Jesus Christus, peccatum enim non fecit, qui sustulit peccatum mundi, nec inventus est dolus in ore eius², morti non fuit obnoxius. Siquidem per peccatum in mundum mors introivit. Mortuus est igitur, mortem pro nobis subiens, et se ipsum Patri pro nobis hostiam obtulit. Nos enim in eum peccaveramus, et ipsum oportebat pro nobis premium accipere, atque ita nos condemnatione liberari. Quod si mortuus est etiam ut homo, et sancta ipsius anima ab immaculato corpore separata est, divinitas tamen a neutro discessit, nec ab anima, nec a corpore. Neque propter ea persona una in duas divisa est. Nam corpus et anima, quæ eodem tempore a principio in Verbi persona essentiam habuerunt, licet in morte sejuncta fuerint, unam tamen Verbi personam habentia et sine divisione cum ipso conjuncta permanserunt.

¹ Tim. i, 7. ² I Petr. ii, 22.

TITULUS XVI.

Magni Athanasii adversus illos, qui Christum unam esse dicunt naturam compositam. Licer enim postea ab Eutychie, Dioscoro, et Monophysitis haec heresis fuerit propagata, fuerunt tamen antea quidam, qui nefariae ieiuii opinionis semina projeicerunt. Sanctus autem Maximus eam dicit Apollinarium disseminasse.

Quid est argumentum illud, quo veluti ariete animas petunt? Partem, inquit, essentiae propriæ Deus fecit carnem assumptam: ut eo pacto una utrumque essentia intelligatur, quæ impatibilis sit, quatenus Verbum est, patiatur autem parte carnis, quæ cum Verbo ad unam essentiam absolvendam concurrit. Hoc autem absurdum esse et maxime execrandum facile quivis intelligat. Pars, inquit, divinæ essentiae caro, et quod magis adhuc ridendum est, pars illius, qui nullas habet partes. Compositam faciunt, quæ simplex est. Nam si hæ mutationes inter se partes ad unum aliquod concurrunt, compositum diversum ostenditur, quod e partibus constat differentibus. Præterea suscipit incrementum ex carne addita, quæ non in natura propria spectatur, sed pars esse essentiae carnem ipsam accipientis. Quin etiam ex his mutatione patet, cum Verbum amplius secundum æternam essentiam non maneat, sed aliud quiddam propter augmentum esse contingat. Deum naturam mutabilem immutabilis naturæ partem constituit, et unam istam ex utraque novam compositionem, et mutationem ostendit, adeo ut magna difficultas in animo oboriatur, cum nec quid inde sequatur videri queat, neque rei propositæ nomen reperiatur. Quo enim nomine unam ex utrisque essentiâ appellamus? Verbum tantum? At carnis pars id non permittit. Carnem tantummodo? At id Verbi natura non concedit. Christumne? Dispensationis, non autem essentiae istud est nomen. Proh impiorum hominum insaniam, qui dum immutabilem abundant essentiam tractare, proprio etiam nomine ipsam spoliarunt. Ista enim ratione Filio ne illud quidem servabitur, ut ejusdem cum Patre sit essentia. Qui enim essentiae propriæ accessionem et mutationem ex alterius admisit admistione, is cum illo qui in eadem manet essentia, non est ejusdem essentia. Pater enim præter gloriam propriam in natura nihil possidet. Filius autem naturæ carnem adjungens, ut carnis et Verbi una sit essentia, multum abesse deprehenditur ab eo qui nullam accessionem ad essentiae propriæ incrementum aut mutationem accepit. Necesse igitur est, ut unam essentiam Verbi et carnis non confusam agnoscas, aut in eorum qui Arium secuti sunt, errorem incidas, et illorum essentiae diversitatem introducas, et sacris Domini vocibus aduerseris, et magno cum periculo respucas illud: *Ego et Pater unum sumus*¹; et: *Qui vidit me, Patrem vidit*². Quomodo unum,

¹ Joan. x. 30. ² Juan. xiv, 9.

(1) Hæc Latine tantum extant inter Athanasii opera, editionis nostræ tom. II, col. 1223.

A

TITULOS IC.

Tōn μεγάλον Ἀδαραστον (1) πατὴ τῶν λεγόντων μίαν σύνθετον γένουται τὸν Χριστὸν. Εἰ τὰρ ὑπερορ ἐπὶ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου τῶν Μονοφυσιῶν ἡ αἱρεσίς ἤκμασε, ἀλλ’ ἡσή τις καὶ πρότερος οἱ τοῦ πονηροῦ τούτου δημάτος τὰ σπάρματα καταβαλλοῦσε. Ὁ δὲ ἄγιος Μάξιμος ὁ πορεά ταῦτης τὸν Ἀκολιθόν τοὺς τελετὴν λέπει.

Tι τὸ μηνύθεν ἐπιχείρημα, δίκην δρμητηρίου ταῖς ψυχαῖς λυμανόμενον; Μέρος, φησι, τῆς οἰκαγούσιας ὁ Θεός; Λόγος τὴν ἀναληφθεῖσαν οάρα πεποίηται, ὡς ἐκ τούτου μίαν οὔσιαν νοεῖσθαι τὸ συναμφότερον, μένουσαν μὲν ἀπαθῆ καθὸ Λόγος ἦν, πάσχουσαν δὲ τῷ μέρει τῆς σαρκὸς τῆς μετὰ τοῦ Λόγου συντελούσης εἰς μίαν οὔσιαν. Τούτου δὲ τὸ ἀποτον, καὶ τὸ πάσης βλασφημίας ἐπέκεινα ρήδιον τῷ βουλομένῳ καταμαθεῖν. Μέρος τῆς θείας οὔσιας ἡ σάρξ, καὶ τὸ γελοπότερον μέρος τῆς ἀμεροῦ, ποιεῖν τε σύνθετον τὴν ἀκλῆν. Εἰ γάρ ἀλλήλων τοιαῦτα μέρη, εἰς ἐν τοῖς συντελοῦσται, ἔτερον τὸ σύνθετον δεῖκνυται τὸ ἐκ διαφόρων συνεστῶν λεγόμενον, εἴται δεχόμενον αὐξῆσιν εἰς τῆς προστεθείσης σαρκὸς, οὐκ ἐν τῇ ίδιᾳ φύσει θεωρουμένην; ἀλλὰ μέρος τῆς τοῦ λαβόντος οὔσιας γεγενημένης, μᾶλλον δὲ καὶ μεταποίησις ἐντεῦθεν μηνύεται, μηκέτι τοῦ Λόγου κατὰ τὴν ἀΐδιον ὑπαρξίην μένοντος, ἀλλὰ τινὸς ἐπέρου διὰ τῆς προσθήκης τυγχάνειν ἀλεγχόμενον. Τὸ γάρ τὴν τρεπτὴν φύσιν μέρος τοιήσοθαι τῆς ἀτρέπτου, καὶ μίαν ταύτην ἐξ ἀμφοτέρων καινοτομίαν οὔσιας, καὶ ἀποβολὴν ἀποφαίνεται, ὡς πολλὴν ἀμηχανίαν κατὰ τὴν διάνοιαν φύεσθαι, μή δυναμένην μήτε τι ἀκόλουθον συνιδεῖν, μήτε τοῦ προκειμένου προσηγορίαν εὑρεῖν. Ἡ τι ἀν τοῖς εἶτοι την μίαν ἐξ ἀμφοτέρων οὔσιαν; Λόγον μάνον; Ἄλλ’ οὐκ ἐξ τῆς σαρκὸς τὸ μέρος. Σάρκα μάνον; Ἄλλ’ οὐ συγχωρεῖ τοῦ Λόγου ἡ φύσις. Ἄλλά Χριστόν; Οἰκονομίας, ἀλλ’ οὐκ οὔσιας ἐδωκε; διορ. Φεύ τῆς θεομάχου μάνιας καὶ τῆς ἀτρέπτου οὔσιας τολμήσαντες, καὶ προσηγορίας ταύτην κυρίες τοτηρησαν, ὡς μηκέτι κατὰ τούτον τὸν λόγον μηδὲ τὸ δύμονύσιον τῷ Σιώπῃ πρό; τὸν Πατέρα φυλάκτεσθαι. Τῷ γάρ ἐν τῇ ταυτότητι τῆς οὔσιας γινωσκόμενῷ προσθήκην καὶ μεταβολὴν τῆς οἰκείας ἐργασάμενος ἐξ ἐπιμέλειας ἀλλῆς οὐκ ἔτι οὐδὲ τὸ δύμονύσιον. Ὁ μὲν γάρ Πατήρ οὐδὲν ἔξωθεν τῆς οἰκείας δέξης ἐν τῇ φύσει κάκτηται, δὲ δὲ Σιώπη προσκτησάμενος ἐν τῇ φύσει τὴν σάρκα, καὶ μίαν οὔσιαν αὐτῆς καὶ τοῦ Λόγου δεικνύων, πάμπολι θειστώς ἀπελέγχεται τοῦ μηδεμίαν προσθήκην εἰς αὐξῆσιν, ἢ μεταβολὴν τῆς οἰκείας οὔσιας κομισαμένου. Ἀνάγκη τοίνυν ἢ μή μίαν οὔσιαν εἰδέναι τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ ἀσύγχυτον ἔνωσιν, ἢ τοῖς Ἀρείου κληρονόμοις συγκαταπίτειν, καὶ τὸ ἐκείνων ἐπερρούσιον παρεισάγειν, ταῖς ἱεραῖς τοῦ Δεσπότου φωναῖς ἀντιπίτειν, καὶ παρωθεῖσαι λίγην ἐπικινδύνως τὸ, Ἐτά καὶ δι Πατήρ ἐν ἐσμεν· καὶ, Ὁ δικαίως ἐγένετο, ἐώρακε τὸν Πατέρα. Πῶς ἐν, διου το-

εοῦτον εδρίσκεται τὸ διάφορον, τοῦ μὲν εἰς τέλος οὐσίαν μένοντος ὡς περικώς ἐξ ἀτόμου πιστεύεται, τοῦ δὲ τῇ συνθέσει τῆς σαρκὸς τὴν οἰκεῖαν οὐσίαν κεράσαντος, ή αὐξήσαντος, ή κατὰ σύγχυσιν εἰς δόλλο μεταπεσόντος: Πῶς ὁ τοῦτον βλέπων ἀκίνην βλέπει, εἰπεὶ Πατρὸς μὲν οὐσίαν δηλοῦ μόνον θεότης, Ήσοῦ δὲ θεότης καὶ ἀνθρωπότης, ἐν τῷ τῇ φύσει γεννόμενα, καὶ Πατρὸς μὲν οὐσία μέρος οὐκ ἔχει τὸ πάσχον, τοῦ Λόγου δὲ ἡ φύσις τῷ μέρει τῆς σαρκὸς ὑπομένει τὸ πάσχος; Τί τῆς δυστελείας ταύτης ἀνοιστάτερον, μίαν μὲν λέγειν οὐσίαν, τέμνειν δὲ ταύτην εἰς ποικίλα τε καὶ διάφορα, καὶ φέρειν φωνὰς ἄφ' ὕβρεις μὲν λεγομένας, συναρμοεθῆναι δὲ τῇ ὑποθέσει μή δυναμένας; Εἰ μὴ τελείας φύσεως τὸ ἀπάθεια, καὶ τελείας φύσεως τὸ πάθητον, καὶ μέρος πάσχει, καὶ μέρος οὐ πάσχει, καὶ τὸ μὴ ζῆν, τὸ δὲ τέθνηκεν, ἐλεινότερον δρᾶ τὸ ζῶν τὰς ἐκ τοῦ τεθνηκότος δόδυνας ἐν αἰσθήσει καρπούμενον, εἰπεὶ τῆς μιᾶς οὐσίας δῆμα τὸ τεθνάναι, καὶ τὸ ζῆν. Ἀλλ' ἀπαγεῖ τῆς τοσαύτης κενοφωνίας. Οὔτε μέρος; ἀμεροῦς, καὶ ἀπλῆς φύσεως παρειλήφαμεν, οὔτε μέρει μὲν πάσχειν, μέρει δὲ μὴ πάσχειν τὸ ὄπαλός ἐδιδάχθημεν, οὔτε μιᾶς οὐσίας δρον ἐπὶ ταῖς δύο γινώσκομεν, οὔτε τοῦ ἐπερούσιου, καὶ τοῦνομα προσιέμεθα, διτινά πάντα εἰς μίαν οὐσίαν οἱ λέγοντες συντελεῖν τὸν Λόγον καὶ τὴν σάρκα νομοθετοῦντες εὑρίσκονται. Πῶς; οὖν καὶ ἡ σάρκη ἐλήφθη, καὶ δὲ λαβὼν οὐχ τὴν τιλοιώθη, σώζει τε καὶ θηριώνειν; ταύτη πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα; Πῶς ἐκ τοῦ τὴν σάρκα λαβεῖν, καὶ κατ' αὐτήν οἰκονομῆσαι σοφῶς τε καὶ ὑπὲρ λόγον, οὐκ εἰς αἴσθησιν, ή μεταποίησιν τῆς Ιδίας οὐσίας, ἀλλ' εἰς κοινωνίαν τῆς ἐμφύτου ἀξίας; Ήν τὴν ἡ τῆς ἀρρήτου συναρπείας εἰργάσατο χάρις; Ἀλλο γάρ τὸ λέγειν δύο φύσεων τελείων εἰς ἐν πρόσωπον σύνοδον, καὶ ἀλλο τὸ φάσκειν ἐκ δύο μερῶν μίαν οὐσίαν. Τῆς μὲν γάρ θείας οὐσίας δὲ λόγος ἀπλοῦς, τῆς δὲ φιλανθρώπου οἰκονομίας τὸ θαῦμα διτέλον. Οὔτε οὖν τὸ ἀπλούν τῆς οὐσίας εἰς ποικίλιαν τέμνεται, οὔτε τὸ διπλούν τῆς οἰκονομίας εἰς μίαν οὐσίαν μεταχωνεύεται. Πῶς γάρ οἶδον τε τὸ ἀτόμον καὶ τὸ πρόσωπον ἐν μιᾷ θεωρείσθαι φύσει; Μή δρᾶ καὶ τὸ ἐκ τῆς πλευρᾶς; αἷμα καὶ ὑδωρ θεότητος οὐσία, κρουνηδὸν ἔρουσα; Εἰ τῆς αὐτῆς τὸ πάσχειν καὶ τὸ μὴ πάσχειν, ἀνάγκη καὶ θελήματα εἶναι διάφορα, καὶ ἐνεργεία; μή τὸς αὐτάς. Ἀλλα γάρ προσήκει μορφὴ Θεοῦ, καὶ ἀλλα μορφὴ δούλου. Ἐτερα ναῦψ, καὶ ἔτερα τῷ ἐνοικούντι Θεῷ. Στάσιν τοῖνυν ἐπεισάγουσιν διπαυστον τῇ μιᾷ οὐσίᾳ, ἡς τὸ μὲν ἐτέρων βούλησιν ἔχει, τὸ δὲ ἐτέρων. Εἰ μία οὐσία, τὰς λέγει, Οὐ τὸ ἔγω Θεῖλα, ἀλλὰ τὸ σύ; Πῶς ἡ αὐτή ἔστι καὶ ποιητής, καὶ ποίημα; Πῶς ἡ αὐτή καὶ πάντα οἰδε πρὶν γενέσεως, καὶ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν καὶ ὥραν ἀγνοεῖ; Πῶς ἡ αὐτή καὶ προσεύχεται, καὶ τὰς δεήσεις δέχεται; Πῶς λέγετ, Θεό μου, Θεό μου, Ιερά με ἀγκατάλειπες; Τί; οἰδεν οὐσίαν αὐτήν ὡφ' ἑαυτῆς ἐγκαταλειμπανομένην, καὶ ἑαυτὴν ὡς δόλον ἐπικα-

A ubi tanta differentia reperitur, ut unas quidem ad finem usque manserit, qualis ab omni æternitate creditor fuisse, alter autem carnis compositione propriam essentiam miscuerit, aut auxerit, aut per confessionem in aliud communari? Quomodo qui hunc videt, videt illum, si Patris quidem essentiam divinitas duntur indicat, Filiū vero divinitas et humanitas, quæ unum quiddam natura sunt? Et Patris quidem essentia partem non habet, quæ patitur; Verbi autem natura carnis partem habet, quæ patitur. Quid ista impietate magis nefarium, unam essentiam dicere, et hanc in partes secare varias et differentes, et voces dicere contumeliosas, quæ rel propositæ accommodari nequeunt, nisi perfectæ naturæ pars patibilis, et pars sit impatibilis; B et pars patitur, pars autem non patitur; et pars vivat, pars intereat? Magis profecto miserandum animal, cuius mortui dolores pars sensu percipiat, siquidem minus essentiae sit simul et interire et vivere. Sed rejiciatur hæc inanis doctrina. Nec partem naturæ simplicis, et quæ dividī non potest, acceptimus; nec quod est impatibile parte quidem pati, parte autem non pati didicimus; neque unius naturæ definitionem in duabus agnoscimus, neque diversas, etiā nomen admisimus. Quæ quidem omnia constituere deprehenduntur, qui Verbum et carnem in unam essentiam convenisse dicunt. Quomodo igitur et caro sumpta est, et qui illam sumpsit, non est immutatus, et qui cum illa conjunctus est, servat eamdem essentiam cum Patre suo? Quomodo ex carnis assumptione, et ex iis quæ per ipsam sapienter, supra quam dici potest, gesta sunt, non ad incrementum, aut mutationem essentiae propriæ pervenit, sed ad communicationem naturalis dignitatis, quam arcane conjunctionis gratia perficit? Aliud enim est dicere, duas naturas perfectas in unam personam convenisse, et aliud ex duabus partibus unam essentiam esse conflatam. Nam divinitæ quidem essentiae ratio simplex est, humanæ autem dispensationis miraculum duplex. Quare nec essentiae simplicitas in varias partes secatur, neque duplex dispensationis ratio in unam conflatur essentiam. Qui enim fieri potest, ut quod æternum est D et quod est recens in una considerentur natura? Num et sanguis et aqua fuit divinitatis essentia, quæ fontis instar defluxit e latere? Si ejusdem est et pati et non pati, necesse est et voluntates esse diversas, et non easdem actiones. Alia enim convenient formæ Dei, et alia formæ servi; alia templo, et alia inhabitanti Deo. Perpetuum igitur in unam essentiam introducunt seditionem, cujus essentiae pars uniuersu vult, pars aliud. Si una essentia, cur dicit: Non quod ego rolo, sed quod tu?¹ Quomodo eadem est, quæ fecit, et quæ facta est? Quomodo eadem et omnia novit antequam fierent, et extreum diem et horam ignorat? Quomodo ea- dem et preciatur, et preces suscipit? Quomodo dicit:

¹ Matth. xxvi, 39.

Deus meus, Deus meus, cur me dereliquisti? Quis uovit eamdem a se ipsa naturam derelinqui, et scip-
sam ut alium invocare? quae quidem omnia naturam
duplicem consequuntur. Verum quoniam ei huma-
næ naturæ exemplum nos quidem ad pietatem con-
firmandam attulimus, alii autem illud ad qversio-
nem detorquent, necesse est ut de hoc item disse-
ramus.

Eiusdem adversus eisdem.

Ecce enim falsam alteram cum impietate ratioci-
nationem peperunt: Quemadmodum, inquit, homo ex duobus consistens una dicitur *natura*, sic
etiam Dominum Christum ex Verbo et carne exi-
stente unam esse constat *essentialiam*. Quod duo tan-
tum inter se differentia perfectam unam nequeant
essentialiam confidere, et quæ non sit mutabilis, pau-
cis antea demonstratum est. Quod autem exemplum
hoc rei ab ipsis propositæ nihil prosit, statim os-
tendetur. Homo ex anima mente prædicta, et cor-
pore sensibus affecto animai jure censetur. Quoniam
horum neutrū sine altero prius consistit, neque
naturæ terminum conservat, cum existendi prin-
cipium sumant ex utero, atque ita in vitam exeat
et unius animalis constitutionem efficiant. At Domi-
nus Jesus non imperfectis rebus existendi prin-
cipium accipit, sed naturarum perfectarum in se
principium ostendit. Atque illuc quidem hominis
partes sunt anima et corpus; hic autem neque
caro pars Verbi est, neque Verbum pars carnis.
Horum enim utrumque, priusquam conjungantur,
perfectam naturam ostendit, ut nihil omnino neque
divinitati ad rationem propriam, neque humanitati
desit. Aliud enim est duabus ex partibus essentialiam
absolvi, et aliud duas essentias conjungi, quarum
utraque perfecta sit. Quamobrem et forma Dei di-
citur, et forma servi. In homine vero neque anima
sola est homo, neque caro. Nam si harum altera
reipsa perfecta foret natura, aliquid etiam sine al-
tera perfecisset. Et hoc perspicuum est, non so-
lum ex divinis legibus, verum etiam ex verbis
humanis. Etenim qui hæc proflentur, sic hominem
definiunt, esse animal ratione præditum, mortale,
ut ratione præditum ad animam, mortale spectet
ad corpus. Sic utrumque unius esse personæ, non
autem duarum censuerunt. Pari ratione et divina
Scriptura hominem ipsum et ad imaginem Dei si-
gnificat, propter animæ ratione præditæ excellen-
tiæ, et masculum appellat, et feminam propter
carnis proprietatem, ut animam et corpus unius
personæ, non autem duarum partes esse declarat.
Cur igitur hoc utuntur exemplo, quod nullam habet
similitudinem? Si enim duas personas perfectas
ostenderent in unam conclusas essentialiam, rectie
exemplum protulissent. Sed unius personæ duas
partes dicentes, duas dicunt personas, cum Dominus
Christus duo vocetur perfecta, et Deus et ho-
mo, propter utriusque perfectionem. Sic enim Ser-

λουμένην, ἀπερ τῷ διπλῷ τῶν φύσεων ἀκόλουθον
δείχνυται; Ἀλλ ἐπειδὴ καὶ τὸ ὑπόδειγμα τῆς τοῦ
ἀνθρώπου φύσεως ἡμεῖς μὲν πρὸς τὸ εὔσεβες παρε-
λήφαμεν, ἔτεροι δὲ πρὸς διαστροφὴν ἐκαμβάνου-
σιν, ἀναγκαῖον ποιήσασθαι καὶ τὴν περὶ τούτου
διάλεξιν.

Toῦ αὐτοῦ κατὰ τῷν αὐτῷν.

Ίδον γάρ καὶ ἔτερον παραλογισμὸν μετὰ τῆς ἀσ-
θεας ἐγένησαν. Οὐσπερ, φησιν, δὲ ἀνθρώπος ἐκ δύο
συνεστῶς, μίᾳ φύσις λέγεται, οὕτω καὶ δὲ δεπότης
Χριστὸς ἐκ Λόγου καὶ σαρκὸς ὑπάρχων, μίᾳ οὐσίᾳ
δείχνυται. Τὸ μὲν οὖν μὴ δύνασθαι τὰ τοσοῦτον ἀλ-
λήλων παρηλλαγμένα καὶ τελεῖαν μίᾳ οὐσίᾳ ἀπο-
τελεῖν, καὶ τρεπτὴν μὴ ποιεῖν, συντέλειαν προστη-
ται. Τὸ δὲ μηδὲν αὐτοῖς κατὰ σκοπὸν ἀπαντάν, ἐκ
τοῦδε τοῦ παραδείγματος αὐτίκα δειχθήσεται. Ἀν-
θρωπὸς μὲν γάρ ἐκ ψυχῆς νοητῆς καὶ σώματος αἰ-
σθητοῦ ζῶν γνωρίζεται εἰκόνως, διὰ τοῦτο μηδέτε-
ρον χωρὶς τοῦ ἐτέρου προάγουσαν ἔχειν ὑπόστατον
μηδὲ σῶζειν τὸν δρόν τῆς φύσεως, κατὰ ταῦτα μὲν
ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβόντα ἐκ γαστρὸς, καὶ οὕτως εἰς
τὸν βίον ἐρχόμενα, ἐνδὲ δὲ ζῶν σύστασιν ἐργάζε-
μενα. Οἱ δὲ Κύριος Ἰησοῦς οὐκ ἐξ ἀτελῶν πραγμά-
των τὸ εἶναι δέχεται, ἀλλὰ τελείων σύνοδον ἐν ἐαν-
τῷ φύσεων δείχνυσι. Κάκει μὲν μέρη ἀνθρώπου ψυχὴ
καὶ σῶμα, ἐνταῦθα δὲ οὗτος ἡ σάρξ μέρος τοῦ Λόγου,
οὗτος δὲ οἱ Λόγος τῆς σαρκός. Ἐκάτερον γάρ αὐ-
τῶν καὶ πρὸ τῆς γνώσεως τελεῖαν δείχνυσι τὴν φύ-
σιν, ὡς μηδὲν ὅλως λείπειν μήτε τῇ θεότητι εἰς τὸν
ἴδιον λόγον, μήτε τῇ ἀνθρωπότητι. Ἀλλο γάρ ἔστι
τὸ ἀναπληρούσθαι οὐσίαν ἐκ δύο μερῶν, καὶ ἀλλο τὸ
τέλειον· διὸ καὶ μορφὴ Θεοῦ λέγεται, καὶ μορφὴ δού-
λου. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου οὔτε ψυχὴ, μόνη ἀνθρω-
πος, οὔτε ἡ σάρξ. Εἰ γάρ ἦν τι τούτων τελεῖα φύ-
σις, εἰς ἐνέργειαν ἐπράξεν ἄν τι καὶ δίχα τοῦ ἀλλού.
Καὶ τοῦτο σαφὲς οὐ μόνον παρὰ τοῖς θείοις νόμοις,
ἀλλ ἡδη καὶ παρὰ τοῖς ἀνθρωπίνοις λόγοις. Ὁρίζον-
ται γοῦν τὸν ἀνθρωπὸν οἱ περὶ τὰ παῦτα δειγοῦντες
λογικὸν θυγάτιον· τὸ μὲν λογικὸν ἐκ τῆς ψυχῆς ἐρμη-
νεύοντες, τὸ δὲ θυγάτιον ἐκ τοῦ σώματος ἀποφαίνον-
τες. Οὗτος ἀμφότερα ἐνδὲ προσώπου, οὐ δύο ἐν-
μισαν. Τὸν ίσον τρόπον καὶ ἡ θεῖα Γραφὴ. Τὸν
γάρ αὐτὸν ἀνθρώπον καὶ κατ' εἰλόνα Θεοῦ μηνύει
κατὰ τὸ ἔξαρτον τῆς νοερᾶς ψυχῆς, καὶ ἀρσεν καὶ
Οὐλοῦ προσαγορεύει κατὰ τὸ Ιδίωμα τῆς σαρκός, ἵνα
δειξῃ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα μέρη ἐνὸς προσώπου,
οὐ δύο. Πώς οὖν κέχρηνται τῷδε τῷ ὑποδείγματι
μηδὲν ἔμοις εἶχοντι; Εἰ δύο πρόσωπα τέλεια ὑπέδει-
ξαν εἰς μίᾳ μεθαρμοσθέντα οὐσίαν, καλῶς προέρε-
ρον τὸ ὑπόδειγμα. Δύο δὲ μέρη ἐνὸς προσώπου λέγον-
τες, δύο πρόσωπα λέγουσι, τοῦ δεπότη Χριστοῦ τὰ
δύο τέλεια καλούμενου, καὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, διὰ
τὸ τέλειον ἀμφοτέρων. Οὕτω γοῦν ἡ σωτήριος τοῦ
Χριστοῦ προσηγορία νῦν μὲν δηλοῖ μόνην τὴν θεό-
τητα, ὡς ἀγενθεῖ καὶ τελεῖαν, νῦν δὲ τὴν ἀνθρωπ-

τητα, ὡς μηδὲν ἔχονταν τῇ κατασκεψῇ ἐλλιπές, νῦν δὲ τὸ συναρμότερον, ἵνα δειχθῇ καὶ τῶν δύο φύσεων τὸ διάφορὸν τε καὶ τέλειον, καὶ τῆς ἕσνης ἀνώσεως τὸ πρόσωπον ἀτμητὸν. Ἐκεῖνοι μὲν εἰς τροπὴν Θεότητος, καὶ ἀνατροπὴν τῶν συνύτων ταῖς φύσεσι καὶ εἰς ἀναρμόδους φυλαρίας ἔχορθαντο τῇ κατὰ τὸν ἄνθρωπον θεωρίᾳ, ἡμεῖς δὲ εἰς ἀπόδεξιν καὶ μαρτυρίαν τοῦ δυνατῶν εἴναι καὶ δύο τινῶν σύνοδον νοεῖσθαι, καὶ ἐν πρόσωπον δὲ ἀμφοτέρων δρᾶσθαι. Εἰ γάρ ἀνθρώπου φύσις οὐκ ἐκαλύθῃ δύο μὲν ἔχειν μέρη τὰ ἐξ ὧν τὸ πρόσωπον, ἐνδὲ δεικνύναι πρόσωπον τὸν εἰτα συνεπτῶτα ἄνθρωπον, πρόσφ μᾶλλον τῇ θείᾳ χάρις ικανή δεῖξαι δυνατὸν καὶ ἀκόλουθον τὸ καὶ δύο φύσεις τελεῖας εἰ; ἔνωσιν ἀσύγχυτον συνδραμῖν, καὶ τοῦ προσώπου τὸ μοναδικὸν μηδημῶς ἀνεῖεν; Ὡς περ δὲ ἀκούσαντες, Εἰς λύριος Ἰησοῦς Χιστός, δι' οὐ τὰ πάντα, τῇ θεότητι μόνῃ τὸ ποιῆσαι τὰ πάντα κατὰ τὸ εἰλός ἐπιγράφομεν· οὕτως ἀκούσαντες τὸ, Εἰς παθότος ὁ Χριστός, τῇς ἡνωμένης σαρκὸς τὸ πάθος γινώσκομεν· ἐπει τῶς νοήσομεν τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ ἂσθετειαν ἐν ταυτῷ, καὶ τὴν δύναμιν; Τὸ πνεῦμα πρόδυμον, ἢ δὲ σάρξ ἀσθενής· οὐ μέρος πνεύματος, οὐδὲ μέρος σαρκός. Καὶ πάλιν, Εἰ γάρ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθετειας, ἀλλὰ ζῆ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ· δρα τὰ δύναματα, καὶ τὰ πράγματα· πνεῦμα καὶ σάρξ, δύναμις καὶ ἀσθέτεια, σταυρὸς καὶ ζωῆς, τὸ ἔγειρον καὶ τὸ ἔγειρόμενον, τὸ ὑπερψύσσων καὶ τὸ ὑπερψύσσομενον· ἐν ἐνὶ δὲ προσώπῳ οὐ κατὰ σύνθετιν μερῶν, ἀλλὰ καθ' ἔνωσιν τελείων φύσεων, οὐ μίαν οὐσίαν τὰς δύο ποιοῦσαν, ἀλλὰ μίαν ἀξίαν καὶ δέξιαν δηλοῦσαν· οὕτως οὐχ ἀρνούμεθα τὴν ἔνωσιν, παραπούμεθα δὲ τὴν σύνουσίωσιν. Ὅτι γάρ ἀδύνατον τὰς δύο οὐσίας γενέσθαι μίαν, διδάσκει μὲν δ τῇ φύσεως νόμος, διδάσκει δὲ δ τοῦ κτηρύγματος λόγος, πειθεῖ δὲ διὰ παντὸς γένους τῇ πείρᾳ, θεσπίζει δὲ προδῆλως ὁ Κύριος. Μετὰ γοῦν τὴν ἀνάστασιν ἀπιστεύντων ἔτι τῶν μαθητῶν φῆσαι, Ψηλαφήσατε με, καὶ λιθετε, δτι πνεῦμα σάρκυ σαλ δστέα οὐκ ἔχει, κακῶς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχορτα. Ψηλαφήσατε πρότερον, ἵνα δειχθῇ οὐ φαντασία πνεύματος, ἀπατῶσα τοὺς θεωρεῖμον, ἀλλ' ἀντεπίκτια σώματος πληρωφοροῦσα τοὺς ἀπομένους. Τίς οὖν οὐχ δρᾷ τὰ τῶν φύσεων διάτα, ὅτι τοῦ πνεύματος μὲν τὸ μὴ ἔχειν σάρκα μήτε δστέ, τοῦ σώματος δὲ τὸ ἔχειν, καὶ τοῦ μὲν τὸ θεωρεῖται, τοῦ δὲ τὸ μὴ δρᾶσθαι, τούτου τὸ ἀφῆ δύοβικλεσθαι, ἐκείνου τὸ ἀφῆ μὴ προσιεσθαι; Πώς οὖν μία οὐσία, καὶ τοσατῆς οὐσίης παραλλαγῆς;

Τοῦ αὐτοῦ κατὰ τῶν αὐτῶν.

Τί λέγετε; τί ἀποφαίνεσθε; Οἶχετε τῆς φύσεως τὸ διάφορον, καὶ οὐδὲν φέρεται τούτων γνώρισμα; Τί οὖν δοματόμεν τὸ προκείμενον; Λόγον μόνον; Οὐ γάρ φαί τις σάρκα τοῦτο τιμᾶν δῆμεν οἰόμενος. Καὶ πῶς οὐχ ὑδρίζετε τοιαύτην αὐτοῦ τὴν οὐσίαν νομίζοντες εἶναι, ὡς δυνατὸν ἐτέρῳ οὐσίᾳ κτιστῇ πρὸς αὐτὴν μετατηναι; Τὸ γάρ τοις ἥττοις χω-

A vatoris Christi nomen nunc quidem solam ostendit divinitatem utpote absolutam et perfectam, nunc autem humanitatem, quippe cuius perfectioni nihil desit; nunc autem cum ipsa persona utramque durarum naturarum differentiam et perfectionem nova conjunctione suscipiat. Illi quidem ad divinitatis mutationem et eversionem humanitatem adhibuerunt; nos autem ut ostenderemus et testaremur, fieri posse, ut duarum rerum congressus sit, et una persona. Nam si nihil prohibet quominus hominis natura duas habeat partes, ex quibus una consurgit persona, homo nimur, qui ita constat, quanto magis divina gratia valet efficere ut et duæ naturæ perfectæ in conjunctionem minime confusam concurrent, nec tamen una singularis tollatur persona? Quemadmodum autem cum audimus: *Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*¹, rerum omnium procreationem, ut par est, soli tribuimus divinitati; sic audientes: *Unus patibilis Christus, conjunctæ carnis affectionem agnoscimus*. Qui enim possimus ejusdem essentia et in eodem imbecillitatem et virtutem intelligere? *Spiritus, inquit, promptus, caro autem infirma*², non autem pars carnis, aut pars spiritus. Et rursum: *Si enim, inquit, crucifixus est ex infirmitate, vivit ex virtute Dei*³. Cernis nomina et res: spiritus et caro, virtus et infirmitas, crux et vita, qui suscitat et qui suscitur, qui exaltat et qui exaltatur. Cernis autem in una persona non partium compositionem, sed perfectarum naturarum conjunctionem, qua non duæ una sunt essentia, sed una dignitas et gloria declaratur. Non igitur naturarum negamus conjunctionem, sed in unam essentiam dicimus non confluisse. Fieri non posse, ut duæ una sunt essentia, docet naturæ lex, docet et prædicationis ratio, suadet in omni rerum genere experientia; aperte etiam ipse Dominus indicat, qui post resurrectionem suam non credentibus adhuc discipulis: *Palpate, inquit, me, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere*⁴. *Palpate*, inquit prius, ut ostenderet se spiritus non esse spectrum quo spectantes deciperentur, sed corpus tactui resistens. Quis non videat naturarum proprietates, cum spiritus quidem carnem et ossa non habeat, quæ corpori adsunt; et ei corpus quidem videatur, spiritus autem non cernatur; corpus tactui sit obnoxium, spiritus autem sub tacitum non cadat? Quomodo igitur essentia una, cum tanta sit differentia?

Ejusdem adversus eosdem.

Quid dicitis? quid demonstratis? Abit naturarum differentia, et nullum earum indicium relinquatur? Quomodo igitur subjectum appellabimur? Verbum solum? Neque enim id quispiam carnem dixerit, qui en nomine se illud putet honoreare. At quomodo non ipsum afflictis contumelia, cum talen ipsius essentiam putatis esse, ut alteri

¹ Cor. viii, 6. ² Matth. xxvi, 41. ³ II Cor. xiii, 4. ⁴ Luc. xxiv, 39.

liceat essentiae procreatae in eam commutari? Quod si **A** enim a deterioribus capi potest commune multorum est, et non unius eximium. Cui autem id proprium est, ut sit inaccessum, huic quomodo alterum adiungatur? At non modo Verbum afflictis consumelia, verum etiam carnis personam tollit. Cujus enim indicium amplius non relinquitur, hujus gloriam quomodo cognoscemus? Si enim cognoscitur, quoniam est, merito eam honoratis. Si non est, quomodo gloria fruatur amplitudine? Nisi ostenderitis id quod honoratis, non apparebit gloria magnitudo. Necessarium igitur est consideri duorum minime confusam conjunctionem, nec ad accipientia mutationem, nec ad accepti interitum esse factam, sed ad gloriam societatem, quae in unius persona declaratur. Quamvis enim utrumque Verbum **B** solum natura etiam repugnante vocari patiamini, non tamen discrimen abscondeatis. Quandoquidem ipsum erat a principio, alterum autem factum est. Unum, quod nec cervi nec tangi potest, ex insinuato infinitum; alterum autem ex eo quod cervi tangique potest in id quod nec cervitur, nec tangitur, transiit. Et unum quidem semel immutabile, alterum autem ex mutabili ad praestantiori peruenit conditionem. Praeterea si hoc est solum Verbum, cur non invenimus: *Caro factum est Verbum, sed: Verbum caro factum est*¹? Quis porro adeo insanit et mente capitus est, ut audeat dicere divinam essentiam assumpisse aliam divinitatis essentiam ex altera provenientem natura, ut per lalem accessionem incrementum illius, quod natura nullius indiget, et perfectum est, compararet? Ad hanc quomodo divina Scriptura etiam post miram ascensionem prædicat, quae carnis sunt propria, nempe resurrectum venturum, eodemque modo visum iri? Num angelis etiam repugnabit, qui aperte dixerunt: *Hic Jesus, qui assumptus est nobis, sic veniet, quemadmodum vidistis eum ascendentem in caelum?*² Omnia ad carnem significandam plane spectant. Illud: *Hic veniet, sicut in corpore, nunc quidem hic, nunc autem illie perspecto, quemadmodum vidistis, id est, carnis oculis.* Hæc qui ita non accipit, is non solum angelis repugnat, verum etiam sacris Spiritus sancti oraculis adversatur. Quomodo intercedit pro multis Dominus Christus? Ut Verbum solum? et ubi est æqualis cum Patre dignitas, si tanquam inferior intercedit, non autem cum auctoritate largitur, cum sit pariter omnipotens? Nonne perspicuum est, ejus esse qui primitæ diciuntur, pro massa propria intercedere, ut suam erga carnis naturam affectionem ostendat? Quem autem non moveat clarissima sapientissimi Pauli prædicatio, qui: *Deus, inquit, ignorantia tempora despiciens denuntiat omnibus ubique, ut paenitentiam agant, quoniam constituit diem in qua iudicaturus est orbem terrarum, in justitia, in viro, quo definiuit, fidem omnibus faciens, ipsum a mortuis suscitasse*³. Nonne diffe-

ριηδὸν, κοινῶν τῶν πολλῶν, οὐχ ἐνδε ἔξαιρετον. **Ω** μόνῳ τὸ ἀπρόσιτον ἔδιον, τούτῳ πῶς προστίθετε ἀπρόσιτον ἕτερον; Καὶ οὐ μόνον τὸν Λόγον ὑδρίζετε, ἀλλὰ καὶ τῆς σαρκὸς τὴν ὑπόστασιν ἀφανίζετε. **Η**έ τάρ μηδὲν ἔτι λεπτεῖται γνώρισμα, ταύτης τοιχ τρόπῳ τὴν δόξαν κατανήσουμεν; Εἰ ἐν τῷ εἰναι γνωρίζεται, εἰκότως δοξάζετε. Εἰ δὲ μὴ ἔχει τὸ εἰναι, πῶς καρποῦται τῆς δόξης τὸ μέγεθος; Έδον μὴ δεξῆτε τὸ τιμώμενον, οὐ μηνύεται τῆς δόξης τὸ ὑπέρογκον. Ἀνάγκη τοινὸν διμολογεῖν ἀσύγχυτον τῶν δύο τὴν ἔνωσιν, οὔτε εἰς τροπὴν τοῦ λαβόντος, οὔτε εἰς ἀφανίσμαν τοῦ ληφθέντος, ἀλλ' εἰς κοινωνίαν δόξης, ἀφ' ἓνδε προσώπου κηρυσσομένης. Καὶ γάρ ὑπομεῖ νητος Λόγον μόνον δινομάζειν τὸ συναφότερον, καὶ τοι τῆς φύσεως ἀντανισταμένης, οὐδὲ οὔτω κρύψετε τὸ διάφορον, ὅποτεν τὸ μὲν ἀδρατον καὶ ἀγγελεῖται τὸ δέ ἀπέιρον εἰς ἀπειρον, τὸ δὲ ἐξ ὀδρατοῦ καὶ φηλαφητοῦ πρὸς τὸ ἀδρατον καὶ ἀναφές μεταβάθηκε. Καὶ τὸ μὲν ἀναλοισθεντὸν ἄπαξ, τὸ δὲ δι' ἀλλοιώσεως ἐπὶ τὴν κρείττονα ληξίν ἐλήλυθεν. Είτε εἰ μόνον Λόγος τὸ μένον, πῶς οὐκ ἐρήθη, διτις ἡ σάρκη Λόγος ἐγένετο, ἀλλ' ὁ Λόγος σάρκη; Τίς δὲ οὔτω μεμηνῶς καὶ φρενόπληξ, ως τολμῆσαι εἰπεῖν τὴν θείαν πρωταλεῖν ἀλλην ὑστέρος οὐσίαν ἐξ ἑτέρας φύσεως ἐπιγνομένην, ίνα αἰδηζεν παρασκευάσῃ νοεῖσθαι διὰ τῆς τοιαύτης προσθήκης τοῦ κατὰ φύσιν ἀνενδοῦς καὶ τελεου; Πῶς δὲ οἱ θεοὶ λόγοι καὶ μετὰ τὴν ἔνην ἀνοδον ἔτι κηρύσσουσι τὰ τῇ σαρκὶ διεφέροντα, εἰ πάλιν ἐλθεῖν, τὸ κατὰ τὸν αὐτὸν ὄφθηγει τρόπον; **Η**αὶ τοις ἀγγέλοις ἐναντία νομοθετήσετε τοι; εἰρηκόσι σαφῶς, Οὐτος δὲ Ιησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς, ἀφ' ὑμῶν, οὐτος δὲλεύσεται ὃ τρόπον διεάνυσθε αὐτὸν πορευόμενος εἰς τὸν οὐρανόν; Ηάντα πρὸς ἐμφασιν τῆς σαρκὸς, τὸ, οὐδος, τὸ δὲλεύσεται, ως ἐν σώματι νῦν μὲν ὄδε, νῦν δὲ ὄδε θεωρουμένῳ. Οὐ τρόπον ἐθάσασθε, τοιτέστι τοις τῆς σαρκὸς ὄφθαλμοῖς, ἀπέρ δὲ μὴ δεχόμενος οὐτεος οὐ μόνον τοις ἀγγέλοις μάχεται, ἀλλὰ καὶ τοις τῷ ἀγίου Πνεύματος ἱεροῖς λόγοις ἀντικαθίσταται. Πῶς ἐντυχάνει ὑπὲρ πολλῶν διεσπότης Χριστός; Ως Λόγος μόνος; καὶ ποὺ τὰ τῆς ὁμοτίμου πρὸς τὸν Πατέρα ἀξίας, εἰπερ ἐντυχάνων καθάπερ ὑποδεσταρος, καὶ οὐ μετὰ αὐθεντίας εὑρεγετεῖ, ίσους ἔχων τὸ παντοδύναμον; ή δῆλον διτις τῆς ἀπαρχῆς τὸ ἐντυχάνειν ὑπὲρ τοῦ οἰκείου ιψυράματος, ίνα δεῖη πότη περὶ τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν ἡ σχέσις; Τίνα δὲ οὐκ ἐντρέπει τοῦ παναόφου Παύλου τὸ τρανότατον κήρυγμα, διτις Τούς χρόνους τῆς ἀγρολας ὑπεριδὼν θεός, καραγγέλλει πᾶσι πανταχοῦ μεταροτάν, καθότι διτησεν ημέραν, ἐν γῇ μέλλει κρίνει τὴν οἰκουμένην καὶ δικαιοσύνην, ἐν ἀνδρὶ φῶρισε, πίστιν παρασχών πᾶσιν, ἀνιστήσας αὐτὸν ἐκ τεκράρ. Μή ἀνηργεται ἡ διαφορά; Μή οὐχ εἶπε, Θεὸν ἐν ἀνδρὶ; Μή οὐκ ἐδιεῖξε τὸν ἐγείραντα Θεὸν, καὶ τὸν ἀναστάντα ἀνδρα; Ἀλλ' εἰ καὶ τὸ διάφορον ἐδιεῖξε, τὸ ἀχώριστον οὐ παρέλειψεν. Οὐ γάρ εἶπε, Θεὸν μετ' ἀνδρός, ἀλλὰ, Θεὸν ἐν ἀνδρί. Πῶς δὲ νοήσουμεν καὶ τὸ, "Οὐτος

¹ Joan. i, 14. ² Act. i, 11. ³ Act. xvii, 30, 31.

εἰς ὁρ ἀξεκάντησαν, εἰ μὴ τῆς σφράγες ἡ φύσις ἡ δεξαμένη τοὺς ἥλους, αὐτὴ σαφῶς ἐπιδεῖξε τοὺς τύπους; Οὐ γάρ θεότητος οὐσία ἡ ἀόρτος, καὶ ἀνεπαφής, ἵγη παθών εἰς ἔλεγχον ἐπιφέρεσθαι ἔμελλεν, ἀλλ' ἡ ἐκ τοῦ παθητοῦ γένους ληφθεῖσα τὴν τῶν ήσηνοτῶν ἀλέγει παρανομίαν, γνωρίζειν συναθουμένων ἐν τῇ τρωθείσῃ καρκίᾳ τὰ οἰκεῖα τολμήματα. Οὕτω δέδεικται καὶ τὰ ἴδια ματα τῶν φύσεων ἀναφαρετα, καὶ τὸ κέρδος τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀναντίρρητον καὶ τὸ ἀποχείρημα τῶν ἀντιλεγόντων ἀναίσχυτον, καὶ τὸ δυνατὸν τῆς ἀληθείας ἀκταπαράγητον.

nere suscepta impiorum scelus redarguet, qui vulnerariunt. Sic get naturarum proprietates non iurum, et impudens adversarium argumentum

testimonium est allatura; sed natura ex patibili genere cogentur propria flagitia agnoscere in carne, quam esse sublatas, et certum humanæ carnis assumptas iurum, et impudens adversarium argumentum inexquagabilem demonstravimus.

Tοῦ ἀγίου Μαξιμοῦ κατὰ Εὐτυχοῦς, καὶ Διοσκόρου, τῷ ταῖς δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεις εἰς μίαν φύσιν ἀραιοράντων, οὓς οἱ μὲν Συγχυτικοῦς, οἱ δὲ Μορογονιτάς ἀρώμασσαν. Τούτων δὲ ὁ μὲν Εὐτυχῆς ἀρχιμαρτύρες ἦν, οἱ δὲ Διόσκορος πάππας Ἀλεξανδρείας. Απὸ τῆς ἐκθέσεως τοῦ περὶ τῆς ὅρθης θμολογίας λόγου.

Τοὺς λόγους τῶν συνελθόντων εὐδημένους δεῖ τὸ Πατέρες διδάσκουσιν· αὐτὰ δὲ ταῦτα τὰ συνελθόντα πρὸς Ἑν ἄρκῳ συντελεῖν πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ καὶ μίαν ὑπόστασιν. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς οὐ χρέων πάλιν κατὰ τοὺς Πατέρες διὰ μὲν τὸ εἰδέναι διαδομένους τοὺς λόγους τὴν διαφορὰν λέγειν καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν τῶν συνελθόντων διεφορὰ, καὶ αὐτὰ δὲ ταῦτα τὰ συνελθόντα σώζονται μετὰ τὴν ἔνωσιν πάσης τροπῆς ἐκτὸς, καὶ συγχύσεως, διάγιωτας τῆς Ἐκκλησίας φωτὴρ Κύριλλος, φαῖτο προστεθεῖσθαι περίσσως ὑποκρίνονται οἱ τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ διακενής πολεμοῦντες Ἐκκλησίᾳ, ἀρκέσει μαρτυρῶν· ἐν μὲν γάρ τῷ δευτέρῳ τῶν κατὰ Νεστορίου διδοφημιῶν τόμῳ γράφων τάδε, *Παρεγγεγμένους γε μήτρας μέστον μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστὸν, διὰ τῆς ἐπιστολῆς λόγου οὐκ ἀγνοοῦ μήτρα τὴν διαφορὰν, ἀξιοτελεῖσθαι δὲ τὴν διαβεστίν, οὐ συγχέων ἀλλήλαις, καὶ ἀραιοράντων τὰς φύσεις,* ἀλλ' ὅτι σαρκὸς καὶ αἷματος μετεσχηκὼς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος εἰς πάλιν καὶ διάτοις τοσίται καὶ δρομικεῖται· ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἀνδρέων τοῦ μεμψάμενον τὸ τρίτον τῶν κεφαλαίων ἀπολογίᾳ οὕτω λέγων· *'Αμοιρήσεις δ' ἀτρ καὶ μάρμου παττὸς τὸ εἰδέναι τυχίν,* ὡς ἀτέρα μέρις εστι κατὰ φύσιν ἰδιαίτης η σάρκη παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύγεται Λόγος, ἔτερος δ' αὖτις τὸν τῆς ἰδιαίτης φύσεως λόγον διατηρεῖται, οὐ τοιςδέ τοις πιστοῖς καὶ νοούμενον κατ' αὐτὸν, καὶ λεγόμενον. Τὸ γάρ μηδαμῶς τι βεβιλάσθαι τὸν τοῦ εἰς τῶν ἐνωθέντων λόγου ἐκ τῆς ἐνώσεως δηλοῖ καὶ τὸ μὴ θατέρῳ θάτερον φυρθῆναι διὰ τὸ ἐξ

A rentiam sustulit? Nonne dixit, Deum in viro? Nonne demonstravit Deum, qui suscitavit, et hominem qui suscitatūs est? Verum quanquam differentiationem ostendit, non tamen conjunctionem inseparabilem prætermisit. Non enim dixit, Deum cum viro, sed, Deum in viro. Jam quonodo illud intelligimus: Videbunt, in quem transfigerunt¹, nisi carnis natura, quae clavos suscepit, aperie foramina demonstret? Neque enim divinitatis essentia, quae nec videtur, nec tangitur, vestigia vulnerum in testimonium est allatura; sed natura ex patibili genere cogentur propria flagitia agnoscere in carne, quam esse sublatas, et certum humanæ carnis assumptas iurum, et certum veritatis inexquagabilem demonstravimus.

B Sancti Maximi aduersus Eutychem, et Dioscorum, duas naturas in unam confundentes, quos quidam Synchyticos, quidam Monophysitas appellaverunt. Eutyches autem fuit archimandrita, Dioscorus vero archiepiscopus Alexandriæ. Ex interpretatione orationis de recta confessione.

D

Diversum naturarum conjunctiarum rationes ita servari docent Patres, ut illæ ipsæ convenientes, in unam ambas Filii personam atque unam hypostasim concurrerint. Quod si ista est Patrum doctrina, necessarium est, ut cum rationes ipsæ serventur, differentia item appareat, quæ post conjunctionem in naturali proprietate utramque conservet. Ex eo autem quod in unam personam atque hypostasim naturas ambas convenisse constemur, has dividit sejungique non posse plane cognoscimus. Quod autem et naturarum differentia, et ipsæ naturæ post conjunctionem sine ulla mutatione aut confusione serventur, sanctissimus Ecclesiæ splendor Cyrillus, cui vel addi quidquam supervacaneum esse simulant, qui frusta sanctam Dei oppugnant Ecclesiam, satis testatur in secundo tomō eorum quæ contra Nestorii maledicta conscripsit, loqueus ad hunc modum: « Cum autem Christi mysterium in medium assertur, conjunctionis ratio non ignorat differentiam, sed rejicit divisionem; nec naturas confundit atque comuniiset, sed Dei Verbum sic esse factum carnis et sanguinis particeps dicit, ut unus tamen atque idem Filius intelligatur et nominetur. » At in Apologia ad Andream, qui caput tertium reprehendebat, « Ab omni, inquit, absit reprehensione, si quis carnem natura propria a Verbo ex Deo Patre genito diversam esse sentiat, itemque naturæ propriæ ratione diversum Unigenitum. Nec tamen hæc ita contemplari, est naturas post conjunctionem dividere. » Ecce quā aperte a magno Cyrillo positum est post conjunctionem, in quo pie cum fidelibus ei sentit et loquitur. Nam quod eorum quæ conjunctiona sunt, ratio nihil lædatur, ex conjunctione declarat. Quod autem neutrum cum altero misceatur et confundatur, ex eo quod ex atroque unum in persona fieri dicit, servari autem et manere sievit ut utrumque est per essentiam. Id enim cum ea-

¹ Zuchar. XII, 10; Joan. XI, 37.

piens **Cyrillus** sciret, perspicue dicit, neque inter **A** se naturas confundi, quod in unam personam convenorint; neque vicissim dividi, quamvis utraque secundum rationem essentiae post conjunctionem sit, et maneat, et intelligatur cum naturali proprietate et differentia, qua et Verbum natura Deus est, non autem caro, licet per dispensationem carnem propriam efficerit, et caro est natura caro, non autem Deus, licet Dei Verbi propria facta sit. Nonne igitur necessarium, et pium, et congruum est dicere ex Patrum doctrina, post conjunctionem differentiam servari, et duas in uno Christo naturas, ex quibus, est tenere post earum conjunctionem, quarum est differentia? Necessae enim est, cum quædam differant, esse differentiam, et ubi differentia est, ibi aliqua differre; haec enim quodammodo sese vicissim introducunt: ut sunt causæ, et quæ a causis proficiuntur, quippe quæ sunt ex eorum numero, quæ cum aliquo conseruntur. Si enim essentiae diversitas eorum ex quibus constat Christus tanquam causa in eo constituit differentiam, et ipsa prorsus differentia tanquam ab illa causa proveniens indicat naturalem eorum quæ conjuncta sunt, diversitatem. Haec enim, ut diximus, sese mutuo respiciunt et consequuntur, ut cum unum dicatur, necesse sit alterum etiam considerari, et uno sublatu alterum etiam tolli. Oportet igitur, ut duas dicamus naturas, ne nudam differentiam introducamus, et in hoc solo adlibeamus numerum, quo differentiam eorum quæ conjuncta sunt, ita manere demonstremus, ut ea post conjunctionem serventur, non autem dividantur.

εἰσαγάγωμεν, καὶ ἐπὶ τούτῳ μόνῳ κεχρῆθαι. τὸν ἀριθμῷ πρὸς δηλωσιν τοῦ μεμενηκέναι τῶν συνέδετων τὴν διαφορὰν, ὡς σωζομένων μετὰ τὴν ἔνωσιν, καὶ οὐ διηρημένων.

Eiusdem, ex oratione, qua demonstrat, eam non esse rationem numeri, ut divisionem eorum de quibus dicitur, afferat.

Omnis numerus qui res, quæ existendi, subsistendi ratione inter se differunt, quoi sint, ostendit earum differentiam, non autem habitum indicat. Hoc autem vere sic habere, omnemque numerum differentiam, non autem divisionem indicare, sanctissimus item **Cyrillus** in epistola ad Eulogium scripta sic ad verbum scribens testatur: « Eodem modo loquimur et de Nestorio, qui l'eat duas naturas dicat, significans differentiam carnis atque Dei Verbi, a nobis tamen dissentit, quia conjunctionem non consitetur; nos enim hæc conjungentes, unum Christum, unum Dominum confitemur, et deinceps, unam Verbi naturam carnem assumptissime. » Quod perinde est ac si diceret: Nos sapientissimum mysterii consilium considerantes cum concurrentium naturarum differentiam servare volumus post conjunctionem, duas in hoc et solo naturas dicimus, contemplatione duntaxat, numerum adhibentes ad differentiam demonstrandam, cum autem arcanam mysterii conjunctionis rationem accuratius proponimus, unam Verbi naturam carnem dicimus assumptissime. Id enim arbitror ea

καὶ μένειν καθὸ ἑκάτερον εἶναι τῇ οὐσίᾳ πέφυκε. Τούτο γάρ καὶ διοφδες ἐπιστάμενος; Κύριλλος; διερήθηδην φησι μήτε συγκεχυθαι ἀλλήλαις τὰς φύσεις τῷ πρό; μίαν συντελεῖν ὑπόστασιν τοῦ Ιησοῦ, μήτε διηρήθαι ἀλλήλων τῷ ἑτερον καὶ ἑτερον κατὰ τὸν οὐσιώδη λόγον εἶναι τε, καὶ μένειν, καὶ νοεῖσθαι μετὰ τὴν ἔνωσιν καὶ ἑκάστην μετὰ τῆς φυσικῆς ιδιότητος; καὶ διαφορᾶς, καθ' ἣν δὲ Λόγος Θεός ἐστι κατὰ φύσιν, καὶ οὐ σάρκης εἰ καὶ οἰκεῖαν ἐποιήσατο τὴν σάρκα οἰκονομικῶς. Καὶ ἡ σάρκη σάρκης ἐστι κατὰ φύσιν, καὶ οὐ θεός, εἰ καὶ ίδια γέγονε τοῦ Θεοῦ Λόγου διὰ τὴν ἔνωσιν. Πώς οὖν οὐκ ἀναγκαῖον, εὐσεβές τε, καὶ πρέπον κατὰ τὴν τῶν Πατέρων διδασκαλίαν λέγοντας τὴν διαφορὰν μετὰ τὴν ἔνωσιν οὐσιώθαι καὶ τὰς δύο φύσεις εἶναι τε καὶ οὐσιώθαι ἐν τῷ ἐνὶ Χριστῷ, ἐξ ὧν καὶ ἐστι διξέξειν μετὰ τὴν ἔνωσιν, ὧν ἡ διαφορά; Πάσα γάρ πως ἀνάγκη τενῶν διαφερόντων εἶναι πᾶσαν διαφορὰν, καὶ οὐπον νοεῖται εἶναι διαφορὰν, δυνατὸν ἐπεὶ ὑπάρχειν πάντως καὶ τὰ διαφέροντα. Συνεισαγωγικὰ γάρ τινα ἀλλήλων τρόπον τινὰ τὰ τοιαῦτα δύτα τυγχάνει, ὥστε τὰ αἰτια καὶ τὰ αἰτιατὰ, ὡς πρός τι νοούμενα. Εἰ γάρ ποιητικόν ἐστι τῆς ἐν Χριστῷ διαφορᾶς τὸ ἑτερούσιον τῶν ἐξ ὧν συνέστηκεν, ὡς αἰτιον, πάντως καὶ ἡ διαφορὰ δηλωτικὴ τυγχάνει, ὡς αἰτιατὸν τῆς τῶν ἔνωσιν των φυσικῆς ἑτερότητος, ὡς ίδιας αἰτίας. Συνεισαγωγικά γάρ, ὡς εἰρήται, ἀλλήλοις τὰ τοιαῦτα πέφυκε, καὶ λεγομένου θατέρου, ἀνάγκη πάντως διμολογεῖν καὶ τὸ ἑτερον. Καὶ ἀναιρουμένου πάλιν ἐνδε, μηδὲ τὸ ἑτερον λέγειν εἶναι ἀκόλουθον. Δεῖ οὖν καὶ δύο λέγειν φύσεις, ἵνα μὴ ψιλήν τὴν διαφορὰν εἰδούσι τοῦ μεμενηκέναι τῶν συνέδετων τὴν διαφορὰν, καὶ οὐ διηρημένων.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ διειδεύθητος διαβρεστιν εἰσάγει κατὰ τὸν ίδιον οἰς ἐπιλεγεται.

Πᾶς ἀριθμὸς ποσοῦ τινων διαφερόντων κατὰ τὸν τοῦ πᾶς εἶναι ἡ τὸν τοῦ ὑφεστάναι λόγον ὑπάρχων δηλωτικὸς, τῆς διαφορᾶς τῶν ὑποκειμένων, καὶ οὐ τῆς σχέσεως ἐστιν ἐπαγωγικός. «Οτι δὲ ταῦθι οἵτοις ἔχει ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας, καὶ διειδεύθητος διαφορᾶς, καὶ οὐ διαιρέσιος ἐστι δηλωτικός, μαρτυρεῖ τῷ λόγῳ πάλιν διαγώνατος Κύριλλος, καὶ ἐν τῷ πρός Εὐλόγιον ἐπιστολῇ γράψων οὕτως ἐπει λέξεως· Οὕτω καὶ ἐπὶ Νεστορίου, καὶ λέγει δύο φύσεις, σημαίνων τὴν διαφοράν τῆς σαρκός καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀλλ' οὐκέτι τὴν ἔνωσιν διμολογεῖ μεθ' ήμων. Ἡμεῖς γάρ ἐνώσαντες τῶντα, ἐπει Χριστὸν, ἔτα Κύριον διμολογοῦμεν, καὶ λοιπὸν μίαν τὴν τοῦ Λόγου φύσιν σεσαρκωμένην. Νοσηνεὶ ἐλέγειν, διειδεύθητος τοῦ μιστηρίου διακοπούντες πάνσοφον οἰκονομίαν, διατηρεῖσθαι δεικνύναις βουλώμεθα τῶν συνελθόντων τὴν διαφορὰν μετὰ τὴν ἔνωσιν, δύο κατὰ τοῦτο καὶ μόνον τὰς φύσεις λέγομεν κατὰ μόνην τὴν θεωρίαν πρὸς δηλωτικής διαφορᾶς τὸν ἀριθμὸν παρατημένοντες· διειδεύθητον τοῦ μιστηρίου διασκριβόμενον τῆς ἔνωσεως τρίτον, μίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν σεσαρ-

καὶ μένην φαμέν. Τοῦτο γάρ ὡς οἵμαι αὐτῷ βούλεται τὸ δηλοῦν τὸ, Ἡμεῖς δὲ ἐνώσα·τες αὐτὰ, ἔνα Χριστὸν, ἔνα Κύριον διδογόυμεν, καὶ λοιπὸν μίαν τοῦ Λόγου φύσιν σεσαρκωμένην. Τουτέστιν, Ἡμεῖς διδογόυντες τὴν ἐώσιν καὶ τὸν αὐτῆς ἀκριβῶς μετ' εὐεσθεῖς διαρθροῦντες τρόπον, οὐκ ἔχρημεθα τῇ σημαντικῇ φωνῇ τῆς διαφορᾶς πρὸς δῆλωσι τῆς ἐνώσεως, ἀλλὰ τὴν μὲν ἐπὶ τῆς διαφορᾶς, τὴν δὲ ἐπὶ τῆς ἐνώσεως προσφόρως ἐκλαμβάνοντες, ἀσύγχυτον φυλάττομεν τῶν σημαντομένων τὸν νοῦν. Ός λοιπὸν ἐντεῦθεν εἶναι δῆλον, ὅτι κοινὸν αὐτῷ καὶ τῷ Νεστορίῳ τοῦ λέγειν δύο φύσεις μέχρι τοῦ γινώσκειν τὴν διαφορὰν, οὐκέτι δὲ κοινὸν ἦν τὸ καὶ τὴν ἐνώσιν διδογόγεν τῷ λέγειν ἔνα Υἱὸν, ἔνα Κύριον, καὶ μίαν τοῦ Λόγου φύσιν σεσαρκωμένην, ὅπερ Νεστόριος εἰπεῖν οὐ κατεδάχετο. Τῷ γάρ φάσκειν, Οὐτω καὶ ἐπὶ Νεστορίου, καὶ λέγῃ δύο φύσεις τὴν διαφορὰν σημαντεῖ τῆς σαρκὸς, καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀλλ' οὐκέτι τὴν ἐνώσιν διδογόγεν μεθ' ἡμῶν, οὐκ δὲλ οὐ τούτῳ βούλεται δῆλον, ὅτι Νεστόριος τὴν μὲν διαφορὰν μεθ' ἡμῶν διδογόγεν δύο φύσεις, τὴν δὲ ἐνώσιν οὐκέτι μεθ' ἡμῶν διδογόγει, μὴ λέγων ἔνα Χριστὸν, ἔνα Υἱὸν, ἔνα Κύριον, καὶ μίαν τοῦ Λόγου φύσιν σεσαρκωμένην. Καὶ σαφὲς τοῦτο καθέτηκε τοῖς τοῦ καλοῦ ἐρασταῖς, καὶ τὸ ἀληθὲς ἀγαπᾶν διπούδακόν εἰς τοῦ μηδαμοῦ φαίνεσθαι τὸν διδάσκαλον ή κωλύοντα λέγειν δύο φύσεις μετὰ τὴν ἐνώσιν, ή ἀνηρῆσθαι διδάσκοντα τὴν διαφορὰν τῶν συνελθόντων μετὰ τὴν ἐνώσιν, ὡς ἔστιν ἐκ μυρίων αὐτοῦ συγγραμμάτων καταμαθεῖν. Εἰ τοινυν δεῖ μὲν ή ἐνώσις, ἔστηκεν, δεῖ δὲ καὶ τὰ ἐνώθεντα μένει ἀσύγχυτα, δεῖ δὲ καὶ ή τὰ ἐνώθεντα οὐκέται διαφορά, δεῖ δὲ καὶ ἀριθμὸς παρελήφθη κατὰ τοὺς Πατέρας πάντας οὐκ ἀνάγκη, εἰπερ ἄρα δεῖ ή ἐνώσις, καὶ τὰ ἐνώθεντα, καὶ ή τούτων διαφορὰ ἔστηκε, καὶ μένει, καὶ σώζεται, καὶ δύο φύσεις λέγειν ἐπὶ δῆλώσεις τῆς τῶν συνελθόντων διαφορᾶς, καὶ πάλιν μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην διδογόγεν πρὸς ἐνδειξιν τῆς καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως, μηδὲ ἐτέρας τῶν φωνῶν τούτων δηλοντί διὰ τῆς ἐτέρας ἀνατρομένης, ὡς δοκεῖ τισιν ὑπόθεσιν σοφίας ποιουμένους τὸ ξεσφόν;

Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀγίου Κυρίλλου τῆς πρὸς Σούκενσον καμπήνης ἐπιστολῆς.

Οὐκ ἀπλῶς φαίνεται τὴν τοῦ ἀδιαιρέτου ἀπαγορεύων φωνὴν δι μακάριος Κύριλλος, ἀλλὰ καὶ τὴν Νεστορίου κακόνοιαν προφερομένην, σχετικὴν φάσκοντος γεγενῆσθαι τὴν ἐνώσιν, ὡς αὐτὸς ἔστω Κύριλλος δι μακάριος μαρτυρῶν δεῖχνυται ἐπὶ τέλει τῆς πρὸς Σούκενσον δευτέρας ἐπιστολῆς, καὶ τοῖς ἄγαν φιλονείκοις τὸν ἔαυτον σκοπὸν ποιούμενος φανερίν, οὕτω λέγων· «Τὸ δὲ ἀδιαιρέτως προστεθὲν δοκεῖ πῶς παρ' ἡμῖν ὁρθῆς ἐδέξες εἶναι σημαντικὸν· αὐτὸς δὲ οὐκ οὕτω νοοῦσι. Τὸ γάρ ἀδιαιρέτον παρ' αὐτοῖς κατὰ τὰς Νεστορίου κενοφωνίας καθ' ἔτερον λαμβάνεται τρόπον. Φασὶ γάρ, ὅτι τῇ ισοτιμῇ, τῇ ταυτοσουλίᾳ, τῇ αὐθεντίᾳ ἀδιαιρέτος ἔστι τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐν φαντασίᾳ τὸ ἀνθρώπος.

A Cyrillic verba significare. Nos autem hæc conjungentes unum Christum, unum Dominum constemur, et deinceps unam Verbi naturam carnem assumptissime. Id est, nos conjunctionem consentes, ejusque rationem diligenter et pie explicantes, differentiæ vocem non exhibuiimus, ut conjunctionem ostenderemus, sed aliam quidem in differentia, aliam in conjunctione rationem congrue suscipientes minime confusum rerum significatarum sensum servamus; ut inde perspicuum jani sit, illud Cyrillo sive cum Nestorio commune, ut duas naturas diceret, eatenus ut differentiam cognosceret; proprium autem illud, ut conjunctionem confisteretur, et diceret unum Christum, unum Filium, unum Dominum, et unam Verbi naturam carnem assumptissime, quod quidem Nestorius dicere recusabat. Dicendo enim sic et de Nestorio: Licet duas asserat naturas, differentiam significans carnis et Dei Verbi, non tamen conjunctionem nobiscum confilietur, nihil aliud vult significare nisi: Nestorius differentiam quidem nobiscum constitutur, cum duas naturas dicat; at conjunctionem nobiscum non constitutur, cum unum Christum, unum Filium, unum Dominum non dicat, nec unam Verbi naturam carnem assumptissime, et hoc perspicue patet honestatis veritatisque studiosis ex eo quod usquam appareat magistrum aut prohibuisse dicere duas naturas post conjunctionem, aut docuisse conjunctiarum differentiam tolli post conjunctionem, quod ex innumerabilibus ipsis scriptis licet intelligere. Si igitur semper mansit conjunction, et semper quæ conjuncta sunt, maneat sine confusione, semperque conjunctionis differentia servatur, propter quam numerus a partibus susceptus est, nonne necesse est, si semper et conjunction, et quæ conjuncta sunt, et corum differentia mansit, et maneat ac conservatur, et duas naturas dicere ad declarandam eorum quæ conjuncta sunt, differentiam, et rursus unam Dei Verbi naturam carnem assumptissime, quo demonstretur secundum personam conjunctionis, neutra nimis istarum vocum per alteram sublata, ut quibusdam videtur, qui insipientiam sapientiae faciunt argumentum?

D Eiusdem, de sancti Cyrilli dicto, quod positum est in epistola ad Succensem,

Non simpliciter *indivisibilis* vocabulo usus esse videtur beatus Cyrus, sed adversus versutiam Nestorii, qui conjunctionem habitu dicebat constare. Sic enim suo testimonio confirmat beatus ipse Cyrus, in extrema parte alterius ad Succensem epistolæ, sententiamque suam litigiosis hominibus patescit, his verbis: « Illud autem, *indivisible*, adjunctum, videtur apud nos rectam significationem retineere. At isti haud ita sentiunt. *Indivisible* enim apud ipsos ex inani doctrina Nestorii alia ratione accipitur. Aiant enim hominem, in quo Verbum habilitavit, tum dignitate, tum voluntate, tum auctoritate ab ipso Deo Verbo esse *indivisiblem*. Ex quo patet, eos non simpliciter verba proferre, sed cum dolo et

calliditate. » Dupliciter accipi vocalium hoc est *indivisible* aperte docet, ut vides, magister admirabilis, vel ut *conjunctionem* in persona significet, quam quidem ipse significationem probat; vel ut *conjunctionem* in habitu declarat, quam ipse significationem improbat, et ab omnibus piis *improbandam* monet, cum ex ejusdem vocis pronunciatione clam haereticæ impietatis venenam simplioribus queat obrepere. Quare se duas naturas *indivisibles* recte dixisse declarat, quoniam ipsa *conjunctionem* in persona intellexit; at a Nestorii studiosis ita vocem, *indivisiblem*, adhiberi, ut suspecta esse debeat, quippe qui *conjunctionem* habitu tantummodo factam sentiant. *Coniunctio* igitur in persona ex Patrum sententia est « *essentia differentium concursus in unam personam*, cum utrumque eorum quæ *conjunctio sunt*, naturalem habeat, et veram, et immutabilem, et *indivisibilem* proprietatem. » *Coniunctio* autem, quæ *habitum* sit, est « *orum quæ per se propria in singulari subsistunt persona*; par voluntatis motus, et immutabilis animorum consensus. » Quamobrem qui *conjunctionem* in persona constitutus, licet duas in Christo dicat *naturas* post *conjunctionem* ratione *indivisibili copulatas*, *conjunctione nimirum in persona*, *is nihil aberrat a veritate*. Ea enim ex quibus constat Christus, minime confusa propter differencem servatam ex Patrum sententia constitutus, cum naturali ratione differentia unum esse non desinat secundum personam. Qui vero *conjunctionem* asserit *habitum* constare, licet nullus dicat *indivisible*, reprobationem non vitat. Mutua enim et benevolia quadam affectione conjuncta atque *indivisibilita* dicit esse ea quæ significantur, nullo autem modo potest dicere unam esse personam Deum. Verbum cum ipsius propria ex nobis sumpta carne animata menteque prædicta. Ex duabus enim propriis personis, quæ ad unius speciei individua, propria ratione dividantur, una fieri persona non potest. Quamobrem non simpli citer eos reprehendit et rejicit beatus Pater noster Cyrillos, qui ratione *indivisibili* duas naturas *conjunctas* dicunt post *conjunctionem*; sed eorum qui verbis his abutuntur, sententiam. Si igitur numerus, ut *iam* ex sanctorum Patrum scriptis, tum ex communi cogitationum coacens demonstravimus, nullam nec facit, nec patitur, nec inducit divisionem, sed simpliciter ostendit quod quæque sint, non autem quomodo se habitu habeant, quænam sectionis, aut divisionis reliqua potest esse suspicio istis, qui in sancta Dei Ecclesia commoventes seditiones? ποτα λοιπὸν ὑπολέειπται τομῆς υπόνοια η διαιρέσεως σῖαν;

Ex eadem oratione.

Nam si hoc verum non est, et si differentiam nudam et solam pronuntiatione, utpote quæ nulla de re sit, ad simpliciorum animas decipiendas similate proferunt, cur recusant dicere, quæ et quod sint ea quæ differunt, quoniam esse differentiam constitutur?

« Οστε οὐχ ἀπλῶς τὰς ἁξεῖς προφίρουσιν, ἀλλὰ μετά τινος δόμου καὶ κακουργίας. » Τιού σαφῶς διεῖδην ὑπάρχειν τὸν τοῦ ἀδιαιρέτου τρόπον ὑπέβετο ὁ θευμάτιος οὗτος διδάσκαλος, τὸν μὲν τὴν καθ' ὑπόστασιν σημαίνοντα ἔνωσιν, δικαίωσις καὶ ἀσκαζόμενος ὄφρης δέξις εἶναι φησι σημαντικὸν· τὸν δὲ μόνη τῆς κατὰ σχέσιν συναφειας δηλωτικὸν, δικαίωσις καὶ ἀποτρέπεται, καὶ τοὺς πιστοὺς τοῦτο αὐτὸν ποιεῖν παραπεινεί ἐκ τῆς κατὰ τὴν λέξιν δημοτικὸν προφορᾶς πολλάκις τὸν τῆς αἰρετικῆς δυσσεβειας Ἰδού τοῖς ἀκεραιοτέροις λελθότας ἐμβάλλειν δυνάμενον, οὐθὲν παρ' ἐστι τῷ δια τὸν λέγειν ἀδιαιρέτους φύσεις ὄφρεδον τιθεται, ἐπειδὴ αὐτὸς καθ' ὑπόστασιν εἶναι τὴν ἔνωσιν Ελεγε· παρὰ δὲ τῶν κατὰ Νεστορίου προφερομένην ὑπόπτων ποιεῖται τὴν φωνὴν τοῦ ἀδιαιρέτου, ἐπειδὴ κατὰ μόνην τῆς σχέτικὴν συνάφειαν τὴν ἔνωσιν γεγενήσθαι ἐδόξασε. Καθ' ὑπόστασιν μὲν οὖν ἔνωσις εἶται κατὰ τοὺς Πατέρας τὴν ἐπερούσιων εἰς μίαν ὑπόστασιν σύνοδος, ἐκατέρους τῶν κατ' αὐτὴν συγκειμένων πρὸς τὸ ἔτερον τὴν φωνὴν ἰδιότητα ἀνθέυετόν τε καὶ ἀμετάβλητον ἔχοντας καὶ διδιαιρετον. Σχετικὴ δὲ ἔνωσις ἔστιν ἡ τῶν κατ' αὐτὸς ἴδικῶν ἐν μονάσι πρεσβυτηκαὶς ὑφεστώτων ἵση θελήματος κίνησις, καὶ γνωμικῆς ταυτότητος· ἀπαραλλαξία. Ό τοινυν ὄμοιογῶν τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, καὶν δύο λέγη φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἡνωμένας ἀδιαιρέτως, ἐγκαίσι οὐδελοντες τῇ καθ' ὑπόστασιν, τῆς ἀληθείας καθ' ὅτιον οὐ διαμαρτάνει. Τὰ γάρ εἰς ὃν σύγκειται ὁ Χριστὸς ἀσύγχυτα μεμενχέναι διὰ τὴν σωζομένην διαφοράν κατὰ τοὺς Πατέρας ὄφραγει, τοῦ καθ' ὑπόστασιν ἐνδέσμων τὰ τῷ φωνικῷ λόγῳ ἀλλήλων διαφέροντα ἐκτὸς εἶναι, καὶ χωρὶς καθ' οἰονήτοις τρόπον γινώσκειν δυνάμενος. Ό δὲ τὴν κατὰ σχέσιν πρεσβεύων ἔνωσιν, καὶν εἰ μυρίκις λέγῃ τὸ διδιαιρετον, τὸ ἐπέψυχον κάκτηται. Κατὰ τινα γάρ ἀγαπητικὴν συνθέσθεται ἡνωσίται, καὶ τὸ ἀδιαιρέτον ἔχειν λέγει τὸ ἐπηματικένεα, οὐδεμίας μίαν ὑπόστασιν εἶναι· τὸν Θεὸν Αὐγὸν μετὰ τῆς ἡμῶν ἰδίας αὐτοῦ ἀμφύχου τε καὶ ἔνους σαρκὸς εἰπεῖν οὔτε τε δύν. Ἐκ δύο γάρ ὑπόστασιν ἴδικῶν τῶν πρὸς τὰ διμειδῆ ἔστομα ἴδικῷ λόγῳ μεμερισμένων μίαν γενέσθαι ὑπόστασιν ἀμήχανον. Όστε οὐχ ἀπλῶς διαβάλλει, καὶ ἀποπέμπεται ὁ ἄγιος Πατὴρ ἡμῶν Κύριλλος τὸ λέγειν δύο φύσεις ἡνωμένας ἀδιαιρέτους μετὰ τὴν ἔνωσιν, ἀλλὰ τὴν σημαντικότερην διὰ τῆς τοιαύτης φωνῆς τῶν κακῶς χρησαμένων ἔνωσιν. Εἰ τοινυν δέσειται ἐκ τῶν ἀγίων Πατέρων, καὶ τῆς τῶν κοινῶν ἔννοιῶν ἀκολουθίας, ὡς τὴν οἰονῶν διαιρέσιν οὔτε ποιεῖν, οὔτε εἰσάγειν ἢ ἀριθμὸς δύναται, ἀλλ' ἀπλῶς μὲν δηλοῖ τὰ ποσά, τῆς δὲ σχέσεως, ὡς δικαίωσις τύχωσιν, οὐ προσάπειται· τοῖς πρὸς τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ στασιάζουσιν Ἐκκλη-

Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου.

« Εδει γάρ αὐτοὺς, εἰπερ ἀληθῶς τοῦτο μὴ ήν, μηδὲ τὴν διαφορὰν φιλή καὶ μόνη τῇ προφορᾷ, ὡς κατὰ μηδενὶς κειμένην, πρὸς ἀκεράτην τὸν ἀφεστέρων εἰρωνευτικῶς προφέρουσι, μὴ παρατείσθε λέγειν, τίνα, καὶ πόσα τὰ διαφέροντα τυγχάνει: δύτο,

ῶν εἰναις τὴν διαφορὰν ὅμοιογοῦσιν. Εἰ γάρ σώζεσθαι μετὰ τὴν ἐνωσιν τὰ ἔξ ὧν ἡ ἐνωσις πιστεύουσι, δύο πάντως τὰ σώζομενα ὑμολογήσαιεν διν. Τοσαῦτα γάρ τὰ συνελθόντα πρὸς ἐνωσιν τὴν ἀδιάσκαστον, τὴν οἰστοῦν τροπήν, ἢ σύγχυσιν, ἢ μείωσιν, ἢ συναρπεσιν, ἢ μεταβολὴν τὴν εἰς ἄλληλα ἐκ τῆς ἐνύσσως οὐδὲ δέξαμενα. Νυνὶ δὲ τοῦτο μή δοξάζοντες, ὡς ἡρημένοις τὰς φύσεις μετὰ τὴν ἐνωσιν σώζεσθαι, ὑπευθύνουσι ἔαυτοὺς ἐλέγχοις πεποίηνται, καὶ μή βούλωνται, μόνη ποιότητι λέγοντες τὴν διαφορὰν σώζεσθαι τῶν πραγμάτων χωρὶς, ὥσπερ ἀνθρώπων παιζόντων προδήλως ἐστὶ, καὶ τὸ μή γελάσθαι, ὡς εἰκός, ὅδειν εἰναις λογιζομένων, καὶ σοφῶς κενούντων τὸ Εὐαγγέλιον, δινεούσιν ὑποκειμένων εἰναις ποιότητα; δύνασθαι νομοθετούντων, καὶ ποσοῦ χωρὶς ἐπιγνωσθῆναι διαφορὰν ὑποτιθεμένων. Ἡγνόσαν γάρ, ὡς ἔσικεν, οἱ σοφώτατοι, διτὶ πᾶσα ποιότητες ὑποκειμένης πάντως οὐσίας ἐστὶ, περὶ ἣν καὶ θεωρεῖται, καὶ λέγεται τὸ κατ' αὐτὴν εἶναι οὐδεμῶς ἔχουσα, καὶ πᾶσα διαφορὰ τῆς ἄλλων πρὸς ἄλλα κατὰ τὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον ἀνομοιότητός τε καὶ ἐπερότητος οὖσα δηλωτική, τὸ ποσὸν τῶν διαφερόντων πραγμάτων συνεισάγειν ἔαυτῇ πέφυκεν εἰτε οὐσιών, εἰτε ποιοτήτων, εἰτε ἴδιοτήτων, καὶ ἀπλῶς, ἵνα συνελῶν εἴπω, παντὸς ἐπέρου τινὸς τῶν δσα διαφέρειν ἀλλήλων ὑπολαμβάνοντες εἰπούν εἶναι διαφορὰν, πάντως τὸν ποσῷ τὰ διαφέροντα θεωρήσαντες εἰτε αἰσθῆσαι, εἰτε νοῆσαι τὴν διαφορὰν ἐγκώρισαν. Ἀνεψ γάρ ποσοῦ δύνασθαι διαβεβιοῦσθαι δεικνύναι διαφορὰν ἀνένδεκτον, ἐπειδὴ τὰ μή ἀλλήλως πάντη ταυτὰ ἔνα C καὶ τὸν αὐτὸν τοῦ εἶναι οὐδεμῶς ἐπιδέξεται λόγον. Οὐσίας γάρ ἦτοι φύσεως, φέρε εἰπεῖν, πρὸς οὐσίαν, ἢ ποιότητος πρὸς ποιότητα, ἢ ἴδιότητος πρὸς ἴδιότητα, ἢ καὶ εἰ τὶ ἐπέρον τῶν δσα μή πάντα ταυτὰ καὶ διαφορᾶς ἀνεπίδεκτα, ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον οὐδέποτε λέγειν δυναίμεθα.

'Ἐκ τοῦ ἀντοῦ ἀδρου.'

Εἰ μὲν ἀναλλοίωτος ὁ κατ' οὐσίαν θατέρου τῶν ἐνωθέντων διέμεινε λόγος μετὰ τὴν ἐνωσιν πρὸς τὸν θατέρου τῆς οὐσίας δρον μή μεταπίπτων, προδήλως ἢ τοῦ Χριστοῦ θεότης μεμένης κατ' οὐσίαν θεότης πρὸς τὴν σαρκὸς οὐσίαν οὐ μεταφορίσασα· καὶ ἡ τοῦ αὐτοῦ πάλιν ἀνθρωπότης μεμένης κατ' οὐσίαν ἀνθρωπότης πρὸς τὴν τῆς θεότητος φύσιν μή παθοῦσα μετεβολήν. Εἰ δὲ οὗτος ἡ θεότης τοῦ Χριστοῦ, οὗτε ἡ ἀνθρωπότης εἰς ἄλληλα μεταπεφοιτήσας διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἐνωσιν, ἀλλ' ἀεύχυτος κατὰ τὸν μέγαν Κύριλλον μεμενήκασσον οἱ φύσεις, σαφῶς ἡ μετὰ τὴν ἐνωσιν διαφορὰ τῶν οὐσιομένων τὸν Χριστὸν καθιστήσας φύσεων, καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ λόγος. Εἰ δὲ τῶν ἀσύγχυτῶν διαφέρειν τὴν θεότηταν μεταβολὴν τὴν ἐνωσιν, διαφορὰ δὲ γνωσθῆναι δίχα ποσοῦ παντελῶς κεχωρισμένην ἀμήχανον, λεγόθω πρὸς δήλωσιν τῆς διαφορᾶς τὸ ποσὸν τῶν διαφερόντων, ἵνα μή φιλήν πάντας, καὶ οὐκ ἀληθῆ τὴν διαφορὰν ὑποπτευθεῖμεν πρεσβεύοντες. Ψιλήν γάρ πᾶσαν διαφορὰν οἴσσεν ὁ λόγος τὴν οὐκ ἔχουσαν ὑπαρκειαν; ἐποκειμένην τὴν ὡν ἔστι διαφορὰ πραγμάτων ἀλλήθειαν. Ἡμεῖς μὲν οὖν ταυτὴν ὑπόστασιν τε καὶ φύ-

A Si enim ea ex quibus conjunctione sit, post conjunctionem servari credunt, duo plane servata concubentur, tot enim ad conjunctionem indivisibilem concurrunt, quae nec inversionem, nec confusione, nec immutacionem, nec mutationem ullam inter se ex conjunctione suscipiunt. Nunc autem hoc improbantes, ut qui negent naturas post conjunctionem servari, scipios reprobationibus obnoxios constituerunt, etiam si nolint, cum dicant sola qualitate differentiam servari, sine rebus. Quod quidem est boninum aperte ludicrum nec turpe, ut per est, existimantum, se derideri, et plane Evangelium inane efficientium, cum sive subjectis essentias asserant esse posse qualitates, et sine quantitate differentiam cognosci tradant. Ignorant enim, ut videtur, B homines sapientissimi, omnem qualitatem habere subjectam essentiam, circa quam consideratur et dicitur, cum per se consistere nequeat. Et omnem differentiam, cum dissimilitudinem et diversitatem, quam variae res habent inter se, quatenus aliquo modo sunt, significet, rerum differentium quantitatem constituere, sive essentia, sive qualitas, sive proprietates sint, seu quidvis aliud eorum que inter se differunt, sive sensu sive cogitatione differentiam intelligant. Sive quantitate enim possit differentiam confirmari non est admittendum; nam quae inter se eadem plane non sunt, nullo modo unam et eamdem existendi rationem suscipiunt, esse una nimirum, sive natura cum natura, aut qualitas cum qualitate, aut proprietas cum proprietate, aut si quid aliud est eorum que non omnino sint eadem. Nam quae plane sunt eadem et differentiam non admittunt, utram et eandem aliquo modo existendi rationem non possumus dicere proutius.

Ex eadem oratione.

Si utriusque conjunctorum ratio maneat incomitabilis post conjunctionem in alterius non incidentis essentiae terminum, Christi profecto dignitas secundum essentiam divinitatis maneat, in carnis essentiam non commutata: et ejusdem rursus humanitas secundum essentiam maneat humanitas in divinitatis naturam non commutata. Quod si proper conjunctionem in persona nec Christi divinitas nec humanitas vicecum immutatae sunt, sed sine confusione, ut scribit magnus Cyrilus, naturae permanerunt, differentia plane servatarum in Christo naturarum post conjunctionem persistit. Et nulla ratio repugnabit. At si naturarum, quae sine confusione in Christo servatae sunt, post conjunctionem est differentia, nec sine quantitate differentia cognosci potest omnino, ad differentiam declarandam dicitur quantitas differentium, ne nudam quodammodo et non veram differentiam asserere deprehendamus. Nuda porro omnis est differentia quae re ipsa subjectam non habet eorum quorum est differentia, veritatem. Nos igitur, qui personam et naturam idem esse proprie nuncquam

dicoremus, ex Patrum doctrina pie de Christo idem et differens asserimus: idem ratione unius personæ, qua idem cum propria carne Deum Verbum constitutum, ne accessionem personæ sanctissima Trinitas accipiat, et quaternitas efficiatur; differens autem ratione diversitatis essentiae eorum, ex quibus constat, qua Christi partes vicissim non commutantur omnino. Neque enim idem unquam erit per essentialiam divinitas et humanitas, ne aliquid creatum ejusdem cum divinitate per conjunctionem sit essentia atque naturæ. Furentis enim animi putamus esse, naturam dicere ejusdem esse cum natura essentiae; nunquam enim natura eamdem habet cum natura essentialiam alique naturam. Idem enim natura essentiaque de solia dicitur ejusdem speciei individuis, quæ ad unam essentialiam referri consueverunt.

Ex eadem oratione.

Cum hæc sit nostra sententia, neque naturarum differentiam post conjunctionem negamus, ex quibus constat Christus, ipsas naturas minime consuas mansisse credentes. Neque conjunctionem in persona ignoramus, unum Christum sanctæ et ejusdem essentiae et adorandæ Trinitatis consitentes, sed eorum etiam ex quibus est Christus, ut quæ in ipso vere sine inversione et mutatione servantur, post conjunctionem, perspicuum numero differentiam, quo Eutychis confusio tollatur, constituiimus. Et in persona conjunctionem agnoscentes, clara voce unam Dei Verbi naturam assumptam earinem, habentem animam mente praeditam, asserimus contra Nestorii divisionem, qui personæ differentiam in Christo pronuntiabat, et eamdem personæ rationem quæ est carnis cum Verbo dissecabat.

Ex eadem oratione.

Nam si Christus post conjunctionem est Deus et homo, juxta communem nimirum confessionem, res nominibus congruentes vere habet post conjunctionem. Res enim nominibus propriis præcedunt, nec quisquam nomine esse dixerit sine re, quæ per se nomini præbet occasionem, et ipsa vicissim recipit declarationem. Quod si Christus post conjunctionem non habet res, quarum sunt nomina, patet eum nudas habere appellations, quippe quæ de nomine dicantur, et rebus ipsis privatæ sint. Et erit Deus et homo nomine tantum Christus, non autem re, ut ipsis sentiunt. Quo quid Deo minus congruens esse queat? Si hanc insaniam evitantes vocabula in Christo rebus spoliata negabunt post conjunctionem, quemadmodum non recusant dicere duas Christi post conjunctionem appellations, duas item Christi post conjunctionem naturas dicant, ex quibus et in quibus consistit, quarum sunt appellations.

Ejusdem de differentia et quantitate.

Quare sic numerus, ex Patrum sententia, non habitum, sed rerum quantitatem designat. Omnis

A στιν κυρίων; μηδέποτε λέγοντες κατὰ τὴν τῶν Πατέρων διδασκαλίαν, εὐσεβῶς ἐπὶ Χριστοῦ τὸ ταυτὸν πρεσβεύομεν, καὶ τὸ διάφορον, τὸ μὲν τῷ λόγῳ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως, καθ' ὃν ταυτὸν τῇ οἰκείᾳ σαρκὶ τὸν Θεὸν Λόγον ὁμολογοῦμεν, ἵνα μὴ προσθήχην προσωπεικὴν ἡ πανεύφημος λάβη Τριάς, γεννμένη τετράς· τὸ δὲ τῷ λόγῳ τῆς κατ' οὐσίαν τῶν ἐξ ὄντων ἔτερότητος, καθ' ἣν εἰς ἀλληλα τὰ μέρη τοῦ Χριστοῦ παντελῶς οὐ μεταπίστουσιν. Οὐ γάρ ταῦτὸν ποτε κατ' οὐσίαν γένοιτο ἀν θεότης, καὶ ἀνθρώποτης, ἵνα μηδὲν ἢ κτιστὸν τῇ θεότητι καθ' ἕνωσιν ὁμοφυὲς καὶ ὁμούσιον· ἐπειδὴ φύσει φύσιν ὁμούσιον εἶναι λέγειν μαίνομένης διανοίας ὑπέρχειν γινώσκομεν. Οὐκ ἔστι γάρ φύσει ποτ' ἀν φύσις ὁμοφυή; καὶ ὁμούσιος; Τὸ γάρ ὁμοφυὲς καὶ ὁμούσιον ἐπὶ μόνων τῶν κατὰ τὸ αὐτὸν εἶδος πρόδη μίαν οὐσίαν ἀγαγομένων ἀτόμων λέγεσθαι πέψυκεν.

'Εκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Tautην ἔχοντες τὴν ὁμολογίαν ἡμεῖς, οὗτε τὴν φύσεων διαφορὰν ἀρνούμεθα μετὰ τὴν ἔνωσιν, ἐξ ὃν δὲ εἰς συνετέθη Χριστὸς, ἀσυγχύτους μεμενήκενται τὰς φύσεις πιστεύοντες, οὗτε τὴν καθ' ὑπόστασιν ἀγνοοῦμεν ἔνωσιν, ἵνα τὸν Χριστὸν τῆς ἀγίας, καὶ ὁμοούσιου, καὶ προσκυνητῆς Τριάδος, ὁμολογοῦτες, ἀλλὰ καὶ τὴν διαφορὴν τῶν ἐξ ὄντων δι Χριστὸς ὡς ἐν αὐτῷ κατ' ἀλήθειαν σωζομένων διγά τρόπης καὶ συγχύσεως μετὰ τὴν ἔνωσιν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ ποιοῦμεν κατάδηλον πρόδη ἀναίρεσιν τῆς τοῦ Εἰνεχοῦς συγχύσεως, καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν C ἐπιγινώσκοντες διαπρωσιώ τῇ φωνῇ τὴν μίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν σειραρχωμένην σαρκὶ ψυχῇ ἔχούσῃ τὴν νοερὰν κατὰ τῆς Νεστορίου προβαλλόμενης διαιρέσεως, ὑποστατικὴν ἐπὶ Χριστοῦ τὴν διαφορὴν καταγγέλλοντος, καὶ σαρκὸς καθ' ὑπόστασιν πρός τὸν Λόγον ταυτότητα διατέμνοντος.

'Εκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ei γάρ Θεὸς καὶ ἀνθρωπός ἔστι μετὰ τὴν ἔνωσιν δι Χριστὸς, κατὰ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν, δηλοντά τὶ πράγματα τοῖς δύναμασιν ἔχων ἐπαληθεύειν μετὰ τὴν ἔνωσιν. Τὰ γάρ πράγματα προσπινοῦνται τῶν εἰκείων διομάτων, καὶ οὐδὲ διὰ εἶναι δινηθεῖαι πάντοτε χωρὶς πράγματος δύναμα τοῦ παρέχοντος δι' ἑαυτοῦ τῷ δύναματι θέσιν, καὶ ἀντιλαμβάνοντος δηλωσιν. Ei δὲ τὰ πράγματα, ὧν εἰσὶ τὰ δύναματα, οὓς ἔχει μετὰ τὴν ἔνωσιν δι Χριστὸς, φύλας κατ' αὐτοὺς, ὡς καὶ μηδενὸς κειμένος, ἔχων δειχθῆσται τὰς προστηράς, καὶ πραγμάτων ἐρήμους, καὶ ἐστι Θεός, καὶ ἀνθρωπὸς μόνον δύναματα κατ' αὐτοὺς δι Χριστὸς, καὶ οὐ πράγματι. Οὐ τί γένοιτο ἀν ἀδεωτέρον; Εἰ δὲ τοσούτον μανῆναι παραιτούμενι, φαίνεται ἐρήμως εἶναι πραγμάτων ἐπὶ Χριστοῦ τὰς προστηράς μετὰ τὴν ἔνωσιν, ὡς περ οὐ παραιτοῦται λέγειν τὰς δύο τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἔνωσιν προστηράς, οὕτω καὶ τὰς δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεις, ἐξ ὧν, καὶ ἐν αἷς συνέστηκε, λεγέταισαν μετὰ τὴν ἔνωσιν, ὡν αἱ προστηράς.

Τοῦ αὐτοῦ περὶ διαφορᾶς καὶ καστηρέος.

Ei τοίνυν, κατὰ τοὺς Πατέρας, δι ἀριθμὸς τοῦ τοῦ πραγμάτων, ἀλλ' οὐ τῆς σχέσεως ἔστι δι-

λωτικός, πᾶν δὲ ποσὸν ἐπερβήτητι φυσικῆς θεωρούμενον, διαφορὰν πάντας ἐπιδέχεται, διαφορὸν δὲ λέγουσιν ἔτι. Χριστοῦ φυσικὴν μετὰ τὴν ἐνωσιν καὶ οἱ τῇ ἀληθείᾳ μαχόμενοι, καὶ τὸ ποσὸν τῶν διαφερόντων, οὐ χωρὶς ἀμέτιχαν εἶναι διαφορὴν, μετὰ τοῦ δηλούντος αὐτὸς ἀριθμοῦ, οὐ χωρὶς ποσὸν καθόλου γνωσθῆναι ἀδύνατον, λέγειν αὐτοὺς ἀνάγκη μετὰ τὴν ἐνωσιν, εἰπερ κατὰ τὴν εὐτακτὸν ἀκολουθίαν εἴσουσάρτητον τὸν τοῦ οἰκείου δόγματος ἀποδεῖξαι βούλονται λόγον. Εἰ δὲ τὸ ποσὸν τῶν σωζομένων ἐν Χριστῷ φύσεων ἀρκοῦνται μετὰ τὴν ἐνωσιν, μηδὲ τὴν διαφορὸν λέγειν τολμάτωσαν τῶν, ἐξ ὧν δὲ Χριστός; ἔστι, φύσεων μετὰ τὴν ἐνωσιν, γινώσκοντες, διτὶ πᾶν εἰ τι καθ' ὅτιον ἔχει διαφορὰν, ἐν κατὰ πάντα λόγον τε καὶ τρόπον εἶναι οὐ δύναται. Τὸ δὲ μή δυνάμενον εἶναι κατὰ πάντα λόγον τε καὶ τρόπον ἐν, δηλοντί κατά τινα λόγον τε καὶ τρόπον, δύο τοῦ ἀλάχιστον ἔστιν ἡ πλείονα. Οὐκοῦν ἐν Χριστῷ μετὰ τὴν ἐνωσιν λέγοντες εἶναι διαφορὴν, ἐν κατὰ πάντα λόγον τε καὶ τρόπον τὸν Χριστὸν εἶναι μετὰ τὴν ἐνωσιν λέγειν οὐ δύνανται. Εἰ δὲ μή κατὰ πάντα λόγον τε καὶ τρόπον ἐν ἔστιν δὲ Χριστὸς μετὰ τὴν ἐνωσιν, δῆλον, διτὶ κατά τινα λόγον τε καὶ τρόπον δύο πάντας ἔστιν δὲ Χριστὸς μετὰ τὴν ἐνωσιν. Εἰ δὲ κατά τινα λόγον τε καὶ τρόπον δύο ἔστιν δὲ Χριστὸς μετὰ τὴν ἐνωσιν, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ, καὶ ἐξ ὧν, καὶ αἷς ἔστι φύσεων, διαφορὰν, ὡς ἔδειξεν δὲ λόγος, ἐῆλον, ὡς ἀσεβοῦσι διακενῆς οἱ τὴν μὲν διαφορὴν τῶν ἐξ ὧν ἔστι φύσεων δὲ Χριστὸς μετὰ τὴν ἐνωσιν λέγοντες, αὐτὸς; δὲ τὰς φύσεις ὧν ἡ διαφορὴ προφανῶς ἀναγοῦντες τῇ σιωπῇ μετὰ τὴν ἐνωσιν. Ἀναγρεις γάρ ἔστιν ἀληθῶς ἡ τῶν ἔντων καὶ σωζομένων ἑξῆρν, σ.ε. Εἰ γάρ οὐκ ἀνήργηται κατ' αὐτὸύς, αἱ φύσεις μετὰ τὴν ἐνωσιν, καὶ εἰσὶ, καὶ σώζονται, καὶ δίκαιον ἔστιν αὐτὰς σωζομένας ἐμολογεῖσθαι μετὰ τὴν ἐνωσιν, ἡ, εἰπερ μή δίκαιον ἔστιν αὐτὰς σωζομένας διαλογεῖσθαι μετὰ τὴν ἐνωσιν, μήτε εἶναι, μήτε σώζεσθαι λέγειν αὐτὰς ἐν Χριστῷ δίκαιον ἔστι κατ' αὐτὸν, καὶ ἀνήργηται. Ο γάρ μή δίκαιον ἔστι πάντας; δύνομάξεσθαι, μηδὲ τὸ παράπαν ὑπάρχειν πολλῷ κρείττον ἔστιν, ὡς οἵμα, καὶ δίκαιότερον λέγειν. Πατέρερ δὲ κατὰ πάντα λόγον τε καὶ τρόπον ἐν οὐκ ἔστιν δὲ Χριστὸς μετὰ τὴν ἐνωσιν, εἰτε πάλιν κατὰ πάντα λόγον τε καὶ τρόπον οὐκ ἔστιν δὲ Χριστὸς διό μετὰ τὴν ἐνωσιν. Εἰ δὲ μή κατὰ πάντα λόγον τε καὶ τρόπον ἔστιν δὲ Χριστὸς δύο μετὰ τὴν ἐνωσιν, πάντας κατά τινα λόγον τε καὶ τρόπον διά τὴν ὑποστατικὴν ταυτότητα, ἥγουν τὴν μίαν ὑποστασίαν, καθ' ἣν διαφορὰν ἔχειν οὐ δύναται, ἐν ἔστιν δὲ Χριστός. Επειδὴ οὖν κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον λόγον τε καὶ ποιὸν λόγον ἐν ἔστιν δὲ αὐτὸς, καὶ δύο.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Θαλασσιον ἔβδομον παροκτίσσεως.

'Ο Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, δὲ τοῦ Θεοῦ μονοχειρῆς Ιδες καὶ Λόγος, δὲ διαυτὸν μὲν κατὰ φύσιν ἀπλοῦς ὧν, καὶ δει διαμένων, δι' ἡμὲ δὲ κατὰ πρόσληψιν σαρκὸς νοερῶς ἐνεψυχωμένης, ὡς οἰδεν αὐτὸς, γενθμενος καθ' ὑπόστασιν σύνθετος, οὗτε τῇ κατ' ἄκρον πρὸς τὴν σάρκα καθ' ὑπόστασιν ἐνώσει τὴν

PATROL Gr. CXXX.

A autem quantitas naturali diversitate considerata differentiam omnino suscipit, differentiam vero in Christo naturalem post conjunctionem, veritatis etiam oppugnatores concedunt, differentium quaque quantitatatem, sine qua differentia cognosci non potest, una cum numero quantitatatem declarante, siue quo quantitas ipsa cognosci nequit, post conjunctionem dicant, necesse est, si modo recto disputandi ordinare aptam (proprii) dogmatis rationem volunt demonstrare: quod si naturarum in Christo servatarum post conjunctionem, quantitatem negant, ne differentiam quidem naturarum ex quibus est Christus, post conjunctionem audeant dicere: scientes, quidquid aliqua in re differentiam habet, unum omni ratione et modo esse non posse. Quod autem unus omni ratione et modo esse non potest, id aliquo plane ratione et modo saltem est duo aut plura. Quocirca qui in Christo post conjunctionem dicunt esse differentiam, unum omni ratione et modo Christum esse non possunt dicere. Quod si non omni ratione et modo unus est Christus post conjunctionem, perspicuum est Christum aliqua ratione et modo post conjunctionem omnino esse duo. At si ratione aliqua et modo Christus post conjunctionem est duo, propter naturarum, ex quibus, et in quibus est, differentiam, ut ratione demonstratum est, constat eos prorsus impie seatire, qui differentiam quidem naturarum, ex quibus est Christus, post conjunctionem dicunt, ipsas autem naturas quarum est differentia, aperte silentio tollunt post conjunctionem. Vere enim tollunt, qui ea que sunt et servantur, negant. Nam si naturas post conjunctionem ubilatas non arbitrantur, sed eas esse servarique sentiunt, æquum est ut eas post conjunctionem servatas constituantur. Aut si æquum non est ut eas post conjunctionem servatas fateantur, neque esse neque servari illas in Christo per illos æquum est dicere, et sublatas sunt. Quod enim omnino nominari æquum non est, id ne esse quidem, ut ego sentio, satius et æquius est dicere; verum ut omni ratione et modo Christus non est unum post conjunctionem, ita rursus omni ratione et modo Christus non est duo post conjunctionem. Quod si non omni ratione et modo post conjunctionem, Christus est duo, aliqua omnino ratione et modo, nempe per unam eamdemque personam, per quam habere differentiam non potest, Christus est unum. Quamobrem cum alia atque alia ratione et modo unum et duo idem sit, necessarium est, qua ratione unum, et qua duo idem sit, considerare.

Ejusdem ex responsione sexagesima secunda ad Thalassium.

Dominius noster Jesus Christus unigenitus Dei Filius et Verbum, qui per se ipsum natura simplex est, et semper permanet, propter me autem carnem assumens anima rationeque præditam, factus ex ratione, quam ipse novit, in persona compositus, neque summa cum carne in persona conjunctione confusio-

33

neam in naturam unam suscepimus, neque summa cum carne per naturam differentiam in geminos divisam est filios. Summam appello in persona conjunctionem quae nullo pacto dividiri potest; summam autem cum carne differentiam quae confundi prorsus nequit, aut immutari. Quoniam carnis a Deo suscepimus mysterium non admittit in persona differentiam propter naturalem eorum ex quibus constat, diversitatem, ne vel Trinitatis mysterium accessionem accipiat, vel quidquam sit ejusdem cum Divinitate generis, aut essentiae per naturam. Diversum enim naturarum in unam personam, non autem in unam naturam concursus est factus, ut et unum in persona ex naturis mutuo concurrentibus per conjunctionem perfectum ostendatur, et earum ad conjunctionem indivisibilem per naturalem proprietatem convenientium differentiam credatur, quae sine mutatione confusionemque maneat. Si enim ad alium naturae generationem, naturarum concursum facies est, salutis nostra mysterium nobis omnino sit incongitum. Neque enim habemus, unde, aut quomodo possimus Dei descensum ad nos intelligere, carne per conjunctionem in naturam divinam mutata, aut natura divina in carnis essentiam conversa, aut ultraque in aliis a se diversae naturae generationem per mutationem confusa, neutra illarum ex quibus est, natura rationem suam integrum conservante. Nam sive in divinitatis naturam caro conversa sit, sive in carnem natura divinitatis, sive conjunctionis in una natura modus ad alius naturae ab ipsis diversae generationem naturas compulerit, ego carnis a Deo assumptae mysterium non cognosco, cum post conjunctionem in mysterio naturalem carnis et divinitatis differentiam non inveniam. At si carnis et divinitatis in Christo post conjunctionem differentia manet, neque enim unquam idem per essentiam sit divinitas et caro, convenientium conjunctionis non in unam naturam, sed in unam personam facta est, quia nullam in Christo ille mode differentiam reperiimus. Verbum enim cum propria carne per personam ipsam est.

Ejusdem de duabus Christi naturis.

Tres personas Arius constituit, sed unitatem negat, et sanctam Trinitatem non ejusdem esse. Ioseph dicit. Sabellius autem unitatem constituit, sed Trinitatem negat. Eumdem enim esse dicit Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum; at Ecclesia ei unitatem constituit, et praedicat Trinitatem. Sic et in uno sanctae Trinitatis Nestorius naturalem asserit differentiam, sed unitatem non constituit. Hanc enim in persona factam negat. Eutyches contra fatetur unitatem, sed essentiam differentiam negat; et naturarum confusionem inducit. Ecclesia vero et unitatem in persona tradit indivisibiliter, et minimam confusam essentiam differentiam.

Et hæc eodem ex loco.

In sancta Trinitate eadem est essentia, et diversae personæ. Unam enim essentiam, et tres personas

A εἰς μίαν φύσιν προσεδέξατο σύγχυσιν, οὗτε τῇ καθ' ἄκρων πρὸς τὴν σάρκα κατὰ φύσιν διαφορὰ πρὸς οὐλῶν δυάδα ἐτμήθη. Ἀκρον δέ φημι τῇ, μὲν καθ' ὑπόστασιν ἐνώπιος τῷ παντελῶς ἀδιαιρέτον, τῇ δὲ κατὰ φύσιν διαφορᾶς ἄκρων τῷ παντελῶς ἀσύγχυτον καὶ ἀναλογίωτον. ἔτι μηδὲ συνεπάγεται παντελῶς τῇ κατὰ φύσιν τῶν ἐξ ὧν συνέστηκεν ἐπεριῆται καὶ τῇ καθ' ὑπόστασιν διαφορὸν τῷ μυστήριον τῆς θείας σαρκώσεως· τῷ μὲν, ἵνα μὴ προσθήκῃ λάθη τῷ τῇ; Τριάδος μυστήριον, τῷ δὲ, ἵνα μηδὲν ἡ τῇ θεότητι κατὰ φύσιν διμογενὲς καὶ διμούργιον. Διὸ γὰρ φύσεων πρὸς ὑπόστασιν, ἀλλ' ωὐ τῷδε φύσιν μίαν γέγονε σύνοδος· ἵνα καὶ τὸ καθ' ὑπόστασιν ἦν, ἐκ τῶν φλλήλαις συνδραμουσῶν φύσεων διεχθῆ κατὰ τὴν ἔνωσιν ἀποτελούμενον· καὶ τὸ διάφορον τῶν συνελθόντων πρὸς τὴν ἀδιάσπαστον ἔνωσιν, κατὰ τὴν φυσικὴν ιδιότητα πιστευθῆ πάσῃς ἐκτὸς μέντον τροπῆς καὶ συγχύσεως. Εἰ γὰρ πρὸς φύσεως γένεσιν ἡ τῶν φύσεων γέγονε σύνοδος, ἀδιάγνωστον ἀν δὴ τὴν πεντελῶς τὸ τῆς ἡμῶν σωτηρίας μυστήριον οὐκ ἔχουσι πόθεν, ἢ πῶς δυνηθῆναι μαθεῖν τὴν πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ συγκατάσασιν, εἰς τὴν θείαν φύσιν διὰ τὴν ἔνωσιν τῆς σαρκὸς μεταβληθείσης, ἢ τῆς θείας εἰς τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίαν μετατραπείσης, ἢ ἀμφοῖν πρὸς ἀλλης παρ' εἰσαγόντες γένεσιν κατὰ τινα μίαν συμφυρθείσῶν, μηδὲ ἐτέρας τῶν ἐξ ὧν εστὶ φύσεων τὸν λόγον ἀλόγητον φερούσης. Εἴτε γὰρ εἰς θεότητος φύσιν ἡ σάρκη, εἴτε πρὸς σάρκα τῇ τῇ θεότητο; μετεβλήθη φύσις, εἴτε πρὸς ἀλλης γένεσιν φύσεως παρὰ ταύτας δ τῆς πρὸς φύσιν μίαν ἔνωσες τρόπος τὰς φύσεις συνώθησεν, ἐγὼ τὸ μυστήριον τῆς θείας σαρκώσεως οὐκ ἐπιγινώσκω, φυσικὴν οὐχ εὑρίσκων μετὰ τὴν ἔνωσιν ἐν τῷ μυστηρίῳ διαφορὰν σαρκὸς καὶ θεότητος. Εἰ δὲ σαρκὸς ἐν Χριστῷ, καὶ θεότητος μετὰ τὴν ἔνωσιν ὑπάρχει κατὰ φύσιν διαφορή, οὐ γὰρ ταύτην κατ' οὐσίαν ποτὲ θεότης καὶ σάρκη πρὸς φύσεως μιᾶς γένεσιν ἡ τῶν συνελθόντων οὐδαμοῦ γέγονεν ἔνωσις, ἀλλὰ πρὸς μίαν ὑπόστασιν καθ' ἣν οὐδέμιαν ἐν Χριστῷ καθ' οἰονότητος τρέπον εὐρίσκομεν διαφοράν. Ταῦτα γὰρ τῇ οἰκείᾳ σαρκὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν δ λόγος.

C Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῶν δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεων.

D Ο Ἀρειος τὰς τρεῖς θεότητας ὁμολογεῖ, ἀλλὰ τὴν μονάδα ἀρνεῖται, καὶ οὐ λέγει ὁμούσιον τὴν ἀγίαν Τριάδα. Ο δὲ Σαβελλικός τὴν μονάδα διαλογεῖ, ἀλλὰ τὴν Τριάδα ἀρνεῖται. Τὸν γὰρ αὐτὸν λέγει Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἄγιον Πνεῦμα. Η δὲ Ἐκκλησία καὶ μονάδα διολογεῖ, καὶ Τριάδα κηρύσσει. Όμοιος καὶ ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ τῇ ἀγίας Τριάδος Νεστορίου τῇ φυσικὴν διαφορὸν λέγει, ἀλλὰ τὴν ἔνωσιν οὐχ διαλογεῖ. Οὐ γὰρ λέγει ταύτην καθ' ὑπόστασιν γεγενέναι. Ο δὲ Εὐτυχῆς τὴν μὲν ἔνωσιν διολογεῖ, τὴν δὲ κατ' οὐσίαν διαφορὴν ἀρνεῖται, καὶ σύγχυσιν τῶν φύσεων εἰσάγει. Η δὲ Ἐκκλησία καὶ τὴν καθ' οὐσίαν διαφορὰν διὰ τὸ ἀσύγχυτον πρεσβεύει.

Eπειδέντες καὶ τοῦτο.

Επὶ τῇ τῇ ἀγίᾳ Τριάδος ταύτης μὲν οὐσίας, εἰτερότης δὲ προσώπων. Μίαν γὰρ οὐσίαν διολογεῖ.

μεν, τρεῖς δὲ ὑποστάσεις. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ταυτότης μὲν ἔστι προσώπου, ἐπερότης δὲ οὐσιῶν. Ἔνδις γάρ δυτος ἀνθρώπου, ἀλλῆς δὲ τὸν οὐσίας ή ψυχή, καὶ διλῆς τὸ σῶμα. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ ταυτότης μὲν ἔστι προσώπου, ἐπερότης δὲ οὐσιῶν. Ἔνδις γάρ δυτος προσώπου, ή τοις ὑποστάσεως, ἐπέρας οὐσίας ἔστιν ή θεότης, καὶ ἐπέρας ή ἀνθρωπότης. Πασκερ δὲ ἀδύντον ἐπὶ τῆς ἀγίας Τριάδος διολογεῖν μὲν τὴν ἐνωσιν, μὴ ἐκφω νεύν δὲ τὴν διαφορὰν· οὖτα καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὴν ἐνωσιν, καὶ τὴν διαφορὰν κηρύττειν.

Kαὶ τοῦτο.

Πασκερ Σαβελλίον ἀναθεματίζομεν κηρύττοντα ἐπὶ τῆς ἀγίας Τριάδος τὴν φυσικὴν ἐνωσιν, ἀλλὰ μὴ λέγοντα τὴν καθ' ὑπόστασιν διαφορὰν, οὖτας· Εὔτυχη ἀναθεματίζομεν διολογοῦντα τὴν καθ' ὑπόστασιν ἐνωσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ μὴ γνωρίζοντα τὴν φυσικὴν διαφορὰν.

Kαὶ τοῦτο.

Πασκερ τῆς ἀγίας Τριάδος τὴν μὲν οὐσίαν οὐκ ἐπὶ συγχύσει τῶν τριῶν ὑποστάσεων λέγομεν, οὔτε τὰς τρεῖς· ὑποστάσεις ἐπὶ ἀνατρέσει τῆς μετὸς οὐσίας· οὖτας ἐπὶ τοῦ ἐνδικής τῆς ἀγίας Τριάδος, τὴν μὲν ὑπόστασιν οὐκ ἐπὶ συγχύσει τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ λέγομεν, οὔτε τὰς δύο φύσεις ἐπὶ διατρέσει τῆς μετὸς ὑποστάσεως;

Kαὶ τοῦτο.

Ο μὴ λέγων ἐπὶ Χριστοῦ διὰ τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν τὴν καθ' ὑπόστασιν ἐνωσιν Νεαποτιανὸς ἔστι. Καὶ διὰ μὴ λέγων ἐν τῇ καθ' ὑπόστασιν ἐνώσει τὴν φυσικὴν διαφορὰν Εὐτυχιανιστῆς ἔστιν. Θ δὲ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἐνωσιν, καὶ τὴν φυσικὴν διαφορὰν κηρύττων ἐπὶ τοῦ ἐνδικής τῆς ἀγίας Τριάδος, τὴν βασιλικὴν καὶ ἀκούμετον πίστιν κρατεῖ.

Kαὶ τοῦτο.

Ο λέγων καὶ διαφορὰν καὶ ἐνωσιν ἐπὶ Χριστοῦ οὔτε τὴν διαφορὰν διατρέσει, οὔτε τὴν ἐνωσιν συγχέει. Καὶ γάρ Κύριλλος ἀναθεματίζει τοὺς τὴν διαφορὰν ἀνατρέντες διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἐνωσιν, καὶ τὴν οἰκονομενικὴν σύνοδος ἀναθεματίζει τοὺς διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἐνωσιν τὴν φυσικὴν διαφορὰν ἀνατρέντας διὰ τοῦ ἐνδικής τῆς ἀγίας Τριάδος.

Γοῦ αὐτοῦ, διεισδιορθωτικοῦ τὸν λέγειν τὸν Χριστοῦ στὸν μάρτυραν πάλαις γένουσιν.

Εἰ δὲ κατ' αὐτοὺς ἔκεινος ὁ Χριστὸς σύνθετος ἔστι φύσις, ή θευματή τῶν Σευήρου λόγων ἀκρόπολες, ή γενικὴ πάντως ἔστιν, ή μοναδική. Τούτων γάρ διλῆν ἐπινοήσας μέσην ἀμήκανον. Καὶ εἰ μὲν γενικὴ φύσις ἔστιν ὁ Χριστὸς, κατὰ τολμῶν ἔσται δηλονότι, καὶ διαφερόντων ἀριθμῷ κατηγορούμενος, καὶ κατ' ἐπίνοιαν ἔσται μόνην, ἐν οἷς τὴν ὑπάρξιν ἔχει, καὶ οὐ καλ' ἔστων ἐν ίδιᾳ τινὶ ὑποστάσει γνωρίζειν, χωρὶς τῶν ἐπιθεωρουμένων τοῖς ὅπ' αὐτὸν ἀτόμοις συμβενάκτων. Τοιούτος γάρ διάσης γενικῆς φύσεως δρος τε καὶ λόγος. Καὶ εἰσήχθη πλήθος ήμιν Χριστῶν ἀνθρώπων κατὰ μηδένα τρόπον τὴν οἰκονομὴν ἔχοντων πρὸς τὸν Θεόν ή τοὺς ἀνθρώπους ταυτότητα διὰ τὸ Σευήρου κατὰ τῆς ἀληθείας περιττήν καὶ ἀλάθευτον μεντεῖν. Εἰ δὲ μοναδικὴ φύσις ἔστιν ὁ Χριστὸς, ἵνα παρῶμεν λέγειν, ὡς οὐδεμίως ἔστι τὸ

A constitetur. In homine autem eadem est persona, et diversitas essentiārum. Etenim cum unus sit homo, aliam animā, aliam corporis habet essentiālē. Similiter in Christo Domino eadem est persona, et essentiārum diversitas; nam cum una persona sit, alia est divinitatis essentia, et alia humanitatis. Quemadmodum autem in sancta Trinitate fieri non potest, ut unitatem consteātur, et differentiam non pronuntiemus, sic et in ipsa dispensatione necessarium est, et unitatem, et differentiam enunciare.

Et hæc.

B Quemadmodum Sabellium naturalem in sancta Trinitate prædicantem unitatem, sed personarum differentiam negantem exsecremarūt, sic exsecremarūt Eutychem, qui in Christo unitatem personæ constitutus, sed naturalem differentiam non agnoscit.

Et hæc.

C Ut in sancta Trinitate non cum triūm personarum confusione unam essentiā dicimus, nec tres personas cum unius essentiā interitu, sic in uno sanctae Trinitatis nec unam personam dicimus cum duarum personarum confusione, nec cum unius essentiā interitu naturas duas.

Et hæc.

Qui propter duarum in Christo naturarum differentiam personæ unitatem non agnoscit, Nestorianus est. Et qui in personæ unitate naturalem non concedit differentiam, est Eutychianista. At qui personæ unitatem, et naturalem differentiam in uno sanctae Trinitatis prædicat, is regiam et nulli obnoxiam reprehensioni fidem amplectitur.

Et hæc.

D Qui et unitatem et differentiam in Christo dicit, nec differentiam tollit, nec unitatem confundit. Etenim Cyrillus delectatior eos qui propter personæ unitatem differentiam tollunt, et synodus ecumenica illos exsecreatur, qui propter unitalem personam naturalem differentiam tollunt in uno sanctae Trinitatis.

Ejusdem: impium esse, Christum unam simpliciter naturam dicere.

Sin Christus, ut illi sentiunt, est natura composita, in quo mirabilis Severi rationum arx est constituta, aut generalis omnino est, aut singularis; tertium enim cogitare non possumus. Si generalis est Christus natura, de multis nimis numero differentibus dicetur, et cogitatione tantum erit in illis, in quibus habet essentiālē, non autem per se in propria ulla persona cognoscetur, sine accidentibus individualiōrum, quæ in individuis ipsis subjectis considerantur. Hæc enim est omnis naturæ generalis definitio atque ratio. Et supervacanea ista Severi adversus veritatem insanía pro uno Christo multitudo Semichristorum, qui nullam nec cum Deo, nec cum hominibus rationem eamdem habeant, inducetur. Sin natura singularis est Christus, ut illud omissimus, nullam esse naturam, quæ unica sit persona

circumscripta, quamvis in fabulis decentiam volu-
crem isti phœniciem ad extreum tanquam exemplum
inexpugnabile, quo inicitur ipsorum opinio, propo-
nant. Nam si volucris est phœnix, et animal proius
est; si animal, primum non omni modo singulare,
quatenus est animal, non enim solum animal; p-
ræterea, si animal, et corpus animatum sensu predi-
cum. Quod si corpus animatum ac sensu p-
rädictum est phœnix, et ortui profecto atque interitui obnoxia.
Quod si talis est, quæramus ex sapientibus istis
rerum speculatoribus, an fieri possit ut quod ex eorum
est numero, quæ sunt animata sensuque p-
rädicta, quodque ortum atque interitum sentit, singularis
naturæ sit, quantum pertinet ad personam, cum
mutua ipsorum in specie successio perspicua sit exsi-
stendi nota. Ad hæc si natura singularis est Christus,
nec ejusdem cum Deo et Patre, nec ejusdem cum
hominibus est essentia. Quod enim omnino est na-
tura singulare, naturali cognitione nulli conjunctum
est. Quod si ab omnibus, ut eos sentire probavimus,
natura diversus est Christus, futilis ipsos opinionum
inventores rogenus, ut nobis dicant, qualem natura
Christum, et qua ratione venerentur. Ilaque cum
magnum atque horrendum necessario periculum ex
rationis, quæ redditia est vi, consequatur eos qui
Christum natura unum, aut naturam esse unam con-
tendent, sive simplex, sive composita, eaque sive
generalis, aut communis, sive singularis dicatur,
animos nostros omni custodia ab ejusmodi opinione
remotos servemus, ut et a misis ipsi impenitentibus
liberi simus.

Ejusdem.

Quamobrem si Dei Verbum non lege atque ordine
naturæ rerum cooperatorum, sed alia ratione divina,
et quæ verbis explicari non potest, nempe per carnis
assumptionem compositum est, non autem per ge-
nerationem simul cum carne compositionis accepit
essentiam, ut totum aliquid specie compleret, ut
veritatis oratio omnibus aperte significat, frustra
conantur insipientes isti compositionem, quæ omnem
naturæ terminum rationeque superat, legibus natu-
ralibus impie subjicere. Quamobrem qui per carnis
assumptionem Verbum esse factum hominem dicit,
is et æternam Dei ante sæcula essentiam servat, et
voluntariam pie constitutur, sponteque susceptam in
tempore carnis inductionem, et differentiam Verbi
susceptientis, atque carnis susceptæ sine confusione
iuetur eisam post conjunctionem. Qui vero Dei Ver-
bum non per carnis assumptionem immutabili ra-
tione factum esse hominem dicit, nihil eorum quæ
dicta sunt, ullo modo vere poterit considerari.

Ejusdem de voce hac: « In duabus naturis. »

In duabus naturis ratione indivisibili ipsum esse
credimus, ut divinitate et humanitate. Quemadmo-
dum enim cum ex duabus naturis constare Christum
dicimus, ex divinitate et humanitate, ut duabus e
partibus totum intelligimus, ita cum post conjunc-
tionem eum duabus in naturis esse dicimus, in di- vi-

A σύνολον φύσις ἐν προσώπῳ περιγραμμένη, καὶ
εἰ τὰ μάλιστα τὸν μυθεύμενον δρυνθά τὸν φοίνικα
καθάπερ τι καὶ διμαχον παράδειγμα τῆς ἑαυτῶν δό-
ξης συστατικὸν τελευταῖον προσδίλλωνται. Εἰ γάρ
δρυς; ἐστιν ὁ φοίνιξ, καὶ ζῶν πάντες ἐστιν. Εἰ δὲ
ζῶν, πάρον μὲν οὐ πάντη μοναδικὸν καθὸς ζῶν· οὐ
γάρ μόνον ζῶν· ἔπειτα δὲ, εἰπερ ζῶν, καὶ σῶμα
ἔμψυχον αἰσθητικόν. Εἰ δὲ σῶμα ἔμψυχον αἰσθητι-
κόν ἐστιν ὁ φοίνιξ, καὶ ύπολ γένεσιν ἐστι δηλοντός καὶ
φθοράν. Εἰ δὲ ύπολ γένεσιν ἐστιν, αὐτοὺς ἐρωτήσωμεν
τοὺς σοφοὺς τῶν δυτῶν θεάμπονας, εἰ δυνατόν ἐστι, τι
τῶν ύπολ γένεσιν καὶ φθορὰν ἔμψυχων καὶ αἰσθητι-
κῶν σωμάτων μοναδικῆς ὑπάρχειν καθ' ὑπόστασιν
φύσεως, ὃν ἡ ἐξ ἀλλήλων κατ' εἶδος διαδοχὴ ἀριθη-
λος γαρακτήριον εἶναι. Εἰπερ δὲ μοναδικὴ φύσις;
ἐστιν ὁ Χριστὸς, οὗτος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ δμούσιος;
ἐστιν, οὗτος τοῖς ἀνθρώποις. Τὸ γάρ πάντη κατὰ τὴν
φύσιν μοναδικὸν τῇ, πρὸς διτοῦν διλο παντελῶς φυ-
σικής ἡλιοτρόπωται συγγενείας. Εἰ δὲ κατ' αὐτοὺς
ἐκείνους, ὡς ἐδειξεν διάλογος, πάντη κατὰ τὴν φύσιν
ὁ Χριστὸς πάντων ἡλιοτρόπωται τῶν δυτῶν, αὐτοὺς
εἰπεῖν προτρεψόμεθα τοὺς καινούς δογματιστάς, τι
δύτα κατὰ τὴν φύσιν, καὶ πειψ λόγῳ σέδουσι τὸν
Χριστόν. Εἰ τοίνυν μέγας καὶ φοβερός ἐξ ἀνάγκης
ἔπειται κίνδυνος, κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν τοῦ λόγου
δύναμιν, τοῖς λέγουσιν ἐν κατὰ τὴν φύσιν εἶναι τὸν
Χριστὸν, ἥγουν μίαν φύσιν, εἴτε ἀπλῶς λεγομένην,
εἴτε σύνθετον, καὶ ταύτην εἴτε γενικήν, ἥγουν κο-
νήν, εἴτε μοναδικήν, ἥγουν ἰδικήν, πάντη φυλακή τὰς
C ἑαυτῶν καρδίας τῆς τοιαύτης δόξης τηρήσωμεν κα-
θαράς, ἵνα καὶ τῆς ἐπ' αὐτῇ μετλούσης ἀπειλῆς ἐλευ-
θερωθῶμεν.

Τοῦ αὐτοῦ.

Εἰ τοίνυν μή κατὰ νόμον καὶ τάξιν τῆς τῶν συνόν-
των φύσεως, ἀλλ' ἐτέρῳ παρὰ τὴν φύσιν τῶν συνθέ-
των θεσμῷ κατὰ πρόσληψιν γάρ ἀφράστως δ τὸν
Θεοῦ πρὸς τὴν σάρκα συνετέθη Λόγος, ἀλλ' οὐ κατὰ
γένεσιν ἄμα τῇ ταρκὶ πρὸς σύνθεσιν τὸ εἶναι λαδῶν
εἰς δουλούς κατ' εἶδος συμπλήρωσιν, καθὼς ὁ τῆς
ἀληθείας διαπρωτίως πάσιν ἐμβορᾷ λόγος· μάτην
τοῖς ύπολ φύσιν θεσμοῖς ὑπαγαγεῖν ἀλέστημας ἐπιχει-
ροῦσιν οἱ ἀμάθεις τὴν πάντα φύσεων δρον τε καὶ λό-
γον ἐμβαίνουσαν σύνθετον. Διὰ τοῦτο κατὰ πρόσλη-
ψιν σαρκὸς διάγων γενέσθαι τὴν ἐνανθρώπησιν τὴν
D τε τοῦ Θεοῦ Λόγου προαιώνιον ὑπαρξίαν διασώζει, καὶ
τὴν ἐκούσιαν εὔεσθως δμολογεῖ, καὶ αὐθαίρετον αὐτοῦ
κατὰ χρόνον σάρκωσιν, καὶ τὴν διαφορὰν αὐτοῦ τε
τοῦ προσλαβόντος Λόγου, καὶ τῆς προσληφθείσης σαρ-
κὸς; ἀσύγχυτον φυλάττειν καὶ μετὰ τὴν ἐνωσιν. Οὐ δέ
μή κατὰ πρόσληψιν σαρκὸς δμολογῶν ἀτρέπτως
ἐνανθρωπήσαι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον οὐδὲν τῶν εἰρη-
μένων κατ' οὐδένα τρόπον ἀλτρῶς δμολογεῖν δύναται.
Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς φωτῆς· «Ἐρ δύο φύσεσι.»

Ἐν δύο φύσεσιν ἀδιαιρέτως τὸν αὐτὸν δύτα πι-
στεύομεν ὡς ἐν θεάτρῃ καὶ ἀνθρωπότητι. Ωσπερ ἐκ
δύο φύσεων λέγοντες τὸν Χριστὸν εἰς θεάτρος καὶ
ἀνθρωπότητος δύτα νοοῦμεν ὡς ἐκ μερῶν δύον, οὗτω
καὶ ἐν δύο φύσεσι λέγοντες μετὰ τὴν ἐνωσιν ἐν θε-
άτρῃ καὶ ἀνθρωπότητι δύτα πιστεύομεν ὡς δύον ἐν

μέρεσι. Μέρη δὲ Χριστοῦ ἡ θεότης αὐτοῦ· καὶ ή τὸν Θεοῦ Λόγου φύσιν σεσαρκωμένην σαρκὶ νοεράν τε καὶ λογικὴν ἔχοιση ψυχὴν πιστεύειν, λέγειν τε, καὶ κηρύττειν ἐδόλαθτημεν κατὰ τὸν ἄγιον Κύριλλον, διὰ τοῦ σεσαρκωμένην εἰπεῖν, τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως εἰσκεκομισμένην ὀρῶντες τὴν οὐσίαν, καὶ πέλιν τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνδὲ Χριστοῦ τά τα θαύματα, καὶ τὰ πάθη, καὶ τοῦ αὐτοῦ τὰς δύο γεννήσεις, τὴν τε προαιώνιον ἀσωμάτως ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὴν χρονικὴν ἐκ Μητρὸς καὶ Παρθένου σωματικῶς δι' ἡμᾶς γεγενημένην. Διὸ μάλιστα καὶ κατὰ ἀλήθειαν κυρίως Θεοτόκον αὐτὴν ὑμολογοῦμεν, ὡς τὸν ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα πρὶν πάντινα τῶν αἰώνων Θεὸν Λόγον ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἡξακούστης σερκαθέντα γεννήσασαν. Μίαν δὲ φύσιν σύνθετον τὸν Χριστὸν παντελῶς παρειπούμεθα λέγειν οὐ μόνον διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας, ἀλλὰ δὲ καὶ μηδεὶς καθόλου τῶν ἐγκρίτων Πατέρων πέφανται μέχρι τοῦ δεύτερο ταύτην εἰρηκώς τὴν φωνὴν, καὶ ὡς προδήλως Απολλιναρίου τοῦ αἱρετικοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ φωτειῶν ὑπάρχουσαν γέννημα.

Τοῦ αὐτοῦ περὶ συνθέτον ὑποστάσεως.

Εἰ δὲ, ὅτι πᾶσα ὑπόστασις σύνθετος ἐστῇ τε καὶ ἀλλήλοις τὰ ἴδια μέρη ὅμοχρονα σχύσα δείκνυται, ὑπόστασιν δὲ σύνθετον εἶναι λέγειν τὸν Χριστὸν οὐκ ἀρνούμεθα, εἰποιεν καὶ ἡμᾶς οἱ ἀντιλέγοντες μὴ δύνασθαι τὴν ἐπὶ τούτῳ μομφήν ἐκτινάξασθαι, ὡς τοῖς ἴδιοις ἐκαλωκότας λόγοις¹ φαμὲν ἀληθῶς οὗτως ἔχειν, εἰπερ σύνθετον εἶναι, ὡς εἰδος αὐτῆς κατηγοροῦμεν ἔχουσαν ὑποτιθέμεθα. Νῦν δὲ τοῦτο μὴ λέγοντες, οὐδαμῶς τὴν οἰλανῦν ἔξομεν μομφήν, σαφῶς γινώσκοντες μὴ δι' ἐστὴν σύνθετον εἶναι πάσαν σύνθετον ὑπόστασιν τὴν ὑπὸ τι τελοῦσαν εἰδος, ἀλλὰ διὰ τὴν φύσιν τὴν περιέχουσαν, διτὸν σύνθετος² ἦ, καὶ τὸ κατηγορούμενον εἰδος, διφ' ὅμηρός τοις τέλοις μεταβιδόντος οὐδέν. "Οπερ ἐπὶ Χριστοῦ οὐδεὶς οὐδαμῶς τῶν ἀνέκαθεν μέχρις ἡμῶν γεωμένων τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας ὑφῆγτῶν φρονῶν ἀνηγόρευται. ἐπ' οὖς οὔτε γένος οὔτε εἰδος ὡς Χριστοῦ κατηγορούμενον εὑρεῖν τις δυνήσεται. Οὐ γάρ φύσεως λόγῳ πρὸς ἡμᾶς διὰ σαρκὸς ὁ θεαρχεῖς λόγος ἐνδῆμησεν, ἀλλὰ τρίτῳ οἰκονομίας ἀνελλιπτῷ εἴσεσται, καὶ τοῦτο καθ' ὑπόστασιν ἐνώσας, τὴν ἡμετέραν ἀνεκάντισε φύσιν. "Ωτε οὐδὲν αὐτῶν τῆς πολλῆς περινοίας ἀπώντω, πάλιν εἰς τὸ ποσὸν, διπερ πεφύγασι, περιτραπέντες αὐτοῖς τοῦ σοφοῦ, ὡς μὴ δυναμένους οὐδὲν αὐτὴν τὴν ἐν τῷ ποιῷ διαφορὰν δινευ ποσοῦ εἶναι λέγειν. Ἀνάγκη γάρ πάσα πολλὰς εἶναι, η τὸ μέτριον δύο, ὃν τὴν διαφορὰν εἶναι ὑπολαμβάνουσι. Μόνην γάρ ποιότητα πρὸς ἄλλην παντελῶς ἀμιγῶς ἔχουσαν πρὸς ἐστὴν διαφέρειν οὐκ ἀν τις νοῦν ἔχων εἴπων ποτέ. Λοιπὸν οὖν η καὶ αὐτῆς παύσονται τῆς φιλῆς διαφορᾶς, ποσοῦ πάντως τινῶν διαφέροντων δηλωτικὴν αὐτὴν οὐσαν μαθόντες, η σὺν ἡμῖν τῆς ἀληθείας τὴν ὑμολογίαν καταδεξάσθωσαν τῷ λόγῳ τῆς διαφορᾶς; καὶ μόνον πρὸς γνῶσιν

A nitate atque humanitate esse creditimus, ut totum in partibus. Partes enim Christi sunt divinitas et humana, ex quibus, et in quibus consistit. Præterea unam Dei Verbi naturam carnem assumpsisse animalam anima mente rationeque prædicta dicere et predicare didicimus ex doctrina sancti Cyrilli, ut ex eo quod dicimus carnem assumpsisse, essentiam naturæ nostræ illatam intelligamus. Itemque unius et ejusdem Christi tam miracula, quam crucialis esse dicimus, duosque ejusdem ortus, unum ante sæcula sine corpore ex Patre, et alterum in tempore ex Matre et Virgine ratione corpore atque humana; ex quo maxime et vere proprie ipsam Dei Genitricem constitum, ut quæ genitum ante sæcula ex Patre Deum Verbum, in extremis temporibus ex ipsa carnem assumentem genererit. At naturam unam compositam Christum dicere omnino recusamus, non soluna propter causas, quas diximus, verum etiam quia nemo Patrum probatorum ad hunc usque diem vocem hanc protulisse deprehendit, et quoniam ab Apollinario et discipulis ejus perspicue videtur esse profecta.

Ejusdem de persona composita.

Verum, si quoniam omnis persona composita proprias partes, et secum et inter ipsas ejusdem temporis habere deprehenditur, nos autem Christum personam esse compositam dicere non recusamus, propterea nos adversarii propriis capitis rationibus reprobationem vitare posse negaverint, respondemus, vere sic rem habituram, si compositam, tanquam speciem, quæ de ipsa diceretur, habentem concederemus. Nunc autem haud ita loquimur, itaque in nullam incidiimus reprobationem. Scimus enim plane omnem personam compositam sub specie constitutam non sui ipsam ratione compositam esse, sed propter naturam, quæ, cum sit composita etiam speciem quæ prædicatur contineat, et sub quam illi comparatum est ut reducatur; tanquam nimirum particulare, seu singulare, quidquid universale est seu commune ac genericum in se plenissimum habeat, nec quidquam prorsus sua rationis universalis ac genericis tribuat: quod quidem de Christo nemo prorsus eorum qui ad hanc usque etatem pietatis doctrinam tradiderunt mentis compos dixerit. De quo ut de Christo nemo neque genus neque speciem dici comparet; non enim natura ratione, ad nos Dei Verbum per carnem descendit, sed ratione dispensationis sibi sine detimento naturam nostram conjungens, eam renovavit. Quam obrem magna dementia sua nihil profecerunt, cum ipsorum sapientia ad quantitatem, quam negaverunt, radierit, quippe qui ne ipsam quidem in qualitate differentiam, sine quantitate dicere valeant. Necesse enim est, ut multæ sint, aut duæ saltem qualitates, ut dictum est, quarum differentiam constituunt; unam enim qualitatem, quæ cum alia prorsus misa non sit, secum ipsam differre, nemo sanus unquam dixerit. Reliquum igitur est, ut vel ab ipso nuda recedant differentia, cum intelligant, ipsam omnino significare aliquorum differentiam, quantitatem, vel

veritatis confessionem nobiscum recipient, qui disserentiae ratione tanquam modo numerum ex Patrum sententia pie idecirco suscepimus, ut quae conjuncta sunt, sine confusione mansisse cognosceremus. Illud autem benevole nobis exponant, siquidem una est apud ipsos sapientiae non ignava ratio, cum ad conjunctionem duo concurrisse dicant, eaque post conjunctionem sine confusione permanuisse non negent, tanquam neutro ipsorum a naturae termino et ratione recedente, nec ad unam utrumque Filii personam a que unam hypostasim concurrerit, cur duo per ipsos servata, ut dicunt, si tamen vere loquuntur, non confluantur; et quae sit ratio et causa, quamobrem numerum minuant, et quomodo duas naturae factae sint una. Aut si conjunctio sine ulla mansit immunitio, quae ratio sit, cur ea non dicant sine imminutione servata. Quod si perfecerint, unius facturam aequo animo patiemur, admirabimurque bonae ipsorum disciplinae constantiam, qui nobis rerum arcanarum cognitionem soli percipere videantur. At nunquam poterunt rationem, qua id persuadeant invenire.

Eiusdem solutio questionis Severi.

Ad illud postremo Severi putre atque Inane consuunt inventum, quod ab eo passim factatur, "et decantatur. Dicant enim ridiculum esse, dicere duas naturas duabus e naturis constitui, tanquam argumentum captiosum a nobis propositum recte confutent. Quem enim ex his qui divina callent Ecclesie instituta, audierunt dicente duarum naturarum conjunctionem duas naturas constituere? Id audivisse nullo modo poterunt dicere, si veritatis studiosi sunt. Duabus quidem e naturis conjunctionem factam dicimus, sed unam ex ipsis Christi personam constare compositam, quae illas ipsas naturas, ex quibus composita est, ut totum proprias partes sine defectu cum proprietatibus naturalibus et sine mutatione tueretur alique conservat, et in ipsis conservatur et custoditur ut totum in partibus. Quare duabus e naturis, non duas naturas, sed unam Christi personam compositam dicimus, quae naturas has ut proprias partes complectitur, et eas ut partes proprias continet, et in ipsis, tanquam in partibus et est, et cognoscitur. Iaqne cum unum et duo idem dicimus, non eadem, sed alia, atque alia ratione de uno et eodem ultraque pronuntiamus. Duo quidem, quantum ad rationem pertinet naturarum, ex quibus est conjunction; neque enim idem natura Deum Verbum esse cum propria carne cognoscimus; unum autem quantum attinet ad personam. Idem enim cum propria carne Deum Verbum per personam esse sciimus. Quamobrem neque naturas unam in naturam stulte confundimus, naturalem in Christo differentiam auferentes, ne Verbi et carnis commutationem inducamus, neque rursus in duas personas proprio consistentes insane dividimus. In personas ipsius ratione differentiam colloquantes, ne salutem nostram negemus. Quemadmodum ex diametro inter se in impietate discrepantes Apollinarius et

A τοῦ ἀσύγχυτα μεμενηκόντα τὰ συνεθέντα τὸν ἀριθμὸν εὐεῖδῶς κατὰ τοὺς Πατέρας παραλαμβάνουσιν. Ἐπεὶ τοὶ γε εἰπάτωσαν ἀγαπητοῖς ἐρέσθαι βουλομένοις, εἰπερ ἔνεστιν αὐτοῖς λόγος σοφίας οὐκ ἀγενής, πῶς δύο μὲν τὰ συνδεδραμηκότα πρὸς ἑνωσιν λέγοντες, ταῦτα δὲ αὐτὰ μεμενηκέναι ἀσύγχυτα μετὰ τὴν ἑνωσιν οὐκ ἀρνούμενοι, ὡς μηδὲ ἔτερον τοῦ κατὰ φύσιν δρου τε καὶ λόγου ἐκτάντος, καὶ εἰ πρὸς ἐν διμφῳ συντελοῦσι πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ, καὶ μίαν ὑπόστασιν, δύο καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς σωζόμενα, ὡς φασιν, εἰπερ ἀληθεύουσιν, οὐχ ὅμολογοῦσι; Καὶ τοὶ αὐτοῖς τῆς μειώσεως λόγος, καὶ δι' ἣντινα τὴν αἴτιαν; Καὶ πῶς διμφῳ αἱ φύσεις μίᾳ γεγδ.ασιν; Ἡ εἰπερ μειώσεως καθηρά δέμενεν ἡ ἑνωτες, τοὶ δὲ τοῦ μη λέγεσθαι τὰ ἀμειώτως σωζόμενα λόγος; B Καὶ στέρξομεν εὑπειθῶς τὴν στέρησιν τῆς μιᾶς, καὶ θαυμάσομεν αὐτῶν τῆς εὐπαιδείας τὸ εὔνοον, ὡς μόνον τῆς τῶν ἀρρήτων γνώσεως ἐκφανθέντων ἡμῖν χωρητικῶν. 'Αλλ' οὐδὲν δυνήσονται πώποτε τὸν τοῦτο πείθοντα περαστῆσαι λόγον.

Toū αὐτοῦ λύσις τῆς ἀπορίας Σευήρου.

Ἐπ' ἐκείνῳ καταφέγυουστε τελευταῖον τὸ ταῦθινον καὶ διάκονον τοῦ Σευήρου εὑρεμα, τὸ πάνι παρ' αὐτοῦ ὕσπειρος τι σφρὸν πνυταχοῦ φερόμενον καὶ ἀδιμενον, φάσκοντες γελοῖον εἶναι ἐκ δύο φύσειν δύο πάλιν ἀναδειχθῆνα: λέγειν, ὁσπερ λήμματι τὰ εἰκότα ἐπισυνάγοντες παρ' ἡμῶν δοθέντι. Τίνος γάρ ἤκουσσαν τῶν τὰ θεῖα τῆς Ἐκκλησίας πεπιδιμένων δύγματος, ὡς ἡ ἑνωτικὴ ἐκ δύο φύσεων δύο ἀπετέλεσμά φύσεις; 'Αλλ' οὐδαμῶς ἀκηρούναι: εἰπεῖν δυνήσονται αἱληθείας φροντίζοντες. Λέγομεν δὲ ἐκ δύο φύσεων μὲν τὴν ἑνωτικὴν γεγενῆθαι, μίαν δὲ τὴν ἐξ αὐτῶν ὑπόστασιν ἀποτελεῖν τοῦ Χριστοῦ σύνθετον, ἵκενας αὐτοῖς τὰς ἐξ ὧν συνετέθη φύσεις, ὡς δλον ἰδια μέρη ἀνελλιπῶς μετὰ τῶν φυσικῶν ιδιωμάτων, καὶ ἀτρέπτως φυλάττουσάν τε καὶ διαφέρουσαν, καὶ ἐν αὐταῖς φυλαττούμενην, καὶ σωζόμενην ὡς δλον ἐν μέρεσιν. Ἐκ δύο οὖν φύσεων οὐ δύο φύσεις, δλλὰ μίαν ὑπόστασιν λέγομεν Χριστοῦ σύνθετον, τούτων ὡς ἰδιων μερῶν περιεκτικὴν τῶν φύσεων, καὶ ταύτας ὡς ἰδια καὶ συμπληρωτικὰ μέρη περιέχουσαν, καὶ ἐν αὐταῖς ὡς ἐν μέρεσι καὶ οὖσαν καὶ γνωριζομένην. Διὸ καὶ δι', καὶ δύο τὸ αὐτό φαμεν ἐπι τοῦ εὐτόνου καὶ διὸς ἀμφότερα, καὶ διλλο δὲ καὶ δλλο. Οἶον κατὰ μὲν τὸν τῶν φύσεων λόγον τῶν ἐξ ὧν ἡ ἑνωτικὴ δύο· οὐ γάρ ταυτὸν κατὰ τὴν φύσειν εῇ ἰδια σαρκὶ τὸν Θεὸν λόγον γνώσκομεν· κατὰ δὲ τὸν τῆς ὑπόστασεως λόγον τὸ δι. Ταυτὸν γάρ τὸν Θεὸν λόγον τῇ ἰδιᾳ σαρκὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἐπιστάμεθα. Οὗτος οὖν τὰς φύσεις ἀφρόνως εἰς μίαν συνελείφομεν φύσειν τῷ ἀνηρῆσθαι λέγειν ἐπι Χριστοῦ τὴν φυσικὴν διαφορὴν, ίνα μὴ τραπῆν τοῦ Λόγου καὶ τῆς τεράτες εἰσαγάγωμεν· οὕτε εἰς δύο πάλιν ἀκεστάτους ὑποτάτεις μανικῶς διαιροῦμεν τῷ κατὰ τὸν τῆς ὑπόστασεως λόγον τιθέναι διαφορὴν, ίνα μὴ τὴν ἡμῶν ἀρνώμεθα σωτηρίαν, ὡσπερ οἱ ἐκ διαιρέσου πρὸς ἀλλήλους μεροσάμενοι τὴν ἀσέβειαν· Ἀπολλι-

νέριος ἄμα Βύτυχει, καὶ Νεστόριος ἐποίησαν, οἱ μὲν φυσικὴν διαφορὰν ἐπὶ Χριστῷ οὐκ εἰδότες, δὲ πρὸς ταῦτη καὶ πρωτοπικὴν προσεπάγων· διὸν καὶ τῇς ἀληθεῖας ἐξέπεσαν. Ἀλλ' εἰδότες καὶ ἐν τῇ καθ' ὑπόστασιν ἕνώσει τὴν φυσικὴν ιδιότητα διερεπτοῦνται τὴν σύγχυσιν ὅμοιως, καὶ τὴν διαίρεσιν ἀποστρεφθεῖσα, μῆτρας τὴν ἔνωσιν σύγχυσαν, ὡς ἀγνοούντες τὰ ἐνωθέντα, μῆτρας διαίρεσιν τὴν διαφορὰν, ὡς καθ' ἐντὰ ὑφεστάνται μεμερισμένως εἰδότες τὰ διαφέροντα, ἔργα δύμενοι. Τοῦτο μὲν οὖν, ὡς οἶμαι, καὶ δὲ μέγας Θεόλογος Γρηγόριος διδάσκων φανετεῖ ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἀπολογητικῷ, ἐν ἐξ ἀμφοῖν λέγων, καὶ δι' ἐντὸς ἀμφίερε, διπερ ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ Υἱοῦ λόγῳ τραντέρον διεξιῶν φησιν· «Εἰ γάρ καὶ τὸ συναμφότερον ἐν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνόδῳ,»

Ἐτι κατὰ Μοροφυσιτῶν· τούς Δαμασκηνούς.
Κεράλαιον ἔστι.

Ἄτρεπτως γάρ, καὶ ἀναλογίωτας ἡγάπηταις αἱ φύσεις, μῆτρας τῆς θείας φύσεως ἔκστάτης τῆς οἰκείας ἀπλότητος, μῆτρα μήτρας ἀνθρωπίνης, ἢ τραπεζῆς εἰς θεότητος φύσιν, ἢ εἰς ἀνυπαρξίαν χρημάτων, μῆτρα ἐκ τῶν δύο μιᾶς γεγενημένης συνθέτου φύσεως. Ή γάρ σύνθετος φύσις, οὐδὲ ὁποτέρᾳ τῶν ἐξ ὧν συντεθήτη φύσεων ὅμοιούσιος ὑπάρχειν δύναται, ἐξ ἑτέρων ἀποτελεσθεῖσα ἔτερον· οἷον τὸ σῶμα τὸ ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων συντεθείμενον, οὔτε τῷ πυρὶ λέγεται ὅμοιούσιον, οὔτε πῦρ ὀνομάζεται, οὔτε ἄρριψτος λέγεται, οὔτε ὅνδρος, οὔτε γῆ, οὐδὲ τινὶ τούτων ἐστὸν ὅμοιούσιον. Εἰ τοίνουν κατὰ τοὺς αἱρετούς, μιᾶς φύσεως συνθέτου δὲ Χριστὸς μετὰ τὴν ἔνωσιν ἔχρημάτισεν, ἐξ ἀπλῆς φύσεως ἐτράπη εἰς σύνθετον, καὶ οὔτε τῷ Πατρὶ ἀπλῆς φύσεως δητὶ ἐστὸν ὅμοιούσιος, οὔτε τῇ Μητρὶ. Οὐ γάρ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος αὐτὴ συντέθειται· οὔτε μήτρα ἐν θεότητι ἐστὶ καὶ ἀνθρωπότητι· οὔτε δὲ Θεὸς ὀνομασθήσεται, οὐδὲ ἀνθρωπός, ἀλλὰ Χριστὸς μόνον· καὶ ἐσται τὸ Χριστὸς, οὐ τῆς ὑποστάσεως δυνομα, ἀλλὰ τῆς μιᾶς κατ' αὐτοὺς φύσεως.

Christus dūmatait : eritque Christi vocabulum, non natura.

Ημεῖς δὲ, συνθέτου φύσεως τὸν Χριστὸν δογματίζομεν, οὐδὲ ἐξ ἑτέρων ἔτερον¹, ὡς περ ἐκ φυχῆς καὶ σώματος; ἀνθρωπὸν, ή ὡς ἐκ τεσσάρων στοιχείων σώμα, ἀλλ' ἐξ ἑτέρων τὰ αὐτά· ἐκ θεότητος γάρ καὶ ἀνθρωπότητος θεὸν τέλειον, τὸν αὐτὸν, καὶ εἰναι, καὶ λέγεσθαι, ἐκ δύο τε, καὶ ἐν δυοῖς φύσεων ὁμολογοῦμεν. Τὸ δὲ, Χριστός, δυνομα τῆς ὑποστάσεως λέγομεν, οὐ μονοτρόπως λεγόμενον, ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων ὑπάρχον σηματικόν. Αὐτὸς γάρ ἐντὸν ἔχριστε χρίων μὲν ὡς Θεὸς τὸ σῶμα τῇ θεότητι αὐτοῦ, χρίμενος δὲ, ὡς ἀνθρωπὸς· αὐτὸς γάρ ἐστι τούτο κάκενο. Χρίστος δὲ ἡ θεότης τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰ γάρ μιᾶς φύσεως συνθέτου ἦν δὲ Χριστός, δημούσιος ἐστι τῷ Πατρὶ, ἐσται δρά καὶ δὲ Πατὴρ σύνθετος, καὶ τῇ σαρκὶ δημούσιος, διπερ ἄποκον, καὶ πάσης βλασφημίας ἀνάπλεσον.

A Eutyches una ex parte, et Nestorius ex altera fecerunt: illi dum naturalem in Christo ignorant differentiationem; hic vero dum personarum quoque differentiationem inducit. Quapropter excluderunt a veritate. Sed in personarum etiam unitate naturalem proprietatem immobilem agnoscentes, pariter et confusionem, et divisionem repudiamus. Neque enim conjunctionis loco confusionem constituimus, ut qui ea quae conjuncta sunt, ignoramus, neque pro differentia divisionem, ut qui ea quae differentiuntur, separatum per se consistere asseramus. Hoc et magnus ille theologus Gregorius, nica quidem sententia, docet, cum in magno Apologe^{ticō} dictū unum ex utrisque, et per unum utraque. Quod in secunda oratione de Filio clarius exponens, «Etsi enim, inquit, utrumque unum, non tantum natura, sed conjunctione.»

Item aduersus illos, qui unam in Christo naturam esse dicunt: Damasceni. Cap. 68.

Natura duarum in una Christi persona. — Enimvero sine conversione ac mutatione unitas mutuo naturae sunt, sic videlicet ut nec a sua simplicitate divina natura desciverit; nec rursus humana; aut in Deitatis naturam conversa, aut in nihilum redacta, aut denique una ex duabus naturis composta natura effecta sit. Siquidem composita natura, cum neutra illarum naturarum, ex quibus conflata est, consubstantialis esse potest; ut quae ex aliis aliud facta sit. Exempli gratia: corpus, quod ex quatuor elementis constat, nec eiusdem esse cum igne substantiae dicitur; nec ignis appellatur, nec aer vocatur, nec aqua, nec terra, nec eamdem cum ullo horum substantiam habet. Quocirca, si post unionem Christus, ut haereticis placet, unius compositae naturae existit, ex simplici natura in compositam versus est². Ita nec Patri, cuius simplex natura est, consubstantialis erit, nec matri, quippe quae ex deitate et humanitate composita non est; nec item in deitate et humanitate erit, nec Deus nuncupabitur, nec homo, sed personarum ipsius nomen, sed unius, ut illi censemur.

Nos vero Christum haudquaque unius compositionis naturae esse prædicamus, neque ex aliis aliud, D quemadmodum ex anima et corpore hominem, aut ex quatuor elementis, corpus; verum ex diversis eadem³. Siquidem ex deitate et humanitate eundem Deum perfectum, et hominem perfectum, et esse, et dici, atque ex dualibus, et in dualibus naturis esse constitutum. Christi porro vocabulum personae esse dicimus, quod non unimodo dicimus, sed duplice naturam significat. Ipse siquidem ex ipso unxit, corpus videlicet suum divinitate sua ungendo, tanquam Deus, unctus autem, ut homo; quandoquidem ipse, et hoc, et illud est. Unitio porro humanitatis est divinitas. Enimvero si Christus una tantum composita natura præditus, Patri consubstantialis est, erit et Pater compositus, et carni consubstantialis; quod dictu absurdum est, et omni impietate plenum.

Ad hæc, quoniam pacio una eademque natura substantia lium differentiarum mutuo pugnantium capax erit? Qui enim fieri potest, ut eadem natura simul, et creata sit, et increata; mortalis, et immortalis; circumscripta, et incircumscripta?

Monophysitæ Christum utraqne natura perfectum salentur. — Quod si etiam Christum naturæ unius esse dicentes, simplicem hanc esse asseverant, aut unum illum Deum constituebuntur, propter incarnatione meram speciem inducent, aut certe veluti Nestorius, hominem purum.

Monophysitarum error, quod naturam a persona non distinguant. — Verum hoc deum est quod hæreticis errandi causa est, quod naturam et hypostasim esse idem statuant. Etsi vero unam hominum esse dictitamus, at non anima et corpore spectatis; cum fieri non possit, ut corpus et animam simul comparando unius ea esse naturæ affirmemus: sed quia plurimæ hominum hypostases et personæ sunt, eamdem omnes rationem naturæ recipiunt. Omnes quippe corpore et anima constant, omnesque, cum animæ naturam partcipant, tum corporis substantiam habent, communemque speciem. Quo sit ut plurimarum diversarumque personarum unam naturam dicamus, cum videlicet singulæ personæ duplum naturam habeant, et in duabus naturis, corporis scilicet et animæ, exstare censeantur.

At vero ⁴⁴ in Domino nostro Jesu Christo non potest accipi communis species. Neque enim fuit, nec est, nec unquam erit alias Christus ex deitate et humanitate, inque deitate et humanitate idem perfectus Deus, et perfectus homo. Hinc sit, ut in Domino nostro Jesu Christo natura una dicenda non sit, ut eodem modo de Christo qui ex deitate et humanitate compositus est, loquamur, velut de individuo quod corpore et anima constat. Illic si quidem individuum est; al Christus nequaquam est individuum: neque enim Christitatis, ut ita dicam, speciem ejusmodi habet, de qua prædictetur. Ac proinde ex duabus naturis perfectis, hoc est, divina et humana, unionem esse factam dicimus, non ad modum consersionis, nec per confusio[n]em, vel commisionem, aut temperationem, quemadmodum ille Numinis ira immissus Dioclesius, Eutyches item, et Severus, quique impie eorum classis sunt, asseruerunt: nec personalem, aut secundum relationem, aut in ratione dignitatis, aut in una voluntatis conspiratione, aut honoris qualitate, aut eadem ac promiscua nuncupatione, aut benevolentia positam, ut Deo invisis Nestorius, Diodorusque, et Mopsuestiensis Theodorus, cum diabolica sua cetera consuerunt: sed per compositionem, hoc est secundum hypostasim, sine ulla conversione, nec confusione, nec mutatione, nec divisione, nec distantia, inque duabus perfectis naturis unam Filii Dei et incarnati personam confitemur; unam dicentes divinitatis ipsius et humanitatis hypostasim,

duas au-

πῶ; δὲ καὶ μία φύσις τῶν ἐναντίων οὐσιῶν διαφορῶν δεκτικὴ γενήσεται; Πῶς γάρ δυνατὸν τὴν αὐτὴν φύσιν κατὰ ταῦτα κτιστὴν εἶναι καὶ ἀκτιστὸν, θυητὴν καὶ ἀθάνατον, περιγραπτὴν καὶ ἀπρίγραπτον;

Εἰ δὲ μιᾶς λέγοντες τὸν Χριστὸν φύσεως, ἀπλῆγε ταύτην εἰποιεν, ή γυμνὸν αὐτὸν Θεὸν διμολογήσουσι, καὶ φαντασίαν εἰσάξουσιν, οὐκ ἐνανθρώπησιν, ή ψυχὴν δινθρωπὸν κατὰ Νεστόριον.

Ἄλλὰ τοῦτο ἔστι τὸ ποιοῦν τοῖς αἱρετικοῖς τὴν πλάνην, τὸ ταύτη λέγειν τὴν φύσιν, καὶ τὴν ὄποστασιν. Ἐπειδὴ δὲ μίαν τῶν ἀνθρώπων φύσιν φαμὲν, ιστέον ὡς οὐκ ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος λόγον, τοῦτο λέγομεν· ἀδύνατον γάρ μιᾶς φύσεως λέγειν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ οὐμα πρὸς ἀλλήλα συγχρινόμενα. 'Ἄλλ' ἐπειδὴ πλεῖσται ὑποστάσεις τῶν ἀνθρώπων εἰσὶ, πάντες δὲ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχονται λόγον τῆς φύσεως· πάντες γάρ ἐκ ψυχῆς εἰσι συντετιμένοι, καὶ σώματος, καὶ πάντες τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς μετειλήφασι, καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ σώματος κέχτηνται, καὶ τὸ κοινὸν εἰδός· τῶν πλειστῶν καὶ διαφόρων ὑποστάσεων μίαν φύσιν φαμέν· ἐκάστης δηλαδὴ ὑποστάσεως δύο φύσεις ἔχουση, καὶ ἐν δυσὶ τελούστης ταῖς φύσεσι, ψυχῆς λέγω, καὶ σώματος.

'Ἐπι δὲ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐκ ἔστι κοινὸν εἶδος λαβεῖν. Οὗτε γάρ ἐγένετο, οὐδὲ ἔστιν, οὔτε ποτὲ γενήσεται ἀλλος Χριστὸς ἐκ θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος, ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, Θεὸς τέλειος δὲν τὸς, καὶ ἀνθρωπός τέλειος. Ἐντεῦθεν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν μίαν φύσιν ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἀτέμου ⁴⁵ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγχειμένου, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Ἐκεῖ μὲν γάρ ἄτομον, δὲ Χριστὸς οὐκ ἄτομον· οὐδὲ γάρ ἔχει κατηγορούμενον εἶδος· Χριστότητος Διὸς δὲ ἐκ δύο φύσεων τελείων, θεατὸς τε καὶ ἀνθρωπίνης, φαμέν γεγενῆσαι τὴν Ἰωαννίν· οὐ κατὰ φυρμὸν, ή σύγχυσιν, ή σύγκρασιν ¹, ή ἀνάκρασιν, οὓς δὲ θετήσατο ἐνη Λιθικορος, Εύτυχης ² τε, καὶ Σευῆρος, καὶ τὸ τούτων ἐναγῆς συμμορία· οὐδὲ προσωπικήν, ή σχετικήν, ή καθ' ἀξίαν, ή ταυτοδουλίαν, ή δημοτιμίαν, ή δημωνυμίαν, ή εὐδοκίαν, οὓς δὲ θεοτυγής ἐνη Νεστορίος, Διόδωρός τε, καὶ δη Μοιχουεστίας Θεόδωρος, καὶ τὸ τούτων δαιμονιώδης δημήτυρος, ἀλλὰ κατὰ σύνθεσιν, ἤγουν καθ' ὑπόστασιν, ἀτρέπτως, καὶ δουτχύτως, καὶ ἀναλλοιώτως, καὶ ἀδιαιρέτως, καὶ ἀδιαστάτως, καὶ ἐν δυσὶ φύσεσι τελείως ἔχουσεις, μίαν ὑπόστασιν δημολογούμενην τοῦ Γιοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ συστριβωμένην, τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν λέγοντες τὴν θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, καὶ τὰς δύο φύσεις δημολογούντες σώζεσθαι ἐν αὐτῷ μετὰ τὴν Ἰωαννίν· οὐκ δέιξι καὶ ἀναμέρος τιθέντες ἐκάστην, ἀλλὰ ἡμιορένας ἀλλήλαις ἐν τῇ μηδ συνθέτων ὑπόστασις. Οὐσιώδη γάρ φαμεν τὴν Ἰωαννίν, τοιτέστιν ἀληθῆ, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν. Οὐσιώδη δὲ, οὐκ ὡς τὰ

δύο φύσεων ἀποτελεστασῶν μίαν σύνθετον φύσιν, καὶ τὸν ὑπόστασιν σύνθετον τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκέσθαι αὐτῶν τὴν οὐσίαν διαφορὰν δριζόμεθα. Τῇ γάρ κτιστὸν, μεμένηκα κτιστὸν, καὶ τὸ ἀκτιστὸν, ἀκτιστὸν. Τὸ θυητὸν ἔμεινα θυητὸν, καὶ τὸ ἀθάνατον, ἀθάνατον· τὸ περιγραπτὸν, περιγραπτὸν· τὸ ἀπεριγραπτὸν, ἀπεριγραπτὸν· τὸ δρατὸν, δρατὸν, καὶ τὸ ἀδρατὸν, ἀδρατὸν· «Τὸ μὲν διαλύματες τοῖς θαύμασι, τὸ δὲ ταῖς οὐδρασίν υποπέπτειν. »

vari statuimus. Nam creatum mansit quod creatum est, est mortale permansit, et immortale quod immortale, incircumscripsum, quod incircumscripsum; visibile, quod visibile; et invisibile, quod invisibile: et Unum quidem horum coruscat miraculis, aliud succumbit injuriis. »

Οὐκεῖουται δὲ τὰ ἀνθρώπινα δ' ἀλγός· αὐτοῦ γάρ εστι τὰ τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς δοτα· καὶ μεταδίδωσι· τῇ σαρκὶ τῶν ιδίων, κατὰ τὸν ἀντιδόξεως τρόπον, διὰ τὴν εἰς ἀληθία (12) τῶν μερῶν περιγρήσιν, καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἐνωσιν, καὶ ὅτι εἰς ἡν, καὶ δὲ αὐτὸς, δὲ καὶ τὰ θεία καὶ τὰ ἀνθρώπινα· ἐνεργῶν ἐν ἐκατέρᾳ μορφῇ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας· Διὸ δὴ καὶ ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐταυρώσθαι λέγεται, καίτοι τῆς θείας αὐτοῦ μὴ παθούσης φύσεως, καὶ δὲ Γάδος τοῦ ἀνθρώπου, πρὸ τοῦ πάθους ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι καὶ κατ' ἄλλο ἐθαυματούργει, καὶ κατ' ἄλλο τὰ πάθη δὲ αὐτὸς ὑπέμενεν (15). Ἰσμεν γάρ ὁ πάτερ μίαν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν, οὗτω τὴν τῶν φύσεων οὐσίαν διαφορὰν οὐκέσθαι. Πῶς δὲ σωθεὶς διαφορὰ, μὴ οὐκομένων τῶν τὴν διαφορὰν ἔχοντων πρὸς ἀλληλα; Διαφορὰ γάρ τῶν διαφερόντων ἐστὶ διαφορά· τῷ μὲν οὖν λόγῳ, φ διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ φύσεις τοῦ Χριστοῦ, τούτεστι τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας, φαμὲν συνάπτεσθαι αὐτὸν τοῖς ἄκροις· κατὰ μὲν τὴν θεότητα, τῷ τε Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, τῇ τε Μητρὶ, καὶ πάσι τοῖς ἀνθρώποις. φ δὲ λόγῳ συνάπτονται αἱ φύσεις αὐτοῦ, διαφέρειν αὐτὸν φαμὲν τοῦ τε Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, τῆς τε Μητρὸς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων· συνάπτονται γάρ αἱ φύσεις αὐτοῦ τῇ ὑποστάσει, μίαν ὑπόστασιν σύνθετον ἔχουσαι, καθ' ἣν διαφέρει τοῦ τε Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, τῆς τε Μητρὸς καὶ ἡμῶν.

copulantur, cum, tum a Patre et Spiritu sancto, tum a matre et reliquis hominibus differre dicimus. Ipsiū enim naturā per hypostasim copulantur, ut quae unam compōsi am hypostasim habeant, cuius ratione tum a Patre et Spiritu sancto, tum a matre et nobis difficiet.

Τοῦ αὐτοῦ. Κεράλαιος ξθ.

“Ωςπερ δὲ ἐπὶ τῆς θεότητος, μίαν μὲν φύσιν διολογούμεν, τρεῖς δὲ ὑπόστασις κατ' ἀληθειαν οὖσας φαμὲν, καὶ πάντα μὲν τὰ φυσικὰ καὶ οὐσιώδη, ἀπλά φαμεν, τὴν δὲ διαφορὰν τῶν ὑπόστασεων ἐν μόναις ταῖς τρισιν ιδιότητοις, τῇ ἀναιτίᾳ καὶ πατρικῇ καὶ τῇ αἰτιατῇ καὶ οὐτεῖῃ, καὶ τῇ αἰτιατῇ καὶ ἐκπορευτῇ ἐπιγενώσκομεν· ἀνεκφοιτήτους δὲ αὐτές, καὶ ἀδια-

A tem post unionem naturas in ipso incolumes servari conientes: non ita tamen ut utramque habrum seorsim ponamus, verum in una composita persona inter se copulatas. Substantiam enim esse hanc unionem dicimus, hoc est, veram et non imaginariam. Substantiam autem, non quod duas naturas unam compositam naturam esserint; sed quod in unam Filii Dei compositam hypostasim inter se unitas sint. Quinimo substantiam earum differentiam integrum et incolumen servari statuimus. Nam creatum mansit quod creatum est, est mortale permansit, et immortale quod immortale, incircumscripsum, quod incircumscripsum; visibile, quod visibile; et invisibile, quod invisibile: et Unum quidem horum coruscat miraculis, aliud succumbit injuriis. »

Communicatio idiomatum. — Verbum porro, quia ipsius sunt, quae sanctæ ejus carnis sunt, ea quae humaniti conuenient, sibi vindicat, et vicissim carni, quae sua sunt, impertit; illo nimur alternæ communicationis modo, ob mutuam inter se partium communionem, unionemve, hypostaticam: et qua unus idemque erat, qui et divina et humana, et in ultraque forma cum alterius communione ageret. » Eo porro nomine Dominus ipse gloria crucifixus dicitur¹, quamvis aliqui divisa ipsius natura viviente passa sit: et rursum, Filius hominis ante passionem in cœlo esse dictus est, veluti Dominus ipse asseruit². Erat enim ille idem Dominus gloria, qui etiam natura et vere Filius hominis, hoc est, homo existebat. Atqui ipsius tun miracula, tun supplicia esse agnoscimus, etsi ratione alterius naturæ miracula edebat, et alterius ratione idem ipse supplicia perferebat. Scimus enim, ut unam ipsius hypostasim, ita substantiam harum differuntiam incolument servari. Quo autem pacto salva erit differentia, non servatis illis quae mutuo discrepant. Differentia siquidem est earum rerum quae diversæ sunt. Quia igitur ratione Christi naturæ inter se differunt, hoc est essentialia ratione, hac cum extremis conjungi dicimus, puta quantum ad deitatem quidem attinet, cum Patre et Spiritu sancto, quantum vero ad humanitatem, cum matre, et nobis. Idem quippe quoad divinitatem Patri et Spiritui sancto consubstantialis est; quoad vero humanitatem, tum matri, tum cæteris D hominibus. Qua ratione vero ejus naturæ mutuo copulantur, cum, tum a Patre et Spiritu sancto, tum a matre et reliquis hominibus differre dicimus. Ipsiū enim naturā per hypostasim copulantur, ut quae unam compōsi am hypostasim habeant, cuius ratione tum a Patre et Spiritu sancto, tum a matre et nobis difficiet.

Ejusdem. Cap. 69.

Personarum in Deo, naturarum in Christo numerus. Unio numerum non tollit. — Cæterum veluti unam in Divinitate naturam confitemur, tres autem personas vere existentes dicimus; atque ea quidem omnia quae naturalia essentialiaque sunt, esse simplicia pronuntiamus, personarum vero discrimen in solis tribus proprietatibus, scilicet

¹ Cor. II, 8. ² Ioan. III, 13.

quod unus sine causa sit et Pater, alter a causa et procedens, esse possum agnoscimus, ut ab invicem nec excedere, nec disjungi queant; quinimum inter se unitas sint, aliaeque alias circa confusionem pervadant: ut, inquam, eas quidem nulla confusione unitas, quoniam tres sunt, tametsi unitas; verum et absque sejunctione discretas (quamquam enim quilibet illarum per se subsistit, sive perfecta hypostasis est, suamque proprietatem, hoc est existentias modum dispares habet; at essentialia tamen, naturaliumque proprietatis ratione conjuguntur, et eo quod a persona Patris non dividuntur, nec excedunt, idcirco Deus unus, et sunt, et dicuntur): consimili modo in divina et arcana, omniaque mentis aciem et captum exsuperante Dei Verbi et Domini nostri Iesu Christi, unius sanctae Trinitatis hypostasis incarnatione, duas quidem naturas, divinam scilicet et humanam, una coivisse, et secundum hypostasim unitas esse constemur, ut una hypostasis et persona ex naturis duabus composita facta fuerit. Integras porro, etiam post unionem, naturas ambas in una composita persona, hoc est in uno Christo, servari dicimus, easque vere esse cum naturalibus ipsarum proprietatibus: quia nimis etiam contra confusionem unitas sunt, et rursus circa divisionem distinguuntur et numerantur. Et quemadmodum tres sanctae Trinitatis personae ita sine confusione unitas sunt, ut tamen sine divisione distinguantur et numerantur; quia neque numerus nec divisionem, nec disjunctionem, nec alienationem, nec sectionem in ipsis facit (unum quippe Deum, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum novimus): ita quoque Christi naturae, quamvis invicem unitas sint, ceterum nulla confusione, et quamlibet aliæ alias permeant, non tamen conversionem et transmutationem alterius in alteram admittunt. Utraque enim naturalem proprietatem suam immotam tuerit. Hinc quoque sit ut numerantur, nec tamen numerus divisionem inducat. Unus siquidem Christus est, tam in divinitate, quam in humanitate perfectus. Neque enim numeri ea natura est, ut divisionem aut unionem afferat, sed quantitatem duntaxat earum rerum quæ in numerum cadunt, significat, sive illæ unitas sint, sive divisæ: unitas quidem, ut quod quinquaginta lapidibus hic paries constet; divisæ autem, ut quod quinquaginta lapides in campo jaceant: ac rursum unitas, ut quod in carbone duas naturas sint, ignis nimis et ligni; discretæ vero, quod alia ignis natura sit, alia ligni; alio neque modo huc copulante et dividente, non autem numero.

Quemadmodum igitur fieri nequit, ut tres divinitatis personas, tametsi inter se junctæ sint, unam personam dicamus, ne aliqui personarum discrimen confundamus et e medio tollamus. Ita nec fieri potest, ut duas Christi naturas secundum hypostasim unitas unam naturam dicamus, ne discrimen earum tollamus et confundamus, atque ad nihilum redigamus.

Eiusdem cap. 72.

Aliud solvit argumentum Severi. — Quod si quis

A στάτους ἀλλήλων, καὶ ἡνωμένας, καὶ ἐν ἀλλήλαις ἀσυγχύτως περιχωρούσας ἐπιστάμεθα· καὶ ἡνωμένας μὲν ἀσυγχύτως· τρεῖς γάρ εἰσιν, εἰ καὶ ἔρωνται· διαιρουμένας δὲ ἀδιαστάτως. Εἰ γάρ καὶ ἐκάστη καὶ ἑαυτὴν ὑφέστηκεν, ἥγουν τελεία ἐστιν ὑπόστασις, καὶ τὸν οἰκετανὸν ἰδούτητα, ἢτοι τὸν τῆς ὑπάρκειας τρόπου διάφορον κέκτηται, ἀλλὰ ἡνωνται τῇ τε οὐσίᾳ καὶ τοῖς φυσικοῖς ιδιώμασι, καὶ τῷ μη διιστασθαι, μηδὲ ἐκφορεῖν τῆς πατρικῆς ὑπόστασεως, καὶ εἰς Θεός εἰσι· τε, καὶ λέγονται· ὅταν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀπορρήτου, καὶ πάντα νοῦν, καὶ κατάληψιν ὑπερεχούσης οἰκονομίας, τοῦ ἐν τῇ ἀγίᾳ Τριάδος Θεού Λόγου, Κυρίου τε τημῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δύο μὲν φύσεις διμολογοῦμεν, θελαν τε καὶ ἀνθρωπίνην, συνεληλυθίας ἀλλήλαις, καὶ καθ' ὑπόστασιν ἐνωθείσας, μία δὲ τὴν ὑπόστασιν ἐκ τῶν φύσεων ἀποτελεσθεῖσαν σύνθετον· σώζεσθαι δέ φαμεν τὰς δύο φύσεις, καὶ μετὰ τὴν ἐνωσιν, ἐν τῇ μιᾷ συνθέτῳ ὑπόστασις, ἥγουν ἐν τῷ ἐν Χριστῷ, καὶ κατ' ἀλήθειαν αὐτὰς εἶναι, καὶ τὰ τούτων φυσικὰ ιδιώματα· ἡνωμένας μέντοι ἀσυγχύτως, καὶ ἀδιαιρέτως διαιρερούσας· τε, καὶ ἀριθμουμένας. Καὶ ὥσπερ αἱ τρεῖς ὑπόστασεις τῆς ἀγίας Τριάδος ἀσυγχύτως τε ἡνωνται, καὶ ἀδιαιρέτως διῃρεγονται, καὶ ἀριθμοῦνται, καὶ ὁ ἀριθμὸς διαιρεστιν, ἢ διάστασιν, ἢ ἀλλοτρίωσιν, καὶ διατομὴν ἐν αὐταῖς οὐκ ἔργασται· ἔνα γάρ Θεὸν ἐπιγινώσκομεν τὸν Πατέρα, καὶ τὸν ὄντα, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ δύον· τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ αἱ τοῦ Χριστοῦ φύσεις, εἰ καὶ ἡνωνται, ἀλλὰ ἀσυγχύτως ἡνωνται· καὶ εἰ ἐν ἀλλήλαις περιχωροῦσιν, ἀλλὰ τὴν εἰς ἀλλήλας τροπὴν τε, καὶ μεταβολὴν οὐ προσένται. Φυλάττε γάρ ἐκατέρα τὴν ἑαυτῆς φυσικὴν ιδιότητα ἀμετάβλητον. Διὸ καὶ ἀριθμοῦνται, καὶ ὁ ἀριθμὸς οὐκ εἰσάγει διαιρεσιν. Εἰς γάρ ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἐν τε θεότηται καὶ ἀνθρωπίνῃ τέλειος· ὁ γάρ ἀριθμὸς, οὐ διαιρέσεως, ἢ ἐνώσεως αἵτιος πέζωκεν, ἀλλὰ τῆς ποσότητος τῶν ἀριθμουμένων σημαντικός, εἴτε ἡνωμένων, εἴτε διῃρημένων· ἡνωμένων μὲν, ὡς δὲτε πεντήκοντα λίθους ἔχει δ τοῖχος οὗτος· διῃρημένων δὲ, ὡς δὲτε πεντήκοντα λίθοις κενταται ἐν τῷ πεδίῳ τούτῳ· καὶ ἡνωμένων μὲν, δι τοῦ φύσεις εἰσὶν ἐν τῷ ἀνθρακί, πυρὸς λέγω καὶ ἔνδον· διῃρημένων δὲ, δι τοῦ φύσεις τοῦ πυρὸς ἐτέρα ἐστι, καὶ ἡ τοῦ ἔνδον ἐτέρα· διλού τρόπου ἐνοῦνται, καὶ διαιροῦντος αὐτὸν, καὶ οὐ τοῦ ἀριθμοῦ. Οὐσπερ τοίνυν ἀδύνατον τὰς τρεῖς ὑπόστασεις τῆς θεότητος, εἰ καὶ ἡνωνται ἀλλήλαις, μίαν ὑπόστασιν εἰπεῖν διὰ τὸ μῆτ σύγχυσιν καὶ ἀφανισμὸν τῆς τῶν ὑπόστασεων διαιροῦσας ἐργαστασις¹, οὐτω καὶ τὰς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, τὰς καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένας, ἀδύνατον μίαν φύσιν εἰπεῖν, ἵνα μή ἀφανισμὸν, καὶ σύγχυσιν, καὶ ἀνυπαρξίαν τῆς αὐτῶν διαιροῦσας ἐργασώμεθα.

Τοῦ αὐτοῦ. Κεχάλαιον οθ.

Εἰ δὲ τις ἐρωτᾷ περὶ τῶν τοῦ Κυρίου φύσεων,

ει ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀνάγονται, ή ὑπὸ τὸ διωρισμένον, ἐροῦμεν, διτὶ αἱ τοῦ Κυρίου φύσεις, ὅπερ εἰν σῶμά εἰσιν, οὐτε μία ἐπιφάνεια, οὐτε μία γραμμή, οὐ χρόνος, οὐ τόπος, ἵνα ὑπὸ τὸ συνεχὲς ἀναγθῶσι ποσὸν· ταῦτα γάρ εἰσι τὰ συνεχῶς ἀριθμούμενα.

A de Domini naturis pertinetetur, ad continuam quantitatem, an ad discretam referantur, sic respondebimus: Domini naturas neque corpus unum esse, neque lineam unam, neque tempus, neque locum, ut ad continuam quantitatem reducantur. Hæc enim sunt, quæ continet quanta censentur.

Sciendum porro est ea in numerum cadere quæ inter se distinguntur, nec numerari ea posse inter quæ nulla distinctio est: sed quatenus distinguuntur, eatenus numerari; ex. gr., Petrus et Paulus, qua ratione uniti sunt, non numerantur; nam, cum secundum essentiam copulentur, dici non possunt duæ naturæ: at vero, cum ratione personæ differunt, duæ proinde personæ dicuntur. Ex quo patet numerum iis convenire, quæ inter se differunt; et quatenus differunt, hactenus quoque ea numerari.

B Duæ Christi naturæ discretæ. — Quocirca Domini naturæ, quantum ad personam attinet, absque confusione unitæ sunt; quantum autem ad differentias rationem, absque divisione distinguuntur. Ac quidem qua ratione unitæ sunt, minime numerantur (neque enim duas quantum ad personam dicimus esse Christi naturas), qua autem citra divisionem distinctæ sunt, numerantur. Duæ enim Christi naturæ sunt, distinctionis ratione et modo: nam quia ratione personæ unitæ sunt, et in vicem se pervadunt, citra confusione uniuersit, suam naturalem differentiam ambæ retinentes.

C Quare, cum distinctionis modo, ejusque sola ratione numerantur, ad discretam quantitatem regidentur.

Quomodo Christi caro adoretur. — Quapropter unus est Christus, Deus perfectus, et homo perfectus, cui unam eamdemque adorationem cum Patre et Spiritu, non exclusa immaculata ejus carne, adhibemus. Neque enim adorandum esse carnem ejus negamus: quippe quæ adoratur in una Verbi persona, quæ quidem ipsi persona et hypostasis facta est. Quia in re non creaturæ servimus; non enim illam, ceu nudam carnem adoramus, sed velut divinitati unitam: et quia duæ ipsius naturæ ad unam Dei Verbi personam reducuntur, unamque subsistentiam. Carbonem tangere ob D ignem cum ligno conjuuctum vereor. Ambas Christi naturas 'ob unitam carni divinitatem adoro. Non quartam Trinitati personam infero: absit! sed unam Dei Verbi, carnisque ipsius personam confiteor. Trinitas quippe etiam post Verbi incarnationem Trinitas mansit.

Ejusdem. cap. 96.

Εἰς τοὺν ἑστὸν δι Χριστὸς, Θεὸς τέλειος καὶ δινθρωπος τέλειος· διν προσκυνοῦμεν σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι, μιᾶς προσκυνήσει μετὰ τῆς ἀχράντου σαρκὸς αὐτοῦ, οὐκ ἀπροσκύνητον τὴν σάρκα λέγοντες· προσκυνεῖται γάρ ἐν τῇ μιᾷ τοῦ Λόγου ὑπόστασι, ἡτις αὐτῇ ὑπόστασις τέγονεν· οὐ τῇ κτίσει λατρεύοντες. Οὐ γάρ ίως φιλὴν σάρκα¹ προσκυνοῦμεν, ἀλλ' ίως ήνωμένην θεότητι, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μιὰν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, τῶν δύο αὐτοῦ ἀναγομένων φύσεων. Δέδοικα τοῦ δινθρωπος ἁψασθαι: διὰ τὸ ξύλῳ συνημμένον πῦρ. Προσκυνῶ τοῦ Χριστοῦ τὸ συναμφότερον, διὰ τὴν τὴν σαρκὶ ήνωμένην θεότητα. Οὐδ γάρ τέτερον παρεντίθημι πρόσωπον ἐν τῇ Τριάδι· μη γένοιτο; ἀλλ' ἐν πρόσωπον δμολογῶ τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Τριάς γάρ έμεινεν ἡ Τριάς, καὶ μετὰ τὴν τοῦ Λόγου σάρκωσιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Κεφάλαιον 45'.

Τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι προσκυνοῦμεν· ἀσώματον μὲν πρὸ τῆς δινθρωπήσεως, καὶ νῦν τὸν αὐτὸν σεσαρκωμένον καὶ γενόμενον δινθρωπον, μετὰ τοῦ εἶναι Θεόν. Η τοινυν σάρκα αὐτοῦ, κατὰ μὲν τὴν ἑαυτῆς φύσιν, δινιελῆς ισχναλὲς ἐπινοσταῖς τὸ δρώμενον ἐκ τοῦ νοσυμένου, ἀπροσκύνητος ἐστιν, ὡς κτιστή· ἐνωθεῖσα δὲ

Christi caro, ut Verbi caro adoranda, non ratione nisi. — Dei Filium simul cum Patre et Spiritu sancto adoramus, corpore quidem nudum antequam humanitatem assumpsisset, nunc autem eumdem incarnatum hominemque factum, cum eo quod Deus est. Ac proinde ipsius caro suapte quidem natura, si subtili quadam consideratione id quod visi-

bile est, ab eo quod ratione tantum intelligitur. A τῷ Θεῷ Λόγῳ, δι' αὐτὸν καὶ ἐν αὐτῷ προσκυνεῖται. distinxeris, nequaquam adoranda est, utpote creata, "Οὐπέρ γάρ τρόπον διδιδείλεις καὶ γυμνὸς προσκυνεῖται καὶ ἐνδεδυμένος, καὶ ἡ ἀλουργίς, ὡς μὲν φιλὴ ἀλουργίς, πατεῖται καὶ περιφύτεται, βασιλεὺν δὲ γενομένη ἐνδυμα, τιμᾶται καὶ δοξᾶται, καὶ εἰ τις αὐτὴν παροικτρώσεις, θάνατον, ὡς τὰ πολλὰ, καταχρίνεται· ὡς δὲ καὶ ἔγλων φιλὸν οὐκ ἔστι τῇ ἀφῇ ἀπρόσιτον, πυρὶ δὲ προσομιλῆσαν καὶ ἀνθρακεῖν μένον ἔγλον, οὐτῶν καὶ ἡ σάρξ, κατὰ μὲν τὴν ἐκτῆς φύσιν, οὐκ ἔστι προσκυνητὴ, προσκυνεῖται δὲ ἐν τῷ σεσαρκωμένῳ Θεῷ Λόγῳ, οὐ δὲ ἐαυτὴν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἡνακόνον αὐτῇ καθ' ὑπόστασιν Θεὸν Λόγον· καὶ οὐ φαμεν, διτε σάρκα προσκυνοῦμεν φιλήν, ἀλλὰ σάρκα Θεοῦ, ήτοι σεσαρκωμένον Θεόν.

Verbo adoratur, non quidem propter seipsum, sed propter Deum Verbum, quod secundum hypostasim ipsi copulatum est. Neque enim fatemur nudam simplicem carnem adorari, verum Dei carnem, sicut Deum incarnatum.

Ejusdem. Cap. 73.

Quamvis enim nulla sit natura quae subsistens caret, nec ulla substantia quae personæ expers existat (quippe cum et substantia et natura in subsistentiis considerentur et personis), at non idcirco necesse ut naturæ illæ, quæ secundum hypostasim inter se unitæ sunt, suam singulæ hypostasim habeant. Fieri enim potest, ut in unam personam convenientes, nec substantia careant, nec rursus separatam ac propriam subsistentiam habeant, sed ambæ unam et eadem. Nam, cum una et eadem Verbi persona ambarum naturarum persona exstiterit, nec ultramvis harum subsistentia carere sint, nec rursus eas diversam inter se subsistentiam habere concedit, nec demum ut nunc hujus, nunc illius, persona sit, sed utriusque semper citra divisionem et separationem hypostasis existit: sic nimirum ut non in partes secedet ac dividatur, siue partem huic, partemque illi tribuat, sed tota hujus, ac tota illius indivise, atque in totum sit. Neque enim ut seorsim subsisteret, Dei Verbi caro condita est, aut præter Dei Verbi personam alia facta fuit persona: sed cum in ea subsisteret, facta est potius ἐνυπόστασις, id est, in alio substans, quam seorsim in scipsa substans hypostasis. Quamobrem nec caret subsistentia, nec alteram in Trinitate personam inducit.

Ejusdem. Cap. 74.

Divina nomina communia. — Quæ cum ita sint, appendicem illam, quam Petrus Cnapheus, seu Fullo, Trisagio hymno adjecit, impian esse statuimus, ut quæ quartam inducat personam, ac Dei Filium, vim illam nimirum Patris vere subsistentem, seorsim collocet, et seorsim rursus eum, qui cruci afflatus est, ac si ab illo fortè diversus esset, vel Trinitatem sanctam passioni obnoxiam opinetur, Patremque ac Spiritum sanctum in crucem

Τοῦ αὐτοῦ. Κεφαλαιον ογ.

Εἰ γάρ καὶ μή ἔστι φύσις ἀνυπόστατος, ή οὐσία ἀπρόσωπος· ἐν ὑπόστασεσι γάρ καὶ προσώπαις ή· τε οὐσία καὶ ἡ φύσις θεωρεῖται· ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη τὰς ἀλλήλας ἐνωθείσας φύσεις καθ' ὑπόστασιν, ἐκάστην ίδιαν κεκτῆσθαι ὑπόστασιν δύνανται γάρ εἰς μίαν συνδραμοῦσαι ὑπόστασιν, μήτε ἀνυπόστατοι εἶναι, μήτε ίδιαζουσαν ἐκάστη ἔχειν ὑπόστασιν, ἀλλὰ μιαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀμφότεραι· Ἡ αὐτὴ γάρ τοῦ Λόγου ὑπόστασις, ἀμφοτέρων τῶν φύσεων ὑπόστασις χρηματίσασ, οὗτε ἀνυπόστατον αὐτῶν μίαν εἶναι συγχωρεῖ, οὗτε μήν ἐτεροῦ ποστάτους ἀλλήλων εἶναι παραχωρεῖ, οὐδὲ [εἴναι] ποτε μὲν τῇσδε, ποτὲ δὲ ἐκείνῃς, ἀλλὰ ἀεὶ ἀμφοτέρων ἀδιαιρέτως, καὶ ἀγοράστικες ὑπόστασις· οὐ μεριζομένη καὶ κιαρουμένη, καὶ μέρος μὲν ἐαυτῆς τῆςδε, μέρος δὲ τῆς διανέμουσα, ἀλλὰ πᾶσα τεύτης καὶ πᾶσα ἐκείνης. ἀμερῶς καὶ διοσχερῶς ὑπάρχουσα. Οὐ γάρ ίδιοστάτικας ὑπέστη τὸ θεοῦ Λόγου σάρξ, οὐδὲ ἐτέρα ὑπόστασις γέγονε παρὰ τὴν τοῦ θεοῦ Λόγου ὑπόστασιν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ὑπόστασις, ἀνυπόστατος μᾶλλον, καὶ οὐ καθ' ἐαυτὴν ίδιοσύστατος ὑπόστασις γέγονε. Αὐτὸς οὐδὲ ἀνυπόστατός ἔστιν, οὐδὲ ἐτέραν ἐν τῇ Τριάδι παρεισφέρει ὑπόστασιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Κεφαλαιον οδ.

Ἐντεῦθεν καὶ τὴν ἐν τῷ Τριεγγίῳ προσθήκην ὑπὸ τοῦ ματαιόφρονος Πάτρου τοῦ Κυνηγέων γεγενημένην, βλάσφημον δριζόμεθα, ὡς τέταρτον παρειάγουσαν πρόσωπον, καὶ ἀναμέρος τιθείσαν τὸν τοῦ θεοῦ Γίδην, τὴν τοῦ Πατέρος ἀνυπόστατον δύναμιν, καὶ ἀναμέρος τὴν ἐπειρωμένον ὡς ἀλλον δηταζερά τὸν ἰσχυρόν, ἢ παθητὴν τὴν ἀγίαν Τριάδα δοξάζουσαν, καὶ συσταυροῦσαν τῷ Γίῳ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Ηγεῦμα τὸ ἄγιον. Ἀπαγε ταύτην τὴν βλάσφημον

καὶ παρέγγραπτον φλυαρίαν. Ἡμεῖς γάρ τὸ, ἄγιος Θεός, ἐπὶ τοῦ Πατρὸς ἐκλαμβάνομεν, οὐκ αὐτῷ μόνῳ τὸ τῆς θεότητος ἀφορίζοντες δύναμα, ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν Θεὸν εἰδότες, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· καὶ τὸ, ἄγιος ἰσχυρὸς, ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τίθεμεν, οὐκ ἀπαμφιεννύντες τῆς ἴσχύος τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· καὶ τὸ, ἄγιος ἀθάρατος, ἐπὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος τάττομεν, οὐκ ἔξω τῆς ἀδιαναστατικής τῶν ὑποτάσσεων πάσας τὰς θεωνυμίας ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως ἐκλαμβάνοντες, καὶ τὸν θείον Ἀπόστολον ἐκμιμούμενοι, φάσκοντα· Ἡμῖν δὲ εἰς Θεός δὸς Πάτηρ, ἐξ οὐ τὰ πάρτα, καὶ ήμεῖς δὲ αὐτοῦ· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δὲ οὐ τὰ πάρτα, καὶ ήμεῖς δὲ αὐτοῦ· καὶ εἰς Πνεῦμα ἄγιον, εἰς τὰ πάρτα καὶ ήμεῖς εἰς αὐτῷ[¶]. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, ὅδε πῃ λέγοντα· Ἡμῖν δὲ εἰς Θεός δὸς Πάτηρ, ἐξ οὐ τὰ πάρτα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δὲ οὐ τὰ πάρτα, καὶ εἰς Πνεῦμα ἄγιον, εἰς τὰ πάρτα, τοῦ, ἐξ οὐ, καὶ, δὲ οὐ, καὶ, εἰς ψ., μὴ φύσεις τεμνόντων· οὐδὲ γάρ ἀν μετέπιπτον αἱ προθίστεις, ἢ αἱ τάξεις τῶν δινομάτων· ἀλλὰ χαρακτηριζόντων μιᾶς καὶ ἀσυγχύτου φύσεως ἰδιότητας· καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν εἰ; ἐν συνάγονται πάλιν, εἰ τῷ μὴ παρέργω; ἐκεῖνο ἀναγινώσκεται παρὰ τῷ αὐτῷ Ἀποστολῷ, τὸ, δὲ αὐτοῦ, καὶ δὲ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτῷ τὰ πάρτα· αὐτῷ δόξα εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Οτι γάρ οὐκ εἰς τὸν Υἱὸν μόνον λέλεκται τὸ τρισάγιον, ἀλλ’ εἰς τὴν ἄγιαν Τριάδα, μάρτυς δὲ θείος καὶ λεπρὸς Ἀθανάσιος, Βασιλεὺς τε, καὶ Γρηγόριος, καὶ πᾶς δὲ τῶν θεοφόρων Πατέρων χορός· διτερό δὲ τῆς τριστῆς ἄγιότητος, τὰς τρεῖς τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὑποτάσσεις, τὰ ἄγια Σεραφίμ ἡμίν ὑπεμψανούσι. Διὰ δὲ τῆς μιᾶς κυριότητος, τὴν μίαν τῆς θεαρχικῆς Τριάδος οὐσίαν τε καὶ βασιλείαν γνωρίζουσι. Φησὶ γοῦν δὲ Θεολόγος Γρηγόριος· Οὐτῷ μὲν οὖν τὰ Ἅγια τῶν ἀγίων, δὲ καὶ τοῖς Σεραφίμ συγχωλύπτεται, καὶ δοξάζεται τρισὶν ἀγιασμοῖς, εἰς μίαν συνιοῦσι κυριότητα καὶ θεότητα. Οὐ καὶ διλῶ τινὶ τῶν πρὸ ήμῶν πεφίλοσοφηται κάλλιστά τε καὶ δύηλοτατα.

Φασὶ δὲ καὶ οἱ τὴν ἐκκλησιαστικὴν Ιστορίαν συντάκταντες, διὰ λιτανεύσοντος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει λαοῦ, διὰ τινα θεῖλατον ἀπειλήν, ἐπὶ Πρόκλου τοῦ ἀρχιεπισκόπου γεγενημένην, συνέδη ἀρπαγῆναι παιδίον ἐκ τοῦ λαοῦ, καὶ οὕτω μυηθῆναι ὃκαν ἀγγελικῆς τινος διδασκαλίας τὸν Τρισάγιον ὑμνον, Ἀγιος Θεός, Ἀγιος ἰσχυρὸς, Ἀγιος ἀθάρατος ἀλέησον ἡμᾶς· καὶ αὐθις ἐπιστραφέντος τοῦ παιδίου, καὶ τὸ μυηθὲν ἀπαγγειλαντος, δοσαι τὸν ὑμνον διπάν τὸ πλήθος, καὶ οὕτω κοπάσαι τὴν ἀπειλήν. Καὶ ἐν τῇ ἀγίᾳ δὲ, καὶ μεγάλῃ, καὶ οἰκουμενικῇ τετάρτῃ συνέδω, τῇ ἐν Χαλκηδόνι φημι, οὕτως ὑμηθῆναι ὁ τρισάγιος οὗτος ὑμνος παραδέδοται· οὕτω γάρ τοις πεπραγμένοις[¶] τῆς αὐτῆς ἀγίας συνόδου ἐμφέρεται·

A agat. Procul sit blasphema hæc et adulterina nūgacitas. Nos quippe illud, sanctus Deus de Patre accipimus: non quod ipsi soli divinitatis assignemus nomen. Nam et Filium, et Spiritum sanctum Deum agnoscimus. Itidem illud, sanctus fortis, Filiu tribuimus: non quod Patrem et Spiritum sanctum virtute spoliemus. Ac denique illud, sanctus immortalis, Spiritui sancto ascribimus: non ut Patrem et Filium ab immortalitate excludamus, sed ut in unaquaque persona omnia divina nomina simpliciter et absolute sumamus, divinum scilicet Apostolum imitantes, cujus haec verba sunt: Nobis autem unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos ex ipso; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum: et unus Spiritus sanctus, in quo omnia, et nos in ipso[¶]. Itemque Gregorium^{*} illum Théologum ad hunc modum loquente: Nobis autem unus Deus Pater, ex quo omnia; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia; et unus Spiritus sanctus, in quo omnia: his voculis, ex quo, per quem, et in quo, non scindentibus naturas (neque enim aliqui prepositiones illæ, aut nominum ordines unquam mutarentur), verum unius ac inconsuæ naturæ proprietates exprimentibus. Idque liquet ex eo quod rursus in unum colliguntur, si modo quispiam illud apud Apostolum haud negligenter legal: Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen[¶].

Nam quod non de Filio duntaxat, sed de sancta Trinitate dictus sit ter sanctus hymnus, testantur divinus sacerque Athanasius, Basilius, et Gregorius, ac totus Patrum a Deo afflitorum chorus; nempe quod sancta illa Seraphim per trinam sanctitatem, tres superessentialis divinitatis personas nobis indicent; per unam autem dominationem, unam divinæ Trinitatis substantiam, imperiumque declarent. Ait quippe Gregorius Theologus: Sic porro Sancta sanctorum, quæ etiam a Seraphim obteguntur, ac tribus sanctificationibus celebrantur, in unam dominationem et divinitatem conveniunt; id quod et alius quispiam majorum nostrorum pulcherrime ac sublimissime edisserunt.

Trisagii traditio, sub Proculo pontifice. — Jam vero narrant ecclesiasticæ historiæ scriptores, cum plebs Constantinopolitana, Proculo archiepiscopum agente, minaci quadam immissa divinitus tempestate conterrit, supplex Deo preces adhiberet, puerum quedam e plebe in sublime raptum, angelis quibusdam magistris Trisagium hunc hymnum didicisse: Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, miserere nobis. Cumque loco suo puer redditus id quod didicerat, retulisset, multitudo universam hymnum hunc cecinisse, atque hoc pacto imminentem calamitatem quievisse. Quin in sancto magnoque, et universalì quarto illo concilio, quod Chalcedone coactum est, ita cantatus

[¶] I Cor. viii, 5. [¶] Orat. 39. [¶] Rom. xi, 36.

suisse hic hymnus traditur; quemadmodum in sanctæ hujus synodi actis recitatur. Quamobrem ridiculum prorsus et ludicum fuerit, canticum istud Trisagium ab angelis acceptum, ingruentiumque malorum depulsione firmatum, quod' conferta sanctorum Patrum synodus comprobavit, quin et Seraphim pridem cecinerant, velut quo tres deitatis personæ exprimerentur, Cnaphei iniqua opinione, quasi ille Seraphim antecelleret, podibus proculeari, aut saltē emendari. Proh insignem arrogantiam, ne dicam amentiam! Nos vero (rumpantur licet etiam dæmones) ita dicimus: *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, miserere nobis.*

*Ejusdem adversus eos, qui dicunt, si duas habet
homo naturas et actiones, necesse est, tres in E-
Christo naturas et totidem actiones asserere. Cap.
80.*

Singuli quidein homines cum binis naturis anima
nimurum et corpore constant, easque in se immu-
tabiles servent, binæ merito dicuntur nature.
Ultraque enim etiam post conjunctionem naturalem
servat proprietatem. Neque enim corpus immor-
tale, sed interitum sentiens. Neque mortalis anima,
sed immortalis. Quod si unius aliquando naturæ
homo dicitur, naturæ vocabulum pro specie acci-
pitur. Negamus enim naturæ differentia hominem
ab homine dispareare, sed eamdem omnes homines
habere constitutionem, cum ex anima et corpore
compositi sint, et binas singuli naturas absolutant,
et sub unam omnes definitionem cadant. Ac ne illud
quidem falsum est, cum rerum omnium procrea-
tarum, quod generatæ sint, naturam unam appellat
sacer Athanasius, in ea oratione, quam adversum
illos scripsit, qui Spiritui sancto maledicunt, lo-
quens ad hunc modum: *Rebus omnibus procreatis
præstare Spiritum sanctum, et ab eorum, quæ facta
sunt, natura diversum esse, divinitatisque proprium,
ex hoc rursus possumus intelligere.* Cum igitur omnis
homo ex anima et corpore compositus sit, idcirco una
dicitur hominum natura. At in Domini persona na-
turam unam dicere non possumus, cum ultraque na-
tura etiam post conjunctionem naturalem proprieta-
tem conservet. Porro Christorum species inveniri non
potest, neque enim fuit aliis Christus, qui ex divi-
nitate atque humanitate Deus idem sit et homo. Et
rursum, Non est idem secundum hominis speciem,
unum et unum, quantum ad animæ et corporis essen-
tiæ pertinet. Nam unum secundum hominis speciem
significat eam, quæ est in omnibus hominibus simili-
tudinem. Unum vero quantum ad animæ et corporis
essentiæ pertinet, eo ipso, quod est, laedit, cum ca-
plane ad istud redigat. Aut enim unum in alterius
essentiæ commutabilis, aut ex diversis diversum
sit, et ultraque mutabuntur, aut si propriis in ter-
minis manserint, duæ erunt naturæ. Non enim essen-
tiæ ratione idem est corpus cum eo, quod est incor-
poratum. Quare non est necesse, ut qui non propter
eandem essentiæ corporis et animæ qualitatem, sed

Τοῦ αὐτοῦ χρόνι τοὺς λέποτας, εἰ δύο φύσεων
καὶ ἐπρεγεών ὁ ἀρθρωτός, ἀρχήν ἔχει λόροτον
τρεῖς φύσεις λέγεται, καὶ τοσαντάς εἶναι
ἐπρεγείσαι. Καρδι. x.

"Ο μὲν καθ' ἕκαστα ἀνθρωπος ἐκ δύο συγκειμένος φύσεων, ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ ταῦτα ἀμεταβόλητους ἔχων ἐν ἑαυτῷ, δύο φύσεις εἰκότας λεχθήσεται. Σώκει γάρ ἐκατέρων καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν τὴν φυσικὴν ἰδιότητα. Οὗτε γάρ τὸ σῶμα ἀδέλφιον, ἀλλὰ φύσετον, οὗτε δὲ ψυχὴ θνητή. ἀλλὰ ἀδέλφιον; Εἰ δὲ λέγοιτο ποτε μιᾶς φύσεως ὁ ἀνθρωπός, ἀντί τοῦ εἰδους τὸ τῆς φύσεως παράλιμβνεται δνομικός, λεγόντων ἡμῶν, διτεῖς οὐδὲ διαλλέτεις ἀνθρώπουν ἀνθρώπουν κατά τινα φύσεως διαφοράν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν σύστασιν ἔχοντες πάντες οἱ ἀνθρώποι, καὶ ἐκ ψυχῆς συνεπειμένους καὶ σώματος, καὶ δύο ἔκαστος φύσεις τελοῦντες, ύψος ἔνα πάντως δρισμὸν ἀνάγονται. Καὶ οὐ παράλογον τούτο, διότε καὶ πάντων τῶν κτιστῶν ὡς γενητῶν, μίαν φύσιν διερχεῖς Ἀθανάσιος ἐφησεν ἐν τῷ κτετά τῶν βιοφημούντων τὸ ἄγιον Πνεῦμα λόγῳ οὐδὲντος λέγων· "Οτι δέ ἄρα τῆς κτισεώς ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ ἀλλο μὲν υπὲρ τὴν τῶν τερητῶν φύσιν, ἰδιον δὲ τῆς θεότητος, ἔξεστι πάλιν συνιδεῖν. Ἐπει οὖν πᾶς ἀνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἐστι συντελευμένος, κατὰ τούτο μια φύσις τῶν ἀνθρώπων ἀγέστας· ἐπὶ δὲ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Κυρίου λέγεται οὐ δυνάμεθα μίαν φύσιν. Αἱ τε γάρ γύστεις σώζουσι καὶ μετὰ τὴν ἀνατολὴν ἀκάστη τὴν φυσικὴν ιδιότητα, καὶ εἶδος Χριστὸς οὐκ ἐστιν εὑρεῖν. Οὐ γάρ ἐξέρετο ἀλλος Χριστὸς ἐκ θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος, θεός τε καὶ ἀνθρωπος διαντέσ. Καὶ πάλιν· Οὐ ταυτόν ἐστι τὸ δὲ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου ἐτο, καὶ τὸ κατ' οὐσίαν ψυχῆς τε καὶ σώματος ἐτο. Τὸ μὲν γάρ κατ' εἶδος τοῦ ἀνθρώπου ἐτο τὴν ἐτο πάσι τοῖς ἀνθρώποις ἀνυπαλλοέιν τὸν ἀνθρώπου τοτε τὸ δὲ κατ' οὐσίαν ψυχῆς καὶ σώματος ἐτο αὐτὸν τὸ εἶται αὐτῶν ἀναρέται, εἰς ἀνυπαρξίαν αὐτὰ παρετεῖν ἀγον. "Η γάρ το δὲ μεταποιηθῆσται εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου οὐσίαν, ἡ δὲ ἐτέρων ἐτερον γεγήσεται, καὶ ἀμφότερα τραπήσονται, η ἐπὶ τῶν ιδιωτῶν δρων μέτρων, δύο φύσεις ξενογενεῖς. Οὐ γάρ ταυτὸν κατὰ τὴν οὐσίας λόγον τὸ σῶμα τῷ διασώματι. Οὐκ ἀνάγκη τοινυν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου μίαν φύσιν λέγειν.

τας, οὐ διὰ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσιώδους ποιότητος ψυχῆς τε καὶ σώματος, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῶν ὅπερ τὸ εἶδος ἀναγομένων ἀτόμων, μίαν καὶ ἐπὶ Χριστοῦ λέγειν φύσιν, Ἐνθά εἶδος περιεκτικὸν πολλῶν ὑποστάσεων οὐκ ἔτειν. Ἔτι δὲ πᾶσα σύνθεσις ἐκ τῶν προσεχῶν συντεθέντων συντεθέσισθας λέγεται. Οὐ γάρ λέγομεν τὸν οἰκον ἐκ γῆς καὶ θάλαττος, καὶ τὸν διδύλων συντεθέσισθα, ἀλλ' ἐκ λιθῶν καὶ ξύλων. Ἐπειτά ἀνάγκη καὶ τὸν ἀνθρώπινον λέγειν ἐκ πέντε τούλαχιστον συγχεισθαι φύσεων, ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων καὶ τῆς ψυχῆς. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐ τὸ μέρη τῶν μερῶν σκοποῦμεν, ἀλλὰ τὰ προσεχῶν συντεθέντα, θεότητα τε καὶ ὄνθρωπότητα. Ἔτι δὲ εἰ δύο φύσεις τὸν ἀνθρώπινον λέγοντες, τρεῖς φύσεις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ λέγειν ἀναγκασθεόμεθα, καὶ διεισδύεις ἐκ δύο φύσεων τὸν ἀνθρώπον λέγοντες, ἐκ τριῶν φύσεων τὸν Χριστὸν διῃματίζετε, δμοίως καὶ περὶ ἐνεργειῶν. Κατάλληλον γάρ ἀνάγκη τῇ φύσει τὴν ἐνεργειαν εἶναι. Ότι δὲ δύο φύσεων δὲ ὄνθρωπος λέγεται τε καὶ ἔστι, μάρτυς δὲ Θεολόγος· Γρηγόριος, οὖτω λέγων, Διττῶν δὲ δυτῶν ἡμῶν, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ τῆς μὲν δρατῆς, τῆς δὲ ἀρδείου φύσεως, διττή καὶ ἡ κάθαρσις δι' ὕδατος; τε καὶ Πνεύματος; .

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἑρωτῶντας, εἰ δύο φύσεις ἔχεται τῷ δίγλωσσος, καὶ εἰ δύο φύσεις ἔχει σταυροῦ ἐκρέμαστο. Κατάλληλον. Ιθ.

Φύσεως μὲν ἔστι τὸ ἀγένητον καὶ τὸ γνητὸν διὰ τοῦ ἐνὸς ν γραφόμενον, διπερ δηλοὶ τὸ ἀκτιστὸν καὶ κτιστόν· τὸ δὲ ἀγένητον καὶ γεννητὸν οὐ φύσεως, ἀλλ' ὑποστάσεως, ἥτοι τὸ μὴ γεννηθῆναι, καὶ τὸ γεννηθῆναι, διπερ διὰ τῶν δύο ν ἐκφέρεται. Ἔστιν οὖν ἡμῖν θεῖα φύσις ἀγένητος, ἥτοι δικτεῖσταις. Πάντα δὲ τὰ μετὰ τὴν θείαν φύσειν γενητά, ἥτοι κτιστά. Θεωρεῖται τοίνυν ἐν τῇ θείᾳ καὶ ἀκτιστῷ φύσει τὸ μὲν ἀγένητον ἐν τῷ Πατρὶ, οὐ γάρ ἀγεννθῆ, τὸ δὲ γεννητὸν ἐν τῷ Σῷ, ἐκ Πατρὸς γάρ ἀθίλως γεγένηται, τὸ δὲ ἐκπορευτὸν ἐν τῷ ἀγένῳ Πνεύματι. Ἐκάπετο δὲ εἰδους ζώων τὰ περιῶντα ἀγένητα, ἀλλ' οὐκ ἀγένητα. Γεγόνεις γάρ ὑπὲ τοῦ δημιουργοῦ, οὐκ ἀγεννθῆσαν δὲ ἐξ δμοίων. Γένεσις μὲν γάρ κτιστῶν ἔστι· γένησις δὲ ἐπὶ μὲν Θεοῦ ἐκ μόνου Πατρὸς δμούσιου Σίου πρόδοσις, ἐπὶ δὲ τῶν κτισμάτων ἡ ἐκ συναρπείας ἀρρενός τε καὶ θηλείας δμούσιου σίου ὑποστάσεως πρόδοσις. Οὐδεν γεννώσκομεν, ὡς οὐκ ἔστι φύσεως τὸ γεννᾶσθαι, ἀλλ' ὑποστάσεως. Εἰ γάρ φύσεως ἦν, οὐκ ἂν ἐν τῇ αὐτῇ φύσει τὸ γεννητὸν θεωρεῖτο, καὶ τὸ ἀγένητον. Ὑπόστασιν τοίνυν ἐγέννησεν ἡ ἀγία Θεοτόκος, ἐν δυσὶ γνωρίζομένην ταῖς φύσεσι, θεότητι μὲν ἐπὶ Πατρὸς γεννηθεῖσαν ἀχρόνως, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν χρόνων ἐξ αὐτῆς σαρκωθεῖσαν, καὶ σαρκὶ τικτομένην. Ὁμοίως καὶ περὶ τῆς σταυρώσεως, ἀναστάσεως τε, καὶ ἀναλήψεως. Οὐ φύσεως γάρ ταῦτα ἔστιν, ἀλλ' ὑποστάσεως. Ἐπαθεῖν οὖν δὲ Χριστὸς ἐν δυσὶ φύσεσιν ὃν τῇ παθητῇ φύσει, καὶ ἐσταυρώθη σαρκὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κρεμάμενος, καὶ οὐθὲότητι. Ἐγεννήθη τοίνυν δὲ Θεὸς Λόγος ἐνανθρωπήσας σαρκί,

A propter similitudinem individuorum, quae sub unam speciem reducuntur, unam in homine naturam dicunt, unam item in Christo naturam asserant, ubi una natura plures non complectitur personas. Præterea omnis compositio ex proxime componentibus consistit. Neque enim dicimus, domum ex terra, et aqua, et reliquis elementis componi, sed ex lapidibus et lignis. Altoquin necesse sit et hominem ex quinque saltem naturis compositione affirmare, nempe ex quatuor elementis et anima. Sic et in Domino nostro Iesu Christo non partes partum, sed quae proxime componunt, nempe divinitatem et humanitatem consideramus. Ad haec si duas in homine naturas dicimus, tres in Christo naturas dicere cogemur. Et vos, qui duabus naturis hominem constare dicitis, ex tribus naturis Christum constituitis. Item de actionibus intelligitur, necesse enim est, ut actio nature multo respondeat. Hominem autem duas dici debere naturas testis est Gregorius Theologus, ita loquens, Sed cum duplices simus, hoc est, ex anima corpo reque constemus, ex natura nimirum visibili et invisibili, duplex est item expurgatio, nempe per aquam et spiritum.

Ejusdem ad eos qui querunt, utrum sancta Dei Genitrix duas naturas genuerit, et utrum duas naturas in cruce pependerint. Cap. 99.

Factum, et non factum, quod creatum, increatumque significat, ad naturam referuntur. Genitum autem est ingenitum non ad naturam, sed ad personam. Natura igitur divina increata est. Omnia vero post naturam divinam facta creataque sunt. Itaque in natura divina atque increata ingenitum quidem in Patre consideratur, neque enim genitus est, genitum autem in Filio, ex Patre enim ab eternitate genitus est. Procedens vero consideratur in Spiritu sancto. Cujusque speciei animalium prima generata non sunt, ab opifice enim facta sunt Deo, non autem ex similibus prognata. Fieri enim ad res pertinet procreatas. Gigni autem ad Deum Filium, qui ex solo Patre ejusdem essentiae genitus est. Ipsæ vero res procreatæ ex coniunctione maris et feminæ generantur personam habentes ejusdem essentiam. Ex quo intelligimus, gigni non ad naturam, sed ad personam pertinere. Nam si ad naturam pertineret, in eadem natura genitum et ingenitum non consideraretur. Sancta igitur Dei Genitrix personam genuit duabus in naturis declaratam, quae ex Patre quidem, quantum ad divinitatem pertinet, sine tempore genita est; in extremis autem temporibus ex ipsa Virgine carnem assumpsit, et carne nata est. Idemque dicitur de crucifixione, et resurrectione, et assumptione. Hæc enim non ad naturam referuntur, sed ad personam. Christus igitur duabus in naturis existens passus est natura patibili, et crucifixus est, et in cruce pependit carne, non autem divinitate. Itaque genitus est Deus Verbum hominem induens carne.

Et crucifixus est carne, et mortuus est carne, divinitate ipsius impatiibili permanente.

Ejusdem ex cap. 75.

Quamobrem Dei Verbi naturam carnem assumpsisse, aut carni conjunctam esse dicimus. Verbi autem naturam carne passam nondum audivimus. Sed Christum carne passum didicimus. Restat igitur, ut dicamus, carnem assumpsisse, nihil aliud esse, nisi carni esse conjunctum. Carnem vero factum Verbum, ipsam Verbi personam sine mutatione factam esse carnis personam. Et Deus homo factus, et homo Deus dicitur. Divinitas vero homo facta, aut hominem induita nullo modo dicitur. At divinitatem humanitati conjunctam in una ipsius personarum didicimus. Deum item formam, aut essentiam accipere alienum, aut nostrum est. Ac singulis quidem personis convenit nomen hoc Deus. Divinitatem vero personam dicere non possumus. Divinitatem enim Patrem solum, aut solum Filium, aut Spiritum sanctum dici non accepimus. Divinitatis enim naturam significat, Deus vero etiam communitatem naturae declarat, et singulis personis denominative tribuitur, quemadmodum et homo. Deus enim est qui divinam habet naturam, et homo, qui humanam. Illud præterea sciendum est, Patrem et Spiritum sanctum nulla ratione carnis assumptæ a Verbo suis participes, nisi divino vaticinio, et approbatione, et voluntate.

τὴρ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον κατ' οὐδένα τρόπον κατὰ τὰς θεοσημείας, καὶ κατ' εὐδοκίαν καὶ βούλησιν.

Ejusdem. Cap. 90.

Ipsum Dei Verbum omnia carne sustinuit, divina et sola ipsius natura impatiibili permanente. Nam anima quidem, utpote patibilis, cum corpus laceraretur, ipsa quoque simul cum lacerato corpore angebatur et patiebatur. Divinitas autem, utpote impatiibilis, una cum illo non patiebatur. Illud item sciendum est, nos dicere Deum carne passum, divinitatem vero carne passam, aut Deum per carnem passum nullo modo. Nam si, cum arborem securis secet, dum illustratur a sole, non securatur ipse sol, neque patitur, quanto magis impatiibilis Verbi divinitas per personam carni conjuncta, carne patiente, mansit impatiabilia? Non est autem necesse, ut exempla sic omnino similia sint, ut nihil desit. Sed in exemplis et similitudo et diversitas consideratur. Quod enim in omnibus simile est, non exemplum. sed idem est.

Item adversus eos, qui unam in Christo naturam asserunt. Diversorum aliorum l'utrum.

In questionibus suis Eutychianistæ disputant ad hunc modum: Si duæ sunt in Christo naturæ, duæ erunt et hypostases. Neque enim natura illa sine persona. Atque ita duo prorsus erunt Filii. Respondemus, hypostasim aut personam (ut in sancta Trinitate, et angelis et hominibus) significare, aut existentiam, ut in rebus, quæ quoquo modo sunt, ad

Α καὶ ἐσταυρώθη σαρκὶ, καὶ ἀπέθανε σαρκὶ, ἀπαθοῦ; μεινάσης αὐτοῦ τῆς θεότητος.

Toῦ αὐτοῦ ἀπὸ κεφαλαῖον οἱ.

"Οτι μὲν οὖν ἡ φύσις τοῦ Λόγου ἐσαρκώθη ἦται ἡ νωθή σαρκὶ, εἰρηται· φύσιν δὲ τοῦ Λόγου παθοῦσαν σαρκὶ οὐδέπω καὶ νῦν ἀκηκάμεν· Χριστὸν δὲ παθόντα σαρκὶ ἐδιδάχημεν. Λειπεται· τοῖν τε εἰπεῖν, ὅτι τὸ σεσαρκώσαται μὲν ἡ νωθήσας ἦται σαρκὶ, τὸ δὲ σάρκα γενέσθαι τὸν Λόγον αὐτὸν τὴν τοῦ Λόγου ὑπόστασιν ἀτρέπτω; γενέσθαι τῇ σαρκὶ ὑπόστασιν. Καὶ ὅτι μὲν δὲ θεῖς ἀνθρωπὸς γέγονε, καὶ δὲ ἀνθρωπὸς θεός, εἰρηται· ὅτι δὲ ἡ θεότης ἀνθρωπὸς γέγονεν, ἡ ἐσαρκώθη, ἡ ἐνηθρώπησεν, οὐδεμὲν ἀκηκάμεν. "Οτι δὲ ἡ θεότης ἡ νωθή τῇ ἀνθρωπότητι ἐν μιᾷ τῶν ἑκατῆς δικοστάσεων, μεμαθήκαμεν, καὶ ὅτι δὲ θεός μορφοῦται, ἥτοι οὐσιοῦται τὸ ἀλλητόν, ἥγουν τὸ καθ' ἡμᾶς, εἰρηται. 'Ἐφ' ἔκαστης μὲν γάρ τῶν ὑποστάσεων τὸ θεῖς δυναμά ταττεται· θεότητα δὲ τὴν ὑπόστασιν εἰπεῖν οὐ δυνάμεθα. Θεότητα γάρ τὸν Πατέρα μόνον, ἡ τὸν Υἱὸν μόνον, ἡ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οὐκ ἀκηκάμεν. Θεότης μὲν γάρ τὴν φύσιν δηλοῖ, τὸ δὲ Πατήρ τὴν ὑπόστασιν, ὥστε καὶ ἀνθρωπότης τὴν φύσιν, Πέτρος δὲ τὴν ὑπόστασιν. Θεός δὲ καὶ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως σημαίνει, καὶ ἐφ' ἔκαστης τῶν ὑποστάσεων ταττεται παρωνύμως, ὥστε καὶ τὸ ἀνθρωπός. Θεός γάρ ἐστιν δὲ θεῖν ἔχων φύσιν, καὶ ἀνθρωπός δὲ ἀνθρωπίνην. Ἐπὶ πάσι δὲ τούτοις λειτέον, ὡς δὲ Πατῆρ σαρκώσει τοῦ Λόγου κεκοινωνήκασιν, εἰ μή

B

Toῦ αὐτοῦ. Κεφάλαιον ι.

Ἄνθε; δὲ τοῦ θεοῦ Λόγο; πίντα ὑπέμεινε σαρκὶ, τῆς θείας καὶ μόνης αὐτοῦ φύσεως ἀπαθοῦς μενού οὓς. Ἡ μὲν γάρ φυσὴ παθητὴ οὖσα, τοῦ σώματος τεμνομένου, καὶ αὐτὴ τεμνομένη συνήλγει, καὶ συνέπασχε τῷ σώματι· ἡ δὲ θεότης ἀπαθής οὖσα οὐ συνέπασχεν αὐτῷ. Ιστέον δὲ, ὅτι θεός σαρκὶ μὲν παθόντα φαμὲν, θεότητα δὲ σαρκὶ παθοῦσαν, ἡ θεός διὰ τῆς σαρκὸς παθόντα οὐδαμῶς. Εἰ γάρ ἡλιος δένδρῳ ἐπιλάμπουσος, εἰ δέῃ τέμνοι τὸ δένδρον, διτυητος καὶ ἀπαθής διαμένει δὲ ἡλιος, πολλῷ μᾶλιστον ἡ ἀπαθής τοῦ Λόγου θεότης καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένη σαρκὶ, τῆς σαρκὸς πατχούσης, ἀπαθής διέμεινεν. Οὐκ ἀνάγκη δὲ παντελῶ, καὶ ἀνελληπτῶς ἐνικέναι τὰ παραδείγματα, ἀλλ' ἐν τοῖς παραδείγμασι καὶ τὸ δομοιον θεωρεῖσθαι, καὶ τὸ παροπλαγμένον. Τὸ γάρ ἐν ἀπασιν δομοιον ταυτὸν ἀν εἶη, καὶ οὐ παραδείγματα.

Ἐτι κατὰ Μοροφυσιτῶν ἐτέρων Πατέρων διαρρωτῶν.

"Ἀπορουσιν Εὐτυχιανισταῖς λέγοντες· Εἰ δύο φύσεις ἐν Χριστῷ, δύο καὶ ὑπόστασις ἔσονται· οὐ γάρ ἐστι φύσις ἀνυπόστατος· καὶ οὐτα δύο πάντως Υἱοί. Πλέον οὖς ἀντιλέγομεν, διετοῦν ὑπόστασεων αἱ μὲν εἰσι προσωπικαὶ, τουτέστι προσώπων σημαντικαὶ, ὡς ἐπὶ τῆς ἄγιας Τριάδος; καὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἀνθρώπων αἱ δὲ ὑπαρκτικαὶ, ὡς ἐπὶ τῶν διωδῆ-

ποτε διντων πραγμάτων πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἀν-
υπάρχτων. "Οθεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ πρωσωπικῆν μὲν
μίαν ὑπόστασιν φαμεν, ὑπαρχτικὰς δὲ καὶ δύο λέ-
γειν οὐκ ἀκίνδυνον, ἵνα μή θατέραν τῶν ἀντῷ
φύσεων ἀνύπαρχον εἴπωμεν. "Τηρητικὴν μὲν γὰρ
ὑπόστασιν ἐπὶ πάσης φύσεως εὐρήσομεν, πρωσωπι-
κὴν δὲ οὐκ ἐπὶ πάσῃς. "Αλλως τε ἡ τοῦ Χριστοῦ
πρωσωπικὴ ὑπόστασις ἀμφοτέρων ἀντοῦ τῶν φύσεων
ἔστιν ὑπόστασις. "Απλῆ γὰρ οὖσα γέγονε σύνθετος.
Καὶ ἡ μὲν θεῖα αὐτοῦ φύσις ιδιούπόστατος, ἡ δὲ ἀν-
θρωπινὴ οὔτε ἀνυπόστατος, οὔτε ιδιούπόστατος, ἀλλὰ
ἀνυπόστατος, ὡς ἐν τῇ θεῖᾳ ὑποστάσει.

Διαβάλλουσι τὴν βασικὴν, ὡς πρώτην οὖσαν διαιρέ-
σιν, εἰθὺς μετὰ τὴν μονάδα προσαπαντῶσαν, καίτοι
συνάφειαν οὖσαν μᾶλλον δύο μονάδων, καὶ τὴν συλ-
ληπτικὴν ἔστιν δύναμιν εὐθὺς παριστῶσαν. Οὐ γὰρ
διαιρεσιν μονάδων τὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ τούναντίον σω-
ρεῖαν μονάδων οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοὶ ὠρίζαντο.
Εἰ μὲν γὰρ εἴπωσιν, ὅτι ἡ τῶν δύο εἰ; τὰ ἔξ δύο συνε-
τέθη ἀνάλυσις διαιρεῖ τὴν ἔνωσιν, εἴτε κατ' ἐπίνοιαν
εἴτε κατ' ἐνέργειαν γένηται, εἰκότα τοσοῦτος·
μένουσα δὲ ἐφ' ἔστιν ἡ δύσκα οὐκέτι τομῆ, οὐδὲ
μονάδων διαιρετικός, εἰ μή καὶ μᾶλλον ἔνωσις αὐτῶν
καὶ συνάρται. Ηγάρ τοι φύσις τοῦ ἀριθμοῦ καθ'
ἔστιν οὔτε διαιρετινός πέψυκεν, οὔτε συνάπτειν, ἀλλ'
ἀμφοτέρων ἔστι διαιρετική κατὰ τὸν λόγον τοῦ χρω-
μένου. Οὔτε γὰρ τὸ διπτυχον ἔχον διεῖλεν δὲ ἀριθμὸς
τῶν δύο πήχεων, ἀλλ' οὐδὲν ἥττον καὶ μετρήθων ἔχει
τὸ συνεχές· οὔτε οἱ δέκα μόδιοι τοῦ σίτου διηρέθη-
σαν, ὅτι ἐμετρήθησαν. "Αλλὰ καὶ δὲ Κύριος δώδεκα
ἄρας τῆς ἡμέρας εἰπὼν οὐ διεμέρισε τὴν ταύτης
συνέχειαν. Καὶ δὲ Ἀπόστολος δὲ εἰρηκὼς, Πολλὰ
μάλιη, ἐν δὲ σῶμα, οὐ διέτεμε τὰ μέλη. Καὶ δὲ φή-
σας, Πάντα τὰ δοστὰ μου ἐροῦσι, Κύριε, Κύριε, τίς
δμοίσς σοι; οὐ δεῖλε τὰ ἔστιν αὐτοῦ. Εἰ δὲ τὸ δώ-
δεκα, καὶ τὸ πολλὰ, καὶ τὸ πάντα, ἵνα τέλλα παρῶ-
μεν, ἀριθμὸν προδηλῶς δητα σημαντικόν, οὐδεμίαν
πεποίηται διαιρεσιν, τίς ἡ ἀποκλήρωσις τοῦ μόνον
τὸν δύο ἀριθμὸν ὡς διαιρετικὸν διαβάλλεσθαι, ἡμῶν
μάλιστα ὡς; οὐκ ἐπὶ διαιρέσει τῶν ἐν Χριστῷ φύ-
σεων τούτων λαμβάνοντων, ἀλλὰ πρὸς μόνην δῆλω-
σιν τῆς τούτων διαιφορᾶς, καὶ ἔνδειξιν σαφῆ τοῦ μέ-
νεν, αὐτᾶς ἀτρέπτους καὶ ἀσυγχύτους μετὰ τὴν
ἀκραιφνή καὶ ἀδιαιρετον ἔνωσιν; δηπο γε καὶ ἐπὶ¹
τοῦ σώματος τρεῖς λέγοντες διαστάσεις οὐ διαιρώ-
μεν τὸ σῶμα εἰ; τρία τεμῆματα. "Ωσπερ οὖν ἐπὶ τῆς
μαζῆς Θεότητος ἡ τριάς τῶν ὑποστάσεων οὐ διαιρέσιν
ἀλλοτρούσαν ἀπ' ἀλλήλων εἰσήγαγε· διαιροῦνται
μὲν γὰρ, δὲλλ' ἀδιαιστάτως, καὶ ἤνωνται μὲν, δὲλλ'
ἀσυγχύτως· ἐν ἀλλήλαις γάρ ἀφύρτω; περιχωροῦσι,
σωζομένων τῶν ιδιοτήτων ἐκάστης· οὕτως δρα καὶ
ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ ἡ δύσκα; τῶν φύσεων οὐ διάστασιν
αὐτῶν ἀπετέλεσεν.

Αἱ δύο φύσεις εἰς εἰσὶ Χριστὸς, καὶ δὲ εἰ; Χριστὸς

A carum quae non sunt, differentiam. Quamobrem
hypostasim quae personam significet, unam esse
dicimus: duas vero, quae significant existentiam,
etiam concedere, non carere periculo affirmamus,
quo neutram in ipso naturam esse sine existentia
demonstramus. Existente enim hypostasim, omni-
bus in rebus reperiemus, personæ vero hyposta-
sim non in omnibus. Quamobrem hypostasis Christi
personam significans, utriusque naturæ ipsius est
hypostasis; nam cum simplex esset, est facta com-
posita. Ac divina quidem ejus natura propriam ha-
bet hypostasim, humana vero neque sine hypostasi
est, neque propriam habet hypostasim, sed in hy-
postasi divina nimis subsistit.

False dualitatem accusant, tanquam primam divisio-
nē sit, quae statim post unitatem occurrat, cum potius
duarum sit unitatum conjunctio, et suam compre-
hendendi vim statim constitutat. Numerus enim non
est unitatum divisio, sed potius cunctus, ut qui in
ea facultate praestant, definiverunt. Quod si duali-
tatis in ea, ex quibus constat, resolutionem divideret
cojunctionem dixerint, sive cogitatione, sive ratiō-
ne illa, vere fortasse loquentur. Dualitas vero in se
ipsa manens non est sectio, neque unitatum divisio,
sed potius ipsarum conjunctio et copulatio. Quan-
quam natura numeri per se neque dividit, neque
conjugit, sed utrumque suscipit pro ratione illius,
quien utitur. Neque enim bicubitale lignum secat
numerus duorum cubitorum, sed quamvis dimen-
suum sit, continuam tamen suam retinet quartita-
lem. Nec decem modii tritici divisi sunt, propterea
quod dimensi sint. Sed et Dominus cum duodecim
esse diceret horas diei², non ejus divisis contin-
nuam quantitatem. Et cum Apostolus diceret, Mu-
ltata membra, unum autem corpus³, membra non dis-
secuit. Nec qui dixit: Omnia ossa mea dicentes,
Domine, Domine, quis similis tibi⁴? divisit mem-
bra sua. Quod si illud, duodecim, et illud, mul-
ta, et illud, omnia, ut reliqua prætereamus, cum
significant numerum, nullam tamen divisionem
efficiunt, quis duorum numero soi singulare munus
hoc tribuat, ut dividendi vim habeat, cum præser-
tim eum nos non in divisione Christi naturarum
adhibeamus, sed ut solam ipsarum differentiam
claram significemus, et ostendamus, eas sine muta-
tione et confusione post veram et indivisibilem con-
junctionem permanere? Nam et in corpore licet tres
dimensiones dicamus, non tamen ipsum corpus in
tres sectiones dividimus. Quemadmodum igitur
personarum trinitas non ipsarum divisionem eas
distrahentem in Divinitate parit; distinguuntur
enī, sed sine distractione, et conjuguntur sine
confusione, inter se enim coenstant sine commis-
sione, servatis singularium proprietatibus: sic et in
Christo naturarum dualitas non efficit ipsarum dis-
tractionem.

Dux naturæ sunt unus Christus, et unus Christus

¹ Joan. xi, 9. ² I Cor. xii, 20. ³ Psal. xxxiv, 10.

est duas naturae. Idem igitur est dicere, Christus agit in duabus naturis secundum alteram naturam, et altera natura agit in Christo.

Et duabus e naturis Christum, ut ex divinitate et humanitate, tanquam ex partibus totum dicimus; et in duabus naturis, ut in divinitate et humanitate; et duas naturas, ut Deum et hominem. Et hoc est illud: Ea ex quibus, et in quibus, et quae est.

Post duarum naturarum in Christo conjunctionem, non aportet dicere divisionem, sed differentiam. Differentia enim est ratio, qua inter se differentia subjecta. Divisio vero est totius sectio, qua illa vicissim separantur.

Cum anima a proprio corpore separata esset, divinitas in utrisque erat indivisibilis, quae et corpus a corruptione perpetuo liberum conservabat, et animam inferis terribilem et mortis vim evertentem ostendebat. Neque enim ab eo, quod compositum est, id quod non est compositum, scinditur, sed contra potius conjungit compositum et quae separata sunt, copulat, et in vitam revocat.

Item adversus eos qui unam in Christo naturam asserunt. Leontii Byzantii ex triginta capitibus contra Severum.

CAP. I.

Si ea quae omnino sunt eadem, unius naturae sunt, et haec ipsa dicuntur una natura, quomodo quae non sunt eadem omnino secundum naturam, unius erunt naturae, aut una dicentur natura? Atqui nunquam idem erit omnino Christi divinitas et ejus humanitas. Quapropter haec unius non erunt naturae, neque natura una dicentur post conjunctionem.

CAP. II.

Quorum una est natura, eorum ratio communis est, et quorum communis est ratio, ea sunt ejusdem essentialia. At Christi divinitas nunquam erit ejusdem essentialiae cum ipsius humanitate. Nunquam igitur una earum ratio. Quorum autem nunquam una ratio, horum utique naturae semper differentes.

CAP. III.

Si ex divinitate atque humanitate dicentes ex duabus etiam naturis dicunt, et idem ipsis utrumque videtur significare, quomodo qui in divinitate atque humani ate dicunt post conjunctionem, non ex his quae ab ipsis concessa sunt, duabus in naturis cogentur dicere? Idem enim et hic est illud, quod ex utrisque significatur.

CAP. IV.

Si duabus e naturis Christum dicentes ex divinitate atque humanitate dicunt, et ex divinitate atque humanitate dicentes duabus e naturis ipsum dicunt, at divinitatem atque humanitatem dicunt etiam post conjunctionem: duas igitur et ipsi post conjunctionem Christi naturas concedunt. Quod si duas in Christo post conjunctionem naturas negant,

A δύο φύσεις. Ταυτὸν οὖν εἰπεῖν, Ἐνεργεῖ Χριστὸς ἐν ταῖς; δύο φύσεις καθ' ἑκατέρων τῶν φύσεων, καὶ Ἐνεργεῖ ἑκατέρα φύσις ἐν τῷ Χριστῷ.

Τὸν Χριστὸν καὶ ἐκ δύο φύσεων λέγομεν, ὡς ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, καθάπερ ἐκ μερῶν δύον καὶ ἐν δυσι φύσειν· ὡς ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, καὶ δύο φύσεις, ὡς Θεὸν καὶ ἀνθρώπον. Καὶ τοῦτο ἔστι τὸ τὰ ἑξ ὄν, καὶ ἐν οἷς, καὶ ἀπερί ἔστι.

Μετὰ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐν Χριστῷ δύο φύσεων οὐ χρή διαιρεσιν λέγειν, ἀλλὰ διαφοράν. Διαφορά μὲν γάρ ἔστι λόγος, καθ' ὃν δὲ διλήλιους διαφέρει τὰ ὑποκείμενα· διαιρεσις δὲ τοιοῦτος, δι' ὅλου ἀλλήλων ταῦτα χωρίζουσα.

Τῆς; τοῦ Χριστοῦ φυχῆς διαιρεθείσης τοῦ ίδιου σώματος, ἡ θεότης ἐν ἀμφοτέροις ἡν διαιρέτος, τὸ μὲν σῶμα τηροῦσα παντελῶς ἀδιάρθρον, τὴν δὲ φυχὴν διεκνύουσα φιλεράν τῷ φύῃ, καὶ τὴν τοῦ θεατοῦ δύναμιν καταλύουσα. Οὐ γάρ τῷ συνθέτῳ διασχίζεται τὸ ἀσύνθετον, ἀλλὰ τούναντίν ἐνοι πάλιν τὸ σύνθετον, καὶ τὰ διαστάντα συνάπτει, καὶ εἰς παίνιαν ἀνίστησιν.

*Ἐτι κατὰ Μορογνωστῶν Λεοντίου Βυζαντίου ἐν τῷ Λεοντίῳ Βυζαντίῳ κατὰ Σενάριου.

ΚΕΦ. Α'.

Εἰ τὰ πάντη ταῦτα μιᾶς; ἔστι φύσεως, αὐτὰ ταῦτα καὶ μία φύσις λέγεται· πῶς τὰ μὴ πάντη ταῦτα κατὰ φύσιν μιᾶς ἀν εἰη φύσεως, ἡ μία φύσις λεχθῆσται; Ἀλλὰ μήν σύδέποτε πάντη ταῦτα ἡ τοῦ Χριστοῦ θεότης τῇ κατ' αὐτὸν ἀνθρωπότητι· οὐκ ἕπει μιᾶς ταῦτα ἀν εἰη φύσεως, ἡ μία φύσις λεχθῆσται ταῦτα μετὰ τὴν ἔνωσιν.

ΚΕΦ. Β'.

*Ων μία ἡ φύσις, κοινῆς δὲ λόγος. *Ων δὲ κοινῆς δὲ λόγος, καὶ ἡ ὑπαρχής διμούσιος. Οὐδέποτε δέ ἔστιν διμούσιος ἡ θεότης τοῦ Χριστοῦ τῇ κατ' αὐτὸν ἀνθρωπότητι· οὐκ ἕπει εἰς δὲ λόγος, τούτων ἀεὶ φύσεις δημονός διάφοροις.

ΚΕΦ. Γ'.

Εἰς ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος λέγοντες; καὶ τὸ δύο φύσεων λέγουσι, καὶ ταυτὸν αὐτοῖς ογκαίνεις διμφω δοκεῖ· πῶς, ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι λέγοντες μετὰ τὴν ἔνωσιν, οὐκ ἐν δύο φύσεσι λέγειν ἐκ τῶν παρ' αὐτῶν δοθέντων ἀναγκασθῆσιν; Ταυτὸν γάρ καὶ ἐνταῦθα τὸ ἑξ ἀμφοτέροις.

ΚΕΦ. Δ'.

Εἰ τὸ δύο φύσεων τὸν Χριστὸν λέγοντες; εἰς τοιούτος; καὶ ἀνθρωπότητος λέγουσι, καὶ τὸ θεότητος; καὶ ἀνθρωπότητος λέγοντες ἐκ δύο φύσεων αὐτὸν λέγουσι, θεότητα δὲ καὶ ὑπαρχή τητα καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν λέγουσι· δύο ἕπει φύσεις καὶ αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν λέγουσιν. Εἰ δὲ τὸ λέγειν δύο φύσεις ἐν τῷ Χριστῷ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἀριστήν.

ταὶ, τὸ δρά λέγειν θεότητα Χριστοῦ καὶ ἀνθρωπό- A divinitatem et humilitatem Christi negant post con- junctionem.

ΚΕΦ. Ε'.

Εἰ δισύγχυτα τὰ τῇ ἐνώσει τὰ συνελθόντα γινώσκουσι, δύο δὲ τὰ συνελθόντα καὶ κατ' αὐτοὺς εἰσι· πῶς τὰ τὴν τῇ ἐνώσει μὴ συγχυθέντα δύο καὶ μετὰ τὴν ἐνώσιν οὐ δύο γνωρίζονται; Εἰ δὲ δύο γνωρίζουσι, πᾶς ἀριθμεῖν ταῦτα παραιτοῦται, ὃν τὴν τῆς φύσεως ἰδιότητα δισύγχυτον καὶ μετὰ τὴν ἐνώσιν ἐπισταντας; "Ο γάρ ὁμολογοῦσι, φησὶν δὲ θεός; Βασιλεῖος, καὶ ἀριθμεῖτωσαν.

ΚΕΦ. ΙΓ'.

Εἰ πάντη τε καὶ πάντας δὲ ἀριθμὸς τὴν διαιρεσιν συνεισφέρει, δὲ ἀριθμὸς δρά ἔσται τῆς διαιρέσεως αλτίος, οὐχὶ διαιρέσις τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ δυοῖν ἀνάγκη θάτερον, η̄ μηδὲν ἀριθμεῖσθαι τῶν ἡνωμένων, η̄ μηδὲν ἡνῶσθαι τῶν ἀριθμουμένων. Καὶ πῶς οὐ καταγέλαστον τοιούτην ἔξουσίαν τῷ ἀριθμῷ διδόναι, παντὸς ἀριθμοῦ τὸ ποσὸν τῶν πραγμάτων, οὐ τὴν φύσιν, η̄ τὴν ποιὰν τούτων σχέσιν παριστὰν πεψυκότος;

ΚΕΦ. Θ'.

Εἰ ἔμπαλιν, κατὰ τὸν θεὸν Γρηγόριον, τῆς Τριάδος ἔχει τὴν κατὰ τὸν Σωτῆρα οἰκονομία, τρεῖς δὲ ἀεὶ τὰς ὑποστάσεις, μίσην δὲ φύσιν ἐπὶ τῆς θεολογίας δομολογοῦμεν· πῶς; οὐ δύο μὲν φύσεις μίλιν δὲ ὑπόστασιν ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν Σωτῆρα οἰκονομίας δῶδομεν, εἴπερ τὸ διμπάλιν τοῦ παντός ἔστι κατὰ τὰ δόλον ἀντιστροφή;

ΚΕΦ. ΙΒ'.

Εἰ τὸ δόλος καὶ δόλος ἀντωνυμίᾳ ὑποστάσεων, κατὰ τὸν θεολόγον, τὸ δὲ δόλο καὶ δόλο ἀντωνυμίας φύσεων, ἀεὶ δὲ τὸ πρότερον ἐπὶ τῆς θεολογίας, ἀεὶ δρά το δεύτερον ἐπὶ τῆς οἰκονομίας· ἀεὶ δρά το φύσεις, ἐπεὶ ἀεὶ καὶ αἱ κατ' αὐτῶν ἀντωνυμίαι.

ΚΕΦ. ΙΔ'.

Εἰ οὖν ταυτὸν ἡ ἀπλῆ φύσις τῇ συνθέτῳ φύσει, η̄ δὲ ἀπλῆ τοῦ Λόγου φύσις μίλιν μόνην φύσιν δηλοῖ, η̄ σύνθετος κατ' αὐτοὺς φύσις τοῦ Χριστοῦ οὐ μίλιν φύσιν δηλοῖ. Εἰ δὲ ἡ ἀπλῆ καὶ σύνθετος μίλιν κατ' αὐτοὺς φύσιν δηλοῖ, λεγέτωσαν τὴν διαφορὰν τῆς συνθέτου κατ' αὐτοὺς Χριστοῦ φύσεως, καὶ τῆς Διπλῆς τοῦ Λόγου φύσεως.

ΚΕΦ. ΙΓ'.

Τὰ χωρίως διλήλοις ἀντικείμενα δῆλην τὴν ἀπόφασιν καὶ δῆλης τῆς καταφάσεως ἀντιστρέφουσιν, οἷον τὴν λεγούσῃ καταφάσι, Παῦλος ἀπόστολὸς ἔπειν, η̄ λέγουσα ἀπόφασις, Παῦλος ἀπόστολος οὐκ ἔστιν. Οὕτω δὲ ταῖς δύο φύσεσιν η̄ μίλια φύσις ἀντικείται. Εἰ γάρ μίλια φύσις ἔστιν δὲ Χριστὸς, οὐ δύο· καὶ εἰ δύο, οὐ μίλια. Εἰ δὲ μίλια λέγοντες δόλο το προτιθέασιν, οὐκ ἔτι αὐτοῖς ἀντιφατικῶς λέγεται, δόλος τοιούτων, η̄ τῶν δύο φύσεων δομολογία· ἐκ μὲν δύναμας τῆς φύσεως τοῦ Λόγου, ἐκ δὲ

B quæ concurrunt in conjunctione, concedunt non esse confusa, duo autem ipsi quoque illa dicunt esse, quæ concurrunt, cur ea duo, quæ in conjunctione confusa non sunt, etiam post conjunctionem non agnoscunt? Quod si agnoscunt, cur non constentur? Sin constentur, cur ea recusant enumerare, quorum minime confusam proprietatem etiam post conjunctionem esse sciunt? Quod enim constentur, inquit divus Basilios, id etiam enumarent.

CAP. V.

Si numerus omni ratione divisio assert, numerus divisionis est causa, non autem divisio numeri. Et alterum ei nobis erit necessarium, ut vel nihil eorum quæ conjuncta sunt, numeretur, vel nihil eorum quæ numerata sunt conjugatur. Sed nonne ridiculum est eam tribuere numero potestatem, cum omnis numerus non rerum naturam, aut qualitatem, sed quantitatem constitutus?

CAP. VIII.

C Si, iuxta Gregorium, Christi dispensatio contrario modo se habet, atque divinitas, in divinitate anteī tres semper personas et naturam unam constentur, quomodo in Christi dispensatione naturas duas, et personam unam non dabimus? Cenitario enim modo se res habent, cum tota inter se ordine communiantur.

CAP. XII.

Si aliis et aliis sunt pronomina personarum, ut Theologus ait, aliud autem et aliud sunt naturarum pronomina, prius autem semper est in divinitate, posterius itidem semper est in dispensatione: semper igitur naturæ, siquidem et earum pronomina semper sunt.

CAP. XI:V.

Si non est idem natura simplex, et natura composta, simplex autem Verbi natura unam solam naturam declarat, composta Christi natura, ex istorum sententia, unam naturam non indicat. Quod si simplex et composta, ut ipsi volunt, Christi naturam unam significant, differentiam ostendant compositione, ut ipsi sentiunt, Christi naturæ, et simplicis naturæ ipsius Verbi.

CAP. XVIII.

Quæ proprie inter se contraria sunt, totam negationem toti opponunt affirmationi. Ut si affirmatio dicit: Paulus apostolus est, negatio dicit: Paulus apostolus non est. Hoc modo duabus naturis una est natura contraria. Si enim una natura est Christus, non duas; et si duas, non una. Qui autem unam dicentes aliquid aliud adjungunt, non amplius contrario modo ab ipsis dicitur, sed diverso, et per circumscriptiōnēm. Et constat ipsis ex nomine et definitione duarum naturarum confessio. Ex nomine quidem natura Verbi, ex definitione ve-

ro carne animata anima ratione menteque prædicta. Hæc enim est humanæ naturæ definitio. Cur igitur qui naturæ definitionem dicunt, appellationem ipsius rejiciunt, dicant isti, qui ne consentanea quidem inter se a repugnantibus possint discerner.

CAP. XIX.

Simplex natura non est ejusdem essentiæ cùm composita; simplex autem est Patris natura, Christi vero composita; non igitur ejusdem essentiæ est Christi natura cùm natura Patris. Atqui Christum et ejusdem cum Patre essentiæ, et eundem ejusdem essentiæ nobiscum affirmare se fingunt. Dicant igitur an fieri possit ut una, quemadmodum ipsi ait, composita Christi natura omni ex parte sit ejusdem essentiæ cùm Patre, et omni rursum ex parte ejusdem nobiscum essentiæ, ut non ad eamdem nos etiam adducant essentiam, quam habet Pater. Quod si dixerint, non omni ex parte unam Christi naturam esse et cùm Patre et nobiscum ejusdem essentiæ, reliquum est ut unius naturæ dimidium cùm Patre, et dimidium sit ejusdem nobiscum essentiæ. Hoc autem quid aliud est, nisi dividere unam, ut ipsi dicunt, Christi naturam in eamdem et diversam essentiam, et in totidem partes quot unam Christi naturam compositam abeolvunt? Est autem impietas Arii et Apollinarii, quæ divinitatis et humilitatis Christi negat perfectionem.

CAP. XX.

Si Christus, ut ipsi quoque concedunt etiam post conjunctionem Deus et homo dicitur, et haec ipsa naturæ sunt, quomodo in Christo duæ naturæ non sint, siquidem idem natura non est Deus et homo, nec quæ natura Deus est, eadem est homo?

CAP. XXIV.

Si vera ratione et sanctorum Patrum sententia eodem modo a persona differt essentia, quo communione a proprio, una Verbi natura non cum carne, sed cùm Patre una natura dicitur. Cum ipso enim habet eamdem naturæ rationem. Sim una ejus et est et dicitur natura cùm Patre, nunquam dicetur una cùm carne natura. Quod si non una prouersus cùm carne natura dicitur, nec caro quidem cùm ipso dicetur una natura. At si nec caro cum Verbo, nec Verbum cum carne una natura dicitur, duas esse constituentes in Christo naturas. μηδὲ δὲ Λόγος πρὸς τὴν σάρκα μία φύσις λέγεται, σαρκὶς, ὅτι ἡ ἀνατρεψις τῆς μιᾶς φύσις τὴν δύο φύσεων συνεισάγει δικολογίαν.

CAP. XXVI.

Si omnia quæ sunt ejusdem essentiæ, naturæ ratione conjunguntur, et idcirco dicuntur una natura, quæ vero diversæ sunt essentiæ conjunctione, non autem natura copulantur, conjunctione autem et natura idem non sunt, ne idem quidem est, quod ex ipsis conflictur. Quod si ea quæ natura conjungit, dicuntur una natura, quæ conjunctione copulata sunt, persona, non autem natura aliquæ essentia unum esse dicentur.

Δρους τῆς ἐνεψυχωμένης σαρκὸς ψυχῇ λογικῇ καὶ νοερῷ. "Ορες γάρ ἀνθρωπίνης φύσεως οὐνος. Πῶς τοῖν δρους τῆς φύσεως λέγοντας τὴν κλῆσιν αὐτῆς παραιτοῦνται, λεγέτωσαν οἱ μηδὲ τὰ συμφέροντα θαυτοῖς καὶ τὰ μαχμένα συνορέψην δυνάρετοι.

ΚΕΦ. ΙΘ'.

"Η ἁπλῆ φύσις τῇ συνθέτῳ φύσει οὐχ διμούσια; Εἰ δὲ ἀπλῆ μὲν ἡ τοῦ Πατρὸς φύσις, σύνθετος δὲ ἡ τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἀραι διμούσιος ἡ τοῦ Χριστοῦ φύσις τῇ φύσει τοῦ Πατρός. Ἀλλὰ μήν διμούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Χριστὸν, καὶ ἡμῖν διμούσιον τὸν αὐτὸν λέγειν προσποιοῦνται. Λεγέτωσαν τοῖν εἰ τὸν μίαν, ὡς αὐτοὶ φασι, σύνθετον τοῦ Χριστοῦ γύσιν ἐξ ὅλου εἶναι τῷ Πατρὶ διμούσιον, καὶ εἰ μή εἰς τὴν τοῦ Πατρὸς διμούσιότητα τοῦτο καὶ ἡμᾶς ἀναφέρεται. Εἰ δὲ λέγοιεν μή κατὰ τὸ δόλον τὴν μίαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν τῷ τοῦ Πατρὸς καὶ ἡμῖν διμούσιον, λεπτεῖς τῆς μιᾶς φύσεως τὸ μὲν ἡμίσιον εἶναι τῷ Πατρὶ, τὸ δὲ ἡμίσιον ἡμῖν διμούσιον. Καὶ τοῦτο τὶ ἔτερον ἔστιν, ή μερίζειν ἥν αὐτοὶ λέγουσι μίαν Χριστοῦ φύσιν εἰς τὰ διμούσιότητα καὶ ἑτερούσιότητα, καὶ εἰς ποστημάτρια τῶν συμπληρούντων αὐτοῖς τὴν μίαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν τὴν σύνθετον; Τῆς δὲ Ἀπολλυναρίου ἔστι δισεσεβία: καὶ τῆς Ἀρείου ἀρνείσθαι τὸ τέλειον τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς καὶ αὐτὴν ἀνθρωπότητος.

ΚΕΦ. Κ'.
ΕΙ Θεός; καὶ ἀνθρωπός; καὶ κατ' αὐτοὺς δὲ Ιησούς καὶ μετὰ τὴν ἐνωσιν λέγεται, φύσεις δὲ ἀμφότερα, πῶς οὐ δύο φύσεις τὸ Χριστός καὶ μετὰ τὴν ἐνωσιν, εἰπερ μηδὲ ταυτὸν τῇ φύσει Θεός; καὶ ἀνθρωπός, μηδὲ τῇ αὐτῇ φύσει, ἢ πέρι ἔστι Θεός, ταῦτη ἔστι καὶ ἀνθρωπός;

ΚΕΦ. ΚΔ'.

Εἰ κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον καὶ τοὺς ἀγίους; Ησαΐας ταῦτην ἔχει τὴν διαφορὰν ἡ οὐσία πρὸς τὴν ὄπλασιν, ἥν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ δόλον, ἡ μία φύσις τοῦ Λόγου οὐ πρὸς τὴν σάρκα μία φύσις λέγεται, ἀλλὰ πρὸς τὸν Πατέρα. Πρὸς αὐτὸν γάρ ἔχει τὴν τῆς φύσεως ἐνότητας καὶ ταυτότητα. Εἰ δὲ πρὸς τὸν Πατέρα μία φύσις ἔστι τε καὶ λέγεται, εὐδόλον, ὡς οὐ μία φύσις ποτὲ πρὸς τὴν σάρκα λεχθεῖσα. Δ Εἰ δὲ δῶς οὐ μία φύσις πρὸς τὴν σάρκα λέγεται, εὐδόλον, ὡς οὐδὲ ἡ σάρκα πρὸς αὐτὸν ποτὲ μία φύσις λεχθῆσται. Εἰ δὲ μηδὲ ἡ σάρκα πρὸς τὸν Λόγον,

ΚΕΦ. ΚΓ'.

Εἰ πάντα τὰ ὄμοιούσια τῷ τῆς φύσεως λόγῳ συνπεπταῖ, καὶ διὰ τοῦτο λέγονται μία φύσις, τὰ δὲ ἑτερούσια ἐνώσει, καὶ οὐ φύσει συνάπτεσθαι πέρυσιν, οὐ ταυτὸν δὲ ἐνωσις καὶ φύσις: οὐ ταυτὸν δέται ἡ φύσις συνάπτεσθαι, μία φύσις λέγεται, τὰ τῇ ἐνώσει συναπήμενα ὄκτασται μὲν, οὐ μὴν φύσει καὶ οὐσίᾳ διαίνεται.

ΚΕΦ. ΚΖ'.

Κοινῶς παρὰ πάντων ὀμολόγηται τὸ εἶναι θεοποῖον δυναμικά τὴν φύσιν δηλοῦν, τὸ δὲ εἰπεῖν Παῦλος εἰς Πέτρον, τὴν ὑπόστασιν. Κατὰ δὲ τὸν μακάριον Κύριλλον τὸ εἶναι Χριστὸς, δυναμικά οὐτε δύναμιν δρου ἔχει, οὐτε τὴν τινὸς οὐσίαν δηλοῖ, ὡς ἀνθρώπου, καὶ ίππου; καὶ βοῦς, καὶ ἔκάστου τῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸν εἰδός. Οὐκοῦν οὐ ταυτὸν ἀνθρωπὸν τε ἀπλῶς εἰπεῖν, καὶ Χριστόν. Ήπὼς τοίνυν τὸ τοῦ ἀνθρώπου παράδειγμα τῆς φύσεως δηλωτικὸν μετάγετε ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον, τοῦ δύναματος τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν διδάσκαλον οὐ φύσιν δηλοῦντος, ἀλλ' ὑπόστασιν; Εἰ δὲ λέγητε αὐτὸν τε καὶ τοὺς ἄλλους Πατέρας χρήσασθαι τῷ τοῦ ἀνθρώπου παράδειγματι εἰς τὸν τῆς ἐνώσεως λόγον, οὐ τὸν ἀπλῶς ἀνθρωπὸν, ἀλλὰ τὸν τινὰ παραλαμβάνουσιν. Ὑπόστασις δὲ οὗτος. Ἐπιστήσατε δὲ, διτε καὶ ἐν δισὶν αὐτὸν τοῖς χιμάροις διαγράφει τῷ λόγῳ. Οὐσπερ οὖν ἔκει οὐ πρὸς τὰς ὑποτάσεις τῶν χιμάρων φέρει τὸ παράδειγμα, ἀλλὰ πρὸς τὸ διάφορον τοῦ τε ζῶντος καὶ τοῦ τεθυμένου τὴν ἀναφορὰν ἔχει· οὗτω καὶ ἐνταῦθα οὐ πρὸς τὴν ἀναφερούν τῶν φύσεων, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐνότητα τοῦ προσώπου, ἢ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου εἰκὼν παραλαμβάνεται. Οτι δὲ καὶ διὰ τῆς ἀνθρώπου παρὰ τοῖς αὐτοῖς Πατέραις ἐξ δύο, καὶ δύο φύσεις ἔστι, καθὸς φυγῇ καὶ σῶμα, ἐκ τῶν συγγεγραμμένων αὐτοῖς πολλαχόθεν ἔστι πιστώσαθαι.

"Ετι κατὰ Μονοφυσιτῶν, Ἀραστασίου μοναχοῦ τοῦ Σινάτου ἐκ τῆς Βίβλου τῆς καλούμενης εἰς Ὀδηροῦ. "

Σευῆρος δὲ Ἀντιοχείας ἔκειθεν διωχθεὶς, ἤλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ βίβλον συνέταξε πάσης βλασφημίας μεστήν, κατατρέχουσαν μὲν τῆς ἐν Χαλκηδόνι δισυνδόνι, συνιστώσαν δὲ τὸ δόγμα τὸ λέγον μίαν φύσιν γενέσθαι μετὰ τὴν ἐνωσιν τὸν Χριστὸν, ἡγενά βίβλον Φιλαλήθη παρὰ αὐτοῦ κληθεῖσαν ὑπὲρ τὰ Εὐαγγέλια τειμῶσι κατά τε Συρίαν καὶ Αἴγυπτον Σευηριανὸν καὶ Ἱακωβίτας, καὶ οἱ ἀπὸ Εὐτύχους καὶ Διοσκόρου, καὶ Θεοδοσίου καὶ Τιμοθέου, καὶ τῶν λοιπῶν Μονοφυσιτῶν. Οὐ πρότερον οὖν διαλεκτέον τοῖς τοιούτοις Μονοφυσίταις, πρὶν δὲ διορίσωντας, τι ἔστι φύσις, καὶ τι οὐσία, καὶ τι πρόσωπον, καὶ τι ὑπόστασις. Ἐπειδὴ γάρ ἐν πρόσωπον ἐν Χριστῷ διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν, μίαν φύσιν αὐτὸν εἶναι λέγουσι, ταυτὸν εἶναι πρόσωπον καὶ φύσιν διενιστάμενοι. Ἐρωτάσθωσαν οὖν, ἀποθανόντος τινὸς ἀνθρώπου, φύσις ἀπέθανεν, ἢ πρόσωπον; Ἄλλ' οὐκ δι ποτε φύσιν εἴποιεν. Οὐ ταυτὸν δρα φύσις καὶ πρόσωπον. Καὶ πάλιν, ἐπεὶ πολλὰ καὶ ἀναρθρητα πρόσωπα ἀνθρώπων, πολλὰ καὶ ἀναρθρητοὶ φύσεις ἀνθρώπων ρήθετεν δὲν; Ἄλλὰ μήν μια τούτων ἡ φύσις. Οὔτε οὐ ταυτὸν πρόσωπον καὶ φύσις.

Τῆς αὐτῆς.

Φασὶν οἱ Μονοφυσίται τὸν μέγαν Ἀθανάσιον γράψαι πρὸς Ἰονίαν τὸν βασιλέα, ὅτι δὲ Λόγος σάρξ ἐγένετο, ίνα καὶ ἡ σάρξ γένηται Λόγος. Πρὸς οὖν ἀντιλέγομεν, ὅτι πρῶτον μὲν ἀδηλον, εἰ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἔστιν αὐτῇ ἡ φωνὴ, πολλαχοῦ

A

CAP. XXVII.

Communi omnes consensu satentur, nomen hoc, homo, naturam significare, Paulus autem, aut Petrus, personam. At nomen hoc, Christus, ut beatus Cyrillus docet, nec vim habet definitionis, nec aliquius declarat essentiam. ut hominis, aut bovis, aut equi, aut cuiusque eorum quae sub eamdem speciem cadunt. Itaque non idem est hominem simpliciter dicere, et Christum. Quomodo igitur hominis exemplum, quo natura significatur, ad Christi personam referri potest, cum nomen hoc, Christus, ex præceptoris doctrina non naturam indicet, sed personam? Quod si dixeritis et ipsum, et alios Patres ad conjunctionis rationem explicandam hominis exemplum adhibere, respondemus eos non simpliciter hominem accipere, sed aliquem hominem; aliquis autem et singularis homo est persona. At duorum etiam hincorum ipsum describit exemplo. Quamobrem ut en loco personas hincorum exemplum non respicit, sed viventis, et immortali differentiam; sic etiam hoc loco sumitur alicuius hominis similitudo, non ut tollantur naturæ, sed ut personæ unitas ostendatur. Quod autem aliquis seu singularis homo ex Patrum sententia duabus et naturis constet, et sit duæ naturæ, quatenus est anima et corpus, ex eorum scriptis multis in locis intelligi potest.

Item adversus eos qui unam in Christo naturam assertunt, Anastasiū monachi Sinaitæ, ex libro, qui εἰς Βιβλίον τοῦ Ιησοῦ σορόν inscribitur.

C

Severus episcopus Antiochiae, inde expulsus Alexandriam venit, et librum composuit omni execratione plenum, quo Chalcedonensi concilio adversatur, dogmataque constituit, quo Christum post conjunctionem unam esse naturam factum asserit. Hunc ille librum Philalethen inscripsit, quem in Syria et in Aegypto Severiani, et Jacobitæ, et qui ab Eutycie et Dioscoro, et Theodosio, et Timotheo instituti sunt, et reliqui unam in Christo naturam asserentes, Evangelii anteponunt. Non est autem cum ipsis prius disputandum, quam quid natura, quid essentia, quid hypostasis, et quid persona sit, desinuerint. Nam quia Christus est una persona, ipsi pro una persona unam naturam dicunt, idemque personam et naturam esse constituant. Quæratur igitur ab ipsis, cum moritur aliquis homo, utrum natura moriatur, an persona. Naturam quidem mori non respondebunt. Non igitur idem est natura et persona. Præterea cum multæ sint atque adeo innumerabiles hominum personæ, multasne item atque innumerabiles naturas hominum dicent? Atqui una est hominum natura. Non ergo idem est persona et natura.

Ejusdem.

Qui unam in Christo naturam esse contendunt, Athanasium ad Jovianum imperatorem scripsisse dicunt Verbum factum esse carnem, ut et caro fieret Verbum. Respondemus, primum non constare, an haec verba sint Athanasi, cum multis in locis di-

cat, nullo prorsus modo fieri posse ut caro in Verbi naturam convertatur. Deinde ex aliis ejus scriptis piam ipsius sententiam agnoscentes, et huc Athanasii esse verha concedemus. Verbum enim accepit pro Deo, quandoquidem et Deus est Verbum. Non aliter ac si dixisset, Deum factum esse carnem, ut caro fieret Deus, non natura, sed conjunctione in persona, et deificatione, ut ita dicam. Aiunt et Theologum Gregorium de carne Domini deificata dixisse: « Facta est id, quod eam uixit, et audacter ut loquar, simul Deus. » Non dixit, Facta est divinitas, sed Deus, idque non natura, sed deificatione. Idem enim rursum, « Et hoc, inquit, deificatione Deus. » Itemque in alia oratione, « Licet inquit, utrumque sit unum, non tamen natura, sed conjunctione. » Nam et ferrum igni coniunctum saepe ignis dicitur, non tamen natura, sed inflammatione; non enim ferrum esse desiuit. Aiunt et Gregorium Nyssae pontificem dixisse: « Quemadmodum si aceti gutta conjiciatur in mare, non amplius aceti proprietates retinebit, sed immutabitur, et in aquarum maris proprietatibus commiscebitur, sic et sanctissimum illud corpus divinitati commixtum non est amplius in carnis proprietatibus. » Discent a nobis sanctum hunc non confusionem et commissionem duarum naturarum docuisse, sed illud Domini corpus post resurrectionem non amplius corrupti, nec fluere, nec defatigari, nec indigere, nec mori, sed ab eo quod ex materia constat, quod patibile et crassum est, atque mortale, in id, quod a materia remotum, quod impatibile et subtile est, atque immortale, fuisse conversum. Non tamen in id, quod circumscriptio figuraque careat, aut quod sub tactum aspectumque non cadat, aut creatum non sit, et quaecunque divinitatis sunt propria. Alioqui quomodo a discipulis post resurrectionem perspectum fuisset? Aut quomodo dixisset ipse: « Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere? » Quomodo Thomae clavorum vestigia demonstrasset? et alia ejusmodi fecisset, quo se veram carnem et humanitatem, non autem fictam carnis humanitatisque speciem assumpsisse significaret? Porro gulla aceti et maris exemplum adhibuit divus hic Gregorius, quo abjectam humanæ naturæ conditionem, et infinitam divinitatis magnitudinem indicaret, divinamque esse redditam propter personæ conjunctionem, et quantum capere poterat, id est personæ Verbi conjunctione perceperisse, ut unicam duarum naturarum personam intelligeremus, quantum autem capere non poterat, ejus expertem permansisse, ut duas naturarum differentias servaretur. Nam si duas Christi naturas non cognovisset, quomodo adversus Eunomium scribens dixisset, alteram Christi naturam cruciatus et verbera pertulisse, alteram ab eterno fuisse gloria? »

Ejusdem.

Si Christus sola divinitas est, quod humana na-

* Luc. xxiv, 39.

λέγοντος, διτι ἀμήχανον καὶ παντελῶς ἀδύνατον τὴν σάρκα εἰς τὴν τοῦ Λόγου μεταστῆναι φύσιν· ἐπειτα δὲ ἀπὸ τῶν ἔλλων αὐτοῦ συγγραμμάτων τὸν εὔσεβη σκοπὸν αὐτοῦ διαγινώσκοντες, συμβιβάζομεν καὶ ταύτην τὴν φωνὴν. Τὸν Λόγον γὰρ ἀντὶ τοῦ θεοῦ ἔλαβεν, ἐπει τοῦ θεοῦ ὁ λόγος· ὡσανελ λέγων, διτι ὁ θεὸς σάρξ γέγονεν, ἵνα καὶ ἡ σάρξ γένηται θεός, οὐδὲ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ καθ' ὑπόστασιν ἐνώσει καὶ τῇ θεώσει. Λέγουσι δὲ καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον εἰπεῖν περὶ τῆς θεωθείσης τοῦ Κυρίου σαρκὸς, διτι κατεγνωμένην ὅπερ τὸ χριστὸν, καὶ θαρρῷ λέγειν ὅμδεον. Οὐκ εἶπεν, διτι θεότης γέγονεν, ἀλλ' διτι θεός, οὐ φύσει, ἀλλὰ θεώσει. Φησὶ γὰρ δι αὐτὸς πάλιν, διτι « Καὶ τοῦτο τῇ θεώσει θεός. » Καὶ αὐτὶς ἐν ἑτέρῳ λόγῳ· « Εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφότερον ἔν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνδιψ. » Καὶ γὰρ καὶ δι σόληρος τῇ πρὸς τὸ πῦρ ἐνώσει πῦρ λέγεται πολλάκις, οὐ τῇ φύσει δὲ πάντως, ἀλλὰ τῇ πυρώσει. Οὐ γὰρ ἀπέστη τὸν εἶναι οἰδηρος. Λέγουσι καὶ Γρηγόριον τὸν Νύσσης εἰπεῖν, διτι « Καθόπερ σταγῶν δέους ἐμβληθεῖσα τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης οὐκ ἔτι ἐτοι τοῖς τοῦ δέους ιδιώματιν, ἀλλὰ μετεποιήθη, καὶ συνανεκράθη εἰς τὸ τοῦ πελάγους τῶν ὑδάτων ιδιώμα· οὕτω δὴ καὶ τὸ πανάγιον ἐκεῖνο σῶμα συνανακραύει τῇ θεότητι οὐκ ἔτι ἐτοι τοῖς τῆς σαρκὸς ιδιώμασι. » Μανθανέτωσαν οὖν παρ' ἡμῖν, διτι οὐ σύγχυσιν τῶν δύο φύσεων καὶ φυρμὸν δι ἄγιος οὐνος ἐδίδαξεν, ἀλλ' διτι οὐκ ἔτι ἐτοι ἐκεῖνο τὸ Δεσποτούχην σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν φθαρτὸν, οὐδὲ βευστὸν, οὐδὲ ἔγκοπον, οὐδὲ ἐνδεξεῖ, οὐδὲ θνητὸν, ἀλλὰ μετεποιήθη λοιπὸν ἀπὸ οὐλικοῦ εἰς ἀδύον, ἀπὸ παθητοῦ εἰς ἀπαθῆς, ἀπὸ παχυμεροῦς εἰς λεπτομερέστερον, ἢ ἀσχημάτιστον, ἢ ἀψηλάψητον, ἢ ἀάρατον, ἢ ἀκτιστον, καὶ δισα τῆς θεότητος ιδιώματα· ἐπει πᾶς ἀνάραθη τοῖς μαθηταῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν· Πώς Ελεγε, Ψηλαφήσατέ με, καὶ ίδετε, διτι πνεῦμα σάρκα καὶ στέφα οὐκ ἔχει, καθὼς ἀμέτηθερες ἔχοντα; Πώς τοὺς τύπους τῶν ἡλων ὑπεδείκνυε τῷ θωμᾷ, καὶ διλα τοιαύτα πρὸς πίστωσιν τῇδε ἀληθείᾳς, καὶ ὀφαντάστου σαρκώσεως αὐτοῦ, καὶ ἐνανθρωπήσεως; Παραδειγματικῶς δὲ δι θεοῖς οὐνος Γρηγόριος τῇ στιχόν τοῦ δέους καὶ τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης ἐκρήσατο, βουλόμενος ἐνδεξασθαι τὸ εὐτελεῖς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ τὸ ἀπειρομέγεθος τῆς θεότητος, καὶ διτι θεώθη τῇ καθ' ὑπόστασιν ἐνώσει, καὶ καθ' ὅσον μὲν ἡν δεκτικὸν τοῦτο μετέλαβεν ἐκ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως τοῦ Λόγου, ίνα τὸ μοναδικὸν τῆς ὑποστάσεως τῶν δύο φύσεων διδαχθώμεν· καθ' ὅσον δὲ ἡν ἀδύνατον, τινῶν ἀμέτυχον ἐμεινεν, ίνα τὸ διάφορον τῶν δύο φύσεων φυλαχθεί. Εἰ γὰρ μὴ δύο τὰς τοῦ Χριστοῦ φύσεις ἐγίνωσκε, πῶ; Εἰεγε πρὸς Εὐνόμιον, διτι ποια τοῦ Χριστοῦ φύσις; ἐπι τοῦ πάθους ῥαπίζεται, καὶ ποια ἐξ αἰδίου διδαχάεται;

Τῆς αὐτῆς.

Εἰ μόνη θεότης ἐστιν δι Χριστὸς, οἷον καταποθε-

σης τῆς ἀνθρωπίνης; φύτεως ὑπὸ τῆς θείας, πῶς ἐν τῷ σταυρῷ χρειάμενος οὐκ εἶχεν εἰδός, οὐδὲ κάλλος, ἐν δὲ τῷ τάφῳ κείμενος οὐκ εἶχεν ψυχήν; εἰ; τὸν δὲ θάνατον δὲ κατελθών οὐκ εἶχε σῶμα; καὶ δὲ μὲν τάφος αὐτοῦ σῶμα μάνον ὑπαδέξατο, ψυχὴν δὲ μάνην δὲ δέδηται, οὗτος τοῦ σώματος τὸ θάλαττον, καὶ δραπέτην, καὶ ἀπειδόντας ἀποδάλλοντος, οὗτος τῆς ψυχῆς τὰ θειώματα, εἰ καὶ ἀμφοτέροις ἡ θεότης συνήν.

Τῆς αὐτῆς.

Ἐπειρ ἡ φύσις τοῦ Χριστοῦ μόνη θεότης; ἔστιν, ὡς ὑμεῖς φατε, πῶς δὲ Χριστὸς, διὰ παντάχου ὃν κατὰ τὴν τῆς θεότητος αὐτοῦ φύσιν, εἴπει πρὸς τοὺς μαθητὰς, Λάζαρος ἀπέθανε, καὶ ἤλιος, δει τούκην ἡμηρίαν; Πῶς δὲ καὶ διγγελος ἐλεγε περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ, δει Ἡγέρθη ὅπου ἔστιν ὁδός;

Τῆς αὐτῆς.

Διὰ τοῦτο, φαίνεται, οὐ λέγομεν δύο φύσεις ἐν Χριστῷ, διότι πάντα, δοσ ἄν ἐν Χριστῷ ὅμολογήσωμεν, ταῦτα ἐπὶ πάσις τῆς ἀγίας Τριάδος ἀναγκαῖον ἥμιν ὅμολογειν. Τί δέ; οὐδὲ ὅμολογεῖται ἐν Χριστῷ σάρκωσιν, καὶ γέννησιν, καὶ δοσ τῆς θείας ἐν ανθρωπήσιοις; Λοιπὸν ἐπὶ πάσῃ τῆς ἀγίας Τριάδος, καὶ ταῦτα ὅμολογεῖται.

Τῆς αὐτῆς.

Ἐάν ἐρωτήσωμεν αὐτοὺς, κατὰ πολὺν φύσιν δὲ Χριστὸς τὰ ἀνθρωποπρεπῆ δήματα ἀφθέγγετο, φεύγοντες εἰπεῖν φύσιν τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Χριστοῦ, λέγουσιν, διότι κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, κατὰ τὸ πρόσλημα, κατὰ τὸ δρώμενον, κατὰ τὸ σῶμα, κατὰ τὴν σάρκα, καὶ εἰ τι τοιούτον. Εἰ δὲ προσερωτήσομεν· Διατί φυσίγετε τὸ λέγειν φύσιν ἐπὶ τοῦ προσλήματος, ἀποκρίνονται, διότι Ἰνα μή δύο φύσεις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ συνομολογοῦνται, δύο πρόσωπα λέγοντες εὑρεθῶμεν. Οὐ γάρ ἔστι φύσις ἀπρόσωπος, πάντες δὲ οἱ λέγοντες δύο φύσεις ἐν Χριστῷ Νεστοριανοὶ εἰσιν, ὡς εἰς δύο πρόσωπα τὸν ἔνα Χριστὸν διαιροῦντες. Είστα προφέρωμεν αὐτοῖς τὰς χρήσεις τῶν ἀγίων Πατέρων, δοσαι διαρρήσην δύο φύσεις ἐν Χριστῷ συνομολογοῦσι.

Χρήσεις περὶ τῶν δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεων.

Τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ ἐκ τῆς κατὰ μέρος πίστεως· «Καὶ ἔστι θεός ἀληθινὸς δισαρκος ἐν σαρκὶ φανερωθεῖς, οὐ δύο πρόσωπα, ἀλλὰ δύο φύσεις.»

Τῆς πρώτης οἰκουμενικῆς συνόδου ἀπὸ τῆς ἐκθέσεως τῆς κατὰ Πάιλου τοῦ Σαμοσατέως· «Ταῦτα διώρθωται, καὶ σεσαφήνισται οὐκ εἰς διαιρεσιν τοῦ ἔνας προσώπου τοῦ ἀδιαιρέτου, ἀλλ᾽ εἰς διήλωσιν τοῦ ἀσυγχύτου τῶν διορισθεισῶν φύσεων τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ Λόγου.»

Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας ἐκ τοῦ περὶ πίστεως λόγου. «Τῶν γάρ οὐσιῶν αὐτοῦ ἡ μέν ἔστιν ἐναρχος, καὶ ἀδιος, καὶ ἀπειδραχτος τῷ νῷ ἡ δὲ ἐν χρόνῳ γέγονε, καὶ τὰ ἔξι.»

A lura a divina fuerit absorptā, cur in cruce pendens non habuit speciem, nec decorem? Cur in sepulcro jacens non habuit animam? Cur ad inferos descendens non habuit corpus? Ac sepulcrum quidem ipsius solum corpus suscepit, inferi autem solam animam, cum nec corpus materiam abjecterit, nec qualitatem, quae cerni tangique posset, nec anima proprietates animae deposituerit, licet cum utrisque divinitas esset.

Ejusdem.

Si Christi natura sola, ut dicitis, divinitas est, quonodo Christus, qui divinitatis suae natura ubique est, dixit ad discipulos suos: Lazarus moriens est, et gaudeo, quod non eram ibi¹? Quonodo et angelus de corpore ipsius, Sætrexit, inquit, non est hic²?

Ejusdem.

Propterea duas non dicimus, inquit, in Christo naturas, quoniam quæ consisterunt in Christo, ea nobis omnia necessariorum est in tota Trinitate sancta consistunt. Quid? non consistunt in Christo carnis susceptionem et ortum, et quidquid de divina ipsius humanitatis susceptione dicitur? Reliquum igitur est, ut hæc in tota sancta Trinitate constemini.

Ejusdem.

Si queramus ex ipsis, qua natura Christus verba homini congruentia dixerit, ne naturam nominent id, quod est humanum in Christo, eo consilient, ut dicant, humanitate, assumptione, eo quo icernebatur, corpore, carne, et si quid est aliud ejusmodi. Tum si rursum queramus: Cur ita cavitis dicere naturam de eo quod assumptum est? respondent: Ne duas in Christo naturas consistentes duas personas dicere reprehendamus; nulla enim est, inquit, natura sine persona. At illi qui duas in Christo naturas dicunt, Nestoriani sunt, cuni Christum unum in duas personas dividant. Jam igitur illis sanctorum Patrum promathus sententias, quæ duas in Christo naturas aperte constentur.

Sanctorum Patrum de duabus in Christo natulis testimonia.

D e Magni Gregorii rerum mirabilium effectoris in oratione de singulari fide: «Et est Deus verus, qui cum esset carnis expers, in carne apparuit, non tamen duas habet personas, sed naturas duas.»

Primi oecumenici concilii, ex Expositione ad versus Paulum Samosatensem: «Hæc explicata sunt et declarata, non ut una, quæ indivisibilis est, persona dividatur, sed ut definite naturæ carnis et Verbi sine confusione demonstrentur.»

Athanasi archiepiscopi Alexandrini ex oratione de fide: «Ex ipsis essentiis una est sine principio et sempererna, quæ mente comprehendi non potest, altera in tempore facta est.»

¹ Joan. xi. 15. ² Luc. xxiv. 6.

Justini philosophi et Martyris, ex libro de fide : A
« Dicite nobis, qui cum vos Christianæ religionis studiosos fingatis, hæc duabus in Christo naturis sublati queritis, et simulatis. »

Basilii Magni, ex epistola ad Sozopolitas : « Si quis igitur audet dicere, duas in Christo naturas commistas, et corpus omnino cum ossibus in Dei conversum esse dignitatem, et quæ sequuntur.

Magni Gregorii Theologi, ex epistola ad Cledonium : « Duæ enim naturæ, Deus et homo. »

Eiusdem ex secunda oratione de Filio : « Indicium autem illud est, cum animo et cogitatione B naturæ sejunguntur, etiam nomina separantur. »

Amphilochii Iconii episcopi ex epistola ad Seleucium : « Ita Deum et hominem Christum confiteor Filium Dei, unum Filium ex duabus naturis, patibili et impatibili. » Et paulo post : « Unum igitur Filium et duas ejus naturas confiteor. » Et paucis verbis interjectis : « Quæ assumpta est natura patitur, natura vero quæ illam assumpsit, impatibilis manet. »

Ambrosii episcopi Mediolanensis ex oratione adversus Apollinarium : « Apparuerunt alii qui Domini carnem et divinitatem unius dixerunt esse naturæ. Quis infernus tam inpium maledictum evomuit ? »

Eiusdem ad Gratianum imperatorem : « Divinitatis et carnis differentiam servemus. Unus enim est, qui in utraque loquitur, Filius Dei. Quoniam in ipso est utraque natura. »

Gregorii Nyssæ pontificis in oratione adversus Apollinarium : « Si igitur in duabus contrariis proprietatibus natura carnis et divinitatis consideratur, quomodo una natura duæ sunt ? »

Joannis Chrysostomi ex prima epistola ad Acacium : « Unum Filium, unam personam utraque absolvunt, quæ ratione indivisibili sine confusione cognoscitur, non in una sola natura, sed in duabus perfectis. »

Ex eadem epistola : « Unum Filium unigenitum, non in geminos divisum filios, sed duarum tamen naturarum inseparabilium minime confusas in se proprietates conservantem. »

Eiusdem ex oratione in Latronem : « Duæ naturæ et actiones in Christo sunt, sed una persona. »

Cyrilli Alexandriæ archiepiscopi, ex secunda ad Succensem epistola : « Post conjunctionem naturas non separamus. » Et paulo post : « Duæ naturas esse conjunctas dicimus. » Et rursum progrediens interpretatur, quo sensu alibi dixerit unam Dei Verbi naturam carnem assumpsisse :

‘Ιουστενον φιλοσόφου καὶ μάρτυρος ἐκ τοῦ περὶ πίστεως λόγου : « Εἴπατε ἡμῖν, οἱ ἐν Χριστιανειμὸν σχηματιζόμενοι, οἱ ἐπ’ ἀναιρέσει τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ τὰ τοιαῦτα καὶ ζητοῦντες καὶ προσχρήμενοι. »

Toῦ μεγάλου Βασιλείου ἐκ τῆς πρὸς Σωκρόπολης ἐπιστολῆς. « Εἰ μὲν οὖν καὶ τολμᾶτε τις λέγειν, ὅτι συνεκράθησκεν αἱ Χριστοῦ φύσεις, καὶ παρελύθη παντελῶς τὸ σῶμα οὐν τοῖς διστέοις τραπάνε τοῦ Θεοῦ φύσεως δέξιωμα, καὶ τὰ ἔξης. »

Toῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τῆς πρὸς Κληδόνιον ἐπιστολῆς. « Φύσεις μὲν γάρ δύο, Θεός καὶ ἀνθρώπως. »

Toῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ β’ λόγου τοῦ περὶ Γένου : « Σημείον δὲ, ἢνικα εἰ φύσεις διστανται τριῶς ἐπινοίας, διαιρεῖται καὶ τὰ ὄντα. »

‘Αμφιλοχίου Ἰκονίου ἐκ τῆς πρὸς Σέλευκον ἐπιστολῆς. « Οὐτει Θεὸν καὶ ἀνθρώπων τὸν Χριστὸν δόμολογὸν τὸν Γένον τοῦ Θεοῦ, ἵνα Γένον ἐκ δύο φύσεων, παθήτης τε καὶ ἀπαθοῦς· καὶ μετ’ ὅλην· » « Εναὶ οὖν Γένον δύο ιφύσεων φημι. Καὶ αὐθὶς μετ’ ὅλην· » Ήληγθείσα πάσχει φύσις, η δὲ λαβούσα ἀπαθή μένει. »

‘Αμβροσίου Μεδιολάνων ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κατὰ Ἀπολλιναρίου. « Ανεφάνησαν ἕτεροι τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου, καὶ τὴν θεότητα μιᾶς εἶναι φύσεως λέγοντες. Ποιὸς ἔδης τὴν τοσαύτην βλασφημίαν ἔκπιμπε. »

Toῦ αυτοῦ ἐκ τῶν πρὸς Γρετιανὸν τὸν βασιλέα. « Φυλάξαμεν τὴν διαφορὰν τῆς θεότητος καὶ τῆς σαρκός. Εἰς γάρ ἐν ἑκατέρᾳ λαλεῖ δ τοῦ Θεοῦ Γένος, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ ἑκατέρᾳ φύσις ἔστι. »

Γρηγορίου Νύσσης ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κατὰ Ἀπολλιναρίου. « Εἰ οὖν τοὺς ὑπεναντίους ἰδιώμασίν ἡ θατέρων τούτων θεωρεῖται φύσις, τῆς γάρ σαρκὸς, λέγω, καὶ τῆς θεότητος, πῶς μιαὶ αἱ δύο εἰσίν. »

Ιωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τῆς πρὸς Ἀκάκιον α’ ἐπιστολῆς. « Εναὶ Γένον, δὲν πρόσωπον τὰ συναμφτέρα ἀπετέλεσα, γνωριζόμενον μέντοι ἀσυγχύτως ἀδιαιρέτῳ λόγῳ οὐκ ἐν μετ’ μόνῃ φύσει, Δ ἀλλ’ ἐν δυσὶ τελείαις. »

« Εκ τῆς εὐτῆς ἐπιστολῆς. « Εναὶ Γένον μονογενῆ ὡς διαιρούμενον εἰς οὐλῶν δυάδα, φέροντα δὲ δύος τὴν αὐτῷ τῶν ἀχωρίστων δύο φύσεων ἀσυγχύτους τὰς θεότητας. »

Toῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὸν Ληστήν λόγου. « Δύο φύσεις καὶ ἐνέργειαι εἰσιν ἐν Χριστῷ, μία δὲ ὑπεστασία. »

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς β’ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῆς. « Μετὰ μέντοι τὴν ἐνωσιν οὐ διαιροῦμεν τὰς φύσεις ἀπ’ ἀλλήλων. » Καὶ μετ’ ὅλην· « Δύο τὰς φύσεις εἶναι φαμενόντων. » Καὶ αὐθὶς παρακατιῶν ἐρμηνεύει, πῶς εἰπεν ἀλλαχοῦ μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην. « Εἰ μὲν γάρ μία

εἰπόντες τοῦ Λόγου τὴν φύσιν σεστήκαμεν, οὐκ ἐπε-
νεγκόντες τὸ σεσαρκωμένην, ἀλλ' οἶον ἕξω τιθέντες
τὴν οἰκουμέλιαν, ἢν αὐτοῖς τάχα που καὶ οὐκ ἀπί-
θανος ὁ λόγος, ἐρωτᾶν ποὺ τὸ τέλειον ἐν ἀνθρωπό-
τει, ἢ πῶς ὑφέστηκεν ἡ καθ' ἡμᾶς οὐσία· ἐπειδὴ
Ἐεὶ καὶ ἡ ἐν ἀνθρωπότητι τελειότης, καὶ τῆς καθ' ἡ-
μᾶς οὐσίας ἡ δηλώσις εἰσακεκριμέσται διὰ τοῦ λέ-
γειν σεσαρκωμένην, πανσάσθωσαν καλαμίνην ρά-
σ.ον ἔαυτοῖς ὑποστήσαντες. »

Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς· « Ὁρθότατα δὲ καὶ
πάνυ συνετώτατο ἡ σῇ τελεότητῃ τὸν περὶ τοῦ σω-
τηρίου πάθους ἐκτίθεται λόγον, οὐκ αὐτὸν τὸν μο-
νογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καθὼς νοεῖται καὶ Εστι Θεὸς
παθεῖν εἰς τὴν ιδίαν φύσιν τοῦ ὄμματος ἰσχυρι-
μένην, παθεῖν δὲ μᾶλλον τῇ χοῖκῃ φύσει. »

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς Ἀλεξανδρεῖς προσφωνη-
τικοῦ λόγου· « Ἡ μὲν σύγκρασις ἀφανισμὸν τῶν
φύσεων ἐργάζεται, ἡ δὲ ἀρρήτος ἔνωσις παρὰ τῶν
θρῶν φρονούντων ἐμολογουμένη ἀμφοτέρας ἀσυ-
χύτους σώζει τὰς φύσεις. »

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου· « Τῶν δύο φύσεων τῶν
ἔτερουσιν ἐν ἐνὶ Χριστῷ Υἱῷ δντι τοῦ Θεοῦ
σωζομένων, καὶ μήτε συγκεχυμένων, μήτε ἀπολλυ-
μένων, ἡ διαιρεθεισῶν. »

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐρμηνείας πρὸς Ἐβραίους
Ἐπιστολῆς· « Καὶ οὐ δῆποτι φαμὲν ἀνάχυσιν ὕσ-
τερον τινὰ συμβῆναι περὶ τὰς φύσεις, ὡς μεταστῆ-
ναι μὲν τὴν τοῦ Λόγου φύσιν εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου
τὴν, μεταποιηθῆναι δὲ τὴν ἀνθρωπίνην εἰς τὴν τοῦ
Δόγου. »

Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς· « Φάσκοντες εἶναι σο-
φοὶ ἐμφράνθησαν, ἀποδιστῶντες ἀλλήλων τὰς φύ-
σεις. »

Τοσούτων μὲν οὖν ἀγίων χρήσεις αὗται περὶ τῶν
δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεων, ἵνα τὰς τῶν ἀλλῶν παρῶ-
μεν πολλὰς οὖσας· δὲ δὲ θεἵλατος Σευῆρος ἐν τῇ
ἐκθέσει τῆς πίστεως αὐτοῦ τοιάδε φησί· « Τὸ δὲ
λέγειν δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ πάσης κατηγορίας
ἴσται μεστὸν, εἰ καὶ ὑπὸ πλεισῶν ἀγίων Πατέρων
ἀμέμπτω; εἰρητάι. » Καὶ μετ' ὅληγα· « Καὶ μὴ πάλιν
εἰπῆς, ὡς τῇ λέξει τῶν δύο φύσεων τινες τῶν Πατέ-
ρων ἔχρισαντο. Ἐχρισαντο γάρ ἀδιαλήτως, ὡς
προείπομεν, κατὰ δὲ τὸν χρόνον τοῦ ἀγίου Κυρίλλου
τῆς νόσου τῶν Νεστορίου κενοφωνῶν τὰς ἐκκλησίας
ἐπινεμομένης, ἡ λέξις ἀπεδοκιμάσθη. » Εὔχε, ω̄ κατά-
ρατε, δτὶ τέως χρήσασθαι τῇ λέξει τῶν δύο φύσεων
ἀμέμπτως πολλοὺς τῶν ἀγίων Πατέρων καὶ ἄκων
ῶμολόγησας, εὐλαβούμενος, ω̄; ξοικε, τὴν πρόδηλον
ἀλήθειαν, δεῖξον δὲ λοιπὸν, πότε καὶ παρὰ ποιῶν
ἀγίων Πατέρων ἡ λέξις ἀπεδοκιμάσθη, πῶς δὲ πρὸ^D
μὲν τοῦ Νεστορίου δύο φύσεις είχεν ὁ Χριστός, μετὰ
δὲ τὸν Νεστόριον αἱ δύο μία γεγόνασιν, ἀποτώτατε
καὶ ἀλλόκοτε.

A Si enim, inquit, dicentes unam Verbi naturam taceremus, nec subjeceremus illud carnem assumptisse, sed dispensationem quodammodo excluderemus, merito fortasse quererent, ubinam esset in humanitate perfectio, aut quomodo humana essentia subsisteret. At quoniam et humanitatis perfectio, et essentiae nostrae declaratio ex verbis illis, carnem assumptissse, demonstrat est, cessent sibi que ipsis arundineam virgam objiciant. »

Ex eadem epistola: « Rectissime et prudentissime perfectio tua de salutari cruciatu et morte rationem exponit, dum ipsum unigenitum Filium Dei, quemadmodum intelligitur et est Deus, in natura propria passum esse illa, quæ corporis sunt, negat, sed ea B potius terrestri natura pertulisse confirmat. »

Ex oratione, quam ad Alexandrinos habuit: « Commixtio adducit interitum naturarum, arcana vero conjunctio, quam reete sentientes confidentur, utrasque sine confusione naturas tuerit. »

Ex eadem oratione: « Duæ naturæ diversas habentes essentias in uno Christo Filio Dei servantur, et non confunduntur, nec perduntur, aut distrahitur. »

C Ex usdem Commentariis iu Epistolam ad Hebreos: « Et non dicimus quādam veluti confusio-
nem in naturis accidisse, ut Verbi natura in hominis
naturam commutata sit, et hominis natura in naturam
Verbi. »

Ex eadem Epistola: « Dicentes se esse sapientes
stulti facili sunt, naturas distrahentes. »

Hæc sunt de duabus Christi naturis sanctorum
Patrum testimonia, ut alia, quæ multa sunt, omit-
tamus. At a Deo rejectus Severus, ubi fidem
suam explicat, loquitur ad hunc modum: « Sed duas
in Christo naturas dicere omni ratione cavendum
est, licet a compluribus sanctis Patribus sine re-
prehensione dictum sit. » Et paulo post: « Et ne
dixeris, quosdam e sanctis Patribus duarum natu-
rarum dictione suisse usos. Id enim sine repre-
hensione et culpa fecerunt, ut ante diximus. At
sancti Cyrilli tempore cum inaniū Nestorii ver-
borum pestis Ecclesiæ depasceretur, hæc dictio
sui improbata. » Euge, homo execrande, quando
multos sanctorum Patrum duarum naturarum di-
ctione usos vel invitus confessus es, perspicuum, ut
apparet, veritus veritatē, ostende jam quo tempore
et a quibus sanctis Patribus hæc dictio fuerit im-
probata, et quomodo duas ante Nestorium naturas
Christi habuerit, post Nestorium autem duæ
una factæ sint, homo ineptissime et inconstantis
simile.

Leontii Byzantii: quae maledicta Severus, et qui cum A secuti unum in Christo naturam asserunt, in Chalcedonense concilium conjicant.

Chalcedonense concilium suscipiendum negant, quoniam qui illud celebrarunt, mutabiles fuerunt et inconstantes. Etenim cum Byzantii Eutychem improbassent, eum Ephesi suscepserunt, cum Diocesoro Flavianum rejicientes. Et iudicem rursum Chalcedone Flavianum suscepserunt, Diocesorum autem improbarunt. Respondemus multos sepe justis de causis, ut ipsi priuant, mutare sententiam. Ac licet deceam, aut viginti, aut plures etiam ex sexecentis triginta consilium mutaverint, ut vos asseritis, non tamen idecirco sexcentorum triginta virorum concilium est rejiciens tum et propter paucos tot hominum suffragia repudianda, quandoquidem et Ephesi una cum Diocesoro consecerent, nec tamen propter illos concilium Ephesi celebratum cui Diocesorus praeerat rejicitis. Dicunt præterea, Si Diocesorus, ut testatur Anatolius patriarcha Constantinopolitanus, non propter fidem depositus est, cur eum non recipitis? Respondemus, cum propter fidem vere non fuisse depositum. Idecirco enim in concilio non affuit, ne contra ipsum quaestio haberetur. Quod si rediisset et quaestio habita esset, ipse ut haereticus condemnatus fuisseisset, etenim erat: sed quoniam tertio vocatus non affuit, et eam condemnationis ipsius causam pronuntiarunt, ideo non propter fidem fuisse condemnatum dixit Anatolius. Ad hæc dicunt, haereticos ab eo concilio fuisse susceptos, nempe Theodoreum et Ibam. Respondemus hos non prius fuisse susceptos quam Nestorium detestandum et execrabilem pronuntiassent. Sed rursum objiciunt, cur a Theodoreto non postularint ut sua adversus Cyrilium scripta condemnaret? Respondemus eos non dehincesse hoc crimini vertere concilio, sed sancto Cyril'o, qui cum esset reconciliatus cum orientalibus et cum ipso Theodoreto, non postulavit ut quæ contra se scriperat condemnaret. Quamobrem quod sanctus Cyrilus non fecit, id a concilio non esse factum, ipsi concilio crimini vertendum non fuit. Quanquam quod ipse non fecit a concilio factum est, cum ab eo postulavit, ut Nestorium detestaretur. Quod si eos fuisse haereticos concesserimus, ne propter illos quidem concilium erit repudiandum. Nam et Nicænum concilium septem haereticos suscepit, quiet anteas fuerant, et postea permanserunt Ariani. Nec tamen ob id vocatur concilium centum et undecim, sed centum et decem et octo episcoporum appellatur. Siquidem et Juvenalis Hierosolymorum episcopus, et alii Idonei episcopi, qui in concilio Ephesino cum Diocesoro inventi sunt, etiam Chalcedonensi interfuerunt, nec tamen ob id concilium illud rejiciunt, sed vehementer probant et complectuntur.

Sed qui Chalcedonense concilium calumniantur, audiant quæ haereses decretis suis condemnavit et quæ dogmata sancivit.

A Λεοντίου Βυζαντίου· ολα βιαστημένη Σενῆρος, καὶ οἱ κατ' αὐτὸν Μετροφυσῖται κατὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνέδου.

Λέγουσιν, διτι οὐ γρὴ δέχεσθαι τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον, διότι οἱ ταῦται παλιμβολοὶ ἡσαν καὶ ἀλλοκοτοί· καὶ γάρ οἱ αὐτοὶ ἐν Βυζαντίῳ μὲν καθεῖλον τὸν Εὐτυχῆ, ἐν Ἐφέσῳ δὲ τούτον ἐδέξαντο μετὰ Διοσκόρου, τὸν Φλαβᾶνδην ἀποβαλόμενοι. Καὶ πάλιν οἱ αὐτοὶ ἐν Χαλκηδόνι μὲν ἐδέξαντο Φλαβᾶνδην, τὸν δὲ Διοσκόρον ἀπ-βάλοντο. Πρὸς τούτοις δὲ ἀντιλέπομεν, διτι πολλοὶ πολλάκις μεταβάλλονται διὰ τινας οἰκονομίας, εὐλόγους φαινομένας αὐτοῖς. Πλήρης εἰ καὶ πέντε τυχόν, ή δέκα, ή καὶ πλείους ἀπὸ τῶν ἑκατοντά παλιμβολοὶ γεγόνασιν, ὡς ὑμεῖς φατε, οὐ χρὴ διὰ τούτο τὴν τῶν ἑκατοντά B ἀνδρῶν σύνοδον ἀποβάλλεσθαι, καὶ διὰ τοὺς ὀλίγους ἀθετεῖν τὰς τοσούτων φήμους, διοποὺ γε οἱ αὐτοὶ καὶ ἐν Ἐφέσῳ συνέδρευσαν μετὰ Διοσκόρου, καὶ οὐ διὰ τούτους ἀποβάλλεσθε τὴν ἐν Ἐφέσῳ σύνοδον, ησά ξῆρχε Διοσκόρος. Πάλιν λέγουσιν, διτι Εἰ κατὰ τὴν φωνὴν Ἀνατολίου Κωνσταντινουπόλεως οὐ διὰ πίστιν καθηρέθη Διοσκόρος, τι μὴ δέχεσθαι αὐτόν; Καὶ λέγομεν, διτι ἐπ' ἀληθείας οὐ διὰ πίστιν καθηρέθη· διὰ τοῦτο γάρ οὐ συνῆλθεν ἐν τῇ συνόδῳ, ἵνα μὴ ζητηθῆ τὰ κατ' αὐτόν· εἰ δὲ ἀνῆλθε, καὶ ζητησις γέγονε, καὶ ὡς αἱρετικὸς καθηρέλτο. Καὶ γάρ ἡν. 'Επειδὴ δὲ κληθεὶς ἐκ τρίτου οὐ παρεγένετο, καὶ ταῦτην ἐποίησατο τὴν αἰτίαν τῆς καθαιρέσεως αὐτούς, τούτου ἔνεκα εἴπεν δ Ἀνατόλιος, διτι οὐ διὰ πίστιν καθηρέθη. Πάλιν λέγουσιν, διτι αἱρετικὸς C Ε δέξατο ἡ αὐτὴ σύνοδος. Φασὶ δὲ περὶ Θεοδωρῆτου καὶ Ἰβα. Μαζὶ λέγομεν, διτι οὐ πρότερον ἐδέξαντο αὐτοὺς, ἔως ἀνεθεμάτισαν Νεστόριον. Ἀλλὰ πάλιν ἀντιλέγουσιν, διτι Διατὶ μὴ ἀπῆτησαν Θεοδώρητον ἀναθεματίσαν καὶ τὰ οἰκεῖα συγγράμματα τὰ κατὰ Κυριλλού; Καὶ λέγομεν περὶ τούτου, διτι οὐκ εἶδει αὐτοὺς τῇ συνόδῳ τούτῳ ἐγκαλέσαι, ἀλλὰ τῷ ἀγίῳ Κυριλλῷ. Κοινωνῶν γάρ ποιήσας πρὸς τοὺς Ἀνατολικούς καὶ πρὸς αὐτὸν Θεοδώρητον, οὐκ ἀπῆτησεν αὐτὸν ἀναθεματίσαι τὰ οἰκεῖα συγγράμματα. 'Ο οὖν οὐκ ἐποίησεν δ ἄγιος Κύριλλος, ή σύνοδος μὴ ποιήσασα ἐγκαλεῖσθαι οὐκε νφείλε. Καίτοι δ οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖνος, ἐποίησεν αὐτὴν ἀπαίτησασα αὐτὸν ἀναθεματίσαι Νεστόριον. Εἰ δὲ καὶ θώμεν, διτι αἱρετικὸς ήσαν, οὐδὲ οὕτως ἡ σύνοδος διὰ τούτους ἀπόδητος. 'Ιδού γάρ καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐδέξατο ἐπειδὴ αἱρετικὸς πρὸ τούτου Ἀρειανὸς, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιμείναντας τῇ αἱρέσει, καὶ οὐ διὰ τοῦτο λέγεται ἡ σύνοδος τῶν τια', ἀλλὰ τῶν τιη'. διοποὺ γε καὶ Υουθενάτιος δ Ἱεροσολύμων, καὶ διλοὶ Ικανοὶ ἐπίσκοποι εἰς τὴν ἐν Ἐφέσῳ σύνοδον εὑρεθέντες μετὰ Διοσκόρου εὑρέθησαν ἐν Χαλκηδόνι, καὶ οὐ διὰ τοῦτο ἀποβάλλονται ἐκεῖνοι τὴν σύνοδον ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ λιαν ἀσπάζονται.

Γνώτωσαν οἱ τὴν ἐν Χαλκηδόνι διεβάλλοντες σύνοδον διτι αἱρέσεις ἀπώσατο, καὶ τὰ δογματισθέντα αὐτῇ τῇ ἐν Χαλκηδόνι συνόδῳ.

«Ἐνα καὶ τὸν αὐτὸν δ., οἰογεῖν Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Τῆσοῦν Χριστὸν συμφώνως ἀπαντεῖς ἐκδιδάσκομεν.» Καὶ τούτοις τὸν Σαμοσατέα Παῦλον καὶ Νεστόριον τοὺς ἀνθρωπολάτρας ἐπιστομίζει τοὺς εἰς εἰς υἱῶν δυάδα τολμῶντας αὐτὸν διαιρεῖν, καὶ ἀλλον μὲν λέγοντας; Υἱὸν φύσει τὸν Λόγον, διλλον δὲ πάλιν Υἱὸν χάριτι τὸν Χριστὸν Τῆσοῦν ἐνώπιον καὶ συναφέιται τῇ πρὸς τὴν κατὰ φύσιν Υἱὸν τὴν υἱότητα κεκτημένον, καὶ δύο διμολογοῦντας ἐξ αὐτὸν Υἱὸν διασπορον μὲν πρὸ τῆς καταδίσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως, δισπορομένον δὲ τὸν αὐτὸν μετὰ τὴν δι' ἡμᾶς κατάσπειν τε καὶ ἐνανθρώπησιν.

«Τέλειον ἐν θεότητι, καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι.» Τέλειον ἐν θεότητι εἰποῦσα, τὴν Ἀρετανῶν ἀπειθεῖται βλασφημίαν. Οὗτοι γάρ Θεὸν μὲν εἰναι λέγουσι τὸν Χριστὸν, ἀτελὴ δὲ καὶ ἐλάττονα τοῦ Πατρὸς Θεὸν αὐτὸν δογματίζουσιν. Ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι, οὐ μόνον τὴν Ἀρετανῶν, ἀλλὰ καὶ Ἀπολλιναριαστῶν διελέγχει ἀνοίαν. Οὐ μὲν γάρ Ἀρετας ἄψυχον παντελῶς σάρκα ἀνείληφέναι τὸν Λόγον ληρισδεῖ· ὃ δὲ Ἀπολλινάριος ἔμψυχον μὲν, ἀνουν δὲ, ὡς ἀμφοτέρους ἀτελὴ τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Κυρίου δογματίζειν & μαθῶ.

«Θεὸν ἀληθῶς, καὶ ἀνθρωπὸν ἀληθῶς τὸν αὐτὸν» Ταῦτα διὰ Μάνεντα, διὸ Θεὸν φιλὸν αὐτὸν διμολογεῖ, καὶ οὐκ ἀνθρωπὸν· καὶ διὰ Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, καὶ Ἀρτεμᾶν, οἰτινες ἀρνοῦνται αὐτοῦ τὴν θεότητα φιλὸν ἀνθρωπὸν αὐτὸν διμολογοῦντες ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος. Ἐκ τούτου καὶ Ἀπολλιναρίῳ πολεμεῖ τῷ λέγοντι μὴ ἑσχηκέναι νοεράν ψυχὴν τὸν Κύριον ἡμῶν Ιησοῦν Χριστὸν, ἀλλὰ ζωτικὴν μόνον· καὶ διὰ Μάνεντα καὶ Οὐαλεντίνον τοὺς ἀρνούμενους τὴν σάρκωσιν.

«Ομοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, » δι' Εὐνόμιον καὶ Ἀρετον τοὺς τὸν μονογενῆ Λόγον τοῦ Πατρὸς κτίσμα καὶ δοῦλον ἀσεβῶς καταγγέλλοντας.

«Ομοούσιον τὸν αὐτὸν ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, » διὰ Μαρκίνων, καὶ Μάνεντα, καὶ Οὐαλεντίνον, καὶ Εὐτυχῆ, τοὺς δοκτῆσει καὶ φαντασίᾳ φιλῇ λέγοντας αὐτὸν ἀνθρωπὸν δρθῆναι, οὐ μὴν ἀληθείᾳ, καὶ κατὰ φύσιν ἀνθρωπίνην διμολογοῦντας ἀνθρωπὸν αὐτὸν γεγονέναι.

«Πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα. » Διὰ Σίμωνα, καὶ Εὐνόμιον, καὶ Ἀρετον, τοὺς ἀρνούμενους αὐτοῦ τὴν ἐκ Πατρὸς πρὸ αἰώνων γέννησιν.

«Επ' ἑσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ Θεοτόκου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα.» Διὰ Φωτεινὸν, καὶ Θεόδωρον, καὶ Διδώρον, καὶ Νεστόριον, τοὺς λέγοντας αὐτὸν ἀνθρωπὸν ἐξ ἀρετῆς κατὰ προκοπήν θεωποιήθεντα, καὶ οὐχὶ Θεὸν ἢ θεοῦ δυτα, καὶ διὰ φιλανθρωπίαν ἀτρέπτεως ἀνθρωπὸν γεγενηθένον.

« Unum et eundem confiteri Dominum nostrum Iesum Christum uno omnes consensu docemus. » Quibus verbis Paulo Samosatensi et Nestorio Christum ut hominem purum colentibus eumque geminos in Filios dividentibus, aliumque natura Filium Verbum, et alium rursus gratia Filium Christum Iesum, qui propter Filii naturalis conjunctionem et copulationem adoptatus sit Filius, asserentibus, nec unum et eundem Filium consentientibus, qui cum aequali descendenter et homo fuerit, carnis expers es et, idem posteaquam descendit et homo factus est, carnem habuit, os obstruitur.

« Perfectum eundem in divinitate, et eundem in humanitate perfectum. » Dicens in divinitate B perfectum, excludit execrabilis maledictum Arianorum, qui Christum Deum esse, sed imperfectum et Deo Patre minorem tradunt. Dicens autem eundem in humanitate perfectum, non solum Arianorum, sed etiam Apollinaristarum stultitiam coarguit. Nam Arius quidem Verbum assumpsisse carnem prorsus animas expertem dicit, Apollinarius vero animaliam quidem, sed mente carentem induisse contendit. Ambo igitur damnantur, ut qui stulte Domini humanitatem imperfectam tradiderint.

« Eundem vere Deum, et vere hominem. » Hac propter Manetem dicta sunt, qui Deum purum, et non hominem esse Christum constitutus. Et propter Paulum Samosatensem, et Artemam qui negant ipsius divinitatem, et purum aiunt esse hominem, ex anima ratione praedita et corpore constantem. Apollinarium item impugnant, qui animali mente praeditam habuisse negat Dominum nostrum Iesum Christum, sed carnem animalium partipem habuisse concedit. Et contra Manetem et Valentiniūm, qui carnis negant assumptionem.

« Consubstantiale Patri secundum divinitatem. » Propter Eunomium et Arium, qui unigenitum Patris Verbum creatum et servum esse pronuntiant.

« Eundem nobis consubstantiale secundum humanitatem. » Propter Marcionem, et Manetem, et Valentiniūm, et Euthymem, qui ipsum specie et opinione tantum nuda visum esse hominem diciunt, non autem veritate et humana natura ipsum factum esse hominem constitutur.

« Ante saecula quidem ex Patre genitum secundum divinitatem. » Propter Simonem, et Eunomium, et Arium, qui ortum ipsius ex Patre negant ante saecula.

« In extremis autem diebus eundem propter nos et propter nostram salutem natum ex Maria Virgine et Dei Genitricē secundum humanitatem. » Propter Photinum, et Theodorum, et Diodorum, et Nestorium, qui dicunt ipsum hominem, sed virtute et progressu esse Deum factum, non autem esse Deum ex Deo, et propter suam erga homines charitatem factum esse hominem.

«Quod duabus in naturis sine confusione, sine mutatione, sine divisione cognoscitur, nullo modo naturarum differentia sublata propter carnem assumptam, sed utriusque naturae servata proprietate, et in unam personam atque unam hypostasim concurrente. » Propter Asterium et Apollinarium et Euthchein, qui naturas differentes, nempe Verbi et carnis ipsius a sua proprietate recessisse, et unam factas esse naturam dicunt. Ex quorum opinione sequit ut in Christo nec servetur quod patibile est, propter impatibilem ejus divinitatem, nec quod est impatibile, propter patibilem ipsius humanitatem.

TITULUS XVII.

Adversus Aphthartodocitas, qui duces habuerunt Julianum Halicarnasseum et Gainum Alexandrinum, ex scholiis Leontii Byzantini.

Qui Juliano Gaianoque auctoribus Aphthartodocitatibus appellati sunt, cum aliis in opinionibus cum Severi discipulis convenient, hoc tantum ab illis dissentiant, quod cum Severiani differentiam in Christo constituant post conjunctionem, Julianistae et Gaianistae non solum duarum in Christo naturarum differentiam negant, verum etiam Domini corpus jam inde ab ipsa formatione incorruptibile fuisse opinantur, ex quo sunt cognomen consecuti. Ae Dominum quidem molestias et cruciatus pertulisse dicunt, ut famem, et sitim, et lassitudinem, et reliqua, non tam eodem modo quo nos modo ea pertulisse. Nos enim, inquit, naturali necessitate perserimus, Christus autem sponte cuncta sustinuit. Non enim naturae legibus erat obnoxius. Respondemus ne nos quidem dicere Christum invitum molestias et cruciatus pertulisse, sed sponte et voluntate naturae legibus inservisse, quemadmodum et nos. Nam beatus quidem Athanasius exponens illud: *Nunc autem anima mea turbata est*: « Nunc, inquit, id est quando voluit. Non enim quod non esset tanquam esset dixit, quasi opinione et specie, non autem re ipsa et vere fuerent, quae dicebantur. Natura enim et veritate omnia facta sunt. » Theologus item Gregorius: « Quoniam, inquit, naturae tempus tribuit quando voluit, ut quae propria sunt appeteret. » Sed admirandus Cyrillus: « ipsum carni dicit concessisse, ut per naturae leges pertransiret. » Et alibi: « Permituit, inquit corpori et humanitati, ut patiatur, quae naturae convenient, quo vere se carnem gestasse, et hominem factum esse demonstrat, ut Scripturæ testantur. » Quamobrem si ex divinorum Patrum sententiâ eodem modo quo nos passum dicimus, licet sponte et quando voluit, quomodo possumus corpus, quod passum est dicere fuisse incorruptibile, et non potius corruptibile, quemadmodum et nostra sunt? At illi rursum: *Sicut, inquit, post resurrectionem incorruptibile dicitur corpus Christi, et tamen ejusdem essentia qua nos sumus, sic et nos ante resurrectionem ipsum incorruptibile et tamen ejusdem nobiscum*

«'Εν δύο φύσεσιν δισυγχέτως, διτρίπτως, διδιπτήτως γνωριζόμενον, ούδαμον τῆς τῶν φύσεων διφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἐνωσιν, σωκομένης καὶ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκάτερας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον, καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης: Δι' Ἀστέριον, καὶ Ἀπολλινάριον, καὶ Εὐτυχῆ, οἱ τές διαφόρους φύσεις, τοῦ Λόγου λέγω καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, μίαν φύσιν ἀποτελεκέναι φασιν, ἐκστάσης δηλονότι: τῆς ἑαυτῶν ἰδιότητος, ὡς κατὰ τὸν ἐκεῖνον λόγον μηκέτι δύνασθαι σώζεσθαι τοῦ Χριστοῦ μήτε παθήτων διὰ τὸ ἀπαθὲς κύτου τῆς θεότητος, μήτε πάθετές διὰ τὸ παθητὸν αὐτοῦ πάλιν τῆς ἀνθρωπότητος. »

ΤΙΤΛΟΣ ΙΖ'.

Katà Ἀφθαρτοδοκιτῶν τῶν ἀπὸ Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἀλικαρνασσέως, καὶ Γαϊαροῦ τοῦ Ἀλεξανδρέως, ἐκ τῶν σχολῶν Λεοντίου Βυζαντίου.

Οἱ ἀπὸ Ἰουλιανοῦ καὶ Γαϊανοῦ Ἀφθαρτοδοκίται λεγόμενοι ἐν μὲν τοῖς δίλοις δόγμασι συμφέρονται τοῖς Σευκροῦ, ἐν τούτῳ δὲ μόνον διαφέρονται πρὸς αὐτοὺς, ἐν τῷ λέγειν ἐκείνους μὲν διαφορὰν μετὰ τὴν ἐνωσιν ἐπὶ Χριστοῦ, τοὺς δὲ Ἰουλιανιστὰς καὶ Γαϊανίτας μὴ μόνον ἀρνεῖσθαι τὴν διαφορὰν τῶν δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεων, ἀλλὰ καὶ ἀφθαρτὸν δογματίζειν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐξ αὐτῆς διαπλάσεις. Καὶ τὰ μὲν πάθη λέγουσιν ὑπομείναι τὸν Κύριον, πεντάν φημι, καὶ δίκιαν, καὶ κόρπον, καὶ τὰ ἔξτη, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἡμῖν ταῦτα πεπονθέναι. Ἡμές μὲν γάρ, φασιν, ἐξ ἀνάγκης φυσικῆς ταῦτα πάσχομεν, δὲ Χριστὸς ἐκουσίως πάντα ὑπέμεινεν. Οὐ γάρ C ἐδούλευε τοῖς νόμοις τῆς φύσεως. Πρὸς οὓς φαμι, ὅτι Οὐδὲ αὐτοὶ λέγομεν ἀκούσια τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι ἐκουσίως ἐδούλευε τοῖς νόμοις τῆς φύσεως ἐπίσης ἡμῖν. Οὐ μὲν γάρ μακάριος ἀθανάσιος ἐρμηνεύων τὸ, Νῦν η̄ φυσιῇ μου τετράκται, φησιν, ὅτι « τὸ νῦν τοῦτο ἐστιν, ὅτε ἡθέλησον » οὐ γάρ τὸ μὴ διὰ τὸν ἀνθρακαῖον, ὃς δοκεῖ γενομένων τῶν λεγομένων. φύσει γάρ καὶ ἀληθεῖα τὰ πάντα ἐγίνετο. Οὐ δὲ Θεολόγος πάλιν Γρηγόριος, ὅτι ἐδίου τῇ φύσει καιρὸν, ὅτε ἐδούλετο, ἐνεργεῖν τὰ ἴδια. Κύριλλος δὲ δὲ θαυμάσιος εἰρηκεν ἀφίειν αὐτὸν τῇ σαρκὶ διὰ τῶν τῆς φύσεως λέναι νόμων. Καὶ αὐθὶς ἐτέρωθι ἐλεγεν, ὡς ἐπιτρέπει τῷ σώματι καὶ τῇ ἀνθρωπότητι τὰ τῇ φύσει προσόντα πάθη εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν φορήσαι σάρκα, καὶ ἀνθρωπὸν γενέσθαι κατὰ τὰς Γραφάς. Εἰ τολγεν κατὰ τὸν σκοπὸν τῶν θεοφόρων Πατέρων τὸν αὐτὸν ἡμῖν τρόπον ἐπασχεν, εἰ καὶ ἐκουσίως, καὶ ὅτε ἥθελε. πῶς δυνάμεθα τὸ πάσχον σῶμα ἀφθαρτὸν εἰπεῖν, καὶ μὴ φύλαρτὸν τῇ φύσει, ὥστε καὶ οὐ ἡμέτερον; Ἀνταποχρίνονται δὲ πάλιν, ὅτι « Οὐ τρόπον μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀφθαρτὸν λέγοντες τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ διμοούσιον αὐτὸν λέγετε εἶναι ἡμῖν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἀφθαρτὸν λέγοντες, διμοούσιον αὐτὸν διμολογοῦμεν εἶναι. Ἡμές δὲ λέγομεν, ὅτι Εἰ καὶ ἀφθαρτὸν διμολογοῦμεν αὐτὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὐ τῇ φύσει λέγομεν αὐτὸν ἀφθαρτὸν, τῇ γάρτι δέ. Εἰ δὲ εἰποιεν, δι-

καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἀφθαρτούς χάριτι, λέγομεν διότι οὐ συγχωρεῖ τοῦτο τὰ περὶ Χριστοῦ λεγόμενα. Πρὸ μὲν γάρ τῆς ἀναστάσεως καὶ πεινῆσαι λέγεται, καὶ διψῆσαι, καὶ τἄλλα παθεῖν· καὶ πῶς ἀν εἰη τὸ ταῦτα πεπονθός ἀφθαρτον; μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν οὐδὲν τούτων ἐπαθεῖν· ὡς δῆλον, διότι πρὸ μὲν τῆς ἀναστάσεως φθαρτὸν ἦν τὸ σῶμα, μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν ἀφθαρτον. Εἰ γάρ καὶ λέγεται φαγεῖν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τοῦτο δι' οἰκονομίαν ἐποίησεν, οὐχ ὡς τῷ δινει πεινῶν, ἀλλ' ἵνα δειξῃ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, διότι αὐτὸς ἔστιν ὁ ἀναστάτης ἐκ νεκρῶν, διὸ τρόπον καὶ τοὺς τύπους τῶν ἥλων λέγεται ἐπιδεῖξαι αἰτοῖς. Καίτοι ἡμεῖς οὐδὲν τῶν πρὸ τῆς ἀναστάσεως πεινῶν ἀνιστάμεθα ἔχοντες. Ἀπαρχῇ δὲ τῆς ἑκ νεκρῶν ἡμῶν ἀναστάσεως ὁ Χριστός· καὶ δῆμος; αὐτὸς εὑρέθη ἔχων, ὡς; δῆλον, διότι δι' οἰκονομίαν τοῦτο γέγονε. Ἀμέλεις οὐδὲ λέγει τῇ Γραφῇ, διότι ἐπείνησεν, ἀλλ' διότι ἔφαγε. Δέον δὲ ἐπιστῆσαι, διότι παραφέρουσι χρήσεις τινάς ἀπὸ τῶν Πατέρων ἀφθαρτον τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ λεγούσας, ὡς περ καὶ τὸν μακάριον Κύριον εἰπόντες, διότι οὐχ ὑπεδέξατο φθορὰν ἡ τοῦ Λόγου σάρκη. Όταν δὲ τὰς τοιαύτας παράγωσι χρήσεις, διαιρετέον τὰ σημαινόμενα τῆς φθορᾶς, καὶ ἐφαρμοστέον τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ τὰ πρέποντα τῶν σημαινομένων.

Τοῦ Δαμασκηνοῦ κατὰ τῶν αὐτῶν. Κεφ. Ι.β.

Τὸ τῆς φθορᾶς δνομα δνο σημαίνει. Σημαίνει γάρ τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα πάθη, πειναν, δίψαν, κόπον, τὴν τῶν ἥλων δάτρησιν, θάνατον, ἤτοι χωρισμὸν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, καὶ τὰ τοιαῦτα. Κατὰ τοῦτο τὸ σημαινόμενον φθαρτὸν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα φαμεν. Πάντα γάρ ταῦτα ἔκουσιντος ἀνέλαβε. Σημαίνει δὲ ἡ φθορὰ καὶ τὴν τελείαν τοῦ σώματος εἰς τὰ ἔξ ὄντα συνετείθη στοιχεῖα διάλυσιν καὶ ἀφανισμόν, ἥτις ὑπὸ πολλῶν διαφθορὰ δνομάζεται. Ταύτης πελαραν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα οὐκ ἔσχεν, ὡς φησιν δ προφῆτης Δαεδ. "Οτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, εὐδὲ δῶσεις τὸν δσιόν σου ιδεῖν διαφθοράν. Ἀφθαρτον μὲν οὖν κατὰ τὸν παράφρωνα ἰουλιανὸν καὶ Γαλανὸν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ λέγειν κατὰ τὸ πρώτον τῆς φθορᾶς σημαινόμενον πρὸ τῆς ἀναστάσεως, ἀσεβές. Εἰ γάρ ἀφθαρτον, οὐχ δμούσιον ἔμενεν. Ἀλλὰ καὶ δοκήσει, καὶ οὐκ ἀληθείᾳ γέγονέναι φησι τὸ Εὐαγγέλιον τὴν πείναν, τὴν διέκαν, τοὺς ἥλους, τῆς πλευρᾶς τὴν νύξιν, καὶ τὸν θάνατον. Εἰ δὲ δοκήσει γέγονε, φενακισμὸς καὶ σκηνὴ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον, καὶ δοκῆσει, καὶ οὐκ ἀληθείᾳ γέγονεν ἀνθρωπος· καὶ δοκῆσει, καὶ οὐκ ἀληθείᾳ σετώτιμεθα. Ἀλλ' ἔπαγε. Οἱ ταῦτα λέγοντες τῇ σωτηρίᾳ ἀμορείτωσαν. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον τῆς φθορᾶς σημαινόμενον, ἀφθαρτὸν ἔτοις ἀδιάφθορον δμολογῶμεν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, καθὼς ἦταν οἱ θεοφόροι Πατέρες παραδεδώκασι. Μετὰ μέντοι τὴν ἑκ νεκρῶν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν καὶ κατὰ τὸ πρώτον σημαινόμενον ἀφθαρτον τὸ τοῦ Κυρίου

¹ Psal. xv, 40.

A essentia. Respondemus, quoniamvis post resurrectionem ipsum incorruptibile fateamur, non tamen incorruptibile natura diciuntur, sed gratia. Quod si dixerint: Est etiam ante resurrectionem gratia incorruptibile, respondebimus id non concedi propter illa quae dicuntur de Christo. Nam ante resurrectionem dicitur esurisse, et sitiisse, et alia pertulisse, quae cum pertulerit, quomodo, dici queat incorruptibile? Post resurrectionem autem nihil tale pertulit. Ex quo facile constat, ipsum ante resurrectionem fuisse corruptibile, post resurrectionem autem incorruptibile. Nam et si post resurrectionem etiam dicitur comedisse, id fecit non propterea quod esuriret, sed ex consilio ut discipulis suis ostenderet se ex mortuis surrexisse, quemadmodum et clavorum vestigia ipsis dicitur demonstrasse. Nos vero, nihil eorum quae ante resurrectionem passi erimus habentes, resurgentemus. At primitus nostra resurrectionis a mortuis Christus, et tamen ipse habuit. Eo nimis consilio quod dicimus id factum est. Nec Scriptura dicit eum esuriisse, sed comedisse. Sciendum est autem eos quendam Patrum afferre testimonia, quae Christi corpus dicunt incorruptibile, ut beatus etiam Cyrilli, qui dixit Christi carnem non suscepisse corruptionem. Cum igitur ea protulerint testimonia, significaciones corruptionis sunt distinguenda, et quae Christi corpori convenientia accommodanda.

Damasceni contra eosdem, cap. 92.

C Corruptionis nomen duplēcēm habet significatiōnēm. Significat enim humanas affectiones, famam, sitim, laborem, clavorum ictus, mortem seu animas a corpore sejunctionem, et alia ejusdem generis. Qua quidem significatiōne corpus Domini dicimus corruptibile. Hac enim omnia sponte suscepit. Significat etiam corruptio perfectam corporis in elementis, ex quibus compositum est, dissolutionem et interitum. Haec Domini corpus non est experitum, ut ait propheta David: Quoniam non relinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem¹. Priore significatiōne dicere Christi corpus ante resurrectionem incorruptibile, ut stulti homines Julianus Gaiannusque sentiunt, impium est. Nam si est incorruptibile, non est ejusdem essentia qua nos sumus, et opinione, non veritate facta sunt, quae narrat Evangelium, neimpe famēs, sitis, clavi, lateris vulnus, et viors. Quae si opinione facta sunt, fictio et simulatio est humanæ salutis mysterium, et opinione, non veritate factus est homo, et opinione, non veritate servati sumus. Sed abeant, qui haec dicunt, et salute spolientur. Altera vero corruptionis significatiōne Domini corpus incorruptibile et ab interitu liberum consistens, quemadmodum divini nobis Patres tradiderunt. Quanquam post resurrectionem priori etiam significatiōne Domini corpus incorruptibile dicimus. Dominus enim per corpus propriū nostro etiam corpori resurrectionem, et

post hæc incorruptionem largitus est. Ipse resur- A rectionis, et incorruptionis, et imparibilitatis pri- mitive nobis factus est. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem¹ ut diuus ait Apo- stolus.

Alterius contra eosdem.

Corruptio ab animæ morte, sive a peccato, pro- ficiens est animæ pernicies. Corruptio vero a corporis morte, sive a putredine proveniens, est pernicies corporis. Quæ quidem interitus magis etiam proprie dicitur. Corruptio significat etiam corporeas, seu naturales, et criminis expertes affectiones, ut fainem, sitim, laborem, metum, clavorum vulnera, et mortem, et alia multa, quæ antecedunt. Quantum ad primam et secundam pertinet corruptionem, Domini corpus dicimus incorruptibile. Neque enim percatum alius est, neque corruptum est post animæ sejunctionem. Nam, Non dabis, inquit, sanctum tuum videre corruptionem². Quantum autem ad tertiam pertinet, et corpus Domini fuit corruptibile; omnibus enim naturalibus affectionibus erat obnoxium. Sed post resurrectionem ab hoc etiam genere corruptionis liberum existit.

TITULUS XVIII.

Adversus Theopaschitas, qui Filii et Dei divinitatem patibilem trairerunt. Quamvis autem hæc hæresis postea riguerit, auctæ tamen fuerunt etiam C quidam, qui improba illius semina sparserint. Sancti Cyrilli ex oratione ad Alexandrinos ha- biuita.

Peperit nobis Virgo Emmanuel ejusdem es- sentiae cum Patre, quantum pertinet ad divinitatem, ejusdem nobiscum essentiae quantum ad humani- tatem. Licet enim proprii corporis affectiones sibi proprias fecerit Deus Verbum, et in se transtulerit, ipse in terminis imparibilitatis permansit. Quod si ipsum audieris dicentem: Dedi dorsum meum ad flagella, et genas meas ad alapæ, et sa- ciem meam non averti a fæditate spitorum³, nihil enim in propria natura passum esse putaveris, sed potius corporis sui verbera sibi attribuisse. Cujus enim proprium est corpus, ei merito quæ corpo- ris sunt omnia preter peccatum ascribi possunt. Quoniam igitur Verbum assumpta humanitate divi- nitus mansit imparibile, quamvis quæ carnis sunt sibi propria faciens necessario p̄li dicatur secun- dum carnem, longe tamen absunt, ut patetur, quatenus est Deus. Non cogitant igitur illi tan- quam Deo conservatum esse, ut non patetur, tributum tamen ipsi esse, ut patetur pro nobis carne, quatenus Deus natura existens factus est caro, seu perfectus homo. Quis enim Patrem coe- lestem alloquitur illis verbis: Sacrificium et obla- tionem noluisti, corpus autem perfecisti mihi;

σῶμα φαμεν. Καὶ τῷ ἡμετέρῳ γὰρ σώματι τὴν εἰ- ἀνάστασιν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀφθαρτὸν δόκιμον διὰ τοῦ ἕδου ἐδωρήσατο σώματος, αὐτὸς ἀπαρῇ τῆς τε ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀφθαρσίας, καὶ τῆς ἀπαθείας ἡμῖν γενόμενος. Δεῖ γάρ τὸ φθαρτὸν τούτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, φησὶν δὲ θεός Ἀλεξανδρία.

'Ἐτερου κατὰ τῶν αἰτῶν.

Φθορὰ μὲν ἡ ἀπὸ τοῦ ψυχικοῦ θανάτου λύμη τῆς ψυχῆς, ἥγουν ἡ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας· φθορὰ δὲ καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ θανάτου λύμη τοῦ σώματος, ἥγουν ἡ ἀπὸ τῆς στηπέδνος, ἥτις καὶ διαφθορὰ κυ- ριωτερὸν ὀνομάζεται. Φθορὰ δὲ καὶ τὰ σωματικὰ πάθη, ἣτοι τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάλητα, οἷον πείνα, δίψα, κόπος, δειλία, διάτρησις ἥλων, θάνατος, καὶ πρὸ τούτου πολλὰ τοιαῦτα. Κατὰ μὲν οὖν τὴν πρώ- την καὶ δευτέραν φθορὰν ἀφθαρτὸν ἦν τὸ πρόσλημμα· οὔτε γὰρ ἀμαρτίαν ἐποίησεν, οὔτε διεφθάρη τὸ σῶμα μετὰ τὴν διάζευξιν τῆς ψυχῆς. Οὐ γάρ δώ- σεις, φησι, τὸ δσιόρ του ιδεῖν διαφθοράν. Κατὰ δὲ τὸ τρίτον σημανόμενον φθαρτὸν ἦν καὶ τούτο. Πᾶσι γάρ τοις φυσικοῖς ὑπέκειτο πάθεσι. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν ἀφθαρτὸν ἐγένετο καὶ κατὰ τοῦτο τὸ σημανόμενον.

ΤΙΤΛΟΣ ΗΛ.

Katὰ Θεοπασχιτῶν, οἱ παθητὴν ἰδογμάτιον τὴν τοῦ Υἱοῦ καὶ Θεοῦ θεότητα. Εἰ γάρ ὑπερο- ήκμυσσεν ἡ αἵρεσις αὐτῆς, ἀλλ' ἡσταρ καὶ αρ- τερότιτες τὰ πονηρὰ σπέρματα κυταβάλλεταις. Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου ἐκ τῆς ψρύς Ἀλε- ξανδρεῖς ὅμιλοις.

"Ἔτεκεν ἡμῖν ἡ Παρθένος τὸν Ἐμμανουὴλ κατὰ μὲν τὴν θεότητα ὁμούσιον τῷ Πατρὶ, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα ἡμῖν ὁμούσιον· κατὰ τὴν θεότητα ἀπαθή, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα παθητόν. Εἰ γάρ καὶ οἰκειούται τοῦ οἰκείου σώματος τὸ πάθη δὲ θεός Λό- γος, καὶ εἰς ἐαυτὸν ἀναφέρει, ἀλλά γε αὐτὸς με- μένηκεν ἐν τοῖς τῆς ἀπαθείας ὅροις· καὶ ἀκούστη αὐτοῦ λέγοντος, "Ἐδωκα τὸν ρώτον μου εἰς μαρτυρίας, τὰς δὲ σταθμαὶς μεν εἰς φαπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπό μου οὐκ ἀπέστρεψά ἀπὸ αἰσχύνης ἀμπτυνυμάτων, μηδὲν αὐτὸν πεπονθέναι εἰς τὸν οἰ- κεῖαν φύσιν ὑπολάβῃς, οἰκεῖώτασθαι δὲ μᾶλλον τοῦ Ιδίου σώματος τὰς γάστριγας. Οὐ γάρ ιδίων ἔστι τὸ σῶμα, τούτῳ δὲ εἰκότως προστρίψοιτο καὶ τὰ αὐ- τοῦ πάντα δίχα μόνης ἀμαρτίας. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ ἐνανθρωπήσες ἦν δὲ Λόγος, μεμένηκε μὲν οὐκέτι ἀπαθής, οἰκειούμενος δὲ ἀναγκαῖως τὰ τῆς ἐκτού σερπής, παθεῖν λέγεται κατὰ σάρκα, κατοι τοῦ πα- θεῖν ἀπείρατος ὅν, καθὼν νοεῖται θεός. Οὐκ ἐνικού- σιν οὖν, ἔτι τετέρηται μὲν τὸ ἀπαθές αὐτῷ, καθὼν θεός ἔστι, προσγράψεσθαι δὲ καὶ τὸ παθεῖν ὑπὲρ τοῦ μῶν κατὰ σάρκα, καθὼν θεός ὁν φύσει γέγονε σάρκη, ήσοι τέλειος ἀνθρωπός. Τι; γάρ ἦν δὲ λέγοντος ποὺς τὸν οὐρανοῖς θατέρα καὶ θεόν, θυσίαν καὶ προσφο-

¹ Cor. xv, 55. ² Act. ii, 27. ³ Isa. i, 6.

ρὸν οὐκ ἡθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι· ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἀμαρτίας οὐκ ἔξιτησας; Τότε εἶπο, Ἰδού ήκω τοῦ ποιῆσαι, οὐ Θεός, τὸ θάλημά σου; Οὐ γὰρ ἔξω σώματος ὡς Θεὸς ἔντειρον πῶμα κατηρτίσθαι φησίν, ἵνα τοῦτο ὑπὲρ ἡμῶν προσενέγκῃς; τῷ ίδιῳ μάλωπι πάντας ἡμᾶς θεραπεύσῃ κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς περὶ τοῦ ἀποκομπαίου πρὸς Ἀλάκιον ἐπιστολῆς.

Τοῦτο προεδροῦσθαι καὶ ἐν τῷ νόμῳ. Γέγραπται γὰρ ἐν τῷ Λευΐτικῷ· καὶ λίγισται τοὺς δύο χιμάρους, καὶ στήσει αὐτοὺς ἔρατι τοῦ Κυρίου παρὰ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου· καὶ ἐπιθήσει Ἀαρὼν ἐπὶ τοὺς δύο χιμάρους κλίρους, ἕτα τῷ Κυρίῳ, καὶ κλίρουρ ἔτη τῷ ἀποκομπαίῳ. Καὶ προσστίσει περὶ ἀμαρτίας. Καὶ τὸν χιμάρον, ἐπ' ὅτι ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτὸν ὁ κλήρος τοῦ ἀποκομπαίου, στήσει αὐτὸν ἔτη τοῦ ζῶντος ἔρατι τοῦ Κυρίου, καὶ εἰσοστεῖ τοῦ ἀλμάτος ἐπ' αὐτοῦ, ὥστε ἀποστεῖται αὐτὸν εἰς τὴν ἀποκομπήν, ἀφήσει αὐτὸν εἰς τὴν ἔρημον. Καὶ σφίσει τὸν χιμάρον τὸν περὶ ἀμαρτίας τὸν περὶ τοῦ λιοῦ ἔρατι τοῦ Κυρίου, καὶ εἰσοστεῖ τοῦ ἀλμάτος ὑπὸ τοῦ ἀστέρερ τοῦ καταπετάσματος, καὶ ποιήσει τὸ αἷμα αὐτοῦ ὅτι τρόπον ἐκοίησε τὸ αἷμα τοῦ μέσχου, καὶ φαρεῖ τὸ αἷμα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον κατὰ πρόσωπον τοῦ Ιλαστηρίου. Καὶ μεθ' ἔτερη, Καὶ προσάξει τὸν χιμάρον τὸν ζῶντα, καὶ ἐπιθήσει Ἀαρὼν τὴν χειρὰ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χιμάρου τοῦ ζῶντος. Φέρε τοινυν περιελόντες τοῦ νόμου τὸ σκίτασμα γυμνὴν ἐδωμεν τὴν ἀλήθειαν. Δύνι μὲν γάρ χιμάρους προσκομισθῆναι προστέταχε, καὶ δύο γράφεισθαι κλήρους ἐπ' αὐτοῖς, ὡς τὸν μὲν ἔνα τῶν χιμάρων ὄνυματον γένεται Κύριον, τὸν γέ μὴν ἔτερον ἀποκομπαίον. Οὐκοῦν δνομα τοι; χιμάροις Κύριος τε καὶ ἀποκομπαίος. Σημαντεῖται δὲ δι' ἀμφούς ὁ εἰς καὶ μόνος Υἱός, καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός· καὶ τίνα τρόπουν, ἐροῦμεν. Τράγος ὑπὲρ ἀμαρτίας ἐθύετο· οὗτος τύπος; ἢν τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν τυθέντος, κατὰ τὰς Γραφάς· ταύτης ἔνεκα τῆς αἵτιας καὶ ἀμαρτίεν ὡνομάσθαι τούτον φαμεν. Γράψει γοῦν ὁ τάνασφος Παύλος, ἵτι Τοῦ μὴ γνότα ἀμαρτιῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτιῶν ἐποίησεν, οὐ Θεός καὶ Πατήρ δηλονότι. Καὶ οὖν φαμεν ἀμαρτωλὸν τενέσθαι Χριστὸν, μηδ γένοιτο, ἀλλ' ὅντα δίκαιον, μᾶλλον δὲ αὐτόχρημα δικαιούντην, σφάγιον ἐποίησεν οὐ Πατήρ ὑπὲρ τῶν τοῦ κόσμου πλημμελημάτων· καὶ ἐν τοῖς ἀνθροίσι ἐλογίζεται, ψήφον ὑπομείνα, τὴν τοῖς ἀνθροίσι πρεπεδεστάτην. Ἐπεκρέματο γὰρ τοῖς ἐπὶ γῆς δὲ κλήρος τοῦ χρήναις παθεῖν τὸν θάνατον διὰ τε τὴν ἐν Ἀδὰμ παράδοσιν, καὶ τὴν ἐξ ἔκεινου μέχρις ἡμῶν τυραννήσασαν ἀμαρτιῶν. Ἄλλ' οὐ τὸ Θεόν Πατέρδες Δλγος, δὲ πωλός; εἰς ἡμερόδητα καὶ φιλανθρωπίαν, γέγονε σάρξ, τουτέστιν ἀνθρωπος σύμμορφος ἡμῖν τοῖς ὑπὲρ ἀμαρτιῶν, καὶ τὸν ἡμῶν ὑπέστη κλήρον. Ως γὰρ ἐπανάριστος γράψει: Παύλος, Χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ πατ-

A holocaustum et pro peccato non postulasti, tunc dixi: Ecce venio ut faciam, Deus, voluntatem tuam¹? Qui enim est corporis expers ut Deus, sibi corpus perficiens dicit, ut illud pro nobis offerens proprio labore nos omnes curaret, ut ait propheta².

Eiusdem ex epistola ad Acacium scripta de emissario.

Id præsignificatum est etiam in lege. In Levitico enim scriptum est: Et accipiet duos hircos, et constituet eos coram Domino iuxta ostium tabernaculi testimonii. Et imponet Aaron super duos hircos sortes, unam sortem Domino, et unam emissario. Et adducet Aaron hircum super quem supervenit sors Domini, et faciet pro peccato. Et hircum super quem supervenit sors emissarii, statuet viventem coram Domino, ut propitietur super eum, ut dimittat eum in emissionem, et dimittat eum in desertum. Et immolabit hircum, qui est pro peccato, qui est pro populo coram Domino, et inferet de sanguine ejus interius velum, et faciet sanguinem ejus, quemadmodum fecit sanguinem vituli, et asperget sanguinem ejus super propitiatorium, in faciem propitiatorium³. Et paulo post: Et adducet hircum vivum, et imponet Aaron manus suas super caput hirci virentis⁴. Age igitur, legis umbra sublata veritatem nudam videamus. Duos quidem hircos offerri jussit, et duas sortes super ipsos imponit: ut alter qui Iesum Dominum appellaretur, alter autem emissarius. Hircorum ergo nomina Dominus et emissarius. Ambo autem significant unum et solum Filium, et Dominum, Iesum Christum, et qua id ratione, explicabimus. Hircus pro peccato immolatus Christi figuram gerit, qui pro peccatis nostris immolatus est, ut Scripturæ testantur. Quamobrem et peccatum appellatum dicimus. Nam, ut sapiensissimus Paulus ait: Eum, qui non novit peccatum, pro nobis peccatum fecit⁵, Deus nimirum et Pater. Et non dicimus Christum factum esse peccatorem. Absit! Sed justum existimet, in modo vero ipsam justitiam Pater victimam fecit pro mundi peccatis. Et inter iniquos reputatus est, sententiamque sustinuit iniquis maxime convenientem. Impendebat enim mortis sententia iis qui sunt in terra, propter Adam transgressionem et propter peccatum, quod ab illo usque ad nos dominabatur. Sed Dei Patris Verbum mansuetudine atque benignitate multum abundans factum est caro, id est homo, et nobis simile, qui sub peccato sumus, et sortem nostram subiit. Nam, ut optimus Paulus ait, Gratia Dei pro omnibus mortem gustavit⁶; et suam ipsius animam pro omnium vita pretium constituit. Et unus pro omnibus mortuus est, ut omnes Deo vivant, sanctificati et viviscati per sanguinem ipsius⁷, et gratis justifi-

¹ Psal. xxxix, 7-9; Hebr. x, 5-7. ² Isa. lxx, 5. ³ Levit. xvi, 5-15. ⁴ Ibid. 10. ⁵ Il Cor. v, 21. ⁶ Hebr. ii, 9. ⁷ Il Cor. v, 14, 15.

eat per gratiam ejus. Sic enim ait beatus evan-
gelista Joannes : *Sanguis Iesu Christi emundat
nos ab omni peccato*¹. Non enim igitur hirci immo-
lati Dominus. Et sorte illi obligit, ut immolaretur,
eratque sanctum et sacrum sacrificium, Christi
figuram gerens, qui non pro se, sed pro nobis, ut
dixi, mortuus est, et Ecclesiam sanguine proprio
sanctificavit. *Immobilis enim, inquit, hircum qui
est pro peccato, qui est pro populo, coram Domino,*
*et inferet de sanguine ejus interius velum, et asper-
get sanguinem ejus in propitiatorium.* Ingressus
enim est Christus in Sancta sanctuarum, non per
sanguinem hircorum et lauorum, sed per pro-
prium sanguinem æterna redemptione inventa, et
sanctificans, ut dixi, verius tabernaculum, id est
Ecclesiam, et omnes, qui in ea sunt. Sic enim
scribit divus Paulus : *Quapropter et Jesus, ut
proprio sanguine populum sanctificaret, extra por-
tam passus est*². Vide rursus Emmanuel mortu-
um carne, quo mortem et percutatum everteret.
Erat enim apud inferos liber, id est non peccatis
obnoxius, nec nostra i condemnedationi. Illeque in al-
tero hirco perspicimus, qui vivus emittitur. Con-
stat enim ipsum, cum pateretur ut homo, non
esse passum ut Deum, cumque esset mortuus
carne, fuisse tamen morte præstantiorem, neque,
ut Judæi suspicabantur, nobiscum in memoriamento
mansisse, aut intra portas inferni, aliorum more cap-
tivum fuisse. Nam, ut ejus ait discipulus : *Non est
relicta anima ejus in inferno, neque caro ejus vidit cor-
ruptionem*³; spolians enim infernum revixit. Illud
animadverte, cum prior hircus immolatus sit, alterum
ubiique vivum nominari. Erat enim in utro-
que figuratus solus Filius, et Dominus Iesus
Christus, ut qui carne sit passus propria, et procul
tamen absuerit, ut pateretur, ut qui mortuus sit,
et mortem superaverit. Vivebat enim Verbum Dei,
licet sancta ipsius caro mortem gustari. Et man-
sat imparabile, licet id, quod sanctum ipsius cor-
pus patiebatur, sibi proprium saceret, et ad se
ipsum referret. Adducei enim, inquit, hircum vi-
ventem, et imponet Aaron manus suas super caput
hirci viventis, et confitebitur omnes iniuriantes filiorum
Israel, et imponet ipsas super caput hirci viventis.
et; εαυτὸν ἀναφέρων αὐτῷ. Προσάξει γάρ τὸν χιμάρον
αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χιμάρου τοῦ ζόντος, καὶ ἔκαροβαντος εἰς τὸν

Anastasii monachi Sinaite, ex libro, qui
dux inscrip[us] est, testimonia, quae proferunt
Theodosiani, et quicunque cum illis consentientes
Filiū dicuntatem conantur esse patibilem demon-
strare. Ex quo vocali sunt Theopaschitæ. Et
hi quoque sunt pars Monophysitarum, qui
unam tantum in Christo naturam esse con-
tendunt.

Apostoli.

«Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ
crucifixissent»⁴.

τὸς ἀγρευσατο θαράτου, καὶ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντέ-
λαγμα τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐποίησατο, καὶ εἰς ὑπὲρ
πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ πάντες Θεῷ ζήσωσιν ἄγια-
ζόμενοι τε καὶ ζωοποιούμενοι διὰ τοῦ αἵματος εἰ-
τοῦ, δικαιούμενοι τε δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι. Ή;
γάρ φησι δι μετάρετος Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης, Τὸ
αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ καθαρίζει τὸν ἄδειον κάθησης
ἀμαρτιών. «Ονομα δὴ οὖν τῷ σφαζομένῳ χιμάρῳ
Κύριος, καὶ κληρωθῆν ἐδέχετο τὴν σφαγὴν, ἅγιον τε
θύμα καὶ λερδὸν ἦν εἰς τύπον Χριστοῦ, οὐ δὲ ἑαυτὸν
ἀποθνήσκοντος, ἀλλ’ ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς ἔφην, καὶ ἀγιά-
ζοντος τὴν Ἐκκλησίαν τῷ ιδίῳ αἵματι. Σχάξει γάρ
τὸν χιμάρον, φησι, τὸν περὶ ἀμαρτιῶν, τὸν περὶ τοῦ
λαοῦ ἀγαρετοῦ Κυρίου, καὶ εἰσολεῖ τὸν αἵματος αὐ-
τοῦ ἐστάτερον τοῦ καταπετάσματος, καὶ φέρει τὸ
αἷμα αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ιλαστήριον. Εἰσῆλθε γάρ δὲ Χριστός
εἰς τὰ Ἀγια τῶν ἀγίων, οὐ δὲ αἵματος τράγων καὶ
μδσχων, διὰ δὲ τοῦ ιδίου αἵματος αἰωνίων λύτρωσιν
εὑράμενος, καὶ ἀγιάζων, ὡς ἔφην, τὴν ἀληθεστέραν
σκηνὴν, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀπαντάει οὐκ
τοὺς ἐν αὐτῇ. Γράφει γοῦν ὁ θεσπίσιος Παῦλος, οὐδὲ
καὶ Ἰησοῦς, Ιτα δημάσῃ τῷ ιδίῳ αἵματι τὸν λαόν,
ἔχω τῆς πύλης διαθεσην. «Ορχ δὲ πάλιν γενέμενον
μὲν ἐν θανάτῳ τὸν Ἐμμανουὴλ σαρκὸς, πλὴν τοῦ
θυνάτου λύσει καὶ ἀμαρτίας. Ἡν γάρ ἐν νεκροῖς
ἐλέυθερος, τοὐτέστιν ἀνάλατος ἀμαρτίας, καὶ οὐκ
Ενοχος τῇ μεθ' ἡμῶν δίκη. Καὶ τοῦτο κατέδωμεν τὸν
τῷ ἐπέρι χιμάρῳ τῷ ζῶντι καὶ ἀφιεμένῳ. Ἀθρο-
τέον γάρ αὐτὸν ἐν τῷ παθεῖν ἀνθρωπίων; μὴ
πάσχουντα θεῖκας, καὶ ἐν τῷ τεθνάναι σαρκὶ θυνάτου
χρείτονα, καὶ οὐ κατὰ τὴν Ιουδαίων διόνοιαν
ἀπομείναντα μεθ' ἡμῶν ἐν μνήματι, καὶ κάτοχον
γεγονότα ταῖς ἔδου πούλαις τοῖς ἀλλοῖς διοῦ. Ή;
αὐτὸν φησι μαθῆτής, Οὐκ ἐγκυτελεῖσθη ἡ γυνὴ⁵
αὐτῷ εἰς ἄδου, οὐτε η σάρκη αὐτοῦ εἶδε διαρρο-
ρά. Αρεβίω γάρ σκυλεύσας τοῦ ἄδην. Βίπτε οὐκ,
διτι, κατοι τοῦ πρώτου σφαγέντας γιμάρου, ζῶτε
πανταχοῦ τὸν ἐπερον διομάζει. Ἡν γάρ, ὡς ἔφην,
ἐν ἀμφοῖν γραφόμενο; δε εἰς καὶ μόνος Υἱός, καὶ Κύ-
ριος Ἰησοῦς Χριστός, ὡς ἐν πάθει σαρκὸς ιδίας καὶ
ἔχω πάθους ὡς ἐν θανάτῳ, καὶ ὑπὲρ θάνατον. Εἴη
γάρ δὲ τοῦ Θεοῦ Δόγος, καὶ γενομένης θανάτου τῆς
ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς, καὶ μεμένηκεν ἀπαθῆς, κατότε
τοῦ ιδίου σώματος τὸ πάθος οἰκειούμενος, καὶ
εἰς τὸν πάθος οἰκειούμενος, καὶ εἰς τὸν πάθος τοῦ
χιμάρου τοῦ ζόντος, φησι, καὶ ἐπιθήσει Ααρὼν τὰς χεῖρας
τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἐπιθῆσει αὐτὰς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χιμάρου τοῦ ζόντος.

Τοῦ Αποστόλου.
Αραστασίου μοραχοῦ τοῦ Σιρατοῦ ἐκ τῆς βί-
βλου τῆς καλυνμένης Όδηγοῦ χρήσεις, δε
προσφέροντι Θεοδοσιαροῦ, καὶ δοσοι τοῦτος
διμόρφοντος, θουλάμενος δεῖξαι καθητήρ τὴν τοῦ
Υἱοῦ θεότητα, οὗς διὰ τοῦτο Θεοκαστίας προ-
ηγόρευσαν· μέρος δὲ τῶν Μοροφυσιών καὶ
οὐδετοί.

«Ει γάρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῇ, οὐδὲ
εἰστάρωσαν.»

¹ I Joan. 1, 7. ² Hebr. xiii, 12. ³ Act. ii, 31. ⁴ I Cor. ii, 8.

Τοῦ ἀγίου Ἰησαντοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχεῖας. Α

Ἐάσατε με μιμηθῆν γενέσθαι τοῦ πάθους τοῦ Θεοῦ μου.

Τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Οὐλίγαι φανίσεις αἰματος Θεοῦ κόσκον ὅλον σύλασαν.

Ιουλίου Ῥώμης.

Ἴουδαοι τὸ σῶμα σταυρώσαντες, τὸν Λόγον ἀπέκτειναν.

Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου κατὰ Νεστορίου.

Θεοῦ τὸ πάθος, Θεοῦ δὲ σταυρός, Θεοῦ δὲ θάνατος. Θεοῦ δὲ ἀνάστασις.

Μελίτωρος Σάρκεων.

Ο Θεός; πέπονθεν ὃνδε δεξιός; Ἰεραρχήτιδος.

Προσδόλλονται δὲ καὶ θλία πολλὰ τοιαῦτα· πρὸς πάντα δὲ ἡμῖν μία λύσις ἀρκεῖσι, φητὸν δὲ Θεολόγος Γρηγόριος. Μήπου τὸν λογισμὸν ὀκλάσῃς αἷμα Θεοῦ καὶ πάθος ἀκούων, καὶ θάνατον. Μήπου περιενεῦθη; ἀθέως ὡς οὐ συνήγορος. Ἐπειδὴ γάρ δὲ τοῦ Υἱοῦ καὶ Θεοῦ ὑπόστασις, αὐτὴ καὶ τοῦ προσλήμματος ὑπόστασις γέγονεν, αὐτὸς λέγεται πάντα καὶ δρᾶσαι, καὶ παθεῖν· καὶ τὰ μὲν θεῖα ἐνεργεῖν κατὰ τὴν θεῖαν φύσιν, τὰ δὲ ἀνθρώπινα καὶ ποιεῖν, καὶ πάσχειν κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Καὶ ἔτερως δὲ· ἐπειδὴ μία τῶν δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεων ὑπόστασις, ἀντιδιδόσιν ἀλλήλαις αὗται πολλαχῆ τῶν οἰκείων προσηγοριῶν διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀκρανούσιαν. Οὐτω μὲν οὖν ἔρμηνος μέρην τοῦ προσλήμματος ἀθάνατον λέγουσι, τὸν δὲ προσλαβόντα τοῦτο Θεὸν θνητὸν, καὶ τοὺς μὲν ἄγγελους ἀθανάτους, τὸν Δημιουργὸν δὲ καὶ Δεσπότην αὐτῶν θνητὸν.

Χρὴ παραθεῖται τούτοις κατὰ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου πρὸς τοὺς λέπορτος, διτὶ ἔκαθεν ἀποθέως δὲ Λόρδος.

Πρὶν ἀκούσω τὸ ἔκαθε, φεύγει τῆς διανοίας τὸ ἔκαθε. Ἐπαγδυμένον γάρ τὸ ἀπαθῶς οὐχ ἐδιμένει τὸ ἔκαθε. Στάσιν δὲ λόγος διστατον ἔχει. Εἴ ἔκαθε, πῶς ἀπαθῶς; Εἰ ἀπαθῶς, πῶς ἔκαθε; Λαλήσωμεν ἀλλήτως, ίνα νοηθῇ ἀνοήτως; Τίς εἰδε πίπτοντα ἀπετώτας; Ἑγειρόμενον ἀνεγέρτως; πονοῦντα ἀπόντας; φρονοῦντα ἀφρόντας; ὠφελούμενον ἀκωφελῶς; λύσμενον ἀλύτεως· ένα δέξαμεν τὸ ἔκαθεν ἀπαθῶς; Τίς δὲ τῆς ἀφροσύνης ἀπίστασις, τίς δὲ τῆς ἀνοίας παραπλήξια, περὶ μυστηρίου φρικωδεστάτου φέρειν ρήματα γέλωτα πλατινὸν ἔργαζόμενα; λόγον ἐπαγγέλλεσθαι, καὶ ἀλογίαν προσβάλλεσθαι; ἀπόκρισιν διδόναι τοῦ μὴ δοῦναι; ἀσφεστέραν ἔρμηνείαν παρέχειν μείζονος ἀπορίας μητέρα; Πῶς οὐδεὶς τῶν ἄγίων εἰς τοσοῦτον ὑψός; θεωρίας ἀναδραμέν, διεπειλεύσθη τὸ πολυθρύλλητον ἔκεινο ῥῆμα, Ἐπειθεῖν ἀπαθῶς; Παῦλος δὲ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀνελθὼν, καὶ τῶν ἀρρήτων ἐν παραδείσῳ φημάτων ἀκού-

PATROL. GR. CXXX.

Sancti Ignatii Antiochiae episcopi.

Sinete me Domini mei cruciatum et in mortem imitari.

Sancti Gregorii Theologi.

Paucæ gemitæ sanguinis Dei mundum sanctificaverunt universum.

Julii Romæ pontificis.

Judæi corpus crucifigentes, Verbum occiderunt.

Sancti Cyrilli aduersus Nestorium.

Dei cruciatus, Dei crux, Dei mors, Dei resurrectio.

Melitonis Sardorum episcopi.

Deus passus est a dextera Israelitica.

B Objiciunt et alia multa his similia, ad quae quidem omnia confutanda unica satis erit responsio: Vide, inquit Gregorius ille Theologus, ne sanguinem Dei et cruciatus audieas, ullo modo rationem inflectas, neve ut Dei patrum impie supereris. Nam quia Filii et Dei persona facta est etiam assumptæ carnis persona, ipse dicitur omnia facere et pati, atque illa quidem, quæ diuina sunt, natura diuina perficere, ea vero quæ sunt humana, et agere et pati natura humana. Et aliter: quoniam una est durarum Christi naturarum persona, ipse sibi vicissim suas sæpe communicant appellationes propter personæ conjunctionem et summam ex illa necessitudinem. Quamobrem si quæstio sic exponatur, nullum incommodum consequetur. At si, ut Theopassitæ opinantur, Filius sua ipsius natura divina passus et mortuus est, Filio mortuo Trinitas ad dualitatem redacta est. Et dualitas fuit quoisque resurrexit a mortuis. Quis absurdum et agrestem istorum stultitiam non misereatur, qui apud eam quidem assumptam immortalem, eum vero qui illam assumpsit, mortalem; angelos immortales, angelorum autem procreatorem et Dominum mortalem asserant?

His adjicienda sunt ea quæ Magnus Athanasius in eos dicit, qui Verbum ratione impatibili dicens esse passum.

D Antequam audiam illud, Passus est, cogitationem effugit. Cum enim adjiciant, ratione impatibili, non sinit consistere, passus est. Oratio statim habet instabilem. Si passus est, quomodo ratione impatibili? Si ratione impatibili, quomodo passus est? Magno loquenter clamore, ut insipienter intelligatur? Quis vidit aliquem non labentem labi, non surgen-tem surgere, non laborantem laborare, insipientem sapere, non adjuvantem juvare, non solventem sol vere, ut illud etiam admittamus: Impatibili ratione passus est? Quæ stultitiae magnitudo est, qui mentis stupor, de mysterio maxime venerando disserentein, verba quæ magnum moveant risum, pronuntiare rationem afferre, quæ te rationis expertem indicet? ita respondere, ut insipientius agas, quam si nihil omnino respondeas? interpretationem afferre, quæ majorem paret dubitationem? Cur nemo sanctorum ad tantam contemplationis

35

sublimitatem ascendit? Cur dicere non potuit verbum illud celebratissimum: Impatibili ratione passus est? Paulus, qui tertium in celum sublatus, in paradiſo audivit arcana verba, non dixit: Impatibili ratione passus est: sed, Didicit, inquit, ex quibus passus est¹. Et tentatus per omnia, ad similitudinem, sine peccato². Dicens, per omnia, ad similitudinem, sine peccato tentatus, istiusmodi verborum nugas procul renovit. Qui enim per omnia tentatus est ad similitudinem, aut non impatibili ratione passus est, ut servaret illud: per omnia, ad similitudinem, aut alios etiam impatibili ratione passos ostendit, ut similitudinem cum illis conservaret. Quapropter aut confiteri oportet Servatorem vere passum esse, aut alios item ratione passos impatibili, quorum ad similitudinem tentatus dicitur. Jam quae patientiae demonstratio, si impatibili ratione passus est? Quomodo vocatur patientia Christi, si dolorum sensum non habuit? Quomodo ineffabilis atque incomparabilis ejus erga nos ostenditur benevolentia, si sine dolore cruciatus mortemque pertulit? Quis non eligat pati non solum pro amicis, verum etiam pro inimicis, si ratione pati licet impatibili? Cur dixit Dominus: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma³, si sine dolore cruciatus et mortem erat sublitrurus? Cur ad Patrem clamavit: Pater, inquiens, si fieri potest, transeat a me calix iste⁴? Cur vota precesque cum clamore magno et lacrymis fudit ad eum, qui servare ipsum poterat a morte? Omnia igitur vera credenda sunt, et vera mors existimanda. Aut si sine dolore passus dicitur, necesse est ut figuram, et opinionem, et fictionem omnia fuisse existimemus. Quod si vere passus non est, ne quidem resurrexit; si mortem non vere gustavit, nec vere quidem mortis aculeos extinxit. Adhuc sumus iste peccatis nostris. Adhuc mors omnibus dominatur. Adhuc haereditatis expertes sumus. Nam si mors fictitia, et testamentum falsum, et haereditas non vera. Haec nobis declarat lex: Testamentum, inquit, in mortuis confirmatur⁵. Quare si non est mortuus vere, qui testamentum nobis novum iustituit, irrita sunt, quae testamento continentur. Qui scripti sunt haeredes, rejiciuntur. Verum abeant iste nugas, vir bone. Nam et testator vere mortuus est, et testamentum est confirmatum, et haereditas creditibus datur, et calumniantibus paratum est supplicium.

Ejusdem aduersus illos qui dicunt, Passus est, ut ipse voluit.

Cum patibilem non possent naturam ostendere, voluntatem non sunt veriti calumniari. Atque ita cum de natura ab illis queritur, respondent de voluntate. Si natura passa est, locum voluntas habeat. Licet enim voluntas concedatur, naturæ lex inverti non potest. Nonne insanii hominis est dicere: Passus est, ut ipse voluit? Quis enim sanus ignoret esse necessarium, ut naturam voluntas sequatur? non autem ut illa unam in partem

A σις οὐκ εἶπεν, Ἐπαθεν ἀπαθῶ;, ἀλλ', Ἐμάθε, φησὶν, ἀφ' ὅντος ἐπαθε, καὶ πεπειραμένος κατὰ πάντα καθ' ὅμοιότητα χωρὶς ὁμορταῖς. Εἰπὼν δὲ τὸν τοιούτον λόγων τὴν ἀγρωδίαν. Οὐ γάρ κατὰ πάντα πεπειραμένος καθ' ὅμοιότητα ή πέπονθεν οὐκ ἀπαθῶς, ἵνα φυλάξῃ τὸ κατὰ πάντα καθ' ὅμοιότητα, ή καὶ τοὺς ἄλλους δείκνυσι παθῶντας ἀπαθῶς, ἵνα εώσῃ τὴν πρὸς αὐτοὺς ὅμοιότητα. Μότε η καὶ τὸν Σωτῆρα πεπονθέντας ἀληθῶς ὅμολογητόν, η καὶ τοὺς ἄλλους ἀπαθῶς παπονθέντας, ὃν καὶ ὅμοιότητα πεπειραμένος διεσπότης πηρύσσεται. Τίς δὲ καὶ ὀντομονής ἀποδεῖξις ἐκ τοῦ παθεντὸν ἀπαθῶς; Πῶς λέγεται ὑπομονὴ τοῦ Χριστοῦ, εἰ μὴ πόνων αἰσθησιν ἔλαβε; Πῶς δὲ δείκνυται ἡ ἀφραστος; καὶ ἀπαράκλητος περὶ τοὺς ἀνθρώπους φιλοσοργία, εἰ δίχα πόνου τὸ πάθος ἐγένετο; Τίς οὐκ αἰρεῖται πεθεῖν οὐ μόνον ὑπὲρ φίλων, ἀλλ' ἡδη καὶ ὑπὲρ ἀντιδικῶν, εἰπερ ἔξεστι παθεῖν ἀπαθῶς; Τοῦ δὲ χάριν ἐλεγεν διεσπότης, Τὸ πτεῦμα πρόθυμον, ή δὲ σάρξ δισθετής, εἰπερ ἐμελλεν ἀναλγήτως τὸ πάθος προσεσθαι; Ινατὶ πρὸ τὸν Πατέρα ἐδά, Πάτερ, εἰ δινατὸς, παρέλθετω ἀπ' ὅμοιον τὸ ποτήριον τοῦτο; Τίνος δὲ ἔνεκεν εὐχάριστας καὶ ἰκετηρίας μετὰ πραυτῆς ἱσχυρᾶς καὶ δαχρών πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου προσέφερεν; Η γοῦν πάντα ἀληθῆ πιστευτέον, καὶ τὸ πάθος ἀληθινὸν λογιστέον, η τοῦ πάθους ἀπαθῶς γεγενήσθαι λεγομένου, σχῆμα ἀνάγκη, καὶ δόξησιν, καὶ φαντασίαιν πάντα λογίζεσθαι. Εἰ οὖν οὐ πέπονθεν ἀληθῶς, οὐδὲ ἀνέστη ἀληθῶς. Εἰ μὴ δυνατὸς ἐγένετο θανάτου, οὐδὲ τὸ κέντρα ἔσβεστο τοῦ θανάτου. Ήττι ἐσμὲν ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν, ἐτὶ βασιλεύει πάντων ὁ θανάτος, ἐτὶ τῇ; κληρονομίᾳ; ἀλλάτροις καθεστήκαμεν. Εἰ γάρ διθάνατος ἀπατήλος, καὶ η διαθήκη ψεύδης, καὶ η κληρονομία οὐκ ἀληθής. Νόμος ἡμῶν ταῦτα διαγρεύει. Διαθήκη, φησὶν, ἐπὶ τεκνοῖς βεβαία. Εἰ εὖν τέθηκεν δυνατὸς δ τὴν καινὴν διαθήκην πρὸς ἡμᾶς διαθέμενος, ἀκυρά τὰ τῆς Διαθήκης, ἀπόδηλοι οἱ λεγόμενοι κληρονόμοι. Ἀλλ' ἀπαγε τῆς τοιούτης φιλαρίας, ὁ δινθρωπός. Καὶ διαθέμενος τέθηκε, καὶ η Διαθήκη κεκύρωται, καὶ η κληρονομία τοῦ πιστεύουσι πρόσεξεται, καὶ η τιμωρία τοῖς συκοφάνταις ἥτοιμασται.

B Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν λέγοντας, δει τεκνον δ θεός, ὡς ηθεληστ.

Mή δυνάμενος δεῖξαι τὴν φύσιν πεπονθέν, ὅτιν φιληταῖσιν συκοφαντήσαις οὐκ ὀναχησαν. Καὶ περὶ φύσεως ἐρωτώμενοι, περὶ βασιλείσις ἀπεχρίναντο. Εἰ δεκτική πάθους η φύσις, ἔχεται χώραν ἡ βούλησις. Εἰ δὲ, καὶ μυριάκις δοθείη τὸ θέλειν, ἀμήκανον ἀνατραπήναι φύσεως νόμον πῶς οὐ μανία τὸ λέγειν, Ἐπαθεν, ὡς ηθέλησεν; Η τές τῶν εὖ φρονεύσαν οὐκ οἰδεν, δει σύμφωνον δει τῇ φύσει τὴν βούλησιν εἶναι, καὶ οὐ τὴν μὲν πρὸς ἄλλο φέπειν, τὴν δὲ ερε-

¹ Hebr. v. 8. ² Hebr. iv, 15. ³ Matth. xxvi, 41.

⁴ Ibid. ⁵ Hebr. ix, 17.

ἕτερον στεύδειν, ἀλλὰ μένειν μὲν τὴν φύσιν τὸ τοῖς Αἰνοῖς δροῖς, θέλειν δὲ τὴν βοῶλησιν δὲ πρέπει τῇ φύσει καὶ σύνεστιν; Οὐ εἰ τις ὅλος μὲν ταύτην ἔγειν λέγοι, ἀλλοῦ δὲ θέλειν ἐκείνην, μάχην ἐπεισάγει καὶ πόλεμον, τῆς μὲν ἄγγειρουστής εἰς ἢ μῆδε, τῆς δὲ δευτέρης δσα μῆδη πέφυκε. Τὸ πάσχειν πεφυκός, καὶ θέλον, καὶ μῆδον τῷ πάσχειν ὑπόκειται. Τὸ δὲ τοῦ πάσχειν κατὰ φύσιν ἔκτος, καὶ τις συγχωρήσῃ τὸ θέλειν, διπερ οὐχ οἶδεν τε, τίς πείσει δέξασθαι, διπερ οὐ πέφυκεν; Πλὴν γένος ἡώνων φυλάσσει τὸν τῆς οἰκείας οὐσίας νόμον ἀσάλευτον, καὶ ὡς τέγονεν ἀπ' ἀρχῆς, οὗτω διαιτᾶται διὰ παντὸς, καὶ οὐδαμοῦ τὸ θέλειν ἀντρέπει τὴν τάξιν. Καὶ μυριάκις δινθρωπος; θέληγε γενέσθαι πτηνὸν, ἀργεῖ τὸ τῆς βουλήσεως, ἀπειδῇ νικᾷ τὸ τῆς φύσεως — καὶν θελήσης φυχὴν λογικὴν ἔχειν ἐν τι τῶν ἀλόγων, γελάται τὸ θέλειν, οὐ πληρούται τὸ ἔργον. Εἴτα πᾶσα μὲν φύσις ἔχει τὸ ἀπυράνητον, καὶ κρείττων ἐστὶ πάσης ἐναντίας βουλήσεως, μόνη δὲ ἡ ἀτρεπτος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀθάνατος οὐσία δέχεται βούλησιν ἐναντίαν, καὶ ἔτεται τῇ τῆς θελήσεως ἀνάγκῃ; Ω τοῦ θαύματος! ἡ πάτερ οὐκείαν ἐν τοῖς οἰκείοις δροῖς φυλάττουσα, αὐτὴ τῶν τῆς ἀπαθείας δρων οὗτω ράβδως ἔχεισταται. Καὶ οὐδὲν τοσοῦτον ὁ κτίσας ἀπαντά ἔχει, δούν τοῖς κτίσμασι δέδωκεν. Οὔτε τὸ ἔπαθεν ὁ Θεὸς εἰρηται, οὔτε τὸ ὡς ἡθελητὸς γέγραπται. Ὅτι ἐποίησεν δσα θελήσεων ἀκόκαμεν, δτο δὲ ἔπαθεν, ὡς ἡθελησεν, οὐδεμοῦ μεμαθήκαμεν. Τί οὖν ἀδίλου βεβαίωσιν τὸ ἀδηλον φέρουσι; Ταῦτα προσθήκη τῆς ἀπονοίας, οὐκ ἀπόθεξεις ἀληθεία; Ἀλλ' ἔπαθεν δὲ σπότης Χριστὸς κατὰ τὴν θνητὴν σάρκα, οὐ κατὰ τὸν Θεὸν Λόγον.

Cur quod incertum est, ad rem incertam probandam afferunt? Hæc dementia sunt argumenta, non veritatis testimonia. Passus est Christus Dominus, non divinitate Verbi, sed carne mortali.

Τοῦ αὐτοῦ ςρὸς τοὺς λέγοντας, "Ἐχαθεὶς ὁ Θεὸς Λόγος σάρκι."

Πάλιν ἐνταῦθα πολὺ μὲν τὸ ἀλογον, πολὺ δὲ πλέον τὸ ἀποτον. Ἄλογίας μὲν γάρ λέγειν ἕτερον ἐτέρῳ πάσχειν, ἀτοπίας δὲ τὸ ἔπαθεν ὁ Λόγος. Ὁπερ γυμνὸν προκαλούματο; εἰπεῖν οὐ τολμῶντες, ἐπήγαγον τὸ σάρκι, καθάπερ πρόσωπον αἰσχρὸν τὸ ἀπρεπὲς τοῦ φρονήματος δολερῷ προσωπεῖψε περικαλύπτοντες. Εἰ δὲ Λόγος ἔπαθεν, ἐαυτῷ ἔπαθεν. Εἰ δὲ ἔτερον τὸ παθόν, οὐδὲν πρὸς τὸν Λόγον. Τὸ δὲ λέγειν, "Οὐ Λόγος ἔπαθε σάρκι, ἀγραφον, ἀνοίκειον, ἀσύστατον, ἀνακλούμον. Οὔτε τὸ παθήτον ἐτέρῳ πάσχει, οὔτε τὸ ἀπαθὲς δὲ ἔτερου πάσχει. Οὔτε δὲ Λόγος παθῆτος τῇ σάρκι, οὔτε ἡ σάρξ ἀπαθῆς τῷ Λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἡ σάρκι κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν τὸ πάθος προσέται, καὶ δὲ Λόγος ἀχώριστον τῆς οἰκείας οὐσίας ἔχει τὸ ἀπαθές. Εἰ οὖν οὗτος τῇ σάρκι πάσχει, περὶ τῆς σαρκὸς τε δὲν εἰπούμεν; πάσχει τῷ Λόγῳ, η οὐ πάσχει; Εἰ μὲν οὐ πάσχει, ταύτη τὸ ἀπαθὲς ἀχώριστη εἰ δὲ πάσχει, τὸν δύο τὸ πάθος κατεψήσαστο, εἰπερ, καθὼς φασιν, δὲ μὲν Λόγος πάσχει τῇ σάρκι, η δὲ σάρκι πάσχει τῷ Λόγῳ. Ἀλλ' ἵσως ἔρουσι, Πώς οὖν εἰρηται, Ἐξ ὧν δὲ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα; Δέγε Χριστὸν παθόντα, καὶ σύνδρομον εὑρήσεις τὸ δνομα

¹ Rom. ix, 5.

A inobligat, hæc autem aliam in partem contendat, sed potius ut natura propriis in terminis maneat, voluntas autem velit quod natura convenit et congruens est? Quid si quis aliud aliam habere, aliud hanc velle dixerit, pugnat et bellum introducit, cum et voluntas ea cupiat, quae non oportet, et natura suscipiat, quae non debet. Quod patienti naturam habet, seu velit, seu non, patienti conditioni obnoxium est. Quod autem a patienti conditione natura remissum est, licet aliquis concedat velle, quod tamen fieri nequit, quis ipsum adducet, ut suscipiat id a quo natura alienum est? Omne animalium genus essentiae propriæ legem servat inviolabilem; et quoniam medium ab initio natum est, ita perpetuo vivit, et nullo pacto voluntas ordinem mutat. Licet nullus homo velit habere alas, voluntas tamen illius erit insipis. Natura enim superior est. Item si quod animalium ratione caretissimum velit animam habere ratione præditam, voluntas ejus irrideatur, non re explicatur. Præterea cum omnis natura libera sit, præstantiorque omni contraria voluntate, Dei natura, quae sola est immutabilis et immortalis, voluntatem contrariam habebit, et successum voluntatis necessitatibus? O rem admirandam! Ea natura, quæ naturas omnes propriis in terminis conservat, ipsa ex imcompatibilitatis terminis ita facile decidit; et qui res omnes proscrivit, ne tantum quidem habet, quantum illis est alargitus. Neque dictum est: Passus est Deus. Neque scriptum est: Ut eoluit. Audivimus eum fecisse, quæcumque voluit. Passum autem esse, ut voluit, nunquam didicimus.

Ejusdem adversus eos, qui dicunt: Passus est Deus Verbum carne.

Hæc ruramq; vehementer a ratione abhorrentia atque absurdia. Abhorret enim a ratione dicere, utrum alijs pati. Absurdum est autem dicere Verbum esse passum. Quid tamen nūdum non sicuti pronuntiare; itaque adiuderunt carne, sententiā inepitiam tanquam turpum faciem fallaci personæ contingentes. Si Verbum est passum, scipso D passum est; si aliud passum est, nihil ad Verbum. Dicere autem Verbum esse passum carne, nec scriptum est, nec proprium, nec firmum, nec consuetaneum. Nec quod patibile est, alio patitur. Nec quod impatibile, per aliud patitur. Nec Verbum est carne patibile; nec caro impatibilis Verbo. Sed et caro natura propria patitur, et naturæ Verbi proprium est, ut non patitur. Nam si Verbum carue patitur, quid de ipsa carne dicemus? eam pati Verbo, an non pati? Si non patitur, ei donatum est ut non patiatur. Si patitur, duo patiuntur; si quidecum, ut ipsi sint, Verbum caro patitur, et caro patitur Verbo. At quomodo, inquieti fortasse, dictum est: Ex quibus Christus secundum carnem?¹ Dic Christum esse passum, et oratio erit consen-

Ianea. Nam qui Deum Verbum dicit, simplicem naturam significat. Qui vero Christum nominal, duarum indicat naturarum coniunctionem. Atque ita congrue potest dicere: Passus est Christus, quod nomen hoc nomen duo significat, nempto Verbum impatiibile, et carnem patibilem, quae mortem gustavit. Quando nec Paulus dixit: Ex quibus mundus Deus, sed, ex quibus Christus secundum carnem, ut declararet id quod memoravimus, secundum carnem quidem ex Israelitis, secundum divinitatem vero ex Patre sempererno. Non dixit: Ex quibus Deus secundum carnem. Idem dicit etiam, et assentimur Christum esse passum secundum carnem. At si dixeris: Passus est Deus carne, aperte doceas me utrum idem sit Deus; et caro, an aliud atque aliud. Nam si idem, passus est Deus seipso. Idem enim esse Deum et carnem asseris. Si aliud atque aliud, quomodo hoc illo patitur, cum omnis natura seipsa, non alia essentia patitur? Homo non patitur equo, nec anima mortitur carne, sed caro quidem solvitur, anima vero separatur. Homo autem mortuus esse dicitur, quod duo significat, animam nimurum et carnem. Et intelligitur mortuus ea parte, que mortem suscepit, id est carne, non autem anima, quae est immortalis. Cur igitur nemo dicit: Huius aut illius anima mortua est carne, sed, Hic aut ille mortuus est, qui ex anima ei corpore constabat? Quoniam etiam post mortem animam indicat immortalitatem. Nusquam vocem hanc admisit Scriptura, at Christum esse passum aliquique praedicat apertissime: Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus¹. Si patibilis Christus², Christus passus est pro peccatis nostris secundum Scripturas³. Crux Christi, corpus Christi, sanguis Christi. Quomodo tantam testium nubem prætereant, nec animadvertunt, sacrum illum sanctorum Patrum cœtum in concilio Nicæno statim post Dei et Patris confessionem subjecisse: Et in unum Dominum Jesum Christum, deincepsque prenuntiasse quae ad nudam pertinent divinitatem, quaeque ad humanitatis assumptæ dispensationem, tanquam nomen hoc solum propriæ convenienter diversa complectatur, ut beatus ipse Paulus testatur: Nemo, intuiens, fundamentum aliud potest ponere, præter id, quod possum est, quod est Christus Jesus⁴. Ne relinquamus fundamen-tum, quod omnia vere suscipit utraque natura, tum gloriam, tum cruciatum et mortem. Si Deum solum dixeris, ubi cruciatum constitues necessitatem? Si hominem solum dixeris, ubi incomprehensas glorias divitias collocabis? At Christum dicere convenit, qui divinitate quidem gloria perfruatur, humanitate vero conjuncta cruciatus mortemque sustineat, et inseparabili coniunctione omne miraculum perficiat, omne donum fidelibus largiatur. Hoc modo et divinitas ostenditur impatiibilis, et veri cruciatus atque mors, et commune hominum lucrum et perspicua veritatis ratio.

¹ Cor. v. 7. ² Act. xxvi. 23. ³ Cor. xv. 3.

⁴ Cor. iii. 11.

ΤΙΤΛΟΣ ΙΘ' (1).

Κατὰ Ἀγρονεῶν, λεγόντων ἀγροῖς τὸν Υἱὸν καὶ θύραν ἡμέραν καὶ ὥραν τῆς σεγκοσμέτου συντελείας, ὡς ἐλάττω τοῦ Πατρός. Τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

Εἰ τὴν τνῶσιν πάντων, ὃν δὲ Πατήρ ἔχει, δὲ Υἱόν; οὐκ ἔχει, ἐψεύσκοτο εἰπών· Πάτηρ, δοσα δέχει ὁ Πατήρ, δμά δέστι. Καὶ, Καθὼς ὁ Πατήρ γινώσκει με, καὶ γάρ γινώσκω αὐτόν. Εἰ δὲ ἐτερον τὸ τὸν Πατέρα εἰδέναι, καὶ ἐτερον τὸ τὸν Πατρός, μεῖζον δὲ τὸ εἰδέναι τὸν Πατέρα, καθόστον ἔκαστος αὐτὸς τῶν ἑαυτοῦ μελέων, τὸ μεῖζον εἰδώς· Οὐδέτερος γάρ, φησίν, οἶδα τὸν Πατέρα, εἰ μή δὲ Υἱός· τὸν ἐλαττονούν τοὺς δέδει, διπέρα διδύνατον. Διὰ τὸ μή συμφέρειν οὖν τοῖς ἀνθρώποις ἀκοῦσαι τὸν καιρὸν τῆς χρίσεως, παρειώπτησον. Ἡ μὲν γάρ εἰσαι προσδοκία θερμοτέρους περὶ τὴν εὐσέβειαν ἀπεργάζεται· ἡ δὲ τοῦ πολὺν τὸν μεταξὺ χρόνον ἔσεσθαι γνῶσις, διλγωροτέρους ἀνέποιησεν, ἐπλιότερον τοῦ καὶ ὑστερον μεταβαλομένους δυνηθῆναι σωθῆναι. Ἐπεὶ, πῶς δὲ πάντα μέχρι τῆς ὥρας ἔκεινης εἰδώς, οὐχὶ κάκεινην τὴν ὥραν δέδει; μάτηη δὲ καὶ δὲ Παῦλος ἔλεγεν· Ἐγώ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι· Ήστε τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ τὴν τοιαύτην ἀγνοιαν λογιστέον.

ΤΙΤΛΟΣ Κ' (2).

Κατὰ Ὁριγένεον,

Ἄσώματον πρὸ τῆς παραβάσεως κτισθῆναι τὸν πρωτόπλαστον δογματίσαντος, μετὰ δὲ τὴν Ἐκπτωσιν τοὺς δερματίνους αὐτῷ περιτεθῆναι χιτώνας ἥτοι τὴν σάρκα· προσπάρχειν τὸ τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος, καὶ τὴν αὐτὴν ψυχὴν πολλὰ σώματα μετενδύεσθαι· καὶ τέλος ἔχειν τὰς μετὰ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν κολασίες· καὶ τοὺς διάκυνοντας ἀποκαταστῆναι πάλιν εἰς τὴν προτέραν τάξιν· καὶ τοὺς ἀμαρτωλούς· ἀνθρώπους δικασθῆναι· καὶ μή ἀνίστασθαι τὰ σώματα τῶν ἀποθνήσκοντων· καὶ παυθῆναι ποτε τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν· καὶ ἀλλα τινὰ ληρήσαντος.

Εἰ διώματος ἦν πρὸ τῆς παραβάσεως δὲ πρωτόπλαστος, πῶς ἔλεγεν, ίδων τὴν γυναικα προσαχθεῖσαν αὐτῷ· Τοῦτο μονι δεσοῦντες τὸν δοτεῶν μου, καὶ σάρκη ἐκ τῆς σαρκὸς μεν; ίδου γάρ, σαφῶς πρὸ τῆς παραβάσεως καὶ δεσμὸς καὶ σάρκα φαίνεται κακτημένος. Τοῦτο οὖν καὶ δὲ Θεολόγος Γρηγόριος εἰδὼς· Καὶ τοὺς δερματίνους. φησιν, ἀμφιέννυται χιτώνας, τὴν παχυτέραν ἵσως σάρκα, καὶ θυητήν, καὶ ἀντίτυπον· διδάσκων, ὡς εἶχε μὲν καὶ πρότερον σάρκα, λεπτότερον δὲ καὶ μέσην ἀθανασίας καὶ θυητότητος, καὶ μαλακωτέρα· ἐκδιλασε δὲ τὸν λόγον διὰ τοῦ ἵσως.

Εἰ τῶν πρὸς τινα ψυχὴ καὶ σώμα· ψυχὴ γάρ, σώματος ἔστι τινα ψυχὴ, καὶ σώμα, ψυχῆς ἔστι σώμα· τὰ δὲ πρὸς τι, τῶν ἄκα οὐδέτερον ἐτέρου προσύπαρχον δὲ μεθυπάρχον ἔστιν.

Εἰ οὐκ ἔστιν ἐπὶ ψυχῆς καὶ σώματος προσύπαρχος δὲ μεθυπάρχος, οὐδὲ μετενσωμάτωσις τῆς μιᾶς ψυχῆς, ήγουν μετεγγισμὸς ἔσται. Πυθαγόρειος δὲ τοῦτο φιλοσοφία, καὶ πάσις τῆς θείας Γραφῆς ἀλλοτριον. Ἡ

¹ Joan. xvi, 15. ² Joan. x, 15. ³ Matth. x, 27.

(1) Hunc titulum ut ineditum dedit Μαζίθειος in Prolegomenis ad Euthymii Commentarios in Evangelia, sed junxit legitor supra col. 546 B. Ibi tamen desunt verba, οὐτε τῇ φύσει, etc., que in fine leguntur. Edīt. PATROL.

(2) Ex Matthæio ubi supra. Deest in editione Tergobysteusi et Ziwiāna.

TITULUS XIX.

Contra Agnoetas, qui aiunt Filium ut Patre minorem diem et horam ignorare consummationis mundi. Magni Basili.

Si cognitionem omniam quae Pater habet, non habet Filius, mentitus est, inquietus: Omnia que Pater habet, mea sunt¹ Εἰ: Quemadmodum cognoscit me Pater, sic ego cognosco Patrem². Si alius est, Patrem nosse, aliud nosse quae Patris sunt, et maius est nosse Patrem, quam ea quae sunt ipsius, cum unusquisque major ipsa sit quam ea quae sunt ipsius: quod maius est noscens Filius, Nullus, enim inquit, novit Patrem nisi Filius³, id quod minus est ignoravit. Hoc autem fieri non potest. Reticuit igitur, quoniam hominibus iudicii tempus scire non expediebat. Nam assidua expectatio illos ad pietatem excedendam promptiores reddit. Quod si longum temporis spatium intercessorum cognovissent, negligenter effecti essent, sperantes fore, ut post etiam, si resipiscerunt, placerent. Nam qui fieri potest, ut eum illa hora lateat, qui usque ad ipsam horam novit omnia? Frustra proterea dixisset Apostolus: In quo sunt omnes thesauri sapientiae et cognitionis reconditi⁴. Dicendum ergo hujusmodi ignorantiam ad humilitatem pertinere.

TITULUS XX.

Contra Origenem,

Qui incorporeum ante lapsum creatum esse primum hominem statuit, post lapsum autem, pelliceas vestes, id est corpus, induisse; animam ante corpus existere, eamdemque animam multis corporibus amiciri; sicutem habituras esse post resurrectionem generalem poenas; dæmonias in pristinum statum restitutum iri; homines peccatores justificatum iri; corpora mortuorum haud resurrectura esse; Christi regnum aliquando finies habitum, et alia quædam nugatus est.

Si primus homo incorporeus fuisset ante lapsum, quomodo, conspecta muliere ad ipsum adducta, dixisset: Hoc os ex ossibus meis, et caro e carne mea⁵? Videlicet luculentter ante lapsum et ossa et carnem habuisse appareat. Quod cum Gregorius Theologus sciret, dixit: Pelliccis induitur vestibus, crassiore sortasse carne et mortali et (nostræ) simili; docens eum et prius habuisse carnem, sed leniorem, immortalitatem inter et mortalitatem positam atque molliorem: voce sortasse autem effatum suum castigavit.

Si anima et corpus recensentur inter ea quae ad aliquid referuntur: anima enim est corporis anima, et corpus est animæ corpus: si porro ea quae ad aliquid referuntur, simul subsistunt, neutrum ante aut post alterutrum existit.

Si quantum ad animam et corpus attinet, non est existentia anterior aut posterior, neque unius animæ erit in alia corpora migratio seu appropinquatio. Haec nugas sunt Pythagoricæ omniq[ue] sacra

¹ Coloss. ii, 3. ² Gen. ii, 23.

Scriptura Indignæ. Tota enim Scriptura divina A constanter docet animam quamlibet unius esse corporis. E gentilibus autem nonnulli animas rationales ad irrationalib[us] statu[m] reduxerunt, ut Pythagoras ejusque associæ, et in diversis irrationalibus, velut porci et canibus et muribus collocaverunt; alii autem, ut Porphyrius, irrationalib[us] animas ratione præditas contulerunt, dicentes aquilam et corvum et cornicem et multa ejus generis rationis se vaticinii participes esse.

Si fide dignus est Christus qui et ipsa est veritas: *Ego enim, sum veritas*¹: pœna finem non habebant. Ubi enim de futuro iudicio disseruit, et quid eis qui a dextera ejus et qui a sinistra sunt, dicturus sit, subiecit: *Et abibunt hi in supplicium aeternum, facti vero in vitam aeternam*². Ac rursum dixit: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur*³.

Si infinita sunt servi illius supplicia, quemadmodum demonstratum est, neque dæmonum erit res mortis, neque peccatorum revocatio.

Resurrectio erit corporum in terra jacentium resurrectio, nequaquam animatum que consistunt, id est, propriam naturam habent constantem et indissolubilem secundum ipsarum essentiam. Cæterum summa foret iniquitas, corpora que cum animis in virtutis laboribus concertant, communibus privare præmissis, ea contra que simul peccarent, haud punire, scilicet veras animas, sine concurrentibus corporibus, aut dupli pœna afficer, aut dupli præmio dignari. Quod autem corporum erit resurrectio, ipsa Evangelia aperte pronuntiant, sicut et magnus Paulus latius in Epistolis suis.

Daniel, manifesto de Christi regno vaticinans, dixit: *Potestas ejus, potestas aeterna que non transibit, et regnum ejus non corruptetur*⁴. Gabriel autem, posquam sancta Virginis latum de Christi generatione nuntium attulit, subdidit: *Et regni ejus non erit finis*⁵. Et nostræ incontaminatae fidei sanctum symbolum, a septem oecumenicis synodis receptum et conservatum, dicit: « Cuius regni non erit finis, » scilicet regni Christi, de quo sermo est. Quam multo igitur isti fide digniores sunt Origene qui finem habiturum esse Christi regnum fabulatus est?

Origenes dixit Deum qui a non creando processit ad creandum rationabilia atque sensibilia, omnino ab alio ad aliud conversum esse. Nos autem dicimus eum non quoad naturam, sed quoad operationem esse conversum, vel potius, ne quoad hanc quidem, habuit eam semper potestatem creandi et producendi: operata autem est h[ic] potestas, quando ipse conveniebat.

Antiquus quidem Origenes, anathemate autem confixus est a quinta synodo. Quare etiam opportune hic quæ ad eum pertinent, commemorata sunt.

¹ Joan. xiv, 6. ² Matth. xxv, 46. ³ Marc. ix, 44.

A μὲν γὰρ θεία Γραφὴ συρρέουσα πᾶσι διδοκει, σύμματος ἐνδεκάτηστην εἶναι φυχὴν. Τῶν Ἐλάτων δὲ εἰ μὲν τὰς λογικὰς φυχὰς εἰς ἀλογίαν κατήγαγον, ὡς οἱ περὶ τὸν Πυθαγόραν, ἄλλοις τε τῶν ἀλόγων, καὶ χρῖτος καὶ κυνικοὶ καὶ μυστικοὶ, ἀγκατοικίζοντες· οἱ δὲ τὰς τῶν ἀλόγων φυχὰς λογικὰς ἀντέπλαστον, ὡς δὲ Πορφύριος, τὸν ἀετὸν καὶ τὸν κόρακα καὶ τὴν κορώνην καὶ πολλὰ τοιαῦτα λόγου καὶ μαντείας μετέχειν λέγοντες.

Εἰ δὲ θῆται δὲ Χριστὸς, ἡ αὐτοαλήθεια· Ἐγένοντο γὰρ, φησίν, εἰμι δὲ ἀλήθεια· οὐκέτι δέχονται τέλος αἱ κολάσεις. Εἰπὼν γὰρ τὰ περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, τι τε ἔρει τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ τι τοῖς ἐξ εὐωνύμων, ἐκτῆγασε· Καὶ δικαιεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δικαιοὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Καὶ πάλιν εἰρήκεν, διτι· Ο σκάληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται.

Εἰ διτελεύτητο εἰσιν αἱ τοῦ αἰώνος ἔκεινοι κολάσεις, ὡς ἀποδέδειχται, οὗτε τῶν διδασκαλίων θεται ἀποκατάστασις, οὗτε τῶν ἀμαρτωλῶν ἀνάκλησις.

Ἡ ἀνάστασις, τῶν κειμένων εἰς τὴν οὐρανὸν θεται ἀνάστασις, οὐ τῶν φυχῶν, αἰτίας ἰσταται, τουτέστι, τὴν οἰκείαν φύσιν ἔχουσιν συνεντείνων καὶ ἀδιάλυτον τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας αὐτῶν. Ἐσχάτης δὲ καὶ διλοις ἀδικίας, τὰ μὲν συναθλήσαντα σώματα ταῖς φυχαῖς ἐν τοῖς κατ' ἀρετὴν τόνοις, τῶν κοινῶν ἐπέδηλων ἀποστερεῖν· τὰ δὲ αὐτὸν συνεκαμπτόντα μένειν ἀνεπιτίμητα, μόνας δὲ τὰς φυχὰς, χωρὶς τῶν συνδιαπραξιμένων σωμάτων, δὲ διπλῆνεισπράττεσθαι τιμωρίαν, δὲ διπλῆς ἀξιοῦ μιενθαποδοσίας. Οὐδὲ τῶν σωμάτων θεται ἀνάστασις, αὐτὰ τὰ Ἑβραϊκὰ τραῶς ἀπαγγέλλουσι, καὶ δέ μέγας Παῦλος πλατύτερον ἐν ταῖς ἴδιαις Ἐπιστολαῖς.

Προδήλως περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ βασιλείας προφητεύων ὁ Δανιήλ, εἰρήκεν· διτι· Η ἔξουσια ταύτην, δέουστα αἰώνιος, ηγίεις οὐ παρελεύσεται, καὶ η βασιλεία αὐτοῦ, οὐ διαφθαρήσεται. Καὶ δὲ Γαβριήλ δὲ τῇ ἀγρᾷ Παρθένῳ τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν εναγγελίζειν, προσέθηκεν, διτι· Καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ δοται τέλος. Καὶ τὸ ιερὸν δὲ σύμβολον τῆς ἀμωμήτου πίστεως ἡμῶν, ὑπὸ τῶν ἐπτὰ οἰκουμενικῶν συνόδων δεχθέν τε καὶ φυλαχθέν, φησίν· Ήν τῆς βασιλείας οὐκ δοται τέλος, δηλοντει τῆς τοῦ Χριστοῦ, περὶ οὐ δὲ λόγος. Πόσον οὖν οὗτοι πάντες ἀξιοπιστότεροι εἰσιν Ὀμριγένους, τέλος ἔχειν τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν μυθολογήσαντος;

Ἐλεγεν Ὀμριγένης, διτι· δὲ θεός ἀπὸ τοῦ μὴ κτίζειν ἐλθὼν εἰς τὸ κτίζειν τὰ τε νοερά καὶ τὰ αἰσθητά, πάντως ἐτράπτει ἀφ' ἐτέρου εἰς ἐτέρον. Διγορεν δὲ ἡμεῖς, διτι· οὐ κατὰ τὴν φύσιν ἐτράπη, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν· μῆλον δὲ, οὐδὲ κατὰ ταύτην. Εἰχε μὲν γὰρ δεῖ τὴν δύναμιν τοῦ κτίζειν καὶ δημιουργεῖν· ἐνηργηθεῖ δὲ ἡ τοιαύτη δύναμις, διτι· ήν εἰκός.

Παλαιὸς μὲν δὲ Ὀμριγένης, ἀνεβεμπατίσθη δὲ παρὰ τῆς πέμπτης συνόδου. Διδ καὶ εὐλόγως ἐνταῦθα τῷ περὶ αὐτοῦ τέθειται.

¹ Dan. vii, 14. ² Luc. i, 33.

ΤΙΤΛΟΣ ΚΑ'.

Κατὰ Μονοθειστῶν Εσργίου, Πόλεων, Παύλου γεροντῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινούπολεως, ταῦτα δὲ πάντα τῷ φύσει προσώπων συνεκτική πάντων ιδιαμάτων, καθ' ἣν ἀεὶ τῷ φύσει θελητικῷ τὸ πεφυκέναι θέλειν ἐμπέφυκεν, οὐ ταῦτα δὲ τὸ πεφυκέναι θέλειν, καὶ θέλειν ἔστιν, ὡς οὐδὲ τὸ πεφυκέναι λαλεῖν, καὶ λαλεῖν. Πέφυκε μὲν γάρ ἀεὶ τὸ λαλητικὸν λαλεῖν, λαλεῖ δὲ οὐκ ἀεὶ, ἐπειδὴ τὸ μὲν οὐσίας ἔστι λόγῳ φύσεως συνεχόμενον, τὸ δὲ βουλῆς τῇ τοῦ λαλοῦντος γλώσσῃ τυπούμενον· ὥστε φύσεως μὲν ἀεὶ τὸ πεφυκέναι λαλεῖν, ὑποστάσεως δὲ τὸ πῶς λαλεῖν, ὥστερ καὶ τὸ πεφυκέναι θέλειν, καὶ θέλειν. Εἰ δὲ τὸ πεφυκέναι θέλειν καὶ θέλειν οὐκ ἔστι ταυτό τὸ μὲν γάρ, ὡς ἐφην, οὐσίας, τὸ δὲ τῆς τοῦ θέλοντος ὑπάρχει βουλῆς· εἰχεν δρά τὸ πεφυκέναι θέλειν ὁ σαρκωθεὶς Λόγος ὡς ἀνθρωπὸς τῷ αὐτοῦ θεῖκῷ θελήματι κινούμενον τε καὶ τυπούμενον. Τὸ γάρ ἐκεῖνου θέλειν, φησιν ὁ μέγας Γρηγόριος, οὐδὲ ὑπεναντίον τῷ θεῷ, θεωθὲν δλον. Εἰ δὲ τεθέωτο, τῇ τοῦ θεούντος δηλονότι συμψιᾳ τεθέωτο. Τὸ δὲ θεοὺν καὶ θεούμενον δύο πάντως, ἀλλ' οὐχ ἐν, καὶ φύσει ταυτὸν, εἰτέρ τῶν πρός τι τό τε θεούν, καὶ τὸ θεούμενον. Τὰ δὲ πρός τι πάντως ἀλλήλοις συνεισάγεσθαι πέφυκε, καὶ θατέρῳ συνεπινοείσθαι θάτερον. Καὶ μετ' ὅλιγα· Εἶχεν οὖν θέλημα φυσικὸν ὡς ἀνθρωπὸς ὁ Σωτὴρ, τῷ αὐτοῦ θεῖκῷ θελήματι τυπούμενον, οὐκ ἐναντιόμενον. Οὐδὲν γάρ ἡναντίωται παντάπατι θεῷ φυσικὸν, διέταν οὔτε γνωμικὸν, ἵνα καὶ προσωπικὴ θεωρεῖται διάρεσις, ἀνπερ γάρ κατὰ φύσιν, ἐπεὶ τὸν ποιητὴν αἰτιατέον πεκοιηκότα τὸ φύσει μαχόμενον. Πῶς δὲ γέγονε κατ' ἀλήθειαν ἀνθρωπὸς σαρκωθεὶς ὁ Λόγος, τοῦ μάλιστα τὴν φύσιν ὡς ἰσογικὴν χαρακτηρίζοντος· Ἐρημος δὲ; Τὸ γάρ τῆς κατ' ἐφεσιν δρεκτικῆς ἐστερημένον κινήσεως, καὶ πάσης ζωτικῆς δυνάμεως ἀμοιρήσειν ἔν. Τὸ δὲ ζωτικὴν οὐκ ἔχον τὰ φύσεως δύναμιν οὐδὲ τὴν οἰλονούν δηλονότι ψυχήν. Οὐκοῦν ψιλῆ μορφώσει σαρκὸς τὴν οἰκονομίαν ἀφάντασεν, ἀλλ' οὐ φύσιν σαρκὸς νοερῶς τε καὶ λογικῶς ἐνεψυχώμενην καθ' ὑπόστασιν σαρκωθεὶς ὁ Λόγος πεπλήρωκε, θέλημα φυσικὸν κατὰ Σευῆρον οὐκ ἔχων ὡς ἀνθρωπὸς. Εἰ γάρ φυσικῷ θελήματι κατ' ἀλήθειαν οὐ τέγονεν ἀνθρωπὸς, οὐδὲ ὀλώς ἀνθρωπὸς γέγονε. Τίς γάρ ἀτελοῦς φύσεως ὑπαρξίες, ή; οὐδὲ λόγος ἔστι; Σκοτός; οὖν Σευῆρος, καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν διὰ τίνος πάντω; ἐλλείψεως φυσικῆς τὴν προσληφθεῖσαν καὶ ἔνωσιν δρόητον ἐξώσασθαι φύσιν, τῆς τε Μάνεντος φαντασίας, καὶ τῆς Ἀπολλιναρίου συγχύσεως, καὶ τῆς Εὐνυχοῦς συνονισιώσεως ἐπικυρώσαις τὸ μίσος. Μέμνημαι γάρ κατὰ τὴν τῶν Κρητῶν νῆσον διάγων τινῶν ψευδεπισκόπων πρός ἐμὲ διενεχθέντων ἐκ τῆς Σευῆρου μερίδος ἀκούσας, ὡς διὰ τοῦτο δύο

TITULUS XXI

Adversus Monotheletas, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Constantinopolis patriarchus, aliosque ejusdem generis. Atque istius item heresis Deo inviis Severus prebuit occasionem. Sancti Maximi, ex oratione, qua declarat, Patres non dixisse de Christo voluntatum canon discrepantium quantitatem.

Voluntas naturalis est via, appetens id quod naturae convenit, et quae continent omnes proprietates, quae per essentiam adsunt naturae, per quam semper naturae volenti insitum est, ut velit. Non est autem idem habere volendi vim, et velle. Quemadmodum nec idem est habere loquendi vim, et loqui. Semper enim adest loquendi vis naturalis, sed non semper loquitur. Nam illud essentia est, et est cum ratione naturae coniunctum. Hoc autem est voluntatis, et est linguae loquentis impressum. Quamobrem naturae quidem est, habere semper insitam loquendi facultatem; personæ autem, hoc aut illo modo loqui, quemadmodum et insitam habere volendi vim, et hoc aut illud velle. Quod si non idem est, naturalem habere volendi potestatem, et velle: illud enim, ut diximus, est essentia, hoc autem est ipsius voluntatis consilii: habuit utique naturalem volendi vim Verbum carne indutum, ut homo, divinæ ipsius voluntati consentientem et impressam. Voluntas enim ejus, ut magne ait Gregorius, non est Deo contraria, cum tota sit divina reddita. Talis autem effecta est propter conjunctionem illius, qui ipsam divinam effecit. Quod autem divinum sit, et quod divinum facit, duo plane sunt, et non unum atque idem natura. Siquidem id quod divinum facit, et quod divinum efficitur, sunt ex eorum numero, quae ad aliquid referuntur. Quæ autem sunt ejusmodi, sese mutuo inducunt, et ex uno alterum cogitatur. Et paulo post: Habebat igitur voluntatem naturalem Servator, ut homo, quæ tamen divinae ipsius voluntati sic erat impressa, ut ei non repugnaret. Nihil enim naturale adversatur Deo, cum ab illo ne sententia quidem discrepet, ubi et personæ distinctio consideratur, siquidem sit secundum naturam. Alioqui opifex ipse accusandus esset, si fecisset aliquid, quod natura secum pugnaret. Quomodo autem Verbum carne assumpta vere factum esset D hōmo, si eo quod naturam ut ratione præditam in primis insignit, careret? Quod enim cupiendi appetitudo motu caret, id vitali etiam omni caret facultate. Quod autem vitalem a natura facultatem non habet, id ne animam quidem habet ullam? Nuda igitur carnis assumptionis specie, non autem natura carnis mente rationeque præditæ per personam suscepit, si, ut sentit Severus, voluntatem naturalem, quantum est homo, non habet. Nam si ut homo naturali vere caruit voluntate, vere perfectus homo non est factum. Quod si vere perfectus homo factum non est, ne homo quidem. Quæ enim imperfectæ naturæ essentia sit, cuius ne ratio quidem existat? Illud Severo et discipulis ejus propositum

suit, ut per defectum quendam naturalem arcana a conjugatione susceptam naturam excluderent, si etiamque Manetis speciem, et Apollinarii confusionem, et Euthycheia mutationem duarum in unam essentiam confirmarent. Menini enim, cum esset in Cretenium insula, falsos quodam episcopos Severi opinionem defendantes ita tecum disputasse, ut dicerent, nos ideo duas in Christo actiones juxta Leonis tomum negare, quoniam voluntates inde consequantur, ex quibus gemina persona colligitur. Si igitur, ut Severus opinatur, ex actionibus voluntates, et ex voluntatibus personae tanquam res suis ex causis provenientes colliguntur, et ex persona nimirum voluntas, atque ex voluntate, quemadmodum ipse argumentatur, actio illi congruens colligetur. Eorum enim quae inter se vicissim referuntur, mutua est conversio. Quamobrem si natura mutuus esset inter personas voluntatesque respectus, ut Severus docet, tres item voluntates haberet. Sin autem sententia constaret, secum ipso dissentiret, voluntatibus non conveniens, ut Trinitas personarum. Aut omnino, siquidem una summa Trinitatis voluntas est. Divinitas unam tantum habet personam, et triplici nomine appellatur.

Ex eadem oratione.

Tu qui unam Christi voluntatem asseris, vir optime, quomodo, et qualem eam dicis esse? Si ut Christi naturalem, eum a Patre et a Matre natura sejungis, quippe qui neutri ipsorum per essentiam conjunctus sit. Neuter enim ipsorum natura Christus. Id autem si dixeris, nonne periculum erit, ne plures deos constituas? Quod si sententia solius erit indicium personarum: voluntatis enim sententia persona describitur et definitur: demonstrabis eum a Patre et Spiritu voluntate dissidere et discrepare. Sin solius divinitatis ipsius, patibilis erit divinitas, et prater naturam potum et cibum appetet. At si humanitatis ejus solius, non erit effica natura, cum sit humana; et monstra plane videbuntur esse miracula. Quod si naturae utriusque communem dixeris, quomodo voluntas eorum natura communis erit quorum est natura diversa? Sin ut totius compositum, et novitatem et absurditatem fabulæ omittamus (quae enim potest esse compositio voluntatis?) rursus ipsum a Patre alienum constituis, cum voluntate composita solam personam compositam exprimas. Quia quidem ratione omnis plantatio, quam non plantavit Pater eradicator. Nova enim singi non potest agricultura, sed naturalem in Christo humanitatis voluntatem Severus sustulit, ut videtur, cum omnis natura præsertim ratione præditæ maxime proprium et primum esse ignoraret appetendi motum. Quod Patres animadvententes voluntates in Christo natura, non autem sententia differentes confessi sunt. Nunquam enim in Christo voluntates sententia differentes dixerunt, ne ipsum diversa sentire, et velle, et rationum seditione secum pugnare, alique ita duplicom habere personam prædicarent. Intelligebant enim hac sola voluntatum sententia dissidentium differentia, tum peccato in hanc vitam adiutum esse patesfactum, tum inimicitias nobis exortas esse cum Deo. Nulla enim alia in re malum con-

A κατὰ τὸν Λέοντος τόπον ἐνεργεῖας οὐ λέγομεν ἐπὶ Χριστοῦ, διὰ τὰ ἐπόμενα ταύταις θελήματα, εἰς ἓν ἀνάγκης προσώπων συνεισῆγεται δυάς. Εἰ οὖν κατὰ τὸν Σεβῆρον ταῖς ἐνεργείαις ἐπεσθαι τὰ θελήματα πέφυκε, τοῖς δὲ θελήμασι συνεισάγεσθαι κρίσις, καθάπερ αἰτίοις αἰτεῖται, καὶ παντὶ προσώπῳ δηλονότι κατ' αὐτὸν θελήμα, καὶ τούτῳ πάντας ἐνέργεια συνεισάχθεται πρόσφορος. Ὡς γάρ τῶν πρός τι λόγος ἀλιτον ἔχων τὴν σχέσιν Ισηνού ποιεῖται τὴν τῶν σχετῶν ἀκολούθως ἀντιστροφήν. Οὐκοῦν εἰ μὲν φυσικὰ τὰ κατὰ ἀντιστροφήν συνεισάγμενα τοῖς προσώποις εἴεν θελήματα, ή μακαρία Μωάδης κατὰ Σευῆρον καὶ φύσεων ἔσται Τριάς· εἰ δὲ γνωμικά, στασιάσει πάντως πρὸς ἑαυτὴν μή συμβαίνουσα β τοῖς θελήμασιν, ὡς πρόσωπων Τριάδος ἔστι, μονοπρόσωπος ἔσται θεότης τριώνυμος. Πάντας εἰπερ ἐν θελήμα τῆς ὑπερουσίου Τριάδος ἔστι, μονοπρόσωπος ἔσται θεότης τριώνυμος.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἐν δὲ Χριστοῦ θέλημα λέγων, ὃ βέλτιστα, τῷ, καὶ ποιὸν τοῦτο φῇ; Εἰ μὲν ὡς Χριστοῦ φυσικὸν, Πατρὸς φύσει καὶ μητρὸς αὐτὸν ἡλιοτρίωσας, οὐδὲ ἐτέρῳ κατ' οὐσίαν ἐνούμενον οὐδὲ Ἐπερον γάρ αὐτοὺν φύσει Χριστός· καὶ πᾶς ἐκφεύγῃ τοῦτο λέγων τῆς πολυθείας τὸν κίνδυνον; εἰ δὲ γνωμικὸν, μόνης ἔσται τῆς αὐτοῦ χαρακτηριστικὸν ὑποστάσεως. Προσώπου γάρ ἀφοριστικὸν ὑπάρχει τὸ γνωμικὸν, καὶ δειχθήσεται σαφῶς ἐπερδούλος Πατέρες καὶ Πνεύματι κατὰ σὲ, καὶ μαχόμενος. Εἰ δὲ τῆς αὐτοῦ μόνης θεότητος, ἀμπαθής ἔσται θεότης παρὰ φύσιν βρώσεως καὶ πόσεως ἐφιεμένη. Εἰ δὲ τῆς αὐτοῦ μόνης ἀνθρωπότητος, οὐχ ἔσται φύσει δραστηριον. Πῶς γάρ, εἰπερ ἀνθρώπινον; Καὶ τερατώδης δειχθήσεται σαφῶς ἡ τῶν θαυμάτων ἐπίδειξις. Εἰ δὲ ἀμφοτέρων φύσεις κοινὸν, πῶς ἔσται θέλημα φύσει κοινὸν, ὃν ἡ φύσις διάφορος; Εἰ δὲ ὡς δους σύνθετον, πρὸς τῷ καὶ τῷ μύθῳ καὶ πλάσματι τοῖς γάρ θελήματος σύνθετος; Πάλιν αὐτὸν τοῦ Πατρὸς ἡλιοτρίωσας, συνθέτῳ θελήματι μόνην χαρακτηρίσεις ὑπόστασιν σύνθετον. Οὐτω μὲν οὖν πάσαν φύσειν ἐκρίζοι προελθὼν ὁ λόγος, ἢν δὲ Πατέρες οὐκ ἐφύσεσθε, ἐπειδὴ μὴ πέφυκε τὸ ξένον περιποιεῖσθαι γεώργιον. Ἀλλ' ὡς ξοικεῖ, τὸ φυσικὸν θέλημα τῆς κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπότητος Σευῆρος ἀνείλεν, οὐκ εἰδὼς, διτι κυριώτερόν τε καὶ πρῶτον ίδιωμα πάσης μάλιστα φύσεως λογικῆς ἡ κατ' ἐφεσιν αὐτῆς καθέστηκε κίνησις, ἢν οἱ Πατέρες σκοπήσαντες, φυσικῶν, ἀλλ' οὐ γνωμικῶν ἐπὶ Χριστοῦ θελημάτων διαφορὰν λαμπτρῶς ὀμολόγησαν. Οὐ γάρ ἀν Εἰεγόν ποτε γνωμικῶν ἐπὶ Χριστοῦ θελημάτων διαφοράν, ἵνα μὴ δίγνωμον, καὶ δίβουλον, καὶ οἷον εἰπεῖν μαχόμενον ἑαυτῷ τῇ στάσει τῶν λογισμῶν, καὶ διὰ τούτο διπρόσωπον αὐτὸν κηρύττεσιν οἱ γε κατὰ μόνην ταύτην γινώσκοντες τὴν τῶν γνωμικῶν θελημάτων διαφορὰν ἐν τῷ βίῳ γεγενήσθαις τὴν εἰς τῆς ἀμαρτίας εἰσόδον, καὶ τὴν πρὸς τὸν θεόν ἥμε-

τέραν διάστασιν. Ἐν οὐδενὶ γάρ ἀλλων καθίστηκε τὸ πάρακλινον, εἰ μή μόνον ἐν τῇ πρὸς τὸ θεῖον θέλημα διαφορῇ τοῦ κατὰ γνώμην ἡμετέρου θελήματος, ἃ τινες πάντας ἀντικειμένη συνεισάγεται ποσότης, καὶ διαύπτες δηλωτικός ἀριθμός δεικνὺς ἡμῖν πρὸς τὸ θεόν τοῦ γνωμικοῦ θελήματος ἀντιπάθειαν. Εἰς οὖν Νεστορίῳ τε καὶ Σευχίῳ περὶ τοῦ δυστεσεῖν ὑπάρχει σκοπός, καὶ ὁ τρόπος διάφορος. Ὁ μὲν γάρ διὰ τὴν σύγχυσιν φεύγων τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, τὴν οὐσιώδη διαφορὰν προσωπικὴν διαίρεσιν ποιεῖται· ὁ δὲ διὰ τὴν διαίρεσιν τὴν οὐσιώδη μῆλογα διαφορὰν, τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν φυσικὴν ἐργάζεται σύγχυσιν, δέον μῆτε σύγχυσιν ἐπὶ Χριστοῦ, μῆτε διαίρεσιν, ἀλλ' ἔνωσιν τῶν κατ' οὐσίαν διαφερόντων, καὶ διαφορὰν τῶν καθ' ὑπόστασιν ἡγωμένων ὅμολογειν, ἵνα καὶ τῶν οὐσιῶν ὁ λόγος, καὶ τῆς ἔνωσεως ὁ τρόπος εὐσεβῶς καταγγέλληται· ὃν ἐμφῶ διαρράγετες, ὁ μὲν τὴν τῶν γνωμικῶν μόνων ποιοτήτων ἔνωσιν, ὁ δὲ τὴν τῶν φυσικῶν μόνων μετὰ τὴν ἔνωσιν ἐπικυρώσας διαφορὰν, διηρφάσας τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας ἀπέπεσαν, ὁ μὲν διαίρεσιν, ὁ δὲ σύγχυσιν τοῦ μυστηρίου τολμηρῶς καταχρίναντες.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ Ισοῦ τῆς πρὸς Νικανδρον ἐπιστολῆς.

Οὐδὲ γάρ τὴν θείαν φύσιν καὶ ἀκτιστὸν ἀνύπαρκτὸν τε καὶ ἀθέλητον ἢ ἀνενέργητον καθορῶμεν· οὔτε μήν τὴν κτιστὴν καθ' ἡμᾶς καὶ ἀνθρώπην οὐσίαν ἀνύπαρκτὸν τε καὶ ἀθέλητον ἢ ἀνενέργητον ἐπιγινώσκομεν. Καὶ εἰ μηδεμίαν τούτων ἐργάμον ἐπιστάμεθα φυσικῆς ὑπάρξεως, θείασεώς τε καὶ ἐνέργειας, ἐκ τούτων δὲ, θείας φύσεως καὶ ἀνθρώπην φύσεως λέγω, καὶ ἐν ταύταις, καὶ τούτων ὑπόστασίς ἔστι κατ' ἀληθείαν ὁ εἰς καὶ μόνος Χριστὸς καὶ Γίδες, πῶς, εἰπερ φύσει κυρίως Θεός, καὶ φύσει κυρίως ἀνθρώπως ὁ αὐτὸς, οὐχὶ καὶ θείον θελῆμα καὶ ἐνέργειαν φύσει κυρίως, καὶ ἀνθρώπινον θέλημα, καὶ ἐνέργειαν φύσει κυρίως εἶχε, μηδετέρου τούτων κατὰ φύσιν δῶν ἐλλιπής, δ' δῶν ἐπαληθεύων τοῖς πράγμασι τὰ δόνματα, καὶ τούτοις αὐθίς ἐπικυρῶν τὰ πράγματα, προδῆλως ὁ αὐτὸς ἐγνωρίζετο, τά τε θεία καὶ ἀνθρώπινα φυσικῶς ἔχων καὶ θεῖαν καὶ ἐνέργων, κάκιο τούτου τὰ ἐξ ὄντος, καὶ ἀπέρ ύπηρχε, πιστεύομενος; Ἐπειτα, τοῦ φυσικοῦ θελήματος καὶ τῆς οὐσιώδους ἐνέργειας ἀναιρουμένων, τῆς τε θείας καὶ ἀνθρώπην οὐσίας, τοῦ ἐκ τούτων καὶ ταύτας δόντος καὶ σώζοντος κατὰ μίαν ὑπόστασιν, πῶς θεός ἢ ἀνθρώπος θεται; καὶ πῶς τοῦτο, ἢ ἐκεῖνον κατ' οὐσίαν ὑπάρχων δειχθῆσται, μή οὖσαν ἐκατέρας φύσεως ἀνελλιπῶς τὴν ιδίωτητα, πάσης ἀμαρτίας χωρὶς; Τὸ γάρ τῶν κατὰ φύσιν ἐκστὰν, καὶ τῆς ἔξου τῆς οὐσίας γεγένηται, μηδεμίαν ὑπαρξίαν ἔχον· δειτο μηδὲ κίνησιν φυσικήν. Ὄτι γάρ μηδεμίαν κίνησιν ἔχον, ἢ φῆσιν ὁ θεοφάντεωρ καὶ μέγας ἄγιος Διονύσιος^α, οὐτε ἔστιν, οὐτε τί ἔστιν· οὔτε ἔστι τις αὐτοῦ παντελῶς θέσις. Ὅτι τοῦτο τὰς Χριστοῦ τοῦ θεοῦ φύσεις ὅμολογοῦντας ἡμᾶς, τὴν θείαν φημὶ καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπην, πρὸς βεβαίαν τῆς τε τούτων ὑπάρξεως πίστωσιν, καὶ τῆς ἡμῶν περὶ αὐτῶν ὅμολογίας ἀληθείαν,

A sistit, nisi in eo discrimine, quod est inter voluntatem Dei et voluntatem nostram. Quo quidem contraria prorsus quantitas constituitur, et filius index numerus, qui nobis ostendit voluntatis a Deo discrepantis diversitatem. Idem igitur Nestorio et Severo ad impletatem propositum est, scilicet ratio diversa sit. Ille enim dum confusionem vitat, sic effugit unitatem personarum, ut pro differentia naturali personarum divisionem constituat. Hic vero dum divisionem declinat, ita naturae negat differentiam in personarum conjunctionem, ut naturalem efficiat confusionem. Cum nec confusio in Christo, nec divisio, sed essentia differentium conjunctio, et in persona conjunctorum differentia sit confienda: ut et naturarum ratio, et conjunctionis modus pie pronuntietur. Quorum illi utrumque perfregerunt, dum unus qualitatum in sententia tantum conjunctionem, alter naturalium tantummodo post conjunctionem differentiam asserit. Atque ita ambo a veritate exciderunt, dum unus mysterii divisionem, alter confusionem audacter dijudicat.

Eiusdem ex epistola ad Nicandrum.

B Neque divinam et increataum naturam non vere existentem videmus, voluntatisque ac operationis expertem; at neque rursus creatam nobis similem atque humanam substantialiam, ipsam non vere existentem novimus, C et voluntate sive operatione carentem. Sin autem neutram defici sciimus vera naturali existentia ac substantia, necnon voluntate ac operatione; atque ex his (divina scilicet humanaque natura) et in his, atque harum vere persona est, unus ac solus Christus atque Filius; quomodo, ac cum natura proprie Deus, idemque natura proprie homo esset, non etiam divinam natura proprie voluntatem et operationem, humanamque natura proprie voluntatem et operationem habebat, neutro horum natura carens; quibus, faciendo ut nomina rebus vere convenient, atque his rursus easdem astruendo, manifeste idem ipse, cum divina tum humana naturaliter habens, volensque ac operans noscebat; ac qui inde, ea, ex quibus, et in quibus, et quæ erat, crederetur. Naturali enim voluntate ac essentiali operatione sublatis, ejus, qui ex his, ac hæc est, servatque in una persona, quomodo Deus et homo futurus est? Ac quomodo hoc illudve essentialiter esse monstrabitur, qui utriusque naturæ proprietatem, absque omni peccato, indefectibiliter non servet? Quod enim excessit iis quæ sunt ex natura, ab ipsa quoque essentia, nullam existentiam habens ac substantiam (quod neque motum) extraneus factus est. Nam ut divini magnique doctoris beati Dionysii sententia est: « Quod nullum habet motum, neque est, neque aliquid est, nec ulla prorsus ejus affirmatio est. » Igitur, qui Christi Dei naturas (tum scilicet divinam, tum quæ nostri similis est, humanam) confiteamur, ad earum exsi-

stentiae certam astraendam fidem, veramque nostram de illis confessionem, omnino quoque naturales ipsarum pari numero voluntates profiteamur necesse est, totidemque essentiales operationes; nec harum aliquid prorsus minuamus aut negemus, eo praetextu, hincque nobis fucum facientes, quod in persona divinitus unitae sint; cum nos minime lateat, quae in persona unio est, nihil illis quae naturalia sunt, uti nec naturis ipsis officere; tametsi illa vi sua, unius personae ratione, in unum eas cogat (haud tamen eximat, quin naturae ipsa ratione duae existant), uti etiam naturales ipsas proprietates, earum inter se cohæsione ac necessitudine, unius rursus prorsus nexus astringens, neutrampque sine altera, extrave alterius communio nem, ullo modo, uti clarissimus urbis Romæ papa Leo sentit, spectari sinens, essentialiem ac naturalem earum distinctionem non prorsus abolet, sed perfecte servat. Servando enim servatur; ac, qua præstat incolunem, ipsa incolmis perstat. Illectenus enim manifeste exstat rerum unio, quan diu incolmis est naturalis earum distinctio. Nam prorsus abolita.

Cum hæc itaque (nempe unio) nullam rebus labem inferat, nec illarum distinctionem quidquam lœdat, sed solummodo accommodate ad nominis nuncupationem, quæ ea copulantur, unitate cogat; omnino prorsusque nullo desiderato atque perfecte in ea incolmia sunt, quæ natura distincta sunt, ne vel minimam inde eversionem ac confusionem, in ipsis essentiis seu naturis, in voluntatibus, in operationibus, ullo modo quod spectet ad naturam, passa. Quonam igitur modo (qua honesta voce con vestiam nescio) probæ mentis suæ ac verecundæ velamen, hanc quidam praetexunt, ac Verbum incarnatum natura voluntatis expers ac operationis, nostra natura (id est, humana) asserunt; tanquam vere inanima ac carente ratione, quæ ex nobis assumpta in eo substantia est. Quod enim operationis ac motus expers est, plane etiam inanime est; quodque nulla rationis voluntate præditum est, palam etiam ratione menteque caret. Sin autem absque his natura erat incarnatum Verbum, qua commercium nobiscum inierat, quonam etiam modo credetur hominem ipsum exstitisse? Qui vero non potius, divina demulatum natura, ea quoque monstrabitur carnis affectibus invitum succubuisse? Naturalium enim interemptione, Arius Apollinaris que, tali in ipsum acie impressionem fecerunt. Alter enim anima, alter ratione destitutum (quod est operationis expers ac voluntatis) professi, creaturam atque facturam ipsum secundum se blasphemarunt. Uterque enim Unigenitum natura divinitatis patibilem, non carnis natura, dixerunt; tametsi majori adhuc impietate Apollinaris, perfectam quoque in carnem conversionem, ipsius divinitatis occasum ac mutationem sauxit.

Operæ pretium igitur, ut quibus constitutum sit pietatem colere, confessionem ejusmodi evertamus, sanctorumque Patrum doctrinam teneamus; atque

A καὶ τὰ φυσικὰ τούτων ισαρθμῶς δὲ πάντα; πρεσβεύειν θελήματα, καὶ τὰς οὐσιώδεις τοσάτας ἐνεργείας διμοιογεῖν· καὶ μηδὲν αὐτῶν προφάσει δῆμεν τῆς καθ' ὑπόστασιν θελας ἐνώσεις ἀπομειοῦνται ἔξαρνεσθαι τὸ σύνολον· γινώσκοντας, ὡς ή καθ' ὑπόστασιν ἐνωσις; οὐδὲν παραβλάπτει τῶν φυσικῶν, καθάπερ οὐδὲ τὰς φύσεις αὐτάς· εἰ καὶ ταῦτα εἰς ἐνδιγεῖ δι' ἐστήτης κατὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν· τοῦ δόν, τῷ φυσικῷ λόγῳ ὑπάρχειν οὐδαμῶς ἔξιστωσα· ὡς περ οὖν καύτα δὴ λέγω τὰ φυσικὰ ἴδιαματα, τῇ πρὸς ἀλληλα συμφυτή διόλου πάλιν ἐνίκουσα, καὶ μηδέτερον τοῦ ἐπέρου χωρὶς, ή τῆς θετέρου πρὸς θάτερον κοινωνίας ἐκτὸς, κατὰ τὸν τῶν Ἠρμαίων πάπαν ἀοιδίμον Λέοντα θεωρεῖσθαι καθόσον συγχωροῦσα, τὴν τούτων οὐσιώδη καὶ φυσικὴν οὐχ ἀμαυροὶ παντελῶς, ἀλλὰ τελείως φυλάττειν διαφοράν τῷ γάρ φυλάττειν φυλάττεται, καὶ τῷ συντηρεῖν συντηρεῖται. Μέχρι γάρ τούτες σαρῶς ἐνωσις πρεγμάτων ἔστιν, ἔως ἂν ἡ τούτων σώζεται φυσικὴ διαφορά· ἐπει ταῦτης πανταμένης, παύεται πάντως κάκεινη, τῇ συγχύσει τελείως ἀφανισθεῖσα.

B hac cessante, cessat omnino et illa, confusioinis labo

Ταῦτης τοιγαροῦν, λέγω δὲ τῆς ἐνώσεως, οὐ λινωμένης τοῖς πράγμασιν, οὐδὲ τῇ τούτων διαφορᾷ, ἀλλὰ μόνον τῇ κλήσει προσφυῶς ἐνοποιούσῃς τὰ κατ' αὐτήν, εἰσὶ πάντοτε καὶ πάντως ἀμειώτως ἐν αὐτῇ καὶ τελείως σωζόμενα, τὰ κατὰ φύσιν διάφορα, τὴν οἰανοῦν παρατροπήν οὐ παθόντα καὶ σύγχυσιν· οὐχ ἐν οὐσίαις αὐταῖς, οὐ θελήμασιν, οὐχ ἐνεργείαις, οὐχ ἀλλιψ τινὶ φυσικῷ. Πῶς οὖν ἐπικάλυψμα τῆς ίδιας, οὐκ οἶδ' ὅπως εὐφήμως εἰπεῖν, καλοφροσύνης (p), ταύτην τινὲς προφασίζονται· καὶ τὸν σερκαθέντα Δόγον ἀθέλητον φύσει, καὶ ἀνενέργητον τῷ καθ' ἡμᾶς, ἥγουν τῷ ἀνθρωπίνῳ, φασί· ἀτε κυρίως ἀκύρου καὶ ἀλόγου τῆς ἐξ ἡμῶν προσληρεῖσης οὐσίας ἐν αὐτῷ τυγχανούσῃς. Τὸ γάρ ἀνενέργητον, ἀκίνητὸν τε καὶ ἀκύρον προδήλως ἔστι· καὶ τὸ μηδεμίαν λογικὴν θέλησιν ἔχον, ἀλογον τοῦτον καὶ ἀνόρτον. Καὶ εἰ τούτων χωρὶς κατὰ φύσιν ὑπῆρχεν διαστολὴς Λόγος τὸ καθ' ἡμᾶς, πῶς δὲ καὶ ἀνθρωπος γέγονε πιστευθῆσται; πῶς δὲ μᾶλλον οὐκτραπεῖς τὴν θελαν φύσιν, καὶ σαρκὸς πάθειν ἀκούσιως ὑποκειών δειχθῆσται κατ' αὐτήν; Τῇ γάρ τὸν φυσικῶν ἀναιρέσει, τὴν τῶν τοιούτων καταδρομή, Ἀρείος τε καὶ Ἀπολινάριος κατ' αὐτοῦ πεποιήσιν. Οἱ μὲν γάρ, ἄψυχον, οἱ δὲ, ἀλογον, διπερ ἀνενέργητόν ἔστι· καὶ ἀθέλητον, αὐτὸν δογματίσαντες, κτίσμα τούτον καὶ ποίημα καθ' ἐαυτὸν ἐβλασφήμησαν. Ἐκάτερος γάρ παθητὸν φύσει θεότητος, ἀλλ' οὐ φύσει σαρκὸς εἰπον τὸν Μονογενῆ· καὶ Ἀπολινάριος έτι κατ' ἀσέβειαν δαψιλευδμενος, καὶ τελείων τὴν εἰς σάρκα μεταβολὴν κατ' ἐκπτωσιν καὶ τρυπή τῆς αὐτοῦ θεότητος ἀπεφήνατο.

D Xρή τοιγαροῦν εὐεσθοῦντας ἡμᾶς, τὴν τοιαύτην διμοιογίαν διώσασθαι, καὶ τὴν τῶν ἀγίων Πατέρων κρατύνειν διδασκαλίαν· καὶ δύο φυσικὰ θελήματα

κατ' αὐτοὺς, καὶ οὐσιώδεις ἐνέργειας, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς δημολογεῖν. Εἰ γάρ ἐν ἐπ' αὐτοῦ θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν εἴπομεν, ἡ τοῦτον οὐκέ πύσει καὶ δινθρωπόν, ἀλλὰ μόνον Θεόν· ἢ πύσει μόνον δινθρωπόν, καὶ οὐ Θεόν· ἢ οὐτε δινθρωπόν οὔτε Θεόν σαφῶς δογματίσουμεν. Οἶον, εἰ μὲν φυσικὸν τὸ θέλημα τυχόν εἴπομεν, ἡ θεὸν πάντως, ἢ ἀνθρώπων τοῦτό ἔστι: καὶ εἰ θεὸν, τὸ θεῖα κατ' αὐτὸν θελήσει φυσικῶς ὁ Ἀδρίανος· Θεὸν φύσει μόνον καὶ συνθελήτην τῷ Ιδίῳ γεννήτορι δεικνύει, καὶ οὐκέ δινθρωπόν· οὐ γάρ πέφυκε διὰ τοῦ φύσει θείου, τὸ ἀνθρώπων φύσει χαρακτηρίζεσθαι· ὥσπερ οὐδὲ διὰ τοῦ κατ' οὐσιῶν ἀνθρώπων, τὸ κατ' οὐσιῶν θείου γνωρίζεσθαι. Τοῦτο δὲ, καὶ εἰ ἀνθρώπων φύμεν τὸ θέλημα φύσει, κατὰ τὸ ἀκόλουθον συναχθῆσται. Εἰ δὲ ὑποστατικὸν, τῆς αὐτοῦ μόνης ὑποστάσεως ἔσται χαρακτηριστικόν· καὶ οὐποτέ διὸ κατ' αὐτὸν κοινωνήσῃ Πατέρι καὶ ἡμῖν· τῶν γάρ ἀκριβῶν ὑποστάσεις διαστέλλεται καὶ χωρίζεται. Τὰ αὐτὰ δὲ πάλιν καὶ περὶ ἐνέργειῶν ἔστιν εἰπεῖν.

cum quidquam coquemur. Persona enim ab operationibus dicenda sunt.

'Αλλ' οὐ διὰ τοῦτο, μὴ γένοιτο, τὰς τῶν θεοφόρων Πατέρων περὶ αὐτῶν, φημὶ τῶν ἐνέργειῶν, μοναδικὰς ἔξαρνούμεθα, τὴν τε τοῦ λεχθέντος θεοφάντορος ἄγιου Διονυσίου «Θεανδρικὴν ἐνέργειαν, » καὶ τὴν Κυριλλού τοῦ σοφοῦ «μίαν τε καὶ συγγενῆ δι' ἀμφοῖν ἐπιδειγμένην ἐνέργειαν. » Λένται μὲν γάρ διὰ τὴν ἐνωσιν, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλας διδόμου τῶν φυσικῶν ἐνέργειῶν συμφύτην, εὐσεβῶς αὐτοῖς ἐκηρύχθησαν· ὥσπερ καὶ εἰ δινθάνει, διὰ τὴν οὐσιώδη καὶ φυσικὴν τούτων διαφοράν. Ή γάρ Θεανδρικὴ τῆς θείας δημού καὶ ἀνθρικῆς ἐνέργειας ὑπάρχει περίληψις. Καταλληλον γάρ διδάσκαλος ἐπινοήσεις φωνὴν, ἐκατέραν, ὡς ἔφην, τῇ προφορῇ συλλαμβάνουσαν, καὶ ταύτην μοναδικῶς ἐκφωνήσας, τὴν διπλήν, τοῦ διπλοῦ τὴν φύσιν, ἐνέργειαν περιφραστικῶς παρεδίλωσεν.

Καὶ τῇ Κυριλλου δὲ τοῦ σοφοῦ «μία τε καὶ συγγενῆς δι' ἀμφοῖν ἐπιδειγμένη ἐνέργεια, » τῆς τοῦ μεγάλου τούτου Πατέρος μεγίστης ἔχεται διανοίας. Τὴν γάρ τῶν φυσικῶν ἐνέργειῶν καύτης συμφύτην καὶ ἐνωσιν δι' αὐτῆς ἐκπαδεύει. Θέλων γάρ δεῖξαι καὶ διπλού φυγματος οὗτος ἀνήρ, ὡς ἡ τε σάρξ Θεός, καὶ τῇ κατὰ αὐτὴν οὐσιώδης ἐνέργεια, θεία τῇ πρὸς τῇ φύσει Θεόν Λόγον ἐνώσει γεγένηται, καὶ τὰ διπλὰ δινθρωπὸν ἐνήργει, μὴ ἐκστᾶσα τούτου, οὐπερ τὴν κατὰ φύσιν· ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς διὸ Ἀδρίανος τῇ ταύτῃ προστήψει δι' ἡμᾶς ἔκουσίων γέγονεν δινθρωπός, τὰ κατὰ δινθρωπὸν ἐνέργων· καίπερ ὑπάρχων φύσει Θεός, διεγορεύει τοῦτον, μὴ παντούργῳ προστέγματε μόνον ίσθιαν καὶ ζωοποιεῖν, ὡς μὴ Θεόν διπλα γυμνόν· ἀλλὰ συνεργάτιν ὥσπερ τινά, πρὸς τοῦτο διὸ μάλιστα, τὴν ἀγίαν αὐτοῦ σάρκα λαμβάνειν ἐπείγεσθαι· καὶ ζωοποιεῖν καὶ θεραπεύειν δι' αὐτῆς καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἀφῆς καὶ φωνῆς· ἵνα ταύτην δεικνύῃ ζωοποιεῖν δύναμένην, διὰ τὸ πρὸς αὐ-

A duas naturales voluntates, ex eorum mente ac sententia, essentialaque operationes in uno eodemque confitteamur ac admittamus. Nam, si unam in eo voluntatem unamque operationem dixerimus, aut eum non etiam natura hominem, sed solum Deum, aut natura tantum hominem, et non Deum; aut neque hominem, neque Deum esse, palam profitebimur. Puta, si naturalem forte voluntatem dixerimus, haec aut divina prorsus est, aut humana. Si divina, ea Verbum natura volet quae sunt divina; se natura Deum, eademque ac Pater praeditum voluntate, solummodo ostendens; non autem hominem. Non enim res patitur, ut quod natura humana est, nota sit ac insigne ejus quod est natura divinum: uti neque, ut quod divinum est, per id quod est essentialiter humānum cognoscatur. Hoc vero ipsum consequenter fiat, si et natura humanam voluntatem dixerimus. Sin autem personalem dicimus; ejus duntaxat personæ nota atque insigne erit; nec secundum eam cum Patre atque nobis extremis discernitur ac se Jungitur. Quae ipsa etiam de operationibus dicenda sunt.

At non propterea (apage) divinorum Patrum singularares de his voces (id est, operationibus) nempe unum quid significantes repudiamus; tum neipse ejus, cuius facta mentio est, divini interpretis beati Dionysii « Deivirilem operationem, » tum sapientissimi Cyrilli, « Unam atque affinem utriusque munere editam operationem. » Has enim illi propter unionem, naturaliumque operationum inter se prorsus quasi natura consertam cohesionem, pie praedicarunt; uti et duplices (quae scilicet duo significant) ob essentialiē ac naturalem earum distinctionem. Vox enim Deiviritis divinam simul humanamque operationem complectitur. Convenienter enim doctor commentus vocem, quae utramque operationem, uti dicebam, singulariter prolatā complectetur, duplē operationem, ejus qui duplex natura sit, circumlocutione significavit.

Sed et illa sapientissimi Cyrilli: « Una et affinis utriusque munere edita operatio, » magni hujus Patris maximæ intelligentiae proxima est. Nam ipse quoque summam quamdam naturalium operationum, cohesionem ac unionem per illam docet. Cum enim etiam viro huic clarissimo constitutum esset, ut ostenderet carnem Deum, ejusque essentialiē operationem, unionem cum Verbo natura Deo, divinam faciat esse, majoraque quam pro hominis ratione esse operatam, cum ab eo quod erat natura, minime excessisset, ut etiam ipsum Verbum, ea propter nos sponte assumpta, homo factum est, humana operans, quamquam erat Deus natura; ipsum docet, nedum jussione omnium effectrice curare ac vitam tribuere; ut qui non sit nudus Deus, sed velut operis sociam, ad hoc maxime sanctam carnem suam sedulo adhibere; perque eam, ejusque tactu et voce vivificare atque curare, ut eam ostendat vivificandi vi præditam; idcirco nimi-

rum quod unum cum ea per unionem factum est; A την έν τῇ ένώσει γενέσθαι· καὶ αὐτοῦ τοῦ φύσει vereque ac proprie ipsius natura cunctis vitam largientis, non alterius caro est. Quamobrem etiam unam suam, ejusque (sanctæ scilicet carnis suæ), atque affinem utriusque munere edit operationem; unam quidem, unione; rursus vero, partibus affinem; quæ videlicet tum in jussione omnium effectrice, tum in sanctæ carnis contactu eadem ipsa exsistet: utriusque enim munere, Verbum ut Dens, hanc clare exhibebat; nempe ostendens, qua per eam quoque vitam tribuebat, ipsam etiam prorsus vivificam evasisse; uti etiam ignis ferro adurens, unione cum ipso, ferrum præstat urendi vi præditum: ita nimurum ut ustio nedum ignis natura sit, sed et ipsius ferri, qua illi unitum est: divinaque rursus patrandis miraculis Verbi operatio, non ipsius solum sit propter naturam, sed et sanctæ ipsius carnis, ob personalem ejus cum ipsa unionem. Sibi enim in divinis, operis sociam eam adhibebat, ut loquitur magister, haud secus ac anima corpus adhibet, ut opera sua expleat. Hæc igitur una est ac affinis utriusque munere edita operatio, quæ naturalium operationum unionem declarans, diversi eas generis duasque, haud secus ac etiam Deivirilis operatio, vi sua a seque proprie significet; quod ad ambas referatur partes, ex quibus et in quibus unum ac singulare Verbum incarnatum exsistebat; spectetque ad utramque; utriusque scilicet munere edita; tum nempe jussionis omnium electricis, tum contactus sanctæ carnis.

Ne quem vero prorsus vox συγγενῆς (sive affinem sive cognatam ac quasi ejusdem generis dicas). quasi paulo insolentior offendat. Usurparunt enim sancti Patres, tum in iis quæ ejusdem essentia sunt, tum quæ diversæ. Testis magnus Gregorius Theologus, dum in hæc verba de anima disserit, in *Oratione funebri* in fratrem suum Cæsarium: Post vero etiam aliquanto, cum cognatam carnem, quacum philosophata coelestia est, receperit, Quo loco Gregorius, carnem animo cognatam, seu affinem, vocavit, non ratione naturæ, sed unionis. Rursusque *Oratione in sancta lumina de unigenito Filio docens*: «Cui et cognatus Spiritus testimonium perhibebat.» Quo loco cognatum, non ratione unionis dixit, sed ratione naturæ. Quin et ipse sapientissimus Cyrilus, tum de rebus essentia seu natura, tam persona discretis, nullo discrimine, cognati vocem atque affinis usurpat; atque hæc ait Commentariis suis in Joannis Evangelium, de curatione, quæ est per divinum baptisma, «Utrique quodammodo affini et amica. Spiritu enim sanctificat hominis spiritum; aqua vero corpus.» Quæ vero ac qualis affinitas seu cognatio Spiritus sancti et aquæ, sive essentiam ac naturam species, sive subsistentiam personamque cum spiritu nostro ac corpore.

Ejusdem ex epistola ad Nicandrum Cypri episcopum et ad praæfectos eorum qui solitarium in Sicilia vitam degunt.

Unde natura Deum, cumdemque vere ac pro-

χωρογονοῦντος τὰ εὑμπαντα, καὶ οὐκ ἔτερον οὐρανίων ὑπάρχειν. Διὸ καὶ μίαν αὐτοῦ καὶ αὐτῆς, φημι τῆς ἀγίας σάρκος καὶ συγγενῆ δι' ἀμφοῖν ἐπιδεικνύει ἐνέργειαν· μίαν μὲν, τῇ ένώσει· συγγενῆ δὲ πάλιν, τοῖς μέρεσιν· ὡς τὴν αὐτὴν οὔσαν, ἐν τε παντούργῳ προσάγματι, καὶ ἀφῆ τῆς ἀγίας σάρκος· δι' ἀμφοῖν γάρ, ὡς Θεός, ὁ Λόγος, ταύτην σαφῶς ἐπεδείκνυτο· δεικνὺς τῷ καὶ δι' αὐτῆς ζωοποιεῖν, ὡς καὶ αὐτῇ γέγονεν δι' ὅλου ζωωποιῶν· καθάπερ καὶ πῦρ διὰ εἰδήρου καίσον, ἐνώσει τῇ πρὸς αὐτὸν καυστικὸν ἀποφαίνεις εὖν σιδηρον· ὡς εἴκα λειπόν διὰ τοῦτο μή τοῦ πυρὸς κατὰ φύσιν μόνον τὴν καῦσιν, ἀλλὰ καύτης τῆς ἀγίας σάρκος, διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν καθ'. ὑπόστασιν ξνωσιν· συνεργάτιν γάρ ἕαυτοῦ ταύτην ἐν τοῖς θεοῖς παρελάμβανεν, γῇ φησιν διδάσκαλος, ὥσπερ καὶ ψυχὴ τὸ ίδιον σῶμα, πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἔργων ἐκπλήρωσιν. Αὕτη γοῦν ἡ μία καὶ συγγενῆς δι' ἀμφοῖν ἐπιδειγμένη ἐνέργεια, τῶν κατὰ φύσιν ἐνέργειῶν δηλοῦσσα τὴν ένωσιν· τὸ δὲ τερογενὲς τούτων καὶ δικτύον, καθάπερ καὶ ἡ Θεανδρικὴ ἐνέργεια, δι' ἑαυτῆς κυρίων σημαντέον· τῷ πρὸς ἀμφοῖ τὰ μέρη, τῶν ἐξ ὧν καὶ ἐν οἷς δὲ εἰς καὶ μόνος ἐγνωρίζετο σεσαρκωμένος Λόγος, ἀναρρεοεῖ· καὶ ἀμφοτέρων ὑπάρχειν, ὡς δι' ἀμφοῖ, τοῦ τε παντούργου προστάγματος, καὶ τῆς ἀφῆς τῆς ἀγίας σάρκος ἐπιδειγμένη.

Οὐ δεῖ δέ τῷ συγγενεῖ ξενίζεσθαι παντελῶς· ἐπει τὸ γάρ δμοσιῶν καὶ ἔτεροντων λέλεκται τοῖς ἀγίοις Πατέραις· τὸ συγγενές· καὶ μάρτυς δι Θεολόγος καὶ μάγις Γρηγόριος, περὶ ψυχῆς λέγων οὕτως τὸν τῷ εἰς Καισάριον τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἐπιταφίῳ λόγῳ, Μικρὸν δὲ οὐστερὸν καὶ τὸ συγγενές σαρκὸν ἀπολασθοῦσα, φῶ τὰ ἐκεῖθεν σωματιούσθοσαν· Ἐνταῦθα διὰ τὴν ένωσιν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν συγγενῆ τῇ ψυχῇ τὴν σάρκα κέκληκεν ἡ διδάσκαλος. Καὶ πάλιν, Ἐρ τῷ Εἰκ τὰ φῶτα, περὶ τοῦ μονογενοῦς Ιησοῦ διδάσκων, φησι· Καὶ δὲ ωπὸ τοῦ συγγενοῦς μαρτυρούμενος Πνεύματος. Νῦν τὸ συγγενές διὰ τὴν φύσιν, ἀλλ' οὐ τὴν ένωσιν εἰρηκεν. Αὔτος δὲ Κύριλλος δι σοφὸς καπὲ τῇ οὐσίᾳ καὶ ὑπόστασι διηρημένων τὸ συγγενές ἀπαρατηρήτως λαμβάνει· καὶ τάδε λέγει τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ὑπομνηματιζῶν ·, περὶ τῆς κατὰ τὸ θεῖον βάπτισμα θεραπείας, «Συγγενῶς τις ἐκούσσης πρὸς ἀμφοῖ τῶν δεδηλωμένων. Πνεύματι μὲν γάρ ἀγιάσει τοῦ ἀνθρώπου τὸ πνεῦμα· οὐδαὶ δὲ αὖ, τὸ σῶμα.» Τι; δὲ, καὶ ποια συγγένεια Πνεύματος ἀγίου καὶ οὐδαὶς κατὰ τε οὐσίαν ἡ ὑπόστασιν, πρὸς τὸ ἡμέτερον πνεῦμα καὶ σῶμα; εἰ καὶ τὰ μάλιστα κατὰ χάριν ἡρίν καὶ

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐκιστολῆς τῆς πρὸς Νικανδρον τὸν Κύριον, καὶ τοὺς κατὰ Σικελίαν ηγουμένους, καὶ μορδαντας.

Φίσει Θεὸν καὶ ἀνθρώπων τὸν αὐτὸν κυρίων, οὐγ

τέραθεν δυτικά διαγινώσκομεν, ἡ ἐκ τῶν θείων τῆς τε θείας, ὡς ἔφην, θείασις καὶ ἐνεργείας, καὶ τῆς ἀνθρωπικῆς τοῦ αὐτοῦ θελήσεως καὶ ἐνεργείας αἵς, καὶ τοῦ ὅν, δῆν καὶ γέγονεν ἀποφράγξει· θαυματουργῶν μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς ὡς θεός θεούσις· πάσχων δὲ δι' ἡμᾶς διάτοις ἐκουσίας ὡς ἀνθρωπός· ὡς οὐδὲ ἄλλο τι παρὰ τῶν ἐξ ὧν, ἐν οἷς τε καὶ ἄπερ ἐστὶ γνωρίζειν, οὐδὲν τι κόδον καὶ μεταίχιον, ἥγουν τρίτον ἀποτέλεσμα, κατὰ τὴν τῶν θμίσιν παραδέξιν· ὡς ἡ τῶν κενολόγων¹¹ αἰρετικῶν μυθοπλαστικῶν τερατολογεῖ, τοῦ εὔσεβους ἀποσφάλεσσα τῶν ἀγίων Πατέρων ἀηρύγματος ἀλλ' αὐτὰ καὶ ἀλήθειαν χρήσις ὁν, τὰ ἐξ ὧν, καὶ ἐν οἷς καὶ ἀλήθειαν χρήσις ἔστιν. Ἐκ θεότητος γάρ καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι κατὰ φύσιν ὑπάρχων¹² θεός φύσει καὶ ἀνθρωπός ἔστιν δὲ Χριστός· καὶ ἄλλο τὸ παράπαν οὐδέν.

Καὶ πῶς, φασι, Κύριλλος δ. σοφὸς μέσην τινὰ τάξιν τῶν ἐπὶ Χριστοῦ φωνῶν διαγραφεῖς φρονεῖν, οὐτεσὶ πρὸς Ἀκάκιον γράφων· « Αἱ μὲν γάρ εἰσι τῶν φωνῶν ὅτι μάλιστα θεοπρεπεῖς· αἱ δὲ, οὐτω πάλιν ἀνθρωποπρεπεῖς· αἱ δὲ μέσην τινὰ τάξιν ἔχουσι. Καὶ τί τοῦτο συμβαλεῖται ποτε· ἀντὶ ἐκείνοις πρὸς τὴν οἰκείαν ὑπόληψιν; » Οὐ γάρ ἐκ μεταβολῆς, η ἀποβολῆς τῶν ἀκρων, θεότητος φῆμι τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀνθρωπότητος· η θείας τοῦ αὐτοῦ καὶ ἀνθρωπότητος καὶ ἐνεργείας, ἔτερον τι μέσον, ἥγουν μεταίχιμον ἀποτέλεσμα, μηδετέρῳ φύσει τῶν ἐξ ὧν ἔστι κοινωνοῦν· η πάλιν, ἐνέργειάν τινα σύνθετον δυτικά κατά αὐτοὺς, η ἔχοντα παραδίδοσιν ἐν τούτοις ήμιν διδάσκαλος, ἀλλ' ὅτι ταῦτα μὲν χρήσις ἔστι, τὰ ἐξ ὧν ἔστιν· οὐ διηρημένως δὲ ταῦτα κατονομάζεται· δμοῦ δὲ, καὶ ἐν ταυτῷ τούτων ἔκτερον, ὡς εἰς ὧν καὶ μόνος δὲ Χριστός. Καὶ μαρτυρεῖ περὶ τούτων αὐτοὺς ὑπαραπολογούμενος τῶν Ἀνατολικῶν ἐπισκόπων, καὶ γράφων πρὸς Ἀκάκιον οὕτως, « Οἱ δέ γε κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν ἀδελφοί, μερίζουσι μὲν καὶ οὐδένα τρόπον τὰ ἡνωμένα· διαιρεῖσθαι δὲ μόνας διαιτεῖνονται τὰς ἐπὶ τοῦ Κυρίου φωνάς· πρέπειν τε τὰς μὲν τῇ θεότητι αὐτοῦ, τὰς δὲ τῇ αὐτοῦ πάλιν ἀνθρωπότητι. Θεός γάρ ἔστιν δὲ αὐτὸς καὶ ἀνθρωπός· εἶναι δέ φασι καὶ ἔτέρας κοινοποιηθείσας τρόπον τινὰ, καὶ οὖν ἐπὶ ἀμφω βλεπούσας· θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα λέγω· οἴόν τι φῆμι, αἱ μὲν γάρ εἰσι τῶν φωνῶν ὅτι μάλιστα θεοπρεπεῖς, αἱ δὲ οὐτω πάλιν ἀνθρωποπρεπεῖς· αἱ δὲ μέσην τινὰ τάξιν ἔχουσιν, ἐμφανίζουσαι τὸν Γάδην τοῦ Θεοῦ θεόν δυτικά καὶ ἀνθρωπὸν δμοῦ τε καὶ ἐν ταυτῷ. » δέδειχε τοιχαροῦν ήμιν διδάσκαλος, μέσην τάξιν εἶναι φωνῶν, οὐχ ἔτερον τι τὸν Χριστὸν εἶναι, σημανούσων, παρὰ τὰ ἐξ ὧν, ἐν οἷς τε καὶ ἄπερ ἔστιν, ὡς τινες ὑπελήφασιν· ἀλλὰ τὸν θεόν δμοῦ καὶ ἀνθρωπὸν τὸν αὐτὸν κατὰ φύσιν ὑπάρχειν. Καὶ παρακούζεις πρὸς ἀπόδεξιν τούτων τὰς θεοπενεύστους Γραφὰς οὐτωσὶ φάσκων. « Οταν μὲν τῷ Φιλίππῳ λέγῃ, Τοσοῦτον χρεορ μεσθ ὑμῶν εἴμι, καὶ οὐκ διγνωκάς με, Φι-

A prie hominem, non aliunde quam ex proprietatis natura insitis, quibus divina simul humanaque ratione insigniatur (tum scilicet ex divina, ut dixi, voluntate et operatione, tum ex humana ejusdem voluntate et operatione) dignoscimus; quibus ac per quas, quod erat factus- que est, obsignat; edens sponte miracula ut Deus, humanaque maiore potestate; idemque sponte patiens, ut homo, nostri causa: velut nimirum qui non aliud quid, prater ea ex quibus et in quibus ac quae existit, esse noscatur, ceu sere quid spurium mediumque (id est, tertium quid ac an- ceps mulorum instar) effectus, ut haereticorum vana loquentium fabulosa loquacitas, a sanctorum Patrum pia prædicatione devia, monstroso commisicitur; sed illa ipsa revera proprie existat, ex quibus et in quibus revera proprie est. Ex deitate enim et humanitate, atque in deitate et huma- nitate natura existens, Deus natura et homo, nec prouersus quidquam aliud, Christus est.

Et quomodo, inquit, sapientissimus Cyrillus medium quemdam ordinem vocum in Christo se sentire profletur, in hæc verba ad Acacium scribens: « Inter voces, quae Christo tribuuntur, quædam divinitati potissimum convenient; aliae autem magis ad humanitatem pertinent: aliae denique quasi medium quemdam ordinem obtinent. » Quid vero hoc unquam, quo suam tueantur opinionem, illis contulerit? Non enim ex mutatione, aut repudiio ac amissione extermorum Christi (scilicet deitatis ac humanitatis, sive divinæ ejus atque huma- nae voluntatis ac operationis) aliud quid medium, sive interjectum effectum, cum neutra partium ex quibus est, communicantem; aut qui rursus in eorum sententia, operatio quædam composita sit, vel ea præditus; quibus sic loquitur, nobis tradit Cyrilus; sed, esse eum vere, ea, ex quibus est; haud tamen ea seorsim divisisque partibus vocari, sed simul utraque, ut qui unus Christus ac singularis sit. Testatur hæc ipse, cum orientales episcopos defendens, in hæc verba ad Acacium scribit: « At vero Antiocheni fratres, quae quidem inter se unita sunt, nullo pacto distrahebunt: sed solas voces, quae de Christo dicuntur, secernendas contendunt; atque alias quidem ejus divinitati, alias vero ejus rursus humanitati congruere. Idem enim Deus et homo est. Addunt nihilominus quædam esse quodammodo communes, et velut ad ultramque natu- ram spectantes, divinitatem scilicet et humanitatem. Quod dico, ejusmodi est. Inter voces, quae Christo tribuuntur, quædam divinitati potissimum conveniunt; aliae autem magis ad humanitatem perti- nent: aliae denique quasi mediae sunt, quae Filium Dei, Deum et hominem simul esse declarant. » Ostendit igitur nobis ille esse medium classem vocum, non quæ significant esse Christum aliud quid, præter illa ex quibus, et in quibus, ac quæ est, ut quidam opinati suut; sed quæ eundem Deum esse atque hominem natura ostendant. Hisque pro-

bandis, divinas assert Scripturas, ita loquens : « Et A μήτερ ; οὐ κατεύσιε δει ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δει ἐνιμινοῦμεν καὶ Φίλιππον λέγει : Tanto tempore nobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe? Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est? Qui vidit me, vidit et Patrem; et : Ego, et Pater unus sumus: vocem divinitatis maxime convenientem proferre affirmamus. Cum vero Judæorum turbas increpans, ait : Si filii Abraham esetis, opera Abraham utique faceretis. Nunc autem queritis me interficere, hominem, qui veritatem locutus sum vobis : hoc Abraham non fecit: ejusmodi exponere dicimus, quæ homini proprie competitunt. Verumtamen hoc ita accipiendum est, ut et illæ quæ Divinitati convenient, et illæ rursus quæ ad humanitatem pertinent, uni tantum Filio ascribantur. Medias autem voces illas esse asseveramus, ut cum beatus Paulus scribit : Jesus Christus heri, et hodie; idem et in secula. Et rursus : Unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos ex ipso : et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum. Ac rursus : Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen. Enim, en, nominato Christo Jesu, eumdem illum heri et hodie esse dicit, et in secula; ac per illum facit esse omnia. Illum quoque qui ex Judæis secundum carnem, Deum super omnia appellat; quin et in secula benedictum, Amen, dicit. Ne in his igitur, quæ de Domino dicuntur, voces divisoris. Simul enim complectuntur, et quod Deo convenit, et quod homini. Quin potius illas tanquam uni, Filio tribue, nempe Deo Verbo incarnato. » His verbis Spiritus, docuit nos doctor, ipsas quoque medias voces nihil penitus aliud in Christo significare, quam quod Deum simul, atque hominem deceat: unde et illi has indivise tribuendas jubet, ut qui Deus idem et homo, nec aliud prorsus quidquam, ut dicebam, existat.

Ejusdem ex oratione qua duas in Christo voluntates esse probat.

Nam nisi alia atque alia secundum essentiam est, divinitas et voluntas humana, liquet unam naturam atque eamdem esse. Ac si ita est, natura quoque necessario una, nullaque variante dissimilis est. Ubi enim nulla naturalis voluntatum diversitas est, nec essentia omnino a natura est. Sin autem alia atque alia natura, plane distinctæ sunt. Ac si distinctæ, quomodo non earum necessario, quæ possent quantitate, satendas numerus est? Sublata enim numeri ratio, tum distinctionem tollit, tum quæ distincta sint, ac si ne essent quidem, prorsus abolitura est. Nam qui etiam fiat, esse hæc, et non numerari? quidne demum causæ est, aut quomodo fit, ut quæ ex natura sunt voluntates, non etiam ex natura numerantur, cum et ipsæ naturæ numerari merito nunquam destiterint? Quod enim in voluntatibus

B Α λεκχος ; οὐ κατεύσιε δει ἐγώ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ δει θυραπόντος ἐρει ; δει θυραπόντος τὸν Πατέρα καὶ, Εγώ, καὶ δει Πατέρο ἐν θυραπόντος εἰναι διαβεβαυμένα τὴν φυνήν. Ότε δὲ τοῖς οὖν Ιουδαίον ἀπειλήται θύραι, ἔκεινοι λέγοντο, Εἰ τέκνα ήτε τοῦ Ἀβραὰ, τὰ ἥρη τοῦ Ἀβραὰ ἔχοντες ἀντί τοῦ δέ ζητετε ρε ἀποκτήσαι μηδρωστον, δε τὴν αἰλίθειαν θύραν λελάρητα. τούτῳ Ἀβραὰ ὅτικα ἔποιησον ἀνθρωπαρχῶντας εἰρῆθαι τὰ τοιαῦτα φαμεν. Πλὴν τοῦ ἓντος Γεού τὰς θεοπρεπεις, καὶ μάντοι τὰς ἀνθρωπίας. Μέσος δὲ εἰναι φωνάς ἔκεινας διαβεβαυμένα, οἷον, θταν δι μαχάριος γράφη Παῦλος, Ἰησοῦς. Χριστὸς γόδες καὶ σῆμερος δι αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας. Καὶ πάλιν. Εἰς Θεὸς δι Πατέρο, δὲ δι τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δὲ αὐτοῦ καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὐ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δὲ αὐτοῦ. Καὶ πάλιν. Ότι οἱ πατέρες, καὶ δὲ ὁ οὐρανὸς τὸ πατέρα σαρκαζει Τούδετον, ἐπὶ τὰ πάντας φωμάζει Θεόν. καὶ μήτι εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰώνας, ἄμην. Μή τοινυν δελῆται τὸν τούτον εἶναι φησι, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας καὶ δι' αὐτοῦ γενεθεῖται τὰ πάντα. καὶ τὸν κατὰ σάρκα δὲ Τούδετον, ἐπὶ τὰ πάντας φωμάζει Θεόν. καὶ μήτι εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰώνας, ἄμην. Μή τοινυν δελῆται τὸν Πνεύματος καὶ αἵτις ἡμῖν ἀποδέδειχεν διεδάσκαλος τὰς μίσας φωνάς, μηδὲν καθοτοιον ἔτερον ἐπὶ Χριστοῦ σημειωθεας, η τὸ θεοπρεπές ἐν ταύτῃ καὶ τὸ ἀνθρώπινον. Ωνει αὐτῷ ταύτας καὶ ἐφαρμόζειν ἀδιαιρέτως παραπλεύεται δειν, ὡς θεῷ τῷ αὐτῷ, καὶ ἀνθρώπῳ φύσει τυγχάνοντι. καὶ δόλο τὸ παράπαν, ὡς θρηνού, οὐδέποτε

Tοῦ αὐτοῦ δὲ τοῦ λόγου τοῦ περὶ τῶν δύο θεοπρεπέων τοῦ ἑτοῖς Χριστοῦ.

Εἰ δόλο καὶ δόλο κατὰ φύσιν οὐκ ἔστι τὸ δόλον καὶ τὸ ἀνθρώπινον θέλημα, δῆλον ὃς ἐν φύσι καὶ ταύτων. Καὶ εἰ τοῦτο, καὶ η φύσις δὲ ἀνάγκης μία καὶ ἀπαράλλακτος. Οὐδὲν γάρ ἐπερότης φυσικὴ θελημάτων οὐκ ἔστιν, οὐδὲ οὐδείς τὸ παράπαν καὶ φύσεως. Εἰ δέ δόλο φύσις καὶ δόλο, διάφορα πάντα; καὶ εἰ διάφορα, πῶς τὸν ἐν πόνῳ τούτων ἀριθμὸν οὐχ ὀμολογῆσαι χρεῶν; Ή γάρ τούτου διέρρησε, αὐτῆς τε πάμπτων ἀφανισμὸν, καὶ τῶν διαφερόντων, ὡς οὐκ ὄντων, ἔργαζεται. Πῶς γάρ καὶ εἶναι δυνατόν καὶ μή ἀριθμεῖσθαι, καὶ δι' ἡγεμονίας τὴν αἵτιαν; Η πῶς δύτα μὲν κατὰ φύσιν, οὐκ ἀριθμούμενοι δὲ τὰ θελήματα τὴν αὐτήν, εἰπερ εὐλόγως μή παύσουσι τοῦ ἀριθμούσθαι καθαται αἱ φύσεις; Τὸ γάρ ἐπ' ικανῶν καλὸν, ἐμφύτων δύτων καὶ συστατικῶν τῶν πραγμάτων, καὶ δι' αὐτοῖς ὑπάρχειν προστήσει τοῖς πράγμασι, καὶ η κάκη τούτων διέλωσε τὸν ἀριθμὸν.

¹ Joan. xiv. 9, 10. ² Joan. v, 30. ³ Joan. viii, 39, 40. ⁴ Hebr. xiii, 8. ⁵ 1 Cor. viii, 6. ⁶ Rom. ix, 5.

ώς δτι κατ' αύτοὺς λυμαῖνόμενον, ή μηδαμῶς παρα-
θλάπτοντα, καὶ ἐπ' ἔκεινων περὶληφθῆ. Πρὸς δὲ λα-
εὺς τῆς ἐνοῦτης αὐτοῖς ἐμφύτου διαφορᾶς, δι' ἣν
αὐτῷ καὶ ταῦτα οὐδεῖς προσχρώμεθα· ἡ δεῖξις,
πῶς μὴ ἀνθάρεσιν πάντας ή σύγχυσιν, τοῦ κατὰ
δινθραπον φυσικοῦ τοῦ Θεοῦ θελήματος ἀπεργά-
ζονται, διὰ τῆς κατὰ τὸν δριθρὸν παρατήσεως.
εἰτ, οὐ εἰ ἐν φύσει πολλοῦ παρατησαν;

Τῷ γάρ θεωρήσαι τῇ πρὸς Θεὸν ἐνώσει, καθὰ
καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν τῆς λογικῶς τε καὶ νοε-
ρᾶς ἐψυχωμένης σωρκὸς, τῆς κατ' οὐσίαν ὄντητη-
τος οὐκ εἴστετην· ὥστε οὐδὲ τῆς οἰκείας τὸν
εἰδήρον, ή ἄκρα καὶ δι' ὅλου πρὸς τὸ πῦρ οὐν-
ανάκρασίς τε καὶ ἐνωσίς· ἀλλὰ πάσχει μὲν τὰ
πυρὸς, ἐπειδὴ πῦρ τῇ ἐνώσει γεγένηται· βρίθει
δὲ πάλιν κατὰ φύσιν, καὶ τέμνει, διὰ μὴ τῆς οἰ-
κείας λόγην πέπονθε φύσεως, ή φυσικῆς ἐνεργείας
էξέστη τὸ σύνολον· καίτοι μετὰ πυρὸς ὑπάρχων
κατὰ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ὑπότατίν, καὶ ἀδιαστά-
τως δρῶν, τὰ τε κατὰ φύσιν ίδιαν λέγω δὲ τὴν το-
μήν· καὶ τὰ καθ' ἐνώσειν αὐθίς, διὰ τὸν διαφοράν
αὐτοῦ γάρ ὑπάρχει, καθάπερ καὶ τοῦ πυρὸς ή
τοῦ μή, διὰ τὴν ἄκρην τούτων εἰς διλῆλη περιχώρη-
στην τε καὶ ἀντίδοσιν· καὶ οὗτοι τὴν φύσιν αὐτοῦ,
φημὶ δὲ τοῦ εἰδήρου, καὶ μετὰ πυρὸς δρῆται, κω-
λυδεμένα τὸ παράπαν ὄντομάειν ή δριθμεῖν, οὗτε τὴν
φυσικὴν ἐνέργειαν, εἰ καὶ μετὰ καύσεως καθορᾶται,
καὶ μηδεμίαν ἔχει πρὸς ταύτην διάστασιν, ἀλλ'
ἐνοειδῶς σὺν αὐτῇ τε καὶ ἐν αὐτῇ διαφαίνεται καὶ
γνωρίζεται. Τίς οὖν δὲ λόγος, τοῦ τὸ φυσικῶς τῇ
φύσει προσθν μὴ ἀριθμεῖν, τούτεστι τὸ θέλημα, καὶ
ταύτη τὸ καθ' ἡμᾶς ἀτελὲς τῷ ὑπερτελεῖ καὶ προτε-
λειῷ Θεῷ λόγῳ σεσαρκωμένῳ προσμαρτυρεῖν, καί-
τοι πάντων ἐπίσης, εὐδοκίᾳ· Πατρὸς, καὶ συνεργείᾳ
Πνεύματος ἀγίου διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, καθ' ἐνώ-
σιν τὴν ἀδιάστατον τῶν τῆς φύσεως κεκοινωνηκότην,
καθάπερ οὖν καύτης τελείως τῆς φύσεως, πλὴν μό-
νης τῆς ἀμαρτίας, διὰ μηδὲ τῆς φύσεως ἡγ, ἀλλὰ
γνώμης, παρὰ τὸν λόγον καὶ τὸν νόμον κεκινημέ-
νης τῆς φύσεως, ἐκτροπή καὶ διλέθημα;
ipsius perfecte communionem naturae, uno duntaxat excepit peccato, quod ipsum ne naturae quidem attinens, animi voluntatis arbitriiisque contra rationem legemque naturae moti, exerratio atque lapsus existit.

Καὶ μοι δεόντως μάλιστα τούτου γε χάριν δὲ λεχ-
θεὶς ἐπιστήσας φαίνεται μοναχὸς, τοῦ φυσικοῦ τὸ
γνωμικὸν διαστείλας θελήματος. Τὸ μὲν γάρ, κατὰ
τὸν αὐτοῦ καλῶς ἔχοντα δρισμὸν, Δύναμις ὑπάρχει
τοῦ κατὰ φύσιν δυντος δρεκτική. Πλὴν γάρ εἰ τι τῶν
δυντῶν καὶ μάλιστα λογικῶν, φυσικῶς τοῦ κατὰ φύ-
σιν δυντος δρέγεται, καὶ τούτου παρὰ Θεοῦ λαβόν
κατ' οὐσίαν ἔχει τὴν δύναμιν, πρὸς οὐστασιν τὴν
ἔσωτον. Εἰ γάρ τοῦ κατὰ φύσιν δυντος οὐκ ἔχει τὴν
δρεκτικήν, τοῦ μηδαμῶς δυντος, πόθεν καὶ πῶς, μηδέλως
ὑπάρχειν ή κίνησιν ἔχοντος; Μόνον γάρ ἀδρανὲς τὸ
μὴ δην καὶ ἀνούσιον· καὶ οὐδαμῶς οὐδὲ μία τούτου
δύναμις ἐν τοῖς οὖσιν ὑπάρχει, καὶ κίνησις. Τὸ δὲ,
αὐθαίρετος δρμή καθέστηκε, τὰς ἐφ' ἔκάτερα ποιου
μένη παρεκτροπάς· καὶ οὐ φύσεως ὑπάρχον ἀφο-

bonum aptumque est, quæ innatae sint resque con-
stituant ac insigniant, in ipsis quoque rebus ut
existat conveniens sit; atque adeo vel ab his
quoque numerum auferant, ut qui, per eos, la-
bem asserat; vel, cum nihil lēdat, in illis quoque
assumatur; ad hoc scilicet, ut quæ illis natura
inest distinctio innotescat: quod unum in causa
ostendat, qui fiat ut naturalem Salvatoris volun-
tatem confundant, qui ejus censum ac numerum
respuant.

Non enim quod hæc, unione cum Deo
deitate imbuta sit, haud secus ac ipsa na-
tura carnis, animæ præditæ utente ratione et
intelligente eo extrahit, quod illi *essentialia*
existit; uti neque ferrum, ab eo quod illi ex
essentialia est, extrudit summa ejus, totaque mole
cum igne contemperatio atque unio: sed ignis qui-
dem affectiones recipit, eo quod ex unione velut
ignis evasit; gravi tamen rursus pondere natura
est, et secat, idcirco nimirum quod ejus naturæ
nulla labes illata est, nec a naturali prorsus ope-
ratione excessit; etsi cum igne, secundum uulnus
eamdemque subsistentis rationem, una existit, ac
indivise operatur, tum quæ ex propria natura sunt
(ut nempe secat) tum rursus quod ex unione ace-
dit (scilicet ut urat). Illius enim est, quod urit, uti
etiam ignis, quod secat, ob summam horum inter-
se intimamque penetrationem ac reciprocationem.
Ac neque ejus naturam (ferri scilicet) etsi igni
conjuncta conspicitur, ullo modo nominare prohibi-
bemur aut numerare, neque naturalem operationem:
quanquam hæc cernitur urendi actioni co-
mes, nec ab ea quidquam dividitur; sed uniformiter
cum ea, atque in ea dilucet atque noscitur. Quæ
igitur ratio ut id non numeremus quod natura inest
naturæ (nempe voluntatem) eaque ratione, Deo
Verbo incarnato, majori scilicet omni perfectione
eique anteriori, ut nec homo perfectus sit tribua-
mus; quanquam omnium perinde, quæ naturæ
sunt, nostræ salutis causa, per indivulsam unio-
nem, propensa Patris voluntate ac Spiritus sancti
cooperatione, commercium inuit; uti plane etiam
lapsus existit.

Mihique maxime, ejus rei gratia convenienter
advertisse videtur, monachus ille, cuius memini-
dum animi voluntatem, arbitriumque ac senten-
tiā, a naturali voluntate distinxit. Hæc enim,
juxta eam, quam rite tradidit, definitionem, Vis
est, ejus appetens, quod est secundum natu-
ram. Quidquid enim rerum usquam est, earum
maxime quæ ratione utupur, id quod est ex natura
appetit, ejusque appetendi vim essentialiter a Deo,
quo illi substantia sua, ac quod est, incolument sit,
inditam accepit. Nisi enim ejus quod ex natura est
appetitionem habet, unde, quove modo ejus quod
non est, atque nihil est, habeat, quod omni pror-
sus essentia motuque caret? Solum enim imbe-
cillē est, quod ne est quidem, omnique essentia

caret; nec ulla prorsus ejus in rebus vis motusque est. Hæc porro libera arbitriæque appetitio est, in utrumque declinare præstans; cujus muneris est, non ut naturam, sed ut personam ac hypostasim proprie discernat. Qua re perspecta, divisus ille hominisque cultor Nestorius, animi voluntatum, seu sententiæ unionem impie docuit, ut altera alteram subsistentiam personamque astrueret, nundusque illi homo constaret; nempe animi quadam voluntate ac sententia, motuque libero in Deum Verbum, ut ipse loquitur, conflata unione; ex qua, eamdem consilii ac voluntatis rationem, seu (ut verius magisque proprie loquar) multiplicem, statuit; quanto etiam singulis paulatim voluntatis animi motibus, ex imperfectis ad perfecta, tenendo ac proficiendo, ut ille opinatur, procedit; non quasi ex ipsa, nullis verbis explicabili conceptione, iusta perficie cum suis omnibus, cum iusta ejusque omnibus natura nostra, penes unam eamdemque subsistentiam ac personam, Verbi deitas unita sit.

Ut igitur, quem dixi, monachus, tum naturæ perfectionem in Deo incarnato exacte statueret, tum contrarietatem excluderet; naturali in eo constituta voluntate, arbitrariam dispunxit; ut neque divisioni locum, voluntatum in eo conflictu, daret, neque inanem speciem nudamque imaginem, per absentiam illius arcesseret. Sin autem quis forsitan affirmet, fieri non posse ut aliter duæ in eo dicantur voluntates, quan per contrarietatem seu oppositionem; siquidem ita intelligat, ut essentialiter diversas atque distinctas velit, nec ego eam inficias; sin autem contrarias et quæ inter se dissident, falsum est quod dicitur. Non enim si quid distinctum ac diversum, omnino etiam contrarium est atque adversum. Adversum siquidem ac contrarium, animi voluntatis est, ac arbitrii aliter quam ex ratione moti; diversum vero seu distinctum, naturæ, quæ ratione regatur, opus existit: atque alterum quidem, naturam pugna committit; alterum eam palam conflat ac constituit. Essentialis itaque differentia ac distinctio, eo est, ut res in natura consistant sintque incolumes; non sic contrarietas, sed ut dissolvantur ac intereant. Non enim habet natura quod naturæ rationibus det, ulla in rebus ratio est.

Præterea, si duæ voluntates omnino contrariae ac oppositæ sunt, unde est ut nec in animis, natura ac persona discretis, id omnino ac prorsus contingat? Etsi enim arbitrariæ animique voluntates sunt, quandoque illis consentimus, Deoque et angelis, ipsique alii aliis; nec idcirco jam animum sui arbitrum, ejusque voluntatem amisimus. Horum enim si jacturam fecissemus, utique etiam concordiae cum aliis; quandiu enim illius compotes sumus, etiam alia quæ volentis animi sunt sive arbitrii, tenemus. Cum hæc igitur sic se habeant, nec usquam pugna appareat, tametsi arbitrariæ voluntates, existentia atque numero incolumes sint, qua necessitudine animi amice consociantur; qui fit, ut in uno eodemque Deo Verbo incarnato, ac perfecte nostri causa facto homine, quæ ei essentialiter natura voluntates insunt, contrariae sint

Αριστικὸν, ἀλλὰ προσώπου χωρίας καὶ ὑποστάσεως. Καὶ τούτο γε διαιρούντος διηγημένος καὶ ἀνθρωπόλατρης Νεστόρας, γνωμῶν ἐνωσιν ἀσεβῶς ἐδογμάτισεν· ιν' ἔκατέραν δι' ἔκατέρας ὑπόστασιν ἐπικυρώσῃ, καὶ δι' ψιλῆς ἀνθρωπος αὐτῷ τῷρηθῇ, γνώμῃ τινὶ καὶ αὐθαιρέτῳ κυνήσει τῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον, ὡς αὐτὸς φησι, τὴν ἔγκωσιν ποιησάμενος, δι' ἣς καὶ τὴν ταυτοδουλίαν συνίστησιν, ή πολυδουλίαν, εἰπεῖν οἰκειότερον· δοφ καὶ καθ' ἔκαστην τοῦ γνωμικοῦ θελήματος κίνησιν, κατὰ μέρος ἐκ τῶν ἀτελῶν ἐπὶ τὰ ἐντελῆ κατ' αὐτὸν ἔσται, φερομένη τε καὶ προκήπτουσα· ἀλλ' οὐχ δι' αὐτῆς τῆς ἀφράστου συλλήψεως, δῆλης τελείως μετὰ τῶν αὐτῆς ἀπάντων, πρὸς δῆλην καὶ τὰ κατ' αὐτὴν δηνάτα, τὴν ἡμετέραν φύσιν τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, καθ' ὑπάτασιν μὲν καὶ τὴν αὐτὴν ἐνωθεῖσης.

B σιν τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, καθ' ὑπάτασιν μὲν

· Ής δὲ τοῖνυν καὶ τὸ ἐντελὲς διακριθόση τῆς φύσεως ἐπὶ τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ, καὶ τὸ ἀντικείμενον διαρθρίη λεχθεὶς μοναχὸς· τὸ μὲν φυσικὸν ὕριστον ἐπ' αὐτοῦ· τὸ δὲ γνωμικὸν ἀποδώρισε θέλημα, μήτε τῇ διαιρέσει κύρων δοὺς τῷ στασιάζειν ἐν τούτῳ, μήτε τῇ φαντασίᾳ παρείσθισιν, τῷ μὴ ὑπάρχειν ἐκείνῳ. Εἰ δὲ τις τυχόντι λογιρίζεται, μή διν διλλως ἐπ' αὐτοῦ δυνατόν, ή κατ' ἐναντίωσιν τὰ δύο θελήματα λέγεσθαι· εἰ μὲν ὡς κατ' οὐσίαν διάφορα, κάγω δέχομαι, εἰ δὲ ὡς ἀντικείμενα, ψευδῆς δέλγος. Οὐ γάρ εἰ τι διάφορον πάντας καὶ ἀντικείμενον. Τὸ γάρ ἀντικείμενον, γνώμης παραλόγως δηλαδὴ κινουμένης· τὸ δὲ διάφορον, φύσεως λόγῳ χρασουμένης ἔργον καθέστηκε· καὶ τὸ μὲν φύσεως στασιαστικὸν, τὸ δὲ προδήλως οὐσιαστικόν. Διαφορὰ τοιτοιαροῦν οὐσιώδης, εἰς οὐσιασιν τῶν ἐν τῇ φύσει πραγμάτων ἔστιν, οὐ μὴ ἐναντίωσις. [Ἀλλὰ] πρὸς τὴν τούτων διάλυσιν. Οὐ γάρ ἔχει τῇ φύσει τὸ παρὰ φύσιν· οὐδὲ λόγος οὐδεὶς τοῦ στασιάζοντος.

Essentialis itaque differentia ac distinctio, eo est, ut res in natura consistant sintque incolumes; non sic contrarietas, sed ut dissolvantur ac intereant. Adversum est; nec ejus quod tumultuatur ac dissidet, ulla in rebus ratio est.

"Ἀλλῶς τε, εἰ τὰ δύο θελήματα πάντως ἐναντία καὶ ἀντικείμενα, πῶς ἐπὶ τῶν φύσεις καὶ ὑπόστασις διηγημένων λογικῶν, οὐ τούτο πάντη τε καὶ πάντως ουμβαίνει. Συννεύομεν γάρ ἔστιν ὅτε τούτις, καίτοι γνωμικοῖς οὖσι, καὶ Θεῷ, καὶ ἀγγέλοις, καὶ ἀλλήλοις, ἀλλ' οὐ διὰ τούτο τῆς γνώμης δῆλη, καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν θελήματος, διαπεπτώκαμεν. Εἰ γάρ τούτων, καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἀλλούς δηλονότι συννεύσεως; εἰπερ ἔως ταῦτην ἔχομεν, καὶ τῶν ἀλλῶν γνωμικῶν ἀντεχόμεθα. Εἰ οὖν ἐνταῦθα τοῦτο, καὶ οὐδαμῶς ἀντίταξις καθορᾶται, καίτοι σωζομένων διάρχει τε καὶ ἀριθμῷ τῶν γνωμικῶν θελημάτων, καὶ τὴν φιλοκίην ἐν σχέσει διάθεσιν· τοῖς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνδικαρχούσι τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ τελείως δι' ήμας ἐνανθρωπήσαντες, ἐν τοῖς φυσικῶς προσοῦσιν αὐτῷ κατ' οὐσίαν θελήμασιν, ἐναντίωσις ἔσται. Πῶς δὲ ταῦτα φασιν ἐναντία, δι' αὐτὸν γε τὸν ἄριθ-

μὸν, ἢ καὶ δι' αὐτὸν τὸ ὑπάρχειν. Εἰ μὲν διὰ τοῦτο, καὶ τὴν φύσιν ἀνέλωσι τῆς σαρκὸς, ἔντικειμένην τῷ Δόγμῳ διὰ τὴν ὑπαρξίν. Πολλῷ γάρ τοι χρόνον, ὡς πᾶσιν εὐδηλὸν, εἰς ἀντίταξιν, τὸ ὑποκείμενον, τοῦ ἐν ὑποκείμενῳ καθέστηκεν. Εἰ δὲ διὰ μόνον τὸν ἀριθμὸν, καὶ τούτου τὰς φύσεις ἐρήμους ποιήσωσι, καὶ μηδὲ μίαν αὐτῶν ἀριθμεῖτωσαν; παραιτείσθωσαν δὲ καὶ πάλιν αὐτὸν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, καὶ πάλι τῶν τῆς μιᾶς καὶ ἀνάρχου θεότητος τριῶν ὑποστάσεων, ἵνα μὴ κάκελην στασιάζῃ πρὸς ἑαυτὴν, ἀλλ' ἀποτὸν γε τῷ μηδὲν διτεῖ τὸ σύνολον, οὐκ ὄντα, οὐ ποιὸν, οὐχ ἀλλο τι τῶν ὄντων, ἰσχὺν τοσαύτην ἀποκληροῦντο πάπατέρον δὲ, καὶ τὴν ὑπαρξίαν αὐτὴν τοῦ φυσικοῦ Θελήματος αἰτίασθαι, κάντελον τὴν ἀνάρτεσιν αὐτοῦ κατασκευάσειν. Καὶ ταῦτα, τῶν ἄλλων ἐν τῇ φύσει πρωτίστην οὖσαν φυσικῶν ἴδιωμάτων καὶ ξινημάτων ἐμφυτὸν δύναμιν. Κατὰ ταῦτην γάρ μόνην, τοῦ εἶναι καὶ ζῆν, καὶ κινεῖσθαι, καὶ νοεῖν, καὶ λαλεῖν, καὶ αἰσθάνεσθαι, καὶ μετέχειν τροφῆς, ὑπνου τε καὶ ἀναπαύσεως, καὶ μὴ ἀλγύνεσθαι, μηδὲ θνήσκειν, καὶ ἀπλῶς ἀπάντων τῶν συνιστώντων τὴν φύσιν, ἔχειν τελείως τὰς ἔξεις, καὶ τῶν λυμαίνομένων τὰς στερίσεις, φυσικῶς ἐφίεμεθα.

(ut verbo dicam) omnium ad naturam incolumentem quae ad interitum ducunt, naturaliter appetimus.

Καὶ μοι φαίνεται καὶ τούτῳ προστηντῶς ποιήσας, κατὰ τὸν αὐτοῦ ὄρισμὸν δὲ εὐλαβῆς μοναχὸς, καὶ προσθεῖ; τό· « Καὶ τῶν οὐσιωδῶν τῇ φύσει προσδύντων, συνεκτικήν πάντων ἴδιωμάτων. » Πάντα γάρ δὲ συνέχει, καὶ συνέχειν ἐφίεται, καὶ οὐδενὸς ἔχειν τὴν στέρησιν, τὸ οὐσιῶδες ἐν ἡμῖν καὶ ἐμφυτὸν Θέλημα· μᾶλλον δὲ ἡμεῖς, δι' αὐτοῦ τε καὶ κατ' αὐτό· καὶ οἷμα τὸν καὶ ποσῶς τοῦ ὄντος, ἀλλὰ μὴ τοῦ δοκοῦντος λόγον ποιούμενον, συνθήσασθαι πάντας δὴ, καὶ ὡς ἀνθρώπων τὸν σαρκωθέντα θεόν, φυσικὸν ἔχειν καὶ ἀνθρώπινον Θέλημα· καὶ τῶν ἀπηρτοῦ θημημάτων ἔκαστον θέλειν κατ' αὐτὸν φυσικῶς, πρὸς πίστωσιν τῆς νοερῶς αὐτοῦ καὶ λογικῶς ἐψυχωμένης σαρκὸς, εἴπερ τέλειος ἀνθρώπος γέγονε, μηδενὶ τῶν ἡμετέρων λειπόμενος, πλὴν μόνης τῆς ἀμαρτίας· ἀλλὰ πάντα ἔχων δοα καὶ ἡμεῖς, ἀπαραίτητως τὸ κατὰ τὴν φύσιν ευστατικὰ τῆς ἡμετέρας οὐσίας, ὀποκεροῦν καὶ τὰ τῆς ἀνάρχου καὶ θείας, δι' ὧν ἀνθρώπων ἔστιν δόμοι καὶ θεόν τα κυρίως ἐγνώριζε, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὸν Πατέρα τελείως φυσικήν συγγένειαν διασώζοντα μετὰ τὴν ἔνωσιν.

demonstravit, ac qui perfecit nobiscum ei cum Patre naturalem affinitatem, post etiam unionem servaret.

Τὸ γάρ δὲ λέγειν, ὃς ἐν τῷ καιρῷ μόνῳ τοῦ οὐτερίου πάθους, ἤνικα τὸ ἡμέτερον ἐτύπου πραγματικῶς ἐν ἁστρῷ, καὶ ὡς ἀνθρώπος παρητάστη τὸν θάνατον, δύο Θελήματα· ἔχων ἐδέκτυτο, ἀποφεντικόν, οὐδὲ ἀποδεικτικόν μοι δοκεῖ, Πῶς γάρ δὲ τούτῳ μόνῳ τῷ καιρῷ, καὶ μὴ πρὸ τούτου, καὶ δι' ἣντινα τὴν αἰτίαν. Εἰ μὲν γάρ εἶχε τότε, καὶ ἀπ' ἀρχῆς εἶχεν ἐξ οὐ γέγονεν ἀνθρώπος, ἀλλ' οὐκ ὑστερον ἐσχεθεῖσεν· εἰ δὲ ἀπ' ἀρχῆς οὐκ εἶχεν, οὐ δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, ἀλλὰ μόνον ἐφάντασε τὴν παρατησιν, καὶ πρὸς ταῦτη τὰ λοιπὰ δι' ὧν εσσώμεθα,

PATROL. GR. CXXX.

A atque discordes? Quo autem modo contrarias asserunt, numeri ratione, an et ipsa existentia? Ac siquidem hanc causam dicunt, etiam carnis natūram, eo quod existit, Verbo adversantem sustulerint. Longe enim (ut cuivis exploratum est) major contrarii vis in eo, quod ipsum subjectum est, quam quod in subjecto existentiam habet. Sin autem sola numero ratio officit, hanc et naturis adimant, neutramque eorum in numeros ponant: ac rursus ipsum ob eamdem causam, nec in tribus unius æternæque Deitatis personis, ne et illa ipsa secum dissideat, admittant. At sane absurdum, ei, qui nihil prorsus sit, non substantia, non qualitas, non aliud quid eorum quibus rerum genera censentur, vim tantam ascribere; longeque absurdius, B ipsam naturalis voluntatis existentiam ac veritatem ejus arcessere; atque inde eam amoliendam astruere. Ac vel maxime, cum inter reliquas naturales proprietates ac motus, innata hæc vis facile princeps existat. Nam secundum hanc unam et esse et vivere et moveri et intelligere, et loqui et sentire, cibumque sumere, et somno recreari ac quiete, et non dolere neque mori; prorsusque facientium perfecte habitus nancisci, hisque carere

Ac mihi quoque ea etiam parte consulto fecisse videtur, in sua definitione, religiosissimus monachus, dum et hæc addidit: « Et carum omnium proprietatum, quæ essentialiter naturæ insunt, vim conservatricem. » Omnia enim semper conservat ac continet, appetitque conservare ac nullo carere, quæ in nobis essentialis ac innata voluntas est; seu nos potius per eam, ex qua illius ratione; arbitror que omnino assensurum, qui ejus quod vere est tantisper rationem habeat, non ejus quod inani solum specie; Deum incarnatum, ut etiam hominem, naturali atque humana voluntate prædictum esse; eaque singula quæ enumerata sunt, secundum se natura veille, ad carnis suæ astruendam fidem, intelligentium more ac utentium ratione animatæ; ut qui ipso homo perfectus, nullo eorum, quæ nostra sunt, desiceretur, uno duntaxat dempto peccato; sed quæ nobis suppetunt omnia, nostramque naturaliter substantiam conflant, nullo desiderato habent; uti plane etiam quæ sempiternam atque diuinam; quibus se hominem simul Deumque vere

D patrem naturalem affinitatem, post etiam unionem servaret.

Quod enim quis dicat, salutaris duntaxat passionis tempore (quando nimurum nostram in se reipsa naturæ speciem præferebat, atque ut homo mortali recusabat) duas prætulisse voluntates, sic ultra dicti existimo, neque vero illa certa ratione probari. Cur enim illo duntaxat temporis articulo, et non ante, quamvis ob causam? Si quidem enim tuu habebat, a principio etiam habuit, ex quo factus est homo, non postea ascivit. Si enim a principio non habuit, neque tempore passionis; sed solum opinione hoc gessit, ut scilicet mortem refugeret, at-

36

que etiam reliqua, quibus salutem adepti sumus, A οἵον τὸ δάκρυον, τὴν εὐχήν, τὴν λύπην, τὴν ἀγωνίαν, τὸν σταύρον, τὸν θάνατον, τὴν ταφήν· ἐνδειχθεὶς γάρ ἀκυρουμένου τῶν ἐν αὐτῷ καθ' ἡμᾶς φυσικὸν σωζομένων, οὐδὲ τὰ ἄλλα στήσεται. Πῶς γάρ οὐκ ἔκεινο μὲν, ταῦτα δέ; Καὶ τίς δὲ λόγος; ἐναντίωσις δὲ ποιεῖ τὸ προσεύχεσθαι, καὶ φυσικῆς ἔκουσίως; τῆς κατὰ τὴν σάρκα λέγω, πρόσδειξιν ἀσθενείας ποιεῖσθαι διὰ τῆς συστολῆς, καὶ μὴ ἀντιτείνειν διώς, ἀλλὰ λέγειν· *Ἐλ δυρυτόρ.* Καὶ· Μή τι ἔργωθέλιω, ἀλλ' εἰ τι σύ· καὶ συνάπτειν τῇ συστολῇ τὴν ἰσχυρὰν κατὰ τοῦ θανάτου καὶ πρόθυμον κίνησιν; Ἐπύπου μὲν γάρ πραγματικῶς ἐν ἑαυτῷ τὸ ἡμέτερον, διὰ τῆς φυσικῆς πρὸς μικρὸν ἀγωνίας ίνα καὶ ταύτης ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ, καὶ τῆς οἰκείας σερπεῖ; τὴν φύσιν πιστώσηται, καὶ πάτις καθαρὰν τὴν οἰκονομίαν φαντασίας ἐργάσηται· παρίστη δὲ πάλιν εἰδότος τὴν κατὰ τοῦ θανάτου μεγίστην δρμήν, καὶ τὴν ἄκρην τοῦ κατ' αὐτὸν ἀνθρωπικοῦ, πρὸς τὸ οἰκεῖον αὐτοῦ καὶ Πατρικὸν θέλημα, συμφυίαν καὶ ἔνωσιν, τῷ ἐπικρίναι τούτῳ καὶ φάσκειν· Μή τὸ ἔμδρον, ἀλλὰ τὸ σὸν γερέσθω. Ταύτη μὲν τὴν διαίρεσιν ἀπισθεύμενος, ἔκεινη δὲ πάλιν τὴν σύγχυσιν.

Sin autem idcirco hæc dicunt, quod non appareat alias, ejus quod est velle, quam passionis tempore, meminisse, idipsum dixerint et de innata intelligendi vi, mentisque expertem ipsum assentient. Non enim appetit dixisse, quod mente cogitaret aut intellexeret. Simili quoque ratione de olfactu aliisque in nobis naturalibus, quorum nusquam scriptum est meminisse. Vel etiam de ipsa anima, ac si prius reipsa non extiterit, quo ex tempore homo factus est, sed tunc solum cum ejus commemoraretur. Haud enim diu ante passionem illud præstisset proditum est. Aut igitur tunc quasi ex tempore natam dicant, quod non sæpius ac jam tum initio ejus facta mentio est; aut cum hoc non dicant, sed ex magni Athanasiī sententia: « *Sicut caro, simul Dei Verbi caro animata, ratione utens, doceant; naturalem quoque Salvatoris voluntatem, qua homo esset, non passionis duntaxat tempore extitisse dicent, etsi illius tunc meminit, sed a principio velut in nobis, ac quæ illi tanquam homini natura consubstantialis sit:* »

Subit autem mirari et de operatione, quomodo in Christo unam esse doceant, relate nimirum ad individuum, ejusque, ut ipse loquuntur, consideratione. Atque ut imitam dicere, eorum quæ naturalia sunt, nihil primo ad individuum relationem habere, sed ad naturam ipsius ac essentiam. Quid enim quis operari possit absque iis facultatibus, quæ naturæ insunt? Unde alicui ut operetur absque natura, aut ut ejus prædictus facultate existat? Libensque ex iis quæsicerim, num ut naturales operationes interimant, hanc objiciunt, necne? Si enim ut interimant, quomodo, qualisve tan-

B γάρ ἀκυρουμένου τῶν ἐν αὐτῷ καθ' ἡμᾶς φυσικὸν σωζομένων, οὐδὲ τὰ ἄλλα στήσεται. Πῶς γάρ οὐκ ἔκεινο μὲν, ταῦτα δέ; Καὶ τίς δὲ λόγος; ἐναντίωσις δὲ ποιεῖ τὸ προσεύχεσθαι, καὶ φυσικῆς ἔκουσίως; τῆς κατὰ τὴν σάρκα λέγω, πρόσδειξιν ἀσθενείας ποιεῖσθαι διὰ τῆς συστολῆς, καὶ μὴ ἀντιτείνειν διώς, ἀλλὰ λέγειν· *Ἐλ δυρυτόρ.* Καὶ· Μή τι ἔργωθέλιω, ἀλλ' εἰ τι σύ· καὶ συνάπτειν τῇ συστολῇ τὴν ἰσχυρὰν κατὰ τοῦ θανάτου καὶ πρόθυμον κίνησιν; Ἐπύπου μὲν γάρ πραγματικῶς ἐν ἑαυτῷ τὸ ἡμέτερον, διὰ τῆς φυσικῆς πρὸς μικρὸν ἀγωνίας ίνα καὶ ταύτης ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ, καὶ τῆς οἰκείας σερπεῖ; τὴν φύσιν πιστώσηται, καὶ πάτις καθαρὰν τὴν οἰκονομίαν φαντασίας ἐργάσηται· παρίστη δὲ πάλιν εἰδότος τὴν κατὰ τοῦ θανάτου μεγίστην δρμήν, καὶ τὴν ἄκρην τοῦ κατ' αὐτὸν ἀνθρωπικοῦ, πρὸς τὸ οἰκεῖον αὐτοῦ καὶ Πατρικὸν θέλημα, συμφυίαν καὶ ἔνωσιν, τῷ ἐπικρίναι τούτῳ καὶ φάσκειν· Μή τὸ ἔμδρον, ἀλλὰ τὸ σὸν γερέσθω. Ταύτη μὲν τὴν διαίρεσιν ἀπισθεύμενος, ἔκεινη δὲ πάλιν τὴν σύγχυσιν.

C Εἰ δὲ, διτι μὴ ἄλλοτε φαίνεται τοῦ θέλειν Ἑμφασιν πεποιημένον, ή κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, ταῦτα φασι, τοῦτο καὶ περὶ τῆς ἐμφύτου νοήσεως εἴποιεν, καὶ διηνούν αὐτὸν κατασκευάσονταν. Οὐ γάρ φαίνεται λέξις διτι νενόχα. Καὶ περὶ διφρήσεως δομοίως, καὶ τῶν λοιπῶν καθ' ἡμᾶς φυσικῶν, ἐν μηνημονεύσας οὐκ ἀναγέργαπται. « *Ἡ καὶ περὶ τῆς ψυχῆς αὕτης, ὡς οὐ πρότερον οὖσης; καθ' ὥπαρξιν, ἀφ' οὐ γέγονεν ἀνθρωπος, ἀλλ' ἡ μόνον δύναται αὐτῆς ἐμνημόνευσεν.* » Οὐ πρὸ πολλοῦ γάρ τοῦ πάθους τούτο πεποιηκὼς ἀνηγρέψεται. « *Ἡ τοίνυν σχεδιασθεῖσαν αὐτὴν αὐτίκα εἰπωσιν, διτι μὴ πολλάκις καὶ ἀπ' ἀρχῆς αὐτῆς ἐμνημόνευσεν.* » Η τούτῳ μὴ λέγοντες, ἀλλ' « *Ἄμα σάρξ, ἄμα Θεοῦ Λόγου σάρξ ἐμφύκεις, λογική.* » κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον δογματίζουσι, καὶ τὸ φυσικὸν ὡς ἀνθρώπου τοῦ Σωτῆρος θέλημα, μὴ κατὰ τὸν καιρὸν εἶναι τοῦ πάθους λέξους μένον, εἰ καὶ μηδὲμην αὐτίκα τούτου πεποιηκεν ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς ὡς ἀνθρώπῳ καθ' ἡμᾶς φυσικῶς τῷ Σωτῆρι συνουσιωμένον»

“Επειτι δέ μοι θαυμάζειν καὶ περὶ ἐνεργειας, ὡς μίαν ταῦτην ἐπὶ Χριστοῦ δογματίζουσι, τῇ πρὸς τὸ ἀτομον, ὡς αὐτοὶ φασιν, ἀποσκοπήσει καὶ ἀναφορᾷ. Καὶ ίνα παρὼν λέγειν, ὡς οὐδὲν τῶν φυσικῶν ὡς εἰς ἀτομον προηγουμένως, ἀλλὰ τὴν τούτου φύσιν τε καὶ οὐσίαν ἔχει τὴν ἀναφοράν. Τίς γάρ διεν τῶν φυσικῶν προσόντων τῇ φύσει δυνάμεων, ἐνεργειαν τι δύναιται ἀν; Η πόθεν αὐτῷ τὸ ἐνεργεῖν η δύνασθαι, πάρεξ τῆς φύσεως; Ἐκεῖνο δὲ ἐρωτᾶσι βούλομεν· Ήρδ; ἀνατρέσιν ἀρα τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν ταύτην προσιχνότο, ή τι; Εἰ γάρ ἐπ' ἀνατρέσει, πάρεξ πάσας κατὰ τὴν ἔκεινων ἀπόπαισιν εἴη τὸ περά-

* Matth. xxvi, 39.

πιν ἐνέργεια; ὡς γάρ φύσεων οὐκ οὔσων, καὶ τὸ εἰς αὐτῶν ἀφανίζεται πά. τως, ἢ σύνθετος λέγω ὑπόστασις οὕτω καὶ τῶν φυσικῶν ἐνέργειῶν οἷς οὔσων, οὐδὲ ἄλλη τὸ σύνολον ἔσται. Καὶ οὐ λέγω τοῦτο, ὡς ἄλλης ἐνέργειας ἔχ τῶν φυσικῶν συνισταμένης. Οὐδὲ μία γάρ τῶν ἐν ὑποκειμένῳ σύνθεσις: "Οὐ μηδὲ τὴν καθ' ἑαυτὰ τὸ σύνολον ὑπάρξιν, ἀλλὰ τὸ εἰκαῖον παριστῆ. Ὡς εἰ τὰς κυρίως κατὰ φύσιν οὐσας οὐκ εἶναι λέγουσι, πῶς ὑπάρξει τὸ μηδαμῶς ἐν; Τίς γάρ ἔστι ὑποστατικὴν λέγων ἐνέργειαν, καὶ πόθεν τοῦτο, καὶ παρὰ τίνος λαβόντες προσφέρουσιν; Εἰ δὲ τοῦτο τυχὸν ἀποφαίγονται, σύνθετον δὲ τὴν ὑπόστασιν ὄμολογοῦντος πρὸς ἓν ἀναφέρεται, καὶ τῶν ἐναντίων καὶ ἀντικειμένων δεστικήν. Θητὴν γάρ καὶ ἀθάνατον, ὀρατὴν καὶ ἀόρατον, περιγραπτὴν καὶ ἀπεργράφον, ἀναρχὸν καὶ ὑπὸ ἀρχῆν, ἔσται τοῦτο κατὰ τὸ εἰκός καὶ ἡ ἐνέργεια. Καὶ πῶς ἄλλως, ἢ καθ' ἔξιν δηλοῦντι καὶ στέρησιν; καὶ τὰ μὲν, ὡς οὖσα, πείσεται, τὰ δὲ, ὡς μὴ οὖσα, παρυποστήσει. Πᾶς δὲ καὶ ὁ τοιαύτην ἔχων ἐνέργειαν, κατὰ τὸ αὐτὸν καὶ οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο, ὅτι μηδὲ ἐκείνη, τὰ δύοια πείσεται; προσφυῆς γάρ ἔχειν τῇ οἰκείᾳ ἐνέργειᾳ τὸν ἐνέργοντα, κάκειν τούτων, πᾶσα διάγκη. Καὶ πῶς Θεός, δέξει, καὶ μὴ φύσει Θεός; Πῶς δὲ δινθρωπος, δὲ στερήσει, καὶ μὴ οὐσίᾳ κυρίως τοῦτο ὑπάρχων; Τίς δὲ φύσις ἀνενέργητος, ἢ φυσικῆς ἐνέργειας ἐκτός; Ὡς γάρ οὐδαμῶς ὑπάρκειντος ἔρημος, οὐτως οὐδὲ δυνάμεως φυσικῆς. Εἰ δὲ ταύτης ἀμοιρεῖ, καὶ τῆς ὑπάρκειας ἀμοιρήσειν ἄν. Τὸ γάρ ἀδύναμον, ὡς ἀδρανὲς πάντη μόνον ἔστι τὸ μὴ ἄν. Πᾶν γάρ εἰ τι τῶν δυτῶν, συστατικὴν ἔχει διαφορὰν, τὴν ἔμφυτον κλίνσαν τῷ γένει συμπαραλαμβανομένην, καὶ ποιούσαν τοῦ ὑποκειμένου τὸν δρισμὸν, δι' οὐδὲ ὅτι ἔστι καὶ τὸ ἔστι κυρίως γνωρίζεται, πρὸς τε τὰ δόμοιδὴ τὸ ἀπαράλλακτον ἔχον, καὶ τὸ διάφορον αὐθίς πρὸς τὰ ἔτεροιδῆ· καὶ εἰ τοῦτο, πῶς δυνατὸν φυσικῇ δυνάμει ἀμοιροῦντα κατὰ σάρκα, τὸν ἐνανθρωπήσαντα Λόγον δινθρωπὸν τέλειον, ἢ ὅλως δινθρωπὸν χρηματίζειν. Οὐ γάρ δίχα φυσικῆς ἐνέργειας δινθρωπος, ὥσπερ οὐδὲ ἄλλη φύσις τῆς οἰκείας καὶ οὐσιώδους. Ἡ γάρ ἔλλειψις ταῦτης, ἢ οὐδὲ φύσιν εἶναι ποιεῖ τὴν φύσιν, ἢ τὰς πάσας ἀλλήλαις ταυτὸν, καὶ ἀντίταντῶν μίαν, τῇ ἀπολείψει τῆς συνιστώσας συμφυρείσας δι' ὅλου συγχυθείσας. Εἰ γάρ οὐκ ἀνέργητον λέγουσι τὸ καθ' ἡμᾶς τὸν Λόγον, δῆλον ὡς ἔμφυτον καὶ ἀνθρωπίγνην ἐνέργειαν ἔχοντα τοῦτὸν φασι. Πῶς γάρ δὲ ἄλλως; Οὐ γάρ ἐνέργειν δυνατὸν φυσικῆς ἐνέργειας χωρίς· ὥσπερ οὐδὲ ὑπάρχειν, οὐσίας δίχα καὶ φύσεως. Ἀλλ' οὐδὲ μίαν μόνον, δι' περ ἢ τὴν φύσιν διπλοῦς, τὴν ἔμφυτον ἔχειν ἐνέργειαν τὸν ἐνέργοντα, πᾶσα διάγκη· ἐπειὶ καὶ ratione deficiatur, uti nec alia quævis natura, quæ propria ac essentiali caret facultate. Quod enim hæc desit, aut id præstat, ut ne quidem natura sit, aut ut naturæ omnes inter se idem sint, unaque vice omnium habeatur, iis prorsus commixtis atque confusis, per ejus vis absentiam ac facultatis, quæ constituit atque insignit. Si enim non iners expersque operationis, ea ratione quia est homo, Verbum dicunt, palam insitam ac naturalem operationem illi ascribunt. Quo enim alio modo intelligatur? Ut enim aliquid operetur non naturali sultum operatione, haud unquam fiat, ut neque ut absque essentia et natura existat. Sed nec unam solum operationem naturalem habeat, qui operatur, prorsus necesse est, siquidem ipse duplicitis naturæ existat.

A item, illis submotis ac abrogatis, futura operatio? Nam sicut naturis non existentibus prorsus etiam necesse est aboleri quod ex eis est (personam scilicet compositam), sic quoque cum non existent naturales operationes, nec ulla alia omnino futura est. Neque hoc dico, quasi aliam ex naturalibus conllandam operationem velim. Eorum enim quæ sunt in subjecto, nulla est compositio; quod scilicet non ipsa vere omnino ac per se existant, sed debile quidpiam vanumque exhibeant. Quocirca si quæ vere sunt per naturam esse insificantur, qui fiat ut quod nusquam aliquid est, id vero re ipsa existentiae compos existat? Quis enim est qui personalem operationem dicat, aut unde hoc et a quo acceptum proferant? Sin autem forte B istud asserunt, personamque ad quam resertur, fatentur compositam; contrariorum scilicet et eorum quæ opposita sint capacem; nempe, mortalem et immortalem, oculis conspicuam et inaspectabilem, circumscriptam et incircumscribam, carentem principio et quæ principio subsit; istud merito erit et operatio. Quo vero alio modo, quam secundum habitum et privationem? Ac partim quidem, ut quæ existat, patietur; partim vero, ut quæ ipsa non existat, diminute et quasi umbra substabit. Qui autem fiat, ut tali praeditus operatione, secundum idem, et non aliud atque aliud (quando nec ipsa) talia patiatur? Operantem enim suæ coaptari operationi, hancque illi congeneam ac affinem esse, prorsus necesse est. Ecquonam modo Deus, qui non natura, sed illius habitu sit? Quo modo homo, qui privatione, et non substantia vere istud existit? Quænam vero natura ipsa mers, aut quæ naturali deficiatur operatione? Uti enim nusquam existentia vacat ac substantia, sic neque naturali caret operatione. Sin autem tuus expers est, utique etiam illius expers futura est. Quod enim vi ac facultate caret, ut prorsus imbecille atque obscurum, unum nihil est. Si quid enim demum in rebus est, constituentem sui ac insignientem differuntiam habet (nature scilicet iusitum motum) qua, una cum genere assumpta, subjecti definitio struatur subjectumque esse ac quidnam illud sit, manifestetur; ejusmodi D scilicet, ut cum eis quæ ejusdem generis sunt, nulla dissimilitudine abhorrens, conveniat, ac rursus ab eis, quæ diversi generis sunt, differat. Ac si ita est, qui omnino fiat, ut naturalis expers operationis (quod ad carnem attinet), Verbum homo factum, ipsum homo perfectus, aut prorsus homo existat? Non enim est homo, qui naturali operationi (quod ad carnem attinet), Verbum homo factum, ipsum homo perfectus, aut prorsus homo existat? Non enim est homo, qui naturali operationi (quod ad carnem attinet), Verbum homo factum, ipsum homo perfectus, aut prorsus homo existat?

Mitto dicere, nec Christi compositam personam individuum propriæ esse. Non enim relationem habet, ea ratione quod ex generalissimœ generis per genera subalterna in specialissimam speciem dividatur, suumque in ea processum definiat. Atque id causæ est, cur, sapientissimo Cyrillo auctore, nomen Christus definitionis vim minime habeat. Neque enim species est, quæ de multis numero distinctis prædicetur, neque vero essentiam cuiusquam significat. Neque enim individuum est, quod ad speciem aut genus reducatur, vel secundum essentiam ab eis circumscibatur; sed persona composita, naturalem extreñorum divisionem, ad summam in seipso identitatem atque unitatem, partium suarum unione trahens.

Eiusdem in illa verba, « Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste. »

Si illud : *Pater, si fieri potest, transeat a me calix* ¹, pavoris vim habens, sic hominis existimas, ut Servatoris esse non putes, quod ejus voluntas Deo non aduersetur, quoniam ex Deo sit tota, sed hominis meri, quales nos sumus, qui Deo in multis resistit, aduersatur, ut divus ait Gregorius, reliqua illa prectionis pars : *Non quod ego volo, sed tua voluntas valeat* ², formidinis an virtutis, summæ conjunctionis an dissensionis vim habere videtur tibi? Nemo profecto, qui sanus sit, ea verba timori et repugnantiæ tribuet, sed conjunctioni potius perfectæ et consensioni.

Quod si conjunctionis est perfectæ atque consensionis, ex quoniam suscipit? ex homine, quales nos sumus, aut ex homine, qui secundum Servatorem intelligitur? At si ex homine simplici, quales nos sumus, falsus est sermo præceptoris, quem diximus, cum diuinam omnino voluntatem non sequatur, sed ei plerumque repugnet. Nam si sequitur, non repugnat, sin repugnat, non sequitur. Alterum enim ab altero ut a contrario tollitur et auferitur. Quod si homini, non quales nos sumus, mero et simplici, sed ut Servatori tribuis verba illa : *Non quod ego volo, sed tua voluntas valeat*, summam humanae voluntatis cum divina ipsius voluntate paterna consensionem conliteris, et duas voluntates, duasque actiones naturales duplēcēm habentis naturam constituis, cum tamen earum neutra alteri aduersetur, licet naturalem in omnibus differentiationem habuerit eorum, ex quibus, et in quibus et quæ erat ipse secundum naturam. At si rationibus his vicius eo profugeris, ut dicas, neque hominis puri, quales nos sumus, neque hominis ut Servatoris esse ea verba : *Non quod ego volo, sed per negationem ad Unigeniti principio carentem divinitatem referri, quod præter Patrem ipse proprie aliquid velle non possit : ergo et quod noluit, id est, calicis deprecatio, ad ipsam principio carentem divinitatem necessario referetur. Nam si negatio-*

A Καὶ πορῶ λέγειν, ὃς οὐδὲν ἕτερον κυρίως τὸ κατὰ Χριστὸν σύνθετον λέγεται πρόσωπον. Οὐ γάρ σχέσιν ἔχει ³ πρὸς τὴν ἐκ τοῦ γενικωτέρου γένους διὰ τῶν ὑπάλληλα καθιεμένην γενῶν πρὸς τὸ εἰδικώτατον εἶδος; διαιρεσιν, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν οἰκεῖαν πρόσθιον περιγράφουσαν. Ὁθεν διὰ τούτο, κατὰ τὸν σοφῶταν Κύριλλον, τὸ Χριστὸς Ἰνορά, οὗτε δρου δύναμιν ἔχει: οὐδὲ γάρ εἰδός ἐστι πολλῶν ἀριθμῷ διαιρερόντων κατηγορούμενον, οὗτε μήν τὴν τινὲς οὐσίαν δηλοῖ. Οὐδὲ γάρ ἀπομόνιτος, πρὸς εἶδος ή γένος ἀναγρέμενον, ή χαρ' οὐσίᾳ ὑπὸ τούτων περιγραφόμενον ἀλλ' ὑπόστασις σύνθετος, τὴν φυσικὴν τῶν δικρων διαιρεσιν ἐν θαυμῇ καὶ ἔχον ταυτίσουσα, καὶ εἰς ἐν ἄγονα τῇ τῶν οἰκείων ἐνώσει μερῶν.

B

Toῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὸ, « Πάτερ, εἰ δυνατός, παρελθέτω ἀπὸ ἡμῶν τὸ ποτήριον τούτο. »

Εἰ τὸ, Πάτερ, εἰ δυνατός, παρελθέτω ἀπὸ ἐμοῦ τὸ ποτήριον, συστολῆς ἔμφασιν ἔχον τοῦ ἀνθρώπου λαμβάνεις, οὐ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενον τὸ γάρ ἐκείνου θέλειν οὐδὲν ὑπεναντίον Θεῷ, θεωρίην δλον, διλλὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς ὡς οὐ πάντως ἐπομένου τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἀντιπίποντος ὡς τὰ πολλὰ, καὶ ἀντιπαλαίοντος, η̄ φησιν ὁ θεῖος Γρηγόριος, τὸ ἐξηῆς, η̄ γουν τὸ Οὐρχὸν δέργω Θέλω, διλλὰ τὸ σὸν ισχυέτω θέλημα, τὸ σοι δοκεῖ, συστολῆς ὑπάρχειν, η̄ ἀνδρίας; συννεύσεως δικρας, η̄ διαστάσεως; Ἀλλ' οὐτι μὲν οὐκ ἀντιπάλωσεως, οὗτοι δεῖλας, συμφύτες C δὲ μᾶλλον ἐντελοῦς; καὶ συννεύσεως, οὐδεὶς ἀντερεῖ τῶν νοῦν ἔχοντων.

Καὶ εἰ συμφύτας ἐντελοῦς καὶ συννεύσεως, ίκ τίνος τετύην προσδέχῃ, τοῦ καθ' ἡμᾶς, η̄ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενον ἀνθρώπου; Ἀλλ' εἰ μὲν τοῦ καθ' ἡμᾶς, ἡμάρτηται περὶ αὐτοῦ διαιρούμενον δὲ τοῦ βηθέντος διδασκάλου λόγος, ὡς οὐ πάντως ἐπομένου τῷ θεῷ θελήματι, ἀλλ' ἀντιπίποντος ὡς τὰ πολλὰ, καὶ ἀντιπαλαίοντος. Εἰ γάρ ἔπειται, οὐχ ἀντικίπτει, καὶ εἰ ἀντικίπτει, οὐχ ἔπειται. Θατέρῳ γάρ θάτερον ὡς ἀντικείμενον ἀναιρεῖται καὶ ὑπεξίσταται· εἰ δὲ μή τοῦ καθ' ἡμᾶς, διλλὰ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενον ἀνθρώπου λαμβάνεις τὸ, Οὐρχὸν δέργω Θέλω, διλλὰ τὸ σὸν ισχυέτω θέλημα, τὴν δικρων τοῦ ἀνθρωπικοῦ πρὸς τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα καὶ πατρικὸν ὠμοιόγησας σύννευσιν, καὶ δύο τοῦ διπλοῦ τὴν φύσιν τὰς τε θελήσεις καὶ ἀνεργειας κατὰ φύσιν οὔσες παρέστησας ἐν οὐδετέρῳ τὴν οἰσανοῦν ἐναντίων ἔχοντος, εἰ καὶ τὴν φυσικὴν ἐν πᾶσιν εἰχε διαφορὰν τῶν ἐξ ὧν, ἐν αἷς τε καὶ ἀπερ ἡνὶ ἐν αὐτῷ; καὶ τὰ φύσιν. Εἰ δὲ τούτοις ἔξειργόμενος τοῖς λογισμοῖς ἐπὶ τὸ λέγειν προσάρτεις μήτε τοῦ καθ' ἡμᾶς, μήτε τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοούμενον ἀνθρώπου τυγχάνειν τὸ, Οὐρχὸν δέργω Θέλω, ἀλλ' ἀρνητικῶς ἐπὶ τῇς τοῦ Μονογενοῦς ἀνάρχου θεότητος φέρεσθαις τοῦ τε θεότητος αὐτὸν ίδιων; παρὰ τὸν Πατέρα διειργον· εὐκούν καὶ τὸ θεληθὲν ὅπερ ἐστίν η̄ τοῦ ποτηρίου περαίτερος ἐπὶ αὐτῆς ἀνάγκη φέρειν τῆς ἀνάρχου θεότητος. Εἰ γάρ καὶ τοῦ τι θέλειν ίδιως ἀναίρεσιν φῆσε ἔχει τὴν

¹ Matth. xxvi., 39. ² Ibid.

δρηγησιν, ἀλλ' οὐ καὶ τοῦ θεληθέντος ἀποσκευήν· οὐ γάρ ἐπ' ἀμφοῖν τίθεσθαι τὴν δρηγησιν δυνατόν, καὶ τοῦ τι θέλειν ίδιω; τὸν Μονογενῆ παρὰ τὸν Πατέρα, καὶ τοῦ θεληθέντος.

Eἰ δὲ μή δυνατόν ἐπ' ἀμφοῖν τιθέναι τὴν δρηγησιν, θήλον, ὡς εἰ ταῦτην ἐπὶ τῷ τι θέλειν ίδιω; ἀγεις, ίνα τὴν τοῦ κοινοῦ ποιῆσσις θέσιν θελήματος, οὐκ ἀνατρέψεις τὸ θεληθέν, ἥγουν τὴν τοῦ ποτηρίου παρίστησιν, ἀλλὰ κατ' αὐτῆς ἀποστεις τῆς ἀνάρχου θεστητος, ἐφ' ἣν δρηγητικῶς καὶ τὸ θέλειν ἀνήγαγες. Εἰ δὲ τοῦτο καλὸν ἐννοεῖν ἀπευτεῖτον, ἀρά γε σαφῶς ἀνταῦθα ἡ δρηγησις, ἥγουν, τὸ Ούχ δέκτω θέλω, πάντη τὴν ἐντανιώσιν ἀποσκευαζομένη, τὴν τοῦ ἀνθρωπικοῦ τοῦ Σωτῆρος πρᾶξης τὸ θείον αὐτοῦ θέλημα καὶ πατρικὴν συμφυλὴν παρίστησιν, ὡς; δλην δὲ τὴν φύσιν οὐσιωθέντος τοῦ Λόγου, καὶ δλην τῇ οὐσιώσει θεωτευτος. "Οὐθεν ὁς δι' ἡμᾶς καὶ δι' ἡμᾶς γεγονὼς θελεγεν ἀνθρωποπρεπῶς πρᾶξης τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, Μή τὸ δικύον, ἀλλὰ τὸ σὸν ισχυσάτε θελημα, δὲ τε θελησιν καὶ ως ἀνθρωπος ἔχων.

Tοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρᾶξης Πύρρον τὸν πατριάρχην Κωνσταντίου πολέμως διαλέξεως.

Θεὸς φύσει καὶ ἀνθρωπος ὑπάρχων δὲ Χριστὸς, ὡς Θεὸς καὶ ἀνθρωπος δὲ αὐτὸς ήθελεν, ή ως Χριστὸς μόνον; Ἀλλ' εἰ μὲν προηγουμένως ὡς Θεὸς καὶ ἀνθρωπος ήθελεν δὲ Χριστὸς, δηλοντει δικικῶς, καὶ οὐ μοναδικῶς, εἰς δὲν δὲ αὐτὸς, ήθελεν. Εἰ γάρ οὐδὲν ἔτερὸν ἔστιν δὲ Χριστὸς παρὰ τὰς αὐτοῦ φύσεις, ἐξ ὧν, καὶ ἐν αἷς ὑπάρχει προδήλως, ως καταλλήλως ταῖς ἑαυτοῦ φύσεις ἥγουν, ως ἔκαστη πέρικυρον, εἰς ὧν καὶ δὲ αὐτὸς, ήθελετε καὶ ἐνήργει. εἰπερ οὐδετέρα αὐτῶν ἀδιέλητος ἔστιν, ή ἀνενέργητος. Εἰ δὲ καταλλήλως ταῖς ἑαυτοῦ φύσεισι δὲ Χριστὸς, ἥγουν, ως ἔκαστη πέρικυρον, ήθελετε τε καὶ ἐνήργει. δύο δὲ αὐτοῦ αἱ φύσεις δύο αὐτοῦ πάντως καὶ τὰ φυσικὰ θελήματα καὶ αἱ τούτων ισάριθμοι, καὶ οὐσιώσεις ἐγέργεισι. Πασπερ γάρ δὲ τῶν τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς Χριστοῦ φύσεων ἀριθμός, εὐσεβῶς νοούμενός τε καὶ λεγόμενος, οὐ διαιρετὴ τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ σωζόμενην καὶ τῇ ἐνώσει παρίστησι τῶν φύσεων τὴν διαφοράν· οὕτω καὶ δὲ ἀριθμός τῶν οὐσιώδως προσόντων ταῖς αὐτοῦ φύσεσι θελημάτων καὶ ἐγέργειῶν· κατ' ἄμφω γάρ, ως εἰρηται, τὰς αὐτοῦ φύσεις θελητικὸς ἦν δὲ αὐτὸς καὶ ἐνεργητικὸς τῆς ήμῶν σωτηρίας· οὐ διαιρεσιν εἰσάγει· μη γένοιτο ἀλλὰ τὴν αὐτῶν δηλοι καὶ μόνον, καὶ τῇ ἐνώσει φυλακὴν καὶ σωτηρίαν.

divisionem non inducit. Absit hoc! sed ipsas etiam in unions, idque solum, servari ostendit et incolumes esse.

Ἐκ τῆς αὐτῆς διαλέξεως, δι τούχ. ως ἔλεγετο δὲ Πύρρος, τενύματι τοῦ ἐκτιθέντος Λέγου ή σύρξ ἐκινεῖτο.

Διαιρεῖς τὸν Χριστὸν, οἵτινι λέγων. Νεύματι γάρ αὐτοῦ ἐκινεῖτο καὶ Μωϋσῆς, καὶ Δανιήλ, καὶ δοις τῆς Θείας ἐνεργείας χωρητικοὶ, τῇ ἀποθέσεις τῶν ἀνθρωπίνων· καὶ σαρκικῶν Ιθιωμάτων γεγόνασιν. Ημεῖς δὲ τοῖς ἀγίοις Πατράσιν, ως ἐν ἀπασι, καὶ τούτῳ ἐπόμενοι, φαμέν, διεπερ αὐτὸς δὲ τῶν δλων

A nem eam habere vim dicis, ut tollat, ne aliquid proprium velit, non autem ut auferat id quod vult: neque enim in utroque ponit negatio potest, ut tollat: ne aliquid velit Unigenitus proprius præter Patrem, et auferat id quod vult.

BQuod si in utroque ponit non potest, perspicuum est, si eam in eo constituis, ne aliquid proprium velit, quo voluntatem facias communis voluntatis, tē non ablatum id quod vult, nempe calicis depreciationem, sed relaturum illam ad principio carentem divinitatem, ad quam per negationem et ipsum vello retulisti. Quod si ita est, quamvis vel cogitatio id refugiat, et hic plane erit negatio: nempe, *Non quod ego volo, quæ prorsus adimat repugnantiam, et Servatoris cum divina ipsius et paterna voluntate consensionem constituit, cum totum Verbum naturam suam efficiat, atque ita totam illam divinam reddat. Itaque cum properiter nos factum esset homo, ratione homini congruente dicebat ad Deum et Patrem: Non quod ego volo, sed tua voluntas valeat, tanquam quatenus homo voluntatem haberet.*

Ejusdem ex disputatione habita cum Pyrrho patriarcha Constantinopolitano.

CCum Christus Deus natura et homo esset, ut Deus et homo idem volebat, an ut Christus solummodo? Ac si quidem Christus principaliiter ut Deus et homo volebat, utique duplice ratione, non una et singulari, unus ipse idemque volebat. Siquidem enim Christus nihil est præter suas naturas, ex quibus, et in quibus existentiam habet; perspicuum est, qui unus et Ipse esset, pro eo ac decebat suas naturas, id est, ut cuique comparatum erat, tum voluisse, tum operatum esse. Neutra quippe earum voluntatis est, aut operationis expers. Quod si Christus pro eo ac decebat suas naturas (ut scilicet cuique comparatum erat), et volebat et operabatur; erat vero ejus duplex natura; omnino etiam duplex erat ipsius naturalis voluntas, parique his numero essentialis quoque operationes. Quemadmodum enim unius ejusdemque Christi naturalium numerus, si modo pie tum intelligatur, tum dicatur, Christum non dividit, sed incolumem, etiam in unione naturalium distinctionem ostendit: sic et numerus competentium essentialiter ejus naturis voluntatum atque operationum (secundum ambas enim, uti dictum est, suas naturas, idem ipse volendi facultate prædictus erat, ac operandi nostram salutem)

Ddivisionem non inducit. Absit hoc! sed ipsas etiam in unions, idque solum, servari ostendit et incolumes esse.

Ex eaem disputatione. Caruam non, ut Pyrrhus dicebat, nulu Verbi conjuncti moveri.

Dividis Christum, cum sic loqueris. Nam et Moyses ejus nulu movebatur, et David. et quotquot humanis [terrenis] et carnalibus abjectis proprietatibus, apti fuerunt ut caperent divinum afflictum. Nos autem, qui sicut in omnibus, in hoc quoque divinos Patres sequimur, dicimus, Quod idem

universorum Deus immutabiliter homo factus, non solum ut Deus idem, ex suæ deitatis ratione volebat, verum etiam idem ut decebat suam humanitatem. Si enim quæ ex non entibus facta sunt, ejus quod est, non quod non est, ac nihilum est, vim retinendi atque tuendi insitam habent : ejusque natura proprium est, ut ea prosequantur quæ tuendo sunt ac incolumentem præstant, fugiantque ea, quæ ad interitum spectant; igitur etiam quod omni essentia superius Verbum, humana ratione essentiam induit, etiam ejus quod est suæ humanitatis retinendi atque tuendi vi prædictus fuit; cuius prosequendi ac fugæ motum, voluntatis nutu per operationem ostendit : prosequendi quidem motum, eo usque naturalibus utendo omnique reprehensione parentibus, ut et insideles Deum esse non crederent : fugæ autem motum tempore passionis, cum se sponte metu mortis contraxit : Quid igitur absoni fecit Dei Ecclesia, quod cum ipsius humanitate et natura creata, ipsi quoque qua creata est ab eo insertas, nullo defectu, rationes constitut, sine quibus nec ut natura sit, fieri potest?

Ex eadem.

Si ea tantum consideri oportet, quæ a synodis dicta sunt, nec una Dei Verbi natura incarnata dicenda sit, quæ omnem mysterii pietatem complectitur, cum nullo synodi decreto edita sit. Quintino sic quoque cum naturis earumque proprietatibus, etiam voluntates consideri necesse habebitis. Si enim quæ naturaliter Christi naturis competent, hæc earum proprietates esse dicitis ; natura vero utrique ejus naturæ insitum est velle ; igitur necesse vobis erit cum aliis naturalibus proprietatibus, cum naturis consideri pariter voluntates.

Præterea, si synodi propter vocem unius Apolinarii et Arium anathematizaverunt (cum uterque eorum hac voce ad hæresim suam statuendam abuteretur : Apolinarius quidem, ut carnem ejusdem substantiæ cum Verbo ostenderet ; Arius vero ut Filium a Patre diverse substantiæ introduceret), quomodo possumus nos pii esse, qui voces hæreticis contrarias non confiteamur? Porro quinta synodus, ut omnia missa faciam, cum ad verbum ita sanxit, *Amplecti se omnia sanctorum Athanasii, P̄sili, utriusque Gregorii, ac quorumdam aliorum, cum adjectione vocis egregiorum doctorum, libros ac lucubrationes, in quibus et duæ sitæ sunt voluntates.*

Ex eadem.

In sacris Evangeliis dictum est : *In crastinum voluit Jesus ingredi in Galileam : palam est, voluisse ingredi, qua ratione non erat ibi. Non erat autem humanitate : nam deitate nusquam abest. Igitur ut homo, non ut Deus, intrare voluit ac proficiisci.*

¹ Ioan. i, 43.

A Θεὸς, ἀτρέπτως γενόμενος ἀνθρώπος, οὐ μόνον ὡς Θεὸς διάντος καταλήλως τῇ αὐτοῦ θεότητι φίδειν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνθρώπος; διάντος καταλήλως τῇ αὐτοῦ ἀνθρωπότητι. Εἰ γάρ ἐξ οὐκ δυντῶν τὰ δυντα γενήμενα, καὶ τού δυντος, οὐ τοῦ μὴ δυτος ἔχουσις ἀνθεκτικὴν δύναμιν· ταύτης δὲ κατὰ φύσιν θίσιον ἡ πρὸς τὰ συστατικὰ¹ δρμῆ, καὶ πρὸς τὰ φθαρτικὰ ἀφορμῆ· ἅρα καὶ διά περούσιος Λόγος, ἀνθρωπικῶς οὐσιωθεῖ; Εσχε καὶ τοῦ δυτος τῆς αὐτοῦ ἀνθρωπότητος τὴν ἀνθεκτικὴν δύναμιν· τῆς τὴν δρμήν καὶ ἀφορμήν θέλω δι' ἐνεργειας ἑδεῖται· τὴν μὲν δρμήν ἐν τῷ τοῖς φυσικοῖς καὶ διαβαλήτοις τοσοῦτον χρήσασθαι, ὡς καὶ μὴ θεὸν τοῖς ἀπίστοις νομίζεσθαι· τὴν δὲ ἀφορμήν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους, ἔκουσίως τὴν πρὸς τὸν θάνατον συστόλην ποιήσασθαι. Τί οὖν τῶν ἀτόπων ἡ τοῦ θεοῦ πέπραχεν Ἐκκλησία, μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ καὶ κατετῆς φύσεως, καὶ τους δημιουργικῶς αὐτῇ παρ' αὐτοῦ ἐντεθέντας· ἐν αὐτῷ ἀνελλιπῶς διμολογοῦστα λόγους, ὃν καὶ ἀγενείας τὴν φύσιν ἀδύνατο;

Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Εἰ τὰ συνοδικῶς καὶ μόνον εἰρημένα χρή διμολογεῖν, οἵτε τὴν μίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν σεσαρκωμένην, περιεκτικὴν πάστης τῆς τοῦ μυστηρίου οὖσαν εὔσεβείας, χρή¹ λέγειν, συνοδικῶς οὐκ ἐκπεφωνημένην. Πλὴν ὅτι καὶ οὕτω ταῖς φύσεσι καὶ τοῖς αὐτῶν ιδιώμασι καὶ τὰ θελήματα συνομολογεῖν βιασθήσεσθε. Εἰ γάρ τὰ φυσικῶς προσόντα ταῖς φύσεσι τοῦ Χριστοῦ, ιδιώματα αὐτῶν εἰναι λέγεται, φυσικῶς δὲ ἐκατέρᾳ αὐτοῦ φύσει τὸ θέλειν ἐμπέρυχεν, ἅρα μετὰ τῶν ἀλλών φυσικῶν ιδιωμάτων, καὶ τὰ θελήματα ταῖς φύσεσι συνομολογεῖν ἀναγκασθήσεσθε.

Ἄλλως τε δὲ, εἰ αἱ σύνοδοι ἐπὶ τῇ τοῦ ἐνδός θελήματος φωνῇ καὶ Ἀπολινάριον καὶ Ἀρειον ἀνεθεμάτισαν, ἔκατέρου αὐτῶν ταύτῃ πρὸς σύστασιν τῆς ίδιας αἱρέσεως ἀποχρηστικένου· τοῦ μὲν, δημοσίου τῷ Λόγῳ διὰ τούτου τὴν σάρκα βουλομένου δεῖξαι· τοῦ δὲ, ἐπερούσιον τὸν Υἱὸν πρὸς τὸν Πατέρα εἰσαγαγεῖν ἀγωνίζωμένου, πῶς εὔσεβειν ἡμᾶς δυνατόν, τάς ἐναγτίας τοῖς αἱρετικοῖς φωνάς οὐχ δημολογοῦντας; Ἡ δὲ πέμπτη σύνοδος, ἵνα πάντα παραλίπω, θεσπίσασα αὐτολεξεῖ, Πάντα τὰ τῶν ἀγίων Ἀναταστοὺς, καὶ Βασιλεῖους, καὶ Γρηγορίων, καὶ ἀλλων τινῶν προσδιωρισμένων ἀγαρίτων ἐκκριτῶν διδασκάλων συντελέματα, ἐν οἷς καὶ τὰ δύο ἐγκείνεται θελήματα, δέχεσθαι.

Ἐκ τῆς αὐτῆς.

Ἐν τοῖς ἀγίοις Εὐαγγελίοις εἰρηται, περὶ τῶν Κυρίου, διὰ Τῆς ἐπανίριον ηθεληστερὸν Ἰησοῦς εἰσελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· πρόδηλον δὲ, διὰ καθ' οὓς ἦν ἐκεῖ, ἡθελήσεν εἰσελθεῖν· οὐκ διὰ ἀνθρωπότητι· θεότητι γάρ οὐδενὸς ἀπεστιν. Ἀρα οὖν καθ' θανθρώπος, καὶ εὐ καθ' θεός; ἡθελήσεν εἰσελθεῖν· καὶ θελητικός ἦν καθ' θανθρώπος.

Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· Θάλω, ἵνα δύον εἰμι δὴ, καὶ αὐτοὶ ὄστε. Εἰ καθ' ὁ Θεὸς ἡ Χριστὸς ὑπὲρ τὸ πεῦ ἐστίν· οὐ γάρ ἐν τόπῳ καθ' ὁ Θεός· ὑπὲρ δὲ τὸ ποῦ ἀδύνατον τὴν κτιστὴν φύσιν ὑπάρχειν ἅρα καθ' ὁ ἀνθρωπὸς θέλει, ἵνα δου ἐστὶ καὶ αὐτοὶ ὄστε· καὶ θελητικὸς ἦν ὁ αὐτὸς καθ' ὁ ἀνθρωπὸς.

Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· Καὶ ἐλθὼν εἰς τόπον, εἶπε· Διψῶ. Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ οἴνον μετὰ χολῆς μεμιγένος· καὶ γενομένος, οὐκ ἥθελε πιεῖν. Κατὰ ποιὸν αὐτοῦ μέρος διψήσας αὐτὸν λέγεται; Εἰ μὲν κατὰ τὴν θεότητα, ἐμπαθής ἐσται ἡ θεότης αὐτοῦ, πόσεως παρὰ φύσιν ἔφεμένη. Εἰ δὲ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἅρα καθ' ὁ ἐδίψησε, κατ' ἔκεινον καὶ τὸ ἀκατάλληλον τῇ φύσει οὐκ ἥθελησε πιεῖν· καὶ θελητικὸς ἦν ὁ αὐτὸς καὶ καθ' ὁ ἀνθρωπὸς.

Καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Καὶ περιεπατεῖ σ' Ἰησοῦς ἐτῇ Γαλιλαΐᾳ· οὐ γάρ ἥθελεν ἐτῇ Ἰουδαϊᾳ περιπατεῖν, ὅτι ἔχειν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι. Εἰ τῆς σαρκὸς φύσει ὁ περίπατος, ἀλλ' οὐ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένης ὡς τῇ θεότητος, ἅρα καθ' ὁ ἀνθρωπὸς ὁ αὐτὸς ἐν τῇ Γαλιλαΐᾳ περιπατῶν, οὐκ ἥθελεν ἐν τῇ Ἰουδαΐᾳ περιπατεῖν· καὶ θελητικὸς ὁ αὐτὸς καὶ καθ' ὁ ἀνθρωπὸς.

Καὶ ἐτέρωθι πάλιν· Κάκειθεν ἐξελθόντες, παρεπορεύοντο διὰ τῆς Γαλιλαΐας· καὶ οὐκ ἥθελεν, ἵνα τις γνῷ. Λημολόγηται παρὰ πάντων ἡ πόρευσις φύσει τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς εἰρηται, εἶναι τοῦ Κυρίου, ἀλλ' οὐ τῆς αὐτοῦ θεότητος· εἰ δὲ καθ' ὁ ἀνθρωπὸς, ἀλλ' οὐ καθ' ὁ Θεὸς φύσει, προσῆν αὐτῷ ἡ πόρευσις· ἅρα καὶ καθ' ὁ ἀνθρωπὸς παραπορεύομενος μετὰ τῶν μαθητῶν, οὐκ ἥθελεν ἵνα τις γνῷ· καὶ θελητικὸς ἦν ὁ αὐτὸς καὶ καθ' ὁ ἀνθρωπὸς.

Καὶ ἐτέρωθι πάλιν· Κάκειθεν ἀραστάς ἀπῆλθεν εἰς τὰ δρῦα Τίρου καὶ Σιδώρος. Καὶ εἰσελθὼν εἰς οἰκλαρ, οὐδέποτε ἥθελε γρῶμα· καὶ οὐκ ἥδυνθη λαθεῖν. Εἰ καθ' ὁ Θεὸς ἡ Χριστὸς δύναμις ἦν αὐθυπόστατος· καθ' ὁ δὲ ἀνθρωπὸς, ἀποθένει· Εἰ γάρ καὶ ἐσταυρώθη, φησιν δὲ θεός Ἀπόστολος, ἐξ ἀσθετείας, ἀλλὰ ζῆ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ· ἅρα καθ' ὁ ἀνθρωπὸς, καὶ οὐ καθ' ὁ Θεὸς, εἰσελθὼν εἰς οἰκλαρ, οὐκ ἥθελεν ἵνα τις γνῷ· καὶ οὐκ ἥδυνθη λαθεῖν· καὶ θελητικὸς ἦν ὁ αὐτὸς, καὶ καθ' ὁ ἀνθρωπὸς.

Καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Περὶ τετάρτην φυλακήν τῆς τυκτὸς ἔρχεται πρὸς αὐτοὺς, περιπατῶν ἐπὶ τῆς Θαλάσσης· καὶ ἥθελε παρελθεῖν αὐτοὺς. Εἰ μὲν καθ' ὁ Θεὸς, τοῦτο τὶς περὶ αὐτοῦ εἰρήσθαι ἐκλάθη, πέρασι σωματικοῖς, τῷ ἀνώ φημι, καὶ τῷ κάτω τῷ ἐμπροσθεν καὶ τῷ ὀπίσω τῷ δεξιῷ καὶ τῷ ἀριστερῷ διαλῆφθαι τὴν θεότητα λέγειν ἀναγκασθήσεται. Εἰ δὲ καθ' ὁ ἀνθρωπὸς τοῦτα εἰρήσθαι περὶ αὐτοῦ λέγει· ἅρα θελητικὸς ἦν ὁ αὐτὸς καὶ καθ' ὁ ἀνθρωπὸς.

Καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες αὐτῷ· Ποῦ οὐλεῖς, ἀπελθόντες ἔτοιμασθομέροισι τὸ Πάσχα φαγεῖν; Εἰ η βρῶσις

Alio item loco: *Volo, ut ubi ego sum, et illi sint*¹, *Cum Christus quatenus Deus supra ubi sit, omnemque loci circumscriptionem (non enim est in loco, qua ratione est Deus), fieri autem non potest ut supra ubi exsistat natura creata; ergo ut homo vult, ut ubi est, sint ipsi; atque ita idem quatenus homo erat facultate voluntatis prædictus.*

B *Et alias rursum: Et cum venisset ad locum, dixit: Sitio. Et dederunt ei vinum cum felle mistum, et cum gustasset, noluit bibere². Secundum quam ipsius partem, eum sitiisse dicitis? Siquidem enim secundum deitatem, erit ejus deitas libidinosa, quæ præter naturam potum expetierit. Sin autem secundum humanitatem, igitur ea parte sitiuit, quæ et quod naturæ dissentaneum erat, libere noluit: atque adeo etiam ut homo, voluntatis facultate erat prædictus.*

Et alibi ait: *Et ambulabat Jesus in Galilæa: non enim volebat ambulare in Iudea, quia quærebat eum Judæi interficere³. Cum ambulatio natura carnis sit, non deitatis ei unitæ secundum hypostasim; ergo qua homo erat in Galilæa ambulans, nolebat in Iudea ambulare: atque ita, idem etiam ut homo voluntatis facultate prædictus erat.*

Harsus quoque alio loco: *Et illinc egressi, transibant per Galilæam; et non volebat ut quisquam sciret⁴. Omnibus certum est iter natura humanitatis Christi, ut dictum est, non ejus divinitatis esse. Sin autem illi quatenus homo, inerat itineris ratio; utique etiam quatenus homo cum discipulis transiens iterque habens, nelebat ut quisquam sciret: atque adeo etiam ut homo facultate voluntatis prædictus erat.*

Item alias: *Et inde surgens abiit in fines Tyri et Sidonis. Et ingressus domum, neminem scire voluit: et non potuit latere⁵. Siquidem Christus in quantum Deus erat Virtus ipsa vere existens; in quantum autem homo, infirmitas. Etsi enim, inquit divinus Apostolus, *Crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei*⁶; plane quatenus homo, non ut Deus erat ingressus in domum, neminem scire voluit, et non potuit latere: atque adeo etiam ut homo, voluntatis facultate prædictus fuit.*

Et alibi dicit: *Circa quartam vigiliam noctis veni ad eos, ambulans supra mare: et volebat pertransire eos.⁷ Si quis hoc de illo, qua ratione Deus erat, dictum acceperit, necesse habebit ut deitatem corporalibus terminis, sursum atque deorsum, ante et retro, dextrorum ac sinistrorum comprehensam dicat. Quod si de illo quatenus homo erat, dictum velit, ergo idem ut homo facultate voluntatis prædictus fuit.*

Alio item loco: *Et accesserunt discipuli ejus dicentes ei: Ubi vis eamus, et paremus tibi manducare Pascha? Cum Pascha manducare corum*

¹ Joan. xvii, 24. ² Matth. xxvii, 33. ³ Joan. vii, 4. ⁴ Marc. ix, 29. ⁵ Marc. vii, 24. ⁶ II Cor. xii, 4. ⁷ Marc. vi, 48. ⁸ Luc. xxi, 8.

sit, qui sub lege erant; factusque sit Dominus sub **A** lego¹, quatenus homo, non quatenus Deus erat; ergo ut homo volens comedit Pascha, idemque etiam ut homo facultate voluntatis prædictus erat.

Ex eadem.

Magnum vero Moyse in hominis creatione Deum introducere, dicentes: *Faciens hominem ad imaginem nostram et similitudinem²*: Siquidem igitur homo imago est divinae naturæ; natura autem divina libera potestatis est; igitur et imago, si modo similitudinem cum archetypo servet, liberae naturæ potestatis est. Quod si ita est, factumque est natura archetypum, etiam natura imago; ergo idem secundum ambas suas naturas, voluntatis facultate natura prædictus erat. Ante enim ex Patribus ostensus est, esse voluntatem, liberam **B** naturæ potestatem.

Est autem scelendum liberam potestatem, seu liberum arbitrium (autem huiusmodi) eorum esse quæ non uno modo dicuntur, ut et naturam: aliter enim in Deo, aliter in angelis, et aliter in hominibus similiter. In Deo quidem supræstantialiter. In angelis autem, velut concurrente cum habitu aggressione, nulla penitus interjecta temporis mora: in hominibus autem, ut in quibus habitus tempore aggressioni praetelligatur. Siquidem igitur Adamus volens aures præbuit ad audiendum, volensque aspergit, ac voluntate duce comedit; igitur voluntas est quæ prima criminis obnoxia fuit. Cum igitur voluntas prima in nobis labem incurrit, nec, ut isti sentiunt, Verbum homo factum eam asumpsit, nec ego proinde a me peccatum excessi. Quod si peccatum ejusque labem non excussum, quod non est assumptum, nec curatum est.

Deinde, si Dei opus et factura est liberæ potestatis naturæ facultas; hanc vero, ut ipsi opinantur, Verbum incarnatum cum natura per unionem inseparabilem non assumpsit, aut quia suam fabricam, tanquam non bonam, improbans, a se eam reiecit, aut quia ejus nobis salutem invidit; tum nos perfecta salute [integra curatione] privans, tum seipsum haud a vitio immunem, quod aut nolit perficie sanare, aut vero non possit, monstrans.

Hæc quidem hactenus, ut Deus Verbum incarnatum, etiam qua homo monstretur, natura voluntatis facultate prædictum esse. Ipsum vero, etiam qua Deus erat, ea prædictum, hinc noverimus. Ait enim ipse Dominus ac Deus, sola Veritas, de seipso in Evangelii, ita: *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidit prophetas, et lapidas eos, qui ad te missi sunt; quoties volvit congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas, et nolueris?* Nunc autem relinquetur vobis domus vestra deserta³. Perspicuum enim est, non hoc dixisse, quatenus homo erat: siquidem recens homo extiterat; sed quatenus idem Deus erat; ostendens diversos sapientis prævidentias suæ modos erga genus humanum; quibus

τοῦ Πάσχα τῶν ὅπλων ἔστι· γέγονε δὲ ὁ Κύριος καθ' ὁ ἀνθρώπος, καὶ εὐ καθ' ὁ Θεός, τὸν ὕμνον ἄρα καθ' ὁ ἀνθρώπος θάλαν ἤραγε τὸ Πάσχα, καὶ θελητικὸς ἦν ὁ αὐτὸς καὶ καθ' ὁ ἀνθρώπος.

Ἐπει τῆς αὐτῆς.

'Ο μέγας δὲ Μωϋσῆς ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου γνώσει τὸν Θεόν εἰπάτει λέγοντα Ποιήσωμεν ἀνθρώπον κατ' εἰκόνα τῆς τέρατος καὶ καθ' ὑμῶν σιν. Εἰ ὧν εἰκὼν ὁ ἀνθρώπος τῆς θείας φύσεως αὐτεξουσίας δὲ τὴ θεῖα φύσις δέ τοι καὶ τὴ εἰκὼν εἰπει τὴν πρότερον τὸ ἀρχέτυπον εὑρεῖσθαι, αὐτεξουσίας φύσει ευγχάντει. Εἰ δὲ τούτο, γέγονε δὲ τὸ φύσει ἀρχέτυπον καὶ εἰκὼν φύσει, δέρα κατ' ὅρμῳ τὰς αὐτοῦ φύσεις θελητικὸς φύσει ὑπῆρχεν ὁ αὐτὸς. Προαπεδείχθη γάρ ἐκ τῶν Πατέρων, τὸ θέλημα εἶναι τὴν κατὰ φύσιν αὐτεξουσίατητα.

Δεὶ δὲ εἰδέναι ως τὴ αὐτεξουσίατης δρμονύμως λιγεῖται μὲν, διπερ καὶ τὴ φύσις· διλλως δὲ ἐπὶ θεοῦ λαμβάνεται, καὶ διλλως ἐπὶ ἀγγέλων, καὶ διλλως ἐπὶ ἀνθρώπων. Ἐπὶ μὲν Θεοῦ ὑπερουσίας· ἐπὶ δὲ ἀγγέλων, ως συντερχομητῆς τῇ ξεῖται τῆς προχειρήσεως, καὶ παρενθήκην διλας χρόνου μή παραδεχομένης· ἐπὶ δὲ ἀνθρώπων, ως χρονικῶς τῆς ξεῖται· εἰπεινού μάνης τῆς προχειρήσεως. Εἰ γάρ θέλων δὲ ἀδέρψηται, καὶ θέλων ἐθεώρησε, καὶ θελήσας ἐφεγενεῖ· δέρα πρωτοπαθῆς ἐν τοιν δὲ θέλησις. Εἰ δὲ πρωτοπαθῆς ἐν τοιν δὲ θέλησις, ταῦτην δὲ μετὰ τῆς φύσεως, κατ' αὐτοὺς οὐ προσεληπτεῖν δὲ λόγος ἐνανθρωπήσας οὐκ δέρα ἐγώ χωρὶς ἀμαρτίας γέγονα. Εἰ δὲ ἐγώ χωρὶς ἀμαρτίας οὐ γέγονα, οὐκ δέρα ἐσώθη· εἰπει τὸ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον,

nec salutem consecutus sum: quandoquidem id

"Ἐπειτα δὲ, εἰ ἐργον αὐτοῦ καὶ ποίημα τὴ αὐτεξουσίας τῆς φύσεως ὑπάρχει δύναμις, ταῦτην δὲ λόγος σαρκινθεῖς, κατ' αὐτοὺς, μετὰ τῆς φύσεως καθ' ἐνωπινούς δρῆτον οὐ προσεληπτεῖν, τὴ καταγόνος τῆς οἰκείας δημιουργίας, ως οὐ καλῆς, ταῦτην ἐντοῦ ἀπεκέμφατο· τὴ φθονήσας τοιν δὲ κατ' αὐτὴν θεραπείας, τῆς μὲν τῆς ἐντελούς ἀποστέραν σωτηρίας, καὶ ἐντὸν ὑπὸ πάθος· διτα δεικνύει, τῷ μὴ θέλειν, τὴν μὴ δύνασθαι τελείως σῶσειν.

Ταῦτα μὲν περὶ τοῦ θελητικὸν εἶναι φύσει τὸν εαρκωθέντα θεόν λόγον, καὶ καθ' ὁ ἀνθρώπος· περὶ δὲ τοῦ θελητικὸν φύσει εἶναι τὸν αὐτὸν, καὶ καθ' ὁ Θεός, ἐνθεν εἰσόμεθα. Φησι γάρ αὐτὸς δὲ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεός, τὴ μόνη διληθεία, περὶ ξεινοῦ τὸν Εὐαγγελίοις οὐτως· Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, τὴ δικαιοδολούσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν· ποσόδις ήδη λησταὶ ἐκινούματεῖν τὰ τέκνα σου, διπερ δοὺς ἐπισυνάγειν τὰ ροσσα ταυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ηθελήσατε; Nur ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἰκος ὑμῶν δρηματος. Δῆλον γάρ, διτι οὐ καθ' ὁ ἀνθρώπος τοῦτο εἰργάνει· εἰπει προσφάτως ἐγεγόνει ἀνθρώπος· διλλὰ καθ' ὁ Θεός, δεῖξας τοὺς ποικίλους; τῆς σφῆς

¹ Gal. vi. 4. ² Gen. ii, 29. ³ Matth. xxiii, 37; Luc. xiii, 34.

χίτου περὶ τὸν ἀνθρώπον προνοίας τρίτους· δι' ὃν Δ cum ab exteriori errore naturam ad se congregare vellet, ipsa noluerit.

Καὶ πάλιν φησίν· Μυστέριον Πατήρ ἔτείρει τοῦτον τοντόν, καὶ ζωοποιῶν οὐτε καὶ ψύχει, αὐτὸς θάλεις ζωοποιεῖ. Εἰ τὸν ὡς ἐπίφρετον μαρτυρικούν λοτίνον αἱ δὲ συγκρίσεις τῶν δμοσιευμάντος ἀνθρώπων εἰς ἄρα τοῦτο δικαῖοτὸν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐπὶ Χριστὸν λέγεσθαι. Οὐκοῦν ἀδίδαξεν ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ὅτι, θωνάρι ἐπὶ Πατήρ, Θεὸς ὁν, θελήματι τοὺς νεκροὺς ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ αὐτὸς, ὁ μούσος τοῦ ὑψί Πατρὸς καὶ δμοθελῆς, αὐτὸς θέλει ζωοποιεῖ. Ταῦτα τῶν εὐαγγελιστῶν, καὶ ἀποστόλων, καὶ προφητῶν τὰ ὁργανα. Τίς οὖν ὅπερ ταῦτα μείζων ἀποδεῖξε περὶ τοῦ φύσεις θελήτικὸν εἶναι τὸν αὐτὸν καὶ καθ' ὅτις ἔστι, καὶ καθ' ὅτις ὁ ἀνθρώπος;

'Ἐκ τοῦ Ισοῦ τῆς πρὸς Νικανδρον τὸν ἀπίσκοπον ἔχειον.

Πῶς μίαν ἀπίλως ἐπὶ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ τινὲς φασὶ τὴν ἀνέργειαν; Ἄνάγκη γάρ ἡ τῶν αὐτοῦ ταῦτην ὑπάρχειν μερῶν, ἢ αὐτοῦ πάντως ἡς ὅλου. Ἀλλ' εἰ μὲν τῶν μερῶν, μερισθήσεται πρὸς διμερῶν δηλαδὴ τεμνομένη· τοῦτο δὲ πάσχουσα, λυθήσεται πάντως, καὶ συνθιαλύσει τὰ κατ' αὐτὴν ἡνωμένα. Εἰ δὲ τοῦ ὅλου, τῶν ἐναντίων ἔσται δεκτική, θυητὴ καὶ ἀδύνατος οὐσα, κτιστὴ καὶ δικτιστος, περιτραπτὴ καὶ ἀπεργύραφος. Καὶ εἰ τοῦτο, καθ' οὓς καὶ στόρχην οὐσαν καὶ μή οὐσαν τὴν οὐκείαν ὁ Χριστὸς εἴχειν ἀνέργειαν· εἰ' ήν, ᾧ κατ' αὐτὴν προστριψὲς ἀνέργων, τῶν ἐναντίων κατὰ τὸ αὐτὸν δεκτικός· ἀλλ' οὐ κατ' ἄλλο καὶ μᾶλλον· οὐ τί δύσειεσθερον;

Τὸ αὐτὸν δὲ καὶ περὶ θελήματος ἔστιν εἰπεῖν. Πῶς δὲ ἄρα συνεργάτιν τὴν οὐκείαν ὁ Λόγος παρελάμβανε σάρκα, κατὰ Κύριλλον τὸν σοφὸν, οὐκ ἔχουσαν τὴν κατὰ φύσιν ἀνέργειαν; Τὸ γάρ μη ἔχον ἀνέργειαν μήτε κίνησιν φυσικήν, νεκρὸν πάντως καὶ μόνυμον· καὶ τίνι λόγῳ προσίστετο τὸ νεκρὸν εἰς συνέργειαν; Τὸ γάρ ἀνενέργητον, τῇ παντελεῖ ἀκίνητσι καταργεῖ. Πῶς δὲ ταῦτην ἔδεικνυειν ζωοποιεῖν δυναμένην, ᾧ αὐτὸς πάλιν Κύριλλος ἔξεπαλδεύειν, διὸ τῶν κατὰ φύσιν αὐτῆς κινημάτων· οἷον τῆς ἀφῆς, τῆς φωνῆς, τοῦ περιπάτου, τούτων οὐκ δυντων αὐτῆς, ἢ ἐν αὐτῇ κατ' οὐσίαν. Εἰ γάρ αὐτῆς κατ' οὐσίαν, φυσικὴν πάντως ἡ σάρκη εἴχειν ἀνέργειαν· ἀνέργειας γάρ αὐτῆς οὐσίωνδος ἔστιν, ἢ τε κίνησις τῶν χειρῶν κατὰ τῶν ποδῶν, καὶ ἡ κατὰ τὴν προφορὰν φωνῆ. Εἰ δὲ οὐκ αὐτῆς κατὰ φύσιν ταῦτα, ζωοποιεῖν δυναμένην ταῦτην ὁ Σωτὴρ οὐκ ἀπέδειξε.

Τοῦ αὐτοῦ κρήσεις τοὺς λέγοντας, διτις μέτρα τοῦ Χριστοῦ χρὴ λέγειν τὴν ἀνέργειαν κατ' ἑστη-

κράτειαν.

Πρῶτον μὲν δύο ἀνέργειας καὶ δμαῖς διολογεῖτε, μίαν ἐπικρατοῦσαν, τὴν θείαν φημι, καὶ μίαν ἐπι-

Rerumque sit: *Sicut Pater suscitat mortuos, et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat.*¹ Cumque vox illa sicut adverbium sit comparationis, ac comparationes rerum sicut ejusdem substantiarum; non igitur de humana in Christo voluntate istud accipi potest. Igmar docuit nos Christus, quod sicut Pater cum Deus sit, voluntatis vivificat mortuos, sic et ipse qui sit Patri consubstantialis, ejusdemque ac ille voluntatis, quos vult, vivificat. Hec evangelistarum et apostolorum ac prophetarum decreta. Quemam igitur hī major demonstratio, ut et qua ratione Deus est, et qua hōmo idem, voluntatis facultate præditus ostendatur?

Item ex epistola ad Nicandrum episcopum.

Quomodo tamen simpliciter in uno Christo Deo operationem nonnulli dicunt? Necesse est enim hanc, vel ipsius partim esse, vel ejus omniā ut totius. Ac quidem, si partim, in ambas utique partes scissa dividetur: quod si fiat, omnia dissolvetur, ac una secum dissolvet, quae secundum eam copulata sunt. Sin autem totius, erit contrarium capax; quae mortalibus et immortaliis, creata et increata, comprehensa et incomprehensa existent. Namque hoc dederimus, Christus ex propria operatione secundum habitum et privationem præditus erat, quae ipsa erat et non erat; et quam, ut secundum eam exinde ejus indole convenienter operans, secundum idem, et non secundum aliud atque aliud, contrariorum capax existebat: quo quid magis impium dici queat?

Idem vero etiam dicendum de voluntate. Quoniam autem modo Verbum, carnem propriam adhibebat operis sociam, ut sentit ac loquitur sapiensissimus Cyrillus, cum naturalis operatio eam desiceret? Quod enim operatione motuque naturali desicitur, prorsus mortuum est et inanime. Quia autem ratione quod mortuum esset, in operis partem asciscerbat? Quod enim expers est operationis, motu omni vacans inersque torpet. Quoniam vero modo posse hanc vivificare monstrabat, ut idem rursus Cyrillus docuit, per motus suos naturales; puta, tactum, vocem, ambulationem, si hæc ejus, vel in ea essentialiter non erant? Si enim ejus essentialiter erant, naturalem plane operationem habebat. Ad essentialē quippe ejus operationem spectant, tum manuum pedumque motus; tum vocis prolatione. Sin autem hæc per naturam illius non erant, nec hanc quæ vitam præstare

Ejusdem adversus illos, qui Christum habere dicunt actionem unam per dominationem.

Primum quidem et vos duas actiones confitemini, tamen quidem superantem, nempe divinam,

¹ Joan. v, 21.

alteram autem superatam, id est humanaam. Quod est eorum quae cum aliquo conserantur. Quae autem sunt ejusmodi, sese multo inferunt. Præterea cum superiorum actionem dicatis, tamquam humana vita auferatur, damnum ipsi assertis. Nam et id, quod superat ex eorum est numero, quae patiuntur. Vincitur enim ei ipsum ab eo quod victimam est. Licit enim minus, vincitur tamen. Ut aurum licet argumentum alique et immistum superet, vincitur tamen ipsum quoque, licet minus, nempe propter admistam quantitatem.

Eiusdem adversus illos qui dicunt, quemadmodum instrumenti, et ejus qui uitur instrumento una est actio, sic et divinitatis alique humanitatis unam esse actionem.

Si naturale dicitis instrumentum, ejusdem per vos temporis erit Verbum cum carne, aut caro simul cum Verbo sempiterna. Quidquid enim instrumento uiturnaturali, ejusdem temporis est cum illo. Quemadmodum est anima cum corpore. Pro testimoniis igitur vel naturam divinam cretam dicere, vel corpus increatum. Quod si instrumentum artis affirmatis, inanimatum illud introducitis, et separati consistens, atque sejunctum, et quod non semper mouetur, sed quando artifex visum fuerit illud in manus sumere, atque uti. Ad haec demonsti Nestorio vos assentiri constabit dividenti ac distractenti duas Christi Dei naturas in unam hypostasim sive personam concurrentes. Aut esse impii Apollinarii discipulos, Christi corpus animis ac mentis expers asserentis.

Item adversus Monotheletas, Damasceni. Cap. 77.

Duae in Christo voluntates et operationes. — Eudem porro Dominum nostrum Jesum Christum, et perfectum Deum, et perfectum hominem prædicantes, hoc profitemur, eudem et omnia habere, quae Pater habet, excepta ingeniti proprietate; et omnia item, quae primus Adam, exceptio solum peccato, hoc est, corpus et animam ratione et intelligentia præditam: quin habere etiam eum, ut duabus naturis consentaneum est, duplices naturarum duarum naturales proprietates; hoc est, duas naturales operationes, divinam et humanam; duas naturales arbitrii libertates, divinam et humanam: ac denique sapientiam et scientiam duplensem, divinam et humanam. Nam cum ejusdem ac Pater substantiae sit, libere vult et agit ut Deus: rursus cum consubstantialis sit nobis, libere item vult et agit, ut homo. Ipsius enim miracula sunt, ipsius quoque passiones.

Eiusdem. Caput 78.

Totuplex voluntas et actus, quotuplex substantia, — Quoniam igitur duæ Christi naturæ sunt, duas proinde ejus naturales voluntates et duas naturales operationes dicimus. Quia vero una duarum naturarum ipsius est hypostasis, unum et eudem esse dicimus qui, juxta eas naturas, ex quibus, et in quibus, et quae est Christus Deus noster,

Α κριτουμένην τὴν ἀνθρωπίνην δηλοῦται, διότι ἐστὶ τῶν πρὸς τι τὰ δὲ πρὸς τι πάντως συνεισάγουσιν ἑαυτοῖς καὶ τὰ ἀντιοιαιρούμενα. Ἐκεῖτα δὲ, διότι εἰ κατ' ἐπικράτειαν λέγεται τὴν ἐνέργειαν, ὡς τῆς ἀνθρωπίνης διὰ τὸ ἐπικράτηθηναι ἀναιρουμένης, μελεῖσιν αὐταῖς εἰσάγεται. Τὸ γέρα ἐπικρατοῦν πάντας ων αὐτὸν τῶν πασχόντων ἐστι. Καὶ αὐτὸν γάρ κρατεῖται ὑπὸ τοῦ ἐπικρατουμένου. Εἰ γάρ καὶ ἔγασσον, μως δὲ κρατεῖται πάντες ὥσπερ χρυσὸς ἐπικρατῶν μὲν τοῦ καταμηγυμένου αὐτῷ ἀργύρου, καὶ χαλκοῦ, κρατούμενος δὲ καὶ αὐτὸς, εἰ καὶ ἄττον. Δῆλον δέ, διότι κατὰ τὴν ποσότητα τὴν προσμιγεῖσαν

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς λέποτας, ὥσπερ ὅρθρουν καὶ κιροῦντος μία ἐπέργεια, οὕτω καὶ θεσητος καὶ ἀνθρωπότητος μία ἐπέργεια.

B

Εἰ μὲν φυσικὸν τὸ δργαύνων φατε, συγχρόνος Εσται καθ' ὑμᾶς δὲ Λόγος τῇ σαρκὶ, ἢ ή σάρξ τῷ Λόγῳ συναίδειος· πάντα γάρ τὸ κεχρημένον φυσικῷ δργάνῳ σύγχρονον τοῦτο ἔχει, ὥσπερ τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ, καὶ ὥρα ὑμᾶς καὶ κείσμα τὴν θείαν φύσιν λέγειν, ἢ τὸ σῶμα ἀκτιστὸν· εἰ δὲ τεχνικὸν τὸ δργαύνων λέγετε, ἀφύχον τοῦτο εἰσάγετε, καὶ λόγικός ἐστηκός, καὶ μεμερισμένον, καὶ οὐκ ἀεὶ κινούμενον, ἀλλ' ὅτε τῷ ἀργαζομένῳ δέξεται τοῦτο μετὰ κείρεταις λαβεῖν, καὶ ἀργαζοσθαι, καὶ λοιπὸν ἡ Νεστορίου τοῦ παράφρονος τύμφρονες δειχθήσεσθε διαιροῦντος, καὶ δισταύντος τὰς εἰς μίαν ὑπόστασιν, ἢ καὶ ἐν πρόσωπον Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ δύο φύσεις, ἢ Ἀπολλιναρίου τοῦ διεσδύος φοιτηταί, ἀφύχον καὶ ἀν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ λέγοντος.

Ἐτι κατὰ Μοροθελητῶν τοῦ Δαμασκηνοῦ. Κεφάλαιον οὗ.

Τέλειον δὲ θεὸν διολογοῦντες τὸν αὐτὸν Κύριον τὴν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τέλειον ἀνθρώπον, φαμὲν τὸν αὐτὸν πάντα ἔχειν διὰ δὲ Πατήρ, πλὴν τῆς ἀγενησίας· καὶ πάντα ἔχειν διὰ δὲ Αὔδημον πρῶτος, δίχα μόνης τῆς ἀμαρτίας· ἀτινά ἐστι σῶμα καὶ ψυχὴ λογικὴ τε καὶ νοερά ἔχειν δὲ αὐτὸν καταλήλως ταῖς δύο φύσεσι, διπλά τὰ τῶν δύο φύσεων φυσικά· δύο θελήσις φυσικάς, τὴν τε θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ ἐνεργείας δύο φυσικάς, θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην, καὶ αὐτεξόνια δύο φυσικά, θείαν τε καὶ ἀνθρώπινον, καὶ σοφίαν τε καὶ γνῶσιν, θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην. Ὁμοούσιος γάρ ὁν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, αὐτεξόνιας θέλει καὶ ἐνεργεῖ ὁς θεός· Ὁμοούσιος δὲ ὁν καὶ ἡμῖν, αὐτεξόνιας θέλει καὶ ἐνεργεῖ ὁς ἀνθρωπός ὁ αὐτός. Αὐτοῦ γάρ τὰ θεῖα μάτα, αὐτοῦ καὶ τὰ παθήματα.

Τοῦ αὐτοῦ. Κεφάλαιον οὗ.

Ἐπειδὴ μὲν οὖν δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, δύο αὐτοῦ καὶ τὰ φυσικὰ θελήματα, καὶ τὰς φυσικὰς ἐνεργείας φαμέν. Ἐπειδὴ δὴ μία τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ ἡ ὑπόστασις, ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν φαμεν θέλοντα τε καὶ ἐνεργοῦντα φυσικῶς κατ' διμορφού τὰς φύσεις, τε ὃν, καὶ ἐν αἷς, καὶ ἀπερι ἐστὶ Χριστὸς ὁ θεός ἡμῶν θέλειν δὲ καὶ ἐνεργεῖν, οὐ διηρημένως, ἀλλ' ἡνωμ-

νως· θέλει γάρ καὶ ἐνέργειαν ἐκατέρᾳ μορφῇ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας. Ὡν γάρ ή οὐσία ή αὐτή, τούτων καὶ θέλησις καὶ ἐνέργεια ή αὐτή· ὃν δὲ διάφορος ή οὐσία, τούτων διάφορος καὶ ή θέλησις καὶ ή ἐνέργεια· καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ὃν ή θέλησις καὶ ή ἐνέργεια ή αὐτή, τούτων καὶ ή οὐσία ή αὐτή· ὃν δὲ διάφορος ή θέλησις καὶ ή ἐνέργεια, τούτων καὶ ή οὐσία διάφορος.

Διὸ δὴ οὐκ μὲν Πατρὸς καὶ Τίοῦ καὶ ἄγιου Πνεύματος, ἐκ τῆς ταυτότητος τῆς τε ἐνέργειας καὶ τοῦ θελήματος, τῆς ταυτότητας τῆς φύσεως ἐπιγινώσκομεν. Ἐπὶ δὲ τῆς θείας οἰκονομίας, ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ἐνέργειῶν, καὶ τῶν θελημάτων, καὶ τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν ἐπιγινώσκομεν, καὶ τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν εἰδότες συνομολογοῦμεν, καὶ τὸ τῶν θελημάτων καὶ ἐνέργειῶν διάφορον. Ὅστε περ γάρ τῶν τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνδές Χριστοῦ φύσεων διάριθμός, εὐσεβῶς νοούμενός τε καὶ λεγόμενος, οὐ διαιρεῖ τὸν ένα Χριστὸν, ἀλλὰ σωζομένην, καὶ ἐν τῇ ἐνώσει παρίστησε τῶν φύσεων τὴν διαφορὴν, οὗτω καὶ διάριθμός τῶν οὐσιωδῶν προσόντων ταῖς αὐτοῦ φύσεσι θελημάτων καὶ ἐνέργειῶν· κατ' ἀμφούρα τὰς φύσεις θελητικῆς ήν, καὶ ἐνεργητικῆς τῆς ήμῶν σωτηρίας· οὐ διαίρεσιν εἰσάγει· μη γένοιτο· ἀλλὰ τὴν αὐτῶν δηλοῦ, καὶ μόνον, καὶ τῇ ἐνώσει, φυλακήν καὶ σωτηρίαν. Φυσικὰ γάρ, καὶ οὐχ ὑποστατικά φαμεν τὰ θελημάτα καὶ τὰς ἐνέργειας. Δέγω δὲ αὐτὴν τὴν θελητικήν καὶ ἐνεργητικήν δύναμιν, καθ' ήν θέλει· καλένεργει τά τε θέλοντα καὶ ἐνεργοῦντα. Εἰ γάρ ὑποστατικὴ δύναμην αὐτὰ, ἐπερθελεῖς καὶ ἐπερσενεργεῖς τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ἀγίας Τριάδος εἰπεῖν ἀναγκασθησόμεθα. Μᾶς γάρ ὑποστάσεως χαρακτηριστικὸν τὸ ὑποστατικόν τε καὶ γνωμικόν.

Ἴστεον γάρ ᾧς οὐ ταύτον ἔστι, θέλειν, καὶ τῶς θέλειν. τὸ μὲν γάρ θέλειν, φύσεως, ὕστερον καὶ τὸ δράμνον πᾶσι γάρ ἀνθρώποις πρόσεστο· τὸ δὲ πῶς θέλειν, οὐ φύσεως, ἀλλὰ τῆς ήμετέρας γνώμης, ὕστερον καὶ τὸ πῶς ἀρέψῃ, καλῶς ή κακῶς. Οὐ γάρ πάντες ἀνθρώποις δρόμοις θέλουσιν, οὐδὲ δρόμοις δρῶσι. Τούτο δὲ καὶ οὐ τῶν ἐνέργειῶν δώσομεν. Τὸ γάρ πῶς θέλειν, πῶς δράμνει, η πῶς ἐνεργεῖν, τρόπος· ἔστι τῆς τοῦ θέλειν, καὶ δράμνει, καὶ ἐνεργεῖν χρήσεως· μόνων τῷ κεχρημάτῳ προσών, καὶ τῶν ἀλλών αὐτὸν κατὰ τὴν κοινῶς λεγομένην διαφορὰν χωρίων.

Εἰ κατ' εἰκόνα τῆς μακαρίας καὶ ὑπερουσίου θεότητος διάνθρωπος γεγένηται· αὐτεξούσιος δὲ φύσει καὶ θελητική ή θεία φύσις, ἀρα καὶ διάνθρωπος, ᾧς αὐτῆς εἰκὼν, αὐτεξούσιος φύσις καὶ θελητικός. Τὸ γάρ αὐτεξούσιον, θέλησιν ὥρισαντο οἱ Πατέρες.

Ἐπι δὲ εἰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐνυπάρχει τὸ θέλειν, καὶ οὐ τοῖς μὲν ἐνυπάρχει, τοῖς δὲ οὐκ ἐνυπάρχει· τὸ δὲ κοινῶς πᾶσιν ἐνθεωρούμενον, φύσιν χαρακτη-

A naturaliter velit et agat; cum autem insuper velle et agere, non divide, sed conjuncte dicimus. *Vult enim et agit in utraque forma, cum alterius communione.* Quorum enim eadem substantia est, eorum quoque eadem voluntas et actio sit necesse est: quorum autem diversa est, horum etiam diversa voluntas et actio sit, oportet. Et contra quorum voluntas et actio eadem est, eorum eadem quaque substantia, est: quorum autem dispar voluntas et actio, horum etiam dispar est substantia.

Quocirca in Patre quidem et Filio, et Spiritu sancto, quia eadem voluntas atque actio est, eamdem quoque naturam esse agnoscimus. At in divina incarnatione ex actionum et voluntatum discriminatione naturarum quoque discrimen agnoscimus, ac naturarum discrimen exploratum habentes, voluntatum etiam et actionum discrimen constemur. Quemadmodum enim unius et ejusdem Christi naturarum numerus, si pie intelligatur et praedicetur, unum Christum nequaquam dividit; verum incoluum etiam in unione differentiam ostendit: ita earum voluntatum et actionum numerus, quae substantialiter ipsis naturis convenient (etenim secundum utramque naturam ita comparatus erat ut vellet et operaretur), divisionem non inducit (absit), sed earum duntaxat etiam in unione conservationem et incolumentem prodit. Naturales siquidem esse, ac non personales, voluntates et actiones dicimus; hoc est viam ipsam volendi et agendi, per quam volunt et agunt. Si enim personales esse concederimus, tres sanctae Trinitatis personas diversae inter se voluntatis atque actionis necessario dicemus. Unius enim personæ rationem designat quod personale et gnomicum est.

Ut voluntas et actio, naturæ; sic talis voluntas atque actio, personæ. — Sciendum enim est, non idem esse velle, atque hoc vel illo modo velle. Velle siquidem naturæ est, ut et videre. Omnibus enim hominibus hoc convenit. At certo modo velle, non naturæ est, sed nostri consilii et sententiae: quemadmodum et certo modo videre, hoc est bene vel male. Non enim omnes homines eodem modo volunt, neque eodem modo vident. Hoc autem etiam in actionibus concedemus. Nam certo modo velle,

B certo modo videre, certo modo agere, modus est quo quis voluntate utitur, necnon videndi atque agendi facultate, quæ soli utenti adest, euinque secundum rationem differentias communiter dictas ab aliis secesserit.

'Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ κατ' εἰκόνα τῆς μακαρίας καὶ ὑπερουσίου θεότητος διάνθρωπος γεγένηται· αὐτεξούσιος δὲ φύσει καὶ θελητική ή θεία φύσις, ἀρα καὶ διάνθρωπος, ᾧς αὐτῆς εἰκὼν, αὐτεξούσιος φύσις καὶ θελητικός. Τὸ γάρ αὐτεξούσιον, θέλησιν ὥρισαντο οἱ Πατέρες.

Ἐπι δὲ εἰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐνυπάρχει τὸ θέλειν, καὶ οὐ τοῖς μὲν ἐνυπάρχει, τοῖς δὲ οὐκ ἐνυπάρχει· τὸ δὲ κοινῶς πᾶσιν ἐνθεωρούμενον, φύσιν χαρακτη-

Ex eodem capite.

Si ad beatæ et superessentialis divinitatis imaginem conditus est homo, profecto cum natura divina libera sit, et virtute volendi suapte natura polleat, homo quoque qui ejus imago est, iisdem a natura prædictus erit. Etenim Patres liberum arbitrium voluntatem esse definierunt.

Ad hæc insuper, si cunctis hominibus velle inest, ac non ut quibusdam insit, quibusdam non inest; procul dubio, cum id quod communiter in

omnibus consideratur, naturæ notam in subjectis A φίλει ἐν τοῖς ὑπ' αὐτὸ δέσμοις· δρα φύσει θελητικός ὁ ἀνθρωπός.

Ac rursus, si natura nec magis, nec minus recipit, sane cum omnibus pereque velle insit, ac non alius uberior, alia parcius, ex natura sua proinde volendi facultate præditus est homo : ex quo efficitur, ut cum homo virtute volendi polleat, ea itidem naturaliter polleat Dominus, non modo qua Deus est, sed etiam qua factus homo.

Ex eodem capite.

Rerum omnium Deus et Pater vult, vel quatenus Pater, vel quatenus Deus. Si quatenus Pater, alia erit ejus voluntas, alia Filii; neque enim Pater Filius est. Sin autem quatenus Deus, certe cum Filius quoque Deus sit, itemque Spiritus sanctus Deus, voluntatem naturæ esse, naturalemve, faleendum est.

Insuper, si quorum voluntas una est, horum etiam, ut Patres senserunt, una est essentia: sane, si una divinitatis Christi atque humanitatis voluntas sit, una quoque et eadem earum substantia erit.

Ac rursus, si de Patrum sententia, naturæ discrimen in una voluntate non elucet, necesse est, ut vel unam dicendo voluntatem, naturale discrimen non dicamus, vel naturarum distinctionem prædicantes, voluntatem unam non statuamus.

Ac rursus, si ut in divino Evangelio habetur, profectus Dominus in partes Tyri et Sidonis, et ingressus domum, neminem scire voluit, nec tamen latere potuit¹, profecto cum divina ipsius voluntas omnia possit, volens vero latere non potuerit, sequitur, ut quatenus homo id voluerit, nec potuerit, atque adeo, ut quatenus homo volendi facultatem habuerit.

Ac rursus, Cum venisset, inquit, ad locum, dixit: Sitio. Et dederunt ei rūnum selle mistum: et cum gustasset, noluit bibere². Porro si, quatenus Deus, sibi correptus est, et cum gustasset, noluit bibere; ergo etiam qualitas Deus passionibus obnoxius erat: sunt enim, tum sitis, tum gustatio, passions. Sin autem quatenus homo sitivit, utique quatenus homo voluntate instructus erat.

At vero sententiam et electionem in Domino dicere non possumus, si quidem proprio loqui studeamus. Sententia enim post ignotar rei investigationem et deliberationem, consiliumve et judicium, affectio et dispositio est in id quod decreatum fuit. Quam quidem affectionem sequitur electio, quæ alterum præ altero eligit et amplectitur. Atqui Dominus, cum purus homo nou esset, verum etiam Deus, omniaque perspecta haberet, nec consideratione, nec inquisitione, nec deliberatione egebat, neque etiam judicio; quamobrem natura comparatus erat, ut necessitudine quadam bono adhucreret, ac rursus a malo averteretur. Sic enim et Isaías propheta ait: Antequam scias puer præcli-

Kai αὐθις· εἰ τὸ μᾶλλον καὶ ἡτον ἡ φύσις οὐκ ἐπιδέχεται, ἐπίσης δὲ πᾶσιν ἐνυπάρχει τὸ θέλειν, καὶ οὐ τοῖς μὲν πλέον, τοῖς δὲ Ἐλαττον· δρα φύσει θελητικὸς ὁ ἀνθρωπός· ὥστε εἰ φύσει θελητικὸς ὁ ἀνθρωπός, καὶ δὲ Κύριος, οὐ μόνον καθὸ Θεός, ἀλλὰ καὶ καθὸ ἀνθρωπός γέγονε, φύσει θελητικός ἐστιν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου.

'Ο τῶν δλων γάρ Θεός καὶ Πατήρ, ή καθὸ Πατήρ θέλει, ή καθὸ Θεός. 'Αλλ' εἰ μὲν καθὸ Πατήρ, δὲλλο αὐτοῦ ἐσται τὸ θέλημα παρὰ τὸ τοῦ Υἱοῦ. Οὐ γάρ Πατήρ δὲ Υἱός. Εἰ δὲ καθὸ Θεός, Θεός δὲ δὲ Υἱός, Θεός καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· δρα τὸ θέλημα φύσεως, ἤγουν φυσικόν.

"Ἐτι, εἰ κατὰ τοὺς Πατέρας, ὃν τὸ θέλημα ἔν, τούτων καὶ ἡ οὐσία μία, ἐν καὶ θέλημα τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ· δρα μία καὶ ἡ αὐτὴ τούτων ἐσται καὶ ἡ οὐσία.

Kai πάλιν· εἰ, κατὰ τοὺς Πατέρας, ἡ τῆς φύσεως διαφορὰ τῷ ἐν τὸ θέληματι οὐ διαφαίνεται, ἀνάγκη. ή ἐν θέλημα λέγοντας φυσικὴν ἐν Χριστῷ μὴ λέγειν διαφοράν, η φυσικὴν λέγοντας διαφοράν, ἐν θέλημα μὴ λέγειν.

Kai αὖθις· εἰ καθὼς φησι τὸ θεὸν Εὐαγγέλεον, ἐλθὼν δὲ Κύριος εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδώνος, καὶ εἰσελθὼν εἰς οἰκον, οὐδέποτε ηδελήσει γρῦπαι, καὶ οὐκ ηδυτηθῇ λαβεῖν· εἰ τὸ θεὸν αὐτοῦ θέλημα πεντούναμον, θελήσας δὲ λαβεῖν οὐδὲδύνεται· δρα καθὸ ἀνθρωπός θελήσας οὐκ ηδυνήθη, καὶ θελητικὸς ἦν καὶ καθὸ ἀνθρωπός.

Kai πάλιν· Ξεθάψ· φησιν, εἰκ τὸν τόπον, εἰκα· Διγώ. Καὶ διδωκας αὐτῷ οἴροι μετὰ χαλκῆς μεριγμέτορ, καὶ γενούμενος οὐκ ἡδεις κατέστη. Εἰ μὲν οὖν καθὸ Θεός ηδύησε, καὶ γενούμενος οὐκ ἡδεις πατέν, ἀμπαθῆς δρα καὶ καθὸ Θεός τέθος γάρ, ή τε δύσα, καὶ ἡ γεῦσις. Εἰ δὲ οὐ καθὸ Θεός, πάντας καθὸ ἀνθρωπός ηδύησε, καὶ θελητικὸς ἦν καὶ πεθεὶς.

Γνώμην δὲ καὶ προαιρετιν ἐπὶ τοῦ Κυρίου λέγειν ἀδύνατον, εἰκερχιριολεκτιν βουλούμενα. 'Η γνωμη γάρ μετὰ τὴν περὶ τὸν ἀγνοούμενον ζητησον καὶ βούλευσιν, ήτοι βουλήν καὶ χρίσιν, πρὸς τὸ χριστὸν θεον διάβεσις. Μετ' ἦν η προαιρετις, ἐκλεγομένη, καὶ αἰρουμένη πρὸ τοῦ ἐπέρου τὸ ζετερον. 'Ο δὲ Κύριος οὐ ψιλός δὲν ἀνθρωπός, ἀλλὰ καὶ Θεός, καὶ πάντα εἰδώς, μενεθῆς σκέψεως, καὶ ζητησεως, καὶ βουλῆς ὑπῆρχε, καὶ χρίσεως, καὶ φυσικῆς τὴν τε πρὸς τὸ καλὸν εἰχεν οἰκειωσιν, καὶ τὴν πρὸς τὸ κακὸν ἀλλοτρίωσιν. Οὕτω γάρ καὶ Πετρος προφήτης φησιν, διτὶ Πρὶν ή γρῦπαι τὸ παιδίον προελθούσαι πονηρά, ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν διστι ς πρέπει γρῦπαι τὸ παιδίον ἀγαθόν ή κανόν, εἶτανει κο-

¹ Marc. vii, 24. ² Ioan. xix 28; Matth. xxvii. 54.

τηρίq τοῦ ἐκλεξασθαι τὸ ἀγαθόν· Τὸ γάρ, πρήτ, δηλοὶ διε οὐ καθ' ἡμᾶς; ζητήσας καὶ βουλευσάμενος, ἀλλὰ θεὸς ὁν, καὶ θεῖως κατὰ σάρκα ὑπεστάς, τουτέστι καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένος τῇ σαρκὶ, αὐτῷ τῷ εἶναι, καὶ πάντα εἰδέναι, τὸ ἐκ φύσεως εἶχεν ἀγαθόν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ οὐ⁸ κεφαλαίου.

“Ποκέρ ἐπὶ τῆς πεπυρακτωμένης μαχαίρας αἱ φύσεις σώνονται τοῦ πυρὸς, καὶ τοῦ σιδήρου, καὶ εἰ δύο ἐνέργειαι, καὶ τὰ τούτων ἀποτελέσματα· ἔχει μὲν γάρ διόδηρος τὸ τμητικόν, τὸ δὲ κύρ τὸ καυστικόν· καὶ ἡ τομὴ μὲν τῆς τοῦ σιδήρου ἐνέργειας ἔστιν ἀποτέλεσμα, ἡ δὲ καῦσις τῆς τοῦ πυρὸς, καὶ οὕτως τὰ τούτων διάφορον ἐν τῇ κεκαυμένῃ τομῇ, καὶ ἐν τῇ τετμημένῃ καύσει οὗτοι καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, τῆς μὲν θεότητος αὐτοῦ ἡ θεῖα καὶ παντοδύναμος ἐνέργεια, τῆς δὲ ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ἡ καθ' ἡμᾶς· Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς μὲν ἀνθρωπίνης τὸ κρατησθῆναι τὴν χειρα τοῦ παιδὸς, καὶ ἀλκυσθῆναι, τῆς δὲ θείας ἡ ζωοποίησις. ‘Ἄλλο γάρ τοῦτο, κακεῖον ἔτερον, εἰ καὶ ἀλλιῶν ἀχώριστην ὑπάρκουσαν ἐν τῇ θεανδρικῇ ἐνέργειᾳ. Εἴ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ Κυρίου εἰπούμεν, ἡ θείαν ταύτην λέξομεν, ἢ ἀνθρωπίνην, ἢ οὐ δετέραν. ‘Ἄλλ’ εἰ μὲν θείαν, αὐτὸν μόνον γυμνὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος λέξομεν· εἰ δὲ ἀνθρωπίνην, φύλον αὐτὸν βλασφημήσομεν ἀνθρώπον· εἰ δὲ οὐ θείαν, οὐδὲ ἀνθρωπίνην, οὐδὲ θεῖαν, οὐδὲ ἀνθρώπον, οὐδὲ τῷ Πατρὶ οὐδὲ ἡμῖν δμούσιον. ‘Ἐκ γάρ τῆς ἐνώσεως ἡ καθ' ὑπόστασιν ταυτῆς γέγονεν, οὐ μὲν δὲ ἡ διαφορὰ τῶν φύσεων ἐνήργεια· τῆς δὲ διαφορᾶς οὐζομένης τῶν φύσεων, οὐθίσσονται δηλαδὴ καὶ αἱ τούτων ἐνέργειαι· οὐ γάρ φύσις ἀνενέργητος.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πα⁹ κεφαλαίου.

‘Η τοῦ Κυρίου σάρξ τῆς θείας ἐνέργειας ἐπλούτησε διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον ἀκριψινεστάτην ἐνώσιν, ἥτοι τὴν καθ' ὑπόστασιν, οὐδαμῶς τῶν κατὰ φύσιν ιδίων ὑποστάσια ἐκπεισιν. Οὐ γάρ κατ' οἰκεῖαν ἐνέργειαν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἡνωμένον αὐτῇ Λόγον τὰ θεῖα ἐνήργει, τοῦ Δόγου δι' αὐτῆς τὴν οἰκεῖαν ἐνδεικνυμένου ἐνέργειαν. Καὶ εἰ μὲν γάρ δὲ πεπυρακτωμένος οἰδηρος, οὐ φυσικῷ δὲ λόγῳ τὴν καυστικὴν κεκτημένος ἐνέργειαν, ἀλλ' ἐκ τῆς πρὸς τὸ πῦρ ἐνώσεως τούτο κτησάμενος. ‘Η αὐτὴ τοιχαροῦν θυητὴ τε ἦν δὲ θαυτὴν, καὶ ζωοποίησε διὰ τὴν πρὸς τὸν Λόγον καθ' ὑπόστασιν ἐνώσιν. ‘Ομοίως τὴν τοῦ θελήματος θέσιν, οὐχ ὡς μεταβληθείσης τῆς φυσικῆς κινήσεως λέγομεν, ἀλλ' ὡς ἡνωμένου τῷ θεῖῳ, καὶ παντοδύναμοφ αὐτοῦ θελήματος, καὶ γεγονότος θεοῦ ἐνανθρωπήσαντος θέλημα, οὗτον θέλων μὲν λαθεῖν οὐχ τὸν θελήμη, δι' αὐτὸν εὑδαχήσαντος τοῦ θεοῦ Λόγου δειχθῆναι· ἐν αὐτῷ ἀλτηθῶς ὑπάρχον τὸ ἀσθενὲς τοῦ ἀνθρωπίνου θελημάτως. Θέλων δὲ τὴν τοῦ λεπροῦ ἐνήργησε κάθαρσιν, διὰ τὴν πρὸς τὸ θεῖον θέλημα ἐνώσιν. Ἰστέον δὲ, ὡς ἡ θέωσις τῆς τε φύσεως, καὶ τοῦ θελήματος, ἐμφαντικῶτατην, καὶ δεικτικῶτατην ἔστι τῶν τε δύο φύσεων, καὶ τῶν

⁸ Isa. vii. 15. scc. LXX.

A *vero mala, eliget bonum : quoniam antequam cognoscat puer bonum et malum, malitiam reprobabit, eligendo bonum.* Hec vox, *antequam*, hoc indicat, quod non more nostro ex investigatione et deliberatione prævia, sed, ut qui Deus esset, divinoque modo subsistentiam carni tribueret, cui secundam hypostasim erat unitus, eo ipso quod erat, omnisque norat, suapte natura bonum habebat.

Ejusdem ex capite 79.

Quemadmodum in gladio ignito ignis et ferri naturæ servantur, et actiones duæ, earumque perfectiones, nam ferrum quidem vim habet secandi, ignis autem urendi, ac sectio quidem ferri actionis perfectio est, usus autem ignis, earumque differentia in usta sectione et in ustione secta servatur, sic et in Christo, divinitatis quidem ejus divina atque omnipotens actio est, humanitatis autem humana. Perfectio vero actionis humanae quidem, quod tenet pueræ manum, et traxit, divinæ autem, quod illam in vitam revocavit. Aliud enim est hoc, et aliud aliud, licet inter se conjuncta sint ac minime separata in actione divina simul atque humana. Si unam in Christo actionem dixerimus, aut divina, aut humana, aut neutra erit. Si divina, eum duntaxat Deum nostræ expertem humanitatis asseremus. Si humana, nudum hominem impie affirmabimus. Si neque divina, neque humana, nec Deum nec hominem ejusdem aut cum Patre, aut nobiscum essentias dicemus. Ex coniunctione enim unus atque idem in persona facies est, non autem sublata est differentia naturalium. Differentia autem naturalium servata, et eorum actiones conservabuntur. Natura enim non est expers actionis.

Ejusdem ex capite 81.

Dominī caro propter verissimam verbī coniunctionem in persona divinæ actionis divitias est consecuta, nullo modo excidens ab iis quæ naturæ suæ sunt propria. Non enim actione sua, sed propter coniunctum Verbum, quæ divina sunt, faciebat, cùm Verbum per ipsam propriam actionem demonstraret. Urit enim ignitum ferrum, non tamen ratione naturali, sed ignis coniunctione vim illam obtinuit comburendi. Itaque cum mortalis esset per se, propter Verbi in persona coniunctionem, vitæ tribuenda habebat potestatem. Similiter et voluntatis divinitatem dicimus, non quod naturalis motus esset immutatus, sed quod esset cum divina atque omnipotenti ipsius voluntate coniuncta, effectaque voluntas Dei hominem induit. Quamobrem cum vellet, latere non potuit propter ipsam, cum Deo Verbo placeret ostendere vero in se esse humanae voluntatis infirmitatem. Volens autem, leprosum curavit propter coniunctionem cum divina voluntate. Sciendum est autem ex eo, quod natura, voluntasque divina redditæ est, clarissime, et apertissime duas naturas, et duas voluntates declarari. Quemadmodum enim Ignitio

non mutat igniti naturam ignis, sed ostendit et id, quod ignitum est, et id quod ignivit, et non unum, sed duo demonstrat, sic etiam deificatio non unam efficit naturam compositam, sed duas indicat, et conjunctionem in persona. Quorum, inquit Gregorius ille Theologus, unum effecit divinum, alterum divinum, effectum est. Ex illis verbis. Quorum, et unum, et alterum, duo esse demonstravit.

Eiusdem ex capite 82.

Voluntas humana Christi divinae subdita. — Atqui ille quidem naturaliter, et ut Deus, et ut homo, babebat ut vellet: ceterum divinam ipsius voluntatem humana sequebatur, eique subdita erat, ut quae propria sententia non moveretur, verum ea demum vellet, quae divina ejus voluntas ipsam volebat velle. Permittente siquidem divina voluntate, naturaliter ea quae sibi propria erant patiebatur. Etonim cum mortem detrectaret, hanc divinam ipsius voluntate ita ferente et concedente; naturaliter detrectabat, atque in mortis agonia erat. Rursus divina ipsius voluntate volente, ut humana voluntas mortem amplectetur, voluntaria ipsi passio fuit. Non enim qua Deus dimitaxat morti se sponte tradidit, sed etiam quatenus homini. Unde nobis etiam animi audaciam adversus mortem comparavit. Ita quippe ante salutiferam passionem suam loquitur: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*¹. Illud porro constat, quod ut homo calicem bibiturus erat: non enim ut Deus. Quare tanquam homo calicem transire vult. Hæc autem verba a naturali metu, et imbecillitate profecta sunt. Verumtamen, inquit, *non mea voluntas fiat*², hoc est, qua ratione diversæ a te sum substantiae; sed tua, hoc est mea, quatenus eadem mihi ac tibi substantia est. Quæ quidem iterum fortis animi verba sunt. Etenim anima Domini, qui benigna sua voluntate homo vere factus erat, cum naturalem insurmitatem ante experta esset, percepto doloris sensu ex corporis disjunctione, divina rursum voluntate corroborata, adversus mortem audaciam concipit. Nam quia et totus Deus erat cum sua humanitate, et totus homo cum sua divinitate, ipse tanquam homo in se et per se id quod humanum erat, Deo et Patri subjecit, et formam et exemplum præbuit.

Frustra ratio in homine, si desit illi libertas. — Libere porro volebat tum divinæ, tum humanae voluntatis ratione. Omni quippe naturæ rationali libera voluntas a natura insita est. Quorsum enim alioqui partem rationalem habebit, si non libere ratiocinatur? Nam naturalem quidem appetitum summus Opifex brutis etiam indidit, quo ad susæ naturæ conservationem necessitate ducuntur. Cum enim ratione careant, ducere non possunt, verum naturali ducuntur appetitu. Ex quo si, ut sinul atque appetitus oritur, statim ad agendum prossident. Neque enim ratione aut consilio, aut consideratione, aut judicio utuntur. Ac proinde nec

A δύο θελημάτων. "Οσπερ γάρ ή πύρωσις οὐ μεταβίλει τὴν τοῦ πυρωθέντος φύσιν εἰς τὴν τοῦ πυρὸς, ἀλλὰ θηλος τὸ το πυρωθέν καὶ τὸ πυρώσαν, καὶ οὐχ ἄντε, ἀλλὰ δυσκέστερος δηλωτικόν, οὕτως καὶ τὸ θέωσις οὐ μεταφύσιν ἀποτελεῖ αύτοθεν, ἀλλὰ τὰς δύο θηλοῖς, καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν. Φησι γοῦν ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ὃν τὸ μὲν ἐθέωσε, τὸ δὲ ἐθεώθη. Ἐν γὰρ εἰπὼν καὶ τὸ μὲν, καὶ τὸ δὲ, δύο ἐθείξεν.

Τοῦ αὐτοῦ ἡ τοῦ καθ' Κεφαλαιον.

Εἶχε μὲν οὖν φυσικῶς, καὶ ὡς θεός πος, τὸ θέλειν· εἴπετο δὲ καὶ ὑπετάσσετο τῷ αἰτοῦ θελήματι τὸ ἀνθρώπινον, μὴ κινούμενον γνώμῃ ίδει. ἀλλὰ ταῦτα θέλων, & τὸ θεῖον αὐτοῦ θῆβελος θέλημα. Παραχωρούσης γάρ τῆς θείας θελήσεως, ἐπαγεῖ τὰ θέλια φυσικῶς. "Οτε μὲν γάρ παρητέτο τὸν θάνατον, φυσικῶς τῆς θείας αὐτοῦ θελησάστης θελήσεις; καὶ παραχωρησάστης, παρητήσατο τὸν θάνατον, ἡγωνεῖ τε καὶ θειείλασε· καὶ δε τῇ θῆβελον τὸ θέλειν τὴν θείαν αὐτοῦ θέλησις αἱρεῖσθαι τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ θέλησιν τὸν θάνατον, ἐκούσιον αὐτῇ τὸ πάθος ἐγένετο· οὐ γάρ καθ' θεός μόνον ἐκουσίως ἐκαυτὸν παρέδωκεν εἰς θάνατον, ἀλλὰ καὶ καθόδινθρωπος. "Οθεν κατὰ θανάτου τολμαν καὶ τῷ μελὶ ἔχαρτεστο, οὕτω γοῦν πρὸ τοῦ στηρτού πάθους φησι· Πάτερ, εἰ δυνατόν παρελθεῖ τὸ ἔμοῦ τὸ ποτήριον τούτο· δηλοντες ὡς ἀνθρώπος τὸ ποτήριον πίνειν ἐμελλεν· οὐ γάρ ὡς θεός· Ός ἀνθρώπος τοινυν θέλει τὸ ποτήριον παρελθεῖν ταῦτα τῆς φυσικῆς δειλίας τὸ ρήματα· Πλὴν μὴ τὸ ἔμριον γενέσθω θέλημα, ήτοι καθ' δοῦντες ποτίσιος εἰμι, ἀλλὰ τὸ σὸν, ήτοι τὰ ἐμὸν καὶ σὸν, καὶ δοῦ πέφυκα δομούσιος· ταῦτα τῆς εὐτολμίας καὶ τὸ ρήματα· πρότερον γάρ τῆς φυσικῆς ἀσθενείας παραθείσα, καὶ αἰσθηταν τὴν ἐπὶ τῷ χωρισμῷ καὶ τῷ σύμματος καὶ φυσικὴν συμπάθειαν παθούσα ή τὸν Κυρίου Φυχὴν, ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπου γενομένου καὶ εὐδοκίαν αὐτοῦ· αὐθίς τῷ θείῳ νευρωθεῖσα θελήματι, τοῦ θανάτου καταθαρρύνεται. Ἐπειδὴ γάρ δικτύος δόλος ἦν θεός μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, καὶ διὸς ἀνθρωπος μετὰ τῆς αὐτοῦ θετήτος, αὔγετος ὡς ἀνθρωπος ἐν ἐκαυτῷ καὶ δι' ἐκαυτοῦ ὑπέταξε τὸ ἀνθρώπινον τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ, τύπον ἥμιν ἐκαυτὸν καὶ ὑπόγραμμον διδοὺς, καὶ ὑπήκοος τῷ Πατρὶ γίγνεται.

Patri factus obediens, præstansissimam scese nobis

Δύτεκουσίως δὲ θῆβελ τῷ θείῳ καὶ ἀνθρωπίῳ θελήματι. Πάσῃ γάρ λογικῇ φύσει πάντως ἐμπέψει τὸ αὐτεξουσίον θέλημα. Εἰς τί γάρ ξέσει τὸ λογικόν, μὴ αὐτεξουσίας λογικούμενόν; τὴν μὲν γάρ φυσικὴν δρεῖσθαι καὶ τοῖς ἀλόγοις ζῶσις δημιουργὸς ἀνέσπειρε πρὸς σύστασιν τῆς οἰκείας φύσιος ἡμαγκασμὸς αὐτὰς ἔγουσαν. Λόγου γάρ ἀμοιροῦνται εἰς δύναται ἀγειν, ἀλλ' ἀγεται ὑπὸ τῆς φυσικῆς δρεῖσθαι. "Οθεν δύμα τὸ δρεῖσθαι γένηται, εὐθέως καὶ τὸ πρῆξιν δρμή· οὐ γάρ λόγω, η βουλῇ, η σκέψει, η χρήσει κέχρηται. "Οθεν οὗτε ὡς ἀρετὴν μετιώντα ἐπινεῖται, καὶ μακαρίζεται, οὗτε ὡς κακίαν πράττοντα κολληται. Ή δὲ λογικὴ φύσις ἔχει μὲν τὴν φυσικὴν δρ-

¹ Matth. xxvi, 39; Luc. xxi, 42.

ξιν κινουμένην, ὅπλο δὲ τοῦ Λόγου ἀγομένην τε καὶ τῶν φυλασσόντων τὸ κάτα φύσιν· τοῦ γὰρ Λόγου προτέρημα τοῦτο ἐστιν, ἡ αὐτεξούσιος θέλησις, ἥντινα φυσικὴν ἐν τῷ λογικῷ φαμενοῖς θέλησιν· διὸ καὶ ὡς ἀρετὴν μετιοῦσα ἐπαινεῖται καὶ μακαρίζεται, καὶ ὡς κακίαν μετιοῦσα κολάζεται. praeccellentia hæc est, liberæ potestatis voluntas: quam quidem naturalem motum in substantia rationali dicimus. Eaque de causa et cum virtutem colit, laudem obtinet, ac beata prædicatur; et cum se virtus dedit, punitur.

“Οὐτε ήθελε μὲν αὐτεξουσίως κινουμένην ἡ τοῦ Κυρίου ψυχὴ, ἀλλ’ ἐκεναὶ αὐτεξουσίως ήθελεν, ἢ η θελαὶ αὐτοῦ θέλησις ήθελε θέλειν αὐτήν. Οὐ γάρ νεύματι τοῦ Λόγου ἡ σάρκη ἐκινεῖτο· καὶ Μωϋσῆς γάρ καὶ πάντες οἱ ἄγιοι νεύματι θειῇ ἐκινοῦντο ἀλλ’ ὁ αὐτὸς εἰς ὃν Θεός τε καὶ ἀνθρωπός, κατά τε τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ήθελε θέλειν· διὸ οὐ γνώμῃ φυσικῇ δὲ μᾶλλον δυνάμει, αἱ δύο τοῦ Κυρίου θέλησις διέφερον ἀλλήλων. Ἡ μὲν γάρ θελαὶ αὐτοῦ θέλησις ἀναρχός τε καὶ παντούργης ἦν, ἐπομένην ἔχουσα τὴν δύναμιν, καὶ ἀπαθής· ἡ δὲ ἀνθρωπίνη αὐτοῦ θέλησις ἀπὸ χρόνου ἤρετο, καὶ αὐτή τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάλητα πάθη ὑπέμεινε, καὶ φυσικῶς μὲν οὐ παντοδύναμος ἦν, ὡς δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀληθῶς καὶ κατὰ φύσιν γενομένη, καὶ παντοδύναμος. Erant. Ac natura quidem omnipotens non erat; ut autem Dei Verbi vere ac naturalis facta erat, nihil quoque ipsa non poterat.

'Τοῦ αὐτοῦ Κεφαλαῖον πτ'. —

‘Ο μακάριος Διονύσιος καὶ νὴν τοῦ θεανδρικῆν· οὐκέτι πάντας τὸν Χριστὸν ἡμῖν πεπολιτευμένον, οὐκέτι ἀναιρῶν τὰς φυσικὰς ἐνεργείας, μίαν ἐνέργειαν ἔχει τῆς ἀνθρωπίνης καὶ θελαὶ γεγενημένην φησίν· οὗτοι γάρ ἀν καὶ μίαν φύσιν εἰποῦσιν καὶ νὴν, ἐκ θελαὶ τε καὶ ἀνθρωπίνης γεγενημένην· ὃν γάρ ἐνέργεια μία, τούτων καὶ η οὐσία μία, κατὰ τοὺς ἀγίους· Πατέρας· ἀλλὰ θέλων δεῖξι τὸν καὶ νὴν κατὰ ἀνθρωπον πάντοις πολιτεαῖν ξένην καὶ παράδοξον, καὶ τῇ φύσει τῶν δυτῶν ἀγνωστον, τὸν τε τρόπον τῆς κατὰ τὴν ἀπόρρητον ἔνωσιν ἀντιδοσεως· οὐ γάρ διηρημένας φαμὲν τὰς ἐνεργείας, οὐδὲ διηρημένως ἐνεργούσας τὰς φύσεις, ἀλλ’ ἡγωμένως ἐκάστην μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας ἐνεργοῦσαν τοῦθ' ὅπερ θύσιον ἔσχηκεν. Οὗτοι γάρ τὰ ἀνθρώπων· αὐτὸν ἀνθρωπίνως ἐνήργησεν· οὐ γάρ φιλός ἦν ἀνθρωπος· οὗτοι τὰ θελαὶ κατὰ θεόν μόνον· οὐ γάρ ἦν γυμνὸς θεός, ἀλλὰ θεός δικοῦ διάρχων καὶ ἀνθρωπος. Οὐπερ γάρ τῶν φύσεων, καὶ τὴν ζωσιν, καὶ τὴν φυσικὴν διαφορὰν ἐπιστάμεθα, οὗτοι καὶ τῶν φυσικῶν θελημάτων τε καὶ ἐνεργειῶν.

Ιστέον τοιγαροῦν, ὡς ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποτὲ μὲν ὡς ἐπὶ δύο φύσεων τὸν λόγον ποιούμεθα, ποτὲ δὲ ὡς ἐφ' ἑνὸς προσώπου, καὶ τοῦτο δὲ κάκεινο εἰς μίαν ἀναφέρεται ἔννοιαν· αἱ γάρ δύο φύσεις εἰς ἐστι Χριστός, καὶ ὁ εἰς Χριστὸς

A velut virtuti studentia laudantur, ac beata censentur; nec tanquam malum agentia plectuntur. Natura vero rationalis habet quidem naturalem appetitum, qui moveatur; ejusmodi tamen, ut in iis quæ naturæ consentaneam rectitudinem servant, a ratione gubernetur ac componatur. Rationis enim præcellentia hæc est, liberæ potestatis voluntas: quam quidem naturalem motum in substantia rationali dicimus. Eaque de causa et cum virtutem colit, laudem obtinet, ac beata prædicatur; et cum se virtus dedit, punitur.

Divina et humanæ voluntatis discrimen in Christo. — Ergo volebat quidem Domini anima libere excitata, sed ea libere demum volebat, quæ divina ipsius voluntas velle eam volebat. Non enim Verbi nutu caro movebatur, juxta ac Moses et sancti omnes divino nutu movebantur: verum idem ipse cum et Deus et homo esset, tum divina, tum humana voluntate volebat. Ob eam causam non consilio ac sententia, sed naturalis potius facultatis ratione, duæ Domini voluntates inter se dissidebant. Etenim divina ejus voluntas principii expers omnisque rei effectrix erat, ut pote comitem potentiam habens, et pati nescia. At humana ipsius voluntas, tum ipsa in tempore initium habuit, tum eas passiones sustinuit, quæ naturales et innocuae erant. Ac natura quidem omnipotens non erat; ut autem Dei Verbi vere ac naturalis facta erat, nihil quoque ipsa non poterat.

Eiusdem caput 83.

Cum beatus Dionysius Christum novam quamdam theandricam, seu Dei simul et viri, actionem nobiscum obiisse dicit, non ut naturales actiones tollat, unam ex humana et divina actionem conflatam docet (ad hunc enim modum unam quoque novam naturam ex divina et humana effectam diceremus; quia quorum actio una est, horum etiam, ut sentiunt Patres, una est essentia), verum ita loquitur, ut novum illud et arcandum modum, quo naturales Christi actiones se explicant, arcano illi mutuæ naturarum ipsius immeationis modo congruentem, humanum item vitæ genus novum et admirabile, inque rerum natura incognitum; ac denique alterna illius communicationis, quæ ex inessibili unitione oritur, rationem indicaret. Non enim aut sejunctas actiones, aut naturas divisim operari dicimus, sed conjunctim utramque cum alterius communione illud quod quæque proprium habet agere. Neque enim humana humanitus efficerat, cum purus homo non esset; nec rursus divina divino duntaxat modo, quandoquidem non solum Deus erat, sed Deus simul et homo. Nam uti naturarum tum unionem, tum naturalem distinctionem habemus, ita etiam naturalium voluntatum et operationum.

Actionum Christi alterna communicatio. — Itaque sciendum est, in Domino nostro Iesu Christo nos interdum, tanquam de duabus naturis sermonem habere, interdum tanquam de una persona: atque hoc et illud ad eundem sensum refertur. Nam

et duas naturas unus Christus est; et unus Christus, duas naturas. Itaque dicere: Agit Christus secundum utramque naturam; perinde est, ac cum dicimus: Agit utraque natura in Christo cum alterius communione. Quare divina quidem natura eo nomine cum carne operante communicit, quod caro divinæ voluntatis beneplacito, quæ ipsi propria sunt, pati et agere sinatur, quodque carnis actio prorsus salutifera sit; id quod non humana, sed divina potius actionis est. At caro vietissim cum operante Verbi divinitate communicit, inquit quia per corpus veluti per instrumentum quoddam, divinas actiones efficiebat; tum quia unus idemque erat, qui et divino simul, et humano modo operabatur.

Mens humana, ut Verbo communicet. — Scire autem attinet, sanctam quoque ipsius mentem naturales suas actiones exsequi. Nam et se Dei mentem esse, atque ab omnibus rebus conditis adorari cogitat et agnoscit, ac eorum quæ in terra gessit et perfulit, recordatur. Cæterum cum operante Verbi deitate, qua cuncta reguntur et gubernantur, communicat, omnia intelligens, cognoscens, et administrans, non ut simplex et nuda mens hominis, sed ut quæ Deo secundum hypothesisim unita sit, Deique mens existat.

Theandrica Christi actio. — Nihil igitur aliud theandrica actio declarat, quam quod Deo facto viro, hoc est, incarnato, humana quæque ipsius actio divina erat, sive deificata, nec divina ipsius operationis expers: rursumque divina ipsius actio humana ipsius actionis exsors non erat; verum utraque una cum altera considerabatur. Porro modus hic loquendi περιφρασίς dicitur, quando quis duo quedam una dictione complectitur. Quemadmodum enim ignitiū gladii incisam unam unctionem, atque iusitiam sectionem dicinus, et tamen sectionem distinctam ab unctione esse, nec non aliis aliisque naturæ asserimus; ignis nempe unctionem, ac ferri sectionem: ad eumdem modum theandricam unam Christi actionem dicentes, duas ambarum ipsius naturarum actiones intelligimus; divinitatis videlicet ipsius divinam, humanitatis autem humanam actionem.

Item adversus Monothelitas. Ex aliis diversis Partibus.

Quoniam quæ sunt Christi naturæ, duas etiam ipsius naturales voluntates, et duas naturales actiones dicimus; utraque enim ipsius natura et vult et agit. Quod enim ratione prædictum est, id liberam habet volendi agendique facultatem. Verum quoniam una est naturarum ejus persona, unum etiam ipsum esse dicimus, qui ex utraque natura et vult et agit naturaliter. Ac quemadmodum ex eadem fidei ratione unam et eamdem in sancta Trinitate tum voluntatis, tum actionis rationem dicimus: sic et in divina humanitatis assumptione

A δύο φύσεις ἔστι· ταῦτα οὖν ἔστιν εἰπεῖν· ἐνεργεῖ δὲ Χριστὸς καὶ ἐκατέρων τῶν αὐτοῦ φύσεων, καὶ ἐνεργεῖ ἐκατέρα φύσις ἐν τῷ Χριστῷ μετὰ τῆς θετέρου κοινωνίας. Κοινωνεῖ τούναντι ἡ μὲν θελὰ φύσις τῇ σαρκὶ ἐνεργούσῃ διὰ τὸ εύδοξεῖται τῆς θελας θελήσεως παραχωρεῖσθαι πάσχειν καὶ πράττειν τὰ ἁδια, καὶ διὰ τὸ τὴν ἐνεργειαν τῆς σαρκὸς πάντως εἶναι σωτῆριον· διπερ οὐ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργειας ἔστιν, ἀλλὰ τῆς θελας. Ἡ δὲ σάρξ τῇ θεότητι τοῦ Λόγου ἐνεργούσῃ, διάτε τὸ ὡς δι' ὅργανον τοῦ οὐματος τὰς θελας ἐκτελεῖσθαι ἐνεργειας, καὶ διὰ τὸ Ήντα εἶναι τὸν ἐνεργούντα θεῖκῶν τε ἄμα, καὶ ἀνθρωπίνως.

B

Eἰδέναι: δὲ χρή ὡς δὲ γιος αὐτοῦ νοῦς καὶ τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἐνεργεῖς ἐνεργειας, νοῶν τε καὶ γινώσκων διεῖ ἔστι Θεοῦ νοῦς, καὶ διεῖ ὑπὸ πάστης προσκυνεῖσθαι τῆς κτίσεως, καὶ μεμνημένος τῶν ἐπι τῆς γῆς αὐτοῦ διατερίων τε καὶ παθῶν, κοινωνεῖ δὲ ἐνεργούσῃ τῇ τοῦ Λόγου θεότητι, καὶ διεπούσῃ καὶ κυβερνῶσῃ τὸ πᾶν, νοῶν, καὶ γινώσκων, καὶ διέπειν, οὐχ ὡς φίλος ἀνθρώπου νοῦς, ἀλλ' ὡς Θεῷ καὶ ὑπόστασιν ἡνωμένος, καὶ θεοῦ νοῦς χρηματίσας.

Τοῦτο οὖν δηλοῖ τὴν θεανθρικὴν ἐνέργειαν, διεῖ ἀνθρωπίνος Θεοῦ, ἤγουν ἀνανθρωπήσαντος, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ ἐνέργειαν, καὶ τὴν θελας αὐτοῦ ἐνέργειαν οὐκέτι ἄμαρτος τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ ἐνέργειας, ἀλλ' ἐκατέρα σὺν τῇ ἐπέρα θεωρουμένην. Λέγεται δὲ ὁ τρόπος οὗτος περιφρασίς. δεῖν τις δύο τινά διὰ μίας περιλάβῃ λέξεων, "Πεπερι τὴν περιφρασμένην καῦσιν λέγομεν, καὶ τὴν πεκανμένην τομήν τῆς πεκανατεμένης μεχαίρας, οὐλὴν δὲ ἐνέργειάν φαμεν τὴν τομήν, καὶ οὐλὴν τὴν καῦσιν, καὶ οὐλῆς καὶ οὐλῆς φύσεως, τοῦ μὲν κυρός τὴν καῦσιν, τοῦ δὲ σιδήρου τὴν τομήν, οὕτων καὶ μίαν τοῦ Χριστοῦ θεανθρικὴν ἐνέργειαν λέγοντες, δύο τὰς ἐνέργειας νοοῦμεν τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ, τῆς μὲν θεότητος αὐτοῦ, τὴν θελαν, τῆς δὲ ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν.

D

"Ετι καὶ Μονοθελητῶν ἐπέρα πατέρων διαφέρων.

"Ἐπειδὴ δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, δύο αὐτοῦ καὶ τὰς φυσικὰς θελήματα, καὶ τὰς φυσικὰς ἐνεργειας λέγομεν. Ἐκατέρω γάρ αὐτοῦ φύσις θελητική τε καὶ ἐνεργητική. Πᾶν μὲν γάρ λογικὸν αὐτέξουσιν, θελητικόν τε καὶ ἐνεργητικόν. Ἐπειδὴ δὲ μία τῶν αὐτοῦ φύσεων ἡ ὑπόστασις, ένα καὶ τὸν αὐτὸν φαμεν θελητικόν τε καὶ ἐνεργούντα φυσικῶς καὶ ἐκατέραν τῶν φύσεων. Πεπερι δὲ ἐπὶ τῆς ἀγίας Τριάδος τὴν ταυτότητα τοῦ τε θελήματος καὶ τῆς ἐνέργειας ἐπὶ τῆς ταυτότητος τῆς φύσεως ἐπιγιγνώσκομεν οὐτος καὶ ἐπὶ τῆς θελας ἐνανθρωπήσεως τὴν διαφορὴν

τοῦ τε θελήματος καὶ τῆς ἐνέργειας ἐκ τῆς διάφορᾶς τῶν φύσεων γνωρίζομεν· ὅν γάρ ἡ αὐτὴ φύσις, τούτων καὶ ἡ αὐτὴ θέλησις, καὶ ἐνέργεια. Ὡν δὲ διάφορος ἡ φύσις, τούτων διάφορος καὶ θέλησις, καὶ ἐνέργεια. Φυσικὰ δὲ, καὶ οὐχ ὑποστατικά, οὐδὲ προσωπικά οὐδὲ γνωμικά φαμεν ταῦτα τὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνέργειας. Λέγω δὲ μίαν τὴν θέλησιν τε καὶ ἐνέργειαν δύναμιν, ἐπὶ μὲν τῆς ἀγίας Τριάδος, ἵνα μὴ ἔτεροθελεῖς καὶ ἔτερονενεργεῖς τὰς τρεῖς ὑποστάσεις; εἰπεῖν ἀναγκασθώμεν, ἐπὶ δὲ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως διπλῆν, ἵνα μή ἔξερπτο τατὸν τὸ πρόσλημα λέγειν δόξωμεν, καὶ δύο συνομολογήσωμεν ὑποστάσεις ἐν τῷ ἐν Χριστῷ. Τὸ γάρ ὑποστατικὸν, ἡ προσωπικὸν, ἡ γνωμικὸν θέληματα διοικούστατου ἐστίν ἀτόμου. Ὁ δὲ Λόγος καὶ Θεὸς φύσιν μὲν τελείαν ἀνθρώπου προτελέσθετο, ὑπόστασις δὲ αὐτὸς ἐγένετο τῷ προσλήμματι. Καθάπερ δὲ τὸ πρόσλημα καὶ τεθέωται, καὶ μεταβολὴν οὐ πάπονθε τῆς ίδιας φύσεως· οὕτω καὶ τὸ θέλημα καὶ ἡ ἐνέργεια τούτου καὶ τεθέωται, καὶ τῶν ίδίων οὐκ ἔξεστησαν δρῶν.

Ἄλλο θέλησις χυρίως, καὶ ἄλλο βούλησις, καὶ ἄλλο θελήτην, καὶ ἄλλο θελητικὸν, καὶ ἔτερον δὲ θέλων. Θέλησις μὲν γάρ ἡ τοῦ ἀπλῶς θέλειν δύναμις, διπερ ἐστὶ φύσις καὶ καθολικόν. Θελήτην δὲ τὸ τῇ θελήσει ὑποπίπτον πρᾶγμα. Θελητικὸν δὲ τὸ ἔχον τὴν θελητικὴν δύναμιν, οἷον δὲ ἀπλῶς ἀνθρώπος. Θέλων δὲ δὲ τοισθε διαθρωπος, δὲ χρώμενος; τῇ τοιαῦται θελήσει.

“Η θέλησις, ἥγουν τὸ θέλημα, ποτὲ μὲν τὴν θελητικὴν δύναμιν δηλοῖ, καὶ λέγεται θέλημα φυσικὸν καὶ καθολικόν· ποτὲ δὲ τὸ θελήτην, καὶ καλεῖται θέλημα γνωμικὸν τε καὶ ίδικόν.

Ἐπὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων μία μὲν ἡ φυσικὴ θέλησις, διότι καὶ μία τούτων ἡ φύσις· πολλὰ δὲ καὶ διάφοροι αἱ γνωμικαὶ, εἴτουν ὑποστατικαὶ διότι καὶ πολλὰ καὶ διάφοροι τούτων αἱ ὑποστάσεις καὶ αἱ γνῶμαι· ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ μὲν διάφοροι αἱ φύσεις τῆς τε θεότητος αὐτοῦ καὶ ἀνθρωπότητος, διάφοροι καὶ αἱ φυσικαὶ θελήσεις αὐτῶν· ἐπειδὴ δὲ μία τούτων ἡ ὑπόστασις· καὶ εἰς δὲ θέλων, ἐν καὶ τὸ θέλημα τούτων, ἀτε τοῦ κριττοῦ; ἐκνικήσαντος, ἥγουν δρχοντος, καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου θελήματος, δὲ ἐπομένου τῷ θείῳ, καὶ ταῦτα θέλοντος, δὲ ἐκεῖνο θέλει.

Ἐπὶ Θεοῦ θέλησιν μὲν λέγομεν, καὶ βούλην, ἢ τοι βούλησιν, γνώμην δὲ ἡ προαιρέσιν οὐ λέγομεν. Γνώμη μὲν γάρ ἡ μετὰ τὴν περὶ τοῦ ἀγνοουμένου ζητησιν καὶ κρίσιν πρὸς τὸ κριθέντον διάθεσις, μεθ' ἣν τὴν προαιρέσις ἐκλεγμένη καὶ αἰρουμένη πρὸ ἐτέρου τὸ ἔτερον. Ὁ δὲ Θεὸς ἀνενδήτης καὶ σκέψεως, καὶ ζητήσεως, καὶ ἐκλογῆς, πάντα φυσικῶς εἰδὼς.

Διὸ οὐδὲ βούλην, ἢ τοι βούλευσιν, ἐπὶ Θεοῦ φαμεν, εἰ καὶ ἀνθρωποπερεῶς βούλευμένον πολλάκις ἡ Οὐρανία Γραφὴ τοῦτον ὑπογράψει· Ποιήσαμεν γάρ,

ΡΑΤΓΟΙ. GR. CXXX.

A voluntatis et actionis differentiam ex differentia colligimus naturarum. Quorum enim una est natura, eorum una est et voluntas et actio; et quorum est natura diversa, eorum et voluntas et actio diversa est. Voluntas autem et actiones non ad hypostasim, aut personam, sensumve referimus. Unam vero in sancta Trinitate voluntatem et actionem dico, ne cogamur dicere tres personas diversa velle atque agere; duplē autem in divina humanitatis assumptione, ne diversas in uno Christo hypostases et personas duas eonliteamur. Voluntas enim, quae ad hypostasim, et personam sensumque referuntur, propria est subjecti individui. Verbum autem et Deus naturam quidem hominis perfectam assumpsit, sed ei ipse persona fuit. At quemadmodum assumpta humanitas sic evasit divina, ut propriæ naturæ non senserit mutationem: sic ejus et voluntas et actio ita evaserunt divinas, ut a propriis terminis non recesserint.

C Aliud est voluntas, et aliud est deliberatio, et aliud est res, quam aliquid vult, et id, quod vult, et is qui vult. Voluntas enim simpliciter est volendi vis, quae naturæ est et communis. Deliberatio autem est talis et talis voluntas, et ad personam referuntur, et singularis est. Res autem quam aliquid vult, est voluntati subjecta; id vero quod vult, est quod habet volendi facultatem, exempli gratia homo. Is porro, qui vult est aliquis homo singularis, qui aliqua singulari utilitatem voluntate.

Voluntas aliquando significat volendi facultatem, et dicitur voluntas naturalis et universalis; aliquando autem id, quod volumus, et voluntas sententiae aliquae singularis appellatur.

D Una in hominibus voluntas est naturalis, quoniam horum una item est natura. Multæ autem et diversæ sententiae, quoniam multæ sunt etiam variæque personæ. At in Christo quia diversæ nature sunt divinitatis et humanitatis ipsius, diversæ sunt etiam naturales earum voluntates. Verum quia una est illarum persona, et unus qui vult, una etiam voluntas atque sententia est, cum illa quæ præstantior est vincat et dominetur, humana autem voluntas divinam sequatur, et ea vult quæ divinæ placent voluntati.

Voluntatem in Deo dicimus, sententiam autem et electionem non dicimus. Sententia enim est post rei ignoratæ quæstionem atque judicium, affectio erga illud quod iudicatum est, quam sequitur electio, quæ secernit et unum alteri anteponit. Deo autem non est opus ut considere, aut inquirat, aut eligat, cum omnia sciat naturaliter.

Quamobrem nec consultationem in Deo ponimus, licet eum saepè Scripturæ humano more consulente describant: Faciamus enim, inquit, ho-

*minem*¹, et si quid aliud eo consilio dictum est, quo significantius tres unius Divinitatis personæ declarentur. At in assumpta humanitate natura quidem concedit ut consultationem et sententiam dicamus et electionem, sed tamen hæc item de ipsa haud proprie dicuntur. Nam cum in persona cum Deo conjuncta sit, rerum ipsa quoque cognitionem omnium est assecuta. Sed naturalem ejus voluntatem dicimus. Quod si Christus aliquando videtur sententiæ propositum admittere, quantum pertinet ad humanitatem, ut eo loco: *Volo, mandator*², et quæ sunt huic similia, non tamen personæ, aut sententiæ in illo voluntatem dicimus, sed dispensationis gratia hæc esse dicta intelligimus, ob eam causam, quam ante commenioravimus.

In animalibus, quæ rationis expertia sunt, appetitum dicimus, non autem voluntatem, aut consilium. Hæc enim statim ab ipso appetitu ad agendum impelluntur sine ratione. Voluntas autem et consilium ratione præditis tantummodo convenit, quippe quæ appetitus potius imperant et dominantur.

Si natura ratione prædictus est homo, quod autem natura ratione prædictum est, natura liberum habet arbitrium, quod quidem, ut Patres sentiunt, nihil aliud est nisi voluntas: homo natura voluntatem habet.

Si Deus Verbum me simul cum illo quæ mea sunt, suscepit, ut Gregorius ille Theologus ait: et C naturalem utique meam suscepit voluntatem, et meam naturalem actionem.

Si omnis homo natura volendi agendique vim habet: et Deus Verbum utique, homo natura factus, natura volendi agendique vim habuit.

Si Trinitas, quæ ejusdem essentia est, unam habet voluntatem: ca quæ unam habent voluntatem, eamdem habent essentiam, et diversas personas. Quamobrem si duas Christi naturæ, ut dementes isti sentiunt, unam voluntatem habent, eamdem habebunt essentiam et diversas personas: atque ita incident in confusionem, nec divisionem effugient, quam una natura in personis sibi subjectis habet.

TITULUS XXII.

Adversus imaginum oppugnatores epitome quedam tum ex actis sevimi concilii, tum ex Germanie Nicophori Constantinopolis patriarcharum, tum ex beati Theodori Studiolæ scriptis de prompta.

Archetypum est principium et exemplar quod perse constat, et est forma a se desumptæ, deducens que similitudinis causa.

I mago est exemplaris similitudo, quæ totam ip-

A φησιν, ἀνθρωποτο, καὶ εἰ τι τοιοῦτον οἰκονομῶς, καὶ πρὸς ἔμφασιν τῶν γριῶν ὑποστάσεων τῆς μίας Θεότητος. Ἐπὶ δὲ τοῦ προσήματος θέματος μὲν ἡ φύσις λέγειν καὶ βούλευσιν, καὶ γνώμην, καὶ προστρεψιν· οὐ χυρίως δὲ λέγοιτ' ἀν οὐδὲ ἐπ' αὐτοῦ. Διότι καθ' ὑπόστασιν ἐνωθὲν τῷ Θεῷ συμμετέσχε καὶ τοῦ πάντα εἰδέναι. Θέλησιν δὲ φυσικὴν, ἥστι θέλημα, τούτου λέγομεν. Εἰ τάχα δὲ ὁ Χριστὸς; εὑρίσκεται καὶ μερικὸν, ἥστι γνωμικὸν εἰσάγοντα θέλημα κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ, ὃς τὸ, Θέλει, καθαρίσθηται, καὶ διλα τοιάντα, διλλόν τον οὐ λέγομεν ὑποστατικὸν ἐπὶ τούτου, ή γνωμικὸν θέλημα οἰκονομῶς διὰ τὴν προαποδοθεῖσαν εἰσταν.

Ἐπὶ τῶν ἀλόγων δρεξιν μὲν λέγομεν, θέλησιν δὲ βούλησιν οὐ λέγομεν. Διότι μετὰ τὴν δρεξιν εὐθὺς ὅρμα ταῦτα πρὸς τὴν πρᾶξιν ἀλογίστως ὑπὸ τῆς φυσικῆς δρεξιν ἀγόμενα. Η δὲ θέλησις καὶ ἡ βούλησις τῶν λογικῶν ἔστι, τῶν ἀγόντων μᾶλλον τὴν δρεξιν, καὶ χυρεύσαντων αὐτῆς.

Εἰ φύσει λογικὸς δὲ ἀνθρωπος, τὸ δὲ φύσει λογικὸν φύσει αὐτεξόδιον, τὸ δὲ αὐτεξόδιον κατὰ τοὺς Πατέρας τὸ θέλημά ἔστιν. Ἄρα φύσει θελητικὸς δὲ ἀνθρωπος.

Εἰ δὲ μετὰ τῶν ἐμῶν δὲ Θεὸς Λόγος προείληφεν, ὃς δὲ θεολόγος εἰρήκεν, Ἄρα καὶ τὸ φυσικὸν θέλημα, καὶ τὴν φυσικὴν μου ἐνέργειαν.

Εἰ πᾶς ἀνθρωπος φύσει θελητικὸς τε καὶ ἐνεργητικὸς ἔστιν, Ἄρα καὶ δὲ Θεὸς Λόγος ἀνθρωπος φύσει γενόμενος, φύσει θελητικὸς τε καὶ ἐνεργητικὸς ἔγεντο.

Εἰπερ ἐν θέλημα τῆς ὁμοιούσιου Τριάδος, Ἄρα τὸ ἔχοντα ἐν θέλημα δμούσια μὲν εἰσιν, ἐτερούποστατα δέ. Καὶ λοιπὸν εἰ κατὰ τοὺς διφρονας αἱ δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ ἐν ἔχουσι θέλημα, Ἄρα δμούσια μὲν εἰσιν, ἐτερούποστατοι δὲ, καὶ οὕτω τῇ συγχύσει ὑποπεσοῦνται, καὶ τὴν διαίρεσιν οὐχ ἐκφεύγουσι, ήν δὲ μία φύσις ἐν ταῖς ὑπὲρ αὐτὴν ἔχει ὑποστάσεις.

ΤΙΤΛΟΣ ΚΒ'.

Kατὰ Εἰκονομάχων ἀπειτομή τις ἡ χριστιανὴ ἀπὸ τῶν χρητικῶν τῆς ἀσθέμης συντόνου, καὶ τῶν Γερμανοῦ, καὶ Νικηφόρου τῶν κυπριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῶν του μαρτύρου Θεοδώρου τοῦ Στουδιώτου.

Ἀρχέτυπον ἔστιν ἀρχή καὶ παράδειγμα ὑφεστήσιος τοῦ ἀπὸ αὐτοῦ χαρακτηριζομένου εἴδους, τῆς παραγωγῆς τοῦ προσεοχότος αἰτιῶν.

Εἰκάντιν ὄμοιώματα ἀρχετύπου διὸν ἐν ταῖς

¹ Gen. i, 26. ² Matth. viii, 5.

τοῦ ἐντυπουμένου τὸ εἶδος; διὰ τῆς ἐμφερεῖας; ἐναπό-
ματομένη, τῷ διαφέρει τῇ; οὐσίας; κατὰ τὴν ὑλὴν
μόνον παραλλάττουσα· ἡ μήμησις ἀρχετύπου, καὶ
ἀπεικασμα, ἡ τέχνη; ἀποτέλεσμα κατὰ μήμησιν τοῦ
ἀρχετύπου εἰδοποιούμενον τῇ οὐσίᾳ διαφέρον.

Εἰκὼν λέγεται παρὰ τὸ θοκέναι. "Ἄλλο φυσική εἰκὼν
καὶ λλοῦ μιμητική· ἡ μὲν οὐ φυσικὴν διαφορὰν ἔχουσα
τὸς τὸ αἴτιον, ἀλλ' ὑποστατικήν, ὡς δὲ Υἱὸς πρὸς τὸν
Πατέρα· μία μὲν γὰρ τούτων φύσις, δύο δὲ ὑποστά-
σεις· ἡ δὲ τούτωντὸν οὐχ ὑποστατικὴν διαφορὰν
ἔχουσα πρὸς τὸ ἀρχετύπον, ἀλλὰ φυσικήν, ὡς ἡ εἰ-
κὼν τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Χριστὸν. Μία μὲν γὰρ
τούτων ὑποστασίς, δύο δὲ φύσεις. "Ἄλλη γὰρ φύσις
ὑλεγραφίας, καὶ ἄλλη Χριστοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπι-
νον, καὶ δὲ τὸ περιγράφεται, καὶ ἀρχετύπον εἰκό-
νος καθίσταται. Ἐπὶ μὲν τῆς μιμητικῆς εἰκόνης;
κατὰ τὴν ἴδεαν, ἢ τοι μορφὴν ἡ δομολογία ἐπὶ δὲ τῆς
φυσικῆς κατὰ τὴν οὐσίαν, ἢ τοι θεότητα ἡ ταυτότης·
καὶ ἐπὶ μὲν τῇ φυσικῇ, διότι μία φύσις Υἱὸν
καὶ Πατρὸς, διὰ τοῦτο μία καὶ προσκύνησις τού-
των, ἀλλ' οὐ δύο κατὰ τὸ διάφορον τῶν ὑπο-
στάσεων· ἐπὶ δὲ τῆς μιμητικῆς, διότι μία
ὑποστασίς εἰκόνης Χριστοῦ, καὶ αὐτοῦ Χριστοῦ,
μία καὶ προσκύνησις τούτων, ἀλλ' οὐ δύο
κατὰ τὸ διάφορον τῶν φύσεων. Οὐ γάρ ιδιομόρφεται
ἐστιν ἡ μιμητικὴ εἰκὼν, ἀλλὰ τὸν ἀρχετύπον τὴν
ὑποστασίν φέρει, καὶ κατὰ ταύτην εἰκὼν αὐτοῦ
ἐστιν. Ὕποστασίς δὲ νῦν λέγομεν οὐ τὸ ἀκλῶς ὑρε-
στός, ἀλλ' οὐσίαν τινὰ μετὰ ίδιωμάτων, καθ' ἄδι-
χωρίζεται τῶν δομοιδῶν. Τὸ γοῦν ιδιομόρφετατον
οὐκ εἰκὼν, ἀλλὰ ἀρχετύπον.

"Η τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαί-
νει, καὶ ἔστι τούτων μία προσκύνησις διὰ τὸν ἐν
δημοφοίν ἔνα χαρακτῆρα.

Πλεόνες μιμητικῶς εἰκόνισμένου οὐχ ἡ φύσις, ἀλλ'
ἡ ὑποστασίς εἰκονίζεται, καὶ διὰ τοῦτο ταυτὸν τῷ
ἀρχετύπῳ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ
ὑποστάσει, ἢ γοῦν τῇ μηρήσει τῆς ὑποστάσεως.

"Ἐν τῇ εἰκόνῃ ἡ εἰκονικότερη τοῦ ἀρχετύπου ὑπό-
στασίς προσκυνεῖται, καὶ οὐχ ἡ ὑλὴ τῆς εἰκόνος· ὁ
ἐναποσφραγίσθεις αὐτῇ χαρακτήρ, καὶ οὐχ ἡ τῆς
εἰκόνος οὐσία.

"Οτε μὲν πρὸς τὴν τῆς εἰκόνος φύσιν ἀπέδοι τις,
οὐ μόνον οὐ Χριστὸν, ἀλλ' οὐδὲ εἰκόνα Χριστοῦ εἶποι
διὰ τὸ δρώμενον· ἔστι γάρ ξύλον συγδύν, ἡ χρυσός,
ἢ δρυγός, ἡ τι τῶν ἀλλων ὄλων· ὅτε δὲ πρὸς τὴν
τοῦ ἀρχετύπου δομολογίαν τοῦ ἀρχετύπου, καὶ Χρι-
στὸν, καὶ Χριστοῦ, ἀλλὰ Χριστὸν μὲν καθ' ὅμοιο-
γέαν, Χριστοῦ δὲ κατὰ τὸ πρός τι.

"Η εἰκὼν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ ἀρχετύπον, καὶ αἰ-
τίου ἔστιν αἰτιατόν. Ἀνάγκη οὖν διὰ τοῦτο καὶ τῶν
πρός τι εἶναι ταύτην καὶ λέγεσθαι. Τῶν πρὸς τι:
γάρ ἡ σχέσις, τὰ δὲ πρός τι εἰντά πάπερ ἔστιν ἔτ-
ρων εἶναι λέγεται, καὶ ἀντιστρέψει τὴν σχέσιν πρὸς
ἄλληλα. Ἀρχετύπον γάρ εἰκόνος ἀρχετύπον· καὶ
εἰκὼν ἀρχετύπον εἰκὼν. Καὶ οὐκ διὰ τοὺς δισχετον εἰ-

A stas formam per effigiem expressam in se continet,
et essentia differentia per materialiam tantum discre-
pat, sive exemplaris imitatio et adumbratio, sive
artis opus quod ad exemplaris imitationem expres-
sum ressentia differt.

B — Imago dicitur, quod imitatur, et similitudinem ex-
primat. Imago naturalis differt ab imagine quae arte
confecta est: naturalis enim a causa distat personæ
differentia, ut Filius a Patre, quorum una natura
cum sit, duæ sunt personæ. Contra vero imago
arte confecta disperat ab exemplari non personæ
differentia, sed naturæ, ut imago Christi a Christo.
Una enim est ipsorum persona, sed naturæ duæ.
Nam alia est natura materiæ Christi imaginem
referentis, alia Christi quatenus homo est, et quatenus
describitur, et exemplar imaginis constituitur.
Atque imaginis quidem arte confectæ simili-
tudo in specie formave consilistit. Naturalis autem
in eadem essentia seu divinitate: et in naturali
quidem, quoniam una est Filii Patriaque natura,
Idcirco una est etiam horum adoratio, non autem
duæ propter differentiam personarum. In ea vero,
qua ab arte profecta est, quoniam una est imagi-
nis Christi et ipsius Christi persona, ido una
est ipsorum adoratio, non autem duæ propter
differentiam naturarum. Imago enim arte confecta
nullam habet propriam personam, sed exemplaris
personam gerit, propter quam imago ipsius est.
Personam hic accipimus non qua simpliciter per
se constat, sed essentiam quamdam cum proprie-
tatis, per quas ab aliis differt ojusdem generis.
Quamobrem non imago, sed exemplar propriam
habet personam.

Imaginis honor in exemplar recidit, et una
est utriusque adoratio, quoniam una est effigies
utriusque.

Quidquid ab arte describitur, eius non natura,
sed persona describitur. Et idcirco imago ipsius idem
est cum exemplari, non natura, sed persona, seu
personæ similitudine.

Exemplaris persona imagine expressa, non imaginis
materia adoratur, non imaginis essentia, sed forma,
qua in ipsa descripta est.

D — Cum quis ad imaginis naturam respicit, non modo
Christum, sed ne Christi quidem in imagine vocat si,
quod videt; est enim lignum forrasse, aut aurum, aut
argeatum, aut aliqua alia materia. At cum ad exemplaris
similiū lineam imagine expressam se picit, et
Christum, et Christi imaginem appellat: Christum
quidem aequivoce, Christi autem ex eo quod ad ali-
quid refertur.

Imago relationem habet ad exemplar, et ab eo
tanquam a causa dependet. Ilaque necessaria est ut ex
eorum sit dicaturque numero, quae ad aliquid refe-
runtur. Quae autem ad aliquid refertur, ea, qua-
tenus sunt, aliorum dicuntur esse, multoque se-
respicunt. Exemplar enim imaginis exemplar est, et
imago est exemplaris imago. Nec quisquam ima-

ginem a nulla re dependentem, rei aliquius imaginem dixerit. Simil enim inducunt sese, vici simque considerantur.

Quot nominibus exemplar vocatur, totidem vocatur et imago ipius. Sed illud quidem ut exemplar, et per se, et proprie; haec autem ut ejus imago, et propter ipsum, et improprie.

Cum adoratur imago, adoratur Christus, cuius illa similitudinem gerit, non autem materia, in qua similitudo impressa est. Et quemadmodum in speculo persona quodammodo describitur ipsum intuentis, et manet a materia separata, ecce si quis propriam in speculo conspicuam velit imaginem osculari, materie quidem inharet, sed imaginem osculatur, et ipso recedente, simul etiam avolat imago, quoniam a speculi materia ipsa persona separatur: eadem ratione qui Servatoris aut Dei Genitricis, aut alie-
ju sanctorum imaginem osculatur, licet materie inha-
re, imaginem, non materialm osculatur. Et imagine deleta, propter quam exhibebatur adoratio, materia romanet non amplius adoranda, quippe quae
commune cum similitudine nihil habet.

Detur annulus, in quo imago sit regia. Imprimatur in cera, et in pice, et in luto. In his quidem erit signum, idque nulla ratione differens, licet materie diversae sint. Cum his enim signum nihil habet commune, sed ab ipsis separatum, et in annulo manens animo cogitationeque comprehenditur. Sic et Christi similitudo, quamvis eam materie diverse referant expressam, nihil habet tamen commune cum illis, sed in Christi manet persona.

Sacras imagines constituimus, ut, eas contemplantes, ipsarum exemplaria nobis videamus intueri, et
cumque nobis tum memoriam renoverent, tum desiderium leniant.

Beatae Trinitati ab orthodoxis latraria tribuitur in spiritu et veritate; sanctis autem imaginibus non latraria omnino, sed adoratio, et deosculatio, et honor. Licet enim imaginis etiam honor transeat ad exemplar, latraria tamen non debetur venerandis in imaginibus, sed soli beatae Trinitati, ne rebus procreatis et ex materia constantibus latraria cultum tribuere videatur.

In ipso Christo est adoratio latraria et naturalis; unus enim est sancta Trinitatis per divinam ipsius naturam. In imagine vero Christi est relativa et aequivocea: in ipsa enim adoro Christum, qui quoniam carnem induit, imagine exprimitur, quantum ad corporeum ejus aspectum attinet, quae quidem adoratio est relationis atque personae.

Quemadmodum fides, sic et latraria sanctae tr. buntur Trinitati. Quare qui Christi imagini latraria cultum exhibet, is quaternitatem latraria colere deprehenditur, et in sancta Trinitate imaginem collocare: Trinitati enim, ut dictum est, latraria debetur.

Si corporis umbra separari non potest, cum semper

καὶ τὴν τιὰς εἰκόνα φαίη. Αμα γάρ συμετέχεται, καὶ συνεπιθεωρεῖται θαύμα ώθερον.

"Οσοις δύνμασι τὸ ἀρχέτυπον καλεῖται, τοσούτοις καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς ἀρχέτυπον καὶ δὲ ἔαυτὸν, καὶ κυρίως· ἡ δὲ ὡς εἰκὼν αὐτοῦ, καὶ δὲ ἔακεν, καὶ καταχρηστικῶς.

Προσκυνουμένης τῆς εἰκόνος, δὲ Χριστὸς προσκυνεῖται, οὐδὲτιν δομιώσις, καὶ οὐχ ἡ ὑποδεξαμένη τὴν δομιώσιν ὑλη. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ κατόπτρου διαγράφεται τρόπον τινὰ τὸ πρόσωπον τοῦ βλέποντος αὐτὸν, καὶ μέντι τῆς ὑλῆς κεχωρισμένον· καὶ θελήσει τις ἀσπάσασθαι τὴν ἐμφανομένην ὕλειν εἰκόνα, τῇ μὲν ὑλῇ προσέφυτο, τὴν εἰκόνα δὲ περιπτύξατο, καὶ μεταστάντος αὐτοῦ, συναπέπτη καὶ τὸ ἵνδαλμα διὰ τὸ κεχωρισθεῖ τῆς ὑλῆς τοῦ κατόπτρου· τὸν αὐτὸν τρόπον δὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος, ἡ τῆς Θεομήτορος, ἡ τινος τῶν ἀγίων ὁσπεζόμενος, εἰ καὶ προσφύτεται τῇ ὑλῇ, τὴν εἰκόνα, καὶ οὐ τὴν ὑλην ἀσπάσεται, καὶ ἀφανισθεῖτος τοῦ ἔκτυπωματος, ἐφ' ὃ δὲ προσκύνησις, ἔμεινεν ἀπροσκύνητος ἡ ὑλη, μηδέν τι κοινωνοῦσα τῷ δομούματι.

"Ἐστω δακτύλιος ἐγκεχαραγμένος εἰκόνα βασιλικὴν, είτα ἔκτυπούτω ἐν κραφῷ, καὶ ἐν πίσσῃ, καὶ ἐν πηλῷ. Η μὲν οὖν σφραγὶς μία καὶ ἀπαράλλακτος ἐν τούτοις, αἱ δὲ ὑλαι διάφοροι, διὰ τὸ μηδέν τις ταῖς ὑλαῖς τὴν σφραγίδα κοινωνεῖν, ἀλλ' εἴναις αὐτὴν τῇ ἐπινοιᾳ τούτων κεχωρισμένην ἐν τῷ δακτυλίῳ μένεσσαν. Οὐτεὶς οὖν καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ δομιώματα, εἰ καὶ ἐν διαφόροις ὑλαῖς ἔκτυπωθῇ, ἀκοινώνητον ἔστι τῶν ὑλῶν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ μένον ὑποστάσει.

Τὰς λεράς εἰκόνας ἀναστηλοῦμεν, ἵνα ταῦτας ὄρωντες δὲ αὐτῶν δοκῶμεν ὄρβην τὰ τούτων ἀρχέτυπα, καὶ γίνονται ἡμῖν ὑπομνήματα, καὶ παρηγόρια τοῦ πόθου τοῦ πρδ; τὰ τούτων πρωτότυπα.

"Οσον συνεχῶς αἱ εἰκόνες ὄρωνται, τοσούτον οἱ ταῦτας ὄρωντες διανίστανται πρὸς τὴν τῶν ἀρχετύπων μνήμην καὶ ἐπιπόθησιν.

"Η μὲν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρεία τῇ μακαρίᾳ Τριάδι παρὰ τῶν ὀρθοδόξων ἀπονεμένηται· ταῖς δὲ ἀγίαις εἰκόσιν οὐ λατρεία πάντως, ἀλλὰ προσκύνησις, καὶ ἀσπασμός, καὶ τιμῆς. Εἰ γάρ καὶ ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διεβαίνει, ἀλλ' δὲ λατρεία τῆς μακαρίας ἔστι μόνης Τριάδος, καὶ οὐ τῶν σεπτέντων εἰκόνων, ἵνα μή κτισματολάτραι καὶ ὄλολάτραι δόξωμεν.

"Ἐπ' αὐτοῦ μὲν τοῦ Χριστοῦ λατρεύουσικὴ δὲ προσκύνησις καὶ φυσικὴ· εἰς γάρ ἔστι τῆς ἀγίας Τριάδος κατὰ τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν· ἐπὶ δὲ τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ σχετικὴ καὶ δομωνυμική. Προσκυνεῖ γάρ τὸν ἐν αὐτῇ Τριάδον, τὸν διὰ τὸ σαρκωθῆναι εἰκονιζόμενον κατὰ τὴν σωματοεδῆ θέαν αὐτοῦ, ὅπερ εἰστὶ σχετικὴ προσκύνησις καὶ ὑποστάτικη.

"Μάτερ δὲ πλοτίς, οὐτω καὶ ἡ λατρεία τῇ ἀγίᾳ Τριάδι ἀποκεκλήρωται. Ό γοῦν λατρεύων τῇ εἰκόνῃ Χριστοῦ εὐρεθήσεται τετράδι λατρεύων, καὶ συνεπαχρέων τῇ ἀγίᾳ Τριάδι καὶ τῇ εἰκόνᾳ. Τές Τριάδος γάρ, ὡς εἰρηται, τὸ λατρεύεσθαι.

Εἰ σύμματος σκιάν μερισθῆναι οὐχ οὖν τε προ-

υφεστῶταν αὐτῷ πάντοτε, καὶ μὴ φαννοίτο, οὐδὲ τῇ Α εἰκόνᾳ Χριστοῦ δυνατὸν διαιρεθῆναι αὐτοῦ. 'Ἄλλ' ἀσπερ ἡ σκιὰ τῇ τοῦ ἥλιου βολίδι φίνεται, οὕτω καὶ τῇ Χριστοῦ εἰκόνῃ τῇ διατυπώσει τῆς ὅλης.

Δύο τούτων δυντων περὶ τὸ σῶμα, σκιὰς καὶ εἰκόνης, ἡ μὲν σκιὰ σημασίαν ἀμυδράν τινα τοῦ ἀγνώρατου δείκνυσιν, ἡ δὲ εἰκόνη δριδηλοτέραν. Εἰ οὖν τὸ δέλτιον τοῦ ποτὲ, καὶ τὸ καθ' ὑπαρξίην τοῦ κατὰ στέρησιν, καὶ τὸ τηλαυγής τοῦ ἀμυδροῦ βέλτιον, καὶ τῇ εἰκόνῃ ἄρα βέλτιον τῆς σκιᾶς. 'Ἄλλα μὴν αἱ τὸν ἀγίων σκιαὶ καὶ ἀγίαις καὶ ὁμησιφόροι· αἱ εἰκόνες αὐτῶν ἄρα πολλῷ μᾶλλον ἀγιώτεραι καὶ σεβασμιώτεραι.

'Ο μὲν Χριστὸς δρᾶται ἐν τῇ εἰκόνῃ αὐτοῦ, αὐτῆς δὲ ψήσταται ἐν αὐτῷ.

Οὐχ ὡς θεῖν τὰς εἰκόνας προσκυνοῦμεν, οὐδὲ τὰς ἀλπίδας τῆς σωτηρίας ἐν αὐταῖς; ἔχομεν, οὐδὲ τὸ θεῖον σέβας ἀπονέμομεν· τοῦτο γάρ οἱ "Ἐλληνες· ἀλλὰ μόνον τὴν σχέσιν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἡμῶν ψυχῆς, ἢν ἔχομεν πρό· τὰ πρωτότυπα, διὰ τῆς τοιαύτης προσκυνήσεως ἀμφανίζομεν. "Οὐθεν τοῦ χαρακτῆρος λειανθέντος, ὡς ἔῳλον ἄργον τὴν ποτε κατακατείμεν εἰκόνα.

Τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον ἐκ δύο ἔῳλων συνάπτοντες, ἡνίκα τις τὴν ἡμέν τῶν ἀπίστων ἐγκαλέσειεν, ὡς ἔῳλον προσκυνοῦσι, δυνάμεθα τὰ δύο ἔῳλα χιωτίσαντες, καὶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ διαλύσαντες, ταῦτα νομίζειν ἀργά ἔῳλα, καὶ τὸν ἀπίστων ἐπιστομίζειν, ὅτι οὐ τὸ ἔῳλον, ἀλλὰ τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον σεβόμεθα.

Σὺν φόβῳ καὶ ἀληθείᾳ προσιτέον, καὶ προσκυνητέον τὰς ἀγίας εἰκόνας, καὶ πιστευτέον χάριν θείαν ἐπιφορτίῳ αὐταῖς; ἀγιασμῷ μεταδοτικήν.

"Ωστερ κατὰ φύσιν ἀχωρίστου μενούσης τῆς ἀγίας Τριάδος, ἐπειδὴν Υἱὸς ἐσαρκώθη, οὐ διὰ τούτο φήσει τις καὶ τὸν Πατέρα, καὶ τὸ Πνεῦμα σεσαρκώθη· οὕτως καθ' ὑπέστασιν ἐνωθεῖσης τῆς θεότητος τῇ ἀνθρωπότητι τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἀδιαιρέτου μενούσης, οὐκ ἐπειδὴ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ περιγράφεται, καὶ γράφεται ἐν εἰκόνῃ, διὰ τοῦτο καὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ περιγράφεσθαι καὶ γράψεσθαι φήσει τις, ἐκεὶ μὲν τῆς κατὰ φύσιν συναφείσας μὴ συγχεούσης τὰς ὑποστάσεις, ἐνταῦθα δὲ τῆς καθ' ὑπέστασιν ἐνώσεως μὴ ἐκιστώσῃ, τῶν οἰκείων ὅρων τὰς φύσεις. "Ορος γάρ θεότητος; μὲν τὸ ἀδρατὸν τε καὶ ἀπεργραπτὸν,

D

καὶ διὰ τὸν Χριστὸν σαρκὶ ἐσταυρώσθαι τὸ συμπεπονθένται καὶ τὴν θεότητα λέγειν ἀσεβεῖς, ἄρα καὶ διὰ τὸ σαρκὶ περιγράφεσθαι αὐτὸν τὸ συμπεριγράφεσθαι καὶ τὴν θεότητα λέγειν ὅδοις ἀσεβεῖς, καλεῖνο μὲν Θεοπασχιῶν, τοῦτο δὲ Εἰκονομάχων.

Τῇ πολλῇ καὶ ἀφράστῃ πρὸς τὸν Χριστὸν στοργῇ σεβόμεθα, καὶ προσκυνοῦμεν καὶ τοὺς τόπους ἔνθα περιεπάτησεν, ἡ ἐκάθισεν, οὐ τοὺς τόπους προσκυνοῦντες ἀπλῶς, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τὸν ἐν αὐτοῖς ἀναστραφέντα, καὶ διὰ τῶν τόπων ἐκείνῳ τὴν τιμὴν ἀναφέρουντες.

Α adsit cum corpore, licet non videatur, ne imago quidem Christi ab ipso se Jungi potest, sed quemadmodum umbra solis accessu perspicitur, sic et imago Christi materiae impressione.

Cum duo circa corpus considerentur, umbra et imago, umbra quidem hominem obscurius, imago autem clarus refert; itaque si id quod semper est, eo quod est aliquando; et id quod per essentiam est, eo quod est per privationem; et id quod est clarum, eo quod est obscurum, præstantius est: sanctorum autem umbras et sanctæ sunt et salutiferæ, imagines ipsorum utique sanctiora erunt multo et venerabiliores.

Christus in sua ipsius cernitur imagine; imago autem in ipso consistit.

B Imagines non adoramus ut deos, nec salutis spem in imaginibus positam et collocatam habemus, nec gentium more divinum illis honorem tribuimus; sed eas venerantes animi nostri affectionem et charitatem erga exemplaria demonstramus. Ille ex eo colligi potest, quod imagine e ligno, quod eam aliquando gerebat deleta, lignum ipsum ut inutile in ignem coniicimus.

Cum crucis signum duobus e lignis consiciamus, quiaudo nos infidelium aliquis reprehendit, quod lignum adoremus, ligna separantes, et crucis signum dissolventes, ea possimus ut ligna inutilia demonstare; atque ita os infidelium ipsorum obstruere, cum crucis signum, non autem lignum veneremur.

Cum timore et veritate sanctæ imagines sunt adiundæ et adorandæ, et credendum est divinam gratiam sanctitatis largitricem assiduum in illis esse.

Quemadmodum cum sancta Trinitatis natura sit inseparabilis, Filio carnem induito, nemo Patrem et Spiritum carnem dixerit induisse, ita divinitate per personam Filii humanitati conjuncta, et indivisibili permanente, quamvis humanitas ejus circumscribatur et exprimatur imagine, noui tamen idecirco divinitas etiam ipsis circumscribi et imagine exprimi potest. Illic enim conjunctio naturalis non confundit personas; hic autem unio per personam naturas et propriis terminis non excludit. Divinitatis enim terminus est, ut sub aspectum non cadat, nec circumscrribatur: humanitatis autem, ut ei perspici possit et circumscribi.

Si, quia Christus crucifixus est carne, divinitatem simul etiam passam esse dicere impium est, impium item est dicere divinitatem circumscribi, quoniam ipse carne circumscribitur. Illud enim illi sentiunt heretici, qui Deum patibilem asserunt, et propterea vocantur Theopaschiti. Hoc autem sentiunt imaginum oppugnatores, qui Iconomachi nominantur.

Magna atque incredibili erga Christum benevolentia adducti venerantur et adoramus etiam loca, in quibus ipse ambulavit et sedet, non tamen ea loca simpliciter adorantes, sed per ipsa eum qui in ipsis vereatus est. Atque ita per loca honorem ipsi tribuimus.

Damasceni, cap. 25.

Α Τοῦ Δαμασκηνοῦ κεφάλαιον καὶ.

Verum, quoniam quidam nobis vitio vertunt, quod
Servatoris, et Dominae nostrae, et reliquorum san-
ctorum, et Christi servorum imagines adoramus et
colamus, adiant Deum a principio fecisse hominem
ad imaginem suam. Cur enim eos adoramus, nisi quia
facti sunt ad imaginem Dei? Honor enim imaginis,
ut inquit magnus ille et divinis in rebus explican-
dis excellentissimus Basilius, transit ad exemplar.
Et propterea Mosaicus tabernaculum, quod celestium,
imo vero totius orbis imaginem et formam gerebat,
in circuitu adorabat. Deus quidem ad Mosem: *Vide,*
inquit, ut omnia facias secundum exemplar quod
tibi in monte monstratum est¹. Et seraphim obum-
brantia propitiatorium nonne erant opera manuum
hominum? Quid? celebratissimum illud hliosolymo-
rum templum nonne hominum opera et manus con-
structum est? Divina Scriptura detestatur eos qui
adorant sculptilia, et qui dæmoniis sacrificant. Sa-
crificabant enim et Graeci et Iudei; sed Graeci
dæmoniis, Iudei autem Deo. Et Graecorum quidem
sacrificia detestabilia, Iudeorum autem grata Deo.
Sacrificavit enim Noe, et odoratus est Deus odorem
suavitatis, bonitatis propositum, et amoris erga se
suavitatem suscipiens; at Graecorum sculptilia,
quia dæmonibus confecta sunt, ideo rejiciuntur et
inprobantur. Præterea Dei, qui nec cernitur et
corporis expers est, et circumscribi non potest, et
figura caret, quis similitudinem queat exprimere? Dei
mentiae igitur summa atque impietas est Dei for-
mannu describere. Quamobrem in Veteri Testamento
imaginum usus non erat frequens; sed posteaquam
Deus per viscera misericordia sua vere factus est
omo propter salutem nostram; neque enim ut appa-
ruit Abram, sic in hominis forma visus est, neque
ut sese prophetas conspicuum præbuit, sed secundum
e gen iam vere fac us est homo, et in terra moratus
est, et cum hominibus est versatus, et res admirans
gessit, passus est, crucifixus est, surrexit, as-
sumptus est: et haec omnia vere facta sunt, et ab
hominibus fuerunt perspecta, et ad memoriam no-
stram, et doctrinam eorum qui tunc non effuerunt,
omnia litterarum monumentis consignata, ut nos ea
que non vidimus, audientes, Domini beatitudinem
consequamur. Verum quia non omnes litteras
merunt, neque legendi studio incumbunt, censuerunt
Pates, ut haec tanquam tropæa quædam in imagini-
bus proponerentur, quæ compendio commonefasce-
re. t. Exempli gratia: sæpe Domini crucifixus eu-
xortu in memoria non habentes, imaginem Christi
in cruce expressam intueuntur, et procumbentes
adoramus, non materiam, sed eum qui imagine
expressus est: quemadmodum nec Evangeliam
materiam, nec crucis materiam adoramus, sed effigiem.
Sic et de Genitrice Dei dicimus: honor enim illi habi-
tus ad eum qui ex ipsa caruem assumpsit, reseretur.

Ἐπειδὴ τινες ἡμῖν κατεμέμφονται προσκυνοῦσι τε καὶ τιμῶσι τὴν τε τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς Δεσπονίης ἡμῶν εἰκόνα, ἐτοῦ δὲ καὶ τῶν λειπάντων ἀγίων καὶ θεαπόντων Χριστοῦ ἀκουέτωσιν, ὃς ἐξ ἀρχῆς δὲ Θεὸς τὸν ἀνθρώπον κατ' εἰκόναν ἀκελανήσεται. Τίνος τὰρ ἔνεκεν διλλήλους προσκυνοῦμεν, εἰ μή ἡς κατ' εἰκόνα θεοῦ πεποιημένους ; Ἡδὲ γάρ φησιν δὲ θεοφόρος καὶ πολὺς τὰ θεῖα Βασιλεῖος, ἡ τῆς εἰκόνος τιμῇ εἰς τὸ πρωτότυπον διαβάλνει. Καὶ ὁ μωσαϊκὸς δὲ λαὸς τῇ σκηνῇ κυκλίθευε προσεκύνει εἰκόνα καὶ τύπον φερούση τῶν ἀπουρανίων, μᾶλλον δὲ τῆς δῆλης κείσεως. Φησὶ γοῦν ὁ Θεὸς τῷ Μωυσῇ, Ὑρα, ποιήσεις αὔτη κατὰ τὸν τύπον τίνος εἰχθέντα σα- δὴ τῷ δραὶ. Καὶ τὰ Σεραφίμδες κατασκιάζοντα τὸ Να- στήριον οὐχὶ ἔργα χειρῶν ἀνθρωπίνων ἦν; Τι δέ, οὐκὶ Ἱεροσολύμοις περιώνυμος ναὸς οὐ χειροπόδητος, καὶ ἀνθρώπων τάχην κατεσκευασμένος ; Ἡ δὲ θεῖα Γραφὴ κατηγορεῖ τῶν προσκυνούντων τοῖς γλυπτοῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν θούβων τοῖς δαιμονίοις. Ἐθυμού μὲν γάρ καὶ Ἑλληνες, θύμον καὶ Ίουδαῖοι· ἀλλὰ Ἑλλη- νες μὲν δαίμονιν, Ίουδαῖοι δὲ τῷ Θεῷ. Καὶ ἀπό- δημος μὲν ἡ τῶν Ἑλλήνων θυσία ἦν καὶ κατέκρι- τος· ἡ δὲ τῶν Ίουδαίων τῷ Θεῷ εἰσπερόβεκτος. Ἐθυμούς γάρ Νέας, καὶ ὡσφράνθη Κύριος ὁσμῆν εἰωθίσας, τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εἰνοίας τὸ εὐώδες ἀποδεχόμενος. Ἀλλὰ τὰ μὲν τῶν Ἑλλή- νων γλυπτά, ἐπεὶ δαιμόνων ἥσαν ἔξεικονίσαται, ἀπόδημητά τε καὶ ἀπηγορευμένα τυγχάνουσι· πέρδε δὲ τούτοις τοῦ ἀνράτου, καὶ ἀτωμάτου, καὶ ἀπερι- γράπτου, καὶ ἀσχηματίστου Θεοῦ, τις δύναται ποι- ησασθαι μίμημα; Παραφροσυνῆς τοίνυν ἀκρας καὶ ἀσεβείας τὸ σχηματίζειν τὸ Θεῖον. Ἐντεῦθεν δὲ τῇ Παλαιᾷ οὐκ ἦν τετριμμένη ἡ τῶν εἰκόνων χρῆσις. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς διὰ σπλάγχνα ἐλέους αὐτοῦ κατὰ ἀλήθειαν γέγονεν ἀνθρώπως διὰ τὴν ἡμετέραν σω- τηρίαν· οὐχ ὡς ἐφάνη τῷ τῷ Ἀβραὰμ, δωρθῆ τῷ εἶδεις ἀνθρώπου, οὐδὲ ὡς τοῖς προφήταις, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἀληθῶς γέγονεν ἀνθρώπος, διέτριψέ τε ἐπὶ τῇ γῆς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράψῃ, ιθυ- ματούργησεν, ἐπαθεν, ἐσταυρώθη, ἀνέστη, ἀνελή- φθη, καὶ ταῦτα πάντα κατὰ ἀλήθειαν γέγονε, καὶ ἀνράθη ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐγράψῃ μὲν πάντα εἰς ὑπόμνησιν ἡμῶν, καὶ διδαχὴν τῶν τηγικυτά μὴ παρόντων, ἵνα μὴ ἐωρακθέεις, ἀκούσαντες δὲ, καὶ πιστεύσαντες, τύχωμεν τοῦ μακαρισμοῦ τοῦ Κυ- ρίου. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πάντες θαυματεῖς, οἱ Πατέρες συγείδον, διῆπερ τινάς ἀριτετεῖς, ἐν εἰκόσι ταῦτα γράφεσθαι πρὸς ὑπόμνησιν σύντομον. Ἀμέλει πολλάκις; μὴ κατὰ νοῦν ἔχοντες τὸ τοῦ Κυρίου πάθος, τὴν εἰκόναν τοῦ Χριστοῦ ἐστευρωμένην δρῶντες, καὶ τοῦ σωτη- ρίου πάθους εἰς ὑπόμνησιν ἐλθόντες, πεπόντες προσ- κυνοῦμεν, οὐ τῇ ὅλῃ, ἀλλὰ τῷ εἰκονιζομένῳ, ὡς περ εὐδὲ τῇ ὅλῃ τοῦ Εὐαγγελίου, οὐδὲ τῇ τοῦ σταυροῦ ὅλῃ προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ τῷ ἐκτυπώματι. Ήσαύτως

¹ Exod. xxv, 40.

καὶ ἐπὶ τῆς Θεομήτορος. Ἡ γὰρ εἰς αὐτὴν τιμὴ εἰς τὸν ἄξιον τῶν αὐτῆς σαρκωθέντα ἀνάγεται. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἀγίων ἀνδραγαθῆματα εἰκονίζομεν, ἐπαλεῖφοντα τημᾶς πρὸς ἀνδρίσαν, καὶ ζῆλον, καὶ μέμησιν τῆς αὐτῶν ἀρετῆς, καὶ δόξαν Θεοῦ. Θεῖς γὰρ ἔφημεν, ἡ πρὸς τοὺς εὐγνωμονας τῶν ὅμαδούλων τιμὴ ἀπόδεεν ἔχει τῆς πρὸς τὴν κεραυνὸν δεσπότην εὐνοίας. Καὶ ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ εἰς τὸ πρωτότυπον διεβαίνει. Εστι δὲ ἀγραφος ἡ παράδοσις, ὥστε καὶ τὸ κατὰ ἀνατολὰς προσκυνεῖν, καὶ τὸ προσκυνεῖν τὸν σταυρὸν, καὶ ἔτερα πλεῖστα τούτους δομοις.

Φέρεται δὲ καὶ τις ἴστορία, ὡς ὁ Κύριος, Αὔγαρον τοῦ τῆς Ἐδεσσηνῶν πόλεως βασιλεύοντας, ζωγράφον ἀποτελείαντας τὴν τοῦ Κυρίου δμοιογραφῆσαι εἰκόνα, μὴ δυνηθέντος τοῦ ζωγράφου διὰ τὴν ἀποτελεύσαν τοῦ πρωσάπου λαμπρότητα, αὐτὸς ἰμάτιον τῷ οἰκείῳ προσώπῳ, τῷ θείῳ καὶ ζωποιῷ ἐπιθεῖς, ἐναπέμάχαστο τῷ ἴματίῳ τὸ έκατον ἀπεικονισμα, καὶ οὕτως ἀπέστειλε τοῦτο ποθοῦντος τῷ Αὐγάρῳ. Ὅτι δὲ καὶ πλεῖστα οἱ ἀπόστολοι ἀγράφως παραρρέψασι, γράφει Πιανύλος ὁ τῶν δικῶν ἀπόστολος: Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκατε ἔδραιοι, καὶ προτείτε τὰς παραδόσεις ἡμῶν, δες ἀδιδάχθητε εἰτε διὰ λόγου εἴτε δὲ ἐπιστολῆς ἡμῶν. Καὶ πρὸς Κορινθίους: Ἔκαιρῶς δὲ ἡμῖν, ἀδελφοί, δει πάντα μου μέμρησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ψυχὴν τὰς παραδόσεις, πατέχετε.

Ἐτέρον.

Τῶν μὲν βρελουκῶν εἰδώλων τὰ πρωτότυπα φειδή, οἱον μὲν δυνομαζόμενα, δαιμόνες δὲ δυτα· τῶν δὲ σεπτῶν εἰκόνων ἀλληῇ τὰ ἀρχέτυπα. Τῆς μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, τῆς δὲ ἡ Θεοτόκος, καὶ τῶν δλλῶν εἰκόνων οἱ ταύταις ἐπιφρημζόμενοι ἀγιοι. Καὶ αὗται μὲν ἔσταις τοῖς πρωτοτύποις, διὸ καὶ εἰκόνες ὡς δικοιώματα ἔκεινα δὲ παντάπασιν ἀνοίκεια, ὃν εἶναι λέγονται, καὶ ἀμέθεκτα. Πελον τὰρ τοῦ μη ἔντος εἰδώλων; Εἰδῶλα σύν ὡς εἰκόνα διλειπον καὶ διαφθείρειν τοὺς τιμῶντας αὐτά. Καὶ τὰ μὲν εἰδῶλα διλαι πόνον, αἱ δὲ εἰκόνες διλαι μὲν καὶ αὗται, ἡγιασμέναι δὲ τοῖς ἐντετυπωμένοις δικοιώμασι τῶν ἀγίων.

ΤΙΤΛΟΣ ΚΓ.

Κατὰ Ἀρμενίων.

Μετὰ τὴν δὲ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἀπορήξαντες σάυτούς τῆς καθολικῆς Ἑκκλησίας οἱ Ἀρμένιοι διά τινος Ἐγκαίνου τοῦ καὶ Μαντακούνη προσονομαζόμενοι, καὶ τῶν σὸν αὐτῷ βεβήλων ιερέων, καὶ τὴν Εὔτυχοῦς, καὶ Διοσκόρου, καὶ τῶν δλλῶν Μονοφυσιτῶν κακοδοξίαν εἰσθεῖμενοι, προστήκατος ἀσεβῶν δογμάτων ἐπηγένησαν αὐτὴν, καὶ περιφνεστέραν εἰργάσαντο. Φασὶ γὰρ μή ἀναλαβέσθαι τὸν Χριστὸν διμούριον ἡμῖν σῶμα, ἀλλ' ἀφθορεῖν τι, καὶ ἀπαθεῖς, καὶ λεπτὸν, καὶ ἀκτιστὸν, καὶ οὐράνιον· ὅπτανεσθαι δὲ, καὶ ζεθίον, καὶ πίνον, καὶ τάλλα τῶν ἀνθρωπίνων ποιεῖν κατὰ φαντασίαν. Πάλιν δὲ λέγουσιν, διτι καὶ αὐτῇ ἡ δηλωθεῖσα σάρξ αὐτοῦ εἰς φύσιν

A Similiter et res a sanctis fortiter gestas imaginibus explicamus, tum ut nos ad fortitudinem et virtutem iporum semulandam atque imitandam incitent, tum ad gloriam Del. Nam honor, ut diximus, quem gratis Dei conservis habemus, amoris erga communem Dominum indictum est. Et imaginis honor transit ad exemplar. Est autem institutum non sororium, sed per manus traditum; quemadmodum et illud, quod ad orientem conversi precamur, quodque erucui adoramus, et alia plurima his similia.

B Quanquam et historia quadam proditum est, cum Edessenorum civitatis rex Augarus pictorem misisset, qui Domini imaginem pingere, isque propter fulgentem vultus splendorem id assequi non posset, Dominum ipsum ori suo divino atque almo pallium adinovisse, in coquæ propriam imaginem expressam ad Augarum misisse, qui illius desiderio tenebatur. Quod autem multa ab apostolis non scripta, sed per manus tradita sint, Paulus gentium apostolus scribit: *Itaque, fratres, Inquiens, state et tenete traditiones nostras, quae didicistis sive per sermonem, sive per epistolam nostram*¹. Et ad Corinthios: *Laudo, inquit, vos, quod per omnia mei memoris estis, et sicut credidi vobis, traditiones meas tenetis*².

Alterias.

C Detestabilium idolorum exemplaria sunt falsa: dii enim vocantur, cum daemones sint. Venerabilium autem linaginum vera sunt exemplaria. Hujus enim Christus, quatenus homo est; illius autem Dei Genitrix; aliarum imaginum, qui per illas celebrantur sancti. Quamobrem et imagines sunt tamen similitudines; idola vero cum illis, quorum esse dicuntur simile, et commune nihil habent omnino. Quale enim rei non existentis simulacrum sit? Evidēta igitur dicta sunt, quasi dicantur εἰκότες διλειπον, quæ nemp̄ eos perdere videantur qui adorant ea. Idola materia tantum sunt; imagines vero materia quidem et ipsæ sunt, sed quæ sancta sit, propter impressas sanctorum similitudines.

TITULUS XXIII.

Adversus Armenios.

D Post quartum concilium Chalcedonense Armenii Echanii cuiusdam, qui et Mandacunes appellabatur, et profanorum, qui cum ipso erant, sacerdotum suauissimū ab Ecclesia catholica deficiente, et improbam Eutychis, atque Dioscori, et aliorum Monophysitarum, qui unam tantum in Christo naturam dicunt, opinionem secuti, impiorum dogmatum accessione illam cumulatiorem et illustriorem reddiderunt. Dicunt enim Christum suscepisse corpus non ejusdem essentiae, cuius nostra sunt corpora, sed incorruptibile, et impatibile, et tenuē, et increatum, et celeste, quod et videre, et comedere, et bibere videatur, et aliis muneribus humanis fungi, cum tamen nihil

¹ II Thess. II, 14. ² I Cor. XI, 2.

horum faciat. Præterea dicunt, carnem ipsius in di-
vi ^{la} em esse conversam, et ejusdem factam essen-
tia, cuius est ipsa divinitas. Et quemadmodum
mellis acetive gutta, si in mare demergatur, non
amplius cernitur, nec subsistit, sic etiam corpus
illud in divinitatis pelago commixtum atque demer-
sum non amplius suam ipsius naturam, aut proprieta-
tem conservare, et idcirco non esse duas in Christo
naturas, sed unam, et eamdem totam quæ divinitatis
est. Ex quo sacrificium etiam panis carnis Christi ne-
gant esse corpus Christi, sed divinitatis corpus esse
dicunt. Quod si rationibus victi coactique, Christum
esse Deum atque hominem fateantur, id simulatione
agunt. Quomodo enim hominem esse vere queant
concedere, cuius essentiam, ut diximus, a nostra di-
versam esse contendunt? Verum quæ a sanctis Pa-
tribus nostris adversus Monophysitas excusat
sunt, ea nos in eo hujus operis titulo, quo Monophysiti
confutavimus, breviter recensuiimus. Quamobrem
ex eo titulo petendæ sunt rationes variae atque
multiplices, quibus haec heresis evertatur. Pauca
penitus profligetur et convincatur.

Si Dei Verbi et carnis ipsius una natura est, Dei
autem Verbi et Patris una est natura, qui fieri potest
ut non una sit Patris, et Verbi, et carnis natura?

Si Christus post conjunctionem est una natura
composita, Pater autem non est unius naturæ com-
positæ, quomodo Christus post conjunctionem ejus-
dem sit essentia cum Patre?

Si Christus post conjunctionem Deus et homo
esse conceditur, non autem qua natura Deus est, ea
est homo, quomodo non dux naturæ sit Christus,
quibus Deus est et homo?

Si una Christus natura est, et haec est tota divini-
tas, Christi autem natura a Patre separari non po-
terat, perspicuum est carnem etiam Christi, cum
esset unum cum Christo natura, mortis tempore
non fuisse separatum a Patre. Quomodo igitur hic
comprehensa fuit, et verberata, et concisa, et hu-
manæ naturæ signa sanguinem et aquam profudit,
et vere mortua est, et in sepulcro mortua, atque
immobilis et circumscripta jacuit?

Si Christi caro divinitas facta est, quomodo di-
xit ipse Christus: *Deus meus, Deus meus, cur dere-
liquisti me?*¹ Quomodo rursus dixit ad Mariam:
*Ne me tetigeris, nondum enim ascendi ad Patrem
meum?*² Aut quomodo dixit ad apostolos post
resurrectionem: *Palpate me, et videte, quoniam
spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis ha-
bere?*³ et alia ejusmodi innumerabilia, quibus hu-
manitas ab ipso assumpta perspicue et sine ulla
controversia declaratur, apud eos quidem qui pri-
udentes sunt, non autem plane stulti?

Isti, qui Christi ortum in carne, veræque hu-
manitatis assumptionem mysterium rejiciunt, commen-

A θεότητος ἐτράπη καὶ δμούσιος αὐτῇ γέγονε. Καὶ
καθάπερ σταγῶν μέλιτος ἡ δέους, καταποντισθεῖσα
τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης, οὐκ ἔτι ὀρέται, οὔτε
ὑφίσταται οὖτος καὶ τὸ σῶμα ἀκείνῳ συναντηραθὲν
καὶ καταποντισθὲν ἐν τῷ πελάγει τῆς θατήτος
οὐκ ἔτι σώζει τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, οὔτε φυλάττει τὴν
οἰκείαν ἰδιότητα, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἰσὶν ἐν τῷ
Χριστῷ δύο φύσεις, ἀλλὰ μία καὶ αὐτῇ δῆλη θεότητος.
Ἄλλα θεότητος σῶμα λέγουσεν, διε τοῖς ἐλέγοντος
βαλλόμενοι καταναγκασθῶσιν, δμολογοῦσι μὲν Θεὸν
καὶ ἀνθρώπον τὸν Χριστὸν, ἐν ὑποκρίσει δὲ τοῦτο
πράττουσι. Πῶς γάρ ἀνθρώπον ἐν ἀληθείᾳ λέγουσιν, δι-
ἐτερούσιον ἡμῶν, ὡς προείρηται, δογματίζουσιν;
Ἄλλ' οὐκ μὲν κατὰ τῶν Μονοφυσιτῶν τοῖς ἀγίοις
ἡμῶν Πατέρων ἐπονήθη, κεφαλαιωδῶς πρετερά-
φησαν ἐν τῷ κατὰ τῶν Μονοφυσιτῶν τίτλῳ τοῦ παρ-
όντος συντάγματος· καὶ ζητητέον ἐν ἀκείνῳ τῷ;
ποιειμένεις καὶ ποικίλας ἀνατροπάς καὶ τῆς αὐτῆς
αἵρεσος· ἐρούμεν δὲ καὶ νῦν ἀληγα, καὶ παντελῶς
ἀνανείρητα.

B ταῦτα quædam hic etiam commemorabimus, quo

El μία φύσις; τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ τῆς σαρκὸς
αὐτοῦ, μία δὲ φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ τοῦ Πα-
τρός· πῶς οὐ μία φύσις τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Λό-
γου, καὶ τῆς σαρκός;

El μία φύσις σύνθετος ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἔνωσιν,
οὐ μίας δὲ συνθέτου φύσεως ὁ Πατήρ, πῶς ἔσται
δμούσιος τῷ Πατρὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν ὁ Χριστός;

C El Θεὸς καὶ ἀνθρώπος ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἔνω-
σιν δμολογεῖται, οὐ τῇ αὐτῇ δὲ φύσει, ἢ ἔστι θεός,
ταύτῃ ἔστι καὶ ἀνθρώπος· πῶς; οὐ δύο φύσεις, αἰκί-
θεός; καὶ ἀνθρώπος ὁ Χριστός;

El μία φύσις ὁ Χριστὸς, καὶ αὐτῇ δῆλη θεότης, ἢ
δὲ τοῦ Χριστοῦ φύσις τοῦ Πατρὸς ἀχώριστος· ἦν
πρόδηλον, ὅτι καὶ ἡ τάξις τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν
καιρὸν τοῦ πάθους ἐν οὐρᾳ πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ
φύσιν, ἀχώριστος ἦν τοῦ Πατρός. Καὶ πῶς ἐπασχε
κάτω κρατουμένη, καὶ μαστιζομένη, καὶ τεμνο-
μένη, καὶ τὰ σύμβολα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως,
τὸ αἷμα καὶ τὸ θυρωδὸν ἀποβρέουσα, καὶ κατὰ ἀλή-
θειαν ἀποθνήσκουσα, καὶ ἐν τῷ τάφῳ νεκρά, καὶ
ἀκίνητος, καὶ περιγραπτή κειμένη;

D Εἶπερ ἡ τάξις τοῦ Χριστοῦ θεότης γέγονε, πῶς
αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐλεγεῖ θεός μου, θεός μου,
ἰτατέ με ἀγαπατείμετες; Πῶς δὲ καὶ πρὸς τὴν Μα-
ρίαν πάλιν ἐλεγεῖ, Μή μου ἄπειτο οὖκα γάρ ἀνα-
θένηκα πρὸς τὸν Πατέρα μου; Πῶς δὲ καὶ πρὸς
τοὺς ἀποστόλους μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐλεγεῖ, Τῷλε-
φήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι πτεῦμα σαρκα καὶ
δοτέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐρέτε θεωρεῖτε ἔχοτα,
καὶ μυρία τοιαῦτα τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ πραγ-
ματικῶς παριστῶντα καὶ ἀναμφισθήτως ὅστου
πρὸς συνιέντας, καὶ μή πάντη μωραίνοντας;

Ἐθετοῦντες οὗτοι τὴν κατὰ σάρκη γένησιν τοῦ
Χριστοῦ, καὶ τὸ τῆς ἀληθοῦς ἐνανθρώπησις με-

¹ Matth. xxvii, 46. ² Joan. xx, 17. ³ Luc. xxiv, 59.

στήριον, καὶ φαντασιῶδες γεγονέναι τοῦτο λέγοντες, οὐχ διε τὴν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεομήτορος ἔσταζουμεν, ἔσταζουσιν, ἵτοι κατὰ τὴν κε' τοῦ Μαρτίου μηνὸς, ὡς οἱ θεοφόροι Πατέρες παραδεδώκασιν, ὃ μέγας Ἀθανάσιος, καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, καὶ οἱ κατ' ἐκείνους, καὶ μετ' ἐκείνους· ἀλλ' ἐν τῇ ε' τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς ἐν βραχεῖ πάνυ καιρῷ φαντασιῶδες τε καὶ ἀμυδρῶς τὸν τε Εὐαγγελισμὸν, καὶ τὴν Χριστοῦ γένη η' ιν, καὶ τὴν βάπτισιν ἔσταζεν ὑποκρένονται πρὸς ἐξηπάτην τῶν ἀκεραιοτέρων, καὶ οὐ κατὰ ἀλήθειαν. “Οὐτὶ δὲ οὐκ εἰς υἱρανοῦ τὴν σάρκα ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγῶνων καὶ παρθενιῶν αἵμάτων Μαρίας τῆς πανάγου Θεομήτορος προσελάθετο, διδάσκουσιν οἱ εὐαγγελισταὶ φανερῶς, Ματθαῖος μὲν ἱέων· Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ η̄ γένητοι οὐτεώς ήρ. Μηνοτεύθεσης γάρ, φησι, τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, πρὶν ἡ σύνταλθείν αὐτοὺς, εὑρθη ἐν γαστρὶ, παρὰ Καλσαρὸς Αὐγούστου ἀπογένεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Αὕτη η̄ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο, η̄ τρεμοτεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου, καὶ ἐπορεύονται πάντες ἀπορράφεσθαι εἰς τὴν Ιδιαί τόπον. Ἀρέβη δὲ καὶ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπόλεως Ναζαρὲτ εἰς τὴν Ἰουδαίαν εἰς πόλιν Δαβὶδ η̄τις καλεῖται Βηθλέεμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἰκου καὶ πατρὸς Δαβὶδ, ἀπορράφεσθαι σύν Μαρίαν τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ, οὖσῃ ἀγριώφ. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ εἴραι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἀπλήσθησαν αἱ ήμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτὴν, καὶ ἐτελεῖ τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον; καὶ ἀσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἀρέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ, διε τὸν ἡρόν τόπος ἐν τῷ καταλύματι. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα μαρτύρια τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐκ τῶν εὐχαριστῶν βίστων, καὶ τῶν ἀποστολικῶν, καὶ τῶν δλῶν θεοπνευστῶν Γραφῶν. Αὔτος τε γάρ δὲ Σωτὴρ ἡμῶν πανταχοῦ τοῦ. Εὐαγγελίου Υἱὸν ἀνθρώπου ἐκεῖνον δονομάζει διὰ τὴν ἀχραντον αὐτοῦ μητέρα. Καὶ δὲ θεὸς Παῦλος, Ἐξαπέστειλε, φησίν, δὲ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τερόμαντον ἐκ γυναικὸς, ἵνα τὰλλα δάσωμεν. Εἰ δὲ οὐράνιον ἦν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἀν τοὺς ἀνθρώπωνος ὑπέκειτο πάθεσι, τοῖς δὲ αἰσθήτοις λέγω, πείνη, καὶ διψή, καὶ πόνω, καὶ θυμός, καὶ λύπη, καὶ δάκρυσι. καὶ δια τοιαύτα. Εἰ οὐράνιος δὲ θρωπός ἦν, φασθεὶς ὑπάστασιν δὲ Λόγος ἡγώθη, οὐκ ἀν ἦν φθαρτὸς καὶ θνητὸς ἐπίσης τοῖς ἐπιγείοις. Οἱ φύσεις γάρ οὐράνιοι, καὶ ζῶντες πάντες ἀφθαρτοί καὶ ἀθάνατοι. Εἰρήσται δὲ περὶ τούτου πλατύτερον ἐν τῷ ἐφεξῆς τίτλῳ τῷ κατὰ τῶν ἐπονομαζομένων Παυλικιάνων ἐν τῷ περὶ τῆς Θεοτόκου κεφαλαίῳ, καὶ τῷ μετ' ἐκεῖνο. Κάκενοι γάρ μετὰ τῶν δλῶν κακῶν καὶ τῇ λύμῃ τῆς νόσου ταύτης ἐνέχονται.

A titulumque ac simulatum fuisse dicunt, non endem, quo nos, die Dei Genitricis annuntiationem celebrant: nos enim eam, ut tradiderunt divini Patres magnus Athanasius et Joannes Chrysostomus, et qui eodem tempore, quique postea fuerunt, VIII Kal. Aprilis celebravimus; illi vero Nonis Januarii, in brevi sane tempore simulate atque obscure tum annuntiationem, tum Christi ortum, et baptismum celebrare se singunt, non quod vere id faciant, sed ut decipient simpliciores. Quod autem non ex celo, sed ex puris castissimis Virginis Mariæ Dei Genitricis sanguinibus carnem Christus assumpserit, aperte docent evangelistæ. Matthæus enim, Christi autem, inquit, generatio sic erat: Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto¹, et quæ sequuntur. Deinde cum ea recensuisset accurate quæ ad ejus pertinent generationem usque ad Magorum adventum: Intrantes, inquit, domum, inventarunt puerum cum Maria matre ejus, et procidentes adorarerunt eum². Lucas autem paulo altius exordiens, Exiit, inquit, edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. Hæc descriptio facta est primum a præside Syriæ Cyrino; et ibant omnes, ut profiterentur, singuli in civitatem suam. Ascendit autem et Joseph a Galilæa de civitate Nazareth in Iudeam, in civitatem David quæ vocatur Bethleem, eo quod esset de domo et familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. C Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret, et peperit filium suum primogenitum et pannis eum involvit, et reclinavit in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio³. Sunt et alia multa testimonia tam ex libris evangelicis, quam ex apostolicis, atque aliis divinis scriptis, quibus Domini et Servatoris nostri ortus ex Virgine comprobatur. Nam et ipse Dominus noster ubique in Evangelio se Filium hominis nominat propter veram matrem suam. Et divus Apostolus, ut alia omittamus, Misit, inquit, Deus Filium suum factum ex muliere⁴. Quod si Christi corpus fuisset cœlestis, non fuisset obnoxium humanis affectionibus, eas intelligo quæ culpa carent et reprehensione, qualis est famæ, et sitis, et somnus, et lassitudo, et mœror, et lacrymæ, et D quæ sunt his similia. Si homo, cui Verbum in persona conjunctum est, cœlestis erat, corruptibilis et mortalis non fuit sicut terreni homines. Cœlestes enim atque viventes omnes incorruptibiles sunt et immortales. Verum hoc de re fusus in sequenti titulo disputabitur, quem adversus Paulicianos composuimus, in capite de Dei Genitrice, et in eo capite quod proxime sequitur. Namque illi cum aliis tum hoc etiam laborant.

¹ Matth. i, 18. ² Matth. ii, 11. ³ Luc. ii, 1-7. ⁴ Galat. iv, 4.

Cum mortis tempore legamus Christum orasse, et sudores tanquam guttas sanguinis ex proprio corpore profudisse, quo naturam carnis suae compobaret, Armenii callide sudores ex Evangeliorum libris deleverunt, ut argumentum assumptæ caruis ex Virgine, quod inde sumitur, evitarent, et Servatoris naturam bonum in natura negarent esse similem. Verum eos aliter Paulus redarguit, dicens: *Qui in diebus carnis sue precibus et obsecrationibus suis ad eum, qui poterae ipsum a morte servare, cum clamore magno et larynx et quæ sequuntur*¹. Preces enim, et obsecrationes, et magni clamores, et larynx argumento certissimo probant, carnem ejus nostræ similem existuisse, cum ipsa quoque affectionibus esset obnoxia sine peccato.

De additione, quam Tringio cantico Petrus Fullo adhibuit in titulo adversus Theopaschitas, qui divinitatem passam asserunt, dictum est. Armenii autem hanc ipsi quoque additionem in eo cantico pronuntiant, qua quidem in re sunt admodum ridiculi, qui cum Christi corpus dicant incorruptibile, et impalabile, et immortale, divinitatem ejus patibilem mortalemque tradant. Aphthartodocistarum enim simul et Theopaschitarum morbo insaniunt; de quibus quæ visa sunt opportuna, suis in titulis disputavimus. In illis igitur quærendum est.

Origenem in primis impium partim rejiciunt, partim ut magnum doctorem in sacrificiis suis recipiunt. Et cum ab orthodoxis reprehenduntur, et Originem ipsum, et Eutychem, et Diocorum execrantur, sed impias tamen eorum opiniones tuerintur, doctrinæque credunt.

De azymis.

In officio sancto non adhibent panem, uti nos, sed azymum. Judaicum autem prorsus est azymum. Quamvis Apostolus Paulus et Gregorius Theologus dixerint: *Antiqua præterierunt; ecce omnia nova*. Et quamvis Chrysostomus de Veteri et Novo Testamento dicat: *Ilic littera, hic spiritus: illic arca, hic virgo: illic baculus Aaronis, hic crux: illic azyma, hic panis*. At, inquit, panis quem communicavit Christus apostolis, azymus fuit. Hoc nimis tunc requirebat tempus, et propter ea nos quoque azymum offerimus ad sacrificium. Quibus nos respondemus: Etiam si concedimus non fermentatum esse illum panem, Christus tamen, pro temporis necessitudine, ne novæ cœnæ mysterium incomunicatum maneret (paulo post enim Judæis tradendus fuit), qualem invenit panem, talem distribuit, ut ne omnino tali salute privaremur. Discipuli autem ejus et deinceps qui præfuerunt Ecclesiis Patres sancti panem obtulerunt in sacrificium, quo nos quoque sequentes

A Toū Xριστοῦ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους πυκνούν, καὶ ἰδρῶτας ὡσεὶ θράμβους; αἴματος ἐκ τοῦ Ιδού σώματος φεύσαντος, καὶ τὴν φύσιν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ βεβαώσαντος, οἱ Ἀρμένιοι κακοθεως ἀπήλεψαν τοὺς ἰδρῶτας; ἐκ τῆς βίβλου τῶν Εὐαγγελίων, φεύγοντες τὸν ἐντεῦθεν ἐλεγχὸν τῆς ἐκ Παρθénου σαρκώσεως, καὶ ἀθετοῦντες τὴν ὅμογενῆ τοῖς ἀνθρώποις φύσιν τοῦ Σωτῆρος. Ἀλλ' ἐλέγχει τούτους ἐτέρως ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγων, Ὅς ὅτας ημέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις τε καὶ ἱετηρίας πρὸς τὸν δυνάμερον σάκειν αὐτὸν ἐκ θανάτου μετὰ χρυσῆς ἴσχυρᾶς καὶ δακρύων προσέντρητας, καὶ τὰ ἔξη; Αἱ δεήσεις; γάρ, καὶ αἱ ἱετηρίαι, καὶ αἱ ἴσχυρα χρυσαὶ, καὶ τὰ δάκρυα πίστωσις εἰσιν ἀνατίθητος τῆς συγγενοῦς ἡμῖν σαρκὸς αὐτοῦ, τοῖς ὅμοιοις καὶ αὐτῆς πάθεσιν ὑποκειμένης χωρὶς ἀμφιτίτιτας.

B Περὶ τῆς ἐν τῷ τρισαγίῳ ὑμνῳ προσθήκης; Πέτρον τοῦ Κναφάου προγέραπται ἐν τῷ κατὰ τὸν Θεοποχιτῶν τίτλῳ. Καὶ γάρ καὶ Ἀρμένιοι μετὰ τῆς δεσμῶν; ταύτης προσθήκης τὸν ὑμνὸν τούτον προφέρουσι. Καταγέλλεστοι δὲ πάντες, οἱ τὸ μὲν σῶμα τοῦ Χριστοῦ λέγουσιν ἀφθαρτον, καὶ ἀτάθες, καὶ ἀθένατον, τὴν θεότητα δὲ αὐτοῦ παθητὴν καὶ θυητὴν μάλιστα δογματίζουσι. Καὶ γάρ καὶ τὴν τῶν Ἀφθαρτοδοκητῶν νοσούς μανίαν, καὶ τὴν τῶν Θεοπαχιτῶν, περὶ ὃν ἐν τοῖς κατ' ἑκατόντας τίτλοις προεγράφη τὰ δέοντα, καὶ ζητητόν ἐκαί.

C Τὸν δυσσεβέστατον ὄριγένη ἐν μέρει μὲν ἀποβάλλονται, ἐν μέρει δὲ ἀναφέρουσιν ἐν ταῖς ἱερουργίαις αὐτῶν, ὡς μέγαν διάστακον. Οταν δὲ παρὰ τῶν ἐνδόξων ἐλεγχθῶσιν, ἀναθεματίζουσι, μὲν καὶ ὄριγένη, καὶ Εύτυχη, καὶ Διδόσκορον· τὰ δὲ τούτων βλάσφημα δόγματα περακτεῖχουσι, καὶ τούτοις πιστεύουσαν.

D Περὶ τῶν Ἀζύμων.

'Ἐν ταῖς ἱερουργίαις οὐ προσφέρουσιν ἄρτον, ὃς ἡμεῖς, ἀλλὰ δῖζυμον. Τουδεῖκὸν δὲ πάγιως τὸ δῖζυμον. Καίτοι τοῦ ἀποστόλου Παῦλου, καὶ τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου λεγόντων, Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· ίδοι τὴν τρέποντα εἰς πάντα καιρόν. Καὶ τοῦ Χριστοστόμου λεγοντος περὶ τῆς Παλαιᾶς; καὶ τῆς Νέας;· Ἐκεῖ τὸ γράμμα, ὅπερ τὸ πτεῦμα· ἐκεῖ η Κιεστός, ὁπερ η Παρθέτος· ἐκεῖ μάδδος Ἄαρὼν, ὁπερ ὁ Σευνρός· ἐκεῖ τὰ δῖζυμα, ὁπερ ὁ ἄρτος·· Ἀλλ' ὁ ἄρτος, φασὶν, οὐ μετέδωκεν δὲ Χριστὸς τοῖς ἀποστόλοις, δῖζυμον ἦν. Τούτο γάρ δηνικαύτα καιρὸς ἀπήκειται, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς δῖζυμον προσφέρομεν εἰς θυσίαν. Πέδεις οὓς ἀντιλέγομεν, διτι, εἰ καὶ δῶμαν δῖζυμον είναι τὸν ἄρτον ἐκείνον, δὲ μὲν Χριστὸς κατὰ στινοχωρίαν τοῦ καιροῦ, ἵνα μή ἀπαράδοτον ἔχταίτειθῇ τὸ τοῦ καιροῦ δείπνου μωσῆτηριον, μετὰ μικρὸν γάρ παραδοθῆναι τοῖς Τουδεῖσις ἐμελλεν, οἷον εύρεται ἄρτον, τοιοῦτον καὶ μετεχειρίσατο, ὥστε μή παντάπαισιν ἡμᾶς ἀποστερηθῆναι τῆς τηλικαύτης σωτηρίας· οἱ μαθηταὶ δὲ τούτου καὶ καθεξῆς οἱ τῶν ἐκκλησιῶν

¹ Hebr. v. 7.

περιέδρεύοντες διγοις Πατέρες δέπτεν εἰς θυσίαν προσ-
έφερον, οἵ; καὶ ἡμεῖς ἐπάκολουθοῦντες, δρότον προσ-
έγομεν. Πολλὰ δὲ καὶ ἀλλα δὲ μὲν Χριστὸς ἑτέρως
παραδίδειν, οἱ ἀπόστολοι δὲ καὶ μετ' ἐκείνους οἱ
διάδοχοι τούτων ἐνέρω; διετάξαντο ταῦτα γίνεσθαι,
οὐκ ἐναντειούμενοι τῷ Χριστῷ, πῶς γάρ; ἀλλὰ πλα-
τυνομήν της ἡδονῆς, αβ-
έσυντες καὶ αὐτοὶ κατὰ πᾶσαν ἀδειαν τῷ Χριστῷ
μνηστήρια πρὸς δόξαν καὶ μεγαλιούσῃν αὐτοῖς· οἶον
ό μὲν Χριστὸς βαπτισθῆναι θέλειν, οὐ πρὸς δυσμής
ἀπεστρέψη, τῷ Σταυρῷ διὰ γένεσης ἀποτελέσμενος,
οὐδὲ πρὸς ἀνατολὰς ἀπεστράψη, τῷ Θεῷ συνδοξαζό-
μενος· οὐδὲ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἀνήγγειλεν,
οὐδὲ τὰς εὐχὰς ὑπεδέξτη τοῦ βαπτίσματος· οὐδὲ ἐν
χαλκομέθεῳ ἐβαπτίσθη, οὐδὲ ἔχρισθη ἔλαῖρ, οὐδὲ
μέριφ, οὐδὲ εὐθὺς βαπτισθεὶς τοῦ δεσποτικοῦ μετά-
λλος σώματος καὶ αἷματος. Ἡμεῖς δὲ τὰ βρήδεντα
πάντα τὰ μὲν δρῶμεν, τὰ δὲ πάσχομεν βαπτιζόμε-
νοι. Καὶ τάλιν ὁ μὲν Χριστὸς τὸ μνηστήριον τῆς πνευ-
ματικῆς θυσίας, ἥσοι τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος καὶ
αἷματος ἐν Ἑκκλησίᾳ οὐ παρέδωκεν, ἀλλὰ ἐν ὑπερώφω
χοινῷ, καὶ ἐν τραπέζῃ κοινῇ, καὶ προφαγῶν ἕτερα
φρώματα, καὶ ἀνακείμενος, καὶ οὗτοι στολὴν Ἱερατι-
κὴν ἐνδεδυμένοι, οὗτοι τῇ ἀκόλουθᾳ τῆς ἡμετέρας
Ἱερουργίας χρησάμενοι· ἐν φαλμοῖς, καὶ ὅμοις,
καὶ φόδαις πνευματικαῖς· ἡμεῖς δὲ ἐν ἐκκλησίᾳ τε
τὴν Ιερουργίαν ἐπιτελοῦμεν, καὶ δὲ τοῦ πνευματι-
κοῦ θυσιαστηρίου, τῆς Ιερᾶς φρυμὶ τραπέζης, καὶ
νήστεις, καὶ ἑστῶτες, καὶ τὴν Ἱερατικὴν στολὴν περι-
βεβλημένοι, καὶ φαλμοῖς, καὶ ὅμοις, καὶ φόδαις C
πνευματικαῖς· χρώμενοι. Αἱ καταστάσεις γάρ τῶν
κατερῶν εἰδόθασι πολλάκις ἀμείβειν τὰ πράγματα,
καὶ τὰ πολλαῖτερα καινοτομεῖν, οὐκ εἰς ἀνάρρεσιν
ἐκείνων, ἀλλ' εἰς εὐπρεπεστέραν τάξιν, διὰ τὴν ἐς
ὅτερον ἐλευθερίαν καὶ τὸ τῆς προαιρέσεως ἀνεμπό-
διστον. Οἱ γάρ ἀπόστολοι, καὶ οἱ μετ' αὐτοῖς ἀλη-
θεῖς ποιμένες, καὶ δρθοὶ διδάσκαλοι τῶν Ἑκκλησιῶν
Πινεύματι Θεοῦ πάντως ἀγόμενοι, καὶ τὴν ἐκεῖθεν
Ἐλλαμψιν ἔχοντες, τὰ μὲν ἡμειψαν, τὰ δὲ ηὔξησαν,
ἀναθεν δεξάμενοι τὴν τοιαύτην χάριν, καὶ πάντα
πρὸς τὸ συμφέρον ἐνεργοῦντες, καὶ θεοφιλῶς ἀριζό-
μενοι, καὶ διατυποῦντες. Εἰ δὲ ἀκριβῶς κατανοήσο-
μεν, οὐδὲ δίκυμοι ἦν δρτος, οὐδὲ μετέδωκεν δὲ Χριστὸς
τοῖς ἀποστόλοις. Ὁ γάρ περὶ τοῦ Πάσχα ὄμοις οὕτω
διέξειτο· DΤῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ
μὲν ἀρχῆς ἐσπέρας δίκυμα, διὰς ἡμέρας μᾶς
εἰκάδος τοῦ μηνὸς διὰς ἐσπέρας. Ἐπτὰ ἡμέρας
ἔνη μηδὲν οὐδὲ εὐθεθῆσεται ἐταῖς οἰκείαις ὑμῶν. Τὰ
μὲν οὖν τοῦ Νέμου τοιαῦτα· δὲ δὲ Χριστὸς; πρὸ τῆς
τεσσαρεσκαιδεκάτης ἡμέρας, ἥγουν κατὰ τὴν τρισ-
καιδεκάτην τὸ νομικὸν τε Πάσχα τετέλεσε, καὶ τὸν
μυστικὸν παρέδιετο δεῖπνον, καὶ διὰς ἡμέραν ἡμίτατος
δρτοῖς ἀκολύτως πάντες ἐκέχρηστο. Εἰ δὲ τις εἴποι,
Καὶ μή τοι νομικὸν τηνικαῦτα Πάσχα τελῶν δίκυμα
ἐπὶ πικρίδων ἔφαγεν αὐτός τε καὶ οἱ μαθηταί· πό-
θεν οὖν ἔτιχον τότε τὰ δίκυμα; ἔρομεν πρὸς αὐτὸν,
τοῦ Σωτῆρος, ή κατὰ πρόγνωσιν τοῦ οἰκοδεσπότου,

Ἐν ταῖς Ἰουρυγαῖς πάλιν οὐ περισφέρουσιν οἶνον
ὑδαῖς μεριγμένον, ἀλλ' ἀκρατον, καὶ ἀμιγῆ παντά-

A paret efforimus. Medita alia quoque Christus alio modo tradidit, apostoli vero eorumque successores alio modo fieri hæc jusserunt, non contradicentes Christo; qui enim hoc fieri posuit? — sed, postquam fides jam propagata amplificataque erat, ampliiscatur et ipsi mysteria Christi ad ejus gloriam atque magnificentiam. Sic, e. g., Christus eum baptizandus esset, non ad occidentem, ut pole Satanae renuntiant clara voce, neque ad orientem conversus est, Deum nempe glorificans; neque fidei symbolum pronuntiavit, neque orationem baptismalem dixit, neque in baptisterio baptizatus, neque olco unguentove est inunctus, nec statim post baptismum corpus et sanguinem Dominicum sumpsit. Nos autem quando B baptizamur quæ modo memorata sunt omnia vel facimus, vel patimur. Porro Christus mysterium sacrificii spiritualis, id est Dominicī corporis et sanguinis non tradidit in Ecclesia, vel in coenaculo superiori communi, et in mensa communī, et postquam alios cibos comedisset, et accumbens, et neque stola sacerdotali induitus, neque per psalmos et hymnos et cantus spirituales nostra sancti officii ratione usus. Nos contra et in ecclesia sanctam officium peragimus, et in altari spirituali, in saera nimirum mensa, et jejuni, et stantes, et stola sacerdotali amicti, et psalmis et hymnis et cantibus spiritualibus adhibitis. Temporum enim vicissitudines res sepius immutare, et obsoleta innovare solet, non quidem quo illa aboleantur, sed potius ut in meliorem redigantur ordinata libertati ac certis principiis magis convenientem. Namque apostoli et veri post illos pastores rectique Ecclesiarum magistri, Spiritu Dei omnino duci ab eoque illuminati, alia immutarunt, alia amplificaverunt, divinitus nacti talēm gratiam, et in omnibus utilitati prospicientes et amore Dei præcipientes cuncta et ordinantes. Ubi autem accuratius rem investigaverimus, neque azymus sicut panis quem Christus apostolis communicavit. Lex enim de Paschate celebrando sic ait: Quartodecimo primi mensis a vespere manducabiliis azyma, usque ad vicesimum primum mensis ad vesperam. Septem dies fermentum non reperietur in domibus vestris. Hec lex quidem præcipit: Christus autem ante quartumdecimum diem, nimirum tertio decimo Pascha legale celebravit, et mysticam eamnam communicavit, quo die fermentatio pene uti omnibus omnino licuit. Si quis vero dixerit: Atqui tunc Pascha legale celebrans azyma cum herbis aunaris manducavit ipse atque ejus discipuli; unde igitur tunc habuerunt azymia? huic respondebimus: Probabile est illa jam antea præparata fuisse Salvatoris iussum, aut benevolentia patrisfamilias qui et ipse fideis erat.

διτὶ εἰκῆς ἦν προστομασθῆναι ταῦτα κατ' ἐπιταγὴν πιστοῦ καὶ αὐτοῦ τυγχάνοντος.

Perro in sacra coena non offerunt vinum aqua temperatum, sed merum neque illa omnino aqua

commistum, unam etiam per hoc naturam in Christo indicantes, et producunt Chrysostomum qui aquam vetuerit in Explicatione Evangelii Matthaei. Nos vero vinum aqua temperantes, administramus et participamus, declarantes sic unionem duarum in Christo naturarum. Namque etiam Gregorius Theologus dicit: *Sanguis et aqua quae profluent e latere, ille quidem ut hominis, haec autem quasi supra hominem.* Chrysostomus porro videns Marcionis Pontifici discipulos aquam solummodo offerre: propterea enim Hylloparastata appellati sunt: vetuit aquam offerre, prohibens non vini et aquae oblationem, sed aquae solius adhibitionem secundum illorum exemplum. Ipsum autem vinum et aquam temperata atque sic administrata comprobasse, luculenter ostendit, ubi in Explicatione Evangelii Joannis, Quando, inquit, ad altare accedis et participas, sanguinem Christi e calice, reputa te os tuum lateri Christi admovisse, atque ex ejus latere te bibere. E Christi latere autem non solum sanguis, sed etiam aqua profluxit ad confirmationem duarum in conaturarum, quemadmodum supra diximus. Calicem autem ex quo Christus apostolis propinavit, vino et aqua temperatum fuisse testatur Domini frater Jacobus apostolus atque Marcus evangelista in liturgiis ipsorum sic dicentes: *Sumpio calice atque vino aqua temperato, gratias agens ac benedicens, dedit illis, Bibite, inquiens, ex eo omnes, hic est sanguis meus qui pro vobis atque multis profunditur.* Prorsus enim in mendacii expers et tanquam Deus praesciens qualis profundi debebat, talem et discipulis communicavit. Atque synodus Carthagena habita decrevit, ut in sacra coena nihil amplius offeratur, nisi ea tantummodo quae Dominus communicavit, id est panis ac vinum aqua temperatum.

Dominus noster Jesus Christus animalium sacrificiis sinem imposuit, cum mysticam discipulis coenam dedit, et dixit: *Hoc facile in meum commemorationem*¹, id est, non Judaicum, sed quod tunc mystice traditum fuit; Armenii tamen cultu Judaico boves, et agnos, et oves sacrificant, et victimarum sanguine limina inungunt, salutis spem in his magis collocantes. Quamobrem nec in Paschatis celebritate corpus et sanguinem Dominicum sumunt, sed agnum, quem immolant more Judaico, et assuum igni comedunt, atque ita sanctificari se sperant, et peccatorum veniam accipere. Quod autem ejusmodi sacrificiis sit finis impositus, reperies in eo titulo qui adversus Hebreos scriptus est.

"Oti δε τῶν τοιούτων θυσιῶν ἐπαύθησαν αἱ προσαγωγαὶ, ζῆτησα; εύρησες ἐν τῷ κατὰ τῶν Ἱερατῶν τίτλῳ.

Crucein, quamvis e materia constet, non prius venerantur aut adorant, quam eam tanquam hominem abluerint, et in ejus medio clavum fixerint, et sacrificii sanguine ipsam inunxerint, cum tamen in

πασιν ὑδατος, μίαν καὶ διὰ τούτου φύσιν ἐν τῷ Χριστῷ καταγγέλλοντες, καὶ προβάλλονται τὸν Χριστὸν καλύπτει τὸ ὑδωρ ἐν τῇ ἔρμητε τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου. Ἡμεῖς δὲ τὸν οἶνον ὑδατικήν ποντικόν, λερουργαῦμεν τε καὶ μεταλαμβάνομεν, ἐμφανόντες; τὴν Ἑνωσιν τῶν ἐν Χριστῷ δύο φύσεων. Φησὶ γάρ καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος; Άλιμα καὶ ὑδωρ τῆς πλευρᾶς χεδμονον, τὸ μὲν ὡς ἀνθρώπου, τὸ δὲ ὡς ὑπὲρ ἀνθρώπων. Ο δὲ Χριστός τοις Μαρκήνιος τοῦ Ποντικοῦ μαθητεξ ὑδωρ μόνον προσάγοντας (δι' αὐτὸν γάρ τούτο Υδροπαρατάται προσωνομάθησαν), ἐκώλυσε τὸ προσφέρειν ὑδωρ, ἀποδικάσας οὐ τὸ προσάγειν οἶνον καὶ ὑδωρ, ἀλλὰ τὸ προσφέρειν ὑδωρ μόνον κατὰ τὴν ἐκείνων ὅμοιωσιν. "Οτι δὲ τὸν οἶνον καὶ τὸ ὑδωρ μιγνύμενα καὶ λερουργούμενα ἀπεδίχθησο, σαφῶς ἐδήλωσεν ἐν τῇ ἔρμητε τοῦ κατὰ Ιωάννην Εὐαγγελίου λέγων, ὅτι Ἡνίκα προσέρχῃ τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ μεταλαμβάνεις τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐκ τοῦ ποτηρίου, νομίζε ὅτι τὸ στόμα σου τῇ πλευρᾷ τοῦ Χριστοῦ προσέθηκας, καὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὔτοῦ πίνεις. Έκ δὲ τῆς πλευρᾶς Χριστοῦ οὐχ αἴμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑδωρ Ἕβλουσεν εἰς πίστιον τῶν ἐν αὐτῷ δύο φύσεων, καθὼς προδεδίχθωται. "Οτι δὲ καὶ τὸ ποτήριον, ἐξ οὐ μετέωκεν δὲ Χριστὸς τοῖς ἀποστόλοις, σύγκρατον ἦν ἐξ οἶνου καὶ ὑδατος, μαρτυρεῖ δὲ ἀδελφόθεος Ιάκωβος ὁ ἀπόστολος, καὶ Μάρκος δὲ εὐαγγελιστῆς ἐν ταῖς λειτουργίαις αὐτῶν, ἐκάτεροι λέγοντες οὕτως, ὅτι, Λαβῶν ποτήριον, καὶ κερδίσας ἐξ οἴνου καὶ ὑδατος, εὐχαριστήσας, ἐδώκει αὐτοῖς εἰκάνη, Πλεστε ἐξ αὐτοῦ πάτετες, τοῦτο ἐστι τὸ αἷμα μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολιῶν ἐκχυτόμενον. Πάντως γάρ ὡς ἀψευδῆς καὶ προγνώστης Θεὸς οἰον ἐμελλεν ἐκχυθῆναι, τοιούτου καὶ μετεῖδου τοῖς μαθηταῖς. Καὶ ἡ ἐν Καρθαγένῃ δὲ σύνοδος εὐταξέκανθισεν, ἵνα ἐν τοῖς ἀγίοις μηδὲν πλέον προσάγηται ή μόνα, ἀπερ δὲ Κύριος παρέδωκε, ταυτίστι δρπτον καὶ οἶνον ὑδατος μεμιγμένον.

Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰς ζωοθυσίας παύσαντος ἐν τῷ μεταδοῦναι τοῖς μαθηταῖς τοῦ ματικοῦ δείπνου, καὶ εἰπεῖν, Τούτο κοεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀράμητσιν, τουτέστιν οὐ τὸ Ιουδαικὸν, ἀλλὰ τὸ τηνικαῖτα ματικῶς παραδεδομένον, τοινυτὸν οἱ Ἀρμένιοι διαπράτονται, βόας, καὶ ἄρνοις, καὶ πρόβατα θύσιονται τὴν Ιουδαικὴν λατρείαν, καὶ τὰς φλιάς τοῖς τῶν τεθυμένων αἷμας χροντεῖς, καὶ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας μᾶλλον ἐν τούτοις ἔχοντες. "Οθεν καὶ ἐν τῇ ἐορτῇ τοῦ Πάσχα οὐ τὸν Δεσποτικὸν σώματος καὶ αἵματος μεταλαμβάνουσιν, ἀλλὰ τὸν ἀμνοῦ, θύσιοντες σύντονα ιουδαικῶν, καὶ διπλὰ πυρὶ πιοιοῦντες, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀγιάσθαι προσδοκῶσι, καὶ δρεσιν λαμβάνειν ἀμαρτημάτων.

Τὸν σταυρὸν οἰασδήποτε ὄλης ὄντα οὐ πρότερον τιμῶσιν, οὐδὲ προσκυνοῦσιν, εἰ μή βαπτίσουσι τοὺς τὸν ὡς ἀνθρώπων, καὶ πήξουσιν ἥλον ἐν μέσῳ τούτων, καὶ χρίσουσιν αὐτὸν αἷματι Θυσίας, καίτοι διὰ κεί-

¹ Luc. xxi, 19.

ρδς τυποῦντες τὸν σταυρὸν ἐπὶ τοῦ μετώπου, καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ἐπὶ τῆς ἱερουργίας, καὶ ἐν δόλοις πολλοῖς. Ἀλλ', ὡς μάταιοι καὶ φρανθλασσεῖς, φαίην ἀν πρὸς αὐτοὺς, εἰπὲρ ὃ διὰ χειρὸς ἀδύλως τυπούμενος σταυρὸς ἀγιάζειν πάντα, οἷς ἐπεβάλλεται, τὸ ὄντωρ λέγω τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὸ Ἑλαιον, καὶ τὸ μύρον, καὶ τὰ πρότωπα τῶν ἀνθρώπων τῶν πιστευόντων, καὶ τὸν μυστικὸν δρπτον, καὶ τὸ ἱερὸν ποτήριον, καὶ τὰλλα, ἵνα μὴ καθ' ἔκαστον ἀπαρθῆται μούμενος μηκὺν τὸν λόγον, πῶς ὃ διὰ τῆς οἰασθῆτος ὅλης τοῦ ποτὸς τοῦ σταυροῦ, ὡς κοινὸν τι καὶ βένηλον διὰ τε βαπτίσματος, καὶ ἥλου καὶ ἀλμάτος καθ' ὑμᾶς ἀγιάζεται; Πῶς δὲ ὃ καὶ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν οὐσίαν ἀγιάζειν σταυρὸς ὑπὸ τῶν ἀγιαζομένων τούτων ἀγιάζεται; "Ωστερ γάρ πρὸ τοῦ σταυρωθῆναι τὸν Χριστὸν ὃ σταυρὸς δργανον ἦν θανάτου κατηραμένον, καὶ ὃ τύπος αὐτοῦ φευκτός τε καὶ ἀποτρόπαιος" οὗτῳ μετὰ τὸ προστηλωθῆναι τὸν Χριστὸν αὐτῷ, καὶ καταρραθῆναι τούτον τῷ Δεσποτικῷ ἀβατί τοῦ οὐδατοι, αὐτὸς τε ἡγιάσθη, καὶ ὃ τύπος αὐτοῦ ἀγιασθήσεον καὶ τοὺς πιστοὺς κατέστη, πρότερον μὲν ἀνθρώπους ἀντιρούντος, ὑστερον δὲ τοὺς δαιμόνας. Εἰ οὖν τὸ πρωτότυπον γέγονεν ἀγίον, ὡς εἰρηται, προστηλωθάντος αὐτῷ τοῦ Δεσπότου, καθὼς ὁ Δασὶδ ἐδίδαξεν εἰπών, Καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποκοδίᾳ τῶν ποδῶν αὐτούν, διτι ἀγίον δέστε· τοῦτο γάρ νῦν ὡνδματεν ὑποπόδιον διὰ τὸ προσταγῆναι τούτων τοὺς προσκυνητούς αὐτοῦ πόδας· ἀγίος δέρα καὶ πᾶς τύπος αὐτοῦ, καὶ διὰ χειρὸς ἀδύλως τυπωθεῖη, καὶ δὲ ὅλης τινος. Εἰκόνες γάρ εἰσι· ταῦτα τοῦ πρωτότυπου, καὶ ὡστερ ἡ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν ἀγία δεστίν, οὐ διὰ τὴν ὑποδεξαμένην αὐτῇ ὅλην, ἀλλὰ διὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν μορφὴν τοῦ Χριστοῦ· οὕτω καὶ δὲ τοῦ σταυροῦ τύπος εἰκὼν ἐστι· τοῦ πρωτότυπου διὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν δμολωσιν, καὶ διὰ τοῦτο σεπτόδε καὶ τέμιος. Ἡ γάρ τεμὴ τῆς εἰκόνος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαλνεῖ, διὸ καὶ ὁ θεὸς Γρηγόριος ὁ τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας πρὸ πάντων σταυρούς ξυλίνους ἐν τόποις τιοὶ στήσας, ἐκείνους προσκυνεῖν, καὶ καταφεύγειν ἐπὶ τούτους ὡς ἀγιαστήρια, καίτοι μή πω χειροτονθεῖες ἀρχιερεὺς, μῆτρες τινὶ βαπτίσματι, ή ἥλψι, ή αἱματι καθοιτώσας αὐτούς. Ἐμπηγνύουσι δὲ τὸν ἥλον τῷ σταυρῷ εἰς δνομα τοῦ Χριστοῦ, δηλοῦντες, διτι εἰς τῆς Τριάδος ἁσταυρώθη, τουτέστιν ἡ θεία φύσις αὐτοῦ. Ἐπει δὲ ἡ τοῦ Χριστοῦ θεία φύσις, καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐστι φύσις, συσταυροῦσιν αὐτῷ, καὶ μὴ φανερώς δμολογῶσι, καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἀγίον Πνεῦμα. Εὑρήσεις δὲ περὶ τοῦ σταυροῦ πλατύτερον ἐν τῷ ἐφεδῆς τίτλῳ κατὰ τὸ κεφάλαιον, φέπεγραπταί Περὶ τοῦ σταυροῦ.

Σταυροὺς τρεῖς ξυλίνους ποιήσαντες, καὶ συζεύξιντες ἀλλήλοις ἀγίαν Τριάδα τούτους δνομάζουσιν, οὓς φρίτεοτες κατασκευάζειν εἰκόνας τῆς μακαρίας Τριάδος τῆς μόνης ἀκτίστου, καὶ ἀπείρου, καὶ ἀօρίστου, καὶ διῶς ἀνενοήτου. Αἱ γάρ εἰκόνες ὁρατῶν καὶ πεπερασμένων εἰσιν εἰκόνες. Πῶς δὲ τις εἰκόνα κατασκευάσειεν, οὐ τὸ πρωτότυπον ἀθέατον

A fronte crucem manu designant, et in baptismo, et in sacrificio, et aliis multis in rebus. Verum, o stultus et mente capi, sic enim eos alloquar, si crux manu designata res omnes sanctificat quibus adhibetur, ut aquam baptismi, et oleum, et unguentum, et vulnera hominum credentium, et panem mysticum, et sacrum sanguinem, et reliqua, quae non eniemo significat, ne longior sim, cur apud vos figura crucis ex quavis materia confecta, tanquam res aliqua communis ac profana, ablutione et clavo et sanguine sanctificatur, aut quomodo crux, quae et baptismum, et sacrificium sanctificat, ab eisdem ipsa sanctificatur? Quemodmodum enim antequam Christus in crucem ageretur, ipsa mortis erat instrumentum execrabilis, et ejus figura fugienda ac detestanda, ita postea quam Christus ei fuit affixus, sanguine et aqua Domini sanctificata per figuram suam cunctis fidelibus exhibet sanctificationem. Atque ita crux, quae prius homines tollebat, postea daemones ejecit atque expulit. Si igitur prima illa crux, quae fuit exemplar, facta est sancta, ut dicunt, quoniam iu ea confixus Dominus peperit, ut David ostendit, Adorate, inquiens, scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est¹, eam enim hoc loco scabellum appellavit, quia pedes ipsius adorandi in eam sufficiunt; sancta nimis est et omnis figura illius, sive manu, sive materia designata, sive ex materia aliqua conficiatur. Hic enim sunt imaginis exemplaris. Et quemadmodum imago Christi sancta est, non propter materiam quae illam suscepit, sed propter exemplar formamque Christi, sic et crucis figura imago est exemplaris propter effigiem et similitudinem. Et idcirco venerabilis est et pretiosa. Honor enim habitus imaginis, ut magnus ait Basilius, ad exemplar transit. Itaque divus etiam Gregorius, Magne præsus Armeniæ, ante omnes jussit, cruces lignas quibusdam in locis a se collocatas adorari, ad easque tanquam ad sacra profugia concurreti, idque cum nondum esset pontifex declaratus, easque nec ablutions, nec clavo, nec sanguine expiasset. Ceterum ideo clavum in cruce signum in Christi nomine, ut ostendant unum sanctæ Trinitatis esse crucifixum. Id est, divinam ejus naturam. Itaque cum divina Christi natura, Patris etiam, et sancti Spiritus natura sit, Parentem etiam, et Spiritum sanctum, licet id aperte non faleantur, una cum ipso crucifigunt. Verum de cruce latius disseminans in sequenti titulo, in eo capite quod inscriptum est De cruce.

Tres lignas constituant cruces, easque inter se conjunctas Trinitatem sanctam appellant. Nec exhorrescant beatæ Trinitatis imaginem confidere, quae sola increata est, et infinita, et indestructa, et prorsus incognita. Rerum enim, quae finitas sunt, imagines conficiantur. Cujus autem rei exemplar sub aspectum cognitionemque prorsus non cadit, ejus

¹ Psal. xcvi, 5.

rei quomodo quis imaginem conficiat? Quo igitur nomine hos appellabimus, signorum, an idolorum cultores? Utrumque enim nomen illis congruit. Atque hoc item ratione crucifixam suisse Trinitatem confitentur, cum tres ita crucis coapient, et eo facto id praedicent. Quid hoc errore stultius, aut magis impium sit?

Quid? quod cum tres, ut dictum est, cruces, tanquam idola constituant, et venerandum incomprehensam Trinitatis nomen illis imponant, non erubescunt tamen appellare nos idololatras, quod Christi, qui humanitatem assumpsit, et videlicet comprehendique ac circumscribi voluit, quantum pertinet ad humanitatem, Deinde Genitricis et sancto ruin, quorum corpora non solum conspicua et frustis, verum etiam mortalia existent, imagines conficiamus. Verum de sanctis imaginibus in eo tunc, quem adversus eorum oppugnatores conscripsimus, latius disputatur. Inde igitur petatur idolorum et imaginum differentia.

Armeniorum ut adulterina atque impia fides est, sic etiam baptismus, et omnis initatio et mysterium. Mala enim arbor bonos fructus non fert¹⁰, ut Dominus pronuntiavit.

Si ab Armeniis queratur quodnam sit jejuniu[m], Arziburtzi, respondent, Sergii eni[us]dam Armeni, qui illud testimonio suo in ipsorum regione approbarit. Nos autem dicimus: Quonodo constat, Sergium illum suisse orthodoxum, præseritum cum prævis opinionibus et institutis abnndetis, nec ullius prophetæ, aut apostoli, aut martyris, aut aliorum sanctorum memoriam celebretis, ne sanctis ihu quidem illis Gregorii, qui Magnæ fuit Armenie pontifex? At illi soliter se defendantes, N'ni[n]a[e]jejunium esse dicunt. Nos autem ad eos: Ecquis vobis gentium jejuniu[m] jussit observare, eius nec sanctorum apostolorum illius, nec illius sanctorum Patrum concilium mentionem fecit? quod multis ante annis fuit, quam Christus humanam carnem assumeret? Quod si Judæorum jejuniu[m] a Mose Dei mandata constituta vobis jejunare non licet, multo minus jejuniu[m] gentium, quæ lego carent. Hinc igitur facile exclusi eo configunt, ut dicant, illud esse jejuniu[m] Adam, quod egit cum e paradise fuit ejectus. Nos autem ad hæc: Cum Moses in mundi procreationis descriptione nullam omnino de isto jejuniu[m] mentionem fecerit, quomodo potestis dicere esse jejuniu[m] Adam? Tum illi alio se conferunt, et Armeniæ Magne jejuniu[m] esse asserunt, quod jejunabant Armenii, cum a magno Gregorio essent baptizandi. Verum hic quoque mendacium eorum coarguitur. Cum enim a diabolis ante baptismum agitarentur, decreverunt jejunare sexaginta dies. Deinde cum esset eos baptizatus, triginta dierum jejuniu[m] illis prescrispsit, ut in ipsis quoque Armeniorum libris

εστι παντάπαις καὶ ἀκατανόητος; Ήντις οὖν τούτους προσαγορεύσομεν, ξυλολάτρας, ή εἰδωλολάτρας; ἀμφότερα γάρ εὐτοῖς ἀρμόζει. Καθ' ἕτερον δὲ λόγον σταυρῷθντι τὴν Τριάδα καθομαλογοῦσι, σταυροὺς τρεῖς ἀλλήλοις συνάπτοντες, καὶ δ' ἔργων τούτο χρήτεοντες. Τί τῆς πλάνης ταύτης ἀνοησέτερον ταῦτα ἀδεώτερον;

Τοὺς τρεῖς, ὡς εἰρηται, σταυρούς εἰδωλοτεοῦντες, καὶ τὸ φρικτὸν διορθωτικὸν τῆς ἀκαταλήπτου Τριάδος τούτοις ἐπιθέντες, οὐκ αἰσχύνονται προσαγορεύοντες; ἡμᾶς μᾶλλον εἰδωλολάτρας διὰ τὴν εἰκόνη εἰκόνες τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ὄρθριντος; καὶ κρατήθεντος, καὶ πεπερασμένου κατὰ σάρκα τυγχάνοντος, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὴν τῆς Θεομήτορος, καὶ τὰς τῶν ἀγίων, οἷς οὐ μόνον δρατὲ καὶ περιδητέα, ἀλλὰ καὶ θυντὰ τὰ σώματα. Εἰρηται δὲ πλειστερον περὶ τῶν ἀγίων εἰκόνων ἐν τῷ κατὰ τῶν Εἰκονομάχων πετεψί, καὶ ζῆτησον ἐκεῖ τὴν διαφορὰν τῶν εἰδώλων καὶ τῶν εἰκόνων.

Τῶν Ἀρμενίων ὥσπερ κιβδηλος καὶ θεοτυπή ή πίστις, οὕτω καὶ τὸ βάπτισμα τούτων, καὶ πᾶσα τελετὴ, καὶ ἀπαν μυστήριον. Σεπτὸν γάρ δύναται καρποὺς καλοὺς οὐ ποιεῖ, καθὼς δὲ Κύρος ἀπερι-

νετούμενος παρ' ἡμῶν οἱ Ἀρμένιοι εἰς τοὺς ἡ νηστεῖα τοῦ Ἀρτεμιούτηρος φασι, Σεργίου τινὸς Ἀρμενίων μαρτυρήσαντο; ἐν τῇ τούτων χώρᾳ. Πρὸς οὓς ἡμεῖς· Καὶ τίς ἡ ἀπόδεξις, καὶ πόθεν δῆλον, διὰ ὄρθροδοξος ἦν ἐκεῖνος ἐ Σάργιος, ὅμων κακοδίκων δυτῶν, καὶ μήτε προφήτου τινὸς, μήτε ἀποστόλου, μήτε μάρτυρος, μήτε ὁσίου, μήτ' ὅλως τινὸς ἀγίου μνήμην ἑορτάζονταν, ἀλλὰ μηδὲ αὐτοῦ τοῦ παμμάχαρος Γρηγορίου τοῦ τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας ἀρχηράν; Καὶ μεταβαλλόμενοι λέγουσιν, διὰ τῆς Νικοῦ ἐστιν ἡ νηστεία. Καὶ πάλιν ἡμεῖς φαμεν, διὰ Μήτρης τῶν ἀγίων ἀποστόλων, μήτε συνόδου τινὸς ἀγίου Πατέρων μνημονευσάντων εὔτηρος, τίς ὁ προστάτης νηστεύειν ὑμᾶς νηστείαν ἰδνῶν πρὸ παλλῶν τοῦ τῆς ἐνανθρωπήσαντος Χριστοῦ γεγονόμενην; Εἰ οὖν τὰς Ιουδαϊκὰς νηστείας τὰς διὰ Μωσέως ὀρθοδοξίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νηστεύειν ἐκαλύθημεν, πολλῷ μᾶλλον τὰς τῶν ἀνόμων ἴθνῶν. Οὗτων δὲ προθήμες ἐλέγχομενοι πάλιν ἀποκρίνονται, φάσκοντες, τὴν τοῦ Ἀδάμ ηγετείαν εἶναι ταύτην, διὰ τῆς τοῦ καρεδίστου τρυφῆς ἔξιπτες. Καὶ αὐτοὶ ἡμεῖς φαμεν, διὰ Περὶ τῆς κοσμογονείας; καὶ πάντων τῶν κατὰ τὸν Ἀδάμ ἐ Μωσῆς συγγραφέμενος, οὐδὲν εἴδεμον περὶ τῆς νηστείας ταύτης ἐνέφηνε. Καὶ πόθεν ἔχετε λεγεῖν τοῦ Ἀδάμ εἶναι ταύτην; Ἐκτίσι μεταβαθμούσιν ἐφ' ἕτερον, διὰ τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας ἡ νηστεία αὐτῆς τοτὲν, ἢν ἐνήστευσαν οἱ Ἀρμένιοι βαπτισθῆναι μᾶλλοντες ὑπὸ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου. Ἐλέγχονται δὲ κάνταυθα φευδόμενοι. Βλαυτόμενοι γάρ ὑπὸ τῶν δαιμόνων πρὸ τοῦ βαπτισμάτος ὥρισθησαν ἡμέρας ἔξικοντα νηστεύονται. Ζετερον δὲ

¹⁰ Matth. vii, 18.

μέλλων αὐτοὺς βαπτίσαι τριακονθήμερον αὐτός; ἐπέταξε νηστείαν, ὡς κάνι ταῖς Ἀρμενικαῖς ἀναγέγραπται βίβλους, καὶ οὐδεμίᾳ τούτων ἡ τοῦ Ἀρτζι-
βούρῃ δὲτιν. Ἀνατρέπεμενοι δὲ κάντευθεν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ταύτην εἶναι φασιν, ἢν ἐνήστευσε βαπτισθῆναι μέλλων. Καὶ τοῦτο δὲ πάντη φεύδεται. Τί γάρ πρὸς δλην τὴν οἰκουμένην ἡ βασιλέως ἔνδες νηστεία; Πώς δὲ καὶ οὐδεὶς τῶν μετὰ τὸν Μέγαν Κωνσταντίνον ἡ συνόδων ἡ Πατέρων ἄλλος ἄγιος μνεῖαν αἴτης ἐποιήσατο; Τούτον δὲ τὸν τρόπον ἄλλα λέγοντες, καὶ πανταχοῦ περιτρέπόμενοι, καὶ στῆναι βεβαίως οὐ συγχωρούμενοι, διδάσασιν ἡμῖν ἐννοεῖν, δτι διδελφά τις ἔστιν ἡ τοιαύτη νηστεία καὶ ἀναξία Χριστιανικῆς ἀκοής. Ἐγὼ δὲ τοιούτον τι περὶ ταύτης ἀκήκοα, δτι Σέργιος τις διδάσκαλος τῆς Ἀρμενικῆς οἰρέσσεως γενόμενος, εἶχε κύνα καλούμενον οὔτως Ἀρτζι-βούρῃ δηλοὶ δὲ τὴν λέξιν τὸν Προμιτάτωρα. Τούτῳ μηνυτῇ καὶ σημάντωρ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ ποιλάκις δέ Σέργιος ἐκέχρητο παρὰ διάκονος ἐνεργουμένῳ, μέλλων ἐπιδημῆσαι τινὶ τῶν πολυχνίων, ή κωμῶν, ή χωρίων ἐν σίς ἔκουν οἱ μαθηταὶ καὶ μέτοχοι τῆς λύμης αὐτοῦ. Καὶ δτε τὸν κύνα τοῦτον εἶδον, ἔξεχόντο μετὰ μίαν ἡμέραν πρὸ μιλίων τινῶν εἰς ἀπάντησιν τοῦ διδασκάλου. Ποτὲ δὲ πρὸς τὴν συνήθη ταύτην λειτουργίαν δέ κύνα ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ λύκων ἐδρώθη, καὶ μετά τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἐδάμεσεν δέ Σέργιος ἐψ' οὖς ἀπέστειλε τὸν κύνα. Μηδενὸς δὲ κατὰ τὸν τύπον προβπαντήσαντος, ἐδεινοπάθησε, καὶ ἐπιδημήσας αὐτοῖς, ἐκεῖθι μεμάθηκεν, δτι οὐ καρεγένετο πρὸς αὐτοὺς δέ προδρόμος αὐτοῦ κύνων, ἐπειμφεν εἰς ἀναζήτησιν, καὶ διαγνοὺς αὐτὸν ἀπὸ τῆς τῶν δοτέων εὑρέσσεως λυκόδρωτον γεγονότα, προσέσταξε πᾶσι τοῖς Ἀρμενίοις νηστεύειν ὑπὲρ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ μέναις κατ' ἐνιαυτὸν, καὶ τὴν νηστείαν ταύτην

A memoriae proditum est. Neutrum autem istorum Jejuniorum Ariziburti vocatum est. Hinc item de-
pulsi dicunt esse jejuniū Constantini, quod ille
servavit cum esset baptismum suscepturus. Et hoc
plane falsum est : quid enim unius imperatoris jeju-
num pertinet ad universam Ecclesiam ? Praeterea
si ita res est, cur hujus jejunii nec ullum concilium,
• nec sanctorum Patrum quiesplam mentionem fecit ?
Cum igitur ita se gerant, et modo hic, modo illuc
sese convertant, nec consistere valeant, facere non
possimus, quin suspicimur jejunium istud exse-
crandum esse et Christianis auribus indignum. Ego
autem sic de illo accepi, faisse Sergium quemdam,
Armenicā hæresis doctorem, qui cum haberet ca-
Bnem, cui nomen hoc Ariziburti imposuisset, eum
a dæmone rectum itineris sui ducem et tanquam
consiliarium habebat, quoties ad oppidum, aut pa-
gum, aut urbem aliquam erat profecturus, in qui-
bus doctrinæ suæ pestiferæ discipuli habitabant, et
cum illum canem aspicerent, post diem unum ali-
quot passuum millibus obviam magistro procedebant.
Verum cum aliquando ad illud munus canis mitte-
retur, a lupis devoratus est ; postridie autem cum
ad eos Sergius profisciceretur, ad quos canem mise-
rat, et nemo de more veniret obviam, indignatus
est, cumque ad illos pervenisset, intellexissetque
canem præcursorum suum ad eos non accessissi,
misit, qui illum quererent, sed cum ex ossibus
inventis agnovisset, eum a lupis fuisse dilaniatum,
Cindixit omnibus Armeniis jejunium pro canis **Obitu**,
jussitque, ut præfinito dierum spatio singulis annis
in luctu et squalore versarentur. Et jejunium illud
Ariziburti appellaverunt.

ΤΙΤΛΟΣ ΚΑ'

Κιτά τῶν λεγομένων Παυλικιάρων ἐκ τῶν Φωτίου τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου Κωνσταντίου καθόλεως.

Σαμδεσατα πολις έστι τῆς Συρίας, καθ' ἡς πάλαι τὸ Μανιχαίων εἰσεκώμασε φρόνημα. Γυνή δὲ τις ἐν ταύτῃ Καίλινκή τοῦνομα τὸν βρέθον τῆς Μανιχαϊκῆς αἱρέσεως ἔλον ἐκπούσα, δύο τίκτει παῖδες, Παύλον καὶ Ἰωάννην. Οὗτοι τὴν μητέρα ζηλώσαντες, ἀκρατον τῆς ἀποστασίας ταύτης τὸν ἴδν εἰσεδίκαντο. Θεασάμενοι δὲ τούτους οἱ συναποστάται διαφέροντας ἐπὶ τῇ δυσεβείᾳ καὶ δραστηρίους, κήρυξας προβάλλονται καὶ μυσταγωγούς. Οὗτοι δὲ καὶ ἄλλα προσπινοῦσαντες ἀποτα, καὶ μιαρὰ, καὶ ὀλέθρια δόγματα τὴν τῶν Παυλικιάνων αἵρεσιν συνεστήσαντο, μοίραν μὲν τῆς Μανιχαϊῶν μανίας οὖσαν, τισ δὲ προσθήκαις συναζητεῖσαν. Ἀπὸ τούτων δὲ τῶν δύο, Παύλου καὶ Ἰωάννου, τοῖς μαθηταῖς αὐτῶν ἡ προσωνυμία τῶν Παυλικιάνων ἐπετέθη, συντεθεῖσα βιβλιαρικώτερον, καὶ ἀντὶ τοῦ Παυλοίωντας Παυλικιάνοι κατονομάζονται. Χρόνου δὲ διαβρέψαντος, ἔτερον ἔκυτος, τὸ τῆς ἀποστασίας συνέδριον χειροτονοῦσι διδάσκαλον, δ; Κωνσταντῖνος δονομαζόμενος εἰς Σιλουανὸν ἐσυντὸν μετωνόματε, καὶ γε τούτῳ ποιλῶ τῶν Καλλινίκης

TITULUS XXIV.

*Adversus Paulicianos, ex scriptis Photii patriarchae
Constantinopolitaniani.*

Samosata est oppidum Syriæ, in qua quondam
viguit error Manichæorum. In hoc oppido mulier
quædam fuit nomine Callinice. Hæc cum totum
Manichæorum lulum hausisset, duos peperit filios
Paulum et Joannem, qui matrem imitati merunt
D istius apostasie venenum biberunt. Illos reliqui ve-
ritatis desertores conspicati impietato eximios, at-
que præstantes, ac strenuus, constituerunt eos præ-
cones et duces. Isti cum alia absurdæ et execranda
ac perniciosa dogmata, tum Paulicianorum hæresim,
quæ Manichæorum insanie pars est, et quibusdam
etiam accessionibus cumulatior, excogitarunt. Ex
duobus autem istis nominibus Paulo et Joanne Pau-
licianorum vocabulum barbare sane compositum est,
ut cum Pauli-Joannes appellari debeant, Pauliciani
nominentur. Sed temporis progressu aliud sibi apo-
stasie socium et magistrum adhibuerunt, qui cum
vocaretur Constantinus, voluit Sylvanus appelli.
Et hunc quidem apostasie saellites Callinice filii
longe anteponunt. Quippe qui ut astutissimus ad ea,

quæ sentiebat, propaganda, non est ausus opiniones hereticas monumentis tradere, sed usu et assidua doctrina discipulos suos erudiens, impietas instituta ab oppugnatione tuta servare conatus est. Atque Evangelium quidem et Apostolum, quæ filialis etiam Christianorum populus complectitur et colit, scripti proposuit, nihil admodum quantum ad verba pertinet, mutans, nec, quemadmodum egit Valentinus et alii, sermonis figuram pervertens, sed ipsum pietatis sensum detorquens atque perfringens, et ad apostasiæ suæ opinionem convertens et trahens. Ac verba quidem, ut diximus, divini Evangelii et Apostoli, concessit, ut haberent, et nihil impudenter substraxit aut adjunxit; verum eos illi sensus attribuit et accommodavit, quibus nulla sacra verba convenient. Pugnant enim inter se, mutuoque se evertunt, ut nihil inde consequi consilancium possit. Ilæc ille hoc modo constituit, nullumque dogma illis præter Evangelium et Paulum legere permisit. Verum et iste post aliquod tempus interiit, et anima quidem magis quam corpore. Post Sylvanum Simeon qui se Titum vocari maluit, illis impie doctrinæ magister fuit. Deinde Armenius quidam nomine Genesius, qui snum in Timotheum nomen communivit. Tum Joseph, qui in Ephaphroditum mutatus est. Post Zacharias, quem non minima heresis pars mercenarium existimat, et indignum, qui docendi munus apud ipsos obtinuerit. Maues præterea homo sordidus accessit. Postremum malum Sergius attulit, qui sibi Tychici nomen ascrivit. Ac defectionis quidem ipsorum magistri, ex quo heresis ista a Paulo et Joanne cognovit est consecuta, ad hoc usque tempus tot extiterunt. Illud autem sciendum est, eos qui heresis istius studiosi sunt, si quis petat, ut autores ejus nugatoriae sectæ repudient atque improbent, facile Manetem, et Paulum, et Joannem et quosdam alios detestari, Constantimum autem, quem et Sylvanum vocant, et Simeonem seu Titum, et Genesium sive Timotheum, et Josephum seu Ephaphroditum, et sordidum Baanem et Sergium Tychicium nullo modo adduci posse ut detestentur; quin etiam illos ut Christi apostolos existimare, et tanquam pœ doctrinæ magistros amplecti atque suscipere. Nec universi tamen eos quos commemoravimus, pariter complectuntur, sed cuncti tanquam deos venerantur illos usque ad Baanem et Sergium. Post autem in duas partes contrarias divisi, alii Baanem, alii Sergium in divisorum numerum referunt, qua quidem in contentione eo usque progrediuntur, ut ad arma cædesque veniant. Sex autem Ecclesias recensent suas, quarum unam Macedoniam vocant, alteram Achiam, tertiam Philippensem, quartam Laodicensem, quintam Ephesiorum, Colossensium extreimam. Verum hæc sunt urbiis nomina, de quibus tum vetus historia, tum Paulus meminit. Isti vero, qui nihil sine dolo et quæstiu conantur agere, ne illa quidem, quæ oculis coargiuntur, verentur affirmare. Macedoniam appellant Coloniæ oppidulum, cui nomen est Cimossa,

A πάδων οἱ τῆς ἀποστασίας ὑπασπισταὶ ἐξεροῦσεν ἔγουσιν. Οὗτος δὴ οὗτος δὲ δεινότατος κακουργῆσαι τὰ ἀτύλμητα, τὰ μὲν αἰρετικὰ φρονήματα γριψὶ παραδοῦναι οὐκ εἰδόμησεν, δύει δὲ καὶ συνεχεῖ διδασκαλίᾳ κατεσφαλισάμενος, τοῖς; μυσταγωγῆσος κατέχειν ἀπαράτωτα τὰ τῆς ἀσεβείας παρακετατίθησιν δργια. Τὸ μέντοι Εὐαγγέλιον καὶ τὸν Ἀπόστολον, & καὶ τὸ θεῖον περιπτύσσεται καὶ τιμῇ τῶν Χριστιανῶν σύνταγμα, ἐγγράφως τούτοις παρέθετο, τοῖς; ῥήμασι μὲν καὶ ὄνδρασιν οὐδὲν μέγα παραλλάττων, οὐδὲ κατακιθηλεύων τοῦ λόγου τὸ σχῆμα, καθάπερ Θύλαντίνος καὶ ἔτεροι, δόλον δὲ τὸν νῦν τῆς εὐσεβείας διεστρέφων, καὶ καταθραύων, καὶ τίνα ποιῶν, καὶ περιέλκων πρὸς τὸ τῆς ἀποστασίας αὐτοῦ φρόνημα. Καὶ τὰ μὲν ῥήματα, ὡς εἰρηται, δίωσι κατέχειν τοῦ τε θείου Εὐαγγέλιου καὶ τοῦ Ἀποστόλου, μήτε πρεσβύτας μήτε ὄφαιρέσσειν ἀναίδην λυμανόμενος· προσάπτει δὲ τούτοις καὶ ὑπεβάλλει νοήματα, οὓς ἀρμόσει μὲν οὐδὲν τῶν λεπῶν ῥημάτων, οὐδὲμιλία δὲ τούτοις ἀκολουθίᾳ ἐνορᾶται, μάχεται δὲ πρὸς δλῆλη, καὶ ἀντικαθίσταται. Ταῦτα γοῦν περικαταθέμενος μηδὲν ἔτερον αὐτῶν ἀναγνωρίζειν πάρτε τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸν Ἀπόστολον δύγρα τίθησιν. Ἄλλ' δὲ μὲν μετὰ χρόνον ἀπερθάρη τὴν φυχὴν καὶ τοῦ σώματος, μετὰ δὲ τὸν Σιλουανὸν Συμεὸν εἰς τὸν δυστεῖον; διδασκαλεῖσιν προστέσταται. Τίτον καὶ αὐτὸς ἔστιν μετονυμισάμενος. Ἔξῆς δὲ Ἀρμένιος Γενέσιος τοῦνομα, μεταληθεῖς εἰς Τιμόθεον, καὶ τέταρτος; Ἰωσήφ δὲ εἰς Ἐπαφρόδιτον μεταβεβημένος. Εἴτα Ζαχαρίας, δὲ οὐκ ἀλαχίστη μιέρα τῆς ἀρέσσως μισθωτῶν τε τῇσται, καὶ τῆς διδασκαλικῆς αὐτῶν προεδρίας ἀνάξιον. Ἔκτος αὐτοῖς ἐπιγίνεται Βιάνης δὲ ρυπαρὸς, ἀρ' οὖς ἔδομον καὶ τελευτὴν κακὸν Σέργιος ἀναφύεται· εἰς Τυχικὸν δὲ καὶ οὔτος ἔστιν μετεκάλεσεν. Ἄλλ' οἱ μὲν τῆς ἀποστασίας αὐτῶν διδάσκαλοι, ἀρ' οὖς τῆς Παύλου καὶ Ἰωάννην μετωνυμίας ἔλαχε τὸ ἀποστατικὸν τούτο καὶ μισθρότον σύνταγμα μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς ἥκινοτο; χρόνος, ἐπὶ τοσοῦτον προήθησαν. Ἐκεῖνο δὲ δεῖ γινωσκειν, ὡς οἱ νῦν τῆς ἀποστασίας ταύτης παῖδες, ἐπειδὴν αὐτούς τις ἀπαίτει τοὺς; ἔξαρχους τῆς τοιαύτης ἀπόπεμπασθαι βιδελυρας, Μάνεντα μὲν, καὶ Παῦλον, καὶ Ἰωάννην, καὶ τίνας δλούς προθύμως ἀναθεματίζουσι· Κωνσταντίνον δὲ δν καὶ Σιλουανὸν καλούσι, καὶ Συμεὼν τὸν Τίτον, καὶ Γενέσιον τὸν Τιμόθεον, καὶ Ἰωσήφ τὸν Ἐπαφρόδιτον, καὶ τὸν ρυπαρὸν Βιάνην, καὶ Σέργιον τὸν Τυχικὸν οὐδαμῶς ἀναθεματίζεις καταδέχονται, ἀλλ' οἰς δὴ Χριστοῦ ἀποστόλους καὶ τῆς εὐσεβείας διδασκάλους ἀσπάζονται τε καὶ ἀποδέχονται. Οὐ πάντες δὲ, οὐδὲ τοὺς εἰρημένους πάντας δμοίως περιέπουσιν, ἀλλὰ τοὺς μὲν μέχρι Βαάνου καὶ Σέργιου καταγομένους; ἐξ ίσου θειάσιν, ἐκεῖθεν δὲ ραγέντες εἰς ἀντιπάλους; δύο μερίζεις, οἱ μὲν τὸν Βαάνην, οἱ δὲ θεοποιούσι τὸν Σέργιον ἐπὶ τοσοῦτον τὴν κατ' ἀλλήλων ἔριν καὶ στάσιν κρατοῦντες, ὡς καὶ μέχρι σφαγῆς αὐτοῖς προχωρεῖν τὸ φιλόνειον. Ἔξ δὲ αὐτῶν ἀνομολογοῦσιν ἐκκλησίας, ὃν τὴν μὲν Μακεδονίαν καλοῦσιν, Ἀχαΐαν δὲ τὴν δευτέραν, καὶ τρίτην τὴν Φιλιππησίαν, ἐφ' οἷς τὴν

Λαεδοκέων, καὶ πέμπτην τὴν τῶν Ἐφεσίων, τελευτὴν δὲ τὴν τῶν Κολοσσαίων. Ἀλλὰ τὰ μὲν δύνατά εἰσι πόλεων, ὧν καὶ ἡ πιλαικὴ τὴν γνῶσιν εἶχεν Ιστορία, καὶ δὲ θεοῖς ἐμνημόνευσε Πάυλος· οἱ δὲ μηδὲν ἄδολον μηδὲ ἀκριβέστον φιλονεικοῦντες καταλιπεῖν, μηδὲ σσα δψει διελέγχεται, μηδὲ ταῦτα δυσωπούμενοι. Μακεδονίαν μὲν δύναμέουσι πολέμιντι Κολωνείας καλούμενον Κίδησαν, ἐν τῇ Κωνσταντίᾳ; ὁ Σιληνοῦντος τὴν ἀποστασίαν ἔδιδαξε. Κώμη δὲ Σχμοσάτων εστίν τῇ Μάναλις, ἣτις τῆς Γενεσίου τοῦ καὶ Τιμοθέου διδασκαλίας ἔχρημάτισεν ἐργαστήριον. Ταύτη δὲ τὴν Ἀγαλαντίαν ἐπιφημίζουσιν. "Οσοι δὲ Ἰωσήφ τοῦ Ἐπαφροδίτου, καὶ Ζαχαρίου τοῦ μισθωτοῦ κατ' αὐτοὺς ποιμένος μαθηταὶ ἔχρημάτισαν, τούτοις τὴν τῶν Φιλιππησίων ἐπιγράφουσι. Τοῖς δὲ ἐν Ἀργατῇ πολύχνῃ τὴν Λαεδοκέων ἐπικηρύττουσι, καὶ τοὺς ἐν Μούσουεστίξ εἰς τὴν Ἐφεσίων μεταπλάττουσιν, ὥσπερ καὶ τοὺς λεγομένους Κυνοχωρίτας εἰς τὴν τῶν Κολοσσαίων ἀναφέρουσι. Τούτων δὲ τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὸ σύστημα, καὶ τὴν διδασκαλίαν Σεργίῳ τῷ καὶ Τυχικῷ ἀνατέθεσαν. Ἀλλ' οἱ μὲν διδασκαλοὶ, καὶ αἱ λεγόμεναι αὐτῶν ἐκκλησίαι εἰν τούτοις· οὐκέτι μιᾶς δέ τινος πλάνης, ἀλλ' ἐκ ποιλῶν καὶ ποικίλων τὸ πολύπλοκον τοῦτο τῆς αἱρέσεως συνέστηκε φρόνημα. Δύο μὲν γάρ ἀρχάς διολιγοῦσιν, ὡς οἱ Μανεχαῖοι· φασὶ δὲ ἑτερον μὲν εἶναι θεὸν τὸν ἐπουράνιον Πατέρα, δὲν καὶ τῆς τοῦδε τοῦ παντὸς ἔχουσίας ὑπερορίζουσι, τοῦ μέλλοντος μόνον τὸ κράτος αὐτῷ ἐγχειρίζοντες· ἑτερον δὲ τὸν δημιουργὸν τοῦ κόσμου, ψήφιστον τὸ κύρος τοῦ παρόντος αἰώνος χαρέζονται. Καὶ τοὺς μὲν ἀληθῶς δυτικούς Χριστιανοὺς Ῥωμαίους οἱ τρισαλιτήριοι δύναμάουσιν, ἐκποτοῖς δὲ τὴν κλήσιν, ἡς ἀλλότριοι παντελῶς καθεστήκασι, τῶν Χριστιανῶν περιάπτουσι. Λέγουσι δὲ Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἄγιον Πνεῦμα, λέξεις μὲν εὔσεβες, ὑπερβάλλουσι δὲ ταῦταις τὴν ἐσχάτην ἀσέβειαν. Οὐ γάρ ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, οὐτων καὶ οὗτοι φρονοῦντες λέγουσιν, ἀλλὰ τὰς λέξεις ἐκεῖθεν ἀποσπαράξαντες, δυσεβεστάταις ἐννοίαις ταύτας ἐπιφημίζουσι, καὶ φασὶ προθύμως, ὡς ἀνάθεμα εἴησαν δοσοὶ μὴ πιστεύουσιν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἄγιον Πνεῦμα, Πατέρα οὐ τὸν παντοκράτορα, καὶ παιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων ἀνακηρύττοντες, ἀλλὰ Πατέρα φάμενοι τὸν ἐπουράνιον εὐθὺς ἐπισυνάπτουσιν, ψήφιστον τὴν κυριότητα, καὶ τὴν ἔχουσίαν τοῦ οὐρανοῦ τε καὶ τῶν ἐν αὐτῷ οὐδαμῆς οὐδαμῶς· ἐπιτρέπουσι. Τινὲς δὲ τοῦ μὲν οὐρανοῦ τὴν ἐπιστασίαν αὐτῷ ἐγχειρίζουσι, τῶν δὲ ἐμπεριεχομένων οὐκέτι. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον αὐτῶν τῆς δυσεβείας τοιοῦτον· βλασφημοῦντες δὲ τὴν ὑπεραγίαν Δέσποιναν ἡμῶν Θεοτόκον, ἢ μήτε γραφῇ μήτε ἀκοῇ θεμιτὸν παραδοῦνται, οὐ πεφρίκασιν οἱ τρισαλιτήριοι λέγειν· Πιστεύομεν εἰς τὴν παναγίαν Θεοτόκον, εἰς ἣν εἰσῆλθε, καὶ ἐξῆλθεν δὲ Κύριος. Καὶ τοῖς δήμασις τούτοις τὴν δικιανή ποστόλλονται Ἱερουσαλήμ, καὶ φασὶν εἰς αὐτὴν πρόδρομον ὑπὲρ τῆς μάνης εἰσελθεῖν τὸν Χριστὸν, ὡς καὶ

A in quo defectionis doctrinam Sylvanus tradidit. Pagus est Samosatensis Manalis, ubi Genesius, qui et Timotheus, docendi Iudicium aperuit. Pagum hunc isti Achaiam vocant. Qui vero Josephi, seu Ephaphroditii, et Zachariæ mercenarii apud ipsos pastoris discipuli fuerunt, hi sibi Philippensem Ecclesiastiam arrogant. At illi qui in Argai oppido habitant, Laodicensium Ecclesiam sibi vindicant. Qui autem in Mopsuestia, in Ephesiorum Ecclesiam rediguntur. Istarum triūm Ecclesiarum congregationem doctrinamque Sergio item seu Tychico tribuunt. Atque isti quidem eorum magistri et Ecclesia dicuntur esse, multiplex autem ipsorum heresis non ex uno errore, sed ex multis variisque constat. Nam duo satentur principia, quemadmodum et Manichæi. Atque alterum quidem dicunt esse Deum, cœlestem Patrem, quem et hujus rerum universitatis potestate præstantiorem afferunt; alteri mundi tribuunt opificium. Illi tantum futuri imperium ascribunt, huic mundi opifici præsentis sæculi potestatem concedunt. Et eos qui vere Christiani sunt, Romanos appellant, homines impii, sibi autem Christianorum arrogant nomen, cum ab eis distent quam longissime. Dicunt illi quidem Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, quæ quidem voces sunt piæ, sed illis extremani addunt impietatem. Non enim eodem sensu, quo catholicæ et apostolicæ Ecclesia, eas pronuntiant, sed admodum diverso ac detestando. Cum enim anathema esse dicant, quicunque non credit in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, Patrem non pronuntiant omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium et invisibilium, sed cum Patrem dixerint, statim subjiciunt, cœlestem, cui nullo modo cœli et eorum quæ cœli ambitu continentur, dominatum tribuunt et potestatem. Quidam tamen cœli etiam imperium tribuunt, eorum vero quæ cœlo comprehenduntur non item. Ac primum quidem est hoc impietatis ipsorum caput. In sanctissimam autem Dominam nostram Dei Genitricem ea maledicta conjicunt homines nefarii, quæ nec scribere, nec audire fas est. Credimus, inquit, in sanctam Dei Genitricem, in quam ingressus est, et ex qua Dominus egressus est, et his verbis cœlestem intelligent Jerusalem, in quam præcursor pro nobis Christus introiverit, quemadmodum etiam divisa sit Apostolus. Aliquando coacti confiteri ex Virgine Christum prodidisse, corpus e cœlo suscepisse dicunt, per ipsamque tanquam per canalem transiisse. Et immaculatam et castissimam Virginem alios etiam ex Joseph liberos post partum illum salutarem peperisse contendunt. Similiter et communionem pretiosi corporis et sanguinis Christi Dei nostri innumerabilibus contumeliis afflentes se dicunt suscipere, cum corpus et sanguinem dicant esse verba illa Domini quæ cum discipulis traderet, dicunt protulisse, nempe: Accipite, comedite, et bibite¹; neque enim

¹ Matth. xxvi, 26, 27.

panem aut vinum adhibuisse. Crucem item, quam adorare se dicunt, afficiunt ignominia. Crucem enim homines fraudulent et impostores fingunt esse Christum. Ipse enim, inquit, manus in crucis figuram extendit. Veram autem crucem lignum appellant, et sceleratorum instrumentum supplicii execrationibus obnoxium, et idcirco non esse adorandum, nec suspiciendam. Sacros quin etiam prophetas et omnem antiquam Scripturam, et reliquias sanctorum rejiciunt, et latrones ac fures appellant. In primis autem apostolorum principem Petrum execrabantur, quod siem in magistrum Christum abnegavit. Quamvis doctor ipsorum Manes aperte clamet ac dicat: Non sum ego a misericordia alienus, quemadmodum Christus dixit: *Quisquis me negaverit coram hominibus, negabo ipsum ei ego.*¹ Sed ego dico: Quisquis me negaverit, eum cum gaudio suscipiam, et negationem ipsius atque mendacium tanquam custodiām et observationem meā professionis existimabo. Quamobrem cum ita se gerant, milliesque suam ipsorum fidem abnegaent, Petrum tamen, qui multis eodem tempore terrorē afferentibus, humanum nescio quid perpessus, in negationem prolapsus est, rejiciunt et repudiant, atque aversantur, non eam ob causam quam simulant, sed ob eam quam silent et celant: quia nimis de ipsorum defectione ante locutus est: *Satagit, inquit, immaculati et irreprehensibiles ei inniri in pace; et Domini nostri longanimitatem salutem arbitramini, sicut et charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis, sicut et in omnibus epistolis loquens in eis et de his, in quibus sunt quædam difficulta intellectu, quæ indoci et instabiles depravant, sicut et cæteras Scripturas ad suam ipsorum perditionem.*² Hæc enim principis apostolorum oracula adversus istorum audaciam et impietatem prædicta sunt, qui tam Domini verba, quam apostolorum, et alias Scripturas, ut Acta apostolorum, et quas vocamus catholicas Epistolas, exceptis illis quæ sunt Petri, quas ne verbo quidem, ut diximus, accipiunt, ad proprium ipsorum interitum depravant. Quanquam et Acta apostolorum et reliquias catholicas non omnes recipiunt, quidam tamen ea recipiunt, sed omnes uno consensu rejiciunt prophetas, et Vetus Testamentum, et universos sanctos, qui in ipso fuerint illustres, et principem apostolorum. Consensus suos catholicam appellant Ecclesiam, præsertim cum ad preconandum et ad ea, quæ ad religionem pertinent, inquirenda congregantur; præcatiores enim suas consensus vocant. Quin etiam cum bapti mum aspermentur, illud tamen se fingunt suscipere; nam Evangelii verba baptismum existimant, quoniam Dominus, *Ego sum, inquit, aqua viva.*³ Attamen cum in graviorem aliquem morbum inciderint, etiam pretiosam ac salutarem crucem ex ligno confectam sibi ipsis imponunt. Deinde si

A δ θεῖος ἀπόστολος Ἐφη. "Εσθ' ὅτε δὲ συνελαυνμένοι διυμολογεῖν ἐκ τῆς Παρθένου προελθείν τὸν Χριστὸν, ἐπειδὴν ὅλως συναναγκασθῶσιν, ἀνωθεν μὲν τὸ σῶμα συγχατενεγκεῖν αὐτὸν τερατολογοῦσι, δι' αὐτῆς δὲ ὡς διὰ σωλήνος διεληλυθέναι, καὶ ταύτην τὴν διπλῶν καὶ καθαρὰν Παρθένον μετὰ τὸν σωτήριον τόχον ἐτέρους νιοὺς ἐκ τοῦ Ἰωσήφ παιδοποιῆσαι. 'Ωσαύτως καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἰματος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μυρίας ὑδρεστι πλύνοντες, ἀποδέχεσθαι φασι σῶμα καὶ αἷμα τερατολογοῦντες τὰ διεποτικὰ ῥῆματα, καὶ φασι μεταδιδόντα τοῖς ἀπόστολοις εἰπεῖν· Λάβετε, γάρτετε, καὶ πλετε· ἀλλ' οὐκέ δρον ποθὲν, ἢ οἶνον προσαγαγόντα. Καὶ τὸν ζωποιὸν δὲ σταυρὸν δυσφημοῦντες, φασιν αὐτὸν προσκυνεῖν, καὶ ἀποδέχεσθαι σταυρὸν, οἱ πλέον καὶ γότες, αὐτὸν ἀγαπάττοντες τὸν Χριστόν. Καὶ γὰρ αὐτὸς, φασιν, εἰς σταυρὸν σχῆμα τὰς χεῖρας ἔκτηπλωσε. Τὸν ἀληθῶς δὲ σταυρὸν, δὲτε δὴ ἔνδον φασι, καὶ κακούργων ὄργανον, καὶ ὑπὸ ἀράτης κείμενον, οὐ δεῖ προσκυνεῖν καὶ διπάζεσθαι. 'Αλλὰ καὶ γέροντος Ιεροῦς προφήτας, καὶ πᾶσαν τὴν παλαιὰν Γραφὴν, καὶ τοὺς ἄλλους ἀπόστρεφονται ἀγίους, ληστὰς αὐτοὺς καὶ κλέπτας ἀποκαλοῦντες. Μάλιστα δὲ τῶν ἀπόστολων τὸν κορυφαῖον Πέτρον δυσφημοῦσιν, διὶ γέγονεν ἔξαρνος τῆς εἰς τὸν διδάσκαλον καὶ Χριστὸν πίστεως, καίτοι γε τοῦ διδασκάλου αὐτῶν Μάνεντος διαπρυσίως αὐτοῖς ἐμβοῶντος, καὶ λέγοντος ὡς Οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ἀσπλαγχνος, ὡς δὲ Χριστὸς, δὲ εἰπών, "Οστις με ἀρνήσηται ἐμπροσθετι τῷν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν κάρω. 'Αλλ' ἐγὼ λέγω, Τὸν ἀρνησάμενόν με μετὰ χαρᾶς προσδέχομαι, καὶ τὴν δρηγήν αὐτοῦ, καὶ τὸ φεῦδος, ὡς φυλακὴν καὶ συντήρησιν τῆς ἡμῆς ὁμολογίας; ἡγήσομαι. 'Αλλ' οὖν οὐτῶς ἔχοντες, καὶ μυρίας τὴν ἔαυτῶν ἔξαρνούμενοι πίστιν αὐτοῦ τὸν πρὸς βραχὺ τι τοσούτων φόδων περιεστήκτων ἀνθρώπινόν τι παθόντα Πέτρον, καὶ πρὸς δρηγήσιν ὑπολιθήσαντα ἀπόβλητον παντελῶς καὶ ἀποτρόπαιον τίθενται, οὐ δέ δὲ προφασίζονται, ἀλλ' διγῶστ καὶ ἀποκρύπτονται· διότι περὶ τῆς ἀποστολίας αὐτῶν προανεκήρυξε λέγων· Σπουδάσατε ἀσπιλοὶ καὶ δμωμοὶ αὐτῷ εὑρεθῆται ἐν εἰρήνῃ, καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν μακροθυμίαν σωτηριαρ ἡγεῖσθε, καθὼς καὶ δὲ ἀγαπητὸς ἡμῶν Παῦλος κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ σοφίαν ἔγραψεν ὑμῖν, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ λαλῶς ἐν αὐταῖς περὶ τούτων, ἐν οἷς ἔστι δυστρότα τιτα, δὲ οἱ δμαθεῖς καὶ δοτηρικτες στρεβλοῦσιν, ὡς καὶ τὰς δοιπάς Γραφὰς πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπάλειαν. Τὰ γὰρ τοῦ κορυφαίου ταῦτα λόγια διτικρυς τὴν αὐτῶν προσνακηρύττει τόλμαν τε καὶ δυσσεβειχν, οὐ αὐτὰ τε τὰ Κυριακὰ λόγια, καὶ τὰ ἀποστολικὰ, καὶ τὰς δόλιας Γραφὰς, φημὶ δὴ τὰς τε Πράξεις τῶν ἀποτόλων, καὶ τὰς Καθολικὰς λεγομένας, πάλιν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν κορυφαῖον, ἐκείνας γάρ οὐδὲ τοῖς ῥήμασι παραδέχονται, στρεβλοῦσιν, ὡς εἰρηται, καὶ διεστρέφουσι πρὸς τὴν ίδιαν ἀπώλειαν. Καὶ τὰς Πράξεις δὲ τῶν ἀπόστολων, καὶ τὰς

¹ Matth. x, 33. ² II Petr. iii, 14-16. ³ Joan. iv, 10; vii, 38.

Καθολικάς οὐ πάντες αὐτῶν συναρμόζουσι τοις ἁλ-
λοις, εἰσὶ δὲ οἱ καὶ συντάττουσιν. Ἀλλὰ περὶ μὲν
τῶν προφητῶν, καὶ τῆς παλαιᾶς; Διαθήκης, καὶ τῶν
κατ' αὐτὴν λοιπῶν ἀγίων διαλαμψάντων, καὶ τοῦ κο-
ρυφαῖον τῶν ἀποστόλων οὕτω μεμήνασι· καθολικὴν
δὲ Ἐκκλησίαν τὰ ἔστων καλοῦσι συνέδρια, ἥντα
μάλιστα πρὸς τοὺς εὔσεβες λόγους; καὶ συγχρήσεις
κινοῦσι. Καθ' ἔστων γάρ προσευχὰς καλοῦσιν αὐ-
τῶν τὰ συνέδρια. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ σωτήριον δια-
πτύσσεται βάπτισμα, ὑποπλάττονται παραδέχεσθαι
αὐτὸν, τὰ τοῦ Εὐαγγελίου βῆματα βάπτισμα νοοῦ-
τες. Καὶ γάρ, φασὶν, δούλιος ἐξηγησίας. Εἰώνει
τὸ θύρω τὸ ζῷον. Πλὴν ἐπειδὴν σφόδροτέρων τινῶν σωμα-
τικῷ νοσήματι περιπέσωσι, καὶ σὸν τίμιον καὶ ζω-
ποιὸν σταυρὸν τὸν ἐκ τοῦ ξύλου πεποιημένον ἔστωτος
ἐπιτιθέσιν. Ἔπειτα τυγχάνοντες τῆς λάσεως δια-
θλῶσι τούτον, ή συμπατοῦσι καὶ ἀπορρίπτουσιν.
Ἀλλὰ καὶ τοὺς παιδεῖς αὐτῶν ὑπὸ τῶν τῆς Ἐκκλησίας
πρεσβυτέρων πολλάκις τῷ σωτηρίῳ ἀξιοῦσι φωτι-
σθῆναι βαπτισμάτι, λυσιτελεῖν τῷ σώματι τὸν τε
σταυρὸν καὶ τὸ βάπτισμα οἱ πάστης ὡφελεῖας λογο-
ποιοῦντες ἀνάξιοι, μὴ μέντοι γε διαβαίνειν τὴν τού-
των ἐνέργειαν εἰς ψυχῆς κάθαρσιν, ή τινα ἀλληγο-
ταύτην ὡφελειαν. Πολλοὶ δὲ αὐτῶν καὶ τῆς κοινωνίας;
τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ
ἡμῶν μεταλαμβάνουσι πρὸς ἔξαπάτην τῶν ἀπλου-
στέρων. Ἐπὶ δὲ τοῖς εἰρημένοις οὐδὲ τοὺς τῆς καθο-
λικῆς Ἐκκλησίας πρεσβυτέρους, οὐδὲ τοὺς λοιποὺς
Ιερεῖς ἀποδέχονται· διότι, φασι, τὸ κατὰ Χριστοῦ
συνέδριον οἱ Ιερεῖς καὶ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ συνε-
στήσαντο. Τοὺς μέντοι παρ' αὐτοῖς Ιερέων τάξιν ἐπέ-
χοντας οὐχ Ιερεῖς, ἀλλὰ συνεδήμους καὶ νοταρίους
ἐπονομάζουσιν. Οὗτοι δὲ οὗτε σχήματι, οὗτε διαίτῃ,
οὗτε τινὶ ἀλλιρ τρόπῳ βίον σεμνότερον χαρακτηρί-
ζοντα τὸ διάφορον αὐτῶν πρὸς τὸ πλῆθος ἐπιδείκνυ-
ται. Τὸ δὲ παρ' ἡμῖν Εὐαγγέλιον οὐκ ἐπιδιστάζουσι
προσκυνεῖν, οὐ μὴν ἐνθα τοῦ τιμίου σταυροῦ δι-
τύπος ἐγχεχάρακται, ἀλλ' ἐν τῷ λοιπῷ τοῦ βιβλίου
μέρει, ἐνῷ τὸ ἀπεικόνισμα τοῦ σταυροῦ μὴ διαση-
μαίνεται. Φασὶ δὲ τὸ βιβλίον προσκυνεῖν, ὡς τοὺς
δεσποτικοὺς περιέχον λόγους. Ἀλλ' ὅσα μὲν εἰς δογ-
μάτων ἀνήκει λόγον, οὕτως εἰσὶ δυσεσεῖς, καὶ
πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ πρὸς ἔστων παντελῶς
ἀσύμφωνοι. Ή δὲ πολιτεία τούτων γέμει μὲν ἀκο-
λασίας, γέμει δὲ μιασμῶν ἀρρήτων, καὶ ρυπασμά-
των ἀνεπιοήτων. Χρῶνται μὲν γάρ μίζεσιν ἐκατέρας
φύσεως πρὸς ἀπασαν ἀρρήτουργίαν ἀνερυθριάστις
ἔχοντες· πλὴν ἐνίοις αὐτῶν φασι τὴν πρὸς τὰς γεν-
νησαμένας ἀποκλίνειν συνάρτειαν. Μέθη δὲ καὶ ἀστ-
τείᾳ τὸν βίον ὅλον ἔκδοτον ἔχουσι, καὶ πᾶσαν ἀλληγο-
τὸν διεφορὰν περιέπουσιν. Ή δὲ περὶ τοῦ ἀτυχοῦς
τούτου Τυχικοῦ παρῆκεν ὁ λόγος, τοῦτο προσθήσω
νῦν. Οὗτος γάρ ἔκεινον ἔστων ἐτερατολόγει εἶναι
τὸν ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀποστόλου φερόμενόν τε,
καὶ πολλαχοῦ μνήμης ἐπαινουμένης ἀξιούμενον, κή-
ρυκά τε παρὰ τοῦ Παύλου πρὸς αὐτοὺς ἀπειπάλαι. Καὶ
διαγγέλει, καὶ λέγει μὴ τῆς ἔστων σοφίας εἰ-
ναι, τοῦ δὲ διδάξαντος καὶ ἀπεσταλκότος Παύλου παραγγέλματα,
καίτοι πενταχοῖσιν ἵτῶν μεταγενέστε-
ρο; Παύλου καὶ Τυχικοῦ γεγονώς. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὡς δὲ
πειλεξάμενος ἐγώ τὰ τέ ήδη ρηθέντα καὶ τὰ

A convaluerint, eam perfringunt, aut conculcant et
abiciunt. Liberos etiam suos ab Ecclesiæ presby-
teris salutari baptismo volunt aliquando iustrari: existimant enim crucem et baptismum corpori
prodesse homines oīni adjumento indigni. Horum
tanien vim ad animæ purgationem pervenire non
putant, nec ullam aliam asserre utilitatem. Non-
nulli etiam ipsorum, quo simpliciores decipiunt,
pretiosi corporis et sanguinis Domini communionem
suscipiunt. Ad hæc nec catholicæ Ecclesiæ pres-
byters, nec reliquos sacerdotes recipiunt, quo-
niam Christi consensum sacerdotes et presbyteri
populi constituerunt. Eos autem qui apud ipsos sacer-
dotum ordinem obtinent, non sacerdotes, sed socios
et notarios vocant. Atque hi nec habitu, nec victu,
B nec ulla alia ratione vivendi modum graviorem os-
tendunt, quo a populo distinguuntur. Evangelium
nostrum non dubitant adorare, ubi pretiosæ crucis
figura nou est impressa, non autem in ea parte
libri, in qua crucis imago sit. Dicunt autem se li-
brum adorare tanquam Domini sermones continen-
tem. Atque ita quidem impii deprehenduntur in iis
quaæ ad dogmatum rationem pertinent, ut et a veri-
tate et inter se omnino dissentiant. Vita autem ipso-
rum plena est intemperantia, plena flagitorum et
scelerum, quaæ nec dici possunt, nec cogitari. Utrius-
que enim naturæ commissione sine ullo rubore
ad nefarium omniem impietatem abutuntur, adeo
ut ipsorum quidam etiam cum matribus consuetu-
dinem habere dicantur. Ebrietati et luxuria totam
vitam habent obnoxiam, et aliam omnem mortuum
corruptelam complectuntur. Quod autem de infelici
illo Tychico vulgatum est, nunc commemorabo.
Hic se Tychicum illum esse singebat, qui in Apo-
stoli Epistolis sæpe memoratur, et de quo multis in
locis cum laude mentio fit. Sibique a Paulo num-
rium suis missum simulabat, ut quæcumque dice-
ret ei denuntiaret, ea non sapientiae sua, sed do-
centis et mandantis Pauli præcepta esse videren-
tur, cum tamen quingentis annis post Paulum et
Tychicum natus esset. I lud sciendum est, me, qui
capita hæc quæ in hoc titulo continentur, collegi,
partim integra posuisse, partim ut longitudinem
evitarem, compendio comprehendisse, et ex patri-
archæ, quem ante commemoravi, scriptis ea præ-
termississe, quæ vel profundiora, vel imperfectiora
paucis essent profutura, aut placitura. Sententias
tamen easdem, licet aliis verbis, aliisque dicondi
rationibus retinui. Argumenta vero tum ex Evange-
liis, tum ex Pauli apostoli verbis deprompta sunt.
Istius enim hæresis defensores hæc sola veneran-
tur et probant. Verum duo non esse principia, licet
in titulo contra Manichæos demonstratum sit, tamen
in praesenti etiam demonstrabitur, sed pri-
mum de malo dicendum est, quod principium ma-
lum, et eorum omnium, quæ in mundo sunt, au-
ciolem impia ista mali progenies confinxit.

ἴφενής ὑποτεταγμένα τῷ παρόντι τίτλῳ κεφάλαια, τὰ μὲν καθ' ὀλόχληρον τίθεικα, τὰ δὲ κατ' ἐπιτομὴν, τὸ μῆκος ἐκκλινας. Τινὰ δὲ τῶν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ δηλωθέντος πατριάρχου καὶ πάντη παρέδρομον, ὅσα διὰ βαθύτητα νοημάτων, ή καὶ διὰ τὸ λίαν ἐμπερίβολόν τε καὶ ἐγκατάσκευον δίγοις μὲν ἡσαν προσιτά καὶ εὐάρεστα, τὰς αὐτὰς δὲ σχεδὸν παριστῶν ἐννοίας τοῖς ἐκλεγεῖσιν, εἰ καὶ δὲ ἄλλως, λέξεων καὶ ἐπεροτρόπων ἐπιχειρημάτων συνεπεραίνοντο. Πάντα δὲ τὰς ἀποδεῖξει; ἔχουσιν ἀπὸ τε τῶν Εὐαγγελίων καὶ τῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου δῆμάτων. Ταῦτα γάρ μόνα καταδέχεται τιμῆν, καὶ στέργειν τὸ τῆς ἀποστασίας τοῦτο συνέδριον. "Οτι δὲ οὐδόν ἀρχαὶ κατὰ τοὺς ἀρχρονας, ἀγαθὴ τε καὶ πονηρὴ, δέδεικται μὲν ἐν τῷ τῶν Μανιχαίων τίτλῳ, δειχθῆσται δὲ κανὸν τῷ παρόντι καθ' ἐτέρας ἐπιδολάς. ᾧ τέον δὲ πρώτον περὶ τοῦ πονηροῦ, δην πονηρὰν ἀρχὴν καὶ δημιουργὸν τῶν ἐγκοσμίων οὗτοι τὰ τοῦ πονηροῦ πλάσματα πάνυ δυσσεβῶς ἀνεπλάσαντο.

Dicunt ex tenebris et igne malum istud natum A esse principium. Quarendum ex ipsis est, cur tenebris sole ad ipsum generandum non fuerint satis, aut cur ignis solus non satis fuerit? Quis ea ad malum principium gignendum congregarit? Cur non ipsa sint potius principium. Cur ita factum sit, ut quod ex ipsis provenerit, sibi principium vindicarit?

Si ignis sub sensu cedit, cuius est opus? Si mali, quomodo ex ipso et ex tenebris malum esse profectum dicunt? Sin boni, quomodo negant sensibile quidquam a bono profectum esse? Neque enim dicere possunt ab intelligibili provenisse malum, cum intelligibilia cuncta bono attribuerint. Necessarium igitur est, ut dum carent ne malo ignis ortum tribuant, ne deprehendantur, eumdem modo effectorem, modo factum dicere, vel inviti fateantur ignem quoque a bono provenisse. Cum enim ignis sensibilis existat, quamvis in tenebris versentur, eum tamen nec principio carere, nec aeternum esse dicent.

Duo non esse principia, sed unum esse celi, et terrae, et eorum quae in medio sunt, effectorem.

Quidam ipsorum Deum bonum celi tantum auctorem esse concedunt, terrae autem et eorum quae in medio sunt, effectorem alium assertunt. Alii (nam multiplex est istorum error) et cælum ipsum, et quae in medio sunt omnia, inimici affirmant esse opere. Quod si, ut ipsi homines stupidi ac dementes affirmant cælum etiam est opus mali, quomodo bonus Deus in cælis conquiescit, qui a malo consueti sunt? Quomodo Servator noster, cum precaudi rationem doceret, et admirabilem ac venerandam illam preicationem traderet, dixit: *Pater noster, qui es in cælis*⁴. Et: *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra*⁵. Et rursus: *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis et Pater vester cælestis*⁶. Et alibi, *Quicunque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, et soror, et mater est*⁷. Sed ea longum esset enumerare, in quibus cœlestem, et qui est in cœlis, Servator Patrem appellat. Miror tamen cur adversariorum impudentia non obruiatur, Servatore clarius dicente: *Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ*⁸. Non solum enim cœli Domini, sed etiam terræ D perspicue dicit. Quid hoc testimonio clarius? quid

λέγουσιν ἐκ τοῦ σκότους καὶ τοῦ πυρὸς γεγονέναι τὸν πονηρὸν. Ἐρωτητέον οὖν αὐτοὺς, πῶς, οὐκ ἥρκεσε τὸ σκότος μόνον εἰς γένεσιν αὐτοῦ; πῶς δὲ οὐ μόνον τὸ πῦρ; τις δὲ συναγαγὼν ταῦτα πρὸς γένεσιν ἀρχῆς πονηρᾶς; Πῶς οὖν ἀρχὴ ταῦτα μᾶλλον, καὶ τι γέγονε, τι δὲ ποιεῖ τοὺς ἐξ αὐτῶν προετηλύθετος ἀρκάσαντος τὴν ἀρχὴν;

Εἰπερ αἰσθητὸν τὸ πῦρ, τίνος ἔστιν ἔργον; Εἰ μὲν τὸν πονηρὸν, πῶς ἐξ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ σκότους λέγουσι προελθεῖν τὸν πονηρὸν; εἰ δὲ τὸν ἀγαθὸν, πῶς φασι μηδὲν αἰσθητὸν δημιουργῆσαι τὸν ἀγαθόν; Νοητὸν γάρ οὐκ ἀν δυνηθείεν εἰπεῖν τὸ προαγαγὸν τὸν πονηρόν. Τὰ νοητὰ γάρ πάντα τῷ ἀγαθῷ διδέσσιν. Ἀνάγκη οὖν φεύγοντας αὐτοὺς τὸ δοῦναι τῷ πονηρῷ τὴν γένεσιν τοῦ πυρὸς, ἵνα μηδὲν μὲν πλάστην, νῦν δὲ πλάσμα τὸ αὐτὸν διελέγχοιντο ληροῦντες, καὶ ἀκοντὰς δικολογῆσαι τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι καὶ τὸ πῦρ δημιούργημα. Πάντως γάρ τὸ αἰσθητὸν πῦρ, δοσὸν ἀν ἐσκοτίσθησαν, οὔτε διαρρήκον οὔτε ἀδίον ἐροῦσιν.

*Οτι οδόν ἀρχαὶ, ἀλλ' εἰς δημιουργὸς οὐρανοῦ καὶ τῆς, καὶ τῶν ἐν μέσῳ.

Τινὲς μὲν αὐτῶν φασι τὸν ἀγαθὸν Θεὸν δημιουργὸν εἶναι τοῦ οὐρανοῦ μόνον, τῆς δὲ γῆς καὶ τῶν ἐν μέσῳ ποιητὴν ἔτερον ἐπεισάγουσι· τινὲς δὲ τούτων (πολυσχεδῆς γάρ τῇ πλάνῃ) καὶ τὸν οὐρανὸν αὐτὸν καὶ τὰ ἐν μέσῳ πάντα τετομένα καὶ λέγειν ποιήματι τοῦ ἔχθροῦ. Ἀλλ' εἰπερ ἔστιν δὲ οὐρανὸς κατὰ τὴν ἐκείνων ἐμβρονησάν ἔργον τοῦ πονηροῦ, πῶς δὲ ἀγαθὸς θεὸς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἀναπαύεται τοῖς δημιουργηθεῖσι περὶ τοῦ πονηροῦ; Πῶς δὲ δὲ Σωτὴρ ἡμῶν εὑρεσθαι τὴν θαυμασίαν ἐκείνην καὶ φρικτὴν εὐχήν ἐκδιάσκων, καὶ παραδιδόντος φησι· Πάτερ ἡμῶν δὲ ἐτοῖς οὐρανοῖς, καὶ, Γενηθῆτω τὸ θελημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αὐθίς, "Οἱ τις δὲ κοιτήσῃ τὸ θελημά τοῦ Πατρός μου τοῦ τρεῖς οὐρανοῖς, αὐτὸς μου ἀδελφός, καὶ ἀδελφή, καὶ μῆτηρ ἐστι"; Καὶ τί ἐν τοῖς ἀναλέγοτο δι' ὃν οὐράνιον καὶ τὸν οὐρανοῖς δὲ Σωτὴρ τὸν Πατέρα διεκρύπτει; Ἀλλὰ πῶς τῶν πελασματικῶν οὐκτιμένεται τὸ ἀνατιχυντον, φανερώτερον τοῦ Σωτῆρος λέγοντος, Ἐξομολογοῦματος σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς; Οὐ μόνον γάρ ενταῦθα τοῦ οὐρανοῦ Κύριον, ἀλλὰ καὶ τῆς γῆς τρανολογεῖ. Τι οὖν ταῦτης τῆς μαρτυρίας σαφέστερον; Τί δὲ δυνατότ-

⁴ Matth. vi, 9. ⁵ ibid. 40. ⁶ ibid. 15. ⁷ Matth. xi, 50. ⁸ ibid. 25.

ρον καὶ τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
δημιουργὸν καὶ Κύριον παραστῆσαι τοῦ παντός, καὶ
τὸ θεομάχον τῆς ἀποστασίας ἐμφράξαι στόμα; Καὶ
τῷ Πέτρῳ δὲ φησιν δὲ Σωτὴρ· Δώσω σοι τὰς κλεῖς
τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ τὰ ἔξις· Ὁρα δὲ
καὶ τοῦτο· Βαπτισθεὶς δὲ Ἰησοῦς ἀνειστὸν εὐθὺς ἀπὸ
τοῦ ὕδατος· πῶς ἐν τῷ πλάσματι τοῦ πονηροῦ, καὶ
τοῦ ἀγαθοῦ Πατρὸς ἀγαθὸς Υἱὸς βαπτισθεὶς ἐκεῖθεν
ἔνεισι; καὶ, Ἰδοὺ ἀνεψιθησαρ οἱ οὐρανοί. Ἀλλο
πάλιν πλάσμα πονηρᾶς χειρὸς κατ' αὐτούς· διατί δὲ
ἀνεψιθησαν, καὶ τίνος χάριν; Εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ
Θεοῦ, φησι, καταβαῖνον ὥστε κεριστερίν· τρίτης
οὗτος τῆς ἀσεβείας ἐν δλίγοις ρήμασι θρίαμβος. Πῶς
γάρ ἐν τῷ πλάσματι τοῦ πονηροῦ τὸ τοῦ Θεοῦ
Πνεῦμα τυποῦται, καὶ κάτεισιν ἐκ τῶν ἔργων τοῦ
ἰχθυροῦ, κακεῖθεν κατὰν ἔρχεται ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν; καὶ
τετάρτη στήλη τῆς ἀσεβείας, φινή διδοται ἐκ τῶν
οὐρανῶν· Οὐτός ἐστιν δὲ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητὸς,
ἐν φεύδοκησα. Ἐπισκόπει μοι, ἀγαπητὲ, καθ'
ἐκάστην λέξιν δηποτε αὐταῖς συμπρέσειν δὲ κατὰ τῆς
ἀσεβείας ἀφυκτος· Εἰλεγχος. Οὐτός ἐστι, φησὶν, δὲ
Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν φεύδοκησα. Τίς; Οὐτος
δὲ ἐν ὑδατι βαπτιζόμενος, φεύδοκησαν οἱ οὐρανοί,
ἐφ' δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐμδὸν ἐν μορφῇ περιστερᾶς κα-
ταβαῖνον ἐκ τῶν οὐρανῶν συνεπιμαρτύρεται τῷ
βαπτιζόμενον τὴν οὐδέτη· α. Πάντα ἐμὲ διὰ τῶν ἐμῶν
κτισμάτων. Οἱ ἐμδὸς Υἱὸς, τὸ Θέλημα πληρῶν τὸ ἐμδὸν
τὴν σωτηρίαν καταπράττεται τοῦ κόσμου, μόνη· τῆς
τοῦ Πνεύματος ἐξουσία; τῷ δημοφεύει συμπαρούσῃς,
καὶ ἀνακηρυγτούσῃς τῷ πράγματι τὸ γνήσιον τῆς
οὐδέτης.

B
operibus inimici , et venit super Iesum ? Quartus
adversus impietatem triumphus, vox e cœlo editur:
*Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene com-
placui* *. Considera, quæso, amice, quomodo singu-
la argumenta coarguant impietatem atque convin-
cunt : *Hic est, inquit, Filius meus dilectus, in quo
mihi bene complacui* *. Quis ? Illic qui in aquis
baptizatus est, cui aperti sunt cœli, super quem Spi-
ritus meus in columbæ forma descendit e cœlis,
testaturque illum esse verum Filium suum. Omnia
mea per res a me procreatæ. Filius meus volunta-
tem meam exsequens mundi salutem peragit, sola
Spiritus potestate simul cum illo, qui est ejusdem
naturæ, existente, et reipsa germanum ipsum esse
Filium declarante.

Εἰ θρόνον τοῦ Θεοῦ τὸν οὐρανὸν κατέλι οὐρανὸν τῶν
ἄλλων τὸν Πατέρα καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς εἰδώλα, οὐ ποπό-
διον δὲ τὴν γῆν, καὶ πόλιν αὐτοῦ τὰ Ιεροσόλυμα·
πῶς οὐκ ἐσχάτης ἀσεβείας, ὃν μάρτυς οὐ Υἱός, ταῦτά
τινας περικόπτειν κύτου, καὶ ἔτερον τὸν περικόπτε-
των ποιεῖν ποιητὴν; · Οὐ γάρ πάντα πρὸς σωτηρίαν
ἡμῶν καὶ πράττων, καὶ ποιῶν, καὶ παραινῶν Χριστὸς
οὐ θεός τὸν δρκὸν ὡς ὑντα τῆς ἐπιορκίας πύλην τῆς
ἀνθρωπίνης ἀποκλείων πολιτείας φησίν · Ἐγὼ δὲ
λέγω ὑμῖν μή διμοσσαι διώκεις μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ,
διτὶ θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, μήτε ἐν τῇ γῇ, διτὶ υπο-
πίδιοι τῷ ποδῷ αὐτοῦ ἐστι, μήτε εἰς Ἱεροσό-
λυμα, διτὶ πόλις ἐστὶ τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου ·
ἀλλὰ μηδὲ ἐν τῇ κεφαλῇ σου, φησίν, διτὶ οὐ δύνα-
σαι μιλαρ τρίχα δευκήν, ή μελαινωρ ποιῆσαι, κε-
φαλήν, καὶ Ἱεροσόλυμα, καὶ γῆν, καὶ οὐρανὸν τὰ
αἰσθητὰ τὰ δψει κρινόμενα λέγων, & τοῖς Τουδαιοῖς
ἢ Έθος δρκὸν ποιῆσαι · Μή δη πάλιν εἰς μύθους, καὶ
λήρους τὴν κεφαλήν, καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὴν
γῆν, καὶ τὸν οὐρανὸν ή μανία παρατρεπέτω, ὡς ἐν
πολλοῖς εἰώθεν εἶς ἀπορίας παιείν · Τὸν γάρ δρώμενον
οὐρανὸν, καὶ τὴν αἰσθητὴν γῆν καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα,
& πάλαι μὲν ὄψοδόμητο, γενεαῖς δὲ ὑπερεργον διαδιδ-
άνοικανομεῖ, καὶ πολιῖει ταῦτα, τὸν μὲν θρόνον κα-
λεῖ, τὴν δὲ ὑποπόδιον, τὰ δὲ πόλιν τοῦ μεγάλου βασι-
λέως, ποιεῖς βασιλέως, αὐτὸς ἐτέρωθι σαφέστερον

Si is qui maxime omnium Patrem, et quæ Patris sunt, novit, Dei thronum cœlum appellat, terram autem scabellum, et civitatem ipsius Hierosolyma, nonne summæ dementiæ est, quorum testis est Filius, ea quosdam illi adimere, et eorum auctorem alium constituere? Christus enī Deus, cuius omnia facta dictaque pertinent ad salutem nostram, cum ab humana vita jusjurandum, tanquam aditum ad perjurium, removeret: *Ego autem, inquit, dico vobis, ne juretis omnino, neque per cœlum qui thronus est Dei, neque per terram, quia scabellum est pedum ejus, neque per Hierosolyma, quia civitas est regis magni; neque per caput tuum, quia non potes*

D unum capillum album facere aut nigrum. Caput, et Hierosolyma, et terram, et cœlum sensibus esse obnoxia re ipsa cernimus, quæ Judæi jurantes solebant nominare. Ac se rursum ad fabulas et nugas caput et Hierosolyma, et terram et cœlum insaniam referat, ut saepe in rebus dubiis facere consuevit, cœlum hoc, quod oculis cernimus, et terram hanc, quam calcamus, et Hierosolyma, quæ quidem urbs cum olim esset aedificata, multis postea sæculis a Davide instaurata est et habitata, hæc thronum, et scabellum, et civitatem magni regis appellat; cuius auctem regis, ipse clarius alibi demonstrat: *Nolite, inquiens, facere domum Patris mei domum negotia-*

¹ Matth. xvi, 19. ² Matth. iii, 16. ³ ibid. 17.

⁴ Joan. i, 52. ⁵ Matth. iii, 17.

*tionis*¹, ubi templum Hierosolymorum domum A ἐκδιδάσκει, Μή ποιῆτε, λέγιν, τὸν οἶκον τοῦ Πα-
Dei vocat, propter quod et Hierosolyma regis civi-
tatem dicit. Quem enim dum vetaret jurare, mag-
num appellavit regem, hic Patrem proprium no-
minat. Quamobrem et eos, qui boves et oves, et co-
lumbas vendebant, ejecit, ut ab ea mercaturae col-
lusione domum paternam expiaret, eisque justam
indignationem comminatus est, ut qui paternam do-
mum ei mandatum paternum despicerent.

*Diligite, inquit Servator, inimicos vestros, bene-
facite illis qui oderunt vos, ut sitis filii Patris vestri,
qui est in celis, qui facit oriri solem suum super
bonos et malos, et pluit super justos et injustos.
Estote igitur perfecti, sicut et Pater vester cœlestis
perfectus est².* Pater ergo perfectus, quem naturalis
ipse Filius ut imitemur nos cohortatur, ille est, et
non aliis, qui solem hunc, quem cernimus, oriri
facit, et lucem sensibilem nobis sensu præditis
subministrat, et pluit super justos et injustos, ut
terræ fructus percipi queant, et si quo modo aer
quo respirantes utimur, propter siccitatem gravior
fit, ex pluvia humiditate ad temperamentum re-
digatur. Ubi sunt igitur impii isti, regni Dei, quod
dividi non potest, divisores, qui terræ, et aeris,
et imbrum, et solis et aliarum rerum ejusdem ge-
neris effectorem nummi, rerum autem intelligibi-
liam alium constituunt?

*Si David primum, sancti Spiritus numine afflatus,
et divus Paulus deinde clara voce dicit Deum illum
a Mose prædicatum sic alloqui Dominum nostrum
Iesum Christum : Filius meus es tu, ego hodie genui
te³, Paulus enim ad Hebreos scribens Servatori
nostro paternum hoc tribuit testimonium, quod a
David, ut diximus, ante fuit pronuntiatum, et rur-
sum : Et adorent eum omnes angeli Dei, itemque :
Et ab initio, Domine, terram fundasti, et opera
manuum tuarum sunt cœli⁴, et cætera ; si haec in
Spiritu divinus Pater David pronuntiavit, eaque
arcanorum mysteriorum conscientis doctorque com-
probavit, affirmans Veteris Testamenti Deum eum-
dem esse, qui et angelorum omnium ordines Filii
adoratores servosque constituit, eumdeinceps et non
alium, qui terram fundavit, et cuius opera manuum
sunt cœli, nonne omni sese obstringunt impietate,
qui alium esse dicunt Patrem Domini nostri Iesu
Christi, et alium illum, qui cœlum et terram con-
diderit?*

*Explicans Servator parabolam sepiuaniis bonum
semen in agro suo : Qui seminat, inquit, bonum se-
men, est Filius hominis, ager autem est mundus;
semen autem bonum hi sunt filii regni; zizania
autem sunt filii mali. Inimicus vero, qui illa seminat,*

μουσικον ἔμπορον, τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν
τοῦ Πατρὸς οἰκον ὄνομάων, δι' ὃν καὶ τὰ Ἱεροσό-
λυμα τοῦ βασιλέως πόλιν καλεῖ. Οὐ γάρ ἐν τῇ τῶν
δρυῶν ἀπαγορεύεται μέγαν ἀνείπε βασιλέα, ἐνταῦθα
Πιστέρα ἴδιον ἑθεολόγει. Διὸ καὶ τοὺς πωλοῦντας
τοὺς βόας, καὶ τὰ πρόβατα, καὶ τὰς περιστερὰς τὴν
πατρικὴν οἰκίαν τῆς ἐμπορικῆς καθαίρων παροινίας
ἀπελαύνει, καὶ τὴν δικαίαν αὐτοῖς ὅργην ἀπειλεῖ, οἷα
δὴ καταφρονητὰς εὑρών καὶ τοῦ πατρικοῦ οἴκου καὶ
τῆς πατρικῆς ἐντολῆς.

*Φησὶν δὲ Σωτῆρος Ἀραπᾶτε τοὺς ἔχθρονς ὑμᾶς,
καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, διὰς γένησθε
νιοὶ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, δις
ἀρατέλλεις τὸν ἥιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀτα-
θοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαιοὺς καὶ ἀδίκους.
Ἐσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὡσπερ ὁ Πατὴρ ὑμῶν
ὅ ἐν οὐρανοῖς τέλειος ἐστιν. Ο γοῦν τέλειος Πατὴρ,
διν ἡμᾶς μιμεῖσθαι δι φύσει παρανεῖ Υἱός, αὐτὸς οὐ-
τός ἐστι, καὶ οὐκ ἄλλος, δι τὸν δρώμενον ἀνατέλλων
ἥλιον, καὶ τὸ φῶς ἡμῖν τοῖς αἰσθητοῖς τὸ αἰσθητὸν χα-
ρηγῶν, καὶ βρέχων ἐπὶ δικαιοὺς καὶ ἀδίκους ἐπὶ^B
καρποφορίᾳ τῆς γῆς, καὶ ὡς ἀν ἐτι πρὸς ἀκρασίαν δι
ἄλλο, φρύνεμεθ πρὸς ἀναπνοὴν, ἀπέκλινε δικ ξηρό-
τητα, διὰ τῆς ἀπὸ τῶν ὑετῶν νοτὸς εἰς πρὸς εὐκρασίαν
ἐπαναχθῆ. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ τῆς ἀμερίστου τοῦ
Θεοῦ βασιλείας ἐκθεσμοὶ μερισταὶ, οἱ τῆς γῆς μὲν,
καὶ τοῦ ἀέρος, καὶ τῶν ὑετῶν, καὶ τοῦ ἥλιου, καὶ τῶν
διμοστοίχων ἔτερον ἀναπλάστοντες δημιουργὸν, διλον
δὲ τῶν νοητῶν;*

*Εἰ πρότερον μὲν ὑπὸ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐμ-
πνεόμενος δι Ασβιδ, ὑστερὸν δὲ καὶ δι Θεοῦ Παῦλος
λαμπρὰ διακέραγε τῇ φωνῇ, ὡς δι κηρυττόμενος ὑπὸ^C
Μωσέως Θεὸς πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν
λέγει, Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σῆμερον γεγέννηκά σε[·]
τῷ Σωτῆρι, γάρ ἡμῶν δι Παῦλος πρὸς Ἐβραιοὺς γρά-
φων, τὴν πατρικὴν ταύτην ἀρμόζει φωνὴν, τὴν δικ
τοῦ Ασβιδ προφητευθεῖσαν, ὡς εἰρηταί· καὶ πάλιν,
Καὶ προσκυνησάτωσαρ αὐτῷ πάντες ἀγρεδοὶ^D
Θεοῦ, καὶ αὐθοῦ·, Καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν
τὴν διεμελίσσους, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰστι
οἱ οὐρανοὶ, καὶ τὰ ἔξης· εἰ ταῦτα μὲν προείπεν ἐν
Πνεύματι δι Θεοπάτωρ Ασβιδ, ἐπειράγισε δὲ δι τῶν
ἀρθρητῶν μύστης καὶ μυσταγωγὸς βεβαιῶν, ὡς
δι τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας Θεὸς, αὐτὸς ἐστιν, δι καὶ τὰ
τῶν ἀγγέλων πάντων προσκυνητὰ καὶ δοῦλα πεποιη-
κώς τάγματα τοῦ γεννήματος, δι αὐτὸς δὲ, καὶ οὐκ
ἄλλος δι τὴν τε γῆν θεμελιώτας, καὶ οὐκ ἔργα χειρῶν
εἰσιν οἱ οὐρανοὶ· πῶς οὐ πᾶσαν ἀσέθειαν ἀποκύπτου-
σιν οἱ διλον μὲν τὸν Πιστέρα λέγοντες τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διλον δὲ τὸν δημιουργῆσαντα
τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν;*

*Ἀναπτύσσων δὲ Σωτῆρος τοῦ σπείροντος τὸ καλὸν
σπέργα μὲν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ φῆσιν· Ο σκείρω^E
τὸ καλὸν σπέργα μὲν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ φῆσιν· Ο
δὲ ἀγρός ἐστιν δι κόσμους, τὸ δὲ καὶ λόγον σπέργα
οὗτοι εἰστιν οἱ νιοὶ τῆς βασιλείας. Τὰ δὲ ζεῦγισι*

¹ Joan. ii. 16. ² Mat. v. 44, 45. ³ Psal. ii. 7; Hebr. i. 5. ⁴ Psal. xcvi. 8; Hebr. i. 6.

sicut et viol τοῦ πονηροῦ. Ὁ δὲ διάθρος δ σπείρας *A est diabolus*¹. Audis quomodo mundum appelleat autem ἐστιν δ διάδολος. Ἀκούεις πῶς τὸν κόσμον μὲν ἕαυτοῦ λέγει, καὶ σπέρμα πάλιν ἕαυτοῦ τοὺς ἐν αὐτῷ, οὓς καὶ οἰοὺς τῆς βασιλείας λέγει, μόνον δὲ τὴν τῶν ζεζανῶν ἐπισπορὰν εἰς τὸν ἔχθρον ἀποπέμπει. Ἐν δὲ τοῖς ἑφεζῆς περιφανῶς ἕαυτοῦ βασιλείαν ἀνακηρύττει τὸν κόσμον. Πῶς; Ἐρ τῇ συντελείᾳ, φησι, τοῦ αἰώνος τούτου, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ μέλλοντος, ἀποστελεῖ δ Υἱὸς τοῦ ἀρθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, δηλοντί τοῦ παρόντος κόσμου, τὰ σκάνδαλα. Οὐ γάρ ἐν τῇ μελλούσῃ, καὶ ἀτελεύτῃ, οὐμενον, οὔτε ζεζανία σπείρεται, καὶ φύεται, οὔτε συνισταται σκάνδαλα, ἵνα ἐκ ταύτης οἱ ἄγγελοι τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου συλλέξωσιν αὐτά. Ἐπει καὶ μετὰ τὴν ἐκ τοῦ κόσμου συλλογὴν **B** αὐτῶν ταῦτα μὲν εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς βάλλονται, τότε δὲ καὶ οἱ δίκαιοι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς ἔλαβον τὴν γῆς, ὃν οὐκ ἦν κύριος δ διδοὺς, ὡς αὐτοὶ ληροῦσι; Καὶ εἰ οἱ ἄγροι, καὶ αἱ οἰκίαι τῆς χειρός εἰσι τοῦ πονηροῦ, πῶς δ ἀγαθὸς θεὸς τοῖς προθύμως τρικούθηκέσιν αὐτῷ μετὰ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν καὶ ἀγρούς καὶ οἰκιῶν ἐπιγγείλατο παρασχεῖν, δ φαῦλά τε ἔστι, καὶ φαῦλου ποιητοῦ, καὶ ὃν οὔτε κύριος αὐτὸς ἔχειν, οὔτε ἄλλοις παρασχεῖν:

Ἐδόθη μοι, φησι, πᾶσα ἔξουσία ἐτούραψ καὶ ἐπὶ τῆς. Πῶς οὖν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔλαβεν ἔξουσίαν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὃν οὐκ ἦν κύριος δ διδοὺς, ὡς αὐτοὶ ληροῦσι; Καὶ εἰ οἱ ἄγροι, καὶ αἱ οἰκίαι τῆς χειρός εἰσι τοῦ πονηροῦ, πῶς δ ἀγαθὸς θεὸς τοῖς προθύμως τρικούθηκέσιν αὐτῷ μετὰ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν καὶ ἀγρούς καὶ οἰκιῶν ἐπιγγείλατο παρασχεῖν, δ φαῦλά τε ἔστι, καὶ φαῦλου ποιητοῦ, καὶ ὃν οὔτε κύριος αὐτὸς ἔχειν, οὔτε ἄλλοις παρα-

*Data est mihi, inquit, omnis potestas in cœlo et in terra*². Quomodo accepit a Patre potestatem cœli et terræ, quorum ipse, qui dedit, non erat Dominus, ut isti nugantur? Et si agri et domus sunt e manu mali, quomodo bonus Deus iis qui alacri animo ipsius secuti fuerint, præter aeterna bona, et agros et domos se tributurum promisit, si mala sunt, et C opificis mali, et quorum nec ipse potest esse dominus, nec alios constituere?

Idem Apostolus, cum rerum omnium procreato-rem prædicaret Patrem Domini nostri Iesu Christi, et ipsum verum Filium, tamen hoc etiam ostendit in iis in quibus gratiam celebrat, sibi dataam et creditam mysterii potestatem. Cum enim dixisset: *Mihi autem omnium minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare impervestigabiles divitias Christi, et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo, statim subjicit: qui omnia creavit per Jesum Christum*³. Itaque rerum omnium procreator est Pater, et rerum item omnium procreator est Filius. Communes enim et indifferentes tum natura, et potestas, et regnum, et virtus, tum etiam rerum omnium, quæ videntur, et quæ non videntur, procreatio, et earum ex nihilo deductio et conformatio.

Alibi Paulus de rebus divinis verba faciens, *Unus, inquit, Deus et Pater omnium, qui super omnia, et per omnia, et in omnibus nobis*⁴. Verum cuius sciret, ut naturam et voluntatem, sic etiam procreationem et imperium Patris et Filii non esse sejuncta aut separata, idein etiam de Servatore audacter pronuntiat: *In ipso enim, inquit, creatura sunt omnia*⁵, nempe quæ in cœlis, et quæ in terra sunt. Ac ne istorum insanis his verbis alias nugas

¹ Matth. xiii, 37, 39. ² Ibid. 40, 41. ³ Matth. xxviii, 18. ⁴ Ephes. iii, 8, 9. ⁵ Ephes. iv, 6. ⁶ Coloss. 1, 16.

essingat, sequitur explicans illa quae in caelis terra-que sunt: Et haec, inquit, omnia in ipso creata sunt, et per ipsum, et in ipsum¹. Quomodo igitur defectorum istorum rabies alium rerum visibilium, alium invisibilium auctorem communiscitur?

Invisibilia Dei, inquit divus Paulus, a creatura mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspicuntur²; ea quae facta sunt, orbem significavit universum, et quaeunque sibi sensum cadunt. Hac enim nisi essent boni, sed mali, quomodo fieri posset, ut per illa pernerentur invisibilia Dei, et sempiterna ejus virtus ac divinitas?

Si res terrenae, ut maledica atque impia lingua audet dicere, sunt, mali, quomodo dicuntur esse communis Domini ac Servatoris nostri? *In propria enim*, inquit, *venit, et sui eum non receperunt*³. Quod si desertores dixerint, per propria sermones propheticos intelligi, ad eosque Christum venire, et ab illis non recipi, animadvertisse singularem ipsorum stultitiam et impudentiam. Primum quomodo sermones propheticos dicunt esse Christi proprius, cum prophetas ipsos dicant esse mali signa, et ab ipso inspirationem accepisse? Deinde quomodo in sermones propheticos venit Christus? Ad alienos enim, ut ipsi sentiunt, venisset, cum alienos esse dicant sermones propheticos, et ab alieno inspiratos, non autem a bono Deo. Præterea quibus potestatem dedit Deus, ut filii Dei fierint? Propheticisne sermonibus? Quæ nvgæ sunt istæ? Sermones enim si ex Deo sunt, ab illo habent, ut sint ipsius proprii; sin ex malo, quomodo fieri possunt filii Dei? Præterea quis sermo propheticus ex sanguinibus, et ex voluntate viri, et ex voluntate carnis natus est? Subjicit enim: *Qui non ex sanguinibus, nec ex voluntate viri, nec ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt*⁴. Quinam igitur ex sanguinibus nati sermones, et qui non? Restat ergo, ut per propria mundus intelligatur; quemadmodum et alibi discipulos alloquitur: *Ecce, inquit, venit hora, ut dispergmini, unusquisque ad propria*⁵. Quinam hic appellat propria? Propheticosne sermones? an possessiones et domos singulorum? Quemadmodum igitur hic non, ut dementes isti nvgantur, sermones propheticos appellat, sed propriam cuiusque possessionem et domum, sic etiam quando dixit: *In propria venit, et sui eum non receperunt, per propria mundum sensibilem intellexit, qui propria est ipsius possessio atque opus. Similiter et qui in ipso sunt, quorum alii quideam doctrinam ejus suscepserunt, alii non. Et alibi: Non habet, inquit, honorem propheta in propria patria*⁶. Quod autem per propria mundum significet, ex his verbis plane licet intelligere. Erat enim, inquit, lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum⁷, hunc, inquam, sensibus expositum. Quando autem

A ταῖς Ἱεραῖς φωναῖς ὑποδάλλῃ, οἵτινες κατὰ συνέχειαν ἐπεξηγεῖται τίνα εἰσὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἵππα τῆς γῆς, διτὶ τὰ δρατὰ καὶ τὰ ἀδρατα. Καὶ ταῦτα πάντα ἐν αὐτῷ φησιν ἐκτίθεται, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτόν. Πώς οὖν ἡ ἀποστατική λύσσα τῶν μὲν ὀργατῶν ἀλλον πλάττει ποιητὴν, ἄλλον δὲ τῶν ὀρατῶν;

Φησὶν δὲ θεὸς Παῦλος, διτὶ *Tὰ δόρατα αὐτοῦ, τουτέστι τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιημασι τοούμενα καθορᾶται, ποιήματα λέγωντὸν παρόντα κόσμον, καὶ δισα ὑπὸ τὴν αἰτίθησιν. Ταῦτα γάρ εἰ μή τοῦ ἀγαθοῦ ἥσαν, ἀλλὰ τοῦ πονηροῦ, οὐκ ἀν ἐν τοῖς τοῦ πονηροῦ ποιήμασι τὰ δόρατα τοῦ ἀγαθοῦ καθεωρῶντο, η τε·ἀτίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεστήση.*

Εἶπερ, ως ἡ βλάσφημος καὶ δυσσεβῆς θρασύνεται γλῶσσα, τὰ ἐπίγεια τοῦ πονηροῦ, πῶς λέγονται τοῦ κοινοῦ ἡμῶν Δεσπότου καὶ Σωτῆρος; Εἰς τὰ Ἰδια γάρ ἥλθε, φησι, καὶ οἱ Ἰδιοι αὐτόρων οὐ παρέλισσον. Εἰ δὲ λέγοιεν οἱ ἀποστάται Ἰδια μὲν εἶναι τοὺς προφητικοὺς λόγους, ἐλθεῖν δὲ εἰς αὐτοὺς τὸν Χριστὸν, ἐκείνους δὲ τοῦτον μήτε παραδέξασθαι· ὅρατε τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτῶν ἀνοιαν καὶ ἀναισχυτιαν; Πρῶτον μὲν πῶς λέγουσι τοὺς προφητικοὺς λόγους ἔδια εἶναι τοῦ Χριστοῦ, αὐτοὺς τοὺς προφήτας λέγοντες πλάσματα εἶναι τοῦ πονηροῦ, καίτοι ἐπιποιοιαν πάρ' αὐτοῦ δέξασθαι; Δεύτερον δὲ πῶς εἰς τοὺς προφητικοὺς λόγους ἥλθεν δὲ οὐδὲ τοῦ Χριστοῦ; Πρῶτον μὲν γάρ εἰς ἀλλοτρίους ἥλθε, κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον· ἀλλότριοι γάρ οἱ προφητικοὶ λόγοι, ως ἐξ ἀλλοτρίου ἐμπνεόμενοι, καὶ οὐκ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ· ἔπειτα δὲ τίσιν ἐδωκεν δὲ οὐδεὶς τὸν Χριστὸς ἔχουσαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι; Ἄρα τοῖς προφητικοῖς λόγοις; Καὶ πῶς οὐ μακρὸς λῆρος τοῦτο; Οἱ λόγοι γάρ εἰ μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰσιν, αὐτόθεν ἔχουσι τὸ εἶναι οἰκεῖο Θεοῦ· εἰ δὲ ἐκ τοῦ πονηροῦ, πῶς ἀν τεκνωθεῖν Θεῷ; Ἔτι δὲ ποιὸς λόγος προφητικὸς τέξαιματων καὶ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, καὶ ἐκ θελήματος σαρκὸς ἐγενήθη; Ἐπάγει γάρ, Οἱ οὐκ δὲ αιμάτωρ, οὐδὲ δὲ θελημάτωρ σαρκὸς, δὲλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγενήθησαν. Τίνει οὖν οἱ ἐξ αιμάτων γεγενημένοι λόγοι, καὶ τίνεις οἱ μή; Λοιπὸν οὖν Ἰδια καλεῖ τὸν κόσμον, ὡς που καὶ ἀλλαχθὲν φησι πρὸς τοὺς μαθητὰς; Ἰδού δὲ κρεψται ὥρα, καὶ τὸν ἐλήλυθεν, ία σκορπισθῆτε ἔκαστος εἰς τὰ Ἰδια. Ποία οὖν ἔδια λέγει ἐνταῦθα; Αρά τοὺς προφητικοὺς λόγους λέγει, η δηλοντεί τὴν κατοικίαν καὶ τὸ κτήμα ἔκαστου; Ωσπερ οὖν ἐνταῦθα ἔδια οὐχὶ κατὰ τὸν μεμνητότα λήρον τοὺς προφητικούς λόγους λέγει, ἀλλὰ τὸ ἔκαστον κτήμα καὶ τὴν ἔδιαν οἰκίαν οὗτα καὶ ἐπειδὴν λέγῃ. Καὶ εἰς τὰ Ἰδια ἥλθε, καὶ οἱ Ἰδιοι αὐτόρων οὐ παρέλασον, Ἰδια μὲν τὸν αἰσθητὸν κόσμον λέγει· κτήμα γάρ αὐτοῦ καὶ ποίημα οὗτος· ώσαύτως δὲ οἱ ἐν αὐτῷ, ὡν οἱ μὲν παρέλασον αὐτὸν τὴν μυσταγωγίαν, οἱ δὲ οὐ. Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν φησὶν, ὅτι *Προφήτης ἐν τῇ Ἰδιᾳ πατρίδι ειμήν οὐκ ἔχει*. “Οτι δὲ Ἰδια τὸν κόσμον φησι, καὶ ἐκ τούτων ἐστι σαφῶς συνορφύ. Ἡρ γάρ, φησι, τὸ

¹ Coloss. 1, 16. ² Rom. 1, 20. ³ Joan. 1, 10.
⁷ Joan. 1, 9.

⁴ Joan. 1, 13. ⁵ Joan. xvi. 32. ⁶ Matth. xiii, 57.

φῶς τὸ ἀληθινόν, διὸ φωτίζει πάντα ἀνθρώπον δρ-
χόμενον εἰς τὸν κόσμον. Παῖδες κόσμον; Δῆλον δέ
τὸν αἰσθητόν. Καὶ πότε ἐφώτισεν; "Οὐτε παραγέγονεν
ἐν αὐτῷ. Πότε δὲ παραγέγονε, τὸ Εὐαγγέλιον βοῶ.
Ἐν τῷ κόσμῳ γάρ ἦν, φησι. Πάντως γάρ ἐν τῷ
αἰσθητῷ κόσμῳ ὡν, τὸν ἔρχομενον εἰς τὸν αἰσθητὸν
κόσμον ἐφώτιζεν. Εἴτα τίνος ἦν δικόσμος ποίημα,
ἐν τῷ τε αὐτῷ δὲ ἦν, καὶ τὸν ἔρχομενον εἰς αὐτὸν
ἐφώτιζεν, οὐκ ἀλλούθεν ἐστι. μαθεῖν ἀλλ' οὐτὸν
τῶν εὐαγγελικῶν δρημάτων. Καὶ δικόσμος γάρ,
φησι, δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ δικόσμος αὐτὸν οὐκ
ἰδοις αὐτὸν οὐ παρέλαβον.

B Εἰ τὰ ἐπίγεια ἔστι τοῦ ποντικοῦ, πῶς ἡμέσχετο διὰ τῶν καρπῶν, ἀνέψυσεν ἡ γῆ, τὸ ποίημα; τοῦ ποντικοῦ τοῦτο μὲν καὶ ἐκ πάντες δρτῶν, τοῦτο δὲ
ἔξι ἐπὶ τὰ πολλὰς μυριάδας χορτάσαι; Πόσῳ γάρ ἦν
δικειον καὶ θεοπρεπέστερον μήτε ἔξι ἀλλοτρίων καρ-
πῶν, ἀλλ' ἔξι οἰκείων δημιουργημάτων τρέψειν τοὺς
μυσταγωγούμενους αὐτῷ; Μᾶλλον δὲ πῶς διον τρο-
φὴν, ἢ ποτὸν αὐτὸς προστηνέγκατο, ἀν καρπὸς ἦν
τῶν ἐργῶν τοῦ ποντικοῦ; Ήπος δὲ ἄν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ
Πατρὸς αἰτεῖσθαι τὸν δρτὸν τὸν ἐπιούσιον ἡμῖν
ἐνετείλατο; καὶ πῶ; πάλιν ὁ φθαλαμὸς δημιουργῶν
τῷ τυφλῷ οὐκ ἔξι ἀλλαγῆς ὑλῆς, ἀλλ' ἐκ γῆς καὶ
ὑδρίας, ἀπερ ἦν τοῦ ποντικοῦ, τὴν δύναν ἐκαινοποίει,
μονονούχη συμμεριζόμενος; τῷ ἐχθρῷ, καὶ τῷ μὲν
ἀφεὶς τὸ πλέον ποιεῖν, αὐτὸς δὲ τὸ μέρος; ἀναπτηρῶν
ἔξι ἀλλοτρίας ὑλῆς, ὥστε περ ἀπορῶν λίδιας; Καίτοι
εἰ μή ταῦτα, ἀλλ' αὐτό γε τοῦτο τοὺς ἀλιτεύου-
σεις δισσωπθῆναι, καὶ κατανοῆσαι, διτε διτε; διτε
πλάσας τὸν ὁφθαλμὸν ἐκ πηλοῦ. Οὐας γάρ ὑλῆς
ἔστι τὸ μέρος, τῆς αὐτῆς; καὶ τὸ δόλον, καὶ δι τὸ ἔσχος
τὸ δόλον δημιουργὸν, τὸν αὐτὸν καὶ τὸ μέρος.

"Ο Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ τὸ πάθος
παραγινόμενος Κύριον ἔσωσεν τῆς δύνας καὶ τοῦ
πάλου ἀπέφηνε πρὸς τοὺς μαθητὰς. Καὶ γάρ δη-
μιουργήματα, καὶ τῆς ἔσωστον κυριότητος καὶ δε-
σποτείας ὥστε πέρ δικόσμος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτα
καὶ ταῦτα. Διό φησιν, 'Ἐάν τις ὑμῖν εἰπεῖ τι,
ἔρετε διτε 'Ο Κύριος αὐτῶν χρεῖαν ἔχει. 'Η δὲ
ἀποστασία οὐκ ἀνέχεται τοῦτο, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ ἔξ-
ουσίας ἀρπάζουσα ὑπὸ τὴν δημιουργὸν τάττει τοῦ
ποντικοῦ.

"Οπέρ οἱ ἀσεβεῖς εἰς παράστασιν τοῦ οἰκείου
προβάλλονται δισσεβήματος, διτε περ ἀρχεῖ τῶν
ἐπιγείων δι ποντικοῦ, πλανήθεντες ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν
αὐτὸν διτε τῷ Χριστῷ τὰς ἐπιγείους πάσας; βι-
σιονείας ὑπέδειξεν, διτε Ταῦτα πάντα σοι δώσω,
ἔάν πεσῶν προσκυνήσῃς μοι, τοῦτο αὐτοῖς; εἰς
τὸ μηδενὸς αὐτῶν ἀρχεῖν τὸν ποντικὸν ἀντέστραπτα.
Ψεύστης γάρ ὡν, καὶ ψεύδους ἀρχηγὸς, καὶ οὐ-
έποτε ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἐστηκὼς, ὡς δι Κύριος ἡμῶν
ἐδίδαξεν, αὐτὸς ἔσωσεν ἀνείπεν ἀρχοντα τῶν ἐπι-
γείων.

A illuminavit? Quando natus est in illo. Quando enim
natus sit, Evangelium clamat: *In mundo, inquietus,*
erat. Omnino enim in hoc mundo sensibili existens
venientem in mundum sensibilem illuminabat. Porro
cujuis ipse mundus sit opus, in quo et ille erat, et ve-
nientem in eum illuminabat, non aliunde, sed ex
ipsis Evangelii verbis percipitur: Et mundus, inquit,
*per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit*¹.
Quod idem valet atque illa verba: *In propria venit,*
et sui eum non receperunt.

Ἔτην, δι λοον ἵστι τῷ, *Eἰς τὰ λίδια ἥλθε, καὶ οἱ*

B Si res terrenae sunt mali, cur fructibus, quos
terra, quæ mali opus est, tulit, multa hominum
millia satiavit; senec quidem panibus quinque,
iterum autem septem? Quanto enim melius, et Deo
dignius erat, non alienis fructibus, sed propriis,
eos quos instituebat, saturare? Ino vero cur in
cibum et potum adhibuit ea quæ fructus erant
operum mali? Aut cur præcepit nobis, ut a bono
Patre panem quotidianum peteremus? Præterea
cur cæci oculos curans, non ex alia materia, sed ex
terra et aqua, quæ mali sunt, novam videndi vim
tribuit? tanquam cum inimico ita rem partiretur,
ut majorem ei partem relinquaret, ipse alteram
expliceret ex aliena materia, tanquam propria indi-
geret? Quanquam si nihil aliud infelices istos hære-
ticos moveret, hac sola hujusce rei admirandæ
consideratione deberent resipiscere, quod qui vero
fuerint oculum ex luto, ille ipse est, qui ab initio ho-
minem ex luto formavit. Cujus enim materia pars
est, illius totum habuit opificem, illum habuit et pars.

C Dominus noster Jesus Christus, cum ad mortem
appropinquaret, se asini et pulli Dominum esse
discipulis declaravit. Etenim opera illius sunt
dominationis et potentiae, ut mundus, et quæ in
mundo sunt, sic etiam hæc. Quamobrem ait: *Si*
quis vobis aliquid dixerit, respondeite, Dominus
*horum opus habet*². At hæresis istorum hoc pati
non potest, sed hæc ipsius adimens potestati, ea
mali attribuit opificem.

D Quod impiis isti ad suam confirmandam afferunt
impietatem, qua malum rerum terrestrium princi-
pem esse contendunt, ea re decepti, quod ipse Chri-
stus de monstratis omnibus mundi regni dixerit: *Hæc*
*omnia tibi dabo, si prostratus adoraveris me*³, illud
ipsum deberet illis indicare, malum nullius ipsorum
esse dominum. Cum enim mendax sit, et mendacii
princeps, cumque nunquam steterit in veritate, ut
Dominus noster docuit⁴, ipse se rerum terrestrium
negavit esse principem.

¹ Joan. i, 10. ² Matth. xxi, 3. ³ Matth. iv, 9. ⁴ Joan. viii, 44.

Unum esse corporis animæque effectorem, hominis A videlicet.

Si, ut amentes isti sentiunt, bonus animam facit, corpus autem malus, quomodo patitur bonus cum mali opere opus suum conjungi, aut quomodo sustinet malus hanc conjunctionem? Conjunction enim aut corpus bonum efficit, cuin æquum non sit, ut bonus mali opus bonum reddat, aut animam malam, quod magis etiam absurdum est, ut boni opus ab opere mali depravetur. Quæ porro societas luci cum tenebris, aut quæ conjunction Deo cum Belial esse queat?

Si malus potest nobis insidias moliri, nos autem possumus eas et anima et corpore declinare, corpus, quod et insidias ejus cavere, et superare etiam atque dejicere omnem illius impetum potest, illius opus non est, nec ipse malus, si corpus ab eo factum esset, adversus ipsum consurgeret. Animæ igitur et corporis opificium ad contraria principia referri non possunt.

Si corpus a malo confectum est, quomodo maxima per illud bona peragimus, temperatique, et continentis, et vigilantes, et ad pericula subeunda martyriique labores perferendos fortes sumus? Quæ quidem omnia cum corporis potius quam animæ sint, ad Procreatoris gloriam referuntur. Quomodo igitur opus mali facit ea quæ bona sunt, seque animæ socium præbet ad ea persicienda, quæ nisi ipsum adasset, persicere non judicatur?

Si corpus segmentum est mali, quomodo qui malum præclare oppugnat, Paulus ipsum appellat sanctum? *Innupta, inquit, queris quæ sunt Domini, ut sit sancta et corpore et spiritu?* Quod si sanctum est corpus, quomodo malum, aut a malo confectum opifice? Actiones enim malæ segmentum boni Dei depravantes, subjiciunt illud malo, ut sit proprium ipsius. At si in opificis sui legibus permanserit, vim habet potius, ut malum persecutus et supereret, quam ut in ejus redigatur servitatem.

Si corpus a malo conflatum est, cur propter Lazarus corpus, quod interierat, luxil Christus? cur mali opus dissolutum constringere, et excitare, atque in vitam revocare voluit? idque Patre proprio invocato, ut mali segmentum bene corruptum ipse revo-caret in vitam? Quomodo et alios mortuos suscitat, et cætera divina signa peregit, quibus hominum corpora curavit ægrotantium? Quid? Leprosi, paralytici, claudi, surdi, cæci, et innumerabilia ægritudinum morborumque genera, quibus corpora liberavit, nonne convincunt istorum impudentiam, qui hominum corpora a malo facta esse dicunt? Quomodo enim inimici segmentum corruptum bonus Deus instaurasset, nec solum curasset accedentes ad se, sed ipse ad eos accessisset? Circuibat enim Jesus

"Οτι εις διημιουργός τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἡτοι τοῦ ἀνθρώπου.

Εἰ δὲ ἀγαθὸς μὲν τὴν ψυχὴν δημιουργεῖ κατὰ τοὺς ἀνοήτους, δὲ πονηρὸς τὸ σῶμα, πᾶς ἡνέσχετο δὲ ἀγαθὸς ἐνωθῆναι τὸ πλάσμα αὐτοῦ τῷ πλάσματι τοῦ πονηροῦ; Πῶς δὲ καὶ ὑπέμεινε τὴν ἐνωσιν ὁ πονηρὸς; Ή γάρ ἐνωσις ἡ ἀγαθοτοιχίσει τὸ σῶμα, οὐ χρή δὲ τὸ ἀγαθὸν τοῦ κακοῦ τὸ ἔργον ἀγαθὸν ποιεῖν, ἡ κακοποιίησει τὴν ψυχὴν, διπερ ἀποπάτερον, βλάπτει τὸ ἀγαθὸν δημιουργῆμα παρὰ τοῦ πονηροῦ πλάσματος. "Ἀλλως τε δὲ τίς κοινωνία φωτὶ πρᾶς σκήτος; τίς δὲ συμφώνησις Θεῷ πρᾶς Βελιαρ;

"Ο μὲν πονηρὸς δύναται ἡμᾶς ἐνοχλεῖν, ἡμεῖς δὲ δυνάμεθα διακρούεσθαι τὴν δχλοῖν αὐτοῦ διὰ της ψυχῆς καὶ σώματος. Εἰ δὲ τὸ σῶμα ἡμῶν ἴσχει διώσασθαι τὴν προσβολὴν αὐτοῦ, καὶ οὐ τῷ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ περιγενέσθαι, καὶ καταβιλέναι αὐτοῦ πᾶσαν μηχανήν· πῶς ἐστιν ἐκείνος πλάστης αὐτοῦ; πῶς δ' ἀν δ πονηρὸς κατὰ τοῦ οἰκείου πλάσματος πονηρεύοιτο; Ἀδύνατον οὖν εἰς ἀντικειμένας ἀναφέρεσθαι τὴν δημιουργίαν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος.

Εἰ τὸ σῶμά ἐστι τοῦ πονηροῦ κτίσμα, πῶς δὲ αὐτοῦ τὰ μέγιστα τῶν κατορθωμάτων πράττομεν, σωρτοσύνην, ἔγκρατειαν, ἀγρυπνίαν, στάσιν, πρ.; τὰ δεινὰ καρτερίαν, μαρτυρίου πόνους, ἢ πάντα σώματος μᾶλλον δυντα ἡ ψυχὴ, εἰς δέξαν ἀναρέπεται τοῦ δημιουργοῦ; Πῶς οὖν τὸ ποιήμα τοῦ πονηροῦ πράττει τὰ ἀγαθὰ, καὶ συνεργεῖ τῇ ψυχῇ κατερθῶσαι, ἀ, μὴ παρόντος, οὐδενον οὐ κρίνει κατορθώματα;

Εἰ τὸ σῶμα πλάσμα τοῦ πονηροῦ, πῶς δὲ τοῦ πονηροῦ λεπτρῶς καταστρατηγῶν Πτολεμίου ἄγιον αὐτὸν καλεῖ; "Η ἀγαμος γάρ, φησι, μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρού, ἵτα ἡ ἀγία καὶ σώματι καὶ κτείνεται. Εἰ δὲ ἄγιον τὸ σῶμα, πῶς πονηρὸν, καὶ πόθεν ἔργον δημιουργίας πονηρός; Πράξεις μὲν γάρ πονηροῦ κατόδηλούσσας τὸ πλάσμα τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ὑποτίθεσσιν αὐτὸν, καὶ οἰκειοῦσι τῷ πονηρῷ· ἐν δὲ τοῖς νόμοις τοῦ πλάστου διατηρούμενον ισχὺν ἔχει μᾶλλον διῶχον τὸν πονηρὸν, ἀλλ' οὐκ αὐτὸν ἔχει δουλαγωγεῖ.

Εἰ τὸ σῶμά ἐστιν ἐκ τοῦ πονηροῦ, πῶς ἐπὶ Λαζάρου διαφθειρομένου τοῦ σώματος ἔκλαυσεν ἡ Χριστὸς; καὶ πῶς ἡθέλησε διαλυθέμενον τὸ ἔργον τοῦ πονηροῦ συσφίγξαι, καὶ ζωοποιήσαι, καὶ ἀναστῆσαι, καὶ τότε τὸν ίδιον ἐπικαλούμενος Πάτερ, ἵνα τὸ πλάσμα τοῦ πονηροῦ καλῶς διαφθειρέμενον αὐτὸς ἀναζωθῆῃ; Πῶς δὲ καὶ διλούς τεθνεότες ἀνέστησε; Πῶς δὲ καὶ τὰς διλας θεοσημείας, διετὰ τὰ ἀνθρώπων εὑρηγέτηκε σώματα, διεπρόξεπο; Οἱ δὲ λεπροί, οἱ παράλυτοι, οἱ χωλοί, καὶ κωροί καὶ τυφλοί, καὶ τὰ μυρία τῶν παθῶν καὶ τῶν νοσημάτων, ὃν ἀπάντων καθαρὸν τὸ σῶμα ἀκείνοις οὐχ ἰκανὰ κατασχῦναι τοὺς λέγοντας τὸν ἀθρώπων σώματα πλάσματα εἶγαι τοῦ πονηροῦ; Πῶς γάρ τὸ πλάσμα τοῦ ἔχθροῦ δὲ ἀγαθὸς θεὸς διεφεύ-

¹ II Cor. vi, 14, 15. ² I Cor. i, 14.

ρύμενον ἀνεκαλνιζε. οὐ προσιδόντας μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος φοιτῶν καὶ παραγενόμενος; Περῆγε γάρ δὲ Ἰησοῦς τὰς πόλεις πάσας· καὶ τὰς κώμας, καὶ εἰδίσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν. Οὐκ ἐθεράπευε μὲν τούτους, ἐτίγα δὲ τὴν θεραπείαν, ἀλλὰ πολλάκις καὶ προσέτασσε διαγγέλλεισθαι. Πορευθέντες γάρ, φησιν, ἀπαγγειλατε Ἰωάννην· Τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται, κωροὶ ἀκούονται, καὶ τεκνοὶ ἐγενέρονται. Καὶ τοῖς μαθηταῖς δὲ σημεῖον τῆς αὐτοῦ δινάμεως, καὶ ισχύος, καὶ χάριτος τὸ ἐπὶ ἀρρώστους κείρας ἐπιθεῖναι, καὶ λασθαι διδωσιν. Οὕτως ὡς οἰκεῖον πλάσματος ἐποιείτο τὴν πρόνοιαν, διὸ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα παραγεγονώς σῶσαι Χριστὸς ὁ θηρῶν. Καὶ οὐ μέχρις αὐτοῦ τὴν εὐεργεσίαν περιγράψων, ἀλλὰ καὶ τοῖς μαθηταῖς τὰ ίσα ποιεῖν διδοὺς ἔξουσίαν.

Εἰ τὸ σῶμα ἦν τοῦ πονηροῦ, πῶς δὲ Παῦλος ἀλυπεῖτο, νοσοῦντος τοῦ μαθητοῦ, καὶ αὐτὸς ὑγιάναντος ἔλεγεν, διτὶ Ἡλέσσον αὐτὸν δὲ Θεός, οὐκ ἐκεῖνον δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ, ἵνα μή λύπην ἔπλησῃ σχῶ; ὅτι γάρ ἐδει λυπεῖσθαι τὸν Παῦλον ὄρῶντα λυόμενον τὸ πλάσμα τοῦ πονηροῦ; Πῶς δὲ ἐπέστειλε Τιμοθέῳ γράψαν. Οἱρψ δὲ λίγῳ χρῷ διὰ τὸν στραμμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου δυσθερεῖας; "Ἐδει τὰρ τούναντον γράψειν, Μηδὲ δλῶς κέχρησο οἶνῳ, Ινα θάττον φαγῇ τὸ πλάσμα τοῦ πονηροῦ, καὶ ἀλευθερωθῆσι τοῦ βάρους αὐτοῦ.

Εἰ τὸ σῶμά ἦστι τοῦ πονηροῦ, πῶς ἐμεγαλύνετο Χριστὸς ἐν τῷ τοῦ Παύλου σώματι; Πῶς δὲ πάλιν αὐτὸς ὁ Παῦλος, εἴπερ οὐκ ἦν τὸ σῶμα πλάσμα τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ, ἐπεύχεται διατηρηθῆναι σῶον τὸ σῶμα καὶ τότε ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου, λέγων· Ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ πνεῦμα ἀμέμπτως ἐτῇ τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ημῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διατηρηθεῖν;

Εἰ ἀλλης μὲν ἦν ἀρχῆς ἔργον τὴν ψυχὴν, ἐτέρας δὲ τὸ σῶμα, πῶς ὁ ἀλτηθῆς ήμῶν πλάστης καὶ θεὸς ἀπερισπάστους εἶναι βουλόμενος τοὺς αὐτοῦ λατρευτὰς παρατίει περὶ ἐκατέρου λέγων, Μή μεριμνάτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τὸ γάρητο, η τὸ πλήρες, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τὸ ἀνδρεῖσθε; Είτα καὶ πλέον τιμᾶς τῷ παραδεῖγματι πρὸς τὴν νοοθεσίαν ἔλκων, Ἐμβλέψατε, φησιν, εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, διτὶ οὐ σπειρουσιν, οὐδὲ θερίζουσι, καὶ πόθεν αὐτοῖς ἡ ζωὴ; Ὁ Πατὴρ ὑμῶν δὲ οὐράνιος τρέψει αὐτά. Εἰ οὖν Πατέρα ήμῶν οὐράνιον τὸν τρέφοντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ οἶδε καὶ λέγει τῆς ἀληθείας ἡ πηγὴ, λέγει δὲ καὶ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ τὸν εἰς τὸν κλίθανον βαλλόμενον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ κάλλος ἀμφιέννυσθαι, οἷον οὐδὲ Σολομῶν ἐν δῆλῃ αὐτοῦ περιεβάλλετο τῇ δόξῃ· πῶς τὰ ἀπύλωτα τῆς ἀσεβείας στόματα ἀλλον μὲν τοῦ χόρτου, καὶ τῶν πετεινῶν, καὶ τοῦ σώματος, καὶ τῶν αἰσθητῶν ἀπάντων χειροτονοῦσι δημιουργὸν, ἐτέρῳ δὲ τὴν ἡμίτομον χαρίζονται ἀρχήν; "Οὐτὶ δὲ δ αὐτός ἐστιν δ καὶ ταῦτα τὰ πρότκαιρα διδοὺς καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, λεπτομερέστερον βεβαιῶν τὸ δόγμα

A civitates omnes et vicos, docens in synagogis ipsorum, et curans omnes infirmitates, et omnem languorem. Neque vero hos curabat, curationem autem silebat, sed saepe jubebat, ut enuntiarent: Euntes, inquit, renuntiate Joanni: Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, et mortui revocantur in vitam¹. Quin etiam discipulis virtutis, et potentiae, gratiaque suæ signum illud dedit, ut super ægros manus impunerent et curarentur. Curram igitur gerebat signimenti sui Christus Deus noster, quippe qui venerat ut animam et corpus servare. Neque ipse solum nobis benefaciebat, sed eamdem discipulis quoque benefaciendi dabat facultatem.

ώς οἰκεῖον πλάσματος ἐποιείτο τὴν πρόνοιαν, διὸ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα παραγεγονώς σῶσαι Χριστὸς δὲ θεὸς ήμῶν. Καὶ οὐ μέχρις αὐτοῦ τὴν εὐεργεσίαν περιγράψων, ἀλλὰ καὶ τοῖς μαθηταῖς τὰ ίσα

B Si corpus est mali, cur, ægrotante discipulo Paulus angebatur, eoque convalescente dicebat: Deus misertus est tu, nec tu solum, verum etiam mei, ne tristitiam super tristitiam habeam²? Quid enim angi Paulum oportebat, cum opus mali dissolvi persiceret? Cur item præcepit discipulo: Modico, inquietus, vino utere propter stomachum tuum, et frequentes infirmitates³? Contra potius scribendum fuit, ne prorsus ulceretur vino, quo citius mali ligamentum evertaretur, et discipulus ab ejus onere liberaretur.

C Si corpus est mali, quomodo Christus in Pauli corpore magnificabatur? Quomodo rursum ipse Paulus, si corpus non est signum boni Dei, optat ut integrum corpus conservere, idque in adventu Domini? Integer, inquit, spiritus vester, et anima, et corpus sine querela in adventu Domini nostri Iesu Christi conservetur⁴.

D Si ab alio principio anima, ab alio corpus proficitur, cur verus noster procreator et Deus volens adoratores suos esse sine sollicitudine, de utroque admonet eos: Nolite, inquieti, solliciti esse, nec animæ vestræ, quid edatis, aut quid bibatis, nec corpori vestro, quid induamini⁵? Deinde admonitionem suam exempli confirmans: Respicite, inquit, voluntia cœli, quia non seruant, neque metunt, et unde illis suppetit victus? Pater vester cœlestis pascit illa⁶. Si veritatis filius Patrem nostrum cœlestem cœli volucres pascere et novit et dicit, additique et sœnum agri, quod in cibarium conjicitur, ab ipso Deo tale pulchritudinis vestimentum accipere, quale ne Solomon quidem induebat in omni gloria sua, quomodo effrenata impietatis ora alium sœni, et volucrum, et corporis et reliquarum rerum quæ sensibus percipiuntur esse procreatorem affirmant? Quod autem idem sit, qui et temporaria hæc, et regnum cœlorum tribuit, accuratus indicat: Scit, inquietus, Pater vester cœlestis, vos his omnibus indigere. Quarite autem primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis⁷.

¹ Matth. xi, 4. ² Philipp. ii, 27. ³ 1 Tim. v, 23. ⁴ ibid. 26. ⁵ ibid. 32, 33.

⁶ 1 Thess. iii, 13. ⁷ Matth. vi, 26. ⁸ ibid. 26.

φησὶν, Οἰδεῖς δὲ Πατὴρ ὁ ὑμῶν δὲ οὐράνιως, διτὶ χρήζετε τούτων πλάτετῶν. Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάτετα προστεθῆσται ὑμῖν.

Adversus eos qui ad dissolvendum matrimonium A erant propensiores, sibique ad eam rem Mosis patrocinium assumebant, Servator egregie pugnans pro legislatore: Moses, inquit, ob duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores; ab initio autem non fuit sic, sed qui fecit illos, masculum et feminam fecit eos¹. Ostendit igitur Moses coniunctione ipsorum adiunctum ita scripsisse, legem autem suam cum prima illa procreationis lege congruere; conjugii enim disjunctionem ab indulgentia et Mosaica dispensatione provenisse. Verum ut clarius intelligas quis corpora ita formarit, ipse dicit memorat eum qui conjunxit, indicat a quo formata sint: Quod ergo, inquiens, Deus conjunxit, homo non separat². Quomodo igitur humanum corpus signatum est mali?

Si duabus dominis servire nou licet, ut ipse Dominus ait³, homo autem anima servit bono Deo, a quo procreata fuit, corpore autem, malo, nemo hominum integre servit Deo, et mendax videbitur ipsa veritas, cum ea verba pronuntiavit: Venite, benedicti Patris mei, percipite paratam vobis regni hereditatem⁴. Neque enim vox illa Servatoris ad homines dimidiatos, sed ad integratos, qui unius sunt Domini signata, ejusque solius servi, proferetur. κλήρους ἀνθρώπους ἐνὸς δυτας Κυριου καὶ κατὰ φυχὴν καὶ κατὰ σῶμα δημιουργήματα, καὶ τούτου μόνου θεράποντας.

Si opinione tantum Christus factus est homo, aut carnem e cælo sumpsit, ut isti nugantur, quomodo, cum esset octo dierum, circumcisus est ut antiqua iubebat lex? Hoc enim et solum salis est ad coarguendas ipsorum nugas. Quod enim fuit amputatum, erat caro carni nostræ similis. Nam, ut magnus ait Paulus, Quoniam postea pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter eorum particeps factus est, et quia frater noster vocatus est, debuit per omnia fratribus esse similis⁵. Cum igitur aperte demonstrationem sit Christum vere carnem humanam ex castis et virgineis sanguinibus suscepisse, cum dicas, audacissime, Domini corpus esse mali principii opus, ut reliqua corpora, an impietatis superbiā evitabis? Si enim et hoc malo principio adju dicare non erubescis, quomodo, idic, malum cum bono miscebitur, quomodo per corpus malum mundi salutem procurare Deus bonus potuerit, quomodo in throno Patri assidebit?

σωτῆραν καταπράξασθαι; πῶς δὲ τῷ θρόνῳ συνεδριάζει τῷ Πατρικῷ;

De Dei Genitrice.

Jam quomodo et Dei Genitricem Jerusalem appellatis? quo Scripturæ divinæ, aut sanctorum testimonio id didicistis? præsertim cum aperte dicat evangelista Matthæus: Jesu Christi autem generatio sic erat: Cum despontata esset mater ejus Maria Joseph, priusquam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto⁶, et quæ sequun-

B Πρὸς τοὺς κεχηνότας περὶ τὴν διάλυσιν τῶν γέμων, καὶ τὸν Μωσῆν εἰς συνηγορίαν τοῦ πάθου προβαλλομένων δὲ Σωτῆρος λαμπρῶς ὑπερμαχῶν τοῦ νομοθέτου φησὶν, διτὶ Πρὸς τὴν σκηνοκαρδίαν ὑμῶν Μωσῆς ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολύτα τὰς τυραικας· ἀπ' ἀρχῆς δὲ, φησὶν, οὐ γέροντες οὐτεις, ἀλλ' ὁ ποιῆσας αὐτοὺς ἀρσενὶ καὶ θηλὶν ἐποίησεν αὐτούς· ἐδίλωσεν οὖν, ὡς ἐκ περιστάσεως διώσης ἔγραψεν οὕτω. Τῷ γάρ νόμῳ τῆς ἀπ' ἀρχῆς διπλάσιος, φησὶν, ὁ ἐμὸς συμφθέγγεται: νόμος. Τὸ δὲ διαζύγιον συγκαταβάσεως ἔστι: καὶ Μωσαῖκής εἰκονομίας. Ιταὶ δὲ σαφέστερον μάθης, τις δὲ διπλάσιος οὗτος τὰς κώματα, αὐτοῖς εἰσάγων τὸν ζεύξαντα συνεισάγει: καὶ τὸν πλάστην. Φησὶ γάρ, "Οὐ οὐδὲ θεός δέξειν, ἀνθρώπος μηδὲ χωρίζεται. Πῶς οὖν δὲ ἀνθρώπινον σῶμα πλάσμα τοῦ πονηροῦ;

C Εἰ δυστι κυρίοις οὐκ ἔστι δουλεύειν, κατὰ τὴν δε σποτικὴν ἀπόφασιν, δὲ δινθρώπος κατὰ τὴν φυχὴν μὲν δουλεύει τῷ πλάσαντι ταῦτην ἀγαθῷ Θεῷ, κατὰ δὲ τὸ σῶμα τῷ πονηρῷ⁷. οὐδέτες τῶν ἀνθρώπων δια κλήρως δουλεύει Θεῷ, καὶ φευδῆς αὐτοῖς ἡ ἀλήθεια φανήσεται λέγουσα, Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡγομασμένην ὑμῖν βασιλείαν. Οὐ γάρ ἔσται πρὸς ἡμιτόνους ἡ εὐκτατα αὐτῇ φωνὴ τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ πρὸς δια κλήρους ἀνθρώπων τὰς δικαιάσεις, καὶ τούτου μόνου θεράποντας.

D Εἰ κατὰ φαντασίαν ἐνηγθρώπησεν δὲ Χριστός, οἱ δικαιοθεν ἐπηγάγετο τὴν σάρκα κατὰ τοὺς λήμους τῶν ἐναντίων, πῶς δικταὶ μερος περιετμήθη κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον; Τούτο γάρ καὶ μόνον ίκανὸν ἐπιστομίσαι τὰς φυλαρίας αὐτῶν. Τὸ γάρ ἀποτυμῆνι σάρκην συγγενῆς τῆς ἡμετέρας σαρκός. Φησὶ δὲ καὶ δέ μέγας Παῦλος, διτὶ Ἐπει τὰ φταιδία κεκον νηκεν αἴματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παρεκτή σίως μετέσχε τῶν αὐτῶν· καὶ, διτὶ Ἐπειδὴ ἀλλ φός δημῶν ἐκλήθη, ὥφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀλλ φόις δικοιωθῆναι. Περιφενῶς οὖν ἀποδειχθεῖναι, διτὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐνηγθρώπησεν ἐκ τῶν ἀγῶνι καὶ παρθενικῶν αἰμάτων, πότερον, ὡς πάντοτε εἰ, τὸ Κυριακὸν τοῦτο σῶμα τῆς φαύλης λέγεις ἔργον ἀρχῆς, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ σώματα, ἢ τὸν δικον εὐλαβήθηση τοῦ δυστεθῆματος; Εἰ γάρ ἀποτομήσαις τὸ πονηρόν καὶ τοῦτο προσαναθεῖναι, πῶς, εἰπὲ, τὸ πονηρὸν συνήψῃ τῷ ἀγαθῷ; καὶ πῶς ὑπέστη δὲ ἡ θεὸς θεός διὰ τοῦ πονηροῦ σώματος τὴν τοῦ λόγου

¹ Matth. xix, 8. ² Ibid. 6. ³ Matth. vi, 24. ⁴ Hebr. ii, 14, 17. ⁵ Matth. xxv, 34. ⁶ Matth. 1, 18.

γυνοτρί έχονσα ἐκ Πνεύματος ἀγῶν, καὶ τὰ Αἴτια διεξελθὼν τὸ περὶ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ λεπτομερῶς ἄχρι τῆς τῶν μάγων ἐπιδημίας, λέγει πάλιν, διτὶ Καὶ ἀλιθότες εἰς τὴν οἰκλαρ εἰδον τὸ παιδιὸν μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτόν. Ὁ δὲ μέγας Λουκᾶς ἀνωτέρῳ τῷ λόγον ἀγαγὼν, Ἐξῆλθε δόγμα, φησι, παρὰ Καλσαρὸς Αὐγούστου τοῦ ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἀπέντετο, ἡ γεμοτεύσασα τῆς Συρίας Κυρηνίου. Καὶ ἐποφεύνοτο πάντες ἀπογράψεσθαι ἔκσυστος εἰς τὴν οἰκλαρ πόλιν. Ἀρέβη δὲ καὶ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐκ πόλεως Ναζαρέτ εἰς τὴν Ιουδαίαν, εἰς πόλιν Δαβίδ, ἤτις καλεῖται Βηθλεέμ, διὰ τὸ εἶραι αὐτὸν ἐξ οἰκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ, ἀπογράψυσθαι σὺν Μαρίᾳ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτοῦ γυναικὶ, οὖσῃ ἡγεμόνῳ. Ἐγένετο δὲ ἐτ τῷ εἶραι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἀπλήσθησαν αἱ μέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήρ, καὶ ἐτεκεις τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάρωσεν αὐτὸν, καὶ ἀρέκαλισεν αὐτὸν ἐτ τῇ φύτρῃ, διότι οὐκ ἦταν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι. Πολλὰ δὲ καὶ ἀλλὰ μαρτύρια τοῦ τὴν πάνταν παρθένον Μαρίαν γεννῆσαι κατὰ, σάρκα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς βίβλου καὶ τῆς ἀποστολικῆς, διστινας μόνας ἀπάξεσθε τε καὶ καταδέχεσθε, τῶν ἀλλων καταφρονοῦντες. Αὔτος τε γάρ δ Σωτήρ ἡμῶν πανταχοῦ τοῦ Εὐαγγελίου Υἱὸν ἀνθρώπου ἕαυτον δονομάζει διὰ τὴν ἀχραντὸν αὐτοῦ Μητέρα, καὶ δ θεῖον, Παῦλο;, C Ἐξαπέστειλος, φησιν, δ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γεννήμενον ἐκ γυναικὸς, ἵνα τάλλα ἔσωμεν. Εἰ δὲ στενοχωρούμενοι τούτοις ἀνωθεν τὸ σῶμα συγκατενεγκείν τὸν Χριστὸν τερατολογοῦσιν, ἀπαντήσομεν αὐτοῖς οὗτως· Εἰ οὖν οὐράνιον ἦν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἀν τοῖς ἀνθρωπίνοις ὑπέκειτο πάθει, τοῖς ἀδιαβλήτοις, λέγω, πείνη, καὶ δίψη, καὶ ὑπνῷ, καὶ κόπῳ, καὶ λύπῃ, καὶ δάκρυσι, καὶ δσα τοιαῦτα. Εἰ οὐράνιος ἀνθρωπὸς ἦν, φ οὐδὲ ὑπόστασιν δ Λόγος ἡγεμόνη, οὐκ ἀν ἦν φθαρτὸς καὶ θυητὸς ἐπίσης τοῖς ἐπιγείοις; Οἱ φύσεις γάρ οὐράνιοι καὶ ζώντες πάντες ἀφθαρτοὶ καὶ ἀθάνατοι. Τίς δὲ χρεία τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως, εἰ μηδὲ ἐκ ταύτης προσέλαβεν εἰς τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσιας σύστασιν; Πῶς δὲ τοὺς ἀποστόλους διδάξεις, διτὶ Υἱός ἐστιν ἀνθρώπου διὰ τὴν ἀχραντὸν αὐτοῦ Μητέρα καὶ Θεοτέχον, ἔξαπέστειλος κήρυκας εἰς τὴν οἰκουμένην, αὐτὸν τούτο βοῶντα;, διτὶ ἐνηθρώπησεν ἐκ Παρθένου γεννηθεῖς; Εὑρίσκεται γάρ, κατὰ τοὺς τάναντα δογματίζοντας, οὐ Σωτήρ ἡμῶν, ἀλλὰ πολέμιος, οὐδὲ εὐεργέτης, ἀλλὰ λοιμὸς, ψευδεῖς ἡμῖν ὑποθεῖς τὸ θεμέλιον τῆς πίστεως, ήτοις τὴν ἐκ τῶν ἀγνῶν καὶ παρθενικῶν αἰμάτων ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁμοιώσιν. Ἀλλ' Πλεως ἡμῖν εἶη Κύριος ἀνεχομένοις ὅλως ἀκούειν τῆς τηλικαύτης βλασφημίας, μή διτὶ γε καὶ διὰ γλώττης τεύτην προφέρειν, ἐπει καὶ τοὺς ἀποτόλους αὐτοῦς πληροφορῶν δ Σωτήρ μετὰ τὴν ἀνάστα-

B το. Cum enim omnia, quae ad ortum ejus pertinent, diligenter usque ad Magorum adventum persecutus esset: Et intrantes, inquit, domum viderunt puerum cum Maria matre ejus, et procidentes adoraverunt eum¹. Magnus autem Lucas, altius sermonis initium dicens: Exiit, inquit, edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. Hæc autem descriptio prima facta est a præside Syriæ Cyrino, et ibant omnes, ut describerentur singuli in propriam civitatem. Ascendit autem et Joseph ex Galilaea ex civitate Nazareth in Iudeam in civitatem David, quæ vocatur Bethleem, eo quod esset ipse de domo et patria David, ut describeretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies, ut pareret, et peperit filium suum primogenitum et pannis eum involvit, et reclinavit in præsepio, quia non erat illis locus in diversorio². Sunt etiam alia multa testimonia, quibus constat sanctissimam Virginem Mariam genuisse secundum carnem Domini nostrum Jesum Christum Filium Dei et Deum, tam ex evangelicis, quam ex apostolicis libris, quos solos suscipitis, reliquos improbantes. Nam et ipse Servator noster ubique se in Evangelio Filium hominis vocat, habita ratione veræ matris suæ. Et divus Apostolus: Misit, inquit, Deus Filium suum factum ex muliere³, ut cætera omittamus. Quod si his oppressi testimonii Christum e cælo corpus detulisse contingent, illis occurremus ad hunc modum: Si Christi corpus fuisset cœlestis, humanis affectionibus culpa tamen parentibus obnoxium non existisset, id est fami, et siti, et somno, et lassitudini, et inærori, et lacrymis, et cæteris ejusdem generis. Si cœlestis homo fuisset ille, cui in persona conjunctum est Verbum, non fuisset corruptibilis et mortal, quemadmodum terrena sunt corpora. Quæ enim cœlestia vivaque sunt, ea nec corruptionem, nec mortem sentiunt. Præterea quid opus fuit e Virgine nasci, si nihil ex ea ad humanæ naturæ constitutionem accepit? Ad hæc cur cum apostolos docuiſet se esse hominis Filium, propter veram matrem suam et Dei genitricem, misit eos præcones in universum orbem terrarum, qui illud ipsum prædicarent, nempe se carnem humanum ex Virgine suscepisse atque hominem factum esse? Ex doctrina enim istorum qui contraria docent, reprehenditur non Servator noster, sed inimicus, non bene, sed male de nobis meritus, qui falsum nobis fidei fundamentum subjecerit, suam nimirum carnis ex castis sanguinibus susceptionem humanamque similitudinem. Sed nobis propitius sit Deus, si iam execranda maledicta vel audire, nedum lingua proferre sustineamus. Quandoquidem et apostolis fidem faciens ipse Servator post resurrectionem, ne se spectrum existimarent, sed ipsum verum Deum, qui ex matre Virgine

¹ Matth. ii, 11. ² Luc. ii, 1 — 7. ³ Galat. iv, 4.

carnem suscepisset : *Vide te, inquit, manus meas et pedes meos, quia ego ipse sum. Palpate me, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere*¹. Thomas vero vestigia clavorum et latus ostendens firmius etiam veritatis testimonium dedit : caro enim et ossa, et manuum pedumque foramina, et lateris cicatrix, veri sunt corporis propria.

Quomodo cœlestem, non autem humanam carnem Christum dicitis induisse, cum Apostolus dicat : *Qui sanctificat, et qui sanctificatur, ex uno omnes. Quia de causa non erubescit*, inquit, *eos fratres appellare : Nuntiabo, inquiens, nomen tuum fratribus meis*². Ex uno autem, nimirum Adam, ut patet ex Lucæ genealogia. Et rursus : *Quoniam pueri communicaverant carni et sanguini, factus est eorum participes*³. Et quo cœlestis carnis suspicio tolleretur, subjicit : *Non enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. Quare debuit per omnia fratibus similis fieri*⁴. Et alia ejusdem generis multa. At Dominus, inquit, dixit in Evangelio : *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo*⁵. Et Apostolus : *Primus homo de terra terrenus; secundus homo Dominus de cælo*⁶. Ecce utroque in loco cœlestis nominatur. Ad hæc respondens, quia duplum Christus naturam habebat, et unam personam, idcirco quæ unius naturæ sunt, alteri tribuisse. Et quemadmodum Apostolus de crucifixibus dixit, *Si cognovissent, nunquam Dominum glorie crucifixissent*⁷, nec tameū divinitatem passam intellexit, quæ est domina glorie, sed assumptam humanitatem : *sic et in his quæ dicta sunt, ipse quidem Filius, et Deus passus dicitur propter unam divinitatis personam, quæ et humana naturæ persona effecta est. Sed humana natura sua passus intelligitur, e cælo autem descendisse, et in cælo esse propter divinitatis personam, et Filius hominis esse propter naturam, quam deinde suscepit post descensum e cælo. Et rursus ipse Dominus propter unam personam secundus est homo dictus ob assumptam humanitatem, de cælo autem ob divinitatem. Nisi enim utrumque proprie intellexerimus, repugnantia Apostolum dicere concedemus. Quomodo enim per omnia similis nobis, qui ex terra constamus? Aut quomodo frater noster, qui carnem indutus cœlestem sit? Et innumerabilia alia inconvenia consequentur.*

Vetus Testamentum, et qui in eo illustres extiterunt, esse boni Dei.

Si lex antiqua est mali, cur novæ legis conditor juris peritum, qui se vitam æternam quærere simu-

¹ *Luc. xxiv, 59.* ² *Hebr. ii, 11, 12.* ³ *Ibid. 14.* ⁴ *I Cor. ii, 8.*

A σιν, ὅτι οὐ φάσμα θεωροῦσιν, ἀλλ' αὐτὸν ἀληθῶς τὸν ἐκ παρθένου Μητρὸς ἐνανθρωπήσαντα Θεόν, φησί: πρὸς αὐτοὺς, Ἰδετε τὰς χειράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι αὐτὸς ἐτώειμι. Ψηλαγήσουε με, καὶ ἰδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ δοτέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. Καὶ τῷ Θεῷ δὲ δόὺς τύπους τῶν ἡλων καὶ τὴν πλευρὴν ὑποδεῖ, ἵνας βεβαιώτερον εἰς τὴν τῆς ἀληθείας πίστιν εἰργάσατο. Σάρξ γάρ, καὶ δοτέα, καὶ διατήσιες χειρῶν καὶ ποδῶν, καὶ νύξις πλευρᾶς γηνὸν σώματος ἔδι.

• Πῶς λέγετε τὸν Χριστὸν οὐρανίαν σάρκα περιβεβλῆσθαι, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνην, καταὶ τοῦ Ἀποστολοῦ φάσκοντος, Ὁ ἄγιαζων καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι ἐξ ἑρδὸς πάντες· δι' ἡρ αὐτιαὶ οὐκ ἐπισχύνεται, φροντὶν, ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν λέγων· Ἀπυγγειώτο δρομὰ σον τοῖς ἀδελφοῖς μον. Ἐξ ἑνὸς δὲ τοῦ; Τοῦ Ἀδάμ δηλονότι, κατὰ τὴν Λουκᾶ γεναιογίαν. Καὶ πάλιν, Ἐπει τὰ παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέχει τῶν αὐτῶν. Ἀναιρῶν δὲ καὶ τὴν ὑπόληψιν τῆς οὐρανίου σαρκὸς ἐπήγαγεν. Οὐ γάρ δηπον ἀττέλητον ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβράμ εἰλαμβάνεται· διὸν δύσειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς δύοις δύοισι θηταῖσι. Άλλ' ὁ Κύριος, φασὶν, εἰρηκε ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, Οὐδεὶς ἀγαθέηκει εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μή ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, οἱ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, οἱ ὄντες τῷ οὐρανῷ. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ πάλιν, Ὁ πρώτος ἀνθρωπος ἐκ τῆς χοικές, οἱ δεύτερος ἀνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ. Ἰδού γάρ ἀμφοτέρων εἰράνιος ἀνθρωπος; δύομάζεται. Πρὸς οὓς ἐρρήπι, ὅτι ἐπει διπλοὺς μὲν ταῖς φύσεσιν ὁ Χριστὸς, μονιδικὸς δὲ ἐστι τὴν ὑπόστασιν, ἰδοποιεῖται τὰ τῆς ἐκατέρας φύσεως. Καὶ καθάπερ δὲ Ἀπόστολος, εἰπὼν περὶ τῶν προρητοκτόνων, ὅτι *Εἰ ἔγρωσαν, οὐκ ἀ τὸν Κύριον τῆς δόξης ἀσταύρωσαν*, οὐ τὴν θεότητα πεπονθέναι φησὶν, ἡτις ἐστὶ Κύριος τῆς δόξης, ἀλλὰ τὸ πρόσλημα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν φρεάτων τούτων οὗτος μὲν ὁ Υἱὸς καὶ Θεὸς πεπονθέναι λέγεται διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν τῆς θεότητος, ἡτις καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει γέγονεν ὑπόστασις, πεπονθέναι διὰ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν οὐρανῶν μὲν καταβεθηκέναι, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ εἰσι κατὰ τὴν ὑπόστασιν τῆς θεότητος· Υἱὸς δὲ ἀνθρώπου εἰναι κατὰ τὴν ὑπόστασιν προσληψθεῖσαν φύσιν μετὰ τὴν ἐξ οὐρανοῦ κάθοδον. Καὶ πάλιν δὲ Ἀπόστολος. Πῶς γάρ κατὰ πάντα δύοις τρινὶ τρινὶ γηνίοις; Πῶς δὲ ἀδελφὸς ἡμῶν δέσποινα περιβεβλημένος; Καὶ δίλλα δὲ μυρία ἀποτελεῖσθαι· *"Οτι τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ εἰσιν ἡ τε παλαιὰ τεορεσία καὶ οἱ ἐν αὐτῇ λάμψατες.*

Εἰ δὲ παλαιὸς νόμος ἦν τοῦ πονηροῦ, πῶς δὲ θέτεται τοῦ νέου τὸν ἐκπειράζοντα νομικὸν, καὶ τὴν

¹ *Ibid. 16, 17.* ² *Joan. iii, 13.* ³ *I Cor. xv, 47.*

ζωὴν τὴν αἰώνιον ὑποκριόμενον ζῆτείν, εἰς τὸν νόμον ἔκεινον παραπέμπει, κάκειθεν εὑρεῖν τὸ ζητούμενον ὑποβάλλει; τοῦ νομικοῦ δὲ τὰς δύο πρώτας αὐτοῖς βήμασι διελόντος ἐντολάς, καλῶς τε αὐτὸν ἀποχριθῆναι ἡ ἀλήθεια ἔφη, καὶ εἰ κατὰ ταύτας πολιτεύοιτο, τὴν ζητουμένην αἰώνιον κληρονομήσαις ζωὴν;

Ἐρωτώμενος δὲ Σωτὴρ περὶ τῶν νομικῶν ἐντολῶν, πρώτην εἶναι φησιν, Ἀκούει, Ἰσραὴλ, Κύριος δὲ Θεός σου, Κύριος εἰς ἐστι, καὶ τὰ ἔξῆς. Καὶ τὸν ἐπερωτῶντα δὲ σύμψυχον εὑρὼν, οὐ μακρὰν εἰπεν εἰναι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Πῶς οὖν αἱ μωσαϊκαὶ νομοθεσίαι, εἰπερ ἡσαν τοῦ ἔχθροῦ, ἵνα θέδεν καὶ Κύριον νομοθετοῦσιν εἰδέναι; Εἰ δὲ ἵνα θέδεν καὶ Κύριον ἀνακηρύξτει Μωσῆς, καὶ παρὰ τοῦτον ἀλλῷ μήτε λατρεύειν, μήτε προσκυνεῖν, πῶς εἰσιν οἱ τὴν πονηρὰν ἀρχὴν παρεισάγοντες, καὶ ταύτῃ τὴν παλαιὰν νομοθεσίαν ἀνατίθεντες;

Τί δὲ εἰποιεν οἱ κατήγοροι τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας, ὄρῶντες διὰ τοῦ Εὐαγγελίου τὸν Χριστὸν ἀγόμενον μὲν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, τελοῦντα δὲ τὰ Μωσαϊκὰ, καὶ φέροντα θυσίαν, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν νόμῳ Κυρίου;

Πάλιν δὲ Σωτὴρ τὴν τῶν ὁμονόντων ἐπιστομίζων ματαιολογίαν, Μωροί, φησι, καὶ τυφλοί, τίς μείζων ἔστιν, δὲ χρυσός ἢ δὲ ναὸς δὲ ἀριάζων τὸν χρυσόν; Οὐκοῦν δὲ τῆς Παλαιᾶς ναὸς οὐ μόνον ἄγιος ἦν, ἀλλὰ καὶ ἄγιζειν εἶχεν Ισχύν. Καὶ πάλιν, Τί μείζον, τὸ δῶρον ἢ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἀριάζον τὸ δῶρον; σαφῶς κανταύθα δεικνύει, διτὶ τὸ θυσιαστήριον ἄγιον τε ἦν, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἀνατιθέμενα ἄγια ἐποίει.

Φησίν δὲ Παῦλος τὸ στόμα τοῦ Χριστοῦ, διτὶ Οὐχ οἱ ἀκρουταὶ τοῦ νόμου δικαιοὶ παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσοταί. Καὶ πῶς οὐκ ἔστιν δὲ νόμος ἐκ τοῦ ὅντος Θεοῦ, δις δικαιούσις ἀποφαίνει τοὺς ποιοῦντας αὐτὸν;

Οὐτὶ δὲ δικαιοΐδες νόμος θεῖός ἔστι, καὶ τοῦ ἐπουρανίου Θεοῦ, βραχὶ Παῦλο; δὲ τῆς ἀληθείας κῆρυξ λέγων, Τί οὖν ἐρούμεν, δὲ νόμος ἀμαρτία; Μή γε τροτεῖο. Καὶ πάλιν, Οἴδα τὰρ, διτὶ δὲ νόμος πνευματικός ἔστι, καὶ συντιθομαι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἀνθρώπων. Καὶ πάλιν, Ἀρά αὐτὸς ἐγὼ τῷ μέτρῳ νοῦ δουλεύωντα νόμῳ Θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἀμαρτίας, καὶ τὰ ἔξῆς. Ωστε δὲ μὲν νόμος ἄγιος, φησι, καὶ η ἐποιητὴ ἄγια, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή. Καὶ δῆλον, ως οὐκ ἀλλή μὲν ἡ ἄγια, ἀλλή δὲ ἡ δικαία, ἀλλή δὲ ἡ ἀγαθή, ἀλλ' ἡ αὐτὴ τοῦ νόμου ἐντολή, καὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ, καὶ ἄγιου, καὶ δικαίου, καὶ ἀγαθοῦ. Ἐξ οὗ γάρ βρύει τὸ ἄγιον, καὶ δικαίοιν, καὶ ἀγαθούν, χορηγὸς μὲν ἔστι τούτων αὐτὸς, καὶ δοτὴρ, κατὰ τὸν αἴτιον δὲ πρὸ πάντων, ὃν ἀλλοις μετασχεῖν παρέσχεν, αὐτὸς ὑπάρχει ταῦτα οὐ μετασχών.

Πῶς δὲ ἄγια, καὶ ἀγίων Ἄγια τὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, εἰ πονηρᾶς νομοθεσίας ἦν; Λέγει γάρ δὲ αὐτὸς Ἀπόστολος, Εἰχειν ἡ πρώτη σκηνὴ δικαιώματα λατρεῖας, τότε ἄγιον κοσμικόν. Καὶ σκηνὴ

A labat, ad legem illam rejicit, atque inde quod quærebatur petere mouet, cumque duo prima præcepia ille ad verbum recensuisset, veritas et ipsum ait recte respondisse, et quam quærebatur, eorum observatione vitam assecuturum sempiternam?

Servator, cum ab ipso fuisset quæsitus quodnam esset primum in lege mandatum, respondit: Audi, Israel, Dominus Deus tuus Dominus unus est¹, et quæ sequuntur. Cumque ille, qui quæserat, assensus esset, dixit eum haud procul abesse a regno Dei. Quomodo igitur leges Mosaicæ si ab inimico essent latæ, unum Deum ac Dominum nobis agnosceendum præscriberent, et præter illum non esse quæciam colendum et adorandum? ubi sunt, qui malum consingunt principium, eique Vetus attribuunt Testamentum?

Quid dicent, qui Vetus Testamentum incusat, cum ex Evangelio Christum viderint Hierosolymam ingressum, ea quæ Moses jussit pendere, et sacrificium, ut scriptum est in lege Domini, offerre?

B Servator rursum cum jurantium stultitiam reprehenderet: Stulti, inquit, et cæci, quid est majus, aurum, an templum, quod sanctificat aurum?² Ergo Veteris Testamenti templum non modo erat sanctum, sed habebat etiam sanctificandi vim. Prætere此: Quid majus, inquit, donum an altare, quod sanctificat donum?³ Plane hic etiam ostendit, altare suisse sanctum, et quæ in ipso offerebantur, sanctificasse.

Os Christi Paulus: Non auditores, inquit, legis justi sunt apud Deum, sed factores justificabuntur. Quomodo igitur lex a vero Deo non sit, quæ illos, qui sibi obtemperant, justos declarat?

C Antiquam legem esse divinam, et a cœlesti Deo latam veritatis præco Paulus clara voce pronuntiat: Quid igitur, inquiens, dicemus? Lex peccatum?⁴ Absit!⁵ Et rursum: Novi, quod lex spiritualis est⁶. Et: Consentio legi Dei secundum interiorē hominem. Et rursum: Ego quidem mente servio legi Dei, carne autem legi peccati, et quæ sequuntur⁷. Quare lex quidem, inquit, sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum⁸? Nec aliud quidem sanctum, aliud justum, aliud bonum, sed idem legis mandatum, et ejusdem Dei, et sancti, et justi, et boni. Ex quo enim sanctitas fluit, et justitia, et bonitas, harum est ipse elargitor. Cum autem, ut causa, ante omnia sit, hæc aliis impertit, non autem ipse particeps sit.

D Quomodo sancta sunt et Sancta sanctorum Veteris Testimenti, si a malo sunt? Dicit enim ipse Apostolus: Habebat primum tabernaculum justificationes culturæ, et sanctum sacerdotalē. Et tabernac-

¹ Dent. vi, 4. ² Matth. xxiii, 17. ³ Ibid. 19. ⁴ Rom. vii, 7. ⁵ Ibid. 14. ⁶ Ibid. 16.

⁷ Ibid. xxv. ⁸ Ibid. 12.

lum factum est primum, in quo erant candelabra, et mensa, et propositio panum, quæ dicitur Sancta. Post velamentum autem secundum, tabernaculum quod dicitur Sancta sanctorum¹. Quomodo igitur Sancta, et Sancta sanctorum, et arca, in qua urna erat aurea habens manna, et virga Aaron posita erat, et tabulae testamenti² et quomodo cherubim gloriae obumbrabant ipsa, si inimici et mali principii hæc erant instituta?

Quæ Moses docuit, Servator appellat mandata Dei, eaque semper veneranda declarat: Deus inquiens, præcepit: Honora patrem tuum, et matrem tuam; et: Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem transgressi estis mandatum Dei propter traditionem vestram³. Et hæc locutus, testem adhibet Isaiam: Bene, inquiens, prophetavit de vobis Isaia: Populus, inquiens, hic appropinquat mihi ore suo, et labiis me honorat. Cor autem ejus longe est a me. Frustra autem colunt me. Quid ita? Quia docent doctrinas, mandata hominum⁴. Ecce quam aperte Vetus Testamentum appellat mandata Dei Filius ipsius naturalis, et prophetam Isaiam, prophetam ejus. Ubi sunt igitur, qui Vetus Testamentum malo altribuunt, et qui Veteris Testimenti prophetas ejusdem esse prophetas dicunt? Et rursum alibi pacem et justitiam in hominibus confirmans atque præcipiens: Quamobrem, inquit, omnia, quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, et vos eadem facite illis. Quod quidem mandatum legis et prophetarum C mentione confirmat: Sic enim, inquiens, est le xxi prophetæ⁵.

Sancto repletus Spiritu Zacharias, sanctos, qui a sæculo fuerunt, prophetas chorum sanctorum appellat: Et erexit, inquiens, cornu salutis nobis, in domo David pueri sui. Sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt, prophetarum ejus⁶. Ejus, non autem inimici. Quid porro prædixerunt? Meminusse Deum testamenti sui sancti, non autem testamenti inimici. Et quo magis impiorum ora coiceret, adjecit: Iusjurandum, quod juravit ad Abraham partem nostrum daturum se nobis, ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberari serviamus ipsi in sanctitate et justitia⁷. Collige quæ dicta sunt. Spiritu sancto repletur Zacharias. Quo repletus sanctos a sæculo prophetas vocat. Et Mosaicum Testamentum sanctum appellat. Et libertatem nostram prædictit. Et eum qui juravit ad Abram libertatis elargitorem nominat. Et eos qui ad ipsum accedunt adorandum, in sanctitate et justitia dicit adorare. Si hæc recensuit Zacharias Spiritu sancto plenus, noune qui contra sentiunt, malo spiritu pleni esse reprehenduntur?

A κατέσκευασθη ἡ πρώτη, ἐν ᾧ ἡ τε λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἀρτῶν, ἥτις λέγεται Ἀγια. Μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα σκηνὴ ἡ λειομένη Ἀγια ἀγίων. Πώς οὖν σὺ ἀγία, καὶ ἀγίων Ἀγια, ἐν ᾧ στάμνος μὲν εἶχε τὸ μάννα χρυσῆ, καὶ ράβδος δὲ ἀπέκειτο τοῦ Ἀρὼν, καὶ αἱ πλάκες τῆς Διαθήκης; Καὶ πῶς Χερουβίμ δέξιης κατεσκίαζεν αὐτὰ, εἰ τῆς ἐπιδούλου καὶ πονηρᾶς ἀρχῆς ταῦτα προστάγματα ἦν;

Ἐντολὰς Θεοῦ δὲ Σωτὴρ τὰ μωσαϊκὰ διετάγματα καλῶν, καὶ πανταχοῦ τιμῶν τὴν τοιαύτην νομοθεσίαν, Ὁ Θεός, φησιν, ἐνετείλατο· Τίμα τὸν αὐτὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, καὶ Ὁ πανολογὸν κατέρα, ἡ μητέρα, θαράτῳ τελευτάτῳ. Τοιοῖς δὲ τὴν κυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παραδοσιν ἑμῶν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, μάρτυρα τὸν Ἡσαΐαν, ἀπογεταὶ λέγων, Καλῶς προερχέντες περὶ τοῦ πατέρα τοῦτον ταῖς παταλαῖς· Ἐγγίζει μοι δὲ λαδὸς οὐδὲς τῷ στάμνῳ τοῦτῷ, καὶ τοῖς χειλεσὶ με τιμῷ, ηδὲ παρδία αὐτῷ πόρφων ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ πρόσῃ λοιπόν. Μάτηρ δὲ σέβονται με. Διατι; Διτεῖ διδάσκοντοι διδασκαλίῃς, ἐντάλματα ἀνθρώπων. Ἰδοὺ σαφῶς ἐντολὰς τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ τὴν παλαιὸν ἐκάλεσε νομοθεσίαν δὲ κατὰ φύσιν Υἱὸν; αὐτοῦ, καὶ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, προφήτην αὐτοῦ. Καὶ ποῦ εἰσιν οἱ τὴν Παλαιὰν τῷ πονηρῷ χαριζόμενοι, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ προφήτας ἐκείνουν προφήτας Μαγούτες; Καὶ πάλιν, ἐν δόλοις τὴν ἐν ἀνθρώπῳ; εἰρήνην καὶ δικαιοσύνην κρατύνων, καὶ νομοθετῶν, διὸν Ἑλεγε, Πάρτα δοτὰ ἀν θελήτες, Ιτα πούντιν ὄλευθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. Ταύτην αὐτὸν τὴν νομοθεσίαν τῷ ἀξιώματι τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἐπισφραγίζει. Οὗτοι γάρ εστι, φησιν, δὲ νόμος καὶ οἱ προφῆται.

Πνεύματος ἀγίου γίνεται πλήρης ὁ Ζαχαρίας, καὶ τοὺς ἀπ' αἰώνων προφήτας χαρογόντες ἀγιωτεῖναι κηρύσσει λέγων, Καὶ ἡγίστρε κέρας σωκρησίας ἡμῖν ἐν τῷ οἰκῳ Δαβὶδ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ, καθὼς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν ἀγίων τῶν δικαιῶν προφητῶν αὐτοῦ, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ ἔχθρου προφῆτῶν. Καὶ τί προερχόμενον; Μνησθῆναι τὸν θεὸν Διαθῆκης ἀγίας αὐτοῦ, ἀλλ' οὐχὶ τῆς τοῦ ἔχθρου διαθῆκης. Ἐτί δὲ μᾶλλον τῶν ἀσεβῶν χαλινῶν τὰ στάματα ἐπήγαγεν, Ὁρκοφ, φόνοσσε πρὸς Ἀβράμ D τὸν πατέρα ἡμῶν τοῦ δοῦτρου ἡμίντι ἀφέωντες τοῦ πειρός τῶν ἔχθρῶν ἡμῶν δύσθετας λαρεῖται αὐτῷ φόνοις διστήτηται καὶ δικαιοσύνη τοῦ προφήτη τοῦ Ζαχαρίαν, καὶ πληρωθεῖται, ἐκεῖθεν ἀγίους τοὺς ἀπ' αἰώνων προφήτας ἀναγορεύει, καὶ τὴν μωσαϊκὴν Διαθήκην ἀγίαν δυνομάζει, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν προφητεύει, καὶ τὸν δύσταντα πρὸς τὸν Ἀβραὰμ τῆς ἐλευθερίας; διτῆρα εἶναι κηρύσσει, καὶ τοὺς προσάγοντας εἰς τὴν λατρείαν, ἐν διστήτηται καὶ δικαιοσύνη λατρεῖται. Εἰ ταῦτα διεξῆλθεν ὁ Ζαχαρίας, Πνεύματος ἀγίου πλησθεῖς, πῶς οἱ τάνατία φρονοῦντες οὐχὶ τοὺς πονηρούς πνεύματος πλησθέντες ἐλέγχονται;

¹ Hebr. ix, 1 — 3. ² Matth. xv, 3 — 6. ³ Ibid. 7 — 9. ⁴ Matth. 7, 12. ⁵ Luc. i, 69, 70.
⁶ Ibid. 73, 74.

Εἰ τοῦ πονηροῦ ἦν ἡ παλαιὰ νομοθεσία, καὶ οἱ ἐν Α αὐτῇ λάμψαντες, πῶς δὲ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς τὸν Ζαχαρίαν καὶ τὴν Ἐλισάβετ ἐν τῇ πτλαιᾳ νομοθεσίᾳ βούντας δικαίους ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μαρτυρεῖ, ἀλλ' οὐκ ἐνώπιον ἀνθρώπων, καὶ πορευομένους ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ καὶ δικαίωμασιν ἀμέμπτως; εἴτα καὶ τὴν λεπατείαν τὸν Ζαχαρίαν τελεῖν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν νομοκόν ναὸν, εἰς δὲν εἰσῆσει, ναὸν προσαγορεύει Θεοῦ; ἐν αὐτῷ τε τὸν ἄγγελον ὁφθῆναι Κυρίου, καὶ τότε τίνα; τὸν ἀρχιστράτηγον Γαβριήλ; Ἐκ τούτων τε γάρ καὶ πολλῶν διλλων τῶν ἐφεδῆς ἦν τε παλαιὰ διαθήκη καὶ οἱ καλῶς ἐν αὐτῇ πολιτευσάμενοι τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ λαμπρῶς ἀνακηρύττονται.

Εἶπερ ἐστίν ἡ παλαιὰ νομοθεσία τοῦ πονηροῦ, πῶς ἡγέτεο λαβεῖν τὸ βιβλίον ταύτης, ἥτοι τὸ βιβλίον Ἰησοῦ τοῦ προφήτου, δὲ τὸν πονηρὸν καθελεῖν παραγγενόντας, καὶ εἰς πολλῶν ἀκοάς ὑπαναγγενῶνται, δι' ὧν προεκτηρύττετο τὰ περὶ αὐτοῦ; καὶ οὐκ ἀναγνῶνται μόνον, ἀλλὰ καὶ διαμαρτύρασθαι, διτὶ Ταῦτα τοῦ πεπλήρωται ἐν τοῖς ὠστὶν ἔμων, καὶ τὸν ἐνιαυτὸν, ὃς ἐστὶ περίοδος χρόνων, δὲν χρόνος μέτρον κινήσεως αἰτιθῆται, τούτον ἀνακηρύξαι δικτὸν Κυρίων; Πῶς δὲ πάλιν ἐν τῇ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλούσιον παραβολῇ διάγαθος ἡμῶν Δεσπότης Μωσέα καὶ τοὺς περοφήτας τῆς σωτηρίου ἐπιστροφής, ἥς καὶ μεταμελεῖς διδασκάλους ἀποκαλεῖ; Ἐχουντο γάρ, φησι, Μωσέα καὶ τοὺς περοφήτας, ἀκούσατωσταν αὐτῶν. Ἄρα γάρ δὲποτε κοινῇ τοῦ γένους σωτηρίᾳ τὴν ἡμῶν φύσιν ἀναλαβὼν τοὺς μυσταγωγουμένους παρ' αὐτοῦ, καὶ τῆς πλάνης ἀπαλλατομένους εἰ; τοὺς θεράποντας καὶ ὑπηρέτας ἀνέπεμπε τοῦ ἔχθροῦ, καὶ τότε σωτηρίας τυχεῖν; Καὶ τίς ἀν ἀνάγκαιοτο τὴν ὑπερβολὴν τῆς τοσαύτης ἀπονοίας;

Εἰ τῆς παλαιᾶς διαθήκης νομοθέτης δὲ πονηρὸς, πῶς λέγει ἡ τῆς ἀγαθότητος πηγὴ, Ἐρευνάτε τὰς Γραφὰς, διτὶ ἐν αὐταῖς εὑρήσετε ζωὴν αἰώνιον; Γραφὰς λέγων τάς τε μωσαϊκὰς καὶ τὰς ἀλλὰς προφητικάς. Οὐποτε γάρ ἡσαν αἱ βιβλοὶ τῆς νέας χάριτος. Ποῦ γάρ ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἐν οἷς δὲ πονηρὸς νομοθετεῖ καὶ παρκελεύεται; Ηῶς δὲ καὶ ἐν δλαλοῖς ἡ ἀλήθεια λέγει, Εἰ ἐπιστεύετε Μωσεῖ, ἐπιστεύετε δὲ ἐμοὶ. Περὶ γάρ ἐμοὶ ἐκεῖνος ἔγραψεν; Οὐκ εἰπεν, Εἰ ἐν τίνι ἐπιστεύετε Μωσεῖ, ἀλλ' ἀπλῶς αὐτοῦ τὸ ἀξιόπιστον ἀνεκρύζεν.

Εἰ πονηρᾶς ἦν ἀρχῆς ἡ Παλαιὰ, πῶς δὲ μέγας Παῦλος, ἀρχόμενος τῆς πρὸς Ὑωνίανος Ἐπιστολῆς, προεπαγγέλλασθαι λέγει τὸν Θεὸν διὰ τῶν προφτῶν αὐτοῦ ἐν Γραφαῖς ἀγίαις περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δασθίδ κατὰ σάρκα; Εἰ γάρ Θεοῦ προφῆται, καὶ Γραφαὶ ἀγίαι, δι' ὧν δὲ Θεὸς προεπηγγείλατο περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, πῶς ἀν ἡ παλαιὰ διαθήκη λογισθεῖ τοῦ πονηροῦ; Καὶ δὲ Μάρκος δὲ φησιν· Ἀρχὴ τοῦ Ἐναγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς γέγραπται ἐν τοῖς

Si mali Vetus erat Testamentum, et qui in ipso claruerunt, cur Lucas evangelista Zachariam et Elisabeth in antiqua viventes lege justos coram Deo esse testatur, non autem eorum hominibus, et ambulasse in omnibus ejus mandatis et justificationibus sine querela, deinde Zachariam sacerdotio funerium in conspectu Dei, et legale templum, in quod ingressus est, Dei templum appellat, in eoque angelum Domini apparuisse, principem illum exercitus Gabrielem? Ex his enim et aliis multis, quae sequuntur, tum Vetus Testamentum, tum illos, qui in ipso se recte gesserunt, Dei fuisse aperte pronuntiat.

Si mali Vetus Testamentum, cur ejus librum, B seu librum Isaiae prophetæ, accipere voluit is qui ad malum revertendum venerat, eaque multis audiendis legere, que de se prædicta fuerant? Neque vero solum legit, sed etiam testimonio suo comprobavit: Hæc, inquiens, nunc expleta sunt in auribus vestris¹. Cur annum, qui est temporis circuitus, tempus autem mensura motus sensibilis, acceptum Domino prædicavit? Cur rursum in Lazarī et divitis parabola bonus noster Dominus Mosem et prophetas salutis eræ conversionis et paucitatis magistros appellat, Habet, inquiens, Mosem et prophetas, ipsos audiant²? Isne qui pro communi salute humana generis naturam nostram sucepereat, eos, qui a se erudiebantur et ab errore revocabantur, ad ministros et servos inimici misisset, ut salutem assequerentur? Quis perferre queat istiorum amentiarum incredibilem?

C Kai τίς ἀν ἀνάγκαιοτο τὴν ὑπερβολὴν τῆς τοσαύτης ἀπονοίας;

Si malus antiquæ legis est auctor, cur hominibus fons ait: Scrutamini Scripturas, quoniam in ipsis invenietis vitam aeternam³? Quo quidem loco Scripturas Mosis et aliorum prophetarum intelligit. Nonnulli enim erant libri novæ græcie. Quoniam modo aeterna vita in iis quæ a malo lata et prescripta sunt? Præterea cur alibi Veritas dicit: Si Mosis crederetis, mihi utique crederetis, de me enim ille scripsit⁴? Non dixit: Si in quibusdam Mosis crederetis, sed ipsum simpliciter dignum, cui credatur ostendit.

D Si mali principii Vetus est Testamentum, cui magnus Paulus in principio Epistolæ ad Romanos, prænuntiassse dicit Deum per prophetas in Scripturis suis de Filio suo facto ex semine David secundum carnem⁵? Si enim sunt prophetæ Dei, et sanctæ Scripturæ, per quas Deus prænuntiavit de Filio suo, quomodo Vetus Testamentum mali potest existimari? Et Marcus ait: Initium Evangelii Iesu Christi, Filii Dei, ut scriptum est in prophetis⁶. Et multis in locis quatuor Evangelio-

¹ Luc. iv, 21. ² Luc. xvi, 29. ³ Joan. iii, 39. ⁴ Joan. v, 46. ⁵ Rom. 1, 1 3. ⁶ Marc. 1, 1.

rum scriptum est illud : *Ut impleretur id, quod A dictum est per hunc et illum prophetam.*

Si justitia Dei manifesta est, testificata a lege et prophetis, ut Paulus apostolus ait¹, qui fieri possit, ut lex et prophetæ ex boni Dei inspiratione et veritate non provenire putentur?

Si mali principii Vetus est Testamentum, quomodo Christus Servator noster gratiam cum lege conjungens : Multi prophetæ, inquit, et justi cupiverunt videre, quæ vos videatis, et non viderunt²? Cur enim videre voluissent, qui a malo essent, ea quæ boni sunt? Boni enim cupiditas a bono nascitur. *Et quomodo rursum dixit : Abraham vidit diem n.eum, et gavies est³?* Si enim Christi mysterium, ut Paulus ait, latuit principes, et potestates, et dominationes⁴, earumque imperatorein, quo pacto servi ejus prævidissent diem Christi, et gavisi essent?

Operarii iniquitatis gravissima minatus supplicia in die judicij Christus subjicit: Cum videritis Abraham et Isaac et omnes prophetas in regno Dei, vos autem ejici foras; et venient ab oriente, et occidente, et septentrione, et austro, et recumbent in regno Dei⁵. Expellentur igitur quicunque villam ad Abraham, et Isaac, et Jacob, et prophetarum imitationem non instituerint. Recumbent autem cum illis qui pietatis ipsorum studiosi fuerint. Quomodo igitur latrones, et fures, et mali fuerunt servi, qui regno Dei potiuntur? O effrenata era, et patri mendacii prompte servientia, quæ ne ardorem quidem reformident, quo gaudentes cum Abraham separabuntur ab iis qui in formicibus punientur.

φριχτῶν τὸ διατείχον τοὺς μετὰ τοῦ Ἀβραὰμ εὑφραινόμενους; ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς βασίνοις καλλοζημένων!

Alibi rursum Servator iis qui cum Abraham erunt, regni cœlorum assignat hereditatem, et cum illis collocaet mandatorum suorum observatores: Multi, inquiens, venient ab oriente, et occidente, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno cœlorum⁶. Hocce præmium illis constituit, a quibus cognitus est? Hocce munus ille elargitur, qui sese innumerabilibus incommodis et morti propter ipsum obtulerunt, ut cum mali servis, siquidem ejus sunt servi, qui in Veteri fuerunt Testamento, vivant, et numerentur, et congregentur? Quis audire queat hæc, qui verba divina solitus sit audire? Præterea quomodo Moses et Elias in transfiguratione visi sunt, et cum ipso colloquebantur atque fulgebant?

Sadduceorum stultitiam reprehendens Servator, qui de illa, quæ septem fratrum uxor exsisterat, quærebant, cujus esset futura, simulque mutuum

A προφήταις. Καὶ ποιλαχοῦ δὲ τῶν τευτάρων Εὐαγγελίων γέγραπται τὸ, "Ira πληρωθῆ τὸ φημένο διὰ τοῦ προφήτου.

Εἰ δὲ δικαιούνη τοῦ Θεοῦ πεφυνέρωται μαρτυρούμένη ὑπὸ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, πᾶς δὲ νόμος καὶ οἱ προφῆται εὐχὴ τῆς ἐκ τοῦ ἀγιου Θεοῦ ἐπιπνοεῖ; τε καὶ ἀληθεῖα πεπληρωμένος νομίζοντες ἀν;

Εἰ τῆς πονηρᾶς ἦν ἀρχῆς ἡ Παλαιὰ, πῶς ὁ τὴν χάριν συνάπτων τῷ νόμῳ Χριστὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν λέγει, Πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν Ιδεῖν δὲ Ιδετε, καὶ οὐκ εἰδον; Πῶς γὰρ ἡθελησαν Ιδεῖν οἱ τοῦ πονηροῦ τὰ τοῦ ἄγαθου; ή γὰρ ἐπιθυμία τοῦ ἄγαθου δρμῆς ἄγαθῆς βιάστημά ἔστι. Καὶ πῶς πάλιν λέγει, Ἀβραὰμ εἰδε τὴν ἡμέραν τὴν ἡμήραν, καὶ ἡγαλλιάσατο; Εἰ γὰρ τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον, ὡς ἡ Παῦλος φησιν, ἐλαθε τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἔξουσίας τοῦ κόσμου, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν ἄρχοντα τούτων, πόθεν εἰ θεράποντες ἀπὸ τοῦ προειδον τὴν ἡμέραν αὐτοῦ, καὶ ἡγαλλάσαντο;

Τοῖς ἐργάσαις τῆς ἀδικίας ἀπειλήσας ὁ Σωτὴρ τὰ χαλεπώτατα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς χριστεως, ἐπῆγαγε λέγων· Ὁταν δύνησθε Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ πάρτας τοὺς προφῆτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους ξέω, καὶ ἡξουσίαν ἀπὸ Ἀρατολῶν, καὶ Δυσμῶν, καὶ Βορᾶ, καὶ Νότου, καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἐκβάλλονται μὲν οὖν διο: κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἐποιεύσαντο, συναναλίνονται δὲ τούτοις οἱ ζηλωταὶ τῆς εὐτελείας αὐτῶν. Πῶς οὖν λροταὶ καὶ κλέπται καὶ τοῦ πονηροῦ εἰσιν ὑπηρέται οἱ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλεῖας ἀπολαύοντες; Ὅτι στομάτων ἀπολάτων, καὶ τῷ πατρὶ τοῦ φεύδους ἐτοίμας ὑπηρετούμενων, καὶ μηδὲ τὸ χάρια πε-

D 'Αλλαχοῦ πάλιν δὲ Σωτὴρ τοῖς περὶ Ἀβραὰμ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰς κλήρον ἀφορίζει, καὶ συντάττει τούτοις τοὺς φύλακας τῶν ἑαυτοῦ προσταγμάτων. Φησὶ γὰρ, δις: Πολλοὶ ἀπὸ Ἀρατολῶν καὶ Δυσμῶν ἡξουσί, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὸν Ἀβραὰμ, Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Ἄρα γὰρ τοῦτο ἐπαθλὸν τοῖς ἐπεγνωκότοις αὐτῶν, καὶ μυρία πεπονθόσιν ὑπὲρ αὐτοῦ; Τοῦτο δῶρον τοῖς δοῖς τὰς σφαγὰς δι' αὐτῶν ὑπέσχον, τὸ μετὰ τῶν θεραπόντων τοῦ πονηροῦ καὶ συνεῖναι, καὶ συναριθμεῖσθαι, καὶ συναγελάσεσθαι, εἰ γε τοῦ πονηροῦ θεραπόντες οἱ τῆς παλαιᾶς πολιτείας; Καὶ ποιά ταῦτα δὲ ἀνέξιοτο ἀκοή ῥημάτων θείων ἀποτὴν οἶων; Ξέουσα; Πῶς δὲ καὶ Μωσῆς, καὶ Ἡλίας κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν ὡρθησαν συμπαρόντες αὐτῷ, καὶ διομιλοῦντες, καὶ συναστράπτοντες;

Διελέγχων δὲ Σωτὴρ τὴν δύναμιν τῶν Σαδδουκαῖον τῶν περὶ τῆς μιᾶς γυναικεὶς τῶν ἐπὶ τὰ διδέξῶν ἐπιρωτησάντων, καὶ δῆμα τοῦ νόμου καὶ τῆς χάριτος τὴν

¹ Marc. i, 17. ² Luc. x, 24. ³ Joan. viii, 56. ⁴ Rom. xvi, 25. ⁵ Luc. xiii, 28, 29. ⁶ Mala viii, 11.

¹ Marc. i, 17. ² Luc. x, 24. ³ Joan. viii, 56. ⁴ Rom. xvi, 25. ⁵ Luc. xiii, 28, 29. ⁶ Mala viii, 11.

συμφωνίαν καὶ ἀληθευχίαν τρανολογῶν, Οὐκ ἀρέτητε, φησί, τὸ ρῆμά σου ὑπὲ τοῦ Θεοῦ. Ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακὼβ, καὶ τὰς ἔξης, δεικνύς ἐναργῶς διὰ τούτων, διὰ τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακὼβ τῆς αἰώνιου ζωῆς εἰσὶ καὶ προνόμοι, καὶ διὰ τοῦτοι, καὶ τῆς ἀναστάσεως εἰς γηγένειαν, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀπολαύσεως δοκήρος τούτων Θεός. Ἐπήγαγε γάρ, διὰ οὓς ἔστιν ὁ Θεός; Θεός νεκρῶν, διὰλαζόντων. Προσέθηκε δὲ καὶ ὁ Μάρκος, διὰ τὴν τῇ βίβλῳ Μωϋσέως ταῦτα εἰρηκεν ὁ Θεός: [Εἰ] Θεός μὲν νεκρῶν οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ ζῇ μὲν πάρ' αὐτῷ Ἀβραὰμ, ζῇ δὲ Ἰσαάκ, ζῇ δὲ Ἰακὼβ, καὶ πάντες οὗτοι τὴν αὐτῶν ἐκήλωσαν πολιτείαν, καὶ εἰσὶν ὡς ἀγγέλοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ· Θεός δὲ καὶ ὁ Μωϋσῆς ὑπηρέτης, καὶ τοῦ θεόθεν νόμου διάκονος· πῶς πονηρᾶς ἀρχῆς οἱ κατὰ τὴν πελαταῖαν βεβιωκότες πολιτείαν;

Εἰ τῆς πονηρᾶς μοίρας ἦν ὁ προφήτης Δαβὶδ, πῶς δὲ Χριστὸς πνευματοφόρον αὐτὸν εἶπεν, διὰ Φησὶν δαβὶδ ἐτο Πτερύματι ἀγέω· Λέγει δὲ Κέρυξ τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, καὶ τὰς ἔξης;

"Οτι εἰς δ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας ρομοθέτης, καὶ σύμφωνοι ἀλλήλαις εἰσὶν, ἀλλ' οὐκ ἕσται, κατὰ τοὺς θεομάχους.

Μὴ ρομποτεῖτε, φησὶν δὲ Σωτὴρ, διὰ τὸ θεορ καταλύσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ δὲ θεορ καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι· καὶ, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἔως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, οὐτα δὲ η μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἔως ἂν πάντα γένηται. Ἐγώ πληρωτής, φησὶν, ἥδον τοῦ νόμου. Στομάτων ἔστι πονηρῶν τὸ λέγειν ἐλθεῖν ἐκεῖ πρὸς τὸ παραλύσαι τὸν νόμον Πατρικὸν δυτα, καὶ, ταυτὸν εἰπεῖν, ἐκόν. Λοιπὸν οὖν οὐδὲν αὐτοῦ ἀτελείωτον έσσει. Ἐγώ τῶν προφήτων· φωνῶν ἢ βεβαίωσις. Ἐμοὶ γάρ δύτες καὶ τοῦ ἐμοῦ Πατέρος ὑπηρέται καὶ διάκονοι τὴν τε παρουσίαν τὴν ἐμήν, καὶ πάντα τὰ τῆς παρουσίας προειδόν τε καὶ προτίγγειλαν. Διὸ ἐξ ὧν τε ἐκεῖνοι προείπον, καὶ δὲ νέοις περιέχει, οὐ μικρὸν, οὐ μέγα παρελεύσεται, διὰ τῆς ἀληθείας τῷ πέρατι σφραγισθεῖ. Εἰ γάρ ἐγώ διάκονος· περιτομῆς εἰς τὸ βεβαίωθηναι τὰς ἐπαγγελίας, διὰ δὲ Πατὴρ διέθετο πρὸς τοὺς κατὰ σάρκα Πατέρας· πῶς οὐτα δὲν, τουτέστι τὸ ἐλάχιστον τῶν ἐν τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις ἥθεντων δύναται δὲν διάλογος παρελθεῖν, ἢ μὴ γενέσθαι;

Ὄρα καὶ ἔξι ἀλλῶν τὴν ισοτιμίαν τοῦ νόμου καὶ τῆς χάριτος, ίνα γνῶσαι, διὰ αὐτός ἔστιν δὲ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας Διαθήκης νομοθέτης. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, δὲ οὐρανὸς, καὶ η γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Τοῦτο τῆς χάριτος. Ὄρα δὲ καὶ τοῦ νόμου Εὐκοπώτερον ἔστι τὸ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, ἢ μιαρ κεφαλαρ τοῦ νόμου διαπεσεῖν. Εἰδες πῶς δὲ Σωτὴρήμων τῆς ἀποκτασίας τὸ θράσος· προειδὼς τὰ Ισαάκει γέρα καὶ τὸ κλέος τῆς τε παλαιῆς καὶ τῆς νέας Διαθήκης, καίτοι γε ἐν πολλοῖς πολλῷ προέχει τῆς χάριτος· Πισιδεγάγδης γάρ ἦν ἐκεῖνος τῶν ἐν τῇ γάροις, ἀλλ'

A legis et gratiae consensum docens, Non legistis, inquit, quod dictum est a Deo: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob¹? et quae sequuntur. Quibus verbis aperte declarat Abraham, Isaac, et Jacob hæredes esse æternæ vita, et Deum æternum, et resurrectionis auctorem, et gaudii, quod inde sequetur, elargitatem eorum esse Deum. Adjectum enim Deum non esse Deum mortuorum, sed viventium, Marcus autem dixit haec in libro Mosis Deum dixisse. Quod si Deus non est Deus mortuorum, sed cum ipso quidem vivit Abraham, vivit et Isaac, vivit et Jacob, et omnes, qui vitam ipsorum imitati sunt, et sunt tanquam angeli Dei in cœlo²; Dei autem servus et Moses, et legis a Deo datae minister: quomodo a malo principio sunt, qui in Veteri Testamento vixerunt?

B Si mala sorte sortit fuit propheta David, quomodo Christus enim Spiritu afflatus dixit eo loco: Ait David in Spiritu sancto: Dicit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, et quae sequuntur³?

Unum esse Testamenti Veteris auctorem et Novi, et quod invicem consona sint, non autem contraria, ut volunt Dei inimici.

C Nolite putare, inquit Servator, quod venerim solvere legem aut prophetas; non veni solvere legem, sed implere⁴. Et: Amen amen dico vobis. donec transeat cælum et terra, iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant⁵. Ego, inquit, veni ut legem implerem. Improbarum linguarum est dicere, me venisse, quo legem solverem quae Patris est, atque eadem mea. Nihil igitur prætermittam, quod non impleatur. Ego sum, qui prophetarum verba confirmo. Nam cum servi mei ministriique sint ac Patris mei, et adveniunt meum, et omnia, quae ad illum pertinent, prospexerunt et prænuntiarunt. Quamobrem nihil eorum quae ipsi præfixerunt, et lex continet, præteribit, nec parvum, nec magnum, quod non veritatis sine concludatur. Si enim ego minister circumcisiois ad confirmandas promissiones, quas Pater fecit patribus secundum carnem, quomodo iota unum, id est, ulla pars vel minima eorum quae in legi et prophetis dicta sunt, poterit omnino præterire, aut non expleri?

D Aliis item ex testimoniosis agnosce parem legis et gratiae conditionem, ut euodem esse Veteris et Novi Testimenti auctorem intelligas: Amen, amen dico vobis, cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt⁶. Hoc est gratiae. Aspice et legis testimonium: Facilius est cælum et terram transire, quam unum legis apicem excidere. Vidiisti quomodo Servator noster prævisa defectionis istorum audacia paria munera gloriamque tribuat tuum Veteri tum Novo Testamento? Atqui multis in rebus lex gratiam antecedit, quippe quae pædagogū munere fungitur, ad ea quae gratiae sunt dicens.

¹ Matth. xxii, 31, 32. ² Marc. xii, 24, 27. ³ Matth. xxvii, 43, 44. ⁴ Matth. v, 17. ⁵ ibid. 18. ⁶ Matth. xxi, 55.

Verum ut ostenderet eumdem et praeterita et præsentia, diversa dispensationis ratione constituisse, eodem et pari loquendi modo de utroque locutus est Testamento. Quid? quod adversus illos qui salutiferis documentis suis non obedireat, Mosem et non alium accusatorem constituit? Est, inquit, qui vos accuset, *Moses*¹, apud Patrem nimirum, cuius leges et prophetia de Christo, cum ipsi creditæ fuerint, dignus erit accusator, et testis eorum qui leges ejus sibi colendas amandasque censuerint, et qui nihil eorum quæ ab ipso de communi Domino et Servatore nostro prædicta sunt, suscepserint; quod quidem caput et fundamentum et principium totius est veteris Testamenti.

Cum veteribus nova conjungens Dominus, ostendens ea ad eamdem salutis viam deducere, quippe quæ ab uno eodemque auctore profecta sint, veteraque ad perfectionem dirigere, nova autem perfectionem elargiri: Ideo, inquit, omnis Scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patris familiæ, qui profert de thesauro suo nova et vetera². Docens enim in eodem esse thesauro, et ex eodem promi Novum et Vetus Testamentum, ea inter se consentire et congruere, non autem discrepare confirmat. Ostendens autem utriusque doctrinam ducere ad regnum cœlorum, multo etiam magis consensum eorum nulla in re diversum indicat. Quamobrem si ultimumque Testamentum in eodem thesauro servatur, ex eodemque deponitur, et ad idem regnum cœlorum dicit, quomodo ea contrarias in partes distractabunt adversarii?

Si Mosæ et prophetica scripta a divino Spiritu profecta non sumi, cur Servator ex illis adversus Cleopham, alterumque discipulum post resurrectionem sumit reprehensionem: *O stulti, inquiens, et tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetæ. Nonne hæc pati Christum oportuit, et intrare in gloriam suam? Et incipiens a Mose et omnibus prophetis interpretabatur eos, in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant*³. Redemptor noster receuisset prophetas ut indices operum, quibus nos a mali tyrannide liberavit, et tu eos tyranndis ministros audeas appellare? Atque hoc item ex loco constat, legem et prophetas cum gratia convenire.

Quoniam lex cum gratia consentit, iudicio sese vicissim confirmant. Gratia enim prænuntiatur, et effingitur, et exprimitur, et velis adumbratura lege. Lex autem illæ quæ prædicta et prænuntiata sunt, ad opus per gratiam deductis, veritatem in se sub velis absconditam, ab ipsa patefactam induetur. Quod si inter gratiam et quæ fuerunt ante gratiam, consensus non est, quomodo quæ a lege et prophetis prædicta sunt, reipsa perfecta certius? Cur Servator noster leprosus a se mundatos ad legis sa-

A ïna δεῖξη τὸν αὐτὸν ἐκεῖνά τε καὶ τὰ περόνα κατὰ διάφορον καὶ ἀπόδητον οἰχονομίας τρόπον νομοθετῆσαι, ταῖς αὐταῖς καὶ ίσαις φωναῖς περὶ ἐκατέρας νομοθεσίας ἔχρηστο. Ἀλλὰ γάρ καὶ κατὰ τῶν ἀπειθουντῶν αὐτοῖς σωτηρίοις διδάχμασιν οὐκέτι λίλον κατήγορον καὶ θρίαμβον, ἀλλὰ τὸν Μωσῆν εἰςάγει λέγων, Ἐστιν δὲ κατηγορών ὑμῶν Μωσῆς, δηλοντί πρὸς τὸν Πατέρα, οὐ τοὺς νόμους αὐτὸς πιστευθεὶς, καὶ τὴν περὶ Χριστοῦ προφητείαν, ἀξιόπιστος; ἀν κατήγορος εἶται, καὶ ἀπαράγραπτος μάρτυς τῶν μεγαλουχύντων μὲν αὐτοὺς τοὺς νόμους καὶ τιμῆν καὶ στέργειν, μηδὲν δὲ τῶν ὑπὸ αὐτοῦ περὶ τοῦ κοινοῦ Δεσπότου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν θεσπισθέντων προσεμένων, δὲ κεφάλαιον ἦν, καὶ κρηπίς, καὶ προσκύμιον τῆς ὅλης αὐτοῦ νομοθεσίας.

Συνάπτων δὲ Σωτῆρος τὰ καὶ τοὺς παλαιοὺς, καὶ παριστῶν, ὡς εἰς μὲν ἄγουσι σωτηρίας ὅδον, ἵνα δημιουργοῦ καὶ νομοθέτου, τὰ μὲν οἷον δητε προτέλεια, τὰ δὲ τὴν τελείστητα χαριζόμενα, διὸ τούτῳ φησι. Πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν δύοις ἐστιν ἀπόρριψι οἰκοδεσπότῃ, δοτις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καιρὰ καὶ παλαιά. Διὸ δὲ τὸν τοῦ ἀντῆ θησαυρῷ, καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τὴν Καινὴν προέρχεσθαι, καὶ τὴν Παλαιὰν διδάσκει, τὸ συνεῖναι, καὶ συμφωνεῖν ἀλλήλοις, καὶ μὴ διαμάχεσθαι βεβαιοῖ. Διὸ δὲ τε ἐκατέρας τὴν διδασκαλίαν εἰς τὴν βασιλείαν ἀπάγειν τῶν οὐρανῶν, εἴτε περιφανέστερον τὸ λίαν αὐτῶν σύμφωνον καὶ ἀδιάίρετον ἐψήφιστο. Εἰ δέντε ἐκατέρι μὲν ἐν τῷ αὐτῷ θησαυρίζεται Διαθήκη, ἐκ τοῦ αὐτοῦ δὲ πάλιν πρόεισται, καὶ εἰ; τὴν αὐτὴν τούς; Οἱ τεύτας ἐθησαύρισταν τῶν οὐρανῶν ἐπάγει βασιλείαν, πῶ; αὐτάς ἀντίταλοι διασχίσουσι μερίδες;

Εἰ μὴ θεαὶ ἐπιτυνοίσας ἦν τὰ τε μωσαϊκὰ καὶ προφητικά, πῶς δὲ Σωτῆρος τοῖς περὶ Κλεόπαν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐκεῖθεν ἐπιφέρει τὴν ἐπιτίμησιν λέγων, Οἱ ἀρότοι καὶ βραδεῖς τῇ καρδὶ τοῦ κιστεύσιν ἐπὶ πᾶσιν, οἵ τε ἐλάλησαν οἱ προφῆται! οὐχὶ ταῦτα δέσι παθεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ; Καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ Μωσέως καὶ ἀπὸ κατετωρ τῶν προφητῶν διηρμήνευσεν αὐτοὺς ἐπὶ πάσαις ταῖς Γραφαῖς κερὶ ἐαυτοῦ. Οἱ Λυτρωτῆς ἡμῶν ἐρμηνευτὰς τῶν ἔργων διὸ δὲν τὸν ἡμᾶς ἀλυτρώσατο τῇ; τοῦ πονηροῦ τυραννίδος τοὺς προφῆτας ἀνομολογεῖ, καὶ σὺ τῆς τυραννίδος ὑπηρέτας οὐ φίττει; ὀνομάζειν; Κάντευθεν οὖν σύμφωνος δὲ νόμος καὶ οἱ προφῆται τῇ χάριτι δεῖχνυνται.

Οτι μὲν σύμφωνος δὲ νόμος τῇ χάριτι, ἐκτερνούτων δὲ ἐκατέρου δέχεται τὴν βεβαίωσιν· ἡ μὲν ω; ὑπὸ αὐτοῦ καταγγελλομένη, καὶ δασκαλουμένη, καὶ οἷον προχαραττομένη, καὶ ἐμφαινομένη τοῖς σκέψησιν· ὁ δὲ τὰς τῶν προφήτεων καὶ προχαραγμάτων εἰς ἔργα ἐκβεβικότων διὰ τῆς χάριτος τὴν ἐν αὐτῷ ὑπὸ τοῖς παραπετάσμασι κρυπτομένην ἀνακαλυπτοῦσι τοῖς ἀλλήλοις· ἡ χάρις, καὶ τὰ πρὸ τῆς χάριτος, πῶ; ἀν περ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἐχρησιμοδοτήσῃ,

¹ Joan. v, 45. ² Matth. xiii, 52.

³ Luc. xxiv, 25, 27.

ταῦτα πανδήμοις διμασιν ἐωράτο τελούμενα; Πῶς A *cerdotes militit, iubens ut eant et ostendunt se*
δὲ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τοὺς λεπροὺς ρήματι καθίστων
τάττειν ἀπίσται, καὶ ἐπιδεικνύαι τούτοις ἔχοτούς, ὡς δὲ ἡμέρας διετάξατο;

Οὐ θεοπέπτως Παῦλος τὰς προφητικὰς διαγορεύεις εἰς μαρτυρίαν ἔκτισθεμένος φησιν, Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα Διαθήκην κατηγράψω, οὐ κατὰ τὴν Διαθήκην, ἢ ἐποίησα τοῖς πατρόσιοις αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλυσμάτου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐκαργατεῖν αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου. Ἡν ἐποίησα, φησιν, ἀλλ' οὐχ ὁ πονηρὸς, ὡς σὺ λέγεις. Εἴτα, Αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ Διαθήκῃ μου, κατὼν ἡμέρας αὐτῶν. Τις δὲ λέγων; Οὐ Κύριος φησιν, ἀλλ' οὐχ ὁ πονηρός. Ἐπάγει γάρ, Αὕτη η Διαθήκη ἡρῷ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, λέγει Κύριος. Διαθήσομαι ἐγώ, οὐκ ἀλλος. Διαθήσομαι δὲ τὴν Καινὴν, δὲ διεθέμην καὶ τὴν Ηλαϊάν. Ὁρぢς τῶς ἄνω καὶ γάτω τὸν αὐτὸν καὶ τῆς παλαιᾶς, καὶ τῆς νέας Διαθήκης νομοθέτην δὲ Παῦλος ἀνυμνεῖ;

Μήδε τὴν ἀδυτον καὶ θαυμασίαν Ἀθραὰμ θυσίαν παραδράμης, Θεοῦ μὲν ἐκζητήσαντος ταύτην, καὶ τὴν γνώμην ἀποδεξαμένου, τοῦ δὲ προσύμμου πεισθέντος, καὶ οὐ πιεσθέντος μόνον, ἀλλὰ καὶ πιστεύσαντος, ὅτι δυνατός ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ νεκροὺς ἐγείρει. Διὸ τοῦτο λογίζεται αὐτῷ εἰς δικαιοιούντην. Τὸ πατρικὸν δὲ ἀξίωμα οὐ κατὰ τῆς τότε μόνον γενεᾶς, ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ ταῦτα λαμβάνει, καθὼς γέγραπται, ὅτι Πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε, κατέναντι οὐκ ἐπίτευσε Θεοῦ. Καὶ πρόσσχες ἀκριδῶς τίνος λέγει Θεοῦ. Ἐπάγει γάρ διδάσκων δὲ Παῦλος, ὅτι τοῦ ζωποιοῦντας τοὺς νεκρούς, καὶ καλοῦντος τὰ μὴ δυταὶς ὡς δρτα. Καὶ πάλιν, Εἰς δὲ τὴν ἐπαγγεῖλαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀποστολῇ, ἀλλ' ἐτεδυμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ. Ὁρぢς τίς δὴ δὲν νόμῳ καὶ προφήταις λαλήσας, ὅτι οὐκ ἀλλος παρὰ τὸν χαρισάμενον ἡμῖν τὴν χάριν, ἀλλ' αὐτός. Ἐπάγει γάρ, Οὐκ ἐγράψῃ δὲ δι' αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς, οἷς μέλλει λογίζεσθαι τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν. Οὐκοῦν δὲ Πατέρα πολλῶν ἐθνῶν θέμενος τὸν Ἀθραὰμ, δὲ τὸν δρκὸν ὑποσχόντα αὐτῷ, δὲν ταῖς ἐπαγγελίαις ἀδιάψευστος, δὲ τὰ μὴ δυταὶ καλῶν ὡς δρτα, δὲ ζωοποιῶν τοὺς νεκροὺς, αὐτός ἐστιν ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ τὰ τῆς ἀποστασίας δόλεθρον φρόνμα εἰς ἀρχής δύο καταμερῆ τὴν ἀμέριστον καὶ μέλαν ἀρχήν.

Ἐνδέ Θεοῦ τὴν τε Ηλαϊάν καὶ τὴν Καινὴν ἀνακηρύττων δὲ Παῦλος, καὶ ὡς ἐν βίζης ἐκείνης ταύτην προελθεῖν, καὶ ἀγιότητος ἐκατέρων μεταποχεῖν οὗτα φησιν. Εἰ δὲ η ἀπαρχὴ ἀγία, καὶ τὸ φύραμα. Καὶ εἰ η βίζα ἀγία, καὶ οἱ αἰλάδοι. Καὶ οὐ σὺ τὴν βίζαν βαστάσεις, ἀλλ' η βίζα σύ. Καὶ, Εἰ δὲ Θεὸς τῶν κατὰ φύσιν αἰλάδων οὐκ ἐφείσατο (Ἐπεις

¹ Ηερ. viii, 8, 9. ² ibid. 10. 13. ³ Gen. xviii, 4. ⁴ v. 16. ⁵ ibid. ⁶ ibid. 18.

Divus Paulus propheticas prædictiones in testimoniū adducens: Ecce, inquit, venient dies, et consummabo super domum Israel, et super domum David testamētū novum non iuxta testamētū, quod feci patribus eorum in die, cum apprehendi manu ipsorum, et eduxi eos ex Aegypto¹. Quod feci, inquit, ego nimis, non autem malus, ut tu dicis. Deinde: Ipsi non manserunt in testamēto meo, et ego neglexi eos. Quis hic loquitur? Dominus, aut malus? Dominus utique. Addit enim: Hoc testamētū, quod ponam domui Israelis post dies illus, dicit Dominus. Ponam ego, et non alius. Ponam ego novum, qui posui et vetus². Vides, quomodo supra et infra eumdem tum Veteris, tum Novi testamētū Paulus auctorem celebret?

Neque vero admirabilem Abraham victimam non immolatam silentio præterieris. Hanc enim Deus postulavit, et animam offerentis complexus est. Ille autem non solum paruit, verum etiam creditit, Deum etiam posse mortuos in vitam revocare. Idcirco reputatum est illi ad Justitiam, patrisque nomen accepit, non illius tantum generationis, sed aliarum etiam, quae sunt consecutæ, sicut scriptum est: Quia paarem multarum gentium posui te³, ante Deum, cui credidit. Et animadverte diligenter, cuīnam Deo. Sequitur enim Paulus et docet: Qui vivificat mortuos et vocal ea quae non sunt, tanquam sint⁴. Et rursus: In reprobatione Dei non habuitar diffidentia, sed confirmatus est fide, datus gloriam Deo⁵. Vides, quis sit is, qui locutus est in lege et propheticis? nemo enim aliis, nisi ille, qui largitus est nobis gratiam. Sequitur enim: Non est scriptum autem propter ipsum solum, sed etiam propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Iesum Christum Dominum nostrum o mortuis⁶. Ille igitur, qui patrem multarum gentium Abraham constituit, qui jurejurando ei promisit, D qui in præmissis mendax non est, qui vivificat mortuos, et vocal ea quae non sunt tanquam sint, ipse est, qui suscitavit Dominum nostrum a mortuis, licet perniciosi desertores isti aliter sentiant, et principium unum, quod dividi non potest, in duo distrahit.

Unius esse Dei Vetus et Novum testamentum Paulus docens, atque hoc ex illius radice profectum dicit: Et si primitia sanctæ, et massa⁷. Et: Si radix saucta, et rami⁸. Et: Tu radicem non portas, sed radix te⁹. Et: Si Deus naturalibus ramis non pepercit (cediderunt enim tentantium pedes in deserto), et multæ aliae calamitates noxios invaserunt).

¹ Rom. iv, 17. ² ibid. 20. ³ ibid. 24. ⁴ Rom.

ne tibi quidem parcer. Non atius illuc, alius tibi, sed idem. Et rursum: Vide bonitatem et severitatem¹. Cujus Christi: severitatem quidem in eos qui ceciderunt; in te autem bonitatem. Quid autem sibi volunt primitia, et massa, et radix, et rami, et naturales, et insiti, nisi mutuam quandam cognationem? Quibus ex verbis apertissime unus et idem esse legislator declaratur.

ci αὐτοφυεῖς, καὶ οἱ δὲ ἐγκεντρίσεως, εἰ μή τὴν ἀληθουχίαν, καὶ συγγένειαν, καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ νεμοθέτου προναὶς δηλοῦσιν ἐναργεστάταις;

Aliibi dicit: Circumcisus aliquis vocatus est, non abducatur præputium. In præputio aliquis vocatus est, non circumcidatur. Circuncisio nihil est, et præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei², unius nimirum, non autem duorum. Mandatorum porro unum juhet circumcidi, alterum vetat. Utrumque autem ad eundem refert Deum. Quamobrem unus est Deus verus, et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui et circumcisionem per Abraham in mysterio perfectionis dedit temporibus præfinitis, et eos qui in præputio erant, per Filium suum suscepit.

Animadverte mihi sapientiam Pauli, quomodo Veteris et Novi Testamenti discrimen ostendat. Verum cum desertorum istorum haeresim perspicere, illius omnes amputans nugas, hæc statim addit: *Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova*³. Omnia, inquit, tam recens nimirum quam Vetus Testamentum ex Deo, qui nos sibi conciliavit per Dominum nostrum Iesum Christum.

Joannes adventu boni Dei dignus, effectus, et plusquam propheta, et quo inter natos mulierum major non surrexit, testimonio ipsius Veritatis, quomodo pro legis mandato sibi pugnandum existimat, præsertim cum gratiæ præcursor missus fuerit? Neque vero pugnavit solum, sed capite pro illo damnatus est. Unde enim, nisi ex lege sumpsit, ut Herodem reprehenderet, diceretque: *Non licet tibi habere uxorem Philippi fratris tul*? Vides igitur, quanti fecerit mandata legis ille, qui dignus effectus est, ut auctorem gratiæ baptizaret. Nam si præcepta Mosaica et evangelica instituta non sunt ejusdem divinæ et bonæ inspirationis, quomodo ipse minister gratiæ illa non aspernatur? præsertim cum Dominus dicat: *Nemo potest duobus Dominis servire, et quæ sequuntur*⁴. Ipse enim præcursor Joannes una cum prophetarum cœtu duobus dominis deprehenditur insertire, si duorum dominorum, unius boni et alterius mali, Novum esse concedimus et Vetus Testamentum.

Magnus ille præaco veritatis Paulus clara voce clamat: *Num secundum hominem hæc loquor? An non et lex dicit?* id est, non argumentis humanis hæc confirmio. Nonne et legis mandato præscripta sunt? *In lege enim Mosis, inquit, scriptum est: Non alli-*

A γέρ τῶν ἐκπειρασάντων τὰ κώλα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πολλὰ ἄλλα μετῆλθε πάθη τοὺς ὑπαίτους), μήπως δὲ αὐτὸς οὐδὲ σοῦ φεύσεται. Οὐκ ἄλλος μὲν ἔκεινων, ἄλλος δὲ σοῦ, ἀλλ' ὁ αὐτός. Καὶ πάλιν, *"Ιδε οὐντ χρηστόντα, καὶ δχοτομίαν. Τίνος; Χριστοῦ. Ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας ἀποτομίαν, ἐπὶ δὲ σὲ φρηστήτα. Τί δὲ ἀνθρώποιντο ή ἀπαρχή. καὶ τὸ φύρωμα, καὶ ή φίλα, καὶ οἱ κλάδοι, καὶ*

B *"Ἐν ἀλλοῖς δὲ πάλιν φησι, Περιτεμημένος τις ἐκλήθη, μὴ ἐπισπάσθω· ἐν ἀκροβυστίᾳ τις ἐκλήθη. μὴ περιτεμένοςθε. Η περιτομὴ οὐδέτερη ἐστι, καὶ η ἀκροβυστία οὐδέτερη ἐστιν, διὰ τηλησίς ἐντολῶν Θεοῦ· ἐνδεδολούσι, καὶ οὐ δύο θεῶν. Τῶν δὲ ἐντολῶν ἡ μὲν ἐκέλευσε περιτεμνεῖται, ἡ δὲ μή. Ὡν ἐκατέραν ἀνωμολόγησε τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ, ὥστε εἰ: Θεὸς δὲ ἀληθῆν; καὶ Πατήρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲ καὶ τὴν περιτομὴν διὰ τοῦ Ἀβραὰμ εἰς μυστηρίου τελείωσιν χρόνοις ὀριζόμενοις διὸς καὶ τοὺς ἐν ἀκροβυστίᾳ διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ προσειληφώς.*

C *"Ορα μοι τὴν σοφίαν τοῦ Παύλου ὅπως διαφορὰν μὲν τῆς Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς εἰσάγει. Προσδέπιον δὲ τὴν ἀποστασίαν, καὶ πᾶσαν αὐτῆς ἐκδόπων ματαιολογίαν, εἰδὼν πάλιν ταῦτα συνεπιφέρει· λέγει γάρ· *Tὰ δρχαῖα παρῆλθεν, Ιερὸν τέτοιος τὰ κάρτα καιρὸν· τὰ δὲ πάντα φησι καὶ ή Νέα δηλούντι, καὶ ή Παλαιὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ τοῦ καταλάβαντος ἡμῖς εἴσατῷ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.**

D *"Ἄξιος τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ γέγοντας δὲ Ἰωάννης, καὶ προφήτου περισσότερος, καὶ μελέζων τῶν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγορευθεὶς, πῶς ὑπέστη νομικῆς ἐντολῆς ὑπερμαχεῖν, καὶ τότε πρόδρομος τῆς χάριτος ἀποσταλεῖς; καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κεφαλὴν ὑπὲρ ταύτης ἀναρεθῆναι. Τὸ γάρ ελέγχειν τὴν Ἡρώδην, καὶ λέγειν, Οὐκ ἔξεστι σοι ἔχειν τὴν γυναικαν Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου, πόθεν εἴχε λαβών, ἡ τίνος ὑπερασπίζων νομοθεσίας, τὸν ἐλεγχὸν προτίγει τῷ βασιλεῖ; Ὁρέ; πόσον ἐτίμα τὰς νομικὰς ἐντολὰς δὲ τὸν τῆς χάριτος νομοθετην βασιτσαὶ καταξιωθεῖς; Εἰ δὲ μή τῆς αὐτῆς ἡσαν θελα; καὶ ἀγαθουργοῦ ἐπινοίας τὰ τε μωσαϊκὰ παραγγέλματα καὶ τὰ εὐαγγελικὰ διατάγματα, πῶς δὲ αὐτὸς τῆς χάριτος ὑπηρέτης οὐδὲ ἐκείνων διληγωρεῖ, καίτοι τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, καὶ τὰ ἔκκητα; Ιδοὺ γάρ αὐτός τε· Πρόδρομος Ἰωάννης, καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ προφητῶν ἡ δημήγυρις εὑρίσκονται δυσὶ κυρίοις δουλεύοντες, εἰπερ δύο κυρίων, ἀγαθοῦ τε καὶ πονηροῦ, τὴν Παλαιὰν εἶναι συγχρησίομεν, καὶ τὴν Νέαν.*

Παύλος δὲ μέγας κῆρυξ διαπρυσώπῳ φοβεῖ τῇ φωνῇ, Μή κατὰ ἀνθρωπον ταῦτα λαλῶ; ή καὶ οὐχὶ καὶ σύμμοις ταῦτα λέγει; τουτέστι, Μή λογισμοῖς ἀνθρώπων ἀσφαλίζομαι τὸ φθέν, ή οὐχὶ καὶ θεαὶ νομοθεσίας; έστι τὸ προτεινόμενον; Ἐρ γάρ τῷ Μω-

¹ Rom. xi, 22. ² 1 Cor. vii, 18, 19. ³ II Cor. v, 17. ⁴ Marc. vi, 18. ⁵ Matth. vi, 24.

σέως τούμφ γέγραπται. φησίν, Οὐ φιμωσεῖς βοῦν πλοώπτα. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπιφέρει, Μή τῷρ βοῶ μᾶλλοι τῷ Θεῷ; τίνων δὲ μᾶλλον μᾶλλοι δεικνὺς ἐπάγει, Δι' ἡμᾶς δὲ πάρτως λέγει, καὶ δι' ἡμᾶς ὁ γράψη. οὔτε κανὸν τὸ δόγμα τὸ ἐν τῇ Παλαιᾷ διατίνον, καὶ πολιτευόμενον καὶ ἐν τῇ χάριτι. Εἴτα τὴν φυσικὴν δμοισθῆτα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἀπαράλακτον ὑπὸδηλῶν ἐκ τῆς τῶν νομοθετηθέντων δμοισθῆτος, οὔτε περ, φησί, προσετάχη τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζεσθαι, οὕτω καὶ δύναμις προσέταξε τοὺς τῷ Εναγγέλιον καταγγέλλοντας ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ἵηρ. Τὴν συνάρτειαν δὲ πάλιν καὶ συγγένειαν τοῦ νόμου καὶ τῆς χάριτος ἐπὶ πλέον τρινολογῶν, Οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγροσίν, φησίν, ἀδελφοί, διτὶ οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν ρεψὴν ἥηρ, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον, καὶ πάντες ἐν τῇ ρεψέλῃ ἔβαπτοσθησαν, καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ εἰς τὸν Μωϋσῆν, καὶ πάντες τὸ αὐτὸν βρῶμα πτενυματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸν τόμα πτενυματικὸν ἔψιον. Ἐπιτορ τὸν ἐκ πτενυματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν δὲ Χριστός. Ἀκούεις, διπερ δὲ Χριστὸς τὸν πατρικὸν ἐπέτικε λαδὺν, ἵσον δὲ εἰπεῖν τὸν οἰκεῖον· καὶ πῶς δὲ Πιλάτηρ ὀδήγει τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν τοῦ Υἱοῦ λατρείαν, καὶ ἐπιστροφὴν διὰ τίνων; ἢ δηλονότι διὰ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν; Ποῦ οὖν ἐνταῦθα δὲ πονηρός; ποῦ τῆς πονηρᾶς ἀρχῆς τὸ ἔργον; ποῦ οἱ νόμοι τῆς ἀντικειμένης μοίρας; Εἴτα πάλιν φησί· Μηδὲ ἐκπειράμενος τὸν Χριστὸν, παθὼν καὶ τινες αὐτὸν ἐπείρασαν. Τίνες; ἢ δηλονότι δὲ Ἰσραὴλτης λαός. Καὶ τίνα τὰ ἐπίχειρα; Υπὸ τῷρ δψων ἀπώλοτο. οὔτε οἱ πειράζοντες τὸν ἐν τῷ νόμῳ Θεὸν διὰ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ἐπείραζον.

Ἐβραῖοι; δὲ Πιλύος ἐπιστέλλων φησί· Πολυμε-
ρῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι δὲ Θεὸς λαλῆσας τοῖς πατρόσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐκ' ἀσχέτων τῷρ ημερῶν τούτων ἀλληλούστην ἡμῖν ἐν Υἱῷ. Ιδού τὸν αὐτὸν Θεὸν, καὶ οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον πάλαι μὲν ἐν τοῖς προφήταις λαλῆσαι λέγει, οὔτερον δὲ ἐν τῷ Υἱῷ. Οὐθὲν τὴν κατινήν Διαθήκην ἐν τῷ Υἱῷ χαρισμένος τῷ κόσμῳ, αὐτὸς καὶ ἐν τοῖς προφήταις διέθετο τὴν παλαιάν, καὶ πῶς ἡ πλάνη ἄλλον μὲν ἐκείνης, ἔτερον δὲ τῆς καινῆς ἀναπλάττει νομοθέτην καὶ Θεόν;

Πάλιν δὲ αὐτὸς Ἀπόστολος; λέγει· Καταροήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς δμοιογλας ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, πιστὸν δυτα τῷ ποιήσατε αὐτὸν, δηλονότι ἀρχιερέα. Εἴτα πῶς; ἡν πιστὸς, δηπε-
νηγούμενος διὰ τοῦ Μωϋσέως; δεικνύει· Οἵτις καὶ Μω-
σῆς, φησίν, ἐν δλῷ τῷ οἰκεῖ αὐτὸν. Τίνος οἰκεῖ; ἢ δηλονότι τοῦ ποιήσαντος ἀρχιερέα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Εἴτα καὶ τὴν ἀσύγκριτον διαφοράν τοῦ Δεσπότου πρὸς τὸν δοῦλον διδάσκων, ἐπῆγαγεν, διε Πιλέτονος δόξης οὗτος παρὰ Μωϋσῆν ἡξίωται, καθ' δσον πιλέτοντι μὴ δχει τοῦ οἰκου δ κατασ-
κευάσασ αὐτὸν. Πᾶς τὸν οἶκον κατασκευάζεται ὑπὸ τινος, δὲ δὲ πάντα κατασκευάσας Θεός. Ιδού γάρ δὲ Μωϋσῆς τὸν Υἱὸν ἀγαθοῦ Πατρὸς, δὲ δὲ Μωϋσῆς

A gabis os bovi trituranti ¹. Et his dictis subjicit: Nunquid de bobus cura est Deo ²? Quos autem magis curet, addit: Propter nos autem omnino dicit, et propter nos scriptum est ³. Quare commune decretem in veteri lege et in gratia versatur. Deinde naturalem et certissimam Patris et Filii similitudinem ex legis similitudine ostendit: Quemadmodum, inquiens, praeceptum fuit, ut qui altari serviantur, participes sint altaris, sic et Dominus praecepit, ut qui nuntiant Evangelium, ex Evangelio vivant ⁴. Necesse studinem rursum et cognationem legis et gratiae clarius ostendens, Nolo vos, inquit, ignorare, fratres, quod patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt, et omnes in Mose baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eundem cibum spirituale comedenterunt, et omnes euuidem potum spirituale biberunt. Bibebant enim ex spirituali sequente petra, petra autem erat Christus ⁵. Audis, quomodo Christus Patrum populum, id est, suum potaverit? Et quomodo Pater ducebat Israelem ad Filii agnitionem et adorationem? Per quos autem? Per Mose utique et prophetas. Ubi igitur hic malus? ubi mali principii opus? ubi leges partis contrariae? Post antem dicit: Neque tentemus Christum, sicut quidam ipsum tentaverunt ⁶. Qui nani? Nemope populus Israelita. Et quae supplicia? A serpentibus perierunt ⁷. Quonobrem qui Deum in lege tentaverunt, ii per Patrem tentarunt Filium.

B Τίνες; ή δηλονότι δὲ Ἰσραὴλτης λαός. Καὶ τίνα τὰ ἐπίχειρα; Υπὸ τῷρ δψων ἀπώλοτο.

C Αd Hebreos scribens Paulus: Multisariam, inquit, multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime locutus est nobis in Filio ⁸. Ecce eundem Deum, et non alium olim in prophetis locutum dicit, post autem in Filio. Qui Novum Testamentum in Filio largitus est mundo, idem et in prophetis Vetus instituit. Quoniam igitur modo istorum error unum veteris, et alterum novi Testamenti singit auctorem?

D Rursus idem apostolus ait: Considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ JESUM CHRISTUM, qui fidelis fuit ei qui fecit se ⁹, neempte pontificem. Deinde quomodo fidelis fuerit, explicans, per Mosem ostendit. Quemadmodum Moses, inquit, in tota domo ejus ¹⁰. Cujus domo? Illius nimirum, qui fecit pontificem Dominum nostrum JESUM CHRISTUM. Deinde incomparabilem Domini cum servo differentiam demonstrans adjecit: EO majore gloria hic, quam Moses dignus fuit, quanto maiorem honorem habet domo, is qui fecit eam. Omnis enim dominus edificatur ab aliquo, qui autem omnia facit, est Deus ¹¹. Ecce CHRISTUS Filius boni Patris. Moses autem servus ejus, nec simpliciter servus, sed fide-

¹ Cor. viii, 8, 9. ² ibid. ³ ibid. 10. ⁴ ibid. 13, 14. ⁵ Cor. x, 1, 4. ⁶ ibid. 9. ⁷ ibid.

⁸ Hebr. i, 11. ⁹ Hebr. iii, 1. ¹⁰ ibid. 2. ¹¹ ibid. 5, 4.

lis. Et rursum: *Qui autem omnia facit est Deus, A qui si habitaculum construxit terrenæ domus ipsius* ^{1.}

Idem ipse doctor orbis terrarum dicit *vocatum esse a Deo pontificem Aaron, sicut et Christum. Nemo, inquit, sibi ipse honorem sumit, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Sic et Christus non se ipse glorificavit, ut pontifex fieret, sed qui vocari eum: Filius meus es tu ego hodie genui te².* Quod si is qui Christum vocavit pontificem, ipse est qui et per Moseum unxit Aaron, et neuter se ipsum pontificem declaravit, sed qui vocavit eos, quomodo et Novi et Veteris Testamenti tum opera tum leges non sunt unius et ejusdem boni?

*Tu mihi Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, et ipsum Moseum, ac reliquos veteris Testamenti præclaros viros collige, quos Paulus in numero justorum cum laude collocait, et fidem ipsorum celebrat. Nam de Mose quidem illud adjungit, quod et opprobrium Christi sustinuit. Majus enim, ut propriis ipsius verbis utar, *thesauris Ægyptiorum existimavit opprobrium Christi* ^{3.} Et causam adjungit: *Respi- ziebat enim ad remunerationem* ^{4.}, *quoniam nimisrum ipsi poterat Deus tribuere. Et quid oportet, inquit coeli incola Paulus antevertens, viros enumerare? Narrantem me tempus ipsum deficiet de Gedeon, Barac, Sampson, Jephite, David, Samuel, et prophetis, qui per fidem ricerunt regna, operati sunt iustitiam, C ad ipsi sunt recompensationes, obstruxerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugaverunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate* ^{5.} Deinde sacris ipsis et admirandis operibus commemoratis, vilaque in solitudine transacta et fortitudine, subjicit: *Quibus dignus non erat mundus* ^{6.} Neque hoc contentus, sed nos ad eorum imitationem incitans, et eorum exemplo ad virtutem cohortans addit: *Tantam habentes circum- positam nobis nubem testium, deposito omni timore, et circumstante peccato per patientiam curramus ad propositum nobis certamen respicientes in auctorem fidei et consummatorem Iesum* ^{7.}, qui est Dominus noster Jesus Christus, qui et fidei, in qua strenui et stabiles permanserunt patres nostri, factus est princeps, et illorum ac nostræ salutis auctor.*

ρῶτες εἰς τὸν τῆς πλοτεως ἡμῶν ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ιησοῦν, διὰ τῆς πλοτεως, ἐν δι γενναῖοι καὶ τῆς ἡμῶν τε κάκεινων σωτηρίας τελειωτής.

Ilic Apostolus et alibi legem Mosicam ita celebrauit, ut Dei verbum, quod non intercidit, esse dicat: *Non enim excidit, inquit, verbum Dei* ^{8.} De Jacob autem et Esau verba faciens, quod major serviet minori ^{9.}, tum recentes, tum veteres erroris ministros coarguit. Ait enim: *Numquid injustitia est apud Deum? Absit! Quomodo enim dicit Mosi: Miserebor, cui miseroar, et misericordiam praestabo,*

A θεράπων αὐτοῦ, καὶ οὐχ ἀπλῶς θεράπων, ἀλλὰ πιστός. Καὶ πάλιν· *Εἰς δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός, διὰ τὴν κατασκευὴν διατεξάμενος τοῦ ἔχιτελου οἶκου αὐτοῦ.*

Οἱ αὐτὸς οὖτος τῆς οἰκουμένης; διδάσκαλος λέγει καληθῆναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερέα τὸν Ἀαρὼν ὕσπειρ καὶ τὸν Χριστὸν. Οὐχ διαντῷ γάρ, φησί, τὸν λαμβίζει τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὁ καλούμενος ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, καθάπερ καὶ Ἀαρὼν. Οὕτω καὶ ὁ Χριστός οὐχ ἐπιτὸν δόδεῖας γενέσθαι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λατήσας πρὸς αὐτὸν, Υἱός μου εἰ σὺ, ἐγὼ σῆμαρον γεγένηται σε. Εἰ δὲ διὰ τὸν Χριστὸν καλέσας; ἀρχιερέα, οὗτος ἔστιν δὲ καὶ τὸν Ἀαρὼν διὰ Μωσέως; χρίσας, καὶ οὐδὲ ἔπειρος ἔκαπτον ἐδόξασεν ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ καλέσας αὐτούς· πῶς οὐχὶ καὶ τὰ τῆς Νίας καὶ τὰ τῆς Παλαιᾶς τοῦ αὐτοῦ εἰσιν ἀγαθοῦ καὶ ἔργα καὶ νόμος;

Σὺ δέ μοι καὶ τοὺς λοιποὺς, οἱ περιφανῶς ἐδειχθῆσαν ἐν τῇ παλαιᾷ πολιτείᾳ βεβιωκότες, ἐπιλογήζουν, τὸν Ἀδράμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακὼν, τὸν Ἰωσήφ, αὐτὸν τὸν Μωσέα, οὓς ἐν ἐπαίνῳ δικαίῳ ποιούμενος ὁ Ιησοῦς, καὶ τὴν πλειστὸν αὐτῶν ἐξουσιῶν περὶ τὸν Μωσέας προστίθησιν, διὰ τοῦ δυνατισμὸν ὑπέστη τοῦ Χριστοῦ. Λέγει γάρ ἐν φήμασιν αὐτοῖς· *Μείζονα τῶν Αἰγυπτίων θησαυρῶν ἡρησάμενος τὸν ὄντεισμὸν τοῦ Χριστοῦ. Τίθησι δὲ καὶ τὴν αἴτιαν, Ἀπέβλεψε γάρ εἰς τὴν μισθακοδοσίαν, ἢν δηλούντει δυνατὸς ἦν παρασχεῖν αὐτῷ δὲ Θεός. Καὶ τὸ δεῖ καταριθμεῖται τοὺς ἀνδρας; Προλαβὼν γάρ ἡμᾶς διορανοφοίτης Παῦλος φησιν· Ἐπιλεγέντει με διηγούμενον ὁ χρόνος περὶ Γεδεών, Βαράκ τε καὶ Σαμγύρ, καὶ Ἰερθάς, Δαβὶδ τε καὶ Σαμουὴλ, καὶ τῶν προφητῶν, οἱ διὰ πλοτεως κατηγοριστορεος βασιλεῖσας, εἰρήσαρτο δικαιοσύνην, ἐπέτυχον ἀπαγγελιῶν, Ἐφραῖν τούτων πρόσωπον πυρὸς, ἐφυγον τούτων παγαλαράς, διεδυραμώθησαν ἀπὸ ἀσθετείας. Εἴτα καὶ τὰ ιερὰ τούτων καὶ θαυμάσια ἔργα καὶ πιθή διεξιῶν, καὶ τὴν ἐν ἐρημῷ διατριβὴν καὶ καρπερίαν, ἐπάγει· Ὡρ οὐχὶ ἡν δέξιος δὲ κόσμος. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν διεγείρων ἡμᾶς μίμησιν, καὶ ὥστε παράξλησιν εἰς ἀρετὴν ἐκείνους προτίθεται, ἐπιφέρει· Τοσούτορες ἔχοντες περικείμενοι δημιούργοι νέφος μαρτύρων, δρκον ἀποθέμενοι ζάρτα, δ καὶ τὴν εὐπερίστατον ἀμαρτίαν, δι' ὑπομοῆς τρέχωμεν εἰς τὸν προκειμένον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφο-*

Οὐτος δὲ Ἀπόστολος καὶ ἐν ἀλλοις λόγοις μὲν ἀδί- πτωτον τοῦ Θεοῦ τὸν μωσαϊκὸν νόμον ἀνύμνει· Οὐ γάρ ἐκπέπτεται, φησίν, δέδηρος τοῦ Θεοῦ· περὶ δέ γε τοῦ Ἰακὼν καὶ τοῦ Ἡαρᾶ διαλαμβάνων, ὡς δ μελέων δυνατεύσει τῷ ἐλάττονι, μονονούχῃ καὶ τοὺς ἀρτιφανεῖς καὶ τοὺς πάλαι τῆς πλάνης ὑπηρέτας ἐπιτομέταιει. Φησι γάρ· Μή ἀδικία κατὰ τῷ Θεῷ· Μή γέροιτο. Τῷ γάρ Μωσεῖ λέγει· καὶ

¹ ibid. 4. ² Hebr. v, 4, 5. ³ Hebr. xi, 26. ⁴ ibid. ⁵ ibid. 32-34. ⁶ ibid. 38. ⁷ Hebr. xii, 1.

⁸ Rom. ix, 6. ⁹ ibid. 15.

έλεισθω δι' ἀν άλεω, καὶ οἰκτειρήσω δι' ἀν οἰκτείρω. Καὶ ἵνα μὴ δίξῃ τις ἐξ οἰκείων πόνων καὶ ιδούτων, καὶ χωρὶς τῆς ζηνθεν συνεργείας τὸ πάντα εκτελεῖν τῶν κατορθωμάτων, συνείρει. Ἀρα οὖν δι' θέλει ἀλεῖται, δι' δὲ θέλει σκληρύνεται. Τὸν αὐτὸν δὲ λέγει Θεὸν καὶ τοῦ ἐλέους τοῖς εἰς αὐτὴν ὅρωσιν ὑπάρχοντα πηγήν, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἐπηρμένων διεγέρχοντα καὶ καταβάλοντα τὸ ἀλαζονικόν καὶ φαληρόν. Τὸν αὐτὸν δὲ Θεὸν, ὃς ἐστι Πατήρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, φιλάνθρωπον καὶ ἀγαθὸν ἀνυμνών, καὶ πειθαρχεῖν μὲν αὐτῷ πάντας, μηδένα δὲ κατεξανίστασθαι διὰ τῶν οἰκοθεν λογισμῶν τῆς ἀπορθῆτου κυνεργήσας αὐτοῦ, ἐπιφέρει. *Meroūnγης, ὡς ἀνθρώπως, σὺν τοῖς εἰς διηταποκριτόμενος τῷ θεῷ;* Εἴτα τοῦτον πλάστην λαμπρῶς ἀναχρέζων, καὶ οὐ πλάστην μόνον, ἀλλὰ καὶ θεὸν αὐτεξόπιστον κριτήν καὶ τοῦ διανέμενον ἔκαστηφ, οὐ τὴν κρίσις· ἡγεμονεῖ, Δεσπότην, τὴν μὲν ὁργὴν φέρειν ἐκδιδάσκει ἐπὶ τὰ σκεύη τὰ κατηρτησμένα εἰς ἀπώλειαν, τὸν δὲ πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ τοῖς τοῦ ἐλέους ἐπιδαψιλεύεσθαι ἀξίοις· οὐ καὶ ἡμᾶς μετόχους εὐαγγελίζεται εἶναι, ἂς δὴ προτοιμασμένους εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Ἐν ἀλλοις δὲ πάλιν ἀμεταμέλητον τὴν χάριν ἀναγράφων τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι: ἐκείνου ἦν δὲ Ἰορδαλίτης λαός, καὶ ή νομοθετία, καὶ τὰ προστάγματα, καὶ δὲ μὴ πάντας διὰ τὴν ἐνίων παράδοσιν ἐξεκριβώνει τῆς υἱοθεσίας, φησι, Μή ἀπώσασθο δὲ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ; Μή γέροιτο. Οὐκ ἀπώσασθο δὲ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, διὰ προσέγρων. Καὶ δεικνύειν ἐναργῶς τίνα λέγει Θεὸν, καὶ πόθεν δῆλον, ὅτι τὸν λαὸν αὐτοῦ μὴ ἀπώσατο, Καὶ γὰρ ἐγώ, φησιν, Ἰεραπετῆς εἰμι ἐλα σπέρματος Ἀβραὰμ, φυλῆς Βεριαμίν. Ωστε δὲ μὴ ἀπωσάμενος Παῦλον, ἀλλὰ καλέσσεις αὐτὸν εἰς ἐκλογὴν, οὐτός τοιν δ καὶ τὸν Ἰεραπήλ λαὸν αὐτοῦ θέμενος, καὶ μὴ ἀπωσάμενος τοῦτον, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν τελειώσεις αὐτούς.

Ἀνακαλύπτων τὸ τῆς ἀληθείας φέγγος; δὲ θεῖος Ἀπόστολος, καὶ καθαροὺς ἡμᾶς παραγγέλλων εἶναι, καὶ ἀφωρισμένους τῶν ἀκαθάρτων, ὡς ἀν εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας; ἀνχράψει ἡμῖν τοῦ θεοῦ, Καὶ ὑμεῖς γάρ, φησιν, ἐσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ἐπάγεις καὶ τὸν ταῦτα ἐπαγγειλάμενον, διὰ Κύριος ἔτι παντοκράτωρ. Συνδιαπλέκει δὲ καὶ πρὸς τίνας αἱ ἐπαγγελίαι, διὰ διὰ τῶν πατέρων πρὸς ἡμᾶς. Ἐπιφέρει γάρ, Ταῦτας οὖν διχοτετε τὰς ἀπαγγελίας, ἀδελφοῖς, καθαρίσωμεν ἀντούς ἀπὸ πατέρων μολυσμού σαρκὸς καὶ πτερύματος, ἐκπιεσθεῖτες ἄγιαστην τὸν φύσιον θεοῦ. Ωστε ἡμῖν ἐπήγγελται ταῦτα ἀπὸ τῶν πατέρων ἀρέμαντα, καὶ οὐπέρ θεοῦ δὲ λαὸς ἐκείνος, τοῦ αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς· καὶ ὡς περ ἐν τῇ Παλαιᾷ οἱ καθαροὶ νεάς τοῦ θεοῦ, οἵτω καὶ οἱ ἐν τῇ Νέᾳ καθαροὶ νεάς τοῦ αὐτοῦ θεοῦ.

Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἀλλα φυλαροῦσιν οἱ μύσται καὶ μυσταγωγοὶ τῆς τοικύνης αἱρέσεως μῆτε ἀκοῦ πιστῶν φορητά, μῆτε γλώσση τῶν εὐσεβῶν λαλητά.

A cui misereor? ¹? Ac ne quis existimet se propriis laboribus et sudoribus sine divino auxilio perfecta exsequi virtutum officia, colibet humanam arrogantiam, et dicit ipsum Deum esse misericordiae somorem in eos qui ad ipsum respiciunt, eos autem qui supercilium tollunt, coarguere, et glriosam ipsorum superbiam deprimere. Porro Deum ipsum, qui est Pater Domini nostri Iesu Christi, benignum et bonum appellat, enique omnes obedire dicit, et propriis rationibus neminem ab arcana illius gubernatione sese subtrahere. Sic enim ait: *O homo, tu quis es, ut respondeas Deo?* ²? Mox eum opificem procreatoremque uostrum aperte demonstrat esse, nec solum procreatorem, verum etiam judicem liberum et Dominum, qui possit enique tribuere quæ judicio decreverit suo; itaque iram suam exercere in vasa parata ad interitum, divitias autem glorie suæ largiri illis qui misericordia ipsius sunt digni. Cujus et nos dicit esse participes, qui preparati sumus, et vocati adejus bona persuendo, qui credidimus in Dominum nostrum Iesum Christum.]

C Alibi vero sine pœnitentia esse scribens gratiam veri Dei et ejus esse populum Israelitam et legem et mandata, nec omnes propter paucorum culpan repudiassse, ut sibi non essent filii, sic ait: *Nunquid rejectit Deus populum suum?* Absit. Non rejectit Deus populum suum, quem præscivit ³. Et per apostolice demonstrans, quem Deum dicat, et unde platum fiat, Deum non repudiassse populum suum, Nam et ego, inquit, sum Israelita, ex semine Abraham, de tribu Benjamin ⁴. Quare qui Paulum non repudiavit, sed vocavit ipsum ad electionem, hic est, qui et Israelem fecit populum suum, et non repulit eum, sed per fidem in Christum perfecit.

D Veritatis splendorem patescens divus Apostolus, nosque ut mundi simus, et ab immundis se Jungamus adhortans, ut qui in Dei filios et filias adoptatis simus, *Nam et vos, inquit, eritis mihi in filios et filias* ⁵, et eum qui promisit hæc, indicat, nempe Deum omnipotentem. Adjungit etiam illos quibus promissiones factæ sunt, nobis nimurum per patres. Dicit enim: *Has igitur habentes promissiones, chrysanthemum, emundemus nos ab omni inquinatione carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei* ⁶. Nobis igitur hæc promissa sunt, quæ a patribus duxerunt initium, et cujus Dei est ille populus, ejusdem et nos sumus. Et quemadmodum in veteri Testamento homines mundi templum erant Dei, si: et in novo qui mundi sunt, ejusdem sunt Dei templum.

Multa præterea nugantur istius hæresis doctores et vindices quæ nec fidelium auribus percipi nec piorum lingua possunt explicari. Cum enim fidei

¹ Hebr. xii, 14, 15. ² ibid. 20. ³ Rom. xi, 2. ⁴ ibid. ⁵ II Cor. iv 18. ⁶ II Cor. vii, 1.

ipsorum ab errore principium sumpserit, in omnibus deinceps aberraverunt. Capita tamen haereticarum opinionum et fundamenta, et radicem, et fontem quodammodo demonstrabimus. Quae religionis et pietatis doctrina ab initio ab hoc usque tempus redarguit, et tanquam araneæ telas disjecit atque dissolvit, et ipsorum tenebris discussis veritatem ostendit. Quæ vero prætermissa sunt, facile eisdem rationibus quibus reliqua confutavimus evertentur. Si enim qui haeresis veneno sunt infecti, resipiscant, ex graviorni capitum confutatione reliqua cognoscent. Nam in rectam deducti viam, facile omni mendacio tanquam offendiculo et impedimento sublato rejectoque in omnem venient veritatem. Quod si cœci esse voluerint, claudicabunt adhuc mendacioque protecti contra semetipsos fortiter agent, et ad erroris spiritum deficere recusabunt. Atque ita rursus supervacanæ erit subtilior eorum quæ restant explicatio. Putridis enim fundimentis in cassum aliquid superstruxeris inutiliorem laborem suscepis.

TITULUS XXV.

De cruce, de sancto baptismo et de eucharistia mysterio.

Verum quoniam et crucem venerabilem despiciunt, et divinum baptismum contemnunt, et sacram mysticæ coenæ transsumptionem irrident, et de his quoque aliquid ex beatorum Patrum libris depromptum in medium afferemus.

Damasceni de cruce.

Rerum ipsa creatio humanis rationibus comprehendendi non potest. Fides universa necessaria. Quid fides. — Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia est: iis autem qui salvi fiunt, id est nobis, Dei virtus est¹. Nam spiritualis quidem judicat omnia: animalis autem homo non percipit ea quæ Dei sunt². Stultitia enim illis est, qui ea suscipiunt, nec Dei bonitatem et omnipotentiam considerant; verum res divinas humanis naturalibusque rationibus investigant. Etenim quæ Dei sunt, naturam et Sermo heim et cogitationem superant. Nam si quis animo volvat quonam pacto, et cur Deus omnia ex nihilo produxerit, naturalibusque rationibus id assequi contendat, nequaquam hoc comprehendet. Animalis enim et diabolica est hujusmodi scientia. Qui vero fide veluti manu ductus, Deum bonum, et omnipotentem, et verum, et sapientem, et justum cogitat, omnia plana et æquabilia, via inque rectam inventiet. Nam fieri non potest ut quis sine fide salutem consequatur³. Fide siquidem tum humana omnia, tum spiritualia constant. Neque enim agricola sine fide arvum proscindit, nec mercator exiguo ligno vectus auioram suam furentibus mariis undis committit, nec matrimonia contrahuntur, nec deinde aliud quidquam eorum quæ vita fert, susci-

A Τῆς γάρ πιστεως αὐτῶν ἀρξαμένης ἐκ πλάντας, ἀκολουθῶς ἐν ἀπασιν ἐπλανήθησαν. Τὰ μάντοι κεφαλαιωδέστερα τῶν ἐν αὐτοῖς αἱρετικῶν δογμάτων, καὶ ὅσα θεμέλιας, καὶ φίλα, καὶ οἰον πηγὴ πεφύκασι, ταῦτα εἰσιν, ὅσα προλαβάνων διχρι τοῦ παρόντος δὲ εὐσεβής λόγος ἡλεγχεῖ, καὶ ὡς ἀράχνης ιστέν διέλυσε, καὶ τὸ σκότος αὐτῶν διασκεδάσας ὑπέδειξε τὴν ἀλήθειαν. Τάλλα δὲ παρειάθησαν, ὡς εὐχερῶς ἀπὸ τῶν ἀνατραπέντων λυθῆναι καὶ αὐτὰ δυνάμενα. Εἴ μὲν γάρ πείσουσι τοὺς τῆς αἱρέσσως οἱ τῶν κεφαλαιωδέστερων δογμάτων ἐλεγχοί, περιττὴ τῶν ὑπολειφθέντων ἡ κατὰ μέρος ἔξιτσις· ἐναχθέντες γάρ εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν φρδίως ἵσονται βαδίζοντες ἐπὶ πάσαν ἀλήθειαν, πᾶν φυῖδος καθάπερ πρότικομα καὶ σκῶλον ἐκ μέσου ποιοῦντες καὶ διαφρίπτοντες· εἰς δὲ ἐθολοτυφλώτοντες μυῶνται εἰς πρὸς τὸ φῶς, καὶ καθ' ἐκεῖνον ἀνδρίζονται τῷ φύσει σκεπόμενοι, καὶ μὴ θέλοντες ἀποστῆναι τοῦ πλανήσαντος αὐτῶν πνεύματος, καὶ οὕτω πάλιν περιττὴ τῶν κατὰ μέρος ἡ οὐρανῆταις. Σαθροὶς γάρ θεμέλιοις μάτην ἐποικοδομήσει τις, καὶ ἀνόνητον ὑποστήσεται τὸν πόνον.

B ΤΙΤΛΟΣ ΚΕ.
Περὶ τοῦ σταυροῦ, περὶ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, καὶ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας.
Ἐπειδὴ δὲ τὸν τε τίμιον σταυρὸν ἀτιμάζουσιν εἰς Παυλικιάνοι, καὶ τὸ θεον βάπτισμα δισπεύσουσι, καὶ τὴν Ιερὰν μετάληψιν τοῦ μυστικοῦ δείπνου χλευάζουσι, προστεθήσεται καὶ τὰ περὶ τούτων ἀπὸ τῶν τοῖς μακαρίοις πατράσι πεπονημένων.

C Τὸν Δαμασκηνοῦ περὶ τοῦ σταυροῦ.

‘Ο Άρρος δὲ τοῦ σταυροῦ, τοῖς μὲν ἀπολιγμένοις μωρά ἔστι, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμίρ, δύτραμος Θεοῦ ἔστιν. Ο μὲν γάρ περιματικὸς πάντα ἀραχρίτει, ψυχικὸς δὲ ἀνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πτερύματος. Μωρά γάρ ἔστι τοῖς μὴ πίστει δεχομένοις, καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ λογίζομένοις, ἀλλ' ἀνθρωπίνοις καὶ φυσικοῖς λογισμοῖς ἔξερενώσι· ή τὰ θεῖα· πάντα γάρ τὰ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ φύσιν εἰσὶ, καὶ λόγον, καὶ ἔννοιαν. Εἴ γάρ τις λογίζεται ὅπως ἐκ τοῦ μὴ δηντος εἰς τὸ εἶναι, τίνος τε ἐνεκεν παρήγαγεν δὲ θεός τὰ πάντα, καὶ φυσικοῖς λογισμοῖς φθάσαι ἐβούληθε, οὐ καταλαβάνει. Ψυχικὴ γάρ ἔστιν ἡ γνῶσις αὐτῇ καὶ δαιμονιώδης. Εἰ δέ τις πίστει χειραγωγούμενος, ἀγαθὸν, καὶ παντοδύναμον, καὶ ἀληθεῖς, καὶ σορὸν, καὶ δικαιον τὸ θεον λογίσηται, εὑρήσει πάντα λεῖα καὶ δομαλά, καὶ δόδυν εὐθείαν. Ἐκτὸς γάρ πιστεως ἀδινατον σωθῆναι· πίστει γάρ πάντα, τὰ τε ἀνθρώπινα, τὰ τε πενιματικὰ συνίστανται. Οὐτοις γάρ γεωργὸς ἐκτὸς πίστεως τέμνει γῆς αὐλακα· οὐκέ Εμπορὸς μικρῷ ἔύλῳ τὴν ἐαυτοῦ ψυχὴν τῷ μανομένῳ τῆς θαλάσσης πελάγει παραδίδωσιν· οὐ γάρ μοις συνίστανται, οὐχ ἄλλο τι τῶν ἐκ τῷ βίῳ. Πίστει νοοῦμεν ἐκ τοῦ μὴ δηντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα τῆς θεοῦ δυνάμει παρῆχθαι· πάντα τὰ τε θεῖα καὶ

¹ Cor. i, 23. ² Cor. ii, 15. ³ Hebr. xi, 6.

⁴ Basil. in psal. cxv.

τὰ ἀνθρώπινα πίστει κατορθοῦμεν. Πίστις δὲ ἐστὶν ἀπολυπραγμόνητος συγκατάθεσις.

Πᾶσα μὲν οὖν πρᾶξις καὶ θαυματουργία τοῦ Χριστοῦ μεγίστη, καὶ θεῖα, καὶ θαυμαστή· ἀλλὰ πάντων ἔστι θαυμαστός ερούν δὲ τίμιος αὐτοῦ σταυρός. Δι' οὐδενὸς γάρ ἐτέρου διθάνατος κατήργηται, ή τοῦ προπάτορος διμαρτία λέλυται, δὲ δῆμος ἐσκύλευται, ή ἀνάστασις δεδώρηται, δύναμις ἡμῶν τοῦ καταφρονεῖν τῶν παρόντων καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου δέδοται, ή πρὸς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα ἐπάνοδος κατώρθωται, πύλαι παραδεῖσου τὸν οὐρανὸν, ἡ φύσις ἡμῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ κεκάθικε, τέκνα Θεοῦ καὶ κληρονόμοι γεγόναμεν, εἰ μὴ διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ σταυροῦ γάρ πάντα κατώρθωται· "Οσοι γάρ ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν, φησίν δὲ Ἀπόστολος, εἰς τὸν θάρυτον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν· δοσοὶ δὲ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν· Χριστὸς δὲ ἐστιν θεὸς δύναμις καὶ θεοῦ σοφία. Ιδοὺ δὲ θανάτος τοῦ Χριστοῦ, ἥτοι δὲ σταυρός, τὴν ἐνυπόστατον τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν ἡμᾶς περιέχει. Δύναμις δὲ θεοῦ ἐστιν ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, ή διὰ τὸ δυνάτον τοῦ Θεοῦ, ἥτοι ἡ κατὰ τοῦ θανάτου νίκη, διὰ αὐτοῦ ἡμῖν πεφανέρωται, ή διὰ τὸ μέσον κέντρου κρατοῦνται καὶ συσφίγγονται, οὕτως διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, τὸ τε ὑψός καὶ τὸ βάθος, μῆκός τε καὶ πλάτος, ἥτοι πᾶσα δρατή τε καὶ ἀδρατος κτίσις συγέχεται.

Οὗτος ἡμῖν σημεῖον δέδοται ἐπὶ τοῦ μετώπου, δὲ τρόπον τῷ Ιερεὶ λήγει τὸ περιτομή· διὰ αὐτοῦ γάρ οἱ πιστοὶ τῶν ἀπίστων ἀποδιειστάμεθα καὶ γνωριζόμεθα. Οὗτος θυρεὸς καὶ ὅπλουν καὶ τρόπαιον κατὰ τοῦ διαδόλου. Οὗτος σφραγίς, ἵνα μή θίγῃ ἡμῶν δὲ διοθεύσαν, ὡς ἡ Γραφή φησιν. Οὗτος τῶν κειμένων ἀνάστασις, τῶν ἐστώτων στήριγμα, ἀσθενῶν βαστηρία, ποιμανομένων ράδος, ἐπιστρεφόντων χειραγωγία, προκοπέντων τελείωσις, ψυχῆς σωτηρία καὶ σώματος, πάντων τῶν κακῶν ἀποτρόπαιον, πάντων τῶν ἀγاثῶν πρόδεινος, ἀμαρτίας ἀνατρεσίς, φυτὸν ἀναστάσεως, ξύλον ζωῆς αἰωνίου.

Αὔτοδ μὲν οὖν τὸ τίμιον ξύλον ὡς ἀληθῶς καὶ σεβάσμιον, ἐν φένεσθην εἰς θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν δὲ Χριστὸς προσενήνοχεν, ὡς ἀγιασθὲν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἀγίου σώματος τε καὶ αἵματος προσκυνητέον, τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην, τὰ ἐνδύματα, καὶ τὸ ιερὰ αὐτοῦ σκηνώματα· ἀτινά εἰσιν ἡ φάτνη, τὸ σπήλαιον, δὲ Γοργοθᾶς, δὲ σωτῆριος, δὲ ζωοποίης τάφος, ἡ Σιών τῶν Ἐκκλησιῶν ἀκροπολεῖς, καὶ τὰ ὅμοια· ὡς φησιν δὲ θεοπάτωρ Δαβὶδ· Εἰσελευσόμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, προσκυνήσομεν εἰς τὸν τόπον οὐ διτησαρ οἱ πόδες αὐτοῦ. "Οτι δὲ σταυρὸν λέγει, δηλοῖ τὸ ἐπόμενον· Ἀράστηθι, Κύριε, εἰς τὴν ἀράσανσιν σου. "Επειτα γάρ τῷ σταυρῷ ἡ ἀνάστασις.

A pitur. Fide intelligimus Dei potentia cuncta ex nihilo producta esse. Fide omnia recte gerimus, tum humana, tum divina. Fides porro est assensus omni curiosa inquisitione vacans.

Christi rerum nulla mirabilior cruce. Ejus beneficia. — Quanquam autem omnis Christi actio et miraculorum editio, præclara, divina ac mirabilis est: nihil tamen est ex omnibus quod admiratione dignius sit, quam veneranda ipsius crux. Neque enim alia ulla re destructa mors fuit, primi parentis peccatum extinctum, infernus spoliatus, resurrectio donata, visum præsentia, tum mortem ipsam contempnendi nobis concessa, redditus ad antiquam beatitudinem paratus, paradisi patescatæ januæ, natura nostra ad Dei dexteram collocata, nos denique filii Dei atque hæredes facti, nisi per crucem Domini nostri Jesu Christi. Siquidem hæc omnia crux prestitil: Quicunque enim, inquit Apostolus, in Christum baptizati sumus, in mortem ipsius baptizati sumus¹. Quicunque autem in Christum baptizati sumus, Christum induimus². Christus porro est Dei virtus et sapientia³. En quo pacto Christi mors, sive crux subsistenti Dei sapientia nos vestitit. Dei autem virtus verbum crucis dicitur, vel quia Dei vis ac potentia, hoc est, victoria adversus mortem, per eam nobis manifestata est; vel quia, sicut quatuor extremæ crucis partes per medium centrum inter se coherent et constringuntur, ita per Dei potentiam sublimitas et profunditas, longitudo et latitudo, hoc est, omnis tam visibilis quam invisibilis creatura, continetur.

Crucis signum fideles inter et infideles discernit. — Hæc nobis signi loco in fronte data est, haud secus ac circumcisio Israelit. Per hanc nos fideles ab infidelibus distinguimur atque agnoscimur. Hæc clypeus, armatura, atque tropæum est adversus diabolum. Hæc signaculum est, ne nos exterminatur angelus tangat, ut Scriptura loquitur⁴. Hæc jacentium erectio est, stantium fulcimentum, immorum baculus, ovium virga, resipiscentium adiminiculum, proflicientium perfectio, animæ et corporis salus, malorum omnium depulsio, bonorum omnium causa, peccati extincio, resurrectionis planta, vitæ æternæ lignum.

D *Ligni crucis adoratio, ac aliorum quæ Christus contactu suo sanctificavit.* — Illoc itaque pretiosum sane ac venerabile lignum, in quo se Christus pro nobis hostiam obtulit, ut sanctissimi corporis atque sanguinis tactu sanctificatum, jure debet adorari: clavique item, et lancea, et indumenta, et sacra ejus mansiones, hoc est, præsepe, specus, sularis Golgotha, vivificum sepulcrum, Sion Ecclesiæ aræ, ac similia, quemadmodum Dei parens David aiebat: *Introibimus in tabernacula ejus: adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus*⁵. Quod autem hic crucem intelligat, arguementum est, id quod sequitur: *Surqe, Domine, in requiem tuam*⁶. Comes

¹ Rom. vi, 3. ² Gal. iii, 27. ³ 1 Cor. i, 24. ⁴ Exod. ix, 12. ⁵ Psal. ccxi, 7. ⁶ ibid. 8.

enim crucis est resurrectio. Nam si eorum quos diligimus, et dominus, et lectoris, et vestis, chara nobis sunt, quanto magis ea quae Dei et Salvatoris nostri sunt, per quae etiam parta nobis est salus!

*Adoranda crucis figura ut signum Christi. Materia crucis non adoranda—Quin figuram quoque pretiosae ac vivisicæ crucis adoramus, quamlibet ex alia materia constructa sit: non quod materiam collamus (hoc avertat Deus), sed figuram, velut qua Christus designatur. Etenim ipse discipulos suos præmonens: Tunc, inquit, apparebit signum Filii hominis in cœlo¹, crucem nimirum significans. Ac proinde resurrectionis Christi nuntius mulieribus dicebat: *Iesum, queritis Nazarenum crucifixum*². Et Apostolus: *Nos autem prædicamus Christum crucifixum*³. Multi enim Christi et Jesus sunt; at unus duntaxat crucifixus. Non dicit, lancea transfixum, sed, crucifixum. Quocirca crucis signum a lorandum nobis est: ubi enim signum fuerit, ibi quoque et ipse erit. Cæterum materia ex qua constat figura crucis, destructa forte figura, nequaquam adoranda est. Cuncta igitur quæ Deo dicata consecrataque sunt, ita adoramus, ut cultum illorum ad eum referamus.*

*Lignum vitæ crucis figura. — Lignum vitæ, quod a Deo in paradiſo consitum est, venerandæ crucis figuram gessit. Quia enim per lignum morti aditus patuerat⁴, decebat ut per lignum quoque vita et resurrectio donaretur. Primus Jacob adorans fastigium virgæ Joseph⁵, crucem designavit: cancellatisque manibus benedicens filios⁶, crucis imaginem perquam aperte delineavit. Idem etiam indicarunt, tum virga Mosaica, quæ veluti cruce percussum est mare, et quæ Israëli salutem ferens, l'pharaonem aquis uersit⁷, tum manus in crucis formam expansæ, atque Amalecitas in fugam vertentes⁸: aqua item amara ligno edulcata⁹, rupesque virgæ ope dirupta latices fundens¹⁰: virga Aaroni sacerdotii dignitatem propter divinum responsum sanctiens¹¹: erectus tropæ more in ligno serpens, veluti mortuus¹², ligno salutem iis afferente, qui cum fide mortuum hostem cernerent; sicut Christus, in carne peccati nescia, ligno consixus fuit. Magnus Moyses in clamat: *Videbitis vitam vestram in ligno pendentem ob oculos vestros*¹³.*

De sancto baptismo: magni Basilii ex triginta capitibus ad Amphilochium Iconii episcopum.

Quomodo igitur sumus in similitudine mortis ejus consepulti cum ipso per baptismum? Qui igitur est sepulturæ modus, et quæ utilitas ex imitatione? Primum quidem est necessarium ut vitæ prioris series interrupatur. Quod assequi nequeunt, nisi

A El γὰρ τῶν ἐρωμένων ποθητῶν, οἶκος, καὶ κλίνη, καὶ περιβόλαιον, πόσῳ μᾶλλον τὸ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος¹⁴, δι’ ὧν καὶ σεσώμεθα;

Προτεκυνοῦμεν δὲ καὶ τὸν τύπον τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, εἰ καὶ ἔξ έτέρχες ὅλης [γε]γένηται, οὐ τὴν ὑλὴν τιμῶντες (μή γένοιτο), ἀλλὰ τὸν τύπον, ὡς Χριστοῦ σύμβολον. Ἐφη γὰρ τοῖς ἔπιτον μαθηταῖς διατιθέμενος· Τότε φατίσσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθράπου ἐν τῷ οὐρανῷ, τὸν σταυρὸν λέγων. Διδ καὶ ταῖς γυναιξὶν Ἐλεγεν δ τῆς ἀνάστασεως ἄγγελος· Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Λυζηφορέτον, τὸν ἐσταυρωμένον. Καὶ δ Ἀπόστολος· Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον. Πολλοὶ μὲν Κριστοὶ καὶ Ἰησοί, ἀλλ’ εἰς δ ἐσταυρωμένον. Οὐκ εἴπε, λελογχευμένον, ἀλλ’ ἐσταυρωμένον. Προσκυνητέον τοίνυν τὸ σημεῖον τοῦ Χριστοῦ γ. Ἔνθα γὰρ ἂν δι τὸ σημεῖον, ἐκεῖ καὶ αὐτὸς ἔσται. Τὴν δὲ ὑλὴν ἔξ ής δ τύπος τοῦ σταυροῦ συνίσταται, εἰ καὶ χρυσὸς δι λίθοις εἰν τίμιος, μετὰ τὴν τοῦ τύπου, εἰ τύχοι, διάλυσιν, οὐ προσκυνητέον. Πάντα τοίνυν τὰ Θεῷ ἀνακείμενα προσκυνοῦμεν, αὐτῷ τὸ σένας προσάγοντες.

Τοῦτον τὸν τίμιον σταυρὸν προετύπωσε τὸ ἕγιον τῆς ζωῆς, τὸ ἐν τῷ παραδεισῷ ὑπὸ Θεοῦ πεφυτευμένον. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ ἕγιου δ θάνατος, ἐδει διὰ ἕγιου δωρηθῆναι τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν. Ἰακὼν πρῶτος προσκυνήσας τὸ ἀκρον τῆς βάθους Ἱωσηφ, τὸν σταυρὸν εἰκόνισε, καὶ ἐνηλαγμέναις ταῖς χερσὶ τοὺς οὐλοὺς αὐτοῦ εὐλογήσας, τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διέγραψε σαφέστατα. Ῥάβδος Μωυσᾶς, σταυροτύπως τὴν θάλασσαν πλήξασα, καὶ σώσασα μὲν τὸν Ἰεραπήλον, Φαραὼν δὲ βυθίσασα χείρες σταυροειδῶς ἐκτεινόμενα, καὶ τὸν Ἀμαλῆκ τροπούμεναι· ἕγιον τὸ πικρὸν ὄδιον γλυκαινόμενον, καὶ πέτρα ρήγνυμένη καὶ προχέουσα νάμπτα· βάθδας τῷ Λαρών τὸ τῆς Ιεραρχίας ἀξιωμα χρηματίζουσε· διφοις ἐπὶ ἕγιου θριαμβεύμενος, ὡς νενέκρωται, τοῦ ἕγιου τοὺς νεκρὸν δρῶντας τὸν ἐχθρὸν διασώζοντος τοὺς πιστεύοντας, ὡς Χριστὸς ἐν σαρκὶ ἀμαρτίας ἀμαρτιῶν οὐκ εἰδούσῃ προσήλωται. Μωυσῆς δὲ μέγας, Ὁμεσθε, βοῶν, τὴν ζωὴν ὑμῶν ἐπὶ ἕγιου κρεμαμένην ἀπέκυρτι τῶν διφθυλῶν ὑμῶν.

Περὶ τοῦ ἀγίου Βαπτισματος τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἀπὸ τῶν πρὸς Ἀμφιλοχίους τὸν Ἰκορίου τριμετρὰ κεχαλαῖσιν.

Πῶς οὖν γινόμεθα ἐν τῷ δόμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ συνταφέντες αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτισματος; Τις οὖν δ τρόπος τῆς ταφῆς, καὶ τι δὲ ἐν τῇ μεμήσεω; χρήσιμον; Πρῶτον μὲν ἀναγκαῖον τὴν ἀκολουθίαν τοῦ προτέρου βίου διακοπῆναι· τούτο δὲ ἀδύνατον

¹ Matth. xxiv, 30. ² Marc. xvi, 6. ³ I Cor. i, 23. ⁴ Gen. ii et iii. ⁵ Gen. xi.vii. 31 sec. LXX; Hebr. xi, 21. ⁶ Gen. xlvi, 14. ⁷ Exod. xiv, 16 seqq. ⁸ Exod. xvii, 11. ⁹ Exod. xv, 25. ¹⁰ Exod. xviii, 6. ¹¹ Num. xlii, 8 et 9. ¹² Num. xxi, 9. ¹³ Deut. xxviii, 66.

μὴ δινωθεν γεννηθέντα; κατὰ τοῦ Κυρίου φιλούμην. Ἡ γάρ παλιγγενεσία, ὡς καὶ αὐτὸς δηλοῖ τὸ θνούμα, δευτέρου βίου ἐστιν ἀρχή. "Ωστε δὲ δρᾶσθαι τοῦ δευτέρου, πέρας χρή δοῦναι τῷ προλαβόντι. "Ως; γάρ ἐπὶ τῶν τὸν διάυλον ἀνακαμπτόντων στάσις τις καὶ ἐπηρέμησις τὰς ἐναντίας κινήσεις διαλαμβάνει, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τῶν βίων μεταβολῆς ἀναγκαῖον ἐφάνη θάνατον ἀμφοτέροις μεσιτεῦσαι τοὺς βίοις, περιτοῦντα μὲν τὰ προάγοντα, ἀρχήν δὲ διδόντα τοὺς ἐφεγγῆς. Πῶς οὖν κατορθούμεν τὴν εἰς ἔδου κατάστασιν, μιμούμενος τὴν ταφὴν τοῦ Χριστοῦ; Οἰονε! γάρ ἐνθάπτεται τῷ θάνατος τὰς βαπτιζόμενών τὰ οὐματα. Ἀπόθεσιν οὖν τῶν ἐργῶν τῆς σαρκὸς συμβολῶντας ὑποφαίνει τὸ βάπτισμα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα, ὅτι Περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροπεστήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέτες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτισμῷ· καὶ οἰονει καθάρσιον ἔστι τῇ ψυχῇ τοῦ ἀπὸ τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος αὐτῇ προστινομένου βύπον, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι Πλυνετεὶς με, καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἰουδαϊκῶς; ἐφ' ἐκάστῳ μολύσματι ἀπολουδεθα, ἀλλ' ἐν οἰδαμεν τὸ σωτήριον βάπτισμα, ἐπειδὴ εἰς ἐστιν δὲ τὸ τοῦ κόσμου θάνατος, καὶ μία ἐκ νεκρῶν ἔξαντας, ὡς τύπος ἔστι τὸ βάπτισμα. Τούτου χάριν δὴ τὴν ζωὴν ἡμῶν οἰκονομῶν Κύριος τὴν τοῦ βαπτισματος ἡμῖν ἔθετο διεκήκην, θεατὸν τύπον καὶ ζωῆς περιέχουσαν, τὴν μὲν τοῦ θανάτου εἰκόνα τοῦ θάνατος ἐκπληροῦντος, τὸν δὲ τῆς ζωῆς ἀρθρῶνα παρεχομένου τοῦ Πνεύματος, ὡστε σαφὲς ἡμῖν ἐντεῦθεν γέγονε τὸ ζητούμενον, διατὰ τῷ Πνεύματι τὸ θάνατορ συμπαρελήφθη, ὅτι, δύο σχοπῶν ἐν τῷ βαπτισματι προκειμένων, καταργήσαι μὲν τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας τοῦ μηκέτι καρποφορείν αὐτὸν τῷ θανάτῳ, τὴν δὲ τῷ Πνεύματι, καὶ καρπὸν ἔχειν ἐν ἀγιασμῷ, τὸ μὲν θάνατον τὴν εἰκόνα παρέχει, ὡσπερ ἐν ταφῇ τὸ σῶμα παραδεχμενον. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὴν ζωοποιὸν ἐνέτησι δύναμιν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀμαρτίαν νεκρότητος; εἰς τὴν ἁρχῆς ζωὴν τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀνακαίνιζον. Τούτο οὖν ἔστι τὸ δινωθεν γεννηθῆναι τοῦ θάνατος καὶ Πνεύματος, ὡς τῆς μὲν νεκρώσεως ἐν τῷ θάνατοι τελουμένης, τῆς δὲ ζωῆς ἡμῶν θεαργούμενης διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐν τρισιν οὖν καταδύσσει, καὶ Ισαρίθμοις ταῖς ἐπικλήσεσι τὸ μυστήριον τοῦ βαπτισματος τελειούται, ἵνα καὶ δι τοῦ θανάτου τύπος ικετευοισθῇ, καὶ τῇ παραδόσει τῆς θεογνωσίας τὰς ψυχὰς φωτισθῶμεν οἱ βαπτιζόμενοι. "Ωστε εἰ τις ἐστιν ἐν τῷ θάνατοι χάρις, οὐκ ἐκ τῆς φύσεώς ἐστι τοῦ θάνατος, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος παρουσίας.

Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ προτρεπτικοῦ εἰς τὸ βάπτισμα.

Διττῶι ἐδινωθεν ἡμῶν, ἐκ ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, καὶ τῆς μὲν ὀρατῆς, τῆς δὲ ἀοράτου φύσεως, ἐις τὴν καὶ τὴν ξάθαρσις, δι' θάνατος τέ φημι καὶ Πνεύματος, τοῦ μὲν θεωρητῶς τε καὶ σωματικῶς λαμπεανομένου, τοῦ δὲ ἀσωμάτως καὶ ἀθεωρήτως συντρέχοντο· καὶ τοῦ μὲν τυπικοῦ, τοῦ δὲ ἀληθινοῦ, καὶ τὰ βάθη καθαίροντος, δὲ τῆς ποιῶτης γενέσεως

A qui de supernis nati sunt, ut Dominus ait: regenerationem enim, ut ipsa vox indicat, alterius vita initium est. Quamobrem ut alteram incipias, priori statim imponas necesse est. Quemadmodum enim in iis qui cursum reflectunt, status quidam et quies contrarios motus intercipit, sic et in mortali vita necessarium videtur, ut mors inter utramque vitam intercedens praecedentibus finem imponat et sequentibus principium exhibeat. Quomodo igitur descendens ad inferos dirigemus? Imitantes sepulturam Christi. Eorum enim qui baptizantur corpora in aqua quodammodo sepeliuntur. Itaque baptismus figurate operum carnis depositionem significat, ex Apostoli sententia dicentis: Circumcisisti estis circumcitione non manu facta in expoliatione corporis carnis, in Christi circumcitione conseptuli cum ipso in baptismō¹. Et est tanquam expurgatio animæ a sordibus quæ illi adsunt ex carnis sapientia, sicut scriptum est: Lavabis me, et super nivem dealbabor². Idecirco non more Iudeorum abluimur ad singulas inquisitiones, sed unum novimum baptismum salutarem, quoniam una est pro mundo mors, et una a mortuis resurrectio, quarum figuram baptismus gerit; cuius rei gratia qui vitam nostram regit Dominus baptismi secundus nobis instituit, quo mortis vita figura continetur. Mortis enim aqua explet imaginem; vita autem pignus Spiritus praebet. Quarequod quærebatur, cur aqua cum Spiritu assumeretur, ex his patet factum est. Cum enim duo in baptismō proposita sint, ut deleatur corpus peccati ne amplius morti fructum ferat, et Spiritu vivat ac fructum habeat in sanctitate, aqua mortis imaginem gerit, cum tanquam in sepulcro corpus accipiat, Spiritus autem vitalem virtutem injicit, dum a mortalitate ex peccato proveniente animas nostras ad vitam pristinam renovat. Hoc igitur est de supernis nasci et aqua et Spiritu, cum in aqua perficiatur mortificatio, et vita nostra per Spiritum instauretur. Ternis igitur immersionibus, ternisque appellationibus magnum baptismi mysterium peragitur, ut et mortis figura exprimatur, et divinæ cognitionis doctrina eorum qui baptizantur animæ illustrentur. Quamobrem si qua gratia est in aqua, ea non ex aquæ natura, sed ex Spiritu præsentia provenit.

Theologi ex oratione qua ad baptismum cohortatur.

Cum autem duplices simus, hoc est, ex anima corporeaque constemus, quorum alterius natura subiectum cadit, alterius non cadit, duplex item est expiatio, per aquam nimirum et Spiritum, quarum altera ratione corporea visibilique percipitur, altera ratione incorporea atque invisibili concurrit. Illa figurata, hic vere etiam profunda expurgat. Qui

¹ Coloss. ii 12. ² Psal. l 9.

cum primæ generalitatis adjutori fuerit, novus ex veteribus, et divinis ex illo quod sumus, sine igne refingens et sine confractione recreans. Nam, ut rem breviter complectamur, baptismi virtus nihil aliud est nisi alterius vitæ puriorisque vivendi rationis sœdus quod in hunc cum Deo, quod in primis metuendum est, et omnivora custodienda est anima cuique sua ne in hoc quod professi sumus, mendaces reperiamur. Nam si pacta quæ cum hominibus faciimus, Deus medius adhibitus rata habet atque confirmat, quantum instabit periculum si ea quæ ipsi Deo polliciti sumus violabimus, nosque non solum aliis criminibus, sed hoc etiam mendacio, obstringens genus veritati? Præsertim cum alia non detur regeneratio neque refectio, neque pristinum in statum restitutio, licet eam maxime multis gemitis et lacrymis, ex quibus, ut ego quidem sentio atque statuo, vix cicatricis obductio sequitur, inquiramus. Sequitur enim idque credimus. Quod si cicatrices delectantur, præclare nobiscum agitur, quandoquidem et ipse humanitatis indigo.

Gregorii Nyssæ pontificis ex oratione catechetica, item de baptismo.

Verum quia mysticæ doctrinæ pars est etiam lavaci institutio, hoc tu vel baptismum vel illustrationem vel regenerationem appelles licet: nulla enim inter nos de nomine erit differentia: operæ pretium erit, ut de hoc etiam pauca percurramus. Cum enim a nobis audiverint, quia quod mortale est, ad vitam transit, esse consentaneum; ut cum prima generatio ad vitam mortalem ducat, altera generatio reperiatur, quæ nec incipiat a corruptione, neque in interitum desinat, sed genuit ad vitam ducat immortalem, ut quemadmodum ex mortali generatione necessario nascitur quod est mortale, sic quod ex generatione quæ non sentit interitum nascitur præstantius sit quam ut interitum ex morte patiatur, hæc et similia cum intellexerint modumque didicerint, nempe precationem ad Deum et gratias cœlestis invocationem et aquam et fidem esse quibus regenerationis mysterium explicatur, haud facile adducuntur ut credant: respiciunt enim ad id quod cernitur, nec pronissioni putant respondere quod ratione corporea peragitur. Quomodo enim, inquiunt, fieri potest ut preces et divinæ virtutis invocatio in aqua facia, vita sit causa illi qui initiantur? Ad quos, nisi admodum obstinate se habent, pro instituti hujus approbatione simplex satis erit responsio. Nos enim vicissim quæremus quomodo fiat in carne generatio. Nam cum omnibus manifestum sit illud hominem fieri, quod constituendi animalis gratia injicitur, nulla tamen afferri ratio potest, qua id ut efficiatur probabiliter persuaderi queat. Quid enim commune habet hominis definitio, si cum illa, quæ cernitur qualitate comparatur? Homo enim ratione præditus est, et cogitandi vim habet. Illud autem in humida quadam consistit qualitate. Nec amplius quidquam eo quod cernitur cogitatione præcipitur. Quod igitur consentaneum

A ἐπίκουρια τυγχάνον, καίνοις ἀντὶ παλαιῶν, καὶ θεοῖς εἰδεῖς ἀντὶ τῶν νῦν δυτῶν ἔργά είσαι, χωρὶς πυρὸς ἀναχωνεύον, καὶ ἀνατίξον δῆλα συντρίψεις. Εἰ γὰρ συντόμως δεῖ εἰπεῖν, συνθήκας πρὸς Θεὸν δευτέρου βίου, καὶ πολιτείας καθαρωτέρας ὑποληπτέον τὴν τοῦ βαπτίσματος δύναμιν, δῆλη καὶ μάλιστα φοβητέον, καὶ πάσῃ φυλακῇ τηρεῖσθαι τὴν ἔκαυτοῦ ψυχῆν ἔκαστον, μή φεύσται τῆς ὁμολογίας ταύτης φαινόμενα. Εἰ γάρ τὰς πρὸς ἀνθρώπους ὁμολογίας ἐμπαδοῖ Θεὸς, μέσος παραληφθεὶς, πόσος δὲ κίνδυνος· ὃν πρὸς αὐτὸν ἐθέμεθα τὴν Θεὸν συνθήκων, τούτου παραβάτας εὐρίσκεσθαι, καὶ μή μόνον τῶν ἀλλαν ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ φεύδους ὑπόλικους είναι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ταῦτα οὐκ οἷς δευτέρας ἀναγεννήσεως, οὐδὲ ἀναπλάσεως, οὐδὲ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκαταστάσεως, καλὸν δὲ μάλιστα ἐπίγειρωμεν ταύτην ἐν πολλοῖς στεναγμοῖς; τε καὶ δάκρυσιν, ἐξ ὧν συνούλωσις μὲν ἔρχεται μόγις, κατά γε τὸν ἐμὸν δρόν καὶ νόμον· ἔρχεται γάρ, καὶ ποτειέμεν· εἰ δὲ καὶ τὰς οὐλὰς ἔξαλειφομεν, ἀγαπῷην ἐν, ἐπιεῖδη καὶ αὐτὸς χρῆσα φιλανθρωπίας.

Tοῦ Νύσση ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ λόγου περὶ τοῦ Βαπτίσματος.

'Ἄλλ' ἐπειδὴ μέρος τι τῶν μυστικῶν διδαγμάτων καὶ ἡ κατὰ τὸ λουτρὸν ἐστιν οἰκονομία, ὃ εἴτε βάπτισμα, εἴτε φώτισμα, εἴτε παλιγγενεσίν βούλατο τις ὄνομάζειν, οὐδὲν πρὸς τὴν ὄνομασιν διαφέρειν, καλῶς ἂν ἔχοι βραχέα περὶ τούτου ἔξειθεν. Ἐπειδὴν γάρ παρ' ἡμῶν τὸ τοιούτον ἀκούσων, δι, τοῦ θητοῦ πρὸς ζωὴν μεταβαίνοντος, ἀκινουθεν ἦν, τῆς πρώτης γενέσεως ἐπὶ τὸν θητὸν παραγούσης βίον, ἐτέραν γέννησιν ἔξευρεθῆναι, μήτε ἀπὸ φθορᾶς ἀρχομένην, μήτε εἰς φθορὰν καταλήγουσαν, ἀλλ' εἰς ἀθάνατον ζωὴν τὸν γεγενημένον λαράγυσαν, ἵν' ὕπαπερ ἐκ θητῆς γεννήσεως; θητὸν ἐκ ἀνάγκης τὸ γεγενημένον ὑπέστη, οὐτως ἐκ τῆς μὲταριχομένης φθοράν τὸ γεννώμενον κρείτον γένεται τῆς ἐκ τοῦ θανάτου φθορᾶς· ἐπειδὴν οὐν τούτον καὶ τῶν τοιούτων ἀκούσωσι, καὶ προσδιδαχθεῖσι τὸν τρόπον, δι τοῦ εὐχῆς πρὸς Θεὸν, καὶ χάριτος οὐραγίας ἀπίκλησις, καὶ δῶρο, καὶ πίστις ἔσται, δι τὸν τοῦ ἀναγεννήσεως πληρούται μυστήριον, διποτέρες ἔχουσι πρὸς τὸ φαινόμενον βλέποντες, ὡς οὐ συναβαίνον τῇ ἐπαγγελίᾳ τὸ σωματικῶς ἐνεργούμενον.

D Πῶς γάρ, φησιν, εὐχὴ καὶ δυνάμεως θεας ἀπίκλησις ἐπὶ τοῦ ὅντος γενομένη ζωῆς ἀρχῆς τοῖς μυθεῖται γίνεται; Πρὸς οὖς, εἰπερ μή λαν ἔχοιεν ἀντιτύπως, ἀπλοῦς ἔξαρκει λόγος; πρὸς τὸν τοῦ δόγματος ἀγαγεῖν συγκατάθεσιν. Ἀντερωτήμεν, τοῦ τρόπου τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως τῶν δυτῶν προδῆλου, Πῶς δινθρωπὸς ἔκεινο γίνεται τοῖς ἀφορμὴν τῆς συστάσεως τοῦ ζώου καταβαλμένων; Ἀλλὰ μήν οὐδεὶς ἐπ' ἔκεινον λόγος ἔσται δι τοῦ διογενεῖται τὸ πειθανὸν ἔξευρισκων. Τί γάρ κανὸν ξειρές ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἐκείνην φεωρούμενην ποιῶσται συγκρινόμενος; Ἀνθρωπὸς μὲν γάρ λογιστὸς εχρῆμα καὶ διανοητικὸν ἔστιν, ἔκεινο δὲ τὸ ηγετικὸν φεωρεῖται ποιότητι, καὶ πλέον οὐδὲν τοῦ κατεύθησιν δρωμένου καταλαμβάνει, τι, έννοια. Ήν τι-

νυν ἀπόκρισιν εἰκδί; εστιν ἡμῖν γίνεσθαι παρὰ τῶν ἑρωτηθέντων, ὅτι πῶς ἐστιν ἐξ ἐκείνου πιστὸν συστῆναι δινθρωπὸν, τοῦτο καὶ περὶ τῆς δὲ ὑδατὸς καὶ Πνεύματος γινομένης ἀναγεννήσεως ἑρωτηθέντες ἀποκρινούμεθα. Ἐκεῖ γάρ πρόχειρόν ἐστιν ἔκάστω τῶν ἡρωτημένων εἰπεῖν, ὅτι θεῖᾳ δυνάμει ἔκεινο δινθρωπὸς γίνεται, ἵστη μὴ παρούσης ἀκίνητον ἐστιν ἔκεινο καὶ ἀνενέργητον. Εἰ οὖν ἔκει ὃν τὸ ὑποκείμενον ποιεῖ τὴν δινθρωπὸν, ἀλλ᾽ ἡ θεία δύναμις πρὸς ἀνθρώπου φύσιν μεταποιεῖ τὸ φαινόμενον, τῆς ἔσχάτης ἄνειῇ ἀγνωμούμηνης, ἔκει τοσαύτην τῷ θεῷ προσμαρτυροῦντας δύναμιν ἀπονεῖν ἐν τῷ μέρει τούτῳ τὸ θεῖον οἰεσθαι πρὸς τὴν ἔκπλήσιον τοῦ θελήματος. Τί κοινὸν, φησὶν, ὑδατί καὶ ζωῇ; Τί δὲ κοινὸν, πρὸς αὐτοὺς ἐροῦμεν, ὑγρότητα καὶ εἰκδίνη θεοῦ; Ἀλλ᾽ οὐδὲν ἔκει τὸ παράδοξον, εἰ, θεοῦ βουλομένου, πρὸς τὸ τειμιώτατον ζῶον τὸ ὑγρὸν μεταβαλνεῖ. Τὸ δέον καὶ ἐπὶ τούτου φαμὲν, μηδὲν εἶναι θαυμαστόν, εἰ θεῖα δυνάμεως παρουσία πρὸς ἀφθαρσίαν μετασχευάζει τὸ ἐν τῇ φθαρτῇ φύσει γενόμενον. Ἀλλὰ ζητούσιν ἀπόδειξιν τοῦ παρεῖναι τὸ θεῖον ἐπὶ ἀγιασμῷ τῶν γινομένων καλούμενον. Ἡ κατασκευὴ τοῦ τὴν διὰ σαρκὸς ἡμῖν ἐπιφανεῖσαν δύναμιν ἀληθῶς θείαν εἶναι τοῦ παρθόντος λόγου συνηγορία γίνεται. Δειχθέντος γάρ τοῦ θεὸν εἶναι τὸν ἐν σαρκὶ φανερωθέντα, καὶ διὰ τῶν γινομένων θαυμάτων τὴν φύσιν ἐαυτοῦ διεξιντα, συναπεδείχθη τὸ τοῖς γινομένοις περιεῖναι αὐτὸν κατὰ πάντα καιρὸν ἐπικαλήσεως. Οὐπερ γάρ ἔκάστου τῶν δυντῶν ἐστι τις λοιδοτῆς ἡ τὴν φύσιν γνωρίζουσα, οὐτως διοιν τῆς θείας φύσειώς ἐστιν ἡ ἀλήθεια. Ἀλλὰ μήν ἀεὶ παρέσεσθαι τοῖς ἐπικαλουμένοις ἐπήγγελται, καὶ ἐν μέσῳ τῶν πατεστεύοντων εἶναι, καὶ ἐν πᾶσι μένειν, καὶ ἔκάστῳ συνείγει. Οὐκ οὖν ἐτέρας εἰς τὸ παρεῖναι τὸ θεῖον τοῖς γινομένοις ἀπόδειξεως προσδεοίμεθα, τὸ μὲν θεὸν εἶναι διὰ τῶν θαυμάτων αὐτὸν πεπιστευχότες, εἴδοι δὲ τῆς θεότητος τὸ ἀμίκτως πρὸς τὸ φύενδος ἔχειν εἰδότες, ἐν δὲ τῷ ἀψεύδει τῆς ὑποσχέσεως παρεῖναι τὸ ἐπηγγελμένον οὐκ ἀμφιβάλλοντες.

Τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐτι περὶ τοῦ βαπτισμάτος.

Οὐμολογοῦμεν δὲ ἐν βάπτισμα εἰς ἀφεσιν ἀμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Τὸ γάρ βάπτισμα τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον δηλοῖ. Συνθαπτόμεθα γοῦν τῷ Κυρίῳ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ὡς φησὶν ὁ θεός Ἀπόστολος. ^D "Οὐπερ οὖν ἀπαξ ἐτελέσθη δ τοῦ Κυρίου θάνατος, οὐτως καὶ ἀπαξ δεῖ βαπτίζεσθαι· βαπτίζεσθαι δὲ κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου Λόγον, εἰς τὸ δόνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος, διδασκούμενος τὴν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεύμα δημολογίαν. "Οσοι τοίνυν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἄγιον Πνεύμα βαπτισθέντες, μίαν φύσιν τῆς θεότητος ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι διδαχθέντες, αὐθὶς ἀναπτείζονται, ουτοὶ ἀνασταυροῦσι τὸν Χριστὸν, ὡς φησὶν ὁ θεός Ἀπόστολος· Ἄδυτοτο γάρ τον ἀπαξ φωτισθέντας, καὶ τὰ ἔξη, αὐθὶς ἀρακαρίζεται εἰς μετάροιτα, ἀρασταυροῦτας δαυτοῖς τὸν

A est, ut illi nobis respondeant, dum ab ipsis quæcumque qui fieri possit ut ex ea homo constitutatur, id item nos respondebimus, cum ex nobis quæcumque quo pacto fiat per aquam regeneratio. Illic enim promptum est unicuique respondere, divina virtute illud hominem fieri, quod aliquo immobile et iners sit, nisi illa adsit. Quamobrem si illic non quod subiectum est hominem facit, sed divina virtus in hominis naturam mutat id quod cernitur, nonne summæ inscitiæ sit tantum in ea re; Dei virtutem esse consideri, in hoc autem eumdem esse tam imbecillum, ut quod vult explere non possit? Quid commune, inquit, habet aqua omnia gratia? Quibus nos contra, Quid habet commune humiditas cum imagine Dei? Ac illuc mirum non est, si Dei voluntate in animal p̄æclarissimum humiditas comunitatur. Et hic nos item dicimus non esse mirum, si divinæ virtutis præsentia ad incorruptionem redigit id quod in natura corruptibili natum est. Quærunt rursum ut demonstremus Deum qui invocatur præsto esse ad ea quæ sunt sanctificanda. Respondemus ad hoc demonstrandum id esse satis, quod constet virtutem quæ nobis per earnem apparuit, vere divinam esse. Cum enim demonstratum fuerit Deum esse, qui in carne declaratus est, quicquid miraculis efficiendis naturam suam ostendit, simul etiam demonstratum est, eum iis quæ sunt adesse, quoties invocatur. Quemadmodum enim singulis rebus quædam inest proprietas quæ naturam illarum tantum nota quædam declarat ita, naturæ d. vine propriæ est veritas. Quare cum pollicitur sibi, se cum invocatus fuerit, adfuturum, et in n.e io credentium esse, et in hominibus manere, et cum unoquoque esse, alia demonstratione non indigemus, ut ostendamus Deum iis quæ peraguntur adesse, cum illum ex miraculis Deum esse crediderimus, proprium autem Divinitatis sit, ut nullum habeat commercium cum falsitate, et in veritate promissionis consistere, quod nobis mandatum est, minime dubitemus.

Damasceni, item de baptismō.

Baptismi vis. Baptismus unus. Necessaria ad baptismum invocatio Trinitatis. Quid tria immersio. Quid in Christum baptizari. Eucharistia et baptismus e Dominicō latere fluxerunt. Baptismus duplex ut et homo. — Jam vero unum baptismum in remissionem peccatorum et in vitam æternam confitemur. Baptismus quippe mortem Domini significat¹. Per baptismum enim cum Domino sepelimur, ut ait divinus apostolus². Quemadmodum igitur Dominus mortuus est, sic nos etiam semel baptizari necessarium est; baptizari, inquam, sicut a Domino dictum est: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti³. Quibus scilicet verbis, Patris et Filii et Spiritus sancti, confessionem edocemur. Quocirca qui in Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizati, unanique in tribus Deitatis

¹ Rom. vi, 4. ² Coloss. ii, 12. ³ Matth. xxviii, 19.

ne sibi quidem parcer. Non aliis illis, aliis sibi, sed idem. Et rursum: Vide bonitatem et severitatem¹. Cujus Christi: severitatem quidem in eos qui ecederunt; in te autem bonitatem. Quid autem sibi volunt primitiae, et massa, et radix, et rami, et naturales, et insiti, nisi mutuam quandam cognitionem? Quibus ex verbis apertissime unus et idem esse legislator declaratur.

ci αντροφυεῖς, καὶ οἱ δι' ἐγκεντρίσως, εἰ μὴ τὴν ἀλληλουχίαν, καὶ συγγένειαν, καὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ νεομόθου φωναῖς δηλοῦσιν ἐναργεστάταις;

Alibi dicit: *Circumcisus aliquis vocatus est, non abducatur præputium. In præputio aliquis vocatus est, non circumcidatur. Circumcisio nihil est, et præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei², unus nimis, non autem duorum. Mandatorum porro unum juhet circumcidere, alterum vetat. Utrumque autem ad eundem referit Deum. Quamobrem unus est Deus verus, et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui et circumcisionem per Abraham in mysterio perfectionis dedit temporibus praefinitis, et eos qui in præputio erant, per Filium suum suscepit.*

Animadverte mihi sapientiam Pauli, quomodo Veteris et Novi Testamenti discrimen ostendat. Verum cum desertorum istorum hæresim perspicere, illius omnes amputans nugas, hæc statim addit: *Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova³. Omnia, inquit, iam recens nimis, quam Vetus Testamentum ex Deo, qui nos sibi conciliavit per Dominum nostrum Iesum Christum.*

Joannes adventu boni Dei dignus, effectus, et plusquam propheta, et quo inter natos mulierum major non surrexit, testimonio ipsius Veritatis, quomodo pro legis mandato sibi pugnandum existimat, præsertim cum gratia præcursor missus fuerit? Neque vero pugnavit solum, sed capite pro illo damnatus est. Unde enim, nisi ex lege sumpsit, ut Hero enim reprehenderet, diceretque: *Non licet tibi habere uxorem Philippi fratris tul⁴?* Vides igitur, quanti fecerit mandata legis ille, qui dignus effectus est, ut auctorem gratiae baptizaret. Nam si præcepta Mosaica et evangelica instituta non sunt ejusdem divinæ et bonæ inspirationis, quomodo ipse minister gratiae illa non aspernatur? præsertim cum Dominus dicat: *Nemo potest duobus Dominis servire, et quæ sequuntur⁵.* Ipse enim præcursor Joannes una cum prophetarum cœtu duobus dominis deprehenditur inservire, si duorum dominorum, unus boni et alterius mali, Novum esse concedimus et Vetus Testamentum.

Magnus ille præco veritatis Paulus clara voce clamat: *Num secundum hominem hæc loquor? An non et lex dicit?* id est, non argumentis humanis hæc confirmo. Nonne et legis mandato præscripta sunt? *In lege enim Mosis, inquit, scriptum est: Non alli-*

A γὰρ τῶν ἐκπειρασάντων τὰ καῦλα ἐν τῇ ἔρημῳ, καὶ πολλὰ ἄλλα μετῆλθε πάθη τοὺς ὑπαιτίους), μῆτρας δὲ αὐτὸς οὐδέτε σοῦ φέλεσται. Οὐκ ἄλλος μὲν ἔκεινων, ἄλλος δὲ σοῦ, ἄλλ' δὲ αὐτός. Καὶ πάλιν, "Ιδε οὖν χρηστότητα, καὶ διποτομίαν, τίνεις; Χριστοῦ. Ἐπὶ μὲν τοὺς πεισόντας ἀποτομίαν, ἐπὶ δὲ σὲ ψρηστότητα. Τί δ' ἀν θεύλοιντο ἡ ἀπαρχή. καὶ τὸ φύραμα, καὶ τὴν ἀλληλουχίαν, καὶ συγγένειαν, καὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ νεομόθου φωναῖς δηλοῦσιν ἐναργεστάταις;

"Ἐν ἄλλοις δὲ πάλιν φησι, *Περιτεμημένος τις ἐκλήθη, μή ἐπισπάσθω ἐν ἀκροβυστίᾳ τις ἐκλήθη. μὴ περιτεμέσθω. Η περιτομὴ οὐδέτε ἐστι, καὶ η ἀκροβυστία οὐδέν ἐστιν, αἰλιὰ τὴν ηρησίας ἐντολῶν Θεοῦ· ἐνδεδηλονότι, καὶ οὐ δύο θεῶν. Τῶν δὲ ἐντολῶν ἡ μὲν ἔκέλευσε περιτέμνεσθαι, ἡ δὲ μή. Πλὴν ἔκατεραν ἀνωμολόγησε τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ, ὥστε εἰ: Θεὸς δὲ ἀληθινὸς καὶ Πατήρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲ καὶ τὴν περιτομὴν διὰ τοῦ Ἀβραὰμ εἰς μυστηρίου τελείωσιν χρόνοις ὀριζμένοις διῆς καὶ τοὺς ἐν ἀκροβυστίᾳ διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ προσειληφώς.*

"Ορα μοι τὴν σοφίαν τοῦ Παύλου ὅπως διαφορέν μὲν τῆς Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς εἰσάγει. Προσδέπων δὲ τὴν ἀποστασίαν, καὶ πᾶσαν αὐτῆς ἔκκοπτων ματαιολογίαν, εὐθὺς πάλιν ταῦτα συνεπιφέρει λέγει γάρ. *Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, Ιεοὶ τέρατα τὰ πάντα κατέρι. τὰ δὲ πάντα φησι καὶ τὴν Νέα δηλονότι, καὶ τὴν Παλαιὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ τοῦ καταλάβαντος ἡμᾶς* εἴσιτε διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

"Ἄξιος τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ γεγο ὡς δὲ Ιωάννης, καὶ προφήτου περισσότερος, καὶ μελίζων τῶν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγορευθεῖς, πῶς ὑπέστη νομικῆς ἐντολῆς ὑπερμαχεῖν, καὶ τότε πρόδρομος τῆς χάριτος ἀποσταλεῖς; καὶ οὐ τούτῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τὴν κεφαλὴν ὑπὲρ ταύτης ἀναιρεθῆναι. Τὸ γάρ ἐλέγχει τὸν Ἡρώδην, καὶ λέγειν, Οὐκ ἔξεστι σοι διχειν τὴν γυναικαν Φιλίκην τοῦ ἀδελφοῦ σου, πόθεν εἶχε λαβὼν, ἡ τίνος ὑπερασπίζων νομοθεσίας τὸν Ελεγχὸν προσῆγε τῷ βισιλεῖ; Ὁρφες πόσον ἐτίμα τὰς νομικὰς ἐντολὰς δὲ τῆς χάριτος νομοθέτην βαπτίσαι καταξιωθεῖς; Εἰ δὲ μὴ τῆς αὐτῆς ἡσαν θεῖας καὶ ἀγαθουργοῦ ἐπιπνοίας τὰ τε μωσαϊκὰ παραγγέλματα καὶ τὰ εὐαγγελικὰ διατάγματα, πῶς δὲ αὐτὸς τῆς χάριτος ὑπηρέτης οὐδὲ ἔκεινων ὀλιγωρεῖ, καίτοι τοῦ Χριστοῦ ἐγόντος, Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, καὶ τὰ ἔξης; Ιδού γάρ αὐτός τε ἢ Πρόδρομος Ιωάννης, καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ προφητῶν ἡ διμήγυρις εὐρίσκονται δυσὶ κυρίοις δουλεύοντες, εἰπερ δύο δυσὶ κυρίοις, ἀγαθοῖς τε καὶ πονηροῖς, τὴν Παλαιὰν εἶναι συγχωρήσομεν, καὶ τὴν Νέαν.

Παύλος δὲ μέτας κῆρυξ διαπρωτεύει βοφε τῇ φωνῇ, Μή κατὰ ἀρθρωτον ταῦτα λαλῶ; η καὶ οὐχὶ καὶ δὲ νόμος ταῦτα λέγει; τουτέστι, Μή λογισμοῖς ἀρθρώπων ἀσφαλίζομαι τὸ φῆθεν, η οὐχὶ καὶ θεῖας νομοθεσίας ἐστι τὸ προτεινόμενον; Ἐγ γάρ τῷ Μω-

¹ Rom. xi, 22. ² 1 Cor. vii, 18, 19. ³ II Cor. v, 17. ⁴ Marc. vi, 18. ⁵ Matth. vi, 24.

σέως ρόμψ γέγραπται. φησὶν, Οὐ φιρωσεῖς βοῦρ
ἀλοῶντα. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπιφέρει, Μή τῷρ βοῦρ
μέλει τῷθ Θεῷ; τίνων δὲ μᾶλλον μέλει δεκινὸς ἑπά-
γει, Δι' ἡμᾶς δὲ πάρτεως λέγει, καὶ δι' ἡμᾶς ἔγρα-
ψῃ. "Ωστε κοινὸν τὸ δόγμα τὸ ἐν τῇ Παλαιῷ δια-
τείνον, καὶ πολιτευόμενον καὶ ἐν τῇ χάριτι. Εἴτα
τὴν φυσικὴν ὁμοιότητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα
καὶ τὸ ἀπαρθλακτὸν ὑποδῆλων ἐκ τῆς τῶν νομο-
θετηθέντων ὁμοιότητος, "Ωσπερ, φησὶ, προσετάχῃ
τοὺς τῷθ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας τῷθ θυσια-
στηρίῳ συμμερίζεσθαι, οὐτων καὶ στὸν Κύριος προσ-
έταξ τοὺς τὸν Εὐαγγέλιον καταγγέλλοντας ἐκ
τοῦ Εὐαγγελίου ἔτηρ. Τὴν συνάφειαν δὲ πάλιν καὶ
συγγένειαν τοῦ νόμου καὶ τῆς χάριτος ἐπὶ πλάνον
τραχολογῶν, Οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγροσίν, φησὶν, ἀδελ-
φοι, διει τοι κατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν ρεγέ-
λην ἡσαγ, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον,
καὶ πάντες ἐτὴν ρεγέλην ἐβαπτίσθησαν, καὶ ἐτὴ-
νηθαλάσσην εἰς τὸν Μωσῆν, καὶ πάντες τὸ αὐτὸν
βρῶμα πρενυματικὸν ἐφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸν
σόδα πρενυματικὸν ἐξιον. "Επινορ γάρ ἐκ πρε-
νυματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ή δὲ πέτρα ἡνὸς
Χριστοῦ. Ἀκούεις, ὅπερ δὲ Χριστὸς τὸν πατρικὸν
ἐπέτικε λαδὺν, ἵσον δὲ εἰπεῖν τὸν οἰκεῖον· καὶ πῶς δὲ
Πιστὴρ ὁδήγει τὸν Ἱεραπήλην εἰς τὴν τοῦ Υἱοῦ λατρείαν,
καὶ ἐπιστροφὴν διὰ τίνων; ή δηλονότι διὰ Μωσέως
καὶ τῶν προφητῶν; Ποῦ δὲν ἐνταῦθα δὲ πονηρός;
ποῦ τῆς πονηρᾶς ἀρχῆς τὸ ἔργον; ποῦ οἱ νόμοι τῆς
ἀντικειμένης μοίρας; Εἴτα πάλιν φησὶ· Μηδὲ ἀκε-
ράωμεν τὸν Χριστὸν, καθὼς καὶ τίτας αὐτὸν
Καὶ τίνα τὰ ἐπίχειρα; Ήπο τῷρ δρεσων ἀπώλοτο. "Ωστε οἱ πειράζοντες τὸν ἐν τῷ νόμῳ Θεὸν διὰ τοῦ Πα-
τρὸς τὸν Υἱὸν ἐπειράζον.

Ἐβραῖοι; δὲ Πεντὸς ἐπιστέλλων φησὶ· Πολυμε-
ρῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι δὲ Θεὸς λαλήσας τοῖς
πατράσιοιν ἐτοῖς προφήταις, ἐξ' ἐσχάτων τῷρ
ἡμερῶν τούτων ἀλληλοστὴν ἡμῖν ἐτὸν Υἱῷ. Ἰδού τὸν
αὐτὸν Θεὸν, καὶ οὐν δὲν πάλιν πάλαι μὲν ἐν
τοῖς προφήταις λαλῆσαι λέγει, θετερον δὲ ἐν τῷ
Υἱῷ. "Οὐεν τὴν κεινὴν Διαθήκην ἐν τῷ Υἱῷ χαρι-
σάμενος τῷρ κόσμῳ, αὐτὸς καὶ ἐν τοῖς προφήταις
διέθετο τὴν παλαιάν, καὶ πῶς ή πλάνη δὲν μὲν
ἔκεινης, ἔτερον δὲ τῆς καίνης ἀναπλάττει νομοθέτην
καὶ Θεόν;

Πάλιν δὲ αὐτὸς Ἀπόστολος λέγει· Καταροήσατε
τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμοιοτίας ἡμῶν
Ἴησοῦν Χριστὸν, πιστὸν δητα τῷρ ποιήσατε αὐ-
τὸν, δηλονότι ἀρχιερέα. Εἴτα πῶς ἡν πιστὸς, ὑπεξ-
ηγούμενος διὰ τοῦ Μωϋσέως δεικνύει· Ός καὶ Μω-
σῆς, φησὶν, ἐτὸν δὲν τῷρ οἰκητον αὐτοῦ. Τίνος οἰκω; ή
δηλονότι τοῦ ποιήσαντος ἀρχιερέα τὸν Κύριον ἡμῶν
Ἴησοῦν Χριστόν. Εἴτα καὶ τὴν ἀσύγκριτον διαφορὰν
τοῦ Δεσπότου πρὸς τὸν δοῦλον διδάσκων, ἐπήγαγεν,
ὅτι Πλειορος δόξης οὗτος παρὰ Μωϋσῆν ἡξιώται,
καθ' δεν πλειοροτιμὴν ἔχει τοῦ οἰκου διατα-
κενόσας αὐτὸν. Πᾶς γάρ οἰκος κατασκευάζεται ὑπὸ
τίτας, δὲ δὲ πάντα κατασκευάσας Θεός. Ἰδού γάρ δὲ
μὲν Χριστὸς; Υἱός τοῦ ἀγάθου Πατρὸς, δὲ Μωσῆς

A gabis os bovi trituranti ¹. Et his dictis subjicit:
Nunquid de bobus cura est Deo ²? Quos autem ma-
gis curet, addit: Propter nos autem omnino dicit,
et propter nos scriptum est ³. Quare commune de-
cretum in veteri lege et in gratia versatur. Deinde
naturalē et certissimam Patris et Filii similitudinē
ex legis similitudine ostendit: Quemadmodum,
inquietens, praeceptum fuit, ut qui altari serviantur, par-
ticipes sint altaris, sic et Dominus praecepit, ut qui
nuntiant Evangelium, ex Evangelio vivant ⁴. Neces-
situdinem rursum et cognationem legis et gratiae
clarius ostendens, Nolo vos, inquit, ignorare, fra-
tres, quod patres nostri omnes sub nube fuerunt, et
omnes per mare transierunt, et omnes in Mose, bap-
tizati sunt in nube et in mari, et omnes eundem ci-
bum spiritualem comedenterunt, et omnes eundem po-
lūm spiritualem biberunt. Bibeant enim ex spirituali
sequentē petra, petra autem erat Christus ⁵. Audis,
quomodo Christus Patrum populum, id est, suum
potaverit? Et quomodo Pater ducebat Israelem ad
Filii agnitionem et adorationem? Per quos autem?
Per Mose utique et prophetas. Ubi igitur hio
malus? ubi mali principii opus? ubi leges partis
contrariae? Post autem dicit: Neque tentamus
Christum, sicut quidam ipsum tentaverunt ⁶. Qui-
nam? Nempe populus Israelia. Et quæ supplicia?
A serpentibus porierunt ⁷. Quamobrem qui Deum
in lege tentaverunt, ii per Patrem tentarunt Fi-
lium.

B επειρασαρ. Τίνες; ή δηλονότι διατηλίτης λαδός.
Καὶ τίνα τὰ ἐπίχειρα; Ήπο τῷρ δρεσων ἀπώλοτο. "Ωστε οἱ πειράζοντες τὸν ἐν τῷ νόμῳ Θεὸν διὰ τοῦ Πα-
τρὸς τὸν Υἱὸν ἐπειράζον.

C Ad Hebreos scribens Paulus: Multisariam, in-
quit, multisque modis olim Deus loquens patribus in
prophetis, novissime locutus est nobis in Filio ⁸. Ecce
eundem Deum, et non aliud olim in prophetis lo-
cutum dicit, post autem in Filio. Qui Novum Te-
stamentum in Filio largitus est mundo, idem et in
prophetis Vetus instituit. Quoniam igitur modo isto-
rum error uomum veteris, et alterum novi Testamen-
ti flingit auctorem?

Rursus idem apostolus ait: Considerate aposto-
lum et pontificem confessionis nostræ Jesum Chri-
stum, qui fidelis fuit ei qui fecit se ⁹, nempe ponti-
ficiem. Deinde quomodo fidelis fuerit, explicans, per
Mose ostendit. Quemadmodum Moses, inquit, in
tota domo ejus ¹⁰. Cujus domo? Illius nimirum, qui
fecit pontificem Dominum nostrum Jesum Christum.
Deinde incomparabilem Domini cum servo dif-
ferentiam demonstrans adjectit: Eo majore gloria
hic, quam Moses dignus fuit, quanto majorem hono-
rem habet domo, is qui fecit eam. Omnis enim do-
mus aedificatur ab aliquo, qui autem omnia facit, est
Deus ¹¹. Ecce Christus Filius boni Patris. Moses
autem servus ejus, nec simpliciter servus, sed fide-

¹ Cor. viii, 8, 9. ² ibid. ³ ibid. 10. ⁴ ibid. 13, 14. ⁵ 1 Cor. x, 1. 4. ⁶ ibid. 9. ⁷ ibid.

⁸ Hebr. i, 11. ⁹ Hebr. iii, 1. ¹⁰ ibid. 2. ¹¹ ibid. 5, 4.

lis. Et rursum : *Qui autem omnia facit est Deus, qui ei habitaculum construxit terrenæ domus ipsius* ^{1.}

IItem ipse doctor orbis terrarum dicit vocatum esse a Deo pontificem Aaron, sicut et Christum. Nemo, inquit, sibi ipse honorem sumit, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Sic et Christus non se ipse glorificavit, ut pontifex fieret, sed qui vocavit eum : *Filius meus es tu ego hodie genui te*^{2.} Quod si is qui Christum vocavit pontificem, ipse est qui et per Mosem unxit Aaron, et neuter se ipsum pontificem declaravit, sed qui vocavit eos, quoniam et Novi et Veteris Testamenti tum opera tum leges nou sunt unius et ejusdem boni?

Tu mihi Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, et ipsum Mosem, ac reliquos veteris Testamenti præclaros viros collige, quos Paulus in numero justorum cum laude collocat, et fidem ipsorum celebrat. Nam de Mose quidem illud adjungit, quod et opprobrium Christi sustinuit. *Majus* enim, ut propriis ipsius verbis utar, *thesauris Ægyptiorum existimavit opprobrium Christi* ^{3.} Et causam adjungit : *Respiciebat enim ad remunerationem* ^{4.}, *quam nimicrum ipsi poterat Deus tribuere. Et quid oportet, inquit coeli incola Paulus antevertens, viros enumerare? Narrantem me tempus ipsum deficiet de Gedon, Barac, Sampson, Jepheth, David, Samuel, et prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati cum justitiâ, addepti sunt recompensationes, obstruxerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugaverunt uiciem gladii, convaluerunt de infirmitate* ^{5.} Deinde sacris ipsorum et admirandis operibus eommemoratis, vitaque in solitudine transacta et fortitudine, subjicit : *Quibus dignus non erat mundus* ^{6.} Neque hoc contentus, sed nos ad eorum imitationem incitans, et eorum exemplo ad virtutem cohortans addit : *Tantam habentes circumpositionem nobis nubem testium, deposito omni timore, et circumstante peccato per patientiam curramus ad propositum nobis certamen respicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum* ^{7.}, qui est Dominus noster Jesus Christus, qui et fidei, in qua strenui et stabiles permanserunt patres nostri, factus est princeps, et illorum ac nostræ salutis auctor.

ρῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἡμῶν ἀρχηγὸν καὶ τὴς πίστεως, ἐν δὲ γενναιοῖ καὶ τῆς ἡμῶν τε κακούνιων σωτηρίας τελειώτης.

Hic Apostolus et alibi legem Mosaicam ita celebrat, ut Dei verbum, quod non intercidit, esse dicat : *Non enim excidit, inquit, verbum Dei* ^{8.} De Jacob autem et Esau verba faciens, quod major serviet minori ^{9.}, tum recentes, tum veteres erroris ministros coarguit. Ait enim : *Numquid injustitia est apud Deum? Absit! Quomodo enim dicit Mosi: Miserebor, cui misericordiam praestabo,*

Α θεάπων αὐτοῦ, καὶ οὐχ ἀπίλως θεάπων, ἀλλὰ πιστός. Καὶ πάλιν. Εἰς δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός, δικαὶ τὴν κατασκευήν διατυξάμενος τοῦ ἔπιτελον οἴκου αὐτοῦ.

Οὐ αὐτὸς οὐτος τῆς οἰκουμένης; διδόσκαλος λέγει: κληθῆναι υπὸ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερέα τὸν Ἀαρὼν ὁσπερίαν καὶ τὸν Χριστὸν. Οὐχί δαυτῷ γάρ, φησί, τὸς λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὁ καλούμενος ἐπὸ τοῦ Θεοῦ. καθάπερ καὶ Ἀαρὼν. Οὗτῳ καὶ ὁ Χριστός οὐχ ἐπιτὸν ἀδέξασε γενέσθαι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ καλέσας πρὸς αὐτὸν, γέλος μονος εἰ σὺ, ἐγὼ σῆμαρος γεγένηται σηκάσθε. Εἰ δὲ τὸν Χριστὸν καλέσας ἀρχιερέα, οὐτός εἶτιν δὲ καὶ τὸν Ἀαρὼν δικαίως χρίσας, καὶ οὐδὲ ἔπειρος ἑαυτὸν ἀδέξασεν ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ καλέσας αὐτούς· πῶς οὐχὶ καὶ τὰ τῆς Νέας καὶ τὰ τῆς Παλαιᾶς; Β τοῦ αὐτοῦ εἰσιν ἀγάθου καὶ ἔργα καὶ νόμοι;

Σὺ δέ μοι καὶ τοὺς λοιποὺς, οἱ περιφανῶς ἑξιχθῆσαν ἐν τῇ παλαιᾷ πολιτείᾳ βεβιωκότες, ἐπιληψίου, τὸν Ἀδράμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακὼν, τὸν Ἰωσῆφ, αὐτὸν τὸν Μωάβα, οὓς τὸν ἐπαίνῳ δικαίῳ ποιούμενος ὁ Ιησοῦς, καὶ τὴν πίστιν αὐτῶν ἐξυμνῶν περὶ τοῦ Μωάβως προστίθησιν, διτι καὶ τὸν δινειδισμὸν ὑπέστη τοῦ Χριστοῦ. Λέγει γάρ ἐν φήμαις αὐτοῖς: *Μείζονα τῶν Αἰγυπτίων θησαυρῶν ἥρησάμενος τὸν δινειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ. Τίθησι δὲ καὶ τὴν αἰτίαν, Ἀπέβλεψε γάρ εἰς τὴν μισθακοδοσίαν, ἵν δηλοῦται δυνατὸς ἦν παρατητείν αὐτῷ δὲ Θεός. Καὶ τι δεῖ καταπιθμεῖν τοὺς ἄνδρας; Προλαβὼν γάρ τι μᾶς δὲ οὐρανοφοίτης Παῦλος φησιν· Έπιλείψει με διηγούμενον δὲ χρόνος περὶ Γεδεὼν, Βαρδί τε καὶ Σαμύὼν, καὶ Ἰσθράς, Δαβὶδ τε καὶ Σαμουὴλ, καὶ τῶν προσηγόρων, οἱ διὰ πίστεως κατηγράφουσα βασιλεῖς, εἰργάσαστο δικαιοσύνην, ἐπέτυχον διατηρεῖσθαι, ἐφραξαν στόματα λεόντων, ἐσθεσαν δύραμιν πυρός, ἐψυγον στόματα μαγαλαράς, ἐνεδυραμώθησαν ἀπὸ ἀσθεσίας. Είτα καὶ τὰ ιερὰ τούτων καὶ θυμάσια ἔργα καὶ πίθη διεξιῶν, καὶ τὴν ἐν ἐρημῷ διατριβὴν καὶ καρτερίαν, ἐπάγει· Ότι οὐκ ἢν ἀξιος δ κόσμος. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν διεγείρων τιμᾶς μίμησιν, καὶ ὕσπερ παράκλησιν εἰς ἀρετὴν ἔκεινους προτίθεται, ἐπιφέρει. Τοσούτοις ἔχοντες περικείμενοι ἡμῖν τέχνος μαρτύρων, δρκον ἀποθέμενοι πάντα, δ καὶ τὴν εὐπερίστατορ ἀμαρτίαν, δι' ὑπομοηῆς τρέχωμεν εἰς τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀρώνα, ἀπο-*

Οὗτος δὲ Ἀπόστολος καὶ ἐν διλοις λόγον μὲν ἀδίκητων τοῦ Θεοῦ τὸν μωσαϊκὸν νόμον ἀνυμνεῖ. Οὐ γάρ ἐκπέπτωτε, φησίν, διάργος τοῦ Θεοῦ· περὶ δέ γε τοῦ Ἰακὼν καὶ τοῦ Ἡασῦ διαλαμβάνων, ὡς διελῶν δουλεύσει τῷ ἐλάττονι, μονονουχὶ καὶ τοὺς ἀρτιφανεῖς καὶ τοὺς πάλαι τῆς πλάνης ὑπηρέτας ἐπιτομῆσει. Φησι γάρ· Μή ἀδικία καρά τῷ Θεῷ; Μή τέροιτο. Τῷ γάρ Μωσεῖ λέγει· Καὶ

¹ ibid. 4. ² Hebr. v, 4, 3. ³ Hebr. xi, 26. ⁴ ibid. ⁵ ibid. 32-34. ⁶ ibid. 38. ⁷ Hebr. xii, 1. ⁸ Rom. ix, 6. ⁹ ibid. 13.

έλεησσω δι' ἀτρέω, καὶ οἰκτειρήσσω δι' ἄτρον τοῖς οἰκείων πόνων καὶ ιδρώτων, καὶ χωρὶς τῆς ἐγκαθίσεως συνεργείας τὸ πᾶν ἔκτελειν τῶν κατορθωμάτων, συνείρει. Ἀρα οὖν δι' θέλει ἀλεῖ, δι' οὐδὲ οὐκαληρύσει. Τὸν αὐτὸν δὲ λέγει Θεὸν καὶ τοῦ ἐλέους τοῖς εἰς αὐτὴν ὅρσιν ὑπάρχοντα πηγὴν, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἐπιηρμένων διεγχόντα καὶ καταβάλλοντα τὸ ἀλαζονικὸν καὶ σκληρόν. Τὸν αὐτὸν δὲ θεὸν, δος ἐστιν. Πατήρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, φιλάνθρωπον καὶ ἀγαθὸν ἀνυμνῶν, καὶ πειθαρχεῖν μὲν αὐτῷ πάντας, μηδὲν δὲ κατεξανίστασθαι διὰ τῶν οἰκοθεν λογιστῶν τῆς ἀπορθῆτον κυνεργησεως αὐτοῦ, ἐπιφέρει. *Μετούνης, ὡς ἀνθρώπος, σὺν τίς εἶ σε ἀνταποκριτόμερος τῷ Θεῷ;* Εἴτα τοῦτον πλάστην λαμπρῶς ἀναρχέων, καὶ οὐ πλάστην μάνον, ἀλλὰ καὶ θεὸν αὐτεξούσιον κριτὴν καὶ τοῦ διανέμενον ἔκαστων, ἢ τὴν κρίσιν; Διεπότην, τὴν μὲν ὄργην φέρειν ἔκδιδάσκει ἐπὶ τὰ σκεύη τὰ κατηρτησμένα εἰς ἀπώλειαν, τὸν δὲ πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ τοῖς τοῦ ἐλέους ἐπιδαψιλεύεσθαι ἀξίοις· οὐ καὶ ἡμᾶς μετάχους εὐαγγελίεται εἰναί, ἀτε δὴ προτοιμασμένους εἰς τὴν ἀγαθῶν, τοὺς πεπιστευκότας εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν.

Ἐν ἀλλοις δὲ πάλιν ἀμεταμελητον τὴν χάριν ἀναγράφων τοὺς ἀληθινοὺς θεούς, καὶ διτονεῖται: ἐκείνους ἦν δὲ Ἰεραχλίτης λαός, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ τὰ προτάγματα, καὶ διτονεῖται μὴ πάντας διὰ τὴν ἐνίων παράδισιν ἐκεκήρυξε τῆς υἱοθεσίας, φησί, *Μή ἀπώσατο δὲ θεὸς τὸν λαόν αὐτοῦ; Μή γένετο.* Οὐκ ἀπώσατο δὲ θεὸς τὸν λαόν αὐτοῦ, διὰ προέτρων. Καὶ δεικνύειν ἐναργῶς τίνα λέγει θεὸν, καὶ πόθεν δῆλον, διτονεῖται τὸν λαὸν αὐτοῦ μὴ ἀπώσατο, *Καὶ τὰρ ἐτώ, φησίν,* *Ιεραχλίτης εἶτι ἐν σπέρματος Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμίν.* Ήστε δὲ μὴ ἀπωσάμενος Παῦλον, ἀλλὰ καλέσας αὐτὸν εἰς ἐκλογὴν, οὐτός διτονεῖται τὸν Ιεραχλίτην λαὸν αὐτοῦ θέμενος, καὶ μὴ ἀπωσάμενος τοῦτον, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν τελειώσας αὐτούς.

Ἀνακαλύπτων τὸ τῆς ἀληθείας φέγγος δὲ θεοῖς Ἀπόστολος, καὶ καθαροὺς ἡμᾶς παραγγέλλων εἰναί, καὶ ἀφυρισμένους τῶν ἀκαθάρτων, ὡς ἂν εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας ἀναγράψει ἡμῖν τοῦ θεοῦ, *Καὶ ώμετε γέροντος, φησίν,* *ἔστεσθε μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας,* ἐπάγει καὶ τὸν ταῦτα ἐπαγγειλάμενον, διτονεῖται Κύριός ἔστι παντοκράτωρ. Συνδιαπλέκει δὲ καὶ πρὸς τίνας αἱ ἐπαγγελίαι, διτονεῖται τὸν πατέρων πρός, ἡμᾶς. Ἐπιφέρει γάρ, *Ταύτας οὐτέτοις ἔχοντες τὰς ἐπιγγεγενέσθαις, ἀδελφοί,* καθαρίσωμεν ἁντούς ἀπὸ καττός μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πτερύματος, ἐπιτελοῦντες ἀγιαστήν διὰ φύσην θεοῦ. Ήστε δηὖτε ἐπήγγελται ταῦτα ἀπὸ τῶν πατέρων ἀρξάμενα, καὶ οὐπέρ θεοῦ δὲ λαὸς ἐκείνος, τοῦ αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς· καὶ ὥσπερ ἐν τῇ Παλαιᾷ οἱ καθαροὶ νεκροὶ τοῦ θεοῦ, οὗτως καὶ οἱ ἐν τῇ Νέᾳ καθαροὶ νεδός τοῦ αὐτοῦ θεοῦ.

Πολλὰ μὲν οὖν καὶ δλλα φυλαρούσιν οἱ μύσται καὶ μυσταγωγοὶ τῆς τοιούτης αἱρέσεως, μῆτε ἀχοῖ πτερῶν φορητά, μῆτε γλώσση τῶν εὔσεβῶν λαλητά.

A cui misereor? ¹ Ac ne quis existimet se propriis laboribus et sudoribus sine divino auxilio perfecta exserui virtutum officia, cohibet humanam arrogantiam, et dicit ipsum Deum esse misericordiam solum in eos qui ad ipsum respiciunt, eos autem qui supercilium tollunt, coarguere, et glriosam ipsorum superbiam deprimere. Porro Deum ipsum, qui est Pater Domini nostri Iesu Christi, benignum et bonum appellat, eique omnes obedire dicit, et propriis rationibus neminem ab arcana illius gubernatione sese subtrahere. Sic enim ait: *O homo, tu quis es, ut respondens Deo?* ² Mox eum opificem procreatoremque uostrum aperte demonstrat esse, nec solum procreatorem, verum etiam judicem liberum et Dominum, qui possit cuique tribuere quae ^B judicio decreverit suo; itaque iram suam exercere in vasa parata ad interitum, divitias autem gloriae suae largiri illis qui misericordia ipsius sunt digni. Cujus et nos dicit esse particeps, qui præparati sumus, et vocati ad ejus bona persuenda, qui credidimus in Dominum nostrum Iesum Christum.

Alibi vero sine pœnitentia esse scribens gratiam veri Dei et ejus esse populum Israelitam et legem et mandata, nec omnes propter paucorum culpm repudiassse, ut sibi nou essent filii, sic ait: Nunquid rejecit Deus populum suum? Absit. Non rejecit Deus populum suum, quem præscivit? Et per spicule demonstrans, quem Deum dicat, et unde placuit fiat, Deum non repudiassse populum suum, *Nam et ego, inquit, sum Israelita, ex semine Abraham, de tribu Benjamin.* ³ Quare qui Paulum non repudiavit, sed vocavit ipsum ad electionem, hic est, qui et Israelem fecit populum suum, et non repulit eum, sed per fidem in Christum perfecit.

Veritatis splendorem patefaciens divus Apostolus, nosque ut mundi simus, et ab immundis se jungamus adhortans, ut qui in Dei filios et filias adoptatis simus, Nam et vos, inquit, eritis mihi in filios et filias? ⁴ et cum qui promisit hæc, indicat, nempe ^D Deum omnipotentem. Adjungit etiam illos quibus promissiones factæ sunt, nobis uimurum per patres. Dicit enim: *Hæc igitur habentes promissiones, chrysissimi, emundemus nos ab omni inquinatione carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei.* Nobis igitur hæc promissa sunt, quæ a patribus duxerunt initium, et cujus Dei est ille populus, ejusdem et nos sumus. Et quemadmodum in veteri Testamento homines mundi templum erant Dei, sic et in novo qui mundi sunt, ejusdem sunt Dei templum.

Multa præterea nugantur istius hæresis doctores et vindices quæ nec fidelium auribus percipi nec piorum lingua possunt explicari. Cum enim adeq-

¹ Hebr. xii, 14, 15. ² ibid. 20. ³ Rom. xi, 2. ⁴ ibid. ⁵ II Cor. iv 18. ⁶ II Cor. vii, 1.

ipsorum ab errore principium sumpserit, in omnibus deinceps aberraverunt. Capita tamen haereticarum opinionum et fundamenta, et radicem, et fontem quodammodo demonstrabimus. Quae religionis et pietatis doctrina ab initio ab hoc usque tempus redarguit, et tanquam araneas telas disjecit atque dissolvit, et ipsorum tenebris discussis veritatem ostendit. Quae vero prætermissa sunt, facile eisdem rationibus quibus reliqua confutavimus evertentur. Si enim qui haeresis veneno sunt infecti, resipiscant, ex graviorni capitum confutatione reliqua cognoscent. Nam in rectam deducti viam, facile omni mendacio tanquam offendiculo et impedimento sublatu rejectoque in omnem venient veritatem. Quod si cæci esse voluerint, claudicabunt adhuc mendacioque protecti contra semetipsos fortiter agent, et ad erroris spiritum deficere recusabunt. Atque ita rursum supervacanea erit subtilior eorum quæ restant explicatio. Putridis enim fundamentis in cassum aliquid superstruxeris inutilemque laborem suscepis.

TITULUS XXV.

De cruce, de sancto baptismo et de eucharistica mysterio.

Verum quoniam et crucem venerabilem despiciunt, et divinum baptismum contemnunt, et sacram mysticæ coenæ transsumptionem irrident, et de his quoque a iunct ex beatorum Patrum libris depromptum in medium afferemus.

Damasceni de cruce.

Rerum ipsa creatio humanis rationibus comprehendendi non potest. Fides universa necessaria. Quid fides. — Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia est : iis autem qui salvi fiunt, id est nobis, Dei virtus est¹. Nam spiritualis quidem judicat omnia : animalis autem homo non percipit ea quæ Dei sunt². Stultitia enim illis est, qui ea suscipiunt, nec Dei bonitatem et omnipotentiam considerant; verum res divinas humanis naturalibusque rationibus investigant. Etenim quæ Dei sunt, naturam et Sermonem et cogitationem superant. Nam si quis animo volvat quonam pacto, et cur Deus omnia ex nihilo produxerit, naturalibusque rationibus id esse sequi contendat, nequaquam hoc comprehendet. Animalis enim et diabolica est hujusmodi scientia. Qui vero fide veluti manu ductus, Deum bonum, et omnipotentem, et verum, et sapientem, et justum cogitat, omnia plana et æquabilia, viaunque rectam inventat. Nam fieri non potest ut quis sine fide salutem consequatur³. Fide siquidem tum humana omnia, tum spiritualia constant. Neque enim agricola sine fide arvum proscindit, nec mercator exiguo ligno vectus auioram suam furentibus maris undis committit, nec matrimonia contrahuntur, nec deinde aliud quidquam eorum quæ vita fert, susci-

A Τῇ γὰρ πίστεως αὐτῶν ἀρξαμένῃς ἐκ πλάντης, ἀντούθως ἐν ἄποιν ἐπλανήθησαν. Τὰ μέρτους κεφαλαιώδεστερα τῶν ἐν αὐτοῖς αἰρετικῶν δογμάτων, καὶ ὅσα θεμέλιας, καὶ φίλα, καὶ οἶον πηγὴ πεφύκασι, ταῦτα εἰσιν, ὅσα προλαβὼν διχρι τοῦ παρόντος διεύσδης λόγος ἡλεγχεῖ, καὶ ως ἀράχνης ιστὸν διέλυσε, καὶ τὸ σκότος αὐτῶν διασκεδάσας ὑπέδειξε τὴν ἀλήθειαν. Τάλλα δὲ παρειάθησαν, ως εὐχερῶς ἀπὸ τῶν ἀνατραπέντων λυθῆναι καὶ αὐτὰ δυνάμενα. Εἰ μὲν γὰρ πείσουσι τοὺς τῆς αἰρέσεως οἱ τῶν κεφαλαιῶδεστέρων δογμάτων ἐλεγχοι, περιττὴ τῶν ὑπολειψθέντων ἡ κατὰ μέρος ἔξιταις ἐναχθέντες γὰρ εἰς τὴν εὐθεῖαν ὅδὸν φάδιως ἵσονται βαδίζοντες ἐπὶ πᾶσαν ἀλήθειαν, πᾶν φεύδος καθάπερ πρόσχομψα καὶ σκῶλων ἐκ μέσου ποιοῦντες καὶ διαδρίποτοντες· εἰ δὲ ἐθολούσφιλότεροντες μυοῦσιν ἔτι πόρος τὸ φῶς, καὶ καθ' ἐκτῶν ἀγδρίζονται τῷ φεύδει σκεπόμενοι, καὶ μὴ θέλοντες ἀποστῆναι τοῦ πλανήσαντος αὐτούς πνεύματος, καὶ οὐτω πάλιν περιττὴ τῶν κατὰ μέρος ἡ συγκήτησις. Σεθροῖς γὰρ θεμέλιοις μάτην ἐποικοδομήσει τις, καὶ ἀνόνητον ὑποστήσεται τὸν πόνον.

B ΤΙΤΛΟΣ ΚΕ'.
Περὶ τοῦ σταυροῦ, περὶ τοῦ ἀγίου βαπτισματος, καὶ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας.
Ἐπει δὲ τὸν τε τίμιον σταυρὸν ἀτιμάζουσιν εἰς Παυλικάνοι, καὶ τὸ θεον βάπτισμα δισπεύσουσι, καὶ τὴν Ιερὰν μετάληψιν τοῦ μυστικοῦ δειπνου χλευάζουσι, προστεθήσεται καὶ τὰ περὶ τούτων ἀπὸ τῶν τοις μακαρίοις πατράσι πεπονημένων.

C Τοῦ Δαμασκηνοῦ περὶ τοῦ σταυροῦ.

Οἱ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, τοῖς μὲν ἀπολιτικέτοις μωρά ἔστι, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν, δύραμις Θεοῦ ἔστιν. Οἱ μὲν γὰρ πρενατικῶς πάρτα ἀναρριπτεῖ, ψυχικὸς δὲ ἀνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πρενατος. Μωρά γάρ ἔστι τοῖς μὴ πιστεῖς δειχομένοις, καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ λογιζομένοις, ἀλλ' ἀνθρωπίνοις καὶ φυτοῖς λογισμοῖς ἔξερενως· Ρ τὰ θεῖα· πάντα γὰρ τὰ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ φύσιν εἰσὶ, καὶ λόγον, καὶ ἔννοιαν. Εἰ γάρ τις λογίστηται διπλῶς ἐκ τοῦ μὴ δυντος εἰς τὸ εἰναι, τίνος τε ἐνεκεν παρήγαγεν δι θεὸς τὰ πάντα, καὶ φυτοῖς λογισμοῖς φθάσαι ἐξουληθῆ, οὐ καταλαβάνει. Ψυχικὴ γάρ ἔστιν ἡ γνῶσις αὐτῆς καὶ δαιμονιώδης. Εἰ δέ τις πίστει χειραγωγούμενος, ἀγαθὸν, καὶ παντοδύναμον, καὶ ἀληθὲς, καὶ σοφὸν, καὶ δίκαιον τὸ θεον λογίσηται, εὑρήσει πάντα λεῖα καὶ δημαλά, καὶ ὅδην εὐθεῖαν. Ἐκτὸς γὰρ πίστεως ἀδινάτον σωθῆναι· πίστει γὰρ πάντα, τὰ τε ἀνθρώπινα, τὰ τε πνευματικὰ συνιστανται. Οὐτε γάρ τεωργὸς ἐκτὸς πίστεως τέμνει γῆς αἰλακα· οὐκ ἐμπορος μικρῷ δύλῳ τὴν ἐσυτοῦ ψυχὴν τῷ μανομένῳ τῆς θαλάσσης πελάγει παραδίδωσιν· οὐ γάρ μοι συνιστανται, οὐκ ἀλλο τι τῶν ἐκ τῷ βίῳ. Πίστει νοοῦμεν ἐκ τοῦ μὴ δυντος εἰς τὸ εἰναι τὰ πάντα τῇ τε θεῖᾳ καὶ

¹ Cor. i, 23.   ² Cor. ii, 15.   ³ Hebr. xi, 6.

Basil. in psal. cxv.

τὰ ἀνθρώπινα πίστεις κατορθοῦμεν. Πίστις δὲ ἐστὶν ἀπόλυτη πραγμάτων συγκατάθεσις.

Πᾶσα μὲν οὖν πρᾶξις καὶ θαυματουργία τοῦ Χριστοῦ μεγίστη, καὶ θεῖα, καὶ θαυμαστή· ἀλλὰ πάντων ἐστὶ θαυμαστός· ερον δὲ τίμιος αὐτοῦ σταυρός. Δι' οὐδενὸς γάρ ἐτέρου δύνατος κατήργηται, ἡ τοῦ προπάτορος ἀμαρτία λέλυται, δὲ δῆς ἐσκύλευται, ἡ ἀνάστασις δεδώρηται, δύναμις ἡμῖν τοῦ κατεψφορεῖν τῶν παρόντων καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου δέδοται, ἡ πρὸς τὴν ἀρχαίν τακτικήτητα ἐπάνοδος κατώρθωται, πύλαι παραδεῖσου ήγονούθησαν, ἡ φύσις ἡμῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ κεκάθικε, τέκνα Θεοῦ καὶ κληρονόμοι γεγόναμεν, εἰ μὴ διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ σταυροῦ γάρ πάντα κατώρθωται. "Οσοι γάρ ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν, φησίν δὲ Ἀπόστολος, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν· δοσοὶ δὲ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, Χριστὸν ἐνεδυσάμεθα. Χριστὸς δὲ ἐστι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σορὸς. Ιδοὺ δὲ θάνατος τοῦ Χριστοῦ, ἡτοι δὲ σταυρός, τὴν ἐνυπόστατον τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν ἡμᾶς περιέβλεψε. Δύναμις δὲ Θεοῦ ἐστιν δὲ λόγος δὲ τοῦ σταυροῦ, ἡ δὲ τὸ δυνατόν τοῦ Θεοῦ, ἡτοι δὲ κατὰ τοῦ θανάτου νίκη, δὲ αὐτοῦ ἡμῖν πεφωνέρωται, ἡ δὲ, ὡσπερ τὰ τέσσαρα ἀκρα τοῦ σταυροῦ διὰ τοῦ μέσου κέντρου κρατοῦνται καὶ συστήγγονται, οὕτως διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, τὸ τε ὑψός καὶ τὸ βάθος, μῆκος τε καὶ πλάτος, ἡτοι πᾶσα δρατή τε καὶ ἀδρατος κτίσις συγέχεται.

Οὗτος ἡμῖν σημεῖον δέδοται: ἐπειδὴ τοῦ μετώπου, δὲ τρόπον τῷ Ἱερῷ ἡ περιτομή· δι' αὐτοῦ γάρ οἱ πιστοὶ τῶν ἀπίστων ἀποδιεστάμεθα καὶ γνωρίζομεθα. Οὗτος θυρεὸς καὶ δηλον καὶ τρόπαιον κατὰ τοῦ διαδόλου. Οὗτος σφραγίς, ἵνα μὴ θίγῃ ἡμῶν δὲ λοιθρεύων, ὡς ἡ Γραφή φησιν. Οὗτος τῶν κειμένων ἀνάστασις, τῶν ἐστώτων στήριγμα, ἀσθενῶν βακτηρία, ποιμανομένων ἁδόδος, ἐπιστρεφόντων χειραγωγία, προκοπήντων τελείωσις, ψυχῆς σωτηρία καὶ σώματος, πάντων τῶν κακῶν ἀποτρόπαιον, πάντων τῶν ἀγαθῶν πρέξενος, ἀμαρτίας ἀναίρεσις, φυτὸν ἀναστάσεως, ἔμλον ζωῆς αἰώνιου.

Αὐτὸδ μὲν οὖν τὸ τίμιον ἔύλον ὡς ἀληθῶς καὶ σεβάσμιον, ἐνῷ ἔσαντὸν εἰς θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν δὲ Χριστὸς προσενήνοχεν, ὡς ἀγιασθὲν τῇ ἀφῇ τοῦ ἄγιου σώματος τε καὶ αἵματος προστκυνητέον, τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην, τὰ ἐνδύματα, καὶ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ σκηνώματα· ἀτινά εἰσιν ἡ φάτνη, τὸ στήλαιον, δὲ Γοργοθᾶς, δὲ σωτῆρος, δὲ ζωοποιὸς τάφος, ἡ Σιών τῶν Ἐκκλησιῶν ἀκρόπολις, καὶ τὰ δμοια· ὡς φησιν δὲ θεοπάτωρ Δαβὶδ· "Εἰσελευσόμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, προσκυνήσομεν εἰς τὸν τόπον οὗ ἐστησαρ οἱ πόδες αὐτοῦ. "Οτι δὲ σταυρὸν λέγει, δηλοὶ τὸ ἐπόμενον· Ἀράστηθι, Κύριε, εἰς τὴν ἀράκανσιν σου. "Ἐπειτα γάρ τῷ σταυρῷ ἡ ἀνάστασις.

A pitur. Fide intelligimus Dei potentia cuncta ex nihilo producta esse. Fide omnia recte gerimus, tum humana, tum divina. Fides porro est assensus omni curiosa inquisitione vacans.

Christi rerum nulla mirabilior cruce. Ejus beneficia. — Quanquam autem omnis Christi actio et miraculorum editio, præclaræ, divina ac mirabilis est: nihil tamen est ex omnibus quod admiratione dignius sit, quam veneranda ipsius crux. Neque enim alia ulla re destructa mors fuit, primi parentis peccatum extinctum, infernus spoliatus, resurrectio donata, vis tum præsentia, tum mortem ipsam contempnendi nobis concessa, redditus ad antiquam beatitudinem paratus, paradisi patefactæ januæ, natura nostra ad Dei dexteram collocata, nos denique filii Dei atque hæredes facti, nisi per crucem Domini nostri Iesu Christi. Siquidem hæc omnia crux præstilis: *Quicunque enim, inquit Apostolus, in Christum baptizati sumus, in mortem ipius baptizati sumus¹. Quicunque autem in Christum baptizati sumus, Christum induimus².* Christus porro est Dei virtus et sapientia³. En quo pacto Christi mors, sive crux suhstanti Dei sapientia nos vestivit. Dei autem virtus verbum crucis dicitur, vel quia Dei vis ac potentia, hoc est, victoria adversus mortem, per eam nobis manifestata est; vel quia, sicut quatuor extremæ crucis partes per medium centrum inter se cohærent et constringuntur, ita per Dei potentiam sublimitas et profunditas, longitudo et latitudo, hoc est, omnis tam visibilis quam invisibilis creatura, continetur.

Crucis signum fideles inter et infideles discernit. — Hæc nobis signi loco in fronte data est, haud secus ac circumcisio Israeli. Per hanc nos fideles ab inimicis distinguimur atque agnoscimur. Hæc clypeus, armatura, atque tropæum est adversus diabolum. Hæc signaculum est, ne nos exterminator angelus tangat, ut Scriptura loquitur⁴. Hæc jacentium erectio est, stantium fulcimentum, instrumentum baculus, ovium virga, resipiscentium adminiculum, proflcientium perfectio, animæ et corporis salus, malorum omnium depulsio, bonorum omnium causa, peccati extinctio, resurrectionis planta, vite æternæ lignum.

D *Ligni crucis adoratio, ac allorum quæ Christus contactu suo sanctificavit.* — Illoc itaque pretiosum sane ac venerabile lignum, in quo se Christus pro nobis hostiam oblitus, ut sanctissimi corporis atque sanguinis tactu sanctificatum, jure debet adorari: clavique item, et lancea, et indumenta, et sacrae ejus mansiones, hoc est, præsepe, specus, salutaris Golgotha, vivificant sepulcrum, Sion Ecclesiastarum arx, ac similia, quemadmodum Dei parens David aiebat: *Introibimus in tabernacula ejus: adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus⁵.* Quod autem hic crucem intelligat, argumento est, id quod sequitur: *Sarqe, Domine, in requiem tuam⁶.* Comes

¹ Rom. vi, 3. ² Gal. iii, 27. ³ 1 Cor. i, 24. ⁴ Exod. ix, 12. ⁵ Psal. ccxi, 7. ⁶ ibid. 8.

rum scriptum est illud : *Ut impleretur id, quod a prophetis per hunc et illum prophetam.*

Si justitia Dei manifesta est, testificata a lege et prophetis, ut Paulus apostolus ait¹, qui fieri possit, ut lex et prophetæ ex boni Dei inspiratione et veritate non provenire putentur?

Si mali principii Vetus est Testamentum, quomodo Christus Servator noster gratiam cum lege conjugens : *Multi prophetæ, inquit, et justi cupiverunt videre, quæ vos videtis, et non viderunt*²? Cur enim videre voluissent, qui a malo essent, ea quæ boni sunt? Boni enim cupiditas a bono nascitur. Et quomodo rursus dixit : *Abraham vidit diem n eum, et gavisus est*³? Si enim Christi mysterium, ut Paulus ait, *latuit principes, et potestates, et dominationes*⁴, earumque imperatorem, quo pacto servi ejus prævidissent diem Christi, et gavisi essent?

Operariis iniquitatis gravissima minatus supplicem in die judicii Christus subjecit : *Cum videritis Abraham et Isaac et omnes prophetas in regno Dei, vos autem ejici foras; et venient ab oriente, et ab occidente, et septentrione, et austro, et recumbent in regno Dei*⁵. Expellentur igitur quicunque vitam ad Abraham, et Isaac, et Jacob, et prophetarum imitationem non instituerint. Recumbent autem cum illis qui pietatis ipsorum studiosi fuerint. Quomodo igitur latrones, et fures, et mali fuerunt servi, qui regno Dei potiuntur? O effrenata ora, et patri mendacii prompte servientia, quæ ne ardorem quidem reformident, quo gaudentes cum Abraham separabuntur ab iis qui in fornacibus punientur.

φρικάτων τὸ διατεχίζον τοὺς μετὰ τοῦ Ἀβραὰμ εὐφραινομένους; ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς βασίνοις καλαζόμενων;

Alii rursus Servator iis qui cum Abraham erunt, regni cœlorum assignat hereditatem, et eum illis colloqueat mandatorum suorum observatores: *Multi, inquiens, venient ab oriente, et occidente, et recubent cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno cœlorum*⁶. Hocce præmium illis constituit, a quibus cognitus est? Hocce munus ille elargitur, qui sese innumerabilibus incommodis et morti propter ipsum obtulerunt, ut cum mali servis, siquidem ejus sunt servi, qui in Veteri fuerunt Testamento, vivant, et numerentur, et congregentur? Quis audire queat hæc, qui verba divina solitus sit audire? Præterea quomodo Moses et Elias in transfiguratione visi sunt, et cum ipso colloquebantur atque fulgebant?

Sadduceorum stultitiam reprehendens Servator, qui de illa, quæ septem fratrum uxor exsisterat, quærebant, cujus esset futura, simulque mutuuum

Α προφήταις. Καὶ πολλαχοῦ δὲ τῶν τευσάρων Εὐαγγελίων γέγραπται τοῦ, *"Ira πληρωθῆ τὸ ὅρθον διὰ τοῦ προφήτου.*

Εἰ δὲ δικαιούση τοῦ Θεοῦ πεφανέρωται μαρτυρουμένη ὑπὸ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, πᾶς δὲ νόμος καὶ οἱ προφῆται αὐλαῖς ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ἐπιπονάζει; τε καὶ ἀληθεῖς; πεπληρωμένοι νομίζουντες;

Εἰ τῆς πονηρᾶς ἡν ἀρχῆς ἡ Παλαιά, πῶς ὁ τὴν χάριν συνάπτων τῷ νόμῳ Χριστὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν λέγει, Πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν Ιδίσιν ἢ Ἰδετε, καὶ οὐκ εἶδον; Πῶς γάρ τῇ λησμανίᾳ ιδεῖν οἱ τοῦ πονηροῦ τὰ τοῦ ἀγαθοῦ; ή γέρει πιστυμα τοῦ ἀγαθοῦ ὅρμης ἀγαθῆς βλάστημά ἔστι. Καὶ πᾶς πάλιν λέγει, Ἐβραὰμ εἶδε τὴν ἡμέραν τῆς ἔμιγρας, καὶ ἡγαλλιδέσατο; Εἰ γάρ τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον, ὡς ὁ Παῦλος φησιν, ἐλαθε τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἔξουσίας τοῦ κόσμου, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν δροχοντα τούτων, πόθεν οἱ θεράποντες αὐτοῦ προείδον τὴν ἡμέραν αὐτοῦ, καὶ ἡγαλλιδάσαντο;

Τοῖς ἐργάταις τῆς ἀδίκιας ἀπειλήσας ὁ Σωτὴρ τὶς χαλεπώτατα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως, ἐπιγάγε λέγων· Ὁταρ δύψησθε Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ πάρτας τοὺς προφῆτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους ξένους, καὶ ἔξουσιον ἀπὸ Ἀραπολῶντος, καὶ Δυσμῶν, καὶ Βορρᾶ, καὶ Νότου, καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἐκβάλλονται μὲν οὖν οὗτοι: κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ τῶν προφητῶν οὐκέτι εἰπολιτεύσαντο, συναναχλιόνται δὲ τούτοις οἱ ζηλωταὶ τῆς εὐτεβείας αὐτῶν. Πῶς οὖν λησταὶ καὶ κλέπται καὶ τοῦ πονηροῦ εἰσιν ὑπηρέται οἱ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἀπολαύοντες; Ὡς στομάτων ἀπυλέτων, καὶ τῷ πατρὶ τοῦ φύσεως ἐτοίμας ὑπηρετούμενων, καὶ μηδὲ τὸ κάρπα πει-

τοῦ ἀλλαχοῦ πάλιν δὲ Σωτὴρ τοῖς περὶ Ἀβραὰμ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰς κλήρον ἀφορίζει, καὶ συντάπτει τούτοις τοὺς φύλακας τῶν ἄστυοῦ προσταγμάτων. Φησι γάρ, διτοι Πολλοὶ ἀπὸ Ἀραπολῶν καὶ Δυσμῶν ἔξουσι, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ, Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Ἄρα γάρ τούτο ἐπαθλὸν τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτὸν, καὶ μυρία πεπονθόσιν ὑπὲρ αὐτοῦ; Τοῦτο δῶρον τοῖς δοῖς τὰς σφαγὰς δι' αὐτὸν ὑπέσχον, τὸ μετὰ τῶν θεράποντων τοῦ πονηροῦ καὶ συνείγαι, καὶ συναριθμεῖσθαι, καὶ συναγελάζεσθαι, εἰ γε τοῦ πονηροῦ θεράποντες οἱ τῆς παλαιᾶς πολιτείας; Καὶ πολλα ταῦτα ἀνέξιοτο ἀκοή ῥημάτων θεῶν ἀστήθων; ἔλωις ἔχουσα; Πῶς δὲ καὶ Μωσῆς, καὶ Ἡλίας καὶ τὴν μεταμόρφωσιν ὅρθησαν συμπαρόντες αὐτῷ, καὶ διομιλοῦντες, καὶ συναστράπτοντες;

Διελέγχων δὲ Σωτὴρ τὴν ἀνοίαν τῶν Σαδδουκαίων τῶν περὶ τῆς μᾶς γυναικὸς τῶν ἐπτὰς ἀδελφῶν ἀπρωτησάντων, καὶ ἀματοῦ νόμου καὶ τῆς χάριτος τοῦ

¹ Marc. i, 17. ² Luc. x, 24. ³ Joan. viii, 56. ⁴ Rom. xvi, 25. ⁵ Luc. xiii, 28, 29. ⁶ Mala viii, 11.

συμφωνίαν καὶ ἀλληλουχίαν τρανολόγων, οὐκ ἀτέ-
γνωτε, φησι, τὸ φῆδεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ εἰμι ὁ
Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς
Ἰακώβ, καὶ τὰ ἔξης, δεικνὺς ἐναργῶς διὰ τούτων,
ὅτι τε Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακὼβ τῆς αἰώνιου
ζωῆς εἰσὶ κληρονόμοι, καὶ ὅτι Θεὸς αἰώνιος, καὶ τῆς
ἀναστάσεως εἰς γηγέτης, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀπολύτεως
διῆτηρ ὁ τούτων Θεός. Ἐπήγαγε γάρ, ὅτι οὐκ ἔστιν
ὁ Θεός; Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζῶντων. Προσέθηκε δὲ
καὶ ὁ Μάρκος, ὅτι ἐν τῇ βίβλῳ Μωϋσές ταῦτα
εἶρηκεν ὁ Θεός· [Εἰ] Θεὸς μὲν νεκρῶν οὐκ ἔστιν,
ἀλλὰ ζῇ μὲν παρ' αὐτῷ Ἀβραὰμ, ζῇ δὲ Ἰσαάκ, ζῇ
δὲ Ἰακὼβ, καὶ πάντες δοσι τὴν αὐτῶν ἐζήλωσαν
πολιτείαν, καὶ εἰσὶν ὡς ἀγγεῖοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐ-
ρανῷ· Θεοῦ δὲ καὶ ὁ Μωϋσῆς ὑπῆρχεν, καὶ τοῦ θεό-
θεν νόμου διάκονος· πῶς πονηρᾶς ἀρχῆς οἱ κατὰ τὴν
πελαγὸν βεβιωκότες πολιτείαν;

Εἰ τῆς πονηρᾶς μαίρας ἦν ὁ προφῆτης Δαβὶδ, πῶς
ὁ Χριστὸς πνευματοφόρος αὐτὸν εἰπεν, ὅτι Φησίον δι-
δασθεὶς ἐν Πτεινύματι ἀγίων· Λέγει σε κύριος τῷ κυρίῳ
μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, καὶ τὰ ἔξης;

*Οτι εἰς δ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας νομοθέτης, καὶ
σύμφωνοι ἀλλήλαις εἰσὶν, ἀλλ' οὐκ ἐρατίσαι,
κατὰ τοὺς θεομάχους.

Μή νομίσθε, φησὶν διὰ Σωτῆρος, διτι ηλθοτο κατα-
λύναι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφῆτας· οὐκ ηλθοτο
καταλύναι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρώσαι· καὶ, Ἀμήν
ἀμήν λέτω ὑμῖν, ἔως ὃ παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ η
γῆ, λέτω δὲ η μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ
νόμου, ἔως ὃ πάντα τὰ γένη τοῦ θεοῦ γένηται. Ἐγὼ πληρωτής,
φησίν, ἥλθον τοῦ νόμου. Στομάτων ἔστι πενηρῶν
τὸ λέγειν ἐλθεῖν ἐμὲ πρὸς τὸ παραλύσαι τὸν νόμον
Πατρικὸν δύτα, καὶ, ταυτὸν εἰπεν, ἐμόν. Λοιπὸν οὐν
οὐδὲν αὐτοῦ ἀτελείωτον έσσει. Ἐγὼ τῶν προφητικῶν
φινῶν ἡ βεβαίωσις. Ἐμοὶ γάρ δύτες καὶ τοῦ ἐμοῦ
Πατρὸς ὑπῆρχενται καὶ διάκονοι τὴν τε παρουσίαν τὴν
ἐμήν, καὶ πάντα τὰ τῆς παρουσίας προειδόν τε καὶ
προτίγειλαν. Διὸ ἐξ ὧν τε ἐκεῖνοι προείπον, καὶ
διάκονος περιέχει, οὐ μικρὸν, οὐ μέγα παρελεύσεται,
διὰ τῆς ἀληθείας τῷ πέρτητι σφραγισθῇ. Εἰ γάρ ἐγὼ
διάκονος; περιτομῆς εἰς τὸ βεβαῖον δημιουργεῖας, διὰ
διὸ οὐτὸς μηδὲν οὐ μὴ παρέλθωσι. Τοῦτο τῆς χάρι-
ρος. Ὁρα δὲ καὶ τοῦ νόμου· Εὐκοπώτερὸν ἔστι τὸν
οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, η μίαν κεραίαν
τοῦ νόμου διαπεσεῖν. Εἰδες πῶς διὰ Σωτῆρημῶν τῆς
ἀκοστασίας τὸ θράσος; προειδὼς τὰ Ισανάνεις γέρα
καὶ τὸ κλέος τῆς τε παλαιᾶς καὶ τῇ νέᾳ Διαθῆξῃ,
καίτοι γε ἐν πολλοῖς πολλῷ προέχει τῆς χάριτος;
Παιδαγωγὸς γάρ ἦν ἐκεῖνος; τῶν ἐν τῇ γάριτε, ἀλλ'

A legis et gratiae consensum docens, Non legistis, inquit, quod dictum est a Deo: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob¹? et quae sequuntur. Quibus verbis aperte declarat Abraham, Isaac, et Jacob hæredes esse æternæ vite, et Deum æternum, et resurrectionis auctorem, et gaudii, quod inde sequetur, elargitorem eorum esse Deum. Adjecit enim Deum non esse Deum mortuorum, sed viventium, Marcus autem dixit haec in libro Mosis Deum dixisse. Quod si Deus non est Deus mortuorum, sed cum ipso quidem vivit Abraham, vivit et Isaac, vivit et Jacob, et omnes, qui vitam ipsorum imitati sunt, et sunt tanquam angeli Dei in cœlo²; Dei autem servus et Moses, et legis a Deo datae minister: quomodo a malo principio sunt, qui in Veteri Testamento vixerunt?

B Si malæ sortis fuit propheta David, quomodo Christus enim Spiritu afflatum dixit eo loco: Ait David in Spiritu sancto: Dicit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, et quae sequuntur³?

Unum esse Testamenti Veteris auctorem et Novi, et quod invicem consona sint, non autem contraria, ut tolunt Dei inimici.

C Nolite putare, inquit Servator, quod venerim sol-
vere legem aut prophetas; non veni solvere legem,
sed implere⁴. Et: Amen amen dico vobis.
donec transeat cælum et terra, iota unum, aut unus
apex non præteribit a lege, donec omnia fiant⁵.
Ego, inquit, veni ut legem implerem. Improb-
rum linguarum est dicere, me venisse, quo legem
solverem quæ Patris est, alique eadem mea. Nihil
igitur prætermittam, quod non impleatur. Ego
sum, qui prophetarum verba confirmo. Nam cum
servi mei ministrique sint ac Patris mei, et adven-
tum meum, et omissa, quæ ad illum pertinent, pro-
spexerunt et prænuntiarunt. Quamobrem nihil
eorum quæ ipsi prædixerunt, et lex continet, præ-
teribit, nec parvum, nec magnum, quod non veritatis
fine concludatur. Si enim ego minister circumcliu-
nis ad confirmandas promissiones, quas Pater fecit
patribus secundum carnem, quomodo iota unum,
id est, ulla pars vel minima eorum quæ in lege et
prophetis dicta sunt, poterit omnino præterire, aut
non expleri?

D Aliis item ex testimoniis agnosce parem legis et gratiae conditionem, ut eundem esse Veteris et Novi Testimenti auctorem intelligas: Amen, amen dico vobis, cælum et terra transibunt, verba au- tem mea non transibunt⁶. Hoc est gratia. Aspice et legis testimonium: Facilius est cælum et terram
transire, quam unum legis apicem excidere. Vidi-
sti quomodo Servator noster prævisa defectionis
istorum audacia paria munera gloriamque tribuat
tum Veteri tum Novo Testamento? Atqui multis in
rebus lex gratiam antecedit, quippe quæ pædagogi
munere fungitur, ad ea quæ gratiae sunt dueens.

¹ Matth. xxii, 31, 32. ² Marc. xii, 26, 27. ³ Matth. xvii, 43, 44. ⁴ Matth. v, 17. ⁵ ibid. 18.
⁶ Matth. xxi, 35.

Verum ut ostenderet eundem et præterita et præ-
sentia, diversa dispensationis ratione constituisse,
eodem et pari loquendi modo de utroque locutus est
Testamento. Quid? quod adversus ihos qui saluif-
seris documentis suis non obedirent, Mosem et non
alium accusatorem constituit? Est, inquit, qui nos
accusat, *Mosse*¹, apud Patrem nimirum, cuius
leges et prophetia de Christo, cum ipsi credidæ
suerint, dignus erit accusator, et testis eorum qui
leges ejus sibi colendas amandasque censuerint, et
qui nihil eorum quæ ab ipso de communi Domino
et Servatore nostro prædicta sunt, suscepserint;
quod quidem caput et fundamentum et principium
totius est veteris Testamenti.

Cum veteribus nova conjungens Dominus, ostendens
que ea ad eamdem salutis viam deducere, quippe
que ab uno eodemque auctore profecta sint, vetera-
que ad perfectionem dirigere, nova autem perfec-
tionem elargiri: Ideo, inquit, omnis Scriba doctus
in regno celorum, similis est homini patrisfamilias,
qui profert de thesauro suo nova et vetera². Docens
enim in eodem esse thesauro, et ex eodem pro-
mi Novum et Vetus Testamentum, ea inter se con-
sentire et congruere, non autem discrepare confir-
mat. Ostendens autem utriusque doctrinam ducere
ad regnum celorum, multo etiam magis consensum
eorum nulla in re diversum indicat. Quamobrem si
utrumque Testamentum in eodem thesauro servatur,
ex eodemque deponitur, et ad idem regnum
celorum dicit, quomodo ea contrarias in partes
distribuant adversarii?

Si Mosaica et prophetica scripta a divino Spiritu
profacta non sunt, cur Servator ex illis adversus
Cleopham, alteriusque discipulum post resurrectionem
omnis reprehensionem: *O stulti, inquiens, et
tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti
sunt propheta. Nonne hæc pati Christum oportuit,
et intrare in gloriam suam? Et incipiens a
Mose et omnibus prophetis interpretabatur eos, in
omnibus Scripturis, quæ de ipso erant*³. Redem-
pтор noster recenset prophetas ut indices operum,
quibus nos a mali tyrannide liberavit, et tu eos ty-
rannidis ministros aedes appellare? Atque hoc item
ex loco constat, legem et prophetas cum gratia conve-
niere.

Quoniam lex cum gratia consentit, indecirco sese
viciissim confirmant. Gratia enim prænuntiatur, et
effingitur, et exprimitur, et velis adumbratura lege.
Lex autem illis quæ prædicta et prænuntiata sunt, ad
opus per gratiam deductis, veritate in se sub
velis absconditam, ab ipsa patefactam intuetur. Quod
si inter gratiam et ~~et~~ quæ fuerunt ante gratiam,
consensus non est, quomodo quæ a lege et pro-
phetis prædicta sunt, reipsa perfecta cernimus? Cur
Servator noster leprosus a semundatos ad legis sa-

A ïna δεῖξῃ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνά τε καὶ τὰ παρόντα κατὰ διά-
φορον καὶ ἀπόρρητον εἰκονομίας τρόπον νομοθετῆσαι,
ταῦτα αὐταῖς καὶ ίσαις φωναῖς περὶ ἐκατέρας νομοθε-
σίας ἔχρησατο. Ἀλλὰ γάρ καὶ κατὰ τῶν ἀπειθούν-
των αὐτοῖς σωτηρίος διδάγμασιν οὐκ ἀλλον κατήγο-
ρον καὶ θραμβον, ἀλλὰ τὸν Μωσῆν εἰσάγει λέγων,
“Ἐστιν δὲ κατηγορῶν ὑμῶν Μωσῆς, δηλοντί πρὸς
τὸν Πατέρα, οὗ τοὺς νόμους αὐτὸς πατεύει, καὶ
τὴν περὶ Χριστοῦ προφητείαν, ἀξιόπιστος; ἀν κατήγο-
ρος εἴη, καὶ ἀπαράγραπτος μάρτυς τῶν μεγα-
λαυχούντων μὲν αὐτοὺς τοὺς νόμους καὶ τιμῶν καὶ
στέργειν, μηδὲν δὲ τῶν ὑπὸ αὐτοῦ περὶ τοῦ κοινοῦ
Δεσπότου καὶ Σωτῆρος τῆμῶν θεσπιεῖντων προσε-
μένων, δὲ κεφάλαιον ἦν, καὶ χρηπτός, καὶ προοίμιον
τῆς δῆλης αὐτοῦ νομοθεσίας.

Συνάπτων δὲ Σωτῆρος τὰ καὶ τοῖς παλαιᾶς, καὶ
παριστῶν, ὡς εἰς μίαν ἄγουσι σωτηρίας ὅδον, ἵνε
δύτα δημιουργοῦ καὶ νομοθέτου, τὰ μὲν οὖν δύτη
προτέλεια, τὰ δὲ τὴν τελείστητα χαριζόμενα, διὰ
τοῦτο φησι· Πᾶς γραμματεὺς μαθητεύει εἰς τὴν
βασιλείαν τῶν οὐρανῶν δμοίς ἐστιν ἀνθρώπων
οἰκοδοσικῆτη, δοτικοὶ ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ
αὐτοῦ καιρὸν καὶ παλαιόν. Δι' ὧν τε γάρ ἐν τῷ αὐτῷ
θησαυρῷ, καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τὴν Καινὴν προέρχεσθαι,
καὶ τὴν Παλαιὰν διδάσκει, τὸ συνεῖναι, καὶ συμφω-
νεῖν ἀλλήλοις, καὶ μὴ διαμάχεσθαι βεβοιοῖ· διὸ ἐν
τε ἐκατέρας τὴν διδασκαλίαν εἰς τὴν βασιλείαν ἀπά-
γειν τῶν οὐρανῶν, ἐτι περιφανέστερον τὸ λαὸν αὐτῶν
σύμφωνον καὶ ἀδιαίρετον ἐψηφίσατο. Εἰσόν τε οὐτέρω
μὲν ἐν τῷ αὐτῷ θησαυρῷζεται Διαθήκη, ἐκ τοῦ αὐ-
τοῦ δὲ πάλιν προεισι, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τοὺς οἰτινά-
τας ἐθησαύρισαν τῶν οὐρανῶν ἐπάγει βασιλείαν, πῶ-
αυτὰς ἀντίπαλοι διασχίσουσι μερίδες;

Εἰ μὴ θεῖας ἐπιπνοίας ἦν τὰ τε μωσαϊκά καὶ προ-
φητικά, πῶς δὲ Σωτῆρος τοῖς περὶ Κλεόπταν μετὰ τὴν
ἀνάστασιν ἐκεῖνοι ἐπιφέρει τὴν ἐπιτίμησιν λέγων,
“Οἱ ἀρότοι καὶ βραδεῖς τῇ χαρδὶ τοῦ κιστεύειν
ἐπὶ πάσιν, οἵ τε ἐλάτησαν οἱ προφῆται! οὐχὶ⁴
ταῦτα δεῖται παθεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ εἰσελθεῖεν
τὴν δόξαν αὐτοῦ; Καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ Μωσῆς καὶ
ἀπὸ κάντων τῶν προφητῶν διηρήθευσαν αὐτοὺς
ἐν πάσαις ταῖς Γραφαῖς περὶ ξαντοῦ. Οἱ Λυτρωτοί
ἡμῶν ἐρμηνευτὰς τῶν Ἑργῶν δι' ὧν ἡμᾶς ἐλυτρώσατο
τῆς; τούς πονηρούς τυραννίδος τοὺς περορήτας ἀνομ-
λογεῖ, καὶ σὺ τῆς τυραννίδος ὑπηρέτας οὐ φέρεις;
ὅνομάζειν; Κάντεύθεν οὖν σύμφωνος δὲ νόμος καὶ οἱ
προφῆται τῇ χάριτι δεῖκνυνται.

Οτι μὲν σύμφωνος δὲ νόμος τῇ χάριτι, ἐκιεμεν
τούτων διὰ ἐκατέρου δέχεται τὴν βεβαίωσιν· ἡ μὲν δὲ
ὑπὸ αὐτοῦ καταγγελλομένη, καὶ δατυπομένη, καὶ
οἷον προχαραττομένη, καὶ ἐμφανομένη τοῖς σκάπτα-
σιν· ὁ δὲ ἄτε τῶν προφήτων καὶ προχαραττάσ-
ται εἰς ἔργα ἐκβεβηκότων διὰ τῆς χάριτος τὴν ἐν αὐτῷ
ὑπὸ τοῖς παραπετάσμασι κρυπτομένην, ἡ ἀνακαλυπτο-
στης ἀλήθειαν. Εἰ δὲ μή τὸ σύμφωνον σιδερώτην
ἀλλήλοις ἡ χάρις, καὶ τὰ πρὸ τῆς χάριτος, πῶ; ἀντί⁵
παρὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἐχρήσιμοθεῖται.

¹ *Joh. v, 45.* ² *Matth. xiii, 52*

³ *Luc. xxiv, 25, 27.*

ταῦτα πανδήμοις δύμασιν ἐωράτο τελούμενα; Πῶς οἱ ιεροτέλειοι μιττί, γιβῆς ωνταντι εἰσιν εἰπεῖν; οὐδὲ διαθήκης τούς ἐν νόμῳ ιερεῖς τούτους ἀπέστελλε, προτάττεταιν ἀπίεναι, καὶ ἐπιδεικνύαι τούτους ἔκυτούς, ὡς δὲ νόμος ἐκέλευε, καὶ τὸ ισχυρότερον, προσενεγκεῖν τὸ δῶρον, ὡς δὲ Μωσῆς διετάξατο;

Οὐ θεατέος Παῦλος; τὰς προφητικὰς διαγορεύσεις εἰς μαρτυρίαν ἔκτιθεντος φησιν, Ἰδοὺ δὲ οὐδέποτε ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδαιον διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἢν ἐποίησα τοῖς πατράσισιν αὐτῷ ἐν ημέρᾳ ἐπιλιμούμενον μου τῆς χειρὸς αὐτῷ δέξαγαρείν αὐτοὺς ἐξ Αλγύπτου. Πην ἐποίησα, φησιν, ἀλλ' οὐχ δὲ πονηρός. Ὡς σὲ λέγεις. Εἰσα, Αὐτοὶ οὐκ ἐρέμειναρ ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κατὰ δὲ ημέρησα αὐτῶν. Τίς δὲ λέγων; Οὐ Κύριος φησιν, ἀλλ' οὐχ δὲ πονηρός. Ἐπάγει γάρ, Αἴτη η διιδίκη η διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ημέρας ἐκείνας, λέγει Κύριος. Διαθήσομαι οὐ ἐτώ, οὐκ ἀλλος. Διαθήσομαι δέ τῷ τὴν Καινὴν, διεθέμην καὶ τὴν Ηλαϊάρ. Ορέξεις πῶς ἄνω καὶ γάτω τὸν αὐτὸν καὶ τὴν παλαιᾶς, καὶ τῆς νέας διαθήκης νομοθέτην δὲ Παῦλος ἀνυμνεῖ;

Μηδὲ τὴν διθυτὸν καὶ θυμασίαν Ἀδραὰμ θυσίαν παραδράψῃς, Θεοῦ μὲν ἐκζητήσαντος ταύτην, καὶ τὴν γνώμην ἀποδεξαμένου, τοῦ δὲ προδύμως πειθέντος, καὶ οὐ πεισθέντος μόνον, ἀλλὰ καὶ πιστεύσαντος, ὅτι δυνατός ἐστιν δὲ θεός καὶ νεκροὺς ἐγείρει. Διὰ τοῦτο λογίζεται αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Τὸ πατρικὸν δὲ ἀξίωμα οὐ κατὰ τῆς τότε μόνον γενεᾶς, ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ ταῦτα λαμβάνει, καθὼς γέγραπται, ὅτι Ηπειρὸς πολλῶν ἐθνῶν τέθεικα σε, κατέναντι οὖν ἐπίστευσε Θεοῦ. Καὶ πρόσχες ἀκριῶς τίνος λέγει Θεοῦ. Ἐπάγει γάρ διδάσκων δὲ Παῦλος, ὅτι τοῦ ζωοποιούντας τὸν νεκρούς, καὶ καλούντος τὰ γῆς δύτα ως δύτα. Καὶ πάλιν, Εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελλαρ τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ. Ορέξεις τίς ήν δὲ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις λαλήσας, οἷς οὐκ ἀλλος παρὰ τὸν χαρισμάντον ήμεν τὴν χάριν, ἀλλ' αὐτός. Ἐπάγει γάρ, Οὐκ ἐτρόψη δὲ δι' αὐτῶν μόρον, ἀλλὰ καὶ δι' ημᾶς, οἷς μέλλει λογίζεσθαι τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν Κύριον ημῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ τοῦ εκρών. Οὐκοῦν δὲ Πατέρα πολλῶν θυνῶν θέμενος τὸν Ἀδραὰμ, δὲ τὸν δρκον ὑποσχών αὐτῷ, δὲ τὰς ἐπαγγελίας ἀδιάψευστος, δὲ τὰ μὴ δύτα καλῶν ως δύτα, δὲ ζωοποιῶν τὸν νεκρούς, αὐτός ἐστιν δὲ ἐγείρας τὸν Κύριον ημῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ τὸ τῆς ἀποστασίας διέθριον φρόνημα εἰς ἀρχῆς δύο καταμερίζῃ τὴν ἀμέριστον καὶ μιαν ἀρχήν.

Ἐνδές θεοῦ τὴν τε Ηλαϊάν καὶ τὴν Καινὴν ἀνακηρύττων δὲ Παῦλος, καὶ ως ἐκ βίζης ἐκείνης ταύτην προελθεῖν, καὶ ἀγιότητος ἐκατέραν μεταποχεῖν οὐτω φησιν. Εἰ δὲ η ἀπαρχὴ ἀγία, καὶ τὸ φύραμα. Καὶ εἰ η βίζα ἀγία, καὶ οἱ πλάδοι. Καὶ οὐ σὺ τὴν βίζαν βαστάζεις, ἀλλ' η βίζα σύ. Καὶ, Εἰ δὲ θεός τῶν κατὰ γύναι ταῦτα στέλλειν οὐκ ἐρεστάτο (ἔπεισε

¹ Ηερ. viii, 8, 9. ² ibid. 10, 13. ³ Gen. xvii, 4. ⁴ vi, 16. ⁵ ibid. ⁶ ibid. 18.

Divus Paulus propheticas prædictiones in testi-
monium adducens: Ecce, inquit, venient dies, et
consummabo super domum Israel, et super domum
David testamentum novum non iuxta testamentum,
quod feci patribus eorum in die, cum apprehendi ma-
nū ipsorum, et eduxi eos ex Aegypto¹. Quod feci,
inquit, ego ministrum, non auctem malum, ut tu di-
cias. Deinde: Ipsi non manserunt in testamento meo,
et ego neglexi eos. Quis hic loquitur? Dominus, au-
malus? Dominus utique. Addit enim: Hoc testamen-
tum, quod ponam domui Israelis post dies illos, dicit
Dominus. Ponam ego, et non aliis. Ponam ego no-
rum, qui posui et vetus². Vides, quomodo supra et
infra eumdem tum Veteris, tum Novi testamenti
Paulus auctorem celebret?

Neque vero admirabilem Abraham victimam noui
immolatam silentio præterieris. Hanc enim Deus
postulavit, et animam offerentis complexus est. Ille
autem non solum paruit, verum etiam credidit.
Deum etiam posse mortuos in vitam revocare.
Idcirco reputatum est illi ad Justitiam, patrisque
nomen accepit, non illius tantum generationis, sed
aliarum etiam, quae sunt consecutæ, sicut scriptum
est: Quia pairem multarum gentium posui te³, ante
Deum, cui credidit. Et animadverte diligenter,
cuimam Deo. Sequitur enim Paulus et docet: Qui
vivificat mortuos et vocat ea quae non sunt, tanquam
sint⁴. Et rursus: In reprobatione Dei non ha-
sitarit diffidentia, sed confirmatus est fide, dans glo-
riam Deo⁵. Vides, quis sit is, qui locutus est in
lege ei prophetis? nemo enim alias, nisi ille, qui
largitus est nobis gratiam. Sequitur enim: Non est
scriptum autem propter ipsum solum, sed etiam
propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum,
qui suscitavit Iesum Christum Dominum nostrum o
mortuis⁶. Ille igitur, qui patrem multarum gentium
Abraham constituit, qui jurejurando ei promisit,
D qui in præmissis mendax non est, qui vivificat mor-
tuos, et vocat ea quae non sunt tanquam sint, ipse
est, qui suscitavit Dominum nostrum a mortuis, li-
get perniciosi desertores isti aliter sentiant, et prin-
cipium unum, quod dividi non potest, in duo dis-
trahant.

Unius esse Dei Vetus et Novum testamentum Pau-
lus docens, atque hoc ex illius radice profectum
dicit: Et si primitæ sanctæ, et massa⁷. Et: Si
raataz saucta, et rami⁸. Et: Tu radicem non portas,
sed radix te⁹. Et: Si Deus naturilibus ramis non
pepercit (cederunt enim tentantium pedes in deser-
to, et multæ aliae calamitates noxios invaserunt).

¹ Rom. iv, 17. ² ibid. 20. ³ ibid. 21. ⁴ Rom.

ne tibi quidem parcer. Non alius illis, alius tibi, sed idem. Et rursum: Vide bonitatem et severitatem¹. Cujus? Christi: severitatem quidem in eos qui ceciderunt; in te autem bonitatem. Quid autem sibi volunt primitiae, et massa, et radix, et rami, et naturales, et insiti, nisi mutuam quandam cognationem? Quibus ex verbis apertissime unus et idem esse legislator declaratur.

οι αὐτοφυεῖς, καὶ οἱ δὲ ἐγκεντρίσως, εἰ μὴ τὴν ἀλληλουχίαν, καὶ συγγένειαν, καὶ διει τοῦ αὐτοῦ νομοθέτου φωναῖς δηλοῦσιν ἐναργεστάταις;

Alibi dicit: Circumcisus aliquis vocatus est, non abducatur præputium. In præputio aliquis vocatus est, non circumcidatur. Circumcisio nihil est, et præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei², unius nimirum, non autem duorum. Mandatorum porro unum iuhet circumcidere, alterum vela. Utrumque autem ad eundem referit Deum. Quamobrem unus est Deus verus, et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui et circumcisionem per Abraham in mysterio perfectionis dedit temporibus præfinitis, et eos qui in præputio erant, per Filium suum suscepit.

Animadverte mibi sapientiam Pauli, quomodo Veteris et Novi Testamenti discrimen ostendat. Verum cum desertorum istorum hæresim perspicere, illius omnes amputans rugas, hæc statim addit: Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova³. Omnia, inquit, tam recens nimirum quam Vetus Testamentum ex Deo, qui nos sibi conciliavit per Dominum nostrum Iesum Christum.

Joannes adventu boni Dei dignus effectus, et plusquam propheta, et quo inter natos mulierum major non surrexit, testimonio ipsius Veritatis, quomodo pro legis mandato sibi pugnandum existimat, præsertim cum gratia præcursor missus fuerit? Neque vero pugnavit solum, sed capite pro illo damnatus est. Unde enim, nisi ex lege sumpsit, ut Nero⁴ em reprehenderet, diceretque: Non licet tibi habere uxorem Philippi fratri tul⁵? Vides igitur, quanti fecerit mandata legis ille, qui dignus effectus est, ut auctorem gratia baptizaret. Nam si præcepta Mosaica et evangelica instituta non sunt ejusdem divinae et bonae inspirationis, quomodo ipse minister gratia illa non aspernatur? præsertim cum Dominus dicat: Nemo potest duobus Dominis servire, et quæ sequuntur⁶. Ipse enim præcursor Joannes una cum prophetarum cœtu duobus dominis deprehenditur inservire, si duorum dominorum, unius boni et alterius mali, Novum esse concedimus et Vetus Testamentum.

Magnus ille præco veritatis Paulus clara voce clamat: Num secundum hominem hæc loquor? An non et lex dicit? id est, non argumentis humanis hæc confirmo. Nonne et legis mandato præscripta sunt? In lege enim Mosis, inquit, scriptum est: Non alli-

A γὰρ τῶν ἐκπειρασάντων τὰ κῶλα ἐν τῇ ἑρήμῳ, καὶ πολλὰ δὲλλα μετῆλθε πάθη τοὺς ὑπαίτους), μῆτρας δὲ αὐτὸς οὐδὲ σοῦ φελοσται. Οὐκ δὲλλος μὲν ἐκεῖνων, δὲλλος δὲ σοῦ, δὲλλος δὲ αὐτός. Καὶ πάλιν, "Ιδε οὖν χρηστότητα, καὶ δύοτομίαν. Τίνος; Χριστοῦ. Ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας ἀποτομίαν, ἐπὶ δὲ σὲ φρηστότητα. Τί δὲ ἀν βούλοντα ἡ ἀπαρχή, καὶ τὸ φύραμα, καὶ ἡ φίξα, καὶ οἱ κλάδοι, καὶ

"Ἐν δὲλλοις δὲ πάλιν φησι, Περιτεμνέος τις ἐκλήθη, μὴ ἐπισπάσθω· ἐν ἀκροβυστίᾳ τις ἐκλήθη, μὴ περιτεμνέσθω. Η περιτομὴ οὐδέν ἐστι, καὶ η ἀκροβυστία οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ τηλησις ἐπεολὼν Θεοῦ· ἐνδέ δηλοντί, καὶ οὐ δύο θεῶν. Τῶν δὲ ἐντολῶν ἡ μὲν ἐκέλευσις περιτεμνεῖσθαι, ἡ δὲ μῆ. Ἡν ἐκατέραν ἀνωμολόγησε τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ, ὅστε εἰ: Θεὸς δὲ λαθενός καὶ Πατήρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲ καὶ τὴν περιτομὴν διὰ τοῦ Ἀβραὰμ εἰς μυστηρίου τελείωσιν χρήσοις ὡριζόμενοις δύσις καὶ τοὺς ἐν ἀκροβυστίᾳ διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ προσειληφώσ.

"Ορα μοι τὴν σοφίαν τοῦ Παύλου δπως διαφορὰν μὲν τῆς Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς εἰσάγει. Προσβλέπων δὲ τὴν ἀποστασίαν, καὶ πᾶσαν αὐτῆς ἐκκόπτων ματαιολογίαν, εὐθὺς πάλιν ταῦτα συνεπιφέρει: λέγει γάρ· Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἵστοι γένεσε τὰ πάντα καιροί· τὰ δὲ πάντα φησι καὶ ἡ Νέα δηλοντί, καὶ ἡ Παλαιὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ τοῦ καταλλάξαντος ἡμῖν⁷ Εἴσιτε διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

"Ἄξιος τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ γεγο ὡς δὲ Ιωάννης, καὶ προφήτου περισσότερος, καὶ μελέζων τῶν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγορευθεὶς, πῶς ὑπέστη νομικῆς ἐντολῆς ὑπερμαχεῖν, καὶ τότε πρόδρομος τῆς χάριτος ἀποσταλεῖς; καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κεφαλὴν ὑπὲρ ταῦτης ἀναιρεθῆναι. Τὸ γὰρ ἀλέγχειν τὸν Ἡρώδην, καὶ λέγειν, Οὐκ ἔξεστι σοι ἔχειν τὴν γυραίκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου, πόθεν εἶχε λαβὼν, η τίνος ὑπεραπτίζων νομοθεσίας τὸν Ἐλεγχὸν προσῆγε τῷ βασιλεῖ; Ὁρῆς πόσον ἐτίμα τὰς νομικὰς ἐντολὰς δὲ τὸν τῆς χάριτος νομοθέτην βαπτίσαι καταξιωθεῖς; Εἰ δὲ μὴ τῆς ἡσαν θείας καὶ ἀγαθουργοῦ ἐπιπονίας τὰ τε μωσαϊκὰ περαγγέλματα καὶ τὰ εὐαγγελικὰ διατάγματα, πῶς δ' αὐτῆς τῆς χάριτος ὑπηρέτης οὐδὲ ἐκείνων διλιγωρεῖ, καίτοι τοῦ Χριστοῦ λεγοντος, Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυροῖς δουλεύειν, καὶ τὰ ἔδης; Ιδού γὰρ αὐτός τε οἱ πρόδρομος Ιωάννης, καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ προφήτων ἡ διμήγυρις εὑρίσκονται δυσὶ κυροῖς δουλεύοντες, εἰπερ δύο κυρίων, ἀγαθοῦ τε καὶ πονηροῦ, τὴν Παλαιὰν εἶναι συγχρήσομεν, καὶ τὴν Νέαν.

Παύλος δὲ μέγας κτῆρυς διαπρωσιψ βοᾷ τῇ τινι, Μή κατὰ ἄρθρωπον ταῦτα λαλῶ; η καὶ οὐχὶ καὶ δινόμος ταῦτα λέγει; τουτέστι, Μή λογισμοῦς ἀνθρώπων δισφαλίζομαι τὸ φθέν, η οὐχὶ καὶ θελες νομοθεσία; έστι τὸ προτεινόμενον; Ἐν γάρ τῷ Μω-

¹ Rom. xi, 22. ² 1 Cor. vii, 18, 19. ³ II Cor. v, 17. ⁴ Marc. vi, 18. ⁵ Matth. vi, 24.

σέως νόμῳ γέγραπται. φησὶν, Οὐ φιμωσεῖς βοῦρ
ἀλοῶτα. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπιφέρει, Μή τῷρ βοῶρ
μάλει τῷ θεῷ; τίνων δὲ μᾶλλον μέλει δεικνύς ἐπά-
γει, Δι' ἡμᾶς δὲ πάντως λέγει, καὶ δε' ἡμᾶς ἔγρά-
ψῃ. Όστε κοινὸν τὸ δόγμα τὸ ἐν τῇ Παλαιᾷ δια-
βίνον, καὶ πολιτεύμενον καὶ ἐν τῇ χάριτι. Εἴτα
τὴν φυσικὴν δμοιστήτα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα
καὶ τὸ ἀπαράλλακτον ὑποδηλῶν ἐκ τῆς τῶν νομο-
θετηθέντων δμοιστήτος, Ωσκερ, φησὶ, προσετάχῃ
τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας τῷ θυσια-
στηρίῳ συμμερίζοσθαι, οὗτω καὶ στὸν Κύριος προσ-
έταξε τοὺς τὸ Εὐαγγέλιον καταγγέλλοντας ἐκ
τοῦ Εὐαγγέλιου ἤηρ. Τὴν συνάφειαν δὲ πάλιν καὶ
συγγένειαν τοῦ νόμου καὶ τῆς χάριτος ἐπὶ πλέον
τρινολογῶν, Οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγροεῖν, φησὶν, ἀδελ-
φοί, διὶ οἱ πατέρες ὑμῶν πάντες ὑπὸ τὴν ρεψέ-
λην ἥσαρ, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον,
καὶ πάντες ἐν τῇ ρεψέλῃ ἐβαπτίσθησαρ, καὶ ἐν
τῇ θαλάσσῃ εἰς τὸν Μωϋσῆν, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ-
νόμα καρυματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ-
νόμα καρυματικὸν ἔπιον. Ἐπιορ γάρ ἐκ παρευ-
ματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ή δὲ πέτρα ἡρ σ
Χριστός. Ἀκούεις, διπερ δ Χριστὸς τὸν πατρικὸν
ἐπέτιζε λαὸν, Ιενὸν δὲ εἰπεῖν τὸν οἰκεῖον· καὶ πῶς δ
Πιλῆρ ὀδήγει τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν τοῦ Υἱοῦ λατρείαν,
καὶ ἐπιστροφὴν διὰ τίνων; ἢ δηλονότι διὰ Μωϋσέως
καὶ τῶν προφητῶν; Ποῦ οὖν ἐνταῦθα δὲ πονήρος;
ποῦ τῆς πονηρᾶς ἀρχῆς τὸ ἔργον; ποῦ οἱ νόμοι τῆς
ἀντικειμένης μοίρας; Εἴτα πάλιν φησὶ· Μηδὲ ἀκπει-
ράζωμεν τὸν Χριστὸν, καθὼς καὶ τινες αὐτὸν
Καὶ τίνα τὰ ἐπίχειρα; Υπὸ τῶν δρωτῶν ἀπώλοντο. Όστε οἱ πειράζοντες τὸν ἐν τῷ νόμῳ θεὸν διὰ τοῦ Πα-
τρὸς τὸν Γίδην ἐπείραζον.

Ἐθρίτοι; δ Πτεῦλος ἐπιστέλλων φησὶ· Πολυμε-
ρῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι στὸν θεὸν λαΐσσας τοῖς
πατράσιν ἐτοὺς προφήταις, ἐκ' ἐσχάτων τῷρ
ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ. Ἰδοὺ τὸν
αὐτὸν θεὸν, καὶ οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον πάλαι μὲν ἐν
τοῖς προφήταις λαΐσσαι λέγει, θετερον δὲ ἐν τῷ
Υἱῷ. Οθεν τὴν κατινὴν Διαθήκην ἐν τῷ Υἱῷ χαρι-
σάμενος τῷ κόσμῳ, αὐτὸς καὶ ἐν τοῖς προφήταις
διέθετο τὴν παλαιάν, καὶ πῶς ἡ πλάνη ἄλλον μὲν
ἐκείνης, ἔτερον δὲ τῆς καινῆς ἀναπλάττει νομοθέτην
καὶ θεόν;

Πάλιν δ αὐτὸς Ἀπόστολος λέγει· Καταροήσατε
τὴν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερά τῆς ἀμοιλογίας ἡμῶν
Ἰησοῦν Χριστὸν, πιστὸν διτα τῷ ποιήσατε αὐ-
τὸν, δηλονότι ἀρχιερέα. Εἴτα πῶς ἡν πιστὸς, ὑπεξ-
ηγούμενος διὰ τοῦ Μωϋσέως δεικνύει· Ός καὶ Μω-
σῆς, φησὶν, ἐτὸλμετῷ οἰκιφα αὐτὸν. Τίνος οἰκιφ; ἢ
δηλονότι τοῦ ποιήσαντος ἀρχιερέα τὸν Κύριον ἡμῶν
Ἰησοῦν Χριστόν. Εἴτα καὶ τὴν ἀσύγκειτον διαφοράν
τοῦ Δεσπότου πρὸς τὸν δύολον διδάσκων, ἐπήγαγεν,
ὅτι Πλειορος δόξης οὗτος παρὰ Μωϋσῆν ἤξιωται,
καθ' ὅστον πλειοντι τιμὴν δέχει τοῦ οἰκου δ κατασ-
κευδσας αὐτὸν. Πᾶς γάρ οἰκος κατασκευάζεται ὑπό¹
τιορος, δ δέ πάντα κατασκευάσας θεός. Ἰδοὺ γάρ δ
μὲν Χριστὸς Υἱὸς τοῦ ἀγαθοῦ Πατρὸς, δ δ Μωσῆς

A gabis os bovi trituranter². Et his dictis subjicit:
Nunquid de bobus cura est Deo³? Quos autem ma-
gis curet, addit: Propter nos autem omnino dicit,
et propter nos scriptum est⁴. Quare commune de-
cretum in veteri lege et in gratia versatur. Deinde
naturaliter et certissimam Patris et Filii similitudinem
nem ex legis similitudine ostendit: Quemadmodum,
inquietus, praeceptum suit, ut qui altari serviunt, par-
ticipes sint altaris, sic et Dominus praecepit, ut qui
nuntiant Evangelium, ex Evangelio vivant⁵. Neces-
sitatem rursum et cognationem legis et gratiae
clarior ostendens, Nolo vos, inquit, ignorare, fra-
tres, quod patres nostri omnes sub nube fuerunt, et
omnes per mare transierunt, et omnes in Mose, bap-
tizati sunt in nube et in mari, et omnes eundem ci-
bum spiritualem comedenterunt, et omnes eundem potu-
m spiritualem biberunt. Bibebant enim ex spirituali
sequente petra, petra autem erat Christus⁶. Audis,
quomodo Christus Patrum populum, id est, suum
potaverit? Et quomodo Pater ducebat Israelem ad
Filii agnitionem et adorationem? Per quos autem?
Per Mose utique et prophetas. Ubi igitur hic
malus? ubi mali principii opus? ubi leges partis
contrariae? Post autem dicit: Neque tentemus
Christum, sicut quidam ipsum tentaverunt⁷. Qui-
nam? Nempe populus Israëlitica. Et quae supplicia?
A serpentibus perierunt⁸. Quamobrem qui Deum
in lege tentaverunt, ii per Patrem tentarunt Fi-
lium.

B Τίνες; ἢ δηλονότι δ Ἰσραὴλ τῆς λαὸς.
Ἐπείρασαν. Τίνες; ἢ δηλονότι τοῦ Ισραὴλ τῆς λαὸς.
Καὶ τίνα τὰ ἐπίχειρα; Υπὸ τῶν δρωτῶν ἀπώλοντο. Όστε οἱ πειράζοντες τὸν ἐν τῷ νόμῳ θεὸν διὰ τοῦ Πα-
τρὸς τὸν Γίδην ἐπείραζον.

C Ad Hebræos scribens Paulus: Multisariam, in-
quit, multisque modis olim Deus loquens patribus in
prophetis, novissime locutus est nobis in Filio⁹. Ecce
eundem Deum, et non alium olim in prophetis lo-
cutum dicit, post autem in Filio. Qui Novum Te-
stamentum in Filio largitus est mundo, idem et in
prophetis Vetus instituit. Quoniam igitur modo isto-
rum error vacum veteris, et alterum novi Testamen-
ti fuit auctiorem?

D Rursus idem apostolus ait: Considerate aposto-
lum et pontificem confessionis nostras Iesum Chri-
stum, qui fidelis fuit ei qui fecit se¹⁰, nempe ponti-
ficem. Deinde quomodo fidelis fuerit, explicans, per
Mose ostendit. Quemadmodum Moses, inquit, in
tota domo ejus¹¹. Cuius dono? Illius nimirum, qui
fecit pontificem Dominum nostrum Iesum Christum.
Deinde incomparabilem Domini cum servo differ-
entiā demonstrans adjecit: Eo majore gloria
hic, quam Moses dignus fuit, quanto majorem hono-
rem habet domo, is qui fecit eam. Omnis enim do-
mus edificatur ab aliquo, qui autem omnia facit, est
Deus¹². Ecce Christus Filius boni Patris. Moses
autem servus ejus, nec simpliciter servus, sed fide-

¹ Cor. viii, 8, 9. ² ibid. 10. ³ ibid. 13, 14. ⁴ ibid. 1, 4. ⁵ ibid. 9. ⁶ ibid.
Hebr. 1, 11. ⁷ Hebr. iii, 1. ⁸ ibid. 2. ⁹ ibid. 5, 4.

lis. Et rursum : *Qui autem omnia facit est Deus, οὐκέπεινος καὶ οὐκ ἀπίληπτος θεός. Καὶ πάλιν· Εἰς δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός, σὺ καὶ τὴν κατασκευήν διατεξάμενος τοῦ ἔπιγελον οἶκον αὐτοῦ.*

Hic ipse doctor orbis terrarum dicit vocatum esse a Deo pontificem Aaron, sicut et Christum. Nemo, inquit, sibi ipse honorem sumit, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Sic et Christus non se ipse glorificavit, ut pontifex fieret, sed qui vocari eum: *Filius meus es tu ego hodie genui te.* Quod si is qui Christum vocavit pontificem, ipse est qui ei per Mosem unxit Aaron, et neuter ad ipsum pontificem declaravit, sed qui vocavit eos, quoniam et Novi et Veteris Testamenti tum opera tum leges non sunt unius et eiusdem domi?

Tu mihi Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, et ipsum Moses, ac reliquos veteris Testamenti praeclaros viros collige, quos Paulus in numero justorum cum laude collocat, et sicut ipsorum celebrat. Nam de Mose quidem illud adjungit, quod et opprobrium Christi sustinuit. *Majus enim, ut propriis ipsis verbis utar, thesauris Ἑgyptiorum existimavit opprobrium Christi.*¹ Et causam adjungit: *Respiriebat enim ad remunerationem,*² quoniam nimis ipso poterat Deus tribuere. Et quid oportet, inquit coeli incola Paulus antevertens, viros enumerare? Narrantem me tempus ipsum deficiet de Gedeon, Barac, Sampson, Jephthae, David, Samuel, et prophetis, qui per fidem ricerunt regna, operati cum iustitiam, *& depiti sunt repromissiones, obstruxerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugaverunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate.*³ Deinde sacris ipsis et admirandis operibus conmemorans, vilaque in solitudine transacta et fortitudine, subiicit: *Quibus dignus nec erat mundus.*⁴ Neque hoc contentus, sed nos ad eorum imitationem incitans, et eorum exemplo ad virtutem cohortans addit: *Tantam habentes circumpositam nobis nubem testium, deposito omni timore, et circumstante peccato per patientiam curramus ad propositum nobis certamen respiciens in auctorem fidei et consummatorem Jesum,*⁵ qui est Dominus noster Jesus Christus, qui et fidei, in qua strenui et stabiles permanserunt patres nostri, factus est princeps, et illorum ac nostrarum salutis auctor.

ρῶντες εἰς τὸν πλοτεως ἡμῶν ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν τῆς γενναῖοι καὶ τῆς ἡμῶν τε κάκείων σωτηρίας τελειωτής.

Ilic Apostolus et alibi legem Mosaicam ita celebrat, ut Dei verbum, quod non intercidit, esse dicat: *Non enim excidit, inquit, verbum Dei.*⁶ De Jacob autem et Esau verba faciens, quod major serviet minori,⁷ iuri recentes, tum veteres erroris ministros coarguit. Ait enim: *Numquid injustitia est apud Deum? Absit! Quomodo enim dicit Mosi: Miserebor, cui misericordiam præstabo,*

B. τοῦ αὐτοῦ εἰσιν ἀγάθοι καὶ ἔργα καὶ νόμοι;

Σὺ δέ μοι καὶ τοὺς λοιποὺς, οἱ περιφανῆς ἑταῖροισαν ἐν τῇ παλαιᾷ πολιτείᾳ βεβιωκότες, ἐπιληφθεῖς, τὸν Ἀρραύδην, τὸν Ἰσαάκη, τὸν Ἰακὼν, τὸν Ἰωσῆφ, αὐτὸν τὸν Μωσέα, οὓς ἐν ἐπαίγῳ δικαὶῳ τομούμενος ὁ Ιησοῦς, καὶ τὴν πίστιν αὐτῶν ἐξυπνόν περὶ τὸν Μωσέαν προτιθησιν, διτι καὶ τὸν ὄντεισιμὸν ὑπόστη τοῦ Χριστοῦ. Λέγει γάρ ἐν ᾧ φίμασιν αὐτοῖς *Μείζοντων Αἰγύπτου θησαυρῷ ἡρησάμενος εἰς δρειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ.* Τίθησι δὲ καὶ τὴν αἰτιαν, Ἀπέβλεψε γάρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν, ἢ δηλοῦτι δυνατὸς ἦν παρασχεῖν αὐτῷ δὲ Θεός. Καὶ εἰ δεῖ καταριθμεῖν τοὺς ἀρδρας; Προλαβὼν γάρ ἡμᾶς δὲ οὐρανοφοίτης Παῦλος, φησιν. *Ἐπιλεγέσι με δηγρουμενον δι χρόνος περὶ Γερεών, Βαράκ τε καὶ Σαμψών, καὶ Ἰεροθέα, Δασίδ τε καὶ Σαμονή, καὶ τῶν προσφητῶν, οἱ διὰ πλοτεως κατηγορισαρτο βασιλεῖας, ειρράσαρτο δικαιοσύνην, κατενχοντες επαγγελιῶν, ἐφραξαν στόματα λεόντων, ἀσθεσαν δύταμιν πυρὸς, ἐψυγον στόματα μαχαρας, ἀτενυραμώθησαν ἀπὸ δασθεσίας. Εἴτα καὶ τὰ ἱερὰ τούτων καὶ θαυμάσια ἔργα καὶ πίη διεξιῶν, καὶ τὴν ἐν ἐρημῷ διατειθην καὶ καρτερίαν, ἐπάγει.*⁸ Όν οὐκ ἦρξιος δὲ κόσμος. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν διεγείρων ἡμᾶς μίμταιν, καὶ ὑπερ παράξηλην εἰς ἀρετὴν ἐκείνουν, προσθεῖται, ἐπιφέρει. Τοσοῦτον δχοντες περικείμενοι ἡμῖν νέφος μαρτύρων, δηκον ἀποθέμενοι πάρτα, D καὶ τὴν εὐπερίστατον ἀμαρτίαν, δι' ὑποροής τρέχωμεν εἰς τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀπο-

Οὗτος δὲ Ἀπόστολος καὶ ἐν ἀλλοις λόγοιν μὲν ἀδιπτωτον τοῦ Θεοῦ τὸν μωσαϊκὸν νόμον ἀνυμνεῖ. Οὐ γάρ ἐκπέπτωκε, φησιν, δέ λόγος τοῦ Θεοῦ περὶ δε γε τοῦ Ἰακὼν καὶ τοῦ Ἡασῦ διαλαμβάνων, ὃς δὲ μείζω δουλεύοντι τῷ ἐλάττονι, μονονοῦχον καὶ τοὺς ἀρτιφανεῖς καὶ τοὺς πᾶλι τῆς πλάνης ὑπηρέτας ἐπιστομίζει. Φησι γάρ Μή δόκιλα παγὰ τῷ Θεῷ; Μή τέροιτο. Τῷ γάρ Μωσεῖ λέγει· καὶ

¹ ibid. 4. ² Hebr. v. 4, 3. ³ Hebr. xi. 26. ⁴ ibid. ⁵ ibid. 32-34. ⁶ ibid. 38. ⁷ Hebr. xi. 1. ⁸ Rom. ix. 6. ⁹ ibid. 15.

ἐλεῖσθαι διὰ τὸ ἔισιν, καὶ οἰκτειρήσω διὰ τὸ οἰκεῖον. Καὶ τὰ μὴ δῆμη τις ἐξ οἰκείων πάνων καὶ ἴδρωτῶν, καὶ χωρὶς τῆς δικαιούσεως τὸ πᾶν ἔκτελεν τῶν κατορθωμάτων, συνείρει. Ἀρα οὐρδιὸν διὰ θέλεις ἔλει, διὰ δὲ θέλεις σχιληρύνει. Τὸν αὐτὸν δὲ λέγει Θεὸν καὶ τοῦ ἑλάσους τοῖς εἰς αὐτὸν ὄρωσιν ὑπάρχοντα πηγὴν, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἐπηρμένων διεγέγοντα καὶ καταβάλλοντα τὸ ἀλαζονικόν καὶ ἀκληρόν. Τὸν αὐτὸν δὲ Θεὸν, διὸ ἐστι: Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, φιλάνθρωπον καὶ ἀγαθὸν ἀνυμῶν, καὶ πειθαρχεῖν μὲν αὐτῷ πάντας, μηδένα δὲ κατεξανίστασθαι διὰ τῶν οἰκοθεν λογισμῶν τῆς ἀπορθήσου κυνεργήσεως αὐτοῦ, ἐπιφέρει. *Meroúmērē*, ὁ ἀνθρώπος, σὺ τέλος εἶ στοιχεῖον τῷ Θεῷ; Εἴτα τοῦτον πλάστην λαμπρῶς ἀνακρίζων, καὶ οὐ πλάστην μόνον, ἀλλὰ καὶ Θεὸν αὐτεξόյειν κριτήν καὶ τοῦ διανέμειν ἔκαστην, ἢ η κρίσις ἡγεγκε, Δεσπότην, τὴν μὲν ὅργην φέρειν ἔκδιδάσκει ἐπὶ τὰ σκεύη τὰ κατηρητισμένα εἰς ἀπώλειαν, τὸν δὲ πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ τοῖς τοῦ ἑλέους ἐπιδιψυλέεσθαι ἀξίοις· οὖν καὶ ἡμᾶς μετέχους εὐαγγελίζεται εἶναι, ἃτε δὴ προτοιμασμένους εἰς τὴν ἀγαθῶν, τοὺς πεπιστευκότας εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Ἐν ἀλλοις δὲ πάλιν ἀμεταμέλητον τὴν χάριν ἀναγράφων τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι: ἐκείνου ἦν δὲ Ἱεραρχίης λαὸς, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ τὰ προτοτάγματα, καὶ διὰ μή πάντας διὰ τὴν ἐνίων παράδοσιν ἐκεκήρυξε τῆς υἱοθεσίας, φησι, Μή ἀπώσατο δὲ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ; Μή γένοιτο. Οὐκ ἀπώσατο δὲ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, διὰ προσέγνω. Καὶ δεικνύει ἐναργῶς τίνα λέγει Θεὸν, καὶ πόθεν δῆλον, διτε τὸν λαὸν αὐτοῦ μή ἀπώσατο, Καὶ τὰρ ἐγώ, φησιν, Ἱεραρχίης εἰμι ἐλα σπόδοματος Ἀβραὰμ, φυλῆς Βενιαμίν. Όστε δὲ μή ἀπωσάμενος Παῦλον, ἀλλὰ καλέσας αὐτὸν εἰς ἐκλογὴν, οὗτός ἐστιν δὲ καὶ τὸν Ἱεραρχὸν λαὸν αὐτοῦ θέμενος, καὶ μή ἀπωσάμενος τοῦτον, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως, τῆς εἰς Χριστὸν τελευτας αὐτούς.

Ἀγακαλύπτων τὸ τῆς ἀληθείας φέγγος δὲ θεοὺς Ἀπόστολος, καὶ καθαροὺς ἡμᾶς παραγγέλλων εἶναι, καὶ ἀφυρισμένους τῶν ἀκαθάρτων, ὡς ἂν εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας ἀναγράψεις ἡμῖν τοῦ Θεοῦ, Καὶ υἱοῖς γέροντος, φησιν, δοσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ἐπάγει καὶ τὸν ταῦτα ἐπαγγειλάμενον, διτε τὸν Κύριός ἐστι παντοκράτωρ. Συνδιαπλέκει δὲ καὶ πρὸς τίνας αἱ ἐπαγγελίαι, διτε διὰ τῶν πατέρων πρὸς ἡμᾶς. Ἐπιφέρει γάρ, Ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀδελφοί, καθαρίσωμεν ἐντούς ἀπὸ παντὸς μοιλυσμοῦ σαρκὸς καὶ πτερύματος, ἐπιτελοῦντες ἄγρωσύην ἐν φύσει Θεοῦ. Όστε ήμιν ἐπήγγελται ταῦτα ἀπὸ τῶν πατέρων ἀρέμαντα, καὶ οὐ περ Θεοῦ δὲ λαὸς ἐκείνος, τοῦ αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς· καὶ ὥσπερ ἐν τῇ Παλαιᾷ οἱ καθαροὶ νικᾶς τοῦ Θεοῦ, οὗτα καὶ οἱ ἐν τῇ Νέᾳ καθαροὶ νικᾶς τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ.

Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἀλλα φυλαροῦσιν οἱ μύσται καὶ μυσταγωγοὶ τῆς τοιαύτης αἵρεσεως μῆτε ἀκούστων φορητά, μῆτε γλώσση τῶν εὔσεβῶν λαλητά.

*A cui misereor?*¹ Ac ne quis existimet se propriis laboribus et sudoribus sine divino auxilio perfecta exequi virtutum officia, cohibet humanam arrogantiam, et dicit ipsum Deum esse misericordiam fons in eos qui ad ipsum respiciunt, eos autem qui supercilium tollunt, coarguere, et glriosam ipsorum superbiam deprimere. Porro Deum ipsum, qui est Pater Domini nostri Iesu Christi, benignum et bonum appellat, eique omnes obedire dicit, et propriis rationibus neminem ab arcana illius gubernatione sese subtrahere. Sic enim ait: *O homo, tu quis es, ut respondeas Deo?*² Mox enim opificem procreatoremque uostrum aperte demonstrat esse, nec solum procreatorem, veram etiam judicem liberum et Dominum, qui possit cuique tribuere quae iudicio decreverit suo; itaque iram suam exercere in vasa parata ad interitum, divitias autem gloriae suae largiri illis qui misericordia ipsius sunt digni. Cujus et nos dicit esse participes, qui præparati sumus, et vocati ad ejus bona perfruenda, qui credidimus in Dominum nostrum Iesum Christum.]

C Alibi vero sine poenitentia esse scribens gratiam veri Dei et ejus esse populum Israelitam et legem et mandata, nec omnes propter paucorum culpam repudiassse, ut sibi non essent filii, sic ait: *Nunquid rejecit Deus populum suum?* Absit. Non rejecit Deus populum suum, quem præscivit.³ Et per apie demonstrans, quem Deum dicat, et unde placitum fiat, Deum non repudiassse populum suum, Nam et ego, inquit, sum Israelita, ex semine Abraham, de tribu Benjamin.⁴ Quare qui Paulum non repudiavit, sed vocavit ipsum ad electionem, hic est, qui et Israelem fecit populum suum, et non repulit eum, sed per fidem in Christum perfecit.

D Veritatis splendorem patefaciens divus Apostolus, nosque ut mundi simus, et ab immundis se jungamus adhortans, ut qui in Dei filios et filias adoptati simus, *Num et vos, inquit, eritis mihi in filios et filias?*, et eum qui promisit hæc, indicat, nemo Deum omnipotentem. Adjungit etiam illos quibus promissiones facte sunt, nobis nimirum per patres. Dicit enim: *Has igitur habentes promissiones, chrysissimi, emundemus nos ab omni iniquinatione carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei.*⁵ Nobis igitur hæc promissa sunt, quæ a patribus duxerunt initium, et cujus Dei est ille populus, ejusdem et nos sumus. Et quemadmodum in veteri Testamento homines mundi templum erant Dei, sic et in novo qui mundi sunt, ejusdem sunt Dei templum.

Multa præterea nugantur istius heresis doctores et vindices quæ nec fidelium auribus percipi nec piorum lingua possunt explicari. Cum enim ade-

¹ Hebr. xii, 14, 15. ² ibid. 20. ³ Röm. xi, 2. ⁴ ibid. ⁵ II Cor. iv 18: ⁶ II Cor. vii, 1.

ipsorum ab errore principium sumpserit, in omnibus deinceps aberraverunt. Capita tamen haereticorum opinionum et fundamenta, et radicem, et fontem quodammodo demonstrabimus. Quae religionis et pietatis doctrina ab initio ab hoc usque tempus redarguit, et tanquam araneae telas disjecit atque dissolvit, et ipsorum tenebris discussis veritatem ostendit. Quae vero prætermissa sunt, facile eisdem rationibus quibus reliqua confutavimus evertentur. Si enim qui haeresis veneno sunt infecti, resipiscant, ex graviorni capitum consultatione reliqua cognoscent. Nam in rectam deducti viam, facile omni mendacio tanquam offendiculo et impedimento sublatu rejectoque in omnem venient veritatem. Quod si cœci esse voluerint, claudicabunt adhuc mendacioque protecti contra semetipsos fortiter agent, et ad erroris spiritum desicere recusabunt. Atque ita rursum supervacanea erit subtilior eorum quæ restant explicatio. Putridis enim fundamentis in cassum aliquid superstruxeris inutiliorem laborem suscepferis.

TITULUS XXV.

De cruce, de sancto baptismo et de eucharistia mysterio.

Verum quoniam et crucem venerabilem despiciunt, et divinum baptismum contemnunt, et sacram mysticæ coenæ transsumptionem irrident, et de his quoque a iquid ex beatorum Patrum libris depromptum in medium afferemus.

Damasceni de cruce.

Rerum ipsa creatio humanis rationibus comprehendi non potest. Fides universa necessaria. Quid fides. — Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia est : iis autem qui salvi sunt, id est nobis, Dei virtus est. ¹ *Nam spiritualis quidem judicat omnia : animalis autem homo non percipit ea quæ Dei sunt.* ² *Stultitia enim illis est, qui ea suscipiunt, nec Dei bonitatem et omnipotentiam considerant; verum res divinas humanis naturalibusque rationibus investigant. Etenim quæ Dei sunt, naturam et Sermone in et cogitationem superant. Nam si quis animo volvat quonam pacto, et cur Deus omnia ex nihilo produxerit, naturalibusque rationibus id assequi contendat, nequaquam hoc comprehendet. Animalis enim et diabolica est hujusmodi scientia. Qui vero fide veluti manu ductus, Deum bonum, et omnipotentem, et verum, et sapientem, et justum cogitat, omnia plana et æquabilia, viamque rectam inventat. Nam fieri non potest ut quis sine fide salutem consequatur.* ³ *Fide siquidem tum humana omnia, tum spiritualia constant. Neque enim agricola sine fide arvum proscindit, nec mercator exiguo ligno vectus animam suam furentibus maris undis committit, nec matrimonia contrahuntur, nec deinde aliud quidquam eorum quæ vita fert, susci-*

A Τῆς γάρ πίστεως αὐτῶν ἀρξαμένης ἐκ πλάντης, ὅποιοι λούθως ἐν ἀπασιν ἐπλανήθησαν. Τὰ μέντοι κεφαλαιώδεστερα τῶν ἐν αὐτοῖς αἱρετικῶν δογμάτων, καὶ ὅσα θεμέλιας, καὶ βίζας, καὶ οὖν πηγὴ πεφύκασι, ταῦτα εἰσιν, ὅσα προλαβάνυ πρὸς τοῦ παρόντος; ὁ εὐσέβης λόγος ἡλεγχεῖ, καὶ ὡς ἀράχνης ἵστον διέλυσε, καὶ τὸ σκότος αὐτῶν διασκεδάσας ὑπέδειξε τὴν ἀλήθειαν. Τάλλα δὲ παρειάθησαν, ὡς εὐχερῶς ἀπὸ τῶν ἀνατραπέντων λυθῆναι καὶ αὐτὰ δυνάμενα. Εἰ μὲν γάρ πείσουσι τοὺς τῆς αἱρέτεως οἱ τῶν κεφαλαιώδεστέρων δογμάτων ἔλεγχοι, περιττή τῶν ὑπολειψέντων ἡ κατὰ μέρος ἔξτασις· ἐναχθέντες γάρ εἰς τὴν εὐθείαν ὅδὸν ράδινως ἔσονται βαδίζοντες ἐπὶ πᾶσαν ἄλήθειαν, πᾶν ψεῦδος καθάπερ πρόσκομψα καὶ σκῶλων ἐκ μέσου ποιοῦντες καὶ διαρρήπτοντες· εἰ δὲ ἔθιστον φύλαττοντες μυοῦσιν ἔτι πρὸς τὸ φῶς, καὶ καθ' ἔαυτῶν ἀγνοίζονται τῷ ψεύδει σκεπόμενοι, καὶ μὴ θέλοντες ἀποστῆναι τοῦ πλανήσαντος αὐτῶν πνεύματος, καὶ οὕτω πάλιν περιττή τῶν κατὰ μέρος ἡ συζήτησις. Σαθροὶς γάρ θεμέλιοι μάτη ἐποικοδομήσει τις, καὶ ἀνόνητον ὑποστήσεται τὸν πόνον.

B ΤΙΤΛΟΣ ΚΕ'.
Περὶ τοῦ σταυροῦ, περὶ τοῦ ἀγίου βαπτισματος, καὶ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας.

Ἐπειδὴ δὲ τὸν τε τίμιον σταυρὸν ἀτιμάζουσιν εἰ Παυλικιάνοι, καὶ τὸ θεόν βάπτισμα δισπένσουσι, καὶ τὴν ιερὰν μετάλληψιν τοῦ μυστικοῦ δείπνου χλευάζουσι, προστεθήσεται καὶ τὰ περὶ τούτων ἀπὸ τῶν κακαρίοις πατράσι πεπονημένων.

Τὸν Δαμασκηνοῦ περὶ τοῦ σταυροῦ.

'Ο λόγος δὲ τοῦ σταυροῦ, τοῖς μὲν ἀπολιμνεύοις μωρά δέστι, τοῖς δὲ σωκομέροις ἥμιν, δύναμις Θεοῦ ἐστιν. 'Ο μὲν γάρ πρενατακὸς ἀντίστροφος, πυγμικὸς δὲ ἀντρωπός οὐ δέχεται τὸ τοῦ Πτερύματος. Μωρά γάρ ἔστι τοῖς μὴ πίστει δεχομένοις, καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ παντοδύναμον τῷ Θεῷ λογιζομένοις, ἀλλ' ἀνθρωπίνοις καὶ φυσικοῖς λογισμοῖς ἐξερευνῶσι· ή τὰ θεῖα· πάντα γάρ τὰ τῷ Θεῷ ὑπὲρ φύστιν εἰσι, καὶ λόγον, καὶ ἔνοιαν. Εἰ γάρ τις λογίστηται ὅπως ἐκ τοῦ μὴ δυντος εἰς τὸ εἶναι, τίνος τε ἐνεκεν παρήγαγεν δὲ θεός τὰ πάντα, καὶ φυσικοῖς λογισμοῖς φθάσαι ἐβούληθη, οὐ καταλαβάνει. Ψυχικὴ γάρ ἔστιν ἡ γνῶσις αὗτη καὶ δαιμονιώδης. Εἰ δέ τις πίστει χειραγωγούμενος, ἀγαθὸν, καὶ παντοδύναμον, καὶ ἀληθεῖαν, καὶ σοφίαν, καὶ δικαιον τὸ θεόν λογίσηται, εὐρήσει πάντα δεῖται καὶ δύσαλλα, καὶ ὅδὸν εὐθείαν. Ἐκτὸς γάρ πίστεως ἀδινατον σωθῆναι· πίστει γάρ πάντα, τὰ τε ἀνθρώπινα, τὰ τε πνευματικὰ συνίστανται. Οὐδὲ γέρων γεργεδὸς ἐκτὸς πίστεως τέμνει· γῆς αὐλακα· οὐκ ἔμπορος μικρῷ ἔστι τὴν ἁντοῦ ψυχὴν τῷ μανούμενῳ τῆς θαλάσσης πελάγει παραδίδωσιν· οὐ γάρ μοι συνίστανται, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἐν τῷ βίῳ. Πίστη νοοῦμεν ἐκ τοῦ μὴ δυντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα τῆς θεοῦ δυνάμει παρηγθαι· πάντα τὰ τε θεῖα καὶ

¹ Cor. i, 23. ² Cor. ii, 15. ³ Hebr. xi, 6.

⁴ Basil. in psal. cxv.

τὰ ἀνθρώπινα πίστει κατορθοῦμεν. Πίστεις δὲ ἔστιν Α pitur. Fide intelligimus Dei potentia cuncta ex nihilo producta esse. Fide omnia recte gerimus, tum humana, tum divina. Fides porro est assensus omnii curiosa inquisitione vacans.

Πᾶσα μὲν οὖν πρᾶξις καὶ θαυματουργία τοῦ Χριστοῦ μεγίστη, καὶ θελα, καὶ θαυμαστή: δὲλλα πάντων ἐστὶ θαυμαστός ερον δ τίμιος αὐτοῦ σταυρός. Δι' οὐδενὸς γάρ ἐτέρου δ θάνατος κατηργηται, ή τοῦ προπάτορος ἀμαρτία λέλυται, δ ἄδης ἐσκύλευται, ή ἀνάστασις δεδώρηται, δύναμις ήμεν τοῦ καταφρονεῖν τῶν παρόντων καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου δέδοται, ή πρὸς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα ἐπάνοδος κατώρθωται, πύλαι παραδείσου ήνοιχθησαν, ή φύσις ήμῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ κεχάθικε, τέκνα Θεοῦ καὶ κληρονόμοι γεγόναμεν, εἰ μὴ διὸ τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου ήμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὸ σταυροῦ γάρ πάντα κατώρθωται· "Οσοι γάρ ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν, φησίν δὲ Απόστολος, εἰς τὸν θάρυτον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν· δοσοι δὲ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, Χριστὸν δὲ εσθύνσαμεθα. Χριστὸς δὲ ἔστι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. Ιδοὺ δὲ θάνατος; τοῦ Χριστοῦ, ήτοι δὲ σταυρός, τὴν ἐνυπόστατον τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν ήμᾶς; περιέβηλε. Δύναμις δὲ Θεοῦ ἔστιν δὲ λόγος δ τοῦ σταυροῦ, δὲ διὰ τὸ δυνατὸν τοῦ Θεοῦ, ήτοι δὲ κατὰ τοῦ θανάτου νίκη, δὲ αὐτοῦ ήμην πεφανέρωται, δὲ διὰ τὸ μέσου κέντρου κρατοῦνται καὶ συσφίγγονται, οὕτως διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, τὸ τε ὑψός καὶ τὸ βάθος, μῆκος τε καὶ πλάτος, ήτοι πᾶσα δρατή τε καὶ ἀδρατος; κτίσις συγέχεται.

Οὗτος ήμεν σημεῖον δέδοται ἐπὶ τοῦ μετώπου, δὲ τρόπον τῷ Ιερεχῇ ἡ περιτομή· δι' αὐτοῦ γάρ οἱ πιστοὶ τῶν ἀπίστων ἀποδιεστάμεθα καὶ γνωριζόμεθα. Οὗτος θυρεὸς καὶ διπλον καὶ τρόπαιον κατὰ τοῦ διαδόκου. Οὗτος σφραγίς, ἵνα μὴ θίγῃ ήμῶν δὲ λοιθρεύων, ὡς ἡ Γραφή φησιν. Οὗτος τῶν κειμένων ἀνάστασις, τῶν ἐστώτων στήριγμα, ἀσθενῶν βαστηρία, ποιμανομένων φάδδος, ἐπιστρεφόντων χειραγωγία, προκοπήντων τελείωσις, ψυχῆς σωτηρία καὶ σώματος, πάντων τῶν κακῶν ἀποτρόπαιον, πάντων τῶν ἀγαθῶν πρόδεινος, ἀμαρτίας ἀναίρεσις, φυτὸν ἀναστάσεως, ἔμλον ζωῆς αἰώνιου.

Αὔτοδ μὲν οὖν τὸ τίμιον ἔύλον ὡς ἀληθῶς καὶ σεβάσμιον, ἐνῷ ἐαυτὸν εἰς θυσίαν ὑπὲρ ήμῶν δ Χριστὸς προσενήνοχεν, ὡς ἀγιασθὲν τῇ ἀφῇ τοῦ διγίου σώματος τε καὶ αἵματος προσκυνητέον, τοὺς δῆλους, τὴν λόγχην, τὰ ἐνδύματα, καὶ τὰ ιερὰ αὐτοῦ σκηνώματα· ἀτινά εἰσιν ἡ φάτνη, τὸ σπήλαιον, δ Γοργοθᾶς, δ σωτῆρος, δ ζωωποὶς τάφος, ἡ Σιών τῶν Ἐκκλησιῶν ἀκρόπολις, καὶ τὰ δμοια· ὡς φησιν δ θεοπάτωρ Δαβὶδ· Εἰσελευσόμεθα εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, προσκυνήσομεν εἰς τὸν τόπον οὐ ἐστησαρ οἱ πόδες αὐτοῦ. "Οτι δὲ σταυρὸν λέγει, δηλοὶ τὸ ἐπόμενον· Ἀράτηθι, Κύριε, εἰς τὴν ἀράκανσιν σου. Ἐπειτα γάρ τῷ σταυρῷ ἡ ἀνάστασις.

Christi rerum nulla mirabilior cruce. Ejus beneficia. — Quanquam autem omnis Christi actio et miraculorum editio, præclara, divina ac mirabilis est: nihil tamen est ex omnibus quod admiratione dignius sit, quam veneranda ipsius crux. Neque enim alia ulla re destructa mors fuit, primi parentis peccatum extinctum, infernus spoliatus, resurrectio donata, visum præsentia, tum mortem ipsam contempnendi nobis concessa, redditus ad antiquam beatitudinem paratus, paradisi patefactæ januæ, natura nostra ad Dei dexteram collocata, nos denique filii Dei atque hæredes facti, nisi per crucem Domini nostri Jesu Christi. Siquidem hæc omnia crux præstilisit: Quicunque enim, inquit Apostolus, in Christum baptizati sumus, in mortem ipsius baptizati sumus¹. Quicunque autem in Christum baptizatus sumus, Christum induimus². Christus porro est Dei virtus et sapientia³. En quo pacto Christi mors, sive crux subsistenti Dei sapientia nos vestivit. Dei autem virtus verbum crucis dicitur, vel quia Dei vis ac potentia, hoc est, victoria adversus mortem, per eam nobis manifestata est; vel quia, sicut quatuor extremæ crucis partes per medium centrum inter se cohærent et constringuntur, ita per Dei potentiam sublimitas et profunditas, longitudo et latitudo, hoc est, omnis tam visibilis quam invisibilis creatura, continetur.

Crucis signum fideles inter et infideles discernit.— Hæc nobis signi loco in fronte data est, haud secus ac circumcisio Israelit. Per hanc nos fideles ab infidelibus distinguimur atque agnoscimur. Hæc clypeus, armatura, atque tropæum est adversus diabolum. Hæc signaculum est, ne nos exterminatur angelus tangat, ut Scriptura loquitur⁴. Hæc jacentium erexitio est, stantium fulcimentum, internum baculus, ovium virga, resipiscentium adiminiculum, profluentium perfectio, animæ et corporis salus, malorum omnium depulsio, bonorum omnium causa, peccati extinctio, resurrectionis planta, vite æternæ lignum.

Ligni crucis adoratio, ac aliorum quæ Christus contactu suo sanctificavit. — Hoc itaque pretiosum sane ac venerabile lignum, in quo se Christus pro nobis hostiam oblitus, ut sanctissimi corporis atque sanguinis tactu sanctificatum, jure debet adorari: clavique item, et lancea, et indumenta, et sacre ejus mansiones, hoc est, præsepe, specus, sularis Golgotha, viviscum sepulcrum, Sion Ecclesiastarum arx, ac similia, quemadmodum Dei parens David aiebat: Introibimus in tabernacula ejus: adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus⁵. Quod autem hic crucem intelligat, arguimento est, id quod sequitur: Sarce, Domine, in requiem tuam⁶. Comes

¹ Rom. vi, 3. ² Gal. iii, 27. ³ 1 Cor. i, 24. ⁴ Exod. ix, 12. ⁵ Psal. ccxxi, 7. ⁶ ibid. 8.

enim crucis est resurrectio. Nam si eorum quos di-
ligimus, et domus, et lectus, et vestis, chara nobis
sunt, quanto magis ea quae Dei et Salvatoris
nostris sunt, per quae etiam parta nobis est salus!

Adoranda crucis figura ut signum Christi. Materia crucis non adoranda—Quia figuram quoque pretiosam
ac vivificem crucis adoramus, quamlibet ex alia
materia constructa sit: non quod materiam colla-
mus (hoc avertat Deus), sed figuram, velut qua
Christus designatur. Etenim ipse discipulos suos
præmonens: *Tunc, inquit, apparebit signum Filii hominis in cælo*¹, crucem nimirum significans. Ac
proinde resurrectionis Christi nuntius mulieribus
dicebat: *Jesum, quæritis Nazarenum crucifixum?*².
Et Apostolus: *Nos autem prædicamus Christum crucifixum*³. Multi enim Christi et Jesus sunt; at
unus duntaxat crucifixus. Non dicit, lancea trans-
fixum, sed, *crucifixum*. Quocirca crucis signum
adorandum nolis est: ubi enim signum fuerit, ibi
quoque et ipse erit. Cæterum materia ex qua con-
stat figura crucis, destructa forte figura, nequaquam
adoranda est. Cuncta igitur quæ Deo dicata con-
secrataque sunt, ita adoramus, ut cultum illorum
ad eum referamus.

Lignum vitæ crucis figura. — Lignum vitæ, quod
a Deo in paradiſo constitutum est, venerandæ crucis
figuram gessit. Quia enim per lignum morti ad-
ditus patuerat⁴, decebat ut per lignum quoque vita
et resurrectio donaretur. Primus Jacob adorans
fastigium virgæ Joseph⁵, crucem designavit: can-
cellatisque manibus benedicens filios⁶, crucis
imaginem perquam aperte delineavit. Idem etiam
indicarunt, tum virga Mosaica, qua veluti cruce
percussum est mare, et quæ Israeli salutem serens,
Pharaonem aquis mersit⁷, tum manus in crucis for-
mam expansæ, atque Amalecitas in fogam verten-
tes⁸: aqua item amara ligno edulcata⁹, rupes-
que virgæ ope dirupta latices fundens¹⁰: virga
Aaroni sacerdotii dignitatem propter divinum re-
sponsum saicens¹¹: erectus tropæi more in ligno
serpens, veluti mortuus¹², ligno salutem iis affe-
rente, qui cum fide mortuum hostem cernerent;
sicut Christus, in carne peccati nescia, ligno consi-
xus fuit. Magnus Moyses inclamat: *Videbitis vitam
vestram in ligno pendentem ob oculos vestros*¹³.

*De sancto baptismo: magni Basili ex triginta capi-
tibus ad Amphilochium Iconii episcopum.*

Quonamodo igitur sumus in similitudine mortis ejus
conseptuli cum ipso per baptismum? Qui igitur
est sepulturæ modus, et quæ utilitas ex imitatione?
Primum quidem est necessarium ut vitæ prioris
series interrupatur. Quod assequi nequeunt, nisi

¹ Matth. xxiv, 30. ² Marc. xvi, 6. ³ I Cor. i, 23. ⁴ Gen. ii et iii. ⁵ Gen. xi, vii, 31 sec. LXX; Hebr. xi, 21. ⁶ Gen. xlvi, 14. ⁷ Exod. xiv, 16 seqq. ⁸ Exod. xvii, 11. ⁹ Exod. xv, 25. ¹⁰ Exod. xvii, 6.
¹¹ Num. xiii, 8 et 9. ¹² Num. xxi, 9. ¹³ Deut. xxviii, 66.

A El γὰρ τὸν ἐρωμένων ποθητὸν, οἶκος, καὶ κλίνη,
καὶ περιβόλαιον, πάσω μᾶλλον τὸ Θεοῦ καὶ Σωτῆ-
ρος ι, διὸ ὡν καὶ σεσώμεθα;

Προτεκυοῦμεν δὲ καὶ τὸν τύπον τοῦ τιμέου καὶ
ζωοποιῶν σταυροῦ, εἰ καὶ ἔξ ἑτέρως ὅλης [γε]γένηται,
οὐ τὴν ὅλην τιμῶντες (μή τένοιτο), ἀλλὰ τὸν τύπον,
ὅς Χριστοῦ σύμβολον. Ἔφη γὰρ τοῖς ἐκτονοῦ μαθη-
ταῖς διατιθέμενος· *Τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὃν τῷ οὐρανῷ, τὸν σταυρὸν λέγων. Διὸ καὶ ταῖς γυναιξὶν ἔλεγεν ὁ τῆς ἀναστά-
σεως ἄγγελος· Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναῦμφον, τὸν ἐσταυρωμένον. Καὶ ὁ Ἀπόστολος· Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον*. Πολλοὶ μὲν
Κριστὸν καὶ Ἰησοῦ, ἀλλὰ εἰς δὲ ἐσταυρωμένος. Οὐχ
εἴπε, λελογχευμένον, ἀλλ' ἐσταυρωμένορ. Προ-
σκυνητέον τὸν τύπον τοῦ Χριστοῦ γ. Ἔνθι
γάρ ἀνὴρ οὐδὲν τὸ σημεῖον, εἰ καὶ αὐτὸς ἔσται. Τὴν δὲ
ὅλην ἔξ οὗς ὁ τύπος τοῦ σταυροῦ συνίσταται, εἰ καὶ
χρυσὸς οὐ λίθοι εἰλεν τέμιοι, μετὰ τὴν τοῦ τύπου, εἰ
τύχοι, διάλυσιν, οὐ προσκυνητέον. Πάντα τὸν τόπον τὰ
Θεῖα ἀνακείμενα προσκυνοῦμεν, αὐτῷ τὸ σέβας προ-
άγοντες.

Τοῦτον τὸν τίμιον σταυρὸν προετύπωσε τὸ ἔμμον
τῆς ζωῆς, τὸ ἐν τῷ παραδείσῳ ὑπὸ Θεοῦ περιευ-
μένον. Ἐπειδὴ γάρ διὰ ξύλου ὁ θάνατος, εἰεὶ διὰ
ξύλου δωρηθῆναι τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν.
Ἴακὼν πρῶτος προσκυνήσας τὸ ἄκρον τῆς ράβδου
Ἱωτῆρ, τὸν σταυρὸν εἰκόνεσσε, καὶ ἐνγλαγμένας
ταῖς χεροῖς τοὺς οὐλοὺς αὐτοῦ εὐλογήσας, τὸ σημεῖον
τοῦ σταυροῦ διέγραψε σαφέστατα. Ῥάβδος Με-
σαΐκή, σταυροτύπως τὴν θάλασσαν πλήξασα, καὶ
σώσασα μὲν τὸν Ἰερατή, Φεραώ δὲ βυθίσασα χείρες
σταυροειδῶς ἐκτεινόμεναι, καὶ τὸν Ἀμαλὴχ τροπού-
μενατ¹⁴ ξύλῳ τὸ πικρὸν ὕδωρ γλυκαινόμενον, καὶ
πέτρα ρήγνυμένη καὶ προχέουσα νάματα¹⁵ ράβδος
τῷ Λαρών τὸ τῆς Ιεραρχίας ἀξίωμα χρηματίζουσα¹⁶
δομές ἐπὶ ξύλου θριαμβεύμενος, ὡς νενέκρωται, τὸν
ξύλου τοὺς νεκρὸν δρῶντας τὸν ἔχθρὸν διασώζοντος
τοὺς πιστεύοντας, ὡς Χριστὸς ἐν σαρκὶ ἀμαρτίας
ἀμαρτιῶν οὐκ εἰδούσα προσήλωται. Μωῦσης δὲ
μέγας, "Οὐκεσθε, βοῶν, τὴν ζωὴν ὑμῶν ἐπὶ¹⁷
ξύλου χρεματένητ¹⁸ ἀπέτραυτι τῶν δρθαλμῶν
δύμῶν.

*Περὶ τοῦ ἀγλοντοῦ Βαπτισμοῦ τοῦ μετάλον Βασι-
λεὸν ἀπὸ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον τὸν Ἰκορὸν
τριάκοντα κεφαλαῖων.*

Πῶς οὖν γινόμεθα ἐν τῷ διμοιώματι τοῦ θανάτου
αὐτοῦ συνταφέντες αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος; Τί
οὖν δὲ τρόπος τῆς ταφῆς, καὶ τί τὸ ἐκ τῆς μιμήσεως
χρήσιμον; Πρῶτον μὲν ἀναγκαῖον τὴν ἀκολουθίαν
τοῦ προτέρου βίου διακοπῆναι· τούτῳ δὲ ἀδύντῳ

μὴ ἀνωθεν γεννηθέντα; κατὰ τοῦ Κυρίου φινήν. Ὡς γάρ παλιγγενεσία, ὡς καὶ αὐτὸς δῆλοι τὸ θνομα, δευτέρου βίου ἐστιν ἀρχή. Όστε δὲ δρᾶσθαι τοῦ δευτέρου, πέρας χρή δύναι τῷ προλαβόντι. Ή; γάρ ἐπὶ τῶν τὸν διαυλὸν ἀνακαμπτόντων στάσις τις καὶ ἐπηρέμησις τὰς ἑναντίας κινήσεις διαλαμδάνει, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τῶν βίων μεταβολῆς ἀναγκαῖον ἐφάνη θάνατον ἀμφοτέροις μεστεῦσαι τοὺς βίοις, περιστοῦντα μὲν τὰ προάγοντα, ἀρχὴν δὲ διδόντα τοὺς ἐφεξῆς. Πώς οὖν κατορθοῦμεν τὴν εἰς ἄδου κατά-
Eστιν, μιμούμενοι τὴν ταφὴν τοῦ Χριστοῦ; Οἶον γάρ ἐνθάπτεται τῷ ὕδατι τῶν βαπτιζομένων τὰ οὐ-
ματα. Ἀπόθεσιν οὖν τῶν ἔργων τῆς σαρκὸς συμβο-
λικῶς ὑποφαίνει τὸ βάπτισμα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα, διτὶ Περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροπε-
νητῷ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταγέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτισμῷ· καὶ οἶοντα καθάρσιδν ἔστι τῇ ψυχῇ τοῦ ἀπὸ τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος αὐτῇ προσγινο-
μένου φύου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, διτὶ Πλυνεῖται, καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκαρθήσομαι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἰδουσίκῶ; ἐφ' ἐκάστῳ μολύσματι ἀπολουδεθα, ἀλλ' ἐν οἴδαμεν τὸ σωτήριον βάπτισμα, ἐπειδὴ εἰς ἔστιν δὲ ὑπὲρ τοῦ κόσμου θάνατος; καὶ μία ἐκ νεκρῶν ἔξα-
ναστατις, ὃν τύπος ἔστι τὸ βάπτισμα. Τούτου χάριν δὲ τὴν ζωὴν ἡμῶν οἰκονομῶν Κύριος τὴν τοῦ βαπτι-
σματος ἡμῖν ἔθετο διαθήκην, θενάτου τύπον καὶ ζωῆς περιέχουσαν, τὴν μὲν τοῦ θανάτου εἰκόνα τοῦ θανάτου ἐκπληροῦντος, τὸν δὲ τῆς ζωῆς ἀρραβώνα παρεχομένου τοῦ Πνεύματος, ὡςτε σαφὲς ἡμῖν ἐντεῦθεν γέγονε τὸ ζητούμενον, διατεῖ τῷ Πνεύματι τὸ ὅντωρ συμπαρελθόφθη, διτὶ, δύο σκοπῶν ἐν τῷ βαπτι-
οματι προκειμένων, καταργήσαι μὲν τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας τοῦ μηκέτι καρποφορεῖν ἀπὸ τῷ θανάτῳ, ζῆν δὲ τῷ Πνεύματι, καὶ καρπὸν ἔχειν ἐν ἀγίᾳσμῷ, τὸ μὲν ὕδωρ τοῦ θανάτου τὴν εἰκόνα παρέχει, ὡς περ ἐν ταφῇ τὸ σῶμα παραδεχόμενον. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὴν ζωοποιίαν ἐνίστι δύναμιν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀμαρτίαν νεκρότητος; εἰς τὴν ἑκάρχης ζωὴν τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀνακατείζον. Τούτο οὖν ἔστι τὸ ὅντων γεννηθῆναι ἐξ θανάτου; καὶ Πνεύματος, ὡς τῆς μὲν νεκρώσεως ἐν τῷ ὕδατι τελούμενης, τῆς δὲ ζωῆς ἡμῶν ἐνεργο-
μένης διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐν τρισὶν οὖν καταδύ-
σσει, καὶ Ισαρθμοῖς ταῖς ἐπικλήσεσι τὸ μυστήριον D τοῦ βαπτισματος; τελειοῦται, ἵνα καὶ δὲ τοῦ θανάτου τύπος ἑξεικονισθῇ, καὶ τῇ παραδόσει τῆς θεογνωσίας τὰς ψυχὰς φωτισθῶμεν οἱ βαπτιζόμενοι. Όστε εἰ τίς ἔστιν ἐν τῷ ὕδατι χάρις, οὐκ ἐκ τῆς φύσεώς ἔστι τοῦ ὕδατος, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος παρουσίας.

*Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ προ-
τερεπικοῦ εἰς τὸ βάπτισμα.*

Διττῶι δὲ δυνατῶν ἡμῶν, ἐκ ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, καὶ τῆς μὲν ὀρατῆς, τῆς δὲ ἀοράτου φύσεως, εἰς τὴν ἡ κάθαρσις, δι' ὕδατος τέ φρημι καὶ Πνεύματος, τοῦ μὲν θεωρητῶς τε καὶ σωματικῶς λαμβανομένου, τοῦ δὲ ἀσωμάτως καὶ ἀθεωρητῶς συντρέχοντος; καὶ τοῦ μὲν τυπικοῦ, τοῦ δὲ ἀληθινοῦ, καὶ τὰ βάθη καθαριστοῦς, δὲ τῆς πρώτης γενέσεως

A qui de supernis nati sunt, ut Dominus ait: regeneratio enim, ut ipsa vox indicat, alterius vitae initium est. Quamobrem ut alteram incipias, priori sūnem imponas necesse est. Quemadmodum enim in iis qui cursum reflectunt, status quidam et quies contrarios motus intercipit, sic et in mortali vita necessarium videtur, ut mors inter utramque vitam intercedens praecedentibus finem imponat et sequentibus principium exhibeat. Quomodo igitur descensum ad inferos dirigemus? Imitantes sepulturam Christi. Eorum enim qui baptizantur corpora in aqua quodammodo sepeliuntur. Itaque baptismus figurate operum carnis depositionem significat, ex Apostoli sententia dicentis: Circumcisio estis circumcisione non manu facta in extirpatione corporis carnis, in Christi circumcisione conseptuli cum ipso in baptismo¹. Et est tanquam expurgatio animæ et sordibus quæ illi adsunt ex carnis sapientia, sicut scriptum est: Lavabis me, et super nivem dealbabor². Idecirco non more Judæorum abluimur ad singulas inquisitiones, sed unum novimum baptismum salutarem, quoniam una est pro mundo mors, et una a mortuis resurrectio, quarum figuram baptismus gerit; cuius rei gratia qui vitam nostram regit Dominus baptismi fædus nobis instituit, quo mortis vitaque figura continetur. Mortis enim aqua explet imaginem; vita autem pignus Spiritus praebet. Quare quod quærebatur, cur aqua cum Spiritu assumetur, ex his patesfactum est. Cum enim duo in baptismo propria sint, ut deleatur corpus peccati ne amplius morti fructum ferat, et Spiritu vital ac fructum habeat in sanctitate, aqua mortis imaginem gerit, cum tanquam in sepulcro corpus accipiat, Spiritus autem vitalem virtutem injicit, dum a mortalitate ex peccato proveniente animas nostras ad vitam pristinam renovat. Hoc igitur est de supernis nasci et aqua et Spiritu, cum in aqua perficiatur mortificatio, et vita nostra per Spiritum instauretur. Ternis igitur immersionibus, ternisque appellationibus magnum baptismi mysterium peragitur, ut et mortis figura exprimatur, et divinæ cognitionis doctrina eorum qui baptizantur animæ illustrentur. Quamobrem si qua gratia est in aqua, ea non ex aquæ natura, sed ex Spiritu præsemita provenit.

Thrologi ex oratione qua ad baptismum cohortatus.

Cum autem duplices simus, hoc est, ex anima corporeaque constemus, quorum alterius natura subiectum cadit, alterius non cadit, duplex item est expiatio, per aquam nimicum et Spiritum, quarum altera ratione corporea visibilique percipitur, alter ratione incorporea atque invisibili concurrit. Illa figurata, hic vere etiam profunda expurgat. Qui

¹ Coloss. II 12. ² Psal. L 9.

cum primæ generaltonis aëmptis fuerit, novos ex veteribus, et divinos ex illo quod sumus, sine igne resurgens et sine confractione recreans. Nam, ut rem breviter complectamus, baptismi virtus nihil aliud est nisi alterius vitæ puriorisque vivendi rationis fœdus quod in hunc cum Deo, quod in primis metendum est, et omnium custodienda est anima cuique sua ne in hoc quod professi sumus, mendaces reperiatur. Nam si pacta quæ cum hominibus facimus, Deus medius adhibitus rata habet atque confirmat, quantum instabit periculum si ea quæ ipsi Deo polliciti sumus violabimus, nosque non solum alii criminibus, sed hoc etiam mendacio, obstrin-gemus veritati? Præseruit cum alia non detur regeneratio neque refectio, neque pristinum in statum restitutio, licet eam maxime multis gemitis et lacrymis, ex quibus, ut ego quidem sentio atque statuo, vix cicatricis obductio sequitur, inquiramus. Sequitur enim idque credimus. Quod si cicatrices de-leantur, præclarare nobiscum agitur, quandoquidem et ipse humanitatis indigo.

Gregorii Nyssæ pontificis ex oratione catechetica, item de baptismo.

Verum quia mysticæ doctrinæ pars est etiam lavaci institutio, hoc tu vel baptismum vel illustrationem vel regenerationem appelles licet: nulla enim inter nos de nomine erit differentia: operæ pretium erit, ut de hoc etiam pauca percurramus. Cum enim a nobis audiverint, quia quod mortale est, ad vitam transit, esse consentaneum; ut C cum prima generatio ad vitam mortalem ducat, altera generatio reperiatur, quæ nec incipiat a corruptione, neque in interitum desinat, sed genitum ad vitam ducat immortalem, ut quemadmodum ex mortali generatione necessario nascitur quod est mortale, sic quod ex generatione quæ non sentit interitum nascitur præstantius sit quam ut interitum ex morte patiatur, hæc et similia cum intellexerint modumque didicerint, nempe precationem ad Deum et gratias cœlestis invocationem et aquam et sidem esse quibus regenerationis mysterium expleuratur, haud facile adducentur ut credant: respiciunt enim ad id quod cernunt, nec pronissioni putant respondere quod ratione corporea peragitur. Quomodo enim, inquiunt, fieri potest ut preces et divinæ virtutis invocatio in aqua facta, vitæ sit causa iis qui initiantur? Ad quos, nisi admodum obstinatus se habent, pro instituti hujus approbatione simplex satis erit responsio. Nos enim vicissim queremus quomodo fiat in carne generatio. Nam cum omnibus manifestum sit illud hominem fieri, quod constituendi animalis gratia injicitur, nulla tamen afferri ratio potest, qua id ut efficiatur probabiliter persuaderi queat. Quid enim commune habet hominis definitio, si cum illa, quæ cernitur qualitate comparatur? Homo enim ratione prædictus est, et cogitandi vim habet. Illud autem in humida quadam consistit qualitate. Nec amplius quidquam eo quod cernitur cogitatione præcipitur. Quod igitur consentaneum

A ἐπίκουρα ταγχάνον, καινούς ἀντὶ παλαιῶν, καὶ θεο-ειδεῖς ἀντὶ τῶν νῦν δυτῶν ἐργάζεται, χωρὶς πυρὸς ἀναχωνεῦον, καὶ ἀνατίξον δέχα τυντρίψεως. Εἰ γάρ συντόμως δεῖ εἰπεῖν, συνθήκας πρὸς θεὸν δευτέρου βίου, καὶ πολιτείας καθαρωτέρας ὑπόληπτέον τὴν τοῦ βαπτισμάτος δύναμιν, δῆλον καὶ μάλιστα φερ-τέον, καὶ πάσῃ φυλακῇ τηρητέον τὴν ἔσποντο φυχὴν ἔκαστον, μή φεύσται τῆς ὁμολογίας ταύτης φαινόμενα. Εἰ γὰρ τὰς πρὸς ἀνθρώπους ὁμολογίας ἐμπε-δοῖ θεὸς, μέσος παραληφθεὶς, πότος δὲ κλινόντος ὄν πρὸς αὐτὸν ἐθέμεθα τὸν θεὸν συνθήκων, τούτων παραβάτας εὐρίσκεσθαι, καὶ μή μόνον τῶν ἀλλων ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ φεύδοντος ὑπόδικος είναι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τάντα οὐδὲ οὐσίας δευτέ-ρας ἀναγεννήσεως, οὐδὲ ἀναπλάσεως, οὐδὲ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκαταστάσεως, καὶ διὰ τούτου μάλιστα ἐπί-τιμων ταύτην ἐν πολλοῖς στεναγμοῖς; τε καὶ δάκρυ-σιν, ἐξ ὧν συνούλωσις μὲν ἔρχεται μόγις, κατά γε τὸν ἐμὸν δρόν ταῦτα νόμον· ἔρχεται γὰρ, καὶ αυτού-μεν· εἰ δὲ καὶ τὰς οὐλὰς ἔξαλειφομεν, ἀγαπώντας, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς χρήζω φιλανθρωπίας.

Tοῦ Νύσση ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ λόγου ωρ-τοῦ Βαπτισμάτος.

'Ἄλλ' ἐπειδὴ μέρος τι τῶν μυστικῶν διδαγμάτων καὶ ἡ κατὰ τὸ λουτρόν ἐστιν οἰκονομία, διετε βά-πτισμα, είτε φωτισμα, είτε παλιγγενεσίαν βούλατο τις ὄνομάζειν, οὐδὲν πρὸς τὴν ὄνομασιν διαφερόμενα, καλῶς ἂν ἔχοι βραχέα περὶ τούτου ἔξελθειν. Ἐπειδὸν γὰρ παρ' ἡμῶν τὸ τοιοῦτον ἀκόνιτον, διτι, τοῦ θητοῦ πρὸς ζωὴν μεταβαλνοντος, ἀκόνιτον ἦν, τῆς πρώτης γενέσεως ἐπὶ τὸν θητὸν παραγώ-σης βίον, ἐτέραν γέννησιν ἔξευρεθῆναι, μήτε ἀπὸ φθορᾶς ἀρχομένην, μήτε εἰς φθορὴν καταλήγουσαν, ἀλλ' εἰς ἀθάνατον ζωὴν τὸν γεγενημένον λαράγυ-σαν, ἵνα ὑπερέ ἐκ θητῆς γεννήσεως θητεῖν ἐν ἀνά-κης τὸ γεγενημένον ὑπέστη, οὐτως ἐκ τῆς μὴ πα-ραδεχμένης φθοράντο γεννώμενον κρείτου γένηται τῆς ἐκ τοῦ θανάτου φθορᾶς· ἐπειδὸν οὖν τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἀκούσωσι, καὶ προσδιδαχθῶσι τὸν τρόπον, διτι εὐχὴ πρὸς θεὸν, καὶ χάριτος οὐρανίας ἐπίκλησις, καὶ ὄντωρ, καὶ πίστις ἐστι, διτι ὥν τὴς ἀναγεννήσεως πληροῦται μυστήριον, δισκείβεις ἔχουσι πρὸς τὸ φαινόμενον βλέποντες, ὡς οὐ συ-βαίνον τῇ ἐπαγγελίᾳ τὸ σωματικῶς ἐνεργούμενον.

D Πῶς γὰρ, φησιν, εὐχὴ καὶ δυνάμεως θείας ἐπί-κλησις ἐπὶ τοῦ ὄντος γενομένη ζωῆς ἀρχῆς τοῖς μυθεῖσι γίνεται; Πρὸς οὓς, εἰπερ μή μέν ἔχοιεν ἀντιτύπως, ἀπλούς ἔξαρκει λόγος; πρὸς τὴν δόγματος ἀγαγέεν συγχατάθεσιν. Ἀντερπτο-μεν, τοῦ τρόπου τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως τῶν δυτῶν προδήλου, Πῶς ἀνθρωπὸς ἔκεινο γίνεται διτι; ἀφορμὴν τῆς συστάσεως τοῦ ζώου καταβαλμένη; Ἀλλὰ μήν οὐδεὶς ἐπὶ ἔκεινον λόγος ἐστιν διογιτὸς τινι τὸ πιθανὸν ἔξευρίσκων. Τί γὰρ κοινὸν ἔχει ἄνθρωπου πρὸς τὴν ἐκείνην φιθεωρούμενην ποιῶντις συγχρινόμενος; Ἀνθρωπὸς μὲν γὰρ λογικὸς ἔχημα καὶ διανοητικόν ἐστιν, ἐκείνο δὲ ἐν ὅπλοις τινις θεωρεῖται ποιότητι, καὶ πλέον οὐδὲν τοῦ κα-τεύθυντος δρωμένου καταλαμβάνει; Ἡ έννοια. "Il n'

νυν ἀπόκρισιν εἰκός εστιν ἡμῖν γίνεσθαι παρὰ τῶν ἔρωτηθέντων, οἵτι πῶς ἐστιν ἐξ ἑκείνου πιστὸν συστῆναι ἄνθρωπον, τοῦτο καὶ περὶ τῆς δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος; γινομένης ἀναγενήσεως ἔρωτηθέντες ἀποκρινούμεθα. Ἐκεῖ γάρ πρόχειρόν ἐστιν ἔκστιψ τῶν ἔρωτηθέντων εἰπεῖν, οἵτι θεῖα δυνάμει ἐκεῖνο ἔνθρωπο; γίνεται, ἡς μὴ παρούσης ἀκίνητον ἐστιν ἐκεῖνο καὶ ἀνενέργητον. Εἰ οὖν ἐκεῖ οὐ τὸ ὑποκείμενον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἡ θεῖα δύναμις πρὸς ἀνθρώπου φύσιν μεταποιεῖ τὸ φαινόμενον, τῆς ἐσχάτης ἀνείη ἀγνομοσύνης, ἐκεῖ τοσαύτην τῷ Θεῷ προσμαρτυρούντας δύναμιν ἀπονεῖν ἐν τῷ μέρει τούτῳ τὸ Θεῖον οἰεσθαι πρὸς τὴν ἐκπλήσσωσιν τοῦ θελήματος. Τί κοινὸν, φησιν, ὅδατος καὶ ζωῆς; Τί δὲ κοινὸν, πρὸς αὐτοὺς ἔροῦμεν, ὑγρότητι καὶ εἰκόνι Θεοῦ; Ἀλλ' οὐδὲν ἐκεῖ τὸ παράδοξον, εἰ, Θεοῦ βουλομένου, πρὸς τὸ τιμιώτατον ζῶν τὸ ὑγρὸν μεταβαθαι. Τὸ ίσον καὶ ἐπὶ τούτου φαμὲν, μηδὲν εἶναι θαυμαστὸν, εἰ θεῖα δυνάμεως παρουσίᾳ πρὸς ἀφθαρσιαν μετασχευάζει τὸ ἐν τῇ φθαρτῇ φύσει γενόμενον. Ἀλλὰ ζητοῦσιν ἀπόδειξιν τοῦ παρεῖναι τὸ Θεῖον ἐπὶ ἀγιασμῷ τῶν γινομένων καλούμενον. Ἡ κατασκευὴ τοῦ τὴν διὰ σαρκὸς ἥμεν ἐπιφανεῖσαν δύναμιν ἀληθῶς θείαν εἶναι τοῦ παρόντος λόγου συνηγορία γίνεται. Διεγέλεντος γάρ τοῦ Θεὸν εἶναι τὸν ἐν σαρκὶ φανερωθέντα, καὶ διὰ τῶν γινομένων θαυμάτων τὴν φύσιν ἐαυτοῦ διεἴκατα, συναπεδείχθη τὸ τοῖς γινομένοις παρεῖναι αὐτὸν κατὰ πάντα καιρὸν ἐπικλήσεως. Οὐτεπερ γάρ ἔκστιψ τῶν δυτῶν ἐστι τις ἰδιότης ἡ τὴν φύσιν γνωρίζουσα, οὗτως ἴδιον τῆς θείας φύσεώς ἐστιν ἡ ἀλήθεια. Ἀλλὰ μήδε παρέσσεσθαι τοῖς ἐπικαλουμένοις ἐπήγγελται, καὶ ἐν μέσῳ τῶν πιστευόντων εἶναι, καὶ ἐν πᾶσι μένειν, καὶ ἔκστιψ συνεῖναι. Οὐκ οὖν ἐτέρας εἰς τὸ παρεῖναι τὸ Θεῖον τοῖς γινομένοις ἀπόδειξες προσδοκείμεθα, τὸ μὲν Θεὸν εἶναι διὰ τῶν θαυμάτων αὐτὸν πεπιστεύχτες, ίδιον δὲ τῆς Θεότητος τὸ ἀμίκτως πρὸς τὸ ψεῦδος ἔχειν εἰδότες, ἐν δὲ τῷ ἀφευδεῖ τῆς ὑποσχέσεως παρεῖναι τὸ ἐπικλήσιμόν οὐκ ἀμφιβάλλοντες.

Τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐτι περὶ τοῦ βάπτισματος.

Ομολογοῦμεν δὲ ἐν βάπτισμα εἰς ἀφεσιν ἀμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Τὸ γάρ βάπτισμα τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον δηλοῖ. Συνθαπτόμεθα γοῦν τῷ Κυρίῳ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ὡς φησιν ἡ θείας Ἀπόστολος. ^D Ήπειρ οὖν ἀπαξ ἐτελέσθη διὰ τοῦ Κυρίου θάνατος, οὐς τοις καὶ ἀπαξ δεῖ βαπτίζεσθαι· βαπτίζεσθαι δὲ κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου Λόγον, εἰς τὸ δυνατὸν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, διδασκομένους τὴν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἀγίον Πνεύμα δηλογίαν. Οσοι τοινυν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἀγίον Πνεύμα βαπτισθέντες, μίαν φύσιν τῆς θεότητος ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι διδαχθέντες, αὐθις ἀναβαπτίζονται, ουτοὶ ἀνασταυροῦσι τὸν Χριστὸν, ὡς φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος. Ἀδύτατος γάρ τοντος ἀπαξ φωτισθέντας, καὶ τὰ ἔδης, αδθίς δρακαιρίζειν εἰς μετάροιτα, δρασταυροῦντας ἐαυτοῖς τὸν

A est, ut illi nobis respondeant, dum ab ipsis querimus qui fieri possit ut ex ea homo constituatur, id item nos respondebimus, cum ex nobis quæcumque quo pacto fiat per aquam regeneratio. Illic enim promptum est unicuique respondere, divina virtute illud hominem fieri, quod alioquin immobile et iners sit, nisi illa adsit. Quamobrem si illuc non quod subjectum est hominem facit, sed divina virtus in hominis naturam mutat id quod cernitur, nonne somnium inscitiae sit tantum in ea re; Dei virtutem esse consideri, in hoc autem eundem esse tam imbecillum, ut quod vult explere non possit? Quid commune, inquit, habet aqua cum gratia? Quibus nos contra, Quid habet commune humiditas cum imagine Dei? Ac illuc mirum non est, si Dei voluntate in animali præclarissimum humiditas comutatur. Et hic nos item dicimus non esse mirum, si divinæ virtutis præsentia ad incorruptionem redigit id quod in natura corruptibili natum est. Quærunt rursum ut demonstremus Denū qui invocatur præsto esse ad ea quæ sunt sanctificanda. Respondemus ad hoc demonstrandum id esse satis, quod constet virtutem quæ nobis per carnem apparuit, vere divinam esse. Cum enim demonstratum fuerit Deum esse, qui in carne declaratus est, quique miraculis efficiendis naturam suam ostendit, simul etiam demonstratum est, enim iis quæ sunt, adesse, quoties invocatur. Quemadmodum enim singulis rebus quædam inest proprietas quæ naturam illarum tanquam nota quædam declarat ita, naturæ d. viñæ propria est veritas. Quare cum pollicitu. s t, se cum invocatus fuerit, adfūtorum, et in u. e. io credentium esse, et in hominibus manere, et cum unoquoque esse, alia demonstratione non indigemus, ut ostendamus Deum iis quæ peraguntur adesse, cum illum ex miraculis Denū esse crediderimus, proprium autem Divinitatis sit, ut nullum habeat commercium cum falsita e, et in veritate promissionis consistere, quod nobis mandatum est, minimie dubitemus.

Damasceni, item de baptismo.

Baptismi vis. Baptismus unus. Necessaria ad baptismum invocatio Trinitatis. Quid trina immersio. Quid in Christum baptizari. Eucharistia et baptismus e Dominico latere fluxerunt. Baptismus duplex ut et homo. — Jam vero unum baptismum in remissionem peccatorum et in vitam æternam constitutum. Baptismus quippe mortem Domini significat¹. Per baptismum enim cum Domino sepelimur, ut ait divinus apostolus². Quemadmodum igitur Dominus mortuus est, sic nos etiam servari baptizari necessarium est; baptizari, inquam, sicut a Domino dictum est: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*³. Quibus scilicet verbis, Patris et Filii et Spiritus sancti, confessionem edocemur. Quocirca qui in Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizati, unamque in tribus Deitatis

¹ Rom. vi, 4. ² Coloss. ii, 12. ³ Matth. xxviii, 19.

personis naturam edocti, baptismum repetunt, ii, secundum divinum Apostolum, Christum rursus crucifigunt: *Impossibile enim est*, inquit, *eos qui semel illuminati sunt, etc.*, rursus ad paenitentiam renovare, crucifigentes iterum sibi ipsis Christum, et ostentui habentes¹. At qui in sanctam Trinitatem baptizati non sunt, hi denuo baptizentur necesse est. Etsi enim Apostolus dicit: *In Christum et in mortem ipsius baptizati sumus*²; non tamen hoc vult, baptismi invocationem ex his verbis constare debere, verum hoc deum, baptismum mortis Christi figuram praeserre. Baptismus siquidem qui trina immersione peragitur, tres dies significat, quibus Dominus tunulo conditus jacuit. Quare in Christum baptizatum esse nihil aliud indicat, quam in illum credendo salutisera aqua tingi. Fieri non potest ut in Christum credamus, nisi Patris et Filii et Spiritus sancti confessione imbuti simus. Christus enim est Filius Dei vivi³, quem Pater unxit Spiritu sancto⁴, quemadmodum ait divinus David: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo letitiae praet consortibus tuis*⁵. Isaia quoque ex Domini persona loquens: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me*⁶. Enimvero quænam verborum forma adhibenda esset, Dominus discipulis suis exposuit: *Baptizantes eos, inquiens, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti*⁷. Quoniam enim immortalitatis consequendæ causa nos Deus considerat; violato autem ejus præcepto, mortis labe, ne perpetuum et immortale malum esset, nos item multaverat; idcirco pro sua indulgentia sese servis inclinans, nostrique similis effectus, passione sua nos a corruptione vindicavit, et ex sancto et immaculato suo latere veniæ fontem nobis emisit⁸: aquam scilicet ad regenerationem, necon peccati et corruptionis abstersionem; sanguinem vero in potum qui vitam æternam procuraret. Quin hoc quoque mandavit nobis, ut per aquam et Spiritum regeneraremur⁹, Spiritu sancto ad aquam accedente, per verbum et orationem. Nam quoniam homo duplice natura constat, anima scilicet et corpore, duplēm proinde nobis purgationem dedit, per ritus divinæ imaginis similitudinisque decus in peccato corpus mundaret, atque a corruptione liberum redderet, aqua quidem mortis simulacrum exprimente, Spiritu autem vitæ pignus et arrhabonem largiente.

Aqua vis purgatoria. — Etenim a principio Spiritus Domini ferebatur super aquas¹⁰: quin et iustrandi virtute præditam esse aquam Scriptura jam olim contestatur¹¹. Noe temporibus Deus mundi peccatum per aquam eluit¹². Per aquam quisquis immundus erat, lege præcipiente, mundabatur, et ita quidem ut et ipsæ vestes aqua essent ablwendæ. Elias Spiritus gratian admistam aquis ostendit, tun nimirum cum holocaustum exhibita aqua cremavit¹³. Peneque omnia secundum

A Christo, καὶ παραδειγματίζοντας. "Οσο: δὲ μὴ εἰς τὴν ἀγίαν Τράπεζα ἐβαπτίσθησαν, τούτους δεῖ ἀναπτίζεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ φησιν ὁ Θεὸς Ἀπόστολος, δὲ Εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὸν Θάρατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημει, οὐχ οὕτω δεῖν γίνεσθαι φῆσι τοῦ βαπτισμάτος τὴν ἐπίκλησιν, ἀλλ᾽ ὅπερ τὸν θανάτου τοῦ Χριστοῦ ἔστι τὸ βάπτισμα. Διὰ γὰρ τῶν τριῶν καταδύσεων, τὰς τρεῖς ἡμέρας τῆς τοῦ Κυρίου ταχῆς σημαίνει τὸ βάπτισμα. Τὸν εἰς Χριστὸν βαπτισθῆναι δηλοῦ, τὸ πιστεύοντας εἰς αὐτὸν βαπτίζεσθαι. Ἀδύνατον δὲ εἰς Χριστὸν πιστεῦσαι, μὴ διδαχήντας τὴν εἰς Πατέρα καὶ Γενὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα ὄμοιογίαν. Χριστὸς γάρ ἔστιν ὁ Γενὸς τῷ Θεῷ τοῦ ζῶντος, ὃν ἔχριτεν ὁ Πατὴρ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, ὃς φησιν ὁ Θεὸς Δασιδί. Διὰ τοῦτο ἔχριστες δὲ Θεὸς, δὲ Θεὸς σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Καὶ Ἰησαῖς ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐν ἐγένετο ἔχριστος. Τὴν μέντοι ἐπίκλησιν τοὺς οἰκείους μαθῆτας οἱ Κύριος διδάσκων ἔλεγε· Βαπτίζοντες αὐτοῖς εἰς τὸ δρόμα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Γενοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Ἐπειδὴ γάρ ἐπ' ἀφθαρσίαν πεποιηκεὶς ἡμᾶς ὁ Θεὸς, παραβάντας δὲ τὴν σωτηρίου αὐτοῦ ἐν τοῖς φθορῷ θανάτου κατεδίχαστεν, ἵνα μὴ ἀθίστατος ἢ τὸ κακόν, συγκαταδέξῃς δὲ τοὺς δούλους, ὃς εἴπειστον, καὶ καθ' ἡμᾶς δὲ "γεγονὼς, τῆς φθορᾶς; δὲ τοῦ ιδίου πάθους ἐλυτρώσαστο· ἐπήγαγεν ἡμῖν ἐκ τῆς ἀγίας καὶ ἀχράντου αὐτοῦ πλευρᾶς πηγῆς ἀφέσσως· ὅνδωρ μὲν εἰς ἀναγέννησιν καὶ ἐπικλυσιν τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς φθορᾶς· αἷμα δὲ, πάτον ζῶντος ἀδίστου πρόξενον. Ἐντολὰς δὲ ἡμῖν διδώκεις δὲν δέσποτας· ἀναγεννάσθαι καὶ Πνεῦματος, δὲ ἐντείξεως καὶ ἐπικλήσεως, τῷ ὅνδατι ἐπιφοιτῶντος τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Ἐπειδὴ γάρ διπλοῦς διανθρωπος, ἐν ψυχῇ τε καὶ σώματος, διπλῆν ἡμῖν ἑδωκε καὶ τὴν κάθαρσιν, δι' ὅνδατος· τε καὶ Πνεύματος· τῷ μὲν Πνεύματος, τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὅμοιωσιν ἐν ἡμῖν ἀνακατείλοντος, τοῦ δὲ ὅνδατος, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος καθαίροντος τὸ σώμα τῆς ἀμαρτίας, καὶ τῆς φθορᾶς ἀπαλλάσσοντος, καὶ τὴν τοῦ θανάτου εἰκόνα ἐκπληροῦντος τοῦ ὅνδατος, τὸν δὲ τῆς ζῶντος ἀρραβώνα παρεχομένου τοῦ Πνεύματος.

aquam nimirum et Spiritum: sic nempe ut Spiritus nolis instauraret, aqua vero per Spiritus gratiam et peccato corpus mundaret, aqua quidem mortis simulacrum exprimente.

'Απ' ἀρχῆς γάρ Πνεῦμα Θεοῦ τοῖς ὅνδασιν ἐκπληροῦσαν καὶ ἀναθεν τὴν Γραψὴν μαρτυρεῖ τῷ ὅνδατι, δὲ ἔστι καθαρτήριον. 'Ἐπι Νῶε δὲ' ὅνδατος δὲ θεὸς τῆς κοσμικῆς ἀμαρτίαν κατέκλυσε. Δι' ὅνδατος καὶ ἀκάθαρτος κατὰ τὸν νόμον καθαίρεται, καὶ αὐτὸν τὸν ἱματίων πλυνομένων τῷ ὅνδατι, ἔδειξεν Ἰησαῖς τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος συμμεμιγμένην τῷ ὅνδατι, ὅπερ φλέξας τὴν ἐλοκαύτωσιν. Καὶ σχεδὸν ἀπέννυνται τὸν νόμον ὅνδατι καθαρίζεται· τὰ γὰρ δρατά, σύριγκα λα τῶν νοουμένων εἰσεν· τὴν μέντοι ἀναγέννησιν

¹ Hebr. iv. 6. ² Rom. vi. 3. ³ Matth. xvi. 46. ⁴ Act. x, 38. ⁵ Psal. XLIV, 3. ⁶ Isa. LX, 11. ⁷ Matth. xxviii, 19. ⁸ Joan. xix, 34. ⁹ Joan. III, 5. ¹⁰ Gen. i, 2. ¹¹ Levit. xv, 10. ¹² Gen. II, 17. ¹³ I Reg. XVIII, 32.

κατὰ ψυχὴν γίνεται· πίστις γάρ υἱοθετεῖν οἶδε, διὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ εἰς τὴν ἀρχαῖναν ἀγειν μαχαριότητα.

βαβετ, ut quamvis e rebus creatis simus, per Spiritum nos in Dei filios adoptem, alique ad pristinam felicitatem velut postliminio revocet.

Ἡ μὲν οὖν τῶν ἀμαρτιῶν ἀφετις, πάπιν δμοίως διὰ τοῦ βαπτίσματος διδοται· ἡ δὲ χάρις τοῦ Πνεύματος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς προκαθάρσεως. Νῦν μὲν οὖν διὰ τοῦ βαπτίσματος, τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἄγιου Πνεύματος λαμβάνομεν, καὶ ἀρχὴ τέτερου βίου γίνεται ἡμῖν ἡ παλιγγενεσία, καὶ σύρραγτις, καὶ φυλακτήριον, καὶ φωτισμός.

Χρή δὲ πάσῃ δυνάμει: ἀσφαλῶς τηρεῖν ἁυτοὺς καθαροὺς ἀπὸ φυταρῶν ἔργων, ἵνα μὴ πάλιν ὀστερά κύων ἐπὶ τὸν ίδιον ἔμετον ἐπιστρέψαντες, δούλους πάλιν ἁυτούς τῆς ἀμαρτίας ποιήσωμεν. Πίστις γάρ χωρὶς ἔργων νεκρά ἔστιν, δμοίως καὶ ἔργα χωρὶς πίστεως. Ἡ γάρ ἀληθής πίστις διὰ τῶν ἔργων δοκιμάζεται.

Βαπτιζόμεθα δὲ εἰς τὴν ἄγιαν Τριάδα, διὰ αὐτὰ τὰ βαπτιζόμενα χρήσει τῆς ἄγιας Τριάδος εἰς τὴν αὐτῶν σύστασιν τε καὶ διαμονὴν, καὶ ἀδύνατον μὴ συμπαρέναι: ἀλλήλαις τὰς τρεῖς ὑποστάσεις· ἀχώριστος γάρ ἡ ἄγια Τριάδα.

Πρῶτον βάπτισμα, τοῦ κατακλυσμοῦ, εἰς ἀκχοπὴν ἀμαρτίας. Δεύτερον, τὸ διὰ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς νεφέλης· σύμβολον γάρ, ἡ μὲν νεφέλη τοῦ Πνεύματος, ἡ θάλασσα δὲ, τοῦ θατος. Τρίτον τὸ νομικόν· πᾶς γάρ ἀκάθαρτος ἀπελούετο ὑδατι, ἐπλυνέ τε τὰ ιμάτια, καὶ οὐτως εἰσῆι εἰς τὴν παρεμβολὴν. Τέταρτον τὸ Ἰωάννου, εἰσαγωγιδὸν ὑπάρχον, καὶ εἰς μετάνοιαν ἄγον τοὺς βαπτιζόμενους, ἵνα εἰς Χριστὸν πίστεύσωσιν. Ἐγὼ γάρ ὑμᾶς, φησι, βαπτίζω ὑδατι· ὁ δὲ δύλων μονού ἀρχόμενος, αὐτὸς ὑμᾶς, φησι, βαπτίζει ἐπειπούσαις ἀγίῳ καὶ συρι. Προκαθαίρει οὖν ὁ Ἰωάννης ἐπὶ τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ θατος. Πέμπτον, τὸ τοῦ Κυρίου βάπτισμα, διὰτὸς ἐβαπτίσατο. Βαπτίζεται δὲ, οὐχ ὡς αὐτὸς χρήσων καθάρσεως, ἀλλὰ τὴν ἐμή οἰκειούμενος κάθαρσιν, ἵνα συντρίψῃ τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ θατος, ἵνα κλύσῃ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ πάντα τὸν παλαιὸν Ἀδάμ ἐνθάψῃ τῷ ὑδατι, ἵνα ἀγίασῃ τὸν βαπτιστὴν, ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον, ἵνα τὸ τῆς Τριάδος ἀποκαλύψῃ μυστήριον, ἵνα τύπος καὶ ὄπερα μηδὲ ἡμῖν πρὸς τὸ βαπτίζεσθαι γένηται. Βαπτιζόμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς τὸ τελείον τοῦ Κυρίου βάπτισμα, τὸ διὸ ὑδατός τε καὶ Πνεύματος. Ήμερ δὲ λέγεται βαπτίζειν ὁ Χριστός· τὸν εἶδε: γάρ περίνεν γλωσσῶν ἐπὶ τοὺς ἄγιους ἀποστόλους τὴν τοῦ Ενεύματος χάριν ἐξέσεν, ὡς φησιν αὐτὸς ὁ Κύριος, διει Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὑδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐπειπούσαις ἀγίῳ καὶ συρι, οὐ μετὰ κολλᾶς ταύτας ἡμέρας· ἢ διὰ τὸ τοῦ μέλλοντος πυρὸς κολλητικὸν βάπτισμα. Ἐκτον, τὸ διὰ μετάνοιας καὶ

A legem aqua mundantur. Res enim visibilis earum quae mente percipiuntur signa sunt. Regeneratio per tritum in animo perficitur. Fides quippe vita eam spiritum nos in Dei filios adoptat, alique ad pristinam felicitatem velut postliminio revocet.

Baptismi gratia pro suscipientium fidē et mundissimā. — Quamvis autem peccatorum remissio omnibus per aquam baptismum detur: Spiritus tamen gratia pro fidē ac prævia purgationis modo conceditur. Et nunc quidem Spiritus sancti primitias per baptismum accipimus, et regeneratio, alterius nobis vite initium, et signaculum, et præsidium, et illuminatio efficitur.

Cæterum in id nobis totis viribus est emendum, ne canis instar ad vomitum redeentes¹, peccati B nosmetipsos denuo servituti mancipemus. Fides siquidem sine operibus mortua est, itemque opera, sublata fide². Vera quippe fides per opera comprobatur.

Cur in Trinitatem baptizemur. — Ob id vero in sanctam Trinitatem baptizamur, quia quæ baptizantur, ad sui, tum constitutionem, tum conservationem, Trinitatis opera indigent: nec fieri potest, quin tres personæ sibi invicem adsint; quoniam Trinitas nullatenus separabilis est.

Varia baptismata. Joannis baptismata a baptismate Christi diversum. Paenitentiae baptismus; martyrii, et iste nobilissimus; baptismus sempiterni cruciatus. — Primum baptismata diluvium fuit, quod excindendi peccati causa contigit. Secundum illud fuit, quod per mare et nubem factum est³. Siquidem nubes, Spiritus; mare, aquæ figuram gerebat⁴. Tertium legale erat. Quisquis enim immundus esset, aqua abluebatur, vestes lavabat, atque ita in castra ingrediebatur⁵. Quartum Joannis fuit, quod illos qui baptizabantur, ad penitentiam adducebat, ut crederent in Christum: Ego enim, inquit, baptizo vos aqua: qui autem post me veniet, ipse vos baptizabit Spiritu sancto et igne⁶. Itaque Joannes ad Spiritum suscipiendum ante per aquam purgabat. Quintum, Domini baptismata, quo ipse baptizatus fuit. Baptizatus est autem, non quod ipse purgatione indigeret; sed D meam sibi purgationem asciscens, ut capita draconum in aquis enatereret⁷; ut peccatum obuerret, ac totum veterem Adamum in aqua sepeliret; ut baptismum sanctificaret; ut legem impleret; ut Trinitatis mysterium aperiret; ut semet tandem suscipiendi baptismi formam et exemplum praebere. Baptizamus autem et nos quoque perfecto Domini baptismo, per aquam videlicet et Spiritum. Porro Christus idcirco igne baptizare dicitur, quia Spiritus gratiam in sanctos apostolos effudit, quemadmodum Dominus ipse dixerat: Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptiza-

¹ Η Petr. ii, 22. ² Jac. ii, 26. ³ Gen. vii, 17. ⁴ I Cor. x, 1. ⁵ Lev. xiv, 15. ⁶ Matth. iii, 11. ⁷ Psal. lxxiii, 13.

bimini Spiritu sancto et igne., non posse multos hos dies¹; vel etiam ob castigatorum ignis futuri baptismum. Sextum baptismum in penitentia et lacrymis versatur: esque sane grave et molestem. Septimum, est quod sanguinis profusione ac martyrio perficitur, quo et Christus ipse nostri causa defunctus est². Esque illud per quam angustum ac beatum, quod nullis postea sordibus inquinetur. Octavum denique et postremum illud est, non iam salutiferum, verum ita malitiam auferens, quando suus jam malitia et peccato locus non erit, ut tamem sempiternum exercet ac puniat.

Spiritus sanctus columbae specie et ignis. — Porro Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba ad Dominum descendit, sive tum baptisni nostri primitias subindicabat, tum corpus honestabat: quoniam et hoc quoque per deificationem Deus erat. Adde, quod columba cessasse diluvium olim nuntiaverit. Ignis vero specie in sanctos apostolos descendit³, eo quod Deus esset. *Deus enim ignis consumens est⁴.*

Olei unctio. — At vero oleum idcirco ad baptismum adhibetur, quia unctionem nostram significat, nosque christos facit, insuper Dei misericordiam per Spiritum sanctum nobis pollicetur. Nam et columba illis qui incolumes e diluvio evaserant, oleo ramum preter omnem spem olim attulit⁵.

Ioannes, ut baptizatus. — Joannes imposita diuino Domini capiti manu, et cruore proprio baptizatus fuit.

Ceterum baptismum diutius prorogare non oportet dum accendentium fidem contestantur actiones. Si quis dolo ad baptismum accesserit, tantum abest ut hinc utilitatis quidam capiat, ut condemnationem potius accersat sibi.

Fides virtus. Infidelis est, qui non credit Ecclesie traditioni, aut male vivit. — Fides porro duplex est: *Est enim fides ex auditu⁶.* Scripturas namque sacras audiendo, Spiritus sancti doctrinam credimus. Atque haec fides per omnia illa, quae a Christo statuta sunt, perficitur: opere videlicet credens, pietatem colens, et ejus qui nos instauravit, praecipit obsequens. Nam qui secundum Ecclesiam catholicam traditionem non credit, vel per flagitiosa opera cum diabolo communicat, hic infidelis est.

Fides domum Spiritus. — Rursus: *Fides est sperrandarum substantia rerum, argumentum non a parentium⁷, vel est spes minime dubia nec ambigua, qua confidimus fore, ut quae nobis divinitus promissa sunt, et quae postulamus, adipiscamur.* Ac prior quidem, nostram voluntatis est; altera autem inter Spiritus dona censenda est.

Spiritalis circumcisio. — Sciendum est autem, integrum omnem quod a nativitate contraximus, peccatum scilicet, per baptismum circumcidit, nosque spirituales Israelitas ac Dei populum fieri.

A δακρύων, δυτιώς ἐπίπονον. "Εδδομαν, τὸ δὲ αἷματος καὶ μαρτυρίου, δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς: ὑπὲρ ἡμῶν ἐθαπτίσατο, ὃς λίαν αἰδέστιμον καὶ μακάριον, ὅσον διαιρέτας οὐ μολύνεται βάπτισις. "Οὐδεαν, τὸ τελευταῖον, οὐ σωτήριον, ἀλλὰ τῆς μὲν χαρίας ἀνατρέπει· καὶ οὐκ ἔτι γάρ κακία καὶ ἀμαρτία πολιτεύεται· καλάζον δὲ ἀτελεύτητα.

Σωματικῷ δὲ εἰδει, ὡσεὶ περιστερά, ἀπεροΐησε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου ὑπεικνύον βαπτίσματος, καὶ τιμών τὸ σῶμα· ἐπειὶ καὶ τοῦτο, ἡγουν τὸ σῶμα, τῇ θεωσει Θεός, καὶ ἡμα του διγονθεν εἴθισται περιστερά λύσιν κατακλυσμοῦ εναγγέλιζεσθαι. Ἐπὶ δὲ τοὺς ἄγιους ἀποστολὸν πυροειδῶς κάτεισι. Θεός γάρ ἔστιν· δὲ Θεός πῦρ καταναλίσκον ἔστι.

Τὸ ἔλαιον βαπτίσματι παραλαμβάνεται, μηνύον τὴν χρίσιν ἡμῶν, καὶ χριστοὺς ἡμᾶς ἐργάζεμεν, καὶ τὸν τοῦ Θεού ἡμῶν ἐπαγγελλόμενον δὲ καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος ἔλεον, ἐπεὶ καὶ κάρφος ἔλατος τοῖς ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ περισωθεῖσιν ἢ περιστερά κεκόμικεν.

Ἐβαπτίσθη Ἰωάννης, τὴν χεῖρα ἐπιθεὶς ἐπὶ τὴν θελαν τοῦ Δεσπότου κορυφὴν, καὶ τῷ ιδίῳ αἴματι.

Οὐ χρὴ ὑπερτίθεσθαι τὸ βάπτισμα, διτε δὲ ἐργασία πλεῖς τῶν προσιδόντων μαρτυρηθῆ. Ὁ γάρ ἐν δόλῳ προσώπων τῷ βαπτίσματι, καταχριθῆσεται μᾶλλον ἢ ὥφεληθῆσεται.

Η μέντοι πλεῖς διπλῇ ἔστιν. *Ἔστι τῷ πλεῖστῃ δικοῖς.* Ἀκούοντες γάρ τῶν θείων Γραφῶν, πιστεύομεν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ ἄγιου Πνεύματος. Αὕτη δὲ τελειοται πᾶσι τοῖς νομοθετηθεῖσιν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἐργα πιστεύουσα, εὐσεβοῦσα, καὶ τὰς ἐντολὰς πράττουσα τοῦ ἀνακαίνασαντος ἡμᾶς. Ὁ γάρ μή κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς καθολικῆς Ἑκκλησίας πιστεύων, ἢ κοινωνῶν διὰ τῶν ἀτέπτων Ἕργων τῷ διαβόλῳ, ἀπιστός ἔστιν.

D *Ἔστι δὲ πάλιν πλεῖστης ἐπικαίρων ἀκόστασις, πραγμάτων διεγχος οὐ βλεπομένων, ἢ ἀλλεπακτο; καὶ ἀδιάπτοτο; ἐπὶ τοῦτο τοῦ Θεού ἡμετέρη γελμάων, καὶ τῆς τῶν αἰτήσεων ἡμῶν ἀπειτυχίας. Η μὲν οὖν πρώτη, τῆς ἡμετέρας γνώμης ἔστιν, ἢ δὲ δευτέρη τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος.*

Τοτέον δὲ διτε διὰ τοῦ βαπτίσματος περιτεμνόμεθα διπλαν τὸ διπλόν γενέσεως κάλυμμα, ἢ τοι τὴν ἀμφιτίλαν, καὶ ἰστράγλιται πίνευματικόν, καὶ Θεού λαζ, χρηματίζομεν.

¹ Act. 1, 5. ² Luc. xii, 50. ³ Act. ii, 2. ⁴ Deut. iv, 24. ⁵ Gen. viii, 11. ⁶ Rom. x, 17. ⁷ Hebr. xi, 1.

Μερὶ τῆς μεταλύτισμας τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος
καὶ αἷματος, τοῦ Νόσος τοῦ κατηχητικοῦ
λόγου.

Ὄσπερ οἱ δηλητήριον δι' ἐπιδουλῆς λαθόντες, ἀλλὰ
φρικάκιτην φθοροποιὸν δύναμιν ἔσθεσαν· χρὴ δὲ καὶ
δημοιότητα τοῦ δλεθρίου καὶ τὸ ἀλεξιτήριον ἐντὸς τῶν
ἀνθρωπίνων γενέσθαι σπλάγχνων, ὡς ἀν δι' ἐκείνων
ἐφ' ἄπαν καταμερισθεῖν τὸ σῶμα ἡ τοῦ βοηθοῦντος
δύναμις· οὕτω τοῦ διαλύνοντος τὴν φύσιν ἡμῶν ἀπο-
γευσάμενος, πάλιν ἀγαγκαῖον ὡς καὶ τοῦ συνάγοντος
τὸ διαλελυμένον ἐπεδεήθημεν· ὡς ἀν ἐν ἡμῖν γενό-
μενον τὸ τοιοῦτον ἀλεξιτήριον τὴν προεντεθέσαν τῷ
φύματι τοῦ δηλητηρίου βλάβην διὰ τῆς οἰκείας ἀντι-
παθείας ἀπώσιτο. Τί οὖν ἔστι τοῦτο; Οὐδὲν ἔτερον
ἢ ἐκεῖνο τὸ σῶμα, δ τοῦ τε θανάτου κρέπτον ἐδείχθη,
καὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν κατήρχατο. Καθάπερ γάρ μιχρά
ζύμη, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, δλον τὸ φύραμα
πρὸς ἑαυτὴν συνεξομοιοῖ, οὕτως τε θανατισθὲν ὑπὸ^C
τοῦ Θεοῦ σῶμα ἐν τῷ ἡμετέρῳ γενόμενον, δλον πρὸς
ἐαυτὸν μεταποιεῖ καὶ μετατίθησον. Ως γάρ τοῦ φθο-
ροποιοῦ πρὸς τὸ δύτιανον ἀναμιχθέντος, ἄπαν τὸ
φιακραθὲν συνηχρείωται· οὕτως καὶ τὸ ἀθάνατον
σῶμα ἐν τῷ ἀναλαθόντι αὐτῷ γενόμενον, πρὸς τὴν
ἐαυτοῦ φύσιν καὶ τὸ πᾶν μετεποίησεν. Ἀλλὰ μήτη
οὐκ ἔστιν ἀλλως ἐντὸς τι γίγνεσθαι τοῦ σώματος, μή
διὰ βρώσεως καὶ πόσεως τοῖς σπλάγχνοις καταμηγνύ-
μενον. Οὐκοῦν ἐπάναγκες κατὰ τὸν δυνατὸν τῇ φύσει
τρόπον τὴν ζωστικὸν δύναμιν τοῦ Πνεύματος δέξασθαι.
Μόνον δὲ τοῦ Θεοδόχου σώματος ἐκείνου ταύτην δεξα-
μένου τὴν χάριν, ἀλλως δὲ δειχθέντος μή εἶναι δυνα-
τὸν ἐν ἀθανατίᾳ γενέσθαι τὸ ἡμετέρον σῶμα, εἰ μή
διὰ τῆς πρὸς τὸ ἀθάνατον κόινωνιας ἐν μετουσίᾳ τῆς
ἀφθαρτίας γενόμενον· σκοτῆσαι προσῆκει, πῶς ἐγέ-
νετο δυνατὸν τὸ ἐν ἐκεῖνο σῶμα ταῖς τοσαύταις τῶν
πιστῶν μυριάστις κατὰ πᾶσαν τὴν εἰκουμένην εἰσαει
καταμεριζόμενον, δλον ἐν ἐκάστῳ διάτονον μέρους γε-
νέσθαι, καὶ αὐτῷ μένειν ἐφ' ἐαυτοῦ δλον. Οὐκοῦν ὡς
διὰ πρὸς τὸ ἀκόλουθον ἡμῖν ἡ πίστις βλέπουσα, μη-
δεμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ προκειμένου νοήματος
ἔχοι, μιχρόν τι προσῆκει παρασχολῆσαι τὸν λόγον εἰς
τὴν φυσιολογίαν τοῦ σώματος. Τίς γάρ οὐκ οἴδεν δτι
ἢ τοῦ σώματος ἡμῶν φύσις αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν ἐν ἕδιζ
τινι ὑποστάσει ζῶῃν οὐκ ἔχει· ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιρ-
βεούστης αὐτῇ δυνάμεως συνέχει τε ἑαυτὴν καὶ ἐν τῷ
εἶναι μένει, ἀπαύστῳ κινήσει τὸ ἀλλείπον πρὸς ἑαυτὴν ^D
ἐφελκομένη, καὶ τὸ περιττεύον ἀπωθουμένη· Καὶ
ῶσπερ τις ἀπάλις ὑγροῦ τινος πλήρης ὁν, εἰ κατὰ τὸν
πυθμένα τὸ ἐγκαίμενον ὑπεξίσι, οὐκ ἀν φυλάσσει τὸ
περὶ τὸν δγκον ἑαυτοῦ σχῆμα, μή ἀντεισιόντος ἀνούσιν
ἐτέρου πρὸς τὸ κενούμενον· ὥστε τὸν δράμντα τὴν
δγκωδὴν τοῦ ἀγγείου τούτου περιοχὴν, εἰδέναι μή ἕδιζ
εἶναι τοῦ φαινομένου ἀλλὰ τὸ εἰσέρεον ἐν αὐτῷ γινό-
μενον σγηματίζειν τὸ περιέχον τὸν δγκον· οὕτω καὶ
ἢ τοῦ σώματος ἡμῶν κατασκευὴ ἕδιον μὲν πρὸς τὴν
ἑαυτῆς φύσεασιν οὐδὲν ἡμῖν γνώριμον ἔχει, διὰ δὲ τῆς
ἐπισταχορμένης δυνάμεως, ἐν τῷ εἶναι μένει. Η δὲ
διγόμενος αὐτῇ τροφὴ καὶ ἔστι, καὶ λέγεται. "Ετι δὲ οὐχ
ἢ αὐτῇ πάσι τοῖς τρεφομένοις σώμασι, ἀλλὰ τις ἐκά-
στοι κατάλληλος περὶ τοῦ τὴν φύσιν οἰκονομοῦντος

A De transmutatione Domini corporis et sanguinis.
Gregorii Nyssae pontificis ex oratione cateche-
tica.

Quo' modo enim qui venenum stuprarent
dolo et ex insidiis, alio medicamento extinguerunt
vim quæ assert interitum, oportet autem sicut ex-
stiale, ita etiam salutare medicamentum admitti
intra viscera hominis, ut per illa distribuantur in
universum corpus virtus ejus quod fert opem: ita
cum id gustaverimus quod nostram dissolvit natu-
ram, rursus necesse est ut opus habeamus eo quod
cogit ac conciliat id quod erat dissolutum, ut cum
intra nos fuerit hoc salutare medicamentum, veneni
damnum, quod corpori fuerat inditum, per con-
trariam repellat affectionem. Quid hoc ergo est?
B Nihil aliud quam illud corpus, quod et morte os-
tentum fuit esse potentius, et nostræ vitæ fuit
initium. Quonodo enim parum fermenti, ut dicit
Apostolus¹, sibi assimilat totam conspcionem, ita
corpus a Deo morte affectum cum fuerit intra no-
strum, toton ad se transmutat et transfert. Quo-
modo enim cum quod est exstiale, mistum fuerit
cum sano, quidquid est contemporatum, simul
reditur inutile, ita etiam corpus immortale eam
fuerit intra eum qui sumpsit, universum quoque
transmutat in suam naturam. Sed fieri non po-
test ut sit aliquid aliter intra corpus, nisi per
esum et potionem misceratur visceribus. Necesse
est ergo, eo modo quo natura potest, Spiritus vi-
vificam suscipere virtutem. Cum autem solum il-
lud corpus quod Denum suscepit, banc gratiam
aceperit, ostentum sit autem aliter fieri non
posse, ut nostrum corpus sit in immortalitate,
nisi per communionem cum immortali factum sit
particeps incorruptionis: oportet considerara, que-
modo fieri potuerit, ut unum illud corpus, quod
tam multis fideliū mīlitibus in universo orbe ter-
rarum semper distribuitur, totum per partem sit
in unoquoque, et ipsam in se totum maneat. Ut
ergo fides ad id quod est consequens aspiciens,
de sensu proposito nullam habeat dubitationem,
oportet nostram orationem paulisper immorari in
naturali corporis consideratione. Quis enim nescit
quod nostri corporis natura ipsa per se non
habet vitam in quadam propria corporis substan-
tia, sed per quandam affluentem ei virtutem
et scipsem continet, et manet in essentia, perpe-
tua motione ad se attrahens id quod deest, et re-
pellens id quod est supervacaneum? Et quonodo
uter aliquis aliquo humore plenus, si in fundo exeat
id quod in eo est positum, in magnitudine suam
non servaverit figuram, nisi superne pro eo quod
exiit ingrediatur aliud ad id quod extinxerit: adeo
ut qui videt magnitudine distentum hujus vasis
ambitum, sciāt eum non esse proprium ejus quod
apparet, sed id quod influit, cum in eo fuerit figu-
rare id quod continet magnitudinem: ita etiam
corporis nostri constructio nihil quidem habet
proprium nobis cognitum ad sui constitutionem,

¹ Cor. v. 6.

per eam autem quæ intromittitur virtutem manet in essentia. Ea autem virtus alimentum et est et dicitur. Præterea autem non idem omnibus quæ aluntur corporibus, sed quoddam unicuique congruens attributum est ab eo qui naturam dispensat et administrat. Nam alia quidem animalia aluntur effossis radieibus; alia autem aluntur herbis; aliquorum autem nutrimentum sunt carnes. Homini autem præcipue est panis, et ad humoris perdurationem et conservationem potus, non ipsa sola aqua, sed vino saepè condita, ad opem ferendam interno nostro calori. Qui ergo ad ea aspicit, potestate aspicit ad corporis nostri magnitudinem. Nam per vim alterandi congruenter

per corporis nutrimento redacio ad formam corporis.

Hic a nobis hoc modo distinctis ac declaratis, ad ea quæ sunt proposita, revocanda est cogitatio. Quærebatur enim quemadmodum quod est in illo corpus Christi, vivificat omnem hominum naturam, in quibus est fides, omnibus distributum, et ipsum minime diminutum. Fortasse ergo non procul absumus a probabili ratione. Nam si cujusvis corporis subsistentia nutrimento, nimirum cibo et potu constet, sit autem cibus ille panis, potusque aqua vino exhilarata; Dei autem Verbum, sicut prius est definitum, quod est Deus et Verbum, humana est natura contemporatum; et cum esset in nostro corpore, non aliquam aliam humanæ naturæ innovavit constitutionem, sed per ea quæ sunt consueta et congruentia, suo corpori dedit permanitionem, cibo et potu continens substantiam. Cibus autem erat panis. Quomodo ergo in nobis, sicut jam saepè dictum est, qui panem vidit, humanum corpus videt quodammodo, quod cum ille in eo fuerit, hoc fit: ita illuc quoque quod Deum suscepit corpus, cum panis alimentum acepisset, quadam ratione idem erat quod illæ, aliamento, ut dictum est, transente in naturam corporis. Nam quod est omnium proprium, id quoque pro certo et constanti est in illa carne, nempe quod illud quoque corpus pane coctinebatur. Corpus autem Dei Verbi inhabitatione ad divinam transmutatum est dignitatem. Rechte ergo nunc quoque Dei Verbo sanctificatum panem in Dei Verbi corpus credo transmutari. Etenim panis erat potestate illud corpus. Fuit autem sanctificatus habitatione Verbi, quod tanquam in tabernaculo habitavit in carne. Igitur unde in illo corpore transmutatus panis transit in divinam virtutem, per idem nunc fit similiter. Nam et illuc Verbi gratia sanctum fecit corpus, cui ex pane erat substantia, et quodammodo ipsum quoque erat panis: et hic similiter panis, sicut dicit Apostolus¹, sanctificatur per Verbum Dei et orationem, non eo quidem quod cibo mediante in Verbi corpus evadat, sed quod statim per Verbum in corpus transmutetur, sicut dictum est a Verbo, *Hoc est corpus meum*². Cum autem omnis caro alatur etiam per haemorem; neque enim nisi cum eo conjugatur, id quod est in nobis terrestre, in vita permanserit.

A ἀποκεκλήρωται. Τὰ μὲν γάρ τῶν ζώων διεργούσθαι τρέφεται· ἔτεροις ἐστιν ἡ πάσα τρόφιμος· τινῶν δὲ ἡ τροφὴ σάρκες εἰσίν. Ἀνθρώπῳ δὲ κατὰ τὸ προτροπόμενον ἄρτος, καὶ εἰς τὴν τοῦ ὑγροῦ διαμονὴν καὶ δυντήρησιν ποτὸν γίνεται, οὐκ αὐτὸν μόνον τὸ ὕδωρ, ἀλλ' οἶνῳ πολλάκις ἐφηδυνόμενον, πρὸς τὴν τοῦ θερμοῦ τοῦ ἐν ἡμῖν συμμαχίαν. Οὐχοῦν δὲ πρὸς ταῦτα βλέπων, δυνάμει πρὸς τὸν δγκον τοῦ ἡμετέρου σώματος βλέπει. Ἐν ἐμοὶ γάρ ἐκείνα γενόμενα αἷμα καὶ σῶμα γίνεται καταλλήλως, διὰ τῆς ἀλλοιωτικῆς δυνάμεως πρὸς τὸ σώματος εἶδος τῆς τροφῆς καθισταμένης.

Nam cum illa in me fuerint, fluunt sanguis et corpus, nutrimento per vim alterandi congruenter

B Τούτων ἡμῖν τοῦτον διευχρινθέντων τὸν τρόπον, ἐπανακτέον πάλιν πρὸς τὰ προκείμενα τὴν διάνοιαν. Ἐζητεῖτο γάρ, πῶς τὸ ἐν ἐκείνῳ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, πᾶσαν ζωοποιεῖ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ἐν δοσὶς ἡ πίστις ἐστί, πρὸς πάντας μεριζόμενον, καὶ αὐτὸν οὐ μειούμενον. Τάχα τοίνυν ἐγγὺς τοῦ εἰκότος λόγου γινόμεθα. Εἰ γάρ παντὸς σώματος ἡ ὑπόστασις ἐκ τῆς τροφῆς γίνεται, αὐτῇ δὲ βρῶσις καὶ πόσις ἐστί. Εἰ δὲ ἐν τῇ βρῶσις ἄρτος, ἐν δὲ τῇ πόσῃ τὸ ὕδωρ ἐφηδυνόμενον τῷ οἶνῳ· δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καθὼς ἐν τοῖς πρώτοις διήρηται, δὲ καὶ Θεὸς ὁν καὶ Λόγος, τῷ ἀνθρωπίνῃ συνεκράθῃ φύσει, καὶ ἐν τῷ σώματι ἡμετέρῳ γενόμενος, οὐκ ἀλλην τινὰ παρεκαίνοτομήσεται τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τὴν σύστασιν· ἀλλὰ διὰ τῶν συνήθων τε καὶ καταλλήλων ἐδώκε τῷ καθ' ἐαυτὸν σώματι τὴν διαμονὴν, βρῶσις καὶ πόσις περικρατῶν τὴν ὑπόστασιν. Ή δὲ βρῶσις ἄρτος ἡν. Ὄστερ ποτίνων ἐφ' ἡμῶν, καθὼς ἡδη πολλάκις εἰρηται, δὲ τὸν ἄρτον ἰδών, τρόπον τινὰ τὸ ἀνθρώπων βλέπει σῶμα, διτε ἐν τούτῳ ἐκείνῳ γενόμενον, τούτο γίνεται· οὐτω κάκει τὸ θεοδόχον σῶμα τὴν τροφὴν ἄρτου παραδεξάμενον, λόγῳ τινὶ ταῦτην ἡν ἐκείνη, τῆς τροφῆς, καθὼς εἰρηται, πρὸς τὴν τοῦ σώματος φύσιν μεθισταμένης. Τὸ γάρ πάντων ἴδιον, καὶ ἐπ' ἐκείνης τῆς σαρκὸς ὀμηλογήθη, διτε ἀρτῳ κάκεινο τὸ σῶμα διεκρατεῖται. Τὸ δὲ σῶμα τῇ ἐνοικήσει τοῦ Θεοῦ Λόγου πρὸς τὴν θεικὴν ἀξίαν μετεποιήθη. Καλῶς οὖν καὶ νῦν τὸν τῷ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ ἀγιαζόμενον ἄρτον εἰς σῶμα τοῦ Θεοῦ Λόγου μεταποιεῖται πιστεύομαι. Κατὰ γάρ ἐκείνῳ τὸ σῶμα, ἄρτος τῇ δυνάμει: ἡν. Ἡγιάσθη δὲ τῇ ἐπισκηνωσεῖ τοῦ Λόγου τοῦ σκηνώσαντος ἐν τῇ σαρκὶ. Οὐχοῦν διτε ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι μεταποιηθεὶς ἄρτος, εἰς θειαν μεβίστη δύναμιν, διτε τοῦ αὐτοῦ καὶ νῦν τὸ ίσον γίνεται. Ἐκεὶ τε γάρ ἡ τοῦ Λόγου χάρις, ἄγιον ἐποιεῖτο σῶμα, φὲ τοῦ ἄρτου ἡ σύστασις ἡν, καὶ τρόπον τινὰ καὶ αὐτὸν ἄρτος ἡν· ἐνταῦθα τε ὁσαύτως δ ἄρτος, καθὼς φησιν δ Ἀπόστολος, ἀγιάσεται διὰ Λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεύξεως, οὐ διὰ βρώσεως καὶ πόσεως προτῶν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Λόγου, ἀλλ' εὐθὺς πρὸς τὸ σῶμα τοῦ Λόγου μεταποιούμενος, καθὼς εἰρηται ὑπὸ τοῦ Λόγου, διτε *Τοῦτο* ἐστι τὸ σῶμα μου. Πάσης δὲ σαρκὸς καὶ διὰ τοῦ ὑγροῦ τρεφομένης· οὐ γάρ διὰ διχα τῆς πρὸς ταῦτα συζυγίας τὸ ἡμῖν γενόδες ἐν τῷ ἔτην διαιμένος. Ὄστερ διὰ τῆς

¹ Timoth. iv, 5. ² Matth. xxvi, 28; Marc. xiv, 22; Luc. xxii, 19.

στερβός καὶ ἀντιτύπου τροφῆς τὸ στερβὸν τοῦ σώματος ὑποστηρίζομεν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῷ ὑγρῷ τὴν προσθήκην ἐκ τῆς δρυγενοῦς ποιούμεθα φύσεως. Ὁπερ ἐν ἡμῖν γενέρενον, διὰ τῆς ἀλλοιωτικῆς δυνάμεως ἔξαιματοῦται, καὶ μάλιστά γε εἰ διὰ τοῦ οἴνου λάβοι τὴν δύναμιν πρὸς τὴν εἰς τὸ θερμὸν μεταποίησον. Ἐπειὶ οὖν καὶ τοῦτο μέρος τῇ θεοδόχῳ ἔκεινον ὁρίζει πρὸς τὴν σύστασιν ἐαυτῆς παρεδέξατο· ὃ δὲ φανερωθεὶς Λόγος διὰ τούτον κατέμειν ἐαυτὸν τῇ ἐπικήρυψι τῶν ἀνθρώπων φύσει, ἵνα τῇ τῆς θεότητος κοινωνίᾳ συναποθεωρηθῇ τὸ ἀνθρώπινον· τούτου χάριν πᾶσι τοῖς πεπιστευκόσι τῇ οἰκονομίᾳ τῆς χάριτος ἐαυτὸν ἐνσπείρει διὰ τῆς σαρκὸς, οἵς τῇ σύστασις ἐξ οἴνου τε καὶ δρπού ἐστι, ταῖς σώμασι τῶν πεπιστευκότων κατακιρνάμενος, ὡς ἀν τῇ πρὸς τὸ διθέατον ἐνώσει, καὶ ἀνθρωπος τῆς ἀρθραρίας μέτοχος γένοιτο. Ταῦτα δὲ δίδωσι, τῇ τῆς εὐλογίας δυνάμει πρὸς ἔκεινον μεταστοιχειώσας τῶν φανομένων τὴν φύσιν.

"Ἐτι περὶ τῆς μεταλλίγεως τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἷματος, τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Ἄγαθός, καὶ πανάγαθος, καὶ ὑπεράγαθος Θεός, δόλος δὲν ἀγαθότης, διὰ τὸν ὑπερβάλλοντα πλούτον τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, οὐκ ἡνέσχετο μόνον εἶναι τὸ ἀγαθὸν, ἢτοι τὴν ἐαυτοῦ φύσιν, ὑπὸ μηδενὸς μετεγόμενον, ἀλλὰ καὶ τούτου χάριν ἐποίησε, πρῶτον μὲν τὰς νοερὰς καὶ οὐραγίους δυνάμεις· εἴτα τὸν δραστὸν καὶ αἰσθήτὸν κόσμον· εἴτα ἐκ νοεροῦ καὶ αἰσθητοῦ τὸν ἀνθρώπον· πάντα μὲν οὖν τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα κοινωνοῦσι τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος; κατὰ τὸ εἶναι. Λύτος γάρ ἐστι τοῖς πᾶσι τὸ εἶναι, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ εἰσὶ τὰ δυτικά, οὐ μόνον διὰ αὐτὸς ἐκ τοῦ μὴ δυτικοῦ εἰς τὸ εἶναι αὐτὰ παρήγαγεν, ἀλλ' διὰ τὴν ἀνέργειαν τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα συντηρεῖ καὶ συνέχει· ἐκ περιστοῦ δὲ τὰ ζῶα· κατά τε γάρ τὸ εἶναι, καὶ κατὰ τὸ ζωῆς μετέχειν, κοινωνοῦσι τοῦ ἀγαθοῦ. Τὰ δὲ λογικά, καὶ κατὰ τὰ προειρημένα μὲν, οὐ μή ἀλλὰ κατὰ τὸ λογικὸν, καὶ ταῦτα μᾶλλον οἰκείωτερα γάρ πάς εἰσι πρὸς αὐτὸν, εἰ καὶ πάντως οὗτος ὑπέρκειται ἀσυγκρίτως.

lione copiosius fruatur. Arctiori etenim quodammodo est aliisque ille incomparabili sublimitate omnia superet.

Οἱ μέντοι ἀνθρώποι, λογικός καὶ αὐτεξόνιος γενόμενος, ἔκουσαν εἰληφεν ἀδιαλεπτώς διὰ τῆς οἰκείας προαιρέσεως ἐνοῦσθαι τῷ θεῷ, εἰ γε διακένη δὲν τῷ ἀγαθῷ, τουτόσι τῇ τοῦ Κτίσαντος ὑπακοῇ. Ἐπειδὴ τούτων ἐν παραδάσει τῆς τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν ἐντολῆς γέγονε, καὶ θανάτῳ καὶ φθορῇ ὑπαπέτακεν, ὁ Ποιητὴς καὶ Δημιουργὸς τοῦ γένους ἡμῶν διὰ σπλάγχνα ἀλέους αὐτοῦ ὡμοιώθη ἡμῖν, κατὰ πάντα γενόμενος ἀνθρώπος χωρὶς ἀμαρτίας, καὶ ἡώθη τῇ ἡμετέρᾳ φύσει. Ἐπειδὴ γάρ μετέδωκεν ἡμῖν τῆς ιδίας εἰκόνης, καὶ τοῦ ιδίου πνεύματος, καὶ οὐκ ἀφύλάξαμεν, μεταλεμβάνεις αὐτὸς τῆς πτωχῆς καὶ ἀσθενοῦς ἡμῶν φύσεως, ἵνα ἡμᾶς καθέρῃ, καὶ ἀφαρτέσῃ, καὶ μετόχους πάλιν τῆς αὐτοῦ καταστήσῃ θεότητος:

A Quoniam autem per durum et solidum alimentum soliditatem corporis fulcimus ac stabilitus, eodem modo etiam humori adjungimus accessionem ex natura ejusdem generis. Qui quidem cum fuerit in nobis, per alterandi facultatem fit sanguis, et maxime si per vinum acceperit virtutem transmutandi in calidum. Quoniam ergo hanc quoque partem accipit earo illa Dei susceptrix ad Dei constitucionem: manifestatum autem Verbum propterea se admiscuit interitui obnoxiae hominum nature, ut communione divinitatis simul etiam deificetur humanitas: ea de causa per suæ gratiæ dispensationem se per carnem inserit omnibus creditibus, communis et contemporatus corporibus creditum, quibus substantia est ex pane et vino, ut unione cum eo quod est immortale, sit etiam homo participes incorruptionis. Hac autem dat, virtute benedictionis in illud transmutata eorum quae apparent natura.

Item de transmutatione corporis et sanguinis Domini, Damasceni.

Humanæ salutis œconomia. — Deus qui bonus, qui undequaque bonus, qui plusquam bonus, imo qui totus bonitas est, propter eximias bonitatis suæ divitias, minime passus est, se solum esse bonum, suamve naturam, cuius nulla res particeps esset, verum et eam ob causam primum intelligentes celestesque virtutes, tum deinde mundum hunc qui sub aspectum et sensum cadit, postrem ob intelligentiæ sensibilique substantia hominem creavit. Ac res quidem omnes quas condidit, quantum sunt, bonitatem ipsius participant, eum ipse universis esse sit, quoaliam in ipso sunt omnia¹, non solum quia ex nihilo ea ipse produxit, verum ob id etiam quod ejus actio res a se conditas tueruntur et conservat; uberior autem animantia. Nam bonum cum eis communicat, tum quatenus sunt, tum quatenus vitam acceperunt. At vero quæ ratione utuntur, tum ob ea quæ modo diximus, tum ob rationem etiam qua possent, boni participatio-

Atqui homo ratione liberaque voluntate praeditus cum esset, hauc acceperat potestatem, ut per D suam electionem indesinenter cum Deo coniungeatur, siquidem in bono, hoc est in obedientia Creatoris persistisset. Quoniam vero Creatoris sui violato præcepto, morti et corruptioni obnoxius fuit, idecirco generis nostri Productor et Optime, ob misericordiæ suæ viscera, assimilatus est nobis, homo factus sine peccato, nostræque naturæ unitus fuit². Nam, quia imaginem ipsius, et spiritum quem nobis dederat, minime servavimus, ipse cum paupere infirmaque natura nostra communem iniit, quo nos expiareret, atque ad incorruptionis statum translatos, suæ rursus divinitatis rediret participes.

¹ Rom. xi, 36. ² Hebr. ii, 17.

Incarnationis vis in reliquo a Christo homini. — Oportebat omni ut non solum generis nostri primitiae, sed et quisquis hominum vellet, in illius summi boni participationem veniens denuo nascetur, nevoque subinde cibo; qui huiusmodi nativitati consentaneus esset, emutitus; perfectio- nis modum attingeret. Quamobrem per suam nativitatem, sive incarnationem, baptismum item, passionem, et resurrectionem, humanum genus a primi parentis peccato, morte quoque ac corrup- tione liberavit; resurrectionisque factus pri- mitiae, scipsum viam normamque et exemplar con- stituit, ut nos quoque vestigia ejus adhaerentes, quod ipse natura est, hoc adoptione essemus, nisi nimisram, et haeredes Dei, ipsiusque coheredes¹. Nobis itaque secundam, ut dixi, nascitatem dedit; ut quemadmodum ex Adamo proerent, similitu- dinem ejus contraximus, maledictionaque, et corruptionem haereditario veluti jure nascimus: sic ex ipso geniti, similes ei efficiamur, atque im- mortalitatis ipsius, benedictionisque, ac gloria haereditatem consequamur.

Nascitas per Christum, cibisque duplex. Eucha- risticæ institutionis. Vetus Pascha comedit Christum. — Cæterum quoniam hic Adam spiritualis est, par- erat, ut tum nascitatis spiritualis esset, tum parti- cular almonia. Verum quia duplicitate sumus; et compositi, duplitem quoque nascitatem, at- que item compostrum cibum oportebat. Quocirca nascitatis quidem nobis per aquam & Spiritum, hoc est, per sanctum baptismum data est²: cibas autem, ipse est panis vitæ, Dominus noster Jesus Christus, qui de celo descendit³. Nam eum voluntariam mortem nostri cansa sus- cepturus esset, ea nocte quia seipsum tradiebat, testamentum novum sanctis suis discipulis et apo- stolis, atque per eos universis qui in ipsam cre- derent, candidit. Itaque in sanctæ et illustris Sion conuaculo, cum vetus Pascha cum discipulis suis manducasset, testamento veteri expletu, discipu- lorum pedes lavit⁴; hoc suo atque facto sym- bolum præbens sancti baptismatis: tum deinde frangens panem, porrexit eis, dicens: Accipite et comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum⁵. Simili quo- que modo calicem vino et aqua temperatum accepiens, impertivit eis, dicens: Bibite ex hoc omnes: hic est sanguis mens novi testamenti, qui pro vobis diffunditur in remissionem peccatorum; hoc facite in meam commemorationem. Quotiescumque enim manducatis panem hunc, et calicem vobis mortem Domini annuntiatis⁶.

Velut enim quidquid fecit Dens, id Spiritus sancti fecit opera, ita nunc quoque Spiritus sancti opera- tione facta sunt, quæ naturæ modum exceedunt, quæ- que nisi sive sola, nec capi queunt, nec intelligi. Quo- modo mihi accidet istud, aiebat Virgo sancta,

Ἐδει δὲ μὴ μόνον τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἡμετέρας φύ- σεως ἐν μετοχῇ γενέσθαι τοῦ χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ πάντα τὸν βουλόμενον ἀνθρώπον, καὶ δευτέρων γέν- νησιν γεννηθῆναι, καὶ τριτην τροφὴν ξένην, καὶ τῇ γεννήσει πρόσφρόν, καὶ οὗτον φύσασι τὸ μέτρον τῆς τελείωσιος. Διὰ μὲν οὖν τῆς αὐτοῦ γεννήσεως ἡκος σαρκωσει, καὶ τοῦ βαπτισμάτος, καὶ τοῦ πά- θους, καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἡλευθέρως τὴν φύσιν τῆς ἀμαρτίας τοῦ προπάτορος, τοῦ θάνατου καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπαρχὴ γέγονε, καὶ ὅδον καὶ τόπον ένταξιν καὶ ὑπογραμμὸν τεθεικεν, οὐκ καὶ ἡμετερος τοῖς αὐτοῦ ἀκολουθήσαντες ἔγνεστι, γενώμεθα θύσει, ὅπερ αὐτός ἐστι φύσει, οὐτοὶ καὶ κληρονόμοι Θεοῦ, καὶ αὐτοῦ συγκληρονόμοι· ἔνδω- Καὶ οὖν ήμεν, οὓς ἔφην, γένησιν δευτέρων, ἐν ὕστερη γεννήσετες ἐκ τοῦ Ἀδάμ, ὡμοιώθημεν αὐτῷ, κλη- ρονομήσαντες τὴν κατάραν καὶ τὴν φθοράν, οὕτω καὶ ἐξ αὐτοῦ γεννήσετες, διοισθῶμεν αὐτῷ, καὶ κληρονομήσαμεν· τὴν τε ἀφθορίαν, καὶ τὴν εὐλο- γίαν, καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ

Ἐπειδὴ δὲ πνευματικός; ἐστιν οὗτος ὁ Ἀδάμ, ἐδει καὶ τὴν γένησιν πνευματικὴν εἶναι, δομίως καὶ τὴν βρῶσιν. ἀλλ' ἐπειδὴ διπλοὶ τινές ἐσμεν καὶ σύν- θετοι, δει καὶ τὴν γένησιν διπλὴν εἶναι, δομίως καὶ τὴν βρῶσιν σύνθετον. Ἡ μὲν οὖν γένησις ἡμῖν δι' οὐδατος; καὶ Πνεύματος δέδοται· φῆμι δὲ τοῦ ἀγίου βαπτισμάτος· ἡ δὲ βρῶσις αὐτὸς ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάτης. Μέλλων γάρ τὸν ἐκούσιον ὑπὲρ ἡμῶν κατα- δέχονται θάνατον, ἐν τῇ νυκτὶ, ἐν ἡ διευτὸν παρεδί- δου, διαθήκην κανήν διέθετο τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ μα- θηταῖς καὶ ἀποστολοῖς, καὶ δι' αὐτῶν πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν. Ἐν τῷ ὑπερῷ τοινυν τῆς ἀγίας; καὶ ἐνδέξου Σιών, τὸ παλαιὸν Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ φαγὼν, καὶ πληρώσας τὴν ταλαιπ- διαθήκην. Οὐπει τῶν μαθητῶν τὸὺς πόδας, σύμβολον τοῦ ἀγίου βαπτισμάτος παρέχθημενος. Εἴτα κλάσας ἄρτον, ἐπεδίδου αὐτοῖς λέγων· Λάβετε, φάγετε, τοῦτο μοῦ δέστε τὸ σῶμα, τὸ θήρην ὑμῶν κλώμενον εἰς ἀφεσίαν. Όμοιως δέ λαβὼν, καὶ τὸ ποτήριον ἐξ οὐρανοῦ καὶ θάστας, μετέδωκεν αὐτοῖς λέ- γων· Μήτε ἐξ αὐτοῦ κάρτες· τοῦτο μού δέστε τὸ σῶμα, τὸ τῆς κανῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκ- χυρόμενον, εἰς ἀφεσίαν ἀφαρτών· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀρδημηστήν. Οσδυκις τὰρ δὲ ἀσθῆτε τὸν ἄρτον τοῦτο, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάρατο τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθράκου καταγγέ- λετε.

ὕσπερ γάρ πάντα σὸς ἐπειθεῖσεν ὁ Θεός; τῇ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐνεργείᾳ ἐποιησεν, οὐτε καὶ νῦν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐργάζεται, ἀν δύναται χωρῆσαι, εἰ μὴ μόνη ἡ πίστις. Πᾶν δοκεῖ μα- τοῦτο, φησιν ἡ ἀγία Παρθένος, ἐξει ἀνδρασ οὐ γίγνε-

¹ Rom. vii. 47. ² Joan. iii. 3. ³ Joan. vi. 48. ⁴ Joan. xiii. 1 seqq. ⁵ Matti. xxvi. 26. ⁶ ibid. 27. Marc. xiv. 21; Luc. xxi. 17; 1 Cor. xi. 24-26.

καὶ Ἀπεκρίνεται Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος· Πνεῦμα Α γνωστὸν τῶν non cognosco¹. Καὶ Gabriel ar-
ᾶκρον ἐπειδύσεται ἐκεῖ σὺ, καὶ δύναμις· Ὅγιστουν
ἐπισκέψεται σοι. Καὶ νῦν ἔρωτές πώς ὁ ἄρτος γίνε-
ται σῶμα Χριστοῦ, καὶ δὲ οἶνος καὶ τὸ θέρμα, αἷμα
Χριστοῦ. Λόγω σοι κάγια· Πνεῦμα ἀγίου ἐπιφορτᾷ,
καὶ ταῦτα καὶ τὰ ὅπερ λόγον καὶ ἔννοιαν.

Ἄρτος δὲ καὶ οἶνος παραλαμβάνεται· οὐδὲ γάρ δ
Θεὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθέειαν· ὡς τὰ πολλὰ τάρ-
τα μή κατὰ τὴν συνήθειαν τετριμμένα, ἀποστρέφε-
ται δισχεράνουσα· τῇ οὖν συγκαταβάσται συνθέτει χε-
χρημάνος, διὰ τῶν συνήθων τῆς φύσεως ποιεῖ τὰ
ὑπὲρ φύσιν· καὶ διπερ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος,
ἐπειδὴ θύσιος ἀνθρώποις ὑδατι λογεσθαί, καὶ ἐλαίῳ
χρίεσθαι, συνέζευξε τῷ ἐλαίῳ καὶ ὑδατὶ τὴν χάρτην
τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐποίησεν αὐτὸν λουτρὸν ἀναγεν-
νήσεως· οὗτως, ἐπειδὴ θύσιος τοῖς ἀνθρώποις ἀρτον
ἔσθιεν, διώρ τα καὶ οἶνον πίνειν, συνέζευξεν αὐ-
τοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα, καὶ πεποίηκεν αὐτὰ σῶμα
καὶ αἷμα αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύ-
σιν, ἐν τοῖς ὅπερ φύσιν γενώμεθα.

ατὶ per usitata et naturae consentanea assurgamus ad ea quæ supra naturam sunt.

Σῶμά ἔστιν ἀληθῶς ἡνωμένον θεότητι, τὸ ἐκ τῆς
ἀγίας Παρθένου σῶμα, οὐχ ὅτι τὸ ἀναληφθὲν σῶμα
ἴξιον οὐδανοῦ κατέρχεται, ἀλλ’ ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος
καὶ οἶνος μεταποιοῦνται εἰς σῶμα καὶ αἷμα Θεοῦ. Εἰ
δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς, πώς γίνεται, ἀρκεῖ σοι ἀκοῦ-
σαι, διτὶ διὰ Πνεύματος ἀγίου, διπερ καὶ ἐκ τῆς
ἀγίας Θεοτόκου διὰ Πνεύματος ἀγίου ἐσαντῷ, καὶ ἐν
ἐσαντῷ εἰς Κύριος σάρκα ὑπεστήσατε· καὶ πλέον οὐδὲν
γινώσκομεν, ἀλλ’ ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἀληθῆς ἔστι,
καὶ ἐνεργής, καὶ παντοδύναμος, ὃ δὲ τρόπος ἀνε-
περύητος. Οὐ χειρονὸν διὰ τοῦτο εἰπεῖν, διτὶ, διπερ
φυσικῶς διὰ τῆς βρύσεως ὁ ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος καὶ
τὸ διώρ διὰ τῆς πόσεως εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ
θεότητος καὶ πίνοντος μεταβάλλονται, καὶ οὐ γί-
νονται· ἔτερον σῶμα παρὰ τὸ πρότερον αὐτοῦ σῶμα·
οὐδὲν δὲ τῆς προθέσεως ἄρτος, οἶνος τε,
καὶ διώρ διὰ τῆς ἐπικαλήσεως καὶ ἐπιφορτήσεως τοῦ
ἄγιου Ηνεσμάτος, διεπερυῶς μεταποιοῦνται εἰς τὸ
σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οὐκ εἰσὶ δύο,
ἀλλ’ ἕν καὶ τὸ αὐτό.

per Spiritus sancti invocationem et adventum, modo est, in Christi corpus et sanguinem converti, ut

Γίνεται τούτῳ τοῖς πλοτεῖς ἀξίως μεταλαμβάνον-
σιν, εἰς ἀφεσιν ἀμαρτιῶν, ματὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ
εἰς φυλακτήριον φυλῆς τε καὶ σῶματος· τοῖς δὲ ἐν
ἀπιστίᾳ αναξίως μετέχουσιν, εἰς κόλασιν καὶ τιμω-
ρίαν, καθόπερ καὶ ὁ τοῦ Κυρίου θάνατος, τοῖς μὲν
πιστεύουσι γέγονε ζωὴ καὶ ἀφθαρταὶ εἰς ἀπόλαυσιν
τῆς αἰώνιου μακαριότητος· τοῖς δὲ ἀπειθοῦσι, καὶ
τοῖς κυριοτέροις, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν αἰώ-
νιον.

Οὐκ ἔστι τύπος ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τοῦ
σῶματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ (μή γένοιτο),
ἀλλ’ αὐτὸν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τεθεωμένον, αὐτοῦ
τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Τοῦτο μού ἔστι, οὐ τύπο;

A quoniam uirum non cognosco². Cui Gabriel ar-
changelus: Spiritus sanctus superveniet in te, et
virtus Altissimi obumbrabit tibi³. Tu quoque nume
quoris, qui panis erat corpus Christi, ac vinum
et aqua, sanguis illius. Ego vero tibi repono Spir-
itum sanctum supervenire, et ea facere, quæ sermo-
nem conceptumque omnem procul exsuperant.

Cur panis et vinum ad Eucharistiam adhibeantur. — Panis porrò vinumque adhibentur, quia, cum Deo explorata sit imbecillitas humana, quæ, ut plurimum, ea aversetur quæ usu minime trita sunt; hinc sit ut pro solita sua erga nos indulgentia, per ea quæ naturæ familiaria sunt, res na-
tura sublimiores efficiat. Et sicut in baptismō,
quoniam in more hominum positum est, ut aqua -
laventur, et ungantur oleo, Spiritus gratiam cum oleo et aqua copulavit, ut lavacrum regene-
rationis illum faceret. Consimili modo, quia ho-
minum consuetudo fert ut panem edant, vinumque
et aquam bibant; idcirco conjuncta cum illis sua
divinitate, hæc corpus et sanguinem suum fecit,
ea quæ supra naturam sunt.

Corpus Christi in Eucharistia non adductione, sed elementorum conversione. — Corpus est divi-
nitati vere unitum, quod ex sancta Virgine ortum
habuit, non ut illud quod in celos receptum est,
corpus descendat; sed quia panis ipse et vinum
in corpus et sanguinem Dei transmutantur. Si
requiras, quoniam pacto istud fiat, sat tibi
sit audire, hoc fieri per Spiritum sanctum; quoniam
admodum et ex sancta Dei Genitrici Domini
sibi ipsi carnem assumpsit, quæ in seipso subsi-
stet: nec amplius quidquam nobis perspectum
est et exploratum, quam quod Dei sermo verax
efficaxque est, atque omnia potest; modus vero
investigari prorsus nequit⁴. Illud vero dicere
alienum non est, quoniammodum naturaliter panis
per coactionem, vinumque et aqua per potio-
nen, in corpus et sanguinem comedentis et bi-
bentis transmutantur, ut nec corpus sicut aliud a
corpore ejus quod prius existebat: sic panem qui
in prethori preparatus fuit, vinum item et aquam
nequaquam deo sint, sed unum et idem.

DQuocirca illis qui cum fiducia digne susci-
piunt, in remissionem peccatorum, et vitam æter-
nam cedit, neconon anima corporisque praesidium;
illis contra qui in incredibiliitate indigne sumunt,
in peccatum et supplicium: haud neconon atque Do-
mini mors, credentibus quidem vita et incorru-
ptionis est, ad æternam felicitatis consecutionem; in-
credibili vero et iis qui Dominum interfecerunt,
ad poenam et vindictam sempiternam.

Christi verum corpus, non figura. — Nec vero
panis et vinum, Christi corporis et sanguinis fi-
gura sunt (absit!), sed ipsum Domini corpus dei-
tate dotatum; cum ipse Dominus dixerit: Hoc est,

¹ Luc. 1, 35. ² ibid. 36.

non *ūgura corporis, sed corpus meum, neque & A* *ūgura sanguinis, sed sanguis meus.* Et antea Iudeus dixerat: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et bibetis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Caro enim mea verus est cibus, et sanguis meus, verus est potus.* Et rursus: *Qui manducat me, vives*¹.

Ritus dandi Eucharistiam in manibus. — Quapropter cum omni timore et conscientia pura, si de que non dubia accedamus: et erit omnino nobis sicut credimus, nihil hesitantes. Ipsius porro omni animi et corporis puritate veneremur: duplex enim est. Accedamus ad eum ardentis desiderio, compositisque in crucis formam manibus, crucifixi corpus suscipiamus, oculos, labia, frontem adhibentes, divinum carbonem sumamus, ut desiderii nostri ignis, accepto carbonis ardore, peccata nostra comburatur, et corda illuminetur, divinique adeo ignis commercio inardescamus, et in deos evadamus. Carbonem vidit Isaías²: carbo non est simplex lignum, sed igni unitum; sic quoque panis communionis, non simplex est panis, sed divinitati unitus. Corpus autem³ quod divinitati conjunctum est, non una natura est; sed una quidem est corporis, altera, conjuncta cum ipso divinitatis. Quo sit ut utrumque nou sit una natura, sed duæ.

Eucharistiae figuræ. — Abrahamum ex alienigenarum strage revertentem, Altissimi Dei sacerdos Melchisedech exceptit⁴. Mensa illa mensam hanc mysticam presignabat; quemadmodum sacerdos ille veri sacerdotis Christi figuram et imaginem gerebat⁵. Ait enim: *Tu es sacerdos in alternum secundum ordinem Melchisedech*⁶. Panem hunc, propositionis panes adumbrabant. Hoc primum illud et increatum sacrificium est, quod ab ortu solis usque ad occasum sibi oblatum iri Dominus per prophetam dixit⁷.

Eucharistiae fructus. — Corpus et sanguis Christi est, in nostri, tum animi, tum corporis vegetationem cedens, quod nec consumatur, nec corrumpatur, nec in secessum vadat (absit!), sed in substantiam nostram et conservationem, omnigenae labis propagationem, omnisque spurciti detorsionem, ut si adulteratum aurum deprehendat, per explorantem judicii inflammationem illud purget, ne in futuro æcole cum hoc mundo damnemur. Morbis enim, omnifariisque immissis calamitatibus expurgat, juxta ac Apostolum ait⁸: *Si enim nosmetipsos adjudicaremus, non utique judicemur. Cum judicamur autem a Domino corripimur, ut non eum hoc mundo damnemur. Atque hoc est quod dicit: Qui enim sumit indigne corpus et sanguinem Domini, iudicium sibi manducat et bibit*⁹. Per illud vero purgati, cum Domini corpore spiritu ipsius unimur, et Christi corpus efficiemur.

¹ Joan. vi, 54-58. ² Isa. vi, 2. ³ Ibid. ⁴ Gen. xiv, 5. ⁵ Levit. xiv, 5. ⁶ Psal. cix, 4. ⁷ Malach. i, 10. ⁸ 1 Cor. xi, 31, 32. ⁹ Ibid. 29.

τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ σῶμα· καὶ εὐ τόπος τοῦ εἰματος, ἀλλὰ τὸ αἷμα. Καὶ πρὸ τούτου τοῦ: Τουδεῖς, δι τὸ μὴ γάρ της τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθράκου, καὶ τίκτε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε λαήτη ἢ θαυτοῖς. Η γάρ σάρξ μου ἀληθῆς δοτὶ βρέσσεις, καὶ τὸ αἷμα μου ἀληθῆς δοτὶ πόσις. Καὶ πάλιν· Ο τρόπων με, ζήσεται.

Διὸ μετὰ παντὸς φόβου καὶ συνειδήσεως καθαρός, καὶ ἀδιστάκτου πίστεως προσέλθωμεν, καὶ πάντως ἔσται ἡμῖν, καθὼς πιστεύομεν, μὴ διστάζοντες. Τιμήσωμεν δὲ αὐτὸν πάσῃ καθαρότητι, ψυχικῇ τε καὶ σωματικῇ διπλοῦν γάρ ἔστι. Προσέλθωμεν αὐτῷ πόθῳ διακατεῖ, καὶ σταυροειδῶς τὰς παλάμας τυπώσαντες, τοῦ ἔσταυρωμένου τὸ σῶμα ὑποδιένωμεθα· καὶ ἐπιθέντες ὄφθαλμοὺς, καὶ χειλή, καὶ μέτωπα, τοῦ θελοῦ ἀνθρακος μεταλάβωμεν, ἵνα τὸ πῦρ τοῦ ἐν ἡμῖν πόθου προσλαβὸν τὴν ἐκ τοῦ ἀνθρακος πύρωστην, καταφλέξῃ ἡμῶν τὰς ἀμαρτίας, καὶ φωτίσῃ ἡμῶν τὰς καρδίας, καὶ τῇ μετουσίᾳ τοῦ θελοῦ πυρὸς πυρωθῶμεν καὶ θεωδώμεν. "Ἄνθρακα εἶδεν Ἡσαΐας· ἀνθρακὸς δὲ ἔβλον λιτόν οὐκέτιν, ἀλλ' ἡγωμένον πυρί· οὕτω καὶ ὁ δρός τῆς κοινωνίας, οὐκέτις λιτός ἔστιν, ἀλλ' ἡγωμένος θεστήτι· σῶμα δὲ ἡγωμένον θεστήτι, οὐ μία φύσις ἔστιν, ἀλλὰ μία μὲν τοῦ σώματος, τῆς δὲ ἡγωμένης αὐτῷ θεστήτος, ἔτέρα· δύστε τὸ συναμφότερον, οὐ μία φύσις, ἀλλὰ δύο.

"Αρτψκαὶ οἶνφ έδεισιον Μελχισέδεκ τὸν Ἀβράαμ, ἐκ τῆς τῶν ἀλλοφύλων κοπῆς ὑποστρέφοντα, ὁ ιερὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου· ἐκείνη ἡ τράπεζα ταύτην τὴν μυστικὴν προεικόνιζε τράπεζαν, δι τρόπου ἐκείνος ὁ ἱερεὺς, τοῦ ἀληθινοῦ ἀρχιερέως Χριστοῦ τύπος ἦν καὶ εἰκόνισμα· Σὺ γάρ, φησίν, εἰ ἱερεῖς εἰς τὸν αἴλαρα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισέδεκ. Τούτον τὸν δρότον οἱ δρότοι εἰκόνισον τῆς προθέσεως. Αὕτη ἔστιν ἡ καθαρὰ θυσία, δηλαδὴ καὶ ἀναίματος, ἦν ἀπὸ ἀνατολῶν ἥλιου μάχρι δυσμῶν αὐτῷ προσφέρεσθαι διὰ τοῦ προφήτου ὁ Κύριος ἔφησε.

Σῶμά ἔστι καὶ αἷμα (86) Χριστοῦ εἰς σύστασιν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τε καὶ σώματος χωροῦν, οὐ διαπεπλεύμενον, οὐ φθείρομένον, οὐδὲ εἰς ἀφεδρῶνα χωροῦν (ρῆγενοιτο), ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν οὐσίαν καὶ συντήρησιν, βλάβης παντοδιπούς ἀμυντήριον, ρύπου πανεὸς καθαρήριον· δὲ μὲν χρυσὸν λάβῃ κίνδυνον, διὰ τῆς κριτικῆς πυρώσεως; καθαίρει, ἵνα μὴ ἐν τῷ μέλλοντι σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. Καθαίρει γάρ νόσους καὶ παντοῖας ἐπιφοραῖς, καθὼς φησιν ὁ θεός Ἀπόστολος· Εἰ γάρ ἔστοτες ἐχρήγομεν, οὐτε ἀπὸ θυμότεμα. Κριτόμενοι δὲ, ὑπὸ Κυρίου καθεύδεισθα, ίτα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. Καὶ τούτο ἔστιν δέ λέγει· "Μόστε δι μετέχων τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἀτραξίως κρίμα διατῷ δοθῆσε καὶ πτίσει. Δι' αὐτοῦ καθαιρόμενοι, ἐνούμενα τῷ σώματι Κυρίου καὶ τῷ πνεύματι αὐτοῦ, καὶ γινόμενα σῶμα Χριστοῦ.

Εἰ δὲ καὶ τινες ἀντίτυπα τοῦ σώματος καὶ αἱ μέραι τοῦ Κυρίου τὸν δρότον καὶ τὸν εἶνον ἐκάλεσαν, ὡς ὁ θεαρόρος Ἱησος Βασίλειος, οὐ μετὰ τὸ ἄγιασθηναι εἶπον, ἀλλὰ πρὶν ἀγιασθῆναι, αὐτὴν τὴν προσφορὰν οὕτων καλέσαντες.

Μετάληψις δὲ λέγεται: δι' αὐτῆς γάρ, τῆς Ἱησοῦ θεότητος μεταλαμβάνομεν. Κοινωνία δὲ λέγεται τε καὶ ἔστιν ἀληθῶς, διὰ τὸ κοινωνεῖν ἡμᾶς δι' αὐτῆς τῷ Χριστῷ, καὶ μετέχειν αὐτοῦ τῆς σαρκὸς τε καὶ τῆς θεότητος· κοινωνεῖν δὲ, καὶ ἐνοῦσθαι ἀλλήλοις δι' αὐτῆς· ἕπει τῷ γάρ ἐξ ἑνὸς δρότου μεταλαμβάνομεν, οἱ πάντες ἐν σώμα Χριστοῦ, καὶ ἐν αἷμα, καὶ ἀλλήλων μελή γινόμεθα, σύσσωμοι Χριστοῦ χρηματίζοντες.

Quo sensu Basilius Eucharistiam vocari dicitur? corporis et sanguinis Christi. — Qued si non nulli panem vinumque, corporis et sanguinis Domini nisi antitipa, seu imagines figuras vocaverunt, velut divinus Basilius, non hoc post consecrationem dixerunt, sed antequam oblatio ipsa consecraretur, vocari hanc usurparunt.

Nuncupatur participatio, quia per ipsam divinitatis Jesu reddimur particeps. Communione item appellatur, et revera est, quia per eam Christo communicamus, ejusque carnem ac divinitatem percipimus, quin etiam aliis i alii communicamus ac copulamur. Nam quia ex uno pane participamus, omnes unum Christi corpus, et unus sanguis, aliquae aliorum membra efficiuntur, dum unius corporis sumus.

TITULOS KΓ.

Katà Μασαλιανῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους Θαλευτινανοῦ καὶ Θαλευτοῦ; ή τῶν Μασαλιανῶν ἐδλάστησεν αἱρεσίς· ἡ δὲ αλῆστις αὐτῇ μεταβαλλομένη εἰς τὴν Ἑλλάδος γλώσσαν Βούχιτας δηλαί. Καὶ γάρ πολὺ παρ' αὐτοῖς τὸ τῆς δύζης δνομα, καὶ ταύτην δνω καὶ κάτω θρυλοῦσι, καὶ αὐτῇ τούτοις τὸ σεμνολόγημα. Εὔχην δὲ λέγουσιν εἴτε τὴν προσευχὴν, ἣν ἴκαστος προσφέρει θεῷ, εἴτε τὴν Πάτερ ήμων, ἣν ὁ Κύριος τοῖς ἀποστόλοις παρέδωκεν, εἴτε τινὰ ἐπέραν μόνοις ἐξ αὐτῶν ἀγνοείμενην τοὺς εἰς ἀσέβειαν τελεωτέροις, πρὸ δὲ τοῖς ἀλλοις κάντας οὐσαν ἀνέκφορον διὰ τὴν ἐν αὐτῇ τερατολογίαν, οἷμαι, καὶ σατανικὴν ἐπωφῆν. Ἐχουσι δὲ καὶ ἀλλην προσηγορίαν ἀπὸ τοῦ πράγματος ἐπιτεθείσαν αὐτοῖς. Ἐνθουσιασταὶ γάρ προσονομάζονται, δαίμονός τινος; ἐνέργειαν εἰσδεχόμενοι, καὶ Πνεύματος ἀγίου ταύτην τὸ πολαμβάνοντες. Οἱ δὲ τέλεον τὴν νόσον ταύτην εἰσδεγμένοι ἀποστρέφονται μὲν τὴν τῶν χειρῶν ἀρρασίαν ὡς πονηράν, ὅπου δὲ τὰ πολλὰ σφᾶς αὐτοὺς ἀκιδόντες; ἐνθουσιασμὸν τὰς τῶν ὄνειρων φαντασίας ἀποκελοῦσι. Ταύτης ἀγένονο τῆς αἱρέσεως ἀρχηγοὶ πολλοὶ μὲν καὶ ἀλλοι, εἴτε δὲ καὶ Ἀδέλφιοι, δν Φλαβιανὸς δ Ἀντιοχείας μεταχαλεσάμενος ἐξ Ἐδέσσης, καὶ τεχνικῶς ὑπελθῶν, καὶ μαθητεῖψιν ὑποκρινάμενος, παρεσκεύασεν ἑξεμέσας πάντα τὸν ἀγκεκρυμμένον τῶν δογμάτων ίον. Δήλης δὲ τῆς νόσου ταύτης γενομένης, τῆς μὲν Συρίας ἀξιλάθησαν, εἰς δὲ τὴν Παμφυλίαν ἔχωρησαν. Τίνα δὲ τὰ δόγματα τούτων ἔρομεν προσθίνοντες. Ἀνελήφθησαν γάρ ἐκ τῆς αὐτῶν βίδου, καὶ πᾶσι τότε προειθέσαν εἰς τὸ καταπτύσσασθαι.

Αέγουσιν, δτι: αἱ τρεῖς ὑποστάσεις Πατρὸς, Υἱοῦ, καὶ ἀγίου Πνεύματος εἰς μίαν ὑπόστασιν ἀναλύονται. Τούτο δὲ ἐκ τῆς Σαβελιανῆς αἱρέσεως τούλησαν εἰς ἐν συναριούσῃς, καὶ συναλειφούσῃς, καὶ συγχεσόσῃς τὰς τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ μίαν ὑπόστα-

TITULUS XXVI.

Adversus Masalianos.

Valentiniano et Valente imperatoribus Masalianorum hæresis pullulavit. Quod quidem vocabulum Euchitas, id est supplices, seu precantes significat. Multus enim apud ipsos est sermo de preicatione, eamque nusquam non celebrant, et jactitant. Preicationem autem sive supplicationem appellant preces, quas quisque offert Deo; exempli gratia, *Pater noster*, quam quidem preicationem Dominus discipulis tradidit, aut aliquod aliud preicationis genus, solis illis, qui apud ipsos in impietate periiores sunt, cognitum; ab aliis autem omnibus ignoratum propter ipsius, ut arbitror, absurditatem, et satanicam incantationem. Aliud etiam ab ipsa re cognomen habent. Afflati enim nuncupantur, quippe qui demonis cuiusdam actionem subeant, quam esse sancti Spiritus existimant. Sed qui perfecto laborant hoc morbo, manuum quidem opus uti nefarium aversantur, ac somno plerumque sese dedentes, ex somniorum visis afflari se putant. Porro istius hæresis cum alii multi principes exsisterunt, tum Adelphius, quem Flavianus Antiochiae pontifex accersitum ex Edessa, magno se illius disciplina studio teneri simulans, callide pellexit, ut occultum omne doctrinæ venenum evomeret. Quo quidem morbo patefacto, e Syria expulsi in Pamphyliam concesserunt. Quædam istorum instituta progredientes aperiems, quæ ex ipsorum libro deprompta sunt, et omniibus lunc proposita, ut despiciantur et contemniantur.

Dicunt tres personas Patris, et Filii, et Spiritus sancti in unam resolvi, quod ex Sabelliana hæresi surripuerunt, quæ tres hypostases in unum cogit atque confundit, et unam trium personarum hypostasim tradit. Istius igitur opinionis impie-

¹ Cor. xi, 29.

confutationem in eo titulo, qui *adversus Sabellianos* inscriptus est, reperies.

Divinam ait naturam facile veris ei mutari in quocunque votuerit, ut cum animis, quae ipsa sint dignae, conjungatur. Atque veri mutarique rerum procreatrum proprium est. Quidquid enim creatum est, id est mutabile est. Nam quae a mutatione duxerunt initium, id est, quae ex nihilo profecta sunt, ea plane mutationibus corruptionique sunt obnoxia, ut quae mundo continentur, et quae proposito mutantur et voluntate, quales sunt angelii et animae, tum ad bonum, tum ad malum. Quoniam autem Deus creatus non est, et immutabilis est omnino. Quorum enim essentia contraria est, eorum et essentiae conditio contraria est. Atque alia quidem ratione mutatio motus est genus rebus convenientiis procreat; Deus autem natura est immobilis, præstantiorque, quam ut in illum ex illis sex motuum generibus, de quibus philosophi disputant, cadat, quippe qui quantitatis ad principium solumque pertinet. Quod si immobilitas

Dicunt semen et Verbum in Dei Genitricis uterum descendisse. Procul rejiciatur nefaria istorum impietas, quorum sermo vere semen est diaboli, quod in animas ipsorum cadens cogit eos tale venenum effundere. Cujusnam semen, ut ipsi nugantur (proptius nobis sit Christus, et castissima Mater ipsius!) cedidit? Hominisne? Minime id dicent, cum ipsi quoque virginem Christi Matrem fateantur. An celi? At hoc si dixerint, opponemus illis ea quae adversus illos, qui Christi ortum ex Virgine negant existisse, et celeste fuisse corpus ipsius affirman, elaboravimus, et septimo capite illius tituli, qui est *adversus Armenios*, continentur, et in capite de Dei Genitrice, et quae deinceps sequuntur in titulo *Adversus Paulicianos*, quibus in locis impietas istorum aperi consultatur.

Negant divinum baptismum posse radices elevare peccatorum. Sed Dominus noster Jesus Christus ait: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei*¹. Itaque cum ignis divinus sit Spiritus sanctus, nam et in specie ignearum linguarum super discipulos descendit, de quo et Præcursor dicebat turbis, Christi testificans excellentiam: *Ille vos baptizabis in Spiritu sancto, et igne*², quemadmodum ignis sensibus expositus, si silvam corripit, omnia comburit, quae sunt super faciem terræ, et radices exsiccat, et locum a sordibus expurgat; sic et Spiritus sanctus, ac multo etiam magis: ignis enim est consumens nequitiam eorum qui baptizantur. Has enim arbitror ab istis radices peccato-

A στιν δογματιζόστης τριπρόσωπον. Εύρησες δὲ τὰς τοῦ ἀσεβοῦς τούτου δύγματος ἀνατροπάς; ἐν τῷ προγραφέντι κατὰ τὸν Σαβελικῶν τίτλῳ, καὶ ξῆ-επον ἔκει ταῦτας.³

Λέγουσιν, διτὶ τρέπεται, καὶ μεταβαλλεται ρεῖδες ή θεῖα φύσις; πρὸς δὲ βούλοιτο, ίνα συγχραθῇ ταῖς ἀξίαις; αὐτῇ φυχαῖς. Καὶ μή τῶν κτιστῶν ἡ τροπή. Πᾶν γάρ τις κτιστὸν καὶ τρέπεται. Όν γάρ τὸ εἶναι ἀπὸ τροπῆς ἡρέστο, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι, ταῦτα πάντας τῇ τροπῇ ὑποκείσεται ἡ φύσειρόμενα, ώς τὰ ἔγκοσμα, ἡ κατὰ προάρεστον ἀλλοιούμενα, ὡς ἀγγελοι καὶ φυχαῖ, κατὰ τε τὴν ἐπὶ τὸ καλὸν προκοπήν, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κακὸν κίνησιν. Ἐπειδὲ δὲ οὐδὲς ἀκτιστος, πάντως καὶ ἀτρεπτος. Μὲν τὰρ τὸ εἶναι ἀναντον, τούτων καὶ δὲ τοῦ πώς εἶναι λόγος ἐναντίος. Καὶ καθ' ἑτερον δὲ λόγον ἡ μὲν τροπὴ κινήσεως εἰδός ἐστι, προσήκουσα τοῖς κτιστοῖς· δὲ δὲ θεὸς κατὰ φύσιν ἀκίνητος ἐστι, καὶ ὑπὲρ τὴν παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ἔχαγη κίνησιν, ώς ἀποσος καὶ ἀποιησις, κατὰ τε ἀρχὴν καὶ τέλος. Εἰ δὲ ἀτρεπτος κατὰ φύσιν δὲ θεός, πάντως καὶ ἀμετάβλητος.

et qualitas est expers, et infinites quantitas ad principium solumque pertinet. Quod si immobilitas est natura Deus, et immutabilitas omnino.

Λέγουσιν, διτὶ σπέρμα καὶ Λόγος ἐπεσεν ἐπὶ τὴν νηδὺν τῆς θεομήτορος. Ἀπαγε τῆς ἐπάτητης; βλασφημίας. Οὐ λόγος αὐτῶν οὗτος τοῦ διαβόλου σπέρμα δυντως ἔτι, καὶ τὰς φυχαῖς αὐτῶν ἐμπεσθὲν, ἀναγκάζει τούτους ἐκχειν τοιεύτων τὸν. Τίνος γάρ τὸ σπέρμα τὸ τῇ παρθενικῇ νηδύτ, καθὼς αὐτὸς φλυαροῦσιν, ἐμπεσον; Ἀλλ' Πλω; ἥμιν καὶ δὲ Χριστὸς εἶη, καὶ ἡ πανάρχαντος αὐτοῦ Μήτηρ. Ἀνθρώπου μὲν γάρ εἰπεν οὐκ δὲ ἔχοιεν. Παρθένον γάρ καὶ αὐτὸς ταύτην ὀρθολογοῦσιν. Οὐράνιον δὲ εἰπεῖν, εἰ τολμήσουσιν αὐτὸς, ἀντιθίσομεν αὐτοῖς τὴν πονηθεῖσαν ἡμῖν ἀνατροπὴν τῶν ἀθετούντων τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐράνιον αὐτοῦ τὸ σύμμα ληρούντων, ήτις ἐνδομόν ἐστι κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ἀρμενίων τίτλου, παραπέμπουσα καὶ πρὸς τὸ περὶ τῆς θεοτόκου κεφάλαιον, καὶ τὸ ἔχη; αὐτοῦ, κείμενα ἐν τῷ κατὰ τὸν Παυλεκιστρων τίτλῳ, καὶ σφρῷς ἀλέγχοντα τὴν διεθνιαν τῶν οὐτως ἔχοντων.

Λέγουσιν, διτὶ τὸ θεον βάπτισμα τὰς βίξες τῶν δικαιοτημάτων ἀναπτύνον δύναται. Φησὶ δὲ δέ Κύριος; ἡμῶν Ἰησος Χριστός, διτὶ Ἐάρι μη τις τεττραπλῆ δι' οὐδαίος καὶ Πρεύματος, οὐδὲ μη εἰσελθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὲ θεον πῦρ τὸ Πνεῦμα διγενεῖ καὶ γάρ καὶ εἰν αἴδει πυρίνων γλωσσῶν κατῆλθεν ἐπὶ τοὺς μαθητάς. Σεπτὶ οὖν καὶ διηδόριμος Ελεγε τοῖς δικλος μαρτυρῶν τὸν Χριστὸν τὸ ὑπερφερεῖ, διτὶ Ἐκεῖνος ὑμίς βασισίσει τὸ Πρεύματι διγενεῖ καὶ πυρί· ωσπερ τὸ αἰσθητὸν πῦρ ἐπιλαβόμενον ὀλομανούντο; χωρίου, τὰ μὲν ἐπὶ τὸ προσώπου τῆς γῆς πάντα καταράλγεις, τὰς δὲ βίξες τούτων ἀποκηρανεῖ, καὶ καθαρὸν τῆς ἐκ τούτων λύμης ἐργάζεται τὸ χωρίον· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, μᾶλλον δὲ πολλῷ πλέον. Πῦρ γάρ εἰσι

¹ Joan. iii, 5. ² Luc. iii, 16.

καταναλέσκον τὴν μοχθηρίαν τῶν βαπτιζομένων. Αὐτὸν οὐδὲν εἴδειν. Ταύτας γάρ οἵματα φίλας τῶν ἀμαρτημάτων ἔκεινος λέγειν. Εἰ δὲ καὶ τὸ ὄντωρ καθαίρει παντεῖν τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, τις ἀμφιβαλεῖ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς οὐκ ἀσυγκρίτως πλέον ἀποκαθαίρει τὰ στύγματα, καὶ τὰς κηλίδας, καὶ τοὺς μολυσμοὺς τῶν ψυχῶν; Καὶ οὐ καθαίρει μόνον, ἀλλὰ καὶ λαμπρύνει· οὐδὲ λαμπρύνει μόνον, ἀλλὰ καὶ θείου χαρισμάτος ἔξις, καθὼς διδάσκουσιν αἱ ἀπόστολοι, καὶ μάλιστα Ιησοῦς ἐν ταῖς διαιρέσεις τῶν τοῦ ἀγίου Πνεύματος χαρισμάτων, διὰ τοὺς βαπτιζομένους ἐπειρείσθωτο.

Φασὶν ἵναστον τῶν τικτομένων παῖδεν ἔλειν εἰς τὸν προσόπορος Ἄδαμ, ὡσπερ τὴν φύσιν, οὕτω δὴ καὶ τὴν πρὸς τὸν δαίμονας δουλείαν, καὶ σωματικῶν φύρειν δαίμονα συγοικοῦντα τούτῳ, καὶ κατεξουσιάζοντα, ἀδυνατεῖν δὲ καὶ τὸ διγονούπατερον, καὶ κάσσαν ἀλλὰν θειοτάτην ἐργασίαν πρὸς ἀπέλασιν αὐτοῦ, μόνην δὲ τούτον ἔχωντεν τὴν ἐπιταπεινήν. καὶ σπουδαῖαν εὔχην διὰ τῆς τοῦ εὐχομένου χρέμψεώς τε καὶ ἀποπτύσεως. Τούτου δὲ ἀπελάθητος, ἐπιφοτῆν αἰσθητῶς καὶ δρατῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τῆς οἰκείαν παρουσίαν σημαίνον, καὶ τὸ σῶμα τῆς τῶν παθῶν κινήσεως ἀλευθεροῦν, καὶ ἀπάθειαν χαρέμενον, ὡς μηκέτι δεῖται· λοιπὸν μῆτε νηστείας πιεζούσης τὸ σῶμα, μῆτε διδασκαλίας χαλινούσης, καὶ βαίνειν εὐτακτα παιδεύουσις. Οὐ τούτο δὲ μόνον, ἀλλὰ τὸν τῆς τεκαύτης ἀπαθείας τευνχήκτα τὸ τε μέλλοντα προορίν, καὶ τὴν θελαν Τριάδα τοῖς δρθαλμοῖς θεωρεῖν. Μόνος γάρ τοις τοιούτοις αἰσθητοῖς, ταύτην ἐμφανίζεσθαι. Τούτο μὲν οὖν ἔκεινων τὸ δέχγρα· ἡμεῖς δὲ πρὸς τούτο λέγομεν, ὅτι οἱ ἐκ τοῦ πρωτοπλάστου καταγόμενοι πάντες τοιαύτην ἐλκουσίν ἐξ αὐτοῦ τὴν φύσιν, ολαν εὐτὴν εἰχεν αὐτὸς, ὅτε τοῦ γεννήν ήρξετο. Γέννημα γάρ ἀπαντούσιν τῷ γεγεννηκότει κατὰ τὴν φύσιν. Εἰ μὲν οὖν κατ' ἀρχὰς δὲ Θεὸς τῇ φύσει τοῦ πρωτοπλάστου δαίμονα συνεκλήρωσε, καὶ δούλην εὐτὴν τοῦ συνουσιωθέντος δαίμονος ἐποιήσατο, εἰκότες παῖς οἱ τεκάυτοι δαίμονισθη καὶ δούλην δαίμονος εὐτὴν θιεδέχοντο. Εἰ δὲ ἀλευθέρων καὶ κατεξούσιον εὐτὴν κατεστέθασε, ληροῦσιν διτίκρυς, καὶ μωράνουσιν. Εἰ γάρ μη ἀλευθέρα καὶ αὐτεξούσιο; ήν, οὐκ δὲ τῷ γεννάρχῃ τὴν ἐντολὴν ἐνομοθέτησεν ὁν τε μεταληπτέον αὐτῷ φυτῶν, καὶ οὐ μή προσαπτέον.

Εἰ δούλην τοῦ ἔχθροῦ τὴν φύσιν ἡμῶν δὲ Θεὸς ἐποίησε, πάντα δὲ τὰ πρατόμενα κατὰ φύσιν ἀνέτηλητα καὶ ἀτιμώρητα, λοιπὸν οὐτε κρίσις έσται τῶν ἀμαρτανόντων οὐτε κεδάσις. Ἐχουσι γάρ τοις προλογίαιν πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι Σὺ τὴν φύσιν ἡμῶν τῇ δουλείᾳ τῶν δατιμόνων ὑπέζευξας· ἀναγκαῖον δὲ τοῖς δούλοις ἔκεινα πράττειν, διπάροι δεσπόζοντες ἐκτιάττουσιν.

Εἰ τὴν φύσιν ἡμῶν δὲ Θεὸς δούλην τῶν δατιμόνων ἐποίησεν, οἱ δαίμονες δὲ κινοῦσιν ἡμᾶς ἐπὶ πᾶν κακὸν, εὑρεθῆσεται πάντων τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν αἰτίος δὲ Θεός. Ἀλλὰ μήν ἀναίτιος παντὸς κακοῦ δὲ Θεός. Οὐδὲν γάρ κακὸν ἐκ τοῦ φύσεις ἀγαθοῦ. Οὐκ ἄρα δὲ Θεός δούλην

επιτίσιμον. Quod si et aqua purgat omnino corpora hominum, quis dubitet quin Spiritus sanctus multo magis sine ulla comparatione cicatrices, et maculas, et sordes animalium expurget ac deleat? Neque solum expurget ei deleat, verum etiam illustreret; nec illustreret modo, sed munera largialur, ut docent apostoli, in primisque Paulus in distributionibus gratiarum Spiritus sanctus, quibus afficiuntur illi qui baptizantur.

Ahinc pueros omnes qui nascuntur, trahere a proprio parente Adam ut naturam, sic etiam servitutem cum dæmonibus, et cum natura conjunctum dæmonem secum cohabitatem, et potestatem exercentem, nec sanctum baptismum, et omnem aliam divinam actionem posse illum expellere, sed preicationem solam ejus cum magna precantis affectione et contemptu diligenter adhibitam id elicere. Hæmone autem ejecto spiritum sanctum sic accedere, ut sentiat et videatur, propriumque adventum significare, et corpus a perturbationum mortis liberare, et impotibilitatem largiri, adeo ut deinceps ei nec jejuniis sit opus, quibus corpus affligat, neque disciplina quæ coercet, et ordine ingredi doceat. Præterea qui vacuitatem hanc ab affectionibus sit assecutus, tum ea quæ ventura sunt, prævidere, tum divinam Trinitatem oculis intueri: sensu enim ab ejusmodi solum hominibus comprehendi. Hæc illi sentiunt. Nos autem respondemus, omnes, qui a primo parente ducunt originem, talēm ab ipso naturam trahi, qualemi habebat ipse, cum inciperet generare. Omnis enim proles genitori suo natura par et similis est. Quare si principio Deus natura primi parentis dæmonem attribuit, et servitutem hanc dæmonis essentia conjuncti constituit, merito et posteri ipsius servitutem dæmonis suscepérunt, naturamque dæmoniacam. Quod si illam liberam et sui juris instituit, hægantur et insaniunt. Nam si libera et sui juris non exstitisset, primo generis parenti mandatum non dedisset, quibus e plantis vesci deberet, et a quibus abstinere.

D

Si naturam nostram inimici servam Deus constituit, omnia autem quæ a nobis natura sunt, nec in crimen vocari possunt, nec suppicio adici, sequitur ut nec judicium, nec animadversio peccantium sit futura. Hac enim valida defensione adversus Deum uti poterunt: Tu naturam nostram servitutem dæmonum subjecisti. Necessarium autem est, ut servi faciant ea quæ domini jubent.

Si naturam nostram dæmonum servam Deus constituit, dæmones autem nos ad omne vitium impellunt, vitiorum omnium auctor est Deus. Atqui nullius mali Deus est causa. Nullum enim malum ab eo qui natura bonus est, prolixiscitur. Non igitur dæmonum servam Deus

naturam nostram constituit, sed liberam, ut ante diximus, et sui juris. Dæmones autem sunt adversarii nostri, non essentia nec habitatione nobis-
cum conjuncti, et alias quidem aperte nos invadunt, alias autem occulte aggrediuntur. Quod si in nos haberent potestatem, idque statim ab ora nostro, non permitterent nos in lucem edi, aut jam editos vivere, ne unum quidem diem. Magna enim adversus homines ardent invidia, et odium eorum in nos explicari non potest; bellum autem ejusmodi intercedit, ut nullum iniri sedus queat, ea denique in nos ira, furoreque insaniant, ut facile verbis enarrari non valeat. Quod autem dæmones non modo in homines, sed ne in porcos quidem habeant potestatem, dæmonum legio demonstravit, ut patet ex Evangelio. Expulsi enim a Servatore nostro petierunt ut sibi per ipsum licet in porcos ingredi, qui tunc ibi pascebantur. Quo impetrato ingressi sunt, et totus porcorum grecus irruit præceps in mare, et suffocatus est. Id autem permisit Servator, non ut dæmonibus gratificaretur, sed ut eorum adversus homines odium ostenderet. Porcos enim interfecerunt, ut eorum domini, qui erant homines, dolore et damno afficerentur: et ut nos disceremus nullam dæmones non solum in homines, sed ne in porcos quidem, ut dictum est, habere potestatem, nisi a Deo permisum fuerit, aut ad eorum qui a dæmonibus affliguntur, emendationem, aut aliam aliquam justissimam ob causam.

Si potestatem in nos exercentes ex matris utero dæmonas haberemus, non dixisset magnus Paulus, nobis non esse luctam adversus carnem et sanguinem, sed adversus spirituales nequitias, sive adversus incorporeas improbas potestates¹, neque nobis timidis animum et fiduciam injecisset, et qui cera molliores sumus, ferro duriores reddidisset, neque armasset nos contra dæmonas adversum nos instructos, adhortans et clamans: Accipite armaturam Dei, ut positis stare adversus insidias diaboli.² Porro genera declarans armorum subiecti: State igitur succincti lumbos vestros in veritate, et induiti loricanam justitiae, et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela improbi ignea extinguiere, et galeam salutaris accipite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei³. Horum armorum tanta vis est, ut ne fulgentem quidem ipsorum splendorem adversarii queant sustinere. Quomodo enim quis cum eo qui potestatem habet, possit contendere? Quomodo possit ei resistere, qui continet, et expugnat?

αθα τοὺς πολεμίους. Πῶς γὰρ ἀν τις τῷ κατεξουσιάζοντι μάχετο; Πώς δὲ ἀφ συνέχοντι καὶ καταπονοῦντι κραταιότερον ἀντιστατή;

Dominus noster Jesus Christus jussu solo dæmonas ejiciebat. Discipuli autem ipsius per invocationem ejus illos effugabant, et obcessos ab eis

A τῶν δαιμόνων εἰργάσατο τὴν φύσιν ἡμᾶν, ἀλλ' ἐλεύθεραν, ὃς προσίρηται, καὶ αὐτεξουσιον. Οἱ δαιμόνος δὲ πολέμιος ἡμῶν, ἀλλ' οὐ συνεστατεῖν, ποτὲ δὲ ἀφεντός ἐπιτιθέμενοι. Εἰ γὰρ κατεξουσιάζοντι ἡμῶν, καὶ ταῦτα ἐκ βρέφους, οὐκ ἀν εἰσαγαν ἡμᾶς εἰς τὸν προελθεῖν· ἢ προελθόντες οὐκ ἀν ἀφῆκαν. ζῆν ἀγριοὺς τοὺς ἡμέρας. Πολὺς γὰρ αὐτῶν δὲ κατὰ τῶν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ τὸ μέσον; ἀνεκδιήγητον, καὶ δὲ πολεμός διπονθός, καὶ τὴν μανίαν, καὶ λύσσαν μὴ φρίσεις ἀπαγγελθῆναι δυναμένην. "Οτι δὲ οὐκ ἔχουσιν ἑτοιμασίαν οἱ δαιμόνος οὐ μόνον κατὰ ἀνθρώπουν, ἀλλ' οὐκέτε φένει, καὶ εἰσῆλθον, ὥρμησεν τὴν ἀγέλην τῶν δαιμόνων, ὃς ισταρεὶ τὸ Κύανγελιον. Ἐξελυσθέντες γὰρ πάρε τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, παρεκάλεσαν, ἵνα ἐπιτρέψῃ τούτους εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων βοσκομένων ἐκεὶ τηνεκαῦτα. Ἐπει τὸ δὲ ἐκτέραφε, καὶ εἰσῆλθον, ὥρμησεν τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων, ἀλλ' ἵνα δείξῃ καὶ τὴν μανίαν, τὴν ἔχουσιν ἑτοιμασίαν, καθὼς εἰρήκαμεν, μὴ ὅτι γε κατὰ τῶν ἀνθρώπων, εἰ μή ποτε παραχωρθεῖτεν ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ πατέσιαν τῶν δαιμονιζομένων, ἢ κατ' οἰκονομίαν διλλῆν εὐλογωτάτην.

C

Εἰ κατεξουσιάζοντας ἡμῶν ἐκ κοιλίας μητρὸς εἰχομεν τοὺς δαιμόνας, οὐκ ἀν εἰλεγεν δέ μέγας Παῦλος, διτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλι πρὸς αἷμα, καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἡτοι πρὸς ἀσωμάτους πονηρὰς δυνάμεις· οὐδὲ ἀν ἀποδειλιῶντας ἡμᾶς παρεθάρηνε, καὶ κηροῦ μαλακωτέρους δι τας εἰργάστοισιν εἰδήρου στεφροτέρους· οὐδὲ ἀν ὄπλικες κατὰ τῶν ἀντιπαρατατομένων δαιμόνων ἐγκελεύμενος, καὶ βοῶν· Ἀραλάβετε τὴν γαροσματοῦ θεοῦ πρὸς τὸ δύρασθαι ώμας στῆραι πρὸς τὰς μεθοδειας τοῦ διαβόλου. Καταλέγων δὲ καὶ τὰ τῶν δηλων εἰδὴ προσέθηκε· Στήτησον πρὸς περικασμούς τὴν δσφύνω ώμῶν ἐτὸλμησέ, καὶ ἐνεστάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ώκοδοσάμενοι τοὺς πόδας ἐτοιμασθε τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἐπὶ πάσιν ἀντιλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πιστεως, ἐτὸλμησάσθε τὸν δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεκυρωμένα σέσται, καὶ τὴν περικεφαλαλατ τοῦ σωτηρίου δέξασθαι, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πρενύματος, δέστερι δῆμα Θεοῦ. Τούτων δὲ τῶν δηλων τοσαύτη εἰς ἡ δύναμις, ὡς μηδὲ τὴν ἀπολάμπουσαν αὐτῶν ἀστραπὴν ὑφίστα-

Ο μὲν Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπιτάγματα μόνῳ τοὺς δαιμόνας ἀπήλαυνεν· οἱ μαθηταὶ δὲ τούτου διὰ τῆς ἐπικλήσεως αἴτου φεύγειν αὐτοὺς παρ-

¹ Ephes. vi. 12. ² Ibid. 13. ³ Ibid. 14. 17.

εσκεύαζον, καὶ τοὺς δαιμονῶντας ἀθεράπευον, μῆτε τῇ χρέμψει καὶ ἀποπτίει πρὸς διωξέν τῶν δαιμόνων χρώμενοι. Εἰ δὲ ὁ Κύριος περὶ τῶν δαιμόνων ἐλεγεν, δει Τοῦτο τὸ γένος οὐκ ἔξερχεται εἰ μὴ ἐπροσυχῇ καὶ νηστεῖσθαι, ἀλλ' οὐ περὶ πάντων ἀπλῶς τῶν προσευχομένων καὶ νηστεύοντων ἐλεγεν, ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν διὰ τοῦ θεοῦ βαπτισμάτος υἱοθετηθέντων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ συγχληρούμαντον φύσει θεοῦ κατὰς χάριν γεγενημένων, περὶ δὲ ἐλεγεν ὁ ἄποστολος· Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἀβαπτισθῆτε, Χριστὸν ἀτεβάντεσθε. Πότος γάρ ἀπειτεῖς ή αἱρετικὸς δύνανται· δὲν ἀπελάσαις δαιμόνα διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς, καὶν ἐπιδειχθεῖτο ταύτας ἀνυπερβλήτους; Ὁν γάρ ἡ πίστις ἀδόκιμος καὶ ἀνίσχυρος, τούτων καὶ ἡ προσευχὴ καὶ νηστεία πάντως. Καὶ πᾶν ἔργον αὐτῶν οὐ μόνον οὐ φοβερὸν, ἀλλὰ καὶ φίλον τοῖς δαιμονίοις· εἰ μὴ ποὺ τις τῶν τοιούτων διὰ γονητείας τινὸς ἔδοξεν ἀπελάσαις δαιμόνα. Ὁ γοῦν κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον προσευχόμενος, καὶ νηστεύων, καὶ τῶν ἀλλῶν μὲν ἀρετῶν εἶναι μίτοχος ὀφεῖλει, μάλιστα δὲ τὰς δύο ταύτας μετέρχεται, τὴν προσευχὴν λέγω καὶ τὴν νηστείαν. Ὁ δὲ τὴν προσευχὴν μὲν μόνον ἐπιτηδεύων, τὰς ἀλλὰς δὲ παρατρέχων, καὶ καταρράχθυμάν αὐτῶν, οὐ μόνον οὐκ ἀπελάσει τὸν ἐνοικοῦντα τούτῳ δαιμόνα, καθὼς οὗτοι λέγοντες, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἔξωθεν δυτα διὰ τὴν τοὺν καλῶν ἀμέλειαν ἀπισκάσεται, καὶ μυριάκις ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας χρέμψαιτο, καὶν ποταμοὺς ἀφήσει πτυεῖλαν.

Εἰ συνουσίωνται τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων οἱ δαιμόνες, ἀδύνατον ἀποδιαιρεθῆναι τούτους αὐτῆς δι' οἰασθήσοτε μηχανῆς ἀχρι τέλους. Τὰ γάρ ἡνωμένα φυσικῶς ἀδιαίρετα μέχρις ἂν εἰς τελευταίαν ἀνάλυσιν κατατησθοσιν. Εἰ δὲ διὰ τρόπου τινὸς ἀπελαύνονται, οὐ φυσικῶς ἡκωνται πάντως, ἀλλ' ἔξωθεν ἐπέρχονται, καὶ συνιατρίβουσιν.

Εἰ διὰ τὴν παράδεσσιν τῇ πρώτῃς ἐντολῆς συνεπλήρωσε τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεὸς τοὺς δαιμόνας, καὶ παρέδωκεν αὐτὴν ὑποχειρίαν αὐτοῖς, καταγνόντη τις ἀν τοῦ πολλὴν ὡμότητα καὶ ἀπήνειαν, πρώτα μὲν τὸ ἀνθρώπινον σώμα ἐπίνοσον καὶ θυντὸν κατασκευάσαντος διὰ τὴν εἰρημένην παράδεσσν, ἐπειτα δὲ καὶ βισανίζοντος τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς τυραννίδος τῶν δαιμόνων ἐπιτατόντων αὐτοῖς τὰς φυχορθόδορους ἀμαρτίες, καὶ τελευταίον ἀποκληρώσαντος τοῖς ἀνιστα τὰ πλημμελῶστι τὸ πῦρ τε τὸ ἔξωτερον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῦ; ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ τὰς ἀλλὰς αἰωνίους κολάσεις. Ἀλλὰ μή την φιλάνθρωπος ὁ Θεὸς καὶ ἔκατος· τῇ μὲν παράδεσσι τῇ; ἐντολῆς καὶ τῇ ἐξ αὐτῆς ἀμαρτίᾳ τοῦ προπάτορος αἱ νόσοι καὶ ὁ θάνατος; ἐπιτίμιον, δν ἡ παράδεσσις καὶ ἡ ἀμαρτία προεξίησαν, καὶ οὔτος διὰ φιλανθρωπίαν, ἵνα δικαιοπεῖσης τῆς ἀμαρτίας, μή ἀθάνατον ἢ τὸ κακόν, ὡς ὁ Θεολόγος ἔφη Γρηγόριος· αἱ δὲ ἀθάνατοι κολάσεις οὐ τῆς πρώτῃς παραβάσεως εἰσὶν ἐπιτίμιον, ἀλλὰ τῶν ἡμερημένων ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων, ἥτοι τῶν ἀπὸ τοῦ πρω-

A curabant, non autem accurata Masallanorum prestatione, neque execratione et despectione ad demonias ejiciendos utiebantur. Et quanquam Dominus dixit de demonibus: *Hoc genus non ejicitur nisi in oratione et jejunio*¹, non tamē de omnibus, qui jejunant et precantur simpliciter locutus est, sed de illis dunataxat, qui per divinum baptismum in Dei et Patris filios sunt adoptati, et ejus, qui natura Filius est coheredes per gratiam effecti, de quibus dicebat Apostolus: *Omnis qui in Christum baptizati estis, Christum induistis*². Quis enim infidelis aut hereticus demonem possit expellere jejuniis et orationibus, licet illis viator eximia? Quorum enim improba est fides et infirma, horum et preces et jejunia sunt infirma plane. Et opera ipsorum demonibus non formidanda, sed grata sunt. Nisi quis eorum prestigii et fallaciis demones ejicere videatur. Quisquis igitur ex verbis Domini precatur, et jejunat, et aliarum virtutum esse particeps debet, in primis autem haec duo, nempe prectionem et jejunitum, adhibere. Qui vero reliquis omissis preces tantum adhibebit, is non solum inhabitantem demonem non ejicet, ut isti dicunt, sed eum, si fortis sit, propter virtutum neglectum alliceret, licet milles singulis diebus execraretur, et flumina sputorum effundere.

C Si naturae hominum demones insiti sunt, ab ea separari usque ad finem nulla ratione possunt. Quae enim naturaliter conjuncta sunt, sejungi nequeunt, quoad in extremam resolutionem redigantur. Itaque si ratione aliqua expelluntur, naturaliter profecto conjuncti non sunt, sed extrinsecus accedunt et inhabitant.

Si propter primi praecetti transgressionem Deus naturae hominum demones adjunxit, eamque illis subiecti, magnoque quis ipsum crudelitatis et immanitatis non incuset, qui non contentus ob illam transgressionem corpus humanum morbis mortisque subjicere, demonum dominatu mortales oppresserit, qui cogant eos peccatis, quibus mors animæ infligitur, inservire, ut eos denique qui nefariis sceleribus obstricti fuerint, igni exteriori, qui paratus est diabolo et angelis ejus, aliisque suppliciis addixerit sempiternis. Atqui benignus est Deus, et justus. Itaque praecetti transgressioni, et primi parentis peccato propositi sunt morbi et mors, quam transgressio et peccatum conciliarunt. Quae quidem mors indicat ejus benignitatem, est enim causa ut interrupto peccato malum perpetuum non sit, ut Gregorius Theologus ait. Supplicia autem æterna non primæ transgressioni proposita sunt, sed singulis hominibus, qui se peccatis obstringunt, sive qui jam inde a primo parente usque ad mundi consummationem nullam pecialis curationem adhibuerunt. Daemonum autem

¹ Matth. ix, 28. ² Galat. iii, 27.

dominatus non a Deo hominibus impositus est. Quis ^A enim sapiens id fateatur? Sed ipsi dæmones modo aperte homines oppugnant, modo occulte strenui hostias, modo fraude, et dolo, atque blanditia ipsos decipiunt, atque ita captivos ducent, atque subjiciunt servituti, qui iugurta ac per illam nequit se dederunt.

Dicuntur tamen aliquando dæmones hominibus imperare, non quod a Deo imperium illud accepissent, sed quod homines illis quorum dominatu preterirent, sese ultra subjecerint, quodque Dei divinisque praecoptis neglectis dæmonum jugo proprias cerycas subiniserint.

Sei quoniam perspicue demonstravimus dæmones ^B hominum naturæ non esse conjunctos, neque in eam habere potestatem, sed aliquando ex adverso nobis instructos occurrere atque configere, aliquando autem fallacis et fraudibus, et insidiis uti, atque decipere et fallere, et variis artes et dolos evocare, quae quidem non jus et potestatem exercantur, sed oppugnantium sunt, supervacaneum est loqui cum de adventu Spiritus sancti, quem Masaliani dicunt accedere, post iusit et naturæ conjuncti dæmones expulsionem, tum de reliquis partibus doctrinæ ipsorum. Nam cum radix illius evulsa sit, rami etiam et folia conciderunt. Nisi forte dicendum aliquid est de eo quod neque jejunio, neque disciplina, neque uia custodia illis egere dicunt, qui sancti Spiritus adventum, ut dictum est, apud ipsos suscepserunt. Multos enim ipsorum decipiens dæmon, et speciem adventus Spiritus sancti simulans sic affecit, ut nullo amplius præsidio se munirent, ut pole qui iam impatibile, se crederent evasisse, et in varia peccata et flagitia miserandos impulit. Quid illud, quod dicunt, se oculis sanctam cernere Trinitatem, quæ natura quidem sua nec certi, nec ullo sensu comprehendendi potest? nonne est hominum plane sensu, mente rationeque carentium? Deum enim nemo vidit unquam, id est naturam Dei. Ecquis hoc docuit? Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ut evangelista testatur¹. Quicunque autem Deum vidisse memorantur, ii non viderunt eum ex natura ipsius, sed ex multiplici specie, qua se oculis eorum alias ^D alio modo conspicuum præbuit.

Naïvontos ταῖς ὀπτικαῖς δυνάμεσιν αὐτῶν, καὶ μένου.

Aliut ne apostolos quidem a dæmonum suis liberos dominatu. Proh impudens maledicium! Illi, qui dæmonas ab obcessis expellebant, non erant liberi a dæmonum dominatu? Quomodo igitur servi dominos persequebantur? qui potestatem acceperant a Servatore non solum dæmonas expellendi, sed etiam curandi omnem morbum et languorem, calcandique super serpentes, et scorpiones, et denique supra opium vim inimici²?

^A τοκλασίου μέχρι καὶ τῇ; τοῦ κόσμου συντελεῖσις ἀπεραπέστως, ἀμαρτανθντων. 'Η δὲ τῶν δαιμόνων πορευνήσεις οὐδὲ τὸ θεοῦ τοῖς ἀνθράκοις ἐπεσθῆ' εἰ; γάρ ἂν ἔχων φρένας τούτο συνορμογήσειν; ἀλλ' οἱ δαιμόνες αὐτὸτο τοῦτο μὲν ἀντικρυς παλέμουντες τοῖς ἀνθρώποις, τοῦτο δὲ λαθραίως ἐπιβουλεύοντες, τούτο δὲ καὶ διερῆς ὑποσκέψοντες, καὶ ἐξαπεισόντες αἰχμαλωτιζοστες τοις, καὶ ὑποπάτευοντες δουσις ἡ φρεμπίκια καὶ ἡ διὰ ταύτην χαύκωσις προδιδίκται.

Λέγονται τοις καὶ δργειν ἀνθρώπων οἱ δαιμόνες, ἀλλ' οὐχ ἄκα θεόθεν τὴν κατ' αὐταν λαθράντες ἀρχῆν, ἀλλ' οὓς ἐκφυτῶν ὑποπτευμάτων αὐτοῖς τῶν ἀρχομένων ὁπ' αὐτῶν, καὶ τοῦ μὲν θεοῦ καὶ τῶν θείων ἄντελῶν ἀφηιασάντων, τῇ ζεύγῃ δὲ τῶν δαιμόνων τοὺς λίσιους αὐχένας ὑποβαλόντες.

'Επει δὲ περιφανῶς ἐδεῖσμεν, οἵτι οὐ συνουσίωνται τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων οἱ δαιμόνες, οὐδὲ κατεῖσουσιν αὐτῆς, ἀλλὰ ποτὲ μὲν ἐξ ἀντιπαρατάξεως ἐπερχόμενοι συρρήγνυνται πρὸς μάχην ἡμῖν, ποτὲ δὲ χρώνται μηχαναὶ λοχώντες, ἐνεδρεύοντες, παγίδας πηγνύοντες, ἀπετῶντες, ὑποκλέπτοντες, παντοῖς ἐπιβούλευοντες· ταῦτα γάρ οὐκατεῖσουσαζόντων, ἀλλ' ἀντιμαχομένων εἰσι· περιττὸν εἰπεῖν περὶ τοῦ ἐπιφοτήσας; τοῦ ἀγίου Πνεύματος, διπερ οἱ Μασαλιανοὶ λέγουσιν ἐπιφοτῆν μετά τὴν τοῦ συμφυοῦς δαιμονος ἀπέλασιν, καὶ περὶ τῆς ἀφεξῆς ἀκολουθίας τοῦ δηλωθέντος δόγματος. Τῆς βίζης γάρ αὐτοῦ ταντελῶς ἀναπασθείσας, καὶ οἱ κλάδοι καὶ τὰ φύλλα συναπεπάσθησαν, εἰ μή που προσθεῖνται χρῆ περὶ τοῦ μή χρῆσιν ἔτι νητείας, μήτε διάσπασίας, μήτε φυλακῆς τινος τοὺς τὴν ἐπιφοτήσαν, ὡς εἴρηται, τοῦ παρ' αὐτοῖς ἀγίου Πνεύματος δεξαμένους. Πολλοὺς γάρ αὐτῶν διάλιμων πλανήσας, καὶ δόκησιν ἐπιφοτήσας τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐμποιήσας, καὶ φαντάσας ἐλασεν εἰς τὰ ἔξτις ἀφυλάκτους, ὡς ἀποθεῖς ἡδη γεγενημένους, καὶ εἰς ποικίλας ἀμφρταὶς καὶ ἀκαθαρταὶς ἐλεσινῶς ἔξεχούσαν. Ἀλλὰ καὶ τὸ λέγων φιλοτεῖς ἀράντι τὴν ἀγίαν Τριάδα τὴν ἀρρετον καὶ ἀνείδεον, τουτόστι κατὰ τὴν φύσιν αὐτῆς, ἀγαστήτων πάγτη, καὶ ἀνοήτων, καὶ ἀλογίστων ἔστι. Θερὴ γάρ οὐδέποτε ἔώρακε πάκτοτε, λέγο δὴ τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν. Καὶ τίς δὲ τοῦτο διδάσκειν; 'Ο μονογενῆς Υἱὸς δὲ ὁν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Σαταρᾶ, ὡς ὁ εὐαγγελιστής, Ἰωάννης είρηκεν. 'Οσοι δὲ τὸ θεὸν λέσιν μαρτυρήγηται, οὐ κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν εἶδον αὐτὸν, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους λόγους συγκαταβλητές ἀλλοτε σχηματιζομένου, καὶ περιεκτο-

λέγοντας, οἵτι οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι τῆς ἐξουσίας τῶν δαιμόνων ἦσαν ἐλεύθεροι. Βαθαὶ τῆς ἀκατεχόντων βλασφημίαι! Οἱ τῷδε δαιμόνας τῶν ἐνεργουμένων ἀπελάνοντες οὐκ ἦσαν ἐλεύθεροι τῆς τῶν δαιμόνων ἐπιφοτεῖς; Καὶ τὰς ἐδημονοντας οἱ δουλεύοντες τοὺς ἐξουσίαζοντας; οἱ λαδόντες ἐξουσίαν παρὰ τοῦ Σαταρᾶ; μή τὰ δαιμόνια μόνον ἐκβάλλειν, ἀλλὰ καὶ θεραπεύειν πάσαν κόσον καὶ πάραν μαλακίσιν καὶ πατεῖγε πάνταν δρεσιν καὶ σφραγίδαν ἐπὶ πάσσον τοῦ ἔχθροῦ;

¹ Joan. i, 18. ² Luc. x, 19.

Λέγουσιν, ὅτι συνοίκουσιν τὸν ἄνθρακα τὸ Πνεῦμα μᾶς τε τὸ ἄγιον καὶ διάκυνον. Ἀλλὰ τέκνα συνοίκησουσιν ἀλλήλοις Θεός, καὶ δαιμόνον, τὸ καθαρώτατον, καὶ πάνταν ἀκαθαρτότατον; τὸ φῶς, καὶ τὸ αὐτός; οὐ κατὰ διάμετρον ἀλλήλοις ἐχθραίνοντες; Ὁποιοῦ γὰρ ἐπιδημήσει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, δραπετεῖς τὰς διάκυντας φεβρύων δέξεις καὶ ἀμεταποτεῖς, καθάπερ ἀπὸ πυρῆς. Θεός μὲν γάρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· εἰ δὲ Θεός, καὶ πῦρ καταναλόντον τὴν τῶν δικαιοδόκων ἵσχυν· Καὶ τὸ μὲν σκότος λύεται τῇ παρουσίᾳ τοῦ φωτὸς, δὲ πονηρὸς διάκυντος ἔλαύνεται βασανιζόμενος τῇ μάστιγι· τῆς ἐνοικήσεως τοῦ ἄγιου Πνεύματος· τοῦ γάρ διὰ τοῦτον ἐναντίοις οὐκ ἔστι συνοίκησις· φθείρεται γάρ, ή ἐξαθετεῖται τὸ ἀσθενέστερον.

Λέγουσιν, ὅτι φύσεις τὰ κακὰ, τουτέστιν αἱ ἀμαρτίαι. Πρὸς οὓς ἀντιτελγομέν, Εἴ φύσεις τὰ τοιαῦτα κακὰ, τῇς φύσεως δὲ δημιουργὸς ὁ Θεός, αἵτιος δρᾶ τῶν κακῶν ὁ Θεός, καὶ οὗτος κρίσις, οὗτος κακάσις· Εἴτε τῶν ἀμαρτανόντων, καθὼς ἀνωτέρω προδεσθήσαται. Καὶ φευδεῖς μὲν αἱ τοῖς ἀμαρτάνοντιν ἡπειρημέναι· κολάσεις, ἀπατηλὸς δὲ τῆς μελλούσης κρίσεως ὁ φόδος. Τὰ γάρ τῇ τῇς φύσεως ἀνάγκῃ γινομένα συγγνωστά, καὶν εἰη παγχάλεπα. Καὶ εἴ τις φυσικὴν εἶναι πιστεύει τὴν ἀμαρτίαν, μετελεῖσται πάντως ταύτην ἀδεῖς διὰ τὴν λιτότητα καὶ ἡδονὴν αὐτῆς, δῶς ἀνεπιτίμητον, καὶ τὴν πλατεῖαν καὶ εὔρυχωρον δόνναν ἀνθαριστεῖ. Ἀλλ' εἰ ἀληθῆς ὁ Κύρος, ή αὐτολήθεια, Ἐγώ γάρ, φησίν, εἰκῇ η ἀληθεία· πάντως ἀληθῆ καὶ τὰ περὶ τῶν αἰωνίων κολάσεων. Αὕτης γάρ ἐδίδαξε καὶ περὶ τούτων. Εἰ δὲ ἀληθεῖς αἱ τοιαῦται κολάσεις, Εἴτε καὶ κρίσις τῶν ἀμαρτανόντων. Εἰ δὲ κρίσις Εἴτε τῶν ἀμαρτανόντων, οὐ φύσεις τὰ κακὰ, τουτέστιν αἱ ἀμαρτίαι. Εἰ δὲ μὴ φύσεις, προαιρέσει πάντως, καὶ φαῦμις, δι' ἣν καταχρίνονται, καὶ κολάζονται πάντες οἱ ἐργάται τῆς ἀμαρτίας.

Λέγουσιν, ὅτι μετά τὴν παρὰ τοῖς τέλεοις αὐτῶν ἀπάθειαν τοιαύτης αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ τούτων; κοινωνίας ἐγγινομένης αὐτῇ παρὰ τοῦ ἐπουρανίου νυμφίου, οἷας αἰσθάνεται γυνὴ συνουσιάζοντος; αὐτῇ τοῦ ἀνδρός. Ω τῆς προδήλου φρενοβλαστίας! εἰ τὴν ἀγνοεῖταιν καὶ ἀπαθεστάτην τοῦ Σωτῆρος ἐνωσιν ἐμπαθεστάτην ἡδυπάθειαν οἰονται, καὶ καθυβρίζουσιν ἡδονῇ ρεύμας παιδογόνων μορίων τολμηρῶν αὐτήν παρεικάζοντες.

Λέγουσιν, ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ παρ' αὐτοῖς εἰς ἀπάθειαν ἐφθασθώς μεταβάλλεται εἰς τὴν θελαν φύσιν. Ἀλλ' εἰ τούτῳ ἡν ἀληθὲς, ἐγίγνετο δὲν καὶ φύσιν Θεός ὁ μεταβληθεὶς εἰς τὴν θελαν φύσιν. Ἡ γάρ θελαν φύσις φύσει Θεός. Καὶ ἐπει πολλοὺς λέγουσιν ἐξ αὐτῶν φθάνειν εἰς ἀπάθειαν, καὶ μεταβάλλεσθαι εἰς τὴν θελαν φύσιν, πολλοὶ ἔρπα φύσει θεοῖ, καὶ τὴν Ἑλληνικὴν πολυθείαν ὑπερβάλλοντες πολλῷ τῷ ἀριθμῷ, καὶ οὐδὲ καταλαμβάνεσθαι δυναμένῳ.

Λέγουσιν δυνεστὸν εἶναι δέξασθαι μετά τὴν παρ' αὐτοῖς ἀπάθειαν τὸν φιλημάτον αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ ἄγιου Πνεύματος; αἰσθητῶς, καὶ ἐν πάσῃ πληρο-

A. Dicunt in homine et sanctum Spiritum, et dæmonem habitare, id est, rem omnium purissimam, et rem omnium impurissimam, lucem et tenebras, diuinum inier se discrepantes. Ubi enim est Spiritus sanctus, omnis inde recedit dæmon, tanquam ab igne ita celeriter quilibet, ut non respiciat. Deus enim est Spiritus sanctus, Quod si Deus est, est et ignis consumens omne dæmonum robur. Ac tenebrae quidem lucis praesentia dissipantur. Porro improbus dæmon inhabilantis Spiritus flagello verberatus expellitur: contraria enim simul habere non possunt, nam corruptitur et extruditur id quod est imbecillius.

B. Natura dicunt esse mala, id est peccata, Quibus respondemus: Si natura sunt huiusmodi mala, Deus autem naturæ effector est, Deus malorum est auctor. Nec iudicium, nec animadversio erit in eos qui peccant, ut ante declaratum est. Et falsæ sunt adversus peccatores suppliciorum minæ, inanisque futuri iudicij timor. Quae enim naturæ necessitate committuntur, licet gravissima sint, veniam merentur. Quod si quis natura crediderit esse peccata, lis seso sine metu propter facilitatem voluptatemque dabit, ut propria impunitatis spe per viam latam et planam incedat. At si verax est Dominus, qui est ipsa veritas: Ego enim, inquit, sum veritas¹, vera plane sunt ea quæ de sempiternis suppliciis memorantur: nam ipse de illis locutus est. Quod si vera sunt ejusmodi supplicia, et iudicium erit adversus illos qui peccant. Et si adversus eos qui peccant erit iudicium, mala, id est peccata, natura non sunt. Quod si natura non sunt, a voluntate nimirum et ignavia proscilicuntur, et ideo puniuntur omnes operarii iniiquitas.

C. Dicunt animalia eorum qui apud ipsos perfecti sunt, post impunitatem talēm ex cœlestis Sponsi societate voluptatem sentire, qualem mulieres ex yjorum concubitu sentiunt. Nonines plane demenissimi, qui Servatoris conjunctionem illam castissimam, et ab omni perturbatione alienissimam, perturbationum atque libidinum plenam arbitrantur, et magna cum ignominia voluptatis fluxui pudendis ex partibus provenienti similem audent affirmare!

Dicunt animam, quæ apud ipsos impunitatem sit assuefacta, in naturam divinam converti. Quod si verum esset, natura profecto fieret Deus ille, qui in naturam divinam convertitur. Natura enim divina Deus est naturalis. Et quoniam ex ipsorum grege multos assuefunt ad impunitatem pervenire, et in naturam divinam converti, multi erunt natura dei, qui numero infinito, deorum quæs gentes continent superent multitudinem.

Fieri posse dicunt, ut homo post impunitatem quam ipsi tradunt, ipsam Spiritus sancti personam sensu percipiatur, et in omni plenitudine. Nos autem

¹ Joan. xiv, 6.

ad ipsos : *Si vera, inquit, essemus, esset apud vos impati.* **A**bilitas, ac non omnino falsa, cum fides vestra adulterina atque improba rejicitur, ad hoc etiam caput responderemus. Verum quia cum aliis vestris exhortationibus et ista impressa est, et exploditur ut vana, atque improbabatur, supervacaneum est ea conscripsi, quae per se corrunt et nulla sunt. Dicimus autem, ad eos qui expurgantur ut debent, Patrem et Filium accedere : *Ego enim, inquit Dominus, et Pater ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus*¹. Ubi autem Pater et Filius est, ibi prorsus est Spiritus sanctus. Hoc vero sancte Trinitatis domicilium ita sit, ut hominis conditio patitur, non autem ut natura se habet ipsa Divinitas, quam utpote infinitam et incomprehensam nullares capiant procreare.

Binas aient hominem habere animas debere, unam omnibus hominibus communem, alteram coelestem. Si liberos isti Mosaicos, et alios propheticos admittentes, ex illis argumenta sumeremus, quibus opinionem istam falsam esse demonstraremus. Nunc autem quoniam evangeliaca tantum et apostolica scripta se admittere consenserunt, audiant quid Dominus ad apostolos dicat : *Nolite, inquit, timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; cum potius timete, qui potest et animam et corpus perdere*². Et Paulus apostolus in Troade cum omnes Eutychem mortuum existimarent : *Nolite, inquit, perturbari, anima enim ejus in ipso est*³. Alia multa omnium testimonia, quibus plenum fit singulos homines singulas animas habere.

Clericorum simulant electionem, diaconorum, sacerdotumque gradum invadentes, ut potestatem solam quamdam et auctoritatem arrogent. Quin etiam monachorum habitum induunt, ut lateant, multitudinemque decipient.

A manuum laboribus abhorrent, neglecto magno Paulo, qui dicit : *Si quis non laborat, non manducet*⁴. Et rursum : *Manus haec ministrarunt mihi, et illi qui mecum erant*⁵. Nec animadvertisunt homines ignari ex inertia atque otio tum solita vicia proficiunt, tam insolita disci, tum corporis membra illis esse oneri, qui eis non utuntur.

Postulantibus, et egenis, ac pauperibus, aut in aliqua calamitate constitutis nihil impertendum, aut commodandum esse dicunt, sed tantummodo admonendos pauperes spiritu a Domino beatos appellari. Ego vero sic istos compellabo : *O viri boni, nescitis Dominum precepisse ut omniibus potentiibus tribuamus : Omni enim, inquit, potenti a te tribus*⁶. Vestra autem iniquitas celari non potest, qui ea quae sunt pauperum ad vos trahitis, et vestris commodis, voluptatibus, atque deliciis tantum con-

B
A φοριά. Φαμέν δὲ ἡμεῖς πρὸς εὐτοὺς· Εἰ μὲν ἀληθῆς ἡ παρ' ὑμῖν ἀπόδεια, καὶ οὐ πάντη φευχής, ἀντὶ τῆς καθ' ὑμᾶς πίστεως κακούδους καὶ διαβεβηράντης ὑπαρχούσης, ἀνειρήκειμεν ἀν καὶ πρὸς τοὺς τὸ καρδιάσιον· ἐκεὶ δὲ μετὰ τῆς ἀλλῆς ὑμῶν ἀσκήσιως παραπεχέρανται καὶ αὐτῇ, καὶ ἀδόκιμος κρίνεται, περιτεῖν ἀντιλέγειν ἐπὶ τῶν αἰσθαντῶν τὴν ἀνεπτροκήν ἔχοντων. Λέγομεν δὲ, καὶ πιστεύομεν, ὅτι πρὸς τὸν κακοθεράμενον ὡς χρῆκαθείρεσθαι· γίνεται τις ἀπίδημος καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ιησοῦ, καθὼς εἰρόμεν ὁ Κύριος, ὅτι Ἐγώ καὶ ὁ Πατὴρ ἀλευσόμεθα, καὶ μοιήτης παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. "Οπου δὲ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Ιησός, ἐκεὶ πάντας καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ἡ δὲ τῆς ἀγίας Τριάδος ἀνεύκριτες ὡς δυνατὸν ἀνθρώπῳ χωρέν αὐτὴν γίνεται, καὶ οὐχ ὡς ἔχει φύσεως ἡ θεότης. Ἀχώρητος γάρ αὐτῇ κάσος τῇ κτίσει διὰ τὸ ἀπειρον αὐτῆς καὶ ἀδριστον.

Δέγουσι δύο ψυχάς δρεῖνειν ἔχειν τὸν ἀνθρωπον, μιαν μὲν τὴν κοινὴν ἀνθρώποις, ἐπέραν δὲ τὴν οὐράνιον. Εἰ μὲν οὖν ἐδέχοντο τὰς τε Μωσείας· καὶ τὰς ἀλλὰς προφητικὰς βίβλους, ἐκείθεν ἀν αὐτοῖς παρηγάγομεν τὰς ἀποδεξίες ἐλέγχοντες τὸ φεύγοντος τοῦ τοιούτου δόγματος· ἐπειδὲ τὰς τε εὐαγγελικὰς· καὶ τὰς ἀποστολικὰς τέως ὀμολογοῦσιν ἀσπάζεσθαι βίβλους, φησιν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς ἀποστόλους· Μή φοβεῖσθε διὸ τὰς διατατεινότας τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυργαμέτων ἀποκτεῖναι· ποθήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυρδόμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσσαι. Καὶ Παῦλος δὲ ὁ ἀπόστολος, ἐν Τρωάδι, πάντων ὑπεληφθών τεθνάκι τὸν Εὔτυχον, Ἐφη· Μή θορυβεῖσθε, η γάρ ψυχὴ αὐτοῦ ἐτεύχθη, Ινα τὰς ἀλλὰς μαρτυρίας πολλάς οὖσας· τάσσωμεν, αἱ μιαν ψυχὴν ἔκάστιψι ἀνθρώπῳ πρεμαρτυροῦσι.

Τὴν τῶν κληρικῶν ὑποχρίνονται χειροτονίαν βεβιοῦσι λεπέων καὶ διακόνων ἐπιβαίνοντες, ἵνα μόνον ἔχουσιν τινὰ καὶ αὐθεντικὰν ἱεροτομήσαντας. Ναὶ μήτης καὶ τὸ τῶν μοναχῶν ὑποδύονται σχῆμα, λανθάνειν διὰ τούτου βουλόμενοι, καὶ τοὺς παλλοὺς ἀπατήν.

Τὴν διὰ τῶν χειρῶν ἐργασίαν ἀποστρέφονται καταφρονοῦντες τοῦ μεγάλου Παύλου λέγοντες· Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ὑστείτω· καὶ πάλιν· Αἱ χεῖρες αὐταὶ δημιώησαν ἀμοιλ, καὶ τοῖς σύντοις ἀμοιλ· καὶ ἀγνοοῦντες, ὡς ξοκεν, δις ἡ ἀργία καὶ τὰ συνήθη πάθη κινεῖ, καὶ τὰ μὴ συνήθη διέλοκει, καὶ δις τὰ μέλη τοῦ σώματος φορτία τοῖς μὴ χρωμένες.

Νομοθετοῦσι μὴ δεῖν μεταλιθίνει τελεῖ· προστατεύοντες, ἡ τοῖς ἀλλάς πένητος καὶ πτωχούς, ἡ τοῖς καθ' οἰανθήτινα περίστασιν δεομένοις; Ἰλεγμοσύνης καὶ μεταδσσεως, ἀλλ' αὐτοῖς μόνοις, λέγοντες ἱεροτούς εἶναι τοὺς πτωχούς τῷ πνεύματι, οὓς ἐκπατέρισσεν ὁ Κύριος. Ἐγὼ δὲ φαίνεν ἀν πρεσβύτερον· Ἀλλ' ὁ Κύριος, ὡς εἰποι, πάσι τοῖς δεορέντοις μεταδίδονται προσέταξε· Πάστοι γάρ, φησι, τῷ εἰεῖστει τοις δίδουν. Ὅμεις δὲ οὐ λαλήσατε πρὸς ἱεροτούς, καὶ πρὸς μόνην τὴν εἰκόναν

¹ Joan. xiv, 23. ² Matth. x, 28. ³ Act. xx, 10.

⁴ II Thess. iii, 10. ⁵ Act. xx, 34. ⁶ Luc. vi, 30.

εύπαθειαν δρῶντες, καὶ τρυφὴν ἔαυτοῖς παρασκευάζοντες. Πώς γὰρ, ἡ πόθεν ὑμεῖς πτωχοὶ μᾶλλον ἐν ἀρεταῖς διητεῖς, καὶ πλούτουντες ἐν πᾶσι κακοῖς; Σαπρὸν γάρ δένδρον οὐ ποιεῖ καρποὺς καλοὺς, καὶ κακόδοξος οὐ δύναται καρποφορεῖν ἀρετὴν. Πτωχὸς δὲ τῷ πνεύματι πᾶς διὰ Θεὸν ταπεινός. Δεῖ γὰρ ταπεινεῖσαι πρῶτον, εἴτα τῶν ἀρετῶν ἀπάρξασθαι.

illud obscurum est, si delem eōse qui propter Deum humilis est. Primum enim oportet credere, deinde

virtutes colere.

Λύουσι τὸν γάμον καίτοι τοῦ Κυρίου λέγοντος, διὸ Αὐτὸς συνέβενετο, ἀνθρώπος μὴ χωρίζετο, καὶ τὸν ἐν Κανᾷ γάμον τῇ παρουσίᾳ τιμήσαντος, καὶ τοῦ μακαρίου Παύλου γράφοντος, Τίμος ὁ γάμος καὶ η κοίτη ἀμάλαντος. Κάνταῦθα προδίλως ἵναντισθνται τῷ τε Χριστῷ καὶ τοῖς ἀποστόλοις, οἵ τοις βδελυσσομένοις τὸν γάμον ἐπιτιμῶσιν.

Ἐπιτρέπουσι τοῖς βουλορένοις ἀποκόπτειν τὰ πατιδογόνα μόρια, καὶ παραχαράττειν οὕτω τὴν φύσιν, καὶ ἀκρωτηριάζειν τῶν ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοῦ κτισμάτων τὸ τιμιώτατον, λέγω δὴ τὸν ἀνθρώπον, ὃν παρὰ τοῦ Θεοῦ τέλειον καὶ καλὸν πλασθέντα ὡς ἀτελῆ πάντως, ἢ μὴ καλῶς πεπλασμένον ἐπιδιρθθοῦνται, καὶ ἀπαρτίζουσιν, ὡς αὐτοῖς δοκεῖ. Τῇ δὲ ἀληθεῖᾳ πηροῦσι, καὶ ἀγονον καὶ ἀκαρπον. δισον κατὰ τὴν τοῦ σώματος φύσιν, ἀπεργάζονται, καίτοι τῶν θείων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου τὴν ἀποκόπην τῶν εἰρημένων μορίων ἀποτρεπόντων ἐν τοῖς κανόσιν αὐτῶν, ἵνα τοὺς ἄλλους Πατέρας ἔσωμεν, καὶ τοὺς νοροθέτας, δοσοὶ καὶ φοβεράν τιμωρίαν τοῖς τολμῶσιν εὐνουχίειν ὕρισαντο.

Οὐμάνσιν ἀδεῶς, καὶ ἐπιορκοῦσι, καὶ ταῦτα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καλύσαντος οὐ μόνον τὴν ἐπιορκίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλως ὅμιλον. Ὅτε δὲ κρατήθωτιν, ὡς αἱρετικοὶ, τότε καὶ τὴν τῶν Μασαλιανῶν πίστιν ἀρνοῦνται, καὶ ἀναθεματίζουσι, καὶ τὴν ἀρνησιν ὄρκοις βεβαιοῦσι φρικτοῖς, οἰόμενοι μηδὲλως ἀμαρτάνειν διὰ τὴν ἐπικειμένην ἀνάγκην, καὶ τὸν φόδον τῶν κατασχόντων. Καὶ ἀλλὰ δὲ τίνα μυθολογοῦσιν ἀνάξια μνήμης, μὴ διὰ τοῦτο γένεται.

TITULUS K'.

Κατὰ Βογομίλων. Βόγον μὲν γὰρ η τῶν Βογλύρων γλώσσα καλεῖ τὸν Θεόν, Μίλον δὲ τὸν εὐλέπτον. Εἰη δὲ ἀρ Βογομίλος κατ' αὐτοὺς δ τοῦ Θεοῦ τὸν εὐλεον ἐπισκόψας.

Η τῶν Βογομίλων αἱρετοὶ οὐ πρὸ πολλοῦ συνέστη τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς, μέρος οὖσα τῆς τῶν Μασαλιανῶν, καὶ συμφερομένη τὰ πολλὰ τοῖς ἑκατένιοις δύγμασι, τινὰ δὲ καὶ προσεκευροῦσα, καὶ τὴν λύμην αὔξησασ. Διεγνώσθη δὲ κατὰ τοὺς χρόνους Ἀλεξίου τοῦ θεοχυβερνήτου βασιλέως ἡμῶν, δὲ εὐτέχνως καὶ πᾶντα θαυμασίως τὸν ἔξαρχον αὐτῆς θηρεύσας· Βασιλειος ήν οὗτος· δὲ λατρὸς, ἀνήρ δλέθριος μᾶλλον, καὶ λοιμός, καὶ φθορῆς μεστός, καὶ πάσης κακίας δργανον· καὶ πρὸς ἐαυτὸν μεταγαγών, καὶ ἐντίμως ὑποδεξάμενος, καὶ τῆς παρ' ἐαυτῷ καθέδρας ἀξιώσας, καὶ λόγου μεταδούς ἥδος, καὶ προσηγούς ὄμι-

A silitis. Quomodo enim, aut unde vos pauperes spiritu, qui in virtutibus potius inopes estis, et in omnibus vitiis abundatis? Mala enim arbor fructus bonos non facit, et qui prave institutus est virtutis fructum ferre non potest. Pauper est spiritu, quisquis propter Deum humiliis est. Humilitas autem animique submissio virtutum est fundamentum: nec illud obscurum est, si delem eōse qui propter Deum humiliis est. Primum enim oportet credere, deinde

Nuptias dissolvunt, quamvis Dominus dicat: *Quia Deus conjunxit, homo non separabit*¹; et in Cana Galilææ præsentia sua nuptias honorarit; et beatus Apostolus dicat: *Venerabiles nuptiae, et torus immaculatus*². Et hic aperte tum Christo tum apostolis adversantur qui nuptias maledictis afficiunt et detestantur.

Permitunt, ut qui volunt, partes corporis suscipiendis liberis necessarias amputent, eaque nota naturam afficiant, hominemque inter res a Deo procreatas præstantissimum mutilent, eumque, tanquam imperfectus omnino sit, aut male formatus, quem tamen ille perfectum et bonum fecit, corrigant et emendent, ut ipsi putant. Quem tamen revera multulant, infecundumque et ad procreandum inutiliter reddunt. Atqui divi apostoli Petrus et Paulus ejusmodi membra suis in canonibus prohibent amputari, ut alios Patres prætereamus et legumlatores, qui id facere audentes gravissimis multant suppliciis.

C Jurant et pejerant sine ullo metu, quamvis Dominus noster Jesus Christus vetet, non solum ne pejeremus, sed etiam ne juremus omnino³. Quod si ut hæretici coarguntur, tunc et Masalianorum sicut abnegant et detestantur, abnegatione inque jurejurando confirmant, seque nullo modo peccare putant, quod necessitate coacti sint et cogentium metu. Alias præterea nugas consingunt quae tam facile confutari evertique possunt, ut eas pigrat commemorare.

TITULUS XXVII.

Adversus Bogomilos. «Bog» autem Bulgarorum lingua «Deum» significat. «Milvi» vero, emiserere, ut «Bogomilus» apud eos sit qui Dei misericordiam impulerat.

D Bogomilorum hæresis haud multo ante existit, scilicet nostra, Masalianorumque pars fuit, et multis in rebus conuenit cum illorum institutis, quædam tamen ipsa quoque excogitavit, et pestem adauit. Patefacta est autem Alexio imperatore nostro regnante, qui Dei nomine gubernatus, pruden'ti et admirabili ratione principem illius venatus est. Illic erat Basilius quidam medicus, homo perniciosus, atque pestifer, et corruptelæ plenus, atque malorum omnium instrumentum. Quem imperator cum ad se accersisset, honorificeque suscepisset, assidereque fecisset, jucunde benigneque allocutus, dulcique

¹ Matth. xix, 6. ² Hebr. xiii, 4. ³ Matth. v, 34.

gratia cum illo disputans, seque prudenter discipulum simulans facile decepit, cum jam ille multos perniciose decepisset, omnemque in putridi exsecrandique senis arcano reconditam malitiam, mentis acumine et naturae facilitate detexit, nihil omnino relinquens quod non investigaret atque perspicceret. Hic igitur in tenebrioso nūgacissimi perniciosique senis corde, tanquam in latebra quadam, diversas variasque seras, nefarias, vēnenatas, atque multiplices opiniones latitantes, ingenio sapientiae sua deprebendit, in aperatumque protulit. Et mihi jussit, ut ridicula istius hæresis mysteria patefacta atque convicta litterarum monumentis mandarem.

1. Rejiciunt omnes libros Mosaicos, una cum Deo, qui in ipsis memoratur, virisque justis, qui sunt illi charissimi, reliquos item omnes qui postea scripti sunt, tanquam diaboli astutia compositi sint. Proprius sit nobis Deus impias eorum opiniones referentibus! Septem duntaxat suscipiunt, et colunt, et in summo habent pretio, id est, Psalterium, et librum sexdecim Prophetarum, et Evangelium secundum Matthæum, et secundum Marcum, et secundum Lucam, et secundum Joannem, et septimum librum quo res ab apostolis gestæ continentur eum omnibus Epistolis et Joannis Theologi Apocalypsi. Sapientia enim, inquit, ædificavit sibi domum, septemque columnas substituit¹. Per hanc sapientiae domum scelestissimam synagogam intelligent suam, per columnas autem libros illos, quos septem ordinibus dispositos commemoravimus. In repudiandis igitur libris Mosaicis et cæteris subsequentibus cum Paulicianorum hæresi consentiunt. Itaque in eo titulo, qui adversus illos conscriptus est, quærenda sunt ea capita, quibus demonstravimus, boni Dei esse tum Vetus Testamentum, tum viros qui in eo illustres existierunt, legendumque est primum caput cum septem sequentibus, quibus error iste plane consoliditur. Et quanquam reliqua item capita his septem consentiunt, tamen hæc sola satis erit perlegisse. Illud tamen animadvertisendum est, istos calide plerunque ex his libris quos improbat, ad opiniones suas comprobandas verba depromere. Quod si aliquo septem librorum, quos commemo- **C**ramus, dicto convicti ad veritatem contendam impellantur, statim ut subversant, ad allegoriam sese convertunt.

2. Ea re decipiunt simpliciores quod singunt, se credere in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, cum tamen Patri tres istas tribuant appellationes, eumque humana forma prædictum putent, et ex binis cerebri panniculis binos radios emittere, alterum Filii, alterum Spiritus sancti. Atque ita fides istis in Denum corporeum monstrosumque vertitur, cuius nulla plane sit existentia. Ut ergo Patri tres istas tribuerent appellationes, ex Sabelliana hæresi

Aλια, καὶ γλοχεῖαι, ἐν τῷ προδιαλέγεσθαι χάριτος, καὶ συνετῶς ὑποκρινάμενος τὸν μαθητῶντα, βῶν ἐξηπάτησε τὸν ἔξαπατήσαντα πολλοὺς εἰς ἀπώλεταν, καὶ πᾶσαν τὴν ἐνδομυχοῦσαν τῷ σαπρῷ τούτῳ καὶ καταπτύστῳ γέροντι κακοήθειαν διέντητη φρενὸς καὶ δεξιότητος φύσεως ἀνίχνευσεν, οὐδὲν ὑπολιπτῶν ἀνεξέρευντον ἢ ἀθέατον. Ἐνθεν τοις καὶ καθάπερ ἀπὸ τινος φωλεοῦ παντοδαπὰ καὶ ποικιλόμορφα θηρία τῆς σκοτεινῆς αὐτοῦ καρδίας ἐξελκύσσας τὰ μιαρὰ, καὶ λοβόλα, καὶ πολυπρόσωπα δόγματα ταῖς μηχαναῖς τῆς ὑποκρίσεως, καὶ κατασφρισάμενος εὐφυῶς μάλα τὸν χρονδῆρον γέροντα, τὸ παλαιὸν κακὸν, ἐκέλευσεν ἡμῖν γραφῇ παραδοῦναι ταῦτα, καὶ θριαμβεῦσαι τὰ καταγέλαστα μιστήρια τῆς εἰρημένης αἱρέσεως.

a'. Ἀθετοῦσι πάσας τὰς μωσαϊκὰς βίβλους μετὰ καὶ τοῦ ἐν αὐταῖς ἀναγραφομένου Θεοῦ, καὶ τῶν εὐαρεστησάντων αὐτῷ δικαίων, ναὶ μήν καὶ τὰς μετ' αὐταῖς ἀπάσας, ὡς κατ' ἐπίπνοιαν τοῦ Σατανᾶ συγγραφεῖσας. Πλεως ἡμῖν εἰη Κύριος; τὰ ἐκείνων λέγουσι! Μόνας δὲ παραδέχονται, καὶ τιμῶσιν ἐπτά, καὶ εἰς ἅκρον ἀποστηθίζουσι, λέγω δὴ τὸ Ψαλτήριον, τὸ Ἐξαιτισκαπρόφητον, καὶ τὸ κατὰ Ματθαίον Εὐαγγέλιον, καὶ τὸ κατὰ Μάρκον, καὶ τὸ κατὰ Λουκᾶν, καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην, Ιεδομον τῆς βίβλου τῶν Πράξεων σὺν ταῖς Ἐπιστολαῖς πάσαις, καὶ τῇ Ἀποκαλύψει τοῦ Θεολόγου Ἰωάννου. Ἡ σοφία γάρ, φαστὸν, φύκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, καὶ ὑπῆρχεσε στύλους ἐπτά, οἶκον μὲν τὴν παμμίαρον συναγωγὴν ἑαυτῶν μεθερμηνεύοντες, στύλους δὲ ἐπτά τὰς ἀπαριθμητέσσας βίβλους. Τὴν μὲν οὖν ἀποδολήν τῶν μωσαϊκῶν βίβλων καὶ τῶν μετ' αὐταῖς ἐκ τῆς τῶν Παυλικιάνων αἱρέσεως μεμαθήκασι. Ζητητέον δὲ ἐν τῷ κατ' ἐκείνων τίτλῳ τὰ κερδάται, οἷς ἐπιγέγραπται, διτὶ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ εἰσιν ἢ τε παλαιὰ νομοθεσία καὶ οἱ ἐν αὐτῇ λάμψαντες. Καὶ ἀναγνωστέον τὸ τε πρῶτον κεφάλαιον καὶ τὰ ἑξῆς ἐπτά, στηλιτεύοντα φανερῶς τὴν τοιαύτην πλάνην. Καὶ τὰ μετ' ἐκείνα δὲ πάντα σύμφωνα σχεδὸν τοῖς ἐπτά τούτοις εἰσὶν, ἀλλ᾽ ἀρκεῖ μόνα τὰ δηλωθέντα. Χρή δὲ γινώσκειν, διτὶ τὰς μωσαϊκὰς βίβλους ἀθετοῦντες βήσεις ἐξ αὐτῶν πολλάκις πανούργως εἰς συνηγορίαν ἑαυτῶν προσλαμβάνουσι. Καὶ διτὸν δὲ παρά τινος βῆτοι τῶν δηλωθεισῶν ἐπτά βίβλων στενοχωρηθῶσι, **D** καὶ συνελαθῶσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, εὐθὺς εἰς ἀλληγορίαν τρέπονται, διαδιδράσκειν πειρώμενος.

β'. Πρόσχημα μὲν ἀπότης τῶν ἀπλουστέρων τὸ πετεύειν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἄγιον Πνεύμα προβάλλονται, τὰς τρεῖς δὲ ταύτας καλέσεις τῷ Πατρὶ προσάπτουσι, καὶ ἀνθρωποπρόσωπον τούτους ὑπολαμβάνουσι παρ' ἔκατέραν μήνιγγας ἀκτῖνας ἐκλάμποντα, τὴν μὲν Υἱοῦ, τὴν δὲ Πνεύματος, καὶ οὕτω καταστρέψει τούτοις ἡ πίστις εἰς σωματεῖαν τινὰ καὶ τερατόμορφον Θεόν, καὶ θυτῶς ἀνύπαρκτον. Τὸ μὲν οὖν προσάπται τῷ Πατρὶ τὰς εἰρημένας

τερεις κλήσεις ἐκ τῆς Σαβελιανῆς αἱρέτεως ἔλασον, Α τὴν δὲ τοῦ τοιούτου δόγματος ἀνατροπὴν ζητητέον ἐν τῷ τίτλῳ τῷ κατὰ Σαβελιανῶν. Τῇ μέντοι τερα- τομοφύΐᾳ τοῦ κατ' αὐτοὺς Θεοῦ τὸ σωματοειδὲς καὶ τὸ τῆς μορφῆς ἀλλόκοτον ἀρκέσει πρὸς ἔλεγχον.

γ'. Λέγουσι τὸν Γίλὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον; τὸν Πατέρα πάλιν, ἀφ' οὗ προῆλθον, ἀναλυθῆναι, καὶ τριπρόσωπον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πεντακισχιλιοστοῦ ἔτους δρχοὶ καὶ τριάκοντα καὶ τριῶν ἔτῶν χρηματίσαντα πάλιν γενέσθαι μονοπρόσωπον, ἀσώματον μὲν, ἀν- θρωπόμορφον δέ. Φεύ τῆς πολλῆς ἀναισθησίας! Ω τοῦ πλατέος γέλωτος! Εἰ γάρ ἀσώματος, πῶς ἀν- θρωπόμορφος;

δ'. Λέγουσι μήτε Γίλὸν εἶναι, μήτε Πνεῦμα ἄγιον δρχοὶ τοῦ πεντακισχιλιοστοῦ πεντακισχιλιοστοῦ ἔτους, ἔκτοτε δὲ λαβεῖν αὐτὸν; ἀρχὴν τοῦ εἶναι, καὶ ὀνομά- ζεσθαι, καίτοι τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου βρο- τῶντος ἐν τῷ λέγειν, Ἐρ ἀρχῇ ἦν ὁ Λόργος, καὶ ὁ Λόργος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόργος. Τὸ δὲ Ἐρ ἀρχῇ ἦν ὁ Λόργος, ισον ἐστὶ τῷ Ἀεὶ ἦν ὁ Λόργος. Εἰ δὲ ὁ Λόργος; ἀεὶ ἦν ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀεὶ συνῆν ἀρα τῷ Υἱῷ. Καὶ γάρ οὐδὲ δὲ παρ' ἡμῶν προφερόμενος λόργος εὐρίσκεται ποτε χωρὶς πνεύματος. Οὐ δὲ λέγοντες τὸν Πατέρα χωρὶς εἶναι τοῦ Λόργου μέχρι τοῦ πεντακισχιλιοστοῦ πεντακισιστοῦ ἔτους, ἀλλογον αὐτὸν δρχοῖς τότε, καὶ ἀσφοφον, καὶ ἀδύνατον δογματίζουσιν, ἵνα τὰ περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος ἔάσωμεν, καὶ τὰς ἀλλας ἀτο- πίας, αἱ τῇ μωρολογίᾳ τούτων ἐπακολουθοῦσι.

ε'. Λέγουσιν, ὅτι δὲ μὲν Πατήρ ἐγέννησε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τοῦτο δὲ ἐγέννησε πνεύματικῶς τὸν προ- δῆτην Ἰούδαν, καὶ τοὺς ἐνδεκα ἀποστόλους. Καὶ προφέρουσι φῆσιν εὐαγγελικήν, Ἀβραὰμ, φησιν, ἀγέρνησε τον Ἰσαάκ, Ἰσαάκ δὲ ἀγέρνησε τὸν Ἰακὼβ, Ἰακὼβ δὲ ἀγέρνησε τὸν Ιούδαρ, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, περὶ τῆς ἄγιας Τριάδος ταῦτα γεγράψθι διατεινόμενοι. Πρῶτον μὲν οὖν μόνον Υἱὸν, ἀλλὰ καὶ οὐιώδην ἐπεισάγουσι, καὶ οὐκ οὐιώδην μόνον, ἀλλὰ καὶ δώδεκα τρισεγγόνους ὅσον πρὸς τὸν Πατέρα. Ἔπειτα εἰ καὶ δὲ Υἱὸς πατήρ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον αὐτοὶ πατήρ, ίδον τρεῖς Πατέρες. Καὶ πῶς ἔνα Πατέρα δογματίζοντες διμολογοῦσι; Καὶ πάλιν εἰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον οὐδὲ τοῦ Υἱοῦ, ίδον κάνταυθα δύο Υἱοῖ. Καὶ πῶς ἔνα Υἱὸν ἐν τῇ Θεολογίᾳ τῆς Τριάδος συνομολογοῦσιν, ἵνα τὸν Ιούδαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ κατὰ τὸ πτερὸν ἔάσωμεν;

ζ'. Λέγουσι τὸν δαίμονα τὸν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ὄνομασθέντα Σατανᾶν οὐδὲν καὶ αὐτὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρος, ὄνομαζόμενον Σατανᾶ ἡλ., καὶ πρῶτον τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόργου, καὶ ισχυρότερον, ἀτε πρωτότοκον, ὃς εἶναι τούτους ἀδελφοὺς ἀλλήλων. Εἶναι δὲ τὸν Σατανᾶ ὄτικόν μον, καὶ δευτερεύοντα τοῦ Πατρὸς, τὴν αὐτὴν αὐτῶν περικείμενον καὶ μορφήν,

didicerunt. Itaque consultatio ex titulo, qui in Sa- bellianos inscriptus est, petenda erit. Quid autem monstrosa Deum suum formam communiscantur, ex corporeis absurdaque specie, quam illi tribuunt, facile potest intelligi.

3. Dicunt Filium et Spiritum sanctum in Patrem rursum, ex quo provenerunt, resolvi, ipsumque qui anno abhinc quinquies millesimo quingentesimo tricesimo tertio trium fuerit personarum, rursum unius factum esse personæ, incorporeum quidem, sed humana tamen forma præditum. Fecessat ab- surda et ab omni prorsus sensu aliena ratio. Si enim incorporeus est, quomodo forma sit humana præ- ditus?

4. Negant Filium et Spiritum sanctum usque ad B quinquies millesimum et quingentesimum annum exstilisse, eoque principium extrinsecus suscepisse, ut essent et nominarentur, cum tamen evangelista Joannes clara voce tonet: *In principio, inquietus, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Illud autem: *In principio erat Verbum,* idem est, ac si dicas: *Semper erat Verbum.* Quod si Filius semper fuit in Patre, et Spiritus sanctus semper utique fuit cum Filio, quando ne verbum qui- deni a nobis prolatum inventur unquam sine spiri- tu. Qui autem Patrem sine Filio usque ad annum quinquies millesimum quingentesimum dicunt fuisse, eum ad illud usque tempus rationis usus, sapientiae potentiaeque fuisse expertem asserunt, ut interim de Spiritu sancto taceamus, omittamusque cætera incommoda, quæ stultam istorum opinio- nem consequuntur.

5. Pater, inquit, Filium genuit, et Filius genuit Spiritum sanctum, hic autem Judam genuit prodi- torem, et undecim apostolos. Et opinionem suam Evangelij confirmant testimonio: *Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Jacob, Jacob autem genuit Judam, et fratres ejus*¹. Hæc de sancta Trinitate suis scripta contendunt. Primum igitur non so- lum filium, sed nepotem inducunt, nec nepotem modo, sed duodecim genitos, quantum ad Patrem pertinet. Præterea si Filius quoque pater est, et Spiritus sanctus rursum pater est, ecce tres Patres. Quomodo igitur unum Patrem consistentur? Ad hæc si Spiritus sanctus est filius Filii, ecce hic item duo Filii. Quomodo igitur unum Filium in sancta Trinitate tradunt, ut nihil in præsencia de Iuda dicamus et fratribus ejus?

6. Dicunt dæmonem, qui a Servatore appellatus est Satanás, filium esse ipsum quoque Dei Patris, et vocari Satanael, et Filio Verbo natu majorem esse præstantioremque, utpote primogenitum; fratres igitur esse. Sed Satanael domus esse procuratorem et secundas post Patrem partes obtinere, eademque stola et habitu indutum esse, et ad ejus dexteram

¹ Matth. 1, 2.

considerare in solio, et secundam habere dignitatem, A qua quidem ebrium stulteque sublatum, de defecione cogitasse, arreptaque quondam occasione ministras tentasse potestates, ut excusso ministerii iuglo se sequerentur, et secum in Patrem cunsergent. Et ad istiusmodi nugas confirmandas ex Luce Evangelio parabolam afferunt villici iniquitatis, qui debita minuit debitoribus. Hunc enim esse Satanael, et de hoc fuisse scriptam eam parabolam; angelos igitur quos memoravimus, sperantes se laboriosi ministerii onere levatum iri, et magnis aliis promissis fuisse deceptos. Ponam enim, dicebat, *thronum meum in nubibus, et ero similis Altissimo*¹. Proditioni igitur ei insidiis consensisse. Qua quidem re animadversa, Deum illos e celo omnes detrusisse. Quis insulsa et manifesta istorum flagitia non rideat? Si enim natura Dei Filius Satanael fuisset, fuisset etiam natura Deus, et omnino immobilitis et immutabilis. Proprium enim est naturae divinae, ut nunquam mutetur, sed eodem modo semper se habeat. Quare quoniam mutatus est, et cecidit, et e celo dejectus est, non erat natura Filius Dei, sed aliam habebat naturam, nempe angelicam et procreatam, atque ideo mutabilem. Quod si unigenitus est Patris Filius, Verbum, ut evangelista Joannes docuit: *Vidimus, inquietus, gloriam ejus gloriam quasi Unigeniti a Patre, et rursum: Unigenitus Filius, qui est in oīno Patris, ipse enarravit*², mendaces reprehendunt et impostores qui fratrem ipsius dicunt esse Satanael. Si enim fratrem haberet Filius Verbum, Unigenitus non appellaretur. Quod si et in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, ut evangelista Joannes ait, id est, semper erat cum Patre, et in Patre, quomodo alter esse potuit frater ipsius, qui illo esset natu major, qui est ante saecula, et una cum Patre imperat, et sine quo nunquam Pater fuit? Alioquin sine ratione, et sine sapientia, et sine potentia, quae quidem omnia est natura Filius et Verbum ejus, existisset. Quoniam igitur Satanael, ut demonstravimus, natura non erat filius Dei, nec formam ejus omnino nec stolam habuit, ut omitamus, quod stola et vestis corporibus et rebus compositis convenit; nec in dextera sedit majestatis, neque ad ipsum pertinet parabola de villico iniquitatis, quae est in Evangelio Luc³. D e tamen καὶ τῶν συνθέτων ἐστιν ἡ στολὴ καὶ περιβολὴ· οὐδὲ περὶ τούτου ἡ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ

7. Aium Satanael e sublimibus dejectum, cum quis non posset insidere, quod terra esset invisibilis et incomposita, divinam autem adhuc formam aliquem habitum haberet et creandi potestatem, angelos, qui secum ceciderant, convocasse, et audaciam illis injecisse dixisseque: Quoniam Deus fecit cœlum et terram, *Is principio enim, inquit, Deus fecit cœlum et terram, faciam et ego tanquam alter Deus secundum cœlum, et reliqua deinceps eodem ordine.* Dixit igitur, inquit: Fiat firmamentum,

καὶ στολὴν, καὶ ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ καθήμενον ἐπὶ θρόνου, καὶ τῆς μετ' αὐτὸν εὐθὺς τιμῆς ἀξιούμενον, ὥφ' ἡς μεθυσθέντα, καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἐπιφύλαξτα μελετῆσαι ἀποστασίαν, καὶ ποτε δραξάμενον καιροῦ καθεῖναι πειράν τισι τῶν λειτουργικῶν δυνάμεων, εἰ βούλοιντο κουφιζόμεναι τοῦ βάρους τῆς λειτουργίας ἀκολουθῆσαι τούτῳ, καὶ συγχατέξαναστῆναι τοῦ Πατρὸς. Εἰς πίστιν δὲ τῆς ληρουδίας ταύτης παράγουσι τὴν ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ παραβολὴν τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας, τὰ τῶν ὄφειλόντων χρέη μειώσαντος. Τοῦτον γάρ τὸν Σατανᾶ ἐλναι, καὶ περὶ τούτου γεγράφθαι τὴν τοιαύτην παραβολὴν. Εἴτα τοὺς εἰρημένους ἀγγέλους δελεασθέντας τῷ κουφισμῷ τῆς ἐπιπόνου λειτουργίας, καὶ ταῖς ἀλλαις ὑπερόγκων ἐπαγγελίαις, Θήσω γάρ, φησί, τὸν δρόγον μου ἐξ τῶν τρεφελῶν, καὶ ἔσομαι δύοιος τῷ 'Υψίστῳ, συναπτοχθῆναι τούτῳ, καὶ κοινωνῆσαι τῆς ἐπιβούλης· αἰσθομένον δὲ ταύτης τὸν Θεὸν ῥίψαι τούτους ἀνωθεν δικοῦ πάντας. Ω τῆς ἀναδεστάτης καὶ προδῆλου μυθοπλασίας! Εἰ γάρ φύσει Θεοῦ Υἱὸς ἦν δ Σατανᾶ, ἦν δὲ καὶ φύσει Θεὸς, καὶ παντελῶς διερεπτός τε καὶ ἀναλλοιώτος. Ιδίον γάρ τῆς θείας φύσεως ἡ ἀτρεψία, καὶ τὸ ὄσαμάτως ἔχειν δεῖ. Ἐπειδὲ ἐτράπη, καὶ ἐξέπεσε, καὶ ἀνωθεν κατενήνεκται, οὐκ δέ τοι φύσει Υἱὸς Θεοῦ, ἀλλὰ τις ἐπέρα φύσις, ἀγγελικὴ καὶ κτιστὴ, καὶ διὰ τούτο τρεπτή. Εἰ δὲ καὶ μονογενῆς ἐστιν ὁ τοῦ Πατρὸς Λόγος, ὡς δέ εὐαγγελιστὴς ἐδίδαξεν Ἰωάννης, Εθεασθμεθα γάρ, φησί, τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μορογεροῦς παρὰ Πατρὸς, καὶ αὐτίς, 'Ο μορογερῆς Υἱὸς δέ ωρ εἰς τὸν κάλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο· ληροῦσι, καὶ παραποιούσιν οἱ λέγοντες ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Σατανᾶ. Εἰ γάρ εἶχεν ἀδελφὸν, οὐκ ἂν ὄνομάζετο μονογενῆς ὁ Λόγος. Εἰ δὲ καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν δὲ Λόγος, καὶ δὲ Λόγος; ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν δὲ Λόγος, κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, τοιτέστιν δέ τοι οὐδὲ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐν τῷ Πατρὶ, πῶς ἂν τοι φύσει Υἱὸς Θεοῦ, καθὼς ἀπεδείξαμεν, πάντως οὐδὲ τὴν τοῦ Θεοῦ περιέκειτο μορφὴν καὶ στολὴν, ίνα παραδράμωμεν εἰπεῖν, διτοι τῶν σωμάτων δὲν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐκάθητο, περὶ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας ἐξετέθη παραβολὴ.

ζ'. Λέγουσι τὸν Σατανᾶ ἀνωθεν ῥιψέντα, καὶ μὴ δυνάμενον τοῖς ὄδασιν ἐφιζάνειν· Ή τῷ γάρ, φησίν, ην δόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος· ἐπεικέρετε τοι καὶ τὴν θείαν περιέκειτο μορφὴν καὶ στολὴν, καὶ τὴν δημιουργικὴν ἐκέκτητο δύναμιν, συγκαλέσαι τὰς συγκαταπεσούσας αὐτῷ δυνάμεις, καὶ θάρσος αὐτοῖς ἐμδαλεῖν, καὶ εἰπεῖν, ὡς 'Ἐπειδὲ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν δὲ Θεὸς ἐποίησεν· Ερ ἀρχῇ γάρ, φησίν, ἐποίησεν δὲ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ποιήσω καὶ ἡδεύτερον οὐρανὸν, ὡς δεύτερος Θεός, καὶ τὰ ἔσχη

¹ Isa. xiv, 14. ² Joan. i, 14, 18.

άκολούθως, καὶ εἶπε, Γενηθήτω στερέωμα, καὶ ἐγένετο. Γενηθήτω τάδε καὶ τάδε, καὶ γεγόνασιν ἀπάντα. Καὶ κατακοσμήσας μὲν τὸν δεύτερον οὐρανὸν περιελών δὲ τὸ θάρωρ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, καὶ τάξας ἐν οἷς ἔδοχίμασε τόποις, ὡς ἡ τῆς κοσμογενεῖας βίθιλος διέξειται, καὶ καλλωπίσας αὐτὴν, καὶ καθηράσας, καὶ τὰ ἔκ τῆς γῆς πάντα φυσμένα δημιουργήσας, καὶ τὰ ζῶα, καὶ εἰ τι ἔτερον, ἀπεκλήρωσε ταύτην ἐκεῦτο τε καὶ ταῖς ἀποστατικαῖς δυνάμεσσιν οἰκητήριον. Ἔπειτα πλάσας τὸ σῶμα τοῦ Ἀδέμ ἀπὸ γῆς ὑδατοῦ φυραχθείσης, ἔστησεν ὁρθὸν, ἀφ' οὗ καταρρέεσσας τις νοτίς ἐπὶ τὸν δεξιὸν πόδα, καὶ διὰ τοῦ μεγάλου δακτύλου χυθεῖσα κατὰ τὸν ἔδαφος ἐλικοειδῶς ἔρρυτη, καὶ σχῆμα δύνεταις ἀπετέλεσεν. Ἀθροίσας δὲ τὸ ἐκεῦτο πνεῦμα ὃ Σατανᾶτος ἐνέπνευσε τῷ πλασθέντι σώματι ζωὴν, τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ πνεῦμα διὰ χαυνθῆται καταρρέειν ἐπὶ τὸν δεξιὸν ὄμοιως πόδα, καὶ διὰ τοῦ μεγάλου δακτύλου χυθὲν εἰς τὴν ἐλικοειδῆ ρανίδα κατέσκηψεν. Ἡ δὲ παραυτίκα ζωοποιηθεῖσα, καὶ ἀποτυμηθεῖσα τὸν δακτύλον γέγονεν δρις, καὶ εἰρπτεσε. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ φρόνιμον αὐτὸν γενέσθαι, καὶ νουνεχῆ, ὡς τοῦ ἐμφυσημάτος τοῦ Σατανᾶτος εἰς ψυχὴν αὐτῷ καταστάντος, διπερ ἰδὼν δὲ καὶ οὔτος δημιουργός, καὶ γνοὺς, διτι μάτην πονεῖ, διεπρεσθεύσατο πρὸς τὸν ἀγαθὸν Πατέρα, καὶ παρεκάλεσε πεμφθῆναι παρ' αὐτοῦ πνοήν, ἐπαγγειλάμενος κοινὸν εἰναι τὸν δινθρωπὸν, εἰ ζωοποιηθῇ, καὶ ἀπὸ τοῦ γένους αὐτοῦ πληροῦσθαι τοὺς ἐν οὐρανῷ τόπους τῶν ἀπορθιφέντων ἀγγέλων. Τὸν δὲ Θεὸν ὡς ἀγαθὸν ἐπινεῦσαι, καὶ ἐμφυσῆσαι τῷ παρὰ τοῦ Σατανᾶτος πλασθέντι πνεῦμα ζωῆς, καὶ γενέσθαι παραυτίκα τὸν δινθρωπὸν εἰς ψυχὴν ζῶσαν λαμπρύνασαν τὸ σῶμα, καὶ πολλαῖς αὐτὸν καταφαιδρύνασαν χάρισιν. Εἴτα τῆς Ήνας ὄμοιως ἐκεῖθεν ποιηθείσης, καὶ ταῖς ἵσαις ἀπαυτραφάσης λαμπρότητι, φθονήσαι τὸν Σατανᾶτο, καὶ μεταμελθῆναι, καὶ κινηθῆναι πρὸς ἐπισουλήν τοῦ πλάσματος τοῦ ίδιου, καὶ εἰσρυῆναι τοῖς ἐγκάτοις τοῦ διφεως, καὶ ἐξαπατῆσαι τὴν Ήναν, καὶ συγγενέσθαι αὐτῇ, καὶ ποιήσαις ἔγκυον, ήνα τὸ σπέρμα τούτου προλαβόν κατακυριεύνη τοῦ ἀδαμαίου σπέρματος, καὶ ὡς οὖν τε διαφθείρῃ, καὶ μή συγχωρῆ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι. Τὴν δὲ ταχέως ὡδινήσασαν ἀπογεννήσαι τὸν Κάλν ἐκ τῆς συνουσίας τοῦ Σατανᾶτος, καὶ ἀδελφὴν δίδυμον ἐμοιστροπόν, δύνομα αὐτῇ Καλωμενά, ζηλοτυπήσαντα δὲ τὸν Ἀδέμ συνελθεῖν καὶ αὐτὸν τῇ Ήνᾳ, καὶ γεννῆσαι τὸν Ἀβελ, δν ἀνελῶν εὐθὺς δὲ Κάλν, τὸν φόνον εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην εἰπεῖν, διτι δὲ Κάλν ἐκ τοῦ πονηροῦ ἦν, τοῦ Σατανᾶτος μέντοι συμφαρέντες ἀσελγῶς τῇ Ήνᾳ διὰ μέσου τοῦ διφεως, ἀφαιρεθῆναι ἀπὸ αὐτοῦ τὴν θελαν αὐτίκα καὶ στολήν, καὶ μορφήν, καὶ τὴν δημιουργικήν, ὡς εἰρηται, δύναμιν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν. Θεὸν γάρ ἀχρι τότε καὶ αὐτὸν δυνομάζεσθαι. Καὶ γυμνωθέντα τούτων ἀπάντων σκοτεινὸν γενέσθαι, καὶ δυσειδῆ. Τὸν δὲ ἀγαθὸν Πατέρα μέχρι τούτου στήσαντα τὴν δργήν, ἀφείναι τούτον κοσμοκράτορα καὶ κύριον, ὃν αὐτὸς ἐδημιούργησε, πεσών ἀναθεν. Ταῦτα μὲν ἐκείνων τὰ

1 Joan. iii, 12.

A et factum est. Fiant hæc, et hæc, et facta sunt. Et cum cœlum secundum ornavisset, et aquas a facie terræ contraxisset, easque suis in locis, ut ei visum est, collocasset, quemadmodum in libro, qui mundi continet procreationem, descriptum est. Terram ornavit et decoravit, et omnia fecit que nascuntur e terra, et animalia et si quid aliud est, eamque sibi ut aliis potestatibus, quæ defecerant, constituit domicilium. Deinde cum Adam e terra aqua commista formasset, eum rectum collocavit, ex quo humor quidam in dextrum pedem deluxit, et per magnum digitum effusus in terram se circumvolvit, et serpenti figuram reddidit. Satanael vero spiritum suum colligens in corpus a se confusatum vitam insufflavit. Sed spiritus ejus per vacuum similiter fluens in dexterum pedem et per magnum digitum, in tortuosam stillam coactus, quæ statim vitam accipiens et a digito abscedens serpens effusa est, et serpebat. Idecirco enim, inquiunt, est prudens ac mente præditus serpens, quoniam Satanaelis insuffratio illi fuit anima loco. Quod novus iste opifex conspicatus, cum animadverteret se frustra laborare, legatos misit ad bonum patrem, qui peterent ut mitteret spiritum suum, promisique hominem fore communem, si vitam acciperet, et ex genere ipsius repletas iri sedes, e quibus angeli dejecti frangerent. Deum autem utpote bonum annuisse, insufflassaque Satanaelis segmento spiritum vitæ, et continuo factum esse hominem in animam viventem, quæ corpus illustraret, et multiplici gratia decoraret. Post autem cum Eva item ex eo fuisset formata, eodemque esset affecta splendore, Satanael invidia commotum sententiam mutasse et ad Insidias proprio segmento struendas se convertisse, et serpenti visceribus influenter decepisse Eam, et cum illa consuetudinem habuisse, ut ea uterum gerente, semen ipsius semini Adam anteiret, et quoad fieri posset illud corrumperet, nec augeri multiplicari que permitteret. Sed Eam mox doloribus partus affectam peperisse Cain ex concubitu Satanaelis, et sororem ei similem, cui nomen fuit Calonena, Adam vero emulazione commotum rem ipsam quoque babuisse cum Eva, et Abel suscepisse, quem statim interficiens Cain, homicidium in vitam intulit. Ideoque Joannem apostolum dixisse, quod Cain ex maligno erat¹. Cæterum cum Satanael impudice cum Eva per serpentem corrumperetur, divina suis statim privatum forma ac vestimento, et creandi facultate, et Dei appellatione, quibus a deinceps rebus tenebriscosum atque omnibus invisum evasisse. Sed bonum Patrem sic iracundiam temperasse, ut permitteret eum auctorem ac dominum eorum esse, quæ ipse e sublimibus cadens condiderat. Istiusmodi sunt ipsorum fabulæ. Verum cur non potuit aquis insidere, immo vero, quando corpora quoque incident aquis, cur ipse una cum defectricibus illis potestatibus, proprium non habuit in aquis domicilium? quamodoquidem nunc etiam in

agnis habitant, et in fontibus, et in mari, et in locis subterraneis, cum a materia longius absint, quam ipsi ventorum flatus? Quod si Satanael natura fuisset filius Dei, potentia Patri suo par exstisset, quemadmodum et unigenitus Filius, qui dicit: *Ego et Pater unus sumus*¹. Et rursum: *Omnia, quae Pater habet, mea sunt*². Et rursum: *Qui vidit me, Patrem vidit*³. Et rursum: *Nisi facio opera Patris mei, ne in me credite*⁴. Quod si potentia par exstisset, quanvis de defectione omnino cogilasset, haud facile dejectus esset. Dejectus autem Dei formam atque habitum, et procreandi potestatem non retinueret. His enim prius illum spoliari oportuit, deinde expelli. Quare cum pars horum absurdum est ab omni veritate aliena perspicue sit, constat et ea, quae consequuntur, plane falsa esse, nec ullo modo posse consistere. Nec illud negligendum est, quod ex Moysis libro quem improbavit, testimonium illud proferunt: *In principio fecit Deus cælum et terram*. Nam quod Satanael firmamentum fecisse dicunt, et aquas in loca ipsis parata congregasse, ornasseque firmamentum, et terram, et quae sequuntur omnia, usque ad hominis formationem et insufflationem in eum, ex Moysis libro, in quo mundi procreationem euarrat, surrepta sunt a Bogomilis, qui Paulicianorum opinionem sequentes opificium eorum Satanaeli tribuerunt. Illi enim non solum aliarum rerum, sed etiam primi hominis, et terræ, et omnium quae in mundo sunt, procreationem malo ascribunt. Quære in titulo *Adversus Paulicianos* capita quæ inscripta sunt: *Non esse duo principia, sed unum auctorem cæli, et terræ, et eorum quae in medio sunt, et in illis invenies varias rationes, quibus hæc Bogomilorum opinio confutari facile queat*. Ibi rursum aperte deprehendes in capitulis subsequentibus, quæ similiiter inscripta sunt: *Unum esse corporis et animæ auctorem*. Nam fabulam de serpente ab ipsis confictam, ut risu potius quam consultatione dignam omittemus. Quem porro legatum misit ad Patrem et Deum quem insidiis petierat, ipse jam hostis declaratus? Nemo enim eorum qui simul defecerant eo munere fungi ausus esset. Et nemo rursum angelorum Deo ministrantium eam provinciam cepisset, ut ei hostem ipsius et suum reconciliaret. Ad hæc quomodo bonus Deus inimico consensisset postulanti, ut animam in corpus a se formatum demitteret, ut homo communis foret? Quæ enim communio luci cum tenebris? aut qui consensus Deo cum Belial⁵? Jam quomodo Satanael corporis expers ratione corporea cum Eva concubuit? Per visumne? At si per visum, quomodo ex illa filios procreavit? Aut cur Cain filius ejus non ipsi par, et similis fuit, sed Adam? Omnis enim proles genitori natura par et similis est. Nam quod Joannes apostolus dixit, Cain ex malo fuisse, non eo spectant hæc verba, quod corpore ab illo fuerit procreatus, sed quod ab illo malitiam didicerit. Sæpe enim et discipulus vocatur filius, et ma-

B ζάνειν, μᾶλλον δὲ ἐπει τὸ ἐφιζάνειν σώματός ἔστι, πῶς οὐκ ἡδύνατο μετὰ τῶν συναποστατικῶν δυνάμεων ἔχειν τὸ ὑδωρ ἐνδιαιτηθῆριον; Καὶ γὰρ καὶ νῦν ὑδασιν ἐνδιαιτῶνται, καὶ πηγαῖς, καὶ ποταμοῖς, καὶ λίμναις, καὶ θαλάσσαις, καὶ καταχθόνιοι μένουσιν, ὡς πνεύματα ἄντα, πολλῷ τῶν ἀνεμιαλών πνευμάτων ἀνδρότερα. Εἰ δὲ καὶ φύσει Θεοῦ υἱὸς ἦν, ἰσοσθενής ἂν ἦν τῷ φύσει Πατρί, καθάπερ καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς ὁ λέγων, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἔστι με. Καὶ αὐτὶς, Ὁ ἐωρακώς ἐμὲ ἐώρακε τὸν Πατέρα. Καὶ πάλιν, Ὅστις ἔχει στὸν Πατὴρ ἐμά ἔστι. Καὶ αὐτὶς, Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρός μου, μὴ πιστεύετε μοι. Ἰσοσθενής δὲ ὁν ἀντέστη ἄν, ἐπειδὴ καὶ δλῶς ἀποστασίαν ἐμελέτησε, καὶ οὐκ ἄν οὕτω ρᾴδιως κατεβλήθη. Πώς δὲ καὶ φίψεις εἰχεν ἔτι τὴν τοῦ Θεοῦ μορφὴν, καὶ στολὴν, καὶ τὴν δημιουργικὴν αὐτοῦ δύναμιν; Ἔδει γὰρ αὐτὸν πρότερον γυμνωθῆναι τούτων, εἰτα καταρριφῆναι. Ἀπιθάνου δὲ τοῦ μέρους τούτου φανέντος, καὶ γυμνοῦ πάσης ἀληθείας, ἀκολούθως καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτῳ φευδῇ φανόνται, καὶ ἀσύστατα. Σκοπητέον δὲ, πῶς ἐκ τῆς ἀθετουμένης αὐτοῖς μωσαῖκῆς βίστου παράγουσι μαρτυρίαν, διτὶ ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν δὲ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Τὸ δὲ δογματίζειν, διτὶ δὲ Σατανᾶ ἐδημιουργήσετο τὸ στερέωμα, καὶ διτὶ συνήργαγε τὰ ὑδάτα εἰς τὰς κατασκευασθείσας αὐτοῖς συναγωγὰς, καὶ διτὶ κατεκόσμησε τὸ στερέωμα καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐφεξῆς ἀπάντα μέχρι τοῦ εἰς τὸν πρωτόπλαστον ἐμφυσηματος, ἐκ τῆς μωσαῖκῆς μὲν κοσμογενείας ἐσυλήθησαν, τῷ Σατανατῇ δὲ ἀνέθεντο τὴν τούτων δημιουργίαν οἱ Βογδύλοι, τῷ δόγματι τῶν Παυλικιάνων ἀκολουθοῦντες. Ἐκεῖνοι γὰρ τῷ πονηρῷ οὐ μόνον τὴν τουτων δημιουργίαν ἀπονέμουσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ πρώτου οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀπάτων τῶν ἐγκοσμίων. Καὶ ζήτησον ἐν τῷ κατὰ τὸν Παυλικιάρων τίτλῳ τὰ κεχαλαια, οἵς ἐπιγέγραπται, Ὄτι οὐ δύο ἀργαλ, ἀλλ' εἰς δημιουργὸς οὐρανοῦ, καὶ τῆς, καὶ τῶν ἐρμέσων, καὶ εὐρήσεις ἐν ἐκείνοις τὰς προσφόρους ἀνατροπάς, δισα: τῷ παρόντι τῶν Βογδύλων δόγματι προσαρμόδουσιν. Ὄτι δὲ οὐδὲ τὸ σῶμα τοῦ πρωτόπλαστου δημιουργημα τοῦ Σατανατῇ ἐστιν, ἐκεὶ πάλιν σαφῶς εὑρήσεις ἐν τοῖς ἐφεξῆς κεφαλαιοῖς, οἵς δύοις ἐπιγέγραπται. Ὄτι εἰς D δημιουργὸς τοῦ σώματος, καὶ τῆς ψυχῆς, ἃ τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν γὰρ κατὰ τὸν δρινον μυθολογίαν αὔτων παρήσομεν, ὡς γέλωτος μᾶλλον ἢ ἀντιρέσεως ἀξίαν. Διὰ τίνος δὲ μεσίτου καὶ τὴν πρὸς τὸν ἐπισευλεύθετα Πατέρα καὶ Θεὸν ἐποίησατο πρεσβείαν καταρριφεῖς ἔχθρος; οὐδέτες μὲν γὰρ ἐκ τῶν συναποστάτων αὐτῷ ταύτην ἀνετόλημαν ὑποστῆναι. Καὶ αὐτὶς οὐδεὶς τῶν παρὰ τῷ Θεῷ λειτουργικῶν ἀγγέλων ἑθεῖσε μεσιτεύσαι τῷ καὶ τούτων ἔχθρῳ. Πώς δὲ καὶ διγεθός Θεός ἐπλήρωσεν ἄν τὴν αἰτησίν τοῦ δυσμενοῦς τὴν περὶ τοῦ καταπέμψαι πρὸς τὸ δι' αὐτοῦ πλαστὸν σῶμα ψυχὴν, ὡς τε εἶναι τὸν ἀνθρώπον κοινόν; Τίς γὰρ κοινωνίᾳ φωτὶ πρὸς σκότος; Τίς δὲ συμφύνεται Θεῷ πρὸς Βελιάρ; Πώς δ' ἄν καὶ δὲ Σατανᾶ ἀσύ-

¹ Joan. x, 50.² Joan. xvi, 15.³ Joan. xiv, 9.⁴ Joan. x, 37.⁵ II Cor. vi, 14, 15.

ματος; ὃν, σωματικῶς τῇ Εὐρὶ συνεγένετο, εἰ μή που κατὰ φαντασίαν εἴποι τις; Εἰ δὲ κατὰ φαντασίαν, πῶς ἀνὴρ παῖδες εἶναι μπούζες; Πῶς δὲ διάκονος αὐτοῦ γεγονὼς οὐκέτι ἡνὶ Ιησος καὶ δημοιος, ἀλλὰ τῷ Ἀδάμ; Πᾶν γάρ γένημα Ιησος καὶ δημοιος τῷ γεγενηθέτι κατὰ τὴν φύσιν ἐστιν. 'Ο δὲ ἀπόστολος Ἰωάννης εἶπεν ἐκ τοῦ πονηροῦ τὸν Κάιν, οὐχ ὡς ἐκ τοῦ πονηροῦ σωματικῶς γεννηθέντα, ἀλλ' ὡς τὴν κακίαν ἐξείλενος μεμαθηκότα. Πολλάκις; γάρ τέκνον λέγεται καὶ διαβούτης, καὶ πατήρ αὐθις διδάσκαλος. Ἐπειδὲ οὐδενὸς τῶν ἑγκοσιμών κτισμάτων ἐδείχθη δημιουργὸς διατανᾶς, ὡς ἐν τοῖς κατὰ τῶν Παυλικιάνων κεφαλαίοις ἀναγέγραπται, πρὸς δὲ πρὸ μικροῦ προεπέμψαμεν, οὐδὲνδε ἄκρα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κτισμάτων κοσμοκράτορα καὶ κύριον αὐτὸν δι Θεός κατέστηκεν. 'Αλλ' ἐπειδὲ πολυσήμαντον δνομα τοῦ κόσμου πέψυκεν, ἐν δὲ τῶν σημαινομένων ἐστι καὶ ἡ κοσμικὴ κακία καὶ μοχθηρία, περὶ ής δι Κύριος ἐλέγει πρὸς τοὺς μαθητὰς, ὅτι Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἔσται, ὁ κόσμος ἀπὸ τοῦ Ιδίου ἐψίλει, ταύτης δὲ μόνης δνομάζεται κοσμοκράτωρ, αὐτὸς τὴν κακίαν ταύτην δημιουργήσας τῇ τού καλού ψυγῆ, καὶ δι' αὐτῆς ἀρχῶν, καὶ κυριεύων τῶν ὑπὸ αὐτῆς διλεαζομένων, καὶ ὑποτατομένων ἐκουσίως αὐτῆς.

η'. Λέγουσιν, ὅτι τῶν αὐτήρωπων πικρῶς τυραννούμενων, καὶ ἀπηνῶς ἀπολλυμένων, μδγις δλγοι τινὲς τῆς τοῦ Πατρὸς μερίδος ἐγένοντο, καὶ εἰς τὴν τῶν ἀγγέλων τάξιν ἀνέδησαν. Τούτους δὲ είναι τοὺς ἐν ταῖς γενεαλογίαις τοῦ τε κατὰ Ματθαίον Εὐαγγελίου καὶ τοῦ κατὰ Λουκᾶν μνημονευομένους. 'Οψέ ποτε δὲ συνήκει κατασοφισθεὶς δι Πατήρ, καὶ ἀδεκεῖσθαι γνοὺς, ὅτι τὸ τιμιώτερον μέρος τοῦ ἀνθρώπου δύος, τὰ καιριώτατα συντελέσας εἰς τὸν ἀπαρτισμὸν αὐτοῦ, πολλοστημέριον ἀποφύλενται τοῦ γένους, καὶ ἂμα κατελεῖσθαις τὴν ψυχὴν, τὸ Ιδίον ἐμψύσμα πάσχουσαν οὐτως ἀθλίως, καὶ καταδυναστευομένην διαναστήναι πρὸς διμυναν, καὶ ἐν τῷ πεντακισχιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ ἐτει ἐξερεύνασθαι τῆς ἑαυτοῦ καρδίας Λόγον, τούτον δὴ τὸν Υἱὸν καὶ Θεόν. 'Εξηρεύεται γάρ, φησιν, η καρδία μου Λόγος ἀραθός. Τούτον δὲ τὸν Λόγον καὶ Υἱὸν Ισχυρίζονται εἰναι τὸν ἀρχάγγελον Μιχαήλ. Καλείται γάρ, φησι, τὸ δρομα αὐτοῦ μεταλλῆς βουλῆς δῆγελος. 'Αρχάγγελον μὲν καλούμενον ὡς θειτερον δῶλων τῶν ἀγγέλων, Ἱησοῦν δὲ, ὡς πάσσων νόσου καὶ μαλακίαν ίώμενον, Χριστὸν δὲ, ὡς χρισθέντα τῇ σαρκὶ. Κατελθεῖν δὲ ἀνωθεν, καὶ εἰσρυῆναι διὰ τοῦ δεξιοῦ ὥρδος τῆς Παρθένου καὶ περιθέσθαι σάρκα τῷ φαινομένῳ μὲν ὅλικήν καὶ δμοίαν ἀνθρώπου σώματος, τῇ δὲ ἀληθείᾳ δύοιν καὶ θεοπερετῇ, καὶ ἐξελθεῖν αὐθις δύεν εἰσῆλθε, τῆς Παρθένου μήτε τὴν εἰζοδον αὐτοῦ γνούσης, μήτε τὴν ἐξόδον, ἀλλ' ἀπλῶς εύρούσης αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ κείμενον ἐσπαργανωμένον, καὶ τελέσαι τὴν ἐνσαρκὸν οἰκονομίαν, καὶ ποιῆσαι, καὶ θιδάξαι τὰ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἀνατατόμενα, πλήγη ἐν φαντασίᾳ τοῖς ἀνθρωποπρεπέσιν ὑποκείμενον πάθεσι. Σταυρωθέντα δὲ καὶ ἀποθανεῖν. Καὶ ἀναστῆναι δόξαντα λῦσαι τὴν σκηνήν, καὶ γυμνῶσαι τὸ δρόμα, καὶ ἀποθέμενον τὸ προσωπεῖον συσχεῖν τὸν ἀποστάτην, καὶ παχεῖ καὶ βαρεῖ κλοιῷ καταδῆσαι, καὶ ἐγκλείσαι τῷ ταρτάρῳ, περιελόντα, καὶ ἐκ τοῦ

A gister pater. Verum quoniam nullius rerum procreatarum, quae in mundo sunt, auctor est Satanas, ut in illis capitibus aduersus Paulicianos scriptis, ad quae paulo ante lectorem rejecimus, demonstratum est, constat, eum nullius rei quae in mundo sit, dominum a Deo fuisse constitutum. Sed quoniam vocabulum hoc, mundus, multiplex est, et significat etiam malitiam et nequitiam, quae in mundo est, de qua Dominus ad discipulos loquens intellexit: Si ex mundo, inquiens, essetis, mundus quod suum est diligere¹, istius solius Dominus appellatur: ipse enim ab honesto recedens malitiam peperit, et per ipsam princeps ac dominus eorum constituitur, qui ab illa decepti, ei sese ultro subiiciunt.

B 8. Dicunt, cum homines acerbo dæmonum dominatio premerentur, crudeliterque perderentur, vix paucos ex parte Patris extitisse, et in angelorum ordinem ascendisse, eos nimirum, qui in genealogiis Evangelii secundum Mattheum et secundum Lucam recenseantur. Tandem autem alliquando Patrem se decipi atque injuria affici animadvertisse, qui cum præstantiore hominis partem tribuisse, in eoque perficiendo, quæ præcipua sunt partes absolvisset, majore tamen generis hominum numero privaretur, animamque commiseratus, quam ipse instillasset, quæ tam misera servitute affligeretur, ad ultionein anno quinque millesimo quingentesimo ex corde suo Verbum eructasse, id est, Filium et Deum. Scriptum est enim: Eructavi cor meum Verbum bonum². Hoc autem Verbum et Filium Michaelum archangelum esse contendunt: Vocabitur enim, inquit, nomen ejus magni consilii angelus³. Arcangelum vocari quod angelis omnibus antecellat, Jesum autem, quod omnem morbum omnemque dolorem curat, Christum vero, quod unctus sit carne, descendisse de cœlis, et per aurem Virginis dexteram influxisse, carnem induisse, quæ aspectu quidem videatur ex materia constare, et humani corporis esse similius, cum tamen revera materia sit expers ac divina. Rursum autem egressum esse per illam partem, per quam introierat, Virgine nec introitum ipsius nec exitum sentiente: simpliciter enim eum in spelunca jacentem et pannis involutum reperisse, ac dispensationem quidem in carne peregisse fecisseque, et docuisse ea quæ in Evangelio continentur, specie tamen et opinione duntaxat fuisse humanis affectiōnibus obnoxium, et cum videretur crucifigi, et mori, et resurgere, scenam solvisse, et fabulam patescisse, depositaque persona confusisse deserptorem, et crassa gravique catena vinctum in Tartaro inclusisse, ademisseque illius nomini syllabam,

¹ Matth. xv, 19. ² Psal. xliv, 2. ³ Isa. ix, 6.

*el, quæ est angelica, permisseeque, ut non Satana-
el, sed Satana nominaretur. Expleto autem mini-
sterio, propter quod venerat, ad Patrem reverisse,
et ad illius dexteram assidere in solio, ex quo Sa-
tanael fuerat ejectus. Deinde illuc introisse, unde
exierat, et in Patrem iterum suis resolutum, in
quo quidem Patre initio erat, utero ipsius conclusus.
Sed jam nobis accedendum est ad istorum ineptias
confutandas. Primum non omnes qui com-
memorantur in genealogiis Matthæi et Lucæ evange-
listarum, grati fuerunt Deo, qui etiam multi omnino
improbi, et injusti atque impii, ut ex libris, qui
vitas eorum continent, intelligi potest. Quos qui-
dem libros licet rejiciant Bogomili, non tamen
possunt dicere, evangelistas alii ex libris ipsorum
nomina deprompsisse. Quomodo igitur quorum vita
vel ipsa terra fuit indigna, ii in cœlum ascendentis
ea sortiti sint loca, ex quibus angeli deciderant?
Præterea quomodo is qui omnia novit, non nisi sero
se a Satanae decipi animadvertisit? Ac ne singula
et quæ nihil aut parum officiunt veritati subtilius
persequamur, si anno quinque millesimo quingen-
tesimo Verbum et Filium divina et arcana genera-
tionis Pater genuit, quomodo Joannes apostolus
clamat a *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum?* Item quomodo
omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso ne unum quidem factum est, ut idem ait? Cur et apostolus
Paulus per ipsum dixit et secula Patrem fecisse?¹ Nam quod Michaelem archangelum natura dicunt
esse Filium Dei et Dominum, qui homo factus salu-
tem humanam executus est, incredibilem ipsorum
impudentiam admiror. Si enim Michael archangelus
creatus est, et servus, ut reliqua item omnes
coelestes potestates, quomodo natura Filius et ejus-
dem essentia cum Patre? Nisi forte Patrem creatum
et sui ipsius servum esse dicant, quod quidem
absurdum est, sibiique repugnans. Appellatur autem
magni consilii angelus ipse Filius naturalis, et
Dominus noster Jesus Christus, quoniam quemad-
modum hominis verbum, quod ore profertur,
mentis unde profectum est, motus enuntiat, sic et
Verbum Dei discipulis suis magnum Patris consilium
sive humanitatis a se suscepit, et evangelica
præcepta, et salutem credentium ex ipsis profici-
centem enuntiavit. Quamobrem dicebat: *A me ipso nihil loquor, sed quæcunque audiri a Patre meo, ea vobis nuntio.*² Cum igitur Michael archangelus servus
sit, Dominus autem is qui natura Filius est et hu-
manitatem assumpit, inanes esse constat appella-
tiones, quas archangelo triplum Michaeli, cum
Ium vel Jesum, vel Christum vocant; itaque silentio
prætereantur. Quod autem dicunt, eum carnem
materiæ expertem induisse, et quæ veram ex Vir-
gine tollunt generationem, ex Manichæorum insania
deprompta sunt et ex illis heresis, quæ ante
ipsam existiterunt. In eo igitur titulo, qui aduersus*

A δύναμας αὐτοῦ τὸ, ἥλ, ὡς ἀγγεικῶν. Σατανᾶς γάρ
χαλούμενον, Σατανᾶς ἀφήκεν δυναμέσθαι, καὶ λοι-
πὸν πληρώσαντα ἐγχειρισθεῖσαν διακονίαν ἀναδρα-
μεῖν εἰς τὸν Πατέρα, καὶ καθίσαι ἐν δεξιᾷ εἰς τὸν
θρόνον τοῦ ἀπόρθιφέντος Σατανᾶς, εἴτα εἰσελθεῖν
θεοὺς ἔξιλθε, καὶ ἀναίσθηναι πάλιν εἰς τὸν Πατέρα,
εἰς δὲ τὸν ἄρχη τῇ γαστρὶ τούτου συγκεκλειτμένος. 'Ἄλλ' ἵτον ἡμῖν πρὸς τὸν Ελεγχὸν τῶν ἐν τοῖς ἥδη
δημοσθέσιν ἀποτημάτων. Πρῶτον μὲν οὖς οἱ μην-
μονευθέντες ἐν ταῖς γενεαλογίαις τῶν εὐαγγελιστῶν,
τοῦ τε Ματθαίου καὶ τοῦ Δουκᾶ, θεοφιλεῖς ἡσαν, ἀλλὰ
πλὴν διλγῶν οἱ λοιποὶ παντάπασιν ἀδόκιμοι, καὶ
δυσσεβεῖς, καὶ παράνομοι. Καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τῶν
βιβλῶν, αἱ τοὺς βίους αὐτῶν ἀναγράπτους ἔχουσιν.
Εἴ γάρ καὶ ἀλλοτέοντι ταύτας οἱ Βογδάλοι, ἀλλ' οὐκ
ἄν ἔχοιεν εἰπεῖν, ὅτι ἀφ' ἑτέρων οἱ εὐαγγελισταὶ τὰς
τούτων ἐποιήσαντο μνήμας. Καὶ πῶς, ὃν δὲ βίος
ἀνάξιος καὶ τῆς γῆς, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβάντες τοὺς
τόπους ἐκληρώσαντο τῶν ἀποτεσμῶν ἀγγέλων;
Πῶς δὲ καὶ ὅψε ποτε συνῆκε κατασφισθεῖς ὑπὸ τοῦ
Σατανᾶς δὲ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέστως αὐτῶν;
Ίνα δὲ καὶ ἐφεξῆς παραδράμωμεν, μικρὰ ἡ οὐδὲν
λυμαίνομεθα τῇ ἀληθείᾳ, εἰ ἐν τῷ πεντακισχιλιοστῷ
ἔτει τὸν Λόγον καὶ Υἱὸν ἐγέννησεν ὁ Πατήρ κατὰ τὴν
Θελαν καὶ ἀπόρθητον γέννησιν, πῶς ὁ ἀπόστολος
Ἰωάννης κέκραγεν, 'Ἐρ ἀρχῆς ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ
Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεός ἦν ὁ Λόγος;
Πῶς δὲ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐτέτετο, καὶ χωρὶς
αὐτοῦ ἐτέτετο οὐδὲ δι' ἡγένοντος, ὃς δὲ αὐτὸς πά-
λιν φησι; Πῶς δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος Ελεγεν,
ὅτι Αἱ αὐτοῦ καὶ τοὺς αἰώνας ἐποίησεν ὁ Πατήρ;
Ἐκπλήσσομαι δὲ καὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐφεξῆς
ἀνολας αὐτῶν, πῶς οὐκ ἐρυθρῶσι λέγειν τὸν ἀρχάτ-
γελον Μιχαὴλ φύσει Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτον εἶναι
τὸν ἐνανθρωπήσαντα Κύριον, τὸν καὶ τὴν τῶν ἀνθρώ-
πων ἐργαζάμενον σωτηρίαν. Εἴ γάρ δὲ ἀρχάγγελος
Μιχαὴλ κτιστὸς καὶ δοῦλος, ὥσπερ καὶ πᾶσαι αἱ οὐ-
ράνιαι δυνάμεις, πῶς φύσει Υἱὸς, καὶ τῷ Πατέρι
δμοσιοῖς; Εἰ μή καὶ τὸν Πατέρα κτιστὸν εἰποιεν,
καὶ ξαντοῦ δούλον, δὲ καὶ παράδοξον, καὶ μαχόμενον.
Οὐομάζεται δὲ μεγάλης θουλῆς ἀγγελος δέ φύσει Υἱὸς,
ἥγουν δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, διεὶς ὥσπερ δὲ
ἀνθρώπινος λόγος προφορικὸς ἐξαγγέλλει τὰ τοῦ
γεννήσαντος αὐτὸν νῦν κινήματα, οὕτω καὶ οὗτος
ἀπίγγειλε τοῖς μαθηταῖς τὴν μεγάλην τοῦ Πατέρος
αὐτοῦ θουλήν, ἥτοι τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ
μυστήριον, καὶ τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολὰς, καὶ τὴν
δι' αὐτῶν σωτηρίαν τῶν πιστεύοντων. Διὸ καὶ Ελεγεν,
ὅτι Αἱ ἀμαντοῦ λαλῶ οὐδὲν, ἀλλ' ὅσα ἀνήκουσα
παρὰ τοῦ Πατέρος, εἰπάτε ἀπαγγέλλω νῦν.
Ἀπο-
δειχθέντος δὲ λοιπὸν, διεὶς δοῦλος μὲν δὲ ἀρχάγγελος
Μιχαὴλ, Δεῖπνος δὲ φύσει δὲ Υἱὸς δὲ ἐνανθρωπήσεις,
ἐπέχεισαν καὶ αἱ προσταφεῖσαι τῷ ἀρχάγγελῳ Μι-
χαὴλ κλήσεις, ἥ τε τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ,
καὶ παραδρομῆτέον αὐτάς. Ή δὲ πρόθετος τῆς ἀθλού
σαρκός, καὶ ὅσα τῆς φαγασιώδους ἀκολουθίας, καὶ
τῆς ἀληθινῆς, ἡ Παρθένου γεννήσεως ἀναιρετική,

¹ Hebr. i, 2. Joan. xv, 15.

ικ τῆς Μανιχαϊκῆς αὐτοῖς ἀνεσπάρη παραφροσύνης. Καὶ τῶν πρὸ αὐτῆς τοιωτῶν αἰρέσων. Ἀνάγνωσι δὲ ἐν τῷ κατὰ Ἀρμελίων τίτλῳ τὸ ἔθοδον κεφάλαιον, καὶ κατάβηθ: ἐφ' ἡ τούτῳ παραπέμπει, καὶ οὐκ ἀγανές εὐρήσεις παρατροπάς. Γελοῖον δὲ καὶ τὸ περιελεῖν τὸ ἥλ τοῦ Σατανᾶτῇ, καὶ οὐκ ἀξιόλογον. Καὶ γάρ καὶ πρὸ τοῦ καθελεῖν τὴν τυραννίδα τούτου ἐλεγεν δὲ ἐνανθρωπήσας Θεός, Ἐθαύρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα, μήπω κατ' αὐτοὺς τοῦ ἥλ περιαριθέντος. Περιττὸν δὲ καὶ τὸ ἀντειπεῖν πρὸς τὴν μετὰ τὴν ἀνάληψιν ἐν δεξιᾷ καθέδραν τοῦ σαρκωθέντος τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Σατανᾶτῇ. Προαποδέδεικται γάρ, διτε οὗτε φύσει υἱὸς ἦν ἀκείνος, οὐδὲ πρωτότοκος, οὗτε θρόνον εἶχεν, οὔτε ἐν δεξιᾷ ποτε τοῦ Πατρὸς ἔκβιθε.

Θ³. Λέγουσι τὸν ἀποπεσθόντας ἀγγέλους, ἀκούσαντας, διτε Σατανᾶτῇ ὑπέσει/ετο τῷ Πατρὶ πληροῦσθαι τοὺς ἐν οὐρανῷ τόπους αὐτῶν ἀπὸ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, καὶ λαβεῖν αὐτάς εἰς γυναῖκας, ἵνα τὰ επέρματα αὐτῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλθωσιν εἰς τοὺς τόπους τῶν πατέρων αὐτῶν. Ήδόντες γάρ, φησι, οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, διτε καλαὶ εἰσιν, ίλαδον ἄκιντοις γυναῖκας· Υἱοὺς δὲ τοῦ Θεοῦ τούτους ὁνομάζουσιν, ὡς καὶ αὐτοὺς ἀπ' ἐκείνου γεγονότας, ἐκ δὲ τῆς συνουσίας αὐτῶν ἀπογεννηθῆναι τοὺς γίγαντας, οὓς ἀντιστῆναι τῷ Σατανᾶτῇ, καὶ θριαμβεῦσαι τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἀποστασίαν αὐτοῦ, τὸν δὲ θυμωθέντα ἐπαγαγεῖν αὐτοῖς τὸν κατακλυσμὸν, καὶ διαφθεῖραι οὖν αὐτοῖς πᾶσαν ζῶσαν σάρκα, μόνον δὲ τὸν Νῷς θυγατέρα μή κακτημένον ἔγνοησαι τὴν ἀποστασίαν τοῦ Σατανᾶτῇ, καὶ διαμείναι θεραπεύοντα τοῦτον, οὐ τῇ λατρείᾳ τὸν Σατανᾶτῇ ἀρεσκόμενον ὑποθέσθαι τὸ περὶ τῆς κιβωτοῦ, καὶ διασώσαι τοῦτον μόνον μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ. Ταῦτα μὲν ἐκείνων τὰ ληρήματα· λέγομεν δὲ περὶ τῆς ἀσελγούσας συνουσίας καὶ παιδογονίας τῶν ἀποπεσθῶν τούτων ἀγγέλων διαπερ ἀνωτέρω καὶ περὶ τῆς τοῦ Σατανᾶτῇ ἀκολάστου πρὸς τὴν Εἴδαν συνουσίας καὶ τεκνογονίας εἰρήκαμεν. Υἱοὺς μὲν οὖν τοῦ Θεοῦ λαζόντας γυναῖκας ὡνόμασεν ἡ Γραφὴ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Σεθοῦ, δε ἐπωνομάσθη Θεὸς διὰ τὸν θεορίμητον αὐτοῦ βίον, καὶ τὸ τῆς πολιτείας ἀνεπίληπτον· θυγατέρας δὲ ἀνθρώπων τὰς ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Κάιν καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ καταγομένας. Τὸν μὲν οὖν κατακλυσμὸν ἐπήγαγεν οὐχ δὲ Σατανᾶτῇ, ἀλλ' δὲ Θεὸς τοῖς κατακλυσθεῖσιν, δην καὶ δὲ Νῷς Θεὸν ἐγίνωσκε τε καὶ προσεκύνει, καὶ ὑφ' οὐ τὴν τῆς κιβωτοῦ κατασκευὴν ἐπετράπη. Οὐτο; δὲ ἦν δὲ τῆς παλαιᾶς Διαθῆκης νομοθέτης. "Οτι δὲ κυρίως καὶ ἀληθῶς οὗτος Θεός, προαποδέδεικται σαφῶς ἐν τῷ κατὰ τῶν Παυλικιάτων τίτλῳ, ἐν τοῖς κεφαλαίοις δηλούστι, οἵτις ἐπιγέγραπται, "Οτι τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ εἰσιν ἡ παλαιὰ νομοθεσία, καὶ οἱ ἐν αὐτῇ λάμψαντες, έτι δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς τούτων κεφαλαῖοις.

Ι⁴. Λέγουσι τὸν Μωσῆν πλανθέντα παρὰ τοῦ Σατανᾶτῇ ἀπελθεῖν εἰς Αἴγυπτον αὐθίς, καὶ ἀπατῆσαι τὸν

A Armenios scriptus est, lego septimum caput, et ad ea progredere, ad quae inde rejiceris, et strenuas inveniēs consultationes. Jam illud ridiculum et absurdum est, quod ex nomine Satanael syllabam et ademptam dicunt. Etenim etiam antequam tyrannidem ejus evertisset: Videbam, inquit Deus homo factus, Satanam tanquam fulgur et cælo cadentem¹, cum nondum et syllaba suisset sublata. Supervacaneum est etiam ostendere, cum post ascensionem suam in solio Satanaelis ad dexteram Patris concedisse. Satanael enim, ut demonstravimus, nonque natura filius fuit neque primogenitus, nec solium habuit, nec ad dexteram Patris unquam assedit.

B 9. Dicunt, angelos qui ceciderant, cum intellexissent Satanaelē Patri esse pollicitum, loca ipsorum ex hominum genere completa iri, filias hominum impudice consperxisse easque in uxores accepisse, quo semen ipsorum in cœlum reverteretur ad loca patrum suorum. Videntes enim, inquit, filii Dei filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt sibi ipsis uxores². Porro Dei filios appellant bos, quemadmodum et se ab illo genitos. Ex horum autem conjunctione gigantes fuisse dicunt procreatos, qui cum Satanaele pugnaverint, et pro hominibus de illo triumphum reportarint. Quapropter illum indignatum diluvium intulisse, et una cum ipsis omnem carnem viventem delevisse. Solum autem Noe qui filiam non habebat deflectionem Satanaelis ignorasse, et in illius observantia permansisse, cuius quidem cultu Satanaelē placatum permisso ut arcam construeret seque solum servaret cum illis qui in ea erant. Istiusmodi sunt eorum nugæ. Nos autem, quantum pertinet ad impudicam angelorum cum feminis consuetudinem et liberorum procreationem, id respondemus, quod superioris diximus, cum de impudica Satanaelis cum Eva consuetudine et liberorum procreatione loqueremur. Scriptura autem Dei filios, qui mulieres uxores acceperint, vocat filios Seth, qui propter divinam vitam et innocentiam appellatus est deus. Filias autem hominum eas vocat, quæ ex genere Cain et posteris ejus descenderunt. Diluvium igitur intulit non Satanael, sed ipse Deus, quem quidem Deum et Noe cognoscebat, et adorabat, et ab eo mandatum acceperat ut arcam exaudiaret. Hic fuit auctor Antiqui Testamenti, quem proprie et vere Deum esse perspicue in titulo *Adversus Paulicianos* scripto demonstravimus, in illis capitibus in quibus ostendimus, boni Dei esse Testamentum Vetus, et qui in eo illustres existiterunt, et in illis item capitibus quæ subsequuntur.

C 10. Dicunt, Moysēma Satanaelē deceptum in Agyptum revertisse, et Judæorum populum decepisse,

¹ Luc. x, 18. ² Gen. vi, 2.

et eos eduxisse portentis et signis, quae virtute Satanae efficiebat, et montem Sinai concendisse, legem a Satanae traditam accepisse, per illamque innumerabilia hominum millia perdidisse. Atque hujus rei testem esse Paulum, qui, *Concupiscentiam, inquit, nesciebam, nisi per legem*¹; et rursum: *Adveniente autem mandato peccatum revixit*². Verum, o fraudis artifices, cur id, quod sequitur, omisistis, nempe: *Lex sancta, mandatum sanctum, et justum et bonum*³? Quod si lex Apostoli testimonio est sancta, et mandatum sanctum et bonum, non est impuri, et injusti, et improbi Satanae. Malum enim arboris *malus* est fructus; bonus autem fructus est arboris bona, quemadmodum et Dominus ait⁴. Sed ut clarius etiam illa Apostoli verba intelligentur, notandum est eum non dixisse, legem esse peccati effectricem, sed indicem, quippe quae ipsum ostendit, et præcipit ut evitetur, tanquam interitus causa. Cum enim lex scripta non adum esset latæ, quæ peccatum prohibet, licet committeretur, non tamen adeo perniciosum et fugiendum cognoscetatur. Quomodo autem veniente mandato peccatum revixerit, audi. Antequam lex promulgaretur, imbecillum erat et tanquam mortuum peccatum, nec tantum peccantibus supplicium afferre poterat, quantum post legis affert promulgationem, et idcirco non admodum oppugnabat. Posteaquam autem lex hominibus data est, quæ peccati debellatrix est et adversaria, tunc ipsum peccatum excitatum est et quodammodo revixit, id est magnas vires sumpsit, atque crudeliter sævit in eos qui legem suscepserant. Quod autem Moyses a Satanae deceptus non fuerit, sed ab eo qui vere est Deus, missus sit, et legem accepere, multaque hominum millia non perdiderit, sed gubernarit, intelliges ex titulo, quem *contra Paucianos* scripsimus, quemadmodum in superiori capite declaravimus.

11. Eos solos dicunt esse sanctos, qui apud Matthæum et Lucam, ut diximus, in genealogiis commemorantur, et sexdecim prophetas, et apostolos, et martyres, qui ne idola adorarent, occisi sunt. Sacerdotes autem et Patres omnes tanquam idolorum cultores, quoniam adorant imagines, reprobos existimant, et omnes reges pios e sorte Christianorum rejiciendos putant, solos autem imaginum oppugnatores orthodoxos fidelesque vocant, imprimitisque Copronymum. Venerandas enim imagines aspernantur, et idola gentium appellant, argentumque et aurum et opera manuum hominum, ignorantes aliud esse Imaginem, et aliud idolum; nulla enim aut falsa esse idolorum exemplaria, cum deos appellant eos qui non sunt dii, sed dæmones, qui sibi falso divinitatem arrogant. At imaginum apud nos vera sunt exemplaria, et vere referunt id quo¹ appellantur.

¹ Rom. vii, 7. ² ibid. 9. ³ ibid. 12. ⁴ Matth. vii, 17, 18.

A λαὸν τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ποιήσαντα τέρατα καὶ σημεῖα διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἀνελθεῖν εἰς τὸ δρός τὸ Σινᾶ, καὶ λαβεῖν τὸν νόμον ὑφῆγηθέντα παρὰ τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἀπολέσαι δι' αὐτοῦ μυριάδες ἀναριθμήτους, καὶ μαρτυρεῖν περὶ τούτου τὸν Ἀπόστολον λέγοντα. Τὴν ἀμαρτιὰν οὐκ ἔγρωτε εἰ μὴ διὰ τούτου. Καὶ αὐτὸς, Ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς ἡ ἀμαρτιὰ ἀνέζησεν· Ἄλλ, ὁ σοφισταὶ τῆς κακίας, τι τὸ ἔκῆς κακοθήμως ὑπεκρατήσατε; Γέργαρπται γάρ εὐθύς, ὅτι Ὁ τόμος ἄγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή, οὐκ ἔρα τοῦ ἀνάγνου, καὶ ἀδίκου, καὶ πονηροῦ Σατανᾶ εἰναι ἀν ταῦτα νομοθεσταὶ καὶ ἐπιτάγματα. Σαπροῦ μὲν γάρ δένδρου σαπρὸς ἔσται καρπὸς, δὲ δὲ καλὸς πάντως καλοῦ, καθὼς καὶ δὲ Κύριος ἀπεφήνατο. Ἰνα δὲ καὶ τὰ δηλωθέντα τοῦ Ἀποστόλου σαφηνισθεῖ ἡ φῆτα, προσεκτέον, ὅτι οὐ ποιητικὸν τῆς ἀμαρτίας εἰρηκε τὸν νόμον, ἀλλὰ γνωστικὸν αὐτῆς, ὡς ὑποδεικνύοντα ταῦτην, καὶ προστάτεοντα φεύγειν αὐτήν, ὡς φθοροποιόν. Μήπω γάρ διθέντος τοῦ γραπτοῦ τούτου νόμου τοῦ καλύνοντος αὐτήν, εἰ καὶ ἐνηργεῖτο, ἀλλ' οὐκ οὕτω λυμαντική καὶ φευκτή τοῖς ἀνθρώποις ἐγνωρίζετο. Πῶς δὲ, ἐλθούσης τῆς ἐντολῆς, ἡ ἀμαρτία ἀνέζησεν, δικουσον. Ὅτι πρὸ μὲν τῆς νομικῆς ἐντολῆς ἀσθενής ἦν, καὶ οἶον νεκρά, μὴ δυναμένη τοσαύτην καταδίκην προβενεῖν τοῖς ἀμαρτάνουσιν ὅσην προξενεῖ μετὰ τὸν νόμον, καὶ διὰ τούτο μὴ πάνυ πολεμοῦσα· ὅτε δὲ δὲ δὲ νόμος ἐδέθη τοῖς ἀνθρώποις, δὲ τῆς ἀμαρτίας ἀναιρετικὸς καὶ πολέμιος, τότε μάλιστα διηγέρθη, καὶ οἶον ἀνέζησεν αὐτή, τουτέστι σφοδρὸν ἐπινευσε, καὶ μανικὸν ἐλύττησε κατὰ τῶν ὑποδεξαμένων τὰς νομικὰς ἐντολάς. Ὅτι δὲ δὲ Μωϋσῆς οὐκ ἐπλανήθη παρὰ τοῦ Σατανᾶ, ἀλλ' δὲ ὃν Θεὸς ἀπέστειλεν αὐτὸν, καὶ αὐτὸς αὐτῷ δέδωκε τὸν νόμον, καὶ οὐκ ἀπώλεσε, ἀλλ' ὠδήγησε δι' αὐτοῦ τὰς πολλὰς ἐκείνας μυριάδας, εὐρήσεις ἐν τῷ κατὰ τῷ Παυλικείωντα τίτλῳ, καθὼς ἐν τῷ πρὸ τούτου κεφαλαιῳ διελάδομεν.

ια'. Λέγουσιν ἀγίους μάρνους εἰναι τούς τε περὶ τῷ Ματθαίῳ καὶ τῷ Λουκῷ γενεαλογηθέντας, ὡς προειρηταὶ, καὶ τοὺς ἐξαίδεκα προφήτας, καὶ τοὺς ἀπόστολους, καὶ τοὺς μάρτυρας, δοι διὰ τὸ μὴ προσκυνῆσαι τὰ εἴδωλα κατεσφάγησαν. Τοὺς Ιεράρχας δὲ καὶ τοὺς Πατέρας δομού πάντας ἀποδοκιμάζουσιν, ὡς εἰδωλολάτρας διὰ τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν. Καὶ τοὺς μὲν εὐεσθεῖς ἀπαντας βασιλεῖς ἀλλοτριοῦσι τοῦ κλήρου τῶν Χριστιανῶν, μάρνους δὲ καλοῦσιν ὀρθοδόξους καὶ πιστοὺς τοὺς Εἰκονομάχους, καὶ μάλιστα τὸν Κοπρώνυμον. Αἰτιμάζουσι γάρ καὶ τὰς σεβασμίους εἰκόνας, Τὰ εἰδῶλα, λέγοντες, τῷ θρῶν ἀργύριοι καὶ χρυσοί, δρατα χειρῶν ἀνθρώπων, ἀγνοοῦντες, ὅτι ἀλλο εἰδῶλον, καὶ ἀλλο εἰκών· καὶ ὅτι τοῖς μὲν εἰδώλοις τὰ πρωτότυπα ἀνυπόστατα καὶ φευδῇ. Θεοὺς γάρ ἐπεφημίζουν αὐτοῖς μὴ διτας θεοὺς, ἀλλὰ δαιμόνας φευδομένους τὴν θεότητα· τῶν

δὲ περὶ ἡμῖν εἰκόνων τὰ πρωτότυπα δυντας διάτα καὶ ἀλήθευοντα, δικαίουνται. Κάκελνα μὲν εἰδώλα μιαρών, ταῦτα δὲ εἰκόνες ἀγίων. Πλατύτερον δὲ περὶ τῶν ἀγίων εἰκόνων εἰρηται ἐν τῷ κατὰ τὸν Εἰκονομάχῳ τίτλῳ.

ιβ'. Ἐρωτηθεὶς παρ' ἡμῶν ὁ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἔξαρχος, Πῶς ἀπεδοκιμάζετε τοὺς ἐν ἀγίοις λειψάρχα; καὶ τοὺς μακαρίους Πατέρας, ὃν τὰ λειψάνα θαυματουργοῦσι; διάρας τὰ βέβηλα χειλὶ ἔχηρεύσατο λόγον πονηρόν. Εἶπε γέροντος, δικαίους συγκεκλήρωνται τούτοις δαίμονες, οἱ διδάσκαντες αὐτοὺς ἔτι ζῶνται, οἱ τοῖς τάφοις αὐτῶν περαμένοντες τερατουργοῦσιν εἰς πρόσωπον αὐτῶν ἵνα τοὺς ἀνοήτους ἔξαπατήσωσι, καὶ πείσωσι τιμῆν τοὺς ἀνάγνους ὡς ἀγίους. Τοσαῦτα γάρ δύνασθαι τοὺς δαίμονας, ὅσα δὴ καὶ βούλονται λαβόντας ἄνωθεν ἔκουσιαν ἀχρι πέρατος τῶν ἐπειδὴ αἰώνων. Ἀλλὰ πόθεν τοῦτο μεμαθηκὼς ἔχεις, ὡς λῆρε καὶ παράφορε; Ποῦ δὲ καὶ θήσεις τὸ εὐαγγελικὸν ἔκεινο τὸ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Δεσποτικοῦ πάθους ὥρηθεν τὸ λέγον, Νῦν ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἀκελληθῆσται δέξω; Εἰ δὲ δέρχων, πολλῷ μᾶλλον οἱ ἀρχόμενοι δαίμονες. Πῶς δὲ καὶ τοῖς λειψάνοις τῶν μακαρίων Πατέρων συγκεκλήρωνται οἱ φρίσσοντες αὐτὰ δαίμονες; Πολλάκις γάρ τῶν δαιμονιζομένων ἐγγίζετων τοῖς τάφοις αὐτῶν, δραπετεύουσιν οἱ δαίμονες, καθάπερ ὑπὸ πυρὸς τῆς δυνάμεως; τῶν λειψάνων μαστιζόμενοι τε καὶ ἐλαυνόμενοι. Εἰ δὲ τὰ λειψάνα τούτων δραπετεύουσι τοὺς δαίμονας, πολλῷ μᾶλλον ἔκεινοι ζῶντες ἐδίκων αὐτοὺς, καὶ οὐδὲ προσεγγίσαι τούτοις ἐτόλμων ἔκεινοι φεύγοντες ὡς αἰκλίζονται. Εἰ δὲ ἐφευγον αὐτοὺς, πρόδηλον, δικαίους συνώφουν, οὐδὲ ἐδίκασκον.

ιγ'. Λέγουσιν ἀπ' αὐτῶν μὲν μόνων, ἡτοι τῶν Βογομίλων, φεύγειν δεινοὺς δαίμονας ὡσεὶ τόξου βολὴν, ἔκαστη δὲ τῶν ὄλλων ἀπάντων ἐνοικεῖν δαίμονα, καὶ διδάσκειν αὐτὸν τὰ πονηρὰ, καὶ διγενεῖς ἐπὶ τὰς ἀνοσοιουργίας, καὶ ἀποθηκοντος ἐνοικεῖν αὐθίς τοῖς λειψάνοις αὐτοῦ, καὶ παραμένειν τῷ τάφῳ, καὶ ἀναμένειν τὴν ἀνάστασιν, ἵνα σὺν αὐτῷ κολασθεῖῃ, καὶ μηδὲν τῇ κολάσει τούτου διαχωρίζοιτο. Τὸ μὲν οὖν ἐνοικεῖν ἔκαστη τῶν ἀνθρώπων δαίμονα ἀπὸ τῆς τῶν Μασαλιανῶν ἔχουσιν αἱρέσεως, καὶ ζήτησον ἐν τῷ κατ' ἔκεινων τίτλῳ τὸ ε' κεφάλαιον, καὶ τὰ ἐφεξῆς δικτύον, καὶ μαθήσῃ τὴν ἀτοπίαν τοῦ δόγματος. Τῆς ἀρχῆς δὲ ψευδοῦς ἐλεγχθείσης, καὶ τὸ τέλος τοιοῦτον συναποδείκνυται, τὸ περὶ τῶν λειψάνων λέγων, καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς οἰκήσεως τῶν δαιμόνων. Καὶ καθ' ἔτερον δὲ λόγον, εἰ παρέμενεν ἔκαστη τῶν τεθνεώτων δαιμῶν ἐκδεχόμενος τὴν τελευταίαν ἀνάστασιν, ἐπέλειψαν δὲν οἱ δαίμονες. Ἀπὸ γέροντος Ἀδάμ δέχρι καὶ νῦν ἀπέθανον ἀνθρώποις μυριάδες ἀνυπρίθητοι. "Οτι δὲ οὐ φεύγουσιν ἀπὸ μόνων τῶν Βογομίλων οἱ δαίμονες, ἀλλὰ καὶ συνδιάγουσι μᾶλλον, καὶ παρέρχονται πρὸς αὐτοὺς, δῆλον ἀπὸ τε τῆς ἀλλῆς πλάνης αὐτῶν, καὶ τοῦ φτίνεσθαι τούτοις ἐν σχήμασι διαφόροις, καὶ ὑποκατιών εὑρήσεις.

ιδ'. Ἀτιμάζουσι τὸν θεόν τον σταυρὸν, ὡς ἀναιρέτην τοῦ

A Alique idola quidem sceleratorum sunt simulaera, imagines vero sanctorum effigies. Sed de sanctorum imaginibus in titulo *Adversus imaginum oppugnatores latius disputavimus.*

B 12. Princeps istorum hæresis, cum ex eo quereretur cur sanctos sacerdotes beatosque Patres rejiciant, quorum reliquias venerantur, labiis profanis patefactis verbum malum eructavit: Quoniam, inquit, cum illis sunt dæmones, qui eos dum riverent, docuerunt, et ad eorum tumulos assidentes portenta faciunt sub eorum persona, ut ignoratos decipient, suadeantque ut impuros tanquam sanctos adorent. Tantum enim dæmones posse, quantum volunt, cum eam e sublimi potestatem ad septem usque sæculorum finem acceperint. Sed unde tu hæc didicisti, nugator stulteque senex? Aut ubi evangelicum illud quod Dominus paulo ante mortis suæ tempus dixit collocabis, Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras? Quod si princeps, multo magis dæmones, qui sub eius sunt principatu. Præterea quomodo beatorum Patrum reliquiis inhærent dæmones, qui eas reformidant? Plerumque enim cum homines a dæmonibus vexati ad eorum accedunt sepulcra, a virtute reliquiæ, tanquam ab igne, ipsi dæmones aufugiunt vexati et excruciali. Quod si reliquiæ ipsorum dæmones ejiciunt, multo magis ipsi, cum in hac vita degerent, eos persecuebantur, nec ipsi ad eos audebant accedere, sed illos tanquam ab eis verberati declinabant. Sin evitabant, non usque habitabant cum illis, nec eos decebant.

C 13. Dicunt Bogomili dæmones tanquam arcus sagittam a se solis aufugere, singulos autem reliquiis hominibus singulis inhabitare et facinora edocere, et ad flagitia et inopia facta perducere, et cum mortui fuerint, in ipsorum reliquiis insidere, et sepulcris assistere, atque resurrectionem expectare, ut una cum illis puniantur, ac ne in supplicio quidem eos deserere. Quod in singulis hominibus singuli dæmones inhabitent ex Massalianorum hæresi didicerunt. Quærito in eorum titulo quintum caput, et octo, quæ deinceps consequuntur, et quam sit absurdæ hæc opinio, intelliges. Jam cum principiū demonstratum fuerit esse falsum, et extrellum esse simile coarguitur, cum dæmones dicunt in reliquiis inhabitare. Quanquam si dæmones singuli in mortuis singulis inhabitarent, et extremam in illis resurrectionem morarentur, deficerent dæmones. Ab Adam enim ad hoc usque tempus interierunt millia hominum innumerabilia. Quod autem a solis Bogomilis non fugiant dæmones, sed cum illis degant, audacterque versentur, perspicuum fit, tum ex aliis ipsorum erroribus, tum ex eo quod illis sua varia specie atque forma sese conspicuos præbent.

D 14. Crucem divinam despiciunt, quod in ea Serva-

¹ Joan. XII, 31.

tor occiderit, cum illam potius deberent honorare tanquam diaboli perditricem. Cum enim ad illud usque tempus mortifera extiterit, ex eo salutis instrumentum effecta est augustissimum et hostibus maxime formidandum, quippe quae Domini sanguine et aqua conspersa est. Sed hac item de re in titulo *adversus Armenios* scripto dictum est. Illic caput quarto quartum decimum.

15. Cum rursus ex illo sene, quem heresis principem ostendimus, quererem, cur a dæmonibus vexati ad crucem accurrunt, et vociferantur, respondit, crucem ut proprium opus amari vehementer a dæmonibus, qui in eis inhabitant. Ipsi enim, inquit, illam tunc excogitarunt, ut Servatorem e medio tollerent. Aliquando autem eam ad singulis afflere contumelia, et ulro illam fugiunt, ut id homines aspicientes, eam magis honorent, tanquam dæmonum inimicam et expultricem. Veritas autem apud nos haud ita se habet. Nam vel inviti trahuntur a crucis virtute, et allatrant, ut rabies ipsorum ostendatur. Latratus enim, corporisque vexatio, et gemitus eorum qui a dæmonibus opprimuntur, tormentum et cruciatus dæmonum indicant, qui crucem ut inimicam despiciunt et expultricem.

16. Baptismum nostrum Joannis baptismum esse dicunt, per aquam enim fieri, suum vero Christij, per Spiritum enim fieri, ut ipsis videtur. Quamobrem si quis ad ipsos confugit, eum rebaptizant. Ac primum quidem illi tempus praescribunt ad confessionem, et expurgationem, et continuam preicationem. Deinde Joannis Evangelium capituli ejus imponunt, et spiritum sanctum suum invocant, et *Pater noster* canunt. Et post baptismum ejusmodi tempus iterum assignant ad accuratiorem iustificationem, temperatioremque vitam, et purioram preicationem. Deinde testimonium exigunt, an haec observarit. Quod si viri mulieresque affirmarint, ducunt eum ad celebriorem initiationem: statuunt enim miserum ad orientem solem, et impio ipsis capituli rursus Evangelium imponunt, et profanas manus adhibent suas, qui adsumt viri atque seminæ, et preces nefarias canunt, iaq est hymnum, quo gratias agunt, quod traditam impietatem observarit. Atque ita initiant, atque perficiunt, imo vero conficiunt et submergunt eum, qui profundo indignus est tartaro atque interit. Si noster igitur baptismus aqua solum perageretur, Joannis nimirum esset. Nupc autem cum aqua peragatur et Spiritu, quemadmodum Dominus docuit: *Nisi quis baptizatus fuerit, inquiens, ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei*¹, incassum latranti. Verum de baptismo quoque dictum est in titulo, quem *Adversus Paulicianos* conscripsimus, et inde petitio capita, quæ ad rem pertinent. Noster igitur baptismus, ut Dominus docuit, per aquam et Spiritum sanctum perficitur. Baptismus autem istorum unde sumptus sit, ipsi dicant; in nullo enim septem

A Σωτῆρος, δν ἔδει μᾶλλον τιμῆν, ὡς καθαιρέτην τοῦ διαβόλου. Μέχρι γάρ τότε θανατηφόρον δργανον χρηματίζων, ἔκτοτε ζωηφόρον δπλον ἐγένετο, βασιλικώτατόν τε καὶ φοβερώτατον τοῖς ἑθροῖς, ἀτε τῷ Δεσποτικῷ αἴματι καὶ նδατι καταρράντισθεῖς. Εἰρηται δὲ περὶ τούτου καὶ ἐν τῷ κατὰ τῶν Ἀρμενίων τελφ, καὶ ζητητέον ἐκεὶ κεφάλαιον ιδε.

B Ιε'. Ἐρωτηθεὶς αὐθις παρ' ἡμῖν δ δηλωθεὶς Εξαρχος τῆς αἰρέσεως, Πῶς οἱ δαιμονῶντες προστρέχουσι τῷ Σταυρῷ, καὶ καθυλακτοῦσιν; ἀπεκρίνατο, φιλεσθαι μάλιστα τὸν σταυρὸν ὑπὸ τῶν ἐνοικούντων αὐτοῖς δαιμόνων, ὡς οικεῖον ἔργον. Αὐτοὶ γάρ, φησι, τούτον κατεσκεύασαν εἰς ἀνάρεσιν τοῦ Σωτῆρος. "Εστι δέ τοις καὶ καθυβρίζειν τούτον ἐν ὑποκρίσει, καὶ φεύγειν αὐτὸν πολλάκις ἀκούσιας, ἵνα βλέποντες οἱ ἀνθρώποι τιμῶσι μᾶλλον αὐτὸν, ὡς ἐχθρὸν καὶ διώκτην τῶν δαιμονίων. Ἐχει δὲ παρ' ἡμῖν οὐχ οὕτω τὸ ἀλλοθές. "Ἐλκεσθαι μὲν γάρ καὶ ἀκοντας ὑπὸ τῆς τοῦ Σταυροῦ δυνάμεως, καὶ ἵνα βασανίζωνται. "Il γάρ ὑλακή καὶ αἱ στρεβλώσεις τοῦ σώματος τῶν δαιμονιζομένων, καὶ οἱ τιναγμοὶ, τεκμήριον εἰς τῆς βασάνου τῶν δαιμόνων. "Υγρίζειν δὲ αὐτὸν, ὡς ἐχθρὸν, καὶ φεύγουσιν ὡς διώκτην.

C Ιε'. Τὸ μὲν παρ' ἡμῖν βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου λέγουσιν, ὡς δι' Ἐδετος ἐπιτελούμενον, τὸ δὲ παρ' αὐτοῖς τοῦ Χριστοῦ διὰ Πνεύματος, ὡς δοκεῖ αὐτοῖς, τελούμενον. Διὸ καὶ τὸν προσερχόμενον αὐτοῖς ἀναβαπτίζουσι, πρῶτα μὲν ἀφορίζοντες αὐτῷ καιρὸν εἰς ἐξομολόγησιν, καὶ ἀγνείαν, καὶ σύντονον προσευχὴν. εἰτα τῇ πεφαλῇ αὐτοῦ τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ἐπιτείθεταις, καὶ τὸ παρ' αὐτοῖς διγονού Πνεῦμα ἐπικαλούμενοι, καὶ τὸ, Πάπτερ ἡμῶν, ἐπέφδοντες. Μετὰ δὲ τὸ τοιοῦτον βάπτισμα καιρὸν αὐθις ἀποκληρούσιν εἰς ἀκριβεστέραν ἀγωγὴν, καὶ πολιτείαν ἐγκρατεστέραν, καὶ καθαρωτέραν προσευχὴν, εἰτα μαρτυρίαν ἀπαιτοῦσιν, εἰ τούλαξε πάντα, εἰ σπουδαιοὶ διηγωνίσατο, καὶ μαρτυρούντων ἀνδρῶν, δόμοι καὶ γυναικῶν ἄγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τὴν θρυλλουμένην τελείωσιν, καὶ στήσαντες τὸν ἄθλιον κατὰ ἀνατολὰς ἀπειθέασιν αὐθις τῇ μιαρῇ τούτου κεφαλῇ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τὰς ἐναγεῖς αὐτῶν ἐπέχοντες κεῖρας οἱ παρατυχόντες ἀνδρες καὶ γυναικες τὴν ἀνδρισιν ἐπέδουσι τελετὴν. Αὗτη δέ ἐστιν εὐχαριστήριος ὑμνος, διτε διεργάλαξε τὴν παραδεδομένην ἀσέβειαν. Καὶ οὕτω τελοῦσι, μᾶλλον δὲ συντελοῦσι, καὶ καταποντίζουσι τὸν βυθοῦ καὶ διαφθορᾶς ἐπάξιον. Εἰ μὲν οὖν նδατι μόνῳ τὸ καθ' ἡμᾶς ἐτελεῖτο βάπτισμα, ἦν ἀν οὕτω τοῦ Ἰωάννου τὸ ἡμέτερον βάπτισμα. ἐπειδὲ δὲ οὔτι նδατι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι τελεστουργεῖται, καθὼς δὲ Κύριος ἐδίδαξεν εἰπών, 'Ἐάν μή τις γεννηθῇ δι' ὑδατος καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. μάτῃ ὑλακτοῦσιν. Εἰρηται γάρ καὶ ἐν τῷ κατὰ τῶν Παναγιώτων τελφ περὶ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος ἀκριβεστέρον, καὶ ζητητέον ἐκεὶ τὰ περὶ τούτου κεφάλαια. Άλλα τὸ μὲν ἡμέτερον βάπτισμα κατὰ τὸ φρεάτη

¹ Joan. iii, 5.

υπὸ τοῦ Κυρίου δι' ὃ δασος γίνεται καὶ ἀγίου Πνεύματος, τὸ δὲ παρ' ἐκείνων πάθεν παρεδόθη, δειξάτων τοὺς γέγραπτας; Λείπεται δὲ σύν υπὸ τῶν δαιμόνων τοῦτο μάθειν αὐτοὺς, ἵνα γυμνωθῶσι τοῦ ἀληθινοῦ καὶ θεοῦ βαπτίσματος.

ἰζ'. Απιμάζουσι τὴν μυστικὴν καὶ φρικτὴν Ἱερουργίαν, καὶ τὴν τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἷματος ἄγιαν μετάληψιν, θυσίαν τῶν ἔνοικούντων τοῖς νεοῖς δαιμόνων ταύτην ἀποκαλοῦντες. "Οἱ μιαρῶν χειλέων! ὁ γλώσσης μιαρωτέρας! Καὶ παριστῶσι μάρτυρα τὸν προφήτην Ἡσαΐαν λέγοντα, Οἱ ἐτοιμάζοντες τὴν τέλην τράπεζαν, καὶ πληροῦντες τῷ διαιρούμενῳ κέρασμα, μὴ συνιέντες οἱ παραπήγες, διτὶ πρὸς τοὺς εἰδωλολατροῦντας δὲ λόγος. Τὸ δὲ μυστικὸν παρ' ἡμῖν δεῖπνον δὲ Χριστὸς παρέδωκεν εἰπὼν, Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἡμέτην ἀρέμηντον, ὃς οἱ εὐαγγελισταὶ διδάσκουσιν. Εἴρηται δὲ ἐν τῷ κατὰ τῶν Παυλικάνων λόγῳ καὶ περὶ τῆς θείας ταύτης μεταλήψεως, καὶ ζήτησον ἐκεῖ περὶ ταύτης. Οἶον δὲ αὐτῶν καὶ τοῦτο; "Ἄρτον μὲν γάρ κοινωνίας ὀνομάζουσι τὴν προσευχὴν τοῦ, Πάτερ ήμῶν· Τὸ δρπτον γάρ, φησι, τὸν ἀπιούσιον· ποτήριον δὲ κοινωνίας ὄμοιας τὴν λεγούμενην ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ διαθήκην. Τοῦτο γάρ, φησι, τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη Μυστικὸν δὲ δεῖπνον τὴν ἀμφοτέρων τούτων μετάληψιν. Εἰ δέ τις ἀνθυπαγόγος, Καὶ πῶς τὸ Πάτερ ήμῶν, ὃς ὅμως δεσποτικὸν κλάται καὶ διαμερίζεται; πῶς δὲ καὶ τὸ νῦν, Ἐδοξάσθη δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὰ ἔξης, ὃς αἷματος τοῦ Σωτῆρος ὑπὲρ ἡμῶν ἔξεχύθη; μὴ γινώσκειν ἐμολογοῦσι.

ἰθ'. Λέγουσιν ἐν πᾶσι τοῖς Ἱεροῖς ναοῖς κατοικεῖν τοὺς δαιμόνας διαβαχόντας αὐτοὺς ἀναλόγως τῆς ἐκάστου τάξεως καὶ δυνάμεως. Τὸν μέντοι Σατανᾶν πάλαι μὲν ἀποκληρώσας αὐτῷ τὸν πόλυθρύλλητον ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν, μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου καταστροφὴν ἐξιδωσασθαί τὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ ταύτῃ τῶν πόλεων ὑπερφερῆ καὶ περιώνυμὸν τῆς τοῦ Θεοῦ στοφίας οἰκον. Οὐ γάρ δὲ Ὅψιστος, φασιν, ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, τὸν ὀνύρων ἔχων οἰκητήριον. Καὶ μήν, Ὁ οἰκός μου, φησιν δὲ Κύριος, οἰκός προσευχῆς κληθήσεται. Καὶ αὐτὸς ἐλέγειν δὲ Χριστὸς, Μή ποιεῖτε τὸν οἰκον τοῦ Πατέρος μου οἰκον ἀμπορίου, περὶ τοῦ ἱεροποιήτου ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ τοῦτο λέγων. Εἰ δὲ ἐν Ἱερουσαλήμ ναὸς οἰκος ἐν τοῦ Θεοῦ, πολλῷ μᾶλλον δὲ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν πόλεων, καὶ ἀπλῶς εἰπεν πάντες οἱ κατὰ τόπον ἀφιερωμένοις τῷ Θεῷ, καὶ τῇ Θεομήτορι, καὶ πᾶσι τοῖς ἀγίοις; ναοὶ θεοὶ τέ εἰσι, καὶ ἀγιαστήρια, καὶ τῶν δαιμόνων φυγαδευτήρια. "Οπου γάρ οἰκεῖ θεία χάρις, ἐκείθεν ἀπελήσαται πᾶν πνεῦμα πονηρὸν, καὶ πᾶσα τῶν δαιμόνων ἐνέργεια.

ἰθ'. Μόνην οὐ μάζουσι προσευχὴν τὴν υπὸ τοῦ Κυρίου παραδοθεῖσαν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ἢγουν τὸ Πάτερ ήμῶν, καὶ τὰ ἔξης. Καὶ ταύτην μόνην προσεύχονται ἐπάντις μὲν τῇς ἡμέρας, πεντάκις δὲ τῆς νυκτός. "Οσάκις δὲ εἰς προσευχὴν ἰστανται, λέγουσι τὴν

17. **Mysticum, venerandum sacrificium** contemnunt atque despiciunt. Et sanctam corporis et sanguinis Domini communionem, dæmonum, qui in templis habitant, sacrificium appellant. O impia labra, o linguis execrandas! Isaiae prophetæ ad hoc probandum afferunt testimonium, dicentis: Qui paraverunt mensam fortunæ, et dæmoni poculum impieverunt¹. Nec intelligunt homines stulti verba illa ad idololatras dici, cum mystica cœna quam nos celebramus a Domino tradita sit, dicente: Hoc facite in meam commemorationem², ut docent evangelistæ. Cæterum et de divina hac perceptione dictum est in titulo Paulicianorum. Illuc igitur quære. Porro communionis panem, precationem illam: Pater noster, appellant. Panem enim, inquit, quotidianum³; communionis cálicem Testamentum esse dicunt, quod in Evangelio memoratur. Hic enim, inquit, calix novum Testamentum⁴. Utriusque autem perceptionem mysticam cœnam vocant. Si quis vero subjecerit, Quomodo, inquiens, Pater noster, ut corpus Domini frangitur atque dividitur? Quomodo item illud: Nunc clarificatus est Filius hominis⁵, tanquam Servatoris sanguis a vobis effunditur? se dicunt ignorare.

18. In sacris omnibus templis habitare dæmones dicunt, cum ea quisque sortitus sit proportione ordinis et virtutis. Satanam quidem sibi celestissimum quandam illud Hierosolymorum templum delegisse, quo everso eximium et decantatum Dei Sophiæ templum in hac urbium regina suscepisse. Neque enim, inquiunt, in manu factis templis Altissimus habitat, cum cœlum sit ejus domicilium. Atqui, Domus mea, inquit Deus, domus orationis vocabitur⁶. Et rursum, Nolite, inquit Christus, facere domum Patris mei domum negotiationis⁷, cum de Hierosolymorum templo loqueretur. Quod si templum illud erat Dei, multo magis hoc, quod est in hac urbium regina, et ut breviter dicam, omnia templa, quæ quovis in loco tunc Deo, tunc Matri ejus, tunc omnibus sanctis consecrata sunt, divina sanctaque sunt, et dæmones expellunt. Ubi enim divina habitat gratia, inde omnis malus spiritus et omnis dæmonum vis expellitur.

19. Solam precationem appellant, quam Dominus tradidit in Evangelio, id est, Pater noster. Et ea sola videntur septies quidem die, quinque autem nocte. Sed quoties ad precandum accedunt, toties eam adhibent, alii decies et quinque, alii sexies,

¹ Isa. lxv, 14. ² Luc. xxii, 19. ³ Matth. vi, 9-14. ⁴ Luc. xxi, 20. ⁵ Joan. xiii, 31. ⁶ Mat. xxi, 13. ⁷ Joan. ii, 16.

alii rarius. Reliquas precationes contemnunt, et multiloquia vocant, et gentibus convenire, eoque spectare multiloquium illud, de quo in Evangelio scriptum est. Nec animadvertunt in eo Evangelii loco non tam verborum multitudinem, quam rerum non convenientium petitionem reprehendi. Porro Dominus noster precationem illam, Pater noster, nobis tradidit tanquam obsecrandi formulam, et exemplum, ac radicem, non ut illis verbis precandi rationem concluleret, sed ut inde aliarum precationum argumenta, propagata iam sive, sumeremus. Etenim ne ut jejunarent quidem, illis initio praecepit, neque ut aspere et duriter vitam traducerent, uti post illius in cœlum ascensum traduxerunt. Quamobrem dicebat: *Non possunt filii sponsi maestri esse, quandiu cum illis est sponsus; venient autem dies, cum sponsus auferetur ab eis, et tunc jejunabunt*¹.

20. Hæresis istorum princeps affirmabat, hanc Domini vocem suis in Evangelii esse scriptam: Dæmonia colite, non ut vobis prosint, sed ne obsint. Quæ quidem verba explicans adjiciebat, colenda esse dæmonia, quæ in templis manu factis habitant, ne irascantur, et perdant eos qui id facere recusarint, cum magna atque invictam habeant nocendi vim, cui ne Christus quidem aut Spiritus sanctus resistere valent, quoniam Pater illis adhuc ignoscit, nec adimit robur ipsorum, sed eis mundi dominatum usque ad consummationem sæculi concedit. Neque enim Filiū cum in mundum mitteretur a Patre totam ipsorum eversionem postularet, eam propter bonitatem Patris impetrare potuisse. Verum quoniam has nugas ex Masalianorum hæresi percepérunt, quærito in eo titulo, qui adversus illos conscriptus est, quintum caput, et octo, quæ deinceps sequuntur, et argumenta ad eas evertendas apollissima reperies. De his et superius dictum est in duodecimo capite hujuscce tituli. Nam quod dæmonas Christo et Spiritu sancto fortiores asserunt, quo supplicio digni non sint homines impli, hostesque Dei, adoratoresque et cultores dæmonum, vere dæmonibus vexati et dæmonum amici? stōtē τε καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τίνος οὐκ ἀν εἰναι δῖοι κολάσεως οἱ θεομάχοι, καὶ βλάσφημοι, καὶ προσκυνηταὶ, καὶ θεραπευταὶ τῶν δαιμόνων, καὶ δαιμονιώδεις δυτικοί, καὶ φιλοδαιμονοί;

21. Hanc item Domini vocem in Evangelii scriptam asserunt: Omni ratione saluti vestrae consulite, hoc est, omni arte et dolo simulantes fidem eorum qui vos opprimunt, servate vos a periculo, et morte quæ vobis ab illis imminet. Huc enim et illud spectare: *Quæcumque dixerint, cum simulatione nimis facile secundum opera autem ipsorum nolite facere*², in veritate. Etenim ipsum quoque Dominum discipulis aperte locutum esse, incredulisi autem in parabolis, ut increduli simulationis speciem intuentes non videant id quod in cordibus nostris reconditum est, et audientes non audiant. Parabolam

προσευχήν ταῦτην, οἱ μὲν δεκάκις μετὰ γονυκλισίας, οἱ δὲ πεντεκαιδεκάκις, οἱ δὲ πλειον ἡ Ἐλαττον. Τὰς δὲ διλας πάσας προσευχὰς ἀτιμάζουσι, βαττολογίας; αὐτὰς ἀποκαλοῦντες, καὶ τῆς ἐθνικῆς μερίδος, τὴν τοὺς Εὐαγγελίοις εἰρημένην βαττολογίαν ἐπὶ ταῦτας μετάγοντες, μὴ γινώσκοντες, ὅτι βαττολογίαν οἶδεν διεγγειλός λόγος οὐ τὴν ἀπλῶς πολυλογίαν, ἀλλὰ τὴν περὶ τῶν μὴ προστηκόντων αἰτησιν. Ὁ δὲ Κύριος παρέδωκε τοῖς ἀποστόλοις τὴν τοῦ Πάτερ ήμῶν προσευχὴν βίζαν προσευχῆς καὶ εἰδος, οὐ ταυτη μόνῃ τὴν προσευχὴν περιορίζων, ἀλλ’ ἵνα λαμβάνοντες ἐκ ταῦτης τὰς ἀφορμὰς δύνωνται ποιεῖν καὶ ἔτερας, αὐξανομένης τῆς προσευχῆς. Ἐπει ταῦτα οὐδὲ νηστεύειν αὐτοῖς κατ’ ἀρχὰς ἐπέταξεν, οὐδὲ παρεχώρησε σκληραγωγεῖσθαι τοσοῦτον, ὃσον μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν αὐτὸν καὶ ἀποκατάστασιν. Διὸ καὶ Ἐλεγε, Μή δύναρται οἱ νιοὶ τοῦ ρυμφώρος περθεῖρ κῷ δοσο μετ’ αὐτῶν ἔστιν δ Νυμφίος. Ἐλεύσονται δὲ ημέραι, δταὶ ἀπαρθῇ ἀλλ’ αὐτῶν δ Νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν.

κ'. Ἐλεγεν δ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν ἔξαρχος ἄγγελος φθαι τοῖς Εὐαγγελίοις αὐτῶν φωνὴν τοῦ Κυρίου λέγουσαν, Τιμάτε τὰ δαιμόνια, οὐχ ἵνα ὥφελοθῆτε παρ αὐτῶν, ἀλλ’ ἵνα μὴ βλάψωσιν ὑμᾶς. Καὶ ἔρμηνεύων τὴν τοιαύτην φωνὴν προσετίθει, διτι χρή τιμᾶν τὰ ἐνοικοῦντα τοῖς χειροποιήτοις ναοῖς δαιμόνια, προσκυνοῦντες αὐτά, ἵνα μὴ ὀργισθέντα διαφθείρωσι τοὺς μὴ τοῦτο ποιοῦντας, μεγάλην τοῦ βλάπτειν ἔχοντας καὶ ἀμαχον δύναμιν, πρὸς ἣν οὔτε τὸν Χριστὸν ἔξαρκεν, οὔτε σὺν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, διὸ τὸ τὸν Πατέρα φειδεῖσθαι αὐτῶν ἔτι, καὶ μὴ περιελεῖν τὴν ἰσχὺν αὐτῶν, ἀλλὰ συγχωρῆσαι τούτοις τὴν κυριαρχίαν τοῦ σύμπαντος κόσμου μέχρι συντελείας καὶ γάρ καὶ τὸν Γίλον κατ’ ἀρχὰς εἰς τὸν κόσμον ἀποστελλόμενον αἰτῆσαι μὲν τὴν παντελῆ κατάλυσιν αὐτῶν, μὴ λαβεῖν δὲ ταῦτην διὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Πατρός. Ἐπει δὲ καὶ τὴν φλυαρίαν ταῦτην ἀπὸ τῆς αἰρέσεως τῶν Μασαλιανῶν μεμαθήκασι, ζήτησον ἐν τῷ κατ’ ἑκείνων τίτλῳ τὸ εἴ κεφαλαῖον καὶ τὰ ἔφεξης ὀκτὼ, καὶ τοὺς ἐλέγχους εὑρήσεις ἐν ἑκείνοις ἀναντιρέβηταις. Εἴρηται δὲ καὶ ἀνωτέρω περὶ τούτων ἐν τῷ ιρήτη κεφαλαῖῳ τοῦ παρόντος τίτλου. Οτι δὲ καὶ τοὺς δαιμονας ἰσχυροτέρους εἶναι λέγουσι τοῦ Χριστοῦ τε καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τίνος οὐκ ἀν εἰναι δῖοι κολάσεως οἱ θεομάχοι, καὶ βλάσφημοι, καὶ προσκυνηταὶ, καὶ θεραπευταὶ τῶν δαιμόνων, καὶ δαιμονιώδεις δυτικοί, καὶ φιλοδαιμονοί;

κα'. Ετι προσεγγεράφθαι καὶ ταῦτην Ελεγε τοῦ Κυρίου φωνὴν, Τρόπῳ σώμητε τούτεστι, Μετὰ μηχανῆς, καὶ ἀπάτης ὑποκριθμένος τὴν πίστιν τῶν ἀναγκαζόντων ὑμᾶς, καὶ οὕτω σαιζόμενος ἐπὶ κινδύνου, καὶ θανάτου τοῦ παρ’ αὐτῶν, εἰς τοῦτο γάρ φέρειν καὶ τὸ, "Οσα ἀτ εἰπωσιν ὑμῖν ποιεῖται ποιεῖται, ἐν ὑποκρισίαι δηλοντί, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖται, ἐν ἀληθείᾳ καὶ γάρ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον τοῖς μὲν μαθηταῖς ὀρθῶς λατέν, τοῖς δὲ ἀπίστοις ἐν παραβολαῖς, ἵνα βλέποντες εἰπιστοι τὸ φαινόμενον τῆς ὑποκρισίας μὴ βλέποντες τὸ κρυπτόμενον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καὶ ἀκούον-

¹ Matth. ix, 15. ² Matth. xxix, 5.

τες μή ἀκούωσι, παραβολὴν ὄνομάζων τὴν ἀπάτην καὶ τὴν ὑπόκρισιν. Ἐγὼ δὲ τὴν βίθιλον τῶν Εὐαγγελίων τοῦ ταῦτα διδάσκοντος εἰς χεῖρας λαβὼν, καὶ διερυνθῆμενος ἀκριβῶς οὗτε τὴν πρὸ ταύτης δηλωθεῖσαν εὑρὸν φωνήν, οὗτε τὴν παροῦσαν, ἀλλὰ τοιαῦτα ἔσαν τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, οἷα καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀπαραποίητας ἔχοντα, καὶ ἀνήγγειλα τούτῳ περὶ τούτου. Ὁ δὲ σκυθρωπάσας καὶ δεινοπαθῆσας ὡς ἐληλεγμένος ώμολόγησε μηδὲ ποτε μηδ' αὐτὸς ἐντευχήκεναι ταῖς δύο ταύταις φωναῖς, καί τοι πολλάκις ἀναγινώσκων τὸ Εὐαγγέλιον. “Οτε δὲ, φησι, τὴν παροῦσαν βίθιλον τῶν Εὐαγγελίων ἔξωντάσμην, ἀπήντησα γέροντι κατά τινα τόπον ἔρημον, καὶ καλέσας ἀπὸ τοῦ ὄνδρατος εἰπέ μοι, ὅτι Μέγαν ἔξωνήσω θησαυρόν. Ταῦτην γάρ μόνην τὴν βίθιλον διαφυγοῦσσαν τὰς χεῖρας Ἰωάννου τοῦ Φρυσοστόμου· τὸν γάρ Χρυστότομον οὕτως οἱ ἀκαθαρτόστομοι προσωνόδμαζον· ἔχειν ἐγγεγραμμένας τὰς εἰρημένας δύο φωνάς, ἐκβληθεῖσας ἀπὸ τῶν δλλων Εὐαγγελίων. Πιστεύσας δὲ τοῖς ἐκείνους λόγοις ἐγώ, κηρύττω καὶ ταύτας, ὡς τῇ ἐμῇ βίθιλφ τῶν Εὐαγγελίων ἐγγεγραμμένας. Ὁ μὲν οὖν τοιαύτην ἐποιήσατο τὴν ἥν δ τὸν ψευδόγηρον ἐκείνον υπόκρινδμενος.

χρ'. Λέγουσι τούς τῆς πίστεως αὐτῶν, δοσὶς ἐνοικήσει τὸ παρ' αὐτοῖς ἄγιον Πνεῦμα, πάντας θεοτόκους καὶ εἶναι, καὶ δονομάζεισθα, βαστάσαντας καὶ αὐτοὺς τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ γεννήσαντας αὐτὸν διὰ τοῦ διδάσκειν ἑτέρους, καὶ μηδὲν πλέον αὐτῶν ἔχειν τὴν πρώτην Θεοτόκον. Καὶ οὐδὲ τοσοῦτον γοῦν φρονοῦσιν, δοσὶν εἰλέναι διαφοράν ἐνυποστάτους καὶ ζῶντος Λόγου ἀπλῶς λόγου προφορικοῦ, ἵνα παραδράμωμεν τὰ κατὰ τὴν κυρίως Θεοτόκον φρικτὰ καὶ παράδοξα μυστήρια.

Λέγουσι τοὺς τοιούτους μὴ ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ μεθίστασθαι, καθάπερ ἐν ὑπνῷ, τὸ πῆλινον τουτὶ καὶ σάρκινον περιβόλαιον ἀπόνως ἐκδυομένους, καὶ τὴν ἄφθαρτον καὶ θείαν τοῦ Χριστοῦ στολὴν ἐκδυομένους, καὶ γινομένους συσσώμους καὶ συμμόρφους αὐτοῦ, μεθίσταμένους δὲ τὸ προπομπῆς ἀγγέλων, καὶ ἀποστόλων εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ ἀποδυθέν σῶμα τοῖτων εἰς τέφραν καὶ κόνιν διαλέεσθαι, μηχετὶ μηδαμῶς ἀνιστάμενον. Ὅτι δὲ οὐ καθάπερ ἐν ὑπνῷ, καὶ ἀπεκδύσει περιβολαίου γίνεται τούτοις ἀνώδυνος ὁ θάνατος, ἔδειξεν δὴ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν Ἑκαρχος, πολλαῖς ὀδύναις ὑποβληθεὶς μετὰ τὸ δοθῆνα κατ' αὐτοῦ τὴν δὲ τὸ πυρὸς ἀπέφασιν, καὶ τῷ φένῳ προσκαταδαπνήθεις, καὶ καιρίας πληγὰς εἰς τὴν καρδίαν δειξάμενος, δὲ τοῦ δράματος ἀπογυμνωθέντος, ἔγνω κατασφισθεὶς, τῶν μυστηρίων μὲν τῆς πίστεως αὐτοῦ δημοσιευθέντων καὶ παραδοθέντων γραφῇ πρὸς θρίαμβον, τῶν μαθητῶν δὲ αὐτοῦ, καὶ μάλιστα συγγενῶν, καὶ τῶν δὲλλων γνησιωτέρων σαγηνευθέντων, καὶ ταῖς εἰρκταῖς ἐναποκλεισθέντων, καὶ πάσης αὐτῷ πανταχόθεν βοηθείας ἀπολαυσίας, καὶ φρούδων τῶν ἐλπίδων γεγενημένων. Τοὺς γάρ μαθητὰς, ὡς εἰρηται, καὶ συγγενεῖς οὗτω ἐλεεινῶς ἔχοντας ίδιων παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν·

Anim, inquit, appellat dolor et simulationem.
Ego vero cum Evangeliorum librum istius doctoris
in manus cepisset, et diligenter evolvissem, neque
vocem superiorem, neque hanc reperi. Sed talia
erant quatuor Evangelia, qualia sunt apud eos,
neque ulla r^e discrepabant. Quod cum ad ipsum
detulisset, ille tristis, et rem ægre ferens, utpote
deprehensus, confessus est, ne se quidem duas has
voces, cum sæpe relegeret Evangelium, deprehendisse: Sed cum librum hunc, inquit, Evangeliorum
emi, in quadam solitudine senem offendi, qui me
nomine congregans, ait, me thesaurum magnum
emisse, illum enim librum solum Joannis Phryso-
stomi, sic enim aureum illud os impurissimæ isto-
rum linguae appellant, manus effugisse, et duas vo-
Bes ex aliis Evangelii exclusas esse. Cujus ego verbis
inquit, fidem habens, prædicto, duas item has voces
in Evangelii scriptas esse. Ille quidem hanc attu-
lit defensionem. Ego vero statim intellexi, dæmo-
nem suisse illum, qui sub mendacis senis persona
locutus fuerat.

Aiunt *suos omnes*, in quibus *Spiritus sanctus* habitat, *Dei parentes et esse*. et nominari cum ipsi quoque *Dei Verbum* concipient, et in *utero* gerant, atque etiam pariant dum *alios docent*. Et *nihil amplius*, quam ipsi habeant, habere primam illam *Dei Genitricem*. Nec tautum habent mentis, ut intelligere valeant, quid intersit inter *Verbum* in sua subsistens persona, et *verbum*, quod ore pronuntiatur, ut omittamus res *venerandas et admirabiles* quae in *Dei Genitrice proprie* sunt.

D 23. At qui sint ejusmodi, eos negant mori, sed tanquam in somno transmutari, et sine ullo labore cœnosum hoc carnis indumentum exnere, atque immortalem ac divinam Christi stolam induere, idemque corpus et formam eamdem induere, et præeuntibus angelis et apostolis in Patris regnum adinitti, corpus autem, quod exuerint, in cinerem pulveremque dissolvit, nunquam amplius surrectum. Sed falsum esse quod tanquam in somno corporis exuant vestimentum, et sine dolore moriantur, princeps hæresis ipsorum ostendit, qui magnis affectus doloribus et post latam adversus eum sententiam, ut igne crevaretur, formidine excruciatius, lethalia vulnera in cor accipiens, tanquam histrionis habitu deposito impostor cognitus est, mysteriis fidei ipsius publice patefactis, et litterarum monumentis tropæi loco consignatis, cum et discipuli ejus, et illi præsentim qui sanguine et necessitudine conjuncti erant, in carcerem et vincula coniecti sunt, et omnibus ipse undique auxiliis et inani spe spoliatus est. Cum enim discipulos et necessarios, ut dictum est, tam misere affectos perspiceret, quos ad extremum usque diem felices futuros ex regis promissis existimatbat, seque ab

Matth. xxiii, 5.

illis proditionis incusari, sonores emisit lacrymarum, et profundos edidit gemitus, quibus cordis flamma indicabatur. Calamitatum igitur tanquam turbine quodam jactatus animo defluebat, et spiritum recipiens rursum torquebatur, et consistere non poterat, donec a ministris sublatus ad pyram tracius, et voce deficiente, anhelituque perpetuo laborans in flammarum conjectus est, atque ita dæmoni, quem adoraverat, effectus holocaustum. Sic ipse quidem in locum tenebrarum et aliorum malorum sibi paratum profecens est. Corpus autem infelissimi senis resurget omniō in die communis resurrectionis ex Domini sententia, qui dixit homines resurrecturos, iturosque, qui mala egerint in supplicium semperitnum, quamvis iste mortuorum resurrectionem, tam multis Apostoli testimoniis de illa demonstrationibusque tauquam falsis rejectis, futuram negaverit.

αἰώνιον, εἰ καὶ αὐτὸς μὴ εἶναι τῶν τεθνεώτων ἀνάστασις μαρτυρίας, καὶ γενναῖας ἀποδεξίες, ως φεύδεις παρθεύμενος.

23. Dicunt se non in dominis solum, sed etiam revera cernere Patrem tanquam senem profunda barba prædiuum, Filium tanquam juvenem pubescentem, Spiritum sanctum imberbem adolescentem, cum vis dementias ita se facile conspicuos præbeant, quo illos hac formarum varietate decipiant, doceantque imparem esse sanctam Trinitatem et discrepantem, Arianamque unius naturæ sectionem illis injiciant.

24. Monachorum mōre se vestiunt, et eorum habitum tanquam escam assūmunt, veste lupidū abscondentes, quo facilitores aditn, et colloquendi facultatem, propter habitum assequantur, et sine suspicione per sermonum benignitatem auribus audientium venumdū ibijicant.

25. Secunda, et quarta, et sexta die singularum hebdomadum jejuniū indicunt, usque ad horām nonam. Quod si quis eos ad convivium vocet, statim oblitii præcepti sui edunt et libunt tanquam elephantes. Ex quo patet eos etiam impudice vivere, licet fornicationem et omnem aliam libidinem tanquam carnis et corporis expertes verbis insectentur.

26. Principio quidem initiandos simpliciter docent, et hortantur, ut credant in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, discantque Christum carnem induisse dedisseque sanctis apostolis sacrum Evangelium. Et jubent, ut evangelica mandata custodian, et precentur, et jejunent, seque ab omni nequitia pueros integrosque conservent, et nihil possideant, clementesque sint, atque humiles, et veritatis studiosi, mutuæque benevolentiae. Omnia denique bona præcipiunt, utilique doctrina pelliciunt paulatimque venantur, et ad interitum trahunt. Temporis enim progressu iritico zizania injiciunt, et cum miseros sibi subjectos, obedientesque reddiderint, atque intra retia habuerint, tunc veneni potionem propi-

Α μέχρι γάρ τῆς τελευταίας ἡμέρας φετο πάντας ἐν ἀγαθοῖς εἰναι κατὰ τὴν τοῦ βασιλέως ὑπόσχεσιν· καὶ προδοσίαν παρ' αὐτῶν ἐγκληθεῖς, ἀφῆκε μὲν πικρῶν δακρύων πηγὰς, ἀνέπεμψε δὲ στέναγμον βιθίους, τὴν ἔνδον τῆς καρδίας φλόγα μηνύοντας, καὶ καθάπερ τυφῶνι ταῖς συμφοραῖς βληθεῖς, ἐλειπούμει, καὶ ἀνακτώμενος αὖθις κατεφέρετο, στῆναι μὴ δυνάμενος ἔως ὅπε τῶν ἄγειν κελευσθέντων ἀρθεῖς, βασταζόμενος ἀπῆκθη πρὸς τὴν πυράν, καὶ τῆς φωνῆς αὐτὸν ἐπίλειπούσης, πυκνῷ τῷ ἀσθματι κατασχεθεῖς, ἤκοντισθη κατὰ τῆς φλογὸς, καὶ ὀλοκυνθόμενος τῷ προσκυνουμένῳ παρ' αὐτοῦ δαίμονι. Καὶ αὐτὸς μὲν ἔξεδήμητες πρὸς τὸν ἄτοιμασμένον αὐτῷ τόπον τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀλλής κακώσεως· τὸ σῶμα δὲ τοῦ τρισικλίου τούτου γέροντος ἀναστήσεται πάντως ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀπόφασιν, εἰρηκότος, ἀναστήσεθαι, καὶ τοὺς τὰ φαινόμενα πράξαντας εἰς καλαντούσης πρόγματίζει, τὰς τοσαύτας τοῦ Ἀποστολοῦ περὶ ταῦτης μερικῆς παρθεύμενος.

κ κγ'. Λέγουσιν οὐκ δινάρ μόνον πολλάκις, ἀλλὰ καὶ ὑπαρθέπειν τὸν Πατέρα μὲν, ὡς γέροντα βαθυγένειον, τὸν δὲ Γίδην, ὡς ὑπηρήτην ἄνδρα, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὡς λειοπρόσωπον νεκτίλαν, τῶν δαιμόνων εἰς τὰ εἴδη ταῦτα ἥδιστας μετασχηματιζόμενον, καὶ ἔκπατωντων αὐτούς, καὶ διδασκόντων ἀνίστον εἶναι τὴν ἀγίαν Τριάδα, καὶ διδύφορον κατὰ τὴν τῶν σχημάτων τούτων διαφοράν, καὶ τὴν ἀρέανικὴν κατατομὴν τῆς μείζης φύσεως τούτος ἐγκαταστείρντων.

κδ. Στολίζονται κατὰ μοναχούς, καὶ τὸ σχῆμα τούτων ὡς δέλεαρ περιβάλλονται, τῷ κωδίῳ τὸν λύκον ὑποκύπτοντες, ὡς ἀνεύλαβον διὰ τὸ σχῆμα πάραξεχόμενοι, καὶ χωρᾶν διμίλιας λαμπτίνοντες, ἀνυπόπτες διὰ τῆς χρηστολόγίας ἐναποκτύωσι τὸν τον ταῖς ἀκούσιας τῶν ἀκρωτημάνων.

κε'. Πάστος ἐδομιδός δευτέραν, καὶ τετράδα, καὶ πάρασκευὴν παραγγέλλουσι νηστεύειν ἔως ὥρας ἑνάτης. Εἰ δέ τις αὐτούς ἐπὶ τράπεζαν καλέσειν, εὐθὺς ἐκλαθόμενος τῆς παραγγελίας ἐσθίουσι, καὶ πίνουσιν, ὡς ἐλέφαντες. Ἐκ τούτου δὲ πρόσδηκον, διτι ἀσελγατίνουσι, εἰ καὶ πορίνειν καὶ τὴν ἀλλην ἀκαθαρτίαν λόγῳ κολαζόντιν, ὡς ἀσφροί καὶ ἀσώματοι.

κζ'. Ἐν ἀρχῇ μὲν τοὺς εἰσαγωγικούς ἀπλῶς διδάσκουσι παρεγγυώμενοι πιστεύειν εἰς Πατέρα, καὶ Γίδην, καὶ ἄγιον Πνεῦμα, καὶ γινώσκειν τὸν Χριστὸν σεαρκῶσθαι, καὶ δοῦναι τοῖς ἄγιοις ἀποστόλοις τὸ Ιερὸν Εὐαγγέλιον, καὶ ὑποτιθέμενοι τηρεῖν τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολὰς, καὶ προσέγεσθαι, καὶ νηστεύειν, καὶ ἀγνεύειν πάσης ἀκαθαρσίας, καὶ ἀκτημονεύειν, καὶ ἀνεξικακεῖν, καὶ ταπεινοφρονεῖν, καὶ ἀληθεύειν, καὶ ἀγαπᾶν ἀλλήλους, καὶ ἀπλῶς χρηστὰ πάντα κατηγορεῖσθαι, σαίνοντες μὲν τῇ χρησίμῳ διδασκαλίᾳ, θηρεύοντες δὲ κατὰ μικρὸν, καὶ λειθρότως δργοντες εἰς ἀπώλειαν. Καὶ ποὺ γάρ προβαίνοντος, ἐπισπείρουσι τῷ σίτῳ καὶ ζιζάνια. Καὶ διταν τοὺς ἀθλίους χειροθήτεις καὶ πιεθηγίους ἐργάσωνται, καὶ λάβωσιν εἰσω τῶν ἀρ-

κύων, τότε δή τότε τὸν κυκεῶνα τοῦ δηλητηρίου πο-
τίζουσιν, ἀπαρσαλύπτως βλασφημοῦντες, καὶ τὰ
δύγματα τοῦ διαβόλου μυστιχωγοῦντες αὐτούς.

κ'. Παρερμηνεύουσιν δὲ τὰς προσιρημένας ἐπιτά-
βίολους, τὰ δύγματα τούτων στρεβλοῦντες, καὶ τῆς
δρῦῆς ἔκτρέποντες ἐννοίας, καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν αὐ-
τοῖς μεταφέροντες. Καὶ διὰ μὲν περὶ ἀμαρτανόντων,
καὶ ἀσεβούντων, καὶ εἰδωλολατρούντων ἐν αὐτοῖς
εἰρηται, ταῦτα τοῖς καθ' ἡμᾶς πιστοῖς ἀνατιθέασιν.
δοσα δὲ περὶ εὐαρεστούντων Θεῷ πρὸς ἑαυτοὺς Ἑλ-
κουσι, καὶ μετὰ πληρωφορίας ἐαυτοὺς εἶναι τοὺς ἔκ-
λεκτούς, καὶ δικαιούσις καὶ κληρονόμους Θεοῦ λέγου-
σιν. Ἐκάστην μὲν οὖν ἕξι γῆγασιν βίβλου παρ' ἐκεί-
νων ὑφηγημένην, μᾶλλον δὲ παρατροπὴν, καὶ τοῦ
καθεστηκότος ἐξαλαγήν, μακρὸν δὲ εἴη συγγράφειν,
καὶ χρόνου πολλοῦ δεόμενον, καὶ σαφῆς ματαιοπονίας,
καὶ κόπος εἰς οὐδὲν χρήσιμον καταλήγων. Ἀχρις γάρ
ὅλιγου προβαίνοντες οἱ ἀναγινώσκοντες, καὶ πρὸς
τὰς ἀποτάξις τῶν βλασφημιῶν εὐθὺς ἀποκναλοῦντες,
καὶ καθάπερ οἱ ναυτιώντες θίλιγον καὶ σκοτοδινίας
μετοῖς γινόμενοι βίβλουσιν εὐθὺς, οἵδια, τὰ περὶ τού-
των συντάγματα, καὶ καταπτύσσουσι, καὶ ἀποστρα-
φῆσονται, πολλὴν ἀκαίριαν κατασκεδανύντες ἡμῶν.
Ἴνα δὲ μὴ δοκῶμεν πλάττειν ἀπολογίαν, καὶ πειρά-
σθαι διαδειράσκειν τὸν ἐν τούτοις πόνον, δλγά φητὰ
τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου κατὰ τὴν ἐκείνων
παραπλήξιαν διερμηνεύπαντες, ἵνα μὴ λόγῳ δια-
στρέψαντες, δειξώμενον ἀπὸ τοῦ γεύματος τὸν πίθον,
καὶ ἀπὸ τοῦ φείδου τὴν πηγὴν, καὶ ἀπὸ τοῦ κρασπέδου τὸ
ὄφαγμα. Οὐκ ἐπάξιον δὲ καὶ διεστραμ-
μένιαι ταύταις ἔρμηνειαις ἐλέγχους, αὐτελέγχοις;
γάρ, ἀλλὰ μόνον ἐνδεικτικές τῆς ἐνδιαστρόφου τούτων
γένονται, δειξώμενον ἀπὸ τοῦ γεύματος τὸν πίθον;

κ'. Βηθλεέμ δύο μάρτυροις τὴν συναγωγὴν ἔαυτῶν. Ἐν C έαυτοῖς γάρ γεννηθῆνται φασὶ τὸν Χριστὸν, ήτοι τὸν
Λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν κηρύττοντα τῆς πίστεως τὴν
ἀλήθειαν. Ἡρώδην δὲ νοοῦσι τὴν καθ' ἡμᾶς; Ἐκκλη-
σίαν, πειρωμένην ἀνέλειν τὸν παρ' αὐτοῖς γεννηθέντα
Λόγον τῆς ἀληθείας. Καὶ μάγους μὲν αὐθίς προσαγο-
ρεύουσιν ἑαυτούς, τοῦτο μόνον ἀληθεύοντες. Γόρτες
γάρ εἰσιν δυτικὲς καὶ λυμενίων καὶ ἀλάστορες. Ἱερο-
σόλυμα δὲ τὰ διοράζουσι τὴν ἡμετέραν Ἐκκλη-
σίαν, ἀστέρα δὲ τὸν Μώσεως νόμον. Υπ' αὐτοῦ γάρ
ἐδηγηθῆνται φασὶ μέχρι τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως, εἴτε
περὶ τῶν ἀρχερέων αὐτῆς, καὶ τῶν ἄλλων γραμ-
ματέων, καὶ διεκσκάλων μαθεῖν αὐτούς, διτὶ δὲ Χρι-
στὸς ἐν τῇ δηλωθείσῃ γεννάται Βηθλεέμ. Ἀφ' ἡμῶν
γάρ γενέσθαι τοὺς πρώτους διδασκάλους αὐτῶν.

κ'. Μυθεύονται: 'Ραχὴλ γεγονέναι: τινὰ γυναικά
χήραν, δύο θυγατέρας ἔχουσαν νηπίαν ἀγούσας τῇλι-
κίαν. "Οτε δὲ τὰ δρέπενα βρέφη συνῆγεν δὲ Ἡρώδης,
ὑπολαβοῦσαν τιμῆς αὐτὰ, καὶ χαρίτων ἀξιούσθαι
παρ' αὐτοῦ, μετασχηματίσαι ταῦτας εἰς δρέπενας,
καὶ προσαγαγεῖν ὡς υἱούς. Ἐπει δὲ καὶ ταῦτα τοῖς
δλλοις, ὡς δρέπενα, συνανηρέθη, τὰς μὲν δλλας
μητέρας κλαίειν ἀπλῶς, τὴν δὲ 'Ραχὴλ ἀπαράκλη-
τα, διότι σπεύσασα κατεσφύσασθαι κατεσφύσθη
μᾶλλον, καὶ τὰς θυγατέρας αὐτὴ μάτην ἀπώλετεν.
Ἄλληγορούντες δὲ τὸν λόγον φασὶ, 'Ραχὴλ μὲν τὸν
ἐπισυράντον Πατέρα, τέκνα δὲ αὐτοῦ τὴν τε ψυχὴν

PATR. GA. CXXX.

A nani, aperteque maledicunt, et diaboli mysteria
trādunt.

27. Totoe septem libros quos diximus sic interpre-
tantur, ut eos pervertant, verbaque detorqueant a
recta sententia, et suis accommodent opinionibus.
Et quidquid in illis adversus peccatores et impios
idololatras dictum est, id contra nos dictum asse-
runt; quidquid autem de amicis Dei, id ad se tra-
hunt, confidenterque electos, et justos, et hæredes
Dei suos esse contendunt. Magnus igitur labor esset,
et longus, et stultus, atque inutilis si quis librorum
singulorum perversas expositiones, quas afferunt a
proposito abhorrentes velit resellere. Vereor enim,

B ne qui legunt, paululum progredientes ineptis ipso-
rum maledictis sic offendantur, ut nauseantium in-
star vertigine et tenebris pleni, quæ de illis scribi-
mus, statim abjiciant, despiciantque et aspernen-
tut, nosque ut importune laborantes accusent. Verum
ne videamur singere apologiam, laboreisque fugere,
pauca quædam ipsorum dicta in Evangelium Matthæi
strictum attingemus, quæ lanquam ex gusto dolium,
et ex rivulo fontem, et ex ora vestimentum indica-
bunt. Neque vero ea conabimur consultare, cum
semetipsa confutent. Neque ea nunc recensemus,
ut refellamus, sed ut ex illis ostendamus, quam
inepta sit et absurdâ ipsorum interpretatio in eos
libros, quos approbant.

C 28. Synagogam suam appellant Bethleem. In se
enim Christum dicunt nasci, seu Verbum Dei, quo à dei
veritas prædicatur. Nostram autem Ecclesiam Hiero-
dem interpretantur, quæ Verbum apud eos natum co-
netur occidere. Magos item se ipsos vocant, qua qui-
dem in re sola verum dicunt. Sunt enim vere per-
niciosi præstigiatores et impostores. Hierosolymam
nostram appellant Ecclesiam; stellam autem Mo-
sis legem: ea enim duce ad nostram usque fidem
perveniri. Deinde a sacerdotibus ipsius, et scribis,
et doctoribus dicunt se discere Christum nasci in
Bethleem antedicta. A nobis enim primos ipsorum
magistros esse profectos.

D 29. Fingunt Rachelem suisse mulierem quamdam
viliam quæ cum duas haberet infantes filias, quo
tempore Herodes pueros mares congregavit, hono-
rem et gratiam apud ipsum se existimans inituram,
eas in marium speciem mutatas attulit. Verum cum
et filiae suæ lanquam mares una cum aliis essent
interfectæ, et reliquæ matres lugerent, Rachel ita
plorabat ut nullam admitteret consolationem, quo-
niā dum conaretur decipere decepta fuerat, filias-
que ipsa suas temere perdiderat. Atque hoc alle-
gorice interpretantes dicunt, Rachelem Patrem esse
cœlestem, cuius filiae sunt anima Adæ et anima

Christi, quibus ab Herode, id est, a mundi principe, sublati, patrem lugere mortem illarum, nec ullam consolationem admittere.

30. Ipse Joannes, inquit, habebat vestimentum suum de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos suos. Et cibus ejus erant locustæ, et mel sylvestre. Haec sunt evangelistæ verba. Consideremus quid de his etiam dicant attoniti, et insani, ac nugatores isti. Cameli pilos Mosaicæ legis dicunt esse præcepta. Quæ ipsa quoque, ut camelus, impura sit, cum et esum carnium, nuptias, et jusjurandum, et sacrificia, et cædes, et alia multa his similia subditis permittat. Zonam vero pelliceam sacrum Evangelium interpretantur, quod ovium pellibus inscriptum est. Rursumque Mosaicæ legis adhortationes locustas appellant, quæ dijudicare nequeunt ea quæ recta sunt, neque id perspicere quod melius est. Mel autem sylvestre vocant Evangelium, quod mel videtur illis, a quibus suscipitur: *Quam dulcia enim, inquit, gutturi meo eloquia tua, super mel ori meo!*¹; sylvestre autem illis qui ipsum non suscipient, propter acerbitatem angustæ portæ et arcta viæ, quam ostendit. Præcursorum enim esse medium inter antiquam legem et novam, et utriusque suis participem, illius quidem prius, hujus autem posterius.

31. Nos dicunt esse Phariseos et Sadduceos illos, qui ad Joannis baptismum accedebant. O impudentia! Deinde cum ignominia nos vocant genimina viperarum, sive serpentis semina, qui, ut ipsi aiunt, cum Eva concubuit. Et mōnent, ut non ægre feramus, quod a Baptista Joanne vere nominati sumus.

32. Christi calceamenta dicunt esse miracula, quæ discipulis et turbis demonstravit. Quæ quidem calceamenta Joannes gestare non poterat, quippe qui nullo modo valebat ea miracula demonstrare. At ventilabrum Christi vocant Evangelii sermonem, ut qui ex illius ore profectus. Areani honiūes Christianos, in qua varii diversique sunt, tum recte, tum contra sentientes. Triticum autem suam ipsorum fidem, utpote puram et salutarem; paleam vero fidem nostram tanquam inutilem atque igne dignam appellant. Quænam auris pia possit istorum maledictorum impietatem perferre? Stomachatur anima mea ad istorum inceptias, et sensus mei perturbantur, ut ait propheta², et velim sermoni modum imponere, nec longius progrexi, nec in lucem proferre, et memoriae commendare ea quæ tenebris et oblivione sunt digna.

33. Montem altum dicunt esse secundum cœlum, quo Christus a diabolo sublatuſ viderit omnia regna mundi. Adduntque diabolum in illud secundum cœlum non suisse consensurum, nisi proprium

A τοῦ Ἀδὰμ, καὶ τὴν φυχὴν τοῦ Χριστοῦ, ὡν ἀναιρεθειῶν παρὰ τοῦ Ἡρώδου, δηλονότι τοῦ κοσμοκράτορος, κλαίειν ἀπαράκλητα τὸν πατέρα διὰ τὸν τούτων ἀναίρεσιν.

λ'. Αὐτὸς δὲ, φησὶν, δι' Ἰωάννης εἶχε τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμῆλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὁσφὺν αὐτοῦ. Ἡ δὲ τροφὴ αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον. Ταῦτα μὲν τὰ τοῦ Εὐαγγελίστοῦ φρεσὶ σκοπητέον δὲ καὶ τί λέγουσι περὶ τούτων οἱ ἐμβρύητοι, καὶ μεμηνότες, καὶ παραπαίοντες. Τρίχας μὲν καμῆλου φασὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ μωσαῖκου νόμου. Καὶ τούτον γάρ ἀκάθαρτον εἶναι κατὰ τὴν κάμηλον, ὡς κρεωφαγίαν, καὶ γάμον, καὶ ὅρκον, καὶ θυσίας, καὶ φύους, καὶ πολλὰ τοιαῦτα τοῖς ὑπηκόοις ἐντελλόμενον. Ζώνην δὲ λέγουσι δερματίνην τὸ ιερὸν Εὐαγγέλιον, ὡς δέρμασι προβάτων ἔγγεγραμμένον· καὶ αὐτὶς ἀκρίδες μὲν τὰς τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου παραγγελίας ὡς μὴ κρινούσας ἥρθα, μηδὲ διακρινούσας τὸ βέλτιον· μέλι δὲ ἄγριον τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον, μέλι μὲν φαινόμενον τοῖς παραδεχομένοις αὐτό· οὓς γλυκέας γάρ, φησὶ, τῷ λάρυγγι μιου τὰ λόγια σου· ἄγριον δὲ τοῖς μὴ παραδεχομένοις διὰ τὴν πικρίαν τῆς καθ' αὐτὸν στενῆς πύλης καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ. Τὸν Πρόδρομον γάρ μέσον γενέσθαι καὶ τὸν παλαιοῦ νόμου, καὶ τοῦ νέου, καὶ μετασχεινάμφοτέρων, τοῦ μὲν πρότερον, τοῦ δὲ ὑστερον.

λ''. Φαρισαίους καὶ Σαδδουκαίους ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα Ἰωάννου προσαγορεύουσι τοὺς καθ' ἡμᾶς πιστούς. Οὐ τίς ἀνατιχυντίας! Εἴτα καυνθρίζοντες ὄνομάζουσιν ἡμᾶς γεννήματα ἐχιδῶν, ἤγουν σπέρματα τοῦ ὄφεως τοῦ συγκατακλιθέντος, ὡς προδεήλωται, τῇ Εἴδῃ, καὶ παραινοῦσι μὴ δυσχεραίνειν ὡς ὑπὸ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ἀφευδῶς τοῦτο προσαγορευθέντας.

λβ'. Ὑποδήματα μὲν τοῦ Χριστοῦ λέγουσι τὰ ὑποδείγματα τῶν σημείων, ἀπερ ὑπέδειξε τοῖς μαθηταῖς καὶ τοῖς δηλοῖς; οὐδὲν δύνασθαι βαστάσαι τὸν Ἰωάννην ὡς ἀδύνατοῦτα πάντως ὑποδεῖξαι τοιαῦτα καὶ αὐτὸν· πιπύον δὲ τοῦ Χριστοῦ τὸν εὐαγγελικὸν λόγον, ὡς ἀποπιπύοντα διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἄλλανα μὲν τοὺς Χριστιανοὺς ὡς ἀλλούς καὶ διλούς· τοὺς μὲν γάρ ὁρθοδόξους εἶναι, τοὺς δὲ τούναντίον ἐτεροδόξους· σίτον δὲ τὴν ἔστων πίστιν, ὡς καθαράν τε καὶ τρέφιμον ἀχυρον δὲ τὴν καθ' ἡμᾶς, ὡς ἀχρηστὸν καὶ πυρὸς ἀξίαν. Τίς δὲ εὐεσθής; ἀκοή τοιεύτων ἀνάσχοιτο βλεποφυὲς; Οἰδεῖ πρὸς τὰς ἀτοπίας ταύτας η ἐμὴ φυχὴ, καὶ τὰς αἰσθητήριά μου ματιάσσει, κατὰ τὸν προφῆτην, καὶ βούλομαι τὸν λόγον ἐκκόψαι, καὶ μὴ προδῆναι περιτέρω, μηδὲ φωτὶ καὶ μνήμῃ δουναι τὰ σκότους καὶ λήθης ἀξία. Παραδιαστέον δὲ μικρὸν ἔτι, καὶ καρτερητέον ἄχρι τινὸς τὴν γλωσσαλγίαν τῶν ἀπεραντολόγων τούτων, καὶ παραφρων, καὶ βιδελυρῶν.

λγ'. Ὁρος ὑψηλὸν λέγουσι τὸν δεύτερον οὐρανὸν, καὶ εἰς δ τὸν Χριστὸν ἀναβιβασθῆναι παρὰ τοῦ διαβόλου, καὶ ίδειν πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου· καὶ φασιν, δι τούκον δὲ ὁ διάβολος ἀνήλθεν εἰς αὐτὸν, εἰ

¹ Psal. cxviii, 103. ² Jerem. iv, 19.

μὴ ποίημα τοῦτον ίδιον ἐγίνωσκεν. Οὐδὲ ἀν ἔαυτῷ παραδεδόσθαι πάσας τὰς βασιλείας εἶπεν, εἰ μὴ καὶ τὴν τούτων συνεχωρήθη κυριαρχίαν, ὡς παρ' αὐτοῦ γεγενημένων, καθὼς προδεδήλωται.

λδ'. *Kai katalipōtēr, φησίν, δὲ Υἱοῦς τὴν Ναζαρέτ, ἐλθὼν κατώκησεν εἰς Καπερναούμ.* Ναζαρέτ μὲν ἡμᾶς προσαγορεύουσι, Καπερναοῦμ δὲ ἔαυτούς. Καὶ νῦν κατοικεῖν μὲν παρ' αὐτοῖς λέγουσι τὸν Χριστὸν καταλιπόντα τὴν ἡμετέραν συναγωγήν.

λε'. Τοὺς μακαρισμούς πάντας περὶ μόνων τῶν κατ' αὐτοὺς πιστῶν, ἡτοι τῶν Βογομίλων εἰπεῖν τὸν Χριστὸν διαβεβαούντας. Τοιούτους γάρ αὐτοὺς εἶναι πτωχοὺς τῷ πνεύματι, καὶ πενθοῦντας, καὶ πεινῶντας, καὶ διψῶντας τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὰ ἔξης. Τούτους δὲ κληθῆναι καὶ δλας τῆς γῆς, καὶ τὰ Κύριος εἰργάνειν.

λς'. *Ἴωτα, φησίν, οὐδὲ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ὅως ἂν πάντα τέρνηται.* Ίωτα μὲν τὴν Δεκάλογον τοῦ νόμου νοοῦντες, κεραίαν Σὲ πάλιν τὴν αὐτήν. Τὴν γάρ κεραίαν, εἰ τις ὀρθώσει πλαγίως κειμένην, ίωτα ποιήσει. Εἴτε ἐμρηνεύουσιν, ὅτι οὐ μὴ-παρέλθῃ ἡ Δεκάλογος τοῦ νόμου, ἀλλὰ μενεὶ φυλαττομένη πορὰ τοῖς Ἐβραιοῖς, ἵως ἀν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Οὐκ ἥλθον γάρ, φησί, καταλῦνται τὸν νόμον Μωσέως, ἀλλὰ πληρώσαι τὸν οὐρανὸν κενωθέντα πάλι τῶν ἐνοικούντων ἄγγελῶν, καὶ ἀναπληρώσαι τὰ τάγματα τῶν ἀποπεπτωκούντων δυνάμεων.

λζ'. *Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ, φησίν, ἡ δικαιουγήν ύμῶν πλειον τῷ γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.* Γραμματεῖς μὲν καὶ Φαρισαίοις ἡμᾶς προσαγορεύουσιν, ὡς τὴν γραμματικὴν παίδευσιν ἀσκοῦντας, καὶ μεγαλαυχοῦντας ἐπ' αὐτῇ περισσεύειν δὲ ἡμῶν τὴν δικαιοσύνην αὐτῶν λέγουσι εἰν τῷ διδάσκειν ἀληθέστερα, καὶ μετιέναι πολιτείαν ἀκριβεστέραν τε καὶ καθαρωτέραν ἀπεχομένους κρεωφαγίας, καὶ τυροῦ, καὶ ὠοῦ, καὶ γάμου, καὶ τῶν τοιούτων.

λη'. *Ἴσθι, φησίν, εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου.* Ἀντιδίκον τῶν ἀνθρώπων λέγοντες τὸν διάβολον, καὶ φρενοβλαβῶς ἐμρηνεύοντες, ὅτι χρή εὐνοεῖν αὐτῷ, καὶ θεραπεύειν διὰ προσκυνήσεως, ὡς ἀνωτέρω παραδεώκαμεν, ίνα μὴ πτερνίσας, καὶ καταβαλῶν τοὺς ἀπειδούντας παραδώσῃ τῷ κριτῇ καὶ θεῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως λόγον ὑφέξοντας τῆς ὑποσκελίσεως.

λθ'. *Ἐπεὶ τὸ Πᾶς, δεὶς ἀπολύσῃ τὴν γυραῖαν αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου πορείας, καὶ τὰ ἔξης τοῦ ἥτοῦ, τῷ περὶ τοῦ μὴ συζεύγυνθαι γυναικὶ δύγματι τούτων ἀντικείται, φασὶν ἀπόρρητα πᾶσιν εἶναι ταῦτα, καὶ ἀνερμήνευτα, καὶ μόνοις γνώριμα τοῖς ἀποτιθεμένοις τὴν σάρκα. Βεβαιοῦντες δὲ τὸ δόγμα τῆς ἀγαπᾶς, προκομίζουσι τοῦ Κυρίου λόγον, εἰρηκότος, ὅτι Ἐε τῇ ἀναστάσει οὗτε γαμοῦσιν, οὗτε ἀκρατικοται, νοοῦντες ἀνοήτως ἀνάστασιν τὴν μετάνοιαν καὶ τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν.*

A ipsum esse opus agnovisset. Neque omnia, inquit, illi regna dixisset esse daturum, nisi obtinevisset eorum dominatum, ut quæ a se essent facta, ut declaratum est.

34. *Et relicto, inquit, Nazareth, profectus habitavit in Capernaum¹.* Nos dicunt esse Nazareth, se vero Capernaum. Et nunc apud, se Christum habitare relicta Ecclesia nostra.

35. *Beatitudines omnes de Bogōu ilis Christum dixisse contendunt.* Se enim esse pauperes spiritu, et lugere, et esurire, atque siti justitiam, et quæ sequuntur. Se vocari sal terræ, et mundi lucem, et quidquid de apostolis Christus dixit.

φῶς τοῦ κόσμου, καὶ δσα περὶ τῶν ἀποστόλων δικύριος εἰργάνειν.

B 36. *Iota, inquit, unum, aut unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant².* Iota legis Decalogum arbitrantur, apicem rursus eandem legem. Si quis enim apicem ex transverso jacentem erexerit, iota constituet. Atque ita exponunt Decalogum non transiit, sed permanens obseruatū apud Hebreos, donec transeat cœlum et terra. Non veni, inquit, ut legem solverem, sed ut cœlum implerem³, quod angelis, qui illud incolebant, exclusis vacuum mansit, εἰ ut ordines potestatum explorerem, quæ ceciderunt.

37. *Nisi abundaverit, inquit, justitia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabis in regnum cœlorum⁴.* Scribas et Phariseos nos appellant, ut qui litterarum studiis incumbamus, et ipsis gloriemur. Justitiam vero ipsorum nostræ præstare in iis docendis, quæ veriora sunt, et magis ad vitam recte et pure instituendam accommodata, cum ab esu carnis, et ovis, et nuptiis, et aliis ejusmodi rebus abstineant.

C 38. *Esto, inquit, consentiens adversario tuo⁵.* Adversarium nostrum hic diabolum intelligunt. Et mente capti eum benevolentia, et observantia, atque adoratione obserendum dicunt, ut superius ostendimus, ne supplantans et subjiciens contumaces tradat eos judici et Deo in die judicii supplantationis pœnas subituros.

D 39. Quoniam illud: *Omnis qui dimiserit uxorem, excepta fornicationis causa⁶,* et quæ sequuntur, dogmata ipsorum de uxore non ducenda repugnat et adversatur, dicunt ea verba esse arcana, nec ab ullo posse intelligi, nisi qui carnem exuerit. Confirmantesque cœlibatus rationem, afferunt sermonem Domini, qui, *In resurrectione, inquit, neque nubent, neque ducent uxores⁷.* Resurrectio nemque pœnitentiam et vitam evangelicam interpretantur.

¹ Matth. vi, 43. ² Matth. v, 18. ³ ibid. 17. ⁴ Matth. v, 20. ⁵ Matth. v, 25. ⁶ Matth. v, 32.

⁷ Matth. xxii, 30.

¹ Matth. v, 20. ² Matth. v, 25. ³ Matth. v, 32.

40. Neque per Hierosolymam, inquit, juraveris, quoniam civitas est magni regis¹. Magnum regem dicunt nunc esse diabolum, ut mundi principem. Propitius esto nobis, Domine, istorum narrantibus inaledicta.

41. Audistis, inquit, dictum esse: Oculum pro oculo, et dentem pro dente². Oculos duas dicunt esse leges, Mosaicam et evangelicam; dentes autem duas vias, latam et arctam. Christum enim legem pro lege dedisse, nimisrum evangelicam pro Mosaicam; et viam pro via, nempe arctam pro lata. O lata insipientium hominum imperitia!

42. Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum³. Cubiculum mentem intelligent, et ibis verbis adducti monent, ut nemo in ecclesiis precetur, cum tamen prophetam Davidem audiant jubentem, ut in ecclesiis Deo benedicamus.

43. Respice, inquit, volatilia cœli, quod non sequuntur neque metunt⁴, et quæ sequuntur. Volatilia cœli monachos appellant, qui in columnis degunt, et cum inertem vitam traducant, tamen a Patre cœlesti nutriuntur. Lilia vero campi se ipsos vocant, quod animæ candore puri sint, virtutibusque ornati, quarum nulla potuerit indui Salomon, qui animæ vestem habuit inquit-natam.

44. Nolite, inquit, dare sanctum canibus, neque projicere margaritas vestras ante porcos⁵. Sun-
cūm appellant simpliciorē quam ipsi profiterunt sīdem; margaritas vero magis recondita et accuratiorē erroris ipsorum instituta. Canes autem et porcos (prob l incredibilem contumeliam!) homines, qui apud nos sūi sunt, tanquam idololatras. Horresco enim referens reliqua eorum secreta. Deinde subjiciunt se ita suspicere eos qui ad ipsos accedunt, ut canes et porcos. Ac primum quidem illos expurgant jejunis et precationibus, deinde baptizant, ut demonstravimus. Post autem cum paulatim prosecerint, et perfectiores evaserint, sanguinem illis margaritasque tradunt.

45. Carete, inquit, a falsis prophetis⁶. Falsos appellant prophetas homines imperiti magnum Basilium, theologiae splendorem Gregorium, linguam illam auream Joannem, quos ut domesticos sequimur. Praetereo cætera, quæ adversus bos sanctos isti, qui fulmine, et igne cœlesti, atque flamma digni sunt, debacchantur.

46. Multi, inquit, dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, nonne in nomine tuo dæmonia ejecimus? et tunc confitebor illis: Nunquam novi vos: discedite a me, operari iniquitatis⁷. Haec illi verba interpretan-

μ'. Μήτε εἰς Ἱεροσόλυμα, φησιν, δημόσῃς, διεπλικέστε τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου· μέγαν βασιλέα λέγοντες νῦν τὸν διάβολον, ὃς κακοκράτορε. "Ιλεως ἡμῖν εἶης, Κύριε, τὰς ἔκεινων βλασφημίας δηγουμένοις.

μα'. Ακούσατε, φησὶν, διεπέβεθη δρόμῳ αὐτὴν δρόμῳ, καὶ δδόντα αὐτὴν δδόντος. Οὐφαλμὸν μὲν φασι τοὺς δύο νόμους, τὴν Μωσαϊκὸν καὶ τὸν εὐαγγελικὸν δδόντας δὲ τὰς δύο δδούς, τὴν πλατείαν καὶ στενήν. Τὸν Χριστὸν γάρ ἐθέντα δοῦναι νόμον ἀντὶ νόμου, τὸν εὐαγγελικὸν ἀντὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ, καὶ δδὸν ἀντὶ δδοῦ, τὴν στενήν ἀντὶ τῆς πλατείας. "Ο τῆς πλατείας ἀγροικίας τῶν ἀπαιδεύτων!

μβ'. Σὺν δὲ, δταρ προσεύχῃ, φησιν, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖον σου. Ταμιεῖον λέγουσι τὸν νοῦν, καὶ ἀτὰ τοῦδε τοῦ βητοῦ κινούμενοι διδάσκουσι μή προσεύχεσθαι μηδένα τούτων ἐν ἐκκλησίαις, καίτοι σα φῶς ἀκούοντες τοῦ προφήτου Δαβὶδ κελεύοντος ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖν τὸν Θεόν.

μγ'. Έμβλέψατε, φησὶν, εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, διτὶ οὐ σπιέρουσιν, οὐδὲ θερίζουσι, καὶ τὰ ἔξης. Πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ τοὺς ἐπὶ κινόνων ἀσκοῦντας μοναχοὺς νοοῦσιν, οὓς ἀργὸν ἀγοντας βίον τρέψεσθαι μάτην παρὰ τοῦ ἐπουρανίου Πατρός. Κρίνα δὲ τοῦ ἀγροῦ καλοῦσιν ἔκυτούς, ὡς λευκούς ἐν καθαρότερι τψῆς καὶ πυριπνόους ἐν ἀρεταῖς, ὃν μηδενὶ δύνασθαι παραβληθῆναι τὸν Σολομῶντα κατεσπιλωμένον, ἔχοντα τὸ τῆς ψυχῆς περιβόλαιον.

μδ'. Μὴ δῶτε, φησὶν, τὸ ἀγιον τοῖς κινοῖ, μηδὲ φίκετε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν διμήροσθεν τὸν χοῖρον. "Ἄγιον μὲν λέγουσι τὴν καθ' αὐτοὺς ἀπλουστέραν πίστιν, μαργαρίτας δὲ τὰ μυστικώτερα καὶ πολυτελέστερα δόγματα τῆς πλάνης αὐτῶν· κύνας δὲ καὶ χοῖρος, ὡς τῆς ὑπερβαλλούσης ὕδρεως τοὺς καθ' ἡμᾶς εὑσεβεῖς, ὡς εἰδωλολάτρες. Φρίσσω γάρ εἰπεν τὴν δλλην ἀρρήτολογίαν αὐτῶν. Εἴτα προστιθέσιν, διτὶ τὸν προσερχόμενον αὐτοῖς παραλαμβάνουσιν, ὡς κύνα καὶ χοῖρον. Καὶ πρῶτα μὲν ἀφανίζουσι διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς, εἴτα βαπτίζουσιν, ὡς προπαραδεδώκαμεν. Εἴθ' οὖτω λαμπρυνομένη ταῖς κατὰ μικρὸν προκοπαῖς τε καὶ ἀναβάσεις, καταπιστεύουσιν ἥρεμα τὸ ἄγιον καὶ τοὺς μαργαρίτας.

με'. Προσέχετε, φησὶν, ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν. Ψευδοπροφήτας λέγουσιν, ὡς τῆς ἀτοπίας τὸν μέγαν ἐν δόγμασι Βασιλείον, τὸν ἀστέρα τῆς θεολογίας Γρηγόριον, τὸν χρυσοῦν τὴν γλῶτταν Ιωάννην, ὡς οἰκοθεν δογματίσαντας. Σιωπῶ γάρ τὰς δλλας παροινίας τῶν σκηπτοῦ, καὶ πρηστῆρος, καὶ χάσματος, καὶ πάσης τιμωρίας ἀξίων, ἃς κατὰ τῶν ἀγίων τούτων πλέον τῶν δλλων ἐκφέρουσι.

μζ'. Πολλοὶ, φησὶν, ἐροῦσι μοι ἐν εκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῷ δρόμῳτι προετεύσαμεν, καὶ τῷ σῷ δρόμῳτι δαιμόνια ἐξεβάλομεν; καὶ τότε δρολογήσω αὐτοῖς, διτὶ οὐδέποτε ἐγτωτὸν ύμᾶς. 'Αποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἀρταζόμενοι τὴν

¹ Matth. v, 35. ² ibid. 58. ³ Matth. vi, 6. ⁴ ibid. 26. ⁵ Matth. vii, 6. ⁶ ibid. 15.
⁷ Matth. viii, 22, 23.

diplomar. Ταυτὸν δὲ τὰ φήματα τοῦ Εὐαγγελίου διερμηνεύοντες, φασὶ τούτους εἶναι τοὺς παρ' ἡμῖν ἀγίους Ἰεράρχας καὶ θείους Πατέρας, δοῖς προφητικῆς χάριτος ἡξώθησαν, καὶ δαίμονας ἀπῆλασαν, καὶ ἄλλα πάμπολλα τεθαυμάτουργήκασι· πάντα γέροντος εἰς ἐκπλήξιν τῶν ἀνοητοτέρων. Καὶ μήν δαίμονας οὐκ ἔκβάλλει δαίμονα. Τοῦτο γάρ η αὐτοελήθειά φησιν ὁ Χριστός. Λυσσαδέστατε κύων, ἵδη ἀτπίδων ὑπὸ τὰ χειλή σου.

μὗ. "Ἄνδρα μὲν φρόνιμον δονομάζουσιν ἔαυτούς, οἰκοδομήσαντας τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς προσευχῆς τοῦ Πάτερ ήμῶν· ἄνδρα δὲ μωρὸν καλόῦσιν τὴν τίκας, οἰκοδομήσαντας τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν φάρμακον τῶν ἀλίων προσευχῶν, τῶν πολλῶν μὲν, ἀσθενῶν δὲ καὶ ἀνοήτων, ὡς τοῖς ἀνοήτοις τούτοις δοκεῖ.

μη'. Καὶ προσελθὼν, φησὶν, εἰς γραμματεύς εἰπεις αὐτῷ, Διδάσκαλε, ἀκολουθίσω σοι, δουν δὲν ἀπέρχῃ. Καὶ λέγει αὐτῷ δὲ Ἰησοῦς· Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις· δὲ γέλος τοῦ ἀρθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίται. Γραμματέα μὲν λέγουσι πάντα γραμματικὸν, καὶ παραγγέλλουσιν ἀλλήλοις· μή παραδέχεσθαι γραμματικὸν εἰς μαθητάς κατὰ μηνησιν, ὡς ἐρηται, τοῦ Χριστοῦ μή παραδεξιμένου τὸν γραμματέα· ἀλώπεκας δὲ νοοῦσι τοὺς ἐν στενοχώροις οἰκίσκοις καθειργμένους ἀσκητάς, ὡς ἐν τισ φωλεοῖς. Πετεινὰ δὲ τοῦ οὐρανοῦ τοὺς κινούτας, ὡς ἀνωτέρω προειρηται, παρ' οἵς μή κατοικεῖν δῆλως τὸν Χριστὸν, ὡς ἀναξίοις τῆς ἐπιδημίας αὖθοι. Τάφος δοτῶς ἀνεψημένες δὲ λάρυγξ τῶν ἀλαστόρων, πολλὴν ἀναπέμπων δυσωδίαν, καὶ φθοροποιὸν ίδην προχέων διὰ τοῦ θεομάχου στόματος.

μθ'. Δύο δαιμονιζομένους λέγουσιν ἐκ τῶν μνημείων ἑρχομένους, τό τε τάγμα τῶν μοναχῶν, καὶ τὸ τάγμα τῶν κληρικῶν. 'Αει γάρ ἐν τοῖς χειροποιήτοις ναοῖς διατρίβειν, οὔστινας εἶναι τάφους θησαυρίζοντας ὅστεα νεκρῶν. Οὕτω γάρ οἱ ἐναγεῖς ὁνομάζουσι τὰ λειψανα τῶν ἀγίων. Εἶναι δὲ τὰ δύο ταῦτα τάγματα φοερὰ λίαν τοῖς Βογομίλοις, ὡστε μηδένα τούτων ισχύειν παρελθεῖν διὰ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης. Ἀγέλην δὲ κορίων πολλῶν βοσκομένων ὑπάρχειν τοὺς ἀγελάσιους, καὶ ἀμαθεῖς, καὶ χοιρώδεις ἀνθρώπους, εἰς οὓς ἀπέρχεσθαι τούτους, καὶ διδάσκειν καὶ καταχρηματίζειν, καὶ ἀποκνίγειν αὐτοὺς ἐν τῇ θαλάσσῃ τῆς ἀμαρτίας.

ν'. Οἶνον μὲν καλοῦσι νέον τὴν διδασκαλίαν ἔαυτῶν, δισκούς δὲ παλαιούς τοὺς μή προσιεμένους αὐτήν, ἀσκεῖν δὲ νέους τοὺς ὑποδεχομένους τεύτην καὶ συντηροῦντας ἐν ἔαυτοῖς.

να'. Γυναικά νοοῦσιν αἰμορέοῦσαν ἐτη δώδεκα τὴν ἐν Ἱεροσολύμαις Ἐκκλησίαν, αἰμορέοῦσαν τοῖς χειμενοῖς αἴμασι τῶν θυσιῶν ἐν ταῖς δώδεκα φυλαῖς τοῦ Τσαρτήλ. Ταύτης γάρ τὴν αἰμορέοιαν στήσαι τὸν Χριστὸν, ἔξολοθρεύσαντας μετὰ μικρὸν τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἀλλὰ πῶς ἀν ἐτη δώδεκα νοηθεῖν ἀν αἱ δώδεκα φυλαῖς; Τὸ μὲν γάρ ἐτος χρονικὸν τι κίνημα καὶ

A les, hos esse dicunt sanctos pontifices nostros, divinosque Patres, qui prophetæ munere donati sunt, quique dæmonas ejecerunt, et alia multa miracula ediderunt. Quæ quidem omnia a dæmonibus, qui in ipsis habitabant, suis facta contendunt, ut oculos præstringerent imperitorum. Atqui dæmon non ejicit dæmonem, ut ipsa veritas Christus testatur. Rabidissime canis, venenum aspidem sub labiis tuis.

47. *Virum prudentem sc̄ ipsos interpretantur, quod super precationis illius, Pater noster, petram domum adfiscit; stultum autem, nos qui domum adfiscimus super alias preces, quæ multe quidem sint, sed insirmæ et stulta, ut ipsis stultis videtur.*

48. *Et accedens, inquit, unus scriba dixit ei: Magister, sequar te quoconque ieris. Et dicit ei Jesus: Vulpes foreas habent, et velutres cœli nidos; Filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet¹. Scribas appellant omnes literatos, quos in disciplinam non esse recipiendos sese mutuo admonent, ad Christi imitationem, ut dictum est, qui scribam non recepit. Vulpes autem intelligunt monachos, qui in domunculis angustis, tanquam in latebris inclusi sunt. Volatilia cœli eos existimant, qui in columnis vitam degunt, ut ante diximus, apud quos Christus omnino non habitet, cum illius præsentia sint indigni. Sepulcrum vere patens guttur istorum hominum scelestorum, quod multum scelerum remi emittit.*

φθοροποιὸν ίδην προχέων διὰ τοῦ θεομάχου στόματος.

49. *Duos illos dæmonibus vexatos, qui de sepulcris exibant, duos ordines interpretantur, nempe clericorum et monachorum; semper enim in manu factis templis quæ isti sepultra vocant, iuhabitare, in quibus mortuorum ossa secondeantur. Sic enim homines nefarii appellant reliquias sanctorum. Hos porro duos ordines Bogomilis esse valde formidandos, adeo ut nemo ipsorum per illam viam transire queat. Gregem autem porcorum multorum pascentium esse homines viles, et imperitos, ac vim suillam agentes quos illi suffocant in mari peccatorum.*

50. *Vinum novum appellant doctrinam suam, utres autem veteres, eos qui illam non admittunt: novos vero, qui illam suscipiunt atque conservant.*

51. *Mulierem, quæ duodecim annos sanguinis fluxu laboraverat, Hierosolymitanam appellant Ecclesiam, quæ sanguinis victimarum effusionem in duodecimi tribubus Israelis patiebatur. Hunc sanguinis fluxum stitisse Christum, cum paulo post evertit Hierosolymam. Sed quomodo per annos duodecimi intelligi possunt duodecim tribus, cum annus*

¹ Matth., viii., 19, 20.

sit temporarius quidam motus atque intervallum, tribus autem sit genus hominum? Quis autem interstit inter hominem et tempus quis non videt?

52. Audite magis adhuc ridiculam interpretationem, atque inde colligitе ineptias nihil ab anilibus nūgis et fabulis discrepantes. Illud enim, *Interpreuit eos Jesus, sic interpretantur, ut idem sit, ac si dixisset: Injecit illis Jesus sermonem.* Cum pudore, mihi credite, et invitus haec loquor. Ridicula enim commemorans, ridiculus videor. Quanquam paucis dedita opera multa coacervavi, ut ex his paucis reliqua lectores judicarent: sunt enim omnia ejusdem, ut aiunt, officiæ. Vastum enim impietatis pelagus aperuimus, ad quod trajiciendum multorum esset opus dierum spatio. Nos autem paululum a terra adhuc movimus, et tamen vos nauseantes sentio, imo vero mihi prius, quam vobis, id accidit. Ac mihi melius videtur, ut orationis vela contrahamus, et inhibentes in silentii portum contendamus; et eo magis, quod lingua illa sclesta garrulaque conticuit; et nefaria illius labra, qui impias istiusmodi nugas excogitabat, oppressa sunt, et obtutatum est os loquentium iniqua. Cum enim hunc sapientissimus et magnanimus noster imperator accersendum curasset, et ex verbis ipsius fabrlæ simulationem patefecisset, eumque nihil aliud esse, nisi æs undique tinniens et fallax reperisset, cum modo fingeret se resipiscere, modo tanqnam canis ad vomitum suum redire, re considerata, omnibusque magistris tam civilibus, quam ecclesiasticis convocatis, sententiam tulit, ut igne combureretur, qui multos in gehennæ ignem conjecterat. Ac nunc ille quidem crematus abiit. Quis autem dolori questum exequans satis ipsius meritis conqueratur, qui cum quindecim annorum spatio dogmata diuidisset, ea docuit annis amplius quadraginta, innumerabilesque discipulos in barathrum perditiovis detrusit, ac denique ab illis minime sancte discedens, et ab utraque vita exclusus, sic utrumque ignem est consecutus, ut ab extincto ad illum, qui non extinguitur, profectus sit? De reliquis item fidendum est. Caput enim draconis jam confactum est, partesque ipsius, ac membra præcipua sublata, reliqua autem similem exitum aut celeriter, aut paulo post consequentur. Bona autem sumus in spe, ne caudam quidem evitaturam diligentem et accuratam imperatoris indagationem, qui magno studio atque omni ratione cunctos venatur, ut eos relibus comprehendat, quo pietatis triticum a zizaniis expurgatum ostendatur.

ἀναζήτησιν μεγάλαις φροντίσι κατατεινομένου πάγτη τρόπῳ πάντας αὐτοὺς; εἰσω σαγήνης λαβεῖν, καὶ καθαρὰ ζιζανίων ἀποφῆναι τῆς εὔσεβειας τὰ λήια.

TITULUS XXVIII.

Adversus Saracenos, qui vocantur Ismaeliti, quod ab Ismaele originem duxerint. Hic autem fuit

* Hunc titulum primus Graece et Latine edidit Frid. Sylburgius in *Saracenicas*, apud Neor. Commelinum anno

Α διάστημα, ἡ δὲ φυλὴ γένος ἀνθρώπων. "Οὗτον δὲ τὸ διάφορον ἀνθρώπου καὶ χρόνου!

νβ'. Ἀκούσατε καὶ γελοιωδεστέραν ἐρμηνείαν, καντεῦθεν καταμάθετε τὴν ἀλογίαν τῶν μηδὲν δμεινον γραῶν καθηνιζούντων μυθολογούντων. Τὸ γάρ, Ἐρεθιμηστο αὐτοῖς δ Ἰησοῦς Λέγων, ἐρμηνεύοντας, δι τοινοντας ενεργωμάτισεν αὐτοῖς δ Ἰησοῦς λόγον. "Ἄρ' οὐ δοκῶ καὶ αὐτὸς παραπαλεῖν τὰ τῶν παραπαλοντων ὑποχρινόμενος; Αἰσχύνομαι, πιστεύσατε, καὶ ἀδουλήτως τοιαῦτα φθέγγομαι. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ τὰ πολλὰ παρέδραμον ἐπίτηδες, καὶ σποράδην τὰ ἥρθέντα συνεγραψάμην. Χρή δὲ τοὺς ἔντυχάνοντας ἀπὸ τῶν δίλγων τούτων διαγνῶνται καὶ τὰ λεπόμενα τῆς αὐτῆς, δ φασιν, δυτα κεραμείας. Πέλαγος γάρ ἀτεβείας ἀχανές ἡνοίξαμεν πολλῶν ἡμερῶν εἰς τὸ διαπεριαθῆναι δεδμενον, καὶ μικρῶν ἀπεσπάσαμεν τῆς γῆς ἐτι. Καὶ ναυτιώντων ὑμῶν αἰσθάνομαι, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ δυμῶν αὐτὸς ἐγὼ τοῦτο πέπονθα, καὶ μοι δοκεῖ βέλτιον χαλάσαντα τὴν δύθην τοῦ λόγου, καὶ πρύμναν κρουστάμενον εἰς τὸν τῆς σιωπῆς κατάρα λιμένα, καὶ μᾶλλον, δι τοινοντας ἡ πονηρὰ καὶ λάσος γλώσσα, καὶ τὰ ἔμμυσα μέμυσε χειλὶ τοῦ τὴν ἐναγῆ τεύτην ἀδολεσχίαν ὑπῆρχησαμένου, καὶ ἐνεφράγη στόμα λαλούντων ἀδικα. Περαστησάμενος γάρ αὐτὸν δ σφωτατος καὶ μεγαλόφυχος ἡμῶν βασιλεὺς, καὶ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ γράμματος ἀποκαλύψας, καὶ διακωδωνίσας τοῦτον, ἐπειπερ εὑρε πανταχθεν ὑπόχαλκον ἡχοῦντα, καὶ κίνδηλον, καὶ νῦν μὲν ἐπαγγελλόμενον μεταβολὴν, ἀρτι δὲ καθάπερ κύνα πρὸς τὸν ίδιον ἐπανερχόμενον ἔμετον, σκέψιν περὶ τούτου προθεὶς, καὶ συμφήφοντος τοὺς ἐν τέλει πάντας λαβὼν ἐκκλησιαστικούς ἄμε καὶ πολειτικούς, κατέδίκασε τὴν διὰ πυρὸς ὑπεστήναι τιμωρίαν τὸν πωλῶντας εἰς τὸ τῆς γέννης παραπέμφαντα πῦρ. Καὶ νῦν δ μὲν πυρίκευστος ὕψετο, πονηρὸν ἐντάφιον ἀπανεγκάμειος τὴν ἀσθείαν. Τίς δ ἀνειδὼς πάθεσι θρήνους ἔξισουν ἀξίως αὐτὸν δύσπαιτο, μαθήντα μὲν τὰ δόγματα τῆς πλάνης ἐν δεσμοῖς πεντεκαδεκα, διδάξαντα δὲ ταῦτα πάλιν ἐν πλειστοῖς τῶν τεσσαράκοντα, μυρίους δὲ μαθητὰς εἰς τὸ βάραρθρον ὕσταντα τῆς ἀπωλείας, καὶ τελευταῖον οὐκ εὐαγής αὐτοῖς ἀπακελύθοντα, καὶ ζωῆς μὲν ἀκατέρας ἐκπιπτωκότα, πυρὸς δὲ τούτου κάκεινον τετυχόκτα, καὶ διὰ τοῦ σθεσθέντος ἐπὶ τὸ μῆ σθεννύμενον ἀκδημάσατα; Χρή μέντοι θαρρεῖν καὶ περὶ τῶν ὑπολειμμάτων. Συντέτριπται γάρ ἡ τοῦ δράκοντος ἡδη κιφαλή. Τῶν δ μερῶν αὐτοῦ καὶ μελῶν τὰ καιρώτετα μὲν συνιλῆπται, τὰ δὲ μέλλει, τὰ δὲ προσαγγέλλεται καθ' ἐκάστην, καὶ τρεφόμεθα χρησταῖς ἀλπίσιν, ὡς οὐδὲ τὸ οὐρανὸν ἐκφέύξεται τὴν ἔμμελη τοῦ θεοῦ, συνεργήτου βασιλέως ἔρενταν καὶ κατεσπουδασμένην

ΤΙΤΛΟΣ ΚΗ'.

Κατὰ Σαρακηνῶν, οἱ καλοῦνται Ἰσμαηλῖται μὲν, ὡς ἀπὸ τοῦ Ἰσμαήλ καταγενόμενοι· νιός δὲ

ἥγε οὐτος τοῦ Ἀβραὰμ, γεννηθεὶς αὐτῷ ἐξ Αἰγαρ τῆς παιδίσκης Σάρφας· Ἀγαροὶ δὲ, ἀπὸ Ἀτέρ τῆς μητρὸς Ἰσμαήλ· Σαρακηνοὶ δὲ, ἀπὸ τοῦ τὴν Ἀγαρ εἰπεῖν πρὸς τὸν ἀγρελον, ὅτε ἀπελαθεῖσα παρὰ τῆς κυρίας αὐτῆς, ὠδενε κατεῖ τὴν ἔρημον ἐπιφερομένη τὸν Ἰσμαήλ, ὅτι Σάρφα κατέκρι με ἀπέλυσεν, ὡς ἐκεῖνου λέγοντος.

α'. Οἱ Σαρακηνοὶ μάχρι μὲν τῶν Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως χρόνων εἰδωλολάτρουν, προσκυνοῦντες τῷ ἑωσφόρῳ διτρῷ, καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ, ἥν δὴ καὶ Χανᾶρ τῇ ἑαυτῶν ἐπονομάζουσι γλύπτῃ· δηλοὶ δὲ ἡ λέξις αὕτη τὴν μεγάλην· τότε δὲ φευδοπροφήτης αὐτοῖς ἀνέστη Μωάμεθ, δι ταῖς βλασφημίαις μέγας καὶ περιβόητος. Οὗτος, ἀπὸ μιᾶς τῶν ἐξ Ἰσμαήλ φυλῶν καταγόμενος, καὶ κομιδῇ νέος δρφανισθεὶς, θύθετες παρὰ γυναικὶ χήρᾳ, κατὰ γένος αὐτῷ προσήκούσῃ. Τὴν παιδικήν δὲ παραμειψάμενος ἡλικίαν, ὑπέδυ ταύτην, καὶ συνεγένετο, καὶ φανερῶς αὐτὴν ἐλαθεν εἰς γυναῖκα. Γενόμενος δὲ κύριος τῶν ὑπαρχόντων αὐτῇ, πολλάκις καὶ ἀπεδήμει κατ' ἐμπορίαν. Καὶ ποτε παραγενόμενος εἰς Παλαιστίνην, συνέτυχεν Ἐβραίοις· εἶτα καὶ Ἀρειανοῖς· ἔπειτα καὶ Νεστοριανοῖς· καὶ δέξας φιλομαθής, ἡρύσατο ταχέως ἐξ Ἐβραίων μὲν μοναρχίαν, ἐξ Ἀρειανῶν δὲ Ἀργον καὶ Πνεῦμα κτιστά· ἀπὸ δὲ Νεστοριανῶν ἀνθρωπολατρείαν καὶ σύνθετος ἐξ αὐτῶν θρησκείαν διατύπωσεν. Νοσήσαντος δὲ ποτε παρέστης μελῶν, ἡ δηλωθεῖσα τούτου γυνὴ σφόδρα ἤνιστο καὶ ήσχαλλεν, οὐ μόνον ὡς πένητη συναφθεῖσα, ἀλλὰ καὶ ὡς περαλυτικὸν ἔχουσα τὸν γηγάμενον. Ἡν δὲ αὐτοῖς φίλος μοναχὸς τις αἱρετικὸς, ἐξόριστος εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη διὸ κακοπιστίαν γενόμενος. Οὗτος ἐξ ὑποθήκης τοῦ Μωάμεθ ἐπληροφόρησε τὴν τούτου σύζυγον, ὡς οὐκ ἔστι κοινὴ νόσος ἡ κατέχουσα τούτον· ἀλλ᾽ ὁσάκις ἀν Ιδη τὸν ἀρχάγγελον Γαβριήλ, μή φέρων αὐτοῦ τὴν φορερὰν ἐπιφάνειαν, εἰς τοῦτο καταπίπτει τὸ πάθος. Καὶ γάρ δὴ δηλωθεὶς ἀγγελος εἰς τοὺς μεγάλους ἀποστέλλεται προφήτας, ἀποκαλύπτων αὐτοῖς τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ, καὶ γνῶσιν τῶν ἴσωμένων. Ἀποστέλλεται δὲ, φησι, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα τὸν σαυτῆς, ὡς μέγιστον προφήτην. Αὕτη δὲ, πεισθεῖσα τοὺς λεγομένους, καὶ γενομένη περιχαρής, ἐκήρυττε διερήθην ταῖς ἀλλαῖς γυναιξὶν, δη τοὺς μέγας ἔστι προφήτης Μωάμεθ ὁ ἀνήρ αὐτῆς. Καὶ τὸν τρίτον τῶντον ἐκ γυναικῶν εἰς ἄνδρας δὲ λόγος οὗτος διαδοθεὶς ἐκράτησε, καὶ κατέστη βέβαιος. Καὶ λοιπὸν ἥρετο διεδόκειν δι πλάνος ἐκεῖνος, καὶ τὴν τῶν δογμάτων αὐτοῦ ὡσον διασπείρειν ἐπὶ τοὺς ἀνοήτους.

impostor ille docere cœpit, et pestem suorum nare.

β'. Οὗτος διεθύπιλησε γραφὴν οὐρανόθεν ἐπ' αὐτὸν κοιμώμενον καταπεσεῖν, ἔχουσαν τοιαύτην θεολογίαν· Ότι τε εἰς Θεός ἔστι, ποιητὴς τῶν δλιων,

(1) Hoc est, singularem esse in Deo personam.

1595, in-12; exstat in editione Latina Franc. Zini, sed omisso est in Panoplia Graeca editione principe anni 1710, præ metu Turcarum. Opusculum Graece et Latino repetitum est in Bibliotheca Gallandiana, tom. XIV, unde in nostram derivamus, multis tamen in melius mutatis ope notarum Syburgii, quas omnino neglexerat editor Venetus.

Abrahæ filius ex Agar ancillâ Saræ suscepitus. Agareni autem dicuntur ab Agar Ismaelis matre. Saraceni vero appellantur ex eo, quod Agar cum a domina sua exclusa in solitudine iter ficeret, ad angelum dixerit Sara cenen (id est vacuam) dimisiſt me, ut ipsi dicunt.

1. Saraceni usque ad Heraclii tempora simularis colentis dediti fuere, summaque veneratione colebant Luciferum et Venerem; quia quidem illi Chabar sua lingua appellabant: deolarat autem hæc vox eorum lingua magnam. Quo tempore pseudoprophetæ apud ipsos exortus est Moameth ille, qui blasphemis magnopere nobilitatus est. Hic e tribu quadam Ismaelitide genus dicens, primum quidem admodum juvenis parentibus orbatus servitutem serviebat apud mulierem quamdam viduam quæ genere ad ipsum attinebat. Aetate puerili exacta, in intimam consuetudinem ejus sese insinuavit, et cum ea concubuit, tandemque eam in uxorem duxit. Omnium itaque opum haeres factus, sæpen numero etiam mercaturæ causa peregre proficisciens. Quodam ergo tempore in Palæstinam iter faciens, incidit in Hebreos, deinde et in Arianos, tandem etiam in Nestorianos: cumque videretur ingenio disceudi cupido, celeriter e Judæorum quidem doctrina, unius imperium (!), ex Arianorum vero Verbum et Spiritum res conditas hausit. Et quibus omnibus inter se junctis mixtam quāmidam religiō nem commentus est. Qui cum aliquando paralyssi laboraret, prædicta ipsius uxor ægre illud et indigne serebat, utpote quæ non solum pauperi sed et paralyticu nupsisset. Quibus cum familiaris esset monachus quidam haereticus, in eas partes ob pravas quasdam de fide opiniones expulsus, hic ex instinetu Moamethi conjugi ejus affirmavit, non esse illum communem morbum quo maritus afflicciaretur: sed quotiescumque conspiceret archangelum Gabrialem, et aspectum ipsius insolitum ac terribilem minus ferret, in hunc morbum incidere solere. Nam hic angelus, inquit, ad magnos prophetas alegatur ut iisdem arcana et mysteria scientiamque futurorum aperiat. Sed et ad maritum tuum, ait, milititur, tanquam ad prophetam maximum. Ille vero cum orationi fidem adhibuisse, magno cum gaudio palam apud alias mulieres divulgabat, magnum prophetam esse Moamethum suum virum. Atque hoc modo etiam apud viros haec fama mulieris obtinuit et confirmata est. Sicque deinceps placitorum apud imperitos ac simplices dissemini-

2. Hic divulgavit scripturam quamdam cœlitus super ipsum dormientem delapsam, quæ talen deo doctrinam complectereletur: nempe unum esse

Deum conditorem universi, qui neque genitus sit, neque genererit : et Verbum Dei atque Spiritum ejus, quæ sint condita, ingressa Mariam sororem Mosis et Aaronis, hancque sine semine peperisse Jesum Christum, qui propheta et servus Dei fuerit, Judæosque invidia concitatos voluisse ipsum in crucem tollere, quo comprehenso umbram ejus crucifixerint : Christum vero neque crucifixum fuisse, neque obiisse : Deum enim hunc assumpsisse eo quod ipsum amaret. Deum etiam Christum, posteaquam in cœlum ascendisset, interrogasse dicentem : « O Jesu ! tuane hæc est oratio, quod tu scilicet sis Filius Dei et Deus ? et Jesum respondisse : se non docuisse hoc neque erubescere Dei servum esse, verum homines hæc ita dixisse. » Hæc aliaque permulta monstra in illa scriptura effutridicula, quam divinitus ad se delatam nimis insolenter jactitat.

3. Nos vero discipulo ejus respondemus, omnes prophetas de Domino nostro Jesu Christo prædixisse, et ante hos Mosen, quod et Dei Filius et Deus extremis temporibus humanam naturam esset assumpturus : et absoluta dispensatione sua in carne crucifigetur, sepelietur, et resurget, et in cœlum assumetur : tandemque venturus sit judex omnium, reddens unicuique secundum opera ejus : atque hos quidem prophetas vos quoque, uti quidem dicitis, probatis. Atqui de Moametho nemo illorum prædictit quod Deus Saracenis talem prophetam excitaturus sit. Et Moses quidem cum mons Sina terribilis esset nubibus, igne, tenebris, et turbine aliisque consimilibus, quæ terrorem inducere et formidinem addere solent, omni populo spectante in tenebras ingressus est legemque restituit : Moamethus vero iste quibus portentis, aut quibusnam spectantibus accepit illam divinitus ad se missam, ut aiebat, scripturam? At isti cum his rationibus premuntur et in angustias rediguntur, respondent, Deum quæcumque velit, et quomodo velit, facere. Deinde nos iterum urgemos : At quomodo descendit illa scriptura ad prophetam vestrum? Et isti respondent : Eo dormiente, in ipsum incidit. Et nos iterum reponimus : Et undenam constat quod divinitus super ipsum deciderit? enimvero verisimile est hominem qui eam scripsisset in ipsum projecisse : vel potius ipsum eam consinxisse, et postea, quasi cœlitus delapsa sit, predicasse. Cum igitur nihil solidi ad sui defensionem in medium afferre possint, dicimus nos : Quemadmodum qui dormit, loquendo delirat, et sèpe aliquid monstrosi in somnis videt, sic etiam illa scriptura quæ in ipsum dormientem conjecta est, deliratio et somnio simillimum mendacium fuit. Rursum cum nos ex iisdem querimus qui fiat ut cum illi ex præcepto Moamethi nihil sine testimonio neque facere neque probare et admittere soleant, nullum testimonium ab eodem exegerint, quod Deus ipsum ut prophetam elegit, quodque ipse divinitus hanc de Deo

A μήτε γεννηθεῖς, μήτε γεννήσας· καὶ ὅτι δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, κτιστὰ ὄντα, εἰσῆλθεν εἰς Μαρίαν τὴν ἀδελφὴν Μωσέως καὶ Ἀχρών, καὶ ἐγέννησεν αὐτῇ δίχα σπέρματος Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, προφήτην καὶ δοῦλον γεγονότα τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι φθονήσαντες τὴθλησαν αὐτὸν σταυρῶσαι· καὶ χρατήσαντες, ἐσταύρωσαν τὴν σκιάν αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐσταύρωθη, οὐδὲ ἀπέθανεν· δὲ γάρ Θεὸς ἔλαβεν αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν εἰς τὸν οὐρανὸν, διὰ τὸ φιλεῖν αὐτὸν· καὶ ὅτι ἀνελθόντα τὸν Χριστὸν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐρώτησεν δὲ Θεὸς, λέγων· « Ω Ιησοῦ, σὺ εἶπες; τὸν λόγον τοῦτον, ὅτι Γίδες εἶ τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεός; Καὶ ἀπεκρίθη Ἰησοῦς ὅτι Οὐκ εἶπον ἐγώ· οὐδὲ ἀσχύνομαι εἶναι δοῦλος σου. Ἄλλ’ οἱ ἀνθρώποι λέγουσι, ὅτι εἶπον τὸν λόγον τοῦτον. » Καὶ ἀλλα πολλὰ τερατολογῶν ἐν τῇ τοιαύτῃ γραφῇ γέλωτος ἀξιζ, ταῦτην δὲ Θεοῦ ἐπ’ αὐτὸν κατενεγκόντα φρύξιτεται.

γ'. Ἡμεῖς δὲ πρὸς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ λέγομεν ὅτι Περὶ μὲν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντες οἱ προφῆται προκατήγειλαν, καὶ πρὸ τούτων Μωσῆς, ὅτι Θεοῦ Γίδες ὁν καὶ Θεός, ἐπ’ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐνανθρωπήσει· καὶ τελέσας τὴν ἐνσαρκευσιν οἰκονομίαν αὐτοῦ, σταυρωθήσεται καὶ ταφήσεται, καὶ ἀναστήσεται, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀναληφθήσεται· καὶ τελευταῖον ἥξει χριτῆς πάντων, ἀποδιδύνεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἕργα αὐτοῦ. Τούτους δὲ τοὺς προφῆτας, καὶ ὑμεῖς, ὡς λέγετε, δέχεσθε. Περὶ δὲ τοῦ Μωάμεθ τούτων οὐδὲς προεψήσαντες, ὅτι τοιούτον προφήτην ἀναστήσει τοῖς Σαρακηνοῖς δὲ Θεός. Καὶ δὲ μὲν Μωσῆς, τοῦ δρους τοῦ Σινᾶ φοβεροῦ γεγονότος ἐν νεφέλῃ, καὶ πυρὶ, καὶ γνόφῳ, καὶ θυέλλῃ, καὶ τοιαύταις ἀλλας φρικταῖς καταπλήξειν, ὀρύντος τοῦ λαοῦ παντὸς, εἰσῆλθεν εἰς τὸν γνόφον, καὶ τὸν νόμον ἐκομίσατο· δὲ δὲ Μωάμεθ, ποιῶν θεοσημεῖων προηγησαμένων, ἢ τίνων ὀρώντων, ἀδέξατο τὴν θεόπεμπτον ταῦτην, ὡς ἔλεγε, γραφήν; Καὶ οὖτοι ἔξαπορούμενοι ἀποκρίνονται, ὅτι δὲ Θεός, δοσα θέλει, καὶ ὡς θέλει, ποιεῖ. Εἴτα πάλιν ἡμεῖς· Ἄλλα πῶς κατῆλθεν ἐπὶ τὸν προφήτην ὑμῶν ἡ γραφή; Καὶ λέγουσιν, ὅτι κοιμωμένου ἐπέπεσεν ἐπ’ αὐτὸν. Καὶ αὐθὶς ἡμεῖς, Καὶ πόθεν δῆλον, ὅτι θεόθεν ἐπεσεν ἐπ’ αὐτὸν; Εἰκὸς γάρ ἀνθρώπον αὐτὴν γράψαντα ρίψαι ἐπ’ αὐτόν· ἢ καὶ αὐτὸν ταῦτην πλασάμενον κηρύξτειν ὅτι θεόθεν ἐπεσεν ἐπ’ αὐτόν. Μήδὲν δὲ καίριον προσαπολογεῖσθαι δυναμένων, λέγομεν ὅτι Ωστερ δὲ κοιμώμενος παραφθέγγεται, καὶ ἀλλοκότους ὀνειρους βλέπει πολλάκις, οὗτα καὶ τὰ τῆς γραφῆς, ἢ τις ἐπ’ αὐτὸν ἀρρέφη κοιμώμενον, παραφθάται, καὶ ὀνειρωδικύτατον τὸ φεῦδος. Ἐρωτώντων δὲ πάλιν ἡμῶν, Πῶς, τοῦ Μωάμεθ ὑμὸν ἐντελαμένου μηδὲν ἀνεύ μαρτυρίας ἢ ποιεῖν ἢ παραδέχεσθαι, οὐκ ἀπητήσατε αὐτὸν μαρτυρίαν, ὅτι τε δὲ Θεός αὐτὸν προφήτην ἔχειροτόνησε, καὶ δὲ θεόθεν ἐδέξατο τὴν εἰρημένην θεολογίαν; Σιωπῶσιν αἰδούμενοι. Καὶ αὐθὶς ἡμεῖς· Ω τῆς ἀτοπίας! γυναῖκας μὲν καὶ δούλους, καὶ χρήματα καὶ κτήματα, καὶ δνους καὶ κύνας, τὸ εὐτελέστατον, χωρὶς μαρτυρίας οὐκ ἔχετε· μηδὲν δὲ πίστιν καὶ γραφὴν ὅντας ἀμάστυσον ἔχετε;

doctrinam acceperit ? pudore suffusi conticescunt. Et nos iterum contra : O absurdissimos vos ! mulieres et servos, pecunias et possessiones, asinos atque canes, vilissimum animal, sine testibus non possidetis : solam vero fidem et scripturam adeo sine testibus tenetis ?

δ'. Αλλ' ἐπει τοῖς Ιησοῦντος λέγετε Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ Πνεῦμα αὐτοῦ, συνομολογεῖτε καὶ ἀκούτες ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἐν τῷ Θεῷ εἰσιν. Οὐ γάρ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἀχώριστά εἰσι τοῦ οὐκ εἰσιν, ἵνα μὴ ἀλογος καὶ ἀπνίους ὑπολειφθῇ. Εἰ δὲ ἐν τῷ Θεῷ ἔστιν δὲ Λόγος αὐτοῦ, δηλούντει καὶ Θεός ἔστι. Καὶ λοιπὸν ὁ Χριστὸς, ὡς μὲν Λόγος τοῦ Θεοῦ, Θεός ἔστιν, ὡς δὲ ἐκ Παρθένου γεννηθεὶς, ἀνθρωπός ἔστι. Καὶ οὕτω διπλούν διτα χρή τοῦτον ἀμολογεῖν, θεόν τε καὶ ἀνθρωπόν, ἐν δύο φύσεσι γνωριζόμενον, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος. Αὐτοὶ δὲ πάλιν ἀλογίστως ἐπὶ τὴν Θεόπεμπτον γραφὴν καταφέγγουσι. Χρή δὲ καὶ συλλογιστικῶς αὐτοὺς ἀναγαγεῖν ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. Οὐ Θεός, τέλειος ὁν, οὐκ ἀλογός ἔστι· Λόγον δὲ ἔχων, οὐκ ἀνυπόστατον ἔχει τοῦτον, οὐδὲ ἀρξάμενον τοῦ εἶναι, οὐδὲ παυσόμενον· οὐδὲ γάρ ἡν ποτε ἀλογος· ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἔαυτοῦ Λόγον ἔχων ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον, καὶ ἐν αὐτῷ μένοντα, καὶ ζῶντα, καὶ τέλειον, καὶ οὐ κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον. Οὐ γάρ τὸ εἶναι διάφορον, τούτων καὶ ὁ λόγος διάφορος. Οὐσπερ δὲ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐκ τοῦ νοῦ γίνεται νοούμενος, καὶ οὗτος δι' δού οἱ αὐτός ἔστι τῷ νῷ, οὗτος παντάπασιν ἔτερος (ἐκ τοῦ νοῦ μὲν γάρ ὁν, δόλος ἔστι παρ' αὐτόν·) αὐτὸν δὲ τὸν νοῦν ἀμφαλινούν, οὐκ ἔστι παντελῶς ἔτερος παρ' αὐτόν· ἀλλ' ἐν κατὰ τὴν φύσιν, ἔτερος ἔστι τῷ ὑποκειμένῳ· οὕτω καὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Οὐς ἔστιν δὲ Υἱός, τῷ μὲν ὑφεστάντι καθ' ἔαυτὸν, διῆρηται πρὸς ἔκεινον, παρ' οὐ τὴν γέννησιν ἐσχήκε· τῷ δὲ ταῦτα δεικνύειν ἐν ἔαυτῷ, & περὶ τὸν θεωρεῖται, ἐν ἔστι πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν φύσιν. Δεῖ τὸν Λόγον ἔχειν καὶ Πνεῦμα, συμπαρομαρτοῦν τε αὐτῷ, καὶ φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ γάρ δὲ ἡμέτερος λόγος οὐκ ἀμοιρός ἔστι πνεύματος· διπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκφωνήσεως φωνὴ γίνεται τοῦ λόγου ἡμῶν, φανεροῦσα τὴν τούτου δύναμιν. Ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν μὲν ἀλλότριον τῆς ἡμετέρας οὐσίας τὸ πνεῦμα τοῦτο, ἀέρος δὲ εἰσροή καὶ ἔκροή· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ, ὡσπερ δὲ Λόγος οὐ κατὰ τὸν ἡμέτερον, ἀλλ' οὐσιωδῶς ὑφεστώς, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ φύσεως τῷ γεννήτορε, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ δικιον, οὐσιωδῶς ὑφεστώς, καὶ τῆς αὐτῆς τῷ Θεῷ οὐσίας καὶ φύσεως καὶ τελειότητος, ἐκ τοῦ Πατρὸς προϊόν, καὶ ἐν αὐτῷ δν, καὶ τῷ Λόγῳ καὶ Υἱῷ συμπαρομαρτοῦν, καὶ ἐκφαντικὸν ὑπάρχον αὐτοῦ. Περὶ μὲν οὖν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος, οἵτι καὶ εἰσι, καὶ τῆς αὐτῆς εἰσι φύσεως, ἰκανῶς ἡμῖν ἀποδέδειχται.

Spiritus sanctus, essentialiter subsistens, ejusdem cum Deo est, ex eo procedens, in eo existit, et τῷ Λόγῳ (Verbo), Filio nempe, conjunctus, ipsum declarat. Ac de Patre quidem, et Filio, et Spiritu sancto, quod et sint, et ejusdem naturae sint, satis a nobis demonstratum est.

ε'. Περὶ δὲ τῆς μητρὸς τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, βραχέα τινὰ διαλεχτέον, καὶ οἵτι δύνιται· τὸν ἐλέγχει τὴν θεόπεμπτον ἔκεινην γραφήν.

4. Verum, quia vos Jesum Christum Verbum Dei et Spiritum ejus dicitis, nolentes volentes fatemini, Verbum Dei et Spiritum ipsius in ipso Deo esse. Verbum enim Dei, et Spiritus Dei ab eo separari nequeunt cuius sunt, quin expers Verbi expers quo Spiritus relinquatur. Si igitur in Deo est Verbum ejus, nimirum et ipsum Deus est. Itaque et Christus Verbum Dei Deus est. Quia vero ex Virgine natus est, etiam homo est. Sic igitur duabus naturis constantem eum, oportet B consiliri et Deum et hominem, utpote qui in duabus naturis cognoscatur, divinitatis, inquam, et humanitatis. Isti vero, ut antea, temere et inconsiderate ad scripturam illam falso divinitus missam configunt. Itaque ratiocinatione quadam, ut verum perspiciant, adigendi sunt. Deus cum sit perfectus, expers τοῦ Λόγου (id est, Verbi) non est. Cum igitur τῷ Λόγῳ (id est, Verbo) praeditus sit, non sine hypostasi idem obtinet, neque quod aliquando esse coepit, neque quod desierit. Neque enim Deus unquam expers τοῦ Λόγου (id est Verbi) fuit: sed cum sit semper, summique Verbum habeat, quod ex ipso generatur, et in ipso manet, et vivit, et perfectum est: non secundum nostrum λόγον, sive verbum; quorum enim essentia diversa est, eorum enim etiam ὁ λόγος sive verbum. Quemadmodum autem nostrum verbum (sive oratio) ex mente nascitur: non autem omnino cum mente eadem est, neque penitus diversa: ex mente enim cum sit, aliud quiddam præter ipsam est: nam quia mentem ipsam declarat, non est omnino aliud præter ipsam: sed unum quiddam cum sint natura, subjecto inter se differunt: sic etiam Dei Verbum (quod et Filius est) propria quidem hypostasi ab eo distinctum est, a quo ortum sive generationem habet: quia vero in se ipso ostendit quæ etiam in Deo cernuntur, unum cum ipso est et quidem natura. Jam vero Verbum ut et Spiritum conjunctum habeat oportet, qui ipsius vim et efficiaciam declarat. Namque ne nostra quidem oratio spiritus expers est, qui tempore pronuntiationis vox sit nostræ rationis, quæ omnem illius vim ostendit, et in apertum profert. Sed in nobis spiritus ille alienus est a nostra essentia; quippe cum sit influxus et refluxus aeris: in Deo vero quemadmodum ὁ Λόγος (Verbum), non uti nostrum verbum; sed essentialiter subsistens, ejusdem essentiae, ejusdem naturæ (est cum genitore: sic et

5. De matre vero Filii Dei, qui naturam assumpseit huinanam, paucis disserendum; et quantum satis sit ad coarguandam scripturam illam divinitus

scilicet missam. Ab eo itaque tempore quo Mosis A et Aaronis soror Maria cum fratribus ex Aegypto egressa est, periodus bis mille annorum usque ad Christi in carne nativitatem lapsa est. Haec vero Maria non excessit mensuram vitæ mulierum illumrum quæ secum ea tempestate vivebant. Manifestum ergo mendacium proprio commento et historica fide eversum. Et quomodo David inter Christi majores, secundum humanam ejus naturam computari queat, qui post obitum Mariæ, sororis Mosis et Aaronis, multis annis postea et natus et educatus est, liberosque procreavit?

6. Nullo pacto igitur divinitus missa est scriptura, quæ talia nugatur, et tanta mendaciorum portenta. Si enim Mariæ sororis Mosis et Aaronis filius esset Christus, conveniebat, ipsum cum Pontio Pilato judicandus astaret, extremæ ætatis esse, et veluti hominis reliquias: utroque qui tam multis annis, qui interea lapsi sunt, paulatim et sensim consumptus esset. Prælerea non umbram Christi, sed ipsum Christum crucifixum esse secundum carnem, declarat sanguis, qui de sanctissimo ipsius corpore defluxit, qui adhuc apud Christianos conservatur et sanationes scaturiginis instar edit, multorumque miraculorum testimonio Christi esse comprobatur. Quin et prophetæ de ipsius supplicio crucis, deque iis quæ illud antecesserunt, perspicue vaticinali sunt: ut jam ex reliquis Scripturæ partibus probationes omittamus, quas Agareni neque sciunt, neque sane admittunt.

7. Jam vero, quod dicit ille Deum ignorare num Christus homines docuerit quod sit Deus etiam ipse, et propterea ipsum interrogare: et ipso hoc negante, Deum veluti apologiam ipsius et defensionem probasse: hoc vero annon quavis damnatione dignum est? Quomodo enim Deus est, si quæ sunt, ignorant? Quomodo Christus, qui veritatem seipsum in Evangelio nominavit, Deo falsum dixit, cum veritate negavit? quippe qui Deus est, quemadmodum prius demonstratum est.

8. Traducunt atque infamant nos veluti simulacrorum cultores, eo quod crucem adoremus, quam illi etiam execrantur. Et respondemus: Quomodo ergo vos lapidi adhæretis Brachian, et ipsum oscularmini? Et respondent, nonnulli ex ipsis: Ideo, quia super ipsum Abraham cum Agar congressus est: alii vero, quia ad ipsum alligavit camelum, cum Iaacum immolaturus esset. Ad quos nos iterum: Itane vos non pudet adorare et honorare lapidem in quo cum inuliere Ahraham coivit, aut ad quem camelum alligavit: nobis vero exprobratis quod crucem adoremus, per quam vires dæmonum, et diaboli omnis deceptio enervantur et infringuntur? Atqui prædictus lapis iste caput est Veneris, quam Ismaelites jani olim adorabant. Lapis ille etiamnu præfert, si quis accurate spectet, capitale sculpollo formati effigiem. Est simulacrum Baccha Ismakech illis dictum, quod ipse Adoramen observationis appellat; et ut miseri barbari adorarent præcepit. Sed et duo

'Αφ' οὐ γάρ τι τοῦ Μωυσέως καὶ Ἀαρὼν ἀδελφῆ Μαρία μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, δισχιλίων ἑτῶν περίοδος δέκρι τῆς τοῦ Κυρίου κατὰ σάρκα γεννήσεως παρέδραμεν. Αὗτη δὲ τὴς Μαρία οὐχ ὑπερέβη τὸ μέτρον τῆς ζωῆς τῶν οὐσῶν τότε κατ' αὐτὴν γυναικῶν. Πρόδηλον οὖν τὸ φεῦδος, καὶ κακόπλαστον, καὶ παρ' Ιστορίαν. Πῶς δ' ἀν καὶ δ' Δασδί, πρόγονος τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ ἀνθρώπειον αὐτοῦ λογισθείη, μετὰ τὸν τῆς Μαρίας θάνατον, τῆς ἀδελφῆς Μωυσέως καὶ Ἀαρὼν, πολλαῖς θυτερον ἔτεσι γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς καὶ παιδοποίησας;

ζ'. Πῶς οὖν θεόπεμπτος ἡ τοιαῦτα φυλαροῦσα γραφὴ, καὶ τηλεκαῦτα φευδομένη; Εἰ γάρ Μαρία, τῆς ἀδελφῆς Μωυσέως καὶ Ἀαρὼν υἱὸς ἦν ὁ Χριστὸς, ἔδει τοῦτον, διε παρίστατο Ποντιψ Πιλάτῳ χριστόμενος, ἐσχατόγηρων εἶναι, καὶ οἴον ἀνθρώπου λείψανον, τῷ πολλῷ μήκει τῶν ἐν μέσῳ χρόνων κατὰ μικρὸν διπανώμενον. "Οτι δὲ οὐχ ἡ σκιὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἐσταυρώθη κατὰ σάρκα, δηλοὶ τὸ καταρρέεσσαν αἷμα τοῦ παναγίου σώματος αὐτοῦ, παρὰ Χριστινοῖς φυλαττόμενον, καὶ βρύσον λάσει, καὶ πολλοὶ θαύματι μαρτυρούμενον, διε τοῦ Χριστοῦ ἐστι. Καὶ οἱ προφῆται δὲ περὶ τῆς σταυρώσεως αὐτοῦ καὶ τῶν πρὸ ταύτης παθημάτων σαφῶς προκατήγγειλαν· ίνα τὰς ἐκ τῶν ἀλλων Γραφῶν ἔσωμεν ἀποδεῖξεις, οἵς οὐδὲ ἐπίστανται οἱ Σαρακηνοὶ, ναὶ μή οὐδὲ παραδέχονται.

C

ζ'. Τὸ δὲ καὶ τὸν Θεὸν ἄγνοειν, εἰ δὲ Χριστὸς ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους, διτι Θεός ἐστι καὶ αὐτὸς, καὶ διὰ τούτο ἐπερωτᾶν αὐτὸν, καὶ ἀρνηταρμένου δέξεσθαι τέως, τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ, ποίας οὐκ ἀν εῇ καταγνῶσες ἄξιον; Πῶς γάρ Θεός, εἰ ἄγνοει τὸ γενόμενον; Πῶς δὲ καὶ δὲ Χριστὸς, ἀλήθειαν ἔσυτὸν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ὀνομάσας, ἐψεύσατο παρὰ τῷ Θεῷ τὴν ἀλήθειαν ἀρνησάμενος, καίτοι Θεὸς ὁν, ὃς προαποδέδεικται;

D

η'. Διαβάλλουσιν ἡμᾶς ὡς εἰδωλολάτρας, διὰ τὸ προσκυνεῖν τὸν σταυρὸν, διὰ βιδελύτονται. Καὶ λέγομεν πρὸς αὐτούς· Πῶς οὖν καὶ ὑμεῖς προσερίθεσθε τῷ λίθῳ τοῦ Βραχθάν, καὶ φιλεῖτε τοῦτον; Καὶ τινες μὲν αὐτῶν φασι· Διότι ἐπάνω αὐτοῦ συνουσίας τῇ Ἀγάρῳ δὲ Ἀβραάμ· διλόι δὲ, διτι προσέδητεν αὐτῷ τὴν κάμηλον, μέλλων θῦσαι τὸν Ἰσραά. Πρὸς οὓς πάλιν ἡμεῖς· Εἴτα διμεῖς μὲν οὐκ αἰδεῖσθε προσκυνοῦντες καὶ τιμῶντες λίθον, ἀφ' οὐ γυναικὶ συνουσίασσεν δὲ Ἀβραάμ, ἢ προσέδητες τὴν κάμηλον ἡμῖν δὲ ὄγειδίζεσθε προσκυνοῦστε τὸν σταυρὸν δι' ὡδοῖς πατιμόνων ισχὺς, καὶ διαβόλου καταλύεται πλάνη; Οἱ δὲ ρήθεις λίθος, κεφαλὴ τῆς Ἀφροδίτης ἐστιν, ήν πάλαι προσεκύνουσιν οἱ Ἰσμαηλῖται· φέρετο γάρ δὲ λίθος μέχρι καὶ νῦν τοῖς ἀκριβῶς κατασκοποῦσιν ἐκ γλυφίδος ἀποτύπωσιν κεφαλῆς· τὸ Βακχά Ἰσμαηλῖκα λαούμενον εἰδῶλον, διπερ αὐτὸς προσκύνημα παρατηρήματος ὀνομάζει, τοὺς ἀθλίους βαρβάρους προσκυνεῖν ἔχεινεσσε. Καὶ δύο δὲ ὄγειδα βάρβαρα,

τὸν Τίτζαφὸν καὶ Μαρούδα, ἐκ τῶν σεβασμάτων εἶναι λέγει τοῦ Θεοῦ· Θεοῦ δὲ πάντως τοῦ οἰκεῖου. Καὶ τοῖς ἡπατημένοις δὲ ὑπ' αὐτοῦ, παραγινομένοις κατὰ τὸ ἔκεισθαι μιαρὸν οἰκημα τοῦ προσευκτηρίου, περιελθείν αὐτὸν κυριειῶν προστάσσει. 'Ως δὲ παρά τινος; ἐξ αὐτῶν πρὸς Χριστιανὸν αὐτομαλήσατο; Εμανθόν, εἰδὼλόν τι λιθίνον κάθηται μέσον τοῦ οἰκου· καὶ οἱ τὴν πρᾶξιν τοῦ δικιμονιώδους ἐπιτάγματος τούτου πληρούμενες, κεκλικότες τοὺς ἀθλίους αὐτῶν αὐχένας, καὶ τὴν χειρὰ δριθίουν πόδες αὐτὸν ἐκτεταῖτες, τῇ τε ἐπέρᾳ τὸ οὖς ἐστῶν κατέχοντες, κυκλοτερῶς περιέρχονται, μέχρις ἂν σκοτοδινάτη ληφθέντες καταπέσωσιν. 'Ιδού προδήλως εἰδωλολατρεῖν ἐνομοθέτησεν.

Ο'. (!) Οὐδεὶς δὲ Μωάμεθ, καὶ τοις ἀμαθῆς ὄνταις ἀγροικοῖς, τρία καὶ δέκα καὶ ἑκατὸν συνεγράψατο μυθάρια, ἔκατον τούτων δνομα ἐπιθεὶς δέξιον τῆς ἀπαύδεσίας καὶ μωρολογίας αὐτοῦ. Ὅν ἀπάντων τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ τὴν πρόδηλον φλυαρίαν τὸ καὶ διηγήσασθαι καὶ ἀνατρέψαι θεων ἐστὶ τῷ τὴν Αὔγετον κόπτρον ἐκκομίσαι, κατὰ τὸν Ἡρακλέα. Λοιπὸν οὖν, τόλλα παραδραμότες, δλίγων ποιησόμεθα μνήμην, καὶ ὅσα πάντως ἀναγκαιότερα, πρὸς τὸ διαγνωσθῆνα τε καὶ καταγνωσθῆναι.

'Ολόστροφον λέγει τὸν Θεόν, ἥτοι σφατικόν. Τοῦτο δὲ τὸ σχῆμα σώματός ἐστι, καὶ σώμα ἐμφαίνει ὁσπερ δὴ καὶ τὸν πυκνὸν καὶ πεπιλημένον. Σφαῖρα δὲ ὑλικὴ καὶ ἀντέρα πολὺν Ἡρακλέα. Λοιπὸν οὖν, τόλλα παραδραμότες, δλίγων ποιησόμεθα μνήμην, καὶ ὅσα πάντως ἀναγκαιότερα, πρὸς τὸ διαγνωσθῆνα τε καὶ καταγνωσθῆναι.

Δογματίζων αἵτιον εἶναι παντὸς κακοῦ τὸν Θεόν. Μαστερὸς δὴ καὶ παντὸς ἀγαθοῦ, φησίν· «Οὐ δόδγεις δὲ Θεός, ἐκεῖνός; ἐστιν ὁδηγημένος· καὶ οὖς πλανᾷ, καὶ νοὶ εἰσὶν οἱ λειπόμενοι. » Καὶ μετ' ὀλίγᾳ τὸ αὐτὸν ἰδεῖν τὴν ἐπίγαγγεν, διτι· «Οὐ κυριεύω τῆς ψυχῆς μου οἱ; ὡρέλειαν, εἴτε βλάβην, εἰ μὴ διπερ ἀθέλει; δὲ διδός. » Καὶ ἐπιλαθόμενος διτι προφήτην πρὸς μιχροῦ ἐκήρυξεν ἐστῶν, λέγει· «Καὶ εἰ ἐγίνωσκον τὰ ἀπόντα, εἴχον ἀν πλεονάσαι ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ οὐκ ἢν εἴχει μου ἀκασθαι δεινόν. » Καὶ πῶς ἀν ἐξέφυγες τὰ δεινά, φύσει, καθὼς αὐτὸς λέγεις, δντα; Εἰ δὲ τὸ δύνασο διαφυγεῖν αὐτὸν, οὐ φύσει πάντως εἰστιν. Ότι δὲ οὐκ ἐστιν αἵτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός; ἀπεδείξαμεν ἐν τῷ κατὰ τῶν Μασσαλιασῶν τίτλῳ, καὶ ζητησον τὸ ιζεν κεφάλαιον.

Φησίν ἐν τῷ ὅγδοῳ τῶν μυθαρίων αὐτοῦ· «Δέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι· 'Ο Ισραὴλ ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ λέγουσιν οἱ Χριστιανοί, διτι ὁ Χριστός ἐστιν δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· τοῦτ' ἐστιν δὲ λόγος αὐτῶν διὰ τῶν στοράτων αὐτῶν·» καὶ τὰ ἐξῆς· Ἀλλ' ἀκούσον, υἱὸν τοῦ πατρὸς τοῦ Φεύδους. 'Ιουδαῖοι μὲν οὐ γνήσιον υἱὸν τοῦ Θεοῦ Ισραὴλ δινομάζουσιν, ἀλλ' ἡ δοσον δεῖξαι τὴν πρὸς αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ στοργὴν διὰ τὴν προστύσαν αὐτοῖς εὐσέβειαν· οἱ δὲ γε Χριστιανοί φύσει Υἱὸν Θεοῦ, καὶ διμούσιον τῷ Πατρὶ, κατὰ τὴν θεότητα, τὸν Χριστὸν ὄμοιογοῦσιν. Εἰ γάρ, ως αὐ-

A vocabula barbara, nempe *Tzitzapha* et *Marua*, ex singulari Dei colendi religione esse docet; Dei autem omnino sui et proprii. Quin etiam ille misericordia et a se deceptis, ut execrabilis illo domicilio, quod precatiōibus destinatur, adesse, et in orbem illud circuire jubet; et (quemadmodum ego ex quodam ipsius discipulorum, qui ad Christianorum partes transiit, intellexi) statua quædam lapidea erecta est in medio domicilii, et qui daemonicā illa mandati istius actione defunguntur, misericordia suis cervicibus inclinatis, altera manu sursum ad ipsam erecta, altera autem tenentes, circumieunt, donec vertigine correpti concidant. Enimvero quid hic aliud quam statuam colere quasi lege sanxit?

B 9. Hic quidem Moameth licet esset rudis et agrestis homo, tamen centum et tredecim conscripsit fabellas, et unicuique harum dignum quoddam nomen hac sua inscrita indidit. Quarum quidem omnium impuritatem et nugas manifestas et recensere et refellere quid aliud fuerit, quam cum Hercule Augiae stabulum egesto stercore purgare? Reliquum igitur fuerit, aliis præteritis, paucis eorum duntaxat meninisse, quæ majoris momenti sunt, et ad recte cognoscendam, et ad damnandam sectam execrabilem.

Decum δλόσφυρον dicit, sphæricum videlicet ac rotundum. Aliqui hæc figura corporis est, et corpus declarat; quemadmodum quod densum atque constipatum est. Cum igitur, ut ipsi placet, Deus materiala quædam sit sphæra, neque audiet, neque videbit: et in præceps temere seretur, inconditoque motu volutabitur.

C Cum autem statuit Denūm auctorem omnis malum quædammodum et omnis boni, ait: «Quem Deus ducit, ille recte ducitur: et quos ille in errorem impellit, illi sunt qui deseruntur.» Et paulo post, hæc confirmans, subjicit: «Non sum dominus animæ, neque ad salutem neque ad perniciem, nisi quatenus hoc ipsum Deus vult.» Oblitus deinde quod prophetam paulo ante seipsum prædicasset, ait: «Et si nossem ea quæ absunt, possem sane bonis affluere, neque me possit malum attingere.» Quomodo vero tu mala effugeres, quæ, uti tu doces, sunt natura? Si vero tu illa vitare potuisti, non igitur illa natura sunt. Deum vero non esse auctorem malorum in titulo contra *Massaliotas* a nobis demonstratum est: consule cap. 17.

D In octava fabellarum suarum ait: «Judæi dicunt Israelem esse filium Dei: et Christiani dicunt Christum esse Filium Dei: hic est sermo ex proprio ipsorum ore profectus, et quæ sequuntur. Verum attinge, o fili patris mendacii! Judæi quidem non germanum Dei filium Israelem nominant, sed tantum, ut ostendant Dei erga se amorem et propensionem, ob eam qua patres excellebant pietatem: Christiani vero natura Filium Dei et Patri consubstantiale secundum divinitatem Christum conseruentur. Nam si, ut fateris, Christo a Deo Evan-

(1) Palatinus ins. 'Ex τῶν τοῦ ἀγίου Εὐοδίου, uli et Zinus in marg., Ex Evodii monachi scriptis, quasi ex Evodii monumentis sequentia desumpta siut, ut lula fere Panoplia e veterum Patrum scriptis concinnata est. SYLBUS.

gelium datum est, quemadmodum nos ipsi in subsequentibus demonstrabimus : et in Evangelio scriptum est quod ter Deus exultus de Christo testificatus sit ; alicubi quidem dicens : *Hic est Filius meus dilectus*¹ : alicubi vero, *Et glorificavi et (rursum) glorificabo*² ; et in monte Thaborum : *Ipsum audite* ; quidnam absurdum et alieni admittunt Christiani, qui et Deum, et Dei Filium Christum constitutur : cum et Deus Christo ea tribuat ex testimonio Evangelii, quod etiam tu divinitus datum fuisse affirmas ?

Cum vero Christi et Evangelii mentionem facit, ex persona Dei ait : « Misimus post hos omnes (alios scilicet prophetas) Iesum filium Mariæ ; ut ea quæ in lege ante scripta erant, vera certaque representaret, Evangelio ad ipsum demissum : in quo est via, lux et justitia : secundum potentiam legis, quæ ipsum antecessit, ad institutionem et promissionem eorum qui ipsum timent, et ad judicandum domesticos Evangelii. » Si igitur Christus, ut ea quæ de ipso prædicta erant, vera representaret, id est ut legem veterem exploraret, advenit, Evangeliumque viam, institutionem, lucem et justitiam hominibus tradidit, quemadmodum tu ipse consideris, et ipse judicium facturus est, reliquum est aliud te nihil hominibus obrudere quam errores, et quæ ex diametro cum doctrina veritatis pugnant.

Iterum tanquam ex persona Dei proponit : « Cum regionem aliquam perdere volebamus, jubebamus homines in eadem agentes, sese luxui et intemperantiae dedere : et hoc decretum de perditione ipsorum, de ipsis verum fiebat, una cum oraculo : et sic ipsos vere perdonuimus : multosque perdidimus ex sæculis illis post Noe. » Hæc verba cuinam potius convenient? Deone salutis humanae amanti, an vero dæmoni, qui homines summo odio prosecutur? Deusne subet homines intemperanter vivere, an diabolus? At qui subet intemperanter vivere, is est anchor intemperantiae et luxus, atque adeo majori poena dignus.

Moses quidem litteris mandavit quod *Filiis Dei* videntes *flias hominum quod essent formosæ, duxerunt sibi uxores*³ : filios Dei posteros Sethi appellans (sic enim ille nominatus est ob imitationem Dei et studium virtutis, vitamque religiosam), *filias* vero *hominum* dixit eas, quæ a Caino essent procreatæ at ab ipso genus ducerent. Moameth vero contra dixit : et pro filiis quidem Dei angelos feminas nominavit, ut est in fabulis Græcorum : *Ast Iris Helenæ formosæ nuntia venit*⁴. Pro filiabus vero *hominum* filios *hominum* subjicit ; et quod omnium maxime miserabile est, hæc a Deo facta narrat, cum ait : « Elegit Dominus noster filios : et accepit ex angelis quidem feminas. Vos vero ardua quædam et magna pronuntiatis, id est, Deum liberos habere divulgatis : immo vero potius

A τὸς διμολογεῖς, ἐκ Θεοῦ δέδοται τῷ Χριστῷ τὸ Εὐαγγέλιον, καθὼς ὑποκτιόντες ἀποδείξουμεν· ἐν αὐτῷ δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται, διτι τρίτον δινθετόν δ Θεός ὑπὲρ Χριστοῦ ἐμαρτύρησε, πῃ μὲν λέγων, διτι Οὐτές ἔστιν οἱ Ιεροὶ μου σ ἀγαπηέσ· πῃ δὲ, Καὶ ἐδέξασα, καὶ πάλιν δοξάσω· καὶ ἐν τῷ δρει δὲ τῷ Θαδὼρ, Αὔτοῦ ἀκούετε· τί ἀποπον καὶ ἔνον ποιοῦσιν οἱ Χριστιανοί, Θεὸν καὶ Θεοῦ Ιερὸν διμολογοῦντες τὸν Χριστὸν, τοῦ Θεοῦ καὶ τῷ Χριστῷ ταῦτα προσμαρτυροῦντος, ὡς διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον, δὲ Θεοῦ δεδόθας διμολογεῖς;

B Επιμνησθεὶς δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, φησὶν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· « Ἀπεστελλαμεν ἀκόλουθον τούτων πάντων (δηλαδὴ τῶν προφητῶν) Ἰησοῦν τὸν οἰδην Μαρίας, εἰς τὸ ἀληθοποιῆσαι τὰ πρὸ αὐτοῦ, τὰ τοῦ νόμου, καταγαγόντες πρὸς αὐτὸν τὸ Εὐαγγέλιον· ἐν φῶστιν δῆγησις, φῶς, καὶ δικαιοσύνη, κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ πρὸς αὐτοῦ νόμου, εἰς δῆγησιν καὶ ἐπαγγελίαν τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, καὶ εἰς τὸ κρίνας τοὺς οἰκείους τοῦ Εὐαγγελίου. » Εἰ δὲ ἀληθοποιῆσαι τὰ πρὸ αὐτοῦ, τουτέστι τὰ τοῦ παλαιοῦ νόμου, παραγενόμενος δὲ Χριστὸς, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, δῆγησιν, καὶ φῶς, καὶ δικαιοσύνην τοῖς ἀνθρώποις παρέδωκεν, ὡς αὐτὸς διμολογεῖς, καὶ τὴν κρίσιν αὐτὸς μέλλει ποιεῖν, σοὶ περιλέλειπται συνετενεγκέν τοῖς ἀνθρώποις οὐδὲν ἔτερον ή πλάνην καὶ ἐναντίωσιν τῆς ἀλήθειας δογμάτων.

Λέγει πάλιν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· « Ὄταν ήθελομεν ἀπολέσαι χωρίον, ἐκελεύμεν τοῖς ἐστῶσιν ἐν αὐτῷ, καὶ ἰσώτευον ἐν αὐτῷ· καὶ ἐδικαιοῦστο ἐπάνω αὐτῶν δ λόγος, δ τῆς ἀπωλείας αὐτῶν δηλοντές, καὶ τῆς κατ' αὐτῶν ἀποφάσεως· καὶ ἐδιμάσαμεν αὐτοὺς δαμάσει, καὶ πολλοὺς ἀπωλέσαμεν ἐκ τῶν γενεῶν μετὰ τὸν Νῶε. » Ταῦτα τὰ φήματα τίνι μελλον ἀρμόζει, τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, ή τῷ μισανθρώπῳ δαμόνι; Θεὸς καλεύει ἀστεύειν, ή διάβολος; « Ο δὲ καλεύων ἀστεύειν, ἐκεῖνος τῆς ἀστείας αἰτίος μάλιστα, καὶ πλειόνος κολάσεως δέξιος.

D Μωσῆς μὲν ἔγραψεν, διτι Ιδότες οἱ νικοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, διτι καλι εἰσιν, ἀλλοτροτελατοῖς γυναικαῖς· ιοὺς μὲν Θεοῦ τοῖς ἀπογόνοις τοῦ Σεθί προσαγορεύων (οὗτοι γάρ δοκει ὄνομάσθαι διὰ τὸ θεομίητον αὐτοῦ καὶ τὴν ἐνάρετον καὶ εὐλαβῆ πολιτείαν), θυγατέρας δὲ ἀνθρώπων τὰς ἐκ τοῦ Κάιν καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ καταγομένων· δὲ Μωάμεθ τούναντίον εἰργκεν· ἀντὶ μὲν τῶν ιοὺν τοῦ Θεοῦ θηλείας ἀγγέλους εἰπὼν, κατὰ τὸν Ἑλληνα μῦθον, « Ιρις δ' αὖ Κέλητη λευκωλέτῳ ἀγγελος ηλθεν· ἀντὶ δὲ τῶν θυγατέρων τῶν ἀνθρώπων ιοὺς ἀνθρώπων ἐπαγαγών. Καὶ τὰ πάντων ἐλεισινότατον, διτι παρὰ Θεοῦ τοῦτο γενέσθαι καταγγέλλει, λέγων· « Ἐξελέξατο Κύριος τὴν τέκνα· καὶ ἐλαβεν ἐκ τῶν ἀγγέλων θηλείας. » Γειτοὶ δὲ λέγετε λόγους μεγάλους, τουτέστι φρασίετε τὸν

¹ Matth. iii, 17. xvii, 5. ² Joan. xii, 28. ³ Gen. vi, 2. ⁴ Illiad. iii.

Θεὸν υἱοὺς ἔχειν · μᾶλλον μὲν οὖν θηλεῖας ἀγγέλους νῦμφας δέδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων · ἐξ ὧν οἱ γίγαντες ἐγένενται. » Καὶ δὲ μὲν αἱ θηλεῖαι ἀγγέλοις οὐκ εἰσὶ θυγατέρες Θεοῦ, κατὰ τὸν ιερὸν μῆνον, διμνυστής, καὶ ἐπαράται τὸν τοῦτο ὑπολαμβάνοντα· δὲ αἱ θηλεῖαι ἀγγέλοις εἰσιν, ἐνίσταται, καὶ διασχυρίζεται. 'Αλλ' εἰ καὶ δοθεῖῃ, δπερ ἀμήχανον, δινδυτὸν θηλεῖα ἀγγέλῳ μίγνυσθαι, καὶ σπερματίνειν ἐν αὐτῇ· ἐν ποιῷ μήτρᾳ συνέξει καὶ ζωῖσει τὸ σωματικὸν σπέρμα ἡ ἀσώματος; Ποιός δὲ καταλλήλων ὅλη θρέψει τοῦτο; πῶς δὲ καὶ ἐγγάστριον περιάξει τὸ βρέφος; πῶς δὲ καὶ γαλουχήσει τὸ χυμοῦς θρεπτικὸν εἰωθός ἐπισπάζεται ζῶον ἡ δύνασις καὶ ἀνατιμος φύσις; Οὐκ ἄρα πάντως οὗτε θηλεῖα ἐστιν ἀγγέλοις· τὸ γὰρ ἀρρένιον καὶ τὸ θῆλυ σωμάτων ίδια. sanguinis est expers natura? Non igitur omnino est angelus semina: semina enim et mas propria sunt corpororum.

ι'. Εἰσάγει τὸν θεὸν αὐτῷ τοιοῦτον ὄρκον διμνύοντα, B « Μὰ φουλκὶ τῶν φουλκῶν, καὶ προθίσματα προθισμάτων. » Καὶ αὐθὶς ἐν ἐτέρῳ μυθαρίῳ, « Μὰ λικροῦντα λικρούντων, καὶ βασταζούσας γόμους, καὶ τρεχούσας εὐθεῖαν, καὶ τὰ μερίζοντα πράγματα· καὶ πάλιν ἐν ἐτέρῳ· Μὰ τὸ δρός, καὶ γραφὴ διστιχισμένην ἐν μεμβράνῳ λιτῶ· καὶ τὸ δσπητίον τὸ ψικοδομημένον, καὶ τὸ στέγος τὸ σηκούμενον, καὶ τὴν θάλασσαν τὴν δεδεμένην. » Καὶ ἐν ἐτέροις ἀλλα τινὰς βαρβαρικὰ καὶ ἀνόητα, καὶ τῆς αὐτοῦ φλαυρίας καὶ φρενοβλαβεῖας οὐκ ἀποδέοντα. Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· « Μὰ τὸν κάλαμον καὶ ἡ στιχίζουσι. » Καὶ πάλιν ἐν ἀλλοῖς ὄρκον πεποίηται, « Μὰ τὰς ἀπολυμένας δρδίνου, καὶ καταιγίδων καταιγίδας, καὶ ἀπλωθέντων ἀπλώματα, καὶ χωρούσας χώρημα, καὶ ρίπτούσας γνώμην ἀπολογητικήν. » Καὶ αὐθὶς ἐν ἀλλοῖς· « Μὰ τὰς ἀνασπωμένας βλίσμα, καὶ ἀφελομένας ἀφέλωμα, καὶ κολυμβούσας κόλυμδον, καὶ προλαβούσας προλάβωμα, καὶ διοικούσας πρᾶγμα ἐν ἡμέρᾳ ἐν ἥσετε σεισμὸς· » καὶ αὐθὶς ἐν ἐτέρῳ· « Μὰ τὸν οὐρανὸν τὸν πεπυργωμένον, καὶ τὴν ἡμέραν τῆς συνταγῆς· καὶ μάρτυν καὶ μαρτυρούμενον. » Καὶ πάλιν ἐν ἐτέρῳ· « Μὰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν Ἀλταρίχ. » Καὶ τι οἰδας τι τὸν Ἀλταρίχ; 'Ο ἀστὴρ διτρυπητός· καὶ ἐν ἀλλῷ πάλιν· « Μὰ τὸ αγνος· καὶ νύκτας δέκα· καὶ ἡ ζυγή καὶ ἡ ἀποζυγή· καὶ ἡ νὺξ δέκαν ἐφαπλώται. » Καὶ αὐθὶς ἐν ἀλλῷ· « Μὰ τὰς συκῆς καὶ τὰς ἐλαῖας τοῦ Σινᾶ, καὶ ταύτην τὴν χώραν. » Καὶ ἐν ἀλλῷ πάλιν· « Μὰ τὰς δρυμούσας ἐν ὄλεασμῷ, καὶ τὰς δεικνυούσας πυροβολίαν, καὶ τὰς περιπτούσας εἰς τὸ αυγός, καὶ ταράχαντας εἰς τὸ ὄλερόταθμα. » Καὶ ἀλλαχοῦ· « Μὰ τὸν Ἀλεξέρ. » Τούτων δὲ τῶν ὄρκων τοὺς μὲν τοῦ παρ' αὐτοῦ Θεοῦ φησιν εἶναι, τοὺς δὲ αὐτὸς διμνυστής, καταπλήττων κάν τούτοις τοὺς βαρβάρους, καὶ θέλων δεῖξαι τούτοις πολυμαθῆς, καὶ βαθέα μυστήρια ἐπιστάμενος, ὃντερ καὶ δταν λέγει, « Ἐπιγραφὴ εἰς τὸ Ἀκκά· » καὶ τι οἰδας τι τὸ Ἀκκά· καὶ ἀλλα πολλὰ τοιαῦτα παντελῶς δύσφραστα καὶ ἀνόητα, καὶ τὰς ἀκοὰς κατατυποῦντα τῶν μαθητευομένων αὐτῷ.

*Ἔτι δέδμυνεται Μωάμεθ κατά τε ἡλίου καὶ σελή-

A angelos feminas, νυμφας dedit ille sitiis hominum; e quibus gigantes nati sunt. » Jam vero angelos feminas non esse filias Dei, ut est in fabella xvi, jurejuraudo affirmat; enique qui ita opinetur, exsecratur. Quod vero feminæ angeli sint, iterum iterumque affirmat et pertendit. Quod si etiam daretur, quod tamen fieri nequit, virum cum semina angelo rem habere, et semen in eamdem emittere: quanam, cedo, matrice continebit, et vivum efficiet ea quae corporis est expers, semen corporeum? Deinde, quanam congruente alimonia nutriet istud? quomodo infantem, qui ante partum in ventre sovetur, circumseret? Denique quomodo lacte lovebit animal, quod succos nutriendes attrahere consuevit, ea quae materiæ et

B 10. Inducit Deum suum tali jurejando sese obstringentem: « Næ per phulcos phulcorum, et prothismata prothismatum. » Et iterum in alia fabella: « Næ per lichenata lichenuntum, et portantes onera, currentesque rectam viam, et ea quæ res parliuntur. » Et iterum in alia: « Næ per montem et scripturam duobus versibus scriptam in membrana tenui; et hospitium ædificatum, et rectum quod appenditur, et per mare vinctum. » Et in aliis alia quædam barbarica, stulta, inepta, nec aliena ab ipsius nudis et amentia. Et alibi rursus: « Per calamum, et quæ distinguunt versus. » Et iterum in aliis juramentum concipit: « Per absolutas ordine, et per procellarum procellas, per expansorum expansiones, et capientes conceptam, et jacientes sententiam defensoriam. » Et iterum in aliis: « Næ per eas quæ at rabiunt bolidem, per adimentes adimentum, per natantes natationem, per anticipantes anticipamen, per administrantes negotium in die quo terra motus quatit. » Et rursus in alia: « Næ per cœlum turritum, et diem compositionis, per testem et testificalrum. » Et rursus in alia: « Næ per cœlum et Altaric. » Et qui scire possit quid sit Altaric? « Stella, inquit, perforata. » Et in alio loco: « Næ per fulgorem et nocies decem: per juncturam et se-juncturam, per noctem cum expansa fuerit. » Et rursus in alio: « Næ per fucus et oleas montis Sina, et per hanc regionem. » Et in alio: « Næ per currentem in latratu, et per monstrantes ignis jacula; per eam quæ incidit in fulgorem, et per eos qui turbant aquam stagnantem. » Et alibi: « Næ per Alezer. » Harum vero formularum jurandi, alias quidem sui Dei esse ait; aliis vero ipse uititur, volens in his quoque barbaros considerare, atque ostendere se multiplicem disciplinam ac profunda mysteria callere; ut et cum dicit: Inscriptio in Acca; et qui scire possit quid sit Acca? aliaque permulta ejusmodi, quæ et prolatu sunt difficultia, et intelligi prorsus nequeunt, aures nempe suorum discipulorum percellentia.

Jurat præterea Moameith per solem, lunam,

astra, igneum splendorem, animalia, canes cursores, plantas, aliaque incognita et barbara vocabula (ut ego existim) daemoneum noxiorum et scelestorum. Ilæc porro cum ille in suis jurandi formulis adhibeat, perspicue ostendit, quod ista pro diis colat: qui enim jurat, per majorem jurare solet. Itaque et Deus, cum non possit per majorem jurare, per seipsum juravit, quemadmodum Scriptura docuit. Jusjurandum autem in Deum intelligimus, promissi sui per aliquod assumptum confirmationem.

11. Templum etiam tradit et ab Ismaele et Abraham adiudicatum esse Deo; quod quidem neque exsuffit unquam, neque a Scriptura memoratur; nam si lapideum unctum, ut Deo statua erigeretur uncta, divinus Moses non reticuit, quomodo templum integrum silentio praeterivisset?

12. Constituit ut sui orarent conversi ad austrum; scilicet ut etiam hac in re ab illis distinguerentur, qui ad orientem solem conversi procantur.

Jubet præterea eos qui se ad preces conferunt, prius sese purgare; aqua quidem, si adsit; sin minus, humo fossilia. Atqui hæc magis sedat, non purgat. Deinde quidnam confert nuda illa per aquam purgatio, siquidem animi omni impuritate scatent?

Dicit iterum, tanquam ex persona Dei: « Nos dedimus tibi scarabæum: tu ergo funde preces ad Dominum tuum, et macta. » O admirandum sacrificium et magnificum, talique legislatore dignum!

13. Quæ a xviii Moamethi fabella usque ad xxxvi interjecta sunt, omnia prætermisimus, tanquam plena omnibus nugis, et monstrosis segmentis, quæque adeo a seipsis evertuntur et refutantur: illa nempe quæcumque ex Veteri pariter et Novo Testamento accepit et corruptit. Dicit enim Mariam sororem Mosis et Aaronis, juxta palinam peperisse Christum: et cum desponderet animum ob dolores partus, Christum ex utero ipsam allocutum esse, jussisseque palmam conutere, et comedere de fructibus ejus: Davidem vero et Salomonem cum dæmonibus et avibus collocutos scripsit: et dæmonas Salomonii ministros fuisse, item et gundas quasdam, euodemque imperium in ventos habuisse; et formicarum perspexisse mysteria, et silvestrem quemdam gallinaceum ipsis doctorem fuisse, sed et ferreum thoracem primum a Davide excoxitatum esse.

Seipsum vero judicom cum Deo prædicat, qui Judicatus sit orbem; aliaque istis absurdiora et magis diabolica debilaterat.

Solem tradit in aquam calidam ad ignes occasus immersi; et lotum circa diluculum ascendere atque exoriri. Atqui si sol quidem ignis est, ignis autem et aqua se invicem mutuo consiciant, qui fit ut alterum non consumat alterum? Deinde, quid opus est soli hoc lavacro? Sol enim purissimus est, ipsaque adeo aqua multo purior.

14. Solem et lunam in equis incedere tradit. Sed

A νης, καὶ τῶν διστρων, καὶ λαμπυρίδων, ζώων, καὶ κυνῶν δρομικῶν, καὶ φυτῶν, καὶ ἑτέρων ἀγνώστων, καὶ βαρβαρικῶν ὄνομάτων, ὡς οἵμαι, δαιμόνιον τιῶν ἀλιτηρίων καὶ παλαμναίων. Ταῦτα δὲ ποιούμενης δροκον, δῆλος ἐστι: θεοὺς αὐτὰ νομίζων· δὲ γάρ δύνων κατὰ τοῦ μείζονος εἰλιθεν δύνεται. Διὸ καὶ οἱ Θεῖς, μή ἔχων κατὰ μείζονος δύνεται, καθ' ἐκτοῦ ὅμο σεν, ὡς ἐδίδαξεν ἡ Γραφὴ. Ὁρκον δὲ νοούμεν έπει Θεοῦ τὴν διά τινος παραλαμβανομένου βεβίωσιν τῆς ἐπαγγελίας.

1a'. Ναὸν λέγει παρά τε Ἰσραὴλ καὶ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ ἀνοικοδομηθῆναι· τὸν οὗτος γενούμενον πώποτε, οὔτε παρὰ τῇ Γραφῇ μνημονευόμενον· εἰ γάρ ἀλιτηρίων λίθου μόνον εἰς στήλην τῷ Θεῷ κεχρισμένον οὐ παρεῖδεν ὁ θεῖος Μωσῆς, πῶς ναὸν δύον ἀπεσιώπησεν ἄν:

1b'. Ἐνορθότητας εὐχεσθαις πρὸς νότον ἀπεστραμμένους· ἵνα κάν τούτῳ διαχρήνωνται ἀπὸ τῶν στρεψμένων πρὸς τὴν τοῦ ἥλιου ἀνατολήν.

Κελεύει τοὺς εἰς εὐχὴν ἐρχομένους καθαρίζειν ἔστου,· ὅντες μὲν εἰ πάρεστιν· εἰ δὲ ἀπεστι, χώματι· τούτῳ δὲ ρυποὶ μᾶλλον, οὐχὶ καθαρίει. Τί δὲ καὶ συντελέσεις ἡ διὰ τοῦ ὅντος ψυλὴ κάθαρσις, εἰ περ αἱ ψυχαὶ τούτων ἀκαθαρσίας εἰσὶ μεσταὶ;

Λέγει πάλιν, ὡς ἐκ Θεοῦ· « Ἡμεῖς δεδώκαμέν σοι τὸν κάνθαρον· καὶ εὐξαῖς πρὸς τὸν Κύριόν σου, καὶ σράξον. » Οὐ θαυμαστὴ θυσία καὶ μεγαλοσπῆτης, καὶ τοῦ νομοθετήσαντος ἐπαξία!

C 1c'. Τὰ ἀπὸ τοῦ ιη' μυθαρίου Μωάμεθ μέχρι τοῦ ιε' πάντα παρήκαμεν, ὡς μεστὰ πάστης τερρθείας; καὶ τερατολογίας, καὶ αὐτέθεν ἀνατρεπόμενα, ἵσα ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς, ἀπὸ τε τῆς Νέας Ἑλασί καὶ παρέφθειρε. Λέγει γάρ τὴν τοῦ Μωσέως καὶ Ἀσρῶν ἀδελφὴν Μαρίαν παρὰ φοίνικι τίκτειν τὸν Χριστὸν, ἀπελεγομένην τὴν ἑαυτῆς ψυχὴν διὰ τὰς ὡδίνας· καὶ τὸν Χριστὸν ἀπὸ τῆς γαστρὸς αὐτῇ προσφέρεις οὐσίαν, καὶ κελεύσαις σείσαι τὸν φοίνικα, καὶ φαγεῖν ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτοῦ. Τὸν δὲ Δασιδὸν καὶ τὸν Σολομῶνα δαίμονας καὶ δρυσίς προσδιαλέγεσθαι, δαίμονάς τε συνεργοῦντας τῷ Σολομῶνι παρεῖναι, καὶ τούτοις τινέσ· καὶ τῶν ἀνέμων ἄρχειν αὐτὸν, καὶ τῶν μυρμήκων κατανοησαι εἰς μυστήρια· καὶ ἀγριόν τινα ἀλεκτρύνα εἶναι τούτοις διδάσκαλον. Καὶ τὸν θύρα καὶ δὲ τὸν σιδηροῦν παρὰ τοῦ Δασιδὸν λέγει πρῶτον ἐπινοηθῆναι.

D Εαυτὸν δὲ κριτὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ φημίζει, κρινοῦντα τὴν οἰκουμένην· καὶ ἔτερα τούτων ἀλογώτερα καὶ δαιμονιωδέστερα καταφλυαρεῖ.

Τὸν ἥλιον φησιν εἰς θερμὸν ὑδωρ καταβαπτίζεσθαι πρὸς τὸ τέλει τῆς ἐσπερίας· καὶ λουδμενον, ἀνιέναι πρὸς δρυθρὸν καὶ ἀνατέλλειν. Ἄλλοι εἰ πύρ μὲν δὲ ἥλιος, ἀλλήλων δὲ φθαρτικὰ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὑδωρ· πῶς οὐκ ἀγαλλίσκει θάτερον τὸ ἔτερον; Τίς δὲ καὶ ἡ χρεία τοῦ τοιούτου λουτροῦ; Καθαρεύσατος γάρ δὲ ἥλιος, καὶ αὐτοῦ τοῦ ὅντος πολλῷ καθαρώτερος.

E δ'. Τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἐφ' ἱππωνίς εἶναι φη-

σιν. Ἀλλὰ πῶς ἀψυχα ταῦτα δντα, ἵππεύειν δύνανται; πῶς δὲ καὶ οἱ ἵπποι δχῆμα πυρὸς εἰναι ὑποστήσονται; Γῆνος γάρ ἔκαστος ἵππος, καὶ διπάνη πυρός. Οἱ δὲ κατὰ τὸν Ἡλίαν Ἑμπυροῦ: ἵπποι οὐ φύσιν εἶχον ἵππων, ἀλλὰ σχῆμα μόνον, ἀγγελοὶ Θεοῦ τυγχάνοντες.

ιε'. Ἐκ βδέλλης θνθρωπον γίνεσθαι λέγει. Ἀλλὰ πῶς ἐκ τοῦ ἀτιμοτάτου τὸ τιμιώτατον, καὶ ἐκ τοῦ ἀλόγου τὸν λογικὸν, καὶ ἐκ τοῦ φευκτοῦ τὸ εὔχτον;

ιζ'. Ἐκ πάντων τῶν ζώων τῆς βρώσεως ἀποκέμπεται μόνον τὸν χοίρον· οὗτος δὲ κύνα, οὗτος λύκον, οὗτος τὸ δλλο· ἀλλὰ πάντων μετέχειν προτρέπεται τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἡπατημένους· «Φάγετε γάρ, » φησὶν, « ἐκ τῶν δντων ἐν τῇ γῇ· καθαρὰ γάρ καὶ καλά· καὶ μὴ ἀκολουθήτε τοῖς ἔγνεσι τοῦ Σατανᾶ. » Σατανᾶν δηλονότι καλῶν τὸν τὰ μὲν καθαρὰ, τὰ δὲ ἀκάθαρτα προσηγορευότα Θεόν. Ἀλλ' εἰ Σατανᾶς οὗτος, πῶς Θεὸν αὐτὸν ἐν δλλοις ὄνομάζεις, ω λῆρε καὶ σεαυτῷ μαχθμενε;

ιζ'. Περὶ νηστείας νομοθετῶν οὕτω φησὶν· διε «Ἐξεστιν ὅμιλην ἥντος τῆς νηστείας εἰς μίξιν τῶν γυναικῶν ὑμῶν. Αὗται γάρ ὅμιλοι εἰσὶ σκεπάσματα· καὶ ὅμεις αὐταῖς ἔστε σκεπάσματα. » Εγνω γάρ δὲ Θεὸς διε παραδούλευεσθε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐν τῇ νηστείᾳ, καὶ ίπλως ὅμιλοι γίνεται. Μίχθητε αὐταῖς εἰς παράκλησιν· φάγετε ἐσπέρας καὶ πίετε, ίως τὸ τῆς νυκτὸς μέλλων φανῇ λευκὸν διὰ τῆς ἥμέρας· καὶ πάλιν πληρώσατε τὴν νηστείαν ίως τῆς ἐσπέρας, καὶ μίχθητε αὐταῖς, ὑμῶν συχναζόντων ἐν τῷ προσκυνητηρίῳ. Αὕτη ἔστιν δὲ νόμος Θεοῦ. » Ποία νηστεία, ἀκάθαρτε, ή ποίος νόμος Θεοῦ, τὸ δὲ ὅλης (τῆς) νυκτὸς εύξειν καὶ ἀσελγαίνειν;

Περὶ σωφροσύνης αὐτοῖς διαλεγόμενος φησὶν· «Αἱ γυναικεῖς ὑμῶν, ναετὸς ὑμῶν. Εἰσέλθετε εἰς τοὺς ναετοὺς ὑμῶν, δὲν βούλεσθε· καὶ συνέλθετε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν·» τοιτέστι, πᾶσαν ἐπιθυμίαν τῶν ψυχῶν ὑμῶν πληρώσατε, καὶ χρήσασθε ταῖς γυναιξὶν ὑμῶν ἀμφοτέρωθεν. Τί τῆς αἵτινας ἀκάθαρστα; ταύτης ἀσελγέστερον καὶ μιαρώτερον;

ιη'. Οὗτος ἐνομοθέτησε γυναικάς μὲν τέσσαρας, ἔκαστον [ὑμῶν] λαμβάνειν· παλλακάς δὲ χιλίας, ή δσας δὲν τρέψειν δυνηθείη. » Υποκείσθαι δὲ ταῖς γυναικὶς τὰς παλλακάς· καὶ ήν ἀν δὲν ἀνήρ βούληται, ἀπολύειν, καὶ δλλην ἀντεισάγειν. «Ω τῆς ἀνυπερβλήτου καὶ χοιρώδους, ή κυνώδους ἀκολασίας!

Αύσεως μηνημονεύσας γυναικὸς ἐξ ἀνδρὸς φησὶ τάδε· « Ήδαν τις ἀπολύτη τὴν γυναικὰ αὐτοῦ, γαμηθεῖται αὕτη ἐτέρῳ· καὶ οὗτος, εἰ βούλεται δὲ ἀπολύσας, αὐτὴν ἀνήρ αὐτῆς, ἐπαναστρέψασθω πρὸς αὐτὸν. Οὐκ ἔξιται δὲ αὕτη, πρὸ τοῦ γαμηθῆναι ἐτέρῳ, ἐπαναστρέψαι πρὸς αὐτόν. » Καλδὲ νόμος δὲ μορχίαν ἐπιτάττων, καὶ καθάρσιον αὐτὴν τῆς ἀπολύσεως; δριζέμενος!

ιθ'. Εἰς τὸν καθ' ὑμῶν πόλεμον ἐγείρων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ φησὶ· « Φονεύσατε αὐτοὺς δόπου ἀν συναντήστε αὐτοῖς. » Ἀλλὰ τίνος ἔγεκα τοῦτο κελεύεις, ώ

A quomodo næc, cum sint inanimia, equitare posunt? quomodo equi ignis vehiculum esse sustinebunt? Equus enim terrestris est, et igni deflagrare potest. Eliæ vero illi ignei equi figuram equorum præferabant, cum revera angeli Dei essent.

15. Ex hirudine sive sanguisuga hominem fieri dicit. Verum enim vero qua ratione ex abjectissimo pretiosissimum, ex bruto ratione præditum, ex eo quod fugiendum et aversandum est, id quod expeditur?

16. Ex esu omnium animalium solum abominatur porcum; neque canem, neque lupum, neque ullum aliud; sed cæteris omnibus vesci jubet di cipulos a se deceptos. « Comedite, inquit, de his quæ sunt in terra; pura enim sunt et bona; neque sequimini vestigia Satanæ: » Satanam scilicet appellans Deum, qui alia quidem munda, alia vero immunda dixit. Sed si quidem iste Satanas est, quomodo ipsum in aliis Deum appellas, o vane nugator, tibi que ipsi repugnans?

17. De jejunio dum leges fert, sic ait: « Nox jejuniū vobis libera concessa est, ut cum vestris uxoribus concubatis. Ipsæ enim sunt vestra tegumenta, et vos ipais estis tegumenta. Deus enim perspectum habuit insidias vobis fieri jejunio, et propitius est. Itaque misericordia cum illis ad consolationem; et vesperi comedite ac bibite, donec ex alra noctis caligine candida dies illucescat; et iterum expleto usque ad vesperam jejunio, cum mulieribus rem habete, oratorium assidue frequentantes. Hæc jejunandi ratio lex Dei est. » Quodnam vero jejuniū, o impure; quænam Dei lex, per totam noctem bacchari et libidini indulgere?

De continentia atque modestia apud suos disserens ait: « Mulieres vestras habitaculum vestrum sunt. Intrate in vestrum habitaculum, undeunque vultis, et cum animis vestris congregimini: id est, omnem libidinem animi vestri explete, et utimini mulieribus vestris utrinque. Quid hac tua inpuritate spurcius et abominabilius?

18. Hic legem tulit, ut quisque vestrum quatuor uxores ducere queat; pellices vero mille, aut quotquot aliquis alere possit. Verum uxoribus subiectas esse vult pellices: permittitque repudiare quam maritus velit, et aliam pro ea ducere. O incomparabilem, porcinamque aut caninam intemperiam!

Cum divorcii meminit inter virum et uxorem, hæc constituit: « Si quis uxorem suam repudiaverit, ipsa nubat alii; atque ita, si velit qui eam dimisit maritus ejus, ad ipsum revertatur. Reverti vero ad ipsum, antequam alii nupserit, non licet. » Praeclara vero lex, quæ adulterium sancit, ei eo vult repudium expiari!

19. Cum vero suos discipulos in bellum adversus nos incitat, ait: « Occidite ipsos, ubiunque in ipsis incederitis. » Sed enjus rei causa hoc ipsum ju-

bes, o sanguinarie ? Ne videlicet, cum sapientes sint, impia tua et spurca placita coarguant.

90. Excitat autem multis modis et armat barbaros, ut Christianorum sanguine polluantur : dum illis persuasum esse vult, magnam et copiosam mercedem apud Deum repositam esse iis qui crudeliter in ipsis grassentur. Jubet etiam quintam partem captivoruim et aliorum spoliorum dedicari Deo, et prophetæ apostoloque ejus Moametho. Neque enim æquum erat lucri non esse cum illis participem eum qui ipsis perditionis Christianorum fuisse auctor ; sed par erat ex sanguinario populo sanguinario prophetæ sanguinarias primitias decerni.

Sed tamen roganibus Christianis jubet reconciliari. Papæ inhumanaam humanitatem ! Si enim Christiani, facta reconciliatione, in Saracenorū partes concesserint, et postea ab eorumdem potestate se abgregare ausi fuerint, bellum contra eos conflari et jugulari eos vult ; at si eamdem religionem amplexentur, in fratrum numerum recipi.

« Non adigitis ipsos, ait, ad fidem. Nam ex lubrico et periculoso, quod gratum acceptumque est, planum factum est, » id est, apparuit vestra fides Deo grata, aliis religionibus improbatis, tanquam periculosissima. Euge, magna sane humanitas, quod interficere Christianos mandasti ! adigere interim ad fidem non jussisti, sed occidere mandasti ! non ob alienam fidem, sed ob insitam saevitatem atque inhumanitatem, et ne superstites coarguant tuam insaniam atque impietatem, uti prædictum est.

Admonet suos dicens : « Ne sitis socii neque Iudeorum, neque Christianorum. Nam quicunque ipsis defendit, ex ipsis est. » Esto sane : Christianos omnipotentem sanctamque Trinitatem colentes odio prosequeris ; in Iudeos vero, qui profiteuntur sese Abramini fidem conservare, cur hoc moliris ? Sed nihil alienum a tua malitia. Nostri enim quod lex divinitatem Christi declarat : idcirco utrosque odio habere præcipis, qui Christi, imo, ut¹ potius dicam, Dei hostis es.

Deinde sic condolet Iudeis et Christianis, cum ait : « Væ vobis, domestici Scripturarum ! nihil vobis erit, quoad legem sequemini et Evangelium. » Nihil, nempe utilitatis. Atqui paulo ante legem a Christo impletam fuisse dixisti, Evangeliumque promulgatum esse viam et lucem et justitiam. Sed revera mendacium seipsum jugulat, ut evidenter coarguatur.

De circumcisione et marium et seminarum legem tulit : interdixit illis etiam vino. Et mares quidem circumcidere Hebraicum ; feminas vero impudentiae Moamethicæ proprium. scilicet ut circumcisio nem in lege præscriptam hoc pacto corrigeret. Abstinentia a vino hoc vult, ne ebrii facti, facile

A μιαρόφε ; Ινα πάντως μή, νουνεχεῖς θντες, ἐλέγχιως τὰ ἀσέβαστά σου καὶ κατάπυτα δόγματα.

κ' ; Διανίστησι καὶ ἑξοπλίζει παντοιοτέρως τοὺς βαρδάρους πρὸς τὸ τοῖς τῶν Χριστιανῶν αἰχματικτχραγεσθαι, πιστεύοντας πολλὴν παρὰ Θεῷ μισθωποδοσίαν κείσθαι τοῖς ώμῶς κατ' αὐτῶν χωροῦσι. Τὴν πέμπτην δὲ μοίραν τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν ἄλλων σκύλων ἀνατίθεσθαι τῷ Θεῷ, καὶ τῷ προφήτῃ καὶ ἀποστόλῳ πατρὶ Μωάμεθ· οὐ γάρ έδει μή καὶ τοῦ κέρδους αὐτοῖς κοινωνῆσαι τὸν τῆς ἀπωλεῖας αὐτοῖς αἴτιον. Ἐχρῆν δὲ ἐκ μιαρόφου λαοῦ μιαρόφων προφήτῃ μιαρόφους εἶναι τὰς προσενέξεις.

B Καὶ καταλλάγεσθαι δὲ κελεύει, παραχαλούντων Χριστιανῶν. Βαβαὶ τῆς ἀπανθρώπου φιλανθρωπίας ! Εἰ μὲν καταλλαγέντες, καὶ καθ' ἔαυτοὺς γενόμενοι, τολμήσουσι τῆς αὐτῆς ἑκουσίας ἀποδιαιρεθῆναι, πλεμέμον κατ' αὐτῶν συγκροτεῖν, καὶ ἀποσφάττειν αὐτούς· εἰ δὲ τὴν αὐτὴν ἐπανέλοιντο θρησκείαν, εἰς ἀδελφούς αὐτούς παραδέχεσθαι.

« Οὐ καταναγκάσετε, φησὶν, εἰς πίστιν αὐτούς. Ἐφανερώθη γάρ τὸ εὐπρόσδεκτον ἐκ τοῦ σφαλεροῦ. » Τουτέστιν, ἐφάνη τῇ καθ' ὑμᾶς πίστις εὐπρόσδεκτος τῷ Θεῷ, τῶν ἄλλων πίστεων ἀποδοκιμασθεῖσῶν, οὐαὶ σφαλερῶν. Εὔγε τῆς φιλανθρωπίας ! διτι φάζειν τοὺς Χριστιανοὺς ἐπιτάξας. μή ἀναγκάζειν τέως εἰς τὴν πίστιν ἐκέλευσε φονεύσιν ἐπιτάξας, οὐ δι' ἀλλοτριότητα πίστεως, ἀλλὰ δι' οἰκείαν οἱ ἀπήνειαν καὶ ἀπανθρωπίαν, καὶ ίνα μή ζῶντες ἐλέγχωσι τὴν αὐτῶν ἀπόνοιαν καὶ ἀτέβειαν, ὡς προείρηται.

C Παραινεῖ τοῖς Ιδίοις λέγων · « Μή γίνεσθε ἀντιμήπτορες Ίουδαίων τε καὶ Χριστιανῶν. Όστις γάρ ὑπερασπίζεται αὐτῶν ἐξ ὑμῶν, δ τοιοῦτος ἐξ αὐτῶν ὑπάρχει. » Ἐττοῦ · Χριστιανοὺς μὲν, τοὺς τὴν παντούργην καὶ ἀγίαν Τριάδα σέβοντας, μισεῖς, καὶ τοιαῦτα ὑπομένειν κελεύεις · Ίουδαιοίς δὲ, τοῖς ἐπιχειρούμενοις τὴν τοῦ Ἀβραὰμ ἀποσώζειν πίστιν, διὰ τὶ ταῦτα προξενεῖς ; 'Αλλ' οὐκ ἔξιν καὶ τοῦτο τῆς σῆς κακοφροσύνης. Οίδας γάρ διτι δόνομος τὴν τοῦ Χριστοῦ θεότητα δείκνυσι · καὶ διὰ τοῦτο ἀμφοτέρους ἐχθράνειν κελεύεις, χριστομάχος, δι μᾶλλον εἰπεῖν, θεομάχος ὅν.

D Εἰτούσηταντινει Χριστιανούς τε καὶ Ίουδαιούς, λέγων · « Οὐαὶ δμῖν, οἰκεῖοι Γραφῶν ! οὐδὲν δμῖν ἔσται, Εώς ἀν ἐκαχολουθῆτε τῷ νόμῳ καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ. » Οφελον δηλονότι. Καὶ μήτι ἀνετέρω μικρὸν ἀληθοποιηθῆναι μὲν παρὰ Χριστοῦ τὸν νόμον εἰρηκας · δοθῆναι δὲ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ὁδηγησιν, καὶ φῶς, καὶ δικαιοσύνην. 'Αλλ' διτι διευθύνει περιπίπτει τὰ πολλὰ τὸ φεῦδος, ίνα φωνεωτέρως ἐλεγχθείη.

Περιτέμνειν καὶ τοὺς ἀρρένας καὶ τὰς θηλείας νομοθετήσας, ἀπηγρέυσεν αὐτοῖς καὶ τὸν οἰκεῖον. Τὸ μὲν οὖν περιτέμνειν τοὺς ἀρρένας 'Εβραικόν τὸ δὲ τὰς θηλείας τῆς τοῦ Μωάμεθ ἀνασχυντίας ἰδειον. ἐπὶ διορθώσει δηλον τῆς νομικῆς περιτομῆς · δὲ ἀποχὴ τοῦ οἰκείου, ίνα μή μεθυσκόμενοι τοῖς ἐχ-

θροῖς αὐτῶν εὐάλωτοι γίγνωνται, καὶ μάλιστα Α ab hostibus in potestatem redigerentur, et maxime a Christianis.

Ἐμυθολόγησε κάμηλόν τινα γενέσθαι, δυναμένην πίνειν δλον τὸν παραρρέοντα ποταμόν· εἶναι δὲ ταῦτην παμμεγέθη, καὶ μὴ χωρουμένην μεταξὺ δύο τῶν μεγίστων ὀρέων. Λαδὸς οὖν, φησὶν, ἦν τῷ τόπῳ· καὶ τὴν μὲν μίαν ἡμέραν αὐτὸς ἔπινε τὸ ὄντωρ τοῦ ποταμοῦ, τὴν δὲ ἐτέραν ἡ κάμηλος. Πινουσσα δὲ τὸ ὄντωρ τοῦ ποταμοῦ, ἐπότιζεν αὐτοὺς, τὸ ἑαυτῆς γάλα. παρεχομένη ἀντὶ τοῦ ὄντος. Ἀνέστησαν οὖν ἑκεῖνοι, πονηροὶ ὅντες, καὶ ἀπεκτειναν τὴν κάμηλον. Ἡν δὲ ταύτης γέννημα, μικρὰ κάμηλος, ἥτις, ἀναιρεθείσης τῆς μητρὸς, ἐδίησε πρὸς τὸν Θεόν· καὶ ἐλαβεν αὐτὴν πρὸς ἑαυτὸν. Ἐρωτῶμεν οὖν τοὺς τοῦ μυθολογῆσαντος ταῦτα μαθητὰς, πότερον ἐκ συνδυασμοῦ γεγέννητα: ἢ μικρὰ κάμηλος, ἥ δίχα συνουσίας; Καὶ λέγουσι, « δίχα συνουσίας. » Καὶ πάλιν ἡμεῖς, « Καὶ πῶς δίχα συνουσίας; » Καὶ λέγουσιν ἀγνοεῖν. Καὶ αὐθὶς ἡμεῖς, « Πώς πρὸς ἑαυτὸν ὁ Θεός; τὴν μικρὰν κάμηλον ἀνελάβετο, καὶ ποῦ βόσκεται; πῶς δὲ καὶ ὁ προφήτης ὅμῶν οὐκ ἐδίδαξε τὸ περὶ τῆς ἀσυνδιστοῦ γέννης αὐτῆς; Καὶ ποῦ νέμεται; Καὶ εἰ ζῇ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἢ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τετελεύτηκεν; ἢ πρόδρομος ὅμῶν εἰσῆλθεν εἰς τὸν παράδεισον; » Καὶ μηδὲν ἔχοντες εἰπεῖν, μένουσι σιγῶντες.

κα'. Ἐαυτὸν λέγει τὰς κλεῖς τοῦ παραδείσου λαβεῖν· καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς παγκοσμίου κρήσεως, μετὰ τὸ καταδίκασθαι· Μωσέα μετὰ τῶν Ἐβραίων ἀπάντων διὰ τὴν τοῦ νόμου παράβασιν, καὶ μετὰ τὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν φῆφον, ἦν ὑποστήσονται προσαγορεύοντες τὸν Χριστὸν Υἱὸν Θεοῦ καὶ Θεὸν, ἀνοιγῆναι μὲν τὸν παράδεισον ὑπὲρ αὐτοῦ· συνεισελθεῖν δὲ αὐτῷ χιλιάδας ἐθδομήκοντα ἀπὸ τῶν παραδεξαμένων τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ· τοὺς δὲ λοιποὺς τῶν αὐτοῦ μαθητῶν κριθῆσθαι φάσκει· καὶ τοὺς μὲν κρείττονας ἐξ αὐτῶν ἀνυμφιδόλως καὶ αὐτοὺς εἰς τὸν παράδεισον εἰσαχθῆναι, τοὺς δὲ χείρους· καὶ ἀμαρτωλοὺς πιτάκιον τῷ τραχήλῳ ἑαυτῶν περιδεδεμένου φέροντας, καὶ αὐτοὺς εἰς τὸν παράδεισον εἰσαχθῆναι· καὶ καλεῖσθαι τούτους « ἀπολευθέρους; τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ προφήτου Μωάμεθ. »

χβ'. Τὸν παράδεισον τέσσαρα; λέγει ποταμοὺς ἔχειν, ἐξ ὄντων ἀθλώτου, καὶ γάλακτος καθαροῦ, καὶ οἰνου ἥδεος, καὶ μέλιτος ὄλιτοῦ. Συνουσίας εἰν δὲ καὶ γυναικῶν ἐν τῷ παραδείσῳ· καὶ εἶναι τὴν συνουσίαν αὐτῶν ἡδυτάτην πάνυ, καὶ διαρκῆ, καὶ ἀφρεστον. Τοὺς μέντοι Ἐβραίους, καὶ τοὺς Χριστιανοὺς ἔγλα τοῦ αἰωνίου χρηματίζειν πυρός· τοὺς δὲ Σαμαρείτας ἀποτελθαὶ πρὸς τὴν ἐκφορὰν τῆς κόπρου τῶν ἐν τῷ παραδείσῳ διατιμένων, ἵνα μὴ ἐποζέσῃ, φησὶν, δ παράδεισος. Ταῦτα πάντα, τὰ καταγέλαστα πάντα καὶ ἀπαράδεκτα Χριστιανοὺς δντα, καὶ μυθάρια, καὶ ἀσύστατα, οὐκ ἐπιδέονται τινος ἀνατροπῆς, αὐτόθιν ἐληγμένα.

κγ'. Ἀποκλείων πᾶσι τὴν Ἑρευναν τῶν παρ' αὐτοῦ δογματικομένων, εἰ ἀλήθη ταῦτα ἢ μή, καλεύει,

B Fabulatus est suisse camelum quamdam, quæ potuerit integros fluvios præterfluentes epotare: suisse autem illam permagnam, et quæ inter duos montes maximos non caperetur. Et in eo, inquit, loco populus erat; et altero quidem die ipse aquam fluvii bibebat, altero vero, camelus: caquo cum bibisset aquam, populo illi potum præbebat lac suum, pro aqua. Hic itaque populus, cum esset malus, insurrexit et camelum interfecit. Erat autem hujus pullus exiguis camelus, qui interfecta matre ad Deum clamavit, et assumpsit eumdem ad seipsum. Interrogemus igitur discipulos hujus fabulatoris, utrum ex conjunctione parvus camelus natus sit, an absque coitu? Et dicunt: « Absque coitu. » Et nos rursum: « Et quomodo absque coitu? » Et respondent se ignorare. Et nos iterum: « Quomodo vero Deus ad seipsum parvum illum camelum assumpsit, et ubi pascitur, et quo pacto propheta vester non explicavit ejus ortum, cum nulla plane antecesserit conjunctio? Et ubi pascitur? Et utrum vivit in cœlo, an vero postquam assumptus est oblitus, aut vos in paradisi præcurrat? » Isti vero cum non habeant quod respondeant, conticescunt.

C 21. Se ipsum ait claves paradisi accepisse, et circa diem universalis judicii, postquam Moses cum Hebreis, ob legis transgressiones, condemnatus fuerit, et post sententiam de Christianis latam, quam illi ferent quia Christum et Dei Filium et Deum appellant, apertum iri paradisum ab ipso, et simul cum ipso intratras chiliadas septuaginta, ex eorum numero qui doctrinam ipsius amplexi fuerint, reliquos vero suos discipulos iudicatum iri dictat: et quidem meliores ipsorum citra omnem controversiam et ipsos paradiso potituros: pejores vero et peccatores, chartulam de colo pendentem ferentes, et ipsos in paradisum intromissum iri, appellarique istos « libertos Dei et prophetæ Moamethi. »

D 22. Paradisum quidem quatuor flumina habere tradit, ex aqua pura, lacte puro, et dulci vino, melleque defæcato. Item concubere ipsos cum mulieribus in paradi: esseque congressum ipsorum jucundissimum omnino et sufficientem, et qui nunquam difficiat. Hebreos vero et Christianos ligna sempiterni ignis appellari: Samaritanos autem destinatos esse ut stercus effaserint eorum qui in paradi agunt, ne graviter oleat paradi. Hæc quidem omnia, et ridicula undequaque et aliena ab omni Christianorum doctrina, itemque fabellæ, et absurdæ minime consistentia, non egent illa refutatione, ut quæ a seipso redarguantur et convincantur.

23. Et ut intercluderet omnibus viam investigandi sua placita, utrum scilicet vera sint, an falsa,

mandat, hoc quidem tempore, tanquam divinitus inspirata, sua amplecti omnia, investigationem vero illorum et probationem ad diem usque extremum judicii universalis reservandam. Tunc enim quod probum sincerumque sit, planum fore. Ne vero quisquam dicat: « Postula a Deo signum aliquod ad confirmationem tuorum placitorum, » simulat petitionem, et ad Deum ait: « Postulant a te domesici et vernaclii discipuli scripturæ (id est, qui scripturam illam divinitus missam amplectuntur) ut demittas ad eos scripturam e cœlis, » scilicet scripturam secundam, quæ certos eos reddat placita a me proposita et constituta esse vera et tibi grata. Postea de Hebrais proponit, quod illi magis quipiam a Mose petierint, dicentes: « Ostende nobis Deum manifesto, » et quod comprehendenter ipsos Deus ob injustitiam suam, id est sustulerit et medio, ob hanc absurdam et ineptam petitionem ipsorum. Hæc quidem ille addidit, ut terroret discipulos suos, ut prohiberet (nisi declaratum est) inquirere demonstrationes veritatis; ne scilicet similia ipsis acciderent. Judæi tamen magis deprecati sunt, ne Deus loqueretur ad ipsis, et gloriam Dei, quæ ipsis in monte Sina apparuerat, horribilem existimarent et intolerabilem: falsumque est exemplum Hebræorum qui eo modo perlerint.

Præterea conatur conciliare sibi veritatis studium, et sive dignam auctoritatem placitis suis astruere, dum in medium adducit personas quasdam difficiles cognitu, quæ ante Noe ad prædicandum venerint, et in quibus quidem ipsis sive habita fuerit, benedictionem magnam assecutos esse homines; in quibus vero sive derogata sit, maledictionem summam sensisse. Post Noe vero introducit Tzaled quemdam prophetam, fratrem Thamodi, qui neque unquam fuit, neque ab ullo alio nominatus est; item et Saipum, similiter ignotum et Mosi, et omnibus aliis historicis. Atque hos quidem omnes prædicasse dicit, eosdemque illis qui sive ipsis habuerint, Deum propitium præbuisse: ubi vero sive illis penitus habita non fuit, eas gentes suis eversas.

24. Deinceps de seipso addit talia: « Vnde homines! ego sum Dei apostolus. » Ex placitis tuis planum fit, cuius dei, o impostor, sis apostolus, falso, inquam, sic appellati, nempe Satanæ; huic namque grata et amica doces, at inimica vero et magno Deo.

Rursum velut ex persona Dei dicit: « Misimmo te ad gentem, ut ea quæ tibi revelata et patesfacta sunt, eidem præsint et imperent, » id est, ut illa subjecta sit iis quæ tibi revelata sunt placitis. Atque hoc quidem ideo dixit, ut auctoritatem et sive sibi compararet, quemadmodum æpenuero consuevit facere. Et iterum addit: « Qui religionem nostram improbat, aiunt me non esse apostolum: Deus mihi sufficiat, hic inter me et vos testis. » Quod autem dicit: « Sufficiat mihi Deus, » idem est ac si dixisset: Sufficiet mihi Deus

A νῦν μὲν ὡς θεόπνευστα δέχεσθαι τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα - παραπέμψαι δὲ τὴν τούτων ἔρευναν καὶ δοκιμασίαν εἰς τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς παγκοσμίου κρίσεως - τότε γάρ φανῆναι τὸ πάντως δόκιμον. Ἰνα δὲ μή τις εἰπῃ, « Αἴτησαι πάρα τοῦ Θεοῦ σημεῖον εἰς πίστωσιν τῶν παρὰ σοῦ δογματιζομένων, » ὑποκρίνεται τὴν αἴτησιν, καὶ φησι πρὸς τὴν Θεόν. « Αἴτοινται σε οἱ οἰκεῖοι τῆς γραφῆς (τουτέστιν οἱ τὴν θεόπεμπτόν σου γραφὴν δεξάμενοι) τοῦ κατενέγκαια ἐπάνω αὐτῶν γραφὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. » γραφὴν δευτέραν δηλούστι, πληροφορούσαν περὶ τῶν παρ' αὐτοῦ δογματιζομένων, διτι ἀληθῆ καὶ εὐάρεστα. Είτα προσεκτήσῃ περὶ τῶν Ἐβραίων, διτι ἥτησαντο τὸν Μωσῆν μεῖζον τούτου, καὶ εἶπον, « Δεῖξον τιμὴν τὸν Θεόν φανερῶς. » καὶ ἔλαβεν αὐτοὺς τὸ θεῖον διὰ τῆς ἀδεκίας αὐτῶν - τουτέστιν, ἀνεῖλεν αὐτοὺς διὰ τὴν παράλογον ταύτην αἴτησιν αὐτῶν. Ταῦτα δὲ προσεθήκεν, ἐκφοβῶν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ χωλύων (ώς δεδήλωται) ζητεῖν αὐτοὺς ἀποδεῖξεις τῆς ἀληθείας, ἵνα μή τὰ δμοια πάθωσι. Κατοι παρηγήσαντο μᾶλλον οἱ Ιουδαῖοι τὸ λαλεῖν πρὸς αὐτοὺς τὸν Θεόν - καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ δρους δρφεῖσαν τοῦ Θεοῦ δόξην φορτικὴν ἥγεσαντο καὶ ἀνυπόστατον - καὶ φευδεῖς αὐτὸς τὸ παράδειγμα τῶν οὕτως ἀποθανόντων Ἐβραίων.

C « Ετι περιποιούμενος ἐστι τῷ ἀλήθειᾳ καὶ ἀξιοποίησται ἐπὶ τοῖς δογματιζομένοις, εἰσάγει πρόσωπά τινα πᾶσιν ἀδιάγνωστα, εἰς κήρυγμα πρὸ τοῦ Νῦν ἐλθόντα - καὶ ἐν οἷς μὲν ἐπιτεύθησαν, θείαν εὔλογίαν προεξενηκότα, ἐν οἷς δὲ ἡπιστήθησαν, κατάραν μεγίστην. Μετὰ μέντοι τὸν Νῦν ἐπιτεάγει Τζάλεδ τινὰ προφήτην, ἀδελφὸν Θαμώδη, τὸν οὗτος γεγονότα, οὔτε παρ' ἄλλου ὀνομασθέντα - ἐτι δὲ καὶ Σάιπον, ὅμοιος ἀγνωστον καὶ τῷ Μωσῇ, καὶ πάσι τοῖς ἄλλοις ιστορικοῖς - οὓς λέγει κηρύξαντας παρ' οἷς μὲν ἐπιτεύθησαν, τὸν Θεόν αὐτοῖς εὑμενῆ παρεσχηκέναι, παρ' οἷς δὲ ἡπιστήθησαν, καταστροφὴν αὐτοῖς γενέσθαι. »

D κδ. Είτα προστίθησι περὶ ἐστι τοιάδε. « Οὐαὶ ἀνθρώπῳ! ἐγὼ ἀπόστολός είμι τοῦ Θεοῦ. » « Εδειξα, ἀφ' ὧν δογματίζεις, ὡς πλάne, ποιου θεοῦ ὑπάρχεις ἀπόστολος, διτι τοῦ φευδωνύμου, φημὶ δή τοῦ Σατανᾶ. Τούτῳ μὲν γάρ φίλα διδάσκεις, ἔχθρά δὲ τῷ ἀληθεῖ καὶ μεγάλῳ Θεῷ. »

Λέγει πάλιν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ περὶ ἐστοῦ. « Ἀπεστελλαμένος σε πρὸς Εθνος, τοῦ τυγχάνειν ἐπάνω αὐτῶν τὸ δηλοποιηθέντα πρὸς σὲ, » τουτέστι τοῦ ὑποκείσθαι αὐτοὺς τοῖς δηλοποιηθεῖσι. Καὶ τούτῳ δὲ εἰρηκεν, ἀξιόπιστον ἐστι τὸν ποιῶν, ὡς εἰωθε πολλάκις ποιεῖν. Καὶ αὐθις προστίθησι. « Λέγουσιν οἱ ἀρνούμενοι, διτι οὐκ εἰμι ἀπόστολος. Ἀρκεσθή μοι δὲ Θεός. » οὗτος μάρτυς μεταξὺ ἔμου καὶ ὑμῶν. « Τὸ δὲ, « Ἀρκεσθή μοι δὲ Θεός, » ἀντὶ τοῦ, « Ἀρκεστέ μοι εἰς μαρτυρίαν δὲ Θεός. » δὲ έστι μάρτυς ἔμου μὲν, διτι εἰμι ἀπόστολος αὐτοῦ, ὑμῶν δὲ,

δτι ἀπιστεῖτε μοι. Θεὸν μὲν οὖν προσάλλεται μάρτυρα τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, οὐδὲν δὲ Θεοῦ ἄξιον ἐπιφέρεται· ναὶ μὴν οὔτε ἀποστόλου σύγχολον, οὐ θυματουργὸν, οὐ προφητεῖαν ἀληθινήν, οὐ βίον ἔνησκημένον, οὐδὲ ἀπλῶς γνῶσιν· ἀλλ' ἀναποδεῖκτις, « Θεός μοι μάρτυς, » φησίν.

καὶ, neque vitam exercitationibus sanctis exultam, neque mortali, neque omni probatione ei demonstratione: « Dens mihi testis est, » inquit.

κε'. Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ λόγῳ τάδε διέξεισιν, δτι « Πάντως ἔρουσι μοι, δτι Δαιμονίζομενος εἰ, λέγων ἐκ Θεοῦ δέξασθαι ταῦτα. Εἰ γάρ ήσαν ἀληθῆ, διγγελος ἀν κατήγγειλεν. » Αἰτίας δὲ τίθησι τοῦ μηδένα καταβῆναι ἀγγελον, καὶ φησιν, δτι « Εἰσὶ τινες δι' οὓς τοῦτο κωλύεται· καὶ δτι, τῶν ἀγγέλων κατελθόντων, τὸ δόλον ἤνυσται· καὶ τίς χάρις τοῖς ἀνθρώποις; » Ἀλλὰ μὴν πρόφασις τοῦτο τῆς ἀπορίας καὶ τῆς ἀσθενείας σου. Πελλάκις γάρ ἀγγελοι κατῆλθον εἰς τὴν γῆν, μᾶλλον δὲ καθ' ἐκάστην καταβαίνουσιν, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι τῶν σωζομένων.

κς'. Ὁποῖον δὲ καὶ τὸ σημεῖον καὶ ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ; « Ἰδετε γάρ, » φησι, « τὰς ἀστεροτοξίας, δπηνίκα ἀναβαίνεις ὁ Σατανᾶς, ἀκροάσασθαι θέλων τὰ ἐν οὐρανῷ λαλούμενα· διὰ τοῦτο πιστεύσατε, δτι ἀπόστολός εἰμι. » Ἀλλος γάρ τοῦτο πρὸ ἐμοῦ οὐκέτι ἐδίδαξεν. » « Οὐτῶς οὐδεὶς ἀλλος τοῦτο ἐδίδαξε· διότι πρόδηλον ἐστι φεῦδος. Οὐκ ἀστεροτοξίαι γάρ ταῦτα, καθὼς αὐτός φησι, κατὰ τοῦ δαιμονοῦ; ἐκπεμπόμενα· ἀλλ' ἀπόστινθρίσεις τῶν ἀστέρων. » Εκαστος; γάρ ἀστήρ πῦρ ἐστι, καὶ κατὰ τὴν τοῦ πυρὸς φύσιν ἐκπυρηγίσεις ἐκπέμπει..

Πάλιν ἔστι τῷ κατασκευάζων τῷ ἀξιόπιστον, εἰσάγει τὸν Θεὸν μαρτυροῦντα περὶ ἔαυτοῦ καὶ δμνύοντα, καὶ λέγοντα· « Μὰ τὸ ἀστρον τὸ δυόμενον, οὐκ ἐπλανήθη ὁ ἑταῖρος ὑμῶν, οὐδὲ ἡνόμησε, καὶ οὐκ ἐφθέγξατο ἐκ θελήματος· οὐκ ἐπιτιν αὐτῷ εἰ μή ἀποκάλυψε· ἀποκαλυψθεῖσα, ήν ἐδειξεν αὐτῷ ὁ ἴσχυρός εἰς δύναμιν, ὁ ἀθεώρητος. » Ἀλλὰ μήν, ὥσπερ τὸ τὸν Θεὸν δμόσιας κατὰ ἀστέρως φεῦδεις, οὐτω δή καὶ δσα ἀπεκαλύψθη τῷ Μωάμεθ φεῦδη καὶ δαιμονιάδη.

Φησὶ προφητεῦσαι Ἰησοῦν τὸν Γῆν Μαρίας περὶ ἔαυτοῦ, εἰπόντα· « Ἔγὼ ἀπόστολός εἰμι τοῦ Θεοῦ πρὸς ὑμᾶς, ἀληθοποιῶν τὸ δυόμενόν μου τὰ τοῦ νόμου, καὶ εισαγγελεῖζόμενος ἀπόστολον ἐρχόμενον μετ' ἐμέ· δνομα αὐτῷ Μωάμεθ. » Καὶ ποὺ τοῦτο προεφήτευσεν ὁ Χριστός, ή ἐν ποιᾳ γραψῃ; Πάντως γάρ τοὺς τοῦ Χριστοῦ λόνους, δπηδήποτε κειμένους, εἰς ἀκρίθειαν ἐπίστευθε. « Ήγουν δειξάτωσαν οἱ τοῦ Μωάμεθ μαθηταὶ γεγραμμένην ποντῶν θεοπνεύστων Γραφῶν ταύτην τὴν περὶ τοῦ Μωάμεθ πρόδρότησιν· ή σαφῶς ἰστωσαν δτι καὶ τοῦτο φεῦδος, ὥσπερ δή καὶ τάλλα τῶν διδαγμάτων αὐτοῦ.

κς'. Τὸ ἔκατον διδαγμάτων μυθόριον ἐπιγέγρα-

A in testimonium, qui testis est mihi quidem, quod sim apostolus; vobis vero, quod mihi fidem non habetis. Sic Deum ille obtestatur velut testem sui apostolatus; nec tamen quidquam Deo dignum adserit, qui nullam quoque apostoli tesseram sive symbolum, neque prophetiam veram, neque miracula, neque vitam exercitationibus sanctis exultam, neque aliam (ut simpliciter dicam) cognitionem profert: sed absque omni probatione ei demonstratione: « Dens mihi testis est, » inquit.

25. Et iterum in alio sermone hæc narrat: « Omnino mihi objicent, me dæmone exagitatum dicitur Deum hæc mihi tradidisse. Si enim hæc essent vera, angelus aliquis hæc mihi annuntiaset. » Exponit etiam causas cur nullus angelorum descendat, et ait: « Esse aliquos per quos hoc ipsum impediatur: et quod angelis descendantibus universum hoc per eos consummatum esset, et quæcum gratia hominibus fuerit? » Atqui hæc oratio fucus et prætextus est perplexi animi tui, et inscitiae atque imbecillitatis tuae. Sæpen numero enim angelii in terram descenderunt; imo quotidie descendunt, cum mittuntur ad ministerium eorum qui sunt servandi.

26. Quodnam ergo signum et demonstratio apostolatus ejus? « Observate, ait, ejaculations astrorum, quando Satanus ascendit ad audiendum ea quæ in cœlo dicuntur: atque ob id credite me esse apostolum, alias enim ante me hoc nullus docuit. » (Sane, nullus alias hoc docuit ideoque) manifestum est mendacium; neque enim ista sunt stellarum sagittaturæ quæ, ut ipse ait, contra dæmonem emittuntur, sed scintillationes a stellis emissæ. Uniusquodque enim astrum ignis est, et pro natura ignis scintillas emitit.

B Iterum tandem auctoritatem et fidem sibi astrarere mititur, cum introducit Deum testificantem de seipso, jurantemque ac dicentem: « Næ per astrum quod occidit, socius vester non est in errorem inductus; neque inique egit, neque pro suo arbitratu locutus est; neque est doctrina ejus aliud quam revelatio ipsi revelata; quam ostendit ei fortis ille viribus et invisibilis. » Sed ut Deum jurare per stellam, est mendacium, sic etiam quæcumque patesfacta sunt Moametho, falsa sunt D et diabolica.

Tradit, Jesum Mariæ Filium prædictissime de se his verbis: « Ego sum Dei apostolus ante vos, implens ea quæ ante me in lege prædicta fuere. Et annuntio vobis apostolum venturum post me, cui nomen Moameth. » Ubinam vero hoc Christus prædictit? aut in quanam scriptura? Omnino enim Christi oracula, ubiqunq; tandem sunt scripta, accurate tenetis. Aut igitur discipuli Moameti demonstrent hanc de Moametho prædicationem in aliqua parte divinitus inspiratarum Scripturarum perscriptam esse: aut liquido scient esse etiam hoc mendacium, quemadmodum alia ipsius dogmata.

27. Centesima duodecima fabella inscriptionem

habet: Parcam. Est autem præstigioria incanta-
tio, quæ dicit: « Die, Parcam Domino lucis,
e malo (quod fixit) et ex malo ejaculatio-
nis astrorum, quando illa intenduntur, et e
malo sputorum in mundos, et e malo invi-
dorum. »

Fabella centesima decima tertia et ipsa præ-
stigioria incantatio est, nam et ipsa inscri-
bitur, *Parcam*; et sic habet: « Dic, Parcam
Domino hominum (regi hominum), Deus hominum,
e malo; e malo susurro dæmonum, quando in-
susurrant in corda hominum, e dæmonibus et ho-
minibus. »

28. Tradidit magnus iste et præstigiator magica
quædam artificia, et dæmoniacas cæremonias,
aliasque nefarias scelestasque artes et sacrificia.
Frustra igitur discipuli hujus gloriantur, nec
pudet ipsos habere talēm doctorem mysterio-
rum, omni blasphemia, atheismis et monstrosi-
scatentem.

29. Ismaelitæ denique dicunt benedictum etiam
fuisse Ismaelem filium Dei. Quibus nos respon-
demus: benedictionem quidem illum accepisse, non
tamen quam accepit Isaacus (in cuius semine
Deus promiserat benedicendas esse omnes gentes,
casque hæredes fore præmissionis maximæ), sed
talem qua etiam bruta animantia gaudent, crescere
nempe et multiplicari. At quidnam profuerit generi
(hujus) crescere et multiplicari, et divina
benevolentia gratiaque frustrari, atque a Deo
alienum esse?

Hæc fabulosa nugamenta pseudoprophetae Moa-
methi propterea hic perscripta sunt, ut Christiani;
ea videntes, ipsum cum discipulis suis deriderent,
et errorem perditionemque ipsorum despuant;
Christianorumque orthodoxam fidem, quæ soleim
ipsum claritate ac splendorè superat, extollentes,
Christum Servatorem Deumque nostrum debila
gratiarum actione magnisceperunt, et infinitam ipsius
bonitatem ac beneficentiam celebremus, quod
benigna sua misericordia nos liberavit exoso isto
errore ac perditione, atque adeo etiam cætero im-
proborum errore, hæreticorumque cultu, qui una
cum anima etiam corpus perditioni dedunt. Quorum
primus ego qui hæc scripsi, despuo delesiorque
fabulosa ista nugamenta omnemque hæresim, et
credo ac prædicto Dominum Deumque nostrum
Jesum Christum.

APPENDIX.

*Photii patriarchæ Constantinopolis ex epistola ad
Michaelem Bulgariorum principem, de septem conci-
liis œcumenicis.*

Primum et œcumenicum sanctumque concilium, etc.

Vide Photii Operum tom. II, Patrologie CII, col. 631, usque ad col. 656 A, παρεσκεύασεν.

Α πται μὲν εἰς τὸ Φείσομαι, ἔστι δὲ τις γοητικὴ ἐπιφέρη,
λέγουσα· « Εἰπὲ, Φείσομαι εἰς τὸν Κύριον τοῦ δια-
φάσματος ἐκ κακοῦ οὖν ἐπλασε, καὶ ἐκ κακοῦ τῆς
ἀστροτοξίας, ὅτε εἰστείνεται· καὶ ἐκ κακοῦ ἐμπε-
σμάτων εἰς τοὺς κόσμους, καὶ ἐκ κακοῦ φθονούγ-
των. »

Καὶ τὸ ἀκατοτὸν δὲ τρισκαδέκατον μυθάριον
γοητικὴ καὶ αὐτῇ ἔστιν ἐπωδή. Ἐπιγέγραπται· μέν
γάρ καὶ τοῦτο εἰς Φείσομαι. « Ἐχει δὲ οὐτεῳ·
« Εἰπὲ, Φείσομαι εἰς τὸν Κύριον τῶν ἀνθρώπων,
βασιλέα τῶν ἀνθρώπων, δὲ Θεός τῶν ἀνθρώπων,
ἐκ κακοῦ ψιθυρίσματος τῶν δαιμόνων· στις ψιθυρί-
ζεται εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῶν δαιμό-
νων καὶ ἀνθρώπων. »

χ'. Παρέδωκεν ὑπότοις δὲ γόης μαγικὰς τινὰς κακο-
τεχνίας, καὶ δαιμονιώδεις τελετὰς, καὶ ἀλλας ἀθεμί-
τους ἀρρέπτουργίας. Μάτην οὖν ἐπὶ τούτῳ μεγαλευ-
χούσιν οἱ τούτου μαθηταί, καὶ οὐκ ἐγκαλύπτονται
τοιούτον ἔχοντες μυσταγωγὸν, πάσης βλασφημίας
καὶ ἀθετίας καὶ τερατολογίας καὶ γοητείας ἀνά-
πλεων.

χθ'. Λέγουσιν οἱ Ἰσμαηλῖται εὐλογηθῆναι καὶ τὸν
Ἰσμαὴλ υἱὸν Θεοῦ· πρὸς οὓς ἡμεῖς φαμεν, δις
εὐλογίαν ἔκεινος ἐλασσεν, οὐχ οἷαν δὲ Ἰσαὰκ, εἰς τῷ
σπέρματι ἐνευλογηθῆναι πάντα τὰ Εθνη ἐπιγγειλα-
το δὲ Θεός, καὶ κληρονόμον τοῦτο γενέσθαι τῆς
μεγίστης ἐπαγγελίας, ἀλλ' οἷαν καὶ τὰ ἀλογα πάντα,
ώστε αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι. Τίς δὲ δηνοῖς τῷ
γένει τούτου τῷ πληθυνομένῳ, καὶ τῆς θείας εὐ-
μενείας ἀποτυγχάνοντι, καὶ φλοτριουμένῳ Θεῷ;

Ταῦτα τὰ μυθώδη ληρήματα τοῦ ψευδωνύμου Μωά-
μεθ διὰ τοῦτο ἐνταῦθα ἐγράψασιν, ώς διν οἱ Χρι-
στιανοὶ ταῦτα ὄρῶντες καταγελῶσιν αὐτὸν καὶ τοὺς
αὐτοῦ μαθητὰς, καὶ διαπτύωσι τὴν αὐτῶν πλάνην τε
καὶ ἀπώλειαν· καὶ τὴν τῶν Χριστιανῶν πεφωτισμέ-
νην καὶ ὑπὲρ ἥλιον λάμπουσαν ὄρθιδον πιστὸν
ὑπερψοῦντες, καὶ τὸν Σωτῆρα Χριστὸν καὶ Θεὸν
ἡμῶν εὐχαριστοῦντες, μεγαλύνωμεν καὶ δοξάζωμεν
τὴν αὐτοῦ ἀπειρον ἀγαθότητα καὶ εὐεργεσίαν, ὃς
ἐλυτρώσατο ἡμᾶς τῇ αὐτοῦ εὐσπλαγχνίᾳ ἐκ ταύτῃ;
τῆς μεμισημένης πλάνης καὶ ἀπώλειας, οὐ μήν ἀλλὰ
καὶ ἐκ πλάνης ἀλλας τῶν ἀνόμων, καὶ αἱρετικῶν
Θρησκειας, σὺν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ σῶμα τῇ ἀπώλειᾳ
παραδιδόντων. Ήν πρῶτος ἐγώ, δ ταῦτα γράψας,
καταπτύω καὶ ἀποστρέψομαι τὰ μυθώδη ταῦτα
ληρήματα, καὶ πάσαν αἱρεσίαν· πιστεύω δὲ καὶ
καὶ, ρύττω τὸν Κύριον ὄμμαν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν τὸν Χρι-
στόν.

ΠΑΡΑΤΙΤΛΟΣ.

*Φωτεινού πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς
πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἀρχοντα Βουλγάρων ἐπιστο-
λῆς περὶ τῶν ἐπτά οἰκουμενικῶν συνδόμων.*

Πρώτη καὶ οἰκουμενικὴ ἀγία σύνοδος, κ. τ. λ.

Hæc in sine editionis Tergobystensis leguntur :

'Αλγεῖ ἀλάστωρ αἰρετιζόντων βλέπων
 Τύπῳ δοθείσας τὰς πονηρὰς αἱρέσεις
 Αὔτοῦ τε καύτων πρὸς θρίαμβον καὶ στύγος,
 Κατατρεχούσῃς τῶνδε τῆς Πανοπλίας
 Τῆς δογματικῆς πυρίνου σπάθης δίκην
 'Αλεξίου ἄνακτος εὐσεβεστάτου,
 Καὶ πυρπολούστης δογμάτων τῶν δυσθέων
 "Απαν νόημα, καὶ πλάνην λαοπλάνων.
 "Α γάρ Τριάδος οἱ ὑπέρμαχοι πόνῳ,
 Εἰς τὴν Τριάδα ἐλπίσαντες ἐκτόπιας,
 'Εξειργάσαντο Πνεύματος δρόσουχά,
 Κράντωρ δ θεῖος ταῦτα συλλέξας πόθῳ,
 Καὶ δὴ προτρέψας Ζιγαδηνῷ ἀρμόσαι,
 "Ην Μητροφάνης νῦν τύπῳ διορθῶν,
 Χαῖρει τε θυμῷ φθάς τὸ τῆς βίβλου τέλος.

'Ἐν ἔτει Σωτηριώδει μψί, Σκεροφοριῶνος β' μεσοῦντος

'Ο ἐλάχιστος τῶν ιερομόναχων Μητροφάνης
 Γρηγορᾶς δ ἐκ Δωδώνης.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

EUTHYMIUS ZIGABENUS.

PANOPLIA DOGMATICA.

PROLEGOMENA, in quibus continetur Christ. Frid. Matthæi Recensio codicum Mosquensis Panopliae. 9

EUTHYMII PROLOGUS AD ALEXIUM COMMENUM.

INDEX LIBRI. 31

TITULUS I. Ratiocinatio syllogistica qua Deus unus esse ejusdem naturæ Verbum, et Spiritum item, nempe Filium et Spiritum sanctum habere demonstratur. Ex oratione catechetica Gregorii Nysseni. 54

De Spiritu sancto. 39

Eisdem de rebus Damasceni ratiocinatio syllogistica qua Deum esse demonstrat. 42

Ejusdem ratiocinatio syllogistica qua Deum unum esse demonstrat. 43

Ejusdem ratiocinatio syllogistica qua Verbum et Filium esse declarat. 43

Ejusdem ratiocinatio syllogistica qua Spiritum sanctum esse probat. 43

Ejusdem admirabilis per exempla ratiocinatio, qua Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum esse demonstrat. 45

TITULUS II. De Patre, et Filio, et Spiritu sancto, distincta simul atque conjuncta Divinitatis ratio. — Dionysii Areopagita ex capite 2 de unita distinctaque theologia. 46

Ex capite 1 libri de divinis nominibus. 46

Ex capite 13 de perfecto et uno. 46

Ex capite 3 de mystica theologia. 46

Ex capite 2 de unita distinctaque theologia. 47

De Patre item, et Filio, et Spiritu sancto distinctam simul atque conjunctam esse Divinitatis rationem, et que dicunt divina Scripturæ de Patre, eadem similiter illas et de Filio, et de Spiritu sancto dicere, unicam in tribus Divinitatem ostendentes, Magui Athauisi. Capitulum hoc cum sequenti deest in editione Tergobystensi anni 1710; existat in versione Fr. Zini. Primum Grace edidit Ch. Frid. de Matthæi in Proleg. ad Euthymii Comment. in Evang. p. 13 seqq.; alterum exstat Inter Opera S. Basilii. 50

De Patre item, et Filio, et Spiritu sancto distincta pariter atque unita Divinitatis ratio, magni Basilii ex oratione de fide. 54

De Patre item, et Filio, et Spiritu sancto distincta pariter atque unita Divinitatis ratio, magni Basilii ex epistola ad Gregorium fratrem de essentiali et personæ differentia. 57

Ejusdem ex decimo octavo capitum ad Amphilochium. 59

De Patre item, et Filio et Spiritu sancto distincta simul et unita divinitatis ratio, Magoi Gregorii Theologi ex oratione prima de Filio. 61

Ejusdem ex oratione de dogmate et statu episcoporum. 63

Ejusdem ex oratione in Heronem philosophum. 65

Ejusdem ex oratione 2 de pace. 67

Ejusdem ex oratione in diem natalem Christi. 69

Ejusdem in sancta Lumina. 71

Ex eadem oratione. 71

Ejusdem ex oratione hortatoria ad baptismum suscipiendum. 71

Ex eadem oratione. 73

Ejusdem ex oratione ad episcopos, qui navi advenient ex Egypto. 73

Ejusdem ex oratione in Arianos, in quo et de se ipso loquitur. 79

Ex oratione quam habuit in conspectu centum quinquaginta episcoporum. 81

Ex oratione de Spiritu sancto. 83

Item de Patre, et Filio, et Spiritu sancti distincta simul et unita divinitatis ratione Gregorii Nyssæ pontificis ex oratione contra Ablavium. 85

Ejusdem ex oratione a. evagnum monachum de Divinitate. 87

Ex eadem oratione. 87

Item de Patre, et Filio, et Spiritu sancto distincta simul et unita divinitatis ratio. S. Cyrilli expositiō fidei. 87

Item de Patre, et Filio, et Spiritu sancto distincta simul et unita divinitatis ratio. Sancti Maximi. 95

Ejusdem. 95

Ejusdem. 97

Ejusdem. 97

Ejusdem. 97

Ejusdem. 99

Ejusdem ex interpretatione precationis Dominicæ. 99

Ejusdem. 99

Item de Patre, et Filio, et Spiritu sancto distincta simul atque unita Divinitatis ratio. Damasceni. Cap. 8. 99

Ejusdem ex cap. 12. 115

Item de Patre, et Filio, et Spiritu sancto, distincta simul, et unita divinitatis ratio diversorum Patrum. 115

TITULUS III. De Deo, seu de Divinitate communiter. Perspicuum est, qui Deum, aut Divinitatem, aut divinum Numen dicit, communis horum appellatione tres unius Divinitatis hypostases, sive personas declarare. Areopagitæ. Hæc dilucidiora ut essent, paraphrasi quadam sunt paulo latius explicata. 125

Item communiter de Deo, sancti Maximi. 142

Item communiter de Deo, Joannis Damasceni ex capite 11. 151

Ejusdem de loco, ex cap. 13. 151

TITULUS IV. Divinam naturam comprehendendi non posse. Magni Gregorii Theologi, ex oratione in diem Natalem Domini nostri Jesu Christi. 155

Ejusdem, ex oratione de theologia. 157

Ejusdem ex eadem oratione. 159

Ejusdem ex oratione de modestia in disputationibus observanda. 173

Ejusdem ex oratione apologetica magna. 175

Item naturam divinam comprehendendi non posse. Chrysostomi ex libro, quo continentur orationes, quibus Deus incomprehensum esse demonstrat. 177

Item naturam divinam comprehendendi non posse. Damasceni. Cap. 1. 185

Ejusdem. Cap. 2. 187

TITULUS V. De divina appellatione. Areopagitæ, ex libro de divinis nominibus. 189

Item de appellatione divina, Magni Gregorii Theologi ex oratione 2 De Filio. 191

TITULUS VI. De opificio Dei. Gregorii Theologi ex oratione in diem natalem Christi. 197

Ex oratione in Sacra Lumen. 199

Ex oratione in diem Natalem Christi. 199

Item de opificio Dei, ex oratione catechetica Gregorii Nyssæ pontificis.	201
Item de opificio Dei, sancti Maximi.	203
TITULUS VII. De divina humanæ carnis assumptione. Areopagitæ, ex libro de divinis Nominibus, cap. 1.	207
Ejusdem ex cap. 2, de conjuncta distinctaque Divinitatis ratione.	207
Ejusdem ex epistola ad Gaium medicum.	207
Ejusdem ex theologicis elementis.	209
Ejusdem ex libro de ecclesiastica bierarchia.	209
Ejusdem ex libro de coelesti hierarchia.	209
Item de divina humanæ carnis assumptione magni Gregorii Theologi ex oratione in diem Natalem Domini nostri Jesu Christi.	209
Ejusdem in Sancta Lumina.	211
Ejusdem, ex epistola prima ad Cledonium.	213
Ejusdem ex oratione 2 de Filio.	213
Ejusdem ex oratione in Sancta Lumina.	213
Ejusdem ex oratione in Pascha.	213
Ejusdem, ex oratione qua ad baptismum cobortatur.	213
De divina item humanæ carnis assumptione. Gregorii Nyssæ pontificis ex oratione catechetica.	213
Item de divina humanæ carnis assumptione, sancti Maximi, ex expositione orationis de recta confessione.	229
Item de divina humanæ carnis assumptione Damasceni, cap. 66.	233
Ejusdem. Cap. 68.	233
Ejusdem. Cap. 70. Totam divinam naturam in una suorum personarum toti humanæ naturæ conjunctam esse, non autem partem parti. Quæ quidem oratio necessaria est etiam adversus illos, qui in sancta et ejusdem essentia Trinitate tres asserunt esse singulares essentias.	237
Ejusdem. Cap. 71. De una Dei Verbi composita persona.	241
Ejusdem. Cap. 75. De natura in specie et individuo considerata, et differentia copulationis, et carnis assumptionis.	243
Ejusdem. Cap. 84. De naturalibus et nulli criminis obnoxiosis affectionibus.	243
Ejusdem. Cap. 97. Cur Filius Dei carnem humanam assumpserit, non autem Pater, aut Spiritus sanctus.	245
Item de divina humanæ carnis assumptione. Aliorum Patrum.	245
TITULUS VIII. In Hebreos. Omnia quæ sequuntur capita, usque ad illa quæ collegimus ex Chrysostomo, sumpta sunt ex libro qui inscribitur De cognitione Dei, cuius auctor esse fertur Gregorius Nyssæ pontifex, excepto quinto, quod est Basilii Magni.	257
Libri Geneseos.	259
Exodi.	263
Davidis et Zachariæ, et Isaiae.	263
Ex Genesi et Isaia.	263
Jeremias imo Baruch et Isaiae.	267
Micheæ.	267
Daniel.	267
De Christi cruciatibus et morte.	269
De Christi resurrectione.	271
De Ecclesia ex gentibus, juxta Isaiam.	271
Item contra Hebreos, magni Joannis Chrysostomi capita maxime apposita et opportuna, ex eo selecta volumine quo orationes in Iudeos continentur.	273
Item adversus Hebreos Leontii Cypri pontificis.	291
Item adversus eosdem. Aliorum Patrum.	293
Damasceni de Sabbato. Cap. 32.	295
De Judaica circumcisione. Magni Joannis Chrysostomi ex interpretatione in Genesim.	301
Item de circumcisione. Ex Damasceno, cap. 34.	303
TITULUS IX. Adversus Simonem Samariensem, et Marcionem Ponticum, et Manem Persam, et Manichæos, magni Athanasii.	303
Ejusdem contra Valentimum qui in multis consentiebat cum superioribus hereticis.	309

Item contra eosdem Basili Magni ex oratione in Hexaëmeron.	309
Item in eosdem. Ex libro, qui Gregorio Nyssæ pontifici ascribitur, De cognitione Dei.	311
Item aduersus eosdem. Magni Joannis Chrysostomi ex oratione in ea verba : « Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste. »	317
Ejusdem ex interpretatione in mysticam cœnam.	319
Ejusdem ex interpretatione in magos.	319
Ejusdem ex interpretatione in illa verba : « In principio fecit Deus cœlum et terram. »	319
Ejusdem, ex interpretatione in quinque panes.	321
Ejusdem, ex interpretatione in illa verba : « Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicatorabitur. »	321
Item aduersus eosdem. Sancti Cyrilli ex libro ad Theodosium imperatore scripto.	325
Item contra eosdem. Damasceni 29.	325
TITULUS X. Adversus Sabellium. Sancti Cyrilli ex interpretatione in Joannis Evangelium.	327
TITULUS XI. In Arianos. Magq[ue] Athanasii, ex quarto contra eos ipsos libro.	331
Ejusdem ex quinto libro contra Arianos.	337
Ex eodem libro. Ostendit, homines Arii morbo et insania laborantes inter se dissentire. Quæ enim falsa sunt, ne sibi quidem ipsa congruere.	345
Ex eodem libro. Patrem et Filium non esse duos Deos, licet sint duas personæ.	347
Quæ objiciant Arianos. Ex primo ejusdem in eos libro.	347
Quid objiciant Arianos. Ex eodem libro.	349
Ex eodem libro. Arianorum, et Valentini, et Carpocratis confutatio. Valentini quidem Christum et angelos ejusdem generis esse dicentes, et illum unum ex illis esse asserentes; Carpocratis autem mundum per angelos fuisse factum affirmantes; Arianorum vero Filium cum angelis comparantium.	359
Multis argumentis ostendit, Filium esse ejusdem escoite cum Patre. Ex secundo libro contra Arianos.	363
Ex Aaron historia mysterium Christi constituens, agnit illos qui de ipso minus recte sentiunt. Ex eodem libro.	369
Ex eodem loco in Arianos, qui dicunt Filium instrumenti partes egisse, et propter nos esse factum.	373
Ex eodem libro. In Arianos, inter quos et Samosatenis comprehenduntur, quoniam et ipse censuit, Filium Dei nihil aliud esse nisi Verbum enuntiatum, et mandatum divinum, quo Pater tanquam artifex ut instrumento mechanico usus est ad rerum universitatatem constituendam.	383
Ejusdem ex libro tertio in Arianos, in ea verba : « Ego et Pater unus sumus. »	407
Ex eodem libro. Sanctæ et divinae Scripturae propositiones esse, ut dupliciter de Servatore loquatur, tum ut de semipaterno Filio et Deo, tum ut de illo, qui postea vere perfecteque factus sit homo.	421
De codem arguento.	425
Ex epistola, qua res in conciliis tum Arimini, quod est Italia oppidum, tum Seleucia, quod est oppidum Isauræ celebratis, gestæ continentur.	437
Ejusdem aduersus Arianos pro Dionysio episcopo Aegandriæ apologia.	491
Item aduersus Arianos et Eunomianos. Magni Basili ex primo libro.	499
Ex eodem libro.	501
Ejusdem ex secundo libro aduersus Eunomium.	509
Ejusdem ex eodem quarto libro.	533
Ex eodem libro, De ingenito.	537
Ejusdem ex Epistola ad Maximum philosophum.	551
Ejusdem ex epistola ad canonicos.	553
Ejusdem ex epistola ad Eustathium Armenium, aduersus quosdam, qui videbantur Arianorum opinionibus favere.	553
Ejusdem ex capite sexto ad Amphilochium.	555
Item contra Arianos et Eunomianos, magni Gregorii Theologi ex oratione prima de Filio.	557

Ejusdem in eodem. Ex oratione de Filio.	573	Ejusdem ad eos qui dicunt saepe de Filio et Patre scriptum esse, de Spiritu autem in baptismo tantum.	737
Ejusdem de dogmate et ordinatione episcoporum.	591	Ejusdem ex triginta capitum ad Amphilochium capite 9. Separate de Spiritu sancto sententiae, Scripturarum doctrinæ consentaneæ.	741
Ejusdem ex oratione II de pace.	595	Ejusdem aduersus eos qui dicunt non oportere Patri et Filio adjungere Spiritum sanctum. Cap. 10.	743
Ejusdem ex oratione II in Paschæ.	597	Ejusdem aduersus eos qui dicunt sufficere baptismum tantum in nomine Domini. Cap. 12.	747
Item adversus Arianos et Eunomianos Gregorii Nyssæ pontificis ex oratione ad Simplicium scripta de Filio.	599	Quare apud Paulum angeli simul cum Patre et Filio adjunguntur. Cap. 13.	749
Ejusdem ex oratione de Filii et Spiritus divinitate.	603	Caput 14.	751
Item contra Arianos. Magni Joannis Chrysostomi ex interpretatione illorum verborum. « Faciamus hominem, »	107	Ejusdem quod in omni notione Spiritus sanctus inseparabilis est a Patre et Filio, sive in creatione intelligibilium creaturarum, sive in humanarum rerum dispensatione, sive in iudicio quo exspectatur. Cap. 16.	755
Ejusdem ex interpretatione illorum verborum : « Et assumpsit Deus hominem, quem formaverat. »	607	Caput 19.	765
Ejusdem ex interpretatione in illa verba : « In principio erat Verbum. »	607	Caput 20.	769
Ex eodem libro.	611	Testimonia ex Scripturis Spiritum appellari Dominum.	771
Ejusdem in illa verba : Omnia per ipsum facta sunt. »	615	Caput 21.	771
Ejusdem ex interpretatione illius sententiae : « Qui est in sinu Patris. »	617	Ejusdem conformatio naturalis communionis Spiritus, eo quod aequa ac Pater et Filius incomprehensibilis est. Caput 22.	773
Item in Arianos, sancti Cyrilii Alexandrini. Ex commentariis ejus in Joannis Evangelium.	619	Ejusdem. Gloriam Spiritus esse enumerationem eorum quae ipsi adsum. Caput 23.	777
Alia observatio, in illud, « In principio erat Verbum. »	619	Ejusdem. Redargutio absurditatis eorum qui non glorificant Spiritum, ex collatione eorum quae in creatoris gloria afficiuntur. Caput 24.	777
Ejusdem ex libro de Trinitate.	623	Quod Scriptura hac syllaba « in » pro « cum » utatur : ubi etiam probatur « et » idem possere quod « cum ». Caput 25.	781
Ejusdem ex secundo Thesauri libro, in ea verba : « Considerate Apostolum et Pontificem confessionis vestrae Jesum. »	627	Ejusdem. Quot modis dicitur « in » totidem modis de Spiritu accipi. Caput 26.	785
Ex eodem libro in ea verba : « Et Domini uestrum ipsum et Christum fecit Deus. »	629	Unde initium habet syllaba, « cum », et quam vim habeat; ubi et de Ecclesiæ legibus nullo scripto proditus. Caput 27.	781
Ex eodem libro in illa verba : « Clarifica Filium tuum. »	631	Ejusdem. Quod quæ de hominibus dicit Scriptura tanquam uestis cum Christo regnabitibus, ea de Spiritu dici non concedunt aduersarii. Caput 28.	797
Ex eodem libro in ea verba : « De illa autem die aut hora. »	631	Ejusdem. Enumeratio virorum in Ecclesia illustrum, qui in scriptis suis usi sunt hac voce, « cum ». Caput 29.	801
Ex eodem libro in ea verba : « Et omnia dedit in manu ejus. »	631	Ejusdem, ex Epistola ad Eustathium Armeniis.	807
Ex eodem libro adversus Arianos responsio ex istis verbis : « Ut cognoscant te solum verum Deum. »	633	Ejusdem ex tertia aduersus Eunomium oratione.	809
Ex eodem libro in illa verba : « Jesus autem proficiebat. »	633	Contra Pneumatomachos, S. Gregorii Theologi ex oratione de Spiritu sancto.	819
Ex eodem libro, in ea verba, « Pater, clarifica me. »	633	Ejusdem ex oratione in Epiphaniam.	843
Ex eodem libro, apostolorum sententiae sexdecim, quibus Filium natura Deum, non autem factum aut creatum esse demonstrat.	637	Ejusdem ex oratione in Pentecosten.	843
Ejusdem ex commentariis in Joannis Evangelium aduersus Arianos dicentes diversum intimum Dei Verbum a Filio.	643	Ejusdem ex altera ad Cledonium epistola, quæ præ longitudine instar est libri.	849
Ejusdem ex Thesauri libro primo in ea verba : « Sic dedit et Filio vitam habere in semetipso. »	649	Item aduersum Spiritus oppugnatores, Gregorii Nyssæ pontificis ex oratione ad Simplicium.	849
Ejusdem ex libro de sancta Trinitate.	653	Ejusdem ex oratione de Filii et Spiritus divinitate.	851
Ejusdem ex Thesauri cap. 6 libri primi.	657	Ejusdem ex oratione tertia de precatione.	853
Ex capite sexto ejusdem libri.	659	Ejusdem ex oratione de baptismō.	853
Ex capite septimo ejusdem libri.	661	Ejusdem ex oratione ad Eustathium, scripta in eos qui Spiritum sanctum impugnant.	855
Ex eodem libro, cap. 20.	663	Item aduersum Spiritus oppugnatores sancti Cyrilli dictorum Scripturarum diversis ex libris collectio, ex quibus Spiritus sanctus Deus esse demonstratur. Ex Thesauro autem collectio hæc deprompta est, sed sparsim, et per epilogum. — Ex Epistola ad Corinthios.	855
Ex secundo Thesauri libro, cap. 29.	663	Ex Epistola ad Romanos.	859
Ejusdem ex Commentariis in Evangelium Joannis, Filium Patre non esse minorem.	663	Ex Actibus apostolorum.	859
Ejusdem ex libro de sancta Trinitate.	669	Ex Psalmis.	861
Ejusdem ex Thesauri cap. 10 primi libri.	669	Ex Epistola ad Corinthios.	861
Ex primo Thesauri libro cap. 9.	671	Ex Joannis Evangelio.	865
Et quatuor sequentia capita Filium esse demonstrant ejusdem essentiam cum Patre.	679	Objectio hæreticorum.	865
Ejusdem ex Thesauri cap. 1, lib. I. De ingenito cap. 8.	681	Ex Joannis Evangelio.	865
Item contra Arianos Damasceni cap. 85 valde necessarium.	683	Objectio hæreticorum.	867
TITULUS XII. De Spiritu sancto, magni Athanasii, ex oratione de Christi adventu in carne.	685	Ex Epistola ad Romanos.	869
Ejusdem Athanasii epistola ad Serapionem episcopum Thermopolis, de Spiritu sancto.	687	Ex Epistola ad Corinthios.	869
Dicitur etiam ventorum spiritus.	693	Ex Evangelio.	869
Item de Spiritu sancto, Basilii Magni ex oratione quarta, qua contra Eunomium disputavit.	723	Ex Jacobi Epistola.	869
		Ex Petri Epistola.	869

Ex Joannis Epistola.	871
Ex Evangelio secundum Matthæum.	871
Ex Evangelio secundum Joannem.	871
Eiusdem.	873
TITULUS XIII. Photii patriarchæ, contra Romæ asseclas : quod ex solo Patre procedit Spiritus sanctus, non autem et ex Filio.	875
TITULUS XIV. Adversus Apollinarium. Magni Athanasii ex disputatione contra Macedonianum Apollinaristam habita.	878
Item aduersus Apollinarium, magni Gregorii Theologi ex epistola prima ad Cledonium, quæ est libri instar.	883
Eiusdem ex altera ad eundem Epistola.	893
Eiusdem ex Epistola ad Nectarium.	893
Eiusdem ex oratione, qua confutat Apollinarit opinio-	897
neces.	897
Eiusdem ex oratione quam Theodosio imperatori nun-	911
cupavit.	911
Eiusdem ex oratione ad reginas habita.	923
Eiusdem ex oratione de humanitate a Verbo assump-	923
pta.	923
Item aduersus Apollinaristas Damasceni, cap. 82.	929
TITULUS XV. Adversus Nestorianos, sancti Cyrilli ex sancti Symboli Interpretatione.	931
Eiusdem coacervatio dictorum evangelicorum et apo-	931
stolicorum, quibus Christum esse Deum, non autem hu-	931
dum hominem, comprobatur. Hæc autem coacervatio ex	931
Thesauro cum delectu deprompta est.	931
Ex Epistola ad Galatas.	937
Ex Epistola ad Hebreos.	937
Eiusdem ex libro qui ex interrogatione responsio-	939
neque constat.	939
Eiusdem ex Scholiis de unione.	977
Eiusdem ex oratione de uno Filio.	951
Eiusdem anathematismus 6.	983
Eiusdem anathematismus 7.	983
Eiusdem ex epistola ad Nestorium.	983
Eiusdem ex epistola ad Eulogium.	983
Eiusdem ex epistola ad Acacium.	987
Eiusdem ex oratione de assumpta a Verbo humanitate :	989
Virgineum esse Dei Genitricem.	989
Ex Epistola ad Joannem Antiochenum.	989
Ex oratione ad augustissimas dominas habita.	991
Eiusdem ex oratione ad presbyteros et diaconos.	997
Item aduersus Nestorianos, Damasceni, Cap. 76.	1003
Eiusdem. Cap. 86.	1009
Eiusdem. Cap. 98.	1009
TITULUS XVI. Magni Athanasii aduersus illos qui Christum unam esse dicunt naturam compositam. Licit enim postea ab Eutychè, Diocoro, et Monophysitis hæresis fuerit propagata, fuerunt tamen antea quidam, qui nefaria istius opinionis semina procererunt. Sanctus autem Maximus eam dicit Apollinarium disseminasse.	1011
Eiusdem aduersus eosdem.	1015
Sancti Maximi aduersus Eutychem, et Diocorum, duas naturas in unam confundentes, quos quidam Synchyticos, quidam Monophysitas appellaverunt. Eutyches autem fuit archimandrita, Diocorus vero archiepiscopus Alexandriæ. Ex interpretatione orationis de recta confessione.	1021
Eiusdem, ex oratione, qua demonstrat, eam non esse rationem numeri, ut divisionem eorum de quibus dicitur, afferat.	1023
Eiusdem, de sancti Cyrilli dicto, quod positum est in epistola ad Succensum.	1025
Eiusdem de differentia et quantitate.	1031
Eiusdem ex responsione sexagesima secunda ad Tha-	1033
lassium.	1033
Eiusdem de duabus Christi naturis.	1035
Eiusdem : implum esse, Christum unam simpliciter naturam dicere.	1037

Eiusdem de voce bac : « In duabus naturis. »	1049
Eiusdem de persona composta.	1041
Eiusdem solutio quæstionis Severi.	1043
Item aduersus illos, qui unam in Christo naturam esse dicunt : Damasceni. Cap. 66.	1045
Eiusdem. Cap. 69.	1049
Eiusdem. Cap. 72.	1051
Eiusdem. Cap. 96.	1053
Eiusdem. Cap. 73.	1055
Eiusdem. Cap. 74.	1055
Eiusdem aduersus eos qui dicunt, si duas habet homo naturas et actiones, necesse est, tres in Christo naturas et totidem actiones asserere. Cap. 80.	1059
Eiusdem ad eos qui quærunt, utrum sancta Dei Genitrix duas naturas genuerit, et utrum duæ naturæ in cruce penderint. Cap. 99.	1061
Eiusdem ex cap. 75.	1063
Eiusdem. Cap. 90.	1063
Item aduersus eos, qui unam in Christo naturam asse-	1063
ruunt. Diversorum aliorum Patrum.	1063
Item aduersus eos qui unam in Christo naturam asse-	1067
ruunt. Leoutii Byzantii ex triginta capitibus contra Seve-	1067
rum.	1067
Item aduersus eos qui unam in Christo naturam asse-	1067
runt. Anastasi monachi Sinaïta, ex libro, qui « Viæ dux », inscribitur.	1073
Sanctorum Patrum de duabus in Christo naturis testi-	1077
monia.	1077
Leontii Byzantii : quæ maledicta Severus, et qui eum seculi unam in Christo naturam asserunt, in Chalcedo-	1083
nense concilium conjiciant.	1083
TITULUS XVII. Adversus Aphthartodocetas, qui duces habuerunt Julianum Halicarnassum et Gainum Alexan-	1087
drinum, ex scholiis Leontii Byzantini.	1087
Damasceni contra eosdem, cap. 92.	1089
Alterius contra eosdem.	1091
TITULUS XVIII. Adversus Theopaschitas, qui Filii et Del divinitatem patibilem tradiderunt. Quanvis ante hæresi postea viguerit, antea tamen fuerunt eis in quidam, qui improba illius semina sparserint. Sancti Cy-	1091
rrili ex oratione ad Alexandrinos habita.	1091
Eiusdem ex epistola ad Acaclum scripta de emissario.	1093
Anastasii monachi Sinaïta, ex libro, qui « Viæ dux » inscriptus est, testimonia, quæ proferunt Theodosiani, et quicunque cum illis consentient Filii divinitatem con-	1093
nantur esse patibilem demonstrare. Ex quo vocati sunt Theopaschitas. Et hi quoque sunt pars Monophysitarum, qui unam tantum in Christo naturam esse contendunt.	1093
His adjicienda sunt ea quæ Magnus Athanasius in eos dicit, qui Verbum ratione impatibili dicunt esse passum.	1097
Eiusdem aduersus illos qui dicunt Passus est, ut ipse voluit.	1099
Eiusdem aduersus eos qui dicunt : Passus est Deus Verbum carne.	1101
TITULUS XIX. Contra Agnoetas, qui aiunt Filium, ut Patre minorem, diem et horam ignorare consummationis mundi.	1103
TITULUS XX. Contra Origenem, qui incorporeum ante lapsum creatum esse primum hominem statuit, post lapsum autem pelliceas vestes, id est corpus, induisse ; animam ante corpus existere, eamdeinde animam multis corporibus amictri ; suum habituras esse post resurrectionem generalem poenas ; demones in prislinum statum restitutum iri ; homines peccatores justificatum iri ; corpora mortuoru <i>m</i> laud resurrecta esse ; Christi regnum aliquando suum habiturum, et alia quedam nugatus est.	1103
TITULUS XXI. Adversus Monotheletas, Sergium, Pyr-	1109
rum, Paulum, Constantinopolis patriarchas, aliosque ejusdem generis. Atque istius item hæresis Deo invitus Severus prebutit oracionem. Sancti Maximi, ex oratione, qua declarat, Patres non dixisse de Christo voluntatum sensu discrepantium quantitatem.	1109
Eiusdem ex epistola ad Nicandrum.	1113

Eiusdem ex epistola ad Nicandrum Cypri episcopum et ad præfectos eorum qui solitarium in Sicilia vitam degunt.	1119
Eiusdem ex oratione qua duas in Christo voluntates esse probat.	1123
Eiusdem in illa verba, « Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste. »	1135
Eiusdem ex disputatione habita cum Pyrrho patriarcha Constantinopolitano.	1137
Ex eadem disputatione, Carnem non, ut Pyrrhus dicebat, outu Verbi conjuncti moveri.	1137
Item ex epistola ad Nicandrum episcopum.	1143
Eiusdem aduersus illos, qui Christum babere dicunt actionem unam per dominationem.	1145
Eiusdem aduersus illos qui dicunt, quemadmodum instrumenti, et ejus qui utitur instrumento una est actio, sic et divinitatis atque humanitatis unam esse actionem.	1147
Item aduersus Monotheletas, Damasceni. Cap. 77.	1147
Eiusdem. Caput 78.	1147
Eiusdem ex capite 79.	1153
Eiusdem ex capite 81.	1153
Eiusdem ex capite 82.	1155
Eiusdem caput 83.	1157
Item aduersus Monotheletas. Ex aliis diversis Patribus.	1159
TITULUS XXII. Adversus imaginum oppugnatores epitome quædam tum ex actis septimi concilii, tum ex Germani et Nicephori Constantinopolis patriarcharum, tum ex B. Theodori Studitæ scriptis de prompta.	1163
TITULUS XXIII. Adversus Armenios.	1173
De azymis.	1179
TITULUS XXIV. Adversus Paulicianos.	1189
Duo non esse principia, sed unum esse coeli, et terræ, et eorum quæ in medio sunt, effectorem.	1199
Unum esse corporis animaque effectorem, hominis videlicet.	1211
De Dei Genitrice.	
1215	
Vetus Testamentum, et qui in eo illustres existentur, esse boni Dei.	1219
Unum esse Testamenti Veteris auctorem et Novi, et quod invicem consona sint, non autem contraria, ut iuncti Dei iniurici.	1223
TITULUS XXV. De cruce, de sancto baptismo et de eucharistiæ mysterio.	
1243	
Damasceni de cruce.	1243
De sancto baptismo : magni Basili ex triginta capitibus ad Amphilochium Ieonii episcopum.	1247
Theologi ex oratione qua ad baptismum cohortantur.	1249
Gregorii Nyssæ pontificis ex oratione catechetica, item de baptismo.	1251
Damasceni, item de baptismo.	1253
De transmutatione Domini corporis et sanguinis Gregorii Nyssæ pontificis ex oratione catechetica.	1261
Item de transmutatione corporis et sanguinis Domini, Damasceni.	1263
TITULUS XXVI. Adversus Masalianos.	1273
TITULUS XXVII. Adversus Bogomilos.	1289
TITULUS XXVIII. Adversus Saracenos, qui vocantur Isaelites quod ab Ismaele originem duxerint. Hic autem Abrabæ filius ex Agar ancilla Saræ susceptus. Agareni autem dicuntur ab Agar Ismaelis matre. Saracei vero appellantur ex eo, quod Agar cum a domina sua exclusa in solitudine iter ficeret, ad angelum dixerit Sara cenin (id est vacuum) dimisit me, ut ipsi dicunt.	
1331	
APPENDIX.	
Photii patriarchæ Constantinopolitanæ ex epistola ad Michaelem Bulgarie principem, de septem conciliorum cœumenicis.	1379
Versus qui in fine editionis Tergobystensis leguntur,	1361

FINIS TOMI CENTESIMI TRICESIMI.

Parisii. — Ex Typis J.-P. MIGNE.

UNIV. OF MICHIGAN,

MAY 6 1914

Digitized by Google | Распознавание текста
ABK/FR

Rendered with Commercial Microfilm

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 07838 4255

Replaced with Commercial Microform

G.E.
F

Digitized by

Digitized by
Google

Распознавание изображения
ЛБК/УР

Это цифровая копия книги, хранящейся для иотомков на библиотечных полках, ирежде чем ее отсканировали сотрудники комиании Google в рамках ироекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских ирав на эту книгу истек, и она иерешла в свободный достуи. Книга иереходит в свободный достуи, если на нее не были иоданы авторские ирава или срок действия авторских ирав истек. Переход книги в свободный достуи в разных странах осуществляется ио-разному. Книги, иерешедшие в свободный достуи, это наш ключ к ирошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все иометки, иримечания и другие засиси, существующие в оригинальном издании, как наиминание о том долгом иути, который книга ирошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Комиания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы иеревести книги, иерешедшие в свободный достуи, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, иерешедшие в свободный достуи, иринадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, иоэтому, чтобы и в дальнейшем иредоставлять этот ресурс, мы иредиринали некоторые действия, иредотвращающие коммерческое исиользование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические заирсы.

Мы также иросим Вас о следующем.

- Не исиользуйте файлы в коммерческих целях.

Мы разработали иrogramму Поиск книг Google для всех иользователей, иоэтому исиользуйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.

- Не отиравляйте автоматические заирсы.

Не отиравляйте в систему Google автоматические заирсы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного иеревода, оптического распознавания символов или других областей, где достуи к большому количеству текста может оказаться иолезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем исиользовать материалы, иерешедшие в свободный достуи.

- Не удаляйте атрибуты Google.

В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он иозволяет иользователям узнать об этом ироекте и иомогает им найти доилнительные материалы ири иомощи иrogramмы Поиск книг Google. Не удаляйте его.

- Делайте это законно.

Независимо от того, что Вы исиользуйте, не забудьте ироверить законность своих действий, за которые Вы несете иолную ответственность. Не думайте, что если книга иерешла в свободный достуи в США, то ее на этом основании могут исиользовать читатели из других стран. Условия для иерехода книги в свободный достуи в разных странах различны, иоэтому нет единых иравил, иозволяющих определить, можно ли в определенном случае исиользовать определенную книгу. Не думайте, что если книга иоявилась в Поиске книг Google, то ее можно исиользовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских ирав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и иолезной. Программа Поиск книг Google иомогает иользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый иоиск и этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>